تفسیر خیر کثیر

پښتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

تصنیف

حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی

المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین

مولانا شاه فیصل [illegible] حاجی قاري [illegible]

اضافات [illegible]

[illegible]

جماعت اشاعت التوحید والسنہ کے علماء کرام
کی تصانیف کو سکین کر کے PDF فارمیٹ
میں علماء طلباء اور عوام کو پیش کرنا ہمارا مشن
اور محنت ہے۔ مطالعہ کرتے وقت ہمیں
دعاؤں میں یاد رکھیں

نوٹ

کتاب میں لکھے گئے مسائل کے ساتھ متفق ہونا
ضروری نہیں ہمارا کام کتاب کو سکین کرنا ہے

منتظم اعلی
ابو معاذ خٹک

معاونین
مولانا عبدالکریم، مولانا اکرام گل، مفتی ابو سفیان فدا، مولانا حسن عابد

0314_9958550

Scanned with Ca

واٹس ایپ گروپ

مکتبہ

اشاعت التوحید والسنہ

زیر اہتمام

ابو معاذ خٹک

ابو عتبان مفتی فدا الرحمن عابد

0314_9958550

Scanned with Ca

تفسير خير كثير

پشتو ترجمه

تفسير ابن كثير

مؤلف: حافظ عماد الدين اسماعيل بن عمر ابن كثير الدمشقي المتوفى ۷۷۴ هجری

مترجمين: مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبد الكريم صديقي وقاري امير نواز

جلد نمبر ⑤

تسهيلات از شاه فيصل

① د قرآني آياتونو ټکي په ټکي او روانه ترجمه

② د احاديثو تخريج

③ د فقهي مسئلو کښې مسلک حنفي وضاحت

④ مناسب عنوانات ورکول

خوروونکي

فيصل کتب خانه محله جنګي پېښور

موبائيل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم : تفسیرخیرکثیرترجمه تفسیرابن کثیر
مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری
خپرونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا
مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمی خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهار وکابل
قدرت کتاب فروشی کابل بن ار
علمی کتب خانه گردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختك
دینی کتب خانه تیمرګره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزنی
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

تسهيل وتكميل

معارف القرآن [پښتو]

پښتو ترجمه او کمپوزنګ

مرکز التحقيق والعلوم العصرية

زيرنګراني : مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس،

امداد العلوم، جامعه اسلاميه چارسده

تسهيلات وتكميلات از شاه فيصل

① د خلاصه تفسير په مينځ کښې د آياتونو جملې لګول مثلاً ټول تحريفونه الله تعالىٰ لره دی د دې نه وړاندې ((الحمد لله)) لګول.

② د يوې جملې د تفسير نه وړاندې په ،،قوله تعالىٰ،، سره د هغې تفسير شروع کول

③ د شيخ الهند رحمة الله په ځائې د آسانتيا د پاره د مولانا شاه فيصل د فهم القرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه لګول

④ په معارف کښې د عربۍ او فارسۍ شعرونه په پښتو کښې ترجمه کول

⑤ په کومو آياتونو کښې چې مفتي صاحب اختصار کړې دې هلته د نورو تفاسيرونو نه تفسير نقل کول او په لاندې حاشيه کښې لګول

په آخرې مراحلو کښې دې انشاء الله ډير زر به ستاسو د المارو زينت جوړ شي.

خورونکي

فيصل کتب خانه محله جنګی پيښور

موبائيل : ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

آیاتونه	سورة الشعراء مكية وهي مائتان وسبع وعشرون آية واحد عشر ركوعا	ركوع گاني
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۲۲۷	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دی	۱۱

طٰسٓمّٓ ① تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ② لَعَلَّكَ بَاخِعٌ

ط س م | دا | آيتونه دكتاب | صفا بيانونكى دى | شايد چې ته | هلاكونكې ئې |

ط س ميم ، داديو واضح كتاب آيتونه دی | داسې ښكاری چې

نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ③ اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ

دځان خپل اپه دې چې نۀ كيږی دوئ | ايمان راوړنكی | كه اوغواړو مونږه | نو نازل به كړو مونږه |

ته ددې خلقود ايمان نه راوړ په غم كښې خپل ژوند بائيلې | كه مونږ اوغواړو نو دوئ ته

عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ④

په دوئ باندې | دآسمان نه | يوه نښه | نوشي به | څټونه ددوئ | هغه نښې ته | غاړه ايښودونكي

بۀ داسمان نه يوه لويه نښه راوليږوا ....نو ددوئ څټونه بۀ ورته ټيټ شی

وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوْا عَنْهُ

اونۀ راځی دوئ ته | يو نصيحت | دطرفه درحمان نه | نوې | مگر | وی دوئ | دهغې نه |

اودوئ ته چې كله هم د رحمان ذات د طرفه څه نصيحت راغلې دې | نو دوئ ترينه

مُعْرِضِيْنَ ⑤ فَقَدْ كَذَّبُوْا فَسَيَاْتِيْهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا

مخ اړونكی | اوس دروغ اوگڼړو دوئ (دا) | پس زر به راشی دوئ ته | خبرونه (حقيقت) | دهغه څيز

مخونه اړوی | نودوئ خو (قرآن) دروغ اوگنړلوا ډير زربه ورته دهغې حقيقت معلوم شی

كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ⑥ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ

چې وۀ دوئ | چې په هغې پورې | به ئې توقې كولې | آيا نۀ گوری دوئ | دې زمكې ته | چې څومره

چې دوئ به ورپورې خندگانې كولې .... آيا دوئ زمكې ته نه گوری | چې مونږ

اَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيْمٍ ⑦ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

زرغونه كړی دی مونږه | په دې كښې | دهر قسم ښه ښۀ (بوټونه) | بيشكه | په دې كښې |

په دې كښې څومره ښه بوټی رازرغون كړی دی | يقينًا په دې كښې (خلقودپاره)

لَاٰيَةً ۭ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ⑧ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ

خامخا يوه نښه ده | اونۀ دی | اكثر ددوئ نه | ايمان راوړونكی | او بيشكه رب ستا | خامخا هغه

نښه ده | ....اوپه دې اكثر خلق ايمان نه راوړی | اوبيشكه ستا رب

الْعَزِيزُ	الرَّحِيمُ۝	وَإِذْ	نَادَىٰ	رَبُّكَ	مُوسَىٰ	أَنِ ائْتِ	الْقَوْمَ
غالب دي	مهربانه دي	او کله چې	آواز اوکړو	رب ستا	موسی ته	چې لاړشه ته	قوم

غالب مهربان دي ا اوهغه وخت (یادکړه چې) ستارب موسی ﷺ ته آواز اوکړو | چې ته دغې

قوله تعالى:- طسٓمٓ۝

(لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ) **نبی کریم صلی الله علیه وسلم تسلی ده:-** دمالك ﷺ روایت شوی تفسیرکښې ددې نوم سورة جامعه دې.دحروف مقطعه بحث دسورة بقره دتفسیرپه شروع کښې تیرشوې دې.بیا فرمان دې چه دا آیاتونه د قرآن مبین دی.چه دا ډیرواضحه بالکل صفا اودحق اوباطل، ښه اوبد په مینځ کښې فیصله اوفرق کونکې دې.ددې خلقوایمان نه راوړلوسره (اې نبیﷺ) تاسومه خفه کیږئ.لکه چه بل ځائې ارشاددې ﴿فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ﴾ ته ددوی په ایمان نه راوړلوباندې غم اوافسوس مه کوه.په بل آیت کښې دی ﴿لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ﴾ چرته داسې اونه شی چه ته دوی پسې خپل ځان هلاك کړې.چونکه مونږدا نه غواړو.چه خلقوباندې په ایمان زبردستی اوکړئ.که دامونږ غوښتلې نوځه داسې ځیزبه مود آسمان نه نازلولې چه دوی به په ایمان راوړلوباندې مجبوره کیدل.خومونږ ددوی اختیاری ایمان غواړوپه بل آیت کښې دې ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا﴾ که ستارب غوښتلې نودمخ د زمکې ټول خلق به مؤمنان شوی وو.آیاته به په خلقوباندې زبردستی کوې؟ چه ترڅو پورې دوی مؤمنان نه شی.په بل آیت کښې دی که ستارب غوښتلې نوټول خلق به ئې یوامت جوړکړې وې.دا اختلاف ددین او مذهب هم دهغه مقررکړې شوې دې.اوددې حکمت ښکاره کونکې دې.هغه رسولان راولیږل، کتابونه ئې نازل کړل.خپل دلیل اوحجت ئې قائم کړو.انسان ئې په ایمان راوړلو اونه راوړلوکښې اختیارمند کړواوس چه په کومه لاره دې غواړی روان دې شی.چه کله هم یوآسمانی کتاب نازل شو.ډیروخلقو د هغې نه مخ واړولو.ستا دپوره آرزو باوجود به اکثرخلق بیاهم بې ایمانه وی.

قوله تعالى:- فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ۝

د آقادروغژن کڼړونکونه به انتقام اخستلې شی: په سورة یسین کښې ئې اوفرمائیل.په بندګانوباندې افسوس دې.دوی ته چه څوك هم رسول راغې دوی دهغۀ پورې ټوقې اوکړلې.په بل آیت کښې دی.چه مونږپرله پسې پیغمبران اولیږل لیکن کوم أمت ته چه دهغوی رسول راغې.هغوی دخپل رسول په دروغژن ګڼړلوکښې کمی اونکړلو.دلته ئې هم ددې نه پس فرمائیلی دی.ددې نبی آخرالزمانﷺ قوم هم هغۀ لره دروغژن کړې دې.دوی ته به هم ددی بدله ډیرزر ملاوشی.دې ظالمانوته به ډیره زرمعلومه شی.چه دوی په کومه لاره روان دی.بیاخپل شان وشوکت، قدرت اوعظمت، عزت او رخصت بیانوی.چه دچاکلام ته، اودچا قاصدته چه تاسو دروغژن وایئ.هغه دومره لوئې قدرت والا اوقیوم دې.چه هم هغه داټوله زمکه جوړه کړې ده.اوپه دې کښې ئې ساه لرونکی اوبې ساه ځیزونه پیداکړی دی.فصلونه، میوې، باغونه اوګلونه ټول دهغۀ پیداوښت دې.شعبی ﷺ فرمائی.چه خلق دزمکې پیداوار دې.په دی کښې چه کوم جنتیان دی هغه عزت منددی.اوکوم چه دوزخیان دی هغه ذلیل دی([1])په دې کښې د قدرت دخالق ډیرې نخښې دی.چه هغه فراخه زمکه او اوچت آسمان پیداکړو.ددې باوجود هم اکثر خلق ایمان نه راوړی.بلکه اُلټه دهغۀ نبیانوته دروغژن وائی.دهغۀ کتابونه نه منی.دهغۀ دحکمونوخلاف کوی.دهغۀ منع کړې شوی کارونوکښې شوق ساتی.بیشکه ستارب هرځیزباندې غالب دې.دهغۀ په وړاندې مخلوق عاجزدې.بیاهم هغه په خپلوبندګانوباندې مهربان دې.دنافرمانو په عذاب کښې جلتی نه کوی.

[1] الدرالمنثور: ۲۸۹/۶.

تاخیراومهلت ورکوی.چه دوی دخپلو بدوعملونونه منع شي.لیکن چه بیاهم دوی په صحیح لاره نه راځي.نودوی سختئ سره رانیسي.اوددوی نه پوره انتقام اخلي.البته چه څوك توبه اوکړي.اوهغه طرف ته متوجه شي.اودهغه فرمانبردارشي.هغه په هغهٔ باندې دهغهٔ دمورپلارنه هم زیات رحم اوکرم کوي!

وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوْسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ
او کله چې | آواز اوکړو | رب ستا | موسی ته | چې لاړشه ته | قوم |
ا اوهغه وخت (یادکړه چې) ستارب موسی ﷺ ته آواز اوکړو | چې ته دغې
الظّٰلِمِيْنَ (۱۰) قَوْمَ فِرْعَوْنَ اَلَا يَتَّقُوْنَ (۱۱) قَالَ رَبِّ اِنِّيْٓ
ظالم ته | قوم دفرعون ته | آیا نهٔ یریږي هغوئ | اووئیل موسی | اے ربه زما | بیشکه زهٔ
ظالمانو ته یعني دفرعون قوم ته ورشه | آیا هغوئ خان دعذاب نه بچ کوي ؟ | موسی ﷺ اووئیل چې
اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ (۱۲) وَيَضِيْقُ صَدْرِيْ وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِيْ
یریږم|چې دروغژن به اوګڼري مالره| او تنګیږي | سینه زما | اونهٔ چلیږي | ژبه زما |
اثې زماربه! زه ددې خبرې نه ویریږم | چې هغوئ بهٔ مې دروغژن اوګڼري|اوزما زړه تنګیږي
فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُوْنَ (۱۳) وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ
نو اولیږه (رسالت) | هارون ته | اوده دهغوئ | په ما باند | ګناه (جرم) | نو زهٔ یریږم |
اوزما ژبه نه چلیږي|نو هارون ته هم وحي اولیږه |اود هغوی په ما باندې یو جرم دعوی ده | زهٔ یریږم
اَنْ يَّقْتُلُوْنِ (۱۴) قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِاٰيٰتِنَآ اِنَّا
چې قتل به کړي مالره | اووئیل الله | هرګز نهٔ | پس لاړشئ دواړه | دنښو زمونږ سره | بیشکه مونږه
چې هسې نه هغوئ ما قتل کړي |الله اوفرمائیل چې هیڅکله نه| تاسو دواړه زما حکمونه یوسئ |مونږ
مَعَكُمْ مُّسْتَمِعُوْنَ (۱۵) فَاْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُوْلَآ اِنَّا
ستاسو سره | اوریدونکی یو | پس ورشئ دواړه | فرعون ته | نو ورته اووایئ دواړه | بیشکه مونږه
تاسو سره یو |هرڅه اورو |نو تاسو دواړه فرعون ته ورشئ |او ورته اووائي چې مونږ دواړه د
رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ (۱۶) اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ (۱۷) قَالَ
استاذی | درب العالمین یو | چې اولیږه | زمونږ سره | بني اسرائیل | اووئیل فرعون
رب العالمین پیغمبران یو | او ته مونږ سره بني اسرائیل پریږده | (چې خپل وطن فلسطین ته لاړشو)
اَلَمْ نُرَبِّكَ فِيْنَا وَلِيْدًا وَّلَبِثْتَ
ایا نه وې پاللي مونږ ته | په کور زمونږ کښې | په وړوکوالي (ستا کښې) | او وخت تیر کړې تا |
(فرعون) اووئیل چې ایا مونږ په وړوکوالی کښې ستا پالنه دلته نه وه کړې |او تا دخپل عمر
فِيْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِيْنَ (۱۸) وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِيْ فَعَلْتَ
په کور زمونږ کښې | دعمر ستانه | ډیر کلونه | او بیا اوکړو تا | کار خپل | هغه | چې اوکړو تا
څوکلونو مونږسره یو ځائې نه وو تیر کړې | او تا هغه کار هم کړې وو کوم چې دې کړې وو (زمونږ سرې

وَاَنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ۝۱۹ قَالَ فَعَلْتُهَآ اِذًا وَّاَنَا

اوته | دناشکرونه ئې | اووئيل موسى | کړې وو ما هغه کار | کله چې وم زه |

دې قتل کړې وو | او ته ډير ناشکره ئې | (موسى ﷺ) اووئيل چې بیشکه ما هغه وخت دا حرکت کړې وو | اوما

مِنَ الضَّآلِّيْنَ ۝۲۰ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ

دناپوهانو نه | نو اوتښتیدم زه | ستاسو نه | هر کله چې | اويريدم زه ستاسو نه |

نه غلطی شوې وه | نوزهٔ تاسو نه ويريدم | او اوتښتيدم | بيا زما رب

فَوَهَبَ لِيْ رَبِّيْ حُكْمًا وَّجَعَلَنِيْ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝۲۱

نو راکړه ماته | رب زما | حکم (پوهه پیغمبری) | او جوړنې کړم زه | درسولانو نه |

ماته دانائی راکړه | ....او زه ئې په پیغمبرانو کښې شامل کړم

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ اَنْ عَبَّدْتَّ

او دغه نعمت | چې ته احسان کوې دهغې | په مابانده | دادې چې تا غلامان کړی وو |

او دا (زما د پرورش) احسان چې ته په ما کوې | (ددې وجه داده) چې تا بنی اسرائيل غلامان

بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۝۲۲ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۝۲۳

بني اسرائيل | اووئيل فرعون | او څه څيز دې رب العالمين |

جوړکړی دی | فرعون اووئيل چې د خلقو رب څوک دې ؟ |

قوله تعالى:- وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوْسٰٓى

لارشه فرعون طرف ته،موسى ﷺ ته دالله ﷻ حکم:-الله تعالى چه خپل بنده اوخپل رسول اوخپل کليم موسى ﷺ ته کوم حکم ورکړې وو.هغه بيانيږی.چه دطورښى طرفنه ئې هغهٔ ته آواز ورکړو.هغهٔ سره ئې کلام اوکړو.هغه ئې خپل منتخب شوې رسول جوړکړواوهغه ئې فرعون اودهغهٔ قوم طرف ته اوليږلو.چه هغه په ظلم باندې کلک وو.اودالله تعالى د ويرې او پرهيزګارئ نوم هم په هغه کښې نه وو پاتې.

قوله تعالى:- قَالَ رَبِّ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ۝

دموسى ﷺ عذر او دهغه جواب:-حضرت موسى ﷺ خپلې څه کمزورئ دالله تعالى په مخکښې بيان کړلې.چه هغه دالله ﷻ په مهربانئ سره لرې کړې شوې.لکه چه په سوره طه کښې دموسى ﷺ د سوالاتو نه پس دی (قَالَ قَدْ اُوْتِيْتَ سُؤْلَكَ يٰمُوْسٰى۝) يعنى اې موسى ﷺ استا ټول سوالونه پوره کړې شول.دلته د موسى ﷺ عذرد ابيان شوې دې.چه ماته ويره ده چه هغوی به ما دروغژن کړی.زما سينه تنګه ده.زما ژبه کښې تتوالې دې.نوهارون هم ماسره نبی جوړکړې.اوما په هغوی کښې يوقبطی بغير دجرم نه وژلې وو.چه دهغې په وجه مامصرپريښودلو.اوس په ورتلوکښې زه ويريږم.چه چرته هغه زمانه بدله وانخلی. الله تعالى جواب ورکړو.چه دهيڅ يوې خبرې ويره مه ساته.مونږستاورستاملګرې جوړوو.اوتاته روښانه دليل درکوو.هغوی به تاسوته هيڅ تکليف نه رسوی.زما وعده ده چه تابه غالب کوم.ته زما آياتونه ځان سره خو يوسه.زما مدد به تاسوسره وی.زه ستا اودهغوی ټولې خبرې اورم.لکه چه فرمان دې.چه زه تاسو دواړو سره يم.اورم وينم.زماحفاظت،زما مدد،زما نصرت اوتائيد تاسوسره دې.ته فرعون ته لاړشه اوپه هغه باندې خپل رسالت ښکاره کړه.لکه چه بل آيت کښې دی.چه هغه ته اووايه چه په مونږ دواړوکښې هريودالله رسول دې.فرعون ته ئې اووئيل چه ته مونږسره بنی اسرائيل اوليږه. هغوی دالله تعالى مؤمنان

بندګان دي.تاهغوی خپل غلامان جوړکړي دي.اوهغوی دې کمزوري کړي دي.ذلت سره دهغوی نه کارونه اخلې.اوهغوی دې په عذابونوکښې ګیرکړي دي.اوس هغوی آزادکړه.

قوله‌تعالی:-قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ فِيْنَا وَلِيْدًا

دفرعون دموسی ﷺ پیغام ته په سپک نظر کتل او د موسی ﷺ جواب: دحضرت موسی ﷺ داپیغام فرعون ډیرپه سپکوالی سره واوریدۀ.اوهغه ئې اورټلو،وې وئیل چه آیاته هغه نه یې؟ چه ته مونږخپل خان سره اوساتلې.ترډیرې مودې پورې مونږستا پرورش کولو.ددې احسان بدله تادا راکړه.چه هم په مونږکښې دې یوکس اووژلو.او زمونږناشکري دې اوکړه.ددې په جواب کښې حضرت کلیم الله اوفرمائیل.داتولې خبرې دنبوت نۀ مخکښې دي.چه هغه وخت زه پخپله ناخبره ووم.دعبدالله بن مسعود ﷜په قراءت کښې د﴿مِنَ الضَّآلِّيْنَ﴾ په ځائې ﴿مِنَ الْجٰهِلِيْنَ﴾دي.حضرت موسی ﷺ ورته اوفرمائیل. هغه روميې حال ختم شو.دویم وخت راغې.الله ﷻ زۀ خپل رسول جوړکړې تاته رالیږلې یم.اوس که ته زما وینا اومنې.نو سلامتی به بیامومې.اوکه زما نافرمانی کوې نوهلاك به شې.دهغه خطانه پس چه زۀ ستا نه اوتښتیدم.دهغې نه پس دالله تعالی دافضل په ما باندې اوشو.اوس زړې قصې مه یادوه. زما په آواز باندې لبیك اووایه.او واوره!که تایواځې په ماباندې احسان کړې دې نوزماپه هریوقوم باندې تا ظلم اوزیاتې کړې دې. هغوی دې ټول غلامان جوړکړي دي.زماسره دا سلوك اوهغوی سره دا زیاتې او بدسلوکي به برابر برابرشي!

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۳﴾ قَالَ

| اووئیل فرعون | او څه شیز دې رب العالمین | اووئیل موسی |

فرعون اووئیل چې د خلقو رب څوک دې ؟ | موسی ﷺ جواب ورکړو

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ

رب داسمانونو دې | او دزمکې دې | او هغه | چې په منځ ددواړو کښې دی | که یئ تاسو |

چې هغه داسمانونو او زمکې اوددې دواړه په مینځ د هرڅه مالک دې | که چرې تاسو

مُّوْقِنِيْنَ ﴿۲۴﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗۤ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿۲۵﴾

یقین کونکی | اووئیل فرعون | هغه چاته | چې چاپیره وۀ دهغه نه | ایا نۀ اوری تاسو |

یقین کوئی | فرعون خپل (ګیرچاپیره ناستو) درباریانو ته اووئیل | چې تاسو واوریدل ؟

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۲۶﴾ قَالَ

اووئیل موسی | (هغه) رب ستاسو دې | او رب دپلارانو ستاسو دې | چې اولنی وۀ | اووئیل فرعون

موسی ﷺ ورته اووئیل چې هغه ستاسو هم رب دې | اوستاسود پلار نیکه هم رب دې | فرعون ووئیل

اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْۤ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۲۷﴾

بیشکه | رسول ستاسو | هغه | چې رالیږلې شوې دې | تاسو ته | خامخا لیونې دې |

چې ستاسو دا رسول چې تاسوته راغلې دې |.................. دا خو لیونې دې

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ

اووئیل موسی | رب دمشرق | او دمغرب دې | او هغه چې په منځ ددواړو کښې دی | که یئ تاسو

موسی ﷺ اووئیل هغه (الله ﷻ) د مشرق او مغرب او څه چې ددې په مینځ کښې دی | د ټولو رب دې

تَعۡقِلُوۡنَ﴿۲۸﴾
چې دعقل نه څه کار اخلئ!
که تاسو دعقل نه کار اخلئ!

قوله تعالى:- قَالَ فِرۡعَوۡنُ وَمَا رَبُّ الۡعٰلَمِيۡنَ﴿۲۳﴾

د فرعون د ربوبيت دعوى: چونکه فرعون خپل رعيت (ماتحت) بې لارې کړې وو. اوهغوى ته يې يقين ورکړې وو. چه معبود اورب صرف زه يم. زما نه سواهيڅوك نشته. دهغوى ټولوهم داعقيده وه. کله چه حضرت موسى عليه السلام اوفرمائيل چه زه درب العالمين رسول يم. نوهغه اووئيل رب العالمين څه څيزدې؟ مقصدهم داوو. چه زما نه سواڅوك رب شته هم نه. ته چه کوم څه وائې بالکل غلط دى.

درب العالمين شان دموسى عليه السلام په ژبه. لکه چه په بل آيت کښې دى. چه هغه تپوس اوکړو ﴿فَمَنۡ رَّبُّكُمَا يٰمُوۡسٰى﴾ اې موسى! ستاسودواړو رب څوك دې؟ددې په جواب کښې کليم الله اوفرمائيل. چاچه دهريو پيدائش کړې دې. اوڅوك چه دټولو هادى دې. دلته ياد ساتئ چه بعضې منطقيان دلته غلط شوى دى. اووئيلى ئې دى. چه د فرعون سوال دالله تعالى دماهيت نه وو. دابالکل غلط دى. ځکه چه دماهيت تپوس خوبه ئې هله کولې. کله چه مخکښې دوجود قائل وې. هغه خو دسره دالله تعالى دوجود منکر وو. خپله هم دا عقيده به ئې ښکاره کوله. اوپه يويو باندې به ئې دا عقيده منله. اګرچه ددې خلاف حجت او دليلونه د هغه مخکښې ښکاره شوى وو. پس دهغه په دې سوال چه رب العالمين څوك دې؟ حضرت کليم الله جواب ورکړو. چه هغه دټولو خالق دې، دټولومالك دې، په ټولو قادردې، دټولومعبود دې. يو دې، يواځې دې، دهغه څوك سره شريك نشته. عالم علوى آسمان اوددې مخلوق، عالم سفلى زمکه اوددې کائنات ټول هغه پيداکړى دى. ددې په مينځ کښې څيزونه هوامارغان وغيره ټولودهغه مخکښې عاجزه اود هغه عبادت کونکى دى. که ستاسو زړه ديقين دولت نه خالى نه وى. که ستا سترګې روښانه وى. نود رب العالمين دا صفتونه دهغه د ذات منلو دپاره کافى دى. په دې اوريدوسره فرعون چونکه هيڅ جواب ورنکړې شو. ځکه ئې خبره په ټوقوکښې اچولودپاره، خلقولره په خپلې ښودلې شوې عقيدې باندې مضبوطولو دپاره هغوى طرف ته اوکتل. اووې وئيل واورئ! دې زمانه سوا بل چالره الله منې؟ دتعجب خبره ده حضرت موسى عليه السلام دهغه په دې بې پرواهئ اونه يريدلو. اودالله ﷻ د وجود نور دليلونه بيانول ئې شروع کړل. چه هغه ستاسوټولو اوستاسونه دمخکښې خلقومالك اوپروردګاردې. نن که تاسو فرعون لره الله منئ. نولږپه دې خوسوچ اوکړئ. چه دفرعون نه مخکښې ددنياوالو الله څوك وو؟ دده نه مخکښې د آسمان او زمکې وجود وو. ددې ايجادکونکى څوك وو؟ بس هغه زما رب دې هغه د ټولې دنيا والو رب دې. دهغه راليږلې شوې زه يم! فرعون ددليلونو ددې باران برداشت اونکړې شو. جواب ئې هم نه شو ورکولې. نووې وئيل دې پريږدئ داخوشه پاګل سړې دې. که داسې نه وى. نوزما نه سوا به ئې بل څوك رب ولې منلې؟ کليم الله بياهم خپل دليلونه جارى اوساتل. دهغه دفضول کلام نه بې پرواه شو، وې فرمائيل. چه واورئ! دمشرق او مغرب مالك چه څوك دې هغه زمارب دى. هغه نمر، سپوږمۍ او ستورى د مشرق نه راخيژوى. اومغرب طرف ته ئې کوزوى. که فرعون دخپل خدائى توب دعوه کښې رښتونې دې. نولږدې يوه ورځ ددې خلاف اوکړى موږته دې اوښائى. دمغرب نه دې راوباسى اومشرق ته دې بوځى. هم دا خبره خليل الله دخپلې زمانې بادشاه ته دمناظرې په وخت کړې وه. مخکښې خوئې دالله صفت بيان کړو. چه هغه ژوندى کوى مړه کوى ليکن هغه بيوقوف چه کله دې صفت لره دالله سره د خاص کيدلونه انکاراوکړو. اووې وئيل چه داخوزه هم کولې شم. نوخليل الله عليه السلام سره ددې چه په دې دليل کښې ډير ګنجائش وو. ددې نه هم واضح دليل هغه ته پيش کړو. چه زما رب د مشرق نه نمر راخيژوى. ته دا د مغرب نه راوخيژوه. اوس خو وارخطا شو. هغه پوهه شوچه که يوما اونه منل نو ولې؟ دا

واضح دلیلونه خو به په دې ټولو باندې اثر اوکړي.په دې وجه ئې اوس خپل قوت نه د کار اخستلو اراده اوکړله .او حضرت موسیٰ ﷺ ته ئې دهمکۍ ورکړله وې یرولو.لکه چه روستو راروان دي.

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَیْرِیْ

| اووئیل فرعون | که چرې اونیوۀ تا | معبود | غیر زما نه (بل څوک) |

| فرعون اووئیل که تا زما نه بغیر بل څوک معبود جوړ کړو

لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُوْنِیْنَ ﴿۲۹﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَیْءٍ

نو مونږ به جوړ کړو تا لره | دقیدیانو نه | اووئیل موسیٰ | اګر که راوړم زۀ تاته | څه څیز (دلیل)

نو زه به تا قیدی کړم | موسیٰ ﷺ اووئیل چې | اګر که زۀ درته یو ښکاره دلیل پیش کړم

مُّبِیْنٍ ﴿۳۰﴾ قَالَ فَاْتِ بِهٖۤ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَلْقٰی

ښکاره | اووئیل فرعون | راوړه هغه | که ئې تۀ | د رښتینو خلقو نه | نو اوغورزوله هغه

(نو بیا هم ما بندی کوې) فرعون اووئیل چې (ښه ده) ته خپل دلیل رااوړاندې کړه | که ته ریښتوني ئې نو

عَصَاهُ فَاِذَا هِیَ ثُعْبَانٌ مُّبِیْنٌ ﴿۳۲﴾ وَّنَزَعَ یَدَهٗ فَاِذَا

همسا خپله | نو یودم وه | هغه | اژدها ښکاره | اوراویستلو ئې | لاس خپل | نو تاسا په وۀ

موسیٰ ﷺ خپله همسا راوغورزوله | او دهغې نه یوه غټه اژدها جوړه شوه | او لاس ئې (د ترخ نه) بهر کړو

هِیَ بَیْضَآءُ لِلنّٰظِرِیْنَ ﴿۳۳﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗۤ

هغه تاك سپین ځلیدونکې | دپاره دکتونکو | اووئیل فرعون | سردارانو ته | چې ناست وۀ دهغه نه ګیرچاپیره

نو ټولو کتونکو ته ځلنده سپین ښکاره شو | فرعون خپل ګیر چاپیره درباریانو ته اووئیل چې

اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِیْمٌ ﴿۳۴﴾ یُّرِیْدُ اَنْ یُّخْرِجَكُمْ

بیشکه دا سړې | خامخا جادوګر دې | ډیر پوهه | دې غواړي | چې اوباسي تاسو |

دا سړې چې ډیر ماهر جادوګر دې | دې خو دا غواړي چې تاسو د خپل جادو په زور د ملک

مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ ﴿﴾ فَمَاذَا تَاْمُرُوْنَ ﴿۳۵﴾ قَالُوْۤا اَرْجِهْ

د زمکې ستاسو نه | په جادو خپل سره | پس څه | حکم کوئ تاسو | اووئیل هغوئ | ایسار کړه دې

نه بهر اوباسي | نو (دۀ په حقله) تاسو ماته څه مشوره راکوئ؟ | ادوئ اووئیل چې دۀ ته او دده

وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِی الْمَدَآئِنِ حٰشِرِیْنَ ﴿۳۶﴾ یَاْتُوْكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ

او رور دده | او اولیږه | په ښارونو کښې | راجمع کونکي نوکران | چې راولي تاته | هر جادوګر |

رور ته (څه قدرې) مهلت ورکړه | او ټولو ښارونو ته کسان اولیږه | چې ټول پوهه جادوګران

عَلِیْمٍ ﴿۳۷﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِیْقَاتِ یَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿۳۸﴾

پوهه | نو راجمع کړې شو جادوګران | مقرر وخت دورځې | معلومې ته |

راحاضر کړي | نو ټول جادوګران دیو مقررې ورځې په یو مقرر وخت باندې راجمع کړې شول |

قوله تعالی:- قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِيْ

د فرعون موسی علیه السلام ته دهمکی:- کله چه په بحث کښې فرعون شکست اوخوړلو.په دلیل اوبیان کښې غالب نه شو.نودقوت اوطاقت مظاهره ئې اوکړله.اوپه مال اوطاقت سره ئې دحق لاندې کولواراده اوکړله.اووې وئیل چه اې موسی!زما نه سوا بل څوك به معبود جوړکړې نوپه جیل کښې به دې زورکړم اوساه به دې اوباسم.حضرت موسی علیه السلام هم چونکه وعظ اونصیحت کړې وو.هغهٔ هم اراده اوکړله چه زهٔ هم هغه اودهغهٔ قوم په بله طریقه قائل کړم.نووې فرمائیل.چه که زهٔ په خپلو رښتیاؤ باندې یوه معجزه پیش کړم اوته هم اومنې نوبیا؟ فرعون د اؤ کولونه بغیرڅه کولې شو.وې وئیل ښه ده که رښتیاوی نو پیش کړه!

قوله تعالی:- فَاَلْقٰی عَصَاهُ

ید بیضاء د موسی علیه السلام لویه معجزه:- هغهٔ اوریدوسره خپله همسا کومه چه دهغهٔ په لاس کښې وه.هغه ئې په زمکه اوغورزوله.بس هغه په زمکه پریوتل وو.چه هغې نه د یوې اژدهې شکل جوړشو.او اژدها هم ډیره لویه،تیروغاښونووالا،هیبت ناك،ویرونکې،اوخوفناك شکل والا،وازې خلې سره راروان وواو غړمبیدله.دې سره ئې خپل ګریوان کښې خپل لاس ورکړو.نوهغه دسپوږمې پشان پړقیدونکې راووتلو دفرعون قسمت چونکه دایمان نه خالي وو.

قوله تعالی:- قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗ

د فرعون ضد:- داسې واضحه معجزو لیدلوسره هم په خپلې بدبختۍ کلك پاتې شو.نورخوڅه جوړه نه شوه. خپلو ملګرواو درباریانوته ئې اووئیل.داخو ډیر لوئې جادوګردې.پس خپل ملګرې ئې ددې نه منع کول غوښتل چه چرته هغوی دامعجزه اونه ګنړي.هغوی ته ئې اووئیل.چه داخو دجادو کرشمې دی. بیشکه دومره خوماهم اومنله.چه دې دخپلې جادوګرۍ په فن کښې کامل اُستاذدې.بیائې هغوی لره د حضرت موسی علیه السلام په دشمنۍ باندې راضي کولودپاره یوه بله خبره جوړه کړله.چه دې به دغه شان کرشموښکاره کولوسره خلق خان طرف ته متوجه کوی.اوکله چه څه خلق ددهٔ سره شي.نودوی به بغاوت راوچت کړي.بیابه تاسو مغلوبه کړي اوپه دې ملك به خپله قبضه اوکړي.نو دده دختمولوکوشش د اوس نه کول پکاردی.اووایئ چه ستاسوڅه رائې ده؟ دالله قدرت اوګورئ! چه په فرعونیانوالله تعالی هغه خبره اووئیله چه په هغې کښې حضرت موسی علیه السلام ته دعام تبلیغ موقع ملاوشي.اوپه خلقوباندې حق واضح شي.یعنی جادوګر دمقابلې دپاره راغوښتل!

فَجُمِعَ السَّحَرَةُ	لِمِيْقَاتِ يَوْمٍ	مَّعْلُوْمٍ ۝٣٨	وَّقِيْلَ
نو راجمع کړې شو جادوګران	مقرر وخت ذورځې	معلومې ته	اواووئیلې شو

نو ټول جادوګران دیو مقررې ورځې په یو مقرر وخت باندې راجمع کړې شول اوخلقو ته اووئیلې

لِلنَّاسِ	هَلْ اَنْتُمْ	مُّجْتَمِعُوْنَ ۝٣٩	لَعَلَّنَا	نَتَّبِعُ	السَّحَرَةَ
خلقو ته	آیا یئ تاسو	جمع کیدونکی	کیدې شي چې مونږه پیروی اوکړو		دجادوګرانو

شو چې آیا تاسو هم جمع کیږئ (یعنی جمع شئ) د دې دپاره که جادوګران غالب شو نو چې مونږ

اِنْ كَانُوْا	هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ۝٤٠	فَلَمَّا	جَآءَ السَّحَرَةُ	قَالُوْا	لِفِرْعَوْنَ
که شو هغوئ	هم هغوئ غالب	نو هر کله چې	راغلل جادوګران	نو اووئیل هغوئ	فرعون ته

دهغوئ په لار روان پاتې شو څه وخت چې جادوګران راغلل نو فرعون ته ئې اووئیل

أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ

آيا وی به دپاره زمونږه | خامخا څه اجر | که شو مونږه | هم مونږه غالب | اوونيل فرعون | هو !

چې که چرې مونږ غالب شو نو آيا مونږ ته به څه انعام هم ملاويږي | فرعون اووئيل چې

وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُّوسٰى أَلْقُوا

او بيشکه تاسو به | په هغه وخت | ضرور دنزديکانونه يئ | اووئيل | هغوئ ته | موسی | اوغورزوئ

آؤ، اوپه دې صورت کښې به تاسو زما ددې دربار په نزدې کسانو کښې شامل شئ | موسی ؑ اووئيل چې تاسو څه

مَا أَنْتُمْ مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ

هغه څه | چې تاسو | غورزونکي يئ دهغې | نو اوغورزولو هغوئ | رسئ خپلې | اوهمسا ګانې خپلې

غورزول غواړئ | نو هغه اوغورزوئ | هغوئ خپل پړی اوهمساګانې نه اوغورزولې | او

وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقٰى مُوسٰى

| اووې ونيل | په عزت دفرعون سره | خامخا مونږ به | غالب کيږو | نو بيا اوغورزوله | موسی

دائې اووئيل چه دفرعون په عزت او جلال قسم دې اچې مونږ به خامخا کاميابيږو | بيا موسی (هم)

عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ج

همسا خپله | نو څه ګوری چې هغه | تيروی | هغه څه | چې دروغ جوړ کړی وو هغوئ

خپله همسا اوغورزوله | نو فورا همسا دهغوئ جوړه کړې نظربندی تيرول شروع کړل |

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِينَ ﴿٤٦﴾لا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ

نو بې اختياره پريوتل جادوګران | سجده کونکي | اوونيل هغوئ | ايمان راوړو مونږه | په رب

نوټول جادو ګران پړمخ په سجده پريوتل | دائې اووئيل چې مونږ په رب العالمين

الْعٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾لا رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾

العالمين باندې | په رب دموسی اوهارون

ايمان راوړو | چې دموسی ؑ او هارون ؑ رب دې |

قوله تعالى:- فَجُمِعَ السَّحَرَةُ

دحق اوباطل معرکه:- مناظره په ژبې اوشوه.اوس فعلی مناظره کيږی.ددې مناظرې ذکرپه سورة اعراف، سورة طه اوپه دې سورة کښې دې.دقبطيانو اراده دالله ﷻ نورمړة کول وو.اودالله ﷻ اراده غالب شوه. د ايمان اوکُفرمقابله چه کله هم اوشوه.ايمان په کُفرباندې غالب شوې دې.الله ﷻ حق په باطل باندې غالب کوی.دباطل سرشليږی اودخلقو باطلې ارادې په هواکښې الوځی.حق چه راشی باطل تښتی. دلته همدغه شان شويده.په هريوښارکښې سپاهيان اوليږلې شول.څلورواړه طرفونونه ډيرمشهور مشهور جادوګر راجمع کړې شول.چه هغوی په خپل فن کښې کامل اود زمانې استاذان وو.وئيلې شوی دی چه دهغوی تعداد،دولس،يا پنځلس،يا اوولس يانورلس ياڅه زيات ديرش زره يا اتيا زره وو.يا

ددې نه کم وزیات وو.صحیح تعداد الله تعالی ته معلوم دې.ددوی ټولواستاذان او سرداران څلورسرې وو.سابور،عاذور،حطط اومصفی!چونکه په ټول ملك کښې خبرخورشوې وو.دڅلور واړه طرفونونه ډلې ډلې خلق دمقرروخت نه مخکښې مصرکښې جمع شول.چونکه دا قاعده کلیه ده چه ماتحت دخپل بادشاه په مذهب وی.دټولو دژبونه هم دا وځی چه دجادوګرو دغالب راتلونه پس به مونږدهغوی په لاره ځو.دا دچا دژبې نه هم اونه وتل.چه کوم طرف ته حق وی. مونږبه هغه طرف ته ځو. اوس په موقع باندې فرعون سره دخپلو نوکرانو راووتلو.ټول حاکمان سرداران ورسره وو.لښکر اُوفوج ورسره وو.جادوګرئې خپل دربارته خپلې مخې ته راوغوښتل.جادوګرو دبادشاه نه وعده واخستله.څکه ئې اووئیل چه کله مونږ غالب راشو.نو بادشاه خوبه دخپلو انعاماتونه مونږنه هیروی.فرعون جواب ورکړو.واه داځنګه کیدې شی. نه صرف انعام بلکه زه خوبه تاسوبه خپلو خاص سردارانوکښې شامل کړم.اوتاسوبه همیشه زما سره اوسیږئ.تاسوبه زما نزدې خلق جوړشئ.زماټوله توجه به ستاسوطرفته وی.هغوی په خوشحالئ خوشحالئ میدان طرف ته روان شول.هلته چه لاړل موسیٰ ته ئې اووئیل. وایه چه ته مخکښې خپله استاذی ښکاره کوې اوکه مونږئې اوښایو.حضرت موسیٰ اوفرمائیل نه تاسومخکښې خپل بهړاس اوباسئ.چه ستاسوپه زړهٔ کښې څه ارمان پاتې نه شی.په دې جواب موندلو سره هغوی خپلې چوکې او رسئ میدان کښې اوغورزولې.اووې وئیل.د فرعون په عزت سره به غلبه زمونږه وی.لکه څنګه چه جاهل عوام څه کارکوی.نو وائی دا دفلانی په ثواب سره.په سورهٔ اعراف کښې دی چه جادوګرو د خلقو په سترګو باندې جادو اوکړو.یائې هغوی په هیبت کښې واچول.اوډیرلوئې جادوئې ښکاره کړو.په سورهٔ طه کښې دی.چه دهغوی همساګانې او رسئ دهغوی جادوسره خوزیدونکې معلومیدو.اوس دحضرت موسیٰ په لاس کښې چه کومه همسا وه.هغه ئې میدان کښې اوغورزولو.چه هغې په ټول میدان کښې چه کوم څه دهغوی دنظربندئ څیزونه وو.ټول ئې تیر کړل.پس حق ښکاره شو.اوباطل کمزورې شو.اودهغوی شوی کارونه ټول بیکاره شول.داڅه معمولی خبره او وړوکې دلیل نه وو.جادوګر خو د هغې په لیدوسره مسلمانان شول.چه یوسړې دفن ددومره استاذانوپه مقابله کښې راځی.دهغهٔ حال د جادوګرویشان نه ذې.هغه څه خبره نه کوی.یقیناً زمونږ جادو،جادو دې.اوهغهٔ سره دالله معجزه ده. هغوی خوهغه وخت هم هلته د رب په مخکښې سجده کښې پریوتل.اوهم په دغه مجمع کښې ئې د ټولوپه مخکښې دخپل ایمان راوړلواعلان اوکړو.چه مونږپه رب العالمین باندې ایمان راوړلو.بیادخپل قول نور واضح کولودپاره ئې ورسره داهم اووئیل.چه درب العالمین نه زمونږ مراد هغه رب دې.کوم ته چه حضرت موسیٰ اوهارون خپل رب وائی.دومره لویه معجزه دومره لوئې انقلاب فرعون په خپلوسترګو اولیدلو.لیکن دملعون په قسمت کښې ایمان نه وو.بیائې هم سترګې کُهلاونه کړلې.اود ځان دشمن شو.اوپه خپل طاقت سره ئې حق ختمولو.اووې وئیل.چه آوزه پوهه شوم.موسیٰ ستاسو د ټولو استاذ وو.دې تاسومخکښې راولیږلو.بیاتاسوپه ښکاره مقابلې کولودپاره راغلئ.اوخپل مینځ کښې دمشورې مطابق تاسوپه میدان کښئ شکست اوخوړلو.اوددهٔ خبره مواومنله.پس ستاسوداچل ښکاره شو.

اٰمَنۡتُمۡ لَهٗ	قَالَ
تاسو خبره اومنله دهغه	اووئیل فرعون
فرعون اووئیل چې تاسو زما د	

قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ

مخکښې ددې نه | چې زهٔ اجازت درکړم | تاسو ته | بیشکه هغه | خامخا مشر ستاسو دې | هغه

اجازت نه وړاندې په موسی علیه السلام باندې ایمان راوړو | بیشکه داموسی ستاسو مشر دې | چاچې

عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۵ لَاُقَطِّعَنَّ

چې ښودلې ئې دې تاسو ته | جادو | پس ډیر زر به | پته اولګی تاسو ته | خامخا به پریکړم زهٔ

تاسوته جادو خودلې دې | ډیر زر به تاسوته ددې انجام معلوم شي | زهٔ به ستاسو دیواړخ

اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُصَلِّبَنَّكُمْ

لاسونه ستاسو | او خپې ستاسو | دمخالفو طرفونو نه | او پانسی به کړم تاسو |

لاس او دبل اړخ پښه پریکړم | اوتاسو ټول به په سولئ کړم |

اَجْمَعِيْنَ ۝۴۹ قَالُوْا لَا ضَيْرَ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ۝۵۰

ټول | اووئیل هغوئ | نشته ضرر (پروا) | بیشکه مونږه | رب خپل ته | واپس تلونکی یو

......هغوی اووئیل چې هیڅ خبره نه ده | مونږ خپل رب ته واپس تلونکی یو |

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ

بیشکه مونږه | امید لرو | چې اوبه ښښی مونږ لره | رب زمونږه | ګناهونه زمونږه | چې وؤ مونږه |

مونږ امید لرو | چې زمونږ رب به زمونږ ګناهونونه معاف کړي | ځکه چې مونږ د ټولو

اَوَّلَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۵۱ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَسْرِ

اول مومنان (په دغه حاضرینو کښې) | او وحی اوکړه مونږه | موسی ته | چې دشپې بوځه

ړومبي ایمان راوړي دي | اومونږ موسی علیه السلام ته حکم اوکړو | چې زما بندګان شپه په شپه

بِعِبَادِيْٓ اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ۝۵۲ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَآئِنِ

بندګان زما | بیشکه تاسو | پسې به درځی خلق | نو اولیږل | فرعون | په ښارونو کښې (خبریالان)

(دمصر نه) بهر ته اوباسه | ځوتاسو به رالاندې کولې شئ | فرعون ټولو ښارونو ته سپاهیان

حٰشِرِيْنَ ۝۵۳ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ ۝۵۴ وَاِنَّهُمْ

راجمع کونکی (دلښکر) | بیشکه دا بنی اسرائیل | خامخا یوه ډله ده | لږه | او بیشکه دوئ

اولیږل | ....اووې وئیل چې دا یو وړوکي شان ټولې دې | اودوئ

لَنَا لَغَآئِظُوْنَ ۝۵۵ وَاِنَّا لَجَمِيْعٌ حٰذِرُوْنَ ۝۵۶

مونږ لره | غصه راوستونکی دی | او بیشکه مونږه | خامخا یوه ډله یو | بیدار اوسیدونکی |

مونږ ډیر زیات قهرولی یو | او مونږ وسله پوري خلق یو

فَاَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝۵۷ وَّكُنُوْزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ۝۵۸

نو رااوویستل مونږ هغوئ لره | دباغونونه | او دچینونه | او دخزانونه | او دښو ځایونونه

غرض داچې مونږ دغه فرعونیان دباغونو اوچینو اوخزانو او ښائسته کورونو نه بهر اوویستل

كَذٰلِكَ ؕ	وَاَوۡرَثۡنٰهَا	بَنِىۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ ۝
هم داسې اوکړل مونږه	او په میراث کښې ورکړل مونږه هغه	بنی اسرائیلو ته
دامو اوکړل	او مونږ بنی اسرائیل د دوئ وارثان جوړ کړل	

قوله تعالى:- قَالَ اٰمَنۡتُمۡ لَهٗ قَبۡلَ اَنۡ اٰذَنَ لَكُمۡ ۚ

حق غالب اوباطل مغلوب شو او د فرعون دهمکی:- سُبحان الله څنګه کامل ایمان والاخلق وو.حالانکه اوس په ایمان کښې راغلی وو.لیکن دهغوی دصبراوکلکوالی به څه وائي.فرعون پښان ظالم اوجابر ورته ولاړ دی دهمکیانې ورکوی او یروی یې.اوهغوی زړه ورتیا سره بې دویرې نه دهغهٔ دطبیعت خلاف جواب ورکوی.دکُفر پردې ئې دزړهٔ نه لرې شوی دی.په دې وجه دسینې په زورمقابلې دپاره راغلی دی.اود مادی طاقتونونهٔ بالکل نه ویریږی.ددوی په زړونوکښې داخبره ناسته ده.چه موسی ﷺ سره دالله ورکړې شوې معجزه ده.حاصل کړې شوې جادونه دې.دغه وخت ئې حق قبول کړو.فرعون دغصې نه سورشو.او وې وئیل.چه تاسوخوزه د هیڅ څیز اونه ګنړلم.زما نه باغی شوئ.زمانه موتپوس هم اونه کړو.اود موسی ﷺخبره مواومنله؟بیاپه دې خیال سره چه چرته دمجلس په حاضرینو باندې ددهٔ دشکست خوړلو ،بلکه بیادمسلمانیدواثراونه غورزیږی.هغهٔ دهغوی دپوهولو یوه خبره جوړه کړله.اووې وئیل چه آو تاسو ټول ددهٔ شاګردان یئ.اودې ستاسو اُستاذدې.تاسوټول مریدان یئ اودې ستاسو بزرګ دې.تاسو ټولوته دهٔ جادو ښودلې دې.دې دهوکه بازئ ته اوګورئ.دا صرف د فرعون بې ایمانی او چل بازی وه.ګنی ددې نه مخکښې نه جادوګروکلیم الله لیدلې وو.نه دالله رسول ﷺ ددوی د شکل پیژندلو. دالله پیغمبرخوجادو پیژندلوهم نه.چاته به ئې څه ښودلې وې؟دعقلمندئ خلاف ئې داخبره اوکړله بیانې دهمکیانې شروع کړلې.اوپه خپل ظالمانه عادت باندې راغې وې وئیل.زه به ستاسوټولو لاسونه خپې اُلټه پرې کړم.او تاسوبه لنډی بونډی کړم.بیابه موپهانسی کړم.اویوبه هم ددې سزانه پرې نږدم.

قوله تعالى:- قَالُوۡا لَا ضَيۡرَ

دجادوګرانوفرعون ته جواب:- ټولو متفق طورباندې جواب ورکړو.چه خان صاحب په دې کښې څه باك دې؟ څه چه ستانه کیدې شي اوکړه.مونږته هیڅ پرواه شته.مونږله خوالله ﷻطرف ته واپس تلل دی. مونږ به دهغهٔ نه ثواب اخلو.څومره تکلیف چه ته مونږته راکوې.دومره اجراوثواب به زمونږ رب مونږته راکوی.په حق باندې مصیبت برداشت کول بالکل معمولی خبره ده.چه ددې مونږته هیڅ ویره نشته. زمونږخواوس بس یوخواهش دې.چه زمونږ رب مونږپه تیرو شووګناهونوباندې اونه نیسی.کومه مقابله چه تاپه مونږه کړې ده.ددې وبال (ګناه) زمونږنه لرې شی.اوددې دپاره مونږسره سوا ددې نه هیڅ وسیله نشته. چه مونږ ټول دټولونه مخکښې الله والاجوړشو.په ایمان کښې مخکښې شو.په دې جواب باندې هغه نورهم غصه شو.اوهغوی ټولو لره هغهٔ قتل کړل. ﷺ

قوله تعالى:- وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰى مُوۡسٰٓى

د فرعون د ګرفت نه د بنی اسرائیلو ازادی:- موسی ﷺ دخپل نبوت ډیره زمانه په هغوی کښې تیره کړله. دالله تعالی آیاتونه او دلیلونه ئې په هغوی باندې واضح کړل.لیکن دهغوی سرښکته نه شو.دهغوی تکبرختم نه شو.دهغوی په بدودماغوکښې هیڅ فرق رانغې.نواوس ددې نه سواهیڅ څیزباقی پاتې نه شوچه په هغوی باندې دالله عذاب راشی.او تباه شی.موسی ﷺ ته دالله وحی راغله چه دشپې شپې بنی اسرائیل څان سره زمادحکم مطابق روان کړه.بنی اسرائیلوپه دغه موقعه باندې دقبطیانونه ډیرکالی

(زیورات) دعاریت په طورواخستل.اودشپې دسپوږمۍ په رڼاکښې چپ چاپ اووتل.مجاهد رحمه الله وائی چه په دغه شپه سپوږمۍ تندر (چاندګهن)؟؟نیولې وه ([1]).

موسی علیه السلام دتللو په وخت کښې دیوسف علیه السلام تابوت هم ځان سره واخستو:- موسی علیه السلام په لاره کښې تپوس اوکړو چه دحضرت یوسف علیه السلام قبرچرته دې؟دبنی اسرائیلویوې بوډۍ قبراوښودلو.هغوی دیوسف علیه السلام تابوت ځان سره یوړلو.وئیلی شوی دی.چه هغوی پخپله هغه اوچت کړې وو.دحضرت یوسف علیه السلام وصیت وو چه بنی اسرائیل کله ددې ځائې نه ځی.نوزما تابوت دې هم دځان سره یوسی ([2]).دابن ابی حاتم په یو حدیث کښې دی.چه نبی صلی الله علیه وسلم یو بانډیچی سره میلمه وو.هغهٔ دنبی صلی الله علیه وسلم ډیره میلمستیا اوکړله.په واپسۍ کښې نبی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل.کله مونږسره په مدینه کښې هم ملاوشه.څو ورځې پس بانډیچی نبی صلی الله علیه وسلم ته راغې.نبی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل څه غواړې؟ هغهٔ اووئیل آو یوه ښه اوښه سره د کجاوې راکړه.او یوه چیلۍ راکړه.چه هغه پۍ ورکوی.نبی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل.افسوس چه تا دبنی اسرائیلو دبوډۍ په شان سوال اونه کړو.صحابو رضی الله عنهم تپوس اوکړو.داواقعه څنګه ده؟نبی صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل.کله چه حضرت کلیم الله بنی اسرائیل ځان سره روان کړل.نولاره ترې هیره شوه.په زرګونو کوشش ئې اوکړو.لیکن لاره نه ملاویده. هغوی خلق راجمع کړل تپوس ئې ترې اوکړو.چه دا تیارهٔ ولې ده؟ نودبنی اسرائیلوعالمانو اووئیل.خبره داده چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل آخری وخت کښې زمونږنه وعده اخستې وه.چه کله مونږدمصرنه ځو.نودهغهٔ تابوت به هم دځان سره اوړو.حضرت موسی علیه السلام تپوس اوکړو.چه په تاسوکښې چاته پته ده.چه دحضرت یوسف علیه السلام تابوت چرته دې؟ ټولو انکار اوکړو.چه مونږته پته نشته.په مونږ کښې سوا د یوې بوډۍ نه څوك هم دهغوی دقبرنه خبرنه دی.هغوی هغه بوډۍ ته سړې اولیږلوهغه ئې راوغوښتله چه ماته د حضرت یوسف علیه السلام قبراوښایه.بوډۍ اووئیل.درته ښائم خومخکښې خپل حق اخلم.حضرت موسی علیه السلام اووئیل ته څه غواړې؟ هغې جواب ورکړو.چه په جنت کښې تاسره ملګرتیا ماته ملاوشی.په هغوی باندې دهغې داسوال ډیرګران شو.هغه وخت وحی راغله.چه ددې خبره اومنه.ددې شرط منظورکړه.اوس هغوی موسی علیه السلام یوتالاب ته بوتلو.چه دهغې د اوبورنګ هم بدل شوې وو.وې وئیل چه ددې اوبه اوباسه.کله ئې چه اوبه ویستلې.اوزمکه ښکاره شوه.نووې وئیل اوس داځائې اوکنه.چه کنستل ئې شروع کړل.نو قبرښکاره شو.تابوت ئې ځان سره کیخوده.اوس چه کله روان شول. نولاره صفا ښکاره شوه. اوبه نیغه لار روان شول([3]).لیکن داحدیث ډیر غریب دې.بلکه حق ته زیاته نزدې خوداده.چه دا موقوف دې.یعنی درسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان هم نه دې.والله اعلم.

ددوئ دوتلو فرعون ته معلومات اوشو:- دا خلق خوپه خپله لار روان شول.هلته چه د فرعون او فرعونیانو دسحرپه وخت سترګې کهلاو شوې .نو څوکیدار غلامان وغیره څوك هم نشته.ډیرزیات پریشانه شول. اودغصې نه سرهٔ شول.کله چه دامعلومه شوه.چه بنی اسرائیل خودشپې ټول په ټوله تښتیدلی دی.نو نوره هم خاموشی شوه.هغه وخت ئې خپل لښکرجمع کړو ټولوته ئې اووئیل.چه دا دبنی اسرائیلو وړه شان ډله ده.خالص ذلیل،سپك،لږشان خلق دی.هروخت ددوی نه مونږته غم رارسی.تکلیف راته رسیږی.اوبیا هروخت مونږته ددوی دطرفه پریشانی وی.دا معنی د ﴿حٰذِرُوْنَ﴾ په قراءت باندې د سلفو یو جماعت داحذرون هم وئیلې دې.یعنی مونږ وسله بندیو.ما اراده کړې ده.چه اوس دوی ته ددوی د سر کشۍ سزاورکړم.دوی ټول یوځائې ګیرکړم.دګاخرو مولوپه شان ئې پرې کړم.دالله شان چه هم داخبره په هغهٔ باندې پریوتله.اوهغه سره دخپل قوم اولښکر په یووخت هلاك شو.(لعنة الله علیه وعلی من تبعه)

---

[1]) الطبری : ۳٥٤/۱۹.

[2]) الطبری : ۳٥٤/۱۹.

[3]) حاکم : ٤٠٤/٢، وسنده صحیح.

قوله تعالى:- فَأَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۵۷﴾

فرعونيان يئ كول د خپلو كورونو نه اوويستل:- دالله تعالى ارشاددى.چه داخلق دخپل طاقت اوكثرت په نشه كښې بنى اسرائيلو پسې دهغوى دختمولوپه ارادې سره اووتل.په دې بهانه مونږهغوى لره دهغوى د باغونو،چينو،اونهرونونه،دخزانواوښائسته كورونونه راوويستل.اوجهنم ته موداخل كړل.هغوى خپل اوچت اوچت،شان وشوكت والامحلونه،شنه تازه باغونه،جارى نهرونه،خزانې،سلطنت،ملك،تخت و تاج،جاه ومال ټول پريښودل،بنى اسرائيلوپسې دمصرنه اووتل.اومونږداټول څيزونه بنى اسرائيلوته وركړل چه هغوى ترڼنه پورې كمزورى وو.ذليل او خوار وو.چونكه زمونږ اراده شوې وه.چه مونږددوى كمزورى ختمه كړواوداكمزورى خلق په ترقئ كړو اودوى پيشوااووارثان جوړكړو.دااراده مونږپوره كړله.

فَاَتْبَعُوْهُمْ | مُّشْرِقِيْنَ ﴿۶۰﴾ | فَلَمَّا | تَرَآءَ

نوروان شو هغوئ په هغوى پسې | په وخت دختلو دنمر كښې | انو هر كله چې ايوبل سره ليدل اوكړل

هغوئ د نمر ختلو په وخت كښې بنى اسرائيلو پسې شول | هركله چې

الْجَمْعٰنِ | قَالَ | اَصْحٰبُ مُوْسٰٓى | اِنَّا لَمُدْرَكُوْنَ ﴿۶۱﴾ | قَالَ

دوارو ډلو | نو اوويئيل | ملگرو دموسى | بيشكه مونږه اونيولې شو | اوويئيل موسى

دوارو ډلو يو بل ته كتل | نود موسى عليه السلام ملگرواوويئيل | چې مونږ خوبس سم راگير شو

كَلَّا | اِنَّ مَعِىَ | رَبِّىْ | سَيَهْدِيْنِ ﴿۶۲﴾ | فَاَوْحَيْنَآ | اِلٰى مُوْسٰٓى

هرگزنه | بيشكه ماسره | رب زما دې | چې لاربه ښائى ماته | نووحى اوكړه مونږه | موسى ته

موسى عليه السلام اوفرمائيل چې هيڅكله نه بيشكه زما رب ماسره دې | اهغه به راته لاره ښائى | هغه وخت مونږ

اَنِ اضْرِبْ | بِّعَصَاكَ | الْبَحْرَ | فَانْفَلَقَ | فَكَانَ | كُلُّ فِرْقٍ

چې اووهه | په همسا خپله | دادرياب | نو اوشليدو هغه | پس شوه | هره حصه |

موسى عليه السلام ته حكم اوكړو | چې په خپله همسا درياب اووهه | نودرياب اوشليدو | او(داوبو) يوه ټكړه

كَالطَّوْدِ الْعَظِيْمِ ﴿۶۳﴾ | وَاَزْلَفْنَا | ثَمَّ | الْاٰخَرِيْنَ ﴿۶۴﴾ | وَاَنْجَيْنَا

پشان دغرلوئ | او رانزدې كړل مونږه | هغه ځائې ته | هغه بله ډله | او بچ كړو مونږه |

دلوئي غر په شان شوه | اومونږ بله ډله (كافران) هم نزدې اورسول | او مونږ موسى عليه السلام

مُوْسٰى | وَمَنْ | مَّعَهٗٓ | اَجْمَعِيْنَ ﴿۶۵﴾ | ثُمَّ اَغْرَقْنَا | الْاٰخَرِيْنَ ﴿۶۶﴾

موسى | او هغه خوك | چې وو دهغه سره | ټول | بيا ډوب كړل مونږه | هغه نور خلق |

اوهغه ملگرى ټول بچ كړل | بيا دويم فريق (فرعونيان) مو ډوب كړل

اِنَّ | فِىْ ذٰلِكَ | لَاٰيَةً | وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ | مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۶۷﴾ | وَاِنَّ

بيشكه | په دې كښې | يوه نښه ده | اونۀ دى اكثر ددې خلقو نه | ايمان راوړونكى | او بيشكه |

بيشكه په دې واقعه كښې ډير لوئې عبرت (پند) دې او په دوئ كښې زيات خلق ايمان نه راوړى

رَبَّكَ	لَهُوَ	الْعَزِيزُ	الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾ ع
رب ستا	خامخا هغه دي	غالب	رحم كونكي
او بيشكه ستا رب غالب او مهربان دي			

قوله تعالى:- فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾

دفرعونانو فرعونيانو عبرتناك انجام:- فرعون خپل ټول قوم اولښكر، ټول ماتحت، دمصر او دمصربهر خلق، خپل او دخپل قوم خلق ځان سره روان كړل. ډيرپه تكبراوغرورسره دبني اسرائيلوختمولو ارادې سره روان شو. بعضې وائي. چه دهغوی تعداد دلكهاؤ نه هم زيات وو. په هغوی كښې يولاكهه خوصرف په توررنګ اسونو باندې سوارهٔ وو. ليكن داخبر داهل كتابودې. سوچ پكښې پكاردې. دكعب رحمه الله نه خونقل دی. چه اته لاكهه په داسې اسونو باندې سوارهٔ وو. زمونږ خوخيال دې چه داټول د بنی اسرائيلو دمبالغې نه ډك روايتونه دی. دومره خود قرآن نه ثابته ده. چه فرعون خپل ټول جماعت ځان سره روان كړو. خوقرآن د هغوی تعداد نه دې بيان كړې. نه ددې علم مونږ ته څه فائده راكونكې دې. دنمر راختلوپه وخت هغوی ته دوی اورسيدل. كافرانو مؤمنان، اومؤمنانو كافران اوليدل. دموسی عليه السلام دملګرو دخُلې نه بې اختياره اووتل چه اې موسى! اوس وايه چه څه اوكړو. مونږ اونيولی شو. مخكښې قُلزم سمندردې. شاته د فرعون تباه كونكې سخت زړی لښكردې نه ځائې د پناه شته او نه پښې مزل كوی. ښكاره خبره ده چه دنبی او غير نبی ايمان برابر نه شی كيدې. حضرت موسى عليه السلام ډيره په تسلیٔ سره جواب وركوی. چه مه ويريږئ تاسو ته هيڅوك تكليف نه شی رسولې. ماخپلې رائې سره تاسونه يئ راويستلی. بلكه داحكم الحاكمين په حكم سره مې راوستې يئ. هغه وعده خلاف نه دې. دهغې په مخكښې حصه باندې حضرت هارون عليه السلام وو. هم دهغهٔ سره يوشع بن نون وو. ياد آل فرعون مؤمن سړې وو. اوحضرت موسى عليه السلام د لښكرپه آخری حصه كښې وو. د ويرې اود لارې د نه موندلوپه وجه ټول بنی اسرائيل حيران او پريشان شول. او ناقلارئ سره ئې دجناب كليم الله نه تپوس اوكړو. چه هم په دې لاره دالله تعالى حكم وو؟ هغوی اوفرمائيل. آوپه دومره وخت كښې خوبه فرعونيان په سرباندې راوخيژی. دغه وخت د پروردګاروحی راغله. چه اې نبی! په دې درياب باندې خپله همسا اووهه. اوبيا زما دقدرت كرشمه اوګوره. هغوی همسا اووهله. چه دهغې په لګيدوسره دالله په حكم اوبه اوشليدې ددغه پريشانیٔ په وخت موسى عليه السلام دا دعا اوغوښتله. چه داپه ابن ابی حاتم كښې په دې الفاظوسره نقل ده. (يَامَنْ كَانَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ الْمُكَوِّنَ لِكُلِّ شَيْءٍ وَالْكَائِنُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ اِجْعَلْ لَنَا مَخْرَجًا) دا دعا دموسى عليه السلام دخُلې نه وتل وو. چه دالله تعالى وحی راغله. چه په سمندرباندې خپله همسا اووهه.

درياب ته دالله تعالى حكم او درياب شليدل:- حضرت قتاده رحمه الله فرمائی. چه په دغه شپه الله تعالى سمندرطرفته دمخكښې نه حكم ليږلې وو. چه كله زماپيغمبرموسى عليه السلام راشی. اوتاپه لرګی اووهی. نو دهغهٔ واوره اواومنه. پس په سمندركښې ټوله شپه چپې وې. دهغې چپې يوخوابل خوا لګيدلې. چه نه معلوم حضرت كله اودكوم طرفه راشی. اوماپه لرګی اووهی. داسې نه چه ماته پته هم اونه لګی. اوزهٔ د هغهٔ حكم پوره نكړې شم. كله چه بالكل غاړې ته اورسيدلو. نو دهغهٔ ملګری حضرت يوشع بن نون عليه السلام اوفرمائيل. اې دالله نبی! دالله تاسوته څه حكم دې؟ هغوی اوفرمائيل هم داچه زهٔ سمندرباندې خپله همسا اووهم. هغوی اووئيل. بيا دڅهٔ انتظاردې؟ نو هغهٔ همسا اووهله اووې فرمائيل. دالله تعالى په حكم سره اوشليږه. اوماته دتلو لاره راكړه. بس هغه وخت هغه اوشليدلو. لارې په مينځ كښې صفاپه نظر راغلې. اودهغې يوخوا بل خوا اوبه دغرېشان شوې. په هغې كښې دولس لارې راووتلې. د بنواسرائيلو قبيلې هم دولس وې. بيادالله تعالى قدرت داچه دهر دوو ډلوپه مينځ كښې چه كوم غر حائل وو. په

هغې کښې کهړکۍ جوړې شوې.چه هريوه بل لره سلامتيا سره راتلونکي اووينی (١).اوبه په شان د ديوالونو شوې.اوهواته حکم اوشو.هغې دمينځ نه اوبه او زمکه اوچه کړله،لاره ئې صفا کړله.پس په دغه اوچه لاره موسیٰ ﷺ سره دخپل قوم بې ويرې لاړلو.بيا فرعونيانو لره الله تعالی سمندرته نزدې کړل.بياموسیٰ ﷺ اوبنی اسرائيلوټولوته خلاصې ملاوشوه.اوپه هغوی کښې څوك هم ډوب نه شول.اوپه باقی ټولوکافرانوکښې څوك هم بچ نه شول.

د موسیٰ ﷺ او درياب مينځ کښې مکالمه:- حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی.فرعون ته چه کله دبنی اسرائيلو دتښتيدلوخبر ملاوشو.نوهغه يوه چيلۍ ذبح کړله.اووې وئيل چه ددې دڅرمن ويستلونه مخکښې دې ماته شپږلاکهه لښکر جمع کړې شی.موسیٰ ﷺ چه په منډو منډو کله دسمندر غاړې ته نزدې اورسيدلو.نوسمندرته ئې اوفرمائيل.ته اوشليږه،يوطرف ته شه اومونږته ځائې راکړه. هغه اووئيل دا څه دتکبر خبرې کوې.آيا زۀ ددې نه مخکښې هم کله چودلې يم.او يوطرف ته شوې يم،کوم انسان له مې ځائې ورکړې دی.چه تاته ئې درکړم.موسیٰ ﷺ چه کوم بزرګ سړې وو.هغوی اووئيل.چه اې دالله نبی! چه هم دا لاره اوهم دا ځائې الله تعالی ښودلې دې؟ موسیٰ ﷺ اوفرمائيل آوهم دا ځائې.هغوی اووئيل.بياخونه تاسو دروغژن يئ نه تاسوته غلط فرمائيلی شوی دی.هغوی دوباره هم دا اووئيل ليکن بياهم څه اونه شول.دغه بزرګ سړی دوباره هم دغه سوال جواب اوکړو.دغه وخت وحی نازله شوه.چه سمندربه خپله همسا اووهه.اوس دهغوی خيال راغې اوبه همسائې اووهلو.په همسا وهلوسره سمندر لاره ورکړله.دولس لارې ښکاره شوې.هريوې ډلې خپله لاره اوپيژندله.اوبه خپله لاره روان شول. اويوبل ته ئې کتل په اطمينان سره ټول لاړل.حضرت موسیٰ ﷺ خوبنی اسرائيل ځان سره کړل پورې وتل.او فرعونيان په هغوی پسې سمندرته راورسيدل.چه دالله تعالی په حکم سره دسمندر اوبه څنګه وې هغه شان شوې.اوټول ئې ډوب کړل.کله چه دټولونه آخری بنی اسرائيلی راووتلو.اودټولونه آخری قبطی سمندرته راغې.دغه وخت دالله تعالی په حکم سره دسمندر اوبه يوځائې شوې.اوټول په ټوله قبطيان يوپه يو ډوب شول.په دې کښې ډيره عبرتناکه نښه ده.چه څنګه ګنهګار تباه کيږی.اونيکان کاميابيږی.ليکن بياهم اکثرخلق دايمان په شان دولت نه محروم دی.بيشکه ستا رب عزيز اورحيم دې.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ
| اولوله | په دوئ باند | قيصه |
| او (رائې نبی) دوئ تـ دابراهيم ﷺ قصه |

اِبْرٰهِيْمَ ﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُوْنَ ﴿٧٠﴾
دابراهيم عليه السلام | کله چی | اووئيل هغه | پلار خپل ته | اوقوم خپل ته | دڅه عبادت کوئ تاسو |
هم واوروه | هرکله چې هغوئ خپل پلار اوخپل قوم ته اووئيل | چې دا تاسو د څه څيز عبادت کوئی

قَالُوْا نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا
اووئيل هغوئ | مونږه عبادت کوؤ | دبتانو | پس هميشه اوسيږو مونږ | دې بتانو ته |
هغوئ اووئيل چې مونږ د بتانوعبادت کووا | اوهم دهغوئ په عبادت قائم يو

(١) الطبری: ۳۵۷/۱۹.

عٰكِفِيْنَ﴿۷۱﴾	قَالَ	هَلْ يَسْمَعُوْنَكُمْ	اِذْ	تَدْعُوْنَ﴿۷۲﴾	
نزدې كيناستونكى	اووئيل ابراهيم	ايا اورى دوئ خبرى ستاسو	كله چى	تاسو اواز كوئ دوئ ته	

ابراهيم عليه السلام ورته اووئيل چي ايا دوئ ستاسو خبره اوريدې شي| كله چي تاسو دوئ رابلئ ؟

اَوْ يَنْفَعُوْنَكُمْ	اَوْ يَضُرُّوْنَ﴿۷۳﴾	قَالُوْا	بَلْ وَجَدْنَآ		
يا دوئ فائده رسوى تاسو ته	يا ضرر دررسوى تاسو ته	اووئيل هغوئ	بلكه موندلى دى مونږه		

يا تاسو ته څۀ ضرر يا فائده درکولې شي ؟ | هغوئ اووئيل چي نه ،مونږ خو بس

اٰبَآءَنَا	كَذٰلِكَ	يَفْعَلُوْنَ﴿۷۴﴾	قَالَ	اَفَرَءَيْتُمْ	مَّا
پلاران زمونږه	چى دارنگي	كار به ئې كولو	اووئيل ابراهيم	ايا نو كتلى دى تاسو	هغه بتانوته

خپل پلار نيكه په دې كار دغسي موندلى دى | ابراهيم عليه السلام اووئيل چي ايا تاسو ددغي

كُنْتُمْ	تَعْبُدُوْنَ﴿۷۵﴾	اَنْتُمْ	وَاٰبَآؤُكُمُ	الْاَقْدَمُوْنَ﴿۷۶﴾	
چې يئ تاسو	چى عبادت ئې كوئ	تاسو	او پلاران ستاسو	چى مخكښې تير شوى دى	

معبودانو حالت هم ليدلې دې | تاسو يا ستاسو پخوانو پلارنيكونوا

فَاِنَّهُمْ	عَدُوٌّ لِّيْۤ	اِلَّا	رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ﴿۷۷﴾		
پس بيشكه چى دوئ	دشمنان دى زما	مگر نه	رب دمخلوقاتو		

هغه ټول زمادښمنان دى | سوا دهغه رب العالمين نه كوم چي زه پيدا كړم

قوله تعالى:- وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيْمَ﴿۶۹﴾

د حضرت ابراهيم عليه السلام دعوت توحيد:- دټولو مؤحدينو دپلار،دالله تعالى دبنده اورسول اوخليل حضرت ابراهيم عليه افضل التحيّة والتسليم واقعه بيانيږي.نبى كريم ﷺ ته حكم كولې شي.چه تاسوخپل اُمت ته داواقعه واوروئ.چه هغوى په اخلاص،توكل،اود يورب عبادت،اود شرك اومشركانونه بيزارئ كښې ستاسو اقتدا اوكړي.هغوى د اول ورځې نه دالله تعالى په توحيد باندې قائم وو.او آخر ورځې پورې په دې توحيد باندې ټُلك ولاړوو.خپل قوم اوخپل پلارته ئې اوفرمائيل.چه دا بُت پرستى ولې كوئ.

قوله تعالى:- قَالُوْا نَعْبُدُ

د قوم جواب:- هغوى جواب وركړو.چه مونږ خو دپخوانه ددې بُتانو مجاورى اوعبادت كونكى راروان يو.حضرت ابراهيم عليه السلام دهغوى داغلطى په هغوى باندې واضحه كړله.دهغوى دغلطې طريقې ښكاره كولو دپاره ئې يوه خبره بله هم بيان كړله.چه تاسو ددوى نه دعاګانې غواړئ.اود لرې اونزدې نه دوى رابلئ:نوآيا دوى ستاسو آواز آورى؟ يادكومې نفعې حاصلولودپاره چه تاسو دوى رابلئ.آيا هغه نفع دوى تاسوته در رسولې شي؟ كه تاسوددوى عبادت پريږدئ نوآيا دوى تاسوته نقصان در رسولې شي؟ ددې كوم جواب چه دقوم دطرفه ملاوشو.هغه صفاښكاره دې.چه ددوى معبودان په دې كارونو كښې يو كارهم نه شي كولې.هغوى صفا اووئيل چه مونږخو دخپلو مشرانو دتقليدپه وجه بت پرستئ باندې ټلك ولاړيو.

دقوم په جواب د ابراهيم عليه السلام وينا:- ددې په جواب كښې حضرت خليل الله عليه السلام دهغوى نه اودهغوى باطلو معبودانو نه دخپل براءت اوبيزارئ اعلان اوكړو.صفا ئې اوفرمائيل.چه ستاسو اوستاسوهغه معبودان دكوم چه تاسو اوستاسو پلار نيكونو عبادت كولو.دهغې ټولونه زه بيزاره يم.داټول زما دشمنان دى.زۀ

صرف د رښتوني رب عبادت کونکې یم.زهٔ مخلص موٌحدیم.لاړشئ ستاسو او ستاسو دمعبودانونه چه څه کیدې شی اوکړئ.

د نوح ﷺ او هود ﷺ هم دغه شان جواب وو:-حضرت نوحﷺ خپل قوم ته هم دا فرمائیلی وو.چه تاسو اوستاسوټول معبودان که ملاوشئ اوماته څه نقصان رارسولې شئ،نوڅه کمی مه کوئ.حضرت هودﷺ هم فرمائیلی وو.زهٔ ستاسونه اوستاسو دمعبودانونه دالله تعالی نه سوا دټولونه بیزاره یم.تاسوټول که ماته څه نقصان رارسولی شئ نو راورسوئ! زما بهروسه دخپل رب په ذات باندې ده.ټول ساه لرونکی د هغهٔ دحکم لاندې دی.هغه نیغې لار والادې.دغه شان خلیل الرحمنﷺ اوفرمائیل.چه زهٔ ستاسو د معبودانو نه بالکل نه ویریږم.ویره خوتاسوله زما درب نه ساتل پکاردی.چه هغه الله تعالی دې.هغوی اعلان کړې وو.چه په ما او تاسو کښې دشمنی ده.چه ترڅو پورې تاسوپه یوالله باندې ایمان رانهٔ وړئ.اې پلاره! زه ستانه او ستادقوم او ستاد معبودانونه بیزاره یم.صرف دخپل رب نه مې اُمید دې.چه هغه ماته نیغه لار اوښائی.هم دا یعنی ((لاَ الهَ الاّ الله)) لره هغوی کلمه جوړه کړله.

اَلَّذِیْ خَلَقَنِیْ فَهُوَ یَهْدِیْنِ ۝ وَالَّذِیْ هُوَ یُطْعِمُنِیْ
هغه رب چې پیدا ئې کړم زهٔ | پس هغه | لار ښائی ماته | او هغه رب | چې هغه | خوراك راکوی ماته |
او هم هغه ما ته سمه لار ښائی |او هم هغه رب چې ماباندې خوروی څکوی
وَیَسْقِیْنِ ۝ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ یَشْفِیْنِ ۝ وَالَّذِیْ
اواوبهٔ راکوی ماته | او کله چې | ناجوړه شم زهٔ | نوهغه | شفا راکوی ماته | او هغه رب |
اوڅه وخت چې زه بیمار شم |نو هم هغه ماته شفا راکوی |او هم (هغه الله ﷻ بهٔ)
یُمِیْتُنِیْ ثُمَّ یُحْیِیْنِ ۝ وَالَّذِیْ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ
چې مړکوی به ما | بیا به ژوندې کوی ما | او هغه رب | چې امید لرم زهٔ | چې اوبه ښښی | ماته |
راته په وخت مرګ راکوی| اوبیابه مې ژوندې کوی| اوهغه (اللهﷻ) چې دکوم نه زه امیدلرم
خَطِیْٓــَٔتِیْ یَوْمَ الدِّیْنِ ۝
ګناهونه زما | په ورځ دجزاء (قیامت) |
چې زماګناهونه بهٔ دقیامت په ورځ اوبخښی |

قوله تعالی:- وَالَّذِیْ هُوَ یُطْعِمُنِیْ وَیَسْقِیْنِ ۝

زما الله څوک دې؟حضرت خلیل اللهﷺ دخپل رب صفتونه بیانوی.چه زهٔ خوددې صفتونو والا درب عبادت کونکې یم.دهغهٔ نه سوا بل دهیچا عبادت به نه کوم.ړومبې صفت داچه هغه زما خالق دې. هم هغهٔ اندازه مقررکړې ده.اوهم هغه دمخلوقاتو هغې طرف ته رهبری کوی.دویم صفت داچه هغه حقیقی هادی دې.چاله چه غواړی په خپله لارئې روانوی.چاله چه غواړی په غلط لارئې روانوی.دریم صفت زما درب دادې.چه هغه رزاق دې.دزمکې اوآسمان ټول اسباب هغهٔ پیداکړی دی.دوریځو پورته کول، خورول، دهغې نه باران ورول،په هغې سره زمکه ژوندئ کول (شنه کول) بیا پیداوار زرغونول هم دهغهٔ کار دې.هم هغه خوږې او تنده ماتونکې اوبه موږته راکوی.اوخپل نورمخلوق ته هم.غرض داچه خوراك څکاك ورکونکې هم هغه دې.ورسره بیماری او تندرستی هم دهغهٔ په لاس کښې ده.

دمکروه څیزونو نسبت الله ﷻ ته نه دې پکار:-لیکن دخلیل اللهﷺ د ادب کمال اوګورئ.چه دبیمارئ نسبت ئې خوخپل طرف ته اوکړو.اودشفا نسبت ئې الله تعالی طرف ته اوکړو.اګرچه بیماری هم دهغهٔ قضاء اوقدرت سره اودهغهٔ جوړشوی څیزدې. هم دا لطافت د سورۂ فاتحه په دعاکښې هم دې.چه د انعام اوهدایت اسناد خود عالم رب طرف ته شوې دې.اود غضب فاعل ئې حذف کړې دې.اوضلالت ئې بنده طرف ته منسوب کړې دې.په سورة جن کښې دجناتو قول هم اوګورئ.چه هلته هغوی ونیلی دی.چه مونږته معلومه نه ده چه د زمکې مخلوق سره د بدئ اراده کړې شوې ده.یادوی سره ددوی رب د خیر اراده کړې ده؟ دلته هم دخیرنسبت رب طرف ته شوې دې.اود بدئ په اراده کښې دانسبت نه دې ښکاره کړې شوې.دغه شان داآیت هم دې.چه کله زهٔ بیمارشم.نوزما په شفا باندې ددې الله تعالی نه سوا بل څوک قادرنه دې.په دوائی کښې تاثیرپیداکول هم دهغهٔ د وس څیزدې.په مرګ اوژوند باندې هم قادرهغه دې.ابتداء او انتهاء دهغهٔ په لاس کښې ده. هم هغهٔ رومبې پیدائش کړې دې.هغه به دوباره پیداکول کوی.په دنیا اوآخرت کښې دګناهونوپه بخښلوهم هغه قادردې.هغه چه څه غواړی کوی.غفور اورحیم دې.

وَّاَلۡحِقۡنِیۡ حُکۡمًا هَبۡ لِیۡ رَبِّ
اے ربه زما | راکړه ماته | حکم (حکمت) | او پیوست کړې ما
اې زما ربه ماته حکمت (د دین پوهه) راکړه | اوما په
بِالصّٰلِحِیۡنَ ﴿۸۳﴾ وَاجۡعَلۡ لِّیۡ لِسَانَ صِدۡقٍ فِی الۡاٰخِرِیۡنَ ﴿۸۴﴾ وَاجۡعَلۡنِیۡ
دصالحانو سره | اواوګرځوه ما | ژبه د صدق | په روستو خلقو کښې | اواوګرځوه ما |
خپلو نیکانوبندګانو کښې شامل کړه | او زما دنیکنامئ ذکر په راتلونکو نسلونو کښې جاری اوساته
مِنۡ وَّرَثَۃِ جَنَّۃِ النَّعِیۡمِ ﴿۸۵﴾ وَاغۡفِرۡ لِاَبِیۡۤ اِنَّہٗ کَانَ مِنَ الضَّآلِّیۡنَ ﴿۸۶﴾
دوارثانو | دجنت دنعمتونونه | اواوبښه | پلار زما | بیشکه چی دې هغه | دګمراهانونه |
اومادنعمتونو نه ډک جنت وارث کړه | او زما پلار هم اوبښهٔ | بیشکه هغه په ګمراهانو کښې شامل دې
وَلَا تُخۡزِنِیۡ یَوۡمَ یُبۡعَثُوۡنَ ﴿۸۷﴾ یَوۡمَ لَا یَنۡفَعُ
اومهٔ شرمنده کوه ما | په هغه ورځ | چی راپورته کولې به شی دا خلق | په هغه ورځ | چی څه فائیده به نهٔ کوی
اوپه هغه ورځ مې مه شرموه | چې خلق به بیا راژوندی کړی شی | په کومه ورځ چې به نه
مَالٌ وَّلَا بَنُوۡنَ ﴿۸۸﴾ اِلَّا مَنۡ اَتَی اللّٰہَ بِقَلۡبٍ سَلِیۡمٍ ﴿۸۹﴾
مال | اونهٔ اولاد | ماسوا | دهغه چانه | چی راشی الله ته | په زړهٔ سلامت سره |
مال فائده ورکوی او نه اولاد | خو څوک چې الله ﷻ ته (دشرک اوګناهونونه) پاک زړهٔ یوسی

قوله تعالی:- رَبِّ هَبۡ لِیۡ حُکۡمًا

اخرکښې د ابراهیم علیه السلام یو څو دعا ګانې:دحُکم نه مراد عام عقل الهامی کتاب اونبوت دې.هغوی دالله ﷻ نه دعاکوی چه ماته داڅیزونه رانصیب کړې.په دنیا اوآخرت کښې مې په نیکانوخلقوکښې شامل کړې په صحیح حدیث کښې دی چه رسول کریمﷺ هم په آخری وخت کښې دعا غوښتلې وه چه اې الله! په اعلی

رفیقانوکښې مې ملاوکړې.درې ځل ئې دا دعاکړې وه(۱).په یوحدیث کښې دنبی کریمﷺ دادعا هم نقل ده.((اَللّٰهُمَّ اَحْيِنَا مُسْلِمِيْنَ وَاَمِتْنَا مُسْلِمِيْنَ وَاَلْحِقْنَا بِالصَّالِحِيْنَ غَيْرَخَزَايَا وَلَا مُبَدَّلِيْنَ)) (۲)یعنی اې الله! مونږ په اسلام باندې ژوندې اوساته،اودمسلمانئ په حالت کښې مرګ راکړې،اوپه نیکانوکښې مو ملاو کړې،په داسې حال کښې چه نه رسوائی وی نه تبدیلی.

بیابله دعاکوی چه زمانه پس هم زما ذکرخیرپه خلقوکښې جاری وی.خلق په نیکو خبروکښې زما اقتداکوی.الله تعالی هم دهغهٔ ذکرپه روستو نسلونوکښې باقی اوساتلو.هر یوپه هغهٔ باندې سلام لیږی. الله تعالی دهیڅ یونیك بنده نیکی نه بیکاره کوی.یوه دنیا ده چه دهغوی په ژبودهغوی تعریف او صفت جاری دې.په دنیاکښې هم الله تعالی هغوی ته اوچت شان اوخیر ورکړو.عام طورباندې دهر مذهب اوملت خلق خلیل اللهﷺ سره محبت ساتی.اودعاکوی چه زما ذکرخیرڅنګه په دنیاکښې باقی دې.هلته په آخرت کښې هم جنتی جوړکړې شم.اواې الله! زما ګمراه پلارهم معاف کړې.لیکن دخپل کافر پلار دپاره دااستغفار کول په یوه وعده باندې وو.کله چه هغهٔ ته ښکاره شوه.چه هغه (پلار) دالله دشمن دې.کله چه هغه په کفرباندې مړشو.نودهغهٔ دزړهٔ نه دهغهٔ عزت اومحبت ختم شو.اواستغفار کول ئې هم پریښودل.ابراهیم ډیرصفا زړهٔ والا اوصبرناك وو.مونږته هم چه څنګه د ابراهیمﷺ په طریقه باندې دتلوحکم ملاودې هلته داهم فرمائیلی شوی دی.چه په دې خبره کښې دهغوی تابعداری مه کوئ.بیا دعاکوی.چه مادقیامت د ورځې د رسوایئ نه بچ کړې.کله چه ټول مخکښې روستو مخلوق ژوندی شی.اوپه یومیدان کښې به ولاړوی.رسول اللهﷺ فرمائی.چه دقیامت په ورځ به دحضرت ابراهیمﷺ خپل پلارسره ملاقات اوشی.هغه به اووینی چه دهغهٔ مخ به د ذلت او ګردوغبارنه ګنده وی(۳).په بل روایت کښې دی.چه هغه وخت به هغوی دالله تعالی په دربارکښې عرض اوکړی.چه اې پروردګارا ستا ماسره وعده ده.چه مابه دقیامت په ورځ نه رسواکوې.الله تعالی به اوفرمائی.واوره جنت خویه کافرباندې قطعًا حرام دې(۴).په بل روایت کښې دی چه ابراهیمﷺ به خپل پلارپه دې حالت کښې اووینی اوبه فرمائی.چه اوګوره ما تاته نه وئیل چه زما نافرمانی مه کوه.پلاربه جواب ورکړی چه ښه اوس به نه کوم.هغوی به دالله تعالی په دربارکښې عرض اوکړی.چه اې پروردګار! تا ماسره وعده کړې ده چه په دې ورځ به مانه رسواکوې.اوس به ددې نه زیاته څه رسوائی وی.چه زماپلار دداسې رحمت نهلرې دې.الله تعالی به اوفرمائی.چه اې زماخلیل!ماخوجنت په کافرانوباندې حرام کړې دې. بیابه اوفرمائی اې ابراهیم!اوګوره ستادخپولاندې څه دی؟هغویﷺ به لاندې اوګوری چه یوبدشکله وړوکې ځناور په ختهو او اوبوکښې لت پت ولاړدې.چه هغه به دخپونه اونیولې شی جهنم کښې به اوغورزولې شی(۵).حقیقت کښې هم دغه به دهغوی پلاروی. چه هغه به په دې شکل کښې شوې وی.اوخپل مقرر ځائې ته به اورسولې شی.

قیامت کښې به صرف ایمان پکارراځی مال اولاد نه :پدغه ورځ که انسان خپله فدیه مال سره اداکول اوغواړی. اګرچه دټولې دنیا خزانې ورکړی لیکن هیڅ فائده به نه وی.نه به په دغه ورځ اولاد فائده ورکوی که ټولې زمکې والا په خپله بدله کښې ورکول اوغواړی.بیابه هم فائده نه وی.په دغه ورځ نفع ورکونکې څیزایمان اخلاص،اود شرك اواهل شرك نه بیزاری ده.دچا زړهٔ چه صالح وی.یعنی دشرك او

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب مرض النبی صلی الله علیه وسلم ووفاته : ٤٤٣٧.
(۲) احمد: ٤٢٤/٣. وسنده صحیح.
(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿ ولا تخزنی یوم یبعثون........﴾ ٤٧٦٨.
(۴) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿ ولا تخزنی یوم یبعثون........﴾ ٤٧٦٩.
(۵) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿ واتخذوالله ابراهیم خلیلا﴾ : ٣٣٥٠.

کفرخیرنوالی نه صفا وی.الله ربنتونې منی.قیامت یقینی منی.په دوباره ژوندی کیدو باندې ایمان لری.دالله د توحید منونکې وی.عمل کونکې وی.په نفاق وغیره سره ئې زړهٔ مریض نه وی.بلکه د ایمان اواخلاص اونیك عقیدې سره ئې زړهٔ صحیح اوتندرست وی.د بدعتونونه نفرت لری.او سنت سره اطمینان او الفت لری!

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ
او نزدې به کړې شی | جنت | دپاره دپرهیزګارانو | او ښکاره به کړې شی | دوزخ |
او په کومه ورځ چې به نیکانو ته جنت نزدې کړې شی |......او ګمراهانو ته به دوزخ ښکاره کړې شی

لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ
دپاره دګمراهانو | اواوبه وئیلې شی | هغوئ ته | کوم ځائې دی هغه معبودان | چې وئ تاسو |
او ورته به اووئیلې شی اچې هغه معبودان مو څه شول| چې تاسو به ئې دالله د عبادت

تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾
چې عبادت به موکولو | بې دالله نه | ایا مدد کوی هغوئ ستاسو | یا مدد کوی دځان خپل |
نه بغیر عبادت کولو| ایا هغوئ نن ستاسو مدد کولې شی| یا بدله اخستې شی ؟ |

فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ
نو اوبهٔ غورزولې شی نسکور | په هغې کښې | هغوئ | او ګمراهان | او لښکر دابلیس |
نوبیابه دغه معبودان او ګمراهان ټول په دوزخ کښې پرمخې واچولې شی| اودشیطان لښکرې

أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾
ټول | اووائی به هغوئ | او حال داچې هغوئ به | په هغې کښې | جګړه کوی |
به ورسره هم وی |نو کافران به په دوزخ کښې یو بل سره جګړې کوی

تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم
قسم په الله دې اچې ووْ مونږه | خامخا په ګمراهئ ښکاره کښې | چې برابر ولئ مونږ تاسو
اوداسې به وائی اچې قسم مونږ په ځرګند ګمراهئ کښې پراته ووا چې تاسومو د رب

بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا
درب العالمین سره | اونهٔ ووْ ګمراه کړی مونږه | مګر مجرمانو خلقو | پس نشته دې مونږ لره |
العالمین سره برابر ګنړلئ | اومونږ خو بل چا نهٔ بلکه دې مشرانو مجرمانو ګمراه کړو

مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا
څوك سفارش کونکې | اونهٔ دوست | اخوږ مخلص | پس کاش که وې | مونږ لره |
نو اوس هیڅوک زمونږ سفارشی نشته دې| اونه څوك اخلاص مند ملګرې شته| نو څنګه به

كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
یو ځل بیا واپس تلل| نو شو به مونږه | دمومنانونه | بې شکه | په دې (قیصه) کښې |
ښه وې که(دنیا ته) یوځل دواپس تلو موقع راکولې شوې| نو مونږ به مسلمانان شوی وو |بیشکه

لَاٰيَةً ؕ	وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ	مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾	وَاِنَّ	رَبَّكَ	لَهُوَ
خامخا نښه دعبرت ده	اونه دي اکثر ددوئ	مؤمنان	او بیشکه	رب ستا	خامخا هم هغه
په دې واقعه کښې لوئې سبق پروت دې	او ددوئ اکثر خلق ایمان نه راوړي	اوبیشکه رب ستا			

الْعَزِيْزُ	الرَّحِيْمُ ﴿۱۰۴﴾	كَذَّبَتْ	قَوْمُ نُوْحِ	الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۰۵﴾
غالب دې	مهربانه دې	دروغ اوګڼړل	قوم دنوح	رسولان
ډیر زبردست او مهربان دې	دنوح علیه السلام قوم پیغمبران دروغژن اوګڼړل			

قوله تعالى:- وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۹۰﴾

د نیکئ نیکه اودبدئ بده بدله اودکافرانود بدحالت بیان:- کوموخلقوچه نیکئ کړې وي، دګناهونونه ئې ځان ساتلي وو.جنت به په دغه ورځ هغوی سره نزدې هغوی ته مخامخ زینت اوښائست سره موجود وی.او سرکشی کونکودپاره به دغه شان جهنم ښکاره وی.دهغې نه به یوسټ راوځی چه هغه به ګنهګارو طرف ته په غضبناکو سترګو سره ګوری.اوداسې شوربه جوړکړی.چه زړونه به وارخطاء شی.څیګربه په ریبدو شی.او مشرکانوته به په رټلواوملامتیا سره اوفرمائیلې شی چه ستاسوهغه باطل معبودان چرته دی دچاچه به تاسودالله نه سوا عبادت کولو.آیا هغوی ستاسوڅه مددکولې شی.یا دخپل ځان څه مددکولې شی؟ نه نه بلکه عبادت کونکی اومعبودان ټول به دوزخ کښې اَلټه رازوړندکړې شی.او سوزیدلې تیکې به شی.تابع اومتبوع ټول به لاندې باندې جهنم ته اوغورزولې شی.ورسره به د ابلیس ټول لښکرهم داول نه واخله ترآخره پورې وی.هلته به کمزوری خلق لویوخلقوسره جهګړه کوی.او ورته به وائی چه مونږټول عمرستاسو اومنله.نن تاسو دعذابونونه مونږولې نه خلاصوئ؟ رښتیا خودادی چه مونږ بالکل ګمراه وو.د لارې نه لرې شوی وو.چه ستاسوحکمونه مودالله دحکمونوپه شان ګڼړلی وو.او رب العالمین سره مو ستاسوهم عبادت کولو.ګویا تاسومو رب سره برابر ګڼړلی ویٔ.افسوس چه مونږ لره په دې غلط اوخطرناک لاره باندې مجرمانو اوساتلو.اوس خو زمونږڅوک سفارش کونکې هم نشته. خپل مینځ کښې به تپوسونه کوی چه آیا څوک زمونږ شفاعت کونکې شته چه هغه زمونږ شفاعت اوکړی.یا داسې هم کیدې شی چه مونږدوباره دنیا طرف ته واپس کړې شو؟او هلته لاړشو.تراوسه پورې چه مونږکوم عملونه کړی وودهغې خلاف عمل اوکړو.چرته چه زمونږڅوک سفارشی مونږته په نظرنه راځی هلته څوک نزدې رښتونې دوست هم نه ښکاری. چه هغه زمونږ همدردی اوغمخواری اوکړی. ځکه چه هغه ته پته ده.چه که یوصالح سړی سره زمونږ دوستی وې.نوهغه به نن ضرورمونږته نفع راکړې وې.اوکه څوک زمونږ دزړه محبوب وې نوضروربه زمونږ شفاعت دپاره رامخکښې شوې وې. اوکه مونږته بیا دنیاته تلل ملاویدلې.نومونږبه په خپله ددې بدوعملونو پوره والی کړې وې.لیکن حق خو دادی چه که دا بدبخت ازلی دوباره هم دنیاته راوستلې شی نوهم هغه بدعملونه به دوباره شروع کړی.په سورة ص کښې هم ددې جهنم والو دجهګړې بیان کولو کښې الله تعالی فرمائیلی دی چه د دوی دا جهګړه به په یقین سره وی.

قوله تعالى:- اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ؕ

ابراهیم علیه السلام چه خپل قوم ته څه اوفرمائیل اوکوم دلیلونه ئې چه هغوی ته ورکړل.اوپه هغوی ئې توحید واضح کړو.په هغې کښې یقیناًدالله الوهیت باندې اودهغه په یووالی باندې صفادلیل موجود دې. لیکن بیاهم اکثرخلق دایمان نه منع شوی دی.په دې کښې هم څه شک نشته چه ستاپالونکې پروردګار پوره غلبې اوقوت والا اوبخښونکې اورحم والادې.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ۝١٠٥ إِذْ قَالَ

| دروغ اوګڼړل | قوم دنوح | رسولان | کله چې اوونيل

|دنوح عليه السلام قوم پيغمبران دروغژن اوګڼړل | څه وخت چې د هغوئ (دبرادرئ)

لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝١٠٦ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ

هغوئ ته | رور دهغوئ | نوح عليه السلام | آيا نهٔ يريږئ تاسو | بيشکه زهٔ | دپاره ستاسو | رسول

رور نوح عليه السلام ورته اووئيل اچې آيا تاسو دالله ﷻ نه نه ويريږئ ؟ |بيشکه زه تاسو ته امانت دار پيغمبر

أَمِينٌ ۝١٠٧ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝١٠٨ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ

امانتدار يم | پس اويريږئ دالله نه | او خبره اومنئ زما | اونهٔ غوارم زهٔ ستاسو نه | په دې باندې|

راليږلې شوې يم| نو دالله ﷻ نه اوويريږئ |او زما تابعداری اوکړئ| او زهٔ ستاسو نه څه

مِنْ أَجْرٍ ۚ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝١٠٩ فَاتَّقُوا اللَّهَ

څه | اجر | نهٔ دې اجر زما | مګر | په رب دمخلوقاتو باند دې | نو اويريږئ دالله نه |

اجر نه غوارم |زما اجر خو درب العالمين په ذمه دې|نو الله ﷻ نه اوويريږئ |

وَأَطِيعُونِ ۝١١٠

اوخبره اومنئ زما |

اوزما تابعداری اوکړئ|

قوله تعالى:- فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝

دَ نوح عليه السلام بې لوثه دَ توحيد دعوت: په زمکه باندې چه دټولونه مخکښې کله بُت پرستی شروع شوه. او خلق دشيطان په لارو روان شول.نوالله تعالی دخپلو اولوالعزم رسولانوسلسله دحضرت نوح عليه السلام نه شروع کړله. هغوی راغلل اوخلق ئې دالله دعذابونونه اويرول.اودهغهٔ دسزاګانونه ئې هغوی خبرکړل. ليکن هغوی دخپلو ناپاکو عادتونونه منع نه شول.دغيرالله عبادت ئې پرې نخودلو.بلکه حضرت نوح عليه السلام ته ئې دروغژن اوونيل.دهغهٔ دشمنان جوړشول.اوهغه ته ئې تکليفونه رسول شروع کړل. د حضرت نوح عليه السلام دروغژن ګڼړل ګويا دټولو پيغمبرانونه انکارکول وو.په دې وجه آيت کښې اوفرمائيلی شو چه دنوح عليه السلام قوم پيغمبران دروغژن اوګڼړل.

حضرت نوح عليه السلام مخکښې خوهغوی ته دالله تعالی نه دويرې ساتلونصيحت اوکړوچه تاسوکوم د غيرالله عبادت کوئ.نودعذاب الله نه تاسونه ويريږئ.لکه څنګه ئې چه دتوحيد دتعليم نه پس دخپل رسالت تلقين اوکړو.اووې فرمائيل.چه زه تاسوطرف ته دالله رسول جوړشوې راغلې يم.اوزهٔ امانت داريم.دهغهٔ پيغام هوبهوهغه دې کوم چه تاسوته اوروم.پس تاسوله خپل زړونه دالله د ويرې نه ډک ساتل پکاردی. او زما ټولې خبرې بغير دځه چل ول نه منل پکاردی.

قوله تعالى:- وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ

د هر نبی بيان صرف دالله ﷻ دپاره وو:- او واورئ زه ستاسونه په دې تبليغی رسالت باندې څه اجرت نه غوارم.زما مقصد ددې نه صرف دادې چه زمارب ماته ددې بدله او ثواب راکړی.پس تاسو د الله تعالی

نه اویریږئ.اوزما وینا اومنئ.زما رښتیا اوزما خیرخواهي په تاسوښه ښکاره ده.زما دیانت داری نوره هم په تاسو واضحه ده.

قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ ﴿۱۱۱﴾

|اووئیل هغوئ |ایامونږه اومنو|ستا |حال داچي پیروي کړي ده ستا | رذیلانو خلقو

|هغوئ اووئیل ایامونږپه تاباندې ایمان راوړو| حالانکه ستا تابعداري ټیټ خلقو کړې ده

قَالَ وَمَا عِلْمِيْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۱۲﴾ اِنْ حِسَابُهُمْ

اووئیل نوح |اونشته علم ماته | په هغه عمل | چي وو هغوئ | چي کول به ئې | نهٔ دې حساب ددوئ

نوح ﷺ اووئیل چې ماته خو معلوم نه دی چې هغوئ څه کوی ؟ د هغوئ معامله

اِلَّا عَلٰى رَبِّيْ لَوْ تَشْعُرُوْنَ ﴿۱۱۳﴾ وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۴﴾

مګر | په رب زما دې | که پوهیږئ تاسو | اونهٔ یم زهٔ | شړونکې دمومنانو |

زما درب سره ده | کاش چې تاسو په خبره پوهیدلئ | اوزه مومنان دخان نه شړلې نشم

اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۱۵﴾ قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰنُوْحُ

نهٔ یم زهٔ | مګر | یرونکې یم | ښکاره | اووئیل هغوئ | که چرې | منع نهٔ شوې تهٔ | اے نوح |

زه خو نور څه نه یم خو یو ښکاره یرونکې یم |هغوئ اووئیل چې ائې نوح ﷺ که ته (ددې خبرونه) منع نه

لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمَرْجُوْمِيْنَ ﴿۱۱۶﴾ قَالَ رَبِّ اِنَّ

نو خامخا به شې تهٔ | دویشتل شوؤ نه په ګټه یا په کنځلو | اووئیل نوح علیہ السلام | اے ربه | بیشکه |

شوې |نو خامخا به سنګسار کړې شې | نوح ﷺ دعا اوکړه چې ائې زمار به ! زما

قَوْمِيْ كَذَّبُوْنِ ﴿۱۱۷﴾ فَافْتَحْ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا

قوم زما | دروغ اوګڼرلم زهٔ | پس فیصله اوکړه | په منځ زما | او په منځ ددوئ کښې | صفا فیصله |

قوم ماته دروغژن اووئیل | نو ته زما او ددوئ په مینځ کښې فیصله اوکړې

وَّنَجِّنِيْ وَمَنْ مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۸﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ

او نجات راکړه ماته | او هغه چاته | چې زما سره دې | دمومنانونه | پس نجات ورکړو مونږ هغه له

اومالہ او زما ایماندارو ملګرو ته نجات راکړې | بیا مونږ هغه ته

وَمَنْ مَّعَهٗ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۱۹﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا بَعْدُ

او هغه چاله | چې دهغه سره وو | په کشتئ | ډکه کښې | بیا غرق کړل مونږه | روستو دهغوئ نه

اوهغه سره په بیړئ کښې سوارهٔ ملګروته نجات ورکړو|اوبیامو باقي پاتې خلق ډوب کړل

الْبٰقِيْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۭ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾

باقي پاتې خلق|بیشکه په دې کښې |خامخا نښه ده| اونهٔ وؤ | اکثر دهغوئ نه |مومنان (منونکي)

بیشکه په دې واقعه کښې لوئې عبرت دې | او په دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړي

وَاِنَّ رَبَّكَ	لَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الرَّحِيْمُ ﴿۱۲۲﴾
او بيشكه رب ستا	خامخا هغه	غالب دى	مهربانه دى
اوبيشكه ستارب غالب او مهربان ذات دى			

قوله تعالى:- قَالُوْا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ﴿﴾

د قوم بې وقوفانه جواب:- دنوح ﷺ قوم دپيغمبر دپيغام جواب ورکړو.چه يوځو پريوتى او دروغژنوخلقو ستا خبره منلې ده.زمونږنه دانه شى كيدې چه ددې رذيلانو ملګرتيا اوكړو.اوستا خبره اومنو.ددې په جواب كښې دالله پيغمبرجواب ورکړو.دازما فرض نه دى چه څوك حق قبلولو دپاره راشى چه زهٔ دهغهٔ نه دهغهٔ د قوم اوبيشې معلومې کړم.په دننه حالاتوپاندې خبريدل اوحساب اخستل دالله كاردې. افسوس تاسودومره هم نه پوهيږئ.ستاسوداخواهش پوره كول زماداختيارنه بهردى.چه زهٔ ددې مسكينانو نه خپل محفل خالى کړم.زهٔ خودالله دطرفه يو خبروركونكې يم.چه څوك هم زما خبره اومنى هغه زما،اوڅوك چه اونه منى هغه دې خپله پوهه شى كه رذيل وى،كه مالداروى اوكه غريب وى.څوك چه زما اومنى هغه زمادې اوزهٔ دهغهٔ يم!

قوله تعالى:- فَاَنْجَيْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ﴿﴾

فتح دحق وى شكست دَ باطل:- ډيرې مودې پورې حضرت نوح ﷺ په هغوى كښې اوسيدلو.دشپې ورځې، په پټه اوپه ښكاره ئې هغوى ته دالله دلارې دعوت وركولو.ليكن څومره چه هغه په خپله نيكئ كښې زيات شو.هغوى په خپلې بدئ كښې زيات شول.آخرپه سخت ورته صفائې اووئيل چه كه اوس دې مونږته دخپل دين دعوت راكړو.نومونږبه تاپه كاڼړو اولو اومړبه دې کړو. هغوى هم خپل لاسونه د الله ﷺ په درباركښې اوچت كړل.دقوم د دروغژن ګڼړلوشكايت آسمان طرف ته اوختلو.اود فتح دعائې اوكړله. وې فرمائيل اې الله! زهٔ مغلوب اوعاجز يم.زما مدد اوكړه.زما ملګرى هم بچ كړې.بس الله ﷺ د هغهٔ دعا قبوله كړله.دانسانانو،ځناورو،اود سامان اسباب نه پوره ډكې كشتئ كښې دسوريدلوحكم ئې وركړو.ددې نه پس دآسمان او زمكې نه طوفان راوختلو.اود مخ د زمكې كافران ئې د جرړې نه ختم كړل.يقيناً دا واقعه هم عبرتناكه ده.ليكن اكثرخلق يقين نه كوى.په دې كښې هيڅ شك نشته.چه رب ډيرې غلبې والادې.ليكن هغه مهربان هم ډيردې.

كَذَّبَتْ	عَادُ							
دروغ اوګڼړل	عاديانو							
.....عاديانو خپل								
الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾	اِذْ	قَالَ	لَهُمْ	اَخُوْهُمْ	هُوْدٌ	اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾		
رسولان	كله چې	اووئيل	هغوئ ته	رور دهغوئ	هود	آيا نهٔ يريږئ تاسو		
پيغبران دروغژن اوګڼړل كله چې دهغوئ رور هود اووئيل اچې آيا تاسودالله دعذاب نه نه ويريږئ								
اِنِّىْ لَكُمْ	رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿۱۲۵﴾	فَاتَّقُوا اللّٰهَ	وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۲۶﴾					
بيشكه زهٔ ستاسو دپاره	رسول امانتدار يم	نو اويريږئ دالله نه	او خبره اومنئ زما					
واورئى ازه خوتاسو دپاره امانت دار پيغمبر يم انو الله نه اويريږئ او زما تابعدارى اوكړئ								

وَمَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۲۷﴾

اونهٔ غواړم زهٔ ستاسو نه | په دې باند | هيڅ اجر | نهٔ دې اجر زما | مګر | په رب العالمين باندې دې |

او زهٔ ستاسو نه په دې دعوت څه بدله نه غواړم زما بدله خو درب العالمين په ذمه ده

اَتَبْنُوْنَ بِكُلِّ رِيْعٍ اٰيَةً تَعْبَثُوْنَ ﴿۱۲۸﴾ وَتَتَّخِذُوْنَ مَصَانِعَ

آيا تاسو جوړوئ | په هر اوچت ځائې باندې | نښه | عبث بې فائدې | او جوړوئ تاسو | قلاګانې

آيا تاسو په هر اوچت ځائې باندې يادګارونه جوړوئ | او دنګې پخې ماڼۍ

لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُوْنَ ﴿۱۲۹﴾ وَاِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ

شايد چې تاسو به | هميشه اوسئ | اوکله چې | حمله کوئ تاسو | نو حمله کوئ |

ابادوئى | لکه چې هميشه به دلته اوسيږئ |او چې په چا حمله کوئ نو ډيره د ظلم حمله

جَبَّارِيْنَ ﴿۱۳۰﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۳۱﴾ وَاتَّقُوا الَّذِيْٓ

په جبر يعنى ظلم سره | پس اويريږئ | دالله نه | او خبره اومنئ زما | او اويريږئ | دهغه ذات نه |

پرې کوئ | نو الله ﷻ نه اوويريږئى | او زما تابعدارى اوکړئ| اودهغه ذات نه اوويريږئى

اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾ اَمَدَّكُمْ

چې امداد ئې کړې دې ستاسو | په هغه څيز | چې تاسو ته معلوم دى | امداد ئې کړې دې ستاسو سره

چاچې ستاسو په هغه څيزونو سره مدداوکړو| کوم چې تاسوته معلوم دى |يعنى هغه

بِاَنْعَامٍ وَّبَنِيْنَ ﴿۱۳۳﴾ وَجَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۱۳۴﴾ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ

په څاروۀ سره | او په ځامنو سره | او په باغونو او چينو سره | بيشکه زهٔ | يريږم | په تاسو باند |

دڅاروۀ او اولاد په صورت کښې ستاسو مدداوکړو| اوپه باغونواوچينو سره |ماته ستاسو په معامله

عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۳۵﴾

عذاب دورځې لوئې نه |

کښې دلوئې ورځې د عذاب نه ويره ده |

قوله تعالى:-اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ هُوْدٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾

دهود ﷺ خپل قوم ته وعظ :-دحضرت هود ﷺ قصه بيانيږى چه هغوى عاديان چه داحقاف اوسيدونکى وو.الله ﷻ طرف ته راوبلل.احقاف په ملك يمن کښې دحضرموت خواکښې شګلونوغرونو سره نزدې دې. ددوى زمانه دنوح ﷺ دزمانې نه پس ده.په سورهٔ اعراف کښې هم ددوى ذکر تير شوى دې.چه دوى دقوم نوح جان نشين جوړکړې شو.اودوى ته ډيرزياته فراخى اومالدارى ورکړې شوه.په ډير آرام ، طاقت اوقوت کښې پوره،مال اواولاد والا،فصلونه، باغونه، ميوې او غلې ډيرې زياتې، دولت او زر هم ډې،نهرونه اوچينې ځائې په ځائې،غرض داچه هرقسمه اسباب اوسهولت ورته حاصل وو.ليکن د رب دډيرولونعمتونو بې قدرى کونکى اوالله تعالى سره شرك کونکى وو.خپل نبى ئې دروغژن اوګڼړلو. دې هم دهغوى نه وو.هغوى ئې ښه پوهه کړل، وې يرول دهمکيانې ئې ورکړې.خپل رسول کيدل ئې

ورته ښکاره کړل.دخپل اطاعت اود الله تعالی دعبادت او وحدانیت دعوت ئې ورکړو.لکه څنګه چه نوحؑ ورکړې وو.خپل بې شرم کیدل اود دنیا طالب نه کیدل ئې بیان کړل.دخپل خلوص ذکرئې هم اوکړو.دوی چه به دفخر اوریا په طورخپل مال بربادولو.اوپه اوچتو اوچتو مشهورو غونډو باندې اوچت اوچت علامتونه دخپل قوت اومال ښکاره کولودپاره جوړول. ددې فضول کارنه هغوی لره دهغوی نبی هودؑ منع کړل.ځکه چه په دې کښې فضول دولت خرچ کول،وخت بربادول،اومشقت اوچتول دی.چه ددې نه ددین دنیاهیڅ فائده اومقصدنه وی اونه ددې خیال کیدلې شی.لوئې لوئې پاخه اواوچت برجونه اومیناربه ئې جوړول.چه ددې باره کښې دهغوی نبی نصیحت اوکړو.چه آیاتاسوداګنړئ چه تاسوبه دلته همیشه اوسیږئ.ددنیامحبت ستاسونه آخرت هیرکړې دې.لیکن یادساتئ،ستاسودا خواهش بې فائدې دې.دنیاختمیدونکې ده.تاسوبخپله فناکیدونکی یئ.په یو قراءت کښې(کَاَنَّكُمْ خَالِدُوْنَ) دې.

د ابوالدرداء مسلمانانو نصحیت:-په ابن ابی حاتم کښې دی چه کله مسلمانانوپه غوطه کښې محلونه او باغونه جوړول په لویه پیمانه باندې دضرورت نه زیات شروع کړل.نوحضرت ابودرداءؓ په جمات کښې اودریدلو.وې فرمائیل چه د دمشق اوسیدونکو! واورئ! خلق ټول جمع شول.نوهغوی دالله دحمد او ثناء نه پس اوفرمائیل.چه تاسوته شرم نه راځی.تاسو خیال نه کوئ.چه تاسوهغه څه جمع کول شروع کړی دی چه هغه تاسونه خورئ.تاسوهغه کورونه جوړول شروع کړی دی چه داستاسو داوسیدو په کارنه راځی.تاسوهغه لرې اوچت آرزوګانې شروع کړی دی چه دهغې پوره کیدل ناممکن دی.آیا تاسو هیر کړل؟ ستاسونه مخکښې خلقوهم جمع کول اوسنبهال ساتل.او ډیر لوئې اوچت اوچت پاخه اومضبوط محلونه ئې جوړکړی وو.لوئې لوئې آرزوګانې ئې تړلې وې.لیکن نتیجه ئې داشوه.چه هغوی په دهوکه کښې پاتې شول.دهغوی جمع کړې شوی برباد شول.دهغوی کورونه اوکلی وران شول .عادیانو ته اوګورئ! چه دعدن نه واخله عمان پورې دهغوی اسونه او اوښان وو.لیکن نن هغه چرته دی؟ شته دې څوك داسې بیوقوف چه دقوم عاد میراث د دوه درهموپه بدله کښې هم واخلی.دهغوی دمال او کورونو بیانولوسره ئې دهغوی قوت اوطاقت بیان اوفرمائیلو.چه ډیر سرکش،متکبراوسخت وو.دالله نبیؑ هغوی ته دالله نه د ویریدلو اودخپل اطاعت حکم ورکړو.چه د رب اطاعت اوکړئ.او دهغهٔ د رسول اطاعت اوکړئ.بیا ئې هغه نعمتونه وریادکړل.کوم چه الله تعالی په هغوی باندې انعام کړې وو.چه هغه هغوی پخپله هم منل.مثلاً څاروی څناور،اولاد، باغونه او دریابونه،بیائې خپله خطره ښکاره کړله.چه که تاسو زه دروغژن اوګنړلم.اوزما په مخالفت باندې کلك شوئ.نوبه تاسوبه دالله عذاب راشی.لالچ او ویره ئې ورته دواړه اوښودل.لیکن هیڅ فائده ئې اونکړله.

قَالُوْا سَوَآءٌ عَلَيْنَآ اَوَعَظْتَ

| اوونیل هغوئ | برابره خبره ده | په مونږ باندې | که نصیحت کوې ته

| هغوئ جواب ورکړو چې مونږ دپاره برابر ده | که ته راته

اَمْ لَمْ تَكُنْ مِّنَ الْوٰعِظِيْنَ ﴿۱۳۶﴾ اِنْ هٰذَآ اِلَّا خُلُقُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۳۷﴾

یائهٔ کیږې تهٔ | دنصیحت کونکونه | نهٔ دی دا خبرې | مګر | عادتونه دی | دمخکښنو خلقو |

نصیحت اوکړې اوکه اونه کړې | دا خو بس د پخوانو خلقو عادتونه دی | اومونږ

وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿۱۳۸﴾ فَكَذَّبُوْهُ فَاَهْلَكْنٰهُمْ

اونهٔ یو مونږه | چې عذاب به راکړې شی | نو دروغ اوګنړو هغوئ هغه | نو هلاك كړل مونږه هغوئ |

ته هیچرې عذاب نشی راکولې | نو هغوئ پیغمبردروغ اوګنړلو | نومونږ هغوئ هلاک کړل

اِنَّ فِیْ	ذٰلِكَ	لَاٰیَةً ؕ	وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ	مُّؤْمِنِیْنَ ۝	وَاِنَّ رَبَّكَ		
بیشکه په دې کښې	خامخا یوه نښه ده	اونه دی اکثر ددوئ	منونکی	او بیشکه رب ستا			

بیشکه په دې کښې د عبرت نښه ده | او په دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړي | او

لَهُوَ	الْعَزِیْزُ	الرَّحِیْمُ ۝	
خامخا هغه	غالب دې	او رحم کونکې دې	

بیشکه ستا رب هغه ذات دې اچې غالب او مهربان دې|

قوله تعالى:-قَالُوْا سَوَآءٌ عَلَیْنَآ

نصیحت یې حاصل نه کړو اوتباه شول:-دحضرت هودﷺ داثرنه ډکوبیانونو او دهغوی د رغبت او ویرې نه ډکوخطباتوپه قوم باندې هیڅ اثراونه کړو.اوهغوی صفا اووئیل چه ته مونږته وعظ کوې اوکه نه کوې،نصیحت کوې اوکه نه کوې مونږ خوخپل عادتونه نه شو پریښودې.مونږستا خبره اومنو،دخپلو معبودانو نه بیزاره شو.دا یقینًا ناممکن دی.زمونږ دایمان نه ته مایوسه شه مونږستا نه منو. په حقیقت کښې دکافرانوهم داحال دې.ددوی پوهه کول بې فائدې دی.الله تعالی خپل نبی آخرالزمانﷺ ته هم دا اوفرمائیل چه پدې ازلی کافرانوباندې ستانصیحت بالکل اثرنه کوی.ددې نصحیت کولواوپوهه کولو نه پس به هم دوی دغه شان وی.لکه څنګه چه مخکښې وو.دوی قدرتی طورباندې دایمان نه محروم کړې شوی دی.چه په دوی باندې ستاد رب خبره رښتیا کیدونکې ده.دوی ته به ایمان نه نصیب کیږی.

دهرې زمانې کافرانو هم یو شان عادت وو:-د﴿خُلُقُ الْاَوَّلِیْنَ﴾ دویم قراءت ((خَلْقُ الْاَوَّلِیْنَ)) هم دې.یعنی کومې خبرې چه ته مونږته کوې دا خو مخکښې خلقوکړې دی.لکه څنګه چه قریشونبی کریمﷺ ته وئیلی وو. چه د مخکښې خلقوقصې دی.چه دا سحرمابښام تاته وئیلې شی.دا یوبهتان دې.چه تا دخانه جوړکړې دې.اوځه خلق دې دخان طرفدارکړی دی وغیره،دمشهور قراءت په لحاظ سره معنی دا شوه. چه په څه باندې مونږیو،هم دا زمونږ د پخوانو پلار نیکونومذهب دی.مونږ خوبه دهغوی په لاره ځو. دا هم غلط دی چه مونږته به عذاب راکولې شی.آخرداچه دهغوی د تکذیب اومخالف په وجه هغوی هلاك کړې شول.سخته تیزه سیلئ په هغوی باندې راولیږلې شوه.اوبرباد کړې شول.هم دا عاد اولی وو. چه دوی ته ارم ذات العماد وئیلې شوی دی .دا ارم دسام بن نوح دنسل نه وو.په عمدکښې دوی اوسیدل.ارم دحضرت نوحﷺ د نوسی نوم دې.دیو ښارنوم نه دې.اګرچه دبعضې خلقونه داهم نقل دی.لیکن ددې قائل بنی اسرائیل دی.دهغوی نه اوریدلوسره نوروخلقوهم دغه ویناکړې ده.په حقیقت کښې ددې څه مضبوط دلیل نشته.په دې وجه قرآن د ارم ذکرکولوکښې فرمائیلی دی.چه ﴿لَمْ یُخْلَقْ مِثْلُهَا فِی الْبِلَادِ﴾ددوی په شان نورځوك په ښارونوکښې نه دی پیداکړې شوی.که ددې نه مراد ارم ښاروو.نو داسې به نې فرمائیلی وو.چه ددې په شان بل یوښارنه دې جوړکړې شوې.د قرآن کریم په آیت کښې دی.﴿ فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِی الْاَرْضِ ﴾ عادیانوپه زمکه باندې تکبر اوکړو.او نعره نې اولګوله.چه زمونږ نه زیات قوت والاڅوك شته؟آیا دوی داهم هیرکړل.چه ددوی پیداکونکې ددوی نه هم زیات قوت والادې؟ په اصل کښې دوی زمونږدآیاتونونه انکار کولو.دامونږ مخکښې بیان کړی دی.چه په دوی باندې صرف دغوټې د سپیرمې دسوړې برابرهوا پریښودې شوه.چه دهغوی ښارونه اوکورونه نې دجرړې نه ختم کړل.چه په کوم خانې تیره شوه هرڅه نې صفاکړل.شنګارکولوسره نې ټول څیزونه تباه کړل.دټول قوم سرونه جدا او تنه جدا کړې شوی وو.چه دالله عذاب نې دهواپه شکل کښې راتلونکې اولیدلو.نوپه قلعه ګانو،محلونو اومحفوظ ځایونوکښې پټ شوی وو.په زمکه کښې نې کندې اوکنستلې،نیم نیم بدنونه نې په هغې

کنبي ښکته کړل او محفوظ شول.خود الله عذاب څه څيز منع کولې شي؟ دا يومنټ دپاره هم څه مهلت او انتظارنه کوي.ټول ئې هلاك کړل.اودا واقعه د روستو راتلونکوخلقودپاره يوه د عبرت نخښه جوړه کړې شوه.په دوی کښې اکثرخلق بياهم بې ايمانه پاتې شول

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٤١﴾
دروغ اوګڼړل | ثموديانو | رسولان |
(دغه شان) ثموديانو پيغمبران دروغ اوګڼړل |
اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ صٰلِحٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٤٢﴾ اِنِّیْ لَكُمْ
کله چې اووئيل | هغوئ ته | رور دهغوئ | صالح | ايا نۀ يريږئ تاسو | بيشکه زۀ | دپاره ستاسو
څه وخت چې ددوئ رور صالح عليه السلام دوئ ته اووئيل | ايا تاسو دالله نه نه ويريږئ؟ زۀ ستاسو دپاره
رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٤٤﴾ وَمَاۤ اَسْـَٔلُكُمْ
رسول يم | امانتدار | پس اويريږئ دالله نه | او اطاعت اوکړئ زما | اونۀ غواړم زۀ ستاسو نه |
يو امانتدار پيغمبر يم | نو دالله ﷻ نه اوويريږئ | او زما حکم اومنئ | او زه ستاسو نه په
عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا عَلٰی رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٤٥﴾ اَتُتْرَكُوْنَ
په دې کار باندې | څه بدله | نۀ ده بدله زما | مګر | په رب العالمين ده | ايا تاسو به پريښودې شئ
دې څه اجر نه غواړم | زما بدله خو د رب العالمين په ذمه ده |........ ايا کوم څيزونه چې
فِيْ مَا هٰهُنَاۤ اٰمِنِيْنَ ﴿١٤٦﴾ فِیْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿١٤٧﴾
په هغه څيزونو کښې | چې دلته په دنيا کښې دی | په داطمينان سره | په دې باغونو | او چينو کښې
دنيا کښې دی | تاسو په دې کښې په امن سره پريښودې شئ؟ | (يعنې) په باغونو او چينو کښې
وَّزُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيْمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُوْنَ
او په دې فصلونو او کجورو کښې | چې غونچکونه دهغې ايستې پخې ډکې دی | او وراکنئ تاسو (جوړوئ)
او په فصلونو او کهجورو کښې | دکومې غنچې چې نرمې او نازکې وی | او تاسو غرونه
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا فٰرِهِيْنَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيْعُوْۤا
دغرونو نه | کورونه | غرور کونکی | نو اويريږئ دالله نه | او خبره اومنئ زما | اومۀ منئ
تراشئ | او دفخر دپاره په کښې مانړئې جوړوئ | نو دالله نه اوويريږئ | او زما حکم تابعداری
اَمْرَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿١٥١﴾ الَّذِيْنَ يُفْسِدُوْنَ فِی الْاَرْضِ وَلَا
حکم | داسراف کونکو خلقو | هغه (مسرفان) | چې فساد کوی | په زمکه کښې | اونۀ کوی کار
اوکړئ | اود زياتی کونکو خبره مه منئ | چې په ملک کښې فساد خوروی | او سم کارئې دلاسه نه کيږی
يُصْلِحُوْنَ ﴿١٥٢﴾
داصلاح |

قوله تعالى:- اِذْقَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ صٰلِحٌ

دحضرت صالح عليه السلام قوم ته خطاب:- دالله تعالى دبنده اورسول صالح عليه السلام واقعه بيانيږي.چه هغه خپل قوم ثمودطرف ته رسول جوړشوی اوليږلې شو.داخلق عرب وو.په حجر نومې ښارکښې اوسيدل.دا د وادي القرى اوملك شام په مينځ كښې دي.دادعاديانونه پس اودابراهيميانونه مخكښې وو.شام طرف ته تللوسره ددوی ددې په دې ځائې باندې د تيريدلوبيان د سورة اعراف په تفسيركښې مخكښې تيرشوي دې.دوی لره ددوی نبی الله طرف ته راوبلل.چه دوی دالله توحيد اومنی.اود حضرت صالح عليه السلام د رسالت اقرار اوكړی.ليكن دوی هم انكاراوكړو.اوپه خپل كُفرباندې كلك پاتې شول.دالله تعالى پيغمبرته ئې دروغژن اووئيل.سره ددې چه دالله تعالى نه دويريدلونصيحت ئې اوريدلو،خو پرهيزګاری ئې اختيارنه كړله.د رسول امين د موجودګۍ باوجود ئې دهدايت لاره اختيارنه كړله.حالانكه دنبی صفا اعلان وو. چه زۀ خپل څه بوج په تاسوباندې نه اچوم.زۀ خوددې رسالت دتبليغ اجرصرف دالله تعالى نه غواړم. ددې نه پس ئې دالله تعالى نعمتونه هغوی ته وريادكړل.

قوله تعالى:- اَتُتْرَكُوْنَ فِيْ مَا هٰهُنَآ اٰمِنِيْنَ ۙ

د دنيا ناپائيداري:- صالح عليه السلام خپل قوم ته وعظ كوی.هغوی ته دالله تعالى نعمتونه وريادوی .او د هغۀ د عذاب نه ئې خبروی.چه هغه تاسوته فراخه روزی دركوی.هغۀ ستاسودپاره باغونه،چينې، فصلونه، اوميوې پيداكړی دی.په امن اوسكون سره ستاسود ژوند ورځې پوره كوی.تاسو دهغۀ په نافرمانۍ كولو سره هم پدې نعمتونوكښې اوپدې امن وامان كښې نه شئ پاتې كيدلې.پدې باغونواوپه دې دريابونو كښې،په دې فصلونو اوپه دې باغونوكښې چه ددې غونچې د زياتوالی په وجه درنې وی.او لاندې رازوړندې وی.چه په دې كښې قط په قط تازه كهجورې ډيرې ښائسته ښكاری.چه د نرمو ښائسته خوړو اوخوندورونه ډكې دی.تاسو دالله ﷻ په نافرمانۍ كولوسره دې لره په آرام سره نه شئ بچ كولې.الله ﷻ چه تاسو داوخت په دې مضبوطو، ښانسته اوچتو اوقيمتی كورونوكښې ساتلې يئ. دالله د توحيد اوزمادرسالت د انكارنه پس داهم په خپل ځائې نه شی پاتې كيدې.افسوس چه تاسو دالله دنعمت قدر نه كوئ.خپل وخت، خپلې روپۍ بې ځايه بربادوئ.دانقش ونګار والا كورونه په غرونو كښې په ډير تكليف اومشقت سره،صرف د رياكارۍ او لويۍ دپاره،دخپل عظمت اوقوت خودلودپاره جوړوئ.چه په دې كښې هيڅ نفع نشته.بلكه ددې وبال ستاسوپه سرونو باندې راځی.پس تاسوله دالله ﷻ نه ويريدل پكاردی.اوزمااتباع اوكړئ.دخپل خالق،رازق،انعام كونكی،احسان كونكی عبادت اودهغۀ فرمان برداری اودهغۀ توحيد طرف ته پوره متوجه شئ.چه ددې نفع به تاسوته په دنيااو آخرت كښې ملاوشی. تاسوله ددې شكراداكول پكاردی.دهغۀ تسبيح او تهليل كوئ. سحراوماښام دهغۀ عبادت كوئ.تاسوله دخپل دې موجوده سردارانو بالكل منل نه دی پكار.دوی خودالله دحدونونه تيرشوی دی.دتوحيد اتباع ئې هيره كړې ده.په زمكه كښې فساد خوروی.په نافرمانۍ،ګناه اوفسق وفجوركښې په خپله هم لګيادی اونورخلق هم دې طرف ته رابلی.دحق موافقت او اتباع كوی داصلاح كوشش نه كوی.

قَالُوْٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِيْنَ ۚ مَآ اَنْتَ اِلَّا

| اوونيل ثموديانو | بيشكه چی تۀ | دجادو كړې شوؤ نه ئې | نۀ ئې تۀ | مګر

هغوئ ورته اووئيل چې په تا خو چرته غټ جادو شوې دې | ته خو زمونږ په شان يو

بَشَرٌ مِّثْلُنَا ۚ فَاْتِ بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝

يو انسان ئې | پشان زمونږه | پس راوړه | يوه نښه | كه ئې ته | دصادقانونه |

انسان ئې | نو څه معجزه راوړه | كه ته (په دې دعوی كښې) رېښتونې يئ | (صالح عليه السلام)

قَالَ هٰذِهٖ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَّلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ

اوونیل صالح | داوښه ده | دې لره | اوبه څکل دی | او ستاسو دپاره | اوبهٔ څکل دی | دورځې |

اوفرمائیل چې دایوه اوښه ده | چې یوه ورځ داوبو څښلو وار د دې دې | اودیوې ټاکلې ورځې یووار

مَّعْلُوْمٍ ۝ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ

معلومې | اومهٔ رسوئ دې ته | څه ضرر | پس اوبه نیسي تاسو لره | عذاب | د ورځې |

ستاسو دپاره مقرر دې | اودې اوښې ته تکلیف مه رسوئ! ګنې په تاسو به د یوې لوئې ورځې عذاب راشي

عَظِيْمٍ ۝ فَعَقَرُوْهَا فَاَصْبَحُوْا نٰدِمِيْنَ ۝ فَاَخَذَهُمُ

لوئې | پس هغوئ دهغې خپې پریکړې | پس شول هغوئ | شرمنده | نو اونیول هغوئ |

خوهغوئ داوښې پښې پرې کړې | نو بیا په خپلو کړو پښیمانه شول | بیا باندې عذاب

الْعَذَابُ ط اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ط وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝

عذاب | بیشکه په دې کښې | نښه ده | اونهٔ دې اکثر ددوئ | منونکې |

راغله | یقیناً په دې واقعه کښې د عبرت نښهٔ ده | اوپه دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړي

وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۝

او بیشکه رب ستا | خامخا هغه | زبردست دې | رحم کونکې دې |

اوبیشکه چې ستا رب زبردست او مهربان دې |

قوله تعالى:- قَالُوْٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِيْنَ ۝

دصالح ﷤ معجزه او دقوم ضد: ثمود یانوخپل نبی ته جواب ورکړوچه په تاخو چا جادوکړې دې.اګرچه یوه معنی داهم شوې ده چه ته دمخلوق نه یې.اوددې په دلیل کښې دعربئ یوشعرهم پیش کولې شی.لیکن زیاته واضحه معنی ړومبئ ده.دې سره هغوی اوونیل.ته خو زمونږ په شان یوانسان یې.ناممکن ده چه په مونږکښې خوپه چا باندې وحی رانه شی.اوپه تا راشی.نورهیڅ نشته دا صرف بناوټ دې.یوښکاره چل دې جوړکړې دې.خالص دروغ اوصفا طوفان دې.ښه مونږ وایوکچرې ته واقعی رښتونې نبی یې. نو څه معجزه اوښایه.دغه وخت دهغوی ټول لوئې واړه جمع وو.اوټولوپه یوځائې معجزه اوغوښتله.پیغمبر تپوس اوکړو.چه تاسوڅه معجزه لیدل غواړئ؟ هغوی اوونیل.چه دا مخامخ لوئې ګټ دې.داد زمونږپه مخکښې اوچوی.اوددې نه دې یوه بلاربه اوښه ددې رنګ داسې داسې راوځي.نبی ﷺ اوفرمائیل.ښه که زهٔ د رب نه دعا اوکړم اوهغه هم دا معجزه زماپه لاسونو تاسوته اوښائی.بیاخوبه تاسوته زماد نبوت په منلوکښې څه عذرنه وی؟ ټولو مضبوطه وعده اوکړله.قول او اقرارئې اوکړو.چه مونږبه ټول ایمان راوړو.اوستا نبوت به منو.تاسو ډیر زردامعجزه اوښایئ.هغوی هغه وخت مونځ شروع کړو.بیائې دالله ﷻ نه دعا اوکړله.هغه وخت ګټ اوچودهٔ.اوهغه شان هغه اوښه دهغوی په مخکښې دهغې نه راووتله.څهٔ خلق خود اقرارمطابق مؤمنان شول.لیکن اکثر خلق بیاهم کافران پاتې شول.

نبی صالح ﷤ اوفرمائیل.اوس واورئ! یوه ورځ به دا اوبه څکی او یوه ورځ به د اوبوڅکلو نمبر ستاسو مقرر وی.اوس به په تاسوکښې څوک هم دې ته تکلیف نه رسوی.ګنی سخت عذاب به په تاسو راشی. یوې مودې پورې خوهغوی منع شول.اوښه په هغوی کښې اوسیدله. څرن به ئې کولو.اود خپل نمبرپه

ورځ به ئې اوبه څکلې.په دغه ورځ به هغوی دهغې په پيو بنۀ ځانونه مړول.ليکن څه موده پس دهغوی بدبختئ هغوی راګير کړل.په هغوی کښې يو لوئي ملعون د اوښې د وژلو اراده اوکړله.اوټول ښاروالا دهغۀ په طرف شول.پس دهغې خپې ئې پريکړلې اومره ئې کړله.چه ددې په نتيجه کښې هغوی سخت پښيمانه او ملامته شول.د الله عذاب هغوی ناڅاپه راګير کړل.په هغوی زمکې اوخوزولې شوې.اوبوې چغې سره ټول په ټوله هلاك کړې شول.زړونه ئې والوتل.ايني ئې ټکړې ټکړې شوې.او دڅه څيزچه وهم اوګمان هم نه وو.هغه راغې.اول اوآخر ټول هلاك شول.اودټولې دنيا دپاره دا ويرونکې واقعه عبرت اوګرځيدله.دومره لويه نخښه ئې په خپلو سترګو اوليدله.خوبيا هم په هغوی کښې اکثروخلقوته ايمان نصيب نه شو.په دې کښې هيڅ شك نشته.چه الله غالب دې اوهغه مهربان دې.

كَذَّبَتۡ قَوۡمُ لُوۡطِ
ادروغژن اوګڼړل | قوم دلوط
| دلوط ﷺ قوم هم خپل پيغمبران دروغژن اوګڼړل
الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۱۶۰﴾ اِذۡ قَالَ لَهُمۡ اَخُوۡهُمۡ لُوۡطٌ اَلَا تَتَّقُوۡنَ ﴿۱۶۱﴾
رسولان | کله چې اووئيل | هغوئ ته | رور دهغوئ | لوط ﷺ | آيا تاسو يريږئ نۀ |
کله چې ددوئ رور لوط ﷺ اووئيل اچې آيا تاسو (دالله ﷻ) نه نه يريږئ
اِنِّىۡ لَـكُمۡ رَسُوۡلٌ اَمِيۡنٌ ﴿۱۶۲﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيۡعُوۡنِ ﴿۱۶۳﴾
بيشکه زۀ | ستاسو دپاره | رسول امانتدار يم | پس اويريږئ دالله نه | او خبره اومنئ زما |
زه ستاسو په حقله يو امانت دار پيغمبر يم | نوتاسو دالله نه اويريږئ | اوزما تابعداری اوکړئ
وَمَاۤ اَسۡـئَلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ‌ۚ اِنۡ اَجۡرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ
اونۀ غواړم زۀ ستاسو نه | په دې باندې | اجر | نۀ دې اجر زما | مګر | په رب
اوزۀ ستاسو نه په دې (تبليغ) څه بدله نه غواړم | زما بدله خو درب العالمين په ذمه ده
الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۱۶۴﴾
العالمين باندې |

قوله تعالى:-كَذَّبَتۡ قَوۡمُ لُوۡطِ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۱۶۰﴾

د لوط ﷺ قوم هم دخپل نبي نافرمان وو:-الله تعالى دخپل بنده او رسول حضرت لوط ﷺ قصه بيانوی. د دوی نوم لوط بن هاران بن آزر وو.دا دابراهيم خليل الله وراره وو.دوی لره الله تعالى دحضرت ابراهيم ﷺ په ژوند کښې ډير لوئې اُمت طرف ته ليږلې وو.داخلق سدوم اوددې خواوشا اوسيدل.آخرکار دوی هم دالله تعالى په عذابونوکښې راګيرشول.ټول هلاك شول.او ددوی دکلی په ځائې يو ډنډ (تالاب) دسخا ګنده او ترخو اوبو پاتې شو.دا تراوسه پورې د غوره ښارونوکښې مشهوردې.چه د بيتُ المقدس اوکرك اوشوبك په مينځ کښې دې.دې خلقوهم د رسول الله ﷺ تکذيب اوکړو. نبي ﷺ هغوی ته دالله تعالى دنافرمانئ پريښودلو اودخپلې تابعدارئ کولوهدايت اوکړو. خپل رسول کيدل ئې ورته ښکاره کړل.هغوی ئې دالله تعالى دعذابونونه اويرول.دالله تعالى د خبرومنلو ئې ورته اوفرمائيل. اعلان ئې اوکړو چه زۀ ستاسو پيسوټکوته محتاج نه يم.زه صرف دالله تعالى دپاره ستاسو خيرخواهي کوم. تاسو

د خپل ناکاره کارنه منع شئ: یعنی دښځونه بغیر سړونه خپل حاجت پوره کولونه منع شئ: لیکن هغوی
دالله د رسول اونه منله. بلکه تکلیفونه ئې ورته اورسول.

أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا

ایا ورځئ تاسو | نارینوته | دخلقو نه | او پریږدئ | هغه

ایا په ټوله دنیا کښې صرف تاسو (داسې خلق یئ) اچې دهلکانو سره لواطت کوئ |او ستاسو

خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ ط بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ

چې پیدا کړې دی | تاسو لره | رب ستاسو | دښځو ستاسو نه | بلکه یئ تاسو | قوم

رب چې ستاسو دپاره کومې ښځې پیدا کړې دی| هغه تاسو پریږدئی |تاسو خودحد نه تیر شوی خلق ئې

عٰدُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰلُوطُ لَتَكُونَنَّ

دحدنه اوړیدونکی | اووئیل هغوئ | که چرې | منع نهٔ شوې تهٔ | اے لوط | نوخامخا شې به تهٔ |

هغوئ ورته اووئیل چې ائې لوط عليه السلام! که ته دخپلو خبرونه منع نه شوې انو ته به

مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِّنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ ط

دایستلو شوؤ نه | اووئیل هغه | بیشکه زهٔ | دې بدعمل ستاسو لره | دسخت بغض لرونکونه یم

دوطن نه بهر اوویستلې شې | (لوط عليه السلام) اووئیل چې بیشکه زه ستاسو دعملونو نه نفرت کوم

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾

اے ربه زما | نجات راکړه مالره | او اهل زما لره | دهغې (بدعملئ) نه | چې دوئ ئې کوی |

ائې زما ربه ! ما او زما خاندان ددې خلقو د عملونو (دوبال) نه اوساتې

فَنَجَّيْنٰهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ لا إِلَّا عَجُوزًا

پس نجات ورکړو مونږ هغه له | او اهل دهغه له | ټولو له | مګر | بوډئ ښځه |

نو مونږ دې اوددهٔ ټول خاندان بچ کړو | خو بس یو بوډئی چې روستو پاتې کیدونکو

فِي الْغٰبِرِينَ ﴿١٧١﴾ ج ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ ج وَأَمْطَرْنَا

په روستو پاتې کیدونکو کښې ده | بیا هلاک کړل مونږه | هغه نور | او راواوروؤ مونږه |

کښې پاتې شوه | بیا مونږ ټول تباه کړه |..........او په هغوئ مو یو خاص

عَلَيْهِمْ مَّطَرًا ج فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً ط

په هغوئ باند | باران | پس بدوؤ | باران دیرولو شوؤ | بیشکه په دې کښې | خامخا نښه ده

باران اوورولو |اڅومره خراب باران وو| په هغه خلقو چې دعذاب نه ویرولې شوی وو|بیشکه په دې واقعه

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ

اونهٔ دی | اکثر ددوئ | منونکی | او بیشکه | رب ستا | خامخا هغه | غالب دې |

کښې عبرت دې| او په دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړی| او بیشکه چې ستا رب غالب مهربان دې

الرَّحِيْمُ۠ كَذَّبَ اَصْحٰبُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِيْنَ۠ اِذْ قَالَ لَهُمْ

مهربانه دي |دروغ اوګڼړل| ایکه والو | رسولان | کله چې |اووئیل| هغوئ ته

دبڼړ خاوندانو خپل پیغمبران دروغژن اوګڼړل |څه وخت چې شعیب علیه السلام دوئ ته اووئیل

شُعَيْبٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ۠ اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ۠

شعیب علیه السلام | ایا نهٔ یریږئ تاسو | بیشکه زهٔ | ستاسو دپاره | رسول یم | امانتدار |

آیا تاسو دالله ﷻ نه نه ویریږئی ازهٔ ستاسو دپاره یو امانتدار پیغمبر یم

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ۠ وَمَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ

پس اویریږئ دالله نه | او خبره اومنئ زما | اونهٔ غواړم زهٔ ستاسو نه | په دې باندې| څه اجر |

نو تاسو دالله ﷻ نه اوویریږئی|اوزما خبره اومنئ| او زهٔ تاسونه په دې کار هیڅ بدله نه غواړم

اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۠

نهٔ دي اجر زما | مګر | په رب العالمین باند دي |

زمابدله خوبس صرف الله ﷻ سره ده |

قوله تعالى:- اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ۠

دلوط علیه السلام دقوم ناکاره خصلت لواطت:- لوط علیه السلام خپل قوم ددې خاص بدکارئ نه منع کړل چه تاسو سړوته شهوت سره مه راځئ.البته دخپلو حلال ښځونه خواهش پوره کوئ.کومې چه الله ﷻ ستاسو دپاره ښځې جوړې کړې دی.درب د مقررشوُو حدونو ادب اواحترام کوئ.ددې جواب هغوی سره هم داوو.چه اې لوط! که منع نه شوې نوموږ به تا جلاوطن کړو(د وطن نه به دې اوباسو) هغوی په خپل مینځ کښې مشوره اوکړله.چه داپاك بازخلق خو جداکړئ.په دې کتلوسره لوط علیه السلام دهغوی نه دبې زارئ اوجدا کیدو اعلان اوکړو.اووې فرمائیل.چه زهٔ ستاسو ددې بدکار نه ناراض یم.زهٔ دا نه خوښوم. زهٔ الله تعالی ته براءت(بیزاری) ښکاره کوم.بیانې دالله تعالی نه هغوی دپاره خیرې اوکړې.او دځان او خپل کوروالو نجات ئې اوغوښتلو.الله تعالی ټولوته نجات ورکړو.خودهغهٔ ښځې دخپل قوم ملګرتیا اوکړله.اوهم دهغوی سره تباه شوه.لکه چه په سورهٔ اعراف او سورهٔ حجرکښې په تفصیل سره بیان تیرشوې دې. لوط علیه السلام منونکی خلق ځان سره روان کړل.اود الله تعالی دفرمان مطابق ددې کلی نه اووتلو.دالله حکم وو چه ستاسویه وتلوبه په هغوی باندې عذاب راځی.دغه وخت په شا دوی طرف ته ګورئ هم مه. بیاپه هغوی ټولوباندې عذاب راغې.اوټول برباد شول.په هغوی باندې دآسمان نه دکاڼړو باران اوشو.او د هغوی انجام بدشو.داهم عبرتناکه واقعه ده.په هغوی کښې هم اکثربې ایمانه وو.د رب په غلبه کښې او د هغهٔ په رحم کښې هیڅ شك نشته.

قوله تعالى:- كَذَّبَ اَصْحٰبُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِيْنَ۠

د شعیب علیه السلام خپل قوم ته وعظ:- داخلق دمدین اوسیدونکی ووحضرت شعیب علیه السلام هم ددوی نه وو.دوی ته د هغوی رور صرف په دې وجه اونه وئیلې شو.چه په دې آیت کښې ددې خلقونسبت ایکه طرف ته شوې دې.چه دهغې به دې خلقوعبادت کولو.ایکه یوه ونه وه.هم داوجه ده چه لکه څنګه ئې نورو نبیانو ته د هغوی دامتونو روراوفرمائیل.دوی ته دهغوی رور اونه وئیلی شو.ګڼی داخلق هم ددوی دقوم وو.بعضې خلق چه هغوی په دې نکته پوهه نه شو.هغوی وائی چه داخلق ددوی دقوم نه وو.په دې وجه شعیب علیه السلام ته دهغوی روراونه وئیلې شو.داجدا قوم وو.حضرت شعیب علیه السلام خپل قوم طرف ته هم لیږلې شوې وو. او

دي خلقوطرف ته هم.بعضې وائي چه يودريم امت طرف ته هم ددوی بعثت شوې وو.حالانکه دحضرت عکرمهؓ نه نقل دی چه هيڅ يونبي لره الله تعالی دوه ځل نه دې ليږلې.سوا دحضرت شعيبؑ نه،چه يو ځل دوی مدين والو طرف ته اوليږلی شول.او ددوی د تکذيب په وجه دوی يو بڅری سره هلاك کړې شول.او دوباره دوی لره ايکه طرف ته اوليږلی شو.او ددوی دتکذيب په وجه دوی باندې د سوري والا ورځې عذاب راغې.اوهغوی برباد شول.ليکن دا ياد ساتل پکاردی چه ددې په راويانو کښې اسحاق بن بشرکاهلی دې.چه ضعيف دې.دقتادهؒ قول دې.چه اصحاب رس اواصحاب ايکه د شعيبؑ قوم دې.اويو بزرګ فرمائي چه اصحاب ايکه او مدين يودی[1].والله اعلم.

په ابن عساکرکښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائي چه قوم مدين اواصحاب ايکه دوه قومونه دی اودې دواړوامتونوطرف ته الله ﷻ خپل نبي حضرت شعيبؑ ليږلې وو.ليکن داحديث غريب دې اود دې په مرفوع کيدوکښې کلام دې.ډيره ممکن ده چه دا موقوف وی.صحيح خبره داده چه دا دواړه يوامت دې.دواړه ځايونوکښې ددوی صفت جدا جدا بيان شوې دې.ډله يوه ده.ددې يوغټ دليل داهم دې. چه په دواړوقصوکښې د شعيبؑ وعظ يودې.دواړوته ئې دناپ تول صحيح کولوحکم ورکړې دې.

اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُوْنُوْا
پوره ورکوئ | پيمانه | اومهٔ کيږئ تاسو
تاسو پيمانه پوره پوره ورکوئی |اوخلقو ته
مِنَ الْمُخْسِرِيْنَ ۝ وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ۝ وَلَا تَبْخَسُوا
دنقصان ورکونکونه | اوتول کوئ | په تله | نيغه باندې | اومهٔ ورکوئ کم |
نقصان مه ورکوئی| او په سمه تله باندې تول کوئی| او خلقو ته دهغوئ
النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ۝ وَاتَّقُوا
خلقو ته | څيزونه دهغوئ |او مهٔ ګرځئ تاسو | په زمکه کښې | فساد کونکی | اواويريږئ |
په څيزونو کښې تاوانونه مه ورکوئی| او په زمکه کښې فسادونه مه خوروئی | او دهغه
الَّذِيْ خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِيْنَ ۝
دهغه ذات نه | چې پيدا ئې کړئ تاسو | او خلق | رومبنئ |
ذات نه اوويريږئی | چې تاسو او ستاسونه وړاندې مخلوقات ئې پيدا کړی دی |

قوله تعالی:- اَوْفُوا الْكَيْلَ

په ناپ تول کښې دکمی ممانعت:-شعيبؑ خپل قوم ته دناپ تول صحيح کولوهدايت کوی.دهوکه کولواوپه ناپ تول کښې دکمی کولونه ئې منع کوی.فرمائي چه کله چاته څه څيز ناپ کوئ. نو پيمانه ډکه ورکوئ.دهغهٔ دحق نه مه کموئ.دغه شان کله چه دبل نه اخلئ نودزيات اخستلو کوشش او تدبير مه کوئ.داولې چه داخستلوپه وخت پوره اخلئ اود ورکولوپه وخت کم ورکوئ؟اخستل ورکول دواړه صفا اوپوره ساتئ، تله سمه ساتئ،چه په دې کښې تول صحيح راشي. ناپ هم پوره ساتئ،په تول کښې عدل(انصاف)کوئ.دهوکه مه کوئ.کم مه تلئ،چاته دهغهٔ څيزکم مه ورکوئ.دچا لاره مه وهئ.غلا غلتی،لوټ مار،فساد کول.لارې شوکولو نه ځان ساتئ.خلق ويرولو او دهمکيانې ورکولو سره دهغوی نه مال مه لوټ کوئ.دهغې الله دعذابونونه اويريږئ چه هغهٔ تاسو اوتول مخکښې خلق پيدا کړی دی.

[1] الطبری : ۱۹/ ۳۹۰.

چه هغه ستاسو او ستاسو دمشرانو رب دي.هم دا لفظ په آيت ﴿وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا﴾ کښې هم په دې معنی کښې دی.

قَالُوٓا إِنَّمَآ
| اووئيل هغوئ | بيشکه |
| هغوئ ورته |

أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿۱۸۵﴾ وَمَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا
چی ته | دسحر کړې شوو نه ئې | اونهٔ ئې ته | مګر | انسان ئې | په شان زمونږه |
اووئيل چې په تاخو جوړې چا جادو کړې دې |او ته خو بس زمونږ په شان انسان يئ

وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿۱۸۶﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا
او بيشکه مونږ ګمان کوو په تاباندې | ددروغژنانو نه | پس راواغورزوه | په مونږ باندې |
اوزمونږ داخيال دې چې ته درغژن يئ |نو که ته ريښتونې يئ |نو په مونږ باندې د

كِسَفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿۱۸۷﴾ قَالَ رَبِّيٓ
يو ټوټه | داسمان نه | که ئې ته | دربښتينو خلقو نه | اووئيل هغه | چې رب زما |
اسمان نه يوه ټوټه راواغورزوه | شعيب ﷺ اووئيل چې زما رب ته ستاسو عملونه

أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۸۸﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ
ښهٔ پوهيږی |په هغه څه | چې تاسو ئې کوئ | پس هغوئ دروغ اوګڼړو هغه لره | نو اونيول هغوئ لره
ښه معلوم دی | خوهغوئ شعيب ﷺ دروغژن اوګڼړلو | نو د سيوری د ورځې

عَذَابُ يَوْمِ ٱلظُّلَّةِ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۸۹﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ
عذاب | دورځې | دسوری | بيشکه چی دا ووّ | عذاب | دورځې لوئې | بيشکه په دې کښی
عذاب پرې راغلو| بيشکه چې دغه د عذاب ډيره سخته ورځ وه| بيشکه په دې واقعه کښې

لَءَايَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۹۰﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
خامخا نښه ده | اونهٔ ووّ | اکثر دهغوئ | منونکی | او بيشکه | رب ستا | خامخا هغه
هم (خلقو دپاره) نښه ده | مګر په دوئ کښې زيات خلق ايمان نه راوړی | او بيشکه هم

ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿۱۹۱﴾
غالب دی | رحيم دې |
ستا رب غالب او مهربان دې |

قوله تعالی:- قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ

دشعيب ﷺ قوم هم دثمودیانو پشان جواب خپل نبی ته ورکړی:-ثمودیانوچه کوم جواب خپل نبی ته ورکړې وو.هم هغه جواب دې خلقو هم خپل رسول ته ورکړو.چه په تا باندې چا جادوکړې دې.ستا عقل په ځاې نه دی.ته خوزمونږپه شان انسان يې.اوزمونږ خويقين دې چه ته دروغژن سړې يې.الله تعالی ته نه يې راليږلې.که ته په خپله دعوه کښې رښتونې يې.نوپه مونږباندې دآسمان نه يوه ټکړه راواغورزوه.

اسماني عذاب په مونږ باندې راوله.لکه څنګه چه قریشو رسول اللهﷺ ته وئیلي وو.چه مونږخو به تاایمان نه راوړو.چه ترڅو پورې ته د عربوپه دې شګلنه زمکه کښې سمندر اونه بهیوې.تردې پورې ئې اووئیل چه یاخوته په مونږ باندې دآسمان نه څه ټکړه راوغورزوه.لکه چه ستا خیال دې. یاته الله تعالی یا فرشتې په ښکاره راوله.په بل آیت کښې دی چه هغوی اووئیل اې الله! که دا ستا دطرفه دې اوحق دې نوته دآسمان نه کاڼي راو وروه.دغه شان دې جاهل کافرانو اووئیل.چه ته په مونږ باندې دآسمان ټکړه راوغورزوه.پیغمبرﷺ جواب ورکړوچه الله تعالی ته ستاسو عملونه ښه معلوم دی.چه دڅه تاسو لایق يئ هغه به پخپله اوکړي.که تاسودهغۀ په نزددآسماني عذاب قابل يئ،نوهغه به بغیرتاخیرنه په تاسو باندې آسماني عذاب راو وروي.الله تعالی ظالم نه دې.چه بې ګناه خلقوته سزاورکړي.آخرچه دوی کوم قسم عذاب غوښتلو.هغه شان عذاب په دوی باندې نازل شو.هغوی ته سخته ګرمی محسوس شوه.اووۀ ورځې پورې ګویا زمکه خوټې کیدله.هیڅ یوځائې کښې،په هیڅ یوسوری کښې یخوالې یا آرام نه ملاویدلو تنګ شول،ناقلاره شول.اووۀ ورځې پس هغوی اولیدل چه یوه توره وریځ هغوی طرف ته راروانه ده.وریځ راغله اودهغوی په سرونو باندې خوره شوه.دوی ټول د ګرمۍ او دهوپ نه تنګ شوی وو. دهغې لاندې کیناستل.کله چه ټول په ټوله دهغې سوری ته اورسیدل.نودهغه وریځې نه اور وریدل شروع شو.ورسره زمکې هم په زور زورسره جهټکې ورکولې.اویو داسې زورسره یوآواز راغی.چه په هغې سره دهغوی زړونه اوچودل. روحونه ئې اووتل.او ټول په ټوله په یوآن کښې تباه او برباد شول.ددغه ورځې د سوری والا سخت عذاب په هغوی کښې یوکس هم پرې نخودلو.

په قوم شعیب درې قسمه عذابونه:- په سورۀ اعراف کښې خوفرمائیلي شوی دی.چه یوې زلزلې سره دوی ټول هلاک کړې شول.په سورۀ هودکښې بیان شوی دی.چه ددوی دتباهۍ سبب یوه خطرناکه زړۀ چاودونکې چغه وه.او دلته بیان اوشوچه هغوی لره د سوری والا وریځې عذاب راګیرکړل.نودرې واړه ځایونوکښې د دریو واړو عذابونویه یویو ذکرکولوسره ددې مقام دعبارت مناسبت په وجه شوی دی.په سورۀ اعراف کښې ددوی ددې ګندګۍ ذکردې چه دوی حضرت شعیبؑ ته دهمکیانې ورکړې وې.چه که ته زمونږدین کښې رانغلې.نومونږبه تااوستاملګری دښارنه اوباسو.چونکه هلته دنبی د زړۀ خوزولو ذکروو.په دې وجه عذاب هم دهغوی د بدنونواو زړۀ خوزولو یعنی د زلزلې اوجهټکې ذکروو.په سورۀ هودکښې ذکردی چه هغوی خپل نبی ته دټوقو په طور وئیلی وو.چه ته خوډیر صبرناک او غوره سړې يې.مطلب داوو.چه ډیر بکواسي او ناکاره سړې يې. نو هلته عذاب کښې د چغې اوسخت آوازبیان وو.دلته چونکه ددوی آرزود آسمان د ټکړې غورزیدلو وو .نو د عذاب ذکرهم دچت په شان وریځې ټکړې سره اوشو.فسبحانه مااعظم شانه.

د قوم شعیب د عذاب کیفیت:- دحضرت عبدالله بن عمرؓ بیان دې چه اووۀ ورځو پورې داسې ګرمی وه چه الله دې مونږبه امان اوحفاظت کښې اوساتي.د یخوالي نوم نه وو.سخت تنګ شول.ددې نه پس یوه وریځ راغله راخوره شوه .د هغې سوری ته یوسړې اورسیدلو.اوهلته ئې راحت اویخوالې بیاموندلو.هغۀ نورخلق هم راوغوښتل .کله چه ټول جمع شول.نو وریځه اوچودله.او دهغې نه اور اووریدلو.داهم نقل دی.چه کومه وریځه چه د چت په طوروه.دهغوی جمع کیدوسره لرې شوه اود نمرنه په هغوی باندې اور اووریدلو.چه هغوی ټول ئې اوسوزول.محمدبن کعبؒ قرظی فرمائي چه په اهل مدین باندې درې واړه عذابونه راغلل.په ښارکښې زلزله راغله.چه دهغې نه اویریدل اود ښار دحدونونه بهر راغلل .بهر جمع کیدوسره ویره، پریشاني او تکلیف شروع شو.نودهغه ځائې نه اوتښتیدل.لیکن ښارته تللونه اویریدل.هلته ئې اولیدل چه دوریځې یوه ټکړه یوځائې ده.یوکس دهغې لاندې لاړلو. او د هغې یخوالې ئې محسوس کړو .نو ټولوته ئې آواز ورکړو چه دلته راشئ ددې په شان یخوالې او آرام خو ما کله

ليدلې هم نه دې.په دې اوريدوسره ټول دهغې لاندې جمع شول.چه ناڅاپه د يوې چغې اواز راغې.چه په هغې سره زړونه اوچودل.اوټول په ټوله مړۀ شول.دحضرت ابن عباسؓ بيان دې.چه سخت ګرزارې او ګرمي شروع شوه .چه هغې سره ساګانې بندې شوې.او بې قلارې ډيره زياته شوه.اويريدل ښارئې پريښودلو،په ميدان کښې جمع شول.دلته وريځ راغله.چه دهغې لاندې يخوالى او راحت حاصلولودپاره ټول جمع شول.هلته اور اووريدلو.اوټول اوسوزيدل.دا وه دڅټ والا ډيرې سختې وريځې عذاب.چه هغوى ټول ئې هلاك کړل(١).يقيناً دا واقعه سراسر عبرت اودالله دقدرت يوه زبردسته نخښه ده.په هغوى کښې اکثريې ايمانه وو.الله تعالى دخپلو بدو بندګانونه په بدلې اخستلوکښې غالب دې.څوك هغۀ لره نه شي مغلوب کولې .هغه په خپلونيکوبندګانو باندې مهربان دې.هغوى بچ کوى.

وَإِنَّهُ	لَتَنزِيلُ	رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾		
او بيشکه دا قران	خامخا نازل کړې شوې پيغام دې	درب العالمين		
اودا قران پاك درب العالمين راليږلې پيغام دې				
نَزَلَ	بِهِ	الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾	عَلَىٰ قَلْبِكَ	لِتَكُونَ
نازل کړې دې	دا قران	روح امانتدار (جبريل)	په زړۀ ستا باندې	دپاره ددې چې شې تۀ
دا روح الامين(جبريل) راوړې نازل کړې دې	ستا (په زړه ئې نازل کړې دې) چې ته (ددې			
مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾	بِلِسَانٍ	عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾	وَإِنَّهُ	
دخبر دارونکونه	په ژبه	عربۍ ښکاره (صفا) سره	او بيشکه دا قران	
په ذريعه)خلق دالله ﷻ نه اويروې	داپه واضحه عربۍ ژبه کښې دې	اوددې ذکردپخوانو		
لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾	أَوَلَمْ	يَكُن لَّهُمْ	آيَةً	أَن يَعْلَمَهُ
خامخا په کتابونو رومبنو کښې دې	ايا نۀ ده	دپاره ددوئ	نښه	(داخبره) چې پوهيږي په دې قران
امتونو په کتابونو کښې راغلې دې	ايا دې خلقودپاره داخبره کافي دليل نه دې	چې (ددې کتاب		
عُلَمَٰٓؤُا	بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٩٧﴾	وَلَوْ نَزَّلْنَٰهُ	عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾	
عالمان	دبنى اسرائيلو	او که نازل کړې وې مونږه دا	په يو باندې دعجميانونه	
حقيقت) دبنى اسرائيلو عالمانو ته معلوم دې	او که دا کتاب مونږ په چا عجمي باندې نازل کړې وې			
فَقَرَأَهُ	عَلَيْهِم	مَّا كَانُوا	بِهِ	مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾
پس لوستلې وې هغه دا	په دوئ باندې	نۀ به وۀ دوئ	په هغې باندې	ايمان راوړونکى
اوبيا هغه په دوئ باندې لوستلې هم وې	نودوئ به منلې نه وو			

قوله تعالى:- وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾

درسول الله ﷺ زړه دقران مسکن دې. دسورة په شروع کښې دقرآن کريم ذکرراغلې وو.هغه ذکربيان تفصيل سره بيانيږي.چه دا کتاب قرآن کريم الله تعالى په خپل بنده او نبى حضرت محمد مصطفى ﷺ باندې نازل کړې دې.د روح الامين نه مراد حضرت جبرئيل عليه السلام دې.(٢)چه دهغۀ په واسطې سره وحى امام

(١) الطبري : ١٩/٣٩٤.

(٢) الطبري : ١٩/٣٩٦.

الانبیاء ﷺ باندې نازله شوې ده.لکه چه فرمان دې ((قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ))یعنی دا قرآن دالله تعالی په حکم حضرت جبرئیل علیه السلام ستاپه زړه باندې نازل کړې دې.دا قرآن د تیرشوو ټولو الهامی کتابونو رښتیا کونکې دې.دا فرشته زمونږپه نزد داسې عزت والاده.چه ددې دشمن زمونږ دشمن دې.

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی.چه چاته روح الامین اووئیلې شی هغه لره زمکه نه شی خوړلې.دې بزرګ مرتبې والا فرشتې چه دا دفرشتو سردارده.ستاپه زړه باندې دا پاك او غوره کلام الله نازل کړې دې.چه داده‌رقسمه خیرنوالی نه،کمی اوزیاتی نه،دنقصان او کوږوالی نه پاك دې.چه ته دالله تعالی مخالفین، ګنهګاران دالله تعالی دسزانه د بچ کولو رهبری اوکړې.اوتابعداروخلقوته دالله تعالی د مغفرت او رضا مندئ زیرې ورکړې.داپه واضح فصیحه عربئ ژبه کښې دې.چه هرسړې پوهه شی.اولوستلې ئې شی.چاته عذرباتې نه شی.اوپه هریوباندې قرآن کریم دالله تعالی حجت جوړشی.یوځل نبی کریم ﷺ د صحابو رضی الله عنهم په مخکښې دیرفصاحت سره د وریځې صفتونه بیان کړل.چه ددې په اوریدو سره صحابو رضی الله عنهم اووئیل.چه اې دالله رسوله! تاسوخود کمال درجې فصیح اوبلیغ ژبه وایئ.نبی ﷺ اوفرمائیل.زما ژبه به داسې پاکیزه ولې نه وی.قرآن هم زماپه ژبه کښې نازل شوې دې.((بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ)) امام سفیان ثوری رحمه الله فرمائی.وحی په عربئ کښې نازل شوې ده.دابله خبره ده چه هرنبی دخپل قوم دپاره دهغوی په ژبه کښې ترجمه اوکړله.دقیامت په ورځ به سریانی ژبه وی.البته دجنتیانو ژبه به عربی وی.(ابن حاتم)

قوله تعالی:- أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً

د قرآن دحقانیت یوځ ثبوت او دعیسی علیه السلام خطبه:- فرمائی چه دالله تعالی په تیرو شووکتابونوکښې هم ددې پاك اود الله دآخری کلام پیش ګوئی اوددې تصدیق اوصفت موجود دې.مخکښې نبیانوهم ددې زیرې ورکړې دې.تردې چه هغه ټولونبیانو آخری نبی چه دهغوی نه پس رسول الله ﷺ پورې بل څوك نبی نه وو.یعنی حضرت عیسی علیه السلام بنی اسرائیل راجمع کړل خطبه ئې ورکړله.په هغې کښې فرمائی. ائې بنی اسرائیلو! زۀ ستاسوطرف ته دالله تعالی رالیږلې شوې رسول یم.چه دمخکینو کتابونو رښتیا ګڼرلو سره سره دراتلونکی رسول حضرت محمد ﷺ زیرې هم تاسوته اوروم. زبور دحضرت داؤد علیه السلام دکتاب نوم دې.دلته زُبُرلفظ دکتابونوپه معنی کښې دې.لکه چه فرمان دې ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾کوم څه چه دوی کوی ټول په کتابونوکښې لیکلی شوی دی.بیا فرمائی.که دوی پوهه شی ضد اوتعصب اونکړی.نود قرآن په حقانیت باندې دا دلیل څه کم دې.چه پخپله د بنی اسرائیلو عالمان دامنی.په دوی کښې چه کوم حق ویونکی اوتعصب نه کونکی دی.هغوی د توراة هغه آیاتونه خلقوته ښکاره کوی.په کوم کښې چه دنبی کریم ﷺ نزول قرآن ذکر اود رسول الله ﷺ دحقانیت خبردې.حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه،حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه اوددوی پشان حق ګوحضرات ددنیاپه مخکښې دتوراة اوانجیل هغه آیاتونه پیش کړل. کوم چه د رسول الله ﷺ شان ښکاره کونکی وو.ددې نه پس والا آیت مطلب دادې.چه که دا فصیح اوبلیغ جامع مانع حق کلام مونږپه یوعجمی باندې نازل کړې وې. بیاخوهیڅ شك نه شوکیدلې.چه دا زمونږکلام دې.خود قریش مشرکان په خپل کُفر اوخپله سرکشئ کښې دومره زیات شوی وو.چه دغه وخت هم هغوی ایمان نه راوړلو.لکه چه فرمان دې.چه که دآسمان دروازه هم هغوی دپاره کُهلاؤ شوې وې،او دوی په خپله ختلې وې،بیابه ئې هم دا وئیل چه مونږباندې نشه څکولې شوې ده.زمونږپه سترګو باندې پرده اچولې شوې ده.په بل آیت کښې دی چه که دوی ته فرشتې راغلې وې.او مړو خبرې کړې وې،بیابه هم دوی ته ایمان نه وې نصیب شوې.په دوی باندې دعذاب خبره ثابت شوه.دهدایت لاره ددوئ نه بنده کړې شوې ده .

كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ

دارنګي ننئستلې دې مونږه دا ذکر | په زړونو دمجرمانو کښې | نهٔ راوړي ايمان دوئ | په دې (قرآن) |

دغه شان مونږ(داعناداوانکار)دمجرمانو په زړونو کښې اچولې دې دوئ په دې ايمان نه راوړي | تر دې چې

حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً

تر هغې پورې | چې اووينې دوئ عذاب | دردناک | نو رابه شي دغه عذاب دوئ ته | ناساپه |

دردناک عذاب په خپلو سترګو اونه وينې | خو (هغه عذاب به پرې) داسې ناګهانه راشي

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُوْلُوْا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ﴿٢٠٣﴾

او حال دا چې دوئ | به نهٔ پوهيږي | نو وائي به دوئ | آيا مونږ ته | مهلت ملاويدې شي نور

چې دوئ بهٔ ترې خبر هم نه وي | نو په هغه وخت کښې به اووائي | چې آيا مونږ له بهٔمهلت راکړې

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَءَيْتَ اِنْ مَّتَّعْنٰهُمْ

آيا پس عذاب زمونږ ته | تلوار کوي دوئ | آيا نو ستا څه خيال دې | که نفع ورکړو مونږ دوئ ته |

شي؟ | نو آيا دوئ زمونږ عذاب زر غواړي | ورته اووايه چې که مونږ يو څو کاله دوئ

سِنِيْنَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُمْ مَّا كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿٢٠٦﴾

ډير کلونه | بيا راشي دوئ ته | هغه عذاب | چې دې دوئ | چې يرولې کيږي دهغې نه |

په عيش عشرت کښې اوساتو | او بيا پرې هغه عذاب راشي | دکوم چې ورسره وعدې

مَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يُمَتَّعُوْنَ ﴿٢٠٧﴾

نو به کار به رانهٔ شي | ددوئ | هغه څيزونه چې وو دوئ | چې فائده به ورکولې شوه دوئ ته په هغې سره

شوې دې | نو ددوئ هغه عيش عشرت به څه کار ورکړي ؟ ....او مونږ چې کوم کلې

وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا مُنْذِرُوْنَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى

اونهٔ دې هلاک کړې مونږه | دهيڅ ښار نه | مګر | هغې لره به وؤ | يرونکي | نصيحت |

تباه کړې دې | نو هغوي ټولو ته د نصيحت دپاره يرونکي (پيغمبران) راغلي وو | او مونږ

وَمَا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٢٠٩﴾

اونهٔ وؤ مونږه | ظالمان |

په چا ظلم نه کوؤ |

قوله تعالیٰ:- كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ

عذاب دحجت تماميدونه پس راځي.تکذيب،کفر،انکاراونه منل ددې مجرمانوپه زړهٔ کښې کينولې شوی وو.دوی چه ترڅو پورې عذاب په خپلو سترګو اونه ويني.ايمان به رانهٔ وړی.داوخت که ايمان راوړی نوهم بالکل فضول به وی.لعنت به پرې شوې وی، بدی به ورته ملاوشوی وی.نه به افسوس په کارراشي،نه به معذرت نفع ورکړی.دالله ﷻ عذاب به راځي.او ناڅاپه يکدم به بې خبرئ کښې راځي دغه وخت ددوی آرزوګانې چه که لږشان مهلت هم ملاوشي نونيکان به جوړشو.هيڅ فائده به نه

ورکوی.یواځې په دوی موقوف نه ده بلکه هرظالم، فاجر،فاسق، کافر،بدکارچه عذاب اووینی نوسم شی.توبه توبه به کوی خوهیڅ فائده به نه ورکوی. فرعون ته اوګورئ! حضرت موسیؑ هغهٔ دپاره خیرې اوکړلې چه قبولې شوې.چه عذابونه ئې اولیدل،په ډوبیدوشو،نووې وئیل چه اوس زهٔ مسلما نیږم.لیکن جواب ملاوشو.چه دا ایمان فضول دې.دغه شان په نوروآیاتونوکښې دی.چه زمونږ عذابونه ئې اولیدل نودایمان اقرارئې اوکړو.

قوله تعالى:- اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ

بیا ددوی یوه بله بدبختی بیانیږی.چه دوی به خپلو نبیانوته وئیل.که رښتونی یئ نوعذاب راولئ. اګر چه مونږدوی ته مهلت ورکړو،اوڅه ورځو پورې، څه مودې پورې دوی دعذابونونه بچ اوساتو.بیا دوی ته زمونږ مقررعذاب راشی.نوددوی حال،ددوی نعمتونه، ددوی مالداری غرض هیڅ څیز دوی ته ذره برابرهم فائده نه شی ورکولې.دغه وخت خوبه دا معلومیږی چه شاید یوسحر یا یومابنام په دنیاکښې اوسیدلی یو.لکه چه په بل آیت کښې دی. ﴿يَوَدُّ اَحَدُهُمْ﴾ په دوی کښې د یویوکس خواهش دې چه زرزرکاله ژوندې وی.لیکن دومره عمرهم دالله دعذاب نه نشی لرې کولې.دلته ئې هم اوفرمائیل.چه د دوی اسباب به ددوی هیڅ په کارنه راځی.دده د پړمخې غوږزیدوپه وخت به دده ټول طاقتونه او اسباب دغه شان پروت په پروت پاتې شی.لکه چه صحیح حدیث کښې دی.چه کافربه دقیامت په ورځ راوستلې شی.بیابه ورته په اورکښې یوه غوپه ورکړی اوتپوس به ترې اوکړې شی.چه تاکله راحت هم موندلې دې؟ نوهغه به اووائې.چه په الله قسم! ماکله هم څه راحت نه دې لیدلې.اویو سړې به راوستلې شی.چه هغهٔ به ټول عمر یقینا چه هیڅ راحت نه وی موندلې.هغهٔ ته به دجنت هوا ګهلاوکړې شی.او سوال به ترې اوشی.چه تاپه ټول عمر کښې کله څه بدی لیدلې ده؟ نوهغه به اووائی.اې الله ستاپه پاک ذات قسم! ماکله هم څه تکلیف نه دې لیدلې.([1])حضرت عمرؓ به عام طوردا شعر وئیلو.چه کله ته خپل مراد ته اورسیدلې.نوګویا تادڅه تکلیف نوم هم نه دې اوریدلې.

قوله تعالى:- وَمَا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ

د الله ﷻ دعدل بیان:- اللهﷻددې نه پس دخپل عدل خبر ورکوی.چه هغه کله هم دحُجت پوره کیدونه مخکښې یواُمت نه دې ختم کړې.رسولان لیږی،کتابونه نازلوی،خبرونه ورکوی،هوښیار کوی،بیا په نه منونکوباندې لوئې لوئې مصیبتونه راځی.پس وې فرمائیل چه داسې کله هم نه دی شوی.چه دنبیانو رالیږلونه مخکښې مونږپه یواُمت باندې عذاب رالیږلې وی.ویرونکی رالیږی،نصیحت بیانوی، عذرونه لرې کوی.بیاپه نه منونکوباندې عذاب راځی. لکه چه وې فرمائیل.ستا رب هیڅ یوکلې نه هلاکوی.چه ترڅو پورې ددغه کلوپه غټ کلی کښې څوک رسول اونه لیږی.چه هغه هغوی ته زمونږ آیاتونه واوروی.

وَمَا يَنْۢبَغِيْ	الشَّيٰطِيْنُ﴿۲۱۰﴾	بِهِ	وَمَا تَنَزَّلَتْ	
اونهٔ ښائی (داراوړل)	شیطانانو	دا قرآن	اونهٔ دې نازل کړې	

| اوداقرآن پاک شیطانانو نه دې راوړې \|اودا دهغوئ دپاره مناسب هم نه |

لَمَعْزُوْلُوْنَ﴿۲۱۲﴾	عَنِ السَّمْعِ	اِنَّهُمْ	وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ﴿۲۱۱﴾	لَهُمْ
لرې ساتلې شوی دی	داوریدلو ددې نه	بیشکه هغوئ	اونهٔ طاقت لری هغوئ	هغوئ لره

| دی \|اونه دا دهغوئ دوس کار دې \|هغوئ ددې (پاک کلام داوریدلو(قدر نه) هم محروم دی |

[1] صحیح مسلم کتاب المنافقین باب صبغ انعم اهل الدنیا فی النار وصبغ اشدهم بوسا فی الجنة: ۲۸۰۷.

قوله تعالى:- وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِينُ﴿۲۱۰﴾

قرآن نور دهدايت دي -داعزت والا كتاب چه دې سره خواكښې هم باطل نه شي پاتې كيدې چه دا د حكيم اوحميد الله دطرفه نازل شوې دې.چه دې لره روح الامين راوړلې دې.چه هغه قوت اوطاقت والا دې.دې لره شيطانانو نه دې راوړلې.بيانې ددوى په نه راوړلوباندې درې وجهې بيان كړې دى. يوه خو دا چه دوى ددې لائق هم نه دى.ددوى كارمخلوق بې لارې كول دى.په سمه لار راوستل نه دى. امر بالمعروف اونهى عن المنكر چه داددې كتاب شان دې.دهغوى سراسر خلاف دې.دا نوردې،دا هدايت دې،دا برهان دې،او شيطانان ددې دريو واړوخيزونونه نفرت كوى .دوى خو ظلمت غواړى ،د گمراهئ مشران دى،جهالت باندې قربان دى.پس په دې كتاب اوهغوى كښې خوتباين اواختلاف دې. چرته هغوى اوچرته دا ،بله وجه داده چه څنگه هغوى ددې اهل نه دى.په هغوى كښې ددې داوچتولو او راوړلو طاقت هم نشته.دا خوهغه عزت او مرتبې والا كلام دې.چه كه يو لوئې نه لوئې غرباندې نازل شي نوهغه به ټكرې ټكرې كړى.بيانې دريمه وجه بيان كړله.چه هغوى خوددې د نزول په وخت لرې كړې شوى وو.هغوى ته خو اوريدل هم ملاونه شول.په ټول آسمان باندې سخته پهره اوڅوكيدارى وه. دوى اوريدو دپاره ختلې وو.نوپه دوى باندې اور ورولې شو.ددې يوحرف اوريدل هم ددوى دطاقت نه بهر وو چه دالله تعالى كلام په محفوظ طريقه باندې دهغهٔ نبى ﷺ ته اورسيږى.او دهغهٔ په واسطې سره دالله مخلوق ته اورسيږى لكه چه په سورة جن كښې پخپله دجناتومقوله بيان شوې ده چه موږ آسمان او لټولونودامودسختې پهرې اوڅوكيدارئ نه ډك بياموندلو.اوځائې په ځائې موشعلې مقرراومونډلې مخكښې خوپه موږ كيناستلو،يوهنيمه خبره مواوريدله.ليكن اوس خو غوږ ايخودلوسره شعله باندې لگو اوپه سوزولوسره مو ايرې كوى.

فَلَا تَدْعُ | مَعَ اللّٰهِ | اِلٰهًا اٰخَرَ | فَتَكُوْنَ | مِنَ الْمُعَذَّبِيْنَ﴿۲۱۳﴾ | وَاَنْذِرْ
پس مهٔ رابله ته | دالله سره | معبود بل | پس شې به ته | دسزا كړى شوؤ نه | اواويروه
نو ته الله ﷻ سره دبل معبود بلنه مه كوه | گنى تاته به عذاب دركړې شي | او نزدې

عَشِيْرَتَكَ | الْاَقْرَبِيْنَ﴿۲۱۴﴾ | وَاخْفِضْ | جَنَاحَكَ | لِمَنِ | اتَّبَعَكَ
خپلوان ستا | نزدې | او ښكته كړه | وزر خپل | هغه چاته | چې پيروى ئې كړې ده
خپلوان دې (دعذاب نه) اوويروه | اوهغه مومنانو ته خپل اړخ ښكته كړه | كوم چې

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴿۲۱۵﴾ | فَاِنْ عَصَوْكَ | فَقُلْ | اِنِّيْ
دمومنانونه | پس كه چرې هغوئ نافرمانى اوكړه ستا | نو اووايه | بيشكه زهٔ
ستا په قدم پسې روان دى | اوكه داخلق ستا خبره اونه منى | نو ورته اووايه چې زهٔ

بَرِيْٓءٌ | مِّمَّا | تَعْمَلُوْنَ﴿۲۱۶﴾ | وَتَوَكَّلْ | عَلَى الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ﴿۲۱۷﴾
ذمه وار نهٔ يم | دهغې | چې تاسو ئې كوئ | اوبروسه كوه | په الله غالب رحيم باندې
ستاسو دكارونوبه بې زاره يم | او په قادر اومهربان الله ﷻ باندې بهروسه كوه |

الَّذِيْ | يَرٰىكَ | حِيْنَ | تَقُوْمُ﴿۲۱۸﴾ | وَتَقَلُّبَكَ
هغه الله | چې وينى تا | په هغه وخت كښى | چې پاسې ته (تهجدته) | او وينى گرځيدل ستا |
هغه تاگورى څهٔ وخت چې ته (مونځ دپاره) اودريږې | او په مونځ گزارو كښې ستا ښكته

فِي السّٰجِدِيْنَ ﴿۲۱۹﴾	اِنَّهٗ	هُوَ	السَّمِيْعُ	الْعَلِيْمُ ﴿۲۲۰﴾
په سجده کونکو کښې	بيشکه هغه	خاص هغه	ښه اوريدونکې دې	ښه عالم دې

پورته کيدل هم وينې | هغه ډير ښه آوريدونکې په هر څه پوهه دې |

قوله تعالى:- فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا

دالله ﷻ خپل نبي ته هدايت: الله تعالى خپل نبي ﷺ ته خطاب کوی فرمائی چه صرف زما عبادت کوه. ما سره څوك مه شريکوه. چه څوك هم داسې اونکړی هغه ضرورمستحق دسزادي. خپل نزدې رشته دار خبردارکړه. چه سواد ايمان نه هيڅ يو څيزنجات ورکونکې نه دې. بيا حکم ورکوی. چه مؤحد د سنت متبع خلقوسره په خوشحالئ سره يوځائې اوسيږه. اوچه څوك هم زما نه منی. که هغه څوك هم وی. ته د هغۀ سره تعلق مه ساته. اوخپله بيزاری ورته ښکاره کړه. دا خاص طورسره خاصوخلقوته تنبيه، عاموخلقوته د تنبيه منافی نه ده. ځکه چه دادهغې حصه ده. بل ځائې ارشاددې. ته هغه قوم اويروه. چه د هغوی مشران هم نه دی يرولی شوی. چه هغوی په غفلت کښې پراتۀ دی. په بل آيت کښې دی ﴿وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰی وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ چه ته مکې والا او ددې ګيرچاپيره خلق ټول اويروې. په بل آيت کښې دی. ته ددې نه هغه څوك خبردارکړه څوك چه خپل رب سره دجمع کيدونه ويريږی. په بل آيت کښې ئې ارشاد اوفرمائيلو. چه ته په دې سره پرهيزګارانوته خوشخبری واوروه. او نافرمان اويروه. په بل آيت کښې ئې اوفرمائيل. ﴿لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ﴾ چه زه په دې قرآن سره تاسواوچه چاته هم دا اورسيږی اويروم. بل فرمان دې. چه دې سره په دې ټولوډلوکښې څوك هم کُفر اوکړی. دهغۀ سزاجهنم دې. دصحيح مسلم په حديث کښې دی. چه دهغه ذات قسم دچا په قبضه کښې زما ساه ده. په دې اُمت کښې چه دچا په غوږ کښې زما خبر اورسی. که هغه يهودی وی اوکه نصرانی اوبياهغه په ما باندې ايمان رانۀ وړی. نوضروربه جهنم ته ځی. ددې آيت په تفسيرکښې ډير حديثونه دی. واوړئ![1]

قوله تعالى:- وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ ﴿۲۱۴﴾

دصفا په غرباندې دنبي ﷺ دتوحيد اعلان:- په مسنداحمد کښې دی. چه کله الله تعالى داآيت نازل کړو. نو نبي کريم ﷺ صفا غرته اوختلو. او يَاصَبَاحَاه کولوسره ئې آواز اوکړو. خلق جمع شول. څوك چه نه شو راتلې هغوی خپل سړی راوليږلو. دغه وخت نبي کريم ﷺ اوفرمائيل. اې د عبدالمطلب اولاده! اې د فهراولاده! تاسو اووايئ که زه تاسوته اووايم. چه ددې غرپه شا باندې ستاسو د دشمن لښکر پروت دې حملې ته تياردې. موقعه موندلوسره به تاسوټول قتل کړی. نو آيا تاسوبه ما رښتونې اوګڼرئ؟ ټولوبه يوآواز اووئيل. چه آو مونږبه تا رښتونې ګڼرو. اوس نبي کريم ﷺ اوفرمائيل واوړئ! زه تاسود راتلونکو سختو عذابونونه ويرونکې يم. په دې باندې ابولهب ملعون اووئيل. ته هلاك شې هم ددې اورولو دپاره دې مونږ راغوښتلي وو. ددې په جواب کښې سورة تبت يدا نازل شو[2]. (بخاری ومسلم وغيره)

❷ په مسنداحمد کښې دی. چه ددې آيت په نازليدلو دالله تعالى نبي ﷺ پاسيدلو. اووې فرمائيل. اې فاطمه بنت محمد! اې صفيه بنت عبدالمطلب واوړئ! زه دالله تعالى په نزدستاسوپه څه کارنه شم راتلې. البته ماسره چه کوم مال دې چه څومره غواړئ زه درکولو دپاره تياريم. (مسلم)[3] ابوهريره ﷺ

---

[1]) ددې تخريج سورة آل عمران کښې آيت نمبر ۲۰ لاندې تير شوی دې .

[2]) احمد: ۳۰۷/۱، صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الشعراء باب ﴿ وانذر عشيرتک الاقربين واخفض جناحک ﴾ : ۴۷۷۰، صحيح مسلم: ۲۰۸، ترمذی : ۳۳۶۳.

[3]) احمد: ۱۸۷/۶، صحيح مسلم کتاب الايمان باب فی قول الله تعالى ﴿ وانذر عشيرتک الاقربين﴾ :۲۰۵.

فرماني.چه ددې ايت نازليدلوسره نبی کريمﷺ قريش راوغوښتل.اوهغوی ته ئې يويو ته اوعام طور باندې خطاب اوکړو ،وې فرمائيل.چه اې قريشوا خپل ځانونه دجهنم نه بچ کړئ.اې دکعب خاندان والوا خپل ځانونه د اورنه بچ کړئ.اې دهاشم اولاد والو! خپل ځانونه دالله د عذابونونه خلاص کړئ.اې د عبدالمطلب ځامنو!دالله دعذابونونه د بچ کيدو کوشش اوکړئ.اې فاطمه بنتِ محمد! خپل ځان ددوزخ نه بچ کړه.زه دالله سره دهيڅ څيز مالك نه يم.بيشکه ستاسو رشته داری ده.چه دهغې دنياوی حقونو کښې به هرشان اداکولو ته تياريم[1].(مسلم وغيره)

په بخاری کښې هم لږ دالفاظو تبديلئ سره داحديث نقل دې.په هغې کښې داهم دی.چه نبی کريمﷺ خپلې ترور حضرت صفيهؓ او خپلې لور حضرت فاطمېؓ ته داهم اوفرمائيل.چه زما دمال نه دې ځه خوښ وی اوغواړه.په ابويعلی کښې دی.چه نبیﷺ اوفرمائيل.اې دقصی،اې دهاشم،اې د عبدمناف اولاده!يادساتئ! زه يرونکې يم.او مرګ بدله ورکونکې دې.ددې چهاپه راروانه ده.اوقيامت د وعدې ځائې دې.[2]

په مسنداحمدکښې دی.چه په نبیﷺ باندې دا آيت نازل شو.نوهغوی يوغرته اوختل.چه دهغې په غونډئ باندې کاټړی وو.نبیﷺ چه هلته اورسيدلو،نووې فرمائيل.اې بنو عبدمناف! زهٔ خو صبر خبردار کونکې يم.زما اوستاسو مثال داسې دې.لکه چه يوسړی دُشمن اوليدلو.اوپه منډه دخپلوخلقو خبردارکولو دپاره راغې.چه هغوی حفاظت اوکړی.د لرې نه هغه شور جوړکړو.چه دمخکښې نه خبردار شی[3].(مسلم نسائی وغيره)

حضرت علیؓ نه نقل دی.چه کله دا آيت نازل شو.نونبی کريمﷺ خپل اهل بيت جمع کړل.دا ديرش سړی وو.کله چه هغوی خوراك څکاك اوکړو.نونبیﷺ اوفرمائيل.څوك شته چه هغه زما قرض په خپله ذمه واخلی.اوزما نه روستو زما وعدې پوره کړی.هغه به جنت کښې هم زما ملګرې اوزما په اهل کښې به هم زما خليفه وی.نويوسړی اووئيل.چه تاسوﷺ خو يوسمندر يئ.تاسوسره څوك اودريدلې شی؟ درې ځل نبیﷺ اوفرمائيل.ليکن څوك تيار نه شول.نوما اووئيل اې دالله رسولهﷺ! زه ددې دپاره تياريم[4].(مسنداحمد)

يوبل سند سره ددې نه زيات تفصيل سره روايت دې.چه نبیﷺ بنوعبدالمطلب جمع کړل.دا يوه ډله وه.او ډير خوراکيان وو.يويو سړی به د يوې يوې چيلئ بچې خوړلو.يوه غټه پيالئ به ئې د پيوځکله ډکوله.نبیﷺ دهغوی ټولو دپاره صرف درې پاؤ ته نژدې خوراك پوخ کړو. ليکن الله تعالی په هغې کښې دومره برکت واچولو.چه ټولوپه مړه خيټه اوخوړلو.اوښه په مړه خيټه ئې اوڅکل.ليکن نه خوپه خوراك کښې کمی ښکاريدله.نه دڅکلوڅيزکم شوې معلوميدلو.بيا نبیﷺ اوفرمائيل.اې د عبدالمطلب اولاده! زه تاسو طرف ته خصوصاً اوټولو خلقوطرف ته عام طورباندې نبی جوړشوې راليږلې شوې يم.دا وخت تاسو سوه معجزه هم زما اوليدله.اوس په تاسوکښې څوك تياردې.چه ماسره بيعت اوکړی.هغه به زما رور او زما ملګرې وی.ليکن يوسړې هم په ډله کښې پانړ سيدلو، سوا زما نه.اوزه هغه وخت د عمر په لحاظ سره دهغوی ټولونه وړوکې ووم.نبیﷺ اوفرمائيل.ته کينه.درې ځل نبیﷺ هم دا اوفرمائيل.او درې واړه ځل سوا زمانه بل څوك پانړ سيدلو.په دريم ځل نبیﷺ زه بيعت کړم.

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الايمان باب قول ﴿ وانذر عشيرتک الاقربين﴾: ۲۰٤، ترمذی : ۳۱۸٤.

[2]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الشعراء باب قول ﴿ وانذر عشيرتک الاقربين﴾:٤۷۷۱. صحيح مسلم: ۲۰٦.

[3]) صحيح مسلم: ۲۰۷، السنن الکبری للنسائي : ۱۸۱۵. احمد:٥/٦۰.

[4]) احمد: ۱۱۱/۱، وسنده ضعيف جدا عباد بن عبدالله سخت ضعيف دې او اعمش مدلس راوی دې.

امام بیهقی رحمه الله په دلائل النبوت کښې نقل کړی دی.چه کله دا ایت نازل شو.نو نبی ﷺ اوفرمائیل.که زهٔ خپل قوم ته اوس دا پیش کړم.نوهغوی به اونه منی.او داسې جواب به راکړی.چه مابه خفه کړی.پس نبی ﷺ خاموش شو.په دې کښې حضرت جبرئیل علیه السلام راغې.او وې فرمائیل.حضرت! که تاسو په ارشاد منلو کښې تاخیراوکړو نوویره ده چه تاته به سزاملاوشی.هم هغه وخت نبی ﷺ علی رضی الله عنه راوغوښتلو.اووې فرمائیل.ماته حکم شوې دې.چه زهٔ خپل نزدې رشته داران اویروم.ما دا خیال اوکړو .چه که دمخکښې نه هغوی ته اووئیلې شی.نودوی به ماته داسې جواب راکړی.چه په هغې سره به ماته تکلیف اورسیږی. نو زهٔ خاموش شوم.لیکن جبرئیل راغې.اووې وئیل چه که تاداسې اونکړل.نوتاته به عذاب اوشی.نو اوس اې علی! ته یوه چیلۍ ذبح کړه.غوښه پخه کړه.اوځه درې سیره غله هم تیاره کړه.او یوه غټه پیالۍ دپیوهم ډکه کړه.اود عبدالمطلب اولادهم جمع کړه.ماهم دغه شان اوکړل.اوټولوته مې دعوت ورکړو . ځلوېښت سړی جمع شول.که یونیم کم یا یونیم زیات وو. په هغوی کښې دنبی ﷺ ترونه هم وو.ابو طالب، حمزه، عباس رضی الله عنه او ابولهب کافرخبیث. ما اینکلې پیش کړو.نونبی ﷺ دهغې نه یو پوټې واخستلو.څه ئې اوخوړلو،بیائې په کټوۍ کښې واچولو.اووې فرمائیل.دالله نوم واخلئ او خوراك شروع کړئ.ټولو خوراك شروع کړو. تردې چه خیټې ډکې شوې.لیکن په الله قسم! غوښه هغومره وه څومره چه دایخودلوپه وخت پرته وه.صرف دهغوی دګوتو نخښې وې.خو غوښه لږه هم نه کمه شوې نه وه.حالانکه هغوی کښې به یویوکس ډیر زیات غوښه خوړله.بیائې ماته اوفرمائیل اې علی! په دوی پئ اوڅکوه. ما هغه پیالۍ راوړله.ټولوپه نمبرنمبر په مړه خیټه اوڅکل.اوښه ماړهٔ شول.لیکن پئ بالکل کم نه شول. حالانکه هغوی کښې به یویوکس دومره پئ څکل.اوس نبی کریم ﷺ څه فرمائیل اوغوښتل لیکن ابو لهب په جلتۍ پاسیدهٔ.اووې وئیل.اې صاحبه! اوس معلومه شوه.چه دا ټوله جادوګری صرف ددې دپاره وه.نومجمع هم هغه وخت پاسیدله.اوهر یوپه خپله لار روان شو.اونبی کریم ﷺ ته دنصیحت اوتبلیغ موقع ملاؤ نه شوه.

په دویمه ورځ نبی ﷺ حضرت علی رضی الله عنه ته اوفرمائیل.نن بیادغه شان هغوی ټولوته دعوت اوکړه.ځکه چه پرون هغهٔ ماته د ونیلوموقع رانکړه.ماهم بیا هغه شان انتظام اوکړو. ټولوته مې دعوت ورکړو.هغوی راغلل خوراك څکاك ئې اوکړو.بیاد پرون پشان نن هم ابولهب پاسیدهٔ.هم هغهٔ خبره ئې اوکړه.اوهغه شان خوارهٔ وارهٔ شول.په دریمه ورځ بیا نبی کریم ﷺ حضرت علی رضی الله عنه ته هم دا اوفرمائیل.نن چه کله ټولو خوراك څکاك اوکړو.نونبی ﷺ په جلتۍ سره خپله خبره شروع کړله.اووې فرمائیل.اې بنوعبدالمطلب! په الله قسم! هیڅ یوځوان سړی خپل قوم ته ددې نه غوره خیرنه دې راوړلې.کوم چه ماتاسوته راوړلې دې.ماد دُنیا اواخرت خیر راوړلې دې[1].

په بل روایت کښې ددې نه پس داهم دی.چه نبی ﷺ اوفرمائیل.اوس اووایئ په تاسوکښې څوك زما موافقت کوی او زما ملګرتیا کوی؟ ماته دالله تعالیٰ حکم شوې دې چه مخکښې زهٔ تاسوته ددې لارې دعوت درکړم.څوك چه نن زما اومنی.هغه به زما رُور وی.او دا درجې به مِلاویږی.ټول خاموش شول.لیکن حضرت علی رضی الله عنه چه هغه دغه وخت په دغه مجمع کښې دټولونه کم عُمره وو.او خوږسترګو والا،او غټې خیټې والا،او غټو پنډو والاوو.هغهٔ اووئیل.چه اې دالله رسوله ﷺ! په دې کارکښې ستاسو وزارت زه قبلوم. نبی ﷺ زما په څټ باندې لاس کیخودلو،اووې فرمائیل.چه دا زما روردې.او داسې داسې فضیلتونو والادې.تاسو ددهٔ اورئ او منئ.په دې اوریدوسره هغوی ټول په خندا پاسیدل.او ابو طالب ته ئې اووئیل.اوس ته دخپل بچی آوره او منه[2].لیکن ددې راوی عبدالغفاربن قاسم ابومریم

---

[1] دلائل النبوة (۲/ ۱۷۸. ۱۸۰)

[2] ابن جریر

متروك دی.کذا ب دې.او شیعه هم دې.ابن مدینی وغیره فرمائی.دهٔ به دخانه حدیثونه جوړول.نورو آئمه دحدیثوهم دهٔ لره ضعیف لیکلې دې.په بل روایت کښې دی.چه په دې دعوت کښې صرف د چیلې د یوې خپې غوښه پخه شوې وه.په هغې کښې داهم دی.کله چه نبی ﷺ خطبه ورکړله.نوهغوی فورا اووئیل چه دنن پشان جادو خومونږ کله هم نه دې لیدلې.په دې باندې نبی ﷺ خاموش شو.په هغې کښې دنبی ﷺ خطبه داده.چه څوك دې هغه کس چه هغه زما قرض په خپله ذمه واخلی.اوزما په اهل کښې زما خلیفه جوړشی.په دې باندې ټول خاموش شول.او عباس ﷺ هم چپ وو.صرف دخپل مال د بُخل په وجه ما عباس ﷺ خاموش اولیدلو اوخاموش شوم.نبی ﷺ دوباره هم دا اوفرمائیل.دوباره هم هرطرف ته خاموشی وه.اوس خوزهٔ چپ نه شوم پاتې کیدې.اوما اووئیل.زهٔ دغه وخت دهغوی ټولونه کمزوری حالت والا،خوږ سترګو والا، غټې خیټې والا، او درنو پنډو والا ووم.

په دې روایتونوکښې چه کوم دنبی کریم ﷺ فرمان دې.چه څوك زما قرض په خپله ذمه اخلی.اوزما نه پس زماد اهل حفاظت په خپله ذمه اخلی.ددې نه دنبی ﷺ مطلب داوو.چه زهٔ کله داد دین تبلیغ خوروم. او خلق دالله توحید طرف ته رابلم.نوټول په ټوله به زما دشمنان جوړشی.اوما به قتل کړی.هم دا ویره نبی ﷺ ته لګیدلې وه.تردې چه دا آیت نازل شو.﴿وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ الله تعالی به تادخلقو د تکلیف رسولونه بچ کوی، ،دغه وخت نبی ﷺ بې خطرې شو.ددې نه مخکښې به نبی ﷺ خپله پهره او څوکۍ هم کینوله.لیکن ددې آیت نازلیدلونه پس ئې داهم لرې کړل.دغه وخت یقینا په ټول بنوهاشم کښې د حضرت علی ﷺ نه زیات ایمان والا اوتصدیق اویقین والا څوك نه وو.په دې وجه صرف هغه نبی ﷺ سره اقراراوکړو.ددې نه پس نبی ﷺ په صفا غرباندې دعوت ورکړو.اوخلق ئې خالص توحید طرف ته راوبلل.او دخپل نبوت اعلان ئې اوکړو.

قوله تعالی:- فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱۶﴾

تسلی ته نبی ﷺ ته اوترغیب الی الایمان:- په ابن عساکرکښې دی.چه یوځل حضرت ابودرداء ﷺ په جمات کښې ناست وو.وعظ ئې کولو.فتوې ئې ورکولې.مجلس پوره ډك وو.دهریوسترګو دهغوی مخ ته کتل.او شوق سره ئې اوریدل.لیکن دهغهٔ ځوې او کوروالا سرې په خپل مینځ کښې ډیر بې پرواهۍ سره په خپلو خبروکښې مشغول وو.چاحضرت ابودرداء ﷺ متوجه کړو.چه نورټول خلق خوپه زړهٔ سره ستاسو علمی خبرې اوری.ستاسو دکورخلق ددې نه بالکل بې پرواه دی.هغوی په خپلوخبروکښې ډیر بې پرواهۍ سره مشغول دی.نوهغوی په جواب کښې اوفرمائیل.ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی.ددنیا نه بالکل یوطرف ته کیدونکی انبیاء علیهم السلام وی.او په هغوی باندې دټولونه زیات سخت او بوج د هغوی رشته داران وی.هم په دې باره کښې آیت ﴿وانذر﴾ نه ﴿تعلمون﴾ پورې دې.

بیا فرمائی.په خپلوټولوکارونوکښې خاص په الله تعالی باندې اُمید ساتۍ.هم هغه ستا حفاظت کونکې اومددګاردې.هم هغه ستا تائید کونکې او ستاکلمې لره اوچتونکې دې.دهغهٔ نظر هروخت په تا باندې دې.لکه چه فرمان دې ﴿وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ دخپل رب په حکمونوباندې صبرکوه.ته زمونږد سترګو په وړاندې یې.دامطلب هم دې.چه کله ته مانځهٔ ته اودریږې.نو زمونږ دسترګومخکښې یې.مونږ ستا رکوع اوسجدې وینو.(۱)که ولاړ یې اوکه ناست یې،یاپه بل حالت کښې یې زمونږپه نظرکښې یې.یعنی که په یواځې والی کښې ته مونځ کوې.نو مونږتا وینو.اوکه جماعت سره کوې نوزمونږ دنظر مخکښې یې.(۲)دامطلب هم دې.چه الله تعالی به دمونځ په حالت کښې څنګه نبی ﷺ ته دهغوی مخامخ څیزونه

(۱) الطبری : ۴۱۲/۹.

(۲) الطبری : ۴۱۳/۹.

خودل، دنبیﷺ شاته مقتدیان به هم دهغوی په نظر کښې وو. لکه چه حدیث کښې دی چه نبیﷺ به فرمائیل. صفونه نیغ ساتئ. زهٔ تاسو دخپل شا نه وینم (۱). ابن عباس رضی الله عنه دامطلب هم بیانوی. چه دنبی دشا نه دبل نبی شا طرف ته منتقل کیدل مونږ مسلسل لیدل. تردې چه ته په حیثیت د نبی دنیا ته راغلې. هغه الله ﷻ دخپلوبندگانوخبرې ښه آورې. ددوی په حرکتونو اوخاموشئ ښه پوهیږی. لکه چه فرمائی (وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ) ته چه په کوم حالت کښې یې، ته چه کوم قرآن لولې، ته چه کوم عمل کوې، په هغې مونږ گواه یو.

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ۝٢٢١ تَنَزَّلُ

ایا خبر درکړم تاسو ته اے خلقو | په هغه چا | چې راکوزیږی پرې | شیطانان | هغه راکوزیږی |

ایا زهٔ تاسو ته او ښایم چې شیطانان په چا باندې راکوزیږی | هغوئ په هر

عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۝٢٢٢ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ

په هر دروغژن | گنهگار باندې | رسوی شیطانان | غوږونو ته اوریدل (خبری) | او اکثر دهغوئ |

دروغژن بدکار باندې راکوزیږی | چې هرې خبرې ته غوږ ایږدی | او دا سې خلق زیات

كَاذِبُونَ ۝٢٢٣ وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۝٢٢٤ أَلَمْ تَرَ

دروغژنان دی | او شاعران (خلق) چې دی | پیروی کوی دهغوئ | گمراهان خلق | ایا تهٔ وینې تهٔ

دروغژن وی | او پاتې شول شاعران نو دهغوئ په لاره خو گمراه خلق روان دی | ایا تا ته معلومه نه ده

أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ۝٢٢٥ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ

چې بیشکه هغوئ | په هره کنده کښې | سرگردانه گرزی | او بیشکه چې هغوئ | وائی

چې هغوئ په هر میدان کښې سرگردان گرځی | او هغه څهٔ وائی چې په خپله پرې

مَا لَا يَفْعَلُونَ ۝٢٢٦ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

هغه څه | چې نهٔ یې کوی هغوئ | مگر | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل

عمل نه کوی | سوا دهغه خلقو نه چې ایمان ئې راوړې دې | او ښه ښه کارونه کوی | او الله

الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ

نیک | او یاد کړو هغوئ الله | ډیر | او صرف بدل ئې واغستو | پس دهغې نه

ډیر ډیر یادوی | او کله چې په هغوئ ظلم اوکړې شی | نو د هغې نه روستو

مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ

چې ظلم اوشو په هغوئ | او زر به پوهه شی | هغه خلق | چې ظلم ئې اوکړو | چې دکوم انجام سره به

خپله بدله نه اخلی | ظالمانو ته به ډیر زر معلومه شی | چې هغوئ دعذاب کوم خراب

يَنْقَلِبُونَ ۝٢٢٧

مخ گیری هغوئ |

ځائې ته واپس تلونکی دی

(۱) صحیح بخاری کتاب الاذان باب تسویة الصفوف عندالاقامة وبعدها: ۷۱۸.

قوله تعالى:- هَلۡ أُنَبِّئُكُمۡ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ

قران دكاهن، شاعر ياشيطان قول بالكل نه دي بلكه؟ مشركانو به وئيل چه دنبي كريم ﷺ راوړلې شوي داقرآن حق نه دی.دوی دادځانه جوړكړې دي.يا دوی ته دجناتو سردار راځي.اوهغه ئې ورته ښائي.پس الله تعالى خپل رسولﷺ ددې اعتراض نه پاك كړو.اوثابته ئې كړه چه نبی كريمﷺ كوم قرآن راوړلې دې.دا د الله تعالى كلام دې.هغه نازل كړې.بزرګ، امانتدار،طاقتور فرشتې راوړلې دې.داد شيطان ياجن د طرفه نه دې.شيطانان خود قرآن په تعليم غصه كيږي.ددې تعليم خودهغوی بالكل خلاف دې. دهغوی څه كاردې چه داسې پاكيزه اوپه نيغه لار باندې راوستونكې قرآن هغوی راوړی.او خلقوته نيغه لار اوښائی.هغوی خودځان پشان انسانی شيطانانوته راځي.چه هغوی په مره خيته دروغ ويونكي وی. بد كرداراوګناهګاروی.داسې كاهنانو،بدكارانو،اودروغژن خلقوته جنات اوشيطانان راځي.ځكه چه هغوی هم دروغژن او بدعمله دی.راتختولې بعضې نيم خبره آوری او رسوی.اوهغه يوه نيمه خبره كومه ئې چه آسمان نه په پټه اوريدلې وی.په هغې كښې نورې خبرې ملاوئ اود كاهنانو غوږونوته ئې رسوی.هغوی د خپل طرفه بيا ډيرې خبرې ملاوهی اوپه خلقوكښې ئې خوروی.بس اوس يوه رښتيا خبره خورښتيا شی.ليكن خلقو دهغوی نورې سل دروغ خبرې هم رښتيا اومنلې.او تباه شول.

قوله تعالى:- تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٖ

كاهنانو ته خبرې شيطان راوړی:- په بخاری كښې دی چه خلقودكاهنانو باره كښې درسول اللهﷺ نه سوال اوكړو.نونبیﷺ اوفرمائيل.هغه هيڅ څيزنه دې.خلقو اووئيل.اې دالله رسولهﷺ! كله كله خو د هغوی خبره رښتياكيږی هم.نبیﷺاوفرمائيل.او داهم هغه خبره وی.كومه چه جنات دآسمان نه راتختوی.اود هغوی غوږونوته ئې رارسوی.بيا دهغې سره سل دروغ خبرې دخپل طرفه يوځائې كوی. (¹)

د صحيح بخاری په يوحديث كښې داهم دی.چه كله الله تعالى دڅه كارفيصله په آسمان كښې كوی. نو فرشتې په ادب سره خپلې وزرې خوروی.داسې آواز راځي.لكه چه په يوه غونډئ باندې زنځير شړ نګيږی.كله چه دا ويره دهغوی د زړونونه لرې شی.نوپه خپل مينځ كښې تپوس كوی.چه د رب څه حكم اوشو؟نورې جواب وركوی.چه حق ئې اوفرمائيل.اوهغه ډير اوچت اولوئې شان والادې.كله كله داالله ﷺ حكم په غلا پټ اوريدونكی جن په غوږونوكښې هم پريوځي.چه هغه دغه شان يوپه يوهلته رسيدلې وی.د حديث راوی حضرت سفيانؒ دخپلو لاسونوګوتې خورې كړلې.په هغې ئې بل لاس داسې كيخودئ.اودهغې په خوزولوئې اوخودل.چه دغه شان اوس پورتنئ لاندينئ ته اوهغه دځان نه لاندې والا ته هغه خبره ښائي.تردې چه جادوګرو اوكاهنانوته هغه اورسوی.كله داسې هم كيږی.چه د خبرې رسولونه مخكښې شعله رارسي.اوكله ئې دهغې نه مخكښې هغوی رسوی.په هغې كښې كاهنان جادوګرخپل سل دروغ ملاوی اومشهوروی.چونكه هغه يوه خبره رښتيا راوځي.خلق ټولې خبرې رښتيا ګڼړی(²).ددې ټولو حديثونوبيان به د﴿حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمۡ﴾ په تفسيركښې راشي. انشاءالله.

قوله تعالى:- وَٱلشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ ٱلۡغَاوُۥنَ

دبخاری په يوحديث كښې داهم دی.چه فرشتې دآسمانی حكم خبرې اترې په وريځوكښې كوی.چه هغه شيطانان اوری او كاهنانوته ئې رسوی.اوهغوی په يو رښتيا كښې سل دروغ ملاوئ.بيا فرمائي.چه د كافرانوشاعرانو تابعداری ګمراهان خلق كوی.دعربوشاعرانو دستور وو.چه دچا په مذمت اورسوايئ

---

¹) صحيح بخاری كتاب التوحيد باب قراء الفاجر والمنافق اصواتهم وتلاوتهم ...: ۷۵٦۱.

²) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة سبا باب (حتى اذا فزع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم....): ٤۸۰۰. ابوداود: ۳۹۸۹.

کښې به ئې څه وئیل.دخلقو یو جماعت به هغوی سره شو.اودهغوی په آوکښې به ئې آو ملاؤولو.رسول اللهﷺدصحابوﷺیوجماعت سره په عرج کښې روان وو.چه یوشاعرشعرونه ویونکې ملاوشو.نبیﷺ اوفرمائیل.دا شیطان اونیسئ؛ یائې اوفرمائیل منع ئې کړئ.څوك چه په تاسوکښې د وینې او زوې نه خپله خیټه ډکه کړې داددې نه غوره ده چه هغه دشعرونونه خپله خیټه ډکه کړې.هغوی په ځنګل کښې ټکرې وهلې او هیڅا اونه لیدل[1].په هرفضول کښې دوی شریکیږی.دکلام په هرفن کښې لګیاوی.کله د چا په تعریف کښې د زمکې اوآسمان لوئې والې ملاوی.[2]کله دچا په مذمت کښې آسمان زمکه په سراوچتوی.[3]دروغ تعریفونه،خوشامدی کونکې خبرې،دروغ بدئ،دخانه جوړې شوې بدئ دهغهٔ په حصه کښې را خی.د ژبې باتوران وی.لیکن د کارسست وی.یوانصاری اودبل یوقوم سړی په مقابله کښې هجوه اوکړله.چه په هغې کښې د دواړو قومونو لوئې لوئې خلق هم دهغوی ملګری شول.

په شعر کښې د اعتراف جرم حد کښې د علماء کرامو اختلاف:پس په دې آیت کښې هم دادی چه ددوی سره ملګرتیاکونکی ګمراه خلق هم دادا خبرې جوړوی[4].چه داکله هم نه وی شوې.په دې وجه عالمانوپه دې خبره کښې اختلاف کړې دې.چه که یوشاعرپه خپل شعرکښې دیوې داسې ګناه اقرار اوکړو.چه په هغې باندې شرعی حد واجبیږی.نوآیاداحد به په هغهٔ باندې جاری کیږی اوکه نه؟دواړوطرف ته عالمان تلی دی.یقیناً هغوی فخر اوغرورسره داسې خبرې جوړوی.چه مادا اوکړل او دامې اوکړل.حالانکه نه به ئې څه کړې وی اونه کولې شی.

امیرالمؤمنین حضرت عمربن الخطابﷺ دخپل خلافت په زمانه کښې حضرت نعمان بن عدی بن نضلة دبصرې ښار یسار ګورنر کړې وو اودې شاعر وو،ده یوځل پخپلو شعرونوکښې اووئیل چه آیا حسینانو (ښائستاؤ) ته دا خبرنه دې شوې.چه دهغوی محبوب په یسان کښې دې.چه هلته هروخت د شیشې په ګلاسونو کښې د شرابو دورچلیږی.اود کلی دپیغلوجینکو ګانې او دهغوی ګډا اولوبې هم کیږی.البته که زما د یودوست نه کیدې شی نودهغې نه دې غټ او ډك جامونه په ما اوڅکی.لیکن د هغې نه واړه جامونه زما سخت ناخوښه دی.الله دې اوکړی چه امیرالمؤمنین ته زما داخبر اونه رسی.ګنې هغه به بد اوګنړی.اوسزا به راکړی.دا اشعارپه رښتیا حضرت امیرالمؤمنینﷺ ته اورسیدل.هغه سخت خفه شو.اوهم دغه وخت ئې سړې رااولیږلو.چه ته ماد عُهدې نه معزوله کړې.اوهغوی یوخط اولیږلوچه په هغې کښې د(بِسۡمِ اللّٰهِ)نه پس د(حٰمٓ)درې آیاتونه(اِلَیۡهِ الۡمَصِیۡرُ)پورې اولیکل.بیائې اولیکل.چه ستا شعرونه ما واوریدل زهٔ سخت خفه شوم.زهٔ تا ستاد عُهدې نه معزولوم.بس دې خط لوستلوسره حضرت نعمانﷺ دربارخلافت ته حاضرشو.او ادب سره ئې عرض اوکړو.چه امیرالمؤمنین! په الله قسم! نه ماکله شراب څکلی، نه مې ډمتوب، ګانې بجانې لیدلی اونه مې اوریدلی.داخو صرف د شاعرئ یو ترنګ وو.امیرالمؤمنینﷺ اوفرمائیل.هم دا زما خیال دې لیکن زما همت نه جوړیږی چه داسې فحش ویونکی شاعرته څه عهده ورکړم.پس معلومه شوه چه دحضرت عمرﷺ په نزدهم شاعرپه خپلو شعرونو کښې دڅه جرم په اعلان باندې حد سره نه شی وهلی.اګرچه هغه قابل دحد وی.ځکه چه هغوی هغه وائی چه کوی ئې نه.البته هغه قابل دملامتیا اود رټلو لائق ضروردې.

[1]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده : ۳۲۸۸.
[2]) الطبری : ۴۱۷/۱۹.
[3]) احمد: ۸/۳ صحیح مسلم کتاب الشعر باب انشاد الاشعار وبیان الشعر الکلمة وذم الشعر: ۲۲۵۹.
[4]) الطبری : ۴۱۷/۱۹.

رسول کریم ﷺ د کاهن او شاعر نه پاک دی:- په حدیث کښې دی چه خیټه ګلمې د پیپ نه ډکول د شعرونو ډکولونه بهتردی(۱).مطلب دادې چه رسول کریم ﷺ نه خوشاعردې.نه جادوګردې نه کاهن دې نه دځانه جوړونکې دې.دهغوی ظاهری حال هم دهغوی ددې عیبونونه دپاکوالی ډیر لوئې عادل ګواه دې.لکه چه فرمان دې.چه نه خومونږ هغوی ته شعرونیل خودلی دی.نه هغه ددې لائق دې.داخو صرف نصیحت دې.اوپه قرآن مبین کښې دې.په بل آیت کښې دی چه درسول کریم ﷺ قول دې.دشاعرنه دې په تاسوکښې دایمان کمې دې.دا دکاهن قول نه دې.په تاسوکښې دنصیحت منلو ماده کمه ده.داخو د رب العالمین نازل کړې شوې کتاب دې.په دې سورة کښې نې هم دا اوفرمائیل.چه دا درب العالمین د طرفه نازل شوې دې.روح الامین ستاپه زړه باندې نازل کړې دې.په عربئ ژبه کښې دې.دې دپاره چه ته خلق هوښیارکړې.دې لره شیطانان نه راوړی.نه هغوی ددې لائق دی.نه دهغوی د وس خبره ده.هغوی خوددې داوریدلونه هم لرې کړې شوی دی.څوك چه دځانه جوړونکې او بدکردار وی.هغوی ته شیطانان راځی.چه هغوی راتختولې شوې اوریدلې شوې خبرې اوروی.دهغوی غوږونوته نې اچوی.خالص دروغ ویونکی پخپله وی.د شاعرانو ملګرتیا د فضولوخلقو کاردې.هغوی خوپه هره وادئ کښې سرګردانه وی.هسې د ژبې خبرې جوړوی. دعمل نه ناآشنا وی.

قوله تعالی:- الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

مؤمن شاعران ددې حکم نه مستثنی دی:- ددې نه پس چه کوم فرمان دې.دهغې شان نزول دادې چه ددې نه پس آیت چه په هغې کښې د شاعرانومذمت دې.چه کله نازل شونود رسول الله ﷺ د دربار شاعران حضرت حسان بن ثابت رضی الله عنه، حضرت عبدالله بن رواحه رضی الله عنه اوکعب بن مالك رضی الله عنه په ژړا دنبی ﷺ دربارته حاضر شول.اووې وئیل چه اې دالله رسوله ﷺ! دشاعرانو خودا حال شو اومونږهم شاعران یو. دغه وخت نبی ﷺ دا دویم آیت تلاوت کړو.چه ایمان والا اونیك عمل کونکی تاسو یئ.د الله ذکرکثرت سره کونکی تاسو یئ.سره د مظلوم کیدونه بدله نه اخستونکی تاسویئ.پس تاسو دهغوی نه جدا یئ (۲).(ابن ابی حاتم وغیره)

په یو روایت کښې دحضرت کعب رضی الله عنه نوم نشته.په یو روایت کښې صرف دحضرت عبدالله رضی الله عنه په دې شکایت باندې چه اې دالله رسوله ﷺ! شاعر خوزهٔ هم یم.ددې دویم آیت نازلیدل نقل دی.خودا قابل د شك دې.ځکه چه دا سورة مکی دې انصارشاعران په مکه کښې نه وو.هغوی ټول په مدینه کښې وو.بیا د هغوی باره کښې دا آیت نازلیدل به یقیناً قابل دغور وی.اوکوم حدیثونه چه بیان شول هغه مرسل دی.په دې وجه اعتماد پرې نه شی کیدې.دا آیت بې شکه د استثناء باره کښې دې.اوصرف هم دا انصاری شاعران رضی الله عنهم نه بلکه که یوشاعر دخپل جاهلیت په زمانه کښې داسلام اومسلمانانوخلاف هم شعرونه وئیلې وی.اوبیا هغه مسلمان شی توبه اوکړی اودهغې په مقابله کښې دالله ذکر کثرت سره اوکړی. هغه بې شکه د بدئ نه جدادې.نیکئ بدو لره لرې کوی.حالانکه هغهٔ مسلمانانوته اود الله دین ته بدونیلی وو.هغه بد وو.لیکن کله چه هغه تعریف اوکړو.هغه بدی په ښهٔ والی بدل شوه.لکه چه حضرت عبدالله بن الزبعری رضی الله عنه داسلام نه مخکښې د نبی کریم ﷺ هجوه بیان کړې وه.لیکن داسلام نه پس نې ډیرتعریف بیان کړو.اوپه خپلو شعرونو کښې نې ددې هجوه عذرهم بیان کړو.چه هغه وخت زهٔ د شیطان په پنجه کښې راګیر ووم.دغه شان ابوسفیان بن حارث سره ددې چه د رسول الله ﷺ دتره ځوې وو. خود نبی ﷺ دشمن وو.او ډیره هجوه به نې کوله.کله چه مسلمان شو.نوداسې مسلمان شو.چه په ټوله دنیا کښې دنبی کریم ﷺ نه زیات محبوب هغهٔ ته هیڅوك نه وو.اکثربه نې درسول الله ﷺ تعریف

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الشعر باب فی انشاد الاشعار وبیان الشعر الکلمة وذم الشعر: ۲۲۵۸.

(۲) الطبری : ۴۲۰/۱۹.

بيانولو.او ډېره مينه اومحبت به ئې ساتلو.

د ابو سفيان د رسول كريم ﷺ نه درې مطالبې او د هغې منظوري:- په صحيح مسلم كښې دابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې.چه ابوسفيان صخربن حرب چه كله مسلمان شو.نونبى كريم ﷺ ته ئې اووئيل.ماته درې څيزونه راكړئ.يوخو داچه زما ځوئې معاويه خپل كاتب جوړكړئ.دويم ماكافرانوته جهاد دپاره اوليږئ. او ماسره يو لښكرهم كړه.چه لكه څنګه به په كفركښې مسلمانانوسره جنګيدم.اوس په اسلام كښې كافرانوسره جنګ اوكړم.نبى ﷺ دواړه خبرې قبول كړې.يو دريم درخواست ئې هم قبول كړې شو [1].پس داسې خلق ددې آيت دحكم نه په دې دويم آيت سره جدا كړې شول.دالله ذكركه په خپلو شعرونوكښې كثرت سره كوى اوكه په بله طريقه په خپل كلام كښې، يقينًا دا د تيرو شوو ګناهونو بدله اوكفاره ده. دخپل مظلوم كېدو بدله اخلى.يعنى دكافرانو دهجو(مذمت) جواب وركوى.[2]په خپله نبى كريم ﷺ حضرت حسان رضي الله عنه ته فرمائيلى وو.ددې كافرانو هجو اوكړه جبرئيل عليه السلام تاسره دې.[3] حضرت كعب بن مالك رضي الله عنه شاعرچه كله د شاعرانو بدى په قرآن كښې واوريدله نونبى كريم ﷺ ته ئې عرض اوكړو.نبى ﷺ اوفرمائيل.ته دهغوى نه نۀ يې.مؤمن خوچه څنګه خپل ځان سره جهاد كوى.خپلې ژبې سره هم جهاد كوى.په الله قسم! ستاسو شعرونه خوهغوى لره د مجاهدينود غشوپه شلوى[4] بيانې اوفرمائيل .ظالمانوته به خپل انجام هم معلوم شى.دهغوى عُذر اومعذرت به هم هيڅ په كار رانه شى.نبى كريم ﷺ فرمانى.چه دظلم نه ځان ساتئ.په دې سره به دقيامت په ميدان كښې په تياروكښې پاتې شئ.[5]آيت عام دې.كۀ شاعران وى اوكه غيرشاعران ټولوته شامل دې.

قوله تعالى:- وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

دا ايت مبارک عام دې دې كښې شاعر او غير شاعر ټول شامل دى:- حضرت حسن رحمه الله د يونصرانى جنازه روانه اوليده نوهم دا آيت ئې تلاوت كړلو. هغوى چه به كله ددې آيت تلاوت كولونو دومره به ئې ژړل چه ساه به ئې بنده شوه.روم ته چه كله حضرت فضاله بن عُبيد رحمه الله تشريف يوړلو.هغه وخت يوصاحب مونځ كولو.كله چه هغوى دا آيت تلاوت كړلو.نووې فرمائيل.ددې نه مراد دبيتُ الله بربادونكى دى.وئيلې شوى دى چه ددې نه مراد اهل مكه دى.داهم نقل دى چه مراد مشركان دى.حقيقت دادې چه آيت عام دې ټولوته شامل دې.په ابن ابى حاتم كښې دى چه حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمانى.چه زما پلارحضرت ابوبكرصديق رضي الله عنه دخپل وفات په وخت خپل وصيت صرف په دوو كرښوكښې ليكلې وو.چه هغه داوو.بسم الله الرحمن الرحيم دا وصيت دې دابوبكربن ابى قحافه هغه وخت كله چه هغه دنيا پريښودله.كوم وخت چه كافرهم مؤمن جوړيږى.او فاجر هم توبه اوباسى.او دروغژن هم رښتيا ګڼړلې شى.زۀ په تاسوباندې خپل خليفه عمربن خطاب رضي الله عنه جوړوم.كه هغه عدل اوكړى نو ډيره ښۀ ده. او زما خپل ګمان هم دهغۀ سره دادې اوكه هغه ظلم اوكړى اوڅه تبديلى اوكړى.نوزۀ په غيب نه پوهيږم. ظالمانوته به ډيره زر معلومه شى.چه كوم دتلو ځائې ته هغوى ورځى.

(الحمد لله) د سورۀ شعرا تفسيرختم شو.

....

....

---

[1] صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة من فضائل ابى سفيان صخر بن حرب رضى الله عنه : ۲۵۰۱.

[2] صحيح مسلم كتاب بدء الخلق باب/ذكر الملائكة صلوات الله عليهم: ۳۲۱۳.

[3] احمد: ۳۸۷/۶، ابن حبان: ۵۸۷۶.

[4] احمد: ۳۸۷/۶،

[5] صحيح مسلم كتاب البر باب تحريم الظلم: ۲۵۷۸. ابن حبان: ۵۱۷۶.

رکوع ګانې	سورة النمل مکية وهي ثلاث وتسعون اية وسبع ركوعات	اياتونه
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۷	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زيات رحم کونکې دې	۹۳

طٰسٓ ۚ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡقُرۡاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيۡنٍ ۙ ۱ هُدًى

ط . س | دا | ایتونه دقرآن دی | او د کتاب مبین (حق بیانونکی) دی | لاربنودونکي دې |

ط س دا د قرآن پاک او روښانه کتاب آیتونه دی | مومنانو دپاره

وَّبُشۡرٰى لِلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۙ ۲ الَّذِيۡنَ يُقِيۡمُوۡنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤۡتُوۡنَ

او زیرې دی | دپاره دمومنانو | هغه (مومنان) | چې قائیموئ | مونځ | اوورکوی

هدایت او زیرې دې | هغه کوم چې دمونځ پابندی کوی | اوزکوة ورکوی | او

الزَّكٰوةَ وَهُمۡ بِالۡاٰخِرَةِ هُمۡ يُوۡقِنُوۡنَ ۳ اِنَّ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ

زکات | او هغوئ | په اخرت باندې | خاص هغوئ یقین لری | بیشکه هغه کسان | چې ایمان نه راوړی

په اخرت باندې پوخ یقین ساتی | کوم کسان چې په الله ﷻ او په اخرت ایمان نه راوړی

بِالۡاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمۡ اَعۡمَالَهُمۡ فَهُمۡ يَعۡمَهُوۡنَ ؕ ۴

په اخرت باندې | ښائیسته کړی دی مونږ | دپاره دهغوئ | عملونه دهغوئ | پس هغوئ | سرګردانه ګرځی

نو مونږ دې خلقوته خپل (بد) عملونه ښائسته کړی دی | نو هغوئ سرګردان ګرځی

اُولٰٓئِكَ الَّذِيۡنَ لَهُمۡ سُوۡٓءُ الۡعَذَابِ وَهُمۡ فِى الۡاٰخِرَةِ

دا هغه خلق دی | چې ددوئ دپاره | سختی دعذاب ده | او دوئ | په آخرت کښې |

هم دا کسان دی چې دوئ دپاره سخت عذاب مقرر شوې دې | او هم دوئ به آخرت کښې

هُمُ الۡاَخۡسَرُوۡنَ ۵ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الۡقُرۡاٰنَ مِنۡ لَّدُنۡ

هم دوئ تاوانیان دی | او بیشکه ته چې نې | خامخا ملاویږی تاته | دا قرآن | دطرفه

تولو نه زیات تاوانیان وی | او تاته داقرآن پاک د حکیم او علیم ذات د

حَكِيۡمٍ عَلِيۡمٍ ۶

دحکیم او علیم نه |

طرفنه درکولې شی |

قوله تعالى:- طٰسٓ ۚ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡقُرۡاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيۡنٍ ۙ ۱

ترغيب الى القران ،وصفات المؤمنين:- حروف مقطعات کوم چه د سورتونو په شروع کښې راځی په دې باندې پوره بحث د سورة بقره په شروع کښې مونږ کړې دې. دلته ددوباره کولو ضرورت نشته. قرآن کریم چه د اکهلاؤ، واضحه، روښانه او ښکاره کتاب دې. دا ددې آیاتونه دی چه دا دمؤمنانو دپاره هدایت او بشارت دې. ځکه چه ښه دوی په دې باندې ایمان راوړی. ددې اتباع کوی. دا رښتیا منی. په دې کښې چه کوم

احکام دی.په هغې باندې عمل کوی.هم داهغه خلق دی.چه مونځونه صحیح طورسره کوی.په فرضو کښې کمې نه کوی.دغه شان فرض زکواة هم نه بندوی.اوپه آخرت باندې هم کامل یقین ساتی. د مرګ نه پس ژوند ،بدله اوسزاهم منی.جنت اودوزخ حق ګڼړی.لکه چه په بل آیت کښې دی چه ایماندارو دپاره خوداقرآن هدایت اوشفاعت دې.اودبې ایمانه خلقوغوږونه خوکاڼړه دی.پدې ئې مالوچ ورکړې دې.

پدې کښې پرهیزګارانو دپاره خوشخبری ده او بدکارانودپاره په دې کښې ویره ده.دلته ئې هم فرمائیلی دی چه څوك دا دروغ ګڼړی.اوقیامت راتلونکې نه منی.مونږهم هغوی پریږدو.دهغوی بدئ هغوی ته ښه ښکاری.هم دوی زیاتیږی اوخوشحالی کوي.اوپخپله سرکشئ او ګمراهئ کښې زیاتیږی.ددوی نظرونه او زړهٔ الټه شوی دی. دوی ته به په دنیا اوآخرت کښې سختې سزاګانې وی.اود قیامت په ورځ به ټول محشر والو کښې دټولونه زیات نقصان کښې هم داخلق وی.بې شکه ته اې زمونږنبی! زمونږ نه قرآن اخلې.زه حکیم یم.د امر اونهی په حکمت باندې ښهٔ پوهیږم.علم والا یم.د وړو او غټوکارونونه ښه خبرداریم.پس د قرآن ټول خبرونه بالکل رښتیا اوصداقت والادی.اوددې ټول حکمونه ټول په ټوله عدل او انصاف والادی.لکه چه فرمان دې ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَّعَدْلًا ﴾

اِذْ قَالَ مُوْسٰى لِاَهْلِهٖٓ اِنِّيْٓ اٰنَسْتُ نَارًا ط

| کله چې | اووئیل موسی | کوروالو خپلو ته | چې بیشکه ما | اولیدو | وور

| هر کله چې موسی ﷺ خپل کور والا ته اووئیل اچې ما اور اولیدلو

سَاٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِيْكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ

زر به راوړم زهٔ تاسو ته | دهغه ځائې نه | څه خبر | یا به راوړم تاسو ته | لمبه لګیدلې

زهٔ ستاسو دپاره دهغې نه څهٔ خبر راوړم|یا به یوه بله سکروټه راوړم اچې تاسو ترې نه ګرمی

لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ۝ فَلَمَّا جَآءَهَا نُوْدِيَ

دپاره ددې | چې تاسو تاوده شی | نو هر کله چې | راغې هغه هغې وور ته | اواز اوشو |

حاصله کړئ|کله چې موسی ﷺ هلته اورسیدو| نو اوازورته اوشو|چې کومې(فرښتې) اور

اَنْۢ بُوْرِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ط

چې برکتناك کړې شوې دې |هغه څوك|چې په دې وور کښې دې |او هغه څوك| چې چاپیره ددې دې

کښې دننه دی | هغه هم برکتی دی |اوکومې چې ددې نه ګیرچاپیره دی |هغه هم مبارکې دی

وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ يٰمُوْسٰٓى اِنَّهٗٓ اَنَا اللّٰهُ

او پاکی ده الله لره | چې پالونکې دمخلوقاتو دې | اے موسی |شان دادې | چې زهٔ الله یم |

اوالله پاک د ټولو مخلوقاتو پالونکې دې | ائې موسی یقینًا هم زهٔ په حقیقت کښې د عبادت لائق یم

الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ وَاَلْقِ عَصَاكَ ط فَلَمَّا رَاٰهَا

غالب (او) حکمت والا یم | اواوغورزوه | همسا خپله | نو هر کله چې | اولیدله هغه هغه همسا |

غالب او دحکمتونو خاوند یم|اوته خپله همسا اوغورزوه |نو کله چې موسی ﷺ اوکتل

تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ط

چې خوزیدله | لکه چې هغه | نرې مار دې | نو اوګرځیدو | شاکونکې |اوراوانهٔ ګرځیدو بیرته

نوهغه داسې خوزیده |لکه چې ماروی |نوپه شا طرف ته ئې منډه کړه |اوروستو ئې اونه کتل

يٰمُوْسٰى	لَا تَخَفْ	اِنِّیْ	لَا يَخَافُ	لَدَيَّ	الْمُرْسَلُوْنَ ⑩
اے موسیٰ	مهٔ يريږه	بيشکه زهٔ چې يم	نهٔ يريږئ	زما په دربار کښې	رسولان

(موئږ ورته آواز اوکړو چې) ائې موسیٰ! ته مه ويريږه! زما په دبار کښې پيغمبران نه ويريږي

اِلَّا	مَنْ	ظَلَمَ	ثُمَّ	بَدَّلَ	حُسْنًا بَعْدَ سُوْٓءٍ
مگر	هغه څوك	چې ظلم کړې وی	بیا	ئې ابدل کړو (عمل خپل)	په نیکئ سره	روستو دبدئ نه

البته چا چې ظلم کړې وی ابیا د بدئی په ځائې نیک کارونه کوی

فَاِنِّیْ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ⑪	وَاَدْخِلْ	يَدَكَ	فِیْ جَيْبِكَ	تَخْرُجْ
نو بيشکه زهٔ	بښونکې	مهربانه يم	او ننباسه	لاس خپل	په گريوان خپل کښې	راووبهٔ وځی

نوزهٔ بښونکې مهربان يم | او ته خپل لاس گريوان ته داخل کړه | نو بغير د څه عيب نه به

بَيْضَآءَ	مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ	فِیْ تِسْعِ	اٰيٰتٍ	اِلٰى فِرْعَوْنَ
تك سپين (ځليدونکې)	ابې دڅه تکليف (عيب) نه	په نهه	انښو (معجزو) کښې	(دادوه نښې) فرعون ته

تک سپين راوځی | دا په هغه نهو معجزو کښې ده | چې فرعون اودهٔ

وَقَوْمِهٖ	اِنَّهُمْ	كَانُوْا قَوْمًا	فٰسِقِيْنَ ⑫	فَلَمَّا
او قوم دهغه ته (دتلو دپاره)	بيشکه هغوئ	دي يو قوم	فاسقان (نافرمانه)	نو هر کله چې

دقوم دپاره دی | ځکه چې هغوئ دحد نه وړاندې تيريدونکې خلق دی | نو څه وخت

جَآءَتْهُمْ	اٰيٰتُنَا	مُبْصِرَةً	قَالُوْا	هٰذَا سِحْرٌ	مُّبِيْنٌ ⑬
راغلې هغوئ ته	نښې زمونږه	ښکاره	نو اووئيل هغوئ	دا جادو دې	ښکاره

چې فرعونيانو ته زمونږ روښانه معجزې راورسيدې | نو هغوئ اووئيل چې داخوښکاره جادو دې

وَجَحَدُوْا	بِهَا	وَاسْتَيْقَنَتْهَآ	اَنْفُسُهُمْ	ظُلْمًا
او انکار اوکړو هغوئ	په دې نښو	او يقين ئې راغلې وو په دې	دنفسونو دهغوئ	په وجه دظلم

اوظلم او کبر په وجه ئې د هغې نه انکار اوکړو | د دې باوجود چې په زړونو کښې ئې پرې يقين

وَّعُلُوًّا	فَانْظُرْ	كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الْمُفْسِدِيْنَ ⑭
او دسرکشئ	پس اوگوره	څه رنگې وو	انجام	دفساد کونکو

راغلې وو نو ته اوگوره چې ددغې مفسدانو انجام څهٔ شو ؟ | او مونږ

قوله تعالی:- اِذْ قَالَ مُوْسٰى لِاَهْلِهٖۤ اِنِّیْۤ اٰنَسْتُ نَارًا

دموسیٰ ؑ وادئی مقدس کښې ورليدل اونبوت ملاويدل. الله ﷻ خپل محبوب ﷺ ته دموسیٰ ؑ واقعه وريادوی. چه الله ﷻ هغهٔ لره څنګه بزرگ جوړ کړو. اودهغهٔ نه ئې کاروا خستلو. اوهغهٔ ته ئې زبردستې معجزې ورکړلې. او فرعون او فرعونيانوته ئې خپل رسول جوړکړې اوليږلو. ليکن هغې کافرانودهغوی نه انکاراوکړو. خپل کفر اوتکبرئې پرې نخودلو. دهغوی فرمانبرداری اوتابعداری ئې اونکړله. فرمائی چه

کله موسی ﷺ خپل اهل روان کړو.او لاره ترې هېره شوه.شپه راغله اوهغه هم ډېره سخته تیارې والا وه.نوهغوی اولیدل چه دیوطرفه د اورپه شان شعله په نظر راځی.خپل اهل ته ئې اوفرمائیل.چه تاسو دلته اودرېږئ.زه دې رڼړا ته ورځم.کیدې شی چه هلته څوك وی چه دهغوی نه لاره معلومه شی.یازه د هغه ځائې نه څه اور راوړم.چه ته په هغې سره څه ګرمی حاصله کړې.هم دغه شان اوشوه چه هغوی د هغه ځائې نه یولوئې خبر راوړلو.او ډېرلوئې نورئې حاصل کړو.فرمائی چه کله هلته اورسیدلو.دا منظرئې چه اولیدلو نوحیران شو.څه ګوری چه یوه شنه ونه ده.چه دهغې نه اور چاپیره دې.شعلې ئې تیزېږی.اود ونې شین والې نورهم زیاتیږی.چه پورته ئې اوکتل نووې لیدل چه دغه نورآسمان پورې رسیدلې دې.په حقیقت کښې هغه اورنه وو.بلکه نوروو.او نورهم د﴿رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ وحده لاشريك له﴾ دې([1])

حضرت موسی ﷺ حیران شو.اوهیڅ خبره ئې په پوهه کښې نه راتله.چه ناڅاپه یو آواز راغې.چه په دې نورکښې څوك دې.هغه پاکئ والا او بزرګئ والادې.اودهغه سره چه کومې فرښتې دی هغه هم مقدس دی ([2]).

الله تعالی اودۀ کیږی نه:- رسول الله ﷺ فرمائی.چه الله تعالی اودۀ کیږی نه.اونۀ هغۀ سره اوده کیدل مناسب دی.هغه تلې لره ښکته کوی او پورته کوی.دشپې کارونه هغۀ طرف ته د ورځ نه مخکښې،اود ورځ کارونه دشپې نه مخکښې خیژی.دهغۀ حجاب نوردې یا اوردې.اوکه هغه لرې شی.نودهغۀ دمخ تجلی به هرهغه څیز اوسوزوی چه هغې ته دهغۀ نظر رسیږی یعنی ټول کائنات.ابوعبیده رضي الله عنه دحدیث راوی ددې بیانولونه پس دا آیت تلاوت کړلو.دا الفاظ دابن ابی حاتم دی.اوددې اصل په صحیح مسلم کښې دې ([3]).پاك دې هغه چه دټول جهان پالونکې دې.څه چه غواړی هغه کوی،په مخلوق کښې څوك هم دهغۀ مشابه نشته.دهغۀ دمصنوعاتونه هیڅ یوڅیزدچا په احاطه کښې نشته.هغه ډېر اوچت شان والا دې.دټول مخلوق نه جدادې.زمکه او آسمان هغۀ لره نه شی راګیرولې . هغه احد اوصمددې.هغه دمخلوقاتو مثلیت نه پاك دې.

قوله تعالی:- يٰمُوْسٰى اِنَّهٗ اَنَا اللّٰهُ

موسی ﷺ ته دالله تعالی خطاب:- بیائې خبر ورکړو.چه پخپله الله تعالی هغۀ سره خطاب کوی.هم هغه دا وخت کلام کوی چه په ټولوباندې غالب دې.ټول دهغۀ ماتحت اودحکم لاندې دی.هغه په خپلو اقوالو او افعالوکښې حکمت والادې.ددې نه پس الله ﷻ حکم ورکړوچه اې موسی ﷺ! چه خپله همسا دخپل لاس نه زمکه باندې اوغورزوه.چه ته ئې په خپلوسترګو اووینې.چه الله تعالی فاعل مختاردې.هغه په هرڅیز باندې قادردې.موسی ﷺ ارشاد اوریدلوسره همسا په زمکه اوغورزوله.په دغه وخت یوحرکت کونکې مار جوړشو.اوډېر لوئې بدن والا مار، ویرونکې شکل والا،په دې غټ والی سره تیزتیز تلونکې.هغې لره ژوندې ګرځیدونکې زبردسته اژدها لیدلوسره حضرت موسی ﷺ اویریدلو.د﴿جان﴾ لفظ په قرآن کریم کښې دې.دا یوقسم ماردې چه دا ډېرپه تیزئ سره حرکت کونکې اوچك لګونکې وی.

په یوحدیث کښې دی چه رسول کریم ﷺ په کورونوکښې د اوسیدونکو داسې مارانو قتلولونه منع فرمائیلې ده([4])غرض داچه حضرت موسی ﷺ دهغې په لیدلو اویریدلو.اود ویرې نه ایسارنه شو.اومخ ئې واوړلو،شائې کړه اوتښتیدلو.دومره اویریدلوچه په شائې هم اونه کتل.دغه وخت الله ﷻ آواز ورکړو چه اې موسی!اویریږه مه، زۀ تالره خپل خوښ شوې رسول اوعزت والا پیغمبر جوړول غواړم.ددې نه پس

---

[1] الطبری : ۱۹/۴۲۸،.

[2] الطبری : ۱۹/۴۲۹.

[3] صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله علیه السلام ان الله لا ینام : ۱۷۹.

[4] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شغف الجبال...... : ۳۳۱۳.

استثناء منقطع ده.پدې ایت کښې انسان دپاره ډیرلوئې عبرت دې.چه چاهم څه دګناه کارکړې وی.بیا هغه په هغې باندې پښیمانه شی.توبه اوباسی.الله ﷻ ته رجوع اوکړی.نوالله تعالی داسې توبه قبلوی.
لکه چه په بل آیت کښې دی ﴿وَاِنِّیْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ﴾ الخ،چه څوك هم توبه اوباسی اوایمان راوړی اونیك عمل اوکړی اوپه نیغه لار روان شی.زهٔ دهغهٔ ګناهونه معاف کونکې یم.او فرمان دې.﴿وَمَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ﴾ الخ څوك چه دیوې ګناه جرم اوکړی.یاڅه ګناه اوکړی.بیا دالله تعالی نه بخښنه اوغواړی نو هغه به یقینًا الله تعالی بخښونکې او مهربانه بیامومی.
ددې مضمون آیاتونه دالله تعالی په کلام کښې نورهم ډیرزیات دی.دهمسا نه د مار جوړیدلو معجزې سره کلیم الله ته بله مُعجزه ورکولې شی.چه ته کله هم په خپل ګریوان کښې لاس دننه کړې او رابهرنې کړې.نوهغه به د سپوږمۍ په شان پرقیدونکې راوځی.دا معجزې دهغه نهه معجزو څینې دی.چه په هغې سره به زهٔ ستا په وخت وخت سره تائید کوم.چه فاسق فرعون او دهغهٔ د فاسق قوم په زړونوکښې ستا د نبوت ثبوت ځانې اونیسی. دا نهه معجزې هغه وې.دکوم ذکرچه ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ﴾ الخ کښې دې.ددې پوره تفسیرهم ددې آیت لاندې تیرشوې دې.

قوله تعالی:- فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ اٰيٰتُنَا مُبْصِرَةً

د فرعونیانو ضد اود معجزاتو نه انکار:- کله چه داواضحه،ښکاره صفااوکُهلاو معجزې فرعونیانوته اوخودلې شوې.نوهغوی په خپل ضدکښې راغلل وې ونیل.داخوجادو دې.مونږخپل جادوګرراغواړو. مقابله اوکړه. په دغه مقابله کښې الله ﷻ حق غالب کړو.اودا ټول خلق مغلوب شول.خوبیا ئې هم او نه منله. اګرچه په زړونوکښې ددې حقانیت ناست وو.لیکن ظاهری مقابله ئې پرې نخودله.صرف د ظلم او تکبر په بنیاد باندې ئې حق دروغ ګڼړلو.اوس ته اوګوره چه ددې فاسقانو انجام څومره حیرت ناك او څومره عبرتناك شو.په یوځل ټول په ټوله دریاب کښې غرق شول.پس اې دنبی آخرالزمانﷺ دروغژن ګڼړونکوا تاسودې نبیﷺ لره دروغ ګڼړلوسره اطمینان سره مه کینئ.ځکه چه داخودموسیؑ نه هم اشرف او افضل دې.ددوی دلیلونه اومعجزې هم دهغوی ددلیلونواومعجزونه لوئې دی.پخپله ستاوجود،ستا عادتونه اواخلاق،اودتیروشوُوکتابونوادتیروشوُونبیانوستاباره کښې زیری دهغوی نه دالله وعده اولوظ باندې ټول څیزونه په تاکښې دی.پس ستاپه نه منلودې دوی نه مطمئن کیږی او بې ویرې کیږی دې نه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا	دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ	عِلْمًا	وَقَالَا	الْحَمْدُ لِلّٰهِ
اوپه تحقیق سره ورکړې وو مونږه	داود او سلیمان ته	علم	اواوئیل دواړو	اوچې ثناء ده الله لره

داوُدؑ او سلیمانؑ ته ډیر لوئې علم ورکړو او هغوئ دواړو اووئیل چې ټول تعریفونه

الَّذِيْ	فَضَّلَنَا	عَلٰى كَثِيْرٍ	مِّنْ عِبَادِهِ	الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۱۵
هغه الله	چې فضیلت ئې راکړو مونږ لره	په ډیرو باندې	دبندګانو خپلوا	مومنانونه

الله ﷻ لره دی چې مونږ ته ئې په خپلو ډیرو مومنانو بندګانو فضیلت راکړې دې

وَوَرِثَ	سُلَيْمٰنُ	دَاوٗدَ	وَقَالَ	يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ	عُلِّمْنَا
او وارث شو	سلیمان	دداود	اواوئیل هغه	اے خلقو	ښودلې شوی دی مونږ ته

او سلیمانؑ ،د داودؑ وارث شو او دائې اووئیل چې ائې خلقو ! مونږ ته د مارغانو

مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۭ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ

خبری (ژبې) دمارغانو | او راکړې شوې دی مونږ ته | هر قسم څیزونه | بیشکه دا | خامخا هم دا

ژبه خودلې شوې ده | او مونږ ته هرقسم څیزونه راکړې شوې دي | واقعي داهغه ښکاره

الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۶﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُوْدُهٗ مِنَ الْجِنِّ

فضل | ښکاره دې | او راجمع کړې شوې | دپاره سلیمان | لښکرې دهغه | دپیریانو نه

فضل دې | اوسلیمان دپاره د پیریانو ، بنیادمو او مارغانو لښکرې راجمع کړې شوې

وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿۱۷﴾ حَتّٰٓى

او دانسانانونه | او دمارغانونه | پس هغه لښکرې به | په حفاظت سره ساتلې کیدې | اتردې (چې یوځل)

او دوئ به (دانتظام دپاره) ځائي په ځائي اودرولي راودرولي شوا تردي چي

اِذَآ اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ ۙ قَالَتْ نَمْلَةٌ يّٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ

کله | ورغلل هغوئ | په میدان دمیږو باندې | نو اووئیل یو میږې | اے میږو

هغوئ دمیږو یو میدان ته اورسیدل | نو یو میږئ اووئیل چې ائې میږو !

ادْخُلُوْا مَسٰكِنَكُمْ ۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُوْدُهٗ ۙ

ننوځئ | کورونو (سوړو) خپلو ته | چې چخنړې نۀ کړی تاسو | سلیمان | او لښکرې دهغه

تاسوخپلو خپلو ځایونو ته ننوځئ | هسې نه سلیمان ﷺ او دهغه لښکرې مو په بې

وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۸﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا

او حال داچې هغوئ | به خبر هم نۀ وی | نو موسکې شو سلیمان | چې خندیدونکې وۀ

خبرئ کښې چخنړې نه کړی | نو سلیمان ﷺ دهغې په خبره اوخندل | اودائې

مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِيْٓ اَنْ اَشْكُرَ

دوینا دهغه میږې نه | اووې وئیل | اے ربه زما | طاقت را کړې ماله | چې زۀ شکر ادا کړم

اووئیل چې ائې زما ربه ! ماهمیشه په داسې حال کښې اوساته | چې ستاد هغې انعامونو

نِعْمَتَكَ الَّتِيْٓ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ

دنعمت (احسان) ستا | هغه | چې کړې دې تا | په ماباندې | او په مور اوپلار زما باندې

شکر ادا کړم | چې تا ماباندې او زما په مور پلار باندې کړې دی

وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَدْخِلْنِيْ بِرَحْمَتِكَ

او چې عمل اوکړم زۀ | نیک | داسې چې ته خوښوې هغه | او داخل کړه ما | په رحمت خپل سره

او چې داسې نیکئ اوکړم | چې ته پرې خوشحاله شې | او ماپخپل رحمت سره په خپلو

فِيْ عِبَادِكَ الصّٰلِحِيْنَ ۝۱۹
په بندګانوخپلو کښې اچې صالحان دي ا
نیکانو بندګانو کښې شامل کړه ا

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ

په حضرت داؤد ﷺ اوحضرت ﷺ باندې دالله تعالى احسانات: پدې آياتونوکښې الله تعالى دهغه نعمتونوخبر ورکوی.کوم چه هغه په خپل بنده حضرت سليمان اوحضرت داؤدعليهم السلام باندې انعامونه فرمائيلي وو.چه څنګه ئې د دواړو جهانونو دولتونه ورکړل.ددې نعمتونوسره ئې دخپل شکر ادا کولو توفيق هم ورکړې وو.دواړو پلار اوخوی به هروخت دالله تعالى په نعمتونو باندې دهغه شكراداكولو.د هغه تعريفونه به ئې بيانول.حضرت عمربن عبدالعزيز رحمه الله ليکلي دي.چه کوم بنده ته الله تعالى کوم نعمتونه ورکړی اوپه هغې باندې هغه دالله تعالى حمد اوکړی.نودهغه حمد ددې نعمتونونه ډير افضل دي.اوګورئ اګرچه په کتاب الله کښې دا نکته موجود ده.بيائې هم دا آيت اوليکلو.اووې ليکل چه دې دواړو پيغمبرانوته کوم نعمت ورکړې شوې وو.دهغې نه افضل به بل کوم نعمت وی.دحضرت داؤد ﷺ د وارث حضرت سليمان ﷺ نوم به هم نه راتلي.ځکه چه دحضرت داؤد ﷺ سل بيبيانې وې.د انبياؤ د مال ميراث نه تقسيمږي.لکه چه دسيد الانبياء ﷺ ارشاد دې.چه مونږ دانبياؤ جماعت يو.زمونږ ميراث نه تقسيمږي.مونږچه څه پريږدو.هغه صدقه دی([1])سليمان ﷺ دالله تعالى نعمتونه يادوی.فرمائي دا پوره ملك اودا زبردست طاقت چه انسانان، جنات، مارغان ټول ئې دفرمان تابع دی.د مارغانوپه ژبه هم پوهيږي.داخاص دالله تعالى فضل وكرم دې.چه داپه هيڅ انسان باندې نه دې شوې.

قوله تعالى:- عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ

د مارغانود انسانانو پشان خبرې کول بې بنياده خبره ده:- بعضې جاهلانو وئيلي دی چه هغه وخت به مارغانوهم دانسانانوپه شان خبرې کولې.داخالص ددوی بې علمی ده.پوهه شئ كه چرې واقعی هم دا خبره وې نوبيا په دې کښې دحضرت سليمان ﷺ څه خصوصيت وو؟ چه دې لره هغوی په دې فخرسره بيانوی.چه مونږته دمارغانو ژبه اوښودلې شوه.بياخوبه هرسړی دمارغانو په خبروپوهيدلې.اود حضرت سليمان ﷺ خصوصيت به ختم شوې وې.داخالص غلط دی.د مارغانوپه ژبه به پوهيدلو.ورسره دانعمت هم حاصل شوې وو.چه په يوبادشاهت کښې دکومو څيزونو ضرورت وی.ټول حضرت سليمان ﷺ ته قدرت ورکړې وو.داپه هغوی باندې دالله تعالى ښکاره احسان وو.

د داؤد ﷺ د غيرت او مرګ بيان:- په مسند امام احمد رحمه الله کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائي حضرت داؤد ﷺ ډير غيرت والاوو.کله چه به هغوی دکورنه بهر وتل.نو دروازې به ئې بندولې.بيابه هيچاته دننه دتلو اجازت نه وو.يوځل هغوی دغه شان بهرته تلې وو.لږوخت پس د يوې بی بی صاحبې نظر پورته شو.نووې کتل چه دکورپه مينځ کښې يوصاحب ولاړدې.حيرانه شوه، او نوروته ئې اوښودلو.خپل مينځ کښې ټولو اووئيل.دې دکوم ځائې نه راغې؟ دروازې بند دی.دې داخل څنګه شو؟ په الله تعالى قسم! حضرت داؤد ﷺ هم راغې.هغوی هم هغه ولاړ اوليدلو. او تپوس ئې ترې اوکړو.چه ته څوك يې؟ هغه جواب ورکړو.زه هغه چالره چه دروازه اوخوك نه شی منع کولې،څوك چه د لوئې نه لوئې هيڅ پرواه نه کوی.حضرت داؤد ﷺ پوهه شو. اووې فرمائيل.مرحبا (په خير راغلې) دې وی مرحبا دې وی ته ملك الموت يې.دغه وخت ملك الموت دهغه روح قبض کړو.نمر راوختلو.اوپه هغه باندې دهوپ راغې. نو حضرت سليمان ﷺ مارغانوته حکم ورکړو.چه هغوی په حضرت داؤد ﷺ باندې سورې جوړکړی.

---

[1] صحيح بخاری کتاب فرض الخمس باب فرض الخمس: ۳۰۹۴. صحيح مسلم: ۱۷۵۷.

هغوی خپلې وزرې کهلاو کړلې.داسې ګنړ سورې ئې جوړکړه.چه په زمکه باندې تیارۀ شان جوړه شوه.بیائې حکم ورکړو.چه په یوه یوه باندې خپلې تولې وزرې راټولې کړئ.حضرت ابوهریره ﷺ تپوس اوکړو.اې دالله رسوله ﷺ! مارغانوبیا داڅنګه راټولې کړې؟ نبی ﷺ اوفرمائیل.خپل لاسونه ئې راټول کړل وې خودل چه داسې.په هغۀ باندې دغه ورخ سور رنګ مارغان غالب راغلی وو(¹).

قوله تعالی:- حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ ۙ

د سلیمان ﷺ په میږو تیریدل او د میږی خپلو میږو ته هدایت:- دحضرت سلیمان ﷺ لښکرجمع شو.چه په هغې کښې انسانان،جنات مارغان ټول وو.دهغوی په سرونو به اوسیدل.په ګرمئ کښې به ئې پرې سورې کول.ټول په خپله خپله مرتبه باندې قائم وو.دچا چه کوم ځائې مقرر وو.هلته اوسیدل.کله چه دې لښکرو سره حضرت سلیمان ﷺ روان شو.په یوځنګل تیریدل.چه هلته یو میږې نورو میږوته اووئیل.چه لاړشئ خپلو خپلو سوړوته ننوځئ؛چرته داسې اونه شي چه د سلیمان ﷺ لښکر روان وي.او تاسو دځپو لاندې کړي.اوهغوی ته پته هم نه وي.حضرت حسن رحمه الله فرمائي.چه ددغه میږې نوم هرس وو.داد بنو شیصان قبیلې نه وو.ګوډهم وو.دلیوۀ قدکښې وو.هغۀ ته وېره شوه.چه دوی ټول به دځپو لاندې راشي.او چخړې به شي.په دې اوریدوسره حضرت سلیمان ﷺ مسکې شو.وې خندل.اوهم دغه وخت ئې دالله تعالی نه دعا اوغوښتله.چه اې الله! ماته دخپلو هغې نعمتونو شکریه اداکولو الهام اوکړې.کوم انعامونه چه تاپه ماکړې دې.مثلاً د مارغانو اوځناورو ژبه ښودل وغیره، اوهغه نعمتونه کوم چه تا زما په موربلارباندې کړي دي.چه هغوی مسلمانان مؤمنان شول وغیره.اوماته دې دنیك عمل توفیق راکړو.چه په هغې سره ته خوشحاله شوې.اوکله چه زما مرګ راشي نوما په خپلو نیکوبندګانو او اوچتو ملګروکښې ملاوکړې.کوم چه ستا دوستان دي.دمفسرینو قول دې.چه اصل کښې لفظ د ذُباب وي یعنی د مچ برابر،اود کاتب نه غلطئ سره ذیاب لیکلې شوې وي یعنی لیوۀ.حضرت سلیمان ﷺ چونکه دځناورو په خبرو پوهیدلو.نوپه دې خبره هم پوهه شو.اوبې اختیاره خندا ورغله.

په ابن ابی حاتم کښې دي چه یوځل حضرت سلیمان ﷺ استسقاء دپاره اووتلو.نو وې لیدل چه یو میږې اُلټه ملاست دې.خپلې خپې ئې آسمان طرف ته اوچتې کړي دي دعا کوي.چه اې الله! مونږهم ستا مخلوق یو.د اوبو ورولو محتاج مونږهم یو.که باران اونه شو.نو مونږبه هلاك شو.د میږې دا دعائې چه واوریدله.نوهغوی په خلقوکښې اعلان اوکړو.چه واپس شئ؛دبل چا په دعا سره تاسوته اوبه درکړې شوې.نبی کریم ﷺ فرمائي.چه په نبیانو کښې په یونبي یومیږې چك اولګولو.هغوی د میږیانوپه سوړه کښې د اورلګولوحکم ورکړو.دغه وخت دالله تعالی دطرفه وحی راغله.چه اې پیغمبرا صرف د یومیږې په چك لګولوباندې تا یوه لویه ډله چه هغوی زما تسبیح وئیلې.هلاك دې کړل.که تا خامخا بدله اخستل غوښتل،نوهم دهغې نه به دې اخستې وې.(²)

مَا لِيَ	فَقَالَ	الطَّيْرَ	وَتَفَقَّدَ
څه وجه ده مالره	نووې وئیل	دمارغانو	اوکتل اوکړل هغه
نو وې وئیل		حاضرې واخسته	او سلیمان ﷺ دمارغانو

لَاُعَذِّبَنَّهٗ	مِنَ الْغَآىِٕبِيْنَ ۝	اَمْ كَانَ	الْهُدْهُدَ ۖ	لَاۤ اَرَى
زۀ به خامخا سزا ورکوم هغه له	دغائب شوؤ نه	او که دې هغه	هدهد (مارغه)	چې نۀ وینم زۀ
زۀ به هغه ته ډیره سخته		یا هغه غائب شوې دې ؟	چې زه هدهد نه وینم	چې داڅه وجه ده

¹) احمد: ۴۱۹/۲، وسنده ضعیف،

²) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب اذا وقع الذباب فی شراب احدکم ....: ۳۳۱۹. صحیح مسلم: ۲۲۴۱.

عَذَابًا شَدِيدًا	أَوْلَأَاذْبَحَنَّهُ	أَوْلَيَأْتِيَنِّي	بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ﴿۲۱﴾
سزا سخته	یا به خامخا ذبح کوم هغه	یا به راوړي ماته	دلیل ښکاره (مناسبه وجه)
سزا ورکړم	یا به ئې حلال کړم	او یا به ماته (دخپلې غیرحاضرۍ) کلک دلیل پیش کړي	

قوله تعالی:- وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ

د سلیمانؑ دمارغانوحاضري اخستل: هُدهُد (ملاچرچك) دسلیمانؑ په فوج کښې دمهندس کار کولو هغهٔ به خودل چه اوبه چرته دي؟ په زمکه کښې دننه اوبه به هغهٔ ته داسې په نظر راتلې لکه څنګه چه د زمکې پورته څیزونه خلقوته په نظر راځي. کله چه به سلیمانؑ په ځنګل کښې وو. دهغهٔ نه به ئې تپوس کولوچه اوبه چرته دي؟هغهٔ به خودل چه فلانی ځائې کښې دی دومره لاندې دی،دومره دي وغیره. حضرت سلیمانؑ به هغه وخت جناتوته حکم ورکولو.اوکوهې به ئې کنستلو. یوه ورځ دغه شان په ځنګل کښې وو.دمارغانوحاضري ئې واخستله.چه د اوبوتلاش کولوحکم ورکړي.اتفاق سره هغه موجودنه وو.په دې باندې هغوی اوفرمائیل.نن هُدهُد په نظرنه راځي.آیا په مارغانوکښې چرته پټ شو چه ماته په نظرنه راځي یا په واقع کښې هغه حاضرنه دې؟

دیوخارجي اعتراض او د ابن عباس ؓ جواب:-یوځل دحضرت ابن عباسؓ نه په دې تفسیر اوریدلوسره نافع بن ازرق خارجي اعتراض کړې وو.دې بکواسي به هروخت دحضرت عبداللهؓ په خبروباندې بې ځایه اعتراض کولو.دې وئیل نن خوتا اوبائیله.حضرت عبداللهؓ اوفرمائیل ولې؟ هغهٔ اووئیل تاسوچه دا فرمایئ چه هدهد په زمکه کښې لاندې اوبه وینې،داڅنګه صحیح کیدې شي. حالانکه چه یوماشوم جال خورکړي په خاوره ئې پټ کړي.دانه واچوي هُدهُد ښکارکوي.که هغه په زمکه کښې دننه اوبه وینې.نود زمکې دپاسه جال هغهٔ ته ولې په نظرنه راځي.هغوی اوفرمائیل.کچرې زما داخیال نه وې چه ته به دااوګڼې چه ابن عباسؓ لاجوابه شو.نوماته دجواب ضرورت نه وو.واوره! کله چه قضا راشي سترګې ړندې شي اوعقل لاړشي.نافع لاجوابه شو.اووې وئیل په الله ﷻ قسم اوس به زهٔ په تاباندې اعتراض نه کوم.(۱)

یوه حیران کن واقعه:-حضرت عبدالله برزیؒ یو ولی الله سړې وو.د ګل او زیارت روژه به ئې پابندئ سره نیوله.اتیا کاله عمرئې وو.په یوه سترګه کانړاوو.سلیمان بن زید دهغهٔ نه دسترګې تللو سبب معلوم کړو.نوهغهٔ ددې وئیلونه انکاراوکړو.دې هم ورپسې اولګیده.میاشتې تیرې شوې.نه به ورته هغه ښودل نه به دهٔ تپوس پریخودلو.آخرتنګ شو.وې فرمائیل واوره! دوه خراسان والا زما خواته برزه کښې چه دا دمشق سره یوښاردې راغلل.اوماته ئې اووئیل.چه زهٔ هغوی د برزې وادئ ته بوځم.ماهغوی هلته بوتلل.انګیټئ ئې راویستلې.عود ئې راویستل او سوزول ئې شروع کړل.تردې چه ټوله وادي خوشبوداره شوه.اود هرطرفه ماران راتلل شروع شو.لیکن هغوی بې پرواهئ سره ناست وو.هیڅ یومار طرف ته ئې توجهنه کوله لږوخت پس یوماړراغې.چه دلاس برابروو.اودهغهٔ سترګې د سرو زرو په شان پړقیدلې.دوی ډیر خوشحاله شول.اووې وئیل.دالله ﷻ شکردې چه زمونږ دټول کال محنت په ځائې شو هغوی دغه ماروانخستلودهغهٔ په سترګوکښې ئې سلائي راښکله بیائې خپلو سترګوکښې هغه سلائي راښکله .ما هغوی ته اووئیل.چه زما په سترګوکښې هم دا سلائي راکاږئ.هغوی انکار اوکړو.ما هغوی ته ډیرمنت اوکړو.مشکل سره هغوی راضي شول.او زما په ښئ سترګه کښې ئې هغه سلائي راښکله. اوس چه ما اوکتل نوزمکه ماته د یوې شیشې پشان معلومه شوه.لکه څنګه چه پورته څیزونه په نظر راتلل.دغه شان مې په زمکه کښې دننه څیزونه هم لیدل.هغوی ماته اووئیل.چه ښه اوس ته مونږسره لږ لرې

(۱) حاکم : ۲/ ٤٠٥،

لاړشه.مامنظورکړله.هغوی خبرې کولې اوزۀ ئې دخان سره بوتلم.کله چه زۀ دکلی نه ډیرلرې اووتلم.نودواړوزۀ ددواړوطرف نه اونیولم.اویوکس خپلې ګوتې سره زما سترګه ویستله.اووی غورزوله. او زۀ دغه شان ترلې شوې هلته اوغورزولم،هغوی دواړه چرته لاړل.اتفاق سره هلته یوه قافله تیریدله. او هغوی زۀ په دې حالت کښې اولیدم.په مانې ترس اوخوړلو،د قید اوترلونه ئې آزادکړم.او راغلم دا زما د سترګې تللو قصه ده.(ابن عساکر)

قوله تعالی:-لَاُعَذِّبَنَّهٗ عَذَابًا شَدِيْدًا

د سلیمان ﷺ د هدهد باره کښې تنبیه:-دحضرت سلیمان ﷺ ددې هُدهُد نوم عنبروو.هغوی فرمائی.چه که په رښتیاهغه غیرحاضردې.نوزۀ به هغه ته سخته سزاورکړم.دهغه وزرې به اوباسم.اوهغه به اوغورزوم چه چینجی مینجی ئې اوخوری.یابه ئې زه حلال کړم.یا داچه هغه دخپلې غیرحاضرئ معقوله وجه بیان کړی.په دې کښې هُدهُد راغې.څناوروهغۀ ته خبر ورکړو.چه نن ستا خیرنشته.بادشاه سلامت وعده کړې ده.چه هغه به تا وژنی.هغۀ اووئیل دا بیان کړئ چه دهغۀ الفاظ څه وو؟ هغوی بیان کړل.نوخوشحاله شو اووې وئیل.بیا خوبه زۀ بچ شم.حضرت مجاهد ﷺ فرمائی.چه دهغۀ ددې بچ کیدلو وجه دهغۀ خپلې مورسره سلوک وو.

فَمَكَثَ	غَيْرَ بَعِيْدٍ	فَقَالَ	اَحَطْتُّ	بِمَا
پس وخت تیر کړو هغه	ډیر نۀ (بلکه زر راغې)	نو وې وئیل	چې احاطه اوکړه ما	په هغه څیز
نولږ ساعت تیر نه وو چې هغه راغلو	نو دائې اووئیل چې مایو داسې خبره معلومه کړې ده			
لَمْ تُحِطْ	بِهٖ	وَجِئْتُكَ	مِنْ سَبَاٍ	بِنَبَاٍ يَّقِيْنٍ
چې نۀ ده احاطه کړې تا	په هغې باندې	او راغلې یم زۀ تاته	دسبانه	دخبر یقینی سره
چې تاسوته هم نه ده معلومه	اوما درته دسبا (دقبیلې) نه یو یقینی خبر راوړې دې			
اِنِّىْ	وَجَدْتُّ	امْرَاَةً	تَمْلِكُهُمْ	
بیشکه زۀ چې یم	او موندله ما	یوه ښځه	چې بادشاهی (حکمرانی) کوی دهغوئ	
مایوه ښځه اولیده چې په هغوئ باندې حکومت کوی	اوهغې ته			
وَاُوْتِيَتْ	مِنْ كُلِّ شَيْءٍ	وَّلَهَا	عَرْشٌ عَظِيْمٌ	وَجَدْتُّهَا
او ورکړې شوی دې هغې ته	دهر څیزنه	او هغې لره	تخت لوئ دې	ما اوموندله هغه
هر قسم اسباب ورکړې شوی دی	اودهغې (دناستې) تخت ډیر لوئې دې	ما هغه او		
وَقَوْمَهَا	يَسْجُدُوْنَ	لِلشَّمْسِ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	وَزَيَّنَ
او قوم دهغې	چې سجدې کوی	نمر ته	په ځائې دالله	او ښائیسته ښکاره کړل
دهغې قوم اولیدو	اچې دالله ﷻ نه بغیر نمر ته سجدې کوی	او شیطان		
لَهُمُ الشَّيْطٰنُ	اَعْمَالَهُمْ	فَصَدَّهُمْ	عَنِ السَّبِيْلِ	فَهُمْ
هغوئ ته شیطان	عملونه دهغوئ	نو منع ئې کړل هغوئ	دلارې نه	پس هغوئ
هغوی ته داعملونه ښائسته کړې دی	نو دسمې لارې نه ئې منع کړې دی	نو هغوی اوس		

لَا يَهْتَدُوْنَ ۝ اَلَّا يَسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِيْ يُخْرِجُ الْخَبْءَ

نيغه لار نۀ مومي| ولې نۀ کوي سجده | الله ته | هغه الله ته| چې رااوباسي | پټ څيزونه |

په نيغه لار نه روانيږي| هغه داچې الله ﷻ ته سجدې نه کوي |اچې داسمان او

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُوْنَ

په اسمانونو کښې | او په زمکه کښې | او معلوم دی هغه ته | هر هغه څه | چې تاسو ئې پټوئ |

زمکې پټ څيزونه بهر راوباسي |اوڅه چې تاسو پټوئ او څه چې ښکاره کوئی | په

وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۝ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

او هغه څه | چې تاسو ئې ښکاره کوئ | الله چې دې | نشته دې لائق دعبادت | مګر | هغه

هغې ټولو خبر دې|(و اورئې) هم الله ﷻ هغه ذات دې دکوم نه سوا چې بل معبود نشته دې

رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ۝

چې رب دې | دعرش لوئ |

دعرش عظيم رب دې |

قوله تعالى:- فَقَالَ اَحَطْتُّ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ

دهدهد ملکه سبا متعلق اطلاع ورکول:- دهُدهُد دغيرحاضرئ لږشان وخت تيرشوې وو.چه هغه راغې.هغۀ اووئيل اې دالله نبي! دکومې خبرې چه تاته خبرهم نشته مادهغې يو نوې خبر راوړلې اوتاته حاضرشوې يم.زه دسبانه راغلې يم.اوپوخ يقيني خبرمې راوړلې دې.داسبا حميروو چه ديمن بادشاهان وو.يوې ښځې دهغوی بادشاهت کولو.دهغې نوم بلقيس بنت شراحيل وو.داد سبا ملکه وه ([1]).قتاده ؒ فرمائي چه ددې مور جنی ښځه وه.دهغې دځپو شاته حصه دخاروی د نوك په شان وه.

په بل روايت کښې دی چه دهغې دمورنوم بلته وو.ابن جريج ؒ فرمائی چه دهغې د پلارنوم ذی شرخ وو.اودمورنوم ئې بلتعه وو.په لکهونودهغې لښکرې وې.دهغوی بادشاهي کونکې يوه ښځه ما بيا مونديله.دهغې مشير او وزيران درې سوه دولس سړي وو.په هغوی کښې دهريو ماتحت دولس زره جماعت وو.دهغې د زمکې نوم مارب دې.داد صنعاء نه درې ميله فاصله باندې دې.هم دا قول قياس ته نژدې دې.(ددې اکثرحصه د يمن په ملکيت کښې دې.والله اعلم)

قوله تعالى:- وَاُوْتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَّلَهَا عَرْشٌ عَظِيْمٌ ۝

د بلقيس تخت او سازوسامان:- دنياوی ضروری هرقسم اسباب هغې ته ملاودې.دهغې ډيرښانسته تخت دې.چه په هغې باندې هغه ناسته کوی.د سرو زرونه جوړدې.اودجواهراتو نه ډک دی اود مرواريد کاريګری په هغې باندې شوې ده.دا اتيا لاسه اوچت وو،اوڅلويښت لاسه پلن وو.شپږسوه ښځې به هر وخت دهغې په خدمت کښې تيارې ولاړې وې.دهغې خاص دفترچه په هغې کښې دا تخت وو.ډير لوئې محل وو.ډير اوچت،کُهلاو، فراخه پوخ، مضبوط اوصفاوو.چه دهغې په مشرقی حصه کښې درې سوه شپيته روشندانه وو.او دغومره په مغربی حصه کښې هم وو. هغه ئې په داسې طريقه جوړکړی وو.چه روزانه به نمرپه يو روشندان راوتلو.اوهم دهغې مقابل روشندان کښې به پريوتلو.دربار والوبه سحر او

[1]) الدرالمنثور: ۳۵۱/٦.

مابنام هغې ته سجده کوله.غټان او مشران ، دشاهي محل استوګن ټول افتاب پرست وو.دالله تعالی عبادت کونکې په هغوی کښې يوهم نه وو.شيطان ګناهونه هغوی ته ښه ښکاره کړي وو.اوهغوی ئې بې لارې کړي وو.اوپه ئيغه لاره هغوی نه راتلل.نيغه لاره داده چه صرف دالله تعالی ذات دسجدې لائق اومنلې شی.نمر اوسپوږمۍ او ستوري اونه ګنړلې شي.لکه څنګه چه قرآن کښې فرمان دې.چه شپه ورځ،نمرسپوږمۍ ټول دالله ﷻ دقدرت نخښې دي.تاسوله نمرسپوږمۍ ته سجده کول پکارنه دی.سجده صرف هغې الله ﷻ ته کول پکاردی.چه هغه ددې ټولوخالق دې.ترآخره پورې،د﴿أَلَّا يَسْجُدُوا﴾يوقراءت ﴿أَلَا يَسْجُدُوا﴾هم دې.د((يَا)) نه پس منادی محذوف ده.يعنې اې زما قومه! خبردار سجده به صرف دالله تعالی کوئ.چه هغه دآسمان اوزمکې دهريوپټ څيزنه خبرداردې.د﴿خَبْءَ﴾ تفسير اوبو، باران اوپيداوار سره هم شوې دې.کيدې شی چه دهدهد په دې کښې داصفت وو،هم دا مرادوی.او ستا پټ اوښکاره کار باندې هم هغه پوهيږی.ښکاره اوپټه خبره هغهٔ ته يوشان ده.هم هغه يواځې حق معبود دې.هم هغه د عرش عظيم رب دې.چه دهغهٔ نه لوئې هيڅ څيزنشته.چونکه هُدهُد خيرطرف ته رابلونکې،دالله تعالی د عبادت حکم ورکونکې،دهغهٔ نه سوا دغير سجدې نه منع کونکې وو.په دې وجه دهغهٔ دقتل ممانعت اوکړې شو.په مسنداحمد ،ابوداؤد ،ابن ماجه کښې دی چه نبیﷺ دځلورو څناورو دقتل نه منع فرمائيلې ده.د ميږی،د شهدو دمچۍ،د هُدهُد او صرد. (۱)

أَصَدَقْتَ	سَنَنْظُرُ	قَالَ	
چې آيا رښتيا ويلی دی تا	چې ګورو به مونږه	اووئيل سليمان	
اسليمان ؑ اوفرمائيل چې مونږ به ددې خبرې تحقيق کوو اچې ته رښتيا			

فَأَلْقِهْ	هٰذَا	بِكِتٰبِي	اِذْهَبْ	مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۲۷﴾	أَمْ كُنْتَ
اووې غورزوه	چې دادې	دخط زما سره	لاړ شه	ددروغژنانونه	يا ئې ته
واڼې ا که ته دروغژن يې ا ....لاړ شه او زما دا خط يوسه انو هغوئ ته ئې اوغورزوه					

مَاذَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾	فَانْظُرْ	عَنْهُمْ	تَوَلَّ	ثُمَّ	اِلَيْهِمْ	
چې څه جواب ورکوی هغوئ	پس اوګوره	دهغوئ نه	يو اړخ ته شه	بيا	هغوئ ته	
بيا ترې نه يو اړخ ته شه انو ګوره چې هغوئ څهٔ جواب درکوی اچې خط ورته ملاوشو						

اِلَيَّ كِتٰبٌ كَرِيْمٌ ﴿۲۹﴾	أُلْقِيَ	اِنِّيْ	يٰۤاَيُّهَا الْمَلَؤُا	قَالَتْ
ماته ا يو خط عزتمند	راغورزولې شوې دې	بيشکه زهٔ چې يم	اے درباريانو	اووئيل بادشهې
نو ملکه سباء اووئيل چې ائې زما درباريانو اماته خو يو قيمتی خط راغورزولې شوې دې				

بِسْمِ اللّٰهِ	وَاِنَّهٗ	مِنْ سُلَيْمٰنَ	اِنَّهٗ
شروع شوې دې دنوم دالله نه	او بيشکه دا خط	دسليمان دطرفنه دې	بيشکه دا خط
دا د سليمان ؑ د طرفنه دې ا اودائې ليکلی دی چې بسم الله			

۱) احمد: ۳۳۲/۱، ابوداود: کتاب الادب باب فی قتل الذر : ۵۲۶۷.

الرَّحْمٰنِ	الرَّحِيْمِ ۟	اَلَّا تَعْلُوْا	عَلَيَّ	وَاْتُوْنِيْ
چې بښونکې	مهربانه دې	چې سرکشي (لوئي) مه کوئ	په ما باندې	او راشئ ماته
الرحمان الرحيم		تاسو زما په مقابله کښې سرکشي مه کوئ		او تابعدار راته
مُسْلِمِيْنَ ۟				
په حال دمسلمانئ کښې				
حاضر شئ				

قوله تعالى:- قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ

دحضرت سليمانؑ دملکه سبا په نوم خط:- دهُدهُد خبر اوريدلوسره حضرت سليمانؑ ددې تحقيق شروع کړو.چه که دا رښتوني دې.نوقابل دمعافئ دی.اوکه دروغژن دې نوقابل د سزادې.خکه ئې اوفرمائيل. چه دا خط بلقيس ته کومه چه هلته حکم چلونکې ده، ورکړه.هُدهُد داخط په خُله کښې اونيولو،يائې په وزر پورې اوتړلو او والوتلو.هلته چه اورسيدلو دبلقيس محل ته لاړلو.هغه دغه وخت په خلوت خانه کښې وه.هغۀ د يو روشندان نه دا خط دهغې مخې ته کېخودلو.او ادب سره يوطرف ته شو.هغې ته سخت تعجب معلوم شو.حيرانه شوه.او ورسره څه ويره هم شوه.خط ئې اوچت کړو.مهرئې مات کړو.خط ئې کُهلاوکړو.وې لوستلو.دهغې دمضمون نه خبر شوه.خپل وزيران،اميران، سرداران،اومشران ئې جمع کړل.اووې وئيل.چه يو عزت ناک خط زما مخې ته غورزولې شوې دې.ددې خط عزت ناک کيدل په هغې باندې ددې نه هم ښکاره شوی وو.چه يوځناور داراوړلو.هغې هوښيارتيا اواحتياط سره راو رسولو.مخې ته ئې په ادب سره کېخودلو اويوطرف ته شو.نو پوهه شوه.چه دا خط عزت ناک دې.اود يو عزت ناک سړي رالېږلې شوې دې.بيائې دخط مضمون ټولوته واورولو.چه دا خط دحضرت سليمانؑ دې.اوددې په شروع کښې ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ ليکلې شوی دی. ورسره دمسلمانيدلو او تابعدار جوړيدلو دعوت دې.اوس ټولو اوپيژندلو.چه دا دالله تعالى د پيغمبر دعوت نامه ده.اوپه مونږ کښې په چا کښې هم دهغوی دمقابلې وس اوطاقت نشته. بيادخط بلاغت،اختصاراووضاحت ټول حيران کړل. چه دا مختصرشان عبارت د ډيرو خبرونه زيات دې.درياب ئې په کوزه کښې بند کړې دی.د علماء کرامووينا ده.چه د سليمانؑ نه مخکښې چاهم په خط کښې بسم الله الرحمن الرحيم نه ده ليکلې.

يوغريب اوضعيف حديث په ابن ابى حاتم کښې دې.حضرت بريدهؓ فرمائي چه زۀ نبى کريمﷺ سره روان ووم.چه هغوی اوفرمائيل.چه ماته يو داسې آيت معلوم دې.چه هغه زما نه مخکښې دسليمانؑ بن داؤد نه پس په هيڅ يونبى باندې نه دې نازل شوې.ما اووئيل.اې نبىﷺ! هغه کوم آيت دې؟ نبىؑ اوفرمائيل.جمات ته دتلونه مخکښې به ئې زۀ تاته اوښايم.اوس نبىؑ اووتلو.يوه خپه ئې هم دجمات نه بهر کېخوده.زما په زړۀ کښې راغلل.چه شايد دنبىﷺ نه هيرشول.په دې کښې نبىﷺ دا آيت اولوستلو په بل روايت کښې دی چه ترڅو پورې دا آيت نه وو نازل شوې.نبى کريمﷺ به ((بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ)) ليکلو.کله چه دا آيت نازل شو.نبىﷺ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ ليکل شروع کړل.دخط مضمون صرف دومره قدرې وو.چه زماپه مخکښې سرکشي مه کوه.ما مه مجبوروه.زما خبره اومنه.دتکبرنه کارمه اخله.مؤحد، مخلص، مطيع جوړه شه ماته راشه.[1]

---

[1] الطبرى : ۴۵۳/۱۹.

قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُوْنِيْ فِيْٓ اَمْرِيْ ۚ

اووئیل بادشهې | اے سردارانو | فتوی (مشوره) راکړئ ماله | په کار زما

| هغې اووئیل چې ائې زما درباریانو ! ماته په دې باره کښې رائې راکړئ

مَا كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُوْنِ ۝ قَالُوْا نَحْنُ

نهٔ يم زهٔ فيصله كونكې | ديوكار | تر هغې پورې | چې حاضر شئ تاسو | اووئيل هغوئ | مونږه

زهٔ د هيڅ خبرې خلاصه فيصله تر هغې وخت پورې نه شم كولې اترڅو چې تاسو حاضر نه ئې

اُولُوْا قُوَّةٍ وَّاُولُوْا بَاْسٍ شَدِيْدٍ ۙ وَّالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرِيْ

خاوندان دقوت يو | او خاوندان | دجنګ سخت يو | او حكم (اختيار) | تاته دې | پس اوګوره ته

هغوئ اووئيل مونږ ډير زور آور او جنګيالی يو | او نور ستا اختيار دې نو ته په خپله

مَاذَا تَاْمُرِيْنَ ۝ قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً

چې څه حكم كوې ته | اووئيل هغې | چې بيشكه بادشاهان | كله چې ننوزي | يو كلي ته

اوګوره چې مونږ ته څه حكم راكول غواړې | هغې اووئيل چې څه وخت بادشاهان يو كلي

اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْٓا اَعِزَّةَ اَهْلِهَآ اَذِلَّةً ۚ وَكَذٰلِكَ

نو خرابوي هغوئ هغه كلي | او جوړوي | عزتمند خلق دهغې | ذليلان | او همدارنګې |

ته ننوځي انو هغه تباه كوي | او دهغه ځائې معزز خلق بې عزته كوي | او دغه شان

يَفْعَلُوْنَ ۝ وَاِنِّيْ مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنٰظِرَةٌ

كارونه كوي هغوئ | او بيشكه زهٔ | ليږونكې يم | هغوئ ته | څه تحفې | بيا كتونكې يم زهٔ |

به هغوئ هم كوي | او زهٔ ورته څه سوغات ليږم | نو ګورم چې زما سفيران

بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ۝

چې دڅه جواب سره | واپس راځي | استاذي زما

څه خبر راوړي |

قوله تعالى:- قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنِّيْٓ اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتٰبٌ كَرِيْمٌ ۝

د بلقيس وزيرانو سره مشوره او دهغوی جواب:- بلقيس د حضرت سليمان عليه السلام خط هغوی ته واورولو. دهغوی نه ئې مشوره اوغوښتله. اووې وئيل. چه تاسو ته معلومه ده. چه ترڅو پورې تاسوسره زهٔ مشوره اونه كړم. اوتاسو موجودنه يئ. زهٔ ديوكارفيصله يواځې نه كوم. په دې باره كښې هم ستاسونه مشوره غواړم. اوواېئ چه ستاسوڅه رائې ده؟ټول په اتفاق سره جواب وركړو. وې وئيل چه زمونږ جنګي طاقت ډير زيات دې. او زمونږ طاقت منلې شوې دې. ددې طرفه خو اطمينان دې. مخكښې چه ستاسو څه حكم وی مونږ تابعدارئ دپاره موجود يو. په دې كښې يوحده پورې دلښكر سردارانو جنګ او مقابلې طرف ته ترغيب وركړې وو. ليكن بلقيس چونكه هوښياره وه. په انجام پوهيدله. اود هُدهُد په لاسونو دخط ملاويدلويوه ښكاره معجزه ئې ليدلې وه. دائې هم معلومه كړې وه. چه د حضرت سليمان عليه السلام دطاقت په مقابله كښې زما لښكرهيڅ حقيقت نه لري. كه د جنګ نوبت راغې. نود ملك بربادېدلونه علاوه به زهٔ هم ژوندئ پاتې نه شم. په دې وجه هغې خپلو وزيرانو او مشيرانوته اووئيل. د بادشاهانو قاعده ده. چه

کله هغوی یوملك فتح کوی.نوهغه بربادوی.دهغه ځائې عزت والاخلق ذلیل کوی.دلښکر سرداران د ښاربادشاهان خصوصیت سره دهغوی په نظرکښې وی.الله ﷻ په ماددې تصدیق اوکړو.چه یقینا دا صحیح دې.هغوی به دغه شان کول.ددې نه پس چه هغې کوم تدبیرباندې سوچ کړې وو.چه یوچال اوکړی.اوحضرت سلیمان ﷺ سره موافقت اوکړی اوصلح اوکړی.

حضرت سلیمان ﷺ دپاره دبلقیس تحفه :-هغې هغه دهغوی په مخکښې پیش کړو.چه داوخت خوږ؛ یوه ډیره قیمتی تحفه هغوی ته لیږم.چه ددې نه پس زما قاصدانوته هغوی څه فرمائی؟ ډیره ممکن ده.چه هغوی داقبوله کړی.اومونږ بیا دپاره هم هغوی ته دارقم دجزیې په طورلیږو.اوهغوی ته په مونږ باندې دحملې کولو ضرورت پیښ نه شی.په اسلام قبلولوکښې دغه شان هغې په دې هدیې لیږلو کښې ډیره هوښیارتیا نه کار واخستلو.هغه پوهیدله چه روپۍ پیسه داسې څیزدې چه فولاد هم نرموی.اوهغې دا ازمیښت کول هم غوښتل.چه اوګوری چه حضرت سلیمان ﷺ زمونږ دا مال هم قبلوی اوکه نه؟ که قبول ئې کړو.نو پوهه شې؛ چه هغه یو بادشاه دې.بیادهغوی سره مقابله کولوکښې څه باك نشته.اوکه واپس ئې کړو.نوپه نبوت کښې ئې شك نشته.بیا مقابله سراسر فضول بلکه نقصان دې.[1]

		فَلَمَّا	جَآءَ	سُلَيْمٰنَ
		نو هر کله چې	ورغې قاصد	سلیمان ته
نو څهٔ وخت چې (دسبا) سفیر سلیمان ﷺ ته راغلو | نوهغه ورته				
قَالَ	اَتُمِدُّوْنَنِ	بِمَالٍ	فَمَآ	اٰتٰىنَِۦ اللّٰهُ
نو اووئیل سلیمان	آیا امداد کوئ تاسو زما	په مال سره	پس هغه څه	چې راکړی دی ماته الله
اووئیل چې آیا تاسو په مال باندې زما مدد کول غواړئ انو واورئې الله ﷻ چې ماته				
خَيْرٌ	مِّمَّآ	اٰتٰىكُمْ	بَلْ	اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ
ډیر بهتره دی	دهغې نه	چې درکړی ئې دی تاسو ته	بلکه تاسو	په تحفو خپلو سره
څه راکړی دی|هغه دهغې نه ډیر ښهٔ دی |کوم چې هغه تاسو ته درکړی دی| بلکه هم تاسو				
تَفْرَحُوْنَ ۝	اِرْجِعْ	اِلَيْهِمْ	فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ	بِجُنُوْدٍ
خوشحالیږئ	واپس لاړشه اے قاصده	هغوئ ته	پس وربه ولو مونږ هغوئ ته	داسې لښکرې
پخپلو تحفو خوشحاله اوسئ |ته خپلو خلقو ته واپس لاړ شه| مونږ بهٔ ورپسې داسې فوځونه وراولیږو				
لَّا قِبَلَ	لَهُمْ	بِهَا		وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ
چې نهٔ به وی طاقت دمقابلې	هغوئ لره	دهغه لښکرو سره		اواوبه باسو مونږ هغوئ لره
چې دهغوئ به هیڅ مقابله اونکړې شی|او مونږ بهٔ ئې دهغه ځائې نه په ذلت سره اوباسو				
مِّنْهَآ	اَذِلَّةً	وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ۝		
دهغه (ښار سبا) نه	په داسې ذلت سره	چې هغوئ به خوارو ذلیله وی		
اوهغوئ به رسوا شی |				

[1] الطبری : ۱۹/۴۵۵.

قوله تعالى:- قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ

دحضرت سليمان ﷺ دتحفې قبلولونه انكار:- بلقيس ډيره زياته قيمتي تحفه سليمان ﷺ ته اوليږله. سرۂ زر، ملغلرې، جواهرات وغيره دسروزرو ډيرې زياتې خښتې، دسرو زرو لوخي وغيره، بعضې وائي چه څه هلكان يې دښځوپه جاموكښې، اوڅه ښځې ئې دجينكوپه جاموكښې اوليږلې. اووې وئيل كه دوى لره هغوى اوپيژندل نوهغۂ لره نبي منل پكاردي. كله چه دوى سليمان ﷺ ته اورسيدل. نو هغوى ټولوته د اودس كولوحكم وركړو. جينكو خود لوخي نه اوبه اوبهيولې خپل لاسونه ئې وينځل. او هلكانو په لوخي كښې لاس دننه كړو، اوبه ئې واخستلې. په دې سره هغوى دواړه جدا جدا اوپيژندل او جدائي كړل. چه دا جينكۍ دى اودا هلكان دى. بعضې وائي چه داسې ئې اوپيژندل چه جينكو خو مخكښې دخپلولاسونو دننه حصه (تلې) اووينځلو. اوهلكانو ددې په خلاف بهرحصه مخكښې اووينځله. داهم نقل دى چه د هغوى نه يوډلې خود مړوندنه لاسونه وينځل شروع كړل. او ګوتې پورې ئې وينځل. اويو جماعت ددې په خلاف دلاسونو دګوتونه شروع كړله مړوند پورې ئې وينځل. په دې كښې يوهم منافات نشته. والله اعلم.

داهم ذكردى چه بلقيس يو لوښې ليږلې وو. چه دادداسې اوبونه ډك كړه چه هغه نه دزمكې وى نه د آسمان، نوهغوى اسونه اوزغلول اودهغوى دخولونه ئې هغه لوښې ډك كړو. هغې څه خرمهرې يعنى سنك ياناقوس اويوه رسۍ ليږلې وه. هغوى هغه په رسۍ كښې اوپيلل. داټول اقوال عام طورباندې دبنى اسرائيل د روايتونونه اخستلې شوى دى. اوس الله ﷻ ته علم دې. چه په دې كښې په حقيقت كښې كوم څه اوشو، ياهيڅ اونه شو؟ البته په ښكاره خود قرآن د الفاظونه معلوميږي. چه سليمان ﷺ هغې قيمتي تحفې طرف ته هيڅ توجه ورنكړله. اودهغې په ليدلوئې اوفرمائيل. چه آيا تاسو ماته دمال رشوت راكوئ په شرك باندې باقي پاتې كيدل غواړئ؟ دا بالكل ناممكن دى. ماته رب ډير څه راكړى دى. ملك اومال اولښكرې ټول ماسره موجود دى. ستاسونه په هرشان ښۀ حالت كښې يم. (فَالْحَمْدُ لِلّٰهِ) هم تاسوپه دې هديې سره خوشحاله شئ. داكار مې تاسوته اوسپارلوچه په مال راضي شئ او تحفه تاسو ټيټ كړي. دلته خو دوه څيزونه دى. ياشرك پريږدئ يا توره بند كړئ. داهم وئيلې شوى دى. چه دهغې دقاصدانو رارسيدلونه مخكښې سليمان ﷺ جناتوته حكم وركړو. اوهغوى زرمحلونه تيار كړل. كوم وخت چه قاصدان دبادشاهۍ تخت ته راورسيدل. دامحلونه ئې اوليدل هوش ئې ختم شو. او وې وئيل دا بادشاه خوبه زمونږ داتحفې خپل سپكاوې اوګڼړى. دلته خوسره زرد خاورې حيثيت هم نه لرى. ددې نه هم داثابته شوه. چه بادشاهانو له داجائزدى. چه دبهرخلقودپاره څه مشقتونه اوكړى. اودقاصدانوپه مخكښې خپل ښائست ښكاره كړى

قوله تعالى:- اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ

د سليمان ﷺ د لښكرو بلقيس سره د جهاد اعلان:- بيا سليمان ﷺ قاصدانوته اوفرمائيل. چه دا هديې هم هغې ته واپس كړئ. اوهغې ته اووايئ چه د مقابلې تيارى اوكړئ. ياد ساتئ زۀ به هغه لښكرسره حمله كوم. چه هغوى مخې ته راتلې هم نه شى. دهغوى مونږسره دجنګ كولو طاقت هم نشته. مونږبه هغوى لره دهغوى دبادشاهۍ نه دوه لاسه دوه خپې ذلت او رسوايۍ سره اوباسو. دهغې تخت اوتاج به دخپو لاندې كړو. كله چه قاصدانو دهغې تحفې واپس يوړلې اورسيدل. اود بادشاه پيغام ئې هم واورولو. بلقيس ته دهغوى دنبوت يقين اوشو. اوپه خپله هم اوټول لښكر او رعيت (ماتحت) مسلمانان شول. او خپلولښكروسره هغه دحضرت سليمان ﷺ په خدمت كښې حاضره شوه. كله چه سليمان ﷺ دهغې دا قصد معلوم كړو. نو ډيرخوشحاله شو. اود الله تعالى شكرئې اداكړو.

قَالَ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا	اَيُّكُمْ	يَاْتِيْنِيْ	بِعَرْشِهَا	قَبْلَ
اووئيل سليمان اے درباريانو	كوم يوله تاسو نه	به راوړي ماته	تخت دهغې	مخكښې

(سليمان ﷺ) او وئيل چې ائې سردارانو! څوک به ماته دهغې (ملكې) تخت ددې نه وړاندې راورسوى

أَنْ يَأْتُونِيْ	مُسْلِمِيْنَ ﴿٣٨﴾	قَالَ	عِفْرِيْتٌ	مِّنَ الْجِنِّ	

ددې نه چې راشي هغوئ ماته | مسلمان (تابع) | اوونيل | يو زور ور پيرى | د پيريانو نه

چې هغوئ راته تابع راشي ؟ انو يو مضبوط پيرى ورته اووئيل | چې څه به ئې درته د دربار

أَنَا اٰتِيْكَ	بِهٖ	قَبْلَ أَنْ تَقُوْمَ	مِنْ مَّقَامِكَ ۚ	وَإِنِّيْ	

زۀ به راوړم تاته | دا تخت | مخکښې ددې نه چې ته پاسې | دخائې خپل نه | او بيشکه زۀ |

ختميدونه وړاندې راحاضر کړم | او زه ددې طاقت لرم

عَلَيْهِ	لَقَوِيٌّ	أَمِيْنٌ ﴿٣٩﴾	قَالَ الَّذِيْ	عِنْدَهٗ	عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ

په راوړلو دهغې | قوي | امانتګر يم | اووئيل هغه سړي اچې دهغه سره | علم وو دکتاب نه

او امانتدار يم | يو بل سړى چې دکتاب علم ورسره وو | هغه اووئيل

أَنَا اٰتِيْكَ	بِهٖ	قَبْلَ	أَنْ يَّرْتَدَّ	إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ	فَلَمَّا

زۀ به راوړم تاته | دا تخت | مخکښې ددې نه | چې واپس راشي | تاته | نظر ستا | نو هر کله چې

چې زه ئې د سترګو درپولو نه وړاندې راحاضرولې شم | نو چې سليمان ؈ هغه تخت

رَاٰهُ	مُسْتَقِرًّا	عِنْدَهٗ	قَالَ	هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ	

اوليدو سليمان هغه | پروت | خپل خواته | نو وې وئيل | داکار دفضل درب زمانه دې |

خپل څان سره پروت اوليدو | نو وې وئيل چې دا زما د رب فضل دې |

لِيَبْلُوَنِيْ	ءَأَشْكُرُ	أَمْ أَكْفُرُ ۚ	وَمَنْ شَكَرَ		

دپاره ددې چې وازمائې ماله | چې شکر اوباسم زۀ | يا ناشکرى کوم زۀ | او څوک چې شکر کوى |

چې په ما امتحان اوکړى اچې زه ئې شکر اوباسم | او که ناشکرى کوم او څوک چې شکر کوى

فَإِنَّمَا	يَشْكُرُ	لِنَفْسِهٖ ۚ	وَمَنْ كَفَرَ	فَإِنَّ	رَبِّيْ

نو بيشکه | هغه شکر کوى | دپاره دڅان خپل | او څوک چې ناشکرى کوى | پس بيشکه | رب زما

نو د خپل څان ګټې له شکر کوى | او څوک چې ناشکرى کوى انو زما رب

غَنِيٌّ	كَرِيْمٌ ﴿٤٠﴾				

بې حاجته دې | کرم والا دې |

غنى دې | او کريم دې |

دبلقيس سره دلښکرو سليمان ؈ طرفته روانيدل.کله چه قاصدان واپس اورسيدل اوبلقيس ته ئې دوباره دنبوت پيغام اورسولو.نوهغه پوهه شوه.اووې وئيل په الله قسم ادا ربښتونې پيغمبر دې.اودپيغمبر مقابلې ته څوک نه شى تينګيدلې.هم دغه وخت ئې دوباره قاصد اوليږلو.چه زۀ دخپل قوم سردارانو سره خدمت کښې حاضريږم.چه په خپله تاسو سره ملاؤشم،دينى معلومات حاصل کړم. او تاسو نه خپله تسلى اوکړم. ددې وينا نه پس ئې دلته خپل يونائب جوړ کړو.د بادشاهت انتظامات ئې هغۀ ته اوسپارل.خپل لاجوابه قيمتى جوړشوې تخت کوم چه د سرو زرو وو.په اووۀ محلونوکښې ئې تاله کړو.اوخپل خليفه ته ئې دهغې دحفاظت خاص تاکيد اوکړو.او دولس زره سرداران چه په هغوى کښې دهريو ماتحت په

زرګونو سرې وو.خپل ځان سره ئې روان کړل.اود سليمانؑ ملك طرف ته روان شول.جناتويه قدم په قدم اود وخت وخت خبرونه سليمانؑ ته رسول.

قوله تعالى:- قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا

دسليمانؑ دبلقيس دتخت راوړلو حكم اوتخت حاضريدل:-كله چه هغوى ته معلومه شوه.چه هغوى نزدې رارسيدلي دى.نوهغهٔ خپل يودرباركښې چه په هغې كښې جنات اوانسان ټول موجودوو.وې فرمائيل چه څوك شته چه هغه دهغې تخت دهغې د رارسيدلونه مخکښې دلته راوړسوى؟ (۱) ځكه چه كله هغه دلته راشي.اوپه اسلام كښې داخله شي.بيابه دهغې مال په مونږباندې حرام شي.(دا قول د قتادهؒ دې.ډيره ممكن ده چه ددې اصل هم څه اسرائيلي روايت وى) په دې اوريدوسره يو طاقتور سركش جن چه دهغهٔ نوم كوزن وو.چه هغه د يولوئې غرپه شان وو.هغهٔ اووئيل.كه چرې تاسوماته حكم راكړئ. نو ستاسوددربارمجلس ختميدلونه مخکښې به ئې زهٔ راوړم. هغوى به دخلقوفيصلې كولې، او جهګړې به ئې خلاصولې،او انصاف به ئې كولو.دسحرنه تر غرمې پورې به عام دربارلګيدلې وو.هغهٔ اووئيل. زهٔ ددې تخت راوړلو طاقت لرم.اوزهٔ امانت دارهم يم.دهغې نه به هيڅ څيزنه پټوم.حضرت سليمانؑ اوفرمائيل.زهٔ غواړم چه ددې نه هم مخکښې هغه ماته راورسى.ددې نه معلوميږى چه دالله د نبى حضرت سليمان بن داوُد ددې تخت راغوښتلو غرض داوو.چه خپل يو زبردسته معجزه اود پوره طاقت ثبوت بلقيس ته اوښائى.چه دبلقيس هغه تخت هغې ته اوښائى.كوم چه هغې په اووهٔ تاله شوو محلونوكښې ايخودې وو.هغه دهغې دراتلونه مخکښې دسليمانؑ په درباركښې موجود دې.(هغه مقصدنه ووكوم چه پورته په روايت دقتادهؒ سره بيان شو)دسليمانؑ ددې جلتى تقاضې اوريدلو سره هغه كس اووئيل چاسره چه دكتابعلم وو.دابن عباسؓ قول دې چه داآصف وو.چه داد سليمانؑ كاتب وو.دهغهٔ د پلارنوم بركيا وو.دا ولى الله وو.اسم اعظم ورته معلوم وو.پوخ مسلمان وو.دبنى اسرائيلونه وو.مجاهدؒ وائى چه دهغهٔ نوم اسطوم وو.بليخ هم نقل دې.دهغهٔ لقب ذوالنوروو. دعبدالله بن لهيعه قول دې.چه داخضر وو.ليكن دا قول ډيرغريب دې.هغه اووئيل چه تاسوخپل نظر واړوئ كوم ځائې ته چه رسيږى نظراوكړه.اوس به تاسولاګورئ چه زهٔ به ئې راوړم.پس سليمانؑ يمن طرف ته چرته چه دهغې تخت وو.نظرئې اوكړو.دلته هغه پاسيدلو،اودس ئې اوكړوپه دعاكښې مشغول شو.اووې وئيل ((يَاذَاالْجَلاَلِ وَالْإِكْرَامِ)) (۲)يائې اوفرمائيل ((يَاإِلٰهَنَا وَإِلٰهَ كُلِّ شَيْءٍ إِلٰهًا وَاحِدًا لَاإِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ ائْتِنِي بِعَرْشِهَا)) دغه وخت د بلقيس تخت مخې ته راغې.دومره لږشان وخت كښې ديمن نه بيتُ المقدس ته هغه تخت راورسيدلو.اود سليمانؑ د لښكرپه وړاندې د زمكې نه راووتلو.

قوله تعالى:- فَلَمَّا رَءَاهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُۥ قَالَ هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّى

تخ رارسيدلو باندې دسليمانؑ دالله ﷻ نه دعاوشكر:-كله چه سليمانؑ هغه خپلې مخې ته موجود اوليدلو. نووې فرمائيل.دا صرف زماد رب مهربانى ده.چه هغه زما ازميښت اوكړى.چه زهٔ شكر كوم او كه ناشكرى؟ څوك چه شكراوكړى هغه خپله فائده كوى.اوڅوك چه ناشكرى اوكړى هغه خپل نقصان كوى.اللهﷻ دبندګانو دبندګئ نه بې نيازدې.اوپه خپله دبندګانونه هم دهغهٔ عظمت دچا محتاج نه دې. لكه چه فرمان دې.﴿مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ﴾ الخ څوك چه نيك عمل كوى.هغه دځان دپاره دې.او څوك چه ګناه كوى هغه دځان دپاره دې،بل ځائې كښې دى څوك چه نيكى كوى هغوى دځان دپاره نيكى جمع كوى،موسىؑ خپل قوم ته فرمائيلى وو.تاسو اودمخ دزمكې ټول انسانان هم كه داللهﷻ كفر اوكړى. نودالله ﷻ هيڅ نقصان نه شئ كولې.هغه غنى دې اوحميددې.په صحيح مسلم كښې دى.چه اللهﷻ

---

(۱) الطبرى : ۱۹/۴۲۰.
(۲) الطبرى : ۱۹/۴۶۶.

فرمائي. اې زما بندګانو اکه ستاسو ټول مخکښني روستو انسانان جنات، دغوره نه غوره اودنيك بخت نه نيك بخت شي. نوزمابادشاهي زياتيدې نه شي. اوكه ټول په ټوله بدبخته اونافرمانه شي. نوزما بادشاهي كميدې نه شي. داخو صرف ستاسو عملونه دي. چه جمع كيږي. او هم تاسوته به ملاويږي. چه كومه نيكي بيامومي، نودالله ﷻ شكراداكړي. اوكومه بدي چه اووينئ نو صرف خپل نفس ملامته كړئ.(١)

قَالَ نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ

| اووئيل سليمان | ناآشنا كړئ | هغې ته | تخت دهغې | مونږ ګورو

| سليمان ﷺ اووئيل چې ددې دتخت شكل بدل كړئ | چې اوګورو

أَتَهْتَدِيْٓ أَمْ تَكُوْنُ مِنَ الَّذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ۞ فَلَمَّا

چې آيا هغه صحيح لاره مومي | يا كيږي هغه | دهغه كسانونه | چې لارنۀ مومي | نو هر كله چې

چې هغه پيژندې شي | كه په هغه ناپوهه خلقو كښې ده چې څيز پيژندلې نشي | نو څۀ

جَآءَتْ قِيْلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ ط قَالَتْ كَأَنَّهٗ

راغله هغه | نو ورته اووئيلې شو | آيا درانګې دې | تخت ستا | اووئيل هغه | لكه چې دا |

وخت چې هغه (ملكه) راورسيده | نو ورته اووئيلې شو | چې آيا ستا تخت ددې په شان دې | هغې اووئيل

هُوَ ج وَأُوْتِيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِيْنَ ۞

هغه دې | او راكړې شوې وۀ مونږ ته | علم | مخكښې ددې نه | اووۀ مونږه | مسلمانان

لكه چې هم دا هم هغه دې | اوله دې نه وړاندې مونږ ته (ستاد صداقت) علم شوې وو | اوستا تابع شوي يو

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ط

اومنع كړې وه هغې لره | هغه څيزا چې وه هغه | چې عبادت به ئې كولو | بې دالله نه (دنورو معبودانو)

اوهغه ښځه دالله تعالى نه سوا دنورو معبودانو عبادت داسلام نه منع كړې وه

إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ۞ قِيْلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ج

بيشكه هغه | وه | دقوم | كافرنه | اووئيلې شو | هغې ته | چې ننوزه | دې محل ته

هغه دير كافرقوم ښځه وه | دې ته اووئيلې شو | چې دې محل ته داخله شه

فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَّكَشَفَتْ

پس هر كله چې | اوليدو هغې هغه محل | نو ګمان ئې اوكړو په هغې | داوبو دتالاب | اواوچتې ئې كړې پائينڅې خپلې

څه وخت چې هغې (فرش) ته اوكتل نو هغه ئې ژورې اوبه اوګنړلې اپينسې ئې اوچتې كړې

عَنْ سَاقَيْهَا ط قَالَ إِنَّهٗ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيْرَ ۵ ط

دپنډو خپلونه | اووئيل سليمان | چې بيشكه دا | محل دې | صفا هوار كړې شوې | دشيشې نه

اوخپلې پنډۍ ئې ښكاره كړې | سليمان اووئيل دا خو يو محل دې | چې دشيشې نه جوړ كړې شوې

(١) صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب تحريم الظلم: ٢٥٧٧. ترمذى : ٢٤٩٥.

قَالَتْ	رَبِّ	اِنِّيْ	ظَلَمْتُ	نَفْسِيْ	وَاَسْلَمْتُ
اووئیل هغې (ای ربه زما) بیشکه زه چې یم ظلم کړې دې ما په خان خپل باندې او اطاعت قبول کړو ما					
دې (هغې) اووئیل چې ائې زما ربه ! ما تر او سه پورې په ځان ظلم کړې (او نن مې د سلیمان					
مَعَ سُلَيْمٰنَ	لِلّٰهِ	رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۴﴾			
دسلیمان سره (دالله) چې پالونکې دمخلوقاتو دې					
ﷺ سره په الله ﷻ چې رب العالمین دې ایمان راوړو)					

دبلقیس دسلیمانﷺ په خدمت کښې حاضریدل او ایمان راوړل:-ددې تخت راتلونه پس حضرت سلیمانﷺ حکم ورکړو.چه په دې کښې لږشان بدلون او تبدیلي اوکړئ.بس څه هیرې جواهرات بدل کړې شول.په رنګ روغن کښې تبدیلي اوکړې شوه([1]).لاندې باندې نه هم څه بدل کړې شو.څه کمې زیاتې هم اوکړې شو.چه د بلقیس ازمیښت اوکړې.چه هغه خپل تخت پیژندلې شي اوکه نه؟کله چه هغه راورسیده نو هغې ته اوونیلې شو.چه آیا ستا تخت دادې؟ هغې جواب ورکړو.چه هوبهو هم ددې پشان دې.ددې جواب نه دهغې تیزنظر، عقلمندي، لائق توب او هوښیارتوب ښکاره دې.چه دواړه طرفه ئې مخې ته اوساتل. وې لیدل چه تخت بالکل زما دتخت په شان دې.اوپه ښکاره دهغې دلته رارسیدل ناممکن دې.نوداسې دشک خبره ئې اوکړه.حضرت سلیمانﷺ اوفرمائیل.ددې نه مخکښې مونږته علم راکړې شوې وو.اومونږ مسلمانان وو.بلقیس لره دالله تعالی نه سوا د نوروعبادت اودهغې کفر دالله تعالی د توحیدنه منع کړې وه.اوداهم کیدې شي چه حضرت سلیمانﷺ بلقیس لره دغیرالله دعبادت نه منع کړله.ددې نه مخکښې دکافرانو نه وه.لیکن دړومبي قول تائید*ددې نه هم کیدې شي.چه بلقیس داسلام قبلولواعلان محل کښې داخلیدونه پس کړې دې.لکه چه ډیرنزدې به بیان شي سلیمانﷺ د جناتو په لاسونو یومحل جوړکړې وو.چه هغه صرف د شیشې اوکانچ وو.او دهغې لاندې د اوبونه ډک تالاب وو.شیشه ډیره صفاوه.راتلونکې د شیشې فرق نه شوکولې.بلکه هغهٔ ته به هم دامعلومیده. چه ټولې اوبه دې.حالانکه دهغې دپاسه دشیشې فرش وو.

دسلیمان د شیشې د محل جوړلو مقصد څووو؟په دې کښې د علماء کرامو اختلاف دې:-دبعضې خلقو بیان دې.چه دې کاریګرئ نه د سلیمانﷺ مقصد داوو.چه هغوی هغې سره نکاح کول غوښتل.لیکن دانې اوریدلې وو.چه دهغې پنډئ ډیرې خرابې دې.اودهغې ګیټئ د خاروؤ د نوکانوپه شان دی. ددې تحقیق دپاره هغوی داسې کړې وو.کله چه هغه دلته راغله.نود اوبو تالاب ئې اولیدهٔ خپلې پائنڅې ئې اوچتې کړې.هغوی اولیدل چه کومه خبره ماته رارسیدلې ده غلطه ده.دهغې پنډئ اوخپې بالکل د انسانانوپه شان دی.څه نقصان یا بدصورتي پکښې نشته. البته چونکه بې وادهٔ وه.په پنډو باندې ئې ویښته لوئې لوئې وو.هغوی پتری (بلیډ) سره د کټ کولو مشوره ورکړله.لیکن هغې اووئیل.ددې برداشت به زمانه اونه شي.هغوی جناتوته اووئیل څه څیزجوړکړئ چه هغې سره ویښته ختم شي. نو هغوی هړتال (چونه) پیش کړله.چه دا دوائی دټولونه مخکښې دحضرت سلیمانﷺ په حکم سره تلاش کړې شوه.
اوځنې وائي چې محل ته د راغوښتلو وجه داوه چه هغه دخپلې بادشاهئ نه،دخپل دربارنه،دخپل رونق نه، دخپل سازوسامان نه،دخپلو خوندونو اوعیش نه،اودخپل ځان نه لویه هستي اووینې.اوخپل مال دولت اونوکران چاکران ئې دنظرونونه اوغورزیږي.چه دې سره تکبر او غرورختمیدل هم یقیني وو. کله چه دننه راغله او تالاب ته راورسیده نوهغه ئې چپې وهونکې دریاب اوګنړلو پائنڅې ئې اوچتې

[1] الطبري : ۱۹/۴۶۹.

کړي. دغه وخت اوونیلی شوچه ته غلطه شوې. په دې خوشیشه لګیدلې ده.تاسوددې دپاسه دخپو لونډیدونه بغیر راتلې شئ.هغه چه سلیمان ته نژدې راورسیده.هغوی دهغې په غوږونو کښې د توحید خبرې واچولې.اود نمرپرستئ مذمت ئې ورته واورولو.ددې محل په لیدلو،په دې حقیقت باندې نظر اچولو سره،د دربار رونق لیدلوسره هغه دومره پوهه شوه.چه زما بادشاهی خو ددې بادشاهئ ډیره کمه ده لاندې اوبه دی،دپاسه پرې شیشه ده.په مینځ کښې دسلیمان تخت دې.دپاسه پرې دمار غانوسورې دې.جنات اوانسانان ټول حاضردی.اوتابع فرمان دی.کله چه هغې ته دتوحید دعوت ورکړې شو. نود بې دینوپه شان هغې هم د زندیقیانو جواب ورکړو.چه هغې سره دالله تعالی په شان کښې ګستاخی لازمیدله.دهغې په اوریدوسره سلیمان دالله تعالی په مخکښې سجده کښې پریوتلو.او د هغوی په لیدلودهغوی ټول لښکرهم،اوس خوهغه ډیره پښیمانه شوه.اوسلیمان هم اوږلله چه څه دې اوونیل؟هغې اوونیل زمانه غلطی اوشوه.اوهم دغه وخت الله تعالی ته په سجده شوه.اووې وئیل.اې الله ماپه خپل ځان باندې ظلم اوکړو.اوس ماحضرت سلیمان سره په الله رب العالمین باندې ایمان راوړلو.اوپه ربښتونی زړه سره مسلمانه شوه.

دسلیمان دبادشاهئ متعلق اوږد اومنکر روایت:-په ابن ابی شیبه کښې دلته یو غریب اثر دابن عباس نه نقل دې.هغوی فرمائی چه حضرت سلیمان به کله په تخت باندې کیناستلو.نوهغوی سره نژدې کرسو باندې به انسانان کیناستل.بیابه هغې سره نژدې کرسوباندې جنات کیناستل.بیابه د هغوی نه پس شیطانان کیناستل.بیابه هوا هغه تخت اوچتولو.او رازوړند به وو.بیابه مارغان راتلل خپلو وزروسره به ئې سورې جوړکړو.بیابه هغوی هواته حکم کولو.اوهغه به روان شو.سحرسحر به ئې د میاشتو فاصلې باندې رسولو.دغه شان به دماښام د میاشتو لرې سفرپوره کیدلو.

یوځل دغه شان هغوی روان وو.د مارغان تلاش ئې چه اوکړو.نوهدهد ئې غائب بیا مونډلو.ډیرخفه شو.اووې فرمائیل.هغه ماته په جماعت کښې په نظرنه راځی.په ربښتیا غیرحاضردې.نوزه به هغه ته سخته سزا ورکړم.بلکه حلال به ئې کړم.البته دا جداخبره ده.چه هغه دغیرحاضرئ څه معقوله وجه بیان کړی.په داسې موقع به هغوی د مارغانو وزرې ویستلې اوپه زمکه به ئې غورزولې،چینجو مینجو به هغه خوړلې.ددې نه پس لږوخت کښې پخپله حاضرشو.خپل سبا ته تلل اودهغه ځائې خبر راوړل ئې بیان کړل.حضرت سلیمان دهغه د ربښتیاؤ د ازمیښت دپاره هغه لره د ملکهٔ سبا په نوم باندې یو خط ورکړو،او دوباره ئې اولیږلو.چه په هغې کښې ملکه ته هدایت کولې شی چه زما نافرمانی مه کوه. او مسلمانه شه زما خواته راشه.ددې خط په لیدوسره دملکه په زړه کښې ددې خط اوددې د لیکونکی عزت کینی.هغوی خپلو درباریانوسره مشوره کوی.هغوی په خپل قوت باندې نازکوی اووائی چه مونږ تیار یو.صرف د اشارې انتظاردې.لیکن د بد وخت اوخپل شکست باندې نظرکولوسره ددې ارادې نه منع کیږی.اود دوستئ سلسله داسې شروع کوی.چه تحفې اوهدیې حضرت سلیمان ته لیږی.چه هغې لره سلیمان واپس کوی.اود حملې کولو دهمکی ورکوی.اوس هغه دخپل طرفه روانیږی کله چه نژدې اورسی.اودهغې دلښکر دورې سلیمان اووینی نوبیا فرمائی.چه ددې تخت راوړئ .یو جن وائی ډیره ښهٔ زهٔ ئې اوس راوړم.ستاسو ددې ځائې نه دپاسیدونه مخکښې مخکښې به ئې راوړم. سلیمان اوفرمائیل آیا ددې نه زرممکن ده؟ په دې باندې خوهغه خاموش شو. لیکن دکتاب علم والااووئیل.اوس د سترګې په رپ کښې،په دې کښې ئې چه اوکتل په کومه کرسئ باندې قدم ایښودلو سره چه حضرت سلیمان شاهی تخت ته ختلې وو.دهغې لاندې نه دبلقیس تخت راښکاره شو. هغوی دالله شکراداکړو.خلقوته ئې نصیحت اوکړو.اوپه هغې کښې دڅه ردوبدل کولوحکم ئې ورکړو. د هغې راتلوسره ئې دهغې نه ددې تخت باره کښې تپوس اوکړو.نوهغې اووئیل.ګویا هم هغه دې.هغې د

سليمانﷺ ته دوه څيزونه اوغوښتل.يو داسې اوبه چه هغه نه د زمكې نه راوتلې وي.نه داسمان نه راوريدلې وي.دسليمانﷺ عادت وو.چه كله به دڅه تپوس كولوضرورت پيښ شو.نواول به ئې دانسانانونه تپوس كولو.بيا دجناتونه،بيا دشيطانانونه.ددې سوال په جواب كښې شيطانانو اووئيل.چه دا څه مشكل څيزنه دې.اسونه اوزغلوه او دهغې د خولونه هغې ته يوه ډكه پيالۍ وركړه. ددې سوال دپوره دكيدونه پس هغې دويم سوال اوكړو.چه دالله تعالى رنګ څنګه دې؟ ددې په اوريدو سره سليمانﷺ ډيرغصه شو.اوهم دغه وخت په سجده كښې پريوتلو.اوالله تعالى ته ئې عرض اوكړو. چه اې الله!دې داسې سوال اوكړو.چه زه خو ددې ستانه تپوس هم نه شم كولې.دالله تعالى دطرفه جواب ملاوشو.چه بې فكره شه.زه درله كافي يم.هغوى دسجدې نه پاسيدل اووې فرمائيل تاڅه تپوس كړې وو؟ هغې اووئيل د اوبوپاره كښې زما سوال وو.هغه تا پوره كړو.بل څه خوماتپوس نه دې كړې. هغې په خپله اودهغې ټول لښكر والو دويم سوال هيركړو.هغوى دلښكر والونه هم تپوس اوكړو .چه دې دويم سوال كوم كړې وو؟ نوټولو هم داجواب وركړو.چه سوا داوبونه ئې بل څه دويم سوال نه دې كړې. د شيطانانو په زړه كښې خيال راغې.چه كه سليمانﷺ دا خوښه كړله اودا ئې په خپله نكاح كښې واخستله.او اولادئې هم اوشو.نودا زمونږنه هميشه دپاره لاړه.په دې وجه هغوى تالاب جوړكړو.د اوبونه ئې ډك كړو.اوديپاسه ئې پرې د شيشې فرش جوړكړو.په داسې طريقې سره كتونكى ته دامعلوم هم نه شي هغه ئې اوبه اوګڼړي.كله چه بلقيس دربارته راغله.اوپه هغه خانې تيريدله.نود اوبوپه خيال ئې خپلې پائنڅې اوچتې كړلې.سليمانﷺ د پنډو وينښته ليدلوسره ناخوښې ښكاره كړله.ليكن ورسره ئې اوفرمائيل.چه ددې دلرې كولوكوشش اوكړه.نو اووئيلې شوچه پترى سره لرې كيدې شي. هغوى اوفرمائيل ددې نشان زما ناخوښه دې.بل څه چل اوښايئ.پس شيطانانو طلا(چونه) جوړه كړله.چه د هغې لګولوسره وينښته لرې شو.پس اول اول بال صفا طلا دحضرت سليمانﷺ حكم سره تيارشوى دى.
امام ابن ابى شيبهؒ ددې قصې نقل كولونه پس ليكلي دى داخومره ښه قصه ده ليكن زه وايم بالكل منكراوسخت غريب ده.دا دعطاء بن سائب وهم دې.چه هغهٔ دا دابن عباسؓ په نوم سره بيان كړې دې. او قياس ته زياته نژدې خبره داده.چه دادبنى اسرائيلودرجسترنه اخستې شوې ده.كوم چه مسلمانانو كښې كعب او وهب مشهوره كړې وه.الله تعالى دې هغوى معاف كړى.پس په دې قصوهيڅ اعتماد نشته.بنى اسرائيل خو جدت پسند وو.نوې نوې قصې به ئې جوړولې.بدلول، دځانه جوړول، كمې زياتې كول،دهغوى په عادت كښې داخل وو.داللهﷻ شكردې.چه مونږئې دهغوى محتاج نه يو ساتلي.مونږته ئې هغه كتاب راكړو.اودخپل نبىﷺپه ژبه ئې هغه خبرې راورسولې.چه هغه په نفع كښې، وضاحت كښې،بيان كښې دهغوى دخبرونه ډيرې اعلى او اوچتې دى.ددې سره ډيرې فائده مندې او ډيراحتياط والادى.فالحمدلله.

قوله تعالى:- قِيْلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ ط

صرح وائى محل ته اوهراوچت عمارت ته.لكه چه فرعون ملعون هم خپل وزير هامان ته دا وئيلى وو.چه ﴿ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا ﴾ ديمن ديوخاص اعلى اوچت محل نوم هم صرح وو.ددې نه مرادهغه عمارت دې.چه هغه محكم،مضبوط اوقوى وى.د بلور اوصفا شيشې نه جوړكړې شوې وو.په دومة الجندل كښې يوه قلعه ده.دهغې نوم هم ماردديې.مقصد صرف دومره وو.چه كله دغه ملكه(بلقيس)دسليمانﷺ دا اوچتوالې،لوئې شان وشوكت اودابادشاهت اوليدهٔ.اوپدې كښې غور او فكر سره دحضرت سليمانﷺ سيرت، دهغوى نيكى،او دهغوى دعوت واوريدهٔ.نو يقين ئې اوشو.چه دا د الله رښتونې رسول دې.هم هغه وخت مسلمانه شوه.دخپل مخكينى كُفر اوشرك نه ئې توبه ويستله.اود سليمانﷺ ددين تابعداره جوړه شوه.دالله تعالى عبادت ئې شروع كړو.چه هغه خالق مالك، متصرف اومختاركل دې.

إِلَىٰ ثَمُودَ	وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا	
ثمودیانو ته	او لیږلی وو مونږ	
او مونږ ثمودیانو ته		

أَخَاهُمْ	صَٰلِحًا	أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ	فَإِذَا	هُمْ	فَرِيقَانِ
رور دهغوئ	صالح	چې بندګي کوئ دالله	نو پس شو	هغوئ	دوه ډلې

دهغوئ رور صالح ﷺ اولیږلو چې تاسو دالله ﷻ عبادت کوئ | نو هغوئ دوه ډولې شول

يَخْتَصِمُونَ ۝	قَالَ	يَٰقَوْمِ	لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ
چې یو بل سره ئې جګړې شروع کړې	اووئیل صالح	اے قومه زما	ولې تلوار کوئ تاسو

چې په خپل مینځ کښې به ئې جګړې کولې | (صالح ﷺ) اووئیل چې ائې زما قومه ! تاسو ولې دنیکئ

بِالسَّيِّئَةِ	قَبْلَ الْحَسَنَةِ	لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ	اللَّهَ	لَعَلَّكُمْ	
په بدئ	مخکښې دنیکئ نه	ولې نۀ غواړئ تاسو ښښنه	دالله نه	دپاره ددې چې	

کولو نه وړاندې په عذاب راوستو باندې تلوار کوئ | تاسو ولې دالله ﷻ نه معافي نه

تُرْحَمُونَ ۝	قَالُوا	اطَّيَّرْنَا	بِكَ	وَبِمَن
په تاسو رحم اوکړې شي	اووئیل هغوئ	چې بدفالي نیولې ده مونږه	په تا باندې	او په هغه چا

غواړئ اچې الله ﷻ درباندې رحم اوکړې | هغوئ جواب ورکړو چې مونږ ته ته او ستا ملګری

مَّعَكَ ۚ	قَالَ	طَٰئِرُكُمْ	عِندَ اللَّهِ	بَلْ أَنتُمْ	قَوْمٌ
چې ستا سره دی	اووئیل صالح	بدفالي ستاسو	دالله سره ده	بلکه یئ تاسو	یو قوم

سپیره ښکاری | صالح اووئیل چې ستاسو سپیره توب دالله ﷻ د طرفنه دې | بلکه تاسو هغه خلق یئ

تُفْتَنُونَ ۝
چې ازمائیلې کیږئ

چې په ازمیښت کښې اخته شوی یئ

قوله تعالى:- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا

دحضرت صالح ﷺ خپل قوم ته بیان د توحید او دهغوئ انکار:- حضرت صالح ﷺ چه کله خپل قوم ثمود ته راغې. اود الله تعالى رسالت اداکولو سره ئې هغوی ته د توحید دعوت ورکړو. نوپه هغوی کښې دوه ډلې جوړې شوې. یوه ډله د مؤمنانو او دویمه ډله دکافرانو. دوی (۱) په خپل مینځ کښې په جهګړه شول. لکه چه بل ځائې کښې دی. چه تکبر کونکو، عاجزی کونکوته اووئیل. چه آیا تاسوصالح دالله رسول منئ؟ هغوی جواب ورکړو. چه مونږپه ښکاره ایمان راوړلې دې. هغوی اووئیل. بس مونږهم دغه شان په ښکاره کافران یو. صالح ﷺ خپل قوم ته اوفرمائیل چه په تاسوخه شوی دی. چه په ځائې درحمت غوښتلو عذاب غواړئ؟ تاسو استغفار اوکړئ. چه رحمت نازل شي. هغوی جواب ورکړو. چه زمونږ خویقین دې چه زمونږ دټولومصیبتونو سبب ته یې اوستا دا متونکې دی. هم دا فرعونیانو کلیم الله ته وئیلی وو. چه کوم نعمتونه مونږته ملاویږی دهغې لائق خو مونږیو. لیکن کوم مصیبتونه چه رارسی. هغه ټول ستا او

(۱) الطبری : ۱۹/۴۷۵.

ستا دملګروپه وجه دی.په بل آیت کښې دی ﴿وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ﴾الخ.یعنی که دوی ته څه خیراورسی نو
وائی چه دا دالله تعالی دطرفه دې.اوکه دوی ته څه مصیبت اورسیږی نو وائی چه دا ستا دطرفه دی.ته
ورته اووایه چه هرڅه دالله تعالی دطرفه دی.یعنی دالله ﷻ قضاء اوتقدیر سره دی.په سورة یسین کښې
هم دکافرانوخپلو پیغمبرانوته داوینا موجودده.﴿قَالُوْٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ﴾مونږخو تاسوسره بدفالی اخلو. که
تاسومنع نه شوئ.نومونږ خوبه تاسو سنګسار کړو.او سخته سزا به درکړو.جواب ئې ورکړو.چه
ستاسوبدفالی خوهروخت ستاسوپه وجودکښې موجود ده.دلته دی چه صالح ﷺ جواب ورکړو چه
ستاسو بدفالی خوالله ﷻ سره ده.یعنی هم هغه به تاسوته ددې بدله درکوی.بلکه تاسوخو په فتنه کښې
اچولی شوی خلق یئ.په تاسو ازمیښت کولې شی.فرمانبردارئ سره هم اونافرمانئ سره هم.او باوجود
ستاسو دنافرمانئ تاسوته مهلت درکولې شی.دادالله ﷻ دطرفه مهلت دې.ددې نه پس تیول دی.

وَكَانَ فِى الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُّفْسِدُوْنَ

| اووؤ په ښار کښې | نهه کسان | چې فساد به ئې کولو |

او په دې ښار کښې نهه سړی وو | چې په ملک کښې ئې

فِى الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ۝ قَالُوْا تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ

په زمکه کښې| اونۀ به ئې کولو کار داصلاح | اووئیل هغوئ | چې قسمونه اوخورئ | په الله باندې|

فساد خورولو |او سم کار به ئې نه کولو | هغوئ اووئیل چې په خپل مینځ کښې په الله ﷻ

لَنُبَيِّتَنَّهٗ وَاَهْلَهٗ ثُمَّ لَنَقُوْلَنَّ لِوَلِيِّهٖ مَا

چې خامخا به دشپې حمله کوؤ په هغه | اوپه کور والو دهغه | بیا به وایو مونږه | ولی دهغه ته |

قسمونه اوخورئی اچې شپه په شپه به صالح ﷺ اودهغه بال بچ مړه کړوا او بیا به دهغه

شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ۝

چې حاضر نۀ وؤ مونږاپه وخت دهلاکت |دخاندان دهغه کښې | او بیشکه مونږه | خامخا رښتینی یو

وارثانو ته اووایوا چې مونږ دهغه دبال بچ دوژلو په وخت کښې موجود نه ووااوبیشکه مونږ

وَمَكَرُوْا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ

او اوکړو هغوئ | (فریب) یو پټ تدبیر | اواوکړو مونږه (هم) | یو پټ تدبیر | حال داچې هغوئ

رښتیا وایو |او ثمودیانو یو پټ تدبیر اوکړو |او مونږ هم یوپټ تدبیر اوکړو اچې هغوئ

لَا يَشْعُرُوْنَ۝ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ اَنَّا

هډونۀ پوهیدل په هغې | پس اوګوره | چې څرنګ شو | انجام | دپټ تدبیر دهغوئا بیشکه مونږه

پرې نه پوهیدل | نو اوګوره چې ددغې خلقو د فریب انجام څۀ شو اچې مونږ هغوئ

دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝ فَتِلْكَ بُيُوْتُهُمْ خَاوِيَةً

هلاك کړل هغوئ | او قوم دهغوئ | ټول | پس دغه دی | کورونه دهغوئ | چې خالی پراتۀ دی

او دهغوئ ټول قوم هم تباه کړل| نو (اوس) دغه کورونه دی | چې ددوئ

بِمَا	ظَلَمُوْا	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	لِقَوْمٍ
په سبب دهغې	چې ظلم كوؤ هغوئ	بيشكه	په دې كار كښې	يوه نښه ده	دپاره دهغه قوم
دكفر په وجه كنډر پراته دي | بيشكه په دې كښې پوهه خلقو دپاره دعبرت نښه ده |					
يَّعْلَمُوْنَ۝	وَاَنْجَيْنَا	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَكَانُوْا	
چې پوهه لري	اوخلاصې وركړو مونږ	هغه كسانوله	چې ايمان ئې راوړې وؤ	اووُ هغوئ	
..........او څوك چې ايمان دار او پرهيزګار وو | هغوئ ته مو نجات وركړو					
يَتَّقُوْنَ۝					
چې ځان ئې ساتلو دنافرمانئ نه					

قوله تعالى:-وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُّفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ۝

دثمود يانونهه بدمعاشيان او دهغوئ فسادونه اودهغوئ هلاكت:-دثمود يانو په ښاركښې نهه فساديان سړې ووچه دهغوی په طبيعت كښې دسره اصلاح هم نه وه.هم دا دهغوی مشران اوسرداران وو.هم ددوی په مشورې اوحكم سره اوښه وژلې شوې وه.دهغوی نومونه دادی (۱).دعمی،دعيم،هريم،داب، صواب، مستع،رياب،قدار ابن سالف. هم دا آخری سړې هغه دې چه پخپل لاس سره ئې داوښې خپې ماتې كړې وې چه ددې بيان په ﴿فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ﴾ او آيت ﴿اشقاها﴾كښې دې.هم داهغه خلق وو.چه د درهم سكه به ئې لرې شان تراشله اودا به ئې چلوله.سكې كټ كول هم يوقسم فساد دې.په ابوداؤد وغيره كښې حديث دې چه هغې كښې بغيرضرورت نه هغه سكه كټ كول كومه چه مسلمانانوكښې چليږي نبی كريمﷺ منع فرمائيلې دی(۲).غرض داچه ددوی دا فسادهم وو.او نور فسادونه ئې هم ډيرزيات وو.دا ناپاكه ډله يو ځائې شوه.مشوره ئې اوكړه چه نن شپه صالح او دهغهٔ كورنئ قتل كړئ.په دې باندې ټولو قسمونه واخستل.اومضبوط لوظ او وعده ئې اوكړه.ليكن حضرت صالحﷺ ته د رسيدلونه مخكښې دې خلقوته دالله تعالی عذاب راورسيدلو.او دوی ئې تباه كړل.د پورته نه يو لوئې ګټ راؤرغړيدلو او ددې ټولو سردارانو سرونه مات شول.ټول په يوځل مړهٔ شول.ددوی حوصلې ډيرې زياتې شوې وې. خاصكر كله چه دوی دحضرت صالحﷺ اوښه قتل كړله.اووې ليدل چه هيڅ عذاب رانغلو.نو اوس دالله تعالی نبی قتلولوباندې راضی شول.مشورې ئې اوكړلې.چه چپ چاپ ناڅاپه هغه او دهغهٔ بال بچ هلاك كړئ. دهغهٔ والی، وارثان اوقوم ته اووايئ چه مونږ څه خبريو.كه صالحﷺ نبی وی.نوهغهٔ ته زمونږلاس نه شی رسيدلې.ګنې هغه هم دهغهٔ اوښې سره مړكړئ.په دې ارادې سره روان شول.هم په لاره كښې ووچه فرشتې په كاڼړي دهغوی ټولو دماغ ټكړې ټكړې كړل.دهغوی په مشوروكښې چه نوركوم جماعت شريك وو.هغوی چه كله اوليدل.چه دهغوی دتلو موده اوشوه.او واپس رانغلل.نو دوی خبر اخستلو دپاره روان شو. وې كتل چه دټولو سرونه چاودلې دی.مازغه ئې ويستلې پراته دی.اوټول مړهٔ دی. هغوی په حضرت صالحﷺ باندې ددوی دقتل الزام اولګولو.او دهغوی د وژلو دپاره پورته اوختل. ليكن دهغهٔ قوم وسله بند راغلل وې وئيل.اوكورئ دوی تاسوته وئيلی وو.چه دريې ورځوكښې به دالله تعالی عذاب په تاسوباندې راځی.تاسو دې دريې ورځو تيريدو پورې انتظار اوكړئ.كه دې رښتونې دې نودده په قتلولويه الله تعالی نورهم ناراضه كړئ.او ډير سخت عذاب به راشی.اوكه دې دروغژن دې. نو

(۱) الطبری : ۴۷۷/۱۹.

(۲) ابوداود كتاب البيوع باب فی كسر الدرهم : ۳۴۴۹..

بیابه ستا دلاس نه بچ چرته لاړشي؟ نوهغه خلق لاړل.یقینا هغوی ته حضرت صالحؑ صفا فرمائیلی وو چه تاسودالله تعالی اوبنه قتل کړې ده.نو تاسو درې ورځو پورې مزې واخلئ.بیابه دالله تعالی رښتونې وعده پوره کیږي.دې خلقو دحضرت صالحؑ دژبې نه دې اوریدوسره اووئیل.دې خو دومره موده ښائی راځئ چه مونږهم نن ددهٔ نه فارغ شو.دکوم کانړی نه چه اوبنه راوتلې وه.هم په هغه غر باندې دحضرت صالحؑ یو جمات وو.چه هلته به صالحؑ مونځ کولو.هغوی مشوره اوکړله.چه کله هغه مانځهٔ له راشي.هم هغه وخت ئې په لاره کښې مړکړئ.کله چه غرته اوختل.نووې کتل چه د پورته نه یو لوئې ګټ رارغړیدونکې راروان دې. د هغې نه پټیدو دپاره یوغارکښې پټ شول.ګټ راغې د غار په خُله کښې داسې اودریدلو.چه خُله ئې بالکل بنده شوه.ټول په ټوله هلاك شول.اوچاته پته هم اونه لګیده چه چرته لاړل؟ دلته په دوی باندې دا عذاب راغې.هلته باقی خلق هم هلته هلاك کړې شول.نه د هغوی خبر دوی ته اوشو،نه ددوی خبرهغوی ته.دحضرت صالحؑ اوایماندارو خلقوچاهیڅ نقصان هم اونکړو.اوخپل ځانونه ئې دالله تعالی عذابونوته اوغورزول.هغوی چل اوکړو.مونږ دهغوی د چال بازئ مزه هغوی ته اوڅکوله.اوهغوی ته ددې نه لږمخکښې هم هیڅ علم اونه شو. دهغوی د دهوکه بازئ آخری انجام داشوچه ټول په ټوله تباه او برباد شول.دادی دهغوی کلې چه وران پراته دی.دهغوی دظلم په وجه هغوی هلاك شول.دهغوی رونق دار ښارونه تباه کړې شو.

وَلُوطًا	إِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهِۦٓ	
او(اولیږومونږ) لوط	کله چې	اووئیل هغه	قوم خپل ته	
اومونږ لوطؑ اولیږلو څه وخت چې هغه خپل قوم ته اووئیل				
أَتَأْتُونَ	الْفَاحِشَةَ	وَأَنتُمْ	تُبْصِرُونَ ۝	أَئِنَّكُمْ
ایا راځئ تاسو	د بې حیایئ کار ته (بدکارئ ته)	او تاسو	ورته ګورئ	ایا تاسو
چې دا تاسو څه دبې حیایئ کار کوئي	حال دا چې تاسو وینئ ګورئ .... ایا تاسو			
لَتَأْتُونَ	الرِّجَالَ	شَهْوَةً	مِّن دُونِ النِّسَآءِ ۚ	بَلْ
خامخا راځئ	سړو ته	دپاره دشهوت	په ځائ دښځو (یا غیر دښځو نه)	بلکه تاسو
د هلکانو نه خپل شهوت پوره کوئ	چې ښځې مو پریخودې دی	حقیقت دادې چې تاسو		
أَنتُمْ قَوْمٌ	تَجْهَلُونَ ۝	فَمَا كَانَ	جَوَابَ	قَوْمِهِۦٓ	إِلَّآ
یو قوم یئ	چې سخت دجهالت کار کوئ	پس نهٔ وو	جواب	دقوم دهغه	مګر
ډیر جاهل قوم یئ انو دهغې قوم نه بل هیڅ جواب اونشو	خو دا ئې اووئیل				
أَن	قَالُوٓا۟	أَخْرِجُوٓا۟	ءَالَ لُوطٍ	مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ	إِنَّهُمْ
داچې	اوې وئیل	چې اوباسئ	اهل خانه دلوط	دکلی ستاسو نه	بیشکه دوئ
چې دلوط خپلوان دخپل کلی نه بهر اوباسئ	.......دوئ خپل ځانونه				
أُنَاسٌ	يَتَطَهَّرُونَ ۝	فَأَنجَيْنَٰهُ	وَأَهْلَهُۥٓ		
داسې خلق دی	چې ځانونه پاك ساتی	پس خلاصې ورکړو مونږ هغه له	او کوروالو دهغه ته		
پاک پاکیزه ښکاره کوی	..........نو مونږ هغه اودهغه خپلوان بچ کړل	اسوا ددهٔ			

إِلَّا امْرَأَتَهُ	قَدَّرْنَاهَا	مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾	وَأَمْطَرْنَا
مګر د ښځې دهغه ته	چې فیصله کړې وه مونږه دهغې	دباقي پاتې کیدونکو نه	او راووروؤ مونږ
د ښځې نه د کومې په حق کښې چې مونږ مقرر کړې وه		چې ورستو پاتې کیدونکو نه به وی	
عَلَيْهِمْ	مَطَرًا	فَسَاءَ	مَطَرُ	الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾	قُلِ
په هغوئ باندې	باران دکانړو)	پس ډیر خراب وؤ	باران	دیرول کړې شوؤ	اووایه اے نبي
او په هغوئ مو بل قسم باران اوورولو	نو د یرولې شوو خلقو څومره خراب باران وو				ته اووایه
الْحَمْدُ	لِلَّهِ	وَسَلَامٌ	عَلَىٰ عِبَادِهِ	الَّذِينَ	اصْطَفَىٰ
ثناده	الله لره	او سلام دې	په بندګانو دهغه باندې	هغه	چې غوره کړې دي الله
ټول تعریفونه د الله ﷻ دپاره دي	اودهغه په منتخب شوو بندګانو دې سلام وی				ایا الله ﷻ غوره دې
آللَّهُ	خَيْرٌ	أَمَّا	يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾		
ایا الله	بهتر دې	که هغه معبودان	چې د دوئ ئې شریکوی دهغه سره		
که هغه څیزونه چې دوئ ئې ورسره دڅانه شریکوی					

قوله تعالى:- وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ

دلوط عليه السلام قوم ته نصیحت اودفعلئ نه منع کول: الله ﷻ دخپل بنده اورسول حضرت لوط عليه السلام واقعه بیانوی.چه هغوی خپل اُمت یعنی قوم دهغوی په ناکاره کارباندې اویرول.چه دهغې کونکې دهغوی نه مخکښې هیڅوك نه وو تیرشوې.یعنی اغلام بازئ باندې ئې اویرول.دټول قوم داحالت وو.سړوبه سړونه او ښځو به ښځونه شهوت پوره کولو.دې سره دومره بې حیاشوی وو.چه دا ناکاره کار ئې پټول هم څه دومره ضروری نه ګنړل.په خپلو مجلسونوکښې به ئې دا بدکارکولو.ښځې به ئې پریښودلې سړوته به راتلل.په دې وجه حضرت لوط عليه السلام اوفرمائیل.چه دخپل دې جهالت نه منع شئ.تاسو خودومره تیرشوی او ناپوهه شوئ چه شرعي پاکوالي سره ستاسونه طبعي پاکوالي هم اووتلو.لکه چه دویم آیت کښې دی. ﴿أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ﴾ الخ. آیا تاسو سړوته راځئ اوښځې پریږدئ کومې چه الله تعالی ستاسو بیبیانې جوړې کړې دی؟ بلکه تاسو دحد نه زیاتې کونکې خلق یئ.

قوله تعالى:- فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ

لوط عليه السلام ته د قوم جاهلانه جواب:- دقوم جواب ددې نه سواهیڅ نه وو.چه هرکله لوط اودلوط منونکی خلق ستاسوددې کارنه بیزاره دی.اوهغوی نه ستاسو منی.اونه تاسو دهغوی.نو بیا دهمیشه دا جنګ جهګړې اوبکواس ولې نه ختمویٔ.د لوط(عليه السلام) کورنئ دوطن نه اوباسئ.دهغوی د روزانه جهګړونه نجات حاصل کړئ.

دقوم د فعلئ انجام:- کله چه کافرانو پخه اراده اوکړله.اوپه دې باندې کلك شول.او متفق شول.نو الله ﷻ هغوی هلاك کړل.اوخپل بندګان حضرت لوط عليه السلام او دهغهٔ اهل ئې دهغوی نه اوکوم عذاب چه په هغوی راغلو دهغې نه بچ کړل.البته دهغهٔ ښځه چه هغه دقوم سره ملګرې وه.هغه دمخکښې دغه هلاکیدونکو کښې لیکلې شوې وه.اوهغه دلته پاتې شوه اوعذاب سره تباه شوه.ځکه چه هغې به هغوی ته دهغوی په دین اودهغوی په طریقوکښې مدد ورکولو.دهغوی بدکارونه ئې خوښول.هم هغې دحضرت لوط عليه السلام د میلمنو خبرقوم ته ورکړې وو.لیکن دا خیال ساتئ چه دهغوی په بدکارئ دا شریکه نه وه.دالله تعالی د نبي دعزرګئ خلاف دی.چه دهغهٔ ښځه بدکاره وی. دې قوم باندې دآسمان نه کانړی راؤ ورولی شو.چه

په هغې باندې دهغوی نومونه ليکلي شوی وو.په هريو باندې دهغهٔ دنوم کانړې راغې.او يوهم دهغوی نه بچ نه شو.دظالمانونه دالله تعالى عذاب لرې نه دې. په هغوی باندې دالله تعالى حجت قائم شوې وو.هغوی نې اويرول.او دهمکيانې نې ورکړې وې.تبليغ د رسالت ډير حده پورې شوې وو.ليکن هغوی په مخالفت کښې،دروغ ګڼړلوکښې،اوپه خپله بې ايمانئ باندې کلك اودريدوکښې کمی اونکړه.دالله تعالى نبی حضرت لوطﷺ ته نې تکليفونه اورسول.بلکه دهغوی د ويستلو اراده نې اوکړله.هم دغه وخت دې لوئې باران دې کانړو وريدلو هغوی ختم کړل.

قوله تعالى:- وَسَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ

دالله ﷻ په نيکانو بندګانو باندې سلام ليږلې :نبی کريمﷺ ته حکم ورکولې شی چه ته اووايه چه د ټولو تعريفونولائق صرف الله ﷻ دې. هم هغه خپلو بندګانوته بې شميره نعمتونه ورکړی دی.دهغهٔ صفتونه ډيراوچت دی.دهغه نومونه اوچت اوپاك دی.اوحکم ورکولې شی چه ته دالله ﷻ په غوره بندګانو باندې سلام اوليږه.لکه انبياءاو رسولان،حمد اوصلواة سره ذکرپه آيت ﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ﴾ الخ. کښې هم دې.

قوله تعالى:- اصْطَفٰى ط

ددې نه مراد څوك دی:-؟دغوره بندګانونه مُراد اصحاب د رسول دی.اوپخپله انبياء عليهم السلام په طريقه اولی په دې کښې داخل دی.الله تعالى دخپلو نبيانو او دهغوی دتابعدارو بچ کولو اود مخالفينو د تباه کولو نعمت بيان کړو.اودخپل تعريف کولو اوپه خپلو نيکانو بندګانو باندې دسلام ليږلوحکم نې ورکړو.ددې نه پس دسوال په طورئې د مشرکانو ددې کارنه انکار اوکړو.چه هغوی اللهﷻ سره دهغهٔ په عبادت کښې نور شريکوی.

الحمد لله نورلسمه پاره ختمه شوه

أَمَّنْ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضَ	وَأَنْزَلَ	لَكُمْ	
آیا هغه څوک	چې پیدا کړې ئې دی	آسمانونه	او زمکه	او راوې ورولې	ستاسو دپاره	
که هغه پاک ذات چې آسمانونه او زمکه ئې پیدا کړې دی | اوچا چې د آسمان نه ستاسو دپاره						
مِّنَ السَّمَاءِ	مَاءً	فَأَنْبَتْنَا	بِهِ	حَدَائِقَ	ذَاتَ بَهْجَةٍ	
دآسمان نه	اوبهٔ	پس زرغون کړل مونږه	په دغه اوبو سره	باغونه	تازګئ والا (ښائیسته)	
باران اوورولو | نوبیا مونږ د هغې (د اوبو) په ذریعه ښائسته باغونه رازرغون کړی دی						
مَا كَانَ	لَكُمْ	أَنْ تُنْبِتُوا	شَجَرَهَا	أَإِلٰهٌ	مَّعَ اللّٰهِ	
نهٔ وو	طاقت تاسو لره	چې زر غون کړئ	ونې دهغې	آیا شته معبود (بل)	دالله سره	
داستاسو د طاقت خبره نه وه|چې دهغې باغونوونې مو زرغون کړې وې|آیادالله سره بل معبود هم شته؟						
بَلْ هُمْ	قَوْمٌ	يَعْدِلُونَ ۞				
بلکه دا خلق | داسې قوم دې | چې څنګ کوی دحق نه |						
(نه) بلکه دا هغه خلق دی چې د حق نه ږده کوی						

قوله تعالی:- أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ

حقیقی خالق دهرڅه صرف الله ﷻ دی:-بیان کولې شی چه د ټول کائنات آبادونکې د ټولو پیدا کونکې ټولوته رزق ورکونکې دټولوحفاظت کونکې د ټول جهان تدبیرکونکې صرف هم یوالله تعالی دې.دا اوچت آسمان اودا پرقیدونکی ستوری هم هغه پیدکړی دی. دا درنه زمکه اوداوچتو څوکو غرونه او دا خواره کړې شوی میدانونه هم هغه پیداکړی دی. پټې باغونه ګلونه میوې دریابونه سمندرونه ځناور پیریان انسانان د اوچې اولمدې عام ځناور داټول هرڅه هم دغه یو الله تعالی پیداکړی دی. د آسمانونو نه اوبه رانازلونکې هم دغه یوالله تعالی دې دائې دخپل مخلوق د رزق ذریعه هم جوړه کړې ده.باغونه پټی هرڅه هم هغه راټوکوی چه د ښائسته ښکاریدو سره ډیرې فائده مند هم دی. د مزیدار خوندسره سره د ژوندقائم ساتلود پاره دی.تاسونه یا ستاسودباطلو معبودانونه هیڅ یوهم نه دڅه ځیزد پیدا کولو قدرت لری اونه د یوې ونې د راټوکولو. بس هم هغه خالق اورازق دې.

دالله ﷻ دخالقیت مشرکان هم قائل وو خو عبادت یې د بل چا کولو:-د الله ﷻ خالقیت اود هغه روزی رسول مشرکانوهم منله. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ ۞﴾(١)یعنی که ته ددوی نه تپوس اوکړې چه هغوی چاپیداکړی دی؟نوبیابه د دوی هم دغه جواب وی چه الله ﷻ.غرض داچه دوی پیژنی اودوی منی چه خالق کل صرف هم الله ﷻ دې خود دوی عقلونه کارنه کوی چه د عبادت په وخت کښې الله تعالی سره نورهم شریك کوی سره ددې چه ښه پوهیږی چه نه هغوی پیدا کونکی دی اونه رزق ورکونکی دی.اود دې خبرې فیصله خو په آسانئ سره هریوعقل مندکولې شی چه د عبادت لائق هم هغه دې کوم چه خالق مالك او رزاق دې. پدې وجه په دې آیت کښې دلته داسوال اوکړې شو چه معبود برحق سره نور هم څوك په عبادت کښې لائق شته؟ آیا الله ﷻ سره د مخلوق په پیداکولوکښې رزق ورکولوکښې بل هم څوك شریك دې؟ دغه مشرکانو خالق اورازق هم الله تعالی منلو اوعبادت به ئې د نورو کولو.

---

(١) ٤٣/الزخرف:٨٧.

د دې وجه په بل آيت کښې ارشاد دې ﴿أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (۱) خالق اوغيرخالق يوشان نه دي بياتاسو خالق اومخلوق څنګه يوشان کوئی؟ دا يادساتئې چه په دې آياتونو کښې ﴿أَمَّنْ﴾ کوم کوم ځائ کښې هم دې نوهلته هم دغه معنی ده چه يوخو هم هغه دې چه دا ټول کارونه کولې شي او په دې باندې قادر وی بل هغه چه هغه په دې کښې يوکارهم نه وی کړې اونه کولې شي آيادا دواړه برابريدلې شي؟ لکه چه بل شق په لفظونو کښې بيان نه کړې شو خود کلام طرز دابښکاره کوي.

يوبل آيت کښې ښکاره ښکاره داهم دی چه ﴿آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (۲) آيا الله تعالى بهتردې که هغه چه کوم دوی شريکان کړی دی؟د آيت په خاتمه باندې فرمائي بلکه داهغه خلق دی چه الله ﷻ سره شريک ګرځوی آيت ﴿أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (۳) هم د دې آيت په شان دې يعنی يوهغه سړې چه په خپل زړه کښې د آخرت ويره لری د خپل رب د رحمت طمع لری شپې په مونځونوکښې تيروی نوهغه د هغه چا په شان نه شی کيدې د چا اعمال چه داسې نه وی.

بل ځائ دی چه عالم او بې علمه برابرنه دی. هم عقل مندد نصيحت نه فائده اوچتوی اود چا سينه چه د اسلام د پاره کولاوشوې وی اوهغه د خپل رب نه نور اوهدايت اخستې وی هغه د ده په شان نه دې د چا په زړه کښې چه د اسلام د طرف نه انديښنه وی اوزړه ئې سخت وی. الله ﷻ پخپله د خپل ذات باره کښې فرمائيلي دی ﴿أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ ۚ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَم بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۗ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ (۴) يعنی چه هغه د مخلوق دهرهر حرکت اوکارنه خبروی ټولې د غيبو خبرې پيژنی په مثال دهغه دې چه هيڅ هم نه پيژنی؟ بلکه د چا چه هډوسترګې اوغوږونه نه وی لکه ستاسودا بتان.

ارشاد دې ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ ۚ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَم بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۗ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ (۵) دوی الله تعالى سره شريکان جوړوی دوی ته اووايه لږ شان د هغه نومونه خو ماته اوښايه نود دې ټولوآياتونوهم دغه مطلب دې چه الله تعالى خپل صفتونه بيان کړی دی او بيانی دا خبر ورکړې دې چه دا صفتونه په چا کښې هم نشته.

أَمَّنْ	جَعَلَ
ايا هغه څوك دي	چې جوړه ئې كړه
بلكه هغه ذات چې زمكه ئې	

الْأَرْضَ	قَرَارًا	وَّجَعَلَ	خِلٰلَهَآ	أَنْهٰرًا	وَّجَعَلَ	لَهَا
زمكه	خائي دقرار	او جوړ ئې كړل	په منځ دهغې كښې	نهرونه	او جوړ ئې كړل	دې زمكې لره
د قرار خائي ګرځولې دې		او په دې كښې دننه ئې نهرونه جاري كړل			او ددې (دمضبوطتيا) دپاره ئې	

(۱) ۱۶/النحل:۱۷.
(۲) ۲۷/النمل:۵۹.
(۳) ۳۹/الزمر:۹.
(۴) ۱۳/الرعد:۳۳.
(۵) ۱۳/الرعد:۳۳.

رَوَاسِيَ	وَجَعَلَ	بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ	حَاجِزًا	ءَاِلٰهٌ	مَّعَ اللّٰهِ
درانهٔ غرونه	او جوړه یې کړه	په منځ ددوو دریابونو کښې	پرده	ایا شته بل معبود	د الله سره

غرونه جوړ کړل | او د دوو دریابونو ترمینځه ئې پرده اوګرځوله | ایا د الله ﷻ سره بل معبود شته

بَلْ اَكْثَرُهُمْ	لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦١﴾	اَمَّنْ	يُّجِيْبُ	الْمُضْطَرَّ
بلکه زیات خلق ددوئ	نه پوهیږي	ایا څوك دي هغه	چې قبلوي	دعا دبې قراره سړي

(بیخې نشته) خو په دوئ کښې زیات خلق نه پوهیږي | که هغه ذات چې د بې قراره بنده دعا اوري

اِذَا	دَعَاهُ	وَيَكْشِفُ	السُّوْٓءَ	وَيَجْعَلُكُمْ	خُلَفَآءَ
کله چې	دعا اوغواړي دهغه نه	او لرې کوي	هغه تکلیف	او جوړوئ تاسو	خلیفګان

کله چې هغه ورته بلنه کوي | اومصیبت لرې کوي | اوتاسو ئې په زمکه کښې خلیفګان جوړ کړي یئ

الْاَرْضِ	ءَاِلٰهٌ	مَّعَ اللّٰهِ	قَلِيْلًا	مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٦٢﴾
دزمکې	ایا شته بل معبود	دالله سره	ډیر لږ شان	نصیحت قبلوئ تاسو

.........ایا دالله ﷻ سره بل معبود شته (نه نشته) | خو تاسو ډیر کم نصیحت قبلوئ |

قوله تعالی:- اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا

زمکه نهرونه غرونه سمندرونه هم الله ﷻ پیداکړي دي: زمکه الله ﷻ ولاړه اوساکن پیدا کړه چه دنیا په آرام سره خپل ژوند تیرکړې شی اوبه دې خورشوی فرش باندې راحت حاصل کړې شی. لکه چه بل آیت کښې دی ﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ۚ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ﴾[1] الله تعالی زمکه ستاسود پاره ولاړه اوساکنه جوړه کړه اوآسمان ئې چت جوړکړو. هغه په زمکه باندې داوبودریابونه اوبهیول چه اخوادیخوابهیږی اوملك ملك ته رسی زمکه خړوب کوی دې دپاره چه په زمکه باندې پټی اوباغونه راوټوکیږی.هغه د زمکې مضبوطیادپاره په دې کښې د غرونو میخونه ورخښ کړل چه هغه خوزیدې راخوزیدې نشي اوولاړه وی.دهغه قدرت ته اوګوره چه یوتریخ سمندردې او یوخوږ دواړه بهیږی په مینځ کښې هیڅ څیز د بندیز یا حجاب اوپرده نشته خوقدرت یود بل نه جداساتلي دې نه تریخ په خوږکښې اونه خوږ په تریخ کښې شاملیدلې شی.ترخې اوبه خپلې فاندې ورکوی اوخوږې خپلې. ددې چهانړکړې شوې خوند ناکې مزیدارې اوبه خلق څکی او په خپل څناوروباندې هم څکوی فصلونوباغونو اوباړو وغیره ته دااوبه رسوی لامبل وینځل وغیره.ترخې اوبه د خپلې فاندې نه خلق سودمندکولوسره داد هرطرف نه راګیرې شوی دی دې دپاره چه هواخرابه نه شی.

په یوبل آیت کښې هم د دې دواړو بیان شوې دې ﴿وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا﴾[2] یعنی ددې دواړو سمندرونو روانونکې هم الله تعالی دې اوهم هغه د دې دواړو په مینځ کښې حداو فاصله کیخودې ده. دلته خپل داقدرتونه خودلوسره بیاسوال کوی چه آیاالله تعالی سره بل هم څوك شته چاچه دا کارونه کړی وی یائی کولې شی؟دې دپاره چه هغه هم د عبادت لائق اوګڼرلې شی.اکثر خلق صرف په بې علمئی سره د غیرالله عبادت کوی.دعبادتونولائق خو صرف هم هغه یوالله تعالی دې.

---

[1] ٤٠/المؤمن: ٦٤.

[2] ٢٥/الفرقان: ٥٣.

قوله تعالى:- أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ

د دردمندو بې کسو غریبانانو دعا څوک اوري؟ په سختواو مصیبتونو کښې د رابللو قابل هم هغه ذات دې د بې کسه اوبې وسه خلقو آسرا هم هغه دې. پریوتلی هیر کړې شوی دهوکه شوی او په مصیبت کښې اخته شوی هم هغه ته چغې وهي او هم دهغه طرف ته خیال ساتی. لکه چه ارشاد دې چه تاسو کله د سمندر طوفان د ژوندون نه نا امیده کړی نو هم هغه ته آوازونه کوئی او د هغه طرف ته ژړاګانې او زارئی کوئی او ټول هیرونی. دهغه ذات داسې دې چه هریونا قراره هغه سره پناه اخستې شی. د مصیبت وهونکو خلقو مصیبت بغیر د هغه نه هیڅ څوک نه شی لرې کولې.

د یو سړی په تپوسونو د رسول کریم ﷺ هدایات:- یو سړی رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یا رسول الله ﷺ ته مونږ د کوم څیز طرف ته رابلې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه د الله تعالی طرف ته چه یواځې دې د چا چه څوک شریك نشته چه په هغه وخت کښې ستا په کار راځی کله چه ته په څه لانجه کونجه کښې اینختې ئې. هم هغه ذات دې چه کله ته په ځنګلونو کښې لار هیره کړې نو هم هغه ته آوازکوې نو هغه ستا لارخودنه اوکړی که ستا څوك ورك شوې وی او ته هغه ته سوال اوکړې نو هغه به تا هغه سره ملاو کړی. که قحط راغلې وی نو ته د هغه نه دعا کوه نو هغه به تا باندې یوشان باران راوورووی. هغه سړې وئیل یا رسول الله ﷺ ما ته څه نصیحت اوکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چا ته بد ردمه وایه د نیکئی هیڅ یو کار سپك او بې فائدې مه ګڼړه که د خپل مسلمان رور سره په رونړتندی باندې ملاویدل ولې نه وی. که په خپله ډولچه باندې یوتګې باندې اوبه څکل ولې نه وی. خپل تهبند د پنډئی د نیمئی پورې ساته که نه وی نو زیات نه زیات د ګیټوپورې د دې نه زیات زوړندولو نه ځان بچ ساته ځکه چه دا فخر او غرور دې کوم چه الله تعالی نه خوښوی (۱)

بل روایت کښې نور هدایات:- په یو روایت کښې د هغه نوم جابربن سلیم هجیمی رضی دې. په دې کښې دی چه کله زه حضور ﷺ له راغلم حضور ﷺ په څادر باندې ډډه لګولې وه ناست وود کوم پلاوونه چه د حضور ﷺ په قدمونو مبارکو باندې پراته وو. زه راغلم تپوس مې اوکړو په تاسو کښې د الله تعالی رسول ﷺ کوم یو دې؟ حضور ﷺ په خپل لاس مبارك خپل ځان ته اشاره اوکړه. ما وئیل یا رسول الله ﷺ زه د یو کلي او سیدونکې یم څه ادب او تمیزوغیره نه پیژنم ما ته د اسلام د احکامو څه تعلیم راکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه یوه ووړوکې غوندې نیکی هم سپکه مه ګڼړه که دخپل مسلمان رور سره دې په خوشحالئی ملاقات اوکړو او که د خپلې ډولچې د اوبو غوښتونکی له په لوښی کښې لږې شان اوبه ورکړی. که څوك ستا داسې څه خبره پیژنی او هغه تا ته په دې خبره څه شرم درکوی نو هغه له داسې په دې خبره باندې شرم مه ورکوه دې د پاره چه اجر ملاو شی او هغه ګناهګار جوړ شی د ګیټونه لاندې کپړه زوړندلو نه بچ شه ځکه چه دا کبر دې او د الله تعالی خوښ نه دی. هیڅ چا ته هم کنځلې مه کوه. فرمائی د دې اوریدو نه پس ما چرته یوانسان خوځه بلکه یوځناور ته هم کنځلې نه دی کړې (۲)

بیمار له بیمارئی کښې خپل ځان د پاره دعا کول پکار دی:- س طاؤس د یو بیمارپوښتنې له لاړو بیمار وئیل زما د پاره د الله تعالی نه دعا اوکړه هغوی اوفرمائیل ته پخپله ځان ته دعا اوکړه د بې قراره دبې قرارئی په وخت کښې دعا الله تعالی قبلوی. وهب رحمه الله فرمائی چه ما په وړاندینی آسمانی کتاب کښې لوستلی دی چه الله ﷻ فرمائی زما دې په خپل عزت باندې قسم وی کوم سړې چه په ما باندې باور اوکړی او ما اونیسی نو زه به هغه د ده د مخالفینو نه بچ کړم او خامخا به ئې بچ کوم. سره د دې که د زمکې او آسمانونو ټول مخلوق د ده په مخالفت باندې اوده ته په تکلیف رسولو باندې را جمع شی او څوك چه په

(۱) احمد:۵/۶۴ ح۲۰۶۳۶ وسنده صحیح. (مسند احمد)
(۲) ابوداؤد کتاب اللباس باب ماجاء فی اسبال الازار:۴۰۸۴ وسنده صحیح، السنن الکبری للنسائی:۹۶۹۴، احمد:۵/۶۴، ابن حبان:۵۲۱

مابانديې يقين اونه كړې زما په پناه كښې رانه شي نو هغه به زه د امن اوامان نه اخواكړم اوكه غوارم نو په زمكه كښې به ئې دننه كړم اود هغه به هيڅ امداد نه كوم.

يوه ډيره عجيبه واقعه:يوه ډيره عجيبه واقعه حافظ ابن عساكر رحمه الله خپل كتاب كښې نقل كړې ده.يو صاحب فرمائي مابه په يوقچر بانديې خلق ددمشق نه زيدانى ته اوړل اوهم په دغه كرايه بانديې زما وخت تيريدلو.يوځل يوسړى قچرپه كرايه واخستوماهغه سوركړو اولاړم. يو ځائ كښې دوه لارې راغلې نوهغه وئيل په دې لار لاړشه. ماوئيل زه د دې لارې نه واقف نه يم نيغه لار داده هغه وئيل زه پوره واقف يم داډيره نيزدې لار ده. زه د هغه په وينا هم په هغه لار لاړم. لږ ساعت په ما اوكتل چه يو خوشې تشې ميدان ته مونږ راورسيدو چرته چه هيڅ لار نه ښكاريده يوډير خطرناك ځنګل وو او هر طرف نه مړې پراته وو.زه غلې شوم هغه وئيل لږه دا واګه اونيسه زه هم دلته كوزيږم. ما واګه اونيوله هغه راكوز شو او خپل تهبند ئې اوچت كړواوكپړې تيك كړې اوچاړه ئې رااوويستله او په ما ئې حمله اوكړه. ما د هغه ځائ نه رامنډه كړه خو هغه ماپسې شو اوزه ئې راونيولم. ما هغه ته قسمونه وركړل خو هغه هيڅ خيال اونه كړو.ما وئيل چه ښه ده قچر اوداټول سامان چه ماسره دې دا ته واخله خو ماپريږده. هغه وئيل چه داخوزما شو ولې زه تاهم ژوندې نه پريخودل غوارم. ما هغه ته د الله تعالى نه ويره وركړه. د آخرت د عذابونو ذكر مې ورته اوكړو خو دې څيز په هغه بانديې هيڅ اثراونه كړو. هغه زما په قتل كولوبانديې كلك ولاړ وو.زه نااميده شوم اودمرګ د پاره تيارشوم اوهغه ته مې سوال اوكړوچه مايودوو ركعتو مونځ له پريږده. هغه وئيل ښه ده زر كوه ما مونځ كول شروع كړو خو د رب قسم زماد ژبې نه يوحرف نه وتلو هسې مې داسې لاسونه تړلې ويريدلې ولاړووم او هغه به تندى كوله. هم هغه وخت اتفاقي زما په ځله بانديې داآيت راغلو [أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ] (١)يعنى هم الله تعالى دې چه د بې قرارئې نه د بې قرارئې په وخت كښې دعااوري او قبلوى اوبې وسى او سختى لرې كوى.بس دا آيت زما د خلې نه وتل وو چه ما اوكتل د ځنګل په مينځ كښې يوپه اس سورخپل اس په تيزئى سره زغلولوسره زمونږ طرف ته راروان دې په لاس كښې ئې نيزه هم نيولې ده او بغيردځه وينا كولونه ئې هغه نيزه د ډاكو په خيټه كښې ورخښه كړه چه د هغه د ګركس نه پورې راپورې اوتله اوهم هلته بې ځانه شو راپريوتلو.سور واګه تاو كړه او روانيدل ئې غوښتل خو زه د هغه په پښو پورې اونختلم او بې حاله (په عاجزئى سره او اصرار كولو سره) د الله تعالى د پاره دومره خو راته اووايه چه ته څوك ئې؟ هغه وئيل زه د هغه ذات راليګلې شوې يم چه د مجبورو بې كسو او بې وسودعاقبلوى اومصيبت اوآفت اخواكوى.ماد الله ﷻ شكر ادا كړواوخپل قچراوسامان مې راواخستلو او صحيح سالم واپس راغلم.

بله واقعه:- دغه شان يوه بله واقعه هم ده چه د مسلمانانولښكرد كافرانونه ماتې اوخوړله او واپس شو. په دوى كښې يو مسلمان چه ډير سخى وو موجود وو.دهغه اس ډير تيز وو په لاركښې وران شو دې ولې الله ډير كوشش اوكړو خوځناور هډو قدم اوچت نه كړو. آخر عاجز شو نو ورته ئې اووئيل چه څه خبره ده چه تاړې شروع كړه هم د داسې موقع د پاره خو ماستاخدمت كولو اوته مې په مينه ساتلې وې. اس له الله تعالى ژبه وركړه او جواب ئې وركړو چه تابه زما واښه اوګيادانه وغيره د اس ساتونكي له وركوله هغه به دې نه پټوله اوماله به ئې د خوراك د پاره ډيره كمه دانه راكوله او په مابه ئې ظلم كولو. مالك وئيل چه ته اوس روان شه اوزه الله تعالى په مينځ كښې حاضر ناظر ګنړم اووعده كوم د نن نه پس به زه تاله په خپله غيږ كښې خوراك دركوم. ځناور چه داواوريده نو په تيزئى سره ئې ټوپ كړو اوډير زر ئې د امن ځائ ته اورسولو. د وعدې مطابق به اوس دې بزرګ په خپل اس بانديې په خپله غيږ كښې

(١) ۲۷/النمل:٦۲.

خوراك كولو خلقو د ده نه د دې د وجه تپوس اوكړو نوهغه داواقعه بيان كړه اودا خبره عام مشهوره شوه اوخلق دې بزرګ له د لرې لرې نه د دې واقعه اوريدلود پاره راتلل.د روم بادشاه چه دا خبرواوريدو نو هغه دې په څه طريقه باندې خپل ښكار ته د روستلوډيركوشش اوكړو خو بې فائدې. آخر هغه څوك راوليګل چه چرته په څه بهانه باندې هغه بادشاه له راورسوى.داسړې اول مسلمان وو بيامرتدشو او دې دبادشاه نه راغلو اودلته ده سره ملاوشو دخپل اسلام څرګندونه ئې اوكړه اوتوبه ئې اوكړه اوډير نيكئى سره دلته اوسيدلو.تردې چه د دې ولى الله په ده باندې پوره يقين پيداشو اوهغه ئې نيك او صالح اوګنړلواوهغه سره ئې دوستى جوړشوه او خان سره به ئې ګرځولو. هغه خپل پوره يقين كولوسره او د خپلې ظاهرى ديندارئى په وجه ئې هغه په خپله دهوكه كښې راګير كړو اوبادشاه ته ئې خبروركړو چه فلانكى وخت د درياب غاړې له يوښه مضبوط تكړه سړې راوليګه زه به دې هلته راولم اود دغه سړې په امدادبه داراګيركړم. ددې ځائ نه ئې هغه په دهوكه روان كړواوهلته ئې بوتلو.ناڅاپى داسړې ښكاره شو اوپه دې بزرګ ئې حمله اوكړه د بل طرف نه هغه مرتد حمله اوكړه. دې نيك سړى هغه وخت آسمان ته سترګې اوچتې كړې اودعائى اوكړه اې الله دې سړې خو ماته ستا په نوم سره دهوكه راكړه زه تاته سوال كوم چه ته څنګه غواړې ماد دې دواړونه بچ كړې. هلته د ځنګل نه دوه ليوه ګان په منډه راتلونكى ښكاره شو اودا دواړه سړې ئې راګيركړه تكړې تكړې ئې كړل اولاړل اود الله تعالى دابنده ښه په امن او امان سره واپس صحيح سالم تشريف راوړ. رحمه الله.

قوله تعالى:- وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْاَرْضِ ط

دخپل رحمت دا شان بيانولوسره بيا الله عزوجل د طرف نه دا ارشاد بيانولې شى چه هم هغه ذات تاسو د زمكې مالكان جوړوى يويو شاته راروان دې اوبرابرداسلسله روانه ده. لكه چه ارشاد دې ﴿اِنْ يَّشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِيْنَ ط وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيْرًا﴾([1]) كه هغه اوغواړى نو تاسوټول به د دې ځائ نه فناكړى اونور څوك به ستاسو په ځائ كړى لكه څنګه چه ئې تاسو د نورو خليفه ګان كړى ئې. بل آيت كښې دى ﴿وَهُوَ الَّذِىْ جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ الْاَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِىْ مَآ اٰتٰىكُمْ ط اِنَّ رَبَّكَ سَرِيْعُ الْعِقَابِ ز وَاِنَّهٗ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾([2])هم هغه الله تعالى تاسو د زمكې جانشين جوړكړى ئې اويوله ئې په بل باندې درجې زياتې كړى دى.حضرت آدم ﷺ ته چه ئې خليفه وئيلې وو هغه هم په دې اعتبارسره چه د هغه اولاد به د يوبل جانشين وى. لكه چه آيت كښې ﴿وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً ط قَالُوْٓا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ ج وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ط قَالَ اِنِّىْٓ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ﴾([3]) په تفسير كښې په تفصيل سره بيان شوې دې.د دې آيت د دې جملې نه هم دا مراد دې د يونه پس بل اود يوې زمانې نه پس بله زمانه د يوقوم نه پس بل قوم اودا د الله تعالى قدرت دې او په دې كښې د مخلوق مصلحت دې ګنې كه هغه غوښتل نو ټول به ئې هم په يووخت په يو ځائ كښې پيداكړې وو اوپه يوځل به ئې فناكړى وو خوهغه دا خبره اوساتله چه يومړشى نو بل پيداشى.

حضرت آدم ﷺ ئې پيداكړو د هغه نسل ئې خوركړواو په دنياكښې يوه داسې طريقه كيخوده چه د هغوى رزق او دهغوى ژوندتنګ نه شى ګنې ټولو انسانو به په زمكه باندې په يوځل په تنګئى سره وخت تيرولو او يونه به بل ته نقصان رسيدلو. داموجوده طريقه د الله تعالى په حكمت باندې دليل دې دټولو د پيداكولو مړه كولو تللو راتللود هغه په نيز باندې وخت مقرردې. يويو هغه په علم كښې دې د

---

[1] ٤/النساء:١٣٣.

[2] ٦/الانعام:١٦٥. الخ.

[3] ٢/البقرة:٣٠.

هغه د نظرنه څوك هم غيب نه دى. هغه يوه ورځ داسې هم راورونكې دې چه د ټول به په ميدان كښې راجمع كړى اودهغوى فيصلې به اوكړى. د نيكنى اوبدئى بدله به وركوى. دا خپل قدرتونه بيانولوسره فرمائى چه شته څوك داسې چه داكارونه اوكړې شى؟ اوچه كله نه شى كولې نود عبادت لائق هم نه شى كيدې داسې صفادليلونه ډير كم سوچ كولې شى اود دې نه هم ډير كم خلق نصيحت حاصلوى.

امن يهديكم | في ظلمت البر | والبحر | ومن | يرسل
آيا هغه څوك دې چې لار ښائى تاسو ته | په تيرو داوچې (بيابان) كښې | او ددرياب كښې | او څوك | راليږى
كه هغه چې تاسو ته د اوچې او د سمندرپه تورو تيارو كښې لارې ښائى | اوهغه ذات چې

الريح | بشرا | بين يدى | رحمته | ءاله | مع الله
هواګانې | په طور دزيرى | مخكښې | درحمت خپل نه | آيا شته بل معبود | دالله سره
دخپل (باران) رحمت نه وړاندې زيرې وركونكې هواګانې راليږى | آيا دالله سره بل معبود شته (نشته)

تعلى | الله | عما | يشركون | امن
لوئ (اوچت) دې الله | دهغه څيزونونه | چې دوئ ئې شريكوى (دالله سره) | آيا هغه څوك دې
الله ﷻ د دوئ جوړوكړو شريكانونه ډير اوچت دې | ....كه هغه ذات

يبدؤا | الخلق | ثم | يعيده | ومن | يرزقكم
چې ابتداء كوى | دپيداوښت | بيا | اعاده كوى دهغې | او څوك دې | چې رزق دركوى تاسو له |
چې مخلوقات ئې په اول ځل پيدا كړل او بيا به ئې سردوباره پيدا كوى | اوهغه ذات چې تاسو ته

من السماء | والارض | ءاله | مع الله | قل | هاتوا | برهانكم
دآسمان نه | او دزمكې نه | آيا شته بل معبود | دالله سره | ورته اووايه | راوړئ | دليل خپل
د اسمان او زمكې نه روزى دركوى | آيا دالله سره بل معبود شته (نشته) | ته ورته اووايه چې خپل دليل راوړئ

ان كنتم | صدقين | قل | لا يعلم | من | في السموت
كه يئ تاسو | ربښتينى | اووايه | نه پوهيږى | هغه څوك | چې په آسمانونو كښې دى
كه چرې تاسو ربښتونى يئ | .....ورته اووايه چې په آسمانونو او

والارض | الغيب | الا الله | وما يشعرون | ايان
او په زمكه كښې دى | په غيبو باندې | ماسوا دالله نه | او معلومه نه ده دوئ ته | چې كله به
زمكه كښې دالله ﷻ نه بغير بل څوك په غيبو پوهيږى ؟! او دوئ خو دومره هم خبر نه دى

يبعثون | بل ادرك | علمهم | في الاخرة | بل | هم
راپاسولې كيږى دوئ | بلكه ورك شوې دې | علم ددوئ | په باره دآخرت كښې | بلكه | دوئ
چې كله به (دوباره) راژوندى كولې شى | بلكه دآخرت په باره كښې د دوئ علم ورك دې | بلكه داخلق د آخرت باره كښې

فِيْ شَكٍّ	مِّنْهَا	بَلْ هُمْ	مِّنْهَا	عَمُوْنَ ﴿۶۶﴾	
په شك كښي دي	دآخرت په حقله	بلكه دوئ	دهغې (قيامت) نه	راندہ دي	
په شک کښې پراته دي	بلکه دوئ دهغې د راتلو نه خانونه راندہ کړي دي				

قوله تعالى:- أَمَّنْ يَّهْدِيْكُمْ فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

په تياروكښې هدايت اودباران دپاره يخې هواګانې څوك چلوي:- په زمكه اوآسمان كښې الله ﷻ داسې نښې كيخودې دي چه په اوچه يا لمده كښې څوك لارهيره كړي نوهغه دې ته په كتوسره نيغه لار اختيار كړي. لكه ارشاددې په ستوروسره خلق لار ګوري په سمندرونوكښې او په اوچه كښې د دې كتو سره نيغ لاراخلي داوبونه ډكې اوريځې راوريږي دې نه وړاندې هغه يخې اوښكلې ښكلې هواګانې هغه چلوي په كوم سره چه خلق پوهيږي چه اوس به د رب رحمت راوريږي. د رب نه بغيرد دې كارونو كونكې هيڅ څوك نشته اونه څوك په دې باندې قادردې. د ټولوشريكانونه هغه جدا دې پاك دې او اوچت دې.

قوله تعالى:- أَمَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

په دوباره پيداكولوباندې يو ښائسته مثال:- فرمائي چه رب هغه ذات دې چه په خپل قدرت كامله سره بغيرد نمونې نه مخلوقات پيداكوي. بيابه دوى فناه كړي اودوباره به ئې راپيدكوي. كله چه تاسو هغه په رومبى ځل پيداكولو باندې قادرمنئى نودوباره پيداكول چه د دې نه ډير آسان دي په دې باندې ولې قادر نه منئى؟دآسمان نه باران راورول دزمكې نه غلې راټوكول ستاسودرزق سامان د آسمان او زمكې نه كول هم دهغه كار دې.لكه چه په سورت طارق كښې فرمائي داوبود آسمان اودراټو كيدونكې زمكې قسم. بل آيت كښې دي﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ۚ وَهُوَ الرَّحِيْمُ الْغَفُوْرُ﴾ ([1]) يعنى الله تعالى ته معلوم دى هريوڅيز چه په زمكه كښې ځائ كړې شوې دې اوكوم چه د دې نه بهر راځي اوكوم چه د آسمان نه راكوزشي اوكوم چه دې ته اوخيژي. د آسمان نه باران راورونكې دې او دا په زمكه كښې د اخوانه ديخوا رسونكې او په دې سره قسم قسم ميوې ګلونه ګيابوټي راټوكونكې هم هغه دې. كوم چه ستاسو اوستاسو د څاروو رزق دې. يقيناً دا ټول څيزونه د يود عقل خاوندد پاره د الله تعالى لوئ لوئ نښې دي. خپل داقدرتونه او ډير بې انتها احسانونوبيانولوسره ارشاد فرمائي آيا الله تعالى سره په دې كارونوكولوكښې نور هم څوك شته چه د هغه عبادت اوكړې شي؟ كه تاسو د الله تعالى نه بغيرنور معبودان منئ په څه دعوى سره ثابتولې شئى نوهغه دليل پيش كړئى صرف بې دليل خبرې دي.د دې دپاره بل آيت كښې فرمائي دالله تعالى نه بغيرد چه د نورو عبادت كوى د كوم چه هيڅ دليل دوى سره نشته هغه يقيني كافران دي او د خلاصى نه محروم دى.

قوله تعالى:- قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ۚ

علم غيب صرف د الله ﷻ صفت دې:- الله ﷻ خپل نبى كريم ﷺ ته حكم وركوى چه هغه دې ټول جهانٓ په دې باندې پوهه كړي چه ټول مخلوق كه د آسمان وى كه د زمكې د غيب پيژندلود علم نه خالي دى بغيرد الله ﷻ نه چه وحده لاشريك له دې بل هيڅ څوك د غيبوپيژندونكې نشته. دلته استثناء منقطع ده. يعنى بغيرد الله ﷻ هيڅ څوك پيرى او فرښته په غيبونه پوهيږي. لكه چه ارشاد دې﴿وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ ۗ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ﴾([2])يعنى

[1]) ۳۴/سبا:۲.

[2]) ۶/الانعام:۵۹.

دغیبو کنجیانې هم هغه سره دی کوم چه دهغه نه بغیرڅوك هم نه پیژني. بل ارشاد دې ﴿اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ ؕ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ؕ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌۢ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوْتُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ﴾([1])هم الله تعالى سره د قیامت علم دې هم هغه باران راوروی اوهم هغه ته دمور په خیټه کښې دبچی خبردې هیڅ څوك نه پوهیږی چه صبابه څه کوی نه چاته داخبردې چه هغه به کوم ځائ مری؟ علیم اوخبیرصرف هم الله تعالى دی. د دې مضمون نور هم آیاتونه شته. مخلوق ته خو داهم پته نشته چه قیامت به کله راځي؟د آسمانونواوزمکووالا یوهم نه دې خبر چه د قیامت وخت کوم یو دې؟ لکه چه فرمان دې ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ لَا تَاْتِيْكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ؕ يَسْئَلُوْنَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ؕ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾([2])په ټولوباندې داعلم ګران اوسخت دې هغه خو به ناڅاپی راځي. د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فرمان دې که څوك وائی چه حضورﷺ د صبا خبره پیژني نوهغه په الله تعالى باندې یو عظیم بهتان اوتړلو ځکه چه الله تعالى فرمائی د زمکې او آسمان والا کښې هیڅ څوك هم د غیبوپیژندونکی نشته.([3]) قتاده رحمه الله فرمائی چه الله تعالى په ستوروکښې درې فائدې ایخودې دې د آسمان ښائست د لار هیروشود پاره لارخودنه او د شیطانانو ویشتل. د بل څه خبرې دې سره عقیده لرل د خپل ځان نه خبره کول تکلیف اوچتول دی اوخپله حصه بیلل دی.

د ستور متعلق دجاهلانوګنده عقیدې:-جاهلانو ستوروسره علم نجوم تړلې اوددې متعلق ئې فضول خبرې جوړې کړې دی چه د دې ستوری په وخت کښې څوك نکاح اوکړی نوداسې به وی اود فلانکی ستوری په وخت سفرکولوسره داسې کیږی د فلانکی ستوری سره چه پیدائش اوشی نوداسې کیږی وغیره وغیره دا ټولې دځان نه خبرې دی. د دوی د دې بکواس خلاف هم اکثر کیږی. د هر ستوری په وخت کښې څوك تور سپین لنډاوږد ښائسته اوبدرنګه پیداکیږی نه یوځناور په غیبوپوهیږی اونه د یوې مرغئې نه غیب حاصلیدې شی اونه ستوری د غیبولارخودنه کوی. واورئې د الله تعالى فیصله شوې ده چه دآسمان اوزمکې ټول مخلوق د غیبونه ناخبره دې. هغوی ته خود خپل راژوندی کیدو وخت هم نه دې معلوم.(ابن ابی حاتم)سبحان الله د قتاده رحمه الله داقول څومره صحیح څومره فائده منداود معلوماتو نه ډك دې.

د اخرت باره کښې ټول مخلوقات په نه علم کیدو برابر دی:- بیا ارشاد فرمائی چه خبره داده چه د هغه د علم آخرت په وخت کښې د پیژندلونه تنګ راغلی اوعاجز شوی دی. په یوقراءت کښې ﴿بل ادرك﴾ دې یعنی ټول په ټول د آخرت د صحیح علم نه پیژندلوکښې برابردی. لکه چه حضورﷺ د حضرت جبرائیل علیه السلام د سوال په جواب کښې فرمائیلې ووزما اوستا دواړو علم د دې د جواب نه عاجز دی.([4]) نودلته هم اوفرمائیلې شو د آخرت نه د هغوی علم غیب دې.کافران د خپل رب نه جاهلان دی ځکه دوی د آخرت هم منکر دی اوهغه ځائ ته د دوی علم رسی نه.یوقول داهم دې چه په آخرت کښې به دوی ته علم حاصلیږی خوبې فائدې دې لکه چه بل ځائ دی په کومه ورځ چه دوی مونږ له راورسی نوډیر اوریدونکی اوکتونکی به شی ولې نن به ظالمان په ښکاره ګمراهئی کښې وی. بیا ارشاد دې چه بلکه داخوبه په شك کښې دی دې نه مراد کافران دی. لکه چه ارشاد باری تعالى دې ﴿ وَعُرِضُوْا عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا ؕ لَقَدْ

---

[1]) ۳۱/لقمان:۳٤.
[2]) ۷/الاعراف:۱۸۷.
[3]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب معنی قول الله عزوجل ﴿ولقدرآه نزلة أخرى﴾:۱۷۷.
[4]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان الایمان والاسلام والاحسان ووجوب الایمان...:۸.

جِئْتُمُوْنَا كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۭ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَّجْعَلَ لَكُمْ مَّوْعِدًا[1] يعنى داخلق به د خپل رب په وړاندې صفونه تړلي شوي پيش كيږي. الله تعالى به فرمائي چه مونږ تاسو په اول ځل څنګه پيداكړي وئ اوس تاسو مونږ راوړلئ خوتاسوهم داګڼړل چه قيامت خو هيڅ څيز نه دې. مراد دا دې چه په تاسو كښې كافرانو دا ګڼړل. نو په پورته آيت كښې هم ضمير د جنس طرف ته راګرځي خو مراد تري هم كافران دي. هم په دې وجه ئې په آخره كښې اوفرمائيل چه دوى خودې نه هم ړانده دي نابينا كيږي اوسترګې بندكړي دي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ
اووائي | هغه كسان |
او دا كافران |
كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا
چې دحق نه منكر دي | ايا هر كله چې | شو مونږه | خاورې | او پلاران زمونږه | ايا نو مونږ به |
وائي چې ايا هركله مونږ اوزمونږ مشران خاورې شو | نو ايا مونږ به دوباره (د قبرونو نه) راژوندي
لَمُخْرَجُوْنَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ
خامخا راايستلې كيږو | خامخا وعدې شوى دى زمونږ سره | ددې قيامت | زمونږ سره هم |
كولي شو؟ |............مونږ او زمونږ پلار نيكونو سره هم دا وعدې وړاندې شوې وې
وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾
او دپلارانو زمونږ سره هم | مخكښې ددې نه | نه دى دا | مګر | قيصې دى | دړومبنو خلقو
..........دا هسې دپخوانو خلقو (جوړې كړې) قيصې دى
قُلْ سِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
ورته اووايه | چې اوګرځئ | په زمكه كښې | پس اوګورئ | چې څرنګې ووْ | انجام
ورته اووايه چې زمكه كښې اوګرځئ | نو اوګورئ چې د مجرمانو انجام څۀ شو ؟
الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِىْ ضَيْقٍ مِّمَّا
دمجرمانو | اوته غم مۀ كوه | په حال د دوئ | اومۀ كيږه ته | په تنګئ كښې د | دهغې
.... | اوته دوئ په حال غم مه كوه | او د دوئ په سازشونو خپل زړه مه
يَمْكُرُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
فريبونونه چې دوئ ئې كوى | اووائي دوئ | كله به وى | دا وعده | كه يئ تاسو |
تنګوه | اودوئ وائي چې دا (د عذاب) وعده به كله پوره كيږي | كه چرې تاسو رېښتوني
صٰدِقِيْنَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِىْ
رېښتيني | اووايه | كيدې شي | چې وى | نزدې | تاسو ته | يوه حصه دهغه عذاب
يئ (محبوبه) ته ورته اووايه چې كيديشي چې تاسو كوم عذاب دومره په تلوار غواړئ اد هغې بعضې

[1] ١٨/الكهف:٤٨. الخ

تَسْتَعْجِلُوْنَ۝ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ
چي غواړئ ئې تاسو په جلتئ | بيشکه | رب ستا | خاوند دفضل دې | په خلقو باندې | وليکن
حصه په تاسو پورې لګيدلې وی | اوبيشکه ستا رب په خلقو ډير مهربان دې | خو زيات

اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ۝ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ
اکثر ددوئ | شکر نه اوباسي | او بيشکه | رب ستا | خامخا پوهيږي | په هغه څه | چي پټوي ئې
خلق شکر نه اوباسي | اوبيشکه ستا رب ته هغه ټول څه معلوم دی | کوم چې د دوئ زړونه

صُدُوْرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُوْنَ۝ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِي السَّمَآءِ
سينې ددوئ | او هغه | چې ښکاره کوئ ئې دوئ | او نشته يو پټ څيز | په آسمان کښې |
پټوي او کوم چې ښکاره کوی | ....او په اسمانونو او په

وَالْاَرْضِ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ۝
او په زمکه کښې | مګر دی | په کتاب | ښکاره کښې |
زمکه کښې دساې هيڅ پټ څيز نشته | مګر په روښانه کتاب (لوح محفوظ) کښې ليک دی |

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا

د قيامت منکران په سخت عذاب سره مخ کړې شو:-دلته بيان کولې شی چه د قيامت د منکرانو په پوهه کښې تراوسه پورې دارانغله چه دمړه کيدواوسخاکيدونه پس خاوره اوايره کيدونه پس مونږ به بيا څنګه راپيداکولې شو؟هغوی په دې باندې سخت حيران دی.وائي چه د مودو نه خو مونږ هم دا اورو راروان يو ولې مونږ هيڅ څوك هم د مرګ نه پس راژوندی کيدوسره اونه ليده صرف د اوريدلو خبرې دی.هغوی د خپل ځان نه د وړاندې نه اوهغوی د مخکينونه اوريدلی دی او مونږ ته راورسيدې خو دا ټول د عقل نه لرې دی.

قوله تعالى:- قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا

الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته جواب ښائي دوی ته لږ شان اووايه چه په زمکه کښې اوګرځئ چه د رسولانو تکذيب کونکی اود قيامت نه منونکی څنګه په دردناك عذاب اود ارمان نه په ډك انجام سره هلاك او تباه شو اوانبياء عليهم السلام اودايمان والا الله ﷻ بچ کړل.دا د انبياء کرامو عليهم السلام د صداقت دليل دې بيائي خپل نبی ﷺ ته تسلی ورکړه چه دوی تا اوزماکلام دروغ ګڼړی خوته په دوی باندې افسوس اوخفګان مه کوه. هغوی پسې خپل زړه مه خوره دا دوی چه تاسره کومې دهوکې اوچالبازئ کوی مونږ ته ښه معلوم دی ته بې فکره اوسه تاته اوستا دين ته ترقی ورکونکی هم مونږ په دنيااوجهان کښې به مونږ تا اوچت کړو.

قوله تعالى:- قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ

تندی ولې کوئ قيامت نيزدې دې:-مشرکان خود قيامت دراتلوهډوقائل نه ووپه بهادرئ سره به ئې دازر غوښتلو اووئيل به ئې که رښتوې ئې نواوښايه چه کله به وی؟دالله ﷻ دطرف نه په واسطه د رسول الله ﷺ جواب ورکولې شی چه ممکن دی هغه ډير نيزدې راغلې وی لکه چه بل آيت کښې دی ﴿قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ قَرِيْبًا۝﴾(١) بل ځائ دی دوی عذابونه زر غواړی اودوی خو په دوزخ کښې راګير کړې شوی دی د ﴿لكم﴾ لام د ﴿ردف﴾ د ﴿عجل﴾ معنی دمتضمن کيدو په وجه ده. څنګه چه مجاهد رحمه الله نه روايت دې. بيا

---

(١) ١٧/الاسراء: ٥١.

فرمائی چه د الله ﷻ په انسانانو باندې ډیر فضل اوکرم دې د هغه بیشمیره نعمتونه دوی سره دی. بیا هم په دوی کښې ډیرناشکره دی. څنګه چه ټول ظاهری امور په هغه باندې ښکاره دی دغه شان ټول باطنی امورهم هغه ته ښکاره دی. لکه چه فرمائي ﴿سَوَآءٌ مِّنْكُمْ مَّنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍۭ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌۢ بِالنَّهَارِ﴾[1] بل آیت کښې دی ﴿يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى﴾[2] بل آیت کښې دی ﴿اَلَآ اِنَّهُمْ يَثْنُوْنَ صُدُوْرَهُمْ لِيَسْتَخْفُوْا مِنْهُ ۭ اَلَا حِيْنَ يَسْتَغْشُوْنَ ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۚ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ﴾[3] مطلب هم دا دې چه د هر پټ او ښکاره هغه عالم دې بیابیان فرمائی چه د هرغیب اوحاضر هغه ته علم دې هغه علام الغیوب دې د آسمان او زمکې ټولوڅیزونو که د هغې تاسوته علم وی که نه وی الله تعالی سره په کولاوکتاب کښې لیکلې شوی دی. لکه چه ارشاد دې آیاتاته نه ده معلومه چه د آسمان اوزمکې د هریوڅیز عالم رب تعالی دې. هر څه په کتاب کښې موجود دی اوالله تعالی ته دا هرڅه آسان دی.

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ

| بیشکه | دا قران | بیانوی

| بیشکه دا قران پاک

عَلٰى بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَكْثَرَ الَّذِیْ هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٧٦﴾

په بنی اسرائیلو باندې | اکثر هغه خبری | چی هغوئ | په هغې کښی | اختلاف کوی

بنی اسرائیلو ته زیاتې هغه خبرې څرګندوی | چې دوئ په کښې تراوسه اختلاف کوی

وَاِنَّهٗ لَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٧٧﴾ اِنَّ رَبَّكَ

او بیشکه دا قرآن | خامخا هدایت دې | اورحمت دې | دپاره دمومنانو | بیشکه رب ستا |

اودا کتاب د ایماندارو دپاره د هدایت ذریعه اورحمت دې | ....بیشکه ستا رب

يَقْضِیْ بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهٖ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ ﴿٧٨﴾

فیصله به کوی | په منځ ددوئ کښی | په حکم خپل سره | اوهغه | غالب | او پوهه دې

به د دوئ په مینځ کښې پخپل حکم فیصله اوکړی | اوهغه غالب ذات دې | او پوهه دې

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِيْنِ ﴿٧٩﴾ اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ

پس بروسه کوه | په الله باندې | بیشکه ته | په حق ښکاره باندې ئې | بیشکه ته | نشې اورولې

نوته په الله ﷻ باندې بهروسه کوه | بیشکه ته په واضحه حق باندې یئ | بیشکه ته مړو ته خبرې

الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿٨٠﴾

مړو ته | او نشې اورولې | کنړو ته | بلنه (آواز) | کله چی | واپس اوګرزی دوئ شاکونکی

نه شې اورولې | اونه کونړ ته آواز اورولې شې | څه وخت چې هغوئ شاکړی اوروان شی

[1] ۱۳/الرعد:۱۰.
[2] ۲۰/طه:۷.
[3] ۱۱/هود:۵.

وَمَآ اَنْتَ	بِهٰدِي	الْعُمْيِ	عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ؕ	اِنْ تُسْمِعُ
اونهٔ ئې ته | لارښودونکي | ړندو ته | چې بېچ ئې کړې د گمراهۍ دهغوئ نه | نهٔ شې اورولئ تهٔ				
اوته ړوندو ته چې په گمراهۍ کښې پراته دي لاره نشې خودلې | ته خو صرف هغو خلقو				
اِلَّا مَنْ	يُّؤْمِنُ	بِاٰيٰتِنَا	فَهُمْ	مُّسْلِمُوْنَ ﴿۸۱﴾
مگر | هغه چاته | چې ايمان راوړي | په آيتونو زمونږ | پس هغوئ | مسلمانان ، حکم منونکي ، دي				
ته اورول کولې شې | چې زمونږ په آيتونو باندې ايمان راوړي | اوهغوی تابعدار وی				

قوله تعالىٰ:- اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ

دحق اوباطل ف يصله كونكي قرآن پاك دي:- دقرآن پاك هدايت بيانولې شي چه په دې كښې كوم ځائ رحمت دې هلته فرقان هم دې اوهلته دبني اسرائيلويعني دتورات اودانجيل دحاملانوداختلاف فيصله هم ده. لكه چه دعيسى ﷺ باره كښې چه يهوديانودشليدلې ځلې خبره اوخراب تهمت لگولې وو او عيسايانوهغوى د دوى د حد نه زيات وړاندې كړى وو. قرآن پاك فيصله اوكړه او د افراط اوتفريط يعني كمي زياتي پريخودو سره ئې حق خبره اوخودله چه هغه د الله تعالى بنده اود هغه رسول دې هغه د الله تعالى په حكم سره پيداشوې دې د هغه مور ډيره پرهيزگاره ده صحيح او بالكل بې شكه او صفاخبره هم دا ده. اودا قرآن پاك د مؤمنانود زړونوهدايت دې اود هغوى د پاره سراسر رحمت دې. د قيامت په ورځ به الله تعالى د هغوى فيصلې كوى چه د بدلې په اخستوكې غالب دې اود بنده د اقوالو اواعمالو نه خبردې.

قوله تعالىٰ:- فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ

تاله هم په هغه باندې كامل يقين ساتل پكاردى د خپل رب په تبليغ كښې كوتاهى نه دى كول پكار. ته سراسر په حقه ئې مخالفين ازلي بدبخته دي په هغوى باندې ستا د رب خبره په صدق سره راغلې ده چه دوى ته به ايمان نه نصيب كيږى سره د دې چه كه ته هغوى ته ټولې معجزې هم اوښائې. ته مړو ته فائده وركونكې خبرې نه شې كولې ته صرف هغوى ته اورولې شې يعني قبلوى به ئې صرف هغوى چه غوږ كيږدى واورى او زړه اولگوى ځان پوهه كړى دې سره ايمان اواسلام په هغوى كښې وى. د الله تعالى اورسول الله ﷺ منونكي وى د الله تعالى د دين قائل او عامل وى.

وَاِذَا	وَقَعَ	الْقَوْلُ	عَلَيْهِمْ	اَخْرَجْنَا لَهُمْ
او كله چې | راشي | خبر دپوره كيدو دوخت | په هغوئ باندې | نو رااوبه باسو مونږ | دپاره دهغوئ				
اوهركله چې ، دالله د عذاب ، وعده د دوئ په حق كښې پوره شي | نو مونږ به د دوی دپاره د زمكې				
دَآبَّةً	مِّنَ الْاَرْضِ	تُكَلِّمُهُمْ ۙ لا	اَنَّ النَّاسَ	كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا
يو ځناور | دزمكې نه | چې خبرې به كوی دهغوئ سره | چې بيشكه خلق | ووُ | په آيتونو زمونږ				
نه يو ځناور راوباسو | چې خبرې به ورسره كوی | چې دې خلقو زمونږ په آيتونو يقين				
لَا يُوْقِنُوْنَ ﴿۸۲﴾ ع				
چې يقين به ئې نهٔ كولو |				
نهٔ لرلو |				

قوله تعالی:- وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً

دَ قیامت نخښې اود دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ،تذکره او دې کښې اقوال:- دکوم ځناور چه دلته ذکر دې دا دخلقو بالکل ورانیدو دالله تعالی د دین پریخودو په وخت کښې آخری زمانه کښې ښکاره کیږی اوخلقو به حق دین بدل کړې وی.بعضې وائی چه دابه مکه مکرمه کښې راوځی اوبعضې وائی یوبل ځایٔ نه راوځی چه د هغې تفصیل اوس راځی ان شاء الله. هغه به وینا کوی خبرې به کوی او وائی به چه خلقو به د الله تعالی د آیاتونو یقین نه کولو. ابن جریر رحمه الله هم دامختار ګڼړی خویه دې قول کښې نظردې. والله اعلم. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه هغه به دا زخمی کوی یوبل روایت کښې دی چه چه هغه به دا اودا دواړه کوی. داقول ډیر ښه دې او په دواړوکښې څه منافات نشته. والله اعلم. هغه احادیث او آثار چه د دابة الارض باره کښې نقل دی په هغې کښې مونږ څه دلته بیانوو. والله المستعان.

د(دَابَّةُ الْأَرْضِ) متعلق احادیث او اقوال:-[اول قول] صحابه کرام رضی الله عنهم یوځل ناست وو د قیامت ذکر نی کولو.رسول الله ﷺ د عرفات نه تشریف راوړو مونږ نی په ذکر کښې مشغول اولیدلونوونی فرمانیل چه قیامت به نه قائمیږی ترکومې چه تاسو لس نښې نه وی لیدلې. د نمر د مغرب نه راوتل، لوګې، دابة الارض،یاجوج ماجوج راوتل، د عیسی علیه السلام بن مریم راوتل، اود دجال راوتل او په مغرب مشرق او جزیره عرب کښې درې ځل تندر کیدل اود یواُور دعدن نه راوتل چه د خلقو حشر به کوی هم دې سره به شپه تیریږی اوهم دې سره به د غرمې اوده کیدل کیږی. ([1])

دویم قول:- ابوداؤدطیالسی کښې دی دابة الارض به درې ځل راوځی د لرې ځنګل کښې به ښاراود هغې ذکر به ښکار یعنی مکې ته نه رسی. بیا به د یوې اوږدې زمانې نه پس ښکاره کیږی اود خلقو په ژبو به دده قصه راشی تردې چه مکې ته به هم د ده خبرراورسی.بیاچه کله خلق د الله ﷻ د ټولونه زیات د حرمت اوعظمت مسجدحرام کښې وی هم هغه وخت به ناڅاپی اوډیر زر دابة الارض هغوی ته هلته ښکاره شی د رکن او مقام په مینځ کښې به د خپل سرنه خاوری څنډی خلق چه دې وینی نو اخوا دیخوابه شی دې به د مؤمنانوډلې له لاړ شی اود هغوی مخونه به د پرقیدونکی ستوری په شان روښانه کړی نه د هغه نه په تیښته څوك بچ کیدې شی نه په پټه پاندې تردې چه یوسړې به په مانځه اودریږی او دهغه نه به پناه غواړی. دې به دهغه شاته راشی وائی به اوس مانځه ته اودریدې؟بیابه د هغه په تندی باندې کرښه اوکړی اولاړبه شی.د ده د نښې لګولو سره به کافراومؤمن په صفاتوګه ښکاری.تردې چه مؤمن به کافرته وائی اې کافره زما حق اداکړه اوکافر به مؤمن ته وائی اې مؤمنه زماحق اداکړه.دا روایت د حذیفه بن اسید رضی الله عنه نه موقوفًا هم نقل دې.

دریم قول:- یوروایت کښې دی چه دا به دعیسی علیه السلام په زمانه کښې وی په هغه وخت کښې هغه دبیت الله طواف کوی. خود دې اسناد صحیح نه دی.

څلورم قول:- په صحیح مسلم کښې دی چه د ټولونه اول به کومه نښه ښکاره کیږی هغه د نمر د مغرب نه راوتل دی د دابة الارض د ضحی په وخت کښې راتلل دی. په دې دواړو کښې چه کوم یو اول وی دویم به د دې نه پس وی. ( )

پنځم قول:- په صحیح مسلم کښې دی حضور ﷺ اوفرمانیل دشپږوڅیزونونه وړاندې وړاندې نیك اعمال اوکړئی. د نمرد مغرب نه راوتلونه،د لوګی راتلل، د دجال راتلل، د دابة الارض راتلل او په تاسو کښې دهریوخاص امر اوعام امر([1]) داحدیث په نورو اسنادو سره په نورو کتابونوکښې هم شته.([2])

---

[1] صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی الایات التی تکون قبل الساعة:۲۹۰۱، ابوداوٗد:۴۳۱۱، ترمذی ۲۱۸۳، ابن ماجه:۴۰۴۱،احمد:۶/۴،ابن حبان: ۶۸۴۳. (مسلم وغیره)

[2] صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی خروج الدجال ومکثه فی الارض:۲۹۴۱، ابوداوٗد:۴۳۱۰، ابن ماجه:۴۰۶۹.

شپږم قول:- ابوداؤد طیالسي کښې دی حضورﷺ فرمائی دابة الارض سره به د حضرت موسی ﷺ همساوی اودحضرت سلیمان ﷺ ګوتمه وی دکافرانو په پوزه باندې په همساسره نښه لګوی اود مؤمنانومخ به په ګوتمه باندې منور کوی تردې چه په یو دسترخوان باندې ناست مؤمنان اوکافران به ټول ښکاره شی. (٣)

اووم قول:-په یوبل حدیث کښې چه په مسنداحمد کښې نقل دی چه د کافرانو په پوزه به په ګوتمه سره مهرلګوی اود مؤمنانومخونه به په همسا سره روښانه کوی. (٤)

اتم قول:-ابن ماجه کښې د حضرت بریده ﷺ نه روایت دې زه رسول الله ﷺ سره د مکې خواکې یو ځنګل ته لاړم. مااوکتل چه یو اوچه زمکه ده د کومې ء چاپیره چه شګه ده وئی فرمائیل چه هم دې ځان نه به دابة الارض راوځی. حضرت بریده ﷺ وائی چه زه څوکاله پس حج له لاړم نومالرګې اولیدو چه زما د دې لرګی برابروو. (٥)

نهم قول:-حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د دې به څلور پښې وی اود صفاد کندې نه به راوځی دومره په تیزئی سره به راوځی لکه چه یوډېر تیز اس خو بیابه هم په دریوورځوکښې د ده د بدن دریمه حصه نه وی راوتلې.

لسم قول:دعبدالله بن عمرو ﷺنه چه کله د دې باره کښې تپوس اوشونوهغوی اوفرمائیل چه په جیاد کښې یوغردې دهغې دلاندې نه به راوځی.که زه هلته ووم نو مابه تاسوته داغرخودلې وودې به نیغ د مشرق طرف ته ځی اودومره په زوره به ځی چه هریوطرف ته به د ده آواز رسی بیا به د شام طرف ته ځی هلته به هم چغه وهی اودیمن طرف ته به ځی دلته به هم چغه اووهی اودمابنام په وخت کښې به دمکې نه لاړشی اوسحریه عسفان ته اورسی.خلقو تپوس اوکړو بیا به څه کیږی هغه وئیل بیا ماته پته نه لګی

یوولسم قول:- دعبدالله بن عمرﷺ قول دې چه د مزدلفه په شپه به راوځی.

دولسم قول:- دحضرت عزیر ﷺ دکلام یو حکایت دې چه د سدوم د لاندې نه به راوځی د ده خبرې به ټول اوری. دحامله حمل به د وخت نه وړاندې پریوځی خوږې اوبه به ترخې شی دوستان به دښمنان شی حکمت به اوسوزی علم به اوچت کړې شی د لاندې زمکه به خبرې کوی د انسان به هغه خواهشات وی چه کله به هم نه پوره کیږی. د هغه څیزونو به کوشش وی چه کله به هم نه حاصلیږی. د هغې باره کښې به کارکوی چه کوم چه به خوری هم نه.

دیارلسم قول:-ابوهریره ﷺ فرمائی چه د هغه په بدن باندې به ټول رنګونه وی. د ده د دوو ښکرو په مینځ کښې د سور د پاره د یوفرسخ لاروی.

څوارلسم قول:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه دابه د پیړې نیزې او چړې په شان وی.

پنځلسم قول:- حضرت علی ﷺ فرمائی د ده به ویښته وی نوکې به ئې وی ږیره به ئې وی لکې به ئې نه وی.دریوورځوکښې به په مشکله دریمه حصه رابهرشی سره د دې چه د تیز اس په شان به روان وی.

شپاړسم قول:-دابن زبیر ﷺ قول دې د ده سر به د غوائی دسر په شان وی سترګې به ئې دخنزیرد سترګو په شان وی غوږونه به ئې د هاتهی په شان وی د ښکرو ځائ به ئې د اوښ په شان وی د شترمرغ په شان سټ به ئې وی د زمری په شان به ئې سینه وی د شرمښ په شان رنګ به ئې وی د پیشو په شان ملا به

[1] صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی بقیة من احادیث الدجال:۲۹۴۷، احمد:۳۲٤/۲، ابن حبان:۶۷۹۰.
[2] ابن ماجه کتاب الفتن باب الایات:٤٠٥٦وسنده حسن.
[3] مسندالطیالسی:۲۵٦٤.
[4] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة النمل:۳۱۸۷.
[5] ۳۷/الصافات:۲۲.

نی وی دګله په شان لګئی به ئی وی.د اوښ په شان به ئی پښې وی د هرو دوواندامونو په مینځ کښې به ئی ددولسو ګزو فاصله وی.دموسی ﷺهمسااوحضرت سلیمان ﷺګوتمه به ورسره وی. د هریومؤمن په تندی به د موسی ﷺ په همساباندې نښه کوی چه خوریږی به اود هغه مخ به روښانه کړی اود هر کافرپه مخ به په سلیمانی ګوتمه باندې نښه لګوی چه خور به شی او ټول مخ به ئی تورشی. اوس به مؤمن اوکافر داسې ښکاره شی چه د اخستلو اوخرڅولو په وخت کښې د خوراك څښاك په وخت کښې خلق به یوبل ته اې مؤمن اواې کافر وئیلو سره رابلی. دابة الارض به د یویو نوم اخلی هغوی ته به د جنت زیری اویا د دوزخ بدخبرورکوی. ددې آیت هم دا معنی اومطلب دې.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ

او یاده کړئ هغه ورځ | چې راجمعه به کړو مونږ | دهر امت نه

| او په کومه ورځ چې مونږ د هر یو امت نه د هغې خلقو یوه ډله راغونډه کړو

فَوْجًا مِّمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

یوه ډله | دهغه چانه | چې دروغ به ئې ګڼړل | ایتونه زمونږ | بیا به هغوئ | په ترتیب کړې شي

چې زمونږ ایتونه ئې دروغ ګڼړل | ....نوهغوئ به ډلو کښې تقسیم کړې شي

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ

تر هغې پورې | کله چې | راشي هغوئ ټول یو ځائې ته | نو اوبه وائي الله | آیا دروغ ګڼړلې وۀ تاسو

تردې چې کله هغوئ (زمونږ دربار ته) راشي |نو الله ﷻ به اوفرمائي چې آیا تاسو زما آیتونه دروغ ګڼړل

بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا

آیتونه زمونږ | او حال دا چې تاسو احاطه نۀ وه کړې |په هغې باندې| په لحاظ دعلم سره | یا څه کار وۀ

حالانکه تاسو پرې ځان پوه کړې هم نه وو (بلکه بغیرد علم نه انکار کولو) | آیا (ددې نه علاوه)

كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا

چې وئ تاسو | چې کوو به مو | او رابه شي | خبره دعذاب | په هغوئ باندې|. په سبب دهغې

مو نورڅه څه(خراب) کارونه کول | اود هغوئ د ظلم په وجه به د هغوئ په حق کښې به (زمونږ د)

ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا

چې ظلم اوکړو هغوئ | پس هغوئ | به څۀ ونیلې نۀ شي | آیا نۀ ګوری دا خلق| چې بیشکه مونږه

د عذاب وعده پوره شي | اوهغوئ به خبرې هم نشي کولې | آیا دوئ اونه لیدل چې مونږ

جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ

جوړه کړه | شپه | دپاره ددې چې ارام اوکړي | په هغې کښې| او ورځ | روښانه

د دوی د ارام دپاره شپه جوړه کړه ده| او ورځ مو (د کار کسب دپاره) روښانه جوړه کړې ده

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

بیشکه |په دې کښې|خامخا نښې دی |دپاره دهغه قوم |چې ایمان راوړی |

بیشکه په دې کښې هغو خلقو دپاره نخښې دی چې ایمان راوړی |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا

داد حشرمیدان دې:- دالله ﷻ خبرې نه منونکو به دالله ﷻ په وړاندې حشر وی اوهلته به په هغوی باندې غصه اورټنه کولې شي دې دپاره چه دهغوی دلت اوخواری اوکړې شي.دهرقوم نه به دهرې زمانې داسې خلق ډلې ډلې جدا جدا پیش کیږی لکه چه ارشاددې ﴿اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ﴾ ([1]) ظالمان اودهغوی جوړې راجمع کړئی لکه چه بل ارشاد دې ﴿وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ﴾ ([2])کله چه د نفسونو جوړې ملاوولې شی دا ټول به یوبل ته دیکې ورکوی داول والا به دآخروالا ردکوی.ټول په ټول به د ښناورو په شان راشړلې شی اودالله تعالی مخکې به راوستلې شي.دهغوی په حاضریدوسره به هغه حقیقت انتقام اخستونکې په ډیره زیاته غصه کښې دهغوی نه ټپوس کوی دوی به دنیکونه خالی لاس وی.لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ۝ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى﴾ ([3])یعنی نه هغوی صداقت کړې وو اونه ئې مونځونه کړی وو بلکه دروغ ئې ګنړلې وو اومخ ئې اړولې وو.نوپه هغوی باندې به حجت قایم شی او هیڅ عذر به اونه کړې شی. لکه چه ارشاد باری تعالی دې ﴿هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ ۝ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ﴾ ([4]) دا به هغه ورځ وی چه نه به خبرې کولې شی اونه به څه معقول عذر پیش کولې شی اونه به د غیرمعقول عذراجازت ورکولې شی.نود هغوی په ذمه باندې به خبره ثابته شي.حیران اوپریشان به وارخطا ولاړ وی اودخپل ظلم به ښه بدله بیامومی.په دنیاکښې ظالمان وو اوس چه دچا په وړاندې ولاړدی هغه عالم الغیب دې که څه خبره جوړوی نو جوړه به نه شی.

قوله تعالى:- اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا

د الله ﷻ دقدرت دلائل:- بیادخپل کامل قدرت بیان فرمائی اوخپل اوچت شان ښائی اوخپل عظیم الشان سلطنت ښائی چه کولاو دلیل دې د هغه د تابعدارئی په فرضیت باندې اود هغه حکمونه په ځائ راوړلو باندې اود هغه د منع کړې شوی کارونو نه د بندیدلو په ضرورت باندې اود هغه د انبیاوکرامو د رښتیاو په اصلیت باندې چه هغه شپه د آرام جوړه کړه دې د پاره چه تاسو په هغې کښې آرام حاصل کړئی اود ټول ورځې ستړیوالې ختم کړئی اوورځ ئی رڼړا کړه دې د پاره چه تاسو د خپل روزګار لټون اوکړئی د تجارت سفر اوروزګار په آسانئی سره اوکړې شئی. دا ټول څیزونه خود یومؤمن د پاره د کافی نه هم زیات دلیل دې.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ ۔ فِي الصُّوْرِ ۔ فَفَزِعَ ۔ مَنْ ۔ فِي السَّمٰوٰتِ

اویادکړه هغه ورځ چې پوکې به اووهلې شي | په صور (شپلۍ) کښې | نو اوبه یریږي | هغه څوك | چه په آسمانونو کښې دي

او په کومه ورځ چې شپیلۍ پوک وهلې شی | .... نو څوک چې په آسمانونو او په

وَمَنْ ۔ فِي الْاَرْضِ ۔ اِلَّا مَنْ ۔ شَآءَ اللّٰهُ ۔ وَكُلٌّ

او هغه څوك | چې په زمکه کښې دی | بغیر دهغه چانه | چې اوغواړی الله (بچ کول دهغه) | او ټول به

زمکه کښې موجود دی هغه ټول به اوویریږی | مګرهغه څوک چې الله ﷻ ئې اوغواړی | او ټول به ورته

---

[1] ۳۷/الصافات:۲۲.

[2] ۸۱/التکویر:۷.

[3] ۷۵/القیامة:۳۱-۳۲.

[4] ۷۷/المرسلات:۳۵-۳۶.

أَتَوْهُ دٰخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً

راشي هغه ته | عاجزه | او (تۀ) وينې تۀ | غرونه | تۀ ګمان کوې په هغې | دمضبوطوالی

د فکر نه زوړند راروان وی || او ته چې غرونو ته ګورې نو دا خيال به کوې اچې په ځائې ولاړ دی

وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ط صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ

حالانکه دا غرونه | به تيريږي (الوزي) | پشان دالوتلو دوريځې | دا کار نامه ده دالله | دهغه الله

حال دا چې دا غرونه به لکه د وريځو غونډې الوزي |............ دا د الله ﷻ کاريګري ده

أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ط إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٨٨﴾

چې محکم ئې جوړ کړې دې | هر څيز | بيشکه هغه | خبر دې | په هغه کارونو | چې تاسو ئې کوئ

چې هرڅيز ئې ډير مضبوط جوړ کړې دې | هغه ستاسو په کارونو ښه خبر دې

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا ج وَهُمْ

هغه څوك | چې راشي | د نيکئ سره | نو مقرر ده هغه لره | بهتره بدله | دهغې نه | او دغسې خلق به

څوک چې (زمونږ دربار ته) نيکی راوړی | نو هغه ته به د هغې نه غوره اجر ورکړې شي || او داسې خلق به

مِّنْ فَزَعٍ يَّوْمَئِذٍ اٰمِنُوْنَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ

ډيرې | دهغه ورځې نه | محفوظ وی | او هغه څوك | چې راشي | دبدئ سره

د دغې ورځې دويرې نه په امن کښې وی | ....او څوک چې ګناه اوکړې

فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ط هَلْ تُجْزَوْنَ

نو نسکور به اوغورزولې شي | مخونه دهغوئ | په وور کښې | نۀ درکړې کيږی تاسو ته

نو پرمخې به په دوزخ کښې غوزار کړې شي | (او وئيلې به شي) چې تاسو ته صرف دهغو

إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٠﴾

مګر | هغه | چې وئ تاسو | چې کول به مو |

عملونو سزا درکولې شي کوم چې تاسو دنيا کښې کول |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ

دقيامت څو نورې نخښې:- الله تعالى دقيامت ويره او دهغې بې آرامی بيانوی په شپيلئ کښې به حضرت اسرافيل عليه السلام دالله تعالى په حکم باندې پوکې وهی هغه وخت به په زمکه ډير خراب خلق وی د ډير وخته پورې به شپيلئ وهی کوم سره چه به ټول پريشان حال شی.بغيرد شهيدانو نه چه دالله تعالى په نيز ژوندی دی او رزق ورکولې شی. د عبدالله بن عمرو رضی الله عنه نه يوه ورځ يوسړی تپوس اوکړوچه دا ته څه فرمائې چه دومره دومره وخت پورې به قيامت راشی. هغوی سبحان الله يا لااله الاالله يا څه بل څه کلمه چه د حيرانتيا په وخت کښې د تعجب په وخت کښې وئيلې شی اوفرمائيله وئی واوره اوس خو مې زړه غواړی چه چاته يوحديث هم بيان نه کړم. مادا وئيلې وو چه زر به لوئې لوئې اهمې خبرې اووينئی بيت الله به خراب شی اودا به وی او دابه وی وغيره. د رسول الله ﷺ فرمان دې چه دجال به زما په امت کښې څلويښت حصار وی زه په دې نه پوهيږم چه څلويښت ورځې يا څلويښت مياشتې او ياڅلويښت کاله به وی. بيا به الله تعالى (حضرت عيسى عليه السلام رانازل کړی) هغه به په شکل کښې بالکل د عروه بن

مسعودﷺ په شان وی هغه به دا اولټوی او هلاك به ئې کړی. بيا به اووه کاله داسې وی چه په هرو دوو کسانوکښې به بغض اودښمنی وی.بيا به الله تعالی د شام دطرف نه يوه ښکلې ښکلې هواراوچلوی چه دې سره به هريومؤمن وفات شی اود چا په زړه کښې چه د يوې ذرې برابر ايمان هم وی د هغه روح به هم قبض کړې شی.تردې که څوك د غره په زړکښې هم ورننوځی نودا هوابه هلته هم لاړه شی اوهغه به هم هلته فناه کړی. اوس به په زمکه باندې بدخلق پاتې سی چه د مرغو په شان سپك او څناورو غوندې بې عقله وی.دهغوی نه به د نيکئی اوبدئی تميز کول پاسی هغوی له به شيطان راورسی اووائی به چه تاسوشرميږئی نه چه د دې بتانوعبادت مو پريخې دې؟دوی به بت پرستی شروع کړی الله ﷻ به دوی ته رزق رسوی اوخوشحاله به ئې ساتی. دوی به هم په دې مستئی کښې وی چه د شپيلئی دپوك وهلو حکم به اوشی.دچا په غوږ کښې چه آواز پريوځی هم هلته به اخواديخوا شی.دټولونه اول به ئې هغه سړې اوری چه د خپلواوښانود پاره به حوض تيك کوی اوريدو سره به بې هوشه شی اوټول خلق به بې هوشه کيدل شروع شی. بيا به الله تعالی د شبنم په شان باران راووروی په کوم سره چه به دخلقو بدنونه راټوکيږی بيا به په دويم ځل شپيلئی پوك وهلې شی په کوم سره چه به ټول اودريږی آواز به کولې شی چه خلقو د خپل رب طرف ته روان شئی هلته اودريږئی تاسو نه به سوال جواب کولې شی. بيا به فرمائيلې شی داور حصه تړې راوباسه تپوس به کولې شی چه په څومره کښې څومره؟ نواوبه فرمائيلې شی چه هرو زروکښې يوکم زر. دابه وی هغه ورځ چه ماشومان به بوډاګان کړی. دابه وی هغه ورځ چه کله به دپنډئی (درب تجلی) زيارت به کولې شی[۱]اولنئی شپيلئی خو به د ويرې شپيلئی وی او دويمه دبې هوشه کيدو اودريمه د بياراژوندی کيدواود رب العالمين په درباركښې د پيش كيدو.د(أتوه) قراءت د الف په مدسره هم نقل دې. هريوبه بې وسه خوارذليل مجبور د ماتحتومحکوم د الله تعالی په وړاندې حاضريږی. د يونه به هم نه شي كيدلې چه حکم عدولی اوکړی لکه چه ارشاد دې ﴿ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا﴾[۲]په کومه ورځ چه الله تعالی تاسوراغواړی او تاسو دهغه حمد او ثنا بيانولو سره حکم اومنې. بل آيت کښې دی چه بيا کله هغه تاسو د زمکې نه راوغواړی نوتاسو ټول به اودريږئی راوبه څئی. د صور په حديث کښې دی چه ټول روحونه به د صور په سوره کښې کيخودې شی اوکله چه بدنونه د قبرونونه راټوکيږی صور به پوك وهلې شی روحونه به والوزی د مؤمنانو روحونه به نورانی وی د کافرانو روحونه به د تيارو اوظلمت والاوی. رب العالمين خالق کل به فرمائی چه زما دې په خپل جلال او زما په عزت قسم وی هر يوروح به خپل بدن ته لاړشی. څنګه چه زهر هر يو رګ اوريشې ته رسی دغه شان به روحونه په بدنونوکښې خوراه شی. اوخلق به د خپل خپل ځائ نه سر څنډی راپاسی به. لکه چه اوفرمائيلې شو په هغه ورځ به د قبرونونو نه داسې داسې په تندئی سره راوځی لکه څنګه چه به ئې خپلو عبادت خانو له منډې وهلې.دا اوچت غرونه کوم چه ته ولاړ اوکلك ګورې دا به ذره ذره شی د الوتونکی اوريځو غوندې اخواديخوا ځورې شی. اودا به ته روان اووينې او آخربه ريزه ريزه شی او بې نوم اوبې نښې به شی. زمکه به د صفاتلې په شان بې ښکته پورته شی. د صفت دې د هغه صناع يعنی جوړونکی چه د هغه هريوصنعت د حکمت والا مضبوط پوخ او اوچت دې.دچا چه اوچت اواعلی قدرت په پوره توګه په انسانی پوهه کښې نه شی راتلې. دبنديګانو د ټولو اعمال خيراوشر نه هغه خبر دې. دهريوفعل اوکار سزا اوبدله به ضرور ورکوی.د دې اختصار نه پس ئې تفصيل بيانولوسره اوفرمائيل چه نيکی اود توحيد اخلاص څوك راوړی هغه به د يوپه بدله کښې لس

---

(۱) صحيح مسلم کتاب الفتن باب فی خروج الدجال ومکثه فی الارض ونزول عيسی عليه السلام وقتله اياه...:٤ ۲۹۰، السنن الکبری للنسائی:۱۱۶۲۹، احمد:۲/۱۶۶،ابن حبان:۷۳۵۳.

(۲) ۱۷/الاسراء:۵۲.

بدلې اخلي اود هغه ورځې دخطرې نه به بې ويرې وي.اوخلق به په ويره کښې په عذاب کښې وي دې
به په امن اوثواب کښې وي. په اوچتو اوچتو بالاخانوکښې به په راحت اواطمينان کښې وي. اود چا چه
بدئی او بدئی وی یاد چا بدئی د نیکونه زیاتې وی د هغې بدله به ملاویږی. د خپلو خپلو کړو بدله به
اخلي.د اکثرو مفسرينونه نقل دی چه د بدئی نه مراد شرك دې.

إِنَّمَآ أُمِرْتُ

| بيشكه هم دا خبره ده | چې ماته حكم شوې دې

| ماته خو صرف دا حكم شوې دې

أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ ٱلْبَلْدَةِ ٱلَّذِى حَرَّمَهَا

چې زهٔ بندګي اوکړم | درب | ددې ښار | هغه رب | چې حرم ئې جوړ کړې دهغې نه

چې زه د دې ښار (مکې) د مالک عبادت اوکړم | چا چې دې ښار ته عزت ورکړې دې

وَلَهُۥ كُلُّ شَىْءٍ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾

او هغه لره دي | هر څيز | او ماته حكم شوې دې | چې شم زهٔ | دمسلمانانو(غاړه ايښودونكو) نه

اوهر څه د هغه دی | ....اوماته دا حكم شوې دې چې (دهغه) د تابعدارو ځنې شم

وَأَنْ أَتْلُوَا۟ ٱلْقُرْءَانَ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا

او چې اوروم (خلقوته) | قرآن | پس هغه چا | چې صحيح لار بيا مونده | نو بيشكه

او(د دې حكم راته هم شوې دې) چې دا قرآن پاک دې اوروم | نو څوک چې په نيغه لار روان شی | نو د

يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَقُلْ

هغه صحيح لار مومي | دپاره دفائدې دځان خپل | او هغه څوک | چې بې لارې شوا | نو اووايه

خپلې فائدې دپاره به ئې وی | اوڅوک چې ګمراه پاتې شی | نو ته اووايه چې زهٔ خو صرف (

إِنَّمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ

چې بيشكه | زهٔ | دخبردارونكو نه يم | او اووايه | چې ثنا خاص الله لره ده

دالله ﷻ د نافرمانئ دانجام نه) ويرونكې يم | اودا اووايه چې ټول تعريفونه د الله ﷻ دپاره دی

سَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ

زر به اوښائی تاسو ته | نښې خپلې | پس اوبه پيژنئ تاسو هغه | اونهٔ دې رب ستا | ناخبره

اوهغه به درته ډير زر خپلې نخښې اوښائی | نو تاسو به ئې ښې اوپيژنئ | او ستا رب ستاسو

عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

دهغه كارونو نه | چې تاسو ئې كوئ |

دكارونو نه بې خبره نه دې

قوله تعالی:- إِنَّمَآ أُمِرۡتُ أَنۡ أَعۡبُدَ

د کعبه عزت اوحرمت او توحید بیان:- الله ﷻ خپل عزت مندنبی کریم ﷺ ته فرمائی چه تاسو ﷺ په خلقو کښې اعلان اوکړئی چه زه د دې مکې دښارد رب دعبادت اودهغه د حکم منلومامورییم. لکه چه ارشاد دې چه اې خلقو که ستاسو زما په دین کښې شك وی نو وی دې زه خو به د چاچه تاسو عبادت کوئی کله هم د هغوی عبادت اونه کړم. زه هم د هغه رب تعالی عبادت کونکې یم کوم چه ستاسودمرګ او ژوندمالك دې.دلته دمکې طرف ته د ربوبیت اضافت صرف دبزرګئی اوعزت د اظهار دپاره دې.لکه چه فرمائیلی دی﴿فَلۡيَعۡبُدُواْ رَبَّ هَٰذَا ٱلۡبَيۡتِ﴾(۱)دوی له پکاردی چه ددې ښارد رب ﷻ عبادت اوکړی چاچه دوی د نورو خلقو د اولګې په وخت کښې ماړه اود نورو د ویرې په وخت کښې بې ویرې اوساتل. دلته فرمائی چه داښار دحرمت اوعزت والا هم هغه جوړکړې دې.لکه بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺ د مکې د فتح په ورځ اوفرمائیل چه دا ښار د هغه وخت نه د حرمت دې کله نه چه الله ﷻ آسمان اوزمکه پیداکړی دی. دې ته به د الله ﷻد حرمت ورکولوسره هم د حرمت والا وی تر هغه وخته پورې چه قیامت راشی مه ددې ازغی پریکوئی مه ددې ښکار ویروئی مه په دې کښې د چا پریوتلې څیزاوچتوئی اوچه څوك ئی اوپیژنی اومالك ته ئی رسول غواړی دهغه دپاره جائز دی.ددې واښه هم مه پریکوئی الخ(۲)داحدیث په ډیروسندونوسره په ډیروکتابونوکښې نقل دې لکه چه د احکامو په کتابونو کښې تفصیل موجود دې.ولله الحمد.بیاد هغه خاص څیز ملکیت ثابتولوسره خپل عام ملکیت ذکر فرمائی چه د هرڅیز رب اومالك هم هغه دې د هغه نه بغیرڅوك نه مالك دې نه معبود.

قوله تعالی:- وَأَنۡ أَتۡلُوَاْ ٱلۡقُرۡءَانَۖ

درسول کریم ﷺ د رسالت بیان:-اوماته هم داحکم دې چه زه موحد مخلص تابعداراوحکم منونکې شم.اوماته دا هم فرمائیلې شوی دی چه خلقو ته دالله تعالی کلام اورولوسره واوروه. لکه چه فرمان دې مونږ دا آیاتونه اودا حکمت ذکر ستا په وړاندې تلاوت کوو.بل آیت کښې دی چه مونږ تاته د موسی ﷺ اود فرعون صحیح واقعه بیانوو.مطلب داچه زه ربانی تبلیغ کونکې یم زه تاسو راببیداروم تاسو ویروم که زما منئی اوپه نیغه لار راځئی نو هم خپله ښیګړه به کوی اوکه زمانه منئی نو زه به خپل د تبلیغ فرض پوره کړم او اوزګاربه شم. وړاندینورسولانوهم داسې کړې وود الله تعالی کلام ئی اورسولو اوخپله لمن ئی پاکه کړه.لکه څنګه چه ارشاد دې په تاباندې صرف رسول دی حساب زمونږپه ذمه دې. بل ارشاددې چه ته صرف ویرونکې ئی اوپه هرڅیزباندې وکیل هم الله ﷻ دې.دالله تعالی دپاره تعریف دې چه په بې خبرې کښې هغوی ته عذاب نه ورکوی بلکه اول ورته خپل پیغام رسوی خپل حجت ختمه وی ښه اوبد ورته ښائې مونږ به تاسو ته داسې آیاتونه اوښایو چه تاسو به پخپله قائل شئی. لکه چه ارشاد دې ﴿سَنُرِيهِمۡ ءَايَٰتِنَا فِي ٱلۡأٓفَاقِ وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّۗ أَوَلَمۡ يَكۡفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ﴾(۳) مونږبه پخپله ددوی په نفسونوکښې اوددوی نه ګیرچاپیره داسې نښې وراوښایوبه کوموسره چه به هغوی ته حق ښکاره شی.

قوله تعالی:- وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ

الله تعالی لوئې وړوکی یوڅیز هم پټ نه دې:-الله تعالی ستاسو دکړونه غافل نه دې بلکه دهغه علم هر لوئ اووړوکې څیز راګیرکړې دې. دنبی کریم ﷺ ارشاد دې ګورئی خلقو الله تعالی په هیڅ یو کار کښې د عمل نه غافل مه ګنړئی د یویوماشی یویو پتنګ او یویو ذرې نه خبردې. (۱)

---

(۱) ۱۰۶/قریش:۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب جزاء الصید باب لایحل القتال بمکة:۱۷۳۴، صحیح مسلم:۱۳۵۳، ابوداؤد:۲۱۸، ترمذی:۱۵۹، ابن حبان:۳۷۲۰، احمد:۳۱۵/۱.

(۳) ۴۱/حم السجدة:۵۳.

دعمربن عبدالعزيز رحمه الله نه روايت دي که چرې هغه غافل وي نود انسان د قدمونونه کوم چه هوا ورانوی به ئې غفلت کولو خوهغه د دې نبنوهم حافظ او عالم دې. امام احمدبن حنبل رحمه الله به اکثر دا دوه شعرونه لوستل چه ياخوهم د هغوی دی او يا د بل چا دی: [1]

اذاماخلوت الدهريوما فلاتقل خلوت ولکن قل علی رقيب

ولاتحسبن الله يغفل ساعة ولاان ماتخفی عليه يغيب

کله هم چه ته په خلوت اويوازيوالی کښې ئې نوخپل ځان ځان له اويوازې مه ګڼړه بلکه خپل رب هم هلته حاضراوناظرګڼړه هغه يوساعت هم دچانه غافل نه دې اونه څه پټ فنا څيز د هغه د علم نه بهردې.

﴿الحمدلله﴾ دَ الله تعالی په فضل اواوکرم سره دَ سورت نمل تفسيرختم شو.

تفسير د سورت قصص

مسنداحمدکښې حضرت معدی کرب رحمه الله فرمائی چه مونږ د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ خواته راغلواوهغه ته مودرخواست اوکړو چه مونږ ته د سورت ﴿طسم﴾ د سلو آياتونوواﻻ لوستلو سره واوروی. نوهغوی اوفرمائيل چه ماته خودا يادنه دې تاسو لاړشئ دخباب بن ارت ﷺ نه واورئ هغه پخپله درسول الله ﷺ نه اوريدلې دې.مونږ هغوی ﷺله لاړواوهغوی مونږ ته دامبارک سورت اولوستلو [2]

اياتونه		سورة القصص مکية وهی ثمان وثمانون اية وتسع رکوعات		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۸۸		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		۹

طٰسٓمّٓ ① تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ الۡمُبِيۡنِ ② نَتۡلُوۡا عَلَيۡكَ

ط.س.م | دا ايتونه | دکتاب مبين دی | او روو مونږه | تاته |

طسم | دا د يو داسې کتاب ايتونه دی چې ښکاره بيانونکې دې | مونږ تا ته د

مِنۡ نَّبَاِ مُوۡسٰى وَفِرۡعَوۡنَ بِالۡحَقِّ لِقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ③ اِنَّ

دقيصې دموسی |او دفرعون نه| په حقه سره | دپاره دهغه خلقو | چې ايمان راوړی | بيشکه

مونږ دموسی ﷺ اود فرعون رښتونی واقعات د هغوخلقو دپاره بيانوو چې ايمان راوړی | بيشکه

فِرۡعَوۡنَ عَلَا فِى الۡاَرۡضِ وَجَعَلَ اَهۡلَهَا شِيَعًا

فرعون | لوئي اوکړه | په زمکه کښې | او کړل ئې | اوسيدونکی دهغې اډلې ډلې

چې فرعون (دمصر) په زمکه کښې ډير تکبر کړې وو | اود هغې خلق ئې ډلې ډلې کړی وو | چې يوه

يَسۡتَضۡعِفُ طَآئِفَةً مِّنۡهُمۡ يُذَبِّحُ اَبۡنَآءَهُمۡ

چې کمزوری (ذليله) کوله به ئې | يوه ډله | دهغویٔ نه | ذبحه کول به ئې | خامن دهغویٔ |

ډله (بنی اسرائيل) به ئې کمزورې کوله | (په دې طريقه چه) د هغویٔ خامن به ئې ذبح کول

---

[1] ابن ابي حاتم.

[2] احمد:۱/۴۱۹ المعجم الکبير: ۳۶۱۴ حليه الاولياء: ۱/۱۴۳.

وَيَسْتَحْيِ	نِسَآءَهُمْ ؕ	اِنَّهٗ	كَانَ	مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ۝
او ژوندي به ئې پريښودلې	ښځې (جينکۍ) دهغوئ	بيشکه هغه	وو	دفساد کونکونه

اوجينکۍ به ئې (د خدمت دپاره) ژوندئې پريښودې | هغه ډير د فساد کونکو څنې وو

وَنُرِيْدُ	اَنْ نَّمُنَّ	عَلَى الَّذِيْنَ	اسْتُضْعِفُوْا
اواراده لرله مونږه	چې احسان اوکړومونږه	په هغه کسانو باندې	چې کمزوري (ذليله) ساتلې شوي وو

اومونږ دا غوښتل چې دکومې ډلې زور کمولې شي هغې باندې مهرباني اوکړو

فِى الْاَرْضِ	وَنَجْعَلَهُمْ	اَئِمَّةً	وَّنَجْعَلَهُمُ	الْوٰرِثِيْنَ۝ ۙ
په زمکه کښې	او جوړ کړل مونږ هغوئ لره	امامان	او جوړ کړل مونږه هغوئ	وارثان (دزمکې)

اودوئ (دملک) سرداران جوړکړو | اوهم دوئ (د دې زمکې) وارثان جوړ کړو

وَنُمَكِّنَ	لَهُمْ	فِى الْاَرْضِ	وَنُرِىَ	فِرْعَوْنَ	وَهَامٰنَ
او چې اقتدار ورکړو مونږ	هغوئ لره	په زمکه کښې	اواوښايو مونږ	فرعون ته	او هامان ته

او په ملک کښې ورته اقتدار ورکړو | ....اوفرعون اوهامان

وَجُنُوْدَهُمَا	مِنْهُمْ	مَّا	كَانُوْا	يَحْذَرُوْنَ۝
او لښکرو دهغوئ ته	دطرفه دهغوئ نه	هغه څيز	چې وو هغوئ	چې يريدل به دهغې نه

اوددوئ لښکرو ته د دې (کمزوروخلقو) دلاسه هم هغه انجام اوښايو دکوم نه چې دوئ ويريدل

قوله تعالى:- اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْاَرْضِ

د فرعونسرکشي او په بنى اسرائيلو باندې ظلمونه : دحروف مقطعه بيان وړاندې تيرشوې دې.دا آياتونه دى د واضح ښکاره روښانه صفا اوکولاوقرآن پاك.د ټولوکارونواصليت تيرې شوې او راتلونکې خبرې به دې کښې دى اوټولې رښتيااوښکاره.مونږستاپه وړاندې(اې رسول الله ﷺ)دموسى عليه السلام اوفرعون رښتونې واقعه بيانوو.لکه چه په نوروآياتونوکښې دى مونږ ستاپه وړاندې بهترين واقعه بيانوو داسې لکه چه ته دهغې دکيدو په وخت کښې هلته موجود وې. فرعون يومتکبر سرکش او بددماغ انسان وو هغه په خلقوباندې ډيره خرابه قبضه لګولې وه اوهغوى ئى په خپل مينځ کښې په جنګ کړې وو او په هغوى کښې اختلاف اچولې وو دې سره ئى هغوى کمزورې کړې وواوپخپله ئى په هغوى باندې په جبر او ظلم سره حکومت کولو خاص کر بنى اسرائيل خو دې ظالم د نيست او نابودکولواراده کړې وه. سره د دې چه په مذهبى اعتبارسره هغوى په دغه وخت کښې دټولونه ښه وو. هغه دوى ډير زيات ذليل کړې ساتلې وو ټول خراب کارونه به ئى هم د هغوى نه اخستل شپه ورځ به دا غريبانان په بيګارکښې راښکلې کيدل. په دې باندې به هم دهغه غصه نه يخې ده.دهغوى نارينه اولاد به ئى قتل کولو دې د پاره چه دوى دطاقت والا جورنه شى اود دې دپاره هم چه دوى ذليل اوخواروى اوددې ويرې هم چه هغه وئيل چه هم په دوى کښې به د يوماشوم د لاسه زما داسلطنت تباه کيدونکې دې.

قوله تعالى:- يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ؕ

دذبح سبب:- خبره داسې ده چه کله حضرت ابراهيم عليه السلام دمصردحکومت نه د خپلې بى بى حضرت ساره رضي الله عنها سره روان وو اود دغه ځاى سرکش بادشاه حضرت ساره بى بى د خپلې وينځې په توګه د دوى نه واخسته چه هغه الله تعالى د دې کافرنه په حفاظت سره اوساتله اود هغه په دې باندې د لاس اوچتولو

قدرت حاصل نه شو نوهغه وخت حضرت ابراهیم ﷺ دپشنگوئې په توگه فرمائیلی وو زما د اولادنه به دیوهلك په لاس باندې دمصرقوم دا ملك خې اوددوی بادشاه به دهغه په وړاندې په ذلت سره هلاکیږی. په بنی اسرائیلوکښې دروایت راروان وو اود هغوی په درس کښې هم دا ووکوم چه به قبطیانوهم اوریدوکوم چه د فرعون د قوم نه وو هغوی په دربارکښې مخبری اوکړه کله نه چه فرعون دا ظالمانه او سفاکانه قانون جوړکړوچه د بنی اسرائیلوماشومان قتل کونی اود هغوی جینکنی پریږدنی. ولې چه رب ته څه منظوروی هغه خو به په خپل وخت کیږی. حضرت موسی ﷺ ژوندې پاتې شواود هغه په لاس نې دا ظالم ذلیل اوخوارکړو. الحمدلله. فرمائی چه مونږ په دې ضعیفانو اوکمزورو باندې رحم کول غوښتل ښکاره خبره ده چه د الله تعالی غوښتنه خو به پوره کیدل خویقینې دی لکه چه فرمائی ﴿وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا يُسْتَضْعَفُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ۭ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ ڏ بِمَا صَبَرُوْا ۭ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ﴾[1] مونږ دا پاتې شوی پریوتلې قوم د هغوی د هرڅیز مالك جوړکړو. فرعون د خپل ټول طاقت ښکاره کونه ئې اوکړه ولې هغه ته خود رب د طاقت اندازه نه وه. آخر دالله تعالی اراده غالب شوه اودکوم یوماشوم د وجه نه چه نې په زرگونو بې گناه ماشومانوناحقه وینې تونې کړې هغه ماشوم الله تعالی هم د هغه په غیږ کښې لوئی کړو او هم د هغه د لاسه د هغه لښکرواود هغه د مال اوملك خاتمه اوکړه دې د پاره چه هغه پوهه شی او اومنی چه هغه د الله تعالی یوذلیل مسکین بې لاسه بې پښو غلام وو اود رب په غوښتنه باندې د چاغوښتنه غالب کیدې نه شی. حضرت موسی ﷺ له اود هغه قوم له الله تعالی د مصر حکومت ورکړو اوفرعون چه د چانه ویریدلو هغه مخامخ راغلو ودې تباه اوبربادشو. فالحمدلله.

وَاَوْحَيْنَآ | اِلٰٓى اُمِّ مُوْسٰٓى | اَنْ اَرْضِعِيْهِ ۚ | فَاِذَا | خِفْتِ

او اشاره اوکړه مونږه | مور دموسی علیه السلام ته | چې تې ورکړه دۀ ته | نو هر کله چې | اوویریږې تۀ |

اومونږ دموسی ﷺ مور ته الهام اوکړو | چې ته دۀ ته تې ورکوه | نو کله چې پرې ته اوویریږې

عَلَيْهِ | فَاَلْقِيْهِ | فِى الْيَمِّ | وَلَا تَخَافِىْ | وَلَا تَحْزَنِىْ ۚ | اِنَّا

په دۀ باندې | نو اوغورزوه دې | په دریاب کښې | اومه یریږه ته | اومۀ غمژنه کیږه تۀ | بیشکه مونږه

نو په دریاب کښې ئې واچوه | اوویریږه مه | او غمژنه کیږه مه | ....مونږ به دا

رَآدُّوْهُ | اِلَيْكِ | وَجَاعِلُوْهُ | مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝ | فَالْتَقَطَهٗٓ

به واپس راولو دې | تاته | اوجوړونکی یو دۀ لره | درسولانونه | پس راپورته کړو دۀ لره

بچې تاته واپس درکوو | او دې به د خپلو پیغمبرانو نه یو پیغمبر جوړوو | نود فرعون د کور خلقو

اٰلُ فِرْعَوْنَ | لِيَكُوْنَ | لَهُمْ | عَدُوًّا | وَّحَزَنًا ۭ | اِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ

کوروالو دفرعون | چې شي هغه | دپاره دهغوئ | دشمن | او (سبب) دغم | بیشکه فرعون او هامان

موسی ﷺ (ددریاب نه) رااوچت کړو | چې د هغوئ د دښمنئ اودغم سبب شي | بیشکه فرعون هامان

وَجُنُوْدَهُمَا | كَانُوْا | خٰطِـــِٕيْنَ ۝ | وَقَالَتِ | امْرَاَتُ | فِرْعَوْنَ | قُرَّتُ

او لښکرې ددواړو | وۀ | غلط کار کونکی | اواووئیل | ښځې | دفرعون | یخوالې

او د دوئ لښکرې ټول غلطکار وو | اود فرعون ښځې اووئیل چې دا (هلک) زما او ستا دواړو دپاره

---

[1] ۷/الاعراف:۱۳۷.

عَيْنٍ	لِّيْ	وَلَكَ	لَا تَقْتُلُوْهُ	عَسٰى	اَنْ يَّنْفَعَنَآ
دسترګو دي	مالره	او تالره	مه وژنئ دي	کيدي شي	چې فائيده به راکړي مونږ ته
دسترګو يخوالي دي			دي مه قتلوئ		.... کيديشي چې مونږ ته فائده راکړي
اَوْ نَتَّخِذَهٗ	وَلَدًا	وَّهُمْ	لَا يَشْعُرُوْنَ ⑨		
يا به اونيسو مونږ دۀ لره	خوني	او هغوئ	نه پوهيدل (په انجام)		
يائي په خويتوب اونيسو			اوهغوئ (په اصل حال) نه پوهيدل		

قوله تعالى:- وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ مُوْسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيْهِ

څوک چه الله ﷻ بچ کول غواړي هغه څوک هم نه شي وژلې:- روايت دې چه کله دبني اسرائيلوپه زرګونو بچي قتل کړې شو نوقبطيانوته داويره پيداشوه که بني اسرائيل ختم شونوچه څومره ذليل کارونه او بې هوده خدمتونه حکومت دهغوی نه اخلی چرته زمونږ نه ئې وانخلی نوپه دربارکښې غونډه اوشوه او خبره اوتړلې شوه چه يوکال نې وژنني اويوکال نې مه وژنني.حضرت هارون ﷺ په هغه کال باندې پيدا شو په کوم کال چه ماشومان نه شوقتل کولې. ولې موسى ﷺ په هغه کال باندې پيدا شو په کوم کال چه به عام توګه باندې ماشومان د تيغ نه ويستلې شو. ښځو به ګشت کولواود حامله ښځو به ئې خيال ساتلودهغوی نومونه به ئې ليکل د حمل کيدو په وخت به داښځې ورتلې که جينئې به کيده نو واپس به تلې اوکه هلك به کيدونو زر به ئې جلاديانو ته خبرورکولو. دې خلقو به ښه تيرې چړې راوړې اوهم هغه وخت به راتلل اودمورپلار په وړاندې به ئې ماشوم ټکړې ټکړې کولو اوتلل به.دحضرت موسى ﷺ دمور چه کله حمل شو نود عامو خلقو غوندې د هغې حمل نه ښکاريدو اوکومې ښځې چه په دې کار باندې مقررې وې اوڅومره دايانې به راتلې چاته هم د حمل پته اونه لګيدله تردې چه حضرت موسى ﷺ پيداهم شو. د هغوی مورته دې وخت کښې ډيره سخته ويره پيدا شوه چه هر وخت به ويريدله اودې ماشوم سره ئې مينه هم دومره زياته وه چه ديوې موربه هم خپل بچي سره دومره مينه نه وی. په يوه مور باندې څه موقوف دی الله ﷻ د موسى ﷺ مخ داسې جوړکړې ووچه د چانظر په هغه باندې پريوتلود هغه په زړه کښې به ئې محبت کيناستولکه چه د الله تعالى ارشاد دې ﴿وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّيْ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِيْ﴾[1]ماد خپل خان محبت په تا باندې اچولې وو.اودموسى ﷺ مور بی بی به هروخت په خطره اوويره کښې خفه اوسيدله نوالله تعالى د هغې په زړه کښې خيال واچولوچه په ده باندې پئې څکه اود ويرې په وخت کښې دې په درياب د نيل کښې لاهوکړه د کوم په غاړه چه د هغې کور وو. دغه شان ئې يوه پيتنئ اوصندوقچه جوړه کړه په دې کښې ئې حضرت موسى ﷺ کيخودو. پئې به ئې پرې څکول او په دې کښې به ئې اوده کولو کله چه به څه د ويرې موقعه راتله داصندوق به ئې په درياب کښې بهيولواوپه پړی باندې ئې هغه تړلې وو دويرې تلو نه پس به ئې هغه رابښکلو.يوځل يوسړې داسې کورته راغلوچه دهغه نه دموسى ﷺ موراوويريدله رامنډه ئې کړه او ماشوم ئې په صندوق کښې واچولو او په درياب کښې ئې ورلاهوکړو او په تندئې سره پړې تړل هيرشو. صندوق د اوبو چپوسره په تيزئې سره لاړو او په بهيدو بهيدوکښې د فرعون محل سره خواکې تيريدو نووينځو راوچت کړو اود فرعون بی بی له ئې يوړو کولاوئې کړو وئې کتل چه په هغې کښې د يونورانی ښائسته مخ والا صحيح سالم ماشوم پروت وو د هغه په کتوسره د هغې زړه د ده د مينې نه ډك شو اود دې ماشوم دې ښکلې شکل د هغې په زړه کښې ځائ اوکړو. په دې کښې هم د رب عزوجل مصلحت وو چه د فرعون بی بی

[1] ۲۰/طه:۳۹.

ته نیغه لاراوښانی اود فرعون په وړاندې د ده ویره راوړي اود هغه غرور ختم کړي. نوفرمائی چه ال فرعون داصندوقچه راوچته کړه اوآخر د هغوی د دښمنئی او د غم اوخفګان ذریعه جوړه شوه. محمدبن اسحاق رحمه الله وغیره فرمائی د ﴿لیکون﴾ لام لام عاقبت دې د تعلیل لام نه دې ځکه چه د دوی اراده داسې نه وه.په ظاهره دا ټیك هم معلومیږي.خو معنی ته په کتلوسره که لام د تعلیل لام اوګنړلې شی نوهم په کښې څه حرج نه ښکاری ددې دپاره چه الله تعالی دصندوقچې د اوچتولود پاره د دې وجه نه جوړ کړې وو چه دې د هغوی د پاره دښمن جوړ کړي اود هغوی دغم او خفګان ذریعه ئې جوړکړي. بلکه په دې کښې یود مزې خبره داهم ده چه د چانه هغه بچ کیدو هم د هغوی په سر وراوختلو.هم په دې وجه د دې نه پس ئې اوفرمائیل چه فرعون هامان اود هغه ملګری خطارکاروو.

قدریه ته د عمر بن عبدالعزیز خط:- روایت دې چه عمر بن عبدالعزیز رحمه الله قدریه کوم خلق چه د تقدیر نه منکر دی په یوخط کښې اولیکل چه موسی علیه السلام په وړاندینی علم د فرعون دښمن اود هغه د پاره د غم او خفګان ذریعه وه لکه څنګه د قرآن مجیدد آیت نه ثابته ده خوتاسو وائې چه که فرعون غوښتل نو موسی علیه السلام به د هغه امدادی اودوست وو؟ بیافرمائی چه داماشوم کتلوسره فرعون رانیغ شوچه هسې نه چرته اسرائیلیه ښځې داراغورزولې وی اوچرته داهم هغه نه وی د چا د قتل کولود پاره چه ما په زرګونوماشومان قتل کړل. دې سوچ کولوسره هغه داهم قتل کول غوښتل خود هغه بی بی حضرت آسیه رضی الله عنها د ده سفارش اوکړو. فرعون ئې د هغه د ارادې نه منع کړو چه دامه قتل کوه ممکن ده چه دې زما اوستاد سترګویخوالې جوړشي. فرعون جواب ورکړو چه ستاد سترګو یخوالې خو به وی ولې ماته خود سترګو یخولوهیڅ ضرورت نشته. د الله تعالی شان ته ګورئی چه هم دغه شان اوشو.

آسیه رضی الله عنها ته الله تعالی خپل دین ورنصیب کړو اود حضرت موسی علیه السلام په وجه باندې هغې ته هدایت ملاوشو اودامنکر الله تعالی دخپل نبی په لاس باندې هلاك کړو.د نسائی وغیره په حواله سره د سورت طه په تفسیرکښې فتون په حدیث کښې دا قصه پوره بیان شوې ده. حضرت آسیه رضی الله عنها فرمائی کیدې شی چه دې مونږ ته څه نفع راورسوی د هغې امید الله تعالی پوره کړو. په دنیاکښې حضرت موسی علیه السلام د هغې د هدایت ذریعه جوړشو اوپه آخرت کښې جنت ته د تلو. نور وائی چه داهم کیدې شی چه مونږ دې خپل بچې جوړکړو. د هغې هیڅ اولاد نه وونوغوښتلې چه حضرت موسی علیه السلام په خپل ځوئ سره اونیسی. په دوی کښې په چا کښې هم عقل نه ووچه قدرت څنګه پټه پټه خپله اراده پوره کوی.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ	فَارِغًا	إِنْ كَادَتْ	لَتُبْدِي بِهِ
اوشو زړهٔ دمور دموسی	خالی دصبر نه (بې قراره)	نزدې وه	چې ښکاره کړې وې هغې راز دهغې
اود موسی علیه السلام د مور زړهٔ ناقلاره شو		نزدې وه چې د موسی علیه السلام حال ئې (دفرعون خلقو ته) ښکاره کړې وې	

لَوْلَا أَنْ	رَبَطْنَا	عَلَىٰ قَلْبِهَا	لِتَكُونَ	مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝١٠
که چرې نه وې	مضبوط کړې مونږ	زړهٔ دهغې	دپاره ددې چې شی	دباورکونکونه
که مونږ د هغې زړهٔ مضبوط کړې نه وې		د دې دپاره چې هغه دې په مونږ کلك یقین اوساتی		

وَقَالَتْ	لِأُخْتِهِ	قُصِّيهِ	فَبَصُرَتْ بِهِ	عَنْ جُنُبٍ
او وې وئیل	اخور دهغه ته	چې څه روستو په ده پسې	نو کتل هغې هغه ته	دلرې نه
اوهغې د موسی علیه السلام خور ته اووئیل		چې ته ورپسې روستو څه	نوهغې موسی ته دلرې نه (پټ پټ) کتل	

وَهُمْ	لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿١١﴾	وَحَرَّمْنَا	عَلَيْهِ	الْمَرَاضِعَ
اوهغوئ (خلق)	نه پوهيدل	او حرام کړې وې مونږه	په هغه باندې	تی ورکونکې ښځې

اود فرعون خلق پرې نه خبريدل | اومونږ داول نه په هغه باندې دائی گانې منع کړې وې

مِنْ قَبْلُ	فَقَالَتْ	هَلْ اَدُلُّكُمْ	عَلٰٓى اَهْلِ بَيْتٍ	يَّكْفُلُوْنَهٗ
دمخکښې نه	نواووئيل (خورئې)	آيا خبر درکړم زهٔ تاسو ته	په اهل ديو کور	چې پالنه به کوی ددهٔ

(چې دهيڅا تې ئې نه اخستو)نود موسى خور اووئيل | آيا زهٔ درته يوداسې کورنئ اوښايم | چې د ده پالنه

لَكُمْ وَهُمْ	لَهٗ	نٰصِحُوْنَ ﴿١٢﴾	فَرَدَدْنٰهُ	اِلٰٓى اُمِّهٖ
ستاسو دپاره او هغوئ به	دپاره دهغه	خير خواهان وی	واپس راوستو مونږ هغه	مور دهغه ته

به ستاسو دپاره کوی | اوهغوی به ددهٔ خيرخواه وی | نو مونږ هغه خپلې مور ته په واپس کړو

كَيْ	تَقَرَّ	عَيْنُهَا	وَلَا تَحْزَنَ	وَلِتَعْلَمَ	اَنَّ
دپاره ددې	چې خوږې شی	سترگې دهغې	او غمژنه نشی	او چې پوهه شی	چې بيشکه

چې د هغې سترگې پرې يخې شی | او چې غمژنه نه وی | ....او چې په دې پوهه شی چې

وَعْدَ اللّٰهِ	حَقٌّ	وَّلٰكِنَّ	اَكْثَرَهُمْ	لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣﴾
وعده دالله	رښتينې ده	وليکن	زيات خلق ددوئ	نه پوهيږی

د الله ﷻ وعده حقه ده | خو زيات خلق په دې (خبرو) نه پوهيږی |

قوله تعالى:- وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوْسٰى فٰرِغًا

د موسى عليه السلام پالنه دفرعون په کورکښې:- دموسى عليه السلام مورچه کله هغه په صندوقچه کښې واچولواود فرعونيانود ويرې په درياب کښې لاهوکړو نوډيره پريشانه شوه اوبغيرد الله تعالى د رښتونی رسول او د خپل ځيگر ټکړې موسى عليه السلام نه د هغې دبل څه څيز خيال پاتې نه شو.صبر اوآرام ئې لاړو په زړه کښې به ئې دموسى عليه السلام د خيال نه بل هيڅ خيال نه راتلو.که د الله تعالى دطرف نه د هغې د زړه ساتنه نه کيدله نوهغې به په بې صبرئی کښې راز ښکاره کړې وو خلقوته به ئې وئيل چه دغه شان زماماشوم ضائع شو.ولې الله تعالى د هغې زړه صبرکړو ډاډگيرنه اوتسلی ئې ورکړه اوهغې ته ئې کامل يقين ورکړوچه ستاماشوم به تاته خامخا ملاويږی.دموسى عليه السلام مور بی بی خپلې مشرې لورته چه لږه غوندې په عقل وه اوفرمائيل چه لورې ته دې صندوقچې ته گوره اوپه غاړه غاړه ورسره ځه گوره چه څه کيږی؟ ماته خبر اوکړه نودې د لرې نه هغې ته کتل او روانه وه خوپه داسې طريقه اوناجاره کښې چه بل چاته پته هم اونه لگی چه داد دې خيال ساتی او ورسره ورسره روانه ده. د فرعون محل ته په رسيدو اود هغه دوينځو راخستو پورې خود هغه خور بی بی اوکتل بيا هلته بهر اودريده چه کيدې شی څه معلومات اوشی چه دننه څه کيږی. هلته دا اوشوچه حضرت آسيه رضی الله عنها فرعون د هغه وينې تويولونه منع کړو او ماشوم ئې په خپله پالنه کښې واخستو. په شاهی محل کښې چه څومره دايانې وې ماشوم ئې ټولونه ورکړو هريوپه ډير محنت او مينه سره په ده باندې د پئيوځکلوکوشش اوکړوخود الله تعالى په حکم موسى عليه السلام ديوې ښځې نه هم يوگوټ پئی اونه څکل آخرئی دخپلووينځوپه ذريعه بهر اوويستلو چه چرته بهر څوك دائی پيداکړئی اود چا پئی چه اوڅکی هغه دلته راولئی. رب العالمين ته دامنظور نه وه چه د هغه نبی دې د مورنه بغيرد بل چا پئی اوڅکی اوپه دې کښې د ټولونه لوئی مصلحت داوو چه په

دي بهانه موسی ﷺ خپلې مورته اورسی. وينځوچه کله هغه بهر رااوويستلو نو خورئی اوپيژندلو خو دوی باندې هيڅ هم ظاهر نه کړل اونه دوی ته پخپله څه پته اولګيدې شوه. د هغه مور خو اول ډيره پريشانه وه خود دې نه پس الله تعالی هغې ته صبر اوآرام ورکړې وو اوهغه چپ او په تسلئی سره وه. خورئی ورته اووئيل چه تاسو دومره ولې پريشانه ئی؟ هغوی ونيل چه داماشوم د يوې دائی پئی هم نه څکی مونږ د ده د پاره د يوې دائی لټون کوو. دې اوريدو سره د کليم الله خوربې بی اووئيل که تاسو وائې نو زه د يوې دائی پته درکړم؟ممکن دی چه دا ماشوم د هغې پئی اوڅکی اوهغه د ده پرورش اوکړی اود ده خيرخواهی اوکړی. دې اوريدو سره د هغوی څه شك غوندې پيدا شوچه داجينئی د دې ماشوم د اصليت اود ده د مور پلار نه خبرده دائی راګيره کړه او دې نه ئی تپوس اوکړو تاته څه معلومه ده چه هغه ښځه به د ده کفالت اوخيرخواهی کوی؟ هغې زر جواب ورکړو سبحان الله څوك به دانه غواړی چه په شاهی درباركښې دې دهغه عزت اواكرام وی اود هغه د انعام په خاطر به څوك دې ماشوم له پئی نه ورکوی؟ د هغوی په عقل کښې هم راغله چه زمونږ اولنې ګمان غلط ووداخوتيك وائی دا پريږدئی اووئيل ښه ده رازه د هغوی کور راته اوښايه. دا هغوی سره خپل کورته راغله دخپلې مور طرف ته ئی ارشاره اوکړه چه دې له ئی ورکړئی نو شاهی نوکرانوهغه ماشوم دې ته ورکړوماشوم ددې پئی اوڅکل ډيرزرداخبرحضرت آسيه ﷺ ته ورکړې شو. دې اوريدو سره هغه ډيره خوشحاله شوه اوهغه ئی محل ته راوغوښتله اوډير څه انعام اواكرام ئی ورکړو. خودا پته ورته نه وه چه په واقعې کښې هم دابنځه ددې ماشوم خپله مور ده. صرف په دې وجه چه موسی ﷺ دهغې پئی څکلې وودهغې نه ډيره خوشحاله شوه ديوڅو ورځو پورې خو هم داسې کار روان وو. آخريوه ورځ حضرت آسيه ﷺ اووئيل زما خواهش دې چه ته هم محل ته راشه هم دلته اوسيږه خوره څکه اودې ماشوم ته پئی ورکوه. دموسی ﷺ مور وئيل چه داخومانه نه کيږی زه د بال بچ ښځه يم زما خاوندهم دې زه به ده ته په خپل کور کښې پئی ورکوم بيابه ئی تاسو کره راليګم. هم دا مقررشوه اوپه دې باندې دفرعون بی بی هم رضامندشوه. د موسی ﷺ د مور ويره په امن سره فقيری په مالدارئی سره اولګه په مړه سره اوذلت په عزت سره بدل شو. هره ورځ به ئی انعام اواكرام اخستلو خوراك څښاك اوکپړې وغيره به ورته په شاهی طريقه ملاويدلې خپل خوږ ماشوم به ئی په خپله غيږ کښې پاللو. يوه شپه يا يوه ورځ ياد يوې شپې ورځې نه پس الله تعالی د هغې مصيبت په راحت سره بدل کړو.

څوك چې حلاله کټه کوی او د الله ﷻ نه ويره کوی نو دهغه مثال د موسی ﷺ دمور دې:- په حديث شريف کښې دی چه کوم سړې خپل کارروزګار کوی اوپه دې کښې د الله تعالی ويره اوزما د سنتولحاظ ساتې دهغه مثال د موسی ﷺ د مور په شان دی چه هم په خپل بچی باندې پئی څکوی اواجرت هم اخلی([1]) دالله تعالی ذات پاك دې اوهم د هغه په لاس کښې ټول کارونه دی هم د هغه غوښتنه کيږی او کوم يوکار چه هغه نه غواړی هغه هيڅ کله نه کيږی. يقيناً هغه د هرهغه سړی امدادکوی څوك چه په هغه باندې توکل اوکړی. د هغه حکم منونکې دست ګير هم هغه دې اوهغه د خپلو نيکانو بنديګانوپه سخت وخت کښې په کارراځی اود هغوی تکليفونه اخواکوی اود هغوی تنګی په فراخئی سره بدلوی او د هريوخفګان نه پس ورته خوشحالی ورکوی. سبحانه مااعظم شانه.

قوله تعالی:- فَرَدَدْنٰهُ اِلٰٓى اُمِّهٖ

موسی ﷺ اعزاز او کرام سره د مور غيږې ته واپس کړې شو:- بيافرمائی مونږ هغه د خپلې مورطرف ته بيا واپس کړو دې دپاره چه د هغې سترګې يخې وی اوهغې ته دخپل بچی خفګان نه وی اودالله تعالی وعدې هم ربښتيااوګنړی اودايقين هم اوکړی چه هغه به ضرور نبی اورسول کيدونکې هم دې.اوس د

[1] ددې معنی روايت ابن ابی شيبه :۳۴۷/۵ ،بيهقی:۲۷/۹ ، المراسيل لابی داؤد:۳۳۳ کښې موجوددې.

موسیٰ ﷺ مور بی بی ښه په تسلئی سره د هغه پالنه کولو کښې مشغوله وه داسې پالنه ئی کوله لکه چه د یواوچتی درجې د پیغمبر کیدل پکاروو. اود رب حکمتونه د بې علمود نظرنه غیب وی. هغوی د رب تعالی دحکمونو غرض اود. هغې منلوسره د نیك انجام سوچ نه کوی اود ښکاره نفع نقصان پابند اوسیږی اوپه دنیاباندې مست وی هغوی سره داښه نه لګی ممکن دی چه کوم څیز هغوی خراب ګڼړی هغه ښه وی اوډیر ممکن دی چه کوم څیز هغوی ښه ګڼړی هغه خراب وی. که یوکارخراب ګڼړې نو څه معلومه ده چه قدرت په هغې کښې څه فائدې پټې کیخودې دی.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰىٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ

او هرکله چې اورسیدو موسی | خوانئ خپلې ته|او برابر شو په عقل|نو ورکړو مونږ هغه ته | حکمت او علم

او کله چې موسی ﷺ خپلې څوانئ ته اورسیدو | او ښه تکړه شو | نومونږ ورته حکمت اوعلم ورکړو

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ۞ وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ

او دارنګې | بدله ورکوو مونږه | نیکانو خلقو له | اوننوتو هغه | ښار ته | په وخت

اومونږ نیکانو خلقو ته هم دغسې بدله ورکوو| او (یوه ورځ) موسی ﷺ د خلقو د غفلت په وخت کښې

غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ ۫ هٰذَا

دغفلت | داهل دهغې | نو بیا ئې موندو | په هغې کښې | دوه سړی | چې جګړه ئې کوله | دایو |

ښار ته داخل شو | ....نو هلته ئې دوه سړی په جنګ اولیدل | ....دا(یو)

مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِىْ

دډلې دهغې نه وو | او دا بل | ددښمنانو دهغه نه وو | نو امداد اوغوښتو دهغه نه | هغه سړی

خو د دهٔ دقوم څنی وو | او بل د ده د دښمنانوڅنی وو | نوکوم سړې چې دده دقوم وو | هغه د دښمن

مِنْ شِيْعَتِهٖ عَلَى الَّذِىْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى

چې دډلې دهغه نه وو | خلاف دهغه سړی |چې ددشمن دهغه نه وو | نو سوك ورکړو هغه له | موسی

د سړی په مقابله کښې دموسی ﷺ نه مدد اوغوښتلو | نو موسی ﷺ ورته یو سوک ورکړو

فَقَضٰى عَلَيْهِ ۫ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ عَدُوٌّ

نو کار ئې تمام کړو دهغه | اووئیل موسی | دا کار دعمل دشیطان نه دې | بیشکه هغه | دشمن دې

نوهغه مړ شو | موسی ﷺ اووئیل چې دا خو یو شیطانی کار اوشو | ....بیشکه هغه

مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ۞ قَالَ رَبِّ اِنِّىْ ظَلَمْتُ

ګمراهه کونکې دې | ښکاره | اووئیل موسی | اے ربه زما | بیشکه زهٔ چې یم | ظلم اوکړو ما |

ښکاره بې لاره کونکې دشمن دې | موسی ﷺ اووئیل چې ائې زما ربه ! ما په خپل

نَفْسِىْ فَاغْفِرْ لِىْ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ اِنَّهٗ هُوَ

په ځان خپل | نو ښښنه اوکړه ماته | نو ښښنه اوکړه الله | هغه ته | بیشکه هغه | خاص هم هغه |

ځان ظلم اوکړو | نوته راته معافی اوکړه | نو الله ورته معافی اوکړه | ......بیشکه هغه

الۡغَفُوۡرُ الرَّحِیۡمُ ﴿۱۶﴾ قَالَ رَبِّ بِمَاۤ اَنۡعَمۡتَ عَلَیَّ

بښونکې | مهربانه دې | اووئیل موسی اے ربه زما | په سبب دهغه انعام | چې تاکړې دې په ماباندئ

بخښونکې مهربان دې | موسی ﷺ اووئیل چې ائې زما ربه ! تاچې په ماکومه مهرباني کړې ده

فَلَنۡ اَکُوۡنَ ظَہِیۡرًا لِّلۡمُجۡرِمِیۡنَ ﴿۱۷﴾ فَاَصۡبَحَ فِی الۡمَدِیۡنَۃِ

نو هر ګز به نۀ کیږم زۀ | مددګار | دپاره دمجرمانو خلقو | پس صبا کړو موسی | په هغه ښار کښې |

نو زه بۀ هیڅرې د مجرمانو مددګار جوړنشم | ....نو موسی ﷺ په ښار کښې

خَآئِفًا یَّتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِی اسۡتَنۡصَرَہٗ

پریدونکې | اچې خطره ئې محسوسوله | نو ناساپه | هغه سړې | چې امداد ئې غوښتې وۀ دهغه نه |

د ویرې او انتظار په حالت کښې صبا کړو | څۀ ګوری چې پرون ترې نه کوم سړې امداد غوښتلې وو

بِالۡاَمۡسِ یَسۡتَصۡرِخُہٗ ؕ قَالَ لَہٗ مُوۡسٰۤی اِنَّکَ لَغَوِیٌّ

پرون | ابیا ئې فریاد کوۀ هغه ته | اووئیل هغه ته | موسی | بیشکه تۀ | خامخا بې لارې ئې |

هغه ورته نن بیا (دمدد دپاره) آوازونه کوی | موسی ﷺ ورته اووئیل چې ته خو ښکاره بې

مُّبِیۡنٌ ﴿۱۸﴾ فَلَمَّاۤ اَنۡ اَرَادَ اَنۡ یَّبۡطِشَ بِالَّذِیۡ ہُوَ عَدُوٌّ

ښکاره | پس هر کله چې | اراده اوکړه موسی | چې اونیسی | هغه سړې | چې هغه | دشمن وۀ |

لارې سړې یې | نو څه وخت چې موسی ﷺ هغه سړې ته لاس وراوږد کړو | کوم چې د دواړو په شریکه

لَّہُمَا ۙ قَالَ یٰمُوۡسٰۤی اَتُرِیۡدُ اَنۡ تَقۡتُلَنِیۡ کَمَا

ددواړو | نو اووئیل هغه اسرائیلی | اے موسی | آیا تۀ غواړې | چې اووژنې ما | الکه څنګه

دشمن وو | نو هغې (اسرائیلی) اووئیل چې ائې موسی ﷺ ! | ایا ته ما هم هغسې قتل کول غواړې | الکه

قَتَلۡتَ نَفۡسًۢا بِالۡاَمۡسِ ٭ۖ اِنۡ تُرِیۡدُ اِلَّاۤ اَنۡ تَکُوۡنَ جَبَّارًا

چې تاوژلې دې | یو سړې | پرون | نۀ غواړې تۀ | مګر | چې شې تۀ | زورور

چې پرون دې یو سړې وژلې وو | ته خوبس په دې زمکه کښې زوراور کیدل غواړې

فِی الۡاَرۡضِ وَ مَا تُرِیۡدُ اَنۡ تَکُوۡنَ مِنَ الۡمُصۡلِحِیۡنَ ﴿۱۹﴾

په زمکه (دمصر) کښې | اونۀ غواړې تۀ | چې شې تۀ | داصلاح کونکونه

.........اودا نه غواړې چې د روغې کونکو څنې شې

قوله تعالی:- وَدَخَلَ الۡمَدِیۡنَۃَ عَلٰی حِیۡنِ غَفۡلَۃٍ مِّنۡ اَہۡلِہَا

د موسی ﷺ دَ لاس نه دَ قبطی قتل:-موسی ﷺ د وړوکوالی ذکرکولونه پس اوس دهغه د ځوانئې دواقعه بیان کولې شی چه الله تعالی هغه ته حکمت اوعلم ورکړویعنی نبوت ئې ورکړو[1] نیکان هم داسې

---

[1]) الدرالمنثور: ۲۳۱/۵.

بدله مومي.بیادهغه واقعه ذکرکولې شي کومه چه د موسی ﷺ دمصر پریخودو ذریعه جوړه شوه اود کومې نه پس چه الله ﷻ هغه ته د رحمت مخ واړولو.ده مصرپریخودو اودمدین طرف ته لاړو.هغوی یوځل ښار ته راغی یاخودمابنام نه پس یاماسپښین په وخت(۱)خلق په خوراك څښاك یااوده کیدوکښې مشغول دی.په لاره باندې ډیر خلق نشته څه ګوری چه دوه کسان په خپل مینځ کښې په جګړه دی یواسرائیلی دې اویوقبطی.اسرائیلی دقبطی موسی ﷺ ته شکایت اوکړواود هغه زورزیاتې بیان کړو په دې باندې موسی ﷺ له غصه ورغله اویوه موکه ئې ورکړه په هغې سره چه هغه هم هغه وخت مړشو. موسی ﷺ اوویریدلو وئې وئیل چه داخود شیطان کاردې شیطان دښمن اوګمراه دې اود هغه د نوروګمراه کول هم ښکاره دی. بیائې دالله تعالی نه معافي غوښتله اواستغفارئې کولو الله تعالی هم اوبښلو او ښښونکې مهربان خوهغه دی.اوس ئې وئیل اې الله تعالی تاخومااله عزت بزرګی او نعمت راکړې دې زه دامخې ته ایږدم او وعده کوم چه بیا به هیڅ کله د یونافرمان په هیڅ کارکښې برابرې او امدادنه کوم.

قوله تعالی:- قَالَ يٰمُوْسٰٓى اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ

د قتل رازښکاره شو:- د موسی ﷺ د موکې نه قبطی مړشوپه دې وجه د هغوی په طبیعت کښې ویره وه ښار ته په ویره ویره راغلوچه اوګوری څه خبرې کیږی چرته راز خوښکاره شوې نه دې؟څه ګوری چه هم پرونې اسرائیلی یوبل قبطی سره په جنګ دې. د موسی ﷺ په کتوسره هغه د پرون په شان نن هم فریاد اوکړو اوزارې ئې کولې. حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل ته ډیر شیطان سړې ئې دې اوریدو سره هغه اوویریدو.کله چه حضرت موسی ﷺ د هغه ظالم قبطی طرف ته د هغه د ظلم بندولود پاره لاس وړاندې کولو نودې سړی د خپل کمینه توب او بزدلئی نه دا اوګڼړل چه ګنې هغوی هم ده ته بد اوونیل او هم دې رانیسی نود خپل ځان بچ کولود پاره ئې شور شروع کړوچه موسی ﷺ لکه څنګه چه تا پرون د یوسړی قتل کړې دې نن ما قتل کول غواړې؟پرونئی واقعه خو صرف د ده په وړاندې شوې وه څکه تراوسه پورې چاته پته نه وه لګیدلې خونن د ده په خُله دې قبطی ته معلومه شوه چه داکارد موسی ﷺ دې اودې بزدل اوډرپوك دې سره داهم ښکاره کړه چه ته خو په زمکه باندې سرکشه اوسیدل غواړې او ستا په طبیعت کښې خو اصلاح نشته. قبطی چه داواوریده نواوتختیدو اومنډه ئې کړه د فرعون دربار ته اورسیدواوهلته ئې مخبری اوکړه.دفرعون دزړه دخرابوالی اوس څه حدپاتې نه شواوزر ئې سپاهیانو اوزغلول چه موسی ﷺ راونیسئی او پیش ئې کړئی.

وَجَآءَ رَجُلٌ	مِّنْ اَقْصَا	الْمَدِيْنَةِ	يَسْعٰى	قَالَ	يٰمُوْسٰٓى
او راغي يوسړي	داخرسر	دهغه ښار نه	چې رامنډې ئې وهلې	اوونيل هغه	اے موسی
او يو سړي د ښارد بلې غاړې نه په منډه منډه راغلو	.... وې وئيل چې ائې موسی ﷺ				
اِنَّ الْمَلَاَ	يَاْتَمِرُوْنَ	بِكَ	لِيَقْتُلُوْكَ	فَاخْرُجْ	اِنِّيْ
بيشكه سرداران	مشوره كوى	خلاف ستا	چې اووژنى تا	نو اوځه ته	بيشكه زه
درباريان ستا په باره كښې مشورې كوى	چې تا اووژنى	نو ته د(ملك نه) بهر لاړشه	بيشكه زه		
لَكَ	مِنَ النّٰصِحِيْنَ ۝	فَخَرَجَ	مِنْهَا	خَآئِفًا	يَّتَرَقَّبُ
تاته	دنصيحت كونكونه يم	نو اووتو موسى	دهغه ښارنه	ايريدونكې	چې كتل به ئې هر طرفته
ستا خير خواه يم	نو موسى ﷺ د هغه ځائي نه د ويرې اوپريشانئ په حالت كښې اووتلو				

(۱) الطبری:۵۳۸/۱۹.

قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿۲۱﴾ وَلَمَّا

اووئیل موسی | اے ربه زما | نجات راکړې ماته | دقوم ظالم نه | او هر کله چې

دا ئې وئیل چې اې زما ربه ! ما د دې ظالمانو نه خلاص کړه | .... او څۀ وخت چې

تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّيٓ أَنْ يَّهْدِيَنِي

توجه اوکړه (روان شو) هغه | طرف | دمدین ته | نو وې وئیل | امید دې رب زما | چې اوبه ښائي ماته

موسی ﷺ د مدین طرف ته روان شو | ....نو وې وئیل | امید دې چې زما رب به را ته

سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿۲۲﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ

نیغه لار | او هر کله چې | اورسیدو | اوبو (کوهی) دمدین ته | نو وې مونده |

نیغه لار اوښائی | ....اوکله چې د مدین اوبو (دکوهی غاړې) ته اورسیدو | نو هلته ئې

عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُوْنَ ۬ وَوَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ

په هغې باندې | یوه ډله | دخلقو نه | چې اوبه کول ئې څاروی | اووې لیدلې | په ډډه دهغوئ نه

د خلقو یوه ډله بیاموندله چې (څاروی) خروبوی | اود هغوئ نه ئې یوې ډډې ته ئې دوه

امْرَاَتَيْنِ تَذُوْدٰنِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ؕ

دوه ښځې | چې رامنع کولې به ئې (ګډې خپلې) | اووئیل موسی | څه دې حال (کار) ستاسو |

ښځې اولیدې چې (خپلې ګډې ئې) منع کړې ولاړې وې | موسی ﷺ اووئیل چې تاسو څه غواړئی

قَالَتَا لَا نَسْقِيْ حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ

اووئیل هغوئ دوارو | چې اوبۀ نۀ ورکوو مونږ | تر هغې پورې | چې اوباسی څاروی | دا شپانۀ

هغوئ اووئیل چې مونږ ترهغه وخته (خپلو ګډو ته) اوبه نه ورکوو ترڅو چې ګډبانه (خپل کنډ کونه) اوبه ورنکړی

وَاَبُوْنَا شَيْخٌ كَبِيْرٌ ﴿۲۳﴾ فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى

او پلار زمونږ | بوډا دې ډیر | نو اوبۀ ئې کړل څاروی | دهغوئ دوارو | بیا | واپس لاړو

اوزمونږ پلار ډیر بوډا دې | نوموسی ﷺ د هغوئ دپاره (په ګډو) اوبۀ اوڅکولې | بیا یو اړخ ته

اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّيْ لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَيَّ

سوری ته | پس وې وئیل | اے ربه زما | بیشکه زۀ | هر هغه خیز ته | چې نازل ئې کړې ته ماته

په سوری کښې کیناستو | نودعائې اوکړه چې اې زما ربه اچې څه نعمت دې راولیږلو نو

مِنْ خَيْرٍ فَقِيْرٌ ﴿۲۴﴾

دخیر نه | محتاج یم |

زۀ ورته ډیر محتاج یم

قوله تعالی:- وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ يَسْعٰى اووئیل په عربۍ کښې رجل وائی پښوته. هغه دقوم فرعون نه یوخیرخواه تذکره:-دې راتلونکی ته ئې رجل اووئیل په عربۍ کښې رجل وائی پښوته. هغه چه کله اوکتل چه سپاهیان د موسی ﷺ په لټون کښې روان شو نودې په پښوسره په تیزو منډوپه یوه

نیزدې لاربانديې اووتلو اوزر ئې موسی ﷺ ته خبر ورکړو چه د دې خای مشرانو ستا د قتل اراده کړې ده تاسو ښار پریږدئی زه ستاسو خیرخواه یم زما خبره اومنئی.

قوله تعالی:- وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ

د مدین سخت سفر:- دفرعون اوفرعونیانو ارادې چه کله د دې سړی په ذریعه موسیء ﷺ ته معلومې شوې نوهغوی دهغه خای نه یکی یوازې چپ اوپټ اووتلوتردغه وخته پورې د هغوی ژوندخودشهزادګانو په شان تیرشوې ووسفرورته ډیرسخت معلوم شوخود ویرې ترهې په وجه به ئې اخوادیخوا کتل او نیغ روان وو اودالله ﷻ نه به ئې دعاغوښتله چه یاالله ماله ددې ظالمانویعنی فرعون اوفرعونیانونه خلاصې راکړې.روایت دې چه الله ﷻ د هغوی د لارخودنې دپاره یوه فرښته راولیګله چه په اس باندې هغوی سره وه اوهغوی ته ئې لاراوخودله.والله اعلم.په لږساعت کښې هغه دخنګلونواوبیابانونونه اووتلواود مدین لارې ته اورسیدلو.خوشحاله شواوونې فرمائیل چه ماته دالله ﷻ نه امید دې چه هغه به مې هم په نیغه لار بوځی. الله تعالی د حضرت موسی ﷺ دا امید پوره کړو اود دنیااوآخرت نیغه لار ئې نه صرف وراوخودله بلکه د نورو د پاره هم د نیغې لارخودونکې جوړشو.

قوله تعالی:- وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ

موسی ﷺمدین ته اورسیدو:- مدین سره نیزدې یوکوهي له راغلوچه ونې کتل نو ګډبانه اوبه په راښکلو راښکلو خپلو څاروو باندې څکې اوهلته موسی ﷺ داهم اولیدل چه دوه ښځې دی چه خپلې چیلئی د نوروخلقودڅاروو سره داوبوڅکلونه منع کوی.نوحضرت موسی ﷺ ته په دې چیلو اوبه دې ښځوباندې رحم راغلوچه دوی اوبه نه شی راویستلې اود ګډبانونه هم څوك دا خیال نه کوی چه د خپلو راښکلو شواوبونه دهغوی په چیلوهم اوڅکی.موسی ﷺ د هغوی نه تپوس اوکړو تاسوخپل څاروی د دې اوبو نه ولې منع کوئی؟ هغوی وئیل چه مونږ خو اوبه نه شو راویستلې چه کله د دوی څاروی اوبه اوڅکی او لاړ شی نودا بچ شوې پاتې اوبه به مونږ په خپلو څاروو باندې اوڅکو.

قوله تعالی:- فَسَقَىٰ لَهُمَا

دلسو ګسانو بوکه موسی ﷺپه یوازې راوویستله:- زمونږ پلاردې خوهغه ډیربوډا دې. موسی ﷺ پخپله دا اوبه راښکلې او په دوی باندې اوڅکلې. عمر ؓ فرمائی چه د دې کوهی خُله دې ګډبانو په یو لوئ کاڼې باندې بندکړې وه.کوم کاڼې چه به لسوکسانو په یوځای ددې نه اخوا کولوموسی ﷺ په یوازې خان هغه اخواکړواوهم یوه ډولچه ئې راویستې وه په هغې کښې الله تعالی برکت واچولو اود دې دواړو جینکوچیلئی مړې شوې. موسی ﷺ سترې ستومانه اوترې ترې د یوې اونې د سوری لاندې کیناستو. دمصر نه د مدین پورې پیدل په منډو راغلې وو په پښوکښې پولې شوې وې دخوراك ورسره هم هیڅ نه و. دونو پاڼې اووابنه مابنه ئې خوړل او خیټه ئې ملاسره لګیدلې وه اودوښوشین رنګ بهر ترې ښکاریدو.دنیمې کهجورې د پاره هم هغه په دې وخت کښې محتاج وو.سره د دې چه په دغه وخت کښې د ټول مخلوق نه زیات بزرګ د الله تعالی په نیزباندې هم دې وو. صلوات الله وسلامه علیه.

قوله تعالی:- ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ

هغه ونه څنګه او د څه وه؟ ابن مسعود ؓ فرمائی چه زه دشپې په سفرکولوسره مدین ته اورسیدم اود هغه خای دخلقو نه مې دهغه ونې باره کښې تپوس اوکړو دکومې لاندې چه دالله ﷻ کلیم دمه کړې وه. خلقو دیوې ونې طرفته اشاره اوکړه.ما اوکتل چه هغه یوه تکه شنه ونه ده.زما څاروې ډیر اوګې وو هغه په خُله کښې پاڼه واخستله اوتر ډیره ساعته پورې شوخوند وهلوخوآخرئی هغه واپس راوویستله ماد کلیم الله دپاره دعااوکړه اودهغه خای نه واپس شوم.یوبل روایت کښې دی چه هغه ددې ونې دکتود پاره تلې وود کومې نه چه الله ﷻ موسی ﷺ سره خبرې کړې وې لکه څنګه چه به روستو راځی ان شاء الله سدی

رحمه الله فرمائی چه دا دکیکر ونه وه.غرض د دي وني لاندي کیناستو موسی علیه السلام د الله ﷻ نه دعا اوکړه اي ربه زه ستاد احسانونو محتاج یم. د عطاء رحمه الله قول دي چه دي ښځي هم د موسی علیه السلام دعا واوریده. (۱)

فَجَآءَتْهُ اِحْدٰىهُمَا تَمْشِيْ عَلَى اسْتِحْيَآءٍ ز

پس راغله هغه ته | یوه ښځه ددواړو نه | چې تله | په حیاء سره

بیا دي دوؤ جینکو کښي یوه ورته (واپس) راغله چې په حیا سره راروانه وه

قَالَتْ اِنَّ اَبِيْ يَدْعُوْكَ لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَا

اووئیل هغې | بیشکه پلار زما | غواړي تالره | دپاره ددي چې درکړي تاته | مزدوري | دهغې

هغې اووئیل چې زما پلار تا غواړي | ....چې تاته زمونږ په دي کنډک باندي داوبو

سَقَيْتَ لَنَا ط فَلَمَّا جَآءَهٗ وَقَصَّ عَلَيْهِ

چې اوبه کړل څاروی تا | مونږ لره | پس هر کله چې | راغلو موسی هغه ته | او بیان ني کړه | هغه ته

څښولو بدله درکړي | نو څه وخت چې هغه شعیب ته ورغلو | او هغه ته ئې خپله قصه بیان

الْقَصَصَ لا قَالَ لَا تَخَفْ قف نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

قیصه (خپله) | اووئیل هغه | مه یریږه | خلاص شوي ته | دقوم ظالم نه |

کړه | ....نو هغه (شعیب) ورته اووئیل چې مه ویریږه تا دظالمانو نه خلاصي بیاموندلو

قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰۤاَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ اِنَّ خَيْرَ

اووئیل | یوې ښځې ددواړو نه | اے پلاره | مزدور اونیسه دۀ لره | بیشکه غوره

په دي جینکو کښي یوې اووئیل چې ائي زما بابا جانه! | دي په مزدورۍ سره اونیسه | ځکه

مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمِيْنُ ﴿۲۶﴾ قَالَ

دهغه چاچي ته ئې مزدور کوې | هغه څوک دي چې قوي وي | امانتدار وي | اووئیل پلار دهغې

چې ښه مزدور کار هغه دي چې قوي او امانتدار وي | ....هغه ورته اووئیل چې

اِنِّيْۤ اُرِيْدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هٰتَيْنِ

بیشکه زۀ غواړم | چې په نکاح درکړم تاله | یوه | ددي دواړو لونړو نه | په دي شرط

زۀ دا غواړم چې په خپلو دوؤ لونړو کښي دیوې تاسره نکاح اوکړم | خو په دي شرط

عَلٰۤى اَنْ تَاْجُرَنِيْ ثَمٰنِيَ حِجَجٍ ج فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا

چې ته به مزدوري کوې زما سره | اته | کاله | پس که پوره کړل تا | لس کاله

چې ته به اته کاله ما سره مزدوري کوې | او که چرې تا لس کاله پوره کړل

فَمِنْ عِنْدِكَ ج وَمَاۤ اُرِيْدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَيْكَ ط

نو هغه به دطرفه ستا نه وي | اونۀ غواړم زۀ | چې سختي اوکړم زۀ | په تا باندي |

نودابۀ ستا دطرفه احسان وي | او زۀ تا په مشقت کښي د اچولو څه اراده نه لرم (چې سخت کارونه درباندي کوم)

(۱) الطبری:۵۵۷/۱۹.

سَتَجِدُنِيٓ	اِنْ شَآءَ اللّٰهُ	مِنَ الصّٰلِحِيْنَ﴿٢٧﴾	قَالَ	ذٰلِكَ
زر ده چې ته به بیا مومې ما لره	که اوغواړي الله	دصالحانونه	اووئیل موسی	چې همدا

ته به انشاء الله ما په معامله کښې ډیر ښه بیامومې | موسی ﷺ اووئیل چې دا خبره زما

بَيْنِيْ	وَبَيْنَكَ ؕ	اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ	قَضَيْتُ
وعده شوه په منځ زما	او په منځ ستا کښې	هره یوه	ددې دواړو نیتیو	چې پوره کړه ما

او ستا په مینځ کښې فیصله شوه | په دواړو کښې هره یوه نیته چې زه پوره کړم

فَلَا عُدْوَانَ	عَلَيَّ ؕ	وَاللّٰهُ	عَلٰى مَا	نَقُوْلُ	وَكِيْلٌ﴿٢٨﴾
نونۀ به وی زیاتې	په ما باندې	او الله	په هغه خبرو	چې وایو ئې مونږه	ساتونکې نګهبان دې

نو په ما به څه زور نه وی | ....او څه چې مونږ وایو الله ﷻ په هغې باندې ګواه دې

قوله تعالى:- فَجَآءَتْهُ اِحْدٰىهُمَا تَمْشِيْ عَلَى اسْتِحْيَآءٍ

شیخ کبیراودموسی ﷺ نکاح:- ددې دواړو جینکوپه بزوباندې چه کله موسی ﷺ اوبه اوڅکولې،نودوی خپلې بزې کورته واپس بوتلې، پلارئې اولیدل چه نن دوی دوخت نه مخکښې راغلې،نوتپوس ئې ترې اوکړوچه نن څه خبره ده؟هغوی ورته رښتونې واقعه واوروله، شعیب ﷺ ددې دواړونه یوه هم هغه وخت اولیږله چه لاړه شه اوهغه ماته راوله،هغۀ موسی ﷺ ته ورغله اوځنګه چه دکورنۍ پاك لمنو ښځو دستوروی په شرم اوحیا سره په خپل څادرکښې پټه په پرده کښې روانه وه،مخ ئې هم دڅادرپه پلوښت کړې وو([1])بیادهغې هوښیارتیااوصداقت ته اوګورئ چه صرف دائې ورته اونه وئیل چه زماپلارتا غواړي،ځکه چه په دې کښې دشك دخبروګنجائش وو،صفا ورته اووئیل چه زماپلارتاته د مزدورئ درکولودپاره اوداحسان بدله خلاصولودپاره تا رابلې.کوم احسان چه تاپه مونږ په بزوباندې اوبو څکولو سره کړې دې.کلیم الله چه اوږې ترې یك یواځې مسافراوبې خرچه وو، ته داموقعه غنیمت معلومه شوه دلته راغې هغۀ ئې یومشر اوکتړلو اودهغۀ په تپوس باندې ئې خپله ټوله قیصه پوره په پوره ورته بیان کړله،هغۀ ورته تسلی ورکړه اووې فرمائیل چه اوس درسره څه ویره ده؟دهغه ظالمانو دلاسه تۀ راخلاص شوې دلته دهغوی حکومت نشته.

دا شیخ کبیرڅوك وو؟:- بعضې مفسیرین وائی چه دابزرګ حضرت شعیب ﷺ وو،چه دمدین والودپاره د الله ﷻ دطرف نه پیغمبرراالیږلې شوې وو،همدغه مشهورقول دې.امام حسن بصریm اونور ډیر عالمان دغسې فرمائي،دطبرانی یوحدیث کښې دی چه کله سلمه بن سعد غزي ﷺ دخپل قوم دطرف نه بطوراستاذې درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه دشعیب ﷺ دقوم په کس اودموسی ﷺ په سخرانه دې مرحباوی([2]) چه تاته هدایت اوکړې شو،بعضې وائی چه دې د شعیب ﷺ ورارهٔ وو،اوڅوك وائی چه دشعیب ﷺ دقوم یو مومن سړې وو،دبعضوقول دې چه د شعیب ﷺ زمانه خودموسی ﷺ دزمانې نه ډیره مخکښې وه،دهغوی داقول دقران کریم ددې قول نه اخذ کړې شوې دې چه﴿وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ﴾([3])دلوط ﷺ قوم ستاسونه ډیرلرې نه دې.اوداهم دقران نه ثابته ده چه دلوطیانوهلاکت دابراهیم ﷺ په زمانه کښې شوې وو،اوداهم ظاهره ده چه دحضرت ابراهیم

[1]) ایضا۱۹\۸۵۸ حاکم ۲\٤۰۷.
[2]) البزاز ۱۸۱۸،طبرانی ٦۳٦٤.
[3]) ۱۱\هود:۸۹.

ﷺ اوحضرت موسیﷺ په مینځ کښې زمانه ډیره اوږده ده،تقریبا دځلورو سووکالو څنګه چه د بعضې مورخینوقول دې.اوبعضې خلقوددې مشکل داجواب ورکړې دې چه دحضرت شعیبﷺ عمر ډیراوږدوو،دهغوی مقصدغالباً ددې اعتراض نه بچ کیدل دی ،الله اعلم.یوه بله خبره هم په خیال کښې ساتئ چه کۀ دابزرګ هم حضرت شعیبﷺ وې، نو پکاروه چه په قران کښې په دې موقعه دهغۀ نامه واضحه اخستې شوې وې،اوالبته په بعضې حدیثونو کښې داراغلی دی چه داحضرت شعیبﷺ وو، خوددې خدیثونوسندصحیح نه دې،څنګه چه به مونږ ډیرزرواضحه کړو انشاءاللهﷻ.دبنی اسرائیلوپه کتابونوکښې ددۀ نوم یثرون وئیلې شوې دې.والله اعلم.

قوله‌تعالی:- قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا

دا هم هغه وه چې موسی ﷺ د راغوښتلو دپاره تلې وه:- دابن مسعودﷺخوې فرمائی چه ثیرون د حضرت شعیبﷺورارۀ وو،دابن عباسﷺنه روایت دې چه دې یثربی وو،ابن جریر"رح"فرمائی چه دا خبره به هغه وخت ثابتیده هرکله چه ددې په باره کښې څه خبرمروی وواوداسې نه ده.ددۀ په دواړو لونړو کښې یوې دپلارخیال دې طرف ته راګرځولو،داخیال راګرځولووالله هم هغه لوروه چه دموسی دپاره راغوښتودپاره ورغلې وه،ورته اووئیل چه تاسودې زمونږ دبزودځرولودپاره اوساته،ځکه چه کارکونکې هم هغه ښه وی چه طاقتور وی ، امانتداروی ،پلارترې تپوس اوکړو،چه تاته څنګه پته اولږیده چه په دۀ کښې دادواړه صفتونه شته،لوروورته جواب ورکړوچه لس طاقتوروکسانوپه یوځائې چه کوم کاڼې د هغه کوهی نه لرې کولې شوهغۀ په یواځې هغه لرې کړو،ددې نه ددۀ دطاقت اندازه په اسانئ سره لګیدې شی.دهغۀ دامانتدارئ اندازه ماته داسې اوشوه چه کله ماهغه تاته راوستونوددې وجې نه چه هغه دلارې نه ناواقفه ووزۀ دهغۀ نه وړاندې شوم.هغۀ راته اووئیل ،ته زمانه روستو شه، او کوم ځائې کښې چه لاره بدلول وی نوهغه طرف ته کاڼې راغورځوه زۀ به پوهه شم چه په دې لاره تلل پکاردی.([1])

دریوکسانو ډیرعقل مندئ کارکړې دې؟:-ابن مسعودﷺفرمائی چه ددریوکسانوپه شان پوهه، عقلمندی معامله فهمی اودوربینی په بل ځاکښې بیانه موندې شوه،دابوبکرﷺ عقل مندی هرکله چه هغۀ دخپل ځان نه پس دخلافت دپاره جناب حضرت عمرﷺ خوښ کړلو.دحضرت یوسفﷺ اخستونکې مصروالا چاچه په یونظرحضرت یوسفﷺاوپیژندلواوخپلې ښځې ته اوفرمائیل چه دې په ښه شان سره ساته، او دهغه بزرګ لورچاچه دموسی ﷺ په باره کښې خپل پلارته سفارس اوکړوچه دې په کاربانذې اولګوه دې اوریدوسره ددې جینئ پلارموسیﷺته اوفرمائیل،که ستاخوښه وی نوزۀ به په دې مهربانذې ([2]) پدې دواړوجینکوکښې دیوې نکاح تاسره اوکړم چه اتۀ کاله زمونږ بزې اوڅروه،ددوی دواړو نومونه صفورااولیایاصفوراوشرفاچاته چه به ئې لیاهم وئیله.اصحاب ابی حنیفه mپدې باندې استدلال کړې دې چه یو کس دداقسمه بیعه اوکړی چه زه په دوو غلامانوکښې یودسلوپه بدله کښې خرڅوم او اخستونکې منظورکړی نودابیعه ثابته اوصحیح ده.والله اعلم.دې بزرګ ورته اووئیل چه اتۀ کاله خو ضروری دی خو ددې نه پس ددوؤکالوتاته اختیار دې .کۀ په خپلئ خوشئ سره دوه کاله زماکارنورهم اوکړې نوښه ده ګنی په تالازم نه ده.تۀ به اووینې چه زۀ بدسړې نه یم.تاته به تکلیف نه درکوم.

قوله‌تعالی:- عَلٰۤى اَنْ تَاْجُرَنِیْ ثَمٰنِیَ حِجَجٍ ۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا

دې ایت مبارک نه دعلامه اوزاعی استدلال:- امام اوزاعی ددې نه استدلال کړې دې اوفرمائیلې ئې دی چه کۀ څوك اووائی چه فلانی څیزپه نغدوباندې په لس اوپه قرض باندې په شلوخرڅوم نوبیع صحیح ده.اوخریدارته اختیاردې چه په لسونغدونې اخلی یاپه شلوقرض اخلی،هغوی ددې حدیث هم دغه

[1]) الطبری:۱۹\۵٦۲، حاکم:۲\٤۰۷.
[2]) حاکم:۲\۳٤۵.

مطلب اخلی په کوم کښې چه دی چه کوم کس په دوُوبیعو کښې یوه بیعه اوکړی دهغهٔ دپاره دکمی والا بیعه بیعه ده ګنی سود(۱) خودامذهب غورطلب دې دکوم ددتفصیل چه داځائې نه دی .والله اعلم.

اصحاب امام احمد "رح" ددې ایت نه استدلال کړې دې اوفرمائیلی ئې دی چه په خوراك څخاك اوجامو باندې په مزدورئ اوکارروزګارترې باندې لړول صحیح دی.ددې په دلیل کښې دابن ماجه یوحدیث هم دې چه په دې خبره باندې دې چه مزدورمقررول په هغه مزدورئ باندې چه هغه په په مړه خیټه روټئ خوری په دې حدیث کښې راغلی دی.چه رسول الله ﷺ دسوره طس تلاوت اوفرمائیلوکله چه دحضرت موسی علیه السلام ذکرپورې راورسیدونووې فرمائیل چه حضرت موسی علیه السلام خپله خیټه مړه ساتلودپاره اوخپل شرم ګاه بچ کولودپاره اته یالس کاله پورې خپل ځان نوکراولګولو(۲) ددې حدیث یوبل راوی مسلمه بن علی الخشنی دې چه ضعیف دې.داحدیث په بل سندسره هم مروی دی خوهغه سندهم دنظرنه خالی نه دې.کلیم الله دبزرګ شرط قبول کړلواووې فرمائیل چه په مونږ په تاکښې دافیصله اوشوه ماته به اختیاروی چه خواه که لس کاله پوره کوم یاداتوکالونه پس پریږدم. د اتوکالونه پس به ستاپه ماباندې هیڅ دمزدروئ حق لازمی نه وی.مونږ الله تعالی په خپله دې معامله باندې ګواه جوړو،اودهغهٔ کار سازی کافی ده.نوګوالس کاله پوره کول مباح دی خوهغه زیاتی څیزدې ضروری نه دې.ضرورات‌ۀ کاله دی.څنګه چه دمنی داخری دوُوورځوپه باره کښې دالله تعالی حکم دې اوځنګه چه په حدیث کښې دی، حضوراکرم ﷺ حمزه بن عمرواسلمی رضی الله عنه ته فرمائیلې ووچاچه به په کثرت سره روژې نیولې،چه کهٔ په سفر کښې روژې نیسې نوتاته اختیاردې ګنی مه نیسه،نوهم تاته اختیاردې.باوجوددې چه په دویم دلیل سره نیول افضل دی.(۳)

موسی علیه السلام لس کاله پوره کړې وو ددې دلائل:-چنانچه ددې دلیل هم راغلې دې چه موسی علیه السلام لس کاله پوره کړې وو،په صحیح بخاری‌کښې دی چه دسعیدبن جبیر رضی الله عنه نه یویهودی سوال اوکړو چه موسی علیه السلام اتهٔ کاله پوره کړې وویالس؟نوهغوی ورته اوفرمائیل ماته پته نشته.بیادعربودیرلوې عالم حضرت ابن عباس رضی الله عنه ته ورغلل اودهغهٔ نه ئې هم دغه سوال اوکړو،نوهغوی ورته اوفرمائیل چه په دې دواړو مدو کښې کومه موده ډیره پاکه وه،هم هغه هغوی پوره کړه،یعنی لس کاله،دالله پیغمبرچه څه وائی هغه پوره کوی(۴)حدیث فتون کښې دی چه سوال کونکې نصرانی وو،خوپه بخاری کښې چه څه دی هم هغه اولې دې.والله اعلم.په ابن جریرکښې دی چه رسول الله ﷺ دحضرت جبرائیل نه سوال اوکړوچه حضرت موسی علیه السلام کومه موده پوره کړې وه،نوجواب ورته ملاوشوچه په دې دواړوکښې کوم یوکامل اومکمل موده وه(۵)په یومرسل حدیث کښې دی چه دحضوراکرم ﷺ نه چاداتپوس اوکړونوحضور ﷺ دحضرت جبرائیل علیه السلام نه تپوس اوکړو،جبرائیل علیه السلام دبلې فرښتې اوتردې پورې چه فرښتې دالله نه تپوس اوکړو. الله تعالی جواب ورکړوچه په دواړوکښې پاك اوپوره موده یعنی لس کاله.په یوحدیث کښې دی چه د حضرت ابوذر رضی الله عنه په سوال باندې حضور اکرم ﷺ دلسوکالودمودې پوره نوم اخستوسره داهم اوفرمائیل چه که ستاته تپوس اوشی چه دکومې جینئ سره حضرت موسی علیه السلام نکاح کړې وه نوجواب ورکړه چه په دواړوکښې کومه یوه کشره وه(۶) اوپه روایت کښې دی حضور اکرم ﷺ ډیره موده پوره اوښودل.

---

(۱) ابی داؤد کتاب البیوع باب فی من باع بیعین فی بیعه وسنده حسن ابن حبان:۳\۴۳۴، بیهقی:۳\۳۴۳، حاکم:۲\۴۵.

(۲) ابن ماجه کتاب الرهون باب اجارة الاجیر علی طعام بطنه:۲۴۴۴.

(۳) صحیح بخاری کتاب الصوم، باب الصوم فی السفروالافطار:۱۹۴۳، صحیح مسلم:۱۱۲۱، ابی داؤد:۲۴۰۲، ترمذی:۷۱۱

(۴) صحیح بخاری کتاب الشهادت ع ۲۶۸.

(۵) حاکم:۲/۴۰۷-۴۰۸،مسندابی یعلی:۲۳۰۸، مسندحمیدی:۵۳۶ وسنده حسن.

(۶) البزار:۲۲۴۴

دموسى عليه السلام د خپل سخر نه رخصتى او بزې اخستل:-بيانې اوفرمائيل چه حضرت موسى عليه السلام د حضرت شعيب عليه السلام نه رخصت واخستواوروان شونو خپلې ښځې ته ني اوفرمائيل چه دخپل پلارنه څوبزې واخله چه په هغې زمونږ گزاره اوشى.هغې دخپل پلارنه سوال اوكړونوهغهٔ ورسره وعده اوكړه چه دې كال هرڅومره بركې بزې وى ټولې ستادى.حضرت موسى عليه السلام دبزوپه خيټوخپله امساراكاږله نودهرې يوې دوه دوه درې درې بچى اوشو،اوټول په ټوله دبرګ نسل واله،چه اوس هم په لټولوموندې شى.په دويم روايت كښې دى چه دحضرت شعيب عليه السلام ټولې بزې ښائسته دتوررنګ وې،څومره بچى چه په دغه كال اوشوټول بې عيبه وو،اوږدكوږكو غولانځوواله اوډيرپيّ وركونكى وو.

ددې ټولوروايتونوانحصارپه عبدالله بن لهيعه باندې دې،چه دښهٔ حافظې واله نه دې اوويره ده چه دا روايتونه مرفوع نه وى.چنانچه په يوبل سندسره دادانس بن مالك رضي الله عنه نه موقوفا مروى دى اوهغه كښې داهم دى چه دټولو بزوپه دغه كال برګ بچى راوړل اوديوې بزې نه علاوه نورټول موسى عليه السلام بوتلې.

فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ

پس هر كله چې | پوره كړه | موسى | نيټه | او روان شو | دټبر خپل سره | نووې ليدو |

نوڅه وخت چې موسى عليه السلام نيټه پوره كړه | او د خپل كوروالا سره (مصرته واپس) روان شو

مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ نَارًا ۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْٓا اِنِّىْٓ

دطرفه د طور نه | وور | اووئيل موسى | كور والو خپلو ته | چې ايسار شئ دلته | بيشكه ما

نودطور(نومې غر) طرف نه ئې اور اوليدو | خپل كور والا ته ئې اووئيل چې تاسودلته ايسار شئ اما

اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّىْٓ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ

اوليدو | اور | شايد چې | راوړم تاسو ته | دهغه ځائې نه | څه خبر | يا سكروټه

اور ليدلې دې | كيدې شى چې تاسو دپاره د هغې نه څه خبر راوړم | يا د اور يوه شعله چې

مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّآ اَتٰىهَا

دهغه وور نه | دپاره ددې چې تاسو | ورته تاوده شئ | پس هر كله چې | راغې موسى هغې وور ته

تاسو ورته ځانونه تووده كړئ | ...... څه وخت چې موسى عليه السلام اور ته نژدې اورسيدو

نُوْدِىَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِى الْبُقْعَةِ الْمُبٰرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

اواز اوشو | دطرفه دميدان ښى نه | په ځائې مبارك كښې | دونې نه |

نو د هغې ميدان د ښى طرفنه په هغه مبارك ځائې كښې ديوې ونې نه ورته آواز اوشو

اَنْ يّٰمُوْسٰٓى اِنِّىْٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ اَلْقِ

چې اے موسى | بيشكه زهٔ چې يم زهٔ الله يم | رب دمخلوقاتو | او حكم اوشو چې اوغورزوه |

چې ائې موسى! بيشكه زهٔ هغه الله جل جلاله يم چې د ټول مخلوق پروردګار يم | او خپله

عَصَاكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ

همسا خپله | پس هر كله چې | اوليده موسى هغه | چې خوزيږى | لكه چې هغه | نرې مار دې |

همسا اوغورزوه | نو څه وخت چې هغه اوليدل چې همسا لكه دمار غوندې حركت كوى

وَّلّٰى　مُدْبِرًا　وَّلَمْ يُعَقِّبْ ؕ　يٰمُوْسٰۤى　اَقْبِلْ

نو اوګرزيدو هغه | شاګونکي | او په شاني اونه کتل | حکم اوشو اے موسى | رامخکښې شه |

نو شاطرف ته ئې منډه کړه او په روستو ئې اونه کتل (مونږ اووئيل) چې ائې موسى اراوړافدې شه

وَلَا تَخَفْ ۫　اِنَّكَ　مِنَ الْاٰمِنِيْنَ ۝　اُسْلُكْ　يَدَكَ　فِيْ جَيْبِكَ

اومه يريږى | بيشکه ته | دامان موندونکونه ئې | ننباسه | لاس خپل | په ګريوان خپل کښې |

او وېرېږه مه خکه چې ته په امن کښې يې | .... وخپل لاس ګريوان ته ورداخل کړه

تَخْرُجْ　بَيْضَآءَ　مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ ۫　وَّاضْمُمْ　اِلَيْكَ　جَنَاحَكَ

رااوبه وزي | سپين ځليدونکي | بې دعيب (تکليف) نه | او جوخت کړه | ځان ته | لاس خپل |

نوبغير د څه عيب نه به ځلنده سپين راوځى | .... او دويرې (دلرې کولو) دپاره

مِنَ الرَّهْبِ　فَذٰنِكَ　بُرْهَانٰنِ　مِنْ رَّبِّكَ　اِلٰى فِرْعَوْنَ

ديرې نه دبچکيدو دپاره | پس دا دواړه | (نښې دليلونه دى | دطرفه درب ستا نه | فرعون ته

خپل لاس بيا خپل ځان سره يو ځائې کړه (نو اولنى حالت ته به واپس شى) دا ستا د رب د طرفنه فرعون

وَمَلَا۟ئِهٖ ؕ　اِنَّهُمْ　كَانُوْا　قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ۝

او درباريانو دهغه ته | بيشکه چې هغوئ | دى | قوم (خلق) فاسقان (نافرمان) |

او د هغه سردارانو دپاره دوه نخښې دى | يقينا هغوئ ډير نافرمانه خلق دى |

قوله تعالى:- فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ

موسى عليه السلام سره دخپلې ښځې مصر طرف ته واپسى:- مخکښې دابيان تيرشوچه موسى عليه السلام لس کاله پوره کړي وو. دقران ددې لفظ (الاجل) نه هم دې طرف ته اشاره ده، والله اعلم. بلکه دمجاهد رحمه الله خوقول دې چه لس کاله دااولس کاله نورنې هم تيرکړل. په دې قول کښې دې يواځې دې. والله اعلم. اوس دحضرت موسى عليه السلام خيال اوشوق پيداشوچه چپ په چپه وطن ته لاړشم. اوخپلوخپلوانوسره ملاوشم. نوسره د خپلې ښځې اوبزودهغې خانې نه روان شو، دشپې باران شروع شو، اويخې هواګانې په چليدو شوې، او سخته تيارة شوه، اوس که ئې هرڅومره ډيوه بلوله خورنړاکيده به نه، ډيرزيات حيرانه شوپه دې کښې نې اوليدل چه څه لرې لرې اوربل دې. نوخپلې ښځې ته ئې اوفرمائيل چه ته دلته ويساره شه، هلته څه رنړا ښکارى زه هلته ورځم که څوك هلته وونودهغه نه به دلارې معلومات هم اوکړم خکه چه مونږ لاره ورکه شوې ده. يابه زه دهغه ځانې لړشان اورراوړم چه په هغې سره ته ګرمه شې اوديخنۍ څه علاج اوشى. کله چه موسى عليه السلام هلته وراورسيدونودميدان دښى طرف ته دقبلې واله غرنه اوازنې واوريده، څنګه چه دقران په بل ايت کښې دى. وَمَاكُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ) ددې نه معلوميږى چه موسى عليه السلام داوردراوړلو په اراده دقبلې طرف ته تلې وو، اودقبلې طرف واله غرددة ښى طرف ته وو. اوپه يوبالکل تازه اوشنه اونه کښې اورډه نظرراتلو. چه دغرة په لمن کښې ميدان ته متصل وه، دې چه هلته لاړواوهغه حالت نې اوليدو حيران پاتې شو، چه ديوې شنې اونې نه داورشغلې په راوتو په نظر راخى. خواورېه څه څيزکښې بل په نظرنه راخى. هم دغه وخت دالله تعالى دطرف نه اوازراغې، عبدالله رضي الله عنه فرمائى چه ماهغه اونه د کومې نه چه حضرت موسى عليه السلام ته اوازشوې وليدلې ده، هغه يوه سرسبزاوتازه اونه ده چه پرقيږى. بعضې وائى چه دادعليق اونه وه، بعضې وائى چه دعوسج اونه وه، اوددة لرګې هم ددې اونې وو.

قوله تعالى:- اِنِّيْٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۙ

د اوور نه د الله ﷻ د موسی ؑ سره کلام او دوه معجزې ورکول:- کلیم الله واوریدل چه اوازراځی،چه اې موسی ؑ زهٔ رب اللعالمین یم،چه داوخت تاسره خبرې کوم.زهٔ چه څه اوغواړم کولې شم.زمانه سواځوك دعبادت لائق نشته،اونه زماسواځوك رب شته،زهٔ ددې پاك یم چه څوك زماپه شان وی،په مخلوق کښې هیڅوك زماشریك نشته،زهٔ یکتا،بې مثله اووحده لاشریك یم،زماپه ذات،زماپه صفاتواوزماپه کارونواوزماپه اقوالو کښې څوك زماسره شریك اوملګرې نشته،زهٔ دهرقسمه پاك اونقصان نه لرې یم، هم په دې اوازکښې ورته حکم اوشوچه خپل لرګې په زمکه باندې اوغورځوه،اوزماقدرت پخپلو سترګو اووینه،په بل ایت کښې دی چه اول ئې ترې تپوس اوکړوچه ستاپه ښی لاس کښې څه دی؟ موسی ؑ ورته جواب ورکړوچه دازمالرګې دې چه دې ته زهٔ ډډه وهم اودې سره زهٔ دخپلوبزودپاره پاڼړې راځندم. اونورډیرکارونه هم زماددې سره کیږی.اوس ئې ورته خبرورکړواوپه هغهٔ ئې هغه لرګې په زمکه اوغور خولو،هغهٔ په زمکه پریوتوسره یوه لویه اژدهاجوړه شوه اواخوادیخوا پرشیده،داددې خبرې دلیل ووچه وئیونکې واقعی الله تعالی دې.چه قادرمطلق دې،هغه چه څه ځیزته څه اوفرمائی هغه لرې کیدې نه شی.دسوره طه په تفسیرکښې هم ددې پوره بیان تیرشوې دې.دغه ویرونکی مار باوجود ددې چه ډیرزیات پیړوولکه دغشی په شان اخوادیخواتلوراتلو،خوله به ئی کهلاوکړه نو معلومیده به چه اوس به مې تیرکړی.په کوم ځائې چه به تیریدوکاڼړی به مات شو،چه دائې اولیدونو حضرت موسی ؑ اوویریدو،اودویرې دلاسه هلته تینګ نه شو،په اړولې پښواوتختیدواوشاته ئې هم اونه کتل.هم هلته ورته دالله تعالی دطرف نه اوازاوشوچه اې موسی دیخواراشه،مه ویریږه،ته زماپه امن کښې ئې،اوس دحضرت موسی ؑ زړهٔ په قلارشو،ښه په اطمینان سره اوبې ویرې هم هلته واپس راغې اوپه ادب سره اودریدو،دامعجزه ورکولونه پس ئې ورته بله معجزه داورکړه چه موسی ؑ به خپل لاس په ګریوان کښې ورکړواورابهربه ئې کړو،نولکه دسپوږمئ په شان پړقیدو،اوښانسته به ښکاریدهٔ، داسې نه چه لکه دکوړه دداغ په شان سپین شی داهم دالله تعالی په حکم باندې هلته اوکړل، خپل لاس ئې دسپوږمئ په شان منوراولیدو،بیائې ورته حکم ورکړوچاتاته ددې مارنه څه ویره رعب معلومیږی نو خپل لاسونه خپل بدن پورې اولګوه نوویره به دې ختمه شی.اوداهم هلته راغلل چه کوم کس دویرې په وخت کښې خپل لاس دالله تعالی ددې فرمان مطابق په خپل زړهٔ باندې کیږدی انشاءالله تعالی دهغهٔ ویره به ختمه شی.

حضرت مجاهد رح فرمائی چه په شروع دحضرت موسی ؑ په زړه کښې دفرعون نه ډیره ویره وه،بیابه چه کله دوی هغه اولیدونودادعابه ئې لوستله،(اللهم انی ادرابك فی نحره واعوذبك من شره):اې الله زهٔ تالره ددهٔ په مقابله کښې کوم،اوددهٔ دبدئ نه ستاپه پناه کښې راځم،الله تعالی ددهٔ دزړهٔ نه ویره اورعب لرې کړو،اودفرعون په زړهٔ کښې ئې واچولو،بیاخودهغهٔ داحال شوې ووچه حضرت موسی ؑ به ئې اولیدو نو دویره نه به ترې متیازې لاړې.دادواړه معجزې یعنی دعصائې موسی اویدبیضاء ورکولوسره ورته الله ﷻ اوفرمائیل چه اوس دفرعون اوفرعونیانوطرف ته رسالت واخله لاړشه اوددلیل په طور ورته دا معجزه پیش کړه،اودهغوی فاسقانوته دالله تعالی لاره اوښایه.

قَالَ رَبِّ	اِنِّيْ	قَتَلْتُ	مِنْهُمْ	نَفْسًا	فَاَخَافُ
اووئیل موسی اے ربه زما	بیشکه زهٔ چې یم	وژلې دې ما	دهغوئ نه	یو کس	پس زهٔ یریږم

موسی ؑ اووئیل اې زما ربه ! ما د هغوئ نه یو سړې وژلې وو ....زه د دې نه ویریږم

اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ۝	وَاَخِيْ هٰرُوْنُ	هُوَ اَفْصَحُ	مِنِّيْ	لِسَانًا	
چې قتل به کړې مالره	او رور زما هارون	هغه زیات فصیح دی	زمانه	په لحاظ دژبې سره	
چې ما به قتل کړي | اوزما د رور هارون ؑ ژبه زما نه زیاته روانه چلیږي | په دې وجه ته هغه					
فَاَرْسِلْهُ	مَعِيَ	رِدْاً	يُّصَدِّقُنِيْٓ	اِنِّيْٓ	اَخَافُ
پس اولیږه هغه	زما سره	مددګار	چې تصدیق کوی زما	بیشکه زهٔ	یریږم
ماسره زما مددګار جوړ کړه | چې هغه زما تصدیق اوکړي | ماسره داویره ده چې هغوئ به					
اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ۝	قَالَ	سَنَشُدُّ	عَضُدَكَ	بِاَخِيْكَ	
چې هغوئ به دروغ اوګڼري مالره	اووئیل الله	محکم به کړو مونږ	امتې (لاس) ستا	په رور ستا سره	
مادروغژن اوګڼري | الله ﷻ اوفرمائیل چې مونږ به ستا د رور په ذریعه ستا متې مضبوطې کړو					
وَنَجْعَلُ	لَكُمَا	سُلْطٰنًا	فَلَا يَصِلُوْنَ	اِلَيْكُمَا ۚ	
او دربه کړو مونږ	تاسو لره	طاقت	پس نهٔ به شي رسولې	تاسو ته (څه نقصان)	
اوتاسو دواړو ته به غلبه درکړو | ....نوهغوئ به درته په نقصان سره نشي دررسیدې					
بِاٰيٰتِنَا ۚ	اَنْتُمَا	وَمَنِ	اتَّبَعَكُمَا	الْغٰلِبُوْنَ ۝	
په سبب دایتونو زمونږ	تاسو دواړو	او هغه څوك	چې پیروی ئې او کړه ستاسو	به غالب وی	
زمونږ د نخښنو په وجه به تاسو دواړه اوچې چا ستاسو د دواړو تابعداری اوکړه غالب راځي |					

قوله تعالی:- قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا

دموسی ؑ نبوت اوبعثت اود خپل رور دَ پاره دَ مقام نبوت دعا:- داتیرشوچه موسی ؑ دفرعون د ویرې نه د هغهٔ ښارنه تختیدلې وو،کله چه الله ﷻ ورته دهغه خائې اوهغوی ته دنبی په طور دتلو دپاره اوفرمائیل نودوی ته هغه هرڅه رایادشو،اوعرض ئې اوکړوچه اې الله زمادلاسه دهغهٔ دیوکس ساه وتلې وه نوهسې نه دبدلې په نامه هغه زماپه مرګ پسې اونه لګی.دحضرت موسی ؑ دوړوکوالی په زمانه کښې چه کله ددوی ؑ په وړاندې دتجربې په طوریوه سکروټه اویوه کهجوره یایوه ملغلره کیښودې شوې وه نودوی سکروټه رانیولې وه،اوپه خوله کښې ئې اچولې وه.ددې دوجې نه دهغهٔ په ژبه کښې نقص پاتې شوې وو، اوهم ددې وجې نه دهٔ دخپلې ژبې دپاره دالله تعالی نه دعاغوښتلې وه چه زمادژبې لړونه کهولاو کړه.چه خلق زماپه خبره پوهه شی. اوزماروورهارون زماوزیرجوړکړه،دې سره زمامتې مضبوطې کړه او هغه زماپه کارکښې شریك کړه،چه دنبوت اورسالت فریضه اداشی.اوستابندګانوته ستادلونیوالې دعوت ورکړې شو،دلته هم ددهٔ نه دادعانقل ده،چه دوی ؑ اوفرمائیل چه زماروورهارون زماسره خپل رسول جوړکړه چه هغه زماملګرې اووزیرشی.هغه زماپه خبرو د خلقو باوررااولی چه زمامتې مضبوطې وی اوزمازړهٔ داډه وی.اوداخبره هم ده چه دوه اوازونه دیواوازپه نسبت زیات مضبوط اوداثرنه ډك وی.که زهٔ یواځې وم نوویره ده چه چرته هغوی زماخبره ردنه کړي.اوکه هارون ؑ راسره وونوزماپه خبرو به خلق پوهوی،جناب باری ارحم الراحمین ورته جواب ورکړوچه سوال منظوردې اومونږ به ستادرورپه وجه تاته مدددرکړو،اوهغه به هم ستاسره نبی جوړکړو.

څنګه چه په بل ایت کښې دی (قداوتیت سؤلك یاموسی) اې موسی استاسوال پوره کړې شو،په بل ایت کښې دی چه مونږپه خپل رحمت هغه اودهغهٔ روړهارون نبی جوړکړو.لکه دمشرانوویناده چه هیڅ یوروړپه

خپل رورباندې هغه احسان اونه کړوکوم چه ﷺموسیؑ په خپل رورهارونؑباندې کړې وو، الله ﷻ ته نې دعااوکړه اوهغه ئې نبي جوړکړو، دادموسیؑدلوئې بزرګۍ دلیل دې.چه الله ﷻ ددهٔ داسې دعاهم ردنه کړه.واقعې دې داللهﷻ په نزدډیرې اوچتې مرتبې واله وو، بیافرمائي چه مونږ به تاسو ته زبردست دلیلونه اوکامل ثبونه درکړوفرعونیان تاسوته هیڅ تکلیف نه شي درکولې، ځکه چه تهٔ زماپیغام زما بندګانو ته رسولوواله ئې.داسې زهٔ دخپلودشمنانونه محفوظ ساتم.ددوی مددګاراو حمایتي زهٔ په خپله جوړ شم.انجام کارداچه ته اوستامنونکی به غالبه راځي ځنګه چه فرمان دې، الله تعالی لیکلی دی چه زهٔ اوزمارسولان به غالب راځي.اوالله قوت والا تعالی عزت والا دې.

بل ایت کښې دی ﴿إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا﴾الخ...مونږ دخپلورسولانواوایمان والوددنیاپه ژوندکښې هم مددکوو الخ. دابن جریرؒپه نزدددې ایت معنی داده چه زمونږپه ددرکړې غلبې په وجه به فرعونیان تاسوته تکلیف دراونه رسوی.اوزمونږ ددرکړې شوې ایتونوپه وجه به غلبه هم تاته حاصله وی.خومخکښې چه کوم مطلب بیان شودهغې نه هم داثابته ده نوددې څه حاجت نشته.والله اعلم.

فَلَمَّا | جَآءَهُم | مُّوسَىٰ | بِـَٔايَٰتِنَا | بَيِّنَٰتٍ | قَالُوا۟

پس هر کله چې | ورغې هغوئ ته | موسی | دنښو زمونږ سره | چې ښکارندې دی | نو اووئیل هغوئ

نوهرکله چې موسیؑ هغوئ ته زمونږ ښکاره دلیلونو سره لاړل | نو هغوئ اووئیل

مَا هَٰذَآ | إِلَّا | سِحْرٌ | مُّفْتَرًى | وَمَا سَمِعْنَا | بِهَٰذَا

نهٔ دی دا | مګر | جادو دې | دځانه جوړ کړې شوې | اونهٔ دی اوریدلې مونږه | دا خبرې

چې دا خودځانه جوړشوې جادو دې | او مونږ داسې خبرې چرته د پلار نیکه

فِىٓ ءَابَآئِنَا | ٱلْأَوَّلِينَ ﴿۳۶﴾ | وَقَالَ | مُوسَىٰ | رَبِّىٓ | أَعْلَمُ | بِمَن جَآءَ

په پلارانو زمونږ | رومبنو کښې | او اووئیل | موسیؑ | رب زما | ښه خبر دې | دحال دهغه چانه

په وختونو کښې هم نه وې اوریدلې | اوموسیؑ اووئیل چې زمارب هغه څوک ډیر ښه پیژني

بِٱلْهُدَىٰ | مِنْ عِندِهِۦ | وَمَن تَكُونُ | لَهُۥ

چې راوړې دې هدایت | دطرفه دهغه نه | او هغه څوک ښهٔ پیژني | چې وی به هغه لره |

چاچې د هغه (الله) د طرفنه هدایت (نیغه لاره) راوړې دې | اوهغه څوک هم ښه پیژني چې د هغه دپاره د

عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِ | إِنَّهُۥ | لَا يُفْلِحُ | ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿۳۷﴾

ښهٔ انجام ددنیا | بیشکه | خلاصې نهٔ مومي | ظالمان |

اخرت ښکلې انجام دې | بیشکه ظالمان چرې کامیابیدې نشي |

قوله تعالی:- قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى

دالله تعالی په وحدانیت باندې دقوم حیرانتیا:-حضرت موسیؑپه خلعت نبوت اوکلام باری تعالی سره سرفرازدالله تعالی په حکم باندې مصرته راورسیدو، اوفرعون اودفرعون قوم ته دالله تعالی دوحدت او د خپل رسالت نصیحت کولوسره چه الله تعالی ورته کومې معجزې ورکړې وې هغوې ته اوښودلې دتېولوسره دفرعون پوره یقین راغې چه بې شکه موسیؑدالله تعالی پیغمبر دې. خو د مودو غرور او پخوانې کفردسراوچتولونه بغیرپاتې نه شواوژبودزړهٔ خلاف وئیل شروع کړل، چه داخوصرف مصنوعي جادودې.اوس دخپلې دبدبې اوقوت اوطاقت په وجه دحق په مقابله کښې ښه ټینګ اودریدل.اودالله

تعالی دنبیانومقابله کولوته اماده شو.اووې ونیل چه مونږ کله هم اوریدلې نه دی چه الله تعالی یو دې.اومونږخه زمونږدپلارنیکهٔ غوږونه هم ددې خبرې سره اشنانه وو ،مونږتولوسره د خپلولو یو او ورود ډیربتانوعبادت کولودادنوې خبروسره دکوم خوانه راغې،کلیم الله موسی ﷺورته جواب ورکړوچه ما او تاسوالله تعالی ښه پیژنی.اوهم هغه به زمونږاوستاسوپه مینځ کښې فیصله اوکړی. چه په مونږکښې په نیغه لاره څوك دی؟اوڅوك نیك انجامه دی؟ددې علم هم الله تعالې ته دې چه هغه به فیصله اوکړی اوتاسوبه ډیرزراووینئ،چه دالله مدددچاسره کیږی؟ ظالم یعنی مشرك کله هم ښه انجام واله او خوشحاله نه وی اوهغه دخلاصی نه محروم دی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ

| او اووئیل | فرعون

| ....او فرعون اووئیل

يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ ۚ فَاَوْقِدْ

اے درباریانو | نهٔ دي معلوم ماته | ستاسو دپاره | یو خدائي | غیر زمانه | پس بل کړه وور |

چې ائي درباریانو ! ماته ستاسو دپاره د خپل ځان نه سوا بل خدائي نه دي معلوم | نوائي هامانه زما دپاره

لِيْ يٰهَامٰنُ عَلَى الطِّيْنِ فَاجْعَلْ لِّيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ

زما دپاره | اے هامانه | په خته باندي | او جوړ کړه | مالره | ماڼرئ دنګه | شاید چی زهٔ

په ختهٔ باندي اور اولګوه (چی پخه شی) اویوه ماڼرئ راته جوړه کړه | کیدې شی

اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى ۙ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝

اوخیژم | خدائي دموسی ته | او بیشکه زهٔ | خامخا ګمان کوم په دهٔ | ددروغژنانونه

چې زه په هغې دموسی ﷺ خدائي اولیدې شم | ....اوزه خودې (موسی) دروغژن ګڼړم

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُوْدُهٗ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوْٓا

او تکبر اوکړو | هغه | او لښکرو دهغه | په زمکه کښی | په ناحقه |او خیال اوکړو هغوئ

او فرعون او د هغه لښکرو په ناحقه په زمکه کښې تکبر اوکړو| اودا ئې خیال وو

اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُوْنَ ۝ فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ

چی بیشکه هغوئ به | مونږ ته | نهٔ واپس کړې کیږی |پس راونیوو مونږ هغه | او لښکرې دهغه

چې چرې به هم مونږ ته پش نشی| ....نومونږ هغه او دهغه لښکرې اونیول

فَنَبَذْنٰهُمْ فِي الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

پس اوغورزول مونږ هغوئ | په دریاب کښی | پس اوګوره | څه رنګې وؤ | اخری انجام

اوبیا مو په دریاب کښې اوغورزول | ....نو ته ګوره چې ددغې ظالمانو اخره

الظّٰلِمِيْنَ ۝ وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ

دظالمانو | او جوړ کړل مونږه دهغوئ | مشران | چی رابلی خلق | وور ته

خاتمه څنګه شوه | اومونږ هغوئ پیشوایان جوړ کړی وو چې هم د دوزخ طرفته به ئې خلق رابلل

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿٤١﴾	وَاَتْبَعْنٰهُمْ
او په ورځ دقیامت به	امداد ونکړې شي دهغوئ سره	او روستو اولګوؤ مونږه په هغوئ پسې

اود قیامت په ورځ به هم د هغوئ څۀ مددنشي کولې | اوپه دې دنیا کښې مو ورپسې

فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا	لَعْنَةً	وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	هُمْ	مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿٤٢﴾
په دې دنیا کښې	لعنت	او په ورځ دقیامت به	وی هغوئ	دقبیح کړې شوؤ نه (دبدحالونه)

لعنت اولګولو | ....اودقیامت په ورځ به هم د هغوئ حال ډیر خراب وی

قوله تعالی:- وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ

دفرعون دحدنه زیاته سرکشي: دفرعون دسرکشۍ اودهغۀ دخدايۍ ددعوی ذکرکیږي.چه هغۀ دخپل قوم نه بې عقله جوړکړواوپه هغوی ئې خپله دعوی اومنله.دۀ هغه کم ذاته راجمع کړل اواعلان ئې اوکړو چه ستاسو رب زۀ یم.دټولونه اعلی اواوچته هستي هم زماده،ددې په وجه هغه الله تعالی د دنیا او د آخرت په عذابونوکښې راګیرکړلو،اودنوروډپاره ئې دعبرت نشان جوړکړو.دې بدذاتوهغه په خدای منلوسره د هغۀ دماغ دې حدپورې اورسولوچه هغۀ کلیم الله حضرت موسی ﷺاورتلواوورته ئې اووئیل چه واوره چه کۀ تازمانه علاوه بل څوك معبودجوړکړونوزۀ به تاپه قید کښې واچوم.هم په هغه بیکاره خلقوکښې په ناستې سره اودخپل خان په شان خبیث وزیرهامان ته وائی چه تۀ یوه بټۍ جوړه کړه اوپه هغې کښې خښتې پخې کړه،اوزماډپاره یواوچت لوړمحل جوړکړه چه په هغې اوخیژم اواوګورم چه واقعي د موسی ﷺخوك خدای شته هم کۀ نه،ګوچه ماته دهغۀ ددرغوږئیلویته ده خوزۀ دهغۀ دروغ ستاسوټولوپه وړاندې ظاهرول غواړم. ﴿يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾﴾

فرعون صرف موسی ﷺ دروغژن نه ګڼړلو بلکه د الله ﷻ د وجود هم قائل نه وو:- پدې آیت کښې دی چه یو اوچت محل ئې جوړکړو چه دې نه اوچت دنیا کښې چانه وو لیدلې.ده صرف موسی ﷺ دروغ نه ګڼړلو بلکه د باری تعالی د وجود هم قائل نه وو. پخپله په قرآن پاك کښې دی چه موسی ﷺ ته ئې اووئیل ددې بیان په ایت (وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٣﴾) رب العالمین څه دې؟اوهغۀ داهم وئیلې ووچه کۀ تا زمانه علاوه بل څوك الله اومنلونوزۀ به تاقیدکړم.په دې ایت کښې هم دی چه هغۀ خپلودرباریانوته اووئیل چه زماپه علم کښې خوزمانه علاوه بل ستاڅوك الله نشته.کله چه ددۀ اوددۀ دقوم سرکشي دحدنه زیاته شوه اودالله ﷻ په ملك کښې دفسادڅه انتهاء پاتې نه شوه نودهغوی عقیدې دکوټه پیسوپه شان شوې دقیامت دحساب نه بالکُل منکرشونواخردالله تعالی عذابونه په دوی راوورېدل. او رب دوی نخښه کړل، او جرړې ئې ورله اوکنستلې،ټول ئې په خپل عذاب کښې راګیرکړل ،اوپه یوه ورځ په یووخت کښې ټول ئې په دریاب کښې غرق کړل.خلقواسوچ اوکړئ چه دظالمانوڅنګه عبرت ناك انجام وی، مونږ هم هغه جهنمیانولره امامان جوړکړی دی چه دوی خلق دهغه کارونوطرف ته رابلی د کوم په وجه چه هغوی دالله تعالی په عذابونوکښې اوسوزی،څوك چه ددوی په طریقه لاړل هغوی جهنم ته لاړل او چاچه درسولانواونه منل اودالله تعالی ئې اونه منل هغه دهغوی په طریقه دې.دقیامت په ورځ به هم د هغوی هیڅ نه چلیږی اونه به ورته دچرته نه څه امدادوراورسی،په دواړه جهانه کښې به دوی په نقصان اوتاوان کښې وی.څنګه چه فرمان دې (اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾)مونږ هغوی لاندې باندې کړل،اودهغوی هیڅ څوك مددګارنه شو،په دنیاکښې هم دوی لعنتیان شو،دالله تعالی دهغۀ دفرښتواودهغۀ دنبیانو او د ټولو نیکوبندګانوپه هغوی باندې لعنت دې اوهرښه انسان چه دهغوی نوم واوری نوپه هغوی به لعنت

ورلیږي په دنیاکښې کښې هم دوی لعنتیان شواوپه اخرت کښې به هم دتاوان واله وی،څنګه چه فرمان دي ﴿وَأُتۡبِعُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا لَعۡنَةٗۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ﴾ دلته هم لعنت اوهلته هم لعنت.

وَلَقَدۡ	ءَاتَيۡنَا	مُوسَى	ٱلۡكِتَٰبَ	مِنۢ بَعۡدِ	مَآ أَهۡلَكۡنَا
او په تحقیق سره	ورکړو مونږ	موسی ته	کتاب	پس دهغې نه	چې هلاک کړل مونږه
اومونږ موسی علیه السلام ته د پخوانو امتونو د تباه کولو نه پس کتاب (تورات) ورکړو چې دهغې					
ٱلۡقُرُونَ	ٱلۡأُولَىٰ	بَصَآئِرَ	لِلنَّاسِ	وَهُدٗى	
خلق	اولنی	چې سبب درنړا کولو دزړونو وو	دپاره دخلقو	او لاربنودونکې وو	
زماني د خلقو دپاره د هوښیارتیا ذریعه وه	.............اوسراسر هدایت				
وَرَحۡمَةٗ	لَّعَلَّهُمۡ	يَتَذَكَّرُونَ ۝٤٣			
او رحمت وو	دپاره ددې چې خلق ترې	نصیحت واخلی			
اورحمت وو	چې دوی ترې نصیحت حاصل کړی				

قوله تعالى:- وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ

توراة نه پس يو قوم په اسماني عذاب نه بلکه د مؤمنانو دلاسه هلاک شوې دی:- پدې ایت کښې یوه لطیف خبره داده چه دفرعونیانودهلاکت نه پس واله امتونه په داسې اسمانی عذاب سره هلاک نه شو،بلکه چه کوم امت سرکشی اوکړه،دهغوی دسرکشۍ بدله هم په هغه زمانه کښې دنیکوخلقودلاسه الله ﷻ ورکړه مومنانودمشرکانوسره جهادکولوڅنګه چه فرمان باری تعالی دی ﴿وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَن قَبۡلَهُۥ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتُ بِٱلۡخَاطِئَةِ﴾ الخ.يعنې فرعون اوکوم امتونه چه دهغۀ نه مخکښې تیرشوې وواودالټاکړې شوې کلواوسیدونکی یعنی قوم لوط داټول خلق دغټوغټوغلطومرتکب شوې وو، او دخپلو خپلو زمانو درسولانوپه نافرمانۍ پسې ئې ملاتړلې وه نوالله تعالی دوی ټول په ډیره سختۍ سره راونیول ، ددې ډلې دهلاکت نه پس هم د الله تعالی انعام په حضرت موسی علیه السلام باندې نازلیدل په کوموکښې چه د يو ډيرلوی انعام ذکردلته دې چه هغوی ته تورات ملاوشو،ددې تورات دنازلیدونه پس هیڅ قوم د اسمان یادزمکې په عذاب باندې هلاک نه کړې شوسوادهغه کلی د مجرمانونه چاچه دالله تعالی دحرمت نه خلاف دخالی په ورځ ښکارکړې ووااوالله تعالی دهغوی نه خنزیران اوبیزوګان جوړکړې وو،داواقعه بیشکه دموسی علیه السلام نه پس ده څنګه چه ابوسعیدخدری رضي الله عنه بیان فرمائیلې دې اوددې نه پس ئې دخپل قول په شهادت کښې داایت (ولقداتینا) تلاوت اوفرمائیلو.

په یومرفوع حدیث کښې هم دی چه حضورﷺاوفرمائیل چه الله تعالی دحضرت موسی علیه السلام نه پس هیڅ یوقوم په اسمانی یازمکې عذاب باندې هلاک نه کړو،داسې عذابونه چه هرڅومره راغلل دهغوی نه مخکښې راغلل،بیاهغوی داایت تلاوت اوفرمائیلو([1]) بیائې دتورات صفات بیانیږی چه هغه خلقوله دړوندتوب اوګمراهۍ نه راویستونکې وواوداالله تعالی رحمت وو،چه خلق ددې نه هدایت حاصل کړی اونصیحت هم اوټول په نیغه لارراشی.

	وَمَا كُنتَ	بِجَانِبِ ٱلۡغَرۡبِيِّ
	او نۀ وې ته	په طرف دمغرب
او ته دکوه طور غربی طرف ته موجود نه وې		

[1]) حاکم:۲/۴۰۸، البزار۲۲۴۸و سنده صحیح مجمع الزوائد۸۸/۷.

إِذْ قَضَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّٰهِدِينَ ﴿٤٤﴾

کله چي | ورکړو مونږ | موسی ته | کار درسالت | اونه وې ته | دحاضرینو نه

ځه وخت چې مونږ موسی ﷺ ته حکم کولو | او ته په هغو خلقو کښې شامل نه وې کوم چې حاضر وو

وَلَٰكِنَّآ أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ

وليکن مونږه | راپورته کړل | خلق (نسلونه ډير دزماني پوري) | پس اوږده شول (تير شول) |

بيا مونږ ډير قومونه پيدا کړل | ....بيا په هغوئ اوږده زمانه تيره شوه

عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ

په هغوئ باندي| عمرونه (زمانه) | اونه وې ته | اوسيدونکي | په خلقو دمدين کښې |

اوته دمدين په خلقو کښې هم ډيره نه وې چې زمونږ ايتونه دې ورته..........

تَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا ۙ وَلَٰكِنَّا كُنَّا

چې ګتې اوروله به د | په هغوئ باندي | ايتونه زمونږ | وليکن | دا خو مونږه يو |

اوروليې | ....بلکه دا خو هم مونږ يو چې رسولان مو ورته ليږل

مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا

چې درليږونکي يو (دهغه وخت خبرونه) | اونه وې ته | په طرف دطور کښې | کله چې اواز اوکړو مونږه |

او نه ته دغه وخت د طور غر په لمنه کښې موجود وې | کله چې مونږ (موسی ﷺ) ته اواز کړې وو

وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا

وليکن (دامعلومات نبودل) | رحمت دې | دطرفه درب ستانه | دپاره ددې چې ته اويروې | هغه قوم (خلق)

خو دا ستا د رب د طرفنه يو رحمت دې | چې ته هغه قوم (دنافرمانئ دنتيجونه) اوويروې | چا ته

مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

چې نه دې راغلي هغوئ ته | يو يرونکې | مخکښې ستانه | دپاره ددې چې هغوئ نصيحت قبول کړې

چې ستانه وړاندې څوک ويرونکې نه دې راغلي | د دې دپاره چې دوی ستا نصيحت قبول کړې

وَلَوْلَآ أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا

او که چرې نه وې داخبره | چې اوبه رسيږي دوئ ته | مصيبت | په سبب دهغو ګناهونو |

او که چرې داخبره نه وې | چې په دوئ باندې به د خپلو عملونو په وجه مصيبت راغلي وې

قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ

چې مخکښې ليږلي دي | لاسونو ددوئ | نو اوبه وائي | اے ربه زمونږه | ولې رااونه ليږوتا

نو بيا به ئې دا وينا کائي کولې | چې ائي زمونږه ربه ! تا مونږ ته په دنيا کښې

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ	وَنَكُوْنَ	اٰيٰتِكَ	فَنَتَّبِعَ	رَسُوْلًا	اِلَيْنَا
دمومنانو نه	او شوي وي مونږ	ستا	ادآیتونو	اچې پیروی کړې وې مونږ	یو رسول	مونږ ته
ولې پیغمبر نه وو رالیږلې اچې مونږ ستا په حکمونو عمل کړې وې | او مومنان شوي وې					

قوله تعالى:- وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ

دموسیؑ اود نوروپه واقعاتو خبردنبی اکرمﷺ دَ نبوت دلیل دی:- اللهﷻدخپل نبی اخرالزمانﷺ د نبوت دلیل ورکوی چه هغه کس چه ان پړه وی چاچه یوحرف هم لوستلې نه وی اودمخکینوکتابونونه نا اشنا وی،دچاقوم چه دعلمی مشغلواوتیرشوي تاریخ نه بالکل بې خبره وی،هغه په تفصیل سره په وضاحت سره اوپه کامل فصاحت اوبلاغت سره بالکل ربښتونی،ټیك اوصحیح تیرشوي واقعات داسي بیان کړي ګنی چه هغهٔ په خپلوسترګولیدلي وی.اوګنی چه هغه په خپله دهغې دکیدوپه وخت کښې موجود وو، یا دا د دې امردلیل نه دې چه داداالله تعالی دطرف نه دهٔ ته ښودلې کیږی.اوالله تعالی په خپله دخپل د وحی په ذریعه هغه ټولې خبرې وائی.دحضرت مریم صدیقه ؓ واقعه بیانولوکښې هم قران کریم دا څیز پیش کړې دې اوفرمائیلې ئې دی ﴿وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُوْنَ اَقْلَامَهُمْ﴾ الخ.کله چه هغوی دحضرت مریم دپالنې دپاره قلمونه دفیصلې دپاره اچول هغه وخت کښې تهٔ دهغوی سره موجود نه وې. هرکله چه هغوی په خپلوکښې جهګړه کوله،پس باوجوددعدم موجودګئ اوبې خبرئ ستاسو دا شان واقعه بیانول چه ګویا هغه وخت تهٔ هلته موجودوې اوستاپه وړاندې داټول واقعات تیرشوي وو ستا د نبوت کهره دلیل دې. او صفانخښه ده په دې کاربانذې چه تهٔ داداالله تعالی په وحې باندې وائې.

هم دغه شان ئې دحضرت نوحؑ واقعه بیان کړله ﴿تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ﴾ داد غیب خبرې دی کومې چه مونږ د وحی په ذریعه تاپورې دررسوو.تهٔ اوستاټول قوم ددې واقعاتونه بالکل بې خبره وو،اوس په صبرسره ګوره اویقین اوساته چه دالله تعالی نه ویریدونکی نیك انجام وی،دسوره یوسف په اخره کښې هم ارشادشوي دې چه دادغیب خبرې دی کومې چه مونږ دوحی په ذریعه تاته درلیږو،تهٔ ددوی په خوا کښې هغه وخت موجودنه وې،کله چه دیوسفؑ رونړوکلکه اراده کړې وه اوپه خپلوتدبیرونوکښې لګیدلي وو، په سوره طه کښې ئې عام طورسره اوفرمائیل ﴿كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ﴾ هم دغه شان مونږپه مخکښې مخکینئ خبرې بیانوو،پس دلته هم د موسیؑ پیدائش اودهغهٔ دنبوت دشروع نه واخله تراخره پورې بیانولوسره اوفرمائیل چه اې محمدﷺ دقبلې دطرف واله غرچرته چه مشرقی اوني دی چه دمیدان په غاړه کښې وې رب العالمین دخپل کلیم سره خبرې اوکړې ته موجودنه وې.بلکه الله سبحانه وتعالی دخپل وحی په ذریعه تاته داټول معلومات درکړل،چه داستادنبوت دلیل شی.په هغه زمانواووختونوباندې کومې چه راروانې دی.اودالله تعالی خبرې هغوی هیرې کړې دی، د تیر شوو نبیانووحی دهغوی دلاسونه ورکې شوې دی.اونه تهٔ په مدین کښې اوسیدې چه دهغه خائې دنبی شعیبؑ حالات دې بیان کړې وې چه دهغه سره اودهغهٔ دقوم سره واقع شوې وې.بلکه مونږ دوحی په ذریعه داټولې خبرې تاته دراورسولې اودټول جهان طرف ته موته خپل رسول جوړکړې اولیږلې.

د ﴿اِذْ نَادَيْنَا﴾ نه مردد مراد څه وو او راجح قول:- اونه دطورطرف ته وی کله چه مونږ اوازاوکړو.په نسائی کښې دی حضرت ابوهریرهؓ فرمائی چه دااوازاوکړې شو،چه اې امت محمد اتاسوزمانه اوغواړئ ددې نه مخکښې ما تاسوته درکړو،اوتاسوماته دعاګانئ کوئ مادمخکښې نه قبولې کړې[1] مقاتل وائی چه مونږستاامت چه لادخپلوپلارانواونیکانوپه شاګانوکښې وواوازورکړوچه کله تهٔ نبی جوکړې شې او

---

[1] حاکم:۲/۴۰۸.

اولیږلې شي نوهغوی دې ستااتباع اوکړي.قتادm فرمائی،ددې مطلب دادې چه مونږ حضرت موسی ﷺته اوازاوکړو،دازیات مطابقت واله یوشان دې،ځکه چه پورته هم دغه ذکردې،پورته عام طور باندې بیان وودلته ئې په خاص طورسره ذکرکړو،څنګه چه په ایت کښې دی(وَاِذْنَادٰی رَبُّكَ مُوْسٰی) هر کله چه ستاپروردګارموسی ﷺته اوازاوکړو،په بل ایت کښې دی چه په مقدسه وادئ کښې الله تعالی خپل کلیم ته اوازاوکړو،په بل ایت کښې دی چه دهٔ ته مونږ دطورایمن دطرف نه اوازاوکړو،اوېتې خبرې مو ورسره کولې اوخپل قربت موورته ورکړو،بیافرمائی چه په دې کښې یوه واقعه هم ستا د موجودګئ یا پخپلوسترګولیدلې نه ده،بلکه دادالله ﷻوحي ده چه پخپل رحمت سره په تانازله وی،اوداهم یو رحمت دې چه تهٔ ئې دخپل بندګانوطرف ته نبي جوړکړې اووې لیږلې،چه تهٔ دوی خبرداره او هوښیار کړې چه چاته ستانه مخکښې څوك نبي نه وواغلې،چه هغوی نصیحت حاصل کړي.اوهدایت بیا مومي.

قوله تعالی:- وَلَوْلَآ اَنْ تُصِیْبَهُمْ مُّصِیْبَةٌ

د رسولانو په راوستولو کښې حکمت:-اوددې وجې نه هم چه دهغوی څه دلیل باقي پاتې نه شي.اوڅه بهانه دهغوی په لاس کښې پاتې نه شي،دوی دخپل کفرپه وجه عذابونولره په راتګ چه اووینې نوچه دا اونه وائي چه دوی لره څوك رسول راغلې نه وو،چه دوی ته ئې دنیغې لارې تعلیم ورکړې وې،اوڅنګه چه په بل ځائې کښې دخپل مبارك کتاب قران مجیددنزول بیان فرمائی،وې فرمائیل چه داځکه دې چه تاسوداونه وایئ چه کتاب خوزمونږ نه مخکښې په دوؤډلوراکوزشوې وو،لیکن مونږ ددې د ښودلواولوستلونه بالکل غافل وو،که په مونږکتاب نازل شوې وې نویقیناًمونږ به ددې نه زیات په نیغه لاره وې،اوس اووائیه چه تاته په خپله ستادرب دلیل اوهدایت اورحمت راغلې دې،په بل ایت کښې دی،رسولان دی زیری ورکولو واله اوویره ولووواله چه ددې رسولانوپس دهیچاڅه حجت په الله ﷻ باقي پاتې نه شي.په بل ایت کښې ئې اوفرمائیل(یٰۤاَهْلَ الْكِتٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلُنَا یُبَیِّنُ لَكُمْ عَلٰی فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ) الخ.اې اهل کتاب!هغه زمانه چه درسولانونه په عدم موجودګئ کښې روانه وه زمونږ رسول تاسوته راغې،اوس تاسودانه شئ وئیلې چه مونږ ته څوك ویرونکې اوخوشخبرئ واله نه وواغلې،واخلئ خوشخبرئ ورکولوواله اوویرونکې تاسوته دالله تعالی دطرف نه راغې نورایتونه هم ددې مضمون ډیر دی.غرض داچه رسول الله ﷺراغې اوستاسوغذرکټ شو،چه کهٔ رسول الله ﷺراغلې وې نومونږ به دهغهٔ منلې اومومن شوې به وې.

فَلَمَّا	جَآءَهُمُ	الْحَقُّ	مِنْ عِنْدِنَا	قَالُوْا	لَوْلَآ اُوْتِيَ
پس هر کله چې	راغي هغوئ ته	حق	دطرفه زمونږ نه	نووې وئیل	ولې ورنهٔ کړې شو دهٔ ته

خو کله چې دې خلقوته زمونږ طرف نه حق اورسیدو انو دوئ وائي چې دې نبي ته هم هغه څه ولې ورنکړې شو

مِثْلَ مَآ	اُوْتِيَ	مُوْسٰی ط	اَوَلَمْ یَكْفُرُوْا	بِمَآ
په شان دهغې	چې ورکړې شوی ووٓ	موسی ته	آیا نهٔ دې کړې انکار دې خلقو	په هغې

چې موسی ﷺته ورکړې شوی وو | آیا څه چې ددې نه وړاندې موسی ﷺ ته ورکړې شوې وو

اُوْتِيَ	مُوْسٰی	مِنْ قَبْلُ ج	قَالُوْا	سِحْرٰنِ	تَظٰهَرَا قف
چې ورکړې شوی ووٓ	موسی ته	مخکښې ددې نه	اوونیل هغوئ	دواړه جادو دې	چې دیوبل امداد کوی

نودوئ د هغې نه انکار اونکړو | څه وخت چې دوئ وئیلي وو چې دادواړه یو بل سره مدد کونکې جادوګردي

وَقَالُوْٓا اِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوْنَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَاْتُوْا بِكِتٰبٍ

اواونیل هغوئ | بیشکه مونږه | هر یو لره | نهٔ منونکی یو | ورته اووایه | پس راوړئ | یو کتاب

اودا وائی چې مونږ د ټولو نه انکاریان یو | ....(ائې پیغمبره) ته ورته اووایه که چرې تاسو

مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَآ اَتَّبِعْهُ

دطرفه دالله نه | چی هغه | زیات لارښودونکې وی | ددې دواړونه | زهٔ به هم پیروی اوکړم دهغې |

دعوی کښې ریښتونی یئ نو تاسو دالله دطرفه یو داسې کتاب راوړئ اچې ددې دواړو کتابونو (قران اوتورات)

اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكَ فَاعْلَمْ

که چرې یئ تاسو | ربښتینی | پس که قبوله نهٔ کړه هغوئ | داخبره ستا | نوپوهه شه

نه په هدایت کښې زیات ښه وی نو زه به هم دهغې پیروی او کړم |بیا که دوئ تاته جواب درنه کړو نوپوهه شه

اَنَّمَا يَتَّبِعُوْنَ اَهْوَآءَهُمْ ۭ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ

چی بیشکه | پیروی کوی دوئ | دخواهشاتو خپلو | او څوک دې | ډیر ګمراهه | دهغه چانه |

چې دوئ صرف پخپلو خواهشاتو پسې روان دی | او د هغه سړی نه به زیات ګمراه

اتَّبَعَ هَوٰىهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي

چې روان شو | په خواهشاتو خپلو پسې | بغیر دهدایت | دالله نه | بیشکه الله | لار نهٔ ښائی |

بل څوک وی | چې دالله ﷻ د هدایت نه بغیر دخپل خواهش تابعداری کوی | بیشکه الله ﷻ

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ

قوم(خلقو) | ظالمانوته | اپه تحقیق سره رسولې ده مونږه | دوئ ته | خبره دنصیحت |

ظالمانو خلقو ته لار نه ښائی | اومونږ خلقو ته پرله پسې خپل حکمونه رالیږلو

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥١﴾

دپاره ددې چې دوئ | نصیحت قبول کړی |

د دې دپاره چې هغوئ نصیحت قبول کړی |

قوله تعالی:- فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ

دکفارودیوسوال جواب:-مخکښې بیان شوچه کهٔ دنبیانودرالیږلونه وړاندې مونږ په هغوی باندې عذاب رالیږلې نودهغوی به داخبره پاتې شوې وه چه کهٔ مونږ له رسولان راغلې وې مونږ به دهغوی خبره ضرورمنله،ددې وجې نه مونږرسولان اولیږل.خاص کرحضرت محمدﷺمواخرالزمان رسول اولیږلوس کله چه حضورﷺهغوی ته ورغې نوهغوی سترګې واړولې،اومخ ئې اوګرځولو، او د تکبر او دشمنئ سره سره ئې په ضد کولوسره اووئیل چه څنګه حضرت موسیٰ علیه السلام ته ډیرې معجزې ورکړې شوې وې لکه څنګه چه لرګې اولاس اوطوفان اوملخان اوسپګئ اوچیندخان اووینه اودغلومیووکمې وغیره چه دهغې په وجه د الله تعالی دشمنان تنګ شواودریاب شلول اودوریځې سورې کول،او(من وسلوی) راکوزیدل وغیره، چه زبردستې اولوې لوې معجزې وې دهٔ ته ولې ورنکړې شوې؟الله تعالی فرمائی چه داخلق کومه واقعه د مثال په طورسره پیش کوی اوکومې کومې معجزې غواړی که دوی دمعجزې په خپله د کلیم الله دلاسو په کیدوسره لیدلې وې نوڅه ایمان ئې راوړې وو،چه اوس ددوی دایمان دراوړلوڅوک

خواهش اوکړي؟ هغوی دتېرولومعجزوپه صفاليدوسره وئيلې ووچه دادواړه رونړه مونږ دمشرانو د تابعدارئ نه لرې کول غواړي.اوخپله لوئی په مونږ منل غواړي،مونږپه هيڅ کله هم دوی اونه منو، دوانړونبيانولره ئې دروغژن وئيل،اوپه اخره کښې هلاك کړې شو.نووې فرمائيل چه ددوی مشرانوچه دحضرت موسیؑپه زمانه کښې ئې کفرکړې وواودې معجزوليدوسره ئې صفاوئيلي ووچه دادواړه رونړه جادوګران دی.په خپلو کښې ئې اتفاق کړې دې اوپه مونږ خپل خان مشران جوړولودپاره راغلی دی،مونږ خوپه دوی دواړو کښې يوهم نه منو.

قوله تعالی:- مِثْلَ مَآ أُوتِيَ مُوسٰىٓ

ذکردموسیؑ دې خومراد ترې موسیؑ او هارونؑ دواړه دی:- دلته ذکراګرچه صرف دحضرت موسیؑ دې خوچونکه حضرت هارونؑ د هغهٔ سره داسې ملګرې ووچه ګوياهغوی دواړه يووو، نو د يوذکرلره ئې دبل دپاره کافي اوګنړلو،څنګه چه ديوشاعروينادده،چه کله زهٔ ديوخائې اراده کوم نوماته پته نه وی چه هلته به ماته ګټه ملاويږی يابه زمانقصان کيږی؟نودلته هم شاعردخيرلفظ خوئيلې دې خودشرلفظ ئې بيان کړې نه دې.څکه چه په خيراوشردواړوکښې ملازمت تعلق اومصاحبت دې.مجاهد فرمائی چه يهوديانوقريشوته اووئيل چه تاسوپه حضورﷺدااعتراض اوکړئ هغوی ورته اووئيل اوپه جواب اوريدوسره خاموش پاتې شو.([1])

قوله تعالی:- سِحْرٰنِ تَظٰهَرَا

يوقول داهم دې چه ددواړوجادوګرانونه مراد حضرت موسیؑاوحضورﷺ دې.يوقول داهم دې چه مرادترې عيسیؑ اوحضورﷺ دې. خو په دې دريم قول کښې دوخت ډيرزيات والي دې،او دد‌وئيم قول نه اولنې قول زيات مضبوط اوښه دې.اوډيرقوی هم دې.والله اعلم.

دامطلب د(ساحران) په قرات باندې دې.اودچاقرات چه (سحران) دې هغوی وائی چه مرادترې تورات او قران دې.([2]) چه ديوبل تصديق کونکی دی.څوك وائی چه مرادترې تورات اوانجيل دې.دچاقول دې چه انجيل اوقران ترې مراددې ،والله سبحانه وتعالی اعلم بالصواب.

خوددې په قرات باندې په ظاهره دتورات اوقران معنی ټيك ده.څکه چه ددې نه پس دالله تعالی فرمان دې چه تاسوددې دواړونه زيات دهدايت واله کتاب دالله تعالی په وړاندې پيش کړئ چه دهغې تابعداری زهٔ اوکړم.تورات اوقران کريم لره اکثرپه يوځائې کښې قران کريم بيان فرمائيلې دې څنګه چه ئې اوفرمائيل﴿قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوسٰى نُوْرًا وَّهُدًى لِّلنَّاسِ﴾ پس دلته دتورات معنی ئې نوراوهدايت ذکراوفرمائيله،بيائې اوفرمائيل﴿ وَهٰذَا كِتٰبٌ أَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ﴾اوداکتاب هم مونږ دبرکت واله کړواونازل کړې مودې.اودسورت په اخره کښې ئې اوفرمائيل﴿ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتٰبَ﴾ بيامونږموسیؑته کتاب ورکړو.او فرمان دې چه زمونږ ددې نازل کړې شوې مبارك کتاب تاسو پيروی کوئ،دالله تعالی نه ويريږئ چه په تاسورحم اوکړې شی.

دجنات قول په قران کريم کښې دې،چه هغوی اووئيل ،مونږ هغه کتاب واوريدو چه دموسیؑنه پس نازل کړې شوې دې.چه دخپل خان نه مخکښې دالله تعالی کتابونولره رښتونې ګرځولوواله دې.دورقه بن نوفل قول دحديث په کتابونوکښې ذکردې چه هغهٔ وئيلې ووچه دې هم هغه دالله تعالی رازداراوپټوخبروباندې پوهيدونکې دې چه دحضرت موسیؑنه پس ستاسوطرف ته راليږلې شوې دې.([3]) کوم کس چه په وسيع نظرئ سره دعلم مطالعه کړې وی په هغه داخبره بالکل ظاهره ده چه په

([1]) الطبری: ۵۸۸/۱۹.
([2]) ايضاً:۵۸۹/۱۹.
([3]) صحيح بخاری کتاب بداء الوحی الی رسول الله ﷺ، صحيح مسلم: ۱۶۰.

اسمانی کتابونوکښې دټولونه زيات دعظمت اوشرافت اوعزت اوكرامت واله کتاب هم داقران مجيددې چه الله تعالى حميداومجيدپه خپل روف ورحيم نبی اخرالزمانﷺباندې نازل کړو.ددې نه پس دتورات درجه ده،چه په هغې کښې هدايت اونوروو.چه دهغې مطابق به انبياء کرامو حکمونه جاری کول،انجيل خوصرف تورات لره پوره کولوواله اوبعضې حراموله حلال گرځولوواله وو،

قوله تعالى:- قُلْ فَأْتُوا بِكِتٰبٍ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ

ددوئ د اعتراض جواب:- خکه ئې دلته اوفرمائيل چه ددې دواړوکتابونونه بهترکتاب که تاسودالله تعالى په وړاندې پيش کړئ نوزۀ دهغې تابعداری کولوته تياريم.بيائې اوفرمائيل چه څه تاسووايئ که هغه هم دوی اونه کړی اونه ستاسوپه تابعدارئ کښې راشی نوپوهه شه چه دوی ددليل اوبرهان څه حاجت نشته،دوی صرف جگهړه کونکی دی اودخواهش غلامان دی.اوظاهره ده چه دخواهش دپابندو خلقوچه دربانی هدايت نه خالی وی نه زيات څوك ظالم نه دې.په دې کښې توجه کولوسره چه کوم خلق پخپلوځانونوباندې ظلم اوکړی هغوی تراخره پورې دنيغې لارې محروم پاتې شی.مونږ ددوی دپاره تفصيلی قول بيان فرمائيلې دې اوواضحه موکړه،اوښکاره موکړه.مخکينئ اوروستنئ خبرې مويبان کړې،نودقريشوپه وړاندې موهرڅه ظاهرکړل[1] بعضې ددې مرادرفاعه اخلی اودهغۀ سره نهه نور کسانوهم.دارفاعه دحضرت صفيه بنت حيی رضی الله عنها ماماوو،چاچه تميمه بنت وهب ته طلاق ورکړې وو، د چاچه دويمه نکاح دعبدالرحمان بن زبيرؓ سره شوې وه.

الَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ
هغه کسان | چې ورکړې وۀ مونږ هغوئ ته | کتاب
چا ته چې مونږ (دقران مجيد) نه مخکښې کتاب ورکړی دې
مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ۝ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا
مخکښې ددې نه | هغوئ | په دې قران | ايمان راوړی | او كله چې | اورولې كيږی | هغوئ ته | نو وائی
.........هغوئ په دې (قران) باندې هم ايمان راوړی | اوكله چې ورته قران لوستلې شی | نو دوئ وائی
اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا
چې ايمان راوړو مونږه | په دې باندې | بيشکه چې دا حق دې | دطرفه درب زمونږ نه | بيشکه وۀ مونږه
چې مونږ په دې ايمان راوړې دې | چې دا زمونږ د رب د طرفه حق دې | مونږ خو (ددې دراتلونه)
مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ۝ اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ
مخکښې ددې نه | مسلمانان | دا کسان چې دی | ورکړې كيږی به دوئ ته | اجر ددوئ
وړاندې تابعدار ووا.......... ....دغه خلقو ته به د دوئ د صبر به وجه دوه ځله
مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا وَيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ
دوه ځله | په سبب دهغې | چې صبر اوکړو دوئ | او منع کوی دوئ | په نيکئ سره |
ځله ثواب ورکولې شی | ....او دوی د نيکئ په ذريعه بدی لرې کوی

[1] الطبری:۱۹/۵۹۳-۵۹۴.

السَّيِّئَةَ	وَمِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ	يُنْفِقُوْنَ۝	وَاِذَا
بدئ لره	او دهغه رزق نه	چي ورکړي دي مونږ دوئ ته	خرچ کوي دوئ	او کله چي

اومونږ چي دوئ ته څه ورکړي دی د هغې نه خرڅ کوي |..........................او هرکله چي

سَمِعُوا	اللَّغْوَ	اَعْرَضُوْا	عَنْهُ	وَقَالُوْا	لَنَآ	اَعْمَالُنَا
واوريده هغوئ	عبث خبره	نو مخ ئې واړوؤ	دهغې نه	اووې وئيل	مونږه لره دي	عملونه زمونږه

عبث خبره واوري | نو مخ ترې نه اوګرځوي | او وائي چې زمونږ دپاره خپل عملونه دی

وَلَكُمْ	اَعْمَالُكُمْ	سَلٰمٌ	عَلَيْكُمْ	لَا نَبْتَغِي
او دی تاسو لره	عملونه ستاسو	سلامتيا دوی	په تاسو باندې	نهٔ غواړو مونږه

اوستاسو دپاره ستاسو عملونه دی | زمونږ د طرفنه په تاسو سلام دې | مونږ د جاهلانو (ملګرتيا)

الْجٰهِلِيْنَ۝

طريقه دجاهلانو

نه غواړو |

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ

اهل کتاب ته په نيکوعملونوباندې دوه اجره:- اهل کتاب عالمان چه په اصل کښې دالله ﷻ دوستان وو، د هغوی پاکيزه اوصاف بيانيږي.چه هغوی قران مني.څنګه چه فرمان دې،چاته چه مونږ کتاب ورکړو، او هغوی په پوهه سره لولي،دهغوی خوپه دې قران باندې ايمان دې.په بل ايت کښې دی چه بعضې اهل کتاب داسې هم دی چه دالله تعالى دمنلوسره ستاطرف ته نازل کړې شوې کتاب اوخان طرف ته نازل شوې کتاب هم مني.اودالله تعالى نه ويريږي.په بل ځائې کښې دی چه داسې اهل کتاب هم شته چه زمونږدقران ايتونه واوري نوپه سجده کښې پريوځي اوپه ژبې سره وائي ﴿سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا۝﴾ په بل ايت کښې دی ﴿وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى﴾ الايه :يعنی دمسلمانانوسره په دوستئ کولوپه اعتبارسره به تاسوپه خلقوکښې نزدې هم دوی بيامومې؛چه خپل خان ته نصارى وائي.څکه چه په دوی کښې عالمان او مشائخ دی.اوداخلق دکبراوغرورنه خالي دی.اودقران په اوريدو سره په ژړاشي.اواووائي چه زمونږ ايمان دې الله تعالى دې مونږ لره هم ددين دمنلووااله اوليکی. سعيد بن جبير﵁فرمائي چه دچاپه باره کښې دافرمائيلې شوې دی دااويابزرګ عالمان وو،چه دحضور ﷺ په خدمت کښې دنجاشي دطرف نه راليږلې شوې وو.حضور ﷺ هغوی ته سوره ياسين واورولو،چه دهغې په اوريدوسره هغوی په ژړاشو،اومسلمانان شو.دهغوی په باره کښې داايتونه نازل شو،چه هغوی ددې داوريدوسره دخپل موحداومخلص کيدواقرارکوي. اوقبلولوسره مومنان اومسلمانان شي.ددوی ددې صفتونه په وجه الله ﷻ دوی ته دوچنده اجرورکوي.اولنې دکتاب دمنلواودويم ددې قران دتسليم کولو اوپرې دعمل کولو.دوی دحق په اتباع باندې ثابت قدمي کوي چه په اصل کښې يوسخت اواهم کاردې.

درې قسمه خلقوته دوچنده ثواب ملاويږي:-دحضور ﷺ ارشاددې چه درې قسمه خلقوته دوچنده ثواب ملاويږي.اهل کتاب چه دخپل نبی دمنلوسره بياپه ماباندې ايمان راوړي.غلام اونوکرچه دخپل مجازی مالك دحکم پوره کولوسره سره دالله تعالى دحق اداکول هم کوي.اوهغه کس دچاسره چه يو وينځه وی

چه هغې ته علم اوادب اوښائي بیاهغه ازاده کړي اونکاح ورسره اوکړي(¹)قاسم سیدنا بن ابو امامهؓ
وائي چه دمکې دفتح کیدوپه ورځ زه درسول اللهﷺسره جخت بالکل دسورلۍ په خواکښې وم.حضورﷺ
ډیرې ښې خبرې ارشاداوفرمائیلې چه په هغې کښې ئې داهم اوفرمائیل چه په یهودواونصاروکښې
څوك مسلمان شي دهغه دپاره دوچنده اجردې .اودهغه دعام مسلمانانو برابر حقوق دی.(²) بیادهغوی
نیك خوئیونه بیانیږی.چه دوی دبدئ بدله په بدئ سره نه اخلی.بلکه معاف کول کوی. اودرګزر
کوی.اوهم نیك سلوك کوی.اوخپلې حلالې روزئ دالله تعالی په نامه خرچ کوی.اودخپلو ماشومانو د
رزق خیال هم ساتی.زکواة،صدقات،خیرات کښې هم دشومتیانه کارنه اخلی.دفضول خبرونه ځانونه بچ
ساتی.دداسې خلقوسره دوستئ نه کوی دداسې مجلسونونه لرې اوځی،بلکه که چرته پرې ناګهانه
ورشی نوپه شرافت سره پرې تیرشی.دداسې خلقوسره ناسته پاسته اودوستانه نه کوی صفاورته وائی چه
تۀ څه کوې هغه تاسره اوزمونږ سره یعنی دجاهلانوسختې خبرې هم برداشت کوی.هغوی ته
داسې جواب نه ورکوی چه هغوی پرې نورهم غصه شی بلکه چشم پوشی پرې کوی.اوچل ورسره کوی.
چونکه پخپله پاك نفس والادی ددې وجې پاکیزه کلام دخولې نه اوباسی.وائی چه په تاسودې
سلامتیاوی،مونږ نه دجاهلانوپه لاره ځو،اونۀ دجهالت تګ خوښوو.

رسول کریمﷺ ته د حبشي وفداو دهغوئ ایمان راوړل اود ابوجهل په پیغور ددوئ جواب:- ابن سحاقؒ فرمائی چه
حضورﷺته دحبشې نه تقریباًشل نصرانیان راغلل،حضورﷺپه هغه وخت کښې په جومات کښې تشریف
فرماوو.دوی دلته کښیناستل.اوخبرې اترې ئې شروع کړې.دغه وخت قریش په خپلو خپلو بیټکونو
کښې دکعبې نه ګیرچاپیره ناست وو.دې عیسائی عالمانوچه کله سوالونه اوکړل او د جوابونوسره
دهغوی تسلی اوشوه نوحضورﷺدهغوی په وړاندې دین اسلام پیش کړو.اودقران کریم کریم تلاوت ئې
هغوی ته واورولو.چونکه داخلق تعلیم یافته اودروښانه دماغووالاه وو،قران ددوی په زړونو اثر
اوکړواودهغوی دسترګونه اوښکې په بهیدوشوې.دوی فوراً دین اسلام قبول کړو.اودالله تعالی په
رسولﷺ باندې ئې ایمان راوړو.ځکه چه په حضورﷺکښې کوم کوم صفتونه هغوی په خپلواسمانی
کتابونو کښې لوستلې ووهغه ټول ئې په حضورﷺکښې موجودبیاموندل.کله چه داخلق د حضور ﷺ د
خوانه واپس تلل نوابوجهل لعنتی دخپلوملګروسره دوی سره په لاره کښې ملاوشو.او ټولو قریشیانوپه
شریکه دوی ته پیغورنه کول اوبدردنې ورته وئیل.چه ستاسونه زیات بدترین وفدمونږ د هیڅ یوقوم نه
وو لیدلې.ستاسوقوم تاسوددې کس دحالاتومعلومولودپاره راولیږلئ اودلته چه تاسو راغلئ نوخپل د
پلار نیکۀ مذهب موپریښودو،اودهغه رنګ په تاسوسورشوچه په لږ شان وخت کښې مو خپل دین بدل
کړواودهغه کلمه مواووئیله.ستاسونه زیات بې وقوفه خومونږ هډوڅوك لیدلې نه وو وغیره وغیره.
هغوی داهرڅه په تسلئ سره واوریدل اوجواب ئې ورکړوچه مونږ تاسوسره دجاهلانوپه شان خبرې کول
نه خوښوو،زمونږ دین زمونږ سره اوستاسومذهب تاسوسره،مونږ چه په کومه خبره کښې خپله ښیګړه
اولیده هغه موقبوله کړه.داهم وئیلې کیږی چه داوفدنجران دعیسائیانووو.والله اعلم.
داهم وئیلې شوې دی چه داایتونه هم دهغوی په باره کښې نازل شوی دی.دامام زهری رحمه الله نه ددې
ایتونودشان نزول په باره کښې تپوس اوکړې شونوهغوی اوفرمائیل،ماخودخپلوعالمانونه هم دغه
اوریدلې دی چه داایتونه دنجاشی اودهغه داصحابوؓپه باره کښې نازل شوی دی.اودسوره مائده
ایتونه﴿ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنۡهُمۡ قِسِّيۡسِيۡنَ وَرُهۡبَانًا﴾ نه﴿ مَعَ الشّٰهِدِيۡنَ۝﴾پورې ایتونه هم ددوی په باره کښې نازل شوی دی.

(¹) صحیح بخاری کتاب العلم باب تعلیم الرجل امته واهله:۹۷، صحیح مسلم:۱۵۴،ابوداوٗد:۲۰۵۴، ترمذی:۱۲۱۶ ابن ماجه:۱۹۵۶، احمد:۴/ ۳۹۰، ابن حبان:۲۲۷.

(²) احمد:۲۵۹/۵ ج ۲۲۲۳۴، تفسیر طبری: ۱۴۲/۲۷ وسنده حسن.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ

| بیشکه ته چې نې | نشې ښودلې لارته | هغه چاته | چې خوښوې نې ته |

| ....(ائې محبوبه) ته چې چاته غواړې (پخپلې خوښې) سره هدایت نشې کولې

وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ

ولیکن | الله | ښائې لار | هغه چاته | چې غواړي نې هغه | او هغه | ښه عالم دې

بلکه الله ﷻ چې چاته هدایت کول اوغواړي نو هدایت ورته کوي | اوهدایت قبلوونکې هغه ته

بِالْمُهْتَدِينَ ۝٥٦ وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَىٰ

په هدایت موندونکو باندې | اووائې دوئ | که چرې | پیروي اوکړه مونږه | دهدایت (دحق لارې) |

ښه معلوم دی | ....او دوئ (تاته) وائې که مونږ تاسره د دې هدایت تابعداري اوکړو

مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا

ستاسره | نواوبه ویستلې شو | دزمکې زمونږ نه | آیا نۀ دې ورکړې مونږ | دوئ ته | حرم

نو د خپل ملک نه به اوشړلې شو | آیا مونږ د دوئ د استوګنې دپاره حرم د امن ځائې نه دې ګرځولې

آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا

خائې دامن | چې راچلولې کیږي | هغې ته | میوې | دهر څیز | رزق | دطرفه زمونږ نه |

.................چې دې ته هر قسم میوې (د ضرورت څیزونه) رارسولې شی ادازمونږد طرفنه ددوئ رزق دې

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٥٧

ولیکن | زیات خلق ددوئ | نۀ پوهیږي |

خوپه دوئ کښې زیات خلق په دې خبره نه پوهیږي ا

قوله تعالى:- إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ
هدایت ورکول دنبی په اختیارکښې نه دی:اې نبی!څوك دهدایت طرف ته راوستل ستادوس کارنه دې، ستاکارخوصرف دالله تعالی دپیغام رسول دی.دهدایت مالك رب دې.هغۀ چه په خپل حکمت سره څوك اوغواړی دهدایت دقبلولوتوفیق ورکوی،څنګه چه فرمان دې﴿لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ﴾ستاپه ذمه ددوی هدایت نه دې که هغه اوغواړی نۆهدایت ورکړی.په بل ایت کښې دی﴿وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ۝﴾ کوکۀ ته هرڅومره طمع اوساتې خوپه دوی کښې اکثرایمان نه راوړونکی دی دادالله ﷻ په علم کښې دی چه د هدایت حقدارڅوك دې؟اوضلالت حقدارڅوك دې.بخاری اومسلم کښې دی چه داایت درسول اللهﷺ د ترۀ ابوطالب په باره کښې نازل شوې وو.چه دحضورﷺ یرزیات طرفتداروو،اوپه هره موقعه به ئې د حضورﷺمدد کولو.اودحضورﷺملګرتیابه ئې کوله،اوپه زړۀ سره به ئې محبت کولو،خودامحبت دوشته دارئ په وجه طبعی ووشرعاً نه وو،کله چه دهغۀ دمرګ وخت رانزدې شونوحضورﷺهغۀ ته اسلام ته د راتلودعوت ورکړو.اودایمان راوړلورغبت ئې ورکړو، خو د تقدیرلیك او دالله تعالی خوښه غالبه شوه اودې دلاسونه اوخیدو،اوپه کفریاندې پاتې شو. حضورﷺ دهغۀ دوفات په وخت دهغۀ خواته راغې ،ابوجهل اوعبدالله بن ابی امیه هم دهغۀ په خواکښې ناست وو، حضورﷺ ورته اوفرمائیل(لااله الاالله) اووائیه،زۀ به ددې په وجه دالله تعالی په دربارکښې ستادپاره سفارش کونکې جوړشم.ابوجهل او

عبدالله ورته اووئيل،ابوطالبه،اياته به دخپل پلارعبدالمطلب د مذهب نه اوګرځې،حضورﷺبه پوهولو اوهغوی دواړوبه منع کولو،تردې پورې چه اخری کلمه دهغهٔ دخولې نه هم دااوته چه زهٔ داکلمه نه وائيم، اوزهٔ دعبدالمطلب په مذهب باندې يم.حضورﷺورته اوفرمائيل چه بهتره ده زهٔ به ستادپاره دالله تعالی په دربارکښې استغفارکوم ،اودابله خبره ده کهٔ زهٔ منع کړې شوم ياالله تعالی مامنع کړی.ليکن هم هغه وخت ايت نازل شو(كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى) يعنی نبی اومومنانو سره هيڅ کله دا خبره نه ښائی چه هغوی دمشرکانودپاره استغفاراوکړی خواه کهٔ ددوی نزدې رشته دار هم ولې نه وی.اوهم ددې ابوطالب په باره کښې داايت(اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ) هم نازل شو.([1]) ترمذی وغيره کښې دی چه ابوطالب ته ځنکدن په وخت کښې حضورﷺاوفرمائيل چه اې زماترهٔ(لااله الاالله) اووائيه زهٔ به ددې دقيامت په ورځ ګواهی ورکړم،نوهغهٔ ورته اووئيل چه کهٔ ماسره دخپل خاندان قريش ددې پيغور ويره نه وې چه هغهٔ دمرګ دويرې نه داکلمه اووئيله نومابه داوئيلې وې اوستاسترګې به مې يخې کړې وې.مګربيابه مې هم ستادخوشحالولودپاره وئيله،په دې داايت نازل شو([2])په دويم روايت کښې دی چه په اخره کښې هغهٔ دکلمې وئيلونه انکاراوکړو.اوصفائې اووئيل چه زماورارهٔ زهٔ خودمشرانوپه لاره باندې يم،اوهم پدې خبره دهغهٔ مرګ راغې،چه هغهٔ دعبدالمطلب په مذهب باندې دې.دقيصر استاذې چه کله دحضورﷺپه خدمت کښې حاضر شو اودقيصر خط ئې دحضورﷺ په خدمت کښې پيش کړونو حضورﷺهغه په خپل غيږ کښې کېښودواوهغهٔ ته ئې اوفرمائيل چه تهٔ دکومې قبيلې نه ئې؟هغهٔ ورته اووئيل دتنوع تبرج قبيلې کس يم.حضورﷺورته اوفرمائيل ستااراده دهٔ چه تهٔ دخپل پلار ابراهيم ؑ دين باندې راشې؟هغهٔ ورته جواب ورکړوچه زهٔ دکوم قوم استاذې يم ترڅوپورې چه هغوی ته د هغوی د پيغام جواب ورانهٔ رسوم دهغوی مذهب پرېخودې نه شم.نوحضورﷺمسکې شو او خپلو اصحابوطرف ته ئې اوکتل اودا ايت ئې اولوستلو. ابن ابی حاتم رسول قيصر پورې حسن دې خود رسول قيصر مسلمان کيدل ثابت نه دی نودا روايت مردود دې. سعيد ترمذی او ابن حبان ثقه او صدوق ګرځولې دی نو په قول راجح کښې هغه حسن الحديث دې) مشرکانوبه دخپل ايمان نه راوړلو يوه وجه داهم بيانوله چه کهٔ مونږ ستار اوړې شوې هدايت اومنونومونږ سره ويره ده چه ددې دين مخالف چه زمونږ ګير چاپيره دی اوپه شمير کښې زمونږ نه ډيرزيات دی هغوی به زمونږ دشمنان جوړ شي اومونږ ته به تکليف رااورسوی او مونږ به بربادکړی.الله تعالی فرمائی چه ددوی داحيله هم غلطه ده الله تعالی دوی په حرم محترم کښې ساتلې دی کوم ځائې کښې چه ددنيادشروع کيدونه واخله تراوخه پورې امن او امان دې ،نوداځنګهٔ کيدې شی چه په حالت کفرکښې خودلته په امن سره اوځی اوکله چه دالله تعالی رښتونې دين قبول کړی نوامن اوچت شی؟هم دغه خوهغه ښاردې چه دطائف وغيره مختلفوځائيونونه ميوې،سامان،اسباب،مال تجارت وغيره تګ راتګ دلته په کثرت سره وی ،ټول څيزونه دلته راځی، اومونږ دوی ته په ناسته روزئ وررسوو،خوپه دوی کښې اکثريت دبې علمودې،ددې وجې داقسمه فضول حيلې اوبې ځائبه عذرونه پيش کوی،روايت دې چه داوئيونکې حارث بن عامربن نوفل وو.

وَكَمْ	اَهْلَكْنَا
او څومره ډير	هلاك كړې دی مونږه
اومونږ داسې ډير کلی تباه کړی دی	

[1]) صحيح بخاری کتاب الجنائز باب قال المشرك عندالموت لااله الاالله: ۱۳۶۰، صحيح مسلم: ۲۴ ،۱۰۲۴،احمد:۴۳۳/۵، ابن حبان: ۹۸۲. (صحيح مسلم وغيره)

[2]) صحيح مسلم کتاب الايمان باب دليل على صحة الاسلام من حضره الموت:۲۵ ،ترمذی:۳۱۸۸

مِنْ قَرْيَةٍۭ	بَطِرَتْ	مَعِيْشَتَهَا	فَتِلْكَ	مَسٰكِنُهُمْ	
داسې کلي	چې مست شوي وؤ	په روزګار دژوند خپل باندې	پس دغه دي	کورونه دهغوئ	
چې د ژوند په روزګار ځان ته غاوره شوی وو | نو دا ددوئ (تباه شوی) کورونه (ستاسو په وړاندې) دي					
لَمْ تُسْكَنْ	مِّنْۢ بَعْدِهِمْ	اِلَّا قَلِيْلًا	وَكُنَّا	نَحْنُ	
چې نۀ دي اوسيدلي پکښې	روستو دهغوئ نه	مګر ډير لږ	او يو مونږه	خاص هم مونږه	
چې د هغوی نه پس ډير کم اباد شوي دي | ....اوآخر هم مونږ ئې وارثان					
الْوٰرِثِيْنَ ﴿٥٨﴾	وَمَا كَانَ رَبُّكَ	مُهْلِكَ	الْقُرٰى	حَتّٰى	يَبْعَثَ
وارثان	اونۀ دې رب ستا	هلاکونکې	دکلو	تر هغې پورې	چې اوليږی
شو | ....او(ائې زما محبوبه) ستارب تر هغې وخته پورې کلي نه تباه کوی ترڅو چې د هغې په مرکز					
فِيْٓ اُمِّهَا	رَسُوْلًا	يَّتْلُوْا	عَلَيْهِمْ	اٰيٰتِنَا	
په لوئ ښار (مرکز) دهغې کلو کښې	يو رسول	چې لولي	په هغوئ باندې	ايتونه زمونږ	
کښې څوک پيغمبر راونه ليږی | ....چې زمونږ ايتونه ورته اولولي					
وَمَا كُنَّا	مُهْلِكِي	الْقُرٰٓى	اِلَّا	وَاَهْلُهَا	ظٰلِمُوْنَ ﴿٥٩﴾
اونۀ يو مونږه	هلاکونکي	دکلو	مګر هله	چې اوسيدونکي دهغې	ظالمان شي
اومونږ يو کلي تباه کونکي نه يو| مګر په دې صورت کښې چې د هغې اوسيدونکي نافرمان وي					

قوله تعالى:-وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيْشَتَهَا

دسرکشانوکلي دعبرت نشانونه جوړشو:- دمکې والوته خبرداري ورکړې کيږي،څوک چه دالله تعالى ډير نعمتونه حاصلولوسره غرورکوي اوسرکشي اوځانونه لوې ګڼړي اودالله ﷻ نه کفرکولواونبي انکارئې کولو دالله تعالى روزي خوري اودهغۀ نمك حرامي کوي.هغوی الله ﷻ داسې تباه اوبرباد کړل چه نن د هغوی څوك دتپوس پوښتې واله نشته،په بل ايت کښې دي﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً﴾الخ.دلته فرمائي چه ددوی وران کړې شوی کلي تراوسه پورې وران پراتۀ دي.څه لږې شان پکښې هسې ابادې شوې خو دي ليکن ددوی په کنډروباندې تراوسه پورې وحشت وريږي.صرف هم مونږ ددې مالکان پاتې شوي

دسليمان عليه السلام يوې مرغۍ سره مکالمه او دهغې جوابونه:- يو،دحضرت کعب رضي الله عنه قول دې چه دالو (کونګې، يوه مرغۍ ده)نه حضرت سليمان عليه السلام تپوس اوکړوچه تۀ دپټې فصل ولې نه خورې؟هغۀ ورته اووئيل، ددې وجې نه چه حضرت ادم عليه السلام پرې دجنت نه راويستې شوې وو،تپوس ئې ترې اوکړوچه اوبۀ ولې نه څکې؟څکه چه قوم نوح عليه السلام په دې کښې ډوب کړې شوې وو.تپوس ئې ترې اوکړوچه په ورانوکښې ولې اوسيږې؟دې ونيل څکه چه دادالله تعالى ميراث دې.بيا حضرت کعب رضي الله عنه (وكنا نحن الوارثين)اولوستلو.

دخبرولو نه وړاندې الله ﷻ يوکلې هم نه تباه کوي: بيا الله ﷻ خپل عدل اوانصاف بيان فرمائي چه هغه څوك په ظلم سره نه هلاکوي،اول په هغوی خپل دليل ختم کړي.اودهغوی غذرلرې کړي.اورسولان رااو ليږي اوترهغوی پورې خپل کلام رااورسوي.ددې ايت نه داهم معلوميږي چه دحضور ﷺ نبوت عام وو. او حضور ﷺ ام القرى کښې مبعوث کړې شوې وو.اودټولوعربواوعجموطرف ته رسول راليږلې شوې وو. څنګه چه فرمان دې﴿وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا﴾چه تۀ دمکې والاودنوروښارونووالو اووېروې،بيائې اوفرمائيل﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا﴾ اووائيه چه اې خلقوازۀ ستاسو ټولوطرف ته دالله تعالى

رسول یم ﷺ. په بل ایت کښې دی ﴿لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ﴾ چه په دې قران سره تاسو هم اوویروم اوهرهغه کس ترچاپورې چه داقران اورسی. په بل ایت کښې دی ﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ﴾ ددې قران سره په دنیاوالوکښې چه څوك هم کفراوکړی دهغه دوعدې ځائے جهنم دې. په بل ځائې کښې دالله ﷻ فرمان دې ﴿وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا﴾ الخ. یعنې ټولوکلولره مونږ دقیامت نه مخکښې ورانونکې یو. یاسخت عذاب ورکونکې یو. الخ. پس خبرئې ورکړوچه دقیامت نه مخکښې به هغه ټول کلې بربادکړی. په بل ایت کښې دی چه مونږ ترڅو پورې رسول اونه لیږوعذاب نه ورکوو. پس دحضور ﷺ بعثت ئې عام کړو اودټولوجهان دپاره ئې کړو، اوپه مکه کښې کومه چه دټولې دنیامرکزدې حضور ﷺ ئې مبعوث اوفرمائیلو اوپه ټوله دنیائې خپل حجت ختم کړو. په بخاری اومسلم کښې د حضور ﷺ ارشاد نقل دې چه زۀ دټولوتوروسپینوطرف ته نبی رالیږلې شوې یم[1] څکه ئې نبوت اورسالت په حضور ﷺ باندې ختم کړو اودحضور ﷺ نه پس به ترقیامته پورې نه څوك نبی راشی اونه رسول. وئیلې شوې دی چه مراد د﴿أُمِّ ٱلْقُرَىٰ﴾ نه اصل اولوې کلې دې.

وَمَآ	أُوتِيتُم	مِّن شَىْءٍ	فَمَتَٰعُ	ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
او هغه چې	درکړې شوی دی تاسو ته	څه خیز	پس سامان دې	دژوند ددنیا
اوتاسو ته چې څه (نعمتونه) درکړې شوی دی | هغه ددنیا د ژوند سامان دې | او د دې زیب وزینت				
وَزِينَتُهَا	وَمَا عِندَ ٱللَّهِ	خَيْرٌ	وَأَبْقَىٰٓ	
او ښائیست دې دهغې	اوهغه څه چې دالله سره دی	بهتر دی	او باقی پاتې کیدونکی دی	
دې | .... اوکوم نعمتونه چې الله ﷻ سره دی هغه ډیر ښه اوباقی پاتې کیدونکی دی				
أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝	أَفَمَن	وَعَدْنَٰهُ	وَعْدًا حَسَنًا	
آیا نو عقل نۀ چلوئ	آیا پس هغه څوك	چې وعده کړې وی مونږ دهغه سره	وعده نیکه (ښه)	
آیا تاسو خلق نه پوهیږئ؟ آیا هغه څوک چې مونږ ورسره ښه وعده کړې وی (وعده د جنت) نو				
فَهُوَ لَٰقِيهِ	كَمَن	مَّتَّعْنَٰهُ	مَتَٰعَ	ٱلْحَيَوٰةِ
نودی موندونکې دهغې وی اېشان دهغه چاکیدې شی	چی ورکړې وی مونږ هغه له	سامان	دژوند	
هغه به ئې خامخا بیاموی | نودې د هغه چا په شان کیدیشی چاته چې مونږ د دنیا د ژوند				
ٱلدُّنْيَا	ثُمَّ	هُوَ	يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ	مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ۝
ددنیا	او بیا	هغه	په ورځ دقیامت	سزا ته دپیش کیدونکونه وی
سامان ورکړې وی؟ او بیا به دقیامت په ورځ (ددوزخ) په حاضریدونکو کښې شامل وی؟				

قوله تعالى:- وَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَىْءٍ

دنیافانی اواخرت باقی پاتې کیدونکې دې:- الله ﷻ ددنیادسپك والی په کښې دخوشحالودکم والی او ذلت او ددې ناپائیدارئ اوبې ثباتئ بدی بیان فرمائی، اوددې په مقابله کښې داخرت دنعمتونو پائیداری او همیش والې، عظمت اودوام ذکرفرمائی، ارشاددې ﴿مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٍ﴾ ستاسو سره چه څه دی

[1] صحیح مسلم کتاب المساجد باب المساجدو مواضع الصلاة: ۵۲۹.

فنا کیدونکی دی،اوداالله تعالی سره تول خیزونه دبقاواله دی،داالله ﷻ سره چه څه دی هغه د نیکو خلقو دپاره ډیربهتراوعمده دی،اوداخرت په مقابله کښې دنیاخوهیڅ نه ده.لیکن افسوس چه خلق دنیا پسې لګیدلې دی،اوداخرت نه غافل دی.کوم چه ډیربهتراوډیرباقي پاتې کیدو واله دی.رسول الله ﷺ فرمائی ،دنیاداخرت په مقابله کښې داسې ده چه په تاسوکښې یوکس په سمندرکښې ګوته غوپه کړی اورااوباسی بیااوګوری چه دهغهٔ ګوتې پورې څومره اوبه نښتې وی ،هغهٔ دسمندرپه مقابله کښې څومره دی(۱)افسوس چه په دې کښې هم ډیردخپلې کم عملۍ اوبې علمۍ په وجه ددنیالیونی دی.خیال اوکړئ یو هغه چه ته په الله تعالی اودهغهٔ په نبیﷺباندې ایمان لرې اویوهغه چه ایمان نې نه راوړی نه وی دنتیجې په اعتبارسره برابرکیدې شی؟دایمان والوسره داالله ﷻدجنت اودبې شمیره نهٔ ختمیدونکی اوغیرفانی نعمتونه وعده ده،اودکافرانوسره دهغهٔ ځائې دعذاب ویره ده،اګرکه په دنیا کښې څه مزې اوکړی، روایت دې چه دادحضورﷺاودابوجهل لعنتی په باره کښې نازل شوې دې. (۲) یوقول داهم دې چه دحضرت حمزهؓ،حضرت علیؓ اوابوجهل په باره کښې داایت نازل شوې دې. (۳) ظاهره داده چه داایت عام دې،څنګه چه داالله تعالی فرمان دې چه جنتی مومن به دخپل جنت ددرجونه جهنمی کافران د جهنم په جیل خانه اووینی نواوبه وانی﴿وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ﴾ کهٔ په مادخپل رب انعام نه وې نو زهٔ به هم په دې عذابونوکښې ګیرشوې وې.په بل ایت کښې دی،﴿وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ د پیریانو یقین دې چه حاضریدونکی والوکښې دی.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ	فَيَقُولُ	أَيْنَ	شُرَكَاءِيَ	الَّذِينَ
اویادکړئ هغه ورځ چی هغه به آواز اوکړی هغویٔ ته	اواوبه وانی ورته	اکوم ځائې دی	اشریکان زما	هغه
او په هغه ورځ به ورته الله ﷻ آوازاوکړی ا نو تپوس به اوکړی چې زما هغه شریکان څه شول				

كُنتُمْ	تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾	قَالَ	الَّذِينَ	حَقَّ	عَلَيْهِمُ
چی وئ تاسو	اچی ګمان به موبر کولو	اوبه وانی	هغه کسان	چی صحیح ثابتیږی	اپه هغوئ باندې
چې تاسو به شریک ګنړل ا ....نو هغه خلق به اووائی چې داالله ﷻ د عذاب فیصله پرې					

الْقَوْلُ	رَبَّنَا	هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ	أَغْوَيْنَا	أَغْوَيْنَاهُمْ	
داقول	اے ربه زمونږه ا	دادی هغه کسان	اچی ګمراهه کړی وؤمونږه	اګمراهه کړل مونږ دوئ	
ثابته شوې وی ا . اے زمونږه ربه ا دا هغه خلق دی کوم چې مونږه بې لارې کړی وو ا څنګه چې مونږ					

كَمَا	غَوَيْنَا	تَبَرَّأْنَا	إِلَيْكَ	مَا كَانُوا	
لکه څنګه چی	ګمراهه شوی وؤ مونږه	ذمه وار نهٔ یو مونږ ددوئ	تاته	نهٔ وؤ دوئ	
په خپله بې لارې وو دغه شان مونږدوئ بې لارې کړل ا اوس مونږ ستاپه وړاندې ددوئ نه بیزاره یو					

(۱) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فنا الدنیا وبیان الحشر یوم القیامة ۲۸۵۸،ترمذی:۲۳۲۳،ابن ماجه: ۴۱۰۸،ابـن حبـان: ۴۳۳،احمد:۲۲۸/۴.
(۲) الطبری: ۶۰۴/۱۹.
(۳) ایضاً: ۶۰۵/۱۹.

إِيَّانَا يَعْبُدُونَ۝ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ

چې مونږ لره به ئې عبادت کوۀ | او اوبه وئیلې شي دوئ ته | چې رااوبلئ | شریکان خپل

دوئ خو به زمونږ عبادت نه کولو | ....او (مشرکانو) ته به اووئیلې شي چې خپل شریکان رااوبلئ

فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ

نو دوئ به رااوبلي هغوئ | پس ورېه نۀ کړي جواب هغوئ | دوئ لره | او اوبه ويني دوئ | عذاب

نو دوئ به ئې رااوبلي خو هغوئ به هيڅ جواب ورنکړي | او دوئ به (په خپلو سترګو) عذاب اووينی

لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ۝ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ

کاش چې دوئ وې | نيغه لار اختيارونکی | او ياده کړي هغه ورځ | چې آواز به اوکړي الله دوئ ته

(دا به اووائي) کاش چې دوئ په سمه لار روان راغلي وې | او په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ راوغواړي

فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ۝ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ

پس او به وائي | څه جواب ورکړې وۀ تاسو | رسولانو ته | پس پټ به شی | په هغوئ باندې

نو تپوس به ترې اوکړي | چې تاسو پيغمبرانو ته څه جواب ورکړې وو؟ | نو په دغه ورځ به د هغوئ

الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ۝

خبرونه | په دغه ورځ (يعني جواب به ورنۀ کړي) | پس هغوئ به په خپلو کښې تپوس نشي کولې ديو بل نه

نه ټول جوابونه هير شي | ....او په خپل مينځ کښې به ديو بل نه تپوس هم نشي کولې

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ

پس هر چې دې | هغه څوک | چې توبه ئې اوويستله (نن) | او ايمان ئې راوړو | او عمل ئې اوکړو

خو چا چې توبه اوويستله | ....او ايمان ئې راوړو | او نيک عملونه

صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ۝

نيک | پس کيدې شی | چې وی هغه | دکاميابو خلقو نه |

کوی | ....نو کيدې شی چې دغه خلق کامياب شی |

قوله تعالیٰ:- وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ

مشرک او دهغه معبودالله ﷻ په وړاندې:- مشرکان به دقيامت په ورځ رااوبللې شی او الله ﷻ به ئې خپلې مخې ته اودروی او ورته به اوفرمائی چه په دنيا کښې تاچه زمايه مقابله کښې دچا عبادت کولو کوم بتان او کاڼړی چه دې منل هغوی چرته دی؟هغوی ته اواز اوکړه او اوګوره چه هغوی ستاڅه مدد کوی؟یاهغوی په خپله دخپل ځان څه مدد کولې شی؟دابه ورته صرف درټلوېه طورسره وی،څنګه چه فرمان دې ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ الايه يعنی مونږ تاسو داسې يواځې يواځې اويوبه يو راوستې،څنګه چه مونږ تاسو په اول ځل پيداکړې وئې،اوڅه چه مونږ تاسوته درکړې درسولې ووهغه هر څه تاسودځان نه روستو پريښودل،مونږ خونن تاسوسره څه سفارشی هم نه وينوکوم چه تاسودالله تعالی سره شريک ګرځولې وو.خوبه تاسواوهغوی کښې څه مينه پاتې نه شوه،اوستاسوګمان کړې شوې شريکان ټول

ستاسو نه نن ورك شوي دي.په چاچه دعذاب خبره ثابته شوي ده،يعنى شيطانان،اوسركش خلق او د
كفرمشران اوشرك طرف ته رابلونكى داټول لوي لوي خلق به په هغه ورځ اووائى چه دې الله موږ دوى
گمراه كړي وو،اودوى زموږ كفريه خبرې واوريدلې اووې منلې ځنگه چه موږ به لارې شوي وو، دوى
هم موږ بې لارې كړل،موږ ددوى دعبادت نه ستاپه وړاندې دبيزارۍ اظهاركوو،ځنگه چه په بل ايت
كښې دى،﴿وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً﴾ الايه هغوى دالله تعالى نه علاوه نورمعبودان جوړكړل چه هغوى ددوى
دپاره دعزت باعث جوړشي.خوداسې كيدونكى نه دى هغوى خوبه ددوى دعبادت نه هم انكار اوكړي،
او الټابه ددوى دشمنان جوړشي.په بل ايت كښې دى،﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ﴾الايه ددې نه زيات
گمراه به څوك وي؟چه دالله تعالى نه علاوه نوروته اوازونه كوي،چه ترقيامته پورې به دوى ته او ازور
نكړې شى،اوهغوى ددوى د اوازونونه هم غافله دى.اودقيامت په ورځ دحشرپه موقعه باندې به ددوى
دشمنانان جوړشى.اوددې خبرې نه به صفاانكاراوكړي چه هغوى ددوى عبادت كړې وو.ابراهيم عليه السلام
خپل قوم ته فرمائيلي وو چه تاسودكوموبتانوعبادت شروع كړې دې دوى سره صرف ددنيادوستى ده،
دقيامت په ورځ به تاسو ټول ديوبل نه منكرشئ،اوپه يوبل به لعنت وايئ الخ.په بل ايت كښې دى﴿اِذْ تَبَرَّاَ
الَّذِيْنَ اتُّبِعُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا﴾ الايه يعنى كوم چه تابعدارى كونكى وو،هغوى دهغونه چاچه تابعدارى كوله
برى اوبيزاره به شى.عذاب مخامخ ليدوسره به ټول تعلقات ختم شى الخ.دوى ته به اوفرمائيلې شى چه
تاسو په دنياكښې دچاعبادت كولونن هغوى ته اوازولې نه وركوئ؟اوس به دوى ورته چغې اووهى
ليكن څه جواب به بيانه مومى.اودهغوى به يقين اوشى چه دوى به داورعذاب ته ځي.هغه وخت به
دوى ارمان كوي چه كاش دوى په نيغه لاره وې،ځنگه چه ارشاددې،﴿وَيَوْمَ يَقُوْلُ نَادُوْا شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ﴾
الايه،په كومه ورځ چه اوفرمائى چه زماهغه شريكانوته اوازاوكړه كوم چه تاډيراوچت گڼړل،دوى به
ورته اوازونه اوكړي،خوهغوى به هډوجواب ورنكړي.اوموږ به ددوى اودهغوى په ترمينځه پرده جوړه
كړو،مجرمان خلق به دوزخ اووينى اوباوربه اوكړي،چه هغوى دې ته پريوتونكى دى.خودهغې نه دبچ
كيدوڅه لاره به بيانه مومى.هم ددې قيامت په ورځ به دوى ټولوته واورولې شى اويوسوال به ترې
اوكړې شى.چه تاسوپيغمبرانوته څه جواب وركړو؟اوتركومې پورې مودهغوى ملگرتيا اوكړه؟اول به د
توحيدپه باره كښې تپوسونه اوكړې شى.اوس درسالت په باره سوال اوجواب كيږى.هم دغه شان په
قبركښې هم سوال كيږى چه ستارب څوك دې؟مومن جواب وركوي،چه زمامعبودصرف الله تعالى دې.
او زمارسول محمد ﷺ دې،چه دالله تعالى بنده اودهغه رسول دې.خود كافرنه به څه جواب جوړنه شى.هغه
په ويره اوپريشانئ كښې وائى چاماته ددې پته نشته.ړونداوكونكړشى ځنگه چه ئې اوفرمائيل﴿وَمَنْ كَانَ
فِيْ هٰذِهٖٓ اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى﴾كوم كس چه دلته ړونددې هغه به هلته هم ړونداولاره به ترې وركه شوې
وى.ټول دليلونه به دهغه دستركونه اخواشى،چه رشتې،دوستئ نسب دهيڅ قدربه پاتې نه شى.دنسب
نامو څه تپوس به نه وي.اوپه دنياكښې توبه ويستونكى اودايمان اونيكئ سره ژوندتيرونكى به بيشكه
فلاح اوخلاصل كړي.دلته(عسى) ديقين په معنى كښې ده يعنى مومن به ضرور كاميابيږي.

وَرَبُّكَ	يَخْلُقُ
او رب ستا	پيدا كوي
اوستارب چې څه غواړي	

مَا يَشَآءُ	وَيَخْتَارُ	مَا كَانَ	لَهُمُ	الْخِيَرَةُ
هغه څه | چې غواړي ئې	او غوره كوي ئې هغه	نه دې	دوئ لره	هيڅ اختيار(په دې كښې)
هغه پيدا كوي	......اوهم هغه غوره كوي(چې څوك اوغواړي)		ددوئ هيڅ اختيار نشته	

سُبْحٰنَ اللّٰهِ	وَتَعٰلٰى	عَمَّا	يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٨﴾	وَرَبُّكَ	يَعْلَمُ
پاکي دالله ده	او ډير اوچت دي	دهغې نه	چي دوئ ئې ورسره شريکوي	او رب ستا	پوهيږي

الله ﷻ پاک دي او ددوئ د شريکانو نه ډير اوچت دي او ستا رب ته هغه ټول رازونه معلوم دي

مَا	تُكِنُّ	صُدُوْرُهُمْ	وَمَا	يُعْلِنُوْنَ ﴿٦٩﴾	وَهُوَ اللّٰهُ
په هغه څه	چي پټوي ئې	سينې دهغوئ	او په هغه څه	چي ښکاره کوي ئې هغوئ	او هم دغه الله دي

کوم چي د دوئ زړونه پټوي او کوم چي دوئ ښکاره کوي .... او الله ﷻ هغه ذات دي

لَآ اِلٰهَ	اِلَّا	هُوَ	لَهُ الْحَمْدُ	فِي الْاُوْلٰى	وَالْاٰخِرَةِ
چي نشته لائق دعبادت	مګر	هغه دي	هغه لره ثنا ده	په دنيا کښي	او په اخرت کښي

چي د هغه نه سوا بل څوک معبود نشته په دنيا او اخرت دواړو کښي دهغه تعريف دي

وَلَهُ الْحُكْمُ	وَاِلَيْهِ	تُرْجَعُوْنَ ﴿٧٠﴾
او هغه لره حکم دي	او هغه ته به	تاسو واپس کيږئ

او صرف د هغه حکم چليږي او تاسو به هم هغه ته واپس کيږئ

قوله تعالى:- وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ

مختار کل دالله ﷻ ذات دي:- دټول مخلوق خالق اودټولو اختيارا تو واله الله ﷻ دي.نه پدي کښي د هغهٔ سره څوک دجهګړي کولو واله نه دهغهٔ شريك او ملګري شته،څه چه اوغواړي پيداکوي څوک چه اوغواړي خپل خاص بنده ئې جوړکړي.څه چه غواړي کيږي څه چه نه غواړي هيڅ کله کيدي نه شي.ټول کارونه اوټول خيراوشردهغهٔ په لاس کښي دي.دهرڅادهغهٔ طرف ته واپس تلل دی دهيچاڅه اختيار نشته.هم دغه لفظ په دي ايت کښي په دي معنی﴿اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ﴾ کښي دي.په دواړو ځايونو کښي ما نافيه دي.اګرچه ابن جريرداوئيلي دی چه ماپه معنی د(الذي) دی.يعني الله تعالی خوښوی هغه په چا کښي چه ښيګړه وی،اوهم دغه معنی اخستلوسره معتزليانوپه مراعات صالحين باندي استدلال اوکړو،خوصحيح خبره داده چه دلته ما دنفی په معنی کښي ده،څنګه چه دابن عباس رضی الله عنه او وغيره نه روايت دي چه داايت هم په دي بيان باندي دي چه دمخلوق په پيدائش کښي دتقديرمقررول اختيار لرلو والا رب تعالی يواځي دي.اودنظيرنه پاك دي.ددي وجي نه دايت په خاتمه باندي اوفرمائيل چه کوم بتان وغيره لره دوی درب شريك ګرځوی چه نه خوځه ځيزجوړکړی اونه اختيار اولری الله تعالی ددي ټولونه پاك اوډيرلري دي.

قوله تعالى:- وَرَبُّكَ يَعْلَمُ

بيائي اوفرمائيل چه په سينوکښي اوزړونوکښي پټوخبروباندي هم الله تعالی پوهيږي.اوهغه ټولي هم په هغهٔ باندي داسي ظاهري دی څنګه چه ښکاره اوظاهري خبري،په پټه خبري اوکړي اوکه په ښکاره اووائي هغه په ټولوخبرداره دي.په شپه کښي اوپه ورځ کښي چه څه کيږي دهغهٔ پټ نه دی.په الوهيت کښي هم هغه يواځي دي اودهغهٔ نه سوابل څوك داسي نشته دچاطرف ته چه مخلوق خپل حاجتونه يوسی.اوچاته چه مخلوق عاجزی اوکړی.څوك چه دمخلوق حاجتونه پوره کونکي اومددکونکي وی.څوك چه دعبادت لائق وی.خالق مختار رب مالك هم هغه دي.هغه چه څه کوی ټول دستائيني قابل دی.دهغهٔ عدل اوحکمت هم دهغهٔ سره دي.دهغهٔ حکمونه څوك ردکولي نه شي.هغهٔ ارادي څوك روستو

کولې نه شي. هغهٔ به ټولوته دهغوی داعمالوبدله ورکوی دهغهٔ نه ستاسوهيڅ کارونه پټ نه دی. نيکانو ته جزاوبدانوته سزابه په هغه ورځ ورکوی اوپه خپل مخلوق کښې به فيصله اوکړي.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ

| اووايه | آيا وينئ تاسو (غور مو کړې دې)

| (ائي محبوبه ﷺ) ته دا اووايه

إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

که چرې جوړه کړې | الله | په تاسو باندې | شپه | هميشه | دورځې دقيامته پورې

دا راته اوښائې که الله ﷻ په تاسو باندې هميشه ترقيامته پورې توره شپه راولي

مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ ۖ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ۝

نو څوک دې | بل خدائې | بغير دالله نه | چې راوړې تاسو ته | رڼا | آيا پس نهٔ اورئ تاسو

نو دالله ﷻ نه سوا بل څوک داسې معبود شته چې تاسو باندې رڼا راولي | نو آيا تاسو نه اورئ

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا

اووايه | آيا سوچ کړې دې تاسو | که جوړه کړې الله | په تاسو باندې | ورځ | هميشه

(محبوبه دا هم) ورته اووايه چې دا راته اوښائې که الله ﷻ په تاسو باندې هميشه ترقيامته پورې

إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ

دورځې دقيامته پورې | څوک دې بل خدائې | غير دالله نه | چې راوړې (راولي) تاسو ته | شپه

ورځ راولي | نو د الله ﷻ نه سوا بل څوک معبود شته چې په تاسو شپه راولي | چې

تَسْكُنُونَ فِيهِ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ

چې ارام اوکړئ تاسو | په هغې کښې | آيا پس نهٔ وينې تاسو | او درحمت خپل نه | جوړ کړل هغه

تاسو په کښې ارام اوکړئ | نو ايا تاسو نه وينئ ؟ | ....اوهغه په خپل رحمت سره

لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ

ستاسو دپاره | شپه او ورځ | دپاره ددې چې تاسو ارام حاصل کړئ | په هغې کښې |

ستاسو دپاره شپه او ورځ دواړه پيدا کړې دی | چې تاسو د شپې ارام اوکړئ | او (دورځې)

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝

او دپاره ددې چې تاسو اولټوئ | دفضل دهغه نه | او دپاره ددې چې تاسو | شکر اوباسئ

ځان دپاره د هغه مقرره کړې روزي اولټوئي | ....او چې د هغه (د نعمتونو) شکر اوباسئ

قوله تعالیٰ:- قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ

دالله ﷻ دقدرت ناقابل ترديد دلائل:- دالله ﷻ احسان ته اوګورئ چه ستاسو دکوششونواوتدبيرنه بغيرشپه اوورځ برابرمخکښې روستوراروان دی. که هميشه شپه وي نوتاسوبه عاجزه شئ ستاسوکارونه به اودريږي په ژوندبه تاسوتنګ شئ، تاسوبه ستړي شئ تنګ به شئ څوک به بيانه مومئ چه ستاسو دپاره ورځ رااوباسي. چه دهغې په رڼاکښې تګ راتګ اوکړئ اوخپل کارروزګارپکښې اوکړئ. افسوس چه اورئ خوولې هيرې نې کړئ. هم دغه شان که هغهٔ په تاسودهميشه دپاره ورځ راولي نو ستاسوژوندونه

به تراخه شي. دبدن نظام به مووران ويجاړشي. ستړي به شئ، تنګ به شئ، هيڅوك نشته دچاسره چه دا قدرت وي چه هغه شپه راوستي شي. په كومه كښې چه تاسوارام اوكړې شئ، خو تاسو سترګې لرې ولې دالله تعالى نخښې اومهربانوته نه ګورئ، داهم دهغه احسان دې چه هغه شپه اوورځ دواړه پيداكړې دي. چه دشپې تاسوارام حاصل كړئ اودورځې تاسوكارروزګاراوتجارت اوزراعت شغل اوكړئ، تاسوته پكاردي چه تاسودهغه حقيقي مالك اوقادرمطلق شكراداكړئ دشپې اوورځې عبادت كوئ دشپې قصورتلافي په ورځ كښې اودورځې دقصورتلافي په شپه كښې كوئ اودمختلف څيزونه دقدرت نمونې دي اوددې دپاره دي چه تاسونصيحت اوعبرت حاصل كړئ اود رب شكراوكړئ

وَيَوْمَ	يُنَادِيهِمْ	فَيَقُولُ	أَيْنَ	شُرَكَاءِيَ
او ياده ساتئ هغه ورځ	چې آواز به اوكړي الله دوئ ته	پس اوبه وائي	كوم ځائې دي	شريكان زما
او په كومه ورځ چې به ورته الله ﷻ اعلان اوكړي ....نو اوبه وائي چې اوس زما هغه				

الَّذِينَ	كُنتُمْ	تَزْعُمُونَ	وَنَزَعْنَا	مِن كُلِّ أُمَّةٍ
هغه	چې وئ تاسو	چې تاسو به پر ګمان كولو	اوراوبه باسو مونږه	دهر امت نه
شريكان څه شول	چې تاسو به پرې (د خدايانو) ګمان كولو	اومونږ به د هر امت نه يو يو		

شَهِيدًا	فَقُلْنَا	هَاتُوا	بُرْهَانَكُمْ	فَعَلِمُوا
يو ګواه	نو اوبه وايو مونږه	راوړئ	دليل خپل	نو پوهه به شي هغوئ
ګواه بهرراوباسو	نوبيابه ورته اووايو چې اوس خپل خپل دليل پيش كړئ	نوهغوئ به پوهه شي		

أَنَّ الْحَقَّ	لِلَّهِ	وَضَلَّ	عَنْهُم	مَّا	كَانُوا	يَفْتَرُونَ
چې بيشكه حق	الله لره دې	اوورك به شي	دهغوئ نه	هغه څه	چې وو هغوئ	چې دروغ به ئې جوړول
چې حقه خبره هم هغه وه	چې الله كړې وه	اوكومې دروغ خبرې چې به دوی جوړولې هغه به ترې هيرې شي				

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ

دقيامت په ورځ به دالله ﷻ شريكان په نظرنه راځي:- مشركان به په دويم ځل اوربلې شي اواوبه فرمانيلې شي چه په دنياكښې چه تاسوڅوك زماسره شريكان ګرځول هغوی چرته دي؟ دهرامت نه يو ګواه يعني د هغه امت پيغمبربه خوبش كړې شي[1] اومشركانوته به اووئيلې شي چه دخپل شريك څه دليل پيش كړئ. دغه وخت كښې به دوی يقين اوكړي چه واقعي دعبادتونولائق دالله تعالى نه سوابل څوك نه دي. هيڅ جواب به ورنكړې شي. حيران به پاتې شي اوټول دروغ به ترې هيرشي.

إِنَّ قَارُونَ	كَانَ	مِن قَوْمِ مُوسَىٰ	فَبَغَىٰ	عَلَيْهِمْ
بيشكه قارون	وو	دقوم دموسى نه	پس سركشئ اوكړه هغه	په هغوئ باندې
بيشكه قارون دموسى ﷺ دقوم سړې وو	خو دخپل قوم په مقابله ئې تكبر اختيار كړو			

وَآتَيْنَاهُ	مِنَ الْكُنُوزِ	مَا	إِنَّ	مَفَاتِحَهُ
او وركړي وې مونږ هغه ته	دخزانونه	هغه اندازه	چې بيشكه	كنجيانې دهغې
اومونږ ورته دومره ډيرې خزانې وركړې وې	چې د هغې كنجيانې به د مضبوطو			

[1] الطبري: ۱۹/۶۱۴.

لَتَنُوْٓاُ بِالْعُصْبَةِ اُولِى الْقُوَّةِ ق اِذْ قَالَ لَهٗ قَوْمُهٗ

خامخا درنيدي| په داسې ډله باندې| چې خاوندان دقوت به وؤ | كله چې اووئيل |هغه ته |قوم دهغه

كسانو په پوره ډله باندې درنې وی | .... څه وخت چې د هغه قوم هغه ته اووئيل چې

لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِيْنَ۝ وَابْتَغِ

خوشحاليږه مهٔ (غرور مهٔ كوه) | بيشكه الله | نهٔ خوښوی | مغروره خلق | او تلاش كړه

غرور مه كوه | ....يقينا مغروره كسان الله ﷻ نه خوښوی | او الله ﷻ چې تاته

فِيْمَآ اٰتٰىكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ

په هغه مال كښې | چې دركړې دې تاله الله | كور دآخرت | او مهٔ هيروه | حصه خپله

كوم مالونه دركړی دی | په هغې كښې د آخرت دپاره څه عمل اوكړه|اوددنيا په مال كښې خپله حصه مه هيروه

مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ كَمَآ اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ

ددنيا نه | او احسان كوه | لكه څنګه چې | احسان كړې دې الله | ستا سره | اومهٔ پورته كوه

..........او لكه چې الله ﷻ تاسره احسان كړې دې دغه شان ته هم دخلقو سره احسان كوه

الْفَسَادَ فِى الْاَرْضِ ط اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ۝

فساد | په زمكه كښې | بيشكه الله | نهٔ خوښوی | فسادكونكي

اوپه زمكه كښې فساد مه خوروه | بيشكه الله تعالى فساديان نه خوښوی |

قوله تعالى:- اِنَّ قَارُوْنَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوْسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ

قارون څوك او څه وو:- روايت دې چه قارون دموسى عليه السلام دترهٔ خوې وو([1])دهغهٔ نسب دادې،قارون بن يصهربن قاهيث،اودموسى عليه السلام نسب دادې موسى عليه السلام بن عمران بن قاهيث([2])دابن اسحاق m تحقيق دادې چه دې دحضرت موسى عليه السلام ترهٔ وو،خواكثرعالمانوئې دترهٔ خوې وائى.دې ډير خوش اوازه وو، او تورات به ئې په ډيرخوش اوازئ سره وئيلو،ددې وجې نه به ورته خلقو منور وئيلو، خوچه څنګه سامری د منافقت كاركړې وودادالله تعالى دشمن هم منافق شوې وو.چونكه ډيرزيات مالداروودې وجې نه پكښې غروررااغلې وو،اوالله تعالى ئې هيركړې وو.په قوم كښې چه عام طورسره د كوم لباس دستور وو دهغهٔ نه ئې يوه ليشت لاندې جامې جوړې كړې وې.چه دهغې سره ددهٔ غرور اومالداری ظاهره شي. ددهٔ سره دومره مال ووچه ددهٔ دخزانوپه چابيانواوچتولوباندې دطاقتورسړويوه ډله مقرروه،ددهٔ ډير زياتې خزانې وې.دهرخزانې چابى ئې جداوه،چه يوه ليشت به وه.كله چه به دا چابيانوددهٔ سره په قچرو باندې باركړې شوې نوددې دپاره شپيتهٔ قچرې مقررووی.والله اعلم.

قوله تعالى:- قَالَ لَهٗ قَوْمُهٗ لَا تَفْرَحْ

د قوم نيكانو ته نصيحت:- دقوم مشرانو اونيكانو خلقواوعالمانوچه كله ددهٔ سركشى اوتكبردحدنه په زياتيدو باندې اوليدونودهٔ ته ئې نصيحت اوكړوچه دومره نيغږه مهٔ اودومره غرورمه كوه اودالله تعالى ناشكره مه جوړيږه ګنى دالله تعالى دمحبت نه به لرې شې.دقوم وعظ كونكوورته اووئيل چه دادالله ﷻ

[1] الطبری:۶۱۶/۱۹.
[2] ايضًا: ۶۱۵/۱۹.

نعمتونه تاسره دی دادالله تعالی درضامندئ په کارونوکښې خرچ کړه چه په اخرت کښې هم ستاحصه پیداشی موږ درته دانه وائیوچه ته ددنیاعیش اوعشرت مه کوه بلکه ښه خوره څکه ښه اوغونده،ښه پسره وه،دجائزو نعمتونو فائده واخله ،نکاح اوکړه اوراحت اوچت کړه،حلال څیزونه استعمال کړه، خو چه چرته دخپل ځان خیال ساتې نوهلته دمسکینانوهم خیال ساته،چرته چه خپل نفس نه هیروې هلته د الله ﷻحق هم مه هیروه چه ستادنفس هم په تاحق دې ستادمیلماهم په تاحق دې ستادبچوهم په تاحق دې اومسکین غریب هم تاسره په مال کښې حصه داردې.دهرحقدارحق اداکوه او څنګه چه الله تعالی تا سره سلوک کړې دې نوته دنوروسره سلوک اواحسان کوه خپله مفسدانه رویه بدله کړه دالله تعالی مخلوق ته تکلیف رسولونه منع شه ،الله تعالی فسادیانوسره محبت نه ساتی.

قَالَ إِنَّمَآ	أُوتِيتُهُۥ	عَلَىٰ عِلْمٍ	عِندِىٓ ۚ		أَوَلَمْ يَعْلَمْ
اوونیل هغه بیشکه راکړې شوې دې ماته دا مال		په وجه دهغه علم	چې زما سره دې		ایا اوهغه ته دا علم نهٔ وو
قارون اوونیل چې دا مالونه خوماته زما د علم او(زما دقابلیت) په وجه راکړې شوې دی					ایا هغه په دې پوهه نشو
أَنَّ ٱللَّهَ	قَدْ أَهْلَكَ	مِن قَبْلِهِۦ	مِنَ ٱلْقُرُونِ	مَنْ	هُوَ
چې بیشکه الله	هلاك كړې دی	مخكښې دهغه نه	دخلقو نه	هغه څوك	چې هغه
چې الله ﷻ د هغه نه وړاندې داسې ډیر قومونه تباه کړې دی			چې هغوی د هغه (قارون) نه په زور		
أَشَدُّ	مِنْهُ	قُوَّةً	وَأَكْثَرُ	جَمْعًا ۚ	وَلَا يُسْـَٔلُ
ډیر سخت وؤ	دهغه نه	په قوت کښې	او ډیر زیات وؤ	په ډله کښې	او تپوس به نهٔ کیږی
کښې زیات وو	..........اوډله پله (ملګری) ئې ډیر زیات وو				او د مجرمانو نه به د ګناهونو په
عَن ذُنُوبِهِمُ	ٱلْمُجْرِمُونَ ۝				
په باره دګناهونو دهغوئ کښی	دمجرمانونه				
باره کښې تپوس ته هیڅ حاجت نه وی					

قوله تعالی:- قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ

دقارون متکبرانه جواب:-دقوم دعالمانونصیحتونه اوریدوسره قارون چه کوم جواب ورکړودهغې ذکر کیږی.چه هغهٔ اوونیل تاسوخپل نصیحتونه دخپل ځان سره کیږدئ.ماته ښه پته ده چه الله تعالی ماته څه راکړی دی هم دهغې زهٔ حقداروم.زهٔ یوعقلمنداوهوښیارکس یم.اوددې الله تعالی ته هم پته ده .ددې وجې نه هغهٔ دادولت ماته راکړې دې.دبعضې انسانانوداخاصه وی څنګه چه په قران کښې دی چه کله انسان ته څه تکلیف اورسی نوډیرپه عاجزئ سره اوازونه کوی اوکله چه موږ هغهٔ ته څه راحت ورکړو نو وانی﴿قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ﴾یعنی الله ﷻ ته پته وه چه زهٔ ددې حقداریم.ددې وجې هغهٔ داماته راکړی دی. په بل ایت کښې دی چه کهٔ موږ په هغهٔ څه رحمت اوڅکواودهغې نه پس ورته څه مصیبت اورسی نو اووائی چه (هذالی)ددې حقدارخوهم زهٔ وم.

قوله تعالی:- عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ

دقارون سره د څه علم وو؟:بعضې خلقوونیلې دی چه قارون ته دعلم کیمیاپته وه،خوداقول بالکل کمزورې دې.بلکه دکیمیاعلم فی الواقع شته نهٔ،څکه چه یوڅیزلره بعینه بدلول دادالله تعالی دقدرت خبره ده.چه په دې څوك بل څوك قادرنه دې.

فرمان الهي دي چه كۀ ټول مخلوق راجمع شي نويو مچ هم پيداكولې نه شي.په صحيح حديث كښې دي چه دالله ﷻ فرمان دې،دهغۀ نه زيات ظالم څوك دې؟چه كوشش كوي چه زماپشان پيدائش اوكړي.كۀ هغه رښتونې دې نويوه زره يايوه اوربشه دې جوړه كړي[1])داحديث دهغوي په باره كښې دې چه تصو يرونه جوړوي اوصرف دظاهري صورت نقل كوي.ددوي دپاره ئې خودااوفرمائيل بياچه څوك دعوى اوكړي چه هغۀ ته كيميامعلومه ده اوديوڅيزبدل جوړلې شي ديوذات نه بل ذات جوړوي مثلاً داوسپنې نه سرۀ زروغيره نوصفاظاهره ده چه دابالكل دروغ دي.اوهيڅ كله كيدې نه شي.اوجهالت اوضلالت دې.اوداخبره بله ده كه رنګ وغيره بدل كړي اودهوكه بازي اوكړي.خوپه حقيقت كښې دناممكنه ده. داكيمياګرچه دروغژن جاهل اوفاسقان دي دوي صرف دعوې كوي او مخلوق په دهوكه كښې اچوي.خوداخيال ساتئ چه دبعضې اولياءالله دلاسه چه كوم كرامتونه ښكاره كيږي اوكله څيزونه بدل شي دهغۀ مونږ ته انكارنشته.هغه دالله تعالى دطرف په هغوي يوخاص فضل وي اوهغه هم ددوي دوس خبره نه ده.نه ددوي په قبضه كښې وي اونه څه دكاريګرئ اوصنعت او علم دې هغه صرف دالله ﷻدفرمان نتيجه ده.چه الله تعالى دخپلوفرمانبرداره نيكانو بندګانو د لاسه خپل مخلوق ته ښائي. نو روايت دې چه حضرت حيوه بن شريح مصري"رح"نه يوځل يوسائل سوال اوكړو چه هغه سره هيڅ نه وو اودهغۀ حاجتمندئ اوضرورت ته په كتوسره دوي په زړه كښې ډيرزيات خفه شو،اخردوي دزمكې نه يووړوكې كاڼې راوچت كړواولږ ساعت پورې ئې په خپل لاس كښې اړولو راړلو اودفقيرپه جولۍ كښې واچولونوهغۀ دسروزروګيټې جوړشو.معجزې اوكرامات په حديثوكښې او اثارو كښې ډيرپه كثرت سره مروي دي.چه دهغې دلته بيانول به دخبرې اوږديدوباعث جوړ شي. د بعضو وينااده چه قارون ته اسم اعظم معلوم وو.چه دهغې په وئيلوسره دهغۀ دخپل ځان دمالدارئ دعااوكړه.نودومره ډيردولت مند شو.دقارون ددې جواب په ردكښې الله تعالى فرمائي چه داغلطه ده چه زۀ په چامهربانه شم نوهغه دولت مندكړم.نه ددې نه مخكښې ماددۀ نه زيات دولت منداومالداره خلق تباه كړي دي.نوداګڼړل چه مالداري زمادمحبت نخښه ده بالكل غلطه ده.څوك چه زماشكرنه اداكوي اوپه كفرباندې قائم وي د هغۀ انجام خراب وي.دګنهګارانودګناهونودزيات والي دوجې نه بيادهغوي نه ګناهونوسوال هم عبث وي.ددۀ خيال ووچه په ماكښې خيردې.ددې وجې نه داالله تعالى فضل په ماشوې دې.هغۀ ته پته وه چه زۀ ددې مالدارئ قابل يم كه الله تعالى زمانه خوشحاله نه وې اوزۀ ئې ښه كس نه ګڼړلې نوماته به ئې دانعمت نه وې راكړې.

		فَخَرَجَ	عَلٰى قَوْمِهٖ	
		پس راووتو هغه	په قوم خپل باندې	
نو (يوه ورځ) هغه خپل پوره شان وشوكت سره دخپل قوم په				
فِىْ زِيْنَتِهٖ ط	قَالَ الَّذِيْنَ	يُرِيْدُوْنَ	الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا	
په زينت (شان وشوكت) خپل كښې	نواووئيل هغه كسانو	چې غوښتو ئې	دا ژوند ددنيا	
مخكښې راووتلو .... نو كومو كسانو چې د دنيا اراده لرله هغوئ اووئيل چې				
يٰلَيْتَ	لَنَا	مِثْلَ مَآ اُوْتِىَ	قَارُوْنُ لا	اِنَّهٗ	لَذُوْ
كاش چې وې مونږ لره	په شان دهغې	چې وركړې شوي دي	قارون ته	بيشكه هغه	خاوند
كاش ! مونږ سره هم دغسې څيزونه موجود وې لكه څنګه چې قارون ته وركړې شوي دي	يقينا دې				

[1]) صحيح بخاري كتاب اللباس باب نقض الصور: ۵۹۵۳، صحيح مسلم :۲۱۱۱ مسندابي يعلى: ۶۰۸۶ احمد:۲/۲۵۹.

حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿۷۹﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ

دحصي لويٰ دي | اواووئيل | هغه کسانو | چي ورکړې شوي وو علم | افسوس دي تاسولره |

خو د ډيرې برخې خاوند دي | او کوم کسان چې دعلم خاوندان وو اهغوئ اووئيل چې ائې بد نصيبو

ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

ثواب دالله | بهتر دي | دپاره دهغه چا | چې ايمان ئې راوړو | او عمل ئې اوکړو نيک |

د الله ﷻ ثواب د هغه کسانو دپاره ډير زيات غوره دې | کوم چا چې ايمان راوړی اونيک کارونه کوی

وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿۸۰﴾

اونهٔ ورکړې کيږی دا | مګر | صبر کونکوته |

اودا خبره هغه چاته خودلي شي چې صبر کوی |

قوله تعالى:- يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ

دعيش عشرت سامان اوقارون اوددنياد پرستو تمنا: قارون يوه ورځ ډيرې قيمتی جامې واغوستې او ډير په شان اوشوکت سره په ښه سورلئ سورشواوسره دخپلو غلامانوچه مخکښې اوروستوترې وو اوهغوی هم ډيرې بهترينې جامې اغوستې وې دې په ډيررعب داب کښې اوغرور کښې اووتو، ددهٔ داشان او شوکت اوټاټ باټ اودازينت اوښائست چه ددنياوالواوليدونودهغوی په خوله کښې اوبه راغلې، اووې وئيل چه ارمان مونږ سره هم ددهٔ هومره مال وې دې خوډيرخوش نصيبه اوقسمت واله دې.

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

دنياپرستو ته د عالمانو نصيحت:- عالمانوچه دهغوی داخبرې واورېدې نوهغوی ئې ددې خيال نه منع کول اوغوښتل اوهغوی ئې پوهه کړل چه اوګورئ الله ﷻ چه څه دمومن اونيکوبندګانودپاره دخپل خان سره تيارکړی دی هغهٔ ددې نه په کروړچنده ښه اوبهترين دی.تاسولره هغه درجات حاصلولودپاره دا دوړو ورخوږوندپه صبرسره تيرول پکاردی.جنت دصابرانوحصه ده.مطلب داهم دې چه داقسمه پاکې کلمې دصبرکونکودژبې نه اوخی.چه ددنيادمحبت نه لرې اوداخرت په محبت کښې غمژن وی.په دې صورت کښې ممکنه ده چه داخبرې دواعظ کونکونه وی بلکه په دې خبروکښې اوددې تعريف په تيره شوې جمله کښې دالله تعالى دطرف نه خبروی.

فَخَسَفْنَا بِهِ

| پس ډوب کړه (ننه ايستلو) مونږه | په دهٔ باندې

| ....نومونږ قارون اودهغه مانړئ (دواړه)

وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ

اوپه کور ددهٔ باندې | په زمکه کښې | پس نهٔ وه | هغه لره | هيڅ يوه ډله | چې امداد ئې کړې وې دهغه

په زمکه کښې ورښخ کړل | نوبيا داسې يو ټولې نه وو چې د الله ﷻ په مقابله کښې ئې د هغهٔ مدد

مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴿۸۱﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ

په مقابله دالله کښې | اونهٔ شو هغه | په خپله دخان دمدد کونکونه | اوصبا کړو (شوصباله) | هغه کسان

کړې وې | اونه هغه په خپله خپل خان بچ کړې شوا | .... اوصبا ته هغه خلقو اووئيل چې پرون

تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ وَيْكَاَنَّ

چې ارزونې کوله | دمر تبې دهغه | په پرون | هغوئ وائی (ئن) | افسوس دې اوس پوهه شو |

دهغه په شان جوړیدلو ارمانی ووا رښتیا دی چې الله ﷻ په خپلو بندګانو کښې

اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَاۤءُ مِنْ عِبَادِهٖ

چې الله فراښه کوی | رزق | دپاره دهغه چا | چې خوښه شی دهغه | دبندګانو خپلو نه |

چې د چا په باره کښې اوغواړی نو فراخه رزق ورته ورکوی | او (چا ته چې اوغواړی)

وَيَقْدِرُ لَوْلَاۤ اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا

او په اندازه کوی رزق | که چرې نه وې دا | چې احسان اوکړو | الله | په مونږ باندې

نو کموی | ....که چرې په مونږ باندې دالله ﷻ احسان نه وې | نو مونږ به ئې

لَخَسَفَ بِنَا ؕ وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ

نو هغه به مونږ ورښخ کړی وو |افسوس دې اوس پوهه شو |چې فلاح(خلاصي)نه مومی

هم په زمکه ښخ کړی وو | ....رښتیا دی چې کافران نشی

الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۲﴾

کافران |

کامیابیدې |

قوله‌تعالی:- فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ

دتکبرهمدغه سزاده: پورته دقارون دسرکشئ اوبې ایمانئ ذکراوشو،دلته دهغه انجام بیانیږی.په یو حدیث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل،یوکس خپل ځان پسې څادرراښکواوپه فخرسره روان ووچه هغه په زمکه کښې خښ کړې شو،چه دقیامته پورې به هم هغسې روان وی خښیږی([1])داحمدپه روایت کښې دی چه په دوؤڅادرونوکښې په فخراوغرورسره راووتوچه الله تعالی زمکې ته حکم اوکړوچه دې الواق تیرکړه.

یوه عجیبه واقعه:- په کتاب العجائب کښې دی نوفل بن ماحق وائی چه دنجران په جومات کښې ما یو خوان اولیدوچه دډکې سینې واله،دځوانئ په نشه کښې مست،تندرست بدن واله،دډیرښکلی رنګ او صورت واله،چه نظربه پرې پریوتونوهم دهغهٔ حسن اوجمال ته به تماشه شوې.نوهغهٔ راته اووئیل چه تهٔ څه ته ګورې؟ماورته اووئیل چه ستادحسن اوجمال ننداره کوم.اوډیرحیرانیږم،هغهٔ راته جواب راکړوچه تهٔ څهٔ په خپله الله تعالی هم حیران دی،نوفل وائی چه دې کلمې وئیلوسره هغه په کمیدوشواودهغهٔ رنګ اوښانست په الوتوشو،اوقدئې په کمیدوشو،تردې پورې چه یوه لیشت پاتې شو،چه خپل یونزدې رشته داریه لوستونړی کښې واچولواویوړو.

دقارون دهلاکت سبب:- داهم ذکردی چه دقارون هلاکت دحضرت موسی علیه السلام په بد دعاسره شوې وو.ددې په سبب کښې ډیرزیات اختلاف دی.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب اللباس باب من الجرثوبه من الخیلاء: ۵۷۹۰. (بخاری)

اول سبب: یوسبب خودابیانیږی چه قارون یوې بدکارې ښځې ته ډیرزیات مال دولت ورکړواوهغه ئې په دې راضی کړه چه عین په هغه وخت کښې کله چه حضرت موسیٰ ؑ دبنی اسرائیلوپه مینځ کښې ولاړ وی اوخطبه ورکوی نوته ورشه اوورته اووائیه چه ته هم هغه ئې چه ماسره دې داسې داسې کړی وو. ښځې هم هغسې اوکړل، موسیٰ ؑ اورپیدو، اوهم هغه وخت ئې دمونځ نیت اوتړلو، اودوه رکعته مونځ ئې اوکړواودهغې ښځې طرف ته متوجې شواووې فرمائیل چه ستادې په الله تعالی باندې قسم وی چا چه په اوبوکښې لاره راکړه، اوستاقوم ته ئې دفرعون دظلمونونه خلاصې ورکړواونورهم ډیراحسانات ئې اوکړل، نوچه څه رښتونې خبره وی هغه بیان کړه. دائې چه واوریدل نودښځې رنګ بدل شواوصحیح واقعه دخلقوپه وړاندې بیان کړه، اوالله تعالی ته ئې استغفاراوکړو، اوپه رښتونې زړه سره ئې توبه ویسته. موسیٰ ؑ بیاپه سجده پریوتو اودقارون دپاره ئې سزااوغوښته، دالله تعالی دطرف نه وحی راغله چه مازمکه ستاتابع کړې ده، دوی د سجدې نه سرراوچت کړو، اوزمکې ته حکم ورکړوچه ته دې اودد؛ ماړې خپلې خیتې ته دننه کړه. زمکې هم دغسې اوکړل،

دویم سبب :-دویم سبب دابیانیږی چه کله دقارون سورلئ په داسې شان اوشوکت سره راووته چه په سپین قچریاندې په قیمتی جاموکښې سوروو. دده غلامان هم په رینښمینوجاموکښې وو، اوحضرت موسیٰ ؑ تقریرکولو، دبنی اسرائیل ټولکې وو، کله چه دې هغه ځائې ته ورغی نودټولونظرپه دهٔ اودد؛ په شان شوکت پریوتو. حضرت موسیٰ ؑ چه کله دې اولیدونوتپوس ئې ترې اوکړوچه څنګه راوتې ئې؟ هغهٔ ورته اووئیل چه خبره داده چه یوه خبره الله ﷻ تاته درکړې ده، اویوفضیلت ئې ماته راکړې دې. که تاسره نبوت دې نوماسره شان اوشوکت دې. که ستازماپه فضیلت کښې څه شك وی نوزهٔ تیاریم چه زهٔ او تهٔ لاړشواوالله تعالی نه سوال اوکړواواوګوروچه الله تعالی د چا دعا قبلوی. حضرت موسیٰ ؑ په دې خبره راضی شو، اودواړه لاړل. حضرت موسیٰ ؑ ورته اوفرمائیل چه اول زهٔ دعااوکړم یاتهٔ دعاکوې؟ هغهٔ ورته اووئیل چه نااول به زهٔ دعاکوم. اوس هغهٔ دعاغوښتل شروع کړل خوقبوله نه شوه. حضرت موسیٰ ؑ ورته اوفرمائیل چه اوس زهٔ دعاکوم. دهٔ ورته اووئیل چه ښه ده اوغواړه. دوی الله ﷻ ته سوال اوکړو چه یاالله! زمکې ته حکم ورکړه چه څه ورته زهٔ وائیم هغه منی. الله تعالی ددهٔ دعاقبوله کړه. اووحی راغله چه مازمکې ته ستاخبرې منلوحکم ورکړې دې. حضرت موسیٰ ؑ چه داواوریدل نووې فرمائیل، اې زمکې دې اوددهٔ ملګرې اونیسه، هم هغه ځائې دې اوددهٔ ملګری خښ شو، بیائې اوفرمائیل چه وې نیسه، دوی دځنګونوپورې خښ شو، حضرت موسیٰ ؑ ورته اوفرمائیل چه نور ئې هم اونیسه، نودوی د نامهٔ پورې خښ شو. بیائې اوفرمائیل چه ددهٔ خزانې اومال هم دلته راوړئ ، هم هغه وخت ددهٔ ټولې خزانې اومال دولت راغی اوهغوی پخپلوسترګوهغه اولیدل بیاحضرت موسیٰ ؑ خپل لاس سره اشاره اوکړه، ته دوی سره دخزانو نی دننه کړه، هم هغه وخت کښې دوی ټول برباد شو، اوزمکه چه مخکښې څنګه وه هم هغسې شوه، روایت دې چه تراؤومې زمکې پورې دوی هم هغسې خښ شو. داقول هم دې چه هره ورځ دوی دانسان دقدبرابرلاندې طرف ته خښیږی. د قیامت پورې به دوی په دې عذاب کښې وی. دلته نورهم ډیربنی اسرائیلی روایتونه دی. خومونږ دهغې بیان پرینښودې دې. نه خومال دهغوی په کار راغې اونه جاه وحشمت اودولت اوغروراوتکبردهغوی دمدددپاره راپاڅیدو، اونهٔ ئې په خپله ځان بچ کړې شو. تباه شو، بې نښانه شو، وران اوورك کړی شو. هغهٔ وخت دهغه خلقوسترګې هم پرانستې شوې چاچه دقارون مال اواودهغهٔ عزت ته دلالچ په نظرسره کتل اوهغهٔ ئې خوش نصیبه ګڼړلواویخ اسویلی به کول، اورشك به ئې کولو، چه ارمان مونږ هم دومره دولتمندوې، هغوی ورته اوونیل چه اوس مواولیدل واقعی چه رښتیادی ،دولت مندکیدل دالله تعالی درضامندئ سبب نه دې. داخودالله تعالی حکمت دې چه چاته اوغواړی زیاته ورکړی اوچاته چه اوغواړی کمه ورکړی، په چاچه اوغواړی فراخی

راولي اوپه چاچه اوغواړي تنګي راولي.دهغهٔ د حکمتونوهم هغهٔ ته پته ده.په يوحديث کښې داهم دي چه الله تعالى په تاسوکښې داخلاق تقسيم هم دغسې کړې دې چه څنګه دروزئ،مال خودالله تعالى د طرف نه دهغهٔ دوستانوته هم ملاويږي.اودهغهٔ دشمنانوته هم.البته ايمان دالله تعالى دطرف نه هغهٔ ته ملاويږي څوک چه الله تعالى اوغواړي(۱)دقارون دغه شان په زمکه کښې ښښيدل چه هغوخلقواوليدل چاچه دهغهٔ په شان دجوړيدواميدونه کول وې وئيل چه کهٔ دالله تعالى لطف کرم اواحسان په مونږه باندې نه وې نوزمونږ ددې خواهش په بدله کښې کوم چه زمونږ په زړهٔ کښې ووچه ارمان مونږ هم ددهٔ په شان وې نونن به الله تعالى مونږ دهغهٔ سره ښښ کړې وو.هغهٔ کافرووا وکافردالله تعالى په نزددفلاح لائق نه وي.نه هغوى ته په دنياکښې کاميابى ملاويږي اونهٔ به په اخرت کښې خلاصې بيامومي.

د (وَيْكَأَنَّ) **تحقيق**:-نحوي وائي(ويكان) معنى (ويلك اعلم ان) ده،خومخفف کړې ئې ده او(ويك) پاتې شوه، او ددې دکاف دفتحه سره (اعلم) په مخذوف کيدوباندې دلالت کوي.خودې قول ته ابن جريرضعيف وئيلي دي.خوزهٔ وائيم چه داضعيف وئيل ورته ټيک نه دي.په قران کريم کښې ددې دکتابت په يوځائې کيدل ددې دضعيف کيدووجه جوړيدې نه شي.ځکه چه دکتابت طريقه خواختراعى امردې چه رواج ئې بيا موندواومعتبراوګڼړلې شو.دې سره په معنى څه اثرنه پريوځي.والله اعلم.دويمه معنى ددې (الم تران) کړې شوې ده.اوداهم وئيلې شوى دي چه داهم دغه شان دوه لفظه دي.(وى) او(كان) حرف (وى) دتعجب دپاره ده يادخبردارئ دپاره او(كان) معنى کښې اظن دپاره دى.په دې ټولو قولونو کښې قوى قول دادې چه داپه معنى کښې(الم تر)دپاره ده،يعني تااونه ليدل څنګه چه دقتاده m قول دې هم دغه معنى په عربى شعرکښې هم ترې مراد ده.

تِلْكَ	الدَّارُ	الْاٰخِرَةُ	نَجْعَلُهَا	لِلَّذِيْنَ	
دا	کور	اخرى	مقرر وو مونږ	دپاره دهغه خلقو	
دا د اخرت کورمونږ هغه خلقو دپاره تيار کړې دي					
لَا يُرِيْدُوْنَ	عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ	وَلَا فَسَادًا	وَالْعَاقِبَةُ	لِلْمُتَّقِيْنَ ۝	
چې نهٔ غواړي	الوئي په زمکه کښې	اونهٔ فساد	او ښهٔ انجام	دپاره دپرهيزګارانو دي	
چې په زمکه کښې تکبر او فساد کول نه غواړي ....اواخرت خو دپرهيزګارانو دپاره ښه دي					
مَنْ	جَآءَ بِالْحَسَنَةِ	فَلَهٗ	خَيْرٌ	مِّنْهَا	وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ
چاچې	اوکړه نيکي	نوهغه لره ده	بهتره	دهغې نه	او چاچې اوکړه بدي
چا چې دالله ﷻ دربار ته نيکي راوړه نو هغه ته به د هغې نه غوره بدله ورکولې شي					
فَلَا يُجْزَى	الَّذِيْنَ	عَمِلُوا	السَّيِّاٰتِ	اِلَّا	مَا كَانُوْا
نوبدله به نهٔ ورکړې کيږي	هغه کسانوته	چې کوي	بدکارونه	مګر	هغه چې وو هغوئ
اوچا چې ځان سره بدي راوړه نو بدکارو کسانو ته فقط هغه هومره بدله ورکولې شي					
يَعْمَلُوْنَ ۝					
چې کول به ئې					
څومره چې هغوئ کول					

(۱) احمد:۱/۳۸۷.

قوله تعالى:- تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ

په پرهیزګاروباندې دانعام تذکره:- فرمائی چه دجنت اواخرت نعمت به صرف هغهٔ ته ملاویږی دچا زړونوچه دالله ﷻ دویرې نه ډك وی.اوددنیاژوندپه عاجزئ اواخلاقوسره تیرکړی.خپل ځان دچانه اوچت اولوی اونه ګڼړی.اواخوادیخوافسادنه خوروی اوسرکشی اوفسادنه کوی.اودچامال په ناحقه نه خوری. د رب په زمکه درب نافرمانی نه کوی.دحضرت علیؓ نه نقل دی چه دچاداخبره خوښه شی چه دهغهٔ د څپلې تسمه دهغهٔ دملګری دتسمې نه ښه وی نوهغهٔ هم په دې ایت کښې داخل دې. (۱)

قوله تعالى:- عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۭ

ښائسته بدې نه دې خو چې تکبرپه کښې نه وی:- ددې نه مراددادې چه کله هغه فخراوغروراوکړی، کهٔ صرف دښائست دپاره غواړی نوڅه نقصان پکښې نشته،ځنګه چه دصحیح حدیث نه ثابته ده چه یو کس اووئیل یارسول الله!زماخوداخواهش وی چه زما ځادرهم ښه وی اوزماڅپلۍ هم ښه وی نوایاداهم تکبردې.حضورﷺورته اوفرمائیل،نه داخوښائست دې،الله تعالی جمیل دې اوجمال خوښوی(۲)بیائې اوفرمائیل چه څوك زمونږ خواته نیکی راوړی هغهٔ به د ډیرنیکوثواب بیامومی دامقام فضل دې، او د بدئ بدله صرف هم دهغې په شان سزاده دامقام عدل دې.په بل ایت کښې دی ﴿وَمَنْ جَاۤءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ۭ﴾ څوك چه به ځان سره بدی راوړی هغه به پړمخ اورته ځی .تاسوته به هم هغه بدله درکړې شی څه چه تاسوکول.

اِنَّ الَّذِيْ | فَرَضَ | عَلَيْكَ | الْقُرْاٰنَ

| بیشکه هغه ذات | چې فرض کړې نې دې | په تاباندې | دا قرآن

ایقینا هغه الله ﷻ چا چې په تاباندې دقرآن پاک(حکمونه او عمل) فرض کړې دې

لَرَاۤدُّكَ | اِلٰى مَعَادٍ ۭ | قُلْ | رَّبِّيْٓ | اَعْلَمُ | مَنْ

خامخا واپس بوتلونکې دې تالره | ځائې دوعدې ته | اووایه | رب زما | ښه پوهیږی | په هغه چا

هغه به خامخا تا (اصلی) مقام ته واپس ګرځوی(ائې محبوبه) ته ورته اووایه چې زما رب هغه څوك

جَاۤءَ بِالْهُدٰى | وَمَنْ | هُوَ | فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝۸۵ | وَمَا كُنْتَ

چې راتله نې کړی دی په هدایت | اوپه هغه چا | چې هغه | په ګمراهئ ښکاره کښې دې | اونهٔ وې تهٔ

ښه پیژنی چې رښتونې دین ئې راوړې دې | اوڅوک چې په ښکاره ګمراهئ کښې پروت دې | اوستا خو

تَرْجُوْٓا | اَنْ يُّلْقٰٓى | اِلَيْكَ | الْكِتٰبُ | اِلَّا | رَحْمَةً

چې امیدلرلو | چې رااوبه لیږلې شی | تاته | کتاب | مګر | رحمت دې |

داامید نه وو چې داکتاب به درباندې نازل شی | دا خو صرف ستا د رب

مِّنْ رَّبِّكَ | فَلَا تَكُوْنَنَّ | ظَهِيْرًا | لِّلْكٰفِرِيْنَ ۝۸۶ | وَلَا يَصُدُّنَّكَ

دطرفه درب ستانه | پس مهٔ کیږه تهٔ | مددګار | دپاره د کافرانو | اومنع نهٔ کړی تا(کافران)

رحمت وو | نو ته کله هم د دې کافرانو مرسته مه کوه .... اوکله چې تاته د الله ﷻ

(۱) الطبری: ۱۹/٦۳۸.

(۲) صحیح مسلم کتاب الایمان باب تحریم الکبر وبیانه: ۹۱، ترمذی: ۱۹۹۹، احمد: ۱/٤۵۱.

عَنْ اٰيٰتِ اللهِ	بَعْدَ	اِذْ	اُنْزِلَتْ	اِلَيْكَ	وَادْعُ	اِلٰى رَبِّكَ
دایتونو دالله نه	روستو ددې نه	چې کله	نازل شی	تاته	او دعوت ورکوه	طرف درب خپل ته
حکمونه را ورسيدل	نو خيال ساته چې دوئ دې تا منع نکړې شی	او دخپل رب طرفته بلنه کوه				
وَلَا تَكُوْنَنَّ	مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴿٨٧﴾	وَلَا تَدْعُ	مَعَ اللهِ	اِلٰهًا اٰخَرَ		
اومه کيږه ته	دمشرکانو نه	او مه رابله	دالله سره	معبود بل		
او په مشرکانو کښې مه شامليږه	.... او دالله ﷻ سره بل معبود (په خپل عبادت کښې) مه رابله					
لَآ اِلٰهَ	اِلَّا	هُوَ	كُلُّ شَيْءٍ	هَالِكٌ	اِلَّا	وَجْهَهٗ
نشته دې لائق دعبادت	مگر	هم هغه دې	هر څيز	هلاکيدونکې دې	مگر نۀ	مخ دهغه
دهغه نه سوا بل معبود نشته	.... دهغه نه سوا هر څيز فناکيدونکې دې					
لَهُ	الْحُكْمُ	وَاِلَيْهِ	تُرْجَعُوْنَ﴿٨٨﴾			
هغه لره بادشاهی ده	او خاص هم هغه ته به	تاسو واپس کيږئ				
صرف دهغه حکم چليږی	او تاسو ټول به ورته خامخا واپس کيږئ					

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِیْ فَرَضَ

دحشر په ميدان کښې به سوال کيږی: الله تعالى خپل نبی ﷺ ته حکم فرمائی چه درسالت تبليغ کوه، او خلقوته دالله ﷻ کلام اوروه، الله تعالى تالره دقيامت طرف ته واپس بوتلونکې ئې، اوهلته به دنبوت په باره کښې تپوس کيږی. څنګه چه فرمان دې. ﴿فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ﴾ يعنی د امتونو نه اودرسولانو ټولونه به مونږ تپوس کوو. په بل ايت کښې دی چه رسولان به راجمع کړی او الله ﷻ به ترې تپوس اوکړی چه تاسوته څه جواب درکړې شو؟ په بل ايت کښې دی چه نبيان اوګواهان به راوستې شی

قوله تعالى:- مَعَادٍ

د(مَعَادٍ) معنی اومطلب:- دمعادنه مرادجنت هم کيدې شی. مرګ هم کيدې شی، دوباره ژوندهم کيدې شی. چه په دويم ځل ژوندی شی اوجنت ته داخل شی. په صحيح بخاری کښې دی چه ددې مرادمکه ده. (1) دمجاهد نه روايت دې چه ددې نه مرادمکه مکرمه ده، کوم چه دحضور ﷺ دپيدائش ځائې دې. (2) ضحاک ؓ فرمائی چه حضور ﷺ کله دمکې نه اووتو، لاپه حجفه کښې وو، چه دحضور ﷺ په زړه کښې د مکې شوق پيداشو، پس داايت نازل شو. اوحضور ﷺ سره وعده اوشوه چه واپس به مومکې مکرمې ته رسوو، ددې نه داهم معلوميږی چه دا ايت مدنی وی. حالانکه پوره سورت مکی دې. داهم ونيلې شوی دی چه ددې نه مرادبيت المقدس دې. کيدې شی چه دونيونکی غرض ددې نه هم دقيامت وی. څکه چه بيت المقدس دمحشرزمکه ده. ددې ټولوقولونودجمعې کولوصورت دادې چه حضرت ابن عباس ؓ کله ددې تفسيردحضور ﷺ مکې ته واپس دراتلوچه دمکې دفتح کيدوپه وخت پوره شو او دا د حضور ﷺ د عمر دپوره کيدويوزبردست علامت وو. څنګه چه دوی دسورت (اذاجاء) په تفسيرکښې اوفرمائيلو، دکوم چه حضرت عمرهم موافقت کړې دې. اوفرمائيلې ئې ووچه څه تاته معلوم دی هغه ماته هم معلوم دی. هم دغه وجه ده چه هم ددۀ نه دې ايت سره چرته چه مکه روايت ده هم هلته دحضور ﷺ انتقال هم مروی دې. اوکله قيامت سره تفسيراوکړوڅکه چه دمرګ نه پس قيامت دې. اوکله دجنت سره تفسير اوکړوچه د

1) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة القصص باب (ان الذين فرض عليك القران): ٤٧٧٤.
2) الطبری: ٦٤١/١٩.

حضورﷺداوسیدوخاتې دې.او د حضورﷺ دتبلیغ اورسالت بدله ده.چه حضورﷺ انسانانو او پیریانو ته د الله تعالی ددین دعوت ورکړو،اوحضورﷺدتمام مخلوق نه زیات کامل زیات فصیح او زیات افضل وو. بیائې اوفرمائیل چه خپلومخالفینواونه منونکوته اووائیه چه په مونږ کښې دهدایت واله اوګمراهئ والا الله ﷻ ښه پیژنی.تاسوبه اووینئ چه انجام چاته بهترملاویږی.اوپه دنیااواخرت کښې بهتری اوښیګره دچاپه حصه کښې راځی.

قوله تعالی:- وَمَا كُنْتَ تَرْجُوْٓا

دیو بل غټ نعمت بیان:-بیاخپل یوزبردست نعمت بیان فرمائی چه دوحی نه نازلیدونه مخکښې ستابه چرې په خیال کښې هم نه راتلل چه په تابه دالله کتاب نازلیږی.داخوپه تااوپه ټول مخلوق دالله تعالی رحمت اوشوچه هغهٔ په تاخپل پاك اوافضل كتاب نازل کړو.اوس تاله هېڅ کله دکافران مددګارکیدل پکارنه دی.بلکه دهغوی نه بیلیدل پکاردی.اودهغوی نه بې زاری ښکاره کول پکاردی.اودهغوی نه دمخالفت اعلان کول پکاردی.بیائې فرمائیلې دی چه دالله تعالی دنازل کړې شوې ایتونونه داخلق چرته تامنع نه کړی،یعنی داچه دوی ستاددین مخالفت کوی اوخلق ستادتابعدارئ نه منع کوی نو د دوی هیڅ قسمه اثرمه اخله،په خپل کارکښې لګیااوسه،اللهﷻ ستاکلمې لره پوره کولوواله دې.ستا د دین مددکولوواله دې،ستارسالت لره غالب کولوواله دې.په ټولودینونوباندې ستادین لره اوچتولوواله دې.ته دخپل رب دعبادت طرف ته خلق رابله،کوم چه یواځې اولاشریك دې.تاته نه دی پکارچه ته د مشرکان ملګرتیااوکړې،دالله تعالی سره بل چاته اوازمه کوه دعبادت لائق هم هغه دې.دالوهیت قابل هم دهغهٔ عظیم الشان ذات دې.هم هغه دائم اوباقی دې.حی وقیوم دې،ټول مخلوقات به مړهٔ شی اوهغهٔ دمرګ نه لرې دې.څنګه چه ئې اوفرمائیل ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ۝﴾ هرڅه چه په دې باندې دی فانی دی.ستادرب مخ به باقی پاتې شی.کوم چه دجلالت او کرامت واله دې.

قوله تعالی:- اِلَّا وَجْهَهٗ

د(وَجْهَهٗ) مطلب:-دوجه نه مرادذات دې.رسول اللهﷺفرمائی چه دټولونه زیات رښتونې کلمه د لبید شاعر ده چه هغهٔ وئیلې وه،(**الاكل شئ ما خلا الله باطل**)یادلرئ درب تعالی نه سواهرڅه باطل دی([1]) دمجاهد m او ثوری رح ته روایت دې چه هرڅیزباطل دې.مګرهغه کارچه دالله تعالی درضامندئ دپاره اوکړې شی د هغې ثواب پاتې شی.دشاعرانوپه شعرونوکښې هم دوجه لفظ ددې مطلب دپاره استعمال شوې دې اوګورئ:

استغفرالله ذنبالست محصیه .... رب العباد الیه الوجه والعمل.

زهٔ دالله تعالی نه چه دټولوبندګانورب دې دچاطرف ته چه توجواوقصددې دچادپاره چه عمل دې د خپلو ټولوګناهونوبخښش غوارم.کوم چه زهٔ شمیرلې نه شم.داقول دمخکینی قول خلاف نه دې داپه خپل خائې صحیح دې چه دانسان ټول اعمال بربادی صرف هم ددې نیکودبدلې مستحق دې.کوم چه صرف دالله تعالی درضاحاصلولودپاره وی.اوداولنی قول مطلب هم بالکل صحیح دې چه ټول ساه لرونکی فانی اوختمیدونکی دی.صرف دالله تعالی ذات پاك دې چه دفنااوزوال نه اوچت دې .هم هغه اول اوهم هغه اخردې هم دڅیزنه مخکښې وواوهرڅیزنه پس به وی.روایت دې چه کله ابن عمرؓ به خپل زړهٔ مضبوطول غوښتل نوپه ځنګل به چرته دیوکنډرپه دروازه کښې اودریدواوپه درناك اواز سره به ئې وئیل چه ددې جوړونکی چرته دی؟بیابه ئې په خپله په جواب کښې داایت لوستلو.حکم ،ملك او ملکیت هم دهغهٔ دې مالك اومتصرف هم هغه دې.دهغهٔ حکم څوك ردکولې نه شی.دقیامت په ورځ به

[1]) صحیح بخاری کتاب الادب باب ما یجوز من الشعراء والرجز والحداء وما یکره منه:۶۱۴۷، صحیح مسلم:۲۲۵۶.

تول دهغهٔ طرف ته واپس ځي،هغهٔ به تولوته دهغوی دنیکۍ بدله ورکوی نیک ته دنیکۍ بدله اوبدته د بدۍ سزا.الحمدلله،دسوره قصص تفسیرختم شو.

آياتونه	سورة العنكبوت مكية وهي تسع وستون آية وسبع ركوعات	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
۶۹	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دي	۷

الٓمٓ ۞ أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا

الف . لام . ميم | آيا ګمان اوكړو | خلقو | چې پرې به ښودې شي دوئ | چې اوبه وائي دوئ |

الف لام ميم | آيا خلق دا ګمان كوي | چې دوى صرف دا اووائي چې مونږ ايمان راوړې دې نو داسې به

آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۞ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ

چې ايمان راوړو مونږه | او دوئ به | اونهٔ آزمائيلې شي | حالانكه آزمائيلي وو مونږه | هغه كسان

پريښودې شي او څهٔ امتحان به پرې نشي كولې | .... اومونږ د دوې نه په مخكنو

مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا

چې مخكښې ددوئ نه وو | پس ضرور به معلوموي | الله | هغه كسان | چې رښتيني دي

خلقوهم امتحان كړې وو انو الله به ضرور هغه كسان ښكاره كوي چه د ايمان په دعوى كښې رښتوني دي

وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ۞ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ

او خامخا به معلوموي | دروغژنان خلق | آيا ګمان اوكړو | هغه كسانو | چې كوي كارونه |

او ضرور به دروغژن هم ښكاره كوي | .... آيا كوم خلق چې ګناهونه كوي د هغوى دا خيال دې

السَّيِّئَاتِ أَن يَسْبِقُونَا ۚ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ۞

بد | اچې ګنې وړاندې به شي هغوئ زمونږ نه | ډيربد دې | هغه حكم | چې كوي ئې هغوئ |

چې زمونږ نه بچ شي (اومونږ به ورته سزا ورنكړو) | دوى (زما د قدرت په باره كښې) ډيره غلطه اندازه لګوي

قوله تعالى:- أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا

دمومن خوبه اوس لاامتحان وي:- دحروف مقطعه بحث په سوره بقره كښې تيرشوې دې.بيافرماني چه دا ناممكنه ده چه مومن دامتحان نه پريښودې شي.په صحيح حديث كښې دي چه دټولونه سخت امتحان دنبيانو وي. بياد صالحانو اونيكوخلقو،بيادهغوى نه دكمې درجې واله،اوبيادهغوى نه هم دكمې درجې والاانسان امتحان دهغهٔ ددين داندازې مطابق وي.كهٔ په دين باندې سخت وى نو مصيبتونه هم سخت نازليږي(۱) هم ددې مضمون بيان په دې ايت كښې دې.﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ﴾ اياتاسو داګمان كړې دې چه تاسوبه پريښودې شئ حالانكه لاتر اوسه پورې الله تعالى دا ظاهركړې نه دي چه په تاسوكښې مجاهد څوك دې؟اوصابرڅوك دې؟هم دغه شان په سوره التوبه او سوره بقره كښې تيرشوى دى.چه ايا تاسو دا سوچ كړې دې چه تاسوبه جنت ته هم دغسې لاړ شئ؟اودمخكينوخلقوپه شان سخت امتحانونه به په تاسونه راځي.چه هغوى ته لوږه دردوغيره

(۱) ترمذی كتاب الزهد باب ماجاء في الصبر على البلاء: ۲۳۹۸وهو حسن، ابن ماجه:۴۰۲۳، احمد:۱۷۲/۱،حاكم:۴۱/۱.

اورسیدو تردې پورې چه رسول اودهغهٔ ایمان دارو ملګرو اوونیل چه دالله تعالی مددچرته دې؟یقین
اولرئ چه دالله تعالی مددنزدې دې.دلته ته ئې هم اوفرمائیل چه ددې نه د مخکینو مسلمانانو هم
جانچ پړتال شوې وو، په هغوی هم دسختواومصیبتونومزه اوڅکلې شوه تاکه چه په هغوی کښې کوم په
خپله وعده کښې رښتونې دی اوهغه چه صرف زبانی دعوی کونکی دی په هغې کښې فرق اوکړې
شی.اوهغهٔ دااونه ګنړی چه الله تعالی هغه پیژندلې نه دې، هغه هره شوې خبره اوهره کیدونکې خبره
باندې خبرداردې.

قوله تعالی:-فَلَیَعۡلَمَنَّ اللّٰهُ

دلته علم په معنی د لیدلو دې:په دې باندې داهل سنت دټولوامامانواجماع ده .پس دلته علم رویت یعنی
دکتومعنه ده،حضرت ابن عباس ﷜(لنعلم)معنی په لنرې سره کوی،ځکه چه دلیدوتعلق دموجوده څیزونه
سره وی.اوعلم ددې نه عام دې.بیافرمائی چه چاایمان نه دې راوړې هغوی دې داګمان هم نه کوی چه
هغوی به دامتحان نه بچ شی لوئ لوئ عذابونه اوسختې سزاګانې دهغوی په تکل کښې دی.دوی
زمونږ دلاس نه وتې نه شی.زمونږ نه مخکښې تلې نه شی،ددوی داګمان ډیر بد دې دکوم نتیجه چه به
ډیره زراووینی.

مَنۡ	كَانَ يَرۡجُوۡا	لِقَآءَ اللّٰهِ	فَاِنَّ	اَجَلَ اللّٰهِ	لَاٰتٍ ؕ
هغه څوک	چې امید لری	دملاقات دالله	نو بیشکه	نیټه دملاقات دالله	خامخا راتلونکی ده
څوک چې دالله ﷻ سره د ملاقات امید ساتی إنو د الله ﷻ مقرر شوې نیټه خامخا راتلونکې ده					
وَهُوَ	السَّمِيۡعُ	الۡعَلِيۡمُ ۝	وَمَنۡ جَاهَدَ	فَاِنَّمَا	
او هغه	هر څه اوریدونکې	او په هر څه پوهه دې	او چاچې محنت اوکړو	پس بیشکه	
اوهغه د هر څه اوریدونکې او لیدونکې دې | اوڅوک چې (د الله په تابعدارئ کښې) کوشش کوی نو					
يُجَاهِدُ	لِنَفۡسِهٖ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	لَغَنِىٌّ	عَنِ الۡعٰلَمِيۡنَ ۝	
هغه محنت کوی	دپاره نفس خپل	بیشکه الله	خامخا بې پروا دې	دمخلوقاتونه	
هغه د خپلې فائدې دپاره کوشش کوی | بیشکه الله ﷻ د ټولو کائناتونه بې پرواه دې					
وَالَّذِيۡنَ	اٰمَنُوۡا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	لَنُكَفِّرَنَّ	عَنۡهُمۡ	
او هغه کسان	چې ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نیک	خامخا به لرې کړو مونږ	دهغوئ نه	
اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دې | اونیک عملونه ئې کړی دی | مونږ به د هغوئ نه					
سَيِّاٰتِهِمۡ	وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ	اَحۡسَنَ	الَّذِىۡ كَانُوۡا		
بدیانې (ګناهونه) دهغوئ	او خامخا به بدله ورکړو مونږ هغوئ له	ښه بدله دهغې	چې وو هغوئ		
دهغوی ګناهونه لرې کړو | اوهغوی ته به د هغوی د نیکو عملونو ډیره ښه بدله ورکړو					
يَعۡمَلُوۡنَ ۝					
چې کول به ئې |					

قوله تعالى:- وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ

نیک کارکول هم جهاددي:- دچاچه داخرت دبدلوامیددي،هغوی دامخي ته کیدی اونیکئ کوی.دهغوی امیدونه به پوره شی.اودوی ته به نه ختمیدونکي ثواب ملاویږی.الله ﷻ ددعاګانواوریدوواله اوټول کائنات نه خبرداردي.دالله ﷻ مقررکړي شوي وخت لرې کیږی نه،بیافرمائی چه هرنیك عمل کونکي د خپل خان دپاره ګټه کوی.الله تعالى دبدګانودعملونونه بې پرواه دي.که ټول انسانان متقیان جوړشی نودالله تعالى په بادشاهئ کښې څه زیات والي نه شي راتلي،حسن رحمه الله فرمائی چه جهاد یوازې دتورې چلولونوم نه دې.انسان که دنیکوپه کوشش کښې لګیاوی نوداهم دیوقسم جهاددې.په دې کښې شك نشته چه ستاسونیکئ دالله ﷻ څه پکارنه راخی،خوبیاهم دادهغهٔ مهربانی ده چه هغه تاسوته په نیکو باندې بدله درکوی.ددې په وجه ستاسوبدئ معاف کوی دورې نه دورې نیکئ قدرکوی اوپه هغې باندې دلوې نه لوې اجرورکوی.دیوې یوې نیکئ اوؤه سوه چنده بدله ورکوی.اوبدی یا خو بالکل معاف کړی یادهغې برابرسزاورکوی.هغهٔ دظلم نه پاك دې نیکئ سواکوی اوخپل طرف نه اجر عظیم ورکوی.دایمان والودسنت مطابق نیکئ قبلوی اودهغوی ګناهونه معاف کوی اوهغوی ته د نیکو عملونو بدله ورکوی.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۚ وَاِنْ

| او هدایت کړې دې مونږه | انسان ته | دمور اوپلار سره | دنیك سلوك | اوکه چرې

اومونږ انسان ته دمور پلار سره د ښه سلوک حکم کړې دې | او «دا حکم مو هم ورکړې دې»

جَاهَدٰكَ لِتُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ

جګړه کوی ستاسره | چې تهٔ شریك کړې | زما سره| هغه | چې نهٔ وی | تالره | په هغې باندا| علم

کهٔ هغوئ ما سره په شرک کولو تامجبور کړی د کوم په جواز چې تاسره څه علم نشته

فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ

نومهٔ منه دهغوئ دواړو | خاص ماته | واپس راتلل دی ستاسو | پس زهٔ به خبر درکړم تاسوته |

نود هغوئ دواړو تابعداری مکوه | ستاسو ټولو ماته پیش کیدل دی | نو زهٔ به تاسو ته ستاسو

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

په هغې کارونو|چې وئ تاسو| چې کول به مو | اوهغه کسان|چې ایمان ئې راوړو|اوعملونه ئې اوکړل

دهغه عملونو خبر درکړم کوم چې تاسو کول|اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دې او نیک اعمال

الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصّٰلِحِيْنَ ۝

نیاك | خامخا به داخل کړو مونږ هغوئ | په صالحانو کښې |

کوی | نو مونږ به یې خامخا په نیکانو کښې شامل کړو

قوله تعالى:- وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا

دمورپلار مشروط اطاعت واجب دې:- اول ئې په خپل توحیدباندې په سختئ سره دقائم پاتې کیدوحکم اوفرمائیلواوس مورپلارسره داحسان حکم ورکوی.ځکه چه هم ددوی په وجه دانسان وجودوی،پلارخرچ

کوی اوپرورش کوی.مور ورسره محبت ساتی اوپالنه ئې کوی.په دویم ایت کښې فرمان دې﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ﴾ الخ.الله تعالی فیصله کړې ده چه تاسودهغهٔ نه علاوه دبل چاعبادت مهٔ کوئ اودمورپلارپوره اطاعت کوئ،په دوی دوارویاپه دوی کښې کهٔ په یوباندې دبوډاتوب وخت راشی نو هغوی ته اف هم مهٔ وایئ رټنه پکښې لادکومې؟بلکه هغوی سره په ادب سره خبرې کوې اودرحم سره د هغوی په وړاندې ښکته کیږئ اودالله تعالی نه دهغوی دپاره دعاغواړئ چه اې الله،په دوی داسې رحم اوکړه څنګه چه به دوی په ماپه وړوکوالی کښې کولو،لیکن داخیال ساتئ که دوی مودشرك طرف ته رابلی نوددوی خبره مه منئ،پوهه شئ چه یوه ورځ تالره زماپه وړاندې ودریدل دی.هغه وخت به زهٔ د خپل عبادت اوزمادحکم مطابق دمورپلارداطاعت بدله درکوم.اونیکوخلقوسره به دې حشراوکړم.کهٔ تادمورپلارهغه خبرې اونه منلې چه زمادااحکاموخلاف نه دی خواه که هغه هر څنګه وی زهٔ به تادهغوی نه بیل کړم.ځکه چه دقیامت په ورځ به انسان دهغهٔ سره وی څوك چه به د هغهٔ په دنیاکښې خوښ وو.ځکه ئې ددې نه پس اوفرمائیل چه په ایمان والواونیك عملو او صالحانو بندګانوکښې به مو ملاو کړم.حضرت سعدﷺفرمائی چه زماپه باره کښې څلورایتونه نازل شوی دی دا ځکه نازل شوچه زما مور ماته اووئیل چه اې سعد،ایادالله تعالی حکم زماسره دنیکئ کولونه دې؟کهٔ تا د حضورﷺدنبوت نه انکاراونه کړونووالله زهٔ به خوراك څښاك پریږدم.چنانچه هغې هم دغه شان اوکړل تر دې پورې چه خلقوبه په زبردستئ دهغې خوله پرانسته اوخوراك به ئې دهغې حلق ته اورسولوپس دایت نازل شو[1]

وَمِنَ النَّاسِ

| او ځینې دخلقو نه

او په خلقو کښې بعضې داسې دي

مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ

هغه څوك دی | چې وائی | چې ایمان راوړو مونږه | په الله باندې|اخوهر کله چې |تکلیف ورکړې شو

چې وائی مونږ په الله ﷻ ایمان راوړې دې | ......خو کله چې ورته دالله ﷻ په لار کښې (لږ ډیر) تکلیف

فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ؕ وَلَئِنْ جَآءَ

په لار دالله کښې | نووې ګڼړو | آزمیښت دخلقو | پشان دعذاب دالله | او که چری | راغې

ورکړې شی | نود خلقو دلاس تکلیف د الله ﷻ د عذاب پشان ګڼړی| او که چرې تاته د خپل رب د طرفه

نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ؕ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ

امداد دطرفه درب ستا نه | نو خامخا به وائی هغوئ | بیشکه وو مونږ | ستاسو سره | آیا نهٔ دې الله

څه مدد دراورسی| نو مومنانو ته وائی چې مونږ خو تاسو سره وو| آیا الله ﷻ په ټولو خبرو خبر نه دې

بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ۝ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ

زیات خبردار | په هغه حال | چې په سینو دمخلوقاتو کښې دی | او خامخا به معلوموی الله

چې د مخلوق په سینو کښې پټ دی | ....اوالله تعالی به خامخا هغه خلق ښکاره کړی کومو

[1]) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابه باب فی فضل سعد بن ابی وقاصؓ:۱۷٤۸،ترمذی:۳۱۸۹.

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ ۝۱۱

هغه کسان | چي ايمان ئې راوړې دي | او خامخا به معلوموي هغه | منافقان خلق |

چې ايمان راوړې دې | اوكوم چې منافقان دي | هغوئ به هم ضرور ښكاره كړي |

قوله تعالى:- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ

داهل ايمان امتحان اومنافق:- دهغه منافقانوذكركيږي چه په ژبې سره دايمان دعوى كوى.ليكن چرته چه ورته دمخالفينودطرفنه څه تكليف اورسيدونودوى هغه درب عذاب اوګڼړي اومرتدشي.همدغه معنى ابن عباس ﷺوغيره كړې ده.څنګه چه په بل ايت كښې دى ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ﴾ الخ يعنى بعضې خلق په يوه غاړه باندې اودريږى اودالله تعالى عبادت كوى.كه راحت ورته ملاوشونومطمئن شى، اوكه مصيبت وراورسيدونومخ ئې اوګرځولو.الخ..دلته هم دغه بيان كيږى چه حضورﷺته كه څه غنيمت ملاوشى څه ګټه ملاوشى نودوى خپل ځانونه دين داره ظاهروى.څنګه چه په بل ايت كښې دى (الذين يتربصون بكم)هغوى تاسوته ګورى كه فتح اومددوى نواوازاوكړى چه اياموږ ستاسونه يو؟اوكه د كافرانوخبره غلبه شي نودهغوى سره خپل سازبازجوړوى،چه ګورئ موږ ستاسوملګرتيااوكړه او تاسو موبچ كړئ،الله تعالى اوفرمائيل چه ډيره ممكنه ده چه الله تعالى خپل نيك بندګان بالكل غالبه كړى، نودوى به په خپل دې پټ حركت باندې بالكل ستومانه شى.دلته ئې اوفرمائيل چه داڅه خبره ده چه دوى ته دومره هم معلومه نه ده چه الله تعالى عالم الغيب دې.چرته چه ورته دزبانى خبرې پته ده هلته دزړه خبره هم هغهٔ ته معلومه ده.الله تعالى به نيكئ اوبدئ اوپيژنى اونيك اوبداومومن اومنافق به جدا جداكړى.دنفس ياران به دګتې دپاره يوطرف ته شى اوپه ګټه تاوان كښې ايمان نه پريښودواله به ظاهرشى.څنګه چه ئې اوفرمائيل﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ﴾الخ موږ به په تاسو ازميښتونه كوو،تردې پورې چه په تاسوكښې مجاهدين او صابرين موږ ددنياپه وړاندې ظاهركړو، او ستاسو دخبروازميښت اوكړو.داحددامتحان ذكرنې اوكړو او وې فرمائيل چه الله تعالى مومنانولره په هغه حالت كښې په كوم چه هغوى ووساتل نه غوښتل ،ترڅوپورې چه دپاك اوپليت فرق اونه شى.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا

اووائى هغه كسان | چې كفر ئې كړې دې | هغه كسانو ته | چې ايمان ئې راوړې دې | چې پيروى اوكړئ

اوكافران خلق مومنانو ته وائى چې زموږ د لارې تابعدارى اوكړئ او تاسو هم مشركان شئ نو اول خو قيامت شته نه او كه وى)

سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ط وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ

دلارې زموږه | او بار به كړو موږه | خطاګانې ستاسو | او حال دا چې نهٔ دى هغوئ | باروړونكي

نو موږ به ستاسو دګناهونو پيټى پخپلو ځانونو بار كړو| حالانكه دوئ (مشركان) د هغوئ د ګناهونو نه

مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ط اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ۝۱۲ وَلَيَحْمِلُنَّ

دخطاګانو دهغوئ نه |هيڅ څيز لره |بيشكه هغوئ| بالكل دروغژن دى | او خامخا به بار كوى هغوئ

معمولى قدرې هم نشي بار كولې | بلكه دوئ سراسر دروغژن دى | ....اودوئ به خپل پيټى هم

اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

پيټى خپل | او پيټى نور | دپيټو خپلو سره | او خامخاترې به تپوس كيږى | په ورځ دقيامت

اوچت كړى وى| اودوى به د خپلو سره د نورو (دګناهونو) پيټى هم اوچت كړى| اود قيامت په ورځ به

عَمَّا	كَانُوْا	يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳﴾ ع
دهغې دروغو | چې وو هغوئ | چې دخان نه به ئې جوړول | او په تحقيق سره اوليږو مونږ | نوح		
ترې د دې دروغو جوړولو په حق كښې خامخا تپوس كيږي | اومونږ نوح ﷺ		

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

اعمال به ستاسو پخپل كارراشي: كفارقريش به دمسلمانانودغلولوډپاره هغوى ته داوئيل چه تاسو زمونږ په مذهب باندې عمل كوئ،كه په هغې كښې څه ګناه وى نوهغه په مونږده.حالانكه دااصولاً غلطه ده. چه ديوبوج بل اوچت كړي،دوى بالكل دروغ وائى څوك دخپل رشته دارګناه هم په خپل سر اخستې نه شى.دوست به ددوست په دغه ورځ پوښتنه نه كوى.اودغه خلق به په دغه ورځ د خپلو خپلو ګناهونو بوجونه اوچتوى،اوڅوك چه دوى ګمراه كړې وو،دهغوى بوج به هم دوى په سركړې شى.خوهغه ګمراه كړې شوې خلق به هم بې بوجه نه وى.دهغوى بوج په هغوى باندې دې.څنګه چه ئې اوفرمائيل لِيَحْمِلُوٓا أَوْزَارَهُمْ الخ.يعنى دوى به خپل اوج اوچتوى اوڅوك چه ئې غلولې وودهغوى د غلولو ګناه به هم په دوى وى.په صحيح حديث كښې دى چه څوك خلقودهدايت طرف ته دعوت وركړى ترقيامته پورې چه څوك په هغې باندې ځى هغوى ټولوته چه څومره ثواب ملاويږى هم هغومره ثواب به ده ته هم ملاويږى.ليكن دهغوى ثوابونوكښې به هم څه كمې نه راځى.هم دغه شان كه چابدى خوره كړه اوپه هغې هرڅومره كسانوعمل اوكړودهغوى ټولوچه څومره ګناه وى هم هغومره به دده هم وى. او د هغوى په ګناه كښې به څه كمې نه كيږى([1])په يوبل حديث كښې دى چه په زمكه باندې څومره مرګونه كيږى دحضرت ادم ﷺ هغه خوى چاچه په ناحقه خپل رورقتل كړې ووپه هغه به ددې مرګ وبال پريوځى.ځكه چه بې ځايه قتل هم دهغه نه شروع شوې وو([2])دهغوى دټولوبهتانونو او دروغو اوالزامونوبه دقيامت په ورځ تپوس كيږى ابوامامه ﷺاوفرمائيل،حضور ﷺ الله ﷻ ټول رسالت وراورسولو،حضور ﷺداهم اوفرمائيلى دى چه د ظلم نه بچ شئ،ځكه چه دقيامت په ورځ به الله تبارك وتعالى اوفرمائى چه زماپه خپل عزت اوجلال باندې قسم دې چه نن به يوظلم هم نه پريږدم.بيابه يواعلان كونكې اعلان اوكړى چه فلانې فلانې چرته دې؟هغه به راشى اودغرونوهومره نيكئ به دهغه سره وى.تردې پورې چه دمحشروالوبه دهغه طرف ته نظر شى هغه به راشى اودالله تعالى په وړاندې به اودريږى.بيابه اعلان كونكې اعلان اوكړى چه كۀ په دې باندې دچاحق وى،دۀ په چاظلم كړې وى هغه دې راشى اوخپله بدله دې واخلى.اوس به داخوا ديخوانه خلق راشى اواوبه دريږى.اوددۀ نه به ګير چاپيره شى اودالله تعالى په وړاندې به اودريږى.الله تعالى به ورته اوفرمائى چه زمادې بندګانوته حق وركړه.فرشتې به اووائى اې الله،الله تعالى به ورته اوفرمائى ددۀ نيكئ راواخلئ اودوى ته ئې وركړئ. نو هم دغه شان به اوكړې شى.تردې پورې چه يوه نيكى به هم ورسره باقى پاتې نه شى. او تردې پورې چه بعض مظلوم اوحقدار به باقى پاتې شى.الله ﷻ به حكم اوفرمائى چه ددوى ګناهونه په دۀ باندې باركړئ. بيا حضور ﷺ اووريدو او ددې ايت تلاوت ئې اوفرمائيلو﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ﴾([3]) په ابن ابى حاتم كښې دى چه حضور ﷺ اوفرمائيل اې معاذ! د قيامت په ورځ به دمومن دټولو كوششو نه سوال اوكړې شى تردې پورې چه دهغۀ درنجو اچولو او د ختې اغږلونه هم.ګوره چه داسې نه وى چه دقيامت په ورځ بل څوك ستانيكئ يوځى.

[1]) صحيح مسلم كتاب العلم باب من سنة حسنة سيئة :۲۶۷۴،ابى داؤد:۴۶۰۹، ترمذى:۲۶۷۱.

[2]) صحيح بخارى كتاب الاعتصام باب اثم من دعا الى ضلال اوسن سنة سيئة: ۷۳۲۱، صحيح مسلم:۱۶۷۷.

[3]) الدرالمنثور۶/۲۷۲، صحيح مسلم كتاب البر باب تحريم الظلم: ۲۵۸۱،ترمذى:۲۴۲۰،احمد:۲/۳۷۱،مسند ابى يعلى:۶۴۴۹.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا

| او په تحقيق سره اوليږو موږ | نوح

| او موږ نوح ﷺ

اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا ؕ

قوم دهغه ته | پس موده تيره کړه هغه | په هغوئ کښي | زر کاله | مګر نۀ | پنځوس کاله

خپل قوم طرف ته ليږلي وو | نو هغه په کښي (د دعوت په غرض) پنځوس کم زر کاله عمر تير کړو

فَاَخَذَهُمُ الطُّوْفَانُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ۝ فَاَنْجَيْنٰهُ

پس اونيول هغوئ | طوفان | حال دا چي هغوئ | ظالمان وۀ | بيا بچ کړو موږ هغه

نو بيا په هغوئ باندي طوفان راغلو | حال دا چي هغوی لوئي ظالمان وو | بيا موږ هغه (نوح) او په

وَاَصْحٰبَ السَّفِيْنَةِ وَجَعَلْنٰهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝

او ملګري | دکشتئ | او جوړه کړه موږ هغه | يو نښه (دعبرت) | دپاره دخلقو ددنيا

بيړئ کښي سوارۀ ټول مومنان بچ کړل | اودا واقعه موږ ټولي دنيا دپاره عبرت اوګرځوله

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا

د نوح ﷺ داوادي زماني وعظ:-پدي کښي دحضورﷺتسلي ده حضورﷺته خبروركړي كيږي چه د حضرت نوحﷺدومره ډيروخت پوري خپل قوم دالله تعالى طرف ته رابللو.شپه ورځ په پټه اوپه ښكاره هر قسمه هغۀ دالله تعالى ددين دعوت وركړو،ليكن هغوی په خپله سركشئ اوګمراهئ كښي نورهم زياتيدل، ډيركموخلقوپه هغوی باندي ايمان راوړو،اخرد الله تعالى غضب په هغوی باندي دطوفان په شكل كښي راغي اوهغوی ئي نهس نس كړل.نواې پيغمبراخرالزمانﷺاتۀ دخپل قوم نه ددې تكذيب خيال نوې مه ګنړه،اوتۀ خپل زړۀ خفه كوه مۀ.هدايت اوضلالت دالله تعالى په لاس كښي دي .دكوموخلقوچه جهنم ته تګ مقررشوي دي هغوی ته خوڅوك هم هدايت وركولي نه شي.اګركه ټولي نښاني اووينی خوهغوی ته به ايمان نصيب كيږی نۀ.نوپه اخره كښي چه څنګه نوحﷺته خلاصي ملاو شواوقوم ئي ډوب شوهم دغه په اخره كښي غلبه ستاده،اوستامخالفت كونكی به بيلات كوی.دحضرت ابن عباسؓقول دي چه دڅلويښتوكالوپه عمركښي حضرت نوحﷺته نبوت ملاوشواودنبوت نه پس نهه نيم سوه كاله هغۀ خپل قوم ته تبليغ كولو،دطوفان دخاص اوعام هلاكت نه پس هم ترشپيتو كالو پوري ژوندي وو.تردې پوري چه دبني ادمونسل زيات شو.اوپه دنياكښي په ګڼرشميره په نظرراغلو.قتادہؒفرمائی چه حضرت نوحﷺټول عمرنهه نيم سوه كاله وو.دري سوه كاله دوی بغيرددعوت نه په هغوی كښي تير كړل، دري سووكالوپوري دالله تعالى طرف ته خپل قوم رابللو،اودطوفان نه پس دري نيم سوه كاله پوري ژوندي وو.خوداقول غريب دي.اودايت دظاهری الفاظونه خوهم دغه معلوميږی چه دوی دنهه نيم سوه كاله پوري خپل قوم دالله تعالى دوحدانيت طرف ته رابللو،عون بن ابی شداد وانی چه كله د دویﷺعمردري نيم سوه كاله ووهغه وخت دالله تعالى وحی په دویﷺباندي نازله شوه،ددې نه پس نهه نيم سوه كاله پورې دوی خلقوته دالله تعالى كلام رسولو،ددې نه پس دري نيم سوه كاله پوري عمر نوربيامونده.خوداهم غريب قول دي.زيات ټيك دحضرت ابن عباسؓقول په نظرراځي.والله اعلم.ابن عمرؓمجاهدته اووئيل چه حضرت نوحﷺپه خپل قوم كښي څومره مودې پوري وو؟هغۀ ورته اووئيل نهه نيم سوه كاله پوري.دوی ورته اوفرمائيل ددې نه پس دخلقواخلاق اوعمرونه او عقلونه ترنن ورځي

پورې په كميدودې.كله چه دنوح ﷺ په قوم باندې دالله ﷻ غضب نازل شونوالله تعالى پخپل فضل او كرم سره خپل نبى اودايمان واله كوم چه هغوى سره دهغوى په حكم باندې دطوفان نه مخكښې كشتئ كښې سوارهٔ شوې وو، بچ كړل.په سوره هودكښې ددې ټول تفصيل تيرشوې دې.ددې وجې نه نې په مونږ دلته دوباره ذكرنه كوو.مونږدغه كشتئ ددنياداپاره دعبرت نښنخه جوړه كړه.ياخوپه خپله دغه كشتئ؛ څنګه چه دحضرت قتاده قول دې چه داول اسلام پورې هغه دجودي په غرباندې وه.يادې كشتئ په ليدوسره په اوبوكښې دسفرداپاره خلقوچه كومې كشتئ جوړې كړې دوى چه دااووينى نودالله ﷻ هغه بچ كيدل وريادشي(١) څنګه چه فرمان دې ﴿وَءَايَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ۝ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِۦ مَا يَرْكَبُونَ ۝﴾ الخ. زمونږ دقدرت يوه نخښنه دهغوى دپاره داهم ده چه مونږ دهغهٔ نسل په يوه ډكه كشتئ كښې كښينولو،اومونږدهغوى دپاره نورې هم دغه شان سورلې جوړې كړې دى.الخ.په سوره الحاقه كښې ئې اوفرمائيل چه كله داوبوطوفان راغې نومونږ تۀ په كشتئ كښې سوركړلې.اوداواقعه مو ستا دپاره يويادګارجوړه كړه.چه كوموغوږونوته الله ﷻ د ياد ساتلو طاقت وركړې دې هغوى ياد اوساتى. دلته دكس نه دجنس ته ختل شوى دى څنګه ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ﴾ والا ايت كښې ئې د دنياوى اسمان ستورو لره داسمان ښائست اوفرمائيلواوددې نوعيت ئې دشيطانانودپاره دكانړوويشتل اوفرمائيل،په ايت كښې ئې دانسان دخاورې نه پيدا كيدو ذكر اوفرمائيلو،چه بيامونږ دې ته دنطفې شكل وركړواوپه يو محفوظ ځائې كښې ورته قرارګاه جوړه كړه.اوداهم كيدې شى چه په ايت كښې نُجِّيْنَا دضميرمرجع عقوبت اوسزااوكړې شى.والله اعلم.(دلته داخيال ساتئ؛چه دتفسيرابن كثيرپه بعضونسخوكښې دشروع په تفسيركښې څه عبارات زيات دى چه په بعضونسخوكښې نشته.هغه دادې چه الله تعالى حضرت نوح ﷺ لره نهه نيم سوه كاله پورې ازمائيل اوفرمائيل اودهغهٔ دخپل قوم داطاعت ازميښت ئې اوفرمائيل چه دهغوى د تكذيب په وجه الله تعالى هغوى ډوب كړل.بيائې دهغې نه پس اوسيزل،بيائې دحضرت ابراهيم ﷺ دقوم ذكراوفرمائيلوچه هغوى هم فرمانبردارى اومتابعت اونه كړوبيائې د لوط ﷺ ذكراوفرمائيلواودهغهٔ دقوم انجام ئې ذكراوفرمائيلو،بيائې دحضرت شعيب ﷺ واقعات مخې ته كړل، بيائې دعاديانو ، ثموديانو، قارونيانو،اوهامانيانوذكراوفرمائيلوچه په الله تعالى باندې دايمان نه راوړلواوتوحيدنه منلو په وجه دوى ته داداقسمه سزاګانې وركړې شوې.بيائې دخپل پيغمبر اعظم المرسلين ﷺ دمشركانواومنافقانودلاسه تكليفونه برداشت كول ذكراوفرمائيل، اوحضور ﷺ ته ئې حكم اوكړو چه د اهل كتاب سره په بهترينه طريقه مناظره كوه.

وَإِبْرَٰهِيمَ	إِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهِ	ٱعْبُدُوا۟	ٱللَّهَ	وَٱتَّقُوهُ
اواوليږومونږه ابراهيم	كله چي	اووئيل هغه	قوم خپل ته	بندګى كوئ	دالله	اواويريږئ دهغه نه

او ابراهيم ﷺ (مو ليږلې وو) څه وخت چه هغه خپل قوم ته اووئيل اد الله ﷻ عبادت كوئ | اودهغه نه ويريږئ

ذَٰلِكُمْ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	إِن كُنتُمْ	تَعْلَمُونَ ۝١٦	إِنَّمَا	تَعْبُدُونَ
دا كار	بهتر دې	ستاسو دپاره	كه يئ تاسو	چې پوهيږئ	بيشكه	عبادت كوئ تاسو

كه تاسو پوهيږئ نو دا خبره ستاسو دپاره غوره ده ......تاسو د الله ﷻ نه سوا د بتانو

مِن دُونِ ٱللَّهِ	أَوْثَٰنًا	وَتَخْلُقُونَ	إِفْكًا	إِنَّ ٱلَّذِينَ	تَعْبُدُونَ
بې دالله نه	دبتانو	او جوړوئ	دروغ دځانه	بيشكه هغه خوك	چې عبادت ئې كوئ تاسو

عبادت كوئ | .... او دځان نه دروغ جوړوئ (چې دا خدايان دى) | تاسو چې د الله ﷻ نه سوا

١) الطبرى: ٢٠/١٨.

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوْا

بې دالله | نه | هيڅ اختيار نه لري | ستاسو دپاره | درزق درکولو | پس تلاش کړئ

د بل چا عبادت کوئ | هغوئ تاسو ته هيڅ روزي نشي درکولې | نو خپل رزق د الله ﷻ

عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوْهُ وَاشْكُرُوْا لَهٗ ؕ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝

په نز دالله | رزق | او بندګي کوئ دهغه | او شكر اوباسئ | دهغه | خاص هغه ته به تاسو واپس کيږئ

سره اولټوئ | او دهغه عبادت کوئ | او دهغه شکر اداکوئ | او تاسو به هغه ته واپس کيږئ

وَاِنْ تُكَذِّبُوْا فَقَدْ كَذَّبَ اُمَمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ؕ

او که | دروغ اوګڼړئ تاسو | نو دروغ ګڼړلي دي | ډير قومونه | مخکښې ستاسو نه

او که چرې تاسو (حقه خبره) دروغ ګڼړئ انو ستاسو نه وړاندې هم ډيرو قومونو دروغ ګڼړلي وه

وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ۝

او نشته | په رسول باندې | مګر | رسول د (پيغام) صفاصفا |

او د پيغمبر په ذمه صرف خپل ښکاره پيغام رسول دي |

قوله تعالى:- وَاِبْرٰهِيْمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ

دامام الموحدين حضرت ابراهيم عليه السلام دعوت توحيد: دامام الموحدين ابوالمرسلين خليل الله عليه السلام بيان کيږي. چه هغهٔ خپل قوم ته دتوحيدالهي دعوت ورکړو. دریاکارئ نه بچ کيدواوزړهٔ کښې دپرهيزګارئ قائمولو حکم ئې ورکړو. دهغهٔ په نعمتونودشکراداکولودپاره ئې ورته اوفرمائيل اوددې ګټه ئې هم ورته اوښود له.چه ددنيااواخرت بدئ ددوی نه لرې شي. اوورسره ئې ورته داهم اوفرمائيل چه د ګومو بتانو تاسو عبادت کوئ داخوبې ضرره اوبې نفعې دی.تاسوپه خپله ددوی نومونه اوبدنونه تراشلې دی. او هغوی هم ستاسوپه شان مخلوق دې.بلکه ستاسونه زيات کمزورې دی.هغوی خو ستاسو د روزئ اختيارهم نه لری.دالله تعالى نه روزئ غواړئ.هم ددې حصې سره ايت ﴿اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ؕ﴾ هم دې.چه مونږ ټول ستاعبادت کوواوستانه مددغواړو.داحصه دحضرت اسيه رضي الله عنها دعاده. ﴿رَبِّ ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ﴾ اي الله! زما دپاره دخپل ځان سره په جنت کښې کور جوړ کړه.چونکه دهغهٔ نه سوابل څوك رزق ورکولې نه شي ددې وجې نه تاسوهم دهغهٔ نه روزي غواړئ.اوکله چه دهغهٔ روزی اوخورئ نودهغهٔ نه علاوه دبل چا عبادت مهٔ کوئ.دهغه د نعمتونو شکرپه ځائ راوړئ. په تاسوکښې هريو د هغه طرف ته واپس کونکي دی هغه به هرعامل ته د هغه د عمل بدله ورکوی. ګورئ ماته په دروغژن وئيلوسره خوشحاليږئ مهٔ.نظرواچوئ چه ستاسونه مخکښې کوموکسانودنبيانوسره دورغ منسوب کړې وو دهغوی څهٔ حالت شو.يادساتئ دنبيانوکارصرف دالله تعالى پيغام رسول دی.هدايت ورکول اونه ورکول دالله تعالى په لاس کښې دی.خپل ځانونه په خپله په سعادت مندوکښې شامل کړئ په بدبختانوکښې نهٔ.حضرت قتاده رحمه الله خوفرمائی چه په دې کښې دحضور ﷺ نورهم تسلې کړې شوې ده.ددې مطلب تقاضاخوداده چه اولنئ خبره خوختمه شوه ،دې ځائې نه واخله ﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ﴾ پورې ټول عبارت بطورجمله معترضه ده.ابن جرير رحمه الله خوپه ښکاره ټکوسره هم دغه وئيلې دی ،خودقران پاك دالفاظونه خوپه ظاهره دامعلوميږی چه داټول کلام دحضرت خليل الرحمان عليه السلام دې،ددوی تردقيامت دقائميدوپورې دليلونه ئې پيش کول،ځکه چه ددې ټول کلام نه پس دهغوی دقوم ذکرشوې دې.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ

ايا نه ويني دا خلق | چي څرنگي

ايا دوی نه ويني (اونه گوری) ....|

يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ

اول شروع کوی | الله | دپيداوښت (دمخلوق) | بيا دوباره پيدا کوی هغه | بيشکه دا دوباره پيدا کول

چي الله ﷻ څنگه په اول ځل مخلوق پيدا کوی | او بيا به ئي څنگه سردوباره پيدا کوی؟ | داکار

عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا

په الله باندي | اسان دی | ورته اووايه | چي اوگرزئ | په زمکه کښي | پس اوگورئ |

په الله ﷻ باندي ډير اسان دي | (محبوبه) اووايه چي په زمکه کښي اوگرځئ | نو اوگورئ

كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ

چي څرنگي | اول شروع کړی ده هغه دپيداوښت | بيا به الله | پيدا کړی | پيدا کول |

چي الله ﷻ څنگه په اول ځل مخلوق پيدا کړي دي | بيا به الله ﷻ مخلوق په دويم ځل

الْآخِرَةَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ

روستني (په دويم ځل) | بيشکه الله | په هر څيز باندي | قادر دي | عذاب ورکوی | هغه چاته

پيدا کړی | بيشکه الله ﷻ په هره څه باندي قادر دی | .... چا ته چي اوغواړي نو عذاب ورکوی

يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ

چي خوښه ني شي | او رحم کوی | په هغه چا | چي خوښه ني شي | او خاص هغه ته |

او په چا چي اوغواړي نو رحم پرې کوی | .... اوهغه ته به تاسو ټول واپس کيږئ

تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا

به تاسو واپس بوتلي کيږئ | اونه يئ تاسو | عاجزه کونکي (الله لره) | په زمکه کښي | اونه

...............اوتاسو په زمکه اوپه آسمان کښي د الله نه بچ کيدي نشئ ....

فِي السَّمَاءِ ۖ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

په اسمان کښي | اونشته تاسو لره | بچ کونکي دالله نه | څوک دوست | اونه څوک مدد گار |

...............اوستاسو دپاره دالله ﷻ نه سوا هيڅوک کار ساز او مددگار نشته

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ

او هغه کسان | چي انکار ني کړي دي | دايتونو دالله نه | او دملاقات دهغه نه | دا کسان چي دی |

اوکوم خلق چي د الله ﷻ د ايتونو اود هغه دملاقات نه انکار کوی | .... داسي خلق زما

يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

نااميد شوی دی | درحمت زمانه | او هم ددوئ دپاره | عذاب | دردناک دي |

درحمت نه نااميده دی | او د دغه خلقو دپاره دردناک عذاب مقرر دي |

قوله تعالى:- أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

غورنه کوي چاچه دنيشت نه ورته وجودورکړوهم هغه دعبادت لائق دې. کوروچه هغوی هیڅ هم نه وو، بیا الله ﷻ پیداکړل.خودمرګ نه پس دژوندقائل نه دی.حالانکه په دې باندې دڅه دلیل ضرورت نشته. څوك چه په اول ځل پیداکول کولې شي دهغهٔ دپاره په دويم ځل پیداکول ډیراسان دی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ

دالله ﷻ په قدرتنو دلائل اواثبات د قيامت:- بیاهغوی ته هدایت کوی چه تاسودزمکې په نشانوکښې غور اوکړئ،داسمانونوستوروااوغرونوته اوځنګلونو ته،او نهرونو ته،او دریابونوته،اوسمندرونوته،او میووته او پټوته ته لږ شان خواوګورئ داټول نه وو،بیاالله تعالی هرڅه پیداکړل،ایاپه تاسو دالله ﷻ نخښې نخښانې ظاهرې نه دی؟تاسونه ګورئ چه دومره لوې صانع اوقدیرالله څه نه شي کولې؟ هغه خو صرف په اوشه ونیلوسره هرڅه کولې شي.هغه خپل اختیاره دې.هغهٔ ته داسبابواوسامان ضرورت نشته. هم دغه مضمون ئې په بل ځائې کښې اوفرمائیلو چه هم هغهٔ په نوی پیدائش کښې پیدا کول کوی اوهم هغه به موېه دويم ځل پیداکوی.داخودهغهٔ دپاره ډیراسان دی.بیائې اوفرمائیل چه په زمکه باندې اوګرځئ اواوګورئ چه الله تعالی په اول ځل پیدائش څنګه اوکړو،نوتاسوته به معلومه شي چه دقیامت په ورځ په دويم ځل دپیدائش کیفیت به څه وی.الله ﷻ په هرڅیزباندې قادردې.څنګه چه ئې اوفرمائیل چه مونږبه دوی ته ددنیاپه هره حصه کښې په خپله ددوی دځانونوکښې خپلې نخښې نخښانې دومره اوښایوچه په دوی باندې حق ظاهرشي.په بل

ځائې کښې ارشاددې.(أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ)الخ.ایادوی بغیردڅه څیزنه پیداکړې شوې دی یادوی په خپله د خپل ځان خالق دی.هیڅ نه دی بې یقینه خلق دی.دادالله تعالی شان دې چه څوك اوغواړي عذاب ورکړی اوپه چاچه اوغواړي رحم اوکړي.هغه حاکم دې دقبضې واله دې څه چه غواړي اوکومه اراده کوی جاری کوی څوك دهغهٔ دحکم منلوته انکارکولې نه شي.څوك دهغهٔ اراده بدلولې نه شي.څوك دهغهٔ نه اخوادیخواتختیدې نه شي.څوك دهغهٔ نه سوال نه شي‌کولې،هغهٔ په ټولوباندې غالب دې، د چانه چه اوغواړي تپوس کولې شي ټول دهغهٔ په قبضه کښې دی اودهغهٔ ماتحت دی.دمخلوق خالق او د حکم مالك هم هغه دې.هغهٔ چه هرڅه اوکړل ټول په ټوله عدل دی.ځکه چه هم هغه مالك دې.هغهٔ دظلم نه پاك دې.په حدیث شریف کښې دی چه که الله تعالی داؤوواړو اسمانونووالؤ ته او داؤوواړوزمکووالؤ ته عذاب ورکړی نوبیاهم هغه ظالم نه دې([1])عذاب اورحم ټول دهغهٔ څیزونه دی. ټول به دقیامت په ورځ د هغهٔ طرف ته واپس کړې شي،هم دهغهٔ په وړاندې به پیش کړې شي.په زمکه والوکښې اوپه اسمان والو کښې څوك هغهٔ ته شکست ورکولې نه شي.بلکه په ټولوباندې هغه غالبه دې.هریودهغهٔ دویرې نه رپیږی ټول دهغهٔ ددرفقیران دی.اوهرڅانه زیات غني دې.ستاسوڅوك ولي اومددګاردهغهٔ نه سوابل څوك نشته.دالله تعالی دایتونونه کفرکونکي دهغهٔ سره ملاقات نه منونکي دالله تعالی درحمت نه محروم دی .دهغوی دپاره په دنیااوپه اخرت کښې ددرداوغم نه ډك عذاب دې.

فَمَا كَانَ
پس نۀ وو ا
............نو د ا

[1]) ابی داؤد کتاب السنة باب فی القدر:۴۶۹۹ وسنده صحیح، ابن ماجه:۷۷، احمد:۱۸۲/۵، بیهقی: ۲۰۴/۱۰، ابن حبان: ۷۲۷.

جَوَابَ قَوۡمِهٖۤ اِلَّاۤ اَنۡ قَالُوا اقۡتُلُوۡهُ اَوۡ حَرِّقُوۡهُ فَاَنۡجٰهُ

جواب دقوم دابراهيم | مګر | دا چي وئيل ئې | چي اووژنئ دي | ايا اوسوزوئ دي | پس بچ کړو هغه لره

ابراهيم ﷺ دقوم دطرفنه صرف دا يو جواب وو | چي دي مړ کړئ يا ئې اوسوزوئ | مګر الله ﷻ هغه د

اللّٰهُ مِنَ النَّارِ ؕ اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوۡمٍ یُّؤۡمِنُوۡنَ (۲۴)

الله | دوور نه | بيشکه | په دې کښې | خامخا نښې دی | دپاره دهغه قوم | چي ايمان راوړی

اور نه بچ کړو | بيشکه په دې (بچ کولو) کښې دمومنانو دپاره ډيرې نخښې دی

وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذۡتُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اَوۡثَانًا ۙ مَّوَدَّةَ

اواووئيل ابراهيم | بيشکه | نيولې دی تاسو | بې دالله نه | بتان | ذريعه دمحبت

اوابراهيم ﷺ اووئيل چي تاسو چې د الله نه سوا د خپلو ځانونو دپاره کوم بتان نيولې دی | نو دا

بَیۡنِكُمۡ فِی الۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا ۚ ثُمَّ یَوۡمَ الۡقِیٰمَةِ یَكۡفُرُ

په خپل منځ کښې | په ژوند ددنيا کښې | بيا به | په ورځ دقيامت | انکار کوی |

په دنيا کښې ستاسو په خپل مينځ کښې دميني محبت ذريعه ده | خو بيا به د قيامت په ورځ

بَعۡضُكُمۡ بِبَعۡضٍ وَّیَلۡعَنُ بَعۡضُكُمۡ بَعۡضًا ۫

ځيني له تاسو | دځينو نه | او لعنت به وائي | ځيني له تاسو | په ځينو باندي |

د يوبل مخالف شئ | ....اوتاسوبه په يو بل لعنتونه وايئ

وَّمَاۡوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمۡ مِّنۡ نّٰصِرِیۡنَ (۲۵)

او ځائې داوسيدو ستاسو | وور دې | او نشته تاسو لره | هيڅوك دمدد ګارانو نه |

اوستاسو د اوسيدو ځائې به دوزخ وی | او هيڅوک به درسره مدد کونکې نه کوی |

قوله تعالى:- فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوۡمِهٖۤ

دنمروداوراوابراهيم ﷺ: دابراهيم ﷺ دې عقلى اونقلى دلائيلووعظ هم په هغوی باندې اثراونه کړو، او هغوی دلته هم دخپل هم هغې دزړه دسختيامظاهره اوکړه.جواب خودهغودليلونوورکولې نه شو لهذا پخپل طاقت سره ئې حق دباوهلو،اوخپل طاقت سره ئې دربښتياؤ مخ نيوې کولو،وې وئيل چه يوکنده اوکنئ اوپه هغې کښې اوربل کړئ اودې په اورکښې واچوائ،چه اوسوزی.ليکن دالله ﷻ ددوی مکر هم په دوی باندې التهاکړو.ترمودوموودوپورې ئې لرګی راجمع کول،اويوه کنده ئې اوکنيسته اودهغې ګير چاپيره ئې يوديوال اوکړواوپه هغې کښې لرګوټې اوروړته کړو،کله چه دهغې شغلې تر اسمان اورسيدې او دومره زيات اوربل شوچه په زمکه ددې نه مخکښې دومره اوږچرته ليدې شوې نه وو،نوابراهيم ئې په کپړه کښې اوتړلواوپه منجنيق کښې ئې واچولواوتالئ ورکولو سره ئې په اورکښې ورګزارکړو.ليکن الله ﷻ هغه په خپل خليل باندې باغ اوبهارجوړکړو.دوی څوورځې پس دهغې نه صحيح سلامت راووتو،داوددې په شان قربانئ وې چه دهغې په وجه ده ته د امامت منصب ورکړې شو.خپل نفس د خپل رحمان دپاره،خپل بدن دنيزان دپاره اوخپل اولاددقربانئ دپاره اوخپل مال دفيضان دپاره پيش کړو،هم دغه وجه ده چه ددنيا دټولو د ينونو واله ددوی سره محبت کوی.الله تعالى اورددوی دپاره باغ جوړکړو،په دې واقعه کښې دايماندارودپاره دقدرت الهی ډيرې نشانې دې.

قوله‌تعالی:- مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا
بت پرستي او شرک دنيا كښې د كافرانو په مينځ د محبت ذريعه وي:-دوی خپل قوم ته اوفرمائيل چه كومو بتانو نه تاسومعبودان جوړكړي دی داستااتفاق د دنياترحده پورې دې.(مودة) دزبرسره مفعوله له دې.په يو قرات كښې دپيش سره هم دې.يعني ستاسودبت پرستي ګوچه په دنياكښې به محبت حاصل كړې خو د قيامت په ورځ به معامله ددې التماشي او د محبت په ځائې به نفرت اوداتفاق په ځائې اختلاف پيدا شي.ديوبل سره به جهګړې كوئ په يوبل به الزامونه لګوئ ،په يوبل به لعنت ورليږئ،هره ډله به په بلې ډلې باندې لعنت ورليږي.ټول دوستان به دشمنان جوړشي.اوپرهيزګاراونيكوكارنن هم د يوبل خيرخواه اودوستان به وي.كافران به ټول په ټوله دقيامت په ورځ ډغرې خوري اوپه اخره كښې به جهنم ته پريوځي.ځوك به دومره نه وي چه ددوی څه قسمه مدداوكړې شي.په حديث كښې دی چه الله ﷻ به ټول مخكيني اوروستني په ميدان كښې راجمع كړي.چاته پته لګي چه په دواړوطرفونوكښې د كوم طرف نه دې؟ام هانيؓ چه دحضرت عليؓ خورده جواب وركړوچه الله تعالی اودهغهٔ رسولﷺ د زيات علم واله دې.بيابه يواعلان كونكې د عرش دلاندې اعلان اوكړي چه اې موحدينو! دتوحيدواله دې سراوچت اوكړي.بيابه هم دغسې اواز اوكړي بيابه په دريم ځل هم دغسې اوازاوكړي اوابه وائي چه الله تعالی ستاسوټولې غلطئ معاف كړلې،اوس به خلق اودريږي اوپه خپلوكښې دجنګ جهګړولين دين اومطالبې به كوي.نودالله تعالی وحده لاشريك دطرف نه به اوازاوشي چه داهل توحيد تاسو په خپل مينځ كښې يوبل بالكل معاف كړئ نوتاسوته به الله تعالی بدله دركړي.(١)

فَاٰمَنَ						
پس اومنو						
.... نو						
لَهٗ	لُوْطٌ م	وَقَالَ	اِنِّيْ	مُهَاجِرٌ	اِلٰى رَبِّيْ ط	اِنَّهٗ
هغه لره	لوط	او اووئيل ابراهيم	بيشكه زهٔ	هجرت كونكې يم	رب خپل ته	بيشكه هغه
لوط ؑ دهغه تصديق اوكړو او ابراهيم ؑ اووئيل چې زهٔ د خپل رب دپاره وطن پريږدم | هغه						
هُوَ	الْعَزِيْزُ	الْحَكِيْمُ ﴿٢٦﴾	وَوَهَبْنَا	لَهٗ	اِسْحٰقَ	وَيَعْقُوْبَ
هم هغه	غالب دې	حكمت والا دې	او وركړل مونږه	هغه لره	اسحاق	او يعقوب
غالب او صاحب دحكمتونو دې | اومونږ هغه ته ځوئې اسحاق او (نمسي) يعقوب ؑ وركړو						
وَجَعَلْنَا	فِيْ ذُرِّيَّتِهِ	النُّبُوَّةَ	وَالْكِتٰبَ	وَاٰتَيْنٰهُ		
او جاري اوساتله مونږه	په اولاد دهغوئ كښې	سلسله دپيغمبرئ	او د كتاب	او وركړومونږ هغه ته		
اود هغه په اولاد كښې مو دپيغمبرئ اود كتاب سلسله جاري اوساتله | اوهغه ته مو په						
اَجْرَهٗ	فِي الدُّنْيَا ج	وَاِنَّهٗ	فِي الْاٰخِرَةِ	لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٧﴾		
اجر دهغه	په دنيا كښې	او بيشكه هغه به	په اخرت كښې	خامخا دصالحانونه وي		
دنيا كښې لوئې اجر وركړو او په اخرت كښې به هم په نيكانو خلقو كښې شمير وي						

(١) مجمع الزوائد ١٠/٢٥٨.

قوله‌تعالی:- فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ

حضرت ابراهیم ﷺ او حضرت لوط ﷺ:- وئیلې شي چه حضرت لوط ﷺ د حضرت ابراهیم ﷺ وراره وو. لوط بن هارون بن ازر. ددوی د ټولوقوم نه یوخوحضرت لوط ﷺ ایمان زاوړې ووا ویوه حضرت ساره ﷺ چه ددوی ښځه وه، په یوروایت کښې دي چه کله دد ښځه هغه ظالم بادشاه دخپلوسپاهیانوپه ذریعه خپلې خواته راوبلله، نوحضرت ابراهیم ﷺ وئیلې ووچه ګوره ماپه خپله رشته ستاسره دروررخورروئیلې ده، ته هم دغه وائیه، ځکه چه په دې وخت کښې په دنیاکښې زمااوستانه علاوه بل هیڅوك مومن نشته[1] نو ممکنه ده چه ددې نه مراداوي چه هیڅ یوښځه خاوند زمونږ نه علاوه ایماندارنشته. حضرت لوط ﷺ په دوی باندې ایمان خوراوړلې وومګردغه وخت کښې ئې هجرت کړې وواوشام ته تلې وو. اوبیاداهل سدوم طرف ته نبی جوړکړې شوې اولیږلې شوې وو. ځنګه چه بیان تیرشواومخکښې به راشي. د هجرت اراده یاخوحضرت لوط ﷺ ظاهره کړله ځکه چه دضمیرمرجع اقرب خوهم دغه ده. حضرت ابراهیم ﷺ ځنګه چه داابن عباس ﷺ اوضحاك "رح" بیان دې نوګویادلوط ﷺ دایمان راوړلونه پس دوی دخپل قوم نه لاس وینځلې وواوخپله اراده ئې ظاهره کړه چه چرته لاړشم کیدېشي چه دهغه ځائې خلق دالله تعالی والله جوړشي. عزت دالله تعالی اودهغهٔ درسول او د مومنانو دي. دحکمت واله اقوال اوافعال تقدیر شریعت دالله تعالی دی. قتاده ﷺ فرمائی چه دوی دکوفې نه هجرت اوکړو اوملك شام طرف ته لاړل.

د قیامت د راتلو په وخت کښې به هم ټول خلق شام ته جمع کیږي:- په حدیث کښې دي چه دهجرت نه پس هجرت دحضرت ابراهیم ﷺ دهجرت ګاه طرف ته وی. دغه وخت کښې به په زمکه باندې بدترین خلق پاتې شي. کوم چه به زمکه اوتوکی. اوالله ﷻ به دهغوی نه نفرت کوی. اواوربه هغوی لره د بیزو ګانو او خنزیرانوسره زغلوی. دشپې اوورځې به هغوی سره وی اوددوی نه غورځیدونکی به خوری[2] په بل روایت کښې دي چه ځوك په دوی کښې روستوپاتې شي هغوی به دااوراوخوری. اودنمرخاته نه به ځه خلق زماپه امت کښې داسې راوځي چه قران به وائی خودهغوی دمرې نه به ښکته نه ځی، اودهغوی دیوې ډلې دختمیدونه پس به بله ډله اودریږی. تردې پورې چه حضور ﷺ دشلوځلونه زیات داسې بار بار اوفرمائیل. تردې پورې چه ددوی په اخری ډله کښې به دجال راوځی. دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ بیان دې چه یوه زمانه خوپه مونږ هغه وه چه مونږ به دیومسلمان روردپاره درهم اودینارهیڅ ځیزنه ګنړلو. [3] او خپل دولت به مودخپل رورګنړلو، بیاهغه زمانه راغله چه دولت مونږ دخپل مسلمان رورنه زیات ګران معلوم شولو. مادحضور ﷺ نه اوریدلې دي چه که تاسو دغویانولکوپسې شاته اولګئ او په تجارت کښې مشغول شئ اودالله تعالی دلارې جهادپریږدئ نوالله ﷻ به ستاسوپه ځټونوکښې دذلت پټئ واچوی. چه د هغه وخت پورې به ستاسونه بیلیږی نه ترڅوپورې چه تاسوواپس هغه ځائې ته راغلې نه ئې چه چرته وییئ اوتوبه مونه وی کړې. بیائې هم هغه حدیث بیان کړوچه پورته تیرشو، اووې فرمائیل چه زماپه امت کښې به داسې کسان وی چه قران به لولې اوبدعملئ به هم کوی. قران پاك به ددوی دتالونه نهٔ کوزیږی. دهغوی علمونوچه تاسواووینئ نوتاسوبه خپل علمونوکمتراوګنړئ. هغوی به اهل اسلام وژنی. پس کله چه داخلق ظاهرشی نوتاسودوی قتل کړئ بیابه راوځی بیائې مړهٔ کړئ، بیاچه ظاهر شی بیائې قتل کړئ. هغه هم خوش نصیبه دې چه دوی قتل کړی اوهغه هم خوش نصیبه دې چه چه ددوی دلاسه قتل

---

[1] صحیح بخاری کتاب حدیث الانبیاء باب ﴿واتخذ الله ابراهیم خلیلا﴾: ۳۳۵۸، صحیح مسلم: ۲۳۷۱.
[2] الطبری: ۲۶/۱۰.
[3] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی سکنی الشام ۲۴۸۲ مختصرًا وهوحسن، احمد: ۲/۱۹۸-۱۹۹.

شي.کله چه به ددوی ډلي راوځي نوالله تعالی به دوی برباد کړي.بیابه راوځي بیابه ئې بربادشي.هم دغه شان حضور ﷺ دشلوځله یاددې نه زیات ځله هم دغه اوفرمائیل.(۱)

قوله تعالی:- وَوَهَبْنَا لَهٗ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

مونږ ابراهیم علیه السلام ته داسحاق دنوم یوځوې ورکړې وو،اواسحاق ته مودیعقوب دنامې،څنګه چه فرمان دې چه کله خلیل الرحمان علیه السلام خپل قوم اودهغوی معبودان پرېښودې وونوالله تعالی هغوی ته اسحاق علیه السلام او یعقوب علیه السلام ورکړې وو.اوهریوئې نبي جوړکړو.په دې کښې دااشاره هم ده چه نمسي به هم ستاپه موجودګئ کښې اوشي.اسحاق ځوې وواونمسې زیاتی وو.په بل ایت کښې دی چه مونږ د ابراهیم علیه السلام ښځې علیها السلام ته داسحاق اودهغه نه روستودیعقوب علیه السلام زیرې ورکړو،اووې فرمائیل چه دقوم دپرېښودوپه بدله کښې الله تعالی به ستادکورنئ ته داکلې ورکړي چه ستاسترګې به ورسره یخې وي.پس ثابته شوه چه حضرت یعقوب علیه السلام دحضرت اسحاق علیه السلام ځوې وو.هم دغه دسنت هم ثابت دي.دقران پاك په بل ایت کښې دي چه ایاتاسو هغه وخت موجودوې کله چه دحضرت یعقوب علیه السلام د مرګ وخت رانزدې شو نو خپلو ځامنوته ئې اوفرمائیل چه تاسوبه زمانه پس دچاعبادت کوئ؟هغوی ورته اووئیل چه ستا او ستا د پلار د حضرت ابراهیم علیه السلام،اسماعیل علیه السلام،اسحاق علیه السلام،دالله چه یودې اووحده لاشریك دې.دبخاري اومسلم په حدیث کښې دي چه کریم بن کریم بن کریم یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم دې.علیهم الصلواة والسلام.(۲)

دیوې شبهې ازاله:- دابن عباس رضی الله عنه نه چه کوم روایت دې چه اسحاق علیه السلام اویعقوب علیه السلام دحضرت ابراهیم علیه السلام ځامن وو،ددې نه مراددځوی ځوی ته ځوې وئیل دی.دانه چه صلبي ځامن دواړه وو.ابن عباس رضی الله عنه خو پرېږده چه یوادنی کس هم داسې غلطي نه شي کولې.مونږ په خپل اولادکښې کتاب اونبوت کېښودو،دخلیل خطاب هغهٔ ته ملاوشو،امام هغهٔ ته اووئیلې شواودهغهٔ نه پس دهغهٔ په نسل کښې نبوت او حکمت پاتې شو.دبني اسرائیلوټول نبیان دحضرت یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم دنسل نه دی.دحضرت عیسی علیه السلام پورې خوداسلسله هم دغسې روانه وه،دبنواسرائیلودې اخري پیغمبرخپل امت ته صفااووئیل چه زهٔ تاسوته د نبي عربي قریشي،هاشمي خاتم الرسل سیداولادادم زیرې درکوم.کوم چه الله تعالی خوښ کړې دې.حضور ﷺ دحضرت اسماعیل علیه السلام دنسل نه وو،دحضرت اسماعیل علیه السلام په نسل دحضور ﷺ نه علاوه بل څوك نبي رانغې،علیه افضل الصلواة والتسلیم.مونږ هغوی ته ددنیاثواب هم ورکړواداخرت نیکئ موهم ورکړې.په دنیاکښې فراخه رزق،پاکه اوښکلې بي بي،اوذکرحسن مووړکړو،اودټولې دنیاپه زړونوکښې موستامینه واچوله،باوجوددې چه دخپل اطاعت توفیق موورخ په ورځ زیات درکړو، دکاملې فرمانبردارئ دتوفیق سره سره ددنیاټولې ښکیړې مودرکړلې،اوپه اخرت کښې موپه صالحانوکښې اوساتلې،څنګه چه فرمان دې،ابراهیم علیه السلام دفرمانبرداروډلې نه وو،موحدوواود مشر کانو نه وو،اوپه اخرت کښې دښوخلقوملګرې شو.

وَلُوْطًا	اِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهٖٓ	اِنَّكُمْ	لَتَاْتُوْنَ	الْفَاحِشَةَ
اواولیږو مونږ لوط	کله چې	اووئیل هغه	قوم خپل ته	بیشکه تاسو	خامخا ورځئ	کاردبې حیایئ ته

او لوط موپیغمبر کړو څه وخت چې هغه خپل قوم ته اووئیل آیا تاسو داسې د بې حیایئ کار کوئ

(۱) احمد:۲/۸٤ج ۵۵٦۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء ﴿ام کنتم شهداء.......﴾:۳۳۸۲.

مَا سَبَقَكُمْ | بِهَا | مِنْ اَحَدٍ | مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ۝
چې نه دي ړومبي شوي ستاسو نه | په كولو ددې كار كښې | يو كس (هيڅوك) | دخلقو نه
چې ستاسو نه وړاندې (په ټوله دنيا كښې) بل هيڅ چا نه دې كړې ؟

اَئِنَّكُمْ | لَتَاْتُوْنَ | الرِّجَالَ | وَتَقْطَعُوْنَ | السَّبِيْلَ ۵ۙ
آيا تاسو چې يئ | خامخا ورځئ | نارينوته (په شهوت سره) | او شو كوئ | لار
تاسو د نارينو سره بد فعلي (لواطت) كوئ | اولارې شوكوئ | او په ډک مجلس كښې نا مناسب

وَتَاْتُوْنَ | فِيْ نَادِيْكُمْ | الْمُنْكَرَ ط | فَمَا كَانَ
او راځئ تاسو (يعنې كوئ تاسو) | په مجلسونو خپلو كښې | بدكارونه | پس نهٔ وؤ
كارونه كوئ | ....نو د هغه د قوم جواب بس صرف دا وو | چې خه

جَوَابَ قَوْمِهٖٓ | اِلَّآ | اَنْ قَالُوا | ائْتِنَا | بِعَذَابِ اللّٰهِ | اِنْ كُنْتَ
جواب دقوم دهغه | مگر | دا چې ووې وئيل | راوله په مونږ باندې | عذاب دالله | كه ئې ته
(لاړ شه) ته د الله ﷻ عذاب راوله (هغه عذاب د كوم چې ته مونږ سره وعده كوې) | كه چرې ته

مِنَ الصّٰدِقِيْنَ۝ | قَالَ | رَبِّ | انْصُرْنِيْ | عَلَى الْقَوْمِ
دربښتينو خلقو نه | اووئيل لوط | اے ربه زما | امداد اوكړه زما | په قوم
ربښتونئ يئ | ....لوط ﷺ دعا اوكړه چې ائې زما ربه ته ددې فسادیانو په مقابله كښې

الْمُفْسِدِيْنَ۝ ع
مفسدانو باندې |
زما مدد اوكړه |

قوله تعالى:- وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ

دلوطيانو مشهوربدعادات: دلوطيانو دمشهوربدعادتونو نه به لوط ﷺ هغوى منع كول.چه د ستاسو په شان بدعادت خوستاسو نه مخكښې چاپيژندوهم نهٔ.كفراوتكذيب اودرسولانومخالفت خو خير نوروخلقو هم كولو خودسړونه خپل حاجت پوره كول خوچاهم نه ووكړې. دويم بدعادت په هغوى كښې داوو،چه لارې به ئې شوكولې،ډاكې به ئې اچولې،قتل اوفسادبه ئې كولو،مالونه به ئې لوټ كول.په مجلسونوكښې به ئې على الاعلان بدې خبرې اوخراب حركتونه كول.څوك چانه منع كول،تردې پورې چه دبعضوقول دې چه هغوى به لواطت هم على الاعلان كولو.گويا دسوسائتۍ يوه مشغله داهم وه چه هوابه ئې خارج كړه نوخندل به ئې(١) گډان به ئې جنگول ، چرگان به ئې جنگول،اوبدترين بدئ به ئې كولې،اودهرچاپه وړاندې به ئې غلط كارونه بنه په خوند خوندكول.په يوحديث كښې دی چه څوك به په لاره تلل نوبه هغوى پسې به ئې اوازونه كول،په كاڼوبه ئې ويشتل كول(٢) اوشپيلى به ئې وهل، كونترې به ئې ساتلې،بربنډيدل به،كفر،دشمنى،سركشى، ضد اوپه خپله خبره ټينگيدل ئې تردې حدپورې زيات

---

(١) الطبرى:٣٠/٣٠.

(٢) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة العنكبوت:٣١٩٠،احمد:٢٤١/٦،حاكم:٤٠٩/٢.

شوې ووچه دنبي په پوهولوباندې ني اوونيل چه خه خه نصيحت پرېږده ته چه مونږ دکوموعذابونونه ويروې، هغه راوله، نومونږ به هم ستاربښتيااووينو، کله چه حضرت لوط ﷺ عاجزه شونودالله تعالى په وراندې ئې لاسونه خوارة کړل چه په دې مفسدانوباندې ماته غلبه راکړه اوزمامدداوکړه.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى ۙ

| او کله چي | راغلل | استاذي زمونږه | ابراهيم ته | دزيري سره

| اوڅه وخت چې زمونږ فرښتو ابراهيم ته د (خوشې پيدا کيدو) زيرې ورکونکي راغلې

قَالُوْٓا اِنَّا مُهْلِكُوْٓا اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۚ اِنَّ اَهْلَهَا

نو اوونيل هغوئ | مونږه هلاکونکي يو | خلق | ددې کلي | بيشکه چي | خلق ددې کلي

نو دائې هم ورته اووئيل چې مونږ خو د دغې کلي تباه کونکي يو | ځکه چې دغه خلق ډير

كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ (٣١) ۚۖ قَالَ اِنَّ فِيْهَا لُوْطًا ؕ قَالُوْا

دي | ظالمان | اووئيل ابراهيم | بيشکه | په هغه کلي کښي | لوط دې | اووئيل هغوئ

بدعمله دي | ابراهيم ﷺ ورته اووئيل هلته خو لوط ﷺ اوسيږي | ....هغوئ اووئيل

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا ۫ لَنُنَجِّيَنَّهٗ

مونږ ته ښه علم دې | په هغه چا | چي په هغې کښي دي | خامخا به بچ کړو مونږ هغه لره |

په هغې کښې چې څوک دي هغه مونږ ته ښه معلوم دي | ....مونږ به لوط ﷺ او د

وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۫ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ (٣٢) وَلَمَّآ

او(ټول)کوروالا دهغه لره | سوا دښځې دهغه نه | چی ده هغه | دروستو پاتې کيدونکونه | او کله چي

دهغه دکور خلق ضرور بچ کووا | خوصرف ښځه به ئې په پاتې کيدونکو کښې وي | اوهرکله

اَنْ جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِيْٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ

راغلل | استاذي زمونږه | لوط ته | نو سخت پريشانه شو | په ورتلو دهغوئ | او تنګ شو

چې لوط ﷺ ته زمونږ فرښتې راغلې | .... نوهغه پرې غمژن شو | ....او (دهغوی په راتلونې)

بِهِمْ ذَرْعًا وَّقَالُوْا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۫ اِنَّا

په هغوئ باندې | په لحاظ دزړه سره | اووئيل هغوئ | مه يريږه | اومه غمژن کيږه | بيشکه مونږه

زړه تنګ شو | ....او فرښتو اوونيل چې ته ويريږه مه | او غم مه کوه | ....مونږ

مُنَجُّوْكَ وَاَهْلَكَ اِلَّا امْرَاَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ (٣٣)

بچ کونکي يو تالره | او کوروالا ستا لره | سوا دښځې ستانه | ده هغه | دروستو پاتې کيدونکو نه

به تا اوستا دکور خلق ضرور بچ کړوا خو صرف ستا ښځه چې د روستو پاتې کيدونکو نه به وي

اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓى اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ

بيشکه مونږه | نازلونکي يو | په خلقو ددې کلي باندې | عذاب د آسمان نه

(مونږ ددې کلي په خلقو باندې د پورته نه عذاب راکوزونکي يو | اودا مونږ دوی سره څه ظلم نه کووبلکه،

بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ﴿۳۴﴾ وَلَقَدْ تَّرَكْنَا مِنْهَاۤ

په سبب دهغې | چې دی دوئ | چې فسق (بدکاری) کوی | او پرېښودی ده مونږ | دهغه کلی نه

په دې وجې چې دوی بدعملی کوی| ....اومونږ د دغې تباه شوی کلی څه ښکاره

اٰيَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ﴿۳۵﴾

يوه ننبه ښکاره |دپاره دهغه خلقو| چې دعقل نه کار اخلیٔ |

نخښې دعقل مندو دپاره تراوسه پورې پرېخودی دی |

قوله تعالی:- وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَاۤ اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى ۙ

دلوط ﷺ دقوم تباهی اوبربادی: کله چه دلوط ﷺ اونه منلې شوه نو هغوی دالله تعالی مدد اوغوښتو، چه د هغې باندې فرښتې راولېږلې شوې.دانسان په شکل کښې اول دافرښتې دمیلمنویه شکل کښې اول دحضرت ابراهیم ﷺ کورته راغلې.دوی دمیلمستیا سامان تیارکړو،اودهغوی په وړاندې ئې کېښودو، کله چه ئې اوکتل چه هغوی دې طرف ته څه رغبت نه کوی نوپه زړهٔ کښې اوویریدو،نوفرښتودهٔ زړهٔ خوشحالول شروع کړهٔ اودهٔ ته ئې خبرورکړوچه دهٔ کره به یونیك بچې پیداکیږی ساره ﷺ هم هلته موجود وه،چه دائې واوریدل نوحیرانه شوه ،څنګه چه دسوره هود او د سورة حجریه تفسیرکښې تیرشوې دی. اوس ورته فرښتوخپله اصلی اراده ظاهره کړه،چه دهغې په اوریدوسره دخلیل الرحمان خیال راغې چه کهٔ دې خلقوته لږ شان نورهم مهلت ورکړې شی نوکیدې شی چه دوی په نیغه لاره راشی.ددې وجې نه ئې ورته اوفرمائیل چه هلته خولوط نبی(ﷺ)شته،فرښتوورته جواب ورکړوچه مونږ دهغوی نه غافله نه یومونږ ته حکم شوې دې چه هغه اودهغهٔ خاندان واله بچ کړو.اوبې شکه دهغهٔ ښځه به هلاکیږی.خکه چه هغه دخپل قوم په کفرکښې دهغوی ملګرتیاکوی.دلته نه چه رخصت شودبلوغ ته دنزدې هلکانویه صورت کښې لوط ﷺ ته ورغلل.ددوی په لیدوسره لوط ﷺ په پریشانئ کښې پریوتو چه کهٔ دخان سرهٔ ویساروم نوددوی نه په خبروسره به کافران په منډومنډوراشی اومابه هم تنګ کړی.اودوی به هم پریشانه کړی.اوکه دخان سره ئې نه ویساروم نودوی به هغوی ته لاسوکښې ورشی،دې دخپل قوم د عادت نه خبروو،ددې وجې نه خفه اوغمژن شو.خوفرښتودده داخفګان لرې کړو،چه ویریږه مهٔ،اومه خفه کیږه مونږ خودالله ﷻ فرښتې یو.ددوی دبربادئ دپاره راغلې یوتهٔ اوستاخاندان ستادښځې نه بغیر خوبه بچ شئ باقی په دې ټولوبه اسمانی عذاب راځی.اودوی ته به ددوی دبدکارئ نتیجه اوښودلې شی.بیاحضرت جبرائیل ﷺ دغه کلی په خپلووزروکښې اوچت کړل.اوداسمان پورې ئې اوچت کړل، او د هغهٔ ځائې نه ئې الټا کړل، او بیاپه هغوی باندې ئې دهغوی دناموکانړی راوورول.اوکوم دالله تعالی عذاب چه هغوی لرې ګنړلو،هغه ډیر نزدې راووتو،اوددوی دکلوپه ځائې کښې دترخواوبدبوداره اوبو یو ډنډپاتې شو.چه دخلقودپاره دعبرت حاصلولویوه زریعه جوړه شوه،اوعقل مندخلق چه داظاهری نشانات اووینی اوپه داسې بدې طریقې سره هلاکت اووینی نودالله ﷻ په نافرمانوباندې زړه درتیانه کوی.دعرب په سفرکښې شپه ورځ دانظاره دهغوی په وړاندې وه

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ

| او مدین ته (اولیږو مونږه) | رور دهغویٔ

| اودمدین خلقو ته مود هغویٔ (قومی) رور

شُعَيْبًا لا	فَقَالَ	يٰقَوْمِ	اعْبُدُوا اللّٰهَ	وَارْجُوا	الْيَوْمَ
شعيب	پس اووئيل هغه	اے زما قومه	بندګي کوئ دالله	او اميد لرئ	دورځي
شعيب لیږلي وو	نوهغه ورته اووئيل چې ائي زما قومه تاسو دالله ﷻ عبادت کوئ	او دآخرت			

الْاٰخِرَ	وَلَا تَعْثَوْا	فِي الْاَرْضِ	مُفْسِدِيْنَ۝	فَكَذَّبُوْهُ
اخري	اومه جوړيږئ	په زمکه کښې	فسادکونکي	پس هغوئ دروغ اوګڼړو هغه
د ورځي اميد ساتئ	او په ملک کښې فساد مه کوئ	نوهغوئ شعيب ﷺ دروغژن اوګڼړلو		

فَاَخَذَتْهُمُ	الرَّجْفَةُ	فَاَصْبَحُوْا	فِيْ دَارِهِمْ	جٰثِمِيْنَ۝
پس راونيول هغوئ	يوې سختې زلزلې	پس شو هغوئ	په كور خپل كښې	مړه پرمخې پراته
نوزلزلې راګير کړل	..........اوهغوئ سحر په خپلو کورونو کښې پرمخې پراته وو			

قوله تعالى:- وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا لا

د اهل مدين حال:- دالله بنده اودهغهٔ رښتوني رسول شعيب ﷺ په مدين کښې خپل قوم ته وعظ اوکړو، هغوی ته ئې دالله وحده لاشريکه له دعبادت حکم ورکړو. هغوی ئې دالله تعالى د عذابونو اوسزاګانو نه اوويرول. هغوی ته ئې دقيامت دراتلويقين ورکړو، چه دهغې ورځې دپاره تياري اوکړئ. اودهغې ورځې خيال اوساتئ؛ اوپه خلقو باندې ظلم زياتې مهٔ کوئ. دالله تعالى په زمکه باندې فسادمهٔ کوئ او د بدو نه ځان ساتئ؛ په هغوی کښې يوعيب داهم ووچه په ناپ تول کښې به ئې کمې کولو. اودخلقو حقونه به وهل اوډاکې به ئې اچولې. لارې به ئې بندولې. اوورسره به دالله تعالى اودهغهٔ نه رسول نه انکار کولو. هغوی دخپل پيغمبرنصيحتونوته غوږنه کيښودوبلکه هغهٔ ته ئې دروغژن اووئيل. ددې په وجه په هغوی باندې دالله تعالى عذاب راغې، سخته زلزله راغله اوورسره دومره تيزاوازهم راغې چه دهغوی زړونه والوتل. اوروحونه ترې اووتل. اوپه لږساعت کښې هرڅه ختم شو. ددوی پوره قيصه په سوره اعراف او په سوره شعراء کښې تيره شوې ده.

وَعَادًا	وَّثَمُوْدَا	وَقَدْ تَّبَيَّنَ	لَكُمْ
او عاديان	او ثموديان (مونږ هلاک کړل)	او ښکاره شوې دې	تاسو ته (هلاکت دهغوئ)
اوعاديان اوثموديان مو هلاک کړل	اود هغوی تباهي تاسو ته د هغوی د کورونو نه ښکاره ده		

مِّنْ مَّسٰكِنِهِمْ قف	وَزَيَّنَ	لَهُمُ	الشَّيْطٰنُ	اَعْمَالَهُمْ
دكورونو دهغو نه	او ښائيسته ښکاره کړل	هغوئ ته	شيطان	عملونه دهغوئ
(چې تش کنډرات پراته دی)	اوشيطان هغوی ته د هغوی بد عملونه ښائسته کړي وو			

فَصَدَّهُمْ	عَنِ السَّبِيْلِ	وَكَانُوْا	مُسْتَبْصِرِيْنَ۝ لا	وَقَارُوْنَ
پس منع ئې کړل هغوئ	ادنيغې لارې نه	اوؤ هغوئ	ښه نظر والا (عقل فکر والا)	او قارون
نوهغوئ ئې د نيغې لارې نه منع کړي وو	حالانکه چې هغوئ ډير هوښياران وو	.........او قارون		

وَفِرْعَوْنَ	وَهَامٰنَ قف	وَلَقَدْ جَآءَهُمْ	مُّوْسٰى	بِالْبَيِّنٰتِ
او فرعون	او هامان مونږ هلاك كړل	او راغلې وؤ هغوئ ته	موسى	دښښو ښکارو سره
او فرعون اوهامان مو هم هلاک کړي وو	او هغوئ ته موسى ﷺ په ښکاره نخښو سره راغلې وو			

فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ۝

پس تکبر اوکړو هغوئ | په زمکه کښې | حال داچې نه وو هغوئ | وړاند وتونکي (زمونږنه) |

خو هغوئ په زمکه (د مصر) کښې تکبر اوکړوا او هغوئ زمونږ د عذاب نه بچ نشو

فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْۢبِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ اَرْسَلْنَا

پس هريو | را اونيوو مونږه | په ګناه دهغه سره | پس خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې اوليږله مونږه

نو مونږ ټول د هغوئ دګناهونو په وجه اونيول | نو په بعضو باندې مو (په کښې)

عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ اَخَذَتْهُ

په هغه باندې | هوا کاڼړې ورونکي | او خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې اونيوو هغه لره

کاڼړې اوورول | ....او بعضې په کښې يوې چغې را اونيول

الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَ ۚ

يوې سختې چغې | او خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې ننيښسته مونږه | هغه | په زمکه

....اوبعضې مو په کښې په زمکه ورخخ کړل ....

وَمِنْهُمْ مَّنْ اَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ اللّٰهُ

او خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې غرق (ډوب) کړل مونږه | او نه ' وو الله |

اوبعضې مو په کښې غرق کړل | ....او الله ﷻ په هغوئ ظلم نه وو

لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ۝

چې ظلم ئې کړې دې په هغوئ باندې | ولیکن وو هغوئ | په ځانونو خپلو باندې | چې ظلم ئې کولو

کړې | ....بلکه هغوئ پخپله په ځانونو ظلم کړې دې

قوله تعالى:- وَعَادًا وَّثَمُوْدَ

عاداوثمود قارون، فرعون اوهامان هم فنا شو: عاديان دهود عليه السلام قوم وو. په احقاف کښې اوسيدل، چه ديمن په بناړونو کښې دموت سره نزدې دې. ثموديان دصالح عليه السلام قوم وو. دوی په حجر کښې اوسيدل. چه دوادی القرى سره نزدې ده. دعرب په لاره کښې ددوی کلې راتلو. کوم چه هغوی ښه پيژندلو. قارون يو مالدارکس وو. چه دهغه دډکوخزانو چابيانې به يوې ډلې ګرځولې. فرعون دمصربادشاه وو. اوهامان د هغه وزير اعظم وو. هم په دغه زمانه کښې حضرت موسى کليم الله نبى کړې شواوهغه طرف ته تلې وو. دا دواړه قبطي کافروو. کله چه ددوی سرکشي دحدنه تيره شوه دالله تعالى دتوحيدنه منکر شو او رسولانوته ئې تکليفونه ورکړل اودهغوی خبره ئې اونه منله،

قوله تعالى:- فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْۢبِهٖ

په دوئ مختلف عذابونه راغلل:- نوالله تعالى دوی په قسماقسم عذابونوسره هلاك کړل. په عاديانوئې هوا ګانې راوليږلې، هغوی په خپل طاقت اوقوت باندې ډيرنازيدل، څوك ئې په خپله مقابله هيڅ نه ګڼړل، او هغوی ئې هواراوليږله چه ډيره زياته تيزه وه چه دزمکې کاڼړې ئې دځان سره اوچت کړل او په هغوی باندې ئې اوورول. او په اخره کښې ئې زورترې حده پورې اورسيدوچه دوی به دځان سره اوچت کړل او اسمان پورې به يې اوچت کړل اوبيابه ئې راغوزارکړل. سربښکته به راګوزاريدل اوسربه ترې بيل شو. او

داسي به كيدل لكه دكجهورې اونې وی اوتنی ئې بيلې پرتې وی.اوځانګې ئې جداپرتې وی.په ثمود يانوياندې چه كله دالله ﷻ حجت پوره شواودلائل وركړې شواودهغوې دغوښتنې مطابق چه كله د كانړې دهغوې په وړاندې اوښه راووته خوبياهم هغوی ته ايمان نصيب نه شوبلكه په سركشۍ كښې نور هم زياتيدل،دالله تعالى نبى حضرت صالح عليه السلام نه ئې دهمكۍ وركولې اوهغه به ئې ويرولو،اودايمان والو ته ئې اووئيل چه زمونږ دښارنه اووځئ كني مونږ به تاسوسنګسار كړو.دوی په يوې چغې سره پاره پاره كړې شو.زړونه ئې دويرې نه راووتل اودټولوروحونه والوتل.قارون سركشى اوتكبراوكړو،دالله ﷻ نافرمانۍ كولوسره سره ئې په زمكه كښې فساد جوړ كړو اوپه تكبرسره به ګرځيدواوخپل ځان ته ئې څه وئيل اوډيرپه غروركښې شونوالله تعالى هغه سره د خپلومانړوپه زمكه كښې ښخ كړواوتراوسه پورې لاښخيږى.فرعون هامان اوهغه ملګرى دسحرپه وخت كښې په درياب كښې ډوب كړل.په هغوی كښې يو هم بچ پاتې نه شو.چه دهغوی نوم خوئې چرته اخستې.

قوله تعالى:- وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ

الله تعالى چه داهرڅه اوكړل په دوی هيڅ ظلم نه وو بلكه ددوی دظلم بدله وه.ددوی د بدعملو نتيجه وه. د دوی دكړوسزاوه،دابيان دلته بطورعبرت دې چه دنه منونكى امتونوذكراوشو،اوبيا په هغوی هر يوه لره په عذاب سره دهلاكولوذكراوشو.چاوئيلې دی چه دټولونه مخكښې په چاچه د كانړو ورولوذكردې د هغوی نه مرادلوطيان دی.اوډوبيدونكې قوم دنوح عليه السلام وو،خوداقول ټيك نه دې دابن عباس نه داهم روايت دې خوپه سندكښې ئې انقطاع ده.ددې دواړوقومونودهلاكت ذكرهم په دې سورت كښې په تفصيل سره بيان شوبياډيرې فاصلې نه پس دابيان اوشو.دقتاده نه داهم روايت دې چه دكانړوباران په چاوكړې شودهغوی نه مرادلوطيان دی.اوڅوك چه په چغې سره هلاك كړې شودهغې نه مراد د شعيب عليه السلام قوم دی.خوداقول هم ددې ايتونونه ډيرلرې دی.والله اعلم.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ

مثال داهغه خلقو | چې نيولې ئې دی | بې دالله نه | دوستان | پشان دمثال | دجولا دې |

كومو خلقو چې الله ﷻ پريخودې دې | اونور معبودان ئې جوړ كړی دی | د هغوئ مثال دجولاګۍ دې

اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۭ وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ

چې جوړوي | يو كور | او بيشكه | ډير كمزورې دكورونو نه | خامخا كور دجولا دې |

چې هغه ځان دپاره يوه جاله جوړه كړی | اوپه كورونو كښې كمزورې كور د جولاګۍ كور دې

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝۴۱ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ

كاش چې وې دوئ | چې پوهيدلې | بيشكه الله | بنۀ پيژنی | هغه | چې دوئ ورته اواز كوی |

كاش ! چې هغوئ په دې خبره پوهيدلې چې بيشكه الله ﷻ ته هغه ټول څيزونه معلوم دی

مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝۴۲ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ

بې دهغه نه | څه څيز | او هغه | غالب دې | او دحكمت خاوند دې | او دا مثالونه |

چې دوئ ئې دالله ﷻ نه بغير بلنه كوی | اوهغه دقدرت او د حكمتونو خاوند دې | اودا هغه مثالونه دی

نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَآ اِلَّا الْعٰلِمُوْنَ ۝۴۳

بيانوؤ مونږه | دپاره دخلقو | اونۀ پوهيږی په دې باندې | مګر عالمان خلق |

چې مونږ ئې خلقو ته بيانوؤ | اوپه دې باندې هغه خلق پوهيږی | چې دپوهې خاوندان وی |

قوله تعالی:- مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

په شرک باندې يوښه مثال: کوم کسان چه دالله ﷻ رب العالمين نه علاوه دنوروعبادت اوبندګی کوی د هغوی دکمزورئ اوبې علمئ ذکرکيږی.اودهغوی نه دمدداوپه رزق کښې کۀ سختی راشی نودهغوی نه دمددطمع لری.ددوی مثال داسې دې لکه چه يوجولاګې په خپله جاله کښې دباران اوګرمئ يخنئ نه پناه اخستل غواړی.که دوی ته پته وې نوخالق به ئې نه پريښودې اودمخلوق نه به ئې څه طمع نه کوله. پس ددوی حال دايمانداورودحال نه بالکل التيادې.هغوی يوه مضبوطه کړه نيولې ده اودوی د جولاګې په جاله کښې خپل سرونه پټ کړی دی.دهغۀ زړۀ دالله ﷻ طرف ته اووجودئې په نيکو عملونو کښې مشغول دې.اوددۀ زړه دمخلوق طرف ته اوددۀ بدن دهغۀ دعبادت طرف ته ښکته شوې دې.

قوله تعالی:- اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ

تخويف ورکوی مشرکانو ته:- بيا الله ﷻ مشرکان ويروی چه هغه ددوی دشرک نه او ددرغو د معبودانو نه ښه خبردې.دوی ته به ددوی دشرارت خوننداوڅکوی.چه دوی ئې يادا وساتی.دوی ته په مهلت ورکولو کښې هم دهغۀ مصلحت او حکمت دې.نه داچه هغوی دعليم الله ﷻ بې خبره وی.مونږ په مثالونو سره هم مسائيلوباندې دوی پوهه کړل،خوددوی دسوچ پوهې ماده اوپه دې کښې دغوراو فکر کولو توفيق صرف باعمله عالمانوته وی.چه په خپل علم باندې پوره دی.

قوله تعالی:- وَمَا يَعْقِلُهَآ

په مثالونو پوهيدل د علم دليل دې:- ددې ايت نه ثابته شوه چه دالله تعالی بيان کړې شوې مثالونو باندې پوهيدل دربښتونی علم دليل دې.حضرت عمروبن عاص ﷺ فرمائی چه زرمثالونه درسول الله ﷺ نه زده کړی دی[1]ددې نه دهغوی علميت اوفضيلت ظاهردې. حضرت عمروبن مره ﷺ فرمائی چه دالله تعالی د کلام کوم ايت زماپه تلاوت کښې راشی اودهغې تفصيلی معنی زماپه پوهه کښې رانشی نو زما زړۀ خوږيږی اوماته سخت تکليف وی.اوماسره ويره وی چه چرته دالله تعالی په نزدزماشميره په جاهلانو کښې خونه دۀ شوې،څکه چه دالله تعالی فرمان دادې چه مونږ دخلقوپه وړاندې مثالونه پيش کوو خو د عالمانو نه علاوه په هغې نورنه پوهيږی.

خَلَقَ اللّٰهُ							
پيدا کړی دی الله							
چې دپوهې خاوندان وی	الله ﷻ						
السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	بِالْحَقِّ ؕ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً	لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۝		
اسمانونه	اوزمکه	په حقه سره	بيشکه	په دې کښې يوه نښه ده	دپاره دمومنانو		
اسمانونه اوزمکه ډير په مناسبه طريقه پيدا کړی دی	او په دې کښې مومنانو دپاره غټ دليل دې						

قوله تعالی:- خَلَقَ اللّٰهُ

دَ خالق حقيقی ذکر:- دالله تعالی دۀ يرلوی قدرت ذکرکيږی.چه هم هغه داسمانونواوزمکوخالق دې.هغۀ دا د لوبوتوقواوپه طورباييکاره اوفضول پيداکړې نه دی.بلکه څکه ئې پيداکړی دی چه دلته خلق ميشته کړی اوبيادهغوی نيکئ بدئ اوګوری اودقيامت په ورځ دهغوی داعمالومطابق هغوی ته جزا او سزا ورکړی.بدانوته دهغوی اوسيدل اوکړی دبدعملونوپه وجه سزااونيک عملوته په نيکوباندې بهترينه بدله ورکړی.

[1] الطبری:۴/۲۰۳، مجمع الزوائد:۸/۲۶۴.

اُتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ
اولوله ته | هغه | چي وحي كيږي | تاته | دكتاب نه | او قائيموه | مونځ |
(اثي نبي) كوم كتاب چي تاته دوحي په ذريعه دركړې شوي دي |هغه لوله او مونځ پابندئ سره كوه
اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ
بيشكه چي مونځ | منع كوي سري | دبي حيايئ نه | اودخرابو (ناروا)كارونونه |اوخامخا ذكر دالله
بيشكه مونځ د خرابو او بې حيائي دكارونو نه منع كوي | اودالله ﷻ يادول ډيره لويه خبره ده
اَكْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾
(ددي نه هم) لوئ دي | او الله | پوهيږي | په هغه | چي تاسو ئي كوئ |
اوالله ﷻ ستاسو په كارونو پوهه دي |...........

قوله‌تعالى::اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ

مونځ دبې حيايئ نه منع كول كوي:- الله تبارك وتعالى خپل رسول اللهﷺاوايماندارانوته حكم وركړى چه هغوى دي دقران كريم تلاوت كوى اودادې نوروته هم اوروى.اومونځ دې په پابندئ سره اداكوى.مونځ انسان خرابوكارونواونالائقه حركتونونه منع كوى. د نبى كريمﷺفرمان دې.چه كوم مونځ گزارلره خپل مونځ دگناهونونه اوبدوكارونه نه منع نه كړى هغه دالله تعالى نه ډيرلرې شى. په ابن ابى حاتم كښې دى چه كله درسول اللهﷺنه ددې ايت دتفسيرپه باره تپوس اوكړې شونوحضورﷺاوفرمائيل چه څوك مونځ دخرابوكارونونه منع نه كړى نوپوهه شه چه ددهٔ مونځ دالله تعالى په درباركښې قبول نه شو.په بل روايت كښې دى چه هغه به دالله تعالى نه ډيرلرې لاړشى. په يوموقوف روايت كښې دحضرت عبدالله بن عباسؓنه روايت دې چه كوم مونځ دښوكارونوواله اودبدوكارونونه دمنع كولوواله نه وى پوهه شه چه دهغهٔ مونځ هغه دالله تعالى نه لرې كوى.رسول اللهﷺفرمائى چه څوك دمونځ خبره نه منى دهغهٔ مونځ نه دې.مونځ دبې حيايئ اوفضول كارونونه دې منع كوى،ددې اطاعت دادې چه ددې فضول كارونونه مونځ گزارمنع شى.حضرت شعيبؑته چه كله ددهٔ قوم اووئيل چه اې شعيبؑاياتاته ستامونځ حكم دركوى؟نوحضرت سفيان"رح"ددې په تفسيركښې اوفرمائيل چه اوپه الله تعالى مې دې قسم وى چه مونځ حكم وركوى اومنع كول هم كوى.حضرت عبداللهؓته چااووئيل چه فلانې كس ډيراوږدمونځ كوى ،نودوى ورته اوفرمائيل چه مونځ هغه كس ته نفع وركوى چه څوك ددهٔ خبره اومنى.زماپه تحقيق چه پورته كوم مرفوع حديث بيان شوددې هم موقوف كيدل زيات صحيح دى.والله اعلم. په بزاركښې دى چه حضورﷺته چااووئيل چه حضورافلانى كس مونځ هم كوى اوغلاهم نه پريږدى. حضورﷺاوفرمائيل چه ډيرزربه دامونځ دې ددې بدئ نه واوروى.چونكه مونځ دالله تعالى دذكرنوم دې.ددې وجې نه ئې ددې نه پس اوفرمائيل چه دالله تعالى يادډيرلوې څيزدې.الله تعالى ستاسودټولوخبرونه اوستاسو دصبادكارونونه خبردې.حضرت ابوالعاليه فرمائى چه په مونځ كښې درې څيزونه دى.كه دانه وى نومونځ نه دې.① اخلاص اوخلوص،②دالله تعالى نه ويره. ③ ذكرالله. د اخلاص سره خوانسان نيك شى.اودالله تعالى دويرې نه انسان گناهونه پريږدى.اوذكرالله يعنى قران سره نيكى اوبدى ورته اوښودلې شى.هغه حكم وركوې اومنع هم كوى.ابن عون انصارىؒفرمائى چه كله تهٔ په مونځ كښې ئې،نوپه نيكئ كښې ئې،اومونځ تهٔ دبدواوخرابو كارونونه منع كړې ئې،اوپه دې كښې چه كوم دالله تعالى ذكركوې هغه ستادپاره ډيردفائيدې څيزدې. دحماد قول دې چه دكم نه په كم حالت كښې تهٔ به په مونځ كښې دبدئ نه خوبچ ئې.ديوراوى نه دحضرت ابن عباسؓداقول روايت دې چه

کوم بنده الله تعالی یادوی الله تعالی هم هغهٔ یادوی.هغهٔ ورته اووئیل چه زمونږ سره چه کوم صاحب دې هغه خووائی چه مطلب ددې دادې چه هرکله دالله تعالی ذکرکوې نوهغه به تایادوی او دادیر لوئې څیزدې.دالله تعالی فرمان دی﴿فاذکرونی اذکرکم﴾ تاسومایادوئ زهٔ به تاسویادوم.دې اوریدو سره حضور اوفرمائیل چه هغهٔ رښتیاوئیلې دی یعنی دوراړه معنې ئي صحیح دی.داهم اوهغه هم.اوپه خپله دحضرت ابن عباس نه داتفسیرهم مروی دې ،دحضرت عبدالله بن ربیعه نه یو ځل حضرت عبدالله بن عباس تپوس اوکړوچه ددې جملې په مطلب پوهیږې؟هغهٔ ورته اووئیل او،ددې نه مرادسبحان الله،الحمدلله،الله اکبروغیره وئیل دی.دوی ورته اوفرمائیل چه تاعجیبه خبره اوکړه داداسې نه دې بلکه مقصدترې دادې چه دحکم اومنع په وخت دالله تعالی ستایادول ستادذکرنه لوئې اوډیراهم دې.دحضرت عبدالله بن مسعود،حضرت ابودرداء،سلمان فارسی وغیره نه هم دغه مروی دی.اودغه هم امام ابن جریر هم خوښ کړې دی.

وَلَا تُجَادِلُوْٓا
| اومهٔ کوئ بحث (جګړه) |
| او اهل کتابو سره په سختۍ نه بلکه
اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ اِلَّا الَّذِيْنَ
داهل کتابو سره | مګر | په هغه طريقه | چې هغه | ډيره ښه وی | سوا دهغه کسانونه |
په مناسبه طريقه سره بحث کوئ | ....او که څوک په کښې زياتې
ظَلَمُوْا مِنْهُمْ وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ
چې ظلم ئې کړې وی | دهغوئ نه | او وايئ | چې ايمان راوړې دې مونږه | په هغه څيز |
اوکړی نو بيله خبره ده| ....اوتاسو دا وايئ چې زمونږ په هغه کتاب هم ايمان دې | کوم چې
اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا
چې نازل کړې شوې وې | مونږ ته | او چې نازل کړې شوې دې | تاسو ته | او معبود زمونږ |
مونږ ته نازل شوې دې | اوپه هغه کتاب هم چې تاسو ته نازل شوې دې | اوزمونږ
وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ﴿۴۶﴾
او معبود ستاسو | يودې | او مونږه | دهغه الله | فرمانبردار يو
او ستاسو معبود يو دې | اومونږ دهغه ټول حکمونه منو |

قوله تعالی:: وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْكِتٰبِ اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ

اهل کتاب سره دمناظرې طريقه'' حضرت قتاده وغيره خوفرمائي چه داايت دجهادحکم دايت سره منسوخ دې. اوس خوهم دغه دی.چه یاخواسلام قبول کړه،یاجزیه ورکړه،اوجنګ اوکړه. خو دنورو بزرګانومفسرینوویناده چه دامحکم اوباقی دې.کوم یهودی یانصرانی چه په دینی امورویاندې ځان پوهول اوغواړی نوهغهٔ په مهذبه طریقې سره اوپه ښه اندازکښې پوهول پکاردی.هیڅ عجب نه ده چه هغه نیغه لاراختیارکړی.څنګه چه په بل ایت کښې عام حکم موجوددې. ﴿اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ﴾الخ....دخپل رب دلارې دعوت په حکمت اوبهترین نصیحت سره خلقوته ورکړئ. حضرت موسی او حضرت هارون له چه کله دفرعون طرف ته لیږلې کیږی نوفرمان ورته کیږی چه ﴿ فَقُوْلَا لَهٗ

﴿قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى﴾ يعنى دهغه سره په نرمئ خبرې كوئ، هيڅ عجيبه نه ده كه هغه نصيحت قبول كړى.اودهغه زړه ويلى شى.هم دغه قول دامام ابن جريرؒ دخوښې دې.اوحضرت ابن زيدؓنه هم دا روايت دې.اوپه دوى كښې چه څوك په ظلم باندې ټينګ شى اوضداوتعصب كوى اودحق دقبلولونه انكاراوكړى نوبيامناظرې اوبحثونه بې فائدې دى.بياخودجنګ اوقتال حكم دې.څنګه چه دالله تعالى ارشاددې ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ﴾ الخ...مونږ رسولان په واضحودليلونوسره اوليږل. او د هغوى سره موكتاب اوميزان نازل كړو،چه په خلقوكښې عدل اوانصاف قائم كړى.بيامونږ اوسپنه هم نازله كړې ده.الخ...پس دالله تعالى حكم دادې چه دخيرواله سره په نرمئ سره اوڅوك چه نه منى دهغه سره دې سختى اوكړې شى.څوك چه جنګ كوى دهغه سره دې جنګ اوكړې شى.اويوه خبره داهم ده چه كه څوك سربښكته اوجزيه اومنى.بيافرمائى چه دكوم څيزذكره اوكهوته پته تاسوته نه وى دهغې دتكذيب طرفته مه مخكې كيږئ.اومه بې اختياره دهغې تصديق كوئ.ممكنه ده چه يوحق حكم تاسواونه منئ اوممكنه ده چه ديوباطل تصديق اوكړئ. پس شرطيه تصديق كوئ.يعنى وايئ چه زمونږ دالله تعالى په هرخبره باندې ايمان دې.اوكه ستاسو پيش كړې شوې دالله تعالى نازل كړې شوې وى نومونږ دامنو.اوكه تاسوپه كښې كمې بيشې كړې وى نوئې نه منو.په صحيح بخارى كښې دى چه اهل كتاب به په عبرانى ژبه كښې لوستلواوزمونږ په وړاندې به ئې په عربئ ژبه كښې ترجمه كولو.په دې باندې حضورﷺاوفرمائيل چه تاسودوى ته مه دروغژن وايئ اومه رښتونې.بلكه دا﴿اٰمَنَّا بِالَّذِیْٓ﴾ نه تردايت داخره پورې وائې،په مسنداحمدكښې دى چه د رسول اللهﷺ خواته يويهودې راغې اووې وئيل چه ايا دا جنازې خبرې كوى؟ پيغمبرﷺورته اوفرمائيل چه ددې پته الله تعالى ته ده.هغه ورته اووئيل چه ماته پته ده چه دوى يقيناخبرې كوى.په دې باندې حضورﷺاوفرمائيل چه دااهل كتاب چه كله تاسوته څه خبره بيان كړى نومه دوى دروغژن كوه اومه رښتونې.بلكه وائيه چه زمونږ په الله تعالى باندې دهغه په كتابونوباندې اودهغه په رسولانوباندې ايمان دې.داددې وجې نه چه چرته داسې اونه شى چه تاسودچادروغوته رښتيااووايئ يادچارښتياوته دروغ اووايئ.دلته داهم خيال ساتئ چه ددې اهل كتاب اكثرخبرې ددروغووى.اكثربهتان اوخان نه ئې جوړې كړې وى.په دوى كښې تحريف اوتبدل اوتغيراوتاويل رواج بيامونده دې.اوصداقت په كښې داسې پاتې شوې دې چه هيڅ هم نه دې.بيايوه خبره بله هم ده چه فرض كړئ خبره رښتياهم ده نومونږ ته ئې څه فائده

چې قران شته بيا د بل دين ضرورت نشته:- زمونږ سره خودالله تعالى تازه اوكامل كتاب موجوددې. چنانچه حضرت عبدالله ابن مسعودؓفرمائى چه تاسوداهل كتاب نه هيڅ پوښتنه مه كوئ.هركله چه هغوى په خپله ګمراه دى نوتاسوته به څه لاراوښائى.اوداكيدې شى چه دهغوى بعضې رښتونې خبرې لره ته ددوغ اوګنړې ، يا د هغوى ددروغوخبرې ته ته رښتيا اووائې، ياد ساتئ چه داهل كتابوپه زړه كښې دخپل دين يوتعصب دې ،څنګه چه دمال خواهش دې (ابن جرير)په صحيح بخارى كښې دى چه حضرت عبدالله ابن عباسؓ فرمائى چه تاسوداهل كتاب نه سوالونه ولې كوئ؟تاسوخودالله تعالى دطرف نه اوس اوس كتاب نازل شوې دې چه بالكل خالص دې.چه په هغې نه باطل ملاودې اونه به پكښې ملاوشى.تاسوته خوداپه خپله الله تعالى فرمائيلې دى چه اهل كتاب دالله تعالى دين بدل كړې دى.دالله تعالى په كتاب كښې ئې بدلون راوستې دې.اودخپلولاسونوليكلې شوې كتابونوته دالله تعالى كتاب وائى اوددنياګټه ئې حاصله كړه.ولې اياتاسوسره چه كوم دالله تعالى كتاب دې هغه ستاسودپاره كافى نه دې.چه تاسو د هغوى نه تپوسونه كوئ.ګورئ داڅومره ناقدرى ده چه په هغوى كښې خويوكس هم ستاسونه نه تپوس نه كوى اوتاسودهغوى نه تپوسونه كوئ؟په صحيح بخارى كښې دى چه يوځل حضرت اميرمعاويهؓپه مدينه منوره كښې دقريشوديوې ډلې په وړاندې اوفرمائيل چه

ګورئ په دې ټولو اهل کتاب کښې او ددوی په خبروکولووالوکښې دټولونه ښه او رښتوني (حضرت)کعب احباردې لیکن ددې باوجودهم مونږ کله کله دهغهٔ په خبروکښې دروغ بیا مومو.ددې مطلب دانه دې چه هغه قصداً دروغ وائی بلکه په کوموکتابونوباندې چه دهغوی اعتباردې هغوی په خپله اوچ لامدهٔ هرڅه راجمع کوی.اوپه هغې کښې په خپله دروغ رښتیااوصحیح غلط هرڅه پراتهٔ دی.په دوی کښې دمضبوط علم دحافظانوهیڅ یوه ډله نه وه داخوپه دې امت مرحومه باندې دالله تعالی خصوصی فضل دې چه په دې کښې الله تعالی دبهترین زړهٔ اودماغووالا اواعلی فهم اوعقل والا اوښه حافظان اواتقان والا خلق پیداکړې دی.خوبیاهم تاسواوګورئ چه څومره دموضوعاتوذخیره جمع شوې ده؟اوڅنګه خلقودخپلوځانونونه خبرې جوړې کړې دی.اګرچه محدیثینوباطل لره دحق نه بالکل جداکړې دی.فالحمدلله.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ

او دارنګې | نازل کړې دې مونږه | تاته | کتاب | پس هغه کسان | چې ورکړې ووْ مونږ هغوئ ته | کتاب

او هم دغه شان مونږ تاته داکتاب راولیږلو | نوچاته چې مونږ وړاندې کتاب ورکړې وو

يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ يُّؤْمِنُ

هغوئ ایمان راوړي | په دې باندې | او ځینی ددې (مکې د) خلقو نه | هغه څوك دی | چې ایمان راوړي

اوس هغوئ په دې کتاب هم ایمان راوړي | او په دوئ (مشرکانو) کښې هم بعضې خلق په

بِهٖ ؕ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الْكٰفِرُوْنَ ۝ وَمَا كُنْتَ

په دې باندې | او نهٔ کوی انکار | دایتونو زمونږ نه | مګر کافران خلق | اونهٔ وې تهٔ |

دې (قرآن) ایمان راوړي | اوزمونږ دایتونو نه خو دکافرانو نه بغیر بل څوک انکار نه کوی |

تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ

چې لوستو به دې | مخکښی ددې نه | څهٔ کتاب | اونهٔ لیکلو تاهغه | په ښی لاس خپل سره

اوددې نه وړاندې تا چرته کتاب نه وو لوستې | اونه دې په خپل ښی لاس

اِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ۝ بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ

که داسې وې | نو بیا شك کښی پریوتې شو | باطل پرست خلق | بلکه دا قرآن | نښې دی ښکاره |

کتاب لیکلې شو | هغه وخت به درباندې بیا دې باطل پرستوشکونه کول | بلکه دا خو ښکاره دلیلونه دی

فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ؕ وَمَا يَجْحَدُ

په سینو (زړونو) کښی | دهغه کسانو | چې ورکړې شوي دې | ورته علم | او انکار نهٔ کوی |

د هغه خلقو په سینو کښې کومو ته چې علم ورکړې شوې دې | اوزمونږ دایتونو

بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ۝

دایتونو زمونږ نه | مګر | ظالمان خلق |

نه خو بغیر څوک نه صرف ظالمان انکار کوی |

قوله تعالى:: فَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ

اهل کتاب او مکې والو کښې څه منونکی هم شته.:- فرمان دې چه څنګه مونږه په مخکښنونبيانوباندې کتابونه نازل کړې وو،هم دغه شان داکتاب يعنی قران مجيدهم مونږه اې زمونږ اخری رسوله ﷺپه تاباندې نازل کړې دې.پس داهل کتاب نه چه کوموخلقوزمونږ دکتاب قدراوکړو،اوددې دتلاوت حق ئې ادا کړو او چرته چه ئې په خپلوکتابونوايمان راوړووړسره داپاک کتاب هم منی.لکه څنګه چه حضرت عبدالله بن سلامؓاوحضرت سلمان فارسیؓوغيره،اوپه هغوی خلقويعنی په قريشووغيره کښې هم بعضې خلق په دې باندې ايمان راوړی.خوهغه خلق چه په باطل سره حق پټوی اودنمردړنړانه سترګې پټه وی نوهغوی ددې نه هم منکردی.

قوله تعالى:: وَمَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ

اې نبیﷺته په دې خلقوکښې ترډيرې مودې پورې اوسيدلې ئې،ددې قران دنازليدونه مخکښې دخپل ژوندیوه لويه برخه دې په دې خلقوکښې تيره کړې ده.دوی ته ښه پته ده چه تاتعليم حاصل کړې نه دی.ټول قوم اوټول ملك ته ښه پته ده چه ته بالکل بې تعليمه ئې، په ليکلولوستلوباندې نه پوهيږې.نوهرکله چه نن ته يوعجيبه،فصيح اوبليغ اودحکمت نه ډك کتاب لولې نو ظاهره ده چه هغه دالله تعالى دطرف نه دې.ته په داسې حالت کښې چه يوټکې دې هم لوستلې نه دې په خپله تصنيف اوتاليف کولې نه شې.دحضوراکرمﷺهم دغه صفت په تير شوو کتابونوکښې وو.څنګه چه په قران کښې نقل دی ﴿اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِيْ يَجِدُوْنَهٗ مَكْتُوْبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ﴾ الخ.يعنی کوم کسان چه تابعداری کوی دهغه رسول اونبی امی دچاصفات چه هغه په خپل کتاب تورات کښې ليکلې شوی بياموی چه دوی ته دنيکوحکم ورکوی.خونددادې چه د الله تعالى معصوم نبیﷺدهميشه دپاره دليك نه لرې اوساتلې شو.يوه کرښه څه چه ديوټکی ليکل هم حضورﷺته نه ورتلل.حضورﷺکاتبان مقررکړې ووچه وحی به ئې ليکله.اودضرورت په وخت به ئې د دنيابادشاهانوسره خط اوکتابت هم هغوی کولو.په تيروشووفقهاؤکښې قاضی ابوالوليدباجی وغيره وئيلې دی چه دحديبيه په ورځ حضورﷺ دا جمله په صلح نامه کښې په خپل لاس ليکلې وه ، چه ‹هذا ماقاضى عليه محمد بن عبدالله›يعنی داهغه شرطونه دې په کوم چه محمدبن عبدالله فيصله اوکړه .خو دا قول صحيح نه دې.داوهم قاضی صاحب ته د بخاری ددې روايت په وجه اوشوچه په هغې کښې دا الفاظ دی چه‹ثم اخذ فكتب›يعنی بياحضورﷺپه خپله اوليکل.خوددې مطلب دادې چه حضور ﷺ دليکلوحکم ورکړلو.څنګه چه په بل روايت کښې بالکل صفاموجوددی،چه‹ثم امر فكتب›يعنی بيا حضورﷺ حکم ورکړواواوليکلې شو.دمشرق اومغرب دټولوعالمانو هم دغه مذهب دې بلکه په باجی وغيره په دې قول باندې سخت ردکړې دې اوددې نه ئې دبيزارئ اظهارکړې دې .اوددې قول ترديدئې په خپلوشعرونواوخطبوکښې کړې دی.خوداهم خيال ساتئ چه د باجی صاحب وغيره داخيال هيڅ کله نه ووچه حضورﷺپه ښه طريقې ليکلولوستلوباندې پوهيدو.بلکه هغوی وئيل چه د حضورﷺ داجمله په صلح نامه کښې ليکل دحضورﷺ يومعجزه وه.څنګه چه دحضورﷺفرمان دې چه ددجال د دواړو سترګو ترمينځه به کافرليکلې شوې وی اوپه يوروايت کښې دی چه ك ف ر به ليکلې شوې وی .چه هرمومن به ئې اولولې يعنی که بې تعليمه وی نوهم به ئې اولولی.دابه دمومن يوکرامت وی.ددې په شان يوه فقره ليکل دالله تعالى دنبیﷺيومعجزه وه.ددې هرګزدامطلب نه دې چه ګنې حضورﷺپه ليك لوست باندې پوهيدويا حضورﷺ زده کړې وو.

درسول کريم ﷺ د ليکلو روايت ضعيف دې:: بعضې خلق يوروايت پيش کوی چه په هغې کښې دی چه د حضورﷺانتقال اونه شوترهغې پورې ترڅوپورې چه هغوی ليکل لوستل زده کړې نه وو .داروايت بالکل کمزورې دې.بلکه هيڅ اصل نه لری.دقران کريم دې ايت ته اوګورئ چه څومره په تاکيد سره

دحضورﷺدليك لوست نه انكاركوي.اوځومره په سختئ اوځومره زورسره ددې انكاركوي چه حضورﷺپه ليكلوباندې پوهيدو.اودائې چه اوفرمائيل چه دښې لاس نه په غالبه اعتبارسره اوونيل ګنې ليكل خوهم په ښى لاس سره كيږي.هم دغه شان(وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ) كښې دى ځكه چه هره مرغۍ دوزروپه مددسره الوزي.پس دحضورﷺ د اُمي كيدوبيان ئې اوفرمائيلو،ارشادكيږي چه كه حضورﷺ ليك لوست والا وې نودې باطل پرستوبه دحضورﷺپه باره كښې دشك ګنجانش بياموندو ځكه چه د مخكينو نبيانوپه كتابونه به ئې لوستلې وې اودنه به نقل كړې وې،ليكن دلته خوحيرانتياده چه باوجود د داسې نه كيدوبياهم داخلق زمونږ درسول اللهﷺپه باره كښې داالزام لګوى اووائى چه دا د تير شوو خلقوقيصې دى چه دۀ ليكلې دى اوهم هغه ددۀ په وړاندې سحرماښام لوستلې شي. باوجود د دې چه ښه پوهه دى چه زمونږ رسول پاكﷺتعليم يافته نه دې.ددوى ددې قول په جواب كښې جناب بارى تعالى عزاسمه اوفرمائيل،دوى ته جواب وركړه چه داهغه الله تعالى نازل كړې دې چه دزمكې اواسمان دپټوخبرونه خبردار دې.

قوله تعالى:: فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ۭ

قران پاك د عالمانو او حافظانو په سينو كښې محفوظ دې:: دلته ئې اوفرمائيل چه داروښانه ايتونه دى چه د علم والوپه سينوكښې دى.په خپله ايات په واضحه اوصفاسوتره الفاظوكښې دى بيادعالمانوپه دې پوهيدل،يادساتل،اوبه پيژندګلوكښې اسان،څنګه چه فرمان دې،﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴾ يعنى مونږ داقران دنصيحت دپاره بالكل اسان كړې دې.پس څوك شته چه ددې نه نصيحت حاصل كړي. رسول اللهﷺفرمائى چه هرنبى ته داسې څيزوركړې شوچه دهغې په وجه خلقوپه هغۀ باندې ايمان راوړوماته داسې څيزدالله تعالى وحى راكړې شوه چه الله تعالى زماطرف ته نازله كړه نوزۀ دالله تعالى دذات نه داميدساتم چه دټولونبيانودتابعدارانونه به زيات زماتابعداران وى.

د قران پاك د نه وينځلو كيدو او نه سوزيدلو مطلب:: دصحيح مسلم په حديث كښې فرمان بارى تعالى دې چه اې نبى!ﷺزۀ به په تاازميښت كوم،اوستاپه وجه به په خلقوهم ازميښت كوم،زۀ به په تاداسې كتاب نازل كړم چه هغه به اوبه وينځلې نه شى.تۀ به هغه په اودوكښې اوپه ويخه باندې لولې،مطلب ئې دادې چه ددې حروف په اوبوسره اووينځلې شي ليكن هغه دضائع كيدونه محفوظ دې،څنګه چه په بل حديث كښې دى چه كۀ قران په يوه څرمنه كښې وى نواوربه هغه نه سيزى.ځكه چه هغه په سينوكښې محفوظ دې.په ژبه باندې اسان دې.په زړونوكښې موجوددې.اودخپل لفظ اومعنى په اعتبارسره يوژوندئ معجزه ده.هم دغه وجه ده چه په پخوانوكتابونوكښې ددې يوصفت داهم نقل دې چه اناجيلهم فى صدورهم، دهغوى كتاب به دهغوى په سينوكښې وى.امام ابن جرير دا خوښوى چه معنى ئې داده بلكه علم ددې چه ددې كتاب نه مخكښې چاكتاب نه لوستلواونه په خپل لاسوسره ئې څه ليكل داواضحه ايتونه داهل كتاب دعلم والوپه سينوكښې موجوددى.دقتادهmاوابن جريج نه هم دغه شان نقل دى.اواولنئ قول دحسن بصرىm دې اوهم دغه په روايت دعوفىmابن عباسﷺنه نقل دې.اوهم دغه ضحاك ونيلې دې.اوهم دغه زيات ښكاره دې.والله اعلم.

د قران پاك نه انكار ضدى خلق كوى:: بيافرمائى چه زمونږ دايتونونه منل،نه قبلول،دحدنه تيريدونكو او ضديانوخلقو كاردې.چه نه په حق پوهيږى اونه ددې طرف ته مائيله كيږى.څنګه چه فرمان دې چه په چاباندې ستادرب خبره ثابته شوې ده هغوى به هيڅ كله ايمان نه راوړى.اګركه هغوى ته ټول نښانات راشي تردې پورې چه هغوى دغم نه ډك د عذابونو مشاهده اوكړى.

وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ

| او وائی دا خلق | ولې | نازلې نه کړې شوې | په ده باندې

او دوئ وائی چې په دې پیغبر باندې دخپل رب

اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَآ اَنَا

نښې | دطرفه درب خپل نه | ورته اووایه | بیشکه نښې | دالله سره دی | او بیشکه زه |

د طرف نه څه (غیبی) نښې ولې رانغلې | ورته اووایه چې نښې خو دالله ﷻ په قبضه کښې دی

نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۞ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ

یرونکې یم | ښکاره | آیا کافی نه ده دوئ لره | دا نښه چې بیشکه | نازل کړو مونږه | په تا باندې |

او زه خو یو ویرونکې یم | چې صفا صفا وینا کوم | آیا دوئ دپاره دا خبره کافی نه ده | چې مونږ تا ته دا

الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً

کتاب | چې اوروله کیږی | دوئ ته | بیشکه | په دې کتاب کښې | خامخا رحمت دې |

کتاب راليږلې دې | چې دوئ ته لوستلې شی | بیشکه په دې کتاب کښې دایماندارو دپاره رحمت

وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۞ ع قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ

او نصیحت دې | دپاره دهغه قوم | چې ایمان راوړی | ورته اووایه | کافی دې الله | په منځ زما |

او نصیحت دې | دائې نبی ﷺ ته ورته اووایه | چې صرف یو الله ﷻ زما او ستاسو په مینځ کښې

وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ

او په منځ ستاسو کښې | په حیثیت دګواه سره | معلوم دی هغه ته | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دی

ګواهئ دپاره کافی دې | .... هغه ته داسمانونو او د زمکې هر څه معلوم دی

وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا

او په زمکه کښې دی | او هغه کسان | چې ایمان نې راوړو | په باطل باندې | او کفر نې اوکړو

او ځوک چې په ناحقو یقین کوی | او دالله ﷻ نه انکار کوی ....

بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۞

په الله باندې | دا کسان چې دی | هم دوئ | په خساره کښې دی |

نو هم دغه خلق تاوانیان دی |

قوله تعالی:: وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ

دضد په وجه دکافران د معجزو مطالبه:- دکافرانو ضد اوعناد بیانیږی. چه هغوی دالله تعالی درسول ﷺ نه داسې نښانات اوغوښتل څنګه چه دصالح علیه السلام نه هغه قوم غوښتلې وو. بیا خپل نبی ﷺ ته حکم ورکوی چه دوی ته جواب ورکړه چه ایتونه، معجزې اونښانات ښودنه زماد قدرت خبره نه ده. دادالله تعالی په لاس کښې دی. که هغه ستاسونیک نیتونه معلوم کړل نوهغه به درته معجزې اوښائی، اوکه تاسوپه خپل ضد کښې لوې لوې خبرې جوړوئ نوالله تعالی ستاسونه ویریږی نه. چه دهغه خوښه ستاسودخوښې تابع

شي.څه چه تاسوغواړئ هم هغه درته اوښائي.څنګه چه په بل ايت کښې دی چه دايتونورالیږلونه مونږ
څوك منع کولې نه شي.په ځائې ددې چه مخکینوبرابرزمونږ نه انکارکولو،ثمودیانوته اوګورئ زمونږ
نشاني اوښه چه کله هغوی ته راغله نوهغوی په هغې باندې ظلم اوکړو،اووائيه چه زه خوصرف مبلغ
يم.پيغام رسونکې يم.استاذې يم،زماکارترستاسوغوږونوپورې دالله تعالی پيغام رسول دی ماتاسوته
ستاسوښه اوبداوښودل ،نيك اوبدمې درته اوښودل اوس تاسوپوهه شئ اوستاسوکار.هدايت اوضلالت
دالله تعالی دطرف نه دې که هغه څوك ګمراه کړی نوهغۀ ته څوك لاره ښودلې نه شي.چنانچه په بل
ځائې کښې دی چه په تاهدايت ذمه نه ده دادالله تعالی کاردې.اودهغۀ په خوښه باندې منحصر ده.

ايادقران معجزه کافي نه ده:: د دوی دې فضول خبروته خولږ شان اوګورئ چه کتاب عزيزدوی ته راغلې
دې چه دهغې هيڅ يواړخ ته باطل خواته هم ورتلې نه شي،اودوی تراوسه پورې نخښې غواړي.حالانکه
داخودټولومعجزونه اوچته معجزه ده.دټولې دنيافصيح اوبليغ ددې دمعارضې نه اوددې په شان دکلام
پيش کولونه عاجزه شودټول قران معارضه به څه اوکړي؟دلسوسورتونويه شان بلکه ديوسورت په شان
سورت پيش کولو چيلنج باوجودئې اونکړې شو.نو ايا دومره لويه اودرنه معجزه ددوی دپاره کافي نه
ده،چه لانور معجزات هم غواړي. دا خوهغه کتاب دې چه په دې کښې دتيروشووخبرويه باره کښې
معلومات دی.اودکيدونکی خبروپکښې پيشن ګوئی ده.اودجهګړو پکښې فيصله ده.اودادهغۀ په ژبې
سره وئيلې کيږی چه بالکل بې تعليمه دې.چاچه دچانه الف با هم وئيلې نه دی.چه يوټکې ليکلوباندې
هم نه پوهيږی.بلکه کله داهل علم په صحبت کښې هم ناست نه دې.اوهغه کتاب لولی چه دهغې سره د
نورو کتابونو رښتياوالې اودروغ هم معلوميږی،چه دهغې په الفاظوکښې خوږوالې،دکوم په نظم کښې
چه رواني،دکوم په اندازکښې چه فصاحت،دکوم په بيان کښې چه بلاغت،دکوم طرزچه زړا
راښکونکې ،د کوم سياق چه دلچسپ،اودټولې دنياخوبئ په کښې موجوددی.په خپله دبني اسرائيلو
عالمانو هم ددې په تصديق کولوباندې مجبوردی.اوتيرشوې کتابونه په دې باندې شاهدان دی.ښه
خلق په دې منين اوداخوښوی اوعمل پرې کوی.ددې دومره لوې معجزې په موجودګئ کښې بله معجزه
غوښتل صرف انکاردې.

قوله تعالى::اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

بيافرمائي چه په دې کښې دايمان والودپاره رحمت اونصيحت دې.داقران حق لره ظاهرونکی اوباطل
لره تباه اوبربادونکې اوتيروشووحالات ستاسوپه وړاندې پيش کوی اوتاسوته دنصيحت او عبرت
موقعه درکوی.دګنهګارانجام تاسوته ښائی اوتاسودګناهونونه منع کوی.اووائيه چه په ماباندې اوپه
تاسوباندې الله تعالی ګواه دې اودهغۀ ګواهی کافي ده.هغه ستاسوتکذيب اوسرکشي او زما او زما په
رښتاوالي اوخيرخواهئ باندې ښه خبردار دې.که ماپه هغۀ پورې دروغ تړلې نوهغۀ به ضروردې بدله
زمانه اخستې وه،اوهغه داسې کسان بغيردبدلې نه پريږدی.څنګه چه په خپله دهغۀ فرمان دې چه که
دې رسول ماپورې يوه خبره هم اوتړی نومابه ددۀ ښې لاس نيولې وې اومرئ به مې پرې کړې وې. او
څوك به نه ووچه دې ئې زمادلاسه خلاص کړې وې.چونکه په هغۀ باندې زمارښتياوالې ښکاره دې او
زه هم دهغۀ راليږلې شوې يم اوزۀ دهغۀ نوم اخلم اودهغۀ وئيلې شوې خبرې تاسوته کوم ددې وجې نه
هغه زماتائيدکوی اوماته ورځ په ورځ غلبه راکوی اوهغه زمادلاسه معجزات باندې معجزات ښکاره
کوی .هغۀ دزمکې اواسمانونويه غيبوباندې خبرداردې،اودهغۀ نه يوه زره هم پټه نه ده.دباطل منونکی
او دالله تعالی نه منونکی په نقصان کښې اوذليل دی.دقيامت په ورځ به دوی دخپلويدعملونتيجه
اووينی اوکومې سرکشئ چه ئې دلته کړی دی دهغې خوندبه څکی.الله تعالی لره نه منل اوبتانومنل
ددې نه زيات ظلم به څه وی،هغه عليم اوحکيم الله تعالی به ددوې دبدلې نه بغيرهيڅ کله پرې نږدی.

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ

او زرغواړي ستانه

اودا خلق د عذاب په غوښتلو

بِالْعَذَابِ ط وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَ هُمُ

عذاب | اوكه نه وې نيټه | مقرركړې شوې | نو خامخا به راغلې وې | په هغوئ باندې

تندې كوي | اوكه چرې (دوړاندې نه دهرځين) وخت مقرر نه وې | نو په دوئ باندې به

الْعَذَابُ ط وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۳﴾

عذاب | او خامخا هغه به راځي دوئ باندې | ناساپه | او دوئ به | خبر هم نه وي |

عذاب راغلې وو | او عذاب به په دوئ ناګهانه راشي | او دوئ ته به خبر هم نه وي

يَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ط وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿۵۴﴾ لا

او زرغواړي ستانه | عذاب | او بيشكه | دوزخ | خامخا چاپيره دي | دكافرانونه |

دوئ په تاباندې د عذاب راتلو تلوار كوي |اوپه دې كښې شک نشته|چې دكافرانو نه به جهنم راتاوېږي

يَوْمَ يَغْشٰهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ

په كومه ورځ | چې راخورشي په دوئ باندې | عذاب | دپاسه ددوئ نه | او دلاند دخپو ددوئ نه |

په كومه ورځ چې به پرې عذاب د پورته نه اود پښو نه دلاندې نه دوى راګير كړي

وَيَقُوْلُ ذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۵۵﴾

اوبه وائي(ورته الله) |اوڅكئ مزه |دهغه عملونو | چې وئ تاسو | چې كول به مو|

او الله ﷻ به ورته اووائي | چې تاسو څه كول دهغې نه خوند واخلئ |

قوله‌تعالى:: وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ط

دمشركانو دخپل جهالت په وجه دالله تعالى عذاب لره طلب كولو بيان

تندې مه كوئ عذاب به ضرورراځي:-دمشركانو دخپل جهالت په وجه دالله تعالى عذاب لره طلب كولو بيان كيږي.دوى به نبى ﷺ ته هم دغه وئيل اوپه خپله به ني الله تعالى ته هم دغه سوالونه كول چه اې بارى تعالى!كه دې ستادطرف نه حق دې نوته په مونږ باندې داسمان نه كاڼې راووروه اومونږ نه دردناك عذاب راكړه.دلته هغوى ته جواب ملاوېږي چه الله تعالى داخبره مقرركړې ده چه دې كافرانوته به دقيامت په ورځ عذاب وركوى اوكه داسې نه وې نوددې په غوښتلوسره به دعذاب تورې وريځې په دوى راوريدلې وې.اوس دې هم دوى يقين اوكړى چه داعذاب به راځي اوضروربه راځي.بلكه ددوى په بې خبرئ كښې به په دوى باندې ناګهانه اوپه يوځائې راشي.دوى دعذاب دپاره تندى كوى اومونږ هم په جهنم كښې دوى دڅلوروواړوطرفونه راګيركړى دى.دابن عباس ؓ نه دانقل دى چه هغه جهنم دغه بحراخضردې.ستورى به هم په دې كښې راپريوځي،اونمرسپوږمئ به هم په دې كښې بې نوره شي او غوزاركړې شي.اودې به لمبه شي،اوجهنم به ترې جوړشي.دمسنداحمدپه مرفوع حديث كښې دى چه هم سمندرجنهم دې.ددې حديث راوى حضرت يعلى ته خلقواووئيل چه تاسوخلق نه ګورئ چه الله تعالى فرمائى (اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ط)يعنى هغه اورچه دهغې نه ګيرچاپيره قناتونه دى.نووې فرمائيل چه قسم مې

دې وی په هغه باندې دچاپه لاس کښې چه دابویعلی ساه ده زه به هیڅ کله په دې کښې نه داخلیږم
،ترڅوپورې چه دالله تعالی په وړاندې پیش نه کړې شم.اوماپورې به ددې یوه قطره نه راونه رسی تردې
پورې چه دالله تعالی په وړاندې پیش کړې شم.داتفسیرهم ډیرغریب دې.اوحدیث هم ډیر غریب
دې.والله اعلم.

قوله تعالی:: وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ

جهنم به کافرانو لره هر طرف نه ګیر وی:: بیافرمائی چه په دې دوران کښې به ددوی نه پورته اولا ندې
اوروی.څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿لَهُمْ مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ﴾ ددوی دپاره جهنم د اوسیدو
ځائې دې.په بل ایت کښې دی ﴿لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ﴾ یعنی ددوی لاندې اوپورته به هم
داورفرش اوسیوری وی. په بل ځائې کښې ارشاددې.﴿ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ
ظُهُوْرِهِمْ﴾ الخ....یعنی ارمان چه کافرهغه وخت اوپیژنی هرکله چه دوی به نه د خپلې مخې نه اور لرې
کړې شی اونه دخپلې شانه.ددې ایتونونه معلومه شوه چه دهرطرف نه به دې کافرانولره اور خوری
.دمخې نه اوروستونه،پورته نه،لاندې نه،دښې طرف نه،دګس طرف نه،نوپه دوی باندې به دالله تعالی
غصه اوقهروی.ددې ځائې نه به ورته هروخت وئیلې کیږی چه واخلئ: دعذاب مزه اوڅکئ،پس یو
ظاهری جسمانی عذاب داباطنی اوروحانی عذاب.هم ددې ذکرپه ایت﴿يَوْمَ يُسْحَبُوْنَ﴾الخ.. او په ایت﴿يَوْمَ
يُدَعُّوْنَ﴾الخ... کښې دی.یعنی هرکله چه جهنم ته پړمخې راښکلې شی اوورته به اووئیلې شی چه واخلئ
: اوس دعذاب مزه اوڅکئ.په کومه ورځ چه به دوی په دهکوسره په جهنم کښې واچولې شی اوورته به
اووئیلې شی چه داهم هغه جهنم دې کوم چه تاسودروغ ګڼړلو،اوس اووایئ داجادودې؟لاړشئ اوس
جهنم ته لاړشئ،اوس ستاسوصبرکول اونه کول یوشان دی.تاسوبه د خپلو عملونو بدله ضروربیاموموئ.

فَاِيَّايَ	وَاسِعَةٌ	اَرْضِيْ	اِنَّ	اٰمَنُوْٓا	يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ
پس خاص ماله	فراښه ده	زمکه زما	بیشکه	چې ایمان موراوړي دي	اے بندګانو زما هغه بندګانو
..........نو تاسو خالص زما عبادت کوئی.					ائې زمامومنانو بندګانو! زمکه ډیره فراخه ده

تُرْجَعُوْنَ	اِلَيْنَا	ثُمَّ	ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ	كُلُّ نَفْسٍ	فَاعْبُدُوْنِ
اوپس راوستلې شئ	خاص مونږ ته	بیا به	څکونکې دمرګ دې	هر نفس	بندګی کوئ
هریو ژوندې به خامخا د مرګ خوند څکی | بیا تاسوټول به ماته راپیش کیږئ					

لَنُبَوِّئَنَّهُمْ	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	اٰمَنُوْا	وَالَّذِيْنَ
خامخا به ډیره کړو مونږ هغوئ	او عملونه ئې کړی دی نیک	چې ایمان ئې راوړي دي	اوهغه کسان
..........مونږ به ورته د جنت	او نیک کارونه کوی	چې ایمان راوړي دي	او چا

خٰلِدِيْنَ	الْاَنْهٰرُ	مِنْ تَحْتِهَا	تَجْرِيْ	غُرَفًا	مِّنَ الْجَنَّةِ
همیشه به اوسیږی	نهرونه	لاند دهغې نه	چې بهیږی به	په داسې مانړو کښې	دجنت نه
همیشه دپاره به په هغې کښې		چې دهغې لاندې به نهرونه بهیږی			بالاخانوکښې ځائې ورکړوا

صَبَرُوْا	الَّذِيْنَ	اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ	نِعْمَ	فِيْهَا
چې صبر ئې اوکړو	دهغه عمل کونکو	اجر دعمل کونکو	ډیر ښه دې	په هغې کښې
چې صبر کړې وی	(یعنی) چا	دنیک (عمل) کوونکو بدله ډیره ښه ده		اوسیږی

وَعَلٰى رَبِّهِمْ	يَتَوَكَّلُوْنَ﴿۵۹﴾	وَكَاَيِّنْ	مِّنْ دَآبَّةٍ	لَّا تَحْمِلُ
او په خپل رب باندې	توکل (بروسه) کوي	او څومره ډېر دي	دخناورونه	چې نۀ باروي
او په خپل رب باندې توکل کوي	..................او ډېر داسې ساه لرونکې شته			

رِزْقَهَا	اَللّٰهُ	يَرْزُقُهَا	وَاِيَّاكُمْ	وَهُوَ	السَّمِيْعُ
رزق خپل	الله	رزق ورکوي هغوئ له هم	او تاسو ته	او هغه هر څه	اوريدونکې
چې خپل ځان له روزي سنباله نه ساتلې	الله ﷻ هغوئ ته هم روزي ورکوي	او تاسو ته هم	او هغه هرڅه		
الْعَلِيْمُ﴿۶۰﴾					
او په هر څه پوهه دې					
آوري	او په هرڅۀ پوهه دې				

قوله تعالى:: يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا

دهجرت ترغيب:-الله تبارك وتعالى په دې ايت کښې ايمان والوته دهجرت کولو حکم ورکوي.چه هغوی کوم ځائې کښې دين قائم نه شي ساتلې، دې ددې ځائې نه لاړشي چرته چه دوی ته ددوی په دين کښې ازادي وی.دالله تعالى زمکه ډيره فراخه ده.چرته چه دوی دالله تعالى دحکم مطابق عبادت اوپه توحيدباندې عمل اوکړې شي هلته دې لاړشي.په مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺفرمائي،ټول ښارونه دالله تعالى ښارونه دی.اوټول بندګان دالله تعالى غلامان دی.کوم ځائې کښې چه تۀ ښيګړه بيامومې هلته اوسيږه.چنانچه صحابه کراموته چه کله په مکه کښې اوسيدل ګران شونوهغوی هجرت اوکړواوحبشې ته لاړل.چه هلته په امن اوامان سره دالله تعالى په دين باندې قائم پاتې شی.دهغه ځائې عقلمنداوپوهه بادشاه اصحمه نجاشي ددوی پوره پوره مدداونصرت اوکړو او هلته دوی په ډيرعزت اواوخوشحالئ سره اوسيدل.بيادډې نه پس دالله تعالى په اجازت سره صحابه کراماورسول الله ﷺ په خپله دمدينې منورې طرف ته هجرت اوکړو.

قوله تعالى:: كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ

مرګ نزدې دې د اخرت تيارې اوګډئ ددې نه پس فرمائي چه په تاسو کښې هريوکس لره مړه کيدل او زماپه وړاندې حاضريدل دی.تاسوکه خواه هرچرته ئې،دمرګ دپنجې نه خلاصې بيامونډې نه شئ.پس تاسولره ټول ژوند دالله تعالى په اطاعت کښې اودهغۀ په راضي کولو کښې تيرول پکاردی.چه دمرګ نه پس هرکله چه دالله تعالى په وړاندې حاضرشئ نوپه بدئ کښې راګيرنه شئ.ايمان داراونيك عمله خلقولره به الله تعالى دجنت عدن اوچتومنزلونوته اورسوی.چه دهغې دلاندې قسم قسم نهرونه بهيږي.چرته صفااوسپينې اوبۀ،چرته دپاکوشرابو او چرته دپيونهرونه.داچينې به په خپله کوم طرف ته جنتي اوغواړي په بهيدوشي.دوی به هلته هميشه اوسيږي،اونه به دهلته نه ويستې شي اونه به لرې کړې شي.نه به هغه نعمتونه ختميږي اونه به په هغې کښې کمې راځي .مومنانوته دهغوی دنيك عملونو په وجه دجنت اوچتې بالاخانې به مبارك شي.چاچه په خپل ربنتونې دين باندې صبر اوکړو او د الله تعالى طرف ته ئې هجرت اوکړودهغۀ دشمنان ئې پرېښودل او خپلو خپلوانولره اوخپله کوروالولره ئې دالله تعالى په لاره کښې پرېښودل دهغۀ دنعمتونو اودهغۀ د انعاماتوپه اميدباندې ئې ددنياعيش اوعشرت ته لته ورکړه.

دجنت بالاخانې به دچا دپاره وي ::په ابن ابي حاتم كښې دي چه رسول اللهﷺفرمائي،په جنت كښې داسې بالاخانې دي چه دهغې ظاهردباطن نه په نظرراځي.الله تعالى هغه ددوى دپاره جوړې كړې دي.څوك چه په بل روټۍ خورى اوخوش كلام اونرم گفتاروى.دمونځ روژې پابندوى،اودشپې هركله چه خلق په خوب اوده وى دوى مونځونه كوى.اوپه خپل رب باندې كامله بهروسه ساتى،په خپلوټولواحوالوكښې كه دنياوى اوكه دينى.

قوله‌تعالى:: وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا

هجرت سره رزق نه كميږي بلكه زياتيږي:: بيانې اوفرمائيل چه رزق ديوځائې سره خاص نه دې.بلكه دالله تعالى تقسيم كړې شوې رزق عام دې.اوهرځائې كښې دې.څوك چه چرته وى هلته وررسى. د مهاجرين په رزق كښې الله تعالى دهجرت نه پس هغه بركت واچولوچه دوى د دنيا د اطرافو مالكان شو. نووى فرمائيل چه ډيرځناوردى چه نه دخپل رزق دراغونډولوطاقت لرى اودهغې نه دحاصلولو،نه دصباداپاره څه ږدى،دالله تعالى په ذمه دهغوى رزق دې.پروردگارهغوى ته دهغوى رزق رسوى.ستاسورازق هم هغه دې.هغه هيڅ مخلوق لره په هيڅ وخت كښې نه هيروى.ميږوته دهغوى په سوړوكښې،مرغوته په اسمان اوزمكه اوددې ترمينځه خلا كښې،ماهيانوته په اوبوكښې،هم هغه رزق وركوى.څنگه چه ئې اوفرمائيل.﴿وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ﴾ الخ...يعنى په مخ دزمكې هيڅ يو ځناورداسې نشته چه دهغه روزى د الله تعالى په ذمه نه وى.هم هغه دهغوى داوسيدوځائې ښه پيژنى.داهرڅه د هغه په روښانه كتاب كښې موجوددى.ابن ابي حاتم كښې دى.ابن عمرﷺفرمائى.زه درسول اللهﷺسره روان وم.دمدينې باغونوكښې يو باغ ته رسول كريمﷺلاړو،اوراپريوتې كهجورې حضورﷺصفاكولې اوخوړلې،ماته ئې هم دخوراك دپاره اوفرمائيل،ماورته اووئيل،حضورﷺزه خوداكهجورې خوړې نه شم. حضورﷺاوفرمائيل ليكن په ماخوداډيرې ښه معلوميږى.ځكه چه دڅلورمې ورځې سحردې چه ماڅه خوړلې نه دى.اونه ماته دخوراك دپاره څه ملاوشوې دى.واوره كه ماغوښتې نوالله تعالى ته به مې سوال كړې ووااوالله تعالى به زه دقيصراوكسرى مالك جوړكړې وې.اې ابن عمراستابه څه حال وى كله چه ته به په داسې خلقوكښې ئې چه دټول كال دپاره به غله جمع كوى،اودهغوى يقين اوتوكل به بالكل ختم شوې وى.مونږ لاپه هغه حالت كښې ووچه داايت «وَكَأَيِّن»الخ...نازل شو.پس رسول اللهﷺ اوفرمائيل،الله تعالى ماته دخزانودجمع كولواوخواهشاتوپسې دتلوحكم نه دې راكړې،كوم كس چه د دنيا خزانې جمع كړى اودهغې سره باقى ژونداوغواړى،هغه دې پوهه شى چه دحيات والا باقى ژوند خودالله تعالى په لاس كښې دې.گوره زه خوبه نه درهم اودينارجمع كوم اونه به دصباداپاره نن روزى جمع كوم.داحديث غريب دې.اوددې راوى ابوالعطوف جزرى ضعيف دې.

د كارغه بچى خورى؟:: دامشهوره ده چه دكارغه د بچى كله ښرې راوځى نودهغه ښرې وزرې سپين وى. داچه اووينى نوكارغه په نفرت سره دهغه نه اوتختى.څوورځې پس دهغووزرورنگ تورشى. نو بيا هله دهغوى موريلارواپس راشى اوهغوى دانه وغيره وركوى.په شروع ورځوكښې هركله چه ددوى مور پلارددوى نه متنفرشى اواوتختى اوددوى خواته هم نه راځى،نوهغه وخت كښې الله تعالى واړه واړه ماشى ددوى خواته راليږى،چه ددوى خوراك جوړيږى .دعربو شاعرانو دانظم كړې هم دې. د حضورﷺ فرمان دې چه سفركوئ چه صحت اوروزى بيا مومئ.په بل روايت كښې دى چه سفركوئ چه صحت اوغنيمت ملاوشى،په بل حديث كښې دى چه سفركوئ نفع به بيامومئ اوروژې نيسئ نوصحت مندبه ئې،جهادكوئ غنيمت به درته ملاويږى،په بل روايت كښې دى چه كوشش كونكى اواسانئ والوسره سفركوئ،بيانې اوفرمائيل الله تعالى د خپلو بندگانو خبرې اوريدووالا اودهغوى حركات اوسكنات باندې پوهه دې.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

| او كه ته تپوس اوكړې ددوئ نه | چې چاپيدا كړي دي | آسمانونه |

| او په هرڅۀ پوهه دې || او كه چرې ته ترې تپوس اوكړې | چې هغه ذات څوك دې چې آسمانونه

وَالْاَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ج

او زمكه | او تابع كړي ئې دي | نمر | او سپوږمئ | نو خامخا به اووائي | چې الله |

اوزمكه ئې پيدا كړي دي || ونمر او سپوږمئ ئې په كار لګولي دي | دوئ بۀ ضرور اووائي

فَاَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿۶۱﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ

نو دكوم خائې نه | دوكه كيږي دوئ | الله | فراښه كوي | رزق | دپاره دهغه چاچې خوښه ئې شي

چې الله ﷻ نو بيا دوئ كوم طرف ته اړولې روان دي | الله هغه ذات دې چې پخپلو بندګانو كښې پخپله

مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ط اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۶۲﴾

دبندګانو خپلو نه | او تنګوي (روزي) | هغه لره | بيشكه الله | په هر څيز باندې | عالم (خبر) دې |

خوښه د چا رزق فراخه كوي | او دچا رزق تنګوي | بيشكه الله ﷻ په هر څيز ډير ښه پوهه دې

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا

او كه ته تپوس اوكړې ددوئ نه | چې چا نازل كړي دي | دآسمان نه | اوبۀ | پس ژوندئ ئې كړه

اوكه ته ددوئ نه تپوس او كړې | چې چا پورته نه اوبۀ راوولې دي | نوزمكه ئې

بِهِ الْاَرْضَ مِنْۢ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ط قُلِ

په هغې باندې | زمكه | روستو | دمرګ دهغې نه | نو خامخا به اووائي | چې الله | ورته اووايه

د مړه كيدو نه پس بيا راژوندئي كړه | نو دوئ به وائي چې الله ﷻ نازل كړي دي | ته اووايه چې

الْحَمْدُ لِلّٰهِ ط بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۶۳﴾ ع

چې ثناده الله لره | بلكه زيات خلق ددوئ نه | دعقل نه كار نۀ اخلي |

ټول تعريفونه الله ﷻ دپاره دي | اخو په دوئ كښې زيات كسان نه پوهيږي |

قوله تعالى:: وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

درزق فراخي اوتنګي دالله تعالى په لاس كښې ده:-الله تعالى ثابتوى چه معبودبرحق صرف هغه دې. خپله مشركان هم داخبره مني چه دزمكې اسمان پيداكونكې،نمراوسپوږمئ لره مسخر كونكې، شپې او ورځې لره پرله پسې راوستونكې،خالق،رازق،مرګ اوژوندباندې قادرصرف الله تعالى دې.هغه ته ښه پته ده چه دمالدارئ لائق څوك دې؟اودغريبئ لائق څوك دې؟دخپلوبندګانومصلحتونه هغۀ ته پوره پوره معلوم دي.پس هركله چه مشركانوته په خپله پته ده چه دټولوڅيزونوخالق صرف الله تعالى دې په هرڅه باندې قابض صرف هغه دې.بيادهغۀ نه علاوه دنوروعبادت ولې كوى؟اودهغۀ نه علاوه په نوروباندې توكل ولې كوى؟هركله چه هغۀ دملك مالك يواځې دې.نودعبادتونولائق هم هغه يواځې دې.توحيدربوبيت منلوسره بيادتوحيدالوهيت نه انكارعجيبه څيزدې.په قران كريم كښې خو د توحيد ربوبيت سره سره دتوحيدالوهيت ذكرپه كثرت سره دې.ځكه چه دتوحيدربوبيت دمكې مشركان قائل

خوورنوهغوی ته قائل کیدوسره سره دتوحیدالوهیت دعوت ورکړې کیږي. مشرکانوبه په حج اوعمره لبیك ونیلوسره بیاهم داالله تعالی سره دشریکانواقرارکولو، «لبیك لاشریك لك الاشریکا هولك تملکه وماملك» یعنی اې الله مونږ حاضرشوستاڅوك شريك نشته خوداسې شريكان دچامالك اودچادملك مالك هم ته يې.

			وَمَا هٰذِهِ	الْحَيٰوةُ
			اونه دي	دا ژوند
			اود دنيا دا ژوند	
الدُّنْيَآ	اِلَّا	لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ط	وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ	لَهِيَ الْحَيَوَانُ م
ددنيا	مگر	عبث كار دې او لوبه ده	او بيشكه كور دآخرت	خامخا هغه دې اصلي ژوند
دلوبو او دتماشو نه سوا بل هيڅ حققيت نه لري			او اصل ژوندون د آخرت دې	
لَوْ كَانُوْا	يَعْلَمُوْنَ ۝	فَاِذَا	رَكِبُوْا	فِي الْفُلْكِ
افسوس چې وې دا خلق	چې پوهيدلې	پس هر كله چې	سواره شي دا خلق	په كشتۍ كښې
كاش اچې دوئ پوهيدلې	....	كله چې دوئ په بيړئ كښې سواره شي		
دَعَوُا اللّٰهَ	مُخْلِصِيْنَ	لَهُ	الدِّيْنَ ۵	فَلَمَّا
نو رابلي الله	په دا حال كښې چې خالص كونكي وې	دپاره دهغه(الله)	دين(خپل)لره	پس هر كله چې
نو بيا صرف الله ﷻ پاك رابلي			....	خو څه وخت چې
نَجّٰهُمْ	اِلَى الْبَرِّ	اِذَا هُمْ	يُشْرِكُوْنَ ۝ لا	
هغه بچ كړي هغوئ لره	وچې ته	نو بيا هغوئ	شريك جوړوي دالله سره	
مونږ ئې اوچې غاړې ته واړووا	............نو بيا الله ﷻ سره شريكان جوړوي			
لِيَكْفُرُوْا	بِمَآ	اٰتَيْنٰهُمْ ج		
دپاره ددې چې ناشكري اوكړي هغوئ	په هغه نجات)	چې وركړې وۀ مونږ هغوئ ته		
نو څه چې مونږ دوئ ته وركړي دي	.... دهغې ناشكري كوي	او دپاره ددې		
وَلِيَتَمَتَّعُوْا قلے	فَسَوْفَ	يَعْلَمُوْنَ ۝		
او چې نفع واخلي (ددنيا دژوند)	پس ډير زر به	معلوم شي دوئ ته		
چې څو ورځې مزې واخلي انو ډير زر به (په ځان) پوهه شي				

قوله تعالى:: وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ط

مشركانوبه دمصيبت په وخت كښې الله تعالى ته اوازكولو:-ددنيادسپك والي اوذلالت ددې دزوال او فنا ذكر كيږي. چه دې لره هيڅ هميش والې نشته، دابه هميشه قائمه نه وي داخوصرف لهولعب دې. داخرت ژوند د دوام اوهميشه باقي پاتې كيدونكې ژونددې. هغه دزوال اوفنا اوذلالت نه لرې دي. كه دوی ته پته وې نودې باقي پاتې كيدونكې څيزباندې به ئې فناڅيزته فوقيت نه وركولو.

بیا فرمائي چه مشرکان دبې وسئ په وخت کښې خوالله تعالی وحده لاشریك ته اوازونه کوی .بیاد مصیبت اخواکیدوسره اوتکلیف لرې کیدوسره دنورونومونه ولې اخلي؟څنګه چه په بل ځائې کښې دی ﴿وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ﴾ الخ..یعني هرکله چه په سمندرکښې په مشکل کښې راګیرشي هغه وخت دالله تعالی نه علاوه نورټول ترینه هیرشي اوکله چه په هغه ځائې کښې خلاصې بیامومي اواوچې ته راشي نوفوراً مخ اوګرځوی.

د عکرمه بن ابی جهل دایمان واقعه:: په سیرت ابن اسحاق کښې دی چه کله رسول اللهﷺمکه فتح کړه، نو عکرمه بن ابوجهل دهلته نه اوتختیدو.اوحبشې ته دتلوپه اراده په کشتئ کښې کښیناستو.اتفاقاً سخت طوفان راغې نوکشتئ اخوادیخواتله راتله.څومره مشرکان چه په کشتئ کښې ووټولواووئیل چه دامو قعه صرف الله تعالی ته داوازورکولوده.پاڅئ اوپه اخلاص سره الله تعالی ته دعاګانئ اوکړئ دې وخت کښې خلاصې صرف دهغهٔ په لاس کښې دې.دې اوریدوسره عکرمهؓاوفرمائیل،واورئ په الله تعالی مې دې قسم وی که دسمندرددې بلانه دهغهٔ نه علاوه نورڅوك مونږ ته خلاصې راکولې نه شی نوپه اوچه باندې هم دمصیبتونولرې کولووالا هم هغه دې.اې الله تعالی!زهٔ ستاسره وعده کوم چه که ددې ځائې نه بچ لاړم نوسیده یعني نیغ به لاړشم اوحضرت محمدرسول اللهﷺپه لاس کښې به خپل لاس کیږدم او د حضور ﷺ کلمه به اووائیم.زمایقین دې چه دالله تعالی رسول ﷺبه زماخطاګانې معاف کړی.اوپه مابه رحم اوکړی.نوهم دغسې اوشو﴿لِيَكْفُرُوا﴾ او﴿وَلِيَتَمَتَّعُوا﴾کښې چه کوم لام دې دې ته لام عاقبت وائي ځکه چه ددې قصددانه وی اوفی الواقع دهغهٔ طرف ته نظراچولونه هم داخبره ده.اودالله تعالی په نسبت خودالام تعلیل دې.ددې پوره تقریرمونږ په ایت ﴿لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَّحَزَنًا﴾ کښې کړې دې.

أَوَلَمْ يَرَوْا
| آیا نهٔ ګوری دا خلق | ۰
| آیا دوئ چرې غور نه دې کړې

أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّيُتَخَطَّفُ النَّاسُ
چې بیشکه جوړ کړو مونږ | حرم | امن ورکونکې ځائې | حالانکه تښتولې کیږی | خلق |
چې مونږ حرم دامن ځائې ګرځولې دې | اود ګیرچاپیره علاقو نه خلق (په زوره) بهر ویستلې شی

مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُوْنَ ﴿۶۷﴾
چاپیره ددوئ نه | آیا پس په باطل باندې | ایمان راوړی دوئ | او په نعمت دالله | کفر کوی دوئ |
نو آیا دوئ بیا هم په باطلو معبودانو باندې ایمان راوړی | اودالله ﷻ دنعمتونوناشکری کوی

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
او څوك دې | ډیر ظالم | دهغه چانه | چې دخانه جوړوی | په الله باندې | دروغ | یا دروغ ګڼړی |
اود هغه چا نه غټ ظالم څوك کیدیشی | چې په الله ﷻ پورې دروغ اوتړی | بیا کله چې

بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهٗ ۚ أَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿۶۸﴾
حق لره | هر کله چې | راشي هغه ته | آیا نشته | په دوزخ کښې ځائې | دپاره دکافرانو |
حقه خبره ورته اورسیږی | نو هغې ته دروغ وائي | آیا دکافرواستوګنه به په دوزخ کښې نه وی ؟

وَالَّذِيْنَ	جَاهَدُوْا	فِيْنَا	لَنَهْدِيَنَّهُمْ	سُبُلَنَا ط
او هغه كسان	چې محنت كوي	په دين زمونږ كښې	خامخا به ښايو مونږ هغوئ ته	لارې زمونږ

اوڅوک چې زمونږ ددين په لاره كښې كوشش كوي نو مونږ به ورته خپلې لارې اوښايو

وَاِنَّ اللّٰهَ	لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۶۹﴾
او بې شكه الله	خامخا دنيك عملو خلقو سره دې

اوبيشكه الله ﷻ نيكانو خلقو سره دې

قوله تعالى: اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا

زمانعمت يادكړئ اوزمايه نبي ايمان راوړئ:-الله تعالى قريشوته خپل احسان وريادوي چه هغه دوی ته په خپل حرم كښې ځائې وركړو.كوم ته چه هركس ورشي هغه امن ته وراورسي.ددې سره خواوشاكښې جدال اوقتال اولوټ ماركيږي.اوددې ځائې والا په امن اوامان سره خپل ژوندتيروي.څنګه چه ئې په سوره(**لايلف قريش**)الخ...كښې بيان اوفرمائيل،نوايادډې دومره لوې نعمت شكريه داده چه دوی دالله تعالى سره د نوروهم عبادت اوكړي؟دايمان راوړوپه ځائې كفركوي،اوپه خپله هم تباه شي اونورهم دتباهئ په لاريانډې روان كړي.دوی له خوداپكاروچه دوی ديوخداې په عبادت كښې دهرچانه زيات وې.نبي اخرالزمانﷺددوی پوره ربښتوني ملګرې دې.خودوی ددې التياداللہ تعالى سره شرك اوكفركول اونبي اكرمﷺنه منل اوهغه ته تكليف اومصيبت رسول شروع كړي دی.په خپله سركشئ كښې تردې حدپورې مخكښې شوې دي چه دالله تعالى پيغمبرﷺئې دمكې نه بهركړو.

نوپه اخره كښې دالله تعالى نعمتونه شوكيدل ددوی نه شروع شو.دبدرپه ورځ ددوی مشران په بې دردئ سره قتل شو.بياالله تعالى دخپل نبيﷺپه لاس مكه فتح كړه.اودوی ئې ذليل اوپست كړل.او د هغه نه زيات لوې ظالم بل هيڅوک نشته چه په الله تعالى پورې دروغ اوتړي.وحي نه راځي اواووائي چه زماطرف ته وحي كيږي.اودهغه نه زيات لوې ظالم هيڅوک نه دې چه دالله تعالى ربښتونې وحي اودهغه حق اونه منې اودحق رارسيدوباوجودپه دروغوباندې كلك ولاړوي داسې مفتري اودروغ وئيونكې خلق كافردي.اوددوی ځائې جهنم دې.

د(وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا)نه مراد رسول ﷺ او ددهٔ اتباع ده:-دالله تعالى په لاره كښې مشقت اوچتونكونه مراد رسول اللهﷺ، درسول اللهﷺاصحاب،اودحضورﷺتابع فرمان خلق دی.چه ترقيامته پورې وی نوفرمائي چه مونږ به ددې كوشش كونكورهنمائي كوواوپه دنيااودين كښې به دوی ته لارې ښائيو.

حضرت ابواحمدهمداني ؒفرمائي چه ددې نه مراددادې چه كوم خلق په خپل علم باندې عمل كوی الله تعالى دوی ته ددوی په كارونوكښې هدايت وركوي چه دهغوی په علم كښې نه وی.دابوسليمان داراني ته چه كله داذكركيږي نودوی فرمائي چه دچاپه زړهٔ كښې څه خبره پيداشي اګركه هغه ښه خبره وی مونږلره په هغې باندې عمل كول پكارنه دی.ترڅوپورې چه دقران اوحديث نه هغه خبره ثابته شوې نه وی.كله چه ثابته شی نوعمل دې اوكړي اودالله تعالى حمددې اوكړي چه دهغهٔ په زړهٔ كښې راغلې ده هم هغه په قران اوحديث كښې هم راوتهٔ.الله تعالى دمحسنينوسره دې.

د احسان مطلب:-حضرت عيسى ابن مريمؑفرمائي چه احسان ددې نوم دې چه څوک تاسره بدسلوك اوكړي نوتهٔ دهغهٔ سره نيك سلوك اوكړه.داحسان كونكې سره داحسان كولونوم احسان نه دې.والله اعلم.

(**الحمدلله**) دالله تعالى په فضل اوكرم سره دسوره عنكبوت تفسيرختم شو.

اياتونه	سورة الروم مكية وهي ستون اٰية وست ركوعات		ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۶۰	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې		۶

الٓمّٓ ۝۱ غُلِبَتِ الرُّوۡمُ ۝۲ فِيۡۤ اَدۡنَى الۡاَرۡضِ وَهُمۡ

الف . لام . ميم | غلبه حاصله كړې شوه په روم باندې | په نزدې زمكه كښې | او هغوئ به |

الم : روميانو (دشام دملک) په نزدې علاقو كښې (دايران دلاسه) ماتې اوخوړله | او هغوى به

مِّنۡۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُوۡنَ ۝۳ فِيۡ بِضۡعِ سِنِيۡنَ ۬ؕ لِلّٰهِ الۡاَمۡرُ

روستو دمغلو بوالي خپل نه | زر غالب شي | په يو څو كلونو كښې | خاص الله لره دې | اختيار

ددې ماتې (شكست) نه پس په يو څو كاله كښې دننه دننه بيا غالب شي . | وړاندې هم د الله تعالى

مِنۡ قَبۡلُ وَمِنۡۢ بَعۡدُ ؕ وَيَوۡمَئِذٍ يَّفۡرَحُ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝۴

مخكښې (يعنى اول هم) | او روستو هم | او په دغه ورځ به | خوشحالي كوي | مومنان |

اختيار وو | او روستو هم (اختيار) د هغه دې | او په دغه ورځ به مسلمانان د الله تعالى په مدد

بِنَصۡرِ اللّٰهِ ؕ يَنۡصُرُ مَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الرَّحِيۡمُ ۝۵

په امداد دالله سره | امداد كوى الله | دهغه چاچى خوښه ئې شى | او هغه | غالب دې | مهربانه دې |

خوشحالي كوي | هغه چې دهرچا باره كښې اوغواړي مدد ورسره كوى | اوهغه زبردست اورحم كونكې دې

وَعۡدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخۡلِفُ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ

دا وعده دالله ده | خلاف نۀ كوى الله | دوعدې خپلې | وليكن | اكثر خلق |

دا د الله ﷻ وعده ده | الله ﷻ دخپلې وعدې نه هيڅ كله خلاف نه كوى | خوزيات خلق

لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۝۶ يَعۡلَمُوۡنَ ظَاهِرًا مِّنَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ۖۚ وَهُمۡ

نۀ پوهيږى | او پوهيږى خلق | په ظاهرى اړخ | دژوند ددنيا نه | او دوئ |

په دې نه پوهيږى | ....داخلق خو بس ددنيا دژوند په ظاهرى خبرو پوهيږى | او دوى د

عَنِ الۡاٰخِرَةِ هُمۡ غٰفِلُوۡنَ ۝۷

داخرت نه | هم دوئ | غافله دى |

آخرت نه بيخي ناخبره دى |

قوله تعالى: وَهُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُوۡنَ ۝ دا ايتونه هغه وخت نازل شو هركله چه ساه پورشاه فارس **روميان به غالبه شى يوه عظيم الشان پيشنګوئ** -- دشام اوجزيره او خواوشاعلا قوباندې غالب شو.اودروم بادشاه هرقل تنګ شواوپه قسطنطنيه كښې محصورشو.تر ډيره وخته پورې محاصره وه په اخره كښې حالات بدل شواودهرقل فتح اوشوه.په تفصيل سره بيان مخكښې راغى،په مسند احمد كښې دحضرت ابن عباس رضي الله عنه ددې ايت په باره كښې روايت

دې چه رومیانوته شکست اوشو،اومشرکانوپه دې باندې ډیرې خوشحالئ اوکړې.ځکه چه څنګه دوی بت پرست ووهم دغه شان دایران والا هم دوی په شان وو،اودمسلمانانوخوښه وه چه رومیان غالب شی،ځکه چه هغوی کم ازکم اهل کتاب خوو.

د ابو بکر صدیق ﷺ د مشرکانو سره شرط::حضرت ابوبکرصدیقﷺچه کله داذکرحضورﷺته اوکړو نو حضورﷺاوفرمائیل چه رومیان به ډیرزرغالب شی.صدیق اکبرﷺچه کله داخبرمشرکانوته اورسولو نو هغوی ورته اووئیل،نوهغوی ورته اووئیل چه راځه شرط اوتړه اووخت مقررکړه.کۀ رومیان په دغه موده کښې غالب نه شونوتۀ به مونږ ته دومره دومره راکوې،اوکه تۀ رښتونې اوختې نومونږ به تاته دومره دومره درکوو.دپنځوکالووخت مقررشو.هغه موده پوره شوه،اورومیان غالب رانغلل،نوحضرت ابوبکرﷺخدمت نبویﷺته داخبراورسولو،حضورﷺدوی ته اوفرمائیل چه تادلسوکالوموده ولې مقرر کړې نه وه،سعیدابن جبیرﷺوائی چه په قران کښې دمودې دپاره لفظ(بضع)استعمال شوې دې اودلسونه په کموباندې ددې اطلاق کیږی.نوهم دغسې اوشوپه لس کاله کښې دننه دننه رومیان بیاغالب شو.

امام ترمذی دې حدیث ته غریب وئیلې دې.حضرت سفیان m فرمائی چه دبدردجنګ نه پس رومیان هم په فارسیانوبه غالب شو،دحضرت عبداللهﷺفرمان دې چه پنځه څیزونه تیرشوې دی، دخان، او لزام،اوبطشه،اودشق قمرمعجزه،اودرومیانوغالب راتلل.په بل روایت کښې دی چه دحضرت ابوبکرﷺ شرط داؤوکالووو.حضوراکرمﷺدهغۀ نه تپوس اوکړوچه (بضع)په تاسوکښې څه معنی لری؟جواب ئې ورکړوچه دلسونه کم.بیائې ورته اوفرمائیل چه لاړشه اوموده دوه کاله نوره هم زیاته کړه.نوهم په دغه موده کښې دننه دننه درومیانودغالبه کیدوخبرعربوته راورسیدو،اومسلمانانو خوشحالئ اوکړې.هم ددې بیان په دې ایتونوکښې دې.په بل روایت کښې دی چه مشرکانودحضرت صدیق نه داایت واوریدونووې وئیل چه تۀ په دې کښې هم ځان رښتونې ګڼړې؟دوی ورته اوفرمائیل هو.په دې باندې شرط اوتړلې شواوهغه موده تیره شوه اورومیان غالب رانغلل.حضوراکرمﷺته چه کله ددې شرط پته اولګیده نوحضورﷺغمژن شواوجناب صدیقﷺته ئې اوفرمائیل چه تاداسې ولې اوکړل.جواب ورته ملاو شو چه دالله تعالی درسولﷺپه رښتونوالې باندې باورکولوسره.حضورﷺورته اوفرمائیل چه بیالاړشه اوموده لس کاله مقررکړه.خوا کښې څیزهم زیاتولې شی.دوی مشرکانوسره دوباره دمودې زیاتولوشرط منظورکړو.لالس کاله پوره شوې نه ووچه رومیان په فارس باندې غالب راغلل.اومدائن ته دهغوی فوځونه راورسیدل اودرومیه بناء هغوی واچوله،حضرت صدیقﷺدقریشونه دشرط مال واخستو او حضورﷺ ته ئې راوړو.حضورﷺورته اوفرمائیل چه داصدقه کړه.په بل روایت کښې دی چه داواقعه د شرط تړلودحرام کیدونه مخکښې ده،په دې کښې دی چه مودۀ شپږ کاله مقررشوې وه چه داپیشن ګوئی پوره شوه اورومیان غالب شونوډیرومشرکانوایمان راوړو.(ترمذی)

یوه عجیبه واقعه:: یوه ډیره عجیبه قیصه امام سنیدبن داودپه خپل تفسیرکښې لیکلې ده،چه عکرمهﷺ فرمائی چه په فارس کښې یوه ښځه وه چه دهغې ځامن به زبردست پهلوانان یابادشاهان وو.کسری یو ځلې هغه راوغوښته اوهغې ته ئې اووئیل چه زۀ رومیانوباندې یولښکرلیږل غواړم.اوستاپه اولاد کښې یوکس د دې لښکرسردارجوړول غواړم.اوس تۀ مشوره راکړه چه څوک سردارجوړکړم؟هغې ورته اووئیل چه واوره زمافلانې خوې هرمزخودلومبړې نه زیات مکاراودشکری (یوقسم مرغئ ده) نه زیات هوشیاردې.دویم خوې فرحان دغشی په شان دې.دریم هلك شهریرازدتولونه زیات حلیم الطبع دې.اوس چه ستاکوم یوخوښ وی سرداری ورکړه.بادشاه دسوچ فکرنه پس شهربراز ته سرداری ورکړه.دۀ لښکردخان سره بوتلو.اورومیانوسره اوجنګیدواوپه هغوی باندې غالب راغې،د هغوی لښکرې ئې کټ

كړي اودهغوى ښارونه ئې وران كړل.اودهغوى باغونه ئې بربادكړل.دغه شين ابادملك ئې ويران اوشاركړو،اذرعات اوبصرى سره دعربوحدونه ملاويدل هلته يوه زبردسته معركه اوشوه اوهلته فارسيان په روميانوباندې غالب راغلل.چه په هغې باندې قريشوخوشحالئ كولې،اومسلمانان پرې خفه وو.كفارقريش به مسلمانانوته پيغورونه وركول چه ګورئ تاسواونصرانيان اهل كتاب دى.اوفارسيان بې تعليمه دى. زمونږ والا په تاسوباندې غالب شو.هم دغه شان به مونږ هم په تاسوباندې غالب كيږو،اوكه جنګ اوشونومونږ به درته اوښانيوچه تاسويه ددې اهل كتاب په شان زمونږ دلاسه شكست خورئ.په دې باندې دقران داايتونه نازل شو.

حضرت ابوبكرصديقؓ چه داايتونه واوريدل نومشركانوته راغې اووې فرمائيل چه په دې فتح باندې غرورمه كوئ دابه ډيرزرپه تاوان كښې بدله شي.اوزمونږ رونړه اهل كتاب به ستاسوپه رونړوغالبه شي.ددې خبرې يقين اوكړئ ځكه چه دازماخبره نه ده بلكه دازمونږ دنبي اكرمﷺ پيشن ګوئي ده.دائې چه واوريدل نوابى بن خلف پاسيدواووې وئيل چه اې ابوفضيل ته دورغ وائې،دوى ورته اوفرمائيل چه اې دالله دشمنه،ته دروغژن ئې،هغه ورته اووئيل چه ښه ده زه دلسواوښانوشرط تړم.كه تر دريو كالو پورې روميان په فارسيانوباندې غالب راغلل،نوزه به تاته لس اوښې دركوم.ګني ته به ماته راكړې، حضرت صديق اكبرؓ داشرط قبول كړو.بياراغې اورسول اللهﷺ ته ئې ددې خبرې ذكر اوكړو .نو حضور ﷺ ورته اوفرمائيل چه ماتاته ددريوكالونه وو وئيلې،(بضع)لفظ په قران كښې دى. او داددريونه تر نهو پورې وئيلې كيږي.لاړشه اوښې هم زياتې كړه اومرده هم زياته كړه.حضرت ابوبكر ؓ لاړوكله چه ابى بن خلف ته اورسيدونوهغه ورته اووئيل چه كيدې شى ته پښيمانه ئې؟دوى ورته اوفرمائيل واوره زه خود مخكښې نه هم زيات تيارراغلې يم.راځه چه موده زياته كړواودشرط مال هم زيات كړو.نوسل اوښان مقررشو، اوموده نهه كاله مقررشوه،په دې موده كښې روميان په فارسيانوباندې غالبه راغلل .او مسلمانان په قريشوباندې خواره شو.دروميانودغلبې واقعه داسې اوشوه چه كله فارسيان غالبه شو نو د شهربرازرورفرخان شراب ځكل اووې وئيل چه ماليدلې دى چه ګويازه دكسرى په تخت باندې راغلې يم.اودفارس بادشاه جوړشوې يم.داخبركسرى ته اورسيدو،كسرى شهربرازته اوليكل چه زمادې خط ملاويدوسره خپل داوروقتل كړه اودده سرماته راوليږه.شهربرازورته اوليكل چه اې بادشاه ته دومره تندى مه كوه،دفرحان په شان بهادراودزمرى دجرات والا اوددشمن په ګنړه كښې ننوتونكې به ته بل بيانه مومې.بادشاه ورته بيا په جواب كښې اوليكل چه دده نه زيات بهادراوشيردل پهلوان زماپه دربار كښې ډيونه يوزيات بهترموجوددى.ته ددې غم مه كوه،اوزمادحكم فوراً تعميل اوكړه. شهر براز ورته بيا د دې جواب اوليكلواوپه دويم ځل ئې بادشاه كسرى پوهه كړو،په دې باندې بادشاه دغصې نه لمبه شو ،هغه اعلان اوكړوچه دشهربرازنه ماسردارى واخسته اودهغه په ځائې دهغه رورفرخان مادخپل لښكر سپه سالارمقرركړو.اوهم ددې مضمون يوخط ئې اوليكلواوقاصدسره ئې شهربرازته اوليږلو،چه ته دننن نه معزول ئې،اوته خپله عهده فرحان ته وركړه.اوورسره ئې قاصدته ته يوبېل خط وركړوچه كله شهربراز خپله عهده پريږدى اوفرخان دهغه په عهده راشى نوته هغه ته زمادافرمان وركړه،قاصدچه كله هلته اورسيدونوشهربرازدخط لوستوسره اووئيل چه ماته دبادشاه حكم منظوردى.زه په خوشحالئ سره خپله عهده فرخان ته وركوم.نوهغه دتخت نه كوزشو،اوفرخان ته ئې قبضه وركړه.فرخان چه كله دبادشاهئ په تخت باندې كښيناستواولښكراطاعت قبول كړونوقاصدهغه دويم خط دفرخان په وړاندې پيش كړو.په كوم كښې چه دشهربرازدقتلولواودهغه دسردبادشاه دربارته دليږلوفرمان وو.فرخان چه دا اولوستلو نو شهربراز ئې راوغوښتلواودهغه دقتلولوحكم ئې وركړو. شهربرازورته اووئيل چه دومره تندى مه كوه،ماوصيت ليكلوته خوپريږده.هغه منظوره كړه،نو شهربراز خپل دفتررا وغوښتواوهغه كاغذونه چه بادشاه كسرى دفرخان دمرګ دپاره هغه ته ليكلې ووهغه ټول

ني راوښکل اوفرخان ته ني ورانديږ کړل.اوورته ني اووئيل چه اوګوره دومره سوال اوجواب زمااودبادشاه ترمينځه ستاپه باره کښې شوي وو، خو ما د عقل نه کاروا خستواوتندى مې اونه کړه.اوته ديوخط کتوسره زمامرګ ته تيارشوي،لږ شان سوچ اوکړه ،ددې خطونوليدوسره دفرخان سترګې پرانستې شوې اوهغه فوراً دتخت نه کوزشواوخپل رور شهربراز ئې بيامالك جوړکړو. شهربرازهم هغه وخت شاه روم هرقل ته خط اوليکلوچه زه تاسره پټ ملاقات کول غواړم.په يوه کار باندې مشوره کول دى.دانه خوزه دځه قاصدپه ذريعه وئيلې شم اونه درته په خط کښې ليکلې شم.بلکه زه داهم ستاپه وړاندې پيش کوم.پنځوس کسان دځان سره راوله اوپنځوس کسان به زماسره وى.

قيصرته چه کله داپيغام اورسيدونوهغه ده سره دملاقات دپاره راروان شو.ليکن داحتياط دپاره ني دځان سره پنځه زره سواره کسان راوستل اودځان مخکښې ئي جاسوسان هم اوليږل چه که څه چل وى ياځه مکروى نوچه ښکاره شى.جاسوسان راغلل اوخبرئې ورکړوچه هيڅ خبره نشته،شهربرازيواځې دخپل ځان سره پنځوس سواره راوستې دى،اودهغه سره نورهيڅوك نشته،نوقيصرهم مطمئن شو او خپل سواره ئې واپس کړل.اودخپل ځان سره ئې صرف پنځوس کسان اوساتل،کوم ځائې چه د ملاقات دپاره مقررشوى وو،هلته اورسيدل،هلته يوه ريښمينه قبه وه،دادواړه هلته يواځې کښيناستل،پنځوس کسان بيل پرينبودې شو،دواړه هلته بې وسلې وو،صرف چهرې ورسره وې.اودواړوطرفونه يو يو ترجمان هم ورسره وو.خيمې ته چه اورسيدل نوشهربرازورته اووئيل چه اې دروم بادشاه خبره داده چه ستاملك لره بربادونکى اوستالښکروته شکست ورکونکى مونږ دواړه رونړه يو.مونږ په خپله چالاکئ اونرتوب سره په دې ملك قبضه کړې ده.ليکن اوس زمونږ بادشاه کسرى زمونږ سره حسد کوى.اوزمونږ مخالف جوړشوې دې.ماته هغه زمادروردقتلولودپاره پيغام راوليږلو،ماهغه پيغام اونه منه،نوهغه په چالاکئ سره زماورزمادقتل دپاره راوليږلو،ددې وجې نه مونږ دواړواوس دافيصله کړې ده چه مونږ به ستالښکرته راشواودکسرى لښکروسره به ستادطرف نه جنګيږو،قيصرپه خوشحالئ سره داخبره منظور کړله.بياد دواړو ترمينځه په اشاروا شاروکښې خبرې اوشوې چه دهغې مطلب داووچه دادواړه ترجمانه قتل کړو،داسې اونه شى چه دارازښکاره شى.ځکه چه چرته ددوى‌په ځائې ددريوغوږونوته يوه خبره اورسى نوهغه خوره شى.دواړوپه دې اتفاق اوکړواواودريدل،اوهريوپه خپله چاړه خپل ترجمان قتل کړو،بياالله تعالى کسرى هلاك کړو،اودحديبيه په ورځ ددې خبررسول اللهﷺته ملاوشو.درسول اللهﷺ اصحاب په دې باندې ډيرزيات خوشحاله شو،داعجيبه تفصيل اوعجيبه خبره ده.

د ايتونو تشريح او د ورميانو متعلق بحث::اوس دايت دالفاظوپه باره کښې واورئ،حروف مقطعه چه د سورتونو په شروع کښې وى دهغې بحث خو مونږ مخکښې کړې دې.دسوره بقرې شروع اوګورئ. روميان ټول په ټوله دعيص ابن اسحاق بن ابراهيم دنسل نه دى،دوى دبنى اسرائيلودتره ځامن دى. روميانوته بنى اصفرهم وائى،دوى ديونانيانوپه مذهب باندې وو.يونانيان ديافث بن نوح داولادنه دى.دترکيانودتره خامن دى.دوى دستوروعبادت کونکى وو.او اوه واړه ستورى به ني منل اودهغې عبادت به ئې کولو،دوى ته متحيره هم وئيلې شى،دوى به قطب شمالى قبله ګڼړله،ددمشق بنياددوى دلاسه اوشو،دوى هلته خپله عبادت ګاه جوړه کړه،چه د هغې محرابونه دشمال طرف ته دى.دحضرت عيسىؑدنبوت نه پس ترديې سوه کاله پورې دوى په خپلوزړوعقيدوباندې وو،په دوى که به چه څوك دشام اودجزيرې بادشاه شوهغه ته به قيصرونيلې شو ،د ټولونه مخکښې دروميانوبادشاه قسطنطين ابن قسطس نصرانى مذهب قبول کړو،دهغه دمورنوم مريم وو،هيلانيه غندقانيه وو.دحران اوسيدونکې وه.اول هغې نصرانيت قبول کړې وو،اودهغې په وئيلودهغې ځوى هم دامذهب قبول کړو،دې ډيرفلسفى،عقلمند،اومکارانسان وو.داهم مشهوره ده چه ده په اصل کښې دزړه نه دامذهب قبول کړې نه وو،دده په زمانه نصرانيان دلته راجمع شو،اوپه خپلوکښې مذهبى چهيړچهاړ،اختلافات،

اومناظرې شروع شوې.دعبدالله بن اریوس سره لوې لوې مناظرې اوشوې.اودومره ډیرګډوډې اوتفریق اوشو،چه دبیان نه بهرده.درې سوه اتلسوپادریانوپه شریکه یوکتاب اولیکلوچه بادشاه ته ورکړې شو،اوهغه شاهی عقیده اومنلې شوه.اوهم دې ته امانت کبری وئیلې کیږی.چه په حقیقت کښې خیانت حقیره وو،هم دغه فقهی کتابونه په دغه زمانه کښې اولیکلې شو.دې کښې دحلال اوحرام مسئلې بیان شوې.اوددوی عالمانوچه څه غوښتل په هغې کښې اولیکل،چه څومره ئې په زړه کښې راتلل کمې زیاتې،په اصلی دین مسیح کښې اواصلی مذهب کښې تحریف اوتبدیلې اوشو.دنمرخاته طرف ته مونځونه کول شروع شو.دهفتې ورځې په ځائې ئې د اتوار ورځ لویه جوړه کړله.دصلیب عبادت شروع شو.خنزیرحلال اوګرځولې شو،اوډیرتهوارونه ایجادکړې شو لکه عیدصلیب،عیدغطاس،وغیره وغیره.بیاددې عالمانوسلسلې قائمې کړې شوې،چه یوخوبه لوې پادری وو،بیادهغه نه لاندې درجه په درجه به محکمې وې.رهبانیت اودترك دنیابدعت ایجادکړې شو.کنیسې اوګرجې ډیرې جوړې کړې شوې.اودقسطنطینه ښاربنیادکیښودې شو.او ددې لوې ښارنوم هم دبادشاه په نوم باندې کیښودې شو.دې بادشاه دولس زره ګرجې جوړې کړې.ددریومحرابونو بیت لحم جوړشو.دده مورهم قمامه جوړه کړه.دې خلقوته ملکیه وائی،ځکه چه داخلق دخپل بادشاه په دین باندې وو.ددې نه پس یعقوبیه،بیانسطوریه،دوی دنسطورمقلدوو.بیاددوی نورې ډیرې ډلې وې.څنګه چه په حدیث کښې دی.چه ددوی دوه اویاډلې شوې.ددوی بادشاهی برابرراروانه وه.دیونه پس بل قیصر به راتلو،تردې پورې چه اخری قیصرهرقل شو.دې دټولوبادشاهانونه زیات عقلمنداوعالم وو.هوښیار، دوراندیش،اوترلرې پورې لیدوکښې ئې خپله ثانی نه لرله.دده سلطنت ډیرزیات وسیع کړو،اومملکت ئې ترلرې لرې پورې خورکړو.دده په مقابله کښې فارس بادشاه کسری اودریدو،اوورو ورووبادشاهوهم دده ملګرتیااوکړه.دده بادشاهی دقیصرنه هم زیاته لویه وه.داخلق مجوسیان وو.داورعبادت به ئې کولو.په پورتنی روایت کښې خودی چه دده سپه سالارددهٔ مقابلې ته راغی.

دکسری او قیصر صلح اود قیصر چالاکی:لیکن مشهوره خبره داده چه پخپله کسری دده مقابلې ته راغې، قیصرته شکست اوشو.اوهغه په قسطنطنیه کښې ګیرشو.نصرانیانودهغه ډیرزیات عزت کولو.اګرچه کسری ترډیرې مودې پورې دهغه محاصره اوکړله خودارالسلطنت ئې فتح نه کړې شو.ددې یوه وجه داوه چه ددې ښارنیمه برخه د سمندرطرف ته وه.اونیمه اوچې سره لږیدلې وه.نوبادشاه قیصرته به مدداوسامان دسمندریه لاره برابر ملاویدو.په اخره کښې قیصریوچال اوکړو.هغه کسری ته جواب اولیږلوچه ته څه غوارې زمانه واخله. او په کوموشرطونوچه غوارې زماسره صلح اوکړه.کسری په دې باندې خوشحاله شو.اودومره مال ئې ترې اوغوښتوچه هغه اودهٔ کهٔ په شریکه داماال راجمع کول غوښتل نوهم راجمع کول ئې ممکن نه وو. قیصر دا قبوله کړه.ځکه چه هغه دې سره دکسری دبې وقوفې پته اولګوله.چه دې هغه څیزغوارې چه دهغې جمع کول ددنیاداختیارنه بهردی.بلکه که ټوله دنیاراجمع شی نوددې لسمه حصه هم جمع کولې نه شی.قیصرکسری ته خبراولیږلوچه ماته اجازت ملاویدل پکاردی چه زهٔ په خپل ملك شام کښې اوګرځم اودا دولت راجمع کړم.اوتاته ئې حواله کړم.هغه دادرخواست منظورکړو.اوس دروم بادشاه خپل لښکر راجمع کړو،اوهغوی ته ئې اووئیل چه زهٔ دیوضروری اواهم کارد پاره دخپلوخپلوانوسره ځم،که په یوکال کښې دننه راغلم نوداملك زمادې.ګنې تاسوته اختیاردې چه څوك موخوښ وی خپل بادشاه ئې مقرر کړئ. هغوی ورته جواب ورکړوچه زمونږ بادشاه خوهم ته ئې،خواه که ترلسوکالوپورې هم واپس نه شې نوځه اوشو.دهٔ ددې ځائې یومختصرشان دجانبازانوډله دځان سره کړه اوچپ چاپ اووتو.په پټولارو باندې ډیرپه هوښیارتیا،چالاکئ، اواحتیاط سره ډیرزردفارس ښارونوته اورسیدو.اوناګهانه ئې پرې حمله اوکړه.څونکه ددې ځائې فوځونه خوروم ته تلې وو،عواموبه ترکومې پورې مقابله کوله.هغهٔ قتل عام شروع کړو،اوڅوك چه ورته مخامخ راغلل

نودتورې لاندې ئې کړل.اوهم هغسې روان وو،تردې پورې چه مدائن ته اورسیدو،چه دکسرى دسلطنت کرسئ وه.دهغه ځائې حفاظت کونکې فوځ باندې هم غالب راغې اوهغوى ئې قتل کړل.

کسرى ته د قیصر خط:: اودځلورواړوطرفونه ئې مال جمع کړو.اودهغوى ټولې ښځې ئې قیدکړې اوټول جنګیدونکې ئې قتل کړل.دکسرى خوې ئې ژوندې ګرفتارکړو.دهغه دمحل سراء ښځې ئې ژوندې ګرفتارې کړې،اوددرباربښځې هم اونیولې شوې،اودهغه هلك سرګنجې کړې شواوپه خرپاندې سورسره دښځونې دکسرى طرف ته اولیږلو.اوورته ئې اووئیل چه واخله کوم مال اوښځې اوغلامان چه تاغوښتل هغه حاضردى.کله چه داقافله کسرى ته اورسیده نوکسرى ډیرزیات خفه شو.دۀ تراوسه پورې دقسطنطنیه محاصره کړې وه پروت وو.اودقیصردواپسئ انتظارئې کولو،چه دۀ ته ددۀ ټول خاندان اوحرم سراء دداسې ذلت په حالت کښې راورسیدۀ.دې سخت غضبناك شو،اوډیرسخته حمله ئې په ښارباندې اوکړه.لیکن په هغې ورته کامیابی ملاونه شوه.اوس دې دنهرجیجون طرف ته لاړۀ.چه قیصرهلته حصارکړی،ځکه چه فارس نه دقسطنطنیه نه د راتلوهم دغه یوه لاره وه.

د قیصر بله چالاکی:: قیصرچه داواوریدل نودمخکښې نه ئې یوه زبردسته دهوکه اوکړه.یعنی خپل لښکر دسینددهانې په خواکښې پریخودۀ،اوپه خپله څه لږ شان کسان ئې دځان سره بوتلل او دابو د بهیدو په طرف روان شو. د یوورځ دمزل کولونه پس هغۀ چه دځان سره کوم ګند،خاشنرۀ،اوسوټې وغیره راوړې وې هغه ئې په اوبوکښې لاهوکړې.داخیزونه په اوبوکښې بهیدل اودکسرى دلښکرپه خواکښې تیرشو.نوهغوى پوهه شوچه قیصرپه دې ځائې باندې تیرشو.دادهغۀ دځناورواثاردى.اوس قیصرواپس خپل لښکرته راغې او کسرى دهغۀ په لټون کښې مخکښې لاړو.قیصرسره دخپله لښکره دجیجون دهانه باندې پوریوتواولاره ئې بدله کړه اوقسطنطنیه ته اورسیدو.په کوم ورځ چه دې خپل دارالسلطنت ته اورسیدو نصرانیانو ډیرې زیاتې خوشحالئ اوکړې.

کسریر کډوډ شو او قیصر غالب شو :: کسرى ته چه کله دااطلاع ملاوشوه نودهغۀ عجیبه حال شو، د تیختې لاره ورسره نه وه،نه ئې روم فتح کړې شواونه ورسره فارس پاتې شو.په حیرانتیاکښې پاتې شو. او رومیان غالب شول.دفارس ښځې اودهغۀ ځائې مال دهغوى په قبضه کښې راغې،داټول کارونه په نهه کاله کښې اوشو.اورومیانوخپل بیللې ملك دفارسیانونه دوباره واخستو،اومغلوبه شوې بیاغالبه شو. دا ذرعات اوبصرى په معرکوکښې فارس والا غالب شوې وو،دادملك شام هغه حصه وه چه دحجازسره ملاویده.داقول هم دې چه داشکست ورته په جزیرۀ کښې شوې وو،چه درومیانودسرحدمقام ووا و د فارس سره ملاویدو.والله اعلم.بیاپه نهه کاله کښې دننه دننه رومیان په فارس باندې غالب شو.

په قران کریم کښې د (**بضع**) لفظ دې.اوددې اطلاق په نهه باندې کیږی.اوهم دغه تفسیرددې لفظ په ترمذی اوابن جریروالا حدیث کښې دى.حضوراکرمﷺ حضرت صدیق‌ؓ ته اوفرمائیل چه تاله احتیاطاً لس کاله کیښودل پکاروو.ځکه (**بضع**) لفظ اطلاق دریونه واخله ترنهوپورې باندې کیږی.ددې نه پس (**قبل**) او (**بعد**) باندې پیش اضافت لرې کولودوجې نه دی.یعنی ددې نه مخکښې اوددې نه پس حکم هم د الله تعالی دې.په هغه ورځ په کومه چه روم په فارس باندې غالب شی مسلمانان به خوشحالئ کوی.

ایاد روم غلبه د بدر په ورځ وه؟:: دا کثروعالمانوقول دې چه دبدردجنګ په ورځ رومیان په فارس باندې غالب راغلې وو.ابن عباسؓ،سدی ثوری اوابوسعید هم دغه فرمائی.دبوې ډلې خیال دې چه غلبه دحدیبیه په کال باندې شوې وه.عکرمهؒ،زهری اوقتاده وغیره هم دغه قول دې.بعضوددې توجیه دابیان کړې ده چه قیصرروم نذرمنلې ووچه که الله تعالی دې په فارس باندې غالب کړونودې به ددې دشکریې په طورپیاده بیت المقدس ته ځی.چنانچه هغۀ نذرپوره کړواوبیت المقدس ته لاړو.دې هم دلته ووچه دحضورﷺ خط مبارك ورته اورسیدۀ،چه حضورﷺ دحضرت کلبیؓ په معرفت سره دبصرې

کورنرته لیږلي وو، اوهغه هرقل ته اورسولو، هرقل ته چه څنګه دحضورﷺخط مبارك ملاوشونوپه شام کښي چه کوم دحجازي عرب ووهغوی ئې خان ته راوغوښتل.په دوی کښي ابوسفیان، صخرېن حرب اموی هم وو.اوپکښي نورهم دقریشوعزتمندخلق موجودوو.هغه ټول خپل مخې ته کښینول اوتپوس ئې تري اوکړو.چه په تاسوکښي دهغه دټولونه نزدې رشته دارڅوك دې؟چاچه دنبوت دعوی کړې ده.ابوسفیان ورته اووئیل زه یم.بادشاه هغه مخکښي کښینولواودهغه ملګري ئې دهغه شاته کښینول.اوهغوی ته ئې اووئیل چه ګورئ زه ددې کس نه څو تپوسونه کوم که دې دڅه خبرې غلط جواب راکړي نوتاسوددہ دروغ ښکاره کوئ.دابوسفیان قول دې چه که ماسره ددې خبرې ویره نه وې چه که زه دروغ اووائیم نوداخلق به ظاهرکړي اوبیابه ددې دروغونسبت زماطرف ته کوی نومابه یقیناً دروغ وئیلي وې.اوس تري هرقل ډیرتپوسونه اوکړل.مثلاًدحضورﷺدحسب نسب په باره کښي، د حضورﷺداوصافواوعاداتوپه باره کښي وغیره وغیره.پدې کښي یوسوال داهم چه ایاهغه غداری کوی؟ ابوسفیان ورته اووئیل چه ترننه پورې خوهغه کله بدعهدی،وعده خلافي اوغداری نه ده کړې.په دې وخت کښي زمونږ دهغه سره یوه معاهده ده.پته نشته چه هغه به په دې کښي څه کوی؟دابوسفیان ددې قول نه مرادصلح حدیبیه ده،په کومه چه دحضورﷺاودقریشوترمینځه داخبره مقررشوې وه،چه تر لسو کالو پورې به په خپل مینځ کښي هیڅ جنګ نه کوو.داواقعه په دې قول باندې پوره دلیل جوړیدې شی چه رومیان په فارس باندې دحدیبیه په کال باندې غالب راغلي وو.ځکه چه قیصرخپل نذردحدیبیي نه پس پوره کړې وو،والله اعلم.خوددې جواب هغه خلق څوك چه وائی چه دروم په فارس باندې غلبه دبدرپه کال کښي شوې وه د اور کولي شی چه چونکه دملك اقتصادی اومالي حالت ډیرزیات پریوتې وو،ددې وجې نه تر څلورو کالو پورې قیصرخپله پوره توجه دملك خوشحالي اوسوکالي ته ورکړه.ددې نه پس ددې طرف نه اطمینان کیدونه پس هغه خپل نذرپوره کولوډپاره روان شو.والله اعلم.

قوله‌تعالی:: وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ۝

د مسلمانانو د رومیانو په فتح خوشحالي او ددې وجه:: دا اختلاف څه داسې خاص خبره نه ده، او مسلمانان درومیانوپه غلبه باندې خوشحاله شوځکه چه هغوی هرڅنګه ووبیاهم هغوی اهل کتاب وو. او د هغوی په مقابله کښي دمجوسیانوډله وه،چه دهغوی دکتاب سره هیڅ قسمه تعلق نه وو.نولازمی خبره وه چه مسلمانان به دهغوی په غلبه باندې خفه وو،اودرومیانوپه غلبه باندې به خوشحاله وو.په خپله په قران کښي موجوددی چه دایمان والودټولونه زیات دشمنان یهوداومشرکان دی.اوددوی په دوستئ ساتلو کښي هغه کسان دټولونه وړاندې دی چه خپل ځان ته نصاری وائی،ځکه چه په دوی کښي عالمان اودرویش خلق دی اوتکبرنه کوی.دقران په اوریدوسره دوی په ژړاشی،ځکه چه په حق باندې پوهه شی،بیااقرارکوی چه اې الله،مونږ ایمان راوړوتۀ مونږ هم په منونکو کښي شمارکړه.پس دلته ئې هم اوفرمائیل چه مسلمانان به په دې ورځ خوشحاله وی.هغه چه دچاغواړی مددکوی،هغه ډیرغالب ډیرلوې مهربانه دې.

حضرت زبیرکلابیؒفرمائی چه مادفارسیانوپه رومیانوباندې غالب کیدل،بیادرومیانوپه فارسیانو باندې غالب کیدل،بیاپه روم اوفارس دواړوباندې دمسلمانانوغالب کیدل په خپلو سترګو د پنځلسو کالو دننه دننه اولیدل.په اخری ایت کښي ئې اوفرمائیل الله تعالی دخپلودشمنانونه په بدله اخستلو باندې قادراودخپلودوستانو خطاګانوګناهونومعاف کولووالادې.کوم خبرچه تاسوته درکړې شوې دې چه رومیان به ډیرزرپه فارس باندې غالب شی داداالله ﷻ خبردې،داالله تعالی وعده ده، دا د پروردګار فیصله ده،داناممکنه ده چه غلطه شی،اونه شی یابدله شی.څوك چه دحق سره نزدې وی الله تعالی هغه هم داالله تعالی نه لرې خلقوباندې غالبه کوی.اوداالله تعالی حکمتونوباندې کم علمه خلق پوهیدې نه شی.اکثرخلق ددنیاعلم خوښه لری،دهغې مشکلات په منتونوکښي ختموی،په دې کښي

ښه دماغ جنګوي، ددې ښه بد ،نفع نقصان ډیرښه پیژني، په یونظرددې ښه بداوپیژني، د دنیا د ګټلو د پیسو دجمع کولوپه چل باندې ښه پوهیږي، خوددین په کارونوکښې، ډیرزیات جاهل، کم عقل، اوکم فهم وي. دلته نې نه دماغ کارکوي، نه ئې په پوهه کښې راځي، اونه پکښې دغوراوفکرعادت وي، حضرت حسن بصرې فرمائي، ډیرداسې هم شته چه مونځ هم ټیک نه شي کولې، خودرهم چه په لاس کښې اونیسي نوفورأئې وزن به درته اوښائي. ابن عباس ﷺ فرمائي چه ددنیادابادئ، ددې د خوندونو، مزونو سرونوصورتونه ددوي په ذهن کښې راځي، خوپه دین کښې بالکل جاهل، اوداخرت نه بالکل غافل دي.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ
ایا اونهٔ کړو فکر دې خلقو | په نفسونو خپلو کښې |
ایا دوئ په خپلو زړونو کښې دا فکر نه دې کړې
مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا
نه دې پیدا کړې الله | اسمانونه | او زمکه | او هغه چې په منځ ددې دواړو کښې دي | مګر
چې الله ﷻ اسمانونه او زمکه اوددې دواړو په مینځ کښې چې کوم څیزونه دي هغه عبث نه دي
بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ
په حقه سره | او دنیتي | مقرري سره | او بیشکه | ډیر | دخلقو نه | په ملاقات |
پیدا کړې ابلکه دیو حکمت دلاندې اودیوې مقررې نیتي دپاره پیدا شوي دي او ډیر خلق هډو دخپل رب
رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ⑧ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا
درب خپل سره | خامخا منکر دي | ایا نهٔ ګرزي دوئ | په زمکه کښې | چې اوګوري |
سره دملاقات کیدو نه منکر دي | ایا دوئ په زمکه کښې نه دي ګرځیدلي | چې اوګوري
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا
چې څرنګې | وو | انجام | دهغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو | وو هغوئ |
چې ددوئ نه وړاندینو خلقو انجام څه شو؟ | هغوئ (خو) ددوئ نه په طاقت کښې زیات وو
أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا
زیات سخت | ددوئ نه | په لحاظ دطاقت سره | اواړولي ئې وه | زمکه | او اباده کړې ئې وه هغه
او په زمکه کښې ئیې کرونده هم ډیره کړې وه | او څومره چې نن دوئ اباده کړې ده
أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ۖ
زیاته | دهغې نه | چې اباده کړې ده دوئ | ورغلي وو هغوئ ته | رسولان دهغوئ | د روښانه نښو سره
ددې نه ډیره زیاته هغوي اباده کړې وه | او هغوئ ته خپلو پیغمبرانو معجزې راوړلي وې
فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ
پس نهٔ وو الله | چې ظلم ئې کوئ په هغوئ باندې | ولیکن وو هغوئ | په ځانونو خپلو باندې
او الله ﷻ ورباندې ظلم نه کولو | خو هغوئ به پخپلو ځانونو ظلم کولو | ....

يَظْلِمُونَ ؕ	ثُمَّ كَانَ	عَاقِبَةَ الَّذِينَ	أَسَاءُوا	السُّوۡآى
چې ظلم ئې کوۀ	بیاشو	انجام دهغه کسانو	چې بد ئې کړي وو	ډېر بد

بيا کومو خلقو چې بد کارونه اوکړل د هغوئ انجام ډېر بد شو| ځکه چې هغوئ د الله ﷻ

أَنْ كَذَّبُوا	بِآيٰتِ اللهِ	وَكَانُوا	بِهَا	يَسْتَهْزِءُونَ ⑩
په دې وجه چې دروغ ئې ګڼړلي وو	ایتونه دالله	اووۀ هغوئ	په هغې پوري	چې توقې به ئې کولې

ایتونه دروغ اوګڼړل | ....او په هغې پوري به ئې خندا ګانې کولې |

قوله تعالى:: اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِىٓ اَنْفُسِهِمْ

دالله تعالى په نشاناتو کښې غوراوفکرکوئ: چونکه دکائنات ذره ذره دالله تعالى دقدرت نشان دې، او د هغهٔ په توحيداوربوبيت باندې دلالت کوي.ددې وجې نه ارشادکيږي چه په موجوداتوکښې غور او فکر کوئ اودالله تعالى دقدرت دې نشاناتوسره خپل مالك اوپيژنئ،اودهغهٔ قدراوتعظيم کوئ.کله عالم علوي ته ګورئ اوکله په عالم سفلي باندې نظراچوئ،اودمخلوقات په پيدائش باندې سوچ کوئ ،او پوهه شئ چه داځيزونه عبث اوبيکاره نه دي پيداکړې شوي،بلکه الله تعالى دادکاروالا اودخپل قدرت نشان جوړکړې دي.دهريوپووخت مقرردې.يعني دقيامت ورځ،کوم چه اکثرخلق منى هم نهٔ.

قوله تعالى:: اَوَلَمْ يَسِيرُوْا فِى الْاَرْضِ

د مخکښينو قومونو د هلاکتونو نه عبرت اخستل پکار دي:: ددې نه پس دنبيانوصداقت داسې ظاهروي چه اوګورئ ددوی دمخالفين انجام څومره عبرتناك شو؟ او د هغوى منونکوته څنګه ددوارو جهانوعزت ملاوشو.تاسواوګرځئ راوګرځئ اوتيرشوي واقعات معلوم کړئ چه تيرشوى امتونه چه ستاسونه دزيات طاقت والا وواوستاسونه ورسره زيات مال اودولت وو، ستاسونه زيات دقبيلې اوځامنواونمسووالا وو. تاسودهغوى لسمې حصې ته هم نه ئې رسيدلې،هغوى ستاسونه دزيات عمروالا وو،ستاسونه زياتې ابادئ هغوى کړې وې،ستاسونه زيات پټي اوباغونه د هغوى وو،ددې باوجودچه کله هغوى ته دخپل وخت نبي راغې هغوى ته ئې دليلونه اومعجزات اوښودل،اوبياهم دهغې زمانې بدنصيبودهغهٔ اونه منل اوپه خپلوسوچونوکښې ډوب وو،اوپه بدو کارونو کښې مشغول وو،نواخردالله تعالى عذاب په هغوى باندې نازل شو،هغه وخت هيڅوك نه ووچه دوى ئې بچ کړې وې.يايوعذاب ئې ددوى نه لرې کړې وې.دالله تعالى ذات ددې نه پاك دې،چه هغه په خپلو بندګانوباندې ظلم اوکړي،داعذاب خو د هغوى دخپلوبدوکارونوانجام وو.دالله تعالى ايتونه دوى نه منل.دالله تعالى خبروپورې به ئې توقې کولې،څنګه چه په بل ايت کښې دي چه ددوى دبې ايمانئ په وجه مونږ ددوى زړونه اوددوى نظرونه لره اوګرځول،اودوى موږ په خپله سرکشئ کښې حيران

پريښودل .په بل ايت کښې دي چه ددوى کوږوالي دوجې نه الله تعالى ددوى زړونه کاږهٔ کړل.په بل ايت کښې دي چه کهٔ اوس هم مخ اوګرځوى نوپوهه شه چه الله تعالى دوى لره ددوى په بعضوګناهونوباندې دنيولواراده کړې ده.ددې په وجه (السوای) په منسوب وی(اساءوا)مفعول به شي.اوداقول هم دې چه سوآى دلته داسې واقع ده چه بدى ددوى انجام شوه،ځکه چه دوى دالله تعالى ايتونولره نه منونکې اوهغې پورې توقې کونکي وو.نوددې معنى په روسره دالفظ به منصوب وي.(**کان**)خبر دې وي.امام ابن جرير هم دغه توجيه بيان کړې ده.اوحضرت ابن عباس رضي الله عنهما اوقتادهؒ نه هم نقل ده.ضحاك هم دغه فرمائى اوظاهرهم دغه دې،ددې نه پس (كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ⑩) دې.

اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ثُمَّ

خاص الله | شروع کوی | دپیداوښت | بیا | به هم هغه دوباره پیدا کوی دغه پیداوښت | بیا به

هم الله ﷻ مخلوق په اول خل پیدا کوی | بیا په دوئم خل به ئې هم پیدا کوی | بیا به

اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ

هم هغه ته | واپس کړې شئ تاسو | او په کومه ورځ | چې قائم شی (راشی) | هغه ساعت (قیامت)

هم د هغه طرفته تاسو واپس کیږئی | او په کومه ورځ چې قیامت راشی

يُبْلِسُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ مِّنْ شُرَكَآئِهِمْ

نوناامید به حیران پاتې شی | مجرمان خلق | اونهٔ به وی | دپاره دهغوئ | دشریکانو دهغوئ نه

نو مجرمان به ناامیده شی | او د دوئ په جوړ کړو شریکانو کښې به هیڅوک سفارشی پیدا

شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوْا بِشُرَكَآئِهِمْ كٰفِرِيْنَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُوْمُ

سفارشیان | اووی به هغوئ | دشریکانو خپلو نه | منکر | اوپه کومه ورځ | چې قائیم شی (راشی)

نشی | او دوئ به د خپلو شریکانو نه (په خپله) منکر شی | او په کومه ورځ چې قیامت راشی

السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ

قیامت | هم په دغه ورځ به | په جدا جدا ډلو کښې تقسیم شی دا خلق | پس هر چې دی هغه کسان

نو په هغه ورځ به دا خلق جدا جدا (ټولی) شی | ....نوچا چې ایمان

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ

چې ایمان ئې راوړې دې | او عملونه ئې کړی دی | نیك | پس هغوئ به | په یو باغ کښې

راوړې وی | او ښه کارونه ئې کړی ووا نو هغوئ بهٔ (د جنت) په باغ کښې

يُّحْبَرُوْنَ ﴿١٥﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا

خوشحاله ساتلې کیږی | او هر چې دی هغه کسان | چې کفر ئې کړې دې | او دروغ ئې ګڼړلی دی

خوشحاله وی | ....اوچا چې کفر (غوره) کړې ووا او زمونږ ایتونه او داخرت راتلل ئې

بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿١٦﴾

ایتونه زمونږ | او ملاقات داخرت | پس دا کسان به | په عذاب کښې | حاضر ساتلې کیږی

دروغ ګڼړلی ووا نو هغوئ به په عذاب کښې (ګرفتار) حاضرولې شی

فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ

پس تسبیح وایئ دالله | په هغه وخت کښی | چې داخلیږئ تاسو په شپه کښی | او په هغه وخت کښی

نو تاسو دماښام او سحر په وختونو کښې دالله ﷻ پاکی بیانوئ

تُصْبِحُوْنَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

چې داخلیږئ تاسو په صبا کښی | او هغه لره | ثناده | په اسمانونو کښی | او په زمکه کښی

اوپه اسمانونو اوپه زمکه کښې هم دهغه تعریف دې ....

وَعَشِيًّا وَّحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او (تسبیح وایی) په اخر دورځ کښې | او په هغه وخت کښې | چې داخلیږئ تاسو په ماسپخین کښې

او دهغه تسبیح کوئی | او دورځې په آخری وخت کښې | اود ماسپخین

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ

رااوباسی هغه | ژوندي | دمړنه | او رااوباسي هغه مړ | دژوندی نه | او ژوندئ کوی

هغه دمړی نه ژوندې راوباسی | او دژوندی نه مړې | او زمکه د مړه کیدو

الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُوْنَ ﴿۱۹﴾ع

زمکه | روستو | دمرګ دهغې نه | او همدارنګې | تاسو به ایستلې کیږئ |

نه پس بیا راژوندئ کوی | او دغه شان به تاسوهم راوویستلې شئ |

قوله تعالی:: اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

مبداء د مخلوقاتو او معادو دواړه یو شان دی:- دالله تعالی فرمان دې چه دټولومخکښې مخلوقات هم دغې الله تعالی پیداکړی دی.اوځرنګه چه هغه ددې په پیداکولوباندې هغه وخت قادروو،نواوس د فنا کیدونه پس په پیداکولوباندې هم دغه شان بلکه ددې نه زیات قادردې.تاسوټول دقیامت په ورځ دهغه په وړاندې پیش کیدونکی ئې،هلته به هغه هریوته دخپلواعمالوبدله ورکړی.دقیامت په ورځ به ګناهګاران ناامیده،رسوا اوخاموش شی.دالله تعالی نه علاوه چه په دنیاکښې ئې دچاچاعبادت کولوپه هغوی کښې یوهم به ددوی دسفارش دپاره اونه دریږی.اوهرکله چه دوی دهغوی پوره پوره محتاجه وی هغوی به ترې بالکل مخونه اوګرځوی.اوپه خپله ددوی باطل معبودان به هم ددوی نه بیزاره شی اودوی ته به صفاصفاووائی چه په مونږ اودوی کښې هیڅ تعلق نشته.

دقیامت په ورځې به داعمالومطابق فیصلې وی ::دقیامت دقائمیدوسره به داسې جدا جدا شی چه دهغې نه پس ملاویدل هډوشته نۀ.نیک خلق خوبه (**علیین**)ته اورسولې شی،اوبدخلق به (**سجین**)کښې داخل کړې شی.هغوی به دټولونه په اعلی اوچتوالی کښې وی،اودوی به دټولونه زیات په پستئ کښې وی.بیاددې ایت تفصیل بیانیږی چه نیک نفسونه خوبه په جنت خوشحاله وی اوکافران به په دوزخ کښې سوزیږی.

دهرقدرت مالک الله تعالی دې:-ددې رب تبارك وتعالی په کمال قدرت باندې اوعظمت اوسلطنت باندې دلالت دهغۀ تسبیح اودهغۀ حمددې.دکوم طرف ته چه الله تعالی دخپلو بندګانو رهبری کوی. اوخپل پاك کیدل اوقابل دحمدکیدل بیانوی.دماښام په وخت کښې هرکله چه شپه دخپل ځان سره تیارې راوړی.اودسحرپه وخت کښې هرکله چه سحردخپل ځان سره رڼاګانې راوړی،ددومره بیانولونه پس والله جمله بیانولونه مخکښې ئې داظاهره کړه چه په زمکه اواسمان کښې دحمداو ثناء قابل هم هغه دې.ددوی پیدائش په خپله باندې دهغۀ په بزرګئ باندې دلیل دې.بیادسحراوماښام په وخت کښې دتسبیح بیان چه مخکښې تیرشوې وو،دهغې سره ئې دماسخوتن اوماسپخین وخت یوځائې کړو،چه دپوره تیارې اوکاملې رڼاوخت وی.بیشکه ټوله پاکی دهغۀ دپاره ده.اوڅوك چه دشپې تیارولره اوورځې رڼاګانولره پیداکونکې دې،دسحردظاهرولووالا اوشپې لره دسکون نه ډکه جوړولو والا دې.ددې په شان نورهم ډیرایتونه دی.﴿ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰهَا ۝ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰهَا ۝ ﴾ او﴿ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ۝ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ۝ ﴾ او ﴿ وَالضُّحٰى ۝ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ۝ ﴾ وغیره.

قوله‌تعالی:: فَسُبۡحٰنَ اللّٰهِ

د الله تعالی د تسبیح او د کامل قدرت بیان:: دمسند احمد په حدیث کښې دی چه حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل، تاسوته اووائیم چه الله تعالی دحضرت ابراهیم علیه السلام نوم خلیل اووفادارولې کیښودې وو؟ ځکه چه هغهٔ به په سحراوماښام کښې دا کلمات وئیل، بیاحضور ﷺ (فسبحان الله) نه (تظهرون) پورې دواړه ایتونه تلاوت اوفرمائیل. دطبرانی په حدیث کښې ددې دواړوایتونوپه حقله دی چه چادسحراوماښام په وخت کښې دادواړه ایتونه اووئیل هغهٔ دشپې اوورځې په وخت کښې دهغهٔ نه چه څه قضاشوې ووبیاموندل. بیانې بیان اوفرمائیلو، چه دمرګ اوژوند خالق ،دمړې نه ژوندې پیداکول، اودژوندونه مړې راویستلووالا هم هغه دې. په هرڅیزاودهغې په ضدباندې هغه قادردې. ددانې نه اونه، داونې نه دانه، د چرګې نه هګئی، اود هګئی نه چرګه، دنطفې نه انسان، اودانسان نه نطفه ،د مومن نه کافر، اود کافرنه مومن، غرض په هرڅیزباندې اودهغې په ضدباندې هغهٔ ته مکمل قدرت حاصل دې. اوچه زمکې نه هم هغه تری (لوندوالې) ورکوی. دشاړې زمکې نه هم شنهٔ فصلونه زرغونوی .څنګه چه ئې په سوره یاسین کښې اوفرمائیل چه داوچې زمکې تروتازه کیدل اوبیادهغې نه قسماقسم میوه جات پیداکول هم زمادقدرت کامل نشان دې. په بل ایت کښې دی چه تاسوورته ګورئ چه هغه زمکه چه دوړې ترې اوچتیږی هغه په اوبوسره لمده کړی اوشینکې په کښې زرغون کړی. اودهرقسمه پیداوارسره هغه شنهٔ کړم. په نوروهم ډیروایتونو کښې ددې په شان مضمون چرته په تفصیل سره اوچرته مجمل بیان اوفرمائیلو. دلته ئې اوفرمائیل چه هم دغه شان به تاسودمرګ نه پس دقبرونونه به بیا ژوندی کړې شئ اواوبه درولې شئ.

وَمِنۡ اٰیٰتِهٖۤ
اودنښو دهغه نه(یوه داده)
اودهغه بله نښه دا وی | چې
اَنۡ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَاۤ اَنۡتُمۡ بَشَرٌ تَنۡتَشِرُوۡنَ ⑳
چې پیدائې کړئ تاسو| دخاورې نه |بیا | دادې تاسو |یو بشر یئ|چې رورو خوریږئ(په زمکه کښې)
تاسو ئې د ښاورې نه پیدا کړئ | نو په لږو ورځو کښې (سم دم) سړی شوئ | چې خواره واره ګرځئ
وَمِنۡ اٰیٰتِهٖۤ اَنۡ خَلَقَ لَكُمۡ مِّنۡ اَنۡفُسِكُمۡ
او دنښو دهغه نه (یوه داده) | چې پیدا کړی هغه | ستاسو دپاره | دنفسونو (یعني جنس) ستاسو نه |
اودهغه په نښو کښې یوه داده | چې تاسو له ئې ستاسو دخپل جنس نه جوړې راپیدا کړی دی
اَزۡوَاجًا لِّتَسۡكُنُوۡۤا اِلَیۡهَا وَجَعَلَ بَیۡنَكُمۡ
ښځې | دپاره ددې چې تاسو سکون حاصل کړئ | دهغې سره | او پیدا ئې کړو | په منځ ستاسو کښې
چې آرام ورسره بیاموم‌ئ| اوستاسو د (ښځې خاوند) په مینځ کښې ئې مینه اوهمدردی
مَّوَدَّةً وَّرَحۡمَةً ؕ اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوۡمٍ یَّتَفَكَّرُوۡنَ ㉑
مینه | او رحمت | بیشکه په دې کښې | خامخا نښې دی | دپاره د هغه قوم | چې غور فکر کوی |
پیدا کړه | په دې کښې د هغه خلقو دپاره نخښې پرتې دی| چې د فکر نه کار اخلی

قوله تعالى:: وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ

په توحیدباندې نفسي دلائل: - فرمائي چه دالله تعالى دقدرت دبې شمیره نشاناتونه یوه نشانه داهم ده چه هغهٔ ستاسوپلارحضرت ادمﷺ دخاورې نه پیداکړو،تاسوټول ئې دهغهٔ بې قیمته اوبودڅاڅکی نه پیدا کړئ.بیائې ستاسوډیرښکلې صورتونه جوړکړل. دنطفې نه دټینګې وینې په شکل،بیادغوښې د ټوکړې په صورت اوبیائې درله هډوکی پیداکړل.اوهډوکوته ئې غوه ښه واغوستله،بیادرکښې روح واچولو، سترګې،پوزه،اوغوږونه درله ئې پیداکړل.دمورد خیټې نه ئې په سلامتیا سره پیدا کړې. بیا کمزورې ئې درله په طاقت کښې بدله کړه.ورځ په ورځ طاقتوراومضبوط قدوالا او زورنې درکړو.عمر ئې درکړو،د حرکت اوسکون طاقت ئې درکړو،اواسباب اوالات ئې درکړل،اودټولو مخلوقاتو سردارئې جوړ کړئ،داخوادیخواتګ دپاره ئې دتلواسباب درکړل،دسمندرونو اواوچې مختلف قسمه سورلئ ئې درکړې. عقل،علم،سوچ پوهه،تدبر،غوردپاره ئې زړهٔ اودماغ درکړل،اوددنیاپه کارونونې پوهه کړئ. رزق اوعزت حاصلولوطریقې ئې درته اوښودلې،اوورسره ئې داخرت دښکلي کولودپاره علم اوعمل درته اوښودلو.پاك دې هغه الله تعالى چه دهرڅیزصحیح اندازه لګوی،اوهریوپه یوه مرتبه باندې ساتي. په شکل اوصورت کښې،په خبرواترو کښې، مالدارئ فقیرئ کښې،عقل اوهنرکښې،ښه والي بدوالي کښې،سعادت اوشقاوت کښې،هریوئې جداکړو،چه هرکس دالله تعالى ډیرنشانات په خپل ځان کښې اوپه نوروکښې اووینې.

ادمﷺ دټولې زمکې د نچوړنه پیدا دې:: دمسندامام احمدپه حدیث کښې دی چه رسول کریمﷺ اوفرمائیل، الله تعالى دټولې زمکې نه یو موټې خاوره واخستله اودهغې نه ئې حضرت ادمﷺ پیداکړو. پس دزمکې د مختلفوحصوپه شان دادمﷺ داولادمختلف رنګونه شو.څوك سپین،څوك سور،څوك تور، څوك خبیث، څوك طیب،څوك خوش اخلاق،څوك بداخلاق،وغیره،بیافرمائي چه دالله تعالى د قدرت یونخښه داهم ده چه هغهٔ ستاسودجنس نه ستاسوجوړې جوړې کړې،چه هغوی ستاسوښځې جوړېږي. اوتاسودهغوی خاوندان ئې،ځکه چه دهغوی نه تاسوته سکون اوارام اوراحت اسائش حاصل وی. ځنګه چه په بل ایت کښې دی چه الله تعالى تاسودیونفس نه پیداکړئ اوهم دهغهٔ نه ئې ښځه پیداکړه،چه هغه دهغې نه راحت حاصل کړي.حضرت حواﷺ دحضرت ادمﷺ دکسې پوختئ نه چه دټولونه وړه ده پیداشوې ده،پس که دانسان جوړه دانسان سره نه ملاویده اودبل څه جنس سره ددهٔ جوړه جوړیده نوموجوده مینه محبت به پکښې نه وو،دامینه محبت دیوجنس دوجې نه دې.دوی په خپل مینځ کښې ئې مینه محبت اورحمت الفت،رحم مهرباني واچوله،پس سړې یاخودمحبت دوجې نه دښځې خیال ساتي یارحم پرې کوي اودهغې خیال ساتي.ځکه چه دهغې نه ئې اولادشوی وی.دهغوی پرورش ددواړوپه میل ملاپ باندې موقوف دې.عرض داچه ډیروجوهات الله تعالى کیښودې دی چه دهغې په وجه انسان په ارام سره دخپلې جوړې سره خپل ژوندتیروی.دالله تعالى مهرباني اودهغهٔ دقدرت کاملې یوه زبردسته نشاني ده،په لږ شان غورسره هم دانسان ذهن دې ته رسیدې شي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ	خَلْقُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَاخْتِلَافُ
او دنښو دهغه نه (یوه نښه)	پیدائش	دآسمانونو	او دزمکې دي	او اختلاف دي
اود هغه په نښو کښې دآسمانونو اودزمکې پیداکول هم دي او ستاسو د ژبو				

اَلْسِنَتِكُمْ	وَاَلْوَانِكُمْ ؕ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ
د ژبو ستاسو	اودرنګو ستاسو	بیشکه	په دې کښې	خامخا ډیرې نښې دي
او رنګونو جدا جدا کول دي بیشکه په دې کښې دپوهانو خلقو دپاره نخښې (اودلیلونه) دي				

لِّلْعٰلِمِيْنَ۝ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ

دپاره دپوهانو | او دنښو دهغه نه (يوه نښه) | خوب ستاسو دې | په شپه کښې | او په ورځ کښې |

اود هغه په نخښو کښې دا هم ده چې د شپې اوورځې ستاسو اوده کيدل دي|

وَابْتِغَاۤؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ

او تلاش کول ستاسو دي | دفضل دهغه نه | بيشکه په دې کښې | خامخا ډيرې نښې دي |

اود هغه د فضل نه روزي تلاش کول دي| بيشکه چې په دې کښې هغه خلقو دپاره نښې دي| چې

لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ۝

دپاره دهغه قوم | چې خبره اوري |

(په غور) خبرې واورئي |

قوله تعالى:: وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

رب العالمين دخپل زبردست قدرت يوه بله نښاني بيان فرمائي چه ددومره اوچت اوکشاده اسمان پيدائش، په دې کښې دستوروکيښودنه،دهغوی پرق اورڼرا،په هغوی کښې دبعضوحرکت کول، د بعضو په يوځائې باندې ساکن کيدل،زمکه په کلک شکل کښې جوړول،داکثيف جوړول،په دې کښې غرونه ،ميدان،ځنګل،سيندونه، مورې، کاڼړي،وغيره اودرول.په خپله ستاسوپه ژبواورنګونو کښې اختلاف ساتل،دعربوژبه بله،دتاتاريانو اوکردو او دروميانو اودفرنګيانو، اوتکروريو او د بربرو ،او د حبشو اوهندوانو،اودايرانيانو،اوصقالبه،اودارمينيانو،اوجزريانو، او الله تعالى ته پته ده چه څومره څومره ژبې بنی ادم په زمکه باندې واني.دانساني ژبوداختلاف سره سره ددوی درنګونواختلاف هم د الله تعالى دشان اظهارکوی.خيال اوکړئ چه په لکونوکسان راجمع شي ديوخاندان، يوقبيلې ،او د يو ملك ژبه وی خونامکنه ده چه په هريوکښې څه اختلاف نه وی.حالانکه دبدن داندامونوپه اعتبارسره ښکاره موافقت دې.دټولودوه دوه سترګې،دوه روزې،يوه پوزه،دوه غوږونه،يوتندې،يوه خوله،دوه شونډې،دوه اننګی،وغيره،خوهريوبل ده جدادې.څه نه څه هيئت،عادت،خصلت،کلام ،خبرې اترې ، طرز اوادا ،به ضروروداسې وی چه په هغې کښې به ديوبل نه جداوی.اګرچه هغه به ډيرمعمولی اولږ شان وی، اګرچه په ښائست اوبدصورتئ به ډيرڅيزونه يوشان په نظرراځي،خوکه غوراوکړې شي اوهريولره په بل باندې ممتازکولووالا يونه يوصفت به نظر راشي. هرپيژندووالا ددومره لوې طاقت والا مالك پيژندې شي،اوددې صنعت نه صانع پيژندې شي.خوب هم دقدرت يوه نښاني ده،چه په هغې سره ستوماني ختمه شي.راحت اوارام حاصليږی.ددې دپاره قدرت شپه جوړه کړه،دکار او روزګاردپاره ،د دنيا دحاصلولودپاره،دګټې اوروزګار دپاره،دمعاش دلټولو دپاره، الله تعالى ورځ پيداکړه،چه د شپې نه بالکل خلاف ده،په يقين سره داوريدونکو اوپوهيدونکو دپاره په دې څيزونو کښې دقدرت نښانات دی.په طبراني کښې دحضرت زيدبن ثابت رضی الله عنه نه روايت دې چه دشپې به زمانه خوب تختيدو ،نو ما حضور ﷺ ته ددې کارشکايت اوکړو،حضور ﷺ راته اوفرمائيل چه دادعاوائيه،(اللهم غارب النجوم وهداب العيون وانت حي قيوم ياحي ياقيوم انم عيني واهدي ليلي)،ماچه کله دا دعاولوستله نودخوب نه راتلو بيماری دالله تعالى په فضل اوکرم سره ختمه شوه.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ

| او دنښو دهغه نه (يوه داده) | چې ښائي تاسو ته هغه | بريښنا

| اود هغه په نخښو کښې يوه داده چې تاسو ته دبريښنا پرق ښائي

خَوۡفًا وَّطَمَعًا وَّيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحۡيٖ بِهِ
سره ديري | او دطمعې | او نازلوي هغه | دآسمان نه | اوبه | پس ژوندۍ کوی | په هغې سره |
(دتندر)ويره هم د ه | او (دباران) اميدونه هم | اوهم هغه دېره نه اوبه راوروی | بيا زمکه د اوچيدو
الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ اِنَّ فِيۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ
زمکه | روستو | دمرګ دهغې نه | بيشکه په دې کښې | خامخا نښې دی | دپاره دهغه قوم |
نه پس راژو ندۍ اوتازه کړی | بيشکه په دې کښې د هغه خلقو دپاره نښې دی
يَّعۡقِلُوۡنَ ۝ وَمِنۡ اٰيٰتِهٖۤ اَنۡ تَقُوۡمَ السَّمَآءُ وَالۡاَرۡضُ
چې دعقل نه کار اخلي | او دنښو دهغه نه (يوه داده) | چې ولاړ دي | آسمان | اوزمکه |
چې دعقل نه کار اخلی | اود هغه دنخښو نه يوه داده چې آسمان او زمکه د هغه په حکم
بِاَمۡرِهٖ ؕ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمۡ دَعۡوَةً ۖ مِّنَ الۡاَرۡضِ ۖ اِذَاۤ اَنۡتُمۡ
په حکم دهغه سره | بيا چې کله | هغه رابلې تاسو | په رابللو سره | دزمکې نه | نو يودم به تاسو
په ځائې قائم دی | نو څه وخت چې هغه تاسو دزمکې ددننه نه راوبلی | نو تاسو به ناګهانه
تَخۡرُجُوۡنَ ۝
راووزئ (دزمکې نه) |
راوځئ |

قوله تعالى:: وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ يُرِيۡكُمُ الۡبَرۡقَ خَوۡفًا وَّطَمَعًا

داسمانی بجلئ چمک دهمک.:- دالله تعالى په عظمت باندې دلالت کونکې يوه بله نشانی بيانيږی.چه په اسمانونو کښې دهغهٔ په حکم سره پړقيږی.چه دهغې په ليدوسره تاسوکله کله ويريږئ،چه هسې نه دا پړق څوك هلاك کړی.چرته بجلی راپريوځی وغيره.اوکله ستاسواميدپيداشی چه ښهٔ ده اوس به باران اوشی ،اوبهٔ به زياتې شی.ترسالی به شی.وغيره،هم هغه دې چه داسمان نه اوبه راوروی،اوزمکه چه اوچه پرته وی چه په هغې کښې دشينکی هيڅ نوم نشان نه وو،دمړی په شان بيکاره وه دباران هغه ژوندئ کړی اوشينکی په کښې راوټوکيږی اوهرطرف ته شينکې شی.اوقسماقسم پيداوارپه کښې راوټوکيږی.دعقلمندودپاره په دې کښې دالله تعالى دعظمت يوژوندې تصويردې.هغوی ددې نخښې په ليدوسره يقين اوکړی چه دې زمکې لره ژوندې کولووالا الله تعالى دمرګ نه پس بيادنوې سرنه زمونږ په ژوندی کولوباندې قادردې.دهغهٔ يوه نشانی داهم ده،چه زمکه اواسمان دهغهٔ په حکم باندې قائم دې.هغه اسمان لره په زمکه راپريوتوته نه پريږدی،اوهغه زمکه اواسمان ټينګ کړی دی.اوهغه ئې دزوال نه بچ ساتلی دی.حضرت عمربن خطابؓبه چه کله تاکيدی قسم خوړل غوښتل نوفرمائيل به ئې چه په هغه الله تعالى مې دې قسم وی دچاپه حکم چه زمکه اواسمان ټينګ شوی دی .

قوله تعالى:: وَهُوَ الَّذِيۡ يَبۡدَؤُا الۡخَلۡقَ

بيابه دقيامت په ورځ هغه زمکه اواسمان بدل کړی.مړی به دخپلوقبرونونه رااويستې شی،په خپله الله تعالى به دوی ته اوازاوکړی اودوی به صرف په يواوازباندې ژوندی شی اودخپلوقبرونونه به راوځی،څنګه چه په بل ايت کښې دی چه په کومه ورځ هغه تاسوته اوازاوکړی نوتاسوبه دهغهٔ حمدکوئ

او هغه ته به جواب ورکړئ، اویقین به اوکړئ چه تاسو ډیر کم پاتې وئ، په بل ایت کښې دی ﴿ فَاِنَّمَا هِیَ زَجۡرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَاِذَا هُمۡ بِالسَّاهِرَةِ ﴾ صرف په یواوازسره به ټول مخلوق دحشرپه میدان کښې جمع شی، په بل ایت کښې دی ﴿ اِنۡ كَانَتۡ اِلَّا صَیۡحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا هُمۡ جَمِیۡعٌ لَّدَیۡنَا مُحۡضَرُوۡنَ ﴾ یعنی هغه خوبه صرف یواوازوی چه دهغې په اوریدوسره به ټول په ټوله زمونږ په وړاندې حاضرشی.

وَلَهٗ مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ

| او هغه لره دی | هغه څوك | چې په آسمانونو کښې دی | او په زمکه کښې دی

| اوڅومره خلق چې په اسمانونو اوزمکه کښې موجود دی

كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوۡنَ ۝ وَهُوَ الَّذِیۡ یَبۡدَؤُا الۡخَلۡقَ

ټول | هغه لره | فرمان منونکی دی | او هغه | هغه ذات دې | چې اول شروع کوی | دپیداوښت |

ټول دهغه تابع دی | او الله ﷻ هغه ذات دې | چې مخلوق په اول ځل پیدا کوی

ثُمَّ یُعِیۡدُهٗ وَهُوَ اَهۡوَنُ عَلَیۡهِ ؕ وَلَهُ

بیا | به ئې هم هغه دوباره پیدا کوی | او دا کار | ډیر آسان دې | په هغه باندې | او هغه لره دې |

اوبیا به ئې سردوباره هم راپیدا کوی | اودا کار ورته زیات آسان دې | او په آسمانونو

الۡمَثَلُ الۡاَعۡلٰی فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ وَهُوَ الۡعَزِیۡزُ الۡحَكِیۡمُ ۝

مثال (صفت) | اوچت | په اسمانونو کښی | او په زمکه کښی | او هغه | غالب | او حکمت والا دې

او زمکه کښې د هغه شان ډیر اوچت دې | او هغه ډیر زبردست اودحکمتونو خاوند دې

په دویم ځل پیداوښت خوالله تعالی ته ایراسان دې:- فرمائی چه دټولواسمانونواوټولوزمکومخلوق دالله تعالی دې.ټول دهغهٔ وینځې غلامان دی.ټول دهغهٔ ملکیت دی، ټول دهغهٔ په وړاندې عاجزاولاچاره او مجبوره اوبې وسه دی.په یوحدیث کښې دی چه په قران کریم کښې چه چرته دقنوت ذکردې،هلته دې نه مراداطاعت اوفرمانبرداری ده،دپیدائش ابتداء هم هغهٔ اوکړه اوپه دویم ځل پیدائش به هم هغه کوی، اوپه دویم ځل پیدانش داول ځل په نسبت عادتاً زیات اسان وی،په صحیح بخاری کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی،دجناب باری تعالی ارشاددې،چه ابن ادم مانه منی،اوهغهٔ له داسې نه وو،پکار،هغه ماته بدوائی اوداهم دهغهٔ سره لائق نه وو،دهغهٔ نه منل خودادی چه دې وائی چه څنګه زهٔ دهٔ په اول ځل پیدا کړم هغسې مې په دویم ځل نه شی پیداکولې،حالانکه په دویم ځل پیداکول داول ځل د پیدا کولو په نسبت بالکل اسان وی،دهغهٔ ماته بدردونیل دادی چه وائی چه دالله تعالی اولاددې،حالانکه احد او صمد یم،دچاچه نه اولاداونه مورپلاراونه څوك همسرشته،غرض داچه دواړه پیدائشه دهغه مالك په قدرت کښې دی،نه داکارپه هغهٔ باندې ګران دې اونه سخت،داهم کیدې شی (هو) ضمیرمرجع (خلق) وی (مثل)نه مرادلته دهغهٔ توحیدالوهیت اوتوحید ربوبیت دې نه چه مثال.ځکه دالله تعالی ذات دمثال نه پاك دې،فرمان دې (لیس کمثله شئ)دهغهٔ څه بل څه مثال نشته،بعضې اهل ذوق وئیلی دی چه کله د صفا سوتره اوبوپاك صفاحوض ولاړوی اودبادصباهواهغه نه خوزوی نوپه هغې کښې اسمان صفا په نظر راځی،نمرستوری سپوږمئ پکښې واضح ښکاری،هم دغه شان دبزرګانوزړونه دی چه په هغې کښې هغوی همیشه دالله تعالی عظمت اوجلال وینی،اوغالبه ده چه په چاباندې دچاوس نه وی اونه دهغهٔ په مخکښې دچاڅه وس رسی،هرڅیزدهغهٔ په ماتحتیٔ کښې اودهغهٔ په وړاندې لاچاراوعاجزه

اوبې وسه دې،دهغه قدرت،سطوت،سلطنت،هرڅيزباندې خوردې،هغه حکيم دې،په خپلو اقوالو او افعالو کښې،په شريعت کښې،په تقدير کښې،غرض په هرهرامرکښې.حضرت محمدبن منکدر فرمائي **(مثل اعلی)** نه مراد (لااله الله) دې.

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ ؕ هَلْ لَّكُمْ مِّمَّا

بيانوي هغه | تاسو ته يو مثال | دنفسونو ستاسو نه | آيا شته تاسو لره | دهغه غلامانو نه |

الله ﷻ ستاسو دپاره (دتوحيد) يومثال هم ستاسو د ځانونو نه بيان کړې دې | آيا دکومو

مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِيْمَا

چې مالکان شوي وي دهغوئ | ښي لاسونه ستاسو | څه شريکان | په هغه مال کښې |

غلامانو چې تاسو مالکان يئ | په هغوئ کښې څوک داسې هم شته | چې په هغه رزق

رَزَقْنٰكُمْ فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ

چې درکړې دې تاسو له | پس يئ تاسو | په هغه مال کښې | يو برابر | (او) تاسو يريږئ دهغوئ نه |

کښې کوم چې مونږ تاسو ته درکړې دې | ستاسو برابر شريک وي | چې تاسو دهغوئ داسې خيال اوساتئ

كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ

پشان ديريدلو ستاسو | دخپل برابر خلقو نه | دارنګې | واضحه بيانوو مونږ آيتونه | دپاره دهغه قوم

لکه چې په خپل مينځ کښې چې ديو بل ساتئ ؟ | مونږ د عاقلانو خلقو دپاره دغسې په وضاحت سره

يَّعْقِلُوْنَ ۝ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ

چې دعقل نه کار اخلي | بلکه پيروي کوي | هغه کسان | چې ظلم ئې اوکړو | دخواهشاتوخپلو |

دليلونه بيانوو ، بلکه داظالمان بې دليله دخپلو خواهشاتو تابعداري کوي |

بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ؕ وَمَا لَهُمْ

بغير دعلم نه | پس څوک به لاراوښائي | هغه چاته | چې بې لارې کړې وي | الله | اونشته دپاره دداسې خلقو

نو داسې خلق به څوک په سمه لار روان کړي | کوم چې الله ﷻ ګمراه کړي وي ؟ | او د هغوئ به

مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝

هيڅوک دمددګارانو نه |

هيڅوک مددګار نه وي |

تاسو په خپل حق کښې شريک نه برداشت کوئ الله تعالی به ئې ولې برداشت کوي:- دمکې مشرکانو به خپل بزرګان درب شريک ګڼړل،خوهغوي ورسره ورسره داهم منل چه داټول دالله تعالی غلامان اوماتحت دي.نوهغوي به دحج اوعمرې په موقعه به لبيک سره ونيل چه**(لبيک لاشريک لک الا شريکا هولک تملکه وماملک)**يعني مونږ ستاپه درباركښې حاضريو،ستاڅوک شريک نشته،مګرهغه چه په خپله دکوم څيزهغوي مالك نه دی،ټول ستاملکيت دی.يعنی زمونږ دشريکانواودهغوی دملکيت خوته اصلی مالك ئې،پس دلته هغوی په يومثال سره پوهولې کيږي.چه دوی ئې په خپل نفس کښې بيامومي او ډير په ښه طريقې سره غورازفکراوکړې شي.نوفرمائي چه په تاسوکښې به څوك هم په دې امرباندې راضي

شي؟چه دهغوی په ټولومالونوکښې دهغوی غلامان ددۀ برابرشريك وی،اوچه هروخت دهغۀ سره داوبره وی چه تقسيمولوسره زماجائيداداوملکيت نيمګړې پاتې نه شي.پس څنګه چه داخبره تاسودخان دپاره نه خوښوئ نودالله تعالی دپاره هم مه غواړئ،څنګه چه غلام دمالك برابری نه شي کولې،هم دغه شان دالله تعالی يوبنده دالله تعالی شريك نه شي کيدې.داعجيبه بې انصافی ده چه دخپل خان دپاره دکوم څيزنه نفرت اوکرکه کوئ دالله تعالی دپاره هم هغه خبره ثابتولودپاره کينئ؛په خپله په لونړوخفه کيږئ،صرف دومره اوريدوسره چه تاکره لورشوې ده مخونه موتورشي،اودالله تعالی مقربوفرښتونه دالله تعالی لونړه وايئ،دغه دخپل خان دپاره داخبره هيڅ کله نه خوښوئ چه خپلوغلامانولره دخپل خان سره شريك اوبرابراوګڼړئ خودالله تعالی غلامانولره دالله تعالی شريکان ګڼړئ،څومره زياته بې انصافی ده؟دحضرت ابن عباس‌﷛نه روايت دې چه مشرکانوبه کوم لبيك ونيلواوپه هغې کښې دالله تعالی سره دنه شرکت اقرارکولوسره بيادهغۀ دغلامۍ دلاندې نورولره به ټې شريکان منل،په دې باندې داايت نازل شواوپه دې کښې بيان دې چه هرکله تاسوخپل غلامان دځان برابرګرځولوياندې شرم محسوسوئ نودالله تعالی غلامانولره دالله تعالی شريکان ولې ګرځوئ؟داصفاخبره بيانولوسره نې ارشاد اوفرمائيلوچه مونړهم داقسمه تفصيل اودلائل دغافلانوپه وړاندې ږدو،بيافرمائی اوښائی چه دَ مشرکانو دشرك هيڅ عقلی سنديانقلی دليل نشته صرف دجهالت کرشمه ده اودجهالت دپيروئ خواهش دې.هرکله چه هغوی دنيغې لارې نه بې لارې شوی دی.نودوی لره سوادالله تعالی بل هيڅوك په نيغه لاره نه شي راوستې،دوی اګرچه نورولره خپل کارسازاومددګارګڼړی خوواقعه داده چه درب دَ دشمنانوهيڅوك دوست نه وی.څوك شته چه دهغۀ دمرضۍ نه علاوه شونډې اوخوزوی؟څوك دې چه په هغۀ باندې مهربانی اوکړی په چاچه الله تعالی نامهربانه وی؟دهغۀ خوښه کيږی اوڅه چه نه غواړی هغه نه شي کيدې.

فَاَقِمْ | وَجْهَكَ | لِلدِّيْنِ | حَنِيْفًا ؕ

| پس برابر کړه | مخ خپل | دين ته | حال دا چې مائل اوسې حق ته

| نوته هميشه ددين (اسلام) تابعدار اويو مخيزئ اوسيږه

فِطْرَتَ اللّٰهِ | الَّتِيْ | فَطَرَ النَّاسَ | عَلَيْهَا ؕ | لَا تَبْدِيْلَ

قائم اوسه په فطرت دالله | هغه | چې پيدا کړی دی الله خلق | په هغې باندې | نشته دې بدليدل

دالله ﷻ فطرت هغه دې په کوم چې ئې ټول خلق پيدا کړی دی | .... دالله ﷻ پيدا کړی

لِخَلْقِ اللّٰهِ ؕ | ذٰلِكَ الدِّيْنُ | الْقَيِّمُ ۙ | وَلٰكِنَّ | اَكْثَرَ النَّاسِ

جوړښت دالله لره | دادين (يعنی طريقه) | صحيح ده | وليکن | اکثر خلق |

څيزونه کښې بدلولون پکارنه دې | .... نو دغه صحيح دين دې | خو زيات خلق

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۰﴾ ۙ | مُنِيْبِيْنَ | اِلَيْهِ

دا طريقه نۀ پيژنی | (تينګک شئ په دې فطرت) حال دا چې رجوع کونکي يئ | خاص هغه (الله) ته

نه پوهيږی | .... (اې خلقو) الله ﷻ طرفته رجوع اوکړئ |

وَاتَّقُوْهُ | وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ | وَلَا تَكُوْنُوْا | مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۳۱﴾ ۙ

اواويريږئ دهغه نه | او قائيم کړئ مونځ | او مۀ کيږئ | دمشرکانونه |

اودهغه نه اويريږئ او دمونځ پابندی کوئ! .... اوپه مشرکانو کښې مه شامليږئ

مِنَ الَّذِيْنَ	فَرَّقُوْا	دِيْنَهُمْ	وَكَانُوْا	شِيَعًا ط
دهغه کسانونه	چې جدا جدا کړې ئې دې	دین خپل	او تقسیم شوی دی	په ډلو ډلو کښې
کومو خلقو چې خپل دین ټکرې ټکرې کړو	..................اوډلې ډلې شول			
كُلُّ حِزْبٍ	بِمَا	لَدَيْهِمْ	فَرِحُوْنَ ۝	
هره ډله	په هغه دین	چې دهغوئ سره دې	خوشحاله دی	
هره یوه ډله هم په هغه څه خوشحالیده څه چې د هغوی سره دی				

دفطرت نه څکه مراددې:- په ملت دابراهیم حنیف ټینګ اودریږئ، کوم دین لره چه الله تعالی ستاسو دپاره مقررکړې دې.اوکوم چه اې نبیﷺستاسوپه لاس الله تعالی کمال ته رسولې دې.دالله تعالی په فطرت سلیمه باندې هم هغه قائم دې څوك چه ددین اسلام پابنددې.هم په دې باندې یعنی په توحید باندې الله تعالی تمام انسانان جوړکړی دی.په اول ورځ دټولونه دااقراراخستې شوې ووچه ایازۀ ستاسو رب نه یم؟نوټولواقراراوکړوچه بیشکه هم تۀ زمونږ رب تعالی ئې،هغه حدیثونه به ډیرزرانشاءالله بیان شی دکومونه چه ثابته ده چه الله تعالی خپل ټول مخلوق په خپل رښتونې دین باندې پیداکړی دی. ګو چه ددې نه پس خلق یهودیت،نصرانیت وغیره ته لاړل،خلقودالله تعالی دافطرت مۀ بدلوئ،خلق ددې نیغې لارې نه مه بې لارې کوئ،داخوخبرپه معنی کښې دحکم به وی،څنګه چه﴿وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا﴾ کښې ددې معنی ډیره بهترینه اوصحیح ده.دویمه معنی ئې داهم ده چه الله تعالی ټول مخلوقات په فطرت سلیمه باندې یعنی په اسلام باندې پیداکړل.دالله تعالی په دې دین کښې هیڅ تغیراوتبدل نشته،امام بخاری ئې هم دغه معنی کړې ده.چه دلته دخلق الله تعالی نه مراددین اوفطرت اسلام دې. په بخاری کښې دحضرت ابوهریرهؓ په روایت سره دحضورﷺفرمان دې چه هرماشوم په فطرت باندې پیدا کیږی. بیادهغۀ مورپلارهغۀ یهودی نصرانی اومجوسی جوړکړی،څنګه چه دبزې صحیح سالم بچې وی اوخلق دهغې غوږونه کټ کړی،بیاحضورﷺداایت تلاوت اوفرمانیلو﴿ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِیْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَیْهَا ؕ لَا تَبْدِیْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ الدِّیْنُ الْقَیِّمُ ق﴾ په مسنداحمدکښې دی چه حضرت اسودبن سریعؓفرمانی چه زۀ درسول اللهﷺخواته راغلم،دحضورﷺسره مې دکفاروسره جهاداوکړو،هلته مونږ دالله تعالی په فضل سره کامیاب شو،په دغه ورځ خلقوډیرکافران قتل کړل،تردې پورې چه وړو ماشومانوته ئې هم لاس واچولو،حضوراکرمﷺته چه کله پته اولږیده نوحضورﷺډیرزیات خفه شواووې فرمائیل چه داڅه خبره ده چه خلق دحدنه اوخی، نن ئې ماشومان هم قتل کړل،چاورته اووئیل چه یارسول اللهﷺ اخرهغوی خوهم دمشرکانو اولادوو. حضورﷺاوفرمائیل نه نه،یادساتئ په تاسوکښې بهترین خلق دمشرکانوبچی دی.خبردارماشومان هیڅ کله مۀ قتلوئ،دنابالغه دقتل کولونه منع شئ، هر ماشوم په فطرت باندې پیداکیږی تردې پورې چه هغۀ په خپله ژبه څه اووائی بیادهغۀ مورپلارهغۀ یهودی نصرانی جوړکړی.دجابربن عبداللهؓپه روایت سره په مسندکښې دی چه حضورﷺفرمائی ،هرماشوم په فطرت باندې پیداکیږی.تردې پورې چه هغه ته ژبه راشی اوس هغه یاخوشاکرجوړشی یا کافر.

مسندکښې دحضرت ابن عباسؓنه روایت دې چه دحضورﷺنه دمشرکانوداولادپه باره کښې سوال اوکړې شونوحضورﷺاوفرمائیل چه کله دوی الله تعالی پیداکړل نوهغۀ ته ښه پته وه چه دوی څه اعمال کونکی دی.ددوی نه مروی دی چه په یوه زمانه کښې به ماوئیل چه دمسلمانانواولاددمسلمانانوسره دې. اودمشرکانودمشرکانوسره.تردې پورې چه فلانی کس دفلانی نه روایت اوکړواوماته ئې واورولو ،چه هرکله دحضورﷺنه دمشرکانودماشومانوپه باره سوال اوکړې شونوحضورﷺاوفرمائیل الله تعالی ته ښه پته ده دهغۀ څیزچه هغه ئې کوی.

دي حديث اوريدوسره ماخپله فتوى پريښوده.حضرت عياض بن حمارﷺ په مسندامام احمدؒ وغيره كښې حديث دي.چه حضورﷺ په يوه خطبه كښې اوفرمائيل چه ماته الله تعالى حكم راكړوچه هغه نن څه ماته ښودلى دى اودهغې نه چه تاسو ترې ناخبره يئ هغه زه تاته اوښايم.وې فرمائيل چه څه ما خپلو بندګانوته وركړي دى مادهغوى دپاره حلال كړل.ماخپل ټول بندګان يك طرفه خالص دين والا جوړكړي دى،ددوى خواته شيطان راغى اودوى ددين نه ګمراه كوى.اوحلال په دوى حراموى،دوى ته زماسره دشرك دپاره وائى،چه دهغې څه دليل نشته.الله تعالى دزمكې والوطرف ته نظرواچولواوعرب اوعجم ئې ټول ناخوښه كړل.سوادپوڅواهل كتاب نه علاوه.هغه فرمائى چه ماتاسوصرف دازميښت دپاره ليږلى ئې،ستاسوخپل ازميښت به هم كيږى اوستاپه وجه دنوروټولوهم.زه به تاسوته هغه كتاب دركړم چه اوبه به ئې نه شى وينځلې،ته به هغه په خوب اوپه ويښه وائې،بياماته الله تعالى ارشاداوفرمائيلوچه زه قريش خبرداركړم ،ماخپله انديښنه ظاهره كړه.چه چرته هغوى زماسرمات نه كړى اودروټئ په شان ئې نه كړى؟تووې فرمائيل چه څنګه دوى تاوباسى دغسې به زه دوى اوباسم،ته ددوى سره جهاداوكړه اوزه به ستادملګرتياكوم.ته خرچ كوه په تاباندې به خرچ اوكړى شى.ته لښكراوليږه زه به دهغې نه پنځه چنده زيات لښكراوليږم.فرمانبرداردځان سره كړه اوپه نافرمانوباندې حمله اوكړه.دجنت والا درې قسمه دى،عادل بادشاه،دخيرتوفيق والا اوسخى،نرم زړه والا دهرمسلمان سره احسان كولووالا پاك دامن، دسوال اوحرامونه بچ كيدونكې،اودبال بچ والا كس،اهل جهنم پنځه قسمه خلق دى.هغه بې حيثته اوكمينه خلق چه بې زره اوبې كوره دى.چه ستاسوپه لمنوكښې ځانونه راوينغاړى.هغه خيانت كونكى چه په وړو وړوخيزونوكښې هم دخيانت كولونه بغيرنه پاتې كيږى،هغه خلق چه هروخت خلقولره دهغوى په مالونواواهل وعيال كښې دهوكې وركوى،سحرماښام په دهوكه بازئ اومكروفريب كښې لګياوى، بياحضورﷺ دبخيل يادروغ وئيونكې ذكراوكړواووې فرمائيل چه دپنځم قسم خلق بدزبانه او بدګويادى.(مسلم وغيره)

هم دغه فطرت سليمه،هم دې شريعت لره په مضبوطتياسره تينګ نيول رښتونې اونيغ دين دې. خو اكثرخلق ترې ناخبره دى.اودخپل دې جهالت په وجه دالله تعالى دداسې پاك دين نه لرې بلكه محرومه پاتې شى.څنګه چه په بل ايت كښې دى،ګوستاداحرص وى ليكن په دوى كښې به اكثرخلق بې ايمانه پاتې كيږى.په بل ايت كښې دى چه كه ته داكثريت اطاعت كونكې شې نوهغوى به تادالله تعالى دلارې نه بې لارې كړى.تاسوټول دالله تعالى لارې ته راغب اوسيږئ اوهم دهغه طرف ته ښكته كيږئ،اوهم د هغه ويره ساتئ،دهغه لحاظ ساتئ،دمونځ پابندى كوئ،چه دټولونه لوې عبادت اواطاعت دى. تاسو مشركان مه جوړيږئ،بلكه خالص موحدين جوړشئ،دهغه نه علاوه دبل چانه دخپل مرادطمع مه ساتئ،حضرت معاذﷺ دحضرت عمرﷺ نه ددې ايت دمطلب پوښتنه اوكړه نوهغوى ورته اوفرمائيل دا درې خيزونه دى.اول اخلاص،چه فطرت دې اوپه كوم باندې چه الله تعالى مخلوق پيداكړې دې.دويم مونځ چه په اصل كښې دين دې،دريم عصمت چه په اصل كښې پاكى اوبچاودې.حضرت عمرﷺ اوفرمائيل تاربښتيااووئيل.تالره په مشركانوكښې شاميلېدل نه دى پكار،تاله دهغوى ملګرتيانه ده پكار،اونه دهغوى په شان كاركول پكاردى.چاچه دالله تعالى دين بدل كړو،بعضې خبرې ئې اومنلې او دبعضونه ئې انكاراوكړو،(فرقوا) دويم قرات(فارقوا) دې.يعنى هغوى خپل دين پريښودو،لكه څنګه چه يهود،اونصارى،اومجوس،بت پرست،اوباقى باطل مذهبونووالا.څنګه چه ارشاددې،چه كومو خلقو په خپل دين كښې فرق اوكړواوګروه بندى ئې اوكړه.نوته په هغوى كښې نه ئې،دهغوى اخرت دالله تعالى په حواله دې.ستانه مخكښې خلق ډلې ډلې شواوټول په ټول په باطل باندې ټينګ اودريدل ،او هر فرقې به دعوى كوله چه هغه څه دې،اواصلى حقانيت ددوى ټولونه ورك شوې وو.په دې امت كښې هم

تفرقه پيداشوه،خويه دې كښې يوپه حق باندې دې،اوباقى ټول ګمراه دى.دادحق والا ډله اهل سنت والجماعت ده.چه دالله تعالى كتاب اوسنت رسولﷺلره په په مضبوطياسره نيونكى دى په چاچه دمخكينۍ زمانې صحابه،وتابعين،اوامامان مسلمين وو.په تيره زمانه كښې هم اواوس هم،څنګه چه په مستدرك حاكم كښې دى چه درسول اللهﷺنه تپوس اوكړې شوچه په دوى كښې خلاصې بيامونډونكې فرقه كومه يوه ده؟ حضورﷺاوفرمائيل(من كان على ما انا عليه اليوم واصحابى)يعنى هغه خلق چه په دې باندې وى په كوم چه نن زۀ اوزماصحابه دى(رونړوغوراوكړئ چه په كوم څيزباندې رسول اللهﷺاودهغهٔ اصحابرضی اللہ عنہم دحضورﷺپه زمانه كښې ووهغه وحى الهى،يعنى قران اوحديث وو،يادخنې امام تقليد.

وَإِذَا مَسَّ
| او كله چې | اورسيږى |
| ..او څه وخت چې خلقو
النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ
خلقو ته | څه تكليف | نو رابلي هغوئ | رب خپل | په دا حال كښې چې رجوع كونكې وى | هغه ته
ته تكليف اورسيږى | ....زنو خپل رب ته زارى شروع كړى |
ثُمَّ إِذَآ أَذَاقَهُمْ مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ
بيا چې كله | اوڅكوى الله هغوئ ته | دطرفه خپل نه | (مزه) درحمت | نو په هغه ساعت | يوه ډله
بيا چې كله د خپل رحمت مزه په هغوئ اوڅكوى | ....نو په هغه وخت كښې يوه ډله
مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ۝۳۳ لِيَكْفُرُوا بِمَآ
دهغوئ نه | درب خپل سره | شريك پيدا كوى | دپاره ددې چې ناشكرى اوكړى | په هغې |
خپل رب دپاره شريكان جوړول شروع كړى | ....حاصل دا چې زمونږ وركړې شوو نعمتونو
آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝۳۴
چې وركړې دې مونږ هغوئ ته | پس فائيده واخلئ (څه لږې ورځې) | ډير زر به تاسو ته پته اولږى |
ناشكرى كوى | نو تاسو (ددنياوى لذتونونه) فائدې واخلئ | ډير زر به تاسو ته انجام معلوم شى
أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا
ايا نازل كړې دې مونږ | په دوئ باندې | څه دليل | چې هغه | خبرى (شهادت كوى) | په هغې
ايا مونږ دې كافرانو ته څه سند رالېږلې دې | چې هغه ورته ددوى د شرك جواز بيانوى
كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ۝۳۵ وَإِذَآ أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً
چې دى دوئ | په هغې سره | شرك كونكى | او كله چې | اوڅكوؤ مونږه | خلقو ته | رحمت |
.... او كله چې مونږ دې خلقو ته د خپلې مهربانۍ لږه ډيره حصه اوښايو

فَرِحُوْا بِهَا ط وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ

نوخوشحالیږی په هغې | او که اورسیږی دوئ ته | څه مصیبت | په سبب د هغې | چې مخکښې لیږلي دي

نو دوئ پرې خوشحاله شی (او شکر نه کوی) | او که د خپل عمل په وجه پرې څه مصیبت راشی

اَيْدِيْهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُوْنَ ۝٣٦ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ

لاسونو د دوئ | نو په هغه وخت | دوئ | نا امیده کیږی | ایا نه گوری دوئ | چې بیشکه الله

نو زر نا امیده شی (او صبر نه کوی) | .... ایا دوئ ته معلومه نه ده چې الله ﷻ

يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ط

فراښه کوی | رزق | د پاره د هغه چا | چې خوښه ئې شی | او تنګوی (رزق چې اوغواړی)

د چا چې اوغواړی | نو چا ته روزی فراخه کړی | او چا ته چې اوغواړی نو تنګه کړی

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝٣٧ فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى

بیشکه په دې کښې | خامخا ډیرې نښې دی | د پاره د هغه قوم | چې ایمان راوړی | پس ورکړه

بیشکه په دې کښې د ایماندارو خلقو د پاره ډیرې نښې دی | نو تاسو خپلو رشته دارو

حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ط ذٰلِكَ خَيْرٌ

| خاوند د خپلولۍ له | حق د هغه | او مسکین له | او مسافر له | دا (طریقه) | بهتره ده

ته مسکینانو او مسافرو ته د هغوئ حق ورکوئ | .... دا خبره د هغه خلقو د پاره

لِلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ز وَاُولٰٓئِكَ هُمُ

د پاره د هغه کسانو | چې غواړی | رضا د الله | او دا خلق چې دی | خاص هم دوئ

ډیره غوره ده | چې د الله ﷻ رضا غواړی | .... او همدا خلق کامیابی موندونکی دی

الْمُفْلِحُوْنَ ۝٣٨ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا

فلاح (یعنی خلاصې) موندونکی دی | او هغه چې ورکوئ تاسو | د سود نه | د پاره د دې چې زیات شی

.... او تاسو خلق چې (کوم رقم) په سود ورکوئ | چې د خلقو

فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ج وَمَآ اٰتَيْتُمْ

په مالونو د خلقو کښې | پس نه زیاتیږی (هغه) | په نز د الله | او هغه چې ورکوئ تاسو

په مال کښې ملاؤ شی نو زیات شی | نو داسې څیز د الله په نیز نه زیاتیږی (بلکه بې برکته وی) | او تاسو چې د الله

مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ۝٣٩

د زکات نه | چې غواړئ تاسو | رضا د الله | نو دا خلق چې دی | هم دوئ | زیاتونکی دی د مال |

د رضا د پاره کوم زکاة ورکوئی | نو داسې خلق (خپل مالونه) د الله ﷻ سره (په څو څو چنده) زیاتوی

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ

الله هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړئ تاسو | بیا ئې روزی درکړه تاسو له | بیا | هم هغه مړه کوی تاسو

الله ﷻ هغه ذات دې چې تاسو ئې پیدا کړئ | بیا ئې روزی درکړه | بیا به درباندې مرګ راولی

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ط	هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ			مَّنْ		يَّفْعَلُ		
بیا به هم هغه ژوندی کوی تاسو	ایا شته دشریکانو ستاسو نه			هغه څوك		چې کوی		
بیا به مو ژوندی کړی	ایا ستاسو په شریکانو کښې څوک داسې شته			چې په دې کارونو کښې یوهم				
مِنْ ذٰلِكُمْ	مِّنْ شَيْءٍ ط	سُبْحٰنَهٗ		وَتَعٰلٰى		عَمَّا		
ددې کارونو نه	پو څیز (کار)	پاك دې هغه		او اوچت دې		دهغه کارونو نه		
اوکړې شي ؟	..............د الله ﷻ دپاره پاکی ده	او ددوئ دپیدا کړو شریکانو نه ډیر						
يُشْرِكُوْنَ ع								
چې دوئ ئې شریك کوی								
اوچت دې								

قوله تعالىٰ:: وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ

دانسان عجیبه حالت دې: :-الله تعالى دخلقوحالت بیان فرمائی چه په غم درد ،مصیبت اوتکلیف په وخت خوهغوی الله تعالى (وحده لا شریك له) ډیرپه عاجزئ،زاریئ،اوډیرپه توجه اوپوره دلسوزئ سره یادوی .او کله چه په دوی نعمتونه راوریږی نودوی دالله تعالى سره شرك کوی.(لیکفروا)کښې لام بعضې خوواثی چه دالام عاقبت دې.اوبعضې وائی چه دالام تعلیل دې.خوددې لام تعلیل کیدل ددې وجې نه ښه معلومیږی چه الله تعالى ددوی دپاره دامقررکړل اوبیائې دوی ته دهمکی ورکړه چه تاسوته به اوس پته اولگی .دبعضې بزرگانوفرمان دې چه کوتوال یاسپاهی که څوك اویروی نوهغه اوریږی. دحیرانتیا خبره ده چه دهغهٔ په ویرولوسره مونږ نه ویریږودچاپه قبضه کښې چه هرڅیزدې.اودهغهٔ صرف داوئیل دهرکاردپاره کافی دې چه اوشه.بیادمشرکانوبې دلیله کیدل بیان فرمائیلې شی چه مونږ په دوی باندې دشرك دلیل نه دې نازل کړې،بیادانسان یوبیهوده خصلت بطورانکاربیانیږی صرف دیو څو هستیانو نه علاوه عمومی حالت دادې چه دخوشحالۍپه وخت په غرورکښې راشی اودسختئ په وخت کښې مایوس شی.گویااوس هیڅ بهتری ملاویدووالا نه ده.اومومن په سختوباندې صبراوپه نرمئ باندې نیکئ کوی.

د مؤمن په حالت هم حیرانتیا ده:: په صحیح حدیث کښې دی چه په مومن باندې حیرانتیاده،ځکه چه د الله تعالى هره قضادده دپاره بهتروی،په راحت شکرکوی،نوداهم ددهٔ دپاره بهتره وی.اوپه مصیبت باندې صبر کوی ،نوداهم ددهٔ دپاره بهتره وی.هم الله تعالى متصرف اومالك دې.اودخپل حکمت مطابق نې دا جهان جوړکړې دې،چاته کم ورکوی اوچاته زیات ورکوی.څوك په تنگسیااوتکلیف کښې دې اوڅوك په راحت اووسعت کښې،په دې کښې دمومنانودپاره نخښې دی.

قوله تعالىٰ:: فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ط

قرابت دارو وغیره سره دصله رحمئ اوحسن سلوك حکم:- قرابت دارؤسره دنیکئ ،سلوك،اوصله رحمئ حکم کیږی.مسکین هغهٔ ته وائی دچاسره چه څه هم نه وی.یاڅه وی ولې کافی نه وی.دهغهٔ سره هم د ښه سلوك او احسان حکم کیږی.مسافردچاسره چه خرچه کمه شوی وی اودسفرخرچه ورسره نه وی دهغهٔ سره هم دښیگړې حکم کیږی.دادهغوی دپاره بهتره ده چه غواړی چه دقیامت په ورځ دیدارالهی اوکړی په حقیقت کښې دانسان دپاره ددې نه بل لوې نعمت نشته،په دنیااواخرت کښې به خلاصې هم دغه قسمه خلقوته ملاویږی.

قوله تعالى:: وَمَا اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا فِيْ اَمْوَالِ النَّاسِ

ددې مطلب او تفسير:: ددې دويم ايت تفسيرخودابن عباس ﷺ،مجاهد m ضحاك m قتادهm محمد بن كعب m اوشعبي رح" نه داسې مروى دې چه كوم كس څه عطيه په داسې ارادې سره وركړي چه خلق دې ته ددې نه زياته وركړي نواګرچه په دې ارادې سره داهديه وركول خومباح دى خودثواب نه خالى ده.دالله تعالى په نزددې هيڅ بدله نشته،مګرالله تعالى خپل نبى ﷺ ددې نه هم منع كړو.په دې معنى كښې به داحكم صرف دحضور ﷺ دپاره خاص وى.ددې په شان ايت(**ولاتمنن تستكثر**)دې.يعنى د زياتې بدلې په نيت دچاسره احسان مه كوه.دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه دسوديعنى نفع دوه صورتونه دى.يوپه بيوپارتجارت،بيعه كښې خوحرام محض دى.دويم سوديعنى زيات والې چه په هغې كښې څه نقصان نشته هغه په دې ارادې سره چاته هديه تحفه وركول دى چه هغه ماته ددې نه زيات راكړي.بياحضور ﷺ داايت تلاوت اوفرمائيلوچه دالله تعالى سره خوثواب دزكوة داداكولودې.زكوة وركونكوته ډيرېر كتونه ملاويږي.

قوله تعالى:: وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ

د زكوة او صدقې دوچند ثواب:: په صحيح حديث كښې دى چه كوم كس يوه كهجوره صدقه هم وركړي خوچه په حلال طريقې سره ئې حاصله كړې وى نوهغه الله تعالى رحمان اورحيم په خپل ښى لاس كښې واخلى اوهغه داسې پالى اوزياتوى ئې لكه څنګه چه په تاسوكښې يوكس داوښ ياداس د بچى پرورش كوى. تردې پورې چه هغه يوه كهجوره داحددغرهومره لويه شى.هم الله تعالى خالق اورازق دې .انسان دخپلې موردخيټې نه بربنډ،بې علمه،بې سترګو،بې غوږواوكمزورې راوخى،بياالله تعالى هغه ته دا هر څه وركړى.مال هم،ملكيت هم،ګټه هم،تجارت هم،غرض بې شميره نعمتونه ورته وركړى .د دوواصحابوبيان دې چه مونږ دحضور ﷺ په خدمت كښې حاضرشو،دغه وخت كښې حضور ﷺ په څه كاركښې مشغول وو.مونږ دحضور ﷺ په هغه كاركښې مدداوكړو،حضور ﷺ اوفرمائيل چه كه سرونه خوزيدل نوبياهم څوك دروزئ نه محرومه نه پاتې كيږى.

قوله تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ

انسان بربنډاووږې دنياته راخى،يوپوټكې هم د هغه په بدن باندې نه وى بيارب تعالى هغه له روزئ وركوى،هغه به ددې ژوندنه پس بياتاسووژنى بيا به مودقيامت په ورځ ژوندى كړى.دالله تعالى نه علاوه چه تاسودچاچاعبادت كوئ په هغوى كښې يوهم په دې خبروكښې په يوه هم هيڅ قابونه لرى.په دې كارونوكښې يوكارهم هغه نه شى كولې،الله سبحانه وتعالى يواځې خالق،رازق او دمرګ ژوندمالك دې.هم هغه به دقيامت په ورځ ټول مخلوقات ژوندى كړى.هغه مقدس پاك اوعزت اودجلال والا ذات ددې نه پاك دې چه څوك دهغه سره شريك وى. يا د هغه په شان وى يادهغه برابروى يادهغه اولادوى ياموريلاروى.هغه احددې صمددې،يواځې دې د مور پلاراولادنه پاك دې.دهغه هيڅوك همسر يا برابرنشته.

ظَهَرَ الْفَسَادُ	فِي الْبَرِّ	وَالْبَحْرِ	بِمَا
ظاهر شو فساد	په اوچه كښې	او په درياب كښې	په سبب دهغې

په اوچه لونده (هرځائې) كښې دخلقو (دبدو) عملونو په وجه فساد

كَسَبَتْ	اَيْدِي النَّاسِ	لِيُذِيْقَهُمْ	بَعْضَ الَّذِيْ
چې ګټلې دى	لاسونو دخلقو	دپاره ددې چې اوڅكوى هغوئ ته	مزه دځينو هغو عملونو

خورشوې دې | چې الله ﷻ دوئ ته د بعضې عملونو (دسزا) خوند

عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴿۴۱﴾ قُلْ سِيْرُوْا

چې کړې دی هغوئ | دپاره ددې چې هغوئ | واپس راشي | ورته اووایه | چې اوګرزئ

اوڅکوي | ددې دپاره چې دوئ منع شي | ....(ائې پیغمبره) ورته اووایه چې په تړله

فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلُ ط

په زمکه کښې | پس اوګورئ | څرنګې | وو | انجام دهغه کسانو | چې مخکښې وو ددوئ نه

زمکه اوګرځئ | نو اوګورئ چې ستاسو نه دپخوانو خلقو انجام څه شو ؟

كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّشْرِكِيْنَ﴿۴۲﴾

وو | زیات دهغوئ | مشرکان |

په هغوئ کښې زیات خلق مشرکان وو |

قوله تعالى:: ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

دانسان دګناه هونتیجه اوبراوبحر مطلب :-ممکن ده دبریعنی خشکئ نه مرادمیدان ځنګل وی، او بحر یعنی تړئ نه مراد ښاراوکلی وی.ګنی ظاهره ده چه برخشکئ ته وائی اوبحراوبوته وائی.دخشکئ د فسادنه مراددباران نه کیدل،دپیداوارنه کیدل،اودقحط سالئ راتلل دی.دتړئ دفسادنه مراد دبارانونو اودریدل چه دهغې سره داوبوځناورړاندهٔ شی.دانسان وژل اوکشتئ په زوراوجبرسره اخستل ،داد خشکئ فساددې.دبحرنه مرادجزیرې اودبرنه مرادښارونه اوکلی دی.لیکن اولنې قول زیات ظاهردې او ددې تائیدمحمدبن اسحاق ددې روایت نه هم کیږی چه حضوراکرمﷺدایله بادشاه سره صلح اوکړه، او دهغهٔ بحریعنی ښارئې دهغهٔ په نامه کړی.دمیوواوسبزونقصان په اصل کښې دانسان دګناهونوپه وجه سره دې،

ګناهونو سره دزمکې فساد او اطاعت سره اصلاح کیږی::دالله تعالی نافرمانه زمکې لره ورانونکی دی.داسمان اوزمکې اصلاح دالله تعالی په عبادت اواطاعت کښې ده.په ابوداودکښې حدیث کښې دې چه په زمکه باندې یوحدقائمیدل دزمکې والوپه حق کښې دڅلویښتو ورځودباران نه بهتردې.داځکه چه دحدپه قائمیدوسره به مجرم دګناهونونه منع شی اوکله چه ګناه نه کیږی نوخلقوته به اسمانی اوزمکی برکتونه حاصل وی ،نوپه اخره زمانه کښې هرکله چه حضرت عیسی بن مریمعليه السلامراکوزشی اودپاک شریعت مطابق فیصلې به کوی مثلاً دخنزیرقتل،دصلیب ماتې،دجزیې ترک یعنی داسلام قبولیت یاجنګ،بیاکله دهغویعليه السلامپه زمانه کښې دجال اودهغهٔ مریدان قتل شی یاجوج اوماجوج تباه شی نوزمکې ته به اوونیلې شی چه خپل برکتونه واپس کړه.نوپه دغه ورځ به یواناردډیروخلقودپاره کافی شی دومره لوې به وی چه دهغې دپوستکی لاندې به ډیرخلق سیورې حاصلوی.دیوې اوښې پئ به دټولې قبیلې دپاره کافی وی.داټول برکتونه به درسول اللهﷺ د شریعت دجاری کولوپه وجه سره وی.څنګه څنګه چه دعدل اوانصاف مطابق شرع زیاتیږی ورسره ورسره به برکتونه هم سواکیږی.ددې برخلاف دګناه ګارکس په باره کښې په حدیث کښې دی چه ددهٔ په مرګ باندې بندګان،ښارونه،اونې ځناورټول راحت بیامومی.په مسندامام احمدبن حنبل کښې دی چه د زیادپه زمانه کښې یوه تهیلئ بیامونده شوه چه په هغې کښې دکهجورې دغټ هډوکی هومره د غنمو دانې وې.اوپه هغې کښې لیکلې شوې ووچه داپه هغه زمانه کښې زرغونیدې چه په کومه کښې به دعدل اوانصاف نه کاراخستلې کیدو.زیدبن اسلم رضی الله عنه روایت دې چه دفسادنه مرادشرک دې.لیکن داقول غورطلب

دې.بیافرمائی چه مال اوپیداوار وکښې اوپه میوو غلوکښې کمې دازمېښت په طور او د دوی دبعضو اعمالوپه بدله کښې دی.ځنګه چه په بل ځائې کښې دی ﴿وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ وَالسَّيِّاٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴾ مونږ هغوی په نیکواوبدوکښې اختبه کړل چه دوی راواپس شی. تاسو په زمکه باندې اوګرځئ اوپه خپله اوګورئ چه ستاسونه مخکښې کوم مشرکان وودهغوی څه نتیجې شوې؟درسولانونه منلوپه وجه اوداللّٰه تعالٰی سره کفرکولوڅه وبال په هغوی باندې راغې؟ دا اوګورئ اوعبرت حاصل کړئ.

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ الْقَيِّمِ

| پس مضبوط اودروه | مخ خپل | دپاره ددین | صحیح

| نو خپل مخ د هغه قوی دین دپاره قائم (تیار) ساته

مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ

مخکښې ددې نه | چې راشی | هغه ورځ | چې نشته واپس کیدل | هغې لره | دطرفه دالله نه |

ددې خبرې نه وړاندې چې هغه ورځ راشی | چې بیا دالله ﷻ (وینا) نه واپس راګرځیدل نه کیږی

يَوْمَئِذٍ يَّصَّدَّعُوْنَ ﴿۴۳﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ

هم په دغه ورځ به | دا خلق دیو بل نه جدا جدا شی | هغه چاچې کفر اوکړو | نو په هغه دې وبال |

په هغه ورځ به ټول خلق جدا جدا شی | چې څوک انکار اوکړی | نو د هغه دانکار ضرر به هم هغه ته رسی

كُفْرُهٗ ۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُوْنَ ﴿۴۴﴾

دکفر دهغه | او هغه څوک | چې عمل ئې اوکړو نیک | نو دپاره دځانونو خپلو | دخلاصې لارصفا کوی

اوڅوک چې نیک کارونه کوی | نو خپل ځان له سامان (دراحت) تیاروی

لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

دپاره ددې چې بدله ورکړی الله | هغه خلقو ته | چې ایمان ئې راوړی دې | او عملونه ئې کړی دی نیک

نوکوم خلق چې ایمان راوړی | ....او هغوئ نیک عملونه هم کوی

مِنْ فَضْلِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۴۵﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ

دفضل خپل نه | بیشکه هغه | نهٔ خوښوی | کافران | او دنښو دهغه نه (یوه داده)

هغوئ ته به په خپل فضل سره بدله ورکړی | بیشکه الله کافران نه خوښوی | اودهغه په نښو کښې

اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ

چې رالیږی هغه | هواګانې | زیری ورکونکی | دپاره ددې چې اوڅکوی تاسو ته | درحمت خپل نه

یوه داده چې هغه (دباران) زیری ورکونکی بادونه رالیږی | د دې دپاره چې دخپلې مهربانئ

وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ

اودپاره ددې چې روانه شی | کشتئ | په حکم دهغه | اودپاره ددې چې اولټوی ستاسو | دفضل دهغه نه

خوند دربانډې اوڅکوی | اوددې دپاره هم چې دهغه په حکم بیړئ روانې وی | اوچې تاسو (دتجارت په ذریعه)

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ۝ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

او دپاره ددې چې| تاسو شكر اوباسئ | او په تحقيق سره | او ليږل مونږه | مخكښې ستا نه |

دهغه مقرركړې روزى تلاش كړئ|اوچې دهغه شكر اداكړئ||اومونږ ستا نه وړاندې ډير پيغمبران خپلو

رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَانْتَقَمْنَا

ډير رسولان | قومونو دهغوئ ته | پس ورغلل هغوئ ته | دواضحه نښنو سره | پس بدل واغستو مونږه

قومونه ته ليږلي وو| نوهغوئ به ورته ښكاره معجزې اوخودلې (خوبيابه ئې هم ايمان راونړو) | نو بيامونږ د

مِنَ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا ط وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ۝

دهغه كسانونه | چې جرم ئې اوكړو | او وؤ | حق | په مونږ باندې| امداد كول دمومنانو |

نافرمانو خلقو نه بدله واخسته | اومومنانو سره مدد كول زمونږ ذمه وارى وه

قوله‌تعالى:: مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ

قيامت به دالله تعالىٰ په يوحكم سره راشي:- الله تعالى خپلوبندګانوته په دين باندې دټينګ اودريدواوپه چستئ سره دالله تعالى دفرمانبردارئ كولوهدايت كوى.اوفرمائى چه دمضبوط دين طرفته مكمل متوجه شئ،ددې نه مخكښې چه دقيامت ورخ راشي.كله چه الله تعالى دهغه ورځې دراتلوحكم اوفرمائى نوبياهغې حكم لره ياراتلونكى وخت لره هيڅ څيز روستوكولې نه شي.په دغه ورځ به نيك او بد جدا جداشي.يوه ډله به په جنت كښې اوبله ډله به په بل اوركښې،كافران به دخپل كفردبوجه لاندې راګيروى .اونيك عمله خلق به دخپلونيكوعملونودذخيرې دوجې نه خوشحاله وى.الله تعالى به ددوى نيكئ څوچنده زياتې كړى اودوى ته به دهغې نه څوچنده زياته بدله وركوى.يوه يوه نيكى لس لس بلكه اؤوه، اؤوه سوه بلكه ددې نه زياته به كړې شى اودوى ته به ملاوشي.كافرولره الله تعالى دوستان نه ساتى ليكن په هغوى به هم ظلم نه كيږي

قوله‌تعالى:: وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيَاحَ

داخوهم دهغه نعمتونه دى:- دباران مخكښې خوږې خوږې هواګانې چليدل اوخلقوته دباران اميد وركول ، د دې نه پس باران وردل چه كلى پرې ابادوى،جانداروى،په سمندرونوكښې،سيندونوكښې پرې جهازونه اوكشتئ اوچليږى،ځكه چه دكشتوتګ هم په هواباندې موقوف دې.اوس تاسودخپلې ګټې وټې دپاره اخواديخوالاړ راشئ،پس تاسوته پكاردى چه دالله تعالى په دې بې شميره نعمتونوباندې دهغهٔ شكريه اداكړئ،

قوله‌تعالى:: وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا

دا تسلى ته نبى كريم ﷺ ته :: بياخپل نبى اكرم ﷺ ته تسكين اوتسلئ وركولودپاره فرمائى چه كهٔ خلق تانه منى نوتهٔ داځه نوې خبره مه ګڼړه،ستانه مخكښې هم نورورسولانوته دهغوې امتونوداسې ګډې وډې خبرې اوروليې دى.هغوى هم صفاواضحه اوروښانه دليلونه اومعجزې اواحكام راوړى،په اخره كښې نه منونكى دعذاب په شكنجه كښې راګيركړې شواومومنانوته هغه وخت دهرقسمه بدئ نه خلاصې ملاوشو،په خپل فضل اوكرم سره الله تعالى جل شانه په نفس كريم باندې داخبره لازم كړې ده چه هغهٔ به دخپلوايماندارو بندګانومددكوى.څنګه چه فرمان دې.﴿كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ط﴾ په ابن ابى حاتم كښې حديث دې چه رسول الله ﷺ فرمائى،كوم مسلمان چه دخپل رورمسلمان عزت بچ كړى په الله تعالى باندې حق دې چه هغهٔ به د ده نه دجهنم اورلرې كړى.بياحضور ﷺ اولوستل،﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ۝﴾.

اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ

الله هغه ذات دی | چی رالیږی | هواګانی | پس پورته کوی | وریځې | پس خوروی ئې هغه |

الله ﷻ هغه ذات دی چې بادونه رالیږی|نو هغه(بادونه) وریځې راوچتوی | بیا چې الله ﷻ څنګه

فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ

په آسمان کښی | څرنګې | چی غواړی هغه | او ګرزوی هغه | ټوټې ټوټې | پس ته وینې باران |

غواړی نو هغه شان په فضا کښې ئې خوروی | او ټکړې ټکړې ترې جوړوی | نو وینې ګوري چې

يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ

چی راوزی | دمنځ دهغې نه | پس هر کله چی | اورسوی هغه | دا باران |هغه چاته چی خوښه ئې شی

دهغې د مینځ نه باران راوریږی | بیا چې الله ﷻ هغه باران په کومو بندګانو باندې اوورو ی

مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ۞ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلِ

دبندګانو خپلو نه | بیا هغوئ | خوشحالی کوی | او بیشکه چی وو هغوئ | مخکښی ددې نه |

نو هغوئ پرې خوشحالی شروع کړی | اګر که هغوئ دباران د وریدو نه وړاندې ددې

اَنْ يُّنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِيْنَ ۞

چی نازل کړې شی | په هغوئ باندې(باران) | مخکښی دښکاره کیدو دوریځې نه | خامخا نا امیده |

خوشحالئ نه وړاندې بیخی نا امیده وو | ....

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

پس اوګوره | نښو درحمت | دالله ته | چی څرنګې | ژوندی کوی زمکه | روستو دمرګ دهغې نه |

نو دالله ﷻ درحمت دې نخښو ته اوګوره | چې څنګه زمکه دمرګ نه پس بیا راژوندئ کوی ؟

اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۞

بیشکه هغه (الله) |خامخا ژوندې کونکې دې | دمړو | او هغه | په هر څیز باندې قادر دې |

هم دغه الله ﷻ دې چې مړی راژوندی کوی| او هغه په هر څه باندې قادر دې

وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيْحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوْا

او که اولیږو مونږه | هوا | پس اووینی دوئ هغه (فصل خپل) | زیړ | نو خامخا به شی |

او که مونږ په دوئ باندې بل شان سیلئ راوسته | او دوئ خپل فصل زیړ اووینی | نو ددې

مِنْ بَعْدِهٖ يَكْفُرُوْنَ ۞

روستو دهغې نه | چی انکار به کوی |

نه پس به هم په (زړو نعمتونو) ناشکری اوکړی

قوله‌تعالی:: اَللّٰهُ الَّذِیْ یُرْسِلُ الرِّیٰحَ

یخې یخې هواګانې اوباران دالله ﷻ د قدرت دلائل دي:-الله تعالی بیان فرمائي چه هغه هواګانې رالیږي.چه وریځې راوچتې کړي یاخودسمندرونونه یاځنګه چه اودچرته نه چه دالله تعالی حکم وي.بیارب العالمین وریځې لره په اسمان باندې خوره کړي.دازیاته کړي،لږې لره زیاته کړي.تاسوبه اکثرلیدلي وي چه یوه لیشت یادوه لیشتې وریخ راغله اوبیاچه خوره شوه نوداسمانونوغاړې ئې پټې کړې،اوکله به موداهم لیدلي وي چه دسمندرونونه داوبوډکې وریځې اوچتیږي.هم دامضمون په ایت ﴿وَهُوَالَّذِیْ یُرْسِلُ الرِّیٰحَ﴾ الخ..کښې بیان فرمائیلي دي بیاهغهٔ ټوټې اوتهه درتهه کړي.هغه داوبودوجې نه توري وي،زمکې سره نزدې شي بیاباران دهغه وریځونه په وریدوشي.چرته چه اووریږي دهغهٔ ځائې خلق په خوشحالو شي، بیافرمائي چه هم دغه خلق دباران نه ناامیده شوې وو،دپوره ناامیدئ په وخت بلکه دناامیدئ نه پس په دوی باندې بارانونه اووریدل اوهرطرف ته اوبه اوبه شي،دوه ځله(من قبل) لفظ راوستل دتاکیددپاره دي. د،ه، ضمیر مرجع(انزال)دي.اوداهم کیدې شي چه داتاسیسی دلالت وي. یعني دباران کیدونه مخکښې دوی ددې محتاج وو.اوهغه حاجت پوره شي اودهغې نه مخکښې په وخت ختمیدوباندې دباران نه کیدوپه وجه دوی مایوسه شوي وو.بیاددې ناامیدئ نه پس ناګهانه وریځې راوچتیږي اوباران وروي،اوهرطرف ته اوبه په نظر راځي،اودهغوی اوچه زمکه ترشي.قحط سالي په ترسالئ کښې بدله شي،یاخودازمکه یواوچ میدان وواوس هرطرف ته شینکې په نظرراځي،

قوله‌تعالی:: اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْیِ الْمَوْتٰی

اوګورئ پروردګارعالم دباران په وجه مړه زمکه ځنګه ژوندئ کوي؟یادساتئ چه دکوم الله تعالی داقدرت تاسووینئ هغه یوه ورځ مړولره هم دهغوی دقبرونونه راویستونکې دې.هرکله چه دهغوی بدنونه به خاورې شوې وي.پوهه شئ چه الله تعالی په هرڅه باندې قدرت لري.بیافرمائي چه کهٔ مونږ تیزه هوااوچلوواوطوفانونه راشي اوددوی داشنهٔ پټي بربادشي نودوی بیاکفرکول شروع کړي.نوپه سوره واقعه کښې هم دغه بیان شوې دې.﴿ اَفَرَءَیْتُمْ مَّا تَحْرُثُوْنَ ﴾ نه ﴿ مَحْرُوْمُوْنَ ﴾ پورې.

قوله‌تعالی:: وَلَىِٕنْ اَرْسَلْنَا رِیْحًا

حضرت عبدالله بن عمرؓفرمائي چه هواګانې اتهٔ قسمه دي.څلوردرحمت دي اوڅلوردزحمت.ناشرات، مبشرات، مرسلات، او ذاریات، څو درحمت دي.اوعقیم،صرصر،عاصف،اوقاصف دعذاب دي.په دې کښې اولنئ دوه داوچې دي.اوداخری دوه دلمدې. حضوراکرمﷺفرمائي چه هواګانې ددویمې نه مسخردي یعني ددویمې زمکې نه،کله چه الله تعالی دعادیانو د هلاکت اراده اوفرمائیله نود هواګانوداروغه ته ئې داحکم ورکړو،هغه تپوس اوکړوچه جناب باری تعالی!ایازهٔ دهواګانوپه خزانه کښې دومره سورې اوکړم څومره چه دغوئې سپیږمه وي؟نودالله تعالی دطرف نه ورته فرمان اوشوچه نه نه که داسې اوشونوټوله زمکه اوڅه چه په زمکه کښې دي ټول به وران ویجاړشي.دومره نهٔ،بلکه دومره سورې اوکړه څومره چه په ګوته کښې وي.اوس صرف ددومره سورې نه هوااوچلیده ترکوم ځائې پورې لاړه هغه ځائې بربادکړو.په څه ځیزچه تیره شوه هغه ئې بې نشانه کړه.داحدیث غریب دې اوددې مرفوع کیدل منکردي. زیاته ظاهره داده چه دا په خپله دحضرت عبدالله بن عمرؓقول دې.

فَاِنَّكَ	لَا تُسْمِعُ	الْمَوْتٰى
پس بیشکه تهٔ	نهٔ شې اوروليې (خبره)	مړوته
نو ته مړو ته خبرې اوروليې نشې		

وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِيْنَ۝ وَمَآ اَنْتَ

او نه شې اورولې | کڼرو ته | بلنه | کله چې | اوګرځي | شاکونکي | اونه يې ته |

اوکڼرو ته آواز رسولې نشې چې کله درته هغوئ شاکړي | ته خو بس هغه

بِهٰدِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ۭ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُّؤْمِنُ

لاربنودونکې | ړندوته | دګمراهۍ دهغوئ نه | ته نشې اورولې | مګر | هغه چاته | چې ايمان راوړي

چاته (ددين) خبره اورولې شې | ....چې زمونږ په ايتونو

بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُوْنَ۝ ع

په ايتونو زمونږه | پس هغوئ | غاړه اېښودونکي دي |

يقين ساتي | اوهم د هغه فرمانبردار دي |

قوله تعالى:: فَاِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى

ايامړي هم اوري؟:-باري تعالى عزوجل فرمائي چه څنګه داستاد وس طاقت نه بهرده، چه مړي کوم چه په قبرونوکښې دي ته ورته خپل اوازواوروې، اوڅنګه چه داناممکنه ده چه کوڼرکس هرکله چه هغه مخ اړولې روان وي ته ورته خپله خبره واورولې شې، هم دغه شان کوم چه دحق نه ړانده دي نوته دهغوي رهبري اودهدايت طرف ته راوستل نه شې کولې.اوالله تعالى په هرڅيزباندې قادردې.هغه چه کله اوغواړي مړوته دژوندواوازهم اورولې شي، هدايت اوضلالت دهغه دطرف نه دې.ته خوصرف هغوی ته اورول کولې شې، څوك چه ايمانداروی اودالله تعالى په وړاندې ټيټيدونکي وي.دهغه فرمانبرداره وي اوداخلق حق اوري هم اومنی ئې هم.داحالت خودمسلمان شو، اوددې نه مخکښې کومه خبره چه بيان شوې وه هغه دکافرده.څنګه چه په بل ايت کښې﴿ اِنَّمَا يَسْتَجِيْبُ الَّذِيْنَ يَسْمَعُوْنَ ؕ﴾ الخ...ستااوازبه هم هغه قبلوی چه په غورسره ئې اوري.مړي به الله تعالى راژوندی کړي بيابه ټول دهغه طرف ته واپس کړې شي.په بل روايت کښې دی چه حضورﷺهغه مشرکانوته کوم چه په جنګ بدرکښې د مسلمانانو دلاسه قتل شوې وو، اوبدرپه کندوکښې دهغوی لاشونه غورځولې شوې وو.دهغوی دمرګ نه درې ورځې پس هغوی ته خطاب اوکړواوهغوی نې اورټل، اوغيرت نې ورروستو، حضرت عمرﷺچه دااوليدل نوعرض نې اوکړو، چه يارسول اللهﷺاتاسوهغوی ته خطاب کوئ چه مړه شوې دی، نوحضورﷺورته اوفرمائيل قسم مې دې په هغه ذات وی دچاپه قبضه کښې چه زماساه ده ته هم زماداخبره کومه چه زۀ دوی ته کوم دومره نه اورې څومره ئې چه دوی اوري.اودوی جواب نه شی ورکولې، حضرت عائشهؓچه دااواقعه دحضرت عبدالله بن عمرؓدخولې نه واوريده نووې فرمائيل چه حضورﷺداسې فرمائيلې دی چه دوی ته اوس ښه پته ده چه مابه دوی ته څه وئيل هغه حق دی. بياحضورﷺدمړونه اوريدوبه دې ايت باندې استدلال اوکړو، ﴿اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى﴾ حضرت قتاده فرمائی چه الله تعالى دوی ژوندی کړې وو تر دې پورې چه دحضورﷺخبره دوی واوريده، چه دوی ته پوره پُوره پښيمانتياواوشرمندګی وی. خودعالمانوپه نزددحضرت عبدالله بن عمرؓروايت بالکل صحيح دې.ځکه چه ددې ډير شواهد دی .ابن عبدالبر دابن عباسؓنه مرفوعاً يوروايت دصحت سره نقل کړې دې چه کوم دخپل يورور په قبرباندې تيرېږی کوم چه دۀ په دنياکښې پيژندواوسلام ورته کوی نوالله تعالى دهغۀ روح واپس کړی تردې پورې چه هغه جواب ورکړی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ

| الله هغه ذات دي | چې پيدا ئې کړې تاسو |

| الله ﷻ هغه ذات دې چې تاسو ئې د کمزورئې

مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ

دکمزورئ دحالت نه | بيا ئې درکړو | روستو | د(دې) کمزورئ نه | طاقت | بيا ئې درکړه |

په حالت کښې پيدا کړئ | بيا د کمزورئ نه پس ئې طاقت درکړو | بيائې د(ځوانئ) دطاقت نه

مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ

روستو | دقوت نه | کمزوری | او بوډا والي | پيدا کوی | هغه | چې غواړی هغه |

پس کمزوری راوسته | اوبوډاتوب ئې راوستلو | هغه چې څه غواړی نو هغه پيدا کوی

وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ۝٥٤ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ

او هغه په هر څه پوهه دې | او قادر دې | او په کومه ورځ | چې قائمیږی | قیامت |

او الله ﷻ په هرڅه پوهه او په هرڅه قادر دې | او په کومه ورځ چه قیامت قیامت راشي

يُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ۙ۵ مَا لَبِثُوْا غَيْرَ سَاعَةٍ ؕ

نو قسمونه به خوری | مجرمان خلق | چې وخت نه دې تير کړې هغوئ | بې ديوساعت نه |

نو مجرمان بهٔ قسمونه خوری | چې مونږ (په دنيا کښې) د لږ وخت نه زيات پاتې شوی نه وو

كَذٰلِكَ كَانُوْا يُؤْفَكُوْنَ ۝٥٥ وَقَالَ الَّذِيْنَ

دارنګې | وو هغوئ | چې دوکې به ئې خوړلې په دنيا کښې | او وائی به | هغه کسان |

دوئ په دنيا کښې هم داشان اړولی چليدل | ....او کومو کساتو ته چه الله تعالی علم او

اُوْتُوا الْعِلْمَ وَالْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ

چې ورکړې شوې وو | علم | او ايمان | چې وخت تير کړې دې تاسو | په کتاب دالله کښې |

ايمان (دواړه) ورکړې وو | هغوئ به اووائی چې تاسو دالله ﷻ دليک مطابق (په موجود

اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ ز فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ

دورځې دراپورته کيدو پورې | پس داده | ورځ دپورته کيدو | وليکن تاسو | وئ

موده کښې قيامت تر ورځې پورې پاتې شوی يئ | نو دا نن د قيامت هغه ورځ ده | مګر

لَا تَعْلَمُوْنَ ۝٥٦ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

چې نه پوهيدئ | پس په دغه ورځ به | فائده نه ورکوی | هغه کسانوته | چې ظلم ئې کړې دې

تاسوپرې نه پوهيدلئ | نو په دغه ورځ به ظالمانو ته خپل عذرونه هيڅ فائده ورنکړی

مَعۡذِرَتُهُمۡ وَلَا هُمۡ يُسۡتَعۡتَبُوۡنَ۝

عذر دهغوی | اونهٔ به هغوی | اوبللې شي رضا دالله ته |

اونه به دوی ته دالله ﷻ دراضي کولو موقع ورکړې شي |

قوله تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِيۡ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ ضُعۡفٍ

دانسان اصل څو دي::-دانسان په ترقۍ اوتنزلۍ باندې نظرواچونی ددهٔ اصل خوخاوره ده،بیادنطفې نه، بیا دوینې نه،بیادغو ښې دټکړې نه،بیانی هډوکوته غوښه واغوستې شی،بیا هډوکوته څرمن درواغوستې شي،بیاپه کښې روح واچولې شي،بیاد موردخیټې نه کمزورې اوناتوان پیداشي،بیاپه لږ لږ غټیږي ،اومضبوط شي،بیادماشوموالی دزمانې مزې واخلي، بیاځوانۍ ته رانزدې شي،بیاځوان شي، او اخر ترقي ئې اودریږي.اوس اندامونه ئې بیاپه کمزورې کیدوشروع شي،طاقت ئې په کمیدوشي،نیم ځوانۍ عمرته اورسی،بیابوډاشی اوبیامکمل بوډاشي.دطاقت نه پس داکمزوري هم قابل عبرت وي، چه همت ئې کم وي،اوریدل،لیدل،تګ راتګ،ناسته پاسته،راخستل ،نیول غرض دهرڅه ځیزطاقت ئې کم شي.اوپه مزه مزه بالکل ختم شي.اوټول صفتونه ئې متغیرشي.بدن ئې چیچړ شي،انګی ئې کښې ننوځي،غابښونه ئې مات شي،ویختهٔ ئې سپین شي،داددې دهغهٔ طاقت نه پس ضعف اوبوډاتوب،هغهٔ چه څه غواړی کولې شي،جوړول اوورانول دهغهٔ دقدرت ادنی کرشمې دی.ټول مخلوق دهغهٔ غلام،هغه دټولومالك،هغه عالم،هغه قادر،نه دهغهٔ په شان دچاسره علم شته اونه دهغهٔ په شان قدرت،حضرت عطیه عوفي وائی چه ماداایت(ضعفا)پورې دضادپه پیش سره دحضرت ابن عمر رضی الله عنه په وړاندې اولوستو نو هغوی هم دا تلاوت اوفرمائیلو،اووې فرمائیل چه ماهم درسول الله ﷺ په وړاندې داایت دومره لوستې وو، چه تااووئیلو،لکه څنګه چه ماستاپه قرات باندې شروع کړو (ابوداود، ترمذی، مسند احمد)

وَيَوۡمَ تَقُوۡمُ السَّاعَةُ

| او په کومه ورځ | چې قائمیږي | قیامت |

| او په کومه ورځ چه قیامت قیامت راشي

يُقۡسِمُ الۡمُجۡرِمُوۡنَ۝ۙ مَا لَبِثُوۡا غَيۡرَ سَاعَةٍ ؕ

نو قسمونه به خوری | مجرمان خلق | چې وخت نهٔ دې تیر کړې هغویٔ | بې دیوساعت نه |

نو مجرمان بهٔ قسمونه خوری | چې مونږ (په دنیا کښې) د لږ وخت نه زیات پاتې شوی نه وو

كَذٰلِكَ كَانُوۡا يُؤۡفَكُوۡنَ۝ وَقَالَ الَّذِيۡنَ

دارنګې | وو هغویٔ | چې دوکې به ئې خوړلې په دنیا کښې | او وائی به | هغه کسان |

دویٔ په دنیا کښې هم داشان اړولې چلیدل | ....او کومو کساتو ته چه الله تعالى علم او

اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ وَالۡاِيۡمَانَ لَقَدۡ لَبِثۡتُمۡ فِيۡ كِتٰبِ اللّٰهِ

چې ورکړې شوې وو | علم | او ایمان | چې وخت تیر کړې دې تاسو | په کتاب دالله کښې |

ایمان (دواړه) ورکړې وو | هغوی به اووائی چې تاسو دالله ﷻ دلیک مطابق (په موجود

إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنتُمْ
دورځې دراپورته کیدو پورې | پس داده | ورځ دپورته کیدو | ولیکن تاسو | وئ
موده کښې قیامت تر ورځې پورې پاتې شوی یئ | نو دا نن د قیامت هغه ورځ ده | مګر

لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
چې نۀ پوهیدئ| پس په دغه ورځ به | فائده نۀ ورکوی | هغه کسانوته | چې ظلم ئې کړې دې
تاسوپرې نه پوهیدلئ | نو په دغه ورځ به ظالمانو ته خپل عذرونه هیڅ فائده ورنکړی

مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾
عذر دهغوئ | اونۀ به هغوئ | اوبللې شی رضا دالله ته |
اونه به دوی ته دالله ﷻ دراضی کولو موقع ورکړې شی |

قوله تعالى: وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ ۙ

په دنیا کښې هم ددروغو قسمونه اوپه اخرت کښې هم:- الله ﷻ خبرورکوی چه کافران ددنیااواخرت دکارونونه بالکل جاهل دی.ددوی ددنیاجهالت خودادې چه دالله تعالی سره نورشریکوی،اوپه اخرت کښې به داجهالت کوی چه قسمونه به خوری اووائی به چه مونږ په دنیاکښې څه لږ شان وخت پاتې وو.

ددې نه به ددوی مقصدداوی چه د دومره لږ وخت په مونږ څه حجت قائمیدې نه شی.مونږ دې معذور اوګڼرلې شو.څکه ئې اوفرمائیل چه دوی دلته څنګه ګډې وډې خبرې کوی په دنیاکښې هم دوی بې لارې وو،فرمائی چه ددوی په دې ویناباندې څنګه چه به په دنیاکښې ددوی علماء کراموددوی دقائله کولوکوشش کوو،په اخرت کښې به هم دوی ته اووائی چه تاسوددروغوقسمونه خورئ.تاسوپه کتاب الله کښې یعنی په کتاب الاعمال کښې دپیدائش نه واخله تردوباره پیداکیدوپورې اوسیدئ، خو تاسو بې علمه اوبالکل جاهلان خلق ئې.پس دقیامت په ورځ به ظالمانولره خپلوکروباندې معذرت کول بې فائدې وی.اوهغوی به دنیاطرف ته واپس نه کړې شی.څنګه چه فرمان دې.﴿وَإِن يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُم مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾﴾ یعنی کۀ هغوی دنیاطرف ته واپس راتلل اوغواړی نوراتلې نه شی

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ
| او بیان کړی دی مونږه | دپاره دخلقو |
| اومونږد خلقو دفائدې دپاره

فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ
په دې قرآن کښې | هر قسم مثالونه | اوکه | راوړې تۀ دوئ ته | یوه نښه | نو خامخا به وائی
په دې قرآن پاک کښې هر قسم مضامین بیان کړی دی|اوکه چرې ته دې کافرانو ته څه معجزې پیش کړې

الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾
هغه کسان | چې انکار کړې دې هغوئ دمنلو نه | چې نۀ یئ تاسو | مګر | باطلونکی یئ |
نو بیا هم چا چې کفر کړې دې | هغوئ به داوینا کوی چې تاسو خوبس دروغژن یئ

كَذٰلِكَ	يَطْبَعُ اللّٰهُ	عَلٰى قُلُوْبِ	الَّذِيْنَ	لَا يَعْلَمُوْنَ۝
همدارنګې لګوي (مهر) وهي الله	په زړونو	د هغه کسانو	چې علم نهٔ لري	
دغه شان الله ﷻ دهغه خلقو په زړونومهرلګوي ....کوم کسان چې نه پوهيږي				
فَاصْبِرْ	اِنَّ	وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ		وَّلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ
پس صبر کوه (اې نبي ﷺ)	بيشکه	وعده دالله	حقه ده	او هر ګز سپك اونهٔ مومي تا لره
نو ته صبر کوه	دالله ﷻ وعده رښتيني ده	او (خيال ساته) چې دابې يقينه خلق		
الَّذِيْنَ	لَا يُوْقِنُوْنَ۝			
هغه کسان	چې يقين نهٔ کوي			
تا قابو نه کړي شي				

قوله تعالى:: وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ

او ستا مسئله بالکل واضح خو دوئ ضديان دي: حق مونږ په دې پاك کلام کښې پوره پوره واضح کړې دې.اوپه مثالونوسره موېږې پوهه کړې دی.چه په خلقودابښکاره شي،اوددې په تابعدارئ کښې اولګي.که دوی ته هرڅنګه معجزه راشي که هرڅنګه دحق نشان اووينې نودوی به فوراًبغيردڅه غوراوفکرنه اووائي چه داجادودې.باطل دې.دروغ دي،اوګورئ سپوږمئ ئې دوه ټکړې کيدل اوليدل اوايمان نه راوړی.

په خپله په قران کريم کښې ايت ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ﴾ الخ...کښې دی.چه په چاباندې ستادرب خبره پوره شوې ده هغوی به ايمان نه راوړي،ګوکه هغوی ته هرقسمه نشانات راشي،تردې پورې چه هغوی دردناك عذاب معائنه اوکړي.پس دلته هم فرمائي چه ددې بې علمه خلقوپه زړونوباندې هم داسې مهراولګي،

قوله تعالى:: فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

حضورﷺته زړهٔ مه خفه کوه دالله تعالى وعده رښتونې ده ::اې نبي کريمﷺته صبراوکړه،اوددوی مخالفت اودشمنئ باندې صبرکوه.دالله تعالى وعده رښتونې ده.هغه به تاپه دوی باندې يوه ورځ ضرورغالبه کوي.اوستامددبه کوي،اوپه دنيا او اخرت کښې به تاته اوستاتابعداروته په مخالفينوباندې غلبه ورکوي.تاته پکاردی چه په خپل کښې لګيا اوسې،په حق مضبوط اودريږه،اويوانچ هم اخواديخواکيږه مهٔ.په دې کښې ټول هدايت دې ، باقي ټول دباطلوډهيرې دي.حضرت قتادهmفرمائي چه حضرت علیﷺيوه ورځ دسحرمونځ کولو،يوخارجي دهغوی نوم واخستو او په زوره زوره ئې ددې ايت تلاوت اوکړو﴿ وَلَقَدْ اُوْحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ۝﴾ دوی په خاموشئ سرد داايت واوريدواوپه مونځ کښې ئې ددې جواب په ايت﴿ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِيْنَ لَا يُوْقِنُوْنَ۝﴾ تلاوت اوفرمائيلو.(ابن جرير،ابن ابی حاتم) (هغه حديث په کوم کښې چه ددې سوره مبارك فضيلت اوددې د سحرپه وخت کښې تلاوت په مانځه کښې مستحب کيدل ثابتيږي.)

يوصحابیﷺفرمائي چه حضورﷺيوه ورځ دسحرمونځ په ورکولوکښې ددې سورت قرات اوفرمائيلو، دقرات په دوران کښې هغوی ته څه وهم شان اوشو،چه فارغ شونووې فرمائيل،په تاسوکښې بعضې خلق داسې دي چه زمونږ سره په مانځه کښې شريك شي ولې باقاعده اوتيك اودس نه کوي،تاسوکښې چه څوك زمونږ سره په مانځه کښې شريکيږي هغهٔ له په ښه طريقې سره اودس کول پکار دی. (مسند احمد) ددې اسنادحسن دی.متن هم حسن دې.اوپه دې کښې يوه عجيبه رازاولويه خبره ده اوهغه داچه

دحضورﷺ دمقتديانو صحيح اودس نه كيدو اثر په حضورﷺ باندې پريوتو، پس ثابته شوه چه د مقتديانو
دمونځ تعلق دامام دمونځ سره دې. (الحمدلله) دسورة روم تفسير ختم شو.

سورة لقمٰن مكية وهي اربع وثلاثون اٰية واربع ركوعات

٣٤ — ركوع گانې ④

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې

الٓمّٓ ① تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ② هُدًى وَّرَحْمَةً

الٓم | دا | ايتونه | دكتاب حكمت لرونكى دى | لاربنودونكى دې | او رحمت دې |

الف لام ميم | دا د داسې كتاب ايتونه دى | چې په حكمت پوره دې

لِّلْمُحْسِنِيْنَ ③ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ

دپاره دنيك عملو خلقو | هغه خلق | چې قائيموى | مونځ | او وركوى زكاة |

د نيكانو دپاره هدايت او رحمت دې | هغه كسان چې دمونځ پابندى كوى | او زكوة وركوى

وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ④ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى

او هغوئ په اخرت باندې | هم هغوئ | يقين لرى | دا كسان | په نيغه لاره دى |

او په اخرت باندې پوره پوره يقين ساتى | دغه خلق دى چې دخپل رب دطرفنه په په

مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ⑤ وَمِنَ النَّاسِ

دطرفه درب خپل نه | او دا كسان | هم دوئ | خلاصې موندونكى دى | او ځينى دخلقو نه |

نيغه لار روان وى | او هم دغه كسان كامياب دى |......او په خلقو كښې هغه (بدبخت) هم دى

مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

هغه څوك دى | چې اخلى | عبث خبرى | دپاره ددې چې بې لارې كړى خلق | دلارې دالله نه |

چې دالله ﷻ نه غافله كونكې خبرې په بيعه اخلى اچې خلق پرې په جهالت سره دالله ﷻ دلارې

بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۭ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ

بغير دعلم نه | او نيسى دې لره | په ټوقو سره | دا كسان چې دى | دې دوئ دپاره | عذاب |

نه بې لارې كړى | اود الله ﷻ په رالېږلې تعليم پورې ټوقې اوكړى | داسې خلقو دپاره

مُّهِيْنٌ ⑥ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا وَلّٰى

سپكونكې دې | او كله چې | لوستلې كيږى | په هغه باندې | آيتونه زمونږ | نومخ واړوى |

سپونكې عذاب دې | او څه وخت چې هغه ته زمونږ ايتونه لوستلې شى | نو دوئ ترينه

مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فِيْٓ اُذُنَيْهِ

تكبر كونكې | لكه چې | نۀ وى اوريدلى هغه هغه آيتونه | لكه چې | په غوږونو دهغه كښې |

په تكبر سره مخ اړوى | لكه چې هډو آوريدلى ئې نه دى | لكه چې غوږونه ئې كاڼره دى

وَقْرًا	فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ	أَلِيمٍ
دروندوالې وی	پس زیرې ورکړه په عذاب	دردناك سره

نو (ائي پيغمبره) ددردناک عذاب زیرې ورته ورکړه

قوله‌تعالی:: هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ

قران هدايت رحمت اوشفاء ده:- دسوره بقرې دتفسيرپه اول کښې دحروف مقطعاتومعنی اومطلب واضح کړې شوې دې.داقران هدايت شفاء،اورحمت دې.دهغه نيکوکارودپاره چه دشريعت پوره پابند وی.مونځونه اداکوی.دارکانو اوقاتووغيره دحفاظت سره سره نوافل اوسنت وغيره هم نه پريږدی.فرض زکواة اداکوی،صله رحمی،سلوك اواحسان،سخاوت کوی، داخرت په جزاده‌غوی کامل يقين دې، د دې وجې نه دالله تعالی طرف ته پوره پوره رغبت کوی.دثواب کارونه کوی،اودالله تعالی په اجرباندې نظرساتی.نه رياکاری کوی اونه دخلقونه شاباش غواړی.ددې اوصافوخاوندان په نيغه لاره دی،دالله تعالی په لاره باندې لګولې شوې دی.اوهم دغه هغه خلق دی چه په دين اودنياکښې فلاح خلاصې اوکاميابی حاصلونکی دی.

قوله‌تعالی:: وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي

ګانې ميوزک موسيقی دکافرانوخوی دې او د ايت مطلب اتفاق سره هم ده دې:- پورته بيان شوې ووچه نيك بخت چاچه دالله تعالی دکتاب نه هدايت بياموندواودهغې په اوريدوسره به ئې نفع حاصلوله، نو دلته بيان کيږی چه دهغه بدبختانو ځوك چه دکتاب الله داوريدونه نفع نه حاصلوی اودهغې په ځانې ډول باجې اوری،چنانچه ددې ايت په تفسيرکښې حضرت عبدالله بن مسعودؓفرمائی،په الله تعالی مې دې قسم وی ددې نه مرادسندرې اوسازونه دی.په بل ايت کښې دی چه دحضورﷺنه ددې ايت د مطلب پوښتنه اوشوه نوحضورﷺدرې ځله قسم اوخوړواووې فرمائيل چه ددې نه مرادسندرې اوسازونه دی.هم دغه قول دحضرت ابن عباس ؓ ،جابرؓ،سعيدبن جبير،مجاهد،مکحول،عمروبن شعيب، علی ابن هذيمه رحمة الله عليهم دې. امام حسن بصریm فرمائی چه داايت دسندرو او سازونوپه باره کښې نازل شوې دې.حضرت قتاده ؓ فرمائی چه ددې مرادصرف هغه نه دی چه په دې لهولعب کښې پيسې خرچ کوی دلته داخستلو نه مرادخوښول اومحبت ورسره ساتل دی.دانسان دپاره هم دغه ګمراهی کافی ده چه دباطل خبره په حق باندې خوښه کړی.اودنقصان څيزدنفعې په څيزباندې مقدم کړی.يوقول داهم دې چه دلغوخبرې اخستلونه مرادسندرغاړو وينځو اخستل دی.چنانچه په ابن ابی حاتم وغيره کښې درسول اللهﷺدافرمان دې چه دګانې وئيونکواخستل اوخرڅول حلال نه دی.اوددې دقيمت خوراك حرام دې.هم ددوی په باره کښې داايت نازل شوې دې.امام ترمذی هم داحديث راوړې دې اودې ته ئې غريب وئيلې دې،اوددې يوراوی علی بن يزيدته ضعيف وئيلې دی.زه وائيم چه په خپله علی بن يزيد ،دهغه استاذان اودهغه ټول شاګردان ضعيف دی.والله اعلم.دضحاك m قول دې چه ددې مرادشرك دې.دامام ابن جريرفيصله داده چه هره هغه خبره چه دکلام الله اودشرع داتباع نه دې منع کړی هغه ددې ايت په حکم کښې داخل نه دې.

قوله‌تعالی:: وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا

غرض ددې نه داسلام اواواهل اسلام مخالفت دې. په يوقرات کښې (ليضل)دې نولام به لام عاقبت وی،يالام تعليل به وی.يعنی امرتقديری به دې کارګزارئ سره خامخاکيږی.داسې خلق دالله تعالی لارې لره ټوقې خندا جوړه کړی.اودالله تعالی ايتونوپورې هم ټوقې کوی،اوس ددوی انجام هم واورئ چه څنګه دوی دالله تعالی لار،دالله تعالی کتاب،پورې ټوقې مسخرې اوسپکاوې کړې وی دقيامت په

ورځ به ددوی سپکاوی اوکړی شی. اوپه خطرناکو عذابونو کښې به ذلیل اورسواکړی شی. بیابیان کیږی چه دابدنصیبه چه په سندرو او سازونو او لوبو تهوقوب اندې مئین دې. دقران دایتونونه تختی اودهغې نه غوړونه کانړه کړې، دې داپه دهٔ ښه نه لګی، اوری ئې خوهیڅ توجونه ورکوی، بلکه ددې اوریدل پرې ښه نه لګی، هیڅ مزه نه ورکوی، هغه دافضول کارګنړی، چونکه دهغهٔ په زړهٔ کښې ددې هیڅ اهمیت اوعزت نشته نوددې وجې نه هغه ددې نه څه نفع نه شی حاصلولې، هغه ددې نه محض بې پرواه دې. خیردلته دالله تعالی په ایتونوباندې زړهٔ تنګې کیږی، نودقیامت په ورځ به هم هغه عذابونه وی چه ډیربه پرې تنګ شی. دلته قرانی ایتونواوریدوسره ورته خفګان وی هلته به تکلیف رسونکی عذابونه خامخاتیروی.

	اِنَّ الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا
	بیشکه هغه کسان	چی ایمان راوړی
	بیشکه څوک چې ایمان راوړی	

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	لَهُمْ	جَنّٰتُ	النَّعِيْمِ ۙ۸	خٰلِدِيْنَ
اوعملونه اوکړی نیک	دی دهغوئ دپاره	جنتونه	دنعمتونو	همیشه به وی هغوئ
اودنیکۍ کارونه کوی	هغوئ لره د نعمتونو باغونه تیاردی			چې همیشه به په کښې

فِيْهَا ؕ	وَعْدَ اللّٰهِ	حَقًّا ؕ	وَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الْحَكِيْمُ ۹
په هغې کښې	دا وعده دالله ده	حقه (پخه)	او هغه	غالب دې	دحکمت خاوند دې
(خوشحاله) اوسیږی	دا دالله ﷻ پخه وعده ده		او هغه زبردست اوصاحب د حکمت دې		

قوله تعالیٰ: اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

قران منونکی دپاره زیر:- دنیکانوخلقوانجام بیانیږی چه چاپه الله تعالی باندې ایمان راوړو ، رسول اللهﷺ ئې منلو، دشریعت لاندې ئې نیک کارونه کول، دهغوی دپاره جنتونه دی. چه په کښې قسما قسم نعمتونه، خونده ورخوراکونه، بهترینې جامې، ښه ښه سورلۍ، پاکیزه اونورانی مخونووالا ښیبیانې دی. هلته دوی لره اودې نعمتونولره همیش والې دې کله زوال نشته، نه خوبه دوی مړهٔ کیږی اونه به دا نعمتونه فناکیږی اونه به کمیږی، اونه به خرابیږی. داخامخاویقیناً کیدونکی دی. ځکه چه الله تعالی فرمائیلې دی اودالله تعالی خبرې بدلیږی نهٔ، اودهغهٔ وعدې ماتیږی نهٔ. هغه کریم دې، منان دې، محسن دې، منعم دې، څه چه غواړی کولې شی. په هرڅیزباندې قادردې، عزیزدی. هرڅه دهغهٔ په قبضه کښې دی. حکیم دی، هیڅ کار، هیڅ خبره ئې دحکمت نه خالی نه ده. هغه قران حکیم لره دمومنانودپاره هادی او شافی جوړکړې دې. اودبې ایمانوپه غوړونوباندې بوج دې. اوپه سترګوکښې ئې ړوندوالې دې. په بل ایت کښې دی (وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ) یعنی کوم قران چه مونږ نازل کړې دې هغه د مومنانو دپاره شفاء اورحمت دې. اوظالمان خوپه نقصان کښې زیاتیږی.

خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ	بِغَيْرِ عَمَدٍ	تَرَوْنَهَا	وَاَلْقٰى
هغه پیدا کړل	اسمانونه	بې دستنونه	چې تاسو وینئ هغه	اواوغورزول هغه
هغه اسمانونه بې د ستنو اودرولی دی		چې تاسو پخپله وینئ		او په زمکه ئې د

فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا

په زمکه کښې | غرونه | چې اونهٔ خوزېږي | په تاسو | او خوراه کړل هغه | په دې کښې |

غرونو میخونه لګولي دي | چې په تاسو نه جړقیږي | اوهر قسم ځناور ئې په کښې

مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا

هر قسم ګرزنده ځناور | او نازلې کړې مونږه | داسمان نه اوبه | پس زرغون کړل مونږه |

خواره کړي دي | .... او مونږ د اسمان نه اوبه راوورولې | او په زمکه کښې مو

فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَأَرُونِي

په هغې کښې | دهر قسم (څیزونو) | ښوښونه | دا پیداوښت دالله دې | پس اوښایئ ماته |

هر قسم ښه څیزونه رازرغون کړي دي | دا خو دالله ﷻ جوړ کړي څیزونه شول

مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ

چې کوم څېز | پیدا کړي دي | هغه کسانو | چې سوا دهغه نه دي | بلکه | دا ظالمان | په ګمراهئ |

نو دالله ﷻ نه سوا دوی (د دوی خدایانو) څه پیدا کړي دي | حقیقت دا ددې چې داخلق په ښکاره

مُبِينٍ ﴿١١﴾

ښکاره کښې دی |

ګمراهئ کښې دی |

قوله‌تعالی:: خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

دزمکې اواسمان خالق الله تعالی دې:- الله سبحانه وتعالی دخپل قدرت کامله بیان فرمائی چه دزمکې اواسمان اودټولومخلوقاتوخالق صرف هم هغه دې.اسمان هغهٔ بې ستنواوچت کړې دې.اوپه واقعی کښې هم هیڅ ستنه نشته.ګودحضرت مجاهد m داهم قول دې چه ستنې مونږ ته په نظرنه راخی.ددې مسئلې پوره فیصله مادسوره مائدې په تفسیرکښې لیکلې ده.ددې وجې نه دلته ددوباره وئیلو ضرورت نشته.دزمکې دمضبوطتیادپاره اودخوزیدونه دبچ کیدودپاره هغهٔ په دې باندې د غرونو میخونه ټک وهلی دی.چه هغه تاسودزلزلې اوخوزیدونه بچ کړی.هم دغه شان قسماقسم اومختلف ساه لرونکی دې خالق حقیقی پیداکړی دی.چه ترننه پورې چادهغې شماراونه کړې شو.خپل خان خالق او خلاق بیانولونه پس اوس رازق اورزاق کیدل بیان فرمائی چه ددې اسمان نه ئې باران اوورولواویه زمکه باندې ئې قسماقسم پیداوارزرغون کړل چه په لیدوکښې خوش نما،په خوراك کښې بې ضرره ، په نفع کښې ډیربهتر،دشعبی قول دې چه انسان هم دزمکې پیداواردې.جنتیان کریم دی او دوزخیان لینم دی.دالله تعالی داټول مخلوق خوستاسویه وړاندې دې.اوس دچاچه تاسودهغهٔ نه علاوه عبادت کوئ لږ شان اووایئ چه دهغوی مخلوق چرته دې؟چه نشته،نوهغوی خالق نه دی.اوکله چه خالق نه دی نومعبودان هم نه دی.بیادهغوی عبادت سخت ظلم اوبالکل بې انصافی ده.بې شکه دالله تعالی سره شریك ګرځونکې نه زیات ړوند ،کونړ،اوبې عقله،بې علمه،اوبې وقوف به نورڅوك وی؟

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ۚ

| او ورکړې وۀ مونږ | لقمان ته | حکمت | چې شکر کوه | الله لره |

| او بیشکه مونږ لقمان ته اوهوښیارتیا ورکړې وه | او اوموویل) چې دالله شکر کوه

وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ

او څوک چې شکر اوباسی | پس بیشکه هغه شکر اوباسی | دپاره دخان خپل | او چاچې کفر اوکړو |

او څوک چې شکر کوی | نو دخپل ځان دفائدې دپاره ئې دې| اوڅوک چې ناشکری کوی نو

فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ۝١٢

پس بیشکه الله | محتاجه نه دې | ستائیلې شوې دې |

الله ﷻ بې نیازه دې |ستائیلې شوې دې|

قوله تعالی:: وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ

ایاحضرت لقمان نبی وو:: پدې کښې دبزرګانواختلاف دې چه ایاحضرت لقمان نبی وو یانهٔ؟ اکثر حضرات فرمائی چه دې نبی نه وو، پرهیزګارولی اوالله تعالی خوښ بزرګ بنده وو. دحضرت ابن عباس رضی الله عنه روایت دې چه دې حبشی غلام وو. اوترکان وو. دحضرت جابر رضی الله عنه چه کله سوال اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه حضرت لقمان دلنډقدوالا اولوړې پوزې والا دغټوشونډووالا وو. سعیدبن مسیب فرمائی چه دې دمصراوسیدونکی حبشی وو. حکمت دوی ته ورکړې شوې وو. خونبوت ورته ملاوشوې نه وو. دوی یوځل دتوررنګ یوحبشی غلام ته اوفرمائیل چه دخپل رنګ په وجه خپل ځان دچانه کم مه ګڼړه درې کسان چه دټولوخلقونه ښه وو، ددریوواړورنګ توروو. حضرت بلال رضی الله عنه چه دحضور ﷺ درسالت غلام وو. حضرت مهجع رضی الله عنه چه دجناب فاروق اعظم رضی الله عنه غلام وو. اوحضرت لقمان چه دحبشې نه به وو.

دحضرت خالدربعی قول دې چه حضرت لقمان کوم حبشی ترکان وو یوه ورځ ده ته خپل مالك اووئیل چه بزه ذبح کړه. اوددې دوه بهترینې اوښې دغوښې ټوټې ماته راوړه. دهٔ زړهٔ اوژبه ورووړه. څو ورځې پس دهغهٔ مالك بیاورته هم دغه حکم ورکړو. چه نن ددې په ټوله غوښه کښې چه کومه بدترینه اوخبیثه ټکړه وی هغه راوړه. دوی نن هم هغه دوه څیزونه ورووړل. مالك ترې تپوس اوکړوچه څه وجه ده چه کله مې درنه بهترینې ټوټې اوغوښتې نوهم دغه دې راوړې، اوکله چه مې درنه بدترینې اوغوښتې نوهم دې دغه راوړې. داڅه خبره ده؟ دوی ورته اوفرمائیل چه کله دا ښه وی نوددې نه بهترینه حصه بله په بدن کښې نشته. اوکله چه دابدې شی نوبیاد ټولونه بدترې هم دادی. دحضرت مجاهدقول دې چه حضرت لقمان نبی نه وو. نیك بنده وو. دتوررنګ غلام وو. دغټوغټوشونډووالا اودغټوغټوخپووالا وو. دبل بزرګ نه هم دغسې روایت دې چه په بنی اسرائیلوکښې قاضی وو. بل قول دې چه دوی دحضرت داود علیه السلام په زمانه کښې وو. یوځل دی په یومجلس کښې وعظ فرمائیلوچه یوشپونکی اولیدو نووې وئیل چه هغه نه ئې چه ماسره به دې په فلانی ځائې کښې بزې سرولې؟ دوی ورته اوفرمائیل چه زهٔ هم هغه یم. هغهٔ ورته اووئیل چه بیاتاته دامرتبه څنګه ملاوشوه؟ وې فرمائیل دربښتیاووئیلوپه وجه، اوبې فائدې کارونوپریښودوپه وجه. غرض داچه هم داقسمه آثار دی چه دوی نبی نه وو. لیکن په دې کښې هم ددوی غلام کیدل بیان شوی دی. چه ثبوت دې ددې کارچه دې نبی نه وو. ځکه چه غلامی دنبوت خلاف ده. انبیاء علیهم السلام به داوچت نسب والا اوداعلی خاندانونووالا وو.

د جمهورو قول دادې چې نبی نه وو:: ددې وجې نه دجمهوروبزرګانوقو ل دې چه حضرت لقمان نبی نه وو. اوحضرت عکرمه رضی الله عنه مروی دی چه دې نبی وو. لیکن هم هله چه دسندنه ثابت شی. لیکن ددهٔ په سند کښې جابربن یزیدجعفی دې چه ضعیف دې. والله اعلم. وائی چه حضرت لقمان حکیم ته یوکس اووئیل چه تهٔ دنبی حسحاس غلام نه ئې؟ دوی ورته اوفرمائیل یم. هغهٔ ورته اووئیل چه تهٔ شپونکې نه ئې؟ دوی ورته اوفرمائیل چه اوزه یم. وې وئیل تهٔ دتوررنګ والا نه ئې؟ دوی ورته اوفرمائیل ظاهره ده زهٔ

دتوررنګ والا یم.ته راته اووائیه ته دڅه تپوس کول غواړې؟هغه ورته اووئیل چه هم دغه چه بیاڅه وجه ده چه ستامجلس ډک وی خلق ستادروازې ته راځی،اوستاخبرې په شوق سره اوری؟دوی ورته اوفرمائیل چه واوره روره کومې خبرې چه زه تاته کوم په هغې عمل اوکړه نوته به هم زماپشان شې.سترګې دحراموڅیزونونه بندې کړه.ژبه دبې هوده خبرونه منع کړه.حلال مال خوره،دشرمګاه حفاظت کوه،په ژبه رښتونې خبرې کوه،وعده پوره کوه،دمیلمه عزت کوه،دګاونډی خیال ساته،بې فائدې کارونه پریږده، هم ددې خبروپه وجه ماته بزرګی ملاوشوې ده.

حضرت ابوالدرداءؓفرمائی چه حضرت لقمان دڅه لویې کورنۍ والا مالداراوزیات خاندان والا نه وو.خوپه هغه کښې ډیرښه ښه عادتونه وو.هغه خوش اخلاقه،خاموش،غوراوفکرکونکې د ژور نظر والا، دورځې نه اوده کیدونکې وو،دخلقوپه وړاندې به ئې لاړې نه توکلې اونه به ئې دخلقوپه وړاندې متیازې غسل وغیره کول،دفضول کارونونه به لرې لرې اوسیدو،خندل به ئې نه اوکوم کاربه ئې چه کولودحکمت نه به خالی نه وو.کوم وخت کښې چه دده اولادمړ شوده بالکل اونه ژړل.هغه به بادشاهانواوامیرانوته څکه ورتلوچه غوراوفکراوعبرت نصیحت حاصل کړی.هم ددې په وجه دوی ته بزرګی ملاوشوه،دحضرت قتادهؓ نه یوعجیبه روایت نقل دې چه ده ته په نبوت اوحکمت قبلولوکښې اختیارورکړې شونودوی حکمت قبول کړو.شپه په شپه په ده حکمت راووریده،اودده په رګ رګ کښې حکمت ډک کړې شو.سحرددهٔ خبرې اوعادتونه ټول حکیمانه شو.ددوی نه سوال اوشوچه تاسودنبوت په مقابله کښې حکمت څنګه اختیارکړو؟دوی جواب ورکړوچه که الله تعالی زه نبی جوړکړې وې نوهغه بله خبره وه ممکنه وه چه منصب نبوت پوره کړې وې.خوچه کله ماته اختیارراکړې شونوزه اووریدم چه چرته داسې اونه شی چه زه دنبوت بوج اوچت نه کړې شم.ددې وجې نه ماحکمت خوښ کړو.ددې روایت یوراوی سعیدبن بشیردې په چاکښې چه ضعف دې،فالله اعلم.

دلقمان حکمت څۀ وو؟:: حضرت قتادهؓددې ایت په تفسیرکښې فرمائی چه دحکمت نه مراداسلام پوهه ده.حضرت لقمان نبی نه وو،نه په هغه وحی راتله،پس مرادترې پوهه،علم اوعبرت دې.مونږ هغه ته خپل شکراداکولوحکم فرمائیلې وو،چه ماتاته کوم عقل اوعلم درکړې دې اوپه نورومې درته کومه بزرګی درکړې ده،په دې ته زما شکر اداکړه، شکر ګزار په ماڅه احسان نه کوی بلکه خپل ځان سره ښیګړه کوی،څنګه چه په بل روایت کښې دی ﴿ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴾ نیکۍ والا دخپل ځان دپاره ښیګړې تیاروی،دلته فرمان دې چه که څوک ناشکری اوکړی نوالله تعالی ته دهغې ناشکرۍ څه ضررنه رسی،هغه دخپلوبندګانونه بې پرواه دې ټول دهغه محتاج دی اوهغه دټولونه بې نیاز دې.که دټولې زمکې والا کافرشی نودهغه څه کولې نه شی هغه دټولونه غنی دې اودهغه نه سواڅوک معبودنشته،مونږ دهغه نه علاوه دبل عبادت نه کوو

وَإِذْ	قَالَ	لُقْمَٰنُ	لِابْنِهِ
او كله چي	اووئيل	لقمان	خوئ خپل ته

او څه وخت چې لقمان خپل ځوئې ته دنصیحت په طور اووئیل

وَهُوَ	يَعِظُهُ	يَٰبُنَيَّ	لَا تُشْرِكْ	بِاللَّهِ	إِنَّ الشِّرْكَ	
او هغه	نصيحت كوؤ هغه ته	اے ځويه	شريك مه پيدا كوه	د الله سره	بيشكه شرك	

چې ائې زما ځویه ته دالله ﷻ سره شریک مه جوړوه | .... بیشکه شرک ډیر

لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ۝ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۚ

خامخا ظلم دې | لوئ | اووصيت (حکم) کړې دې مونږه | انسان ته | دمور اوپلار دهغه سره (په نيکئ کولو)

لوئې ظلم دې | اومونږ انسان ته دمور پلار سره د نيکئ ډير تاکيد کړې دې | (څکه چې)

حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَّفِصٰلُهٗ

بار کړې گورزوئ ده لره | مور ددهٔ | دکمزورئ سره | دپاسه دکمزورى | او پريکول ددهٔ دتى نه |

مور د ډيرې کمزورئې په حالت کښې په خيټه کښې سنبال اوساتلو اوبيا په دوه کاله کښې ئې دتى

فِيْ عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ۭ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ۝

په دوه کاله کښې دی | چې شکر اوباسه | زما | او دمور اوپلار ستا | خاص ماته دی راتلل ستاسو

نه پرې کړو | نو بنده ته زما هم اودمورپلار هم شکر کوه | او ماته به (دحساب دپاره) راپيش کيږې

وَاِنْ جَاهَدٰكَ عَلٰٓى اَنْ تُشْرِكَ بِيْ مَا

او که زرو اولگوئ دې دواړو په تا | په دې خبره چې ته شريك جوړ کړه | زما سره | هغه |

اوکه چرې دوئ دواړه درباندې زور واچوى | چې ته ماسره بغير د څه دليل نه څوک شريک اومنه

لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۙ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا

چې نه وی تالره | په هغې علم | پس خبره مهٔ منه دهغوئ دواړو | او ملگرتيا کوه دهغوئ سره |

......نو ته د هغوئ خبره مه منه | او په دنيا کښې هغوئ سره ښه سلوک کوه

فِي الدُّنْيَا مَعْرُوْفًا ۡ وَّاتَّبِعْ سَبِيْلَ مَنْ اَنَابَ اِلَيَّ ۚ

په دنيا کښې | نيکه | او پيروی کوه | دلارې | دهغه چا | چې رجوع ئې کړې ده | ماته |

اود هغه چا په لاره روان اوسيږه | چې ماته رجوع کوی ....

ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ

بيا خاص ماته دی | راتلل ستاسو | پس زهٔ به خبرکړم تاسو | په هغه عملونو | چې وئ تاسو |

بيا ستاسو ټولو ماته واپس راتلل دی | نو زهٔ به ستاسو دعملونو نه تاسو خبر کړم

تَعْمَلُوْنَ۝

چې کول به مو |

قوله تعالى:: وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ

دحضرت لقمان خپل ځوي ته نصيحت:- حضرت لقمان چه خپل ځوی ته کوم نصيحت اووصيت کړې وو د هغې بيان کيږی.دې لقمان بن عنقاء بن سدون وو.ددهٔ دځوی نوم دسهيلی دبيان مطابق ثاران وو.الله تعالى ددهٔ ذکرپه ښه والی سره کړې دې.اوفرمائيلې ئې دی چه ده ته حکمت ورکړې شوې وو.دهٔ چه کوم بهترين وعظ خپل ځوی ته کړې وواودفائدې والا،ضروری،اوښه نصيحتونه ئې هغهٔ ته کړې وودهغې ذکر کيږی.ظاهره ده چه انسان ته داولادنه زيات خوږ څيزبل څه نه وی،اوانسان خپل بهترين اوقيمتی څيزونه خپل اولادته ورکول غواړی.

اول نصيحت. شرک مه کوه:: نودټولونه مخکښې ئې ورته دانصيحت اوکړوچه صرف دالله تعالى عبادت

كوه،اودهغه سره څوك شريك مه ګرځوه،يادساته چه ددې نه زياته دبې حيايۍ اوبد كاربل هيڅ نه دی.
د حضرت عبدالله نه په صحيح بخاری كښې روايت دې چه كله ايت﴿ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ الخ..نازل شونودرسول اللهﷺ په اصحابوباندې ډيره سخته راغله،اوهغوی حضوراكرمﷺ ته عرض اوكړو چه يارسول اللهﷺ! مونږ كښې هغه څوك دې چاچه هيڅ ګناه هډوكړې نه وی؟ او په آيت مبارك كښې دی چې چا ايمان دظلم سره يوځائې نه كړو نو هم هغه په امن او په نيغه لار باندې.نو حضورﷺ اوفرمائيل چه دظلم نه مرادعامه ګناه نه ده.بلكه دظلم نه مراد هغه ظلم دې كوم چه حضرت لقمان خپل ځوی ته نصيحت كولو كښې فرمائيلې ووچه بچيه دالله تعالی سره څوك شريك مه ګرځوه داډيرلوې ظلم دی.

دويم وصيت مور پلار سره ښه سلوك كوه:: د دې اولنی نصيحت نه پس حضرت لقمان دويم وصيت كوی اوهغه هم ددرجې اوتاكيدپه لحاظ سره واقعی داسې دې چه ددې اولنی وصيت سره يوځائې كړې شی،يعنی دموروپلارسره سلوك اواحسان كول،دجناب باری تعالی فرمان دې ﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا﴾.يعنی ستارب دافيصله كړې ده چه دهغه نه علاوه تاسودبل چاعبادت مه كوئ اودموروپلارسره احسان اوښه سلوك كوئ.

په قران كريم كښې ددوې دواړوځيزونوبيان عموماً يوځائې دې.دلته هم دغه شان دې.(**وهن**)معنی مشقت،تكليف،ضعف،وغيره ده.يوتكليف خودحمل وی،كوم چه موربرداشت كوی،دحمل تكليف اوددهرچاته معلوم دې.بيادوؤكالوپورې ورته پۍ وركوی،اودهغه په پرورش كښې لګياوی،چنانچه په بل ايت كښې دی﴿ وَالْوَالِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ﴾ الخ يعنی كوم خلق چه خپل اولادته پوره پوره پۍ وركول غواړی نودهغوی دپاره انتهائی ميعاددادې چه ميانډې دې كامل دوه كالوپورې دغه ماشومانوته خپل پۍ وركوی.

چونكه په يوبل ايت كښې فرمائيلی شوی دی﴿ وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا﴾ يعنی دحمل ميعاد او د پيوپرېښودو ټول دريرش مياشتې دی.نوځكه حضرت ابن عباسؓ اولويولويواماماتواستدلال كړې دې چه دحمل دكم نه كم موده شپږ مياشتې ده.دموردا تكليف داولادپه وړاندې ددې وجې نه ظاهرولې شی چه اولاددخپلې موردامهربانی اووينی اوشكرګزاری ،احسان اواطاعت كوی.په بل ايت كښې فرمان عالی شان دې ﴿ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا﴾ مونږ ته دعا غواړه اووايه چه زمارښتونې پروردګاره !زماپه موروپلارباندې داسې رحم اوكرم اوكړه څنګه چه په ماپه ماشوم توب كښې هغوی رحم كرم كولو،دلته ئې اوفرمائيل چه دخپل موروپلاراحسان منداوسه، واوره چه اخری راتګ خوهم زماطرف ته دې،كه زماداخبره دې اومنله نوپوره جزابه دركړم.

نبی كريمﷺ چې كله معاذؓ امير جوړولو نو هم دغه حكم يې ورته كړې وو:: په ابن ابی حاتم كښې دی چه كله حضرت معاذؓ رسول اللهﷺ خپل اميرجوړكړواووې ليږلونودوی چه هلته اورسيدل نودټولونه مخكښې ئې په ولاړه خطبه اولوسته،چه په هغې كښې دالله تعالی دحمدوثناء نه پس اوفرمائيل ،زه تاسو ته درسول اللهﷺ دطرف نه راليږلې شوې يم سره ددې پيغام چه تاسوټول ديوالله عبادت كوئ،اودهغه سره څوك مه شريكوئ،زماخبرې منئ،زه به ستاسوپه خيرخواهئ كښې هيڅ كوتاهی نه كومه.ټولولره واپس دالله تعالی طرف ته تګ دې.پس ياخوبه جنت مكان شی اويا جهنم به داوسيدوځائې وی.بيابه دهلته نه راوځئ اونه به مرګ راځی،بيافرمائی چه ستاسوموروپلارتاسوته ددين اسلام نه علاوه دبل دين دقبلولودپاره اووائی اګركه هغوی خپل ټول طاقت خرچ كړی خبردار، تاسودهغوی خبره مه منئ اوزماسره څوك مه شريكوئ،خوددې هم دامطلب نه دې چه دهغوی سره احسان اوښه سلوك كول پريږدئ،ستاسوپه ذمه دنياوی حقونه دی هغه پوره كوئ.داسې خبرې دهغوی مه منئ بلكه دهغوی تابعداری كوئ چه زماطرف ته رجوع كوی.واورئ تاسوټول به يوه ورځ واپس زماپه وړاندې راتلونكی

نې په هغه ورځ به زۀ تاسو ته ستاسو د ټولو اعمالو خبر درکړم.

د (فَلَا تُطِعۡهُمَا) **شانه نزول:** دطبراني په کتاب العشرة کښې دي چه حضرت سعدبن مالك ﷺ فرمائي چه دا ايت زما په باره کښې نازل شوې دې.ما به دخپل مورپلار ډيرزيات خدمت کولو.اودهغوی پوره پوره اطاعت ګزاروم.کله چه ماته الله تعالى داسلام طرف ته هدايت راکړو،نوزما مورزمانه ډيره زياته خفه شوه اووې وئيل چه خويه،دانوې دين تادکومې نه راوويستۀ.واوره زۀ تاته حکم درکوم چه ددې دين نه لاس اوباسه ګنې زۀ به نه خوراك کوم اونه څښاك،اوهم دغسې اوږې به مړه شم.مااسلام پرينښوده، او زما مورخوراك څښاك بندکړو،اودځلوروا ړوطرفونو به ماپسې اوازونه شوچه دې دخپلې مور قاتل دې. زما زړۀ ډيرزيات تنګ شواوخپلې مورته مې باربار اووئيل.خوشامندئ مې اوکړې،پوهه مې کړه،چه د الله دپاره دخپل ضدنه واوړه،داخونا ممکنه ده چه زۀ دا رښتونې دين پريږدم.په دې بحث اوتکرار کښې زما په مور درې ورځې لوږه تنده تيره شوه،اودهغې حالت ډيرزيات خراب شو.نوزۀ هغې ته ورغلم اوما ورته اووئيل چه زما مورې ،زما ښې مورې واوره!تۀ ماته دخپل ځان ته زياته ګرانه نې،خوماته دخپل دين نه زياته ګرانه نه نې،والله ستا يونه که سل ساه ګانې شی اوپه دې لوږه تنده کښې يوه په يوه ټولې اوځي،نوهم به زه خپل رښتونې دين پرينږدمه،پرينږدمه.اوس زما مورمايوسه شوه اوخوراك څښاك کول ئې شروع کړل.

يٰبُنَيَّ | اِنَّهَآ | اِنۡ تَكُ | مِثۡقَالَ حَبَّةٍ | مِّنۡ خَرۡدَلٍ
| اے ځويه | بيشکه چې يو څيز | که وی | په قدر ددانې | داوړی |
(لقمان اووئيل) که يو عمل د اوړی د دانې هومره وړوکې وی | بيا هغه په يو کاڼړی کښې

فَتَكُنۡ | فِيۡ صَخۡرَةٍ | اَوۡ فِي السَّمٰوٰتِ | اَوۡ فِي الۡاَرۡضِ | يَاۡتِ | بِهَا اللّٰهُ ؕ
پس وی هغه | په يو ګوټ کښې | ايا وی په اسمانونو کښې | يا وی په زمکه کښې | رابه ولی | هغه الله
دننه پټ پروت وی ايا په اسمانونو کښې ايا په زمکه کښې دننه پټ وی | نو الله ﷻ به ئې راحاضر کړی

اِنَّ اللّٰهَ | لَطِيۡفٌ | خَبِيۡرٌ ﴿۱۶﴾ | يٰبُنَيَّ | اَقِمِ الصَّلٰوةَ | وَاۡمُرۡ
بيشکه الله | باريك ليدونکې | او ښه خبردار دې | اے ځويه | قائم کړه مونځ | او حکم کوه |
بيشکه الله ﷻ ډير باريک بين او باخبره دې | ائې زما ځويه ! مونځ کوه اوخلقو ته

بِالۡمَعۡرُوۡفِ | وَانۡهَ | عَنِ الۡمُنۡكَرِ | وَاصۡبِرۡ | عَلٰى مَآ | اَصَابَكَ ؕ
په نيکئ سره | او منع کوه | دبدئ نه | او صبر کوه | په هغه مصيبت | چې اورسی تاته |
دنيکئ حکم ورکوه | اودبدئ نه خلق منع کوه | اوچې کوم مصيبت درباندې راشی انو په هغې صبر کوه

اِنَّ ذٰلِكَ | مِنۡ عَزۡمِ الۡاُمُوۡرِ ﴿۱۷﴾ | وَلَا تُصَعِّرۡ خَدَّكَ | لِلنَّاسِ | وَلَا تَمۡشِ
بيشکه دا کار | دلوړو کارونو نه دې | اومۀ اړوه مخ خپل | دخلقو نه | او مۀ ګرزه |
بيشکه دا ډير دهمت کار دې | او خلقو ته خپل مخ مه ګونجې کوه | اوپه زمکه باندې په تکبر سره

فِي الۡاَرۡضِ | مَرَحًا ؕ | اِنَّ اللّٰهَ | لَا يُحِبُّ | كُلَّ مُخۡتَالٍ | فَخُوۡرٍ ﴿۱۸﴾
په زمکه کښې | په غرور سره | بيشکه الله | نه خوښوئ | هر غاوره | فخرکونکې |
مه ګرځه الله ﷻ غاوره فخر کونکی خلق نه خوښوی ....

وَاقْصِدْ	فِيْ مَشْيِكَ	وَاغْضُضْ	مِنْ صَوْتِكَ ط	اِنَّ	اَنْكَرَ		
او میانه روی کوه	په تلو خپلو کښې	او ښکته ساته	آواز خپل	بیشکه	ډیر ناکاره		
او په خپل تګ کښې اعتدال ساته |او په خپل آواز کښې نرمی کوه | ....بیشکه په							
الْاَصْوَاتِ	لَصَوْتُ	الْحَمِيْرِ ع ⑲					
دآوازونونه	خامخا آواز	دخرونو دې					
آوازونو کښې خراب آواز دخر دې|							

قوله‌تعالى:: يٰبُنَيَّ اِنَّهَاۤ اِنْ تَكُ

دایمان نه ډک دریم نصیحت:-دحضرت لقمان دانورنصیحتونه دی.چونکه ټول دحکمتونونه ډک دی، نو قران ئې باربار‌بیانوی چه په دې عمل اوکړی.فرمائی چه بدی،خطا،ظلم،که داوری ددانې برابرهم وی،خواه که هرڅومره پټ وی،دقیامت په ورځ به الله تعالی هغه پیش کړی.په میزان کښې به کیښودې شی،اوبدله ئې ورکړې شی.په نیك کاربانډې جزااوپه بدکاربانډې سزا.څنګه چه فرمان دې﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ ﴾ الخ...یعنی دقیامت په ورځ به دعدل تله کیښودې شی اوهریوته به بدله ورکوی. هیڅ ظلم به نه کیږی.په بل ایت کښې دی چه ذره برابرنیکی او ذره برابربدی به هریوکس اووینی.خواه که هغه نیکی یابدی چرته په کورکښې،مانړئ کښې،قلعه کښې،دکانړی په سوری کښې،داسمانونویه ګوټونوکښې،دزمکې دلاندې،چرته چه هم وی دالله تعالی نه پټه نه ده.هغه به مخامخ پیش کړی،هغه ډیردباریك علم والا دې.دوړوکې نه وړوکې څیزهم په هغه بانډې ظاهردې.په توره شپه کښې که یومیږې روان وی نودهغه دخپوداوازهم هغه ته پته لګی.بعضوداهم جائزبخې دې چه(انها)کښې ضمیردشان اودقصې دې.اوهم په دې وجه هغوی(مثقال)په لام بانډې پیش وئیل جائزکړی دی.خواولنې خبره زیاته بهتره ده.بعضې وائی (صخرة)نه مرادکانړې دې.چه داوُوه واړوزمکولاندې دې.ددې بعضې سندونه هم سدی ذکرکړی دی که صحیح ثابت شی.دبعضې صحابه کرامونه خودامروی دی.والله اعلم.ډیره ممکنه چه داهم دبنی اسرائیلونه نقل وی خودهغوی دکتابونوهیڅ خبره به مونږ نه ربښتیاګنړواونه ددروغو.په ظاهره معلومیږی چه دوری ددانې برابرهم کوم عمل سپك وی،اوداسې پټ وی چه په کانړی کښې دننه وی.څنګه چه دمسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺفرمائی چه په تاسوکښې که یوکس څه عمل اوکړی اودیوکانړی دسوری دننه وی اوهلته ځوك وی هم نه،نه دروازه،نه کړکئ ،نه څه سورې،نوهم به الله تعالی هغه په خلقوبانډې ظاهرکړی.خواه که هرعمل وی نیك یابد.

څلورم نصیحت(اَقِمِ الصَّلٰوةَ):: بیافرمائی چه څویه دمونځ خیال ساته.ددې دفرائضو،ددې دواجباتو، ارکانو اوقاتووغیره پوره پوره حفاظت کوه.دخپل وس مطابق دالله تعالی دخبروتبلیغ په خپلو اوپردو کښې کوه. د ښو خبرو د کولو دپاره اودخرابوکارونونه بچ کیدودپاره هرچاته وایه.اوچونکه دنیکئ حکم اودبدئ نه بچ کول،هغه څیز دې چه اکثرپه خلقوبانډې بدلګی.دحق پرست انسان سره خلق دشمنی کوی.ددې وجې نه ئې ورسره اوفرمائیل چه دخلقودلاسه درته کوم تکلیف اومصیبت دراورسی په هغې صبرکوه،دالله تعالی په لاره کښې په حقیقت کښې بربنډه توره اوسیږه اودحق په لاره کښې دمصیبتونواوتکلیفونونه مه ویریږه. دا ډیر دروند اودځوانانو کاردې.

پنځم ، شپږم ، اووم نصیحت (وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ): بیافرمائی چه خپل مخ دخلقونه مه ګرځوه اوهغوی سپك مه ګنړه.یاخپل ځان دهغوی نه اوچت ګنړلوسره تکبرمه کوه.بلکه نرمی کوه،خوش خلقئ سره خلقوسره ملاویږه،په خندا کښې خبره کوه.په حدیث مبارك کښې دی چه که دخپل مسلمان رورسره ته په

رونړتندی اوخنداسره ملاوشي نوداهم ستانیکی ده.پرتوک اولنګ دکیتهونه لاندي مه ساته. دا تکبر او غرور دي.تکبراو غرور دالله تعالی سخت ناخوښه دي.حضرت لقمان هم خپل ځوی ته دتکبرنه کولو وصیت کوی.چه چرته داسي نه وی چه دالله بندګان ته سپك اوګنړې اومخ تري اوګرځوې، او د مسکینانو سره په خبرو کولو او شرمیږې. مخ چه دې ګرځولي وی اوخبرې کوې داهم په تکبرکښې داخل دی.ډیرپه اوچت اوازسره اورعب داب په اندازکښې خبرې اترې کول منع دی.(صعر)یوه بیماری ده چه داوښانوپه ستهونوباندي ظاهریږی یاپه سرکښې،چه دهغې په وجه دهغوی ستهونه کاږه شی.پس متکبرکس ئې ددغې کوږ سټ والا سړی سره مشابه کړې دې.عرب عموماً دتکبرپه موقعه باندې دصعراستعمال کوی،اودااستعمال دهغوی په شعرونوکښې هم موجوددې.

اتم نصیحت (وَلَا تُصَعِّرْ):په زمکه باندې په نازاوغرورسره مه ګرځئ،داچال دالله تعالی ناخوښه دې.الله تعالی هغه کسان نه خوښوی چه په ځان منین،تکبرکونکی،سرکش، فخر او غرور کونکی وی.په بل ایت کښې دی﴿ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴾ یعنی په زمکه په غرورسره مه ګرځه،نه ته زمکه شلولې شې اونه داسمان اوچت والی ته رسیدې شې،ددې ایت تفسیرهم هغه ځائې کښې تیرشوې دې.

مرح او تکبر څه ته وائي؟: دحضوراکرمﷺپه وړاندې یوځل د غرور ذکر راغې نوحضورﷺددې ډیرزیات مذمت اوفرمائیلو،وې فرمائیل چه په داسې خود پسندو او مغروره کسانوباندې الله تعالی غصه وی.په دې باندې یوصحابیﷺاووئیل چه یارسول اللهﷺ،زه چه کپړې وینځم اوښه سپینې شی نوهغه زماډیرې خوښیږی اوزه هغې سره خوشحالیږم.هم دغه شان په څپلئ کښې مې ښه تسمه خوښیږی.دکوړې(چابك) ښائسته غلاف مې خوښیږی.نوحضورﷺته ورته اوفرمائیل چه داتکبرنه دې.تکبرهغه ته وائې چه ته حق سپك اوګنړې اوخلق سپك ګنړې،داروایت اوطریق ډیر اوږد مروی دې.اوپه دې کښې دحضرت ثابتﷺ دانتقال اودوصیت ذکرهم دې.

لسم نصحیت(وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ):اوپه درمیانه اندازکښې تګ کوه،نه ډیره په مزه مزه اونه دنازا انداز سره، اونه ډیرزرزرپه اوږدواوږدوقدمونوسره.

یوولسم نصیحت (وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ):په خبروکښې لاپې مه کوه.اومه بې فائدې چغې سورې وهه، بد ترین اوازدخردې.چه په پوره زور بې فائدې چغې وهی.باوجوددې چه دالله تعالی په وړاندې خپله عاجزی ظاهروی.پس دې بدمثال ورکولوسره ئې پوهه کړوچه هسې چغې سورې وهل اوغصې کول حرام دی.رسول اللهﷺفرمائی چه دبدمثالونولائق مونږ نه یو،خپل ورکړې شوې څیزواپس اخستونکی داسې دې لکه سپې چه څه قې کړی اوواپس ئې اوخټې.په نسائی کښې ددې ایت په تفسیرکښې دی چه رسول اللهﷺاوفرمائیل چه کله دچرګ اذان واورئ نودالله تعالی نه دهغه فضل غواړئ اوکله چه دخراوازواورئ نودالله تعالی پناه غواړئ.ځکه چه هغه شیطان وینی،په یوروایت کښې دی چه دشپې. والله اعلم.

دحضرت لقمان نور اقوال زرین:- دحضرت لقمان دانصیحتونه ډیردنفع والا دی.ددې وجې نه قران کریم بیان فرمائیلی دی.ددوی نه نوره ډیرزیات حکیمانه خبرې اودوعظ ونصیحت کلمات مروی دی.دنمونې په طوراودستورمطابق مونږ لږ شان دلته بیانوو.

① په مسندکښې دحضورﷺدژبې مبارکې نه دحضرت لقمان داقول روایت دې چه کله الله تعالی ته یوڅیزحواله کړې شی نوالله تبارك وتعالی دهغې حفاظت کوی.

② په بل کښې ددوی نه داقول هم مروی دې چه بناوټ نه بچ شه دادتورې شپې په شان ویرونکې څیز دې.اوپه ورځ کښې دمذمت اوبدئ والا څیزدې.

④ دوی خپل خوی ته داهم فرمائیلي وو، چه حکمت سره مسکین خلق هم بادشاهان جوړشي.
⑤ ددوی فرمان دې چه کله یومجلس ته اورسې نواول داسلامي طریقې مطابق سلام کوه، بیاپه مجلس کښې یوطرف ته کښېنه، که نورخلق خبرې نه کوی نوته هم خاموش کښینه. اوکه خلق دالله تعالی ذکرکوی نوته په هغوی کښې دټولونه زیاته حصه اخستلوکوشش کوه. اوکهٔ ګپ شپ شروع کړې نوهغهٔ مجلس پریږده. روایت دې چه دوی کله خپل خوی ته نصیحت کولودپاره کښیناستونوداوری نه ډکه یوه تهیلۍ نې دځان سره کیښوده. اودهرنصیحت نه پس یوه دانه به ئې دهغې نه راویسته، تردې پورې چه تهیلۍ خالی شوه. نودوی اوفرمائیل چه څویه که دومره نصیحت ماغرته کړې وې نوهغه به هم ټوټې ټوټې شوې وو. چنانچه ددوی دځوی هم دغه شان حال شو.
د حبشیانو فضیلت:: رسول الله ﷺ فرمائی چه حبشیان ساتئ: ځکه چه په دوی کښې درې کسان دجنت سرداران دی. لقمان حکیم، نجاشي رضی الله عنه، اوبلال موذن رضی الله عنه. (دتواضع اوانکسارئ بیان) حضرت لقمان خپل خوی ته ددې نصیحت کړې وو، اوابن ابی الدنیاپه دې مسئله باندې یومستقل کتاب لیکلي دې. مونږ دهغې نه اهمې خبرې دلته ذکرکوو.
د تواضع اهمیت فضیلت:: رسول الله ﷺ فرمائی چه ببرسراودشلیدلو جامو والا چه دچالوې کورته رسیدې نه شی دالله تعالی په نزددهغوی دومره لویه مرتبه وی چه که هغوی په څه څیزباندې دالله تعالی قسم اوخوری نوالله تعالی به هغه فوری پوره کړی.په بل حدیث کښې دی.چه براء بن مالك هم دداسې کسانونه دې .یوځل حضرت عمر رضی الله عنه حضرت معاذ رضی الله عنه دحضور ﷺ دقبرپه ژړا اولیدونوتپوس ئې ترې اوکړو، نوجواب ئې ورکړوچه ددې صاحب قبر ﷺ نه یوحدیث مااوریدلی دې چه دهغې په یادولوسره ژاړم. مادحضور ﷺ نه واوریدل، فرمائیل ئې چه لږه شان ریاکاری هم شرك دې. الله تعالی هغه دوستان ساتی چه متقیان وی. کوم خلق چه په خلقوکښې پټ دی چه څه په شمارکښې نه دی که هغوی په یوه ډله کښې نه وی نوڅوك دهغوی حال تپوس نه کوی که راشی نوڅوك ئې خیال نه ساتی خوددوی زړونه دهدایت ډیوې دی هغوی دهرې تیارې نه ځان بچ کوی اورنړاحاصلوی. حضور ﷺ اکرم فرمائی چه دشلیدلو جاموخاوندان چه ذلیل شمارېږی دالله تعالی په دربارکښې داسې مقرب دی چه که په الله تعالی باندې قسم اوخوری نوالله تعالی ئې پوره کوی. الله تعالی دوی ته دنیانه ده ورکړې خوکهٔ ددوی دڅېې نه دټول جنت سوال هم اوځی نوالله تعالی ئې پوره کوی.
حضور ﷺ فرمائی چه زماپه امت کښې داسې خلق هم شته چه که په تاسوکښې دچادرته هغه خلق راشی اویودینار(اشرفی) یودرهم(روپی) بلکه یوه فلوس(پیسه)هم اوغواړی نه تاسوبه ئې ورنکړئ، خودالله تعالی هغوی داسې خوښ دی چه که هغوی دالله تعالی نه ټول جنتونه اوغواړی نوپروردګاربه هغوی ته ورکړی. او دنیا نه خوهغوی ته ورکوی اونه منع کوی. ځکه چه داځه قابل قدرڅیزنه دې. دوی په دوه خیرنوڅادروکښې اوسیږی اوکه په یوه موقعه قسم اوخوری نوچه کوم قسم هغوی اخوړوالله تعالی هغه پوره کوی.
حضورنبی اکرم ﷺ فرمائی چه په جنت کښې بادشاهان هغه خلق دی چه ګډوډاودببرویښتووالا دی. د خاورو اوشګونه ډك، که هغوی دمالدرانوکورونوته تلل اوغواړی نوهغوی ته اجازت نه ملاویږی. که هغوی په یواوچت کورکښې رشته اوغواړی نودهغهٔ ځاني لورهغوی ته نه ملاویږی. ددې مسکینانوسره د انصاف والا سلوك نه کیږی. ددوی حاجتونه اوخواهشات اومرادونه دپوره کیدونه مخکښې په خپله مړهٔ شی. او ارزوګانې ئې په زړهٔ کښې پټې پاتې شی. دقیامت په ورځ به ورته دومره نورملاوشی چه که هغه تقسیم کړې شی نودټولې دنیادپاره به کافی شی. دحضرت عبدالله بن مبارك په شعرونوکښې دی چه ډیرخلق کوم چه په دنیاکښې سپك اوذلیل ګڼړلې شی صبادقیامت په ورځ به دتخت اوتاج والا، مال

دولت والا،عزت اوجلال والا جوړشوی وی.په باغونونهرونو، او د نعمتونوراحتونوکښې به مشغول وی. رسول کریمﷺفرمائی چه دجناب باری تعالی ارشاددې،چه زمادټولونه زیات محبوب ولی هغه دې چه مومن وی،دکم مال والا،کم جانونووالا،مونځ گذار،عبادت اواطاعت گذار،په پټه اوپه ښکاره فرمانبرداره وی،په خلقوکښې دهغوی عزت اووقارنه وی،دهغوی طرف ته گوتې نه اوچتیږی،اوهغوی په دې صابره وی،بیاحضورﷺخپل لاسونه مبارك اوخنډل اووې فرمائیل چه ددې نه پس ورته مرگ راشی ،دهغهٔ میراث ډیرکم وی اوپه هغې ژړاکونکی ډیرکم وی.فرمائی چه دالله تعالی دټولونه زیات محبوب خلق غریبان دی.چه سره دخپله دینه گرځی،کوم ځائې کښې ددین دکمزورې کیدوویره وی دهغه ځائې نه اوځی،دوی به دقیامت په ورځ دحضرت عیسیؑسره جمع وی.دحضرت فضیل بن عیاضرقول دې چه ماته داخبره رارسیدلې ده چه الله تعالی به دقیامت په ورځ خپل بنده ته اوفرمائی چه ایاماپه تاباندې انعام اواکرام نه ووکړې؟ایاماتاته درکړه نه وه کړې؟ایاماستابدن پټ نه کړو؟ ایا ما دانه وکړې؟هغه نه ووکړې؟ایاخلقوتاته عزت نه وودرکړې؟وغیره،نوکه کیدې شی ترکومې پورې چه د دې سوالونوموقعه کمه ملاوشی نو ښه ده.څه فائده ده چه خلق ئې خوبئ بیان کړی؟اوکه هغوی ئې مذمت هم اوکړی نوزمونږ به څه اوکړی؟زمونږ په نزدخوهغه سړې ډیرښه دې چاته چه خلق بد وائی، اودالله تعالی په نزدښه وی.

د صحابه کرامو او علماء کرامو احوال:ابن محیرز خوبه دعاکوله چه اې الله،زماشهرت دې نه وی، خلیل بن احمد به په خپله دعاکښې ونیل چه اې الله،تهٔ ماته په خپلوسترگوکښې اوچتوالې راکړه او ما په خپل نظرکښې حقیرکړه.اودخلقوپه نظرکښې ماپه درمیانه درجه کښې اوساته. بیا" دشهرت" باب تړلو سره امام صاحب داحدیث بیان کړې دې چه دانسان دپاره دومره بدی کافی ده چه خلق دهغهٔ ددینداریٔ یادنیاداریٔ شهرت ورکړی،اودهغهٔ طرف ته گوتې اوچتیږی،اشارې شروع شی،بس په دې کښې چه راشی نوډیرخلق هلاك شی،مگرهغه څوك چه الله تعالی ئې بچ کړی.واوریٔ الله ستاسوشکلونوته نه گوری،بلکه هغه ستاسوعملونواوزړونوته گوری.دحضرت حسن هم دغه روایت مرسلاً مروی دې کله چه هغوی داروایت بیان کړو،نوچاورته اووئیل چه ستاطرف ته هم گوتې اوچتیږی،دوی ورته اوفرمائیل چه تهٔ پوهه نه شوې،دگوتې اوچتیدونه مراددینی بدعت یادنیاوی فسق اوفجوردې.

دحضرت علیؓفرمان دې چه شهرت مهٔ حاصلویٔ،خپل ځانونه مهٔ اوچتویٔ،چه په خلقوکښې موخبرې شروع شی،علم حاصل کړیٔ لیکن پټ کړیٔ،چپ اوسیٔ،چه سلامت پاتې شیٔ،نیکان خوشحاله ساتیٔ اوبدانونه نفرت کویٔ،حضرت ابراهیم ادهم فرمائی چه دشهرت غوښتونکې دالله تعالی ولی نه وی،دحضرت ایوب فرمان دې چه څوك الله تعالی دوست جوړکړی نوهغه دخلقونه خپله درجه پټوی. محمدبن علاء فرمائی چه دالله تعالی دوستان خلق خپل ځانونه نه ظاهروی.دسماك بن سلمه m قول دې چه دعام خلقوسره په ناسته پاسته اودوستانودزیاتوالی نه پرهیزکوه.حضرت ابان بن عثمان فرمائی چه کهٔ خپل دین سلامت ساتل غواړې نودخلقوسره کم جان پهچان ساته.دحضرت دابوالعالیه معمول ووچه کله دهغهٔ په مجلس کښې ددریونه زیات کسان جمع شوې دی نوهغهٔ به هغوی پریښودل اوپه خپله به لاړو.حضرت طلحهؓکله خپل خواکښې دخلقوگنړه اولیده نووې فرمائیل چه دطمع مچان اوداورپتنگان.دحضرت حنظله نه خلق گیرچاپیره ولاړوونوحضرت عمرؓخپله کوړه راوچته کړه اووې فرمائیل چه تابع ذلت اومبتوع فتنه ده.دحضرت ابن مسعودؓسره چه خلق روان شونوهغوی اوفرمائیل چه کهٔ زماپټې خبرې په تاسوښکاره شی نوپه تاسوکښې به دوه کسانو هم ماپسې شاته تگ نه خوښولو.دحمادبن زیدؓوینا ده چه کله به مونږ په مجلس کښې دچاپه خواکښې تیریدواوزمونږ سره به ایوب وو،نوخلقوبه سلام کولو،اوهغهٔ به په سختۍ سره جواب ورکولو،پس دایونعمت وو،دوی به اوږدقمیص اوغوستلو،په دې باندې ورته خلقواووئیل نودوی ورته جواب ورکړوچه په تیره شوې زمانه

کښې دادشهرت څیزوو.خواوس ددې شهرت ددې په اوچتولوکښې دې.یوځل دوی خپلې ټوپۍ په مسنون رنګ کښې رنګ کړې،څوورځې ئې په پسرکړې اوبیائې کوزې کړې اووې فرمائیل چه ما اولیدل چه عامو خلقو دانه پسرولی.دحضرت ابراهیم نحقی قول دې چه مه خوداسې لباس اچوه چه خلق درته ګوته نیسی، اونه دکمې درجې اغونده چه خلق درته په سپك نظرګوری.ثوریm فرمائی چه دعاموبزرګانوهم دغه معمول وو،چه نه خودوی ډیره قیمتی کپړه اغوسته،اونه بالکل بیکاره . د ابوقلابه خواکښې یوکس ډیرپه بهترین اوشهرت والا لباس کښې راغې نوهغوی ورته اوفرمائیل چه دې اوازکولووالا خرنه بچ شئ.حضرت حسن فرمائی چه بعضې خلقوپه زړونوکښې تکبرډك کړې دې، اوپه ظاهری لباس کښې تواضع اخیتارکړې دې.ګویاڅادریودروندستېك دی.دحضرت موسی ﷺ مقوله ده چه هغوی ﷺ بنی اسرائیلوته اوفرمائیل چه زماپه وړاندې خوددرویشانوپه جامه کښې راغلی ئې حالانکه ستاسوزړونه دلیوانوپه شان دی.واورئ جامې خواه که دبادشاه په شان واغوندئ خوزړهٔ دالله تعالی دویرې نه نرم ساتئ.(دخواخلاقوبیان)حضور ﷺ دټولونه دخواخلاقووالا وو.دحضور ﷺ نه سوال اوشو چه کوم یومومن بهتردې؟وې فرمائیل دټولونه خو اخلاقو والا. دحضور ﷺ فرمان دې چه باوجود کم اعمالوصرف دخواخلاقوپه وجه انسان دلوئې نه لوئې درجې اودجنت اعلی منزلونه حاصلوی .او باوجود دډیرونیکوصرف دبدو اخلاقوپه جه دجهنم دټولونه لاندې حصې ته لاړشی.فرمائی چه په خو اخلاقوکښې ددنیااواخرت ښیګړه ده.فرمائی چه انسان دخپلو خو اخلاقوپه وجه دشپې دقیام کونکو او ورځې روژې نیونکودرجې بیامومی.دحضوراکرم ﷺ نه سوال اوشوچه جنت ته داخلیدودپاره عام وجه څه ده؟وې فرمائیل چه دالله تعالی ویره اوداخلاقوښه والې.تپوس اوشوچه عام طورسره کوم څیزجهنم ته بوتلونکې دې؟وې فرمائیل دوه سوری څیزونه،یعنی خوله،اوشرمګاه.یوځل دیوځواعرابیانوپه دې تپوس باندې چه انسان ته دټولونه ښه عطیه څه ملاوشوې ده؟وې فرمائیل چه څوك دټولونه خو اخلاقو والا وی.فرمائی چه څنګه مجاهدڅوك چه دالله تعالی په لاره کښې جهادکوی سحرماښام ورته اجر ملاویږی هم دغه شان په ښواخلاقوباندې الله تعالی ثواب ورکوی.ارشاددې چه په تاسوکښې ماته زیات محبوب اودټولونه زیات نزدې هغه کس دې چه دټولونه ښواخلاقووالهٔ وی.زماپه نزددټولونه زیات دبغض اونفرت قابل اودټولونه زیات زمانه لرې دجنت په منزل کښې هغه دې چه بداخلاقه او بدزبانه وی.فرمائی چه کامل ایمانداردښواخلاقووالهٔ دی.چه دهریوسره په محبت اوسلوك سره ملاویږی.ارشاددې چه دچاپیدائش اواخلاق ښه دی هغه به الله تعالی دجهنم خوراك نه جوړوی .ارشاد دې چه دوه خصلتونه په مومن کښې نه رایوځائې کیږی.بخل اوبدخلقی.فرمائی چه بدخلقئ نه زیاته بله بده ګناه نشته.څکه چه بداخلاقه دیوې نه یوې لوئې ګناه کښې اخته کیږی.

د حضوراکرم ﷺ ارشاددې چه دالله تعالی په نزددبداخلاقئ نه بله لویه ګناه نشته.په ښواخلاقوسره ګناهونه معاف کیږی.بداخلاقی نیك عملونه بربادوی.څنګه چه سرکه شهد خرابوی. حضوراکرم ﷺ فرمائی چه غلام اخستلوسره غلامان نه زیاتیږی ښوپه خوش اخلاقئ سره ډیرخلق ستامنونکی اوتاسره محبت کونکی کیدې شی.دامام محمدبن سیرین قول دې چه ښه اخلاق ددین مرسته ده.

دتکبردمذمت بیان:-حضور ﷺ فرمائی چه هغه به جنت ته نه ځی دچاپه زړهٔ کښې داوری برابرتکبروی.هغه به پرمخ دوزخ ته ځی.ارشاددې چه انسان په خپل غروراوخودپسندئ کښې زیاتیږی اودالله تعالی په نزدپه جبارینوکښې اولیکلې شی .بیا د سرکشانوپه عذاب کښې ګرفتارشی.امام مالك بن دینارm فرمائی چه یوه ورځ حضرت سلیمان بن داؤد ﷺ په خپل تخت باندې ناست وو.ددوی په درباریانوکښې دغه وخت کښې دوه لکه انسانان اودوه لکه پیریان وو.دوی تراسمان پورې اورسولې شوتردې پورې چه دفرښتودتسبیح اوازونه ئې تر غوږو شو.اوزمکې پورې راوستې شو.تردې پورې چه دسمندرپه اوبو باندې ددوی خپې لمدې شوې.بیاهاتف غیبی ورته اوازاوکړوچه کهٔ ددهٔ په زړهٔ کښې داوری ددانې

برابرهم تکبروي نوچه خومره اوچت تلې وو نودهغې نه زيات به خښ کړې شوې وو.حضرت ابوبکر صديقﷺ په خپله خطبه کښې دانسان دپيدائش بيان فرمائيلوکښې اوفرمائيل چه دې د دوو کسانو د تشومتيازودخائې نه راوخې.په داسې شان کښې ئې بيان کړوچه اوريدونکوترې کرکه اوکره.دامام شعبي قول دې چه چادوه کسان قتل کړل هغه ډيرلوې سرکش اوجباردې.بياهغوى داايت اولوستلو.

﴿أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ ۖ إِن تُرِيدُ إِلَّا أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ﴾ ايا ته ماقتلول غواړې؟څنګه چه پرون تايوکس قتل کړې وو ،ستااراده په په دنياکښې دسرکش اوجبارپه شان داوسيدو معلوميږي. د حضرت حسن ويناه ده چه هغه انسان کوم دورځې دوه ځل خپله ګندګی په خپلو لاسونو باندې وينځي هغه به څه وجه تکبرکوی.اودهغهٔ وصف په خپل ځان کښې پيداکول غواړی چاچه اسمانونه پيداکړی دی.په خپله قبضه کښې ئې ساتلی دی.دضحاك بن سفيان نه ددنيامثال په هغه څيزسره ورکول نقل دی چه دانسان نه اوځی.امام محمدبن حسين بن علیﷺفرمائی چه په کوم زړهٔ کښې تکبرلوې والې وی،هم هغومره په هغهٔ کښې عقل کميږی.يونس بن عبيد فرمائی چه دسجدې سره تکبراودتوحيدسره نفاق يوځائې کيدې نه شی.بنی اميه به په وهلووهلوسره خپل اولادته په تکبرسره دتلوچل ښودلو،حضرت عمربن عبدالعزيز ته يوځل ددوی دخلافت نه مخکښې تکبرسره په تلوچه حضرت طاوس اوليدونويه ترخ کښې يوچوکه اوهلواووې فرمائيل چه داچال دهغهٔ دې دچاخېټه چه دګندنه ډکه ده.حضرت عمر ډير زيات شرمنده شواووې وئيل چه معافی غواړم مونږ ته په وهلووهلوسره داسې تګ چل ښودلې شوې دې.

دفخراوتکبردمذمت بيان:- رسول اللهﷺفرمائی چه کوم په فخراوغرورسره خپلې جامې لاندې کړی اوځان پسې ئې راکاږی نوالله تعالی به دقيامت په ورځ هغهٔ ته درحمت په نظرنه ګوری.فرمائی چه دهغهٔ طرف ته به الله تعالی نظرنه اچوی،چه خپل لنګ ښکته ساتی.يوکس دوه بهترين څادرونه دځان نه تاوکړې ووايه فخراوغرورسره روان وو،چه الله تعالی هغه په زمکه کښې خښ کړو،اوهغه به ترقيامته پورې خښيږی.

أَلَمْ تَرَوْا	أَنَّ اللَّهَ	سَخَّرَ	
آيا نهٔ وينئ تاسو	چې بيشکه الله	تابع کړی دی	
آيا تاسو دا نه وينئ چې اللهﷻ داسمانونو			

لَكُم	مَّا	فِي السَّمَاوَاتِ	وَمَا	فِي الْأَرْضِ	
ستاسو دپاره	هغه څيزونه	چې په اسمانونو کښې دی	او هغه	چې په زمکه کښې دی	
او دزمکې ټول څيزونه ستاسو په خدمت کښې لګيا کړی دی					

وَأَسْبَغَ	عَلَيْكُمْ	نِعَمَهُ	ظَاهِرَةً	وَبَاطِنَةً ۗ	وَمِنَ النَّاسِ
او پوره کړی دی الله	په تاسو باندې	نعمتونه خپل	ښکاره	او پټ	او ځينی دخلقو نه
اوتاسو تهٔ ئې خپل ښکاره او پټ نعمتونه درکړی دی	او بعضې خلق داسې دی				

مَن	يُجَادِلُ	فِي اللَّهِ	بِغَيْرِ عِلْمٍ	وَلَا هُدًى	
هغه څوک دی	چې جګړې کوی	په باره دالله کښې	بې دعلم نه	او بې داهدايت نه	
چې دالله ﷻ په باره کښې بغير دځه واقفيت نه اوبغير د څه دليل نه اوبغير د پوروښانه					

وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ۝٢٠ وَإِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَا

او بې د كتاب روښانه نه | او كله چې | اووئيلې شي | دوئ ته | چې پيروي اوكړئ | دهغه (كتاب) |

كتاب نه (تاسره) جګړې كوي | اوكله چې ورته اووئيلې شي چې د هغه حكمونو تابعداري كوئ

اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا

چې نازل كړې دې الله | نو وائي دوئ | بلكه | مونږه پيروي كوؤ | دهغه څيز | چې موندلې دې مونږه

چې الله ﷻ نازل كړې دې | نو داووائي چې نه مونږ خو پهٔ هغه لار روان يو | چې مونږ پرې

عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ط اَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطٰنُ يَدْعُوْهُمْ اِلٰى عَذَابِ

په هغې باندې | پلاران زمونږه | ايا اګر كه وي | شيطان | چې رابلي دوئ | عذاب |

خپل موريلار روان موندلې دى | اګر كه په دغه لار باندې ئې شيطان د دوزخ

السَّعِيْرِ۝٢١ وَمَنْ يُّسْلِمْ وَجْهَهٗٓ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ

دوور ته | او هغه څوك | چې اوسپاري | ځان خپل | الله ته | او هغه وي | نيك عمله انسان

انګار ته راولي | اوڅوك چې خپل مخ الله ﷻ ته اوسپاري | او په اخلاص سره نيكي كوي

فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ط وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ۝٢٢

په حقيقت كښې هغه اونيوله | كړئ محكمه | او خاص الله ته | خاتمه ده | دكارونو |

نو هغه كړئ مضبوطه اونيوله | او اخر دټولو كارونو انجام الله ﷻ سره دې ر

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهٗ ط اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ

اوهغه څوك | چې كفر ئې اوكړو | پس غمژن دنهٔ كړې تا | كفر دهغه | خاص مونږ ته | واپس راتلل دى ددوئ

او چا چې كفر غوره كړو | نو ته دهغوئ دكفر په وجه غم مه كوه | مونږ ته به دوئ ټول واپس كيږي

فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ط اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ

پس خبر به كړو مونږ دوئ لره | په هغه عملونو | چې كړې دى دوئ | بيشكه الله | ښه عالم دې

نومونږ به ورته ټول كارونه په ګوته كړو | بيشكه الله ﷻ ته دزړونو رازونه ښه

بِذَاتِ الصُّدُوْرِ۝٢٣ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيْلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ

په خبرو دسينو باندې | مونږ نفع وركوؤ دوئ ته | لره | بيا به څه راكاږو مونږ دوئ

معلوم دى | مونږ دوى ته لږ شان مهلت وركوو | اوبيا به ئې يو سخت

اِلٰى عَذَابٍ غَلِيْظٍ۝٢٤

عذاب | سخت ته |

عذاب طرفته راكاږو |

قوله تعالى: اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ

دالله تعالى دخپلونعمتونواظهار:- الله تبارك وتعالى دخپلونعمتونواظهارفرمائي چه ګورئ داسمان ستورى ستاسودپاره په كاركښې مشغول دى.پرڅيدوسره تاسوته رڼادرسوى. وريځې،باران، ډلې، خشكى ټول

ستاسودګټې خیزونه دي.په خپله اسمان ستاسودپاره محفوظ اومضبوط چت دي.دزمکې نهرونه، چینې، سیندونه، سمندر،اونې،پټي،میوې،ګلونه،داټول نعمتونه هم هغهٔ درکړی دی.بیاددې ظاهری بې شماره نعمتونونه علاوه باطني بې شمیره نعمتونه هم هغهٔ تاسوته درکړی دی.مثلاً د رسولانو درلیږل،دکتابونو نازلول،دشك اوشبه وغیره دزړونونه لرې کول وغیره،دومره ډیرلوې اودومره بې شمیره نعمتونه چه چادرکړی دی حق خوداووچه دهغهٔ په ذات ټول په ټوله ایمان راوړې وې، خو افسوس،چه ډیرخلق تراوسه پورې دالله تعالی په باره کښې په شك کښې پراتهٔ دی.اوصرف دجهالت او ضلالت نه بغیردڅه سنداودلیل ټینګ ولاړدی.کله چه دوی ته اووئیلې شي چه دالله تعالی دنازل کړې شوې وحی اتباع کوئ نوډیرپه بې حیائې سره جواب ورکوی چه مونږ خوبه دخپلومشرانوپه نقش قدم باندې ځو،اګرکه ددوی پلارنیکهٔ بې عقله اوبې لارې وو،دشیطان په جال کښې راګیرشوی دی. او د هغهٔ دوی دجهنم په لارروان کړی دی.داوددوی مشران اودادی ددوی خلاف.

قوله تعالی:: وَمَنْ يُّسْلِمْ وَجْهَهٗۤ اِلَى اللّٰهِ

دالله تعالی فرمانبرداره دالله په حفاظت کښې دې:- فرمائي چه څوك په خپل عمل کښې اخلاص پیدا کړی،چه دالله تعالی رښتونې فرمانبرداره جوړشی،اوشریعت تابعدارشی،دالله تعالی په حکمونو باندې عمل کوی،دالله تعالی دمنع کړې شوې کارونونه منع شی.هغهٔ مضبوط لیکل اخستې دی، ګویادالله تعالی وعده ئې اخستې ده،چه هغوی دعذابونونه خلاص دی.دکارونوانجام دالله تعالی په لاس کښې دې.اې خوږه پیغمبره ﷺ دکافرانوپه کفرباندې تهٔ خفه کیږه مهٔ،دالله تعالی تقدیرهم دغه شان جاری شوې دې،دټولوواپس تلل دالله تعالی طرف دی.هغهٔ وخت به داعمالوبدله ملاویږی،دهغهٔ الله تعالی نه هیڅ خبره پټه نه ده،په دنیاکښې دې مزې اوکړی،بیابه دوی دعذابونوبې وسې تیروی،چه ډیرزیات سخت اوډیرویرونکې دې،څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴾ په الله تعالی باندې دروغ ویونکي دفلاح نه محرومه پاتې شي.ددنیافائده خوجداځیزدې.خومونږ لره د راتلو نه پس دخپل کفربه سخته سزاتیروی.

وَلَئِنْ	سَاَلْتَهُمْ	مَّنْ خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ
او که چرې	تهٔ تپوس اوکړې ددوئ نه	چې چا پیدا کړي دي	اسمانونه

او که ته ترې نه تپوس اوکړې چې دا آسمانونه او زمکه چا پیدا کړدي دي

وَالْاَرْضَ	لَيَقُوْلُنَّ	اللّٰهُ ط	قُلِ	الْحَمْدُ لِلّٰهِ ط	بَلْ	اَكْثَرُهُمْ
او زمکه	نو ضرور به اووائی	چې الله	ورته اووایه	چې ثناالله لره ده	بلکه	اکثر ددوئ

نو جواب کښې به اووائي چې الله ﷻ نو ته ورته اووایه چې ټول تعریفونه الله ﷻ لره دي اخو په دوئ کښې

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۵﴾	لِلّٰهِ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط
نهٔ پوهیږی	الله لره دی	هغه څه	چې په آسمانونو کښې دی	او په زمکه کښې دی

زیات خلق نه پوهیږی | په زمکه او اسمانونو کښې چه څه دی هرڅه دالله ﷻ ملکیت دي

اِنَّ اللّٰهَ	هُوَ الْغَنِيُّ	الْحَمِيْدُ ﴿۲۶﴾

بیشکه الله محتاجه نهٔ دې اِستائیلي شوې دې

بیشکه الله ﷻ بې نیازه ستائیلي شوې دې

قوله تعالى:: وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

كله چه خالق الله تعالى دې نومعبودولې نه دې:- الله تعالى بيان فرمائى چه دامشركان داخبره منى چه د ټولو خالق يواځې يوالله تعالى دې.بياهم دنوروعبادت كوى.حالانكه دهغوى په باره كښې ورته په خپله پته ده چه داالله تعالى پيداكړى شوى دى.اودهغه ماتحت دى.كه ددوى نه تپوس اوكړې شى چه خالق څوك دې؟نوددوى جواب بالكل رښتونې وى چه الله تعالى! نوورته اووايه چه داالله تعالى شكردې چه تاسودومره اقرارخوكوئ.خبره داده چه اكثرمشركان بې علمه دى.دزمكې اواسمان هرروكې اولوې څيزدالله تعالى پيداكړې شوې دې اوهم دهغه ملكيت دې.هغه دټولونه بې نيازه دې.اوټول دهغه محتاج دى.هم هغه قابل دحمددې،هم هغه خوبيانووالا دې.په پيداكولوكښې هم اوپه احكام مقررولو كښې هم هغه دتعريف قابل دې.

	وَلَوْ	اَنَّ مَا	فِي الْاَرْضِ
	او كه چرى	هغه ټول څيزونه	چې په زمكه كښې دى
	او كه دزمكې په مخ باندې چې څومره ونې دى		
مِنْ شَجَرَةٍ	اَقْلَامٌ	وَّالْبَحْرُ	يَمُدُّهٗ
د ونو نه	شى قلمونه	او درياب شى (سياهى)	چې امداد اوكړى دهغې سره
قلمونه شى	او سمندرئې سياهى جوړه شى	اووددې د مدد دپاره	
مِنْۢ بَعْدِهٖ	سَبْعَةُ اَبْحُرٍ	مَّا نَفِدَتْ	كَلِمٰتُ اللّٰهِ ؕ
روستو دختميدو دهغې نه	اوه دريابونه نور	نو ختمې به نهٔ شى	كلمې دالله (دليكلو نه)
اووهٔ سمندرونه نور راشى	...........نوبيا به هم دالله ﷻ صفات ختم نشى		
اِنَّ اللّٰهَ	عَزِيْزٌ	حَكِيْمٌ ۞	مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ
بيشكه الله	غالب دې	دحكمت خاوند دې	نهٔ دى پيداكول ستاسو او نهٔ دوباره ژوندى كول ستاسو
بيشكه الله غالب او صاحب د حكمت دې	ستاسوپه اول ځل پيداكول اوبيا دوباره ژوندى كول		
اِلَّا	كَنَفْسٍ	وَّاحِدَةٍ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ۞
مگر دى	پشان دنفس	يو	بيشكه الله | هر څه اوريدونكې | هر څه ليدونكې دې
بيخى ديو سړى د راپيداكولو پشان دى	الله ﷻ هره خبره آورى او هر عمل وينى گورى		

قوله تعالى:: وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ

دالله تعالى دتعريف نه قلم اوقرطاس عاجزدى:- الله رب العالمين خپل عزت، كبريائى، بزرگى، جلالت، او شان بيان فرمائى،خپل پاك صفتونه،خپل اوچت نوم،اوبې شميره كلمات بيان فرمائى،چه هغهٔ نه څوك شميرلې شى اونه دهغې احاطه كولې شى.اونه دهغې حقيقت څوك بيامونډې شى. سيدالبشر خاتم النبيين ﷺ به فرمائيل"لااحصى ثناء عليك نت كما اثنيت على نفسك" اې الله!زهٔ ستا دنعمتونو دومره شميره نه شم كولې څومره چه تابيان فرمائيلې دى.پس دلته جناب بارى تعالى ارشادفرمائى چه كهٔ د ټولې زمكې ټولې اونې قلمونه جوړشى،اوټول سمندرونه سياهى جوړه شى،اوددې سره اووهٔ سمندرونه نور هم يوځائې كړې شى اودالله تعالى دعظمت اوصفات،جلالت اوبزرگئ،كلمات ليكل شروع

کړي،نوداټول قلمونه به اوسولیږي،ختم به شي،ټولې سیاهئ به ټول په ټوله ختمې شي خودالله تعالی وحده لاشریك له تعریفونه به ختم نه شي.دامهٔ کنړئ چه داوْونه زیات سمندرونه وي نودالله تعالی پوره کلماتو لیکلودپاره به کافي شي. نه، داشمیره خودزیات والي دخودنې دپاره ده.اونه دې داهم اوګنړلې شي چه اوْوه سمندرونه موجوددي.اوهغوی دعالم نه راچاپیره دي.البته دبني اسرائیلوداوْوسمندرونوپه باره کښې داسې روایتونه دي لیکن نه خوهغې ته رښتونې وئیلې کیدې شي اونه هغه دروغ ګنړلې کیدې شي.اوچه کوم مونږ بیان کړي دي،ددې تائیدپه دې ایت کښې دې .﴿ قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا ﴾ الخ...

یعنی که سمندرسیاهي جوړه شي اودالله تعالی کلمات لیکل شروع شي نودهغهٔ رباني کلماتو ختمیدونه مخکښې به سمندرختم شي.اګرکهٔ هم دغه شان بل سمندرددهٔ مددکښې راوړې.پس دلته ترې هم مرادصرف یوهم دغه شان سمندرراوړل نه دي بلکه هم دهغې په شان یوبل اوبیاهم هغه شان یوبل،اوبیابل،غرض داچه کهٔ هرڅومره راوستې شي خودالله تعالی خبرې ختمیدې نه شي.حسن بصري فرمائي چه که الله تعالی لیکل شروع کړي چه زمادا امر،نوټول قلمونه به مات شي اودټولوسمندرونواوبهٔ به ختمې شي.مشرکانوبه وئیل چه داکلام به اوس ختم شي،دکوم ردچه په دې ایت کښې دې،چه نه به درب تعالی عجائبات ختم شي او نه دهغهٔ دحکمت انتهاء شته،اونه دهغهٔ دصفت اوعلم اخره شته.دټولوبندګانوعلم دالله تعالی دعلم په مقابله کښې داسې دې چه دسمندرپه مقابله کښې یوه قطره.دالله تعالی خبرې فناکیږي نهٔ.اونهٔ دهغې څوك ادراك کولې شي.مونږ چه هرڅنګه دهغهٔ تعریفونه اوکړوهغه دهغې نه سوادي.

دیهودیانو سوال در رسول کریم ﷺ جواب: دیهودوعالمانوپه مدینه منوره کښې رسول الله ﷺته وئیلې وو چه داتهٔ چه په قران کښې لولې،﴿ وَمَآ اُوْتِيْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيْلًا ﴾ یعنی تاسوته ډیرکم علم درکړې شوې دې.ددې نه څه مراددې،مونږ یاستاسوقوم.حضور ﷺورته اوفرمائیل اوټول.هغوی ورته اووئیل چه بیابه تهٔ دکلام الله ددې ایت څه کوې،چرته چه فرمان دې چه په توراة کښې دهرڅیزبیان دې. حضور ﷺ اوفرمائیل، واورئ هغه تاسوسره چه هرڅه دي هغه ټول دالله تعالی دکلمات په مقابله کښې ډیرکم دي.ستاسوچه په څومره ګذاره کیده الله تعالی هم هغومره نازل کړل.په دې باندې داایت نازل شوخوددې نه معلومیږي چه داایت مدني یکاردې،حالانکه مشهوره داده چه داایت مکي دې.والله اعلم.الله تعالی په هر څیز باندې غالب دې.تمام څیزونه دهغهٔ په وړاندې پست اوعاجزه دي.څوك دهغهٔ دارادې خلاف کولې نه شي.هغهٔ په خپلوافعالو،اقوالو، شریعت، حکمت اوپه ټولوصفتونوکښې په ټولوباندې اعلی په ټولو باندې غالب اوقهاردې.

قوله تعالی:: مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ

دالله ﷻ د کمال قدرت بیان: بیافرمائي چه خلقولره پیداکول اوهغوی دمرګ نه پس بیا ژوندي کول ماته هم هغسې اسان دي څنګه چه یوکس.دهغهٔ څه خبرې لره حکم فرمائیل کافي دي. د سترګې درپ هومره وخت نه لګي.نه ورته دوباره ویناوی اونهٔ داسباب اومادې ضرورت.په یوفرمان سره به قیامت قائم شي.په یواوازسره به ټول راژوندي شي.الله تعالی دټولوخبرواوریدونکې دې.په ټولو کارونو خبردار دې. دیوکس خبرې اودهغهٔ کارونه څنګه چه دهغهٔ نه پټ نه دي هم دغسې دټول جهان هم دهغهٔ نه پټ نه دي.

أَلَمْ تَرَ	أَنَّ اللّٰهَ	يُوْلِجُ	الَّيْلَ	فِي النَّهَارِ	وَيُوْلِجُ	النَّهَارَ
آیا ته کورې نهٔ	چې بیشکه الله	ننباسي	شپه	په ورځ کښې	ننباسي	ورځ
آیا تاته نه ده معلومه چې الله ﷻ شپه په ورځ کښې او ورځ په شپه کښې						

فِي الَّيۡلِ وَسَخَّرَ الشَّمۡسَ وَالۡقَمَرَ كُلٌّ يَّجۡرِيۡ

په شپه کښې | او تابع کړی ئې دی | نمر | او سپوږمئ | دا ټول | روان دی |

داخلوی| ....او نمر اوسپوږمۍ ئې تابع کړی دی | دا ټول (مخلوقات) د يوې مقررې

اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ۝ ذٰلِكَ

دنيتې مقررې پورې | او بيشکه الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو | خبر دې | دا کار

نيتې پورې روان لګيا دی | او الله ﷻ ستاسو د کارونونه خبر دې | ....دا څکه

بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الۡحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدۡعُوۡنَ

په سبب ددې چې بيشکه الله چې دې | هم دې حق دې | او بيشکه | هغه | چې رابلې ئې دا خلق

چې الله ﷻ په خپله هستئ کښې په خپله کامل دې | اودوئ چې دالله ﷻ نه سوا

مِنۡ دُوۡنِهِ الۡبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الۡعَلِيُّ الۡكَبِيۡرُ ۝

| بې دهغه نه | باطل دی | او بيشکه الله چې دې | هم دې اوچت دې | لوئې دې

دنور چا بلنه کوی | هغه ټول باطل دی | او الله ﷻ دهر څيزنه اوچت او ډير لوئې دې

قوله تعالى:: اَلَمۡ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُوۡلِجُ الَّيۡلَ فِي النَّهَارِ

داورځې اوشپه اوموسمی تغيرات :-شپې لره لږ شان کمول اودورځې زياتولووالا،اوورځې لره لږ کمول اوشپې لره لږ زياتولووالا الله تعالى دې.دژمې ورځې ورې اوشپې لوئې،اوګرمئ ورځې لوئې اوشپې ورې دهغهٔ دقدرت ظهوردې.نمراوسپوږمئ دهغهٔ دحکم پابندی.کوم ځائې چه مقرردې هم په هغهٔ ځائې کښې چليږی.ترقيامته پورې به برابر په خپل چال کښې روان وی.دخپل ځائې نه اخوادیخواکيدې نه شی.

نمر چرته ځی؟::په صحيحين کښې دی چه حضورﷺدابوذرؓنه تپوس اوکړوچه تاته پته شته چه دا نمر کوم خواځی؟جواب ئې ورکړوچه الله تعالى اودهغهٔ رسولﷺته ښه پته ده.حضورﷺورته اوفرمائيل چه دې لاړشی اودالله تعالى دعرش لاندې په سجده پريوځی.اودخپل رب نه اجازت غواړی.نزدې ده چه يوه ورځ به دهٔ ته اووئيلې شی چه دچرته نه چه راغلې ئې،هم هلته واپس لاړشه.دابن عباسؓقول دې چه نمر په منزل د ارټ دې.دورځې په خپل دوران کښې جاری وی.چه پريوځی نودشپې دزمکې نه لاندې په ګردش کښې وی.تردې پورې چه د مشرق نه راوخيژی.هم دغسې سپوږمئ هم.الله تعالى ستاسو د عملونو نه خبرداردې.څنګه چه فرمان دې چه تاته پته نشته،چه زمکه اواسمان کښې چه څه دی دټولو علم الله تعالى سره دې.دټولوخالق اوعالم الله تعالى دې.څنګه چه ارشاددې،الله تعالى اووه اسمانونه پيدا کړل،اودهغې په شان زمکې ئې هم پيدا کړې.الخ...دانشانات پروردګارعالم ددې وجې نه ظاهروی چه تاسودالله تعالى په حق وجودباندې ايمان راوړئ اودهغهٔ نه علاوه ټول باطل اوګڼړئ.هغهٔ دټولونه بې نيازه اوبې پرواه دې.هرڅوک دهغهٔ محتاج،اودهغهٔ ددرفقيران دی.ټول دهغهٔ مخلوق اودهغهٔ غلامان دی.چاکښې يوې ذرې لره په حرکت کښې دراوستوقدرت نشته.ګوکهٔ ټول مخلوق اراده اوکړی چه يو مچ پيدا کړی ټول به عاجزشی اوهيڅ کله به دومره قدرت بيانه مومی.هغهٔ دټولونه اوچت دې په چاچه هيڅ څيزنشته هغه دټولونه لوئې دې.دهغهٔ په وړاندې دهيچالوې والې نشته،هرڅيزدهغهٔ په وړاندې حقيراوپست دې.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَةِ اللّٰهِ

آیا تهٔ کورې نهٔ | چې بیشکه کشتۍ | ګرزي | په دریاب کښې | په فضل دالله سره |

آیا ته کورې نه چې دالله ﷻ په فضل سره بیړۍ په دریاب کښې روانې دی

لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ

دپاره ددې چې اوښائی تاسو ته | دنښو خپلو نه | بیشکه په دې کار کښې | ډیرې نښې دی |

چې تاسو ته د خپل قدرت نښې اوښائی | بیشکه چې په دې کښې دهر صبر کونکی

لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾ وَاِذَا غَشِیَهُمْ مَّوْجٌ

دپاره دهر صبر کونکی | شکر ایستونکی | او کله چې | لاندې کړې دوئ لره | یوه چپه |

اوهر شکرګذار دپاره نښې دی | اوهر کله چې د(سمندرونو) چپې دڅپرونو پشان

كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۚ فَلَمَّا

پشان دچترۍ | نورابلې الله | په دا حال کښې چې خالص کونکی دی | هغه لره | دین | خوهر کله چې

په دوئ باندې راوخیژی | نو دوئ ډیر په اخلاص سره الله ﷻ رابلل شروع کړی | خو چې کله

نَجّٰىهُمْ اِلَی الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ؕ وَمَا یَجْحَدُ

بچ کړی دوئ لره | وچې ته | نوځینی ددوئ نه | صحیح پاتې شی په عقیده کښې | او انکار نهٔ کوی

هغوئ د اوچې طرفته نجات مومی | نو ډیر لږ خلق په کښې په اعتدال پاتې کیږی | او زمونږ

بِاٰیٰتِنَاۤ اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُوْرٍ ﴿۳۲﴾

دآیتونو (نښو) زمونږ نه | مګر | هر غدار | ناشکره |

دآیتونو نه هغه خلق انکار کوی اچې کوم بې لوظه ناشکره وی |

قوله‌تعالی:: اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ

چپې وهونکې سمندراوکشتۍ:- دالله تعالی په حکم سره په سمندرونوکښې جهازونه چلیږی.کهٔ هغهٔ په اوبوکښې دکشتۍ دتیښکولواودکشتۍ داوبودکټ کولوطاقت نه وې ایښې،نوپه اوبوکښې به کشتۍ څنګه چلیدې؟هغه تاسوته دخپل قدرت نشانات ښائی.په مصیبت کښې صبراوپه راحت کښې شکرکونکې ددې ډیرڅه عبرتونه حاصلولې شی.کله چه داکافران په سمندرکښې موجونه راګیرکړی اودوی کشتۍ په خوزیدوشی اوموجونه لکه دغرونوپه شان داخوادیخوانه دکشتوسره لوبې کول شروع کړی نودوی خپل کفرشرك هرڅه هیرکړی.اودوی په ژړافریادکښې یورب ته اوازونه کوی.څنګه چه بل ځائې کښې دی﴿وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِی الْبَحْرِ﴾ الخ... دریاب کښې چه کله تاسوته ضرردررسی نودالله نه علاوه هرڅه درنه ورك شی.په بل ایت کښې دی﴿ فَاِذَا رَكِبُوْا فِی الْفُلْكِ﴾ الخ...ددوی په دې منت زارئ کښې مونږ ته رحم راغې اودوی مود سمندربلې غاړې ته پوریباسل نودیوڅونه علاوه ټول کافرشی.مجاهدm هم دغه تفسیرکړې دې.څنګه چه فرمان دي ﴿ اِذَا هُمْ یُشْرِكُوْنَ ﴾ لفظی معنی داده چه په دوی کښې بعضې ددرمیانې درجې واله وی.ابن زید‌ؒهم دغه وائی څنګه چه فرمان دې﴿ فمنهم ظالم لنفسه ﴾الخ..په دوی کښې بعضې ظالمان دی بعضې میانه رودی.الخ...اوداهم کیدې شی چه دادواړه ترې مرادوی نومطلب

به نې داوی چه چاداسې حالت ليدلې وی اودداسې مصيبت نه راوتې وی نوهغهٔ ته پکاردی چه په نيکوکښې پوره پوره کوشش کوی خودوی په مينځ کښې پاتی شی اوځه خوبياکفرته لا رشی.ختاروانی غدارچه وعده ماتونکې وی.دخترمعنی پوره وعده ماتول دی.کفوروانی منکرته چه دنعمتونوناشکرا ومنکرشی.شکرخويوطرف ته هيرکړی اوذکرنې هم نه کوی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا
اے خلقو | ځان اوساتئ دغضب
ائي خلقو ! دخپل رب د

رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِيْ وَالِدٌ عَنْ وَّلَدِهٖ
درب خپل نه | اواويريږئ | دهغه ورځې نه | چې بدله به نهٔ ورکوی | يو پلار | دطرفه دخوی خپل نه
عذاب نه اوويريږئ | اودهغې ورځې نه اويريږئ | چې يو پلار به دخپل ځوئې بدله نشي

وَلَا مَوْلُوْدٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَّالِدِهٖ شَيْـًٔا ؕ
اونهٔ به يو ځونې وی | چې هغه بدله ورکونکې وی | دطرفه دپلار خپل نه | هيڅ قدرله |
....ورکولې | اونه به يو ځوئې د خپل پلار په څه کار راشي

اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ٝ
بيشکه وعده د الله | حقه ده | پس په دوکه کښې دوانهٔ چوی تاسو لره | ژوند ددنيا |
بيشکه دالله ﷻ وعده ريښتونې ده | نوددنيا ژوند مو په دهوکه کښې وانه چوی

وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ۝ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ
اونهٔ ددوکه کړی تاسو | په معامله دالله کښې | دوکه باز(شيطان) | بيشکه الله چې دی | خاص هم دهغه سره دی
اونه دهوکه باز شيطان مودالله ﷻ په حق کښې دهوکه کښې واچوی | بيشکه الله ﷻ ته د قيامت

عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ ؕ
علم دقيامت دساعت | او نازلوی هغه | باران | او پيژنی هغه | هغه څه | چې په رحمونو کښې دی
علم دی | او هم هغه باران ورروی | او هم هغه د رحم دننه (ماشوم) پيژنی

وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ؕ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ
اونهٔ پوهيږی | يو نفس | چې څه کار به کوی هغه | صباله | اونهٔ پوهيږی | يونفس
او هيچاته معلومه نه ده | چې صبا به څه کوی | او هيچا ته معلومه نه ده چې کوم ځائې

بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوْتُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ۝
چې په کومه زمکه | به مری هغه | بيشکه الله | په هر څه عالم دی | خبردار دی |
به مړ کيږی | بيشکه الله ﷻ ته هرڅه معلوم دی | او په هرڅه پوهه دی

قوله تعالى: يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا

دقيامت په ورځ دځانی ځانئ عالم: الله تعالى خلق دقيامت دورځې نه ويروی اودخپلې تقوی حکم ورکوی ارشاددې چه په دغه ورځ به پلاردخپل بچی اوبچې به دخپل پلارپه څه کاررانشی.ديوبل فديه به اونه

شی.ته په دنیاباندې باورمۀ کوه اواخرت مۀ هیروه.دشیطان په فریب کښې مه راځه،ځکه چه صرف دپردې شاته خپل ښکارکوی.

قوله تعالٰی: لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ

دعزیر ﷺ قصه: په ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت عزیر ﷺ کله دخپل قوم تکلیف اولیدواوغم او خفګان ئې ډیرزیات شو،خوب ترې اوتختیدو،نودخپل رب طرف ته تیټ شو ، فرمانی چه ماډیرزیات ژړا فریاداوکړو،اوښه مې اوژړل،مونځونه مې اوکړل روژې مې اونیوې، دعاګانې مې اوغوښتې،بوځل مې په ژړاژړاکښې فریادکولوچه زماپه وړاندې یوه فرښته راغله، ما د هغې نه تپوس اوکړوچه ایاښکان خلق به دبدانو شفاعت کوی؟یاپلاربه دبچویه کارراشی؟هغې اوفرمائیل دقیامت ورځ دجهګړودفیصلې ورځ ده.په دغه ورځ به الله تعالی په خپله مخامخ وی.څوك به دهغۀ داجازت نه بغیرشونډې هم اونه خوزولې شی.څوك به دبل په باره کښې نۀ نیولې کیږی.نه پلاردخوی په بدله کښې ،اونه خوې دپلارپه بدله کښې،نه ورورد‌ورور په بدله کښې،اونه غلام دمالك په بدله کښې،نه به څوك دچاغم دردکمه ولې شی اونه به دچادچاسره شفقت اومحبت وی.یودبل طرف نه نه نیولې کیږی هرکس به په خپل غم کښې راګیروی.هرچاسره به خپل فکروی،هرکس به خپل غمونه ژاړی،هریویه خپل بوج اوچتوی،دبل بوج نه.

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

دغیب دخزانو کنجیانې صرف دالله تعالی په لاس کښې دی:- دادغیب هغه کنجیانې دی دکوم علم چه د الله ﷻ نه علاوه بل هیچاته نشته.مګرددې نه پس چه الله تعالی داواوښائی.دقیامت دراتلوصحیح وخت، نه خوچانبی مرسل ته معلوم دی اونه څه مقربې فرښتې ته،ددې په وخت باندې صرف الله ﷻ خبرداردې.
هم دغه شان باران به کله،چرته اوڅومره کیږی ددې علم خوچاته نشته.اوهرکله چه هغه فرښتوته حکم اوشی کومې چه په دې مقرردی نوهله هغوی ته پته اولګی.اوهغه څوك چه الله تعالی ئې ورمعلوم کړی.هم دغه شان دامیدوارۍ په خیټه کښې څه دی؟په دې هم صرف الله تعالی پوهیږی.اوکله چه دالله تعالی دطرف نه فرښتوته حکم اوشی کومې چه په دې کارمقرردی نوهله هغوی ته پته اولګی.چه نربه وی یاماده؟هلك به وی یاجینۍ،نیك به وی یابد؟هم دغه شان هیچاته دامعلوم نه دی چه سبابه هغه څه کوی؟نه چاته داپته شته چه هغه به چرته مری؟په بل ایت کښې دی﴿ وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ ﴾ دغیب کنجیانې دالله تعالی سره دی چه دهغې علم دهغۀ نه علاوه بل چاته نشته. په بل حدیث کښې دی چه دغیب کنجیانې هم دغه پنځه څیزونه دی.دکوم بیان چه په ایت **﴿ان الله عنده﴾**الخ...کښې دې.مسنداحمد کښې دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل،پنځه خبرې دی چه په هغې دالله تعالی نه علاوه هیڅوك نه پوهیږی.بیاحضور ﷺ هم ددې ایت تلاوت اوفرمائیلو.دبخاری دحدیث الفاظ خودادی چه داپنځه دغیب کنجیانې دی.په کوم چه دالله تعالی نه علاوه نورهیڅوك نه پوهیږی.الخ...

پنځه څیزونه نبی ته هم نه دی معلوم: په مسنداحمد کښې دحضور ﷺ دافرمان دې چه ماته د هر څیز کنجیانې راکړې شوې خوپنځه څیزونه،بیاهم دغه ایت حضور ﷺ تلاوت اوفرمائیلو،حضرت ابوهریره ﷺ فرمانی چه حضور ﷺ زمونږ په مجلس کښې ناست وو،چه یوصاحب تشریف راوړو،تپوس ئې اوکړو یارسول الله ﷺ ایمان څه څیزدې؟حضور ﷺ ورته اوفرمائیل،الله تعالی لره، فرښتو لره، کتابونو، رسولانو او دمرګ نه پس ژوندې کیدولره منل.هغۀ تپوس اوکړواسلام څه دې؟وې فرمائیل دیوالله تعالی عبادت کول،دهغۀ سره څوك نه شریکول،مونځونه کول،زکواة ورکول،درمضان روژې نیول.هغۀ تپوس اوکړواحسان څه دې؟وې فرمائیل ستادغه شان دالله تعالی عبادت کول چه ګویاتۀ هغه وینې،اوکۀ تۀ ئې نه وینې نوهغه تاوینی.هغۀ اووئیل حضوراکرم ﷺ قیامت به کله وی؟وې فرمائیل ددې علم نه ماته

شته اونه تاته،اوزۀ درته ددې نخښې ښائيم.کله چه وينځه خپل مالك اوزيږوى،اوکله چه خپې ابله اوبربنډخلق د خلقو سرداران جوړشى. دقيامت علم په هغه پنځوخبروکښې دې دکوم علم چه دالله تعالى نه علاوه بل هيچاته نشته. بياحضورﷺددې ايت تلاوت اوفرمائيلو،هغه کس واپس لاړو، حضورﷺ اوفرمائيل لاړشئ اوهغه واپس راولئ.خلقووريسې منډې کړې خوهغه چرته هم په نظر رانغې.حضورﷺ اوفرمائيل دا جبرائيلؑووچه خلقوته ددين ددخودنې دپاره راغلې وو.(بخارى)

مونږ ددې حديث مطلب په شرح بخارى کښې ښه په تفصيل سره بيان کړې دې.په مسندکښې دى چه حضرت جبرائيلؑخپل لاسونه دحضورﷺپه کونډوباندې اېښودې وواوداسوالونه ئې کړې وو.چه اسلام څه دې؟حضورﷺورته اوفرمائيل چه تۀ خپل مخ دالله تعالى طرف ته متوجه کړې،اودالله تعالى دوحده لاشريك ګواهى ورکړې.اودمحمددبنده اودرسول کيدوګواهى ورکړې.کله چه تادااوکړل نوتۀ مسلمان شوې،تپوس ئې اوکړوچه ښه ايمان دڅه نوم دې؟وې فرمائيل الله تعالى باندې،اخرت باندې،فرښتوباندې،کتابونوباندې،نبيانوباندې عقيده ساتل،مرګ اودمرګ نه پس ژوندمثل،جنت اودوزخ،حساب،ميزان،دتقديرخيراوشرباندې ايمان لرل.تپوس ئې اوکړۀ چه کله زۀ داسې اوکړم نوزۀ به مومن شم؟حضورﷺورته اوفرمائيل او،بيائې داحسان تپوس ترې اوکړو،اوجواب ئې بياموندۀ،کوم چه پورته ذکرشو.بيادقيامت تپوس ئې اوکړو،حضورﷺورته اوفرمائيل،سبحان اللهدادهغۀ پنځو څيزونونه دې دکوم علم چه صرف الله تعالى دې.بياحضورﷺداايت تلاوت اوفرمائيلو. بيا د نښانانو ذکر ئې هم اوکړو،چه خلق به لوې لوې کورونه جوړکړى.په يوصحيح سندسره په مسندکښې روايت دې چه دبنوعامرقبيلې يوکس حضورﷺته راغې اووې وئيل چه زۀ راشم؟حضورﷺخپل نوکروراوليږوچه ورشه اوهغۀ ته ادب اوښائيه.دۀ ته داجازت غوښتوچل نه ورځى.دۀ ته اووايه چه اول سلام اوکړه ،بيا تپوس اوکړه چه زۀ راتلې شم؟هغۀ واوريدل اوهغه شان سلام ئې اوکړواواجازت ئې اوغوښتو.دې ورغې اووې وئيل چه تازمونږ دپاره څه راوړى دى؟حضورﷺورته اوفرمائيل چه ښيګړه اوصرف ښيګړه .واوره ،تۀ ديوالله عبادت کوه،لات اوعزى پريږده.په شپه ورځ کښې پنځۀ مونځونه کوه.په ټول کال کښې ديوې مياشت روژې نيسه.دخپل مالدارانونه زکواة وصولوه اويه خپلو فقيرانو باندې ئې تقسيموه،هغۀ تپوس اوکړوچه يارسول اللهﷺايه علم کښې څه داسې څه باقى شته چه تاسوته ئې پته نشته؟ حضورﷺ ورته اوفرمائيل چه اوداسې علم هم شته چه دهغې پته دالله تعالى نه علاوه بل هيچاته نشته. بيا حضورﷺ دا ايت تلاوت اوفرمائيلو،مجاهد فرمائى چه يوکلى وال راغې اودحضورﷺنه ئې تپوس اوکړوچه زمابنځه حامله ده.راته اووايه چه څه ماشوم به کيږى؟زمونږ په ښارکښې قحط دې راته اوفرمائيه چه باران به کله کيږى؟ددې خوماته پته ده چه زۀ کله پيداشوې يم،اوس تۀ دامعلوم کړه چه کله به مرم؟ددې په جواب کښې داايت نازل شو،چه ماته ددې څيزونومطلق علم نشته.مجاهد فرمائى چه دغه دغيب کنجيانې دى.چه دڅه په باره کښې دالله تعالى فرمان دې چه دغيب کنجيانې دالله تعالى سره دى.حضرت صديقهؓ فرمائى چه څوك تاته اووائى چه رسول اللهﷺدسباپه خبرو پوهيدلو نوپوهه شه چه هغه غټ دروغژن دې.الله تعالى فرمائى چه هيچاته پته نشته چه هغه به سباڅه کوى؟دقتاده قول دې چه ډيرڅيزونه دى چه دهغې علم الله تعالى هيچاته نه دې ورکړې.نه نبى اکرمﷺاونه فرښتوته.دالله تعالى سره دقيامت علم دې.هيچاته پته نشته چه په کوم کال،په کومه مياشت،په کومه ورځ،يايه کومه شپه کښې به هغه راځى.هم دغه شان دباران علم دهغۀ نه علاوه چاته نشته چه کله به راځى؟اوچاته پته نشته چه دحاملې ښځې په خيټه کښې به بچې نروى که ماده.سوريه وى که تور؟اوهيچاته پته نشته چه هغه به سبانيکى کوى يابدى؟مرى به ياژوندې به وى؟ډيره ممکنه ده چه سبامرګ يااافت راشى.نه چاته داخبرشته چه په کومه زمکه کښې به هغه ښخيږى.اويابه په سمندرکښې اوبهيولې شى.يابه په ځنګل کښې مرى؟ نرمې ياسختې زمکې ته به ځى؟په حديث مبارك

کنبې دی چه کله دچامرګ په بله زمکه کنبې وی نودهغهٔ هم هلته څه کارپیداشي اوهلته ورله مرګ راشي.په بل روایت کنبې دی چه دې فرمائیلوسره حضورﷺداایت تلاوت اوفرمائیلو.داعشی همدان په شعرکنبې دی په کوم کنبې چه دامضمون په ډیرښکلې اندازکنبې بیان شوې دې.په یوروایت کنبې دی چه دقیامت په ورځ به زمکه الله تعالی ته اووائی چه دادی ستاامانتونه.چه ماته دې حواله کړې وو.په طبرانی وغیره کنبې هم داحدیث شته دې.

دسوره لقمان تفسیرختم شو.(والحمدلله رب اللعالمین وحسبناالله ونعم الوکیل)

....

تفسیرسوره الم سجده مکیه

دسوره سجدې فضیلت:- حضرت امام بخاری په کتاب الجمعه کنبې داحدیث بیان کړې دې چه رسول اللهﷺدجمعې په ورځ دسحریه مونځ کنبې ﴿الٓمٓ سجده﴾او﴿ هَلۡ اَتٰی عَلَی الۡاِنۡسَانِ ﴾ الخ..پورې اولوستلو.په مسنداحمدکنبې دی چه حضورﷺبه همیشه داودهٔ کیدونه مخکنبې سورة﴿الٓمٓ سجده﴾او﴿ تَبٰرَكَ الَّذِیۡ بِیَدِهِ الۡمُلۡكُ ﴾ لوستله.

ایاتونه		سورة السجدة مکیة وهي ثلاثون اٰیة وثلاث رکوعات		رکوع گانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ		
۳۰		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۳

الٓمّٓ ﴿۱﴾ تَنۡزِیۡلُ الۡکِتٰبِ لَا رَیۡبَ فِیۡهِ مِنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِیۡنَ ﴿۲﴾

ا ل م | نازلیدل | ددې کتاب | چی نشته شك | په دې کنبی | دطرفه درب العالمین نه دی |

الف لام میم ، دا نازل شوې کتاب دې| چې هیڅ شک په کنبې نشته | درب العالمین دطرفه راغلې دې

اَمۡ یَقُوۡلُوۡنَ افۡتَرٰىهُ بَلۡ هُوَ الۡحَقُّ مِنۡ رَّبِّكَ

یا وائی دا خلق | چی دځانه ئې جوړ کړې دې دا قرآن | بلکه دا حق دې | دطرفه درب ستانه دې |

ایا دا خلق وائی چې پیغمبر داکتاب دځانه جوړ کړې دې | نه ، بلکه داستا د رب د طرفه په حقه راغلې دې

لِتُنۡذِرَ قَوۡمًا مَّاۤ اَتٰىهُمۡ مِّنۡ نَّذِیۡرٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ

دپاره ددې چی ته اویروې | هغه قوم | چی نهٔ دې راغلې هغوئ ته | څوك یرونکې | مخکنبې ستانه |

چې ته پرې هغه قوم ویروې | چې ستا نه وړاندې ورته هیڅ ویرونکې نه دې راغلې

لَعَلَّهُمۡ یَهۡتَدُوۡنَ ﴿۳﴾ اَللّٰهُ الَّذِیۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

دپاره ددې چی هغوئ | نیغه لار بیا مومی | الله | هغه ذات دې | چی پیدا ئې کړل | اسمانونه |

کیدې شی چې دوئ په سمه روان شی | الله هغه ذات دې چې اسمانونه اوزمکه اوددې په مینځ کنبې

وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَیۡنَهُمَا فِیۡ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ

او زمکه | او هغه | چی په منځ ددې دواړو کنبی دی | په شپږو ورځو کنبی | بیا |

چې څه دی هغه ئې په شپږو ورځو کنبې پیدا کړی دی | ....بیا په

اسْتَوٰی عَلَى الْعَرْشِ ط	مَا لَكُمْ	مِّنْ دُوْنِهٖ	مِنْ وَّلِيٍّ	وَّلَا شَفِيْعٍ ط	
برابر شو په عرش باندې | نشته دې تاسو لره | بې دهغه نه | څوك دوست | اونۀ څوك سفارشي |					
عرش باندې قائم شو | د هغه نه سوا ستاسو دپاره نه څوک مددگار شته اونه څوک سفارشي					
اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝	يُدَبِّرُ	الْاَمْرَ	مِنَ السَّمَآءِ	اِلَى الْاَرْضِ	
آيا نو تاسو نصيحت نۀ قبلوئ | بندوبست کوی | دکار (دمعاملاتو) | دآسمان نه | دزمکې پورې |					
آيا تاسو ددې نه سبق نه اخلئ | هغه د آسمان نه ترزمکې پورې دهرکار بندوبست کوی					
ثُمَّ يَعْرُجُ	اِلَيْهِ	فِيْ يَوْمٍ	كَانَ مِقْدَارُهٗۤ	اَلْفَ سَنَةٍ	مِّمَّا
بيا خيژي | هغه ته | په يوه داسې ورځ کښې | چې دې مقدار دهغې | زر کاله | دهغه مودې نه					
بيا به هر کار هغه ته په داسې ورځ کښې پيش کيږی | چې دهغې مقدار به ستاسو د حساب					
تَعُدُّوْنَ ۝	ذٰلِكَ	عٰلِمُ	الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	الْعَزِيْزُ
چې شماروئ ئې تاسو | هم دغه الله | عالم دې | په هر پټ | او ښکاره | غالب دې |					
مطابق پوره زر کاله وی | همدا الله ﷻ دې چې په پټو او په ښکاره ټولو څيزونو عالم دې | زبردست					
الرَّحِيْمُ ۝					
مهربانه دې |					
او مهربان دې |					

قوله تعالی:: تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ

قران کريم صرف دالله تعالی دطرف نه دې:- دسورتونوپه شروع کښې چه کوم مقطعات حروف دی دهغې پوره بحث مونږ دسوره بقرې دتفسيرپه شروع کښې کړې دې.دلته دوباره دبيانولوضرورت نشته.داکتاب قران حکيم بې شکه اوبې شبهې دالله رب العالمين دطرف نه نازل کړې شوې دې. دمشرکانوداقول غلط دې چه حضورﷺدخپله خانه جوړکړې دې.نه يقيناً داالله تعالی دطرف نه دې.څکه نازل شوچه حضوراکرمﷺدغه قوم ويرولوسره پوهه کړې دچاطرف ته چه دحضورﷺنه مخکښې څوك پيغمبرنه وراغلې.چه دوی دحق اتباع اوکړی اوخلاصی بياموهی.

زمکه اواسمان په کوم ترتيب سره جوړ شو:- دټولوڅيزونوخالق الله تعالی دې.هغۀ په شپږورځوشپوکښې زمکې اواسمانونه جوړکړل.بيائې په عرش باندې قرار بياموندۀ.ددې تفسيرتيرشوې دې.مالك اوخالق هم هغه دې.دهرڅيزتکميل دهغۀ په لاس کښې دې. دټولو کارونو تدبيرونه هغه کوی.په هرڅيزدهغۀ غلبه ده.دهغۀ نه سوانه څوك دمخلوق والی شته اونه دهغۀ داجازت نه بغيرشفارس کونکې.اې هغه خلقو!چه دهغۀ نه علاوه دنوروعبادت کوئ،په نوروبهروسه کوئ،تاسو پوهيږئ نه شئ چه ددومره قوتونوواله به ولې څوك خپل شريك کار جوړ کړې؟ هغۀ دبرابرئ نه،دوزيراومشيرنه،دشريك اوپيهم نه پاك منزه اومبرادې.دهغۀ نه سواهيڅوك معبود نشته. اونه دهغۀ نه علاوه څوك پالونکې شته.په نسائی کښې دی چه حضرت ابوهريرهؓفرمائی چه حضورﷺزمالاس اونيولواووې فرمائيل،الله تعالی زمکې اواسمانونه اوڅه چه ددې په مينځ کښې دی تمام څيزونه پيداکړل اوعرش باندې قيام اوفرمائيلو.خاوره دخالی په ورځ جوړه شوه،غرونه داتواريه ورځ،اونې دپيرپه ورځ،بدی دنهې په ورځ،نوردچاشنبې په

ورځ،ځناوردزيارت په ورځ،ادمﷺدجمعې په ورځ دمازيګرنه پس دورځې په اخرى ګهړۍ کښې،دې دټولې زمکې دخاورې نه پيداکړې شوچه په هغې کښې سره تورره ښه بد ه هرقسمه وه.ددې په وجه دادمﷺاو دلاد بداوښه شو.امام بخارى دې ته معلل وئيلې دې.
فرمائى چه په بل سندسره روايت دې چه حضرت ابوهريرهؓ داکعب احبارنه بيان کړې دې، اوحضراتو محدثينوهم دامعلول ښودلې دې،والله اعلم.

قوله تعالى:: يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ

دهغۀ حکم دأووارواسمانونودپورته نازليږى اوداؤوواروزمکونه لاندې پورې رسى.ځنګه چه په بل ايت کښې دى.﴿اَللّٰهُ الَّذِىْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ؕ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ﴾ الله تعالى اؤواسمانونه جوړکړل اودهغې په مثل اؤوزمکې،دهغۀ حکم ددې ټولوپه مينځ کښې راکوزيږى.اعمال دخپل ديوان طرف ته اوچتولې شى،چه داسمانى دنيانه پورته دې.دزمکې نه اولنې اسمان دپينځوسووکالوپه فاصله دې،اوهم دومره ددې زرۀ دې.دومره ختل کوزيدل دالله تعالى په قدرت سره فرښته دسترګوپه رپ کښې اوکړى. ځکه ئې اوفرمائيل چه يوه ورځ چه دهغې شمارستاسودشميرې په اعتبارسره زرکاله ده.ددې کارونو تدبير کونکې الله تعالى دې.هغۀ دخپلوبندګانوداعمالونه خبرداردې.ټول وارۀ اعمال دهغۀ طرف ته اوخيژى.هغه غالب دې،چاچه هرڅيزخپل ماتحت کړې دې.ټول بندګان اوټول ستونه دهغۀ په وړاندې ښکته شوى دى.هغۀ په خپلومومنانوبندګانوډيرزيات مهربانه دې.عزيزدې په خپل رحمت کښې اورحيم دې په خپل عزت کښې.

اَلَّذِىْٓ اَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهٗ
| هغه ذات | چى ډير ښۀ ئې جوړ کړې دې | هر څيز | چى جوړ کړې دې هغه |
| هرڅه چې ئې جوړ کړى دى | هغه ډير ښه (او محکم) ئې جوړ کړى دى

وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِيْنٍ ۚ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ
او شروع اوکړه هغه | دپيدائش دانسان | دختې نه | بيا ئې شروع کړل | پيدا کول دنسل دهغه
او د انسان پيدائش ئې د ښاورې نه شروع کړې دې | بيا د هغه نسل ئې د نچوړ نه شوؤ

مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۚ ثُمَّ سَوّٰىهُ وَنَفَخَ
دست (يعنې نطفې) نه | داوبو سپکونه | بيا ئې برابر کړو قالب دهغه | او پوک ئې کړو |
اوبې قدره اوبو نه اوچلولو | بيا ئې د هغه اندامونه روغ کړل | او په کښې ئې

فِيْهِ مِنْ رُّوْحِهٖ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ
په هغې کښې | دروح خپل نه | او درې کړل | تاسو له | غوږونه | او سترګې |
دخپل طرفنه روح پوک وهلو | او تاسو ته ئې غوږونه ، سترګې او زړونه درکړل

وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ۝ وَقَالُوْٓا ءَاِذَا
او زړونه | ډير لږ دې | هغه شکر | چى تاسو ئې اوباسئ | اووائې دوئ | ايا هر کله چى |
مګر تاسو ډير لږ شکر ادا کوئى | ....او دوئ وائى چې هر کله مونږ په زمکه

ضَلَلْنَا	فِي الْاَرْضِ	ءَاِنَّا	لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ۵	بَلْ
ورك شو مونږ	په زمكه كښې	نو آيا مونږ به	په پيداوښت نوي كښې (بيا راپيدا كيږو)	بلكه
كښې ختم شو	نو آيا مونږ به بيا دوباره راژوندي كولې شو	..............خبره دا ده چې		
هُمْ	بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ	كٰفِرُوْنَ ۱۰	قُلْ	يَتَوَفّٰكُمْ
دوئ	دملاقات درب خپل نه	انكار كونكي دي	ورته اووايه	چې په قبضه كښې به اخلي تاسو
دا خلق د خپل رب دملاقات نه منكر دي	...............(اې پيغمبره) اووايه چې			
مَّلَكُ الْمَوْتِ	الَّذِيْ	وُكِّلَ	بِكُمْ	ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ
فرښته دمرګ	هغه فرښته	چې مقرر كړې شوې ده	په تاسو	بيا به رب خپل ته
ملك الموت چې په تاسو مقرر دې ستاسو روحونه به قبض كوي	نو بيا به خپل رب ته واپس			
تُرْجَعُوْنَ ۱۱				
واپس كړې شئ تاسو				
كولې شئ				

قوله تعالى:: اَلَّذِيْٓ اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهٗ

دَ الله تعالى هريو تخليق شاهكار دې :- فرمائي چه الله تعالىٰ سبحانه وتعالىٰ هريو څيز په ښه طريقه بهترين توګه او په بهترين تركيب سره ښائسته جوړ كړې دی. دَ هريو څيز پيدائش څومره ښكلې ځنګه مستحكم او مضبوط دې. دَ آسمان او زمكې پيدائش سره پخپله دَ انسان پيدائش باندې غور اوكړه. دَ ده شروع اوګوره دَ خاورې نه پيداكړو. ابوالبشر حضرت آدم ﷺ دَ خاورې نه پيداشو. بيائې دَ هغه نسل دَ نطفې نه روان كړو كوم چه دَ سړي دَ شاه اوښځې دَ سينې نه راوځي. بيائې هغه يعنې آدم ﷺ دَ خاورې پيداكولو نه پس صحيح سالم كړو او په هغه كښې خپل روح پوك وهلو. تاسو ته ئې غوږونه سترګې او عقل دركړو. افسوس دې چه تاسو بيا هم په شكر كولو كښې دَ كثرت نه كارنه اخلئ. دَ انجام په لحاظ سره نيك اوخوشحاله هغه سړې دې چه دَ الله تعالى وركړې شوې طاقتونه هم دَ هغه په لاركښې خرچ كوي. جل شانه وعز اسمه.

قوله تعالى:: وَقَالُوْٓا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِي الْاَرْضِ

دَ مرګ فرښتې سره ملاقات:- دَ كافرانو عقيده بيانولې شي چه هغوی دَ مرګ نه پس دَ ژوند قايل نه دی او هغوی دا محال ګڼړي اووائي چه كله زمونږ ذرې ذرې جدا شي او دَ خاورو سره خاورې شي نو بيا به هم مونږ دَ نوې سر نه جوړولې شو.؟ افسوس دا خلق دَ خپل ځان په شان الله تعالى باندې هم قياس كوی او په خپل محدود قدرت باندې دَ الله تعالى لامحدود قدرت اندازه كوي. دا خو منې او پوهيږي چه الله تعالى په اول ځل پيداكړې يو نو حيرانتياده چه په دويم ځل باندې راپيداكولو باندې دوی ولې هغه قادر نه منې؟ سره دَ دې چه دَ هغه خو صرف حكم چليږي. كوم چه اووئيل چه اوشه هم هغه اوشي. ددې دَپاره ئې اوفرمائيل چه دَ هغوی دَ خپل پروردګار دَ ملاقات نه انكار دې.

قوله تعالى:: مَلَكُ الْمَوْتِ

دَ مرګ فرښته يوه ده كه ډيرې دي؟:: دَ دې نه پس آيت كښې فرمائي چه ملك الموت كوم چه ستاسو په روح قبض كولو باندې مقرر دې تاسو به مړه كړي. دَ دې آيت نه خو په ظاهره هم دا معلوميږي چه ملك

الموت د یوې فرښتې لقب دې. دحضرت براء ﷺ هغه حدیث د کوم بیان چه په سورت ابراهیم کښې تیرشوې دې. د دې نه هم اول دا خبره په پوهه کښې راځي اوپه بعضې آثاروکښې د هغه نوم حضرت عزرائیل ﷺ هم دې اوهم دا مشهوره ده. (¹) اوهغه سره کارکونکې نورې فرښتې هم شته چه د بدن نه روح راوباسي اود مرنې پورې رسیدو نه پس ملك الموت هغه اخلي. د هغه د پاره زمکه راغونډه کړې شوې ده اوداسې ده لکه چه زمونږ مخې ته یوه رکیبنې (پلیټ) کیخودې شوې وی چه څه غواړو رااوچتوو. (²) یومرسل حدیث (³) هم د دې مضمون دې اود ابن عباس ﷺ مقوله هم ده.

دملك الموت د پنځه وخته د راتلو مطلب: ابن ابی حاتم کښې دی د یوانصاری سرته حضور ﷺ ملك الموت لیدلو سره اوفرمائیل ملك الموت زما صحابی سره آسانی اوکړه. هغه جواب ورکړو اې د الله تعالی نبی ﷺ تسکین اوخاطر اوساته اوزړه خوشحاله کړه والله زه پخپله ایمان والا سره ډیره نرمی کونکې یم. واوره یارسول الله ﷺ په الله تعالی قسم د ټولې دنیاهریوکچه اویوخ کورکښې که هغه اوچه وی که په لمده په هره ورځ کښې زما پنځه ځل تګ وی هریوروکې او لونی زه د هغوی نه هم ډیر پیژنم څومره چه هغه پخپله خپل ځان پیژني. یارسول الله ﷺ یقین اوکړئې په الله تعالی قسم زه خو پخپله د یو مچ نه هم د روح قبض کولو قدرت نه لرم ترکومې چه ماته د الله تعالی حکم اونه شی. د حضرت جعفر ﷺ بیان دې چه د ملك الموت په ورځ کښې پنځه ځل د هریوسړی تپوس پښتنه کول هم دا دی چه هغه ﷺ پنځه وخته مونځونوکښې ګوری که چرې هغه د مونځونوحفاظت کونکې وی نوفرښتې هغه سره نیزدې اوسی اوشیطان د هغه نه لرې وی اود هغه په آخری وخت کښې فرښته هغه ته د لااله الاالله محمدرسول الله تلقین کوی. مجاهد رحمه الله فرمائی په هرکورهره ورځ ملك الموت دوه ځل راځي. کعب احبار رحمه الله دې سره داهم فرمائی چه هرې یوې دروازې سره اودریږی اوپه ورځ کښې اووه ځل په دې نظر اچوی چه په دې کښې څوك داسې خو نشته چه د هغه روح ویستلوحکم شوې وی. بیا د قیامت په ورځ د ټولو د الله تعالی طرف ته واپس کیدل دی. د قبرونونه په راوتلوسره د محشر میدان کښې دالله تعالی وړاندې حاضریدلو سره به د خپلو کړو میوه بیامومی.

وَلَوْ تَرٰٓى | اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ | نَاكِسُوْا

| او کاش چې اووینې ته | کله چې مجرمان خلق | ټیټ نیونکي وی |

| اوکاش ! ته هغه مجرمان اووینې | چې هغوئ به خپل خدائې ته سرونه ټیټ

رُءُوْسِهِمْ | عِنْدَ رَبِّهِمْ ط | رَبَّنَآ | اَبْصَرْنَا | وَسَمِعْنَا

سرونو خپلو لره | په دربار درب خپل کښې | اے ربه زمونږه | ښه اولیدل مونږه | ښه واوریدل مونږه

نیولی وی | (او وائی به) ائې زمونږه ربه اوس زمونږ سترګي او غوږونه پرانستي شول

فَارْجِعْنَا | نَعْمَلْ | صَالِحًا | اِنَّا | مُوْقِنُوْنَ ⑫

پس واپس اولیږه مونږه | چې عمل اوکړو مونږ | نیک | بیشکه مونږه | (اوس) یقین کونکی یو |

نو واپس مو دنیا ته اولیږه | چې مونږ نیک عمل اوکړو | زمونږ اوس یقین اوشو

(¹) الطبری: ۱۷۵/۲۰.

(²) الطبری: ۱۷۵/۲۰.

(³) الدرالمنثور: ۳۳۲/۵.

وَلَوْشِئْنَا	لَاٰتَيْنَا	كُلَّ نَفْسٍ	هُدٰىهَا	وَلٰكِنْ	
او كه غوښتلي مونږه	نوخامخا به وركړې وو مونږ	هر نفس ته	هدايت دهغه (داول نه)	ليكن	
او كه مونږ ته منظوروې	نو هر چا ته به مو خپله لاره وركړې وه	خوزما دطرفنه داخبره			
حَقَّ الْقَوْلُ	مِنِّيْ	لَاَمْلَئَنَّ	جَهَنَّمَ	مِنَ الْجِنَّةِ	وَالنَّاسِ
ثابته شوه هغه خبره	دطرفه زمانه	چې خامخا به زۀ ډكوم	دوزخ	دپيريانونه	او دانسانانونه
فيصله شوې ده	چې دوزخ به د (بدكارو) پيريانو او بنيادمو دواړو نه ډكوم				
أَجْمَعِيْنَ﴿۱۳﴾	فَذُوْقُوْا	بِمَا	نَسِيْتُمْ	لِقَآءَ	يَوْمِكُمْ هٰذَا
دټولو نه	پس اوڅكئ مزه	دهغه عمل	چې هير كړو تاسو	ملاقات	ددې ورځې ستاسو
نو اوس (دخپل عمل) خوند اوڅكئ	څكه چې ددې ورځې راتګ مو				
اِنَّا	نَسِيْنٰكُمْ	وَذُوْقُوْا	عَذَابَ الْخُلْدِ	بِمَا	
نو بيشكه مونږ	هير كړئ مونږه تاسو	اواوڅكئ	عذاب دهميشوالي	په سبب دهغې عمل	
هير كړې (اونن مونږ تاسو هير كړئ) او د خپلو عملونو په بدل كښې دهميشه عذاب					
كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ﴿۱۴﴾				
چې وئ تاسو	چې كوئ به مو				
خوندونه اوڅكئ					

قوله تعالى:: وَلَوْتَرٰٓى اِذِالْمُجْرِمُوْنَ

دَ قيامت په ورځ د ګناهګارانو خراب حالت:- الله تعالى فرمائي چه كله داګناهګاران خپل بيا راژوندي كيدل په خپلو سترګو اووينې اوپه ډير ذلت او سپكاوى سره ملامته ستونه ښكته كړې دَ الله تعالى په وړاندې ولاړوى هغه وخت به وائي اې الله زمونږ سترګې اوغړيدې غوږونه مو كولاوشو اوس مونږ ستا دَ احكامو دَ هرقسم په ځائ راوړلوته تيارېو. په هغه ورځ به دَ ښه سوچ فكر او هوښياران جوړشي. تول ړونتوب او كونړتوب به ترې لاړشي. پخپله به خپل ځان ملامت كوى اودوزخ ته په تلوكښې به وائي كه دَ غوږونواوسترګونه مو په دنياكښې كاراخستې وې نونن به دوزخيان نه جوړيدو. اوس به الله تعالى ته بيا عرض كوى چه مونږ بيا دنيا ته اوليګه نو مونږ به نيك عمل كولوسره راشو. زمونږ اوس يقين پيداشو چه ستا ملاقات حق دې ستا كلام حق دې خوالله تعالى ته ښه معلوم دى كه دا خلق بيا هم اوليګلې شى نوهم هغه حركت به كوى بيابه دَ الله تعالى آياتونه دروغ ګڼړى بيا به انبياء كرام عليهم السلام تنګوى. لكه څنګه چه پخپله دَ قرآن كريم په آيت ﴿ وَلَوْتَرٰٓى اِذْوُقِفُوْا عَلَى النَّارِفَقَالُوْا يٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيٰتِ رَبِّنَا وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴿ ﴾ [1]

قوله تعالى:: وَلَوْشِئْنَا لَاٰتَيْنَا

دټولو مخلوقاتو په نه مؤمن كولو كښې دالله ﷻ حكمت دې:: دَ دې دَ پاره دلته فرمائ كه مونږ غوښتل نو هر سړى ته به موهدايت وركولو. لكه چه ارشاد دې كه ستا رب غواړى نودَ زمكې يويوكس به مؤمن جوړ

---

[1] ٦/الانعام:٢٧.

شي. خود الله تعالى فيصله صادره شوې ده چه د انسان او پيريانونه به جهنم ډكولې شي. دا يوه اخري فيصله ده. دَ الله تعالى دَ ذات نه اودَ هغه دَ پوره پوره كلماتو سره عذابونونه مونږ دهغه پناه غواړو. دَ دوزخ والا ته به دَ رټنې په توګه ونيلې شي چه دنن ورځې دَ ملاقات نه مزه واخلئى اودَ دې عذابونه اوڅکئى. دا محال ګنړلو سره تاسو هغه معامله اوکړه چه يوهيرونكې كوى اوس به مونږ هم تاسو سره هم دغه سلوك كوو. دَ الله تعالى ذات دَ هيرې او حقيقي نسيان نه پاك دې. داخو نې صرف دَبدلې په توګه اوفرمائيل. يوبل آيت كښې دى ﴿وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسٰكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا وَمَأْوٰكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ﴾ ([1]) نن به مونږ تاسو هيركړو لكه څنګه چه تاسو دَ دې ورځې ملاقات هيركړې وو. دَ خپل كفر اوتكذيب په وجه اوس دَ هميشه عذاب مزې اوڅتوئى. بل آيت كښې دى ﴿لَا يَذُوْقُوْنَ فِيْهَا بَرْدًا وَّلَا شَرَابًا﴾ ([2]) هلته به يخوالې اوابه نه وى بغيرد ګرمواوبو وينواو پيپونونه به بل هيڅ نه وى.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا

| بيشكه هم دا خبره ده | چې ايمان راوړى | په ايتونو زمونږ |

بيشكه زمونږ په ايتونو باندې هغه څوک ايمان........

الَّذِيْنَ إِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا خَرُّوْا سُجَّدًا

هغه كسان | كله چې | ورته نصيحت كيږى | په دې ايتونو سره | نو پريوزى | سجده كونكى |

راوړى | چې وخت ورته يادولې شى | نو په سجده كښې پرېوځى

وَّسَبَّحُوْا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ۩ تَتَجَافٰى

او تسبيح وائى | دثنا درب خپل سره | او هغوئ | تكبر نهٔ كوى | جدا وى |

او دخپل رب حمد او ثناء وائى | او هغوئ تكبر نه كوى | .... د هغوئ اړخونه

جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا

ډډې دهغوئ | دځايونو دخوب نه | رابلي هغوئ | رب خپل | ديرې | او دطمعې سره |

دخوب دځايونونه په ډډه وى | او خپل رب ته دويرې او اميد دواړو تر مينځه دعا كوى

وَّمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ

او دهغې رزق نه | چې وركړې دې مونږ هغوئ ته | خرچ كوى | پس نهٔ دې خبر | يو نفس |

او څه چې مو هغوئ ته وركړى دى دهغې نه خرچ كوى | نو هيچا ته معلومه نه ده | چې د هغه

مَّآ أُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءً

دهغه څيز نه | چې پټ ساتلې شوې دې | دپاره دهغوئ | ديخوالى دسترګو نه | دپاره دجزاء |

دپاره د سترګو ديخوالى څومره ډيرنعمتونه تيار پراته دى | .... دغه دهغوئ

بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝

دهغه عمل | چې وؤ هغوئ | چې كوؤ به ئې |

دخپلو عملونو بدله ده |

[1] ٤٥/الجاثية: ٣٤.

[2] ٧٨/النباء: ٢٤.

قوله تعالى: إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا

دَالله تعالى دَ رضا دَ لټون حکم:- دَ ربښتونی ایماندار نښه داده چه هغه دَ زړه په غوږونو زمونږ آیاتونه اوري اوپه هغې باندې عمل کوی. په ژبه سره ئې هم حق مني اوَد زړه نه ئې هم حق ګڼړي. سجده کوی اوَد خپل رب سبحانه وتعالى تسبیح اوحمدوثنا بیانوی. اوَد حق دَتابعدارئی نه ځان نه پټوی. نه کبر اوغرور کوی. داخراب عادتونه دَ کافرانودی. لکه چه ارشاد دې ﴿ لَكُمْ ۖ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾[1] یعنی زمادَعبادت نه کبرکونکی به ذلیل اوخوار دوزخ ته ځي.

قوله تعالى: تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ

ددې ربښتونی ایماندارانو یوخوبي داهم دې چه هغوی دَ شپې خپل خوبونه او بسترې پرېږدی او مونځونه اداکوی. تهجد کوی[2] دَ ماښام اوماسخوتن په مینځ کښې مونځ هم ترې بعضو مراد اخستې دې. څوک وائی دې نه مراد دَ ماسخوتن دَ مونځ انتظاردې.[3] یوبل قول دې چه دې نه دَ ماسخوتن اوسحر مونځ په جمع سره مراد دې. هغوی دَ الله تعالى نه دعاګانې کوی دَ هغه دَ عذابونونه دَ خلاصې دَ پاره اوَد هغه نعمتونه حاصلولو دَ پاره. دې سره صدقه اوخیرات هم کوی. دَ خپل حیثیت مطابق دَ الله تعالى په لارکښې ورکړه کوی. هغه نیکئی هم کوی دَ کوم تعلق چه دَ هغوی ذات سره وي اوهغه نیکئی هم دَ لاسه نه پرېږدی دَ کوموتعلق چه نورو سره وی دوی. په دې ښکلونیکوکښې دَ ټولونه وړاندې شوی هغه خلق دی څوک چه په درجوکښې هم دَ ټولونه وړاندې دی. یعنی دَ حضرت آدم ﷺ دَ اولاد سردار دَ فخر دوجهان حضرت محمد مصطفى ﷺ لکه څنګه چه دَ عبدالله بن رواحه ﷺ په شعرونوکښې دی:

وفینارسول الله یتلوکتابه	اذاانشق معروف من الصبح ساطع
یبیت یجافی جنبه عن فراشه	اذااستثقلت بالمشرکین المضاجع

یعنی په مونږ کښې دَ الله تعالى رسول ﷺ موجود دې چه سحر کیدو سره دَالله تعالى دَ پاک کتاب تلاوت کوی. دَشپې چه مشرکان په زورخوب اوده وی دَ حضور ﷺ اړخ دَ هغوی دَ بسترې نه جدا وی.[4]

د دوو کسانو نه الله ﷻ زیات خوشحالیږي: مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی الله تعالى دَ دووکسانونه ډیر زیات خوشحاله وی یوَد هغه نه چه ښه په خوږ خوب باندې اوده وی خوناڅاپی دَ خپل رب نعمتونه او دَ هغه سزاګانې رایادې کړی او راپاسی خپل نرمه اوګرمه بستره پرېږدی اوزما په وړاندې اودریږی مونځ شروع کړی. بل هغه کس چه دَ کافرانو سره په جنګ کښې دې او په جنګ کښې دَ مسلمانانو ډله کمزورې شي خودا سړې په دې پوهیږی چه په تیختته کښې دَ الله تعالى ناراضګی ده او په وړاندې کیدوکښې دَ الله تعالى رضا ده دَ میدان طرف ته وړاندې کیږی اوکافرانوسره جهادکوي تردې چه خپل سر دَ هغه په نوم باندې قربانی کړی. الله تعالى په فخر سره دا خپل فرښتوته ښائی اوَد هغوی په وړاندې دَ هغه دَ عمل تعریف کوی.[5]

جنت ته رسولو والا عمل: مسنداحمدکښې دی چه حضرت معاذ بن جبل ﷺ فرمائی زه نبی کریم ﷺ سره په یو سفر کښې ووم دَ سحر په وخت کښې حضور ﷺ سره نیزدې روان ووم ما تپوس اوکړو اې دَ الله

---

[1] ۴۰/المؤمن: ۶۰.

[2] الطبری: ۲۰/۱۸۰.

[3] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة السجدة: ۳۱۹۶ وسنده حسن

[4] صحیح بخاری کتاب الادب باب هجاء المشرکین: ۶۱۵۱.

[5] احمد: ۱/۴۱۶، ابوداوُد کتاب الجهاد باب فی الرجل یشری نفسه: ۲۵۳۶ وسنده حسن، ابن حبان: ۲۵۵۷، حاکم: ۲/۱۱۲.

تعالى پيغمبره ﷺ ماته يوداسې عمل اوښايه چه ما جنت ته اورسوی اود دوزخ نه مې جداکړي. حضورﷺ اوفرمائيل چه تاخو ډير د کار سوال اوکړو خو چه الله تعالى په چاباندې آسان کړي نو هغه ته ډير آسان دې. واوره ته د الله تعالى عبادت کوه هغه سره څوك شريك کوه مه د مونځونوپابندی کوه د رمضان روژې ساته د بيت الله حج کوه اوزکوة ورکوه. اوس زه تاته د نيکودروازې اوښايم. روژه ډال دې د ګناهونو صدقه ګناهونه معاف کوی اود انسان د نيمې شپې مونځ. بيا حضور ﷺ آيت ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝﴾[1] تلاوت اوفرمائيلو. بيائی اوفرمائيل اوس زه تاته د دې عمل سر د دې ستنې اود دې قب اوښايم چه څومره اوچت دې. د دې ټولو کارونوسر خواسلام دې د دې ستن مونځ دې اود دې د قب اوچتوالې د الله تعالى د لارې جهاد دې. بيا فرمائي چه زه تاته د دې ټولوکارونو سردار اوښايم؟ بيائی خپله ژبه مبارکه اونيوله او وئی فرمائيل دا قابوساته. ماوئيل چه مونږ به په خپلو خبرو اترو باندې هم رانيولې کيږو؟ حضورﷺ اوفرمائيل اې معاذ ﷺ افسوس تاته دا نه ده معلومه چه انسان پرمخې دوزخ ته غورزونکې څيز هم د دې ژبې دا غاړې دی.[2] هم دا حديث په څو سندونوسره روايت دې. په يوکښې داهم دی چه آيت ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝﴾[3]لوستلو سره حضوراکرم ﷺ اوفرمائيل د دې نه مراد د بنده د شپې مونځ کول دي. يوبل روايت کښې دحضورﷺ دا فرمان نقل دې دانسان د نيمې شپې قيام کول بياد حضورﷺ هم د دې آيت تلاوت فرمائيل نقل دی. يوحديث کښې دی چه کله د قيامت په ورځ د محشر په ميدان کښې ټول وراندې روستو خلق راجمع کړې شی نو يوآواز کونکې فرښته به په اوچت آواز سره اعلان کوی کوم چه به ټول مخلوق اوری هغه به وائی چه نن به ټولوته معلومه شی چه د ټولونه زيات عزت دار د الله تعالى په نيز څوك دې؟ بيا به واپس آواز کوی چه تهجد کونکی خلق دې راپاسی اود دې آيت تلاوت به فرمائی نودا خلق به راپاسی او په شميرکښې به ډير کم وی. حضرت بلال ﷺ فرمائی چه کله آيت نازل شو مونږ په مجلس کښې ناست وو اوبعضې صحابه کرامﷺ خو به د ماښام د مانځه نه واخله ترماسخوتن مانځه پورې په مونځونوکښې مشغول وو نوداآيت نازل شو. د دې حديث هم دا يوسندې. بيا فرمائی چه د هغوی د پاره په جنت کښې کوم کوم نعمتونه اوخوندونه پټ ساتلی د دې علم چاته هم نشته. دې خلقو به هم پټ عبادت کولو دغه شان مونږ هم پټ د دوی د سترګويخوالې اود دوی د زړه آرام تيارساتلې چه نه يوې سترګې ليدلې اونه نی په يوزړه کښې خيال تيرشوې. د بخاری شريف حديث قدسی دې ماد خپلو نيکانوبنديګانود پاره هغه رحمتونه اونعمتونه ايخودې دی چه نه د يوې سترګې په کتوکښې راغلی اونه د يوغوږ په اوريدو کښې اونه د يوزړه په سوچ کښې. دا حديث بيانولو سره دحديث راوی حضرت ابوهريره ﷺ اوفرمائيل د قرآن پاك دا آيت ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝﴾ [4] په دې روايت کښې د ﴿قرة﴾ په ځای ﴿قرات﴾ لوستل هم نقل دی.[5] يوبل روايت کښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې د جنت نعمتونه چه چاته

---

[1] ۳۲/السجدة:۱۶-۱۷.

[2] احمد:۵/۲۳۱، ترمذی کتاب الايمان باب ماجاء فی حرمة الصلاة:۲۶۱۶ وهوحسن،ابن ماجه:۳۹۷۳، السنن الکبری:۱۱۳۹۲.

[3] ۳۲/السجدة:۱۶-۱۷.

[4] ۲۳/السجدة: ۱۷.

[5] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة سجدة:۴۷۷۹، باب قوله ﴿فلاتعلم نفس مااخفی.....﴾ صحيح مسلم:۲۸۲۴.

ملاوشو هغه به کله هم بې نعمته نه وی. د هغه کپړې به زړيږی نه د هغه ځوانی به ختميږی نه د هغه د پاره په جنت کښې هغه څه دی چه نه يوې سترګې ليدلی نه يوغوږ اوريدلی اونه د يوانسان په زړه کښې د هغې وهم اوګمان شوې دې. ([1])

په يوحديث کښې رسول الله ﷺ د جنت صفت بيانولوسره په آخره کښې دافرمائيلي دی اوبيائې دا آيت ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ﴾([2]) تلاوت کړو. ([3]) حديث قدسی کښې دی ماد خپلو بنديګانود پاره داسې نعمتونه تيارکړی دی چه نه سترګوليدلې دی نه غوږونو اوريدلی دی بلکه په اندازه اوخيال کښې هم نه شی راتلې.

د ادنې جنتي جنت: صحيح مسلم کښې نبی کريم ﷺ فرمائی حضرت موسی عليه السلام الله رب العزت ته عرض اوکړو يا الله تعالی د ادنی جنتی درجه څه ده؟ جواب ملاوشو چه ادنی جنتی هغه سړې دې چه د ټولوجنتيانوجنت ته د تلونه پس به راځی هغه ته به وئيلې شی جنت ته داخل شه هغه به وائی يا الله چرته لاړشم؟ هريويه خپل ځائ باندې قبضه کړې ده اوخپل څيزونه ئې سنبال کړی دی. هغه ته به وئيلې شی چه آيا ته په دې خوشحاله ئې چه تاته دومره ملاوشی لکه چه په دنياکښې يولوئ بادشاه سره وو؟ هغه به وائی پروردګار زه په دې باندې خوشحاله يم. الله تعالی به اوفرمائيل ئې ستاد پاره دومره دی، دومره نور دومره نور دومره نور اوپنځه چنده. دې به وائی بس بس اې زما ربه زه راضی يم. الله تعالی به فرمائی دا ټول مونږ تاله درکړه اود دې په لس چنده نور هم درکړل اونور هم چه ستا زړه څه غواړی او په کوم سره ستا سترګې يخې شی دې به وائې چه يا الله زما خو وخکی کولاوشو زړه مې خوشحاله شو. حضرت موسی عليه السلام اووئيل د اوچتې درجې د جنتی کيفيت به څنګه وی؟ وئې فرمائيل داهغه خلق دی د چاخاطر مدارت اوعزت چه ما په خپل لاس سره کړې اويه دې باندې خپل مهرلګولې دې بيا نه هغه د چا په کتوکښې راغلی نه په اوريدوکښې اونه د چا په خيال کښې. د دې مصداق د الله تعالی د کتاب آيت ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ﴾ ([4]) دې ([5])

په جنت کښې حورې او شغل: حضرت عامر بن عبدالواحد رحمه الله فرمائی ماته دا خبررسيدلی دې چه يو جنتی به خپلې حورې سره په مينه اومحبت کښې اوياکالوپورې مشغول وی د بل څه څيز طرف ته به د هغه هډو خيال نه وی. بيا به بل طرف ته خيال اوکړی نوګوری به چه د اولې نه به نوره ډيره ښائسته اونورانی شکل والا حوره وی هغه به دې خپل طرف ته په خيال کيدو باندې خوشحاله شی اووائی به چه اوس به زما مراد هم پوره شی. دې به وائی ته څوك ئې؟ هغه به جواب ورکړی زه هم ستا زيائتی يم. اوس به دې ټول هغې طرف ته متوجه شی بيا به اوياکالوپورې بل طرف ته هډو ګوری نه. دومره موده پس چه کله بيا د ده خيال بل طرف ته شی نوګوری به چه د دې نه به هم يوه بله ښائسته حوره وی هغه به وائی چه اوس وخت راغلو چه په تاکښې به زماهم حصه وی. دې به تپوس کوی ته څوك ئې؟ هغه به جواب ورکوی چه زه د هغوی نه يم د چاباره کښې چه الله رب العزت فرمائيلې وو چه څوك ئې هم نه پيژنی د هغوی د پاره اود هغوی د سترګو يخولود پاره الله تعالی کوم کوم څيزونه پټ ساتلی.

---

[1] صحيح مسلم كتاب الجنة باب فى دوام نعيم اهل الجنة واهلها.....: ۲۸۳۶، احمد:۲/٤١٦ .(مسلم)

[2] ۳۲/السجدة:۱۶-۱۷.

[3] صحيح مسلم كتاب الجنة باب صفة الجنة:۲۸۲۵.

[4] ۲۳/السجدة: ۱۷.

[5] صحيح مسلم كتاب الايمان باب ادنى اهل الجنة منزلها فيها:۱۸۹، ترمذى:۳۱۹۸، ابن حبان:٦٢١٦.

په جنت کښې جنتیانو ته تحفې: حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائي فرښتې به جنتیانوله د دنیاد اندازې نه په ورځ کښې درې درې ځل د جنت عدن نه د الله تعالی تحفې راوړې راځي کومې چه د هغوی په جنت کښې نه وی. هم د دې بیان په دې آیت کښې دې. هغه فرښتې به دوی ته وائي چه الله تعالی تاسونه خوشحاله دې.

د جنت درجات: د حضرت ابوالیمان هوزني رحمه الله یاد یو بل بزرګ نه روایت دې د جنت سل درجې دی اوله درجه د سپینو زرو ده اود دې زمکه هم د سپینوزرو ده د دې محلونه هم د سپینوزرودی د دې خاوره مشك دی. دویمه درجه د سرو زرو ده زمکه ئې هم د سرو کورونه هم د سرو لوښې هم د سرو زرو اوخاوره د مشکوده. دریمه مرغلرې، زمکه ئې هم د مرغلرو کورنه هم لوښې هم اوخاوره د مشکو اوباقي درې کم سل خوهغه دی کومې چه نه سترګولیدلی نه غوږونو اوریدلی اونه د یوانسان په زړه کښې د هغې څه خیال تیرشوې. بیاهم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو. ابن جریرکښې دی حضور ﷺ د روح الامین ﷺ نه روایت کوی چه د انسان نیکئ اوبدئ به راوړلې شی بعضې به د بعضو نه کمې کړې شی بیا که یوه نیکی هم باقي پاتې شوه نوالله تعالی به هغه زیاته کړی اویه جنت کښې به وسعت ورکړی (۱) د راوی یزداد نه تپوس اوکړې چه بدئ چرته لاړې؟ نوهغه د دې آیت تلاوت اوکړو ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ﴾ (۲)
یعنی داهغه خلق دی د چا نیك اعمال چه مونږ قبول کړی دی اود هغوی بدئ مونږ معاف کړې. راوی اووئیل چه بیا د دې آیت څه معنی ده. ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۳)
فرمائي چه کله بنده یوه نیکی د خلقو نه پټه کوی نوالله تعالی هم د قیامت په ورځ د هغه د آرام څیزونه چه د هغه د پاره ئې پټ ساتلې وووربه کړی.

		أَفَمَن	كَانَ	مُؤْمِنًا	كَمَن
		ایاپس هغه څوك	چې وی	مومن	کیدې شي پشان دهغه چا
		ایا څوک چې مومن وی			هغه د هغه چا پشان کیدې شی
كَانَ	فَاسِقًا ط	لَا يَسْتَوُونَ ﴿۱۸﴾	أَمَّا	الَّذِينَ	آمَنُوا
چې وی	فاسق	نهٔ شي برابریدې دا دواړوه	هر چې دی	هغه کسان	چې ایمان ئې راوړې دې
کوم چې فاسق وی		دویٔ هیڅ کله نشی برابریدې	......چا چې ایمان راوړو او		
وَعَمِلُوا	الصَّالِحَاتِ	فَلَهُمْ	جَنَّاتُ	الْمَأْوَىٰ	نُزُلًا
او کړی ئې دی عملونه	نېك	پس وی هغویٔ لره	جنتونه	داوسیدو	په طور دمیلمستیا
نیک عملونه ئې اوکړل		د هغویٔ داوسیدو دپاره به باغونه وی			......دا به ملمستیاوی
بِمَا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾	وَأَمَّا	الَّذِينَ	
په سبب دهغې عملونو	چې وو هغویٔ	چې کول به ئې	او هر چې دی	هغه کسان	
دهغویٔ دهغه عملونو په بدله کښې کوم چه هغوی کول			......اوکومو کسانو چې نافرمانی کړی		

(۱) الطبری: ۱۸۵/۲۰،.
(۲) ۴۶/الاحقاف: ۱۶.
(۳) ۳۲/السجدة: ۱۷.

فَسَقُوْا	فَمَاْوٰىهُمُ	النَّارُ ؕ	كُلَّمَآ	اَرَادُوْٓا	

چې فسق ئې اختيار کړې دې | پس ځاى ئ داوسيدو دهغوى | وور دې | هرکله چې اراده اوکړې هغوى
وى | نود هغوى د استوګنې ځائې اور دې | .... کله چې ترې د وتلو اراده اوکړې

اَنْ يَّخْرُجُوْا	مِنْهَآ	اُعِيْدُوْا	فِيْهَا	وَقِيْلَ

چې اوځى | دهغې نه | نو واپس به ورغورزولې شى | په هغې کښې | اوونيلې کيږى به |
نوهغوى به په کښې واپس اوغورزولې شى | .... او ورته به اوونيلې شى

لَهُمْ	ذُوْقُوْا	عَذَابَ النَّارِ	الَّذِىْ	كُنْتُمْ	بِهٖ	تُكَذِّبُوْنَ ⑳

هغوى ته | اوڅکئ | عذاب دوور | هغه وور | چې وئ تاسو | هغې لره | چې دروغ به مو ګڼړلو |
چې اوس دهغې دوزخ دعذاب خوند اوڅکئ | چې تاسو به دروغ ګڼړلو

وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ	مِّنَ الْعَذَابِ	الْاَدْنٰى	دُوْنَ	الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ

او خامخا به مونږ څکوؤ دوئ ته | دعذاب | نزدې نه | مخکښې | دعذاب | لوئ نه |
اومونږ به ورته دهغه لوئې عذاب نه وړاندې دلته نزدې سزا هم ورکړو |

لَعَلَّهُمْ	يَرْجِعُوْنَ ㉑	وَمَنْ	اَظْلَمُ	مِمَّنْ

دپاره ددې چې دوئ | واپس شى (بغاوت) نه | او څوک دې | ډير ظالم | دهغه چانه |
کيدې شى چې دوئ (حقې لارې) ته واپس شى | او د هغه چا نه غټ ظالم څوک کيدې شى

ذُكِّرَ	بِاٰيٰتِ	رَبِّهٖ	ثُمَّ	اَعْرَضَ	عَنْهَا ؕ

چې نصيحت اوکړې شى هغه ته | په آيتونو | درب خپل سره | بيا | مخ واړوى | دهغې نه |
چې دخپل رب آيتونه ورته راياد کړې شى | اودې ترې نه بيا هم مخ اړوى

اِنَّا	مِنَ الْمُجْرِمِيْنَ	مُنْتَقِمُوْنَ ㉒ ع

بيشکه مونږه | دداسې مجرمانو نه | خامخا بدله اغستونکى يو |
مونږ به خامخا دمجرمانو نه بدله اخلو |

قوله تعالى: اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا ؕ

مؤمن اوفاسق برابر نه دې:- دَ الله تعالى دَ کرم اوعدل بيان په دې آياتونوکښې دې چه دَ هغه په نيز نيکوکار اوبدکاربرابر نه دې. لکه چه ارشاد دې ﴿ اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ۝ ﴾ (١)يعنى آيادغه خلق چه کومې بدئى کوى داخيال ئى کړې دې چه دوى به دَ ايماندارو او نيك عمل کونکو په شان کړى؟ دَ هغوى مرګ او ژوند برابردې؟ داڅنګه خرابې منصوبې جوړوى. بل آيت کښې دى ﴿ اَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالْمُفْسِدِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۫ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِيْنَ كَالْفُجَّارِ ۝ ﴾ (٢) يعنى ايماندار اونيك عمل خلق به مونږدَ زمکې دَ فساديانو برابر کړو؟ پرهيزګاران

(١) ٤٥/الجاثية:٢١.
(٢) ٣٨/ص:٢٨.

به د گناهگارانو برابرکړو؟ بل آیت کښې دی ﴿لَا يَسْتَوِيٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۚ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ﴾ [1].
دوزخیان اوجنتیان برابریدې نه شي. دلته هم اوفرمانیلې شو چه مؤمن اوکافر به د قیامت په ورځ په یوه درجه کښې نه وي. وائي چه دا آیت د حضرت علي ﷺ اوعقبه بن ابی معیط باره کښې نازل شوې دې. ([2]) بیانې د دې دواړو قسموتفصیل بیان کړو چه کوم یود خپل زړه نه د کلام الله تصدیق اوکړو اود هغې مطابق ئې عمل هم اوکړو نو هغوی ته به هغه جنتونه ملاویږی په کوم کښې چه مکانات دی اوچتې بالاخانې دی اود آرام اوسیدو ټول سامان. دا د هغوی د نیکوعملونوبدله اومیلمستیاده اوکوموخلقو چه اطاعت پریخودو د هغوی ځای دوزخ دې دکوم نه چه به هغوی نه شی وتلې. لکه چه بل آیت کښې دی ﴿كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا۟ فِيهَا وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ﴾ ([3]) یعنی چه کله هم د هغه ځای د غم نه خلاصې غواړی ورته‌وبلې به شی.

قوله‌تعالی:: أُعِيدُوا۟ فِيهَا

د جهنمیانو لاسونه پښې به تړلې وی:: حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله فرمائی والله د هغوی پښې لاسونه به تړلې وی د اور شغلې به هغوی ښکته پورته اوړی فرښتې به هغوی ته سزاګانې ورکوی او په رټلوسره به ورته فرمائی د دې دوزخ د عذاب خوند واخلئی کوم چه تاسو دروغ ګڼړلو.

قوله‌تعالی:: مِّنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَدْنَىٰ

ددې نه څه مراد دې؟:: د ادنی عذاب نه مراد د دنیامصیبتونه آفتونه غم درد بیمارئی دی. دا د دې د پاره وی چه انسان هوښیارشی اود الله تعالی طرف ته تیټ شی([4]) اود غټو عذابونونه خلاصې حاصل کړی.یوقول داهم دې چه د دې نه مراد د ګناهونوهغه مقررکړې شوی سزاګانې دی کومې چه په دنیا کښې ورکولې شی کوم ته چه په شرعی اصطلاح کښې حدودوائی. اوداهم روایت دې چه د دې نه عذاب قبر مراد دې. په نسائی کښې دی چه د دې نه مراد قحط کالی ده. حضرت ابی ﷺ فرمائی د سپوږمئی شلیدل د لوګی راتلل اونیونکې او بردبادونکې عذاب. ([5]) اود بدر په ورځ د دغه کافرانو قید کول اود هغوی قتل کول څکه چه د بدر دې شکست د مکې معظمې کور کور د ماتم ځای جوړکړې وو. د دې عذابونوطرف ته په دې آیت کښې اشاره ده. بیافرمائې چه څوک د الله تعالی آیاتونه واوری د هغې په وضاحت باندې پوهه شی بیا د هغې نه مخ واړوی اود هغې نه انکاراوکړی د هغه نه به لوئ ظالم بل څوک وی؟

قوله‌تعالی:: إِنَّا مِنَ ٱلْمُجْرِمِينَ

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه د الله تعالی د ذکر نه ډډه مه کوه داسې کونکی بې عزت بې وقعت اولوئی ګناهګاران دی. دلته هم ارشاد فرمائیلې شی چه د داسې ګناهګارانو نه به مونږ ضرور بدله او انتقام اخلو. د حضرت رسول مقبول ﷺ ارشاد دې درې کارونه چه چا اوکړه هغه مجرم شوچاچه بغیر وجه یوه جهنډا اودروله چا چه د مور پلار نافرمانی اوکړه چا چه د ظالم په ظلم کښې د هغه ملګرتیااوکړه. دامجرمان خلق دی اود الله تعالی فرمان دې چه مونږ به د مجرمانونه تپوس پوښتنه کوو اود هغوی نه به پوره بدله اخلو. (ابن ابی حاتم)

---

[1]) ۵۹/الحشر: ۲۰.
[2]) الطبری: ۱۸۸/۲۰.
[3]) ۲۲/الحج: ۲۲.
[4]) الطبری: ۱۸۹/۲۰-۱۹۰.
[5]) احمد: ۱۲۸/۵ وسنده صحیح.

وَلَقَدۡ اٰتَیۡنَا
| او خامخا ورکړې دي مونږه |
او مونږ موسی ﷺ ته

مُوۡسَی	الۡکِتٰبَ	فَلَا تَکُنۡ	فِیۡ مِرۡیَۃٍ	مِّنۡ لِّقَآئِہٖ
موسی ته	کتاب	پس مه کیږه ته	په شك کښې	دملاقات ددغه څيز نه

کتاب (تورات) ورکړې وو | نو ته دالله ﷻ سره په ملاقات کښې هيڅ شک مه کوه

وَجَعَلۡنٰہُ	ہُدًی	لِّبَنِیۡۤ اِسۡرَآءِیۡلَ ﴿ۚ۲۳﴾	وَجَعَلۡنَا مِنۡہُمۡ
او جوړ کړې وو مونږ هغه	هدايت	دپاره دبنی اسرائيلو	او جوړ کړل مونږه	دهغوئ نه

او هغه مو د بنی اسرائيلو دپاره دهدايت سبب ګرځولې وو | او په هغوئ کښې مو نور

اَئِمَّۃً	یَّہۡدُوۡنَ	بِاَمۡرِنَا	لَمَّا	صَبَرُوۡا ؕ۟
امامان (مشران)	چې لاره به ئې (خلقو ته) ښودله	په حکم زمونږ سره	هر کله چې	صبر اوکړو هغوئ

ډير پيشوايان پيدا کړې وو | چې زمونږ په حکم به ئې خلقو ته نيغه لاره خودله | ځکه چې دغه نيکانو

وَکَانُوۡا	بِاٰیٰتِنَا	یُوۡقِنُوۡنَ ﴿۲۴﴾	اِنَّ	رَبَّکَ	ہُوَ
اووو هغوئ	په آيتونو زمونږ باندې	چې يقين به ئې کوؤ	بيشکه	رب ستاسو دې	هم هغه به

صبر کولو | او زمونږ په آيتونو به ئې يقين کولو | .... بيشکه ستا رب به

یَفۡصِلُ	بَیۡنَہُمۡ	یَوۡمَ الۡقِیٰمَۃِ	فِیۡمَا	کَانُوۡا
فيصله اوکړی	په منځ ددې بنی اسرائيلو کښې	په ورځ دقيامت	دهغه خبرو	چې وؤ هغوئ

پخپله دقيامت په ورځ ددوئ په مينځ کښې د هغه خبرو په باره کښې فيصله اوکړی | کومو کښې چې

فِیۡہِ	یَخۡتَلِفُوۡنَ ﴿۲۵﴾
په هغې کښې	چې اختلاف به ئې کولو

دوی اختلاف کولو

قوله تعالى:: فَلَا تَکُنۡ فِیۡ مِرۡیَۃٍ مِّنۡ لِّقَآئِہٖ

د معراج په شپه د حضورﷺ د حضرت موسی ﷺ سره ملاقات:- فرمائی چه مونږ موسی ﷺ ته کتاب توراة ورکړودهغه دملاقات بارہ کښې شك شبه مه کوئی. قتادهؒ فرمائی يعني دمعراج په شپه.[1] په حديث کښې دی چه ما د معراج په شپه حضرت موسی ﷺ بن عمران اوکتلو چه هغه غنم رنګې اوږد قدوالاکورګوچې ويښتو والا ووداسې لکه چه د قبيله شنواة خلق دی. هم په هغه شپه ما حضرت عيسی ﷺ هم اوليدو هغه درميانه قد اوسورسپين وونيغ ويښته ئې وو. ما هغه شپه حضرت مالك ﷺ هم اوليدو کوم چه د دوزخ داروغه دې. اودجال مې اوليدو دا ټول د هغه نښونه دی کومې چه الله

[1] الطبری: ۱۹۳/۲۰.

تعالی حضورﷺ ته اوخودلې. نوتاسو د هغه په ملاقات کښې شك شبه مه کوئ. حضورﷺ یقینا حضرت موسی ؑ اولیدلو هغه سره ملاوشو په کومه شپه چه هغوی ته معراج اوکړې شو. (۱)

وَجَعَلْنٰهُ هُدًى ته څه مرادی؟: موسی ؑ مونږ د بنی اسرائیلو د هدایت د پاره جوړ کړې وو. (۲) اودا هم کیدې شی چه داکتاب مونږ د اسرائیلیانو د پاره هدایت جوړکړې وی لکه چه په سورت بنی اسرائیل کښې دی ﴿ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيٓ اِسْرَآءِيْلَ اَلَّا تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِيْ وَكِيْلًا ﴾ (۳) یعنی مونږ موسی ؑ ته کتاب ورکړو اوهغه مو د بنی اسرائیلو د پاره هادی جوړکړو چه تاسو زما نه بغیربل څوك کارسازمه ګنړئ. بیافرمائی چه هغه د الله تعالی احکام په ځائ د راوړو اود هغه نافرمانئی پریخودو اود هغه د خبروتصدیق اود هغه د رسولانو په تابعدارئی باندې په صبرکلك ولاړوو نو مونږ د هغوی نه د هدایت پیشواجوړکړل. کوم چه د الله تعالی احکام خلقوته رسوی. د نیکئی طرف ته رابلل کوی د بدو نه منع کول کوی خوچه کله د هغوی حالت بدل شو هغوی په کلام الله کښې بدلون تحریف اوتاویل شروع کړو نوالله تعالی هم د هغوی نه دامنصب واخستلو. نیك عمل اوصحیح عقیدې د هغوی نه لرې کړې شوې، او دوی د دنیانه بچ شوی وو. حضرت سفیان ثوری رحمه الله فرمائی داخلق هم داسې وو انسانانوله لائق دی چه د هغوی پیشواوی چه د هغوی په اقتداکولوسره د دنیانه بچ شی. هغوی فرمائی چه د دین د پاره علم ضروری دې لکه څنګه چه د بدن د پاره خوراك ضروری دې. د حضرت سفیان ثوری رحمه الله نه د حضرت علی رضی الله عنه د دې فرمان باره کښې تپوس اوشو چه دصبردرجه په ایمان کښې څنګه ده؟ ونې فرمائیل چه داسې دی لکه سر په بدن کښې. آیا تا د الله تعالی دا فرمان نه دې اوریدلې چه مونږ د هغوی د صبرپه وجه هغوی داسې پیشوا جوړکړل چه هغوی به زمونږ د حکم هدایت کولو. هغوی اوفرمائیل چه مطلب دادې چه هغوی ټول کارونه په سر اخستې وونوالله تعالی هم هغوی پیشوا جوړکړل. ارشاد دې چه مونږ بنی اسرائیلو ته کتاب حکمت او نبوت ورکړو اوپاك رزق مو ورنصیب کړو اود جهان په خلقو باندې مو فضیلت ورکړوالخ. دلته ئې هم د آیت په آخر کښې اوفرمائیل چه په کومو عقیدو او اعمالوکښې د هغوی اختلاف وو دهغوی فیصله به پخپله الله تعالی د قیامت په ورځ اوکړی.

				اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ	كَمْ
				آیا هدایت ملاؤ نهٔ شو دوئ ته	چې څومره ډیر
				آیادوئ ددې خبرې نه هم سبق و انه خستلو	چې مونږ
اَهْلَكْنَا	مِنْ قَبْلِهِمْ	مِّنَ الْقُرُوْنِ	يَمْشُوْنَ		فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ط
هلاك كړې دي مونږه	مخكښې ددوئ نه	قومونه	اچې نن ګرځي دوئ		په کورونودهغوئ کښي
ددوئ نه وړاندې څومره قومونه هلاک کړې دی اچې نن دهغوئ په کورونوتیریږی راتیریږی					
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ ط	اَفَلَا يَسْمَعُوْنَ ۝	اَوَلَمْ يَرَوْا		اَنَّا
بیشکه په دې کښې	ډیرې نښې دی	آیا دوئ اوری نهٔ	آیا اونهٔ ګوری دوئ		چې مونږه
بیشکه په دې کښې لوئې نښې دی	نو آیا دوئ نه آوری	آیا دوئ چرې غور نه دې کړې			

(۱) الطبری: ۲۰/۱۹٤.
(۲) الطبری: ۱۲۷٥۸.
(۳) ۱۷/الاسراء: ۲.

نَسُوۡقُ	الۡمَآءَ	اِلَی الۡاَرۡضِ الۡجُرُزِ	فَنُخۡرِجُ	بِهٖ	زَرۡعًا
بیایوو	اوبه	زمکې وچې ته	پس رااوباسو مونږ	په هغې سره	فصل
چې اوچې زمکې طرفته اوبه رسوو	......................نو مونږ ددې په ذریعه فصلونه				
تَاۡکُلُ	مِنۡهُ	اَنۡعَامُهُمۡ	وَاَنۡفُسُهُمۡ ؕ	اَفَلَا یُبۡصِرُوۡنَ﴿۲۷﴾	
چې خوراك کوي	دهغې نه	څاروي ددوئ	او نفسونه ددوئ	آیا دوئ ګوري نهٔ	
راټوکوو	..........چې ددوئ څاروي اوپخپله دوی ئې هم اوخوري	آیا دوئ وینی نه ؟			

قوله تعالی:: اَوَلَمۡ یَرَوۡا اَنَّا نَسُوۡقُ الۡمَآءَ اِلَی الۡاَرۡضِ

دَ رسولانودَ مخالفت انجام:- آیادوی دَ دې خبرې دَ کتلونه پس هم په نیغه لار نه ځی؟ دَ هغوی نه وړاندې مونږ ګمراه خلق تباه اوبربادکړی دی. نن دَهغوی پته نه لګی. هغوی هم رسولان دروغ ګڼړل او دَ الله تعالی دَ خبرونه ئې بې پرواهی اوکړه. اوس هم داتکذیب کونکی دهغوی په مکانونوکښې اوسیږی. دهغې ویرانې دَ هغوی دَ وړاندینو مالکانو هلاکت دَهغوی په وړاندې دې خودوی بیاهم عبرت نه حاصلوی. هم داخبره قرآن کریم په څوځایونوکښې بیان فرمائیلې دې. چه غیر آباد کنډرې دا وران محلونه خوستاسودَسترګواوستاسودَ غوږونو کولاوولو دَ پاره په خپل ځان کښې ډیرې نښې لری. ګورئی دَ الله تعالی خبرې نه منلو اودَ رسولانو سپکاوې کولو څومره خراب انجام شو. ولې ستاسو غوږونه دَ هغوی دَ خبرو نه نااشنادی؟

قوله تعالی:: اَوَلَمۡ یَرَوۡا اَنَّا نَسُوۡقُ الۡمَآءَ

داولې لختی نهرونه آبشارونه اوسمندرونه دَ الله تعالی دَ قدرت نخښې دی:- بیا الله تعالی خپل لطف کرم احسان اوانعام بیان فرمائی چه دَ آسمان نه اوبه نازلوی دَ غرونودَ اوچتوځایونونه رابهیږی لختو دریابونو په ذریعه اخوادیخوا خوریږی. په شاړو زمکوکښې په دې سره آبادی اوشینکې راځی. اوچوالې په لوندوالی سره مرګ په ژوندسره بدلیږی. دَ مفسرینوقول داهم دې چه دَ﴿جرز﴾دَ مصر زمکه ده خودا تیك نه دی. اوکه په مصر کښې هم داسې زمکه وی نو وی به په آیت کښې مراد هغه ټولې حصې دی کومې چه اوچې شوی وی کومې چه دَ اوبوحاجت مندې وی سختې شوې وی زمکه دَ یوځائ کیدو په وجه چاوډلې وی. بې شکه دَ مصر زمکه هم داسې ده دَ دریائې نیل نه هغه خړوب کیږی. دَ حبشو دَ بارانونو اوبه خپل ځان سره سره خاوره هم راکاړی اودَ مصر زمکه کومه چه شاړه او شګلنه ده هغه ددې اوبواو دَ دې خاورې په وجه دَ کرقابله کیږی او په هرکال کښې دَ هر فصل غله تازه په اوبوسره دوی ته حاصلیږی کومه چه دَ اخوانه دیخوا وی. دَ هغه حکیم کریم منان اورحیم خودا ټولې مهربانئی دی. هم دَ هغه ذات دَ تعریف قابل دې.

یوه عجیبه واقعه:: روایت دې چه دَ مصر خلق دَ بوونه په میاشت کښې حضرت عمرو بن عاص ﷛ له راغله وئی ونیل زمونږ پخوانې عادت دې چه په دې میاشت کښې څوك دریاب دَ نیل کښې ورغورزوو اوکه وئی نه غورزوو نو په دریاب کښې اوبه نه راځی. مونږ داسې کوو چه دَ دې میاشتې په دولسم تاریخ باندې یوه پیغله جینئی راواخلو چه دَ خپل مور پلار یوه لور وی دَ هغې پلار مور له څه ورکړو رضانی کړو اوهغې ته ډیرې قیمتی کپړې اوښکلې کالی وغیره واچوو اودَ ښه ښائسته کولونه پس ئې په دې دریاب کښې وراچوو نودَ دې اوبه روانې شی ګنې اوبه هډو راخیژی نه. سپه سالار اسلام حضرت عمرو بن عاص ﷛ فاتح مصر جواب ورکړو چه دا یودَ جاهلانو او بې وقوفانو رسم دې اسلام دَ دې اجازت نه ورکوی. اسلام خودَ داسې عادتونودَ ختمولودَ پاره راغلې دې. تاسو داسې نه شئ کولې هغوی رامنع

شو د نیل د دریاب اوبه راونه ختې میاشت تیره شوه خو دریاب اوچ پروت دې. خلق تنګ شو اوارادې ئې اوکړې چه مصر پریږدي د دې ځائ استوګنه پریږدي. اوس د فاتح مصر داخیال راتیریږې اود خلافت دربارته خبر لیګی. هم هغه وخت د خلیفة المسلمین امیرالمؤمنین حضرت عمر بن خطاب ﷛ د طرف نه جواب ملاویږی تاچه څه اوکړه نو ښه دې اوکړه اوس زه په دې خپل خط کښې یوه پرچه د نیل د دریاب باره کښې درلیګم ته دا واخله اوپه دریاب کښې اوغورزوه. حضرت عمرو بن عاص ﷛ دا پرچه کولاوکړه اوونې لوستله نو په دې کښې لیکلې وو چه داخط دې د الله تعالی د بنده امیرالمؤمنین د طرف نه د اهل مصر دریاب نیل طرف ته پس د حمد اوصلوة نه. خبره داده که ته په خپله مرضئ اود خپل طرف نه روان ئې نوخیر دې مه روانیږه اوکه الله تعالی چه واحداوقهاردې تاروانوی نومونږ د الله تعالی نه دعاغواړو چه تاروان کړي. داپرچه عسکر امیر په دریاب د نیل کښې اوغورزوله. اوس لا یوه شپه هم تیره نه وه چه په دریاب د نیل کښې شپاړس لاسه ښکته اوبه روانې شوې اوهم هغه وخت د مصر اوچ کالی په ترکالئی اوګرانی په ارزانئی سره بدله شوه. د خط سره ټول ځایونه شنه اوآباد شو اودریاب په پوره روانئی سره روان شو. دې نه پس چه هرکال به کوم بنیادم ورغورزولې شو هغه بچ شو اود مصر نه دا ناپاکه رسم د همیشه د پاره ختم شو. هم د دې آیت د مضمون آیت داهم دې. ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ﴾ (۱) یعنی انسان دې خپل خوراك ته اوګوری چه مونږ باران نازل کړو اوزمکه مو اوشلوله غله اومیوې پیداکړې شو. اودغه شان ئې دلته هم اوفرمائیل چه داخلق دې ته نه ګوری؟ حضرت ابن عباس ﷛ فرمائی جرز هغه زمکه ده په کومه چه باران ناکافی وریږی. بیا هغه د لختو او نهرونوپه اوبوسره خړوب کیږی. مجاهد ﷬ فرمائی دازمکه د یمن ده. حسن ﷬ فرمائی چه داسې کلی په یمن او شام کښې دی. ابن زید ﷬ وغیره قول دې چه داهغه زمکه ده په کومه چه پیداوار نه کیږی اود دوړو وی. په دې آیت کښې بیان فرمائیلې دې ﴿وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ﴾ (۲) د دوی د پاره مړه زمکه هم یوه نښه ده کومه چه مونږ ژوندئی کوو.

قُلْ	صٰدِقِيْنَ ﴿۲۸﴾	اِنْ كُنْتُمْ	هٰذَا الْفَتْحُ	مَتٰى	وَيَقُوْلُوْنَ
ورته اووایه	رښتینی	که یئ تاسو	دافتح (فیصله)	کله به وی	او وائي دوئ

او دوئ وائی که تاسو ریښتونی یئ نو اوښائې چې دا آخری فیصله به کله وی | ورته اووایه

اِيْمَانُهُمْ	كَفَرُوْٓا	الَّذِيْنَ	لَا يَنْفَعُ	يَوْمَ الْفَتْحِ
ایمان راوړلو هغوئ	چې کفر ئې کړي دې	هغه کسانوته	فائده اونه رسوی	په ورځ دفیصلې به

د فیصلې په ورځ به کافرانو ته ایمان هیڅ فائده نه ورکوی | اونه به ورته څه

وَانْتَظِرْ	عَنْهُمْ	فَاَعْرِضْ	يُنْظَرُوْنَ ﴿۲۹﴾	هُمْ	وَلَا
او انتظار کوه ته	ددوئ نه	پس اوګرزوه مخ	مهلت ملاویږی	هغوئ ته	اونه به

مهلت ورکړې شی | .... نو ته ددوئ دوینا خیال مه ساته | او (دحق دغلبې) انتظار کوه

مُنْتَظِرُوْنَ ﴿۳۰﴾ ع	اِنَّهُمْ
انتظار کونکی دی	بیشکه دوئ هم

دوئ هم (لګیا دی) انتظار کوی

(۱) ۸۰/عبس: ۲۴.
(۲) ۳۶/یس: ۳۳.

قوله تعالى:: وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ

کافرانو ته د قیامت د انتظار حکم:- کافرانوبه په اعتراض کولوسره ونیل اې نبی داته چه مونږ ته وانې او خپل ملګرې دې هم مطمئن کړی دی چه تاسو به په مونږ باندې فتح بیاموميی اوزمونږ نه به بدله اخلئې نو هغه وخت به کله راځي؟ مونږ خود موددونه تا مغلوب ښکته او بې وقعته وینو پټیږې ویریږې که ربنتونې نې نود خپلې فتح اوغلبې وخت خو اوښايه. الله تعالى فرمائي چه کله د الله تعالى عذاب راشي اوکله د هغه غصه او غضب نازل شی که په دنیاکښې وی که په آخرت کښې وی هغه وخت نه ایمان نفع ورکوی اونه مهلت ملاویږی. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴾ [1] یعنی کله چه هغوی له دالله تعالى پیغمبر ﷺ دلیلونه راوړل راغلونو دوی به خپل علم باندې ناز اوفخر کولو د پوره دوو آیاتونوپورې د دې نه د مکې فتح مراد نه ده. د مکې د فتح په ورځ خورسول الله ﷺ د کافرانو اسلام قبلول فرمائیلې وو اوتقریبا دوه زره کسان په هغه ورځ مسلمانان شوی وو. که په دې آیت کښې د مکې فتح مرادوه نو پکار ووچه د الله تعالى پیغمبر ﷺ د هغوی ایمان نه قبلولولکه چه په دې آیت کښې دی چه په هغه ورځ به د کافرانو اسلام قبلول نامنظور وی. بلکه دلته د فتح نه مراد فیصله ده. لکه چه قرآن پاك کښې دی ﴿ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ [2] زمونږ په مینځ کښې ته فتح اوکړه یعنی فیصله اوکړه. اولکه چه بل مقام کښې ارشاد دې ﴿ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴾ [3] یعنی الله تعالى به مونږ راجمع کړی بیابه زمونږ په مینځ کښې فیصلې فرمائي. یوبل آیت کښې دی ﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ ﴾ [4] دافیصله غواړی سرکش اوضدیان تباه شو. بل ځاې دی ﴿ مَعَهُمْ وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِۦ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَٰفِرِينَ ﴾ [5] دې نه وړاندې به دوی کافرانو باندې فتح غوښتله. بل آیت کښې د الله سبحانه وتعالى ارشاد دې إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَعُودُوا نَعُدْ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ [6] که ته د فیصلې خواهش مندئې نوواخله فتح راغله. بیافرمائي چه ته د دې مشرکانونه بې پرواه شه. کوم چه الله تعالى نازل کړی دی هغه رسوه. لکه چه په یوبل آیت کښې دی د خپل رب د وحی تابعداری کوه اود هغه نه بغیربل څوك معبود نشته. بیا فرمائي ته د خپل رب وعدې رښتونې منه د هغه خبرې اتل دی. د هغه فرمان رښتونې دې هغه به ډیر زر تا په خپلو مخالفینوباندې غالب کړی اوهغه د وعده خلافئ نه پاك دی. دوی هم په انتظاردی غواړی چه په تاسو باندې څه آفت راشي خود دوی داغوښتنې بې فائدې دی. الله تعالى خپل نه هیروی نه هغوی پریږدی. ښه ده چه څوك د الله تعالى په احکاموباندې کلك دی د الله تعالى خبرې نورو ته اورسوی اوهغوی به ایزدی تائید نه څنګه محروم کړې شي؟ دوی چه داڅه په تا باندې لیدل غواړی هغه به هم په دوی باندې راکوزیږی. بدحالئی ماتې په چغوصورو اوفریاد کښې به راګیروی. د الله تعالى د عذابونو ښکار به وی. اووایه چه الله تعالى مونږ له کافی دې اوهم هغه بهترین کارسازدې.

﴿الحمدلله﴾ د الله تعالى په فضل اوکرم اولطف اورحم سره د سورت سجده تفسیرختم شو.

---

[1] ٤٠/المؤمن:٨٣.

[2] ٢٦/الشعراء:١١٨.

[3] ٣٤/سبا:٢٦.

[4] ١٤/ابراهيم:١٥.

[5] ٢/البقرة:٨٩.

[6] ٨/الانفال:١٩.

(تفسیرسورت احزاب)

حضرت زر رحمه الله دَ حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه دَ سورت احزاب څومره آیاتونه شمیرلې کیږي؟ نوهغوی اوفرمائیل درې اویا (۷۳). حضرت ابی رضی الله عنه اوفرمائیل چه نه ماخولیدلې دی چه داسورت دَ سورت بقره سره نیزدې نیزدې وو. هم په دې کښې به هم دا آیت لوستلې کیدو.((الشیخ والشیخة اذا زنیا فارجموهما البتة نکالاً من الله والله عزیزحکیم)) یعنی کله چه بوډا سړې او بوډئ ښځه بدکاری اوکړی نوهغه ضرور سنګسار کړی دا سزا دَ الله تعالی دَ طرف نه ده الله تعالی ډیر غالب اوحکمت والا دې. (۱) دَ دې نه معلومیږی چه دَ دې سورت نه څه آیاتونه دَ الله تعالی په حکم سره اخواکړې شو. والله اعلم.

آیاتونه	سورة الاحزاب مدنیة وهي ثلاث وسبعون اٰیة وتسع رکوعات	رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
۷۳	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۹

یٰۤاَیُّهَا النَّبِیُّ	اتَّقِ اللّٰهَ	وَلَا تُطِعِ الۡکٰفِرِیۡنَ	وَالۡمُنٰفِقِیۡنَ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	
اے نبی	او یریږه دالله نه	او مه منه خبره دکافرانو	او دمنافقانو	بیشکه الله	

اۍ نبی ﷺ ته د الله ﷻ نه ویره کوه | اودکافرانو اومنافقانو خلقو تابعداری مه کوه | بیشکه الله ﷻ

کَانَ عَلِیۡمًا	حَکِیۡمًا ۙ﴿۱﴾	وَّاتَّبِعۡ	مَا	یُوۡحٰۤی	اِلَیۡکَ	
دې عالم په هر څه	ښه حکمت والا	او پیروی کوه	دهغه خبری	چی دکومې وحی کیږی	تاته	

ډیر ښه پوهه او صاحب دحکمت دې | اودخپل رب نه چې درته کومه وحی کیږی | ....

مِنۡ رَّبِّکَ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	کَانَ	بِمَا	تَعۡمَلُوۡنَ	خَبِیۡرًا ۙ﴿۲﴾	
دطرفه درب ستا نه	بیشکه الله	دې	په هغه کارونو	چی کوئ ئې تاسو	ښه خبردار	

.... | دهغې تابعداری کوه | بیشکه الله ﷻ ستاسو په کارونو خبر دې

وَّتَوَکَّلۡ	عَلَی اللّٰهِ ؕ	وَکَفٰی	بِاللّٰهِ	وَکِیۡلًا ﴿۳﴾	
او توکل کوه	په الله باندې	او کافی دې	الله	کار جوړونکې	

اوپه الله ﷻ بهروسه کوه | ... او هم هغه الله ﷻ کافی کارساز دې |

قوله تعالی:: یٰۤاَیُّهَا النَّبِیُّ اتَّقِ اللّٰهَ

خطاب نبی ﷺ ته دې او مراد ترې امت دې:- دَتنبیه یوموثرصورت داهم دې چه لوئ ته وایه وړوکې به هوښیاریږی. کله چه الله تعالی خپل نبی ﷺ ته څه خبره په زور اوتاکید سره کوی نوښکاره خبره ده چه په نورو باندې به دغه زور او تاکید نور هم زیات وی. تقوی دې ته وائی چه دَ الله تعالی دَ هدایت مطابق دَ ثواب دَ غوښتو په نیت سره دَ الله تعالی دَ حکم تابعداری اوکړې شی اودَ الله تعالی دَ حکم مطابق دَ هغه دَ عذابونونه دَ بچ کیدو دَ پاره دَ هغه نافرمانئی پریخودې شی. دَ کافرانو اومنافقانو خبرې مه منه اومه دَ هغوی په مشورو باندې کاربندکیږه او مه دَ هغوی خبرې دَ قبلیدو په اراده اوره. دَعلم اوحکمت مالك هم الله تعالی دې. هغه په خپل وسیع علم سره دَ هر کار نتیجه پیژنی اودَ خپل ډیر

---

(۱) عبدالله بن احمد فی زوائده:۱۳۲/۵ وسنده حسن، الکبری:۷۱۵، ابن حبان:۴۴۲۹، مسندالطیالسی:۵۴۰. (مسنداحمد)

زيات حکمت په وجه د هغه هيڅ يوکار بغيرد حکمت نه نه وی ته خو هم د هغه تابعداری کوه دې د پاره چه دَ خراب انجام او ورانی نه بچ شې. کوم قرآن اوسنت چه ستا طرف ته وحی کولې شی دَ هغې تابعداری کوه اودَ الله تعالی هيڅ يوخيزهم پټ نه دی.

په الله تعالی باندې توکل ساته :: په خپلو ټولو امورو اوکارونوکښې په الله تعالی باندې يقين ساته. په هغه باندې دَ يقين ساتونکودَ پاره هغه کافی دې. ځکه چه هغه په ټولوکارونو سازولوباندې قادر دې. دَهغه طرف ته تيښتيدونکې کامياب اوهم کامياب دې.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ

| نۀ دی پيدا کړی | الله |

| .... اللهﷻ دهيڅا

لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ

يو سړی لره | دوه زړونه | په دننه بدن دهغه کښی | اونۀ دی ګرځولی | ښځې ستاسو |

په سينه کښې دوه زړونه نه دی پيدا کړې | اوتاسو چې دکومو ښځو نه ظهار اوکړئ

الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْۚ وَمَا جَعَلَ

هغه ښځې | چی تاسو ظهار کوئ | دهغوئ سره | ميندې ستاسو | اونۀ ئې دی جوړ کړی |

هغه ئې ستاسو مياندې نه دی ګرځولې | اونه ئې ستاسو په څوی توب سره نيولی هلکان (په رښتيا)

اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ؕ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ؕ

دخلې بللی خامن ستاسو | حقيقی خامن ستاسو | داخبری دی ستاسو | په خلو ستاسو |

ستاسو حقيقی خامن ګرځولی دی | .... داخو هسې ستاسو دخلې خبرې دی

وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ۝ اُدْعُوْهُمْ لِاٰبَآئِهِمْ

او الله | وائی | حق | او هغه | ښائی | لاره صحيح | رابلئ دوئ | پلارانو خپلو ته |

او الله ﷻ حقه خبره کوی |او هغه نيغه لار ښائی | .... دغه هلکان دخپلو پلارانو په نومونو بلئ

هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِۚ فَاِنْ لَّمْ تَعْلَمُوْٓا اٰبَآءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ

دا ډيره دانصاف خبره ده |په نز دالله |اوکه معلوم نۀ وی تاسو ته |پلاران ددوئ |پس دوئ رونړه دی ستاسو

دا خبره د اللهﷻ په نزد ډيره دانصاف ده| نوکه تاسو ئې پلاران نه پيژنئ |نوهغوئ ستاسو دينی رونړه

فِي الدِّيْنِ وَمَوَالِيْكُمْ ؕ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيْمَآ

په دين کښی | او دوستان دی ستاسو | او نشته په تاسو باندې | ګناه | په هغې کښی |

او دوستان دی | .... اوکه په دې کښې درنه څه غلطی اوشی |نو هيڅ ګناه

اَخْطَاْتُمْ بِهٖ ۙ وَلٰكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوْبُكُمْ ؕ

چی خطاشئ تاسو|په هغې اولیکن شته ګناه |په هغې کښی |چی دکومې اراده اوکړی ازړونه ستاسو

درباندې نشته | خو ګناه په هغه صورت کښې ده | چې څه تاسو د زړه پۀ اراده سره اوکړئ

وَكَانَ اللّٰهُ	غَفُوْرًا	رَّحِيْمًا۝	
او دي الله	بښونکې	مهربانه	
او الله ﷻ بښونکې او مهربان دې			

قوله تعالى:: مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ

دَ چا نه اخستې شوې حقيقي ځوئې نه شي جوړيدې :- دَ مقصدبيانولونه وړاندې دَ مقدمې اوثبوت په توګه مثلأيوه خونې هغه خبره بيان کړه کومه چه ټول محسوس کوي اوبيادَهغې نه ذهن اخواکولوسره دَ مقصدطرف ته اوړي. ارشاد فرمائي چه داخوښکاره خبره ده چه دَ يوانسان زړونه هم دوه نه وي دغه شان تاسو يوهه شئي چه کومې خپلې ښځې ته ته مور اووائې نوهغه واقعي مور نه جوړيږي. ټيك هم دغه شان دَ بل چا اولاد خپل ځوئ جوړولوسره هغه دَ ربښتياوځوئ نه جوړيږي. که خپلې ښځې ته سړې په حالت دَ غصې اوغضب کښې اووئيل چه ته په ماداسې ئي لکه زما دَ مور دَ شا نويه دې وينا کولو سره هغه دَ ربښتياؤمور نه جوړيږي. لکه چه ارشاد دې ﴿مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ؕ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـِٔيْ وَلَدْنَهُمْ ؕ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُوْرًا ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ۝﴾ (۱) يعنې داسې وئيلوسره هغوي ميندې نه جوړيږي. مورخو هغه ده دَ چا دَ خيټې نه چه دې پيداشوې دې. دَ دې دواړو خبرو بيانولونه پس ئې اصل مقصدبيان اوفرمائيلو چه ستاسو ساتلي شوي هلکان هم ستاسو حقيقي اولاد نه شي جوړيدې.

قوله تعالى:: وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ

دا ايت مبارک شان نزول څوک دې؟:: دا آيت دَحضرت زيدبن حارثه ﷺ په باره کښې نازل شوې دې. چه دَ حضورﷺ آزادکړې شوې وو حضورﷺ دَ نبوت نه وړاندې په خپل ځوئ ولې نيولې وو. هغه ته به زيدبن محمدﷺ وئيلې کيدو. په دې آيت سره دا نسبت او دارشته ماتول منظور دی لکه چه دَ دې سورت په شروع کښې دی ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا۝﴾ (۲) په تاسوکښې دَ يو سړي هم محمدﷺ پلار نه دې بلکه هغه دَ الله تعالى رسول ﷺ او خاتم النبيين دې اوالله تعالى ته دَهريوڅيز علم دې. دلته فرمائي چه داخوستاسو يوه زباني خبره ده چه تاسو دَ چا ځوئ ته دَ بل چاځوئې وائې په دې سره خو حقيقت بدليدې نه شي. په اصل کښې خود هغه پلار هغه دې دَ چا دَ شانه چه دې راوتلې دې. دانامکمن دی چه دَ يوسړي دوه پلاران وي. لکه څنګه چه دانامکمن ده چه په يوه سينه کښې دوه زړونه وي. الله تعالى حق فرمائيلووالا او نيغه لارخودونکې دې.

بعضې خلق وائي چه دا آيت دَ يوقريشي باره کښې نازل شوې دي کوم چه مشهوره کړې وه چه دَ هغه په سينه کښې دوه زړونه دی اودَ دواړه دَعقل اوپوهې نه ډك دي. الله تعالى دَ دې خبرې غندنه اوکړه. دَ حضرت ابن عباس ﷺ بيان دې حضوراکرمﷺ په مانځه ووهغه ته څه خطره محسوس شوه نو په دې باندې چه کوم منافقان په مانځه کښې وو هغوي وئيل ګوره دَ ده دوه زړونه دي يوتاسو سره يوهغه سره. په دې باندې دا آيت نازل شو چه الله تعالى دَ چا په سينه کښې دوه زړونه نه دي ايخودي.

زهري رحمه الله فرمائي چه داخوصرف دَ مثال په توګه فرمائيلې شوي دي يعنې څنګه چه دَ يوسړي دوه زړونه نه وي. (۳) دغه شان دَ يوځوئ دوه پلاران نه شي کيدې. هم دَ دې مطابق مونږ هم دَ دې تفسير کړې دې. والله سبحانه وتعالى اعلم. اول خودا رخصت وو چه دَ چانه اخستې شوې هلك نسبت پالونکې طرف ته کولوسره ځوئ وئيلې شو خواوس اسلام دا ختم کړو اووئې فرمائيل چه دهغوي کوم حقيقي

---

۱) ۵۸/المجادلة:۲.

۲) ۳۳/الاحزاب:۴۰.

۳) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الاحزاب:۳۱۹۹، احمد:۱۶۸/۱،

پلاران دی د هغوی طرف ته ئی نسبت کولوسره رابلنې، عدل انصاف نیکی او نیغه لار هم دغه ده.
حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائی چه د دې آیت د نازلیدلونه وړاندې به مونږ (حضرت زید ﷺ) ته زیدبن محمد ﷺ وئیلو خودَ دې دَ نازلیدلونه پس مونږ دا وینا کول پریخوده. (۱) بلکه اول خودَ داسې اخستې شوی هلك هغه ټول حقوق وو کوم چه به دَ سکه اوحقیقی اولاد وو. دَ دې آیت دَ نازلیدونه پس حضرت سهله بنت سهیل ﷺ دَ حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه عرض ئی اوکړو یارسول الله ﷺ مونږ سالم خپل ځوئ جوړکړې وو اوس خو قرآن پاك دَ هغه باره کښې فیصله اوکړه. ما دَ اوسه پورې دَ هغه نه پرده نه کوله هغه به تلوراتلو. خوزما خیال دې چه زماخاوندحضرت حذیفه ﷺ دَ هغه په داسې تلوراتلو باندې خفه دې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه بیاځه دی خولاړه شه اوسالم له خپل پئی ورکړه په هغه باندې به حرامه شې. (۲) الغرض داحکم منسوخ شو اوس په صفاالفاظوکښې دَ داسې هلکانو دَ ښځو حلت دَهغوی ځامن جوړونکودَ پاره بیان اوفرمائیلو او کله چه حضرت زید ﷺ خپله بی بی صاحبه حضرت زینب بنت جحش ﷺ ته طلاق ورکړو نوحضور ﷺ پخپله دَ هغې سره نکاح اوکړه اومسلمانان دَ دې یوګران کار نه هم خلاص شو. فالحمدلله. هم دَ دې لحاظ ساتلو سره چه چرته دَ حرامو ښځو ذکر اوکړې شو نو هلته اوفرمائیلې شو ﴿ وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِيْنَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ ۙ وَاَنْ تَجْمَعُوْا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾ (۳) یعنی چه ستاسو دَ خپلې نطفې نه کوم هلکان وی نودَ هغوی ښځې به تاسو حرام دی اودغه شان رضاعی ځامن دَ نسبی او خاندانی په حکم کښې دی. لکه چه دَ بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه په رضاعت سره هغه ټولې رشتې حرام کیږی کومې چه په نسب باندې حرامې وی. (۴) داهم یادساتئی چه دَ مینې نه یوکس ته ځوئ وئیل دایوبل خیز دې دامنع نه دی.
مسنداحمدوغیره کښې دی ابن عباس ﷺ فرمائی چه مونږ دَ عبدالمطلب دَ ټول خاندان واړه ماشومان دَ مزدلفه نه رسول الله ﷺ هم دَ شپې دَ جمراتو طرف ته رارخصت کړو اوزمونږ پنډئی ټپولو سره حضور ﷺ اوفرمائیل زمابچو دَ نمر دَ راختلونه وړاندې جمرات په کاڼو باندې مه اولئی. (۵) داواقعه دَ لسم هجری د ذی الحجه دَ میاشت ده اودَ دې دلالت ښکاره دې. حضرت زید بن حارثه ﷺ دَ چا باره کښې چه دا حکم نازل شویه اتم کال دَ هجرت په جنګ موته کښې شهیدشو. په صحیح مسلم کښې روایت دې چه حضرت انس ﷺ ته رسول الله ﷺ خپل ځوئ وئیلو سره راوبللو. (۶) دَ دې بیانولوسره دَ نورو نه اخستې شوی هلکان دَ خپل پلارطرف ته په نسبت کولوسره رابلئی نه دَ پالونکو طرف ته. بیافرمانی چه چرې تاسو ته دَ دوی دَ پلارانو علم نه وی نوهغوی ستاسودینی رونړه او دوستان دی.
دحمزه ﷺ د لونړو د کفالت تذکره او د رسول کریم ﷺ فیصله: حضور نبی کریم ﷺ چه کله دَ عمرة القضاء په کال دَ مکې مکرمې نه راواپس شو نودَ حضرت حمزه ﷺ لونړو به کاکا کاکا کولوسره حضور ﷺ پسې شاته منډې وهلې. حضرت علی ﷺ دا واخستې اوحضرت فاطمه ﷺ ته ئی ورکړې اوونی فرمائیل چه دا ستا دَ تره لونړه دی دوی په ښه شان سره اوساته. حضرت زید ﷺ اوحضرت جعفر ﷺ اوفرمائیل دَ دې ماشومانو حقدار مونږ یودوی به هم مونږ پالو. حضرت علی ﷺ فرمائیل چه نه دا به ماکره وی.

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب ﴿ادعوهم لابائهم هواقسط عندالله﴾:۴۷۸۲، صحیح مسلم:۲۴۲۵، ترمذی:۳۲۰۹.
(۲) صحیح مسلم کتاب الرضاع باب رضاعة الکبیر: ۱۴۵۳، ابوداؤد:۲۰۶۱، ابن حبان:۴۲۱۴ بتصرف یسیر. الخ.
(۳) ۴/النساء:۲۳.
(۴) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب الشهادة علی الانساب والرضاع:۲۶۴۵، صحیح مسلم:۱۴۴۷.
(۵) ابوداؤد کتاب المناسك باب التعجیل من جمع:۱۹۴۰، نسائی:۳۰۶۶، ابن ماجه:۳۰۲۵، احمد:۱/۲۳۴.
(۶) صحیح مسلم کتاب الادب باب جواز قوله لغیر ابنه یابنی.....:۲۱۵۱، ابوداؤد:۴۹۶۴، ترمذی:۲۸۳۱.

جعفرؓ بن ابی طالب ونیل نه زما دتره لونړه دی ماسره به وی اود دوی خاله زما کره ده یعنی حضرت اسماء بنت عمیس ؓ. آخر حضورﷺ دافیصله اوکړه چه دالونړه دې خپلې ترورسره وی خکه چه ترور دَ مور په ځایٔ وی حضرت علی ؓ ته نی اوفرمائیل ته زما نی اوزه ستایم. حضرت جعفر ؓ ته ئی اوفرمائیل ته په صورت اوسیرت کښې زما په شان ئی.

حضرت زیدؓ ته نی اوفرمائیل چه ته زمونږ رور اوزمونږ مولی نی. (۱) په دې حدیث کښې ډیرزیات احکام دی دَ ټولونه بهترخودا دی چه حضورﷺ خوحق حکم واورولو اودعوی کونکی نی هم خفه نه کړل اوحضورﷺ هم په دې آیت باندې عمل اوکړو اوحضرت زیدؓ ته نی اوفرمائیل ته زمونږ رور اوزمونږ دوست نی. حضرت ابوبکر ؓ اوفرمائیل هم دَ دې آیت لاندې زه ستاسو رور یم. حدیث مبارك کښې دی چه کوم سړې په قصدسره خپل نسب دَ خپل پلار نه دَ بل چا طرف ته اوکړی هغه کفر اوکړو. (۲) دَ دې نه سخت وعیدمونډلې شی اوثابتیږی دَ صحیح نسبت نه خپل ځان اخوا کول ډیره لویه کبیره ګناه ده. بیا فرمانی چه تاسو پخپله چه تاسوکښې څومره طاقت دې اوپه تحقیق سره مو دَ چانسبت دَ چاسره کړو اوپه حقیقت کښې هغه نسب غلط وی نو په دې خطاباندې ستاسو رانیول نشته. دغه شان پخپله الله تعالی مونږ ته دَ دعاتعلیم راکړو چه مونږ دَ هغه په حضور کښې اووایو ﴿ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ۚ أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾ (۳) اې الله مونږه په هیره اوخطا غلطی مه رانیسه. دَ صحیح مسلم په حدیث شریف کښې دی کله چه مسلمانانو دادعا اولوستله نوالله تعالی اوفرمائیل چه ما داقبوله کړه. (۴) په صحیح بخاری کښې دی چه کله حاکم په خپل کوشش کښې کامیاب شی اوپه خپل اجتهاد کښې صحت ته اورسی نوهغه ته دوه چنده اجرملاویږی اوکه خطااوکړی نوهغه ته یواجر ملاویږی. (۵) یویل حدیث کښې دی الله تعالی زما امت ته خطاګانې هیره اوکوم کار چه دَ هغوی نه په زور سره اوکړې شی هغوی معاف کړی دی. (۶) دلته نی هم دا فرمائیلو سره اوفرمائیل کوم کارچه په قصد اواراده دَ زړه سره کوئی هغه بې شکه دَ راګیرولو قابل دې. دَ قسمونوباره کښې هم داحکم دې. پورته چه کوم حدیث بیان شوی دې چه نسبت بدلونکی دَ کفر ارتکاب کړې دې هلته هم دالفظ دې چه سره دَ پیژندګلو. دَ قرآن پاك آیت چه اوس تلاوتًا منسوخ شوې دې په هغې کښې وو ((فان کفرابکم ان ترغبوا عن اباءکم)) یعنی ستاسودَ خپل پلار نه نسبت اړول کفردې. حضرت عمر ؓ فرمائی الله تعالی زمونږ پیغمبرﷺ په حقه سره رالیګلې دې هغوی سره نی کتاب نازل کړې دې په دې کښې دَ رجم هم آیت دې حضوراکرم ﷺ پخپله هم رجم کړې دې (یعنی واده کړی زناکارسنګسارول) اومونږ هم دَ حضورﷺ نه پس رجم کړې دی. مونږ په قرآن پاك کښې هم دا آیت لوستلې دې دَ خپلو پلاراتودَ خپل نسب سلسله مه اخواکوئی ځکه چه داکفر دې. دَ حضور ﷺ ارشاد مبارك دې ماتاسو په خپلو تعریفونوکښې دومره اوچت اوزیات مه یادونی لکه چه دَ عیسی ؓ بن مریم علیهاالسلام سره چه اوشو. زه خو دَ الله تعالی بنده یم نوتاسوهم ماته دَ الله تعالی بنده اورسول الله وائې. په یوروایت کښې صرف ابن مریم علیهاالسلام دې.

(۱) صحیح بخاری کتاب الصلح باب کیف یکتب هذاماصالح.....:۲۶۹۹، احمد:۲۹۸/۴،ابن حبان:۴۴۸۷۳.
(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب نمبر:۵ حدیث:۳۵۰۸، صحیح مسلم:۶۱.
(۳) ۲/البقرة:۲۸۶.
(۴) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان تجاوز الله تعالی عن حدیث النفس والخواطر.....:۱۲۶.
(۵) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الحجة علی من قال......:۷۳۵۳، صحیح مسلم:۱۷۱۶.
(۶) ابن ماجه کتاب الطلاق باب طلاق المکره والناسی:۲۰۴۳ وهوصحیح بالشواهد.

([1]) یوبل حدیث کښې دی په خلقو کښې درې خصلتونه دی چه کفر دې. په نسب کښې پیغورونه
ورکول په مړی باندې ژړا اود ستورو نه د باران غوښتنه. ([2])

	اَلنَّبِيُّ	اَوْلٰى	بِالْمُؤْمِنِيْنَ
	نبي ﷺ	ډیر لائق دې	دمومنانو سره
نبي ﷺ په مومنانو باندې د هغوئ دخپلو ځانونو			
مِنْ اَنْفُسِهِمْ	وَاَزْوَاجُهٗۤ	اُمَّهٰتُهُمْ ؕ	وَاُولُوا الْاَرْحَامِ
دهغوئ دخپل ذات نه هم	او ښځې دنبي ﷺ	میندې دهغوئ دی	او خاوندان دخپلوئ
نه هم زیات حق لری	اوددۀ بیبیانې دمسلمانانو میاندې دی	او خپل خپلوان	
بَعْضُهُمْ	اَوْلٰى	بِبَعْضٍ	فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ	مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ
خینی ددوئ	زیات لائق دی	دخینو نورو سره	په کتاب دالله کښی	دمومنانونه
دالله ﷻ په کتاب کښې دنورو (عامو) مسلمانانو اومهاجرینو په مقابله کښې			
وَالْمُهٰجِرِيْنَ	اِلَّاۤ اَنْ	تَفْعَلُوْۤا اِلٰۤى اَوْلِيٰٓئِكُمْ	مَّعْرُوْفًا ؕ
اودمهاجرینو نه	مګر دا	چې اوکړی تاسو ددوستانو خپلوسره	څه احسان (ښیګړه)
زیات تعلق لری	خو که تاسو خپلو دوستانو سره څه نیک سلوک کول غواړئ نو کولې شئ		
كَانَ ذٰلِكَ	فِي الْكِتٰبِ	مَسْطُوْرًا ⑥	
دې دا حکم	په کتاب کښی	لیکلې شوې	
داخبره په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې ده			

قوله تعالی:: اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ

د رسول الله ﷺ په خپل امت باندې مهربان کیدل:- الله تعالی رب العزت وحده لاشریك له ته علم دې چه حضوراکرم ﷺ په خپل امت باندې د خپلو ځانونونه هم زیات مهربان دې د دې دپاره ئې حضور ﷺ ته د هغوی د ځانونونه هم د زیات اختیار اوکړو. دادې د خپل ځان د پاره تجویز کوی نه بلکه د رسول الله ﷺ هریو حکم په زړه او ځان سره قبول کړنې لکه چه فرمائی ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ حَتّٰى يُحَكِّمُوْكَ فِيْمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوْا فِيْۤ اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴾ ([3]) ستاد رب تعالی قسم چه دا به مؤمنان نه وی ترکومې چه په خپل مینځ کښې په ټولو اختلافاتو کښې ستا حکم اونه منی. اوستاټولې فیصلې اوحکمونه په زړه اوځان په رونړتندی باندې قبول کړی. په صحیح حدیث مبارك کښې دی د هغه قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې په تاسو کښې یوکس هم په ایمان نه شی کیدې ترکومې چه زه د هغه د پاره د هغه د نفس نه د هغه د مال نه د هغه د اولاد نه اود دنیاد ټولوخلقو نه زیات محبوب نه شم. ([4])

[1]) احمد:۱/۴۷، صحیح بخاری کتاب الحدود باب رجم الحبلی فی الزنااذا احصنت:۶۸۳۰.
[2]) صحیح مسلم کتاب الجنائز باب التشدید فی النیاحة: ۹۳۴، ابن ماجه:۱۵۸۱، احمد:۵/۳۴۲، مسندابی یعلی:۱۵۷۷.
[3]) ٤/النساء:٦٥.
[4]) صحیح بخاری کتاب الایمان باب حب الرسول ﷺ من الایمان:۱۵، صحیح مسلم:٤٤، مسندابی عوانه:۱/۳۳۰، احمد:۳/۱۷۷، ابن ماجه:٦٧، ابن حبان:۱۷۹، بدون ذکر(من نفسه).

په یو بل حدیث کښې دی حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل یارسول الله ﷺ تاسو ماته د ټول جهان نه خوښ نی اوزما دځپل ځان نه. حضور ﷺ اوفرمائیل نه نه عمر ترکومې چه زه تاته ستادځپل ځان نه هم زیات محبوب نه شم. دې اوریدو سره فاروق اعظم ﷺ اوفرمائیل د سم دې په الله تعالی یارسول الله ﷺ اوس نه ماته د هریوڅیز نه ترډې چه زما دځپل ځان نه هم ډیرخوښ ئی. حضور ﷺ اوفرمائیل اوس ټیک ده.(۱) بخاری شریف کښې د دې آیت په تفسیرکښې دی حضور ﷺ فرمائی د ټولومؤمنانوزیات حقدار په دنیااوآخرت کښې پخپله د هغوی د خپلو ځانونونه هم زه زیات یم. که تاسو غواړئ نو اولولئ ﴿ اَلنَّبِیُّ اَوْلٰی بِالْمُؤْمِنِیْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰی بِبَعْضٍ فِیْ کِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُهٰجِرِیْنَ اِلَّاۤ اَنْ تَفْعَلُوْۤا اِلٰۤی اَوْلِیٰٓئِکُمْ مَّعْرُوْفًا ؕ کَانَ ذٰلِکَ فِی الْکِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴾ (۲) واورئ کوم مسلمان چه مال پریږدې مړشي د هغه مال خو د هغه د وارثانوحصه ده اوکه څوك مړشو اود هغه په ذمه باندې قرض وو اود هغه واړه واړه بال بچ وی نود هغه قرض زه ذمه وار یم اود هغه ماشومانوپالنه زما په ذمه ده. (۳)

قوله تعالی:: وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمْ ؕ

د ازواج مطهرات د میندو کیدو مطلب:: بیا فرمائی د رسول اکرم ﷺ بیبیانې مطهرات رضی الله عنهن حرمت او احترام کښې عزت اواکرام کښې بزرګئ اواعظام کښې په ټولومسلمانانوکښې داسې دی لکه پخپله د هغوی خپلې میندې. اود مور نور احکام مثلاً خلوت یا د هغوی د لونړو خویندو سره د نکاح حرمت دلته ثابت نه دې. بعضې علماؤ د هغوی لونړه هم د مسلمانانو خویندې لیکلې دی لکه چه امام شافعی رحمه الله په مختصرکښې نصًا فرمائیلی دی خودا دعبارت اطلاق دې نه چه دحکم اثبات. حضرت معاویه ﷺ چه د یوې ام المؤمنین رور وو هغه ته ماما وئیلې شی که نه؟ په دې کښې اختلاف دې امام شافعی رحمه الله وئیلی دی چه وئیلې شي. پاتې شوه داخبره چه رسول الله ﷺ ته ابوالمؤمنین وئیلی شی کنه؟ داخیال ساتئ چه په ابوالمؤمنین کښې به مسلمانانې ښځې هم راشی په جمع مذکر سالم کښې په اعتبارد تغلیب مؤنث هم شامل دې. د ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمان دې چه نه شی وئیلې.

د امام شافعی رحمه الله په دوارو اقوالوکښې دټولونه صحیح قول هم دا دې. د ابی بن کعب اوحضرت ابن عباس ﷺ په قراءت کښې ﴿امهاتهم﴾ نه پس دا لفظ دې ((وهو اب لهم)) یعنی حضور ﷺ د هغوی پلار دې. د شافعی رحمه الله په مذهب کښې یوقول داهم دې اولږ شان تائیدد دې حدیث نه هم کیدې شی چه حضور ﷺ اوفرمائیل زه ستاسو د پاره د پلار په ځائ یم زه تاسوته تعلیم درکوم. واورئ تاسو کښې چه کله څوك داودس ماتی د پاره لاړ شی نومه قبلې طرف ته مخ کوئی کینئی مه شاکوئی اونه په خپل ښی لاس باندې لوټې اخلئی اونه په ښی لاس باندې اودس کوئی. حضور ﷺ به د دریو لوټو اخستلو د پاره فرمائیل او په سوټو اوهډوکوباندې به ئی د استنجاء نه ممانعت فرمائیلو. (۴) (نسائی) دویم قول دا دې چه حضور ﷺ ته پلار مه وائې ځکه چه په قرآن مجید کښې دی ﴿ مَا کَانَ مُحَمَّدٌ اَبَاۤ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِکُمْ وَلٰکِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِیّٖنَ ؕ وَکَانَ اللّٰهُ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمًا ﴾ (۵) حضوراکرم ﷺ په تاسو کښې د یوسړی هم پلارنه دې. بیافرمائی چه په نسبت د عامو مؤمنانو مهاجرین اوانصارود وراثت زیات حقدار خپلوان دی. د دې نه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب کیف کانت یمین النبی ﷺ:۶۶۳۲.
(۲) ۳۳/الاحزاب:۶.
(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب ﴿النبی أولی بالمؤمنین من انفسهم﴾:۴۷۸۱، احمد:۲/۳۵۶.
(۴) ابوداؤد کتاب الطهارة باب کراهیة استقبال القبلة عندقضاء الحاجة:۸ وسنده حسن، نسائی:۴۰، ابن ماجة:۳۱۳.
(۵) ۳۳/الاحزاب:۴۰.

وړاندې چه رسول الله ﷺ په مهاجرینو اوانصاروکښې کوم وخت رورولی قایم کړې وه هم د هغې په اعتبارسره به دوی دَ یوبل وارثان ګڼړلې شو اوقسمونه خوړلو سره به ئې چه کوم دَ یو بل حلیف جوړشوې وو دوی به هم په خپل مینځ کښې وراثت تقسیم کولو دا دې آیت منسوخ کړو. اول به چه انصاری مړ شو نودَ هغه رشته داران به وارثان نه وو بلکه مهاجر به وو. دَ کوم په مینځ کښې چه دَ الله تعالی رسول ﷺ رورولی قایمه کړې وه. (۱) دَ حضرت زبیربن عوام ﷺ بیان دې چه داحکم خاص زمونږ دَ مهاجرو اوانصارو باره کښې نازل شوې دې. مونږ چه کله مکه معظمه پریخوده اومدینې ته راغلو نومونږ سره هیڅ هم نه وو دلته په راتلوسره مونږانصارو سره رور ولی اوکړه. دوی ډیر بهترین رونړه ثابت شو تردې چه دَ مرګ نه پس به دَ هغوی دَ مال وارثان هم مونږ وو. دَحضرت ابوبکر ﷺ رورولی حضرت خارجه بن زید ﷺ سره وه. دَ حضرت عمر ﷺ فلانکی سره. دَ حضرت عثمان ﷺ یوزرقی سړی سره وه. پخپله زما دَ حضرت کعب بن مالك ﷺ سره. دې زخمي شو اودا زخم هم زوړ وو که هغه وخت دَ هغه وفات کیدلو نوزه به هم دَ هغه وارث جوړشوې ووم. بیا دا آیت نازل شو اودَ میراث عام حکم زمونږ دَ پاره هم شو. (۲) بیافرمائی چه وراثت خودَ هغوی نه دې خوکه هسې تاسو دې خپلو مخلصانو دوستانوسره ښه سلوك کول غواړئی نوتاسو ته اختیار دې چه دَ وصیت په توګه هغه له څه ورکولې اخستلې شې. بیافرمائی چه دَ الله تعالی داحکم په دې کتاب کښې دَ اول نه لیکلې شوې وو په کوم کښې چه څه بدلون وغیره نه دی شوې. په مینځ کښې چه په رور ولئی کومه ورثه تقسیم کولې شوه داصرف دَ یوخاص مصلحت لاندې دَ یوخاص وخته پورې وو اوس دا اخواکړې شو اواصلی حکم ورکړې شو. والله اعلم.

وَإِذْ أَخَذْنَا
| او یاده کړه کله چی | واغیسته مونږه |
او هغه وخت چې مونږ دټولو پیغمبرانو
مِنَ النَّبِيِّنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
دټولو پیغمبرانونه | وعده دهغوئ | او ستا نه (هم) | او دنوح نه | او دابراهیم نه | او دموسی نه |
نه وعده واخسته | ....او ستا نه هم او د نوح ﷺ او ابراهیم ﷺ او دموسی ﷺ
وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا
او دعیسی خوئ دمریم نه | او واغسته مونږه | دهغوئ نه | وعده | پخه محکمه |
او عیسی خوئې دمریم ﷺ نه هم | اوددې ټولو نه مونږه پوخ لوظ واخستلو .
لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ
دپاره ددې چې پوښتنه اوکړی | دربښتنو خلقو نه | په باره دصدق دهغوئ کښې | او تیار کړې دې الله
چې الله ﷻ د ربښتونو خلقو نه د هغوی د ربښتیاؤ په حق کښې تپوس اوکړی | ....او د کافرانو

(۱) صحیح بخاری کتاب الفرائض باب ذوی الارحام:٦٧٤٧.
(۲) حاکم:۳٤٤/٤-۳٤٥.

لِلۡكٰفِرِيۡنَ	عَذَابًا	اَلِيۡمًا ؀٨ ع
دپاره دکافرانو	عذاب	درد ناک
دپاره ئې دردناک عذاب تیار کړې دې		

قوله تعالی:: وَاِذۡ اَخَذۡنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ

دَ اولولعزم پیغمبرانو علیهم السلام اونورو انبیاء کرامو نه عهد:- فرمائي چه دَ دې پنځو اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام نه اودَ عام انبیاء کرامو نه مونږ دَټولونه عهداووعده اخستې وه چه هغوی به زما دَ دین تبلیغ کوی په دې باندې به قایم وی په خپل مینځ کښې به دَ یوبل امداد اوتائیدکوی. اتفاق او اتحاد به ساتی هم دَ دې وعدې ذکر په دې ایت کښې دې ﴿ وَاِذۡ اَخَذَ اللّٰهُ مِيۡثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَاۤ اٰتَيۡتُكُمۡ مِّنۡ كِتٰبٍ وَّحِكۡمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمۡ رَسُوۡلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمۡ لَتُؤۡمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنۡصُرُنَّهٗ ؕ قَالَ ءَاَقۡرَرۡتُمۡ وَاَخَذۡتُمۡ عَلٰى ذٰلِكُمۡ اِصۡرِىۡ ؕ قَالُوۡۤا اَقۡرَرۡنَا ؕ قَالَ فَاشۡهَدُوۡا وَاَنَا مَعَكُمۡ مِّنَ الشّٰهِدِيۡنَ ؀ ﴾ (١) یعنی الله تعالی دَ نبی ﷺ نه قول او اقرار واخستو چه کوم کتاب اوحکمت تاله درکړم اواودې لیکم اوبیا ستاسره دَ کړې شوی څیز تصدیق کونکې رسول الله ﷺ راشي نوتاسوضرور په هغه باندې ایمان راوړئی اودَ هغه امداد کوئی. اووایئی چه ستاسو دَ دې اقرار شته؟ اوزما په وړاندې دَدې کلکه وعده کوئی؟ ټولو جواب ورکړو اوزمونږ اقرار دې الله تعالی اوفرمائیل بس اوس ګواه اوسیږی اوزه پخپله تاسو سره ګواه یم. دلته ئې دَ عامو پیغمبرانو ذکر کولو سره دَ خاص او جلیل القدر پیغمبرانو نوموئه ئې واخستل. دغه شان دَ هغوی نوموئه په دې آیت کښې ﴿ شَرَعَ لَكُمۡ مِّنَ الدِّيۡنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوۡحًا وَّالَّذِىۡۤ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡكَ وَمَا وَصَّيۡنَا بِهٖۤ اِبۡرٰهِيۡمَ وَمُوۡسٰى وَعِيۡسٰۤى اَنۡ اَقِيۡمُوا الدِّيۡنَ وَلَا تَتَفَرَّقُوۡا فِيۡهِ ؕ كَبُرَ عَلَى الۡمُشۡرِكِيۡنَ مَا تَدۡعُوۡهُمۡ اِلَيۡهِ ؕ اَللّٰهُ يَجۡتَبِىۡۤ اِلَيۡهِ مَنۡ يَّشَآءُ وَيَهۡدِىۡۤ اِلَيۡهِ مَنۡ يُّنِيۡبُ ؀ ﴾ (٢) دلته دَ حضرت نوح علیه السلام ذکر دې چه په زمکه باندې دَالله تعالی پیغمبرو. دَحضرت محمد ﷺ ذکردې چه دَ ټولونه آخری پیغمبرو او دَحضرت ابراهیم علیه السلام موسی علیه السلام اوحضرت عیسی علیه السلام ذکر دې. کوم چه درمیانه (مینځني) پیغمبرو. په دې کښې یولطافت دا دې چه دَ اول پیغمبر حضرت آدم علیه السلام نه پس پیغمبر حضرت نوح ذکر دې اودَ آخر پیغمبر حضرت محمد ﷺ نه اول پیغمبر حضرت عیسی علیه السلام ذکر اوکړو اودَ مینځ پیغمبرانو نه حضرت ابراهیم علیه السلام اوحضرت موسی علیه السلام ذکر اوکړو. دلته خو ئې دا ترتیب کیخودو چه دَ فاتح اوخاتم ذکر کولوسره دَ مینځ دَ انبیاء کرامو بیان اوشو اوپه دې آیت کښې دَ ټولونه اول دَ حضرت خاتم النبیین ﷺ نوم واخستلې شو. ځکه چه دَ ټولونه اشرف اوغوره هم هغوی دی. بیا وار په وار څنګه چه راغلی دی هغه شان په ترتیب سره ئې بیان کړل. الله تعالی دې په خپلو ټولوانبیاوکرامو علیهم السلام باندې درود اوسلام نازل کړې.

دَ دې آیت په تفسیرکښې دَ حضور ﷺ فرمان دې دَ پیدائش په اعتبارسره زه دَټولوانبیاء کرامو نه اول یم اودنیاته دَ راتلوپه اعتبارسره دَټولونه آخری یم. نوهم زمانه ئې شروع کړې ده. داحدیث په ابن ابی حاتم کښې دې خودَ دې یوراوی سعیدبن بشیر ضعیف دې او په سندسره دامرسل روایت دې اوهم دا دَیر مشابهت لری. اوبعضو دا موقوف روایت کړې دې. والله اعلم. حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائي دَ حضرت آدم علیه السلام په اولاد کښې الله تعالی ته دَ ټولونه زیات ګران اوخوښ پنځه پیغبران دی. حضرت نوح علیه السلام حضرت ابراهیم علیه السلام حضرت موسی علیه السلام حضرت عیسی علیه السلام اوحضرت محمد ﷺ. په دې کښې

(١) ٣/آل عمران:٨١.
(٢) ٤٢/الشوری:١٣.

يوزراوى حمزه ضعيف دي داهم ونيلي شوى دى په دي ايت كښې چه كوم عهد اوميثاق ذكردي داهغه دي چه دَ ازل په ورځ دَ حضرت آدم ﷺ دَ شانه ټول انسانان راويستلي وو اخستي شوي وو. دَ حضرت ابى بن كعب ﷺ نه روايت دي حضرت آدم ﷺ اوچت كړې شو هغوى خپل اولاد اوكتلو په هغوى كښې مالدار غريب ښانسته اوهرقسم خلق اوليدل نووني ونيل اې الله څومره به ښه وه چه دا ټول تا يوشان برابرساتلي وي. الله تعالى ﷻ اوفرمائيل چه دا په دې وجه دى چه زما شكر اداكړې شى. په دوى كښې چه كوم پيغمبران عليهم السلام وو حضرت آدم ﷺ هغوى هم اوليدل هغوى دَ نور په شان پرقيدل په هغوى باندې نور وريدلو دَ هغوى نه دَ نبوت او رسالت يوخاص وعده اخستي شوې وه. دَ كوم بيان چه په دې آيت كښې دې. دَ صادقون نه دَ هغوى دَ صدق سوال وى يعنى دَهغوى نه چه كوم احاديث رسول الله ﷺ رارسولي وو. (١) دَهغوى دَ امتونونه چه كومو هم هغوى نه دى منلى هغوى ته به سخت عذاب وى. اې الله ته ګواه اوسه زمونږ ګواهى ده مونږ په زړه سره منوچه بې شكه ستا رسولانو ستا پيغام ستا بنديګانوته بغيردَ څه كمى زياتيَّ نه رسولي دي، هغوى پوره خيرخواهى كړې ده اوحق ئې په صفا توګه ښه په ښكاره طريقه سره واضح كړې دي. په كوم كښې چه څه هيڅ پټ پناه يادَ څه قسم شك پاتې نه شو. اوبدنصيبه ضدى اوجنګاليانو خلقو اونه منل. زمونږ ايمان دې چه ستا دَ ټولو رسولانو ټولې خبرې حق او رښتيا دى اوكومو خلقو چه دَ دوى لار اونه نيوله هغوى ګمراه او باطل دى.

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوا | اذْكُرُوا
| اے هغه كسانو | چې ايمان مو راوړې دې | ياد كړئ
| ائې ايمان والو ! دالله ﷻ احسان ياد كړئ

نِعْمَةَ اللّٰهِ | عَلَيْكُمْ | اِذْ جَآءَتْكُمْ | جُنُوْدٌ
نعمت (احسان) دالله | چې كړې ئې دې په تاسو باندې | كله چې راغلي تاسو ته | لښكرې |
څه وخت چې د (غزوه خندق په موقع) په تاسو باندې ډير لښكرې راوختلې

فَاَرْسَلْنَا | عَلَيْهِمْ | رِيْحًا | وَّجُنُوْدًا | لَّمْ تَرَوْهَا ط | وَكَانَ اللّٰهُ
پس اوليږل مونږه | په هغوئ باندې | سيلئ | او لښكرې | چې نۀ ليدلې تاسو هغه | او دې الله |
نومونږ پرې يوه سيلئ راوستله اوداسې (غيبى) لښكرې مو راوليږلې اچې تاسو نه ليدلې | اوتاسو چې

بِمَا | تَعْمَلُوْنَ | بَصِيْرًا ۝ | اِذْ | جَآءُوْكُمْ
په هغه كارونو | چې كوئ ئې تاسو | ليدونكې | كله چې | راغلل هغوئ په تاسو |
څه كول هغه الله تعالى ليدل | څه وخت چې هغوئ ستاسو نه د پورته طرف نه اوستاسو دلاندې طرفنه

مِّنْ فَوْقِكُمْ | وَمِنْ اَسْفَلَ | مِنْكُمْ | وَاِذْ | زَاغَتِ | الْاَبْصَارُ
دپاس طرف ستاسو نه | او دښكته طرف | ستاسو نه | او كله چې | خړ شو | نظر دستركو |
په تاسو راوختل | او (له ويرې نه) ستاسو ستركې بوتې راوتې وې.

١) الطبرى: ٢١٤/٢٠.

وَبَلَغَتِ	الْقُلُوبُ	الْحَنَاجِرَ	وَتَظُنُّونَ	بِاللَّهِ	الظُّنُونَا۝	
اوورسیدل	زړونه	چنغر کونوته	او ګمانونه اوکړل تاسو	په الله	قسماقسم ګمانونه	
او زړونه مو خلې ته راغلي وو| اوتاسو په الله ﷻ باندې رنګ رنګ ګمانونه کول						

قوله تعالى: يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذْكُرُواْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ

په جنګ خندق کښې دَ الله تعالى دَ نصرت نازلیدل:- جنګ خندق چه په ۵هجری دَ شوال په میاشت کښې شوې وو الله تعالی چه په خپلو مؤمنانوباندې کوم خپل فضل او احسان کړې وو دَهغې بیان کولې شی. مشرکانو په پوره طاقت او پوره یوموټې والی سره دَ مسلمانانودَ ختمولو په اراده یوزبردست لښکر سره حمله کړې وه. بعضې خلق وائی جنګ خندق په ۴ هجري کښې شوې وو. (۱)

دجنګ خندق قصه: دَ دې جنګ قصه داسې ده چه دَ بنونضیر دَیهودیانو سردارانو په کوموکښې چه سلام بن ابی‌حقیق، سلام بن مشکم، کنانه بن ربیع وغیره وو مکې ته راغله اوقریشو ته ئې چه دَ اول نه تیاروو حضورﷺ سره دَ جنګ دَ پاره په تیارو باندې راضي کړل اوهغوی سره ئې وعده اوکړه چه مونږ به دَخپل اثر لاندې خلقو سره ستاسو په ډله کښې شامل یو. دَ دوی راضي کولونه پس داخلق دَ قبیله غطفان خلقو سره سازباز کولو سره ځان سره شامل کړل. قریشو هم اخوادیخواګرځیدوسره په ټولوعربوکښې اُور اولګولو اوټول ګړوډخلق ئې ځان سره یوځای کړل دَدوی ټولو سردار ابوسفیان بن صخر بن حرب جوړشو اودَ غطفان سردار عیینه بن حصن بن بدر مقرر شو. دې خلقو کوشش اوکړو دَ لسو زرو لښکرئې تیارکړو اومدینې طرف ته لاړل. حضورﷺ ته چه کله دَ دې لښکر کشئې پته اولګیده.

خندق د سلمان فارسی ﷺ په مشوره کنستلې شوې وو: نوحضورﷺ دَ سلمان فارسی ﷺ په مشوره سره دَ مدینې په مشرقی طرف کښې خندق یعنې ژوره کنده اوکړه. دَدې خندق په کنستلوکښې ټولوصحابه کرامو‌رضی‌الله‌عنهم مهاجرین اوانصارشامل وو او پخپله به حضور پرنور ﷺ بذات اقدس حصه اخستله په کنستلوکښې هم او په خاوره ویستلوکښې هم.

کافرانو د احد د غر سره پړاؤ واچولو: دَ مشرکانو لښکر بغیردَ څه مقابلې مدینې منورې ته راورسیدو او دَ مدینې په مشرقی حصه کښې دَ احد غر سره ئې خپله ډیره واچوله اولاندې باندې ئې مسلمانان راګیرکړل. حضورﷺ دَ خپل ملګرو صحابه کرامو چه تقریبًا درې زره به وو اوبه بعضې روایاتوکښې صرف اووه سوه وو واخستل اودَ مقابلې دَ پاره روان شو. سلع غرحضورﷺ خپلې شاته کړو اود دښمنانوطرف ته متوجه کیدو سره ئې فوځ په ترتیب کړو. خندق چه کوم حضورﷺ کنستلې وو او په نورو صحابه کرامو ئې کنستلې وو په هغې کښې اوبه وغیره نه وې هغه صرف یوه کنده وه چه مشرکان ئې بغیردَ بندیدلونه نه پریخودل. حضورﷺ ماشومان اوښځې دَ مدینې یومحله کښې کړې وو.

مدینه منوره کښې بنو قریظه هم معاهده ماته کړه: دَ یهودیانو یوجماعت بنوقریظه په مدینه طیبه کښې وو. دَ مشرق طرف ته دَهغوی محله وه. دَ نبی کریم ﷺ سره دَ هغوی صلح مضبوطه وه. دَ هغوی لویه ډله وه. تقریبًا اته سوه کسان جنګیالان سړي په هغوی کښې دَ جنګ قابل وو. مشرکانو او یهودیانو هغوی له حیی بن اخطب نضری راولیګلو. هغوی دوی هم په شیشه کښې کوزکړل اوشنه باغونه ئې ورته اوخودل اوخان سره ئې کړل اوهغوی هم په عین وخت کښې مسلمانانوسره بې وعده ګی اوکړه او په ښکاره ئې صلح ماته کړه. دَ بهر نه دَ لسو زرو لښکر چه راغلې دی پراته دی دَ دننه نه دَ دې یهودیانوبغاوت چه دَ ترخ دَ دانې په شان راووتله. مسلمانان دَ دوودیرشو غابښونو په مینځ کښې دَ ژبې اویا په اوړو کښې دَ

---

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الخندق قبل حدیث: ۴۰۹۷.

مالګې برابر غونډې پاتې شو. دې ټولو اووه سوو کسانو کولې څه شو. داهغه وخت وو د کوم نقشه چه قرآن پاك رابنکلې ده چه سترګې حيرانې شوې زړونه اولته شو قسم قسم خيالونه ورته راتلل په کش مکش کښې شو او په سخت امتحان کښې راګيرکړې شو. د پوره مياشتې پورې د دې ګيرې اچولوسخت تريخ صورت وو.

د مشرکانوخودومره طاقت اونه شو چه په خندق باندې راتيرشوې وې او لاس په لاس ئې جنګ کړې وې خو ګيره ئې اچولې وه اومسلمانان ئې تنګ کړل. البته عمرو بن عبدود عامرى چه د عربومشهور تکړه پهلوان وو اود سپه سالارئى په هنرکښې ښه بې مثاله وو دې سره ښه بهادر او طاقتور وو يوځل ئې همت اوکړو اوخپل ځان سره يوځو نور پهلوانان يوځاى کړل او خندق سره ئې خپل اسونه راوستل. د دې حال په کتوسره رسول الله ﷺ خپلو سورو ته اشاره اوکړه خودا ونيلې شى د هغوى د نه تيارى په وجه حضورﷺ حضرت على ﷺ ته حکم اوکړو چه ته د دوى په مقابله کښې وراوځه. د لږ ساعت پورې خو په دواړو بهادرانوکښې توره چليدله خو آخر شيرخدا د کفر ديو د تيغ نه اوويستلو په کوم سره چه مسلمانان ډير خوشحاله شو هغوى اوګڼړله چه فتح به هم زمونږ وى.

اخرتيزه هوا راغله چې هغې ته بادصبا وئيلې شى: الله رب العزت هغه تيزه او تنده هوا راوليګله چه د مشرکانو تولې خيمې د بيخه اووتلې هيڅ يوڅيز په طريقه باندې پاتې نه شو داور لګول ګران شو د پناه هيڅ ځاى نه ښکاريدو. آخر تنګ شو او په نامردئى سره واپس شو د کوم بيان چه په دې آيت کښې دې. د کومې هوا چه په دې آيت کښې ذکر دې د مجاهد رحمه الله په قول کښې داصبا ده اود دې تائيدد حضورﷺ د دې حديث نه هم کيږې. ماته د صبا په هوا سره امداد راکړې شوې دې اوعاديان په دبور هواګانو سره هلاك کړې شوې وو. (۱) عکرمه رحمه الله فرمائى جنوبى هوا شمالى هوا ته په دې جنګ احزاب کښې اووئيل چه مونږ او تاسو څو د رسول الله ﷺ امدادکوو نو شمالى هوااووئيل چه ګرمى د شپې نه چليږى بيا په دوى باندې د صباهوا راوليګلې شوه. حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائى زه خپل ماما حضرت عثمان بن مظعون ﷺ د خندق په شپه په سخته يخننى اوتيزه هواکښې مدينې منورې ته اوليګلم چه خوراك اوبستره راوړه. ماد حضورﷺ نه اجازت اوغوښتو نوحضورﷺ اجازت راکړو اوارشاد ئې اوفرمائيلو چه زما کوم صحابى ﷺ ملاوشى نوهغوى ته وايه چه ماله راشى. اوس زه لاړم اوهوا ډيره تيزه اوشور سره روانه وه ماته چه کوم يومسلمان ملاوشو هغه ته مې د رسول الله ﷺ پيغام اورسولو اوچه چاهم واوريدو په اولته پښوسره ډير زر د حضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو ترديې چه په دوى کښې چاشاته هم اونه کتل. هوازما ډال ديکه کولواوهغه ماسره لګيدلو ترديې چه دهغې اوسپنه زما په پښيه باندې راپريوتله کومه چه ما لاندې اوغورزوله.

هوا سره فرښتې هم راغلې :: دې هواسره سره الله تعالى فرښتې هم نازلې کړې وې کوم چه د مشرکانو زړونه سينې د ويرې اورعب نه ډکې کړې ترديې چه د لښکر څومره سرداران وو خپل ماتحتان سپاهيان ئې ځان ته راوغوښتل اووئى وئيل د خلاصى څه صورت اوکورئى د بچ کيدو څه انتظام اوکړئى. دا ود د فرښتو اچولې شوې ويره او رعب اوهم دا هغه لښکر دې د کوم ذکر چه په دې آيت کښې دې چه دالښکرخو تاسونه دې ليدلې. حضرت حذيفه بن يمان ﷺ ته د يوځوان سړى چه د کوفې اوسيدونکې ووواوئيل اې ابوعبدالله تاسو ډير خوش نصيب ئې تاسو دالله تعالى رسول ﷺ اوليدلو اود حضورﷺ په مجلس کښې ناست وى نواوښايه چه تاسو به څه کول؟ حضرت حذيفه ﷺ وئيل والله مونږ به خپل ځان قربانى کولو. هغه ځوان وئيل چه تره ګوره که مونږ د رسول الله ﷺ په زمانه کښې وو نووالله د هغوى قدم به مو هم په زمکه نه کيخودو په خپلو اوږو باندې به مو بوتلو. هغه اوفرمائيل وراره ګوره يوه

۱) صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة الخندق وهى الاحزاب: ۴۱۰۵، صحيح مسلم: ۹۰۰.

واقعه واوره. د جنګ خندق په موقعه باندې حضور ﷺ د شپې ډير زيات مونځ کولو چه فارغ شونو معلومه نې کړه چه څوك شته چه لاړشي اوډ کافرانوډ لښکر خبرراوړي؟ د الله تعالى نبى ﷺ به دې سره شرط اولګولوچه هغه به جنت ته ځي. هيڅ څوك اونه دريدل ځکه چه د ويرې يخننى اواولګې انتهاء وه. بيا حضور ﷺ ډير وخت پورې مونځ اوکړو بيائې اوفرمائيل چه شته څوك چه لاړشي اوډ کافرانو خبر راوړي چه هغوى څه څه کړي دي؟ د الله تعالى رسول ﷺ هغه مطمئن کوى چه هغه به خامخاواپس راځي اوزما دعاده چه الله تعالى دې هغه ماسره په جنت کښې ملګرې کړي. دې ځل هم څوك اونه دريدو او اودريدوبه څنګه؟ د اولګې په وجه نې خيټه ملا سره يوځاۍ شوې وه د يخننى په وجه ئې غابنونه کړپيدل د ويرې په وجه نې اينې ويلې کيدې آخر نې زما نوم واخستو اورسول الله ﷺ آواز راکړو اوس خو بغيرد اودريدو څه بله لار نه وه. وئې فرمائيل حذيفه ته لاړشه اوګوره چه هغوى دې وخت کښې څه کوى؟ ګوره ترکومې چه زما خواله واپس نه ئې راغلې بل څه نوې کار مه کوه. ما ډير ښه اوونيل او په خپله لار روان شوم اوپه بهادرئې سره مشرکانو کښې ورننوتلم هلته په تلو سره عجيبه حال ووڼه ښکاريدونکې د الله تعالى لښکر خپل کاريه تيزئى سره کولوډ نغرونه ديګونه هوااوچت کړل د خيمو لرګى راوتلې دى اُور لګولې نه شى هيڅ يوځيز په خپل ځاۍ پاتې نه شو.

دابو سفيان اعلانونه: هغه وخت ابوسفيان اودريدو اوپه اوچت آواز ئې اعلان اوکړو اې قريشو د خپل خپل ملګرى نه هوښيارشئى خپل ملګرې اوګورئى داسې نه چه څوك پردې ولاړوى. مادې اوږدو سره چه ماسره يوقريشى ځوان وو د هغه لاس مې اونيولو اوتپوس مې ترې اوکړوته څوك ئې؟ هغه ونيل چه زه فلانکې ځوىٔ د فلانکى يم. ماوئيل چه اوس هوښيار اوسيږه.

ابوسفيان وئيل قريشو په خدائې قسم مونږ دې وخت کښې د څه حصاريدو په ځاۍ کښې نه يو زمونږ څاروى اوښان هلاك کيږى. بنوقريظه مونږ سره وعده خلافى اوکړه هغوى مونږ ته سخت تکليف راورسولو.بيادې هوا خو مونږ پريشانه کړې يو مونږ خو پوخ ځيز خوړلې نه شو. اُور نه شو بلولې خيمې په ځاۍ نه اودريږى. زه خو تنګ شوې يم ما خواراده کړې ده چه واپس لاړشو. نوزه تاسو ټولوته حکم درکوم چه واپس شئى. دومره ويناكولوسره په خپل اوښ چه په څلوربولى ناست وو ورواوختلو هغه ئې اووهلو اوپه دريوپښوباندې اودريدو بيائې د هغه پښه کولاوکړه. هغه وخت دومره ښه موقعه وه چه که ما غوښتل نو ابوسفيان مې په يوغشى باندې ختمولې شو. خورسول الله ﷺ ماته وئيلې وو چه هيڅ يونوې کار به نه کوې. په دې وجه ما خپل زړه رامنع کړو اوس زه واپس راغلم اوخپل لښکر کښې شامل شوم کله چه زه راورسيدم اومې کتل نو رسول الله ﷺ يوڅادراغوستې کوم چه د هغوى د يوې بى بى وو اوپه مانځه کښې مشغول وو. حضور ﷺ زه اوليدم اوډ دواړو پښو په مينځ کښې ئې کينولم اوڅادر نې په مابانډې هم واچولو.بيائې رکوع اوسجده اوکړه اوما څادر اغوستې وو ناست ووم کله چه حضور ﷺ فارغ شو نوما ټوله واقعه بيان کړه. د قريشو د واپس کيدو خبر چه کله غطفان ته اورسيدو نوهغوى هم سامان اوتړلواوواپس لاړل. يوبل روايت کښې دى چه حضرت حذيفه ؓ فرمائى چه زه کله لاړم نو سره د کړنګيدلې يخننى په الله تعالى باندې قسم دې چه ماته داسې ښکاريده لکه چه زه په ګرم حمام کښې يم. هغه وخت ابوسفيان اُور لګولې ګرميدو ما هغه اوکتلو اومې پيژندلو خپل غشى مې په لينده سور کړو اوغوښتل مې چه ورخوشې کړم اوهغه بالکل زما په نښه کښې وو ناممکن وه چه زمانښه خطا شوې وه ولې ماته د رسول الله ﷺ دا فرمان راياد شوڅه داسې حرکت مه کوه چه هغوى رابيدار شى او پوهه شى. نوماخپله اراده پريخوده. کله چه زه واپس راغلم نوهغه وخت هم ما څه يخنى محسوس نه کړه بلکه داسې معلوميدله لکه چه زه په حمام کښې روان يم. کله چه حضور ﷺ ته اورسيدم نو ډيره زياته يخنى مې اوشوه زه رچيدم نوحضور ﷺ خپل څادر په ماواچولو زه سملاستم نو خوب راغلو اوترسحره پورې اوده شوم سحر پخپله حضور ﷺ دې فرمائيلوسره رابيدارکړم اې اوده

کیدونکیه راپاسه. (۱) یوبل روایت کښې دی چه کله دې تابعی ﷫ اووئیل افسوس چه مونږ رسول الله ﷺ لیدلې وې اوډ هغه په زمانه کښې وو. نوحضرت حذیفه ﷛ وئیل چه افسوس ستاسوپه شان ایمان زمونږ هم وې چه سره د نه لیدلو پخه اوکلکه عقیده لرئې. وراره کومه تمناچه تاسو کوئی نوداهم صرف تمنا ده نه ده معلومه چه تاسو به څه کول؟ په مونږ خوداسې سخت وخت راغلې دې دې وینا کولوسره هغوی بیا دا د خندق د شپې پورته بیان شوې واقعه بیان کړه. دې کښې داهم دی چه هواسره سره سیلئی اوباران هم وو. یوبل روایت کښې دی چه حضرت حذیفه ﷛ د حضور ﷺ سره خپل واقعات بیانول نوپه مجلس کښې ناستو کسانووئیل چه که مونږ موجود وې نو داسې به مو کول او داسې به موکول. په دې باندې هغوی داواقعه بیان کړه. چه دبهر نه د لسو زرو لښکرراګیرکړې وو د دننه نه د بنو قریظه اتوسوویهودیانو لښکر پریشانه کړې وو بال بچ په مدینه طیبه کښې وو. خطره لګیدلې ده که بنوقریظه دې طرف ته مخ کړو نو په یوساعت کښې به د ماشومانو اوښځو فیصله اوکړې. والله د دې په شان د ویرې شپه اوداسې حالت په مونږ چرته نه وو تیرشوې. بیا هغه هواګانې روانې دی هغه سیلئی ده ښه تیاره ده ګړارې بجلی او تندر راپریوځی چه الله تعالی دې حفاظت اوکړې. د ده ملګری کتل چرته دی؟ خپلې ګوتې به هم نه ښکاریدې. کوم منافقان چه مونږ سره هغوی یو په یو دې بهانوجوړولوسره چه زمونږ بال بچ تپول هلته دې اوډ کور ساتندونکې هیڅ څوک نشته. حضور ﷺ له راتلل اواجازت به نی اخستلو اوحضور ﷺ هم یوکس هم منع نه کړو چاچه وئیل زه لاړشم حضور ﷺ به فرمائیل په شوق سره څه. یویوشواوخوئیدل اومونږ صرف درې سوه پاتې شو. حضور ﷺ تشریف راوړو یویو نی اوکتلو اوزما عجیبه حال وو نه ماسره د دښمن نه د بچ کیدو څه وسله شته اونه د یخنئی نه د بچ کیدو څه کپړه. صرف زما د ښځې یو وړوکې غوندې څادر وو چه زما زنګنونوته هم نه رسیدلو. کله چه حضور ﷺ ماله راغلو نو هغه وخت ما په خپلو زنګنونوکښې سرور کړې تیټ ناست ووم او ړچیدلم. حضور ﷺ تپوس اوکړو داڅوک دې؟ ماوئیل حذیفه. وئی فرمائیل حذیفه واوره والله په ماخوزمکه تنګه شوه چه هسې نه د اودریدو راته اووائی زه خو ډیر خراب یم خوکولې مې څه شو د حضور ﷺ فرمان وو ما وئیل حضوراکرم ﷺ اورم ارشاد؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په دښمنانوکښې یوه نوې خبره کیدونکې ده لاړشه دهغې خبر راوړه. والله په هغه وخت کښې زما نه د چازیاته ویره نه وه نه یخنی وه. خودحضور ﷺ حکم اوریدوسره اودریدم اوروان شوم ماواوریدل چه حضور ﷺ ماته دعاکوله اودې دعاسره ماواوکتل چه زما په زړه کښې هیڅ ویره اوخطره نه وه. بیا حضور نبی کریم ﷺ ماته آواز راکړو وئی فرمائیل ګوره حذیفه ماته د واپس راتلوپورې هلته څه نوې کار اونه کړې. په دې روایت کښې داهم دی چه ما ابوسفیان اول نه پیژندلو. زه لاړم نوهلته هم دا آوازونه کیدل څنی واپس لاړشئی. ما یوه عجیبه خبره داهم اوکتله چه هغه خطرناکه هوا چه دیګونه ئی اړول هغه صرف د هغوی دلښکرپورې وه والله د هغوی نه یولیشت هم بهر نه وه. ما اوکتل چه کاڼړی په الوتو الوتو په هغوی راپریوتل.

حذیفه فرشتې اولیدې. کله چه واپس لاړم نوما اوکتل چه تقریبا شل سواره دی چه پټکی وهلی دی هغوی ماته اووئیل زه لاړشه اورسول الله ﷺ ته خبرورکړه الله تعالی تاسوته کامیابی درکړه او ستا دښمنانوته ئی ماتې ورکړه. په دې کښې داهم دی چه د نبی کریم ﷺ په عادت مبارک کښې داهم داخل وو چه کله به هم د ویرې اومشکل وخت وو نوهغوی به مونځ شروع کولو کله چه ما حضور ﷺ ته داخبر ورکړو نوهم هغه وخت داآیت نازل شو. نو په آیت کښې د لاندې طرف نه د راتلونه مراد بنوقریظه دی دسختې ویرې اوګبراهټ په وجه نی سترګې اولتې شوې وې اوزړونه ئی خُلې له راغلی وو اوقسم قسم ګمانونه کیدل تردې چه بعضې منافقانو خو وئیل چه په دې اوس جنګ کښې به کافر غالب راځی. نود عامو

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب غزوة الاحزاب:۱۷۸۸، ابن حبان:۷۱۲۵، دلائل النبوة:۳/۴۴۹.

منافقانوبه څه تپوس کوي؟ معتب بن قشیر وئیل حضورﷺ خو مونږ ته وئیل چه تاسو به د قیصر اوکسرئ د خزانو مالکان جوړیږئ اودلته داحالت دې چه متیازو له تلل هم سخت دي. دامختلف کمانونه د مختلف خلق وو اومسلمانانوخو یقین کولوچه غلبه به هم زمونږ وي لکه چه فرمان دې ﴿ وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۡ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّآ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ﴾ (۱) خو منافقینوبه وئیل چه دې خل خو به په یوځل ټول مسلمانان سره د حضور ﷺ (نعوذبالله) لکه د ګاځرو مولو پرې کړې شي. صحابه کرامو رضی الله عنهم بالکل د دې ویرې اوپریشانتیٰ په حالت کښې رسول الله ﷺ ته وئیلې ووحضورﷺدې وخت کښې مونږ ته د دې نه بچ کیدو څه دعا اوښائې حضورﷺ اوفرمائیل دادعاوائې ((اللهم استرعوراتناوامن روعاتنا)) یاالله زمونږ پرده اوساتې یاالله زمونږ ویره او خطره په امن سره بدله کړې. دیخوا د مسلمانانودا دعاګانې راوچتې شوې اواخوا د رب لښکرې دهواپه شکل کښې راغلې اوکافران ئې پانړې پانړې کړل.(۲) فالحمدلله.

هُنَالِكَ	ابْتُلِيَ	الْمُؤْمِنُوْنَ	وَزُلْزِلُوْا	زِلْزَالًا شَدِيْدًا ⑪
په دغه وخت کښې	وازمائیلې شو	مومنان	اواوجړقولې شو	په جړقولو سختو سره

په دغه موقع د مسلمانانو پوره امتحان واخستې شو او په زوره زوره اوجړقولې شو

وَاِذْ	يَقُوْلُ	الْمُنٰفِقُوْنَ	وَالَّذِيْنَ	فِيْ قُلُوْبِهِمْ	مَّرَضٌ
او یاد کړه کله چې	وئیل	منافقانو	او هغه کسانو	چې په زړونو دهغوئ کښې	مرض وو

اوڅه وخت چې منافقانو اوهغه کسانو چې په زړونو کښې ئې بیماري وه ادا وینا کوله

مَّا وَعَدَنَا	اللّٰهُ	وَرَسُوْلُهٗ	اِلَّا غُرُوْرًا ⑫	وَاِذْ	قَالَتْ
چې وعده نه ده کړې زمونږ سره	الله	او رسول دهغه	مګر ددوکې	او کله چې	اووئیل

چې مونږ سره خو الله ﷻ او د هغه رسول د دهوکې وعده کړې وه او څه وخت چې د دوی یوې ډلې

طَّآئِفَةٌ	مِّنْهُمْ	يٰٓاَهْلَ يَثْرِبَ	لَا مُقَامَ	لَكُمْ	فَارْجِعُوْا ۚ
یوې ډلې	دهغوئ نه	اے دیثرب (مدینې) خلقو	نشته هیڅ ځائې	تاسو لره	نوواپس شئ

اووئیل ائې دمدینې خلقو ! تاسو (ددښمن مقابلې ته) نشئ ټینګیدې نوواپس لاړشئ

وَيَسْتَاْذِنُ	فَرِيْقٌ	مِّنْهُمُ	النَّبِيَّ	يَقُوْلُوْنَ	اِنَّ بُيُوْتَنَا
او اجازت غواړې	یوه ډله	دهغوئ نه	دنبی ﷺ نه	وائې هغوئ	کورونه زمونږه

اویوډلې د (پیغمبرنه) نه د واپس تلو اجازت غوښتلو .... دائې اووئیل چې زمونږ کورونه په

عَوْرَةٌ ۛ	وَمَا هِيَ	بِعَوْرَةٍ ۚ	اِنْ يُّرِيْدُوْنَ	اِلَّا	فِرَارًا ⑬
غیر محفوظ دی	حال دا چې نه دی هغه	غیر محفوظ	نه لرې اراده دوئ	مګر	دتیښتې

ډاګه پراته دی | حالانکه هغه په ډاګه نه وو | خو دوئ صرف د تیښتې لار کتله

---

(۱) ۳۳/الاحزاب:۲۲.
(۲) احمد: ۳/۳ ح ۱۰۹۹۶.

قوله تعالى:: وَاِذۡ يَقُوۡلُ الۡمُنٰفِقُوۡنَ

دَ منافقانودَ جنګ دَ ميدان نه تيخته:- دَ ويرې اوپريشانتيا داحال بيانولې شي کوم چه دَ جنګ احزاب په موقعه باندې مسلمانانوته وو چه دَبهر نه دښمن په پوره لښکرو سره ګيره اچولې ولاړ دې. دننه په ښار کښې دَ بغاوت اُورلګيدلې دې. يهوديانوناځاپې صلح ماته کړه او بې آرامې پيداکړه. مسلمانان دَخوراك څښاك دَ څيزونو پورې تنګ شو. منافقان ښه په ښکاره جداکيدل. دَ کمزورې زړه والا خلقو قسم قسم خبرې جوړولې. وئيل چه بس دَ الله تعالى دَ رسول ﷺ وعدې مو اوکتلې. څه خلق دي چه دَ يوبل په غوړونوکښې شپيلي وهي چه ګوره پاګل شوې څه ؟ ګورې نه؟ دوه ګهړو کښې به نقشه بدله شي تختنې واپس شنې واپس ځنې.

يا اهل يثرب، د يثرب نه مراد مدينه منوره ده :: دَ يثرب نه مراد مدينه طيبه ده. لکه چه په حديث کښې دي ماته په خوب کښې ستاسو دَ هجرت ځائ خودلې شوې دې. چه دَدوو غريزو ميدانونو په مينځ کښې دې اول خوزما خيال شوې وو چه دا هجر دې خونه دا يثرب دې. (١) يوبل روايت کښې دي چه هغه ځائ مدينه طيبه ده. البته داخيال هم ساتنې چه په يوضعيف حديث کښې دي چه څوك مدينې طيبه ته يثرب اووائي هغه دې استغفار اوکړي مدينه خو طابه ده هغه طابه ده. (٢) داحديث صرف په مسنداحمد کښې دې اوَد دې په اسنادوکښې ضعف دې. وئيلې شي چه دَ عماليق نه کوم سړې راغلې وو او حصار شوې وِو د هغه نوم يثرب بن عبيد بن مهلائيل بن عوص بن عملاق بن لاود بن ارم بن سام بن نوح وِو. دَ دې د پاره داښار هم دَ هغه په نوم باندې مشهورکړې شو. داهم يوقول دې چه په تورات کښې د دې يولس نومونه راغلي دي. مدينه طابه جليله جابزه محبه محبوبه قاصمه مجبوره عذرامرحومه طيبه. کعب احبار رحمه الله فرمائي چه مونږ په تورات کښې داعبارت وينو چه الله تعالى مدينې منورې ته اوفرمائيل اې طيبه اواې طابه اواې مسکينه په خزانوکښې مه اخته کيږه په ټولو ځايونو باندې به ستا درجه اوچته وي. څه خلقو خو په دې موقعه په خندق کښې وئيل دلته حضور ﷺ سره دَ پاتې کيدو ځائ نشته خپلوکورونوته واپس لاړشئ. بنوحارثه وئيل يارسول الله ﷺ زمونږ په کورونوکښې دَ غلاکيدو خطره ده. هغه خالي پراته دي مونږ له دَ واپس تلواجازت پکاردې. اوس بن قيظي هم دا وئيلې وو (٣) چه زمونږ په کورنوکښې دَ دښمن دَ ننوتو انديښنه ده مونږ ته دَ تلو اجازت راکړئ. الله تعالى دهغوی دَ زړه خبره اوخودله چه دوی خو دهوکه کوی په حقيقت کښې هيڅ عذر هم نشته په نامردنې سره تختې دَ جنګ نه ځان پټوی خوئيدل غواړی.

وَلَوۡ دُخِلَتۡ	عَلَيۡهِمۡ	مِّنۡ اَقۡطَارِهَا	ثُمَّ	سُئِلُوا
اوکه چرې داخل شوې وې داکافران	په هغوئ باندې	داطرافو دمدينې ښار ته	بيا	طلب شوې وې دهغوئ نه
اوکه چرې د مدينې د طرف نه پرې ځوک راننوځي				اودوئ ته دفساد جوړولو وينا اوکړي

الۡفِتۡنَةَ	لَاٰتَوۡهَا	وَمَا تَلَبَّثُوۡا	بِهَاۤ
دفتنې جوړولو	نوخامخا به ورغلي وې هغې له	اووخت به نۀ وۀ تير کړې هغوئ	په جوړولو دفتنې کښې
	نو په هغې پسې به (په منډه) ورشي		او په دغه کوروونو کښې به ډير لږ (ناست)

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير باب اذا رای بقر النحر:٧٠٣٥، صحيح مسلم:٢٢٧٢، ابن حبان:٦٢٧٦.

(٢) احمد:٢٨٥/٤، مسندابي يعلى :١٦٨٨،

(٣) الطبری: ٢٢٥/٢٠.

اِلَّا يَسِيْرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوْا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ

مګر ډير لږ | اوو | دا خلق | چې وعده ئې کړې وه د الله سره | مخکښې د دې نه |

پاتې شي | او حال دا دې چې دې خلقو د اول نه الله ﷻ سره دا وعده کړې وه

لَا يُوَلُّوْنَ الْاَدْبَارَ ؕ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْـُٔوْلًا ﴿١٥﴾ قُلْ

چې نۀ به ګرزوي شاګانې | او ده | وعده الله | چې تپوس به ئې خامخا کيږي | ورته اووايه |

چې دوئ به تيښته نه کوي | او د الله ﷻ سره شوې وعده خو خامخا غوښتلې شي | ته ورته اووايه

لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ

هر ګز به فائيده درنګړي تاسو له | دا تيښته | که اوتښتيدئ تاسو | د مرګ نه | يا د قتل نه

چې تيښته هيڅ فائده نه شي ورکولې | ....که تاسو د مرګ يا د قتل نه تښتئ

وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ

نو بيا به | د ژوند نه فائيده وانغستلې شي | مګر | لږه | ورته اووايه | څوک دې هغه کس |

او په دغه وخت کښې به درته د معمولې فائدې نه سوا بل هيڅ په لاس درنشي | ورته اووايه څوک به

يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ

چې اوساتي تاسو | د الله نه | که اراده اوکړي الله | په تاسو باندې | د نقصان (ضرر) | يا اراده اوکړي

تاسو د الله ﷻ نه بچ کړي | که چرې هغه تاسو ته تکليف درکول او غواړي | يا که په

بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ

په تاسو باندې | د رحمت | او نۀ شي موندې دوئ | دپاره د ځانونو خپلو | په مقابله د الله کښې |

تاسو مهرباني کول او غواړي | (نو څوک يې منع کولې شي) او دوئ د الله ﷻ نه بغير

وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٧﴾

څوک دوست | او نۀ مدد ګار |

بل څوک دوست يا مدد ګار موندلې نشي |

قوله تعالى:: وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ

د جهاد نه د تيختې سزا:- کومو خلقو چه د اعذرونه کول او د جهاد نه تختيدل چه زمونږ کورونه يوازې دی د کوم بيان چه پورته تيرشو. د هغوی باره کښې الله تعالی فرمائی که په دوی باندې دښمن د څلورو واړو طرفونو نه راشي او د هر هر طرف نه راتاوشي او بيا د دوی نه په کفر کښې د داخليدو سوال اوکړې نو بې تامله به کفر قبول کړی خود لږې ويرې اوخيالی دهشت په وجه د ايمان نه لاس راکاږی. دا د هغوی خرابې بيانوی. بيا فرمائی هم دا خو هغه دی چه اول نی اوږدې اوږدې خبرې کولې که هرڅه ولې اونه شي مونږ د جنګ د ميدان نه تيختې والا نه يوولې دوی نه پوهيږی کومې وعدې چه دوی الله تعالی سره کړې وې الله تعالی به د هغې تپوس پوښتنه کوی.

قوله تعالى:: قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ

بیا ارشاد کیږی چه دمرګ نه تیختنه د جنګ نه ځان پټول میدان کښې شاکولوسره ځان نه شی بچ کولې. بلکه ډیر ممکن دی چه دَ الله تعالی ناڅاپی نیول ډیر زر راشی اودَ دنیالږه شان نفع هم حاصله نه کړې شی.سره دَ دې چه دنیاخودَ آخرت غوندې باقی څیز په مقابله کښې ټوله په ټوله سپکه او صرف بې فائدې څیز دې. بیا فرمائی چه بغیردَ الله تعالی نه هیڅ څوك نه شی ورکولې نه دبل په ذریعه ورکولې شی نه امدادکولې شی اونه په حمایت سره راتلې شی.الله تعالی خو خپلې ارادې پوره کوی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ
بیشکه ښه پیژنی الله | مخه بندونکی (په کار دجنګ کښی)
الله ﷻ په تاسو کښې هغه کسان ښه پیژنی
مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ
ستاسو نه | او ویونکی | رونړو خپلو ته | چی راځئ | زمونږ طرفته | اونه راځی هغوئ
(چې په جهاد کښې دشریکیدو نه) منع کوی اوخپلورونړو ته وائی چې زمونږ طرفته راشئ
الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۸﴾ اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚۖ فَاِذَا
جنګ ته | مګر | لږ | چی سخت بخیلان دی | په تاسو باندې(په ملګرتیا کښی) | پس هر کله
او خپله هم په جنګ کښې شرکت نه کوی مګر ډیر کم | ستاسو په حق کښې ډیرشومان دی
جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ
چی راشی یره | نو وینې ته هغوئ لره | چی ګوری | تاته | چاپیره ګرځی سترګی دهغوئ
نوهر کله چې دویرې وخت راشی| نو ته ئې وینې چې داسې درته ګوری چې(له ویرې نه) ددوئ سترګې
كَالَّذِيْ يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَاِذَا
پشان دهغه چا | چی بیهوشی راوستلې شوی وی | په هغه باندې | دمرګ نه | پس هر کله چی
تاوراتاو کیږی | لکه چې دمرګ بې هوشی پرې راغلی وی | خو چې ویره (ترې نه)
ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوْكُمْ بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۭ
لاړه شی یره | نو ملاویږی | ستاسو سره | په ژبوتیرو سره | زیات حریصان | په خیر باندې
لاړه شی | نو دوئ د مال غنیمت په لالچ کښې په تیزو ژبو سره تاسو ته پیغورونه درکوی
اُولٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوْا فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ ۭ وَكَانَ
دا کسان چی دی | دوئ هر ګز ایمان نه دې راوړې | پس ضائع کړل الله | عملونه ددوئ | او دې دا کار
دې خلقو هډو ایمان نه دې راوړې | نو الله ﷻ ددوئ ټول عملونه برباد کړل
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿۱۹﴾
په الله باندې | اسان |
اودا خبره الله ته ډیره اسانه ده |

قوله تعالى: قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ

دَ جهادنه تيښته په اصل کښې دَ ايمان نه تيښته ده:- الله تعالى په خپل محيط علم سره هغوى پيژنى کوم چه نور خلق هم دَ جهادنه منع کوى. خپلو ملګرو يارانودوستانو او دَخاندان اوقبيلې خلقوته وائى راځئ تاسو هم مونږ سره شئ. خپل کورونه خپلې زمکې اوبچى مه پريږدئ. پخپله هم جهاد ته نه راځى دايوه بله خبره ده چه کله کله مخ راښکاره کړى اونوم اوليکى. دا ډير بخيلان دى نه دَ دوى نه تاته څه امداد رسيدلې شى اونه دَ دوى په زړه کښې ستاسره څه همدردى شته نه په مال غنيمت کښې ستاپه حصه خوشحاله دى. دَ ويرې په وخت کښې خود دې بزدلانو وارخطاکيږى اوسترګې توغې توغې کيږى. دَ نااميدئ په نظر سره ګورى. خوچه ويره ترې لرې شى نو بيااوږدې اوږدې ژبې راوويستې اوغټې غټې دعوې کولې. مونږ له راکړه مونږ له راکړه شورئې جوړکړې وى. مونږ ستاسو ملګرى يو مونږ دَ جنګ خدمات پوره کړې دى زمونږ حصه هم شته. خود جنګ په وخت کښې خپل شکل هم نه ښائى دَ منډې وهونکو شاته اوجنګ کونکو پسې شاته پاتې کيږى. دَ مال په طمع اولالچ کښې لکه دَ مچانو په شان اينختې وى ښه ده چه دروغ او نامردى دواړه عيبونه په چا کښې راجمع وى دَ هغه په شان بې خيره انسان به بل څوك وى؟ دَ امن په وخت کښې مکرتوب بداخلاقى خرابې ژبې اودَ جنګ په وخت کښې نامردى ژړه غونې او دَ ښځو په شان خصلتونه. دَ جنګ په وخت کښې دَ حائضه ښځې په شان ځان له يوازې او دَ مال دَ اخستلو په وخت کښې دَ خرو په شان چغې وهل. الله تعالى فرمائى خبره دا ده چه دَ هغوى زړه دَ شروع نه دَ ايمان نه خالى دې ځکه خودَ هغوى عملونه هم بې کاره دى دا ټول الله تعالى ته آسان دى.

يَحْسَبُوْنَ ۔ الْاَحْزَابَ ۔ لَمْ يَذْهَبُوْا

ګمان کوى دوئ ۔ په حمله کونکو ډلو باندې ۔ چې لانۀ دى تلى هغوئ

دوئ دا ګمان کوى چې (په مدينه باندې حمله کونکې لښکرې) لا واپس تلى نه دى

وَاِنْ يَّاْتِ ۔ الْاَحْزَابُ ۔ يَوَدُّوْا ۔ لَوْ اَنَّهُمْ ۔ بَادُوْنَ

او که بيا راشى (حمله اوکړى) ۔ ډلې ۔ نو خوښوى به دوئ ۔ کاش چې دوئ ۔ اوسيدونکى وى

اوکه دغه لښکرې بيا راشى نو دوئ به دا غوره اوګڼړى ۔ چې بهر په ميرو کښې ډيره وى

فِى الْاَعْرَابِ ۔ يَسْاَلُوْنَ ۔ عَنْ اَنْۢبَآئِكُمْ ط ۔ وَلَوْ كَانُوْا

په باندو کښى ۔ چې تپوسونه ئې کولې (دلرې نه) ۔ دخبرونو (يعنى حالاتو) ستاسو ۔ او که وې دوئ

......تش ستاسو د حالاتو تپوسونه يې کولې ۔ اوکه چرې دوئ تاسره هم وى

فِيْكُمْ ۔ مَّا قٰتَلُوْٓا ۔ اِلَّا قَلِيْلًا ع ۔ لَقَدْ كَانَ ۔ لَكُمْ

په منځ ستاسو کښى ۔ نۀ به وؤ کړې جنګ دوئ ۔ مګر لږ ۔ په تحقيق سره ده ۔ ستاسو دپاره

نو په جنګ کښې به ډيره کمه حصه اخلى ۔ (مسلمانانو!) تاسو دپاره (په دې سختو حالاتو) کښې درسول الله

فِىْ رَسُوْلِ اللّٰهِ ۔ اُسْوَةٌ ۔ حَسَنَةٌ ۔ لِّمَنْ كَانَ ۔ يَرْجُوا ۔ اللّٰهَ

په رسول دالله کښى ۔ نمونه ۔ ښه بهتره ۔ دپاره دهغه چا ۔ چې اميد لرى هغوئ ۔ دملاقات دالله

په ذات کښې ښائسته نمونه موجوده ده ۔ داسې خلقو دپاره چې دالله ﷻ اودقيامت دورځې

وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ	وَذَكَرَ اللّٰهَ	كَثِيْرًا ﴿٢١﴾	وَلَمَّا	رَاَ	الْمُؤْمِنُوْنَ		
او دورځې دآخرت	او يادوي الله	ډير	او هر كله چې	اوليدلې	مومنانو		
نه ويريږي | او الله ﷻ ډير ډير يادوي |............... او څه وخت چې مومنانو دغه لښكرې اوليدلې نو							
الْاَحْزَابَ	قَالُوْا	هٰذَا مَا	وَعَدَنَا اللّٰهُ				
لښكرې	نو اووئيل دوئ	دا هغه څيز دې	چې ددې وعدې كړې وه زمونږ سره الله				
وې وئيل | چې دا خو هغه موقع ده چې الله ﷻ او د هغه رسول دكومې وعده كړې وه							
وَرَسُوْلُهٗ	وَصَدَقَ اللّٰهُ	وَرَسُوْلُهٗ	وَمَا زَادَهُمْ	اِلَّآ			
او رسول دهغه	او رښتيا وه خبره دالله	او درسول دهغه	او زيات نه كړو دوئ لره دې واقعې	مګر			
.... او الله ﷻ او دهٔ رسول ﷺ رښتيا وئيلى وو ‹او كفارو دې حملې›							
اِيْمَانًا	وَّتَسْلِيْمًا ﴿٢٢﴾						
ايمان	او غاړه ايښودل ددوئ						
ددوئ ايمان او اطاعت نور هم زيات كړو |							

قوله تعالى: يَحْسَبُوْنَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوْا

نفاق بزدلي ده:- دَ هغوی دَ بزدلئی او ويرې داحال دې چه تراوسه پورې دَ هغوی دَ دې خبرې يقين اونه شو چه دَ كافرانو لښكر واپس شو اوداخطره ده چه هغوی چرته بيارا واپس نه شي. دَ مشركانو لښكر كتلو سره ئې وارخطاشې اووائې چه افسوس موتږ مسلمانانوسره په دې ښاركښې هډو وو نه. بلكه چرته دَ باندچيانو سره په شاړو بنجرو او لرې ځنګلونوكښې وې چرته دَ تلونكو راتلونكوخلقونه مو تپوس كولو چه دَ جنګ څه اوشو؟ الله تعالى فرمائي چه كه دوی تاسره وی هم نو بې كاره دی دَ دوی زړونه مړه شوی دی دَ نامردئی ګونړې (وينو) هغه ډډ كړې دى دوی به څه جنګ اوكړې اوڅه بهادرې به اوښائي؟

قوله تعالى: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

دَ رسول الله ﷺ ژونديوه ښكلې نمونه ده:- دا آيت ډير لوئ دليل دې په دې امر باندې چه دَ نبى كريم ﷺ ټول اقوال افعال احوال اقتدار منل پيروى كول دَ تابعدارئي لائق دى. په جنګ احزاب كښې هم چه كوم صبر تحمل بې مثاله بهادرئې مثال حضور ﷺ قايم كړولكه دَ الله تعالى دَ لارې تيارى دَ جهاد شوق اود سختئى په وخت كښې هم دَ رب نه دَ آسانئى اميد هغه وخت نبى اكرم ﷺ اوخودلو نويقيناً دا ټول څيزونه دَ دې قابل دى چه مسلمانان دې دا دَ خپل ژونديوعظيم حصه جوړه كړى اودَخپل خوږنبى حبيب كبرياا حمدمجتبى احمدمختار حضرت محمد مصطفى ﷺ دَ خپل ځان دَ پاره يوه بهترينه نمونه جوړه كړى اوپه دې صفتونوسره خپل ځان هم متصف كړى. د دې دَ پاره قرآن كښې هغه خلقوته كوم چه په هغه وخت كښې روستوشوى وو اودَ ويرې اوپريشانئى ښكاره كونه ئې كوله فرمائي چه تاسو زما دَنبى ﷺ تابعدارى ولې اونه كړه؟زمارسول ﷺ خو په تاسوكښې موجود وو دَ هغه نمونه ستاسو په وړاندې وه. تاسو ته ئې نه يوازې د صبر اواستقامت تلقين كړې وو بلكه دَ ثابت قدمئى استقلال او اطمينان يولوئ غرستاسوپه وړاندې ولاړوو. كه تاسو په الله تعالى باندې په قيامت باندې ايمان ساتلونو بيا هيڅ وجه نه وه چه تاسو به خپل رسول ﷺ دَ خپل ځان دَ پاره نمونه اومثال نه ګرځولو؟

قوله تعالى:: وَلَمَّارَاَالْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ

دريښتوني مؤمنانو د ايمان بيان: بيادَ الله تعالى دَ رښتوني مؤمنانو اودَ الله تعالى دَ فوځيانو دَ حضورﷺ دَ رښتوني ملګرو اوکلك ايمان والا بيان کولې شي چه هغوي کله دَ کمزوري زړه والا کافرانو لښکر اوليدو نو په اول نظرکښې اِوونيل چه هم په دوی باندې دَ فتح مونډلو مونږ ته خوشخبري لوزيري ملاوشوې دې اوهم دَ دوی دَ شکست مونږ سره وعده کړې شوې ده. اووعده هم دَ چا دَالله تعالى اود هغه دَ رسول ﷺ. اودانامُمکن دی چه دَ الله تعالى اودَ هغه دَ رسول ﷺ وعده غلطه شي. يقيناً دَ دې جنګ دَ کاميابئ سهرا به هم زمونږ په سرونووی. دَ هغوی دې پوره يقين دَ ايمان رښتونې جذبه الله تعالى هم اوليدله او په دنيااوآخرت کښې بهترينه کاميابي هغوی ته ورکړه. ډير ممکن دی چه دَ الله تعالى دَ کومې وعدې په دې کښې ارشاره ده هغه دا آيت وی چه په سورت بقره کښې تيرشوی دې. ﴿اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ؕ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ؕ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ﴾ (۱) يعنې آيا تاسودا اوګنړل چه بغيردَ دې نه چه ستاسو ازميښت اوشی تاسو به جنت ته لاړشئ؟ تاسو نه دَ وړاندې خلقو هم ازميښت شوې دې هغوی په غم تکليف جنګ جګړو کښې راګيرکړې شوی وو تردې چه هغوی اوجړقولې شو چه دَ ايماندارانو اوپخپله دَ رسول الله ﷺ دَ خلې مبارکې نه اِووتل چه دَ الله تعالى امدادکښې وخت ولې اولګيدو؟يادساتئ دَ الله تعالى امداد ډير نيزدې دې. (۲) يعنې داخوصرف امتحان دې ديخوا تاسو ثابت قدمی اوخودله اخوادَ الله تعالى امدادراغلو. الله تعالى اودَ هغه رسول ﷺ رښتونې دی.

دَ صحابه کرامو د ايمان تعريف :: فرمائی چه دَ رسول الله ﷺ دې صحابه کرامو چه دَ خپل مخالفينو دا دومره ګڼړه اوليده نو دَ هغوی يقين نور هم زيات شو. دوی په خپل ايمان او خپل تسليم کښې نور هم زيات شو. پوره يقين ئی اوشو فرمانبرداری ئي نوره هم زياته شوه. په دې آيت کښې دليل دې دَ ايمان په زياتيدو باندې اوپه نسبت دَ نورو دَ هغوی دَ ايمان کلکيدو. دَ جمهورو ائمه حضراتو هم دغه مذهب دې چه ايمان زياتيږی اوکميږی. مونږ هم دَ دې تقرير دَبخاری شريف دَ شرح په شروع کښې کړې دې. ولله الحمد والمنه. فرمائی چه دې سختيا او تاو تريخ اودې تنګ حالتی داحال اودانقشه دَ هغوی چه کومه دَ ايمان په الله تعالى باندې وه نوره ئی هم زياته کړه اودَ منلوکوم خوئی چه په هغوی کښې ووداَلله تعالى اودَ رسول الله ﷺ خبرې به ئی منلې اوپه هغې باندې عمل کونکی وو په دې تابعدارئی کښې نورهم زيات شو.

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ	رِجَالٌ	صَدَقُوْا	
خيني دمومنانونه	داسې سړی (خلق) دی	چې رشګتياکړه هغوئ	
په مومنانو کښې بعضې داسې دی	چې دالله ﷻ سره ئې		
مَا عَاهَدُوا	اللّٰهَ	عَلَيْهِ	فَمِنْهُمْ مَّنْ
هغه خبره چې وعده کړی وه هغوئ	دالله سره	په هغې باندې	پس خيني دهغوئ نه هغه څوك دی
خپل لوظ په رښتيا پوره کړو	..........نو په دوی کښې خوخيني هغه دی چې خپله منښته پوره کړه		

(۱) ۲/البقرة: ۲۱٤.
(۲) الطبری: ۲۳٦/۲۰.

قَضٰی	نَحْبَهٗ	وَمِنْهُمْ	مَّنْ	يَّنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوْا

چې پوره ئې کړو | نذر خپل | او ځينې د هغوئ نه | هغه دی | چې انتظار کوی | او بدل ئې نۀ کړو عمل خپل

او څوک په کښې لا د وخت انتظار کوی | او دوئ (په خپله رويه کښې) ذره بر بدل

تَبْدِيْلًا	لِّيَجْزِيَ	اللّٰهُ	الصّٰدِقِيْنَ	بِصِدْقِهِمْ

په بدلولو سره | د پاره ددې چې بدله ورکړی | الله | رښتينو مسلمانانو ته | د رښتينولئ د هغوئ

نشو | دا واقعه ځکه اوشوه | چې الله ﷻ ربنتونو مسلمانانو ته د دوئ د رښتياؤ اجر ورکړی

وَيُعَذِّبَ	الْمُنٰفِقِيْنَ	اِنْ شَآءَ	اَوْ يَتُوْبَ	عَلَيْهِمْ

او چې سزا ورکړی | منافقانوله | که خوښه ئې شی | يا رجوع په رحمت سره وکړی | په هغوئ باندې

او منافقانو ته که چرې اوغواړی نو سزا ورکړی | ....يا د هغوئ توبه قبوله کړی

اِنَّ اللّٰهَ	كَانَ	غَفُوْرًا	رَّحِيْمًا

بيشکه الله | دې | ښښونکې | مهربانه |

بيشکه الله ﷻ ښښونکې مهربان دې

قوله تعالى:: مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا

مومنانو او کافرانو کښې فرق:- د منافقانو ذکر پورته تيرشوچه د وخت نه وړاندې خو د خپل ځان قربانی کولو اوږدې اوږدې دعوې کولې خوپه وخت راتلو کښې پوره بزدل او نامرده ثابت شو. تولې وعدې هم داسې پاتې شوې او د ثابت قدمئ په ځائ شاکړې اوتختيدل. دلته د مؤمنانو ذکر کولې شی چه هغوی خپلې وعدې پوره کړې ونې خودلې. بعضو د شهادت جام نوش کړو اوبعضې د دې په انتظار کښې بې ارامه ناست دی. په صحيح بخاری کښې حضرت زيد بن ثابت ﷺ فرمانی کله چه مونږ قرآن پاك ليکل شروع کړه نوماته يوآيت نه ملاويدلوسره ددې چه په سورت احزاب کښې هغه آيت ماپخپله د رسول الله ﷺ د مبارکې ژبې نه اوريدلې وو. آخر حضرت خزيمه بن ثابت انصاری ﷺ سره دا آيت ملاوشو. داهغه صحابی دې چه د چاخان له گواهی چه رسول الله ﷺ د دوو کسانو برابره کړې وه. هغه آيت ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا﴾ [1]

ددې ايت مبارک شان نزول او تفصيل: دا آيت د حضرت انس بن نضر ﷺ باره کښې نازل شوې دې. [2] واقعه دا ده چه هغوی په جنگ بدر کښې نه وو شريك شوی د څه چه هغه ته سخت افسوس ووچه د تولونه اول جنگ کوم کښې چه رسول الله ﷺ پخپله بذات خود شريك ووزه شامل نه شوم. اوس چه د جهاد موقعه راشی زه به الله تعالى ته خپل صداقت ښايم. داهم چه زه به څه کوم؟ د دې نه زيانه ويناکولوسره اوويريدو. اوس چه کله د جنگ احد موقعه راغله نوهغه اوکتل چه مخامخ حضرت سعدبن معاذ ﷺ راروان دې هغه ئې چه اوکتلو نو په حيرانتياسره ئې تپوس اوکړوابوعمر چرته روان ئې؟ والله ماته خود احد د غرنه اخواته د جنت خوشبويانې راځی. دې وينا کولوسره هغه وړاندې شو اومشرکانوسره ئې ښه توره اوچلوله مسلمانان واپس شوی وو او دې يوازې وو د هغه بې شانه حملو د

[1] ۳۳/الاحزاب:۲۳.. صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الاحزاب باب ﴿فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر...﴾:٤٧٨٤؛ ترمذی٤:٣١٠.

[2] صحيح بخاری حواله سابق:٤٧٨٣.

کافرانو غاښونه مات کړي وو او په څڼو صورو سره راغله اود څلورو واړو طرفونه ئې راګیرکړو او شهید کړې شو. په هغوی باندې د اتیاو نه زیات زخمونه راغلي وو څه د نیزې څه د توري اوڅه د غشو. د شهادت نه پس چا هغه اونه پیژندو تردې چه د هغوی خور هغه اوپیژند اوهغه هم د لاسونو د ګوتو بندونه کتلوسره. هم د هغه باره کښې دا آیت نازل شوې دې. (۱) اوهغه هم داسې وو چه څه ئې ونیلې وو هغه ئې اوخودل ﷺ. یوبل روایت کښې دي چه کله مسلمانان اوتختیدل ، رسول کریم ﷺ عرض اوکړو چه یاالله هغوی چه څه اوکړل د هغې نه خو زه معذوري ښکاره کوم اومشرکانو چه څه اوکړه د هغې نه ویزاره یم. په دې کښې داهم دی چه حضرت سعد ﷺ هغه ته اوفرمائیل زه تاسره یم. ورسره لاړ هم شو خو فرمائیلې چه هغه څه کول هغه زما د طاقت نه بهر وو. (۲) د حضرت طلحه ﷺ بیان په ابن ابی حاتم کښې دې چه د جنګ اُحدنه رسول الله ﷺ مدینې ته واپس راغلو نوپه منبرباندې کیناستو او د الله تعالی حمد اوثنا ئې بیان کړه او مسلمانانوسره ئې همدردی ښکاره کړه. اوکوم کوم چه شهیدان شوی وو د هغوی درجې ئې اوخودلې. بیائې د دې آیت تلاوت اوکړو. یومسلمان اودریدو تپوس ئې اوکړو د کومو خلقو چه په دې آیت کښې ذکر دې هغه څوك دی. په دې وخت کښې زه مخامخ راروان ووم اود شین بنبس رنګ دوه کپړې مې اچولې وې. حضور ﷺ زما طرف ته اشاره اوکړه وئې فرمائیل اې تپوس کونکیه داهم په هغوی کښې دې. (۳) د هغه خوئ حضرت موسی بن طلحه ﷺ حضرت معاویه ﷺ دربار ته لاړو کله چه د هغه ځائ نه واپس راغلو نود دروازې نه بهر وتلې ووچه جناب معاویه ﷺ واپس راوغوښتو او وئې فرمائیل راشه مانه یوحدیث واوره. ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه ستا پلارطلحه ﷺ د هغوی نه دې. دچا بیان چه په دې آیت کښې دې چه هغوی خپله وعده اونذرپوره کړو. (۴)

رب العالمین د هغوی بیان کولوسره فرمائی چه بعضې خود هغه ورځ په انتظاردی چه بیا دې جنګ وی اوهغوی خپله کارګذاری الله تعالی ته اوښائی اود شهادت جام نوش کړي. نو بعضو خوصداقت او وفاداری ثابته کړه اوبعضې د موقعه په انتظارکښې دی. هغوی نه خپله وعده بدله کړه او نه د نذر نه پوره کولو د هغوی څه خیال شته بلکه هغوی په خپله وعده باندې کلك ولاړدی. هغوی د منافقانو په شان په وخت باندې بهانې جوړونکی نه دی. دا ویره اوزلزله صرف د دې د پاره وه چه خبیث اوطیب فرق معلوم شی او ښه اوبدحال هرچاته ښکاره شی. ځکه چه الله تعالی خو عالم الغیب دې د هغه په نیز خو پټ او ښکاره برابر دی. چه کوم نه دی شوی هغه هم داسې پیژنی لکه چه هغه شوی وی. خود هغه عادت دې چه ترکومې مخلوق عمل اونه کړی هغوی ته صرف دخپل علم په وجه سزا اوبدله نه ورکوی. لکه چه الله تعالی ارشاد دې﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ وَنَبْلُوَا۟ اَخْبَارَكُمْ۝ ﴾ (۵) مونږ به ستاسو ښه پړتال اوکړو اومجاهدین اوصابرین به تاسو نه بیل کړو. نود وجود نه د اول علم اود وجود نه پس علم دواړه الله تعالی ته دی اودې نه پس جزا اوسزا. لکه چه فرمائی ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَاۤ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ؕ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۠ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ۝﴾ (۶) یعنی الله تعالی چه په کوم حال باندې تاسو ئې هم په هغې

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب ثبوت الجنة للشهید:۳۰۱۹،ترمذی:۳۲۰۰، احمد:۳/۱۹۳.

(۲) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب:۳۲۰۱، صحیح مسلم:۲۸۰۵.

(۳) ترمذی حواله سابق:۳۲۰۳وسنده حسن، مسندابی یعلی:۶۶۲بتصرف یسیر.

(۴) ترمذی حواله سابق:۳۲۰۲وسنده حسن، ابن ماجه: ۱۲۶.

(۵) ۴۷/محمد:۳۱.

(۶) ۳/آل عمران: ۱۸۲. الخ

باندې مؤمنان پريږدي نو داسې نه ده چه ښه اوبد تميز به نه کوی. نه الله تعالى داسې نه دې چه تاسو له دغيبو خبردرکړي. نودلته هم فرمائي چه هغه په دې وجه صادقانو له دَخپل رښتياؤ بدله ورکوی اووعده خلافو منافقانوته سزا ورکوی ياهغوی ته دَ توبې توفيق ورکوی چه دوی خپله لار بدله کړي او په رښتونی زړه سره دَ الله تعالى طرف ته تيښ شي نوالله تعالى به هم په هغوی مهربان شی اودَ هغوی خطاګانې به معاف کړي. ځکه چه هغه دَ خپل مخلوق خطاګانې معاف کونکې او په هغوی باندې مهربانئی کونکې دې. دهغه کرم اورحمت دَ غضب اوغصې نه ډير زيات شوې دې.

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
او واپس کړل الله | هغه کسان | چی کفر ئې کړې وو
اوالله ﷻ کافران په غصه کښې ډک واپس کړل
بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ۭ وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ
دغصې دهغوئ سره | چی حاصل ئې نهٔ کړو | هيڅ خير | او کافي شو الله | دمومنانو دطرفنه
اود هغوئ هيڅ مراد پوره نه شو | اوهم الله ﷻ مومنانو دپاره په جنګ کښې
الْقِتَالَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ۝
دپاره دجنګ | او دې الله | قوت والا غالب
کافي شو | اوالله ﷻ ډير قوی اوزبردست دې |

قوله‌تعالى:: وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

په جنګ خندق کښې دَ الله تعالى دَ امداد نازليدل:- الله تعالى خپل احسان بيانوی چه هغه طوفان اوباد او باران راوليګلو اوخپل نه ښکاريدونکې لښکر ئې راکوزکړو اوکافران ئې تس نس کړل اوهغوی په سخته نااميدئی اونامرادئی سره خپله ړيره اخواکولو ته مجبوره شو. بلکه که دوی دَ رحمة للعالمين په امت کښې نه وې نودې هواګانوبه دوی سره هغه کول کوم چه عاديانوسره هغه بې برکته هواکړې وو. دَرب العالمين ارشاددې چه ترکومې ته په دوی کښې ئې نوالله تعالى به دوی ته عام عذاب نه ورکوی نودوی ته ئې صرف دَ خپل شيطانت مزه ور اوڅکله. دهغوی ډله ئې ګډوډه کړه اودهغوی نه ئې خپل عذاب اخواکړو. دَ دوی دا ډله بازی صرف يو خپله نفسانی ډله وه نوځکه هواهغوی خراب کړل کوم سوچونه اوفکرونه ئې چه کړې وو هغه ټول خاورو سره خاورې شو. دَ کوم ځای غنيمت؟ دَ کوم ځای فتح؟ په خپل ځان باندې اخته شو. لاسونه ئې مروړل، غاښونه چيچل اودَ غصې نه تاويدل په ذلت رسوائی نامرادئی او ناکامئی سره واپس شو. دَ دنياتاوان ئې ځان له اودَ آخرت نقصان پرې دپاسه. ځکه چه کوم سړې دَ يوکار اراده اوکړي اوهغې ته عملی شکل هم ورکړي نوکه په هغې کښې کامياب شي اوکه نه نوګناهګارخوبه وی. نود رسول الله ﷺ دَ قتل اودهغه دَ دين دَ ختمولو خواهش او دَ هغې تيارې اوبياعمل هرڅه هغوی اوکړل خوقدرت دَ دوارو جهانوبوج په هغوی باندې راواچولو هغوی ئې سوزيدلی زړه واپس کړل. الله تعالى پخپله دَ مؤمنانودَ طرف نه دَ هغوی مقابله اوکړه نه مسلمانانو هغوی سره جنګ اوکړو اونه ئې هغوی اخواکړل بلکه مسلمانان په خپل ځائ باندې پاتې وو اوهغوی منډې وهلې. الله تعالى دَ خپل لښکر عزت اوساته اودَ خپل بنده اورسول ﷺ امدادئی اوکړو اوپخپله کافي شو.

د جنګ احزاب په موقع درسول کریم ﷺ دعاء: د دې د پاره به حضوراکرم ﷺ فرمانیل چه د الله تعالی نه سوا بل څوك معبودنشته هغه یوازې دې هغه خپله وعده رښتیاکړه د خپل بنده امدادئې اوکړو د خپل لښکر عزت ئې اوکړو ټولودښمنانوسره پخپله مقابله شو اوټولوته ئې ماتې ورکړه. دې نه پس نور څوك هم نشته. (۱) (بخاری ومسلم). حضور ﷺ د جنګ احزاب په موقعه د الله تعالی نه دعاکړې وه هغه هم په بخاری اومسلم کښې روایت ده. حضور ﷺ فرمانیلې وو ((اللهم منزل الکتاب سریع الحساب اهزم الاحزاب وزلزلهم)) اې الله تعالی اې د کتاب نازلونکیه اې زر حساب اخستونکیه دې لښکروته شکست ورکړه اودوی اوخوزوه. (۲) په دې فرمان ﴿ وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ۝ ﴾ یعنی الله تعالی د مؤمنانو کفایت په جنګ سره اوکړو. په دې یوه ډیره ښکلې مزیداره خبره ده چه نه یوازې د دې جنګ نه مسلمانان خلاص شو بلکه د بیاد پاره هم همیشه صحابه کرام ﷺ دې نه بچ شو چه مشرکان به دوی حمله اوکړي. تاسو تاریخ اوګورئی د جنګ خندق نه پس د کافرانو همت نه دې شوې چه هغوی په مدینه طیبه باندې یا په حضور ﷺ باندې چرته پخپله حمله کړې وی. د هغوی د سپیرو قدمونونه الله تعالی د خپل حبیب پاك ﷺ د قرار اوآرام ځائ محفوظ اوساتلو. فالحمدلله. په خلاف د دې مسلمانان په دوی باندې ورختلې دی تردې چه د عربو د زمکې نه الله تعالی کفر او شرك ختم کړو. کله چه د دې جنګ نه کافران راواپس شو هم هغه وخت رسول الله ﷺ د پیشنګوئې په توګه فرمائیلې وو چه د دې کال نه پس به قریش تاسو سره جنګ نه کوی. بلکه تاسو به هغوی سره جنګ کوئی. (۳) هم داسې اوشو. تردې چه مکه معظمه فتح شوه. د الله تعالی د طاقت مقابله د بنده د وس کار نه دې. الله تعالی څوك مغلوب کولې نه شی. هغه د خپل امدادپه طاقت سره هغه خواره شوی او کډې وډې شوی لښکر روستوکړو. هغوی ته ئې هسې په نوم باندې هم څه فائده ورنه کړه. هغه اسلام او مسلمانان غالب کړل خپله وعده ئې رښتیا اوخودله اوخپل بنده اورسول ﷺ سره ئې امداد اوکړو. فله الحمد.

وَاَنْزَلَ	الَّذِيْنَ				
او راکوز کړل الله	هغه کسان				
او په اهل کتابو کښې چې کومو خلقو (د مکې)					
ظَاهَرُوْهُمْ	مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ	مِنْ صَيَاصِيْهِمْ			
چې امداد ئې کړې وو د حمله کونکو سره	د اهل کتابونه	د قلاګانو د هغوئ نه			
د کافرانو مدد کړې وو	هغوئ ئې د قلعه ګانو نه لاندې راکوز کړل				
وَقَذَفَ	فِيْ قُلُوْبِهِمُ	الرُّعْبَ	فَرِيْقًا	تَقْتُلُوْنَ	وَتَاْسِرُوْنَ
اووائې چوژ	په زړونو د هغوئ کښې	داسې رعب	چې یوه ډله	قتلوله تاسو	او قید کوله تاسو
او د هغوئ په زړونو کښې ئې ستاسو رعب واچولو	چې بعضې مو ترې اوژل	او بعضې مو ترې			
فَرِيْقًا ۝	وَاَوْرَثَكُمْ	اَرْضَهُمْ	وَدِيَارَهُمْ	وَاَمْوَالَهُمْ	
بله ډله	او په میراث کښې ئې درکړه تاسو له	زمکه د هغوئ	او کورونه د هغوئ	او مالونه د هغوئ	
بندیان کړل	او تاسو ئې د هغوئ د زمکو او د کورونو اود نورو مالونو مالکان کړئ				

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الخندق: ٤١١٤، صحیح مسلم: ٢٧٢٤، دلائل النبوة: ٤٥٦/٣.
(۲) صحیح بخاری حواله سابق: ٤١١٥، صحیح مسلم: ١٧٤٢، بیهقی: ٤٥٦/٣.
(۳) دلائل النبوة: ٤٥٨/٣.

وَاَرْضًا	لَّمْ تَطَـُٔوْهَا ؕ	وَكَانَ اللّٰهُ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ		
او هغه زمکه	چې نهٔ وو کېښودلې قدم تاسو په هغې	او دی الله	په هر څيز باندې		
اودهغې زمکې چې تاسو پرې (دجنګ په غرض) قدم قدرې ايخودې نه وو	او الله په هرڅه پوره پوره				
قَدِيْرًا ؏					
قادر					
قدرت لري					

قوله تعالى:: وَاَنْزَلَ الَّذِيْنَ ظَاهَرُوْهُمْ

دبنوقريظه محاصره:- دومره مونږ اول ليکلي دي چه کله دَ مشرکانو اويهوديانولښکر مدينې طيبې ته راغلو اوهغوی ګيره واچوله نودَ بنوقريظه قبيله کومه چه په مدينه طيبه کښې موجود وه اودَ هغوی سره معاهده شوې وه هغوی هم په عين موقعه باندې خپله بې وفائي اوکړه وعده ئې ماته کړه سترګې اوخودلې. دَ هغوی سردار کعب بن اسد په خبروکښې راغلو اوحيي ابن اخطب خبيث هغوی په معاهده ماتولو باندې تيارکړل اول خوده اونه منل په خپله وعده باندې ولاړوو. حيي وئيل چه اوخوګوره تاته دَعزت تاج درپه سر کولوله راغلې يم. قريش اودَهغوی ملګری غطفان اودَهغوی ملګری اومونږ ټول يويو. مونږ داقسم خوړلې چه تر کومې مونږ يويو مسلمان قيمه قيمه نه کړو دې ځایٔ نه به نه اخواکيږو. کعب ډير هوښيارسړې وو هغه جواب ردکړو داصرف غلطه خبره ده. داستاسودوس کارنه دي ته مونږته دَذلت طوق رااچول غواړې. ته ډيرسپيره سړې ئې زما دَ مخې نه اخوا شه اوما په خپل مکر کښې مه راګيروه. خوحيي بياهم اخوا نه شو اوهغه ئې پوهه کولو. آخره کښې وئيل چه ګوره که قريش او غطفان اوتختي نوزه به سره دَ خپلې ډلې ستا ګرځئ ته راشم اوچه کوم ستا اوستادَ قوم حال وی هم هغه به زما اوزما دَ قوم حال وی. آخر په کعب باندې دَحيي جادو اوچليدو اوبنوقريظه صلح ماته کړه. په دې سره حضوراکرم ﷺ اوصحابه کرامو رضي الله عنهم ته سخت خفګان اورسيدو اوډيره ګرانه ورته پريوتله. بياچه کله الله تعالی دَ خپل غلامانوامداد اوکړو

د رسول کريم ﷺ په بنو قريظه د حملې حکم: حضور ﷺ دَ صحابه کرامو سره په کاميابئ او سرفرازئ سره مدينې ته راواپس شو صحابه کرامو وسلې اوسپړدلې اوحضور ﷺ هم وسله کوزه کړه اودَ ام سلمه رضي الله عنها په کور کښې دَ ګرداوغبار نه دَ پاکيدو دَ پاره غسل کولوته کيناستو چه جبرائيل عليه السلام ښکاره شو دَ هغه په سرباندې ريښمي پټکې وو په قچرباندې سور وو په کوم چه ريښمي ګدئ وه وئې فرمائيل يارسول الله ﷺ ولې تاسو ملا خلاصه کړه؟ حضور ﷺ اوفرمائيل او. حضرت جبرائيل عليه السلام اوفرمائيل چه فرښتو خو لاتراوسه پورې خپلې وسلې نه دي اخواکړې زه دَ کافرانو نه اوس اوس راغلم. واورئ دَ الله تعالی حکم دې بنوقريظه طرف ته لاړشئ اودَ هغوی پوره غوړونه راکاږئ. ماته هم الله تعالی حکم راکړې چه زه هم هغوی راګيرکړم. حضور ﷺ هم هغه وخت راپاسيدو تيارشو اوصحابه کرامو رضي الله عنهم ته ئې حکم ورکړو وئې فرمائيل چه په تاسوکښې به هريوکس دَ مازيګر مونځ په بنوقريظه کښې کوی. دَ ماسپښين نه پس داحکم ملاوشوې وو.

دَ بنوقريظه قلعه دَ دې ځایٔ نه په يوڅو ميله فاصله باندې وه دَ مانځه وخت په صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې هم په لاره راغلو نوبعضو مونځ اداکړو وئې فرمائيل چه دَ حضور ﷺ دَ دې فرمان کولو مطلب هم دا وو چه مونږ ډير تيزلاړشو اوبعضووئيل چه مونږ خو به هلته رسيدو نه بغيرمونځ نه کوو. کله چه حضور ﷺ ته دا خبره معلومه شوه نو حضور ﷺ چاته هم رټنه ياغصه اونه کړه. حضور ﷺ په مدينه طيبه باندې حضرت ابن ام مکتوم رضي الله عنه خليفه جوړکړو. دَحضرت علی رضي الله عنه په لاس کښې دَ لښکر جهنډا ورکړه او

پخپله هم حضورﷺ د صحابه کرامو رضی الله عنهم سره شاته شاته دبنوقریظه طرف ته روان وو. تلوسره ئې د هغوی قلعه راګیره کړه تریپنځه ویشتو ورځوپورې محاصره وه. کله چه یهودیان ترپوزې راغله اوتنګ حال شو نو هغوی خپل حکم (ثالث) حضرت سعدبن معاذ ﷺ جوړکړو کوم چه د قبیله اوس سردار وو. بنوقریظه او اوس کښې د جاهلیت په زمانه کښې اتفاق اویوشان والې وو د یوبل ملګری وو په دې وجه د دې یهودیانوخیال وو چه حضرت سعدﷺ به زمونږ لحاظ او خیال کوی لکه څنګه چه عبدالله بن ابي بن سلول بنوقینقاع خلاص کړي وو. بل طرف ته د حضرت سعدﷺ داحال وو چه په جنګ خندق کښې د اکحل په رګ باندې یوغشي لګیدلې وو د کوم نه چه وینه روانه وه. رسول الله ﷺ د هغه په زخم باندې داغ لګولې وو اود جمات خیمې کښې پروت وو چه خواکې عیادت اود بیمارئ تپوس پوښتنه هم کوی. حضرت سعدﷺ چه کومې دعاګانې اوکړې هغې کښې یوه دا دعاهم وه یاالله که اوس هم یوداسې جنګ پاتې وی په کوم کښې چه کافران اوقریش ستا په نبی باندې حمله کوی نوته ما ژوندې اوساته زه به په هغې کښې شرکت اوکړم اوکه تایوداسې جنګ باقې نه دې ساتلې نوخیردې که زما د زخم نه وینه جاری وی خواې زما ربه ترکومې چه بنوقریظه ته دهغوی د سرکشئ سزا په خپلو سترګویخولوسره اونه کړم ته زما مرګ روستوکړه. د حضرت سعد ﷺ غوندې مستجاب الدعوات د دعاد قبلیدو شان ته ګوره هغوی دا دعاکوی اواخوا یهودیان بنوقریظه د هغوی په فیصله باندې رضامندې ښکاره کوی اوقلعه مسلمانانوته حوال کوی. حضورﷺ سړې لیګی او هغه د مدینې طیبه نه راغواړي چه ته راشه اود دوی باره کښې خپله فیصله واوروه. دې په خرباندې راسور کړې شو اوتوله قبیله د اوس ورپورې اونختله چه ګوره حضرت خیال کوه بنوقریظه هم ستاسو سرې دی هغوی په تاسو باندې یقین کړې دې اوستا حلیفان دی. ستاد قوم د غم دردملګرې دی تاسو په دوی باندې رحم اوکړئ. هغوی سره په نرمئ سره مخ شئ. ګورئ دې وخت کښې د هغوی هیڅ څوک هم نشته اودا ستاسو په وس کښې دی وغیره. حضرت سعد ﷺ صرف خاموش وو اوهیڅ جواب ئې نه ورکولو. دې خلقو مجبور کړو چه جواب ورکړی خکه چه دوی نه پریخودلو. آخر هغوی اوفرمائیل چه اوس وخت راغلو چه سعد ﷺ د دې خبرې ثبوت ورکړي هغه ته د الله تعالی په لارکښې د یوملامت کونکی دملامتیاهیڅ پرواه نشته. دې اوریدو سره خود دې خلقو زړونه ډوب شو اوپوهه شو چه د بنوقریظه خیر نشته.

کله چه د حضرت سعدﷺ سورلې هغه خیمې ته اورسیده کوم ځای چه جناب رسول کریمﷺ تشریف فرما وو نوهغوی اوفرمائیل اې خلقو د خپل سردار د استقبال د پاره اودریږئ مسلمانان اودریدل اوهغه ئې په ډیر قدر او عزت سره په ډیراکرام اواحترام سره د سورلئ نه راکوز کړو. دا په دې وجه وو چه دې وخت کښې هغوی د حکم (ثالث) په حیثیت سره وو د هغوی فیصله به پوره توګه باندې نافذ ګڼلې شوه. د هغوی کیناستو سره نبی کریم ﷺ اوفرمائیل داخلق ستا په فیصله باندې رضامندی اود قلعه نه راوتې دی. اوس چه تاسو د دوی باره کښې څنګه حکم کوئ اوکړئ هغه اووئیل چه زه کوم حکم په دې باندې اوکړم هغه به پوره کولې شی؟ حضورﷺ اوفرمائیل او ولې نه. وئې وئیل اود دې خیمې والا باندې به هم د دې پوره کول ضروری وی؟ حضورﷺ اوفرمائیل یقیناً هغوی وئیل د دې طرف والا باندې هم؟ هغه طرف ته ئې اشاره اوکړه کوم طرف ته چه پخپله رسول الله ﷺ موجود وو. خود حضورﷺ طرف ته ئې اونه کتل د هغوی دبزرګیی اوعظمت په وجه سره. حضورﷺ جواب ورکړو اود دې طرف والا ته هم. هغه اوفرمائیل اوس زما فیصله واورئ. زه وایم چه په بنو قریظه کښې څومره د جنګ والا خلق دی هغه قتل کړئ اودهغوی اولاد قیدکړئ د هغوی مالونه په قبضه کښې واخلئ. رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې سعدﷺ تا په دوی باندې هغه حکم اوکړو چه کوم حکم الله تعالی په دوی

باندې د اووه اسمانونود پاسه کړې دې. یوروایت کښې دی حضورﷺ اوفرمائیل تاد ربښتونی مالك الله تعالی چه کوم حکم وو هم هغه واورلو.

بیا د حضورﷺ په حکم سره خندقونه اوکنستلې شو اوهغوی ئې ترلې راوستل اود هغوی ستونه ئې والوزول دوی په شمیرکښې اوه اته سوه وو. د هغوی ښځې اوماشومان بچې واخستلې شو. مونږ دا ټول واقعات په کتاب السیر کښې ښه په تفصیل سره لیکلې دی. والحمدلله.

د بنو قریظه ذلیله کیدل: فرمائي چه کومو اهل کتابو یعنی یهودیانو د کافرانود لښکرو شاباسي کولو او د هغوی ملګرتیائی کوله دهغوی نه هم الله تعالی د هغوی قلعه ګانې خالی کړې. د دې قوم بنو قریظه لوئ سردار د کوم نه چه د هغوی نسل جاری شوې وو په وړاندې زمانه کښې راغلې وو په حجاز کښې په دې طمع کښې ابادشوې وو چه د کوم نبی آخرزمان ﷺ پیشنګوئی زمونږ په کتابونوکښې ده هغه هم دلته کیدونکې دې نومونږ به د ټولونه اول د هغوی د تابعدارئې په نیك بختئې کښې مسعودشو. خودې ناخلفو چه کله هغه نبی ﷺ راغلو د هغه تکذیب ئې اوکړو د ځه په وجه چه د الله تعالی لعنت په دوی باندې نازل شو. د (صیاصی) نه مراد قلعه ګانې دی.([1]) هم د دې معنې په اعتبارسره ښکروته هم صیاصي وائي. داځکه چه د ځناور په ټول بدن کښې هم دا د ټولود پاسه وی. د هغوی په زړونو کښې الله تعالی رعب واچولو. مسلمانان ئې د بیخه ویستل غوښتل خوالله تعالی معامله دوې خلاف اوکړه اولته شوه طاقت ئې کمزورې شو کامیابې په ناکامیابئې سره بدله شوه نقشه ورانه شوه او ملګرې اوتختیدل. دوی بې پښولاسونوپاتې شو. دعزت خواهش ورته ذلت اوخودلو. د مسلمانانو بربادولو اود هغوی د اوره کولو په خوشحالئی کښې ئې خپل ځان اوره کړو او اوس لا د آخرت بدنصیبي روسنو ده. څه قتل کړې شو اوڅه قیدکړې شو. د عطیه قرظي بیان دې کله چه زه حضورﷺ ته پیش کړې شوم نوزما باره کښې حضورﷺ ته څه خیال راغلو وئې فرمائیل دې ځان له کړئې ګورئې که د ده د نوم لاندې ویښته وې نو قتل ئې کړئې ګنې په قید کښې کینوئې. وئې کتل نوزه ماشوم ووم ژوندې ئې پریخودم.([2]) د هغوی د زمکې دهغوی د کورونو د هغوی دمالونو مالکان مسلمانان شو بلکه هغه زمکې هم چه تراوسه پورې پرته وه اوکوم ځائ چه د مسلمانانو قدمونه هم نه وو رسیدلی. یعنی د خیبرزمکه یا د مکې مکرمې زمکه یاد فارس زمکه یاد روم زمکه اوممکن دی چه دا ټولې ترې مراد وی. الله تعالی د لویو قدرتونو مالك دې.([3])

غزوهٔ خندق کښې د صحابه کرامو بهادری او دسعد ؓ فیصله: مسند احمد کښې د حضرت عائشه صدیقه ؓ بیان دې چه د خندق په ورځ زه اووتلم چه د لښکر څه حال معلوم کړم نوماخپل ځان پسې شاته د یولوئ زور سره راتلونکې کشار واوریدو اود هغه د وسلې ګړنګارمې واوریدو. زه د لارې نه اخواشوم یوطرف ته کیناستم چه اومې کتل نوحضرت سعدبن معاذ ؓ د لښکر طرف ته روان دې اوهغه سره د هغه رور حارث بن اوس وو د هغه په لاس کښې د ده ډال وو. حضرت سعد ؓ د اوسپنې زغره اچولې وه خو ډیر غټ وو زغره ئې په پوره بدن باندې نه وه راغلې لاسونه ئې کولاو وو شعرونه ئې وئیل اوبه تاویدو اوخوند کښې روان وو. زه د دې ځائ نه لږه نوره وړاندې لاړم اویوې باغیچې ته لاړم هلته څه مسلمانان موجود وو په هغوی کښې حضرت عمر بن خطاب ؓ هم وو اویوصاحب چه په ځان ئې څه اچولې وو. حضرت عمر ؓ زه اولیدم او بیا څه وو چه ډیر وران شو اووئې فرمائیل دا بهادری ته نه

---

[1]) الطبری: ۲۰/۲۴۹.

[2]) ابوداؤد کتاب الحدود باب فی الغلام یصیب الحد:۴۴۰۴ وسنده صحیح، ترمذی:۱۵۸۴، نسائی:۳۴۶۰، ابن ماجه:۲۵۴۱،احمد:۴/۳۱۰، ابن حبان:۳۷۸.

[3]) الطبری: ۲۰/۲۵۰.

پیژني دلته جنګ کیږي؟ الله تعالی ته معلومه ده چه څه نتیجه به وي؟ ته دلته څنګه راغلې؟ وغیره وغیره. غرض داچه زه ئې دومره ملامته کړم اوما وئیل چه دازمکه اوشلیږي اوزه په کښې ورننوځم. کوم صاحب مغفر(د اوسپنې ټوپۍ سره) مخ پټ کړې وو هغه د عمر فاروق ﷛ دا خبرې واوریدې د سرنه ئې د اوسپنې ټوپۍ کوزه کړه اومې کتل نو ما اوپیژندو چه دا خو حضرت طلحه بن عبیدالله ﷛ وو. هغه حضرت عمر ﷛ چپ کړو چه څه له ئې ملامته کوې د نتیجه څه ویره ده؟ ولې ته دومره ویریږې چه څوك به اوتختي وئیل ټول هرڅه د الله تعالی په لاس کښې دي. حضرت سعد﷛ ته یوقریشي شیش واختستو او یوغشي ئې اوویشتلو اووئیل واخله زه ابن عرقه یم. د حضرت سعد﷛ د اکحل په رګ باندې هغه غشي اولګیدو او هم هلته ورخښ شو. د وینو دارې ترې رواني شوې هغه وخت هغه دعااوکړه یاالله ما مه وژنه ترکومې چه د دې بنوقریظه تباهي په خپلو سترګو اونه وینم. د الله تعالی شان دې چه هم هغه وخت وینه اودریده. مشرکان هواګانو اوتختول او مسلمانانوته الله تعالی کفایت ورکړو. ابوسفیان اود هغه ملګري خو اوتختیدل او تهامه ته لاړل. عیینه بن بدر اود هغه ملګري نجد ته لاړل. بنوقریظه خپلې قلعه ته لاړل رابندشو. میدان ئې خالي اولیدو نو رسول الله ﷺ مدینې ته تشریف راوړو. د حضرت سعد﷛د پاره هم په جمات کښې د څرمن یوه خیمه اولګولې شوه. هم هغه وخت حضرت جبرائیل ﷸ راغلو او په مخ ئې دوړې وې وئې فرمائیل تاسو وسله کولاوکړه اوفرښتې خو تراوسه پورې وسله تړلې دی. پاڅه د بنوقریظه هم فیصله اوکړه او په هغوی باندې حمله اوکړه. حضور ﷺ زر وسله اوتړله او صحابه کرامو﷢ ته ئې هم د روانیدو اعلان اوکړو. د بنوتمیم کورونه د مسجد نبوی ﷺ سره نیزدې وو په لاره ئې د هغوی نه تپوس اوکړو ولې رونړو؟ څوك مو په تلولیدلی؟ هغوی وئیل او اوس اوس حضرت دحیه کلبي﷛ لاړو. حالانکه هغه حضرت جبرائیل ﷸ وو خود هغوی ویره اومخ بالکل د حضرت دحیه﷛ په شان وو.

اوس حضور ﷺ لاړو اود بنوقریظه د قلعه محاصره ئې اوکړه. کله چه هغوی اوویریدل او تنګ شو نو هغوی ته ئې اووئیل مونږ ته قلعه راکړئي اوتاسو هم زمونږ لاس له راشئي رسول الله ﷺ چه څه غواړي ستاسو په حق کښې به فیصله اوکړي. هغوی حضرت ابولبابه بن عبدالمنذر ﷛ سره مشوره اوکړه نو هغوي اشاره اوکړه چه په دې صورت کښې د خپل ځان نه لاس اووینځئي. هغوی دامعلومه کړه او دائې نامنظوره کړه اووئې وئیل مونږ قلعه خالي کوو ستاسو فوځ ته قبضه درکوو. زمونږ باره کښې مونږ خپله فیصله حضرت سعد ﷛ ته ورکوو. حضور ﷺ دا منظورکړه بیائې حضرت سعد﷛ راوغوښتوهغوی تشریف راوړو او په خر باندې سور وو په کوم چه د کهجورو د پاڼړو ګدئې وه. هغه په دې باندې ډیر په ګراند باندې سور کړې شوې وو. د هغه قوم هغه راګیرکړې وو او پوهه کول ئې چه ګوره بنوقریظه زمونږ ملګري دی زمونږ دوستان دی زمونږ د مرګ اوژوند شریکان دی. د هغوی چه کوم تعلقات دی هغه تاسو نه پټ نه دي. هغوي په خاموشئي سره د ټولو خبرې اوریدلې کله چه د هغوی محلې ته اورسیدل نودهغوی طرف ته ئې نظر واچولو چه اوس وخت راغلو چه زه دالله تعالی په لارکښې دیو دملامت کونکي د ملامتیا هیڅ پرواه اونه کړم.

د فیصلې کولو نه پس سعد ﷛ خپله خیمه کښې شهید شو: کله چه دحضور ﷺ خیمې ته د هغه سورلي راورسیده نو حضور ﷺ اوفرمائیل د خپل سردار طرف ته ورپاڅئي اوهغه په آرام سره راکوزکړئي. حضرت عمر ﷛ اووئیل زمونږ سید خو الله تعالی دې. حضور ﷺ اوفرمائیل راکوزئې کړئي. خلق یوځائ شو اود سورلئي نه ئې راکوزکړو. حضور ﷺ اوفرمائیل سعد﷛ د دوی باره کښې چه کوم حکم کول غواړې اوکړه؟ هغوی اووئیل د دوی مشران به قتل کولې شي د دوی واړه به قیدکولې شي اود دوی مال تقسیم کړئي. حضور ﷺ اوفرمائیل سعد﷛ تا په دې حکم کښې د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ پوره موافقت اوکړو. بیا حضرت سعد﷛ دعا اوغوښتله چه یاالله که ستا په نبی ﷺ باندې د قریشو څه

حمله اوس هم باقي وي نو ما په هغې کښې د شامليدلو د پاره ژوندې اوساته ګني خپل طرف ته مې اوغواړه. هم هغه وخت د زخم نه وينه روانه شوه اوسره د دې چه زخم نې ډك شوې وو هسې لږ شان باقي وو. هغه بيا هم هغه خيمې ته واپس کړې شو اوهم هلته شهيد شو. پخپله حضرت رسول مقبول ﷺاوهغوی سره حضرت ابوبکر﷛ او حضرت عمر ﷛ وغيره هم هلته راغله ټولو ژړل او ما د حضرت ابوبکر ﷛ اود حضرت عمر ﷛ په آوازکښې فرق هم کولې شو. هغه وخت زه په خپله حجره (کمره) کښې ووم. په حقيقت کښې د رسول الله ﷺ صحابه کرام﷡ داسې وو لکه چه الله تعالی فرمائيلي ﴿ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللهِ وَرِضْوَانًا ۡ سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ ۚ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ ۚ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْئَهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ۚ وَعَدَ اللهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا۝ ﴾ په خپل مينځ کښې د يوبل سره پوره محبت اومينه ساتله. حضرت علقمه ﷛ تپوس اوکړو ام المؤمنين داخوراته اوفرمائې چه رسول الله ﷺ به څنګه ژړل؟ ونې فرمائيل د حضور ﷺ سترګو به په چاباندې هم اوښکې نه بهيولې اوذغم اوخفګان په موقعه به هغوی ﷺ خپله ږيره مبارکه په خپل موټې کښې نيوله.(١)

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ
اے نبی | اووايه | ښځو خپلو ته | که يئ تاسو | چې غواړې |
ائې نبی ﷺ! خپلو بيبيانو ته اووايه | چې که تاسو د دنيا د
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِيْنَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ
ژوند | ددنيا | او ښائيست دهغې | نو راشئ | چې څه سامان درکړم تاسو له | او پريږدم تاسو
ژوند خوندونه اوددې ډول سنګار غواړئ | نو راځئ چې زه درله څه لږ ډير سامان درکړم | او ښه
سَرَاحًا جَمِيْلًا۝ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللهَ وَرَسُوْلَهٗ وَالدَّارَ
په پريښودلو | ښائسست سره | او که يئ تاسو | چې غواړئ الله | او رسول دهغه | او کور
په مناسبه طريقه مو رخصت کړم| اوکه تاسو الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ او آخرت غواړئ | نو
الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنٰتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا
داخرت | نو بيشکه چې الله | تيار کړې دې | دپاره دنيك عمله ښځو | ستاسو نه اجر
الله ﷻ په تاسو کښې نيکو بيبانودپاره ډير لوني اجر تيار کړې دي
عَظِيْمًا۝
لوئ |

قوله تعالی:: يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ

د امهات المؤمنين فضائل:- په دې آياتونوکښې الله تعالی خپل نبی کريم ﷺ ته حکم ورکوی چه خپلو بيبيانوته په دووخبروکښې ديوې دقبلولواختياروركړه. که تاسويه دنياا‌ود دې په ځيزونو باندې پسخيږنی نو راشنی چه زه تاسو د خپلې نکاح نه جداکړم. اوکه تاسو په تنګدستئی باندې دلته به

(١) احمد:٢/١٤١-١٤٢، صحيح بخاری کتاب المغازی باب مرجع النبیﷺ من الاحزاب....:٤١٢٢، صحيح مسلم:١٧٦٩مختصرا، ابن حبان:٧٠٢٨.

صبرکولو سره د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ مرضئي اورضامندي غواړني اود اخرت رونق مو خوښ دي نو په صبر اوبرداشت باندې ماسره ژوندتیرکړئی الله تعالی به تاسو له دهغه خائ نعمتونه درکړي. الله تعالی دي د حضورﷺ د ټولوبیبیانونه خوشحاله شي چه زمونږ میندي دی ټولو الله تعالی د هغه رسول ﷺ اوآخرت خوښ کړو په کومې چه رب راضي شو بیا د آخرت د خوشحالوسره ئي د دنیا خوشحالنی هم ورکړې، دحضرت عائشه ﷺ بیان دې د دې آیت په نازلیدو باندې د الله تعالی نبي ﷺ ماله راغلو چه زه د یوې خبرې تاسره ذکر کونکې یم ته په جواب ورکولو کښې تندی مه کوه خپل موریلارسره مشوره اوکړه. بیاحضورﷺ داآیت لوستلو ما زر جواب ورکړو یا رسول الله ﷺ په دې کښې د مور پلار سره د مشورې کولو هیڅ حاجت نشته زما الله تعالی خوښ دې زما رسول الله ﷺ خوښ دې اود آخرت کور مې خوښ دې. دحضورﷺ ټولو بیبیانو هم داسې اوکړه کوم چه مااوکړه. (۱) یوبل روایت کښې دی چه درې ځل حضوراکرم ﷺ حضرت عائشه ﷺ ته اوفرمائیل چه ګوره بغیرد مور پلار د مشورې نه څه فیصله مه کوه.

بیاچه کله حضورﷺزماجواب واوریدو نوخوشحاله شو اومسکې شو. بیاحضورﷺ د نورو بیبیانو حجرو کمرو ته تشریف یوړو هغوی ته ئي د اول نه دا اوفرمائیل چه عائشه صدیقه ﷺ دا جواب ورکړې دې هغوی به وئیل هم دغه جواب زمونږه هم دې فرمائي چه د دې اختیار نه پس کوم چه مونږ اختیارکړو نودا اختیار په طلاق کښې شمیر نه شو(۲) مسنداحمدکښې دی حضرت ابوبکر ﷺ دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضریدل غوښتل خلق د حضورﷺ په دروازه کښې ناست وو اوحضورﷺ دننه تشریف فرماوو اجازت ملاو نه شو. په دې کښې حضرت عمرﷺ راغلو هغه هم اجازت اوغوښتو خو ملاونه شو. لږ ساعت پس ئي دواړه رایادکړل. چه لاړل نو وئي کتل د حضورﷺ بیبیاني حضورﷺ سره ناستې دی اوحضورﷺ چپ دې. حضرت عمر ﷺ وئیل ګورئی زه د الله تعالی رسول ﷺ خندوم. بیائی وئیل یارسول الله ﷺ افسوس چه تاسوکتلې زما بی بی نن زمانه پیسې غوښتلې ماسره نه وې کله چه ئی زیات ضد شروع کړو نوزه پاسیدم او د هغې څټ مې تاؤ کړم دې اوریدو سره حضورﷺ مسکې شو او وئی فرمائیل دلته هم دغه قصه ده ګوره دا ټولې ناستې دی ماته مال غواړي. حضرت ابوبکر ﷺ د عائشه ﷺ طرف ته ورټوپ کړو اوحضرت عمر ﷺ د حضرت حفصه ﷺ طرف ته وئی فرمائیل افسوس دې تاسو د رسول الله ﷺ نه هغه څیز غواړئی چه هغوی سره نشته. هغه خو خیر تیره شوه رسول الله ﷺ هغوی رامنع کړل ګنی دواړو بزرګانو خو خپلې لونړه وهلې. اوس دې ټولوبیبیانو وئیل چه ښه ده غلطي اوشوه بیا به مونږ حضورﷺ داسې هیڅ کله هم نه تنګوو. بیادا آیاتونه نازل شو اود دنیا اوآخرت د خوښولو اختیارئي ورکړو. دټولو نه اول حضورﷺ حضرت صدیقه ﷺ له تشریف یوړو هغې آخرت خوښ کړو لکه څنګ چه په تفصیل سره تیرشو. دې سره ئي دادرخواست هم اوکړو یارسول الله ﷺ تاسوخپلې یوې بی بی ته هم دا مه فرمائې چه ما دا اختیارکړو. حضورﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی زه د پټولو پاره نه یم رالیګلې بلکه زه ئي خودلو د پاره آسانی راوستلود پاره رالیګلې یم ماته خو چه څوک تپوس کوي زه به صفا صفا وایم. (۳) د حضرت علي ﷺ فرمان دې د طلاق اختیار ئي نه ورکړې بلکه د دنیااویاد آخرت د ترجیح اختیار ئي ورکړې وو. (۴) خود دې په سندکښې هم انقطاع ده اودا د آیت د

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿یاایهاالنبی قل لازواجك ان کنتن.....﴾:۴۷۸۵-۴۷۸۶، صحیح مسلم: ۱۴۷۵.

(۲) صحیح بخاری کتاب الطلاق باب من خیر ازواجه:۵۲۶۲، صحیح مسلم:۱۴۷۷.

(۳) احمد:۳۲۸/۳، صحیح مسلم: کتاب الطلاق باب بیان ان تخییره امرأته لایکون طلاقا الابالنیة: ۱۴۷۸.

(۴) احمد:۷۸/۱

ظاهری الفاظوهم خلاف ده ځکه چه د اول ایت په اخر کښې صفاموجود دی چه راشئ زه تاسو له ستاسو حقونه درکړم اوتاسو آزادې کړم. په دې کښې دعلماؤاختلاف دې چه که حضورﷺ طلاق ورکړی نو بیا هغوی سره نکاح جائزده که نه؟ خوصحیح قول دا دې چه جائز ده چه په دې سره د طلاق هغه نتیجه ملاوشی یعنی د دنیاغوښتنه د دنیا ښائست اوروnق هغوی ته حاصل شی. والله اعلم. کله چه داآیت نازل شو اود دې حکم کله حضورﷺ ازواج مطهرات امهات المؤمنین رضی الله عنهن ته واورلو هغه وخت کښې د حضورﷺ نهه بیبیانې وې. پنځه قریشیه، عائشه حفصه ام حبیبه سوده اوام سلمه رضی الله عنهن او صفیه بنت حیی چه د قبیله نضیر وه اومیمونه بنت حارث چه هلالیه وه اوزینب بنت جحش کومه چه اسدیه وه اوجویریه بنت حارث رضی الله عنهن کومه چه مصطلقیه وه. ([1])

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ	مَنْ يَّأْتِ	مِنْكُنَّ	بِفَاحِشَةٍ	مُّبَيِّنَةٍ	
اے ښځو دنبی	هغه څوک چې راشي	ستاسو نه	کار دبې حیایۍ	ښکاره ته	
انئ د پیغمبر بیبیانو په تاسو کښې چې څوک ښکاره ګناه اوکړی | نو هغې ته به					
يُّضٰعَفْ	لَهَا	الْعَذَابُ	ضِعْفَيْنِ ط	وَكَانَ	ذٰلِكَ
دوچند به ورکړې کیږی	هغې ته	عذاب	په دوچند والی سره	او دې	دا کار
دوه چنده سزا ورکولې شی | ....زاو دا کار الله ﷻ ته					
عَلَى اللّٰهِ	يَسِيْرًا ۝٣٠				
په الله باندې	آسان				
ډیر آسان دي					

قوله تعالى: يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

امهات المؤمنین ته وعظ او نصیحت :- د حضور اکرم ﷺ بیبیانویعنی د مؤمنانو میندوچه کله الله تعالی اودهغه رسول ﷺاود آخرت ښکلې کور خوښ کړواود حضور ﷺ په کور کښې د همیشه د پاره کیناستې نو اوس جناب الله عزوجل هغوی ته په دې آیت کښې وعظ کوی او ورته ښائی ستاسو معامله د عامو ښځو په شان نه ده. که فرض کړه تاسو د حضورﷺ په تابعدارئ کښې کوتاهی اوکړه اویاتاسو نه څه بداخلاقې اوشوه نوتاسو ته به په دنیااوآخرت کښې سزا وی. ځکه چه ستاسو ډیرې لوئې درجې دی تاسو له د ګناه نه هم ډیر لرې کیدل پکاردی ګنی د مرتبې په شان به سختی هم زیاته وی. الله تعالی ته تولې خبرې آسانې دی دایادساتل پکاردی چه دا فرمان د شرط په توګه دې اود شرط واقع کیدل ضروری نه دی لکه چه ارشاد دې ﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ۝﴾ ([2])اې نبی که تاشرك اوکړونوستا اعمال به بې کاره شی. د نبیانو ذکر کولوسره فرمائی ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوْا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝﴾ ([3]) که دوی شرك اوکړی نود دوی نیکئی به بیکاره شی. بل آیت کښې دی ﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ ۖ فَأَنَا أَوَّلُ الْعٰبِدِيْنَ۝﴾([4])که د رحمان اولاد وی نوزه به د ټولونه اول عبادت کونکې شم. بل آیت کښې ارشاد

---

[1] الطبری: ۲۰/۲۵۲.

[2] ۳۹/الزمر: ٦۵.

[3] ٦/الانعام: ۸۸.

[4] ٤۳/الزخرف: ۸۱.

دي ﴿لَوْ أَرَادَ اللّٰهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحٰنَهُ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ (١) يعنى كه دَ الله تعالى اولادمنظوروو نوهغه چه په خپل مخلوق کښې څوك غوښتل خوښ کړې به ئې وو. هغه پاك دې يوازې دې يودې هغه غالب دې او په ټولو باندې حکمران دې. په دې پنځو وارو آياتونوکښې دَ شرط سره بيان دې خوداسې شوی نه دی نه دَ انبياؤکرامو نه شرك ممکن دې نه دَ رسولانو دَ سردار حضرت محمد مصطفى ﷺ نه دامکن دی نه دَ الله تعالى اولاد. دغه شان دَ امهات المؤمنين باره کښې هم دا چه کوم فرمانيلې شوی دی که په تاسوکښې څوك ښکاره فضول حرکت اوکړې نوهغې ته به دوه چنده سزا کيږی دې نه دامه ګڼړئ چه واقعی به دوی کښې دَ يوې نه څه داسې نافرمانی اوبداخلاقی شوې وی. نعوذبالله.

﴿الحمدلله﴾ دَ يويشتمې سپارې تفسير ختم شو.

(١) ٣٩/الزمر: ٤٠.

وَمَنْ يَّقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتَعْمَلْ

او هغه څوک چي اطاعت کوی (حکم منی) | ستاسو نه | د الله | او دهغه درسول | او عمل کوی

او په تاسو کښې چې څوک د الله ﷻ او دهغهٔ د رسول ﷺ تابعداری کوی | ....اونیک

صَالِحًا نُّؤْتِهَآ اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۙ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا

نیک | ورکوؤ به مونږ هغې لره | اجر دهغې | دوه ځله | او تیار کړې دي مونږ | هغې لره | رزق

عمل اوکړی | نو مونږ به هغې ته ددې نه یو په دوه اجر ورکړو | او د هغې دپاره مونږ د عزت

كَرِيْمًا ۞ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ

ښه | اے ښځو دنبی | نهٔ یئ تاسو | پشان دیوې ښځې | دعامو ښځونه | که یریږئ تاسو د الله نه

رزق تیار کړې دی | ائې د پیغمبر بیبیانو ! تاسو دنورو عامو ښځو په شان نه یئ | که تاسو د الله نه ویریږئ

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِيْ فِيْ قَلْبِهٖ

نو مهٔ کوئ تاسو پوستوالي | په خبرو کښې | چې طمع پیدا شي | دهغه سړی | چې په زړه دهغه کښې

نو نرمې خبرې مه کوئی | ګنې د کوم سړی په زړه کښې چې د (فسق) مرض وی دهغه به درته طمع

مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۞ وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ

مرض دي (خرابی ده) | او وایئ | خبره | سیده صفا | او قرار اونیسئ | په کورونو خپلو کښې |

پیدا شي | او صفا واضحه خبره کوئ | .... او په خپلو کورونو کښې قلارې

وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى

او مهٔ ښکاره کوئ زینت | پشان دښکاره کولو دزینت | دجاهلیت ددور | ړومبنی (پخوانی) |

ناستې اوسیږئ | او دجاهلیت د تیرې زمانې په شان ډول سنګار مه ښایئ | او د مونځونو

وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِيْنَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ اِنَّمَا

او قائیموئ | مونځ | او ورکوئ زکات | او حکم منی د الله | او درسول دهغه | بیشکه |

پابندی کوئ | او زکاة ورکوئی | او د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ حکمونه منئ

يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ

غواړی الله | چې لرې کړی | ستاسو نه | ګندګی (ګناه) | ائې خاندان د نبی | او پاک کړی تاسو

الله ﷻ ته دا منظوره ده | چې ستاسو نه هره پلیتی لرې کړی | ائې د پیغمبر د کور خلقو | او تاسو ښه

تَطْهِيْرًا ۞ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِيْ بُيُوْتِكُنَّ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ

په پاکولو سره | او یاد ساتئ | هغه | چې لوستلې کیږی | په کورونو ستاسو کښې | د ایتونه د الله نه

پاکې اوساتی | .... او ستاسو په کورونو کښې چې د الله ﷻ ایتونه او د علم خبرې

وَالْحِكْمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيْفًا خَبِيْرًا ۞

او د حکمت نه | بیشکه الله | دی | باریک لیدونکې | خبردار |

لوستلې شی | هغه یاد ساتئ | بیشکه الله ﷻ په هر راز پوهه په هر څیز خبر دی |

قوله تعالى:- وَمَن يَقْنُتْ

د فرمانبردارو دپاره دډبل اجردي:- پدې آيت کښې الله ﷻ دخپل عدل اوفضل بيان فرمائي او د حضور کرم ﷺ ازواج مطهراتوته خطاب فرمائي چه ستاسوپه اطاعت اونيکوکارئي به تاسوته ډبل اجر ملاوېږي اوستاسودپاره په جنت کښې د عزت روزي ده. ځکه چه دابه دالله تعالى د رسول ﷺ د درجو په وجه وي اودحضور ﷺ درجات خو به په عليين کښې وي چه د ټولوخلقو نه به اوچت وي. هم د دې نوم وسيله ده. داد جنت د ټولونه اعلى اود ټولونه اوچت منزل دې د کوم چت چه د الله ﷻ عرش دې.

قوله تعالى:- يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ

د حضوراکرم ﷺ د بيبيانو اداب:- الله ﷻ دخپل خوږ نبي دبيبيانوآداب ښائي اوټولې ښځې ددوي ماتحت دي په دې وجه دا احکام د ټولو مسلمانانو ښځود پاره دي. فرمائي چه په تاسوکښې ځوك پرهيزګاري کوي هغه د ډيرې لوئي فضيلت اومرتبې والا ده. سړو سره چه کله تاسو له څه خبره کول پکاروي نو په آوازجوړولو سره خبره مه کوئي دچا په زړونوکښې چه بيماري ده دهغوي به طمع پيداشي بلکه ښه خبره اود دستور مطابق ئې کوئي. نوښځوله د پردو سړو سره په مزه او ښکلې آواز کښې خبرې کول منع دي. په يوځاې کيدو سره د مينې خبرې هغه صرف خپل خاوندسره کولې شي.

قوله تعالى:- وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ

بې دشرعي ضرورت نه دکور نه مه اوځئ: بيافرمائي بغيرد څه ضرورت د کار نه بهر ته مه اوځئي. جمات ته دمانځه دپاره راتلل هم شرعي ضرورت دې.لکه چه په حديث شريف کښې دي دالله ﷻ وينځې د الله ﷻ د جماتونونه مه بندوئي. خوهغوی له پکاردي چه سيدا ساده څنګه چه په کورونو کښې وي دغه شان راشي[1] په يوروايت کښې دي چه دهغوی دپاره کوربهتردې[2] بزارکښې دي چه ښځې حاضرې شوې اورسول الله ﷺ ته ئې اووئيل د جهادوغيره ټول فضيلتونه خوسړو يوړل اوس تاسو مونږ ته هم څه عمل اوښائې په کوم سره چه مونږ د مجاهدينودرجې حاصلې کړې شو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه تاسو کښې ځوك په خپل کوركښې پرده کښې په عزت سره ناسته وي هغه به د جهادفضيلت حاصل کړي[3] ترمذي وغيره کښې رسول الله ﷺ فرمائي ښځې دسر نه واخله ترپښوپورې د پردې ځيز دې. کله چه داد کور نه بهرقدم اوباسي نوشيطان ورته ګوري. دا د ټولونه زياته هغه وخت الله ﷻ ته نيزدې وي کله چه دادکور په دننه کمره کښې وي.[4] ابوداؤد وغيره کښې دي د ښځې دکور دننه کوټې مونځ د کورد مونځ نه بهتردې اود کوټې مونځ د کورد غولي صحن د مونځ نه بهتردې[5] په جاهليت کښې به ښځې بې پردې ګرځيدې. اوس اسلام بې پردګي حرام کړه په ناز اونخروسره ګرځيدل منع دي.لوپټه ئې په مرئې کښې واچوله خو راغونډه ئې نه کړه د څه په وجه چه د مرئي اوغوږونوکالې دنورو په نظر راځي. دادجاهليت سنګارو د کوم نه چه په دې آيت کښې منع کړې شوي دي.

يو عجيبه روايت:- ابن عباس ؓ وغيره نه روايت دې د حضرت نوح ؑ اوحضرت ادريس ؑ په مينځ کښې د زروکالو زمانه وه. په دې زمانه کښې دحضرت آدم ؑ دوه نسلونه آبادوو يوپه غرباندې يوپه نرمه زمکه باندې. د غرونو خلق ښائسته وو اوښځې تورې وې اود زمکې ښځې ښائسته وې اود سړو رنګونه غنم رنګې وو. ابليس د انسان په شکل کښې د هغوی د دهوکه کولو د پاره د نرمې زمکې

---

[1]) ابوداؤد کتاب الصلاة باب ماجاء فی خروج النساء الی المساجد:۵۶۵وسنده حسن.

[2]) ابوداؤدحواله سابق:۵۶۷وسنده صحيح.

[3]) البزار:۱۴۷۵ابن حبان:۱/۱۹۹، مجمع الزوائد:۴/۳۰۷،مسندابی يعلی:۳۴۱۶،

[4]) ترمذی کتاب الرضاع باب استشراف الشيطان المراة اذا خرجت: ۱۱۷۳،

[5]) ابوداؤد کتاب الصلاة باب التشديدفی ذلك: ۵۷۰

خلقو له راغلو اود يوسړي غلام جوړشو اوسيدو بيا هغه د شپيلئ په شان يوځيز جوړکړو اوهغه به ئې غږولو. ددې په آواز باندې خلق مېين شو او راجمع شو. يوه ورځ د ميلې مقرره کړې شوه چه په هغې کښې به زرګونو ښځې اوسړي راجمع شو. اتفاقي توګه باندې يوه ورځ يود غرسړې هم راغلو اود هغوی ښځې ئې اوليدلې نو واپس لاړو او په خپلوخلقو کښې ئې د هغوی ښانست ئې مشهورکړو اوس هغه خلق په کثرت سره راتلل اوپه مزه مزه په سړو اوښځوکښې ګډوډوالې زيات شو اود بدکارئ او زناکارئ عام رواج اوشو.

قوله تعالی:- وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ

د رسوم جاهليت نه پس نور احکام:- هم دا د جاهليت سنګار وود کوم نه چه دا آيت بندول کوي. د دې کارونود بنديدو نه پس اوس څه احکام بيانولې شي چه داالله ﷻ په عبادت کښې د ټولونه لوئ عبادت مونځ دې.د دې پابندي کوه اودا په ډير ښه شان سره اداکوئ.دغه شان دمخلوق سره هم نيک سلوك کوئي يعني زکوة ورکوئ.د دې خاص احکامو ذکرکولوسره بيا په عام توګه ئې د الله ﷻ اود رسول الله ﷺ د فرمانبردارئ حکم ورکړو. بيائې اوفرمائيل الله ﷻ ددې اهل بيتو دهر قسم خيرې لرې کولو اراده کړې ده هغه به بالکل تاسو پاك صاف کړي.

اهل بيت نه مراد څوك دي؟:- دا آيت په دې خبره باندې نص دې چه د رسول الله ﷺ بيبياني د دې آياتونو په وجه په اهل بيت کښې داخلې دی.ځکه چه دا آيت هم د دوی باره کښې نازل شوې دې. د آيت شان نزول خو د آيت په حکم کښې داخل وی.بعضې وائی چه صرف هغه داخليږي اوبعضې وائی هغوی هم او د هغوی نه سوا هم اودا دويم قول ډير صحيح دې. حضرت عکرمه رحمه الله خو به په بازارونوکښې آواز کولو سره ګرځيدل. چه دا آيت د حضور ﷺ د بيبيانو باره کښې په خاص توګه نازل شوې دې. (ابن جرير)ابن ابی حاتم کښې دحضرت عبدالله بن عباس ؓ نه هم دا روايت دې اوعکرمه رحمه الله خوتردې ځائ پورې فرمائي چه څوك غواړي ماسره دې مباهله اوکړي دا آيت هم د حضور ﷺ د بيبيانود شان باره کښې نازل شوې دې[1] که د دې قول نه دا مطلب دې چه شان نزول هم دا دې بل نه دې نودا ټيك دی او که چرې د دې نه مراد داوی چه په اهل بيتوکښې ددوی نه سوا بل څوك داخل نه دی نوېدې کښې نظر دې ځکه چه په احاديثوکښې د اهل بيتو کښې د ازواج مطهرات رضی الله عنهن نه بغير نورهم داخل دی. مسنداحمد اوترمذی کښې دی رسول الله ﷺ چه به کله د سحر مانځه له وتلو نود حضرت فاطمه رضی الله عنها دروازې ته به چه اورسيدونو فرمائيل به ئې اې اهل بيت د مانځه وخت اوشو بيا به ئې د دې پاك آيت تلاوت کولو[2] امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غريب وائي.دابن جرير رحمه الله هم پدې يوحديث کښې د اووه مياشتو بيان دې. په دې کښې يوراوی ابوداؤد اعمی نفيع بن حارث کذاب دې. داروايت ټيك نه دې.

د اهل بيتو فضيلت او ودې متعلق احاديث:- مسند کښې دی چه شدادبن عماروائی زه يوځل حضرت واثله بن اسقع ؓ له لاړم. هغه وخت هلته څه نورخلق هم ناست وو اود حضرت علي ؓ ذکر کيدلو هغه دوی ته بدې ردې وئيلې.ماهم دهغوی ملګرتيااوکړه.کله چه هغه خلق لاړل نوماته واثله ؓ اوفرمائيل تاهم د حضرت علي ؓ په شان کښې د ګستاخئ الفاظ اووئيل؟ ماوئيل اوماهم د ټولو په ژبه کښې خپله ژبه يو ځائ کړه. وئې فرمائيل چه واوره ماچه څه ليدلی دی هغه تاته اوروم. يوه ورځ دحضرت علي ؓ کور ته لاړم نومعلومه شوه چه هغوی دحضوراکرم ﷺ مجلس ته تلی دی. زه د هغوی په انتظارکښې کيناستم لږساعت پس مې اوکتل چه رسول الله ﷺ حضرت علي ؓ حضرت حسن ؓ اوحضرت حسين

---

[1] الطبری: ۲۰/۲۶۷.

[2] احمد:۳/۲۵۹، ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الاحزاب:۳۲۰۶مسندابی يعلی:۳۹۷۸، مسندالطيالسی:۲۰۵۹، المعجم الکبير:۲۶۷۱، مشکل الاثار:۷۷۴،

ﷺ راروان دی. دواړو ماشومانو دهغوی ګوته نیولې وه. حضور ﷺ خو حضرت علی رضی الله عنه اوحضرت فاطمه رضی الله عنها خپلې مخې ته کینول اودواړه نمسی په خپلو پښوباندې کینول او یوه کپړه ئی پرې واچوله بیائی د دې آیت تلاوت اوکړو وئی فرمائیل اې الله ﷻ هم دا دی زما اهل بیت اوزما اهل بیت ډیر حق دار دی.[1] په دویم روایت کښې دومره زیاتوالې هم دې چه حضرت واثله رضی الله عنه فرمائی ماچه دااولیدل نواومې وئیل یارسول الله ﷺ زه هم ستاسو د اهل بیتونه یم حضور ﷺ اوفرمائیل اوته هم زماداهل بیتونه ئی حضرت واثله رضی الله عنه فرمائی چه د رسول الله ﷺ دا فرمان زما د پاره ډیر لوئ د امیددې.[2] یوبل روایت کښې دی حضرت واثله رضی الله عنه فرمائی زه حضور ﷺ سره ووم چه حضرت علی رضی الله عنه حضرت فاطمه رضی الله عنها حضرت حسن رضی الله عنه حضرت حسین رضی الله عنه راغله. حضور ﷺ خپل څادر په هغوی باندې واچولو وئی فرمائیل اې الله دا زما اهل اوعیال دې اې الله ﷻ دوی نه ناپاکی لرې کړه اودوی پاك کړه. ما وئیل زه هم. حضور ﷺ اوفرمائیل اوته هم. زما په نیزدېټولونه زیات مضبوط عمل زما هم دا دې.[3]

مسنداحمدکښې دی حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی حضور ﷺ زماپه کورکښې ووحضرت فاطمه رضی الله عنها شیره یوه ډکه پتیله راوړه نو حضور اوفرمائیل چه خپل خاوند او خپل دواړوماشومان هم راوغواړه نو هغوی هم راغله او خوراك ئی شروع کړو. حضور ﷺ په خپله بستره باندې وو لاندې ئی د خیبر یوڅادر خورکړې وو. ما په کوټه کښې مونځ کولو چه دا آیت نازل شو. حضور ﷺ په هغوی باندې څادر واچولو او د څادرنه ئی یولاس رابهرکړواود آسمان طرف ته ئی اوچت کړو اودا دعائی اوغوښتله یاالله دا زما اهل بیت اوحمایتیان دی ته ددوی نه ناپاکی لرې کړه اودوی ښکاره کړه.ماخپل سر دکوټې نه رابهر کړو اومې وئیل یارسول الله ﷺ زه هم تاسو ټولو سره یم.حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل یقیناً ته بهترئی طرف ته ئی فی الواقع ته د خیرطرف ته ئی.[4] په دې روایت کښې دعطاء د استاذ نوم نشته چه معلومه شی چه هغه څنګه راوی دې باقی راوِیان ثقه دی. په بل سندسره هم د دې ام سلمه رضی الله عنها نه روایت دې چه یوځل د هغې په وړاندې د حضرت علی رضی الله عنه ذکرراغلو نوهغې وئیل چه آیت تطهیرخوزما په کورکښې نازل شوې دې.حضور ﷺ زماکورته راغلواوئی فرمائیل چه بل چاته کورته د راتلواجازت مه ورکوه. لږ ساعت پس حضرت فاطمه رضی الله عنها راغله اوس به ښه ده ما لورد پلار نه څنګه منع کوله بیاحضرت حسن رضی الله عنه راغلونمسې د نیکه نه څوك منع کړی؟بیاحضرت امام حسین رضی الله عنه راغلوماهغه هم منع نه کړو. بیا حضرت علی رضی الله عنه راغلو نوهغه مې هم منع نه کړې شو. کله چه دا ټول راجمع شو نو حضور ﷺ چه کوم څادراغوستې وو هم په هغې کښې ټول راپېټ کړل اووئی فرمائیل یاالله دازما اهل بیت دی دوی نه پلیتی لرې کړې اودوی ښه پاك صفاکړې. نودا آیت هم هغه وخت نازل شو کله چه دوی په څادر کښې راجمع شوې وو. ماوئیل یارسول الله ﷺ زه هم. پته نه لګی چه رسول الله ﷺ په دې خوشحاله نه شو او وئی فرمائیل ته دخیرطرف ته ئی.

دمسندپه یوبل روایت کښې دی چه زما په کورکښې نبی کریم ﷺ موجود ووچه خادم راغلو خبرئی اوکړو چه حضرت فاطمه رضی الله عنها اوحضرت علی رضی الله عنه راغلی دی. حضور ﷺ ماته اوفرمائیل یوطرف ته شه زما اهل بیت راغله. زه د کور په یو ګوټ کښې کیناستم کله چه هغه دواړه ماشومانو اودې دواړو حضراتو تشریف راوړو حضور ﷺ دواړه ماشومان په غیږ کښې واخستل اومینه ئی ورسره اوکړه یو لاس ئی د حضرت علی رضی الله عنه اوبل د حضرت فاطمه رضی الله عنها په سټ کښې واچولو اودواړو سر ئی هم مینه اوکړه او

---

[1] احمد:۱۰۷/٤،مسندابي يعلى، طبراني:۲٦۷۰، بيهقي:۱۵۲/۲، حاكم:۱٤۷/۳.
[2] تفسيرابن جرير:۲۲/٦
[3] المعجم الكبير:۲٦٦۹ مجمع الزوائد:۱٦۸/۹.
[4] احمد:۲۹۲/٦وهو حديث صحيح.

په ټولو ئې يوتور څادر واچولو وئې فرمائيل اې الله ستا طرف ته نه چه د اور طرف ته زه اوزما اهل بيت. ماوئيل زه هم؟وئې فرمائيل اوته هم(١) په يوبل روايت کښې دی چه زه دې وخت کښې د کور په دروازه کښې ناسته ووم اوما وئيل يارسول الله ﷺ آيازه په اهل بيتوکښې يم حضورﷺ اوفرمائيل چه ته د خير طرف ته ئې اود نبی په بيبيانوکښې ئې. يوبل روايت کښې دی چه ما وئيل ما هم په دوی کښې شامله کړه نوونې فرمائيل ته زما اهل ئې. د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضورﷺ يو تورڅادر په سرکړو او هم سحر سحر اووتلو اودا څلورواړه ئې په خپل څادر کښې راټې کړل اودا آيت ئې اولوستلو(٢)دعائشه رضي الله عنها نه د علی ﷺ باره کښې چاتپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائيل هغه رسول الله ﷺ ته د ټولونه زيات خوښ دې د هغوی په کورکښې د حضورﷺ لوربی بی ده چه د ټولونه زياته دحضور ﷺ محبوب اوخوښه وه.بيائې دڅادر واقعه بيان کړه اوونې فرمائيل چه زه نيزدې ورغلم اومې وئيل يا رسول الله ﷺ زه هم ستاداهل بيتو نه يم وئې فرمائيل لرې شه ته خويقيناً په خيربانډې ئې.

د حضرت ابوسعيد ﷺ نه روايت دې چه حضورﷺ اوفرمائيل زمااود دې څلورواړه کښې دا آيت نازل شوې دې. يوبل سندسره دا د ابوسعيد ﷺ خپل قول مراد دې. والله اعلم. حضرت سعد ﷺ فرمائی کله چه په حضورﷺ باندې وحی نازل شوه نوحضورﷺ دا څلور واړه په خپله کپړه کښې واخستل اوونې فرمائيل ياربه دا زما اهل دی اوزما اهل بيت دی. (ابن جرير)

صحيح مسلم شريف کښې دی يزيدبن حبان رحمه الله فرمائی زه اوحصين ابن سبره اوعمربن مسلمه يوځای شو اوحضرت زيدبن ارقم ﷺ له لاړو. حصين وئيل اې يزيد تاته خوډيرې ښيګړې ملاوشوې. تاسو د حضورﷺ زيارت اوکړو د حضورﷺ احاديث دې واوريدل حضورﷺ سره دې جهاد اوکړو د حضورﷺ په امامت کښې دې مونځونه اوکړل غرض دا چه تا ډير خيراوبرکت حاصل کړو. ښه ده مونږ ته خو څه حديث واوروه. هغوی اوفرمائيل ورارہ اوس زما عمر ډير شوې دې دحضورﷺ زمانه لرې شوه بعضې خبرې مې د ذهن نه تلې دی. اوس ته داسې اوکړه چه کومې خبرې زه پخپله بيان کړم هغه قبولې کړه کنی نو ما مه تنګه وه. واوره د مکې اومدينې په مينځ کښې يو د اوبوځای چه هغې ته خم وائی حضورﷺ په ولاړه مونږ ته يوه خطبه اوفرمائيله د الله ﷻ د حمد اوثنا اووعظ اونصحيت نه پس ئې اوفرمائيل زه يوانسان يم ډيره ممکن ده چه ماله د الله ﷻ يوقاصد راشی اوزه د هغه اومنم. زه په تاسو کښې دوه څيزونه پريږدم اول خوکتاب الله کوم کښې چه هدايت اونور دې.تاسو د الله ﷻ کتاب واخلئ اودا په مضبوطياسره اونيسئ. بيا حضورﷺ د کتاب الله ډيرزيات رغبت ورکړو او د هغې طرف ته ئې مونږ ښه متوجه کړو. بيافرمائی چه د خپلو اهل بيتو باره کښې تاسو ته د الله ﷻ ياد درکوم درې ځل ئې هم دغه کلمه اوفرمائيله. نوحصين دحضرت زيد نه تپوس اوکړو د حضورﷺ اهل بيت څوک دی؟

د اهل بيتونه کوم خلق مراد دی؟:- آيا د حضورﷺ بيبيانې د هغوی اهل بيت نه دی؟ وئې فرمائيل چه د حضور ﷺ بيبيانې خو د هغوی ﷺ اهل بيت دی خود حضورﷺ اهل بيت هغه دی په کومو بانډې چه د حضورﷺ نه پس صدقه خوړل حرامه ده. تپوس ئې اوکړو هغه څوک دی؟وئې فرمائيل آل علی ﷺ آل عقيل ﷺآل جعفر ﷺ آل عباس ﷺ. تپوس ئې اوکړو چه په دې ټولوبانډې د هغوی نه پس صدقه خوړل حرام دی. وئې وئيل او. په دويم سند سره داهم روايت دې چه ماتپوس اوکړو چه د حضورﷺ بيبيانې هم دهغوی په اهل بيتوکښې داخل دی؟ وئيل نه. په الله ﷻ قسم د ښځې خو داخبره ده چه هغه خپل خاوند سره ډيره موده وی خوکه هغه بيا طلاق ورکړی نوخپل مور پلارکره اوخپل قوم له ځی. دحضورﷺ اهل

---

(١) احمد:٦/٢٩٦

(٢) صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة باب فضائل اهل بيت النبى ﷺ:٢٤٢٤.(مسلم وغيره)

بیت دهغوی اصل اوعصبه دی په چاباندې چه دحضورﷺ نه پس صدقه حرامه ده[۱] په دې روایت کښې هم دغه دی خو اولنې روایت اولی دې اوهم دا اخستل ټیك دی اودا په دویم کښې چه کوم دی دې نه مراد صرف په حدیث کښې چه د کومواهل بیتو ذکر دې هغه دی. ځکه هلته خو هغه آل مراد دې په چا چه صدقه خوړل حرام دی. یادا چه مراد صرف بیبیانې نه دی بلکه هغوی سره د هغه او آل دی. هم دا خبره ډیره صحیح ده او په دې سره په دې روایت اود دې نه په وړاندې روایت کښې جمع والې هم کیږی. اوقرآن او اولنی احادیث هم راجمع کیږی، خوکه په دې صورت کښې د دې احادیثو صحت تسلیم کړې شی ځکه چه د دې په بعضې اسنادو کښې نظردې. والله اعلم. کوم سړی ته چه د معرفت نورحاصل وی او په قرآن پاك کښې ورته پوهه هم حاصله وی هغه به یقینًا په یونظر پوهه شی چه په دې آیت کښې دحضور اکرم ﷺ بیبیانې بې شکه شبهې داخل دې د دې د پاره چه دا د پورته کلام هم هغوی سره دې اوهم د هغوی باره کښې روان دی. هم دا وجه ده چه د دې نه پس ئې اوفرمائیل چه د الله ﷻ آیاتونه چه ستاسو کورونو کښې یې وحی کیږی اودروسول ﷺ خبرې دکوم درس چه ستاسو په کورونو کښې کیږی هغه یاد اوساتئی او په هغې باندې عمل اوکړئی.

قران پاك د عائشه رضی الله عنها د بسترې نه علاوه د بل چا په بستره باندې نه دې نازل شوې:-نود آیات الله اوحکمت نه مراد دقتاده رحمه الله وغیره دقول مطابق کتاب اوسنت دې[۲]دایوخاص خصوصیت دې چه دهغوی نه بغیربل چاته نه دې ملاو د هغوی په کورونوکښې دالله ﷻ وحې او دالله ﷻ رحمتونه نازلیږی او په دې کښې هم دا عزت حضرت ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها ته په طریقه اولی اود ټولو نه زیات حاصل دې ځکه چه په حدیث شریف کښې صفاذکردې چه د بل چا په بستره باندې په حضورﷺ باندې وحی نه ده راغلې بغیرد هغې د بسترې نه. [۳] دا په دې وجه هم چه حضوراکرم ﷺ د دې نه بغیربلې پیغلې سره نکاح نه وه کړې د هغې بستره بغیرد رسول الله ﷺ نه د بل چا د پاره نه وه. نود دې درجې د اوچت والی او زیاتې مرتبې په وجه هغه په صحیح توګه حقداره وه.

کله چه د حضورﷺ بیبیانې د هغویﷺ اهل بیت شوې نودحضورﷺ نیزدې خپلوان په طریقه اولی سره د هغویﷺ اهل بیت دی. لکه چه په حدیث کښې تیرشو چه زما اهل بیت ډیر حقدار دی. د دې په مثال کښې دا آیت په ټیك توګه پیش کیدې شی ﴿لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ ؕ فِيْهِ رِجَالٌ يُّحِبُّوْنَ اَنْ يَّتَطَهَّرُوْا ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ۝﴾[۴]داخونازل شوې د مسجدقبا باره کښې لکه څنګه چه صفا صفا په احادیثو کښې موجود دی خوپه صحیح مسلم شریف کښې دی چه کله دحضورﷺ نه سوال اوشو چه د دې جمات نه کوم یو جمات مراد دې نوحضورﷺ اوفرمائیل چه هغه زما جمات یعنی مسجد نبوی ﷺ [۵] نو چه کوم صفت په مسجدقبا کښې وو په مسجدنبویﷺ کښې هم دې په دې وجه ئې دا جمات هم په دې نوم سره په دې آیت کښې داخل کړو.

د حسن رضی الله عنه خطبه:- ابن ابی حاتم کښې دی د حضرت علی رضی الله عنه د شهادت نه پس حضرت حسن رضی الله عنه خلیفه جوړکړې شو. یوځل هغوی مونځ ورکولو د بنو اسدیوسړی راټوپ کړو راغلواود سجدې په حالت کښې په هغوی چه خنجر ورخبښ کړو. هغوی په نرمه غوښه کښې اولګیدل او په دې سره هغوی څومیاشتې بیمار وو کله چه ښه شو نوجمات ته راغلو او په منبرکیناستو خطبه ئې ورکړه وئې فرمائیل اې

[۱] صحیح مسلم کتاب فضائل الصابة باب من فضائل علی بن ابی طالب رضی الله عنه:۲۴۰۸.
[۲] الطبری:۲۰/۲۶۸.
[۳] صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب فضل عائشه:۳۷۷۵.
[۴] ۹/التوبه:۱۰۸.
[۵] صحیح مسلم کتاب الحج باب بیان المسجد الذی اسس علی التقوی...:۱۳۹۸.

عراقیانو زمونږ باره کښې د الله ﷻ نه اوویرېږئ. مونږ ستاسو حاکمان یو ستاسو میلمانه یومونږ اهل بیت یودچا باره کښې چه آیت ﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴾(۱) نازل شوې دې. په دې باندې هغوی ښه زور واچولو اودا ئې باربار اداکړو په کوم سره چه د جمات خلق په ژړا شو. یو خل علی بن حسین رحمه الله یوشامی ته فرمائیلي وو آیا تاد سورت احزاب آیت تطهیر نه دې لوستلې؟ هغه وئیل او ولې د هغې نه مراد ته ئې؟ وئې فرمائیل او الله ﷻ د ډیر لطف اوکرم لوئ علم او پوره خبر والا دې هغه پوهه شو چه تاسو دهغه دلطف اوکرم اهل ئې خکه چه هغه تاسوته دانعمتونه درکړي اودا فضیلتونه ئې تاسو ته درکړي.

مذکوره ایت مبارک کښې پاکې بیبیانې مراد دې:-نود آیت معنی په مطابق د تفسیرابن جریر دا شوه چه اې د نبی بیبیانو! د الله ﷻ نعمت په تاسو باندې دې هغه تاسو یادکړئ تاسو ئې په داسې کور کښې آباد کړئ کوم ځائ چه دالله تعالی آیاتونه اود هغه حکمت لوستلې شي. تاسو له دالله تعالی په دې نعمت باندې شکر کولوپکاردی اود هغه حمدوئیل پکاردی چه په تاسو باندې د الله ﷻ مهربانی اوفضل دې چه هغه تاسو په دې کورونوکښې آبادکړئ(۲)د حکمت نه مراد سنت اواحادیث دی الله ﷻ د انجام نه خبردار دې په دې وجه په خپل پوره اوصحیح علم سره اوټللئی اود خپل نبی ﷺ د بیبیانو جوړولود پاره ئې خوښې کړې نودا هم د الله ﷻ په تاسو باندې احسان دې چه لطیف او خبیردې دهر یو څیز جز(یوه حصه) اوکل (ټول) دې.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ

بیشکه مسلمانان سړی اومسلمانانې ښځې | او مومنانې سړی |او مومنانې ښځې |او فرمان منونکی سړی

بیشکه مسلمانان سړی اومسلمانانې ښځې ،| او مومنان سړی او مومنانې ښځې | او تابعدار سړی

وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ

او فرمان منونکې ښځې | او رښتینی سړی | او رښتینې ښځې | او صبر کونکی سړی |

او تابعدارې ښځې ،| او رښتینې سړی او ریښتینې ښځې | او صابره سړی

وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ

او صبر کونکې ښځې | او عاجزی کونکی سړی | او عاجزی کونکې ښځې | او صدقه ورکونکی سړی

او صابره ښځې |او ویریدنکی سړی او ویریدونکې ښځې | او خیرات کونکی سړی

وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ

او صدقه ورکونکې ښځې | او روژه نیونکی سړی | او روژه نیونکې ښځې | او حفاظت کونکی سړی

اوخیرات کونکې ښځې ،| او روژه دار سړی او روژه دارې ښځې | اودخپلو شرمګاهونو حفاظت

فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا

شرم دځایونوخپلو | او حفاظت کونکې ښځې | او یادونکی سړی الله لره | ډیر |

کونکی سړی اوحفاظت کونکې ښځې | ....اوالله ﷻ ډیر ډیر یادونکی سړی

---

(۱) ۳۳/الاحزاب: ۳۳.

(۲) الطبری: ۲۰/۲۶۸.

وَّالذّٰكِرٰتِ ۙ	اَعَدَّ اللّٰهُ	لَهُمْ	مَّغْفِرَةً	وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ۝
او يادونكي ښځي	تيار كړي دي الله	د پاره دهغوئ	ښښنه	او اجر لوئ
او ښځي | الله ﷻ د دې ټولو د پاره لويه ښښنه او لوئي اجر تيار كړي دي				

قوله تعالى:- اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمٰتِ

دمومنانونارينو او ښځو فضائل او علامتونه:- ام المؤمنين حضرت ام سلمه رضي الله عنها يوځل حضور ﷺ ته عرض اوكړو آخر ددې څه وجه ده چه هم د سړو ذكر په قرآن كښې راځي اوزمونږ د ښځو خو هډو ذكر نه كيږي. يوه ورځ زه په خپل كور كښې ناسته ووم خپل سرمې ټيك كولو چه ما دحضوراكرم ﷺ آواز په منبر باندې واوريدو. ما ويښته خوهم داسې راغونډ كړل او په حجره يعني كوټه كښې كيناستم اود رسول الله ﷺ خبرې مې اوريدې حضور ﷺ دغه وخت هم دا آيت تلاوت فرمائيلو([1]) په نسائي وغيره كښې نور دير روايتونه د هغوى نه مختصر نقل دي. يوروايت كښې دي چه يوځو ښځو حضور ﷺ ته داوئيلې وو. بل روايت كښې دي چه نورو ښځوازواج مطهرات رضي الله عنهن ته نې وئيلې وو.

ايمان او اسلام جدا جدا دي:- اسلام اوايمان جدا جدابيانول دليل دې ددې خبرې چه ايمان د اسلام غير دې اوايمان داسلام نه مخصوص اوممتاز دي ﴿ قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ۭ قُلْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا وَلٰكِنْ قُوْلُوْٓا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ ۭ وَاِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـــًٔا ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ ﴾([2])والا آيت اود بخاري او مسلم حديث چه زناكارد زنا په وخت كښې مؤمن نه وي.([3]) بيا په دې امر باندې اجماع ده چه په زناسره كفر نه لازميږي. دا په دې باندې دليل دې اومونږ دبخاري په شرح كښې دا ثبت كړې دي(دا يادساتئي چه په دې كښې هغه وخت فرق وي كله چه حقيقي اسلام نه وي. لكه چه امام المحدثين امام بخاري رحمه الله صحيح بخاري كتاب الايمان كښې په كثيرو دلائلوسره ثابت كړې دې. والله اعلم. مترجم)

(**وَالْقٰنِتِيْنَ**) **د قنوت مطلب:-** د قنوت نه مراد په سكون سره اطاعت كول دي لكه ﴿ اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَاۗءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَّقَاۗىِٕمًا يَّحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوْا رَحْمَةَ رَبِّهٖ ۭ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۭ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ۝ ﴾([4])كښې دي. بل ارشاد دي﴿ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ۝ ﴾([5])يعني دآسمان اوزمكې هريوڅيزدالله ﷻ فرمانبردار دي. بيا ارشاد فرمائي ﴿ يٰمَرْيَمُ اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ وَارْكَعِيْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ۝ ﴾([6])يوبل ارشاددي ﴿ وَقُوْمُوْا لِلّٰهِ قٰنِتِيْنَ ۝ ﴾([7])يعني د الله ﷻ په وړاندې په آدب فرمانبردارئي په صورت كښې اودريږه. نود اسلام د پاسه مرتبه د ايمان ده او دې په اجتماع سره په انسان كښې د حكم منلواو تابعدارئي كولو ماده پيداكيږي.

(**وَالصّٰدِقِيْنَ**) **رښتيا وئيل دير غټ صفت دې:-** دخبرو صداقت د الله ﷻ ديرخوښ دى اودا عادت په هر شان سره محمود دې. په كبارصحابه كرامو رضي الله عنهم كښې خوهغه بزرګان هم وو كوموچه دجاهليت په زمانه كښې هم دروغ نه وو وئيلي. رښتونولى د ايمان نښه ده اودروغ د نفاق علامت دې. رښتونې خلاصيږي رښتياوايه دنيكئي طرف ته لارخودنه كوي اونيكي د جنت طرف ته. د دروغونه بچ شه دروغ دبدكارئي طرف ته لارخودنه كوي. اوفسق اوفجور انسان د دوزخ طرف ته اوړي. انسان په رښتيا وئيلوسره او هر

[1]) احمد:۶/۳۰۵ وسنده صحيح.
[2]) ۴۹/الحجرات:۱۴.
[3]) صحيح بخاري كتاب المحاربين باب اثم الزناة:۶۸۰۹، صحيح مسلم:۵۷، ابوداؤد:۴۶۸۹، ترمذي:۲۶۲۵،
[4]) ۳۹/الزمر:۹.
[5]) ۳۰/الروم :۲۶.
[6]) ۳/آل عمران:۴۳.
[7]) ۲/البقرة:۲۳۸.

وخت د رښتياو اراده کولوسره د الله ﷻ په نيز باندې صديق ليکلې کيږي. دروغ ويونکې اود دروغو ارادې کونکې د الله ﷻ په نيز دروغژن ليکلې شي.[1] نور هم په دې باره کښې ډير څه دي.

(وَالصّٰبِرِيْنَ) د صبر مقام:- په دې علم باندې چه د تقدير ليك نه ورانيږي. دټولو نه لوئ صبر دغم د شروع په وخت کښې دې اوددې اجر زيات دې. بيا چه څنګه څنګه وخت تيريږي هغه ته هسې خو صبر راځي. د خشوع نه مراد تسکين دلجمعي تواضع، عاجزي ده اودا په انسان کښې هغه وخت راځي چه کله ئې په زړه کښې دالله ﷻ ويره وي اورب هروخت حاضراوناظر ګنړي اودغه شان دالله ﷻ عبادت کونکې وي لکه چه هغه الله ﷻ ته ګوري اوکه دانه وي نوکم نه کم په دې درجه کښې خودې وي چه الله ﷻ هغه ته ګوري.

(وَالْخٰشِعِيْنَ) خشوع هم لوئې صفت دې:- دصدقې نه مراد محتاجو مسکينا نوته ضعيفانوته چه دهغوی څه ګټه نه وي اونه د هغوی څوك د ګټې والا وي. هغوی ته خپل فالتو مال ورکوه په دې نيت سره چه د الله ﷻ اطاعت وي اود هغه دمخلوق کار جوړشي.

دبخاري اومسلم په حديث کښې دي اووه قسمه خلقو له به الله ﷻ د عرش د سوري لاندې ځاي ورکوي په کومه ورځ چه به د هغه د سورې نه بغيربل هيڅ سورې نه وي. په دوی کښې يوهغه دې چه صدقه ورکوي خوداسې په پټه چه د ښي لاس په خرڅ کولوباندې ګس لاس ته خبراونه رسي[2] يوبل حديث کښې دي چه صدقه ګناهونه داسې ختموي لکه څنګه چه اوبه اُور مړکوي[3] پدې باره کښې نور هم ډير احاديث دي چه په خپل خپل ځاي موجوددي. د روژې باره کښې په حديث کښې دي داد بدن زکوة دې[4] يعني دا پاك صفاکوي اوطبعاً هم ردي ګډوډوالي ختموي. حضرت سعيد بن جبير رحمه الله فرماني د رمضان روژې ساتلوسره چه څوك هره مياشت درې روژې اوساتي هغه ﴿وَالصّٰٓئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ ۙ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا﴾[5] کښې داخل شو[6] روژه شهوت هم کمه وي. په حديث کښې دي اې ځوانانوپه تاسوکښې چه د چا طاقت وي نوهغه دې نکاح اوکړي دې د پاره چه د هغه نظر ښکته وي اوپاکدامني ورته حاصله شي اودچا چه د نکاح طاقت نه وي هغه دې روژې اوساتي هم دا د هغه د پاره لکه خصي کيدل چه وي[7] د دې د پاره د روژې د ذکر کولونه پس ئې د بدکارئي د بچ کيدو ذکر اوکړو اوونئې فرمائيل چه دا مسلمان ښځې اوسړې د حراموادو ګناه د کارونونه بچ شي. خپل دا خاص طاقت په جائزځئ کښې خرڅ کوي. لکه چه بل آيت کښې دي داخلق خپل بدن رامنع کوي خويه دوی باندې په خپلو ښځو او وينځوهيڅ ملامتيانشته.اوددې نه علاوه چه نورڅه غواړي هغه دحدنه تيريدونکې دې.دالله ﷻ د ذکر باره کښې په يوحديث کښې دي چه کله خاوندخپله ښځه د شپې راپاسوي او دوه رکعته مونځ دواړه اوکړي نوهغوی د الله ﷻ په ذکرکونکوکښې شميرلې کيږي[8] حضرت ابوسعيدخدري رضي الله عنه تپوس اوکړو يارسول الله ﷺ ټولونه د لوئې درجې والا بنده د قيامت په ورځ

[1] صحيح بخاری کتاب الادب باب قول الله تعالى ﴿يايهاالذين امنوا اتقوالله وكونوامع الصادقين﴾: ۶۰۹۴، صحيح مسلم:۲۶۰۷

[2] صحيح بخاری کتاب الاذان باب من جلس فی المسجد ينتظر الصلاة:۶۶۰، صحيح مسلم:۱۰۳۱، ابن حبان:۴۴۸۶

[3] ترمذی کتاب الايمان باب ماجاء فی حرمة الصلاة:۲۶۱۶وهوحسن، ابن ماجه:۳۹۷۳، ۲۱۱۰.

[4] ابن ماجه کتاب الصيام باب فی الصوم زكاة الجسد:۱۷۴۵

[5] ۳۳/الاحزاب:۳۵.

[6] الدر المنثور:۵/۳۸۰.

[7] صحيح بخاری کتاب النكاح باب قول النبی ﷺ ((من استطاع منكم الباءة...)):۵۰۶۵، صحيح مسلم:۱۴۰۰، ابوداؤد: ۲۰۴۶، ترمذی:۱۰۸۱، ابن ماجه:۱۸۴۵، احمد:۱/۳۷۸، ابن حبان:۴۰۲۶.

[8] ابوداؤد کتاب التطوع باب قيام الليل:۱۳۰۹

د الله ﷻ په نیز ځوك دي؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه د الله ﷻ ذکر په کثرت سره کونکې. ماوئیل یارسول الله ﷺ دالله ﷻ دلارې د مجاهدنه هم زیات؟حضور ﷺ اوفرمائیل سره ددې چه هغه په کافرانوباندې توره چلوی اوتردې چه توره ئې ماته شی اوپه وینوکښې رنګ شی نوبیاهم د الله ﷻ داپه کثرت سره ذکرکونکې به د هغه نه غوره وی. (١)هم په مسنداحمد کښې دی چه حضوراکرم ﷺ دمکې په لارروان وو جمدان ته چه اورسیدونوونې فرمائیل دا جمدان دې خان له روان شو اوخان له ئې وړاندې والې اوکړو. خلقوتپوس اوکړو دمفرد(خان له) نه څه مراد دې؟ وئې فرمائیل چه د الله ﷻ ډیر زیات ذکر کونکې. بیا فرمائی یاالله په حج اوعمره کښې خپل سرخرونکوباندې رحم اوکړه.خلقو وئیل دویښتوکټ کولو والا دپاره هم دعااوکړئې.حضور ﷺاوفرمائیل یاالله سرخرونکې اوبښه خلقوبیادکټ کونکودپاره درخواست اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه کټ کونکی هم(٢)دحضور ﷺ فرمان دې چه د الله ﷻ د عذابونود بچ کولو هیڅ یوعمل د الله ﷻ د ذکر نه زیات لوئ نه دې. یوځل حضور ﷺ اوفرمائیل زه تاسوته د ټولو نه بهتردټولو نه پاك اود ټولو نه د اوچتې درجې عمل اوښایم؟چه ستاسوپه حق کښې دالله ﷻ په لار کښې د سرو اوسپینوزرو د لوټ کولو نه هم زیات بهتر وی اود دې نه هم زیات بهتروی چه تاسو صباد خپلو دښمنانو سره مقابله اوکړئې تاسو د هغوی ستونه اووهئې اوهغوی ستاسو ستونه اووهی. خلقو وئیل حضور ﷺ خامخائې رااوښائې. وئې فرمائیل دالله تعالی عزوجل ذکر(٣) د مسنداحمد په یوحدیث کښې دی یوسړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه کوم یومجاهدغوره دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د ټولونه زیات د الله ﷻ ذکر کونکې. هغه بیا دروژه دارباره کښې تپوس اوکړو نو بیاورته هم داجواب ملاوشو. بیائې د مونځ زکوة حج صدقه ټولو باره کښې تپوس اوکړو اوحضور ﷺ د هریوهم دغه جواب ورکړو. نو حضرت ابوبکر ﷺ د حضرت عمر ﷺ نه تپوس اوکړو بیاخود الله ﷻ ذکر کونکی ډیر زیات وړاندې شو حضوراکرم ﷺاوفرمائیل او. (٤) د الله ﷻ د ذکر د کثرت باره کښې نورهم ډیراحادیث راغلې دی. هم د دې سورت آیت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾(٥)په تفسیرکښې به مونږ دا احادیث بیانوو. ان شاء الله ﷻ.بیافرمائی چه دانیك صفتونه په چاکښې وی مونږ د هغوی د پاره مغفرت تیارکړې دې او ډیر لوئ اجر یعنې جنت.

وَمَا كَانَ	لِمُؤْمِنٍ	وَّلَا مُؤْمِنَةٍ	اِذَا	قَضَى اللّٰهُ
او نشته دې حق	یو مومن سړی لره	اونه یوې مومنې ښځې لره	کله چی	فیصله اوکړې الله

او دهیڅ مومن یا مومنې دپاره جائز نه دی | چې کله ورته الله ﷻ اودهغهٔ رسول دیو کار

وَرَسُوْلُهٗ	اَمْرًا	اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ	الْخِيَرَةُ	مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ	وَمَنْ
او رسول دهغه	دیو کار	چی وی هغوئ ته	اختیار	دکار خپل نه	او هغه څوک

حکم اوکړی | چې بیا دې هم هغوئ ته څه اختیار وی | او څوک

١) احمد:٣/٧٥
٢) احمد:٣/٤١١وهو صحيح بالشواهد.
٣) احمد:٥/٢٣٩.
٤) احمد:٣/٤٣٨.
٥) ٣٣/الاحزاب:٤١.

يَّعْصِ اللهَ	وَرَسُوْلَهٗ	فَقَدْ ضَلَّ	ضَلٰلًا مُّبِيْنًا۝	
چي نافرماني کوي د الله	او د رسول د هغه	نو گمراهه شو	په گمراهۍ ښکاره سره	
چي د الله ﷻ او د هغهٔ د رسول ﷺ نافرماني کوي	نو هغه ښکاره گمراه شو			

قوله تعالى:- وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ

د پيغمبر ﷺ د حکم په وړاندې د چاهيڅ اختيار نشته:- رسول الله ﷺ د زيدبن حارثه ﷺ پيغام يوړو او د حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها کره لاړو. هغې ونيل چه زه هغه سره نکاح نه کوم. حضور ﷺ اوفرمائيل داسې مه وايه اوهغه سره نکاح اوکړه. حضرت زينب رضي الله عنها ونيل چه ښه ده بيالړه موقعه راکړه چه زه لږ سوچ اوکړم. اوس لا داخبرې کيدې چه وحي نازل شوه اودا آيت نازل شو. دې اوريدو سره حضرت زينب رضي الله عنها اوونيل يارسول الله ﷺ تاسو په دې نکاح سره راضي ئې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه او نو حضرت زينب رضي الله عنها جواب ورکړو چه بس بيازما انکارنه دې. زه به د الله تعالى د رسول ﷺ نافرماني نه کوم. ما خپل ځان د هغه په نکاح کښې ورکړو. بل روايت کښې دی چه د انکار وجه داوه چه د حضرت زيدد نسب نه د هغې نسب ډيردشرافت والا وو. حضرت زيد ﷺ د رسول الله ﷺ آزاد کړې شوې غلام وو.

دا ايت مبارک د چا باره کښې نازل شوې دې:- حضرت عبدالرحمن بن زيد بن اسلم فرمائي چه دا آيت د عقبه بن ابي معيط د لور ام کلثوم رضي الله عنها باره کښې نازل شوې دې. دصلح حديبيه نه پس د تپولونه رومبنۍ مهاجره ښځه هم دا وه. هغې رسول الله ﷺ ته اوفرمائيل حضور ﷺ زه خپل ځان تاته هبه کوم حضور ﷺ اوفرمائيل ماته قبوله ده. بيائې دحضرت زيدبن حارثه ﷺ سره د هغې نکاح اوکړه. غالبًا دانکاح د حضرت زينب رضي الله عنها د نکاح نه پس شوې ده. په دې سره ام کلثوم رضي الله عنها خفه شوه او د هغې رونړه هم وران شو چه زمونږ خوخپله اراده د رسول الله ﷺ سره دنکاح وه نه چه د هغوی ﷺ د غلام سره د نکاح. په دې باندې دا آيت نازل شو بلکه د دې نه هم معامله صفاشوه اواوفرمائيلې شو چه ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوْٓا اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا۝ ﴾[1] نبي کريم ﷺ د مؤمنانو د ځانونونه هم زيات وړاندې دې. نوآيت ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا۝ ﴾[2] خاص دې او د دې نه هم جامع آيت دا دې.

دجليبيب قصه:- مسنداحمد کښې دی چه يوانصاري ﷺ ته رسول الله ﷺ اوفرمائيل ته د خپلې لور نکاح جليبيب ﷺ سره اوکړه. هغه جواب ورکړو ښه خبره ده زه به خپل کور والا سره هم مشوره اوکړم. لاړو مشوره ئې اوکړه نو هغې ونيل دانه شي کيدې. مونږ خود فلانکوفلانکو ددوی نه لويولويو خلقو پيغام واپس کړې دې او اوس جليبيب ﷺ سره نکاح اوکړې. انصاري ﷺ د خپلې بي بي جواب اوريدو سره د حضور ﷺ په خدمت کښې تلل غوښتل چه لورئې د پردې نه اخوادا ټولې خبرې اترې اوريدلې ونې ونيل تاسو د رسول الله ﷺ خبره غورزوئې؟ کله چه حضور ﷺ په دې خوشحاله دې نوتاسو له انکار نه دی کول پکار. اوس دواړو ونيل چه دا لورموټيک وائي. مينځ کښې رسول الله ﷺ دې د دې نکاح نه انگارکول د رسول الله ﷺ پيغام او خواهش پريخودل دی دا ټيک نه دی. انصاري ﷺ نيغ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوعرض ئې اوکړو يارسول الله ﷺ تاسو په دې خبره باندې خوشحاله ئې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوزه په دې باندې رضامنديم. ونې ونيل بياتاسو ته اختياردې چه تاسو نکاح اوکړئې نوبس نکاح اوشوه. يوځل دمدينې مسلمانان د دښمن د مقابلې دپاره اووتل جنگ اوشو په کوم کښې چه حضرت

---

[1] ۳۳/الأحزاب:۶.
[2] ۳۳/الاحزاب:۳۶.

جلیبیب ﷺ شهیدشو. هغه ډیرزیات کافران قتل کړي وو د هغوی مړی د ده سره خواکې پراته وو. د حضرت انس ﷺ بیان دي چه ماپخپله اولیدل چه دهغه کور ډیر موړ وو په ټوله مدینه کښې د هغه نه ځوك زیات خرچ والا نه وو. (۱) په یوبل روایت کښې د حضرت ابوبرزه اسلمی ﷺ بیان دې د حضرت جلیبیب ﷺ په طبیعت کښې ټوقې وې په دې وجه ما په خپل کور کښې وئیلې وو چه دې تاسو کره رانه شي. د انصارو عادت وو چه هغوی به د یوې ښځې نکاح نه کوله تردې چه دا معلومه کړی چه حضور ﷺ د هغوی باره کښې څه نه فرمائی بیانی دغه واقعه بیان کړه کومه چه پورته ذکر شوه.

پدې کښې داهم دی چه جلیبیب ﷺ اووه کافران په دې غزوه کښې قتل کړي وو. بیاکافران راجمع شو او هغه ئې شهیدکړو. حضور ﷺ د هغوی په لټون کښې چه کله د هغوی مړی له راغلو نوونئی فرمائیل د اووه کسانووژلونه پس شهیدشوې دې. دا زما دې او زه د ده یم. دوه یادرې ځل ئې داسې اوفرمائیل. بیائی قبراوکنستلواو په خپلو لاسونومبارکوئی په قبرکښې ورکوزکړو. درسول الله ﷺ په لاسونو مبارکو د هغوی جنازه اوشوه اوهیڅ کټ وغیره نه وو. داهم ذکر نه دي چه هغوی ته غسل ورکړې شوی وی. د الله رسول ﷺ دادعاکړې وه چه یاالله تعالی په ده باندې د خپل رحمتونوباران راووروه اوده له د ژوند ټول خوندونه ورکړه. په ټولوانصاروکښې د هغې ښځې نه د زیات خرچ والا یوه ښځه هم نه وه. (۲) هغې چه کوم وخت کښې د پردې نه اخواته خپل مورپلارته وئیلې ووچه د حضور ﷺ خبره مه ردکوئی نوهغه وخت دا آیت ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا ﴾ (۳) نازل شوې وو.

دحضرت ابن عباس ﷺ نه حضرت طاؤس رحمه الله تپوس کوی چه د مازیګرنه پس دوه رکعتنه کولې شی؟ نو هغوی منع کړو اود دې آیت تلاوت ئې اوکړو. نودا آیت لکه چه د شان نزول په اعتبارسره مخصوص دې خود حکم په اعتبارسره عام دې. د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ په موجودګئی کښې خونه ځوك څه مخالفت کولې شی او نه د منلواونه منلوچاته څه اختیار باقی پاتې کیږی. نه د رائې قیاس کولو حق او نه د یوې خبرې حق. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴾ (۴) یعنی قسم دې ستادرب خلق به ایماندار نه وی ترکومې چه هغوی په خپل مینځ کښې ټولواختلافاتو کښې تاحاکم اونه منی. بیا ستا په فرمان باندې په زړه کښې څه تنګوالی اونه ساتی بلکه په کولاوزړه سره ئې اومنی. په صحیح حدیث کښې دی د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې چه تاسو کښې یوکس مؤمن کیدې نه شی ترکومې چه د هغه خواهش د هغه څیز تابعدار نه شی کومې چه ما راوړې دې(۵) ددې د پاره دلته ئې هم د دې خلاف څه بدی بیان نه کړه چه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نافرمانی کونکې ښکاره په ښکاره ګمراه دې. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (۶) یعنی کوم خلق چه د رسول الله ﷺ د ارشاداتو خلاف کوی هغوی له ویریدل پکار دی چه داسې نه وی په هغوی باندې څه فتنه راپریوځی او یا هغوی ته څه دردناك عذاب اورسی.

---

(۱) احمد:۳/۱۳۶وسنده صحیح، ابن حبان:۴۰۵۹، مجمع الزوائد:۹/۳۶۸.

(۲) احمد:۴/۴۲۲وسنده صحیح، ابن حبان:۴۰۳۵،صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل جلیبیب ﷺ:۲۴۷۲ مختصراً.

(۳) ۳۳/الاحزاب:۳۶.

(۴) ۴/النساء:۶۵.

(۵) شرح السنة:۱۰۴ مشکوة کتاب الایمان باب الاعتصام بالکتاب والسنة:۱۶۷.

(۶) ۲۴/النور:۶۳.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ

او یاده کړه کله چې وئیل تا | هغه سړي ته | چې احسان کړی وو الله | په هغه باندې | او احسان کړی وو تا | په هغه باندې

او (یاد ساته) هر کله چې تا (زید بن حارثه ته) په چا چې الله ﷻ احسان کړی وو او تا پرې هم احسان کړی دا او وئیل

أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا

چې اوساته | ځان ته | ښځه ستا | او اویریږه د الله نه | او پټه ساتله تا | په زړه خپل کښې | هغه خبره

چې خپله ښځه پخپله نکاح کښې اوساته او د الله ﷻ نه اوویریږه | او تا په خپل زړه کښې

اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ

چې الله | ښکاره کونکې وو دهغې | او ته یریدلې | د خلقو نه | حالانکه الله | زیات حقدار دې |

هغه خبره پټه ساتله اکومه چې الله ﷻ ښکاره کوله | او ته د خلقو د اعتراض نه ویریدلې | حالانکه الله ﷻ

أَن تَخْشَاهُ ۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا

ددې چې ته او یریږې د هغه نه | پس هر کله چې | پوره کړو | زید | هغې نه | حاجت (خپل) |

ددې زیات حقدار دې | چې ته د هغهٔ نه اوویریږې | بیا هر کله چې زید د خپلې ښځې نه حاجت پوره کړو

زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ

نو یه نکاح درکړه مونږ تا ته هغه | د پاره ددې چې | نهٔ وی | په مومنانو باندې | څه تنګی (سختی)

(او طلاق ئې ورکړو) نو مونږ تا ته هغه په نکاح کړه | ددې د پاره چې د بیا د پاره مسلمانانو ته د هغه چا د

فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ

په معامله د ښځو | د خلې بللو ځامنو خپلو کښې | کله چې | پوره کړي | د هغوئ نه | حاجت خپل |

ښځو په نکاح سره اخستلو کښې هیڅ تنګی پاتې نشی | چې په خویتوب ئې نیولی وی | کله چې ترې هغوی حاجت پوره کړی

وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ۝

او دې | حکم د الله | خامخا کیدونکې |

او د الله ﷻ حکم خامخا پوره کیږي |

قوله تعالیٰ:- وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت زید ﷺ واقعه او د هغه فضیلتونه:- الله ﷻ خبرورکوی چه رسول الله ﷺ خپل آزاد کړې شوې غلام حضرت زید بن حارثه ﷺ په هر شان سره ښه پوهه کړو په هغه باندې د الله ﷻ انعام وو چه د اسلام او د رسول الله ﷺ د تابعدارئې توفیق ئې ورکړو او د حضور ﷺ هم په هغه باندې احسان وو چه هغه ئې د غلامئې نه آزاد کړو. د ده ډیر لوئ شان وو او د حضور ﷺ ډیر زیات خوښ وو ترد ې چه ده ته به ټولو مسلمانانو حب الرسول وئیل او د هغه خوئ اسامه ﷺ ته هم. حب بن حب (یعنی محبوب بن محبوب) به ئې ورته وئیل. د حضرت عائشه صدیقه ﷺ ارشاد دې په کوم لښکر کښې چه به حضور اکرم ﷺ دې لیګلو نو د هغه لښکر سردار به ئې هم دې جوړولو. که دې ژوندې وو نو د رسول الله ﷺ خلیفه به وو.[1] بزار کښې دی حضرت اسامه ﷺ فرمائی زه په جمات کښې ووم ماله حضرت عباس ﷺ او حضرت

[1] احمد: ۶/۲۸۱، السنن الکبری: ۸۱۸۲ وسنده حسن، حاکم: ۳/۲۱۵.

علي ﷺ راغله وئي فرمائيل لاړشه د حضور ﷺ نه زمونږ د پاره اجازت واخله. ما حضور ﷺ ته خبرورکړو حضور ﷺ اوفرمائيل چه معلومه ده هغوی ولې راغلي دی؟ ما وئيل نه. حضور ﷺ اوفرمائيل ماته پته ده لاړ شه راوغواره. دوی راغله وئي فرمائيل يارسول الله ﷺ لږ شان اوفرمائي چه تاسو ته په خپلو اهل بيتو کښې د ټولونه زيات څوك ډير محبوب دې. حضور ﷺ اوفرمائيل زمالور فاطمه رضي الله عنها. هغوی وئيل چه مونږ د فاطمه بی بی رضي الله عنها باره کښې تپوس نه کوو حضور ﷺ بياأوفرمائيل اسامه بن زيدبن حارثه ﷺ په چاچه الله ﷻ انعام کړې اوماهم[1] نبی کريم ﷺ دهغه نکاح دخپلې ترور لورامیمه بنت عبدالمطلب لور زينب بنت جحش ﷺ اسديه سره کړې وه. لس ديناره او اووه درهم مهرئي ورکړې وو. يوه لوپټه يو څادر اويوقميص پنځوس مده غله اولس مده کهجورې هم ورکړې وې. تريوکال اوځه موده د پاسه خودا کور آباد وو خوبياخفګان شروع شو. حضرت زيد ﷺ حضور ﷺ له راغلو شکايت ئې اوکړو نوحضور ﷺ هغه پوهه کړوچه کور مه ورانوه د الله ﷻ نه اوويريږه. ابن ابی حاتم او ابن جرير دلته ډير غير صحيح آثار نقل کړې دی د کوم نقل چه هم مونږ مناسب نه ګڼړو اويريږدونې خکه چه په دې کښې يوهم ثابت او صحيح نه دې. په مسنداحمد کښې هم يوروايت د حضرت انس ﷺ نه نقل دې خوپه دې کښې هم ډير غرابت دې په دې وجه مونږ هغه هم نقل نه کړو.

د زيد اوزينب جدائی اودرسول کريم ﷺ سره نکاح:- صحيح بخاری شريف کښې دی چه داآيت د حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها اوحضرت زيد بن حارثه ﷺ باره کښې نازل شوی دې([2])ابن ابی حاتم کښې دی چه الله ﷻ د اول نه خپل نبی ﷺ ته خبرورکړې ووچه حضرت زينب رضي الله عنها به ستا په نکاح کښې راځی هم داخبره وه چه کوم حضور ﷺ ظاهره نه کړه اوحضرت زيد ﷺ ئې پوهه کړو چه هغه دې خپله بی بی نه جداکوی. حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائی که رسول الله ﷺ د الله ﷻ وحی د کتاب الله نه يوا يت هم پټول غوښتل نودا آيت به ئې پټ کړې وو([3]) د ﴿وطرا﴾ معنی حاجت ده. مطلب داچه کله زيد ﷺ د هغې نه مړو شواوسره د پوهه کولو ئې يوځائ وخت تيرول قايم نه کړې شو بلکه طلاق اوشو نوالله تعالی حضرت زينب د رسول الله ﷺ په نکاح کښې ورکړه. په دې وجه د ولی ايجاب اوقبول دمهر اوګواهانو ضرورت پاتې نه شو. مسنداحمد کښې دی چه د حضرت زينب رضي الله عنها عدت پوره شو نورسول الله ﷺ حضرت زيدبن حارثه ﷺ ته اوفرمائيل ته لاړشه او هغې ته زما د نکاح پيغام اورسوه. حضرت زيد ﷺ لاړو هغه وخت هغې اوړه اخل. په حضرت زيد ﷺ باندې دهغې عظمت دومره راخورشوچه په مخامخ ئې ورته خبره هم اونه کړې شوه مخ ئې واړولو کيناستو ذکرئې اوکړو. مور بی بی وئيل چه اودريږه زه د الله ﷻ نه استخاره کوم. داخو اودريده مونځ ئې کولو هلته په رسول الله ﷺ باندې وحی نازله شوه په کوم کښې چه الله ﷻ اوفرمائيل ما ستا نکاح هغې سره اوکړه. هم هغه وخت حضور ﷺ بې دځه خبرورکولو نه هلته راغلو.بيادوليمې په دعوت کښې حضور ﷺ په ټولوباندې روټئې غوښه اوخوړله. خلقو خوراك څښاك اوکړولاړل. خويوڅوکسان هلته ناست ووخبرې کولې. حضور ﷺ بهرراوتلو اوخپلو بيبيانوته ئې سلام کولو اوهغوی به دحضور ﷺ نه تپوس کولو چه اوفرمائې چه د بی بی نه خوشحاله ئې؟ ماته يادنه دی چه ماحضور ﷺ ته خبرورکړوياهغه ته خبر ورکړې شو چه خلق دهغه ځائ نه لاړل دې نه پس حضور ﷺ دهغه کورطرف ته تشريف يوړو زه هم حضور ﷺ سره ووم. ما د حضور ﷺ سره د تلواراده اوکړه

[1]) ترمذی کتاب المناقب باب مناقب اسامة بن زيد ﷺ:۳۸۱۹ وسنده حسن.
[2]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة الاحزاب باب قوله ﴿وتخفی فی نفسك...﴾ :۴۷۸۷، ترمذی۳۲۱۲، ابن حبان:۴۰۴۵، احمد:۱۴۹/۳.
[3]) الطبری:۲۷۴/۴ صحيح مسلم کتاب الايمان باب معنی قول الله عزوجل ﴿ولقدراه نزلة أخری﴾ : ۱۷۷ وسنده صحيح.

خوهغوی پرده اوکړه اوزما د هغوی په مینځ کښې پرده اوشوه اود پردې آیاتونه نازل شو اوصحابه کرامو ﷺ ته نصیحت اوشو اوفرمائیلې شو چه د نبی اکرم ﷺ کورونوته بې اجازت مه ورځئ. (١)
مسلم وغیره صحیح بخاری کښې دی چه حضرت زینب رضی الله عنها به ازواج مطهراتو رضی الله عنهن ته په فخرسره وئیل چه ستاسو دټولونکاح ستاسو ولیانو او وارثانوکړې دی اوزما نکاح په اووم آسمان باندې الله ﷻ پخپله کړې ده. (٢) د سورت نور په تفسیرکښې مونږ دابیان کړې دې. حضرت زینب رضی الله عنها وئیل زما نکاح د آسمان نه راکوزه شوې ده د دې په مقابله کښې حضرت عائشه رضی الله عنها اوفرمائیل چه زماد براءت آیاتونه د آسمان نه راکوزشوی دی د کومې چه حضرت زینب رضی الله عنها اقراراوکړو. (٣)
دزینب رضی الله عنها خصوصیات:-ابن جریرکښې دی زینب رضی الله عنها یوځل حضور ﷺ ته اووئیل په ما کښې الله ﷻ درې خصوصیتونه کیخودې دی چه ستاسوپه نوروبیبیانوکښې نه دی. یوخودا چه زما او ستاسو نیکه یودې دویمه دا چه الله ﷻ د آسمان نه زه ستاسو په نکاح کښې درکړم دریم دا چه زمونږ په مینځ کښې سفیرحضرت جبرائیل علیه السلام وو. (٤) بیافرمائی چه مونږ د هغې سره ستا نکاح کول جائزکړل دې د پاره چه په مسلمانانوباندې د خپل اخستې شوی هلکانو د ښځو باره کښې کله چه هغوی له طلاق ورکړې شی هیڅ ګناه پاتې نه شی. یعنی که هغوی غوارې نودې سره نکاح کولې شی. حضور ﷺ د نبوت نه وړاندې زید خپل خوئ جوړکړې وو په عام توګه به هغه ته زید بن محمد ﷺ وئیلې کیدو قرآن پاك د دې نسبت نه هم منع اوکړه اوحکم ئې ورکړو چه دې دخپل حقیقی پلار د نسبت طرف ته رابللې. بیا چه کله زید رضی الله عنه زینب رضی الله عنها ته طلاق ورکړو نوالله ﷻ دادخپل نبی په نکاح کښې ورکړه اوداخبره ئې هم اخواکړه. په کوم آیاتونوکښې دحراموښځو ذکراغلې دې هم هلته همدا اوفرمائیلې شو چه ستاسو د خپل اصلی خوئی ښځه په تاسو باندې حرامه ده. اود اخستې شوی هلکانو ښځې د دې حکم نه بهردی ځکه چه داسې هلکان په عربوکښې ډیر وو. داد الله ﷻ په امر سره مقرر شوې وه چه د دې کیدل حتمی یقینی اوضروری وو اوحضرت زینب رضی الله عنها ته د اول نه داعزت ملاویدل لیکلې شوی وو چه هغه دې په اذواج مطهرات امهات المؤمنین رضی الله عنهن کښې داخله وی.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا
نشته | په نبی باندې | څه ګناه (بندیز) | په هغه کار کښې
الله تعالی چې د پیغمبر دپاره د کومې خبرې فیصله کړې ده
فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۚ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ
چې مقرر کړې وی الله | دپاره دهغه | داطریقه دالله ده | په معامله دهغه پیغمبرانو کښې |
په هغې کښې په ده هیڅ الزام نشته | د پخوانو (پیغمبرانو) دپاره هم الله ﷻ دغه شان فیصلې کړې
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾
چې تیر شوی دی | دمخکښې نه | او دی | حکم دالله | یوه ازلی فیصله | مقرر کړې شوی |
وې | .... اودالله ﷻ دهر کار اندازه مقرر شوې ده

(١) صحیح مسلم کتاب النکاح باب اذواج زینب بنت جحش....:١٤٢٨، السنن الکبری للنسائی:١٨١٨٠، احمد: ١٩٥/٣
(٢) صحیح بخاری کتاب التوحید باب وکان عرشه علی الماء:٧٤٢٠.
(٣) الطبری:١١٨/١٩.
(٤) الطبری

اَلَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ رِسٰلٰتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهٗ وَلَا يَخْشَوْنَ
دا طريقه ده دپاره دهغه خلقو | چې رسوی | پيغامونه دالله | او يريږی دهغه نه | اونۀ يريږی هغوئ |
دا ټول هغه پيغمبران دی چې دالله ﷻ پيغامونه ئې خلقو ته رسول | اوله ده نه بۀ ويريدل
اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ۝ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ
دهيچا نه | مګر دالله نه | او کافی دی الله | دپاره دحساب اغستلو | نۀ دی | محمد ﷺ |
اودالله ﷻ نه سوا به دهچا نه نه ويريدل |اودحساب اخستلو له يوازې الله ﷻ کافی دی| محمد ستاسو
اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ
پلار ديوکس | دنارينو ستاسو نه | وليکن | رسول دالله دی | او آخری دپيغمپرانو دی |
په سړو کښې دهيچا پلار نه دی |هغه خو دالله ﷻ يو پيغمبر دی | اوآخری نبی دی
وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ۝
او دی الله | په هر څيز باندې | ښه عالم |
اوالله ﷻ ته هر څيز ښه معلوم دی

قوله تعالى:- مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيْمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهٗ ؕ

په جائزامورو کښې انبياء عليهم السلام باندې څه پابندی نه وی:- فرمائی چه کله دخپل اخستې شوی څوئی دښځې سره د هغه د طلاق نه پس نکاح کول جائزدی نو بيا په دې کښې په نبی ﷺ باندې څه بدی ده په ورانديونوانبياء کرامو باندې به کوم حکم د الله ﷻ نازليدو په هغې باندې په عمل کولو کښې په هغوی باندې هيڅ بدی نه وه. ددې نه غرض دمنافقانو دقول ردکول دی چه ګوره د خپل آزاد کړې شوی غلام اودخپل اخستې شوی څوئ ښځې سره ئې نکاح اوکړه. دالله ﷻ مقررکړې شوی کارونه به کيږی. هغه چه څه غواړی کيږی اوچه څه نه غواړی نه کيږی.

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ رِسٰلٰتِ اللّٰهِ

د انبياء کرامو صفتونه او ذمه داری:-- دهغوی تعريف کولې شی څوک چه د الله ﷻ احکام مخلوق ته رسوی اودالله ﷻ دا امانت اداکوی اودهغه نه ويريږی بغيردالله تعالى نه بل د چانه هم نه ويريږی. د چا په شان او شوکت سره په رعب کښې نه راځی اود الله ﷻ پيغام رسولوکښې هيڅ ويره ئه خوری. دالله ﷻ نصرت اوامداد کافی دی.ددې منصب په پوره کولوکښې دټولو پيشوابلکه په يوامرکښې د ټولو سردار حضرت محمدرسول الله ﷺ دی. خيال اوکړئی چه په مشرق اومغرب کښې هريوبنيادم ته حضوراکرم ﷺ د الله ﷻ د دين تبليغ اوکړو اوتر کومې چه دالله تعالى دين په ټوله دنياکښې خورنه شو حضور ﷺ د الله ﷻ د دين په خورولوکښې يوشان مشغول وو. دحضور ﷺ نه وړاندې ټول انبياء کرام دخپل خپل امت طرف ته راغلی وو خوحضور ﷺ د ټولې دنيادپاره د الله ﷻ رسول جوړشوی راغلې دی.په قرآن کښې د الله ﷻ ارشاد دی چه خلقوته اعلان اوکړه چه زه ستاسود ټولوطرف ته د الله ﷻ رسول يم. سلام عليه. بيادحضور ﷺ نه پس دتبليغ منصب امت ته ملاوشو.په دوی کښې د ټولوسرداران صحابه کرام ﷺ دی. کوم څه چه هغوی د حضور ﷺ نه زده کړې ووټول هر څه ئی روستونوخلقوته اوخودل. ټول اقوال افعال او احوال د شپې ورځې د سفراوحضرښکاره اوپټ ئی د دنيا په وړاندې کيخودل الله ﷻ دې په هغوی باندې خپله رضامندی نازله کړی بيادهغوی نه پس د هغوی وارثان شو اودغه شان هر يو روستو راتلونکې دخپل وړاندينی وارث جوړشو اوبه دې سره د الله ﷻ دين خورشو اوقرآن اوحديث د خلقوپه

غوږونو کښې پریوتلو. دهدایت والا ددې په اقتداء کښې منورشو اودخیرد توفیق والا د هغوی په مسلك روان شو دالله تعالی چه کریم ذات دې نه زمونږ دعاده چه هغه دې مونږ هم د دوی نه کړی. آمین.

قوله تعالی:- مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ

د حضورﷺ اولاد:- مسنداحمد کښې دی چه په تاسو کښې دې څوك هم خپل ځان ذلیل کوی نه خلقو وئیل حضورﷺ داځنګه؟ وئی فرمائیل چه د شرع خلاف کاراووینی اود خلقو د ویرې خاموش پاتې شی د قیامت په روغ به د ده نه تپوس پوښتنه کیږی چه ته ولې چپ پاتې شوې؟ دې به وانی د خلقو د ویرې الله ﷻ به فرمانی د ټولونه زیاته ویره ساتلو قابل خوزما ذات وو.(١) بیا الله ﷻ منع کول کوی چه څانته هم د رسول الله ﷺ خوئ اونه وائې خلقو چه به. کوم زیدبن محمدوئیلواودهغې بیان پورته تیرشوې دې نو الله تعالی فرمائی چه نبی کریم ﷺ د زیدپلار نه دې. هم داسې اوشوچه دحضورﷺ یونارینه اولاد هم بلوغت ته اونه رسیدو. بیا د حضرت ماریه قبطیه رضی الله عنها نه یوماشوم پیداشو دهغه نوم ابراهیم وو خودې هم دېنیوځکلوپه زمانه کښې وفات شو. دحضورﷺ لونړه د حضرت خدیجه بی بی رضی الله عنها نه څلور وې زینب رقیه ام کلثوم اوفاطمه رضی الله عنهن. په دې کښې درې خودحضورﷺ په ژوند کښې وفات شوې صرف دحضرت فاطمه رضی الله عنها وفات دحضورﷺ نه شپږ میاشتې پس شوې دې.

حضور اقدس ﷺ آخری نبی دې:- بیافرمائی چه حضورﷺ د الله ﷻ رسول اوخاتم النبیین دې. کوم ځای چه الله ﷻ ته ښه پته ده چه کوم ځائ کښې خپل رسول غواړی. دا آیت نص دې په دې امر باندې چه د حضورﷺ نه پس بل نبی نشته اوچه کله نبی نشته نو رسول به څه وی؟ هیڅ یونبی یارسول به روستونه راځی. رسالت خود نبوت نه هم خاص څیز دې هریورسول نبی دې خوهرنبی رسول نه دې.

قوله تعالی:- وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

د ختم نبوت متعلق احادیث:- په متواتر احادیثوسره هم رسول الله ﷺ خاتم النبیین ثابت دې. د ډیرو زیاتو صحابه کرامو رضی الله عنهم نه دا احادیث روایت شوی دی. مسنداحمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی زما مثال په انبیاء کرامو کښې داسې دې لکه چه یوسړی ډیر ښکلې او پوره مکان جوړکړې وی خو په هغې کښې ئې د یوې خښتې ځای پریخودې وی او په هغې کښې ئې هیڅ نه وی ایخودې. خلق د دې د څلورو واړو طرفونه خیال ساتی اود دې په جوړیدو باندې خوشحاله وی ولې وائی چه څومره به ښه وه چه دا یوه خښته ئې هم کیخودې وې. نو زه په انبیاء کرامو کښې هم د دغه خښتې ځای یم(٢) امام ترمذی رحمه الله هم داحدیث راوړې دې اودې ته ئې حسن صحیح وئیلې دې. مسنداحمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی رسالت اونبوت ختم شو زما نه پس نه څوك نبی شته نه رسول. په صحابه کرامو رضی الله عنهم باندې داخبره ګرانه پریوتله نو حضورﷺ اوفرمائیل دازیری ورکونکی صحابه کرامو رضی الله عنهم تپوس کوی دا زیری ورکونکی څوك دی؟ وئی فرمائیل د مسلمانانو خوبونه چه د نبوت د اجزاؤ نه یوجز دې. داحدیث هم په ترمذی شریف کښې دې امام ترمذی رحمه الله دې ته صحیح غریب وائی.(٣)

دمحل د مثال والا حدیث په طیالسی کښې هم دې د دې په آخره کښې دادی چه زه د دغه خښتې ځای یم. په ما سره انبیاءکرام ختم کړې شو دا بخاری مسلم اوترمذی(٤) هم راوړلې دې. د مسند د دې حدیث په سند کښې دی چه زه راغلم اود دغه خالی خښتې ځای مې ډك کړو.(٥) مسندکښې دی چه مانه پس

---

(١) ابن ماجه کتاب الفتن باب الامربالمعروف والنهی عن المنکر:٤٠٠٨ احمد:٣/٣٠.
(٢) ترمذی کتاب المناقب باب ((سلوالله لی الوسلة....)):٣٦١٣وهوحسن، احمد:٥/١٣٦-١٣٧.
(٣) ترمذی کتاب الرویا باب ذهبت النبوة وبقیت المبشرات:٢٢٧٢وسنده صحیح، احمد:٣/٢٦٧.
(٤) صحیح بخاری کتاب المناقب باب خاتم النبیینﷺ:٣٥٣٤، صحیح مسلم:٢٢٨٧، مسندالطیالسی:١٧٨٥.
(٥) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب ذکر کونه ﷺ خاتم النبیین:٢٢٨٦، احمد:٣/٩.

نبی نشته خود زیری والا. تپوس اوکړې شو یارسول الله ﷺ هغه څوك دی؟ ونی فرمائیل نیك خوب. (۱) عبدالرزاق وغیره کښې د محل والا په حدیث کښې دی چه خلق دې ته ګوری نود محل والا ته وائی چه تاد دې خښتې ځائ ولې پریخې دې نوزه هم هغه خښته یم. (۲) صحیح مسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ماته په ټولو انبیاؤکرامو باندې شپږ فضیلتونه راکړی شوی دی. ماته جامع کلمات راکړې شوی دی. صرف په رعب باندې زما امدادکړې شوې دې. زما د پاره دغنیمتونومال حلال کړې شوې دې، زما د پاره ټوله زمکه جمات اواودس جوړکړې شوې دې. زه د ټول مخلوق طرف ته نبی جوړکړې رالیګلې شوې یم. اوزما سره انبیاء کرام ختم کړې شوی دی. (۳) داحدیث په ترمذی شریف کښې هم دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن صحیح وائی. په صحیح مسلم وغیره کښې د محل والا حدیث په مثال والا روایت کښې داالفاظ هم راغلی دی چه زه راغلم اوماد. دې خښتې ځائ پوره کړو. (۴) مسند احمد کښې دی چه زه د الله ﷻ په نیز دانبیاؤکرامو ختمونکې ووم د هغه وخت نه چه لا آدم علیه السلام په پوره توګه پیدا کړې شوې هم نه وو. (۵)

دنبی کریم ﷺ نومونه:- په یوبل حدیث کښې دی چه زما نومونه دی زه محمد یم، زه احمد یم، او زه ماحی یم، الله ﷻ به زما په وجه کفر ختم کړی اوزه حاشر یم د ټولوخلقو حشر زما د قدمونولاندې دې.اوزه عاقب یم د چانه پس چه یونبی هم نشته. (۶) حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمائی یوه ورځ حضوراکرم ﷺ مونږ له راغلو لکه چه هغوی رخصت کول کوی اودرې ځل ئی دا اوفرمائیل زه نبی امی یم زما نه پس بل څوك نبی نشته. ماته فاتح کلمات راکړې شوی دی اودیر جامع او په پوره توګه زه پوهیږم چه د دوزخ داروغه ګان څومره دی.اودعرش اوچتونکی څومره دی.زما خپل امت سره پیژندګلو کړې شوې ده. ترکومې چه زه په تاسو کښې یم زما اورئی اومنئی. کله چه زه رخصت شم نود الله ﷻ کتاب اونیسئی اود دې حلال حلال اوحرام ئی حرام اوګنړئی. (۷)

دحضور ﷺ نه پس چه څوك دنبوت دعوی اوکړی هغه دروغژن دې:- په دې باره کښې نورهم ډیر احادیث دی.د الله ﷻ په دې وسیع رحمت باندې دهغه شکر کول پکاردی چه هغه په خپل رحم اوکرم سره دومره لوئ رسول راولیګلو اوهغه ئی خاتم المرسلین اوخاتم النبیین جوړکړو اویوشان آسان رښتونې اوسهل دین دحضور ﷺ په لاسونومبارکو کمال ته اورسیدو.رب العالمین په خپل کتاب کښې اورحمة للعالمین په خپلو متواترو احادیثوکښې داخبرورکړې دې چه د هغوی نه پس هیڅ یونبی نشته. نوچه کوم سړې هم د حضور ﷺ نه پس د نبوت یارسالت دعوی کوی هغه دروغژن مفتری دجال ګمراه اوګمراه کونکې دې سره د دې که جادوګری اوښائی اولوئ لوئ کمالونه اوکړی او عقل حیرانونکې څیز پیش کړی او قسم قسم نوې نوې څیزونه اوښائی خوعقل مندپوهیږی چه دا ټول فریب دهوکه اومکر دې. د یمن د نبوت دعوی کونکې عنسی اود یمامه د نبوت مدعی مسیلمه کذاب ته اوګورئی چه څنګه هغوی وو هم هغه شان ئی اوګنړل پوهه شو اود هغوی اصلیت په ټولو باندې ښکاره شو. تردې چه دټولونه پس به آخر

---

(۱) احمد:۵/۴۵۴وسنده صحیح، مجمع الزوائد:۷/۱۷۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب خاتم النبیین ﷺ:۳۵۳۵، صحیح مسلم:۲۲۸۶، احمد:۲/۳۱۲، ابن حبان:۶۴۰۵.

(۳) صحیح مسلم کتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة:۵۲۳، ترمذی:۱۵۵۳، ابن ماجه:۵۶۷ مختصراً.

(۴) صحیح مسلم :۲۲۸۷وترقیم دارالسلام:۵۹۶۳.

(۵) احمد:۴/۱۲۷وسنده حسن التاریخ الکبیر:۶/۶۸،ابن حبان:۶۴۰۴، السنة لابن ابی عاصم:۴۰۸،مجمع الزوائد:۸/۲۲۳.

(۶) صحیح بخاری کتاب المناقب باب ماجاء فی اسماء رسول الله ﷺ:۳۵۳۲، صحیح مسلم:۲۳۵۴، مسندالطیالسی:۹۲۴، احمد:۴/۸۰، مصنف عبدالرزاق:۹۷۵۷، ترمذی:۲۸۴، ابن حبان:۶۳۱۳، مسندحمیدی:۵۵۵.

(۷) احمد:۲/۲۱۲

مسيح دجال راځي. دهغه په علامتونوکښې يوعلامت داهم دې چه هريوعالم اوهريومؤمن به د هغه دروغوباندې پوهيږي.

داصلي او جعلي نبي په مينځ کښې فرق:- نوداهم دالله ﷻ يونعمت دې چه داسې دروغژنو دعويدارونه دا هډونصيب کيږي نه چه هغوی د نيکئي حکم اوکړي يا د بدئي نه منع کول اوکړي. اوپه کومو احکامو کښې چه د هغوی خپل مقصدوی په هغې باندې ډيرزيات زور ورکوی. د هغوی اقوال اوافعال د ځان نه او د فسق اوفجوروالاوی.لکه چه ارشاد باري تعالی دې ﴿هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ۝ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ﴾[1] يعنی آيا زه تاسو ته اوښايم چه شيطانان چاله راځي؟ هريو بهتان تړونکی ګناهګار له، د رښتونو انبياء کرامو حال د دې بالکل خلاف وی. هغوی ډير زيات دنيکئي والا ډير رښتوني د هدايت والا استقامت والا د قول اوفعل ښکلې د نيکو حکم ورکونکی د بدو نه منع کونکی وی. اودې سره د الله ﷻ دطرف نه د هغوی تائيدکيږي په معجزو او د عادت نه خلاف څيزونوسره دهغوی صداقت نور زيات ښکاره کيږي. اودومره واضح ښکاره اوصفا دليلونه د هغوی په نبوت باندې وی چه قلب سليم د هغې په منلوباندې مجبورکيږي.الله ﷻ دې په خپلو ټولورښتياو انبياء کرامو د قيامته پورې خپل درود اوسلام نازلوی.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوا | اذْكُرُوا
اے هغه کسانو | چې ايمان موراوړې دې | يادوئ
|............ ائې مومنانو تاسو الله ﷻ لره

اللهَ | ذِكْرًا كَثِيْرًا ۝ | وَّسَبِّحُوْهُ | بُكْرَةً | وَّأَصِيْلًا ۝ | هُوَ الَّذِيْ
الله | په يادولو ډيرو سره | او پاکي بيانوئ دهغه | سحر | او ماښام | هغه هغه ذات دې
ډير ډير يادوئ | اوسحر ماښام دهغهٔ پاکي بيانوئ | الله ﷻ داسې ذات دې | چې دې په تاسو رحمتونه

يُصَلِّيْ | عَلَيْكُمْ | وَمَلٰٓئِكَتُهٗ | لِيُخْرِجَكُمْ | مِّنَ الظُّلُمٰتِ
چې رحمت وائي | په تاسو باندې | او فرښتې دهغه | دپاره ددې چې راوباسي تاسو | دتيرونه |
راوروی | اودهغه فرښتې ستاسو دپاره دعاګانې کوی | چې د (کفر) د تورو تيارو نه مو(اسلام)

إِلَى النُّوْرِ ؕ | وَكَانَ | بِالْمُؤْمِنِيْنَ | رَحِيْمًا ۝ | تَحِيَّتُهُمْ | يَوْمَ
رڼا ته | او دې | په مومنانو باندې | ډير مهربانه | اسقبال دهغوئ به | په هغه ورځ |
رڼا ته راوباسي | او دې په مومنانو ډير مهربان دې | الله ﷻ سره د ملاقات په ورځ

يَلْقَوْنَهٗ | سَلٰمٌ ۚ | وَأَعَدَّ | لَهُمْ | أَجْرًا كَرِيْمًا ۝
چې ملاويږی دهغه سره | په سلام سره وی | او تيار کړې دې الله | دپاره دهغوئ | اجر عزتمند |
به ددوئ دعا دا وی | چې السلام عليکم | اوالله ﷻ د دوی دپاره ډيره ښه بدله تيارکړې ده

قوله تعالی:- يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللهَ

د الله ﷻ د ذکر فضائل اومسائل:- د ډيروزياتو انعام کونکو د پاره د الله ﷻ حکم کولې شی چه مونږله د هغه ذکر په کثرت سره کول پکاردی اوپه دې کښې هم مونږ ته د لويو نعمتونواود ډير لوئ اجراوثواب

[1] ۲٦/الشعراء:۲۲۱-۲۲۲.

وعده راکولې شي. يوځل رسول الله ﷺ اوفرمائيل ايا زه ستاسو بهتر عمل اوډيرزيات صفاکار اود ټولو نه د لوئی درجې نيکی اوسره اوسپين زرد الله ﷻ په لارکښې د خرچ کولو نه زيات بهتر اود جهاد نه زيات غوره کار اونه ښايم؟ خلقو تپوس اوکړو حضور ﷺ هغه څه څيز دې؟ ونې فرمائيل د الله ﷻ عزوجل ذکر[1] داحديث اول ﴿ وَّالذّٰكِرٰتِ ۙ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴾[2] په تفسير کښې تيرشوې دې. حضرت ابوهريره ؓ فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه دادعاواوريده کومه چه زه يووخت هم نه پريږدم. ((**اللهم اجعلني اعظم شكرك واتبع نصيحتك واكثرذكرك واحفظ وصيتك**)) يعنی اې الله ته ماخپل ډير زيات شکر کونکې فرمانبردار په کثرت سره ذکرکونکې اوستاد احکامو حفاظت کونکې جوړکړې[3] دوه اعرابيان رسول الله ﷺ له راغله. يوتپوس اوکړودټولونه ښه سړې څوك دې؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوك ډير عمر ته اورسی اونيك عمل اوکړی. بل تپوس اوکړواحکام اسلام خو ډير زيات دی ماته چرته د يو وړوکی حکم راکړئ چه هم هغې سره اونخلم. حضور ﷺ اوفرمائيل د الله ﷻ په ذکر باندې هروخت خپله ژبه لمده ساته[4] فرمائی چه هروخت دالله ﷻ په ذکرکښې مشغول اوسه تردې چه خلق تاته ليونې اووائی.[5] فرمائی چه د الله ﷻ ذکر په کثرت سره کوه تردې چه خلق منافق يا رياکار اووائی[6]
فرمائی کوم خلق چه په يومجلس کښې کينی اوهلته د الله ﷻ ذکر نه وی هغه مجلس به دقيامت په ورځ په هغوی باندې دارمان اوافسوس ذريعه جوړيږی[7] حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمائی د هر يو فرض کاريوحددې اوهغه بياد عذر په حالت کښې معاف هم دې خود الله ﷻ د ذکر هيڅ حدنشته نه يو وخت روستوکولې شی اودا ده که څوك ليونې وی نو هغه بله خبره ده. په ولاړه ناسته د شپې ورځې او په لمده سفر حضر مالداری اوفقيری صحت او بيماری پټ اوښکاره غرض په هرحالت کښې د الله ﷻ ذکركول پکاردی. سحر ماښام د الله ﷻ تسبيح بيانول پکاردی. تاسو چه کله هم دا کوئی نوالله تعالی به په تاسو رحمتونه نازلوی اوفرښتې به هروخت تاسو ته دعاګانې کوی[8] په دې باره کښې نورهم ډير احاديث دی. اوپه دې آيت کښې هم په کثرت سره د الله ﷻ د ذکرهدايت کيږی. بزرګانو دالله تعالی د ذکراودوظائفو ډيرمستقل کتابونه ليکلی دی لکه امام نسائی امام معمری رحمهم الله وغيره.
په دې ټولوکښې د ټولونه بهترين کتاب په دې موضوع دامام نووی رحمه الله دې. سحرماښام د هغه تسبيح کوئی.لکه چه فرمائی ﴿ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴾[9] دالله ﷻ دپاره پاکی ده کله چه تاسو ماښام کوئی يا سحر کوئی هم د هغه دپاره حمددې په آسمانونوکښې اوپه زمکوکښې اوپس د زوال نه اود ماسپښين په وخت کښې. بيا د دې فضيلت بيانول اود دې طرف ته رغبت ورکولود پاره فرمائی﴿ كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ ﴾[10] څنګه چه مونږ په تاسوکښې خپل رسول اوليګلو چه په تاسو باندې زمونږ آياتونه تلاوت کوی اوتاسو پاك کوی

---

[1] ترمذی کتاب الدعوات باب نمبر ۲ حديث:۳۳۷۷وسنده حسن، ابن ماجه:۳۷۹۰،احمد:٤٤٦/٦، حاكم:٤٩٦/١.
[2] ۳۳/الاحزاب:۳۵.
[3] ترمذی کتاب الدعوات باب دعاء ((اللهم اعظم شكرك....)):٣٦٠٤.
[4] ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی فضل الذکر:۳۳۷۵ وسنده حسن،ابن ماجه: ۳۷۹۳، احمد:١٩٠/٤، حاكم:٤٩٥/١.
[5] احمد:٦٨/٣ حاكم:٤٩٩/١، ابن حبان:٨١٧، مسندابي يعلى: ١٣٧٦، شعب الايمان:٥٢٦.
[6] طبران:١٢٧٨٦ حلية الاولياء:٨٠/٣.
[7] احمد:٢٢٤/٢وهوحديث حسن، مجمع الزوائد:٨٠/١٠..
[8] الطبری: ٢٨٠/٢٠.
[9] ٣٠/الزمر:١٧. الخ
[10] ٢/البقرة:١٥١.الخ

او تاسو ته کتاب اوحکمت ښائی اوهغه درته ښائی کوم چه تاسو نه پيژندلو. نوتاسو زما ذکرکوئ زه به تاسو يادوم اوتاسوزما شکر کوئ زماناشکرى مه کوئ. په حديث قدسى کښې الله ﷻ فرمائى څوك چه ماپه خپل زړه کښې يادوى زه هم هغه په خپل زړه کښې يادوم اوڅوك چه ما په يوه ډله کښې يادوى زه هم هغه په ډله کښې يادوم چه دهغه د ډلې نه به بهتروى. (۱)

قوله تعالى:- هُوَالَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ

د صلوة معانى:- صلوة چه کله د الله ﷻ طرف ته مضاف وى نومطلب دا وى چه الله ﷻ د ده نيکى د فرښتو مخامخ بيانوى(۲) يوبل قول کښې دى دې نه مراد رحمت دې اود دواړو اقوالوانجام هم يو دې دفرښتوصلوة دهغوى دعااواستغفاردې لکه چه بل آيت کښې دى ﴿اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ﴾ (۳) دعرش اوچتونکې اودې سره خواوشاد خپل رب حمداوثنابيانوى او په هغه باندې ايمان راوړى اود مؤمنانوبنديګانود پاره استغفار کوى چه اې زمونږه ربه تاسو هريوڅيز په رحمت اوعلم سره راګير کړې دې.اې الله ته هغه اوبښه کوم چه توبه کوى اوستاپه لار روان دى هغوى له ددوزخ د اُورنه هم خلاصى ورکړه.هغوى هغه جنتونوته بوځه دکوم چه تاهغوى سره وعده کړې اودوى هم هغوى له اورسوه چه د دوى په پلارانو نيکونو ښځو اولاد کښې نيکان وى دوى د بدو نه بچ کړه. الخ. هغه خپل رحمت په تاسو نازلولوسره د فرښتودعاګانې ستاسو په حق کښې قبلوى تاسو د جهالت اوګمراهئى د تيارونه راوباسى اود هدايت اود يقين د نور طرف ته مو اوړى. هغه په دنيا اوآخرت کښې په مؤمنانو باندې رحيم اوکريم دې په دنياکښې دحق طرف ته د هغوى لارخودنه کوى اورزق ورکوى اوپه آخرت کښې د ويرې خوف نه بچ کوى. فرښتې به راځى اودوى ته به زيرى ورکوى چه تاسو د دوزخ نه آزاد ئى او جنتيان ئى. ځکه چه د فرښتوزړونه د مؤمنانو د مينې اومحبت نه ډك دى.

دالله ﷻ مينه او د مور مينه:- حضورﷺ يوځل خپلو صحابه کرامو﷠ سره په يوه لار روان وو په لارکښې يو وړوکې ماشوم وو. د هغه مور چه کله يوه ډله خپل طرف ته راتلونکې اوليده نو چغې کړې چه زما بچې زما بچې او په منډه راغله ماشوم ئى په غيږ کښې اوچت کړو او يوطرف ته شوه. د مور دې مينې نه چه ئى اوکتل نو صحابه کرامو﷠ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ خيال اوکړئى دا به خپل ماشوم په اُور کښې واچوى؟ حضورﷺ دهغوى په مطلب باندې پوهه شوه وئى فرمائيل په الله ﷻ قسم هغه به هم خپل دوستان په اُور کښې نه اچوى؟ (۴)

په صحيح بخارى شريف کښې دى حضوراکرمﷺ يوه قيدى ښځه اوليدله چه هغې خپل ماشوم کنو سره راوچت کړو.اوخپلې سينې سره ئى اولګولو او پئى ئى پرې اوڅکول حضورﷺ اوفرمائيل وايه کنه که د دې په اختيارکښې وى نودا په خپل دا بچې په خپله خوشحالئى سره په اُورکښې اوغورزوى؟ صحابه کرامو﷠ عرض اوکړو هيڅ چرې هم نه. حضوراکرم ﷺ اوفرمائيل په الله ﷻ قسم الله ﷻ په خپلو بنديګانو باندې د دې نه ډير مهربان دې. (۵) د الله ﷻ د طرف نه به د دوى تحفه کله چه ملاوشى د هغه سلام به وى. لکه چه ارشاد دې ﴿ سَلٰمٌ ۣ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيْمٍ﴾ (۶) قتاده رحمه الله فرمائى چه په خپل مېنځ

(۱) صحيح بخارى کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ويحذركم الله نفسه﴾:٧٤٠٦، صحيح مسلم:٢٦٧٥، احمد:٢٥١/٢، ابن حبان:٣٢٨.
(۲) صحيح بخارى کتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبى﴾: تعليقاً قبل حديث:٤٧٩٧.
(۳) ٤٠/المؤمن:٧.
(۴) احمد:١٠٤/٣ ح ١٢٠١٨ مسند ابى يعلى:٣٧٤٧، مجمع الزوائد:٢١٢/١٠. (مسنداحمد).
(۵) صحيح بخارى کتاب الادب باب رحمة الولدوتقبيله ومانقته:٥٩٩٩، صحيح مسلم: ٢٧٥٤، الاسماء والصفات:١٠٣٩.
(۶) ٣٦/يس:٥٨.

کښې به يوبل ته سلام کوی.(۱)ددې تائيد هم ددې آيت ﴿ دَعْوٰىهُمْ فِيْهَا سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيْهَا سَلٰمٌ ۚ وَاٰخِرُ دَعْوٰىهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾(۲) نه کيږی.الله ﷻ د هغوی د پاره لوئ اجر يعنی جنت سره د نعمتونوتيار ساتلې دې. په کوم کښې چه به هريونعمت خوراک څښاک اغوستل اچول ښځې خوندونه نظارې وغيره داسې دی چه نن خودچا په خوب اوخيال کښې هم نه شی راتلې نو په کتو او اوريدو کښې به څه راشی.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّاۤ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۙ
اے نبی | بيشکه ليږلې ئې مونږ ته | گواهی کونکې | زيرې ورکونکې | او يرونکې |
ائې پيغمبره ! مونږ ته يو گواهی کونکې (نيکانو ته)زيرې ورکونکې د (بدانو) ويرونکې
وَّدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا ۝ وَبَشِّرِ
او دعوت ورکونکې | الله ته | په حکم دهغه سره | او ډيوه | روښانه کونکې | او زيرې ورکړه |
اوداللہ ﷻ طرف ته دهغه په حکم رابلونکې اويوه روښانه ډيوه (په دې صفاتو موصوف) ليږلې ئې اوته
الْمُؤْمِنِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيْرًا ۝ وَلَا تُطِعِ
مومنانو ته | چې بيشکه | دپاره دهغوئ | دطرفه دالله نه | فضل | لوئ دې | او حکم مه منه |
مومنانو ته زيرې ورکړه | چې په هغوئ باندې دالله ﷻ لوئې فضل کيدونکې دې | اود کافرانو او
الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَدَعْ اَذٰىهُمْ وَتَوَكَّلْ
دکافرانو | او منافقانو | او پريږده (پر وامهٔ کوه) | دتکليفونو دهغوئ | او بروسه اوکړه
منافقانو تابعداری مه کوه | او د دوئ د تکليفونو دررسولو پرواه مه کوه (بلکه په هغې صبرکوه) او
عَلَى اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ۝
په الله باندې | او کافی دې | الله | چی سرې معاملات ورحواله کړی |
په الله ﷻ بهروسه کوه | او الله ﷻ درله کافی کارساز دې

قوله تعالى:- يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّاۤ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۙ

د حضوراکرم ﷺ اوچت صفتونه:- عطاء بن يسار رحمه الله فرمائی ماعبدالله بن عمروبن عاص رضی الله عنه ته اوويل د حضوراکرم ﷺ صفتونه په تورات کښې څه دی؟ وئی فرمائيل چه کوم صفتونه ستاسو په قرآن کښې دی هم د دې نه بعضې صفتونه ستاسو په تورات کښې هم دی.

د نبی کريم ﷺ صفت په توراة کښې:- په تورات کښې دی اې نبی مونږ ته گواه اوخوشحالی اورونکې يرونکې امتونه بچ کونکې جوړکړې ته زما بنده اورسول ئې. ماستانوم متوکل کيخودې دې ته خرابې خبرې کونکې اوفحش خبرې کونکې نه ئې اونه په بازارونوکښې شورکونکې. هغه د بدئې په بدله کښې بدی نه کوی بلکه معافی کوی. دې به الله ﷻ نه قبض کوی ترکومې چه د خلقو کوږ کړې شوې دين د هغه په ذات سره بالکل نيغ نه کړی اوهغوی د لااله الاالله قائل نه شی. په کوم سره چه ړندې سترگې بينا شی او کاڼه غوږونه اوريدونکی جوړشی اود پردو والا زړونونه زنگ لاړشی. (۳)

---

۱) الطبری: ۲۸۰/۲۰.

۲) ۱۰/يونس: ۱۰.

۳) صحيح بخاری کتاب البيوع باب کراهية السخب فی السوق: ۲۱۲۵، احمد: ۱۷۴/۲.

د نبی کریم ﷺ صفت د بنی اسرائیلو د یو نبی په ژبه:-ابن ابی حاتم کښې دی حضرت وهب بن منبه رحمه الله فرمائی دبنی اسرائیلو یونبی حضرت شعیا علیه السلام باندې الله جل جلاله وحی نازله کړه چه خپل قوم بنی اسرائیل اودریږه زه به ستاپه ژبه باندې خپلې خبرې اوکړم. زه په امیانوکښې یوخپل امی نبی لیګونکی یم نه بداخلاق دې نه بدخویه نه بازارونوکښې شورکونکې دې دومره د سکون والا دې که چراغ سره خواکې هم تیرشی نوهغه به مړ نه شی. اوکه پاڼړو باندې تیرشی نوهم دپښې چاپ به ئې معلوم نه شی. زه به هغه زیرې ورکونکې ویرونکې جوړوم لیګم به ئې چه حق خبرې به کوی. زه به دهغه په وجه ړندې سترګې بیناکړم اوکاڼړو غوږونوباندې به واوروم اوزنګ شوی زړونه به صفاکړم.دهرې نیکئی طرف ته به دهغه لارخودنه کوم هریونیك خصلت به په هغه کښې موجودکړم.دزړه تسلی به دهغه لباس وی نیکی به دهغه طریقه وی.تقوی به دهغه ضمیروی.حکمت به دهغه خبرې وی.صدق اووفابه دهغه عادت وی.عفواومعاف کول به دهغه اخلاق وی.حق به دهغه شریعت وی.عدل به دهغه سیرت وی. هدایت به د هغه امام وی.اسلام به د هغه دین وی.احمدبه د هغه نوم وی.ګمراهانوته به د هغه په وجه زه هدایت ورکوم.جاهلان به دهغه په ذریعه باندې عالمان جوړوم. د تنزل والا به ترقئی ته رسوم. ناپیژند ګلو به مشهور او معروف جوړکړم. قلت به د هغه په وجه په کثرت سره او فقیری په مالدارئی سره جدا والې په مینې سره اواختلاف په اتفاق سره بدل کړم.مختلف اومتضاد زړونه به متفق او متحدکړم بیل بیل خواهشونه به رایوځائ کړم.دنیا به د هغه په وجه د هلاکت نه بچ کړم. د ټولوامتونونه به دهغه امت اوچت اوغوره کړم.هغوی به د خلقو دفائدې د پاره په دنیاکښې راپیداکیږی. هر یوته به د نیکئی حکم ورکوی اود بدئی نه به ئې منع کوی. هغوی به موحد وی اوهغوی به مؤمنان وی د اخلاص والا به وی. په رسولانو باندې چه کوم څه نازل شوی دی هغه ټول به رښتیامنونکی وی.هغوی به په خپلو جماتونو کښې په خپلو بستروباندې په ګرځیدو راګرځیدو ناسته ولاړه زماتسبیح حمداوثنا بزرګی اولوئی بیانوی.په ولاړه اوناسته به مونځونه اداکوی.دالله جل جلاله دښمنانوسره به په صفونوترلوکښې حملوسره جهادکوی. په هغوی کښې به په زرګونوزما د رضاد پاره خپل کور بال بچ پریږدی اوځی به. مخ لاس به په اودس کښې وینځې. تهبند به د نیمې پنډئی پورې تړی زما په لارکښې به قربانئی کوی زما کتاب به دهغوی په سینوکښې وی. د شپې به عبادت کونکی اود ورځ به مجاهد وی. زه به د هغه نبی په اهل بیت او اولادکښې وړاندیوالې کونکی صدیق شهیداو صالح خلق پیداکوم. د هغه امت به د هغه نه پس دنیا ته دحق هدایت کوی اوپه حق سره به عدل اوانصاف کوی. دهغوی امدادکونکی به زه دعزت والا کړم اود هغوی د یوځائ کونکو به زه امدادکوی. د هغوی په مخالفینو د هغوی په دښمنانو اوباغیانو اوبدخواهانوبه زه خرابې ورځې راولم. زه به هغوی د خپل نبی وارثان جوړکړم چه دخپل رب طرف ته به خلقو له دعوت ورکوی.دنیکو خبرې به ورته ښائی اودبدو نه به ئې منع کوی. مونځونه به کوی زکاتونه به ورکوی وعدې به پوره کوی. دا خیر به زه د هغوی په لاس پوره کوم، کوم چه د هغوی نه شروع شوې وو. هم دا دې زما فضل چاته چه غواړم ورکوم اوزه د ډیر لوئ فضل اوکرم مالك یم.

علی رضی الله عنه او معاذ رضی الله عنه ته د نبی کریم ﷺ هدایت:- ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ حضرت علی رضی الله عنه او حضرت معاذ رضی الله عنه د یمن حاکمان جوړکړې لیګلو وو نودا آیت نازل شو. نوحضور ﷺ هغوی ته اوفرمائیل لاړ شئی زیری واوروئی او نفرت مه خوروی آسانی پیداکړئی سختی مه کوئی ګورئی په ماباندې دا آیت نازل شوې دې. (۱) په طبرانی کښې داهم دی په ماباندې دانازل شوی دی چه اې نبی مونږ ته په خپل امت باندې ګواه جوړ کړې د جنت زیرې ورکونکې اود دوزخ نه ویرونکې جوړکړې اود الله جل جلاله په حکم

۱) طبرانی:۱۱۸٤۱

سره د هغه دتوحيد د شهادت طرف ته خلق رابلونكي جوړكړې اوپه روښانه چراغ قران سره ليګلې ئې(۱) نوهغوى دالله ﷻ په وحدانيت سره چه هغه سره بل څوك معبود نشته ګواه دى.اود قيامت په ورځ به هغوى د خلقو په اعمالو باندې ګواه وى.لكه چه ارشاد دې ﴿وَجِئْنَابِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ شَهِيْدًا﴾ (۲) يعنى مونږ به تاپه هغوى باندې ګواه جوړوو راولوبه دې. په بل آيت كښې دى چه تاسو په دوى باندې ګواه ئې اوپه تاسو باندې دارسول ګواه دې.حضورﷺ مؤمنانوته دښكلې اجر اوزيرې اورونكې اوكافران د سخت خراب عذاب نه ويرونكې او اورونكې ئې. اود الله ﷻ حكم دې چه د دې د پوره ګولو لاندې ته مخلوق د خالق د عبادت طرف ته رابلونكې ئې. ستا صداقت داسې ظاهر دې لكه د نمر رڼړا. اوكه څوك ضدى اوتخلى نوهغه بله خبره ده. اې نبى د كافرانو او منافقانوخبره مه منه اومه دهغوى طرفته غوږ نيسه اوهغوى معاف كوه. دا چه كوم تكليفونه دررسوى دا په خيال كښې هم مه راوله اوپه الله ﷻ باندې پوره بهروسه كوه هغه كافى دې.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اے هغه كسانو |
اې مومنانو.................. |
اٰمَنُوْٓا | اِذَا | نَكَحْتُمُ | الْمُؤْمِنٰتِ | ثُمَّ طَلَّقْتُمُوْهُنَّ
چې ايمان مو راوړې دې | كله چې | نكاح اوكړئ تاسو | دمومنانو ښځوسره | بيا طلاق وركړئ هغوئ له
هركله چې دمسلمانانو ښځو سره نكاح اوكړئ | بيا دلاس لګولو نه وړاندې ورته طلاق وركړئ
مِنْ قَبْلِ | اَنْ تَمَسُّوْهُنَّ | فَمَا لَكُمْ | عَلَيْهِنَّ
مخكښې ددې نه | چې تاسو مسح كړئ هغوئ | نو لازم نۀ دې ستاسو دطرفنه | په هغوئ باندې |
.... نو ستاسو د طلاق په وجه دهغوئ دپاره هيڅ عدت نشته
مِنْ عِدَّةٍ | تَعْتَدُّوْنَهَا | فَمَتِّعُوْهُنَّ
هيڅ عدت | چې تاسو مطالبه اوكړئ دپوره كيدو دهغې | پس (نفع) څه مال وركړئ هغوئ له |
چې شمير ئې كړئ | ....نو څه مناسب سامان ورته وركړئ |
وَسَرِّحُوْهُنَّ | سَرَاحًا جَمِيْلًا ۝
او ازادې كړئ هغوئ | په ازادلو ښو سره |
اوپه ښه طريقه ئې رخصت كړئ |

قوله تعالى:- ثُمَّ طَلَّقْتُمُوْهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوْهُنَّ

كه د جماع نه اول طلاق وركړې شى نوڅنګه ده؟:- په دې آيت كښې ډيراحكام دى. دې نه معلومیږی چه صرف په عقدسره هم دنكاح اطلاق كيږی. ددې په ثبوت كښې د دې نه زيات د صراحت والا آيت بل نشته.پدې كښې اختلاف دې چه لفظ نكاح په حقيقت كښې صرف دايجاب اوقبول دپاره دې؟كه صرف د جماع د پاره دې؟ياد دې دواړو د مجموعې دپاره دې؟ په قرآن كريم كښې اطلاق عقداووطى دواړو باندې دې. خو په دې آيت كښې صرف په عقدباندې اطلاق دې. د دې آيت نه داهم ثابتيږى چه د

(۱) مجمع الزوائد:۷/۹۲
(۲) ۴/النساء:۴۱

دخول نه اول هم سړې خپلې ښځې ته طلاق ورکولې شي. د مؤمنات ذکردلته په وجه دغلبه شوي دي ګنې داهل کتابوپه ښځوباندې هم دغه حکم دې. دسلفو يوې لوئې ډلې د دې آيت نه استدلال کولوسره ونيلى دى چه طلاق هم هغه وخت واقع کيږي کله چه د دې نه اول نکاح شوې وي. په دې آيت کښې د نکاح نه پس طلاق فرمائيلې دې نومعلومه شوه چه د نکاح نه اول نه طلاق صحيح دې اونه واقع کيږي (۱)امام شافعي اوامام احمد رحمهما الله اود ډير لوئ جماعت د سلف اوخلف دامذهب دې. د امام مالك اوامام ابوحنيفه رحمهما الله خيال دا دې چه د نکاح نه اول هم طلاق صحيح کيږي. مثلاً يوسړې اووائي چه که ما فلانکې ښځې سره نکاح اوکړه نو په هغه باندې طلاقه ده نوچه اوس کله هم دې سره نکاح اوکړي نو به هغه باندې طلاقه ده. بيا د امام مالك اوامام ابوحنيفه رحمهما الله په دې کښې په هغه سړي باندې اختلاف دې چه اووائی کومې ښځې سره چه هغه نکاح اوکړي په هغه طلاقه ده نوامام ابوحنيفه رحمه الله فرمائي کومې سره چه هغه نکاح اوکړي هغه به طلاقه وي

د نکاح نه وړندې هم د طلاق واقع کول صحيح کيږي

مسلك حنفي:- کله چې يو سړې اجنبي ښځې ته اووائی چې کله هم ته زما په نکاح کښې راشې نو ته دې طلاقه يې نو په نکاح کښې راتلو سره دغه ښځه په هر وار طلاقيږي اګرچې د بل خاوند سره نکاح اوکړي اوهغه ورته طلاق ورکړي (تسهيل الهدايه شرح هدايه (۳۴۱۱۳)-

اود امام مالك رحمه الله قول دې چه نه به کيږي. ځکه چه يوه خاص ښځه هغه نه ده ياده کړې. جمهور چه د دې خلاف دی د هغوی دليل دا آيت دې. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه چاتپوس اوکړو که د نکاح نه مخکې يو سړې دا ونيلې چه زه د کومې ښځې سره نکاح اوکړم نو هغه په ده طلاقه ده د دې څه حکم دې؟ هغوی دا آيت تلاوت کړو اووئې فرمائيل په دې صورت کښې به طلاق نه کيږي. ځکه چه الله تعالى رب العزت طلاق د نکاح نه پس فرمائيلې دې نود نکاح نه اول طلاق هيڅ څيز نه دې.

مسنداحمد ابوداؤد ترمذی ابن ماجه کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی بنيادم چه د کوم څيز مالك نه وی په هغې کښې طلاق نشته. (۲) يوبل حديث کښې دی چه کوم طلاق د نکاح نه وړاندې اوشی هغه په يو شميرکښې هم نه راځی(۳)الله تعالى فرمائی چه کله تاسو ښځو له دنکاح نه اول لاس لګولونه طلاق ورکړئ نو په هغوی باندې هيڅ عدت نشته بلکه هغه چه چاسره غواړي هم هغه وخت نکاح کولې شي.اوکه په داسې حالت کښې دهغې خاوندمړشوې وی نوداحکم نه دې. دا به څلور مياشتې او لس ورځې عدت تيروی. د علماؤ په دې باندې اتفاق دې چه د نکاح نه پس د لاس لګولو نه وړاندې که خاوند دې له طلاق ورکړونوکه مهر مقررشوې وی نود هغې نيم به ورکوی ګنی څه لږ ډير ورکول کافی دی. يوبل آيت کښې دی ﴿ وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ (۴) يعنی که مهر مقرر شوي دې اود لاس لګولونه اول ئې طلاق ورکړو نود نيم مهر حقداره ده اويوبل آيت کښې ارشاد باری تعالی دې ﴿ لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴾ (۵) يعنی که ته خپلې ښځې له د لاس لګولونه وړاندې طلاق ورکړې نو دا څه د ګناه خبره نه ده. که د هغې مهر مقررشوې نه وی نوهغې له څه نه څه ورکړه اوهغه به دخپل خپل طاقت

(۱) الطبری: ۲۸۳/۲۰.
(۲) ابوداؤد کتاب الطلاق باب الطلاق قبل النکاح: ۲۱۹۰وسنده حسن، ترمذی: ۱۱۸۱، ابن ماجه: ۲۰۴۷، احمد: ۱۸۹/۲، حاکم: ۳۰۵/۲.
(۳) ابن ماجه کتاب الطلاق باب لاطلاق قبل النکاح: ۲۰۴۸ وهوحسن.
(۴) ۲/البقرة: ۲۳۷.
(۵) ۲/البقرة: ۲۳۷.

مطابق مالدار اوغريب د دستور مطابق دې هغې سره سلوك اوكړي په خو خلقو باندې دا ضروري دى. هم داسې يوه واقعه پخپله حضور اكرم ﷺ سره هم راپيښه شوه چه حضور ﷺ اميمه بنت شراحيل سره نكاح اوكړه دا رخصت شوه راغله.حضورﷺ لاړو لاس ئې وراوړل غوښتل خو لكه چه هغې دا خوښ نه كړه حضورﷺ حضرت ابوأسيد ﷺ ته حكم اوكړو د دې سامان تياركړه اودوه كپړې ارزقيه دې له وركړه.
(۱) نو سراح جميل يعنى په ښه طريقه سره رخصت كول هم دا دى چه كه په دې صورت كښې مهرمقرر وى نونيم وركړى اوكه مقررنه وى نود خپل طاقت مطابق دې هغې سره سلوك اوكړي شى. (۲)

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ	اِنَّآ	اَحْلَلْنَا	لَكَ	
اے نبى	بيشكه مونږه	حلالې كړې	ستا دپاره	
اے نبى ﷺ! مونږ ستا دپاره ستا بيبيانې حلالې كړې دى				
اَزْوَاجَكَ	الّٰتِيْٓ	اٰتَيْتَ	اُجُوْرَهُنَّ	وَمَا مَلَكَتْ
بيبيانې ستا	هغه بيبيانې	چې وركړې دې تا	مهر دهغوئ	او هغه ښځې چې مالك شى
چې تا ورته مهر وركړې دې اوهغه ښځې هم چې ستا په ملكيت كښې دى				
يَمِيْنُكَ	مِمَّآ	اَفَآءَ اللّٰهُ	عَلَيْكَ	
ښئ لاس ستا دهغوئ	په هغه وينځو كښې	چې په غنيمت كښې دركړې دى الله	تاته	
چې الله ﷻ درته په غنيمت كښې دركړې دى				
وَبَنٰتِ عَمِّكَ	وَبَنٰتِ عَمّٰتِكَ	وَبَنٰتِ خَالِكَ	وَبَنٰتِ خٰلٰتِكَ	
اولونړه دترۀ ستا	او لونړه دپلار دخور ستا	اولونړه دماما ستا	او لونړه دمور دخور ستا	
اوستا د ترۀ لونړه اوستا دترورديانو لونړه او ستادماماګانو لونړه اوستادخاله ګانو لونړه				
الّٰتِيْ هَاجَرْنَ	مَعَكَ	وَامْرَاَةً مُّؤْمِنَةً	اِنْ وَّهَبَتْ	نَفْسَهَا
هغه چې هجرت ئې كړې دى	ستا سره	او هغه ښځه مومنه	چې اوبښى	ځان خپل
هغه چې تا سره ئې هجرت كړې دې اوهغه مومنه ښځه چې خپل ځان (بې عوضه) نبى ﷺ				
لِلنَّبِيِّ	اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ	اَنْ يَّسْتَنْكِحَهَا	خَالِصَةً لَّكَ	
نبى ته	كه اراده لرى نبى	چې په نكاح واخلى هغه	دا رعايت خاص ستا دپاره دې	
ته اوبښى هله كه نبى ﷺ ئې په نكاح كښې راوستل اوغوارى دا حكم خاص ستادپاره دې				
مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ	قَدْ عَلِمْنَا	مَا	فَرَضْنَا	
نه دپاره د نورو مومنانو	معلوم دى مونږ ته	هغه حدونه	چې مقرر كړى دى مونږه	
نورو مومنانو دپاره داسې (بې مهره د نكاح كولو) حكم نه دې امونږ ته هغه حكمونه معلوم دى كوم				

(۱) صحيح بخاري كتاب الطلاق باب من طلق وهل يوجه الرجل امراته بالطلاق: ۵۲۵۶.
(۲) الطبري: ۲۸۳/۲۰.

عَلَيْهِمْ	فِيْٓ اَزْوَاجِهِمْ	وَمَا	مَلَكَتْ	

په هغوئ باندې په باره دښځو دهغوئ کښې اوپه باره دهغه وينځو کښې اچې مالکان شوی دی دهغې
چې مو په دوئ باندې د بيبيانو او وينځو په حق کښې مقرر کړی دی

اَيْمَانُهُمْ	لِكَيْلَا	يَكُوْنَ	عَلَيْكَ

ښی لاسونه دهغوئ | (ته مو ددې حدونو نه جدا ساتلې ئې) دپاره ددې | چې نه وی | په تاباندې
......د دې دپاره چې په تا باندې څه تنګسيا رانشی

حَرَجٌ ؕ	وَكَانَ اللّٰهُ	غَفُوْرًا	رَّحِيْمًا۝

څه تنګی | اودې الله | ښښونکې | مهربانه |

اوالله ﷻ ډير ښښونکې مهربان دې |

قوله تعالى:- يَاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ اَحْلَلْنَا لَكَ

پيغمبر ﷺ ته دډيروښځو اجازت:- الله ﷻ خپل نبی کريمﷺ ته فرمائی تاچه کومو خپلو بيبيانوته مهر ورکړې دې هغه ټولې په تا حلالې دی. دحضورﷺ د ټولوازواج مطهرات رضی الله عنهن مهردولس نيمې اوقيې وو د کوم چه ۵۰۰ درهم کيږی. اود ام حبيبه بنت ابی سفيان رضی الله عنها مهر حضرت نجاشی رضی الله عنه د خپل خان نه څلورسوه دينار ورکړې وو اودغه شان حضرت صفيه بنت حيي رضی الله عنها مهرصرف دهغې آزادی وه. دخيبر د قيديانونه هغه هم وه. بيا حضورﷺ دا آزاده کړه اوهم دا آزادی مهر اوګرځوله او نکاح ئی اوکړه. حضرت جويريه بنت حارثه رضی الله عنها مصطلقه په څومره رقم باندې مکاتبه کړې وه هغه پوره رقم هغوی حضرت ثابت بن قيس بن شماس رضی الله عنه ته ادا کړو اوهغې سره ئی نکاح اوکړه. الله ﷻ دې په ټولوازواج مطهرات رضی الله عنهن باندې خپله رضامندې نازله کړې. دغه شان کومې وينځې چه د غنيمت په مال کښې د حضورﷺ په قبضه کښې راغلې هغه هم په هغوی باندې حلال دی. د صفيه او جويريه رضی الله عنهن حضورﷺ مالك شوې وو بياحضورﷺ هغوی آزادې کړې او هغوی سره ئی نکاح اوکړه. ريحانه بنت شمعون نصريه اوماريه قبطيه رضی الله عنهن هم د حضورﷺ په ملکيت کښې راغلې وې. دحضرت ماريه رضی الله عنها نه د حضورﷺ يو فرزندهم شوې وو د کوم نوم چه حضرت ابراهيم عليه السلام وو. د نکاح باره کښې نصرانيانو د افراط اويهودويانود تفريط نه کار اخستې وو په دې وجه د دې عدل او انصاف آسان اوصفاشريعت درميانه لار د حق ښکاره کړه. نصرانيان خود اووه پشتوپورې چه د کومې ښځې اوسړی نسب نه ملاويږی هغوی به دا نکاح جائزګڼړله اويهوديانوبه د خور او رور لورسره هم نکاح کوله نواسلام د خورځې او اوريرې سره نکاح کول منع کړل اود تره لور ترور لور او ماما لور د خاله لور سره نی نکاح مباح اوګرځوله. ددې آيت په خوبيانوباندې نظرواچوئی چه د عم خال. تره او ماما لفظ ئی خوواحدراوړې اودعمات اوخالات يعنی ترورياناوخاله ګانو لفظ ئی جمع راوړې. په کوم کښې چه يو قسم فضيلت دسړو په ښځو باندې ثابتيږی لکه ﴿يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰٓـُٔهُمُ الطَّاغُوْتُ ۙ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ اِلَى الظُّلُمٰتِ ؕ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ۝﴾[1] اولکه ﴿وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ؕ ثُمَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ۝﴾[2] دلته هم ظلمات اونور يعنی تيارې اورڼرا ذکردې اود رڼرا په تياره باندې فضيلت

---

[1] الطبری: ۲۸۳/۲۰.

[2] ٦:الانعام:۱.

دي پدې وجه ئې لفظ ظلمات جمع راوړو اونور ئې مفرد. د دې نورهم ډېر مثالونه ورکولې کيدې شي. بيا فرمائي چه کومو خلقو تاسره هجرت کړې دې. حضرت ام هانی ﷺ فرمائي ماپسې د رسول الله ﷺ غوښتنه راغله نو ما معذرت ښکاره کړو کوم چه حضور ﷺ اومنلواودا آيت نازل شو. زه په هجرت کونکې ښخوکښې نه ووم بلکه د مکې د فتح نه پس په ايمان راوړونکوکښې ووم. (۱)

د (هَاجَرْنَ مَعَكَ) مطلب:- مفسرينوهم داوئيلي چه مرادهم دادې چه کومومدينې طرف ته حضور ﷺ سره هجرت کړې وی. د قتاده ﷺ نه په يوروايت کښې د دې نه مراد اسلام راوړل هم بيان شوی دی. د ابن مسعود ﷺ په قراءت کښې ﴿واللاتی هاجرن معك﴾ دي (۲) بيافرمائي چه هغه مؤمنه ښځه چه خپل نفس د نبي ﷺ دپاره هبه کړی اونبي ﷺ هم هغې سره نکاح کول غواړی نوبغيرمهر نه هغه په نکاح کښې راوستې شی. بيادا حکم په دوو شرطونوسره دې. لکه آيت ﴿وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِيْٓ اِنْ اَرَدْتُّ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يُّغْوِيَكُمْ ۭ هُوَ رَبُّكُمْ ۣ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ (۳) کښې يعنی حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته فرمائي که چرې زه تاسو ته نصيحت کول غواړم اوالله تعالى تاسو په دې نصيحت باندې مستفيدکول نه غواړی نو زما نصيحت تاسو ته هيڅ فائده نه شی درکولې. اولکه د موسى ﷺ په دې فرمان کښې ﴿اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ﴾ (۴) يعنی اې زما قومه که چرې تاسو په الله ﷻ باندې ايمان راوړو اومسلمانان شوی ئې نو تاسو له هم په الله ﷻ باندې بهروسه اويقين پکاردې. نولکه چه څنګه په دې دواړو آياتونوکښې دوه شرطونه دی دغه شان په دې آيت کښې هم دوه شرطونه دی. يوخودهغې خپل نفس هبه کول اوبل درسول الله ﷺ هغه په خپله نکاح کښې راوستلواراده کول. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ له يوه ښځه راغله اوونې وئيل چه زه خپل ځان تاسوته هبه کول غواړم. بيا هغه د ډير وخته پورې ولاړه وه نوبوصحابي ﷺ اودريدو وئې وئيل يارسول الله ﷺ که تاسو دې سره د نکاح اراده نه لرئی نوزما په نکاح کښې راکړئی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه تاسره څه شته هم؟ چه دې ته ئې په مهرکښې ورکړې. جواب ئې ورکړو چه د دې تهبندنه علاوه راسره هيڅ نشته. حضور ﷺ اوفرمائيل چه که دا ته دې ته ورکړې نو پخپله به بغيرد تهبندپاتې شې نور څه اولټوه. هغه وئيل ماسره نورهيڅ نشته. حضور ﷺ اوفرمائيل چه لټون خواوکړه که د اوسپنې چرته يوه ګوته هم وی. هغه ډير کوشش اوکړو خو هيڅ ئې هم بيا نه موندل. حضور ﷺ اوفرمائيل د قرآن پاك څه سورتونه هم تاته ياد دی؟ هغه وئيل اوفلانکی فلانکی سورتونه راته ياد دی. نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه بس هم په دې سورتونوباندې دا ما ستا په نکاح کښې درکړه. داحديث په بخاری اومسلم کښې هم دی (۵) حضرت انس ﷺ چه کله دا واقعه بيان کړه نود هغه لور هم اوريدله. وئيل په دې ښځه کښې ډيره کمه حيا وه. نوهغوی اوفرمائيل تانه ډيره بهتره وه چه دحضور ﷺ د خدمت رغبت ئې کولو اوحضور ﷺ ته ئې خپل نفس اوځان پيش کولو. (۶)

څيني هبه کوونکی ښځې نبی کريم ﷺ رد کړی هم دی:- مسنداحمد کښې دي يوه ښځه دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه اود خپلې لور ئې ډيرزيات صفتونه اوتعريفونه اوکړل او وئې وئيل حضور ﷺ زما مطلب دادې چه تاسو هغې سره نکاح اوکړئی. حضور ﷺ قبوله کړه. هغې بياهم تعريفونه کول تردې چه

---

(۱) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الاحزاب: ۳۲۱٤، حاکم: ۲/٤۲۰، بيهقی: ۷/٥٤.
(۲) الطبری: ۲۰/۲۸٥.
(۳) ۱۱/هود: ۳٤.
(۴) ۱۱/هود: ۳٤.
(۵) صحيح بخاری کتاب النکاح باب تزويج المعسر: ٥۰۸۷، صحيح مسلم: ۱٤۲٥، احمد: ٥/۳۳٦، ابوداؤد: ۲۱۱۱، ترمذی ۱۱۱٤، ابن ماجه: ۱۸۸۹، ابن حبان: ٤۰۹۳.
(۶) صحيح بخاری کتاب النکاح باب عرض المراة نفسها على الوجل الصالح: ٥۱۲۰، احمد: ۳/۲٦۸.

ونی وئیل حضورﷺ نه هغه چرته بیماره شوې ده اونه ئې په سر درد راغلې دې. دې اوریدو سره حضورﷺ اوفرمائیل چه بیاخوماته دهغې هیڅ حاجت نشته[1]حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه خپل ځان هبه کونکې بی بی حضرت خوله بنت حکم رضي الله عنها وه. یوبل روایت کښې دی چه دا د قبیله بنوسلیم نه وه. یو بل روایت کښې دی چه دا ډیره نیك بخته ښځه وه. ممکن ده چه ام سلیم حضرت خوله رضي الله عنها وی. او دا هم کیدې شی چه دا چرته بله ښځه وی.

نبی کریم ﷺ دیارلس ښځو سره نکاح کړې وه:- ابن ابی حاتم کښې دی چه حضورﷺ دیارلسوښځوسره نکاح کړې په کوموکښې چه شپږ خو قریشیه وې. خدیجه عائشه حفصه ام حبیبه سوده او ام سلمه رضی الله عنهن اودرې د بنوعامر صعصعه د قبیلې نه وې اودوه بیبیانې د قبیله بنوهلال بن عامر نه وې. حضرت میمونه بن حارث هم دا وه چه خپل ځان ئې رسول الله ﷺ ته هبه کړې وو اوحضرت زینب دچا کنیت چه ام المساکین وو اویوه ښځه بنی بکربن کلاب داهم هغه وه چه دنیائی اختیارکړې وه اود بنوجون نه یوه ښځه کومې چه پناه غوښتې وه اویوه اسدیه د کوم نوم چه زینب بنت جحش رضي الله عنها ده. دوه وینځې وې. صفیه بنت حیی بن اخطب او جویریه بنت حارث بن عمرو بن مصطلق خزاعیه رضی الله عنهن. دابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه خپل ځان هبه کونکې ښځه میمونه بنت حارث رضي الله عنها وه. خو په دې کښې انقطاع ده اودادروایت مرسل دې.دامشهوره خبره ده چه زینب بنت جحش رضي الله عنهادچا کنیت چه ام المساکین وو دا زینب بنت خزیمه وه. د قبیله انصار نه وه اودحضورﷺ په ژوند کښې وفات شوه. والله أعلم.

مقصددا چه کومو ښځو حضورﷺ ته دخپل نفس اختیارورکړې وو هغه ډیرې دی. په صحیح بخاری کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې ما به په دغه ښځو باندې غیرت کولو چه خپل نفس به ئې حضورﷺ ته هبه کولو اوزه به ډیره زیاته حیرانه شوم چه ښځې خپل نفس هبه کوی. کله چه دا آیت نازل شو چه ﴿ تُرْجِي مَن تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَن تَشَاءُ ۖ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾ (۲)ته چه په دوی کښې کوموسره غواړې مه کوه اوکوموسره چه غواړې نوهغوی له خپل ځان سره ځائ ورکړه اود کومونه چه تا جداوالې اوکړو که هغه هم ته راوړې نوبه تاڅه نقصان نشته. نوما وئیل چه بس الله ﷻ په تاسوباندې ښه وسعت او ارتوالې کړې دې. (۳)

ایا دنبی کریم ﷺ په بیبیانو کښې هبه کوونکې هم وه - دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه حضورﷺ سره یوه هم داسې ښځه نه وه چه هغې خپل نفس حضورﷺ ته هبه کړې وی. حضرت یونس بن بکیر رحمه الله فرمائی چه دحضورﷺ د پاره دامباح وه چه کومه ښځه خپل ځان پخپله حضورﷺته حواله کړی هغه دې حضورﷺ په خپل کورکښې اوساتی ولې حضورﷺداسې کړی نه دی ځکه چه داکار ئې هم د هغوی په مرضئ سره ساتلې وو. داخبره د بل چا د پاره جائزنه ده اوکه مهر اداکړی نوبیا جائزده. حضرت بروع بنت واشق رضي الله عنها باره کښې چاچه خپل ځان حواله کړې ووکله چه دهغې خاوندمړ شو نورسول الله ﷺ هم دا فیصله کړې وه چه د هغې د خاندان د نورو ښځو په شان دې هغې ته هم مهرورکړې شی لکه مهر مثل مقرروی. دغه شان صرف په دخول باندې مهر واجب کیږی. اوحضورﷺ د دې حکم نه مستثنی وو داسې ښځو له څه ورکول په حضورﷺ باندې واجب نه وو. سره د دې که هغې ته شرف هم حاصل شوې وی ځکه چه هغوی ته بغیرد مهر نه اوبغیرد ولی نه اوبغیرد گواهانونه نکاح کولو اختیاروو لکه چه د حضرت زینب بنت جحش رضي الله عنها په قصه کښې دی.

---

(۱) احمد:۱۵۵/۳ مسندابی یعلی:٤٢٣٤، مجمع الزوائد:٢٩٤/٧،

(۲) ۳۳/الاحزاب: ٥١.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿ترجی من تشاء منهن...﴾:٤٧٨٨، صحیح مسلم:١٤٦٤.

بغیر د مهر او ولي نه ښځې سره نکاح کول جائز نه دی سوی د نبی نه:- حضرت قتاده رحمه الله فرمائي يوې ښځې له هم داجائزنه دی چه خپل ځان بغيرد ولي يا بغيرد مهر نه د چا په نکاح کښې ورکړی. دا صرف درسول الله ﷺ د پاره وو(١)اوپه نورومؤمنانوباندې کوم مونږ مقرر کړی دی هغه مونږ ښه پيژنو يعنى هغوی دڅلورونه زياتې ښځې نه شی ساتلې.اوپه نورو مؤمنانو باندې کوم مونږ مقررکړی دی هغه مونږ ښه پيژنو يعنی هغوی د څلورونه زياتې ښځې نه شی ساتلی(٢)او ددې نه علاوه وينځې ساتلې شی اودهغې هيڅ شمير مقررنه دې. دغه شان د ولی دمهر اود ګواهانو هم شرط دې.نودامت د پاره خوداحکم دې او په حضور ﷺ باندې دا پابندئی نشته دې د پاره چه په حضور ﷺ باندې هيڅ حرج نه وی. الله ﷻ ډير ښونکې اومهربان دې.

تُرۡجِیۡ مَنۡ تَشَآءُ
جدا کړه ته | هغه ښځې | چې غواړې ته |
په دې بيبيانو کښې ته چې کومه غواړې نو دځان نه ئې |
مِنۡهُنَّ وَتُــٔوِیۡۤ اِلَیۡكَ مَنۡ تَشَآءُ ؕ وَمَنِ
دهغوئ نه | اواوساته دځان سره | هغه ښځې | چې ته غواړې ساتل دهغې | او هغه ښځې
په ډډه ساته | اوچې ته غواړې نو ځان ته ئې رانزدې کړه | ....اوکومه چې
ابۡتَغَیۡتَ مِمَّنۡ عَزَلۡتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَیۡكَ ؕ
چې بيا ئې طلب کړې ته | دهغه ښځو نه | چې جدا کړی دی تا | پس نشته دې ګناه | په تاباندې
دې په ډډه ساتلې وی | که هغه (بيانزدې کول) اوغواړې | نو په دې کښې هيڅ ګناه نشته
ذٰلِكَ اَدۡنٰۤی اَنۡ تَقَرَّ اَعۡیُنُهُنَّ وَلَا یَحۡزَنَّ
دا کار | نزدې دې | دې ته چې | يخې به شی | سترګې دهغوئ | اونۀ به غمژنې کيږی |
په دې حکم سرد زيات اميد دې | چې د هغوئ سترګې يخې شی | او غمژنې نه شی
وَیَرۡضَیۡنَ بِمَاۤ اٰتَیۡتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ یَعۡلَمُ مَا
او راضی به وی هغوئ | په هغې | چې ورکوې ته هغوئ ټولو ته | او الله پوهيږی | په هغه څه |
اوته چې څه هغوئ ته ورکړې | هغه ټولې به په هغې راضی وی | ......او الله ﷻ ته ستاسو د
فِیۡ قُلُوۡبِكُمۡ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِیۡمًا حَلِیۡمًا ۝
چې په زړونو ستاسو کښې دی | او دې الله | په هر څه پوهه | صبرناك |
زړونو حال معلوم دې |............ اوهغه په هر څه پوهم ردبار دې |

قوله تعالى:- تُرۡجِیۡ مَنۡ تَشَآءُ مِنۡهُنَّ

پيغمبر ﷺ ته بيبيانې ساتلوکښې اونه ساتلوکښې اختیار دې :- بخاری شريف کښې دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دی چه ماله په هغه ښځو شرم راتلو چه خپل ځان حضور ﷺ ته هبه کړی. ونيل به ئې چه بغير دمهرنه خپل ځان حضور ﷺ ته حواله کولوباندې نه شرميږئی؟ تردې چه داآيت نازل شو نوما

---

١) الطبری: ٢٠/٢٨٨.

٢) الطبری: ٢٠/٢٨٨.

اووئیل چه ستا رب ستا خواهش پوره کولو کښې جلتی کوی([1])نومعلومه شوه چه دایت نه مراد هم دغه ښځې دی.دهغوی باره کښې دالله نبی ﷺته اختیاردې چه کومه غواړی قبوله کړی اوکومه چه نه غواړی نه قبلوی.بیاد دې نه پس داهم دحضورﷺ په اختیارکښې شته چه کومه قبوله نه کړی اوهغه کله هم غواړی مهربانی پرې اوکړی. د عامر شعبی رحمه الله نه روایت دې کومه چه ئې روستوکړې وه هغه ام شریك وه.

د ﴿تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ﴾ **مطلب دې؟**:-د دې جمله یومطلب دا هم بیان کړې شوې دې چه په خپلو بیبیانوکښې حضورﷺ ته داهم اختیار وو چه که غواړی نوتقسیم دې کړی اوکه نه غواړی نو نه دې کوی. کومه چه غواړی مقدم دې کړی اوکومه چه غواړی مؤخر دې کړی دغه شان خاص خبرې اترې هم. خودا یاد ساتئی چه حضورﷺ په خپل پوره عمر برابر په خپلو بیبیانوکښې عدل اوانصاف سره تقسیم کړې دې. د بعضې شافعی فقهاؤداقول دې چه په حضوراکرمﷺ باندې تقسیم واجب وو.

صحیح بخاری شریف کښې دحضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چه د دې آیت د نازلیدلونه پس به دالله ﷻ نبیﷺ زمونږ نه اجازت اخستلو. ماته خو چه به ئې کله هم فرمائیل نوما به وئیل چه که زما په وس کښې وې نو چرې به مې هم بل طرف ته نه پریخودو([2]) نوصحیح خبره چه کومه ډیره ښه ده اوپه دې اقوالوکښې مطابقت هم کوی هغه دادې چه آیت عام دې. خپل ځان حواله کونکواود حضورﷺ بیبیانو ټولوته شامل دې د هبه کونکوښځو باره کښې نکاح کول اونه کول اود نکاح والا په ښځوکښې تقسیم کول د حضورﷺ په اختیارکښې وو([3])

رسول کریم ﷺ به د اختیار باوجود نمبر ایخودو:-بیافرمائی چه دغه حکم بالکل مناسب دې اود رسول الله ﷺد ازواج مطهراتو د پاره آسانئی والا دې. کله چه هغوی ته پته اولګیده چه هغه د نمبر مکلف نه دې خوبیاهم مساوات قائموی. نوهغوی به ډیرې خوشحاله وی اوممنون اوشکر ګذاره به وی اود هغوی د انصاف تعریف به کوی. الله ﷻ د زړونودحالت نه خبردې هغه پوهیږی چه د چاکوم طرف ته ډیر رغبت دې.مسنداحمد کښې دی چه حضوراکرم ﷺ به په خپله توګه په پوره عدل سره صحیح تقسیم کولونه پس هم د الله ﷻ په وړاندې داسې عرض کولو اله العالمین ترکومې چه زما په وس کښې وه ما خپل انصاف اوکړو.اوس چه کوم زما په وس کښې نه وی په هغې باندې زما ملامتیامه کوه([4])یعنی د زړه درجوع اختیارماته نشته. الله ﷻ دسینود خبروعالم دې خودحلم اوکرم والا دې سترګې پټوی او معافی کوی.

لَا يَحِلُّ
حلالي نه دی
ددې موجوده ښځو نه علاوه نورې

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿ترجی من تشاء منهن...﴾ :٤٧٨٨، صحیح مسلم:١٤٦٤

[2] صحیح بخاری حواله سابق:٤٧٨٩، صحیح مسلم:١٤٧٦، ابوداؤد:٢١٣٦، احمد:٧٦/٦، ابن حبان:٤٢٠٦.

[3] الطبری:٣٠٤/٢٠.

[4] ابوداؤد کتاب النکاح باب فی التقسیم بین النساء:٢١٣٤، وسنده صحیح، ترمذی:١١٤٠،نسائی:٣٣٦٥،ابن ماجه:١٩٧١، احمد:١٤٤/٦، ابن ابی شیبه:٣٨٦/٤، دارمی:١٤٤/٢، ابن حبان:٤٢٠٥، حاکم:١٨٧/٢، بیهقی:٩٩٨/٧.

لَكَ	النِّسَآءُ	مِنْۢ بَعْدُ	وَلَآ اَنْ	تَبَدَّلَ	بِهِنَّ	مِنْ اَزْوَاجٍ
ستا دپاره	نوري ښځې	روستو ددې نه	او نۀ دا	چې بدلوې به تۀ	په ځائې ددوئ	نوري ښځې

ښځې (واده کول) ستادپاره حلالې نه دی| او داهم جائز نه دی چې ته ددوئ په بدل کښې نورې ښځې واخلې

وَّلَوْ اَعْجَبَكَ	حُسْنُهُنَّ	اِلَّا	مَا	مَلَكَتْ
اگر که خوښ دی ستا	ښائیست دهغوئ	مګر حلالې دی	هغه وینځې	چې مالك شی دهغې

اگر که دهغوئ ښائست دې زړه ته پریوځی | سوا ددې نه چې ستا وینځه وی

يَمِيْنُكَ ؕ	وَكَانَ اللّٰهُ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	رَّقِيْبًا ۟
ښیٰ لاس ستا	او دې الله	په هر څیز باندې	نګران (ساتونکې)

.........او الله ﷻ د هر څیز نګهبان دې |

قوله تعالى:- لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ

دَ ازواج مطهرات رضی الله عنهن دَ پاره دَ الله ﷻ انعام او ددې ایت مبارک اول مطلب:- په اولنو آیاتونو کښې تیرشوې دی چه رسول الله ﷺ خپل بیبیانوته اختیارورکړوکه هغوی غواړی نود حضورﷺ په نکاح کښې دې وی اوکه غواړی نو دحضورﷺ نه دې جداشی. خوامهات المؤمنین دحضورﷺ لمن پریخودل خوښ نه کړه. په دې باندې د الله ﷻ د طرف نه په دنیاوی بدله کښې یوداملاوشوچه حضورﷺ ته په دې آیت کښې حکم اوشوچه اوس د دوی نه علاوه ته بلې ښځې سره نکاح نه شې کولې نه ته په دوی کښې د یوې پریخودوسره دهغې په بدله کښې بله راوستې شې که هغه څومره ښائسته ولې نه وی؟ اود وینځو خبره بله ده. دې نه پس رب العالمین دحضورﷺ نه دا تنګی اوچته کړه اود نکاح اجازت ئې ورکړو خو پخپله حضوراکرم ﷺ بیابله نکاح اونه کړه.ددې حرج داوچتولو اوبیادعمل نه کولو یوه ډیرلوئ مصلحت دا وو چه د حضورﷺ دااحسان په بیبیانویاندې وی. د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه دحضورﷺ د وفات نه وړاندې الله ﷻ دهغوی د پاره نورې ښځې هم حلالې کړې وې.(¹) دحضرت ام سلمه رضی الله عنها نه داهم روایت دې چه د حلالولو ایت ﴿ تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيْٓ اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ؕ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ؕ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا ۝ ﴾(²) دې یعنی چه کوم د دې آیت نه وړاندې تیرشوې دې.په بیان کښې هغه اول او په نازلیدو کښې روستودې.سورت بقره کښې همدغه شان دوفات دعدت روستونی آیاتونه منسوخ دی اوهم داړومبې آیت دهغې ناسخ دې. والله اعلم.

دویم مطلب:- ددې آیت یوه بله معنی هم د ډیروحضراتونه روایت ده هغوی وائی چه دې نه مطلب دا دې چه د کومو ښځو ذکر د دې نه وړاندې دې د هغې نه سوا حلال دی. د ابی بن کعب رضی الله عنه نه سوال اوشو چه آیا د حضورﷺ کومې بیبیانې وې که هغه د حضورﷺ په موجودګئی وفات شوې وې نو حضورﷺ د نورو ښځو سره نکاح نه شوه کولې؟ هغه اوفرمائیل ولې؟ نوسوال کونکی **﴿لایحل﴾** والاآیت اولوستلو. دې اوریدوسره ابی بن کعب رضی الله عنه اوفرمائیل ددې مطلب خودادې چه د ښځوکوم قسمونه دې نه وړاندې بیان شوی دی یعنی نکاح شوې بیبیانې وینځې د تره لونړه ترورریانو ماماګانو خاله ګانو لونړه هبه

(¹) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الاحزاب:۳۲۱۶وسنده صحیح، احمد:۶/۴۱، ابن حبان:۶۳۶۶.(ترمذی نسائی وغیره)

(²) ۳۳/الاحزاب:۵۱.

کیدونکي ښځې اوودې نه سوا چه بل قسم وي په کوموکښې چه داصفتونه نه وي هغه په حضورﷺ باندې حلالې نه دي.(ابن جرير)ابن عباس ﷺ فرمائي چه ددې مهاجرو مؤمنو ښځوسره نکاح کولونه حضورﷺ منع کړې شو. غیرمسلم ښځوسره ئې نکاح حرامه کړې ده.قرآن کریم کښې دی﴿وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾([1])یعنی دایمان نه پس دکفرکونکی اعمال غرق دی. نوالله تعالی آیت ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ ([2])کښې د ښځود کوم یو قسم ذکر دې هغه خو حلال دی دې نه علاوه نورې حرام دی. ([3])

دریم مطلب:-مجاهد رحمه الله فرمائی چه دې نه سواهرقسم ښځې که هغه مسلمانانې وی یهودنړې اوکه نصرانیانې وی ټولې حرام دی.

څلورم مطلب:-ابوصالح رحمه الله فرمائی چه دبانډه چی او ناپیژندګلو ښځو سره دنکاح نه ئی منع کړې وو خوچه کومې ښځې حلال وې که په هغوی کښې په سوونو واخلی نوهم حلال دی. غرض دا چه آیت عام دې هغه ښځې کومې چه دحضورﷺ په کورکښې وې اوهغه ښځې دکوموقسمونه چه بیان کړې شو ټولو ته شامل دې.اودکوموخلقو نه چه ددې په خلاف روایتونه دی دهغوی نه د دې مطابق هم روایت دې نو هیڅ څه منفی نشته.او پدې باندې یوه خبره باقی پاتې کیږی چه حضورﷺ حضرت حفصه رضي الله عنها ته طلاق ورکړې وو بیائی هغې ته رجوع کړې وه اود حضرت سوده رضي الله عنها نه ئی هم د جدائې اراده کړې وه په کومه چه هغې د خپل نمبر ورځ حضرت عائشه رضي الله عنها ته ورکړه. د دې جواب امام ابن جریر رحمه الله دا ورکړې دې چه دا واقعه د دې آیت د نازلیدلونه د وړاندې ده. خبره هم دا ده خو مونږ وایو د دې جواب هم څه ضرورت نشته ځکه چه په آیت کښې د هغوی نه سوا دنوروښځوسره دنکاح کولو اودا ویستوسره د تورو راوستو نه منع کړې شوې وو. د طلاق نه نه وو منع کړې شوې. والله اعلم. دحضرت سوده رضي الله عنها والا په واقعه کښې آیت ﴿وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾]۴/النساء:۱۲۸. نازل شوې دې

د حفصه رضی الله عنها د طلاق واقعه:- اودحضرت حفصه رضي الله عنها والا واقعه په ابوداوٗد وغیره کښې نقل ده. ([4]) ابویعلی کښې دی عمر ﷺ یوه ورځ حضرت حفصه رضي الله عنها له راغلووئی کتل چه هغې ژړل. تپوس ئی اوکړو چه کیدې شی تاته حضورﷺ طلاق درکړې وی واوره که رجوع اوشوه اوبیادا موقعه راغله نو په الله ﷻ قسم چه ترمرګه پورې به تاسره خبرې اونه کړم.([5]) په آیت کښې الله ﷻ حضورﷺ د زیات والی نه اودیوې په ویستلو سره بله راوستلونه منع کړې ووخوویښځې حلال کړې وې.ابوهریره ﷺ فرمائی په جاهلیت کښې یوخراب رواج داهم وو په خپل مینځ کښې به ئی د ښځوبدلون کولو. ده به خپله هغه ته ورکوله اوهغه به ده ته ورکوله. اسلام د دې ګنده طریقې نه مسلمانان منع کړل. د یوځل واقعې ذکر دې چه عیینه بن حصن فزاری ﷺ حضورﷺ له راغلو اود خپل جاهلیت د رواج په شان بغیرد اجازت نه راغلو. هغه وخت حضورﷺ سره حضرت عائشه رضي الله عنها ناسته وه. حضورﷺ اوفرمائیل ته ولې بغیراجازت

[1]) ۵/المائدة:۵.
[2]) ۳۳/الاحزاب:۵۰.
[3]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب: ۳۲۱۲، وسنده حسن.
[4]) ابوداوٗد کتاب الطلاق باب المرجعة:۲۲۹۳ وسنده صحیح نسائی:۳۵۹۰، ابن ماجه:۲۰۱۶، ابن حبان:۴۲۷۵،
[5]) مسندابی یعلی:۱۷۲، ابن حبان:۴۲۷۶، دوبمه نسخه:۴۲۶۳ مجمع الزوائد:۲۴۴/۹.

دننه راغلي هغه ونیل واه ماخوترننه پورې د قبیله مضر په خاندان کښې د یوسړی نه هم اجازت نه دي غوښتې بیانی ونیل دا تاسره کومه یوه ښځه ناسته ده؟ حضور ﷺ اوفرمائیل ام المؤمنین حضرت عائشه ﷺ وه. هغه ونیل حضور ﷺ دا پریږده اوزه د دې په بدله کښې خپله ښځه تاسو ته درکوم چه په ښائست کښې بې مثاله ده. حضور ﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ خوداسې حرام کړې دی. کله چه هغه لاړو نو موربی بی اوفرمائیل یارسول الله ﷺ داڅوك وو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل یوبې وقوف سردار وو. تاد هغه خبرې واوریدې په دې سره هم هغه د قوم سردار دې(۱) ددې روایت یو راوی اسحاق بن عبدالله بالکل د پربوتې درجې والا دې.

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا | لَا تَدْخُلُوْا | بُيُوْتَ النَّبِيِّ | اِلَّآ | اَنْ يُّؤْذَنَ

اے هغه کسانو چې ایمان مو راوړی دې | مهٔ ننوځئ | کورونو دنبی ته | مګر هله | چې اجازت اوکړې شي

ائي مومنانو د پیغمبر کورونو ته مه داخلیږئ اخوهله ورداخلیږئ چې دخوراک دپاره درته اجازت اوکړې شي

لَكُمْ | اِلٰى طَعَامٍ | غَيْرَ نٰظِرِيْنَ | اِنٰىهُ | وَلٰكِنْ

تاسو ته | خوړلو دطعام ته | په داحال چې نهٔ یئ انتظار کونکی | لوخی دپخکرئ دهغه ته | ولیکن

.... په دې طریقه چې دهغې طعام دپخلی انتظار مه کوئی | ....خو کله چې

اِذَا | دُعِيْتُمْ | فَادْخُلُوْا | فَاِذَا | طَعِمْتُمْ | فَانْتَشِرُوْا

کله چې | دعوت درکړې شی تاسو ته | نو ننوځئ | پس هرکله چې | خوراك اوکړئ تاسوانو خوارهٔ شئ

دعوت درکړې شي نو بیا ورځئ | ....بیا چې ډوډئ اوخورئ | ....نو خوارهٔ واره شئ

وَلَا مُسْتَاْنِسِيْنَ | لِحَدِيْثٍ | اِنَّ | ذٰلِكُمْ كَانَ | يُؤْذِي النَّبِيَّ

او مهٔ کینئ مینه کونکی | دپاره دخبرو | بیشکه | دا کار ستاسو | تکلیف ورکوی نبی ته |

او خبرو ته ښځ ناست مه پاتې کیږئی | بیشکه ستاسو په دې خبرو پیغمبر ته تکلیف رسی

فَيَسْتَحْيٖ | مِنْكُمْ | وَاللّٰهُ | لَا يَسْتَحْيٖ | مِنَ الْحَقِّ | وَاِذَا

لیکن هغه حیا کوی | ستاسو نه | او الله | نهٔ کوی حیا | دبیا نولو دحق نه | او کله چې |

خو هغه ستاسو خاطر کوی | ....او الله ﷻ په صفا وینا کښې دچا خیال نه ساتی | اوهرکله چې

سَاَلْتُمُوْهُنَّ | مَتَاعًا | فَسْئَلُوْهُنَّ | مِنْ وَّرَآءِ | حِجَابٍ | ذٰلِكُمْ

غواړئ تاسو دهغوئ نه | څه څیز | نو غواړئ دهغوئ نه | روستو | دپردې نه | دا کار ستاسو

د پیغمبر د بیبیانو نه څه څیز غواړئ | نود پردې شاته ئې غواړئی | .... داکار ستاسو

اَطْهَرُ | لِقُلُوْبِكُمْ | وَقُلُوْبِهِنَّ | وَمَا كَانَ | لَكُمْ

ډیر پاك دې | دپاره دزړونو ستاسو | او دزړونو دهغوئ | اونهٔ دی جائز | ستاسو دپاره |

اود هغوئ دزړونو دپاره ډیره پاکه طریقه ده | ....او تاسو دپاره دا جائز نه دی | چې

(۱) البزار:۲۲۵۱، دارقطني:۲۱۸/۳، مجمع الزوائد:۹۵/۷،

اَنْ تُؤْذُوْا	رَسُوْلَ اللّٰهِ	وَلَآ اَنْ	تَنْكِحُوْٓا	اَزْوَاجَهٗ	
چې تکليف اورسوئ	رسول دالله ته	اونۀ دا چې	تاسو په نکاح واخلئ	بيبيانې دهغه	

دالله ﷺ رسول ته تکليف ورکړئ | يا دا چې د هغه نه پس دهغه بيبيانو کښې چا سره چرې

مِنْۢ بَعْدِهٖٓ	اَبَدًا ؕ	اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ	عِنْدَ اللّٰهِ	عَظِيْمًا ۝	
روستو دهغه نه	هيڅکله	بيشکه دا کار (ستاسو دپاره)	دې	په نز دالله	الويه ګناه

نکاح اوکړئ |..........داخبره دالله ﷻ په نيز ډيره لويه ګناه ده

اِنْ تُبْدُوْا	شَيْــًٔا	اَوْ تُخْفُوْهُ	فَاِنَّ اللّٰهَ	كَانَ	بِكُلِّ شَيْءٍ	
که ښکاره کوئ تاسو	څه څيز	يا پټوئ هغه	پس بيشکه الله	دې	په هر څيز باندې	

که تاسو يوه خبره ښکاره کوئ او که پټوئ ئې |..........نو الله ﷻ په هرڅيز ډير ښه عالم دې

عَلِيْمًا ۝	
ښه عالم	

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتَ النَّبِيِّ

د پردې د حکم نازليدل اود پيغمبر ﷺ دکور احترام:- په دې آيت کښې د پردې حکم دې اود شرعی آدابو او احکاموبيان دې. دحضرت عمر رضی الله عنه د قول مطابق چه کوم آياتونه نازل شوی دی په هغې کښې يودا هم دې. بخاری اومسلم شريف کښې دهغوی نه روايت دې درې خبرې ما اوکړې د کومومطابق چه الله رب العزت احکام نازل کړل. ماوئيل يارسول الله ﷺ که تاسو مقام ابراهيم قبله جوړه کړئ نو به بهتروی. نوالله تعالى هم دغه حکم اوفرمائيلو ﴿وَاتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ اِبْرٰهٖمَ مُصَلًّى ؕ وَعَهِدْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِيْنَ وَالْعٰكِفِيْنَ وَالرُّكَّعِ السُّجُوْدِ ۝﴾[1] ماوئيل يارسول الله ﷺ ماته خوداښه نه ښکاری چه هريوکس دې کورته ننځ راننوځی تاسو خپلو بيبيانوته د پردې حکم ورکړئ نوښه به وی. نود الله ﷻ د طرف نه د پردې حکم نازل شو. کله چه دحضوراکرم ﷺ ازواج مطهراتو دغيرت د وجه نه څه ونيل اوريدل نوماوئيل په څه غرورکښې مه پريوځئ که حضوراکرم ﷺ تاسو پريږدی نو الله ﷻ به حضور ﷺ ته تاسو نه بهتر بيبيانې ورکړی. نود قرآن پاك هم دا آيت نازل شو[2] په صحيح مسلم کښې يوڅلورم موافقت هم موجوددې او هغه دبدر د قيديانوفيصله ده[3] يوبل روايت کښې دی ۵هجری د ذی قعده مياشت کښې کله چه رسول الله ﷺ حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها سره نکاح اوکړه کومه نکاح چه الله ﷻ پخپله کړې وه هم هغه سحر باندې د پردې آيت نازل شو. بعضې حضرات وائی چه دا واقعه د ۳هجری ده. والله اعلم.

قوله تعالى:- وَلَا مُسْتَاْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ ؕ

خوراک نه پس خبرو دپاره نه دی ايساريدل پکار:- صحيح بخاری کښې دی حضور ﷺ چه کله حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها سره نکاح اوکړه نوخلقو له ئې دعوت اوکړو نود خوراك څښاك نه پس په خبرو اتروکښې اخته شو. حضور ﷺ د پاسيدو تياری هم اوکړه خوهغوی پانه سيدل دې کتلوسره حضور ﷺ

---

[1] /البقرة:۱۲۵.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة البقرة باب ﴿ واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى﴾:۴۴۸۳، ترمذی:۲۹۵۹، احمد:۲۴/۱، ابن حبان: ۶۸۹۲.

[3] صحيح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل عمر رضی الله عنه:۲۳۹۹،

اودريدو.حضور ﷺ سره څه خلق خوروان شوخوبیاهم درې کسان هم هلته ناست وو خبرې کولې. حضور ﷺ چه کله اوکتل واپس شو نوهغوی هم هغه شان په خبروکښې اخته وو.حضور ﷺ بيالاړو کله چه داخلق لاړل نوحضرت انس ؓ حضوراکرم ﷺ ته خبرورکړو.نوبیاحضور ﷺ کورته تشريف راوړو. حضرت انس ؓ فرمائی چه ما هم تلل غوښتل نو حضور ﷺ په خپل مينځ کښې اوزما په مينځ کښې پرده اوکړه اودا آيت نازل شو([1]) يوبل روايت کښې دی چه حضورنبی کريم ﷺ په دې موقعه باندې غوښه اوروټئ ورکړې وه اوحضرت انس ؓ ئې ليګلې وو چه خلق راوغواړه. خلق به راتلل خوړله به ئې او واپس به تلل. کله چه يو هم داسې پاتې نۀ شوکوم چه حضرت انس ؓ راغوښتې وو نوحضور ﷺ ته ئې خبر ورکړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوس دسترخوان اوړدکړه. ټول خلق لاړل مګردرې کسان ناست په خبرو کښې لګياوو. حضوراکرم ﷺ د دې ځائ نه لاړو اوحضرت عائشه ؓ کره لاړو اوونئ فرمائيل السلام عليکم يااهل بيت ورحمة الله وبرکاته. مور بی بی جواب ورکړو وعليکم السلام ورحمة الله وبرکاته اوفرمائی حضور ﷺ د بی بی نه خوشحاله خو ئې؟ نبی کريم ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ دې تاله برکت درکړی. دغه شان حضور ﷺ ټولو بيبيانوکره لاړو اوپه هريوځائ کښې هم داخبرې اوکړې. اوس چه کله واپس راغلو وئې کتل نوهغه صاحبان لاتراوسه پورې ناست خبرو کښې لګيا دی. په جضوراکرم ﷺ کښې شرم اوحيا اولحاظ ډيرزيات وو په دې وجه حضور ﷺ هيڅ هم اونه فرمائيلې شواوبيا د حضرت عائشه ؓ کمرې ته لاړو اوس پته نه لګی چه ماخبر ورکړو که هغه درېواړه پخپله لاړل نوحضور ﷺ راغلو او په چوکاټ ئې قدم کيخودو سره پرده اوکړه اود پردې آيت نازل شو([2])په يوروايت کښې د دريوکسانوپه ځائ د دوو سړو ذکر دې([3])ابن ابی حاتم کښې دی د حضور ﷺ په يوه نوې نکاح باندې حضرت ام سليم ؓ شيره جوړه کړه او په يوخانك کښې کيخوده او حضرت انس ؓ ته ئې اوفرمائيل چه داد الله ﷻ رسول ﷺ له يوسه اوورته اووايه چه دا لږه شان تحفه زمونږ د طرف نه قبوله کړئی اوزما سلام هم ورته وايه. هغه وخت خلق ووم هم په سختئی کښې. زه لاړم حضور ﷺ ته مې د موربی بی سلام او پيغام اورسولو. نبی کريم ﷺ چه دا اوکتل نوونئ فرمائيل ښه ده دا کيږده زه لاړم اود کور په يوګوټ کښې مې کيخوده. بيائی اوفرمائيل لاړشه اوفلانکې فلانکې راوغواړه. د ډيرخلقو نومونه ئې واخستل او ونئ فرمائيل چه دوی نه علاوه کوم مسلمان هم ملاوشی هغه راوغواړه. ماهم داسې اوکړه چه څوك هم ملاو شو هغه مې رسول الله ﷺ کره د خوراك د پاره راغوښتل. چه واپس شوم نو اومې کتل ټول کور حجره اوبيټك د خلقو نه ډك وو. تقريبًا درې سوه کسان وو. اوس ماته حضور ﷺ اوفرمائيل لاړشه هغه پياله راوړه ماچه راوړه نوحضور ﷺ پرې خپل لاس مبارك کيخودو اودعائی اوکړه اوچه الله ﷻ څه غوښتل دحضور ﷺ د ژبې مبارکې نه ئې اداکړل. بيااوفرمائيل لس لس کسان کينوئی بسم الله ونيلو سرد دخپلې خپلې مخې نه خوراك شروع کړئی. دغه شان خوراك شروع شو اوټولو اوخوړله. نبی کريم ﷺ اوفرمائيل پياله راوچته کړه. حضرت انس ؓ فرمائی چه ما پياله راوچته کړه نو زه دانه شم ونيلې چه اول په دې کښې زياته وه که اوس؟ يوڅو کسان دحضور ﷺ په کورکښې ناست وو خبرې کولې اوام المؤمنين ديوال طرف ته مخ کړې ناسته وه. د هغوی د دومره وخت پورې نه اخواکيدل په حضور ﷺ باندې ګران تيريدل خود شرم اولحاظ د وجه نه ئې څه نه ونيل که هغوی ته د دې خبرې علم شوې وو نوهغوی به وتلې وو خو په بې خيالئی کښې ناست وو. حضور ﷺ د کور نه اووتلو اوبيبيانوکوټوته لاړو چه کله واپس شو وئی کتل هغوی هم هغه شان ناست وو. نواوس خودوی ته هم پته اولګيده پښيمانه

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله ﴿لاتدخلوا بيوت النبی الا....﴾:۴۷۹۱،صحيح مسلم:۱۴۲۸.
[2]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة الاحزاب باب قوله ﴿لاتدخلوابيوت النبیالا....﴾:۴۷۹۳.
[3]) صحيح بخاری حواله سابق:۴۷۹۴.

شو او زر اووتل. حضور ﷺ دننه لاړواوپرده ئې زوړندکړه. زه هم په حجره کښې ووم چه دا آیت نازل شو حضور ﷺ د دې تلاوت کولوسره بهر راغلو. د ټولونه اول دا آیت ښځو واوریدو اود ټولونه اول د دې اوریدونکې هم زه ووم([1])اول دحضرت زینب رضی الله عنها پیغام اوړلوروایت په آیت ﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴾([2])په تفسیر کښې تیرشوې دې. د دې په آخره کښې په بعضې روایاتوکښې داهم دی چه بیاخلقوته نصیحت اوکړې شو. اودهاشم په دې حدیث کښې د دې آیت بیان هم دې. ([3])

ابن جریرکښې دی د شپې وخت کښې به ازواج مطهرات د قضائی حاجت د پاره صحرا ته تلې. د حضرت عمر رضی الله عنه داخوښ نه ووفرمائیل به ئې چه دوی داسې مه پریږدئې. حضور ﷺ په دې باندې توجه نه ورکوله. یوځل حضرت سوده بنت زمعه رضی الله عنها اووتله. دفاروق اعظم رضی الله عنه داخوښه وه چه په څه طریقه باندې دا ازواج مطهرات دا وتل بندکړې. ددې دپاره هغوی دقداوقامت نه اوپیژندله اوپه اوچت آواز ئې اووئیل مونږ اې سوده ته اوپیژندلې. دې نه پس دپردې آیاتونه نازل شو. پدې روایت کښې هم داسې دی خومشهوره دا ده چه داواقعه د پردې د نازلیدلونه وړاندې ده.

مسنداحمدکښې د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه د پردې د حکم نه پس حضرت سوده رضی الله عنها وتلې وه الخ. په دې کښې داهم دی چه هم هغه وخت راواپس شوه. نبی کریم ﷺ د ماښام خوراك کولو په لاس مبارك کښې یو هډوکې وو. راغله واقعه ئې بیان کړه هم هغه وخت وحی نازل شوه چه کله ختمه شوه نوهم هغه وخت پورې دا هډوکې په لاس مبارك کښې وو لاواوس ئې پریخې هم نه وو چه حضور ﷺ اوفرمائیل الله جل جلاله تاسو له ستاسود ضرورت د پاره د بهروتلواجازت درکوی([4])په آیت کښې الله جل جلاله مسلمانان د دې عادت نه منع کوی کوم چه په جاهلیت کښې اود اسلام په شروع کښې په خلقوکښې وو چه بې اجازته به د خلقو کورونوته تلل. نوالله تعالی د دې امت اکرام کولوسره دوی ته دا آدب ښائی. په یوحدیث کښې هم دا مضمون دې چه خبردار ښځوله مه ځئې([5])بیاالله تعالی هغوی مستثنی کړې چاته چه اجازت ورکړې شی. وئې فرمائیل تاسو ته چه اجازت درکړې شی د خوراك طرف ته نو تاسو د دې د تیاری په انتظارکښې مه اوسیږئې. مجاهد اوقتاده رحمهما الله فرمائی چه د خوراك د پخیدو اوتیاریدو په وخت کښې وررسه. ([6]) کله چه پوهه شې خوراك تیارشو نو ورننوځې دا خصلت د الله جل جلاله خوښ نه دې. دا دلیل دې د طفیلی جوړیدو په حرمت. امام خطیب بغدادی رحمه الله ددې په مذمت کښې پوره یو کتاب لیکلې دې. بیافرمائی چه کله راوغوښتې شې نو څه او کله چه اوخورې نو اوځه. صحیح مسلم شریف کښې دی چه په تاسو کښې کله تاسو ستاسو رور راوغواړی نود هغه دعوت قبلول پکاردی که د نکاح وی که د بل څه([7])یوبل حدیث کښې دی که ماته د یوې نوکې دعوت هم راکړې شو نوزه به ئې قبول کړم. د دعوت په دستورکښې داهم بیان اوفرمائیل کله چه اوخورې نوکوربه کره پرلت مه غزوه او

---

[1]) صحیح بخاری کتاب النکاح باب الهدیة للعروس:۵۱۶۳،صحیح مسلم:۱۴۲۸،ترمذی:۳۲۱۸.

[2]) ۳۳/الاحزاب:۳۷. الخ

[3]) صحیح مسلم کتاب النکاح باب زواج زینب بنت جحش رضی‌الله عنها ونزول الحجاب...:۱۴۲۸.

[4]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله تعالی ﴿لاتدخلوابیوت النبی﴾:۴۷۹۵، صحیح مسلم:۲۱۷۰، احمد:۵۶/۶، ابویعلی:۴۴۳۳.

[5]) صحیح بخاری کتاب النکاح باب لایخلون رجل بامراة الاذو محرم.....:۵۲۳۲، صحیح مسلم:۲۱۷۲، ترمذی:۱۱۷۱، احمد:۱۴۹/۴، ابن حبان:۵۵۸۸.

[6]) الطبری:۳۰۶/۲۰.

[7]) صحیح مسلم کتاب النکاح باب الامر باجابة الداعی الی دعوة: ۱۴۲۹.

مه کینه بلکه د هغه ځایٔ نه ځه([1]) په خبرو کښې مه مشغول کیږئ لکه څنګه چه دې دریو کسانو کړې وو او حضور ﷺ ته تکلیف ووخود شرم اولحاظ د وجه نه ئې څه نه شو وئیلې. دغه شان دا مطلب هم دې چه ستاسو د بغیراجازت نه د حضور ﷺ کورته تلل هم په هغوی باندې سخت پریوځي خوهغوی د شرم اوحیا د وجه تاسو ته څه نه شي وئیلې. الله ﷻ تاسو ته صفا صفا بیان فرمائي چه اوس داسې مه کوئ. هغه حق ته د حکم ورکولو نه حیا نه کوی.تاسوله چه څنګه بغیرد اجازت نه دحضور ﷺ دبیبیانو کره تلل منع دی دغه شان د هغوی طرف ته سترګې اوچتول اوکتل هم حرام دی. که تاسو د هغوی نه څه ضروری څیز اخستل یا ورکول وی نو د پردې نه اخوا دې وی. ابن ابی حاتم کښې دی نبی کریم ﷺ یو خل شیره خوړله حضرت عمر ﷺ ئې هم راوغوښتلو هغوی هم ناست وو خوړله ئې.عائشه صدیقه ﷺ د اول نه په خوراک کښې شریکه وه. حضرت عمر ﷺ د ازواج مطهرات د پردې په خیال کښې ووپه خوراک کښې ئې ګوتوسره ګوتې اولګیدې نو ناڅاپه ئې د خُلې نه اووتل چه افسوس زما منلې شوې وې اوپرده کولې شوه نو د چا نظر به هم نه پریوتلو. ([2]) هم هغه وخت د پردې حکم نازل شو. بیا د پردې تعریف بیانولې شی چه د ښځو اوسړو د زړونود پاکوالی ذریعه ده. که یوسړی د حضور ﷺ د یوې بی بی سره د هغوی نه پس د نکاح کولو اراده کړې وه نو په دې آیت کښې دا حرام اوګرځولې شو ځکه چه د حضور ﷺ بیبیانې په ژوند کښې او په جنت کښې دهغوی بیبیانې دی اود ټولومسلمانانوهغه میندې دی په دې وجه دمسلمانانو د هغوی سره نکاح کول حرام دی.داحکم د هغه بیبیانود پاره دې چه د حضور ﷺ د وفات په وخت کښې د هغوی په کور کښې وې. د ټولو په نیز اجماعا دی خو چه کومې بی بی ته حضوراکرم ﷺ په ژوند کښې طلاق ورکړې اود هغې نه جدا شوې دی نو هغې سره څوک نکاح کولې شی که نه؟ په دې کښې دوه مذهبه دی یودا چه دخول نه وی شوی او طلاق ئې ورکړې وی هغې سره بل څوک نکاح کولې شی. قیله بنت اشعث بن قیس د حضوراکرم ﷺ په ملکیت کښې راغلې وه د هغوی د وفات نه پس هغې د عکرمه ﷺبن ابوجهل سره نکاح اوکړه.

په حضرت ابوبکر ﷺ باندې دا ښه نه لګیدل نو حضرت عمر ﷺ پوهه کړو چه اې خلیفه رسول الله ﷺ دا دحضور ﷺ بی بی نه وه نه دې ته حضوراکرم ﷺ اختیار ورکړې نه ئې دې ته د پردې حکم ورکړې اود دې د قوم ردت د دې د ردت په وجه الله ﷻ دا د رسول الله ﷺ نه بری کړه دې اوریدو سره د حضرت صدیق اکبر ﷺ تسلی اوشوه. نوددې دواړو خبرو بدی بیانولوسره فرمائي رسول الله ﷺ ته تکلیف ورکول اود هغه بیبیانوسره د هغوی د وفات نه پس نکاح کول دا دواړه ګناهونه د الله ﷻ په نیز ډیرې لوئې دی. ستاسو پټې اوښکاره خبرې ټولې الله ﷻ ته ښکاره دی. د هغه نه وړوکی نه وړوکې څیز هم پټ نه دی. د سترګوخیانت اود زړه پټې شوې خبرې اود زړه ارادې هغه پیژنی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ	فِيٓ اٰبَآئِهِنَّ	وَلَآ اَبْنَآئِهِنَّ
نشته ګناه په هغوئ باندې	په کورته راتلو دپلرونو دهغوئ کښې	اونۀ د خامنو دهغوئ کښې
دپیغمبر بیبیانو دپاره خپلو پلارانوته......		او خامنو ته

وَلَآ اِخْوَانِهِنَّ	وَلَآ اَبْنَآءِ اِخْوَانِهِنَّ	وَلَآ اَبْنَآءِ اَخَوٰتِهِنَّ
اونۀ د رونړو دهغوئ کښې	اونۀ د خامنو د، ورونړودهغوئ کښې	اونۀ د خامنو دخویندودهغوئ کښې
او رونړو ته......	او وریرو (د رور ځامنو)ته......	او خوریونو (د خور ځامنو) ته

[1] صحیح بخاری کتاب النکاح باب من اجاب الی کراع:۵۱۸۷، احمد:۲/۴۲۴، ابن حبان:۵۲۹۱.

[2] السنن الکبری:۱۱۴۱۹.

وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ

اونه د ښځو دمیل ملاپ دهغوئ کښې | اونه د هغه وینځو کښې | چې مالکان شوی وی |
اوخپلو (مسلمانانو) زنانو ته ....او خپلو وینځو ته (په مخامخ کیدو باندې) هیڅ گناه نشته

اَيْمَانُهُنَّ ۚ وَاتَّقِيْنَ اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿۵۵﴾

ښې لاسونه دهغوئ | اوویرېږئ دالله نه | بیشکه الله | دې په هر څیز باندې | حاضر (نظرلرونکي)
اوتاسو دالله ﷻ نه ویرېږئ| ....الله ﷻ په هره څیز باندې گواه دې

اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ؕ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ

بیشکه چې الله | او فرښتې دهغه | درود (یعنی رحمت) لیږی | په نبی ﷺ باندې | اے هغه کسانو |
بیشکه الله اودهٔ فرښتې په نبی باندې درودونه وائی(د الله درود رحمت اود فرښتو درود دعا ده) ائې

اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿۵۶﴾

چې ایمان مو راوړې دې | درود اولیږئ | په هغه باندې| او سلام وایئ| په سلام وئیلو سره |
د ایمان خاوندانو ! | تاسو هم په دهٔ باندې درود او سلام وایې

قوله تعالی:- لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ

د ځانه چه د پردې نه کولو اجازت دې :- پورتنوآیاتونوکښې د پردوخلقونه دپردې کولوحکم شوې وود دې دپاره چه دکومو نیزدې خپلوانو نه چه پرده نه وه د هغې بیان په دې آیت کښې کولې شی. په سورت نور کښې هم داسې بیان شوې چه ښځې دې خپل ښائست نه ښکاره کوی خوخپلوخاوندانوته پلارانوته سخرانوته ځامنو ته د خاوندځامنوته رونړو وریرونو خوریانوته ښځوته اوهغوی دچا ملکیت چه د دوی په لاسونو کښې وی د هغوی په وړاندې دا کارکونکی غیرخواهش مند سړو یاماشومانو په وړاندې ددې پوره تفسیر د دې آیت لاندې تیرشوې دې. د تره اوماما ذکر دلته ځکه اونه کړې شو چه ممکن دی هغوی د خپلو ځامنوپه وړاندې د دوی صفتونه بیان کړی. حضرت شعبی اوحضرت قتاده ﷫ خود دې دواړو په وړاندې لوپټه کوزول مکروه گڼړله.([1]) ﴿نسائهن﴾ نه مرادمؤمنانې ښځې دی. د ماتحت نه مراد وینځې غلامان دی لکه څنګه چه اول د دې بیان تیرشوې دې اواحادیث هم مونږ هم هلته نقل کړی دی.سعیدبن مسیب ﷫ فرمائی دې نه مراد صرف هم وینځې دی.دالله ﷻ نه ویرېږئ اوهغه په هرڅیز باندې شاهددې.پټ ښکاره هرڅه هغه ته معلوم دی.دهغه موجوداوحاضرویره لرئ اودهغه لحاظ کوئ.

قوله تعالی:- اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ؕ

د آیت د درود اوسلام معانی او په انبیاؤ دالله ﷻ صلاة:- په صحیح بخاری کښې د حضرت ابوالعالیه ﷫ نه روایت دې دالله تعالی په خپل نبی ﷺ باندې درودلیگل اود خپلو فرښتو په وړاندې دهغه تعریف او صفت بیانول دی اود فرښتو درود د حضور ﷺ د پاره دعاکول دی. ابن عباس ﷠ فرمائی لکه د برکت دعا([2]) داکثرو اهل علم قول دې چه د الله ﷻ درود رحمت دې د فرښتو درود واستغفاردې([3]) عطاء ﷫

---

[1]) الطبری: ۳۱۸/۲۰.
[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبى....﴾:تعليقًا قبل حديث:۴۷۹۷.
[3]) ترمذی کتاب الوترباب ماجاء فی فضل الصلاة علی النبی ﷺ تحت رقم:۴۸۵.

نرمانئي د الله ﷻ درود سبوح قدوس سبقت رحمتي غضبي دي. د دې ايت مبارك نه مقصد دا دې چه د حضورﷺ قدر اومنزلت عزت اومرتبه د خلقو په نظر كښې ښكاره شي اوهغوى ته پته اولگي چه پخپله الله ﷻ دحضورﷺ تعريف كوى اودهغه فرښتې هم په حضورﷺباندې درودوسلام راليگى. د ملاءاعلى دې خبر وركولوسره اوس د زمكې والا ته حكم كولې شي چه تاسو هم په حضورﷺ باندې درود اوسلام ليگئى دې دپاره چه د بره مخلوق اوښكته مخلوق په دې باندې اجماع اوشي. د حضرت موسى ﷺ نه بنى اسرائيلوتپوس كړې ووچه آيا الله ﷻ په تاباندې صلوة راليگى نوالله تعالى وحى راوليگله چه دوى ته اووايه چه اوالله تعالى په خپلو انبياءكرامو او رسولانوباندې خپل رحمت راليگى. د دې په شان په دې آيت كښې هم ارشاددې.

الله ﷻ په مؤمنانو باندې هم رحمت ليږى:- په دويم آيت كښې الله ﷻ خبر وركړې دې چه هم دغه رحمت الله ﷻ په خپلو مؤمنانوبنديگانو باندې هم راليگى. ارشاددې ﴿هُوَالَّذِىْ يُصَلِّىْ عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهٗ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا ۝ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهٗ سَلٰمٌ ۚ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيْمًا ۝﴾[1] يعنى اې ايماندارو تاسو دالله ﷻ ذكر په كثرت سره كوئى اوسحرماښام دهغه تسبيح بيانوئى هغه پخپله هم په تاسوباندې درود راليگى اودهغه فرښتې هم.يوبل آيت كښې دى ﴿ وَبَشِّرِالصّٰبِرِيْنَ ۝ ﴾ [2] صبركونكوته زيرې وركړئى هغوى ته چه كله څه مصيبت اورسى نو هغوى ﴿ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ۝ ﴾ لولى. په هغوى باندې دهغوى درب د طرف نه درود راليگلې كيږى.حديث شريف كښې دى الله ﷻاودهغه فرښتې دصفونو په ښى طرف والاباندې صلوة راليگى. [3]

د حضور ﷺ صلاة په مؤمنانو :- په دويم حديث كښې دحضوراكرم ﷺ د يوسړى دپاره دادعا ذكر ده ياالله په آل ابى اوفى باندې خپل رحمت نازل كړه[4] دجابرﷺ بى بى حضور اكرم ﷺ ته درخواست اوكړو چه زمادپاره اوزما دخاوندد پاره صلاة راوليگئى نوحضورﷺ اوفرمائيل الله ﷻ دې په تاباندې او ستا په خاوندباندې درود رانازل كړى. [5]

په رسول كريم ﷺ باندې درود او الفاظ د احاديثو په رنړا كښې:- د درودشريف دبيان ډيرزيات احاديث دى دكومونه چه مونږيوڅو دلته روايت كوو.﴿والله المستعان﴾ بخارى شريف كښې دى هغوى ته اووئيلې شويارسول الله ﷺ مونږ تاسو ته سلام كولوباندې خو پوهيږو د صلوة څه طريقه ده؟ حضورﷺ په التحيات كښې دواړه درود شريف اوخودل خوپه دواړو كښې د وعلى آل ابراهيم لفظ نشته دى[6] په يوبل روايت كښې دعلى ابراهيم لفظ نشته دې[7] په يوبل روايت كښې خو اولنې درود په پوره الفاظو سره دې اودويم په څه بدلون سره دې.عبدالرحمن بن ابى ليلى رحمه الله په آخره كښې وعلينا معهم هم وئيلو.[8]

---

[1] ۳۳/الاحزاب:٤۳.

[2] ۲/البقرة:۱۵۵. الخ

[3] ابوداؤد كتاب الصلاة باب من يستحب ان يلى الامام فى الصف وكراهية التاخر:٦٧٦وسنده حسن، ابن ماجه:۱۰۰۵، ابن حبان:۲۱٦۰.

[4] صحيح بخارى كتاب الزكاة باب صلاة الامام ودعائه لصاحب الصدقة.....:۱٤۹۷، صحيح مسلم:۱۰۷۸، ابوداؤد: ۱۵۹۰، احمد:٤/۳۵۳، مسندالطيالسى:۸۱۹.

[5] ابوداؤد كتاب الوتر باب الصلاة على غيرالنبى:۱۵۳۳وسنده صحيح، احمد: ۳/۱۹۸، دارمى:۱/۲٤، ابن حبان:۹۱٦، بيهقى:۲/۱۵۳.

[6] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبى....﴾:٤۷۹۷، احمد:٤/۲٤٤، صحيح مسلم:٤۰٦.

[7] صحيح مسلم كتاب الصلاة باب الصلاة على النبى بعد التشهد: ٤۰۵.

[8] ترمذى كتاب الوتر باب ماجاء فى صفة الصلاة على النبى ﷺ:٤۸۳وهوصحيح

د سلام الفاظ: دکوم سلام چه دلته ذکر دې هغه په التحيات کښې ((السلام عليك ايها النبى ورحمة الله وبركاته)) دې داالتحيات به نى دقرآن پاك دسورت په شان خودلو. او په يوروايت کښې ((اللهم صل على محمد عبدك ورسولك)) هم دې اوپه روستونی درود کښې لږ شان بدلون دې. (۱) په يوبل روايت کښې د درود الفاظ دادی ((اللهم صل على محمد وازواجه وذريته كما صليت على ال ابراهيم وبارك على محمد وازواجه وذريته كما باركت على ال ابراهيم انك حميد مجيد))(۲) په بعضې روايتونو کښې د على ابراهيم نه پس في العالمين لفظ هم دې(۳) په يو روايت کښې سوال کښې دالفظ هم دې چه مونږ درود په مونځ کښې څنګه اولولو(۴)

تشهد کښې د درو حکم او په دې کښې اختلاف:- دامام شافعی رحمه الله مذهب دا دې چه د مانځه په آخرى تشهد کښې که چا درود اونه لوستلو نود هغه مونځ نه صحيح کيږی د درود لوستل دغه ځائ کښې واجب دی. بعضې متاخرينو په دې مسئله کښې د امام صاحب رحمه الله رد کړې دې ونيلې دی چه دا صرف هم د هغوی قول دې اود دې خلاف اجماع ده. حالانکه داغلط دی د صحابه کرامو رضي الله عنهم يوې ډلې هم دا ونيلی دی مثلاً ابن مسعود رضي الله عنه حضرت ابومسعود بدری رضي الله عنه اوحضرت جابربن عبدالله رضي الله عنه په تابعينو کښې هم د دې مذهب خلق تيرشوی دی لکه شعبی ابوجعفر باقر مقاتل بن حيان رحمهم الله وغيره اود شافعيه خود ټولو هم دا مذهب دې. د امام احمد رحمه الله هم آخری قول دا دې لکه څنګه چه د ابوزرعه دمشقی بيان دې. اسحاق بن راهويه امام محمد بن ابراهيم فقيه رحمهم الله هم دا وائی. بلکه بعضې حنبلی ائمه هم ونيلی دی چه کم نه کم صلی الله عليه وسلم خو په مانځه کښې ونيل واجب دی. لکه چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم په سوال باندې حضورپاك ﷺ تعليم ورکړو اوزمونږ بعضې ملګرو هم د حضور ﷺ په آل باندې درود ليګل هم واجب ګنړلی. غرض دا چه په مانځه کښې د درود واجب کيدلو قول ډير ښکاره دې اوپه حديث کښې د دې دليل هم موجود دې. په سلفواوخلفو کښې د امام شافعی رحمه الله نه علاوه ائمه هم د دې قائل دی نودا وينا کول په يو شان سره هم صحيح نه ده چه هم د امام صاحب دا قول دې او د دې خلاف اجماع ده د دې تائيدد دې صحيح حديث نه هم کيږی کوم چه په مسند احمد کښې ترمذی ابو داؤد نسائی ابن خزيمه وغيره کښې دې چه حضوراکرم ﷺ اوريدل چه يوسړی بغيرد الله ﷻ د حمداوثنا نه او بغير په حضوراکرم ﷺ باندې د درود شريف ونيلو نه په خپل مونځ کښې دعااوکړه نوحضور ﷺ اوفرمائيل دې سړی ډيره تندی اوکړه. بيائی دې راوغوښتو وئی فرمائيل چه کله تاسو کښې څوك مونځ کوی نواول دالله تعالی تعريفونه بيانوئی بيا درود لولئی اوبيا چه کوم غواړئی دعا کوئی (۵) ابن ماجه کښې دی چه د چا اودس نه وی د هغه مونځ نشته اوڅوك چه په اودس کښې بسم الله اونه وائی د هغه اودس نشته. څوك چه په نبی کريم ﷺ باندې درود اونه لولی د هغه مونځ نشته(۶) څوك چه انصارو سره مينه اونه ساتی د هغه مونځ نشته. خود دې په سند کښې عبدالمهيمن راوی متروك دې په طبرانی کښې دا روايت د هغه د رور نه نقل دې. خو په دې کښې هم نظردې اومعروف روايت هم اولنی دې. والله اعلم. مسند احمد کښې دی چه مونږ اوونيل حضور ﷺ مونږ په تاسو باندې سلام وانيلو باندې

۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله تعالى ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبي﴾: ٤٧٩٨، ابن ماجه: ٩٠٣.

۲) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب نمبر: ١٠ حديث: ٣٣٦٩، صحيح مسلم ٤٠٧، ابوداؤد: ٩٧٩، ابن ماجه: ٩٠٥.

۳) صحيح مسلم کتاب الصلاة باب الصلاة على النبي ﷺ بعد التشهد: ٤٠٥.

٤) ابوداؤد کتاب الصلاة باب الصلاة على النبي بعدالتشهد: ٩٨١ وهوصحيح، احمد: ١١٩/٤، ابن خزيمه: ٧١١، ابن حبان: ١٩٥٩، حاکم: ٤٦٨/١.

۵) ابوداؤد کتاب الوتر باب الدعاء: ١٤٨١ وسنده حسن، ترمذی: ٣٤٧٧، نسائی ١٢٨٥، احمد: ١٨/٦، ابن خزيمه: ٧٠٩،

٦) ابن ماجه کتاب الطهارة باب ماجاء في التسمية في الوضوء: ٤٠٠، دارقطنی: ٣٥٥١، حاکم: ٢٦٩/١، بيهقی: ٣٧٩/٢.

خو پوهیږو درود راته اوښایئی. نوحضوراکرم ﷺ اوفرمائیل چه داسې وائې ((اللهم اجعل صلواتك ورحمتك وبركاتك على محمد وعلى ال محمد كما جعلتها على ابراهيم وال ابراهيم انك حميد مجيد))[1] د دې یوراوی ابوداؤد اعمی د کوم نوم چه نفیع بن حارث دې متروك دې. د حضرت علی ؓ نه خلقو ته دا دعاخودل هم نقل دی.

((اللهم داحي المدحوات وباري المسموكات وجبار القلوب على فطرتها شقيها وسعيدها اجعل شرائف صلوتك ونوامي بركاتك وفضائل الائك على محمد عبدك ورسولك الفاتم لما اغلق والخاتم لما سبق والمعلن الحق بالحق والدامغ لجيشات الاباطيل كما حمل فاضطلع بامرك بطاعتك مستوفزا في مرضاتك غيرنكل في قدم ولا وهن في عزم واعيال وحيك حافظا لعهدك ماضيا على نفاذ امرك حتى اورى قبسا القابس الاء الله تصل باهله اسباب به هديت القلوب بعد خوضات الفتن والاثم وابهج موضحات الاعلام ونائرات الاحكام ومنيرات الاسلام فهو امينك المامون خازن علمك المخزون وشهيدك يوم الدين بعيثك نعمة ورسولك بالحق رحمة اللهم افسح له في عدنك واجزه مضاعفات الخيرمن فضلك له مهنات غير مكدرات من فوز ثوابك المعلول وجزيل عطائك المحلول اللهم اعل على بناء الناس بناءه واكرم مثواه لديك ونزله واتمم له نوره واجزه من ابتعاثك له مقبول الشهادة مرضي المقالة اذا منطق عدل وخطة فصل وحجة وبرهان عظيم))

خوددې سندتیك نه دې. زمونږ شیخ ابوالحجاج مزی فرمائی چې ددې یوسلامه کندی نه معروف دې او نه د ده ملاقات د حضرت علی ؓ سره ثابت دې. ابن ماجه کښې دی عبدالله بن مسعود ؓ فرمائی کله چه تاسو په رسول الله ﷺ باندې درودشریف وائې نو ډیر ښکلې درود شریف وائې ډیر ممکن دی چه ستاسو دا درود شریف حضور ﷺ ته پیش کړې شی. خلقو وئیل چه بیا تاسو مونږ ته څه داسې درود اوښایئی هغوی اوفرمائیل دا بهتردې داسې وائې ((اللهم اجعل صلوتك ورحمتك وبركتك على سيد المرسلين وامام المتقين وخاتم النبيين محمد عبدك ورسولك امام الخير وقائد الخير ورسول الرحمة ابعثه مقاما محمودا يغبطه الاولون والاخرون)) ددې نه پس دالتحیات دواړه درو شریف لول [2]دا روایت هم موقوف دې. د ابن جریر په یو روایت کښې دی حضرت یونس بن حباب ؒ د خپل فارس په یوه خطبه کښې د دې آیت تلاوت اوکړو بیانی د خلقو د درود د طریقې د سوال بیان اوکړو دحضوراکرم ﷺ په جواب کښې ((وارحم محمدا وال محمد كما رحمت ال ابراهيم)) نی هم بیان کړو. ددې نه داهم استدلال کړې شوې دې چه د هغوی د پاره د رحم دعا هم دد. د جمهورو هم دا مذهب دې. د دې نور تائیدد دې حدیث نه هم کیږی په کوم کښې چه دی یواعرابی په خپله دعا کښې وئیلې وو اې الله ﷻ په مابانډې اوپه محمدرسول الله ﷺ باندې رحم اوکړه اومونږ سره په نور چا باندې رحم مه کوه نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه تا خوډیر کولاوخیز راتنګ کړو. [3] قاضی عیاض ؒ د جمهورمالکیه نه د دې عدم جواز نقل کړې دې. ابومحمدابن ابوزید ؒ هم ددې جواز طرف ته تلې دې.دنبی کریم ﷺ ارشاد دې چه ترکومې څوك په مابانډې درود رالیګی نوترهغه وخته پورې فرښتې هم دهغه د پاره د رحم دعاکوی اوتاسوته اختیاردې چه کمې کوئی که زیاتې[4] رسول الله ﷺ فرمائی دټولونه اوچت به ماسره د قیامت په ورځ هغه وی چه د ټولونه زیات په مادرود وائی. [5]

ارشاد دې چه څوك په مایوځل درود راولیګی الله ﷻ په هغه باندې لس خپل رحمتونه رالیګی. په دې یوسړی اووئیل بیا خو به زه د خپلې دعا نیم وخت هم په درود شریف کښې تیروم. وئی فرمائیل چه

---

[1] احمد:٥/٣٥٣
[2] ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب الصلاة على النبي ﷺ:٩٠٦،
[3] صحيح بخارى كتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم: ٦٠١٠، ابوداؤد: ٣٨٠، ترمذى:١٤٨، احمد:٢/٢٣٩،
[4] ابن ماجه كتاب اقامة الصلوت باب الصلاة على النبي ﷺ:٩٠٧،
[5] ترمذى كتاب الوتر باب ماجاء فى فضل الصلاة على النبي ﷺ:٤٨٤وسنده حسن، التاريخ الكبير:٥/١٧٧،ابن حبان:٩١١.

څنګه ستا مرضي وي. هغه ونيل چه بياخو به زه دريمه حصه کوم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل که ته غواړې نو. هغه بيا ونيل چه زه خوخپل ټول وخت هم د دې د پاره کوم. وئی فرمائيل دې وخت کښې به تاالله ﷻ د دين اودنيادغم نه خلاص کړی اوستاګناهونه به معاف کړی. د ابی بن کعب ﷺ بيان دې چه د نيمې شپې وخت کښې به حضور ﷺ بهر وتلو اوفرمائيل به ئی خوزونکې راتلونکي دې اودې پسې شاشاته لګيدونکې هم دې. حضرت ابی ﷺ يوځل اووئيل يارسول الله ﷺ زه د شپې څه مونځ کوم اود دې نيمه حصه په درودشريف کښې تيروم حضور ﷺ اوفرمائيل نيمه حصه هغه وئيل چه نيمه نی کړم که دريمه ئی کړم؟ وئی وئيل چه ښه ده زه به پوره وخت په دې کښې تيروم. رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه بياخو به الله ﷻ ستا ټول ګناهونه معاف کړی. (١)

ددې روايت يوبل سندهم دې چه دويمه حصه شپه تيريدو نه پس رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې خلقو الله ﷻ يادکړئی اې خلقودالله ﷻ ذکراوکړئی. ګورئی ړچونکې راروان دې مرګ خپل ځانسره ټول مصيبتونه آفتونه راروان کړی راځی. مرګ خپل ځان سره ټول څيزونه راوړی.ابی ﷺ اووئيل يارسول الله ﷺ زه په تاسو باندې په کثرت سره درود وايم نوپه دې کښې څومره وخت تيرکړم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه څومره ته غواړې. وئيل څلورمه حصه؟ وئی فرمائيل چه څومره غواړې زياته کړې نو نوره بهتره ده. وئيل نيم؟ نوهم دا جواب ئی ورکړو. تپوس ئی اوکړو دويمه حصه؟ نوهم دا جواب ملاوشو. وئيل چه بس زه هم ټول وخت په دې کښې تيروم. وئی فرمائيل چه بياخو به الله ﷻ تا دټول وهم اوغم نه بچ کړی اوستا ګناهونه به معاف کړی(٢)يوسړی حضور ﷺ ته اووئيل که زه خپل ټول صلاة هم په تاسوکړم نو؟حضور ﷺ اوفرمائيل د دنيااوآخرت ټول مقصدونه به دې پوره شی(٣)حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ فرمائی حضوراکرم ﷺ يوځل د کورنه اووتلوزه ورسره ووم.حضور ﷺ د کهجورو يوباغ ته لاړو اوهلته په سجده راپريوتلو دومره اوږده سجده ئی اوکړه اودومره وخت ئی اولګولو چه زه خو اوويريدلم چه روح ترې لاړو.نيزدې لاړم اومې کتل نو حضور ﷺ سرراوچت کړو ماته ئی تپوس اوکړو څه خبره ده؟ ماخپل حالت ښکاره کړو وئی فرمائيل خبره داوه چه حضرت جبرائيل ﷺ ماله راغلو اوماته ئی اووئيل زه تاته زيرې اوروم الله ﷻ رب العزت فرمائی څوك چه په تاباندې درود ليګی زه به هم په هغه باندې درود ليګم او څوك چه په تا باندې سلام راليګی زه به هم په هغه باندې سلام ورليګم. (٤)

يوبل روايت کښې دی چه دا سجده په دې امرباندې دالله ﷻ په شکريه باندې وه(٥)يوځل حضور اکرم ﷺ دخپل څه کارد پاره اووتلوهيڅ څوك نه وو چه ورسره تلې وې نوعمر ﷺ په تندئی سره شاشاته لاړو. وئی کتل چه حضور ﷺ په سجده کښې دې نو لرې لاړو اودريدو.حضور ﷺ سر اوچت کړواوهغه طرف ته ئی اوکتل وئی فرمائيل تادا ډيرښه اوکړه چه زه دې په سجده کښې اوليدم اولرې لاړې.واوره ماله جبرائيل ﷺ راغلوونی فرمائيل ستاپه امت کښې چه څوك يوځل په تا باندې درود اووائی الله ﷻ به په هغه باندې لس رحمتونه راوليګی. اود هغه به لس درجې اوچتې کړی. (٦)

يوځل حضور ﷺ خپلوصحابه کرامولہ راغلو.دمخ مبارك نه ئی خوشحالی ښکاريده. صحابه کرامو ﷺ د سبب تپوس اوکړو نوونی فرمائيل يوې فرښتې ماله دا زيرې راکړو چه زما امتی کله په ما باندې درود

١) فضل الصلاة على النبی ﷺ: ١٤
٢) ترمذی كتاب صفة القيامة باب فی الترغيب فی ذكر الله وذكر الموت......: ٢٤٥٧، احمد:١٣٦/٥، حاكم:٥١٣/٢،
٣) احمد:١٣٦/٥
٤) احمد: ١٩١/١ حاكم:٣٣٣/٢،مجمع الزوائد:٢٨٧/٢.
٥) احمد:١٩١/١.
٦) المعجم الصغير: ٩٠/٢

اولولي نودالله ﷻ لس رحمتونه به په هغه باندې رالیګلي کیږي.دغه شان دیوسلام په بدله کښې به لس سلامونه[۱] یوبل روایت کښې دی چه په یودرودبه لس نیکنی ملاویږی لس ګناهونه به معاف کیږی اولس درجې به ئې زیاتیږی اوهم ددې په مثال به هغه ته واپس کولې شی[۲] کوم سړې چه په ماباندې یوځل درود راولیګی الله ﷻ به په هغه لس رحمتونه نازل کړی[۳] فرمائی چه په ماباندې درود رالیږئی هغه ستاسو دپاره زکوة دې اوزمادپاره وسیله غواړئی هغه په جنت کښې یوه اوچته درجه ده چه هم یوکس ته به ملاویږی څه عجیبه ده چه هغه هم زه یم[۴] دحضرت عبدالله بن عمرو ؓ قول دی چه په حضوراکرم ﷺ باندې څوك درود لیګی الله ﷻ اود هغه فرښتې په هغه باندې اویاځل درود لیګی. اوس چه څوك غواړی نوکم دې کړی اوچه څوك غواړی نوزیات دې کړی. واورئی یوځل نبی کریم ﷺ مونږ له تشریف راوړو داسې لګه چه څوك یوکس رخصت کوی. درې ځل ئې اوفرمائیل زه امی نبی محمد ﷺ یم زما نه پس څوك نبی نشته ماته ډیرواضحه ډیر کولاو جامع اوختم کونکې کلام راکړې شوې دې.ماته د دوزخ د داروغه ګانو اود عرش د اوچتونکو فرښتوشمیر خودلې شوې دې په ماباندې خاص پرزونې شوی دی اوما ته اوزما امت ته عافیت راکړې شوې دې. ترکومې چه زه په تاسوکښې موجودیم اورئی اومنئې اوکله چه زما رب ماواخلی نو کلام الله ګلك اونیسئی. ددې حلال حلال او حرام ئې حرام اوګنړئی[۵] فرمائی چه دچا په وړاندې زماذکر اوشی هغه له پکاردی چه په ماباندې درود راؤلیږی دیوځل درود لیګلوسره الله ﷻ په هغه باندې لس رحمتونه نازلوی[۶] یودرود لس رحمتونه ورکوی اولس ګناهونه معاف کوی[۷] بخیل هغه دې چه دچاپه وړاندې زما ذکراوکړې شواوهغه په ما باندې دروداونه لولی[۸] یوبل روایت کښې دی داسې سړې د ټولونه زیات بخیل دې. په یومرسل حدیث کښې دی چه دانسان د پاره دومره بخل کافی دې چه دهغه په وړاندې زما نوم واخستې شی اوهغه درود اونه وائی.فرمائی هغه سړې بربادشو چاسره چه زما ذکر اوکړې شواوهغه په ماباندې دروداونه لیږلو.هغه هم برباد شو چه دهغه په ژوندکښې رمضان راغلواود ختمیدوبورې هغه خپل ګناهونه معاف نه کړې شو. اوهغه هم بربادکړې شوڅوك چه د هغه مور پلارد بوډاوالی زمانې ته اورسیدو اوبیاهم هغه جنت ته اونه رسیدو.[۹]

داحادیثو خلاصه او د درود حکم:- دا احادیث دلیل دې په دې خبره چه په حضوراکرم ﷺ باندې درود وئیل واجب دی. دعلماؤد یوې ډلې هم داقول دې لکه طحاوی اوحلیمی وغیره. ابن ماجه کښې دی چه څوك په ماباندې درودوئیل هیرکړی هغه د جنت لارهیره کړه.[۱۰] داحدیث مرسل دې خود اولنو احادیثو

[۱] نسائی کتاب السهو باب فضل التسليم على النبی ﷺ:۱۲۸٤وسنده حسن، احمد:۳۰/٤، ابن حبان:۹۱۵، حاکم:۴۲۰/۲..
[۲] احمد:۲۹/٤
[۳] صحيح مسلم كتاب الصلاة باب الصلاة على النبی ﷺ بعدالتشهد:٤۰۸،ابوداوٗد:۱۵۳۰، ترمذی:٤۸۵،ابن حبان:۹۰۶، احمد:۳۸۲/۳.(مسلم)
[٤] احمد:۲/۳۶۵مسندابی یعلی:٦٤١٤.
[۵] احمد:۱۷۲/۲
[٦] السنن الكبرى:۹۸۸۹ابی یعلی:٤۰۰۲،مسندالطيالسی:۲۱۲۲..
[۷] نسائی کتاب السهو باب الفضل فی الصلاة على النبی ﷺ:۱۲۹۸وسنده صحيح الادب المفرد:٦٤۳، احمد:۱۰۲/۳،ابن حبان:۹۰٤.
[۸] ترمذی کتاب الدعوات باب رغم انف رجل ذكرت عنده:۳۵۳٦وسنده حسن، السنن الكبرى۹۸۸٤، احمد:۲۰۱/۱، حاکم:۵٤۹/۱.
[۹] ترمذی کتاب الدعوات باب رغم رجل ذكرت عنده....:۳۵٤۵،وسنده حسن .
[۱۰] ابن ماجه کتاب اقامة الصلوات باب الصلاة على النبی ﷺ:۹۰۸،

سره د دې پوره تقويت کيږي. بعضې خلق وائي چه په يومجلس کښې يوځل وئيل خو واجب دي او بيا مستحب دي([1]) د ترمذي په يوبل حديث کښې چه څوك په يومجلس کښې ناست وي اود الله ﷻ ذکر او درود کولونه بغير راپاسي هغه مجلس به د قيامت په ورځ په هغه باندې وبال وي. که الله ﷻ غواړي نو په عذاب به ئې کړي اوکه غواړي نو معاف به ئې کړي([2]) په يوبل روايت کښې دذکرالله ذکر نشته په دې کښې داهم دي چه که هغه جنت ته هم لاړشي خود ثواب نه د محرومتياپه وجه به هغه ته سخت افسوس وي. بعضې خلق وائي چه په ټول عمر کښې يوځل درودوئيل واجب دي بيامستحب دي د دې پاره چه د آيت تعميل اوشي. قاضي عياض رحمه الله په رسول الله ﷺ باندې د درود ليګلووجوب بيانولو سره د دې قول تائيد کړې دې. خوطبري فرمائي چه د آيت نه خو هم استحباب ثابتيږي اوپه دې باندې ئې داجماع دعوى کړې ده. ډير ممکن دي چه دهغه مطلب هم دا وي چه يوځل واجب دي او بيامستحب لکه د رسول الله ﷺ د نبوت ګواهي ورکول. زه خووايم چه ډير داسې اوقات دي چه مونږ ته په رسول الله ﷺ باندې د درود وئيل حکم دې. خوبعضې وخت کښې واجب وي اوبعضې ځائ کښې واجب نه وي. اذان اوريدوسره اوګورئي مسنداحمد کښې حديث دې چه کله ته اذان واورې نوچه څه مؤذن وائي هغه ته هم وايه بيا په ماباندې درود وايه د يوبه ځائ به لس ځل درود الله ﷻ په تاراوليږي. بيازما د پاره وسيله غواړه چه په جنت کښې يومنزل دې اوهم يوبنده د هغې مستحق دې اوزما اميد دې چه هغه بنده به هم زه يم. واورئي چه څوك زما د پاره د وسيلې دعاکوي د هغه د پاره زما شفاعت حلاليږي.([3]) اود درود زکاة کيدو په حديث کښې هم د دې بيان تيرشوې دې. ارشاد دې چه کوم سړې درود راوليږي اووائي ((اللهم انزله المقعد المقرب عندك يوم القيمة)) د هغه د پاره به زما شفاعت د قيامت په ورځ واجب شي.([4]) ابن عباس ﷺ نه دادعانقل ده. ((اللهم تقبل شفاعة محمد الكبري وارفع درجته العليا واعطه سؤله في الاخرة والاولى كما اتيت ابراهيم وموسى))

جمات ته د تلواود راوتودعا:- مسندکښې دی حضرت فاطمة الزهرى رضي الله عنها فرمائي کله چه به حضور ﷺ جمات ته تلونو د درود اوسلام نه پس به ئې لوستل ((اللهم اغفرلي ذنوبي وافتح لي ابواب رحمتك)) اوچه کله به دجمات نه وتلو نو د درودواوسلام نه پس به ئې وئيل ((اللهم اغفرلي ذنوبي والفتح لي ابواب فضلك))([5]) د حضرت علي ﷺ فرمان دې کله چه جمات ته لاړشې نو په حضور ﷺ باندې درودوايه.

د مانځه په آخرى قعده کښې د التحيات درود:- د دې بحث اول تيرشوې دې اوپه اول تشهدکښې دې ته چا واجب نه دی وئيلی البته د مستحب کيدو يوقول د امام شافعي رحمه الله دې سره د دې چه دويم قول د دې خلاف هم د دوی نه نقل دې.

په مانځه کښې د درود شريف لوستلو حکم

مسلك حنفي:- د حنفيانو په نيز په مانځه کښې په آخرى قعده کښې درود شريف وئيل فرض نه دی بلکه مسنون دې.(تسهيل الهدايه شرح هدايه (۳۵۱۱).

---

[1]) ترمذي تحت رقم ۳۵٤۵

[2]) ترمذي كتاب الدعوات باب ماجاء في القوم يجلسون ولايذكرون الله: ۳۳۸۰ وهوصحيح، احمد: ۲/٤٤٦، ابن حبان: ۵۹۰.

[3]) صحيح مسلم كتاب الصلاة باب استحباب القول مثل قول المؤذن لمن سمعه: ۳۸٤، ابوداؤد: ۵۲۳، ترمذي: ۳٦۱٤، احمد: ۲/۱٦۸، ابن حبان: ۱٦۹۰، بيهقي: ۱/٤۱۰.

[4]) احمد: ٤/۱۰۸ المعجم الوسط: ۳۳۰۹، مجمع الزوائد: ۱/۱٦۳

[5]) ترمذي كتاب الصلاة باب ماجاء مايقول عند دخول المسجد: ۳۱٤ ابن ماجه: ۷۷۱، احمد: ٦/۲۸۲، مسندابي يعلى: ٦۸۲۲، شرح السنة: ۳۸۱، ابن ابي شيبه: ۱/۳۳۸.

د جنازې په مانځه کښې په حضورﷺ باندې درودلوستل:- سنت طريقه دا ده چه په اول تکبيرکښې سورة فاتحه اولولى په دويم تکبيرکښې درود اولولى په دريم کښې د مړى دپاره دعااوکړى او په څلورم کښې ((اللهم لاتحرمنا اجره ولاتفتنا بعده))الخ لولئى. د يوصحابىؓ قول دې چه د جنازې مسنون مونځ دا دې چه امام تکبير اوائى نو په مزه باندې الحمداولولئى بيا په حضورﷺ باندې درود اووايئى اود جنازې د پاره په اخلاص دعا اوکړئى اوپه تکبيرونوکښې هيڅ مه وائې بياپه مزه باندې سلام اوګرځوئى. (١)

د جنازې په مونځ کښې د سورة فاتحې لوستلو حکم

مسلک حنفي:- زمونږ (د حنفيانو) په نيز د اولنى تکبير نه پس د سورة فاتحه لوستل مشروع نه دى. (تسهيل الهدايه ۲/۷۳)-

د اختريه مانځه کښې حضرت ابن مسعودؓ حضرت ابوموسىؓ او حضرت حذيفه ؓ له راغلوولید بن عقبه ؓ اوئيل داخترورځ ده د تکبيرونوڅه کيفيت دې؟عبدالله ؓ اووئيل تکبيرتحريمه وئيلو سره د الله ﷻ حمد اوکړه بيا په رسول الله ﷺ باندې درود اووايه بيادعااوغواړه بياتکبير اوکړه، بياهم دا اوکړه تکبير اووايه، بيا دا اوکړه تکبير اووايه اوبياهم دا اوکړه تکبيراووايه بيا تکبير اووايه. بيا قراءت اوکړه اوبياتکبيرونيلو سره رکوع اوکړه. بيا اودريږه اولوله اود خپل رب حمدبيان کړه په حضورﷺ باندې صلوة اولوله دعااوکړه اوتکبير اووايه اوهم دغه شان اوکړه بيارکوع ته لاړشه. حضرت حذيفه ؓ حضرت ابوموسى ؓهم د دې تصديق اوکړو.

د دعا په ختميدوباندې :- ترمذى شريف کښې د حضرت عمر ؓ قول دې چه دعاد زمکې اوآسمان په مينځ کښې زوړنده وى تردې چه درود شريف اولولى نو خيژى(٢)يومرفوع روايت داسې هم راغلې دې پدې کښې دى چه ددعا په اول کښې په مينځ کښې اوپه آخره کښې درودشريف لولئى. په يوغريب اوضعيف حديث کښې دى چه ما د سور د پيالئى په شان مه کوئى کله چه هغه خپل ټول ضرورى څيزونه اخلى نوداوبو کټورې هم ډکوى که د اودس ضرورت پيش شونواودس به اوکړى که تګې شو نو اوبه نى څکى ګنى هسې به ئى واړوى. د دعا په شروع کښې د دعاپه مينځ کښې اوددعاپه آخره کښې په مابانډې درودشريف لولئى. خاصکرپه دعائى قنوت کښې ددرود شريف ډيرتاکيد دې. حضرت حسن ؓ فرمائى ماته رسول الله ﷺ داکلمات اوخودل کوم چه په وتروکښې لولم. ((**اللهم اهدني فيمن هديت وعافني فيمن عافيت وتولني فيمن توليت وبارك لي فيما اعطيت وقني شرما قضيت فانك تقضي ولا يقضى عليك انه لايذل من واليت ولايعزمن عاديت تباركت ربنا وتعاليت**))(٣) د نسائى په روايت کښې په آخره کښې داالفاظ هم دى. ((**وصل الله على النبى**))(٤)

د جمعه په ورځ اودجمعې په شپه درود شريف وئيل:- مسنداحمد کښې دى دټولونه غوره ورځ د جمعه ورځ ده. هم په دې ورځ حضرت آدم ؑ پيداکړې شو اوهم په دې ورځ واخستې شو هم په دې ورځ شپيلئى ده اوهم په دې ورځ بې هوشى ده.نوتاسو په دې ورځ په ما باندې په کثرت سره درود لولئى. ستاسو درود ماته پيش کولې شى. صحابه کرامورضوان الله عليهم اجمعين اووئيل چه تاسو خو به په زمکه کښې وراسته کړې شوى ئى. بيابه زمونږ درود تاسو ته څنګه پيش کولې شى؟ رسول الله ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ په زمکه باندې د انبياء کرامو بدنونه خوړل حرام کړى دى. ابوداؤد نسائى وغيره کښې هم دا

(١) حاکم: ۱/۳۶۰وهوصحيح، النسائى ٤/٧٥ح ١٩٩١، بيهقى:٤/٣٩، الام للشافعى:١/٢٣٩.
(٢) ترمذى کتاب الوتر باب ماجاء فى فضل الصلاة على النبى ﷺ:٤٨٦.
(٣) ابوداؤدکتاب الوتر باب القنوت فى الوتر:١٤٢٥-١٤١٦وهوصحيح، ترمذى:٤٦٤، ابن ماجه:١١٧٨، احمد:١/٢٠٠،
(٤) نسائى کتاب قيام الليل باب الدعافى الوتر:١٧٤٧.

حديث دې( ) ابن ماجه كښې دى دجمعه په ورځ په كثرت سره درود وائې پدغه ورځ فرښتې حاضريږي
تركومې پورې چه څوك په مادرود وائى هغه ماته پيش كولې شي ترڅو چه هغه فارغ شوې نه وي
تپوس اوكړې شو د مرګ نه پس هم؟ وئې فرمائيل الله ﷻ په زمكه باندې د انبياء كرامو بدنونه سخا
كول اوخاورې كول حرام كړى دى د الله ﷻ انبياءكرام ژوندى دى اوهغوى ته رزق وركولې شي. (۲) دا
حديث غريب دې اوپه دې كښې انقطاع ده. عباده بن نسى ابوالدرداء ﷺ نه دې ليدلې. والله اعلم
بيهقى كښې هم حديث دې چه د جمعه په ورځ او د جمعه په شپه په ماباندې درود وائې (۳) خوهغه هم
ضعيف دې. يوروايت كښې دى چه دهغوى بدن زمكه نه خورى چاسره چه روح القدس كلام كړې وي
خو داحديث هم مرسل دې. په يوبل مرسل حديث كښې هم د جمعه په ورځ اوشپه كښې په كثرت سره د
درود شريف وئيلو حكم دې. دغه شان په خطيب باندې هم په دواړو خطبوكښې درود وئيل واجب دى
دې نه بغيريه خطبه صحيح نه وى. ځكه چه داعبادت دې او په دې كښې دالله تعالى ذكر واجب دې نود
رسول الله ﷺ ذكر هم واجب دې. لكه اذان اومونځ. د امام شافعى اوامام احمد رحمهما الله هم دا مذهب دې.

په خطبه كښې د درود شريف وئيلو حكم

مسلک حنفى:- په خطبه كښې د درود شريف لوستل سنت دى (عالمګيرى كتاب الصلاة ۲۸۱۳).

دسلام متعلق نور روايات:- ابوداؤد كښې دى كوم مسلمان چه په ماباندې سلام لولي الله ﷻ زما روح
راواپس كوى تردې چه زه د هغه د سلام جواب وركوم(۴) ابوداؤدكښې دى خپل كورونه قبرونه مه
جوړوئى زما په قبرباندې عرس اوميله مه لګوئى هلته په ماباندې درود وائې كه تاسو هرځائې كښې
ئى خوستاسو درودماته رسولې شى(۵) قاضى اسماعيل بن اسحاق خپل كتاب فضل الصلوة كښې
يوروايت راوړلې دې يوسړې به هرسحر د رسول الله ﷺ روضه ته راتلو اودرود اوسلام به ئى وئيلو. يوه
ورځ هغه ته حضرت على بن حسين بن على رحمه الله اووئيل ته هره ورځ داسې ولې كوې؟ هغه وئيل په
حضورﷺ باندې سلام وئيل زما ډير خوښ دى. هغوى اوفرمائيل واوره زه تاته يوحديث اوروم. ما د
خپل پلار نه هغه زما د نيكه نه اوريدلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائيل زما په قبرباندې اختر مه
جوړوئى اونه خپل كورونه قبرونه جوړوئى تاسو چه كوم ځائې كښې هم ئى دهغه ځائې نه په ماباندې
درود اوسلام راليګئى ماته رارسى. (۶) د دې په اسنادكښې يوراوى مبهم دې د كوم نوم چه ذكر نه دې
اويه سندسره داروايت مرسل نقل دې. دحسن بن حسن بن على رحمه الله نه روايت دې هغه د رسول الله ﷺ
قبر سره څه كسان اوليدل اوهغوى ته ئى داحديث واورولو چه د حضورﷺ په قبرباندې ميله لګول ئى
منع كړى دى(۷) ممكن دى چه دهغوى د څه بې ادبئى په وجه داحديث هغوى ته د اورولو ضرورت پيش
شوې وى.مثلاً هغوى چرته په اوچت آوازكښې خبرې كولې. داهم روايت دې چه هغوى يوسړې د
حضورﷺ روضې ته وار په وار په راتلوسره اوليدونووئى فرمائيل چه ته اوكوم سړې چه په اندلس كښې
وى د سلام ليګلو په اعتبارسره بالكل يوشان ئى.طبرانى كښې دى چه تاسوكوم ځائې كښې هم ئى
سلام ليګئى سلام ماته رسولې شى. طبرانى كښې دى چه حضورﷺ د دې آيت تلاوت اوكړو اووئى

---

۱) ابوداؤد كتاب الصلاة الجمعة باب فضل يوم الجمعة:۱۰۴۷ نسائي:۱۳۷۵،ابن ماجه:۱۰۷۵، احمد:۸/۴، ابن حبان:۹۱۰.

۲) ابن ماجه كتاب الجنائز باب ذكر وفاته ودفنهﷺ:۱۶۳۶.

۳) بيهقى:۲۴۹/۳.

۴) ابوداؤد كتاب المناسك باب زيارة القبور:۲۰۴۱

۵) ابوداؤد كتاب المناسك باب زيارة القبور:۲۰۴۲وسنده حسن.

۶) مسندابى يعلى:۴۶۹

۷) مصنف عبدالرزاق:۶۷۲۷.

فرمائیل داخاص راز دې. که تاسو مانه تپوس نه کولو نو مابه هم نه خودلو. واورئی ماسره فرښتې مقرر دی کله چه زما ذکر دیومسلمان په وړاندې کولې شی او هغه په ماباندې درود وائی نو فرښتې وائی الله ﷻ دې تاوبښی اوپخپله الله ﷻ اودهغه فرښتې کومې چه په زمکه باندې دی آمین وائی[1] دا حدیث ډیر غریب دې اوددې سندډیر ضعیف دې. مسند احمد کښې دی د الله ﷻ فرښتې دی چه په زمکه ګرځی راګرځی زما د امت سلام ماته رارسوی[2] په نسائی وغیره کښې هم داحدیث دې. یو حدیث کښې دی چه څوك زما قبرسره په ماباندې سلام وائی هغه زه اورم اوچه څوك د لرې نه سلام رالیږی هغه ماته رارسولې شی. داحدیث سنداً صحیح نه دې. محمدبن مروان صغیر متروك دې.

د تلبیه په وخت کښې:-زمونږ د ملګروقول دې چه د احرام والا کله لبیك وائی نوهغه هم درودونیل پکاردی. دارقطنی وغیره کښې د قاسم بن محمد بن ابوبکر صدیق رحمة الله علیه فرمان دې چه خلقو ته به د دې خبرې حکم کولې شو.

په صفا باندې:-په صحیح سندسره د فاروق اعظم رضی الله عنه قول نقل دې کله چه تاسو مکې ته اورسئی نو اووه ځل طواف کوئی. په مقام ابراهیم باندې دوه رکعته مونځ اداکړئی بیاصفا ته اوخیژئی دومره چه د هغه ځائ نه بیت الله په نظرراشی. هلته اودریږئی اووه تکبیر وائی د دې په مینځ کښې د الله ﷻ حمد اوثنا بیان کړئی. درود لولئی اودځان د پاره دعا اوغواړئی بیا په مروه باندې داسې اوکړئی.

د ذبح کولو په وخت:-زمونږ ملګروداهم وئیلی دی چه دحلالې په وخت کښې هم دالله ﷻ نوم اخستو سره درود وئیل پکار دی. آیت ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾[3] نه هغوی تائیدغوښتې دې ځکه چه ددې په تفسیر کښې دی چه کوم ځائ دالله ﷻ ذکراوکړې شی دحضور ﷺ نوم به هم اخستې شی جمهورددې مخالف دی وائی چه دلته صرف دالله ﷻ ذکر کافی دې.لکه دخوراك په وخت کښې اودجماع په وخت کښې وغیره.

په دې وخت کښې درود وئیل د سنتونه ثابت نه دی. په یوحدیث کښې دی چه د الله ﷻ په ټولو انبیاؤ کرامو اورسولانو صلوة اوسلام لیکئی هغوی هم زما په شان د الله ﷻ رالیګلې شوی دی. خود دې په سندکښې دوه ضعیف راویان دی عمر بن هارون او دهغه استاذ د غوږ د خبرو اوریدو په وخت کښې هم درود وئیل په یوحدیث کښې دی که د دې اسناد صحیح ثابت شی نو په صحیح ابن خزیمه کښې دی.کله چه ستاسو په غوږکښې آواز راځی نومایادوئی اودرود لولئی اوفرمائی چاچه زه په ښیګړه سره یادکړم هغه به الله ﷻ هم یادکړی. د دې سندغریب دې اود دې په ثبوت کښې نظردی

مسئله:-اهل کتابت داخبره مستحب ګڼړی چه کله لیکونکې دحضوراکرم ﷺ نوم لیکی نودې سره دې درودلیکی.په یوحدیث کښې دی کوم سړې چه په یوکتاب کښې په ماباندې درود اولیکی دهغه د درود ثواب به ترهغه وخته پورې جاری وی ترکومې پورې چه هغه کتاب موجودوی.خو په یوڅو وجوهاتو دا حدیث صحیح نه دې. بلکه د امام ذهبی رحمة الله علیه استاذ دې ته موضوعی وائی.حدیث په ډیرو طریقو سره نقل دې خود دې یوسندهم صحیح نه دې. خطیب بغدادی رحمة الله علیه په خپل کتاب آداب الراوی والسامع کښې لیکلی دی ماد امام احمد رحمة الله علیه دلاس لیکلې شوې کتاب کښې په ډیروځایونوکښې درسول الله ﷺ نوم لیدلې دې خویوځائ کښې هم درود نه وو لیکلې شوې. هغوی به زبانی درود لوستلو.

(فصل)په غیر نبی د صلاة حکم او په غیر نبی د صلاة حکم:-دنبیانونه علاوه په غیرنبیانوباندې صلوة لیږل

---

[1] طبرانی:۲۷۵۳مجمع الزوائد:۹۶/۷.

[2] نسائی کتاب السهو باب التسلیم علی النبی ﷺ:۱۲۸۲وسنده صحیح، احمد:۴۵۲/۱.

[3] ۹۴/الم نشرح:۴.

كه تبعاً وی نو بې شكه جائزدې لكه چه په حديث كښې دی((اللهم صلى على محمد واله وازواجه وذريته))او په صرف غيرنبيانو باندې صلوة ليكلوكښې اختلاف دې.بعضې داجائزګڼړی اوپه دليل كښې داآيت ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ إِلَى النُّوْرِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا﴾([1]) اوآيت ﴿أُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ﴾([2]) او ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ﴾([3])پیش كوی.اودا حديث هم چه رسول الله ﷺ له به دچاصدقه راتله نو فرمائيل به نی ((وَصَلِّ عَلَيْهِمْ))عبدالله بن ابی اوفی ﷺ فرمائی كله چه زما پلارحضورﷺ له د صدقه مال راوړو نوحضوراكرم ﷺ اوفرمائيل ((اللهم صلى على آل ابى اوفى)) (بخاری اومسلم)([4])يوبل حديث كښې دی يوښځې وئيل يارسول الله ﷺپه مااوزما په خاوندباندې صلوة راوليګه نوحضوراكرم ﷺ اوفرمائيل ((صلى الله عليك وعلى زوجك)) ([5]) خو جمهور علماء د دې خلاف دی اووائی چه په نورو باندې د انبياؤكرامو نه علاوه خاصة درودليكل منع دی. د دې د پاره چه د دې لفظ استعمال د انبياء عليهم السلام د پاره دومره زيات شوې دې چه اوريدوسره په ذهن كښې دا خيال راځی چه دانوم د يونبی دی نواحتياط هم په دې كښې دې چه د غيرنبی دپاره دې دا الفاظ نه شی وئيلې. مثلاً ابوبكر ﷺ ياعلی ﷺ دې نه شی وئيلې سره د دې چه په معنى كښې هيڅ قباحت نشته لكه څنګه چه محمد عزوجل نه شی وئيلې. سره د دې چه ذی عزت اوذی مرتبه هغوی هم دی.څكه چه دا لفظ دالله ﷻ دذات دپاره مشهورشوی دی.اوپه كتاب اوسنت كښې دصلوة استعمال دغيرانبياء دپاره شوې دې. هغه ددعا په توګه وو هم په دې وجه دهغې نه پس آل ابی اوفی چا په دې الفاظوسره بيا نه دې يادكړې. نه حضرت جابرﷺ اود هغه بی بی. هم دا مسلك مونږ ته هم ښه لګی والله اعلم.

د غير نبی دپاره د ,,عليه السلام ,, وئيلو حكم

مسلك حنفی:- د ,, سلام ,, لفظ ابتداء مستقلا د غير نبی دپاره استعمالول جائز نه دی لكه داسې نشی وئيلې چی ((السلام على ابى بكررضى الله عنه)) البته تبعاً د غير نبی دپاره هم د دې استعمال جائز دې لكه داسې وئيلی شی ((والسلام على نبينا وعلى رفيقه ابى بكر) اجمل الحواشی بتغير شرح اصول شاشی (ص،۱۸)۔

بعضې خلق يوه بله وجه هم بيانوی چه د غير انبياؤ د پاره دا الفاظ صلوة استعمالول د بې دينه خلقو طريقه ده اوهغوی د خپل بزرګانو په حق كښې داسې الفاظ استعمالوی. نودهغوی اقتداء مونږ له نه دی كول پكار. په دې كښې هم اختلاف دې چه دامخالفت د كومې درجې پورې دې د حرمت په توګه كه د كراهت په توګه ياخلاف اولی. صحيح دا دی چه دا مكروه تنزيهی دی څكه چه دبدعتيانو طريقه دد په كوم باندې عمل كول چه ټيك نه دی اومكروه هم هغه وی په كوم كښې چه نهی مقصود وی. د ير اعتبار په دې كښې په دې وجه دې چه د صلوة لفظ به سلفو هم د انبياؤكرامو د پاره وئيلو لكه څنګه چه د عزوجل لفظ د الله ﷻ د پاره وئيلې كيږی. پاتې شو سلام نود دې باره كښې شيخ ابومحمدجوينی ﷫ فرمائی چه داهم د صلوة په معنى كښې دې نو په غائب باندې د دې استعمال مه كوه اوچه كوم نبی نه وی دهغه د پاره دې خاصةً نه وائی نوعلی ﷺ نه دی وئيل پكار. د ژوندو اومړو هم دغه حكم دې اوچه څوك مخامخ موجود وی هغه ته خطاب كولوسره سلام عليك يا سلام عليكم يا السلام عليك

---

[1] ۳۳/الاحزاب:٤۳.

[2] ۲/البقرة:۱۵۷.

[3] ۹/التوبة:۱۰۳.

[4] دَ دې تخريج اول تيرشوې دې.

[5] دَ دې تخريج اول تيرشوې دې.

یا علیکم وئیل جائز دی اوپه دې باندې اجماع ده. دلته دا هم یاد ساتل پکاردی چه د عامو مصنفینود قلم نه علی ﷺ راوځی یاعلی کرم الله وجهه راوځی نود معنې په لحاظ په دې کښې هیڅ حرج نشته خو په دې سره په نورو صحابه کرامو ﷺ کښې بې ادبی شان کیږی. مونږ له ټولو صحابه کرامو ﷺ سره ښکلې عقیدت ساتل پکاردی. دا د تعظیم اوتکریم الفاظ دی د دې د پاره د حضرت علی ﷺ نه زیات حضرت ابوبکر ﷺ اوحضرت عمر ﷺ مستحق دی. د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه دنبی کریم ﷺ نه علاوه په بل چاباندې صلوة نه دی لیکل پکار. اود مسلمانانو ښځو اوسړو د پاره د مغفرت دعا کول پکاردی. حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله یوځل په خپل خط کښې اولیکل چه بعضې خلق د آخرت په اعمالوسره د دنیا د راجمع کولوپه فکر کښې دی اوبعضې مولاناګان حضرات په وعظ کښې د خپلو خلیفه ګانو اوامیرانو د پاره د صلوة هم هغه الفاظ وائی کوم چه د رسول الله ﷺ د پاره وو. کله چه تاله زما داخط دراورسی نوهغه ته وایه چه صلوة صرف د نبیانود پاره دې اود عامومسلمانانودپاره د دې نه علاوه چه څه غواړې دعاکوه.

حضرت کعب رحمه الله وائی هرسحراویازره فرښتې راکوزیږی اود رسول الله ﷺ قبرراګیروی اود خپلو وزرو په راغوندولوسره د رسول الله ﷺ د پاره د رحمت دعاکوی او اویازره د شپې راځی. تردې چه د قیامت په ورځ چه کله دحضوراکرم ﷺ قبر اوشلولې شی نو ورسره به اویازره فرښتې وی. (فرع) امام نووی رحمه الله فرمائی چه په حضور اکرم ﷺ باندې په یوځائ صلوة اوسلام لیکل پکاردی. صرف صلی الله علیه یا صرف علیه السلام مه وائې. په دې آیت کښې هم د دواړو حکم دې. نواولی هم دا دی چه داسې وائی صلی الله علیه وسلم تسلیما.

اِنَّ الَّذِيْنَ	يُؤْذُوْنَ	اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ	لَعَنَهُمُ اللّٰهُ
بیشکه هغه کسان	چی تکلیف رسوی	الله ته	اورسول دهغه ته	لعنت ونیلي دي په هغوئ باندي الله
بیشکه څوک چې الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ ته تکلیف ورکوی	......نو الله ﷻ			
فِي الدُّنْيَا	وَالْاٰخِرَةِ	وَاَعَدَّ	لَهُمْ	عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿۵۷﴾
په دنیا کښی	او په اخرت کښی	او تیار کړې ئې دي	دپاره دهغوئ	عذاب سپکونکې
به پرې په دنیا اوآخرت کښې لعنت وروی	او هغوئ دپاره ئې رسوا کونکې عذاب تیار ساتلې دې			
وَالَّذِيْنَ	يُؤْذُوْنَ	الْمُؤْمِنِيْنَ	وَالْمُؤْمِنٰتِ	بِغَيْرِ مَا
او هغه کسان	چی تکلیف رسوی	مومنانو سړوته	او مومنانو ښځو ته	بغیر دهغې عمل نه
او څوک چې مؤمنانو سړو او مومنانو ښځو ته هیڅه بیسه (بغیرد څه وجې) تکلیف				
اكْتَسَبُوْا	فَقَدِ احْتَمَلُوْا	بُهْتَانًا	وَّاِثْمًا	مُّبِيْنًا ﴿۵۸﴾ ع
چی کړې وی هغوئ	پس هغوئ په سر اغستلی ده سزا	دغټ دروغو	او دګناه	ښکاره
ورکوی	نو هغوئ ډیر لوئې بهتان لګوی	..........او ښکاره ګناه کوی		

قوله تعالی:- اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

الله تعالی رسول ﷺ اومؤمنانوته تکلیف ورکول ګناه ده:- کوم خلق چه دالله ﷻ داحکامو نافرمانی کولوسره دهغه دمنع کړې شوی کارونونه نه منع کیږی اود هغه په نافرمانوباندې کلك ولاړ وی اوهغه خفه کوی اودهغه رسول ﷺ پسې قسم قسم بهتانونه تړی هغوی ملعون اومعذب دی.

الله ﷻ ته دتکلیف ورکولو مطلب:-عکرمه رحمه الله فرمائی دې نه مراد تصویرونه جوړونکی دی. بخاری او مسلم کښې درسول الله ﷺ ارشاددې چه الله ﷻ فرمائی ماته بنیادم تکلیف راکوی هغه زمانې ته کنځلې کوی اوزه زمانه یم اوهم زه د شپې ورځې اړول رااړول کوم(۱)مطلب دا چه د جاهلیت والا به وئیل هائې زما نه دې هلاکه شی دې خوزمونږ سره دا اوکړه اودې مونږ سره داسې اوکړه. دالله تعالی افعال زمانې طرف ته منسوب کولوسره بیازمانې ته بدردوئیل نولکه د افعالو فاعل یعنی الله ﷻ ته بدردې وئیل دی.

نبی کریم ﷺ ته تکلیف رسول:- حضرت صفیه ؓ سره چه کله نبی کریم ﷺ نکاح اوکړه نو په دې باندې هم بعضې خلقو خبرې جوړول شروع کړې وو. د ابن عباس ؓ د قول مطابق دا آیت هم دې باره کښې نازل شوې(۲) یت عام دې که څنګه دې هم د الله ﷻ رسول ﷺ ته تکلیف ورکړو هغه به د دې آیت لاندې ملعون اومعذب وی. ځکه چه رسول الله ﷺ ته تکلیف رسول داسې ده لکه چه الله ﷻ ته تکلیف رسوې. څنګه چه د حضور ﷺ په تابعدارنی کښې د الله ﷻ تابعداری ده.

صحابه کرامو ته تکلیف رسول بهتان او غټه ګناه ده :-حضوراکرم ﷺ فرمائی زه تاسو ته الله ﷻ دریا دوم. ګورئی الله ﷻ په مینځ کښې راوستوسره زه تاسوته وایم چه زماصحابه کرام زمانه پس نښه مه جوړوئی. زما دمحبت په وجه هغوی سره هم محبت ساتئی هغوی سره بغض اوکینه ساتونکې ماسره دښمنی کونکې دې هغوی ته چه چاتکلیف ورکړوهغه ماته تکلیف راکړو او چاچه ماته تکلیف راکړو هغه الله ﷻ ته تکلیف ورکړو. اوچاچه الله ﷻ ته تکلیف ورکړو نو یقین اوکړئی چه هغه به ئی لکه دبوسو والوزوی(۳)داحدیث په ترمذی کښې هم دې. کوم خلق چه ایمانداران د دې بدوطرف ته نسبت کوی کوم نه چه هغوی بری دی هغوی ډیر لوئ بهتان کونکی دی اوزبردست ګناهګاردی. په دې وعیدکښې د ټولونه اول خوکافران داخل دی بیا رافضی شیعه ګان چه په صحابه کرامو ؓ باندې عیبونه لګوی. او الله ﷻ چه د چا تعریفونه کړی دی په هغوی باندې دوی بد وائی. الله ﷻ صفافرمائیلی دی چه هغه د انصارواومهاجرینونه خوشحاله دې. په قرآن کریم کښې ځائ په ځائ دهغوی ستاینې اوتعریفونه موجود دی خودا بې خبرخراب ذهن خلق هغوی ته بدوائی. د هغوی مذمت بیانوی اوپه هغوی کښې هغه خبرې یاد وی د کوم نه چه هغوی بالکل جدادی. حق دا دې چه د الله ﷻ د طرف نه د هغوی زړونه راڼده شوی دی. ځکه د هغوی ژبې هم اولټه روانې دی. د تعریف شوو خلقو بدوائی اود بدو خلقو تعریفونه کوی.

عامو مسلمانانو ته د تکلیف رسول حکم:-دنبی کریم ﷺ نه سوال اوشوچه غیبت څه ته وائی نو هغوی اوفرمائیل چه ستا خپل رور داسې یادول که هغه ئی واوری نوبدورته معلومیږی. سوال اوکړې شو چه که هغه خبره په هغه کښې وی نو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه هم دغه خو غیبت دې کنی بیاخو بهتان دې. (۴)یوځل حضوراکرم ﷺ د صحابه کرامو ؓ نه سوال اوکړو چه د ټولونه لویه سودخوری څه ده؟ هغوی وئیل الله ﷻ ته معلومه ده اود هغه رسول ﷺ ته. حضور ﷺ اوفرمائیل د الله ﷻ په نیز د ټولونه زیات سود د مسلمان بې عزتی کول دی. بیاحضور ﷺ هم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو. (۵)

---

(۱)صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿یریدون ان یبدلوا کلام الله﴾:۷۴۹۱، صحیح مسلم۲۲۴۶، ابوداؤد:۵۲۷۴، احمد:۲/۲۳۸، ابن حبان:۷۵۱۶.

(۲) الطبری:۲۰/۳۲۳.

(۳) ترمذی کتاب المناقب باب من سب اصحاب النبی ﷺ:۳۸۶۲.

(۴) ابوداؤد کتاب الادب باب فی الغیبة:۴۸۷۴وهو صحیح، ترمذی:۱۹۳۴، احمد:۲/۳۸۴، ابن حبان:۵۷۵۸.

(۵) ابن ابی حاتم ومسندا بی لیلی:۴۶۸۹.

يَاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ يُدْنِيْنَ
اے نبی ﷺ | اووایه | ښځو خپلو ته | او لونړو خپلو ته | او دښځو دمومنانو ته | چې زوړند دوی |
ائې پیغمبره! خپلوبیبیانو ته او خپلو لونړو ته اود نور مسلمانانو بیبیانو ته اووایه | چې په خپلو
عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ ؕ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُّعْرَفْنَ
دپاسه دڅانونو خپلو | پلو دڅادرونو خپلو نه | داطریقه | زیاته نزدې ده | چې اوپیژندې شی هغوئ
ځانونو څادرونه راښکته ساتی | دغه شان به زر پیژندې شی |او دوئ ته به (دبې هوده سړو دطرفنه)
فَلَا يُؤْذَيْنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۵۹﴾ لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ
او تکلیف ورنهٔ کړې شی | او دې الله | ښښونکې | مهربانه | که چرې | منع نهٔ شو |
څه تکلیف نه رسی | او الله ﷻ ښښونکې مهربان دې | ....که چرې منافقان او هغه خلق چې
الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْمُرْجِفُوْنَ
منافقان خلق |او هغه کسان | چې په زړونو دهغوئ کښې | خرابی وی | او افواګانې خوروونکې خلق
زړونو کښې چې بیماری ده | ....اوهغه خلق چې په مدینه کښې افواهګانې خوروی
فِي الْمَدِيْنَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُوْنَكَ
په مدینه کښې|خامخا به مونږه مسلط کړو تا |په هغوئ باندې| بیا |به په ګاونډ کښې پاتې نهٔ شی ستا سره
منع نه شول |.........نومونږ به ورپسې تا ورپاخوؤ |نوبیا به دوئ تاسره په مدینه کښې
فِيْهَآ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۶۰﴾ مَّلْعُوْنِيْنَ ۚ اَيْنَمَا ثُقِفُوْٓا
په دې ښار کښې | مګر | ډیر لږ | لعنتونه به پر وئیلې کیږی | هر چرته چې | موندې کیږی |
ډیرلږ پاتې شی |............او لعنتیان به شی |..............هر څائې چې موندلې شی
اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِيْلًا ﴿۶۱﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِيْنَ
رانیولې کیږی به|اووژلې کیږی به|په سختنو وژلوسره |داطریقه دالله ده|په معامله دهغه کسانو کښې
نونیولې به شی | او قتلولې به شی |.............الله ﷻ د پخوانو خلقو پحقله هم دا طریقه ساتلې
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿۶۲﴾
چې تیر شوی دی | مخکښې ددې نه | او هر ګز به ته بیا اونهٔ مومې | طریقې دالله لره| هیڅ بد لیدل
ده | ....او دالله ﷻ په طریقه کښې به هیڅ قسم تبدیلی بیا نه مومې

قوله‌تعالی:- يَاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ

مؤمنانوښځو ته دپردې حکم: -الله ﷻ خپل نبی کریم ﷺ ته فرمائی چه تاسو مؤمنانوښځو ته اووائې خاص کرخپلو بیبیانواولونړو ته څکه چه هغوی د ټولې دنیاد ښځو نه بهتراوغوره دی چه هغوی دې خپل څادرونه لږ زوړند ساتی. دې د پاره چه د جاهلیت د زمانې د ښځونه جدا ښکاری. دغه شان د وینځو

نه هم د ازادوښځو پیژندګلواو فرق ښکاره شي.جلباب هغه څادر ته وائی کوم چه ښځې د لوپټې دپاسه اچوی.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی الله ﷻ مسلمانانوښځوته حکم ورکوی چه کله هغوی د خپل څه کار دپاره بهراوځی نوچه کوم څادرهغوی اچوی نوهغه دې په سربانديډ راښکته کوی اومخ دې پټوی صرف يوه سترګه دې کولاوساتی.(۱) امام محمدبن سيرين رحمة الله عليه په سوال باندې حضرت عبيده سليمانی رحمة الله عليه خپل مخ اوسرپټولو سره اوګسه سترګه پټولوسره اوخودل چه د آيت مطلب دا دې(۲)دحضرت عکرمه رحمة الله عليه قول دې چه په خپل څادرباندې خپله غاړه پټه کړنی. حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی د دې آيت نازليدلونه پس د انصارو ښځې چه به کله وتلې نوداسې پټې به ګرځيدلې لکه د هغوی په سرونو چه مرغئی دی.تورڅادرونه به ئې په خپل ځان اچول(۳)کله چه دزهری رحمة الله عليه نه سوال اوشو چه وينځې هم څادرونه اچوی که دخاوندانووالاوی اوکه بغيردخاوندانووی.وئی فرمائيل چه لوپټې خودې ضرور اچوی که هغه دخاوندوالاوی اوڅادردې نه اچوی دې دپاره چه په هغوی کښې آزادو ښځوکښې فرق وی

کافرانوښځو ته د کتلودحرمت وجه:-دحضرت سفيان ثوری رحمة الله عليه نه نقل دی چه د ذمی کافرانو ښځو ښائست کتل صرف دزناد ويرې په وجه سره منع دی. نه داچه دهغوی د حرمت اوعزت د وجه نه ځکه چه په آيت کښې دمؤمنانوښځو ذکردې.څادر رازورندول د آزادې اوپاك دامن ښځو نښه ده ځکه چه دوی به دڅادر د زوړندولوسره به پيژندګلو کيږی چه دا نه خرابې ښځې دی اونه وينځې دی. د سدی رحمة الله عليه قول دې فاسق خلق د شپې تياره کښې په لاره تيريدونکو ښځو ته آوازونه کوی د دې دپاره دا نښه شوه چه د کور د ښځو اووينځونوکرانو وغيره ښځو کښې فرق اوشی او په دغه پاکوښځوباندې څوك څله کولاونه کړې شی. بيافرمائی چه د جاهليت په زمانه کښې د بې پردګئی کوم رسم وو کله چه تاسو دالله ﷻ د دې حکم عمل کونکې جوړشئی نوالله تعالی به مو ټول تيرشوی خطاګانې معاف کړی او په تاسويه رحم اوکرم اوکړی. بيافرمائی که منافق خلق بدکاره خلق اود دښمنانو د دروغوخبرې الوزونکی اوس هم منع نه شواود حق طرفدار نه شو نو اې نبی ﷺ مونږ به تاپه هغوی باندې غالب اومسلط کړو بياخو به هغوی په مدينه کښې حصارهم نه شی اوډير زربه تباه کړې شی.اوکومې ورځې چه دهغوی په مدينه کښې دپاتې کيدو تيريږی هغه به هم په لعنت خواريدواوذلت کښې تيريږی.دهرطرف نه به رټلې شی ددربار نه به شړلې شوی وی کوم ځای چه ليدلې شی راګيرولې به شی.اوپه ډيره خرابه طريقه باندې به قتل کولې شی.پداسې کافرانواومنافقانوباندې کله چه هغوی دخپلې سرکشئی نه نه منع کيږی مسلمانانوته غلبه ورکول دازمونږزړه طريقه ده په کومه کښې چه نه څه بدلون شوې اونه به اوشی

يَسْـَٔلُكَ	النَّاسُ	عَنِ السَّاعَةِ ؕ	قُلْ	اِنَّمَا عِلْمُهَا
تپوس کوی ستانه	خلق	په باره دقيامت کښې	ورته اووايه	بيشکه ‌ ‌‌ ‌ ‌ علم دقيامت

دا خلق ستا نه دقيامت (دنيتې) په باره کښې تپوس کوی | ته ورته اووايه چې دهغې حال

عِنْدَ اللّٰهِ ؕ	وَمَا يُدْرِيْكَ	لَعَلَّ السَّاعَةَ	تَكُوْنُ قَرِيْبًا ۝
خاص دالله سره دې	اوڅه خبر ئې ته	کيدې شی چې قيامت	وی ‌ ‌ ‌ ‌ نزدې

(صرف) الله ﷻ ته معلوم دې | اوتاته څه معلومه ده؟ کيديشی چې قيامت ډير زر رانژدې شی

۱) الطبری: ۳۲۴/۲۰.

۲) الطبری: ۳۲۵/۲۰.

۳) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی ﴿يدنين عليهن من جلابيبهن﴾: ۴۱۰۱، وسنده حسن.

إِنَّ اللَّهَ	لَعَنَ	الْكَٰفِرِينَ	وَأَعَدَّ	لَهُمْ
بیشکه چې الله	لعنت کړې دې	په کافرانو باندې	او تیار کړې ئې دې	دپاره دهغوئ

بیشکه الله ﷻ کافران د خپل رحمت نه لرې ساتلی دی | ....او هغوئ دپاره ئې

سَعِيرًا	خَٰلِدِينَ	فِيهَآ	أَبَدًا	لَّا يَجِدُونَ	وَلِيًّا
دغرغندو وور	همیشه به وی	په هغې کښې	تل ترتله	نۀ به مومی	دوست

دلمبو اور تیار کړې دې | همیشه به په کښې پراته وی | هیڅوک به خپل یار یا مددګار بیا

وَلَا نَصِيرًا	يَوْمَ	تُقَلَّبُ	وُجُوهُهُمْ	فِي النَّارِ
اونۀ مددګار	په کومه ورځ	چې به اړولې کیږی	مخونه دهغوئ	په وور کښې

نه مومی | په کومه ورځ چې دهغوئ مخونه په دوزخ کښې اړولی راړولی شی

يَقُولُونَ	يَٰلَيْتَنَآ	أَطَعْنَا اللَّهَ	وَأَطَعْنَا
وائی به هغوئ	کاش چې وې مونږه	چې حکم منلې وې مونږه دالله	او حکم منلې وې مونږه

نو دابه وائی چې ائې کاش ! که مونږ دالله ﷻ حکمونه منلې وې | اود رسول

الرَّسُولَا	وَقَالُوا	رَبَّنَآ	إِنَّآ	أَطَعْنَا	سَادَتَنَا
درسول	او وائی به هغوئ	اے ربه زمونږه	بیشکه مونږه	خبری اومنلې	دسردارانو زمونږه

خبره مو منلې وې | اودابه وائی چې ائې زمونږ ربه ! مونږ دخپلو سردارانو او مشرانو خبره منلې وه

وَكُبَرَآءَنَا	فَأَضَلُّونَا	السَّبِيلَا	رَبَّنَآ	ءَاتِهِمْ
او دمشرانو زمونږه	نو هغوئ بې لارې کړو مونږه	د نیغې لارې نه	اے ربه زمونږه	ورکړه دوئ ته

نو مونږ ئې د نیغې لارې نه بې لارې کړې وو | .... ائې زمونږه ربه ! هغوئ ته

ضِعْفَيْنِ	مِنَ الْعَذَابِ	وَالْعَنْهُمْ	لَعْنًا كَبِيرًا
دوچند	دعذاب نه	او لعنت اوکړه په دوئ	لعنت سخت

دوچنده سزا ورکړه | .... اولوئې لعنت پرې اووروه

قوله تعالی:- يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ

د قیامت قائمیدوعلم صرف الله ﷻ ته دې: خلق داګڼرې چه قیامت به کله راخی د دې علم نبی کریم ﷺ ته دې دحضورﷺ نه به ئې سوال کولو نوالله ﷻ ټولوته دخپل نبی ﷺ په ژبه اوخودل چه دهغه نبی ته بالکل علم نشته داصرف الله ﷻ ته معلومه ده. په سورت اعراف کښې هم دا بیان دې اوپه دې سورت کښې هم. اولنې سورت په مکه کښې نازل شوې وو اودا په مدینه کښې په کوم باندې چه ښکاره کړې شو چه دشروع نه ترآخره پورې دقیامت دصحیح وخت اندازه تاته معلوم نه وه.اودومره الله ﷻ تاسو بندیګانوته معلومه کړې وه چه د قیامت وخت نیزدې دې لکه چه بل آیت کښې دی ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾[1] او

---

[1] ۵٤/القمر:۱.

بل آیت کښي دی ﴿اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِیْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ﴾ (۱) او ﴿اَتٰۤى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا یُشْرِكُوْنَ﴾ (۲) وغیره.

قوله تعالی:- اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِیْنَ

کافران دالله ﷻ د رحمت نه لري دی:- الله ﷻ کافران د خپل رحمت نه لرې کړی دی په هغوی باندې خپل دهمیشه لعنت نازل کړې دې.دآخرت په کورکښې دهغوی د پاره دوزخ تیار دې چه ډیرشغلې وهونکې څیز دې په کوم کښې چه به هغوی دهمیشه دپاره وی نه به چرې وتلې شی اونه به خلاصیدلې شی اونه به هلته څوك فریاد اوریدونکې وینې. نه به ئې څوك دوست اوامدادی وی چه خلاص ئې کړی یا بچ ئې کړې شی. دوی به دوزخ کښې پرمخې اچولې شی. هغه وخت به ارمان کوی چه افسوس مونږ د الله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ تابعدار وې.د قیامت په میدان کښې به هم دهغوی دغه ارزو وی.په لاسونوبه چکونه لګوی او وائی به چه افسوس مونږ په قرآن پاك باندې عمل کولو. افسوس چه مونږ فلانکې دوست نه وو جوړ کړې. هغه خو مونږ د قرآن پاك اواحادیث رسول نه دهوکه کړو. په واقع کښې هم شیطان انسان ذلیل کونکې دې.

یوبل آیت کښي دی ﴿رُبَمَا یَوَدُّ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا لَوْ كَانُوْا مُسْلِمِیْنَ﴾ (۳) ډیر زر به کافران خواهش کوی چه افسوس هغوی مسلمانان وو. هغه وخت به وائی چه اې الله مونږ دخپلوسردارانو اوخپلو علماؤ تابعداری کړې وه دامیرانواومشائخو پسې لګیدلې وودرسول ﷺ خلاف مو کول اودامو ګڼړل چه زمونږ مشران په نیغه لاردی دوی سره حق دی. نن ثابته شوه چه په حقیقت کښې هغوی هیڅ هم نه وو. هغوی خو مونږ صرف دهوکه کړې یو. اې الله ته دوی ته ډبل عذاب ورکړه یود هغوی د خپل کفر اوبل زمونږ د بربادکولو اوپه دوی باندې ډیر خراب لعنت نازل کړې. په یوقراءت کښې ﴿کبیرا﴾ په بدله کښې ﴿کثیرا﴾ دې مطلب د دواړو یوشان دی.

بخاری اومسلم کښې دی حضرت ابوبکرصدیق ﷺ د رسول الله ﷺ نه د یوې داسې دعادرخواست اوکړو کومه چه هغه په مانځه کښې وائی نوحضوراکرم ﷺ دادعا وراوخودله ((اللهم انی ظلمت نفسی ظلماکثیراوانه لایغفرالذنوب الاانت فاغفرلی مغفرة من عندك وارحمنی انك انت الغفور الرحیم))یعنی اې الله ما ډیر ګناهونه کړی دی. زه دامنم چه تانه بغیرداڅوك معاف کولې نه شی. نوته دخپلې ښښنې نه ما اوبښه اوپه ماباندې رحم اوکړه ته ډیر ښښونکې اومهربان ئی(۴) پدې حدیث کښې هم ﴿ظلماً کثیراً اوکبیراً﴾ په دواړو لفظونو کښې چه کوم غواړې اختیارکړه. لکه په آیت کښې په دواړو قراءتونوکښې چه کوم غواړې لوستلې شې. خو دواړه جمع کولې نه شې. والله اعلم. د حضرت علی ﷺ یوملګری دهغوی مخالفینوته وئیل چه آیا تاسو به الله ﷻ له په تلوکښې داوائې ﴿رَبَّنَاۤ اِنَّاۤ اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَاَضَلُّوْنَا السَّبِیْلَا﴾

اٰذَوْا	كَالَّذِیْنَ	لَا تَكُوْنُوْا	یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
اے هغه کسانو چې ایمان مو راوړې دې|مه کیږئ تاسو |ایشان دهغه کسانواچې هغوئ تکلیف رسولې وو			
انې مومنانو ! تاسو د هغه چا په شان مه کیږئ! چې موسی ﷺ ته ئې تکلیفونه			

(۱) ۲۱/الانبیاء:۱.

(۲) ۱۶/النحل:۱.

(۳) ۱۵/الحجر:۲.

(۴) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الدعاء قبل السلام:۸۳۴، صحیح مسلم:۲۷۰۵، ترمذی:۳۵۳۱، ابن ماجه:۳۸۳۵،احمد: ۴/۱، ابن حبان:۱۹۷۶.

مُوْسٰى	فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ	مِمَّا	قَالُوْاؕ	وَكَانَ
موسی ته	پس بری کړو هغه له الله	دهغه خبرو نه	چی کړي وې هغوئ	او وو هغه

ورکول نو الله ﷻ هغه دخلقو دخبرو نه بری کړو او هغه دالله ﷻ

عِنْدَ اللّٰهِ	وَجِيْهًاؕ ﴿۶۹﴾
دالله سره	عزت والا

په نیز ډیر عزت مند وو

قوله تعالی:- اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْاؕ

دحضرت موسی ﷺ یوه عجیبه واقعه اودموسی ﷺ برات:-صحیح بخاری شریف کښې حضرت موسی ﷺ ډیر شرمیدونکې اوډیر لحاظ کونکې وو([1])هم دامطلب دې دقرآن پاك ددې آیت. په کتاب التفسیر کښې خوامام صاحب رحمه الله داحدیث دومره مختصر راوړې دې خود احادیث انبیاء په بیان کښې دا ډیر اوږد راوړې دې. په دې کښې داهم دی چه د ډیر شرم اوحیا په وجه به ئې خپل بدن د چا په وړاندې نه بربنډولو.بنی اسرائیل دهغوی په تکلیف ورکولوباندې وواودا خبره ئې مشهوره کړه چه دهغه په بدن باندې دبرص مرض داغونه دی یادهغه هګئی لونې شوی دی یاځه بل څه آفت دې په دې وجه دې دومره پرده کوی.دالله ﷻ اراده اوشوه چه دا بدګمانی دهغوی نه لرې کړی. یوه ورځ حضرت موسی ﷺ خان له بربنډ غسل کولو.په یوکاڼړي باندې هغوی کپړې ایخودې وې کله چه د غسل نه فارغ شو راغلو.کپړې ئې اخستې نو کاڼړې وړاندې اوخوځیدو هغوی خپله همساواخسته اوهغه پسې روان شو. هغه په منډوشو هغه هم اې کاڼړیه زما کپړې زماکپړې آوازکولوسره هغه پسې منډې وهلې. د بنی اسرائیلو یوه ګڼړه هلته ناسته وه کله چه هغه دلته راورسیدو نودالله ﷻ په حکم سره کاڼړې اودریدو.هغه خپلې کپړې واچولې بنی اسرائیلو دهغوی ټول بدن اولیدلواوچه کومې کمې کوزې خبرې دهغوی په غوږونوکښې پریوتلې وې د هغې نه الله ﷻ خپل نبی پاك کړو. په غصه کښې حضرت موسی ﷺ دری څلور یا پنځه لرګی هغه کاڼړې اووهلو. رسول الله ﷺ فرمائی والله د دې لرګی نښې په هغه کاڼړې باندې پریوتلې.هم د دې براءت وغیره ذکر په دې آیت کښې دې([2]) داحدیث مسلم کښې نشته دا روایت په نورو ډیرو سندونوسره په ډیروکتابونوکښې دې. بعضې روایتونه موقوف هم دی.

بله واقعه:-دحضرت علی رضی الله عنه نه روایت دې یوځل حضرت موسی ﷺ اوحضرت هارون ﷺ غرته تلې وو. کوم ځائ چه د حضرت هارون ﷺ وفات اوشو. خلقو د حضرت موسی ﷺ د طرف نه بدګمانی شروع کړه اوهغه نی تنګولو چه پروردګارعالم فرښتوته حکم اوکړواوهغوی هغه راوچت کړو اود بنی اسرائیلو په مجلس ئې تیرکړو الله ﷻ هغه له ژبه ورکړه او د خپل قدرتی مرګ ښرګندونه ئې اوکړه. د هغه د قبر صحیح نښان نامعلوم دې. صرف د هغه غونډئی خلقوته علم دې اوهم هغه ځائ د هغوی د قبر په نوم یادیږی([3])کیدې شی چه تکلیف هم دا وی اوکیدې شی چه هغه تکلیف وی دکوم ذکر چه اول شوې. خوزه وایم چه داهم کیدې شی چه دا اوهغه دواړه وی بلکه د دې نه علاوه نور هم تکلیفونه وی.

زمونږ په نبی کریم ﷺ باندې بهتان:- نبی کریم ﷺ یوځل په خلقو کښې څه تقسیم اوکړو په دې باندې یو سړی اوونیل په دې تقسیم سره دالله ﷻ درضامندئی اراده نه ده کړې شوې. حضرت عبدالله رضی الله عنه فرمائی چه ماکله داواوریده نو ما اوونیل اې د الله ﷻ دښمنه زه به ستا د دې خبرې خبر رسول الله ﷺ ته خامخا

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب ﴿لاتکونوا کالذین اذوا موسی﴾:۴۷۹۶.
[2]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب نمبر:۲۸ حدیث :۳۴۰۴، صحیح مسلم:۳۳۹، بتصرف یسیر، ترمذی: ۳۲۲۱.
[3]) حاکم: ۶۷۹/۲.

رسوم.نوزه لاړم اورسول الله ﷺ ته مې خبراورسولو دحضوراکرم ﷺ مخ مبارك تك سور شواوونې فرمائيل دالله تعالى رحمت دې وى په موسىؑ باندې د دې نه ورته ډير زيات تكليفونه وركړې شوى وو خوصبرئې كړې وو(۱)يوبل روايت كښې دى درسول اكرم ﷺ عام ارشاد وو چه هيڅ څوك دې هم ماله د چاد طرف نه هيڅ خبره هم نه رارسوى.زه غواړم چه زه تاسوكښې راشم كينم نوچه زما په زړه كښې دچاخبره سخته نه لګى.يوځل څه مال حضورﷺ له راغلوحضورﷺ دا په خلقو كښې تقسيم كړو. دووكسانود دې نه پس په خپل مينځ كښې خبرې كولې.حضرت عبدالله بن مسعودؓ هغوى سره تيريدلو. يوكس بل ته ونيل چه والله دې تقسيم سره نبى كريم ﷺ نه د الله ﷻ د خوشحالئى څه اراده كړې اونه د آخرت د كور. زه اودريدم اود دواړوخبرې مې اوريدې. بياد رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضرشوم اومې وئيل چه تاسوخوونيلى چه د چاخبرې تاسوله نه راوړى.اوسنئى واقعه ده چه زه روان ووم د فلانكى اوفلانكى نه مې داخبرې واوريدې.ددې په اوريدوسره دحضورﷺ مخ مبارك دغصې نه تك سور شواوپه هغوى باندې داخبره ډيره درنه پريوتله.بيائى زما طرف ته اوكتل ونې فرمائيل عبدالله پريږده.ګوره موسىؑ ته د دې نه هم زيات تكليف وركړې شو خوهغه صبراوكړو(۲) قرآن پاك فرمائى موسىؑ د الله ﷻ په نيزد ډيرې لوئې مرتبې والا وو مستجاب الدعوات وو. كومه دعاچه به ئى كوله قبليدله به. اود الله ﷻ ديدار نه وو څكه چه داد انسانى طاقت نه بهروه. د ټولونه زيات دهغوى د شان اوشوكت ثبوت ددې نه ملاويږى چه هغه دخپل رورحضرت هارونؑ دپاره نبوت اوغوښتو.الله ﷻ هغه هم وركړو. فرمائى ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ مِن رَّحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا﴾(۳) مونږ هغه له په خپل رحمت سره د هغه رور هارونؑ نبى جوړ كړو.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا	اتَّقُوا اللَّهَ		
اے هغه كسانو	چې ايمان مو راوړې دې	اوويريږئ دالله نه		
......اې د ايمان خاوندانو ! دالله ﷻ نه اوويريږئ				
وَقُولُوا	قَوْلًا سَدِيدًا	يُصْلِحْ	لَكُمْ	أَعْمَالَكُمْ
اووايئ خبره تيك	صحيح به كړى	تاسو لره	عملونه ستاسو	
اوخبره پخه (اوريښتوني) كوئ ....الله ﷻ به ستاسو عملونه قابل د قبول كړى				
وَيَغْفِرْ	لَكُمْ	ذُنُوبَكُمْ	وَمَن	يُطِعِ اللَّهَ
او معاف به كړى	تاسو لره	ګناهونه ستاسو	او هغه چاچې	اطاعت اوكړو دالله
اوستاسو ګناهونه به معاف كړى .... اوچا چې دالله ﷻ اوددهٔ				
وَرَسُولَهُ	فَقَدْ فَازَ	فَوْزًا	عَظِيمًا	إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ
او درسول دهغه	نو كامياب شو	په كاميابئ	لويې سره	بيشكه وړاند كړو مونږه دا امانت
د رسول ﷺ خبره اومنله	نو هغه ډير زيات كامياب شو	بيشكه مونږ اسمانونو زمكې		

(۱) صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة الطائف فى شوال سنة ثمان:۴۳۳۵، صحيح مسلم:۱۰۶۲،احمد:۱/۲۳۵،ابن حبان:۲۹۱۷.
(۲) ابوداؤد كتاب الادب باب فى رفع الحديث من المجلس:۴۸۶۰ مختصراً.
(۳) ۱۹/مريم:۵۳.

عَلَى السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَالْجِبَالِ	فَاَبَيْنَ	اَنْ يَّحْمِلْنَهَا	
اسمانونوته	او زمکي ته	اوغرونو ته	نو انکار اوکړو هغوی	چې بار کړي دغه امانت	
او غرونو ته (دحکم منلو د ذمه وارئ اوچتولو) امانت پيش کړو | نو ټولو ددې (					
وَاَشْفَقْنَ	مِنْهَا	وَحَمَلَهَا	الْاِنْسَانُ ۭ	اِنَّهٗ	كَانَ ظَلُوْمًا
اواويريدل	دهغې نه	او بار کړو هغې لره	انسان	بيشکه هغه	دی | ډير ظالم
غټې) ذمه ورائ دقبلولو نه انکار اوکړو | اوددې نه ويريدل | او صرف انسان وو چې ذمه واري ئې قبوله کړه | هغه					
جَهُوْلًا ۝	لِّيُعَذِّبَ	اللّٰهُ	الْمُنٰفِقِيْنَ		
ډير ناپوهه (غير ذمه وار)	دپاره ددې چې عذاب ورکړي	الله	منافقانو سړو ته		
بيشکه ډير ظالم اوناداني دي | نو نتيجه ئي دا شوه | چې الله ﷻ منافقانو سړو					
وَالْمُنٰفِقٰتِ	وَالْمُشْرِكِيْنَ	وَالْمُشْرِكٰتِ	وَيَتُوْبَ اللّٰهُ		
او منافقانو ښځو ته	او مشرکانو سړو ته	او مشرکانو ښځو ته	او توبه قبوله کړي الله		
اومنافقانو ښځو او مشرکانو سړو او مشرکانو ښځو ته سزا ورکوي | او دمومنانو					
عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ	وَالْمُؤْمِنٰتِ ۭ	وَكَانَ اللّٰهُ	غَفُوْرًا	رَّحِيْمًا ۝	
د مومنانو سړو	او دمومنانو ښځو	او دی الله	ښښونکي	مهربانه	
سړو اودمومنانو ښځو توبه به قبوله کړي | اوالله ﷻ ښښونکي مهربان دي					

قوله تعالى:- وَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ۝

مومن له نيغه خبره کول پکاردي:- الله ﷻ خپلومؤمنانوبنديګانوته دخپلې تقوى هدايت ورکوى هغوى ته فرمائي چه داسې دې د هغه عبادت کوى لکه چه هغه په خپلوسترګوباندې وينې اوخبره بالکل صفا نيغه رښتيااوښکلې کوى. کله چه هغوى په زړه کښې تقوى په ژبه صداقت اختيارکړې نود دې په بدله کښې الله ﷻ هغوى ته د نيکواعمالوتوفيق ورکوى اود هغوى به ټول ګناهونه معاف کړي. بلکه په راتلونکي وخت کښې به هم هغه له د استغفار توفيق ورکړي دې د پاره چه ګناه ئې باقي پاتې نه شي. د الله ﷻ اورسول الله ﷺ تابعدار اورښتوني کامياب دى د دوزخ نه لرې اوپه جنت سره کامياب دى. يوه ورځ دماسپښين د مانځه نه پس حضوراکرم ﷺ دسړوطرفته متوجه شو وئې فرمائيل ماته دالله ﷻ حکم شوې دې چه زه تاسو ته د الله ﷻ نه د ويريدلو اود نيغې خبرې کولوحکم درکړم. بيائې ښځو طرف ته توجه اوفرمائيله اوهم دائې اوفرمائيل. (ابن ابى حاتم) [1]دابن ابى الدنياکتاب التقوى کښې دى حضوراکرم ﷺ به هميشه په خطبه کښې داآيت تلاوت فرمائيلو خود دې سندغريب دې. د ابن عباس ﷺ قول دى د چاچه داخبره خوښه وى چه خلق دې دهغه عزت اوکړي هغه له دالله ﷻ نه ويريدل پکاردى. عکرمه رحمة الله عليه فرمائي قول سديد لااله الا الله دې. خباب رحمة الله عليه فرمائي رښتونې خبره قول سديد دې. مجاهد رحمة الله عليه هره يوه نيغه خبره قول سديد دې. داټول په قول سديد کښې داخل دى.

قوله تعالى:- اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

د الله ﷻ د امانت نه څومره مراد دى؟:- دحضرت ابن عباس ﷺ بيان دې چه د امانت نه مراد دلته اطاعت دې داپه حضرت آدم ﷺ باندې دپيش کولونه وړاندې په زمکه آسمانونواوغرونوباندې پيش کړې شو

[1] احمد: ۴/۳۹۱ مجمع الزوائد: ۹۷/۷،

خوهغوی د امانت بوج اوچت نه کړې شو اوخپله معذوری اومجبوری ئې ښکاره کړه.الله ﷻ اوس دا حضرت آدم ﷺ ته پیش کړو چه دا ټول انکاری شو اوس ته څه وائې.هغه تپوس اوکړو اې الله په دې کښې خبره څه ده؟ وئې فرمائیل که په ځائ دې راوړو نوثواب دې اوکه بدی دې اوکړه نوسزا به خوري. هغه وئیل زه تیاریم. د هغوی نه داهم روایت دې د امانت نه مراد فرائض دی. په نوروباندې چه کوم پیش کړې شوی ووداد حکم په توګه نه وو بلکه جواب ئې ترې غوښتې وو نود هغوی انکار اظهار د مجبورئې ګناه نه وه. بلکه په دې کښې د یوقسم تعظیم وو چه سره د پوره طاقت د الله ﷻ د ویرې نه رچیدل چه هسې نه پوره ئې نه کړې شو اواونه وهلې شو. خو انسان چه ساده وو هغه د امانت دا بوج په خوشحالئې خوشحالئې سره اوچت کړو(١)هم دهغوی نه داهم روایت دې چه دمازیګروخت سره نیزدې ئې دا امانت اوچت کړې وو. اود ماښام نه وړاندې ترې خطااوشوه(٢)د حضرت ابی ﷺ بیان دې چه د ښځې پاکدامنی هم د الله ﷻ امانت دې(٣) دقتادهؒ قول دې دین فرائض حدودټول دالله ﷻ امانت دې(٤)دجنابت غسل هم دبعضو په نیز امانت دې. زیدبن اسلمؒ فرمائی درې څیزونه دالله ﷻ امانت دې دجنابت غسل، روژه اومونځ. مطلب دا چه دا ټول څیزونه د الله ﷻ په امانت کښې داخل دی. ټول احکام په ځائ راوړل د ټولوممنوعاتونه ځان ساتلوباندې انسان مکلف دې څوك ئې چه په ځائ راوړی ثواب به مومی او کوم ځائ چه ګناه اوکړی سزا به خوری.امام حسن بصریؒ فرمائی خیال کوئی آسمان سره د دومره پوخوالی ښائست اود نیکانوفرښتود مسکن کیدو سره د الله ﷻ امانت برداشت نه کړې شو کله چه هغوی دامعلومه کړه چه که په ځانې رانوړل نو عذاب به وی. زمکې د صلاحیت او سختوالی اوږدوالی پلنوالی اوویریدله اوخپله عاجزی ښکاره کړه. غرسره د خپل اوچتولی طاقت او سختوالی دې نه اوږچیدو اوخپله کمزوری ئې ښکاره کړه.

اول اسمان ، بیا زمکې او بیا غرونو عجز ښکاره کړې وو:- مقاتلؒ فرمائی اول آسمان جواب ورکړو اوونې وئیل چه هسې خو مونږ تابعداریوخودا زمونږ دوس خبره نه ده ځکه چه د نه پوره کولوپه صورت کښې خطره ډیره زیاته ده. بیائې زمکې ته اووئیل چه که پوره دې کړو نو ډیرفضل اوکرم به درباندې اوکړم. خو هغې وئیل چه هسې خو هرقسم تابعداره یم خودا چه اووئیلې شو عمل اوکړه نودا زما د وسعت نه بهر دی.بیاغرونوته اووئیلې شوهغوی هم جواب ورکړو چه نافرمانی خومونږ کولې نه شو که امانت دې راباندې واچولو اوچت به ئې کړو خو دا زمونږ د وس کار هم نه دې. مونږ معاف کړه.

ادمؑ قبول کړو:- بیاحضرت آدمؑ ته اووئیلې شوهغه وئیل اې الله که پوره مې کړو نوڅه به راکوې؟ وئې فرمائیل لویه بزرګی اوجنت به ملاویږی رحم اوکرم به وی. اوکه پوره تابعداری اونه کړې شوه او نافرمانی دې اوکړه سخته سزا به وی اوپه اور کښې به واچولې شې. هغه وئیل اې الله ﷻ منظور ده. مجاهدؒ فرمائی چه ما ستوروله ځائ ورکړو فرښتې مې اوچتې کړې خودا نه شم اوچتولې. داخود فرائضوتحمل دې د کوم چه ماکښې طاقت نشته. زمکې وئیل په ما کښې دې ونې دې اوکرلې دریابونه دې جاری کړل خلق دې آبادکړل. خودا امانت زماد وس کار نه دې. زه د فرضو پابند کیدوسره د ثواب په امیدباندې د عذاب احتمال نه شم اوچتولې. غرونوهم دغه اووئیل. خو انسان دا په ټوپ وهلوسره قبول کړل. بعضې روایاتوکښې دی چه تردریوورځوپورې دا سوال زاری کیدله اوخپله بې وسی ئې خودله.خوانسان دا په خپل سرباندې واخستل. الله ﷻ هغه ته اوفرمائیل اوس واوره که ته نیك نیتې

---

(١) الطبری: ٢٠/٣٣٧.
(٢) حاکم: ٢/٤٢٢وسنده حسن.
(٣) الطبری: ٢٠/٣٣٨،حاکم: ٢/٤٢٢.
(٤) الطبری: ٢٠/٣٣٩.

وي نوزماامدادبه همیشه تاسره وی.ستاپه سترګوباندې زه دوه بنړې (دسترګو وینښته) کوم زما د خفګان دځیزونونه ته دا رابندوه.زه ستاپه خُله باندې دوه شونډې جوړوم کله چه هغه زمادمرضئی خلاف خبرې کول غواړي ته دابندوه. ستا د شرمګاه د حفاظت د پاره زه جامې درلیګم زماد مرضئی خلاف ته دامه کولاووه.زمکې اوآسمان د ثواب اوعذاب نه انکاراوکړو اوپه فرمانبردارئی کښې مسخر پاتې شو خو انسان دا اوچت کړل.په یوبالکل غریب مرفوع حدیث کښې دی امانت او وفا په انسان باندې د نبیانو معرفت نازل شو د الله ﷻ کلام دهغوی په ژبوکښې نازل شو د نبیانو په طریقوسره هغوی هر نیك او بد معلوم کړو.د هرسړی نیکی او بدی ورته معلومه شوه. یادساتئی د ټولونه اول په خلقو کښې امانتداري وه.بیادوفا اووعدې ساتلوذمه واری پوره کول وو.دامانتدارئی تت غونډې نشان دخلقو په زړونو باندې پاتې شو.کتابونه دهغوی په لاسونوکښې دی.عالم عمل کوی اوجاهل پوهیږی خو خان ئی ناچاره کړې دې.اوس دا امانت اووفا ماته اوزما امت ته راورسیده یادساتئی چه الله ﷻ هم هغه هلاك کوی چه خپل خان په خپله هلاك کړی. دا پریږدی اوپه غفلت کښې پریوځی. خلقو هوښیار اوسئی ګورئی خیال کوئی د شیطانی وسوسونه بچ اوسئی. الله ﷻ تاسو ازمیښت کوی چه په تاسو کښې د نیکواعمالووالاڅوك دې.حضوراکرم ﷺ فرمائی چه کوم سړې سره د ایمان نه دا څیزونه راوړی جنت ته به ځی. پنځه وخته د مونځ حفاظت کونکې وی اودس رکوع سجده اود وخت سره زکوة ادا کوی د زړه په خوشحالئی سره د زکوة پیسې راوباسی. واورئی والله دا بغیرد ایمان نه نه شی کیدې. او امانت ادا کوئی.

دامانت د ادا کولو مطلب:- دحضرت ابوالدرداء رضی الله عنه نه تپوس اوشوچه د امانت ادائیګئی څه مراد دې؟ وئی فرمائیل د جنابت غسل. نو الله ﷻ بنیادم باندې په خپل دین کښې د یوڅیزدې نه علاوه امانت نه دې ورکړې[1])تفسیر ابن جریرکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د الله ﷻ دلارې قتل ټول ګناهونه معاف کوی.ولې دامانت خیانت نه ختموی.دې خیانت کونکوته به دقیامت په ورځ وئیلې شی لاړشئی د هغوی امانتونه اداکړئی. دوی به جواب ورکړی اې الله د کوم ځائ نه ئی اداکړو؟ دنیاخولاړه درې ځل به داسوال اوجواب کولې شی. بیا به حکم کولې شی چه دوی د دوی مورهاویه له بوځئی فرښتې به ورله دیکې ورکوی راګذاربه ئې کړی. تردې چه هغوی به د دې بیخ ته اورسی نودوی ته به هم د دې امانت په شکل کښې د دوزخ اور په نظر راشی دوی به داواخلی پاس به راخیژی.کله چه غاړې له راورسی نوپښه به ئی اوخوئیږی بیابه ورپریوځی اود دوزخ لاندې پورې به راګذارشی. بیابه ئی راولی اوبیابه ورپریوځی .همیشه به په دې عذاب کښې وی.امانت په اودس کښې هم شته اوپه مانځه کښې هم.امانت په خبرو اتروکښې هم دې اود دې ټولونه زیات امانت په دې څیزونوکښې دې چه چاسره د امانت په توګه کیخودې شی.

د حضرت براء رضی الله عنه نه سوال کولې شی چه دا ستارورر عبدالله بن مسعود رضی الله عنه څنګه حدیث بیانوی؟ نوهغه دده تصدیق کوی چه اوتیك دې[2])دحضرت حذیفه رضی الله عنه نه روایت دې چه د رسول الله ﷺ نه مادوه احادیث اوریدلی دی. یوخو ما په خپلو سترګو باندې اولیدل اود دویم دښکاره کیدو انتظار دې. یو خو دا چه هغوی اوفرمائیل امانت دخلقو په جبلت کښې نازل شوې. بیا قرآن نازل شو بیااحادیث بیان شو بیا حضورﷺ د امانت د اوچتیدو باره کښې اوفرمائیل انسان به اوده شی چه دهغه دزړه نه به امانت اوچت کړې شی اوداسې نښه به ئی پاتې شی لکه چه په پښه باندې چرته داور سروټکه راپریوځی.داسې به خلق لین دین اواخستل اوخرخول کوی.خو تقریبًا یوکس به هم ایماندار نه وی. تردې چه مشهوره به

[1]) ابوداؤد كتاب الصلاة بالمحافظة على الصلوات:۴۲۹،مجمع الزوائد:۴۷/۱۰.
[2]) الطبری:۳۴۰/۲۰وسنده ضعيف بطوله واصل الحديث سنده حسن.

شي چه فلانکي قبیله کښې امانتدار دې او ترډې پورې به وئیلې شي چه داسړې څومره عقل مند څومره هوښیار او د فراست والا دې سره د دې چه دهغه په زړه کښې به د اوری د دانې برابر هم ایمان نه وی. حضرت حذیفه ﷺ فرمائي چه د دې نه وړاندې خو به ما هریوسره قرض دار کولو ځکه چه که مسلمان وی نوهغه به ماله خپل حق پخپله راکړی اوکه یهودی نصرانی دې نواسلامی حکومت به نې ماله راکوی. خواوس صرف فلانکي فلانکي ته قرض ورکوم باقي مې بند کړې دي. (۱)

څلور خبرې:- مسنداحمدکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې څلورخبرې چه په تاسو کښې وی بیاکه ټوله دنیا هم وفات شی نوتاته هیڅ نقصان نشته. د امانت حفاظت او د خبرو اترو صداقت حسن اخلاق او حلال رزق. (۲)

د امانت قسم خوړل:-دحضرت عبدالله بن مبارك رحمه الله کتاب الزهدکښې دی جبله بن سحیم حضرت زیاد سره وو اتفاقی د هغوی د خُلې نه په خبروکښې دا اووتل قسم دې د امانت په دې باندې حضرت زیاد رحمه الله په ژړا شو اوډیر ئې اوژړل. زه اوویریدم چه مانه چرته لویه ګناه اوشوه. ماوئیل څه هغه دا مکروه ګڼړل؟وئې فرمائیل اوحضرت عمر بن خطاب ﷺ خوبه داډیرمکروه ګڼړلو اود دې به ئې منع فرمائیله. ابوداؤد کښې دي رسول الله فرمائی هغه زمونږ نه نه دې څوك چه د امانت قسم اوخوری(۳)امانت داری کوم چه حضرت آدم ﷺ اوکړو د دې به داتنیجه وی چه منافق ښځې اوسړې او مشرك ښځې اوسړې یعنی هغه چه په ظاهره مسلمان اوپه باطن کښې کافر وو اوهغه چه ډننه اوبهر ټول کافر دی هغوی ته خویه سخته سزا ملاویږی اوپه مؤمنانو ښځو اوسړو باندې به دالله ﷻ رحمت نازل شی. څوك چه الله ﷻ اودهغه فرښتې اودهغه رسولان منی اودالله ﷻرښتونی فرمان بردارووی الله ﷻ بښونکې اومهربان دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت احزاب تفسیر ختم شو.

....

رکوع ګانې				آیاتونه
		سورة سبا مکیة وهي اربع وخمسون اٰية وست رکوعات		
		بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑥		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		⑤④

اَلْحَمْدُ	لِلّٰهِ	الَّذِيْ	لَهٗ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ	وَمَا
ټوله ثناء	الله لره ده	هغه الله	چې هغه لره دی	هغه څه	چې په آسمانونو کښې دی	او هغه څه

ټول تعریفونه صرف یو الله ﷻ لره دی اچې دهر هغه څه مالک دې چې په آسمانونو

فِي الْاَرْضِ	وَلَهُ الْحَمْدُ	فِي الْاٰخِرَةِ ط	وَهُوَ الْحَكِيْمُ
چې په زمکه کښې دی	او هغه لره ده ثنا	په آخرت کښې (هم)	او هغه خاوند دحکمت دې

اوزمکه کښې دی| په دنیا او آخرت کښې ټول تعریفونه هغه لره دی||وهغه صاحب دحکمت اوپه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب رفع الامانة:۶۴۹۷، صحیح مسلم:۱۴۳، ترمذی:۲۱۷۹، ابن ماجه:۴۰۵۳، احمد:۵/۳۸۳، ابن حبان:۶۷۶۲، بیهقی: ۱۰/۱۲۲.

(۲) احمد:۲/۱۷۷

(۳) ابوداؤد کتاب الایمان والنذور باب کراهیة الحلف بالامانة: ۳۲۵۳، وسنده صحیح، ابن حبان: ۱۳۱۸، احمد:۵/۳۵۲.

الْخَبِيْرُ ① يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ
او خبردار دئ | معلوم دی هغه ته | هغه څه | چی ننوځی | په زمکه کښې | او هغه | چی راوزی |
هر څه خبر دې | هغه ته ټول معلوم دی | هر هغه څه کوم چې زمکه کښې ورننوځی |اوهر هغه څه کوم
مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ط
دهغې نه | او هغه | چی نازلیږی | دآسمان نه | او هغه | چی خیژی | په هغې کښې |
چې ترې بهر راوځی | اوکوم چې د آسمان نه راکوزیږی | او کوم چې آسمان ته خیژی
وَهُوَ الرَّحِيْمُ الْغَفُوْرُ ②
او هغه رحم کونکې | ښښونکې دې |
اوهغه ډیر رحم کونکې ډیر زیات ښښونکې دې |

قوله تعالیٰ:- اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ

ټول تعریفونه هم د الله ﷻ د پاره دی:- ددنیااوآخرت ټول نعمتونه اورحمتونه دالله تعالی د طرف نه دی.دټولوحکومتونوحاکم هم هغه یودې. د دې د پاره دهرقسم اوهریو تعریف اوثنا مستحق هم هغه دې. هم هغه معبوددې اودهغه نه بغیربل څوك دعبادت لائق نشته.هم دهغه دپاره ددنیااوآخرت حمد او ثنا ضروری ده او هم د هغه حکومت دې اوهم د هغه طرف ته به ټول واپس کولې شی. په زمکه او آسمان کښې چه څه دی ټول د هغه ماتحت دی څومره چه هم دی ټول د هغه غلامان دی. هم د هغه په قبضه کښې دی. په ټولوباندې تصرف هم دهغه دې. لکه چه بل آیت کښې دی ﴿وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰى﴾ (¹) په آخرت کښې به هم د هغه تعریفونه وی. هغه په خپلو ټولوافعالو اقوالواوتقدیر ټولوکښې دحکمت والا دې اوداسې خبردار دې چه د هغه نه هیڅ یو څیز پټ نه دې د چانه چه یوه ذره پټه نه ده څوك چه په خپلواحکاموکښې حکیم څوك چه دخپل مخلوق نه خبردارڅومره څاڅکی چه دآسمان نه د باران زمکې ته ځی څومره دانې چه په هغې کښې کرلې شی دهغه دعلم نه بهرنه دی. کوم چه د زمکې نه راټوکیږی راوځی هغه هم هغه پیژنی دهغه دمحیط وسیع اوبې حسابه علم نه یوڅیز هم لرې نه دې. د هر یوڅیز شمیرکیفیت اوصفت هغه ته معلوم دې. دآسمان نه چه کوم باران راوریږی د هغې د څاڅکو شمیر هم د هغه په علم کښې محفوظ دې. کوم رزق چه دهغه ځایٔ نه راکوزیږی.دهغه په علم سره چه کوم نیك اعمال پورته آسمان ته خیژی هغه هم د هغه په علم کښې دی.هغه په خپلو بندیګانوباندې پخپله د دې نه هم زیات مهربان دې په دې وجه د هغوی د ګناهونونه دخبریدوسره هغوی له زرسزا نه ورکوی بلکه مهلت ورکوی چه هغوی توبه اوباسی اوبدی پریږدی د رب طرف ته رجوع اوکړی. بیاغفوردې دیخوا بنده تیټ شو وئی ژړل دیخوائی ښښنه اوکړه معاف ئی کړو توبه کونکې رټلې نه شی توکل کونکې نقصان نه شی اوچتولې.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَأْتِيْنَا
| اووائی | هغه کسان | چی کافران دی | ولې نه راځی مونږ ته |
| او کافران وائی چې په مونږ به

(¹) ۹۲/اللیل:۱۳.

السَّاعَةُ ؕ قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتَاْتِيَنَّكُمْ ۙ

قیامت | ورته اووایه | چې هو | قسم دې په رب زما | چې خامخا به راځي تاسو ته |

دقیامت نه راځي | (ائي پیغمبره) ته ورته اووایه چې ولې به نه راځي ؟ | زما دې په رب قسم وی

عٰلِمِ الْغَيْبِ ۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ

چې عالم دې په غیب باندې | نۀ پټیږی | دهغه نه | په اندازه | دیوې ذرې | په اسمانونو کښې |

چې په غیبو عالم دې | چې خامخا به راځي | د هغه نه په زمکه او اسمانونو کښې یوه ذره هم پټه نه ده |

وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَآ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرُ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ

اونۀ په زمکه کښې | او نۀ وړوکې | دهغې نه | اونۀ لوئ | مګر دی | په یو کتاب |

.... اوددې (ذرې) نه وړوکې اونه ترې نه غټ څیز | خودا ټول هرڅه په یو ښکاره کتاب

مُّبِيْنٍ ۙ لِّيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

ښکاره کښې | دپاره ددې چې بدله ورکړي الله | هغه کسانوته | چې ایمان ئې راوړی دی |

(لوح محفوظ) کښې درج دی | د دې دپاره چې الله ﷻ هغه مومنانو ته اجر ورکړي

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝

او عملونه کوی نیک | دا کسان چې دی | ده دپاره ددوئ | ښښانه | او رزق | عزتمند |

څوک چې نیک کارونه کوی | هم دا هغه خلق دی | چې دوئ دپاره مغفرت او دعزت روزی ده

وَالَّذِيْنَ سَعَوْ فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ

او هغه کسان | چې کوشش کوی | په ایتونو زمونږ کښې | چې شکست ورکونکی دی هغې لره |

اودا هغه خلق دې کوم چې زمونږ د ایتونو د ناکامه کولو کوشش کوی | هغوئ

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّنْ رِّجْزٍ اَلِيْمٌ ۝ وَيَرَى الَّذِيْنَ

دا کسان چې دی | دې دپاره ددوئ | عذاب | دعذاب دردناك نه | اووینی هغه کسان

ته به د (رنګ په رنګ) سختو نه ډک دردناك عذاب ورکولې شی | او کومو خلقو

اُوْتُوا الْعِلْمَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ

چې ورکړې شوې دې هغوئ ته علم | چې هغه کتاب | چې نازل کړې شوې دې | تاته | دطرفه درب ستا نه

ته چې علم ورکړې شوې دې | هغوئ پوهیږی چې کوم (کتاب) ستا د رب دطرفه په تانازل شوې دې

هُوَ الْحَقَّ ۙ وَيَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۝

چې هغه حق دی | او ښودنه کوی | لارې ته | دغالب | او ستائیلې شوی خدائې |

هغه رښتونې دې | اودا کتاب (خلقو ته) د غالب اودتعریفو لائق الله ﷻ لار ښائی |

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

قیامت حق دې اوپه دې باندې دالله ﷻ دخپل ذات قسم: پوره قرآن پاك کښې دري آیاتونه دی چه کوم کښې چه دقیامت په راتلوباندې قسم خوړلوسره بیان فرمائیلې شوې دې. یوخوسورت یونس﴿ وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ هُوَ

﴿قُلْ إِيْ وَرَبِّيْٓ إِنَّهٗ لَحَقٌّ ۚ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ﴾ (۱) خلق تانه تپوس کوی چه آیاد قیامت راتلل حق دی؟ ته دوی ته اووایه او او زمادرب قسم هغه یقیناً حق دې اوتاسوالله تعالی مغلوب کولې نه شئ. دویم آیت هم دادی. اودریم آیت په سورت تغابن کښې ﴿زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا أَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ۚ قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ﴾ (۲) یعنی د کافرانو دا خیال دې چه هغوی به د قیامت په ورځ نه شي را اوچتولې ته ورته اووایه چه اوزمادرب قسم تاسوبه خامخا را اوچتولې شئ. بیابه تاسو ته دخپلو اعمالوخبر درکړې شي اوداخو الله ﷻ ته ډیرآسان دی. نودلته ئې هم دکافرانوانکارد قیامت نه ذکر کړوخپل نبیﷺ ته ئې دهغې قسمیه جواب اوخودلو بیاد دې نورتاکید کولو سره فرمائی چه هغه الله ﷻ چه عالم الغیب دې دچانه چه یوه ذره پټه نه ده هرڅه د هغه په علم کښې دی سره د دې که هډوکی سخا شی د هغې ذرې ګډې وډې شی. خوهغه چرته دی؟څومره دی؟ټول هغه پیژنی. هغه د دې ټولو په راجمع کولوباندې قادر دې لکه څنګه چه ئې اول پیداکړی دی هغه د هریوځیز پیژندونکې دې اوټول څیزونه هغه سره د هغه په کتاب کښې لیکلې شوی دی. بیا ئې د قیامت د راتللو حکمت بیان کړو چه ایماندارانو ته به د هغوی دنیکئی بدله ملاویږی هغوی له به مغفرت اورزق کریم ورکولې شی. اوچاچه د الله ﷻ د خبرو نه ضد اوکړو درسولانو ئې اونه منل ډیر خرابې اوسختې سزاګانې به وی.نیکان مؤمنان به بدله او بدکاره کافران به سزا خوری. لکه چه فرمائی دوزخیان او جنتیان یوشان نه دی. جنتی کامیاب او مقصد حاصلونکی دی.

قوله تعالى:-﴿لِّيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۚ﴾

د قیامت راتللو کښې حکمت:-یوبل آیت کښې دی ﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالْمُفْسِدِيْنَ فِي الْأَرْضِ ۖ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِيْنَ كَالْفُجَّارِ﴾ (۳) یعنی مؤمن اومفسد متقی او فاجر برابر نه دی. بیائی د قیامت یوبل حکمت بیان کړوچه ایماندار به هم دقیامت په ورځ دنیکانو بدله اودبدانوسزا ګوری نودعلم القین نه به عین الیقین حاصل کړې اوهغه وخت به وائی زمونږ د رب رسول ﷺ مونږ له حق راوړی وو.هغه وخت به وئیلې شی چه داده هغه وعده کومه چه رحمن کړې وه اورسولانو رښتیا رښتیا وئیلی وو.الله ﷻ خولیکلې ووچه تاسو به دقیامته پورې اوسیږئ نواوس دقیامت هغه ورځ راغله اوالله تعالی عزیز دې. یعنی اوچت د عزتونووالا دلوئ حکومت والا ډیرعزت والا دپوره غلبې والا نه په هغه د چا وس اونه د چازور هریوځیز دهغه په وړاندې ښکته اوعاجز.هغه د تعریف قابل دې پخپلو اقوالو افعالوشرع او فعل کښې دې ټولو کښې دهغه ټول مخلوق د هغه ثناخوان دې. جل وعلا.

وَقَالَ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	هَلْ نَدُلُّكُمْ	عَلٰى رَجُلٍ	يُّنَبِّئُكُمْ
اووائی هغه کسان	چې کفر ئې کړې دې	ایا مونږه او ښایو تاسو ته	یوداسې سړې	چې خبردرکوی تاسو ته
او کافران (یوبل ته)	اووئیل	چې راشئ چې	داسې سړې درته اوښایو	چې هغه درته داخبردرکوی

إِذَا	مُزِّقْتُمْ	كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ	إِنَّكُمْ	لَفِيْ خَلْقٍ
کله چې	ذرې ذرې کړې شئ تاسو	په کامل ذره کیدوسره	نو بیشکه تاسو به	خامخا په پیداوښت
چې په څه وخت کښې به تاسو ریزه ریزه شئ			نوبیا به تاسو دوباره راپیدا کولې شئ	

(۱) ۱۰/یونس:۵۳.
(۲) ٦٤/التغابن:۷.
(۳) ۳۸/ص:۲۸.

جَدِيۡدٍ‌ۚ‏ اَفۡتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَمۡ بِهٖ

نوی کښي (بيا راپيدا شئ) | معلومه نه ده چي ايا تړی | په الله پورې | دروغ | يا په دهٔ

.........ايا دهٔ په الله ﷻ باندي دروغ جوړ کړی دی | او که ليوني شوي دي

جِنَّةٌ‌ ؕ بَلِ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ فِى الۡعَذَابِ

ليونتوب دي | نهٔ بلکه هغه کسان | چي ايمان نه راوړی | په اخرت باندي | په عذاب کښي به وی

(په دې کښي يوه هم) نه ده | بلکه کوم خلق چي په اخرت يقين نه ساتی | هغوئ په عذاب کښي او په

وَالضَّلٰلِ الۡبَعِيۡدِ‏ ۞ اَفَلَمۡ يَرَوۡا اِلٰى مَا بَيۡنَ اَيۡدِيۡهِمۡ

او په گمراهئ | لرې کښي دی | ايا نهٔ گوری دوئ | هغې ته | چي مخکښي ددوئ دي

او ړده گمراهئ کښي پراته دی | ايا دوئ اسمان او زمکې ته نه دی کتلی

وَمَا خَلۡفَهُمۡ مِّنَ السَّمَآءِ وَالۡاَرۡضِ‌ ؕ اِنۡ نَّشَاۡ نَخۡسِفۡ

اوهغې ته | چي روستو ددوئ دي | داسمان نه | او د زمکې نه | که مونږه اوغواړو | نو دوبه به کړو

چي ددوئ نه وړاندي او روستو خواره شوی دی | که چرې مونږ اوغواړو نو دوئ به

بِهِمُ الۡاَرۡضَ اَوۡ نُسۡقِطۡ عَلَيۡهِمۡ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ‌ ؕ

دوئ | په زمکه | يا به رااوغورزوؤ | په دوئ باندي | يوه ټوټه | داسمان نه

په زمکه کښي ښخ کړو | يا به په دوئ د اسمان نه ټکړه رااوغورزوؤ

اِنَّ فِىۡ ذٰ لِكَ لَاٰيَةً لِّـكُلِّ عَبۡدٍ مُّنِيۡبٍ ۞

بيشکه | په دې کښي | خامخانښه ده | دپاره دهر بنده | رجوع کونکی |

بيشکه په دې کښي دهغه بنده دپاره دعبرت نښه ده چي الله ﷻ طرفته رجوع کوی

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا هَلۡ نَدُلُّكُمۡ

په بيارا پاسيدو باندي دکافرانو ټوقې:کافران او ملحدان چه د قيامت راتلل محال گڼړی او په دې باندي به نبی د الله ﷻ دنبی ﷺ پورې ټوقې کولې.دهغوی دکفريه کلماتو ذکر کولې شی چه هغوی به په خپل مينځ کښي وئيل واورنی په مونږ کښي يوصاحب دی چه فرمائی چه کله مړه شو اوخاورې شو او چوری چوری اوذره ذره شو د هغې نه پس به مونږ راژوندی کولې شو نوددې سړی باره کښي خو دوه خياله کيدې شی.ياخودا چه په ښه هوش سره هغه په قصدسره د الله ﷻ په ذمه يو دروغ وائی او کوم چه هغه نه دی فرمائيلی دهغه طرف ته نسبت کولو سره وائی او که دا نه وی نو د هغه دماغ خراب شوی دی ليوني دی بغير سوچ او فکر چه څه نی په زړه کښي راغله په ژبه باندې وراوخيژول وئی وئيل.

قوله تعالى:- بَلِ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ

د کافرانو د خبرې جواب او عقلی دليل:-الله ﷻ هغوی ته جواب ورکوی چه دا دواړه خبرې نه دی.حضور اکرم ﷺ رښتونې دې نيك دې لارموندونکې هوښيار دې دباطنی او ظاهری بصيرت والا دې. خو په دوی څه اوکړې شی چه دا منکر خلق او جاهلان د ناپوهئ نه کار اخلی.او په غور او فکر سره د خبرې بيخ ته د رسيدو کوشش نه کوی.يوانکار ئی زده کړې دې چه هغه ځای په ځای او بې ځايه استعمالوی.دکوم په وجه چه حق خبره او نيغه لار د هغوی نه پاتې شی او دير لرې لاړشی اوځی.آيا دهغه په قدرت کښي تاسو

څه کمې ګورئي چاچه محیط اسمان اوبسیط یعني کولاوزمکه پیدا کړه؟چرته چه ځې نه داسمان سورې ختمیږي اونه د زمکې فرش.لکه چه ارشاد دې ﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْدٍ وَّاِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ۝ وَالْاَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ۝﴾ (۱)مونږ آسمان په خپلو لاسونوسره جوړکړو اومونږ د وسعت والا یو.زمکه هم مونږ خوره کړه اوهم مونږ ښه خورونکی یو.

دلته ئې هم اوفرمائیل چه وړاندې ګوره اوروستوګوره ته دغه شان ښې طرف ته نظر اوکړه او ګس طرف ته خیال اوکړه نوکولاوآسمان اوارته زمکه به په نظرراشي. د دومره لوئ مخلوق خالق په دومره زبردست قدرتونو باندې قادر آیا ستاسو په شان وړوکې مخلوق فناکولوسره بیا په راپیداکولوباندې قدرت نه لري؟ هغه خو قادر دې که غواړي نو تاسو به زمکه کښې ورخښ کړي یا به په تاسو آسمان رامات کړي یقیناستاسوظلم اوګناه هم د دې قابله ده. خود الله ﷻ حکم اومعافی ده چه هغه تاسو ته مهلت درکړې دې. په چاکښې چه عقل وی په چا کښې چه د لرې نه د کتلوماده وی په چاکښې چه د غور اوفکر کولو عادت وی په چاکښې چه د الله ﷻ طرف ته ټیټیدونکې طبیعت وی دچاپه سینه کښې چه زره او په زړه کښې حکمت اوپه حکمت کښې نور وی نو هغه دا زبردست نښې لیدونه پس دهغه قادر مطلق اوخالق الله ﷻپه دې قدرت کښې هیڅ شك نه شی کولې چه د مرګ نه پس بیا راژوندی کیدل دی. د آسمانونو په شان تنبوان اود زمکو په شان فرش چه چا پیداکړی دی هغه ته د انسان پیداکول ګران دی؟ چا چه هډوکی غوښه اوخرمن په اول ځل پیداکړه هغه ته د سخاکیدواوذره ذره کیدونه اوشیندلې کیدو نه پس رایوځای کول راپاسول اوکینول څه ګران دی؟

هم دا ئې په بل آیت کښې اوفرمائیل ﴿اَوَلَيْسَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰۤى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلٰى ۚ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ۝﴾(۲) یعني چاچه آسمانونه اوزمکې پیداکړې هغه د دوی په شان پیداکولوباندې قادر نه دې؟ بې شکه قادردې بل آیت کښې دی ﴿لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ۝﴾(۳)یعنی د انسانانو د پیدائش نه ډیرګران خود آسمانونواوزمکو پیدائش دې خواکثر خلق بې علمی کوی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا								
اوپه تحقیق ورکړې وو مونږه								
اوبیشکه مونږداوُد								
دَاوٗدَ	مِنَّا	فَضْلًا ؕ	يٰجِبَالُ	اَوِّبِيْ	مَعَهٗ	وَالطَّيْرَ ۚ		
داود له	دطرفه خپل نه	فضل	اے غرونو	ایو کړئ آواز	دهغه سره	اومرغانو ته هم دا حکم دې		
ته خپل نعمتونه ورکړې وو	(او حکم مو کړې وو چې)ائې غرونو داوُد ؑ سره تسبیح لولئ							
وَاَلَنَّا	لَهُ	الْحَدِيْدَ ۝ لا	اَنِ اعْمَلْ	سٰبِغٰتٍ	وَّقَدِّرْ			
او نرمه کړه مونږه	دپاره دهغه	وسپنه	چې جوړوه	زغرې	او اندازه کوه			
او مارغانو ته هم داحکم وو	اومونږ دهغه دپاره اوسپنه نرمه کړې وه	(او حکم مو اوکړو) پوره پوره						

(۱) ۵۱/الذاریات:۴۷-۴۸.
(۲) ۳۶/یس:۸۱.اخ
(۳) ۴۰/المؤمن:۵۷.

فِي السَّرْدِ	وَاعْمَلُوا	صَالِحًا ط	إِنِّي	بِمَا	تَعْمَلُونَ
په اوودلو کښې	او عمل کوئ	نیک	بیشکه زهٔ	په هغه کارونو	چې کوئ ئې تاسو

زغرې جوړوه || اود کړو جوړولو اندازه مقرر کړئ || اوښه عملونه کوئ | بیشکه زه ستاسو عملونه

بَصِيرٌ ⑪
لیدونکې یم |
وینم کورم |

قوله‌تعالی:- وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا ط

د حضرت داوٗد ؑ فضیلت:- الله ﷻ بیان فرمائی چه هغه په خپل بنده اورسول حضرت داوٗد ؑ باندې دنیاوی اواخروی رحمت نازل کړو نبوت ئې هم ورکړو بادشاهی ئې هم ورکړه لښکرې سامانونه طاقت او قوت ئې هم ورکړوبیائی یوه پاکه معجزه داهم ورکړه یوطرف ته د حضرت داوٗد ؑ د الله ﷻ ذکر په خوږ آوازسره شروع کړو نوبل خوامرغنی اوغرونه هم په وجد کښې راغله. غرونو هم په آوازسره آواز ملاو کړو اودالله تعالی حمداوثنائی شروع کړه. مرغوخپلې وزرې خوزول پریخودل اوپه قسم قسم ښکلې آوازونو کښې د خپل رب د وحدانیت سندرې وئیل شروع کړې. په صحیح حدیث کښې دی چه دشپې حضرت ابوموسی اشعری ؓ د قرآن پاك تلاوت کولود کوم په اوریدوچه د الله ﷻ رسول ﷺ اودریدو. د ډیروخت پورې اوریدو بیا ئې اوفرمائیل ده ته د حضرت داوٗد ؑ د آواز څه حصه ملاوشوې([1]) د ابوعثمان نهدی رحمه الله بیان دې والله مونږ د حضرت ابوموسی ؓ د آواز نه خوږ آواز چرته دباجې هم نه دې اوریدلې. **(اوبی)** معنی په حبشی ژبه کښې داده چه تسبیح بیان کړه. خوزمونږ په نیز په دې کښې د نور غورهم ضرورت دې. د عربوپه لغت کښې دا لفظ د ترجیع په معنی کښې موجود دې نوغرونو اومرغوته حکم کیږی چه هغوی دې د حضرت داوٗد ؑ د آواز سره خپل آواز هم ملاوکړی. د تاویب یوه معنی د ورځې د تګ هم راځی.

لکه چه (سری) معنی د شپې تګ ته وائی خودامعنی دلته څه ډیر ښه مناسبت نه لری دلته خو هم دا مطلب دې چه دحضرت داوٗد ؑ دتسبیح په آواز کښې تاسو هم خپل آواز ملاوکړنی اوپه خوش آوازنی سره درب حمد بیان کړنی.اوپه هغه باندې دافضل اوشو چه دهغه دپاره اوسپنه نرمه کړې شوه. نه هغه ته اوسپنه په بهټئی کښې د اچولوضرورت اونه په سټکونوباندې دوهلوضرورت. په لاس کښې راتلوسره به داسې شوه لکه تار([2]) اوس به د دې اوسپنې نه د الله ﷻ په حکم پخپله زغرې جوړولې بلکه داهم وئیلی شوی دی چه په دنیاکښې د ټولونه اول زغره هم هغوی جوړه کړې وه([3]) هره ورځ به ئې یوه زغره جوړوله اوپه شپږ زره درهمه به خرڅیدله. دوه زره به ئې د کور د خرچې دپاره کیخودلې څلور زره به ئې د خلقو په خوراك څښاك کښې خرچ کولې. د زغرې جوړولوترکیب پخپله الله ﷻ ورخودلې وو چه تیك تیك کړنی ساته او حلقې ورې مه ساته چه تیك نه کینی ډیرې لونې نه وی چه سستې شی. بلکه په ناپ تول اوپه صحیح اندازه باندې کړې اوحلقې وی.

د داوٗد ؑ فرشتې سره ملاقات او دهغه نه تپوس:- یوځل الله ﷻ یوه فرښته په انسانی شکل کښې نازله کړه.دحضرت داوٗد ؑ هغې سره ملاقات اوشو. نوچه څنګه به ئې د نورونه تپوس کولوهم داسې د هغه

---

[1] صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب استحباب تحسین الصوت بالقرآن:۷۹۳،احمد:۳۴۹/۵، بیهقی:۲۳۰/۱۰.

[2] الطبری:۳۵۹/۲۰.

[3] الطبری:۳۵۹/۲۰.

نه هم تپوس اوکړو. هغه وئيل چه داؤد ﷺ خو ډير ښه سړے دے خو که يوه کمی په کښې نه وه نو کامل به وو. هغه په ډير شوق سره تپوس اوکړو چه هغه څه؟ چه هغه خپل بوج دمسلمانانو په بيت المال باندې اچولے دے. پخپله هم د دے نه اخلی اوخپل بال بچ باندې هم د دے نه خوری. دحضرت داؤد ﷺ په زړه کښې خبره کيناسته چه داسړی ټيك وائی.هم هغه وخت الله ﷻ ته ښکته شو او سوال اوزاری شروع کړه اودعائی اوکړه چه اے الله ماته څه داسے کارروزګار اوښائے په کوم سره چه زما خيته ډکيږی ماته دځه جوړولو چل اوښايه په کوم سره چه زه دومره حاصلوم چه هغه ماله اوزما بال بچ له کافی وی. الله ﷻ هغه ته زغرے جوړول اوخودل اوبيائی په خپل رحمت سره اوسپنه دهغه دپاره بالکل نرمه کړه. د ټولو نه اول زغرے هم هغه جوړې کړی دی.يوه زغره به ئی جوړوله اوخرڅوله نودهغے ګټه به ئی درې حصے کوله.يوه حصه به ئی دخپل خوراك څښاك د پاره يوه د صدقه کولود پاره او يوه به ئی پريخودله چه د دويمے زغرے جوړولو پورې دالله تعالی بنديګانوته ورکول.

د داؤد ﷺ بے انتها خو اوازی:- حضرت داؤد ﷺ ته ذکر ورکړے شوے وو هغه بے مثال وو د الله ﷻ کتاب لوستلو ته به کيناستو آواز وتلوسره به مرغئی ځناور څاوری غرونه اوکاڼړی هرڅه په وجد کښې راتلل اوهريوځيز به په سکون او صبرسره د محويت په عالم کښې دهغوی په آواز سره اثراخستونکے جوړيدواويه کتاب الله کښې به مشغول شو. شيطانانو ټولے باجے د حضرت داؤد ﷺ د ذکر نه ويستے دی.دهغوی دبے مثاله خوږ آواز دا ټول ځيزونه نقلونه دی.خپل دا نعمت بيانولو سره حکم ورکوی اوس تاسوله هم پکاردی چه نيك عمل اوکړئی زما د فرمان خلاف اونه کړئی. داډيره خرابه خبره ده چه د چا دومره بے حسابه احسان وی اود هغه حکم منل پريږدی زه ستاسو د عملونوساتندونکے يم ستاسوهيڅ يو عمل لوئ وروکے نيك اوبدمانه پټ نه دے.

شَهْرٌ	غُدُوُّهَا	الرِّيْحَ	وَلِسُلَيْمٰنَ
ديوے مياشتے هومره وو	ادصبامزل دهغے هوا	تابع کړه مونږه هوا	او دپاره دسليمان
	چے سحر به ئے هم دمياشتے هومره	اومونږ هوا د سليمان ﷺ تابع کړے وه	

عَيْنَ	لَهٗ	وَاَسَلْنَا	شَهْرٌ	وَّرَوَاحُهَا
چينه	دپاره دهغه	اواوبيوله مونږه	دمياشتے دلارے هومره وو	او دماښام مزل دهغے هوا
		اومونږ د هغه دپاره دويلے شوے تانبے چينه	او دماښام به ئے هم دمياشتے هومره مزل کولو	مزل کولو

يَّعْمَلُ	مَنْ	وَمِنَ الْجِنِّ	الْقِطْرِ ط
چے کار به ئے کوؤ	هغه څوك	او تابع کړل مونږه دهغه دپاره دپيريانو نه	دويلے کړے شوی تانبے
		او بعضے پيريان داسے وو چے د هغه په وړاندے به ئے دالله ﷻ په حکم کار خدمت کولو	جاری کړے وه

عَنْ اَمْرِنَا	مِنْهُمْ	وَمَنْ يَّزِغْ	بِاِذْنِ رَبِّهٖ ط	بَيْنَ يَدَيْهِ
دحکم زمونږ نه	دهغوئ نه	او چاچے به مخ واړوؤ	په حکم درب خپل سره	په مخکښے دهغه
	اوکه چرے په هغوی کښے به چا زمونږ دحکم (يعنی اطاعت دسليمان) نه کوږ شو(نافرمانی اوکړه)			

لَهٗ	يَعْمَلُوْنَ	مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ⑫	نُذِقْهُ
دپاره دهغه	جوړول به هغوئ	خوند دعذاب اوور	نو څکوؤ به مونږ هغه ته
دپاره ددۀ	دے پيريانو بۀ د حضرت سليمان ﷺ		نومونږ به هغه ته دجهنم د عذاب مزه اوڅکوؤ

مَا يَشَآءُ	مِنْ مَّحَارِيْبَ	وَتَمَاثِيْلَ	وَجِفَانٍ
هغه څيزونه چې غوښتل به هغه	دنګک دنګک محلونه	او تصويرونه	او لوئ لوښي
دمرضئ څيزونه جوړول الکه دنګک دنګک ځايونه	اوتصويرونه	او دتالاب غوندې لوئي لوئي خانکونه	
كَالْجَوَابِ	وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ	اِعْمَلُوْٓا	اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا
پشان دتالاب	او ديګونه په يو ځائې پراته درانۀ	عمل کوئ	اے آل داود	دشکر
اولوئي لوئي ديګونه اچې (هم په يوځائې به) پراته وو	ائې دداؤد ﷺ کورنئ (دالله ﷻ) شکراوباسئ		
وَقَلِيْلٌ	مِّنْ عِبَادِيَ	الشَّكُوْرُ ⑬	
او لږ دي	ادبندګانو زمانه	شکر ايستونکې	
او زما په بندګانو کښې شکر کونکې ډير کم دي			

قوله تعالى:- وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَّرَوَاحُهَا شَهْرٌ

په حضرت سليمان ﷺ باندې د الله ﷻ انعامونه:- په حضرت داؤد ﷺ باندې چه کوم نعمتونه نازل کړي وودهغې بيان کولونه پس دهغه ځوئ حضرت سليمان ﷺ باندې چه کوم نعمتونه نازل کړي وو دهغې بيان کولې شي چه دهغه دپاره ئې هوادحکم منونکې جوړه کړې وه.دپوره مياشتې فاصله به ئې سحر سحروهلې وه اودومره فاصله به ئې مابنام وهله.مثلاًددمشق نه ئې تخت سره دفوج اوسامانونو راوالو زولواوپه لږ ساعت کښې اصطخر ته اورسولو چه دتيز سور د پاره هم د پوره مياشتې سفردې. دغه شان مابنام د هغه ځايئ نه تخت والوتلو او هم مابنام کابل ته اورسيدو[1] دتابعې داوبو په شان الله ﷻ د هغوی دپاره چينې روانې کړې وې په کوم کارکښې په کومه طريقه اوپه کوم وخت کښې چه غوښتل بې دځه تکليف نه اخلئ. دا تابه هم د هغوی د وخت نه په کارکښې راغلې ده.دسدی رحمه الله قول دې چه تر دريوورځو پورې بهيدله.

د پيريانو او انسانانو قسمونه :-پيريان ئې د هغوی په ماتحتئ کړل.څه چه به هغوی غوښتل خپل وړاندې به ئې ترې کارونه اخستل. اوپه هغوی کښې چه به کوم يو پيرې دحضرت سليمان ﷺ د حکم تابعداری نه کوله زر به ئې په اُور کښې سوزولو. ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائې د پيريانو درې قسمه دی يود وزرو والا يو قسم د مار په شان اووانې چه دريم قسم هغه دې چه په سورلوباندې سوريږي کوزيږي وغيره. داحديث ډير غريب دې.د ابن انعم رحمه الله نه روايت دې چه د پيريانودرې قسمه دی د يود پاره خو عذاب او ثواب دې يوقسم د زمکه اوآسمان په مينځ کښې الوزی اويوماران اوسپی دی.دانسانانو هم درې قسمونه دی يوهغه کومو ته چه به الله ﷻ دعرش دسوری لاندې ځائ ورکوی په کومه ورځ چه به بغيردهغه سوری نه بل سورې نه وی.اويوقسم په مثال د څاروو دی بلکه د دوی نه هم ډيرخراب اودريم قسم په انسانی صورتونوکښې شيطانی زړه لرونکې.حسن رحمه الله فرمائې چه پيرې د ابليس داولادنه دې اوانسان دحضرت آدم ﷺ د اولادنه دې. په دواړو کښې مؤمن هم دی اوکافرهم په عذاب اوثواب کښې دواړه شريك دی په دواړوکښې ايماندار ولی الله دی.دواړو کښې بې ايمانه شيطان هم دی.

د محاريب معنی:- (محاريب) وائی بهترين عمارت ته د کور بهترين حصې ته د مجلس د صدارت ځائ

---

[1] الطبری: ۳٦۲/۲۰.

ته په قول د مجاهد رحمه الله هغه عمارتونوته چه د محل نه ئې کمه درجه وي. ضحاك رحمه الله فرمائي جمات ته. قتاده رحمه الله وائي چه لويولويومحلونواوجماتونه ته.ابن زيد وائي کورته.﴿تماثيل﴾ وائي تصويرونوته دا د تانبې وو د قتاده رحمه الله په قول دا د خاورې او شيشې وو. ﴿جواب﴾ جمع ده د ﴿جابية﴾ جابيه هغه حوض ته وائي په کوم کښې چه اوبه راخي دا په مثال د تالاب وو. ډير لوئ لوئ خانکونه وو دې د پاره چه د حضرت سليمان عليه السلام د فوج دپاره ډيرخوراك په يوځل تياريدې شو اود هغوې په وړاندې راوړې شو. او کلك کړې شوي ديګونه چه د دروندوالي په اخواديخواکولې نه شو. هغه ته الله ﷻ فرمائيلې وو ماچه تاته د دين اودنياکوم نعمتونه درکړي په دې باندې زما شکر اداکړه. شکر مصدر دې بغيرد فعل نه يامفعول له دې. او په دواړو تقديرونوباندې په دې دلالت دې چه شکر څنګه په کوم قول اواراده سره کيږي په فعل سره هم کيږي. لکه يو شاعر وائي:

افادتکم النعماء مني ثلاثة يدي ولساني والضمير المحجبا

يدې کښې هم شاعرد نعمتونوشکر په دريواړو طريقوسره مني. فعل سره ژبې سره اوزړه سره. د حضرت ابوعبدالرحمن سلمي رحمه الله نه روايت دې چه مونځ هم شکردې او روژه هم شکردې اونيك عمل کوم چه ته دالله ﷻ دپاره اوکړې هم شکردې اود ټولونه غوره شکر حمددې([1])محمدبن کعب قرظي رحمه الله فرمائي شکردالله ﷻ تقوي اونيك عمل دې.آل داؤدبه دواړه قسمه شکر اداکولو.قولاً هم اوفعلاً هم. ثابت بناني رحمه الله فرمائي حضرت داؤد عليه السلام په خپل بال بچ اولاد اوښځوباندې داسې د وختونو په پابندئي سره نفل مونځ تقسيم کړې وو چه هروخت به څوك نه څوك په مانځه کښې مشغول ښکاريدو. بخاري اومسلم شريف کښې رسول الله ﷺ فرمائي الله ﷻ ته د ټولونه خوښ د حضرت داؤد عليه السلام مونځ وو. هغوي به نيمه شپه اوده کيدل دريمه حصه شپه به ئې قيام کولو اوشپږمه حصه به اوده کيدو.دغه شان د ټولو روژونه د الله ﷻ خوښې روژې هم د هغه وې. هغوي به يوه ورځ روژه وه او بله ورځ بغيرروژې. په هغوي کښې يوه خوبي داهم وه چه دښمن سره د جهادپه وخت ئې مخ نه اړولو([2]) ابن ماجه کښې دی د حضرت سليمان عليه السلام موربي بي هغوي ته اوفرمائيل ګرانه بچې د شپې ډير مه اوده کيږه. د شپې ډير خوب انسان د قيامت په ورځ فقير جوړوي.([3])

ابن ابي حاتم کښې په دې موقعه باندې د حضرت داؤد عليه السلام يو اوږد حديث نقل دې. هم په دې کتاب کښې داهم روايت دې چه حضرت داؤد عليه السلام د الله ﷻ په حضورکښې عرض اوکړواې رب العالمين ستا څنګه شکر اداکړم شکرکول خو پخپله ستايونعمت دې. جواب ملاوشوداؤد عليه السلام اوس تا زما شکر ادا کړو کله چه تا دااوپيژندل چه دا ټول نعمتونه هم زما د طرف نه دی. بياد يوې واقعه خبر ورکولې شي چه بنديګانوکښې شکر کونکي بنديګان ډير کم دی.

عَلَيۡهِ	قَضَيۡنَا	فَلَمَّا
پس هر کله چې احکم اوکړومونږه اپه هغه باندې ا		
انوځه وخت چې مونږ په هغه دمرګ		

[1] الطبري:۳۶۹/۲۰.

[2] صحيح بخاري کتاب احاديث الانبياء باب احب الصلاة الى الله صلاة داؤد:۳۴۱۹-۳۴۲۰، صحيح مسلم: ۱۱۵۹، ابوداؤد:۲۴۴۸، السنن الکبري:۱۳۲۷،ابن ماجه: ۱۷۱۲.

[3] ابن ماجه کتاب اقامة الصلوات باب ماجاء في قيام الليل:۱۳۳۲،.

الْمَوْتَ	مَا دَلَّهُمْ		عَلٰى مَوْتِهٖٓ	اِلَّا	دَآبَّةُ الْاَرْضِ
دمرګ	نو خبر نهٔ کړل هغه پیریانو لره		په مرګ دهغه باندې	مګر	وینه دزمکې
حکم جاري کړو | نو هغوئ ته بل چانه خوبو وینه (چینجی) دمرګ پته ورکړه					
تَاْكُلُ	مِنْسَاَتَهٗ ۚ	فَلَمَّا	خَرَّ	تَبَيَّنَتِ	الْجِنُّ
چې خوړله ئې	همسا دهغه	پس هر کله چې	راپریوتو هغه	نو پوهه شول	پیریان
چې د هغه همسا ئې خوړله | نو څه وخت چې هغوئ راپریوتلو | نو پیریانوته ښکاره شوه					
اَنْ لَّوْ كَانُوْا	يَعْلَمُوْنَ	الْغَيْبَ	مَا لَبِثُوْا		فِي الْعَذَابِ
که چرې وې هغوئ	چې پوهیدلې	په غیبو باندې	نو وخت به نهٔ وو تیر کړې هغوئ		په عذاب
که چرې مونږ دغیبو په کارونو خبر وې | نو په دې ذلیل عذاب کښې به (دومره موده)					
الْمُهِيْنِ ۟					
سپکونکی کښی					
نه تیروله					

قوله تعالی:- فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ

د حضرت سلیمان ؑ د مرګ ذکر:- دحضرت سلیمان ؑ دمرګ کیفیت بیانولې شی اودا هم چه کوم پیریان دهغوی دحکم لاندې کار روزګارکولو هغوی ته ددوی مرګ څنګه معلوم شوهغه دمرګ نه پس هم لرګي ته اډه وهلې ولاړ وو اودوي هغه ژوندې ګڼړلوسړتیتې په سختوسختوکارونوکښې مشغول وو. مجاهد رحمه الله وغیره فرمائی چه تقریبا یوکال داسې تیرشو.دکوم لرګی په ډاډچه هغه ولاړ وو کله چه هغه وینواوخوړلواوهغه ډډشو نو هغوی راپریوتل. اوس پیریانواوانسانانوته دهغوی دمرګ پته اولګیده. ددغه وخت پورې نه پیریانوته اونه انسانانو ته د دې خبرې یقین وو په دوی کښې یوهم په غیبوباندې پیژندونکې نشته.

یو منکر روایت :- په یومرفوع منکر اوغریب حدیث کښې دی خوتحقیقی خبره دا ده چه د دې مرفوع کیدل ټیک نه دی فرمائی حضرت سلیمان ؑ چه به کله مونځ کولو نوخپلې مخې ته به ئی یوه ونه لیدله دې نه به ئی تپوس کولو چه ته څنګه ونه ئی؟ستانوم څه دې؟هغې به خودل.هغه به دا په استعمال کښې راوستله.یوځل هغوی دغه شان په مانځه اودریدل اوونه ئی اولیدله نوتپوس ئی ترې اوکړو ستا نوم څه دې؟ هغې ونیل خروب. تپوس ئی اوکړود څه د پاره ئی؟ وئیل د دې کور د تباهئی د پاره. بیا هغه دعااوکړه چه یاالله زما دمرګ خبر پیریانوته مه ورکوه دې د پاره چه انسانانوته یقین پیداشی چه پیریان په غیبوباندې نه پوهیږی.اوس هغوی په یولرګی باندې ډډه اولګوله او اودریدو اوپیریانوته ئی ګران ګران کارونه حواله کړه.دهغوی وفات اوشوخود لرګی په امدادباندې هغه هم داسې ولاړوو. پیریانو به کتل اودائی ګڼړل چه هغه ژوندې دې. په خپل خپل کارکښې لګیاوو یوکال پوره شو او وینو دغه لرګی خوړلو د پوره کال په تیریدوباندې ئی دغه لرګې اوخوړلو اوس سلیمان ؑ راپریوتلو او انسانانو ته پته اولګیدله چه پیریان په غیبونه پوهیږی. ګنی ټول کال به په دې مصیبت کښې اخته نه وو.خود دې راوی عطاء بن مسلم خراسانی په بعضې احادیثوکښې نکارت وو.

بل روایت:- دبعضې صحابه کرامو نه روایت دې چه دسلیمان ﷺ عادت وو چه هغوی به کال په کال دوه دوه کاله یا کموزیاته موده په مسجدقدس کښې اعتکاف ته کیناستو په آخری ځل دوفات په وخت کښې هم هغوی په مسجدبیت المقدس کښې وو. هرسحر به یوه ونه دهغوی په وړاندې راښکاره کیده هغوی به د دې نه د نوم تپوس کولو دکار تپوس به ئې کولواوهغې به خودل نوهغوی به هم په دې کار کښې اخستله. آخریوه ونه ښکاره شوه کومې چه خپل نوم خروبه اوخودلو ونې وئیل ته د څه مطلب دپاره ئې؟ ونې وئیل د دې جمات د ورانولودپاره حضرت سلیمان ﷺ پوهه شو ونې فرمائیل چه زما په ژوند کښې خودا جمات ورانیدې نه شي. خوته زما د مرګ او ورانیدود پاره ئې. هغوی دا په خپل باغ کښې اولګوله. د جمات په مینځ کښې د یولرګی په ډډباندې اودریدو او مونځ ئې شروع کړو. هم هلته وفات شو. خوچاته د دې علم اونه شو. شیطانانوتېولوخپل کار کولو چه هسې نه مونږ سستی اوکړو او د الله تعالی رسول ﷺ راشي نومونږ ته به سزا راکړي. دوی دمحراب وړاندې روستوراغله په دوی کښې یو ډیرلوئ حرامی شیطان وو هغه وئیل ګورئې په دې کښې خو وړاندې روستوسورې دی که زه د دې ځائ نه واخله ترهغه ځائ پورې لاړشم نوزما طاقت به اومنئې؟ نوهغه لاړو اوراووتلو. دلته د سلیمان ﷺ واز رانغلو. کتلي خوئې شونه ځکه چه سلیمان ﷺ ته به ئې یونظرکتل اومړه کیدل به. خود ده په زړه کښې څه خیال شان تیرشو هغه بیاجراءت اوکړو اوجمات ته لاړو. ونې کتل چه هلته په تلوسره هم هغه اونه سوزیدو نود هغه همت نور هم زیات شو. هغه پویونظرسره هغه ته اوکتل نو چه ونې. کتل هغه راپریوتلواووفات شوې وو. اوس راغلو اوټولوته ئې خبراوکړو خلق راغله محراب ئې اوکنستلونو واقعی دالله ﷺ پیغمبرئې ژوندې اونه لیدلو. هغوی ئې دجمات نه راوویستل. دوفات دمودې دعلم حاصلولو دپاره هغوی دا لرګې وینوته وړاندې واچولو. د یوې شپې ورځې پورې چه وینودا څومره اوخوړلو هغه ئې اوکتلونواندازه ئې اولګوله اومعلومه ئې کړه چه د هغوی د وفات پوره کال شوې وو. ټولوخلقوته معلومه شوه چه دې پیریانوبه ځان خودلو چه دوی په غیبوباندې پوهیږی دا صرف دهوکه وه. ګنې ټول کال ولې په مصیبت کښې اخته وو. د هغه وخت نه پیریان د وینوچینجوته اوبه اوخاوره راوړي. لکه چه د هغوی شکریه اداکوی دائې هم وئیلې وو که چرې تاسو څه خوراك څښاك کولونو مونږ به تاسو ته د ښه نه ښه خوراك رارسولو. خودا خبرې ټولې دبنی اسرائیلو د عالمانودی په دې کښې چه کومې دحق مطابق دی هغه قبولې اوچه دحق خلاف وی نومردود. د دواړو نه جداشئې هغه نه د تصدیق قابلې دی اونه د تکذیب. والله اعلم.

بل روایت:- دحضرت زیدبن اسلم نه روایت دې چه سلیمان ﷺ ملك الموت ته وئیلې ووزما دمرګ نه ماته لږ شان وړاندې وائې. حضرت ملك الموت هم داسې اوکړه نوحضرت سلیمان ﷺ په پیریانوباندې یودبغیر دروازې د شیشې مکان جوړولو حکم اوکړو اوپدې کښې ئې په یولرګی باندې ډډه اولګوله او مونځ ئې شروع کړو اوداهرڅه د مرګ د ویرې نه وو. حضرت ملك الموت هم په خپل وخت راغلو اوروح ئې ترې قبض کړو. بیادلرګی په ډډه وهلوباندې هغه هم دغه شان یوکال ولاړوو. پیریانو به د اخوادیخوا نه کتلواو هغه ئې ژوندې ګڼړلو اود هغه د ویرې په خپلو کارونوکښې مشغول وو. خوچه کوم چینجی د هغوی لرګې خوړولو نو چه نیم ئې اوخوړولو نو لرګی بوج برداشت نه کړې شو اوهغوی راپریوتل پیریانوته د هغوی د مرګ یقین اوشو اواوتختیدل. د نورو هم ډیرو سلفونه دا روایت دې.

لَقَدْ كَانَ	لِسَبَإٍ	فِيْ مَسْكَنِهِمْ	اٰيَةٌ
په تحقیق سره وه	دپاره دسبا قوم	په کورونو دهغوئ کښې	نښه
بیشکه دسبا دقوم دپاره ددوئ په آبادئ کښې (دالله ﷻ) نښې وې			چې ....

جَنَّتٰنِ عَنْ يَّمِيْنٍ وَّشِمَالٍ ۬ كُلُوْا مِنْ رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوْا

دوه باغونه | ښی طرفته | او ګس طرفته | خورئ | درزق | درب خپل نه | او شکر اوباسئ

ددې ښی او ګس طرفته دوه باغونه (خواره) وو (اجازت ووچې) درکړې رزق خورئ او دهغه شکر اوباسئ

لَهٗ ؕ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَّرَبٌّ غَفُوْرٌ ﴿۱۵﴾ فَاَعْرَضُوْا فَاَرْسَلْنَا

دهغه | وطن دې | پاك | او رب دې | ښښونکې | پس مخ واړووڅ هغوئ | پس اوليږو مونږه

دا (ستاسو ښار) پاکيزه ښار دې او (ستاسو رب) ښښونکې رب دې انو هغوئ زمونږ دحکم نه مخ واړولو نومونږ په

عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنٰهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ

په هغوئ باندې | سيلاب دبند | او بدل ورکړو مونږه هغوئ ته | دووڅ باغونو دهغوئ سره |

هغوی باندې دزور سيلاب راپريښودو او ددواړو اړخونو د (ګورو) باغونو په بدل کښې مو ورته داسې باغونه

جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَّاَثْلٍ وَّشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ

دوه باغونه نور | خاوندان | دميوې | بې مزې (ترخې) | او دجاوګي ونې | او څه قدرله | دبيرې نه |

ورکړل | چې بې خونده ميوې او غزونه اولږې غوندې د بيرو جاړې په کښې

قَلِيْلٍ ﴿۱۶﴾ ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ بِمَا كَفَرُوْا ؕ

لږ | دا عذاب | بدله ورکړه مونږه هغوئ له | په سبب دهغې | چې کفر ئې اوکړو

ولاړې وې | دا مو ورته د ناشکرئ بدله ورکړه | اومونږ داسې سزاګانې صرف

وَهَلْ نُجٰزِيْٓ اِلَّا الْكَفُوْرَ ﴿۱۷﴾

او جزا نهٔ ورکوؤ مونږه | مګر | ناشکره ته |

ناشکره خلقو ته ورکوو|

قوله تعالى:- لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ فِيْ مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ ۚ

د قوم سبا تذکره:- قوم سبا په يمن کښې اوسيدل اود هغوی په شان تبع ئی هم وه. بلقيس هم د هغوی نه وه. په ډيرونعمتونواومزوکښې وو. په آرام اوسکون سره ئی ژوندتيرولو. د الله ﷻ رسول هغوی له راغلو اوشکرکولوتلقين ئی ورته اوکړو. درب د وحدانيت طرف ته ئی راوبلل اوهم د هغه عبادتونو باندې ئی پوهه کړل نود څه زمانې پورې خو هم داسې پاتې شو خوچه بياکله هغوی سرکشي اوکړه اومخ واړولو اودالله ﷻ احکام ئی په بې پرواهئی سره پريخودل نوپه هغوی باندې دډيرزورسيلاب راغلوټول ملك باغونه اوفصلونه وغيره ئی تباه بربادکړل د کوم تفصيل چه دا دې.

د تباهئ تفصيل او د سبا متعلق احاديث:- د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه سبا د ښځې نوم دې که دسړي اوکه دځاي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل دايوسړې ووده‌غه لس ځامن وو په کوم کښې شپږ په يمن کښې آبادشوې ووا وڅلور په شام کښې. مذحج، کنده، ازد، اشعري، انماراوحميردا شپږ قبيلې په يمن کښې دی. لخم، جذام، عامله او غسان داڅلور قبيلې شامی دی[1] فرده بن مسيك ﷺ فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو آيا زه پخپل قوم کښې منونکی اوواړاندې کيدونکی واخلم اودنه منونکو او

---

[1] احمد: ۱/۳۱۶

روستو کیدونکوسره جنګ اوکړم؟حضور ﷺ اوفرمائیل او. کله چه زه لاړم نوحضور ﷺ زه راوغوښتم وئې فرمائیل ګوره اول هغوی له داسلام دعوت ورکړه چه اونه مني نوبیادجهادتیاری اوکړه. ما وئیل حضور ﷺ داسباد څه نوم دې؟ دحضور ﷺ جواب تقریبا هم داسې دې لکه چه داپورته تیرشو. په دې کښې داهم دی چه د قبیله انمار کښې بجیله او خثعم هم دی[1] په یوبل اوږدروایت کښې د دې آیت د شان نزول متعلق هم دې سره دی چه حضرت فرده ﷺ رسول الله ﷺ ته وئیلي وو یارسول الله ﷺ د جاهلیت په زمانه کښې دقوم سباعزت وواوس ماته دهغوی دمرتدکیدو ویره ده نوکه تاسو اجازت راکړئې نوزه به ورسره جهاداوکړم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه د دوی باره کښې حکم نه دې راکړې شوې. نودا آیت نازل شو الخ. خوپه دې کښې غرابت دې دې نه خودامعلومیږی چه داآیت مدنی دې سره ددې چه داسورت مکی دې.

د سبا نسب نامه:-محمدبن اسحاق دسبا نسب نامه داسې بیانوی. عبدالشمس بن یشجب بن یعرب بن قحطان، دې ته سبا ځکه وائی چه هم دوی د ټولونه وړاندې په عربوکښې د دښمن د قیدکولورواج شروع کړې وو اوهم دوی د ټولونه اول د غنیمت مال په فوج کښې د تقسیم کولورواج اچولې وو. په دې وجه دوی ته رائش هم وائی. مال ته ریش او ریاش هم ورته په عربی کښې وائی. داهم ذکر دی چه دې بادشاه د رسول الله ﷺ دتشریف راوړو نه وړاندې د هغوی پیښین ګوئی کړې وه چه د ملك مالك به زمونږ نه پس یو نبی وی چه د حرم عزت به کوی. د هغه نه پس به د هغه خلیفه ګان وی د چاپه وړاندې چه به د دنیابادشاهان سرښکته وی. بیا به په مونږ کښې هم بادشاه راځی او په بنوقحطان کښې به هم نیکان باشاهان وی. د دغه نبی نوم به احمد ﷺ وی. افسوس چه زه هم د هغه نبی په زمانه کښې وې اود هرقسم خدمت مې غنیمت ګڼړلو. اې خلقو کله هم چه د الله ﷻ هغه رسول ﷺ ښکاره شی په تاسو باندې فرض دی چه د هغه ملګرتیااوکړئی اود هغه امدادکونکی جوړشئی څوك هم چه هغه سره ملاو شی په هغه باندې زما دطرف نه دا فرض دی چه هغه دې د هغوی په خدمت کښې زما سلام اورسوی. (اکلیل همدانی) دقحطان باره کښې درې اقوال دی. یودا چه هغوی د ارم بن سام بن نوح د اولادنه دی. دویم کښې دی چه هغوی عابر یعنی حضرت هود ﷺ د نسل نه دی دریم دا چه د حضرت اسماعیل ﷺ بن ابراهیم ﷺ دنسل نه دی. دا ټول په تفصیل سره حافظ ابن عبدالبر رحمه الله خپل کتاب الاتباه کښې ذکر کړی دی. په بعضې روایتونوکښې چه داکوم راغلی دی چه سبادعربونه وو. د دې مطلب دا دې چه د دې خلقونه د کوم د نسل نه چه عرب شوی دی د هغوی نسل د ابراهیمی نه مشهور نه دې. والله اعلم. صحیح بخاری کښې دی چه قبیله اسلم کله نښه بازی کوله اوحضور ﷺ د هغې سره تیرشو نوحضور ﷺ اوفرمائیل اې د اسماعیل ﷺ اولاده غشی وروئې ستاسو پلاران هم ډیر غشې وروونکی وو. ([2]) دې نه خودا معلومیږی چه د سباسلسله خودخلیل الرحمن پورې رسی. اسلم دانصارویوه قبیله وه اوټول انصار د غسان نه وو اودا ټول یمنیان وو اود سبااولاد وو. داخلق مدینې ته هغه وخت راغلی وو کله چه په سیلاب د هغوی وطن تباه شو یوه ډله راغله دلته آباده شوې وه. دویمه شام ته لاړه. غسانی ورته په دې وجه وائی چه هم د دې نومې د اوبویوځایٔ باندې دوی ولاړوو. داهم وئیلې شوی دی چه دا د مشلل سره نیزدې دې. دحضرت حسان بن ثابت ﷺ د شعر نه هم د دوی ثبوت ملاویږی. چه یود اوبو والا ځایٔ یادهغه کوهی نوم غسان وو. داچه کوم حضوراکرم ﷺ فرمائیلی دی چه دهغه لس اولاد وو دې نه مراد صلبی اولاد نه وو. ځکه چه بعضې بعضې په کښې د دوو دوو دریودریو نسلونونه پس هم دی. لکه چه په کتب انساب کښې موجود دی. داکوم چه په شام اویمن کښې آبادشوی دی داهم د سیلاب د راتلونه پس ذکردې بعضې هم هلته اوسیدل اوبعضې اخوادیخوا لاړل. د دیوال قصه داسې ده چه دواړو طرفوته

---

[1] ابوداود کتاب الحروف: ۳۹۸۸وسنده حسن، ترمذی: ۳۲۲۲.
[2] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب التحریض علی الرمی...: ۲۸۹۹، احمد: ۵۰/۴، ابن حبان: ۴۶۹۳.

غروودکوم خایٔ نه چه چینې اونهرونه رابهیدل اود هغوی ښارونوته به راتلل دغه شان به لختی او سیندونه هم اخوادیخوا نه راتلل. د دې په پخوانوپادشاهانوکښې چا د دې دوارو غرونوپه مینځ کښې یومضبوط پیښتی جوړه کړې وه. د کوم دیوال په وجه چه اوبه اخوادیخوا شوې وې ښائسته دریاب به ترې روان وو.دکوم دوارو طرفونوته چه باغونه اوفصلونه لګولې شوي وو.د اوبودزیاتوالی اود ښکلې زمکې په وجه داعلاقه ډیره شنه اوآباده وه تردې چه دحضرت قتاده رحمه الله بیان دې چه یوې ښځې به په سرباندې شکرئی کیخوده او تله به نو په روانه کښې به هغه شکرئی د میوونه ډکه شوې وه. د ونونه چه به کومه میوه پخېله راپریوتله هغه به دومره زیاته وه چه په لاس سره د راشوکولو ضرورت به نه وو.(۱) دا دیوال په مارب کښې وو چه د صنعاء نه په دریومنزلوباندې وو او د سد مارب په نوم سره مشهوروو.

د ملک سبا ښائست:- داب و هوا دښکلې والی صحت اومزاج په اعتدال سره دالله ﷻ مهربانئی سره داسې ووهلته به ماشی میچان اوزهریله ځناور هم نه وو.دا د دې د پاره وو چه داخلق الله ﷻ اودهغه توحید اومنی په ځان اودزړه په خلوص سره د هغه عبادت اوکړی. داوه هغه د قدرت نښه دکومې ذکر چه په دې آیت کښې دې.ددواړوغرونوپه مینځ آباد کلې اودکلې دواړو طرفوته تک شنه میوه دار باغونه او تک شنه فصلونه وو. دوی ته الله ﷻ فرمائیلې وو چه د خپل رب ورکړې رزق خورئی اود هغه په شکرکښې اخته اوسئی. خوهغوی دالله تعالی توحیداود هغه دنعمتونوشکر هیرکړو اود نمر عبادت ئې کولو. لکه چه ملاچرګک حضرت سلیمان علیه السلام ته خبرورکړې وو چه ﴿وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ﴾(۲)یعنی ما تاله د سبا یوپوخ خبر راوړې دې یوه ښځه د هغوی بادشاهی کوی هغې سره هرڅیز موجود دې او په یو عظیم الشان تخت دبادشاهئی ناسته ده. بادشاه او رعایا ټول د نمر عبادت کوی. شیطان د هغوی لار وهلې ده. بې لارې شوی دی.

ملک سبا ته دولس پیغمبران راغلی وو:- روایت دې چه دولس یادیارلس پیغمبران هغوی له راغلې وو. آخردهغوی علم رنګ راوړاوکوم دیوال چه هغوی جوړکړې وو هغه مړو د دننه نه ډډکړو اودباران په موده کښې رامات شو او په اوبوکښې لاهوشو. د دې دریابو اوچینو دباران ټولې اوبه راغلې د هغوی کلی دهغوی محلونه د هغوی باغونه اوفصلونه ټول تباه بربادشو. لاسونه ئې مروړل چه هیڅ چل ول ئې هم اونه چلیدو بیا خو هغه تباهی راغله چه په دې زمکه باندې یوه میوه داره اونه نه شوه اودریدې د شوې کیکرازغی اوهم داسې بې میوې اوبدمزه ونې راټوکیدلې.اوداده چه څه دبیرو ونې هم راټوکیدلې وې چه نسبتاً د نورو ونونه څه د کار وې. اوهغه خوډیرې ازغیژنې اودکمې میوې والا وې. دا وو دهغوی دکفراوشرک سرکشئی اوکبربدله چه نعمتونه ترې لاړل اوزحمتونوکښې اخته شول. کافرانوته هم داسې اود دې په شان سختې سزاګانې ورکولې شي .حضرت ابن جریر رحمه الله فرمائی د ګناهونوبدله هم دا وی چه په عبادتونوکښې سستی راشی په روزګارکښې تنګی راشی او په خوندونوکښې سختې راشی.یعنی چرته ئې چه د راحت مخ اولیده نو څه زحمت پرې راپریوتلو اومزه ئې خاورې شوه.

بَيْنَهُمْ	وَجَعَلْنَا
په منځ دهغوئ کښې	او آباد کړې وو مونږه
او مونږ دهغوئ د ملک اود هغو کلو	

(۱) الطبری: ۲۰/۳۷۲.
(۲) ۲۷/النمل:۲۲. الخ

وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا قُرًى ظَاهِرَةً
او په منځ دکلو کښې | هغه کلو کښې | اچې برکت کیښودې وو مونږه | په هغې کښې | کلي ښکاره
ترمینځه چې برکتونه مو په کښې اچولي وو نور ډیر کلي اباد کړي وو | چې ښکاره پراته وو
وَّقَدَّرْنَا فِيْهَا السَّيْرَ ؕ سِيْرُوْا فِيْهَا لَيَالِيَ وَاَيَّامًا
او په اندازه کړې وو مونږ | په هغې کښې | مزل | ځئ راځئ | په دې کښې | دشپې | او دورځې
اوپه هغې کښې مو دتګ راتګ (سمې پخې) اندازې مقرر کړې وې اچې بې غمه په کښې شپه او ورځ
اٰمِنِيْنَ ⑱ فَقَالُوْا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا
په امن سره | نو اووئیل هغوئ | اے ربه زمونږه | لرې والې پیدا کړه | په منځ | دسفرونو زمونږ کښې
تګ راتګ کوئ | نو هغوئ اووئیل چې ائې زمونږه ربه ! | زمونږ دا سفرې لرې اوږدې کړه
وَظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ
اوظلم اوکړوهغوئ | په ځانونو خپلو باندې | پس جوړ کړل مونږه هغوئ | قیصې | او خوارهٔ کړل مونږه هغوئ
اوپه خپل ځان ئې زیاتې اوکړو | نو مونږ ترې نه قیصئ جوړې کړې | اوخواره واره مو کړل
كُلَّ مُمَزَّقٍ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ⑲
په پوره خورولو سره | بیشکه په دې کښې | نښې دی | دپاره دهر صبر کونکي | شکر ایستونکي |
په دې واقعه کښې هر صبر کونکي اوشکر ګذار انسان دپاره (دعبرت) نخښې دی

قوله‌تعالی:- وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ

دسباپه قوم باندې دالله تعالی نور انعامونه: په هغوی باندې چه کوم نور نعمتونه وو دهغې ذکرکولې شی چه نیزدې نیزدې آبادئی وې یومسافرته هم په سفرتلوکښې دخوراك څښاك یاځه توښې داوړلو ضرورت نه وو.په هریو منزل باندې پخې مزیدارې تازه ښکلې اوخوږې میوې موجود وې. هره یوه شپه دې په یو کلي کښې تیرولې شوه او په آمن او امان سره ښه په مزه څه راځه. وائی چه کلي صنعاء سره نیزدې خواو شاکښې وو. د ﴿باعد﴾ دویم قراءت ﴿بعد﴾ دې په هغه آرام اومزوکښې پلن شواوځنګه چه بنی اسرائیلو د من اوسلوی په بدله کښې اوګه اوپیاز وغیره غوښتې وو هغوی هم د لرې لرې سفرونوکولو غوښتنه اوکړه چه په ځنګل هم راشي اوغیرآباد بیابانونه هم راشی نود خوراك څښاك خوند به هم راپیداشي. د موسی ﷺ په قوم باندې دې غوښتنې ذلت اورسوائی واچوله دغه شان هغوی ته هم د رزق د فراخئی نه پس هلاکت نصیب شو. په اولړه او ویره کښې پریوتل. اطمینان او امن ئی غرق شو. هغوی کفر کولو سره خپل کارخراب کړو اوس صرف دهغوی قصې پاتې شوې.اوپه خلقوکښې دهغوی افسانې پاتې شو. ګډوډشو او تردې چه تباه شو نو په عربوکښې هغوی ته د سبایانوپه شان مثال ورکوی.

دملک سبا د یو کاهن قصه:- عکرمه رحمه الله دهغوی قصه بیانولوسره وائی چه په دوی کښې یوه کاهنه ښځه اوکاهن سړې وو چاله چه به پیریانود اخوادیخوانه خبرې راوړلې. دې کاهن ته چرته پته اولګیده چه ددې کلي دتباهئی زمانه رانیزدې ده اود دې ځائ خلق تباه کیدونکی دی. دې وو هم ډیر مالدار او جائیداد من سړې وو هغه سوچ کولو چه ماله څه کول پکاردی اود دې حویلو مکانونو باغونو په نسبت کښې څه انتظام کول پکاردی.اخریوه خبره هغه له ذهن کښې راغله چه دهغه دسخرګنئی خلق ډیر زیات وواوهغه قبیلې هم مالداره وې هغه خپل خوئ راوبللو اوورته ئی اووئیل واوره صبابه ماسره خلق

راجمع کيږي زه به تاته ديو کار اووايم ته انکاراوکړه زه به تاته بدې ردې وايم ته ماته هم په جواب کښې کنځل کوه زه به راپاسم اوتاله به څپيړه درکړم ته هم د دې په جواب کښې ما په څپيړه اووهه. هغه ونيل بابا څانه مانه به داځنګه اوشي؟ کاهن ورته وئيل ته نه پوهيږې يوه هم داسې اهمه معامله مخې ته ده اوتاله زما حکم منل پکاردی.هغه اقرار اوکړو.کله چه بله ورځ د هغه ملاويدونکې خلق راجمع شو هغه خپل دې ځوئ ته دڅه کار اووئيل هغه صفاانکاراوکړو.هغه ده ته کنځلې اوکړې نو ده هم هغه مخامخ کنځلې اوکړې.دې په غصه کښې ورپاسيدو اوهغه ئې اووهلو.ځوئ هم واپس شو اوپلارې اووهلو دې په غصه شو او وئې وئيل چاړه راوړئې زه خو به دې حلال کړم.ټول خلق اوويريدل او ډير ئې پوهه کړو خو ده هم داوئيل چه زه به دې حلال کړم. خلقو منډې تړړې شروع کړې اود هلك ماماګان ئې خبر کړه راغله اول خو ئې ښه منت زاری اوکړه خوهغه چرته منله. هغوی وئيل چه ته ده له څه بله سزا ورکړه. د ده په بدله کښې چه مونږ له څه سزا راکول غواړئې راکړئې هغه وئيل چه زه خو به دې باقاعده راسملوم او حلالوم به ئې. هغوی وئيل چه ته داسې نه شې کولې. دې نه وړاندې به مونږ تامړ کړو.هغه وئيل چه ښه ده کله خبره تردې ځائ راورسيده نوزه په داسې ښارکښې اوسيدل نه غواړم چرته چه زما اوزما د اولاد په مينځ کښې نور خلق راشي.زما نه زما کورونه جائيدادونه زمکې هرڅه واخلئې اوزه چرته بل خوانه ځم.هغه هرڅه خرڅ کړل او نقد قيمت ئې وصول کړو.کله چه د دې طرف نه تسلی اوشوه نوخپل قوم ته ئې خبر ورکړو.واورئې د الله ﷻ عذاب راروان دې اودزوال وخت مو نيزدې راروان دې.اوس چه په تاسو کښې څوك داوږدسفراونوی کورونوخواهش مند دی نوهغه دې عمان ته لاړشي اوچه څوك د خوراك څښاك شوق مند وی هغه د. بصرې ته لاړشي اوچه څوك مزيدارې کهجورې او باغونوکښې کينی او په آزادئې سره خوړل غواړی نو هغه دې مدينې ته لاړشي. د قوم د ده په خبروباندې يقين وو کوم ځائ چه کوم څيز خوښ شو نوهم هغه طرف ته ئې مخ کړو منډئې کړه. بعضې د عمان طرف ته بعضې د بصرې طرف ته او بعضې د مدينې طرف ته. دغه طرف ته درې قبيلې اوس خزرج او بنوعثمان تلې وې. کله چه داخلق بطن مر ته اورسيدل نو بنو عثمان ته ئې اووئيل چه زمونږ خوداځائ ډير خوښ دی. اوس به مونږ وړاندې نه خو نوهم دلته آباد شو اوهم په دې وجه باندې هغوی ته خزاعه ونيلې شی ځکه چه هغوی د خپلو ملګرونه روستوپاتې شو. اوس اوخزرج برابر مدينې ته اورسيدل اوهم دلته راغله قيام ئې اوکړو.

دا کاهن څوک وو؟؟ دا اثرهم ډير عجيبه دې د کوم کاهن چه په دې کښې ذکر دې د هغه نوم عمروبن عامردې داديمن سردار وو اودسبادلويوخلقو نه وو اود هغه کارکاهنی وه.په سيرت ابن اسحاق کښې دی چه دټولونه وړاندې دې ديمن نه وتلې وو ځکه سدمارب ډډکونکې مږې هغه ليدلی وې اوپوهه شوې وو چه اوس ديمن خيرنشته داديوال به راپريوځی اوسيلاب به هرڅه لاندې باندې کړی. نوهغه خپل دټولونه وړوکی ځوئ ته دغه مکر کوم چه پورته ذکر شو اوخودلو. په دغه وخت کښې هغه په غصه سره اووئيل چه زه په داسې ښار کښې نه اوسيږم. زه خپل جائيداد اوزمکې هم په دې وخت خرڅوم خلقووئيل دعمرو داغصه غنيمت اوګڼرئې ګران اوارزان هر څه ئې خرڅ کړل ځان ئې اوزګارکړو لاړو قبيله اسد هم ده سره شوه.په لارکښې عکه هغوی سره اوجنګيدل. برابر برابر جنګ اوشو د کوم ذکر چه عباس بن مرداس سلمی په، خپلو شعرونوکښې کړې دې. بيا دوی د دې ځائ نه لاړل او مختلفو ښارونو کښې خواره شول.آل جفنه بن عمرو بن عامر شام ته لاړل اوس اوخزرج مدينې ته لاړل. خزاعه مر ته او ازدسراة مراة ته،ازدعمان کښې دلته سيلاب راغلو دمارب بندئې مات کړوسدی رحمه الله پدې قصه کښې بيان کړې دې چه هغه د خپلې مقابلې د پاره ځوئ نه وراره ته ونيلې وو. د بعضې اهل علم بيان دې چه دهغه ښځه د کومې نوم چه طريفه وو په خپل کهانت سره دا خبره معلومه کړه او ټولوته ئې اوخودله

بل روايت كښې دي چه په عمان كښې غساني او ازدهم هلاك كړې شو. سره د خوړو اويخو اوبو او ميووفصلونو اود بې حسابه رزق دعرم په سيلاب باندې داحال شو چه يوې يوې نوړئي او يوبو څاڅكي ته محتاج شو. دا نيول اودا عذاب سختئ اوسزا چه كومه هغوى ته اورسيده دې نه هريوصبر كونكي اوشكر كونكي عبرت حاصلولې شي چه د الله ﷻ نافرمانئ څنګه انسان راګيروى عافيت اخواكوى او آفت راولى.په مصيبتونو باندې صبراونعمتونوباندې شكركونكى به پدې كښې دقدرت دلائل اووينى. رسول الله ﷺ فرمائي الله تعاى دمؤمن باره كښې حيرانونكى فيصله كړې ده كه راحت ملاو شواودې شكراوكړى نواجربه مومى اوكه ده ته مصيبت اورسى اوصبراوكړى نوبيابه هم اجر مومى.غرض دا چه مؤمن ته په هرحال كښې اجر اوثواب ملاويدنكې دې.دهغه هريوكار نيك دې تردې چه په مينه كومه نوړئي دې دخپلې ښځې په خوله كښې واچوى په دې باندې هم ده ته ثواب ملاويږي.(١)

بخاري اومسلم شريف كښې دي رسول الله ﷺ فرمائي حيرانتياده د هغه مؤمن د پاره چه د الله ﷻ هره فيصله دهغه دښيګړې دپاره وى كه ده ته راحت اوخوشحالي ملاويږي نوبه شكركولوسره نيكى حاصلوى اوكه بدى اوغم وررسى نو صبركوى اوبدله حاصلوى.دانعمت صرف هم مؤمن ته حاصل دې د چاهرحالت چه بهترى او ښيګړې والا دې.(٢) حضرت مطرف رحمه الله فرمائي صبراوشكر كونكې بنيادم څومره ښه دې چه كله ورته نعمت ملاوشي نوشكر كوى او كله چه ورته زحمت ملاوشي نو صبركوى.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ

او په تحقيق سره | رښتيا اوموندو | په معامله دهغوئ كښې | ابليس | ګمان خپل |

او شيطان دهغوئ په حق كښې خپل (دګمراهئ) ګمان صحيح بيا موندو

فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝ وَمَا كَانَ لَهُ

پس پيروى اوكړه هغوئ دهغه | مګر نۀ | يوې ډلې | دمومنانونه | اونۀ وۀ | شيطان لره |

نو دايماندارو ديو ټولې نه بغير نور ټول خلق دهغه په لار روان شول| اود شيطان په هغوئ

عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ

په هغوئ باندې|څه اقتدار(تسلط) | مګر |دپاره ددې چې معلوم كړومونږ|هغه څوك چې ايمان راوړى

باندې نور هيڅ وس نه رسيدو | مګر ددې (امتحان) دپاره چې مونږ هغه خلق كوم چې

بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ

په آخرت باندې| دهغه چانه | چې هغه | دآخرت نه | په شك كښې وى | او رب ستا

په آخرت يقين لرى دهغه خلقو نه جدا ښكاره كړو | څوک چې په دې كښې شك كوى |او ستارب

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ۝

په هر څيز باندې | ساتونكې نګران دې |

دهر څيز نګران دې |

---

(١) احمد:١/١٧٣ وحديث الشافعي (ح١٢٩ وسنده صحيح) يغنى عنه، عمل اليوم والليلة:١٠٧٥. (مسنداحمد)

(٢) صحيح مسلم كتاب الزهد باب المؤمن امرة كله خير:٢٩٩٩،ابن حبان:٢٨٩٦، احمد:٤/٣٣٣عن صهيب ﷺ.

قوله تعالى:- وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ

د شيطان دهوكه: دسباد قصي دبيان نه پس د شيطان د نورومريدانو په عام توګه بيان کولې شي چه هغوى دهدايت په ځاى ضلالت اودښيګړې په ځاى بدى اخلى. ابليس چه دالله تعالى د دربار نه شړلې اورټلې شونوهغه وئيلي ووچه زه به د آدم ﷺ اولاد دهرقسم نه تباه کولوکوشش کوم اوديوې لږې شان ډلې نه بغيربه باقى ټول ستادنيغې لارې نه اړوم.هغه دااوکړه او وئى خودل اوبنيادم نى په خپله پنجه کښې اونيولو. کله چه حضرت آدم ﷺ د خپلې خطاپه وجه د جنت نه راکوز کړې شو اوابليس لعين هم هغه سره راکوز کړې شو هغه وخت هغه ډيرخوشحاله وو او په زړه کښې فخر کولوچه دا مې دهوکه کړو اود ده اولاددهوکه کول خو زما د ګس لاس کار دې. د دې خبيث وينا وه چه زه به بنيادم ته شنه باغونه ښايم په غفلت کښې به ئې ساتم اوقسم قسم دهوکې به ورکوم او په خپل جالونوکښې به ئې راګير ساتم.دکوم په جواب کښې چه الله رب العزت فرمائيلې وو زمادې هم په خپل عزت قسم وى چه د مرګ د زنکدن نه وړاندې هغه کله هم توبه اوکړى زه به ئې قبلوم. هغه چه کله هم ماته آواز کوى زه به د هغه طرف ته متوجه کيږم.ماته چه کله هم هغه توبه اوکړى زه به ئې زرقبلوم. مانه چه کله هم هغه څه غوارى زه به ئې ورکوم. اومانه چه کله هم هغه ښښنه غواړى زه به ئې ښنم. (۱)

قوله تعالى:- وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ

دهغه هيڅ غلبه حجت زبردستى وهل ټکولو په انسان باندې نه ووصرف دهوکه مکر اوفريب وو په کوم کښې چه دا ټول اونختل. په دې کښې دالله تعالى حکمت دا وو چه د مؤمن اوکافر فرق معلوم شى او د الله ﷻ حجت ختم شى. آخرت منونکى به دشيطان نه منى.ددې منکر به درحمان تابعدارى نه کوى. الله ﷻ په هرڅيز باندې ساتندونکې دې.دمؤمنانوډله دهغه دحفاظت امداد اخلى.پدې وجه ابليس د هغوى هيڅ هم نه شى کولې.اودکافرانو ډله خويخپله الله ﷻ پريږدى په دې وجه دهغوى نه دالله ﷻ ساتل اخوا کيږى اود شيطان دهريوفريب ښکارجوړيږى.

			قُلِ ادْعُوا	الَّذِينَ
			اووايه (اے نبى ﷺ) چى رااوبلئ	هغه کسان
			اووايه چې تاسو دالله ﷻ نه بغير	
زَعَمْتُمْ	مِنْ دُونِ اللَّهِ	لَا يَمْلِكُونَ	مِثْقَالَ	ذَرَّةٍ
چې تاسو ګڼلي دى معبودان	غير دالله نه	چى مالکان نهٔ دى هغوئ	په مقدار	ديوې ذرې
په بل ځا د الله ﷻ ګمانونه کوئ	هغوئ ټول راوبلئ	هغوئ خو په اسمانونو او زمکه کښې د ذرې		
فِي السَّمٰوٰتِ	وَلَا فِي الْأَرْضِ	وَمَا لَهُمْ	فِيهِمَا	مِنْ شِرْكٍ
په اسمانونو کښې	اونهٔ په زمکه کښې	او نشته هغوئ لره	په دې دواړو کښې	څه شرکت
برابر اختيار هم نه لرى	اونه دهغوئ په دې کښې څه حصه شته	اونه په هغوئ کښې		
وَمَا لَهُ	مِنْهُمْ	مِنْ ظَهِيرٍ ﴿۲۲﴾	وَلَا تَنْفَعُ	الشَّفَاعَةُ
او نشته دپاره دالله	دهغوئ نه	څوک مددګار	اونهٔ ورکوى فائيده	سفارش
څوک دالله ﷻ په مقابله کښې امداد کولې شى اودالله په دربار کښې سفارشونه هيڅ فائده نه ورکوى				

(۱) الدرالمنثور:٦/٦٩٥.

عِنۡدَهٗۤ اِلَّا لِمَنۡ اَذِنَ لَهٗ ؕ حَتّٰۤى
په دربار دهغه کښې | مګر | دپاره دهغه چا | چې اجازت ورکړې وي الله | دپاره دهغه | تر هغې پورې
خود چا په حقله چې هغه اجازت ورکړی | ....ترديې چې څه وخت
اِذَا فُزِّعَ عَنۡ قُلُوۡبِهِمۡ قَالُوۡا مَاذَا ۙ قَالَ
چې کله | لرې کړې شي يره | دزړونو دهغوئ نه | نو هغوئ به اووائي | چې څه | اووئيل |
دهغوئ دزړونو نه هيبت کم شي | نو ديو بل نه تپوسونه کوي | چې ستاسو رب څه حکم
رَبُّكُمۡ ؕ قَالُوا الۡحَقَّ ۚ وَهُوَ الۡعَلِىُّ
رب ستاسو | نو اوبه وائي (سفارش کونکي) | چې حق ئې اووئيل | او هغه | ډير اوچت
راليږلي دې | ....هغوئ وائي چې حقې خبرې دي | او دې ډير اوچت دټولو نه لوئې دې |
الۡكَبِيۡرُ ۝
او ډير لوئ دې |

قوله تعالی:- قُلِ ادۡعُوا الَّذِيۡنَ زَعَمۡتُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ۚ

ټول اختيارات هم الله ﷻ سره دي:- بيان کولې شي چه الله ﷻ يوازې دې واحددې احد دې فرددې صمد دې.دهغه نه بغيرڅوك دعبادت لائق نشته. هغه بې مثاله بې شريك اوبې مثل دې.دهغه څوك شريك نشته څوك ملګرې نشته مشير نشته وزير نشته امدادی نشته پشتئی والا نشته. نو بيا ضد کونکې او خلاف ويونکيه ته چرته؟ کوم کوم ته چه چغې وهې اووهه اوګوره معلومه کړه چه د يوې ذرې هم اختيار نه لري. صرف بې وسه بالکل محتاج اوعاجز دی. نه په زمکوکښې د هغوی څه چليږی نه په آسمانونو کښې لکه چه بل آيت کښې دی ﴿وَالَّذِيۡنَ تَدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِهٖ مَا يَمۡلِكُوۡنَ مِنۡ قِطۡمِيۡرٍ ؕ﴾([1])هغوی دکهجورې ديو پوستکی هم مالکان نه دی اوصرف داهم نه چه د دوی خپل اختياری حکومت نشته بلکه دشرکت په توګه ئې هم نشته. نه الله ﷻ د دوی نه په څه کارکښې امداد اخلی بلکه داټول فقيران اومحتاجان دی. د هغه ددرغلامان اود هغه بنديګان دی.

د الله ﷻ د اجازت نه بغير هيڅوک هم سفارش نشی کولې:- دهغه عظمت لوئی عزت داسې چه بغيرد هغه داجازت نه د چا هم جراءت نشته دهغه په وړاندې دچادسفارش د پاره شوندې اوخوزوی.لکه چه ارشاد دې﴿مَنۡ ذَا الَّذِىۡ يَشۡفَعُ عِنۡدَهٗۤ اِلَّا بِاِذۡنِهٖ ؕ﴾ ([2])څوك دې؟ چه د هغه په وړاندې د چا شفاعت د هغه د اجازت او رضامندئی نه بغيراوکړې شی. يوبل آيت کښې دی ﴿ وَكَمۡ مِّنۡ مَّلَكٍ فِى السَّمٰوٰتِ لَا تُغۡنِىۡ شَفَاعَتُهُمۡ شَيۡـًٔا اِلَّا مِنۡۢ بَعۡدِ اَنۡ يَّاۡذَنَ اللّٰهُ لِمَنۡ يَّشَآءُ وَيَرۡضٰى ۝﴾([3])يعنی دآسمانونوټولې فرښتې هم دهغه په وړاندې دچادسفارش دپاره شوندې نه شی خوزولې خوچه د چاد پاره الله ﷻ د خپلې رضامندئی اجازت ورکړی. بل ځایٔ ارشاد دې ﴿يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ اَيۡدِيۡهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ وَلَا يَشۡفَعُوۡنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارۡتَضٰى وَهُمۡ مِّنۡ خَشۡيَتِهٖ مُشۡفِقُوۡنَ ۝﴾([4])هغه خلق صرف دهغوی سفارش کولې شی دچادپاره چه دالله ﷻ رضامندی وی. هغوی خو پخپله دالله ﷻ د ويرې نه رچيږی. د ټول اولاد

---

[1] ٣٥/فاطر:١٣.
[2] ٢/البقرة:٢٥٥.
[3] ٥٣/النجم:٢٦.
[4] ٢١/الانبياء:٢٨.

ادم سردار لوئ شفیع او سفارشي حضرت محمدرسول الله ﷺ هم چه کله د قیامت په ورځ باندې مقام محمود ته تشریف یوسي چه الله ﷻ راشي اودمخلوق فیصلې اوکړي دهغه وخت په باره کښې رسول الله ﷺ فرمائي زه به د الله ﷻ په وړاندې په سجده کښې پریوځم هم الله ﷻ ته پته ده چه ترکومې به په سجده کښې پروت یم. په دې سجده کښې به د خپل رب دومره تعریفونه بیانوم چه دې وخت کښې هغه الفاظ هم ماته یاد نه دي. بیابه ماته اووئیلې شي اې محمد ﷺ خپل سر اوچت کړه اوخبره کوه ستا خبره به اوریدې شي ته غواړه تاته به درکولې شي. ته شفاعت کوه قبلولې به شي.(۱)

درب د عظمت یوبل مقام بیانولې شي چه کله هغه دخپلې وحی کلام کوي اود آسمان مقرب فرښتې دا اوري نود ویرې نه رچیږي اود بې هوشئې والا په شان کیږي. اوچه کله د هغوی د زړونونه ویره اخوا شي. د (فزع) دویم قراءت (فرغ) هم راځي. د دواړو مطلب هم یو دې. نو بیادوی په خپل مینځ کښې معلومات کوي دې وخت کښې درب کوم یوحکم نازل شو؟ نود عرش والا خپل ځان سره اوهغوی د خپل ځان سره دغه شان درجه په درجه د رب تعالی حکم رسوي. بې د څه کمي زیاتي نه هم دغه شان ټیک ټیک رسوي.ددې آیت یومطلب داهم بیان شوې دې چه کله دزنکدن وخت راځي هغه وخت مشرکان دا وائي اودغه شان د قیامت په ورځ چه کله د غفلت نه رابیدار شي اوبه هوش کښې راشي نو هغه وخت به داوائي چه ستاسو رب څه اووئیل؟ جواب به ملاؤ شي حق. فرمائي حق ئې اوفرمائیل د کوم څیز نه چه په دنیاکښې بې پرواه وئې نن به د هغه په وړاندې پیش کولې شي. نود زړونونه د ویرې لرې کیدو مطلب دا شو چه کله د سترګونه پړده اوچته کړې شي هغه وخت به ئې ټول شکونه او تکذیبونه جدا شي. نو نه د مرګ د وخت اقرار کول به نفع ورکړي اونه به د قیامت د ورځې د میدان اقرار کول نفع ورواورسوي. خود امام ابن جریر رحمه الله په نیز اولنې تفسیر غوره دې یعنی دې نه مراد فرښتې دي. او هم دا ټیک هم دې اوهم د دې تائید د احادیثو اوآثارونه هم کیږي.

په صحیح بخاري کښې د دې آیت په تفسیرکښې په دې موقعه باندې دی کله الله ﷻ د یوامر فیصله په آسمان کښې کوي نو په عاجزئي سره خپلې وزرې ښکته کوي اود رب کلام داسې واقع کیږي لکه د هغه زنځیر کوم چه په کاڼې وهلوسره غږیږي. کله چه ویره کمه شي نوتپوس کوي ستاسو رب دې وخت کښې څه اوفرمائیل؟ جواب ملاویږي چه څه ئې اوفرمائیل حق دی اوهغه لوئي اوکبیردې. بعضې ځل داسې هم کیږي چه کوم پیریان د فرښتو خبرې اوریدو له پورته تلي دي اوچه د یوبل دپاسه قط په قط ولاړ دي اوهغوی څه کلمه اوري د بره والا د ځان نه ښکته ته اودغه شان وار په وار لاندې یوبل نه اوروي اوهغوی ئې دکاهنانوغوږونوته رسوي. هغوی پسې ډیر زرد اُور شغله دهغوی دسوزولو د پاره راتوپ کوي خوکله کله هغه راشي اود دې نه وړاندې وړاندې یو بل ته رسوي او کله د رسولونه وړاندې وړاندې سوزولې شي.کاهن دې یوې کلمې سره سل دروغ یوځائې کړې اوخلقو کښې خوروي. هغه یو خبره رښتاشي اوهغوی ددوی مریدان جوړیږي چه ګوره داخبره ددوی دوینا برابره اوشوه.(۲) مسند احمد کښې دی حضوراکرم ﷺ یوځل صحابه کرامو رضی الله عنهم سره ناست وو تشریف ئې ایخودې وو.یوستورې راجداشواویوه زبردسته رڼا اوشوه.حضور ﷺ اوفرمائیل دجاهلیت په زمانه کښې ددې ستورې راپریوتو نه څه مطلب وو؟ هغوی وئیل چه مونږ به په دې موقع داګنړل چه یا خو یو ډیر لوئ سړې پیداشو یا مړ شو.دحضرت زهري رحمه الله نه تپوس اوشو آیا د جاهلیت په زمانه کښې به هم ستورې راجوداکیدل. وئیل اوخو ډیرکم اودحضور ﷺ د راتلونه پس خو ډیر زیات شوي دي.حضور ﷺ اوفرمائیل ګورئي د دې د چاد

(۱) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (لما خلقت بیدی): ۷۴۱۰، صحیح مسلم:۱۹۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحجرباب قوله (الامن استرق السمع فاتبعه شهاب مبین): ۴۷۰۱، ابوداؤد: ۳۹۸۹، ترمذی:۳۲۲۳، ابن ماجه: ۱۹۴، ابن حبان:۳۶.

مرګ یا ژوند سره هیڅ تعلق نشته. خبره دا ده چه کله زمونږ رب د یوې خبرې فیصله په اسمانونوکښې کوی اود عرش حاملانې فرښتې دهغه تسبیح بیانوی بیاد اووم آسمان والا بیادشپږم آسمان والا اودغه شان دا تسبیح د دنیاد آسمان پورې رارسی. بیا د عرش سره خواوشاکښې فرښتې دعرش د اوچتونکو فرښتونه تپوس کوی الله ﷻ څه اوفرمائیل؟هغوی دوی ته ښائی اودغه شان هره یوه دښکته والادپورته نه تپوس کوی هغه ئې ورته ښائی تردې چه داول آسمان والاته خبر راورسی. کله اوچتیدونکی پیریان هغه اوری نوپه دوی باندې داستوری راویشتلې شی. کومه خبره چه الله ﷻ ته وررسول منظور وی هغه دوی راواخلی اوهغې سره ډیرباطل اودروغ یوځائ کړی اوپه خلقو کښې مشهوره کړی. (۱)

ابن ابی حاتم کښې دی الله ﷻ چه کله دخپلې وحی امرکوی اوآسمانونه د ویرې نه رچیږی اوفرښتې د ویرې نه په سجده راپریوځی. د ټولونه اول حضرت جبرائیل ﷺ سر اوچتوی اود الله ﷻ فرمان اوری. بیا ئې د هغوی په ژبه نورې فرښتې اوری. اوهغوی وائی چه الله ﷻ حق اوفرمائیل هغه وچت او د لوئې والا دې. تردې چه هغه د الله ﷻ امانتداره فرښته د چاطرف ته چه داوی هغه ته ئې رسوی. دحضرت ابن عباس ﷺ اوقتاده رحمه الله نه روایت دې چه دا د هغه وحی ذکر دې کوم چه د حضرت عیسی ﷺ نه پس د نبی نه کیدو په زمانه کښې بنده شوې وه او بیا د شروع نه په ختم المرسلین ﷺ باندې نازله شوه. حقیقت دا دې چه ددې شروع وحی هم په دې آیت کښې داخلیدلوکښې هیڅ شک نشته. خوآیت شامل دې دې ته اودې ټولوته.

قُلْ	مَنْ يَّرْزُقُكُمْ	مِّنَ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ؕ
ورته اووایه	چې څوك رزق درکوی تاسو ته	داسمانونونه	او دزمکې نه
(اې پیغمبره) ته تپوس اوکړه چې تاسوته د اسمان او زمکې نه څوک روزی درکوی			

قُلِ	اللّٰهُ ۙ	وَاِنَّآ	اَوْ اِيَّاكُمْ	لَعَلٰى هُدًى	اَوْ فِيْ ضَلٰلٍ
ورته اووایه چې الله	او مونږه	یا تاسو	ضرور په هدایت باندې یو	یا په ګمراهئ	
ورته اووایه چې الله (روزی درکوی) او بیشکه مونږ یا تاسو یا خو په سمه لاره روان یو یا به ښکاره					

مُّبِيْنٍ ۝	قُلْ	لَّا تُسْـَٔلُوْنَ	عَمَّآ
ښکاره کښې یو	ورته اووایه	تپوس به نشی کیدې ستاسو نه	په باره دهغې
ګمراهئ کښې پراته یو	ته ورته اووایه چې تاسو نه به زمونږ دجرمونو په باره کښې تپوس نه کیږی		

اَجْرَمْنَا	وَلَا نُسْـَٔلُ	عَمَّا
جرمونو کښې چې کړی وی مونږه	او تپوس به نشی کیدې زمونږ نه	په باره دهغه کارونو کښې
......اونه به مونږ نه ستاسو دعملونو (په باره کښې) تپوس کیږی		

تَعْمَلُوْنَ ۝	قُلْ	يَجْمَعُ	بَيْنَنَا	رَبُّنَا	ثُمَّ يَفْتَحُ
چې تاسو ئې کوې	اووایه	جمع به اوکړی	په منځ زمونږ کښې	رب زمونږه	بیا به فیصله اوکړی
ته ورته اووایه چې زمونږ رب به ټول راجمع کړی	نو بیا به زمونږ په مینځ کښې سمه روغه				

۱) صحیح مسلم کتاب السلام باب تحریم الکهانة واتیان الکهان: ۲۲۲۹، ترمذی: ۳۲۲٤، ابن حبان: ٦١٢٩، احمد: ۲۱۸/۱.

بَيْنَنَا | بِالْحَقِّ ط | وَهُوَ | الْفَتَّاحُ | الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾ | قُلْ

په منځ زمونږ کښې | په حقه سره | او هغه | ښهٔ فیصله کونکې دې | ښهٔ عالم دې | اووایه

فیصله اوکړی | اوهغه په فیصله کولو کښې ډیر ښه پُه هرڅه پوهه دې | ته ورته اووایه

أَرُوْنِيَ | الَّذِيْنَ | أَلْحَقْتُمْ | بِهٖ | شُرَكَاءَ | كَلَّا ط | بَلْ

رااوښایئ ماته | هغه معبودان | چې پیوست کړی دی تاسو | دهغه سره | شریکان | هرګز نهٔ | بلکه

چې ماته خو لږ هغه شریکان اوښائې | چې تاسو دالله ﷻ سره یوځائې کړی دی | ، هیچرې نه ،

هُوَاللّٰهُ | الْعَزِيْزُ | الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾

هم دغه الله دې | چې غالب دې | حکیم دې |

بلکه الله ﷻ صرف یو دې | چې ډیر زبردست اودحکمت خاوند دې

قوله تعالی:- قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ط

دَ الله ﷻ دَ بعضې صفتونوذکر:- الله ﷻ داخبره ثابتوی چه هم هغه خالق اورازق دې اوصرف هم هغه د الوهیت والادې.لکه څنګه چه ددې خلقودا اقرار دې چه د آسمان نه بارانونه راورونکې اودزمکو نه غله راټکونکې صرف هم الله ﷻ دې. هم داسې دوی له دا هم منل پکاردی چه د عبادت لائق هم صرف هغه دې.

قوله تعالی:- وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ

د مسلمانانو اوکافرانو مینځ کښې لوئې فرق دې:-بیافرمائی چه په مونږ اوتاسو کښې دومره لوئ اختلاف دې نولامحاله یوبه هدایت اوبل په ضلالت دې. دانه شی کیدې چه دواړه فریقه په هدایت باندې وی یا دواړه په ضلالت باندې وی.مونږ موحدیو اود توحید دلائل ښکاره ښکاره او ډیر واضحه مونږ بیان کړی دی اوتاسو په شرک باندې ئی چه دهغې ستاسو په لاس کښې هیڅ دلیل نشته. نویقیناً مونږ په هدایت باندې یقیناً تاسو په ضلالت باندې ئی.د رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم کافرانو مشرکانوته هم دا وئیلې وو چه په مونږ کښې یوضرورر رښتونې دې ځکه چه د دومره مخالفت او تباین نه پس د دواړو رښتونی کیدل خوعقلاً هم محال دی(۱)د دې آیت یوه معنی داهم بیان کړې شوې ده چه صرف مونږ په هدایت اوتاسو په ضلالت باندې ئی. زمونږ اوستاسو هیڅ تعلق نشته. مونږ تاسو نه او ستاسو اعمالو نه بالکل خلاص یو اوچه په کومه لار مونږ روان یو اوتاسوهم په هغه لار راشئی نو بې شکه تاسو زمونږ ئی اومونږ ستاسو یو ګنی زمونږ اوستاسو په مینځ کښې هیڅ تعلق نشته. یوبل آیت کښې دی که چرې دوی تا دروغ ګڼړی نوورته اووایه زما عمل ماسره اوستاسو عمل تاسو سره دې. تاسو زما په عمل چیرې کوئی او زه ستاسو د کړو نه ویزاره یم.

سورت﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ﴾(۲)کښې هم ددې بې تعلقئ اوخلاصی ذکردې.رب العالمین به ټول مخلوق دقیامت په میدان کښې راجمع کولوسره رښتونې فیصلې کوی.نیکانوته به دهغوی بدله او بدانوته د هغوی سزاورکولې شی.په هغه ورځ به تاسوته زمونږ حقانیت اوصداقت معلوم شی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴾(۳)دقیامت په ورځ به ټول جداجداشی.ایمانداربه دجنت باغیچوکښې

۱) الطبری:۲۰/۴۰۱.
۲) ۱۰۹/الکافرون:۱. الخ
۳) ۳۰/الروم:۱٤.الخ

خوشحاله اوفریمانه وی. اوزمونږ ایاتونه اود اخرت ورځ دروغ ګڼرونکی به د دوزخ په کندوکښې حیران اوپریشان وی. هغه حاکم اوعادل دی. د حقیقت حال نه خبردار دې تاسو داخپل معبودان لږ شان ماته هم اوښائې خود کوم ځایٔ نه به ثبوت ورکړې شئی. سره د دې چه زما رب بې مثاله بې شریك اوعدیم المثل دې.هغه یوازې دې هغه دعزت مالك دې.چاچه ټول پخپله قبضه کښې کړی دی اوپه هریوباندې غالب راغلې دې.حکیم دې په خپلو اقوالو اوافعالوکښې.دغه شان شریعت اوپه تقدیرکښې هم د برکت والا منزه اود مشرکانود ټولو تهمتونونه جدادې.

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ	اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ	
اونهٔ ئې لیږلې مونږ ته	مګر ټولو خلقو ته	
او ائې نبی ﷺ مونږ ته ټولو خلقو		

بَشِيۡرًا	وَّنَذِيۡرًا	وَّلٰكِنَّ	اَكۡثَرَ النَّاسِ	لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۝٢٨
زیرې ورکونکې	او یرونکې	ولیکن	زیات دخلقو نه	نهٔ پوهیږی
دپاره (د جنت) زیرې ورکونکې او (دعذاب) نه ویرونکې جوړ کړې لیږلې	خو زیات خلق په دې نه پوهیږی			

وَيَقُوۡلُوۡنَ	مَتٰى	هٰذَا الۡوَعۡدُ	اِنۡ كُنۡتُمۡ	صٰدِقِيۡنَ ۝٢٩	قُلۡ
او وائې دویٔ	کله به وی	دا وعده (قیامت)	که یئ تاسو	رښتینې	ورته اووایه
اودویٔ وائی چې دا (دقیامت وعده) به کله پوره کیږی	که چرې تاسو ریښتونی یئ	ته ورته			

لَّكُمۡ	مِّيۡعَادُ يَوۡمٍ	لَّا تَسۡتَاۡخِرُوۡنَ	عَنۡهُ
مقرره ده ستاسو دپاره	نیټه دیوې ورځې	چې تاسو روستو والې نشئ کولې	دراتلو دهغې نه
اووایه چې تاسو سره دیوې داسې ورځې وعده ده	چې نه به ترې یو ساعت روستو		

سَاعَةً	وَّلَا تَسۡتَقۡدِمُوۡنَ ۝٣٠ ع
یو ساعت	اونهٔ ئې مخکښې راوستلې شئ (یو ساعت)
کیدیشی اونه به ترې مخکښې کیدیشی	

قوله تعالی:- وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيۡرًا وَّنَذِيۡرًا

پیغمبر ﷺ نذیر اوبشیردې :- الله ﷻ خپل بنده اورسول ﷺ ته فرمائی مونږ ته خپل ټول کائنات ته رسول جوړ کړې لیږلې ئې. لکه چه بل ځایٔ کښې ارشاد دې ﴿ قُلۡ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّىۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ اِلَيۡكُمۡ جَمِيۡعَا ۨالَّذِىۡ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ‌ ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحۡىٖ وَيُمِيۡتُ‌ ۖ فَاٰمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهِ النَّبِىِّ الۡاُمِّىِّ الَّذِىۡ يُؤۡمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوۡهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ ۝ ﴾[1] یعنی اعلان اوکړه اې خلقو زه ستاسو ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول یم. یوبل آیت کښې دی ﴿ تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ لِيَكُوۡنَ لِلۡعٰلَمِيۡنَ نَذِيۡرَا ۝ ﴾[2] دبرکت مالك دې هغه الله چاچه په خپل بنده باندې قرآن نازل کړو دې دپاره چه هغه ټول جهان هوښیار کړی.دلته ئې هم اوفرمائیل چه اطاعت کونکوته د جنت زیرې ورکړه اونامنونکوته د دوزخ. خواکثر خلق دخپل جهالت په وجه درسول الله ﷺ نبوت نه منی.لکه چه ارشاددې ﴿ وَمَاۤ اَكۡثَرُ النَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِيۡنَ ۝ ﴾[3] که ته هر څومره غوارې خواکثر خلق به بې ایمانه وی بل

[1] ۷/الاعراف:۱۵۸.
[2] ۲۵/الفرقان:۱.
[3] ۱۲/یوسف:۱۰۳.

ځائ ارشاد دي كه د لوئ ډلي اومني نوهغوی پخپله هم تاد نيغي لاري نه اخواكړی.د رسول الله ﷺ رسالت دعاموخلقو طرف ته وو.د عربواوعجموټولوطرف ته.الله ﷻ ته د ټولو نه زيات ګران هغه دي چه د ټولونه زيات د هغه د فرمان تابعداروی. (١)

درسول كريم ﷺ بهتری په ټولو انسانانو ده:ابن عباس ﷺ فرمائی الله ﷻحضرت محمدﷺ ته په آسمانونوالاباندي اوپه نبيانوباندي اوپه ټولوباندي غوره والي وركړي دي.خلقو ددي دليل معلوم كړو نوحضورﷺ اوفرمائيل ګورئی قرآن فرمائی چه هريورسول ئی خپل قوم ته د هغوی په ژبه كښي اوليګلو دي دپاره چه هغه په دوی كښي ښه په كولاو باندي تبليغ اوكړی اودحضوراكرم ﷺ متعلق فرمائی چه مونږ ته دعامو خلقو طرف ته رسول جوړكړي ليګلي.په بخاری اومسلم شريف كښي درسول مقبول ﷺ ارشادمبارك دي ماته پنځه صفتونه داسي راكړي شوی دی چه مانه وړاندي يو نبی ته هم نه دی وركړي شوی.دپوره مياشت په فاصله باندي زما امدادصرف په رعب سره كړي شوي دي. زما د پاره ټوله زمكه جمات اوپاكه ګرځولي شوي ده.زما په امت كښي چه په چاباندي په كوم ځائ كښي دمانځه وخت راشی هغه دي هم هغه ځائ كښي مونځ اوكړی. زمانه وړاندي د يونبی دپاره دغنيمت مال حلال نه وو ګرځولي شوي. زما دپاره غنيمتونه حال كړي شو.ماته شفاعت راكړي شو.هرنبی صرف دخپل قوم طرف ته ليګلي شواوزه دټولوعامو خلقوطرف ته ليګلي شوي يم.يعنی پيريانو انسانانو عربو او عجمو طرف ته. (٢)

قوله‌تعالى:- وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ

د منكرينو د قيامت سوال اودهغي جواب:-بيادكافرانودقيامت محال كيدل بيانوی.تپوس كوی چه قيامت به كله راځی؟لكه چه بل ځائ ارشاددي بي ايمانه د دي دپاره تندی كوی اوايماندارددي دويري نه رچيږی.اوداحق ګڼړی. الخ. جواب وركوی چه ستاسو د پاره د وعدي ورځ مقرره شوي ده. په كوم كښي چه وړانديوالي روستووالي كمي زياتي ناممكن دي.لكه ﴿إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾(٣) نورئی اوفرمائيل ﴿وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ﴾(٤)يعنی هغه مقررشوي وخت روستوكيږی نه. تاسو ته د دغه مقرر وخت پوري وخت دي كله چه هغه ورځ راغله بيابه څوك شونډي هم اونه خوزولي شی. په هغه ورځ به بعضي نيك بخت وی اوبعضي بدبخت.

			وَقَالَ الَّذِينَ	كَفَرُوا
			اووائی هغه كسان	چی كافران دی
			اودا كافران وائی چي	
لَن نُّؤْمِنَ	بِهَٰذَا الْقُرْآنِ	وَلَا بِالَّذِي	بَيْنَ يَدَيْهِ ط	وَلَوْ تَرَىٰ
هرګز مونږ نهٔ منو	دا قرآن	اونهٔ هغه كتاب	چی مخكښی ددي نه دي	اوكاش چی تهٔ اووينې
مونږ به هيڅكله په دي قرآن باندي ايمان نه راوړو		اونه په هغه كتاب چي ددي نه وړاندي نازل شوی وو		

(١) الطبری:٢٠/٤٠٥.
(٢) صحيح بخاری كتاب التيمم باب نمبر:١، حديث:٣٣٥و صحيح مسلم:٥٢١، احمد:٥/١٤٥.
(٣) ٧١/نوح:٤.
(٤) ١١/هود:١٠٤.

إِذِ الظّٰلِمُوْنَ مَوْقُوْفُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ

کله چی داظالمان خلق اودرولي شوی وی| په دربار درب خپل کښی | واپس کوی به | ځینی دهغوئ

اوکه ته هغه وخت اوګوري چي څه وخت دا ظالمان به خپل رب ته مخامخ اودرولي شی اپه یو بل باندي

إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ ۚ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ

ځینی نوروته|خبره (داسې چی) | وائی به | هغه کسان | چی کمزوری ګنړلي شوی وو| هغه کسانوته

به الزامونه لګوی | ....کمزوری خلق به غټانو خلقو ته دا وائی چې

اسْتَكْبَرُوْا لَوْلَآ أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِيْنَ ﴿۳۱﴾ قَالَ

چی ځان ئې غټ ګنړلي وو | که چری نۀ وې تاسو | نو خامخا وو به مونږ | مومنان | اوبه وائی

که تاسو موجود نه وئ | نو مونږ به ایمان راوړي وي | نو غټان به کمزورو

الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْٓا أَنَحْنُ

هغه کسان | چی ځان ئې غټ ګنړلي وو | هغه کسانوته | چی کمزوری ګنړلي شوی وو | آیا مونږه

ته جواب ورکړی | چې ایا تاسو مونږ دهدایت قبلولو نه منع کړی وئ | څه وخت چې هدایت

صَدَدْنٰكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ إِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ

منع کړی وئ تاسو | دهدایت نه | روستو دهغې نه | چی راغلي وو تاسو ته | بلکه وئ تاسو

تاسو ته راغلي وو ؟ | بلکه تاسو په خپله قصور کړي وو

مُّجْرِمِيْنَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ

مجرمان | اواوبه وائی هغه کسان | چی کمزوری ګنړلي شوی وو | هغه کسانوته

او کمزوری خلق به دغه غټانو ته اووائی چې (داخو) ستاسو

اسْتَكْبَرُوْا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُوْنَنَآ

چی ځان ئې غټ ګنړلي وو | بلکه مکرونه دشپې وو | او دورځې وو | چی تاسو به حکم کوؤ مونږ ته

دسبا بیګاه مکرونو مونږ منع کړی وو| چې تاسو به راته هروخت ویناګانې کولي

أَنْ نَّكْفُرَ بِاللهِ وَنَجْعَلَ لَهٗٓ أَنْدَادًا ؕ وَأَسَرُّوا

چی مونږه کفر اوکړو | دالله سره | او جوړ کړو | هغه لره | شریک | او پټه به کړی دوئ

چې مونږ دالله ﷻ نه انکار اوکړو | اوهغه دا چې هغه لره شریکان جوړ کړوا او

النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ؕ وَجَعَلْنَا الْأَغْلٰلَ فِيْٓ أَعْنَاقِ

پښیمانتیا | هر کله چی | اووینی دوئ | عذاب | اووابه چوؤ مونږه | پتې | په څټونو کښی

چې عذاب اووینی نو خپله پښیمانی به پټوی | ....اومونږ به دهغوخلقو په غاړه کښې طوقونه

اَلَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	هَلْ يُجْزَوْنَ	اِلَّا مَا	كَانُوْا	
دهغه کسانو	چې کفر ئې کړې دې	نۀ به ورکړې کيږی بدله	مګر دهغه عمل	چې وۀ دوئ	
واچوؤ اکومو چې کفر کړې دې	دوئ ته بۀ هم دهغه عملونوسزا ملاويږی	کوم چې ئې کړې وی			
يَعْمَلُوْنَ ۝۳۳					
چې کوؤ به ئې					
وو					

قوله تعالیٰ:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ

دَ کافرانو نه منل اوسرکشي:- د کافرانودسرکشئی اودباطل دضدبيان کولې شی چه هغوی فيصله کړې ده که د قرآن پاك دحقانيت په زرګونودليلونه اووينی خومنی به ئی نه.بلکه ددې نه په وړاندې کتاب هم ايمان نه راوړی.دوی له به د خپلې وينا مزه هغه وخت راشی چه کله دالله ﷻ په وړاندې ددوزخ په غاړه په ولاړه ولاړه مشران کشرانوته اوکشران مشرانو ته الزامونه ورکوی اوهريوبه بل قصوروار ګڼړی. تابعداران به خپلوسردارانوته وائی که تاسومونږ نه رامنع کولو نومونږ به خامخا ايمان راوړلې وو.د هغوی مشران به هغوی له جواب ورکوی چه آيا مونږ تاسو رامنع کړې وئی؟مونږ يوه خبره اوکړه تاسو ته پته وه چه دابې دليله خبره ده.

بل طرف ته د دليلونوباران په تاسو راوريدو اوستاسو دسترګو په وړاندې وو بيا تاسو د هغه تابعداری پريخوده زمونږه مو ولې منل؟ ستاسو خپله بې عقلی وه اوستاسو پخپله شهوت خوښ وو.ستاسو خپل زړونه دالله ﷻ دخبرونه تختيدل.درسولانوتابعداری پخپله ستاسو په ځانونواوطبيعتونوباندې ګرانه او سخته تيريده.ټول قصور هم ستاسو خپل وو مونږ ته ولې الزام راکوئی؟دابې دليله دخپلوبزرګانو منونکی به بياجواب ورکړی چه شپه ورځ ستاسودهوکه بازی جعل سازی مکرفريب مونږ ته تسلی راکړه چه زمونږ افعال اوعقيدې ټيک دی.مونږ ته باربارکفراوشرك نه پريخودل زوړدين نه بدلول د پلارانونيکونو په زړو طريقو قايم اودريدل اوزمونږ ملا ټپول همدغه سبب شوزمونږد ايمان نه د بنديدلوهم تاسوبه راتلنی اوددروغو عقلی خبرې به موراته کولې اوداسلام نه به مواړول.دواړه الزامونه به هم ورکوی اوصفائی به هم کوی خوپه زړه کښې په خپلو کړو باندې پښيمانه وو.

قوله تعالیٰ:- وَجَعَلْنَا الْاَغْلٰلَ فِيْٓ اَعْنَاقِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

د دې ټولولاسونه به سټ سره په طوق اوزنځير سره اوتړلې شی.اوس به هريوته د هغه د اعمالو مطابق بدله ورکولې شی. ګمراه کونکوته هم اوګمراه کړې شووته هم. هريوته به پوره پوره عذاب ورکولې شی. رسول الله ﷺ فرمائی چه کله دوزخيان د دوزخ د رسولود پاره اوشړلې شی نوددوزخ د يوې لمبې په وجه به دهغوی دبدن ټوله غوښه اوسوزی او پښو کښې به ئی راپريوځی.

ابن ابی حاتم کښې حسن بن يحيی نعشی رحمه الله فرمائی چه د دوزخ په هره يوه قيدخانه کښې هريوغر اوهريوزنځير په هريوقيدباندې به د دوزخی نوم ليکلې وی.کله چه د سليمان دارانی رحمه الله په وړاندې دا بيان کړه نو هغوی ډير خفه شو او وئی فرمائيل هائې هائې بيابه څنګه حال وی په هغه باندې چه دا ټول عذابونه پرې اچولې شوی وی. په پښوکښې بيړئی وی په لاسونوکښې هتکړئی په سټ کښې طوق وی بيا د دوزخ غارته ورديکه کړې شی. الله ﷻ دې مونږ بچ کړی اومونږ دې الله سلامت اوساتی.اللهم سلم اللهم سلم.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ

| اونهٔ دي ليږلي مونږه | په يوكلي كښي | څوك يرونكي | مګر | اووئيل

| اومونږ چې كوم كلي ته هم يو پيغمبر ليږلي دي | نود هغې كلي

مُتْرَفُوْهَآ اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ

مالدارو خلقو دهغه كلي | بيشكه مونږه | په هغه پيغام سره | چې راليږلي شوي يئ تاسو

مالدارو به وئيل | .... چې تاسو كوم حكمونو راوړي دی مونږ د هغې نه

بِهٖ كٰفِرُوْنَ ۝ وَقَالُوْا نَحْنُ اَكْثَرُ اَمْوَالًا

په هغې سره | نهٔ منونكي يو | اواووئيل هغوئ | مونږه | زيات يو | په لحاظ دمال سره

انكار كوو | .... اوهغوئ دا هم وئيلی دی | چې مونږ د مال او اولاد په لحاظ سره ستاسو

وَّاَوْلَادًا وَّمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ۝ قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَبْسُطُ

اواولاد سره | اونهٔ يو مونږه | عذابيدونكي | ورته اووايه | بيشكه رب زما | فراخه كوي

نه ډير زيات يو | اومونږ ته به هيڅ عذاب نشی راكولي | ته ورته اووايه چې زما رب

الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ

رزق | دپاره دهغه چا | چې غواړي هغه | او په اندازه كوي رزق | وليكن | زيات دخلقو نه

دچا باره كښې اوغواړي | نو روزی ورته فراخه كړي | يا (روزی) ورته تنګه كړي | خوزيات خلق په دې

لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ وَمَآ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ بِالَّتِيْ

نهٔ پوهيږي په حقيقت | اونهٔ دي مالونه ستاسو | اونهٔ اولاد ستاسو | داسې څيز |

خبره نه پوهيږي | او ستاسو دا مالونه او اولاد تاسو زمونږ په دربار كښې

تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى اِلَّا مَنْ اٰمَنَ

چې نزدې كوي تاسو | مونږ ته | په نزديكت سره | ماسوا | دهغه چانه | چې ايمان ئې راوړو

نزدې كولې نشي | ....البته هغه خلق چې ايمان راوړي | او هغوئ نيک

وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ الضِّعْفِ

او عمل ئې اوكړو نيک | پس دا خلق دي | چې ده دپاره ددوئ | بدله | ددوچندوالي |

عمل هم اوكړي | نو هغوئ ته بهٔ دخپل عمل دوچنده بدله وركولې شي

بِمَا عَمِلُوْا وَهُمْ فِي الْغُرُفٰتِ اٰمِنُوْنَ ۝

په سبب دهغې عملونو | چې كړي دي دوئ | او دوئ به | په دنګو ماڼو كښې | په امن سره وسي

اوهغوئ به د جنت په بالاخانو كښې په امن سره اوسيږي|

مُعٰجِزِيْنَ	فِيْٓ اٰيٰتِنَا	يَسْعَوْنَ	وَالَّذِيْنَ
دپاره دعاجزه کولو (دآيتونو زمونږ)	په آيتونو زمونږ کښې	چې کوشش کوي	او هغه کسان

او کوم خلق چې زمونږ دآياتونو د ناکامه کولو کوشش کوي

يَبْسُطُ الرِّزْقَ	اِنَّ رَبِّيْ	قُلْ	مُحْضَرُوْنَ۝	فِي الْعَذَابِ	اُولٰٓئِكَ
فراخه کوي رزق	بيشکه رب زما	اوروته اووايه	حاضر کړې شوي وي	په عذاب کښې	داکسان به

نوهغوی به عذاب ته ورمخامخ کړې شي | ....ورته اووايه چې زما رب په خپلو بندګانو کښې

وَمَآ	لَهٗ	وَيَقْدِرُ	مِنْ عِبَادِهٖ	يَّشَآءُ	لِمَنْ
او هغه	دپاره دهغه	او په اندازه کوي رزق	دبندګانو خپلو نه	چې غواړي	دپاره دهغه چا

چې دچا دپاره اوغواړي روزي فراخه کوي | اوچا دپاره چې اوغواړي نو روزي تنګوي | او څه چې

خَيْرُ	وَهُوَ	يُخْلِفُهٗ	فَهُوَ	مِّنْ شَيْءٍ	اَنْفَقْتُمْ
بهتره	او هغه	دهغې په ځاني نور درکوي	پس هغه	څه څيز	چې خرچ کوئ تاسو

دالله ﷻ په لار کښې خرچ کوئ | نوهغه به دهغې بدله درکوي | او هغه ډير ښه روزي

الرّٰزِقِيْنَ۝
رزق ورکونکې دې

ورکونکې دې |

قوله تعالي:- وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ

رسول الله ﷺ ته تسلي ورکول:- الله ﷻ خپل نبي پاك ﷺ ته تسلي ورکوي اود وړاندينو پيغمبرانو په شان اخلاق ساتلود پاره ورته فرمائي چه کوم يوکلی ته کوم يورسول تلې دې دهغه مقابله شوې ده. لويوخلقو کفرکړې اوغريبانانوتابعداری کړې ده. لکه چه دنوح ﷺ قوم خپل نبي ته وئيلي وو ﴿ قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ۝ ﴾([1]) مونږ په تاباندې څنګه ايمان راوړوستامننونکي خو ټول د ښکته درجې خلق دي. هم دا مضمون په دويم آيت ﴿ وَمَا نَرٰىكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيْنَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ ۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍۢ بَلْ نَظُنُّكُمْ كٰذِبِيْنَ۝ ﴾ ([2])کښې دې. دصالح ﷺ د قوم کبرژن خلق ضعيفانوته وائي ﴿ اَتَعْلَمُوْنَ اَنَّ صٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ۝ ﴾([3])آياتاسو د حضرت صالح ﷺ د نبي کيدو يقين دې؟ هغوی وئيل اومونږخومؤمنان يو نو هغه کبرژنوصفا اووئيل چه مونږ خوئي نه پيژنو. يوبل آيت کښې دی ﴿ وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِّيَقُوْلُوْٓا اَهٰٓؤُلَاۗءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنْۢ بَيْنِنَا ۭ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشّٰكِرِيْنَ۝ ﴾([4])يعنی دغه شان مونږ يو په بل سره فتنه کښې واچولو دې د پاره چه هغوی اووائی چه هم داخلق دی په چاباندې چه الله ﷻ په مونږ تيولوکښې احسان اوکړوالله ﷻ شکرکونکي نه پيژني؟يوبل ارشاد دې چه په هريوکلی کښې دهغې غټان خلق مجرم اومکار وی. يوبل

---

[1]) ٢٦/الشعراء:١١١.

[2]) ١١/هود:٢٧.

[3]) ٧/الاعراف:٧٥.

[4]) ٦/الانعام:٥٣.

ارشاددي ﴿وَإِذَآ أَرَدۡنَآ أَن نُّهۡلِكَ قَرۡيَةً أَمَرۡنَا مُتۡرَفِيهَا فَفَسَقُواْ فِيهَا فَحَقَّ عَلَيۡهَا ٱلۡقَوۡلُ فَدَمَّرۡنَٰهَا تَدۡمِيرٗا﴾ (۱) کله چه ديوکلي مونږ د هلاکت اراده اوکړونو دهغې سرکشه خلقو ته څه احکام ورکوو هغوی نې نه مني بيانې مونږ هلاك کړو. نودلته هم فرمائي چه مونږ کوم يوکلي ته نبي اورسول ليګلې د هغه ځائ شان اوشوکت والا مالداران او سرداران اولويو خلقو ډير زر د خپل کفر اعلان کړې دې.
هره زمانه کښې د نبي تابعدران کمزوري خلق وي:- ابن ابي حاتم کښې دي ابورزين ﷫ فرمائي دوه کسان په خپل مينځ کښې شريك وو يود سمندر نه اخوا لاړو اوبل هم هلته پاتې شو. کله چه د رسول الله ﷺ بعثت اوشو نوهغه خپل ملګري نه په ليکلو سره معلومه کړه چه د حضورﷺ څه حال دې؟هغه په جواب کښې اوليکل چه ښکته اوپريوتې خلق دهغه خبره مني.شريفانو قريشودهغه اطاعت نه دې کړې. هغه خط لوستلوسره هغه خپل تجارت اومعاملات پريخودل او زر خپل شريك له راغلو دا ليك لوست والا سړې وو.دآسماني کتابونو په علم پوهيدلو.دهغه نه ئې تپوس اوکړواوښايه رسول الله ﷺ چرته دې؟ معلومه ئې کړه اودحضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو. د حضورﷺ نه ئې تپوس اوکړو تاسو خلق د کوم څيزطرف ته رابلئې حضورﷺ ارکان اسلام دهغه په وړاندې بيان کړل هغه زر ايمان راوړو.حضورﷺ اوفرمائيل چه تاددې تصديق ولې اوکړو؟ هغه ونيل په دې خبره چه د ټولوانبياؤکرامو د شروع په زمانه کښې هميشه ضعيفان اومسکينان خلق په هغوی باندې ايمان راوړونکي وي. په دې باندې دا آياتونه نازل شو حضورﷺ هغه پسې سړې اوليګلو اوورته ئې اوونيل چه ستاد خبرې صداقت الله ﷻ نازل کړو.
هر قل هم دابوسفيان نه دغه شان سوال کړې وو:- دغه شان هرقل ونيلې کله چه هغوی د ابوسفيان نه د هغوی د جاهليت د زمانې متعلق تپوس کړې ووچه آياشريفانوخلقودهغه تابعداری کړې که ضعيفانو؟ نوابوسفيان جواب ورکړې وو چه ضعيفانو. په دې باندې هرقل ونيلې وو چه د هررسول اول تابعداری کونکي هم دغه ضعيفان خلق وي. (۲)
قوله تعالى:- ﴿وَقَالُواْ نَحۡنُ أَكۡثَرُ أَمۡوَٰلٗا وَأَوۡلَٰدٗا﴾
بيافرمائي چه دا خوشحاله خلق په خپل مال او اولادباندې فخرکوی اودا دليل جوړوی د دې خبرې چه هغوی د رب خوښ دی. که د الله ﷻ خاص پرزونې او مهربانئې په هغوی باندې نه وې نودوی ته به ئې دا نعمتونه نه ورکول. اوچه کله دلته رب مهربان دې نو په آخرت کښې به هم هغه مهربان وي. قرآن پاك هرځائ د دې ردکړې دې.
يوبل ځائ ارشاد دې ﴿أَيَحۡسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٖ وَبَنِينَ﴾ (۳) آيادهغوی داخيال دې چه دمال اولاد کثرت د هغوی دپاره بهتردی؟نه بلکه دا خرابوالې دې خوهغوی بې عقله دی.يوبل آيت کښې دی ﴿فَلَا تُعۡجِبۡكَ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُمۡۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَتَزۡهَقَ أَنفُسُهُمۡ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ﴾ (۴) دهغوی مال اولاددې تا په دهوکه کښې وانچوی. پدې سره به د هغوی په دنياکښې هم سزا کولې شي اوترمرګه پورې به هم دوی په کفرباندې وي. يوبل آيت دې ﴿ذَرۡنِي وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِيدٗا﴾ (۵) يعني ما او هغه سړې پريږدئې کوم چه ما پيداکړې دې يوازې اوپه کثرت سره مې مال ورکړې دې اوتابعدار ځامن مې ورکړی دی اوهغه ته مې د هر قسم عيش ورکړې او هغه دا طمع ده چه زه هغه ته نورهم زيات ورکړم. داسې نه ده دې زمونږ د

---

(۱) ۱۷/الاسراء:۱٦.
(۲) صحيح بخاري کتاب بدء الوحي باب کيف کان بدء الوحي الی رسول اللهﷺ:۷،صحيح مسلم:۱۷۷۳.
(۳) ۲۳/المؤمنون:۲۵.
(۴) ۹/التوبه:۸۵.
(۵) ۷۴/المدثر:۱۱ الخ

اياتونو مخالف دي لږه زمانه پاتې ده چه دې به زه د دوزخ په غرونوباندې ورخيژوم. د هغه سرې واقعه هم ذکر شوې ده د چاچه دوه باغونه وو دمال والا وو اوداولاد والا وو خويوخپيز هم فائده ورنه کړه. د الله ﷻ په عذاب سره ټول هر څه هم په دنياکښې تباه کړې شو او تورې خاورې شو.

مال او اولاد نه بلکه ايمان او عمل د کاميابۍ نخښه ده:-الله ﷻ چه د چارزق زياتول غواړي نو زياتوي اوالله ﷻ چه دچارزق کمول غواړي نوکموي.دنياخوهغه خپلو دوستانواودښمنانوټولوته ورکوي. غني يا فقير کيدل دهغه درضااونارضادليل نه دې بلکه پدې کښې نورحکمتونه وي کوم چه اکثرخلق نه پيژني. مال اولادورکول زمونږدپرزونې دليل جوړول غلط دي.داڅه زمونږپه نيزدمرتبه زياتولوڅيزنه دې. رسول الله ﷺ فرمائي چه الله ﷻ ستاسو صورتونواوشکلونوته نه ګوري بلکه زړونواو عملونوته ګوري. (۱)

اود هغه په نيزباندې درجواوچتولوڅيز ايمان او نيك عمل دې. د هغوي د نيکو په بدله کښې به هغوي له ډيرې زياتې بدلې ورکولې شي.يوه يوه نيکي به لس لس چنده بلکه اووه سوه کولې شي.دجنت په اوچتو منزلونواو درجوکښې به دهرې ويرې خفګان غم نه به په امن کښې وي.هيڅ غم تکليف به نه وي او نه به څه سزا او صدمه وي. رسول الله ﷺ فرمائي په جنت کښې به داسې بالاخانې وي دکوم ظاهرچه به دباطن نه اوباطن دظاهر نه ښکاري. يواعرابي وئيل دابالاخانې د چاد پاره دي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوك نرمي خبرې کوي په نورو بندې خوراك کوي او په کثرت سره روژې ساتي اود خلقو د خوب په وخت کښې تهجد کوي. (۲)

کوم خلق چه د الله ﷻ د لارې نه نور خلق منع کوي د رسول الله ﷺ د تابعدارئې نه خلق منع کوي اود الله ﷻ دآياتونوتصديق ته نې نه پريږدي هغوي به د دوزخ سزاګانوکښې حاضرولې شي خرابه بدله به ورکوي.بيا فرمائي چه الله ﷻدخپل کامل حکمت مطابق چاته چه غواړي ډيره زياته دنياورکوي اوچاله چه غواړي ډيره کمه ورکوي. دې په آرم دې اوهغه په غم دردکښې اخته دې. د رب حکمتونو باندې هيڅ څوك نه پوهيږي دهغه مصلحتونه هم هغه ښه پيژني.لکه چه فرمائي﴿ٱنظُرۡ كَيۡفَ فَضَّلۡنَا بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٍۚ وَلَلۡءَاخِرَةُ أَكۡبَرُ دَرَجَٰتٍ وَأَكۡبَرُ تَفۡضِيلًا﴾(۳) ته ګوره چه مونږ څنګه يوله په بل باندې فضيلت ورکړې دې اوآخرت په درجو کښې اوفضيلتونوکښې ډيرلوئ دې.لکه څنګه چه مالداري اوغريبي سره ددرجوښکته والې پورته والې دلته دې دغه شان به په آخرت کښې هم د اعمالومطابق هم درجې اومرتبې وي.نيکان خلق به دجنت په اوچتوبالاخانوکښې اوبدان خلق به ددوزخ په ښکته طبقه اوجيل خانوکښې وي.په دنيا کښې دټولونه بهتر سړې درسول الله ﷺ د فرمان مطابق هغه دې چه رښتونې مسلمان وي او په اندازه د کفايت رزق وررسي اود الله ﷻ د طرف نه ورته صبرهم ورکړې شوې وي. (۴)

قوله تعالى:- وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥ

دانفاق فی سبيل الله فضيلت:-دالله ﷻ دحکم يادهغه د اباحت لاندې کوم څه چه خرچ کونې دهغې بدله به هغه تاسو له په دواړه جهانه درکوي. په صحيح حديث کښې دي ته خرچ کوه نوپه تاباندې به هم خرچ اوکړې شي.يوبل حديث کښې دي چه هرسحريوه فرښته دعاکوي اې الله ﷻ دبخيل مال ختم اوبرباد کړې.دويمه دعاکوي اې الله ﷻ خرچ کونکي له نيکه بدله ورکړه(۵)حضرت بلال ؓ ته حضور اکرم ﷺ

---

(۱) صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب تحريم ظلم المسلم وخذله.....:۲۵۶۴.

(۲) ترمذى كتاب صفة الجنة باب ماجاء فى صفة غرف اهل الجنة:۲۵۲۷وهوحسن، ابن ابى شيبه:۲۶۵/۸، مسندابى يعلى:۴۲۸. (ابن ابى حاتم)

(۳) ۱۷/الاسراء:۲۱.

(۴) صحيح مسلم كتاب الزكاة باب فى الكفاف والقناعة:۱۰۵٤، ترمذى:۲۳٤۸، ابن ماجه: ٤۱۳۸، احمد: ۱۶۸/۲

(۵) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب قوله تعالى ﴿فاما من اعطى واتقى...﴾:۱٤٤۲، صحيح مسلم:۱۰۱۰.

یوخل اوفرمائیل اې بلال خرچ کوه او عرش والا د طرف نه د تنګنی خیال هم مه کوه([1])ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ستاسود دې زمانې نه پس داسې زمانه راتلونکې ده چه پرې کونکې خوړونکې ده.مال به وی خو مالدار به په خپل مال باندې داسې غاښونه ورخښ کړې وی چه چرته خرچ نه شی.بیا حضوراکرم ﷺ د دې آیت ﴿ وَمَآ اَنۡفَقۡتُمۡ مِّنۡ شَیۡءٍ فَهُوَ یُخۡلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَیۡرُ الرّٰزِقِیۡنَ۝ ﴾ ([2]) تلاوت اوکړو.

بد ترین خلق:- بل حدیث شریف کښې دی بدترین خلق هغه دی چه د بې وسه او بې قراره خلقو څیزونه په کم قیمت باندې اخلی ګرځی یادساتنی داسې بیع حرام ده.دبې قراره بیع حرام ده.مسلمان د مسلمان رور دې نه دې هغه باندې ظلم کوی اونه دې هغه رسواکوی. که تانه کیدې شی نونورو خلقو سره ښه سلوك او ښیګړه کوه د هغه هلاکت ته مه زیاتوه. داحدیث په دې سندسره غریب دې اوضعیف هم دې.

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د دې آیت غلط مطلب وانخلئی په خپل مال کښې په میانه روئی سره خرچ کوه. روزئی تقسیم شوی دی رزق مقسوم دې.

وَیَوۡمَ — یَحۡشُرُهُمۡ — جَمِیۡعًا — ثُمَّ

| او په کومه ورځ | چی به راجمع کړی هغه دا انسانان | ټول | بیا

| ....او په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ ټول راجمع کړی | ....نود

یَقُوۡلُ — لِلۡمَلٰٓئِکَةِ — اَهٰۤؤُلَآءِ — اِیَّاکُمۡ کَانُوۡا — یَعۡبُدُوۡنَ۝

به اووانی | فرښتو ته | ایا دا خلق وو | چی تاسو لره به ئې | عبادت کولو |

فرښتو نه بهٔ تپوس اوکړی | چې ایا دې خلقو بهٔ ستاسو عبادت کولو

قَالُوۡا — سُبۡحٰنَكَ — اَنۡتَ وَلِیُّنَا — مِنۡ دُوۡنِهِمۡ ۚ — بَلۡ کَانُوۡا

اوبه وانی فرښتې اپاکی ده تالره | تهٔ مولی ئې زمونږ | بې ددوئ نه | بلکه وو دوئ

هغوئ به اووائی چې (ائې زمونږ ربه) ته پاک یئ | زمونږ تعلق خو تاسره دې | دوئ سره نه دې

یَعۡبُدُوۡنَ — الۡجِنَّ ۚ — اَکۡثَرُهُمۡ — بِهِمۡ

چی عبادت به ئې کوؤ | دپیریانو شیطانانو | زیات خلق ددوئ | په دې پیریانو شیطانانو باندې

حقیقت دادې | چې دوئ خو بهٔ د پیرانو عبادت کولو | په دوئ کښې زیاتو خلقو په پیریانو

مُّؤۡمِنُوۡنَ۝ — فَالۡیَوۡمَ — لَا یَمۡلِكُ — بَعۡضُکُمۡ

ایمان راوړونکی وو | (اوبهٔ فرمائی الله) پس نن ورځ به | اختیار نهٔ لری | ځینی ستاسو

ایمان لرلو | ....نو نن تاسو کښې څوک یو بل ته دنفع یا

لِبَعۡضٍ — نَّفۡعًا — وَّلَا ضَرًّا ؕ — وَنَقُوۡلُ — لِلَّذِیۡنَ — ظَلَمُوۡا

دپاره دځینو|دنفعې رسولو|اونهٔ دضرر رسولو|اوابه وایو مونږه|هغه کسانوته |چی ظلم ئې کړی وی

نقصان رسولو قدرت نه لری | ....او مونږ به ظالمانو ته اووایو | چې

([1]) طبرانی:۱۰۲۰.

([2]) ۳۴/سبا:۳۹.

ذُوقُوا	عَذَابَ النَّارِ	الَّتِي	كُنتُم	بِهَا	تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾
اوڅکئ	عذاب دوور	هغه	چې وئ تاسو	په هغې	چې دروغ به مو ګڼړلو
ددې اور دعذاب مزه اوڅکئ	کوم چې به تاسو دروغ ګڼړلو				

قوله تعالى:- ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰئِكَةِ

د الله ﷻ دفرښتو سوال: مشرکان شرمنده کول بې جوابه کولو اوبې عذره کولودپاره به دفرښتونه سوال کولې شي دکوموچه دځان نه دوی شکلونه جوړکړې وواودې مشرکانوبه په دنیاکښې دهغوی عبادت کولوچه هغوی به دوی الله ﷻ سره ملاوکړې.سوال به کولې شي چه آیاتاسودوی ته دخپل عبادت کولو وئیلې وو؟لکه چه په سورت فرقان کښې دي﴿ ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴾[1] يعنى آيا تاسودوی ګمراه کړې وو؟ که دوی پخپله دهوکه شوې وو؟دحضرت عيسى عليه السلام نه به سوال کولې شي چه آيا تا دې خلقو ته وئيلى وو راغلې وې چه الله ﷻ پريږدئي زما اوزما د مور عبادت کوئ.هغه به جواب ورکړې اې الله ستا ذات پاك دې ماته چه د كوم څيز وينا كول ضرورى نه وو مابه څنګه وئيل. دغه شان به فرښتې هم خپل ځان خلاص کړې وائى به ته خو د دې نه ډيراوچت او لوئ ئې چه ستادې څوك شريك وى مونږ خو پخپله ستا بنديګان يو. مونږ د دوى نه ويزاره وو اواوس هم دوى نه جدايو.دوى به دشيطانانوعبادت کولوهم شيطانانود دوى دپاره بتانوعبادت ښانسته کړې وو او دوى ئې ګمراه کړې وو. په دوى کښې د اکثرو عقيده هم په شيطان باندې وه.

لکه څنګه چه د الله ﷻ ارشاد دې﴿ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ اللَّهُ ۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ ﴾[2] يعنى دې خلقوالله تعالى پريخې دې اود ښځوعبادت کوی اودسرکش شيطان عبادت کوى.په کوم چه د الله ﷻ غصه ده.نوچه کومو کومو سره اې مشرکانوتاسو مينه ساتلې وه په هغوى کښې يوهم تاسوته څه نفع دراونه رسولې شوه. ددې سختنى اوعذاب په وخت کښې به داټول د دروغومعبودان تاسونه يودم لرې شى.څکه چه هغوى ته دچاته دڅه څيزد نفع ورکولو هيڅ اختيارد سره وونه.نن به مونږ پخپله مشرکانوته وايوچه واخلئى کوم ددوزخ عذاب مودروغ ګڼړلونن دهغې مزه اوڅکئى.

وَإِذَا تُتْلَىٰ	عَلَيْهِمْ	آيَاتُنَا	بَيِّنَاتٍ	قَالُوا	مَا هَٰذَا
او کله چې لوستلې کيږي	په دې خلقو باندې	ايتونه زمونږ	صفا واضحه	نو وائي دوئ	نه دې دا
او هرکله چې به دوئ ته زمونږ ښکاره ايتونه بيانولى شوا	نو دوئ به وئيل چې دا (پيغمبر)				
إِلَّا	رَجُلٌ	يُرِيدُ	أَن يَصُدَّكُمْ	عَمَّا	كَانَ يَعْبُدُ
مګر	يو سړې دې	چې غواړي	چې منع کړي تاسو	دهغه معبودانونه	چې عبادت به ئې کولو
خو يو داسې سړې دې	چې تاسو دهغه بتانو نه منع کوي	دکومو چې به ستاسو پلار نيکه			

آبَاؤُكُمْ	وَقَالُوا	مَا هَٰذَا	إِلَّا	إِفْكٌ	مُّفْتَرًى	وَقَالَ
پلارانو ستاسو	اووائي دوئ	نه دې (داقرآن)	مګر	دروغ دى	دخانه نه جوړ کړې شوى	اووائي
عبادت کولو	او دوى وائي چې داقرآن خو جوړ شوې دروغ دى	او څه وخت چې کافرانو ته				

---

[1] ٢٥/الفرقان:١٧.

[2] ٤/النساء: ١١٧-١١٨.

الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا | لِلْحَقِّ | لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ | إِنْ هٰذَآ | إِلَّا

هغه کسان | چې کافران شوي دي | حق ته | هر کله چې راغې دوئ ته | چې نۀ دی دا | مګر

حق راغلو | ....زنو هغوی اووئيل چې دا خو ښکاره

سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ | وَمَآ اٰتَيْنٰهُمْ | مِّنْ كُتُبٍ | يَّدْرُسُوْنَهَا

جادو دي | ښکاره | اونۀ دي ورکړي مونږ دوئ له | څه کتابونه | چې ګڼي لولي هغه

جادو دي | او مونږ دوئ ته داسې (آسماني الهامي) کتابونه نه وو ورکړي | چې ګڼي دوئ به لوستل

وَمَآ اَرْسَلْنَآ | اِلَيْهِمْ | قَبْلَكَ | مِنْ نَّذِيْرٍ ۝ | وَكَذَّبَ | الَّذِيْنَ

اونۀ وۀ ليږلي مونږ | دوئ ته | مخکښې ستانه | څوك يرونکي | او دروغ ګڼړلي وۀ | هغه کسانو

او مونږ ستاسو نه وړاندې دوئ ته هيڅ ويرونکې نه وو ليږلې | او (دغسې) ددوئ نه مخکښو خلقو

مِنْ قَبْلِهِمْ ۙ | وَمَا بَلَغُوْا | مِعْشَارَ | مَآ | اٰتَيْنٰهُمْ

چې مخکښې ددوئ نه وو | اونۀ دي رسيدلي دوئ | السمې برخې ته | دهغې | اچې ورکړي وو مونږ هغوئ ته

هم (پيغمبران) دروغژن ګڼړلي وو | او مونږ چې هغوئ ته څه ورکړي وو | هغوی دهغې لسمه برخه

فَكَذَّبُوْا | رُسُلِيْ ۫ | فَكَيْفَ | كَانَ | نَكِيْرِ ۝

پس دروغ اوګڼړل هغوئ | رسولان زما | پس څه رنګې | وۀ | عذاب زما |

هم نه دی | خو هغوئ زما پيغمبران دروغ اوګڼړل | نو زما دطرفنه پرې څنګه عذاب راغلو |

قوله‌تعالى:- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا

د قران پاک د منکرينو د خباثتونو ذکر او دهغوئ انجام :- دکافرانو هغه شيطاني بيانيږی د کوم په وجه چه هغوی درب دعذابونو مستحق شوی دی. دالله ﷻ کلام تازه په تازه دهغوی غوره رسول ﷺ په ژبه اوری قبلول منل اوددې مطابق عمل کول خويوطرف ته وائی چه ګورئی داسړې تاسودخپل زوږ اوربښتونی دين نه منع کوی اودخپلو باطلوخيالونوطرف ته تاسو راغواړی. داقرآن پاك خو ده پخپله جوړکړې دې اودخپل خان نه ئی بيانوی اوداخو جادو دې اود دې جادو څه پته خبره نه ده بالکل ښکاره دې. بيا فرمائی چه نه خودې عربوته اول څه کتاب نازل شوې دې اونه دحضوراکرم ﷺ نه دوی ته څوك رسول راغلې دې. پدې وجه د دوی دمودو خواهش وو که مونږ کښې څوك رسول د الله ﷻ راغلې وواوبه مونږ باندې د الله ﷻ کتاب نازل شوی وی نومونږ به د ټولونه زيات تابعدار اوپابند وو. خوچه کله الله ﷻ د دوی دزړه دا ارمان پوره کړونولګياشو په انکاراوتکذيب کښې. ددې نه د وړاندينوامتونونتيجې د هغوی مخې ته دی. هغوی په قوت اوطاقت مال اومتاع کښې اوپه دنياوی اسبابوکښې د دوی نه ډير زيات وو. اودوی خولااوس دهغوی لسمې حصې ته هم نه دی رسيدلې. خوزما د عذابونو په وخت کښې ئی نه مال په کاراغلو اونه خاندانونه اونسبونه په کارراغله نه هغه قوت اوطاقت هغوی ته څه فائده ورکړه بربادکړې شو.

لکه چه ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْـِٕدَةً ۖ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ ۙ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝ ﴾[1] يعنی مونږ هغوی ته قوت اوطاقت

[1] ٤٦/الاحقاف:٢٦.

ورکړې وو سترګې اوغوږونه ئې هم لرل زړه ئې هم وو خوزمایه ایاتونوباندې دانکارپه وجه په هغوی چه کوم عذاب راغلو هغه وخت هیڅ څیز هیڅ فائده ورنه کړه اوچاپورې چه به ئې تړقې کولې هم هغوی دوی راګیرکړل.آیاداخلق په زمکه ګرځیدوسره دوړاندینوخلقوانجام ته نه ګوري چه ددوی نه په شمیر کښې زیات اوپه طاقت کښې وړاندې وو.مطلب دادې چه د رسولانوپه تکذیب کولوسره دوی اوره کړې شو د جرړې نه راویستلې شواوغورزولې شو.ته ګوره اوغوراوکړه چه ماڅنګه د خپلو رسولانو نصرت اوامداد اوکړواوڅنګه مې په تکذیب کونکوباندې عذاب راکوز کړو.

قُلْ اِنَّمَآ	اَعِظُكُمْ	بِوَاحِدَةٍ ۚ	اَنْ تَقُوْمُوْا
ورته اووایه بیشکه همدا خبره ده	چې زۀ نصیحت کوم تاسو ته	په یوې خبرې سره	چې ودریږئ تاسو
(ائې پیغمبره) اووایه چې زۀ درته د یوې خبرې نصیحت کوم | هغه دا چې تاسو خاص دالله ﷻ دپاره دوه دوه			

لِلّٰهِ	مَثْنٰى	وَفُرَادٰى	ثُمَّ تَتَفَكَّرُوْا ۗ	مَا بِصَاحِبِكُمْ
خاص دپاره دالله	دوه دوه	او یویو	بیا فکر اوکړئ	نشته په ملګری ستاسو باندې
او یو یو اودریږئ بیافکر اوکړئ ستاسو دا ملګرې (پیغمبر یقیناً) لیونې نه دې				

مِّنْ جِنَّةٍ ؕ	اِنْ هُوَ	اِلَّا	نَذِيْرٌ	لَّكُمْ	بَيْنَ يَدَيْ	عَذَابٍ
څه لیونتوب	نۀ دې هغه	مګر	خبردارونکې	تاسو لره	مخکښې (دراتلو)	دعذاب
...............دې خو ستاسو دپاره دسخت عذاب راتلونه وړاندې ویرونکې دې						

شَدِيْدٍ ۝
سخت نه

قوله تعالی:- قُلْ اِنَّمَآ اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ ۚ

پیغمبر ﷺ مجنون نه دې:-حکم کولې شي چه کافران تاته مجنون وائي دوی ته اووایه چه یوکارخو اوکړئ چه په خلوص سره دښمنی اوضدپریږدئی اولږ شان پخپل مینځ کښې سوچ اوکړئی یوبل نه معلومات اوکړئی چه آیا محمد ﷺ مجنون دې؟اوپه ایماندارئی سره یوبل ته جواب ورکړئی. هرسړې دې خان خان سره هم سوچ اوکړی اویوبل نه دې هم تپوس اوکړی خوداشرط دې چه ضد اودښمنی پریږدئی. تاسوته به پخپله پته اولګی اوستاسو زړه به آواز اوکړی چه په حقیقت کښې رسول الله ﷺ ته جنون نشته بلکه هغه پخپله ستاسو خیر خواه اودرد منددې. د یوراتلونکې خطرې نه د کومې نه چه تاسوبې خبره ئې تاسو خبروی.

قوله تعالی:- اَنْ تَقُوْمُوْا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى

ددې نه مونځ مراد اخستل صحیح نه دی:-بعضې خلقو د دې آیت نه څان له اوپه جمع سره مونځ کول مراد اخستې دې اوددې په ثبوت کښې یوحدیث شریف هم پیش کړې دې.خوهغه حدیث ضعیف دې چه حضور ﷺ فرمائیلی دی ماله درې څیزونه راکړې شوی دی چه مانه اول نه دی ورکړې شوی اودا زه د فخرپه وجه نه وایم. زماد پاره د غنیمت مال حلال کړې شوې دې مانه وړاندې هغه د چاد پاره هم حلال نه وو.هغوی به دغنیمت مال راجمع کولواوسیزلوبه ئې. اوزه د هریو سور اوسپین طرف ته لیګلې شوې یم هریونبی هم دخپل قوم طرف ته لیګلې کیدو.زماد پاره ټوله زمکه جمات اود اودس څیز جوړکړې شوې دې چه زه ددې په خاوره تیمم کوم اوکوم ځائ کښې چه هم یم اودمانځه وخت راغلو نومونځ اداکړم. الله ﷻ فرمائي چه دالله ﷻ په وړاندې په ادب سره اودریږه. دوه دوه یویواو دیوې میاشتې په

فاصله باندې زما نصرت په رعب سره کړې شوې دې. (۱) داحديث سندا ضعيف دې اوډيرممکن دی چه پدې کښې دآيت ذکراو دا د جمع نه ياځان له کولوپه معنی کښې اخستې شوې وی. دا د راوی خپل قول وی اوداسې بيان کړې شوې وی چه په ظاهره هغه د حديث الفاظ معلوميږی ځکه چه د حضورﷺ خصوصيات په صحيح سند د احاديثو ډير روايت دی اوپه يوکښې هم دا الفاظ نشته. والله اعلم.

قوله تعالى:- إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم

رسول کريم ﷺ نذير وو ددې متعلق احاديث:- خلق د هغه عذاب نه ويرونکې ووکوم چه د هغوی مخې ته دې اودکوم چه دوی بالکل بې خبره اوبې فکره ناست دی.په صحيح بخاری شريف کښې دی نبی اکرمﷺ يوځل په صفاغونډئی باندې اوختلو اودعربود دستورمطابق ياصباحاه وئيلوسره داوچت آواز چه کوم علامت وو لکه چه څوك د يواهمې خبرې د پاره راغواړی.دعادت مطابق دې اوريدو سره ټول خلق راجمع شو.حضورﷺ اوفرمائيل واورئی که زه تاسوته اووايم چه ستاسو دښمن په تاسو باندې حمله کول غواړی اوعجيبه نه ده چه سحرياماښام په تاسو باندې حمله اوکړی نوتاسوبه مارښتونې اوګنړئی؟ ټولو په يوځل جواب ورکړو او بې شکه موږ به تا رښتونې اوګڼړو. حضورﷺ اوفرمائيل واورئی زه تاسو د هغه عذاب نه

ويرول غواړم کوم چه ستاسو په وړاندې دې. دې اوريدو سره ابولهب ملعون وئيل ستا لاسونه دې مات شی تا موږ د دې دپاره راجمع کړې يو. په دې باندې سورت ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ (۲) الخ نازل شو (۳) دا احاديث ﴿ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (۴) په تفسيرکښې تيرشوی دی.

د رسول کريم ﷺ اود امت مثال:-مسند احمدکښې دی رسول اللهﷺ راووتلواوموږله نی تشريف راوړدې ځل نی آواز اوکړو. وئی فرمائيل خلقوزمااو خپل مثال پيژنئی؟هغوی وئيل الله ﷻ ته اودهغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. رسول اللهﷺ اوفرمائيل زما اوستاسو مثال د هغه قوم په شان دې په کوم باندې چه دښمن حمله کونکې وو. هغوی خپل سړې اوليګلو چه لاړشه او دښمن اوګوره اود هغوی د تګ راتلك نه موږ خبرکړه. هغه چه کله اوکتل چه دښمن دهغوی طرف ته راروان دې او نيزدې رسيدلې دې نوهغه په تولوخپل قوم طرف ته راوړاندې شو چه هسې نه زماد خبرورکولونه وړاندې د دښمن حمله اونه شی. په دې وجه هغه هم په لارکښې خپله کپړا خوزول شروع کړه چه هوښيار شئی دښمن راورسيدو.درې ځل نی دا اووئيل(۵)يوبل حديث کښې دی چه زه اوقيامت په يوځائ راليګلې شوې يو.نيزدې وه چه قيامت مانه وړاندې راغلې وو. (۶)

قُلْ	مَا سَأَلْتُكُم	مِّنْ أَجْرٍ	فَهُوَ لَكُمْ
ورته اووايه	هغه چې ماغوښتلې وی ستاسو نه	څه اجر	پس هغه دستاسو وی
ته ورته اووايه چې کۀ ما ستاسو نه څه معاوضه غوښتې وی			نو هغه ستاسو شوه

---

(۱) ابن ابی حاتم.
(۲) ۱۱۱/اللهب:۱.
(۳) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة سبا باب ﴿ان هوالانذيرلکم بين يدی عذاب شديد﴾: ۴۸۰۱، صحيح مسلم:۲۰۸.
(۴) ۲۶/الشعراء:۲۱۴.
(۵) احمد:۲۴۸/۵وسنده حسن، مجمع الزوائد:۳۱۴/۱۰.
(۶) احمد:۲۴۸/۵وسنده حسن، مجمع الزوائد:۳۱۴/۱۰.

اِنْ اَجْرِيَ	اِلَّا	عَلَى اللّٰهِ ۚ	وَهُوَ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	شَهِيْدٌ ۝	قُلْ	
نهٔ دې اجر زما	مګر	په الله باندې دې	او هغه	په هر څيز باندې	ګواه دې	ورته اووايه	

زما اجر خو بس صرف د الله ﷻ سره دې | او هغه په هر څه باندې پوره خبر دې

اِنَّ رَبِّيْ	يَقْذِفُ	بِالْحَقِّ ۚ	عَلَّامُ	الْغُيُوْبِ ۝	
بيشکه رب زما	را اچوی په زړهٔ کښې ماته	حق	هغه ښه عالم دې	په پټو حقيقتونو باندې	

ته ورته اووايه چې زما رب هميشه حق ته غلبه ورکوی | دغيبو په خبرو ډير ښه عالم دې

قُلْ	جَآءَ	الْحَقُّ	وَمَا يُبْدِئُ	الْبَاطِلُ	وَمَا يُعِيْدُ ۝
ورته اووايه	چې راغې	حق	اونهٔ دنوی سره پيدا کولې شی څه څيز	باطل	اونهٔ ئې دوباره پيدا کولې شي

ورته اووايه چې اوس حق راورسيدو | اوباطل نه وړاندې څه څيزوو | اونه اوس څه حيثيت لري

قُلْ	اِنْ ضَلَلْتُ	فَاِنَّمَآ	اَضِلُّ	عَلٰى نَفْسِيْ ۚ	
ورته اووايه	که زهٔ بې لارې شوې يم	نو پس بيشکه	وبال دبې لارې کيدو زما	په خان زما دې	

ورته اووايه چې که زهٔ ګمراه يم | نو د هغې وبال به صرف په ما باندې واقع کيږی

وَاِنِ اهْتَدَيْتُ	فَبِمَا	يُوْحِيْٓ	اِلَيَّ	رَبِّيْ ۗ	اِنَّهٗ
او که زهٔ په سمه لار يم	نو دا به وی په سبب دهغې	چې وحی کوی	ماته	رب زما	بيشکه هغه

او که زه په نيغه لار روان يم | نو دا دهغه وحی په وجه روان يم | کومه چې ما ته زما رب کړې ده | هغه

سَمِيْعٌ	قَرِيْبٌ ۝	
هر څه اوريدونکې	نزدې دې	

هرڅهٔ آوری ډير نزدې دې |

قوله تعالى:- قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۭ

پيغمبر ﷺ د انسانيت محسن دې: حکم کولې شی چه مشرکانوته اووايه دا زه چه ستاسو خيرخواهی کوم تاسوته د دين احکام دررسوم، وعظ اونصيحت کوم په دې باندې زه تاسو نه هيڅ بدله نه غواړم. بدله خوبه هم الله ﷻ راکوی چه د ټولوڅيزونو دحقيقت نه خبردار دې. زمااوستاسو حالت هغه ته ښه معلوم دې بيانی چه دا اوفرمائيل ددې په شان آيت ﴿ يُلْقِي الرُّوْحَ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ۝﴾ (١) الخ. يعنى الله ﷻ پخپل فرمان سره دحضرت جبرائيل ﷺ په ذريعه چه چاته ئې خوښه وی وحی ليږی. هغه په حق سره فرښته نازلوی اوعلام الغيوب دې د هغه نه دآسمان اوزمکې هيڅ يوڅيزپټ نه دې. د الله ﷻ دطرف نه حق اومبارك شريك راغلې دې. باطل اوبه خراب اولنډې بوچې شی برباد به شی لکه چه ارشاددې ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۭ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ۝﴾ (٢) مونږ په باطل باندې حق نازلولو سره باطل ټکړې کوو اوهغه خاورې کوو. رسول الله ﷺ دمکې دفتح په ورځ کله په بيت الله شريف کښې داخل شو نودهغه ځای بتان به ئې د خپلې لينډې په لرګی سره راغورزول او په ژبه مبارکه

(١) ٤٠/غافر:١٥.
(٢) ٢١/الانبياء:١٨.

به نبي وئيل ﴿ وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴾[1] حق راغلو باطل ختم شو اوهغه وو د ختميدو دپاره [2] دباطل او ناحق دباؤ ټول ښکته شو. د بعضې مفسرينونه روايت دي چه دلته د باطل نه مراد ابليس دي. يعنې هغه نه څوك اول پيداكړی نه به نې بيارا پيداكړي شي نه مړی ژوندی كولې شي اونه هغه ته بل داسې څه قدرت حاصل دي. خبره خودا هم صحيح ده ولې دلته دامطلب نه دي. والله اعلم. بيا چه دااوفرمائيلې شو د دې مطلب دادې چه خير ټول په ټول هم دالله ﷻ د طرف نه دي اودالله ﷻ په رااليږلې شوی وحی كښې دي. هم هغه سراسرحق بيان دي اوهدايت دي. گمراه كيدونكې پخپله ورانيږی اوهم خپل نقصان كوی. د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ نه چه كله د مفوضه د مسئله تپوس كړې شوې وو نوهغوی فرمائيلې وو دا زه په خپله رائې سره بيانوم. كه صحيح وی نود الله ﷻ د طرف نه ده اوكه غلط نو زما اود شيطان د طرف نه دي اوالله تعالى اود هغه رسول ﷺ دې نه برى دي. [3] هغه الله ﷻ دخپلو بنديگانو خبرې اوريدونكې دي اونيزدې دي اود آواز كونكى آواز هروخت اورى اوقبلوى. د صحيح په حديث كښې دی رسول الله ﷺ يوځل خپلو صحابه كراموﷺ ته اوفرمائيل تاسو چرته كوڼ يا غائب ته آواز نه كوئی چاته چه تاسو آواز كوئی هغه اوريدونكې دې نيزدې دي او مجيب دي. [4]

<table>
<tr><td>وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ</td></tr>
<tr><td>| او كاش چې اووينې ته | كله چې | اويريږی دوی | اونه به وی لاردبچ كيدو</td></tr>
<tr><td>| اوكه ته دوی هغه وخت اووينې چې دوئ به ويريدلی وی | نو خلاصيدې به نشی</td></tr>
<tr><td>وَأُخِذُوا مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝٥١ وَقَالُوا آمَنَّا</td></tr>
<tr><td>او نيولې كيږی به | دځائې نزدې نه | او اوبه وائی په هغه وخت كښې | چې ايمان راوړو موږ</td></tr>
<tr><td>اود نزدې نه به رانيولې شې | .... او دابه وائی چې (بس) موږ په دې دين</td></tr>
<tr><td>بِهِ وَأَنَّىٰ لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ۝٥٢</td></tr>
<tr><td>په دې باندې | او څرنگ به وی | دوی لره | نيول | دځائې لرې نه |</td></tr>
<tr><td>ايمان راوړو | خواوس ددومره لرې ځائې نه د دوئ لاس چرته ورسيدې شی؟</td></tr>
<tr><td>وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ</td></tr>
<tr><td>او كفر كړې وؤ دوئ | په دې سره | مخكښې ددې نه | اوويشتل به كول دوئ | په غيبو سره |</td></tr>
<tr><td>حال دادې چې دوئ ترې د وړاندې نه انكار كولو | .... اودوئ د لرې نه بې ليدو</td></tr>
<tr><td>مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ۝٥٣ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا</td></tr>
<tr><td>دځائې لرې نه | او پرده به واچولې شی | په منځ ددوئ كښې | او په منځ | دهغه څيز كښې</td></tr>
<tr><td>خيالی غشی ويشتل | اوددوئ اوددوئ د خواهشاتو په مينځ كښې به يو ديوال اودرولې شی</td></tr>
</table>

---

[1] ۱۷/بنى اسرائيل: ۸۱.

[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة بنى اسرائيل باب ﴿وقل جاء الحق وزهق الباطل﴾ ٤۷۲۰، صحيح مسلم: ۱۷۸۱، ترمذى: ۳۱۳۸

[3] ابوداؤد كتاب النكاح باب فيمن تزوج ولم يسم لها صداقا حتى مات: ۲۱۱٦ وهو صحيح، نسائى: ۳۳٦۰.

[4] صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة خيبر: ٤۲۰۲، صحيح مسلم: ۲۷۰٤، احمد: ٤۰۲/٤، ابوداؤد: ۱۵۲۷

يَشۡتَهُوۡنَ	كَمَا	فُعِلَ	بِاَشۡيَاعِهِمۡ	مِّنۡ قَبۡلُ ؕ
چې آرزوښې کوی دوئ	لکه څنګه چې	شوې وو(داکار)	دملګرو ددوئ سره	مخکښې ددې نه

لکه څنګه چې ددې نه وړاندې ددوئ غوندې خلقو سره شوې وو| او هغوئ هم

اِنَّهُمۡ	كَانُوۡا	فِىۡ شَكٍّ	مُّرِيۡبٍ ۟
بيشکه دوئ	اوو	په داسې شك کښې	چې پريشانه کونکې وو

ددوئ پشان ښکاره شک کښې پراته وو

قوله تعالى:-وَلَوۡ تَرٰۤى اِذۡ فَزِعُوۡا فَلَا فَوۡتَ

دقيامت په ورځ به تيښتې پښيمانتيا او اقرار هيڅ نفع نه ورکوي:- الله ﷻ فرمائي اې نبیﷺ کاش چه تا د دې کافرانودقيامت د ورځې هغه ويريدل ليدلې چه هرڅومره دعذابونونه خلاصيدل غواړی خود بچ کيدوبه هيڅ يوصورت نه بيامومی.نه په تختيدوسره اونه په پټيدوسره نه د چا په حمايت سره اونه د چا په پناه سره بلکه ډيرزربه راونيولې شی. ديخوادقبرونونه راووتل اوبل خواراګير کړې شو.اخواودريدل اوديخوا راګير کړې شو.خوصحيح هم دادی چه دقيامت دورځې عذاب دې. بعضې وائی چه دبنوعباس د خلافت په وخت کښې دمکې اومدينې په مينځ کښې دهغوی د لښکروپه زمکه کښې دورخښيدل مراد دې.ابن جرير رحمه الله عليه دې بيانولوسره ددې په دليل کښې يوحديث نقل کړېدې چه بالکل موضوع اود ځان نه جوړشوې دې.خو په تعجب باندې تعجب کيږی چه امام صاحب دا موضوع نه دې بيان کړې. د قيامت په ورځ به وائی چه مونږ ايمان قبلوو. په الله ﷻ باندې اود هغه په فرښتوباندې د هغه په کتابونو باندې اودهغه په رسولانوباندې ايمان راوړو. لکه چه بل آيت کښې دی ﴿وَلَوۡ تَرٰۤى اِذِ الۡمُجۡرِمُوۡنَ نَاكِسُوۡا رُءُوۡسِهِمۡ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ رَبَّنَاۤ اَبۡصَرۡنَا وَسَمِعۡنَا فَارۡجِعۡنَا نَعۡمَلۡ صَالِحًا اِنَّا مُوۡقِنُوۡنَ ۝﴾[1] کاش چه تاليدل ګناهګاران خلق دخپل رب په وړاندې سرونه ښکته کړې ولاړوی اوپه شرمندګئی سره وائی اې الله مونږ اوليدل مونږ واوريدل مونږ ته يقين راغلو.اوس ته مونږ بيادنياته اوليګه نومونږ به ئی دزړه نه اومنو.لکه څنګه چه د ډير لرې ځيز داخستلودپاره دلرې نه لاس راوړاندې کړی اوهغه د ده لاس له نه شی راتلې.همدغه شان حال د دې خلقو دې په آخرت کښې هغه کارکول غواړی کوم چه په دنياکښې کول پکاروو نوپه آخرت کښې هغه ايمان راوړل بې کاره دی.اوس به نه دنياته راواپس کولې شی اونه به د هغه وخت ژړا فرياد اوزاری توبه ويستل او فريادونه کول ايمان اواسلام هيڅ په کار نه راځی.ددې نه وړاندې په دنياکښې خو منکر وئی نه موالله ﷻ منلو اونه مو په رسول الله ﷺ باندې ايمان راوړو نه د قيامت قائل شوئی اوهسې چه په ناليدلو اندازې سره نښې اولی.دغه شان دالله ﷻ خبرې په خپلو ګمانونوسره ردکولې.نبی ته نی کله کاهن ونيل کله شاعرکله جادوګراوکله مجنون او دا صرف دخان نه فضول خبرې وې. اوس په ايمان او د هغوی په مينځ کښې پرده راغله. په توبه کښې اوپه هغوی کښې پرده راپريوتله. دنيادوی نه پاتې شوه اودوی د دنيا نه جداشو. ابن ابی حاتم په دې مقام کښې عجيبه او حيرانونکې اثر نقل کړې دې کوم چه مونږ پوره نقل کوو.

دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې په بنی اسرائيلوکښې يو فاتح سړې وو چاسره چه ډيرمال ووکله چه هغه وفات شو اودهغه ځوئ د هغه وارث شو نوده يرپه خرابه طريقه باندې مال الوزولو.دهغه ترونو هغه ملامته کړو او پوهه ئی کړو هغه په غصه کښې راغلوټول ځيزونه ئی خرڅ کړل او روپې راواخستې

---

[1] ۳۲/السجدة: ۱۲.

عین ځاجه له راغلو یومحل ئې جوړکړو اوهم دلته اوسیدلو.یوه ورځ په زوره سیلئی راغله په هغې کښې یوه ډیره ښائسته او ښکلې ښځه هغه له راغله. هغې د دې نه تپوس اوکړو ته څوك ئې؟ هغې وئیل بنی اسرائیلی یم. وئیل دامحل اومال ستا دې؟هغه وئیل او.تپوس ئې اوکړو ستا ښځه هم شته؟ هغه وئیل نه.هغې وئیل ته بیاد خپل ژوندخوندڅنګه اوچتوې؟ اوس هغه تپوس اوکړو چه آیا ستا خاوندشته؟هغې وئیل نه. وئیل بیا خو ما قبول کړه.هغې جواب ورکړو چه زه ددې ځائ نه دیومیل په فاصله باندې اوسیږم صباته دخان سره د ټولې ورځې خوراك څښاك راواخله ما کره راشه.که په لار کښې څه عجائبات اووینې نو ویرېږه مه. هغه قبوله کړه او بله ورځ ئې توښه واخسته روان شو.یومیل لرې چه لاړونویوښکلې عالی شان محل ئې اولیدلو.ورټکولوسره یوښکلې ځوان راغلو تپوس ئې اوکړو ته څوك ئې؟ جواب ئې ورکړوبنواسرائیلی یم. وئیل څنګه راغلې ئې؟ وئیل د دې مکان مالکې رابللې یم. وئیل په لار کښې دې څه خطرناك خیزونه اولیدل؟ جواب ئې ورکړو او که چرې ماته دا نه وو وئیلې شوی چه ویرېږه مه نوزه خو به د ویرې نه هلاك شوې ووم. زه لاړم یوې پلنې لار ته اورسیدم چه اومې کتل یوسپئې خُله کولاوکړې ناسته وه زه اوویریدلم اومنډه مې کړه چه اومې کتل هغه زما نه وړاندې وړاندې ده.هغه ده اودهغې بچې دهغې په خیټه کښې غاپې.هغه ځوان وئیل ته دانه شې موندلې. دا خو تاته د آخری زمانې د یوخبرې مثال اوخودلې شو چه یوځوان به د بوډاګانو په مجلس کښې کینی او هغوی سره به د خپل راز پټې خبرې کوی. چه زه نور وړاوړاندې شوم نواومې کتل چه یوسل چیلئی دې دکومو غلانځې چه د پشیونه ډکې دې یوبچې دې چه پنې څکی چه کله پئې ختم شی هغه ته پته اولګی چه نور څه باقی پاتې نه شو نوهغه خُله کولاوکړې لګه چه نور غواړی.دې ځوان دربان وئیل ته داهم نه شې حاصلولې.دامثال تاته اوخودلې شو دهغه بادشاهانو چه په آخره زمانه کښې به راځی د خلقو نه به سره زراوسپین زرراکاړی تردې چه پوهه به شی چه اوس چاسره هیڅ هم پاتې نه شو نوبیا به هم هغوی ظلم اوزیاتې کوی خُلې به ئې کولاوکړې وی.هغه وئیل چه زه نور وړاندې شوم نوماٰاوکتل یوه ونه ده ډیره تکه شنه اوتازه ښکلې رنګ ښکلې شکل مادهغې یوښاخ راماتول غوښتلنودبلبونې نه آوازراغلو ای دالله ﷺ بنده زما ښاخ مات کړه.بیاخود هرې یوې ونې نه هم داآواز راتلو دربان وئیل ته داهم نه شې حاصلولې. په دې کښې اشاره ده چه په آخره زمانه کښې به د سړو کمې وی اود ښځوکثرت به وی. تر دې چه د یوسړی د طرف نه به یوې ښځې ته پیغام لیګلې شی نولس شل ښځې به هغه خپل طرف ته رابللی.هغه وئیل زه لږ نور وړاندې شوم نو ما اوکتل چه دیودریاب په غاړه یوسړې ولاړدې اوخلقو له اوبه راډکوی اوورکوی بیا پخپل مشك کښې اچوی. خوبه دې کښې یوڅاڅکې هم نه حصاریږی. دربان وئیل ته په دې هم نه پوهیږی. په دې کښې مثال دې چه په آخر زمانه کښې به داسې علماء اووعظ کونکی وی چه خلقوته به علم ښائی ښکلې خبرې به کوی ولې پخپله به عمل نه کوی بلکه پخپله به په ګناهونوکښې اخته وی.بیاچه وړاندې شوم نو مایوه چیلئی اوکتله بعضې خلقودې پښې نیولې وې بعضو لکئې نیولې وه بعضو ښکرې نیولې وې بعضې په دې باندې سواره دی اوبعضې د دې پئې لشی. هغه وئیل دامثال دې د دنیاکومو چه د دې پښې نیولې دی هغه دی چه د دنیانه پریوتل خو دا ورته ملاونه شوه. کومو چه ښکرې نیولې دی داهغه دی چه خپله ګذاره کوی خو په سختئې سره. کومو چه لکئې نیولې ده داهغه دی د چانه چه دنیا تختیدلې ده. سواره هغه دی چه دنیائی پخپله پریخودې ده اوددنیا نه صحیح فائده اوچتونکی دی.کوم چه تا د چیلئی نه پئې راویستونکی اولیدل دوی ته خوشحالی ده دا دمبارکئې مستحق دی.هغه وئیل چه زه نور وړاندې شوم نواومې کتل چه یوسړې د کوهی نه اوبه راوباسی اوپه یوحوض کښې وراچوی. د کوم حوض نه چه اوبه واپس کوهی ته ځی.هغه وئیل داهغه سړې دې چه عمل کوی خو قبلیږی نه. هغه وئیل زه بیا وړاندې لاړم اومې کتل یوسړې دانې په پټی کښې اوکرلې هم هغه وخت فصل تیارشو اودیر ښکلې مزیدار غنم راوتل. وئیل داهغه

سرې دې چه د چانیکنی الله ﷻ قبلوی. هغه ونیل چه زه نور ورانديې شوم نو یوسړې پرمخې پروت دې ماته ئې ونیل روره زما لاس اونیسه ماکینوه. والله د کله نه چه زه پیداکړې شوې یم ناست نه یم. زما په لاس نیولوسره هغه اودریدو او تیز په منډه شو تردې چه زما د سترګونه پناه شو. دې دربان ونیل دا ستا عمر وو چه لاړو ختم شو. زه ملك الموت یم اود کومې ښځې سره چه ته ملاویدو له راغلې نې د هغې په شکل کښې هم زه ووم. د الله ﷻ په حکم سره تاله راغلې ووم چه ستا روح په دغه ځای کښې قبض کړم اوبیا تا دوزخ ته اورسوم د دې باره کښې دا آیت﴿ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴾([1])نازل شوې.دااثر غریب دې اوددې په صحت کښې هم نظردې.د آیت مطلب ښکاره دې د کافرانوچه کله مرګ راځی. دهغوی روح ددنیاد ژوند په مزوکښې اینختې وی. خو مرګ ورته مهلت نه ورکوی اود هغوی د خواهش او دهغوی په مینځ کښې دا حائل شی. لکه څنګه چه د دې مغرور اومفتون سړی حال شو چه لاړود ښځې په لټون کښې اوملاقات ئې اوشو ملك الموت سره چه امید ئې پوره شی د هغې نه ورانديې نې روح لاړو. بیافرمائی چه د دوی نه ورانديې امتونوسره هم داسې اوشو هغوی هم د مرګ په وخت کښې د ژونداوایمان آرزو کوله چه صرف یوبې کاره څیز وو. لکه چه ارشاد باری تعالی دې﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴾([2]) کله چه هغوی زمونږ عذابونه اوکتل نوونې ونیل مونږ په الله ﷻ چه واحد دې ایمان راوړو اوکوم کوم چه مونږ د الله ﷻ شریکان جوړ کړې وو دهغه ټولونه مونږ انکار کوو.خودهغه وخت ایمان هغوی ته هیڅ فائده ورنه کړه.دهغوی نه ورانديې خلقوکښې هم د الله ﷻ هم دغه طریقه روانه وه. کافران د نفع نه محروم پاتې شو.دلته فرمائی چه په دنیاکښې خو په ټول ژندکښې په شك شبه اوترددکښې پاتې وو.پدې وجه دعذاب د لیدلونه پس ایمان راوړل بیکاره شو.دحضرت قتاده رحمه الله داقول دسروزرو په اوبود لیکلوقابل دې چه هغوی فرمائی د شکونواوشبهاتونه بچ شئی په دې باندې چه چاته مرګ راغلو هغه به د قیامت په ورځ په دې باندې اوچتولې شی.اوڅوك چه په یقین باندې مړشو نوهم په دې یقین باندې به راوچتولې شی.

والله سبحانه وتعالی الموفق للصواب.

د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د هغه په لطف اورحم سره د سورت سباتفسیرختم شو.

تقبل الله منا وقضى الله حاجاتنا.

....

ایاتونه	سورة فاطر مكية وهي خمس واربعون اٰية وخمس ركوعات	رکوع ګانې
ایاتونه	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	رکوعات
۴۵	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۵

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ

ټوله ثنا | خاص الله لره ده | چې پیدا کونکې دې | داسمانونو | او دزمکې | مقررونکې دې |

ټول تعریفونه صرف یو الله ﷻ دپاره دی|.......چې د اسمانونو او زمکې پیدا کونکې دي

[1]) ۳٤/سبا:٥٤.

[2]) ٤٠/المؤمن:۸٤.

الْمَلٰٓئِكَةِ	رُسُلًا	اُولِیٓ	اَجْنِحَةٍ	مَّثْنٰی	وَثُلٰثَ	وَرُبٰعَ ؕ	یَزِیْدُ	
دفرښتو	پیغام رسونکی	خاوندانی	دوزرو	دوه	دریو	او څلورو دی	زیاتوالی کوی	
او فرښتې ئې خپلې پیغام رسونکې جوړ کړې اچې دوه دوه او درې درې اوڅلور څلور وزرې ئې دی| د چا								
فِی الْخَلْقِ	مَا یَشَآءُ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ	قَدِیْرٌ ۝				
په پیداوښت دمخلوق کښې	هغه چې خوښه ئې شی	بیشکه الله	په هر څیز باندې	قادر دې				
په پیدائش کښې چې اوغواړې نور زیاتوی | .... بیشکه الله ﷻ په هرڅه قادر دې								
مَا یَفْتَحِ	اللّٰهُ	لِلنَّاسِ	مِنْ رَّحْمَةٍ	فَلَا مُمْسِكَ	لَهَا ۚ			
هغه چې پرانیزی	الله	دپاره دخلقو	درحمت نه	پس نۀ وی بندونکې هیڅوک	هغې لره			
الله ﷻ چې خلقو ته د رحمت (دروازه) پرانیزی | نو څوک ئې بندولې نشی | اوکوم								
وَمَا یُمْسِكْ ۙ	فَلَا مُرْسِلَ	لَهٗ	مِنْ بَعْدِهٖ ؕ					
او هغه چې بند کړی	پس نۀ وی لیږونکې	هغه څیزلره هیڅوک	روستو دبندولو دهغه نه					
څیز چې هغه بند کړی نو څوک ئې د بندولو نه پس جاری کولې نشی								
وَهُوَ الْعَزِیْزُ	الْحَکِیْمُ ۝							
اوهغه غالب دې	حکمت والا دې							
اوهغه غالب صاحب د حکمت دې |								

قوله تعالی:- اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

د الله ﷻ تعریف او د کمال قدرت بیان:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د ﴿فاطر﴾ بالکل ټیک معنی ما د تولونه اول دیو اعرابی د ژبې نه اوریدلې معلومه کړې ده. هغه یویل خپل ملګری اعرابی سره په جګړه راغلو. دیوکوهی باره کښې دهغوی اختلاف وو نوهغه اعرابی وئیل (انا فطرتها) یعنی اول اول هم ماجوړ کړې دې[1] نومعنی هم دا شوه چه دشروع نه بې نمونې صرف په خپل قدرکامله سره الله ﷻ زمکه اوآسمان پیدا کړل. دضحاک رحمه الله نه روایت دې چه دفاطر معنی خالق ده[2] دخپل ځان اوخپلو نبیانو په مینځ کښې هغه خپلې فرښتې قاصدان جوړ کړې دی چه د وزرو والادی الوزی دې دپاره چه ډیرزر دالله ﷻ پیغام د هغه رسولانوته اورسوی.په هغې کښې بعضې ددوو وزرو والا دی د بعضو درې درې وزرې دی دبعضو څلور څلور وزرې دی اود بعضو د دې نه هم زیاتې دی. حدیث شریف کښې دی رسول الله ﷺ د معراج په شپه جبرائیل علیه السلام اولیدلو نود هغه شپږ سوه وزرې وې اود هرو دوو وزرو په مینځ کښې د مشرق اومغرب هومره فاصله وه[3] دلته هم فرمائی رب تعالی چه څه غواړی پخپل مخلوق کښې زیاتوالې کوی.دچاد پاره چه غواړې ددې نه هم زیاتې وزرې ورکوی اوپه کائنات کښې چه څه غواړی آبادوی.ددې نه مرادښکلې آوازهم اخستې شوې دې.یوشاذ قراءت (فی الحلق) "ح" سره هم دې. والله اعلم.

[1] الدرالمنثور:۳/۷.

[2] الدرالمنثور:۳/۷.

[3] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب اذا قال احدکم آمین والملائکة فی السماء:۳۲۳۲-۳۲۳۳، صحیح مسلم:۱۷٤.

قوله تعالى:- مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ

الله تعالی په هر څیز باندې غالب دې:- دالله ﷻ غوښتلې شوې هرڅه کیږی اوبغیرد هغه د غوښتنې نه هیڅ هم نه کیږی. کوم څه چه هغه ورکړی دهغې بندونکې څوك نشته اوکوم چه بند کړی هغه څوك ورکونکې نشته. د فرض مانځه دسلام نه پس د الله ﷻ رسول ﷺ به همیشه داکلمات لوستل((لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شئ قدير اللهم لا مانع لما اعطيت ولامعطى لما منعت ولاينفع ذالجد منك الجد)) حضور ﷺ به دفضول خبرونه ډيرو سوالونونه اود مال د بربادئی نه منع کول. اوحضور ﷺ به جینکئ ژوندې خښول اود میندو نافرمانی کول اوپخپله اخستلواونوراخستلوته نه پریخودل نه هم منع کول(١) صحیح مسلم شریف کښې دی چه رسول الله ﷺ به د رکوع نه سر اوچتولو ((سمع الله لمن حمده)) ونیلوسره فرمائیل((اللهم ربنالك الحمد ملا السماء والارض وملاماشئت من شئ بعد اللهم اهل الثنآء والمجداحق ما قال العبد وكلنالك عبد اللهم لا مانع لما اعطيت ولامعطى لما منعت ولاينفع ذالجد منك الجد))(٢) اوهم ددې آیت په شان آیت ﴿وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗٓ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ (٣) نورهم ددې دمثال ډيرآياتونه دی. امام مالك رحمه الله فرمائی چه باران به وریدلونوحضرت ابوهریره رضی الله عنه به فرمائیل په مونږ باندې د فتح د ستوری نه باران راوورولې شو. بیابه ئی د دې آیت تلاوت کولو. (ابن ابی حاتم)

يَآيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ

| اے خلقو | یاد کړئ | احسان دالله |

| ....ائې خلقو په تاسوچې دالله ﷻ کوم نعمتونه دی

عَلَيْكُمْ ۗ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ

چې دې په تاسو باندې | آیا شته څوك پیداکونکې | بغیر دالله نه | چې رزق درکوی تاسو ته |

هغه یاد ساتئ | آیا دالله ﷻ نه بغیر بل څوک خالق شته | چې تاسوته دآسمان

مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ فَاَنّٰى

دآسمان نه | او دزمکې نه | نشته دې لائق دعبادت | مګر هم هغه دې | آخر دکوم ځائې نه |

اود زمکې نه روزی در رسوی ؟ | د هغه نه سوا بل څوک معبود نشته | نو دا تاسو کوم طرفته اړولی

تُؤْفَكُوْنَ ۝ وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ ۗ

تاسو دوکه خورئ | اوکه دوئ دروغ ګنړی تالره | نو دروغ ګنړلې شوی دی | رسولان | مخکښې ستانه

شئ | اوکه دوئ تادروغژن اوګنړی | نو تانه وړاندې هم پیغمبران دروغژن ګنړلې شوی وو

وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۝ يَآيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

او خاص الله ته | واپس کیږی | ټول معاملات | اے خلقو | بیشکه وعده دالله | حقه ده |

اواخر ټولې مقدمې به الله ﷻ ته پیش کیږی | ائې خلقو دالله ﷻ وعده بالکل رښتونې ده

---

(١) صحيح بخاری كتاب الرقاق باب مايكره من قيل وقال:٦٤٧٣، صحيح مسلم:٥٩٣، احمد:٢٥٤/٤. (بخاری ومسلم).

(٢) صحيح مسلم كتاب الصلاة باب مايقول اذارفع راسه من الركوع: ٤٧٧، ابوداؤد:٥٨٤٧، احمد:٨٧/٣، ابن حبان: ١٩٠٥.

(٣) ٦/الانعام:١٧.

فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ	الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا	وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ	بِاللّٰهِ		
پس په دوکه کښې وانچوی تاسو	ژوند ددنیا	اونه دوکه کړی تاسو	په باره دالله کښی		
نو ددنیا دا لږ ژوند مو خطا نه کړی	..............او دالله په باره کښې مو دهوکه باز (شیطان)				
الْغَرُوْرُ	إِنَّ الشَّيْطٰنَ	لَكُمْ	عَدُوٌّ	فَاتَّخِذُوْهُ	عَدُوًّا
هغه غټ دوکه باز	بیشکه چې شیطان	ستاسو دپاره	دشمن دي	نواونیسی هغه لره	دشمن
دوکه نکړی	بیشکه شیطان ستاسو ښکاره دښمن دي	نو تاسوئې همیشه په دشمنۍ سره اونیسئ			
إِنَّمَا	يَدْعُوْا	حِزْبَهٗ لِيَكُوْنُوْا	مِنْ أَصْحٰبِ السَّعِيْرِ		
بیشکه هغه رابلی	ډله خپله	دپاره ددې چې شی هغوئ	دملګرو ددوزخ نه		
هغه خو (لګیادې) خپله ډله .... پدې مقصد راغواړي	چې دوزخیان شی				

قوله تعالی:- يَآيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

دَ الله ﷻ په نعمتونوسره دَ الله ﷻ پیژندګلو:- ددې خبرې دلیل بیانولې شی چه د عبادتونولائق صرف هم یوالله ﷻذات دې ځکه چه خالق اورازق هم هغه دې.بیادهغه نه بغیردبل چا عبادت کول سخته غلطی ده.په اصل کښې دهغه نه بغیرد عبادت لائق څوك شته نه.بیا تاسو د دې ښکاره دلیل او برهان نه پس څنګه دهوکه شوئی؟ اود نورو د عبادتونود پاره تیتیږئی. والله اعلم.

قوله تعالی:- إِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوْهُ عَدُوًّا

شیطان دخلقو ښکاره دښمن دې :-اې رسول الله ﷺ که ستاد زمانې کافران ستا مخالفت کوی اوستاد خودلې شوی توحیداوپخپله ستاد رښتونې رسالت دروغ ګڼړی نو ته زړهٔمه خفه کوه. د وړاندینو نبیانو سره هم داسې شوی دی. د ټولوکارونو واپس کیدل هم د الله ﷻ طرف ته دی.هغه به ټولوته د هغوی د ټولوکارونو بدله ورکړی اوبدله اوسزا به ټوله وی.خلقو دقیامت ورځ حق ده هغه یقینًا راتلونکې ده هغه وعده کلکه ده.دهغه ځائ دنعمتونوپه بدله کښې ددې ځائ دافانی عیش اوعشرت کښې مه اینخلئی. د دنیا ظاهری عیش د هغه ځائ د حقیقی خوشحالئی نه تاسو محروم نه کړی دغه شان د شیطان مکار نه هم هوښیاراوسیږئی.دهغه په تلونکی راتلونکی جادوکښې اونه انخلئی.دهغه ددروغو اوچاپروسئی په خبروکښې رانه شئی اودالله ﷻ د رسول ﷺ حق کلام پریږدئی دسورت لقمان په آخره کښې هم دا فرمائیلی دی.غروریعنی دهوکه باز ئی دلته شیطان ته وئیلی دی([1])کله چه د مسلمانانواومنافقانو په مینځ کښې دقیامت په ورځ دیوال اودرولې شی په کوم کښې چه به دروازه وی دکوم په دننه حصه کښې چه به رحمت وی اوبهرحصه کښې عذاب هغه وخت به منافقان مؤمنانوته وائی چه آیامونږ ستاسو ملګری نه وو؟ دوی به جواب ورکړی چه اوملګری خو وی ولې تاسو خپل ځان په فتنه کښې واچولو اوسوچونه مو کول او شك شبه مو لرې نه کړه. د خواهشاتو په پوره کولو کښې ډوب وئی. تردې چه د الله ﷻ حکم راورسیدو اودهوکه باز شیطان تاسو په دهوکه کښې اوساتلئی. په دې آیت کښې هم شیطان ته غرور وئیلې شوې دې.

قوله تعالی:- إِنَّمَا يَدْعُوْا حِزْبَهٗ

د شیطان ددهوکې بیان:-بیانی شیطانی دښمنی بیان کړه چه هغه خو تاسو خبروی او ستاسو ددښمنئی

---

[1]) الطبری: ۲۰/٤٣٨.

بوج ئې په خپل سر اوچت کړې دې. بیا تاسو ولې د هغه په خبروکښې راځئ اودهغه په دهوکه کښې اینخلئ؟دهغه اود هغه د فوځ خوبالکل هم داخوښه ده چه هغه تاسوهم خپل ځان سره په راښکلو دوزخ ته یوسي الله ﷻ قوی دې عزیز دې اوزمونږ دعاده چه هغه دې مونږ د شیطان دښمنان کړی او د هغه د مکر دې مونږ په حفاظت کړی. اود خپل کتاب اورسول الله ﷺ د سنتو د تابعدارئ توفیق راکړی. هغه په هرڅیز قادردې اود دعاګانو قبلونکې دې. لکه څنګه چه دې آیت کښې د شیطان د دښمنئ بیان کړې شوې دې دغه شان دسورت کهف د آیت ﴿وَاِذْقُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ ؕ اَفَتَتَّخِذُوْنَهٗ وَذُرِّيَّتَهٗٓ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِيْ وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ؕ بِئْسَ لِلظّٰلِمِيْنَ بَدَلًا ۝﴾[1] کښې هم د هغه د دښمنئ ذکر دې.

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ۬ وَالَّذِيْنَ
هغه کسان | چې کافران شوی دی | دهغوئ دپاره | عذاب سخت دې | او هغه کسان |
هغه خلق کومو چې کفر اختیار کړو | د هغوئ دپاره سخت عذاب مقرر دې | اوچا چې
اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝ؑ
چې ایمان ئې راوړې وی | او عملونه کوی نیک | دهغوئ دپاره | ښښانه ده | او اجر لوئ دې |
ایمان راوړې دې | اودنیکئ کارونه کوی | نو هغوئ دپاره ښښنه او ډیر لوئې اجرمقرر دې
اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ فَرَاٰهُ
آیا پس هغه څوك | چې ښائیسته کړې شوې وی | هغه ته | بدعمل دهغه | پس اووینی دې هغه |
آیاچا ته چې خپل بدعمل ښائسته ښکاره شوې وی | او هغه پرې دنیک عمل ګمان کوی | (نوهغه دنیکانو
حَسَنًا ؕ فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ
نیك | پس بې شکه الله | ګمراهه کوی | هغه څوك چې غواړی | او ښیغه لاربښائی | هغه چاته
برابر کیدشی ، الله ﷻ چې څوک ګمراه کول غواړی ګمراه ئې کړی | اوچې چاته هدایت کول غواړی
يَّشَآءُ ۡۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرٰتٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
چې غواړی | پس نه دځی (نۀ دخفه کیږی) زړۀ ستا | په دوئ باندې |ادوجې دافسوس غم نه |بیشکه الله
نوهدایت ورته وکړی | نوته په دوئ باندې د غم کولو په وجه ځان مه هلاکوه | بیشکه الله ﷻ
عَلِيْمٌۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ۝۸
| ښۀ عالم دې | په هغې | چې دوئ ئې کوی |
ددوئ په کارونو ښه خبر دې

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ۬

دشیطان منونکو له عذاب او نه منونکو له جنت:- پورته بیان تیرشوې ووچه د شیطانانود تابعدارانوځائ دوزخ دې ددې دپاره دلته بیان کولې شی چه دکافرانودپاره ډیرسخت عذاب دې.ځکه چه دوی د شیطان تابعدار اود رحمن نافرمانه دی. د مؤمنانونه چه کومه ګناه هم اوشی ډیره ممکن ده چه الله ﷻ به هغه

---

[1] ۱۸/الکهف: ۵۰.

معاف کړي اوکومې نیکنې چه دهغوی دي په هغې باندې به هغوی ته ډیردروند اجراوثواب ملاویږي.
کافرانواوبدکارانوخپلې بدعملئ نیکئ ګڼړلې ناست دي.نوپه داسې ګمراه خلقو باندې ستا څه وس
دې؟هدایت اوګمراهي هم دالله ﷻ په لاس کښې ده.ته په دې باندې مه خفه کیږه دالله ﷻ مقدرات
جاري شوي دي.دمالك الملوك مصلحت په دې کښې دالله ﷻ نه بغیربل څوك هم نه پیژني. په هدایت
اوضلالت کښې هم د هغه حکمت دې هیڅ یوکار د هغه ربښتوني حکیم د حکمت نه خالي نه دې.دخلقو
ټول کارونه هغه ته ښکاره دي.
حضورﷺ فرمائي الله ﷻ خپل ټول مخلوق په تیاره کښې پیداکړې دي بیائې په هغوی باندې خپل نور
واچولو. نو په چا چه هغه نور پریوتلو هغه دنیاته راغلو په نیغه لار روان شو اوچاته چه په دغه ورځ نور
ملاونه شو هغه دنیاته په راتلوسره هم د هدایت نه فائده مندنه شو.پدې وجه زه وایم چه د الله ﷻ
عزوجل د علم مطابق قلم روانیدو سره اوچ شو.(۱)
یوبل روایت کښې دي مونږله حضوراکرمﷺ تشریف راوړو وئې فرمائیل دالله ﷻ د پاره ټول تعریفونه
دي چه د ګمراهئ نه دې په هدایت راولي اوپه چاچه غواړي ګمراهي ګډه وډه کړي(۲)داحدیث هم ډیر
زیات غریب دې.

وَاللّٰهُ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ
| اوالله | هغه ذات دې | چې رالیږي | هواګانې |
ددوئ په کارونو ښه خبر دې |..............الله ﷻ هغه ذات دې چې بادونه رالیږي
فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا
پس پورته کوي | وریځې | پس لیږو مونږه هغه | زمکې مړې ته | پس ژوندئ کوو مونږه |
نوهغه وریځې خورې کړي | نومونږئې مړې (اوچې) زمکې ته وراولیږو | نو زمکه پرې دمرګ
بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ۝
په هغې سره زمکه | روسنو دمرګ دهغې نه | دارنګې به وي | راپورته کیدل ددوباره ژوند |
نه پس بیا ژوندئ کړو | ....هم دغسې به (ستاسو) دوباره ژوندون وي
مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيْعًا ؕ اِلَيْهِ يَصْعَدُ
هغه څوك | چې غواړي | عزت | پس الله لره دې | عزت | ټول | خاص هغه ته | خیژي
څوک چې د عزت اراده لري | نو ټول عزت صرف د الله دې | هغه (الله) طرفه ته ښه خبره (کلمه طیبه)
اَلْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهٗ ؕ وَالَّذِيْنَ
کلمې (خبرې) پاکې | او عمل نیك | پورته کوي هغه | او هغه کسان
پورته خیژي | اوښه کارونه هغه (آسمان طرفته) پورته کوي |..............اوڅوک چې

(۱) حاکم:۱/۳۰ح ۸۳وسنده صحیح.
(۲) ابن ابي حاتم.

يَمْكُرُونَ السَّيِّاٰتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ وَمَكْرُ اُولٰٓئِكَ

چې جوړوي سازشونه ناكاره | هغوئ لره دي | عذاب سخت | او سازش | ددې خلقو چې دي |

بد سازشونه جوړوي | هغوئ د پاره سخت عذاب مقرر دې | .... او ددې خلقو ټول تدبيرونه

هُوَ يَبُوْرُ ۝ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ

هغه | تباه كيدونكې دي | او الله | پيداكړئ تاسو | دخاورې نه | بيادنطفې نه |

ناكم دي | .... او الله ﷻ هغه ذات دې | چا چې تاسو د ښاورې نه ، بيا ئې د نطفې نه پيدا كړئ

ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا ؕ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا

بيا يې كړئ تاسو | جوړئ جوړئ | اونه قبلوي حمل | يوه ښځه | اونه ږدې حمل | مگر

بيا ئې جوړې جوړې اوګرځولئ | او هيڅ يوه زنانه چه كله (په خپل رحم كښې) حمل باركوي | يا ئې زيږون كيږي

بِعِلْمِهٖ ؕ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ

په علم دهغه كښې وي | او عمر نۀ ملاويږي | يو عمر ملاويدونكې ته | اونۀ څه كمې كيږي |

نو په ټولو هغه پوهيږي | اونه د چا عمر زياتيږي اونه د چا په عمر كښې كمې كيږي

مِنْ عُمُرِهٖٓ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝

دعمر دهغه نه | مگر (هغه) | په كتاب كښې وي | بيشكه | دا كار | په الله باندې | آسان دې |

داهر څه په لوح محفوظ كښې ليكلې موجود دي | او دا ټول كارونه الله ﷻ ته ډير آسان دي

قوله تعالى:- وَاللّٰهُ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ

دَ الله ﷻ دَ قدرتونوبيان:- د مرګ نه پس په ژوندي كيدو باندې قرآن كريم په عام توګه د اوچې زمكې په شين كيدو باندې استدلال كړې شوې دې.لكه په سورت حج وغيره كښې دی دبنديګانود پاره په دې كښې پوره عبرت اودمرو په ژوندي كيدو باندې پوره دليل په دې كښې موجود دې.چه زمكه بالكل اوچه پرته ده هيڅ تازه والې پدې كښې نه ښكاري. خواُوريځې راوچتيږي اوبه راوريږي د هغې اوچوالې په تازه والي اومرګ په ژوندبدليږي.ياخويودكې هم په نظرنه راتلو يا په ميلونوباندې شينګې پيدا كيږي.دغه شان به د بنيادمواجزا په قبرونوكښې شيندلې پراته وي يوبه دبل نه جداوی خودعرش د لاندې نه داوبوراوريدلوسره به ټول بدنونه دقبرونو نه راوټوكيږي.لكه دزمكې نه چه دانې راټوكيږي. په صحيح حديث كښې دي بنيادم ټول په ټول سخاكيږي خودملا هډوكې نه سخاكيږي هم د دې نه پيدا كړې شوې دې اوهم د دې نه به ترتيب وركولې شي([1]) دلته ئې هم نښه اوخودله وئې فرمائيل دغه شان د مرګ نه پس ژوند دې. د سورت حج په تفسيركښې داحديث تيرشوې دې.

قوله تعالى:- كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ۝

دَ بيا راپورته كيدو مثال:- ابو رزين ﷺ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړوحضور ﷺ الله ﷻ به دامړی څنګه راژوندې كوي؟ اودهغه په مخلوق كښې ددې خبرې څه دليل دې؟حضور ﷺ اوفرمائيل اې ابورزين! آيا ته دخپل كلې زمكې سره خواكې په داسې حال كښې نه ئې تيرشوې چه هغه اوچه شاړه پرته وی بيا چه

---

[1]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة عم يتساءلون:۴۹۳۵، صحيح مسلم:۲۹۵۵، ابوداؤد: ۴۷۴۳، ابن ماجه : ۴۲۶۶،احمد:۳۲۲/۲، ابن حبان:۳۱۳۹.

داته پرې تيرېږي اوګورې چه هغه تکه شنه جوړه شوې ښکاري اوبه تازګئې سره خوزېږي.ابورزين ﷺ جواب ورکړو چه اوحضورﷺ دامې اکثر په کتلوکښې راغلي دي.حضورﷺ اوفرمائيل چه بس هم دغه شان به الله ﷻ مړي هم راژوندي کوي(۱)کوم سړي چه په دنيااوآخرت کښې په عزت سره اوسيدل غواړي هغه له د الله ﷻ تابعداري کول پکاردي هم هغه دامقصد پوره کونکې دې. د دنيااوآخرت مالك هم هغه دې. ټول عزتونه هم دهغه په قبضه کښې دي.

بل آيت کښې دي چه کوم خلق مؤمنان پرېږدي اودکافرانوسره دوستي کوي چه هغوی سره دې زمونږ عزت وي هغه دې د عزت نه لاس اووينځي. عزتونه خود الله ﷻ په قبضه کښې دي. يوبل ځائ کښې ارشاد رباني دې﴿ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ (۲)يعني عزتونه هم د الله ﷻ د پاره دي دهغه درسول ﷺ د پاره اودايماندارانود پاره خومنافقان بې علم دي.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه د بتانويه عبادت کښې عزت نشته اود عزتونومالك خوهم الله ﷻ دې.(۳)دقتاده رحمه الله په قول د آيت مطلب دا دې چه د عزت غوښتونکي ته د الله ﷻ د احکامو پوره کولوکښې مشغول کيدل پکاردي. (۴) اوداهم وئيلې شوي دي چه که څوك په دې باندې ځان پوهه کول غواړي چه د چاد پاره عزت دې هغه دې پوهه شي ټول عزتونه هم د الله ﷻ دپاره دي. ذکر تلاوت دعا وغيره پاکې کلمې هم دهغه طرف ته خيژي.

قوله تعالى:- اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

کلمه او نيک اعمال به برې او ګناهونه بهٔ لاندې راځي.-حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائي مونږ چه څومره احاديث ستاسو په وړاندې بيانوو د ټولو تصديق د کتاب الله نه درکولې شو. واورئي مسلمانانو بنده چه کله ((سبحان الله وبحمده والحمدلله ولااله الا الله والله اکبر تبارك الله))لولي نودا کلمې فرښته د خپل وزرلاندې اوړي اوآسمان ته خيژي. د فرښتوکومې يوې ډلې سره چه تيرېږي هغه ډله د دې کلماتو د ذکرکونکي دپاره د ابښنې دعاګانې غواړي.تردې چه رب العالمين ته وړاندې داکلمې پيش کولې شي بيا هغوی د ﴿ اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهٗ ؕ وَالَّذِيْنَ يَمْكُرُوْنَ السَّيِّاٰتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ وَمَكْرُ اُولٰٓئِكَ هُوَ يَبُوْرُ ﴾ (۵) تلاوت اوکړو(۶).

حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائي ((سبحان الله او لااله الاالله او الله اکبر)) دعرش نه ګيرچاپيره رو رو آواز راوباسي لکه دشاتود مچوبنړارې چه وي. دخپل ويونکي ذکردالله ﷻ په وړاندې کوي اونيك اعمال ني په خزانوکښې محفوظ کيږي.مسنداحمدکښې دي رسول الله ﷺ فرمائي کوم خلق چه دالله ﷻ جلال د هغه تسبيح دهغه حمد دهغه دلوئې اودهغه د وحدانيت ذکر کوي. دهغه دپاره داکلمې دعرش سره نيزدې دالله ﷻ په وړاندې ذکرکوي.آياتاسونه غواړئي چه څوك نه څوك دې ستاسو ذکردالله ﷻ په وړاندې کوي(۷)دحضرت ابن عباس ﷺ فرمان دې د پاکو کلمونه مراد د الله ﷻ ذکر دې اود نيك عمل نه مراد دفرائضواداکول دي. نوچه کوم سړې دالله ﷻ ذکراود فرائضوادائيګي کوی دهغه عمل اود هغه ذکرالله ﷻ ته پورته خيژي.اوچه څوك ذکر اوکړي او فريضه ادانه کړي دهغه کلام دهغه په عمل باندې واپس کولې شي(۸)دغه شان حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه کلمه طيبه نيك عمل اوړي اودبزرګانونه

---

(۱) احمد:۱۱/۴سنده حسن،

(۲) ۶۳/المنافقون:۸.

(۳) الطبرى:۴۴۳/۲۰.

(۴) الطبرى: ۲۰٬۴۴۴.

(۵) ۳۴سبا:۱۰.

(۶) حاكم:۴۲۵/۲وهواثرحسن،

(۷) ابن ماجه كتاب الادب باب فضل التسبيح:۳۸۰۹وسنده حسن، احمد:۲۶۸/۴.

(۸) الطبرى: ۴۴۵/۲۰.

هم دغه نقل دي.

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّاٰتِ

اواياس بن معاويه قاضي رحمه الله فرمائي که نيك عمل نه وي نو کلمه طيبه پورته نه خيژي. حسن او قتاده رحمهما الله فرمائي قول بغيردعمل نه مردوددې. د بدو په شيش کښې هغه خلق ناست وي چه په مکر او رياکارئي سره اعمال کوي([1])لکه خلقوته داښائي چه هغه دالله ﷻ فرمانبرداري کوي خويه حقيقت کښې هغه د الله ﷻ په نيز د ټولونه زيات خراب دې. کومې نيکئي چه هغه کوي هغه صرف د ځان خودنې د پاره کوي. دوی د الله ﷻ ذکر ډيرکم کوي. عبدالرحمن رحمه الله فرمائي دې نه مراد مشرك دې. خوصحيح دادی چه داآيت عام دې مشرك په دې کښې په طريقه اولی داخل دې د هغوی دپاره خوسخت عذاب دې اودهغوی مکر فاسد اوباطل دې. دهغوی دروغ که نن نه وی نوصبابه راښکاره شی.عقل مندبه د هغوی دمکرنه خبرشي.کوم سړې چه څه کوی دهغې اثردهغه د مخ نه ښکاره کيږی.دهغه ژبه هم په هغه رنګ باندې رنګ کيږی.څنګه چه ئې باطن وی هم هغه شان دهغې عکس په ظاهرباندې هم ښکاری. د رياکار بې ايمانی د ډيرې مودې پورې پټ نه شی پاتې کيدې. اوکه څوك بې وقوف د هغه په جال کښې راګيرشي هغه بله خبره ده. مؤمنان پوره عقل منداوهوښيار وی اوهغوی د دې دهوکه بازونه پوره خبر وی اود هغه عالم الغيب نه خو څه خبره پټيدې نه شی.

قوله تعالى:- وَاللّٰهُ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ تُرَابٍ

د انسان پيدائش دالله تعالى د کمال علم ذکر:- الله ﷻ ستاسو پلار حضرت آدم عليه السلام دخاورې نه پيداکړو اود هغه نسل ئې دبې قيمته اوبونه جاری اوساتلو بيائی تاسوجوړه جوړه پيداکړئی.يعنی سړې اوښځه او داهم دهغه کرم لطف اواحسان دې چه د سړو د پاره ئې ښځې جوړې کړې چه دهغوی دسکون اوراحت سبب دې.دهرې يوې حمل دارې د حمل اود هربچی دپيدا کيدوخبرهغه ته دې.بلکه دهرې پاڼې رارژيدو اوپه تياره کښې دپرتې دانې نه اودهريولوند اواوچ څيزنه هغه خبردې بلکه دهغه په کتاب کښې هغه ليکلې شوې دې. د دې آيت په شان ﴿ اللّٰهُ يَعۡلَمُ مَا تَحۡمِلُ كُلُّ اُنۡثٰى وَمَا تَغِيۡضُ الۡاَرۡحَامُ وَمَا تَزۡدَادُ ؕ وَكُلُّ شَىۡءٍ عِنۡدَهٗ بِمِقۡدَارٍ۝ ﴾ ([2]) والا آيت هم دې اوهم هلته دهغې تفسير هم تيرشوې دې.

قوله تعالى:- وَلَا يُنۡقَصُ مِنۡ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِىۡ كِتٰبٍ ؕ

د نقص عمر او زيادت مطلب:- دغه شان الله ﷻ عالم الغيب ته داهم علم دې چه کومې نطفې ته اوږد عمرملاويدونکې دې .داهم هغه سره ليکلی دی.﴿ وَلَا يُنۡقَصُ مِنۡ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِىۡ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيۡرٌ۝ ﴾ کښې "ه" دضمير مرجع جنس ته دې. عين نه دې څکه چه دعمر اوږدوالې په کتاب کښې دې.اودالله ﷻ په علم کښې دهغه دعمر نه کمې نه شی کيدې. د جنس طرف ته هم ضميرراګرځی لکه چه په عربوکښې ونيلې شی (عندي ثوب ونصفه) يعنی ماسره يوه کپړا ده اودبلې کپړې نيمه ده. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې د کوم سړی د پاره ما د اوږدوالی امر مقدرکړې دې هغه به دا هم دغسې پوره کوی. خوهغه اوږدعمر زما په کتاب کښې ليکلې شوې دې هم هغې ته به رسی.اوچاد پاره چه ماکم عمر مقررکړې دې د هغه ژوند به هم هغه عمر ته رسی.دا هرڅه د الله ﷻ په رومبی کتاب کښې ليکلې شوی موجود دی اورب ته دا ټول هرڅه آسان دی.([3]) دعمر د ناقص کيدو يومطلب داهم کيدې شی چه کومه نطفه د پوره کيدو نه وړاندې پريوځی هغه هم د الله ﷻ په علم کښې ده.بعضې انسانان سل سل کاله عمر لري

---

[1]) الطبری: ٤٤٧/٢٠.

[2]) ١٣/الرعد:٨.

[3]) الطبر: ٤٤٧/٢٠.

او بعضې پیداکیدو سره مري. دشپیتو کالونه کم عمروالا هم دناقص عمروالا دې. داهم ونیلې شوي دي چه دموریه خیټه کښې د عمر اوږدوالې یاکم والې لیکلې کیږي. د ټول مخلوق پوشان عمر نه وي څوك داوږد عمروالا اوڅوك دکم عمر والا وي. دا ټول الله ﷻ سره لیکلې شوي دي اوهم د هغې په شان په ظهور کښې راځي. بعضې وائي چه د ې معنی داده چه کوم اجل لیکلې کیږي اوددې نه کوم تیریږي ټول دالله ﷻ په علم کښې دي اوهم دهغه په کتاب کښې لیکلې شوي دي. بخاري اومسلم وغیره کښې دي حضوراکرم ﷺ فرمائي چه څوك غواړي دهغه رزق اوعمردې زیات شي نوهغه دې صله رحمي کوي. [1] ابن ابی حاتم کښې دي حضوراکرم ﷺ فرمائي دچا اجل راتلوسره هغه ته مهلت نه ملاویږي. دعمر د زیاتوالي نه مراد د هغه نیك اولاد کیدل دي. د کوموِ دعاګانې چه د هغه د مرګ نه پس د هغه قبرته هم رسي. هم دادعمر زیاتوالې دې. دا الله ﷻ ته آسان دی اود دې علم هغه سره دې. د هغه علم ټول مخلوق راګیر کړې دې. هغه هریوڅیز پیژني دهغه نه هیڅ هم پټ نه دی.

وَمَا يَسْتَوِي	الْبَحْرٰنِ	هٰذَا عَذْبٌ	فُرَاتٌ	سَآئِغٌ		
اونۀ دي برابر	دواړه دریابونه	دا خوږ دي	تنده ماتونکي دي	تیریدونکي دی (مزې دار دي)		
اودوه قسمه دریابونه یو قسم خوږ ،تنده ماتونکي دې او څکل ئې مزیدار دی						
شَرَابُهٗ	وَهٰذَا	مِلْحٌ	اُجَاجٌ	وَمِنْ كُلٍّ	تَاْكُلُوْنَ	لَحْمًا
اوبۀ ددې	اودا (بل)	مالګین دې	حلق غوڅونکي دې	او د هر یو نه	خورئ تاسو	غوښې
او(دویم قسم) مالګین ، تریخ دی	او د هریو نه تاسو تازه غوښه (دکبانو وغیره) خورئ					
طَرِيًّا	وَّتَسْتَخْرِجُوْنَ	حِلْيَةً	تَلْبَسُوْنَهَا	وَتَرَى الْفُلْكَ		
تازه	او راوباسئ تر تاسو	دښائیست سامان	چې تاسو اغوندئ هغه	اووینې ته کشتۍ		
اوګالې (موتي وغیره) راوباسی	چې تاسوئې اغوندئ	اوته په کښې بیړۍ (اوجهازونه)				
فِيْهِ	مَوَاخِرَ	لِتَبْتَغُوْا	مِنْ فَضْلِهٖ			
په دې کښې	څیرونکې اوبو لره	دپاره ددې چې تاسو تلاش کړئ	دفضل دهغه نه			
وینې	چې داوبو سینه شلوی	او وړاندې ځی	دا دې دپاره چې تاسو دهغه پیدا کړې روزي اولټوئ			
وَلَعَلَّكُمْ	تَشْكُرُوْنَ ⑫					
او دپاره ددې چې تاسو	شکر اوباسئ					
اود ا ددې دپاره چې تاسو دهغه شکر اوباسئ						

قوله تعالى:- وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرٰنِ

د الله ﷻ دعجیبه قدرت بیان:- دمختلفوڅیزونود پیدائش بیانولونه پس ئې خپل زبردست قدرت ثابت کړو. دوه قسمه دریابونه ئې پیداکړل په کوموکښې چه لوئې لوئې کشتئ اوجهازونه روان دی. اود دواړو قسم دریابونونه قسم قسم کبان تاسو راوباسئ اوتازه غوښه خورئ. بیاد دې نه ګالې راوباسئ یعني لؤلؤ او مرجان. داکشتئ برابر اوبه پریکوی د هواګانو مقابله کوی روانې دی دې د پاره چه تاسو

[1] صحيح بخاري كتاب الادب باب من يبسط له في الرزق الصلة الرحم: ۵۹۸۶، صحيح مسلم: ۲۵۵۷، ابوداؤد: ۱۶۹۳.

دهغه فضل اولټونې.تجارتي سفرونه په دې باندې پوره کړئ.تاسو دسمندرونونه اود دریابونونه او کشتونه نفع حاصلوئ.چرته چه تلل غواړئ نو رسئ.ددې قدرت مالك الله ﷻ د زمکې اوآسمان ځیزونه ستاسو دپاره مسخرکړي دي اوداصرف هم دهغه فضل اوکرم دې.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ
ننباسي هغه | شپه | په ورځ کښې | او ننباسي | ورځ |
هغه شپه په ورځ کښې او ورځ په شپه کښې |
فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَّجْرِي لِاَجَلٍ
په شپه کښې | او تابع کړې دی هغه | نمر | اوسپوږمۍ | هر یو چلیږی | دیوې نیټې |
داخلوي| او نمر اوسپوږمۍ ئې په کار لګولې دی | هر یو خپلې مقررې نیټې پورې روان دی
مُّسَمًّى ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِيْنَ
مقررې پورې| هم دغه الله | رب ستاسو دې | هغه لره بادشاهی ده | او هغه کسان |
هم دغه الله ﷻ ستاسورب دې | بادشاهی هم د هغه ده| .... اودهغه نه بغیر چې تاسو
تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مَا يَمْلِكُوْنَ مِنْ قِطْمِيْرٍ
چې رابلئ ئې تاسو | بې داالله نه | نۀ دی مالکان هغوئ | دپردې دزړې دخرما |
څوک رابلئ | نوهغوئ د کهجورې د هډوکې دپاسه پروت نرم پوستکي هم اختیار نه لري
اِنْ تَدْعُوْهُمْ لَا يَسْمَعُوْا دُعَآءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوْا مَا اسْتَجَابُوْا
که تاسو رااوبلئ هغوئ | نو نۀ اوري هغوئ | بلنه ستاسو | او که واثې وري | نو جواب نشي درکولې
که تاسو ئې اوبلئ نو هغوئ ستاسو بلنه هم نه آوري |او(فرض کړه)،که دوئ ئې واوري| نو دوئ تاسوته
لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُوْنَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ
تاسو لره | او په ورځ دقیامت به | انکار کوی هغوئ |دشرك ستاسو نه |اونشی خبر درکولې تاله هیڅوك
جواب نشی درکولې | اود قیامت په ورځ به ستاسو د شرك نه انکار اوکړي |اود سم خبردار(الله ﷻ)
مِثْلُ خَبِيْرٍ
په مثل | دخبردار (الله) |
پشان بل هیڅوك خبر نکړې شی|

قوله تعالى:- يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ

دورځې اوشپې پیداکول د الله ﷻ دقدرت نښې دی:- الله ﷻ د خپل کامل قدرت بیان کوی چه هغه شپه د تیارې والا او ورځ د رڼراوالا جوړکړې دی. کله شپې لوئې اوکله ورځې لوئې. کله دواړه یو شان کله یخنی ده اوکله ګرمی ده. هم هغه نمر سپوږمئ ولاړ او ګرځیدونکي ستوری تابعدار کړی دی. په مقرر مقدار باندې د الله ﷻ د طرف نه په مقرر شوی چال باندې روان دی. د پوره قدرتونووالا اود کامل علم والا الله ﷻ دا نظام قایم ساتلې دې کوم چه یوشان روان دې اود مقرر وخته پورې یعنی د قیامته پورې

به هم داسې روان وي. کوم الله ﷻ چه داهرڅه کړي دي په اصل کښې هم هغه الله ﷻ د عبادت لائق دې او هم هغه د ټولو پالونکې دې. د هغه په شان څوك هم د عبادت لائق نشته.

قوله تعالی:- وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ

دالله ﷻ نه سوا هرڅوک عاجز او بې خبر دي:- کوم کوم بتانو ته چه دالله ﷻ نه بغير کوم کوم خلق آوازونه کوي که هغه فرښتې ولې نه وي اود الله ﷻ سره لوئې درجې لرونکي ولې نه وي خو ټول په ټول د هغه په مخکې مجبوراوبالکل بې وسه دي. د کهجورې دهډوکي دپاسه دنرئي جلئي غوندې څيز هم دوی ته اختيار نشته. د آسمان اوزمکې دسپك نه دسپك څيز هم هغوی مالکان نه دي. کوم چه تاسو د الله ﷻ نه بغير رابلئي هغوی ستاسو آواز اوري هم نه. ستاسو بتان وغيره بې ساه څيزونه دغوړونوالا نه دي چه واوري. بې ساه څيزونوهم چرته د چا اوريدلي دي؟ اوفرض کړه ستاسو آواز اوري هم نوچه دهغوی په قبضه کښې څه څيز شته نه نوهغوی ستاسو حاجت نه شي پوره کولې. د قيامت په ورځ به دا ستاسو د شرك نه انکاري شي. تاسو نه به ويزاره ښکاري.

لکه چه فرمائي ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ﴾(١)يعنی د دوی نه به زيات گمراه څوك وي چه دالله ﷻ نه بغيرداسې چا ته چغې وهي چه د قيامته پورې به د هغوی وينا قبوله نه کړې شي. بلکه دهغوی ددعانه هغوی بې خبره اوغافل دي اوپه ميدان محشر کښې به هغوی د دوی دښمنان شي اود هغوی د عبادت نه به منکر شي. بل آيت کښې دي ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا﴾(٢)يعنی د الله ﷻ نه بغير نی نورمعبودان جوړکړي دي دې د پاره چه هغوی د دوی د پاره دعزت ذريعه جوړشي. خوداسې کيدونکې نه دي بلکه هغوی به د دوی دعبادت نه هم انکاري شي اودهغوی مخالف اودښمنان به شي. ښه ده اوښايه د الله ﷻ په شان رښتياخبرې څوك خودلې شي؟ هغه چه څه فرمائيلي دي هغه به خامخا کيږي. کوم څه چه کيدونکي دي هغې نه الله ﷻ پوره خبردې. د هغه په شان خبر بل څوك نه شي ورکولې.

<table>
<tr><td>يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ | أَنتُمُ الْفُقَرَآءُ | إِلَى اللَّهِ ۖ | وَاللَّهُ</td></tr>
<tr><td>| اے خلقو | تاسو محتاج يئ | الله ته | او الله چې دې |</td></tr>
<tr><td>| ائې خلقو! تاسو ټول دالله ﷻ محتاج يئ | او الله ﷻ</td></tr>
<tr><td>هُوَ الْغَنِيُّ | الْحَمِيدُ ۝ | إِن يَشَأْ | يُذْهِبْكُمْ | وَيَأْتِ</td></tr>
<tr><td>هم هغه بې حاجته دې | ستائيلې شوې دې | که هغه اوغواړي | نو لرې به کړي تاسو | او رابه ولي |</td></tr>
<tr><td>بې پرواه او ستائيلې شوې دې | ....که هغه اوغواړي نو تاسوبه ختم کړي او نور نوې</td></tr>
<tr><td>بِخَلْقٍ | جَدِيدٍ ۝ | وَمَا ذَٰلِكَ | عَلَى اللَّهِ | بِعَزِيزٍ ۝ | وَلَا تَزِرُ</td></tr>
<tr><td>مخلوق | نوې | اونه دې دا کار | په الله باندې | څه گران | اونه به اوچتوي |</td></tr>
<tr><td>مخلوق به پيدا کړي | اودا کار الله ﷻ ته هيڅ گران نه دې | ....او هيڅوک به د بل چا</td></tr>
<tr><td>وَازِرَةٌ | وِزْرَ | أُخْرَىٰ ۚ | وَإِن تَدْعُ | مُثْقَلَةٌ | إِلَىٰ حِمْلِهَا</td></tr>
<tr><td>يو بوج اوچتونکې | بوج | دبل کس | اوکه رااوبلي | يو بوج والا سړې | اوچتولو دبوج خپل ته |</td></tr>
<tr><td>بار اوچت نکړې شي | او(فرض کړه) که باراوړونکې دخپل بار اوچتولو دپاره څوک راوبلي نو يو پوټې</td></tr>
</table>

(١) ٤٦/الاحقاف:٥.
(٢) ١٩/مريم:٨١.

لَا يُحْمَلْ	مِنْهُ	شَيْءٌ	وَّلَوْ كَانَ	ذَا قُرْبٰى ط	اِنَّمَا	
نواوچت به نه کړې شي	دهغه (دبار) نه	هيڅ څيز	اګر که وی هغه	نزدې خپلوان	بيشکه	
به ترې هم اوچت نکړې شي | اګر که نزدې خپلوان ئې وی | (اې پيغمبره ﷺ!) ته خو بس						
تُنْذِرُ	الَّذِيْنَ	يَخْشَوْنَ	رَبَّهُمْ	بِالْغَيْبِ	وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ط	
ته خبردارولې شي	هغه خلق	چې يريږي هغوئ	درب خپل نه	بې ليدو	او قائموی	مونځ
داسې خلق ويرولې شې | چې دخپل رب نه بې ليدو ويريږي | اومونځونه پابندی سره کوی						
وَمَنْ تَزَكّٰى	فَاِنَّمَا	يَتَزَكّٰى	لِنَفْسِهٖ ط	وَاِلَى اللّٰهِ		
او هغه چاچی ځان پاک کړو	پس بې شکه	هغه ځان پاکوی	دپاره دځان خپل	او خاص الله ته		
او څوک چې پاک شو | نو دخپل ځان دپاره پاک شو | اوالله ﷻ ته دهر څيز واپس کيدل دی						
الْمَصِيْرُ ﴿۱۸﴾						
واپس تلل دی دټولو						

قوله تعالى:- اَنْتُمُ الْفُقَرَاۤءُ اِلَى اللّٰهِ ۚ

الله تعالى ټول فناکولوباندې قادردې :- الله ﷻ د ټول مخلوق نه بې نيازه دې اوټول مخلوق د هغه محتاج دې هغه غنی دې او ټول فقيران دی. هغه بې پرواه دې اوټول دهغه حاجت منددی. دهغه په وړاندې ټول خوار دی هغه عزيز دې. دهيڅ قسم حرکت او سکون باندې څوک قادرنه دی.دساه اخستو پورې څوک وس نه لري.مخلوق بالکل بې وسه دې. غنی بې پرواه اوبې نيازه صرف هم الله ﷻ دې په ټولوخبرو باندې قادر هم هغه دې. هغه چه څه کوی په هغې کښې د تعريف قابل دې. دهغه يوکار هم د حکمت او تعريف نه خالی نه دې. په خپل قول کښې خپل فعل کښې په خپل شرع او تقدير مقررولو کښې. غرض دهرقسم هغه بزرګ او لائق دحمد اوثنادې.اې خلقو دالله ﷻ قدرت شته چه هغه تاسو ټول غرق او برباد کړې اوستاسو په ځائې نورخلق راولی. په رب باندې داکار هيڅ ګران نه دې. که د قيامت په ورځ نې څوک په بل چاباندې بارکول کوی نوداخوښه به هم د هغوی پوره نه شی.
هيڅ څوک به ملاونه شي چه دهغوی بوج اخوا کړی. خپل خپلوان به هم ترې مخ واړوی شابه کړی که هغه مور پلار اواولاد ولې نه وی. هرسړې به په خپل حال باندې مشغول وی هريوبه په خپل غم کښې اخته وی.حضرت عکرمه رحمة الله فرمائی ګاونډی به ګاونډی پسې اولګی. الله ﷻ ته به وائی چه د ده نه خو تپوس اوکړه ده زما نه خپله دروازه ولې بنده کړې وه. کافران به مؤمنانوپسې اولګی اوکوم احسان چه هغه په دنياکښې ورسره کړې وو هغه به وريادکړی وائی به چه نن زه ستا محتاج يم. مؤمن به هم د هغه سفارش کوی اوکيدې شي چه دهغه عذاب لږشان کم شی خود دوزخ نه خلاصيدل محال دی. پلار به خپلو خامنوته خپل احسان وريادکړی اووائی به چه د اورې د دانې هومره نن ماله د خپلې نيکئی نه څه راکړه. هغه به وائی پلاره ته خو څيز ډير کم غواړې خودا نن چه کومه ويره تاته ده هم هغه ماته هم ده زه خو هيڅ هم نه شم درکولې. بيابه ښځې له ورشی اوورته به وائې ماتاسره په دنياکښې څنګه سلوک کړې دې؟ هغه به وائی ډير ښه. دې به وائی چه نن زه ستا محتاج يم ماته يوه نيکی راکړه چه د عذابونونه خلاص شم. جواب به ورته ملاوشی چه سوال خودې ډير کم دې خوچه په کومه ويره کښې نن ته نې هم هغه ويره ماته هم ده. نن خوزه هيڅ سلوک نه شم کولې.دقرآن کريم په بل آيت کښې دی ﴿لا

يَجۡزِيۡ وَالِدٌ عَنۡ وَّلَدِهٖ ۫ وَلَا مَوۡلُوۡدٌ هُوَ جَازٍ عَنۡ وَّالِدِهٖ شَيۡـًٔا ؕ اِنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا ٜ وَلَا يَغُرَّنَّكُمۡ بِاللّٰهِ الۡغَرُوۡرُ﴾ (۱) يعني نن به نه پلارد خوئ په كار راشي اونه به خوئ د پلارپه كار راشي. يوبل ارشاد دې ﴿يَوۡمَ يَفِرُّ الۡمَرۡءُ مِنۡ اَخِيۡهِ ۙ﴾ (۲) نن به انسان دخپل رور نه مور نه پلارنه ښځي نه اولاد نه تختي. هر سړې به په خپل حال كښې مست او بې خوده وي. هريويه د بل نه غافل وي. ستا د وعظ اونصيحت نه هغه خلق فائده اخستې شي چه عقل مندواودفراست خاوندان وي د خپل رب نه په قدم قدم باندې ويرېږي دالله ﷻ اطاعت كوي مونځونه پابندئ سره داكونكي وي. نيك عملونه به پخپله تاسو ته فائده دركړي. كوم پاكوالې چه تاسو كوئ دهغې نفع به هم تاسو ته دررسي. آخر الله ﷻ له تلل دي د هغه مخې ته پيش كيدل دي. حساب كتاب به دهغه په وړاندې كيږي. دعملونوبدله هغه پخپله وركونكې دې.

وَمَا يَسۡتَوِي الۡاَعۡمٰى وَالۡبَصِيۡرُ ۙ﴿۱۹﴾ وَلَا الظُّلُمٰتُ

| اونهٔ برابريږي | ړوند | او نظر والا | ونهٔ تياري

او ړوند اوليدونكې (دواړه) برابر يدې نشي | اونه تيارې

وَلَا النُّوۡرُ ۙ﴿۲۰﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الۡحَرُوۡرُ ۚ﴿۲۱﴾ وَمَا يَسۡتَوِي الۡاَحۡيَآءُ

اونهٔ رڼا | اونهٔ سورې | اونهٔ دنمر ګرمي | اونهٔ برابريږي | ژوندي

اورڼا يوشان كيديشي | اونه يخ سيورئ اونه دنمرتو يو شان كيديشي | اونه ژوندي

وَلَا الۡاَمۡوَاتُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُسۡمِعُ مَنۡ يَّشَآءُ ۚ وَمَآ اَنۡتَ

اونهٔ مړي | بيشكه الله | اوروي | هغه چاته | چې خوښه ئې شي | اونهٔ ئې تهٔ

او مړي برابريدې شي | الله ﷻ چې چا ته اوغواړي نو خبره ورته اوروي | اوته په قبرونو

بِمُسۡمِعٍ مَّنۡ فِي الۡقُبُوۡرِ ﴿۲۲﴾ اِنۡ اَنۡتَ اِلَّا نَذِيۡرٌ ﴿۲۳﴾

اورونكې | هغه چاته | چې په قبرونو كښې دي | نهٔ ئې تهٔ | مګر | يرونكې |

كښې پرتو (مړو) ته خپل اواز اوورلې نشې | ....ته خوبس صرف ويرونكې ئې

اِنَّآ اَرۡسَلۡنٰكَ بِالۡحَقِّ بَشِيۡرًا وَّنَذِيۡرًا ؕ وَاِنۡ مِّنۡ اُمَّةٍ

بيشكه چې ليږلې ئې مونږ تهٔ | دحق سره | زيرې وركونكې | اوويرونكې | اونهٔ وؤ | يوامت |

مونږ ته په دې سره پيغمبر راليږلې يې | اوداسې يو امت نشته | چې هغې ته (د الله ﷻ دنافرمانئ) نه

اِلَّا خَلَا فِيۡهَا نَذِيۡرٌ ﴿۲۴﴾ وَاِنۡ يُّكَذِّبُوۡكَ فَقَدۡ كَذَّبَ

مګر | تير شوې دې | په هغې كښې | خبردارونكې | او كه دوئ دروغ اوګڼړي تا | نو دروغ ګڼړلي دي

ويرونكې نه وي راغلې | اوكه چرې داخلق تا دروغژن كوي | نو كوم خلق چې د دوی نه

الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ۚ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ

هغه كسانو | چې مخكښې ددوئ نه وؤ | راغلي وؤ هغوئ ته | رسولان دهغوئ | دواضحه دليلونو سره

وړاندې تير شوي دي | هغه هم دغه شان دروغژن ګڼړلې شوي وو | هغوئ ته رسولانو

---

(۱) ۳۱/لقمان:۳۳.

(۲) ۸۰/عبس:۳۴.

وَبِالزُّبُرِ	وَبِالْكِتٰبِ الْمُنِيْرِ ﴿٢٥﴾		ثُمَّ اَخَذْتُ	الَّذِيْنَ	
او دصحيفو سره	او دكتاب	روښانه سره	بيا رااونيول ما	هغه كسان	
ښكاره معجزې ، صحيفې اوروښانه كتابونه راوړي وو	بيا كومو خلقو چې انكار اوكړو				
كَفَرُوْا	فَكَيْفَ كَانَ	نَكِيْرِ ﴿٢٦﴾			
چې وې نه منل هغه	پس څرنګې وه	سزا زما			
نوهغوئ مې راونيول	نو اوګوره چې زما عذاب څنګه وو				

قوله تعالى:- وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ﴿١٩﴾

ژوندى اومړه برابرنه دى:-ارشادكولې شى چه مؤمن اوكافربرابرنه دى څنګه چه بينااونابيناتياره او رڼړا سورې اوګرمئى ژوندي اومړ برابر نه دى. لكه څنګه چه په دې څيزونوكښې دزمكې اوآسمان فرق دې دغه شان په ايمانداراو بې ايمانه كښې هم ډيرزيات فرق دې.مؤمن په مثال دبينا رڼړا سورې او ژوندى دې په خلاف د كافر چه د ړوند تيارې اوګرمئى دې. لكه چه فرمائى ﴿اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِيْ بِهٖ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَّثَلُهٗ فِي الظُّلُمٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكٰفِرِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿﴾﴾([1]) يعنى چه كوم مړه وو هغه مونږ بياراژوندى كړل اوهغوى ته مو نور وركړويه كوم سره چه په خلقو كښې ګرځى. داسې سړې او كوم چه په تياروكښې راګيرشوى وى د كوم نه چه وتلې هم نه شى. دا دواړه برابركيدې شى؟ يوبل آيت كښې دى ﴿مَثَلُ الْفَرِيْقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيْرِ وَالسَّمِيْعِ ؕ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿﴾﴾([2])يعنى ددواړوډلومثال مؤمن دستركوو الا غوږونو والا رڼړاوالا اونوروالا دې.بيا په نيغه لاردې چه په صحيح طريقه به د سورو او نهرونووالا جنت ته رسى اوددې په خلاف به كافرړوندكونړاو په تياروكښې راګير شوى وى دكومې نه چه وتلې نه شى اوتيك به دوزخ ته رسى چه د ګرم تند تيزګرمئى والا داُور مخزن دې.الله ﷻ چه چاله غواړى هغه ته ئې واوروى يعنى داسې د اوريدو توفيق وركړى چه واورى نو قبلوى هم. ته مړوته نه شې اورولې.يعنى څنګه چه څوك د مرګ نه پس په قبركښې خښ كړې شى اوته هغه ته چغې وهې نودابې كاره دى.دغه شان كافران دى چه هدايت اودعوت دهغوى دپاره بې كاره دې.دغه شان په دې مشركانو باندې هم دهغوى بدبختى راخوره شوې ده اود هغوى د هدايت هيڅ صورت باقى پاتې نه دې ته هغوى په يوشان هم هدايت ته نه شې راوستې. ته خو صرف خبروركونكې ئې. ستا په ذمه باندې صرف تبليغ دې هدايت اوضلالت وركول د الله ﷻ د طرف نه دى.

قوله تعالى:- اِنْ اَنْتَ اِلَّا نَذِيْرٌ ﴿﴾

د انبياء كرامو بعثت د عذر ختمولو دپاره شوې دې:-د حضرت آدم ﵇ نه واخله ترننه پورې رسولان راتله دې د پاره چه دهغوى عذرباقى پاتې نه شى.لكه چه بل آيت كښې فرمائى﴿وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿﴾﴾ ([3])يوبل ځاى ارشاد دې ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلٰلَةُ ؕ فَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿﴾﴾([4])وغيره.دهغوى تادروغ ګنړل څه نوې خبره نه ده. د دوى نه وړاندې خلقو هم د الله ﷻ رسولان دروغ ګنړلى چه لوئ لوئ معجزې ښكاه ښكاره دليلونه اوصفاصفا

---

[1] ٦/الانعام:١٢٢.

[2] ١١/هود:٢٤.

[3] ١٣/الرعد:٧.

[4] ١٦/النحل:٣٦.

اياتونه ئي راوړی راغلي وو اودهغوی په لاسونوکښې نوراني صحيفې وې.اخردهغوی ددروغوګڼړلو نتيجه داشوه چه ماهغوی په عذابونواوسزاګانوکښې راګيرکړل.ګوره چه بيازمادانکارنتيجه څه اوشوه څنګه تباه اوبرباد کړې شو.والله اعلم.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ

آيا نه ګورې ته | چې بيشکه الله | نازلې کړې |

| آيا تا نه دي ليدلي چې الله ﷻ

مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجْنَا بِهٖ ثَمَرٰتٍ مُّخْتَلِفًا

دآسمان نه | اوبه | پس رااوويستلې مونږه | په هغې سره | ميوې | چې مختلف دی |

د پورته نه اوبه راوروی | ....بيادهغې په ذريعه مونږ رنګ رنګ ميوې راټوکولې

اَلْوَانُهَا ؕ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيْضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا

رنګونه دهغې | او دغرونونه | ټوټې دی | سپينې | او سرې | چې مختلف دی | رنګونه دهغې |

اودغه شان غرونو کښې هم نګ رنګ غرونه دی| څه سپين او څه سرۀ دی |چې دهغې هم قسم قسم رنګونه دی

وَغَرَابِيْبُ سُوْدٌ ۝ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْاَنْعَامِ

او ځينې تك توروی | او دخلقو نه | او دګرزيدونکو زنده سرو نه | او دخاروو نه |

او څه تک تور دی | او دغه شان په انسانانو اوپه ځناورو اوپه خاروؤ کښې هم

مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ كَذٰلِكَ ؕ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ

چې مختلف دی |رنګونه دهغې | همدغه رنګې | بيشکه يريږی دالله نه | دبندګانو دهغه نه |

بعضې داسې دی | چې رنګونه ئې بدل بدل دی | دالله ﷻ نه خو بس د هغه په بندګانو کښې عالمان

الْعُلَمٰٓؤُا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ غَفُوْرٌ ۝

عالمان خلق | بيشکه الله | غالب دې | ښښونکې دې |

ويريږی | ....بيشکه الله ﷻ په هر څه غالب اوښښونکې دې |

قوله تعالىٰ:- مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهَا ؕ

مختلف رنګونه هم دالله ﷻ قدرت دي :-درب د قدرتونوکمالونه ګوره چه هم په يو قسم ځيزونوکښې قسم قسم رنګونه ښکاری. يواوبه د آسمان نه راکوزيږی اوهم په دې سره د مختلف قسم او رنګ په رنګ ميوې راپيداکيږی.سورسپين شين وغيره. دغه شان د هريوخوشبوجداجدا د هريوخوند بيل بيل. لکه چه بل آيت کښې دی ﴿وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجٰوِرٰتٌ وَّجَنّٰتٌ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّزَرْعٌ وَّنَخِيْلٌ صِنْوَانٌ وَّغَيْرُ صِنْوَانٍ يُّسْقٰى بِمَآءٍ وَّاحِدٍ ۟ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ۝﴾([1])يعنې چرته انګوردی اوچرته کهجورې دی چرته فصلونه وغيره دی دغه شان د غرونوپيدانش هم په قسم قسم دې څه سپين دی څه سره دی اوڅه تور دی.په چا لارې او وادئی دی څوك اوږده دی اوڅه کندې کپرې.ددې بې ساځيزونونه پس په سا والا باندې نظرواچوه.انسانان ځناور ځاروی اوګوره په دوی کښې هم دالله ﷻ وضع کړې شوې ګل کارئی

[1] ۱۳/الرعد:٤.

دي.بربرحبشي طماطم بالكل تك تور وي صقاليه رومي بالكل سپين عرب درميانه هندي دوی سره نيزدې نيزدې. وبل آيت كښې دی﴿وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ﴾[1] ستاسود ځبرو اختلاف ستاسودرنګونواختلاف هم ديوپوهيدونكې دپاره دكامل قدرت يوه نښه ده.دغه شان ځاروي اونورځناوررنګونواوشكلونوكښې جداجدادی.بلكه هم ديوقسم ځناوروكښې دهغوی رنګونه هم مختلف دی. بلكه ديوقسم ځناور په بدن باندې مختلف رنګونه وي.سبحان الله دټولونه ښه خالق الله ﷻ ځنګه دبركتونووالا دې. مسندالبزاركښې دي يوسړی د رسول الله ﷺ نه سوال اوكړو چه الله ﷻ د رنګونوګډوډوالې هم كوي حضورﷺ اوفرمائيل او. داسې رنګ وركوي چه چرې به هم پيكه كيږي نه سور زيړ اوسپين. (٢) داحديث مرسل اوموقوف هم نقل دې.

قوله تعالى:- إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

حقيقي عالم څوک ته وائی ؟:- دې نه پس ئې اوفرمائيل چه څومره د الله ﷻ نه ويره كول پكاردي دومره ويره خو دهغه نه صرف علماء كوي؟ځكه چه هغوي پوهيږي اوپيژني. په حقيقت كښې چه كوم سړې د الله ﷻ دكوم قدرت متعلق څومره معلومات ډيرلري نوهم هغه هومره به د دغه عظيم قدير عليم الله ﷻ عظمت او بزرګي دهغه په زړه كښې زياتيږي اودومره به د هغه ويره دهغه په زړه كښې زياته وي څوک چه پوهيږي الله ﷻ په هرڅه باندې قادر دې هغه به قدم په قدم دهغه نه ويريږي. د الله ﷻ سره هغه ته ربښتوني علم حاصل دې. څوک چه د هغه ذات سره څوک شريك نه كړي. دهغه حلال كړې شوې حلال او حرام كړې شوې كارونه حرام اوګنړي. د هغه په فرمان باندې يقين اوكړي د هغه د وصيت ساتنه اوكړي دهغه ملاقات حق اوګنړي اود خپلو عملونو حساب ربښتيا اوګنړي. ويره يوقوت وي چه د بنده اوالله ﷻ د نافرمانئي په مينځ كښې حائل كيږي نوعالم خو وائي هم ده ته چه پټ هم د الله ﷻ نه ويريږي او دالله ﷻدرضامندئي رغبت كوي اودهغه دخفګان دكارونونه نفرت كوي.ابن مسعودﷺ فرمائي چه د ځبرو زياتوالي نوم علم نه دې علم نوم دې په كثرت سره دالله ﷻ نه ويريدلوته. دحضرت امام مالك رحمه الله قول دې چه د رواياتوكثرت علم نه دې علم خويونور دې كوم چه الله ﷻ د خپل بنده په زړه كښې اچوي.احمدصالح مصري رحمه الله فرمائي علم د رواياتود كثرت نوم نه دې بلكه علم نوم دې دهغه د كوم تابعداري چه د الله ﷻ د طرف نه فرض دې يعني كتاب اوسنت اوكوم چه د صحابه كرامو رضي الله عنهم او ائمه حضراتو نه رسيدلې وي هغه په روايت سره حاصليږي. نوراورنړا كومه چه د بنده نه وړاندې وړاندې كيږي هغه علم اود هغې په مطلب باندې ښه پوهيږي.

علماء كرامو قسمونه:- روايت دې چه دعلماؤدرې قسمونه دی عالم بالله عالم بامرالله اوعالم بالله او بامرالله.عالم بالله عالم بامرالله نه دې اوعالم بامرالله عالم بالله نه دې. اوعالم بالله اوبامرالله هغه دې چه دالله ﷻ نه ويريږي اوحدود اوفرائض پيژني. عالم بالله هغه دې چه دالله ﷻ نه ويريږي خوحدوداو فرائض نه پيژني.عالم بامرالله هغه دې چه حدود اوفرائض خوپيژني خودهغه زړه د الله ﷻ د ويرې نه خالي وي.

يَتْلُونَ	إِنَّ الَّذِينَ
چې لولي	بيشكه هغه كسان
	بيشكه هغه كسان چې

[1] ٣٠/الروم:٢٢.
[2] البزار:٢٩٤٤.

كِتٰبَ اللّٰهِ	وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ	وَاَنْفَقُوْا	مِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ
كتاب دالله	او قائيموي مونځ	او خرچ كوي	دهغې نه	چې وركړې دى مونږ هغوئ له

خوک دالله ﷻ دكتاب تلاوت كوي | اود مونځ پابندي كوي | ....او زمونږدوركړې رزق نه

سِرًّا	وَّعَلَانِيَةً	يَّرْجُوْنَ	تِجَارَةً	لَّنْ تَبُوْرَ ﴿٢٩﴾
په پټه	او په ښكاره	اميد لرى هغوئ	دداسې تجارت	چې هرګز به نقصان نه كوى

په پټه او په ښكاره خيراتونه كوي | هغوئ دداسې تجارت اميد لرى | چې هيڅرې تاوان نه كوي

لِيُوَفِّيَهُمْ	اُجُوْرَهُمْ	وَيَزِيْدَهُمْ	مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ
دپاره ددې چې الله پوره وركړى هغوئ له	اجرونه دهغوئ	او زيات وركړى هغوئ له	دفضل خپل نه

دا ځكه چې الله ﷻ هغوئ ته (دخپل عمل) پوره پوره اجرونه وركړي | او پخپل فضل ئې نور زيات كړي

اِنَّهٗ غَفُوْرٌ	شَكُوْرٌ ﴿٣٠﴾	وَالَّذِيْٓ	اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ
بيشكه هغه بښونكې دې	قدردان دې	او هغه	چې وحى كړې دې مونږه	تاته

هغه بخښونكې قدردان دې او مونږ چې تاته داكتاب د وحى په ذريعه راليږلې دې

مِنَ الْكِتٰبِ	هُوَ الْحَقُّ	مُصَدِّقًا	لِّمَا	بَيْنَ يَدَيْهِ ؕ
دكتاب نه	هغه حق دې	تصديق كونكې دې	دهغه كتابونو	چې مخكښې ددې نه وو

دا بالكل حق (كتاب) دې | او ددې نه وړاندې چې كوم كتابونه نازل شوى دى | دهغې تصديق كونكى دى

اِنَّ اللّٰهَ	بِعِبَادِهٖ	لَخَبِيْرٌ	بَصِيْرٌ ﴿٣١﴾	ثُمَّ
بيشكه الله	په بندګانو خپلو باندې	خامخا خبردار دې	نظر ساتونكې دې په هر څيز	بيا

بيشكه الله ﷻ دخپلو بندګانو په حال ښه خبر دې | ....هر څه وينې كورى | ....بيا

اَوْرَثْنَا	الْكِتٰبَ	الَّذِيْنَ	اصْطَفَيْنَا	مِنْ عِبَادِنَا ۚ
وارثان كړل مونږه	ددې كتاب	هغه كسان	چې غوره كړل مونږه	دبندګانو خپلو نه

داكتاب مونږه هغه بندګانو ته په ميراث كښې وركړو | چې مونږ په نورو بندګانو كښې غوره كړې وو

فَمِنْهُمْ	ظَالِمٌ	لِّنَفْسِهٖ ۚ	وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۚ
پس څينې دهغوئ نه	ظلم كونكې دى	په ځان خپل	او څينې د هغوئ نه ميانه حال دى

نو اوس په كښې څوک په خپل ځان زياتې كوى | او څوک په كښې ميانه حال دى

وَمِنْهُمْ	سَابِقٌۢ	بِالْخَيْرٰتِ	بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ	ذٰلِكَ	هُوَ
او څينې دهغوئ نه	مخكښې كيدونكې دى	دنيكو سره	په حكم دالله	دا	هغه

او څوک په كښې دالله ﷻ په فضل په نيكئ كښې مخ په وړاندې روان دى | ....هم دا

الْفَضْلُ	الْكَبِيْرُ ﴿٣٢﴾ ؕ
فضل	لوئ دې

ډير لوئې فضل دې |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ كِتٰبَ اللّٰهِ

دمؤمنانو صفتونه:- دمؤمنانوبنديگانويونيك صفت بيانولې شي چه هغوی دالله تعالی د كتاب په تلاوت كښې مشغول وی.په ايمان كښې وړاندې كيږی.عمل هم د لاس نه نه پريږدی.دمانځه پابند،زكوة خيرات اموخته پټ اوښكاره د الله ﷻ بنديگانو سره ښه سلوك كونكی دی اودخپل مال دثواب دالله ﷻ نه اميدواردی.دكوم ملاويدل چه يقينی دی لكه څنگه چه ددې تفسيرپه شروع كښې فضائل قرآن په ذكركښې مونږ بيان كړی دی چه كلام الله به خپل ملگری ته وائی چه هريوسوداگر خپل تجارت پسې دې اوته ټولو تجارتونوپسې ئی دوی ته به د دې پوره ثواب ملاويږی بلكه ډير زيات به ورته ملاويږی د كوم چه دوی خيال هم نه شی كولې.الله ﷻ د گناهونوبښونكې دې اود لږ اووړوكي عمل هم قدردان دې.حضرت مطرف رحمة الله عليه خو دې ته دقاريانو آيت وائی.دمسندپه يوحديث كښې دی الله ﷻ چه كله د يو بنده نه راضی كيږی نوپه هغه د نيكو ثناكوی كومې چه هغه كړې نه وی.اوكله چه دچانه ناراض شی نو دغه شان د بدو(¹) خوداً حديث ډيرزيات غريب دې.

قوله تعالى:- هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا

قرآن پاك دَ الله ﷻ ريښتونې كلام دې :قرآن پاك د الله ﷻ حق كلام دې څنگه چه وړاندينو كتابونو د دې خبرورکولودې هم دهغه وړاندينوريښتونوكتابونوصداقت ثابت كوی.رب خبير اوبصيردې.د فضيلت هم يو مستحق ښه پيژنی. انبياءكرامو ته الله ﷻ په انسانانوباندې هغه د خپل وسيع علم په وجه فضيلت وركړې دې.بيائی په انبياءكرامو كښې پخپلوكښې مرتبې مقرركړی دی.اوعلی الاطلاق محمد ﷺ درجه د ټولونه لويه ده الله ﷻ دې په خپلو ټولو انبياءكرامو باندې سلام اوليگی.

قوله تعالى:- ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتٰبَ

په قرآن پاك باندې عمل كونكې خلق او دهغوئ درې قسمونه:- د كوم كتاب چه پورته ذكر شوې وو هغه بزرگ كتاب يعنی قرآن پاك مونږ هغه د خپلو خوښ كړې شوو په لاس كښې وركړو يعنی د دې امت په لاسونوكښې. بيا په دې درې قسمه خلق شو. بعضې خولږ شان وړاندې روستوشوهغه د نفس ظالمان گڼړلې كيدل دهغوی نه څه دحرمت والا كارونه هم شوی.بعضې درميانه درجه كښې دی كومو چه د محرماتونه ډډه اوكړه واجبات ئی په ځائ راوړل خوكله كله يو مستحب كار هم د هغوی نه پاتې شو او كله ترې وړه غونډې نافرمانی هم شوې. بعضې په درجوكښې ډير وړاندې شو واجبات خوپريږده چه مستحبات هم دهغوی نه نه دی پاتې شوی. محرمات څه چه دمكروهاتونه هم يوشان جداشو بلكه بعضې وخت ئی مباح څيزونه هم د ويرې نه پريخودی دی.

د (اصْطَفَيْنَا) نه مراد څوک دی؟:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د خوښ كړې شوی بنده نه مرادامت محمديه دی چه دالله تعالی هريود كتاب وارث جوړكړې دې. په دوی كښې چه كوم په خپلو ځانونو باندې ظلم كوی هغوی به اوبښلې شی اوپه هغوی كښې چه كوم درميانه خلق دی دهغوی نه به په آسانئی سره حساب اخستې شی. اوپه دوی كښې چه كوم په نيكوكښې وړاندې كيدونكی دی هغوی به بې حسابه جنت ته بوتلې شی(²)طبرانی كښې حضوراكرم ﷺ فرمائيلی زماشفاعت زمادامت د كبيره گناه كونكو دپاره دې.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی سابق خلق خوبه بغيردحسابه جنت كښې داخل كړې شی اوپخپلونفسونو باندې ظلم كونكی اواصحاب اعراف به د حضرت محمد ﷺ په شفاعت سره جنت ته ځی. (³) الغرض د

¹) احمد:۳/ ٤٠ ابن حبان:۳٦۸، مسندابي يعلى:۱۳۳۱، مجمع الزوائد:۱/۲۷۲.

²) الطبری: ۲۰/ ٤٦٥.

³) طبرانی: ۱۱٤٥٤

دي امت وړوکي ګناهګاران به هم د الله ﷻ په خوښ کړي شوو بنديګانو کښې داخل وي. فالحمدلله.
د اکثروسلفوقول هم دادې خوبعضې سلفوداهم فرمائيلي دي چه داخلق خونه په دې امت کښې داخل دي اونه غوره شوي اوخوښ کړې شوي دي. نه د کتاب وارثان دي بلکه دې نه مراد کافرمنافق اوپه ګس لاس باندې عمل نامه ورکړې شوي خلق دي. نودادرېواړه قسمه هم هغه دي د کومو بيان چه د سورت واقعه په اول اوآخره کښې شوې دې. يعني چه داکوم درې قسمونه شميرکړې شوي دي دا د غوره خلقو نه دي بلکه د بنديګانودي يعنې ﴿عبادنا﴾ دي چه هغه کوم کوم قسمونه دي. خوصحيح قول هم دا دې چه داهم په دې امت کښې دي. امام ابن جرير رحمه الله هم دا قول خوښوي اود آيت ظاهري الفاظ هم دغه دي. د احاديثونه هم دا ثابتيږي. په يوحديث کښې دي دادرېواړه لکه چه يودي اودرېواړه جنتيان هم دي([1])داحديث غريب دې اود دې حديث په راويانوکښې يوراوي دې چه د هغه نوم ذکر نه دې. اوپه مرتبوکښې فرق کيدل لازمي دي. په دويم حديث کښې دي حضورﷺ د دې آيت تلاوت کولونه پس اوفرمائيل سابقين خو به بې حسابه جنت ته داخليږي اود درميانه خلقو نه به په آسانئ سره حساب اخستې شي. او پخپلو نفسونوباندې ظلم کونکي دمحشر په اوږدوالي کښې به رامنع شي. بيابه ئې د الله ﷻ په رحمت باندې تلافي اوشي او دوی به وائي چه د الله ﷻ شکردې چه هغه زمونږ نه غم اوتکليف لرې کړو. زمونږ رب ډيرغفوراو شکوردې چاچه په خپل فضل سره د اوسيدو داسې ځائ راکړو چرته چه مونږ له هيڅ درد اوتکليف نشته.([2])
د ابن ابي حاتم په الفاظوکښې کمې زياتې دي ابن جرير رحمه الله هم دا حديث روايت کړې دې. په دې کښې دي چه ابوثابت رضي الله عنه جمات ته راتلواوحضرت ابودرداء رضي الله عنه سره کيناستو اودعائې کوله اې الله زما دپاره د وحشت سامان راکړې اوزماپه غريبئ باندې رحم اوکړې اوماته څوك ښه غوندې ملګرې کړې. دې اوريدو سره صحابي رضي الله عنه د هغه طرف ته متوجه شو اوورته فرمائي چه هم زه ستا ملګرې وو. واوره زه د رسول الله ﷺ هغه حديث نن تاسو ته اورم کوم چه ما ترننه پورې چاته نه دې بيان کړې. بيا د دې آيت تلاوت اوکړوونی فرمائيل﴿سَابِقٌۢ بِالْخَيْرٰتِ﴾خو به جنت ته بې حسابه ځي او﴿مُّقْتَصِدٌ﴾ دخلقو نه به په آسانئ سره حساب اخستې شي. او﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ﴾ ته به لکه چه دې دنيا کښې غم اوتکليف اورسی د کوم نه چه به خلاصې بيامومي نووائي به دالله تعالی شکردې چاچه مونږ نه غم اودردلرې کړو. په دريم حديث کښې دي حضوراکرمﷺ د دې دريواړو باره کښې فرمائيلي دي چه دا ټول هم د دې امت نه دي([3])په څلورم حديث کښې دي چه زما د امت به درې حصې وي يوه بې حسابه او بې عذابه جنت ته تلونکې ده، دويمه سره آسان حساب کيدونکې دې او بيا جنت ته داخليدونکې. دريم به هغه ډله وي د کومونه چه به تپوس پوښتنه خامخاکيږي. خوبيا به فرښتې حاضريدوسره وائي مونږ دوی په لااله الاالله وحده ونيلو سره وينې. الله ﷻ به فرمائي رښتيادي چه زمانه بل څوك معبود نشته. ښه ده ما دوی د خپل دې وينا په برکت پريخودل. دوی جنت ته بوځئ اود دوی خطاګانې په دوزخيانو باندې واچوئ.
هم د دې ذکر﴿وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ ۡ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ﴾([4])کښې دې. يعنې هغوی به خپل بوج سره ددوی بوج اوچتوي. د دې تصديق پدې کښې دې په کوم کښې چه د فرښتو ذکردې. الله ﷻ پخپلو بنديګانوکښې کوم چه دکتاب وارثان جوړکړي دي دهغوی ذکرکولوسره د هغوی درې قسمه خودلې شوي دي. په دې کښې چه په خپلو ځانونوظلم کونکي دي. د دې تپوس پوښتنه به کيږي.

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الملائکة: ۳۲۲۵، احمد:۳/۷۸.
[2]) احمد:۵/۱۹۸
[3]) طبرانی: ٤۱۰، مجمع الزوائد:۷/۹۹، حاکم:۲/٤۲٦.
[4]) ۲۹/العنکبوت:۱۳.

حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه د دې امت به د قیامت په ورځ درې ډلې وی. یوه بې حسابه جنت ته تلونکې، یوه په آسانئی سره حساب اخستونکې یوه ګناهګاره چه دهغې په نسبت به الله معلومات فرمائی سره د دې چه هغه ته ښه معلومه ده چه داځوك دی؟ فرښتې به وائی اې الله ﷻ دوی سره خو لوئ لوئ ګناهونه دی. ولې دوی چرې هم تاسره څوك شریك نه دې ګرځولې. الله رب العزت به فرمائی چه دوی زما په رحمت کښې داخل کړه. بیا حضرت عبدالله ﷺ هم د دې آیت تلاوت اوکړو. (ابن جریر).دویم اثر دادې چه د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه د دې آیت باره کښې سوال اوکړې شو نوهغوی فرمائی بچې دا ټول جنتی خلق دی. ﴿سابق بالخيرات﴾ هغه خلق دی کوم چه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې وو. کوموته چه پخپله رسول الله ﷺ د جنت زیرې ورکړې دې. ﴿مُّقْتَصِدٌ﴾هغه دی کوم چه د هغوی د نقش قدم تابعداری کړې تردې چه هغوی سره ملاوشو. ﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾ زمااوستاپه شان دی.(١) خیال اوکړئی چه حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها سره د دې چه ﴿سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ﴾ نه بلکه د دې نه هم د بهتر درجې والا نه ده خوځنګه خپل ځان عاجزګڼړی. په حدیث کښې راغلی دی چه په ټولوښځو باندې دحضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها هغه فضیلت دې کوم فضیلت چه ثرید ته په نورو خوراکونویاندې دې(٢) حضرت عثمان بن عفان ﷺ فرمائی ﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾خوزمونږ بدوان خلق دی﴿ مُّقْتَصِدٌ﴾ زمونږ د بناریو خلق دی اوسابق زمونږ مجاهددی. (ابن ابی حاتم) حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائی درې قسمه خلق د دې امت نه دی اوټول جنتیان دی. ځکه چه الله ﷻ د دې دریواړوقسموخلقوذکرکولونه پس دجنت ذکر فرمائیلو سره بیافرمائی﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ﴾(٣)داخلق دوزخیان دی.(ابن جریر) حضرت ابن عباس ﷺ د کعب رحمه الله نه د دې آیت باره کښې سوال اوکړو نوهغوی اوفرمائیل دکعب درب قسم دا ټول هم په یوه زمره کښې دی.اود عملونو په مطابق د هغوی درجې کمې زیاتې دی. ابواسحاق سبیعی رحمه الله هم د دې آیت باره کښې فرمائی چه دا درې واړه قسم ډلو خلاصې بیاموندلې دې.

محمدبن حنفیه رحمه الله فرمائی داامت مرحومه دې.ددې ګناهګاران به اوبښلې شی اوددوی مقتصدبه الله ﷻ سره په جنت کښې وی اود هغوی سابق به په اوچتو درجوکښې وی. محمدبن علی باقر رحمه الله فرمائی چه دلته کوموخلقوته ﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾ ونیلې شوې دې داهغه خلق دی کومو چه ګناهونه هم کړی وو او نیکئی هم. دا احادیث اوآثار مخې ته کیښودو سره داخوصفامعلومیږی چه په دې آیت کښې عموم دې اود دې امت دی دریواړو ډلوته دا شامل دې. نوعلماء کرام ددې نعمت سره د ټولونه زیات د رشك قابل ئی. اود دې رحمت د ټولونه زیات حقداردې.

ددین په طلب کښې د وتونکی فضیلت:لکه چه دمسنداحمدپه حدیث کښې دی یوسړې د دمشق نه حضرت ابودرداء ﷺ له څې اوهغوی سره ملاقات کوی نوهغوی معلومات کوی چه خوږه روره دلته دې څنګه راتګ اوکړو؟ هغه وائی د دې حدیث د اوریدو د پاره راغلې یم کوم چه تاسو بیانوئی. تپوس ئې اوکړودخه تجارت په غرض سره نه ئې راغلې؟جواب ئې ورکړو نه. تپوس ئې اوکړوبیا به دې څه بل مطلب وی؟ ونیل هیڅ مطلب مې نشته. بیائې تپوس اوکړوچه د حدیث دطلب د پاره دې داسفراوکړو؟ جواب ئې ورکړو چه او. وئې فرمائیل چه واوره ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی کوم سړې چه د علم د لټون دپاره په یوه لار لاړشی الله ﷻ به هغه دجنت باغونوته اورسوی.د الله ﷻ د رحمت فرښتې د طالب

---

(١) حاکم:٤٢٦/٢.
(٢) صحیح بخاری کتاب اصحاب النبی باب فضل عائشة رضی الله عنها: ٣٧٧٠، صحیح مسلم:٢٤٤٦.
(٣) ٣٥/فاطر:٣٦.

علمانودپاره وزرې خوروي.څکه چه هغوی دده نه ډیر خوشحالیږي.اودهغه دخوشحالئی غوښتنې کوي.دعالم دپاره دزمکې او آسمان هریوځیزاستغفارکوي.تردې چه په اوبوکښې دننه کبان هم. په عابد باندې د عالم فضیلت داسې دې لکه د سپوږمئی فضیلت چه په ستورو باندې دې. عالمان د انبیاؤ کرامو وارثان دی. انبیاؤکرامو په خپل وراثت کښې درهم اودینارونه نه دی پریخی د هغوی وراثت د دین علم دې چاچه دا واخستلو هغه ډیر لوئ دولت حاصل کړو(١)د دې حدیث ټول طریق الفاظ اوشرح ما د صحیح بخاری کتاب العلم په شرح کښې په تفصیل سره بیان کړی دی. فالحمدلله. د سورت طه په شروع کښې هغه حدیث تیرشوې دې کوم کښې چه رسول الله ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به الله ﷻ علماؤ ته فرمائی ما خپل علم اوحکمت هم د دې د پاره درکړې وو چه زه تاسو اوبښم که تاسو هرڅنګه نی د دې ماته هیڅ پرواه نشته.(٢)

جَنّٰتُ عَدۡنٍ | يَّدۡخُلُوۡنَهَا

| جنتونه دی دهمیشه اوسیدو | چی ننوزی به دا خلق هغې ته |

| دوئ دپاره د همیشه اوسیدو باغونه دی | چې دوئ بهٔ ورته داخلیږی

يُحَلَّوۡنَ | فِيۡهَا | مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ | وَّلُؤۡلُؤًا ۚ

ښائیسته کولې به شی | په هغې کښی | په بنګړو دسرو زرو سره | او په ملغلرو سره |

هلته به ورته ....د سرو زرو بنګړې او ملغلرې اچولې شی

وَلِبَاسُهُمۡ | فِيۡهَا | حَرِيۡرٌ ﴿٣٣﴾ | وَقَالُوا | الۡحَمۡدُ | لِلّٰهِ | الَّذِيۡۤ

او جامې دهغوئ به | په هغې کښی | دریښمو وی | او وائی به | ثناده | الله لره | هغه (الله) |

او هلته به دهغوی جامې د ریښمو وی | اودا بهٔ وائی چې ټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی | کوم

اَذۡهَبَ | عَنَّا | الۡحَزَنَ ؕ | اِنَّ رَبَّنَا | لَغَفُوۡرٌ | شَكُوۡرُ ﴿٣٤﴾ۙ

چی لرې نې کړو | زمونږ نه | خفګان | بیشکه رب زمونږ ه | خامخا ښښونکې دې | قدرکونکې دې

چې زمونږ نه غم لرې کړو | ....زمونږ رب یقیناً ښښونکې اوقدردان دې

الَّذِيۡۤ | اَحَلَّنَا | دَارَ الۡمُقَامَةِ | مِنۡ فَضۡلِهٖ ۚ | لَا يَمَسُّنَا

هغه ذات|چی دیره نې کړومونږه|په کورداستوګنې کښی |په فضل خپل سره|اوس) نهٔ رسیږی مونږ ته

هغه ذات چې مونږ ئې په خپل فضل سره دهمیشه اوسیدو ځائې ته راوستوا | چې نه به په کښې

فِيۡهَا | نَصَبٌ | وَّلَا يَمَسُّنَا | فِيۡهَا | لُغُوۡبٌ ﴿٣٥﴾

په دې کښی | مشقت (سختی) | اونهٔ رسیږی مونږ ته | په دې کښی | ستړې والې |

راته څهٔ تکلیف رارسی | اونه به چرې ستړې کیږو | اوکومو کسانو چې کفر کړې دې

---

(١) ابوداوٗد کتاب العلم باب فی فضل العلم: ٣٦٤١ ترمذی: ٢٦٨٢،ابن ماجه: ٢٢٣، احمد: ١٩٦/٥، ابن حبان: ٨٨.

(٢) الطبری: ١٣٨١.

قوله تعالى:- جَنّٰتُ عَدْنٍ

په جنتیانو باندې انعامونه: فرمائي چه کوم غوره خلق مونږ د کتاب الله وارثان کړي دي هغوی به د قیامت په ورځ د همیشه والی د موداموالی اوابدی نعمتونوالا جنتونوته رسوو. چرته چه به هغوی ته دسرو زرو او سپینو زرو بنګړي اچولې شي. په حدیث کښې دي چه دمؤمن کالی به ترهغه ځائ پورې وی دکوم ځائ پورې چه د ده د اودس اوبه رسي([1]) دهغه لباس به هلته د خالص ریښمو وی د څه نه چه هغوی په دنیا کښې منع کړې شوی وو.

قوله تعالى:- يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا

دنیا کښې سرۀ زر او ریښم استعمالولونکی به جنت کښې ددې نه محروم وی:- حدیث کښې دي کوم سړې چه دلته په دنیاکښې حریر اوریښم اغوندی هغه ته به په آخرت کښې دانه شی اغوستلې([2]) یوبل حدیث کښې دي چه دا ریښم د کافرانو د پاره په دنیاکښې دی اود ستاسود مؤمنانود پاره په آخرت کښې دی. ([3])حدیث کښې دی رسول الله ﷺ د جنتیانود کالو باره ذکر کولوسره اوفرمائیل دوی ته به د سرو زرو او سپینوزروکالی اچولې شی چه مرغلرې به په کښې پیللې شوې وی. دهغوی په سرونوبه د یاقوتو تاجونه وی چه بالکل بادشاهانه غوندې به وی هغوی به څوانان وی د بغیرویښتو والا سره ښښنو سترګو والا. هغوی به دالله تعالی شکریه اداکولوسره وائی د الله ﷻ احسان دې چاچه زمونږ نه خوف اوویره ختمه کړه اود دنیا اوآخرت دپریشانو اوپښیمانونه ئې مونږ له خلاصې راکړو. په حدیث شریف کښې دی لا اله الا الله والا باندې به په قبرونوکښې اوپه میدان محشرکښې هیڅ ویره اوغم نه وی. زه خوهغوی اوس وینم چه د خپلوسرونونه دوړې څنډی وائی دالله ﷻ شکر دې چاچه مونږ نه غم اوخفګان لرې کړو. په طبرانی کښې دی د مرګ په وخت کښې به هم په هغوی باندې څه ویره نه وی. دحضرت ابن عباس ﷠ نه روایت دې چه د هغوی لوئ لوئ او ډیرزیاتې خطاګانې به معاف کولې شي. او وړې وړې اود کم مقدار والا نیکئي په قدر سره قبلولې شي. دوی به وائی دالله ﷻ شکردې چاچه په خپل فضل اورحم سره لطف اوکرم سره داپاك اواوچت مقامات راکړه. زمونږ عملونه خود دې قابل نه وو. په یوبل حدیث شریف کښې دی په تاسوکښې یوهم دهغه عمل جنت ته نه شی رسولې. خلقو تپوس اوکړو تاسو هم؟ وئی فرمائیل زه خو په هغه صورت کښې چه د الله ﷻ رحمت ماسره وی([4])هغوی به وائی چه دلته خومونږ ته نه د څه قسم مشقت اومحنت شته اونه سترې کیدل او تکلیف شته. روح ئی ځان له خوشحاله دې او بدن ئی ځان له. دابدله ده د کوم چه په دنیاکښې دالله ﷻ په لارکښې تکلیفونه اوچت کړی وو. نن راحت اوهم راحت دې. دوی ته وئیلې شوی دی د خپلې خوښې اود خپل زړه د خوښې خوراك څښاك کوئی. دهغې په بدله کښې چه په دنیاکښې تاسو زما فرمان بردارئی کړی دی.

عَلَيْهِمْ	لَا يُقْضٰى	نَارُ جَهَنَّمَ	لَهُمْ	وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
په هغوئ باندې	حکم به نهٔ کیږی	اوور ددوزخ	هغوئ لره دې	او هغه کسان چې کفر ئې کړې دې
اوکومو کسانو چې کفر کړې دې. هغوئ دپاره د دوزخ اور تیار دې	نه به د هغوی په حق کښې د مرګ فیصله			

[1] صحیح مسلم کتاب الطهارة باب تبلغ الحلیة حیث یبلغ الوضوء: ۲۵۰.
[2] صحیح بخاری کتاب اللباس باب لبس الحریرللرجال وقدرمایجوزمنه: ۵۸۳٤،صحیح مسلم: ۲۰٦۹، السنن الکبری: ۹۵۸٤.
[3] صحیح بخاری حواله سابق: ۵۸۳۱،صحیح مسلم: ۲۰٦۷.
[4] صحیح بخاری کتاب المرضی باب تمنی المریض الموت: ۵٦۷۳، صحیح مسلم: ۲۸۱٦، احمد: ۲/۲٦٤،ابن حبان: ۳٤۸.

فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي

چې مړه شي |اونه نه سپك كړې شي |دهغوئ نه |دعذاب ددغه دوزخ نه |دارنګې |بدله وركوو مونږه

كيږي چې مړه شي |(او بې غمه شي) اونه به تري د دوزخ عذاب كمولې شي |مونږ هر يو كافرته هم دغه شان

كُلَّ كَفُورٍ ۝ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا ۚ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا

هر كفر كونكي ته |او هغوئ به فرياد كوي |په هغې كښې |اے ربه زمونږه |او باسې مونږه

سزا وركوو|او دوئ به په كښې دننه چغې وهي |چې ائې زمونږ ربه مونږ ددې اور نه بهرته اوباسه

نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم

چې عمل اوكړو| نيك |مختلف دهغې نه|چې وؤمونږه |چې كوؤبه مونږ|آيا عمر نهٔ وؤ دركړې مونږ تاسو ته

چې د نيكئ كارونه اوكړو |دهغې نه خلاف چې پخوا به مو كول| (الله تعالى به اوفرمائي) چې آيا مونږ تاسو

مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ

هغه قدرله |چې نصيحت اخلي |په هغې كښې |هغه څوك |چې نصيحت اغستل غواړې

ته دومره عمر نه وو دركړې | كه چا په كښې نصيحت قبلول غوښتئ نو قبلولې ئې شوا |اوولې تاسو ته

وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ۝

او راغلې وؤ تاسو ته |خبردارونكې |پس اوڅكئ مزه |پس نشته دي ظالمانولره| څوك مددګار

ويرونكې نه وو راغلې ؟نو اوس د عذاب خوند اوڅكئ | د ظالمانو د پاره به څوك مددګار نه وي

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ

د دوزخيانو سزا:- دنيكانو خلقو حال بيانولو نه پس اوس دخرابو خلقو حال بيانولې شي چه دوى به د دوزخ په اوركښې سوزيږي اولولپه كيږي.هغوى له به هلته مرګ هم نه راځي چه مړه شي. لكه چه بل آيت كښې دي ﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ۝﴾(١)نه به هغوى له هلته مرګ راځي اونه به څه ښه ژوند ملاويږي. صحيح بخاري كښې دي رسول الله ﷺ فرمائي كوم چه ابدي دوزخيان دي هغوى ته به هلته مرګ نه راځي اونه به ورته ښه ژوند ملاويږي. (٢) هغوى به وائي اې د جنت داروغه هم ته الله ﷻ ته دعا اوكړه چه هغه مونږ له مرګ راولي. خو جواب به ملاويږي چه تاسو خو به هم دلته پراته ئې. نو هغوى خو به مرګ د ځان د پاره راحت ګڼړي. خو هغه به ورله راځي نه، نه به مري اونه به ئې په عذابونو كښې څه كمې راځي. لكه چه بل آيت كښې دي ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۝ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ۝﴾(٣)يعنى كافران به هميشه په عذاب كښې پراته وي كوم عذاب چه به چرې هم نه اخواكيږي نه به كميږي. دوى د ټولې ښيګړې نه نااميده شي يو بل ځاى ارشاد دي ﴿كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ۝﴾(٤)د دوزخ اور به هميشه تيزيږي.

---

(١) ۸۷/الاعلى:۱۳.

(٢) صحيح مسلم كتاب الايمان باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدين من النار:۱۸۵، احمد:۳/۱۱، ابن ماجه:۴۳۰۹، ابن حبان:۱۸۴.

(٣) ۴۳/الزخرف:۷۴-۷۵.

(٤) ۱۷/الاسراء:۹۷.

فرمائی ﴿فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا﴾ (۱) واخلئی اوس مزه اوڅکئی ستاسو د پاره هم عذاب دې چه ستاسو دپاره به زیاتیږی اودکافرانوهم دغه بدله ده.هغوی به چغې صورې وهی اوهائی وائی به کوی ددنیا طرف ته به واپس کیدل غواړی اقراربه کوی چه اوس به مونږ گناه نه کوونیکئی به کوو. خوالله تعالی ښه پوهیږی که دوی واپس هم لاړشی نوهم هغه سرکشی به کوی. د دې د پاره به د دوی دا ارمان نه شی پوره کولې. لکه چه بل ارشاد دې چه دوی ته به د دې سوال په جواب کښې وئیلې شی چه تاسو هم هغه ئی چه کله به د الله ﷻ د وحدانیت بیان کیدلو نوتاسو به انکارکولو. هلته به تاسوله د هغه سره په شرك کولوکښې مزه درتله. نوکه اوس هم تاسو واپس کړې شوئی نو هم هغه به کوئی د کوم نه چه منع کولې شوئی. نو فرمائی به په دنیاکښې تاسو ډیر ژوندتیرکړو تاسو په هغه اوږد ژوندکښې هرڅه کولې شو. مثلاً اویاکاله ژوندی پاتې شوئی.

قوله تعالی:-أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم

طویل عمر هم په انسان حجت وی:-قتاده رحمه الله فرمائی چه اوږدعمر هم دالله ﷻ د طرف نه حجت پوره کیدل دی.دالله ﷻ نه پناه غوښتل پکاردی چه دعمرزیاتیدوسره انسان په بدوکښې هم وړاندې کیږی.که اوگورې نودا آیت چه د کله نه نازل شوې دې هغه وخت بعضې خلق هم د اتلسو کالودعمر وو. وهب بن منبه رضی الله عنه فرمائی چه دې نه مراد شل کاله عمر دې. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی د څلویښتوکالوپه عمرکښې انسان له هوښیاریدل پکاردی.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی دومره عمر ته رسیدل د الله ﷻ د طرف نه عذر بندیدل دی. هم دهغوی نه شپیته کاله نقل دی. اوهم دغه زیات صحیح هم دی. لکه چه په یو حدیث کښې هم دی.

امام ابن جریر رحمه الله ددې په سندکښې کلام کوی خود هغه کلام ټیك نه دې. دحضرت علی رضی الله عنه نه هم شپیته کاله روایت دی. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د قیامت په ورځ به یوآواز داهم وی چه شپیتو کالو عمر پورې رسیدونکی کوم ځائ دې؟ خود دې سندصحیح نه دې. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی څوك چه الله تبارك وتعالی د شپیتو اویاؤ کالو عمر ته اورسول نودهغه به هیڅ یوعذردالله ﷻ په نیز نه چلیږی(۲)صحیح بخاری کتاب الرقاق کښې دی دهغه سرې عذر الله ﷻ پرې کړوڅوك ئی چه شپیته کاله په دنیاکښې اوساتلو(۳) ددې حدیث نور اسنادهم دی. که چرې نه هم وی نو صرف دامام بخاری رحمه الله داپه خپل صحیح کښې نقل کول ددې دصحت د ثبوت دپاره کافی وو.د ابن جریر رحمه الله داویناچه د دې د سند لټولو ضرورت نشته د امام بخاری په صحیح وئیلوپه مقابله د یوې اوربشې هم قیمت نه لری. والله اعلم.بعضې خلق وائی چه دطبیبانو په نیز خپل عام عمر یوسل اوشل کاله دې.دشپیتوکالوپورې خوانسان لوئیدوته وړاندې کیږی بیا په کمیدوباندې شروع شی. نو په آیت کښې هم داعمر مراد اخستل ښه دی اوهم دا د دې امت غالب عمر دې. یوحدیث کښې دی زما د امت عمرونه د شپیتواو اویاؤکالو پورې دی اود دې نه وړاندې کیدل ډیرکم دی.(ترمذی وغیره)(۴) امام ترمذی رحمه الله خود دې حدیث په نسبت فرمائی ددې بل یوسندهم نشته.خوحیرانتیاده چه امام صاحب رحمه الله داڅنگه اوفرمائیل. د دې یوبل سند په ابن ابی الدنیاکښې موجود دې. اوپخپله په ترمذی شریف کښې هم دا حدیث په بل سندسره کتاب الزهدکښې نقل دې. په یوبل ضعیف حدیث کښې دی زما په امت کښې به د اویاؤکالوعمر والاهم ډیرکم وی. یوبل روایت کښې دی د حضوراکرم ﷺ نه د

---

(۱) ۷۸/النباء: ۳۰.
(۲) الطبری: ۲۷۵/۲.
(۳) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب من بلغ ستین سنة فقد.....: ۶۴۱۹، بیهقی: ۳۷۰/۳.
(۴) ترمذی کتاب الدعوات باب اعمار امتی بین الستین الی السبعین: ۳۵۵۰، وهوحسن، ابن ماجه: ۴۲۳۶.

امت دعمر باره کښې سوال اوکړې شو نوحضوراکرم ﷺ اوفرمائيل چه پنځوس شپیته کاله عمر ئې دې. تپوس اوکړې شو داویاؤکالو والا؟ وئې فرمائيل ډیرکم.الله ﷻ دې په هغوی باندې اواتیاؤکالوپورې عمروالا باندې رحم اوکړی. (بزار)د دې حدیث یوراوی عثمان بن مطر قوی نه دې.

د رسول کریم ﷺ عمر مبارک څومره وو؟:-په صحیح حدیث کښې دی د رسول الله ﷺ عمر درې شپیته کاله وو (۱)یوقول دې چه شپیته کاله وو. داهم وئیلې شوی دی پنځه شپیته کاله وو. والله اعلم. (تطبیق دا دې چه شپیته کاله ویونکی راوی دهایانې لګوی اواکائیانې پریږدی.دپنځه شپیتوکالووالا د پیدائش اووفات کال هم شمیری. د درې شپیتو کالووالا دا دواړه کاله نه لګوی نوهیڅ اختلاف نشته. فالحمدلله. مترجم)

قوله‌تعالي:-وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ ط

د نذیر څه مطلب دې؟:-اوس تاسو له به ویرونکی راشی یعنی دسپینو ویښتووالایاپخپله رسول الله ﷺ ډیرصحیح قول دویم دې.لکه چه ارشاد دې ﴿هٰذَا نَذِيْرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْاُوْلٰى۝﴾ (۲) داپیغمبرنذیردې. نوعمر ورکول رسول جوړول لیګل خپل حجت ئې پوره کړو.دقیامت په ورځ هم چه کله مرګ غواړی نوهم دا جواب به ورته ملاویږی تاسوله حق راغلی وو.یعنی درسول ﷺ په ژبه مبارکه مونږتاسوته دحق پیغام د ررسولې وو خوتاسو اونه منلو. یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُوْلًا۝﴾(۳)مونږ چه ترکومې رسول اونه لیګو عذاب نه کوو. په سورت تبارك کښې ارشاد دې کله چه دوزخیان په دوزخ کښې واچولې شی نو داروغه به د هغوی نه تپوس کوی ولې تاسو له ویرونکی نه وو راغلې؟ دوی به جواب ورکړی چه او راغلی وو خومونږ هغه اونه منل هغوی مو واړه ګنړلو او وئیلې موچه الله ﷻ خو څه کتاب هډو رالیګلې نه وو ته هسې د ځان نه وائې. نو نن به د قیامت په ورځ دوی ته وئیلې شی د نبیانود مخالفت مزه اوڅکئی چه ټول عمر مو دروغ ګنړل اوس نن بدله اوچتوئی. واورئی هیڅ څوك به نه اودریږی چه ستاسو پکار راشی ستاسو څه امداد اوکړې شی هغوی مو د عذابونونه خلاص کړی اوبچ موکړی.

إِنَّ اللّٰهَ	عٰلِمُ	غَيْبِ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط	اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ	بِذَاتِ
بیشکه الله	عالم دې	په پټو څیزونو داسمانونو	او دزمکې	بیشکه هغه پوهیږی	په پټو رازونو
بیشکه الله ﷻ ته د اسمانونو او زمکې ټولې پټې خبرې معلوم دي	اوهغه ته د زړونو				
الصُّدُوْرِ۝	هُوَ الَّذِيْ	جَعَلَكُمْ	خَلٰٓئِفَ	فِي الْاَرْضِ ط	
دسینو باندې	هغه هغه ذات دې	چې جوړئې کړئ تاسو	خلیفګان	په زمکه کښې	
پټ رازونه معلوم دی	هغه داسې ذات دې چې تاسو ئې په زمکه باندې اباد کړئ				
فَمَنْ	كَفَرَ	فَعَلَيْهِ	كُفْرُهٗ ط	وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ	
پس هغه چا	چې کفر اوکړو	نو په هغه باندې ده	سزا دکفر دهغه	اونهٔ زیاتوی کافرانو لره	
نوچا چې کفر غوره کړو	نو دهغه دکفر سزا به هم هغه ته ملاویږی	اود کافرانو کفر هغوی دپاره د الله په نیز			

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب وفاة النبی ﷺ:٤٤٦٦، صحیح مسلم:۲۳٤۹.
(۲) ۵۳/النجم:۵٦.
(۳) ۱۷/الاسراء:۱۵.

كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا ۚ وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ

كفر دهغوئ | په نز درب دهغوئ | مگر | غضب (دالله) | اونهٔ زياتوی | كافرانو لره

د زياتي غصې سبب گرځي | اود كافرانو كفر هم د هغوی د تاوان سبب گرځي

كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا ۝ قُلْ اَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ الَّذِيْنَ

كفر دهغوئ | مگر | خساره (زيا نكاري) | ورته اووايه | ايا وينئ تاسو | شريكان ستاسو | هغه

............| ائي محبوبه) تپوس اوكړه چې ايا تاسو ته خپل هغه

تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ

چې تاسو رابلئ هغوئ | بې دالله نه | اوښايئ ماته | څه څيز پيدا كړي دي هغوئ | دزمكې نه

شريكان معلوم دی چې تاسو ئې د الله ﷻ نه سوا رابلئ راته اوښائې چې هغوئ په زمكه كښې

اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ۚ اَمْ اٰتَيْنٰهُمْ كِتٰبًا

يا دې هغوئ لره | شراكت | په اسمانونو كښې | يا وركړې دې مونږ دوئ له | څه ليكلي خط

څه پيداكړي دی | يا په اسمانونو كښې د هغوئ څه شركت شته | يا (مونږ هغوئ ته څه كتاب

فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَتٍ مِّنْهُ ۚ بَلْ اِنْ يَّعِدُ الظّٰلِمُوْنَ بَعْضُهُمْ

چې دوي | په ښكاره دليل دی | دهغې نه | بلكه | نهٔ كوی وعده | دا ظالمان | څيني ددوئ

وركړې دې | چې هغوئ دكتاب په دليل ټينګ ولاړ دی | (داسې يو خبره هم) نه بلكه دا ظالمان يوبل

بَعْضًا اِلَّا غُرُوْرًا ۝ اِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

دځينو سره | مگر ددوكې | بيشكه الله | ساتي په قرار | اسمانونه | او زمكه

سره د دروغو وعدې كوی | يقينا الله ﷻ اسمانونه او زمكه دواړه د راپريوتو نه راټينګ كړې دی |

اَنْ تَزُوْلَا ۚ وَلَئِنْ زَالَتَآ اِنْ اَمْسَكَهُمَا مِنْ اَحَدٍ

چې بې ځايه (نهٔ) شي | او كه بې ځايه شو دواړه | نو اوبه نهٔ ساتی دا دواړه په قرار | بل هيڅوك

..........او كه دوئ ديو ځائې نه بې ځايه شي نو دالله تعالى نه سوا بل هيڅوک ئې نشي راټينګولې

مِّنْۢ بَعْدِهٖ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ۝

روستو دالله نه | بيشكه هغه | دې | صبر ناك | ښښونكې |

..........الله تعالى ډير بردبار او ښښونكې دې |

قوله تعالى:- اِنَّ اللّٰهَ عٰلِمُ غَيْبِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

د الله ﷻ د كامل علم بيان: الله ﷻ دخپل وسيع او بې پايانه علم بيان فرمائي چه هغه خودزمكې اوآسمان دهرڅيز عالم دې. دزړونو رازونه اود سينوپه خبرو باندې خبردار دې. هرعمل كونكى ته به دهغه د عمل بدله وركوی. هغه تاسو په زمكه كښې ديوبل خليفه جوړ كړی نی. دكافرانودكفر وبال اونقصان هم پخپله په هغوی باندې دې. هغه چه په خپل كفرباندې وراندې كيږی د الله ﷻ خفګان په هغوې باندې زياتيږی

او دهغوی نقصان نور هم زیاتیږي. په خلاف دمؤمن چه څومره د هغه عمر زیاتیږي نیکئي هم زیاتیږي او درجې ورته حاصلیږي اود الله ﷻ په نیزباندې نور هم مقبول کیږي.
قوله تعالی:- اَرُوْنِیْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ
باطلومعبودانوهیڅ نه دي پیداکړي: الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته فرمائي چه ته مشرکانوته اووایه چه د الله ﷻ نه بغیرتاسو چاچاته آوازونه کوئی تاسو ماته هم لږشان اوښائي چه هغوی څه پیداکړي دي؟یادا ثابت کړئي چه په آسمانونوکښې دهغوی څومره حصه داري ده؟څکه چه هغه نه خالق دي اونه حصه دار نوتاسو بیاما ولې پریږدئي اوهغوی ته آوازونه کوئي. هغوی خودیوې ذرې هم مالکان نه دي. بنه ده که دا هم نه وی نوکم نه کم د خپل کفراوشرك چرته یوکتابي دلیل پیش کړئي خوتاسو داهم نه شئی کولې. حقیقت دادې چه تاسو صرف خپل نفساني خواهش اوخپلې رائی پسې لګیدلې ئی هیڅ دلیل نشته دروغو اودهوکه کښې اخته شوی ئی.یو بل ته دهوکه ورکوئي.دخپلو دروغژنومعبودانو کمزورئی مخې ته کیږدئی اودالله ﷻ چه رښتونې معبود دې قدرت اوطاقت ته اوګورئي چه زمکه اوآسمان د هغه په حکم سره قائم دي.هریودخپل خپل ځائ شوې دې او ولاړدې.اخوادیخوا خوزیدې هم نه شي.آسمان په زمکه د راپریوتونه الله ﷻ منع کړې دې.دا دواړه د هغه په حکم باندې ولاړدي. د هغه نه بغیر هیڅ څوك نشته چه هغه رامنع کړي اووئي نیسي او په نظام باندې قایم اوساتي.حلیم اوغفورالله تعالی ته اوګوره چه دمخلوق اومملوك دنافرمانئي سرکشئي کفراوشرك کتلوسره هم د برداشت او بښنې نه کار اخلي.وخت اومهلت ئي ورکړې اوګناهونه معاف کوي.
قوله تعالی:- اِنَّ اللّٰهَ یُمْسِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
ددې متعلق یو منکرحدیث:- ابن ابی حاتم کښې ددې آیت د تفسیر لاندې یوغریب بلکه منکر حدیث دې چه د حضرت موسی ﷺ یوه واقعه حضوراکرم ﷺ یوځل په منبرباندې بیانولوسره اوفرمائیل چه د هغه په زړه کښې خیال تیرشو چه دا الله ﷻ کله اوده کیږي هم؟ نو الله ﷻ هغه له یوه فرښته راولیکله چه هغې دې دریو ورځوپورې اوده کیدو ته پرینخودو. بیائي دهغه په یویولاس کښې یویو بوتل ورکړو اوحکم ئي ورکړو چه د دې حفاظت کوه داپریوته نه څي.مات نه شي. حضرت موسی ﷺ دا په لاسونو کښې اونیول او حفاظت ئي کولوخود خوب غلبه وه پرکالي پرې راغلولړ شان جوته شونوداسې اوشوچه هغه هوښیارشو اوبوتل ئي پریوتوله ورنه کړو. خوآخر خوب غالب شو او بوتلې د لاس نه پریوتلې په زمکه ذره ذره شوې. مطلب دا دې چه اوده کیدونکې خودوه بوتلې هم نه شي نیولې نو که الله ﷻ اوده کیدو نودزمکې اوآسمان داحفاظت به ئي څنګه کولو خوپه ظاهره داسې معلومیږي چه دا د حضوراکرم ﷺ فرمان نه دې بلکه د بني اسرائیلو جوړکړې شوې دې.
دحضرت موسی ﷺ غوندې جلیل القدرپیغمبرهم داسې تصور کولې شی چه الله ﷻ اوده کیږي سره د دې چه الله ﷻ په خپلو صفاتوکښې فرمائیلي دي چه هغه ته نه پرکالي راځي اونه خوب. د زمکې او آسمان ټولوځیزونومالك صرف هم هغه دې. بخاري اومسلم کښې حدیث دې الله ﷻ نه اوده کیږي اونه او ده کیدل دهغه د شان سره ښائي.هغه له ښکته پورته کوي.دورځې عمل د شپې نه وړاندې اود شپې عمل د ورځې نه وړاندې د هغه طرف ته ځیژي. د هغه پرده نور دې یا اُوردې. که داکولاوکړي نودهغه د مخ تجلیات به ترکوم ځائ پورې چه نظر رسیدې شی ټول مخلوق به اوسوزوی.[۱] ابن جریرکښې دي یو سړې حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ له راغلو هغوی دده نه تپوس اوکړو دکوم ځائ نه راغلې؟ هغه وئیل د شام نه. تپوس ئي اوکړو هلته چاسره ملاوشوې؟وئیل کعب سره. تپوس ئي اوکړو کعب څه خبره اوکړه؟ هغه وئیل چه دا آسمان د یوې فرښتې د اوږې پورې تاویږي. تپوس ئي اوکړوته دا رښتیااوګڼل

[۱] صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله علیه السلام (ان الله لاینام....):۱۷۹، ابن ماجه:۱۹۵، احمد:۳۹۵/٤،ابن حبان:۲۶۶.

که دروغ؟ جواب ئې ورکړو هیڅ مې هم نه دی کړی، وئې فرمائیل چه بیاخوتاهیڅ هم نه دی کړی. وئیل واوره کعب غلط وئیلی بیا هغوی هم د دې آیت تلاوت اوکړو. ددې اسناد صحیح دی په دویم سندکښې د راتلونکي نوم دې چه هغه حضرت جندب بجلی ﷺ وو حضرت امام مالك رحمة الله عليه هم ددې تردیدکولو چه آسمان په ګردش کښې دې اود دې آیت نه به ئې دلیل اخستلو اود دې حدیث نه هم. په کوم کښې چه دی په مغرب کښې یوه دروازه ده کومه چه د توبې دروازه ده هغه به بندیږی نه ترکومې چه نمر د مغرب نه نه وی راختلې[۱] داحدیث دې. والله سبحانه وتعالى اعلم.

وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ

اوقسمونه به خوړل دوئ په الله باندې |

اودې کافرانو به په الله ﷻ |

جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَآءَهُمْ نَذِيْرٌ لَّيَكُوْنُنَّ

په سختو قسمونو خپلو سره | که راغلې وې دوئ ته | یو خبردارونکې | نو خامخا به وې دوئ |

باندې ډیر سخت قسمونه خوړل | که چرته دوی ته څوک ویرونکې راغلو | نو مونږ

اَهْدٰى مِنْ اِحْدَى الْاُمَمِ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيْرٌ

زیات په صحیح لار | دیو دپخوانو امتونو نه | پس هر کله چې | راغې دوئ ته | خبردارونکې |

به د بل هر امت نه زیات په هدایت شوا .... خو څه وخت چې ورته ویرونکې راغلو

مَّا زَادَهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ۙ اسْتِكْبَارًا فِي الْاَرْضِ

نو زیات ئې نهٔ کړو دوئ لره | مګر په نفرت کښې | په سبب دتکبر کولو | په زمکه کښې |

نودې سره ددوئ نفرت نور هم زیات شو|......... چې په دنیا کښې ئې خپل ځان غټ اوګڼړلو او

وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۭ وَلَا يَحِيْقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِهٖ ۭ

او په سبب دتدبیر خراب | اونهٔ چاپیریږی | تدبیر خراب | مګر | په اهل خپل |

خراب خراب سازشونه ئې جوړ کړل | اود خرابو سازشونو نقصان پخپله سازشګرو ته رسیږی

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا سُنَّةَ الْاَوَّلِيْنَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ

پس نهٔ کوی انتظار دوئ | مګر | دطریقې دړومبنو خلقو | پس هر ګز به تهٔ بیا نهٔ مومی |

نوآیا دا خلق د مخکنو خلقو د انجام انتظار کوی؟ | نو ته به دالله تعالی په قانون کښې څه بدلی

لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا ﴿۴۳﴾

طریقې دالله لره | څه تبدیلی | او بیا به نهٔ مومې تهٔ | طریقې دالله لره | اوړیدل دلارې مقررې نه |

بیا نه مومی | اود الله ﷻ قانون به هیڅکله اوړیدونکې بیا نه مومې

قوله تعالى:- وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ

---

[۱] ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی فضل التوبة والاستغفار....: ۳۵۳۵ وهوحسن، ابن ماجه: ٤۰۷۰، احمد: ٤/۲٤۱، ابن حبان: ۱۳۲۱.

د کافرانودهدایت قبلولوقسمونه خوړل:-قریشواوعربود حضورﷺ د بعثت نه وړاندې ډیر قسمونه خوړلی ووکه دالله تعالی یورسول مونږ له راغلونومونږ به د ټولې دنیانه زیات دهغه تابعداری کوو.لکه چه بل ځائ فرمان دې﴿أَن تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلْكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ لَغَٰفِلِينَ﴾[1]یعنی ددې دپاره چه تاسودااونه وئیلې شئې چه زمونږنه په وړاندې ډلوباندې کتابونه نازل شوولې مونږ خود هغې نه ناخبره پاتې یوکه په مونږباندې کتاب نازل شوې وونومونږ به دهغوی نه ډیرهدایت بیاموندونکې وو.واخلئې اوس خوپخپله ستاسودرب دطرفنه تاسوته دلیل راورسیدو.هدایت اورحمت ئې پخپله ستاسوپه لاسونو کښې درکړو.اوس اوښائې چه درب دآیاتونو تکذیب کونکو اودهغې نه مخ اړونکونه زیات ظالم څوك دې؟په نوروآیاتونوکښې دی چه دوی به ونیل که مونږ سره دوړاندینوخلقو عبرت ناك حالات اوواقعات وې نومونږ به د الله ﷻ مخلص بندیګان جوړشوې وو. خوبیا هم هغوی ددې راتلونه پس هم کفراوکړو. اوس به ډیرزر هغوی ته د دې انجام معلوم شی. هغوی له د الله ﷻ آخری پیغمبر اود هغه آخری او غوره کتاب راغلې دې.خودوی په کفرکښې نورهم زیات شو. هغوی د الله ﷻ دخبرې منلونه کبراوکړو. پخپله ئې اونه منل اودې سره ئې پخپل مکردالله ﷻنوربندیګان دهغه د لارې نه رامنع کړل. خوهغوی له یقین کول پکاردی چه د دې نقصان به پخپله هم په دوی باندې وی دوی د الله ﷻ نه بلکه خپل ورانې کوی.

قوله‌تعالی:-وَلَا يَحِيقُ ٱلْمَكْرُ ٱلسَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِۦ ۚ

د دهوکه بازو نه ځان ساتئی ددوئ انجام خراب وی:-نبی کریم ﷺ فرمائی چه ددهوکه بازئی نه پرهیز کوئی دمکرپوج هم په مکار باندې وی اودهغې جواب ورکول به دالله ﷻ په وړاندې وی.حضرت محمدبن کعب قرظی رحمه‌الله فرمائی د دریو کارونو کونکی خلاصې نه شی موندلې د دغه کارونووبال او نقصان به هم په دوی وی. مکر بغاوت اووعدې ماتول بیا هغوی هم دا آیت تلاوت کړو. هغوی ته صرف ددې انتظاردې چه دهغوی په شان د هغوی نه د وړاندې خلقو حال شو چه د الله ﷻ د رسولانو تکذیب اود رسولانود فرمان مخالفت په وجه د الله ﷻ دهمیشه والی عذاب په هغوی راغلونوداخود الله ﷻ عادت دې اوته غوراوکړه چه دالله ﷻ عادت بدلیږی او واپس کیږی نه. په کوم قوم چه د الله ﷻ د عذاب اراده اوشوه بیاد دې ارادې په بدلولوباندې څوك هم قدرت نه شی لرلې نه دهغوی نه عذاب اخوا کولې شی اونه هغوی د دې نه بچ کیدې شی اونه ئې څوك بچ کولې شی. والله اعلم.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا	فِي الْأَرْضِ	فَيَنظُرُوا	كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الَّذِينَ
آیا نهٔ ګرځي دوئ	په زمکه کښې	چې اوګوری	څرنګې وو	انجام	دهغه کسانو
آیا دوئ د زمکې په مخ تګ راتګ نه کوی چې دا اوګوری چې دپخوانو خلقو					
مِن قَبْلِهِمْ	وَكَانُوا	أَشَدَّ	مِنْهُمْ	قُوَّةً ۚ	وَمَا كَانَ
چې مخکښې وو ددوئ نه	او وو هغوئ	زیات سخت	ددوئ نه	په قوت کښې	اونهٔ دې
انجام څهٔ شو ....حال دا چې هغوئ ددې خلقو نه زیات زرآور وو او داسې څوک نشته					
اللَّهُ	لِيُعْجِزَهُ	مِن شَيْءٍ	فِي السَّمَاوَاتِ	وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ	إِنَّهُ كَانَ
الله	چې عاجزه کړی هغه لره	هیڅ څیز	په اسمانونو کښې	اونهٔ په زمکه کښې	بیشکه هغه دې
چې هغې دې الله لره عاجزه کړې شی نه په اسمانونو کښې او نه به زمکه کښې هغه					

[1] ٦/الانعام:١٥٦.

عَلِيمًا	قَدِيرًا ﴿۴۴﴾	وَلَوْ	يُؤَاخِذُ اللَّهُ	النَّاسَ	بِمَا	كَسَبُوا	
په هر څه عالم	قادر	او که چري	نیولې الله	خلق	په سبب دهغې	چي دوی ئې کوي	

په هر څه پوهه او صاحب د قدرت دي | او که چرته الله ﷻ د (ګناهونو)

مَا تَرَكَ	عَلَىٰ ظَهْرِهَا	مِنْ دَابَّةٍ	وَلَٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ	
نه به وه پریښودې هغه	په شا دهغې	څه زنده سري	ولیکن روستو کوي دوئ	

په سبب خلق نیول | ....نو د زمکې په مخ به هیڅ ساه لرونکې باقي پاتي شوې نه وو | خو

إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ج	فَإِذَا	جَاءَ	أَجَلُهُمْ	فَإِنَّ اللَّهَ	كَانَ
نیتې مقررې ته	پس هر کله چي	راشي	نیتیه ددوئ	پس بیشکه الله	دي

الله تعالى ورته تریو نیتې پورې مهلت ورکوی | نو څه وخت چي تاکلې وخت راشي | نو الله تعالى

بِعِبَادِهِ	بَصِيرًا ﴿۴۵﴾ ع	
په بندګانو خپلو باندې	الیدونکې	

دبندګانو عملونه ویني ګوري (بدله به ورکړي).

قوله‌تعالى:- أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

د تیروشوو قومونود انجام نه عبرت واخلئ: حکم کولې شی چه دې منکرانوته اووایه چه په زمکه کښې دې اوګرځی اودې ګوری چه د دوی په شان د دوی نه د وړاندې خلقو څه انجام شوې. دهغوی نعمتونه واخستې شو دهغوی محلونه وران کړې شودهغوی طاقت ختم کړې شو.دهغوی مال تباه کړې شو دهغوی اولاد هلاك کړې شو.دالله تعالى عذابونه دهغوی نه په یوشان طریقه هم اخوانه شو راتلونکې مصیبت ئې اخوا نه کړې شو رابنکلې شو تباه اوبربادکړې شو. هیڅ ئې هم په کار رانغله اونه څه ځیز فائده وراورسوله. الله ﷻ ته څوك ماتې نه شي ورکولې. هغه هیڅ یوکار عاجز کولې نه شی. دهغه هیڅ اراده دمراد نه جدا نه ده.دهغه یوحکم هم څوك اخواکولې نه شی هغه دټول کائنات عالم دې.هغه په ټولوکارونوقادردې.که هغه دخپلوبندیګانوپه ګناهونو باندې نیول کول نودټولو آسمانونو او زمکو والا به هلاك شوې وو.ځناور اورزق ټول به برباد شوې وو.ځناورو ته به دهغوی دسوړو اوجالو پورې عذابونه رسیدل. په زمکه باندې به هیڅ یوځناور بچ نه پاتې کیدو. خو اوس ئې وخت ورکړې دې عذابونه ئې روستوکړی دی.وخت راروان دې چه قیامت به قائم شي اوحساب کتاب به شروع شي. دتابعدارئی بدله او ثواب به ملاویږی د نافرمانئی عذاب او سزا به وی. داجل راتلونه پس به بیا وخت نه ملاویږی. الله ﷻ خپلو بندیګانوته ګوری اوهغه ډیر ښه کتونکې دې.

(فالحمدلله) دالله تعالى په فضل اوکرم لطف اورحم سره د سورت فاطر تفسیر ختم شو.

ایاتونه				رکوع ګاني
		سورة یٰس مکیة وهي ثلاث وثمانون آیة وخمس رکوعات		
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
۸۳		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۵

يسٓ ﴿۱﴾ ج	وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ لا	إِنَّكَ	لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۳﴾ لا
یاسین	قسم دې په قرآن حکیم باندې	بیشکه ته	خامخا درسولانو نه ئې

یاسین په قران پاك باندې قسم دې | چې د حکمتونو نه ډک دې | ته پیغمبرانو کښې یو (پیغمبر) یې

عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤﴾ تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ

په | لاره نیغه باندې ئې | نازل شوې دي | دغالب او رحیم دطرفنه | دپاره ددې چې ته اویرووې

(دهدایت) په نیغه لار ولاړ یې | (داقران) دغالب اومهربان (الله تعالى) طرفنه نازل شوې دي | چې

قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿٦﴾

یو داسې قوم | چې نه دي یرولی شوی | پلاران ددوئ | پس دوئ | ناخبره دي |

ته پرې هغه خلق (دعذاب نه) اوویروې | چې د هغوئ پلار نیکه چرې ویرولی شوی نه ووانو خکه بې خبره پاتې

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٧﴾

په تحقیق ثابته شوی ده خبره د عذاب | په زیاتو خلقو ددوئ باندې | پس دوئ | ایمان نه راوړی |

دی | په دوئ کښې په زیاتو خلقو (دتقدیر) وینا ثابته شوې ده | نواوس دوئ ایمان نه راوړی

د سورت یاسین فضیلت:-ترمذی شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی دهریوخیز زړه وی اودقران کریم زړه سورت یاسین دې.سورت یاسین لوستونکی ته دلسوقرآن پاك د ختم ثواب ملاویږی([1])داحدیث غریب دې اوددې یوراوی مجهول دی. پدې باب کښې نور هم روایتونه دی خوسنداً هغه هم داسې څه ډیرښه نه دی. یوبل حدیث کښې دی کوم سړې چه د شپې سورت یاسین اولولی هغه ښښلې شی اوڅوك چه سورت دخان اولولی هغه هم ښښلې شی([2]) د دې اسناد ډیرښکلی دی.دمسندپه حدیث کښې دی سورت بقره د قرآن پاك قوب دې اوددې اوچتوالې دې. د دې یویوآیت سره اتیااتیافرښتې راکوزیږی. ددې یوآیت یعنی آیت الکرسی دعرش لاندې نه راوړل شوې دې اودې سره ملاوشوې دې.سورت یاسین د قرآن پاك زړه دې داچه کوم سړې په نیك نیتښی سره د الله ﷻ د رضاد پاره اولولی دهغه ګناهونه معاف کولې شی. داد هغه خلقو په وړاندې تلاوت کوئی چه د زنکدن په حالت کښې وی. ([3]) د بعضو علماؤ کرامو قول دې د کوم کارپه وخت کښې چه سورت یاسین لوستلې کیږی الله ﷻ هغه آسانوی.دمړکیدونکی په وړاندې چه ددې تلاوت کولې شی نورحمت اوبرکت نازلیږی اوروح ئې په آسانئی سره اوخی.والله ﷻ اعلم.مشائخو هم فرمائیلی دی چه په داسې وخت کښې سورت یاسین لوستلو سره الله ﷻ تخفیف آسانی کوی.بزارکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې زما خوښه ده چه زما د امت هریوکس ته داسورت یاد وی([4])حروف مقطعات کوم چه د سورتونوپه شروع کښې وی لکه دلته چه ئې د دې پوره بیان مونږ د سورت بقره د تفسیرپه شروع کښې کړې دې. دلته بیاد سردوباره کولو ضرورت نشته.

قوله تعالى:- یٰسٓ ﴿۱﴾

ددې څه مطلب دې؟:-بعضې خلقو وئیلې دی چه دیسٓ نه مراد "اې انسان" دې بعضې وائی چه په حبشی ژبه کښې د"اې انسان" په معنی کښې دالفظ دې. څوك وائی چه دا دالله ﷻ نوم دې. بیافرمائی چه قسم دې د محکم اومضبوط قرآن پاك د کوم خواله چه هم باطل نه شی راتلې چه په یقین سره اې محمد ﷺ ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئې. په رښتونی ښکلې مضبوط مزیدار نیغ اوصفا دین باندې ته ئې. دا

[1]) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل یسین: ۲۸۸۷دارمی: ۲/٤٥٦،

[2]) مسندابی یعلی: ٦۲۲٤.

[3]) احمد: ٥/۲٦.

[4]) البزارکشف الاستار: ۲۳۰٥.

صراط مستقیم د رب رحمن اورحیم دې. دادین هم د هغه نازل کړې شوېدې. کوم چه د عزتونووالا اوبه مؤمنانوباندې خاص مهربانی کونکې دې.

لکه چه ارشاددې ﴿وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾(١)ته یقینًا دنیغې لارې خودنه کوې چه دهغه الله ﷻ نیغه لارده چه دزمکې اوآسمان مالك دې اودچاطرف ته چه د ټولوکارونوانجام دې دې د پاره چه ته عرب اوویروې د چامشران هم چه نه دی هوښیارکړې شوی اوهغه غافل دی. د هغوی ځان له ذکر په د توجه نه دې چه نورد دې تنبیه نه جدا دی. لکه ځنګه چه د بعضې کسانو په ذکر سره د عامو نفی نه کیږی. دحضوراکرم ﷺ بعثت عام وود ټولې دنیاطرف ته. د دې دلائل په وضاحت سره اوبه تفصیل سره آیت ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعَا الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۠ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِيْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ﴾(٢)په تفسیر کښې بیان شوی دی.په اکثرو خلقو باندې دالله ﷻ د عذابونوقول ثابت شوې دې. د هغوی خوایمان نه نصیب کیږی اوهغوی به ستا تکذیب کوی.

اِنَّا جَعَلْنَا | فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ | اَغْلٰلًا | فَهِيَ | اِلَى الْاَذْقَانِ | فَهُمْ

بیشکه اچولی دی مونږه | په څټونو ددوئ کښی | پټئ | پس هغه | دزنو پورې(رسیدلی دی) | پس دوئ

مونږ ددوئ څټونو ته داسې داسې طوقونه اچولی دی | چې تر زنو پورې ئې راختلی دی | په دې

مُّقْمَحُوْنَ ۝٨ | وَجَعَلْنَا | مِنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ | سَدًّا | وَّمِنْ خَلْفِهِمْ

اوچت کړې شوی دی | او جوړ کړې دې مونږه | مخکښې ددوئ نه | دیوال | او روستو ددوئ نه |

وجه ددوئ سرونه بره طرفته اوچت پاتې شوی دی | او مونږ یو دیوال ددوئ مخې طرفته اودرولې دې

سَدًّا | فَاَغْشَيْنٰهُمْ | فَهُمْ | لَا يُبْصِرُوْنَ ۝٩ | وَسَوَآءٌ | عَلَيْهِمْ

دیوال | پس پټ کړی دی مونږه دوئ | پس دوئ | هیڅ نهٔ وینی | او یو شان ده | په حق ددوئ کښی

او بل دیوال ددوئ شا طرف ته دې | بیا دبره نه موپټ کړی دی | نو (وړاندې روستو) هیڅ نه وینی | اوددوئ پحقله

ءَاَنْذَرْتَهُمْ | اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ | لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝١٠ | اِنَّمَا تُنْذِرُ | مَنِ

که یروې ته دوئ | او که نهٔ یروې ته دوئ | دوئ ایمان نهٔ راوړی | بیشکه تهٔ یرولې شې | هغه څوک

دواړه خبرې برابر دی | که ته ئې ویروې او که نه ئې ویروې | اخو دوئ ایمان نه راوړی | (ائې نبی) ته خو بس

اتَّبَعَ | الذِّكْرَ | وَخَشِيَ | الرَّحْمٰنَ | بِالْغَيْبِ ۚ | فَبَشِّرْهُ

چې پیروی کوی | دنصیحت | او یریږی | درحمان نه | بې لیدو | پس زیرې ورکړه هغه ته

هغه څوک ویروې | اچې نصیحت پسې روانیږی | او درحم کوونکی الله ﷻ نه بې لیدو کتو ویره کوی

بِمَغْفِرَةٍ | وَّاَجْرٍ كَرِيْمٍ ۝١١ | اِنَّا نَحْنُ | نُحْيِ الْمَوْتٰى | وَنَكْتُبُ

په بښنې سره | او په اجر عزتمند سره | بیشکه مونږه | ژوندی کوو مړی | او لیکو مونږه |

نو داسې سړو ته د ښښنې او ښه اجر زیرې ورکړه | مونږ بهٔ ټول مړی بیا راژوندی کوؤ | او هغه ټول عملونه

---

(١) ٤٢/الشوری:٥٢.

(٢) ٧/الاعراف:١٥٨.

مَا قَدَّمُوْا وَاٰثَارَهُمْ ۚ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنٰهُ

هغه چې مخکښې ليږلې دې دوئ او روستو عملونه ددوئ او هر څيز شمارلې يعنې درج کړې دې مونږه

ليکو کوم چې دوئ دځان نه وړاندې ليږي او کوم چې روستو شاته پاتې کيږي او مونږ هر يو څيز په

فِيْٓ اِمَامٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٢﴾

په کتاب واضحه کښې .

ښکاره کتاب کښې محفوظ ساتلي دې .

قوله تعالىٰ:- اِنَّا جَعَلْنَا فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ

د کافرانو د نه منلو تذکره او د هغوی انجام:- الله ﷻ فرمائي چه د دې بدنصيبو هدايت ته رسيدل ډير ګران بلکه محال دی. دوی خود هغه خلقو په شان دی د کوم لاسونه چه سټ پوري اوتړې او د هغوی سر پورته خيژی. د سټ ذکر کولو سره ئې د لاس ذکر پريخودو. خو مراد ترې هم دا دې چه سټ يو ځائ کولو سره لاسونه تړلې شوی دی او سرونه ئې اوچت دی. کيږی داسې چه په ويناکښې د يو څيز ذکر کولو سره دويم څيز هم د هغې نه په پوهه کښې راځی او د هغې ذکر پريخودې شی. د عربو شاعرانو په شعرونو کښې هم دا خبره موجود ده. "غل" وائی دواړه لاسونه دسټ پورې رسولو سره سټ سره يو ځائ تړلو ته. په دې وجه ئې دسټ ذکر اوکړو او د لاسونو ذکر ئې پريخودو مطلب دا دې چه مونږ د هغوی لاسونه د هغوی سټونو سره تړلي دی. څکه چه هغوی چرته د خير کار ته لاس نه شي وړاندې کولې. د هغوی سرونه اوچت دی او د هغوی لاسونه د هغوی په مخ باندې دی. هغوی د هرې ښيګړې نه بې وسه دی. دسټونو د دې طوق سره د هغوی وړاندې ديوال دې يعنې دحق نه بنديزدې روستو هم ديوال دې يعنې د حق نه بنديزدې په دې وجه په تردد کښې پراته دی حق ته کتلې هم نه شی نه د حق طرف ته لار بيامومی او نه دحق نه فائده اوچتوی. دابن عباس ﷺ په قراءت کښې ﴿فَاَغْشَيْنٰهُمْ﴾ عين سره دې دا يو قسم دسترګې بيماری ده چه انسان نابيناکوی(١) نو د اسلام ايمان او د هغوی په مينځ کښې د ځلورو واړو طرفونه بنديز دې لکه چه بل آيت کښې دی په چاچه ستاد رب کلمه حق شوې ده هغوی خو ايمان نه راوړی. که ته هغوی ته ټول آياتونه هم اوښائې تردې چه دردناك عذابونه پخپله اووينی. څوك چه الله ﷻ منع کړی هغوی د کوم ځائ نه دا منع کول اخوا کولې شی.

قوله تعالىٰ:- سَدًّا

ددې مبارک شان نزول:- يوځل ابوجهل ملعون اوونيل که ما محمد ﷺ اوليدو نو داسې به اوکړم او هغه شان به اوکړم په دې باندې دا آياتونه نازل شو. خلقو به هغه ته ونيل چه دادې محمد ﷺ خو هغه ته ښکاريدونه او تپوس به ئې کولو چه کوم ځائ دې؟ کوم ځائ دې؟(٢) يوځل هم دې ملعون په يوه ګنړه کښې ونيلې وو چه ګورئې دې وائی که تاسو د هغه تابعداری اوکړه نو تاسو به بادشاه جوړشئی. او د مرګ نه پس به تاسو جنت ته لاړشئی او که تاسو د دې خلاف اوکړو نو هم دلته به د ذلت په مرګ مردار شئی او هلته به په عذابونو کښې راګيرشئی. نن دې راشی. هم هغه وخت رسول الله ﷺ تشريف راوړو. د هغه په موتی کښې خاوره وه.

---

(١) الطبری: ٤٩٦/٢٠.
(٢) الطبری: ٤٩٥/٢٠.

حضورﷺ د سورت یس د شروع نه ﴿لَا يُؤْمِنُونَ﴾ پورې لوستلو راروان وو الله ﷻ هغه ټول رانده کړل او حضورﷺ د هغوی په سرونوباندې خاوره واچوله اوتیرشو. ددې بدبختانو ډلې په ډلې د حضوراکرمﷺ دکورنه چاپیره ګیره اچولې وه.دهغې ډیرروستوپس یوصاحب د کورنه راووتلو.دهغوی نه ئې تپوس اوکړوچه تاسو دلته څنګه ګیره اچولې ده؟ هغوی وئیل د محمدﷺ په انتظار یونن به ئې ژوندې نه پریږدو. هغه وئیل واه واه هغه خو لاړه اوستاسو په سرونوئې خاورې واچولې اووتلو. که یقین مو نه وی نوخپل سرونه اوڅنډئې اوس چه کوم یوهم سر څنډی نو خاوره ترې راوځی. دحضوراکرمﷺ په وړاندې چه کله د ابوجهل داخبره اوکړې شوه نوحضورﷺ اوفرمائیل چه هغه ټیك وئیلی په حقیقت کښې زماکامیابی د هغوی د دواړو جهانود عزت ذریعه ده اوزما نافرمانی دهغوی د پاره د ذلت ذریعه ده او هم داسې به وی. په دې باندې د الله ﷻ مهرلګیدلې دې. دوی د نیکې خبرې اثرنه اخلی. په سورت بقره کښې هم ددې مضمون یوداسې آیت تیرشوې دې.یوبل آیت کښې دی﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾[1]یعنی په چاچه د عذابﷺ کلمه ثابته شوه هغوی ته ایمان نه نصیب کیږی سره د دې که ته هغوی ته ټولې نښې ښکاره کړې تردې چه په خپلو سترګو د الله ﷻ عذاب اووینی.

قوله‌تعالی:-إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ

د نبی کریم ﷺ بیان په مؤمن اثر کوی په کافر نه کوی:-اوستانصیحت په هغوی باندې اثرکولې شی څوك چه نیکې خبرې تابعداری کونکی دی د قرآن پاك منونکی دی. بغیرد کتلودالله ﷻ نه ویریږی اوبه داسې ځائ کښې هم د الله ﷻ ویره لری کوم ځائ چه بل څوك کتونکې نه وی. هغوی ته معلومه ده چه الله ﷻ زمونږ په حال باندې خبردې اوزمونږ کارونوته ګوری.داسې خلقوته خودګناهونود معافئی عظیم اوجمیل اجر ورکولو زیرې وراورسوه. لکه چه بل آیت کښې دی کوم خلق چه په پټ ځائ کښې هم د الله ﷻ ویره لری د هغوی د پاره مغفرت اولوئ ثواب دې. هم مونږ یو چه مړی به سوزوو. مونږ د قیامت په ورځ هغوی له نوې ژوندورکولوباندې قادر یو. اوپه دې کښې دی چه مړه زړونه ژوندی کولوباندې هم الله ﷻ قادر دې. هغه ګمراه شوی هم په نیغه لار اچوی لکه بل مقام کښې د مړو زړونوذکرکولوسره قرآن حکیم فرمائی﴿ اِعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾ ([2]) پوهه شئ چه الله ﷻ زمکه دهغې دمړکیدونه پس راژوندئی کوی.مونږ ستاسودپوهې دپاره ډیر خه بیان کړل اومونږ د هغوی وړاندې لیګلې شوی اعمال لیکو اود هغې آثارهم. یعنی کوم ئې چه د ځان نه پس پریخې راغلی که خیرئی باقی پریخې وی نونیکه بدله ګنی سزا به خوری. دحضوراکرمﷺ فرمان دې کوم سړې چه په اسلام کښې نیکه طریقه روانه کړی اوهغه څوك هم کوی نو ټولوته به بدله ملاویږی اودهغوی بدله به هم نه کمیږی.اوکوم سړې چه یوه بده طریقه روانه کړی نود هغې بوج به هم په هغه وی اودهغوی بوج هم څوك چه د هغې نه پس په دې عمل کونکی وی خودهغه بوج به نه شی کمولې. ([3])

په یواوړدحدیث کښې دې د قبیله مضر د څادر اچونکوخلقو واقعه هم ده. اوپه آخره کښې ﴿وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا﴾ لوستلوذکر هم دې.د صحیح مسلم شریف په یوبل حدیث کښې دی کله چه انسان مړشی نو د هغه ټول عملونه کټ شی خودرې عملونه علم د کوم نه چه نفع حاصله کړې شی نیك اولادچه دهغه د پاره دعااوکړی اوهغه صدقه جاریه چه دهغه نه پس هم باقی وی([4])دمجاهد رحمه الله نه ددې آیت په تفسیر کښې روایت دې ګمراه خلق چه کومه ګمراهی پریږدی. د سعیدبن جبیر رحمه الله نه روایت دې هره هغه

[1] ۱۰/یونس:۹٦-۹۷.
[2] ۵۷/الحدید:۱۷.
[3] صحیح مسلم کتاب الزکاة باب الحث علی الصدقة ولوبشق تمرة.....:۱۰۱۷. (مسلم)
[4] صحیح مسلم کتاب الوصیة باب ما یلحق الانسان من الثواب بعدوفاته:۱٦۳۱.

نیکي اوبدی کومه چه هغه جاري کړې وی اودخپل خان نه پس نی پریږدی. بغوی رحمه الله هم داقول خوښوی.ددې جملې په تفسیرکښې دویم قول دادې چه د آثار نه مراد د قدم نښې دی کوم چه د اطاعت یا معصیت یعنې ګناه طرف ته اوچت شی. (۱)

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی اې بنیادمه که چرې الله ﷻ ستاد یوعمل نه غافل شوې وو نوستاد قدم دنښونه به غافل شوې ووکوم چه هوا ورانوی. خوالله تعالی تبارك وتعالی د دې نه اوستاد یوعمل نه غافل نه دې. ستا څومره قدمونه چه دهغه په اطاعت کښې اوچتیږی تول هغه سره لیکلې شوی دی. په تاسوکښې چه دچا نه کیدې شی هغه دې د الله ﷻ دفرمانبردارئی طرف ته قدم اوچتوی. هم د دې معنې نورهم ډیر احادیث دی. اولنې حدیث په مسنداحمدکښې دې حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمائی مسجدنبوی ﷺ سره خواوشا څه کورونه خالی شونودقبیله بنوسلمه خلقو اراده اوکړه چه هغوی د خپلې محلې نه راپاسی اودلته نیزدې کورونوکښې جمات سره آبادشی.کله چه د دې خبر رسول الله ﷺ ته اوشو نوونئی فرمائیل ماته داخبره معلومه شوې ده دا تیك ده؟هغوی جواب ورکړو او.حضوراکرم ﷺ دوه ځل اوفرمائیل اې بنو سلمه په خپلو کورونوکښې اوسیږئی ستاسو قدمونه الله ﷻ سره لیکلې کیږی. (۲)

دویم حدیث:- د ابن ابی حاتم په روایت کښې دی. هم د دې باره کښې داآیت نازل شوې اوهم دې قبیلې خپله اراده بدله کړه. د بزار هم په دې روایت کښې دی بنوسلمه د خپلو کورونود جمات نه د لریوالی شکایت حضوراکرم ﷺ ته اوکړو. په دې باندې دا آیت نازل شو اوبیاهغوی هم هلته اوسیدل(۳)خویه دې کښې غرابت دې څکه چه په دې کښې د دې آیت په دې باره کښې نازل بیان شوی دی اوداپوره سورت مکی دې. والله اعلم.

دریم حدیث:- ابن جریرکښې د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د کومو بعضې انصارو د کورنه مسجد نبوی لرې وو هغوی جمات سره نیزدې کورونوته راتلل غوښتل. په دې باندې دا آیت نازل شو نوهغوی وئیل چه اوس به مونږ داکورونه نه پریږدو. (۴) داحدیث موقوف دې.

څلورم حدیث:- مسنداحمدکښې دی چه یومدنی صحابی ﷺ په مدینه طیبه کښې وفات اوشو نو حضورﷺ دهغه د جنازې مونځ اوکړو وئی فرمائیل کاش چه دې د خپل وطن نه چرته بل ځائ وفات شوې وې.چاوئیل دا ولې؟ ونې فرمائیل چه کله یومسلمان په غیروطن کښې وفات شی نودهغه د وطن نه واخله د هغه ځائ پورې زمکه ناپ کوی اودومره ځائ ورته جنت کښې ملاویږی. (۵)

ابن جریرکښې دحضرت ثابت رحمه الله نه روایت دې زه حضرت انس ﷺ سره دمانځه دپاره جمات ته لارم. زه زرزرپه غټو غټوقدمونوباندې روان ووم نوهغوی زمالاس اونیولواوخان سره ئی په مزه مزه په ورو ورو قدمونوسره بوتلم کله چه مونږ د مانځه نه فارغ شونوهغوی اوفرمائیل زه حضرت زیدبن ثابت ﷺ سره جمات ته روان ووم اوپه تیزو قدمونو روان ووم نوهغه ماته اوفرمائیل اې انس آیاتاته معلومه نه ده چه دا د قدمونونښې لیکلې کیږی. (۶)د دې قول نه د رومبی قول نور هم تائیدکیږی څکه چه کله د قدم نښې لیکلې کیږی نوخوره کړې شوې نیکی اوبدی به ولې نه لیکلې کیږی. والله اعلم.

قوله تعالی:- فِیْٓ اِمَامٍ مُّبِیْنٍ ۝

---

(۱) الطبری: ۲۰/٤۹۷.
(۲) صحیح مسلم کتاب المساجد باب فضل کثرة الخطا الی المساجد: ٦٦٥، احمد: ۳/۳۳۲،ابن حبان: ۲۰٤۲.
(۳) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة یس: ۳۲۲٦ حاکم: ۲/٤۲۸.
(٤) ابن جریر الطبری.
(٥) نسائی کتاب الجنائزباب الموت بغیرمولده: ۱۸۳۳ وسنده حسن، ابن ماجه: ۱٦۱٤، احمد: ۲/۱۷۷.
(٦) الطبری: ۲۰/٤۹۸.

د امام مبین مطلب:- ټول کائنات اوټول موجودات په مضبوط کتاب لوح محفوظ کښې لیکلې دي چه ام الکتاب دي(۱)هم دا تفسیرد بزرګانونه ایت ﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ۖ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا﴾(۲)په تفسیرکښې هم نقل دي.چه دهغوی عمل نامه کوم کښې چه خیراوشر لیکلې دي لکه د قرآن پاك آیت ﴿وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا ۚ وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾(۳) او آیت ﴿وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾(۴) کښې دي.

وَاضْرِبْ	لَهُمْ	مَّثَلًا	أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ		إِذْ
او بیان کړه	دوئ ته	یو مثال	دخلقو	دکلي	کله چي

| (ائي پیغمبره) دوئ ته دیو کلي د خلقو قصه واوروه ، |

جَاءَهَا	الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۳﴾	إِذْ	أَرْسَلْنَا	إِلَيْهِمُ	اثْنَيْنِ
راغلل هغه کلي ته	رسولان	کله چي	اولیږل مونږه	هغوئ ته	دوه رسولان

| کله چې هغه کلي ته پیغمبران ورغلل اکله چې مونږ هغوئ ته دوه کسان اولیږل |

فَكَذَّبُوهُمَا	فَعَزَّزْنَا	بِثَالِثٍ	فَقَالُوا	إِنَّا
پس هغوئ دروغ اوګڼل دواړه	پس قوی کړل مونږه	په دریم سره	نو اووئیل هغوئ	بیشکه مونږه

| نو هغوئ هغه دواړه دروغژن اوګڼل\| نو مونږ دیو دریم کس په ذریعه دغه دواړه مضبوط کړل\| نو دې |

إِلَيْكُم	مُّرْسَلُونَ ﴿۱۴﴾	قَالُوا	مَا أَنتُمْ	إِلَّا	بَشَرٌ
تاسو ته	رالیږلي شوي رسولان یو	اووئیل هغوئ	چې نه یئ تاسو	مګر	انسانان یئ

| پیغمبرانو اووئیل \|چې بیشکه مونږ ستاسو طرفته رالیږلي شوي یو\| هغه خلقو جواب ورکړو |

مِّثْلُنَا	وَمَا أَنزَلَ	الرَّحْمَٰنُ	مِن شَيْءٍ	إِنْ أَنتُمْ	إِلَّا	تَكْذِبُونَ ﴿۱۵﴾
پشان زمونږه	اونه دې نازل کړې	رحمان	هیڅ خیز	نه یئ تاسو	مګر	دروغ وایئ

| چې تاسو خو زمونږ په شان انسانان یئ \| او الله ﷻ هیڅ نه دی نازل کړې\| دا خو تاسو دروغ وائې |

قَالُوا	رَبُّنَا	يَعْلَمُ	إِنَّا	إِلَيْكُمْ	لَمُرْسَلُونَ ﴿۱۶﴾
اووئیل رسولانو	رب زمونږه	پوهیږي	چې مونږه	تاسو ته	خامخا رالیږلي شوي رسولان یو

| هغه نبیانو اووئیل چې زمونږ رب ته معلومه ده\| چې مونږ خاص هم تاسو ته را لیږلي شوي یو |

وَمَا عَلَيْنَا	إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۱۷﴾
او نشته په مونږ باندې	مګر رسونه ښکاره

| او زمونږ نوره ذمه واري نشته \|خو (تاسو ته) ښکاره حکم رسول دي\| |

(۱) الطبري: ۲۰/۴۹۹.
(۲) ۱۷/بني اسرائیل: ۷۱.
(۳) ۱۸/الکهف: ۴۹.
(۴) ۳۹/الزمر: ۶۹.

قوله تعالی:- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا اَصْحٰبَ الْقَرْيَةِ

ذ یوکلی والوواقعه:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته حکم فرمائی چه تاسو خپل قوم ته د وړاندينوخلقو قصه بيان کړئ چا چه د دوی نه مخکښې خپل رسولان دغه شان دروغ ګڼړلي وو. دا واقعه د انطاکيه ښارده د هغه ځائ د بادشاه نوم انطيخس وو. د هغه د پلار اونيکه هم دا نوم وو دا ټول بت پرست وو. هغوی له د الله ﷻ درې پيغمبران راغلې ووصادق مصدوق اوشلوم دالله تعالی درود اوسلام دې په هغوی وی. خودې بدنصيبو ټول دروغ اوګڼړل(1) ډير زر دا بيان هم راروان دې چه ډيرو مشرانو دا اونه منل چه دا واقعه د انطاکيه وی.اول دوی له دوه پيغمبران راغله دوی اونه منل. ددې دوو په تائيد کښې بيادريم پيغمبر راغلو د اولنو دوورسولانونومونه شمعون اويوحنا وو اود دريم رسول نوم بولص وو. دې ټولو اووئيل چه مونږ دالله ﷻ ليګلې شوی يوچاچه تاسو پيداکړی ئی.هغه زما په ذريعه باندې تاسو ته حکم اوکړو چه تاسو دهغه نه بغيرد بل چا عبادت مه کوئی.دحضرت قتاده بن دعامه ﷺ خيال دې چه دا درې واړه بزرګان دحضرت مسيح ﷺ راليګلې شوی وو.

قوله تعالی:- قَالُوْا مَآ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا

د قوم د منلو نه انکار او اعتراض او د هغوئ جواب:- د کلی دې خلقو جواب ورکړوچه تاسو خو زمونږ په شان انسانان ئی بياتاسو ته ولې د الله ﷻ وحی راغله اوزمونږ طرف ته رانغله. اوکه تاسو رسولان وئی نوبکار وه چه تاسو فرښتې وئی. اکثرو کافرانو هم دا شبه د خپلې خپلې زمانې د پيغمبرانو په وړاندې پيش کړې وه. لکه چه د الله سبحانه وتعالی ارشاد دې ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوْا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ ۭ اِنَّهٗ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ﴾(2)يعنی خلقوله رسولان راغله او هغوی جواب ئی ورکړوچه انسانان زمونږ د هدايت دپاره راغله.يو بل آيت کښې دی ﴿قَالُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ۭ تُرِيْدُوْنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَاۗؤُنَا فَاْتُوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ﴾ (3) يعنی تاسو خوزمونږ په شان انسانان ئی. ستاسوخوښه صرف دا ده چه مونږ د خپلوپلارانو نيکونود دمعبودانونه منع کړئی ځئی چرته ښکاره غلبه راوړئی.

بل ځائ ارشاد دې ﴿وَلَىِٕنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ﴾(4)يعنی کافرانواووئيل که تا د خپل ځان په شان د انسانانوتابعداری اوکړه نوتاسويقينًا په ډيرلوئ نقصان کښې پريوتلنی.د دې نه هم په ډير وضاحت سره آيت ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُّؤْمِنُوْٓا اِذْ جَاۗءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوْا رَبَّهُمْ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا﴾ (5) کښې د دې بيان دې. هم دا دې خلقو دې درې واړو نبيانوته اووئيل چه تاسو خو زمونږ په شان انسانان ئی اوپه حقيقت کښې الله ﷻ هيڅ هم نه دی نازل کړی تاسو هسې غلط خبرې کوئی. پيغمبرانوجواب ورکړوالله تعالی ته ښه معلومه ده چه مونږ دهغه رښتونې رسولان يو که مونږ دروغژن وو نوپه الله ﷻ باندې د دروغو تړلو سزا به مونږ ته الله ﷻ راکوله. خوتاسو به ګورئی چه هغه به زمونږ امداد اوکړی مونږ ته به عزت راکړی هغه وخت به تاسو ته پخپله ښکاره شی چه څوك د اعتبار اوانجام په توګه ښه پاتې شو. لکه چه بل ځائ ارشاددې ﴿ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِ ۙ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ﴾(6)زمونږ او ستاسو په مينځ کښې د الله ﷻ ګواهی کافی ده هغه خود آسمان اوزمکې غيب پيژنی. په باطل باندې ايمان ساتل اود الله ﷻ نه کفر کونکی په نقصان کښې

(1) الطبری: ۲۰/ ۵۰۰.
(2) ۴۰/المؤمن: ۲۲.
(3) ۱۴/ابراهيم: ۱۰.
(4) ۲۳/المؤمنون: ۳۴.
(5) ۱۷/بنی اسرائيل: ۹۴.
(6) ۲۹/العنکبوت: ۵۲.

دی. واورئی زمونږ په ذمه صرف تبلیغ کول دی که اومومنل نو هم ستاسو خپله فائده ده اوکه نه منئ نوبیاپه به پښیمانه شئ. زمونږ هیڅ هم نه شئ کولې. صبابه د خپلوکړو مزه څکئ.

قَالُوْٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا
اووئیل دکلي خلقو | بیشکه مونږه بدفالي نیسو
هغه خلقو اووئیل چې مونږ خو
بِكُمْ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
په تاسو | که چرې منع نه شوئ تاسو|نو خامخا به مونږ سنګسار کړوتاسو|اوخامخا به اورسي تاسو ته
تاسو سپیره ګڼړو| که تاسو (ددې تبلیغ نه) منع نه شوئ|نو مونږ به موسنګسار کړو|اوزمونږ د طرفه به
مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ⑱ قَالُوْا طَآئِرُكُمْ مَّعَكُمْ
زمونږ نه | عذاب دردناك | اووئیل رسولانو | بدفالي ستاسو | خو ستاسو سره ده
درته ډیر دردناک عذاب دراورسي |پیغمبرانواووئیل چې ستاسوسپیره توب پخپله تاسو پوري انښتي دي
اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ⑲
ایا که نصیحت اوشي تاسو ته (نو دا بدفالي ده) | بلکه تاسو | قوم یئ دحدنه اوړیدونکي
ایا که تاسو ته نصیحت ا وکړې شي | (نو دانحوست دي؟) | نه بلکه تاسود حد نه تیر شوي خلق یئ
وَجَآءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ رَجُلٌ يَّسْعٰى قَالَ يٰقَوْمِ
او راغي | دلرې طرفه دهغه ښار نه | یو سړې |چې منډې ئې راوهلې | اووئیل هغه| اے قومه زما
اودهغه ښار د بلې غاړې نه یو سړې په منډه منډه راغلو|او ورته ئې اووئیل چې ائې زما قومه!
اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ⑳ اتَّبِعُوْا مَنْ لَّا يَسْئَلُكُمْ اَجْرًا
پیروي اوکړې | درسولانو | پیروئ اوکړئ | دهغه چا |چې نه غواړي ستاسو نه | څه بدله
تاسو ددې پیغمبرانو تابعداري اوکړئ| دهغه چا په لار چې تاسو نه هیڅ بدله نه غواړي
وَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ㉑
او هغوئ | په نیغه لار دي |
او په سمه لار قائم ولاړ دي

قوله تعالی:- قَالُوْٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ

کافرانوبه د رسولانومتعلق بدګماني کوله:- دې کافرانو رسولانوته اووئیل ستاسو په راتلو سره مونږ ته هیڅ خیراوبرکت ملاونه شو بلکه نوربداوبدي راورسیده.تاسو ئي سپیرۀ خلق. چرته چه څئ مصیبتونه به راځي.واورئ که تاسو د خپلې دې طریقې نه منع نه شوئ اوهم دا وینامو کوله نومونږ به تاسو سنګسارکړواوسختې دردناکې سزاګانې به درکړو.رسولانو جواب ورکړو چه تاسو پخپله شیطانان ئي او ستاسو عملونه خراب دی اوهم په دې وجه په تاسو باندې مصیبتونه راځي چه څنګه کوئ هم هغه شان به درته ملاویږي.

داسې بدفالي فرعونیانو هم کړې وه:- هم دا خبره فرعونیانوموسی ﷺ اودهغه قوم مؤمنانوته وئیلي وه. کله چه به ورته څه راحت ملاویدو نو وئیل به ئې مونږ خوددې مستحق یواوکه چرې څه خفګان ورته

رسیدونودموسی ﷺ اود هغه د قوم په بدګمانئی سره به نی دا محمول کول.دکوم چه په جواب کښې الله ﷻ اوفرمائیل ﴿أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمْ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾[1] یعنی دهغوی دمصیبتونو وجه هم دهغوی بدعملونه دی د کومې وبال چه زمونږ د طرف نه هغوی ته رسی.

د صالح ﷺ قوم هم داسې فد فالي کړې وه:- د صالح ﷺ قوم هم خپل نبی ته ونیلې وو اوهم دا جواب ئی ورکړې وو. پخپله نبی اخر الزمان حضرت محمدﷺ ته هم داسې ونیلې شوی وو لکه چه دالله تعالی ارشاد دې. ﴿وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا۟ هَٰذِهِۦ مِنْ عِندِكَ ۚ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ ۖ فَمَالِ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾ [2]
یعنی که دې کافرانوته څه نقصان کیږی نووائی چه دا ستاد طرف نه دی ته ورته اووایه دا ټول هرڅه د الله ﷻ د طرف نه دی. په دوی څه شوی دی چه دوی په دې خبره باندې هم ځان نه پوهه کوی بیافرمائی چه صرف په دې وجه چه مونږ تاسو ته نصیحت اوکړو ستاسو خیرخواهی مو اوکړه تاسوته مو نیغه لار اوخودله.ستاسودالله ﷻ دتوحیدطرف ته لارخودنه اوکړې شوه.تاسو ته نی داخلاص اوعبادت طریقې اوخودلې اوتاسومونږسپیره ګنړئی اومونږداسې ویروئی اومقابلې له راغلې.حقیقت دادې چه تاسو اسراف کونکی خلق ئی دالله ﷻ دحدودونافرمائی کوئی اود حدنه تیریږئی مونږ ته ګورئی مونږ ستاسو بنیګړه غواړو.تاسو هم خپل ځان ته اوګورئی چه تاسوزمونږ نه بدی ګنړئی.وائې اوبښائی داڅه د انصاف خبره ده. افسوس تاسو د انصاف د دائرې نه اووتلئی

قوله تعالى:- وَجَآءَ مِنْ أَقْصَا ٱلْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ

دحضرت حبیب ذکر:- روایت دې چه د دې کلی خلق دومره سرکش شو چه هغوی پټ د انبیاؤکرامو د قتل کولو اراده اوکړه. آخریومسلمان سړې چه د دې کلی په آخری حصه کښې اوسیدلو د چا نوم چه حبیب وو اودرسئی کار به ئی کولو وو هم بیمار اود جذام بیماری ئی وه. ډیر سخی سړې څه چه به نی ګټل د هغې نیمه حصه به ئی د الله ﷻ په لارکښې خیرات کول د زړه نه ډیر نرم وو اوفطرت ئی ډیر ښه وو.[3] دخلقو نه ځان له په یوغارکښې کیناستل اود الله ﷻ عبادت ئی کولو. هغه چه د قوم دابده اراده په څه طریقه معلومه کړه نوصبر نه شو اورامنډې کړې راغلو. بعضې وائی چه بټیارې وو اویوقول دې چه دا دهوبی وو. عمر بن حکم رحمه الله فرمائی چه دې موچی وو. الله ﷻ دې په هغه باندې رحم اوکړی هغه خپل قوم پوهه کول شروع کړه چه تاسو د دې رسولانوتابعداری کوئی د دوی وینا اومنئی دهغوی په لار روان شئی ګورئی چه دوی خپله هیڅ فائده نه کوی دوی تاسونه د خپل رسالت د تبلیغ هیڅ بدله نه غواړی. د خپلې خیرخواهئی هیڅ مزدوری تاسو نه نه غواړی. د زړه د درد د وجه نه تاسو له د الله ﷻ د توحید دعوت درکوی. اود نیغې او رښتونې لارې خودنه درته کوی اوپخپله هم په دې لار روان دی. تاسو له خامخا د دوی په دعوت باندې لبیك وئیل پکار دی اود هغوی اطاعت کول پکاردی. خوقوم دهغه یوه هم وانوریده بلکه هغه ئی شهید کړو. رضی الله تعالی عنه وارضاه.

﴿الحمد لله﴾ د تفسیرابن کثیر دووه ویشتم سیپاره ختمه شوه.

[1]) ۷/الاعراف: ۱۳۱.
[2]) ٤/النساء: ۷۸.
[3]) الطبری: ۲۰/٥۰٤.

وَمَالِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيۡهِ

او څه شوي دي مالره | چې زهٔ بندګي اونهٔ کړم | دهغه الله | چې پيدا ئې کړم زهٔ | او خاص هغه ته |

او زه به ولې دهغه (رب) عبادت نه کوم | چې زه ئې پيدا کړې يم | اوتاسو ټول به هغه ته

تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرّٖ

په تاسو واپس کيږئ | آيا زهٔ اونيسم | بې داﷲ نه | نور خدايان | که اراده اوکړی | رحمان | دضرر

واپس کيږئ | آيا زه د الله ﷻ نه سوا د نورو مبعودانو عبادت اوکړم | که رحمان (الله ﷻ) راته

لَّا تُغۡنِ عَنِّي شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّيٓ

نو دفعه به نهٔ کړی | زمانه | سفارش دهغوئ | هيڅ څيز | اونهٔ به خلاص کړی مالره | بيشکه زهٔ به

څه ضرر راسول غواړی | نو د هغوئ سفارش راته هيڅ فائده نشی رسولې | اونه مې ترې خلاصولې شی

إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّيٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمۡ

بيا په دغه وخت کښې | خامخا په ګمراهئ ښکاره کښې يم | بيشکه ما ايمان راوړو | په رب ستاسو

که زهٔ داسې اوکړم | نو په هغه وخت به په ښکاره ګمراهئ کښې شم | بيشکه ما ستاسو په رب ايمان راوړې دې

فَٱسۡمَعُونِ ﴿٢٥﴾

پس واورئ زمانه |

نوزما خبره واورئ |

قوله تعالى:: وَمَالِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي

د حبيب د قوم په وړاندې د توحيد بيان :- هغه نيك بخته سړی چه کله د الله تعالى د رسولانو تکذيب ترديد اوسپکاوې اوکتلو نوپه منډه راغلو اوچاچه خپل قوم ته د نبيانو د تابعدارئی رغبت ورکړې وو هغه اوس خپل عمل اوعقيده دهغوی په وړاندې پيش کوی اوهغوی دحقيقت نه خبروی اودايمان دعوت ورکوی نووائی چه زه خوصرف دخپل خالق اومالك الله تعالى چه وحده لاشريك له دې عبادت کوم. خکه چه صرف هم هغه زه پيدا کړې يم نوزه به د هغه عبادت ولې نه کوم؟ بياخوداسې نه ده چه مونږ د هغه د قدرت نه اوځو اوياأوس هغه سره زمونږ څه تعلق پاتې نه شو؟ نه بلکه ټول په ټول به بيا د هغه مخې ته راجمع کيدونکې يو. هغه وخت به هغه د هرې نيکئی اوبدئ بدله ورکوی. دا څومره د شرم خبره ده چه زه هغه خالق او قادرپريږدم او د نورو عبادت اوکړم چه نه خوداسې څه طاقت لری چه د الله تعالى د طرف نه څه مصيبت راشی اوهغه رانه اخوا کړی نه دا د هغه د وينا اوريدو په وجه ماته څه بدی رارسولې شی. که الله تعالى ماته څه تکليف رارسول غواړی نوهغه لرې کولې نه شی منع کولې نه شی نه ماد هغې نه بچ کولې شی. که زه د داسې کمزورو عبادت کول شروع کړم نوزما نه بل ګمراه او دهوکه خوړلې بل څوك کيدې شی؟ بيا خو به نه يوازې په ما بلکه د دنياپه هريونيك انسان به زماګمراهی ښکاره شی. زماد قوم خلقو د کوم حقيقی معبود اوپروردګارنه چه تاسو منکرشوی ئې واورئ زه د هغه په ذات باندې ايمان لرم.

اوددې آيت دامعنی هم کيدې شی چه هغه د الله تعالى والا نيك سړی د خپل قوم نه مخ واړولود الله تعالى هغه رسولانوته نی اوونيل چه د الله تعالى پيغمبرانو تاسو زما د ايمان ګواه اوسيږئ ما د الله تعالى په ذات باندې ايمان راوړو چاچه تاسو په حقه سره رسولان جوړکړی راليګلی ئې. نولکه دې په

خپل ایمان راوړلو باندې د الله تعالی رسولان ګواه جوړول غواړي. داقول په نسبت د وړاندینی قول نه نور هم زیات واضحه دی. والله اعلم.

حضرت ابن عباس ﷛ وغیره فرمائی چه دې بزرګ هم دومره وینا کړې وه چه ټول کافران پرې راغوتة شو او وئی وهلو. څوك وو چه دا ئی بچ کولو؟ بیائی په کاڼړو ویشتلوسره هم هغه شهید کړو.(١) رضی الله تعالی عنه وارضاه. دې د الله تعالی ربښتونی بنده اود الله تعالی ولی الله کاڼړی خوړل ولې په ژبه باندې هم داوئیل اې الله زما قوم ته هدایت اوکړې دوی نه پوهیږی. (٢)

قِيْلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ؕ قَالَ يٰلَيْتَ قَوْمِيْ
اوونیلې شو (هغه ته) | چې ننوزه جنت ته | اوونیل هغه | افسوس | چې قوم زما
هغه ته اوونیلې شو | چې ته جنت ته داخل شه | هغه اوونیل | .... اني افسوس چې
يَعْلَمُوْنَ ۙ۝٢٦ بِمَا غَفَرَ لِيْ رَبِّيْ وَجَعَلَنِيْ مِنَ الْمُكْرَمِيْنَ ۝٢٧
پوهیدلې | په هغه | چې اوبخښلم زهٔ | رب زما | اووې ګرزولم زهٔ | دعزتمند خلقو نه |
زماقوم ته داخبره معلومه وې | چې زه خپل رب اوبخښلم | او په عزتمندو خلقو کښې ئې شامل کړم
وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ مِنْۢ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَآءِ
او نازل نهٔ کړو مونږه | په قوم دهغه باندې | روستو دهغه نه | څه لښکر | دآسمان نه |
اومونږ دهغه نه پس دهغه په قوم باندې د(عذاب دپاره) دآسمان نه څه لښکرې نه وې رالیږلې
وَمَا كُنَّا مُنْزِلِيْنَ ۝٢٨ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا
اونهٔ وؤ مونږه الیږونکی دلښکرو | نهٔ وؤ (هغه عذاب) | مګر وه چغه | یوه | پس په هغه دم
اونه لښکر راکوزولو ته زمونږ حاجت وو | هغه (عذاب) خوبس یوه چغه وه | نو ټول
هُمْ خٰمِدُوْنَ ۝٢٩
وؤ هغوی | یخ یخ پراته |
په هم هغه وخت سارهٔ شول |

قوله تعالی:: قِيْلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

د مومن د پاره د جنت زیرې :- حضرت ابن مسعود ﷛ فرمائی چه دې کافرانوهغه کامل مؤمن ډیر خراب اووهلوهغه ئی راګذار کړواودهغه په خیټه کیناستل اوپه پښوباندې چخڼری کړو تردې چه د هغه کولمې روستو نه راووتلې. هم هغه وخت هغه ته د الله تعالی د طرف نه د جنت زیرې ملاوشو. هغه الله تعالی د دنیاد غم دردنه آزاد کړو اوپه امن او آرام سره ئی جنت ته اورسولو. د هغه په شهادت سره الله تعالی خوشحاله شو. جنت د هغه د پاره کولاوکړې شو اود داخلیدو اجازت ورکړې شو. خپل اجر او ثواب عزت اواکرام ته په کتلوسره هغه بیا اوونیل چه افسوس زما قوم دالیدلې چه زه خپل رب اوبښلم اوزمائی ډیر زیات اکرام اوکړو. (٣) په واقع کښې مؤمن د ټولوخیرخواه وی اوهغه دهوکه باز او بدخواه

(١) الطبری: ٥٠٨/٢٠.
(٢) الطبری: ٥٠٨/٢٠.
(٣) الطبری: ٥٠٩/٢٠.

نه وي. هغه د الله تعالى والا سرې په ژوند كښې هم د خپل قوم خيرخواهي اوكړه او د مرګ نه پس هم د هغوى خيرخواه وو. داهم مطلب دې چه هغه وئيل چه افسوس زما قوم ته دا معلومه شوې وې چه ماله په څه وجه رب دابخښنه راكړه اوولې زما عزت اوكړو نولامحاله هغوى به هم د دې څيز د حاصلولو كوشش كولوپه الله تعالى به ئې ايمان راوړلو اود رسولانومنل به ئې كول. الله تعالى دې په هغه باندې رحمت اوكړي اود هغه نه دې خوشحاله شي. ګورئې چه د قوم د هدايت څومره خواهش مندوو.

عروه بن سعود ﷺ هم دغه شان شهيد كړې شو:: حضرت عروه بن مسعود ثقفي ﷺ د رسول الله ﷺ په خدمت كښې عرض اوكړو حضورﷺ كه اجازت وي نو زه به خپل قوم له د دين د تبليغ د پاره لاړشم او هغوى ته به د اسلام دعوت وركړم؟ حضورﷺ اوفرمائيل هسې نه چه هغوى تاقتل كړي. جواب ئې وركړو چه حضورﷺ ددې خبرې خو احتمال نشته ځكه چه د هغوى ماسره دومره مينه او عقيدت دې كه چرې زه اوده شم نوهغوى ما راپاسوى هم نه. حضورﷺ اوفرمائيل چه ښه ده بيا لاړشه. دې لاړو چه كله د لات اوعزى بتانوسره دې تيريدلو نو وئې وئيل اوس ستاسو تباهي راغله په دې خبره باندې ټول قبيله ثقيف غصه شوه. هغه ويناكول شروع كړه چه اې زما د قوم خلقو تاسودا بتان پريږدئ لات او عزى په اصل كښې هيڅ څيزونه نه دي. اسلام قبول كړئ نو سلامتيا به درته حاصله شي. اې زما رونړو تاسو يقين اوكړئ چه دا بتان هيڅ حقيقت نه لري. ټوله ښيګړه په اسلام كښې ده. وغيره. اوس ئې لاصرف درې خل داكلمه لوستلې وه چه يودوزخي بدنصيبه د لرې نه يوغشي اوويشتلو او د اكحل په رګ باندې اولګيدلو اوهم هغه وخت شهيدشو. حضور ﷺ له چه كله داخبر راورسيدو نوحضورﷺ اوفرمائيل چه دې هم داسې وولكه چه دسورت ياسين والا چه وئيلې افسوس چه زما قوم زما مغفرت او عزت پيژندلې وې.[1]

دحبيب بن زيد قصه:: حضرت كعب احبار ﷫ ته چه كله د حبيب بن زيد بن عاصم ﷺ ذكر اوكړې شوځوك چه د قبيله مازن بن نجار نه وو كوم چه په جنګ يمامه كښې مسيلمه كذاب شهيدكړې وو نو هغوى اوفرمائيل چه د الله تعالى قسم داحبيبﷺ هم د هغه حبيب په شان دې د كوم ذكر چه په سورت ياسين كښې دې. د هغه نه دې كذاب د رسول الله ﷺ باره كښې تپوس اوكړو نوهغه اوفرمائيل بې شكه هغه د الله تعالى رسول ﷺ دې. هغه وئيل چه زما هم ته ګواهي وركوې چه زه هم رسول يم؟ نو حضرت حبيب ﷺ اوفرمائيل چه زه نااورم. هغه وئيل د محمدﷺ باره كښې ته څه وائې؟ هغه اوفرمائيل زه د هغه رسالت په صدق سره منم. هغه بيا سوال اوكړوزماد رسالت باره كښې څه وائې؟ جواب ئې وركړو زه نه اورم. هغه ملعون وئيل د هغه باره كښې خو اورې اوزما باره كښې بياكونړشې نه اورې. د دې نه پس به ئې يوځل تپوس كولو او په دې جواب وركولو به ئې ترې د بدن يواندام پرې كولو. بيابه ئې تپوس كولو اوهم داجواب به ئې وركولو اوبيابه ئې ترې يواندام پرې كولو دغه شان ئې د بدن يوبوجوړ ټوټې كړو او په خپل رښتونى اسلام باندې ترآخره پورې قايم پاتې شو اوچه كوم جواب ئې وو ترآخره پورې ئې هم هغه وركولو تردې چه شهيد كړې شو. (رضى الله تعالى عنه وارضاه)

قوله تعالى:: وَمَآ اَنۡزَلۡنَا عَلٰى قَوۡمِهٖ

د هغه قوم د هلاكت بيان:: ددې نه پس چه په هغه خلقو دالله تعالى كوم غضب نازل شواو په كوم عذاب سره هغوى غرق كړې شو د هغې ذكركولې شي. هغوى دالله تعالى د رسولانوتكذيب كړې وو اود الله تعالى ولي ئې قتل كړې ووپه د دې وجه نه په هغوى باندې د الله تعالى عذاب نازل شو اوهلاك كړې شو. د هغوى د بربادولو د پاره خو الله تعالى نه د آسمان څه لښكر راوليګلو نه ئې څه خاص تيارې اوكړو نه ئې په هغوى پسې فرښتې راكوزې كړې اونه د لوئ نه د لوئ كارد پاره هغه ته د دې ضرورت

---

[1] حاكم:۳/٦١٥-٦١٦، ابن ابى حاتم:۱۲/٦١بدون الايه.

شته د هغه خو صرف حکم ورکول کافي دی نه ئې د دې نه پس هغوی ته څه تنبيه اوکړه بلکه بغير د مهلت نه ئې په عذاب کښې راګير کړل اوبغير د دې نه نه د هغوی څوك نوم اخستونکې پاتې شو اونه ئې څوك د اوبو ورکونکی پاتې شو. د اول نه ترآخره پورې يو يونی ټول فناکړل. حضرت جبرائيل عليه السلام راغلو اود هغوی د ښار انطاکيه د دروازې چوکاټ ئې اونيولو او دومره په زوره چغه ئې اووهله چه د هغوی اينې ئې اوشلولې زړونه ئې ترې اوويستل اوروحونه ترې لاړل.

دا درې رسولان وو د عيسی عليه السلام قاصدان نه وو: دحضرت قتاده رحمه الله نه روايت دې چه هغوی له کوم درې رسولان راغلی وو دا دحضرت عيسی عليه السلام راليکلې شوی قاصدان ووخوپه دې کښې لږ شان کلام دې.اول خودا چه دقصې د ظاهرنه دا معلوميږي چه هغه مستقل رسولان وو. ارشاد دې ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا﴾ کله چه مونږ د هغوی طرف ته دوه رسولان اوليکل کله چه هغوی دا دواړه دروغ اوګڼړل نود هغوی د امداد د پاره مونږ دريم رسول اوليکلو. بيا د الله تعالی دې رسولانو اهل انطاکيه ته اوونيل ﴿انا اليكم مرسلون﴾ يعنی مونږستاسوطرف ته رسولان يو. نوکه دا درېواړه د حضرت عيسی عليه السلام د حواريانو نه د حضرت عيسی عليه السلام راليکلې شوی وونوهغوی‌له داويناکول مناسب نه وو بلکه هغوی به څه داسې جمله ونيله د کوم نه چه معلوميدله چه دا د حضرت عيسی عليه السلام قاصدان دی. والله اعلم.

بيادا‌هم يوه قرينه ده چه د انطاکيه کافران د هغې په جواب کښې وائی ﴿قَالُوا مَا أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَا أَنزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ﴾ (۱) تاسو خو هم زمونږ په شان انسانان ئې ګورئی چه هم دا کلمه کافرانوهميشه رسولانوته ونيلې ده که هغوی د حواريانو نه وونوبياخود هغوی دعوی د رسالت مستقل نه وه. بيا دې خلقو دوی ته دا الزام ولې ورکولو؟

دويم د اهل انطاکيه طرف ته د حضرت مسيح عليه السلام قاصدان تلی وو اوهغه وخت د دغه کلی خلقو په هغوی باندې ايمان راوړې وو بلکه هم دا هغه ړومبې کلې دې چه ټولو په ټولويه حضرت عيسی عليه السلام باندې ايمان راوړو. د دې د پاره د نصرانيانو هغه څلور ښارونه کوم چه مقدس ګڼړلې شی په هغې کښې يوداهم دې. د بيت المقدس هغوی په دې وجه قائل ووچه هغه د حضرت عيسی عليه السلام ښاردې اوانطاکيه ته به ئې د حرمت والا ښار څکه ونيلو چه د ټولونه اول هم د دې ځائ خلقو په حضرت عيسی عليه السلام باندې ايمان راوړې وواوداسکندريه د عظمت وجه دا ده چه دلته هغوی د خپل مذهبی عهديدارانو مقررولو اجتماع کړې وه اود روميه د حرمت په دې وجه قائل ووچه داد شاه قسطنطين ښاروو. هم دې بادشاه د هغوی د دين امدادکړې وواوهم دلته د هغه تبرکات وو. بياچه کله هغوی قسطنطنيه ښارآباد کړونوهغه تبرکات ئې د روميه نه دلته راوړل کيځودل.

سعدبن بطريق وغيره نصرانی مؤرخينو په تاريخونوکښې دا ټول واقعات ذکر کړی دی. مسلمانانانو تاريخ دانانوهم دا ليکلی دی. نومعلومه شوه د انطاکيه والا دحضرت عيسی عليه السلام د قاصدانو منلی وو اودلته بيان دې چه هغوی اونه منل او په هغوی باندې د الله تعالی عذاب راغلواوهغوی تباه برباد کړل نوثابته شوه چه داواقعه بله ده. دا رسولان په مستقل رسالت باندې ماموروو اوهغوی اونه منل چه په هغې سزا کړې شو اوبې نومه اوبې نښې کړل اود سحرد چراغ په شان مړه کړې شو. والله اعلم.

دريم دا چه د انطاکيه والا خلقو قصه دحضرت عيسی عليه السلام د حواريانوسره واقع شوه نودا خو قطعاً د تورات د نازليدلو نه د پس وخت ده اود حضرت ابوسعيدخدری رضی الله عنه اوسلفو يوجماعت نه نقل دی چه د تورات د نازليدلونه پس يوکلی هم الله تعالی په خپل آسمانی عذاب باندې بالکل نه دې برباد کړې بلکه مؤمنانو ته ئې د کافرانوسره د جهاد حکم ورکړو اوکافران ئې په دې سره خوار اوذليل کړل لکه

---

(۱) ۳٦/يس:۱۵.

چه آيت ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْ بَعْدِ مَا اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ﴾ (١) په تفسير
كښې دى اود دې كلي په آسمانى هلاكت باندې قرآنى آياتونه شاهد دى د كوم نه چه عدل واضح دې.
نو د دې نه دا هم ثابتيږى چه داواقعه د انطاكيه نه ده لكه د بعضې سلفواقوال هم دا مطلق اود مقرر
مقام نه آزاده ګڼړى. د هغوى قول دې چه دې نه مراد مشهوربناريه انطاكيه نه ده اوداهم كيدې شى چه
انطاكيه نومې يوبل ښاروى اوداواقعه د هغه ځاىْ وى. ځكه چه كومه انطاكيه مشهوره ده د هغې د الله
ﷻ په عذاب سره تباه اوبربادكيدل مشهورنه دى نه د نصرانيت په زمانه كښې اونه د دې نه وړاندې.
والله سبحانه وتعالى اعلم. داهم يادساتئى چه د طبرانى يومرفوع حديث كښې دى چه په دنياكښې
درې كسان سبقت كولوكښې د ټولونه وړاندې وتلې دى. دحضرت موسى ﷺسبقت كونكې خوحضرت
يوشع بن نون وو اود حضرت عيسى ﷺ طرف ته وړانديوالې كونكې هغه وو د كوم ذكر چه په سورت
ياسين كښې دې اود محمدﷺ په خدمت كښې وړاندې كيدونكې حضرت على ﷺ بن ابى طالب وو.
(٢) داحديث بالكل منكر دې صرف حسين اشقر دا روايت كوى اوهغه شيعه اومتروك دې. والله اعلم.

يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيْهِمْ

| اے افسوس دې | په حال دبندګانو باندې | نۀ دې راغلې دوىْ ته |

| افسوس دې ! دغه بندګانو په حال چې كله ورته ځوک پيغمبر

مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٣٠﴾ اَلَمْ يَرَوْا

يو رسول | مګر | وۀ دوىْ | چې په هغه پورې به ئې ټوقې كولې | آيا نۀ وينى دوىْ |

ورغلې وو | نو دوىْ به ورپورې ټوقې كولې| .... ايا دوىْ دې خبرې ته

كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ اَنَّهُمْ

چې څومره هلاك كړى دى مونږه | مخكښې ددوىْ نه | دقومونو نه | چې بيشكه هغوىْ |

نه ګورى | چې ددوىْ نه وړاندې مونږ څومره قومونه تباه كړل| .... كوم چې به دوى ته

اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٣١﴾ وَاِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ ﴿٣٢﴾

دوىْ ته | نۀ واپس كيږى | اونۀ دى دا ټول | مګر دا ټول به | مونږ ته | حاضر كړې كيږى |

واپس رانشى | ....او ټول به مونږ ته مخامخ پيش كړې شى

وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا وَاَخْرَجْنَا

او نښه دتوحيد ده | دپاره ددوىْ | زمكه | مړه | ژوندىْ كړه مونږه هغه | او راوويستله مونږه |

اودوىْ دپاره يوه نښه مړه (اوچه) زمكه هم ده | ....چې مونږ هغه راژوندىْ كړه

مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُوْنَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ

دهغې نه | دانه (غله) | پس دهغې نه | خورى دوىْ | او پيدا كړل مونږه | په هغې كښې | باغونه

اوغلې مو ترې نه رازرغون كړې| ..... نودوىْ دهغې نه خوراكونه كوى| اومونږ په دې كښې دكهجورو

(١) ٢٨/القصص:٤٣.
(٢) طبرانى:١١١٥٢مجمع الزوائد:١٠٢/٩.

مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ وَّفَجَّرْنَا فِيْهَا مِنَ الْعُيُوْنِ ۝

دکجورو | او دانګورو | او جاري کړي مونږه | په هغې کښې | دچينونه |

او انګورو باغونه پيدا کړي دي |.............او په دې کښې مو چينې جاري کړې دي

لِيَاْكُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيْهِمْ ط

دپاره ددې چې اوخوري دوئ | دميوې دهغې نه | اونۀ دي کړې دا پيداوښت | لاسونو ددوئ |

ددې دپاره چې دوئ ددغې باغونو ميوې اوخوري | اوداڅيزونه ددوئ لاسونو نه دي جوړ کړي

اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ۝ سُبْحٰنَ الَّذِيْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا

آيا پس دوئ شکر نۀ اوباسئ | پاکي ده | هغه ذات لره | چې پيدا ئې کړل قسمونه | ټول |

نوبيا دوئ شکر ولې نه اوباسي | الله ﷻ هغه ذات دې چا چې ددې ټولو څيزونو جوړې پيدا کړې دي

مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا

دهغې نه | چې زرغونوي ئې | زمکه | او په خپله دنفسونو ددوئ نه | او دهغې نه |

هم د زمکې په زرغونه کښې | اودغه شان د دوی په نفسونو کښې هم | اوپه هغه څيزونو کښې

لَا يَعْلَمُوْنَ ۝

چې دوئ ئې نۀ پيژني |

چې دوئ ته هډو معلوم نه دی |

قوله‌تعالى:: يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ

دانبياءکرامو عليهم السلام خبره نه منونکوباندې حسرت اوافسوس:- په بنديګانو باندې حسرت او افسوس دې. بنديګان به صبا په خپل ځان باندې څنګه پښيمانه وي اوبارباربه وائي ارمان افسوس مونږ خو خپل ځان پخپله خراب کړې. په بعضې قراءتونوکښې ((يحسرة العباد على انفسها)) هم دې. (١) مطلب دا دې چه د قيامت په ورځ عذابونه اووينې نو لاسونه به مروړي او چه هغوی ولې د رسولانو تکذيب کولو او ولې ئې د الله تعالى د حکم خلاف کولو.

په دنياکښې خود دوی داحال ووچه کله هم يورسول راغلې هغوی بغير د څه ډيل نه دروغ ګڼړلې او په کولاوزړه سره ئې د هغه بې ادبي اوسپکاوې کړې دې. اوکه دلته ئې لږ تامل کړې وونوسوچ به ئې کولو چه د دوی نه وړاندې کومو خلقو د پيغمبرانو نه دی منلي هغوی غرق اوتباه کړې شو اود هغوی خاوره ئې هم والوزوله. د هغوی نه خو يوهم بچ نه شو اونه د آخرت د هغه کورنه څوك واپس راغلو. په دې کښې د هغه خلقو هم رد دې کوم چه دهريه وو اود هغوی داخيال وو چه هم داسې به په دنياکښې ګرځو ژوندي به يو او مړه کيږوبه په واپس کيدو به بيا دنياته راځو ټول تيرشوی خلق موجود خلق او راتلونکی خلق به د قيامت په و رځ د الله تعالى په وړاندې د حساب کتاب د پاره پيش کولې شي. اوهلته په د هرې يوې بدئ اوهرې يوې نيکئي بدله ملاويږي. لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې ﴿وَاِنَّ كُلًّا

(١) الطبري: ٥١٢/٢٠.

لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ (۱) يعنی هرسړی ته به د هغه د اعمالو پوره بدله ستارب ورکوی. په يوقراءت کښې ﴿لَمَا﴾ دې نود دې اثبات د پاره به وی اود ﴿لَمَّا﴾ لوستلو په وخت ان نافيه به وی اولمّا به په معنی د الا وی نود آيت مطلب به داسې وی چه نه دی ټول ولې ټول په ټول به زمونږ په وړاندې حاضريږی. په دويم قراءت باندې به ئې هم مطلب هم دغه وی. والله سبحانه وتعالى اعلم.

قوله تعالى:: وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ

دَ الله تعالى دَ وجود يوعظيم الشان نخښه:- الله تعالى ارشاد فرمائی چه زما په وجودباندې اوزما په زبردست قدرت باندې اود مړو په ژوندی کولوباندې يوه نښه داهم ده چه مړه زمکه اوچه او شاړه پرته وی په کومه کښې چه هيڅ شينکې تازه والې توك وابنه وغيره نه وی زه په دې باندې د آسمان نه اوبه راوروم اوهغه مړه زمکه بيا راژوندئی شی شنه خوزيږی هرطرف ته شينکې او هم شينکې راټوکيږی اوقسم قسم ميوې اوګلونه ښکاری نوفرمائی چه مونږ دا مړه زمکه راژوندئ کړو او په دې کښې قسم قسم غلې راپيداکړو بعضې تاسو خورئ اوبعضې ستاسو څاروی خوری. مونږ په دې کښې د کهجورو انګورو باغونه تياروو نهرونه په کښې روانوو کوم چه باغونه اوپټی آبادوی اوخړوب کوی. دا ټول ځکه چه د دې ونوميوې دنيااوخوری د پټواو باغونو ګټه حاصله کړی اوخپل حاجتونه پوره کړی. داهرڅه د الله تعالى په رحمت اود هغه په قدرت سره پيداکيږی د چا په وس اواختيارکښې نشته. ستاسو د لاسونو پيداکړې شوی څيزونه نه دی اونه په تاسوکښې د دې د راټوکولوطاقت شته اونه په تاسو کښې د دې د بچ کولوقدرت شته اونه د دې د پخولو اوتيارولو په تاسوکښې څه اختيارشته. صرف د الله تعالى داکار دې اود هغه مهربانی ده. اود هغه د احسان سره سره دا د هغه د قدرت نمونې دی بيا په دې خلقو څه شوی دی چه شکر نه کوی؟ اود الله تعالى ډير زيات او بې شميره نعمتونه هغوی سره وی اود هغه احسان نه منئ.يومطلب ئې دابيان کړې دې چه دباغونو ميوې داکوم چه خوری هغوی د خپل لاس کړلې شوی هغوی ګڼړی. د ابن مسعود ﷺ په قراءت کښې ((ومما عملته ايديهم)) دی. پاك د برکت نه ډك اود ټولونقصانونونه بری هغه الله تعالى دې چاچه د زمکې پيداوار اوپخپله تاسو هم جوړه جوړه پيداکړی ئې اود مختلف قسمونو مخلوق جوړې ئې جوړې کړی دی کوم چه تاسو پيژنئی هم نه. لکه چه بل آيت کښې دی ((وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ))(۲) مونږ د هريوڅيز جوړې پيداکړی دی دې د پاره چه تاسو نصيحت حاصل کړئ.

مِنْهُ	نَسْلَخُ	الَّيْلُ ۚ	لَهُمُ	وَآيَةٌ
دهغې نه	چې راوباسو مونږه	شپه	دپاره ددوئ	او نښه دتوحيد ده
		(رنړا)	چې مونږ تري نه	او د دوئ دپاره يو نښه شپه ده

لِمُسْتَقَرٍّ	تَجْرِي	وَالشَّمْسُ	مُّظْلِمُونَ ۙ	هُمْ فَإِذَا	النَّهَارَ
خائې دقرار ته	چې روان دې	اونمر دې	په تياره کښې وی	پس يودم هغوئ	ورځ
مقرره لاره روان دې	چې په خپله	(نښه) نمر دې	اويوه	نودوئ په تياره کښې پاتې شی	ورځ راکاږو

وَالْقَمَرَ	الْعَلِيمِ ۞	الْعَزِيزِ	تَقْدِيرُ	ذَٰلِكَ	لَّهَا ۚ
او سپوږمئ ده	عالم الله	دغالب	اندازه ده	دا	چې مقرري دې هغه لره
اومونږ د سپوږمئ دپاره	....		ترلې اندازه ده	او پوهه الله ﷻ	دا د زبردست

(۱) ۱۱/هود:۱۱۱.

(۲) ۵۱/الذاريات:۴۹.

قَدَّرْنٰهُ	مَنَازِلَ	حَتّٰى	عَادَ
چې مقرر کړې دی مونږه هغې لره |	منزلونه |	تر دې پورې |	چې واپس اوګرځی |
منزلونه مقرر کړی دی | (وړېږی وړېږی) تردې چې دکهجورې د زړې ښانګې په شان			

كَالْعُرْجُوْنِ	الْقَدِيْمِ۝	لَا الشَّمْسُ	يَنْۢبَغِيْ لَهَآ	اَنْ تُدْرِكَ
پشان دښانګې دکجورو |	پخوانۍ (وچې) |	نه دې نمر |	چې مناسب وی هغه لره |	چې اورسوی
وره پاتې شی |............ نه نمر دپاره دا ممکن ده | چې هغه (وړاندې شی او) سپوږمۍ رالاندې کړی |				

الْقَمَرَ	وَلَا الَّيْلُ	سَابِقُ	النَّهَارِ ط	وَكُلٌّ	فِيْ فَلَكٍ	
سپوږمۍ |	اونه شپه |	مخکښې کیدونکې ده |	دورځې نه |	او ټول	په اسمان کښې |	
اونه شپه دورځې نه مخکښې راتلې شی | اوهر یو پخپل خپل مدار کښې (لګیا دی)						
يَّسْبَحُوْنَ۝						
لامبو وهی						
لامبو (چکر) وهی						

قوله تعالی:: وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ

ډیوې بلې نخښې ذکر:- د الله تعالی د قدرت کامله یوه نښه بیانولې شی اوهغه شپه اوورځ ده چه د رڼړا او تیارې والا دی اوبرابر یوبل پسې ځی راځی. لکه چه بل ځایٔ ارشاد دې ﴿اَلَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۢ بِاَمْرِهٖ ۗ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ۗ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ۝﴾ [1] شپه په ورځ سره پټوی شپه ورځ زر زر لټوی راځی. دلته ئی هم اوفرمائیل چه مونږ د شپې نه ورځ راکاږو ورځ خو ختمه شوه اوشپه راغله اود ځلورو وارو طرفونه تیاره خوره شوه. په حدیث کښې دی چه کله د تیارې نه شپه راشی او ورځ د اخوانه لاړه شی اونمر ډوب شی نو روژه دار دې روژې ماتې کړی. [2] ظاهری آیت خوهم دا دې خوقتاده رحمه الله فرمائی د دې مطلب په شان د آیت ﴿يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ﴾ [3] دې. یعنی الله تعالی شپه په ورځ کښې او ورځ په شپه کښې داخلوی.

امام ابن جریر رحمه الله دا قول ضعیف ګڼړی اوفرمائی په دې آیت کښې چه داکوم لفظ "ایلاج" دې د دې معنی د یوکمې اود بل زیاتې دې اودا مراد په دې آیت کښې نه دې. د امام صاحب رحمه الله داقول حق دې.

قوله تعالی:: وَالشَّمْسُ تَجْرِيْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا

د مستقر نه مراد خو مستقرمکانی یعنی د قرار ځایٔ دې اوهغه د عرش لاندې هم هغه طرف دې. بس یونمر نه بلکه ټول مخلوق د عرش لاندې دې ځکه چه عرش د ټول مخلوق د پاسه دې اوټول ئی راګیرکړی دی. اوهغه کره یعنی ګول څیز نه دې لکه چه هیئت دان وائی بلکه هغه د ګنبدپه شکل کښې دې. د کوم چه پښې دی اوفرښتو هغه اوچت کړې دې. د انسانانو په سرونوباندې د پاسه پاسه عالم کښې دې. نوچه کله نمر په آسمانی ګنبدکښې تیک د ماسپښین په وخت کښې وی هغه وخت هغه

---

[1]) ۷/الاعراف:٥٤.

[2]) صحیح بخاری کتاب الصوم باب متی یحل فطر الصائم:١٩٥٤، صحیح مسلم:١١٠٠، ابوداود: ٢٣٥١، ترمذی:٦٩٨

[3]) ۳۵/فاطر:۱۳.

عرش سره ډیر نیزدې وی بیاچه کله هغه راتاوشی اوپه څلورم اسمان کښې هم د دې مقام مقابل کښې راشی نودا د نیمې شپې وخت وی اوهغه د عرش نه ډیر لرې وی نوهغه سجده کوی اود راختو اجازت غواړی لکه څنګه چه په احادیثوکښې دی.

صحیح بخاری کښې د حضرت ابوذر ؓ نه روایت دې زه د نمر د ډوبیدو په وخت کښې رسول الله ﷺ سره په جمات کښې ووم. حضورﷺ ماته اوفرمائیل معلومه ده چه دانمر چرته ډوبیږی؟ ماوئیل چه الله تعالی اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی. حضورﷺ اوفرمائیل هغه د عرش لاندې لاړشی اوالله تعالی ته سجده کوی. بیا حضورﷺ داآیت ﴿والشمس﴾ تلاوت اوکړو.[1]

په یوبل حدیث کښې دی دحضورﷺنه حضرت ابوذر ؓ د دې آیت مطلب تپوس اوکړو نوحضورﷺ اوفرمائیل د ده د آرام ځائ د عرش لاندې دې.[2] په مسنداحمدکښې د دې نه په وړاندینی حدیث کښې هم دی چه هغه د الله تعالی نه د واپس کیدو اجازت غواړی اوهغه ته اجازت ورکولې شی لکه چه ده ته وئیلې شی د کوم ځائ نه چه راغلې ئی هغه ځائ ته واپس شه نوهغه د خپل راختود ځائ نه راخیژی اوهم دغه د ده مستقر دې. بیا حضورﷺ د دې آیت د شروع فقره اولوستله.[3] په یوروایت کښې داهم دی چه نیزدې دې چه هغه سجده اوکړی خوقبلولې به نه شی اواجازت به غواړی خو اجازت به نه شی ورکولې بلکه ورته به وئیلې شی چه د کوم ځائ نه راغلې ئی هم هلته لاړشه نوهغه به هم د مغرب نه راخیژی.[4] هم داد دې آیت کریمه معنی ده. حضرت عبدالله بن عمر ؓفرمائی چه نمر راخیژی هغه د انسانانو ګناهونه واپس کوی هغه ډوبیږی اوپه سجده کښې پریوځی او اجازت غواړی اجازت ملاویږی. یوه ورځ به دې ډوبیږی او په داسې عاجزئ به سجده کوی چه اجازت به غواړی خواجازت به نه شی ورکولې. هغه به وائی چه لار لرې ده اواجازت ملاونه شو په دې وجه به اونه رسیدې شم. بیابه لږ ساعت حصارولو نه پس هغه ته وئیلې شی په کوم ځائ کښې چه ډوب شوې وې هم د هغه ځائ نه راوخیژه. هم دغه به د قیامت ورځ وی په کومه ورځ چه به ایمان راوړل بې کاره وی اونیکئی کول به هم د هغوی د پاره چه د اول نه نیکوکارنه وو بې کاره به وی. اودا هم وئیلې شوی دی چه د مستقر نه مراد د هغه د تلو انتهاء ده. پوره اوچتوالې چه په ګرمو کښې وی اوپوره ښکته والې چه په ژمی کښې وی نودا یوقول شو.

دویم قول دادې چه په دې آیت کښې د مستقرد لفظ نه مراد د ده د چال خاتمه ده د قیامت په ورځ به د ده حرکت اودریږی دا به بې نوره شی دا عالم کل به ټول ختم شی. دامستقر زمانی دې. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه هغه په خپل مستقرباندې روان وی یعنی په خپل وخت اومیعاد باندې چه دهغې نه وړاندېوالې نه شی کولې.[5] په ژمی او اوړی کښې چه د هغه کومې لارې مقرر دی هم په هغه لاروباندې ځی راځی.

د ابن مسعود ؓ قرات او د دهغه مطلب:: د ابن مسعودؓ اوابن عباس ؓ قراءت ﴿لامستقرلها﴾ دې یعنی د ده د پاره سکون اوقرار نشته بلکه شپه ورځ د الله تعالی په حکم سره روان وی نه اودریږی اونه ستړې

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورهٔ یسٓ باب قوله ﴿والشمس تجری لمستقرلها...﴾:۴۸۰۲، صحیح مسلم: ۱۵۹بدون الایه.
[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورهٔ یسٓ باب قوله ﴿والشمس تجری لمستقرلها﴾:۴۸۰۳،صحیح مسلم:۱۵۹، احمد:۱۵۸/۵، ابن حبان:۶۱۵۲.
[3]) احمد:۱۵۲/۵، صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفه الشمس والقمر:۳۱۹۹، صحیح مسلم: ۱۵۹، ترمذی:۲۱۸۶،السنن الکبری:۱۱۴۳۰، شرح مشکل الاثار:۲۸۱،ابن حبان: ۶۱۵۴، الاسماء والصفات ص ۳۹۲، مسندالطیالسی:۴۶۰.
[4]) صحیح بخاری:۳۱۹۹.
[5]) الطبری:۲۰۵۱۷.

کيږي. لکه چه ارشاد دي ﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ (١) يعنی هغه ستاسود پاره نمر اوسپوږمئی مسخر کړی دی چه نه ستړي کيږی اونه اودريږی د قيامته پورې به روان وی. دا اندازه د هغه الله تعالی ده چه غالب دې. د کوم چه څوك مخالفت نه شی کولې. د چاحکم چه څوك روستوکولې نه شی. هغه عليم دې اوهغه هريوحرکت او سکون پيژنی. هغه په خپل کامل حکمت سره د دې رفتار مقررکړې دې. په کوم کښې چه نه اختلاف واقع کيدې شی اونه د دې برعکس کيدې شی. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ (٢) د سحر راويستونکې چا چه شپه د راحت وخت جوړکړو اونمر اوسپوږمئی په حساب سره مقررکړل. دا اندازه د علم د خاوند ده. د حم سجده آيت ئی هم داسې ختم کړو.

قوله تعالی:: وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ

دسپوږمئ منزلونه او د هغې حکمتونه::بيا فرمائی چه د سپوږمئی مونږ منزلونه مقررکړی دی هغه په يو جدا چال باندې روانه ده. په کوم سره چه مياشتې معلومې شی. لکه چه د نمر په چال سره شپه ورځ معلوميدې شی. لکه چه ارشاد دې خلق تانه د سپوږمئی باره کښې تپوس کوی نوجواب ورکړه چه د حج او وختونود معلومولود پاره دی. او په دې آيت کښې ارشاد دې چه هغه نمر ضياء او سپوږمئی نورکړې دې اود دې منزلونه ئی اودرولې دی دې د پاره چه تاسو کالونه او حساب معلوم کړئ.

يوآيت کښې دی چه مونږ شپه اوورځ دوه نښې جوړې کړی دی. د شپې نښه مونږ تياره جوړه کړې اود ورځې نښانی مو رڼا جوړه کړې ده دې د پاره چه تاسو په دې کښې د خپل رب نازل کړې شوې رزق اولټوئ اود کالونوحساب کتاب معلوم کړې شئ. مونږ هريوڅيز په ښه تفصيل سره بيان کړی دی. د نمر پرق پروق ده سره مخصوص دې اود سپوږمئی رڼا د دې نه ده. اود دې رفتارهم مختلف دې. نمر هره ورځ ډوبيږی اوراخيژی اوهم په دغه رڼا سره وی. اود دې د ډوبيدو اوراختو ځايونه په ژمی اوړی کښې جدا جداوی. هم په دې وجه د شپې ورځې په اوږدوالی کښې کمې زياتې کيږی. نمردورځې ستورې دې اوسپوږمئی د شپې ستورې دې.د دې منزلونه مقرر دی.

سپوږمئی د مياشتې په رومبئی شپه راخيژی ډيره وړه غوندې وی کمه رڼائی وی په دويمه شپه ئی رڼادې نه زياتيږی اومنزل ئی هم ترقی کوی. بياچه څومره څومره اوچتيږی رڼائی زياتيږی لکه د دې رڼاچه د نمر نه ملاوشوې وی آخر په څلوارلسمه شپه سپوږمئی پوره شی اود دې رڼا هم پوره کيږی. بيا کميدل شروع کوی اودغه شان درجه په درجه وار په وار کميږی اوپه مثال د کهجورې د څانګې ډکی په شان کيږی. په عربوکښې دسپوږمئی د رڼا په اعتبار سره د مياشتې د شپو نومونه کيخودلې شوی دی. مثلاً د رومبو دريوشپونوم "غرر" دې د دې نه پس د دريو شپونوم "نفل" دې اود دې نه پس د دريوشپونوم "تسع" دې ځکه چه د دې آخری شپه نهمه وی د دې نه پس د دريوشپونوم "عشر" دې داځکه چه د دې شروع د لسونه ده ددې نه پس د دريوشپونوم "بيض" دې ځکه چه په دې شپوکښې د سپوږمئی رڼا ترآخره پورې وی. د دې نه پس د دريو شپو نوم د هغوی په نيز "درع" ده دا لفظ د درعاجمع ده د دې دانوم ځکه کيخودلې دې چه د شپاړلسمې سپوږمئی لږه روستو راخيژی نود لږ ساعت پورې تياره يعنی توروالې وی او په عربوکښې هغه چيلئی چه د هغې سر تور وی "شاة درعا" وائی.

---

(١) ١٤/ابراهيم:٣٣.

(٢) ٦/الانعام:٩٦.

قوله تعالى: اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ

د ادراک قمر مطلب: د دې نه پس دريو شپوته "ظلم" وائی بيادريو ته "حنادس" بيا دريوته "دراری" بيا دريو ته "محاق" ځکه چه په دې کښې سپوږمئی ختمه شی اومياشت هم ختمه شی. ابوعبيده رحمه الله په دې کښې تسع اوعشر نه قبلوی اوګوری کتاب "غريب المصنف" د نمر او سپوږمئی حدونه هغه مقررکړی دی ناممکن دی چه يود خپل حدنه اخوا ديخواشی ياوړاندې روستوشی. د هغه په وخت کښې دا پټه وی اود دې په وخت کښې هغه چپ وی. حسن رحمه الله وائی چه داسپوږمئی د شپې ده. د ابن مبارک رحمه الله قول دې د هواوزر دې اوسپوږمئی د اوبود غلاف لاندې ځائ کوی. ابوصالح رحمه الله فرمائی چه د دې رڼراد هغه رڼرا نه شی رانيولې. عکرمه رحمه الله فرمائی چه د شپې نمر نه شی راختلې اونه شپه د ورځ نه وړاندېوالې کولې شی يعنی د شپې نه پس شپه نه شی راتلې بلکه په مينځ کښې به ورځ راځی. نود نمر بادشاهی د ورځې وی اود سپوږمئی حکومت د شپې وی. شپه د اخوانه راځی اوديخوا ځی يوبل پسې وی خوولې نه د جنګيدو ويره اونه د بې نظمئی خطره نه داچه ورځ دې لاړه شی شپه رانه شی اونه د دې خلاف يوځی اوبل راځی. هريوپه خپل خپل وخت سره غيبيږی اوحاضريږی. ټول په ټول يعنی نمر سپوږمئی ورځ شپه په آسمان کښې روان دی اوګرځی راګرځی. د زيدبن عاصم رحمه الله قول دې چه د آسمان اوزمکې په مينځ کښې په فلك کښې دا ټول ګرځی راګرځی. خودا ډير غريب بلکه منکر قول دې بعضې خلق وائی چه هغه فلك د څرخ د پولئی په شان دې بعضې خلق وائی چه دا د ميچنې د پل د اوسپنې په شان دې.

وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ

او بله نښه | دپاره ددوئ (داده) | چې مونږه سوارهٔ کړل | اولاد ددوئ |

| اوددوئ دپاره يوه نښه داهم ده | ....چې مونږ د دوئ بچی

فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۴۱﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا

په کشتئ کښې | ډکه کړې شوی کښې | او پيدا کړل مونږه | دپاره ددوئ | پشان ددې | هغه څيزونه

په ډکه بيړئ کښې سواره بوځو | ....او مونږ د بيړئ غوندې د سورلئ نور څيزونه

يَرْكَبُوْنَ ﴿۴۲﴾ وَاِنْ نَّشَاْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيْخَ

چې دوئ پرسوريږی | او که اوغواړو مونږه | نو ډوب به کړو دوئ | پس نهٔ به وی فرياد اوريدونکې |

هم پيدا کړې دې | او که مونږ اوغواړو نودوئ به غرق کړو | بيا به نه څوک ددوئ فرياد آوريدو وی

لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُوْنَ ﴿۴۳﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا

دوئ لره | اونهٔ به دوئ بچ کړې شی | مګر | دا (ټول) رحمت دې | دطرفه زمونږ نه |

او نه به دوی خلاصولې شی | ....خودا ټوله زمونږ مهربانی ده

وَمَتَاعًا اِلٰی حِيْنٍ ﴿۴۴﴾

او پريږده دوئ دپاره دنفعې اغستلو | ديو خاص وخته پورې |

اودوئ ته تر يوې مقررې نيټې پورې فائده ورکول دی |

قوله تعالی:: وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ

کشتئی اوذ الله تعالی قدرت:- الله تعالی د خپل قدرت یوه بله نښنه ښائی چه هغه سمندر مسخر کړې دې په کوم کښې چه کشتئی برابر ځی راځی. د ټولونه اول کشتئی د حضرت نوح ﷺ وه په کومه کښې چه سواره شوی وو هغه پخپله اود هغه ملګری ایماندار بندیګان چه خلاصې ئی بیاموندلې وو باقی په مخ د زمکې یو انسان هم نه وو بچ شوې. مونږ د هغه زمانې د خلقو پلاران او نیکونه په کشتئی کښې کینولې وو چه بالکل ډکه وه ځکه چه په هغې کښې د ضرورت ټول سامان هم وو اودې سره ځناور هم وو چه د الله تعالی په حکم سره په دې کښې کینولې شوی وو. د هرقسم ځناورو یوه یوه جوړه وه ډېر باوقار مضبوط اولوئی جهاز وو. داصفت هم د حضرت نوح ﷺ په کشتئی باندې صحیح راځی. دغه شان د اوچې سورلئی هم الله تعالی د هغوی د پاره پیداکړې دی. مثلاً اوښ چه په اوچه کښې هم هغه کارورکوی کوم چه کشتئی په اوبوکښې ورکوی دغه شان نور ځناور اوخاروی هم . اوداهم کیدې شی چه کشتئی د نوح ﷺ نمونه وه اوبیا هم په دې نمونه باندې نورې کشتئی اوجهازونه جوړیدل. د دې مطلب تائیدد دې آیت ﴿لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ﴾ ([1]) نه هم کیږی یعنی کله چه اوبو چپې اوکړې مونږ ته په کشتئی کښې سور کړې دې د پاره چه دا ستاسو د پاره یونه هیریدونکې ځیز جوړ کړی او یاد ساتونکی غوږونه دا یاد اوساتی. زمونږ دا احسان مه هیروه مونږ د سمندر نه ته واړولې. که مونږ غوښتې نو هم په دې کښې به مو ډوب کړې وې ټوله کشتئی به کیناسته هیڅ څوك به نه وو چه ستا فریاد به ئی اوریدلې. اونه به تاته څوك داسې ملاویدلوچه ته ئی بچ کړې وې خودا صرف هم زمونږ رحمت دې چه د اوچې اولمدې اوږده سفرونه په آرام اومزه سره کوئ اومونږ تاسو د خپل مقرر کړې شوی وخت پورې په هرقسم سره سلامنت ساتو.

وَاِذَا	قِيْلَ	لَهُمْ		
او کله چې	اووئیلې شی	دوئ ته		
اوڅه وخت چې دوئ ته اووئیلې شی				
اتَّقُوْا	مَا	بَيْنَ اَيْدِيْكُمْ	وَمَا	خَلْفَكُمْ
چې خان اوساتئ	دهغه انجام نه	چې په مخکښې ستاسودې	او هغه	چې مخکښې ستاسونه تیر شوې دې
چې دهغه عذاب نه اوویریږئ	کوم چې ستاسو نه وړاندې دې	اوکوم چې ستاسونه روستو هم		
لَعَلَّكُمْ	تُرْحَمُوْنَ﴿۴۵﴾	وَمَا تَاْتِيْهِمْ	مِّنْ اٰيَةٍ	مِّنْ اٰيٰتِ رَبِّهِمْ
دپاره ددې چې په تاسو رحم اوکړې شی	اونه راځی دوئ ته	یو آیت	دآیتونو	درب خپل نه
چې رحمت درباندې اوشی	(نودوئ هیڅ پرواه نه کوی) اودوئ ته ددوئ درب دطرفه داسې نخښه نه ده راغلې			
اِلَّا كَانُوْا	عَنْهَا	مُعْرِضِيْنَ﴿۴۶﴾	وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ	اَنْفِقُوْا
مګر وی دوئ	دهغې نه	مخ اړونکی	او کله چې اووئیلې شی دوئ ته	چې خرچ کړئ
چې دوئ ترې مه مخ نه وی اړولې	اوهر کله چې دوئ ته اووئیلې شی چې دهغې رزق نه خرچ کوئی			

[1] ٦٩/الحاقة:١٢.

مِمَّا	رَزَقَكُمُ	اللّٰهُ	قَالَ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	
دهغې رزق نه	چې درکړې دې تاسو ته	الله	نو وائي هغه کسان	چې کفر ئې کړې دې	
کوم چې تاسو ته الله ﷻ درکړې دې	..................نو کافران مسلمانانو ته				
لِلَّذِيْنَ	اٰمَنُوْٓا	اَنُطْعِمُ	مَنْ	لَّوْ يَشَآءُ اللّٰهُ	
هغه کسانو ته	چې ايمان ئې راوړې دې	آيا مونږه طعام ورکړو	هغه چا ته	که غوښتلې الله	
داسې وائي	چې آيا مونږ په هغه چا باندې خوراک اوکړو	که دالله ﷻ خوښه شوې وې			
اَطْعَمَهٗۤ	اِنْ اَنْتُمْ	اِلَّا	فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝		
نو طعام به ئې ورکړې ووه هغه ته	نه يئ تاسو	مګر	په ګمراهئ ښکاره کښې		
نو رزق به ئې ورکړې وو	.....دا تاسو خو په ښکاره ګمراهئ کښې پراته يئ				

قوله تعالى:: وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّقُوْا

منکردالله دهرې خبرې نه مخ اړوي: دکافرانودسرکشئ،نادانئ،اودکبربيان شروع دې،چه هغه ته دګناهونه دبچ کيدواوښيلې شي،چه څه تاسوکړې دی په هغې باندې پيښمانه شئ،اوتوبه اوکړئ، او د مخکښې دپاره احتياط کوئ،ددې په نتيجه کښې به الله تعالى په تاسوباندې رحم اوکړي اوتاسويه دعذاب نه اوساتي.نوهغوي په دې باندې عمل کول خپوطرف ته،مخ راواچوي.قرآن مجيدداجمله نه ده بيان کړې خکه چه راروان آيت په دې باندې صفادلالت کوي،په دې کښې دی چه يوه داخبره څه ددوی خودا عادت شوې دې،چه دالله تعالى دهرې خبرې نه مخ اړوي.نه دهغه توحيدمني،اونه رسولان رښتوني مني.اونه په هغوی کښې سوچ اوفکرکولوعادت شته اونه په دوی کښې دقبوليت خاصيت اونه دګټې حاصلولوتجربه.

قوله تعالى:: وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اَنْفِقُوْا

کافردالله تعالى په لارکښې خرچ نه کوي: دوی ته چه کله دالله تعالى په لارکښې دخيرات ورکولو اوښيلې شي،چه الله تاسوته څه درکړی دی په هغې کښې غريبانانو،مسکينانواومحتاجوته هم حصه ورکړئ،نودوی جواب ورکوي که دالله تعالى اراده وه نودې غريبانانوته به ئې پخپله ورکړې وه.چه کله د الله تعالى اراده نه وه نو مونږدالله تعالى دارادې خلاف ولې اوکړو؟ تاسوچه مونږته دخيرات دا نصيحت کوئ نوتاسوپه دې کښې بالکل په غلطه يئ،داهم کيديشی چه داروستئ جمله د کافرانوپه ترديدکښې دالله تعالى دطرف نه وي.يعنی الله تعالى فرمائي چه تاسوبالکل ګمراه يئ.خوددې نه دابښه معلوميږي چه داهم دکافرانو دجواب حصه ده.والله اعلم.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى	هٰذَا الْوَعْدُ	اِنْ كُنْتُمْ	صٰدِقِيْنَ ۝	مَا يَنْظُرُوْنَ	اِلَّا	
اووائي دا خلق کله به وی	دا وعده	که يئ تاسو	رښتينی	انتظار نه کوی دا خلق	مګر	
او دوی وائي چې (ښه نو) داوعده بهٔ آخر کله پوره کيږي (چې قيامت به راځي)	که تاسو ريښتونی يئ	داخلق خوبس ديوې				
صَيْحَةً وَّاحِدَةً	تَاْخُذُهُمْ	وَهُمْ يَخِصِّمُوْنَ ۝				
د يوې چغې	چې اوبه نيسی دوئ	او حال دا چې دوئ به جګړې کوی				
درنې چغې په انتظار کښې دی	چې راوبه ئې نيسی او دوئ به لا په خپلو جګړو کښې لګيا وی					

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَآ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ۝٥٠

پس طاقت به نهٔ لري دوئ | دوصيت كولو | اونهٔ به اهل خپل ته | واپس لاړ شي دوئ |

نو نه به دوصيت كولو فرصت بيا اومومئ | اونه به دكور خلقو ته واپس لاړ شي

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ

او پوكې به اووهلې شي | په صور كښې | پس يو دم به دوئ | دقبرونو نه | رب خپل ته |

اوشپيلئ به پوک وهلې شي | نو دوئ ټول به دقبرونو نه دخپل رب طرفته په منډه روان شي

يَنسِلُونَ ۝٥١ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

منډې وهي | اوبه وائي دوئ | اے افسوس دې مونږ لره | چا راپاڅولو مونږه | دخائې دخوبونو زمونږ نه

دابه وائي چې هائې زمونږ بدنصيبه | دا مونږ چا د قبرونو نه راپاڅولو ؟ | داهم هغه قيامت

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ۝٥٢ إِن كَانَتْ

دا هغه څيز دې | چې وعده كړې وه رحمن ددې | او رښتيا وئيلي وؤ | رسولانو | نهٔ به وي

دې | دكوم وعده چې الله ﷻ رحمان كړې وه | او پيغمبرانو واقعي رښتيا وئيلي وو | دا به نور څه نه وي

إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ۝٥٣

مګر | وي به چغه يوه | پس يودم به دوئ | ټول | مونږ ته | حاضر كړې شي |

بس يوه درنه چغه به وي | ....او زر تر زره به دوئ ټول زمونږ په مخامخ كړې شي

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ

پس نن ورځ به | ظلم نهٔ شي كيدې | په يو نفس باندې | هيڅ قدرله | اوبدله به نهٔ شي دركړې تاسو له

نو نن (دقيامت په) ورځ بهٔ په هيچا هيڅ قسم ظلم نه كيږي | اوتاسو ته به دهغو عملونو

إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝٥٤

مګر دهغې | چې وئ تاسو | چې كول به مو

بدله ملاويږي | كوم چې تاسو كول |

قوله تعالىٰ:: وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ

دقيامت منكران: كافرانوبه دقيامت راتلل نه منل، په دې وجه باندې به هغوی نبيانواومسلمانانوته وئيل چه قيامت ولې نه راولئ؟ بنه نودا اووايئ چه كله به راځي؟ الله تعالىٰ هغوی ته جواب وركوی چه دهغې راوستلودپاره به مونږته څه تياری نه وی كول پكاربس يوه شپيلئ به اووهلې شي.

ددنياخلق به په خپلو كارونوكښې مشغول وی، چه الله تعالىٰ به حضرت اسرافيل عليه السلام ته دشپيلئ وهلو حكم وركړی.هغه وخت به خلق يوخوا بل خوا غورځيدل شروع شي، په دې تيزاسماني اوازباندې به ټول خلق په محشركښې دالله ﷻ مخكښې حاضركړې شي، ددې چغې نه پس به چاسره دومره مهلت هم نه وی چه دچانه څه واوری.څه وصيت يانصيحت اوكړی.اونه به بياخپل كوروالوته دتلوطاقت وركښې وی

ددې آیت په باره کښې ډیرحدیثونه ذکرشوی دی،کوم چه مونږبل ځایٔ لیکلی دی. ددې ړومبۍ نفخه نه پس به دویمه نفخه وی، دې ته نفخة البعث د والنشور وائی چه په هغې باندې به میدان حشر ته غونډ کړې شی، صرف همیشه اوسیدونکې الله تعالی به ختم نشی.دهغې نه پس به دبیاژوندی کیدو نفخه وی.

وَنُفِخَ	فِي الصُّوْرِ	فَاِذَا هُمْ	مِّنَ الْاَجْدَاثِ	اِلٰى رَبِّهِمْ
او پوکې به اووهلې شی	په صور کښې	پس یو دم به دویٔ	دقبرونو نه	رب خپل ته
اوشپیلۍ به پوک وهلې شی | نودویٔ ټول به دقبرونو نه دخپل رب طرفته په منډه روان شی				
يَنْسِلُوْنَ۝	قَالُوْا	يٰوَيْلَنَا	مَنْۢ بَعَثَنَا	مِنْ مَّرْقَدِنَا
منډې وهی	اوبه وائی دویٔ	اے افسوس دې مونږ لره	چا راپاڅولو مونږه	دخائې دخوبونو زمونږ نه
دابه وائی چې هائې زمونږ بدنصیبه | دا مونږ چا د قبرونو نه راپاڅولو ؟ | داهم هغه قیامت				
هٰذَا مَا	وَعَدَ الرَّحْمٰنُ	وَصَدَقَ	الْمُرْسَلُوْنَ۝	اِنْ كَانَتْ
دا هغه څیز دې	چې وعده کړې وه رحمن ددې	او رښتیا وئیلی وو	رسولانو	نهٔ به وی
دې |دکوم وعده چې الله ﷻ رحمان کړې وه | او پیغمبرانو واقعی رښتیا وئیلی وو | دا به نور څه نه وی				
اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً	فَاِذَا هُمْ	جَمِيْعٌ	لَّدَيْنَا	مُحْضَرُوْنَ۝
مگر |وی به چغه یوه	پس یودم به دویٔ	ټول	مونږ ته	حاضر کړې شی
بس یوه درنه چغه به وی | ....او زر تر زره به دویٔ ټول زمونږ په مخامخ کړې شی				
فَالْيَوْمَ	لَا تُظْلَمُ	نَفْسٌ	شَيْـًٔا	وَّلَا تُجْزَوْنَ
پس نن ورځ به | ظلم نهٔ شی کیدې | په یو نفس باندې | هیڅ قدرله |اوبدله به نهٔ شی درکړې تاسو له				
نو نن (دقیامت په) ورځ بهٔ په هیچا هیڅ قسم ظلم نه کیږی | اوتاسو ته به دهغو عملونو				
اِلَّا مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ۝		
مگر دهغې | چې ویٔ تاسو | چې کول به مو				
بدله ملاویږی | کوم چې تاسو کول |				

قوله تعالی:: وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ

ددویمې شپیلی وخت:په دې ایتونوکښې ددویم نفخه ذکردې،چه په هغې باندې به مړی ژوندی شی، د **(ینسلون)** مصدر**(نسلان)** دې،اوددې معنی تیزگرځیدل دی.څنگه په بل آیت کښې دی.**﴿ يَوْمَ يَخْرُجُوْنَ مِنَ الْاَجْدَاثِ سِرَاعًا ﴾** په کومه ورځ چه به دوی دقبرونونه راوځی اوتیزتیزبه گرځی لکه چه هغوی څه نشان پسې روان وی.

قوله تعالی:: مِنْ مَّرْقَدِنَا

قبر ته مرقد دارام ځائې وئیل د قیامت د سختئ نسبت دې:: اوپه دنیاکښې به دوی دقبرونونه دپاسیدو انکار کولونودوی به دې حالت کښلوسره وائی چه هاې افسوس مونږئې دخوب دځایٔ نه راپاسولو.ددې نه دقبردعذاب نه کیدل نه ثابتیږی،ځکه چه کومې سختئ اوتکلیف به دوی اوس وینئ دهغې په نسبت

به دقبرعذاب ډیرزیات کم وی.لکه چه هغوی هلته په ارام کښې وو.څه بزرګانوداهم فرمائیلی دی چه ددې نه بس څه وخت مخکښې هغوی په رښتیاباندې اوده شي.حضرت قتادهؒ فرمائی چه دړومبئ نفخې اودویمې نفخې په مینځ کښې به دوی اوده شی،په دې وجه به دوی داسې وائی([1])،ددې په جواب کښې به ایمانداره خلق وائی چه هم داالله تعالی وعده وه اودهغه درښتونی رسولﷺ به هم دا فرمائیل.داهم وئیلی شوی دی چه دابه فرښتې وائی،په دواړوخبروکښې داسې یوشان والې کیدې شی چه فرښتې اومومنان دواړه به دا وائی .والله اعلم.

عبدالرحمن بن زیدؒ فرمائی چه داټولې خبرې دکافرانودې،خوصحیح خبره هغه ده کومه چه مونږمخکښې ذکرکړه.څنګه چه په سوره صافات کښې دی چه دوی به وائی هاې افسوس په مونږ باندې.دادجزاورځ ده.هم دادفیصلې ورځ ده،کومه به چه مونږدروغ ګڼړله اوپه آیت کښې دی:﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ﴾

چه په کومه ورځ به قیامت وی ګنهګاران به قسمونه خوری چه هغوی دلږساعت دپاره پاتې شوی وو،هم دغه شان هغوی دحق نه مخ اړولې وو،هغه وخت به ایمانداره عالمان وائی چه تاسودالله تعالی دلیکلومطابق دقیامت دورځې پورې وئ.هم دادقیامت ورځ ده خوتاسوبې علمه یئ.تاسوخودانه کیدونکې ګڼړله.اوداپه مونږباندې بالکل اسانه ده،دیواوازانتظاردې چه ټول مخلوق به زمونږمخکښې وی.څنګه چه په بل ایت کښې دی چه دویناسره به هغوی په میدان کښې جمع شی.

اوپه ایت کښې فرمائیلی دی چه دقیامت راتلل خودسترګې خوزولونه هم زیات نزدې دی. اوفرمائیلی دی.﴿ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ ﴾ په کومه ورځ چه به هغه تاسوراوغواړی،او تاسوبه دهغه تعریف کولوسره ورته جواب ورکړئ،اوتاسوبه یقین اوکړئ چه تاسوډیرلږوخت پاتې شوې یئ.یعنی دحکم سره به تاسوټول حاضرشئ،هغه ورځ به دچایوعمل هم نشی پټیدې،هریوته به دخپل عمل بدله ورکړې شی.

إِنَّ		أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ		ٱلْيَوْمَ	
بیشکه		ملګری دجنت		نن ورځ	
بیشکه جنتیان به په دغه ورځ په خپلو مشغلو کښې					
فِى شُغُلٍ	فَٰكِهُونَ	هُمْ	وَأَزْوَٰجُهُمْ	فِى ظِلَٰلٍ	
په مشغولتیا کښې	مزې اغستونکی دی	هغوئ	او ښځی دهغوئ	په سورو کښې	
مشغول وی	......دوئ او ددوئ بیبیانې به د (ونود) سیورو لاندې وی				
عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ	مُتَّكِـُٔونَ	لَهُمْ	فِيهَا	فَٰكِهَةٌ	وَلَهُم
په تختونو باندې	تکیه وهونکی دی	دی دپاره دهغوئ	په هغې کښې	میوې	اودی دپاره دهغوئ
په تختونوباندې تکیه لګولې ناست به وی	دوئ ته به میوې ورکولې شی	او چې څه غواړی			
مَّا	يَدَّعُونَ	سَلَٰمٌ	قَوْلًا	مِّن رَّبٍّ	رَّحِيمٍ
هغه څیزونه	چې هغوئ ئې غواړی	سلام دې	وینا	دطرفه درب	مهربان نه
نوهغه بۀ ورته ملاویږی	........دمهربانه رب دطرفنه به پرې سلامونه وئیلې شی				

[1] الطبری : ۵۳۲/۲۰.

قوله تعالی:: إِنَّ أَصْحٰبَ الْجَنَّةِ

په جنتیانوباندې انعامونه جنتیان خلق به دقیامت دمیدان فارغیدونه پس اکرام اوتعظیم سره جنتونوته اورسولې شي،اودهغه ځائې په نعمتونواوراحتونوکښې داسې مشغول شي چه بل طرف ته به ئې نه څه خیال کیږي اونه زړه.دوی به ددوزخ اودوزخیانونه بې فکره وي.په خپلومزواولذتونوکښې به دوی داسې خوشحاله وي چه دهریوځیزنه بې خبره شي.ډیر تروتازه به وي.دوی ته به ناواده کړې حورې ملاوؤي،دوی سره به په دې مزواوخوندونوکښې دهغوی ښځې اوحورې هم شاملې وي،دجنتي میوږ والا ونوپه سوروکښې به دوی نرموتختونو باندې په بې غمۍ اوبې فکرۍ سره دالله تعالی دمهماندارۍ نه خوندونه اخلي.هرقسمه میوې به دوی ته موجودوي،اودکوم څیزخواهش چه وی الله تعالی به ئې پوره کوي.

دجنت تعریف او دهغه خواهش:: دابن ماجه کتاب سنن اوپه ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائیلي دي چه په تاسو کښې څوك هغه جنت ته دتلوخواهش اوتیاری کولووالااوتیزی خودلو والا شته؟ چه په هغې کښې څه ویره نشته، د کعبې په رب مې دې قسم وي،هغه ټول نوردې،دهغې تازګی بې شماره دی،دهغې شین والې خوزیږی ،د هغې کورونه مضبوط اواوچت دی،دهغې نهرونه ډك اوروان دی.دهغې میوې ذائقې والا،پخ شوې اوډیرې دي.په هغې کښې خائسته پیغلې حورې دی، د هغوی لباس ریښمی اوقیمتی دې،دهغې نعمتونه همیشه اوبې مثاله دی.هغه دسلامتیا کوردې،هغه دشنواوتازه میوؤباغ دې،دهغې نعمتونه زیات اوخائسته دی.اودهغې محلونه اوچت اوخائسته دی.دې اوریدلوسره چه څومره صحابه رضوان الله تعالی اجمعین وو،ټولواووئیل حضوراموږدې دپاره تیاریانې اوددې حاصلولودپاره کوشش کونکی یو.حضورﷺ اوفرمائیل انشاء الله اووایئ،نوهغوی ټولواووئیل انشاءالله.(۱)

قوله تعالی::سَلٰمٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيْمٍ

جنت کښې به د هر طرفنه سلام وي و رب به پرې هم سلام کوي:: دالله تعالی دطرف نه په هغوی باندې سلام دې، پخپله الله تعالی هم دجنتیاودپاره سلام دې.څنګه چه فرمائیلي دی.﴿ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهٗ سَلٰمٌ ﴾ په کومه ورځ چه به هغوی الله تعالی سره ملاویږی دهغوی تحفه به سلام وی.رسول اللهﷺ فرمائی،جنتان به په خپلونعمتونوکښی مشغول وی،چه دبره طرف نه به یونوراوپرقیږی،دوی به خپل سرونه اوچت کړی نودالله تعالی ددیدارشرف به ورته حاصل شي،اورب به اوفرمائي."السلام علیکم یا أهل الجنة" یعنی ددې ایت معنی ده.(سلام قولا) چه جنتیان به خاص طورباندې الله تعالی وینی اوالله تعالی به هغوی وینی.دیونعمت طرف ته به هم هغوی نه ګوری تردې چه د دوی مخونوته به پرده راشی.اونوراوبرکت به دهغوی سره پاتې شی.داحدیث په ابن ابی حاتم کښی دې خوسندئی کمزورې دې.په ابن ماجه کښی هم په کتاب السنة کښی داروایت موجوددې.(۲)

حضرت عمربن عبدالعزیز رحمه الله فرمائی چه الله تعالی کله ددوزخیانواوجنتیانونه فارغ شی، نو دا وریځ په سوری کښی به متوجه شی،فرښتې به دهغه سره وی،جنتیانوته به سلام اوکړی اوجنتیان به جواب ورکړی.

جنتیانو سره دالله تعالی کلام:: قرظی رحمه الله فرمائی دادالله تعالی په فرمان (سلام قولا)کښی موجوددی.هغه وخت به الله تعالی فرمائی چه زمانه څه غواړې هغه اوغواړئ.دوی به وائی پروردګاراهرڅه موجود دی،

---

(۱) ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة الجنة: ٤٢٣٢،

(۲) ابن ماجه المقدمه باب فیما انکرت الجهیمة :١٨٤، الشریعة للاجری:٦١٦، صفة لابی نعیم:٨٨.

څه اوغواړو؟ الله تعالى به فرمائي اوتهيك ده،بياهم كه څه مويه زړه كښې راځي،اوغواړئ.دوى به وائي بس دستارضاپكارده.الله تعالى به اوفرمائي هغه ماتاسوته دركړې ده،اوپه دغه وجه تاسوزماپه دې مهمان خانه كښې يئ.اوماتاسوددې مالكان كړي يئ.جنتيان به وائي نوالله بيامونږدستانه څه اوغواړو؟ تا مونږ ته دومره څه راكړي دي،چه ته حكم اوكړې نوپه مونږكښې يوكس دټولو انسانانو او پيريانو دعوت كولې شي.اوهغوى ته په مړه خيټه خوراك وركولې شي اوهغوى ته جامې اچولې شي.بلكه دهغوى ټولوضرورتونه پوره كولې شي اوبيابه هم دهغوى په ملكيت كښې څه كمې رانشي.الله به اوفرمائي ماسره نورهم شته،نوفرښتې به دالله دطرف نه نوې نوې تحفې راوړي.امام ابن جرير رحمه الله دا روايت په ډيرومسندونوكښې راوستې دې.خودا روايت ډيرغريب دې.والله اعلم. (١)

وَامْتَازُوا	الْيَوْمَ	اَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ۝	اَلَمْ اَعْهَدْ	اِلَيْكُمْ	
او جدا شئ	نن ورځ	اے مجرمانو	آيا حكم نۀ ووكړې ما	تاسو ته	
(او مجرمانو ته به وئيلي شي) چې ائې مجرمانو! تاسو (ددوئ نه) جدا شئ	ائې د آدم اولاده!				
يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ	اَنْ لَّا تَعْبُدُوا	الشَّيْطٰنَ	اِنَّهٗ	لَكُمْ	عَدُوٌّ
اے اولاد دادم	چې بندګي مۀ کوئ	دشيطان	بيشكه هغه	ستاسو دپاره	دشمن
ايا ماتاسو ته ددې خبرې وعده نه وه اخستې	چې دشيطان عبادت مه كوئې ؟	هغه ستاسو ښكاره			
مُّبِيْنٌ۝	وَّاَنِ اعْبُدُوْنِيْ	هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ۝	وَلَقَدْ اَضَلَّ		
ښكاره دې	او چې بندګي كوئ زما	دا لاره نيغه ده	او په تحقيق بې لارې كړل هغه		
دښمن دې	او دا چې صرف زما عبادت كوئې	هم دا نيغه لاره ده	...............او هغه په تاسو		
مِنْكُمْ	جِبِلًّا كَثِيْرًا	اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا	تَعْقِلُوْنَ۝		
ستاسو نه	خلق ډير	آيا نۀ يئ تاسو	چې دعقل نه كار واخلئ		
كښې ډير خلق ګمراه كړې دی	.... نو آيا تاسو نه پوهيږئې				

قوله تعالى:: وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ۝

قيامت كښې به مجرم او غير مجرم جداجدا شي: فرمائي چه نيك خلق به دبد كارونه چهانړ كړې شي، كافرانو ته به اووئيلې شي چه دمومنانونه لرې شئ،بيابه مونږپه دوى كښې فرق اوكړو،هغوى به بيل بيل كړو. هم دغه شان په سوره روم كښې دي. ﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ۝ ﴾ په كومه ورځ چه به قيامت وي په هغه ورځ به ټول جداجدا كړې شي.يعنى دهغوى به دوه ډلې جوړې كړې شي.په سوره الصافات كښې فرمان دې چه ﴿ اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ ﴾ يعنى ظالمان اودهغوى په شان اودهغوى ددروغو معبودان چاته چه به هغوى سجدې كولې،اوهغوى ته ددوزخ لاراوښايئ،په جنتيانوبه چه څه رنګه انعامونه وى هم دغه شان به په دوزخيانوباندې سختياني وى.هغوى ته به په وينا كښې وئيلې كيږى چه دستاسونه وعده نه وه اخستلې شوې چه دشيطان مه منئ؛ هغه دستاسو دښمن دې.خوددې نه پس هم تاسو زما رحمن نافرمانى اوكړه.اودشيطان خبره مواومنله. خالق، مالك،او رازق زه اوفرمانبردارى دې زما ددربارنه د شړلى شوى اوكړې شي.ماخووئيلى ووچه هم زمااومنئ؛ اوماته سجدې اوكړئ. اوماته دارسيدو لاره سيده اونږدې ده،خوتاسوالټه لاړئ،دلته به هم الټه ځئ،اودنيك بختواوستاسولارې

(١) الطبرى: ٢٠/٥٤١.

جداجدا دی، دوی جنتیان دی اوتاسودوزخیان یئ.

(جبلا)نه مطلب زیات خلق دی،په لغت کښی (جبل)هم وئیلې شی،اوجبل هم وئیلې شی.شیطان تاسو کښی ډیرخلق دهوکه کړل اودصحیح لارنه ئی کوزکړل اوپه تاسوکښی دومره عقل هم نه وو،چه تاسو فیصله کړې وې چه درحمن اومنْواوکه دشیطان،الله تعالی ته سجده اوکړواوکه مخلوق ته!

قوله تعالی:: أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ

جهنم به هم داسې اعلان اوکړي:: ابن جریرکښی دی چه دقیامت په ورځ دالله په حکم به دوزخ خپل څټ راوچت کړی چه په هغې کښی به سخته تیاره وی اوبالکل ښکاره به وی.هغه به وائی چه اې انسانانواداتاسونه الله تعالی وعده نه وه اخستلې،چه تاسودشیطان عبادت مه کوئ؟هغه ستاسوښکاره دښمن دې،اوزماعبادت کوئ داسیده لارده.هغه په تاسوکښی اکثرگمراه کړل.تاسونه پوهیدئ؟اې گنهگارانو!تاسونن جداشئ،هغه وخت به نیک اوبدخلق جداشی،هریوبه راپریوځی.هریوبه دهغه عمل نامې طرف ته راوبللې شی.نن به هم هغه بدله اوموميئ کومه چه به موکوله.(١)

هٰذِهٖ جَهَنَّمُ

دا دوزخ دي |

داهغه دوزخ دي چې

الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ

هغه | چې وئ تاسو | چې وعده به ئې درسره کولې شوه | ننوزئ دې ته اوسوزئ | نن ورځ

تاسوسره به ئې وعده کولې شوه|دهغه کفر او انکار په بدله کښې چې تاسوسره به کولې شوه نن دې ته

بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٦٤﴾ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ

په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې کفر به مو کولو | نن ورځ | مهراوهو مونږه | په خلو ددوئ باندې

ورننوځئ | ....نن به مونږ ددوئ په خلو باندې مهر اولگوؤ

وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا

او خبرې به کوي زمونږ سره | لاسونه ددوئ | او گواهي به کوي | خپې ددوئ | په هغه کارونو

اوددوئ لاسونه به مونږ سره خبرې کوي | اوددوئ پښې به ددوئ په عملونو باندې

كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا

چې وو دوئ | چې کول به ئې | او که اوغواړو مونږه | نو خامخا بندې به کړو مونږه

گواهي ورکوي | ....اوکه چرې مونږ غوښتلې نو ددوئ سترگې به مو

عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿٦٦﴾

سترگې ددوئ | بیا به ددوئ راوړاند شی | لارې ته | پس څرنگې به | لیدل کوی دوئ |

ړندې کړې وې | نولارې طرفته به ئې منډې وهلې | ....خو لیدل به ئې څنگه کولې شو

(١) الطبری: ٢٠/٥٤٢.

وَلَوْ نَشَاءُ	لَمَسَخْنٰهُمْ	عَلٰى مَكَانَتِهِمْ	فَمَا اسْتَطَاعُوْا
اوکه اوغواړو مونږ	نو خامخا به مسخ کړو مونږ دوئ	په ځايونو ددوئ باندي	پس طاقت به نه لري دوئ
اوکه مونږ غوښتلي	نو په دغه ځائي به مو ددوئ شکلونه مسخ کړي وو		نو بيا به نه
مُضِيًّا	وَّلَا يَرْجِعُوْنَ۝		
دوړاندي تلو	اونه به واپس کيدي شي		
وړاندي تلي شول	اونه به روستو راګرزيدي شول		

قوله تعالي:: هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ۝
دمجرمانو خولې به بندکړئ شي:دوزخ نه به شغلې اوځي،چغې به وهي اوغصې سره مخې ته راشي، او کافرانو ته به اوونيلې شي چه داهغه دوزخ دې چه دکوم ذکربه زمارسول کوو.ددې نه به نې تاسو ويرولې،اوتاسوبه ترې انکارکولو.نواوس دخپل کفرمزه واخلئ،پاسئ دې ته ورکوزشئ،نوپه ايت کښې دي**يوم يدعون**په کومه ورځ چه به دوی دوزخ ته وراوغورځولې شي اوبه ونيلې شي هم داهغه دوزخ دې دکومې نه به چه تاسوانکارکولو،اووايئ داجادوکه تاسوړانده شوئ؟ دقيامت په ورځ باندې به چه داکافران يامنافقان دخپلوګناهونونه انکارکوی،اوقسمونه به خوری نوالله تعالی به ددوی خولې بندکړی اوددوی دبدن اعضاء به رښتونې ګواهي ورکول شروع کړی.

قوله تعالي:: وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ
قيامت کښې الله ﷻ سره د انسان جګړه او د اندامونو ګواهي::حضرت انس﷜ فرمائي چه مونږدرسول اللهﷺ سره وو،نوحضورﷺ يوناڅاپه داسې په خنداشوچه ورئ نې ښکاره شوې،بيائې زمونږنه تپوس اوکړوچه تاسوته پته ده زه ولې په خنداشوم؟مونږاوونيل دالله رسول ته ښه پته ده ونې فرمائيل چه بنده به دخپل رب سره دقيامت په ورځ جهګړه کوی،هغه ته به وائي چه الله تعالي تازه دظلم نه نه ووم بچ کړې؟الله تعالي به فرمائي او، نوبيابه دې وائي چه زه به دځان خلاف دګواه ګواهي نه منم.اوزمابدن زما خپل دې،نورټول خلق زمادښمنان دی.الله تعالي به فرمائي هم دغه شان صحيح ده.ته په خپله ګواه شه، او زما برزګاني فرښتې دې ګواه نه وی.نوهغه وخت به په ژبه باندې مُهراولږی،اوددبدن اعضاء ته به اوونيلې شی،وايئ:اته خپله ګواهي ورکړه چه تانه دې څه څه کارونه اخستلی دی؟هغه به هره يوه خبره صفاصفااوربنتيارښتيااووائي.بيابه دهغه ژبه ازاده کړې شي نودې به دبدن جوړونواواعضاء ته اووائي چه تاسوغرق شئ،هم تاسوزمادښمنان شوئ، ماخو ستاسو د بچ کولوکوشش کوو، او د ستاسو د فائدې دپاره مې بحث کولو.(نسائي وغيره) ([1])دنسائي په يو بل حديث کښې دی چه ته به دالله تعالي مخکښې رااوغوښتې شې.اوژبه به دې بندوی.د ټولونه مخکښې به دپنډواولاسونونه تپوس اوکړې شي،([2])دقيامت په باره کښې يولوې حديث دې چه په دريم ځل به بيادوی ته اوونيلې شي،چه تاسوڅه کړی دی؟دوی به وائي چه دستابنده يم، تا باندې،ستاپه نبیﷺ باندې،ستاپه کتاب مې ايمان راوړلې وو،دروژې،مونځ،زکوة وغيره پابند ووم. نورې به هم نيکيائې بيان کړی.هغه وخت به ده ته اوونيلی شي چه صبراوکړه مونږګواه راغواړو.دې به سوچ کوی چه څوک به په ګواهئ کښې پيش کوی.يوناڅاپه به دهغه خوله بندکړې شی،اودهغه پنډئ ته به اوونيلې شي چه ته ګواهي ورکړه.اوس به پنډئ هډوکی

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للكافر : ۲۹۶۹، السنن الكبرى للنسائي :۱۶۵۳.
[2]) السنن الكبرى :۱۱٤٦۹، احمد:۵/۵. وسنده حسن شعب الايمان :۹۰۵۸.

او غوښه خبرې کول شروع کړي اودهغه منافق دنفاق باره کښې اودهغه پټې خبرې به ښکاره کړي. داهرڅه به ددې دپاره وي چه بیاپکښې څه بحث پاتې نشي.اودهغه عذرختم شي.الله تعالی دهغه نه به خفه وي په دې وجه باندې دومره سختۍ سره ترې تپوس اوشي.(ابوداود)([1])

قیامت کښې به مؤمن د ګناهونو اعتراف کوي او کافران به انکار کوي: په یوبل حدیث کښې دي چه په خوله باندې مهرلږیدونه پس به دټولونه مخکښې دانسان ښې پنډې خبرې کول شروع کړي([2]).حضرت ابوموسی اشعري ﷺفرمائی چه دقیامت په ورځ به الله تعالی مومنان رااوغواړي اود هغوی ګناهونه به دهغوی مخکښې پیش کړي،اوبه فرمائی داتهیك دي؟دوی به اووائی او الله بې شکه داټول صحیح دي اومانه داغلطیانې شوې دي.الله تعالی به اوفرمائی ښه،ماټولې معاف کړې.خوداخبرې به داسې وي چه چاته به-هم ددې باره کښې معلومات نه وي.دهغه یوه ګناه به هم په مخلوق کښې چاته معلومه نشي.اوس به دهغه نیکیانې راوړې شي اوهغه به ټول مخلوق ته اوخودلې شي.

کافران اومنافقان به رااوغوښتلې شي،دهغوی بدعملونه به دهغوی مخکښې کیخودلې شي،اوهغوی ته به اووئیلې شي وایئ داتهیك دي،دوی به صفاانکاراوکړي اوقسمونه به خوري اې الله د ستا فرښتو غلط لیکل کړي دي،ماداګناهونه بالکل نه دي کړې،فرښته به وائی داڅه وائې؟فلانکې ځائې کښې تا دا فلانکې کارنه ووکړې؟دې به وائی اللهدستاپه عزت مې قسم چه دادروغ دي مادابالکل نه دي کړې.اوس به الله دهغه ژبه بندکړي،دټولونه مخکښې به دهغه ښې پنډې ګواهي ورکړي.هم دامضمون په دې ایت کښې بیانیږي.بیافرمائی که مونږغوښتل نوهغوی به موګمراه کړې وې،اودوی ته به بیاچرې هم هدایت نه وملاوشوې،که مونږغوښتلې ددوی سترګې به موړندې کړې وې،نودوی به هم دغه شان ګرځیدل.اخوا دیخوا به ګرځیدل اوربښتونې لاربه ورته نه وه معلومه.اوکه مونږغوښتل نودوی به مویخپل کورونوکښې ختم کړې وې.ددوی شکلونه به مویدل کړي وو،دوی به موهلاك کړې وو،ددوی خپې به موماتې کړې وې،بیابه دوی ګرځیدې نه شول.یعنی نه به مخکښې تلې شول اونه به روستوراتلې شول.اودبت په شان به یوځائې ناست وو.مخکښې روستوبه نه شوتلې.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ
او هغه څوك | چې اوږد عمر ورکوؤ مونږ هغه ته |
| اومونږ چې دچا عمر زیات کړو
نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۚ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنٰهُ
نوالټا کووه مونږ هغه لره | په جوړښت کښې | آیا پس دوئ نه کوي عقل | اونۀ دې ښودلې مونږ دۀ ته
نو (دعمر په لحاظ سره) راټیټ ئې کړو | نوآیا دوئ نه پوهیږي | او مونږ دې پیغمبر ته نه شاعري خودلې ده
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهٗ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦٩﴾
شعر | اونۀ ښائی دۀ لره | نۀ دې دا | مګر | یو نصیحت دې | او قران دې واضحه |
اونه ددۀ شان سره مناسب ده | دا کلام خو (یوزبردست نصیحت) اوروښانه قران دې

---

[1] صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمومن وجنة للکافر:۲۹٦۸. ابن حبان:٤٧٢٦.
[2] احمد:٤/١٥١،

لِّيُنْذِرَ	مَنْ	كَانَ	حَيًّا	وَّيَحِقَّ	الْقَوْلُ
دپاره ددې چې اوېروي	هغه څوك	چې وي	ژوندي	او ثابته شي	خبره (دعذاب)
چې هغه کسان وېروي | دچا زړونه چې ژوندي دي | او چې په کافرانو باندې حجت					
عَلَى الْكٰفِرِيْنَ۝					
په کافرانو باندي					
پوره شي					

قوله تعالى:: وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ

ځوانئ او بوډه والئ: دانسان ځواني چه رورو ختميږي، پيري، ضعيفي اوکمزوري پرې راځي. څنګه چه په سوره روم کښې دی اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ الله تعالى هغه دې چه هغه تاسو دکمزورئ په حالت کښې پيدا کړې، بيائې دکمزورئ نه پس طاقت درکړو، بيائې دطاقت نه پس بوډاوالې اوکمزورې درکړه. هغه چه څه غواړي پيداکړي اوهغه ته دهرڅه پته ده اوقدرت والادې.

په دې ايت کښې دي چه په تاسوکښې څه ته زيات عمرورکړې شي چه دعلم نه پس هغوى بې علمه شي. نوددې ايت مطلب دادې چه دنيادختميدواومړکيدوځائې دې، دا د ارام ځائې نه دې. بياهم داخلق عقل نه لري، چه په خپل ماشوموالي، بياځوانئ اوبياپه بوډاوالي غوراوکړي. اونتيجه اوباسي چه ددې دنيانه پس اخرت راروان دې، اوددې دنيادژوندنه پس به بل ژوندکښې بياپيداکيدل وي. بيائې اوفرمائيل چه نه خومونږخپل پيغمبرته شاعري خودلې ده، نه شاعري دهغه شان سره ښائي، نه ئې د شعرونو سره دهغه مينه اونه ي دشعرونوسره طبيعت لګی، ددې ثبوت دحضورﷺ په ژوندکښې ډير واضحه ملاويږي چه حضورﷺ به دچاشعرونه وئيل نوصحيح به ئې نه شوئيلې پوره به ورته نه ووياد. حضرت شعبي رحمه الله فرمائي چه دعبدالمطلب په اولادکښې هرکس شعرونه وئيلي شوخوحضورﷺ شعرونه بالکل نه شوئيلې. (ابن عساکر)

يوځل حضورﷺ داشعراووئيلو "كفى بالاسلام والشيب للمرء ناهيا"، په دې حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه اوفرمائيل ، حضوره! داداسې نه دې، بلکه داسې دې. "كفى الشيب والاسلام للمرء ناهيا"، بياهم حضرت ابوبکر رضي الله عنه ياحضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائيل. تاسوپه رښتيادالله تعالى رسول يې. الله تعالى صحيح فرمائيلي دی. ﴿وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ﴾ (ابی حاتم)[1]

په دلائل النبوة للبيهقي کښې دی چه حضورﷺ يوځل عباس ابن مرداس سلمی رضي الله عنه ته اوفرمائيل تا دا شعروئيلې دې.

"اتجعل نهبي ونهب العبيد بين الاقرع وعيينه"، هغه اووئيل حضوردا په اصل کښې داسې دې. "بين عيينة والاقرع"، حضورﷺ اوفرمائيل بس ټول برابردی، مطلب کښې فرق نه راځي. "صلوات الله وسلامة عليه"، سهيلي رحمه الله په روض الانف کښې ددې تقديم تاخير يوه عجيبه وجه بيان کړې ده، هغه وائي حضورﷺ "اقرع"، مخکښې او"عيينه"، روستوځکه بيان کړه چه "عيينه"، دصديق رضي الله عنه په خلافت کښې مرتدشوې وو، اواقرع ثابت قدم وو. ([2]) والله اعلم.

---

[1]) الطبقات: ۳۸۲/۱،

[2]) الدلائل : ۱۷۹/۵،.

مغازي اموي کښې دي چه دبدرپه قتل کړې شوې کافرانوکښې حضورﷺ دګشت په وخت کښې دژبې نه دااوتل،"تفلق هاما"، نورڅه ئې اونه وئیلې شو.په دې باندې جناب ابوبکرصدیق رضی الله عنه پوره شعراوفرمائيلو.

من رجال اعزة علينا وهم كانوا اعق واظلما (¹)

دا د چاعربي شاعرشعردې چه په حماسه کښې موجوددې.په مسنداحمدکښې دي چه رسول اللهﷺ به کله کله دطرفه شعروئيلو."ويأتيك بالاخبارمن لم تزود،(²)ددې رومبې مصرعه داده ."ستبدي لك الايام ماكنت جاهلا"يعنې زمانه به تاته هغه څه اوښائي چه دهغې نه ته بې خبره وې،اوتاته به داسې کس خبرونه راوړي چه هغه ته تاتوښه نه ده ورکړې.دحضرت عائشه رضی الله عنها نه چاتپوس اوکړوچه حضورﷺ به شعرونه وئيل ؟هغې ورته اووئيل چه دټولونه ناخوښه دحضورﷺ شعرونه وو.اوکله کله به ئې دبنوقيس والاخه شعراووئيلو.خويه هغې به ئې هم غلطي کوله. حضرت ابوبکر رضی الله عنه به فرمائيل حضوراداسې بلکه داسې،نوحضورﷺ به اوفرمائيل زه څه شاعرنه يم اونه شعرماسره ښائي.(ابن ابي حاتم) (³)

په بل روايت کښې دشعردمخکښې روستووئيلوذکردی.يعنې **ويأتيك بالاخبارمن لم تزود ،،** حضورﷺ داسې **من لم تزودبالاخبار،،**وئيلې وو.بيهقي کښې روايت دې چه حضورﷺ پوره شعرکله هم نه دې وئيلې،زيات نه زيات يوه مصرعه به ئې اووئيله.(⁴) په صحيح حديث کښې دي چه حضورﷺ دخندق کنستلوپه وخت کښې دحضرت عبدالله بن رواحه رضی الله عنه شعرونه وئيلي وو.خودايادساتل پکاردي چه داوئيل صرف دصحابه کرامو رضی الله عنهم سره وو.هغه اشعار دادي .

لاهم لولاانت مااهتدينا ولاتصدقنا ولاصلينا
فأنزلن سكينة علينا وثبت الاقدام ان لاقينا
ان الاولى قدبغوعلينا اذا ارادوفتنة ابينا

نبي عليه السلام به دالفظ راښکلې وئيلې اودې سره سره به ئې په اوچت آواز وئيلې.(⁵)
ددې شعرونه ترجمه داده.

هيڅ غم نشته که ته نه وې نومونږته به هدايت نه وو شوې،نه به موصدقه ورکوله اونه به مومونځونه کول.اوس خويه مونږباندې سکون نازل کړه.اوچه کله ددښمنانانوسره جهګړه شروع شي نومونږثابت قدم اوساته.هم داخلق په مونږباندې سرکشي کوي،اوچه دوی کله دڅه فتنې اراده اوکړي نومونږ انکار کوو. هم دغه شان ثابت يوځنګه چه حضورﷺ دحنين په ورځ باندې دښمنانوطرف ته خپله خچرورانډې کولو وخت کښې فرمائيلې وو.

انا النبي لاكذب انا ابن عبد المطلب (⁶)

ددې باره کښې دايادساتل پکاردي چه اتفاقا يوکلام دحضورﷺ دژبې مبارکې نه اداشوچه هغه دشعرپه وزن باندې پوره وو،حضورﷺ داپه قصددشعرپه شان نه ووئيلې.

حضرت جندب بن عبدالله رضی الله عنه فرمائي چه مونږدرسول اللهﷺ سره په يوغارکښې وو،چه دحضورﷺ ګوته مبارکه زخمي شوه.نوحضورﷺ اوفرمائيل.

هل انت الااصبع دميت وفي سبيل الله مالقيت

¹) حافظ ابن كثير دا روايت دتفسير نه علاوه السيرة النبوية :٤٤٩/٢ ،البداية والنهاية:٣٥٧/٣ کښې بلاسند ذکر کړيدې.
²) احمد:٣١/٦، السنن الكبرى: ١٠٨٣٣،.
³) الطبري : ٥٤٩/٢٠.
⁴) بيهقي : ٤٣/٧،.
⁵)صحيح بخاري كتاب المغازي باب غزوة الخندق: ٤١٠٤، صحيح مسلم: ١٨٠٣، احمد: ٢٨٢١٤. السنن الكبرى: ١٠٣٦٧.
⁶)صحيح بخاري كتاب المغازي :٢٥١١، باب قول الله تعالى(ويوم حنين اذ اعجبتكم كثرتكم)) :٤٣١٥.

يعنی ته خوږه ګوته ې چه دالله په لار کښی زخمی شوې اوهغه په اتفاق سره قصدانه(۱).هم دغه شان ديوحديث "الااللهم" په تفسير کښی به راځي چه حضور ﷺ فرمائيلي دی.

ان تغفراللهم تغفرجما وای عبدلك لاالما

يعنی اې الله چه ته کله معاف کوې نوزمونږټول ګناهونه معاف کړه،ګنی داسې خودستايونده هم نشته چه هغه دوړووړوګناهونه پاك وی.نوداټول ددې ايت خلاف دي،ځکه چه دالله تعالی تعليم حضور ﷺ ته شعرونيلونه وو،بلکه الله تعالی خوحضور ﷺ ته دقران کريم تعليم ورکړو،چه دهغې خواه ته باطل نشی ورتلې.دقران کريم داپاك نظم دشاعرئ نه په ميلونولرې وو،هم دغه شان دد کهانت نه اودځان نه وئيلې شوو،اودجادودخبرونه هم،څنګه چه به داکافرانومختلف خلقومختلف خبرې کولې.دحضور ﷺ طبيعت خود دې صناعتونو نه معصوم وو،په ابوداؤدکښی دی چه حضور ﷺ فرمائيلی دی زمادپاره دادرې خبرې برابردی،ترياق څکل،تعويذاچول،اوشعرونيل،(۲)حضرت صديقه ﷺ فرمائی چه شعرونيلونه دحضور ﷺ نفرت وو(۳)،په دعاکښی به ې مکمل الفاظ خوښ وو،اوددې نه سوابه ې پريخودل(۴).(احمد) ابوداؤدکښی دی چه دچاځيته ديپ نه ډکيدل دهغه پاره دشعرونودډکيدونه ښی دی. (۵) (ابوداؤد) دمسنداحمد په يوغريب حديث کښي دی،"چه چادماسخوتن دمونځ نه دشعريوه مصرعه هم جوړه کړه دهغه دشپې ټول مونځ ناقبوله شو(۶)."داياداساتل پکاردي چه دشعرونيلوډيرقسمونه دی، د مشرکانو خلاف شروع وئيل په شريعت کښی شته.حضرت کعب بن مالك،حضرت عبدالله بن رواحه وغيره په شان لويوصحابه کرامو ﷺ دکافرانوخلاف شعرونه وئيلي دی.

څه شعرونه دنصيحت،ادب اوحکمت دپاره وی،لکه دجاهليت دوخت دڅه شاعرانوپه کلام کښی داسې شعرونه شته،دامية بن صلت دشعرونوباره کښی دحضور ﷺ فرمان دې،چه دهغه شعرونو خوايمان راوړې دې،خودهغه زړه کافردی.(۷)يوصحابی ﷺ حضور ﷺ ته امية سل شعرونه اووئيل، دهر شعرنه پس به حضور ﷺ فرمائيل نوروايه (۸).په ابوداؤدکښی دحضور ﷺ ارشاددې،چه څه بيانونه د جادو په شان وی،اوڅه شعرونه بالکل حکمت وی(۹).نوفرمائيلی دی چه څه مونږهغوی ته اوخودل هغه ذکر او نصيحت اوواضح اوصفاقران دې.که يوکس لږشان هم غوراوکړی نوهغه ته به دابنکاره شی چه دزمکې دپاسه څومره خلق دی دابه هغوی ټولوته خبراوويره ورکړی.څنګه چه ارشادفرمائيلي دې.﴿ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَنۢ بَلَغَ ﴾ چه مونږتاسوپه دې سره ويروو او چه دااورسی.اوپه آيت کښی دی.﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ﴾ يعنی په په دې ټولوکښی چه څوك هم دانه منی هغه ته سزااودوزخ دې،اوددې قران اوحضور ﷺ د فرمان نه هغه کس اثراخلي چه دهغه زړه ژوندې اوصفاوی،عقل اونظرلری اوعذاب قول خوپه کافرانو باندې سخت دې.نوقران په مومنانوباندې رحمت اوکافرانوباندې سخت دې.

(۱) صحيح بخاری کتاب الادب باب مايجوز من الشعر والرجز والحداء وما يکره منه:۶۱۴۶، صحيح مسلم: ۱۷۹۶، ترمذی: ۳۳۴۵.

(۲) ابوداود کتاب الطب باب فی الترياق : ۷۷۶، مسندابی يعلی :۱۵۳۳، ، بيهقی: ۳۵۵/۹.

(۳) احمد:۱۳۴/۶، وسنده صحيح.

(۴) ابوداود کتاب الوتر باب الدعاء :۱۴۷۲، وسنده صحيح احمد:۱۸۹/۶. ابن حبان:۸۶۴.

(۵) ابوداود کتاب الادب باب ماجاء فی الشعر:۵۰۰۹، وهو صحيح.

(۶) احمد:۱۲۵/۴، مسندالبزار:۲۰۹۴.

(۷) الجامع الصغير للسيوطی

(۸) صحيح مسلم کتاب الشعر باب فی انشادالاشعار وبيان اشعر الکلمة:۲۲۵۵.

(۹) ابوداود کتاب الادب باب ماجاء فی الشعر:۵۰۱۰، وهوعندالبخاری:۶۱۴۵.

أَوَلَمْ يَرَوْا	أَنَّا خَلَقْنَا	لَهُمْ
آیا نهٔ وینی دا خلق	چې بیشکه پیدا کړل مونږه	دپاره ددوئ

آیا دا خلق دې ته نه ګوری | چې مونږ ورله په خپل لاس باندې د جوړ کړو

مِمَّا	عَمِلَتْ	أَيْدِينَا	أَنْعَامًا	فَهُمْ	لَهَا	مٰلِكُونَ ﴿۷۱﴾
دهغې نه	چه جوړ کړې دی	لاسونو زمونږ	څاروی	پس دوی	دهغې لره	مالکان دی

څیزونو نه څاروی پیدا کړی دی | .... نو دوئ دهغې مالکان شول

وَذَلَّلْنٰهَا	لَهُمْ	فَمِنْهَا	رَكُوبُهُمْ	وَمِنْهَا
اوتابع کړی دی مونږ دغه څاروی	دپاره ددوئ	پس ځینی دهغې نه	سورلۍ ددوئ دی	او ځینی دهغې نه

او (بیا) مونږ دغه څاروی ددوئ دحکم تابع کړل | نو په بعضو باندې سورلی کوی | او د بعضو نه

يَأْكُلُونَ ﴿۷۲﴾	وَلَهُمْ	فِيهَا	مَنَافِعُ	وَمَشَارِبُ ط	أَفَلَا
خوری دوئ	او دپاره ددوئ	په هغې کښې	فائدې	او د څکلو څیزونه دی	نو آیا

خوراک کوی | او په دغه څاروو کښې دوی دپاره نورې ډیرې فائدې دی | او د څکلو څیزونه دی | نو آیا دوئ بیا هم

يَشْكُرُونَ ﴿۷۳﴾	وَاتَّخَذُوا	مِنْ دُونِ اللهِ	آلِهَةً	لَعَلَّهُمْ
دوی شکر نه اوباسی	او نیولی دی دوی	ماسوا دالله نه	خدایان	دپاره ددې چه دوی سره

شکر نه اوباسی | او دوئ دالله نه بغیر ځانله معبودان په دې امید جوړ کړی دی | چې امداد بهٔ ورسره اوکړی

يُنْصَرُونَ ﴿۷۴﴾ ط	لَا يَسْتَطِيعُونَ	نَصْرَهُمْ	وَهُمْ	لَهُمْ	جُنْدٌ
امداداوکړې شی	طاقت نه لری دوئ	دامداد ددوئ	بلکه دا خلق	دپاره دهغوئ	لښکردې

شی | دغه معبودان ددوئ هیڅ مدد نشی کولې | (بلکه) دغه څیزونه به ددې کافرانو په مقابله کښې

مُحْضَرُونَ ﴿۷۵﴾	فَلَا يَحْزُنْكَ	قَوْلُهُمْ	إِنَّا نَعْلَمُ	مَا
حاضر اوسیدونکی:	پس غمژن دې نه کړی تا	خبرې ددوئ	بیشکه مونږ پوهیږو	په هغې

د لښکر (دشمن) په شان پیش کړې شی | نو ته ددوئ په خبرو خفګان مه کوه | مونږ ته هر څه معلوم دی

يُسِرُّونَ	وَمَا	يُعْلِنُونَ ﴿۷۶﴾

چه دوی ئې پټوی | او په هغې | چه دوئ ئې ښکاره کوی |

کوم چې دوئ په زړونو کښې پټ ساتی | او کوم چې ښکاره کوی |

قوله تعالی: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ

دڅناورو پیدائش او تابع کول دالله ﷻ په بندګانو باندې انعام: الله تعالی دخپل انعام اواحسان ذکرکوی، چه هغه پخپله دادڅلوروخپووالاپیداکړی دی اودانسان په ملکیت کښې ئې ورکړې دی.یووړوکې شان ماشوم هم چه کله داوښ پیزوان اونیسی،نوداوښ په شان لوې اوطاقت ورڅناردهغه سره وی. دسلو اوښانو قطار دیو ماشوم سره سیده روان وی.دهغه په ماتحتئ کښې بعضې دمشقت والاکارونه زرزراوپه اسانتیاسره کوی.پخپله پرې سوریږی،سامان پرې اوړی،اوبوجه پرې اوړی.اودبعضوغوښې

خوري. ویښتو او ځرمنو وغیره نه هم فائده اخلي. پیئ ئې څکي،اودعلاج دپاره ئې متیازې په کارراخي،اونورئ فائدې ترې هم حاصلوي.نوبیادوی ته نه دي پکارچه ددي نعمتونوورکولووالا،ددې احسانونوکولووالا،ددې ځیزونوپیدا کونکې، ددې دحقیقي مالك شكراداكړي؟صرف دهغه عبادت اوكړي،دهغه توحیداومني اودهغه سره څوك شریك نه كړي.

قوله تعالیٰ: وَاتَّخَذُوا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً

الله تعالى هر څه كوي او ددوئ معبودان هيڅ نشي كولې: دمشركانوددې غلطې عقیدې انكاركیږي چه هغوی ګنړي چه دچاهغوی دالله تعالى نه سواعبادت كوي،هغوی ددوی مددكوي.دهغوی په روزئ كښې بركت اچوي اوالله تعالى ته ئې نزدې كوي.الله تعالى فرمائي چه هغوی ددوی مددنشي كولې.ددوی مددخوڅه هغوئ خپل مددهم نشي كولې.اودابتان خوددښمن دنقصان نه خپل خان هم نشي ساتلې.كه څوك راشي اومات رامات ئې كړي نودوی دهغوی څه نشي كولې.بلكه دوی خبرې هم نشي كولې،عقل پكښې نشته،دابتان به دقیامت په ورځ جمع شوي حساب په وخت دخان ته عبادت كونكوپه مخكښې په لاچارئ اوبې كسيئ سره موجودوي.چه مشركان پوره ذليله شي اوپه هغوی باندې خبرې اوشي.حضرت قتادهرحمۃاللہ فرمائي چه مطلب دادې چه دابتان خودهغوی هيڅ قسمه امدادنشي كولې،خوبياهم دابې عقله مشركان دهغوی مخكښې داسې پراته وي،لكه چه څوك حاضروي،هغوی ته څه فائده نشي رسولې،اونه ترې څه نقصان لرې كولې شي.خودوی دی چه دهغوی په نوم باندې مړه كيږي.تردې چه دهغوی خلاف خبرې هم اوريدل نه غواړي.اوپه غصه كښې بې قابوشي.اې نبیﷺ ددې كافرانوپه خبروباندې تاسومه خفه كيږئ،مونږته ددوی ظاهراوباطن ښكاره دې.وخت راروان دې چه مونږبه دوی ته دهرڅيزبدله وركړو.

اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ | اَنَّا خَلَقْنٰهُ
آيا نه كورى انسان | چه بيشكه پيداكړومونږ دې
آيا انسان دې ته نه كوري چې مونږ

مِنْ نُّطْفَةٍ | فَاِذَا هُوَ | خَصِيْمٌ | مُّبِيْنٌ | وَضَرَبَ | لَنَا
دنطفي نه | پس اوس دادې هغه | جګړه كوونكې دې | ښكاره | اوبيانوي هغه | دپاره زمونږ
دې ديو ځاڅكي نه پيداكړو اوبيا دې په ښكاره دخپل رب په باره كښې جګړه كوي او دې زمونږ په باره كښې

مَثَلًا | وَّنَسِيَ | خَلْقَهٗ | قَالَ | مَنْ يُّحْيِ | الْعِظَامَ | وَهِيَ رَمِيْمٌ
مثال | او هيروي | پيدائش خپل | وائي | څوك به ژوندې كوي | داهډوكي | اوحال دادې چه وراسته دي
مثالونه بيانوي اوخپل حقيقت ئې هيركړو وائي چې څوك به هډوكي راژوندي كړي څه وخت چې هغه به زاړه شوي وي

قُلْ | يُحْيِيْهَا | الَّذِيْٓ | اَنْشَاَهَآ | اَوَّلَ مَرَّةٍ | وَهُوَ
ورته اووايه | ژوندي كوي به دې لره | هغه ذات | چه پيداكړي وو هغه | اول خل | حال دادې چه هغه
اې نبیﷺ ته جواب وركړه چې هغه ذات به ئې راژوندي كوي چاچې په اول خل پيدا كړي دي

بِكُلِّ خَلْقٍ | عَلِيْمٌ | الَّذِيْ جَعَلَ | لَكُمْ | مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ
په هرپيدائش باندې | ښه پوهه دې | هغه ذات چه پيدائي كړو | ستاسو دپاره | د ونې | شنې نه
او هغه په هر قسم پيدائش ښه پوهه دې هغه داسې ذات دې چې تاسو دپاره ئې د شنو ونو نه اور پيدا كړي دي

نَارًا	فَإِذَآ أَنْتُمْ	مِّنْهُ	تُوقِدُونَ۝٨٠
اوور	پس اوس تاسو	دهغې نه	اوور بلوئ

نو بيا دهغې نه تاسو نور اوورونه بلوئی ا

قوله تعالٰی::أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ

چاچه مخکښې پيداکړل هغه مړی هم ژوندی کولې شی: ابی بن خلف ملعون يوځل په خپل لاس کښې يوزوړاو سخا شوې دننه نه خالی هډوکې راوړواوپه لاس کښې ی هغه اومړلوچه دهغې ټکړې په هواکښې الوتلې نوحضورﷺ ته ي اووئيل.چه تاسووانی چه داهډوکی به الله تعالی ژوندی کوی؟ حضورﷺ اوفرمائيل او،الله تعالی به تاهلاك کړی اوبيابه دې ژوندې کړی،بيابه تاجهنم طرف ته اوليږی.په دې موقع باندې ددې سورت اخری ايتونه نازل شول.(١)اوپه روايت کښې دې چه اعتراض کولوواالاعاص بن وائل وو.اوددې ايت نه تردسورت داخرې پورې ايتونه نازل شول(٢).اوپه روايت کښې دی چه داواقعه دعبدالله بن ابی نه شوې وه. خولړشان غورغواړی.ځکه چه دامکی سورة دې،اوعبدالله بن ابی خوپه مدينه کښې وو.بهرحال که دايتونه دابی په سوال باندې نازل شوی وی يادعاص په سوال باندې،عام دې.په لفظ انسان باندې چه الف لام دې هغه جنس دې.کوم کس چه هم ددويم ځل دژوندمنکردې،دهغه دپاره جواب دې.مطلب داچه هغه خلقوته پکاردی چه پخپل پيدائش باندې غوراوکړی.چه هغه ديوې څخه قطرې نه انسان پيداکړواوددې نه مخکښې هغه هيڅ هم نه وو.بيادهغه قدرتونه نه منل څه معنی لری؟دامضمون په نوروډيروايتونوکښې هم بيان شوې دې.لکه په ﴿ أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ۝ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ۝ ﴾ اولکه ﴿ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ﴾

ابن ادم ته دالله ﷻ خطاب:: مسنداحمدکښې دی چه يوځل حضورﷺ په خپل لاس کښې لاړې اوتوکلې اوبيائی اوفرمائيل چه الله تعالی فرمائی چه اې د ادم اولاده، تاسوماعاجزه کولې شې؟ماتاسودداسې څيزنه پيداکړئ.چه بيامې کله جوړاوتهيك تکړه کړئ نوتاسوکښې تکبرپيداشواوتاسومال جمع کول اودغريبانانونه مولرې اوسيدل شروع کړل. او چه کله موساه وتله نوبياموونيل چه زه به اوس خپل ټول مال دالله په لارکښې صدقه کړم،خوبيا دصدقې وخت چرته دې.(٣) يعنی دنطفې نه پيداشوې انسان خبرې شروع کړې اوپه دويم ځل باندې پيدا کيدل ئې نه منل.دهغه الله تعالی دقدرت نه سترګې واړولې چه هغه زمکه اسمان اوټول مخلوق پيداکړو.خوددوی دعقل په سترګوخوچتی تاست دی.ددې په جواب کښې ورته اووايه چه ړومبی ځل داهډوکی چه اوس خراب شوی دی چه چاپيداکړی ووهغه به نی بياهم پيداکړی.کوم کوم ځائې کښې چه داهډوکی دی هغه ته ښه معلوم دی.

ديخوا زمانې د يوسړی د تعجب واقعه:: دمسندپه حديث کښې دی چه يوځل حضرت حذيفهؓ ته حضرت عقبه بن عمرواووئيل چه مونږته درسول اللهﷺ نه اوريدلې حديث بيان کړه.نوهغه ورته اوفرمائيل چه حضورﷺ فرمائيلی دی چه يوکس دمرګ په حالت کښې خپل وارثانوته وصيت اوکړو چه زه کله مړشم نولرګی راټول کړئ اوما اوسيزئ ،اوبياهغه ايرې په سمندرکښې لاهوکړئ،نوهغوی هم هغه شان اوکړل.الله تعالی دهغه ايرې راجمع کړې هغه ئی بياژوندې کړواوتپوس ئی ترې اوکړوتاداسې ولې اوکړل؟هغه جواب ورکړوچه صرف دستادويرې.الله تعالی هغه اوبخلو.حضرت حذيفهؓ فرمائی چه

---

(١) الطبری : ٥٥٤/٢٠.

(٢) الطبری : ٥٥٤/٢٠.

(٣) احمد:٤/ ٢١٠، ابن ماجه: كتاب الوصايا باب النهى عن الامساك فى الحياة والتبذير عندالموت:٢٧٠٧، وسنده صحيح.

حضورﷺ په لاربانديې په روانه داحديث بيان كړوچه مادهغوى دژبې مباركې نه په خپلوغوږونواوريدلې دي.(١) داحديث په صحيح مسلم او بخارى كښې په ډيروالفاظوسره روايت شوې دې.
په يوبل روايت كښې دى چه هغه سړى اووئيل چه زما يره دهواطرف ته والوخوئ،څه په هواكښې اوڅه په درياب كښې لاهوكړئ.سمندركښې چه څومره ايره وه هغه ئې دالله په حكم راجمع كړه،هم دغه شان هواهم اوكړل. اوبياهغه دالله په حكم سره ژوندې شو.الخ.(٢)

قوله‌تعالى:: اَلَّذِیۡ جَعَلَ لَکُمۡ مِّنَ الشَّجَرِ الۡاَخۡضَرِ نَارًا

دالله تعالى دقدرت مشاهده: بيادخپل قدرت خودنې دپاره اوددې خبرې دليل وركولودپاره چه الله تعالى په هريوڅيزباندې قدرت لرونكې دې اومړى واپس ژوندى كولې شي جداڅيزونه په يوقالب كښې جمع كولې شي،وئى فرمائيل چه تاسوغوراوكړئ چه په اوبوماونئ پيداكړې چه هغه شنې دى اوميوې كوى.بياهغه اوچې شوې اودهغې دلرګونه مااورويستلو،چرته ددې هغه يخ والې اوچرته داګرمى.نوماته څه كول ګران نه دى.لوانده اوچول اواوچ لوندول، ژوندې مړه كول اومړو ته زندګى وركول زماپه قدرت كښې دى.داهم وئيلى شوى چه ددې نه مطلب د مرخ اوعفار ونې دى كومې چه په حجازكښې دى،ددې شنه خانښونه يوبل سره مړلوباندې دوى ته ډيرتيزئ سره اولګى.موبه عربوكښې يومثل مشهور دې، "لكل شجرنار واستمجد المرخ والعفار"،دحكمت والوقول دې چه د انګوردونې نه علاوه په هره ونه كښې اورشته.

اَوَ لَیۡسَ اَلَّذِیۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ
| ايا نه دي | هغه ذات | چه پيدائى كړل اسمانونه
ايا هغه الله ﷻ چا چې اسمانونه اوزمكه پيدا كړى دى

وَ الۡاَرۡضَ بِقٰدِرٍ عَلٰۤی اَنۡ یَّخۡلُقَ مِثۡلَهُمۡ ؕ بَلٰی ٭ وَ هُوَ الۡخَلّٰقُ
اوزمكه | قدرت لرونكې | په دې چه پيدا كړى | مثل ددوى اولې نه لرى | اوهغه خوپيداكونكې دې
په دې كار قادر نه دې | چې هغه به ددوئ پشان نور خلق پيدا كړى | ولې نه |.......... هغه

الۡعَلِیۡمُ ﴿۸۱﴾ اِنَّمَاۤ اَمۡرُهٗۤ اِذَاۤ اَرَادَ شَیۡـًٔا اَنۡ یَّقُوۡلَ لَهٗ
پوهه ماهر | بيشكه حكم دهغه چه دې | كله چه اراده اوكړى | ديوڅيز | دادې چه اووائى | هغه څيزته
پيداكونكې اوپوهه دې | د هغه شان دادې چې څه وخت هغه د يو څيز اراده اوكړى | نو ورته وائى

كُنۡ فَیَكُوۡنُ ﴿۸۲﴾ فَسُبۡحٰنَ الَّذِیۡ بِیَدِهٖ مَلَكُوۡتُ
شه | نو هغه شى | پس پاكى ده هغه لره | چه په لاس دهغه كښې | بادشاهى |
چې موجود شه | نوهغه موجود شي | نو دالله ﷻ دپاره پاكى ديه | دچا په لاس كښې چې دهريو څيز

كُلِّ شَیۡءٍ وَّ اِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۸۳﴾
دهير څيزده | اوخاص هغه ته به واپس كيږئ تاسو
پوره پوره اختيار دې | اوتاسوټول به هغه ته واپس ورځئ

قوله‌تعالى:: اَوَ لَیۡسَ الَّذِیۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضَ

---

(١) احمد:٥/٣٩٥، صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب مايكره عن بنى اسرائيل :٣٤٥٢.
(٢) صحيح بخارى كتاب الاحاديث الانبياء باب :٥٤حديث رقم: ٣٤٧٩. صحيح مسلم:٢٧٥٧ عن ابى سعيد الخدرى ﷺ.

دزمکې اواسمان خالق ښځې اوسړی بیاپیداکولې شی: الله تعالی خپل زبردست قدرت بیانوی چه هغه اسمانونه اوددې هریوشیزپیداکړو.زمکه اوپکښې دننه هریوشیزئې پیداکړو.بیادومره لوئې قدرتونو والا، دانسان په شان وړوکې مخلوق نشی پیداکولې دادعقل نه خلاف خبره ده.ځنګه چه فرمائیلی دی.﴿ لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ زمکه اواسمان پیداکول دانسان دپیداکولونه ډیرلوئې اواهم دی.دلته ئې هم فرمائیلی دی چه هغه الله تعالی چاچه زمکه اواسمان پیداکړوهغه به دانسان په شان وړوکې مخلوق نشی پیداکولې؟اوچه هغه قدرت لرونکې دې نوهغه به یقینادمړکولونه پس بیاهغوی ته ژوندورکړی،چاچه په رومبی ځل پیداکړل،هغه ته په دویم ځل پیداکول ډیراسان دی.ځنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِیْ﴾ ولې هغوی نه ګوری چه کوم الله تعالی زمکه اواسمان پیداکړواوددې پیداکولوکښې ستړې نشو،نوهغه به مړی ژوندی نه کړی؟ بې شکه قدرت لری بلکه هغه خوپه هریوشیزباندې قدرت لرونکې دې.هغه پیداکونکې او جوړونکې دې،ایجادکولووالااوخالق دې.ددې سره هغه هوښیار،لیدونکې اودهریوشیزنه خبردې.هغه چه څه کول غواړی دهغه صرف حکم ورکول کافی دی.

هر وخت د الله ﷻ نه معافی غوښتل پکار دی: دمسندپه حدیث قدسی کښې دی چه الله تعالی فرمائی.انې زمابندګانو!خوچه زه څوك معاف کوم، تاسومانه معافی غواړئ،زماوعده ده چه زه معاف کول کوم.تاسوټول فقیران یئ،خوچه زه چاته غواړم دولت ورکړم.زه جوادیم،ماجدیم،واجدیم،زه چه څه کول غواړم کوم.زماانعام هم یوحکم دې او زما عذاب هم یوحکم دې.زه چه کوم کارکول غواړم اووایم،اوشه اوهغه اوشی([1]).دهریوعیب نه پاك حی او قیوم ذات دې.چه هغه دزمکې اواسمان بادشاه دې،چه دهغه په لاس کښې دزمکې اواسمانونوچابیانې دی.هغه دټولو خالق دې اوهغه اصلی حاکم دې.دهغه طرف ته به دقیامت په ورځ ټول واپس کیږی اوهغه عادل اومنعم دې.الله تعالی به دوی ته سزااوجزاورکوی.بل خائې کښې فرمان دې،الله تعالی پاك دې دچاپه لاس کښې چه دهریوشیزملکیت دې،اوپه ایت کښې دی څوك دې چه دهغه په لاس کښې دهریوشیزاختیاردې.اوفرمان دې.﴿ تَبٰرَكَ الَّذِیْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ ﴾ بس دملك او ملکوت دواړویوه معنی ده.لکه رحمت اورحموت،رهب اورهبوت اوجبر او جبروت . بعضوویلی دی د ملك نه مراد دبدنونومالك اوملکوت نه مراددروحونومالك دې.خوصحیح خبره رومبئ ده اوهم داقول دډیرومفسرینودې.

قوله تعالی:: فَسُبْحٰنَ الَّذِیْ بِيَدِهٖ

دتهجدو دعاګانې: حضرت حذیفة بن یمان رضی الله عنه فرمائی چه یوه شپه زه دتهجدوپه مونځ کښې دحضورﷺ په اقتداکښې اودریدم.حضورﷺ اووه لوئې لوئې سورتونه(یعنی پاوکم لس سیپارې)په اوورکعتونوکښې اوویلې.سمع الله لمن حمده وئیلواورکوع نه سراوچتولونه پس به حضورﷺ داوئیل.**الحمدالله ذي الملکوت والجبروت والکبریاء والعظمة**،،بیادحضورﷺ رکوع دقیام هومره وه.اوسجده به ئې درکوع هومره وه.زماحالت خوداسې شوچه خپې مې په ماتیدوشوې(ابوداؤدوغیره) ([2])هم دغه حضرت حذیفه رضی الله عنه نه روایت دې چه حضوراکرمﷺ هغه دماسخوتن په مونځ باندې لیدلې وو،حضورﷺ دې دعاوئیلونه پس بیاقرات شروع کړو.**الله اکبرالله اکبرذی الملکوت والجبروت والکبریاء والعظمة**،،بیائې ټول سوره بقره اووئیلونورکوع ئې اوکړه.په رکوع کښې ئې هم هغه هومره وخت واخستلواو**سبحان ربی العظیم** ئې وئیلو.بیائې درکوع نه سراوچت کړواوتقریباهغه هومره وخت ولاړوو او **لربی الحمد**،، ئې وئیل،بیا سجدې ته لاړوهغه هم تقریبادقیام

---

[1]) احمد: ۱۷۷/۵. ترمذی:کتاب صفة القیامة: باب :۴۸رقم:۲۴۹۵.

[2]) احمد:۳۸۸/۵،.

برابروه.اوپه سجده کښې حضورﷺ سبحان ربی الاعلی وئيل.بيائې دسجدې نه سراوچت کړو.دحضورﷺ عادت مبارک وو،چه ددواړوسجدومينځ کښې به دومره وخت کيناستو،څومره وخت چه به ئې په سجدوکښې اخستلو.اوربِّ اغفرلي ربِّ اغفرلي به ئې وئيل.حضورﷺ څلوررکعتونه اداکړل.
سوره بقره،سوره ال عمران،سوره نساء،اوسوره مائده ئې تلاوت کړل.حضرت شعبه رحمه الله ته شك دې چه سوره مائده ئې اولوستلواوکه سوره انعام؟په نسائي و غيره کښې دي(١) چه حضرت عوف بن مالك اشجعي رضي الله عنه نه روايت دى چه مايوه شپه دحضورﷺ سره دتهجدمونځ اوکړو.حضورﷺ دسوره بقره تلاوت اوکړو،په هرهغه ايت باندې کومې کښې چه درحمت ذکرشوې دې حضورﷺ به اودريدواودالله تعالى نه به ئې رحمت اوغوښتلو،اوپه هرهغه ايت باندې کوم کښې چه دعذاب ذکرشوې دې،حضورﷺ به اودريدواودالله نه به ئې پناه اوغوښتله.بياحضورﷺ رکوع اوکړه هغه هم دقيام نه کمه نه وه.اوپه رکوع کښې به ئې فرمائيل "سبحان ذي الجبروت والملكوت والكبرياء والعظمة،، بياحضورﷺ سجده اوکړه،هغه هم دقيام هومره وه اوپه سجده کښې ئې هم دغه فرمائيل،بيائې په دويم رکعت کښې سوره ال عمران اولوستلو،بيائې دغه شان يويوسورت ئې په يويورکعت کښې اولوستلو.(٢)

تفسيرسورة الصافات

په نسائي کښې دي چه حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دى چه حضورﷺ به مونږته دسپك مونځ کولوحکم فرمائيلو،اوحضورﷺ به مونږته په سوره الصافات باندې مونځ راکولو.(٣)

رکوع ګانې	سورة الصّٰفّٰت مكية وهي مائة واثنتان وثمانون اٰية وخمس ركوعات	اياتونه
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه اير مهربان زيات رحم کونکيګ ديګ	١٨٢

وَالصّٰٓفّٰتِ | صَفًّا ① | فَالزّٰجِرٰتِ

قسم دې په صف جوړونکو فرښتو باندې | په صف جوړولو سره | بيا په زورنه ورکونکو فرښتو باندې

قسم دې په هغه فرشتو چې په صفونو کښې په قطار ولاړ وی | او په هغه فرشتو چې

زَجۡرًا ② | فَالتّٰلِيٰتِ | ذِكۡرًا ③ | اِنَّ اِلٰهَكُمۡ

په زورنه ورکولوسره | بياپه لوستونکوفرښتوباندې | کلام دنصيحت لره | چې بيشکه حقيقيي معبود ستاسو

(شيطانان) په کله رټي | او په هغه فرشتو چې دقران پاك تلاوت کوی | بيشکه ستاسو معبود

لَوَاحِدٌ ④ | رَبُّ السَّمٰوٰتِ | وَالۡاَرۡضِ | وَمَا بَيۡنَهُمَا

خامخا يو دې | چې رب داسمانونو | او دزمکې دې | او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دى

يو دې | هغه داسمانونو اوزمکې اوددې په مينځ کښې چې څه دى د ټولو څيزونو رب دې

وَرَبُّ الۡمَشَارِقِ ⑤

او رب دټولو مشرقونو دې |

اود نمر راختلو دځايونو رب دې |

(١) ابوداود كتاب الصلاة باب مايقول الرجل في ركوعه وسجوده : ٨٧٤، وهوصحيح نسائي ١٠٧٠.
(٢) ابوداود حواله سابق. وسنده صحيح.
(٣) نسائي كتاب الامامة باب الرخصة الامام في التطويل : ٨٢٧، وسنده حسن.

قوله‌تعالی::وَالصّٰٓفّٰتِ

دفرښتوقسمونه اوددې قسمونه: حضرت عبدالله بن مسعود﷜ فرمائی چه ددې درې قسمونو نه مراد فرښتې دی[1].دنورزیاتوحضراتوهم داقول دې.حضرت قتاده﷫ فرمائی چه دفرښتوصفونه په اسمان کښې دی. [2] په مسلم کښې دی چه حضورﷺ فرمائیلی دی.مونږته په ټولوخلقوباندې درې خبروسره فضیلت راکړې شوې دې.

① زمونږصفونه دفرښتودصفونوپه شان جوړکړی شوی دی.② زمونږدپاره ټوله زمکه جمات ګرځولې شوې دې.③ اوابه نه ملاویدووخت کښې دزمکې خاوره زمونږدپاره داودس په ځائې کارکوی.[3] مسلم وغیره کښې دی چه یوځل حضورﷺ مونږته اوفرمائیل تاسوهغه شان صفونه نه جوړوئ ځنګه چه فرښتې الله تعالی ته صفونه جوړوی.مونږعرض اوکړوهغه ځنګه؟حضورﷺ اوفرمائیل مخکښې صفونه پوره کوی اوصفونه دیوبل سره ملاوساتی.[4]دزجروالونه مراددسُدی﷫ په نزدباندې وریځ ته د زجر حکمونه ورکول اویوخوا بل خوا ته تلووالافرښتې دی.

ربیع بن انس﷜ فرمائی قران مجیدچه دکوم څیزنه منع کوی هغه هم ددې نه بندوی.ذکردالله تعالی تلاوت کولووالافرشتې هغه دی کومې چه دالله تعالی پیغام بندګانوته راوړی.ځنګه چه فرمائی ﴿فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًاۙ عُذْرًا اَوْ نُذْرًاۙ﴾یعنی دوحی وړلووالوفرښتوباندې قسم چه هغوی عذر غورځولو یا د خبرولودپاره دی.ددې قسمونونه پس چه په کوم څیزونوباندې قسمونه خوړلی شوی دی دهغې ذکر راروان دې.چه دستاسوټولومعبودالله تعالی دې.هغه داسمانونواوزمکواوددې په مینځ کښې دهرڅه مالك دې. هغه په اسمان باندې نمرسپوږمې اوستوری اوځلول.چه هغه دمشرق نه راښکاره کیږی اوپه مغرب کښې ډوبیږی.دمشرق ذکرکول اودمغرب ذکرپریخودل دهغې دموجودتیاباندې دلالت کوی.
په بل ایت کښې ذکرکړې هم دې.﴿رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ﴾یعنی دیخنئ اوګرمئ،د راختلو او ډوبیدلو د ځائې رب هم هغه یودې.

اِنَّا زَيَّنَّا	السَّمَآءَ	الدُّنْيَا
بیشکه ښائیسته کړې دې مونږه	آسمان	ددنیا
دا مونږ یو چې د دنیا آسمان مو په یو عجیبه رونق یعنی		

بِزِيْنَةِ	الْكَوَاكِبِۙ	وَحِفْظًا	مِّنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ
په ښائیست دستورو سره		او محفوظ کړې دې (مونږه دا آسمان)	دهر شیطان
ستورو ښائسته کړې دې	اودهر یو سرکش شیطان نه مو دهغې حفاظت کړې دې		
مَّارِدٍۚ	لَا يَسَّمَّعُوْنَ	اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى	وَيُقْذَفُوْنَ
سرکش نه	دا شیطانان نشی ایښودې غوږ	ملاء اعلی ته (ټولی پورته ته)	اوویشتلی کیږی
(شیطانان (دفرښتو) د اوچت مجلس هیڅ خبره نشی آوریدلې	اودهر طرفنه ددوی دټښتولو دپاره		

[1]) الطبری :۲۱/۷.
[2]) الطبری :۲۱/۷.
[3]) صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة: ۵۲۲.
[4]) صحیح مسلم: کتاب الصلاة باب الامر بالسکون فی الصلاة والنهی عن الاشارة بالید: ۴۳۰.

مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ⑧	دُحُوْرًا	وَّلَهُمْ	عَذَابٌ وَّاصِبٌ ⑨	اِلَّا
دهر طرفنه	دپاره دشړلو	او دې دپاره ددوئ	عذاب سخت (مسلسل)	مګر
به دوئ سروتکې غورزولې شي | اوددوئ دپاره د هميشوالى عذاب دې | ....البته				

مَنْ	خَطِفَ	الْخَطْفَةَ	فَاَتْبَعَهٗ	شِهَابٌ	ثَاقِبٌ ⑩
هغه (شيطان)	چې وې تښتوله	يوه خبره	نو ورپسې شي په هغه پسې	يوه شغله	رڼړا كونكې
كه چا په كښې چرته يو نيم خبر اوتښتولو| نو يو ګرمه ځلنده شعله ورپسې وررو انه شي					

قوله تعالى:: اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا

ستورى داسمان ځكلاده: اسمان ته كتلو والانظرته چه كوم ځائست وركړې شوې دې،دهغې دذكربيان دې. داداضافت سره وئيلې شوې دې،اودبدليت سره هم،په دواړوحالتونوكښې يوشان دې.دهغه د ستورو،هغه دنمررنړازمكه اوپړقوى،څنګه چه په يوبل ايت كښې دى.﴿وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا﴾ مونږ زمكې اواسمان ته ځائست وركړو اودامو دشيطانانو دپاره دشيطانانود ويشتلو ذريعه جوړه كړه. او مونږ دهغوى دپاره د اور دسيزلو عذاب تياركړې دې.

قوله تعالى:: فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ⑩

شهاب ثاقب: اوپه ايت كښى دى چه مونږپه اسمان كښى برج جوړكړې دې،اوهغې ته كتلو والانسانانوپه سترګو كښى ننوتلو والاځيزونه جوړكړل اودشيطان رجيم نه موهغه محفوظ اوساتل.چه يوشيطان دچا خبره اوړي نودهغه طرف ته يوه تيزه شعله روانه شي.اومونږدهرسركش شيطان نه داسمانونوحفاظت اوكړو،دهغه په بس كښى نشته چه دفرښتوخبرې واوړى.اوچه كله هغه داسې كوى نويوه شعله دهغه طرف ته روانه شي اوهغه اوسوزوى. دوى اسمانونو پورې نشي رارسيدې،دالله تعالى دشريعت او د تقديردكارونودچاخبرې دوى نشي اوريدې.ددې باره كښى حديثونه مونږپه ايت ﴿حتى اذافزع﴾ تفسير كښى بيان كړل.دكوم طرف نه هم چه دوى اسمان ته خيژى دهغه ځائې نه ددوى طرف ته اور وراچولې شي. دوى لرې كولوذليله كولو،اودرولو،اومخكښى نه تلودپاره داسزابيان كړې شوه،اوداخرت ټول عمرى عذاب لاپاتې دې.كوم چه ډيرالمناك،دردناك اوهميشه والى والادې.اوكه چرې يوجن څه خبره دفرښتې نه واوريده اوهغه دځان نه لاندينى كس ته اووئيله،اوهغه دځان نه لاندنى كس ته،نويوشعله دهغه پسې شي نودهغه دلاندينى ته رسولونه مخكښى هغه شعله دې اوسيزى،كله هغه دبل غوږونوته اورسى.هغه خبرې دى كومې چه دكاهنانوغوږونوته دشيطانانوپه خولې رارسى.دثاقب مطلب ډيرنږيات تيز،زياتې رنړاوالادې.

دشيطان اسمان ته دختلو سلسله وه بيا ختمه شوه:: دحضرت ابن عباس﷜ بيان دې چه شيطانان به مخكښى اسمانونوته تلل اووحى به ئې اوريدله،هغه وخت به په دوى باندې ستورى نه ماتيدل،دوى به دهغه ځائې خبرې دلته دكاهنانوپه غوږونوكښى ددروغوسره وئيله.كله چه حضور ﷺ ته نبوت ملاؤشو، نو بيادشيطانانواسمان ته تلل ختم شول.اوكه اوس دوى ځى نودوى پسې داورشغلې غورځولې كيږى او هغوى اوسوزوى،كله چه هغوى ددې نوې پيدا شوى كارخبرابليس ملعون ته اورسولو،نوهغه اووئيل چه دڅه خاص كارپه وجه باندې دومره احتياط او حفاظت كړې شوې دې.نودخبررسانوډلو هغه په دنيا كښى خواره كړل،كوم ډله چه دحجازطرف ته لاړو،هغوى اوليدل چه حضور ﷺ دنخله ددواړو غرونو په

مینځ کښې مونځ کوی. هغه ابلیس ته داخبراورسولو، هغه اوونیل هم دغه وجه ده چه ستاسو اسمان ته تلل بندشوی دی(¹). ددې پوره تفصیل که دالله خوښه وی نوپه ﴿وَاَنَّالَمَسْنَاالسَّمَآءَ﴾ کښې به راشی.

فَاسْتَفْتِهِمْ	اَهُمْ	اَشَدُّ	خَلْقًا	اَمْ مَّنْ

پس تپوس اوکړه ته ددوی نه | آیا دوی | زیات سخت دی | په پیدا کولو کښې | یا هغه څیزونه |
نو ددوی نه تپوس اوکړه | چې ددې خلقو پیدا کول ګران دې | یا دهغه ټولو څیزونو کوم چې

خَلَقْنَا ط	اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ	مِّنْ طِيْنٍ	لَّازِبٍ ۝	بَلْ

چې پیدا کړی دی مونږه | بیشکه پیدا کړی دی مونږ دوی | دختې | سلیخناکې نه | بلکه
مونږ پیدا کړی دی | داخلق مونږ دیوې ځلیښناکې ختې نه پیدا کړی دی | .... بلکه ته خو

عَجِبْتَ	وَيَسْخَرُوْنَ ۝	وَاِذَا	ذُكِّرُوْا	لَا يَذْكُرُوْنَ ۝

تعجب کوې ته | او توقې کوی دوی | او کله چې | نصیحت کیدې شی دوی ته | نونصیحت نه قبلوی دوی
(ددوی په انکار تعجب کوې | اودوی (په تاپورې) توقې کوی | او کله چې دوی پوهولې شی | نودوی نه پوهیږی

وَاِذَا	رَاَوْا	اٰيَةً	يَّسْتَسْخِرُوْنَ ۝	وَقَالُوْا	اِنْ هٰذَآ

اوکله چې | اووینی دوی | یوه نښه | نو وربورې توقې کوی دوی | اووائی دوی | چې نه دی دا |
اوکله چې دوی یوه معجزه اووینی | نوپه هغې پورې توقې کوی | اودا وائی چې دا خو

اِلَّا	سِحْرٌ	مُّبِيْنٌ ۝	ءَاِذَا	مِتْنَا	وَكُنَّا	تُرَابًا	وَّعِظَامًا

مګر | جادو دې | ښکاره | آیا کله چې | مړه شو مونږه | او شو | خاورې | او هډوکی |
ښکاره جادو دی | .... آیاکله چې مونږ مړه شو | او ښاورې او هډوکی شو

ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ۝ لا	اَوَاٰبَآؤُنَا	الْاَوَّلُوْنَ ۝ ط	قُلْ نَعَمْ

آیا مونږه به ژوندی راپاسولې شو بیا | آیا او پلاران زمونږه | ړومبنی (هم) | ورته اووایه | چې هو |
نولابیابه راژوندی کولی شو | اوآیا زمونږ پلار نیکه به هم راژوندی کولې شی | ته اووایه چې او

وَاَنْتُمْ	دَاخِرُوْنَ ۝	فَاِنَّمَا	هِيَ	زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ	فَاِذَا	هُمْ

او تاسو | ذلیله (بې وسه) یئ | پس بیشکه | دا قیامت | جرق دې یو | پس په هغه دم به | دوی
تاسو به ذلیل او خوار یئ | قیامت خوبه بس یوه چغه وی | نوهغه وخت کښې به دوی ټول لیدل کتل

يَنْظُرُوْنَ ۝

ګوری (چې څه کیږی) |
شروع کړی |

قوله تعالی: فَاسْتَفْتِهِمْ

دانسان پیدائش او د قیامت منکر ته رټنه: الله تعالی خپل نبی ﷺ ته حکم کوی چه ددې قیامت نه منکرونه تپوس اوکړه چه دستاسوپیداکول مونږته ګران دی یازمکه اسمان فرښتې اوپیریان وغیره؟دابن

---

¹) الطبری: ۱۲/۲۱..

مسعودﷺ دقرات(امرمن عددنا) نه ([1])مطلب دادي،چه داخوهغوی هم منی نوبیادمرګ نه پس دژوندنه انکار ولې کوی؟نویه بل ایت کښې دی چه دانسان دپیدائش نه خوډیرلوې اودروندپیدائش دزمکې او اسمان دې،خوزیات خلق بې عمله دی.بیادانسان پیدائشې کمزوری بیانوی چه دې دمتینې خاورې نه پیدا دې،چه په هغې کښې ټینګوالې وواوهغه به لاسونوپورې اینختله.نوته حقیقت پورې اورسیدې نو په دې وجه ددوی په انکارباندې تعجب کوی.ځکه چه دالله تعالی قدرتونه اوفرمانونه دستاسوورانده دی. خودوی هغه اوریدلوسره خاندی اوچه کله څه واضح دلیل دهغوی مخې ته راشی،نوهغوی خندا کوی اووائی چه داخوجادودې،مونږداځنګه اومنوچه دمرګ نه پس خاورې کیدلونه به بیاژوندی شو.اوزمونږپلارنیکونه به هم ژوندی شی.مونږدانه منو.

قوله تعالى:: قُلْ نَعَمْ

منکرینوته جواب:: دالله داسې ذات دې چه دهغه مخکښې څوك هم نشته.فرمائی(وَكُلٌّ أَتَوْهُ دٰخِرِينَ ۝)هر یو کس دهغه مخکښې په عاجزئ اولاچارئ سره حاضریدونکې دې.په یوایت کښې دی.(اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ) زما عبادت نه کولو والابه خوار او ذلیله وی اودوزخ ته به داخلیږی.بیاالله تعالی بیان فرمائی چه تاسوځه ګران ګنړئ هغه خوماته بالکل اسان دی.صرف یوآوازنه پس به هریوددزمکې نه راوځی اودقیامت دهشت اوحالاتوته به ګوری.والله اعلم.

هٰذَا يَوْمُ الدِّيْنِ ۝		يٰوَيْلَنَا		وَقَالُوْا	
دا ورځ دجزا ده		اے افسوس دې مونږ لره		اووائی به دوئ	
اودوئ به وائی چې هائې افسوس | داخو دقیامت ورځ راغله					
اُحْشُرُوا	تُكَذِّبُوْنَ ۝	بِهٖ	كُنْتُمْ	الَّذِيْ	هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ
راجع کړئ	چې دروغ به مو ګڼرله	په دې سره	چې وئ تاسو	هغه	دا ورځ دفیصلې ده
داهم هغه د فیصلې ورځ ده | چې تاسو به دروغ ګڼرله | ظالمان خلق او دهغوی ظالمان					
وَمَا كَانُوْا		وَاَزْوَاجَهُمْ		ظَلَمُوْا	الَّذِيْنَ
او هغه (معبودان) چې وو دوئ		او ښځې ددوئ		چې ظلم ئې کړې دې	هغه کسان
ملګری او دهغوئ معبودان ټول راجمع کړئ | چې دالله ﷻ نه بغیربه ئې					
اِلٰى صِرَاطِ		فَاهْدُوْهُمْ		مِنْ دُوْنِ اللهِ	يَعْبُدُوْنَ ۝
لارې		پس سیده کړئ دوئ		ماسوا دالله نه	چې عبادت به ئې کولو دهغوئ
دوئ عبادت کولو | .... اوبیا دوئ دوزخ په لار روان کړئ					
مَا لَكُمْ		مَسْئُوْلُوْنَ ۝	اِنَّهُمْ	وَقِفُوْهُمْ	الْجَحِيْمِ ۝
څه اوشو تاسو لره		تپوس کیدې شی ددوئ نه	بیشکه دوئ چې دی	او ودروی دوئ	ددوزخ نه
او دوئ اودروئ دودئ نه به یوه پوښتنه کیږی | .... چې تاسو باندې څه اوشو چې					

[1] الطبری: ۱۹/۲۱.

لَا تَنَاصَرُوْنَ ﴿۲۵﴾	بَلْ هُمُ الْيَوْمَ	مُسْتَسْلِمُوْنَ ﴿۲۶﴾
چې نۀ کوئ امداد دیو بل |	بلکه دوئ خو نن ورځ |	ځان پخپله حواله کونکی دی |
دیوبل مدد نه کوئی |	بلکه دوئ ټول به په دغه ورځ دشرم نه ټيټ سرونه ولاړوی |	

قوله تعالى:: وَقَالُوْا يٰوَيْلَنَا

دقيامت دوزخې چغې: دقيامت په ورځ دکافرانوپه خپلوعملونوباندې ملامته کيدلواودافسوس بيان دې.چه هغوی به پښيمانه شي اودقيامت ويره ونکی کارونوته کتلوسره به وائی چه هاې هاې دا خو د جزا ورځ ده.نومومنان اوفرښتې به ورته دغصې په حالت کښې وائی چه اوهم داخودفيصلې ورځ ده کومه چه به تاسورښتونې نه منله.په هغه ورځ به دالله تعالى دطرف نه فرښتوته حکم وی چه ظالمان،دهغوی جوړې،دهغه رونړه اودهغوی په شان خلق يوځائې ته راجمع کړئ بيادوی ټولوته ددوزخ لاراوښايئ.څنګه چه فرمان دې ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ﴾ يعنی هغوی به په مخې رانده،کانړه جمع کړو اوبيا به دهغوی ځائې دوزخ وی،چه دهغې اوربه کله روښی نومونړبه هغه بيا تيز کړو.اوهغوی ددوزخ خواه کښی لړوخت دپاره اودروئ،چه مونږدهغوی نه څه تپوسونه اوکړو.

د هغوی نه حساب واخلو.

قوله تعالى:: اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

ابن ابی حاتم کښی دی چه حضورﷺ فرمائی چه يوکس څوك دکوم کارطرف ته رابلی هغه به دقيامت په ورځ دهغه سره ولاړوی.نه به بې وفائی وی اونه به جدائی وی.اګرکه چه هم يوئې راغوښتې وی.بياحضورﷺ هم ددې ايت تلاوت اوفرمائيلو.[1]حضرت عثمان بن زائدهؒ فرمائی چه د ټولونه مخکښی به انسان نه دهغه دملګروباره کښی تپوس اوشی،بيابه دهغه تپوس اوشی چه ولې نن ديوبل مددنه کوئ؟تاسوبه دنياکښی وئيل چه مونږديوبل سره يواوديوبل مددکونکی يو.دا خو څه بلکه دوی خونن اسلحې غورځولې دی.دالله تعالى فرمانبرداره جوړشوی دی.نه دالله تعالى دڅه حکم خلاف کوی اونه کولې شی.نه دهغې بچ کيديشی،اونه دهغه ځائې نه تختيديشی.والله اعلم

وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ	عَلٰى بَعْضٍ	يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۲۷﴾	قَالُوْٓا	اِنَّكُمْ
او مخ به کړي خينی ددوئ |	خينو ته |	چې تپوسونه به کوی ديو بل نه |	اوبهٔ وائی |	بيشکه تاسو چی یئ
اويو بل ته به ګوری | او تپوسونه به شروع کړی |		کشران به ورته وائی چې تاسو به په مونږ		

كُنْتُمْ	تَاْتُوْنَنَا	عَنِ الْيَمِيْنِ ﴿۲۸﴾	قَالُوْا	بَلْ لَّمْ تَكُوْنُوْا
وئ تاسو |	چې راتلئ به مونږ ته |	دښی طرفنه |	اوبه وائی (جواب) |	بلکه نهٔ وئ تاسو |
باندې دښی طرف نه ډير په زور کښې راتلئ |		.........مشران به ورته جواب ورکړی |		نه بلکه

مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۲۹﴾	وَمَا كَانَ لَنَا	عَلَيْكُمْ	مِّنْ سُلْطٰنٍ	بَلْ كُنْتُمْ
پخپله ايمان راوړونکی |	اونهٔ وو مونږ لره |	په تاسو باندې |	هيڅ زور |	بلکه وئ تاسو
تاسو خو پخپله ايمان نه راوړلو |	.........اوزمونږ خو په تاسو څه زور نه وو |			.........خو تاسو

---

[1] ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة والصافات :۳۲۲۸..

قَوْمًا	طٰغِيْنَ۝	فَحَقَّ	عَلَيْنَا	قَوْلُ رَبِّنَآ		اِنَّا
قوم (خلق)	سرکشه	پس ثابته شوه	په مونږ باندې	خبره درب زمونږه		بیشکه مونږه
سرکشه خلق وئ	.... نواوس په مونږ ټولو باندې دخپل رب فیصله ثابته شوه					اوس به مونږ
لَذَآئِقُوْنَ۝	فَاَغْوَيْنٰكُمْ		اِنَّا كُنَّا	غٰوِيْنَ۝		
خامخا څکونکي يو دعذاب	پس بې لارې کړئ مونږه تاسو		بیشکه وو مونږه	بې لارې پخپله		
ضرور (دعذاب) مزه اوڅکو	بیشکه چې مونږ تاسو ګمراهئ کړئ وئ		(خومونږ) پخپله هم ګمراه يو			
فَاِنَّهُمْ	يَوْمَئِذٍ	فِي الْعَذَابِ	مُشْتَرِكُوْنَ۝	اِنَّا كَذٰلِكَ		
پس بیشکه دوئ به	په دغه ورځ	په عذاب کښې	شریك وي	بیشکه چې مونږه همدارنګې		
نو دا ټول به په دغه ورځ په عذاب کښې شریک وي	مونږ داسې مجرمانو سره هم					
نَفْعَلُ	بِالْمُجْرِمِيْنَ۝	اِنَّهُمْ كَانُوْٓا	اِذَا قِيْلَ	لَهُمْ		
کار کوؤ	دمجرمانو سره	بیشکه چې دوئ وو	کله چې به اوونیلې شو	دوئ ته		
دغه شان کووا	دوئ داسې خلق وو چې کله به ورته اوونیلې شو	چې د الله ﷻ نه بغیر				
لَآ اِلٰهَ	اِلَّا اللّٰهُ	يَسْتَكْبِرُوْنَ۝	وَيَقُوْلُوْنَ	ءَاِنَّا		
چې نشته دې لائق دعبادت	مګر الله دې	نو دوئ به لوئي کوله	اوونیل به ئې	آیا مونږه		
بل معبود نشته	نو دوئ به تکبر کولو	......................او دابه ئې وئیل چې آیا مونږ				
لَتَارِكُوْٓا	اٰلِهَتِنَا	لِشَاعِرٍ	مَّجْنُوْنٍ۝	بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ		
پرېښودونکي يو	دخدایانو زمونږه	دپاره دیو شاعر	لیوني	بلکه هغه راوړې دې حق		
دیولیوني شاعر په وینا خپل معبودان پرېږدو !؟	بلکه دې پیغمبر يو ریښتوني دین راوړئ دې					
وَصَدَّقَ	الْمُرْسَلِيْنَ۝					
او تصدیق ئې کړې دې	درسولانو					
او د ټولو پیغمبرانو تصدیق کوي						

قوله تعالی:: وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ

دکافرانو په دوزخ کښې طبقې او یو دبل ملامته کول. کافران خلق به چه څنګه ددوزخ په طبقوکښې سوزي هم دغه شان به دقیامت په ورځ په یوبل باندې الزامونه هم لګوي. کمزوري خلق به زوراورخلقوته وائي چه مونږخوبه دستاسوحکم منولو،نن به تاسومونږدلږشان عذاب نه خلاص کړئ؟هغوی به وائي چه مونږخپله دتاسوسره په دې دوزخ کښې سیزوو. الله تعالی پخپلو بندګانوکښې فیصلې کړې دي.اوپه نورو ځایونو کښې داسې نقل کړې شوي دي چه ضعیف خلق به کبرکونکوته وائي،بلکه تاسونه وئ نو مونږ به ضرورایمانداروو.هغوی به جواب ورکړي ولې مونږتاسودهدایت نه منع کړې وئ؟که تاسوپخپله بدکاره وئ.دوی به وائي چه دشپاوورځومکرووچه تاسوبه مونږته وئیل چه دالله تعالی سره کفراوکړئ اودهغه سره شریك جوړکړئ.عذاب لیدلوسره به دوی ټول ښپیمانه شي خوخپل شرم به پټوي،ددې ټولو کافرانو په څټونوکښې به پړی واچولې شي.

اودا يقيني خبره ده چه هريوته به صرف دخپلو عملونوسزاملاويږي.نودلته داهم بيانيږي چه هغوی به خپلو مشرانواوسردارانوته وائی چه تاسوبه زمونږدښی طرف ته راتلئ:يعنی چه مونږه کمزوری اوکم حيثيت والاوو،اوتاسوته په مونږباندې ترجيح وه.نوتاسوبه مونږپه زورسره دحق نه واړولو.دابه د کافرانو ويناوی کومه به چه هغوی شيطان ته کوی.

قوله‌تعالى:: قَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ كُنتُمْ

دويم قول چې انسانان به پيريانو ته دا خبرې کوی: داهم ونيلی شوی دی چه انسان به داخبره پيريانوته کوی چه تاسومونږدښه کارونونه منع کولواوبدوکاروته به موراضی کولو.گناه به موراته خائسته اوښه خودله.اونيکی به موراته گرانه اوسخته خودله. دحق نه به مومنع کولواوپه باطل باندې به موو راچولو. چه کله به دنيکئ خيال زمونږپه زړه کښې راغې نوتاسوبه په څه ناڅه مونږدهغې نه منع کړو. اسلام، ايمان، خوبئ،نيکئ،اوښه کارونونه تاسومونږمنع کړی يو.دتوحيدنه مولرې کړې يو. مونږ تاسوخپل خيرخواه گنړلئ،رازدارموجوړکړې وئ،دستاسوخبرې به مومنلې اوتاسوبه موښه کسان گنړلئ:ددې په جواب کښې به پيريان اوشيطانان چه دهرڅومره عزت والااولوې خلق وو،جواب به ورکوی چه په دې کښې زمونږهيڅ قصورنشته،تاسوپخپله هم داسې وې،دستاسوزړونه به دايمان نه تختيدل، اود کفر طرف ته به ورتلل،مونږچه تاسوکوم ځيزته رابللئ:هغه څه حق ځيزنه وو.نه دهغې په ښه والی باندې څه دليل وو،خوچه دبرائی طرف ته مخکښې نه مائل وې،دستاسوپه زړونوکښې سرکشی اوبرائی وه په دې وجه باندې تاسوزمونږاومنل.اوس خوپه مونږټولوباندې دالله تعالى قول ثابت شوچه مونږيقيناًدالله تعالى عذاب خوړلوو الايو.داغټ خلق به خپلوړوخلقوته،دحکم کونکی به خپلوتابعدارخلقوته وائی چه مونږخوپخپله هم خويدلی وو،مونږتاسوهم دخپل ضلالت طرف ته راوبللئ،اوتاسوپه منډه راغلئ: اووايئ په دې کښې زمونږڅه قصوردې؟مونږپه تاسوباندې څه ظلم اوسختې خونه دې کړې؟ تاسو ولې زمونږخبره اومنله؟الله تعالى فرمائی،نونن داټول خلق ددوزخ په عذاب کښې شريك دی.هريودخپل خپل عملونوسزاتيروی.دمجرمانوسره مونږهم داسې کوو.

قوله‌تعالى:: إِنَّهُمْ كَانُوٓا۟

ددوئ د دنيا حالت دا وو:: دوی دمومنانوپه شان دالله تعالى توحيدنه منلو،بلکه دتوحيدداوازنه به ئې کبر اونفرت کولو.رسول الله ﷺ فرمائی چه ماته حکم اوکړې شوچه دخلقوسره جهاداوکړه.ترڅوچه هغوی **لااله الاالله،،** اووائی .چا چه داووئيله هغه خپل مال اوځان بچ کړو.خواسلامی فرمان نه،دهغه دباطن حساب کتاب به الله تعالى کوی .([1])دالله تعالى په کتاب کښې هم دغه مضمون دې،اوديوکبرکونکی قوم ذکردې.چه هغوی به دا کلمه نه وئيله.

په قيامت کښې د مختلفوډلو رابلل او د هغوئ نه سوال:: ابن ابی حاتم اوابوالعلاء رحمه الله نه روايت دې،چه يهوديان به دقيامت په ورځ رااوبللې شی،اودهغوی نه به سوال اوکړې شی چه تاسوبه دنياکښې دچا عبادت کولو؟هغوی به وائی چه دالله تعالى او عزير عليه السلام. هغوی ته به اووئيلی شی چه ښه گس طرف ته راشئ، بيابه دنصرانيانونه هم دغه سوال اوکړې شی. هغوی به وائی چه دالله تعالى اوحضرت مسيح عليه السلام،نوهغوی ته به هم دغه اووئيلې شی.بيابه مشرکان رااوغوښتلې شی اوهغوی ته به **لااله الاالله** اووئيلی شی نوهغوی به کبرکوی،درې خله به هم داسې اوشی.بيابه حکم اوشی چه دوی هم گس طرف ته راولئ:فرښتې به دوی دمرغونه هم زربوځی.بيابه مسلمانان رااوغوښتلې شی اوهغوی ته به اووئيلی شی چه تاسودچاعبادت کولو؟دوی به وائی صرف دالله تعالى.دوی نه تپوس اوشی که تاسوهغه وينئ:نوهغه پيژندلې شئ؟دوی به وائی او:دوی نه به تپوس اوشی چه تاسوهغه څنگه پيژندلې

---

[1]) ددې اصل صحيح بخاری کتاب الجهاد باب دعاء النبی ﷺ والنبوة: ۲۹۴۶، او صحيح مسلم :۲۱ کښې موجوددې.

شي؛ اوهغه خوتاسوچرته ليدلي هم نه دي؟دوى به جواب ورکړي چه اوداتپهيك ده مونږته پته ده چه دهغه برابرهيڅ څوك نشته.نوالله تعالى به خپل خان هغوى ته اورسوى اوهغوى به بچ کړي.دوى به دتوحيداوشرك خلاف کلمه اوريدلوسره ونيل چه ددي شاعر اومجنون په ونيلوسره مونږدخپل معبودان پريږدو؟ منل خويوطرف ته،التپه به ني حضورﷺ ته شاعر او ديوانه ونيل.نوالله تعالى هغوى ته دروغژن واني اودهغوى په ترديدکښې فرمائى چه حضورﷺ خو بالکل رښتوني دي.رښتياني راوړى دى ټول شريعت ني حق دي.که خبرونه وى اوکه حکمونه وى،دي ټول رسولان هم رښتوني مني.اورسولانوچه كوم صفتونه اوپاکياني دحضورﷺ بيان فرمانيلى دى هغه په حضورﷺ کښې په رښتياموجودي دى.دي هم هغه حکمونه بيانوى کوم چه مخکښې نبيانو(عليهم السلام)بيان کړي دى.اوچه څنګه په ايت کښې دى.﴿مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ﴾ چه تاته هغه ونيلى کيږي کوم چه دستانه مخکښې نبيانوته ونيلى شوى دى.

إِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ
| بيشکه تاسو | خامخا څکونکي يئ | دعذاب
| ....تاسو ټول به د دردناک عذاب مزه اوڅکئ
الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾
درد ناك | اونهٔ درکړي کيږى بدله تاسو ته | مګر هغه | چى وئ تاسو | چى کول به مو |
اوتاسو ته زياتى نه صرف ستاسو دخپل عمل بدله به درکولي شي
إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾
ماسوا دبندګانو دالله نه | چى خالص کړي شوى دى | دغه | دهغوئ دپاره | رزق معلوم |
البته دالله مخلص بندګان به د عذاب نه بچ وى | اودوئ دپاره معلوم خوراکونه مقرر دى
فَوَاكِهُ وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾
ميوي به وى | او هغوئ به په عزت سره ساتلي کيږى | په جنتونو دنعمتونو کښې |
قسم قسم ميوي به وى | اوهغوى به د ارام په باغونو کښې به په عزت سره ناست وى |
عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ
ناست به وى په تختونو باندي | يو بل ته مخامخ | ګرزولي کيږى به | په هغوئ باندي | پيالئ دشرابو
په تختونو به يوبل ته مخامخ ناست وى | د چيني د شرابو ډک جامونه به پري ګرځولي
مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا
دچيني نه | تك سپين خليدونکى | خوند ناك به وى | دپاره دڅکونکو | نهٔ به وى په هغي کښې
شى | تک سپين به وى دڅکونکو دپاره د خوند نه ډک وى | .... نه به په کښې
غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ
څه ضرر | اونهٔ به هغوئ | دهغي نه | بې عقله کيږى | اووى به دهغوئ سره | ښکته کتونکي حوري
سرخوږئ وى | اونه په عقل کښې نقصان راولى | او ورسره به دحيا نه ښکته کتونکي د غټوغټو

عِيْنٌ ﴿٤٨﴾	كَاَنَّهُنَّ	بَيْضٌ	مَّكْنُوْنٌ ﴿٤٩﴾
غټوغټو سترګو والا | داسې نازکې لکه چې هغوئ | اګې دی | پټې ساتلې شوی |			
سترګو والا ښځې وی | ....لکه چې په پرده کښې محفوظ اګئ پټې پرتې وی |			

قوله تعالٰى:: اِنَّكُمْ لَذَآىِٕقُوا الْعَذَابِ الْاَلِيْمِ ﴿٣٨﴾

کافران په عذاب اومومنان په نعمتونو کښې : الله تعالی تولوخلقوته فرمائی چه تاسودپاره دردناك عذاب دې.اوصرف دهغه څیزبدله به تاسوته ملاویږی کوم چه تاسودلته کوئ.بیاخپل مخلص بندګان ئی دهغې نه بیل کړی،والعصرکښې فرمائی چه ټول انسان په نقصان کښې دی خوایماندار،نیك عملونو والا نه دی،اوپه سورة والتین کښې فرمائی مونږ انسان په ډیرښه حالت کښې پیداکړو،بیاموهغه د لاندینونه هم لاندې کړو.خوچه چاایمان راوړو، اوچه چانیك عمل اوکړو.اوپه سوره مریم کښې فرمائیلی دی. ﴿وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا﴾ تاسوکښې به هریودوزخ ته ځی،داخوستاسورب فیصله کړې ده،اوداضروری څیزدې،خوبیابه زه متقیان خلاص کړم،اوظالمان به پکښې پریږدم.په سوره مدثرکښې ارشاددې.**کل نفس بما کسبت رهینة** هرکس په خپلوخپلوعملونوکښې مشغول دې،خوهغوی چه دهغوی په ښی لاس کښې عملنامه راغله،دلته هم دخاص بندیانوخلاصی یادکړې شوه چه دعذابونونه،دحساب سخت تکلیفونونه بچ دی.بلکه دهغوی بدې ئې معاف کړې،اودهغوی نیکیانې ئې لس چنده زیاتې،بلکه اووسوه چنده زیاتې کړې.دهغوی دپاره مقرررزق دې،اوقسما قسم میوې دی.دهغوی به خدمت کیږی،عزت به ئې وی اواکرام به ئې وی.هغوی ته هرڅوك هرکلې وائی،ډیرعزت به ئې وی،لوې عزت ادب به ئې ساتلې کیږی،دوی به دنعمتونونه ډك جنت کښې وی.دهغه ځائې په تختونوباندې به داسې ناست وی چه دچاشابه چاته نه وی.

قوله تعالٰى:: مُّتَقٰبِلِيْنَ ﴿٤٤﴾

ددې متعلق یو حدیث :: په یوغریب حدیث کښې دی چه ددې ایت دتلاوت نه پس حضورﷺ اوفرمائیل، د هر یو نظرونه به په بل باندې پریوځی،یوبل ته به مخامخ ناست وی.دهغه شرابو دوران به وی کوم چه به بهیږی.چه دهغې دختمیدو یاکمیدوبه څه ویره نه وی.چه هغه په ښکاره اودننه ځائسته دی،په هغې کښې خوبیانې دی خرابیانې پکښې نشته.درنګ نه سپین،په خوندکښې ډیرمزیدار،نه بیادهغې څکلوسره په سر درد کیږی ،نه به پرې مستی راځی اونه جنون، ددنیاپه شرابوکښې خرابی چه دخیټې درد،دسردرد،بې هوشی اوبدحواسی وغیره پیداکوی،خودجنت په شرابوکښې به دایوه خرابی هم نه وی.په کتلوکښې ځائسته، څکلوکښې مزیدار،ډیرې فائدې،په سروراومستئ کښې اعلی،خوعقل اوپوهه ختمولو والا نه،نه خراب بوئی والااونه خراب رنګ والا،بلکه خوشبودار،ځائسته رنګ،ځائسته ذائقه،اوفائده ورکونکی.ددې څکلوسره به په خیټه کښې نه دردکیږی،اوزیات والې ئی نقصان ده نه دې.په طبیعت سازدی،سرنه درنوی،چکرنه راولی،ګرانی نه جوړوی،هوش اوحواس نه ورکوی،څه تکلیف نه پیدا کوی،قې اودستونه نه پیداکوی.

د شرابوڅلور خرابئ:: حضرت ابن عباس﷛ فرمائی چه په شرابو کښې څلورخرابئ دی،① نشه ② دسر درد ③ قې④ متیازې. خو دجنت شراب به ددې ټولوخرابیانونه پاك وی.اولولئ سوره الصافات . د هغوی سره به دښکته نظرونو والا ، شرمیدونکی نظرونووالاپاکدامنې حورې وی چه دهغوی نظرونه د خپل خاوندانودمخ نه بغیرپه بل څه باندې نه دی لګیدلې اونه به اوغورځیږی.غټې غټې،ځائسته سترګې،حسن اوصورت،حسن اوکردار دواړه څیزونه په هغوی کښې موجوددی.څنګه چه زلیخاپه حضرت یوسف﷤ کښې دواړه څیزونه یوځائې اولیدل،ښځوهغې ته خبرې کول شروع کړل،نوهغې یوه

ورځ تولې ښځې جمع کړې او حضرت يوسف عليه السلام ئې جوړراجوړ کړواو را وئې غوښتلو تولې ښځې دهغه حسن ته کتلوباندې مدهوشه شوې اواوئې وئيل داخوفرښته ده،زليخااووئيل،چه هم داهغه کس دې دچاباره کښې چه تاسوماملامته کوئ،والله دې ماځان ته په هره طريقه باندې مائله کړو،خوپاکدامنه دې.دبهرحسن سره دننه حسن هم لرى.ډيرپاکباز،امين،پارسا ،متقى اوپرهيزګاردې،هم دغه شان حورې هم دى،چه دښکاره حسن سره په هغوى کښې دننئ خوبياني هم شته.بيادهغوى نورحسن بيانيږى.چه د هغوى سپين سپين بدن، سور سپين رنګ داسې پرقيدونکې اوخانسته دې لکه محفوظ ساتلې شوې ملغلره ،چه هغې ته دچالاس نه وى رسيدلې،چه هغه دسيپې نه نه وى وتلې،چه په هغې باندې د دنيا هوانه وى لګيدلې.چه هغه په خپل حسن کښې بې مثاله وى.هم دغه شان دهغوى پنډې دى.داهم وئيلى شوى دى چه دهګئ په شان دى دهګئ برنى پوستکى نه لاندې پوستکى په شان دهغوى بدن دې.

يوحديث کښې دحضرت ام سلمه رضي الله عنها دسوال په جواب کښې حضور ﷺ اوفرمائيل چه "حورعين" نه مراد دغټو سترګووالا،توروبانړووالاحورې دى.بيائې تپوس اوکړو"بيض مکنون"نه څه مراددى؟اوئې فرمائيل دهګئ دننه سپين پوستکې(١).ابن ابى حاتم کښې دى چه رسول الله ﷺ به فرمائيل چه کله به خلق دقبرونونه راپاسولى شى،نودټولونه مخکښې به زه راپاسولې شم،چه کله به هغوى دالله تعالى مخکښې حاضرولې شى نوزه به دهغوى خطيب يم،اوچه هغوى به کله خفه وى نوزه به هغوى ته زيرى ورکوم،اودهغوى سفارشى به يم.اودوى به منع کړې شوې وى اودحمدجنډه به هغه ورځ زماپه لاس کښې وى.دحضرت ادم عليه السلام په اولادکښې دټولونه زيات اکرام اوعزت والازه يم،زه دفخردپاره نه وايم، زمانه مخکښې روستوبه دقيامت په ورځ زرخادمان ګرځى.چه هغوى به دپټې هګويابې مثاله ملغلرو په شان وى.والله اعلم بالصواب.

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ

بيا به مخ کړى ځينى دهغوئ | ځينوته | چې تپوسونه به کوى ديو بل نه | اوبه وائى | يوويونکې | دهغوئ نه

بيا به هغوئ به يو بل ته مخامخ شى | او تپوسونه به کوى | ....يوکس به په کښې اووائى

اِنِّىْ كَانَ لِىْ قَرِيْنٌ ﴿٥١﴾ يَّقُوْلُ اَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ﴿٥٢﴾

بيشکه زۀ چې وم | اوۀ مالره | يو ملګرې | چې وئيل به ئې | آيا تۀ (هم) | تصديق کوونکونه ئې ددوباره ژوند)

چې زما يو ملګرې وو | هغه به ماته وئيل چې ايا ته هم دقيامت په ورځ تصديق کوې؟

ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ﴿٥٣﴾

ايا کله چې | مړه شو مونږه | او شو مونږ | خاورې | او هډوکى | ايا مونږه لره به | خامخاجزا سزاراکړې کيدې شى

اياکله چې مونږ مړۀ شو | اوښاورې هډوکى شو | نوآيا مونږ ته به بدله راکولې شى

قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ

اوبه وائى هغه | آيا تاسو | ليدل غواړئ (هغه منکرلره) | بيا سراوچت کړو هغه | پس وې ليدو هغه

ورته به اووئيلې شى | چې تاسو (هغه ته) ښکته کتل غواړئ | نو هغه به اوګورئى

(١) الطبرى: ٢١/ ٤٤.

فِيْ سَوَآءِ الْجَحِيْمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَّ لَتُرْدِيْنِ ﴿٥٦﴾

په منځ ددوزخ کښې | وې وئيل | قسم دې په الله | قريبه وه چې تا | خامخا تباه کړې وم زه

او خپل ملګرې به د دوزخ په مينځ کښې بيامومئ | دې به اووائي چې قسم دې په الله تاخو زه تباه کولم

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّيْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِيْنَ ﴿٥٧﴾ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِيْنَ ﴿٥٨﴾

که چرې نه وې فضل | ادرب زما | نو خامخا وم به زه | حاضرکړې شوونه (دوزخ ته) | آيا پس نه يو مونږه

اوکه په ما دخپل رب فضل نه وې شوې | نوزه به (لکه ستا) راګيرشوې ووم | آيا (داسې نه ده چې) مونږ به بيانه مرو؟

اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿٥٩﴾

مړه کيدونکې | مګر مرګ زمونږه | ړومبنې (تير شوې) | اونۀ يو مونږه | عذابيدونکې

سوا (ددنيا) د ړومبي مرګ نه | اونه به راته چرې عذاب راکولې شي؟

اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ

بيشکه دا (انجام) | خامخا دا کاميابي ده لويه | دپاره دداسې کاميابئ | پکار دي چې عمل اوکړي

بيشکه دا ډيره لويه کاميابي ده | ....هم دداسې کاميابئ دپاره عمل کونکو

الْعٰمِلُوْنَ ﴿٦١﴾

عمل کونکې

دپاره عمل کول پکار دي

قوله‌تعالى:: فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿﴾

جنتيان به ددنيادژوندذکرکوي: کله چه به دجنت خلق په مزواوبې فکروکښې اوازګارتياکښې دجنت په محلونو کښې ديويل سره په عيش اوعشرت سره تختونوباندې ناست وي، په زرګونوخائسته اوذهينې خدمت ګارې به دهغوي خدمت کوي.پاک شراب به ځکلې کيږي.هلته به په خبروخبروکښې داذکراوشي چه په دنياکښې څنګه حال تيرشوې دې،ورځې څنګه تيرې شوې دي؟په دې باندې به يوکس وائي چه زما واورئ،زمايوشيطان مشرك ملګرې وو،چه هغه به ماته اکثروئيل چه تعجب دې په تاباندې،چه نه دا خبره منې چه کله مونږ دمرګ نه پس په خاوره کښې خاوره شو،مونږبه خالي،خراب شوې هډوکي شو، بيا به دحساب کتاب اوسزاجزادپاره راپاسولې شو،هغه کس خوماته جنت کښې په نظرنه راځي،څه عجيبه به نه وي که هغه دوزخ ته تلې وي،که تاسوغواړئ نوماسره نې په دوزخ کښې حال ليدلې شئ چه دهغه سره به څه کيږي؟کله چه به هغه ته ګوري نووينې چه هغه کس دسرنه خپوړوپورې سوزي، پخپله هغه نه اورجوړشوې دې.ددوزخ په مينځ کښې ولاړدې،اوبه بې بسې سره يوخوا بل خوا ګوري، اودغه يوبه څه ويني بلکه هغه به ګوري چه ټول لوې لوې خلق په دوزخ کښې دي.

جنتيان چې اوغواړي نو جنت نه به جنتيان ليدې شي:: کعب احبار رحمه الله فرمائي چه جنتيان خلق چه کله غواړي هغوي دوزخيان کتلې شي.هغوي به خپل دښمنان په اور کښې سوزيدوباندې ليدلوسره خوشحاليږي جنتي به دهغه ليدلوسره هغه ته وائي چه جناب تاخو تباه کړې ووم،خودالله تعالى شکر دې چه زه هغه دستانه خلاص کړم،که دالله تعالى فضل اوکرم په ماباندې نه وې،نوزماحال به هم ډير خراب وو.اوزه به هم دستاسره دې دوزخ ته راغلې ووم.اوسوزيدم به.دالله تعالى شکردې چه زه هغه د ستا

دپستوپستوخبرونه اوساتلم.اودستااثرنه ئې زه محفوظ اوساتلم .تاپه غلط کارونوکښې څه کمې نه وورېځودې.اوس مومن يوه خبره بله کوي چه په هغې کښې دهغه دخوشحالۍ اوکاميابۍ خبردې،چه هغه يوځل خوپه دنياکښې مړشوې وو،نه اوس ده دپاره مرګ شته اونه دعذاب اووبال ويره،اوهم دابهترينه اودهميش والي کاميابي ده.دحضرت ابن عباسؓ فرمان دې چه جنتيانوته به اووئيلې شي چه دخپلوعملونوپه بدله کښې ښې مزې اوکړئ.په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چه جنتيان به په جنت کښې نه مري.دې اوريدلوسره به هغوی وائي چه مونږته به دلته مرګ نه راځي؟عذاب خوبه راته نه راکړې کيږي؟نوجواب به ورته ملاؤشي نه بالکل نه. هغوی ويريدل چه چرته مرګ دهغوی نه ټولې مزې وانخلي.چه کله داويره ختمه شوه نوهغوی په سکون ساه واخستله.شکردې داخوکاميابي ده اولوې مقصدحاصليدل دی.ددې نه پس ئې اوفرمائيل دداسې کاميابۍ حاصلولودپاره عاملانوته عمل کول پکاردی.

قتادهؒ خوفرمائي چه دادجنتيانوقول دې.امام ابن جريرؒ فرمائي دالله تعالی دفرمان نه مطلب دادې چه ددې نعمتونواورحمتونوحاصلولودپاره خلقوته په دنياکښې په زياتې مينې سره عمل کول پکاردی،چه هغوی ته هم دانعمتونه حاصل شي.(۱)

ددې ايت مضمون سره يوشان يوه قصې هم اولولئ.دوه کسان خپلوکښې شريك وو،هغوی سره اته زره اشرفۍ جمع شوې،يوخوپيشه ور او کسب ګر وو،اوهغه ته دڅيزونوپته وه.اوبل ناواقفه وو،په دې وجه واقف کس دې ناواقفه کس ته اووئيل،چه اوس زمونږګذاره ګرانه ده.ته خپل حق واخله اوبيل شه،ته د کارروزګارنه ناواقف ئې.نودواړوخپلې حصې بيلې کړې اوجداشول.بيادهغه کسب والاکس دبادشاه دمرګ نه پس دهغه محل په زرديناره باندې واخستلو،اوخپل ملګري ته ئې اوخودلو،اوئې وئيل وايه کنه څنګه څيزمې اخستلې دې؟هغه ئې تعريف اوکړواودهغه ځائې نه بهرته لاړو،الله تعالی نه ئې دعااوکړه اواوئې وئيل!ائې الله!زمادې ملګري په زرديناره باندې ددنيامحل واخستلو،اوزه دستانه داخرت محل غواړم.زه دستاپه نوم باندې په غريبانانوکښې دازرديناره تقسيموم.نوهغه زرديناره دالله په لارکښې خرچ کړې.بياهغه دنيادارسړی څه وخت پس زرديناره خرچ کولوباندې خپله نکاح اوکړه.په دعوت کښې ئې هغه خپل زوړملګرې هم راواغوښتلواوورته ئې اووئيل چه زرديناره باندې مادې ښځې سره واده اوکړو،هغه دهغې هم تعريف اوکړو.بهرئې دالله په لارکښې زرديناره ورکړل اوعرض ئې اوکړوياالله!زمادغه ملګری هم دغه دينارونه خرچ کړل اوپه دنياکښې ئې پرې ښځه حاصل کړه اوزه دستانه حورعين غواړم.اوبيائې هغه پيسې صدقه کړې.بياڅه وخت پس هغه دنيادارکس دې راوغوښتلو اوورته ئې اووئيل چه په دوه زره ديناره باندې مادادوه باغونه اخستلې دی.اوګوره څنګه دی؟ هغه ئې ډيرتعريف اوکړواوبهرئې دخپل عادت مطابق دالله تعالی په دربارکښې عرض اوکړو ائې الله!زمادې ملګري خوپه دوه زره ديناره باندې دلته دوه باغونه واخستل اوزه دستانه په جنت کښې دوه باغونه غواړم اودادوه زره دينارونه دستاپه نوم صدقه کوم.نوهغه پيسې په غريبانانوکښې تقسيم کړې بياچه کله هغوی دواړه وفات شول.داصدقې کولووالاکس يې دجنت محلونوته بوتلو،چه هلته ورته يوه خائسته ښځه ملاؤشوه،اودوه باغونه ورته هم ملاؤ شول،اوهغه نعمتونه ورته ملاؤشول کوم باره کښې چه هغه دالله تعالی نه علاوه څوك نه پيژني.نوهغه ته هغه وخت خپل ملګري رايادشو فرښتې ورته اووئيل چه هغه خوپه دوزخ کښې دې.که ته غواړې نوهغه ته کتلې شې،هغه چه کله هغه په دوزخ کښې

(۱) الطبری : ۵۲/۲۱.

په سوزیدواولیدلو،نوهغه ته ئې اوونیل چه نزدې وه چه تاماته هم دهوکه راکړې وه اوداخودالله تعالی مهرباني وه چه زه بچ شوم.(۱)

اوپه روایت کښې دی چه درې درې زره دیناره وو،یوکافروواوبل مومن وو.کله چه دې مومن خپلې پیسې دالله په لارکښې خرچ کړې نوپه سر ئې څادرواچلواوکوداله بیلچه ئې واخستله اومزدورئ ته لاړو،هغه ته یوکس ملاؤ شواوورته ئې اوونیل که ته زماخناورلشې،اودهغوی سوتې صفاکوې نوزه به تاته دڅکلودپاره پېئ درکوم.هغه اومنله اودهغه سره کارته لاړو.خوداکس ډیربې رحمه اوبدگمانه وو،چه هغه یوخناوربیمارياکمزوري اوليدونو د غريب نوكربه ئې څټ ماتولواوهغه به ئې وهلو،اوونيل به ئې چه ته ددوی نه خوراك پټوې.دې مسلمان داسختی برداشت نه کړې شوه نویوه ورځ دده په زړه کښې خیال راغې چه زه دهغه خپل شریك كافرته لاړشم،دهغه پټې اوباغونه دی.زه به هلته کارکوم اوهغه به ماته ډوډې راکوی،نورزماڅه پکاردی؟هغه چه هلته اورسیدونودهغه حالت شان شوکت ئې اولیدل نوحیران شو.یولوې محل وو،دربان اوپهره دارپه ولاړوو،څوکیداران،غلامان اووینزې ټول وو.دې ویریدواودربارپانودې اونیولو.ده ورته ډیراوونیل چه تاسوخپل مالك ته زماذكراوكړئ.هغوی اوونیل اوس وخت نه دې.ته یوطرف ته پریوځه،چه کله سحرکښې هغه راوځی نوته ورته سلام اوکړه.که ته ربښتونې ئې اوهغه اوپیژندلې نوصحیح ده گنی مونږدتاسره اوگورو.هغه مسکین هم داسې اوکړل، د کمبل کومه ټکړه چه هغه دبدن نه تاوکړې وه هغه ئې په ځان واچوله،اویوطرف ته سملاستو.دسحرپه وخت کښې دهغه په لارکښې اودریدو.چه کله هغه راووتلونوپه حیرانتیاسره ئې ورته اوونیل داڅه حالت دې جوړشوې دې مال دې څه شو؟هغه اوونیل بس تپوس مه کوه!داوخت چه زماڅه کاردې هغه پوره کړه،یعنی ته ماته موقع راکړه چه زه ستاپه پټوکښې دنورومزدورانوپه شان کارکوم اوته ماته په بدله کښې ډوډې راکوې اوچه کله مې داکمبل زوړشي نوماته یوه بله کمبل واخلې.هغه اوونیل نه نه زه به تاسره ددې نه ښه سلوك كوم.خوته مخکښې دااووایه چه هغه پیسې دې څه کړې؟جواب ئې ورکړوچه ماهغه پیسې یوکس ته قرض ورکړې،هغه تپوس اوکړوچه څنگه؟داسې کس ته چه هغه واپس کولوباندې انکارهم نه کوی اونه دورکولونه انکارکوی.هغه اوونیل چه داڅوك دې؟هغه اوونیل چه هغه الله تعالی زمااوستارب دې.دې اوریدوسره كافردمسلمان نه خپل لاس خلاص کړو،هغه ته ئې اوونیل لیونیه! داهم کیدیشی چه کله مونږمړه اوخاورې شونوبیابه ژوندی شواوالله تعالی به مونږته بدله راکړي؟څه چه ته دومره ساده نې اوستاداسې عقیده ده نوبیازماتاسره هیڅ څه تعلق نشته.نوهغه کافرخومزې کولې.اودې مومن په سختئ سره ورځې تیرولې.تردې چه دواړه مړه شول.مسلمان ته چه په جنت کښې کوم نعمتونه اورحمتونه ملاؤشول هغه دشمار اواونداز ي نه بهرووو.هغه چه اولیدل چه دټولې دنیازیات باغونه دی اوونې دی اوخائې په خائې نهرونه دی،نوتپوس ئې اوکړوداڅادپاره دی؟جواب ورته ملاؤشوچه داټول هرڅه دستادپاره دی.اوئې ونیل سبحان الله!داخودالله تعالی لویه مهرباني ده.اوس چه لږمخکښې لاړونودومره زیات غلامان اووینزې دی چه شمارلې کیدې نشي.تپوس ئې اوکړوچه دادچادپاره دی؟ورته اوونیلی شوچه ټول دستادپاره هغه نورهم حیران اوخوشحاله شو.بیاچه مخکښې لاړونودسرویاقوتومحل ورته ښکاره شو.دیوملغلرې نه جوړمحل اوپه هریومحل کښې ډیرې حورعین،ورسره ورته خبراوشوچه داستادی،هغه بیانورهم خوشحاله شو.اوئې ونیل چه زماهغه کافردوست به څنگه اوچرته وی؟ الله تعالی به هغه ته اوښائی چه هغه به په دوزخ کښې سوزی.اوس به دوی کښې دوه خبرې اوشی دکوموذکرچه دلته شوې دې،بس په مومن باندې په دنیا کښې سختئ راتلې،هغه به دې یادوی نودمرگ نه غټه سختی به هغه ته بله نه ښکاری.

(۱) الطبری : ۵۴/۲۱.

اَذٰلِكَ	خَيْرٌ	نُّزُلًا	اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّوْمِ ﴿٦٢﴾

| آيا دا خيز | بهتره دي | په لحاظ دميلمستيا سره | او كه ونه دزقوم |

| آيا دا ميلمستيا بهتره ده | اوكه د زقوم ونه ؟ |

| اِنَّا جَعَلْنٰهَا | فِتْنَةً | لِّلظّٰلِمِيْنَ ﴿٦٣﴾ | اِنَّهَا شَجَرَةٌ | تَخْرُجُ |

| مونږه جوړه كړي ده دا ونه | يوه فتنه | دپاره دظالمانو | بيشكه داونه ده | چي راأوځي |

| مونږ دغه دظالمانو دپاره د عذاب يوه فتنه جوړه كړې ده | دغه يوه داسې ونه ده | چې د |

| فِيْٓ اَصْلِ الْجَحِيْمِ ﴿٦٤﴾ | طَلْعُهَا | كَاَنَّهٗ | رُءُوْسُ | الشَّيٰطِيْنِ ﴿٦٥﴾ |

| په مينځ ددوزخ كښې | غنچې ددې داسې دى | لكه چې هغه | سرونه دى | دشيطانانو |

| دوزخ په ويخ كښې راټوكيږى | دهغې غونچه داسې ده لكه د مارانو چچې |

| فَاِنَّهُمْ | لَاٰكِلُوْنَ | مِنْهَا | فَمَالِـُٔوْنَ | مِنْهَا |

| پس بې شكه هغوئ | خامخا خوړونكى دى | دهغې نه | پس ډكونكى دى هغوئ | دهغې نه |

| نودوئ به دهغې نه خوراك كونكي وى | او هم د هغې نه به خيټې ډكونكي وى |

| الْبُطُوْنَ ﴿٦٦﴾ | ثُمَّ | اِنَّ | لَهُمْ | عَلَيْهَا | لَشَوْبًا |

| خيټو خپلو لره | بيا | بې شكه | هغوئ لره به | په هغې دپاسه | خامخا يو خاڼې كيدل وى |

| ......بيا ورته د هغې دپاسه ويشدلې خړبوژنې اوبه وركولې شي |

| مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿٦٧﴾ | ثُمَّ اِنَّ | مَرْجِعَهُمْ | لَاِلَى الْجَحِيْمِ ﴿٦٨﴾ | اِنَّهُمْ | اَلْفَوْا |

| داوبو ګرمونه | بيا بې شكه | واپس دهغوئ به | خامخا دوزخ ته وى | بيشكه دوئ | او موندل |

| ......بيا به دوزخ طرف ته د دوى واپس ګرځيدل وى | بيشكه دوئ خپل مشران |

| اٰبَآءَهُمْ | ضَآلِّيْنَ ﴿٦٩﴾ | فَهُمْ | عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ | يُهْرَعُوْنَ ﴿٧٠﴾ |

| پلاران خپل | ګمراهان | پس دوئ | په نقش قدم دهغوئ باندې | منډې وهى |

| ګمراه موندلي وو | نو دوئ هم د هغوى په قدمونو باندې منډې وهلې |

قوله تعالىٰ:: اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّوْمِ ﴿٦٢﴾

دزقوم ونه: دجنت دنعمتونودذكرنه پس ارشادفرمائى چه اوس دې خلق په خپله فيصله اوكړى چه هغه خاڼې اوهغه نعمتونه ښه دى يادزقوم ونه چه هغه به ددوزخيانوخوراك وى.ممكنه ده چه ددې مطلب خاص يوه ونه وى اوپه ټول دوزخ باندې خوره وى.څنګه چه دطوبى ونه ده،چه هغه دجنت يويومحل ته رسيدلې ده اوداهم ممكنه ده چه دزقوم يوه ونه نۀ مطلب وى.ددې تائيدپه دې آيت ﴿لَاٰكِلُوْنَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زَقُّوْمٍ﴾ نه هم كيږى.مونږ هغه دظالمانودپاره فتنه جوړه كړه.حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چه دزقوم دونې ذكر دګمراهانودپاره فتنه شوه.هغوى اووئيل نورهم واوره.په اوركښې ونه؟اورخوونه سيزى،دانبى وائى چه په دوزخ كښې به ونه راخيژى،نوالله تعالى اوفرمائيل،اوداونه به په اوركښې پيداكيږى اوددې خوراك به اورروى.ابوجهل ملعون به په دې خندل،اووئيل به نۀ چه ښه په مزې سره كهجورې اوكوچه

خورئ. ددې نوم زقوم دې.نوداهم يوامتحان دې ښه خلق ددې نه ويريدل اوخراب خلقودې پورې خنداوکړه. څنګه چه فرمان دې.﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ ﴾ يعنى مونږچه تاته څه اوخودل هغه صرف ددې دپاره چه دهغوى ازميښت اوشى،اوپه دې وجه موددې نامبارکې ونې ذکراوکړو.مونږخوهغوى ويرو، خو دوى په نافرمانۍ کښې نورهم زياتيږى.ددې ونې اصلى جرړه دوزخ دې،ددې پاڼې،اوښاخونه غونچې خطرناکې ويرونکې،اوږدې،اولرې لرې پورې خورې دشيطانانود سرونوپه شان دى.اوشيطان هم چانه دې ليدلې،خودهغه نوم اورى دهغه دبدشکلۍ اوخباثت منظرمخې ته راځى.چه په ليدو اوڅکلو کښې دظاهراوباطن نه خراب څيزدې.داهم وئيلې شوى دى چه دمارانويوقسم دې چه خوفناک اوخراب شکل والادى.اويوقول داهم دې چه دبوټويوقسم دې چه هغه ډيرخراب خوريږى.خوداواړه خبرې صحيح نه دى.خبره هم هغه ده کومه چه مونږمخکښې بيان کړې ده.هم دې بدشکله،څخه مزې والا،اوخراب اثروالازقوم به دوى دمجبورئ نه خورى.اوپه زوربه دوى باندې خوړلې شى چه هغه پخپله يوزبردست عذاب دې.اوپه ايت کښې دى.﴿ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴾ دهغوى خوراک به هلته صرف دازغووالازقوم وى چه هغه به نه دوى غټولې شى اونه به ددوى ولږه ختمولې شى.حضورﷺ يوځل دايت ﴿ اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ ﴾ تلاوت اوفرمائيلو،چه که دزقوم يوه قطره ددنيايه سمندرکښې واچولې شى نوددنيادټولوخلقوخوراک به خراب شى.نودهغه به څه حال وى؟چه دهغه خوراک هم دغه وى([1]).(ترمذى وغيره)

قوله تعالى:: ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيْمٍ

د زقوم خوراک: اوبيادې زقوم خوراک سره به دوى ته دڅکلودپاره ددوزخ ويشيدلې اوبه ورکړې کيږى، يا ددغه دوزخى ونې سره به ددوزخ اوبه ملاوکړې شى اوپه دوى باندې خوړلې اوڅکلې شى. دا ګرمې اوبه به هغه وى کومې چه به ددوزخيانودزخمونواوويني اوپيپ وغيره په شکل کښې راوتلې وى. او چه هغه به ددوى دسترګواوپټولاروباندې راوتلې وى([2]).حديث کښې دى چه کله به دااوبه ددوى مخې ته راوړې شى نودوى ته به سخت تکليف اورسى،اوډيره کرکه به ورته ورځى.اوچه کله به دادوى خولې ته نزدې يوړې شى نوددې لوږې به ددوى دمخ څرمن اوځيزى.اوچه کله دهغې ګوټ خولې ته لاړشى نودهغوى کولمې به کټ شى اودمتيازوپه لاربه بهرطرف ته راوځى([3]).(ابن ابى حاتم)

حضرت سعيدبن جبيررحمه الله فرمائى چه کله دوزخيان به دولږې شکايت اوکړى نوهغوى باندې زقوم اوخوړلې شى چه دهغې په وجه باندې به ددوى دمخ نه څرمن بالکل جداشى،داسې چه دهغه پيژندګلودهغه دمخ څرمن ته کتلونه پس وئيلې شى چه دافلانکى کس دمخ څرمن ده.بياچه به کله تږې شى نودوى به چغې وهل شروع کړى نودويلې شوې اوسپنې په شان ګرمې اوبه دوى ته ورکړې شى،چه هغه مخ ته نزدې کولوسره به دمخ غوښه اوسيزى.اوټوله غوښه به ترې رااوغورځيږى.اوپه ځيټه کښې به کولمې کټ کړى.دبره نه به دوسپنې په څټکونوباندې وهلې شى.اودبدن نه به ئې يويوعضواوغورځيږى اودوى به چغې وهى.فيصله کيدوسره به ددوى ځانې دوزخ وى.چه هلته به په دوى باندې مختلف قسمه عذابونه وى([4]).څنګه چه په بل ايت کښې دى.﴿ يَطُوْفُوْنَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيْمٍ اٰنٍ ﴾ دوى په دوزخ اوداورپه شان ګرمواوبوکښې چکرونه وهى.دحضرت عبدالله رضى الله عنه قراءت دې."ثم ان مقيلهم لالى الجحيم"

---

[1] ترمذى کتاب صفة جهنم باب ماجاء فى صفة شراب اهل النار:۲۵۸۵. وهوصحيح.
[2] الطبرى : ۵۴/۲۱.
[3] ترمذى کتاب صفة جهنم باب ماجاء فى صفة شراب اهل النار::۲۵۸۳. وسنده حسن.
[4] الطبرى : ۵۶/۲۱.

دحضرت عبدالله رضی الله عنه فرمان دی،چه په والله دنیمې ورځ نه به مخکښې دواړه خلق خپل خپل ځایونوته لاړشي اودغرمې قیلوله یعني ارام به هلته کوي.قرآن وائي.﴿ اَصۡحٰبُ الۡجَنَّةِ يَوۡمَئِذٍ خَيۡرٌ مُّسۡتَقَرًّا وَّاَحۡسَنُ مَقِيۡلًا ﴾ چه دجنتیانودقیام او آرام ځائې ډیرښه دې،اودقیلولې وخت به دواړه په خپل خپل ځائې کښې کوي.دنیمې ورځ نه به مخکښې مخکښې دوی خپل خپل ځایونوته اورسي.په دې وجه باندې دلته دلفظ ثم خبرباندې دخبر دعطف دپاره وی.ددې بدله ده چه دې خلقوخپل پلارنیکه ګمراه لیدلي وو.خوبیاهم دهغوی په طریقه باندې روان شول.اودمجبورانواوبې وقوفانوپه شان هغوی پسې روان وو.

وَلَقَدۡ ضَلَّ

| او ګمراهه شوی وو

| .... او ددوئ نه

قَبۡلَهُمۡ اَكۡثَرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ۙ وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا فِيۡهِمۡ مُّنۡذِرِيۡنَ

مخکښې دهغوئ نه | اکثر ړومبني خلق | او لیږلي وو مونږه | په هغوئ کښې|یرونکي (خبردارونکي)

وړاندې هم زیات پخوانی خلق ګمراه شوی وو| اومونږ هغوئ ته هم ویرونکي لیږلي وو

فَانۡظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الۡمُنۡذَرِيۡنَ ۙ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ

پس اوګوره | څرنګې وو | انجام دیرولې شوؤ خلقو | مګر بچ شوی دی | بندګان دالله

نو ته اوګوره چې دهغه خلقو انجام څه شو ؟ | سوا دالله ﷻ د خاص

الۡمُخۡلَصِيۡنَ ؏

خالص کړې شوی |

بندګانو نه (باقي نورټول هلاک شول)

دنیکانو ښه انجام: په مخکښې امتونوکښې اکثرخلق ورکې لاروالاوو،دالله تعالی سره به شریک پیدا کول.په هغوی کښې هم دالله تعالی رسولان راغلل،کوموچه هغوی هوښیارکړل اوویرول اوورته ئې اوونیل چه دهغوی په شرك کفراورسول الله ﷺ پسې خنداباندې الله تعالی خفه دې،اوکه تاسوټهیك نه شوئ نوپه تاسویه عذاب راشي.چه بیاهم هغوی دنبیانواونه منله اوخراب کارونه ئې پرې نه خودل. نو اوګورئ چه دهغوی انجام څه وو؟هغوی ئې تباه وبربادکړل.نیك اودالله والاخلق بچ کړی شول،اوهغوی ئې دعزت سره اوساتل.

وَلَقَدۡ نَادٰىنَا نُوۡحٌ فَلَنِعۡمَ

او په تحقیق سره | آواز اوکړو مونږ ته | نوح علیه السلام | پس خامخا ښه

| او نوح علیه السلام مونږ ته آواز اوکړو | نو مونږ ډیر ښه فریاد

الۡمُجِيۡبُوۡنَ ۖ وَنَجَّيۡنٰهُ وَاَهۡلَهٗ مِنَ الۡكَرۡبِ

جواب ورکونکي یو مونږه | نو بچ کړو مونږه هغه | اوکور والا دهغه | دمصیبت

رس یو | او مونږ هغه اودهغه د کور خلقو ته د لوئې غم نه نجات ورکړو

الْعَظِيْمِ ﴿۷۶﴾	وَجَعَلْنَا	ذُرِّيَّتَهٗ	هُمُ	الْبٰقِيْنَ ﴿۷۷﴾	وَتَرَكْنَا
لوئ نه	او او گرځول مونږه	اولاد دهغه	هم هغوئ	باقي پاتې كيدونكي دي	او پريښودو مونږ صفت
او صرف دهغه اولاد مو باقي پاتي پريخودل					اود روستو راتلونكو خلقو
عَلَيْهِ	فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۷۸﴾	سَلٰمٌ	عَلٰى نُوْحٍ	فِي الْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۹﴾	
په هغه باندې	په روستو نسلونو كښې	سلام دې	په نوح عليه السلام	ددنيا په ټولو خلقو كښې	
دپاره مو دا واقعه پاتې پريخوده ......چې په ټول مخلوق كښې دې په هغه سلام وئيلې شي					
اِنَّا كَذٰلِكَ	نَجْزِي	الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۸۰﴾	اِنَّهٗ	مِنْ عِبَادِنَا	
بيشكه مونږه همدارنګې	بدله وركوؤ	نيكانو خلقو له	بيشكه هغه	زمونږ دبندګانو	
مونږ نيكانو ته هم دغه شان بدله وركوؤ هغه زمونږ يو ايماندار بنده وو					
الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۱﴾	ثُمَّ اَغْرَقْنَا	الْاٰخَرِيْنَ ﴿۸۲﴾			
مومنانو نه وو	بيا ډوب كړل مونږه	هغه نور خلق			
بيا مونږ نور خلق (يعني كافران) غرق كړل					

قوله تعالى:: وَلَقَدْ نَادٰىنَا نُوْحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيْبُوْنَ

دنوح عليه السلام واقعه او ده قوم:: په مخكښنى ايتونو كښې دګمراه خلقو سرسري ذكر وو، په دې ايتو كښې ئې تفصيلي ذكر دې. حضرت نوح عليه السلام خپل قوم كښې نهه نيم سوه كاله ووا وهغوى به ئې پوهه كول خوديوخو كسانو نه علاوه قوم ئې په ګمراهۍ كښې وواوچا ايمان رانوړلو بلكه هغوى ته به ئې تكليفونه وركول. اخر دالله تعالى رسول تنګ راغلو، اوالله تعالى ته ئې دعا اوكړه اې الله زه نور تنګ شوم ته زما مدد اوكړې. دالله تعالى غضب په هغوى باندې نازل شو او ټول كافران ئې په اوبو كښې غرق كړل. نو فرمائى چه نوح چه كله تنګ شونو زمايه دربار كښې ئې دعا اوكړه. او مونږ خو دعا ګانې قبلونكي يو. بس دهغه دعا مې قبوله كړه. او هغه تكليفونه كوم به چه هغوى ته روزانه د كافرانو نه رسيدل، مونږ ختم كړل. او هم دهغه داولادنه مو دنيا بيا جوړه كړه ځكه چه هم دهغه بچي پاتي شوى وو. حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چه ټول خلق دحضرت نوح عليه السلام داولادنه دى.([1]) دترمذى په مرفوع حديث كښې ددې ايت په تفسير كښې دى چه سام، حام اويافث اولاد بيا خور شول اوباقي پاتې شو.([2]) مسند كښې هم دى چه سام دټولو عربو پلار دې، اوحام دټولو حبشوا ويافث دټولو روميانو. په دې حديث كښې روميانو نه مراد رومېي روم دې يعني يونان، كوم چه درومى بن ليطى بن يونان بن نوح طرف ته منسوب دې. دحضرت سعيدبن مسيب رحمه الله ارشاددې چه دحضرت نوح عليه السلام ديوځوى سام اولاد عربي فارسي اورومي دى([3]). اود يافث اولادتركي، صقالبه، اوياجوج ماجوج، اودحام اولاد قطبي، سوډاني، او بربري دى. والله اعلم. دحضرت نوح عليه السلام دبنه والي اودهغه نه روستو خلقو كښې ذكر دخير پس دالله تعالى

---

[1]) الطبرى : ۵۹/۲۱.
[2]) ترمذى كتاب التفسير القران باب ومن سورة الصافات:.
[3]) احمد: ۹/۵. ترمذى حواله سابق.: ۳۲۳۱.

طرف نه ژوندي دي.دټولونبيانودرښتين ولي څه نتيجه وي،هروخت خلق په هغوی باندي سلام کوی،اودهغوی تعریفونه کوی(۱).په حضرت نوح ﷺ باندې سلام،دالکه دراروانی جملې تفسیردې.
یعنی دهغوی ذکربه والی نه روستوپاتې کیدودامطلب دې چه هرامت په هغه باندې سلام کوی.زمونږ دا سعادت چه کوم کس زمونږ عبادت اواطاعت دخلوص سره کوی نوموږهم دهغه به ذکرپه روستو خلقوکښې کوو.حضرت نوح ﷺ ایمان اویقین اودتوحید منلووالاوو،اودحضرت نوح ﷺ دخیردعوت قبلولو والوانجام به وو.خودنوح ﷺ مخالف خلق غرق کړې شول.یوه ژوندې سترګه هم پاتې نه شوه. یو خبرراوړلووالاهم پاتې نه شواونښه قدرې نې پاتې نه شوه.اودهغوی بدې اوخرابیانې پاتې شوې چه د هغې په وجه باندې دمخلوق په خولې باندې دهغوی خراب ذکرهروختې وی.

	وَاِنَّ	مِنْ شِيْعَتِهٖ
	او بیشکه	یو د ډلې دهغه نه
	اودهغه په طریقه روانو خلقو کښې	

لَاِبْرٰهِيْمَ ﴿۸۳﴾	اِذْ جَآءَ	رَبَّهٗ	بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿۸۴﴾	اِذْ قَالَ
خامخا ابراهیم وؤ	کله چې راغې هغه	رب خپل ته	په زړه سلامت سره	کله چې اووئیل هغه
ابراهیم ﷺ هم وو	چې رب ته په صفا روغ زړه متوجه شو			.... څه وخت چې هغه خپل پلار

لِاَبِيْهِ	وَقَوْمِهٖ	مَاذَا	تَعْبُدُوْنَ ﴿۸۵﴾	اَئِفْكًا اٰلِهَةً
پلارا خپل ته	او قوم خپل ته	داڅه څیزونه دی	چې تاسو ئې عبادت کوئ	آیا د دروغو خدایان
اوخپل قوم ته اووئیل			چې تاسو دڅه څیزعبادت کوئی ؟	آیا د الله ﷻ نه سوا ځان دپاره د

دُوْنَ اللّٰهِ	تُرِيْدُوْنَ ﴿۸۶﴾	فَمَا ظَنُّكُمْ	بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۷﴾
بې د الله نه	غواړئ تاسو	پس څه دې ګمان ستاسو	په رب العالمین باندې
دروغو معبودان لټوئ		نو درب العالمین په حق کښې ستاسو څه خیال دې	

قوله تعالى: وَاِنَّ مِنْ شِيْعَتِهٖ لَاِبْرٰهِيْمَ ﴿۸۳﴾

دحضرت ابراهیم ﷺ ذکر: حضرت ابراهیم ﷺ هم دنوح ﷺ په دین باندې وو.دهغوی په طریقه اوچال ډهال باندې وو.دخپل رب خواه ته ئې سلامت زړه یعنی دتوحیدوالاکوم چه دالله تعالی رښتیاوالې منی،دقیامت راتلل منی،دمړوبیاژوندی کیدل منی،دشرك اوکفرنه بیزاره وی،په نوروخلقوباندې لعنت نه وائی،یوړلو.(۲)خلیل الله دخپل ټول قوم اوپلارنه صفاانکاراوکړو.چه تاسوداچاته سجدې کوئ؟دالله تعالی نه علاوه دنوروبندګی پریږدئ،اودخپل باطل معبودانو بندګی پریږدئ.ګنی الله تعالی به دتاسوسره څه اونه کړی،اوتاسوته به سختې سزاګانې درکړی.

فَنَظَرَ نَظْرَةً	فِي النُّجُوْمِ ﴿۸۸﴾	فَقَالَ	اِنِّيْ سَقِيْمٌ ﴿۸۹﴾	فَتَوَلَّوْا	عَنْهُ
بیا نظر وکړو هغه یو نظر	په ستورو کښې	پس وې وئیل	چې زه ناجوړه یم	پس اوګرځیدل هغوئ	دهغه نه
بیا ابراهیم ﷺ شا طرف ته اوکتل		اودائې ئې اووئیل چې زه ناجوړه یم		غرض دا چې هغوئ ترې لاړل	

(۱) الطبری : ۶۰/۲۱.
(۲) الطبری : ۶۳/۲۱.

مُدْبِرِيْنَ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ اِلٰٓى اٰلِهَتِهِمْ فَقَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ﴿٩١﴾

شاکونکی هغه ته | پس پټ ورغې | معبودانو دهغوئ ته | پس وې وئيل آيا تاسو نۀ خورئ (دا طعام)

روان شوا|ابراهيم دهغوئ معبودانو ته ورغلوانو ورته ئې اووئيل چې آيا تاسو خوراک څکاک نه کوئى

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُوْنَ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِيْنِ﴿٩٣﴾

څه اوشو په تاسو | چې خبرې نۀ کوی | پس ورغې په هغوئ باندې | په وهلو سره | په ښى لاس

داڅه درباندې شوى دى ؟ | تاسو خبرې هم نه کوئ؟ ابیائې په ښی لاس پوره قوت سره د هغوی ماتول شروع کړل

فَاَقْبَلُوْٓا اِلَيْهِ يَزِفُّوْنَ﴿٩٤﴾ قَالَ اَتَعْبُدُوْنَ مَا

پس راغلل هغوئ| دۀ ته | چې منډې ئې راوهلې | اووئيل هغه | آيا تاسو عبادت کوئ| دهغه څيزونو

نو ورته واپس په منډو راغلل|............ ابراهيم عليه السلام اووئيل چې تاسو دهغه بتانو عبادت کوئى

تَنْحِتُوْنَ﴿٩٥﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا

چې تاسو ئې تراشئ (په لاسونو) | او حال دا چې الله | پيدا کړى يئ تاسو | او هغه څيزونه

چې په خپلو لاسونو ئې تراشئ | اوحال دا دې چې الله تعالى تاسو اوستاسو جوړ کړی څيزونه هم

تَعْمَلُوْنَ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوْا لَهٗ بُنْيَانًا فَاَلْقُوْهُ

چې تاسو ئې جوړوئ |اووئيل هغوئ | جوړ کړئ | دپاره دده | يو غټ ځائې (دوور) |پس اوغورزوئ دۀ لره

پيدا کړى دى | ....هغوئ اووئيل چې دۀ دپاره اور تيار کړئ | ....نو دې

فِى الْجَحِيْمِ﴿٩٧﴾ فَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ

دوور په سرو لمبو کښې | پس اراده اوکړه هغوئ | دهغه سره | ديو کار کولو |پس اوګرځول مونږه هغوئ

بل اور کښې ورواوغورزوئ | ....نو هغوئ د ابراهيم عليه السلام خلاف سازش شروع کړو

الْاَسْفَلِيْنَ﴿٩٨﴾

ښکته (ذليله) |

نو مونږ هغوئ ناکامه کړل|

قوله تعالى:: فَنَظَرَ نَظْرَةً فِى النُّجُوْمِ﴿٨٨﴾

دحضرت ابراهيم بتان ماتول: حضرت ابراهيم عليه السلام خپل قوم ته دادې دپاره اووئيل چه کله دوی خپله میله کښې شرکت دپاره لاړشی نودې په عبادت خانه کښې يواځې پاتې شی اوهغه ته به د بتانو ماتولو موقع ملاوشی.په دې وجه باندې يوه رښتونې خبره اوکړه خودهغې مطلب باندې هغوی پوهه نه شول او ابراهيم عليه السلام ترې خپل دينى مقصدواخستلو.هغوی خودخپلې عقيدې مطابق ابراهيم عليه السلام په رښتياباندې بیمار ګنړلواوهغه ئې پريخودواولاړو.حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چه کوم کس په څه کار کښې غوراوفکر کولونوعربوبه وئيل چه ده په ستوروباندې نظرونه واچول.مطلب داچه دغوراوفکرسره به ئې ستوروته کتل اوسوچ به ئې کولوچه داڅنګه پريږدم؟سوچ کولونه پس به ئې اوفرمائيل چه سقيم يعنى بیماريم.

د ابراهیم ﷺ د دریو دروغو مطلب: په یوحدیث کښې راغلي دي چه حضرت ابراهیم ﷺ صرف درې دروغ وئیلي دي، چه په هغې کښې دوه ځله دالله تعالی ددین دپاره، چه په هغې کښې ئې یوځل فرمائیلي دي. ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ اودویم ئې فرمائیلي دي ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا﴾ اودهغوی حضرت ساره ته خپله خور وئیل. (١) خو دا یاد ساتل پکاردي، چه په دې کښې یوهم حقیقي دروغ نه دي. دې ته مجازا دورغ وئیلې کیږي. په کلام کښې داسې څه عذردشرعي مقصد حاصلولو دپاره دروغوکښې داخل نه دي. څنګه چه په حدیث کښې دي چه عذرپه دروغوکښې نه دې داخل، اوددې نه بې نیازه کونکې دې. (٢) په ابن ابی حاتم کښې دي چه رسول الله ﷺ فرمائي چه دحضرت خلیل الله په دې درې واړو کلماتوکښې یوه هم داسې نه ده چه دهغې نه دالله تعالی ددین ښه والې مطلب نه وو.

حضرت سفیان رحمه الله فرمائي: "زه بیماریم" نه مطلب ماته طاعون دې، اوهغه خلق به دداسې مرض نه تختیدل. دحضرت سعید رحمه الله بیان دې چه دالله تعالی ددین تبلیغ اودهغوی ددروغو معبودانو تردید کولو دپاره دالله تعالی دخلیل داحکمت عملي وه چه یوستورې راختلوسره به ئې وئیل چه زه بیماریم. نورو هم دالیکلي دي چه زه بیمارکیدونکې یم. یعنې خامخا یوځل مرض الموت راتلونکې دې. اوداهم وئیلي شوي دي چه مریض یم. یعنې زمازړه دستاسودبتانوعبادت نه بیماردې.

حضرت حسن بصري رحمه الله فرمائي چه کله دابراهیم ﷺ قوم میلې ته تلونوابراهیم ﷺ ئې هم مجبور کولو، نوابراهیم ﷺ روستوشواواوئې فرمائیل چه زه بیماریم اوداسمان طرف ته ئې کتل شروع کړل. چه کله هغوی لاړل اوابراهیم ﷺ یواځې پاتې شونوپه یواځې والي کښې ئې دهغوی ټول بتان مات کړل. هغوی خوټول خپل اخترته لاړل اوابراهیم ﷺ زرزردهغوی بتان ته لاړو. اول خوئې اوفرمائیل چه ولې جناب تاسوخوراك ولې نه کوئ؟ دلته راتلوسره حضرت ابراهیم ﷺ اولیدل چه کوم څیزونه هغه خلقودوی باندې ایخودې ووهغه هم هغه شان پراته وو. هغه خلقوچه دتبرك دپاره کومې قربانیانې دلته کړې وې هغه هم هغه شان پرتې وې. دابت خانه ډیره زیاته لویه اومزیداره وه. ددروازې خواکښې یوډیرلوې بت وواودهغه نه ګیرچاپیره واړه اوبیادهغوی نه واړه بتان وو، ټوله بت خانه دبتانونه ډکه وه. دهغوی سره مختلف قسمه خوراکونه پراته ووچه هغه په دې مقصدسره ایخودلې شوې ووچه دلته پروت والي سره به برکت والاشي اوبیابه ئې موږاوخورو. ابراهیم ﷺ ته چه دخپلې خبرې جواب ملاونه شونواوئې فرمائیل داپه تاسوڅه شوي دي؟ خبرې ولې نه کوئ؟ اوس دخپل ښه لاس پوره قوت سره ئې هغوی وهل شروع کړل اوټکړې ټکړې ئې کړل، اولوې بت ئې پریخودوچه شك په هغه اوشي څنګه چه په سوره انبیاء کښې ټوله واقعه تیره شوې ده اوپه هغې کښې تفسیرهم بیان شوې دې. بت پرست چه کله دخپلې میلې نه واپس شول اوبت خانې ته داخل شول اوئې لیدل چه دهغوی ټول بتان مات اوټکړې پراته دي، دچالاس نشته، دچاخپه نشته، دچاسراودچابدن نشته. حیران شول چه داڅه شوی دي؟ اخر د سوچ اوبحث نه پس نه ئې معلومه کړه چه دابه دابراهیم کاروی. اوس ټول دخلیل الرحمن طرف ته ډیر غصه اوپه منډه لاړل. خلیل ته دتبلیغ کولواوملامته کولویوه ښه موقع ملاوشوه ورته ئې اووئیل چه ولې دداسې څیزونوعبادت کوئ، کوم چه تاسوپخپله جوړوئ، په خپل لاس ئې جوړوئ اوتراشئ، اودا ستاسواوستاسودعملونوخالق الله تعالی دې. ممکن ده چه دې ایت کښې مامصدروی، اوداهم ممکن ده چه د ،،الذی،، په معنی کښې وی. خوپه دواړومعنوکښې تلازم دې یعنې اول زیات ظاهردې. نوامام بخاري رحمه الله په کتاب افعال العباد کښې یومرفوع حدیث نقل کړې دې چه الله تعالی هرصانع اود هغه د

---

(١) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی (واتخذالله ابراهیم خلیلا) :۳۳۵۸، صحیح مسلم: ۲۳۷۱.
(٢) الادب المفردات للبخاری : ۸۵۷، وسنده صحیح .

صنعت پیداکوی(¹).بیا چې کله ددوئ سره حجت ختم شو او دابراهیم ﷺ دسوال صحیح جواب هغوی سره نه وو،نوهغوی په دشمنی اوسختی شروع کړه اوئې وئیل یوبنیان جوړکړئ په هغې کښې اوراولړوئ،اوپه هغه اورکښې دې واچوئ.نوهم دغه شان اوشول.خوالله تعالی خپل خلیل بچ کړو.هغه ته ئې غلبه ورکړه اودهغه مددئې اوکړو.اګرچه هغوی هغه ته برائی رڅول غوښتل خوالله تعالی هم هغوی خواراوذلیل کړل.

وَقَالَ اِنِّیْ ذَاهِبٌ اِلٰی رَبِّیْ سَیَهْدِیْنِ ﴿۹۹﴾

| اواووئیل ابراهیم | بیشګه زۀ | تلونکې یم | رب خپل ته | لاره به اوښائی ماته

|اوابراهیم اووئیل چې زۀ خپل رب طرفته روان یم |هغه به ماته نیغه لاره اوښائی

رَبِّ هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰۰﴾ فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِیْمٍ ﴿۱۰۱﴾

اے ربه زما | راکړه ماله (څوئې) دصالحانونه | پس زیرې ورکړو مونږ هغه ته|په یوهلك صبرناك سره

ائې زماربه ! ماته یو نیک څوئې راکړه | ....نو مونږ هغه ته دیو صابره هلک زیرې ورکړو

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْیَ قَالَ

پس هر کله چې| اورسیدو هغه څوئې | دهغه سره | دمنډو ترړو عمر ته | نو اووئیل ابراهیم |

نو څه وخت چې هغه دخپل پلار سره دګرځیدو عمر ته اورسیدو | نو ابراهیم ﷺ ورته اووئیل چې

یٰبُنَیَّ اِنِّیْٓ اَرٰی فِی الْمَنَامِ اَنِّیْٓ اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ

اے څویه زما | بیشګه زۀ | وینم | په خوب کښې | چې زۀ | ذبحه کوم تالره | پس تۀ هم نظر اوکړه |

ائې څویه ! زۀ په خوب کښې وینم چې تا ذبح کوم| نو ته هم سوچ اوکړه | (اوماته اووایه)

مَاذَا تَرٰی ؕ قَالَ یٰٓاَبَتِ افْعَلْ مَا

چې څۀ وینې تۀ په خیال خپل کښې | اووئیل هغه | اے پلاره زما | اوکړه تۀ | هغه |

چې ستا څه رائې ده | ....هغه (څوئې) اووئیل چې ائې بابا! تاته چې څه حکم شوې

تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِیْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِیْنَ ﴿۱۰۲﴾

چې حکم کیدې شې دهغې | او به مومې تۀ مالره | که اوغواړئ الله | دصبر کونکونه |

دې هغه په ځائې کړه | ....انشاء الله مابه صبر کونکې بیا مومې

فَلَمَّآ اَسْلَمَا وَتَلَّهٗ لِلْجَبِیْنِ ﴿۱۰۳﴾ وَنَادَیْنٰهُ

پس هر کله چې | غاړه کیښوده دواړو | اوواچولو هغه | پړمخې په تندی | او آواز کړو مونږ هغه ته

بیا چې دې دواړو دالله ﷻ حکم اومنلو | اوهغه (څوئ) ئې په پړ مخې څملولو|اومونږ ورته اواز اوکړو

اَنْ یّٰٓاِبْرٰهِیْمُ ﴿۱۰۴﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْیَا ۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِی

چې اے ابراهیم | رښتیا کړو تا | خوب خپل | بیشګه مونږه | دارنګې | بدله ورکوؤ

چې ائې ابراهیم ﷺ ! تاخوب واقعی رښتیا کړو | بیشګه مونږ نیکانو بندګانو ته هم دغه شان

¹ خلق افعال العباد للبخاری :۱۱۷، السنة لابن ابی عاصم: ۳۵۸. وسنده صحیح.

الْمُحْسِنِيْنَ ۝١٠٥	اِنَّ هٰذَا	لَهُوَ	الْبَلٰٓؤُا الْمُبِيْنُ ۝١٠٦	وَفَدَيْنٰهُ
نیکانو خلقو له	بیشکه دا (ذبحه)	خامخا دا وو	ازمیښت ښکاره	او فدیه ورکړه مونږ هغه له

بدله ورکوؤ |........حقیقت دا دې چې دا يو ډير لوئې امتحان وو | اومونږ ددې په بدله کښې

بِذِبْحٍ	عَظِيْمٍ ۝١٠٧	وَتَرَكْنَا	عَلَيْهِ	فِي الْاٰخِرِيْنَ ۝١٠٨
يو قرباني	لويه (جنتي ګډوري)	او پريښودو مونږه	په هغه باندې صفت	په روستنو نسلونو کښې

ده ته يو لويه قرباني ورکړه | راتلونکو خلقو ته مو داخبره دده په تاريخ کښې باقي پريخوده

سَلٰمٌ	عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ۝١٠٩	كَذٰلِكَ	نَجْزِي	الْمُحْسِنِيْنَ ۝١١٠ اِنَّهٗ
سلام دې	په ابراهيم باندې	دارنګې	بدله ورکوؤ مونږ	نیکانو خلقو له / بیشکه هغه

بیشکه مونږ نیکانو بندګانو ته هم دغه شان بدله ورکوو | .... بیشکه هغه

مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ۝١١١	وَبَشَّرْنٰهُ	بِاِسْحٰقَ	نَبِيًّا
د بندګانو زمونږ مومنانو نه وؤ	او زيرې ورکړو مونږ هغه ته	په اسحاق سره	يو نبي

زمونږ د نیکانو بندګانو نه وو | اومونږ ابراهيم ته د اسحاق ﷺ زيرې ورکړو | چې نبي اوخوش نصيبه

مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝١١٢	وَبٰرَكْنَا	عَلَيْهِ	وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ ط
د صالحانونه	او برکت کړې وؤ مونږه	په هغه باندې	او په اسحاق باندې

به وي | ....او مونږ په هغه (ابراهيم ﷺ) او اسحاق ﷺ باندې برکتونو اوکړل

وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا	مُحْسِنٌ	وَّظَالِمٌ	لِّنَفْسِهٖ	مُبِيْنٌ ۝١١٣
او داولاد ددې دواړو نه	څوک نیکو کار دې	او څوک ظالم دې	په خان خپل باندې	ښکاره

اوددې دواړو په اولاد کښې نيکان خلق هم دی | اوپخپلو ځانونو باندې ښکاره ظلم کونکی هم

قوله تعالى: وَقَالَ اِنِّيْ ذَاهِبٌ اِلٰى رَبِّيْ سَيَهْدِيْنِ ۝

ابراهيم ﷺ اوونيل زه خودخپل پروردګارطرف ته تلونکې يم.هغه به ضرورماته صحيح لاراوښائی.اې زمارب!ماته نيك بخت اولادراکړې.نومونږهغه ته دښه بچی زيرې ورکړو.چه کله ئې خوې دومره عمرته اورسيدوچه دهغه سره دګرځيدوشونوابراهيم ﷺ ورته اووئيل خوږه ځويا!زه په خوب کښی تاته پخپله ځلالول وينم.اوس ته وايه دستاڅه خيال دې؟ځوی جواب ورکړوچه پلاره!چه کوم حکم کيږی هغه پوره کړې.انشاء الله ته به ماصبرکونکې وينی.غرض داچه دواړواومنله اوپلاردځوی تندې ښکول کړو. مونږورته اوازاوکړوچه اې ابراهيم بالکل تا خپل خوب رښتياکړو.مونږنيکی کولووالوته هغه شان جزاء ورکوو.په حقيقت کښې دادهغه امتحان وو.اومونږيوه لويه قربانی دهغه په خپوکښې اوکړه.اودهغه دخيرذکرموپه روستوخلقوکښی پريخودو.په ابراهيم ﷺ دې سلام وی.مونږنيك کارونه کولووالاته هم هغه شان جزاء ورکوو.بې شکه هغه زمونږپه ايمان بندګانوکښی وو.مونږهغه ته داسحاق نبی زيرې ورکړوچه هغه د صالح خلقونه وو.اومونږپه ابراهيم اواسحاق باندې برکتونه نازل کړل.ددې دواړوپه اولاد کښی څه نيك بخت دی اوپه خپل نفس باندې ظلم کولووالادی.

قوله تعالى:: إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ

دحضرت ابراهيم ﷺ حضرت اسماعيل ﷺ ذبح كول: خليل الله چه كله دخپل قوم دهدايت نه راؤړلو په وجه خفه شو. لوي لوي قدرتي نخې ليدلونه پس چه هم هغوى ايمان راونه ړو،نوابراهيم ﷺ ترې جدا كيدل بنه اوګڼل اواعلان ئې اوكړوچه زه به اوس دستاسونه هجرت اوكړم.زمالاره خودنكې زماالله تعالى دې.اودخپل رب نه ئې داولاددعااوكړه.چه هغوى ته توحيدكښې دابراهيم ﷺ مدداوكړي.هم هغه وخت دابراهيم ﷺ دعاقبوله شوه اوديوفرمانبرداره ځوى زيرې ورته وركړې شو.داحضرت اسماعيل ﷺ وو، هم دادحضرت ابراهيم ﷺ ړومبې ځوې وواودحضرت اسحاق ﷺ نه مشروو.دې خواهل كتاب هم منى.اودهغوى په كتاب كښې دى چه داسماعيل ﷺ دپيدائش په وخت كښې دحضرت ابراهيم ﷺ عمرشپږاتياكاله وو. اوكوم وخت چه اسحاق ﷺ پيداشونوهغه وخت ئې عمريوكم سل كاله وو.اودهغوى په خپل كتاب كښې داهم دى چه حضرت ابراهيم ﷺ ته دخپل ځوى دذبح كولوحكم شوې وو.خوچونكه دا خلق پخپله دحضرت اسحاق ﷺ اولاددې اونبى الله اوذبيح الله اولادچونكه عربيان دى نوهغه خلقو دا فضيلت اواسماعيل ﷺ نه اخستلې دې اودحضرت اسحاق ﷺ سره ئې لږولې دې اودالله تعالى كلام كښې ئې فرق راوستې دې.اووائى چه زمونږپه كتاب كښې **وحيدك** دې ددې مطلب يواځې نه دې.بلكه څوك چه ستاسره داوخت دې هغه يواځې دې.ځكه چه حضرت اسماعيل ﷺ خوهغه وخت خپلې مورسره په مكه كښې وو.دلته دخليل الله سره صرف اسحاق ﷺ وو.خودابالكل غلط دى. "وحيدك" هغه ته وئيلې كيږى كوم چه يواځې وى.دهغه بل څوك رورنه وى،دلته يوه خبره بله هم ده چه يواځې اوړومبى ځوى سره څومره مينه وى اودهغه چه څومره نيازبين توب وى هغه دنور بچو كيدو باندې پاتې نشى.په دې وجه دهغه دذبح كولوحكم،يولوې امتحان اوازميښت وو.مونږدامنو.

بعضې بزرګان هم دامنى چه ذبيح الله حضرت اسحاق ﷺ وو،تردې چه څه صحابه كرامو ﷺ نه هم دا روايت دى،خوداخبره دكتاب اوسنت نه ثابت نه ده.اوداخيال كيږى چه دبنى اسرائيلومشهوره كړې خبره دې حضراتوهم بې دليله منلې ده.لږې تګ نه دې پكاردالله دكتاب په الفاظوباندې غور اوكړئ، چه دحضرت اسماعيل ﷺ دزيرى اعلان په غلام حليم وئيلوسره اوشو.بيادالله تعالى په لاركښى دذبح كيدوتيارى ذكراوشو.دابيان ختميدونه پس دحضرت اسحاق ﷺ دپيدائش ذكراغلې دې. اوفرښتو د اسحاق ﷺ دپيدائش زيردغلام عليم وئيلوسره اوكړو.هم دغه شان په قران كښى داسحاق ﷺ زيرى سره ارشاد دې. ﴿ وَمِن وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴾ يعنى دحضرت ابراهيم ﷺ په ژوندكښى به دحضرت اسحاق ﷺ نه حضرت يعقوب ﷺ پيداشى.يعنى دهغه دنسل خورولوخودمخكښى نه خبره كړې شوې ده اوس هغه څنګه ذبح كړې شي؟دامونږمخكښى هم بيان كړى دى.اودحضرت اسماعيل ﷺ صفت ئې دلته فرمانبردارى بيان كړې دې،چه هغه دذبح كولودپاره بالكل مناسب دې.

اوس حضرت اسماعيل ﷺ غټ شواودخپل پلارسره دتګ راتګ قابل وو،اسماعيل ﷺ هغه دخپلې مورسره په فاران كښى وو.حضرت ابراهيم ﷺ به هلته ته تلوراتلو.داهم ذكرشوى دى چه په به براق به تلواوددې جملې معنى داده چه دځوانې زمانه كښى وواودماشوموالى وخت تيرشوې وواودپلاريه شان دګرځيدواوكاركولوقابل وو.نوحضرت ابراهيم ﷺ په خوب كښى اوليدل چه هغه خپل خوږځوې ذبح كوى. دنبيانوخوبونه به وحى وو،اوددې دليل داايت دې،په مرفوع روايت كښى داهم دى.بس دالله تعالى رسول دخپل دزړه ټكړې دازميښت دپاره اوپه دې وجه چه يوناساپه دهغه ذبح كولوپه هغه اونه ويريږى،خپله اراده او رائې په هغه باندې ظاهره كړه. هغه خوهم ددې ونې ميوه وه.نبى ابن نبى وو.جواب ئې وركړو.پلاره نوبياناوخته كوې ولې.دې خبروكښى دتپوس كولوڅه ضرورت دى؟كوم حكم چه شوې دې هغه زرپوره كړه اوكه زماباره كښى څه دزړه څه شك وى نوچاره كيده معلومه به درته

شي چه زه څومره صبر کونکې يم.انشاء الله زما په صبرباندې به دستا زړه خوشحاله شي.سبحان الله چه څه ئې ونيلې ووهغه ئې اوکړل.اوپه وعده باندې قائم اوسيدلوسرتيفکېت ئې دالله تعالى نه حاصل کړو. او پلاراوځوې دواړه دالله دحکم پوره کولودپاره راضي شول.

قوله تعالى:: فَلَمَّآ اَسۡلَمَا وَتَلَّهٗ لِلۡجَبِيۡنِ۞

پلار اوځوې دواړه دالله ﷻ حکم ته تيار شو:: پلارد الله په لارکښې خپل ځوې ذبح کولودپاره اوځوې د الله په لارکښې خپل څټ کټ کولودپاره تيارېږي اوپلاردخپلوسترګونور،دزړه سرپه زمکه باندې په زمکه باندې الټه غورځوي چه دذبح کولوپه وخت کښې دهغه لاسونه سست نشي.

مسندکښې داحمدابن عباس ﷺ نه روايت دې چه کله حضرت ابراهيم ﷺ دسترګوتوردالله تعالى په حکم باندې بوتلونوهغه وخت کښې شيطان ئې مخې ته راغې.خوحضرت ابراهيم ﷺ سره يې دهغه نه مخکښې اووتلو.بيادحضرت جبرئيل ﷺ سره ابراهيم ﷺ ته عقبه ته لاړونوهغه وخت بياشيطان ئې مخې ته راغې،ابراهيم ﷺ هغه په اووه کاڼوباندې اويشتو.بيادجمره وسطى خواه کښې ورته مخې ته راغې هغه وخت ئې بيااووکاڼي ويشتو.بيامخکښې شواوخپل خوږځوې ئې دالله په حکم باندې دذبح کولودپاره راسملولو،دذبيح په بدن باندې هغه وخت يوسپين څادروو.اوونې ونيل چه پلاردارانه کوزکړه چه دابياماته کفن کړې.اهاهغه وخت ځوې بربنډولووخت کښې دپلارڅه عجيبه حال وو.چه اوازراغې بس ابراهيم خوب دې رښتياثابت کړو.شاته ئې اوکتل نودشپين رنګ غټوغټو خکرو والا يو ګډئې اوليدو.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه دغه وجه چه مونږدغه شان سندګان قربانوو.(١)

هم دحضرت ابن عباس ﷺ نه په دويم روايت کښې دحضرت اسحاق ﷺ نوم روايت شوې دې.خواولنې صحيح دې اوددې دليلونه راځي،انشاء الله تعالى.دهغې په بدله کښې لويه قرباني الله تعالى ورکړه اوپه دغه باره کښې حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه داجنتي ګډه وه.چه هغې هلته د څلويښتو کالو راسي وه.هغې ليدلوسره ابراهيم ﷺ خپل ځوې پريخودواوهغې پسې شو.جمره اولى ته راورسيدو ،اووکاڼې ئې ويشتل بيااوتختيده اوجمره وسطى ته اورسيده.اووکاڼي ئې دلته ويشتل اوبياجمره کبرى سره اووکاڼي ويشتل اودهغه ځائې نه ئې منحرته راوسته اوحلاله ئې کړه.دهغې خکرې دسرسره داسلام دشروع پورې خانه کعبې باندې زواړندې وې بيااوچې شوې.يوځل حضرت ابوهريره ﷺ او حضرت کعب ﷺ خپلوکښې ناست ووخبرې ئې کولې.حضرت ابوهريره ﷺ خوحديثونه بيانول اوحضرت کعب ﷺ دکتابونوقصې بيانولې.حضرت ابوهريره ﷺ اوفرمائيل چه درسول الله ﷺ فرمان دې چه هرنبي دپاره يوه دعاپته ده اوماخپله دغه دعاپټه ساتلې ده چه هغه به دقيامت په ورځ دامتيانودپاره وي. (٢)

حضرت کعب ﷺ اوفرمائيل تاسوپخپله دحضور ﷺ نه اوريدلي دي؟اوئې فرمائيل او.حضرت کعب ﷺ خوشحاله شواوئې فرمائيل په حضور ﷺ باندې زماموروپلارقربان.بياحضرت کعب ﷺ دحضرت ابراهيم ﷺ قصه شروع کړه چه کله ابراهيم ﷺ دخپل ځوى حضرت اسحاق ﷺ دذبح کولودپاره تيارشونوشيطان اووئيل که مادې نن دهوکه نه کړونوبياماته دده نه ټول عمردپاره خفه کيدل پکار دى. اول خودې حضرت ساره ته راغې اوتپوس ئې ترې اوکړوچه ابراهيم دستاځوې کوم خواه بوتلو؟موروورته جواب ورکړوخپل څه کارته ئې بوتلې دې.هغه ورته اووئيل نابلکه هغه ئې ذبحه کولودپاره بوتلو.مورته ئې ورته اووئيل چه هغه ذبح کوى ولې؟لعين ورته اووئيل چه هغه وائي چه دالله تعالى هم دغه حکم دې. جواب ورته ملاؤشونوبياخوهم دغه ښه ده چه هغه زرته زره دالله تعالى حکم پوره کړي.دلته نه نامراده شواودې ماشوم ته راغې اوورته ئې اووئيل چه ستاپلارتاکوم خواه ته بوځي؟هغه ورته اووئيل

(١) احمد:١/٢٩٧، وسنده صحيح.
(٢) صحيح بخارى كتاب الدعوات باب ((ادعونى استجب لكم)): ٦٣٠٤، صحيح مسلم: ١٩٨.

دخپل څه کاردپاره.ورته ئې اوونيل نا ابلکه دي تاذبح کولودپاره بوځي.اونې فرمائيل ولې؟ورته ئې جواب ورکړوځکه چه هغه ګنړي چه داالله تعالى حکم دې.ورته ئې اوونيل چه بياخوهغه ته په دې کارکښې تندې پکارده.دلته نه هم خفه دا لعين خليل الله ته ورغلو.هغوی ته ئې اوونيل داماشوم کوم خواه بوځي؟جواب ورته ملاوشودخپل څه کاردپاره.ملعون ورته اوونيل نا ابلکه ته دې ذبح کولودپاره بوځې.هغوی ورته اوفرمائيل داولې؟ورته ئې جواب ورکړوځکه چه ستاخيال دې چه داالله تعالى حکم دې.ابراهيمؑ اوفرمائيل چه په الله تعالى مې دې قسم وی زه به بيادا کارضرورکوم.اوس ابليس مايوس شو.

بل روايت کښې دی چه الله تعالى حضرت اسحاقؑ ته اوفرمائيل چه ته زما نه دعااوغواړه،چه ته څه غواړې هغه به تاته ملاوشي.حضرت اسحاقؑ اوونيل چه بيازمادادعاده،چه چاشرك نه وی کړې هغه ته ضرورجنت ته بوځه.رسول اللهﷺ فرمائی چه الله تعالى ماته په دووخبروکښې اختياررا کړې دې چه زه دې کښې يوه اختيارکړم.ياخوداچه زمانيم امتيان اوبخي ياداچه زه شفاعت اوکړم اوهغه الله تعالى قبول کړي.نوماشفاعت ته ترجيح په دې وجه باندې ورکړه چه هغه به عام وی.اويوه دعاوه چه مابه هغه کوله خودالله تعالى يونيك بنده هغه زمانه مخکښې اوکړه.واقعه داسې ده چه کله الله تعالى دحضرت اسحاقؑ نه دذبح کولوسختی لرې کړه نوورته ئې اوفرمائيل"اوغواړه چه څه غواړې درته به درکولې شي"توحضرت اسحاقؑ اوفرمائيل والله دشيطان ددهوکه کولونه مخکښې به زه هغه اوغواړم.اې الله کوم کس چه په دې حالت کښې مړشوې وی چه هغه دستاسره شرك نه وی کړې نوهغه ته اوبخه.اوهغه ته جنت ورکړه. داحديث په ابن ابی حاتم کښې هم دې.خوسندئې غريب اومنکردې اوددې يوروايت کونکې عبدالرحمن بن زيدبن اسلمؒ ضعيف دې اوماته ويره ده چه داالفاظ"چه کله الله تعالى اسحاقؑ ته" نه داخره پورې دروايت کونکی خپل نه وی.اوداهغه په حديث کښې داخل کړی وی.

ذبيح الله خوحضرت اسماعيلؑ دې دذبح کولوځائې په منی کښې دې اوداپه مکه دې اوحضرت اسماعيلؑ په مکه کښې ووحضرت اسحاقؑ نه،هغه خوپه کنعان ښارکښې وو،کوم چه په شام کښې دې.کله چه ابراهيمؑ خپل خوږخوې ذبح کولودپاره واچولونودالله تعالى دطرف نه اوازراغلوچه بس ابراهيم تاخپل خوب پوره کړو.

سدي نه روايت دې چه کله خليل دذبيح الله په مرې باندې چاړه راښکله نوځټ ئې داوسپنې شواوکټ نه شواوداوازراغې چه مونږنيکوکاروته دغه شان بدله ورکوو،يعنی دسختيانوئې بچ کوو.څنګه چه الله تعالى فرمائيلی دی."دالله تعالى نه ويريدونکی خلقودپاره الله تعالى دخلاصی لار پيدا کړی، او هغوی ته داسې رزق ورکوی چه دهغوی په خيال کښې هم نه وی.په الله تعالى باندې بهروسه کولودپاره الله تعالى کافی دې.الله تعالى خپل کارونه پوره کوی اودهرکاردپاره هغه يواندازمقررکړې دې.داايت په دې خبره باندې دليل دې چه کارکيدونه مخکښې حکم منسوخ شوې وو.

د کار کيدو په وخت کښې حکم منسوخ شو ::دلته معتزله دانه منی،داستدال وجه ښکاره ده ځکه چه خليل الله ته دخپل خوی دذبح کولوحکم ملاوشوې وو،اوذبح کولونه مخکښې دفدې سره منسوخ شو.ددې نه مقصداووچه دحکم په منلوباندې ورته ثواب ملاوشي.په دغه وجه باندې ارشاداوشوچه داخوصرف يوازميښت وو،کهلاوامتحان وو،چه يوطرف نه حکم اوشواوبل طرف ته ورته تياری اوشوه.په دې وجه باندې دجناب خليل الله په تعريف کښې قران مجيد کښې دی."ابراهيم ډيرو فادارو، د لوې قربانې سره دهغه فديه مونږورکړه."سپين رنګ،غټې سترګې اوغټوخکروالااويه ښه خوراك باندې غټ شوې ګډمونږدهغه په فديه کښې ورکړوچه هغه په ثبيرکښې دبيرې ونې پورې تړلې شوې وواوهغه په جنت کښې څلويښت کاله وو.منی کښې چه دثبيرسره کوم غردې په هغې باندې دا ځناور حلال کړې شوې دې.دې په چغوباندې دابره نه راغلې وو.هم داهغه ګډدې کوم چه هابيل دالله په لارکښې قربان کړې

وو، دهغې ورځ لره شان سره وه دهغه نوم جريروو. بعضې وائي چه مقام ابراهيم کښې هغه حلال کړې شوې وو اوڅوک وائي چه په منی کښې منحرباندې.

د ابن عباس ﷺ فتوى: يوکس خپل ځان دالله تعالى په لاره کښې دذبح کولومنت منلي وو. نوحضرت ابن عباس ﷺ هغه دسلواوښانودحلالوفتوی ورکړه خوبيائې اوفرمائيل که ماهغه ته ديوګډحلالوونيلي وو نو هم کافي وو. ځکه چه په کتاب کښې دکتاب الله فديه يوګډسره ورکړې شوې ده. دزياتوخلقوهم دغه قول دې بعض وائي چه داغرونوچيلي وو. څوک وائي چه اوسې وه. مسنداحمدکښې چه ابن عباس ﷺ حضور ﷺ راوغښتلواوورته ئې اوفرمائيل چه مابيت الله ته داخليدووخت کښې دګډ ښکرې ليدلي وې اوماته يادنه ووچه تاته مې دهغې دپټولوحکم کړې وې. لاړشه اوهغه پټې کړه. په بيت الله کښې داسې څه ځيزنه دې پکارچه هغه دمونځ کونکوخيال بل طرف ته بوځي.(۱) حضرت سفيان ﷺ فرمائي ددې ګډښکرې هم په بيت الله کښې وې. تردې چه يوځل په بيت الله کښې اوراولګيدو، اوهغه پکښې اوسوزيدې .داواقعه هم ددې خبرې ګواهي ورکوي چه ذبيح الله هم حضرت اسماعيل ﷺ وو په دغه وجه باندې دهغه اولادقريش داښکرې محفوظ ساتلې وې، تردې چه الله تعالى حضرت محمد ﷺ پيداکړو. والله اعلم.

دهغه خبروبيان په کومو کښې چه ذبيح الله اسحاق ﷺ دې. ابوميسره رحمه الله فرمائي چه حضرت يوسف ﷺ دمصرپادشاه ته اوفرمائيل. چه ته زماسره خوراك كول غواړې؟ زه يوسف بن يعقوب نبي الله بن اسحاق ذبيح الله بن ابراهيم خليل الله يم. دعبيدبن عميرنه نقل دی حضرت موسى ﷺ الله تعالى ته عرض اوکړوچه اې الله اچه څه خبره ده چه خلق وائي په چه دابراهيم ﷺ، اسحاق ﷺ اويعقوب ﷺ په خدې مو قسم. نوجواب ورته ملاؤشوچه ابراهيم خويه هريوځيزباندې ماته ترجيح راکړه اواسحاق خپل ځان زماپه درباركښې ذبح كولو له تيارکړې وو، نوبيانورڅه ورته څه مشکل وو؟ اويعقوب باندې چه ماڅومره تکليفونه اچول دهغه برداشت به هم هغه هومره زياتيدو.

حضرت ابن مسعود ﷺ په مخکښې يوکس په فخرسره دخپل پلارنيکه نوم واخستلو. نوهغه ورته اوفرمائيل دفخرقابل نيکه خودحضرت يوسف ﷺ وو. چه هغه ديعقوب بن اسحاق ﷺ ذبيح الله بن ابراهيم خليل الله ﷺ وو. عکرمه رحمه الله، ابن عباس ﷺ، اوپخپله عباس ﷺ، علي ﷺ، سعيدبن جبير، مجاهد رحمه الله، شعبي رحمه الله، عبيدبن عمير رحمه الله، ابوميسره رحمه الله، زيدبن اسلم رحمه الله، عبدالله ابن شفيق، زهری رحمه الله، قاسم بن ابوبرزه، مکحول رحمه الله، عثمان بن ابی حاضر رحمه الله، سدی رحمه الله، حسن رحمه الله، قتاده رحمه الله، ابوالهذيل رحمه الله، ابن سابط رحمه الله، کعب احبار رحمه الله، ددې ټولوهم دغه قول دې اوابن جريرهم دغه وائي چه ذبيح الله حضرت اسحاق ﷺ وو. وصحيح علم خوالله ته دې خويه ظاهره داسې معلوميږي چه ددې ټولوبزرګ احباردې. دې په فاروقي خلافت کښې مسلمان شوې وو، اوکله کله به ئې حضرت عمر ﷺ ته د پخوانوکتابونوقصې اوروليې. خلقودا رخصت اوګڼړلواوبيابه ئې ترې هره خبره نقل کوله، اوبه دې کښې د صحيح اوغلط خبرې فرق ختم شو. ربښتياخوداده چه دې امت ته دزوړيوکتاب ضرورت هم نشته. بغوي رحمه الله دڅه نوروصحابه رضوان الله اجمعين اوتابعين رحمة الله عليهم نومونه خودلي دی. کوموچه وئيلي دی چه ذبيح الله حضرت اسحاق ﷺ دې. په يومرفوع حديث کښې دی که چرته هغه حديث صحيح وونودجهګړې فيصله وه. خوهغه حديث صحيح نه دې. په دې کښې دوه روايت کونکی ضعيف دی. نوپه يوسندباندې داخبره دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت ده اودادېره صحيح ده. والله اعلم.

هغه خبرې چې د اسماعيل ﷺ ذبيح الله کيدلو دليل دي: وس هغه خبرې اولولئ دکومونه چه معلوميږي چه ذبيح الله حضرت اسماعيل ﷺ وو. اوهم دا ټيک اوصحيح ده. ابن عباس ﷺ هم دغه فرمائي چه يهوديان

(۱) ابوداود کتاب المناسک باب في دخول الكعبة: ۲۰۳۰. وهوحسن.

دحضرت اسحاقؑ نوم غلط اخلی.
دخليفة المسلمين حضرت عمرابن العزيزؒ په مخکښې چه کله محمدبن کعب قرظیؒ دا اوفرمائيل اوورسره ئې ددې دليل هم ورکړوچه دذبح کولوذکرنه پس په قران مجيدکښې خليل الله ته د اسحاقؑ دپيدائش زيرې ورکړې شوې دې اوورسره هم دابيان دې چه دهغوی کره به هلك کيږی چه نوم به ئې يعقوب وی.اوچه کله دهغه کره دهلك کيدوزيرې ورکړې شو،بيادډې نه پس چه دهغه لاهلك پيدا کيدونه مخکښې دهغه دذبح کولوحکم څنګه اوشو؟نوحضرت عمر بن عبدالعزيز اوفرمائيل چه ډيرواضح دليل دې زماذهن دلته نه وورسيدلې يعنی ماهم منل چه ذبيح الله حضرت اسماعيلؑ وو. بيا شاه اسلام دشام يويهودی عالم نه تپوس اوکړوکوم چه مسلمان شوې وو،چه تاته ددې باره کښې څه علم دې؟هغه ورته وئيل چه اميرالمومنين رښتياخبره داده چه دچاذبح کولوحکم شوې وو،هغه حضرت اسماعيلؑ وو،خوچونکه عربيان دهغه اولادکښې دی نودابزرګی هغوی ته ملاويږی په دې وجه باندې يهوديانوهغه بدل کړو.اودحضرت اسحاقؑ نوم اخلی.رښتياعلم الله سره دې خوزمونږايمان دې چه حضرت اسحاقؑ اوحضرت اسماعيلؑ دواړه پاك اوطيب اودالله تعالی فرمانبرداره وو.په کتاب الزهدکښې دی چه دحضرت امام احمدبن حنبلؒ خوې حضرت عبدالله دخپل پلارنه کله دمسئلې تپوس اوکړونوهغه ورته جواب ورکړوچه ذبح کيدونکې حضرت اسماعيلؑ وو.دحضرت علی، حضرت ابن عمر،ابوالطفيل،سعيدبن مسيب،سعيدبن جبير، حسن، مجاهد،شعبی،محمدبن کعب،ابوهريره،ابوجعفرمحمدبن علی،ابوصالح ﷭ نه هم دغه روايت دی.
امام بغویؒ دنوروصحابه کرامو﷡ اوتابعينؒ نومونه اخستلی دی.يوغريب حديث هم ددې په تائيدکښې روايت شوې دې،په دې کښې دی چه په شام کښې داميرمعاويه مخکښې دابيان راغې چه ذبيح الله څوك دې؟نوهغه اوفرمائيل چه ښه ده چه دامعامله زماپه شان باخبرکس مخې ته راغله. واورئ!مونږدحضورﷺ سره ووچه يوکس حضورﷺ ته راغې اواوئې وئيل،چه اې ددووالله تعالی په لارکښې د دوؤذبح کړې شوؤ والا د نسل نه رسوله!ماته هم دغنيمت دمال نه څه راکړه.په دې باندې حضورﷺ په خنداشو،يوذبيح الله خودحضورﷺ پلارحضرت عبدالله وودويم حضرت اسماعيلؑ وودچادنسل چه حضورﷺ دې.دعبدالله دذبح کيدوواقعه داسې ده چه دحضورﷺ نيکه عبدالمطلب چه کله دزمزم کوې اوکنستلونوداخبره ئې اومنله که داکارپه اسانتياسره اوشونودالله په لارکښې به خپل يوخوې ذبح کړم.کله چه کارپوره شواوقرعه اندازی اوکړه چه کوم ځوې دالله په نوم باندې ذبح کړم؟نودحضورﷺ دپلارعبدالله نوم راوتلو.دهغه دمورطرف نه نيکه ورته اووئيل چه دده په ځاې باندې سل اوښان حلال کړئ،نوهغه اوښان حلال کړې شول[1].اودحضرت اسماعيلؑ واقعه خومشهورده.ابن جريرکښې دا روايت موجوددې اومغازی امويه کښې هم شته.
دابن جرير دليل چې ذبيح الله اسحاقؑ دې: ابن جريرخودحضرت اسحاقؑ دذبيح الله دادليل پيش کوی چه دکوم حليم ماشوم دزيرې ذکردې دهغه نه مراداسحاقؑ دې.په قران کښې بل ځاې دی.﴿ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ﴾ اودحضرت يعقوب دزيری داجواب ورکړوچه هغه دهغه سره دګرځيدوعمرته رسيدلې وو،اوداهم ممکن ده چه ديعقوب سره بل څه اولادهم وو.اوپه کعبة الله کښې دخکردموجودګئ باره کښې فرمائی چه داهم ممکنه ده چه دبلاد او کنعان نه ئې دادلته راوړې وی.او د څه خلقونه داسحاقؑ دنوم صراحت هم بيان شوې دې.خوداټولې خبرې دحقيقت نه لرې دی.اودحضرت اسماعيلؑ په ذبيح الله باندې دمحمدکعب قرظیؒ خبره ډيره واضحه اومضبوط ده والله اعلم.ړومبې دذبيح الله حضرت اسماعيلؑ دپيدائش زيرې ورکړې شو.دلته بيادهغه دروړحضرت

[1] حاکم:۲/۵۵٤.

اسحاقؑ زیږي ورکړې شو.سوره هود اوسوره حجرکښې هم ددې ذکرتیرشوې دې."**نبیا**"، حال مقدره دې یعنی هغه به صالح نبی وی.

دابن عباس ؓ دلیل:ابن عباسؓ فرمائی چه ذبیح حضرت اسحاقؑ وو،اودلته نبوت دحضرت اسحاقؑ زیری دې، څنګه چه حضرت موسیؑ په باره کښې فرمان دې چه مونږهغه په خپل رحمت سره دهغه رورهارون نبی جوړکړو.حالانکه هارون دموسیؑ نه مشروو.نودلته هم دهغه دنبوت زیرې دې.نودازیرې په دې وجه باندې ورکړې شوې دې چه هغه دذبح کولوپه امتحان کښې صبرکونکې وو.داهم روایت شوی دی چه دازیرې دوه خله ورکړې شوې دې،دپیدائش نه لږمخکښې اودنبوت نه لږمخکښې.دحضرت قتاده رحمه الله نه هم داروایت دی.په هغه باندې اواسحاق باندې دې برکتونه وی.دهغه په اولادکښې هرقسمه خلق دی،نیک بخت هم اوبدبخت هم.څنګه چه حضرت نوحؑ فرمائیلی دی چه اې نوح!چه زمونږ د سلام اوبرکت په وجه باندې ته اوستاسره خلق اوداسې خلق هم شته چه هغوی ته مونږفائدې ورسوو، بیابه هغوی ته زمونږدطرف نه دردناک عذاب وی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا
اواحسان اوکړو مونږه | په موسی او هارون باندې | او نجات ورکړو دواړو له | او قوم ددواړو له |
او مونږ په موسیؑ او هارونؑ باندې هم احسان کړې وو | او دوئ دواړه مو سره دخپله قومه
مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنٰهُمْ فَكَانُوْا هُمُ
دمصیبت (غم) لوئ نه | او امداد اوکړو مونږه دهغوئ | پس شو هغوئ | هم هغوئ |
دلوئې مصیبت نه خلاص کړل | او مونږ ددوئ امداد اوکړو | نو دوئ (په فرعونیانو)
الْغٰلِبِيْنَ ﴿١١٦﴾ وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنٰهُمَا
غالب | او ورکړ مونږ دواړو له | کتاب | روښانه | اولاره اوښودله مونږ دواړو ته
غالب شول| .... او مونږ دې دواړو ته روښانه کتاب ورکړو |اومونږ دې دواړو ته نیغه لار
الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿١١٩﴾
لاره | نیغه | او پریښودو مونږه صفت | په دواړو باندې| په روستنو نسلونو کښې |
اوخودله | او مونږ دې دواړو دپاره په روستو راتلونکو خلقو کښې دا(ذکرخیر) باقی اوساتلو
سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٢١﴾
سلام دې | په موسی او هارون باندې | بیشکه مونږه | هم درانګې | بدله ورکوؤ | نیکانو خلقو له
چې په موسیؑ اوهارونؑ دې سلام وی| بیشکه مونږ دغه شان نیکانو بندګانو ته بدله ورکوؤ
اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٢٢﴾ ط
بیشکه هغوئ دواړه | دبندګانو زمونږ | مومنانو نه وؤ |
دوئ دواړه زمونږ د مومنانو بندګانو څنې وو|

قوله تعالی:: وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۱٤﴾

دحضرت موسی علیه السلام اوحضرت هارون علیه السلام ذکر: الله تعالی حضرت موسی علیه السلام اوهارون علیه السلام ته خپل نعمتونه بیانوی چه هغوی ته ئې نبوت ورکړو.اوهغوی ته ئې دقوم سره دفرعون په شان طاقتوردښمن نه خلاصې ورکړو.چاچه هغوی ډیرزیات ذلیل اوخوارکړي وو.دهغوی بچي ئې قتل کړی وواوجینکۍ ئې پریخودې وې،اوهغوی نه بې ذلیل خدمتونه اخستل اوبې حیثیته کړی ئې وو.داسې بدترین دښمن دهغوی په مخکښې هلاك کړو.هغوی ئې په هغه باندې غالب کړل.هغوی دخپلوزمکواومالونومالکان شول.بیانې حضرت موسی علیه السلام ته واضح روښانه اوکتاب ورکړوچه هغه په حق اوباطل کښې فرق کونکې اونوراوهدایت والاوو.اودهغوی نه پس خلقوکښې ئې هم دهغوی ذکراوثناء صفت اوساتلو.چه هریوه ژبه په هغوی باندې سلام وائي.مونږنیك خلقوته هم دغه شان بدلې ورکوو.هغوی زمونږمومن بندیان وو.

وَاِنَّ اِلْيَاسَ	لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾					
او بیشکه الیاس علیه السلام (هم)	درسولانو نه وو					
اوالیاس علیه السلام هم په پیغمبرانو کښې شامل دې						
اِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهٖٓ	اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲٤﴾	اَتَدْعُوْنَ	بَعْلًا	وَّتَذَرُوْنَ
کله چې اووئیل هغه	قوم خپل ته	آیا نۀ یریږئ تاسو	آیا تاسو رابلئ	بعل بت	او پریږدئ تاسو	
څه وخت چې هغه خپل قوم ته اووئیل	چې آیا تاسو دالله جل جلاله نه نه ویریږئ	آیاتاسو دبعل عبادت کوئ				
اَحْسَنَ الْخَالِقِيْنَ ﴿۱۲۵﴾	اللّٰهَ	رَبَّكُمْ	وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ			
بهتره پیدا کونکې (الله)	(هغه) الله چې رب ستاسو دې	او رب دپلارانو ستاسو				
اوښکلې خالق مو پریخودې دې	یعنی الله جل جلاله چې ستاسو او ستاسو د پخوانو پلار نیکونو رب هم					
الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۲٦﴾	فَكَذَّبُوْهُ	فَاِنَّهُمْ	لَمُحْضَرُوْنَ ﴿۱۲۷﴾			
ړومبنو دې	پس هغوئ دروغ اوګڼړو هغه	پس بیشکه هغوئ	خامخا به حاضر کړې کیږي سزا ته			
دې	..............هغوئ الیاس علیه السلام دروغ اوګڼړلو	نو دا ټول به عذاب ته حاضرولې شي				
اِلَّا	عِبَادَ اللّٰهِ	الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۱۲۸﴾	وَتَرَكْنَا	عَلَيْهِ		
بغیر	دبندګانو دالله نه	هغه چې خالص کړې شوی وو	او پریښودو مونږه (صفت)	په هغه باندې		
سوا دالله تعالی د خاص بندګانو نه	.... اومونږ د هغه په باره کښې راتلونکو خلقو ته دا خبره					
فِى الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۲۹﴾	سَلٰمٌ	عَلٰٓى اِلْ يَاسِيْنَ ﴿۱۳۰﴾	اِنَّا	كَذٰلِكَ	نَجْزِى	
په روستو نسلونو کښې	سلام دې	په الیاس باندې	بیشکه مونږه	درانګې	بدله ورکوؤ مونږه	
پریخوده	..........چې په الیاس علیه السلام دې سلام وی	..........بیشکه مونږ هم دغه شان نیکانو				
الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۳۱﴾	اِنَّهٗ	مِنْ عِبَادِنَا	الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳۲﴾			
نیکانو خلقو له	بیشکه وؤ هغه	دبندګانو زمونږ	مومنانو نه			
بندګانو ته بدله ورکووا	بیشکه زمونږ د مومنانو بندګانو څنې ووا					

قوله تعالی:: وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾

دحضرت الياس ذكر: بعضې وائي چه دحضرت ادريس ﷺ نوم الياس وو(١).وهب ﷺ وائي چه دهغه سلسله نسب څه داسې ده.الياس بن نسي بن فخاضي ابن عيزاربن هارون بن عمران ﷺ.(٢)حزقيل ﷺ نه پس دوى بنى اسرائيلوته نبى اوليږلې شو.هغه خلق دبعل نومې بت سجده كونكى وو.الياس ﷺ ورته داسلام دعوت وركړو.دهغوى بادشاه دعوت قبول كړوخوبيامرتدشواوخلقو ئې هم سركشئ كوله ، او ايمان راوړلونه ئې انكاراوكړو.الياس ﷺ هغوى دپاره بددعاوكړه.درې كالوپورې باران اونه شو .دوى ډيرتنګ شول اوقسمونه ئې خوړل شروع كړل چه تاسودعااوكړئ دباران كيدلوسره به مونږايمان راوړو.نوالياس ﷺ په دعاباندې وريځونه باران اوشو.خوداكافران دخپلې وعدې نه واوختل،اوخپل كفرئې بياشروع كړو.الياس ﷺ چه كله داحالت اوليدونوالله تعالى ته ئې دعاوكړه چه دوى خپل طرف ته بوځه.دهغوى سره حضرت يسع بن اخطوب ﷺ وو،دحضرت الياس ﷺ ددعانه پس هغه حكم ملاؤشوچه يوځائې ته لاړشه اوهلته چه ذرته كومه سورلى ملاؤشوه په هغې باندې سورشه.هلته هغوى ته يود اووراس ملاؤشوچه په هغې باندې هغه سورشو. الله تعالى هغه هم نورانى كړو او پخپلو ورځو باندې الوتل شروع كړل اويوه انسانى فرښته دزمكې اواسمان شوه.ددې دصحت علم الله تعالى ته دې. او دا خبره داهل كتاب دروايت مطابق حضرت الياس ﷺ خپل قوم ته فرمائيلې وه چه تاسودالله تعالى نه ويريږئ؟

چه دهغه نه سوادنوروعبادت كوئ!اهل يمن اوقبيله ازدشنوه رب ته به بعل وئيلو(٣).دبعل نومې كوم بت چه به هغوى عبادت كولوهغه يوه ښځه وه.دهغوى دښارنوم هم "بعلبك"وو.(٤)

نودالله تعالى نبى حضرت الياس ﷺ فرمائي چه تعجب دې په تاسوباندې چه تاسوالله تعالى چه هغه دټول كائنات مالك دې اوبهترين خالق دې په ځائې يوبت ته عبادت كوئ.الله تعالى د ستاسو ټولو او ستاسونه مخكښى دستاسودپلارنيكه دعبادت لائق دې.دهغه نه علاوه څوك هم دهيڅ قسمه عبادت لائق نشته.

خودې خلقودالله تعالى دپاك نبى صفااوخيروالانصيحت اونه منلونوالله تعالى په دوى باندې عذاب نازل كړو.چه دقيامت په ورځ باندې به دوى نه سخت تپوس كيږى اودوى ته به سخت عذاب وركولې كيږى.اويه دوى كښى چه څوك په توحيدباندې ووهغه بچ شول.

مونږدحضرت الياس ثناء اوښه ذكرپه نوروخلقوكښى هم پريخودوچه دهرمسلم ژبه په هغه باندې سلام اودرود وائي.په لفظ الياس كښى دويم لغت الياسين دې.څنګه چه اسماعيل اواسماعين په بنو اسد كښى دغه شان لغت دې.ديوتميمى په شعركښى هم دالغت دغه شان استعمال شوې دې.

ميكائيل ته ميكال اوميكائن هم وئيلې كيږى.ابراهيم ته ابراهام،اسرائيل ته اسرئين،طورسيناته طور سينين .يعنى دالغت په عربئ كښى مشهوردې.

دحضرت ابن مسعود ﷺ په قرات كښى ﴿سَلٰمٌ عَلٰى اِلْ يَاسِيْنَ﴾ دې.بعضې وائي چه ددې نه مرادحضرت محمد ﷺ دې.مونږدغه شان نيك خلقوته نيكه بدله وركوو.يقيناهغه زمونږپه نيك بندګانوكښى وو.ددې جملې تفسيرمخكښى تيرشوې دې.والله اعلم.

---

(١) الطبرى : ٩٥/٢١.
(٢) الطبرى : ٩٧/٢١.
(٣) الطبرى : ٩٦/٢١.
(٤) الطبرى : ٩٧/٢١.

وَاِنَّ لُوْطًا لَّمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝ اِذْ نَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗٓ اَجْمَعِيْنَ ۝

او بیشکه لوط علیه السلام | درسولانو نه وؤ | کله چې | بچ کړو مونږ هغه | او اهل دهغه ټول

او بیشکه لوط علیه السلام هم د پیغمبرانو څخه وو | څه وخت چې مونږ هغه او دهغه متعلقین ټول بچ کړل

اِلَّا عَجُوْزًا فِي الْغٰبِرِيْنَ ۝ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِيْنَ ۝

بغیر د یوې بوډۍ نه | چې په روستو پاتې کیدونکو کښې وه | بیا هلاک کړل مونږه | باقي نور (ټول)

خو بس یوه بوډۍ (هلاکه شوه) | چې په روستو پاتې کیدونکو کښې وه | بیا مونږ ټول خلق تباه کړل

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِيْنَ ۝ وَبِالَّيْلِ

او بیشکه تاسو | خامخا تیریږئ | په هغوئ باندې | په صبا کښې | او په شپه کښې |

او تاسو خلق صبا بیګاه دهغوئ په علاقو تیریږئ | نو آیا تاسو نه پوهیږئ

اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝ وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝ اِذْ

آیا پس نهٔ چلوئ عقل تاسو | او بیشکه یونس علیه السلام | درسولانو نه وؤ | کله چې |

(چه دهغوی د تباهئ نه عبرت واخلئ) | او یونس علیه السلام هم د پیغمبرانو څخه وو | څه وخت

اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ۝ فَسَاهَمَ فَكَانَ

هغه اوتښتیدو | کشتئ | ډکې | ته | نو په خسنړی کښې شریك شو | پس شو |

چې اوتښتیدو (اوبوی) ډکې بیړئ ته اورسیدو | ....نو په خسنړی کښې شریک شو

مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ۝ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِيْمٌ ۝

دبیلات کونکونه په قرعه اندازئ کښې | پس تېر کړو هغه لره | مهی | او هغه ملامته وؤ |

نو د بیلات کونکو څخه شو | بیا دې یو مهی لواړ تیر کړو | (اوحال دا وو) چې دې (سخت) پښیمانه وو

فَلَوْلَآ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ۝ لَلَبِثَ

پس که چرې نهٔ وې دا خبره | چې وؤ هغه | دتسبیح ویونکونه | نو خامخا به ئې وخت تیرولې |

بیا که چرې دې دالله ﷻ تسبیح کونکې نه وو | نو ددغه مهی په خیټه ....

فِيْ بَطْنِهٖٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ۝ فَنَبَذْنٰهُ

په خیټه دمهی کښې | دهغه ورځې پورې چې راپاسولې کیږی خلق | پس اوغورزوؤ مونږ هغه

کښې به ترقیامته پروت وو | نو مونږ دې په یو هوار میدان کښې واچولو | چې ډیر

بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ۝ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً

په ډاګه | او هغه ناجوړه (کمزورې) وؤ | او راوخیژوله مونږه | په هغه باندې | ونه |

کمزورې شوې وو | اومونږ په ده باندې یوه زیلئ داره ونه رازرغونه کړه |

مِّنْ يَّقْطِيْنٍ	وَاَرْسَلْنٰهُ	اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ	اَوْ يَزِيْدُوْنَ
زبلو والا (كدو)	او اوليږو مونږه هغه	يولاك خلقو ته	يا زياتوته ددې نه
او مونږ دې يو لاكهه يا ددې نه زياتو خلقو طرفته ليږلې وو			

فَاٰمَنُوْا	فَمَتَّعْنٰهُمْ	اِلٰى حِيْنٍ
پس هغوئ ايمان راوړوا	پس نفع وركړه مونږ هغوئ له	اِدخاص وخته پورې
نو دوئ ايمان راوړو نو مونږ دوئ ته يو مقرروخته پورې (د دنياوى ژوند) فائده وركړه		

قوله تعالى:: وَاِنَّ لُوْطًا لَّمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ

دحضرت لوط ذكر: الله تعالى دبنده اودهغه رسول حضرت لوط ذكردې چه هغه هم خپل قوم نه وومنلې.چه په هغوى باندې دالله تعالى عذاب راغلو.اوالله تعالى خپل خوږنبى حضرت لوط ته سره دخپل كوروالوحفاظت وركړو.خودهغوى ښځه غرقه شوه،دقوم سره هلاك شوه اوټول قوم ئې هم تباه شو.قسم قسم عذابونه په هغوى باندې راغلل اوكوم خائې كښې چه به هغوى اوسيدل هغه خائې كښې بويدبوداره تالاب جوړشو.چه دهغې اوبه سخا رنګ والاوې.اوهغه دتګ راتګ په لاركښې وو،چې تاسو شپه ورځ په هغه لارباندې تلل راتلل كوئې اوداخوفناك اوخراب خائې تاسو سحرماښام ليدلو.نوددې ليدلوسره هم تاسو ته عبرت نه حاصليږي.اوتاسوسوچ نه كوئ؟چه دوى څنګه بربادكړې شول؟چرته داسې نه وى چه داعذاب په تاسوباندې هم راشي.

ديونس ذكر:دحضرت يونس قصه په سوره يونس كښې ذكرشوې ده.دبخارى اومسلم په حديث كښې دى چه يوانسان ته هم داجائزنه دى چه هغه اووائى چه زه ديونس بن متى نه افضل يم.دانوم كيدېشي چه دهغه دپلاروى [1])ياداهم ممكن ده چه دهغه دموروى.دوى په منډه باندې دمال اودولت نه دكې كشتې كښې سورشو هغه په غرقيدو شوه.هلته قرعه اندازى اوشوه،اودوى مغلوب شول.دكشتې حركت كولوسره د څلوروطرفونه طوفان راغلو.تردې چه ټولوته دخپل مرګ اودكشتې د ډوبيدو يقين اوشو. ټولوپه خپلوكښې اوونيل چه قرعه اندازى اوكړئ اوچه دچانوم راوتلوهغه سمندرته اوغورځوئ چه ټول بچ شواوكشتې د دې طوفان نه اوخې.درې څله قرعه اندازى اوشوله اودرې واړه څله دالله تعالى دپيغمبرحضرت يونس نوم راوختلو.دكشتې والاحضرت يونس سمندركښې غورځول نه غوښتل خو باربار د حضرت يونس نوم راختلو.اوبيايونس پخپله باندې كپړې ويستلې اودهغه خلقودمنع كولونه پس هم ئې سمندرته ورټوپ كړل.دغه وخت دبحراخضريوغټ كب ته دالله تعالى حكم اوشوچه په دريابونوكښې لاړشى اويونس ژوندې تيركړى،اونه دې دهغه بدن زخمى شى اونه دې څه هډوكې مات شي.نودغه كب دالله تعالى نبى ژوندې تيركړواوپه سمندركښې ئې حركت شروع كړو.

قوله تعالى:: وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ

د يونس د مهى په ګېډه كښې سجده او دعا::كله چه يونس پوره دكب خېټې ته لاړونودهغه خيال ووچه زه مړشوې يم.خوچه كله ئې خپولاسونوته حركت وركړوهغه خوزيدل.نودژونديقين ورته اوشواوودريدواوهلته ئې مونځ شروع كړواوالله تعالى ته ئې عرض اوكړواې پروردګارامادستادپاره په داسې خائې كښې جمات جوړكړوكوم خائې ته به چه څوك نه وى رسيدلې.درې ورځې يااووه ورځې ياڅلويښت ورځې يايوه ورځ ياديوې ورځې نه هم څه كم يايوه شپه دكب په خېټه كښې وو.كه دې

---

[1]) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى (وان يونس لمن المرسلين) : ۳۴۱۶، صحيح مسلم :۲۳۸۶.

زمونږ صفت بیانولو والانه وو، یعنې خنګه چه دامن اوفراخئ په زمانه کښې ووکه هغه وخت دهغه نیکیانې نه وې. یوحدیث هم دغه شان دې چه هغه به زربیان کړې شي. انشاء الله.
دابن عباس په حدیث کښې راغلي دی چه دارام اوراحت په وخت کښې دالله تعالی عبادت کوئ نوهغه به سختئ په وخت کښې دستامددا وکړي. داهم وئیلې شوی دی چه که دې دمونځ پابندنه وې([1]) اوداهم وئیلې شوي دی که ده دکب په خیټه کښې مونځ نه وې کړې اوداهم وئیلې شوي دی که ده ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ سره زمونږ تسبیح نه وې کړې.([2]) نوپه قران مجید کښې ارشاددې چه هغه په تیاروکښې هم دغه کلمې اووئیلې اومونږ دهغه دعاقبوله کړه اوهغه ته مودغم نه خلاصې ورکړو. او هم دغه شان مونږ مومنانوته خلاصې ورکوو.
د یونس ﷺ ددعا متعلق حدیث: دابن ابی حاتم په یوحدیث کښې دی چه حضرت یونس ﷺ چه کله دکب په خیټه کښې داکلمې اووئیلې نودادعاد الله تعالی عرش سره اوختله راوختله نوفرښتواووئیل یاالله دا اوازخوډیرلرې دې. خودااواززمونږغوږونه پیژنی. الله تعالی اوفرمائیل اوس موهم اوپیژند دا د چا اوازدې؟ هغوی اووئیل نه مودې پیژندلې. اوئې فرمائیل زمادبنده یونس اوازدې. فرښتواووئیل دهغه یونس چه دهغه نیك عملونه اوقبول شوې دعاګانې هروخت په اسمان کښې وی؟ اې الله ته ضرورپه ده باندې رحم اوکړه. دده دعاقبول کړه هغه خوبه په اسانتیاکښې هم دستانوم اخستلې دې. هغه ته دمصیبت نه خلاصې ورکړه. الله تعالی ارشاداوفرمائیلو. اوزه به ده ته خلاصې ورکوم. نوکب ته حکم اوشوچه میدان کښې حضرت یونس ﷺ بهرته اوغورځوه. اوهغه اوغورځو اوهم هغلته الله تعالی په هغه باندې دکمزورئ اوبیمارئ په وجه باندې دسورې دپاره دکدوونه راویستله اویوه ځنګلې چیلې ئې پرې مقررکړه([3]) چه هغه به سحر ماښام دیونس ﷺ خواه ته راتله او هغوی به ئې پئ څکل.
دابوهریره ﷺ په روایت باندې دا خبرې دسوره انبیاء په تفسیر کښې مرفوع حدیث سره تیرې شوې دی. مونږ هغه په داسې زمکه کښې واچوکوم ځائې چه شین والې، اوواخه څه هم نه وو. ددجله یادیمن په زمکه باندې هغوی غورځولې شوې وو. یونس ﷺ کښې هغه وخت هیڅ څه طاقت نه ووخنګه چه د مرغو بچې وی، یاماشوم چه کوم وخت پیداشي. یعنې صرف ئې ساه اخستلې شوه اودخوځیدونه وو،
یقطین: دکدوبوټی ته هم وئیلې کیږی([4]) اوهرهغه ونې ته وئیلې کیږی چه دکومې تنه وی. اودهغه ونې ته هم دکومې عمرچه دکال نه زیات نه وی.
دکدو د ونې فائدې: په کدوکښې ډیرې فائدې دی، داډیرزرکیږی اوغټیږی. ددې دپاڼروسورې زیات اومیوه ئې خانسته وی ځکه چه هغه غټې وی اودې ته ماشی نه راځی اودادخوراك په کارراځی، او دپوستکی اوکودې سره خوړلې کیږی. صحیح حدیث کښې دی چه د حضور ﷺ کدوډیرزیات خوښ وو، اودلوخی نه به ئې صفاکولو.([5]) اوبیاهغه دیولاکھ بلکه دزیات خلقو طرف ته پیغمبرجوړکړې شو. ابن عباس ﷺ فرمائی چه دټولونه مخکښې هغه پیغمبرنه وو. حضرت مجاهد ﷺ فرمائی، چه دکب خیټې ته تلونه مخکښې هغه رسول جوړکړې شوې وو. په دواړوقولوکښې تضاددداسې ختمیدشي چه مخکښې هم هغوی ته دې پیغمبرلیږلې شوې وواودکب خیټې ته تلونه پس هم په دویم ځل باندې هغوی ته اولیږلې شو. او علامه بغوی روایت کوی چې دمخکښې قوم نه علاوه بل قوم ته اولیږلې شو ا و

---

[1] احمد: ۱/۳۰۷ وسنده حسن.
[2] الطبری: ۲۱/۱۱۰.
[3] الطبری: ۲۱/۱۱۰.
[4] الطبری: ۲۱/۱۱۳.
[5] صحیح بخاری کتاب البیوع باب الخیاط: ۲۰۹۲. صحیح مسلم: ۲۰۴۱.

يزيدون دلته اودبلکه په معنی کښی استعمال شوې دې اوديولاکه نه زيات يادديې نه هم زيات يايولاکه څلوېښت زرونه زيات،ياداويازرونه هم زيات،يايولاکه لس زره،اوپه يوغريب مرفوع حديث کښی دی چه يولاکه شل زره وو.(١) دا مطلب هم بيان شوې دې چه دانسانانواندازه ديولاکه نه زياته وه.دابن جريرهم دغه مسلك دې اوهم دغه طريقه ددې ايت ((أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً)) اوايت ((واشد خشية))اوايت اوادنى کښی هم ده،يعنی ددې نه کم نه وو،ددې نه زيات دی. نو د يونس ﷺ ټول قوم مسلمان شو،حضرت يونس ﷺ ئې اومنولو،اوپه الله تعالى باندې ئې ايمان راوړو.اوموږهم دهغه مقرروخت يعنی دمرګ وخت پورې ورته ددنيافائدې ورکړې.اوپه بل ايت کښی دی چه دکلی ايمان هغه ته (دعذاب راتلونه پس)فائده ورنه کړه سواديونس دقوم نه.کله چه هغوی ايمان راوړونوموږ دهغوی نه عذاب لرې کړواوهغوی ته موديومقررشوي ميعادپورې فائده ورکړه.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا
پس تپوس اوکړه ددوئ نه چی ايا رب ستا لره دی | لونړه | او دوئ لره دی | خامن | ايا پيدا کړی دی مونږه
نواوس ددوئ نه تپوس اوکړه | چې ايا ستاد رب لونړه دی | او ددوئ دپاره خامن دی | ايا مونږ فرښتې
الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ
فرښتې | ښځې | او دوئ حاضر ووُ | ښهٔ واوړه | بيشکه دوئ | دروغو خپلو نه |
ښځې پيدا کړی دی | اودوئ (د پيدا کولو په وخت) موجود وو | خبر دار| يقينا دوی دروغ
لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى
خامخا وائی | چی څوئي راوړې دي الله | او بيشکه دوئ | دروغژن دی | ايا غوره کړی دی الله
وائی | ....چې دالله ﷻ اولاد دې | او دوئ بيخی دروغژن دی | ....ايا دالله ﷻ
الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾
لونړه | په خامنو باندي | څه شوی دی تاسو لره | څرنګې حکمونه لګوی تاسو |
دخامنو په مقابله کښې لونړه زياتې خوښې دی |داپه تاسو څه شوی دی |داڅنګه غلطې فيصلې کوئ
أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا
ايا نصيحت نهٔ قبلوئ تاسو | يا شته تاسو لره | دليل | ښکاره | پس راوړئ |
بياتاسو ولې نه پوهيږئ | ....اوکه تاسو سره په دې خبره څه ښکاره دليل وی | نو هغه
بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ
کتاب خپل | که يئ تاسو | رښتينی | او جوړه کړی ده دوئ | په منځ دالله کښی |
خپل (زوړ) کتاب مو وړاندې کړئ | که تاسو ريښتونی يئ | اودوئ دالله ﷻ اودپيريانو
وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ
او په منځ دفرښتو کښی | دنسب رشته | او بيشکه معلومه ده | فرښتو ته | چی بيشکه دوئ به |
په مينځ کښې ترمينزه هم يوه خپلوی جوړه کړې ده |اوپخپله دپيريانودا عقيده ده |چې هغوئ به (الله ته)

(١) ترمذی کتاب تفسير القران باب ومن سورة الصافات : ٣٢٢٩.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ	يَصِفُوْنَ ﴿۱۵۹﴾	عَمَّا	سُبْحٰنَ اللّٰهِ	لَمُحْضَرُوْنَ ﴿۱۵۸﴾
سوا دبندګانو دالله نه |	چې دوئ ئې بيانوي |	دهغې نه |	پاکي ده د الله |	خامخا حاضر کړې کيږي |
سوا د هغه	کومې چې داخلق بيانوي |	دهغه خبرو نه پاک دې |	(يادساتئ) چې الله ﷻ	حاضرولې شي |

الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۱۶۰﴾

چې خالص کړې شوي دي \|

د الله تعالى د خاص بندګانو

قوله‌تعالى:: فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنٰتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ﴿۱۴۹﴾

دمشرک بې وقوفي چه فرښتې دالله تعالى لونړه دي: الله تعالى دمشرکانوبيوقوفئ بيانوي چه دخپل ځان دپاره خوهلکان خوښوي اودالله تعالى دپاره لونړه مقررکوي.که دجينئ کيدوخبرواوړي نومخونه ئې تور شي، اود الله تعالى لونړه ثابتوي.نوفرمائي چه دهغوى نه تپوس اوکړئ چه داتقسيم څنګه دې چه دستاسودپاره هلکان وي اودالله تعالى دپاره جينکئ وي.بيافرمائي چه دوى فرښتوته جينکئ په څه ثبوت باندې وائي؟ددوى دپيدائش وخت کنبې دوى موجودوو؟دقران يوبل ايت ﴿وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ﴾ کنبې هم دغه بيان شوې دې.

د مشرکانو درې کفرونه او درې دروغ:: دهغوى داقول صرف دروغ دى چه دالله تعالى بچې شته،هغه داولادنه پاک دې.نودهغه خلقو درې دروغ اودرې کفرونه اوشول.رومبې خوداکفرچه فرښتې دالله تعالى اولاد دې،اودويم داچه اولاد کنبې لونړه،دريم داچه دفرښتوعبادت ئې شروع کړو.بيافرمائي چه اخرالله تعالى څه څيزمجبورکړوچه هغه هلکان خووانه اخستل اودځان دپاره ئې لونړه خوښې کړې؟څنګه چه بل ايت دې چه تاسوته خوهلکان درکړي اودځان دپاره لونړه داڅومره فضول خبره ده.دلته فرمائي چه په تاسوکنبې عقل نشته چه داسې دعقل نه منلوالاخبرې کوې.تاسوته معلومه نه ده چه الله تعالى باندې دروغ وئيل څومره بدکاردې؟ اوکه څه دليل دتاسوسره وي نوهغه راوړئ.ياکه ديواسماني کتاب نه تاسوسره څه دليل وي نوهغه راوړئ.يادادسې فضول خبره ده چه دهغې څه عقلي يانقلي دليل نشته.اوهم په دومره باندې بس نه دې بلکه دپيريانوئې دالله تعالى سره رشته جوړه کړه.دمشرکانوپه دې قول سره چه فرښتې دالله تعالى لونړه دي.

حضرت صديق اکبر رضي الله عنه تپوس اوکړو،چه بيادهغوى ميandې څوك دي؟نوهغوى اووئيل د سردارنو پيريانو لونړه[1].اوپيريانوته پخپله ددې علم اويقين دې چه ددې خبروکولووالابه دقيامت په ورځ باندې په عذابوکنبې وي.په دې کنبې دالله تعالى څه دښمنان خوتردې پورې کم عقلي کوي چه شيطان ته هم دالله تعالى رورواني.نعوذبالله.

الله تعالى ددې نه بالکل پاك اولرې دې.کوم مشرکان چه دا الزامونه لږوي، دروغ وائي،دهغې نه پس د ده د مثبت نه، خويه دې صورت کنبې چه **يصفون** دضميرمرجع ټول خلق دى.نوددوى نه ئې هغه خلق بيل کړل کوم چه حق منى.اوپه ټولونبيانواورسولانوباندې ايمان راوړى.امام ابن جرير رحمه الله فرمائي چه دااستثناء **انهم لمحضرون** نه ده.يعني دوى ټولوته به عذاب ورکړې شي.خودالله هغه بنديان کوم چه داخلاص والاوودااقول لرغورغوښتونکې دې.والله اعلم.

---

[1] الطبرى :۲۱/۱۲۱.

فَاِنَّكُمْ	وَمَا تَعْبُدُوْنَ ﴿١٦١﴾	مَآ اَنْتُمْ
پس بیشکه تاسو	او هغه چې تاسو ئې عبادت کوئ	نه يئ تاسو

نو تاسو او ستاسو ټول معبودان (چې راغونډ شي نو) هیڅوک

عَلَيْهِ	بِفٰتِنِيْنَ ﴿١٦٢﴾	اِلَّا	مَنْ	هُوَ	صَالِ
دهغه نه (يعنی دالله نه)	اړونکی هیڅا لره	مگر اړونکی يئ	هغه چا لره	چې هغه	سوزيدونکی

دالله ﷻ نه اړولې نشي | ....سوا دهغه کس نه چې جهنم ته تلونکې دی

الْجَحِيْمِ ﴿١٦٣﴾	وَمَا مِنَّآ	اِلَّا لَهٗ	مَقَامٌ مَّعْلُوْمٌ ﴿١٦٤﴾	وَّاِنَّا
ددوزخ دی	او نشته دې زمونږ نه	مگر دې هغه لره	يو مقام مقرر کړې شوې	او بیشکه مونږه

او فرښتې وائی چې په مونږ کښې د هر يوې فرښتې دپاره يو خاص مقام دې | او دا مونږ

لَنَحْنُ	الصَّآفُّوْنَ ﴿١٦٥﴾	وَاِنَّا	لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُوْنَ ﴿١٦٦﴾
خامخا مونږه	قطار کښې ولاړ خدمتگاران يو	او بیشکه مونږه	پاکی بیانونکی يو

ټول په صف کښې په ادب ولاړې يو | ....او مونږ ټول (دهغه) پاکی بیانونکی يو

وَاِنْ كَانُوْا	لَيَقُوْلُوْنَ ﴿١٦٧﴾	لَوْ اَنَّ	عِنْدَنَا	ذِكْرًا
او بیشکه وو دوئ	چې وئیل به ئې	که چرې بیشکه وې	زمونږ سره	ذکر (يعنی يو كتاب)

اودې خلقو (يعنی د مکې کافرانو) به وئیل | که مونږ ته دپخوانو خلقو پشان يو د نصیحت

مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٦٨﴾	لَكُنَّا	عِبَادَ اللّٰهِ	الْمُخْلَصِيْنَ ﴿١٦٩﴾
درومبنو قومونو نه	خامخا به وو مونږه	بندگان دالله	خالص کړې شوی

کتاب راغلې وې | ....نو مونږ به ضرور د الله ﷻ خاص بندگان وو

فَكَفَرُوْا	بِهٖ	فَسَوْفَ	يَعْلَمُوْنَ ﴿١٧٠﴾
(خوچې هغه کتاب راغې) نو انکار ئې اوکړو	دهغې نه	پس ډیر زر به	معلومه شي دوئ ته (نتیجه ددې عمل)

بيا دوئ ددې قران پاک نه انکار اوکړو | ....نو زر به (په خپل انجام) پوهه شي

قوله تعالٰی:: اِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيْمِ﴿﴾

دمشرکانو انجام: الله تعالٰی مشرکانو ته فرمائی چه دستاسو دکفر گمراهې اوشرك تعلیم به هغه خوك قبلوی کوم چه ددوزخ دپاره پیداکړې شوې دی. کوم چه دعقل نه خالی په غوږونوکانړه اوپه سترگو ړانده وی. کوم چه دښناورو په شان بلکه دهغوی نه خوبدتروی. څنگه چه په بل ځائې کښې فرمائیلی دی چه ددې نه هم هغوی گمراه کیدیشی چه هغوی ددماغونه خالی اودباطل خوښونکی دی. دهغې نه پس دفرښتو دبرات اودهغه تسلیم اورضا اوایمان اوبندگئ ذکردې چه هغوی پخپله وائی چه په مونږ کښې دهریو دپاره یو خاص ځائې اویو خاص عبادت مقرردې. چه دهغې نه مونږنه لرې کیدې شو اونه په هغې کښې زیاتې کمې کولې شو. دحضورﷺ فرمان دې چه اسمان چق چق کوی اوورته چق چق کول پکارهم دی. په دې کښې دیوقدم ځائې هم خالی نشته چه هلته یوه فرښته رکوع، یاسجده کښې مصروف نه

وی.بیاحضورﷺ دهغه دري ایتونوتلاوت اوفرمائیلو(۱).په یوروایت کښې "اسمان ددنیا"لفظ دې.ابن مسعودﷺ فرمائی چه په اسمانونو کښې یولیشت ځائې هم داسې نشته چه هلته دیوې فرښتې قدمونه یاتندې نه وی.(۲)

قوله تعالی:: وَّاِنَّا لَنَحۡنُ الصَّآفُّوۡنَ

زمونږ مونځونو کښې صف بندی::حضرت قتادهؒ فرمائی چه مخکښې به سړواوښځویوځائې مونځ کولو خودددې ایت دنازلیدونه پس سړی ئې مخکښې کړل اوښځې ئې روستوکړې.اومونږتولې فرښتې په صفونوکښې دالله تعالی عبادت کوو.ایت **والصفت صفا** په تفسیرکښې ددې بیان تیرشوې دې.

ولیدبن عبداللهؒ فرمائی چه ددې ایت نازلیدووخت پورې صفونه نه ووبیاصفونه هم مقرر شول. حضرت عمرﷺ به اقامت نه پس خلقوطرف ته اوکتل اوبیائې اووئیل چه "صفونه صحیح کړئ اونیغ اودریږئ.الله تعالی دستاسونه هم دفرښتوپه شان صفونه غواړی ځنګه چه الله تعالی فرمائی((وَاِنَّا لَنَحۡنُ الصَّآفُّوۡنَ)) ای فلانیه! مخکښې شه اواې فلانکیه روستوشه"بیابه مخکښې شواومونځ به شروع کړو.(۳)ابن ابی حاتم)صحیح مسلم کښې دی چه حضورﷺ فرمائی چه مونږته دري داسې فضیلتونه راکړې شوې دی چه په هغې کښې نورڅوک زمونږسره نشته.زمونږصفونه دفرښتوپه شان جوړکړې شوې دی. زمونږدپاره ټوله زمکه جمات جوړکړې شوې ده.اوزمونږدپاره دزمکې خاوره پاکولووالاجوړه کړې شوې ده.الخ (۴).مونږدالله تعالی صفت اوپاکی بیانولووالایو.دهغه بزرګی اولویې والې بیانولو والا یو. دټولونقصانونونه هغه پاک ګڼړو.مونږټولې فرښتې دهغه غلامان یو.دهغه محتاج یو.دهغه مخکښې دکمزورې اوعاجزې اظهارکوو.نودادرې واړه صفتونه دفرښتودی.داهم وئیلی شوی دی دتسبیح کولو والونه مطلب دمونځ کولووالادی.اوپه ایت کښې دی.﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا﴾ الخ، یعنی کافرانواووئیل چه د الله تعالی اولادشته.الله تعالی ددې نه پاک دې.البته فرښتې دهغه عزت والابندیان دی.دهغه فرمان منی. دهغه په حکمونوباندې عمل کوی.هغه دهغوی مخکښې روستوښه پیژنی.هغه چاته دسفارش اختیارهم نه ورکوی.سواددې نه چه دچادپاره الله تعالی راضی وی.هغوی خودالله تعالی دویرې نه ریږی.په هغوی کښې چه څوک ځان ته دعبادت لائق اووائی،مونږهغوی دوزخ ته غورځوو . د ظالمانو دپاره مونږسره هم دغه سزاده.

قوله تعالی:: وَاِنۡ كَانُوۡا لَيَقُوۡلُوۡنَ

د کافرانو د یوې خبرې تردید::نبیﷺ هغوی ته ورغې اوهغې نه مخکښې به دوی وئیل که مونږته څوک راغلې وې،چه هغوی مونږته دالله تعالی لارخودلې وه اوزمونږنه دمخکوخلقوخبرې راته دنصیحت دپاره کړې وې اومونږته ئې دالله تعالی‌کتاب راوړې وې،نومونږبه دالله تعالی مخلص مسلمانان جوړشوې وې.

ځنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا﴾ الخ، یعنی دیرغټې غټې قسمونه خوری که دالله تعالی یونبی مونږته راغلې وې نومونږبه اطاعت قبول کړواودهدایت طرف ته به روان شوځوچه کله دالله تعالی نبی راغلونوهغوی اوتختیدل اوپه یوایت کښې دی.﴿اَنۡ تَقُوۡلُوۡۤا اِنَّمَاۤ اُنۡزِلَ الۡكِتٰبُ﴾ نودلته ئې فرمائیلی

(۱) کتاب الصلاة لابن نصر :۲۵۵،.
(۲) الطبری :۱۲۷/۲۱،.
(۳) الطبری :۱۲۸/۲۱.
(۴) صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة : ۵۲۲، السنن الکبری :۸۰۲۲.

دی چه کله دا خواهش ئې پوره شونوهغوی کفرشروع کړو.اوس به هغوی ته زرمعلومه شی چه دالله تعالٰی کفرکولوواﻻاودنبیﷺ نه منلوواﻻخه نتیجه وی.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٧١﴾
او په تحقیق سره مخکښې شوی ده | خبره زمونږه | دبندګانو زمونږ | رالیږلو شوو سره |
او د وړاندې نه زمونږ پیغمبرانو بندګانو دپاره دا فیصله شوې ده |

اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُوْرُوْنَ ﴿١٧٢﴾ وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ
چې بیشکه دوي چې دی | هم دوئ سره | امداد کیدې شی | او بیشکه لښکر زمونږه | هم دوئ به
چې ددوئ به مدد کولې شی |............... او هم زمونږ لښکر به غالب راځی |

الْغٰلِبُوْنَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿١٧٤﴾ وَّاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ
غالب وی | پس مخ واړوه | ددوئ نه | دځه وخته پورې | اوګوره دوئ ته | پس ډیر زر به |
نوتریو وخته پورې ددوئ دخبرو پرواه مه ساته |............... اولږ ددوئ حال ته ګوره

يُبْصِرُوْنَ ﴿١٧٥﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿١٧٦﴾ فَاِذَا نَزَلَ
دوئ اووینی پخپله | آیا پس عذاب زمونږ ته | تلوار کوی دوئ | پس هر کله چې | راکوز شی عذاب
دوی به پخپله هم ډیر زر خپل انجام اووینی |.......... آیادوئ زمونږ عذاب ته تلوار کوی انوځه وخت

بِسَاحَتِهِمْ فَسَآءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ
صحن (انګې) ددوئ ته | پس بد دې | صبا دیرولو شوؤ | او مخ اوګرزوه | ددوئ نه
چې دغه عذاب ددوئ میدان ته راکوز شی | نو دویرولې شوؤ خلقو دپاره به ډیر خراب سحر وی| او ته

حَتّٰى حِيْنٍ ﴿١٧٨﴾ وَّاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿١٧٩﴾
دځه وخته پورې | اوګوره | پس ډیر زر به | دوئ اووینی پخپله |
ترځه مودې پورې ددوئ پرواه مه کوه | اودوئ ته ګوره |

قوله تعالٰی:: وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا

دالله لښکرغالب،همیشه غالب وی: دالله تعالٰی ارشاددې چه مونږ په مخکښې کتابونوکښې هم لیکلی دی اودنبیانوپه خولوموهم داوئیلی دی چه په دنیااواخرت کښې دالله تعالٰی دنبیانواونیک خلقوانجام ښه وی.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ﴾ اوفرمائیلی دی.((اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا)) یعنی زمارسول اوایمان دارخلق په دواړوجهانونوکښې غالب وی.دلته هم وئیلې شوی دی چه رسولانوسره زمونږوعده شوې ده چه هغوی منصوردی.مونږبه پخپله دهغوی مددکوو.تاسوګورئ چه دهغوی دښمنان به څنګه په خاوروکښې ملاوُشول؟یادساتئ چه زمونږلشکربه غالبه وی.اواخرکښې به هغوی کامیاب وی.ته یومقرروخت پورې دصبراوستقامت معامله کوره،دهغوی په تکلیفونو باندې صبراوکړه،مونږبه تاپه ټولوباندې غالبه کړو.دنیااوکتل چه هم دغه شان اوشوه.اوته هغوی ته ګوره چه الله تعالٰی هغوی څنګه نیسی. اوپه څنګه ذلت اوتوهین سره به هغوی نیسی. دوی به ټولې رسوایانې پخپله وینی.حیرانتیاده چه دوړوکوعذابوسره اود غټو عذابونو معلومیدوسره هم دوی وائی چه کله به راځی؟نوبس هغه ته

جواب ورکړې شي چه کله دعذاب په میدانونوکښې، محلونوکښې، په صحن کښې، هغه ورځ به په هغوی باندې ډیره سخته وی. هلاك اوبرباد به شي.

قوله تعالٰی:: اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ﴿۱۷۶﴾

کفارو ته رټنه او په دوئ باندې تعجب:: صحیح بخاری کښې دی چه دخیبرپه میدانونوکښې حضورﷺ سحروختی دکافرانوپه بې خبرتیاکښې ورغې. هغه خلقودخپل عادت مطابق دپټوسامان راخستې وواوښارنه بهرنې دربانې فوج اولیدونو اوتختیدل اوښاروالوته ئې خبراوکړوهغه وخت کښې حضورﷺ هم دغه اوفرمائیل چه الله تعالٰی ډیرلوې دې خیبرخراب شو. مونږچه کله دیوقوم میدانونوته لاړ شونو هغه خراب شي.([1])بیانې په دویم ځل دړومبی حکم تاکیداوکړو. چه دځه وخت دپاره ددوی نه بې پرواه شه اودوی پریږده اودوی ته ګوره.

سُبْحٰنَ	رَبِّكَ			
پاکی ده	رب ستالره			
رَبِّ الْعِزَّةِ	عَمَّا	يَصِفُوْنَ﴿۱۸۰﴾	وَسَلٰمٌ	عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ﴿۱۸۱﴾
چې رب دعزت دې	دهغه خبرونه	چې جوړوی ئې دا خلق	او سلام دې	په رسولانو باندې
نو ستارب چې دعزت خاوند دې	ددوئ د بیان کړوخبرو نه پاک دې		اوپه ټولو پیغمبرانو دې سلام وی	
وَالْحَمْدُ	لِلّٰهِ	رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴿۱۸۲﴾		
او ثناده	الله لره	چې رب دمخلوقاتو دې		
اوټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی	چې دټول مخلوق رب دې			

قوله تعالٰی:: سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ﴿۱۸۰﴾

حمددالله اوسلام په پیغمبرانو: الله تعالٰی ددې ټولوڅیزونونه خپل خلاصې بیانوی کوم چه مشرکانودالله طرف ته منسوب کړې دی. لکه اولاد، شریك وغیره. هغه ډیرې لویئ اوبې مثاله عزت والادې هغه دې وړواود دې دروغژنو اوافتراکونکو خلقودبهتان نه پاك دې. دالله تعالٰی په ټولورسولانوباندې سلام دې. ځکه چه دهغوی ټولې خبرې هغه عیبونونه پاکې دی کومې چه دمشرکانوپه خبروکښې دی. بلکه دنبیانو علیهم السلام هغه خبرې اوصفتونه کوم چه هغوی دالله تعالٰی د ذات بیانوی هغه ټولې صحیح اوپه حق دی. دهغه دذات دپاره ټول حمداوثناسزاواردی. په دنیاکښې د ابتداء نه د انتهاء پورې تعریف د هغه ذات دپاره دې. هغه په هرحال کښې دحمداوثناقابل دې. په تسبیح باندې دهرقسمه نقصان نه دهغه ذات دلرې والی پته لږی نولازم ده چه هرقسمه کمالونه په هغه یواځې ذات کښې وی هغه په ښکاره الفاظوکښې دحمدنه ثابت کړې ده. دوی د پاره چه نقصان نفی اودکمالونو ثابت کیدل ترې اوشي. هم دغه شان دقران مجیدپه ډیروایتونوکښې دتسبیح اوحمدیوځائې ذکرشوې دې. دحضرت قتاده رحمه الله نه روایت دی.

چه حضورﷺ فرمائیلی دی چه تاسوپه ماباندې سلام وائې، اوپه نبیانوباندې هم سلام وائې، ځکه چه زه هم په هغه ټولونبیانوکښې یونبی یم.([2])(ابن ابی حاتم) داحدیث په مسندکښې روایت شوې دې. ابویعلی کښې یوضعیف حدیث کښې دی چه حضورﷺ به کله دسلام اراده کوله نوهغه درې ایتونه به ئې

[1]) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة خیبر:۴۱۹۷. صحیح مسلم: ۱۳۶۵.
[2]) الطبری :۱۳٤/۲۱.

علمي وعظونه

او تقريرونه

مرتب: مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس،
امداد العلوم، جامعه اسلاميه چارسده

خصوصيات

① د مختلفو تقريري کتابونو نه د موثرو تقريرونو انتخاب
② د موضوع د وضاحت د پاره د قرآني آياتونو نه استدلال
③ د موضوع د وضاحت د پاره د احاديثو نه استدلال
④ د موضوع د وضاحت د پاره د نيکانو خلقو د واقعات بيان
⑤ د موضوع د وضاحت د پاره د مثالونو بيان
⑥ د معاشرې د غلطو لارو چارو ښودنه
⑦ د غلطو لارو چارو د اصلاح طريقه

خپرونکي

فيصل کتب خانه محله جنگی پيښور

موبائيل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

اولوستل اوسلام به ئې اوکړو(¹).ابن ابی حاتم کښې دي چه کوم کس داغواړي چه په ښه پیمانه باندې
هغه ته اجرملاؤشي نوچه دچاپه مجلس کښې هغه وی دهغه ځائې نه پاڅیدو وخت کښې دي هغه
دادرې ایتونه اولولئ.اوپه مسند کښې داروایت دحضرت علي رضي الله عنه نه موقوفاروایت شوې دې.دطبرانی په
حدیث کښې دی چه کوم کس دهرفرض مونځ نه پس دادرې ایتونه اولولئ،هغه ته به پوره پیمانه باندې
اجرملاویږی.دمجلس دکفارې باره کښې په ډیروحدیثونوکښې راغلی دی چه داونبل پکاردی.«سبحانك
اللهم وبحمدك لااله الاانت استغفرك اتوب اليك»(²) ماپه دې مسئله باندې یومستقل کتاب لیکلې دې.

الحمدلله دسوره الصافات تفسیرختم شو.فالحمدلله.

اياتونه	سورة صٓ وهي ثمان وثمانون اية وخمس ركوعات		رکوع گانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۸۸	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۵

صٓ	وَالۡقُرۡاٰنِ	ذِي الذِّكۡرِ ۝١	بَلِ الَّذِيۡنَ	كَفَرُوۡا
ص	قسم دې په قران	چې نصیحت والا دې	بلکه هغه کسان	چې انکار ئې کړې دې
صاد	په قران پاک باندې قسم دې	چې دنصیحت نه ډک (کتاب) دې	بلکه دا کافر صرف	
فِيۡ عِزَّةٍ	وَّشِقَاقٍ ۝٢	كَمۡ اَهۡلَكۡنَا	مِنۡ قَبۡلِهِمۡ	
په تکبر کښې دی	او په ضد کښې مبتلا دی	څومره ډیر هلاك کړی دی مونږه	مخکښې ددوئ نه	
په غرور اوپه مخالفت کښې پراته دی	....	ددوئ نه وړاندې مونږ ډیر		
مِّنۡ قَرۡنٍ	فَنَادَوۡا	وَّلَاتَ حِيۡنَ	مَنَاصٍ ۝٣	
دقومونو نه	پس هغوئ چغې وهلی دی	اونۀ دی	هغه وخت	دخلاصیدو
قومونه هلاک کړی وو	نوهغوئ ډیرې نعرې سورې وهلې	خود خلاصی وخت تیرشوې وو		

قوله تعالی::وَالۡقُرۡاٰنِ ذِي الذِّكۡرِ ۝

د قران پاک په عظمت او فضیلت باندې د منکرینو رټنه او ویره:: حروف مقطعات.کوم چه دسورتونوپه شروع
کښې راغلی ددې ټول تفصیل په سوره بقره کښې تیرشوې دې.دلته دقران قسم خوړلې شوې دې او
دائې دنصیحت والاکرخولې دې.ځکه چه ددې په خبروباندې دعمل کولووالادین اودنیاداواړه ښه
شی.اوپه ایت کښې دی ((فِيۡهِ ذِكۡرُكُمۡ)) په دې قران کښې دستاسودپاره نصیحت دې.اودامطلب هم دې
چه قران شرافت بزرګی،عزت اوعظمت والا دې، او د دې قسم جواب دبعضوپه نزدخو﴿اِنۡ كُلٌّ اِلَّا كَذَّبَ
الرُّسُلَ﴾ بعضې وائی ﴿اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ﴾ دې خودا ډیرمناسب نه ښکاری.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه ددې
جواب ددې نه پس ایت کښې دې (³).ابن جریرهم دابنه بیانوی.بعضې عربیان وائی چه ددې جواب
(ص)دې اوددې لفظ معنی صداقت او حقانیت ده.یوقول داهم دې چه دټول سورت خلاصه ددې قسم
جواب دې.والله اعلم.

¹) ابن ابی حاتم: ۱۲۵/۱۲. الدر المنثور: ۳۷۲/۸.
²) ابو داود کتاب الادب باب کفارة المجلس: ٤٨٥٧، وسنده صحیح، ترمذی: ۳٤۳۳، طبرانی: ۷۹/۱.
³)الطبری: ۱٤۰/۲.

بیافرمانی چه قران خوښول عبرت اونصیحت دې،خوددې نه فائده هغه څوك اوچتوی دچاپه زړونوکښی چه ایمان وی.کافرخلق ددې فائدې نه محروم دی چه هغوی کبرکونکی اومخالف دی.دوی دې دخان نه مخکښی دخان په شان دخلقوپه انجام باندې نظراوکړی اودخپل انجام نه دې ویریږی.مخکښی امتونه موږهم په دې جرم باندې تهس نهس کړل.عذاب راتللوسره خولوې لوې خلق په ژړاشول،ډیرې زارئ اومنتونه ئې اوکړل،خودهغه وخت توبې خبرې بې فائدې وې.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿فَلَمَّا اَحَسُّوْا بَاْسَنَا﴾ زمونږ عذابونه معلومیدوباندې دهغه نه بچ کیدل اوتختیدل غوښتل ، خو دا څنګه کیدیشی؟ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه اوس دتختیدووخت نشته،نه دفریادوخت شته.هغه وخت هیڅ فریادنشی کیدې،چه څومره هم چغې اووهې،توبې بې فائدې دی.اوتوحیدمنل،بې فائدې اوبې کاره دی.دابې وخته چغې دی.،،لات،، معنی ،،لاده،،،په دې کښی "ت" زیاته ده.څنګه چه ثمت کښی هم (ت) زیاته وی،اوپه ربت کښی هم،دامفضوله ده اوپه دې وقف دې.دامام ابن جریر رحمه الله قول دی چه دا(ت)حین سره ملاؤده یعنی ،،ولاتحین،، دې خومشهورږومبئ ده.زیاتو،،حین،، په زبرباندې وئیلې ده،نومطلب داچه هغه وخت دفریادکولونه دې.بعضې دلته زیروئیل هم جائزګڼړلی دی.په لغت کښی (نوص) روستوتلوته وائی.(بوص) وائی مخکښی تلوته.نومقصددادې چه داوخت دتختیدونه دې.والله الموافق.

وَعَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ	مُّنْذِرٌ	مِّنْهُمْ	وَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ	هٰذَا سٰحِرٌ	
اوتعجب اوکړودې خلقو چی راغې دوئ ته	یویرونکې	ددوئ نه	اواوئیل	کافرانو	دا جادوګر دې

اودوئ په دې خبره ډیر تعجب اوکړو | چې دوئ ته هم په دوی کښې یو ویرونکې راغلې دې | اوکافران وائی

كَذَّابٌ ۝	اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ	اِلٰهًا وَّاحِدًا	اِنَّ	هٰذَا لَشَیْءٌ
سخت دروغژن	آیا ده اوګرځول ټول خدایان	خدائې یو	بیشکه	دا خو یو څیز دې

چې داخو یو درغژن جادوګردې | آیا د ددومره ډیرو خدایانو په ځائې صرف یو خدائې معبود جوړ کړو ؟

عُجَابٌ ۝	وَانْطَلَقَ	الْمَلَاُ	مِنْهُمْ	اَنِ امْشُوْا	وَاصْبِرُوْا
ډیر عجیبه	او روان شو	مشران	دهغوئ نه	چې ځئ	او ټینګ شئ

داخو ډیره عجیبه خبره ده | او ددوئ مشرانو په تلوتلو کښې اووئیل | چې تاسو لاړشئ دخپلو معبودانو

عَلٰٓی اٰلِهَتِكُمْ	اِنَّ	هٰذَا لَشَیْءٌ	یُّرَادُ ۝
په خدایانو خپلو باندې	بیشکه	دا خو یو څیز دې	اراده کړې شوې دپاره دبل غرض

په عبادت کلک ولاړ وسیږئ | دا نوې خبره ضرور یو داسې څیز دې چه اراده ئې کړې شوې ده

مَا سَمِعْنَا	بِهٰذَا	فِی الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ	اِنْ هٰذَآ	اِلَّا
نۀ ده اوریدلې مونږ	داخبره	په ملت (دین) روستنی کښی	نۀ دی دا هیڅ څیز	مګر

مونږ خو داخبره هیچرې په پخوانی مذهب کښې نه ده اوریدلې | داخو بس دخان نه جوړه شوې

اخْتِلَاقٌ ۝	ءَاُنْزِلَ	عَلَیْهِ	الذِّكْرُ	مِنْۢ بَیْنِنَا
دخانه جوړکړې شوی دروغ دی	آیا نازل کړې شو	په ده باندې	دا ذکر (قران)	دمنځ زمونږ نه

خبره ده | آیا په مونږ ټولو کښې هیله په ده باندې دالله جل جلاله کلام نازل شوې دې ؟

بَلْ هُمْ فِیْ شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِیْ ۚ بَلْ لَّمَّا یَذُوْقُوْا عَذَابِ ۝

بلکه دوی | په شك شك کښې دی | د ذکر زمانه | بلکه نه دي څکلي دوی | عذاب زما |

(الله فرمائي) نه بلکه دوی ته زما په نصیحت کښې شک دي!بلکه تراوسه ئي زما دعذاب مزه نه ده څکلي

اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآىِٕنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِیْزِ الْوَهَّابِ ۝ اَمْ لَهُمْ

آیا ددوی سره دی | خزانې | د رحمت د رب ستا | چې غالب دې | بښونکې دې | آیا دوی لره ده |

آیادوی سره ستا د غالب او ورکونکې رب خزانې دی ؟ | .... آیا دوی سره

مُّلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَیْنَهُمَا ۚ

بادشاهي | دآسمانونو | او دزمکې | او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی |

دآسمانونو اوزمکې اوددې په مینځ کښې چې څه دی دهغې واک اختیار دې

فَلْیَرْتَقُوْا فِی الْاَسْبَابِ ۝ جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ

پس او دخیژي دوی (آسمان ته) | په دنیاوی اسبابو کښې | دوی خو یو وړوکې لښکر دې | چې هم دلته

که داسې وی نوبیا دوی ته پکار دی اچې د رسو په ذریعه (آسمان ته) اوخیژی |داهم د هغه ډلو نه یوه

مَهْزُوْمٌ مِّنَ الْاَحْزَابِ ۝

شکست خوړونکې دې | د ډلو نه |

ډله ده | چا چې ماتې (شکست) خوړلې دې

قوله تعالی:: وَعَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ

د رسالت دمنکرینو تعجب او دهغه جواب؟ دحضورﷺ په نبوت باندې دکافرانو د خندا والا حیرانتیاده، څنګه چه په دې ایت کښې دی.﴿اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا﴾ چه خلق په دې خبره باندې حیران شول چه په هغوی کښې یوانسان ته مونږوحی اولیږله چه هغه خلق هوښیارکړی اوایماندارو ته ددې خبرې خوشخبری ورکړی چه هغه خلقودپاره دهغه سره ښه تیاری ده.کافران خوزمارسول ته جادوګروائی.نودلته دی چه په هغوی کښې هم دهغوی په شان یوانسان رسول راتلوباندې هغوی ته حیرانتیاده اوهغوی به وئیل چه ته جادوګراودروزغږن ئې.درسول اللهﷺ رسالت سره دالله تعالی په توحیدباندې هم دهغوی شك وو،اووئیل چه ددې دومره زیات خدایانوپه بدله کښې ته وائې چه الله تعالی یودې،اودهغه څوك شریك نشته.دې بیوقوفانوته چه دخپلومشرانوکتلوپه وجه دکوم شرك عادت جوړشوې دې،دهغې خلاف اوازاوریدوپه وجه ددوی زړونه اودریدل شروع شول اودتوحیدناپیژندګلوخیزنې پیژندل شروع کړل.ددوی مشرانواوسردارانوپه کبرسره مخ اړولې وواواعلان ئې کړې ووچه چه پخپل زوړمذهب باندې اوسئ اوددوی خبرې مه منئ اودخپل خدایانوعبادت کوئ.دا خوصرف دخپل مطلب خبره کوی.په دې بهانه باندې خپله خبره کوی چه تاسودده خبره اومنئ اودې دستاسومشرشی اوتاسوددې خبره منونکی.

ددې ایتونو دنزول وجه:: ددې ایتونودنازلیدلووجه داده چه یوځل دقریشوسرداران راجمع شول چه په هغې کښې ابوجهل بن هشام،عاص بن وائل،اسودبن المطلب،اسودبن عبد یغوث وغیره هم وو.اوټولو په دې باندې فیصله اوکړه چه نن به دابوطالب سره اخری فیصله کوو.هغه دې په انصاف سره یوه خبره زمونږپه ذمه کړی اویوه دې دخپل وراره په ذمه.ځکه چه هغه اوس اخری عمرته رسیدلې دې. د ژوند

اخري وخت ئې دې که چرې هغه مړشواودهغه دمرګ نه پس مونږ محمد(ﷺ)ته څه نقصان ورکړو نودعربوخلق به مونږته خبرې کوی چه دهغه بوډاپه ژوندکښې مو ورته څه نه شوونيلي اودهغه دمرګ نه پس موخپله بهادري اوخودله.نودوی لاړل یوکس ئې اولیږلوهغه دابوطالب نه اجازت اوغوښتلو ، د اجازت ملاويدونه پس دوی ټول کورته ورغلل.اوورته ئې اووئيل جناب!ته زمونږ سردارئې، بزرګ ئې، مشرئې. مونږدستادورارہ نه تنګ یو،تاسودانصاف سره زمونږ فیصله اوکړئ. ګورئ مونږدستاسونه انصاف غواړوهغه دې زمونږخدایانوته بدردنه وائی،اومونږدې نه په عذابوی. هغه ته اجازت دې چه دچاعبادت کوی خوزمونږخدايانوته دې څه نه وائی.ابوطالب یوکس اولیګلو او حضرت محمدﷺ ته ئې اوازاوکړو.اوورته ئې اووئيل،چه اې وراره ګورې!داستادقوم سرداران اومشران ټول راجمع شوی دی اودستانه صرف داغواړی چه ددوی خدایانوپسې خبرې مه کوه اودهغوی بې عزتی مه کوه.دوی ټول تاته به خپل دین باندې دعمل کولوازادی درکوی.حضورﷺ اوفرمائيل. تره! زه دوی دښه اوبهترین ښه والي طرف ته نه راغواړم؟ابوطالب ورته اووئيل هغه څه دی؟اونې فرمائيل دوی دې یوه کلمه اووائی،صرف ددې وئيلوپه وجه باندې ټول عرب به ددوی دحکم لاندې شی اوپه ټولوعجمويه ددوی حکومت شی.ابوجهل ملعون تپوس اوکړوهغه اووایه هغه کلمه څه ده؟یوه نه مونږلس کلمې وئیلوته تیاریو.رسول اللهﷺ ورته اوفرمائيل چه اووائې. **لااله الاالله** دې اوریدوسره ئې اوازونه شروع کړل چه ددې نه علاوه ته څه غواړې هغه مونږدرکوو،حضورﷺ اوفرمائيل که تاسونمرهم زما په لاس کښې کیدئ نوبیابه هم زه دستاسونه ددې کلمې نه علاوه څه نه غواړم.دې خبرې اوریدو سره ټول خلق غصه شول اواودریدل اواونې وئیل چه والله مونږتاته،اوستارب ته کنځل کوو.چاچه تاته داحکم کړې دې.دوی لاړل اودهغوی سردارانوهم داوئيل چه پخپل دین قائم اوسئ اودخپل خدايانو عبادت کوئ.معلومه شوه چه ددې خواراده بل څه ده دې خوځان مشرکول غواړی.(ابن ابی حاتم وغیره)

يوروايت داهم دې چه دهغوی دتګ نه پس حضورﷺ خپل تره ته اووئیل چه تاسوداکلمه اووائې.هغه اووئیل نه! زه خودخپل پلارنیکه اومشرانوپه دين باندې يم.په دې باندې الله تعالى خپل نبیﷺ ته اوفرمائيل چه چاته ته غواړې هدايت نشې کولې.اوروايت دې چه هغه وخت ابوطالب بیماروو،اوپه هغه بیمارې کښې هغه مړشو.کوم وخت چه حضورﷺ تشریف راوړوهغه وخت دابوطالب سره دناستې دپاره دیوکس ځائې خالي وو،نورټول کوردسړونه ډک وو. نوابوجهل خبيث داسوچ اوکړوکه حضورﷺ ابوطالب سره کيناستونوډيراثربه اوکړی،په دې وجه باندې هغه ملعون هلته پخپله کیناستواوحضورﷺ ددوازې خواه کښې کیناستو.حضورﷺ چه کله ديوې کلمې وئيلواووئيل نوټولو اووئيل چه یوه نه لس.مونږټول انتظارکووهغه کلمه څه ده؟اوچه کله ئې دحضورﷺ دژبې نه دتوحيد کلمه واوريده نوټول اوټخيدل.اوونې وئيل داواورئ، دې خود ټولوخدايانونه يوخدائ جوړوی.په دې باندې دا آيتونه دعذاب پورې نازل شول [1].امام ترمذی دې روايت ته حسن وائی،مونږخوداخبره نه په خپل دين کښې ليدلې ده اونه دنصرانيانوپه دين کښې.بالکل غلط اودروغ خبره ده.داځومره د حیرانتیاخبره ده چه د الله تعالى ته ښکاره نه شوه اوپه هغه باندې قران نازل شو.څنګه چه په نورو آيتونوکښې دی. ﴿ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴾ يعني په دې دواړو ښارونو کښې په يولوې سړی باندې قران ولې نازل نه شو؟چه دهغې په جواب کښې د الله تعالى ارشاددې،چه داخلق دالله تعالى د رحمت تقسيمولووالادی.دوی خودومره محتاج دی چه خپله روزی اودرجې هم تقسیموی."یعنی دا اعتراض هم دهغوی دحماقت انتهاء ده. الله تعالى فرمانی دې،ددوی دشك نتیجه اووجه داده چه اوسه پورې

[1] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة صاد : ۳۲۳۲۔

دوی لره لره خورله.زمونږعذابونه ئې نه وولیدلې.صبابه چه دقیامت په ورځ په دیکویاندې دوزخ ته غورځولې شی نوهغه وخت به دوی ته دخپلې سرکشۍ مزه ملاوشی.

قوله تعالی:: اَمۡ عِنۡدَهُمۡ خَزَآئِنُ رَحۡمَةِ رَبِّكَ

دالله تعالی قدرت: بیاخپله قبضه اوخپل قدرت ظاهروی،چه هغه څه غواړی کوی،چاته چه څه غواړی ورکړی، عزت اوذلت دهغه په لاس کښې دې.هدایت اوضلالت دهغه طرف نه دې.دهغه چه پخپلو بندګانو کښې په چاخوښه وی وحی نازل کړی اوچه دچاپه زړه باندې مهراولږوی.دبندګانوپه اختیار کښې څه هم نشته.هغوی بې بس،اومجبوردی.په دې وجه باندې فرمانیلې دی.چه دهغوی سره ددې لوې مرتبې والاخدې درحمتونوخزانې دی؟ یعنی نشته.څنګه چه فرمانیلی دی.﴿ اَمۡ لَهُمۡ نَصِیۡبٌ مِّنَ الۡمُلۡكِ ﴾ که دالله تعالی دخدایئ څه حصه هغوی سره وې نودې شومانوبه چاباندې یوه ټکړه هم نه وه خوړلې.یاپه هغه خلقوباندې دالله تعالی فضل لیدوسره ددوی حسددې؟مونږدابراهیم اولادته حکمت اودیرلوې سلطنت ورکړې دې.په هغوی کښې بعضوخوایمان راوړواوبعضوایمان رانوړو.چه هغوی په ددوزخ خشاك جوړیږی.هغه اوردهغوی دپاره کافی دې.اوپه ایت کښې دی.﴿ قُلۡ لَّوۡ اَنۡتُمۡ تَمۡلِكُوۡنَ خَزَآئِنَ رَحۡمَةِ رَبِّیۡۤ اِذًا لَّاَمۡسَكۡتُمۡ خَشۡیَةَ الۡاِنۡفَاقِ ؕ وَكَانَ الۡاِنۡسَانُ قَتُوۡرًا ﴾ یعنی که زمادرب درحتمونو خزانې دستاسوپه لاس کښې وې نوتاسوبه دکمیدودویرې نه خرچ کولې،انسان ناشکره دې.

قوله تعالی:: ءَاُنۡزِلَ عَلَیۡهِ الذِّكۡرُ مِنۡۢ بَیۡنِنَا ؕ

هم دا خبره د صالح ؑ قوم هم کړې وه:: د صالح ؑ قوم هم خپل نبی ته هم دغه ونیلی وو.﴿ ءَاُلۡقِیَ الذِّكۡرُ عَلَیۡهِ مِنۡۢ بَیۡنِنَا ﴾ یعنی مونږټول ئې پریخودواوپه ده باندې وحی نازل شوه؟نه اودې دروغژن اوشریردې.الله تعالی ورته اوفرمائیل چه صباته ئې معلومه کړئ چه داسې څوك دی؟بیائې اوفرمائیل چه په زمکه اواسمان باندې اختیاردچادې؟که داسې ده نوبیادا اسمانونو په لاروباندې اوخیژئ،اووم اسمان ته اورسئ،دادې ځانې لشکربه هم زرشکست اوذلت اوموموی.اومغلوب اوذلیل به شی.څنګه چه نورلوې لوې ګروپونه دحق سره اوجنګیدل او ختم شول.اوڅنګه چه په ایت کښې دی.﴿ اَمۡ یَقُوۡلُوۡنَ نَحۡنُ جَمِیۡعٌ مُّنۡتَصِرٌ ﴾ دهغوی قول دې چه مونږ ډیریو اوفتح به زمونږوی؟واورئ هغوی ته به شکست وی اوهغوی به شاته تختی اوکمزورې اوبدحواسه به وی.نودبدرپه ورځ دالله تعالی خدائې خبرې رښتیاثابتې کړې اودهغه دعذابونوورځ خودقیامت ورځ ده.چه هغه ډیره سخته اوبې انتهاوحشت اودهشت والاده.

قَوۡمُ نُوۡحٍ		قَبۡلَهُمۡ		كَذَّبَتۡ			
قوم دنوح	ددوئ نه	مخکښې	دروغ ګنړلی دی				
د دوئ نه وړاندې د نوح ؑ قوم							
وَقَوۡمُ لُوۡطٍ	وَثَمُوۡدُ		ذُو الۡاَوۡتَادِ ۙ	وَفِرۡعَوۡنُ		وَعَادٌ	
او قوم دلوط	او ثمودیان		میخونو والا	فرعون	او	اوعادیانو	
اوعادیانو اوفرعون چې د میخونو ټک وهونکې وو اوثمودیانو او د لوط علیه السلام قوم							
كَذَّبَ الرُّسُلَ	اِلَّا	اِنۡ كُلٌّ	اُولٰٓئِكَ الۡاَحۡزَابُ		وَاَصۡحٰبُ لۡـَٔیۡكَةِ ؕ		
دروغ ئې ګنړل رسولان	مګر	نه وو دا ټول	ډلې	لونې	داوې	والو	او ایکه
اودبنړاوسیدونکو هم خپل پیغمبران درغژن ګنړلی وو اهم دالوئې لوئې ډلې وې ادوئ ټولوخپل							

فَحَقَّ عِقَابِ ﴿۱۴﴾ وَمَا يَنظُرُ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا صَيۡحَةً وَّاحِدَةً

پس ثابت شو په هغوئ | عذاب زما | اونه کوی انتظار | دا خلق | مګر | دیوې چغې |

رسولان دروغژن ګڼړلي وو | نوزما دعذاب مستحق شو | اودا خلق صرف دیوې درنې چغې انتظار کوی

مَّا لَهَا مِنۡ فَوَاقٍ ﴿۱۵﴾ وَقَالُوۡا رَبَّنَا عَجِّلۡ لَّنَا قِطَّنَا

چې نشته هغې لره | څه وقفه | اووائي دوئ | اے ربه زمونږه | زر راکړه | مونږ ته | حصه زمونږه

چې دهغې په مينځ کښې به هيڅ وقفه نه وی | اودا خلق د(ټوقو په طوروائی) چې ائې زمونږ ربه! دحساب د ورځې

قَبۡلَ يَوۡمِ الۡحِسَابِ ﴿۱۶﴾

مخکښې | دورځې دحساب نه |

نه مخکې مونږ ته زمونږ (دعذاب) حصه راکړه

قوله تعالى:: كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوۡحٍ

دکافرانو په خندا باندې صبر کوئ: ددې ټولو خبرې څوځله بيان شوی دی چه څنګه په هغوی باندې دهغوی د ګناهونو په وجه باندې دالله تعالى عذاب راغې.هم دا هغه لشکرې دی چه هغوی په مال اولاد،طاقت اوقوت،زوراوزمکه کښې دستادزمانې دهغه نوروکافرانو نه ډيرزيات وو.خودالله تعالى دحکم نه پس د هغوی هيڅ څيزپه کاررانغلو.بيادهغوی دتباهئ وجه بيان کړې ده چه هغوی درسولانودښمنان وو، هغوی ته به ئې دروغژن وئيل.هغوی ته صرف شپيلې انتظاردې اوپه دې کښې هم څه ناوخته نه دې. بس هغه به يواوازوی چه دچاغوږونوته اورسيدو،بې هوشه اوبې ساه به وی.دهغه خلقونه علاوه کوم چه الله تعالى ترې نه ساتلی دی.د ،،قط،، معنى دکتاب اوحصې ده.دمشرکانودبيوقوفئ اودهغوی دعذابونو نه منلوپه وجه باندې دهغه دغوښتلوذکردې.څنګه چه په بل ايت کښې دی چه هغوی اووئيل چه اې الله!که داصحيح ده نوپه مونږباندې داسمان نه کاڼړی اوورو.يابل څه دردناك اسمانى عذاب راوله.اوداهم وئيلی شوی دی چه هغوی دخپل جنت حصه دلته اوغوښتله.اوچه څه ورته وئيلی شوی دی دوی به هغه دروغ ګڼړل.دابن جرير رحمه الله عليه قول دې.چه دکوم خيراوشرهغوی په دنياکښې مستحق ووهغه هغوی زراوغوښتل.هم دغه خبره صحيح ده.[1] دضحاك اواسماعيل بن ابى خالد دتفسيرحاصل هم دغه دې. والله اعلم.نوالله تعالى دهغوی دخنداودروغ ګڼړلوپه بدله کښې خپل نبى ﷺ ته صبر کولوتلقين کړې دې.

اِصۡبِرۡ عَلٰى مَا يَقُوۡلُوۡنَ

| صبر کوه (اے نبى) | په هغه خبرو باندې | چې وائى ئې دوئ |

| ته ددوئ په دې خبرو صبر کوه

وَاذۡكُرۡ عَبۡدَنَا دَاوٗدَ ذَا الۡاَيۡدِ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۱۷﴾

اوبيان کړه|قيصه دبنده زمونږه | داؤد | چې مالك وؤدلويو قوتونو|بيشکه هغه|رجوع کونکې وؤ

اوزمونږ بنده داؤد ياد کړه | چې ډيرد طاقت خاوند وو| او الله ﷻ طرف ته زيات رجوع کونکې وو

[1] الطبری: ۱۶۵/۲۱.

إِنَّا سَخَّرْنَا	الْجِبَالَ	مَعَهُ	يُسَبِّحْنَ	بِالْعَشِيِّ
بيشكه تابع كړي وو مونږ	غرونه	دهغه سره	چې تسبيح به ئې وئيله	په آخر دورځې (بيګاه) كښې

مونږ غرونه تابع كړي وو | چې سحر ماښام به ئې دهغه سره تسبيح وئيل

وَالْإِشْرَاقِ ⑱	وَالطَّيْرَ	مَحْشُورَةً ط	كُلٌّ	لَّهُ	أَوَّابٌ ⑲
او په اول دورځې (صبا) كښې	او مارغان	جمع كړې شوي	او ټول به	هغه ته	رجوع كونكي وو

..............اومارغان به هم دهٔ سره جمع كيدل | او تسبيح به ئې وئيل | دا ټول دده دفرمان تابع وو

وَشَدَدْنَا	مُلْكَهُ	وَآتَيْنَاهُ	الْحِكْمَةَ
او مضبوط كړې وو مونږه	حكومت دهغه	او وركړې وو مونږ هغه ته	حكمت

اومونږدده حكومت ډير مضبوط كړې وو | او مونږ دهٔ ته نبوت او د خبرو پوهه وركړې وه

وَفَصْلَ الْخِطَابِ ⑳	
او پوهه	دخبرو

قوله‌تعالى:: وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ

حضرت داؤد ﷺ باندې دالله تعالى احسانونه او ايد تفسير: (ذالايد) نه مرادعلمى اوعمل والاقوت دې اوصرف دقوت معنى ئې هم وی.څنګه چه فرمائيلى دی.﴿ وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِأَيْيدٍ﴾ مجاهد رحمه الله فرمائى د قوت نه مرادطاقت فى الاطاعة دې [1].حضرت قتاده فرمائى چې حضرت داؤد ﷺ ته دعبادت قوت اوداسلام فقه وركړې شوې وه [2].داهم روايت شوى دى چه داؤد ﷺ به شپې دريمې حصې پورې تهجدوكښې ولاړوو.اويوه ورځ پس به ئې روژه نيوله.دبخارى اومسلم په حديث كښې دى چه دالله تعالى دټولونه دحضرت داؤد ﷺ دشپې عبادت اوورځې روژې خوښې وې.داؤد ﷺ به نيمه شپه اوده اودريمه حصه به ئې عبادت كولواوشپې شپږمه حصه كښې به بيااوده شو.اويوه ورځ به ئې روژه وه اوبله نه.اوددين دښمنانوسره به ئې جهادكښې تيختته نه كوله.[3]اوپه خپل هرحالت كښې دالله تعالى طرف ته رجوع كوله.هغوى غرونه هم سركړي وو.داؤد ﷺ به دنمراختووخت كښې دورځې په اخرى وخت كښې دالله تعالى تسبيح بيانوله.څنګه چه فرمائيلى دى.﴿ ياجبال اوبى معه﴾ يعنى الله تعالى غرونو ته دهغه سره رجوع كولوحكم كړې وو.دغه شان به مرغودهغه اوازاوريدوسره دهغه سره سره به ئې الله تعالى پاكى بيانوله.كه الوتونكې مرغې دهغه سره تيريدې اوهغه به تورات وئيلونوهغوى به هم الوتل پريخودل اوداؤد ﷺ سره به په تلاوت كښې مشغول شوې.

داشراق او څاښتې مونځ فضيلت:حضور ﷺ دمكې فتح كولوپه ورځ دغڅ اخترپه ورځ يعنى داشراق په وخت كښې حضرت ام هانى رضي الله عنها په كوركښې اته ركعته مونځ اوكړو.ابن عباس رضي الله عنه فرمائى چه دغه هم مونځ وخت دې.څنګه چه فرمائيلى دى.﴿ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴾

عبدالله بن حارث بن نوفل وائى چه عبدالله بن عباس رضي الله عنه به دضحى مونځ نه كولو.يوه ورځ ماهغه دام هانى رضي الله عنها كورته بوتلواوورته مې اووئيل چه ده ته هغه حديث بيان كړه كوم چه تاسوماته بيان كړې

---

[1] الطبرى: ١٦٦/٢١.

[2] الطبرى: ١٦٧/٢١.

[3] صحيح بخارى كتاب التهجد باب من نام عند لسحر: ١١٣١. صحيح مسلم: ١١٥٩.

وو،نومورصاحبې اوفرمائيل. دمکې په ورځ باندې حضورﷺ زماکورته تشريف راوړو ، او د راتلونه پس نې راباندې يولوخې کښې اوبه واچولې،اودکپړې يوه پرده ئې جوړه کړه اواونې لامبل،دهغې نه پس دکوريوطرف ته ئې اوبه واړولې اواته رکعته صلوٰة الضحى ئې اداکړل.په دې کښې قيام، رکوع، سجده،جلوس ټول تقريبابرابروو،حضرت ابن عباس‌ رضی الله عنه داحديث اوريدلوسره چه کله هغه خانې نه رااوتلو،نواونې فرمائيل.ټول قران مااولوستلوخوماته پته نه وه چه دضحى مونځ هم څه څيزدې؟نن راته معلومه شوه چه ﴿يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ﴾ ايت کښې داشراق نه مرادهم داضحى وو.نودهغې نه پس هغه دخپل مخکښنى قول ته رجوع اوکړه (۱).اومرغې به هم په هواکښې اودريدې اوحضرت داؤدؑ سره به ئې دهغه په تسبيح کښې ملګرتيا کوله.

قوله‌تعالى:: وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ

دباطنى قوت سره ظاهرى قوت هم ، يوه عجيبه واقعه:: اودهغه سلطنت مونږمضبوط کړې وو. بادشاهانو ته چه دکوم کوم څيزضرورت وى هغه ټول ورته مونږورکړې وو،څلورزره خودهغه محافظان وو. څلويښت زره کسان به هروخت دهغه په حفاظت کښې داسلحې سره ولاړوو.په يوروايت کښې دى چه دهغه په زمانه کښې ددووبنى اسرائيلوپه مينځ کښې جهګړه اوشوه،يووئيل چه ده زماغواه پته کړې ده.دويم ددې جرم نه انکارکولو.حضرت داؤدؑ ددعوه کونکى نه ګواه اوغوښتله خوهغه ګواه نه راته وستلې شوه.داؤدؑ دشپې په خوب کښې اوليدل چه دعوه کونکې قتل کړه.سحرداؤدؑ حکم اوکړو چه دعوه کونکې قتل کړئ،هغه اووئيل چه اې دالله نبى!ته هم زمادقتل کولوحکم کوې.حالاتکه ده زماغوه پته کړې ده.داؤدؑ اوفرمائيل چه دازمانه بلکه دالله تعالى حکم دې،اودامِمکن نه ده چه اونه منلې شى،نوته تيارشه.بياهغه اووئيل چه اې دالله نبى!زه په خپله دعوه کښې رښتونې يم چه زماغواه پته شوې ده خوالله تعالى زمادقتل کولوحکم په دې وجه باندې نه دې کړې بلکه زمادقتل وجه بل څه ده اودهغې صرف ماته پته ده.خبره داده چه بيګاه مادغه کس دهوکې سره قتل کړې دې چه دهغې پته چاته نشته.نودهغې په بدله کښې الله تعالى تاسوته دقصاص حکم کړې دې.نوهغه قتل کړې شو.اوس دحضرت داؤدؑ ويره دهرکس په زړه کښې کيناستله.مونږهغه ته حکمت ورکړې وو.عقل اوذهن، انصاف اوفراست،دالله کتاب اودنبيانواتباع نبوت اورسالت اوجهګړوحل کول،يعنى ګواه اخستل،قسم ورکول ،ددعوه کونکى په ذمه باندې ثبوت پيداکول،دعوه شوى کس ته قسم ورکول.(۲)هم دغه طريقه دنبيانواودنيك خلقودفيصلې کولو،اودغه طريقه په دې امت کښې هم ده.نوحضرت داؤدؑ به دخبرې تل ته رسيدواودحق اوباطل،رښتيااودروغواودصحيح اوغلط پته به ئې اولږوله.کلام به هم دهغه صفا وواوحکم به ئې هم دانصاف مطابق وو.حضرت داؤدؑ **داما بعد** وئيل ايجادکړى وو.اودفصل الخطاب نه هم دې طرف ته اشاره ده.

إِذْ	نَبَؤُا الْخَصْمِ	وَهَلْ أَتٰكَ	
کله چې	خبر دجګړه کونکو	او آيا راغلې دې تاته	
هر کله چې		اوراې پيغمبره)آيا تا ته دهغه جګړه کونکې واقعه معلومه ده	

(۱) الطبرى :۱۶۹/۲۱. حاکم:۵۳/۴.

(۲) الطبرى :۱۷۲/۲۱.

تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿۲۱﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلٰى دَاوٗدَ

وراوختل هغوئ په ديوال | بالاخانې ته | كله چې ورننوتل هغوئ | په داود باندې |

هغوئ په ديوال راواوړيدل | او عبادت خانې ته داخل شول | څه وخت چې داؤد ته ورغلل

فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوْا لَا تَخَفْ ج خَصْمٰنِ بَغٰى

نو اويريدو | دهغوئ نه | نواووئيل هغوئ | مهٔ يريږه ته | دوه جګړه كونكي يو | زياتي كړې دې |

نودې دهغوی نه اوويريدو | هغوئ ورته اووئيل چې مه ويريږه | مونږ دوه فريقه يو | په

بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ

يو زمونږه | په بل باندې | پس فيصله اوكړه | په منځ زمونږ كښې | په حقه سره |

معامله كښې اختلاف راغلې دې | نوزمونږ په مينځ كښې د انصاف فيصله اوكړه

وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿۲۲﴾ اِنَّ هٰذَآ

اومهٔ كوه بې انصافي | اولارښودنه اوكړه زمونږه | نيغې لارې ته | بيشكه دا

او بې انصافي مه كوه | اومونږ ته سمه لاره اوښايه | .... دا سړې زما رور دې

اَخِيْ قف لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِيَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ قف

رور زما دې | دهٔ لره | نهه | او نوي | ګډې دي | او زما | ګډه يوه ده |

دهٔ سره يو كم سل ګډې دي | .... اوماسره صرف يوه ګډه ده |

فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِيْ فِي الْخِطَابِ ﴿۲۳﴾ قَالَ

پس دهٔ اووئيل (ماته) اراكړه ماته دغه (يوه هم) | او غالب شو په ما | په خبرو كښې | اووئيل داود

نو دې ماته وائي | چې دغه يوه هم ماته راكړه | او په خبرو كښې را باندې ډير غالب دې | داؤد

لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِهٖ ط وَاِنَّ كَثِيْرًا

بيشكه ظلم اوكړو دهٔ په تا | په غوښتلو سره | دګډې ستا | ګډو خپلو ته | او بيشكه | ډير |

ورته اووئيل | چې ستا ګډه په خپله ګډو كښې يو ځائې كول غواړي | نو دا واقعي په تا زياتي

مِّنَ الْخُلَطَآءِ لَيَبْغِيْ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِيْنَ

دشريكانو نه | خامخا زياتې كوي | ځينې دهغوئ | په ځينو باندې | ماسوا دهغه كسانو نه |

كوي | او (همدغسې) زيات شريكان په يو بل باندې زياتې كوي | .... خو كومو خلقو چې

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَقَلِيْلٌ مَّا هُمْ ط

چې هغوئ ايمان راوړو | او عملونه ئې اوكړل | نيك | او لږ دي دوئ (يعنې دغسې خلق) |

ايمان راوړي | او نيك عملونه كوي (هغوئ زياتې نه كوي) | اوداسې خلق ډير لږ دي

وَظَنَّ دَاوٗدُ اَنَّمَا فَتَنّٰهُ فَاسْتَغْفَرَ
او پوهه شو داود | چې بیشکه | دا خو په آزمینښت کښې واچوؤ مونږ هغه | پس هغه ښښانه اوغوښتله
او داوٗد ﷺ دا خیال اوکړو | چې مونږ د هغه امتحان اخستې دې | نو خپل رب ته ئې توبه
رَبَّهٗ وَخَرَّ رَاكِعًا وَّاَنَابَ ﴿۲۴﴾ فَغَفَرْنَا لَهٗ
درب خپل نه | او پریوتو | رکوع کونکې | او رجوع ئې اوکړه | پس معاف کړو مونږ | هغه ته |
اوویستله | او په سجده پریوتلو | اوالله ﷻ ته یې رجوع اوکړه | نو مونږ ددغې خبرې معافی اوکړه
ذٰلِكَ ؕ وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۲۵﴾
هغه (قصور) | او بیشکه | هغه لره دې | زمونږ سره | خامخا نزدې مقام | او ښه ځائې دورتلو |
او د هغه دپاره زمونږ په نیز اوچت مقام دې | ....اوانجام ئې ډیر ښه دې

قوله تعالى: وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ

دحضرت داوٗد ﷺ مشهوره فیصله اودې کښې اسرائیلی خبرې: مفسرینودلته یوه قصه بیان کړې ده خو ددې زیاته حصه دبنی اسرائیلودروایتونونه اخستلې شوې ده.دحدیث نه ثابت نه ده.ابن ابی حاتم کښې یو حدیث دې خوهغه هم ثابت نه دې ځکه چه دهغې روایت کونکې یویزیدرقاشی دې.اګرچه هغه ډیر نیک کس وو خو ضعیف دې.نوښه داده چه په قران کښې څه دی اوپه څه باندې مشتمل دې هغه حق دی. دحضرت داوٗد ﷺ هغه لیدوسره ویریدل په دې وجه باندې ووچه هغه دخپل یواځې والی په خاص کمره کښې وو،اوپهره دارئې منع کړې ووچه نن څوك دننه رانشی،یوناساپه ئې چه دوی دواړه اولیدل نو ویریدو.

(عزنی) نه مطلب په خبروکښې غالب راتلل دی،په بل باندې حاوی کیدل حضرت داوٗد ﷺ پوه شوچه دادالله تعالی ازمینښت دې،نوهغه په رکوع اوسجده کښې الله تعالی ته ښکته شو.ذکرشوی دی چه څلوېښت ورځې هغه دسجدې نه سرنه وواوچت کړې.نومونږهغه اوبخلو.داخبره یادساتل پکاردی چه کوم کارونه دعوامودپاره دنیکووی هغه کارونه دخاص خلقودپاره کله ناکله دبدوجوړشی.داایت د سجدې دې اوکه نه دې؟

ددې باره کښې دامام شافعی رحمه الله مذهب خوداوائی چه دلته سجده ضروری نه ده. دا خو د شکر سجده ده.دابن عباس رضی الله عنه قول دې چه (ص) سجده په ضروری سجدوکښې نه ده.اومارسول الله ﷺ دلته په سجده کولو باندې لیدلې دې([1]).(بخاری وغیره)

نسائی کښې دی چه حضور ﷺ سجده کولونه پس اوفرمائیل چه داسجده دداوٗد ﷺ دتوبې سجده وه اوزمونږدپاره دشکرسجده ده([2]).ترمذی کښې دی چه یوکس اووئیل یارسول الله ﷺ ماخوب کښې اولیدل چه دیوې ونې شاته مونځ کوم،اوپه مونځ کښې مادسجدې دایت تلاوت اوکړواوسجده مې اوکړه نوزماسره هغه ونې هم سجده اوکړه اوماواوریدل چه هغه دادعاغواړی.(اللهم اکتب لی بها عندك اجراواجعلها لی عندك ذخراوضع بها عنی وزرا واقبلها منی کما قبلتها من عبدك داود)یعنی اې الله! زما سجده دخان سره زمادپاره داجراوخزانې سبب جوړه کړه اوپه دې باندې زمابوجه کم کړه،اودازمانه قبوله کړه.څنګه چه تادخپل بنده داوٗد ﷺ نه دې قبوله کړې وه.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی بیاما اولیدل چه حضور ﷺ په ولاړه باندې مونځ

[1]) صحیح بخاری کتاب سجود القرآن باب سجدة صاد: ۱۰۶۹. ابن حبان : ۲۷٦٦.

[2]) نسائی کتاب الافتتاح باب سجود القرآن السجود: ۱۱ فی صاد: ۹۵۸. وسنده صحیح.

اوکړواودسجدې ایت نه پس ئې سجده اوکړه اوپه دې سجده کښې ئې هم هغه دعااوکړه کومه دعاچه هغه کس دونې نه نقل کړې وه.[1]ابن عباس ﷺ په دې ایت باندې دسجدې دادلیل ورکوی چه قرآن حکیم وئیلی دی،دهغه په اولادکښې داؤد ﷺ اوسلیمان ﷺ دی چه هغوی ته مونږ هدایت اوکړو.نوته اې نبی!دهغوی هدایت اومنه.نوحضور ﷺ دهغوی په اقتداباندې مامور وو، او دا ښکاره ثابت ده چه حضرت داؤد ﷺ سجده کړې وه اوحضور ﷺ هم داسجده کړې ده.[2]

دحضرت ابوسعیدخدری ﷺ بیان دې چه ماپه خوب کښې اولیدل چه لکه سوره (ص)لیکم.چه کله دسجدې ایت ته اورسیدم نوماولیدل چه قلم اودوات اوزماسره خوا کښې هریوشیزسجده اوکړه.هغوی داخپل خوب حضور ﷺ ته بیان کړو.دهغې نه پس به حضور ﷺ ددې ایت دتلاوت په وخت کښې سجده کوله[3].(احمد)

ابوداؤدکښې دی چه حضور ﷺ په منبرباندې سوره ص اولوستلو،اودسجدې ایت ته رسیدلوسره دمنبرنه کوزشواوسجده ئې اوکړه،اودحضور ﷺ سره نوروخلقوهم سجده اوکړه.یوبل ځل حضور ﷺ هم ددې سورت تلاوت اوکړو،چه کله دسجدې ایت ته اورسیدونوخلقودسجدې تیاری اوکړه، حضور ﷺ اوفرمائیل چه داخودیونبی دتوبې سجده وه.اوزه وینم چه تاسودسجدې دپاره تیارشوې ئې.نوحضور ﷺ راکوز شو او سجده ئې اوکړه.[4]

قوله تعالی:: وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا

قیامت کښې د داوُد ﷺ مرتبهُ:: الله تعالی فرمائی مونږهغه اوبخلو.دقیامت په ورځ به دهغه ډیر قدر او لوې مقام وی اوهغه به دنبیانواوعادلانودرجه مونده کړی.حدیث کښې دی چه عادل خلق به دنورپه منبر باندې رحمن سره ښی طرف ته وی.دالله تعالی دواړه لاسونه ښی دی.داعادل خلق هغوی دی چه دچاخپل خپلوان چه دهغوی دوی مالکان وی عدل اوانصاف کوی،[5]اوپه حدیث کښې دی چه دټولونه زیات دالله تعالی دوستان اودهغه سره نزدې به هغه بادشاهان وی کوم چه انصاف کونکی وی اودټولونه سخت دښمن اوعذاب به ئې په هغه وی څوك چه ظالم حکمران وی.(ترمذی وغیره)

حضرت مالك بن دینار رحمه الله فرمائی چه دقیامت په ورځ باندې به حضرت داؤد ﷺ دعرش خپې سره اودرولې شی اوالله تعالی به حکم اوکړی اې داؤد!چه په کوم خوږدردناك،خائسته اوازسره به تا زما تعریفونه په دنیاکښې کول،اوس هم اوکړه.داؤد ﷺ به اوفرمائی اې الله تعالی!اوس هغه اوازکوم دی؟ الله تعالی به اوفرمائی ماتاته هغه اوازدرکړو.اوس به داؤد ﷺ په خپل خائسته اوازسره دوجدپه حالت کښې دالله تعالی حمداوثناء بیان کړی.چه هغه اوریدوسره به جنتیان نورنعمتونه هیرکړی اوداخائسته اوازاونورانی مرئ به دهغوی توجه دنورونعمتونونه لرې کړی اوخپل ځان طرف ته به ئې متوجه کړی.

بَيْنَ النَّاسِ	فَاحْكُمْ	فِي الْاَرْضِ	خَلِيْفَةً	اِنَّا جَعَلْنٰكَ	يٰدَاوٗدُ
په منځ دخلقو کښې	پس حکومت کوه	په زمکه کښې	خلیفه	بیشکه جوړ کړې مونږ ته	اے داود
اې داوده ! مونږ ته په زمکه کښې حاکم جوړکړې یې ؛ نود خلقو په مینځ کښې په انصاف سره					

[1] ترمذی کتاب الدعوات باب مایقول فی سجود القرآن : ۳۴۲۴. وسنده حسن.
[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة صاد: ۴۸۰۷.
[3] احمد:۷۸/۳..
[4] ابوداود کتاب سجود القرآن باب السجود فی صاد: ۱۴۱۰. وهوحسن .
[5] ترمذی کتاب الاحکام باب ماجاء فی الامام العادل : ۱۳۲۹.

بِالْحَقِّ	وَلَا تَتَّبِعِ	الْهَوٰى	فَيُضِلَّكَ	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ط
به حقه سره | او مه کوه پیروی | دخواهشاتو | پس بې لارې به کړي تا | دلارې داالله نه |				
فیصلې کوه | او دخپلو خواهشاتو تابعداری مکوه | ګنې داالله ﷻ دلارې نه به دې بې لارې کړي				

إِنَّ الَّذِيْنَ	يَضِلُّوْنَ	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	لَهُمْ	عَذَابٌ شَدِيْدٌ
بیشکه هغه کسان | چې بې لارې کیږي | دلارې داالله نه | دپاره دهغوئ | عذاب سخت دې |				
خوک چې داالله ﷻ دلارې نه بې لارې شي | نو هغه دپاره سخت عذاب مقرر دې				

بِمَا	نَسُوْا	يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾ ع
په سبب دهغې | چې هیره کړه هغوي | ورځ دحساب		
ځکه چې د حساب ورځ ئې هیره کړې ده |		

قوله تعالى:: فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ

بادشاهان داالله تعالى دحکم پابندي: دې ایت کښې بادشاهانو او اختیارمندو خلقوته حکم شوې دې چه هغوی دې دعدل او انصاف سره دحدیث او قران مطابق فیصلې کوی ګنې هغوی به داالله تعالی دلارې نه ورك شي.او چه څوك ورك شي او دحساب ورځ ترې هیره شي هغه به په سخت عذابونو کښې اخته کړې شي.دحضرت ابوزرعه رحمه الله نه دوخت بادشاه ولیدبن عبدالملك یوځل تپوس اوکړو چه دوخت خلیفه نه به هم الله تعالی حساب اخلي؟هغه ورته اوفرمائیل رښتیااووایم اخلیفه ورته اوونیل بالکل رښتیااووایه،اوتاسوته هرقسمه امن دې.اونې فرمائیل اې امیرالمومنین الله تعالی ته دټولونه نزدې درجه دحضرت داؤد عليه السلام وه او هغه ته دخلافت سره سره الله تعالی نبوت ورکړې وو،ددې نه پس هم داالله تعالی کتاب هغه ته وائی ﴿ يٰدَاوٗدُ اِنَّا ﴾ عکرمه رحمه الله فرمائی مطلب دادې چه دهغه دپاره دهغه د هیریدو په وجه باندې دحساب په ورځ سخت عذاب دې.([1]) سدی رحمه الله وائی چه دهغه دپاره دحساب په ورځ سخت عذاب په دې وجه باندې دې چه هغه دحساب دورځ دپاره عملونه نه دی جمع کړې.([2])دایت داالفاظونه داقول ډیر صحیح ښکاري. والله اعلم.

	وَمَا خَلَقْنَا	السَّمَآءَ
|	اوئه دی پیدا کړی مونږه | اسمان	
| اومونږ اسمان اوزمکه اوددې دواړو په		

وَالْاَرْضَ	وَمَا بَيْنَهُمَا	بَاطِلًا ط	ذٰلِكَ ظَنُّ	الَّذِيْنَ
او زمکه | او هغه چې په منځ ددې دواړو کښې دی | عبث (فضول) | دا ګمان دې | دهغه کسانو |				
مینځ کښې چې څه دی بې مقصده نه دی پیدا کړې | ....دا خو د کافرانو خلقو ګمان دی				

كَفَرُوْا ج	فَوَيْلٌ	لِّلَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ ط
چې کفر ئې کړې دې | پس تباهي ده | دپاره دهغه کسانو | چې کفر ئې اوکړو | داور نه |				
.... | ....نو کافرانو دپاره لوئې هلاکت دې | چې ددوزخ اور دې				

---

[1] الطبری: ۱۸۹/۲۱.
[2] الطبری: ۱۸۹/۲۱.

اَمْ نَجْعَلُ	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	كَالْمُفْسِدِيْنَ
يا اوګرځوو مونږه | هغه كسان | چي ايمان راوړي			| او عمل اوكړي نيك |	پشان دفساد كونكو

آيا مونږ به د ايمان خاوندان او نيک عمله خلق د هغه چاسره برابر ګرځووا | چې په زمكه كښې

فِي الْاَرْضِ	اَمْ نَجْعَلُ	الْمُتَّقِيْنَ	كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾	كِتٰبٌ
په زمكه كښې | يا اوګوځوو مونږه | پرهيزګاران خلق | پشان دفاجرانو (بدكارانو) | كتاب |				

فسادونه خوروي | آيا مونږ به پرهيزګاران دبدكارونو پشان كووا |............... دا (قرآن يو) بركتي

اَنْزَلْنٰهُ	اِلَيْكَ	مُبٰرَكٌ	لِّيَدَّبَّرُوْٓا	اٰيٰتِهٖ
چې نازل كړي دې مونږ هغه | تاته | بركتناك دې | دپاره ددې چې غور اوكړي خلق | په آيتونو ددې				

بركتي كتاب دې | چې مونږ تاته د دې دپاره نازل كړې دې | چې دوئ ددې په آيتونو كښې فكر اوكړي

وَلِيَتَذَكَّرَ	اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٩﴾
او دپاره ددې چې نصيحت قبول كړي |	خاوندان دعقل |

اوعقل مند ترې نصيحت قبول كړي |

قوله تعالى:: وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ

الله تعالى يوځيزهم بې كاره نه دې جوړ كړې دې: ددې چه دانسان پيداكول عبث اوبې كاره نه دې،دوى ټول د الله تعالى دعبادت دپاره پيداكړې شوي دى. بيايو وخت راتلونكې چه منونكوته به اوچت والې وركړې شي اونه منلووالاته به سخت سزاوركړې شي. دكافرانو خيال دې چه مونږدوى هم دغه شان پيداكړي دى اوداخرت اوبل ژوندڅه خيزنه دې.دوى غلط دى.دې كافرانوته به دقيامت په ورځ ډيرسختې وى.ځكه چه په هغه اوركښې به دوى سوزى كوم چه ددوى الله په فرښتوباندې بل كړې دې. داناممكن اونه كيدووالاخبره ده چه مومن اومفسداوپرهيزګاراوبدكاريوشان كړى.اوكه قيامت نه راځى نوبيا دوى دواړه دانجام په لحاظ باندې يوشان دى.اود انصاف خلاف ده.قيامت به ضروورراځى،نيك خلق به جنت كښې داخل شى اوګناهګاران به دوزخ ته لاړشى.نوعقل هم داخرت ثبوت غواړي .مونږ وينو چه يوظالم ګناهګاردالله تعالى ددرنه شړلې شوې په دنياكښې خوشحاله،مال اولاداوصحت هرڅه دهغه سره شته او يومومن متقى پاكدامن ديوپيسې دپاره تنګ اويويوارام نه لرې دې.نودحكمت اوعلم اوانصاف والابادشاه نه هم دغه طمع پكارده چه يووخت داسې هم راشى چه ددغه نمك حرام نه دغه ټول مال اودولت واخستلې شى اودې مومن اوصبركونكى كس ته ئې وركړى،اوهم دغه د اخرت په دار كښې كيږ ي.نوثابته شوه چه ددې جهان نه پس به يوبل جهان ضروورراځى. ځكه چه داتعليم دقران پاك نه حاصل شوې دې اوددې نيكئ خودلووالاهغه دې،په دې وجه دهغې نه پس ارشادشوې دې چه دا مبارك كتاب مونږستاسوطرف ته نازل كړې دې چه خلق دااوپيژنى اودعقل والاخلق ددې نه نصيحت حاصل كړى.حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائى چه چادقران لفظونه حفظ كړل اوپه قران باندې ئې عمل اونه كړو.هغه په قران كښى سوچ اوفكرهم اونه كړ.خلق وائى چه مونږټول قران اووئيلو.خودقران يونصيحت يادقران دحكم يوه نمونه هم په هغه كښى نه ښكارى.داسې نه دى پكار.اصل څيزسوچ اوفكر او نصيحت اوعبرت حاصلول دى.

وَوَهَبْنَا لِدَاوٗدَ
او وركړه مونږه | داود ته |
او مونږ داؤد ﷺ ته (د هغه ځوئي)
سُلَيْمٰنَ ۭ نِعْمَ الْعَبْدُ ۭ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ۝ اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ
سليمان | ښه بنده | بیشکه هغه رجوع کونکي دې | کله چې | پيش کړې شو | هغه ته |
سليمان ﷺ ورکړي وو| ډير ښهٔ بنده وو | او (الله ﷻ) ته ډير رجوع کونکي وو| هغه وخت ياد کړه چې
بِالْعَشِيِّ الصّٰفِنٰتُ الْجِيَادُ ۝ فَقَالَ اِنِّيْٓ اَحْبَبْتُ
په اخرد ورځ (مانښام) کښې | په درې خپو ولاړ (اصل) | آسونه | نو هغه اووئيل | بیشکه خوښ کړو ما
په مانښام کښې هغه ته اصيل ښه اسونه پيش کړې شول| نو هغه اووئيل چې زه دمال په محبت کښې
حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّيْ ۚ حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۝
محبت دمال (اسونو) | په وجه دیادولو درب زما | تر دې پورې | چې پټ شو (اسونه) | په پردو کښې
دخپل رب دیادولونه غافله پاتې شوم | تر دې چې نمر (دمغرب) په پرده کښې پټ شو
رُدُّوْهَا عَلَيَّ ۭ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِالسُّوْقِ
واپس راولئ دغه اسونه | ماته | پس شروع اوکړه هغه | په وهلو دلاسونو | په پندو (باندې) |
دا(اسونه) خولږ راواپس کړئې |او هغه د هغوئ په پنډو او څټونو وهلو شروع اوکړه
وَالْاَعْنَاقِ ۝
او په څټونو (باندې) |

قوله‌تعالی:: وَوَهَبْنَا لِدَاوٗدَ سُلَيْمٰنَ ۭ

دحضرت سليمان ﷺ واقعه: الله تعالى يوه پرلوې نعمت حضرت داؤد ﷺ ته وركړې وو،دهغه ذكركيږي چه دهغه دنبوت وارث مودهغه ځوې حضرت سليمان ﷺ كړو.په دې وجه باندې صرف دحضرت سليمان ﷺ ذكرشوې دې ګنې دهغه نور اولادهم وو.سل ښځې دهغه وينزې وې.نوپه بل ايت كښې دی. **﴿وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ﴾** د(حضرت) داؤد وارث (حضرت) سليمان شو،يعنى دهغه نه پس نبوت ده ته ملاوشو.دې هم ډيرښه بنده وو.يعنى پخپله عبادت كونكې اودالله طرف ته ښكته كيدو والا وو.

داؤد ﷺ نه سوالات اودهغوئ ﷺ جوابات: مكحول رحمه الله وائي چه جناب داؤد ﷺ نبي يوځل دده نه يو څو سوالونه اوكړل اودهغې صحيح جوابونه ملاويدونه پس ئې اوفرمائيل چه دې دالله تعالى نبي دې. تپوس ئې اوكړوچه دټولونه خانسته څيزڅه دې؟جواب ئې وركړوچه دالله تعالى دطرف نه سكون او ايمان.بيائې ترې تپوس اوكړوچه دټولونه خراب څيزڅه دې؟سليمان ﷺ عرض اوكړوچه دايمان نه پس كفر.بيائې تپوس اوكړوچه دټولونه خوږڅيزڅه دې؟عرض ئې اوكړود الله تعالى رحمت.بيائې ترې تپوس اوكړودټولونه زيات يخ والې والاڅيزڅه دې؟جواب ئې وركړود الله تعالى دخلقومعاف كول.اودخلقويوبل معاف كول.(ابن ابى حاتم)حضرت سليمان ﷺ ته دهغه دبادشاهئ په زمانه كښې اسونه پيش كړې شول چه هغه ډيرزيات تيزرفتاره وو ، او په درې خپوبه ولاړووااويوه خپه به ئې هسې

په زمکه باندې لرولې وه.(١)یوداهم ده چه دا دوزروولا اسونه وواوتعدادئې شل وو.ابراهیم تیمی داسونوتعدادشل زره خودلې دې.والله اعلم.

ابوداوُدکښې دی چه حضورﷺ دتبوک یادخیبردسفرنه واپس راغلواوپه کورکښې وو،دتیزې هواپه وجه باندې دکوردپردې یوه حصه اوخوزیده.هلته دحضرت عائشه دلوبوګوډې پرتې وې.حضورﷺ هم اولیدلې ،تپوس ئې اوکړوداڅه دی؟حضرت عائشهؓ جواب ورکړوچه دازماګوډیانې دی.حضورﷺ اولیدل چه په مینځ کښې یواس شان جوړشوې دې،چه دهغې دکپړې نه جوړې شوې دوه وزرې هم دی. تپوس ئې اوکړوداڅه دی؟اوئې فرمائیل اس دې.اوئې فرمائیل اوددې دکپړې نه څه جوړکړې دی؟اوئې فرمائیل دادوې وزرې دی،اوئې فرمائیل اس هم خانسته دې اوددې وزرې هم.صدیقهؓ عرض اوکړوچه تاسونه دی اوریدلې چه دحضرت سلیمانؑ دوزروولااسونه وو؟دې اوریدوسره حضورﷺ په خنداشوتردې چه دحضورﷺ اخری غابښونه هم ښکاره شول.(٢)

قوله تعالیٰ: حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ۝

د سلیمانؑ او د نبی کریم ﷺ د مازیګر مونځ قضا کیدل: حضرت سلیمانؑ هغې په کتلوباندې داسې مشغول شوچه دهغه دمازیګرمونځ پاتې شو.بالکل هم دغه شان څنګه چه دخندق په غزوه کښې یو ځل حضورﷺ په جنګ کښې داسې مشغول ووچه دمازیګرمونځ ئې ادانه کړې شواودماښام نه پس ئې اداکړو.توبه بخاری اومسلم کښې دی چه دنمرپریوتونه پس حضرت عمرؓ کافرانوته خیرې کولې او حضورﷺ ته راغلوچه حضوراماخودمازیګرمونځ هم نه دې کړې.حضورﷺ اوفرمائیل ماهم تراوسه پورې نه دې اداکړې.نوهغوی بطحان ته لاړل اوهلته ئې اودس اوکړو اودنمرغورځیدونه پس ئې د مازیګرمونځ اوکړواوبیائې دماښام مونځ اوکړو(٣).داهم کیدیشی چه دسلیمانؑ په دین کښې د جنګ په وجه باندې مونځ کښې ناوخته کول جائزوی اوداجنګی اسونه ووکوم چه هم دغه مقصدپاره ساتلې شوی وو.

دجنګ په وخت کښې د مونځ حکم: نوڅه عالمانوداهم ونیلي دی چه دصلوة خوف دشروع کیدونه مخکښې هم دغه حالت وو.بعضې وائی چه کله تورې راویستلې شوې وی اولشکرامخکښې شوې وی اودمونځ دپاره دسجدې اورکوع امکان نه وی نوبیادغه حکم دې.کوم چه صحابه کرامو ؓ د تستر دفتح کولوپه وخت کښې کړې وو(٤). خو زمونږ رومبې قول صحیح دې څکه چه دحضرت سلیمانؑ بیا اسونو غوښتلو بیان هم دې.دهغوی دوژلوحکم ئې اوکړواوئې فرمائیل چه زه دخپل رب دعبادت نه دې ځیزغافل کړې یم،زه داسې ځیزنه شم ساتلې.نودهغوی خپې کټ کړې شوې (٥)،اودهغوی څټونه پرې کړې شول.(٦)خودحضرت ابن عباسؓ بیان دې چه حضورﷺ داسونوپه تندی باندې لاس اووهلو.(٧)

امام ابن جریرؒ هم دغه قول اختیاروی چه په ځناوروباندې ظلم کول نه دی پکار.دهغه ځناوروڅه قصورنه ووچه دهغوی سرونه ئې کټ کړې وې.خوزه داوایم چه کیدیشی داخبره دهغوی په شریعت کښې جائزوه.اوخاص طورباندې هغه وخت کښې چه هغوی نه دالله تعالی یاد پاتې شواودمونځ وخت تیرشونوداغصه هم دالله تعالی دپاره وه.نوددغه اسونونه هم تیزاوسپک ځیزالله تعالی خپل نبیﷺ ته

(١) الطبری :١٩٢/٢١.
(٢) ابوداود کتاب الادب باب اللعب بالبنات:٤٩٣٢، وسنده حسن. ابن حبان: ٥٨٦٤.
(٣) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب من صلی بالناس جماعة بعد ذهاب الوقت : ٥٩٦.
(٤) صحیح بخاری کتاب الخوف باب الصلاة عند مناهضة الحصون...... قبل حدیث: ٩٤٥.
(٥) الطبری :١٩٥/٢١.
(٦) الطبری :١٩٥/٢١.
(٧) الطبری :١٩٦/٢١.

ورکړو.یعنې هوادهغه تابع شوه حضرت ابوقتاده ﷛ اوحضرت ابودهما ﷫ په اکثرحج کولو.دهغوی بیان دې چه یوځل یوکلی کښې زمونږ ملاقات یوکلي وال سره اوشونوهغه اوونیل چه رسول الله ﷺ زمالاس اونیولواوماته ئې څه تعلیم راکړو.په هغې کښې داهم اوفرمائیل چه دالله تعالی دویرې نه ته کوم څیزپریدې الله تعالی به تاته دهغې نه ښه څیزدرکړي.(١)

وَلَقَدْ فَتَنَّا		سُلَيْمٰنَ	وَاَلْقَيْنَا
او بې شکه په آزمیښت کښې واچوو مونږه		سلیمان	او غورزوله مونږه

او مونږ سلیمان ﷤ په یو امتحان کښې واچولو | اودهغه په تخت مو یو

عَلٰى كُرْسِيِّهٖ	جَسَدًا	ثُمَّ اَنَابَ ۝	قَالَ	رَبِّ اغْفِرْ لِيْ
په کرسۍ دهغه باندې	یوه جوثه	بیا رجوع اوکړه هغه	وې وئیل	اے ربه زما | معافي اوکړه ماته

نیمګړې بدن واچولو \| نو بیا هغه (الله ته) رجوع اوکړه \| دۀ دعا اوکړه \| چې ائې زماربه! ماته معافي اوکړه

وَهَبْ لِيْ	مُلْكًا	لَّا يَنْۢبَغِيْ	لِاَحَدٍ	مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ	اِنَّكَ
او راکړه ماله | داسې بادشاهي	چې نۀ ښائي	هیچا لره	روستو زمانه	بیشکه تۀ	

اوداسې بادشاهي راته راکړې \| چې زما نه بغیر (په دې زمانه کښې) بل هیچا ته حاصله نشي

اَنْتَ الْوَهَّابُ ۝	فَسَخَّرْنَا	لَهُ	الرِّيْحَ	تَجْرِيْ	بِاَمْرِهٖ
هم ته ورکونکې ئې	پس تابع کړه مونږه	هغه لره	هوا	چې چلیده به	په حکم دهغه

بیشکه ته ډیر زیات ورکونکې یې \| نو مونږ بادونه د هغه تابع کړل \| چې دهغه په حکم به

رُخَآءً	حَيْثُ	اَصَابَ ۝	وَالشَّيٰطِيْنَ	كُلَّ بَنَّآءٍ
په نرمۍ سره | هر ځائې ته	چې خوښه وه دهغه	او تابع مو کړل شیطانان	هر قسم ماڼۍ جوړونکی	

دهغه په اختیارکښې الوتل \| کم خوا چې به دهغه خوښه وه \| او(تول عمارت جوړونکي او غوپه وهونکي پیریان

وَّغَوَّاصٍ ۝	وَّاٰخَرِيْنَ	مُقَرَّنِيْنَ	فِي الْاَصْفَادِ ۝	هٰذَا عَطَآؤُنَا
او غوپې وهونکی	او نور	ترلې شوی	په زنځیرونو کښې	دا بخشش زمونږ دې

مودهغه تابع کړل \| اونور پیریان هم چې په زنځیرونو کښې ترلی پراته وو \| دا زمونږ ورکړه ده -

فَامْنُنْ	اَوْ اَمْسِكْ	بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝	وَاِنَّ	لَهٗ
پس احسان کوه په ورکړه سره | یا مۀ ورکوه	بې حسابه	او بیشکه	هغه لره دې	

نو ورکړه کوه یا ئې مکوه \| ....ستا نه به ددې هیڅ تپوس نه کیږي \| اوهغه مونږ ته

عِنْدَنَا	لَزُلْفٰى	وَحُسْنَ مَاٰبٍ ۝
زمونږ سره	نزدې مقام	او ښۀ ځائې دورتلو

ډیر نزدې دې \| او ډیر ښه انجام ئې دې \|

(١) احمد:۵/۷۸ وسنده صحیح.

قوله تعالی: وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ

دحضرت سلیمانؑ ازمیښت اواختیار او اسرائیلي بې بنیاده روایات: مونږد(حضرت)سلیمان امتحان واخستلو اودهغه په کرسي باندې مویوبدن واچولویعنی شیطان.بیاهغه خپل تخت اوتاج طرف ته واپس راغې دهغه شیطان نوم صخروویا اصروویاحقیق وو.داواقعه اکثرمفسرینوبیان کړې ده.چادتفصیل سره اوچالږه.داواقعه داشان بیانوی چه سلیمانؑ ته دبیت المقدس دجوړولوحکم اوشوچه داسې ئې جوړ کړه چه داوسپنې اوازترې هم نشی اوریدې کیدلې.سلیمانؑ ډیرکوششونه اوکړل خوکامیاب نه شول .بیاسلیمانؑ واوریدل چه په سمندرکښې یوشیطان دې چه دهغه نوم صخردې هغه ته داسې یوه طریقه معلومه ده.سلیمانؑ حکم اوکړو چه هغه په څه شان راولئ؛یوه سیند اوسمندرته غورځیده.په .هره اوومه ورځ به هغې کښې دسرپورې اوبه راتلې.اوهغه شیطان به داڅکلې.دهغې اوبه ئې ویستلې اوهغه ئې بالکل خالی کړو. اوبالکل خالی کولونه پس ئې دهغه شیطان دراتلوپه ورځ ئې هغه دشرابونه ډك کړو.هغه چه کله راغې اوداحالت ئې اولیدونووئیل چه دمزې څیزخودې خودعقل دشمن دې،جهالت زیاتولوواالاخیزدې.نوهغه ترې لاړو.چه کله ډیرزیات ترې شونودمجبورې دلاسه ئې اوڅکلې.اوس دهغه عقل ختمیدو او د سلیمانؑ هغه ګوته ئې ورته اوخودله یاداوړیه مینځ کښې هغه باندې مهراولږولو.دې بې بسه شو. د حضرت سلیمانؑ حکومت دهغې ګوتې په وجه وو.کله چه هغه حضرت سلیمانؑ ته راغې نوهغه ورته ددغه کارکولوحکم ورکړو،هغه لاړواودملاچرګك هګئ؛ ئې راوړې اودهغې دپاسه ئې شیشه کیخوده.ملاچرګك راغې اوخپلې هګئ ئې اولیدلې هغه خلوروطرفونه کوشش اوکړوخوهګئ؛ په لاس ورنغلې،هغه لاړواوالماس ئې راوړه اوپه هغه شیشه باندې ئې کینولوهغه شیشه کټ کول شروع کړل.اخرکښې شیشه کټ شوه اوخپلې هګئ؛ ئې یوړلې.هغه الماس ئې راواخستلو اوپه هغه باندې کانړې ماتولو اوکارئې شروع کړو.حضرت سلیمانؑ چه به کله بیت الخلاء یاحمام ته تلونوهغه ګوته به ئې ویستله.یوه ورځ حمام ته تلواوهغه شیطان ورسره وو،هغه وخت حضرت سلیمانؑ فرضی غسل دپاره تلو.ګوته ئې هغه ته حواله کړه اولاړوهغه ګوته سمندرته اوغورځوله اوپه شیطان باندې دحضرت سلیمانؑ شکل واچولې شواودحضرت سلیمانؑ نه تخت .اوتاج واخستلې شو.په ټولوڅیزونوباندې شیطان قبضه اوکړه سوادحضرت سلیمانؑ دبیبیانونه اوس په دې سره ډیرې غیرمعروف خبرې هم ښکاره شوې.په هغه زمانه کښې یوسړې ووچه داسې وولکه دحضورﷺ په زمانه حضرت عمر فاروق ؓ.هغه هم اووئیل چه ازمیښت کول پکاردی ماته خوداکس حضرت سلیمانؑ نه ښکاری .نو هغه ترې یوه ورځ تپوس اوکړو،جناب که په یوکس باندې دشپې غسل واوړی اودیخنې په وجه باندې هغه دسحرنمرختلوپورې غسل اونه کړی نوڅه ګناه شته؟هغه ورته جواب ورنه کړو.څلویښت ورځو پورې هغه دسلیمانؑ په تخت باندې وو.بیاسلیمانؑ ته دکب دخیټې نه هغه ګوته ملاوشوه.په لاس کښې اچولوسره ټول څیزونه دسلیمانؑ تابع شول.ددې بیان په دې ایت کښې دې.سدیؒ فرمائی چه حضرت سلیمانؑ سل ښځې وې،سلیمانؑ ته په ټولوکښې زیات اعتبارپه هغې کښې جراده نومې بی بی باندې وو.کله چه به غسل ته یابیت الخلاء ته تلونوهغه ګوته به ئې هغې ته ورکوله.یوځل حضرت سلیمانؑ بیت الخلاء ته لاړواویوشیطان دسلیمانؑ په شکل کښې ئې بی بی ته ورغې اوګوته ئې ترې اوغوښتله هغې ورته ورکړه.دهغې اخستلوسره په تخت کیناستو.اوس چه سلیمانؑ راغې اوګوته ئې ترې اوغوښتله نوښځې ورته اووئیل چه تاسوخوګوته یوړله.هغوی پوه شوچه داداالله تعالی ازمیښت دې ډیرپریشانۍ کښې دمحل نه اووتلو.هغه شیطان څلویښت ورځې حکومت اوکړو، خود حکمونودبدلولوسره عالمان پوه شول چه داحضرت سلیمانؑ نه دې.نودهغه عالمانویوجماعت د سلیمانؑ ښځوته راغې اوهغوی ته ئې اووئیل داڅه معامله ده؟زمونږپه سلیمانؑ باندې شك دې چه واقعی دسلیمانؑ عقل لاړویادې سلیمانؑ نه دې؟ګنې

داسې دشریعت خلاف کارونه به هغه نه کول .بنځوچه داواوریدل نوپه ژړاشوې،اوداخلق دهغه ځائې نه واپس شول اودتخت نه ګیرچاپیره کیناستل اوتورات نې کهلاوکړواودهغې تلاوت ئې شروع کړو.دخبیث شیطان دالله تعالی دکلام نه اوتختیدو اوګوته ئې سمندرته اوغورځوله،هغه یوکب تیره کړه.حضرت سلیمان علیه السلام هم داسې خپلې ورځې تیرولې.

یوځل بهر ته اووتلوډیرزیات وږې وو،خلقوکبان نیول،دهغوی خواه ته ورغې اویوکب ئې ترې اوغوښتلو اوخپل نوم ئې هم ورته اوخودلو.په هغې باندې یوکس ته ډیرقهروړغلوچه داواوګورئ خیرمارهم ځان ته سلیمان علیه السلام وائي.هغوی سلیمان علیه السلام وهل شروع کړل.سلیمان علیه السلام زخمی شواویوخواه ته کیناستواوخپلې وینې ئې وینځلې.څه کسان پرې خفه شول خیرمارئې هسې اووهلو،ورشئ اوورته دوه کبان ورکړئ وږې دې ځان ته به ئې وراته کړي اوبه ئې خوري.نوهغوې ورته کبان ورکړل.په لوږې په وجه باندې سلیمان علیه السلام خپل زخمونه اووینه پریخودله اوزرزرئې دکب خیټه اوسیرله.دالله تعالی په قدرت باندې دکب دخیټې نه هغه ګوته رااوتله.سلیمان علیه السلام دالله تعالی تعریف اوکړواوهغه ګوته ئې واچوله،هغه وخت مرغې راغلې اوپه سلیمان علیه السلام باندې ئې سورې جوړکړو،اوهغه اوپیژندواودهغه نه ئې معافی اوغوښتله.سلیمان علیه السلام اوفرمائیل داټول دالله تعالی حکمونه وو،دالله تعالی دطرف نه یوامتحان وو.سلیمان علیه السلام تشریف راوړواوپه خپل تخت باندې کیناستواوحکم ئې اوکړوچه دغه شیطان که دهرځائې نه وی ګرفتارئې کړئ،نوهغه قیدکړې شو.سلیمان علیه السلام هغه دوسپنې په یوبکس کښې بندکړواوپه هغې باندې خپل مهراولږولواوسمندرکښې ئې اوغورځولوچه هغه به دقیامت ورځ پورې هلته پروت وی.دهغه نوم حقیق وو.دسلیمان علیه السلام دعاچه ماته دې داسې بادشاهي راکړې شي چه هغه زمانه پس دچاهم دکارنه وی،هم پوره شوه اوهوادحضرت سلیمان علیه السلام تابع کړې شوه.دمجاهد رحمه الله نه روایت دی چه دیوشیطان چه دهغه نوم اصف وویوځل حضرت سلیمان علیه السلام ترې تپوس اوکړوچه ته خلق فتنې کښې څنګه اچوئ؟هغه عرض اوکړوچه ماته لږه خپله ګوته اوښائې زه تاسو(علیه السلام)ته اوس ښایم. سلیمان علیه السلام ورته ګوته ورکړه هغه ګوته سمندرته اوغورځوله اوپخپله د تخت اوتاج مالك شو او د سلیمان علیه السلام په شکل اوصورت باندې خلق دالله دلارې نه لرې کول.دایادساتئ چه داټولې خبرې بنی اسرائیلوییان کړې دی.اوپه دې کښې دټولونه زیاته منکره خبره هغه ده کومه چه په ابن ابی حاتم کښې ده اومخکښې بیان کړې شوه.چه په هغې کښې دسلیمان علیه السلام دبی بی جراده رضی الله عنها ذکردې.په دې کښې دا هم دی چه دې پورې حالت رسیدلې ووچه هلکانوبه سلیمان علیه السلام په کاڼوباندې ویشتلو.دسلیمان علیه السلام دښځونه چه کله عالمانوتپوس اوکړونوهغوی اووئیل چه اومونږته هم دده په سلیمان علیه السلام کیدوباندې شك دې ځکه چه هغه دحیض په حالت کښې هم مونږته راځي.شیطان ته چه کله معلومه شوه چه دهغه رازښکاره شوې دی،نوهغه جادواوکړواودکفرکتابونه ئې اولیکل اودکرسې لاندې ئې ښخ کړل، او بیائې دخلقوپه مخکښې هغه راویستل اوخلقوته ئې اووئیل چه اوګورئ ددې کتابونوپه وجه باندې سلیمان علیه السلام په تاسوباندې حکومت کولو.نوخلقوسلیمان علیه السلام ته کافرونیل شروع کړل.حضرت سلیمان علیه السلام به سمندرپه غاړه باندې مزدوری کوله.یوځل یوکس ډیرکبان اخستلی وو،مزدورته ئې اوازاوکړو ،سلیمان علیه السلام ورغې،هغه ورته اووئیل چه دایوسه،حضرت سلیمان علیه السلام اووئیل مزدوری به څه راکوې؟ هغه ورته اووئیل چه ددې کبانونه به درته یوکب درکړم.سلیمان علیه السلام دکبانوتوکرې په سرکړه اوهغه کره ئې یوړله.هغه ورته یوکب ورکړو،سلیمان علیه السلام چه دهغه خیټه اوسیرله نودهغې نه ګوته راووتله. د اچولو سره ټول شیطانان،پیریان اوانسان ئې بیاتابع شول.اوپه صفونوکښې حاضرشول.سلیمان علیه السلام په ملك باندې قبضه اوکړه اوهغه شیطان ته ئې سخته سزاورکړه.نو((ثُمَّ أَنَابَ)) نه مطلب مسلط کړې شوی شیطان واپسی ده.ددې سندونه دحضرت ابن عباس رضی الله عنه پورې دی.دا سندقوی خودې خوظاهره ده چه دا

سندحضرت ابن عباس﷛ داهل کتاب والانه اخستلې دې.داهم هغه وخت چه کله مونږدابن عباس﷛ قول صحیح اوګڼړو.داهل کتابویوجمات سلیمان﷤ نبی نه منی نوداهم کیدیشی چه هغوی دخان نه داقصه جوړه کړې وی.په دې کښې خوهغه څیزونه هم دی کوم چه بالکل منکردی.خاص طورباندې دهغه شیطان دسلیمان﷤ ښځوته ورتلل.اوملایانوهم دغه شان قصې بیان کړی دی خوددې خبرې نه ټولوانکارکړې دې چه شیطان به دسلیمان﷤ ښځوته ورتلو،اوویلی دی چه هغه به دسلیمان﷤ ښځوته نه شرتلې اودنبی دکوراودهغه دښځودشرافت هم دغه تقاضاوه.نوروخلقوهم داواقعه ډېره په تفصیل سره بیان کړې ده خودټولواصل هم دغه دې چه دبنی اسرائیلواواهل کتابونه نی اخستلې ده. والله اعلم.

شیباني﷤ فرمائی چه سلیمان﷤ خپله ګوته په عسقلان کښې موندلې وه اودبیت المقدس پورې تواضعا پیدل تلې وو.امام ابن ابی حاتم په صفت سلیمان﷤ کښې دکعب احبارنه یوعجیبه روایت نقل کړې دې.ابواسحاق مصری وائی چه کله د﴿ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴾ دقصې نه حضرت کعب﷬ فارغ شونو حضرت معاویه﷛ اووئیل،ابواسحاق!تاسودسلیمان﷤ دکرسې ذکراوکړئ،نواوئې فرمائیل چه هغه د هاتهی دغاښ وه.یاقوت،زبرجد اوملغلرو باندې پیللې شوې وو اوڅلوروطرفوته دهغې نه د سرو زرو د کهجوروونې جوړې شوې وې.کومې چه ښی طرف ته وې دهغې په سرباندې دسروزروطاوسونه وو،اوبه ګس طرف والاباندې ګنجئ (داهم یوه لویه مرغئی ده) وې،اوهغه هم د سرو زرو وو.ددې کرسې ښی طرف ته دصنوبردوه ونې دسرووې اوګس طرف ته ئې دسرونه زمرې جوړشوې وو.دهغوی په سرونو باندې دزبرجددوه ستې وې.اودکرسې دواړوطرفونو ته دسرودانګورو زیلې وې چه هغې کرسې پټه کړې وه دهغې غونچې هم دسروملغلرو وې،بیادکرسې په اعلی درجه باندې دسرودوه زمرې جوړشوی ووچه دهغوی مینځ خالی ووا وپه هغې کښې به مشک اوعنبررو.حضرت سلیمان﷤ چه به کله کرسې ته راتللونودې زمروبه حرکت کولواودهغوی دحرکت په وجه باندې به دمشک اوعنبربوئی څلوروطرفوته خور شو.بیابه دسرو منبرونه خواره کړې شول په هغې کښې به یودسلیمان﷤ دوزیرووواویوبه دهغه وخت دټولونه دلوې عالم وو.بیابه دکرسې مخې ته اویامنبرونه دسرو زروخواره کړې شول چه په هغې باندې به دبنی اسرائیلو قاضیان اودهغوی سرداران کیناستل.دهغوی نه شاته به پنځه دیرش د سرو منبرونه نوروو،چه هغه به خالی وو،حضرت سلیمان﷤ به چه کله تشریف راوړونوبه رومبئ پوړئ باندې خپه ایخویدوسره به دې ټولوڅیزونوخپل طرف بدل کړوشیربه خپله ښئ خپه مخکښې کړه اوګنجئ به خپل ګس لاس مخکښې کړوچه کله به په دویمه پوړئ باندې خپه کیخودله نوشیربه خپل ګس لاس خورکړواوګنجئ به ښی.چه کله به سلیمان﷤ دریمه پوړئ باندې خپه کیخوده اوبه کرسې باندې به کیناستونویوې غټې ګنجئ به دسلیمان﷤ په سرباندې دهغه تاج کیخودواوبیابه کرسې تیزئ سره واپس شوه.حضرت معاویه﷛ تپوس اوکړواخرددې وجه څه وه؟او وې فرمائیل هغه دسرو په یولاټ باندې ووکوم چه صخرنومې جن جوړکړې وو،دهغې تاویدوسره به لاندینی طاوس او ګنجئ ټول به راوچت شول اوسرونه به ئې ښکته کړل،اووزرې به ئې خوزولې.چه دهغې سره به دسلیمان﷤ په بدن باندې مشک اوعنبرراپریوتل.بیابه دسرویوې کونترې دسلیمان﷤ په لاس کښې تورات کیخودوچه دهغې به سلیمان﷤ تلاوت اوکړو.خوداروایت بالکل غریب دې.

قوله تعالی:: وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي ۚ

ددې صحیح مطلب او ددې متعلق احادیث: دحضرت سلیمان﷤ ددعامطلب دادې چه ماته یوداسې ملک راکړې شی چه زمانه هغه څوک نشی اخستلې،څنګه چه دهغه بدن واقعه ده چه هغه په کرسې باندې واچولې شو.داسې نه وه چه سلیمان﷤ دنوروخلقودپاره دداسې ملک نه ملاویدودعاکوله.خوڅه خلقو

چه ترې داسې معنی اخستلې ده هغه صحیح نه ده.بلکه صحیح مطلب دادې چه دسلیمان ﷺ ددعا مطلب داووچه ماته یوداسې ملك اوسلطنت راکړه چه زمانه پس بل کس ته داسې سلطنت ملاؤنشی.هم دا دایت دالفاظونه معلومیږي .صحیح بخاري کښې دي چه حضور ﷺ یوځل اوفرمائیل،چه یوسرکش جن هغه بله شپه زماسره زیاتې کول غوښتل اوزمامونځ ئې خرابول غوښتل خوالله تعالی په هغه باندې ماته قابوراکړه.اوما اوغوښتل چه زه هغه دجمات ستن پورې اوتړم چه دسحرتاسوهغه وینئ،خوهغه وخت ماته دخپل رور (سلیمان) دعایادشوه.

دحدیث روایت کونکې حضرت روح رحمه الله فرمائی،بیاحضور ﷺ هغه ذلیل اوخوارکړو([1]).اوپه روایت کښې دي چه حضور ﷺ کله مونځ ته اودریدونومونږواوریدل چه حضور ﷺ فرمائی «اعوذبالله منک» بیاحضور ﷺ درې ځله اوفرمائیل العنک بلعنة الله بیاحضور ﷺ هم دغه شان خپل لاس ورمخکښې کړولکه چه څه څیزراخلی.چه کله فارغ شونومونږترې ددې خبرووچه معلومه کړه.حضور ﷺ اوفرمائیل دالله تعالی دښمن ابلیس اوورراوړواوزماپه خولې کښې اچول غوښتل نومادرې ځله اعوذبالله اوونیل.بیامې درې ځله په هغه باندې لعنت اوونیلو،خوهغه بیاهم روستونه شو.بیاما اوغوښتل چه هغه اونیسم اودمدینې ماشومان په هغه باندې لوبې اوکړي.که زمونږدرور(سلیمان)دعانه وې نومابه هم دغه شان کړې وې.([2])

حضرت عطاء بن یزیدلیثي رحمه الله مونځ کولوچه ابوعبیددهغوی مخې ته تیریدل اوغوښتل هغوی دخپل لاس په اشاره باندې منع کړو.بیائې اوفرمائیل ماته حضرت ابوسعیدخدري رضي الله عنه داحدیث بیان کړې دې چه حضور ﷺ دسحرمونځ کولواوزه هم دحضور ﷺ روستوولاړووم.قرات په حضور ﷺ باندې ګډوډ کړې شونودفارغیدونه پس حضور ﷺ اوفرمائیل چه کاش تاسولیدلې وې چه ماابلیس نیولې وواوداسې زورسره مې دهغه مرئ نیولې وه چه دهغه دخولې لاړې زمادمینځنۍ اودشهادت په ګوتوباندې راغلې.که زمادرور(سلیمان)دعانه وې نوسحربه هغه دجمات ستن سره تړلې شوې ملاویدواودمدینې ماشومانوبه هغه تنګولو.دستاسونه چه ترکومې کیدیشي نوددې خبرې خیال ساتئ چه دمونځ په دوران کښې ستاسومخکښې څوك تیرنشي([3]).(مسنداحمد)

په حدیث کښې دي چه ربیعه بن یزیدبن عبدالله رملي رحمه الله فرمائی چه زه حضرت عبدالله بن عمروبن عاص رضي الله عنه ته طائف کښې دهغه باغ ته لاړم چه دهغې نوم بط وو.هغه وخت هغه دیوقریشي لاس نیولې ووچه هغه زناکاراوشرابي وو.ماورته اوونیل چه ماته پته لږیدلې ده چه تاسوداحدیث بیانوئ چه څوك یوګوټ شراب اوڅکی الله تعالی به دهغه څلویښت ورځې توبه نه قبلوی.اوخراب کس هغه دې څوك چه دموریه خیټه کښې خراب شوې وی.کوم کس چه صرف دمونځ په نیت باندې بیت المقدس ته لاړشی نوهغه دګناهونونه داسې پاك شی لکه چه هم نن پیداشوې وی.هغه شرابي کس دچانه چه حضرت عبدالله رضي الله عنه لاس نیولې ووهغه دشرابوذکراوریدوسره لاس خلاص کړواو او تختیدو. بیاحضرت عبدالله اوفرمائیل چه چاپاره دا حلال نه دی چه هغه زماباره کښې داسې خبره اوکړی کومه چه مانه وی کړې. ماخودحضور ﷺ نه اوریدلی دی چه څوك یوګوټ شراب اوڅکی څلویښت ورځوپورې الله تعالی دهغه مونځ نه قبلوی اوکه هغه توبه اوکړی نوالله تعالی دهغه توبه قبلوی.اوکه بیاشراب اوڅکی نوبیائې څلویښتوورځوپورې مونځ نه قبلوی اوکه بیاتوبه اوکړی نوبیائې توبه قبوله کړی.ماته صحیح یادنه دی

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة ص باب قوله ((وهب لی ملکا لا ینبغی لاحد من بعدی انک انت الوهاب)) :۴۸۰۸، صحیح مسلم: ۵۴۱.

[2]) صحیح مسلم کتاب المساجد باب جواز لعن الشیطان فی اثناء الصلاة........:۵۴۲. ابن حبان:۱۹۷۹.

[3]) احمد: ۸۲/۳، ابوداود کتاب الصلاة باب مایومر المصلی ان یدرا عن المار بین یدیه: ۶۹۹. مختصرا وسنده حسن.

چه په دريم ياځلورم ځل ئې اوفرمائيل چه که هغه بياهم شراب اوڅکي نويقيناالله تعالى به په هغه باندې ددوزخيانودبدن پيپ اووينه دقيامت په ورځ اوڅکوی.اودحضورﷺ نه ماوريدلي دی چه الله تعالى خپل مخلوق په تياره کښې پيداکړل،بيائې په هغوی باندې خپل نورواچولو.په چاباندې چه هغه ورځ دانورپريوتوهغه هدايت والاشواوچاته چه هغه نوراونه رسيدوهغه دصحيح لارنه ورك شو.په دې وجه باندې زه وايم چه دالله تعالى دعلم مطابق قلم چليدلې دې.

د سليمان ﷺ درې دعاګانې: اومادرسول اللهﷺ نه اوريدلي دی چه سليمانﷺ دالله تعالى نه درې دعاګانې غوښتلې وې،چه په هغې کښې دوه خوهغه ته ملاؤشوې اوزمونږاميددې چه دريمه زمونږدپاره وی.①ماته داسې حکم راکړه چه هغه دستادحکم برابروی.② ماته داسې ملك راکړه چه هغه زمانه پس دچالائق نه وی.③کوم کس چه دخپل کورنه دې جمات کښې مونځ کولوپه اراده باندې راوځي نوچه کله هغه واپس کيږی نوهغه دې داسې وی لکه چه هم نن پيداشوې وی.نوزمونږاميددې چه داورته الله تعالى زمونږدپاره ورکړې وی (١).طبرانی کښې دی چه حضورﷺ اوفرمائيل چه الله تعالى حضرت داؤدﷺ ته دځان دپاره دکورجوړولوحکم اوکړو.حضرت داؤدﷺ اول دخپل ځان دپاره کورجوړکړو،په هغه باندې وحی راغله چه تاځان دپاره زمانه مخکښې کورجوړکړو؟داؤدﷺ عرض اوکړواې پروردګاراهم دغه فيصله شوې وه.بيائې جمات جوړول شروع کړل.ديوالونه پوره شول نواتفاقادريمه حصه ئې راوغورځيده.داؤدﷺ الله تعالى ته دعااوکړه نوجواب ورته ملاؤشوچه ته زماکورنشې جوړولې،عرض ئې اوکړوولې؟اوئې فرمائيل ځکه چه ستادلاسونونه وينه توې شوې ده.عرض ئې اوکړواې الله!هغه خوهم دستاپه محبت کښې توې شوې ده.اوفرمائيل اوخوهغه زمابندګان وو.زه په هغوی باندې رحم کوم.په داؤدﷺ باندې داخبرې سختې تيرې شوې.بياوحی راغله چه مه خفه کيږه.زه به داستادخوی سليمان په لاس باندې پوره کوم.نودداؤدﷺ دوفات نه پس حضرت سليمانﷺ هغه جوړول شروع کړل.کله چه پوره شونوډيرې قربانيانې ئې اوکړې اوبنی اسرائيل ئې رااوغوښتل اوپه هغوی باندې ئې اوخوړلې.نووحی په راغله چه تاداهرڅه زمادحکم دپوره کيدوپه خوشحالۍ کښې اوکړل نوچه ته څه غواړې هغه اوغواړه تاته به ملاؤشي.عرض ئې اوکړواې الله!زمادرې سوالونه دی.ماته داسې فيصله اوښايه چه هغه دستادمرضۍ مطابق وی.اوداسې ملك راکړه چه هغه زمانه پس دچالائق نه وی.اوڅوك چه دې کورته صرف دمونځ په اراده باندې راشی نوهغه دخپل ګناهونونه داسې ازادکړه لکه چه هم نن پيداشوی وی.په دې کښې دوه څيزونه خوهغه وخت هغه ته الله تعالى ورکړل اوزمااميددې چه دادريم څيزبه هم ورکړې شوې وی (٢).رسول اللهﷺ به خپله هره دعاددې لفظونونه شروع کوله.سبحان الله رب العلی الاعلی الوهاب(٣) (مسنداحمد)

يوبل روايت کښې دی چه سليمانﷺ عرض اوکړوچه اې الله ماته داسې زړه راکړه کوم چه دستانه ويريږی څنګه چه زمادپلارزړه به دستانه ويريدو.اوزماپه زړه کښې خپله مينه واچوه.څنګه چه زمادپلارپه زړه کښې دستامينه وه.په دې باندې الله تعالى ډيرخوشحاله شوچه زمابنده زمادورکړې په وخت کښې هم صرف زمامينه اوزمانه ويره غواړی.زمادې په خپل عزت قسم وی زه به دومره لوې حکومت درکړم چه هغه به ستانه پس چاته ملاؤنشی.بياالله تعالى دهغه په ماتحتۍ کښې هواګانې کړې اوپيريان ئې هم دهغه ماتحت کړل اودومره مال اودولت نه پس ئې هم هغه دقيامت په ورځ باندې دحساب کتاب نه ازادکړو.

---

(١) احمد:۲/۱۷۶، نسائی کتاب المساجدباب فضل المسجد الاقصٰی والصلاة فيه:۶۹۴.

(٢) طبرانی :۴۴۷۷، مجمع الزوائد:۴/۸.

(٣) احمد:۴/۵۴..

د داوُد ﷷ د سلیمان ﷷ په حق کښې دعا: ابن عساکرکښې دی چه حضرت داوُدﷷ دعااوکړه چه اې الله تعالی!دسلیمان سره هم په هغه لطف اوکرم سره پیش شه کوم لطف اوکرم چه تاپه مابانديې اوکړو.نووحی اوشوه چه سلیمان ته اووایه،چه هغه دې هم دغه شان زمااوسی څنګه چه ته زماوې.نوزه به هم ورسره هغه شان شم څنګه چه دستاسره ووم.بیابیان کیږی چه کله سلیمانﷷ دالله تعالی په مینه کښې خانسته اووفاداراسونه حلال کړل نوالله تعالی هغه ته دهغې په ځاې باندې ښه څیزونه ورکړل.یعنی هوائې دهغه تابع کړه چه هغه دیوې میاشتې سفردسحرپه یوه ګهنټه کښې ختموی.اودغه شان دمابښام هم.دکوم ځاې چه اراده اوکړی په لږساعت کښې هلته اورسی.پیریان ئې هم دسلیمانﷷ تابع کړل،چه په هغوی کښې به چاغټې غټې اوباخه کورونه جوړول چه هغه دانسان دطاقت نه بهروو، او څه غوطه خوروچه هغوی به سمندردویخ نه لؤلؤاوهیرې اوقسم قسم قیمتی څیزونه راویستل.اوبیاڅه نور هم ووچه هغوی په بیړوکښې تړلی شوی وو،داخوهغه ووچه هغوی یادحکومت خبره نه منله اوپه کار کښې به ئې شرارت اوکمی کوله یاخلق به ئې په عذابول. دازمونږمهربانی،زمونږانعام او زمونږ عطیه ده،اوتاسره اختیاردې چه څه کوئ کوه هریوڅیزبې حسابه دې په څه باندې هم حساب نشته.چه څه به دستادزېږی نه وځی هغه به حق وی.

رسول کریم ﷺ ته اختیار او د نبی کریم ﷺ جواب: په صحیح حدیث کښې دی چه رسول اللهﷺ ته اختیار ورکړې شوکه غواړې نوبنده اورسول اوسه یعنی چه څه حکم اوشی هغه منه اوکه غواړې نونبی او بادشاه شه،چه چاته غواړې ورکوه اوچه چاته نه غواړې مه ورکوه اوددې به څه حساب درنه الله تعالی نه غواړی.نوحضورﷺ دجبرائیلﷷ نه مشوره واخستله اودهغه په مشوره باندې ئې ړومبۍ خبره اومنله.څکه چه دفضیلت په لحاظ سره هغه اعلی ده.اګرچه نبوت اوسلطنت لوې څیزدې.په دې وجه باندې دسلیمانﷷ ددنیاعزت اوبادشاهت بیانولوسره فرمائی چه په اخرت کښې هم زمونږسره لوئې مرتبې اوبهترین بزرګی اواعلی نزدې والې شته.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ
| او یاد کړه | بنده زمونږه | ایوب علیه السلام |
| ....اوزمونږ بنده ایوب یاد کړه

اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّىْ مَسَّنِىَ الشَّيْطٰنُ
کله چې | هغه اواز اوکړو | رب خپل ته | چې بیشکه زۀ چې یم | مسه کړې یم زۀ | شیطان |
څه وخت چې هغه خپل رب ته آواز اوکړو | چې شیطان زۀ په بیمارئ او په مشقت کښې

بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۚ هٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ
په تکلیف سره | او په عذاب سره | اووهه | په پښه خپله (زمکه) | داوبۀ دی دلمبولو | یخې |
اچولې یم | (جواب ورته اوشو) چې ته خپله پښه په زمکه اووهه | اود لامبلو اوڅکلو دپاره دا یوه یخه

وَّشَرَابٌ ﴿۴۲﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً
اواوبه دی دڅکلو | او ورکړو مونږ | هغه ته | اهل دهغه | او نور هغومره | دهغوئ سره | په طور درحمت
چینه (راوتلې) ده | اومونږ ورته ټول اهل وعیال واپس ورکړه | اودهغوئ هومره ورسره نور هم

مِّنَّا وَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿۴۳﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ
دطرفه زمونږ نه | او په طور دنصيحت | دپاره دخاوندانو دعقلونو |او واخله | په لاس خپل كښې
دازمونږ مهرباني ده| اودعقل مندو دپاره د عبرت سبق وو | .(او اې ايوب ﷺ) ته په خپل لاس كښې يو
ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ؕ إِنَّا وَجَدْنٰهُ
دنرو لختو يو موټې | پس اووهه هغه | په هغې سره | او قسم مه ماتوه | بيشكه مونږه | اوموندو هغه
موټئ ډكې راواخله |اوپه دې (خپله بي بي) اووهه | اوقسم مه ماتوه |...... مونږ هغه په حقيقت كښې ډير صابره
صَابِرًا ؕ نِعْمَ الْعَبْدُ ؕ إِنَّهٗ أَوَّابٌ ﴿۴۴﴾
صبر ناك | ډير ښهٔ بنده | بيشكه هغه | رجوع كونكې دې |
بيا مونده| هغه ډير ښه بنده وو | اومونږ ته ډير رجوع كونكې وو|

قوله تعالى:: وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ

دحضرت ايوبﷺ ذكراودهغه بيمارى: دحضرت ايوبﷺ ذكركيږى اودهغه دصبرپه امتحان كښې دپاس كيدوتعريف كيږى چه مال ئې بربادشو،بچي ئې مړه شول،په بدن ئې مرض راغې. تر دې چه د ستن دسورى په مقدارئې په بدن كښې دبيمارې نه خالى ځائې پاتې نه شو.صرف زړه يې سلامت وو .اوبيادغريبئ اومفلسې داحال ووچه ديووخت خوراك ورسره نه ووا وپه حال كښې ئې هم داسې څوك نه ووچه د هغوى ئې خبراخستلې وودېوې بى بى صاحبې نه علاوه چه دهغې په زړه كښې دالله تعالى ويره اودخاوندسره مينه وه.دخلقوكارونه به ئې كول اوخپله اودخاوندخېټه به ئې مړوله. اتو كالوپورې هم دغه حال وو.حالانكه ددې نه مخكښې دهغې نه څوك مالدارنه وو.اولادئې هم ډيروواود دنيا هر يو .خوشحالى ورته ملاؤوه.اوس ترې هريوځيزواخستلې شو،اوكوم ځائې به چه دښارګند غورځيدلوهغلته ايوبﷺ راوستلې شو.په دې حال كښې يوه ورځ دوه نه،كال دوه نه بلكه پوره اتلس كاله تير شول. خپلواوپردوټولوترې مخ واړولو،اودتپوس كولووالائې څوك پاتې نه شو.صرف دغه يوه ښځه ئې وه چه هغه به هروخت شپه اوورځ دهغه په خدمت كښې وه.اودكاركولوپه وخت كښې به دمجبورې په وجه دايوبﷺ نه جداكيدله.اواخركاردازمينبت وخت ختم شواودالله تعالى دې بزرګ بنده الله تعالى ته منت اوزارى اوكړه اوپه ړپيدونكوشونډوباندې،دزړه داخلاص نه دعااوكړه،چه اې الله!زه غم اودردولم،اوته **ارحم الرحمين** ئې.دلته چه كومه دعاده په هغې كښې دبدن دتكليف اودمال او اولاد درد ذكردې.هغه وخت رحيم اوكريم الله تعالى دهغه دعاقبوله كړه،اوحكم اوشوچه په زمكه باندې خپله خپه اووهه. خپه وهلوسره هلته يوه چينه رااووتله حكم اوشوچه په دې اوبوباندې غسل اوكړه.اغسل كولوسره دبدن ټولې بيمارياني داسې لاړې چه لكه هغه بالكل نه وې.بياحكم اوشوچه خپله پونده اووهه. هلته خپه وهلوسره يوه بله چينه شروع شوه.حكم اوشوچه ددې اوبه اوڅكه.اددغه اوبوڅكلوسره دبدن دننئ بيماريانې ختمې شوې اوظاهراوباطن تندرستى ورته ملاؤشوه.

دايوبﷺ متعلق يو روايت:: ابن جريراوابن ابى حاتم كښې دى چه رسول اللهﷺ فرمائى چه اتلس كاله دالله تعالى داپيغمبرپه درد او تكليف كښې وو.خپلواوپردوټولوپريخودو.اودايوبﷺ دوه مخلص دوستان به سحرماښام دهغه تپوس دپاره راتلل،يوخل هغه يوبل ته اووئيل چه داسې ښكارى چه ايوبﷺ دالله تعالى څه لويه نافرمانى كړې ده چه دهغې په وجه باندې دې اتلس كالونه په دې تكليف كښې اخته دې اوالله تعالى په دې باندې رحم نه كوى.هغه دويم كس ماښام دحضرت ايوبﷺ ته ددې خبرې ذكراوكړو.پهٔ دې باندې ايوبﷺ ډيرسخت خفه شواواوئې فرمائيل چه ماته پته نه لږى چه هغه داسې

ولې ونیلی دی؟الله تعالی ته ښه پته ده چه مابه دوه کسان په جهګړه باندې اولیدل اوهغوی به مینځ ته الله تعالی راوستونوزمابه دانه وه خوښه چه دالله تعالی نوم دې داسې یادکړې شی،ځکه چه په دواړوکښې به یوضرورمجرم وی اودواړه دالله تعالی نوم اخلی.مابه دخپل ځان نه هغوی ته څه ورکړل اودهغوی جهګړه به مې ختمه کړه چه دالله تعالی دنوم بې ادبی اونشی.ایوب﵇ به هغه وخت ګرځیدې بلکه پاسیدې هم نه شو.دمتیازونه پس به خپلې بی بی واپس راوستلو.یوځل هغه نه وه اوایوب﵇ ته سخت تکلیف وو،هغوی په دغه ورځ باندې الله تعالی دخپل صحت دپاره دعااوکړه.دالله تعالی دطرف نه وحی اوشوه چه خپله خپه په زمکه باندې اووهه. ډیروخت پس چه دهغوی بی بی صاحبه (رضي الله عنها) راغله نوڅه وینی چه بیمارخاوندخوځې نشته اوڅوك تندرست نورانی شکل والاسړې ناست دې.اوئی نه پیژندلواوتپوس ئې ترې اوکړو،چه انې دالله نیك بنده ادلته دالله تعالی یونبی چه هغه په درداوتکلیف کښې اخته وو،هغه مولیدلې دې؟والله چه هغه کله جوړوونولړدستاپه شان وو.ایوب﵇ اوفرمائیل هغه هم زه یم.روایت کونکې فرمائی چه دایوب﵇ دوه کورونه وو،یودغنمودپاره اویودجواروپاره.الله تعالی دوه وریځې راولیږلې یوې نه سره راوریدل یوکوردهغې نه دغلې ډك شواوپه بل کښې هم سره اووریدل اودویم هم ډك شو[1]).(ابن جریر)

صحیح بخاری کښې دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه حضرت ایوب﵇ بربنډلامبل چه داسمان نه دسرو ملخانو باران شروع شو،ایوب﵇ هغه زرزریه خپلوکپړوکښې راټولول شروع کړل،نوالله تعالی ورته اوازورکړوچه ائې ایوب!اماته دټولونه غنی نه ئې پیداکړې اوته مې بې پرواه نه ئې ساتلې.ایوب﵇ جواب ورکړوچه بالکل تاماته ډیرڅه راکړی دی.زه دټولونه غنی اوبې نیازه یم،خودستادرحمت نه بې نیازه نه یم.بلکه ددې پوره محتاج یم[2]).نوالله تعالی دې صبرکونکی پیغمبرته نیکې بدلې اوبهترینه جزاورکړه.اولادئې هم ورکړواودهغوی په شان ئې نورهم ورکړل. بلکه دحضرت قتاده﵀ نه روایت دې چه مړه شوی اولادئې بیاراژوندی شول اودهغوی نه ئې نورهم زیات ورکړل.داوودالله تعالی رحم کوم چه هغه ته دهغه په صبر،اوالله تعالی طرف ته رجوع کولو او د عجز او انکسارئ په بدله کښې ملاؤشو.اودعقل لرونکودپاره عبرت اونصیحت دې چه هغوی پوهه شی چه دصبرانجام ښه،ارام اوسکون وی.

دایوب﵇ د قسم متعلق احادیث:: دبعضې خلقوبیان دې چه حضرت ایوب﵇ دخپلې ښځې دڅه کار په وجه باندې دهغې نه خفه شو.بعضې وائی چه هغې به دخپلوویختویوه حصه خرڅوله اودهغه دپاره به ئې ډوډئ راوړله په دې خبره باندې خفه شواوقسم ئې اوخوړلوچه دتندرستئ نه پس به ئې سل کوړې وهم.خوداسې نیکه ښځه ددې سزاقابله نه وه کومه چه ورته حضرت ایوب﵇ ورکول غوښتل.چه کومې ښځې دهغه خدمت اوکړوکله چه بل څوك ملګرې نه وو،په دې وجه باندې رب العالمین اوارحم الراحمین په هغې باندې رحم اوکړواوخپل نبی ته ئې حکم اوکړوچه خپل حکم پوره کولودپاره دکهجورې یوښاخ واخله چه په هغې کښې سل پاڼړې وی اوهغې باندې ئې یوځل اووهه. داسې کولوسره به دې قسم پوره شی اوداسې صبرکونکې اوشکرکونکې ښځې ته سزاهم ورنه کړې شی.هم دغه دالله تعالی دستوردې چه هغه خپل نیك بندیان کوم چه دهغه نه ویریږی،دبدونه محفوظ ساتی.بیاالله تعالی دحضرت ایوب﵇ ثناء اوصفت بیانوی چه هغه مونږډیرصبرکونکې اوضبط کونکې اوموندو،اوهغه ډیرنیك اوښه بنده وو.دهغه په زړه کښې زمونږرښتونې مینه وه.هغه زمونږ طرف ته ښکته کیدواوزمونږسره ئې مینه وه.په دې وجه باندې دالله تعالی فرمان دې،چه څوك دالله

[1]) الطبری :۲۱۱/۲۱.

[2]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی((وایوب اذ نادی ربه انی مسنی......)) :۳۳۹۱. احمد:۳۱٤/۲.

تعالی نه ویریږي الله تعالی دهغه دپاره دخلاصی لارپیداکړي اوهغه ته دداسي ځائي نه رزق ورکوي چه هغه دهغه په خیال کښي هم نه وي.په الله تعالی باندې توکل کولودپاره الله تعالی کافي دې.الله تعالی خپل کارپوره کوي.الله تعالی دهریوڅیزدپاره یواندازمقررکړې دې.پوهه عالمانوددې ایت نه ډیرې ایماني مسئلې وغیره ویستلې دی.والله اعلم.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ
اویادکړه | بندګان زمونږ
| او زمونږ بندګان

اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِي الْاَيْدِيْ وَالْاَبْصَارِ ۝ اِنَّآ
ابراهیم او اسحاق او یعقوب | خاوندان دلاسونو | او دسترګو | بیشکه مونږه
ابراهیم ؑ او اسحاق ؑ اویعقوب ؑ یاد کړه | چي د(مضبوطو)لاسونو اود (سترګو) خاوندان وو

اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ۝ وَاِنَّهُمْ
خالص کړي وو هغوئ | په خالص صفت سره | یعني یادول دکور دآخرت | او بیشکه هغوئ
مونږ هغوئ په یو خاص فضیلت سره مخصوص کړي وو | چي هغه دآخرت یادساتنه ده | دغه خلق

عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ۝ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ
زمونږ سره | دغوره کړي شوؤ | نیکانو خلقو نه وؤ | او یاد کړه | اسماعیل | او الیسع
مونږ منتخب شوې او نیکان خلق دی | ....اواسماعیل ؑ او یسع ؑ

وَذَا الْكِفْلِ ۭ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ۝ هٰذَا ذِكْرٌ ۭ وَاِنَّ
او ذوالکفل | او دا ټول | دنیکانو خلقو نه وو | دا یو ذکر وؤ | او بیشکه |
اوذوالکفل ؑ هم یاد کړه | اودوئ ټول په نیکانو خلقو کښي شامل وو | داد نصیحت یو بیان اوشو

لِلْمُتَّقِيْنَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ۝ جَنّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً
دپاره دمتقیانو | خامخا ښه ځائي دروتلو دي | جنتونه دی | دهمیشه استوګني | پرانستي شوی به وی
اوپرهیزګانو دپاوه ډیر ښه ځائي د ورتلو دي | ....د همیشه اوسیدو باغونه دی

لَّهُمُ الْاَبْوَابُ ۝ مُتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا يَدْعُوْنَ فِيْهَا
دپاره دهغوئ | دروازې (دهغي) | ډډې وهونکي به وی | په هغي کښي | راغواړي به اپه هغي کښي
دکومو دروازې چي به دوئ دپاره پرانستي پرتې وی | دوئ به په دغه باغونو کښي ډډې وهلې وی

بِفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ وَّشَرَابٍ ۝ وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ
میوې ډیرې | او شربتونه | اووی به دهغوئ سره | ښکته کتونکي (شرمنده) |
اوډیري میوې اوشربتونه به راغواړي | ....اوورسره به (دحیا نه) سترګې ټیټي

الطَّرْفِ اَتْرَابٌ	هٰذَا مَا	تُوْعَدُوْنَ	لِيَوْمِ الْحِسَابِ
همزولي بنځي	دا هغه ځيزونه دي	چي وعده ئي کيږي له تاسو سره	دپاره دورځي دحساب
سانونکي همزولي جينکۍ ناستي وي|داهغه نعمتونه دي|چي تاسو سره دحساب دورځي دپاره دهغي وعده کيږي			

اِنَّ هٰذَا	لَرِزْقُنَا	مَا لَهٗ	مِنْ نَّفَادٍ
بيشکه دا	رزق زمونږ دي	چي نشته دې لره	ختميدل
دا زمونږ هغه ورکړه ده| چې د هغې هيڅکله خلاصي نشته			

قوله تعالى:: وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

دحضرت ابراهيم ﷺ اودحضرت اسحاق ﷺ ذکر: الله تعالى دخپل عبادت ګذارو او رسولانو د فضيلتونو ذکر کوي، دهغوي نومونه اخلي. ابراهيم، اسحاق، اويعقوب عليهم الصلوة والسلام. اوفرماني چه دهغوي عملونه ډيرښه وواوصحيح علم ئې هم لرلو. اودالله تعالى عبادت کونکي اودالله تعالى دطرف نه هغوي ته بصيرت هم ورکړې شوې وو. په دين کښې پوهه وو. دالله تعالى په بندګۍ کښې بې انتهااستقامت والاوو. حق ليدونکي وو. دهغوي په نزددنياڅه اهميت نه وو، اوصرف داخرت خيال به ورسره هروخت وو. هريوعمل ئې داخرت دپاره وو. ددنيامحبت نه هغوي لرې اوداخرت په ذکرکښې مشغول وو. هغه عملونه به ئې کول کوم چه جنت ته بوتلو والاوو. خلقوته به ئې هم دنيك عملونوترغيب ورکولو. هغوي ته به الله تعالى هم دقيامت په ورځ ښه بدله اولوې مقام ورکړي. دا د دين بزرګان دالله تعالى مخلص اوخاص بنديان وو. اسماعيل، اليسع، اوذوالکفل صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين هم خوښ اوخاص بنديان وو. دهغوي حالات په سوره انبياء کښې تيرشوي دي ځکه ئې مونږدلته نه بيانوو. په فضليتونو کښې دهغوي دپاره نصيحت دې څوك چه نصيحت حاصلولو اوقبلولو عادت وي. اوداهم مطلب دې چه قران عظيم ذکريعني نصيحت دې.

قوله تعالى:: جَنّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْاَبْوَابُ

دجنت نعمتونه: دنيك، اوتقوى والاخلقودپاره په اخرت کښې ځومره پاك اوخائسته ځائې دې. دهميشه والى جنت دې چه دهغې دروازې به دوی دپاره نه بنديږي بلکه هروخت به کهلاووې دکهلاوولوزحمت به هم نه وي پکار. رسول الله ﷺ فرماني چه په جنت کښې يومحل عدن دې چه دهغې اخوا ديخوا برجونه دي. اودهغې پنځه زره دروازې دي اوپه هريودروازه باندې پنځه زره څادرونه دي. په دې کښې به صرف نبي ﷺ، ياصديق ﷺ، ياشهيد ياانصاف کونکې بادشاه وي. (ابن ابى حاتم)

د جنت اته دروازې دي :: اوداخوبالکل دواضح حديث نه ثابت دي چه دجنت اته دروازې دي. په خپلو تختونو باندې به ئې پرلتونه وهلي وي اوپه ارام سره به ناست وي اوچه کومې ميوې ياکوم قسم شرابو ته ئې زړه اوشي حکم سره به ئې ورته خدمت کونکي په ادب سره پيش کړي. هغوي سره به دهغوي ښځې وي چه هغوي عفيفه ،صفا اوښکته نظرونووالاوي اودهغوي سره به مينه اوعشق کوي. چه د هغوي سترګوبه چرې هم بل چاته نه وي کتلې. دهغوي هم عمره اودهغوي دعمرلائقې به وي. ددې صفتونووالاجنت وعده الله تعالى نه د ويريدنکو بنديانوسره الله تعالى کړې ده. دقيامت په ورځ به دوی دهغې وارثان اومالکان وي. او د قبرونو نه پاسيدوسره، داورنه خلاصى موندلو، دحساب نه فارغ کيدوسره به دلته لاړشي اوارام سره به اوسيږي. دادې زمونږ انعام چه په هغې کښې به کله هم کمې نه راځي اونه به داختميږي. ځنګه چه فرمائيلي دي. ﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ﴾ تاسوسره چه څه دي هغه ختميږي اودالله تعالى سره چه څه دي هغه باقي پاتې کيدووالادي. اوپه ايت کښې غير مجذوذ دي

اوبل ځائي کښي (غَيْرُ مَمْنُوْنٍ) هم دی.مطلب داچه نه به په هغې کښی کمې اونقصان راځی اونه به هغه ختميږی.څنګه چه ارشادشوې دې.(اُكُلُهَا دَآئِمٌ وَّظِلُّهَا) دهغې ميوې اوخوراکونه اوسوری همیشه دپاره دی. د پرهيزګارانو انجام هم دغه شان وی اود کافرانو انجام دوزخ دې.ددې مضمون نورهم ډيرايتونه دی.

وَإِنَّ هٰذَا ؕ

او بيشکه | دادې (متقيانولره) |

او............ | داخبره خو اوشوه |

لِلطّٰغِيْنَ لَشَرَّ مَاٰبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ

دپاره دسرکشو خلقو | ډېر بد ځائي دې داوسيدو | دوزخ | چې سوزی به په هغې کښی |

د سرکشو خلقو دپاره ډير خراب ځائي دې يعنی دوزخ | چې دوئ په ورته ننوځی

فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا ۙ فَلْيَذُوْقُوْهُ حَمِيْمٌ وَّغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

پس ډير بد دې | ځائي دقرار | دا (عذاب) دې | پس اوڅکی دوئ دا | يشيدلې اوبۀ | اووينې زوې |

نوهغه ډير خراب ځائي دې | داويشدلې اوبه او زوې (نو) دی | نودوئ دې اوس ددې مزه اوڅکی

وَّاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهٖٓ اَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۚ

او نور | دقسمه ددې نه | ډېر قسمونه دعذاب | دا يو لښکر دې | چې ننوتونکې دې | ستاسو سره

اودغسې نور ډير څيزونه دی | دايوه بله ډله تاسو سره داخليږی | دوئ دې هيڅکله هم

لَا مَرْحَبًاۢ بِهِمْ ؕ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوْا

نشته پخير راغلې | دپاره ددوئ | بيشکه دوئ | سوزيدونکی دی په اور کښی | او به وائی هغوئ |

خوشحاله نه وی | ....دوئ په دوزخ کښې پريوتونکی دی | ....هغوئ به وائی چې

بَلْ اَنْتُمْ لَا مَرْحَبًاۢ بِكُمْ ؕ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوْهُ

بلکه تاسو سوزئ | هيڅ پخير راغلې نشته دپاره ستاسو | هم تاسو راوړاندې کړې دی دا عذاب

نه بلکه هم ستاسو دې هيڅکله خوشحالی نصيب نشی | هم تاسو خوراته دا (دوزخ) رامخکښې کړې وو

لَنَا ۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ قَالُوْا رَبَّنَا

مونږ ته | پس ډير بد دې | ځائي دقرار | اوبه وائی هغوئ | اے ربه زمونږه |

دا ډيرد استوګنې ډير خرابه ځائي دې | ....هغوئ به اووائې چې ائې زمونږ ربه

مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا

چاچې مخکښی تيار کړې دې دپاره زمونږ | دا انجام | پس زيات ورکړه هغه ته | عذاب دوچند |

دامصيبت چې مونږ ته چا راوړاندې کړې دې | هغه ته په دوزخ کښې دوچنده عذاب ورکړه

فِى النَّارِ ﴿٦١﴾ وَقَالُوْا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا

په وور کښی | اوبه وائی په خپل منځ کښی | څه شوی دی مونږ لره | چې نۀ وينو | هغه سړی |

............او وائی به چې څه خبره ده | ....چې مونږ هغه خلق دلته نه وينو

كُنَّا | نَعُدُّهُمْ | مِّنَ الْاَشْرَارِ | اَتَّخَذْنٰهُمْ | سِخْرِيًّا
چې وو مونږه | چې شمارل به مونږ هغوئ | دناكاره خلقو نه | آيا نيولي وو مونږ هغوئ | په ټوقو سره

كوم چې به مونږ په شريرو خلقو كښې شميرل | دا مونږ ور پورې هسې ټوقې كولې كه نه

اَمْ زَاغَتْ | عَنْهُمُ | الْاَبْصَارُ | اِنَّ | ذٰلِكَ | لَحَقٌّ
او كه كږې شوې | دهغوئ نه | سترګې زمونږ | بيشكه | دا خبره | خامخا حقه ده |

زمونږ نظرونه هغوئ نه اوړريدلې رااوړيدلې دي | بيشكه ددوزخيانو مينځ كښې

تَخَاصُمُ | اَهْلِ النَّارِ | قُلْ | اِنَّمَآ | اَنَا مُنْذِرٌ
ديو بل سره جګړه | ددوزخ والو | ورته اووايه | بيشكه | زه يرونكې يم |

داجګړه بالكل حقه خبره ده | ته اعلان اوكړه چې زه خو صرف يو ويرونكې يم |

قوله‌تعالى:: اِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهٗ مِنْ نَّفَادٍ

ددوزخ سختيانې: په تيرشوې ايت كښې دنيكانوذكرشوې دې نوپه دې ايت كښې دبدكاروبيان فرمائى ځوك چه دالله تعالى حكم نه منى،چه دهغوى دواپسئ ځائې ډيرخراب دې اوهغه دوزخ دې چه په هغې كښې به داخلې داخليږى اودځلوروطرفونه به دوى ددوزخ اورګيركړى.دا ډيرسخت ځائې دې.((حميم)) هغه اوبوته وائى چه دهغې ګرم والې اوحرارت بې انتهاوى.نويوطرف ته داورسخت عذاب اوبل طرف ته ديخنئ عذاب اودغه شان مختلف عذابونه،چه هغه ديوبل الټه وى.

غساق څه څيز دې :: مسنداحمدكښې دى چه رسول اللهﷺ فرمائى كه دغساق يوبالټې په دنياكښې توئ كړې شى نوټوله دنيابه دخراب بوئى والاشى.([1])حضرت كعب احبارعليه السلام فرمائى چه دوزخ كښې غساق نومې يونهردې چه په هغې كښې دمارانو او لړمانانو زهروغيره جمع كيږى بياهغه ګرم والى په وجه باندې پاخه شى.په دې كښې دوزخيانوته غوټې وركولې كيږى اوپه هغې كښې به دهغوى ټوله غوښه وڅيلې شى اوپندوپورې به وينخلى.چه هغه به هغوى داسې راكاګى لكه يوكس چه خپلې جامې شلوى.(ابن ابى حاتم)

قوله‌تعالى:: لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ

د دوزخيان يو بل سره جنګ:: يعنى ديخنئ عذاب به بيل وى اودګرمئ عذاب بيل.دځكلودپاره حميم اوخوړلو دپاره زقم.كله به داوړپه غرونوباندې خيژولې شى نوكله به داوركندوته غورځولې شى الله تعالى دې مونږټول دعذاب نه بچ كړى.اوس ددوزخيانودجهګړې اودهغوى دخبروبيان كيږى ځنګه چه په يوبل ايت كښې دى.(كُلَّمَا دَخَلَتْ) چه هره يوه ډله به په بل باندې دسلام په ځائې لعنت كوى،يوبل به دروغژن ثابتوى اوپه يوبل باندې به الزامونه لږوى.يوه ډله كومه چه به مخكښې دوزخ ته تلې وى هغه به بله ډله ددوزخ داروغه ته راتلوسره وينې نووائى به چه تاسوسره كومه ډله ده دوى ته مرحبامه وائې ځكه چه داهم دوزخى ډله ده.هغه راتلونكى به دوى ته وائى چه دستاسودپاره دې مرحبانه وى هم تاسوخوبه خرابوكارونوته خلق رابلل،چه دادهغې انجام دې.نوخراب منزل دې.بيابه وائى چه اې الله تعالى!اچاچه زمونږدپاره دځائې جوړكړوته دهغوى عذابونه يوپه دوه كړه.ځنګه چه فرمان دې.﴿قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّوْنَا﴾ يعنى روستوبدكاره خلق به ړومبى بدكاره خلقوپه باره كښې عرض كوى

[1] ترمذى كتاب صفة جهنم باب ماجاء فى صفة شراب اهل النار: ۲۵۸٤.

چه انې الله تعالی! مونږهم دوی ګمراه کړي یو،نوته ددوی عذابونه زیات کړه.الله تعالی به فرمائي دهریودپاره زیات دی.خو تاسوته پته نشته.یعني دهریودپاره داسې عذاب دې چه هغه دهغه دپاره کافي دې.اوکافران به هلته مومنان نه ویني چه هغوی به دهغوی په خیال کښې دهوکه شوي وو.نوپخپلوکښې به ذکرکوي چه ددې څه وجه ده چه مونږته مسلمانان په دوزخ کښې نه ښکاري؟

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه ابوجهل به وائي چه بلال،عمارا وصهیب وغیره کوم ځائې دی؟هغوی خونه ښکاري.(١)غرض داچه دهرکافربه هم داوائي چه هغه خلق چاته به چه مونږپه دنیاکښې وران خلق وئیل هغه نن په نظرنه راځي.دازمونږغلطي وه چه هغوی به مونږپه دنیاکښې صحیح نه ګڼړل اوهغوی پسې به موټوقې کولې؟زمونږدامعامله هغوی سره صحیح وه اوهغوی به په دوزخ کښې وی خوداسې ځائې کښې به وی چه مونږته نه ښکاري.دغه وخت کښې به دجنتیانودطرف نه اوازراشي چه انې دوزخیانو! دیخوا اوګورئ،مونږخودخپل رب وعده رښتیاکیدل اولیدل.تاسوخپله وائې.دالله تعالی وعدې رښتیاشوې؟دوی به په جواب ورکړي هوبالکل رښتیاشوې.دغه وخت کښې به یواوازکونکې اووائي چه په ظالمانودې دالله تعالی لعنت وی.هم ددې بیان دقران په ایت کښې د﴿وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ﴾ نه دآیت﴿وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ﴾ پورې دې.بیافرمائي چه اې نبي(ﷺ)چه کوم خبرزه تاته درکوم چه دوزخیان به په دې خبروباندې جهګړې کوي اوپه خپلوکښې به یوبل ته خبرې کوي،دابالکل صحیح اوټهیک خبردې. چه په دې کښې څه شك نشته.

قُلۡ	إِنَّمَآ	أَنَا۠ مُنذِرٞۖ	وَمَا مِنۡ إِلَٰهٍ	
ورته اووایه	بیشکه	زهٔ یرونکې یم	او نشته څوك معبود	
ته اعلان اوکړه چې زه خو صرف یو ویرونکې یم			او د یو غالب	
إِلَّا ٱللَّهُ	ٱلۡوَٰحِدُ	ٱلۡقَهَّارُ	رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ	وَٱلۡأَرۡضِ
سوا دالله نه	چې یو دې	په ټولو غالب دې	چې رب دآسمانونو	او دزمکې دې
الله ﷻ نه سوا بل هیڅوك معبود نشته	...................هغه دآسمانونو او دزمکې اود دې دواړو			
وَمَا بَيۡنَهُمَا	ٱلۡعَزِيزُ	ٱلۡغَفَّٰرُ	قُلۡ	
او دهغه څه چې په منځ ددې دواړو کښې دی	چې غالب دې	ښښونکې دې	ورته اووایه	
په مینځ کښې چې څه دی دټولو څیزونو رب دې	زبردست دې ډیرښښونکې دې		ته ورته اووایه	
هُوَ نَبَؤٌاْ عَظِيمٌ	أَنتُمۡ	عَنۡهُ	مُعۡرِضُونَ	مَا كَانَ لِيَ مِنۡ عِلۡمِۭ
دا یو خبر دې لوئ	تاسو	ددې نه	مخ اړونکې یئ	نهٔ وو ماته هیڅ علم
هغه (قیامت) یولوئې خبر دې	دکوم نه چې تاسو مخ اړوئ		ماته د برنئ دنیا د فرښتو هیڅ څیز	
بِٱلۡمَلَإِ ٱلۡأَعۡلَىٰٓ	إِذۡ	يَخۡتَصِمُونَ	إِن يُوحَىٰٓ إِلَيَّ	إِلَّآ
په ډله لویه (دفرښتو) باندې	کله چې	هغوئ جګړه کوله	نهٔ کیږي وحی ماته	مګر په دې وجه
خبر نه وو	هرکله چې هغوئ په خپل مینځ کښې (په پیدا وښت دادم ؑ) بحث کولو		ماته خودوحی په ذریعه	

١) الطبری: ۲۱/۲۳۲.

أَنَّمَآ	أَنَا	نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾
چې بیشکه	زه	یرونکې یم ښکاره
صرف داخودلې شی اچې زه ښکاره ویرونکې یم		

قوله تعالى:: قُلْ إِنَّمَآ أَنَا مُنذِرٌ

دنبی کریم ﷺ باره کښې دکافرانو غلط خیال او دهغه جواب:: الله تعالی نبی ﷺ ته حکم کوی چه کافرانوته اووایه چه زماباره کښې دستاسوخیالونه غلط دی،زه خوتاسوته دویرې خبر رارسولو والا یم. او الله تعالی یواځې دې اودهغه شریك څوك نشته اودهغه نه علاوه څوك دعبادت لائق هم نشته.هغه یواځې دی اوپه هرڅیزباندې غالب دې،هریوڅیزدهغه ماتحت دې.هغه دزمکې اسمان اودهرڅیزمالك دی او دې کښې هرڅه دهغه په قبضه کښې دی.هغه دعزتونووالادې اوددې عزتونوسره هغه بخښلو والا دې.

قوله تعالى:: قُلْ هُوَ نَبَؤٌا۟ عَظِيمٌ

دنبی ﷺ پوهائسته خوب :: داډیرلوې څیزدې یعنی زمادرسول په حیثیت باندې تاسوته راتلل.خوتاسوائې غافلانو!زمابیان کړی حقیقتونونه انکار کوئ ،داهم وئیلی شوی دی چه داډیرلوې څیزدې،یعنی قران.دحضرت ادم ﷺ باره کښې د فرښتو مینځ کښې څه اختلاف ووکه دالله تعالی وحی ماته نه وې راغلې نوماته به دهغې باره کښې څه علم وې؟ د ابلیس ادم ﷺ ته سجده نه کول اودالله تعالی مخکښې دهغې مخالفت کول اودخپل ځان لوې والی بیانول وغیره.داتولې خبرې به ماته څنګه معلومې شوې وې؟

مسنداحمدکښې دی چه یوه ورځ دسحرپه مونځ کښې حضور ﷺ ډیرناوخته کړو،تردې چه د نمر راختلو وخت شو.بیائې زرزرتشریف راوړاوتکبیرئې اووئیلواوحضور ﷺ سپك مونځ اوکړو.دهغې نه پس ئې مونږته اوفرمائیل،چه لږساعت صبراوکړئ.بیائې مونږته اوفرمائیل،بیګاه مادتهجدمونځ کولوچه ماته خوب راغې،تردې چه زه راویخ شوم اوماوئیل که زه دخپل رب سره یم.ماخپل رب په ډیرخائسته حالت کښې اولیدو.ماته الله تعالی اوفرمائیل، تاته پته لږی داسمانونوفرښتې اوس دڅه باره کښې تپوسونه کوئ؟ ماعرض اوکړوائې زمارب! ماته څه پته ده؟درې ځله دسوال اوجواب نه پس مااولیدل چه زما ددواړو اوږو مینځ کښې الله تعالی خپل لاس کیخودو،تردې چه دګوتویخوالې مایه سینه کښې محسوس کړو،اوپه ماباندې هریوڅیزښکاره شو.بیائې ماته اوفرمائیل اوس وایه ملاءاعلی کښې څه خبرې کیږی؟ماووئیل دګناهونودکفارې باره کښې.اوئې فرمائیل اووایه کفاره څه څه ده؟ماووئیل د جمع مونځ دپاره قدمونه اخستل،دمونځ نه پس په جماتونوکښې کیناستل اودزړه نه غوښتلوسره هم پوره اودس کول.بیامانه زمارب تپوس اوکړو.درجې څه دی؟ماووئیل په چاډوډئ خوړل،په خبروکښې نرمی اختیارول.اودشپې چه کله خلق اوده وی مونځ کول.اوس ماته خپل رب اووئیل چه اوغواړه څه غواړې؟ماووئیل،چه زه غواړم،نیکئ کول،دخرابئ پریخودل،دغریبانانوسره مینه کول،اوستابخښنه او رحم اوچه کله ستااراده په یوقوم باندې دفتنې وی نوپه هغه فتنه کښې داخته کیدونه مخکښې مرګ او ستامینه اوتاسره دمینه کونکومینه اودهغې کارونومینه کوم چه تاته نزدې کولووالائی.ددې نه پس حضور ﷺ اوفرمائیل چه داباالکل رښتیادی،داوایئ اوخلقوته ئې هم ښایئ.[1] داحدیث دخوب دې او مشهورهم دې.بعضې وائی چه دویخې دحالت واقعه ده،خوداغلطه ده اوصحیح داده چه داخوب دې او دا خیال هم دې چه دفرښتوپه قران کښې ردوبدل کومه خبره دې ایت کښې شوې ده هغه دانه ده،کومه

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة صاد: ۳۲۳۵. وسنده حسن.

چه دي حديث كښې بيان شوې ده.اوداسوال اوجواب هغه دى چه دكومې ذكريه ددې نه پس وې راتلونكې ايتونه اولولئ.

اِذْ قَالَ	رَبُّكَ	لِلْمَلٰٓئِكَةِ	اِنِّیْ	
كله چې اووئيل	رب ستا	فرښتو ته	بيشكه زۀ	
هركله چې ستارب فرښتو ته اووئيل	چې زۀ د			
خَالِقٌ	بَشَرًا	مِّنْ طِيْنٍ ۝	فَاِذَا	سَوَّيْتُهٗ وَنَفَخْتُ
جوړونكې يم	ديو بشر	دختې نه	پس هر كله چې	زۀ پوره جوړ كړم هغه	او پوك وهم زۀ
ختې نه انسان جوړول غواړم	بياهركله چې زۀ هغه پوره كړم	اود خپل طرف نه په كښې روح			
فِيْهِ	مِنْ رُّوْحِيْ	فَقَعُوْا	لَهٗ	سٰجِدِيْنَ ۝	فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ
په هغه كښې	دروح خپل نه	نوپريوزئ	هغه ته	سجده كونكې	پس سجده اوكړه فرښتو
پوك وهم	نو تاسو ټول هغه ته په سجده پريوځئ	نوټولو فرښتو په جمع			
كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ۝	اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ	اِسْتَكْبَرَ	وَكَانَ	مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ۝	
ټولو په جمع سره	مگر اونۀ كړه ابليس	لوئي ئې اوكړه	او وۀ دې	دكافرانو نه	
سجده اوكړه	خو يو ابليس اونه كړه	.... ځان ئې لوئې اوگڼرلو	اود كافران څنو شو		
قَالَ	يٰٓاِبْلِيْسُ	مَا مَنَعَكَ	اَنْ تَسْجُدَ	لِمَا	خَلَقْتُ
اووئيل الله	اے ابليسه	څه څيز منع كړې تۀ	چې تا سجده كړې وې	هغه څاته	چې جوړ كړې دې ما
(الله جل جلاله) تپوس كوى چې ائې ابليس ته څه څيز هغه ته د سجدې كولو نه منع كړې	څوك چې				
بِيَدَيَّ ؕ	اَسْتَكْبَرْتَ	اَمْ كُنْتَ	مِنَ الْعَالِيْنَ ۝	قَالَ	
په لاسونو خپلو سره	آيا تكبر اوكړو تا	يا ئې تۀ	دلويو خلقو نه	اووئيل ابليس	
ما په خپلو لاسونو جوړكړې دې	آيا ته په تكبر كښې راغلې ايا ته دمرتبې خاوند يئ ابليس اووئيل				
اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ؕ	خَلَقْتَنِيْ	مِنْ نَّارٍ	وَّخَلَقْتَهٗ	مِنْ طِيْنٍ ۝	قَالَ
زۀ بهتريم ددۀ نه	تاپيدا كړې يم زۀ	دوور نه	او پيدا كړې د دې هغه	د ختې نه	اووئيل الله
زه ده نه بهتر يم	تا زه د اور نه پيدا كړې يم	او دې دې د ختو نه پيداكړې دې	حكم اوشو		
فَاخْرُجْ	مِنْهَا	فَاِنَّكَ	رَجِيْمٌ ۝	وَّاِنَّ	عَلَيْكَ لَعْنَتِيْٓ
پس اوزه	ددې ځائې نه	پس بيشكه تۀ	رټلې شوې ئې	او بيشكه	په تاباندې	لعنت زما دې
ددې دربار نه بهرته اوزه	ته رټلې شوې يئ	او په تا باندې به تر ورځې دقيامت پورې			
اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ۝	قَالَ	رَبِّ	فَاَنْظِرْنِيْٓ	اِلٰى يَوْمِ	
دورځې دجزا پورې	اووئيل ابليس	اے ربه زما	پس مهلت راكړه ماته	دهغه ورځې پورې	
زما لعنت وريږى	هغه اووئيل چې ائې زما ربه ! ماته ترهغې ورځې پورې مهلت راكړه				

يبعثون ۝۷۹ | قال | فانك | من المنظرين ۝۸۰
چي دوباره به راپاسولي کيږي خلق | اووئيل الله | پس بې شکه ته | دمهلت ورکړي شوؤ نه ئې |
چې مړي به دوباره راپاڅولې شي | الله ﷻ اووئيل څه تاته مهلت دې

الى يوم الوقت المعلوم ۝۸۱ | قال | فبعزتك
دورځې دوخت معلوم پورې | اووئيل ابليس | پس قسم دې په عزت ستا |
ديو ټاکلې ورځې پورې | ....(ابليس) اووئيل چې ستا په عزت مې دې قسم وی

لاغوينهم | اجمعين ۝۸۲
خامخا زهٔ به دوکه کوم دا خلق | ټول
زهٔ به دوئ ټول گمراه کوم |

کله چه ستا رب فرښتوته اوفرمائيل چه دخاورې نه انسان پيدا کوم،اوچه کله زه هغه جوړکړم اوپه هغې کښې خپل روح واچوم نوتاسوهغه ته سجده اوکړئ.نوټولوفرښتوسجده اوکړه اوابليس اونه کړه،هغه کبراوکړواوهغه خوپه کافرانوکښې وو.الله تعالى ابليس ته اوفرمائيل ابليس!تاولې ده ته سجده اونه کړه څوك چه ماپخپلو لاسونوپيداکړو.ولې تاته خان اوچت ښکارې؟ياته دلو يو د رجو والاتې؟هغه جواب ورکړوچه زه دده نه ډيرښه يم،تازه داورنه پيداکړې يم،اودې ئې دخاورې نه پيدا کړو. ارشاد اوشو چه ته ددې ځائې نه اوځه ته مردودشوې. اوپه تاباندې دې دقيامت پورې زمالعنت وی.اونې وئيل ائې زما رب!ماته دخلقودبياپاسيدوورځې پورې مهلت راکړه،الله تعالى ورته اوفرمائيل ته دمهلت والا خلقوکښې ئې.دمقررشوی تاريخ پورې.نواوئې وئيل چه دستاپه عزت مې قسم زه به دوی ټول دهوکه کړم سوادهغه خلقونه کوم چه خاص بندګان دی.اونې فرمائيل چه ته رښتياوائې اوزه رښتياکوم،زه به ستااوستامنلووالونه دوزخ ډك کړم.

قوله تعالى:: اِذۡ قَالَ رَبُّكَ لِلۡمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىۡ خَالِقٌۢ بَشَرًا مِّنۡ طِيۡنٍ ۝۷۱

دادم ﷺ دپيدائش ذکر: داقصې په سوره اعراف،سوره حجر،سوره سبحان،سوره کهف اوپه سوره (ص) کښې بيان شوې ده.دحضرت ادم ﷺ دپيدائش نه مخکښې الله تعالى فرښتوته خپله اراده بيان کړه چه زه دخاورې نه انسان پيداکوم.چه کله زه هغه پيداکړم نوتاسوبه هغه ته سجده اوکړئ چه زما د فرمانبردارئ سره د(حضرت)ادم دشرافت اوبزرګئ اظهارهم اوشي.نوټولوفرښتوحکم اومنلو اوابليس اونه منل چه دې دفرښتودجنس نه نه وو،بلکه په جناتو کښې وو.فطرتی خباثت اوسرکشي ئې ښکاره شوه.سوال ترې اوشوچه دومره عزت داره مخلوق چه هغه ماپه خپل لاسونوباندې جوړکړو،تازماد حکم نه پس هم سجده ولې اونه کړه؟داکبراوداسرکشي؟نواوئې وئيل چه زه افضل اواعلى يم،چرته دخاورې جوړاوچرته داور؟دې خطاکونکي ددې په پوهيدوکښې غلطي اوکړه اودالله تعالى دحکم دمخالفت په وجه باندې غرق شو.حکم اوشوچه زما د مخې نه لرې شه زمادربارته ستا په شان نافرمانوراتلل نشته،اوس ته زمادرحمت نه لرې شوې اوپه تاباندې به داخرپورې لعنت وی اوته دخيرنه مايوس شه.هغه دالله تعالى نه دعااوکړه چه ماته دقيامت پورې مهلت راکړه هغه حليم الله تعالى چه کوم دخپل مخلوق په ګناهونوباندې هغوی هغه وخت نه نيسی اودهغوی سوال پوره کوی اودقيامت پورې ئې هغه ته مهلت ورکړو.اوس ئې اووئيل چه زه به دده ټول اولاددهوکه کوم.صرف مخلص خلق به بچ شی.الله تعالى ته داهم منظوروه.څنګه چه دقران کريم په نوروايتونوکښې دی.﴿قَالَ اَرَءَيۡتَكَ هٰذَا الَّذِىۡ كَرَّمۡتَ عَلَىَّ﴾ الخ، او﴿اِنَّ عِبَادِىۡ لَيۡسَ لَكَ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطٰنٌ﴾ الخ،﴿قَالَ فَالۡحَقُّ وَالۡحَقَّ اَقُوۡلُ ۝﴾ الخ، لرهمجاهد دپيش سره وئيلې دې

معنی داده چه زه خپله حق یم اوزماخبره حق پکارده.په یوبل روایت کښې دهغه نه هم داسې روایت شوی دی چه حق زمادطرف نه دي اوزه هم حق وایم ([1]).نورودواړه لفظونه په زبرباندي وئیلی دي. سدی رحمه الله وائی داقسم دې.([2]) زه وایم چه دایت دهغه ایت په شان دې.﴿وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّىْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ یعنی زماقول اخری دې چه خا مخا به دوزخ دهغه قسمه انسانانواوپیریانونه ډک کړم.اوځنګه چه فرمان دې.﴿ اِذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ﴾ کوم کس چه به ستااومنی هغه ته به پوره سزاورکړم.

اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ

| ماسوا دبندګانو ستا نه | ددوئ نه |

| ستا د هغه بندګانو نه سوا کوم چې

الْمُخْلَصِيْنَ۝ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُوْلُ۝ لَاَمْلَئَنَّ

چې خالص کړې شوي وي|اووئیل الله| پس حقه خبره داده | او حق خبره وایم زۀ |خامخا به زۀ ډک کړم

ستا مخلص دي| الله ﷻ اوفرمائیل چې زه درته رښتیا وایم | اوزه خو تل رښتیا وایم | چې

جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝ قُلْ

دوزخ |ستانه |او دهغه چانه | چې پیروی ئې اوکړه ستا | ددوئ نه | ټول | ورته اووایه

زه به ستا نه اوستاد ټولومنونکو نه دوزخ ډک کړم | (ائي پیغمبره) ته ورته اووایه چې

مَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِيْنَ۝

زۀ نۀ غواړم ستاسو نه | په دې کار باندې| څه اجر | اونۀ یم زۀ | دتکلیف کونکو (بناوټیانو) نه

زه ستاسونه په دې قران باندې هیڅ اجر نه غواړم | اونه زه تکلف کونکې یم

اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ۝ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَاَهٗ بَعْدَ حِيْنٍ۝

نۀ دې دا | مګر | یو نصیحت دې | دپاره دخلقو|اوخامخا به معلوم شی تاسو ته |خبر ددې|پس دڅه مو دې نه

دا خوددنیا خلقو دپاره یو نصیحت دې | اویقینی طور زر به دې خلقو ته ددې حقیت معلوم شی

قوله تعالی:: قُلْ مَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ

د نبی کریم ﷺ دصداقت او حقانیت بیان: الله تعالی خپل نبیﷺ ته حکم ورکوی چه په خلقوکښې ته اعلان اوکړه چه ددین په تبلیغ اودقران په حکمونوباندې دستاسونه څه مزدوری یابدله نه غواړم.ددې نه زمامقصدڅه د دنیا فائده حاصلول نه دی اونه زه تکلف کولووالایم چه الله تعالی نازل کړې نه وی اوزه ئې اولیکلم.بلکه ماته چه څه رارسولې شی هغه زه تاسوته دررسوم،نه پکښې کمې کوم اونه زیاتې.اوزماددې نه مقصد صرف دالله تعالی رضااومرضی ده.حضرت عبدالله بن مسعودؓ فرمائی خلقواچاته چه دیوې مسئلې علم وی هغه خلقوته بیان کړئ چه هغوی ته نه وی معلومه،اوالله تعالی ته هرڅه معلوم دی.اوګورئ الله تعالی خپل نبیﷺ ته هم په دې ایت کښې دغه وئیلی دی چه تکلف نه

[1] الطبری: ۲٤۲/۲۱.
[2] الطبری: ۲٤۲/۲۱.

کوم[1] داقران دټولو انساتلنو اوپیریانو دپاره نصیحت دي.اوڅنګه چه په ایت کښې دی.﴿ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَنۢ بَلَغَ ﴾ چه تاسو او کومو خلقو ته به چه دارسی هوښیارکړم.اوپه ایت کښې دی چه ﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِ﴾ کوم کس چه به دې باندې کفر اوکړی هغه دوزخی دې.زمادخبروحقیقت.اوزمادکلام دتصدیق زمادبیان رښتیا والې ،زما د ژبې رښتیاوالې تاسوته به زرمعلوم شي،یعنی دمرګ نه پس،اود قیامت شروع کیدوسره.دمرګ په وخت کښې به مویقین اوشی اوزماوئیلې شوې خبرې به مومخې ته راځی،والله اعلم بالصواب.

الحمدلله دالله تعالی په فضل اوکرم سره دسوره ص تفسیرختم شودالله تعالی په انعام اواحسان باندې دهغه شکردې.

دتفسیرابن کثیرداتم جلدترجمه ختمه شوه.اوس دنهم جلدترجمه شروع کیږی.الله تعالی دې مونږته دخپل پاک کلام وئیلو،پوهیدلواوپه دې باندې دعمل کولوتوفیق راکړی.آمین.

تفسیرسورة زمر

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه حضورﷺ به نفل روژې یوبل پسې داسې نیولې چه زمونږبه خیال ووچه اوس به حضورﷺ دانیول نه پریدی.

اوداسې به هم ووچه حضورﷺ به روژې نه نیولې تردې چه زمونږبه داخیال ووچه اوس به نې بالکل نه نیسی،اوهره شپه به حضورﷺ دسوره بقره اوسوره زمرتلاوت کولو[2].

رکوع ګانې	سورة الزمر مكية وهي خمس وسبعون اية وثماني ركوعات	ایاتونه
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
⑧	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۷۵

تَنزِيلُ | الْكِتَابِ | مِنَ اللَّهِ | الْعَزِيزِ | الْحَكِيمِ ①

نازلیدل | ددې کتاب | دطرفه دالله نه دی | چې غالب دې | دحکمت خاوند دې |

داکتاب دالله ﷻ د طرفنه نازل شوې دې اچې غالب دې صاحب د حکمت دې

إِنَّا أَنزَلْنَا | إِلَيْكَ | الْكِتَابَ | بِالْحَقِّ | فَاعْبُدِ اللَّهَ

بیشکه نازلې کړې دې مونږه | تاته | دا کتاب | دحق سره | پس بندګی کوه دالله |

مونږ دا کتاب په حق مضامینو مشتمل ستا طرفته نازل کړې دې | نوته په اخلاص سره دالله ﷻ

مُخْلِصًا | لَّهُ | الدِّينَ ② | أَلَا | لِلَّهِ | الدِّينُ الْخَالِصُ

حال دا چې خالص کونکې ئې | هغه لره | ددین (خپل) | خبردار | الله لره حق دی | دین خالص |

عبادت کوه | ....یادساته! خالصه بندګی هم دالله دپاره ده

وَالَّذِينَ | اتَّخَذُوا | مِن دُونِهِ | أَوْلِيَاءَ | مَا نَعْبُدُهُمْ

اوهغه کسان اچې نیولی دی هغوی | غیر دالله نه | ادوستان نور | وائی چې نه کوومونږعبادت ددوی |

اوچاچې دالله ﷻ نه سوا نور شریکان نیولی دی | ....(اوداوائی) چې

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر صورة صاد باب قوله تعالی ((وما انا من المتكلفين)) :۴۸۰۹. صحیح مسلم:۲۷۹۸.
[2]) احمد:۱۸۹/۶، ترمذی : کتاب فضائل القرآن باب قرءة سورة بنی اسرائيل والزمر:۲۹۲۰. وسنده حسن.

اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ	اِلَى اللّٰهِ	زُلْفٰى	اِنَّ اللّٰهَ	
مګر دپاره ددې چې نږدې کړي دوئ مونږه	الله ته	په نزدیکت سره	بیشکه الله	
مونږ خو صرف الله تعالی د نزدیکت دپاره د دوی عبادت کوو .... بیشکه الله				
يَحْكُمُ	بَيْنَهُمْ	فِيْمَا	هُمْ فِيْهِ	
به فیصله کوي	په منځ ددوئ کښې	په هغه کارونو کښې	چې دوئ په هغې کښې	
به د دوی په مینځ کښې په هغې خبرو کښې فیصله اوکړي په کومو کښې چې دوی اختلاف کولو				
يَخْتَلِفُوْنَ	اِنَّ اللّٰهَ	لَا يَهْدِيْ	مَنْ	هُوَ كٰذِبٌ كَفَّارٌ
اختلاف کوي	بیشکه الله	نه ښائی لار	هغه چاته	چې هغه دروغژن وی ناشکره وی
....	الله ﷻ هغه چاته هدایت نه کوی	چې دروغژن او انکار کونکي وی		
لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ	اَنْ يَّتَّخِذَ	وَلَدًا	لَّاصْطَفٰى	مِمَّا
که اراده لرله الله	چې اونیسی	خوئي	نو خامخا به ئې غوره کولې	ژهغې نه
که الله ﷻ خانله اولاد نیول غوښتل	نو پخپل مخلوق کښې څوک چې ئې خوښ وو			
يَخْلُقُ	مَا يَشَآءُ	سُبْحٰنَهٗ	هُوَ اللّٰهُ	الْوَاحِدُ
چې پیدا کوی ئې هغه	هغه چې ئې غوښتلې	پاکی ده هغه لره (ددې نه)	هغه الله	یو دې
هغه به ئې منتخب کړې وو	هغه (الله) دپاره پاکی ده	.... هغه الله ﷻ یو ذات دې		
الْقَهَّارُ				
غالب دې				
زبردست دې				

قوله تعالى: تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ

د قران پاک د حقانیت بیان: الله تعالی خبرورکوی چه داقران عظیم هم زماکلام دې اوهم ما نازل کړې دې. ددې په رښتیاوالی کښې څه شك اوشبه نشته.څنګه چه یوبل ځائې کښې ایت دې.﴿ وَاِنَّهٗ لَتَنْزِيْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾دادرب العالمین دطرف نه نازل شوې دې.اودا روح الامین راوړلې دې.دستا په زړه باندې نازل کړې دې چه ته خلقوته رسولو والا جوړ شې. په صفااوځانسته عربئ ژبه کښې دې. اوایتونوکښې دې.دادعزت والاکتاب دې چه ددې دروستویامخې نه باطل راتلې نشی.داحکمت او تعریفونووالاالله تعالی دطرف نه نازل شوې دې.دلته ئې فرمائیلی دی چه داکتاب دډیرزیات عزت اوحکمت والاالله تعالی دطرف نه نازل شوې دې.چه هغه په خپلوقولونواوکارونو ،شریعت اوتقدیرکښې دټولو حکمتونو والادې.

قوله تعالى: اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

الله تعالی مالک اودعبادت لائق دې مونږدستاطرف ته داکتاب دحق سره نازل کړو.تاته پکاردی چه پخپله دالله تعالی په توحید کښې مشغول اوسې اونورخلق هم دې طرف ته رابلې.ځکه چه دالله تعالی نه علاوه چاته عبادت کول نه دی پکار.هغه لاشریك دې اوبې مثال دې دهغه څوك شریك نشته.دخالص دين

يعني دتوحيدلائق هم هغه دي.بيانې دمشركانوناپاكه عقيده هم بيان كړې ده چه هغوى فرښتې دالله تعالى نزدې ګڼړلوپه وجه دهغوى خيالي تصويرونه جوړوى اوهغوى ته سجدې كوى.په دې ګڼړلوسره چه دوى دالله تعالى نيازبين دى اومونږبه دالله تعالى نيازبين كړى.اوزمونږپه رزق اوپه هريوڅيزكښې به بركت وى.اودامطلب نې نه وى چه دقيامت په ورځ باندې به مونږته اوچته اوالله سره نزدې درجه راكړى ځكه چه قيامت خوهغوى نه منى.داهم وئيلې شوى دى چه دوى هغوى خپل سفارشيان ګڼړى،دجاهليت په زمانه كښې چه به حج ته لاړل نوهلته به نې لبيك وئيلوكښې وئيل.رلبيك لاشريك لك الا شريكا هولك تملكه وماملك،يعني اتې اللهامونږخوتاته حاضريو،ستاځوك شريك نشته،خوداسې شريكان چه دهغوى مالك هم ته خپله ئې اوكوم څيزونه چه دهغوى ماتحت دى دهغې مالك هم ته ئې.داشك دمخكښنو او روستنوټولومشركانوته وواوټولونبيانودې دلرې كولوكوشش كولواوصرف ديوالله تعالى عبادت طرف ته ئې رابلل. داعقيده مشركانوپې دليله جوړه كړې وه اوالله تعالى ددې نه بيزار وو.فرمائى. ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا﴾ يعني هريوامت ته مونږرسول اوليږلوچه هغوى ديوالله عبادت ته رااوبلى اودالله نه سوا دهرچا دعبادت نه ئې لرې كړى.﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِمْ﴾ يعني ستانه مخكښې چه څومره رسولان مونږليږلى دى،ټولوته موهم دغه وحى ليږلې ده چه دعبادت لائق صرف الله تعالى دې.بس تاسوزماعبادت كوئ.ورسره داهم بيان فرمانيلې دې چه په اسمان كښې څومره فرښتې دى كه هغه څومره لوې مرتبې اوعظمت والاولې نه وى ټولې دالله تعالى مخكښې عاجزه او غلامې دى.دومره ورسره هم اختيارنشته چه دچاپه سفارش كښې شوندې اوخوزوى.

د يوې غلطې عقيدې وضاحت: داعقيده غلطه ده چه هغوى دالله تعالى سره داسې دى لكه بادشاهانوسره چه وزيران اومالدارخلق وى چه هغوى دچاسفارش كوى دهغه كار اوشى .ددې باطلې اوغلطې عقيدې نه په دې سره منع شوې ده چه ﴿فَلَا تَضْرِبُوا۟ لِلَّهِ ٱلْأَمْثَالَ﴾ دالله تعالى مخكښې مثالونه مه بيانوه.الله تعالى ددې نه اوچت دې.دقيامت په ورځ به الله تعالى دخپل مخلوق رښتونې فيصله اوكړى.اوهريوته به دهغه دعملونوبدله وركړى.دوى ټول به جمع كړى اوفرښتونه به تپوس اوكړى چه دې خلقوبه تاسوته سجدې كولې؟هغوى به جواب وركړى چه ته پاك ئې،بلكه زمونږ پيداكونكې خوهم ته ئې،دې خلقوخوبه پيريانوته عبادت كولواوپه دې كښې دزياتوخلقوعقيده اوايمان نه وو.الله تعالى هغوى ته صحيح لارنه ښائى دچامقصدچه په الله تعالى باندې غلط الزام لږول وى اود چاپه زړونوكښې چه دالله تعالى د ايتونواودهغه دنخواودهغه دليلونوباره كښې كفروى.بياالله تعالى ددغه خلقودعقيدې نه انكار اوكړو څوك ئې چه دالله تعالى اولادګڼړلى دى.لكه دمكې مشركانوبه وئيل چه فرښتې دالله تعالى لونړه دى

دمشركانو پشان د ديهوديانو او نصرانيانو عقيده: يهودوائى چه عزيزدالله تعالى خوې دې. د عيسايانو خيال دې چه عيسى عليه السلام دالله تعالى خوې دې. نوارنې فرمانيل چه ځنګه دهغوى خيال دې كه داسې وې نو ددې حكم خلاف به وو.نودلته شرط نه دكيدودپاره دې اونه دامكان دپاره.بلكه دمحال دپاره دې او مقصدصرف دهغه خلقوجهالت بيانول دى.ځنګه چه ئې فرمانيلى دى ﴿لَّوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا﴾ كه مونږ دې بې هوده خبرواراده لره نودخپل خان نه به موكړې وې،اوكه مونږكولووالاوو،اوپه ايت كښې دى، ﴿قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْعَٰبِدِينَ﴾ يعني ورته اووايه چه كه درحمن اولادوونوما به دټولونه مخكښې منل.نوداټول ايتونه دشرط دمحال دپاره دى دامكان ياكيدلودپاره نه دى.بلكه مطلب ئې نه داكيديشې اونه هغه.الله تعالى ددې ټولو خبرونه صفادې.هغه يوكس،صمداويواخې دې.هريوڅيزدهغه ماتحت، فرمانبردار، عاجزاو محتاج ، فقيربې كس اوبې بس دې.هغه دهريوڅيزنه غنى دې.دهرڅه نه بې پرواه،په ټولوباندې دهغه حكومت اوغلبه ده.دظالمانوددې عقيدواودجاهلانوددې خبرونه هغه پاك اوصفادې.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ

| هغه پیدا کړې دی | آسمانونه | او زمکه | په حقه | نغاړي شپه

|هغه (الله) آسمانونه اوزمکه په یو مقصد سره پیدا کړی دي| هغه شپه په ورځ باندې

عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ

په ورځ باندې| او نغاړي ورځ | په شپه باندې| او تابع کړې دی هغه | نمر اوسپوږمۍ |

رانغاړي | او ورځ په شپه باندې رانغاړي| او نمر او سپوږمۍ (ستاسو دپاره) تابع کړې دي.

كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ اَلَا هُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفَّارُ ۝

هر يو | روان دې (ګرزي) | دوخت مقرر پورې | واورئ | هم هغه | غالب دې | ښښونکې دې

هر يو تریومقررې نیټې پورې روان دې | يادساته چې هغه غالب دې | ډیر ښښونکې دې

خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا

هغه پیدا کړئ تاسو | دنفس (بدن) یو نه | بیا ئې جوړه کړه | ددغه بدن نه | جوړئ دهغه |

هغه تاسودیوکس (سړی) نه پیدا کړئ | بیائې هم د هغه نه دهغه جوړه (بی بی حوا) پیدا کړه

وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ الْاَنْعَامِ ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۚ يَخْلُقُكُمْ

او نازل ئې کړل | ستاسو دپاره | دخاروؤ نه | اتۀ نر ښځې | هغه پیدا کوی تاسو |

اوستاسودپاره ئې په څاروؤ کښې اته جوړې پیدا کړې دی| هغه تاسو د میاندو په

فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنْۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِيْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ۚ

په خیټو دمیندو ستاسو کښی | په یو پیداوښت کښی | روستو دپیداوښت نه | په تیرو دریو کښی |

خیټو کښې پیدا کوی | اودا پیدائش په مختلفو مرحلو کښې په دریو تیاور کښې دننه کیږي

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ

دا ستاسو الله دې | رب ستاسو | هغه لره بادشاهي ده | نشته لائق دعبادت | مګر هم هغه دې

همدا الله ﷻ ستاسورب دې | بادشاهي هم د هغه ده | ....د هغه نه سوا بل لائق د عبادت نشته

فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝

پس کوم خواته | تاسو روان کړې شوی یئ |

نوبیاتاسو (دحق نه) کوم خوا اړولې شئ

قوله تعالی:: خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ

دالله تعالی قدرتونه: هریوخیزخالق، دټولومالك، دټولوحکمران اوپه هرچاباندې قبضه لرونکې الله تعالی دې. شپه ورځ دهغه په لاس کښی دی. دهغه دحکم په وجه باندې شپه اوورځ دیوبل پسې مسلسل روان دی هغه مخکښی تلې شی اونه روستو. نمراوسپوږمۍ هغه تابع کړی دی، هغوی خپلې دورې پوره کوی ،د قیامت پورې به په دې نظام کښی څه فرق رانشی. هغه دعزت اوعظمت والااورفعت والادې دګناهګارانو بخښونکې اوپه ګناه ګارومهربانه دې. تاسوټول هغه دیوکس یعنی ادم عليه السلام نه پیداکړی ئې.

بیا اوگورئ چه تاسو دیوبل نه څومره بدل یئ: رنګ، شکل، اواز، خبرې، ژبه او اندازتول بدل بدل دی. د حضرت ادم ﷺ نه دهغه بی بی حواهم پیداکړه.

څنګه چه بل خائې کښې دی چه أنې خلقوادالله تعالی نه ویرېږئ هغه دستاسورب دې چه هغه تاسو دیونفس نه پیداکړې او هم دهغه نه ئې دهغه ښځه پیداکړه. بیائې دیرسړی او ښځې پیداکړې. هغه ستاسو دپاره اته نراوښځې څناور پیداکړل چه دهغوی بیان دسوره مائده په ﴿ مِّنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ ﴾ کښې دې یعنې ګډ، چیلې، غوا، اوښ. هغه تاسو دستاسو میاندو په خیټو کښې پیداکړی، کوم ځائې چه ستاسو پیدائش کیږی.

اول نطفه، بیا وینه، بیا غوښه، هډوکی، رګونه، متې، بیاروح. غوراوکړئ چه هغه څومره ښه خالق دې په درې تیروکښې دستاسو دپیدائش دتبدیلیانې کیږی. درحم تیاره، په هغې باندې دپوستکې تیاره او د خیټې تیاره. (۱) او هغه چه دازمکه او اسمان اوپخپله تاسو او ستاسو مشران او کشران پیداکړی دی. هغه دټولو رب دې. دهغه اختیاردې، هغه په ټولو کښې اعلی دې، هغه دعبادت لائق دې، دهغه نه سوا څوک دعبادت لائق نشته. افسوس! چه دستاسو سوچ او عقل څه شو چه تاسو دهغه نه سوادبل چاعبادت کوئ.

إِنْ تَكْفُرُوا | فَإِنَّ اللَّهَ | غَنِيٌّ
| که تاسو کفر اوکړئ | پس بیشکه الله | بې پروا دې |
| که چرې تاسو ناشکری کوئی | نو (یادساتئ) چې الله ﷻ

عَنْكُمْ ۖ | وَلَا يَرْضَىٰ | لِعِبَادِهِ | الْكُفْرَ ۖ | وَإِنْ تَشْكُرُوا
ستاسو نه | اونهٔ خوښوی | دپاره دبندګانو خپلو | کفر | او که تاسو شکر اوکړئ
ستاسونه بې پرواه دې | او هغه خپلو بندګانو دپاره کفر نه خوښوی | او که تاسو شکراوباسئ

يَرْضَهُ | لَكُمْ ۗ | وَلَا تَزِرُ | وَازِرَةٌ | وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ
نو خوښوی هغه دا | ستاسو دپاره | او نهٔ باروی | یو بارونکې | بار دبل چا |
نو هغه ئې ستاسو دپاره خوښوی | (او واورئ) هیڅوک بوج اوچتونکې به دبل بوج اوچت نکړې شی

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ | مَرْجِعُكُمْ | فَيُنَبِّئُكُمْ | بِمَا
بیا رب ستاسو | واپس ورتلل دی ستاسو | پس خبر به درکړی تاسو ته | په هغه څه |
بیا به تاسو خپل رب ته واپس کیږئ | نو هغه به تاسو ته ستاسو د ټولو عملونو

كُنْتُمْ | تَعْمَلُونَ ۚ | إِنَّهُ | عَلِيمٌ | بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝ | وَإِذَا
چې وئ تاسو | چې کول به مو | بیشکه هغه | عالم دې | په خبرو دسینو باندې | او کله چې
خبر درکړی | هغه ته د زړونو پټ رازونه ښه معلوم دی | .... او کله چې

مَسَّ الْإِنْسَانَ | ضُرٌّ | دَعَا | رَبَّهُ | مُنِيبًا | إِلَيْهِ
اورسیږی انسان ته | تکلیف (سختی) | نو رابلی | رب خپل | حال دا چې رجوع کونکې وی | هغه ته
انسان ته څهٔ تکلیف اورسیږی | نو د خپل رب نه سوال کوی | .... او هغه ته رجوع کوی

(۱) الطبری: ۲۵۸/۲۱.

ثُمَّ اِذَا	خَوَّلَهٗ	نِعۡمَةً	مِّنۡهُ	نَسِیَ	مَا	كَانَ
بیا چې کله	ورکړی هغه ته	نعمت	د طرفه خپل نه	نو هیره کړي	هغه سختي	چې وو دې
بیا چې هغه ورته د خپل طرفنه څه نعمت ورکړي	نو هغه د مصیبت حالت هیر کړي	دکوم دپاره چې				
يَدۡعُوۡۤا	اِلَیۡهِ	مِنۡ قَبۡلُ	وَجَعَلَ	لِلّٰهِ	اَنۡدَادًا	
چې رابلو ئې الله	هغې ته	مخکښې ددې نه	او جوړوي	الله لره	شریکان	
ئې وراندې الله نه سوال کولو	او الله ﷻ سره شریکان جوړول شروع کړي	نتیجه ئې دا شي چې نور				
لِّیُضِلَّ	عَنۡ سَبِیۡلِهٖ ؕ	قُلۡ	تَمَتَّعۡ	بِكُفۡرِكَ		
دپاره ددې چې بې لارې کړي خلق	دلارې دهغه نه	ورته اووایه	چې نفع واخله	په کفر خپل		
خلق دهغه دلارې نه ګمراه کړي	ته ورته اووایه چې دخپل کفرنه یو څو ورځې فائده اوچته کړه					
قَلِیۡلًا ۖ	اِنَّكَ	مِنۡ اَصۡحٰبِ النَّارِ ۸				
لږه	بیشکه ته	دملګرو دوور نه ئې				

قوله تعالی:: اِنۡ تَكۡفُرُوۡا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِیٌّ عَنۡكُمۡ

الله ﷻ بې احتیاجه او مخلوق محتاج دې::: فرمائی چه ټول مخلوق الله تعالی ته محتاج دې،اوالله تعالی دټولونه بې نیازه دې.دحضرت موسی علیه السلام فرمان دې په قران کریم کښې نقل شوې دې که تاسواویه زمکه باندې ټول ساه لرونکې دالله تعالی نه کفراختیار کړي، نوالله تعالی ته څه نقصان نشی ورکولې هغه دټول مخلوق نه بې نیازه اوبې پرواه دې اودتعریفونو والا دې. دصحیح مسلم حدیث کښې دی چه"اې زما بندګانو! که تاسومخکښې روستوانسانان اوپیریان ټول دیوخراب انسان زړه شي،نوزمایه بادشاهت کښې څه فرق نه راځي.(۱)اوالله تعالی دستاسویه ناشکرئ باندې خوشحاله نه دې اوهغه تاسوته ددې حکم درکوی که تاسودهغه شکراداکوئ نوهغه به په دې باندې ستاسونه راضی شي اوتاسوته به خپل نورنعمتونه درکړي.هریوکس ته به هغه ملاویږي څه چه هغه کړي وي،دیویه بدل کښې به بل نه نیولې کیږي اودالله تعالی نه یوځیزهم نه دې پټ.انسان ته اوګورئ چه دخپل حاجت په وخت کښې خوالله تعالی ته په ډیرې عاجزې سره اوازکوی اوهغه ته فریادکوی.څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِی الۡبَحۡرِ ﴾ یعنی چه کله په دریاب اوسمندرکښې وی اوهلته په هغوی باندې څه افت راشی نوچه چاچاته دالله تعالی نه علاوه اوازکوی هغوی ترې ټول هیرشی اوصرف الله تعالی ته اوازونه شروع کړي.خودخلاصی موندلوسره مخ واړوي.انسان ناشکره دې! نو فرمائی چه کله ترې مصیبت لاړشی نوداسې شي چه لکه هغه دمصیبت په وخت کښې ورته اوازنه دې کړې. اودادعااوزاری بالکل هیره کړي.څنګه چه په ایت کښې دی.﴿ فَاِذَا مَسَّ الۡاِنۡسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ﴾

قوله تعالی:: وَاِذَا مَسَّ الۡاِنۡسَانَ

دانسان د ناشکرئ بیان:: یعنی دتکلیف په وخت کښې خوانسان په ناسته،ولاړه،اوملاسته باندې دزړه د اخلاص نه الله تعالی یادوی.خودهغه تکلیف لرې کیدوسره هغه زمونږنه لرې شی لکه چه هغه ددرد او تکلیف په وخت کښې هډوبالکل مونږنه اوازنه وی کړې.بلکه دسکون په وخت کښې دالله تعالی سره شریك جوړوی. نوالله تعالی فرمائی چه داسې خلق به دخپل کفرنه لږه شان فائده واخلی.په دې کښې

---

(۱) صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب تحریم الظلم: ۲۵۷۷.

وینا اوسختي ده. څنګه چه فرمائیلي دي. ﴿ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾ ورته اووایه چه فائده حاصل کړئ،اخري خاني خودستاسودوزخ دې.اوفرمان دې. ﴿ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴾ مونږبه هغوی ته څه لږه شان فائده ورکړواوبیابه هغوی دسخت عذابونودپاره بې بسه کړو.

أَمَّنْ	هُوَ قَانِتٌ	
| آیا هغه څوك |	چي هغه حکم منونکي دې |	
آیا د اسې سړې غوره دې،یا هغه چې دشپې په وختونو کښې په		
آنَاءَ اللَّيْلِ	سَاجِدًا وَقَائِمًا	يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا
په وختونو دشپې کښې |	سجده کونکي | او ودریدونکي |	چي یریږی دآخرت نه | او امید لري |
سجده پروت اوپه قیام ولاړ وی |		داخرت نه ویریږی | اودخپل رب د
رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ	هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ	يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ
درحمت درب خپل | ورته اووایه |	آیا برابر کیدې شي | هغه کسان |	چي پوهیږي | او هغه کسان |
رحمت امیدساتی| نو ته اووایه چي آیا پوهه اوناپوهه خلق برابریدې شي | اونصیحت خو بس		
لَا يَعْلَمُونَ ۗ	إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ	أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾
چي نه پزهیږي |	بیشکه چې نصیحت قبلوئ |	خاوندان دعقلونو
عقل مند خلق قبلوی|		

قوله تعالیٰ:: أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا

دعلم والاوبې علمه برابرنه دی: مطلب داچه دچاحالت داوی هغه دمشرك برابرنه دې،څنګه چه فرمان دې.((لَيْسُوا سَوَاءً)) یعني ټول برابرنه دي.په اهل کتاب کښی هغه خلق هم دی چه هغوی دشپې دقیام په حالت کښی دالله تعالی دکلام تلاوت کوی.اوسجدوکښی پراته وی.دقنوت نه دلته مرادپه مونځ کښی خشوع اوخضوع ده صرف قیام مطلب نه دې.ابن مسعودؓ نه دقانت معنی مطیع اوفرمانبردار روایت ده.دابن عباسؓ وغیره نه روایت دی چه ((آنَاءَ اللَّيْلِ)) نه مرادنیمه شپه ده.منصوررحمه الله فرمائی ددې نه مراددمابنام اوماسخوتن په مینځ کښی وخت دې.قتادهرحمه الله وغیره فرمائی اول مینځنې اواخری شپه مرادده.داعبادت کونکی خلق یوطرف ته د ویرې نه په لړزان دی،بل طرف ته امیدواراوطمع لرونکی دی.په نیك خلقوباندې په ژوندکښی دالله تعالی ویره غالبه وی اودمرګ په وخت کښی په ویرې باندې امیدغالب شی.رسول اللهﷺ یوکس ته دمرګ په وخت کښی ځی اوتپوس ترې کوی چه ته خپل ځان په څه حالت کښی وینې؟هغه عرض اوکړو د ویرې اوامیدپه حالت کښی.حضورﷺ اوفرمائیل دکوم کس په زړه کښی داسې حالت کښی دادواړه یوځائې شی نوالله تعالی دهغه امیدپوره کړی اودهغه دویرې نه هغه خلاص کړی([1]).(ترمذی ابن ماجه وغیره)

ابن عمرؓ ددې ایت تلاوت اوکړواونې فرمائیل داصفت خوبه (حضرت)عثمانؓ کښی وو،هغوی به اکثردشپې تهجدکول اوپه هغې کښی به نې دقران کریم لوی لوی سورتونه وئیل تردې چه کله کله به نې په یورکعت کښی ټول قران ختم کړو،څنګه چه دابوعبیدهرحمه الله نه روایت دی.شاعروانی،چه دسحرپه

[1]) ترمذی کتاب الجنائز باب الرجاء بالله والخوف بالذنب عند الموت: ۹۸۳.

وخت کښې به دهغوی خوله دنورپه وجه باندې پړقیده څکه چه هغوی به په تسبیح اودقران په تلاوت کښې ټوله شپه تیره کړې وه.نسائي وغیره کښې حدیث کښې دی چه چاېوه شپه کښې سل ایتونه اولوستل،دهغه په عمل نامه کښې به دټولې شپې قنوت اولیکلی شي(١). (مسندوغیره) نوداسې خلق اومشرکان څوك چه دالله تعالی سره خلق شریك کوی په هیڅ حالت کښې یوشان نشی کیدې.دعالم اوبې علمه درجه یوشان نشی کیدې.په هریوعقل لرونکی باندې ددوی فرق ظاهردې.

قُلْ يٰعِبَادِ
| ورته اووایه | اے بندګانو زما
اووایه چې ائي مومنانو

الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ؕ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا
هغه | چې ایمان مو راوړې دې | او یریږئ | درب خپل نه | دپاره دهغه کسانو | چې نیك عمل کوي
بندګانو | دخپل رب نه ویریږئ | څوک چې په دې دنیا کښې نیکی اوکړی | هغوی دپاره نیکه

فِىْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ؕ وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ ؕ اِنَّمَا يُوَفَّى
په دې دنیا کښې | نیکی ده | او زمکه دالله | فراښه ده | بیشکه | چې پوره به ورکیدې شي
بدله مقرر ده | ....اود الله ﷻ زمکه فراخه ده | .... (یاد ساتئ) کوم خلق

الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑩ قُلْ اِنِّىْٓ اُمِرْتُ
صبر ناکو خلقو ته | اجر دهغوئ | بې حسابه | ورته اووایه | بیشکه حکم شوې دې ماته
چې صبرکوی | هغوئ دپاره بې حسابه اجر اوثواب مقرردې | ....ته اووایه چې ماته د الله

اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ⑪ وَاُمِرْتُ
چې بندګی اوکړم دالله | چې خالص کونکې یم زهٔ | هغه لره ددین | او حکم شوې دې ماته |
دعبادت حکم شوې دې | اوعبادت صرف د هغه کوم | .... اوماته دا حکم (هم) شوې دې

لِاَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِيْنَ ⑫ قُلْ اِنِّىْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ
چې شم زهٔ | اول دمسلمانانو نه | ورته اووایه | بیشکه زهٔ | یریږم | که نافرمانئ اوکړم
چې په مسلمانانو کښې دې اول(نمبر) مسلمان یم | ته اووایه که زه دخپل رب نافرمانی اوکړم

رَبِّىْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ⑬ قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا
درب خپل | دعذاب دورځې لوئې نه | اووایه | چې الله لره به | بندګی کوم زهٔ | خالص کونکې
نودقیامت دلوئې ورځې دعذاب نه ویریږم | ته اووایه چې زه خو دالله ﷻ عبادت په داسې

لَّهٗ دِيْنِىْ ⑭ فَاعْبُدُوْا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ ؕ قُلْ
هغه لره | ددین زما | پس بندګی کوئ تاسو | دهغې | چې غواړئ تاسو | بې دهغه نه | ورته اووایه
طریقه کوم | .... چې خپل عبادت خالص دهغه په نوم ساتم | نوتاسو دهغه نه سوا چې څوک مو

(١) احمد: ١٠٣/٤. وسنده ضعیف وللحدیث شاهد عند ابي داود: ١٣٩٨. وسنده حدیث.

إِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ

بیشکه تاوانیان خلق|هغه خلق دي اچې په تاوان کښې ئې واچول | خانونه خپل | او اهل وعیال خپل

خوښ وی دهغه عبادت کوئی| اووایه چې تاوانیان هغه کسان دی اچې خپل ځانونه او خپله خیلخانه ئې

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ⑮ لَهُمْ

په ورځ دقیامت | خبردار (واورئ) | هم دا | تاوان ښکاره دې | وی به دهغوئ دپاره

دقیامت په ورځ تاوانی کړی دی | یاد ساته اچې هم دغه ښکاره تاوان دې | ....په هغوئ باندې به

مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۭ ذٰلِكَ

دپاسه دهغوئ نه | چترونه | دوور نه | او لاند دهغوئ نه | چترونه | دا هغه انجام دې

د پورته نه هم د اور شغلې وی | اودلاندې نه به هم د اور شغلې وی | ....دا هغه

يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ ۭ يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ ⑯

چې يروی الله | په دې سره | بندګان خپل | اے بندګانو زما | پس اويريږئ زما نه |

خبرې دی | چې الله ﷻ پرې خپل بندګان ويروی | نو ائې زما بندګانو زما نه اويريږئ |

قوله‌تعالی:: اِنَّمَا يُوَفَّى الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑩

د صبر اجر به بې حسابه وی: الله تعالی خپل ایماندار بندګانوته دخپل رب په بندګئ باندې قایم اوسیدو او په هرکارکښې دهغه دپاك ذات خیال ساتلوحکم ورکوی چه چاپه دې دنیاکښې نیکی اوکړه، هغه ته به دې دنیاکښې اوراتلونکې اخرت کښې نیکیانې ملاویږی.که تاسوبه یوځائې کښې دالله تعالی عبادت په ښه طریقې سره اونه کړې شې نوبل ځائې ته لاړشئ،دالله تعالی زمکه ډیره زیاته ده. د مصیبت نه تختئ،شرك مه منئ.صبر کونکوته بې ناپ اوتوله اوبې حسابه اجرملاویږی،جنت هم دهغوی ځائې دې اوماته دصرف دالله تعالی دعبادت کولوحکم شوې دې،اوماته داهم فرمائیلی شوی دی چه د خپل ټول امت نه مخکښې اول زه پخپله مسلمان شم اوخپل ځان دخپل رب فرمانبردارکړم اودهغه په حکمونو باندې عمل اوکړم.

قوله‌تعالی:: قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ⑪

د الله ﷻ د وحدانیت اعلان او د شرک نه بیزاری؟ حکم کیږی چه په خلقوکښې اعلان اوکړه چه ددې سره چه زه دالله تعالی رسول یم، خو د الله تعالی دعذاب نه بې خوف نه یم،که زه دخپل رب نافرمانی کوم نودقیامت په ورځ به زه هم دعذاب نه بچ نه شم.نونوروخلقوته دالله تعالی دنافرمانئ نه ډیرزیات خپل ځان ساتل پکاردی.ته دخپل دین اعلان هم اوکړه چه زه دپوخ اویووالی والا موحد یم.تاسوچه دچاغواړئ عبادت کوئ،په دې کښې هم ویښا ده اجازت نه دې.په پوره نقصان کښې دی هغوی چاچه خپل ځان اوخپلوان په نقصان کښې ګیر کړو.دقیامت په ورځ به هغوی کښې جدائی وی.

یعنی ددوئ رشته داران جنت ته لاړل نودوی به په دوزخ کښې سوزی،اودهغوی نه به جداوی اوکه ټول دوزخ ته لاړل نوهلته به دبدوپه وجه باندې دیوبل نه جداوی اوپریشانه اوغمژن به وی.اوبیاچه به دوزخ کښې دهغوی کوم حال وی دهغې بیان دې چه لاندې بره به ټول یوشان اوروی.

څنګه چه فرمائیلی دی. ﴿لَهُمْ مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۭ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ⑪﴾ یعنی دهغوی جامې اوسامان هرڅه به ددوزخ اوروی.دظالمانو دغه بدله ده. ((يَوْمَ يَغْشٰىهُمُ الْعَذَابُ))

دقیامت په ورځ باندې به دوی ته دلاندې بره نه عذاب ورکړې کیږی اوورته به ونیلې کیږی چه دخپل عملونومزه واخلئ.داپه دې وجه باندې ښکاره اوظاهرکړې شوه چه ددې ربښتونې عذاب نه کوم چه ضروررا روان دې زمابندیان ترې خبرشی اوګناهونه اونافرمانئ پریدی.زمابندیانوزماد نیولو اوزما عذاب اوغضب اوانتقام اوحساب نه اوویریږی.

وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ

او هغه کسان چې ځان اوساتو | دطاغوت (بتانو)نه | چې عبادت اوکړی دهغې | او رجوع ئې اوکړه الله ته

اوڅوک چې دشیطان عبادت نه ځان بچ ساتی | او الله ﷻ ته رجوع کوی | هغوئ د زیری لائق دی

لَهُمُ الْبُشْرٰى ۚ فَبَشِّرْ عِبَادِ ۙ الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ

دپاره دهغوئ دې | زیرې | پس زیرې ورکړه | زما بندګانونه | هغه بندګانو ته | چې اوری

نو زما بندګانو ته زیرې ورکړه | څوک چې خبرې ته غوږ ایږدی | ....او د ټولو نه په ښه

الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ ؕ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ هَدٰىهُمُ اللّٰهُ

خبره | بیا پیروی کوی | دښه ارخ دهغې | دا هغه خلق دی | چې هدایت کړې دې دوئ ته الله

خبرو عمل کوی | ....هم دغه کسان دی چې الله ﷻ ورته هدایت کړې دې

وَاُولٰٓئِكَ هُمْ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۱۸﴾

او هم دا کسان | خاوندان دعقلونو دی | آي

اوهم دغه کسان دعقل خاوندان دی |

قوله‌تعالی:: وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ

د ایت مبارک شان نزول خاص دی او حکم یې عام دی: روایت دی چه داایت دزیدبن عمروبن نفیل او ابو ذرسلمان فارسی رضی الله عنهم باره کښی نازل شوې دې.(۱)خوصحیح داده چه داایت څنګه دهغه بزرګانو دپاره دې دغه شان داټولوخلقودپاره دې،چه په هغوی کښی داپاك صفتونه وی،یعنی داالله تعالی نه علاوه دټولونه بیزاره وی اوداالله تعالی فرمانبرداری کوی.داهغه دی چه دهغوی دپاره ددوارو جهانونو خوشحالی دی.خبره واوری ځان پوه کړی.که هغه ښه وی نوپه هغې باندې عمل کولو والا د مبارکې لائق دی.الله تعالی خپل کلیم پیغمبرحضرت موسی علیه السلام ته تورات ورکولووخت کښی فرمانیلی وو، دا مضبوط اونیسه اوخپل قوم ته حکم اوکړه چه ددې ښه خبرې مضبوط اونیسی؛عقل لرونکواونیك خلقو کښی دښه خبروقبلولوجذبه ضرورروی.

اَفَمَنْ حَقَّ

| ایا نو (بچ کولې شی څوك) هغه سړې | چې ثابته شوی وی

ایا د چا په حق کښې چې دعذاب فیصله شوې

عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ؕ اَفَاَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِى النَّارِ ﴿۱۹﴾

په هغه باندې | خبره دعذاب | ایا نو ته بچ کولې شې | هغه څوك | چې غورزیدلی وی په وور کښی

وی (نو هغه دوزخیان دی) | .... نو ایا ته دوزخیان دعذاب نه خلاصولې شې ؟!

(۱) الطبری : ۲۷۳/۲۱.

لٰكِنِ الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	رَبَّهُمْ	لَهُمْ	غُرَفٌ	مِّنْ فَوْقِهَا
البته هغه کسان	چې اویریدل	ادرب خپل نه	دي دپاره دهغوئ	مانړئ	چې دپاسه دهغې به
البته څوک چې د خپل رب نه ویریږي | هغوئ دپاره بالاخانې تیارې دي | چې دهغې نه پورته					
غُرَفٌ	مَّبْنِيَّةٌ	تَجْرِيْ	مِنْ تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	وَعْدَ اللّٰهِ
نورې مانړئ وي	جوړې کړې شوی	چې بهیږی به	لاندې دهغې نه	نهرونه	دا وعده ده دالله
نورې بالاخانې تیارې دي | چې لاندې ترې نه ولې بهیږي | ....دا دالله ﷻ وعده ده					
لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ	الْمِيْعَادَ ۝				
خلاف نهٔ کوی | الله | دوعدې					
الله ﷻ هیچرې د وعدې خلاف نه کوی					

قوله‌تعالی: اَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ؕ

نبی ﷺ هم کافران د جهنم نه نشی خلاصولې : فرمائی چه دچابدبختی لیکلې شوې ده ته هغه ته صحیح لارنه شي خودلې.څوك دی چه هغه دالله تعالی گمراه کړې کس په صحیح لاربانديې روان کړی.ستانه دانشی کیدې چه ته هغوی ته صحیح لاراوښائې اوهغوی دالله تعالی دعذاب نه بچ کړې.اونیك بخته،اونیکې عقیدې والاخلق به د قیامت په ورځ دجنت په محلونوکښی مزې کوی.په هغه محلونوکښی چه هغه څوځومنزله دی،دارام ټول سامان به پکښی موجودوی.دااوچت اوغټ،خانسته اومزیداردی.حضورﷺ فرمائی،په جنت کښی داسې محلونه دی چه دهغې دننئ حصه دبهراوبهرنئ حصه ددننه نه صفاښکاری.یواعرابی تپوس اوکړویارسول اللهﷺ!دادکوموخلقودپاره دی؟اوئې فرمائیل دهغه خلقودپاره کوم چه په نرمې سره خبرې کوی ،په خلقوخوراك کوئ،اودشپې چه کله خلق په خانسته خوب اوده وی نودوی دالله تعالی مخکښی اودریږی اواوژاړی،اومونځونه اوکړی ([1]).(ترمذی وغیره)

مسنداحمدکښی درسول اللهﷺ فرمان دې په جنت کښی داسې محلونه دی چه دهغې دننه دبهرنه او بهر د دننه نه صفا ښکاری،هغه الله تعالی دداسې خلقودپاره جوړکړی دی چه هغوی په خلقوباندې خوراك کوی، خبرې په نرمې سره کوی،نفلی روژې زیاتې نیسی اوشپې په اخری حصه کښی تهجدکوی.([2])

مسندپه یوبل حدیث کښی دی چه جنتیان به دجنت محلونوته داسې گوری څنګه چه تاسوداسمان ستوروته گورې،اوروایت کښی دی دمشرقی اومغربی طرفونوستوری،چه څنګه تاسوته ښکاری،دغه شان به درته دجنت هغه محلونه هم ښکاری([3]).اوپه حدیث کښی دی دمحلونودغه تعریفونه اوریدلو سره خلقواوونیل،حضورﷺ داخوبه دنبیانودپاره وی؟حضورﷺ اوفرمائیل ،اود نورو خلقو دپاره هم چاچه په الله تعالی باندې ایمان راوړواورسولان ئې رښتیااوگنړل ([4]).(ترمذی وغیره)

مسنداحمدکښی دی چه رسول اللهﷺ ته صحابه ﷺ عرض اوکړوچه یارسول اللهﷺ!دکوم وخت پورې چه مونږدستاسوپه خدمت کښی حاضریواودستاسونورانی مخ ته گورو،هغه وخت پورې زمونږزړونه نرم

[1]) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة غرف الجنة:۲۵۲۷. وهو حسن.

[2]) احمد:۳۴۳/۵. وهو حدیث حسن .

[3]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:۶۵۵۵، صحیح مسلم: ۲۸۳۰.

[4]) ترمذی کتاب صفة الجنة باب فی ترائی اهل الجنة فی الغرف: ۲۵۵۶. وسنده حسن.

وی اومونږداخرت طرف ته متوجه یوخوچه کله دستاسودمجلس نه پاڅواوددنیاپه کاروبارکښی مشغول شواوپه بچو اوکوروالاکښی مشغول شونوهغه وخت زمونږدغه حالت نه وی.نوحضورﷺ اوفرمائیل چه تاسوهروخت په هغه حالت کښی وئ کوم وخت چه تاسوزمامخکښی ئې نوفرښتې به تاسوسره خپل لاس ملاووی اوستاسوکورونوکښی به ئې دستاسوسره ملاقات کولی.واوری‌اکه تاسوګناهونه نه کوئ نو الله تعالی به داسې خلق راولی چه هغوی به ګناهونه کوی چه الله تعالی هغوی اوبخښی.مونږاووئیل حضورﷺ جنت جوړشوې دڅه دڅیزنه دې؟حضورﷺ اوفرمائیل یوه خښته دسروده اویوه د سپینو زرو. د هغې چونه خالص مشك دی دهغې کانړی لؤلؤاویاقوت دی.دهغې خاوره زعفران ده،چه هغې ته څوك داخل شول هغه کامیاب شول،چه بیادبې ماله کیدوڅه ویره نشته.هغه به همیشه په دې کښی اوسیږی دهغه ځائې نه دویستلوڅه امکان نشته.دهغوی کپړې به شلیږی اوزړیږی نه ،دهغوی ځوانی به همیشه دپاره وی.واوری‌اددرې کسانودعانه ردکیږی.انصاف کونکې بادشاه،روژې نیولو والا او مظلوم .ددوی دعاهروخت بره روانه وی اوددې دپاره دآسمان دروازې کهلاؤکړې شی اوالله تعالی فرمائی،زمادې پخپل عزت باندې قسم چه زه به ضروردستامددکوم اګرکه څه وخت پس وی (۱).

ددې محلونوپه مینځ کښی چشمې بهیږی اوهغه هم داسې چه کوم ځائې ته غواړی اوبه اورسوی څومره چه غواړی هغه روانې کړی. داده دالله تعالی خپل مومن بندګانوسره وعده.یقیناالله تعالی دخپلې وعدې خلاف نه کوی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ
| آیا نۀ ګورې تۀ | چی بیشکه الله | نازلې کړې | دآسمان نه |
| آیا تا دې خبرې ته نه دی کتلی | چې الله ﷻ پورته نه

مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ
اوبۀ | پس ننئیستلی ئې دا اوبه | په چینو کښی | په زمکه کښی | بیا | راوباسی | په دې سره |
اوبه نازلې کړې | بیا ئې د زمکې دپاسه په لارو کښې اوبیولې | بیا ترې نه فصلونه پیدا

زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا
فصلونه | چی مختلف وی | رنګونه دهغې | بیا | وچ شی | پس تۀ وینې هغه | زیړ |
کوی | چې د هغې رنګونه مختلف وی | ....بیا هغه اوچ شی | نو ته ئې تک زیړ وینې

ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ
بیا جوړوی هغه | ذره ذره مات شوی | بیشکه په دې کښی | خامخا نصیحت دې |
بیا ئې تکړې تکړې کړی | ....په دې کښې یقیناً د عقل مندو دپاره نصیحت

لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾ أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ
دپاره دعقلمندو خلقو | ایا اوس هغه سړې | چی پرانستله الله | سینه دهغه | دپاره داسلام | او هغه |
پروت دې | ....ایا الله ﷻ چې دچا سینه اسلام ته پرانستې ده | نو هغه د خپل رب د طرفه

(۱) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة الجنة ونعیمها:۲۵۲۶.

عَلٰی نُوْرٍ مِّنْ	رَّبِّهٖ ؕ	فَوَیْلٌ	لِّلْقٰسِیَةِ
روان دي په نور باندي	دطرفه درب خپل نه	پس تباهي ده	دپاره دهغو چي سخت شو
په رڼا کښې روان دې (هغه اوګمراهان برابر کیدیشی) | نود هغه خلقو دپاره هلاکت دې | د کومو			
قُلُوْبُهُمْ	مِّنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ؕ	اُولٰٓىِٕكَ	فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿۲۲﴾
زړونه دهغوئ	په ذکر (نصیحت) دالله سره	دا کسان	په ګمراهئ ښکاره کښې پراته دی
زړونه چې دالله ﷻ دیاد نه اثر نه اخلي | ....دغه خلق په ښکاره ګمراهئ کښې پراته دی			

قوله تعالی:: اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً

اوبه دالله تعالی د قدرت نخښه ده: په زمکه چه کومې اوبه دی په حقیقت کښې داداسمان نه راغلی دی.څنګه چه فرمان دې چه مونږداسمان نه اوبه ورروو.دااوبه زمکه اوڅکی اودننه پکښې خورې شی.اودحاجت مطابق دادسوړې نه راوباسی اوچشمې شروع شی.کومې اوبه چه دزمکې دخراب والی په وجه باندې خرابې شی،هغه خرابې وی.دغه شان داسمان اوبه دواوړې په شکل په غرونوباندې جمع کیږی،هغه په غرونوکښې دننه ننوځی اوبیادهغې نه ابشارونه بهیږی. ددې چینو او دریابونو او به پټوته رسی چه په هغې باندې پټی شنه شی.چه دمختلف رنګونو،بویونومزواوخائسته شکل او صورت والاوی.بیاپه اخری وخت کښې دهغې ځوانی اوشین رنګ په زیړرنګ بدل شی.بیااوچ شی اوکټ کړې شی.نودعقل لرونکودپاره په دې کښې نصیحت نشته؟هغوی دانه ګوری چه هم دغه شان دنیاده چه نن ځوان اوخائسته ښکاری،صبابه بوډا اوبدرنګه وی.نن چه یوکس ځوان اوطاقتوردې صبابه هغه بوډابدشکله اوکمزورې وی،اوبیابه اخرمړشی.نوعقل لرونکی دې په انجام باندې نظراوساتی.ښه هغه دې چه دهغه انجام ښه وی.زیات ځایونوکښې ددنیادژوندمثال دباران په وجه باندې دشین شوی پټی سره ورکړې دې.څنګه چه په ﴿وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا﴾ کښې.

قوله تعالی:: اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ

بیافرمائی چه دچاسینه داسلام دپاره کهلاؤشوه اوچاچه دخپل رب نوراوموندلواودسختې سینې اوتنګ زړه والابرابرکیدیشی؟ په حق باندې قائم اودحق نه لرې یوشان کیدیشی؟څنګه چه فرمائیلی دی.﴿ اَوَمَنْ كَانَ مَیْتًا ﴾ هغه کس څوك چه مړووهغه مونږروښانه کړلواوهغه ته مونوروکړو،چه هغه دځان سره په خلقوکښې ګرځوی.اوهغه چه تیاروکښې وواودهغې نه خلاصې ګران دې،دواړه برابر کیدیشی؟ نودلته ئې هم نتیجه بیان کړې ده چه دچازړونه دالله تعالی په ذکرباندې نه نرم کیږی،دالله تعالی حکمونه نه منی،دالله تعالی مخکښې عاجزی نه کوی،اوسخت زړه والاوی دهغوی دپاره ویل (هلاکت) دې، خرابی اوافسوس اوحسرت دې.دوی بالکل ګمراه دی.

اَللّٰهُ نَزَّلَ	اَحْسَنَ الْحَدِیْثِ	كِتٰبًا	مُّتَشَابِهًا
الله نازل کړې دې	دټولونه بهتر کلام	داسې کتاب	چه ټولې حصې ئې یو شان دی
الله ﷻ ډیر ښکلې کتاب نازل کړې دې | داسې کتاب چې مضامین ئې یو بل سره			

مَّثَانِیَ ۖ	تَقْشَعِرُّ	مِنْهُ	جُلُوْدُ	الَّذِیْنَ	یَخْشَوْنَ
بار بار ذکر شوی دی	چې زړیږی	(داوریدو) ددې نه	څرمنې	دهغه کسانو	چې یریږی
سم برابردی | بیا بیا لوستلې شی | ....کوم کسان چې دخپل رب نه ویریږی نو د هغوی					

رَبَّهُمْ ج	ثُمَّ تَلِيْنُ	جُلُوْدُهُمْ	وَقُلُوْبُهُمْ	اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ ط
درب خپل نه	بیا نرمي شي	څرمني دهغوئ	او زړونه دهغوئ	یادولو دالله ته

زړونه ترې ریږدي | نوبیا د هغوئ وجودونه او زړونه دالله ﷻ یاد ته متوجه شي

ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ	يَهْدِيْ	بِهٖ	مَنْ	يَّشَآءُ ط
دا هدایت دي دالله	لار ښائي	په دې سره	هغه چاته	چې غواړي ئې هغه

دادالله ﷻ هدایت دې | اود چا په حق کښې چې اوغواړي نو ددې په ذریعه ورته هدایت کوي

وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ	فَمَا لَهٗ	مِنْ	هَادٍ ۝
او هغه څوك چې بې لارې ئې کړي الله	پس نشته	هغه لره	څوك لارښودونکې

اوالله چې څوک بې لارې کړي | نو هغه ته هیڅوک لارخودونکې نشته|

قوله تعالی:: تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُوْدُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ج

د مشابه او مثاني تفسیر: الله تعالی دخپل قران کریم په تعریف کښې فرمائي چه دا بهترین کتاب هغه نازل کړې دې، چه هغه ټول یوشان دې اوددې ایتونه بیابیاراغلی دی چه په اسانه باندې په دې خلق پوهه شي.یوایت دبل ایت په شان دې اوحرف دبل حرف سره ملاویږي.ددې سورت ایتونه دبل سورت ایتونوسره یوشان دی، یوه خبره اویو ذکر څوځوځایونوکښې بې اختلافه شوې دې . بعضې ایتونه هم په یوبیان کښې. په بعضوکښې چه څه ذکردی دهغې التبه هم شته.لکه د مومنانو د ذکر سره دکافرانوذکر،دجنت سره ددوزخ ذکروغیره.اوګورئ دابرارذکرسره دفجارذکردې.دسجین سره دعلیین بیان دې.متقینوسره دطاغین ذکردې،دجنت ذکرسره ددوزخ ذکردې.یعنی دامعنی ده دمثانی .اویوشانوالې د ایتونوته وائي چه هغه دیوشان ذکرباره کښې مسلسل راروان دی.دلته دې لفظ چه کومه معنی ده هغه داده او﴿وَاُخَرُ مُتَشٰبِهٰتٌ﴾ کښې بله معنی ده.

دالله تعالی په ایتونوباندې دمومنانو زړونه ریږي :: ددې پاك او اثر کونکو ایتونو د مومنانو په زړوباندې نور پریوځي،دوی ددې اوریدلو سره ویریږي.د سزاګانو اودهمکیانو اوریدلوسره دهغوی سینې درزیږي. د هغوی ویخته اودریږي،اوپه عاجزې اوژړافریادسره الله تعالی ته ښکته شي. دهغه په رحمت اولطف باندې نظرکړي اوامیدساتي.نو دهغوی حال به دتورو زړونووالا نه بالکل جداوی دوی دالله تعالی کلام دنیکوسره اوري،هغوی په غزلوباندې سرونه خوزوي.داخلق په قراني ایتونوباندې خپل ایمان نورهم مضبوطوي،خوچه دچاپه زړونوکښې بیماري ده هغوی دقران ایتونه اوریدلوسره نورهم کفرکښې مخکښې ځي.دوی په ژړاباندې سجدوکښې اوغورځیږي،اوهغوی په خنداګانوسره او په ځان خودلوسره ګرځي.دقران فرمان دې. ﴿اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ﴾

یعنی دالله تعالی یاددمومنانوزړونه ریږوي.هغوی په ایمان اوتوکل کښې مخکښې شي. د مونځ، زکوة، اوخیرات خیال ساتي،رښتوني اوایمانداردغه دي.درجې،مغفرت اوښه رزق به هم دغه خلقوته ملاویږي.اوپه ایت کښې دي﴿وَالَّذِيْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوْا عَلَيْهَا صُمًّا وَّعُمْيَانًا ۝﴾ یعنی ښه خلق قران کریم دکڼړواوړندوپه شان نه لولئ چه ددې طرف ته خونه صحیح خیال کوي اونه ئې دعمل کولواراده وي،بلکه دوی ته غوږاوزړه ایخودلې وي،په غوراوفکرسره معنی مطلب باندې ځان پوهوي.دوی ته توفیق ملاوشي اوپه سجده کښې اوغورځیږي اودعمل کولوډپاره تیار شي.دوی په خپل عقل باندې کارکونکي دي.نوروته کتلواوجهالت پسې ګرځیدلووالانه دي.دریم صفت د نورونه جداپه دوی کښې

دادې چه دوی دقران اوریدووخت کښې په ادب سره ناست وی.دحضورﷺ تلاوت اوریدلوسره به دصحابه کرامؓ بدن اوروح دالله تعالی طرف ته ښکته شو،اوپه هغوی کښې به خشوع اوخضوع پیداشوه خودانه وه چه چغې به ئې وهلې اوځان به ئې خودلوبلکه په ارام سکون اوخشوع سره به ئې دالله تعالی کلام اوریدلو،اودزړه قراراوسکون به ئې حاصلولواودې وجه باندې دتعریف اوصفت قابل شول.رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

د اولیاء الله صفات: عبدالرزاق نه روایت دې چه حضرت قتاده رحمه الله فرمائي داولیاء الله داصفت دې،چه قران اوریدوسره د هغوی زړونه موم شي اودالله تعالی دذکرطرف ته متوجه شي.دهغوی زړونه اوویریږي، دهغوی دسترګونه اوښکې بهیږي اوپه طبیعت کښې سکون پیداشي دانه وی چه عقل ئې خي.عجیبه شان حالت ئې شي.دنیك اوبدهوش ورته نه وی،داهاهوکول دبدعت کارونه دی اوټوپونه وهل اوخپلې کپړې شلول داشیطاني حرکتونه دي.دالله تعالی دذکرنه مراد وعده د الله تعالی هم بیان کړې شوې ده. بیا فرمائي چه دادی صفتونه دهغه خلقوچاته چه الله تعالی هدایت کړې دې.که ددې خلاف تاسوڅوك ویني،نوپوهه شئ چه دوی ګمراه دی.اویقین اوساتئ چه الله تعالی کوموخلقوته هدایت ورکول نه غواړي هغوی څوك صحیح لارته نشي راوستلې.

اَفَمَنۡ یَّتَّقِیۡ بِوَجۡهِهٖ سُوۡٓءَ الۡعَذَابِ یَوۡمَ الۡقِیٰمَةِ ؕ وَقِیۡلَ
آیا پس هغه څوك چې بچ کوی ځا|په مخ خپل سره|دسخت عذاب نه|په ورځ دقیامت| اواوبه ونیلې شي
آیا څوك چې دقیامت په ورځ دخپل مخ په ذریعه خان دسخت عذاب نه بچ کوی | او داسې ظالمانو ته
لِلظّٰلِمِیۡنَ ذُوۡقُوۡا مَا کُنۡتُمۡ تَکۡسِبُوۡنَ ﴿۲۴﴾ کَذَّبَ
ظالمانوته | اوڅکئ مزه | دهغه عمل | چې وئ تاسو | چې کولو به مو | دروغ ګڼړلي وو |
به حکم اوشي|چې دخپل عمل سزا اوڅکئ | ....د دوی نه وړاندې
الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ فَاَتٰىهُمُ الۡعَذَابُ مِنۡ حَیۡثُ
هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو | پس راغې هغوئ ته عذاب | دداسې طرفنه |
هم خلقو(پیغمبران) دروغژن ګڼړلي وو | نو د هغه طرفه ورته ناګهانی عذاب راغلو | چې د هغوئ
لَا یَشۡعُرُوۡنَ ﴿۲۵﴾ فَاَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الۡخِزۡیَ فِی الۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا ۚ
چې نه راتلو په خیال دهغوئ کښې | پس وراوڅکوله هغوئ ته الله | شرمندګی | په ژوند ددنیا کښې
پرې ګمان هم نه وو|.........نو الله تعالی په باندې ددې دنیا په ژوند کښې دذلت مزه اوڅکوله
وَلَعَذَابُ الۡاٰخِرَةِ اَکۡبَرُ ۘ لَوۡ کَانُوۡا یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۲۶﴾
او خامخا عذاب داخرت | زیات سخت دې | کاش چې وې دوئ | چې پوهیدلې |
اوداخرت عذاب خو ډیر لوئې دې| ....کاش که دوئ پوهیدلې
وَلَقَدۡ ضَرَبۡنَا لِلنَّاسِ فِیۡ هٰذَا الۡقُرۡاٰنِ مِنۡ کُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمۡ
او بیشکه بیان کړی دی مونږه |دپاره دخلقو|په دې قران کښې | هر قسم مثالونه |دپاره ددې چې دوئ
اومونږ په دې قران کښې خلقو ته هرقسم ښه ښه مضمونونه بیان کړی دی| .... د دې دپاره چې

يَتَذَكَّرُونَ ۝	قُرْآنًا	عَرَبِيًّا	غَيْرَ ذِي عِوَجٍ	
نصيحت قبول كړي	داسې قران	چې په عربئ ژبه كښې دې	چې نۀ دې خاوند دكوږ والى	
نصيحت ترې واخلي | دا عربي قران دې | چې د ذرې هومره كږليچ په كښې نشته دې				
لَعَلَّهُمْ	يَتَّقُونَ ۝	ضَرَبَ اللَّهُ	مَثَلًا	رَّجُلًا
دپاره ددې چې دوئ	ځان اوساتي دخراب انجام نه	بيانوى الله	يو مثال	ديو سړي
دې دپاره نازل شوې دې چې دوئ پرهيزګار جوړ شي | الله ﷻ يو مثال بيانوى چې يو سړې (غلام)				
فِيهِ	شُرَكَاءُ	مُتَشَاكِسُونَ	وَرَجُلًا	سَلَمًا لِّرَجُلٍ
چې وى په هغې كښې	شريكان	ټول بد خويه	او بل سړې وى	سالم ديو سړي (مالك)
دې چې څو كسان په كښې شريك وى | اوديوبل سره ضد ساتي | او بل سړې دې | چې ټول ديو مالك مال دې				
هَلْ يَسْتَوِيَانِ	مَثَلًا	الْحَمْدُ لِلَّهِ	بَلْ أَكْثَرُهُمْ	لَا يَعْلَمُونَ ۝
آيا برابريدې شي دا دواړه	مثالونه	ټوله ثناده الله لره	بلكه زيات ددوئ نه	نۀ پوهيږى
آيا ددې دواړو حال برابريدې شي | ټول تعريفونه الله دپاره دى | بلكه په دوئ كښې زيات خلق نه پوهيږى				
إِنَّكَ	مَيِّتٌ	وَإِنَّهُمْ	مَّيِّتُونَ ۝	ثُمَّ إِنَّكُمْ
بيشكه تۀ هم	مړكيدونكې ئې	او بيشكه دوئ هم	مړكيدونكې دى	بيا به بيشكه تاسو
بيشكه تۀ به هم مرې | .... اودوئ بۀ هم مرى | .... بيا به يقيناً تاسو ټول دقيامت				
يَوْمَ الْقِيَامَةِ	عِنْدَ رَبِّكُمْ	تَخْتَصِمُونَ ۝		
په ورځ دقيامت	په نز درب ستاسو	جګړه كوى (مقدمه به پيش كړئ خپله خپله)		
په ورځ د الله ﷻ په دربار كښې جګړې كوئ				

قوله تعالى: أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

دمنكرانودپاره سخت عذاب: يوهغه چه هغه ته دهنګاموپه ورځ باندې امان ملاوؤوى، اويوهغه چه هغه ته دعذاب سپيرې ملاويږى، برابركيدېشي؟ څنګه چه فرمائيلى دى. ﴿أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ﴾ پړمخې په مخ باندې ګرځيدووالا، اوپه خپلوخپوباندې په صحيح لارباندې تلووالا برابرنشي كيدلې. دا كافران به دقيامت په ورځ باندې التپه راښكلى شي اورته به وئيلى كيږى چه داورمزه واخلئ.اوپه ايت كښې دى. ﴿أَفَمَن يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ دوزخ ته به داخل كيدو والا بدنصيبه ښه دې ياپه امن سره دقيامت ورځ تيرولووالاښه دې؟دلته ددې ايت مطلب هم دا دې، خوديوقسم ذكرئې كړې دې اودبل قسم ذكرئې پريخودې دې.څكه چه په دې باندې هغوى هم پوهيږى. داخبره دشاعرانوپه كلام كښې هم موندلې كيږى.مخكښې خلقوهم دالله تعالى خبره نه وه منلې اورسولانوته ئې دروغژن وئيلى وو. بيااوګورئ په هغوى باندې په خپله بې خبرې كښې څنګه عذابونه راغلل.دالله تعالى عذاب هغوى په دنياكښې ذليل اوخوارکړل اوداخرت سخت عذاب دهغوى دپاره پاتې دې.نوتاسوته ويريدل پكاردى چه شريف رسول چيړلو اونه منلوپه وجه باندې به په تاسوباندې دهغوى نه هم زيات عذاب راشي.كه تاسوعلم لرونكى ئې نودهغوى دحالاتوذكراونصيحت ستاسو دپاره كافى دې.

قوله تعالى: وَلَقَدۡ ضَرَبۡنَا لِلنَّاسِ

قران کښې مثالونه په مثالونوباندې خبره په اسانه سره په پوهه کښې راځي په دې وجه باندې قران مجيد کښې هرقسمه مثال ورکړې شوي دې چه خلقوته ښه يادشي.نوارشادشوي دي﴿ ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ ﴾ الله تعالى دستاسودپاره هغه مثالونه ارشادفرمائيلي دى كوم چه تاسوپخپلوكښى ښه پيژنئ؛اويه ايت كښې دى.﴿ وَتِلۡكَ الۡأَمۡثَالُ نَضۡرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعۡقِلُهَآ إِلَّا الۡعَٰلِمُونَ ﴾دا مثالونه مونږدخلقومخکښی بيانوو. عالمان په دې ښه طريقې سره پوهيږي اودقران په ساده عربئ ژبه

كښې دې چه په هغې كښې څه كمې نشته.واضح دليلونه اوښكاره مثالونه دى.څكه چه ددې لوستلو او اوريدلوسره خلق خپل ځان بچ اوساتى ددې عذاب دايتونويه وجه باندې خپل ځان دخرابونه اوساتی اوددې دثواب دايتونويه وجه باندې دنيك عملونودپاره محنت اوکړی.

قوله تعالى: ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَآءُ

د مؤمن او مشرک مثال: ددې نه پس الله تعالى دتوحيد منونكى اودمشرك داسې مثال پيش كوى،چه يو خوهغه غلام دې چه دهغه ډيرزيات مالكان وى اودهغوى پخپلوكښى ديوبل سره نه لږی.دويم هغه غلام چه هغه خالص ديوسړى ملكيت وى.دهغه نه علاوه په هغه باندې دبل چاځه اختيارنه وى. نو د ستاسويه نزدباندې دادواړه برابردي؟بالكل نا؛دغه شان توحيدمننوكې چه هغه صرف ديوالله تعالى (وحده لاشريک له) عبادت كوى اومشرك چه هغه دځان دپاره ډيرمعبودان پيداكړى دى،په دې دواړوكښى څه نسبت نشته.چرته دامخلص توحيد منونكې؟ اوچرته هغه گمراه مشرك؟ددې ښكاره اوصفامثال بيانولوسره هم دالله تعالى حمداوثناء وئيل پكاردى چه هغه خپل بنديان داسې پوهه كړل چه حقيقت پرې بالكل ښكاره شو.دشرك بدى اودتوحيدښه والې ورته بالكل يادشو.اوس به دالله تعالى سره هغه خلق شرك كوى څوك چه بالكل بې علمه وى.چه په هغوى كښى سوچ اوفكرصلاحيت بالكل نه وى.

قوله تعالى: إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ

دې ايت مبارک سره د رسول كريم ﷺ په مرګ باندې د ابوبکر صديق ﷺ استدلا: ددې نه پس حضرت ابوبكر صديق ﷺ ددې ايت تلاوت د حضور ﷺ د وفات نه پس اوكړواوبيابل ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ ﴾ دآخرې پورې تلاوت اوكړواوخلقوته ئې اووئيل چه حضور ﷺ وفات شو.دهغه كلام اوريدلوسره ټولوته يقين شوې وو.ددې ايت مطلب دادې چه ټول خلق ددې دنيانه تلووالادى اويه اخرت كښى به دخپل رب سره جمع كيږى هلته به الله تعالى په مشركانو او توحيدمنلووالوكښى صفافيصله اوكړى اوحق به ښكاره شى.دهغه نه ښه فيصله كولو او زيات علم والابه څوك وى؟ ايمان،اخلاص اوتوحيداوسنت والابه خلاص شى.شرك، كفر، انكاراونه منلو والوته به سخت عذاب ملاويږى.دغه شان چه كومودووكسانويه دنياكښى يوبل سره جهګړه وه هغوى به دقيامت په ورځ انصاف كونكى الله تعالى مخكښى كړې شى اوفيصله به شى.ددې ايت نازليدوباندې دحضور ﷺ نه تپوس اوشوچه دقيامت په ورځ باندې به بياجهګړې وى؟حضور ﷺ اوفرمائيل اويقينا انوحضرت عبدالله ﷺ اوفرمائيل چه بياخوډيره گرانه ده.(ابن ابى حاتم)

قوله تعالى: ثُمَّ إِنَّكُمۡ يَوۡمَ الۡقِيَٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمۡ تَخۡتَصِمُونَ

قيامت كښې به ټولې جګړې فيصله كيږى: دمسنداحمدپه حديث كښى داهم دى چه ايت﴿ ثُمَّ لَتُسۡـَٔلُنَّ يَوۡمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴾يعنى هغه ورځ به ستاسونه دالله تعالى دنعمتونوتپوس اوشى،دنازليدويه وخت كښى د حضور ﷺ نه چاسوال اوكړوچه هغه كوم نعمتونه دى چه دهغې باره كښى به زمونږنه تپوس كيږى؟ مونږ خويه كهجورو خوړلو او اوبو څكلوباندې گذاره كوو.حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوس نشته نوځه چل

اوشو؟ زربه تاسوته ډيرنعمتونه حاصل شي.داحديث په ترمذي اوابن ماجه كښي هم دي اوامام ترمذي دې ته حسن وائي.(١)دمسندهم دې حديث كښي دي چه حضرت زبيربن عوام ﷺ دايت((اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُوْنَ)) په نازليدوباندې تپوس اوكړوچه يارسول الله ازمونږكومې جهګړې چه په دنياكښي د يو بل سره وې هغه به هلته دقيامت په ورځ باندې بياكيږي؟اودګناهونوتپوسونه به هم كيږي؟حضورﷺ اوفرمائيل هو،هغه به بياضروركيږي اوهريوكس ته به خپل پوره پوره حق ملاويږي.دااوريدوسره هغه عرض اوكړوچه داخوبياډيرګران كاردې.(٢) مسنداحمد كښي دي چه حضورﷺ فرمائيلي دي چه د ټولونه مخكښي به دګاونډيانوديوبل سره جهګړې به پيش كړې شي (٣).اوپه حديث كښي دي چه په هغه پاك ذات مې دې قسم وي.دچاپه قبضه كښي چه زماساه ده چه دټولوجهګړوفيصله به دقيامت په ورځ كيږي.تردې چه هغه چيلۍ كوموچه ښخپلوكښي جهګړې كړې وي اويوه بلې لره په ښكروهلې وي،دهغې بدله به ترې هم اخستلې شي.(٤)(مسنداحمد)

د مسنديوبل حديث كښي دي چه دوه چيلۍ په جهګړه باندې ليدلوسره حضورﷺ دحضرت ابوذرﷺ نه تپوس اوكړوچه تاته پته ده دوى ولې جهګړه كوى؟حضرت ابوذرﷺ جواب وركړوچه حضورﷺ ماته څه پته ده؟حضورﷺ اوفرمائيل چه ټهيك ده،خوالله تعالى ته ددې پته ده اودقيامت په ورځ به ددوى دواړوانصاف كوى.(٥)

بزاركښي دي چه رسول اللهﷺ فرمائيلي دي چه ظالم اوخيانت كونكې بادشاه اودهغه رعايابه دقيامت په ورځ باندې جهګړه كوى اورعايابه په هغه باندې غالبه شي،نوالله تعالى به حكم اوكړى چه دې دوزخ ته اوغورځوئ.(٦)ددې حديث يوروايت كونكې اغلب بن تميم چه څنګه حافظ پكاروى هغه شان نه دې.حضرت عبدالله بن عباسﷺ فرمائي چه هرڅښتونې به دروغژن نه،هرظالم دمظلوم نه،هرهدايت موندلووالابه دګمراه نه،هركمزورې به دزوراورسره هغه ورځ جهګړه كوى.تردې چه دروح اوبدن په مينځ كښي به هم هغه ورځ جهګړه وى.روح به بدن باندې الزام لږوى چه ټولې بدئ تاكړى دي اوبدن به روح ته وائي چه ټول خواهش اوشرارت دستاوو.يوفرښته به په هغوى كښي فيصله اوكړى.اوبه فرمائي چه واورئ!يوانسان دې دهغه سترګې شته،خوبالكل شل اوګوډدې،ګرځيدې نشي.دويم كس ړونددې خودهغه خپې لاسونه ټهيك دي.دوى دواړه په يوباغ كښي دي.ګوډړوندته وائي،روره داباغ خودميوونه ډك دې خوزماخپې نشته چه لاړشم اودميوې راوشكوم.ړوندورته جواب وركوى چه راشه زماخپې شته زه به تاپه خپله ملاسوركړم اوبوبه دې خم.نودوى دواړه لاړشي اودخپلې خوښې ميوې اوشكوى .اووايئ په دوى دواړوكښي مجرم څوك دې؟بدن اوروح به جواب وركړى چه دواړه مجرمان دي. فرښته به جواب وركړى چه بس فيصله تاسواوكړه. بدن لكه سورلې ده اوروح په دې باندې سوردې.ابن ابى حاتم كښي دي چه حضرت عبدالله بن عمرﷺ فرمائي چه ددې ايت نازليدو باندې مونږحيران شوچه زمونږاواهل كتاب خوخپلوكښي جهګړه نشته،بيابه دقيامت په ورځ څنګه جګړې كوو؟ددې نه پس چه په خپلوكښي فتنې شروع شوې نومونږته پته اولږيده هم داهغه جهګړې دي كومې چه به دالله تعالى په درباركښي پيش كيږي.ابوالعاليه رحمه الله فرمائي چه دقبلې والابه دې قبلې والاسره جهګړه كوى.اوابن

---

١) احمد: ١٦٤/١، ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة زمر:٣٢٣٦. س

٢) احمد: ١٦٧/١. وسنده حسن.

٣) احمد: ١٥١/١، وهوحديث حسن المعجم الكبير للطبراني: ٣٠٢/١٧ ح/٨٣٦. وسنده حسن.

٤) احمد: ٢٩/١ ،. وحديث مسلم: : ٢٥٨٢. يغني عنه.

٥) احمد: ١٦٢/١.

٦) مسند البزار:١٦٤٤ .

زیدنه روایت دی چه مراد داسلام والواو کافرانو جهګړه ده. خو مونږ مخکښې بیان کړې دي چه د ایت د ټولو د پاره عام دې. والله سبحانه وتعالی اعلم.

فَمَنْ اَظْلَمُ | مِمَّنْ | كَذَبَ | عَلَى اللّٰهِ | وَكَذَّبَ
پس څوک دي ډیر ظالم | دهغه چانه | چي دروغ ئي اوتړل | په الله پورې | او دروغ ئي اوګڼړو |
نود هغه چانه زیات ظالم څوک کیدي شي | چي په الله ﷻ باندي دروغ اوتړي | او کله چي

بِالصِّدْقِ | اِذْ جَآءَهٗ ؕ | اَلَيْسَ | فِيْ جَهَنَّمَ | مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ۝۳۲
صداقت لره | کله چي راغې هغه ته | آیا نشته | په دوزخ کښي | ځائي داوسیدو دپاره د کافرانو |
ورته رښتینې خبره راشي نو هغه دروغ اوګڼړي؟ | آیا د (داسي) کافرانو استوګنه په دوزخ کښي نه ده

وَالَّذِيْ | جَآءَ بِالصِّدْقِ | وَصَدَّقَ بِهٖٓ | اُولٰٓئِكَ | هُمُ
او هغه کس | چي رائي ورو صدق | او هغه چاچي رښتیني اومنو هغه | دغه کسان چي دي | هم دوئ
اوڅوک چي رښتینې خبره راوړي | او هغه رښتیا اومني | ....نو هم دغه کسان

الْمُتَّقُوْنَ ۝۳۳ | لَهُمْ | مَّا | يَشَآءُوْنَ | عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ
دعذاب نه بچکیدونکي دي | دپاره ددوئ | هغه څه دي | چي غواړي ئي دوئ | په نزد درب خپل
پرهیزګاران دي | هغوئ دپاره به د خپل رب سره هغه څیز وی کوم چي هغوی اوغواړي |

ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا | الْمُحْسِنِيْنَ ۝۳۴ۚۖ | لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ | عَنْهُمْ | اَسْوَاَ الَّذِيْ
دا بدله ده | دنیکانو خلقو | دپاره ددې چي لرې کړي الله | ددوئ نه | ډیره بده هغه ګناه
دا د نیکانو خلقو بدله ده |......................... ددې دپاره چي الله ﷻ د هغوئ هغه ګناهونه کوم چي هغوی

عَمِلُوْا | وَيَجْزِيَهُمْ | اَجْرَهُمْ | بِاَحْسَنِ | الَّذِيْ
چي کړې وه دوئ | او چي ورکړې دوئ له | اجر ددوئ | په سبب د ډیر ښه عمل | هغه
کړې دي هغه ورته معاف کړي | اودنیکو اعمالو ورته پوره پوره بدله ورکړي

كَانُوْا | يَعْمَلُوْنَ ۝۳۵
چي وو دوئ | چي کوو به ئي |

قوله تعالى:: فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ

دټولونه غټ ظالم څوک؟:-مشرکانو په الله ﷻ به ډیرغټ دروغ وئیلی وواوالزامونه ئي پرې لږولي وو. کله به ئي دهغه سره نورمعبودان خودل، کله به ئي فرښتي دالله ﷻ لونړه خودلې، کله به ئي په مخلوق کښي دویم خراب عادت داووچه کومې خبرې به الله ﷻ په نبیانو علیهم السلام باندي نازلولي هغه به ئي نه منلې،نواوني فرمائیل چه دې دټولوغټ ظالم دې اوکومه سزاچه هغوی ته پکارده هغې نه ئي خبره کړل چه دداسې خلقوځائې دوزخ دې څوک چه دمرګ پورې په انکاراودروغوباندې وو.

قوله تعالى:: وَالَّذِيْ جَآءَ بِالصِّدْقِ

د هغوی دخراب عادتونواوسزاذکرکولونه پس بیادمومنانودښه عادتونوذکرکوی چه رښتیانې راوستل اورښتیانې اومنل یعنی حضور ﷺ حضرت جبرائیل علیه السلام اوهرهغه کس کوم چه دتوحیداقرارکوی او د نبیانو علیهم السلام مسلمان امت.دوی به دقیامت په ورځ وانې چه تاسومونږته څه راکړل اوڅه مواوونیل

په هغې مونږعمل اوکړو. پخپله رسول الله ﷺ هم دې ایت کښې داخل دې حضورﷺ هم رښتیا راوړلو والا او د نورو رسولانو تصدیق کونکې او په هغوی باندې چه څه نازل شوی دی دهغې منلووالاووددې سره داصفت دټولو ایماندارودې چه هغوی الله ﷻ باندې، فرښتو باندې، کتابونو باندې، اورسولانوباندې ایمان لري.

دربیع بن انس په قرات کښې دی ﴿وَالَّذِیْ جَآءَ بِالصِّدْقِ﴾ دی. حضرت عبدالرحمن بن زیدبن اسلم فرمائی رښتیا راوړلو والاحضورﷺ دې اوهغه رښتیامنلووالامسلمانان دې هم هغه متقی، بزرګ او پرهیزګاردې څوک چه دالله ﷻ نه ویریږی اودشرك اوکفرنه ځان ساتی دهغوی دپاره جنت دې هغوی به چه څه غواړی ورته به ملاویږی. ددې پاك خلقودپاره هم دغه بدله ده دهغوی بدئ خومعاف کړی او نیکیانې ئې قبولې کړی. څنګه چه په بل روایت کښې دی. ﴿اُولٰٓئِكَ الَّذِیْنَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا﴾ دا هغه خلق دی چه ددوی نیکیانې مونږقبولې کړو. اوبدئ ئې معاف کړودوی به په جنتونوکښې اوسیږی دوی سره بالکل رښتیااوصحیح وعده ده.

اَلَیْسَ اللّٰهُ	بِکَافٍ	عَبْدَهٗ ؕ	وَیُخَوِّفُوْنَكَ	
آیا نهٔ دې الله	کافی	بنده خپل لره	او یروی دا خلق تالره	

.. آیا صرف الله ﷻ دخپل (نیک) بنده دپاره کافی نه دې ؟! او دوئ تا دالله ﷻ ....

بِالَّذِیْنَ	مِنْ دُوْنِهٖ ؕ	وَمَنْ یُّضْلِلِ اللّٰهُ	فَمَا لَهٗ	
په هغه معبودانو سره	چې بې دالله نه دی	او هغه څوك چې ګمراهه ئې کړی الله	پس نشته هغه لره	

نه سوا د نورو څیزونو نه ویروی | او څوک چې الله ﷻ بې لارې کړی | نو هیڅوک ئې په لار کولې نشی

مِنْ هَادٍ ۚ	وَمَنْ یَّهْدِ اللّٰهُ	فَمَا لَهٗ	مِنْ مُّضِلٍّ ؕ	
څوك لار ښودونکې	او چاته چې هدایت اوکړی الله	پس نشته هغه لره	څوك ګمراهه کونکې	

اوچا ته چې الله ﷻ هدایت اوکړی | نو هغه هیڅوک ګمراه کولې نشی

اَلَیْسَ اللّٰهُ	بِعَزِیْزٍ ذِی انْتِقَامٍ ۞	وَلَئِنْ	سَاَلْتَهُمْ	مَّنْ	
آیا نهٔ دې الله	غالب او خاوند دبدلې اغستلو	او که چرې	تپوس اوکړې ته ددوئ نه	چې چا	

آیا الله ﷻ زبردست او انتقام اخستونکې نه دې ؟ | او که ته ددوئ نه تپوس اوکړې چې

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	لَیَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ	قُلْ	اَفَرَءَیْتُمْ	
پیدا کړی دی اسمانونه	او زمکه	نو ضرور به وائی دوئ چې الله	ورته اووایه	آیا پس وینئ تاسو	

اسمانونه اوزمکه چا پیدا کړی دی؟ | نو دوئ به وائی چې الله (پیدا کړی دی) | ته ورته اووایه چې ښه ده

مَّا	تَدْعُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	اِنْ اَرَادَنِیَ اللّٰهُ	بِضُرٍّ	
هغه معبودان	چې رابلې ئې تاسو	بې دالله نه	که اراده اوکړی ماته الله	دضرر رسولو	

نو دا راته اوښائې | چې تاسو دالله نه بغیر دچا عبادت کوئ | که چرې الله ماته څه تکلیف رارسول اوغواړی

هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖٓ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ

ایا دا معبودان (بتان) | لرې کونکې دي | دضرر دهغه (زمانه) | یا اراده اوکړي ماته | په رحمت سره

نوآیا هغوئ دهغه (راکړې شوې) تکلیف لرې کولې شي | یا که الله ﷻ ماسره څه مهرباني کول

هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ

آیا دي دا بتان | بندونکي | درحمت دهغه | ورته اووایه | کافي دې مالره الله | هم په هغه باندې

اوغواړي | نو هغوئ دغه مهرباني منع کولې شي | ته اووایه چې زما دپاره صرف الله ﷻ کافي دی

يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝ قُلْ يٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ

بروسه کوي | بروسه کونکي | ورته اووایه | اے قومه زما | کار کوئ تاسو | په ځائې خپل |

بهروسه کونکي همیشه په هغه بهروسه کوي | ته ورته اووایه چې ائې زماقومه ! تاسو په خپلو اعمالو کښې

اِنِّيْ عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝ لا مَنْ يَّاْتِيْهِ

بیشکه زۀ خپل کار کونکې یم | پس زر به | پته اولږي تاسو ته | چې څوک دې چې راځي هغه ته |

مشغول اوسئ | زه هم پخپل عمل کښې مشغول یم | نو ډیر زر به تاسو ته معلومه شي چې په چا باندې

عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ۝

عذاب | چې رسوا به کړي هغه | او نازلیږي | په هغه باندې | عذاب همیشه |

رسوا کونکې عذاب راتلونکې دې | او په چا باندې همیشه عذاب واقع کیدونکې دې |

قوله‌تعالى:: اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ؕ

دمومن دپاره الله ﷻ کافي دې:-په یوقرات کښې ﴿اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عِبَادَهٗ ؕ﴾دی.یعنی الله ﷻ دخپل هریوبنده دپاره کافي دې په هغه باندې هریوکس ته بهروسه ساتل پکاردی.رسول اللهﷺ فرمائي چه هغه ته خلاصې ملاؤشوچاته چه داسلام هدایت اوضرورت په لحاظ باندې روزی ورکړې شوه اوصبرورته هم نصیب شو.(ترمذی وغیره) ([1]) اې نبي! داخلق تادالله ﷻ نه علاوه دنوروخلقونه ویروی.داددوی جهالت او ضلالت دې اوالله ﷻ چه څوک ګمراه کړي هغه ته څوک لارنښي خودلې.څنګه چه چاته الله ﷻ لارخودلې وی هغه څوک بې لارې کولې نشی.الله ﷻ دلوې مرتبې والادې.په هغه باندې بهروسه کولو والا ته څوک څه نشي وئیلې،دهغه طرف ته ښکته کیدووالاکله هم محروم نه پاتې کیږی.دهغه نه زیات عزت والا څوک نشته،دغه شان دهغه نه زیات انتقام باندې قادرهم بل څوک نشته،څوک چه دهغه سره کفراوشرک کوی دهغه درسولانوسره جهګړې کوی هغه به هغوی ته ضرور سزا ورکوی .

قوله‌تعالى:: وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ؕ

د ناشکرئی انتها::دمشرکانو نور جهالت بیانیږی چه ددې سره چه الله ﷻ دهرڅه خالق ګنړی بیاهم د داسې معبودانوعبادت کوی چه هغوی چاته څه ګټه تاوان نشي رسولې هغوی ته څه حکم اختیار نشته. حدیث کښې دی الله ﷻ یاد ساتئ هغه به دستاسوحفاظت کوی،الله ﷻیادساته نوهغه به هروخت خپل ځان سره موجود وینې. د اسانتیا وخت کښې دالله ﷻ په نعمتونوباندې شکراداکوه دسختئ په وخت

[1]) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی الکفاف والصبر علیه:۲۳۴۹ ، وسنده حسن ، حاکم: ۱۲۲/٤، احمد: ۱۹/٦.

کښې په هغه ستا پکار راشي.که څه غواړې نودالله ﷻ نه اوغواړه اوکه مددغواړې نودالله ﷻ نه مدد اوغواړه. یقین ساته که ټوله دنیاتاته څه نقصان رسول غواړي اودالله ﷻ اراده نه وي نوهغوی تاته هیڅ نقصان نشي رسولې .اوکه ټول راجمع شي اوتاته څه فائده درکول غواړي چه هغه الله ﷻ په مقدرکښې نه وي لیکلې نو هغوی تاته بالکل نشي درکولې،صحیفې اوچې شوی دي قلمونه اوچت کړې شوې دي.یقین اوشکرسره په نیکیانوکښې مشغول اوسه.په تکلیفوباندې صبرکولوسره ډیرې نیکیانې ملاویږي. مدد دصبرسره دې.دغم اوخفګان سره خوشحالي اوراحت دې.هره سختي دخان سره اساني لري.([1])(ابن ابی حاتم) نو اووایئ چه زمادپاره الله ﷻ کافي دې.دبهروسه کولووالادهغه په پاك ذات باندې بهروسه کوی.څنګه چه حضرت هود ﷺ خپل قوم ته جواب ورکړې وو ،کله چه هغوی وئیلي ووزمونږپه خیال تاته زمونږ یومعبودڅه نقصان دررسولې دې.نوهود ﷺ اوفرمائیل چه زه الله ﷻ ګواه کوم او تاسو هم ګواه اوسئ چه زه دستاسوټولومعبودانونه بیزاره یم.تاسوټول که ماسره څه اخوه دیخوه کولې شئ نواوکړئ اوماته بالکل مهلت مه راکوئ.واوړئ زماتوکل زماپه رب باندې دې چه هغه دستاسوټولورب دې. د دنیا په مخ چه څومره حرکت کولووالادی دټولواختیاردهغه سره دې.زمارب په صحیح لارباندې دې.

د طاقت سرچشمه ، توکل علی الله ::رسول الله حضرت محمد ﷺ فرمائی چه کوم دټولونه زیات طاقتور کیدل غواړي هغه دې په الله باندې بهروسه ساتی اوچه څوك دټولونه زیات مالداره کیدل غواړي هغه دې په دې خیزباندې کوم چه دالله ﷻ په لاس کښې زیات اعتمادکوی ددې په خاني کوم چه دهغه په خپل لاس کښې دې.اوڅوك چه دټولونه زیات بزرګ کیدل غواړي هغه دې دالله ﷻ نه ویریږي(ابن ابی حاتم) بیائې مشرکانوته ویناکښې فرمائیلي دی چه تاسوپخپله طریقه باندې عمل کوئ،زه په خپله طریقه باندې عمل کونکې یم.تاسوته به زرمعلومه شي چه په دنیاکښې څوك ذلیل اوخواریږي؟ او د اخرت په عذابونوکښې څوك ګیریږي؟الله تعالي دې مونږ محفوظ اوساتي.

إِنَّا أَنزَلْنَا	عَلَيْكَ	الْكِتَابَ	لِلنَّاسِ	بِالْحَقِّ ۚ	فَمَنِ
بیشکه مونږه نازل کړې دې	په تا باندې	دا کتاب	دپاره دخلقو	په حقه سره	پس هغه څوك
بیشکه مونږ په باندې دا کتاب دخلقو دهدایت دپاره په حق مضامینو مشتمل نازل کړې دې انو څوك چې					
اهْتَدَىٰ	فَلِنَفْسِهِ ۖ	وَمَن ضَلَّ	فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ		
چې په نیغه لار لاړو	پس فائیده ئې دپاره دخان ده	او څوك چې بې لارې شو	پس بې لارې کیږي په خان خپل		
په سمه لار روان شی | نو فائده ئې خان دپاره ده | او څوك چې بې لارې شي نو خان ته نقصان رسوی					
وَمَا أَنتَ	عَلَيْهِم	بِوَكِيلٍ	اللَّهُ يَتَوَفَّى	الْأَنفُسَ	حِينَ
اوند ئې ته	په هغوئ باندې	ساتونکې ذمه وار	الله قبض کوی	روحونه	په وخت
اوته په دوئ باندې څه ذمه وار خو نه یئ | هم الله ﷻ روحونه دمرګ په وخت کښې قبض کوی					
مَوْتِهَا	وَالَّتِي	لَمْ تَمُتْ	فِي مَنَامِهَا ۖ		
دمرګ ددغې نفسونو کښې	او هغه نفس	چې نۀ وی مړ	قبض کوی هغه په خوب دهغه کښې		
او چې د چا مرګ نه وی راغلې نودخوب په وخت کښې ئې روح قبض کوی					

([1]) احمد: ۳۰۷/۱ ترمذی کتاب صفة القیامة باب حدیث حنظلة:۲۵۱۶، وسنده حسن شعب الایمان : ۱۰۷۴.

فَيُمۡسِكُ الَّتِيۡ قَضٰى عَلَيۡهَا الۡمَوۡتَ وَيُرۡسِلُ الۡاُخۡرٰٓى

پس منع کوی | هغه روح | چې فیصله کوی | په هغه باندې | دمرګ | او رالیږی نور روحونه

بیا هغه (روحونه) ایسار کړی | چې دمرګ حکم پرې لګولې شی | اوباقی روحونه ترې

اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ اِنَّ فِيۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يَّتَفَكَّرُوۡنَ ۝

نیتې مقررې ته | بیشکه په دې کښی | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه خلقو | چې فکر کوی

تریو مقررې نیتې پورې راپریږدی | بیشکه په دې کښې هغه خلقو دپاره نښې دی | چې سوچ فکر کوی

اَمِ اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ ؕ قُلۡ اَوَلَوۡ كَانُوۡا

آیا نیولی دی دې خلقو | بې دالله نه | نور سفارشیان | ورته اووایه | آیا سفارش به کوی اګر که وی هغوی

او دوی دالله ﷻ نه سوا نور خلق (ځان له سفارشیان) جوړ کړی دی | ته ورته اووایه چې

لَا يَمۡلِكُوۡنَ شَيۡئًا وَّلَا يَعۡقِلُوۡنَ ۝ قُلۡ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ

چې نۀ لری اختیار | دهیڅ څیز | اونۀ پوهیږی په هیڅ څیز | ورته اووایه | چې الله لره دې | اختیار دسفارش

سفارش خو هم ټول دالله ﷻ په اختیار کښې دې | ....دآسمانونو او دزمکې

جَمِيۡعًا ؕ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ ثُمَّ اِلَيۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ۝

ټول | هغه لره | بادشاهی دآسمانونو | او دزمکې ده | بیا به هغه ته | واپس کړې شئ تاسو

بادشاهی یوازې د هغه ده | .... اوبیا به ټول هغه ته واپس پیش کیږئ |

وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحۡدَهُ اشۡمَاَزَّتۡ قُلُوۡبُ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ

او هر کله چې | یاد کړې شی الله | یوازې | نو دننه سوزی | زړونه | دهغه کسانو | چې ایمان نۀ لری

او کله چې (دمعبود په حیثیت) یوازې د یو الله نوم واخستې شی | نو د هغه خلقو زړونه سوزی شی | چې په

بِالۡاٰخِرَةِ ۚ وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِيۡنَ مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اِذَا هُمۡ

په آخرت باندې | او هر کله چې | ذکر کیږی | دهغه معبودانو | چې بې دالله نه دی | نو یودم هغوی

آخرت باندې ایمان نه راوړی | اوهر کله چې دالله ﷻ نه سوا د نورو (معبودانو) ذکر اوکړې شی

يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ ۝

خوشحالیږی |

نو هغه وخت دوی خوشحالیږی |

قوله تعالی:: اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ لِلنَّاسِ بِالۡحَقِّ ۚ

ګمراه کیدونکې خپل نقصان کوی:- الله ﷻ خپل نبیﷺ ته خطاب کښې فرمائی چه مونږ په تا باندې قران د رښتیا یو او صحیح والی سره ټولو انسانانو او پیریانو د هدایت دپاره نازل کړو.دا فرمان منلو والا به صحیح لار حاصلولو سره خپله فائده کوی او ودې لارې سره نور خلق په غلطه لار باندې تلو سره خپل ځان

ته نقصان ورکوی.ته ددې ذمه وارنه ئې چه خواه مخوه دې هريوکس دااومنی.ستاپه ذمه صرف هغوی ته رسول دی حساب کولوواﻻمونږيومونږپه هرموجودڅيزکښی چه څه غواړووړکوو.

قوله‌تعالی:: اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا

وفات کبری او صغری دواړه دالله ﷻ په قبضه کښې دی:: وفات کبرې چه په هغې کښی زمونږليږلې شوې فرښتې روح قبض کوی اووفات صغرې کوم چه دخوب په وخت کښی وی زمونږپه قبضه کښی دی.څنګه چه ايت کښی دی. ﴿وَهُوَ الَّذِيْ يَتَوَفّٰىكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ﴾ الخ،يعنی هغه ذات څوك چه تاسو دشپې وفات کړی اودورځې چه تاسوڅه کوې هغه ته معلوم دی بياتاسودورځې پاسوی چه مقررکړې شوې وخت پوره کړی،بيابه ټول خلق هم دهغه طرف ته ځی او هغه به تاسوته د ستاسو د عملونو خبر درکړی هغه په خپل بندګانوغالب دې هغه تاسوباندې نظرکونکې فرښتې راليږی تردې چه تاسوته مرګ نه وی راغلې نوزمونږليږلې شوې فرښتې دستاسوروح قبض کړی اوهغوی اوکمې نه کوی.نوپه دې دواړوايتونوکښی هم داذکرشوې دې مخکښی وړوکې مرګ بيا د لوې مرګ ذکرشوې دی.دلته مخکښی غټ مرګ اوبيادوړوکی مرګ بيان شوې دې.ددې نه داهم پته لږی چه په ملاء اعلی کښی روحونه جمع کيږی څنګه چه دبخاری اومسلم په حديثونوکښی دی.رسول الله ﷺ فرمانی چه په تاسو کښی څوك په خپل کټ کښی اوده کيدوته لاړشی نودخپل لنګ لاندنی طرف باندې دې هغه صفاکړی پته نه لږی چه په هغه باندې څه څيز وی؟ بيادې دادعااووانی.**باسمك ربی وضعت جنبی ارفعه ان امسکت نفسی فارحمها وان ارسلتها فاحفظها بما تحفظ به عبادك الصالحين** يعنی زما پالونکی ربه!دستادپاك نوم په برکت سره اوده کيږم اودستاپه رحمت به پاسم،که ته زماروح واخلې نوپه هغه باندې رحم اوکړه اوکه ته هغه اوليږې نو د هغه داسې حفاظت اوکړه څنګه چه دخپل نيك بنديانو کوې. دا بعضې بزرګانوقول دې چه د مړو روحونه کله چه هغوی مړه اوژوندوروحونه کله چه هغوی اوده شی قبض کړې شی اوپه خپلوکښی پيژندګلوکوی ترڅوچه الله ﷻ غواړی بيادمړورحونه خوهغلته پاتې کړې شی اونورروحونه په مقرروخت باندې پريخودې شی،اوپه دې کښی کله هم غلطی نه کيږی. د غور او فکر کولوچه څوك عادت دی هغوی دالله ﷻ په دې يوه خبره کښی ډيردليلونه اوموندی.

قُلِ | اللّٰهُمَّ | فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ | وَالْاَرْضِ
| ورته اووايه | اے خدايه | پيدا کونکيه داسمانونو | او دزمکې |
| ته ورته اووايه چې ائې الله ﷻ ! داسمانونو او زمکې پيدا کونکيه

عٰلِمَ الْغَيْبِ | وَالشَّهَادَةِ | اَنْتَ تَحْكُمُ | بَيْنَ عِبَادِكَ
پوهيدونکيه په پټ| او په ښکاره | ته به فيصله کوې | په منځ دبندګانو خپلو کښی
په پټو او په ښکاره پوهيدونکيه هم ته به دخپلو بندګانو په هغه خبرو کښې په

فِيْمَا | كَانُوْا | فِيْهِ | يَخْتَلِفُوْنَ ۞ | وَلَوْ
په هغه کارونو کښی | چې وو دوئ | په هغې کښی | چې اختلاف به ئې کولو | او که چرې وی
کومو کښې چې دوئ جګړې کولې فيصله کوې | ....او که د ظالمانو

اَنَّ لِلَّذِيْنَ | ظَلَمُوْا | مَا | فِي الْاَرْضِ | جَمِيْعًا
دپاره دهغه کسانو | چې ظلم ئې کړې دې | هغه څه | چې په زمکه کښی دی | ټول
(مشرکانو) سره ددنيا ټول مالونه موجود شی | اودومره ورسره نور هم | نودقيامت د ورځې

وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ مِنْ سُوْٓءِ الْعَذَابِ

اوپه مثال دهغې نور | دهغه سره | نوخامخابه په فديه كښې وركړي | هغه هرڅه | دپاره دبچكيدودسخت عذاب نه

دسخت عذاب نه دخلاصيدو دپاره به هغه ټول وركول اوغواړي |

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا

په ورځ دقيامت | او ښكاره به شي | دوئ ته | دطرفه دالله نه | هغه څه | چې نۀ وۇ دوئ

اوپه دوئ باندې به دالله ﷻ دطرفنه (عذاب) ښكاره شي | د كوم چې به دوئ ګمان

يَحْتَسِبُوْنَ ۝٤٧ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا

چې ګمان به ئې كولو دهغې | او ښكاره به شي | دوئ ته | بدانجامونه | دهغې | چې كړي وې دوئ

هم نه كولو | ....اوخپل ټول بدكارونه به ورته ښكاره شي | اوپه كوم عذاب

وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝٤٨

اوچاپيره به شي | په دوئ | هغه (عذاب) | چې وۇ دوئ | چې په هغې پورې به | ئې ټوقې كولې

پورې چې به ئې ټوقې مسخرې كولې هغه بۀ ترې نه راتاۆ شي (او دوی به راګير كړي)

.قوله تعالى:: قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دعقل اوشعورنه خلاص خلق دالله ﷻ سره شرک كوي:-الله ﷻ دمشركانومذمت كوي چه هغوی بوتانوته خپل معبودان اوخپل سفارشيان اودوستان ګڼړي چه دهغې نه څه دليل شته اونه څه ضرورت.اوهغوی سره څه اختيارشته اونه څه عقل اوشعور،نه دهغوی سترګې شته اونه غوږونه.هغه خوكاڼړي دی چه هغوی دحيوانانونه هم خراب دی،په دې وجه باندې خپل نبی ته حكم اوكړوچه دوی ته اووايه چه څوك هم نشته چه هغه دالله په مخكښې شوندې اوخوزوی.ترڅوچه دهغه مرضی اواجازت حاصل نه كړی. د ټولوشفاعتونومالك هغه دې.دزمكې اواسمان يواځې بادشاه هغه دې،دقيامت په ورځ به تاسوټول د هغه طرف ته ځئ،هغه وخت به هغه دانصاف سره دستاسوفيصلې كوی اوهغه به هريوته دهغه دعمل مطابق پوره پوره بدله وركوی.ددې كافرانوداسې حالت دې چه دتوحيد كلمه اوريدل نه غواړی.دالله ﷻ د وحدانيت ذكراوريدلوسره دهغوی زړه تنګګ شی اوددې اوريدل هم دهغوی خوښ نه وی.ددوی زړه په دې كښې نه لږی.كفراوكبرهغوی اونيسی.څنګه چه په بل ايت كښې دی.﴿اِنَّهُمْ كَانُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ ۝﴾يعنی هغوی ته چه كله اووئيلی شی چه دالله ﷻ نه سوادعبادت لائق څوك نشته نودوی كبر كوی اونه ئې منی.ځكه چه دهغوی زړه دحق نه منكردې په دې وجه باطل زرقبلوی.كوم ځائې چه د بتانو او نورو خدايانو ذكرراشی نوهغوی خوشحاله شی.

قوله تعالى:: اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ

دقيامت په ورځې به اختلافاتوفيصله اوشی:دمشركانوچه دتوحيدنه كوم نفرت اوشرك سره كوم محبت دې دهغې بيان كولونه پس واحدلاشريك الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائی چه ته صرف يوالله ته اوازكوه چه هغه دزمكې اواسمان خالق دې اودائې هغه وخت پيداكړی دی كله چه داڅه نه وواونه ددې څه نمونه وه.هغه ته دپټ اوښكاره دهرڅه علم دې.داخلق چه په خپلوكښې څه اختلافات ساتی دټولوفيصله به هغه ورځ اوشی كله به چه دوی دقبرونونه راوځی اودقيامت ميدان ته به راځی.حضرت ابوسلمه بن عبدالرحمن دحضرت عائشه نه تپوس اوكړوچه حضور ﷺ به دتهجدمونځ په كومه دعاسره شروع

کولو؟حضرت عائشه فرمائي چه ددې دعا نه. اللهم رب جبريل وميكائيل واسرافيل فاطر السموات والارض عالم الغيب والشهادة انت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون اهدني لما اختلف فيه من الحق باذنك انك تهدي من تشاء الى صراط مستقيم يعنې اې دجبرئيل ميکائيل اواسرافيل ربه اې دزمکې اواسمان بې نمونې جوړونکيه ،اې دحاضر او غائب علم والاته به دخپلو بندګانو داختلافاتو فيصله اوکړې په کوم څيزونو کښې چه اختلاف شوې دې ته ماته په خپل فضل باندې هغې کښې حق لاراوښايې.ته چه چاته غواړې صحيح لاروړته اوښائې.(مسلم)حضور ﷺ فرمائي چه کوم بنده دادعاولې؛ نودقيامت په ورځ به الله ﷻ خپلو فرښتوته وائي چه زمادې بنده زمانه وعده اخستلې ده،داوعده پوره کړئ،نوهغه به جنت ته بوتلې شي.هغه دعا دا ده. اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة اني اعهد اليك في هذه الدنيا اشهد ان لا اله الا انت وحدك لا شريك لك وان محمدا عبدك ورسولك فانك ان تكلني الى نفسي تقربني من الشر وتباعدني من الخير واني لا اثق الا برحمتك فاجعل لي عندك عهدا توفينيه يوم القيمة انك لا تخلف الميعاد. اې الله،اې اسمان اوزمکه بې نمونې پيداکوونکيه ،اې دپټ اوښکاره علم لرونکيه،زه دستاسره پدې دنياکښې عهدکوم چه زماپه ګواهۍ کښې دستانه علاوه څوك د عبادت لائق نشته ته يواځې ئې دستاڅوك شريك نشته اوزماداهم ګواهي ده چه محمد ﷺ دستابنده اورسول دې ته که ماته خپل ځان حواله کړې نوزه به شر ته نزدې اوښه والی نه لرې شم.اې الله ماته صرف دستا رحمت اوبهروسه پکار ده.نوته زمانه هم عهدواخله کوم به چه ته دقيامت په ورځ پوره کوې اوبې شکه ته وعده خلاف نه ئې.ددې حديث روايت کونکې سهيل رحمه الله فرمائي چه ماقاسم بن عبدالرحمن رحمه الله ته کله اووئيل چه عون داشان داحديث بيانوی نواووئې فرمائيل سبحان الله زمونږپرده کونکې ماشومانو جينکو ته هم داحديث ياددې.(مسنداحمد)

حضرت عبدالله بن عمرو ؓ يوکاغذراويستواوئې فرمائيل چه دادعامونږته ر سول الله ﷺ خودلې ده. اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة انت رب كل شيء واله كل شيء اشهد ان لا اله الا انت وحدك لا شريك لك وان محمدا عبدك ورسولك والملائكة يشهدون اعوذبك من الشيطان وشركه واعوذبك ان اقترف على نفسي اثما اواجره الى مسلم. يعنې اې الله زمکه اواسمان بې نمونې پيداکوونکيه دپټ اوښکاره علم لرونکيه دهرڅيزمالك ئې او د هر يو څيزمعبودئې زه ګواهي ورکوم چه دستانه علاوه څوك دعبادت لائق نشته ته يواځې ئې دستاڅوك شريك نشته اومحمد ﷺ دستابنده اورسول دې اوفرښتې هم داګواهي ورکوی.زه دشيطان نه اودهغه د شرك نه ستاپناه ته راځم زه ستانه پناه غواړم چه زه پخپله څه ګناه اوکړم يابل مسلمان طرفته راښکم. ابوعبدالرحمن رحمه الله فرمائي چه دادعاحضور ﷺ عبدالله بن عمرو ؓ ته خودلې وه دابه هغه داوده کيدوپه وخت کښې لوستله.(مسندامام احمد)اوروايت کښې دی چه ابوراشدجبراني رحمه الله دعبدالله بن عمرونه د يو حديث اوريدوخواهش اوکړونو عبدالله يوکتاب دهغه مخې ته کيخودو اواوئې فرمائيل دادې کوم چه ماته رسول الله ﷺ ليکلې وو ما اوکتل نوپه هغې کښې ليکلې شوی ووچه ابوبکر ؓ اوئيل يا رسول الله! زه سحراوماښام څه وايم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل داوايه. اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة لا اله الا انت رب كل شيء ومليكه اعوذبك من شر نفسي وشر الشيطان وشركه اواقترف على نفسي سوء اواجره الى مسلم.(ترمذي وغيره) د مسند احمد په حديث کښې دی چه حضرت ابوبکرصديق ؓ فرمائي چه ماته دالله ﷻ رسول ﷺ سحراوماښام ددې دعاوئيلو حکم کړې وو.

قوله تعالى:: وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

قيامت کښې به مشرکانو ته هيڅ هم پکار نه ورځي: بل روايت کښې دظالمانونه مرادمشرکان دی. فرمائي که هغوی سره هم دومره زمکې د مخ د خزانې نورې وی نودوی به دقيامت دورځې دعذاب په بدله کښې ورکولوډپاره تيارشي خوپه هغه ورځ به څه بدله اوفديه نه قبليږي. اګرکه ټوله زمکه سرو زرو کړی ځنګه چه په بل ايت کښې بيان دې.نن به دالله هغه عذابونه دهغوی مخې ته راشي چه چرته به دهغوی

په خیال کښې هم نه وو.کوم کوم حرام کارونه، بدکارونه ،اوګناهونه اوخرابیانې هغوی په دنیا کښې کړې وودهغې ټولوسزابه نن خپلې مخې ته وینی. په دنیا کښې به ئې چه دکوموسزاګانوباره کښې اوریدلوسره خندل نن به هغې ګناهونو د څلورو طرفونه ګیرکړی وی.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ

پس هر کله چی | اورسیږی | انسان ته | څه تکلیف|نو رابلئ مونږ| پیا چی کله|ورکړومونږ هغه ته

اوڅه وخت چې انسان ته تکلیف اورسیږی انومونږ رابلی | بیا چې مونږ ورته دخپل طرفنه

نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ۚ بَلْ

نعمت | دطرفه زمونږ نه |نو وائی | بیشکه راکړې شوې دې ماته دا | په وجه دعلم | (نۀ) بلکه

څه نعمت ورکړو | نو وائی چې داخو ماته پخپل علم اوعقل سره ملاؤ شوې دی| .... (نه) بلکه

هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا

دا ازمیښت دې | ولیکن | زیات ددوئ | نۀ پوهیږی | بیشکه وئیلی ده دا خبره

دا یو امتحان دې | خو زیات خلق (په دې خبره) نه پوهیږی | ....داخبرې هغه خلقو

الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا

هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وۀ | پس هیڅ پکار رانغلل دهغوئ | هغه څه| چې وۀ هغوئ

هم کړې وې | کوم چې د دوی نه وړاندې ووا خو هغوی چې څه کړی وو هغې ورته هیڅ فائده اونه

يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا ۚ وَالَّذِينَ

چې کول به ئې | پس اورسیدل هغوئ ته | بدانجامونه | دهغې | چې کړی وۀ هغوې | او هغه کسان

رسوله | .... بلکه دخپلو بدو عملونه سزا ورته ملاو شوه | ....او په دوئ کښې چې

ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا

چې ظلم ئې اوکړو | ددې خلقو نه | ډیر زر به اورسیږی هغوئ ته | بدانجامونه | دهغې |

څوک ظالمان دی | هغوی ته به هم دخپلو بدو عملونه سزا ملاویږی

كَسَبُوا ۖ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا

چې کړی وۀ هغوئ | اونۀ دی دوئ | عاجزه کونکی مونږ لره | آیا اونۀ ده معلومه دوئ ته

...............او دوئ (الله ﷻ په خپلو تدبیرونو سره) عاجزه کولې نشي | آیادوئ ته دا معلومه نه ده

أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ

چې پیشکه الله | فرانبه کوی رزق | دپاره دهغه چا | چی غواړی هغه | او په اندازه کوی(رزق)

چې الله ﷻ دچاپه حق کښې اوغواړی|نو هغه دپاره روزی فراخه یا لنډه تنګه کړی

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ يَا عِبَادِيَ

بیشکه په دې کښې | خامخا نښې دی | دپاره دهغه قوم | چې ایمان راوړي | اووایه | اے بندګانو زما

په دې کښې د مومنانو دپاره ډیرې نخښې پرتې دی | ته (زما دطرفنه خلقو ته) اووایه چې

الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

هغه کسانو | چې زیاتې مو کړې دې | په نفسونو خپلو باندې | مه نا امیده کیږئ | د رحمت د الله نه

اې زما هغه بندګانو چې په خپلو ځانونو مو زیاتې کړې دې | د الله ﷻ د رحمت نه مه ناامیده کیږئ

إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

بیشکه الله | معاف کوی ګناهونه | ټول | بیشکه هغه | هم هغه بښونکې مهربانه دې

بیشکه الله ﷻ به ستاسو ټول ګناهونه معاف کړی | بیشکه الله ﷻ بخښونکې زیات رحم کونکې دې

وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ

او واپس راشئ | خپل رب ته | او غاړه کیدئ | حکمونو دهغه ته | مخکښې د دې نه |

او تاسو خپل رب ته رجوع او کړئ | او دهغه تابعدار جوړ شئ | د دې نه مخکښې چې په تاسو

أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ

چې راشی تاسو ته | عذاب | بیا به ستاسو سره هیڅ امداد نه کیږی | او پیروی کوئ | دښه طرف

باندې عذاب راشی | بیا به (هغه وخت) ستاسو مدد نشی کولې | او (اې خلقو)؛ تاسو ته چه د خپل رب

مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ

دهغې چې نازل کړې شوی دې تاسو ته | د طرفه د رب ستاسو نه | مخکښې د دې نه | چې راشی تاسو ته

د طرفه کوم حکمونه نازل شوې دی | په هغې کښې په افضل عمل او کړئ | د دې نه وړاندې چې په تاسو

الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ

عذاب | ناساپه | او یئ تاسو | ناخبره | هسې نه چې بیا اووائی | یو نفس |

ناڅاپه عذاب راشی | او تاسو پرې خبر هم نه یئ | .... د دې دپاره چې یو نفس دا اونه وائی چې

يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ

اے افسوس دې | په هغه ګناه چې کړې ده ما | په طرف یعنی په حق د الله کښې | او بیشکه چې ومه زهٔ

افسوس دې په هغه کوتاهئ چې ما د الله ﷻ په حق کښې کړې وه | .... او ما صرف

لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ

ټوقو کونکونه | یاد اووائی | چې ارمان دې که الله | هدایت کړې وې ماته | نو خامخا به ومه زهٔ

ټوقې کولې | .... یادا اووائی چې که الله ﷻ راته هدایت کړې وې | نو زهٔ به په پرهیزګارانو

مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ۝ اَوْ تَقُوْلَ حِيْنَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِيْ

دمتقیانونه | یادا اووا ئی | په کوم وخت کښې | چې اووینی | عذاب | افسوس که وې ماله

کښې شامل ووم | یا چې عذاب اووینی نو دابه اووائی که چرته زه (دنیاته) واپس لاړم |

كَرَّةً فَاَكُوْنَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝ بَلٰى قَدْ جَآءَتْكَ اٰيٰتِيْ

تلل بیا | پس شم به زه | دنیکانو خلقو نه | ولې نه | بیشکه راغلې وې تاته | آیتونه زما

.........نونیکانو کښې به شامل شم | (الله ﷻ به اوفرمائی ولې نه) زما آیتونه تاته درغلی وو

فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ۝

نو دروغ اوګڼړل تا | هغې لره | او تکبر اوکړو تا | اووې ته | دکافرانونه |

خو تا هغه دروغ اوګڼړل | اوتکبردې اوکړو | اوپه کافرانو کښې شامل پاتې شوې

قوله تعالى:: فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا

تنګۍ اواسانی دازمیښت دپاره دی:- الله ﷻ دانسان حالت بیانوی چه دتکلیف په وخت کښې خوهغه ژړا او فریادشروع کړی دالله ﷻ طرف ته پوره رجوع اوکړی خوچه کله ترې تکلیف لرې شی اوراحت او سکون ورته ملاوشی نودې سرکش اوکبرکونکې شی اووائی چه داخودالله ﷻ په ذمه باندې زماحق دې. زه دالله په نزددې حقداروم.مادخپل عقل اوفیصلوپه وجه باندې دانعمت حاصل کړو.الله ﷻ فرمائی خبره داسې نه ده بلکه دازمونږدطرف نه ازمیښت دې اګرچه مونږته دمخکښې نه علم دې خودامونږ ظاهرول غواړواوکتل غواړوچه دوی دنعمت شکراداکوی اوکه نه؟خودوی بې علمه خلق دی.دعوی کوی دخولې نه خبره اوباسی خوداصل نه ناخبره وی.هم دغه دعوی اوخبره ددوی نه مخکښې خلقو هم کړې ده خودهغوی خبره صحیح نشوه اودې نعمتونویابل څه څیزاودهغوی عملونوهغوی ته څه فائده ورنه کړه.څنګه چه په هغوی باندې تکلیف راغې دغه شان به هغوی باندې یوځل دهغوی د بد علمونو تکلیف راشی اودوی به الله ﷻ عاجزیاسترې نه کړې شي.څنګه چه قارون ته دهغه قوم وئیلی ووچه دومره ځان مه بنایه،الله ﷻ ځان خوښونکی نه خوښوی.دالله ﷻ درکړې شوی نعمتونه خرچ کړه اواخرت اوګټه.په دې دنیاکښې هم فائده حاصل کړه اوچه څنګه الله ﷻ دتاسره سلوك کوی ته هم دخلقوسره احسان کوه.په زمکه باندې فسادمه خوروه الله ﷻ مفسدخلق نه خوښوی.په دې باندې قارون اووئیل چه داټول نعتمونه دولت اوعزت هغه په خپل علم اوهنرباندې حاصل کړی دی.الله ﷻ فرمائی چه هغه ته معلومه نه وه چه دهغه نه مخکښې مال جمع کولووالامونږهلاك اوبربادکړل.مجرمانونه به دهغوی د ګناهونوباره کښې تپوس نه کیږی؟الغرض زیات مال جمع کول اوالله ﷻ هیرول دکفرخاصیت دې. د کافرانوقول دې چه مونږسره مال زیات دې مونږته به څنګه عذاب ملاوشي اوس هغوی ته داهم معلومه نه ده چه درزق مالك الله ﷻ دې چه چاته غواړی زیات ورکړی اوچاته غواړی کم ورکړی.په دې کښې د ایمان والودپاره دعبرت نخې دی.

قوله تعالى:: قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ

دالله ﷻ دطرف نه دتوبې عام دعوت:- پدې ایت کښې ټولونافرمانوته که هغوی مشرکان او کافران هم دی ته دتوبې دعوت ورکړې شوې دې اوورته وئیلی شوی دی چه دالله ﷻ ذات غفوراورحیم دې اوهغه د هر

بوتوبه کونکي توبه قبلوي.دهرښکته کيدونکي طرفته متوجه کيږي.دتوبه کونکي زاړه ګناهونه معاف کوي که هغه هرڅنګه وي اوهرڅومره وي اوکه هروخت وي.

شرک بې د توبې نه نه معاف کيږي: دا ايت بغيردتوبې نه دګناهونودمعاف کولوباره کښې ګڼړل صحيح نه دي.ځکه چه شرك خوبې توبې نه معاف کيږي.صحيح بخاري کښې دي چه څه مشرکان چه هغوي به قتل اوزناهم کړې وه دحضورﷺ مخکښې به حاضرشول چه دستاسودادين اوخبرې زمونږپه هرلحاظ باندې خوښوې دي خوداغټ غټ ګناهونه کوم چه زمونږنه شوي دي ددې کفاره به څه وي؟په دې باندې آيت ﴿وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰـهًا اٰخَرَ﴾ اودا آيت نازل شو.دمسند احمدپه حديث کښې دي چه حضورﷺ فرمائي چه ماته ټوله دنيااوپه دې کښې دټول څيزملاويدوباندې دومره خوشحالي نه ده ملاوشوې څومره چه دې ايت په نازليدوباندې ملاوشوه.يوکس تپوس اوکړوچه چاشرك کړې وي؟حضورﷺ د لږ ساعت دخاموشۍ نه پس اوفرمائيل.خبردارچه چاهم شرك کړې وي،درې ځله ئې دا اوفرمائيل. مسند احمد په يوحديث کښې دي چه يوبوډاکس د کونټې په مددباندې حضورﷺ ته حاضر شو اوحضورﷺ ته ئې اووئيل چه زماغټ واړه ګناهونه ډيرزيات دي ماته به معافي ملاوشي؟حضورﷺ اوفرمائيل چه ته د اللهﷻ دتوحيد ګواهي نه ورکوې؟هغه اووئيل چه او،اودستادنبوت ګواهي هم ورکوم.حضورﷺ اوفرمائيل چه دغه ګناهونه معاف دي.ابوداؤدترمذي کښې دي حضرت اسماء رضي الله عنها فرمائي مادرسول اللهﷺ نه اوريدلي دي هغوي ددې ايت تلاوت داسې کولو ﴿اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ اودا آيت مې ترې داسې واوريدلو. ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ﴾ نوددې ټولو حديثونونه ثابت شوه چه په توبه باندې ډيرګناهونه معاف کيږي.انسان ته درب درحمتونونه مايوسه کيدل نه دي پکارکه ګناهونه هرڅومره وي.دتوبې اورحمت دروازه هروخت کهلاؤوي اوډير فراخه دې. د اللهﷻ ارشاددې.﴿اَلَمْ يَعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ﴾ چه خلقوته معلومه نه ده چه اللهﷻ د خپلو بنديانوتوبه قبلوي. اوفرمائي ﴿وَمَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ﴾ څوك چه خراب کاراوکړي اوپخپل ځان باندې ظلم اوکړي بياالله ﷻ ته توبه اوکړي نوهغه به اللهﷻ بخښونکې اومهربانه ذات اومومي. د منافقانو سزاچه هغه به ددوزخ په لاندينۍ طبقه کښې وي دهغې باره کښې فرمائي.﴿اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا وَاَصْلَحُوْا﴾ يعنې ددې نه هغوي خلاص دي څوك چه توبه اوکړي اوځان صحيح کړي.دانصاراؤ دا شرك چه هغوي به اللهﷻ په دريوکښې دريم ګڼړلوذکرکولوسره دهغوي دسزاګانونه مخکښې فرمائي.﴿وَاِنْ لَّمْ يَنْتَهُوْا عَمَّا يَقُوْلُوْنَ﴾ که دوي خپلې خبرې پرې نه خودلې.نوبياالله ﷻ دلوې شان اوجلال والافرمائي چه دوي اللهﷻ ته توبه ولې نه کوي اوولې دهغه نه استغفارنه غواړي؟هغه خوډيررحم کونکې اوغفارذات دې.هغه خلقو کوموچه خندقونه کړي ووااومسلمانان ئې په اورکښې اچولي ووذکرکولوسره فرمائي چه څوك مسلمانانوته تکليف ورکوي اوبياهم توبه نه کوي نودهغوي دپاره ددوزخ اواورعذاب دې.امام حسن بصري رحمه الله فرمائي چه دالله ﷻ کرم ته اوګورئ چه دخپل دوستانوقاتلان هم دتوبې طرف ته راغواړي. ددې مضمون نورهم ډيرايتونه دي.

ديو کم سلو کسانو د قاتل قصه: دبخاري اومسلم په حديث کښې دهغه کس واقعه هم شته چه هغه يوکم سل کسان قتل کړي وو بيائې دبني اسرائيلو يوعبادت ګذارنه تپوس اوکړوچه ماته دپاره دتوبه کول شته؟هغه انکاراوکړو،هغه هغه هم قتل کړو.بيائې ديوعالم نه تپوس اوکړوهغه ورته اووئيل چه ستا او توبې مينځ کښې څه روکاوټ نشته،اوحکم ئې ورته اوکړوچه دتوحيدمنونکوخلقوکلي ته لاړشه.نوهغه کس دهغه کلي طرف ته روان شوخوپه لارکښې مړشو.درحمت اوعذاب فرښتوپه خپلو کښې اختلاف پيدا شو.اللهﷻ ورته دزمکې دناپ کولوحکم اوکړونويوليشت دنيك خلقوکلي ته نزدې ووکوم طرف ته چه هغه هجرت کولواودې ئې دهغوي سره ملاؤکړواودرحمت فرښتودهغه روح واخستلو.داهم ذکرشوي

دی چه هغه دمرګ په وخت کښې په سینه باندې هغه طرف ته روان شو.اوداهم ذکرشوی دی. چه دنیك خلقوکلی ته دنزدې کیدواودخراب خلقوکلی ته دلرې کیدوورته الله ﷻ حکم کړې وو.ددې حدیث د اخلاصه ده اوټول حدیث پخپل ځائې بیان شوی دې.حضرت ابن عباسؓ ددې ایت په تفسیر کښې فرمائی چه الله ﷻ ټول بندیان دتوبې طرف ته رابللی دی.هغوی هم چاچه به حضرت مسیحؑ ته الله وئیل،هغوی هم چاچه به ورته دالله ﷻ ځوې وئیل،هغوی هم چاچه به حضرت عزیرؑ ته دالله ﷻ ځوې وئیل،هغوی هم څوك چه الله ﷻ ته فقیروائی هغوی هم څوك چه دالله ﷻ لاسونه بندیادوی او هغوی هم څوك چه الله ﷻ ته په دریوکښې دریم وائی.الله تعالې دې ټولوته فرمائی چه دوی دالله ﷻ طرف ته ولې نه بنکته کیږی.اوولې دخپلوګناهونومعافی نه غواړی؟الله ﷻ خوبخونکې دې اوډیررحم اوکرم کولو والادې.بیادتوبې دعوت الله ﷻ هغه ته ورکړودچادعوی چه دټولونه غټه وه هغه دعوه کړې وه چه د اوچتې مرتبې والارب زه یم.چاچه وئیلی ووچه ماته پته نشته چه ستاسوبل څوك معبودزمانه علاوه هم شته.حضرت ابن عباسؓ فرمائی چه ددې نه پس هم چه څوك هم دالله بندیان دتوبې نه مایوسه کوی هغه دالله ﷻ دکتاب نه انکاردی.خوداهم اوپیژنئ چه ترڅوالله ﷻ په یوکس باندې خپله مهربانی اونه کړی هغه ته توبه نه نصیب کیږی.

دقران څوجامع ایتونه: طبرانی کښې دحضرت ابن مسعودؓ قول دې چه په کتاب الله قران کریم کښې دټولونه عظمت والاایت ایت الکرسی ده اودخیراوشردټولونه جامع آیت ﴿اِنَّ اللّٰهَ یَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ﴾دې اوپه ټول قران کښې دټولونه زیات خوشحالې والاایت دسوره زمر﴿قُلْ یٰعِبَادِیَ﴾دې.او ټولونه زیات ویرونکې ایت دادې.﴿وَمَنْ یَّتَّقِ اللّٰهَ یَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًاۙ وَّیَرْزُقْهُ مِنْ حَیْثُ لَا یَحْتَسِبُ﴾یعنی دالله ﷻ نه ویریدونکو خلاصی پخپله باندې الله ﷻ کوی اوهغوی ته دداسې ځائې نه رزق ورکړی چه دهغوی په خیال کښې هم نه وی.مسروقؒ ددې اوریدلوسره اوفرمائیل چه بې شکه تاسوربنتونې ئې.حضرت عبدالله بن مسعودؓ چرته تلوچه قصه خوان ئې اولیدلوچه هغه چاته نصیحت کولو.هغه ورته اوفرمائیل چه ته ولې خلق مایوسه کوې؟بیائې ددې ایت تلاوت اوفرمائیلو.

قوله تعالی:: لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ

دخفګان اوناامیدئ نه منع:- دهغه حدیثونوپه کوموکښې چه دخفګان اوناامیدې منع شوې ده بیان دې. رسول اللهﷺ فرمائی چه په هغه مې دې قسم وی دچاپه قبضه کښې چه زماساده که تاسوخطاګانې کوې اوپه دې باندې زمکه اواسمان ډك کړې اوبیاالله ﷻ ته توبه اوکړې نوهغه به تاسواوبخی.په هغه ذات مې قسم دچاپه قبضه کښې چه دمحمدﷺ ساده که تاسوخطاګانې بالکل نه کوې نوالله ﷻ به تاسوختم کړی اوهغه خلق به راولی چه کوم به خطاګانې کوی اواستغفاربه کوی اوبیابه الله ﷻ هغوی اوبخی. (مسندامام احمد)حضرت ایوب انصاریؓ دخپل انتقال په وخت کښې فرمائی،یوحدیث تاسوته مادنن پورې نه دې بیان کړې نن ئې درته بیانوم مادرسول اللهﷺ نه اوریدلی دی که تاسوګناه نه کوله نوالله ﷻ به داسې یوقوم پیداکړې ووچه هغوی به ګناه کوله اوبیابه الله ﷻ هغوی بخل.(صحیح مسلم وغیره) حضورﷺ فرمائی دګناه کفاره شرم اوخفګان ده.حضرت عبیدالله بن عمیرؒ فرمائی چه ابلیس ملعون اووئیل چه ائې الله تازه دادمؑ په وجه باندې دجنت نه اوویستلم اوزه په هغه باندې ددې نه بغیرچه ته پرې ماته غلبه راکړې زه غالب نشم راتلې.الله ﷻ ورته اوفرمائیل چه ته په هغوی باندې مسلط ئې ابلیس اووئیل چه یاالله ماته څه نورهم راکړه.الله ﷻ ورته اوفرمائیل چه په بنی ادم کښې څومره اولاد پیداکیږی دهغه هومره به دستاهم پیداکیږی.هغه بیادرخواست اوکړوچه یاالله څه نورزیات هم راکړه. الله ﷻ ورته اوفرمائیل دبنی ادم په زړه کښې مې دستادپاره کورجوړکړو.ته به دهغوی په بدن کښې د وینې په ځائې ګرځې هغه بیااووئیل یاالله څه نورهم،څه ته په هغوی باندې خپل سواره اوپیدل اولړوه.

اودهغوی په مال اواولادکښې خپل کاراوکړه هغوی ته امیدونه ورکړه،اوپه حقیقت کښې ستاوعدې او امیدونه بالکل دروغ دی.هغه وخت ادم ﷺ دعااوکړه اې زماپروردګاره دې دې په ماباندې مسلط کړواوزه دستانه بغیرددہ نه نشم بچ کیدې.الله ﷻ اوفرمائیل واوره ادستاچه به څومره اولاد کیږی دهغه سره به یومحافظ مقررکړم چه هغه به دشیطان دپنجې نه محفوظ وی.حضرت ادم ﷺ اوفرمائیل نور زیات،الله ﷻ اوفرمائیل یوه نیکی به په لس چنده ورکوم.اویوه ګناه به ئې هم یوه حسابیږی یابه ئې معاف کړم.ادم ﷺ بیاهم خپله دعاجاری اوساتله،الله رب العزت اوفرمائیل چه د توبې دروازه به د ستا دپاره هغه وخت پورې کهلاوُوی ترڅوچه دې بدن کښې روح وی.حضرت ادم ﷺ دعا اوکړه یاالله ماته نورهم څه راکړه.الله ﷻ ورته داایت اولوستلوچه زماګناه ګاروته اووایه چه زمادرحمت نه دې نه مایوسه کیږی.(ابن ابی حاتم)

دحضرت عمرفاروق رضی الله عنه په حدیث کښې دی چه کوم خلق دکمزورۍ په وجه باندې دکافرانو تکلیفونه نه برداشت کولوپه وجه دخپل دین په فتنه کښې پریوتلومونږ دهغه باره کښې خپلوکښې وایو چه الله ﷻ د هغه څه نیکی اوتوبه نه قبلوی.دې خلقوالله ﷻ اوپیژندلواوبیائې کفراو کړو او د کافرانو سختئ ئې برداشت نه کړه.کله چه حضور ﷺ مدینې ته راغې نوالله ﷻ ددغه خلقوباره کښې ددې قول تردید اوکړو ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا﴾ نه ترد ﴿لَا تَشْعُرُوْنَ﴾ پورې ایتونه ئې نازل کړل.

عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی ما پخپل لاس باندې دااایتونه اولیکل اوهشام بن عمرو رضی الله عنه ته لاړم. هشام بن عمرو رضی الله عنه فرمائی چه هغه وخت په ذی طوی کښې ووم.مادابارباراولوستل اوښه غور اوفکرمې اوکړو. خو اصلی مطلب پورې مې ذهن اونه رسیدواخرمې دعااوکړه چه یاالله ددې ایتونو مطلب اوددې زما طرف ته رالیږلوصحیح مقصدپه ما باندې واضح کړه.نودالله ﷻ دطرف نه زماپه زړه کښې واچولې شو چه ددې ایتونونه مرادهم مونږ یو دا زمونږ باره کښې دی اوزمونږچه داخیال دې چه اوس زمونږتوبه نشی قبلیدې هم دې باره کښې نازل شوی دی.هم هغه وخت زه واپس شوم اوخپل اوښ باندې سورشوم اونیغ لاړم درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم.(سیرت ابن اسحاق)

قوله تعالیٰ: وَاَنِيْبُوْٓا اِلٰى رَبِّكُمْ

د مایوسۍ ختمولو نه پس ترغیب: دبندګانومایوسی ختمول اوهغوی ته دبخښنې طمع ورکولونه پس حکم اوکړو اورغبت ئې ورکړوچه هغوی توبې اونیک عملونوطرف ته راشی اومخکښې شی داسې نه وی چه د الله ﷻ عذاب راشی چه هغه وخت به دهغوی دمدد څوك نه وی.اودهغوی ته پکاردی چه دعظمت والا قران کریم تابعداری اوکړی اوددې په ماتحتۍ کښې مشغول شی ددې نه مخکښې چه یوناساپه عذاب راشی.اودوی په بې خبرئ کښې وی.هغه وخت به دقیامت په ورځ بې توبې مړه شوی اودالله ﷻ په عبادت کښې کمی کولووالابه ډیرافسوس کوی اوخواهش به کوی چه کاش مونږدخلوص سره دالله ﷻ حکمونه منلې وې.افسوس!چه مونږته یقین نه وو.دالله ﷻ د خبرو تصدیق مواونه کړوبلکه هغه به مو هسې ګپ شپ ګنړلو.اووائی به که مونږهم هدایت موندلې وو نو یقینا په دنیاکښې دالله ﷻ د نافرمانو اوپه اخرت کښې به دهغه دعذاب نه بچ شوی وو.اوعذاب لیدلو سره به وائی که اوس بیادنیاته تلل ملاوشی نودزړه داخلاص سره به نیکیانې کوو.

قوله تعالیٰ: اَنْ تَقُوْلَ نَفْسٌ

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه بندیان څه عمل اوکړی اوهغوی څه وائی؟دهغوی دعمل اوقول نه مخکښې الله ﷻ هغوی ته خبرورکړې دې اودهغه نه زیات خبروالا څوك کیدیشی؟اونه دهغه نه زیات رښتیاخبرڅوك ورکولې شی.دبدکارانودادرې خبرې بیان شوې اوبل ځائې کښې داخبرورکړې دې که دوی واپس دنیاته اولیږلې شی نوبیابه هم هدایت اختیارنه کړی بلکه دکوم کارونونه چه منع کړی شی

هغه به کوی اودلته چه څه وائی ټول به دروغ شی.مسنداحمدپه حدیث کښی دی چه هردوزخی ته به د هغه جنت اوخودلې شی هغه وخت کښی به هغه وائی کاش چه الله ﷻ ماته هدایت راکړې وې.داځکه چه هغه ته حسرت اوافسوس به وی اوهم دغه شان به هرجنتی ته په دوزخ کښی دهغه ځائی اوخودلې شی.هغه وخت به هغه وائی که الله ﷻ ماته هدایت نه وې کړې نوزه جنت ته نه شوم راتلې ځکه چه هغه به شکراواحسان منلوکښی نورهم مخکښی شی.چه کله به ګناه ګارخلق دنیاته دواپس راتلوخواهش کوی اود الله ﷻ دایتونونه منلوحسرت به کوی اودالله ﷻ درسولانونه منلوباندې به خفګان کوی نوالله ﷻ سبحانه ﷻ به فرمائی چه اوس خفګان اوشرمیدل بې کاره دی په دنیاکښی مې درته خپل ایتونه رالیږلی دی.خپل دلیلونه مې درته قایم کړی ووخوتاسوبه هغه دروغ ګڼړل اودهغوی دتابعدارۍ نه به موکبرکولواودهغې نه منکروې.کفرمواختیارکړواوس څه هم نشی کیدې.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	تَرَى	الَّذِيْنَ	كَذَبُوْا	عَلَى اللّٰهِ	وُجُوْهُهُمْ
اوپه ورځ دقیامت به	ته اووینې	هغه کسان	چې دروغ ئې تړلې دی	په الله پورې	مخونه دهغوئ به
اودقیامت په ورځ به ته دهغه کسانو مخونه تک تور اووینې | چې په الله ﷻ ئې دروغ تړل					
مُّسْوَدَّةٌ	اَلَيْسَ	فِيْ جَهَنَّمَ	مَثْوًى	لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ۝	وَيُنَجِّي اللّٰهُ
تور وی	آیا نشته	په دوزخ کښی	ځائې	دپاره دتکبر کونکو خلقو	او خلاصې به ورکړی الله
آیا د متکبرو خلقو ځائې په دوزخ کښې نه دې | .... او (چا چې د کفر او دګناه نه)					
الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	بِمَفَازَتِهِمْ	لَا يَمَسُّهُمُ	السُّوْٓءُ	
هغه کسانوله	چې پرهیزګاران وی	په سبب دکامیابۍ دهغوئ	نۀ به رسی هغوئ ته	تکلیف (سختی	
ځان بچ اوساتلو | الله ﷻ به هغوئ ته په کامیابۍ سره (ددوزخ) نه نجات ورکړی | (هلته) به هغوئ ته					
وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝					
او نۀ به هغوئ غمژن کیږی |					
هیڅ تکلیف نه رسی | اونه به غمژن شی					

قوله تعالی:: وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلَى اللّٰهِ

کبرکونکی په دوزخ کښی او ددوئ بد حالت ::دقیامت په ورځ به دوه قسمه خلق وی.دتورمخ والااونورانی مخ والا.دفرقت اواختلافاتو والا مخونه خوبه توروی اوداهل سنت والجماعت شکلونه به خائسته نورانی وی دالله ﷻ سره شریک جوړولوولااودهغه دپاره اولاد پیدا کولووالاخوبه وینی چه دهغوی د دروغواوالزامونوپه وجه باندې دهغوی مخونه توروی اوحق نه قبلولواوکبراوځان خودنې په وجه باندې به هغوی دوزخ ته اوغورځولې شی.چه هلته به ډیرذلت سره هغوی ته سختې سزاګانې ورکولې شی.

دابن ابی حاتم مرفوع حدیث کښی دی چه دکبرکولووالاحشربه قیامت کښی دمیږوپه شان وی د وړوکی نه وړوکې مخلوق به هم هغوی باندې خپې ایږدی تردې چه ددوزخ په جیل خانه کښی به قید کړې شی چه دهغې نوم بولس دې چه دهغې اوره ډیرتیزاومصیبت والادې ددوزخیانووینې اوپیپ به په هغوی باندې اوڅکلې شی.اودالله نه ویریدونکی خلق به خپلې کامیابۍ اوفرمانبردارۍ په وجه ددې عذابونو نه اودې ذلت اووهلونه بالکل بچ وی هیڅ بدی به دهغوی خواه ته نشی ورتلې.ویره اوغم به د قیامت په ورځ عام وی هغه به ددوی نه لرې وی.دهرغم نه بې غمه اوهریوې ویرې نه بې ویرې اوهرې

سزانه خلاص اودهردردنه به لرې وي. هغوی ته به څوك وينانه كوي په امن اوراحت اوسكون سره به ورته د الله ﷻ ټول نعمتونه حاصل وي.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَیْءٍ ۙ وَّهُوَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ
الله پيدا كونكې دې | دهر څيز | او هغه په هر څيز باندې
هم الله ﷻ دهر څيز پيداكونكې دې.............. |
وَّكِيْلٌ ﴿۶۲﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
نظرساتونكې دې |هغه لره دی | كنجيانې دآسمانونو | او دزمكې |اوهغه كسان |چې كفر ئې او كړو
اوهم هغه په هرڅيزباندې نگران دې |دآسمانونواو زمكې كنجيانې هم دهغه په اختيار كښې دی
بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۶۳﴾ ع قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ
دآيتونو دالله سره | دغه كسان چې دی | هم دوئ په نقصان كښې دی |ورته اووايه| آيا نو بې دالله نه
اوڅوك چې دالله ﷻ دآيتونونه انكار كوی |هم هغوئ په تاوان كښې دی| (ائې پيغمبره) ته ورته اووايه
تَاْمُرُوْٓنِّیْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿۶۴﴾ وَلَقَدْ اُوْحِیَ
تاسو حكم كوئ ماته |چې بندگی اوكړم دبل چا | اے نا پوهانو |او بې شكه وحی كړې شوی ده
ائې جاهلانو آيا تاسو بياهم ماته د نورچا دعبادت فرمائشونه كوئ ؟ | او بيشكه چې تاته
اِلَيْكَ وَاِلَی الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ
تاته | او هغه كسانو ته |چې مخكښې ستا نه وو | كه چرې شرك اوكړو تا |نو خامخا به ضائع شی
ستا نه وړاندې نور پيغمبرانو ته هم وحی ليږلې شوې وه| (ائې بنيادمه) كه تاشرك اوكړو نوټول عملونه به دې
عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۶۵﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ
عمل ستا |او خامخا به شې ته | دتاوانيانو نه | بلكه دالله | پس بندگی كوه ته |
برباد شی | او په تاوان كښې به اوغورزيږې | ....ته خو بس صرف د يو الله ﷻ عبادت كوه
وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۶۶﴾
او شه دشكرايستونكو نه |
اودهغه شكرگزارو كښې شامل شه|

قوله تعالى: اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَیْءٍ هر يو څيز دهرقدرت مالک الله ﷻ دی. **دټولوژوندواومړوڅيزونومالك خالق اواختيارمندصرف الله ﷻ دې.** دهرڅاكارسازاووكيل دې دټولوكارونوپوره كول دهغه په لاس دهغه ماتحت اودهغه په قبضه كښې دې. دحمداوثناء لائق اوپه هريوڅيزباندې هغه كښې دی. دزمكې اسمان دخزانوچابيانوهغه يواځې مالك دې. امام ابن ابی حاتم دلته يوحديث بيان قدرت لرونكې دې. كفراوانكاركولوولاپه سخت تاوان كښې دی. اكرچه دسندپه لحاظ باندې غريب دې بلكه په صحت كښې هم كلام شته خوهغه دلته ذكر كړې دې، كوو. په دې كښې دی چه حضرت عثمان رضي الله عنه رسول الله ﷺ نه ددې ايت دمطلب تپوس اوكړونورسول الله ﷺ اوفرمائيل اې عثمان دستانه مخكښې زمانه ددې ايت دمطلب تپوس چانه ووكړې.

ددې ایت تفسیر دادې. لااله الاالله والله اکبر سبحان الله وبحمده واستغفرالله ولاقوة الابالله الاول والاخر والظاهر والباطن بيده الخير يحي ويميت وهوعلى كل شيئ قدير اې عثمان کوم کس چه دسحر دا لس خله اولولي نوالله ﷻ هغه ته شپږ فضیلتونه ورکړی.اول خوهغه دشیطان اودهغه دلشکرنه بچ شي.دویم هغه ته یوقنطاراجرملاوشي.دریم په جنت کښې دهغه یوه درجه اوچته شي.څلورم دهغه حورعین سره نکاح اوشي.پنځم هغه ته دولس فرښتې راشي.شپږم هغه ته دومره ثواب ملاوشي لکه چه څوك قران تورات انجیل اوزبور اولولي: بیا د دې سره هغه ته دیوقبول شوې حج اویوقبولې شوې عمرې ثواب هم ملاویږی اوکه په هغه ورځ دې مړ شي نودشهادت درجه ورته ملاویږي.داحدیث ډیرزیات غریب دې اوپه دې کښې ډیرې لوې خبرې دی.

قوله تعالى:: قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ۝

د مشرکانو د رسول کریم ﷺ نه مطالبه او نبی کریم ﷺ جواب::ابن عباس﷛ فرمائي مشرکانو حضورﷺ ته اووئیل چه راځه ته زمونږمعبودانوته عبادت کوه او مونږ به ستارب ته سجدې کوو.په دې باندې آیت ﴿قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ﴾ نه ترد ﴿مِنَ الْخَاسِرِينَ۝﴾ پورې نازل شو هم دامضمون په دې ایت کښې هم دې.﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ۝﴾مخکښې دنبیانو علیهم السلام ذکردې بیافرمائیلی دی.که بالفرض دا نبیان هم شرك اوکړی نوددوی ټول عملونه به ضائع شي دلته ئې هم فرمائیلی دی چه ستاطرف ته اوستانه مخکښې ټولونبیانوته مونږوحي لیږلی وه چه څوك شرك کوی نودهغه عملونه غرق شول اوهغه دنقصان والا او ریاکارشو.نوتاته پکاردی چه ته دخلوص سره دالله ﷻ واحدلاشریك رب عبادت کوه اودهغه شکر ادا کوه.ته هم اودستامنولوو الامسلمانان هم.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۖ

|اوونه کړو قدر(تعظیم)دوئ دالله|لکه څنګه چې حق دې دقدرکولو دهغه

|اخو دې خلقو د الله ﷻ هغسې قدر اونه کړلو څنګه چې پکار وو

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ

او زمکه | ټوله | به په موټی دهغه کښې وی | په ورځ دقیامت | آسمانونه به

ددې باوجود چې دقیامت په ورځ به ټوله زمکه دهغه په موټی کښې وی |اوټول آسمانونه به

مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا

نغښتلې شوی وی | په ښی لاس دهغه کښې | پاکی ده هغه لره |اواوچت دې | دهغې نه

دهغه په ښی لاس کښې رانغښتي وی | ....هغه دپاره پاکی ده| اوددوئ جوړ کړی

يُشْرِكُونَ۝

چې دوئ ئې ورسره شریکوی|

شرک نه ډیر اوچت دې |

قوله تعالى:: وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۖ

مشرکانودالله ﷻ مقام نه پیژندلې:-مشرکانوته په اصل کښې دالله ﷻ مقام اوعظمت معلوم نه دې په دغه وجه به هغوی دالله ﷻ سره نورخلق شریك کوی دهغه نه زیات عزت اوزیات بادشاهت والااودهغه نه زیات غلبې اوقدرت والابل څوك نشته.نه دهغه څوك برابرشته.داایت دقریش دکافرانوباره کښې نازل شوې دې که هغوی سره قدروې نوهغوی به دهغه هریوه خبره غلط نه ګڼړله کوم کس چه الله ﷻ په

هرڅيزباندې قدرت لرونکې اومنى چاچه دالله عظمت اوکړواودچاچه داعقيده نه وى نوهغه دالله ﷻ قدرنه کوى.ددې ايت باره کښې ډيرحديثونه دى.ددې قسمه ايتونوباره کښې دبزرګانومسلك دادې چه څنګه اوپه کوموالفاظوکښې داايت راغلې دې هم هغه الفاظوکښې دامنل اوپه دې باندې ايمان راوړل ،نه چه ددې وجه معلومول اوپه دې کښې تبديلي کول.صحيح بخارى کښې ددې ايت په تفسيرکښې دى چه ديهوديانويوډيرلوى عالم حضورﷺ ته حاضرشواواوئې وئيل چه مونږته ليکلى راغلى دى چه الله ﷻ به ټول اسمانونه په يوه ګوته باندې کيدى اوټولې زمکې به په يوه ګوته باندې کيدى اوټولې ونې به يوه ګوته باندې کيدى اوبه او خاوره په يوه ګوته باندې اونورټول مخلوق به يوه ګوته باندې کيدى. بيا به اوفرمائى چه زه دټول مخلوق مالك يم اوربښتونې بادشاه يم.حضورﷺ ددې خبرې په ربښتياوالى باندې په خنداشوترددې چه دحضورﷺ اورئ ښکاره شوې.بياحضورﷺ ددې ايت تلاوت اوفرمائيل. د مسندپه حديث کښې هم دغه شان دى.په هغې کښې دى چه رسول اللهﷺ په خنداشواوالله ﷻ په داايت نازل کړو.اوروايت کښې دى چه هغه په خپلوګوتوباندې وئيل اول هغه دکلمې ګوته اوخودله .په دې روايت کښې دځلوروګوتوذکردې.

صحيح بخارى کښې دى چه الله ﷻ به زمکه په قبضه کښې کړى اواسمان به پخپل ښى لاس کښې وارې اوبيابه فرمائى زه بادشاه يم،کوم ځائې دى دزمکې بادشاهان؟دمسلم په حديث کښې دى چه زمکې به دالله ﷻ په ګوته وى اواسمان به ئې په ښى لاس کښې،بيابه فرمائى زه بادشاه يم.

يوروايت کښې دى چه ابن عمرؓ ددې پوره حالت خودلې دې چه څنګه حضورﷺ هغه ته حکايت کړې وو،چه الله ﷻ به زمکې اواسمانونه په لاس کښې واخلى اوابه فرمائى چه زه بادشاه يم خپلې ګوتې به ئې کله کولاووى،کله به ئې بندوى اوحضورﷺ هغه وخت حرکت کولوترددې چه دحضورﷺ حرکت سره ټول منبراوخوزيدواوزه ويريدم چه حضورﷺ دهغې نه اونه غورځيږى.دبزارپه روايت کښې دى چه حضورﷺ داايت اولوستلواومنبرپه خوزيدوشواوحضورﷺ درې ځله لاړوراغلو.والله اعلم.دمعجم کبير طبرانى يوغريب حديث دې چه حضورﷺ دصحابيانويوجمات ته اوفرمائيل نن تاسوته دسوره زمراخرى ايتونه واؤروم چه په هغې باندې چاته ژړاراشى.هغه جنتى شو.اوس حضورﷺ ددې ايت نه دسورت اخره پوره تلاوت اوفرمائيلوبعض په ژړاشوئ اوبعضوته ژړاورنغله هغوى اووئيل يارسول اللهﷺ مونږ ډير کوشش اوکړوچه اوژاړوخومونږته ژړارانغله حضورﷺ اوفرمائيل څئ زه به لولم چاته چه ژړانه ورځى هغوى دې د ژړاشکل جوړکړى اوپه زوردې اوژاړى.يوددې نه زيات غريب حديث کښې دى چه الله ﷻ فرمائى مادرې څيزونه دخپل بندګانونه پټ کړى دى که دوى هغه ليدلې وې نوڅه بدى به ئې هم نه وه کړې.(۱)که ماپرده لرې کړې وې اودوى زه ليدلې وې نودايقين به ئې کړې ووچه زه خپل مخلوق سره څه کوم چه کله دهغوى خواه ته راشم اواسمانونه په خپل لاس کښې واخلم اوزمکې پخپل متى کښې بندکړم بيااووايم چه زه بادشاه يم زمانه علاوه څوك مالك شته؟(۲)بيازه هغوى ته جنت اوښايم اوپه هغې کښې چه څه څيزونه دى هغه ددوى مخې ته کړم اوهغوى ديقين سره داوينى.(۳)زه دوى ته دوزخ اوښايم اودهغې عذابونه ورته اوښايم ترددې چه هغوى ته يقين اوشى.خومادا څيزونه په قصدباندې پټ ساتلى دى چه ماته پته اولږى چه.هغوى ماڅنګه پيژنى ځکه چه ماداټولې خبرې بيان کړى دى.ددې سندمتقارب دې اوددې نسخې نه ډيرحديثونه روايت کيږى.والله اعلم.

فَصَعِقَ	فِى الصُّوْرِ	وَنُفِخَ
اوپوکې به اوکړې شى اپه صور(شپيلۍ) کښى اپس دبې هوشۍ سره به مړه راپريوزى		
او شپيلۍ به پوک وهلې شى ا ....نو د اسمان او زمکې		

مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ

هغه څوك | چې په اسمانونو كښې دي | او هغه څوك | چې په زمكه كښې دي | ماسوا | دهغه چانه |

په مينځ كښې چې څومره مخلوق دي ټول بهٔ بې هوشه شي | خو څوك چې الله ﷻ (بچ ساتل) اوغواړي

شَآءَ اللّٰهُ ط ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ

چې اوغواړي الله | بيا به پوكې اوكړې شي | په هغې كښې | بل خل | پس يودم به هغوئ | ولاړ وي

بيا به په دويم خل شپيلئ پوک وهلې شي |......... نو ټول به راپاڅي | .... او كتل به كوي |

يَّنْظُرُوْنَ ۞ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ

اوګوري به | اوروښانه به شي | زمكه | په نور درب خپل سره | او كيښودې به شي كتاب |

.... |اوزمكه به دخپل رب په نور باندې روښانه شي|او عملنامه بهٔ (مخامخ) كيخودلې شي

وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او رابه ويستې شي | پيغمبران | او ګواهان | او فيصله به اوكړې شي | په منځ دهغوئ كښې |

اوپيغمبران او (نور) ګواهان به حاضر كړې شي | اودخلقو په مينځ كښې به په انصاف سره فيصله

بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ۞ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا

په حقه سره | او دهغوئ سره په ظلم نهٔ كيږي | او پوره به وركړې شي | هر نفس ته | هغه |

اوكړې شي| اود ذرې بر ظلم به پرې اونكړې شي| اوهر يو كس ته به د خپلو عملونو پوره پوره

عَمِلَتْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ۞ ع

چې كړي وي هغه | او هغه ښه پوهيږي | په هغه څه | چې كوي ئې دا خلق |

بدله ملاو شي| اودوى چې څه كوى الله ﷻ ته ټول په ښه شان معلوم دي |

قوله تعالى:: وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ

دقيامت سختئ:-دقيامت دسختواودهغې ددهشت اوويرې ذكركيږي چه شپيلې به اووهلې شي.دابه دويم شپيلې وي چه په هغې به ټول راژوندي شي كه هغه په زمكوكښې دي اوكه په اسمانونو كښې.خو چه څوك الله ﷻ غواړي.دشپلې مشهورحديث دې چه بيابه دنورو روحونه واخستلې شي تردې چه د ټولو نه اخره كښې پخپله دملك الموت روح هم واخستلې شي.اوصرف الله ﷻ به باقي پاتې شي چه هغه حي وقيوم دې اوداول نه وواوداخره پورې به پاتې شي.بيابه اوفرمائي چه نن دچابادشاهت دې؟درې خله به هم داوفرمائي.بيابه پخپله وركړي چه دواحدقهارالله.زه يواځې يم چه ماهر يو څيز پخپله ماتحتې كښې ساتلې دې.نن ماټول ختم كړل.

دټولو نه اول به اسرفيل ﷺ ژوندې كيږي:: بيابه الله ﷻ خپل مخلوق دبياژوندى كيدلو حكم اوكړو. د ټولونه مخكښې به اسرافيلﷺ ژوندې كړې شي اوهغه ته به حكم اوكړي چه شپيلې اووه.دابه دريم شپيلې وى چه په هغې باندې په ټول مخلوق كوم چه مړهه ووژوندى شي چه دهغې بيان په دې ايت كښې دې چه شپيلې به اووهلې شي نوټول خلق به راپاسي اونظرونه به كوى يعنى دقيامت زړه خوزونكى حالت ته به ګورى.څنګه چه فرمائيلى دى ﴿فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ ۙ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ۞﴾ يعنى هغه

خوبه یوسخت اوازوی چه دهغې په وجه باندې به ټول خلق زرمیدان ته راشي.اوپه ایت کښې دی.﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ﴾ یعنی په کومه ورځ چه به الله ﷻ تاسو راوغواړي.نوتاسوټول به دهغه حمداوثناء سره دهغه اوازاومنئ اوددنیاژوندبه کم اوګڼړې.دالله ﷻ په یوبل ځائې کښې ارشاد دې.﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾ دهغه په نښوکښې د زمکې اواسمان دهغه په حکم باندې قائم اوسیدل دی،اوبیابه چه کله هغه تاسوته دزمکې نه اواز اوکړي نوتاسوټول به یوځل باندې راوځئ.مسنداحمدکښې دی چه یو کس حضرت عبدالله بن عمروته اووئیل چه تاسوفرمایئ چه دومره دومره وخت پورې به قیامت راځي. هغه ترې خفه شواوئې وئیل چه زړه مې غواړي چه تاسره هیڅ خبرې هم نه کوم.ماخووئیلي ووچه په لږ وخت کښې به تاسوحکم وینئ. بیا ئې اوفرمائیل چه مادرسول اللهﷺ نه اوریدلي دي چه زماپه امت کښې به دجال راځي اوهغه به څلویښتوپورې وی.ماته پته نشته چه څلویښت ورځې که څلویښت میاشتې که څلویښت کاله اوکه څلویښت شپې،بیابه الله ﷻ عیسی ابن مریم علیهماالسلام راولیږي. هغه به په شکل اوصورت کښې بالکل دعروه بن مسعودثقفیؓ په شان وی.الله ﷻ به هغه غالب کړي اودجال به دحضرت عیسیؑ په لاس باندې قتل کړې شي بیابه اووه کاله خلق دهغه سره ملاؤوی او په ټوله دنیاکښې به دیوبل سره څه خفګان نه وی.بیابه الله ﷻ دشام دطرف نه یوه یخه هواراوالوځوی چه په هغې باندې به دټولوایماندارونه روح واخستلې شي تردې چه دچاپه زړه کښې دوری هومره ایمان هم وی هغه به هم وفات شی.دوی که هرځائې کښې وی تردې که دغره په لمن کښې هم څوك مسلمان وی نوداهوابه هلته هم اورسی.مادادرسول اللهﷺ نه اوریدلي دی بیابه بدترین خلق پاتې شی،چه هغوی به په خپل رذالت کښې دمرغوپه شان سپك اوپه بې وقوفې کښې دځناورپه شان بې وقوف وی.نه به ښه والې ښه ګڼړي اونه به خرابې خراب ګڼړي.هغوی ته به شیطان ښکاره شي اووائي به چه شرمیږئ نه چه تاسوبتانوته سجدې پریخودې،نوهغوی به دهغه په دهوکه کښې راشي اوبتانوته به سجدې شروع کړي په دې حالت کښې به الله ﷻ دهغوی په رزق کښې زیاتوالې راولي.بیابه شپیلئ اووهلې شي چه د چا غوږونوته دااوازرسی هغه به هم هلته اودریږي اوبیابه اوغورځیږي.دټولونه مخکښې چه به دااوازدکوم کس غوږونوته رسی هغه به خپل حوض جوړوی هغه ساعت به بې هوشه شي اوپه زمکه به رااوغورځیږي اوخان به ترې هیرشی.بیابه الله ﷻ باران شروع کړي چه هغه به دپرخې په شان وی،دهغې په وجه باندې دخلقوبدنونه راوخیژي.بیابه دویم شپیلئ اووهلې شي بیابه ژوندي کړې شي اوکتل به کوی.بیابه اووئیلی شي چه اخئ خلقوادخپل رب طرف ته راشئ،دوی اودروئ دوی نه به سوالونه کیږي.بیابه اوفرمائیلې شي چه دوزخ حصه ترې بهرکړئ.تپوس به اوشي څومره؟دزرونه نهه سوه اونهه نوی.داورځ به وی چه ماشومان به بوډاګان شي اوهم دغه ورځ به وی چه په کومه ورځ به پنډئی کولاویږي.(صحیح مسلم) صحیح بخاری کښې دی دداوړوشپیلومینځ کښې به څلویښت وی دحدیث روایت کونکي ابوهریرهؓ نه تپوس اوشوچه څلویښت ورځې؟اوئې فرمائیل چه زه جواب نه شم درکولې.تپوس ترې اوشوچه څلویښت کاله اوئې فرمائیل زه ددې جواب نه درکوم تپوس اوشوڅلویښت میاشتې؟اوئې فرمائیل زه د دې جواب هم نه شم درکولې.دانسان هریوځائې به خراب شي خودملاهډوکې،ددې نه د انسان ترکیب کولې شي.

د ﴿إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ نه څوك مراد دي؟:ابویعلی کښې دی درسول اللهﷺ دجبرائیلؑ نه تپوس اوکړو چه پدې ایت کښې کومه استثناءده یعنی چه څوك الله ﷻ غواړي دهغه خلقونه څوك مراددی؟اوې فرمائیل شهیدان دوی به خپلې تورې نیولې وی اودالله ﷻ عرش نه به ګیرچاپیره وی.فرښتې به دوی په خپل حصارکښې دوی دمحشرطرف ته بوځی.دیاقوت په اوښانوبه سواره وی چه دهغې ګدې به دریښمونه هم زیاتې نرمې وی.دانسان نظرچه دکوم ځائې پورې کارکوی،دهغې به یوقدم وی په جنت کښې به

دوی خوشحاله وی،هلته به په ارام سره وی دهغوی په زړونوکښې به راځی چه راځئ چه اوګوروالله ﷻ دخپل مخلوق فیصلې کوی.نودهغوی طرف ته کتلوسره به اله العالمین په خنداشی،اوکوم ځائې کښې به چه الله ﷻ په خنداشی هلته به حساب کتاب نه وی.ددې ټول روایت کونکی اعتبار والادی. خود اسماعیل بن عیاش استاذمشهورنه دې.والله اعلم.دقیامت په ورځ چه به کله الله ﷻ دخپل مخلوق فیصلودپاره راشی نوهغه وخت به دهغه دنورپه وجه باندې ټوله زمکه اوپړقیږی،عمل نامې به راوړلې شی،نبیان به پیش کړې شی چه هغوی ګواهی ورکړی چه هغوی خپلوامتونوته تبلیغ کړې دې، او د بندیانودنیك اوبدعملونومحافظې فرښتې به راوستلې شی،اوپه عدل اوانصاف سره به د مخلوق فیصلې اوشی.اوپه چاباندې به هیڅ قسمه ظلم نه کیږی.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ﴾ یعنی د قیامت په ورځ به مونږ.دانصاف تله قائم کړواوپه چاباندې به ظلم نه کوو، اګرکه ووری ددانې هومره عمل وی مونږبه هغه هم موجودکړواومونږ دحساب اخستلو والا کافی یو.اوپه ایت کښې دی چه الله ﷻ دیوې ذرې هومره ظلم هم نه کوی هغه نیکیانې زیاتوی اودخپل طرف نه لوې اجرورکوی.په دې وجه دلته هم ارشادشوې دې چه هریوکس ته به دهغه دخراب اوښه عمل پوره پوره بدله ورکړې شی.هغه ته هریوکس دعملونوپته ده.

وَسِيقَ الَّذِينَ	كَفَرُوٓا	إِلَىٰ جَهَنَّمَ	زُمَرًا ط	حَتَّىٰٓ	إِذَا
اوبه شړلې شی هغه کسان	چې کفر ئې کړې وؤ	دوزخ ته	ډلې ډلې	اتر دې پورې	چې کله
او کافران به ټول دوزخ طرفته اوشړلی شی	........څه وخت چې دوزخ ته ورنزدې شی				
جَآءُوهَا	فُتِحَتْ	أَبْوَٰبُهَا	وَقَالَ	لَهُمْ	
راشی هغوئ دوزخ ته	نو بیرته به کړې شی	دروازې دهغې	اووائی به	هغوئ ته	
نودهغې دروازې به ورته پرانستې شی	اود دوزخ محافظان به اووائی	چې			
خَزَنَتُهَآ	أَلَمْ يَأْتِكُمْ	رُسُلٌ	مِّنكُمْ	يَتْلُونَ	عَلَيْكُمْ
کارندګان ددوزخ	ایا نۀ وؤ درغلی تاسو ته	رسولان	ستاسو نه	چې لوستل به ئې	په تاسو باندې
ایا تاسو ته د خپل قوم نه پیغمبران نه وو راغلی	چې د خپل رب ایتونه ئې درته اورولی وې				
ءَايَٰتِ رَبِّكُمْ	وَيُنذِرُونَكُمْ	لِقَآءَ	يَوْمِكُمْ هَٰذَا ط	قَالُوا	
ایتونه درب ستاسو	اویرولې به ئې تاسو	دملاقات	ددې ورځې ستاسو نه	اوبه وائی هغوئ	
اوتاسو ئې ددې ورځې د راتلو نه ویروولی وې؟	.... هغوئ به اووائی چې				
بَلَىٰ	وَلَٰكِنْ	حَقَّتْ	كَلِمَةُ الْعَذَابِ	عَلَى الْكَٰفِرِينَ	
هو راغلی وؤ	ولیکن	ثابته شوه	خبره د عذاب	په کافرانو باندې	
ولې نه ،	..........خود عذاب وعده اخر په کافرانو باندې پوره شوه				
قِيلَ	ادْخُلُوٓا أَبْوَٰبَ	جَهَنَّمَ	خَٰلِدِينَ	فِيهَا ج	فَبِئْسَ
اوبه وئیلې شی ورته	ننوزئ دروازو	د دوزخ ته	همیشه به یئ	په هغې کښې	پس ډیر بد دې
ورته به اووئیلې شی چې (ځئ اوس) ددوزخ په دروازو ورداخل شئ	همیشه به په کښې پراته یئ				

مَثْوَى	الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾
ځائې داوسېدو	دتکبر کونکو
د متکبرو خلقو د استوګنې ځائې ډېر خراب دې	

قوله تعالى:: ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا﴾

ددوزخیانو بدل حالت او ددوئ نه دجهنم د څوکیدارانوسوال. دبدنصیبوکافرانواوحق نه منکروخلقودحالت بیان دې چه هغوی به دخناوروپه شان رسوااووېناخوری اوددوزخ طرف ته به اولیږلې شي.څنګه چه په بل ایت کښې دی.**یدعون** لفظ دې دیکې به ورکولې شي اوسخت ترې به وی،څنګه چه الله ﷻ فرمائیلی دی ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ﴾ الخ، په کومه ورځ چه مونږپرهیزګاران دالله ﷻ میلمانه راجمع کړواوګناهګاران به د دوزخ طرف ته ترې اولیږلې شی.ددې نه علاوه به ګونګیان،کانړه اوړانده وی اومونږبه ئې التیه دوزخ ته راکاږو.څنګه چه فرمائیلی دی. ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ﴾ دقیامت په ورځ به مونږدوی التیه دوزخ ته راکاږو دوی به ګونګیان اوکانړه او ړانده وی. ددوی ځائې دوزخ دې چه دهغې اورکله یخیږی نومونږبه هغه نورهم تیزکړو.دوی چه نژدې ورشی نودروازې به کهلاؤکړې شی.چه زرورته داورعذاب شروع شی. بیابه هلته محافظې فرښتې دشرمولودپاره به ورته په غصه کښې وائی،ځکه چه په هغوی کښې رحم کول نشته اوسختې کولووالااوهروخت غصه کښې وی اوډیرزیات وهل کولووالادی،چه تاسوته هم ستاسوپه شان دالله ﷻرسولان نه ووراغلی؟چه دهغوی نه تاسوتپوسونه کړی وو.خپل اطمینان او تسلی موکړې وه دهغوی خبروباندې پوه شوې وئ.دهغوی په محفل کښې کیناستې شوئ.هغوی تاسوته دالله ﷻ ایتونه اولوستل،په خپل راوړلی رښتونی دین باندې تاسوته دلیلونه درکړل.تاسوته ئې ددې ورځې دخرابونه خبرکړې،اوددې عذابونوته ئې ویرولې؛

قوله تعالى:: ﴿قَالُوا بَلَى﴾

د کافرانو جواب او اقرار:: کافربه اقرارکوی چه اودارښتیادی بې شکه دالله ﷻ پیغمبران مونږته راغلی وو اودلیلونه ئې هم قائم کړی وواومونږته ئې ډیرڅه وئیلی دی اوویرولې هم ووخومونږدهغوی یوخبره هم اونه منله اودهغوی مقابله موکوله،ځکه چه زمونږپه قسمت کښې بدبختیا وه مونږ ازلی بدبخت یو.دحق نه مومخ واړولو اود باطل طرفدارشو څنګه چه دسوره تبارك په ایت کښې دی چه کله به دوزخ ته یوه ډله لاړه شی نوهلته به دهغوی نه محافظان تپوس کوی چه تاسوته څوك ویرولووالاته وو د رغلې؟ هغوی به جواب ورکوی چه راغلې خووخومونږهغه دروغ ګنړلااوورته مواووئیل چه الله ﷻ څه هم نه دی نازل کړې ته په غلطه ئې.که مونږاوریدل یاپوهیدونونن به په دوزخ کښې نه وې.یعنی په خپله به خپل ځان ملامته کوی دخپلې ګناه اقراربه پخپله کوی.الله ﷻ به اوفرمائی لرې والې اونقصان او لعنت دې وی په دوزخیانو باندې.اوبه وئیلی شی چه کوم کس هم دوی وینی اوددوی داحالت ورته معلوم شی نوهغوی به وائی چه بې شکه دوی هم ددې قابل وو.په دې وجه باندې دویونکی نوم ندې اخستلې اوهغه ئې هم داسې پریخودلې دې چه عام باقی پاتی شی اودالله ﷻ دانصاف ګواهی ورکړی. هغوی ته به اووئیلې شی چه اوس تاسودوزخ ته لاړشئ اودلته دهمیشه دپاره سوزئ ددې ځائې نه به تاسوته خلاصې ملاؤنشی اونه به مړه شې.اوداځومره خراب ځائې دې چه پدې کښې به شپه ورځ سوزیدل وی.داده دستاسو د کبر او حق نه منلوبدله چه هغې تاسودې ځائې ته راورسولې اوهم ددې ځائې ئې کړې.څه خراب حالت دې اوڅه عبرتناك نتیجه ده. الله ﷻ دې مونږمحفوظ اوساتی.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا
او روان به کړې شي | هغه کسان | چې ځان به ئې ساتلو دنافرمانۍ
| اوڅوک چې دخپل رب د نیولو نه اوویریدو

رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا
درب خپل نه | جنت ته | ډلې ډلې | تر دې پورې | چې کله | راشي هغوئ دغه جنت ته |
هغوئ به ټولې ټولې جنت ته روان کړې شي | څه وخت چې هغې ته نزدې شي|

وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا
او بیرته کړې شوي به وي | دروازې دهغې | اواوبه وائي | هغوئ ته | انتظام کونکي فرښتې دهغې |
او دروازې به ورته پرانستلې شوي وي| اودهغې محافظان به ورته اووائي

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ۝
سلام دې | په تاسو باندې | ډیر ښهٔ شوئ تاسو | پس ننوزئ دې ته | دهمیشه دپاره |
چې په تاسو دې سلام وی | تاسو ښهٔ خلق یئ | نو دې جنت ته د همیشه اوسیدو دپاره ورداخل شئ

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ
اواوبه وائي هغوئ | ثنا ده | الله لره | هغه الله | چې رښتینې ئې کړه زمونږ سره | وعده خپله |
هغوئ به اووائي چې ډیر شکر دې | چې الله تعالی مونږ سره خپله وعده په رښتیاپوره کړه |او

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ
او په میراث ئې راکړه مونږ ته | زمکه | چې ځائې جوړولې شو مونږه | دزمکې دجنت نه |
مونږ ئې ددې زمکې مالکان کړو| چې په جنت کښې کوم ځائې غواړو | نو هلته به

حَيْثُ نَشَاءُ ۖ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ۝
هر ځائې کښې | چې غواړو مونږه | پس ډیر ښه دې | اجر دعمل کونکو |
ډیره شو | غرض دا چې د ښه عمل کونکو بدله هم ښه ده |

قوله تعالى:: وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ
دجنتیانو هر کلې اودجنت درجات: مخکښې دبدبختو اودهغوی انجام بیان شوې دې اودلته د فرمانبردارو نتیجه بیانیږی چه په خانسته اوښانوباندې به سواره وی اودجنت طرفته به ځی.ددوی به هم مسجدونه وی،دخاص مقربومسجد ،بیابه دابراراوبیادهغوی نه دکمې درجې والا،بیادهغوی نه دکمې درجې والا هریوجمات به دخپل مناسب خلقوسره وی.نبیان به نبیانو علیهم السلام سره وی،صدیق به د خپل ځان په شان سره، شهیدان به دخپل ځان په شان سره عالمان به دعالمانوسره،غرض هریوکس د خپل ځان په شان خلقوسره وی.دوی چه به کله جنت ته اورسی دپل صراط نه واوړی هلته به په یوپل باندې اودرولې شی اوپه خپلوکښی چه کوم ظلمونه شوی وی دهغې قصاص اوبدله به اوشی.چه کله به پاک اوصفاشی نوجنت ته به ورته دتلواجازت ملاوشی.دصورپه مطول حدیث کښې دی چه دجنت دروازوته رسیدلوسره

به دوی خپلوکښې مشوره کوی چه ګورې دټولونه مخکښې چاته اجازت ورکولې شی.بیابه دوی د ادمﷺ قصداوکړی.بیابه دنوحﷺاوبیادابراهیمﷺ،بیابه دموسی ﷺبیادعیسیﷺاوبیاد محمدﷺ. څنګه چه دحشرپه میدان کښې شفاعت په موقع باندې کړې وه.ددې نه مقصد دمحمدﷺ فضیلت ځائې په ځائې بیانول دی.دصحیح مسلم په حدیث کښې دی چه زه ړومبې سفارشی یم په جنت کښې.او روایت کښې دی چه هغه ړومبې کس یم چه هغه به دجنت دوازه ټکوی.مسنداحمدکښې دی.چه د قیامت په ورځ باندې به زه دجنت دروازه کهلاوم نوهغه ځائې څوکیداربه مانه تپوس اوکړی چه ته څوك ئې؟ زه به ورته اووایم زه محمدیم،هغه به وائی چه ماته هم دغه حکم ووچه دستاسوپه راتلوباندې دټولونه مخکښې دجنت دروازه تاسوته کهلاؤکړم.

دجنتیانودخائست یومنظر:-مسنداحمدکښې دی چه دټولومخکښې کومه ډله به جنت ته ځی دهغوی مخونه به د څوارلسمې سپوږمۍ په شان وی.لاړې،قنړې،متیازې وغیره هلته به هیڅ هم نه وی.دهغوی لوښی او سامانونه به د سرو اوسپینو زرو وی.دهغوی په انګیټوکښې به خانسته خوشبووی اودهغوی خوله به دمشکووی.دهغوی ټولوبه دوه دوه ښځې وی چه دهغوی دپنډې مازغه به دهغوی دخائست او نزاکت اوصفایۍ په وجه باندې دغوښې شاته هم ښکاری.په دواړوکښې به هیڅ څه اختلاف اوبغض یا حسدنه وی،دټولوزړونه به داسې وی لکه دیوکس.سحراومابښام به دالله ﷻ تسبیح کښې تیرېږی.ابو یعلی کښې دی ړومبۍ ډله کومه به چه جنت ته ځی دهغوی مخونه به دڅوارلسمې شپې دسپوږمې په پړقیږی اودهغې نه روستوډلې مخونه به داسې وی لکه پړقیدونکی ستوری،دامخکښې بیان شوې حدیث په شان دې اوداهم پکښې دی چه دهغوی قدبه شپیته ګزه وی څنګه چه دادمﷺ قدوو.اوحدیث کښې دی چه زمادامت یوه ډله چه هغې تعداداویازره دې،مخکښې به جنت ته داخل شی دهغوی مخونه به دڅوارلسمې سپوږمې په شان پړقیږی.دې اوریدلوسره عکاشه بن محصنﷺ درخواست اوکړو چه یارسول اللهﷺ دعااوکړه چه الله ﷻ ماهم په هغوی کښې کړی.رسول اللهﷺ دعااوکړه چه الله دې هم د هغوی سره کړه.بیایوانصاری هم دغه عرض اوکړو،رسول اللهﷺ اوفرمائیل عکاشه دستانه مخکښې شو

داویا زرو بې حسابه جنت ته داخلیدو والا حدیث:-ددې اویازره بې حسابه په جنت کښې داخلیدل په ډیرو کتابونو کښې دسندسره دډیرصحابیانونه روایت شوې دې.بخاری اومسلم کښې دی چه زمامت نه به اویازره یااووه سوه کسان جنت کښې یوځائې داخل شی.دیوبل لاسونه به ئې نیولې وی.ټول به په یوقدم سره جنت داخل شی.دهغوی مخونه به څوارلسمې سپوږمې په شان وی.ابن ابی شیبه کښې دی ماسره زمادرب وعده ده چه زمادامت نه به اویازره کسان جنت ته ځی اوهرزرکسانوسره به اویازره کسان نور وی نه به دهغوی سره حساب کیږی اونه به عذاب وی.دهغوی نه علاوه به نورې درې لپې الله ﷻ پخپل لاس باندې ډکې کړی اوجنت ته به ئې اورسوی،هلته به دهغوی عزت اوتعظیم وی.دهغه ځائې محافظې فرښتې به هغوی ته زیری کوی اودهغوی تعریفونه به کوی هغوی ته به سلام کوی.ددې نه پس حصه په قران کښې پټه ساتلې شوې ده چه عمومیت باقی پاتې شی،مطلب داچه هغه وخت به دوی پوره خوشحاله شی،بې اندازې به سروراوسکون اوارام ورته حاصل شی هرقسمه طمع به دهغوی پوره شی.

فتحت کښې واؤ کوم یو واؤ دې؟:-اودابیانول ضروری دی چه څه خلقووئیلی دی چه **وفتحت** کښې واؤاتم دې اوددې نه څه مطلب دې چه دجنت اته دروازې دی هغوی ډیرتکلف کړې دې اوبې ضرورته مشقت ئې کړې دې،دجنت داته دروازوثبوت خوپه صحیح حدیثونوکښې موجوددې.مسنداحمدکښې دی چه کوم کس پخپل مال کښې دالله ﷻ په لارکښې مختلف قسمونه خرچ کړی هغه به دجنت د ټولو دروازو نه دننه غوښتلې شی.دجنت ډیرې دروازې دی.مونځ کونکې به په باب الصلوة باندې،سخی به په باب الصدقه باندې،مجاهدبه باب جهادباندې،روژه نیونکې به باب الریان باندې جنت ته غوښتلې شی.

دي اوريدلوسره حضرت ابوبكرصديقؓ تپوس اوكړوچه يارسول اللهﷺ اګرچه ددې څه ضرورت نشته چه هريوې دروازې نه دې اوغوښتلې شي چه په كومه دروازه ورشي مطلب جنت ته تلل دى،خوداسې هم څوك شته چه به په ټولودروازوباندې غوښتلې شي.حضورﷺ اوفرمائيل چه او،اوزماااميددې چه ته به هم په هغوى كښې ئې.داحديث په بخاري اومسلم وغيره كښې هم دې.دبخارى اومسلم يوبل حديث كښې دى چه په تاسوكښې څوك پوره اوښه طريقې سره اودس اوكړي بياأشهدان لااله الاالله وان محمدعبده ورسوله اووائى دهغه دپاره دجنت اته واړه دروازې كهلاوشي چه په كومې غواړى لاړدې شى.اوپه حديث كښې دى چه دجنت چابى لااله الاالله ده.

دجنت د دروازو او د جنت د وسعت بيان:- الله ﷻ دې مونږته هم نصيب كړى.دشفاعت په مطول حديث كښى دى.چه بيابه الله ﷻ اوفرمائى اې محمدﷺ په خپل امت كښې دې په كوموباندې چه حساب نشته هغوى دجنت ښى طرف ته دروازې باندې جنت ته بوځه خويه نورودروازوباندې هم دوى دنوروسره شريك دى.هم په هغه مې دې قسم وى دچاپه قبضه كښى دمحمدﷺ ساه ده چه دجنت دورشل دومره كهلاؤده څومره فاصله چه په مكه اوهجركښې ده يائې اوفرمائيل په هجراومكه كښى ده.يوروايت كښې دى مكه اوبصرى كښى ده.(بخاري ومسلم)عتبه بن غزوانؓ په خپله خطبه كښى اوفرمائيل چه مونږته داذكرشوې دې چه دجنت ددروازوكهلاؤوالي څلويښت كاله دمزل هومره دې.يوه داسې ورځ به هم راځى چه جنت ته دزياتوخلقوته تلوپه وجه باندې داكهلاؤدروازې به هم ډكې شى.(مسلم) مسند كښى دى رسول اللهﷺ فرمائى دجنت دورشل باندې څلويښت كاله مزل دې.دوى چه به كله جنت ته اورسى نو فرښتې به هغوى ته سلام كوى اومباركى به وركوى چه ستاسوعملونه،خبرې ستاسو كوششونه او ستاسوبدله هر يو څيز د خوشحالې اوخائسته والى دې.څنګه چه حضورﷺ ديوې غزوې په وخت كښى فرمائيلى وو،لاړشئ اوازاوكړئ چه جنت ته به صرف مسلمانان خلق ځى،يائې فرمائيلى ووچه صرف مومن خلق.فرښتې به هغوى ته وائى چه تاسوبه اوس ددې ځائې نه څوك نه اوباسى بلكه تاسوبه دلته هميشه دپاره ئې.خپل داحالت ليدلوسره به هغوى خوشحاله شى اودالله ﷻ شكربه اداكوى،اووائى به الحمدلله مونږسره چه كومه وعده الله ﷻ دخپل رسولانوپه خولوباندې كړې وه هغه ئې پوره كړه.هم دغه دعاهغوى په دنياكښى هم وه.﴿ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴾يعنى اې الله ﷻ مونږته هغه راكړه دكومې وعده چه تامونږسره دخپلورسولانوپه خولوباندې كړې ده اومونږ دقيامت په ورځ باندې رسوامه كړې،اوستاذات وعده خلافى نه كوى.اوپه ايت كښى دى چه دغه وخت به جنتيان داهم وائى چه دالله ﷻ شكردې چه هغه مونږته هدايت اوكړوكه هغه مونږته هدايت نه وې كړې نومونږهدايت نه شوموندلې.يقيناًدالله ﷻ رسولانومونږته حق راوړې وو.هغوى به داهم وائى چه ټول تعريفونه دالله دپاره دى.چه هغه زمونږنه غم لرې كړو.اوزمونږرب بخونكې اوقدركولووالادې.چه هغه په خپل فضل اوكرم سره مونږته داپاك ځائې نصيب كړوچه دلته مونږته نه څه تكليف شته اونه څه درداوغم.دلته دادى چه دوى به وائى هغه مونږدجنت دزمكې مالكان جوړكړو.څنګه چه فرمان دې ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُوْرِ﴾مونږپه زبوركښى دذكرنه پس ليكلى ووچه دزمكې وارثان به زمانيك خلق وى.هم دغه شان به نن جنتيان وائى چه پدې جنت كښى مونږكوم ځائې كورجوړوڅوك مونږته څه نشى وئيلې دا زمونږدعملونوبهترين بدله ده.

جنتيانوباندې دانعامونوباران دمعراج واقعه كښى په صحيح مسلم اوبخاري كښى دى چه دجنت كورونه دلوء لوء دى اودهغې خاوره دخالص مشك ده.ابن صائدنه چه كله حضورﷺ دجنت دخاورې تپوس اوكړونوهغه اووئيل چه سپينه ميده لكه خالص مشك.حضورﷺ اوفرمائيل دې رښتياوائى.(مسلم)

هم په مسلم کښې روایت کښې دی چه ابن صائد دحضور ﷺ نه تپوس کړې وو. ابن ابی حاتم کښې د حضرت علی ؓ قول روایت شوې دې چه دجنت دروازوته رسیدوسره به دوی یوه ونه اوګوری چه دهغې دجرړونه دوه نهرونه وتلی دی په یوکښې به دوی غسل اوکړی چه دهغې سره به دوی دومره پاك شی چه ددوی مخ بدن به اوپړقیږی. دهغوی ویختته به ګمنزشوې اوتیل به په اولږی اوبیابه چرته د ګمنزولو ضرورت ورته نه وی. اودهغې نه به دبونی ټول څیزونه ختم شی. دجنت فرښتې به هغوی ته سلام کوی او مبارکی به ورکوی اوجنت ته تلوسره به هغوی ته وائی چه هریوکس ته به دهغه غلمان راځی اوپه خوشحالۍ سره به په دوی باندې قربانیږی اووائی به تاسوخوشحاله شئ الله ﷻ تاسودپاره بې شماره نعمتونه پیداکړی دی. په هغوی کښې به څه په منډومنډولاړشی اوکومې حورې چه دهغوی دپاره په جنت کښې مخصوص شوی دی هغوی به وائی چه مبارك شئ فلانکې راغې. نوم اوریدوسره به په خوشحالۍ باندې تپوس کوی چه تاپخپله لیدلې دې؟ هغوی به وائی اوموږپخپلوسترګو لیدلې دې. دوی به دخوشحالۍ نه په دروازه کښې اودریږی. جنتي چه به کله محل ته راشی نواوبه اوګوری چه ځائې په ځائې ګدیانې یعنی بالښتونه لږیدلې دی اوآبخورې (کوزې) ایخودلې شوې دی اوقالینونه خواره شوی دی. دغه فرشونوته کتلونه پس به بیادیوالونه ته اوګوری نوسرو اوشنو اوزیړو سپینو او د مختلف قسمه ملغلرونه به جوړشوی وی. بیابه دچهت طرف ته اوګوری نوهغه به دومره صفاوی چه د نوریه شان به پړقیږی. دهغې رڼړا به دسترګورنړا ختمه کړی که الله ﷻ هغه اونه ساتی. بیابه خپلوښځو باندې یعنی دجنت باندې دمینې نظراوکړی اوبیابه پخپل تختونوکښې په کوم چه دهغه خوښه وی کینی. اووائی به دالله ﷻ شکردې چه هغه موږته هدایت راکړو.

که الله ﷻ موږته دالارنه وه خودلې نوموږ دانه شوه موندلې. اوحدیث کښې دی چه حضور ﷺ فرمائیلی دی چه په هغې مې دې قسم وی دچاپه قبضه کښې چه زماساه ده کله چه به دوی دقبرونونه راوځی ، هغوی ته به هرکلې وئیلې شی. هغوی دپاره به دوزرووالااوښانې راوستلې شی چه په هغې باندې به د سروکیجاوې وی. دهغوی دبوټانوتسمې به هم په نورباندې پړقیږی دااوښانې یوقدم دومره لرې ایږدی چه کوم ځائې پورې دانسان نظر رسی. دوی به دیوونې خواه ته اورسی، چه دهغې لاندې به دوه نهرونه روان وی. دیوې اوبه به دوی اوڅکی ددهغې په وجه به ددوی دخیټې نه ټول فضول څیزونه اوکندباهرته وځی. په دویم نهرکښې به دوی غسل اوکړی بیابه دهمیشه دپاره ددوی په بدن باندې ګندنه وی ددوی ویختته به نه خرابیږی اوددوی دبدن اومخ ځائست به همیشه وی. اوس به دوی دجنت دروازوته را اورسی اوبه وینی چه دسروبیاقوتویوه کنډه یعنی زنځیر ده چه هغه دسروزروتختې ته اویزان ده دوی به هغه اوخوزی نویوډیرخائسته اودسازاوازبه ترې پیداشی دهغې اوریدلوسره به دهرې یوې حورې ته پته اولږی چه دهغوی خاوندان راغلل دوی به داروغه ته حکم اوکړی چه لاړشه اودروازه کولاؤکړه هغه به دروازه کهلاؤکړی. دې به دننه ننوتلوسره دداروغه نورانی مخ لیدلوسره په سجده کښې پریوځی خوهغه به نې منع کړی اواوبه وائی چه تاسوخپل سراوچت کړئ زه خوستاسوماتحت یم. اودخپل ځان سره به ئې بوځی چه کله هغه به دیاقوتوخیمې دروازې ته اورسی نوهلته به دهغه حورې دخیمې نه بهرته راشی اوورغاړه به وځی اوورته به وائی چه ته زمامحبوب ئې اوته زماخوښ ئې زه به همیشه دلته اوسم زه به نه مرم. زه دنعمتونووالایم اوغریبئ اومحتاجې نه زه لرې یم. زه به همیشه دستانه راضی اوخوشحاله یم کله به هم نه خفه کیږم. زه به همیشه دستاپه خدمت کښې حاضره یم اواخوا دیخوا به نه څم. دوی به بیا کورته ځی چه دهغې چت به دفرش نه یولاکه لاسه اوچت وی. دهغې ټول دیوالونه به دقسماقسم اورنګا رنګ ملغلرووی، دهغه په کورکښې به اویاتختونه وی اوپه هرتخت باندې اویا کټونه اوپه هغې کښې به په هریوه بستره کښې اویاحورې وی اوپه هرې یوې حورې باندې به اویاجوړې وی اوددې ټولوپردونه

به لاندې دهغې په پنډوکښې مازغه ښکاري.دهغوی دجماع يواندازبه يوه ټوله شپه وي.دهغوی د باغونواوکورونونه لاندې به نهرونه بهيږي چه دهغې اوبه به کله هم خراب بوئی نه کوی دموتيانوېه شان به صفاوی.اودپيونهرونه به وی چه دهغې خوندبه کله هم نه خرابيږي.هغه پئ به دځناوردبدن نه وی حاصل شوې.دمختلف قسمه ميوونه ډکې ونې به څلوروطرفوته وی چه دهغې ميوې به ددوی طرف ته راښکته شوې وی.که په ولاړه ترې ميوې شکول غواړی خوصحيح ده اوکه په ناسته ترې شکول غواړی نوداخښونه به دومره ښکته شی چه دوی به ترې اوشکوی.که دوی په ملاسته باندې ترې ميوې غواړی نوخاښونه به ورته نورهم ښکته شی.بيا حضورﷺ ددې ايت تلاوت اوفرمائيلو﴿ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا﴾ يعنی دهغه جنتی ونوسوري به په هغوی باندې پراته وی اودهغې ميوې به دوی ته نزدې کړې شی.چه دوی کله دخوراك خواهش اوکړی نودشين ياسپين رنګك مرغې به ددوی خواه ته راشی اوخپلې وزرې اوچتې کړی چه دوی دکوم ځائې نه دهغې غوښه خوړل غواړی اوبه خوری بيا به هغه مرغې چه څنګه ژوندې وه هم هغه شان به شی اووابه لوځی.فرښتې به هغوی ته راځی او سلام به کوی اووائی به چه دا جنتونه دی اوتاسوددې دخپل عملونوپه وجه باندې ددې وارثان جوړ شوی يئ.که ديوې حورې ويخته په زمکه پريوتل نوهغه به دخپل چمك اوخپل توروالی په وجه نور روښانه کړی اوتوروالې به زيات شی. دا حديث مرسل دې خوغريب دې.والله اعلم.

وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ	حَآفِّيْنَ	مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ	يُسَبِّحُوْنَ	بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
اواوبه وينې تهٔ فرښتې	حلقه جوړونکې	چاپيره دعرش نه	او تسبيح به وائی	سره دثنا درب خپل
اوته به فرښتې اووينې چې دعرش نه ګير چاپيره به ئې حلقه جوړه کړې وی اودخپل رب تسبيح اوحمد بهٔ وائی				
وَقُضِيَ	بَيْنَهُمْ	بِالْحَقِّ	وَقِيْلَ	الْحَمْدُ لِلّٰهِ
او فيصله به اوکړې شی	په منځ دهغوئ کښې	په حقه سره	او اوبه وئيلې.شی	چې ثنا
او (په دغه ورځ) به دخلقو په مينځ کښې په انصاف سره فيصله اوکړې شی او اوبه وئيلې شی				
رَبِّ	الْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۵﴾			
الله لره ده	چې پالونکې دمخلوقاتو دې			
چې ټول تعريفونه اللهﷻ دپاره دی چې دټول مخلوق رب دې				

قوله تعالی:: وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ

د الله ﷻ د عظمت او لويئ بيان: چه الله ﷻ دجنتيانواودوزخيانوفيصله اوکړه،اوهغوی خپل ځايونوته د رسولو بيان هم اوشواوپه هغې کښې دخپل انصاف ثبوت هم ورکړونوپه دې ايت کښې فرمائيلی دی چه دقيامت په ورځ به تاسووينئ چه فرښتې به دالله ﷻ دعرش نه څلوروطرفوته ولاړې وی اودالله ﷻ حمد اوثناء اوبزرګی به بيانوی.په ټول مخلوق کښې به دعدل اوحق فيصلې شوې وی ددې انصاف اورحم والا فيصلوباندې به دکائنات يوه يوه زره دالله ﷻ تعريف کوی اوژوندی اومړه ځيزونه به اوازکوی چه ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ چه هغه وخت به هريومړاوژوندې ځيزبه دالله ﷻ صفت بيانوی په دې وجه باندې دلته دمجهول صيغه استعمالوليه وجه باندې فاعل عام کړې دې.قتادهؒ فرمائی چه د مخلوق د پيدانش شروع هم دحمدسره کوی.فرمائی﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ﴾اودمخلوق ختميدل هم د حمد سره کوی.فرمائی.﴿ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾

الحمدلله دسورة زمرتفسيرختم شو.

آياتونه		رکوع ګاني
	سورة المومن مكية وهي خمس وثمانون اٰية وسبع ركوعات	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
٨٥	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې	٩
حمٓ ①	تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ②	
ح م |	نازليدل | ددې کتاب | دطرفه دالله نه دی | چی غالب دې | په هر څه پوهه دې |	
حم داکتاب (يعنی قران پاک) دالله دطرفنه نازل شوې دې | هغه الله چې زبردست په هرڅيز پوهه دې		
غَافِرِ الذَّنْۢبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ		
ښونکي دګناه دې | او قبلونکې دتوبې دې | سخت عذاب ورکونکې دې | خاوند دفضل دې |		
ګناه ښونکي اوتوبه قبلونکې دې | په سزا کښې سخت اود ډير لوئې فضل خاوند دې		
لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ③		
نشته لائق دعبادت | مګر هغه دې | خاص هم هغه ته | واپس ورتلل دی |		
دهغه نه سوا بل معبود نشته | هم هغه ته (دټولو) واپس کيدل دی |		

دالم او حم والا سورتونه او د سلفو اقوال:: دبعضې مشرانوقول دې چه کوم سورتونه دحم نه شروع شوی دی هغې ته حواميم وئيل مکروه دی. **ال حم** وئيل پکاردی. حضرت محمدبن سيرين رحمة الله عليه هم داسې وائی. حضرت عبدالله بن مسعود فرمائی **حم** دقران ديباچه ده. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د هر يو څيز دروازه وی اودقران کريم دروازه حم ده يائې اوفرمائيل حواميم ده. حضرت مسعرين کدام رحمة الله عليه فرمائی دې سورتونوته عرائس ونيلې شی. عروس ناوې ته وائی حضرت عبدالله رضی الله عنه فرمائی چه دقران مثال دهغه کس په شان دې چه هغه دخپل کوروالودپاره دڅه ښه منزل په تلاش کښې وتلې وی اويوداسې ځائې چه هلته تازه باران شوې وی دې لړشان مخکښې تلې وی اواوګوری چه شنه چمنونه دی. دې لمده زمکه ليدلوباندې مخکښې نه حيران ووخودهغه حيرانتيانوره هم زياته شوه. هغه ته اوونيلی شوچه مخکښې مثال خودقران کريم دعظمت مثال دې. اوددې باغيچومثال داسې دې لکه چه قران کښې دحم والا سورتونه(بغوی). ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دهرڅيزڅه دروازه وی اودقران دروازه هم داحم والا سورتونوته دی. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه زه کله تلاوت کوم اودحم والاسورتوته اورسم نوماته داسې ښکاری لکه چه زه دښنوباغونو سيل کوم. يوکس ابودرداء رضی الله عنه په جمات جوړولوباندې اوليدو. اوتپوس يې ترې اوکړو چه داڅه دی. ورته ئې اوفرمائيل چه دازه دحم والاسورتونودپاره جوړوم. ممکن ده چه داهغه جمات وی کوم چه ددمشق په قلعه کښې دننه دې دابودرداء نوم سره منسوب دې اوداهم کيديشی چه دهغې حفاظت دابودرداء دنيك نيتې اوپه څه وجه چه داجمات جوړشوې وو. دهغې دبرکت په وجه وی. په دې کلام کښې ددشمنانوباندې دفتح اوکاميابې دليل هم دې. څنګه چه حضور ﷺ په څه جهادونوکښې خپل لښکرته فرمائيلی وو که تاسودشپې يوناساپه حمله اوکړې نوستاسوپيژند ګلوپه خاص لفظونوکښې **حم لاينصرون** سره ده. په يوروايت کښې تنصرون دی. مسندبزارکښې دی چه چادايت الکرسی اوسوره المؤمن ړومبې حصه اوونيله هغه به دټولې ورځ دګناهونونه محفوظ وی. داحديث په ترمذی کښې هم دې او د دې په يوروايت کونکی باندې څه جرح ده.

قوله تعالى:: غَافِرِ الذَّنْبِ
دعذاب اوثواب مالک الله ﷻ دي.-دسورتونوپه شروع کښې چه دحم په شان حرفونه راغي دهغې پوره تفصيل مونږدسوره بقره دتفسيرپه شروع کښې کړې دې اودهغې دواپس بيانولوڅه ضرورت نشته. بعضې وائي چه حم دالله ﷻ يونوم دې اوددې په ثبوت کښې هغوى داشعرپيش کوى.

يذكرني حم والرمح شاجر فهلا تلا حم قبل التقدم

يعني داماته حم يادوى چه کله نيزه تياره وى بيادهغې نه مخکښې هغه حم ولې اونه وئيلو . د ابوداؤد اوترمذى په حديث کښې دى که په تاسوباندې دشپې حمله اوشى نوحم لاينصرون وائي د دې صحيح سند دې.ابوعبيده وائي زماداخوښه ده چه داحديث داسې بيان شى چه حضورﷺ فرمائيلى دى.چه تاسو اووايئ:حم لاينصرون يعني دنون نه بغير.يعني دهغوى په نزدباندې لاينصرو،دحم اجزاء دى يعني چه کله به تاسوداوايئ نوتاسوبه مغلوب کيږې نه نوقول صرف حم پاتې شوداکتاب يعني قران مجيدالله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې چه هغه دعزت اوعلم والادې چه دهغه شان دهرقسمه بې ادبې نه پاک دې اوچه د هغه نه يوه ذره هم پټه نه ده که هغه په څومره پردوکښې ولې نه وى.هغه ګناهونه بخلووالادې اوچه څوک دهغه طرف ته ښکته کيږى دهغه طرف ته متوجه کيدووالادې.اوڅوک چه دهغه نه بې پروائى کوى اودهغه مخکښې سرکشى اوکبرکوى اودنياخوښه کړى اوداخرت نه مخ واړوى الله ﷻ دهغه فرمانبردارى پرې دى اوهغه ته سخت عذاب اوسختې سزاګانې ورکولووالادې.څنګه چه فرمان دې﴿نَبِّئْ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾يعني زمابنديان خبرکړه چه زه بخښلووالااورحم کولووالا اومهربان يم اوزماعذاب دردناک دې.نورهم داسې ايتونه په قران کريم کښې ډيرزيات دى چه په هغې کښې درحم اوکرم سره د عذاب اوسزابيان هم شته چه بنده دويرې اواميدپه حالت کښې وى. هغه دلوى شان والاغنى دې اوډير به والى والادې.ډيراحسانونواوزيات نعمتونواورحمتونووالادې.په بنديانوباندې د هغه نعمتونه او رحمتونه دومره دى چه هغه شمارلې هم نه شى چه له دهغې شکر اداکړى.بلکه حقيقت دادې چه د يو نعمت هم شکرپوره نشى اداکولې.دهغه په شان څوک نشته اودهغه يوصفت هم په چاکښې نشته دهغه نه علاوه څوک دعبادت لائق نشته اونه دهغه نه علاوه څوک د پرورش والا شته. دهغه طرف ته به ټول خى.هغه وخت به هغه هرعمل کونکى ته دهغه دعمل مطابق بدله ورکوى.اوډير زر به دحساب نه فارغ شى.داميرالمومنين حضرت عمربن خطاب نه يوکس ديوې مسئلې تپوس اوکړو چه ماڅوک قتل کړو نوزماتوبه قبليدې شى.هغوى ورته دايت دشروع دوه ايتونه تلاوت اوفرمائيل اواوئې فرمائيل چه نا اميده کيږه مه اونيک عمل کوه.(ابن ابى حاتم)

حضرت عمرؓ ته به يوشامى کله کله راتلواوهغه لږدغه شان سړې وو.يوځل هغه ډيروخت دپاره رانه غې نوحضرت عمرؓ دخلقونه دهغه تپوس اوکړونوهغوى ورته اووئيل چه زيات شراب ئې څکل شروع کړى دى. حضرت عمرؓ خپل کاتب راوغوښتو.اوورته ئې اووئيل ليکه داخط دې دعمربن خطاب د طرف نه فلان بن فلان ته.دسلام نه پس عرض دادې چه تاته دهغه الله تعريف کوم چه دهغه نه علاوه څوک دعبادت لائق نشته چه هغه ګناهونه بخلووالاسخت عذاب والااولوې احسان والادې اوچه ټول خلق به د هغه طرف ته خى.داخط هغه ته ليږلوسره حضرت عمرؓ خپل ملګروته اووئيل دخپل رور دپاره دعاکوئ چه الله ﷻ دهغه زړه متوجه کړى اودهغه توبه قبول کړى.کله چه هغه کس ته دحضرت عمرؓ خط اورسيدونوهغه دغه خط باربارلولوستلواوداني وئيل شروع کړل چه زه الله ﷻ دخپل عذاب نه ويرولې يم اودخپل رحمت اميدسره ئې دګناهونودمعاف کولووعده هم کړې ده.څوځله ئې هغه اووئيلو او په ژړاشواوبيائې ريښتونې توبه اوکړه.کله چه فاروق اعظمؓ ته داپته اولږيده نوډيرزيات خوشحاله شواواوئې فرمائيل هم داسې کوئ چه کله تاسويومسلمان رورپه ګناه کښې اووينې نوهغه

نیغ اومضبوط کړې اوودې سره دالله ﷻ نه دعاکوئ، دشیطان مددګارمه جوړیږئ.حضرت ثابت بناني رحمه الله فرمائي چه حضرت مصعب، بن زبير رضي الله عنه سره كوفه ته نزدې ووم چه ماپه يوباغ كښې دوه ركعت مونځ شروع كړواوپه هغې كښې مې دسورت مومن تلاوت شروع كړو زه لاد ﴿إِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ ته رسيدلې ووم چه يوكس چه هغه زماشاته په يوسپين خچرباندې سوروواوپه هغې باندې ديمن څادرونه وو.ماته ني اوونيل چه كله ﴿غَافِرِ الذَّنبِ﴾ اووائې نو "ياغافرالذنب اغفرلي ذنبي"،وايه اوچه كله ﴿وَقَابِلِ التَّوْبِ﴾ اووائې او وايه قابل التواب اقبل توبتي اوچه كله ﴿شَدِيدِ الْعِقَابِ﴾ اووائې نووايه ياشديدالعقاب لاتعاقبني. حضرت مصعب رحمه الله فرمائي چه ماورته كوربنظراوكتل نوڅوك نه وو،چه كله فارغ شوم نودروازې ته لاړم چه كوم كسان ناست وودهغوى نه مې تپوس اوكړوچه تاسوسره څوك كس تيرشوې دې چه په هغه باندې ديمن څادرونه وو.هغوى اوونيل نه مونږڅوك په راتلوباندې اوتلوباندې نه دې ليدلې.بس خلقوداخيال كولو چه داحضرت الياس عليه السلام وو.دارو‌ايت په بل سندسره هم روايت شوې دې.اوپه هغې كښې دحضرت الياس عليه السلام ذكرنشته.والله سبحانه ﷻ اعلم.

مَا يُجَادِلُ

| نهٔ کوي جګړه |

| دالله ﷻ دآيتونو په باره کښې

فِيٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَلَا يَغْرُرْكَ

په ايتونو دالله كښې | مګر هغه كسان | چې كفر ئې كړې دې | پس په دوكه كښې وانچوى تاله |
هغه خلق جګړې كوى | چې كفرئې اختيار كړې دى | نو ته په دې غلط مه شې

تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ۝ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ

ګرځيدل دهغوئ | په ملكونو كښې | دروغ ګڼړلې دې (رسول خپل) | مخكښې ددوئ نه | قوم دنوح
چې دوئ په ښارونو كښې (خوشحاله) اوړي راوړي | ددوئ نه مخكښې دنوح قوم اود هغوئ نه پس نورو

وَّالْاَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُوْلِهِمْ

اونورو ډيرو ډلو هم | روستو دهغوئ نه | او قصد اوكړو | هر اهت (قوم) | په رسول خپل |
ډلو (پيغمبران) دروغ اوګڼړل | اوهرې يوې ډلې دخپل پيغمبر دبندى كولو اراده اوكړه

لِيَاْخُذُوْهُ وَجٰدَلُوْا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا بِهِ

چې اونيسي هغه | او كوشش اوكړو هغوئ | په باطل سره چې ختم كړي (ښكته كړي) | په هغې سره
او په ناحقه جګړې يئ ورسره شروع كړې | چې پدې سره حق دين ناكامه كړي

الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۝ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ

حق | پس اونيول ما هغوئ | پس څرنګې | ووه | عذاب زما | او همدارنګې | حقه (ثابته) ده |
نو ما هغوئ (په عذاب سره) راونيول | نو اوګوره زما سزا څنګه وه | اودغه شان ستا

كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ

خبره درب ستا | په هغه كسانو باندې | چې كفر ئې كړې دې | چې بيشكه هغوئ | خاوندان
د رب فيصله په كافرانو باندې ثابته شوې ده | چې هغوئ دوزخيان دى

النَّارِ ﴿٦﴾
دوور دی |
او هغه فرښتې چې عرش ئې اوچت کړې دې |

قوله تعالى:: مَا يُجَادِلُ فِيٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ

پحق خبره کښې شکونه پیداکول دکافرانوکاردې- الله ﷻ فرمائی چه دحق دښکاره کیدونه پس دانه منل اوپه دې کښې دنقصان پیداکولو کوشش دکافرانوکار دې.که داخلق مالداراوعزت والاوی نوپه دې باندې تاسومه دهوکه کیږئ که دوی دالله ﷻ خوښ نه وونودوی ته به ئې خپل نعمتونه نه ورکول؟څنګه چه په بل ځائې کښې فرمائیلی دی،چه دکافرانوپه ښارونوکښې تګ راتګ دې تاسوته دهوکه درنه کړی،داخوهسې دلږه شان فائده ده اخری انجام خوددوی دوزخ دې چه هغه بدځائې دې.اوپه ایت کښې ارشاددې چه مونږهغوی ته ډیره لږه فائده ورکووا وپه اخرکښې به هغوی ته سخت عذاب ورکولې شی. بیاالله ﷻ خپل نبی ﷺ ته تسلی ورکوی چه دخلقوددروغژن ونیلوباندې خفه کیږه مه دځان نه دمخکښې نبیانوحالت اوګوره چه هغوی ته هم دروغژن ونیلی شوی دی اوپه هغوی باندې دایمان راوړلو والا تعدادډیرکم وو.حضرت نوح علیه السلام چه هغه دادم په اولادکښې دټولونه ړومبې رسول دې چه کله په خلقو کښې په اول ځل بت پرستی شروع شوې وه نوهغه خلقودهغه هم اونه منل اودهغه نه پس چه څومره نبیان راغلل دهغوی امت دهغوی اونه منل بلکه په هرزمانه کښې دهغوی امت هغوی قیدکول اووهل غوښتل.اوپه بعضوکښې هغوی کامیاب هم شول.اوپه خپل شکونوباندې اوپه باطل باندې حق کم هم اوګنړلو.

قوله تعالى:: لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ

طبرانی کښې درسول الله ﷺ فرمان دې چه چادباطل مدداوکړوچه حق کمزورې کړی ددې نه الله ﷻ او د هغه رسول بری دې.الله ﷻ فرمائی چه مادغه باطل خلق اونیول اوهغوی مې دهغوی دګناهونو او د هغوی دسرکشۍ په وجه باندې هلاک کړل.اوس تاسواووائې چه زماعذاب په هغوی باندې څنګه شو؟ یعنی ډیرسخت تکلیف اودردناک.څنګه په هغوی باندې دهغوی دناپاک کارونوپه وجه باندې عذابونه نازل شول اګرکه دوی نورنبیان رښتونې اوګنړی خوچه ترڅودستادنبوت قائل نه وی دهغوی رښتیاوالې مردوددې.والله اعلم.

حَوْلَهٗ	وَمَنْ	الْعَرْشَ	يَحْمِلُوْنَ	اَلَّذِيْنَ
چې چاپیره دی دعرش نه |	او هغه فرښتې |	عرش	چې اوچتوی |	هغه فرښتې |

او هغه فرښتې چې عرش ئې اوچت کړې دې \| اوکومې چې ترې نه ګیر چاپیره دی

وَيَسْتَغْفِرُوْنَ	وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ	بِحَمْدِ رَبِّهِمْ	يُسَبِّحُوْنَ
او دبښانې دعا غواړی |	او ایمان راوړی په هغه باندې |	دثنا درب خپل سره |	هغوئ تسبیح وائی |

هغوئ ټولې دخپل رب تسبیح اوتعریف بیانوی \| اوپه هغه ایمان راوړی \| اودمومنانو

كُلَّ شَيْءٍ	وَسِعْتَ	رَبَّنَا	اٰمَنُوْا	لِلَّذِيْنَ
هر څیز ته	رسیدلې ئې ته |	اے ربه زمونږه |	چې ایمان ئې راوړې دې |	دپاره دهغه کسانو |

دپاره داسې ښښنه غواړی \| چې ائې زمونږ ربه ! ستا رحمت او ستا علم په

رَحۡمَةً	وَّعِلۡمًا	فَاغۡفِرۡ	لِلَّذِيۡنَ	تَابُوۡا	
په لحاظ درحمت سره	او دعلم سره	پس اوبښه	هغه کسانو لره	چې توبه ئې ایستلې ده	
هر څه باندې راخور شوې دې | نو هغه کسان اوبښه چا چې توبه اوویستله					
وَاتَّبَعُوۡا	سَبِيۡلَكَ	وَقِهِمۡ	عَذَابَ	الۡجَحِيۡمِ ۝	رَبَّنَا
او پیروي ئې کړې ده	دلارې ستا	او بچ کړې هغوئ	دعذاب	ددوزخ نه	اے ربه زمونږه
اوستاپه لار روان دی | او ددوزخ دعذاب نه ئې بچ کړه | .... اے زمونږ ربه!					
وَاَدۡخِلۡهُمۡ	جَنّٰتِ	عَدۡنِ	الَّتِيۡ	وَعَدۡتَّهُمۡ	
او داخل کړې دوئ	جنتونو	دهمیشه اوسیدو ته	هغه	چې وعده کړې ده تا ددوئ سره	
ته هغوئ دهمیشه اوسیدلو باغونو کښې داخل کړه | دکوموچې ورسره تا وعده کړې وه					
وَمَنۡ	صَلَحَ	مِنۡ اٰبَآئِهِمۡ	وَاَزۡوَاجِهِمۡ	وَذُرِّيّٰتِهِمۡ ؕ	
او هغه څوک	چې نیکان دی	دپلارانو ددوئ نه	او دښځو ددوئ نه	او داولاد ددوئ نه	
او هغوی هم داخل کړه کوم چې د هغوئ پلارانو ، بیبیانو او اولاد کښې نیکان دی					
اِنَّكَ	اَنۡتَ	الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۝	وَقِهِمُ	السَّيِّاٰتِ ؕ	وَمَنۡ
بیشکه ته	هم ته	غالب ئې دحکمت خاوند ئې	او اوساته هغوئ	دبدونه	او هغه څوک
بیشکه چې ته زبردست دحکمت خاوند یې | او هغوئ دهرقسم تکلیفونو نه محفوظ اوساته					
تَقِ السَّيِّاٰتِ	يَوۡمَئِذٍ	فَقَدۡ رَحِمۡتَهٗ ؕ	وَذٰلِكَ	هُوَ الۡفَوۡزُ	
چې تا اوساتو دبدونه	په دغه ورځ	نو بیشکه رحم اوکړو تا په هغه	او دا	هغه کامیابی ده	
اوتا چې په دغه ورځ څوک دتکلیف نه محفوظ کړو | نو هغه سره دې لویه مهرباني اوکړه					
الۡعَظِيۡمُ ۝					
لویه					
اودادیره لویه کامیابی ده |					

قوله تعالیٰ:: اَلَّذِيۡنَ يَحۡمِلُوۡنَ الۡعَرۡشَ

دعرش اوچتونکی فرښتې دمومنانو دپاره دعاکوی:- عرش نیولوو الاخلورفرښتې دهغوی سره خواه کښې ټولې بزرګې فرښتې یوطرف ته دالله ﷻ بزرګی بیانوی اوټولوعیبونواوکمو نه هغه پاکی بیانوی،دویم طرف ته هغه د ټولوتعریفونو قابل ګڼړی اودهغه حمداوثناء بیانوی.یعنی چه څه په الله کښې نشته د هغې انکارکوی اوکوم صفتونه چه په هغه کښې زی هغه ثابتوی اوپه هغې باندې ایمان اویقین لری. د هغه نه عاجزی کوی اوټول ایماندارسړی،او ښځو دپاره استغفارکوی.دزمکې والوپه الله ﷻ باندې بې لیدلو ایمان دې په دې وجه باندې الله ﷻ خپل مقرب فرښتې دهغوی دګناهونودمعافي غوښتلودپاره مقررکړی دی اوچه څوک بې لیدلوهروخت دهغوی دګناهونو معافی غواړی.صحیح مسلم کښې دی چه کله مسلمان دخپل مسلمان روردپاره دهغه په غیرموجودګۍ کښې دعاکوی نوفرښتې دهغه په دعا باندې امین وائی اودهغه دپاره دعاکوی چه الله ﷻ دې تاته هم دغه درکړی چه ته دهغه مسلمان دپاره

دعاکوي. مسند احمد کښې دي چه امیه بن ابی الصلت دځه شعرونورسول اللهﷺ تصدیق کړې دې ځنګه چه داشعردي.

زحل وثورتحت رجل یمینه والنسرللاخري ولیث مرصد

یعنی دعرش والاخلورفرښتې دی دوه یوطرف ته اودوه بل طرف ته. حضورﷺ اوفرمائیل رښتیا دی. بیاهغه اووئیل.

والشمس تطلع کل اخرلیلة حمراءیصبح لونهایتورد

تأبی فماتطلع لنافی رسلها الامعذبة والا تجلد

یعنی نمریه سوررنګ کښې راوخي، هغه به ګلابی شي، په خپل شکل کله هم صفانه ښکاري بلکه تت وي. حضورﷺ اوفرمائیل رښتیادی. ددې سندډیرپوخ دې. اوددې نه صفاظاهرېږي چه هغه وخت دعرش څلورفرښتې دي، اودقیامت په ورځ به اته فرښتوعرش نیولې وی ځنګه چه په قران مجیدکښې دی. ﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ﴾ اوددې ایت نه مطلب اوددې حدیث په استدلال کښې یوسوال باتې کېږي چه دابوداؤدپه یومشهورحدیث کښې دی چه بطحاکښې رسول اللهﷺ خپلو صحابیانوؓ ته یو وریځ اوخودله اوتپوس ئې ترې اوکړوچه ددې نوم څه دې؟ هغوی اووئیل سحاب. حضورﷺ اوفرمائیل دې ته مزن هم وئیلې کېږي. هغوی اوئیل او، اوئې فرمائیل عنان هم؟ عرض ئې اوکړواو. تپوس ئې اوکړو تاسوته پته ده په اسمان اوزمکه کښې څومره فاصله ده؟ صحابهؓ اووئیل نه. اوئې فرمائیل د یو اویا، یا دوه یادرې اویاکاله مزل دې. بیادهغې دپاسه اسمان هم په دومره فاصله باندې دې، هم دغه شان اووم اسمان، په اووم اسمان باندې یوسمندردې چه دهغې ډوب والې هم دغه هومره دې بیاپه هغې باندې اته فرښتې دغرځوځیلوپه شان دی چه دهغوی دخکرنه خپوپورې فاصله هم دغه هومره ده، ددې نه شاته د الله ﷻ عرش دې. چه دهغې اوچت والې هم دغه هومره دې. بیادهغې دپاسه الله ﷻ دې. ترمذی کښې هم داحدیث دی اوامام ترمذی دې ته غریب وائی. ددې نه معلومېږي چه عرش الهی اوس داوخت د اتو فرښتودپاسه دې. شهربن حوشبؒ فرمائي چه دعرش نیوونکی اته دی. چه په هغې کښې د څلورو خو دا تسبیح ده. سبحانك اللهم وبحمدك لك الحمد علی حلمك بعد علمك یعنی ائې الله ﷻ دستاپاك ذات دپاره ټول حمد او ثناء دی چه سره دعلمه ته معاف کول کوې. اودنوروڅلوروتسبیح داده. سبحانك اللهم وبحمدك لك الحمد علی عفوك بعد قدرتك یعنې ائې الله د قدرت سره چه ته کومه معافی کوې، په هغې باندې مونږدستاپاکی او ستاتعریف بیانوو. په دې وجه دمومنانوپه استغفارکښې هغوی داهم وائی چه ائې الله ستارحمت اوعلم هر یوځیزپه لوې والی کښې اخستلې دې.

دادم داولادپه ټولوګناهونواوخطاګانوباندې ستارحمت دې. دغه شان ستاعلم کښې هغه ټول کارونه او قولونه دی. دهغوی دټولوکارونواوحرکاتونه ته خبرئې. نوته هغه خراب خلق کوم چه توبه اوکړی ستا طرف ته ښکته شي اوګناهونه پریدی اوستاحکمونه اومنی اونیکیانی کوی اوبدیانې پریدی اوهغوی ته ددوزخ دردناك عذاب نه خلاصې ورکړه اوهغوی سره دخپل موروپلاراوښځواوبچوجنت ته بوځې چه د هغوی سترګې یخې وی، اګرکه دهغوی عملونه دومره نه وی خودهغوی درجې اوچتې کړه. ځنګه چه دباری تعالی عزاسمه، فرمان دې. ﴿وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ﴾ یعنی کوم خلقوچه ایمان راوړواودهغوی د ایمان اتباع دهغوی اولادهم اوکړه مونږبه هغه اولادهم دهغوی سره ملاؤ کړو او د هغوی څه عمل به نه کموو. په درجوکښې به ټولوته برابری ورکړوچه دواړه طرفوته سترګې یخې وی. اوبیابه دانه کوی چه د اوچتو درجووالابه ښکته کړی بلکه په خپل رحمت اواحسان سره به دښکته درجووالا اوچت کړی. سعیدبن جبیرؒ فرمائي مومن به په جنت کښې تپوس کوی چه زماپلاررزمارور اوزما اولاد چرته دی؟ جواب به ورته ملاؤشی چه دهغوی نیکیانې دومره نه وې چه هغوی دې درجې ته رارسیدلې وي. دې به

وانی چه ماخودخپل ځان دپاره اودهغوی دپاره داتول عملونه کړی وو نوالله ﷻ به هغوی هم ددې درجوته اورسوی.بیاهغه هم ددې ایت تلاوت اوفرمائیلو﴿رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ﴾ مطرف بن عبدالله فرمائیلی دی چه ایماندارو خیرخواهی فرښتې هم کوی.بیائې هم داایت تلاوت کړو اود شیطانانو بد خواهی کوی. نو هغه داسې غالب دې چه په هغه بل څوک غالب نشته اوچه هغه څوک منع کولې نشی.ته چه څه غواړې هغه کیږی اوچه څه نه غواړې هغه نه کیږی.ته په خپل اقوالواوکارونو اوشریعت اوتقدیرکښې حکمت والائې.ته هغوی په دنیاکښې دخرابونه اودهغې د نقصان نه په دواړو جهانونوکښې محفوظ اوساته. د قیامت په ورځ به هغه رحمت والاګڼړلې شی چه کوم ته دخپلې سزا اوعذاب نه بچ کړې.په حقیقت کښې لویه کامیابی اوپوره مقصداوفتح هم په دې کښې ده.

إِنَّ الَّذِينَ	كَفَرُوا	يُنَادَوْنَ		لَمَقْتُ اللَّهِ
بیشکه هغه کسان	چې کفر ئې کړې دې	آواز به اوشی هغوئ ته		خامخا غصه دالله
بیشکه کومو خلقو چې کفر کړې دې	هغوئ ته به دا آواز ورکولې شی چې لکه څنګه			

أَكْبَرُ	مِن مَّقْتِكُمْ	أَنفُسَكُمْ	إِذْ	تُدْعَوْنَ	إِلَى الْإِيمَانِ
ډیره زیاته ده	دغصې ستاسو نه	ځانونو خپلو ته	کله چې	به اوبللې شوئ تاسو	ایمان ته
(نن) ستاسو دځان نه نفرت دې	ددې نه زیات نفرت به درنه الله ﷻ کولوا چې تاسو به ایمان ته رابللې شوئ				

فَتَكْفُرُونَ ⑩	قَالُوا	رَبَّنَا	أَمَتَّنَا	اثْنَتَيْنِ
نو تاسو به انکار کولو	اوبه وائی هغوئ	اے ربه زمونږه	مړه کړو تا مونږه	دوه ځله
اوتاسو بهٔ انکار کولو	..........هغوئ به وائی چې ائې زمونږه ربه ! مونږ دې دوه ځله مړه کړو			

وَأَحْيَيْتَنَا	اثْنَتَيْنِ	فَاعْتَرَفْنَا	بِذُنُوبِنَا	فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ
او ژوندی کړو تامونږه	دوه ځله	پس اقرار کوؤمونږه	دګناهونوخپلو	نوآیا شته ددې ځائې نه وتلو ته
اودوه ځله دې راژوندی کړو	نو اوس مونږ دخپلو ګناهونو اقرار اوکړو	نوآیا اوس		

مِّن سَبِيلٍ ⑪	ذَٰلِكُم	بِأَنَّهُ	إِذَا دُعِيَ		اللَّهُ	وَحْدَهُ
څه لار	دا حالت ستاسو	په سبب ددې دې	چې کله به غوښتلې کیدل خلق		الله ته	یوازې
(ددې عذاب نه دبچ) وتلو څه لار شته ؟	داځکه (سزا در کولې شی) چې که صرف دالله نوم بهٔ اخستې شو					

كَفَرْتُمْ ۖ	وَإِن يُشْرَكْ	بِهِ	تُؤْمِنُوا ۚ	فَالْحُكْمُ
نوانکار به کوؤ تاسو	اوکه شریك به کړې شوځوك	دهغه سره	نوتاسو به منلو	نواوس اختیاریا فیصله
نوتاسو بهٔ ترې انکار کولو	اوکه څوک به ورسره شریکولې شو	نوتاسو به مومنله	نو اوس داد الله فیصله ده	

لِلَّهِ	الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ⑫	هُوَ الَّذِي	يُرِيكُمْ	آيَاتِهِ
الله لره ده	چې اوچت دې لوئ دې	هغه هغه ذات دې	چې ښائی تاسو ته	نښې خپلې
چې ډیر د اوچتې مرتبې خاوند دې	الله هغه ذات دې چې تاسو ته خپلې نښې ښائی			

وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ رِزْقًا ط وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ

| او نازلوی | ستاسو دپاره | داسمان نه | رزق | اونهٔ قبلوی نصیحت | مگر هغه څوك

او پورته نه درته روزی رالیږی | او نصیحت خو بس هغه څوک قبلوی چې الله ﷻ ته

يُّنِيْبُ ۝ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ

چې رجوع کوی الله ته | نو را اوبلئ | الله | حال دا چې خالص کونکی یئ | هغه لره | ددین خپل

رجوع کوی | نو تاسو په خالصه عقیده باندې الله ﷻ ته دعا کوئ | .... اګر که هغه په

وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ۝

اګر که نهٔ خوښوی | کافران |

کافرانو بده لګی |

قوله تعالی:: يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ

دګناه‌ګارانو ددوزخ په خواه کښې خراب حالت: دقیامت په ورځ چه کله به کافران داورد کویانو په خواه کښې وی او دالله ﷻ عذابونه به په وی او تول کیدونکی عذابونه به دهغوی مخکښې وی هغه وخت به پخپله دخپل نفس دښمنان شی. او ډیر سخت دښمنان به شی. ځکه چه د خپل خراب عملونو په وجه باندې هغه دوزخ ته ځی. دغه وخت به فرښتې هغوی ته په اوچت اواز سره وائی چه نن تاسو څومره دخپل ځان نه خفه یې او څومره دښمنی چه دستاسو نن دخپل ځان سره ده اونن چه څومره تاسو خپل ځان ملامته کوئ د هغې نه زیات خراب تاسو دالله ﷻ په نزد په دنیا کښې وې چه تاسو ته داسلام دایمان دعوت درکړې کیدو او تاسو هغه نه منلو.

د (اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ) مطلب:: ددې نه پس ایت د ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ﴾ په شان دې. سدی رحمه الله فرمائی دوی په دنیا کښې مړه کړې شول بیائې په قبرونو کښې ژوندی کړل او دسوال جواب نه پس مړې کړې شول او بیا د قیامت په ورځ ژوندی کړی شو. ابن زید رحمه الله فرمائی چه دادم علیه السلام دشانه دوعدې په ورځ ژوندی کړې شول بیا دمور خیټه کښې ورکښې روح واچولې شو بیا مړه شول او دقیامت په ورځ به بیا ژوندی شی. خو دا دواړه قولونه صحیح نه دی ځکه چه درې مرګونه او درې ژوندونه لازم راځی او په ایت کښې ددوو مرګونو او دوو ژوندونو ذکر راغلې دې. صحیح قول دابن مسعود رضی الله عنه ابن عباس رضی الله عنه او دهغوی دملګرو دې. (یعنی دمور دخیټې نه پیدا کیدل یو ژوند او دقیامت په ورځ دویم ژوند دیناد پیدا کیدو نه مخکښې ړومبې مرګ او ددنیا نه درخصتیدو مرګ، دادوه مرګونه او دوه ژوندونه مطلب دی.

قوله تعالی:: فَهَلْ اِلٰى خُرُوْجٍ مِّنْ سَبِيْلٍ ۝

دنیاته د راتلو ناکامه غوښتنه: مقصد دا دې چه په دغه ورځ به کافران د الله ﷻ نه د قیامت په میدان کښې داطلب او خواهش کوی او س مونږ دې دنیاته یو ځل بیا اولیږه لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَوْ تَرٰى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ط رَبَّنَآ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ﴾ [1] نو ته به ګورې چه ګناهګاران خلق به خپل رب ته سرښکته وی او وائی به چه اې الله ﷻ مونږ اولیدل او مونږ واوریدل. او س ته مونږ بیا دنیاته اولیږه نو نیکئې به کوو او ایمان به راوړو خود دوی دا تمنا به نه شی قبلولې. بیا چه کله عذاب او سزا دوزخ او د دې اور او وینی او د دوزخ غاړې له اورسولې شی نو بیا به دغه درخواست کوی او د اول ځل نه به نی زیات په زور سره کوی لکه چه د الله ﷻ ارشاد مبارك دې ﴿وَلَوْ تَرٰى اِذْ وُقِفُوْا عَلَى النَّارِ فَقَالُوْا يٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيٰتِ

[1]) ۳۲/السجدة: ۱۲.

رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾(1) افسوس چه تالیدل کله چه هغوی د دوزخ خواکي اودرولي شوی وی اووانی چه ارمان مونږ یوځل بیا دنیاته واپس کړي شونود خپل رب خبرې به دروغ نه ګڼرو اوایماندار به شو بلکه دهغوی دپاره خوهغه ښکاره کړي شو چه دوي اول پټ کړي شوی وو.اوکه بالفرض دوی واپس هم اوګرځولي شی نودوی به بیا هم هغه کوی د کوم نه چه منع کړي دی. داخودی دروغژن. دي نه پس چه کله هغوی په دوزخ کښي واچولي شی اوعذاب شروع شی هغه وخت به نور هم په زوردار اوکلك انداز اوالفاظوکښي دغه آرزوګاني کوی هلته به په چغوصورو سره وائی ﴿رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِىْ كُنَّا نَعْمَلُ ۚ اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيْهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ ۖ فَذُوْقُوْا فَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ﴾(2) اي زمونږ پروردګاره مونږ د دي ځاێ نه اوباسه مونږ به نیك عملونه کوو د هغي خلاف به کوو تراوسه پوري چه موکړی دی.جواب به ورکولي شی چه ولي مونږ تاسو ته دومره عمر اومهلت نه وو درکړي که چري دوی نصیحت حاصلونکی وو نویقین به پرې ګولي شوبلکه مونږ خوتاسو له خبردرکونکي هم درلیګلي وو اوس دخپلو کړو مزه واخلئی د ظالمان هیڅ څوك امدادی نشته. وائی به چه ای الله مونږ د دي ځاێ نه اوباسه که مونږ بیاهم هغه شان اوکړه نو مونږ به ظالمان یو. الله ﷻ به فرمائی لرې شئی هم په دي کښي پراته اوسئی ماسره خبرې مه کوئی. په دې آیت کښي دي خلقو د خپل سوال نه وړاندي یوه مقدمه قایمولوسره په سوال کښي یوه مزیداره خبره کړې. اي الله ﷻ مونږ مړه ووتامونږ راژوندی کړوبیادي مړه کړوبیادي راژوندی کړو ته په هرهغه څیز باندي قادرئی کوم چه ته غواړې زمونږ د خپلو ګناهونواقرار دي. یقینًا مونږ په خپلوخانونو باندي ظلم اوزیاتي کړې اوس د خلاصي څه صورت جوړکړې یعنی مونږ دنیاته بیا واپس کړه چه یقینًا ستا په طاقت کښي دی. مونږ چه هلته لاړشونود خپلو اولنوعملونو خلاف به کوو اوس که دي ځل بیا مونږ هم هغه کار اوکړو نو مونږبه ظالمان یو. هغوی ته به جواب ورکولي شی چه اوس بیا دنیاته د تلو هیڅ لار نشته. د دي د پاره که بیا لاړهم شئی نو هم هغه کارونه به کوئی د کوم نه چه منع کولي شئی. تاسو خپل زړونه کاڼه کړی دی. تاسو اوس هم حق نه قبلوئی بلکه د دي به خلاف کوئی. ستاسو خوداحال وو چه کله هم د رب واحد ذکر راغلي ستاسو په زړه کښي کفر راغلي دي. او که ده سره څوك شریك کولي شو نوستاسو یقین اوایمان راتلو.ستاسو به بیا هم هغه حالت شی.که دنیا ته بیا لاړئی نو هم دغه به کوئی نوحاکم حقیقی د چا په حکم کښي چه هیڅ ظلم نه وی سراسر عدل اوانصاف وی هغه هم الله ﷻ دي. چاله چه غواړی هدایت ورکړی اوچاله چه غواړی نه ورکوی. په چاباندي چه غواړی رحم اوکړی څوك چه غواړی عذاب ورکړی. د هغه په حکم او انصاف کښي څوك هم د هغه شریك نشته.

قوله تعالی:: هُوَ الَّذِىْ يُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ

دالله ﷻ د قدرت دلائل هغه الله ﷻ په خلقو باندي خپل قدرت ښکاره کوی په زمکه اوآسمان کښي د هغه دتوحید بې شمیره نښې دی د کوم نه چه صفا ښکاره معلومیږی چه د ټولوخالق دټولومالك د ټولو پالونکي اود ټولو حفاظت کونکي هم هغه دي هم هغه د آسمان نه رزق یعنی باران راوروی په کوم سره چه د هرقسم غلي فصلونه قسم قسم عجیبه عجیبه خوند اومختلف رنګ شکل اوصورت میوې دانې اوګلونه پیداکیږی.سره د دي چه اوبه یو اوزمکه هم یوه. په دې سره هم د هغه شان ښکاره دي او رښتیا خودا دی چه عبرت نصیحت فکر اوغور خو هم هغوی ته نصیب کیږی چه د الله ﷻ طرف ته رغبت او رجوع کونکی وی.اوس تاسو دعاعبادت په خلوص صرف د یوالله ﷻ د پاره کوئی د مشرکانو د مذهب

(1) ۶/الانعام:۲۷.
(2) ۳۵/فاطر:۳۷.الخ.

اومسلك نه جداشئي. حضرت عبدالله بن زبير رضي الله عنه به د هر فرض مانځه د سلام ګرځولونه پس دا لوستل ﴿لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير لاحول ولاقوة الابالله لااله الاالله لانعبد الا اياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن لااله الاالله مخلصين له الدين ولوكره الكفرون﴾ اوفرمائيل ئې چه رسول الله ﷺ به هم دا د هر مانځه نه پس لوستل (مسنداحمد) داحديث په مسلم او ابوداؤدوغيره كښې هم شته[1] ابن ابى حاتم كښې دى د الله ﷻ نه دعااوكړئې اود قبليدو پوره يقين ساتئې اويادساتئې چه الله ﷻ بې پرواه دې اود بل طرف ته دمشغول زړه نه اورى. ([2])

	رَفِيعُ الدَّرَجٰتِ	ذُو الْعَرْشِ ۚ
	هغه داوچتو درجو مالك دې	مالك دعرش دې
	هغه دمرتبو اوچتونكې دې	دعرش مالک دې

يُلْقِى الرُّوحَ	مِنْ أَمْرِهٖ	عَلٰى مَنْ	يَّشَآءُ	مِنْ عِبَادِهٖ
نازلوى روح	په حكم خپل سره	په هغه چا	چې غواړى ئې هغه	دبندګانو خپلو نه

هغه په خپلو بندګانو كښې چې په چا اوغواړى په هغه باندې خپله وحى راوليږى | چې (

لِيُنْذِرَ	يَوْمَ التَّلَاقِ ۙ	يَوْمَ	هُمْ بٰرِزُوْنَ ۚ
دپاره ددې چې اويروى خلق	دورځې دملاقات نه	هغه ورځ	چې ټول خلق به بې پرده وى

خلق) دملاقات (دحشر) د ورځې نه اوويريږى | په كومه ورځ چې به ټول خلق (دقبرونونه) بهر راوځى

لَا يَخْفٰى	عَلَى اللهِ	مِنْهُمْ	شَىْءٌ ۗ	لِمَنِ	الْمُلْكُ	الْيَوْمَ ۗ
نۀ به وى پټ	په الله باندې	ددوئ نه	هيڅ څيز	چالره ده بادشاهى		نن ورځ | الله لره ده

دالله ﷻ نه به ددوئ هيڅ خبره پټه نه وى | (تپوس به كولې شى) چې نن ورځ د چا بادشاهى ده؟

لِلّٰهِ الْوَاحِدِ	الْقَهَّارِ ۝	اَلْيَوْمَ	تُجْزٰى	كُلُّ نَفْسٍ
چې يو دې	قهار يعنى زبردست دې	نن ورځ به	بدله وركړې كيږى	هر نفس ته

بس صرف دالله ﷻ بادشاهى ده| چې يو او غالب دې إنن به هر سړى ته دخپل عمل بدله وركولې شى

بِمَا كَسَبَتْ ۗ	لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۗ	إِنَّ اللهَ	سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝
دهغه عمل چې كړې وى هغه	نشته ظلم نن ورځ	بيشكه الله	زراغستونكې دې دحساب

(اوپه چاباندې به) نن هيڅ زياتې نشى كولې| يقينا الله ﷻ ډير زر حساب اخستونكې دې

قوله تعالى: رَفِيعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ

د قيامت په ورځ به د الله ﷻ بادشاهى وى:- الله ﷻ خپله لوئى عظمت اود خپل عرش لوئى او وسعت بيان فرمائى چه په ټول مخلوق باندې لكه د چت خور دې. ارشاد بارى ﷻ دې ﴿مِنَ اللهِ ذِى الْمَعَارِجِ ۝﴾ ([3]) يعنى

---

[1] احمد:٤/٤، صحيح مسلم كتاب المساجد باب استحباب الذكر بعد الصلاة وبيان صفته:٥٩٤، ابوداؤد:١٥٠٦، ابن حبان:٢٠٠٨.

[2] ترمذى كتاب الدعوات باب نمبر ٦٥، حديث:٣٤٧٩.

[3] ٧٠/المعارج:٣.

هغه عذاب به د الله ﷻ د طرف نه وی چه د پاوروخپنو والا دې فربنتې او روح هغه له ورخیژی ورخې به داسې ورخ کښې چه د هغې اندازه د پنځوسوزروکالوده اود دې خبرې بیان به ان شاء الله وړاندې راځي چه فاصله د اوومې زمکې نه واخله ترعرش پورې ده(۱)لکه چه د سلفو اوخلفو د جماعت یو قول دې او هم دا راجح هم دې ان شاء الله. د ډېرو مفسرینو نه روایت دې چه عرش د سرو یاقوتودې. دکومو د دوو غاړو فاصله چه د پنځوسوکالوده اودکوم اوچتوالې چه داوومې زمکې نه پنځوس زره کاله دې اود دې نه په ورومبی حدیث کښې چه د فربنتو د عرش اوچتول ذکر دی داهم تیرشوې دې چه داووه وارواسمانونونه هغه ډیر اوچت اوبره دې هغه چه به چاباندې غواړي وحی رالیګی.لکه چه ارشاد دې ﴿يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اَنْ اَنْذِرُوْٓا اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاتَّقُوْنِ﴾ (۲)هغه فربنتو ته وحی ورکوی اوچاله چه غواړي لیګی چه ته خلق خبرکړه زما نه بغیربل معبودنشته مانه ویرېږئی. بل ځای ارشاد دې ﴿وَاِنَّهٗ لَتَنْزِيْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ (۳)یعنی داقرآن پاك د ټول جهان درب نازل کړې شوې دې کوم چه معتبر فربنتې ستاپه زړه کښې راکوزکړې دې دې د پاره چه ته ویرونکې جوړشې. دلته هم هغه بیان اوشو چه هغوی د ملاقات د ورځې نه اوویروه(۴)حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه داهم د قیامت یونوم دې په کوم سره چه الله ﷻ خپل بندیګان اوویرول. په کوم کښې چه به حضرت آدم ﷺ پخپله اودهغه د اولاد نه د ټولو نه آخری ماشوم یوبل سره ملاویږی. ابن زید رحمه الله فرمائی بندیګان به الله ﷻ سره ملاویږی. قتاده رحمه الله فرمائی آسمانونووالا اوزمکې والا به یوبل سره ملاویږی. خالق اومخلوق ظالم اومظلوم به ملاویږی. مقصددا چه هریویه بل سره ملاقات کوی بلکه عامل اودهغه عمل به هم ملاویږی. نن به ټول د الله ﷻ په وړاندې وی په هغه ورځ به الله ﷻ پخپله فرمائی نن د چابادشاهی ده؟ څوك به چه صرف جواب ورکړی؟ پخپله به الله ﷻ جواب ورکړی چه د هغه الله ﷻ چه د همیشه نه واحد اواحددې او په ټولو باندې غالب حکمران دې. اول حدیث تیر شوې دې چه الله ﷻ به آسمان اوزمکه راغونډکړی او په خپل لاس کښې به ئې واخلی اوفرمائی به زه بادشاه یم زه جباریم زه متکبریم د زمکې بادشاهان جبار او متکبران نن چرته دی؟ (۵)د صور په حدیث کښې دی چه الله ﷻ عزوجل کله د ټولومخلوق روح قبض کړی اود هغه وحده لاشریك له نه بغیربل څوك پاتې نه شی. هغه وخت به درې ځل فرمائی نن ملك د چا دې؟بیابه هم پخپله جواب ورکړی دالله ﷻ یوازې غالب یعنی دهغه چه واحددې.دهغه چه په هر یو څیز باندې غالب دې د چا په ملکیت کښې چه هریوځیزدې. ابن ابی حاتم کښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې د قیامت د قایمیدوپه وخت کښې به یوآواز کونکې آوازکوی خلقو قیامت راغلوکوم چه به مړی اوژوندی ټول اوری.الله ﷻ به د دنیاپه آسمان باندې په خپل شان سره نزول کوی اووائی په چه نن د چا بادشاهی ده؟ صرف د الله ﷻ چه یودې اوغالب دې. بیا د الله ﷻ د عدل اوانصاف بیان کولې شی. په هغه ورځ به لړشان هم ظلم نه شی کولې بلکه نیکئی به لس لس چنده زیاتې ملاویږی اوبدئی به هم دومره وی دصحیح مسلم شریف حدیث دې رسول الله ﷺ د الله ﷻ ارشاد نقل کوی اې زما بندیګانوما په خپل ځان باندې هم ظلم حرام کړې دې اوپه تاسو باندې مې هم حرام کړې دې نوپه تاسوکښې دې څوك هم په بل باندې ظلم نه کوی. په آخره کښې دی اې زما بندیګانو داخوستاسو خپل اعمال دی کوم

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الصلاة النبی صلی الله علیه وسلم ودعائه باللیل:۷۷۰، ابوداود : ۷۶۷، ابن ماجه: ۱۳۵۷، احمد:۱۵۶/۶ ، ابن حبان : ۲۶۰۰، نسائی: ۱۶۲۶، .

(۲) ۱۶/النحل:۲.

(۳) ۲۶/الشعراء:۱۹۲.

(۴) الطبری:۳۶۴/۲۱.

(۵) صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب صفة القیامة والجنة والنار:۲۷۸۸.

ته چه زه ګورم اوتاسوله به پوره بدله درکوم. څوك چه نيکي اوکړي نو د الله ﷻ حمد دې بيانوي اوچه څوك دې نه علاوه وي نوهم خپل ځان دې ملامته کړي(۱)بيائې خپل حساب اخستل بيان کړه چه د ټول مخلوق نه حساب اخستل هغه ته داسې دی لکه چه د يوکس نه حساب اخلی. لکه چه ارشاد باری ﷻ دې ﴿مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾(۲)يعنی د ټولوپيداکول اوتاسو ټول مړه کولونه پس ژوندی کول زماپه نيز هم ديوکس پيداکول اوديوکس مړکولوبرابراويو شان دی.بل آيت کښې د الله ﷻ فرمان دې﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾(۳)يعنی زمونږ حکم سره کار کيږی په دومره ساعت کښې لکه چه چا سترګه بند کړه اوکولاونی کړه.

وَأَنذِرْهُمْ	يَوْمَ الْآزِفَةِ	إِذِ الْقُلُوبُ	لَدَى الْحَنَاجِرِ	كَاظِمِينَ ۚ
اواويروه دوئ	دورځې نزدې نه	کله چې به زړونه	راختلی وی مرئ ته	غمژن به وی
او(ائې پيغمبره) دوئ د نزدې راتلونکې ورځې دمصيبت نه اوويروه | چې زړونه بۀ ترخولې شی				

مَا لِلظَّالِمِينَ	مِنْ حَمِيمٍ	وَلَا شَفِيعٍ	يُطَاعُ ۞
نۀ به وی دپاره دظالمانو	څوك خوږدوست	اونۀ شفاعت کونکې	چی خبره اومنلې شی دهغه
اوساګانې به لنډې شی|اوپه دغه ورځ به دظالمانو دپاره هيڅ دوست نه وی |اونه څوک سفارشی چې دهغه خبره			

يَعْلَمُ	خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ	وَمَا	تُخْفِي الصُّدُورُ ۞	وَاللَّهُ
پوهيږی الله تعالی	په خيانت د سترګو	او په هغه	چې پټوی يئ سينې	او الله تعالی
واوری| الله ﷻ د سترګو په غلا اود زړونو په پټو رازونو ښه پوهيږی | ....اوالله ﷻ به				

يَقْضِي	بِالْحَقِّ ۖ	وَالَّذِينَ	يَدْعُونَ	مِن دُونِهِ	لَا يَقْضُونَ
حکم (فيصله)کوی|په حقه سره | او هغه		|چې رابلې ئې دوئ		ابې دالله نه|هغوئ فيصله نۀ شی کولې	
په انصاف سره فيصله اوکړی|اودوئ چې دهغه نه سوا د نور چا بلنه کوی| نوهغوئ هيڅ فيصله نه					

بِشَيْءٍ ۗ	إِنَّ اللَّهَ	هُوَ السَّمِيعُ	الْبَصِيرُ ۞
دهيڅ څيز	بيشکه الله چی دې	هغه اوريدونکې دې	اليدونکې دې
شی کولې | بيشکه الله ﷻ هر څه وينی او ګوری|			

قوله تعالی:: وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ

د قيامت د سختو بيان او د ازفه مطلب:- ﴿الْآزِفَةِ﴾ د قيامت يونوم دې. ځکه چه هغه ډيرنيزدې دې لکه چه ارشاددې﴿ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴾(۴)الخ يعنی نيزدې راتلونکې رانيزدې شوې دې د کوم ښکاره کونکې چه

(۱) صحيح مسلم کتاب البروالصلة باب تحريم الظلم:۲۵۷۷، ترمذی:۲٤۹۵،ابن ماجه:٤۲۵۷، احمد:۵/۱٦۰، ابن حبان:٦۱۹.

(۲) ۳۱/لقمان:۲۸.

(۳) ٥٤/القمر:۵۰.

(۴) ۵۳/النجم:۵۷.

بغیر د الله ﷻ نه بل څوك نشته. بل ځاي ارشاد دي ﴿اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ (١). قیامت نیزدې راغلو او سپوږمئی اوشلیدله. بل ارشاد دي ﴿ اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِیْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ﴾ (٢) د خلقو د حساب وخت نیزدې راغلو. بل ارشاد دي ﴿اَتٰۤى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا یُشْرِكُوْنَ﴾ (٣) د الله ﷻ امر راغلي دي تاسو پدې کښې تندی مه کوئی. یوبل آیت کښې دی ﴿فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِیْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا وَقِیْلَ هٰذَا الَّذِیْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ﴾ (٤) کله چه دا نیزدې اوګوری نود کافرانو مخونه به تك تور شي.

غرض دا چه هم د دې نیزدیوالی په وجه دقیامت نوم ﴿اٰزِفَةُ﴾ دې. هغه وخت به اینې ځلې له راشی هغه ویره به وی چه د چا زړه به په ځاۍ نه اودرېږی په تولو به د غضب خاموشی وی. د چا د ځلې نه به یوه خبره هم نه اوځی دچاځه مجال چه بغیر اجازت شوندې اوخوزوی.ټول به ژاړی اوحیران اوپریشان به وی.کوموخلقو چه الله ﷻ سره شرك کړې هغوی په خپل ځان ظلم کړې دې د هغوی به نن هیڅ غم خوار او دوست نه وی چه د هغوی په کارراشی. نه به شفاعت کونکې اونه سفارش کونکې به وی چه د هغوی د شفاعت د پاره ژبه اوخوزوی بلکه د هرې ښیګړې اسباب به پرې کړې شوې وی.

قوله تعالی:: یَعْلَمُ خَآىِٕنَةَ الْاَعْیُنِ

د سترګوخیانت اود سینې راز ::دهغه الله ﷻ علم محیط دې ټولې لوئې وړې پټې ښکاره نرې اوغټې خبرې به یوشان ښکاره دی. د دومره لوئی علم د مالك چه د هغه نه هیڅ یو څیز پټ نه وی هریوسړی له ویریدل پکاردی اوپه یووخت کښې هم دا خیال نه دی کول پکار چه دې وخت کښې هغه زما نه پټ دې اوزمادحال هغه ته خبر نشته بلکه هروخت دې دا یقین کوی چه هغه ماته ګوری دهغه علم ماسره دې د دې لحاظ دې کوی اودهغه دمنع کړې شوی کارونونه دې منع شی.سترګې چه دخیانت دپاره اوچتیږی که په ظاهره باندې هغه امانت ښکاره کوی خود علیم رب نه هغه پټ نه دی.د سینې په کوم ګوټ کښې چه کوم یوخیال پټ وی اوپه زړه کښې چه کومه خبره په پټه سره راوچتیږی د هغې هغه ته علم دې.

ابن عباس ﷺ فرمائی په دې آیت کښې مرادهغه سړې دې مثلاً چه یوکورته لاړو هلته یوه ښائسته ښځه ده یاهغه څې راځی اودې دسترګې په ګوټ کښې هغې ته ګوری راګوری کوم ځاۍ چه دچا نظر پریوځی نودې نظر اوګرځوی اوچه کله ئې موقع اوموندله نوسترګې اوچتوی اوګوری نودخیانت کونکې سترګې خیانت اود هغه د زړه راز الله ﷻ ته چه علیم رب دې ښه معلوم دې چه د هغه په زړه کښې خو دادی که ممکن وی نوچه پټ اندام ئې هم اوګوری. حضرت ضحاك رحمه الله فرمائی دې نه مراد سترګه وهل اواشارې کول بغیرد کتونکې څیز کتل یا لیدلې څیز لیدونکې یا لیدونکې نالیدلې جوړوی. (٥)

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی نظرچه په کوم یونیت سره واچولې شی الله ﷻ ته ښکاره دې (٦) بیا په سیند کښې پټ خیال چه. که موقعه ملاوشی اوطاقت ئې وی نودې به د بدکارئی نه هم منع نه شی نو دا هم هغه پیژنی. سدی رحمه الله فرمائی چه د زړونود وسوسو نه هغه خبردې. هغه په انصاف سره حکم کوی قادردې چه د نیکئی بدله نیکه ورکړی اود بدئی سزا خرابه ورکړی. هغه اوریدونکې او لیدونکې دې.لکه چه ارشاد دې هغه بدی کونکوته د هغوی د کولوسزا اونیکانوته به دهغوی دنیکئی بدله

---

(١) ٥٤/القمر:١

(٢) ٢١/الانبياء:١.

(٣) ١٦/النحل:١.

(٤) ٦٧/الملك:٢٧.

(٥) الطبری:٣٦٩/٢١.

(٦) الطبری:٣٦٩/٢١.

ورکوی. کوم خلق چه دهغه نه بغیربل څوك رابلی که هغه بتان اوتصویرونه وی یاکه څه بل څه وی هغه دهیڅ څیز مالکان نه دی دهغوی حکومت نشته نوحکم اوفیصلې به څنګه کوی؟الله ﷻ د خپل مخلوق اقوال اوری د هغوی احوال ته ګوری. چاله چه غواړی لار ښائی چاله چه غواړی ګمراه کوی د هغه په دې کښې هم سراسر عدل اوانصاف دې.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا

ایا اوګرزیدلی نهٔ دی دوی

آیا د ا خلق په زمکه کښې ګرځیدلی نه دی

فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا

په زمکه کښې | چې اوګوری | څرنګې وو | انجام | دهغه کسانو | چې ووه هغوئ |

چې اوګوری چې ددوئ نه وړاندې خلقو (چې دحق نه منکر وو) انجام څۀ شو

مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا

مخکښې دوئ نه | وو هغوئ | زیات سخت | ددوئ نه | په قوت کښې | او په نښو پریښودو کښې

هغه ددوئ نه په قوت کښې او د زمکې په مخ په نښو پریښودو کښې زیات وو |

فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَمَا كَانَ لَهُمْ

په زمکه کښې | پس اونیول هغوئ لره الله | په سبب دګناهونو دهغوئ | او نۀ وو | هغوئ لره |

نو الله ﷻ هغوی د خپلو ګناهونو په سبب راونیول | اوهیچا دالله ﷻ د عذاب

مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ۝٢١ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ

دالله نه | هیڅوك بچ کونکې | دا انجام شو | په سبب ددې چې هغوئ وو | چې راتلل به هغوئ ته |

نه بچ نه کړل | ....دا خکه چې هغه ته به خپلو پیغمبرانو ښکاره نښې راوړلې

رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ

رسولان دهغوئ | د واضحه حکمونو سره | پس هغوئ انکار اوکړو | پس راونیول هغوئ الله |

خو هغوئ بهٔ تري انکار کولوا .... نو الله ﷻ راونیول

إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝٢٢ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ

بیشکه هغه | زور رور دې | سخت عذاب ورکونکې دې | او بیشکه اولیږو مونږه | موسی |

یقینا هغه ډیر د طاقت خاوند دې | سخت عذاب ورکونکې دې | اومونږ موسی

بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝٢٣ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

دنښو زمونږ سره | او دلیل ښکاره سره | فرعون ته | او هامان ته | او قارون ته |

دخپلو نښو او ښکاره دلیل سره اولیږلو (یعنی مونږدوئ) فرعون اوهامان او قارون ته(پیغام دحق سره اولیږل)

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ۝٢٤ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ

پس اووئیل هغوئ | جادوګر دې | دروغژن دې | پس هر کله چې | راغې هغه | هغوئ ته | دحق سره

نوهغوئ اووئیل چې دا جادو ګردې غټ دروغژن دې انو څه وخت چې موسی زمونږ دطرفنه حق راوړو

مِنْ عِنْدِنَا	قَالُوا	اقْتُلُوٓا	اَبْنَآءَ الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	
د طرفه زمونږ نه	نو اووئيل هغوئ	چي اووژنئ	خامن دهغه کسانو	چي ايمان ئې راوړى دې	

نو هغوئ اووئيل چا چې ددۀ سره (په الله ﷻ باندې) ايمان راوړى دې د هغوئ خامن قتل کړئ

مَعَهٗ	وَاسْتَحْيُوْا	نِسَآءَهُمْ	وَمَا كَيْدُ	الْكٰفِرِيْنَ	اِلَّا
دهغه سره	او ژوندئ پريږدئ	ښځي دهغوئ	اونه دې تدبير	دکافرانو	مګر

اولونږه ئې ژوندئ پريږدئ | ....او د کافرانو تدبير بې اثره لاړو

فِيْ ضَلٰلٍ﴿۲۵﴾	وَقَالَ فِرْعَوْنُ	ذَرُوْنِيْٓ	اَقْتُلْ مُوْسٰى	
په ګمراهئ کښې (يعنې بې اثره)	اووئيل فرعون	چې پريږدئ ما	چې اووژنم موسى	

او فرعون اووئيل چې ما پريږدئ چې موسى ﷺ قتل کړم او بيا دې هغه خپل رب (مدد د پاره)

وَلْيَدْعُ	رَبَّهٗ	اِنِّيْٓ اَخَافُ	اَنْ يُّبَدِّلَ	دِيْنَكُمْ
او دې د رااوغواړي	رب خپل	بيشکه زۀ يريږم	چې بدل به کړي دې	دين ستاسو

راوغواړي | زه په دې ويريږم چې ستاسو دين به بدل کړي |

اَوْ اَنْ يُّظْهِرَ	فِي الْاَرْضِ	الْفَسَادَ﴿۲۶﴾	وَقَالَ	مُوْسٰٓى	اِنِّيْ عُذْتُ
يا به راپورته کړي	په زمکه کښې	فساد	اواووئيل	موسى	بيشکه ما پناه اغستلې ده

او يا به په ملک کښې (بل څه) فساد پيدا کړي | موسى ﷺ اووئيل چې زه د خپل رب

بِرَبِّيْ	وَرَبِّكُمْ	مِّنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ	لَّا يُؤْمِنُ	بِيَوْمِ الْحِسَابِ﴿۲۷﴾	
د رب خپل سره	او د رب ستاسو سره	د هر تکبر کونکي نه	چې ايمان نه لرى	په ورځ د حساب	

او ستاسو د رب پناه غواړم د هر متکبر نه | چې د حساب په ورځ يقين نه ساتى

قوله تعالىٰ:: اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ
د نافرمانه قوم انجام: الله ﷻ فرمائي اې نبي ﷺ آيا ستاد رسالت تکذيب کونکو کافرانو ستا نه د وړاندې رسولانو تکذيب کونکو کافرانو د حالت کتنه اخوا ديخوا په ګرځيدو سره نه ده کړې؟ چه د هغوی نه زيات طاقتور قوي اوجثه دار وو. د چاد مکانونو او عمارتونو کنډرې چه تراوسه پورې موجود دي چه هغوی سره ډيرغرور کښې وود هغوی نه په لوئ عمر کښې وو کله چه د هغوی د کفر او ګناهونو په وجه په هغوی باندې د الله ﷻ عذاب راغلو نو نه چا هغه اخوا کړې شوا ونه په چا کښې د مقابله طاقت وو او نه د دې نه د بچ کيدو څه صورت را ووتلو. په هغوی باندې د الله ﷻ د غضب راپريوتلو وجه دا شوه چه هغوی له هم د هغوی رسولانو واضحه اوصفا دليلونه او روښانه حجتونه راوړلې راغلي وو سره د دې هغوی کفر او کړود هغوی رسولانو واضحه اوصفا دليلونه او روښانه حجتونه راوړلې راغلي وو سره د دې هغوی کفر اوکړو د څه په وجه چه الله ﷻ هغوی هلاك کړل او د کافرانو د پاره ئې د عبرت ذريعه جوړ کړل . الله ﷻ د پوره طاقت والا او سخت نيولو والا او سخت عذاب والا دې. زمونږ دعا ده چه هغه دې مونږ له د خپلو ټولو عذابونو نه خلاصي راکړي. (آمين)

قوله تعالىٰ:: وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا
د موسى ﷺ د قتل فرعوني منصوبه:- الله ﷻ خپل آخري رسول ﷺ ته د تسلئ ورکولو د پاره د وړاندينو رسولانو قصې بيانوی لکه څنګه چه آخر کار فتح او کاميابي هم د هغوی سره وه دغه شان نه هم د دې

کافرانو نه هیڅ اندیښنه مه کوه. زما امداد تاسره دې. اخرکاربه هم ستا بهتري اواوچتوالي وی کله چه حضرت موسی بن عمران ﷺ واقعه ستا په وړاندې ده چه مونږ هغه په دلائلواوثبوتونوسره د قبطیانو بادشاه فرعون طرف ته چه د مصر بادشاه وو اولیګلو اود هامان طرف ته چه د هغه وزیراعظم وو. اود قارون طرف ته چه په هغه زمانه کښې د ټولونه زیات دولت مندوو اود سوداګرو بادشاه به ګڼړلې شو. دې بدنصیبود الله ﷻ دا زبردست رسول دروغ اوګڼړلو د هغه سپکاوې اوکړواوصفاني اوونیل چه دا خوجادوګراودروغژن دې. هم دغه جواب د کافرانود طرف نه د وړاندینو امتونوانبیاء کرامو علیهم السلام ته ملاویدلو.

لکه ارشاددې ﴿ كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ﴾[1] الخ.یعني دغه شان د دوی نه وړاندې هم چه څومره رسولان راغلي دي ټولوته د هغوی قوم هم داونیلي چه جادوګریالیونې. آیا هغوی په دې باندې څه په غونډه کښې اتفاق کړې وو؟ په اصل کښې دا ټول په ټول سرکش خلق دی. کله چه زمونږ رسول موسی ﷺ هغوی له حق راوړو اوپه خپل رسالت باندې ئې زبردست دلیلونه قایم کړل نو هغه خلق رسولان تنګول اوهغوی ته تکلیفونه ورکول شروع کړه. فرعون حکم اوکړو چه په دې رسول باندې څوك ایمان راوړی اوهغوی کره چه کوم هلکان وی هغه قتل کړئی اوکومې جینکئی وی هغه پریږدئی.دې نه وړاندې هم هغه داحکم جاری کړې ووځکه چه د هغه دا ویره وه چه چرته موسی ﷺ پیدانه شی. د دې د پاره چه د بنی اسرائیلو تعدادکم کړی اوهغوی کمزورې کړی او بې طاقته ئی کړی. اوممکن دی چه دواړه مصلحتونه ئی مخې ته وو اواوس د بیاحکم کولو توجوئی هم دې طرف ته وه چه دا دله مغلوب وی اود هغوی شمیرزیات نه شی خوار اوذلیل وی بلکه د هغوی خیال وی چه زمونږ د دې مصیبت ذریعه حضرت موسی ﷺ دې. بنی اسرائیلو حضرت موسی ﷺ ته وئیلي هم ووچه ستاد راتلونه وړاندې هم مونږ ته تکلیفونه راکولې شو اوستاسو د راتلونه پس هم مونږ تنګولې شو. هغوی جواب ورکړو تاسو تندی مه کوئی ممکن دی چه الله ﷻ ستاسو دښمن تباه کړی اوتاسو د زمکې خلیفه ګان جوړکړی بیابه ګورو چه تاسو څنګه عمل کوئې؟

قوله تعالی: قَالُواْ ٱقۡتُلُوٓاْ أَبۡنَآءَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ

د حضرت قتاده رحمه الله قول دې چه د فرعون داحکم په دویم ځل وو.[2] الله ﷻ فرمائي چه د کافرانودا دهوکه اودهغوی دا پالیسی چه بنی اسرائیل فناشی بې فائدې اوفضول وه. د فرعون یوډیر خراب قصد بیانولې شی چه هغه دموسی ﷺ دقتل کولواراده اوکړه اوخپل قوم ته ئی اوونیل چه زه موسی ﷺ قتل کوم ستاسوعادتونه اورسمونه به تاسونه هیرکړی اوپه زمکه کښې به یوفساد خورکړی. د دې د پاره په عربوکښې دامتل مشهور شو (صارفرعون مذکرًا)یعنی فرعون هم وعظ کونکې جوړشو. بعضې قراءتونو کښې په ځای د ﴿ان يظهر﴾ ﴿ يظهر﴾ دې.موسی ﷺ ته چه کله د فرعون دابده اراده معلومه شوه نو هغوی اوفرمائیل چه زه د هغه نه اود هغه په شان بدوخلقو نه دالله ﷻ پناه کښې راځم.اې زما مخاطب خلقو زه د خپل اوستاسو د رب په پناه کښې راځم د هریوهغه سرې نه د تکلیف رسولونه چه د حق نه کبرکونکې اود قیامت په ورځ باندې ایمان نه لرونکې وی. په حدیث شریف کښې دی کله چه به رسول الله ﷺ ته د یوقوم نه خوف وو نودا دعا به ئی فرمائیله ﴿اللهم انانعوذبك من شرورهم ونذرابك في نحورهم﴾ اې الله د هغوی د بدئی نه مونږ ستا په پناه کښې راځو اومونږ تا د هغوی په مقابله کښې کوو.[3]

---

[1]) ۵۱/الذریت:۵۲.

[2]) الطبری:۲۷۳/۲۱.

[3]) ابوداؤد کتاب الوتر باب مایقول الرجل اذاخاف قوما:۱۵۳۷ حاکم:۱۴۲/۲ ،احمد:۴۱۴/۴، ابن حبان:۴۷۶۵.

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ ۖ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ

او اووئيل | يو سړي مومن | دال فرعون نه | چې پټووُ ئې | ايمان خپل | آيا تاسو وژنئ |

اود فرعون د قوم نه يو مومن اووئيل | چې خپل ايمان به ئې پټ ساتلو | آيا تاسو يو داسې

رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ

يو سړي | چې وائي هغه | رب زما الله دې | او بيشکه راغلي دې تاسو ته | دواضحه نښنبو سره |

سړي وژنئ | چې هغه وائي چې زما رب الله ﷻ دې | اوتاسوته ستاسو د رب د طرفه په ښکاره دلائلو

مِنْ رَّبِّكُمْ ۭ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ

دطرفه درب ستاسو نه | او كه وي هغه | دروغژن | نو په هغه دی | دروغ دهغه | او كه وي هغه |

سره راغلي دې | نوكه دې دروغژن وي | نو ددهٔ د دروغووبال به هم په دهٔ پريوځي | اوكه رښتينې

صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ

رښتيني | نو رسيږي به تاسو ته | خيني دهغه عذاب نه | چې يروي دې تاسو دهغې نه | بيشكه الله |

وي | نو د هغه عذاب نه به دربانديې راشي | چې تاسو ترې يروي | بيشكه الله تعالى هغه چاته نيغه لار نه

لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ۝ يٰقَوْمِ لَكُمُ

نهٔ ښائي لار | هغه چاته | چې هغه دحدنه اوړيدونكې وي | دروغژن وي | اے قومه زما | تاسو لره ده

ښائي څوک چې د حدنه تيريدونكې اوغټ دروغژن وي |............ائي زما قومه

الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۡ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا

بادشاهي | نن ورځ | چې غالب يئ | په زمكه كښې | پس څوك به امداد اوكړي زمونږ سره |

نن خو بادشاهي ستاسوده | چې په دې ملک كښې حاكمان يئ | نو كه دالله ﷻ عذاب

مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ۭ قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ اُرِيْكُمْ اِلَّا مَآ

دعذاب دالله نه | كه راغې مونږ ته | اووئيل فرعون | نهٔ دركوم رائي زهٔ تاسو ته | مگر هغه

راشي| څوک به مونږ دالله ﷻ د عذاب نه بچ كړي ؟ | فرعون اووئيل زه خوبس تاسو ته هغه رائې

اَرٰى وَمَآ اَهْدِيْكُمْ اِلَّا سَبِيْلَ الرَّشَادِ ۝

چې ښكاري ماته (مناسب) | اونهٔ كوم ښودنه تاسو ته | مگر دلارې صحيح |

دركوم | كومه چې ماته رښتيا ښكاري | اوبله دا چې زه تاسو ته دمصلحت نه ډكه لار ښايم

قوله تعالى:: اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ

د يوناليدلي مومن مجاهدانه اقدام:-مشهوره خو هم دا ده چه هغه مؤمن قبطي وو اود فرعون د خاندان نه وو.بلكه سدي رحمه الله خوفرمائي چه د فرعون د تره خوئ وو اوداهم وئيلې شوي دي چه هغه هم حضرت موسى علیه السلام سره خلاصې بيامونډلې وو. امام ابن جرير رحمه الله هم داقول خوښوي. بلكه د كومو خلقو چه دا وينادہ چه دامؤمن هم اسرائيلي ووهغوي د دوي ترديدكړې اوفرمائيلې دي كه اسرائيلي وو نو نه به فرعون د هغه دومره په صبرسره نصيحت اوريدلو اونه به د حضرت موسى علیه السلام د قتل د ارادې نه منع

کیدلو بلکه هغه ته به ئې تکلیف رسولو. د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د آل فرعون خو یو دا سړې ایماندار وو اوبل د فرعون ښځې ایمان راوړې وو دریم هغه سړی کوم چه حضرت موسی ﷺ ته خبرورکړې وو چه د سردارانو مشوره ستاسود قتل کولوروانه ده. ده به خپل ایمان پټولوخود موسی ﷺ د قتل اوریدوسره چپ پاتې نه شو اوهم دغه په حقیقت کښې د ټولونه بهتر او غوره جهاد دې چه د ظالم بادشاه په وړاندې د حق کلمه اووائی لکه چه حدیث(۱)کښې دی اود فرعون په وړاندې د دې نه لویه کلمه بله هیڅ نه وه. نوداسړې د ډیرې لوئ مرتبې مجاهدوو د چاد مقابله چه هیڅ مثال نه وو. البته په صحیح بخاری شریف کښې وغیره کښې یوه واقعه په څوروایتونوسره نقل ده د کومې محاصل چه دادې حضرت عروه بن زبیر ﷺ د حضرت عبدالله بن عمروبن عاص ﷺ نه یوخل تپوس اوکړوچه د ټولونه لوئ تکلیف رسول الله ﷺ ته دمشرکانونه څه رسیدلې دې؟هغوی اوفرمائیل واوره یوخل حضور ﷺ په کعبه شریفه کښې مونځ کولو چه عقبه بن ابی معیط راغلو حضور ﷺ ئې اونیولو اوپه خپل څادرکښې ئې ول واچولودحضور ﷺ په سټ مبارك کښې واچولو اوراښکلونې په څه سره چه د حضور ﷺ مرئی مبارکه خفه شوه. هم هغه وخت حضرت صدیق اکبر ﷺ راغلو اوهغه له ئې دیکه ورکړه اواخوائی اوغورزولو اوونې فرمائیل چه آیا ته داسې سړې قتل کول غواړې چه وائی زمارب الله ﷺ دی اوهغه تاسو له دلیلونه راوړلی دی راغلې دې(۲)یوبل روایت کښې دی چه دقریشوګنړه راجمع وه کله چه حضور ﷺ په هغه ځائ تیریدلو نو دوئ تپوس اوکړو چې هم ته ئې چه مونږ د خپل پلارانونیکونود معبودانود عبادت نه منع کوې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او او هم زه یم. په دې باندې هغه ټول حضور ﷺ پورې اونختل اوکپړې ترې راښکلې حضرت ابوبکر ﷺ راغلو حضور ﷺ ئې خلاص کړو اود سترګونه ئې اوښکې بهیدلې او په اوچت آواز سره ئې دا اوفرمائیل اود پوره آیت ﴿أَتَقْتُلُونَ﴾ تلاوت ئې اوکړو(۳)

نودې مؤمن هم دااووئیل چه دده قصور صرف هم دومره دې چه دې خپل رب الله ﷺ ښائی اوداځه چه وائی په دې باندې سنداودلیل پیش کوی. ښه ده اومنئې چه فرض کړه دې دروغژن دې نود ده د دروغو ربښتونې وی اوتاسو دې په تکلیف کړې وی نویقیناً په تاسوبه د الله ﷺ عذاب راځی لکه څنګه چه هغه وائی. نود عقل تقاضا دا ده چه تاسو دې پریږدئی څوك چه د هغه منی نومنی دې تاسو ولې د هغه ازار اخلئی. حضرت موسی ﷺ هم د فرعون اوفرعونیانونه هم دغه غوښتل.

لکه چه آیت ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ۝ أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ ۖ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝ وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ۝ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ۝﴾(۴)دې یعنی مونږ د دوی نه اول د فرعون قوم ازمیښت کړو هغوی له مو عزت مندرسول راولیګلو هغه ونیل د الله ﷺ بندیګان ماته حواله کړه زه ستاسو طرف ته د رب نه رسول امین یم تاسود الله ﷺ نه بغاوت مه کوئی ګورئی ما تاسو له کولاودلیلونه اوزبردست معجزې راوړې دی راغلې یم.تاسو به ماسنګسارکړئی نودې نه زه د الله ﷺ پناه غواړم.که تاسو په ماباندې ایمان نه راوړئی نوماپریږدئی. هم دارسول الله آخرزمان ﷺ خپل قوم ته فرمئیلې وودالله ﷺ بندیګانوته د الله ﷺ د طرف نه ماراښللوته پریږدئی. تاسو زما دتکلیف رسولونه منع شئی اوزمادخپلولئی خیال کولوسره ماته تکلیف مه راکوئی.صلح حدیبیه په اصل کښې هم داځیز ووچه ښکاره فتح ورته وائی هغه مؤمن وائی چه داورئې اسراف کونکی اودروغژن سړی لارنه بیاموئی.

---

۱) ابوداود کتاب الملاحم باب الامر والنهی:۴۳۴۴ وهوحسن، ترمذی:۲۱۷۴، ابن ماجه:۴۰۱۱.
۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المؤمن:۴۸۱۵، احمد:۲/۲۰۴، ابن حبان:۶۵۶۷.
۳) السنن الکبری:۱۱۴۶۲ وسنده صحیح.
۴) ۴۴/الدخان:۱۷-۲۱.

هغوی سره د الله ﷻ امداد نه وی. د هغه اقوال او افعال ډیر زر د هغه خباثت ښکاره کوی. په خلاف د ده چه دانبی الله ﷺ داختلاف اواضطراب نه پاك دي په صحیح رښتوني او ښه لارباندې دي.د ژبې رښتوني او دعمل کلك دې. که دې د حد نه تیریدونکې او دروغژن وو نو په ده کښې به دا صداقت او دا ښکلې والې چرې هم نه وو. بیاقوم ته نصیحت کوی اوهغوی دالله ﷻ دعذاب نه ویروی. رونړو تاسو ته الله ﷻ د دې ملك بادشاهی درکړې ده ډیر عزت ئې درکړې ستاسو حکم ئې جاری کړې دې د الله ﷻ په دې نعمت باندې تاسوله د هغه شکر کول پکاردی اود هغه رسولان رښتوني ګنړل پکاردی. پادساتنې که تاسو ناشکری اوکړه اود رسول طرف ته مو خراب نظر اوکړو نویقینا به د الله ﷻ عذاب په تاسو راځی.اوښائې هغه وخت به څوك راولنې چه ستاسو په امداد باندې اودریږی اود الله ﷻ عذابونه رامنع کړی یائی روستو کړی؟ دالښکرې سامانونه به هیڅ په کاررانه شی د فرعون نه خو بل څه معقول جواب جوړنه شو غلې شو او په قوم کښې خپله خیرخواهی خودل شروع کړه چه زه تاسو ته دهوکه نه درکوم کوم چه زماخیال دې اوزما په ذهن کښې دی هم هغه تاسو ته ښایم په حقیقت کښې داهم د هغه خیانت وو هغه ښه پوهیدلو چه موسی ﷺ د الله ﷻ رښتوني رسول دې. لکه چه ارشاددې ﴿لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ۚ وَاِنِّیْ لَاَظُنُّكَ یٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا﴾ (١) یعنی حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل چه اې فرعونه ته ښه پوهیږې چه داخاص عجائبات دآسمان اوزمکې پروردګار رالیګلې دی کوم چه د بصیرت ذرائع دی. یوبل آیت کښې دی ﴿ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَیْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ۚ فَانْظُرْ كَیْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِیْنَ﴾ (٢) یعنی هغوئ سره دزړه د یقین د ظلم اوزیاتی په وجه سره انکاراوکړو.دغه شان د هغه دا وینا هم سراسر غلطه وه چه زه تاسو ته دحق د رښتون ولنې او ښیګړې لارښایم.پدې کښې هغه خلقوته دهوکه ورکوله او رعایاسره ئې خیانت کولو.خودهغه قوم د هغه په دهوکه کښې راغلو اودفرعون خبره ئې اومنله. فرعون هغوی څه د ښیګړې په لار وانچول ځکه چه دهغه کار خوتیك وونه. بل ځائ دالله ﷻ ارشاد دي فرعون خپل قوم دهوکه کړو اوهغوی ئې صحیح لارته رسیدو ته پرینخودل اونه ئې اورسول. رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم یوامام خپل رعایا سره د خیانت لویه کوی هغه چه مرشی نود جنت بوئی به هم نه بیا مومی سره د دې چه هغه خوشبو د پنځوسو کالو په فاصله باندې راځی. (٣)

والله سبحانه وﷻ الموفق للصواب.

وَقَالَ الَّذِیٓ	اٰمَنَ	یٰقَوْمِ	اِنِّیٓ اَخَافُ	عَلَیْكُمْ
اوووئیل هغه سړی	چې ایمان ئې راوړې ووَ	اے قومه زما	بیشکه زهٔ یریږم	په تاسو باندې
اوکوم سړې چې ایمان راوړې وو اوهغه اووئیل چې ائې زما قومه ماسره ویره ده | چې د نورو				
مِّثْلَ	یَوْمِ الْاَحْزَابِ ۙ	مِثْلَ دَاْبِ	قَوْمِ نُوْحٍ	وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ
په مثل دعذاب	دورځې دډلو	په مثل دحال	دقوم دنوح	او دعادیانو | او ثمودیانو
قومونو پشان به درباندې بده ورځ راشی | پشان د نوح د قوم .... اود عادیانو اود ثمودیانو اود				
وَالَّذِیْنَ	مِنْ بَعْدِهِمْ ؕ	وَمَا اللّٰهُ	یُرِیْدُ	ظُلْمًا
او دهغه کسانو	چې روستو دهغوئ نه ووَ	اونهٔ دې الله	چې اراده لرې	دظلم کولو
هغو خلقو پشان چې د هغوی نه روسته وو | اوالله ﷻ خپلو بندګانو باندې د ذرې هومره ظلم				

(١) ١٧/الاسراء: ١٠٢.

(٢) ٢٧/النمل: ١٤.

(٣) صحیح بخاری کتاب الاحکام باب من استرعی رعیة فلم ینصح: ٧١٥٠، صحیح مسلم: ١٤٢.

لِلْعِبَادِ ۝ وَيٰقَوْمِ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ۝

دپاره دبندګانو خپلو | او اے قومه زما | بیشکه زهٔ یریږم | په تاسو باندې | دورځې دچغونه |

کول نه غواړي | ....اثې زما قومه زه په تاسو باندې د چغو د ورځې نه ویریږم

يَوْمَ تُوَلُّوْنَ مُدْبِرِيْنَ مَا لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ

هغه ورځ چې اوبه ګرځې تاسو | شاکونکې | نهٔ به وی تاسو لره | دالله نه | څوک بچ کونکې |

په هغه ورځ چې تاسو به شا طرف ته تښتئ | دالله ﷻ د عذاب نه به مو څوک بچ کونکې نه وی

وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ۝ وَلَقَدْ جَآءَكُمْ

او هغه څوک چې بې لارې ئې کړی الله | پس نهٔ وی | هغه لره څوک لاربښودونکې | اوراغلې ووه تاسو ته

او څوک چې الله ﷻ بې لارې کړی | نو هغه څوک په لاره کولې نشی | ....اود دې نه وړاندې

يُوْسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِيْ شَكٍّ

یوسف | مخکښې ددې نه | دواضحه نښو سره | پس همیشه به وئ | تاسو په شك کښې |

تاسوته یوسف ﷺ په ښکاره نښو سره راغلې وو | نو تاسو ته چې هغه څه راوړی وو | تاسو همیش د

مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ ۗ حَتّٰٓى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ

دهغې نه چې هغه راوړې ووٌ تاسو ته | تر دې پورې | کله چې | وفات شو هغه | نو اووئیل تاسو |

هغې نه په شک کښې وئ | ....تر دې چې هغه وفات شو | نو تاسو اووئیل

لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُوْلًا ۗ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ

هر ګز به نهٔ رالیږی الله | روستو دهغه نه | بل رسول | همدارنګې | بې لارې کوی الله | هغه څوک

چې هیڅ کله به الله ﷻ بل پیغمبر راونه لیږی | دغه شان الله ﷻ د حد نه تیریدونکی

هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ۝ اِلَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ

چې دحدنه اوړیدونکې وی | شك کونکې وی | بیشکه هغه کسان | چې جګړه کوی | په آیتونو دالله کښې

شک کونکې خلق دهدایت نه محروم ساتی | کوم خلق چې دالله ﷻ په آیتونو کښې د څه دلیل نه بغیر

بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ۗ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ

بغیر دڅه دلیل نه | چې راغلې وی هغوئ ته | دا طریقه ډیره دغصې ده | په نز دالله |

کوم چې هغوی ته راغلی وی جګړې کوی | ....دا دالله ﷻ اودمومنانو

وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۗ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ

او په نزد دهغه کسانو | چې ایمان ئې راوړې دې | درانګې | مهروهی الله | په هر زړهٔ باندې

په نیز ډیره دغصې خبره ده | دغه شان الله ﷻ د هر متکبر ظالم په زړه باندې مهر

مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝
دمتکبر سرى ا
لګوى ا

قوله تعالى:: وَقَالَ الَّذِيٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اِنِّيٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ

دَ كامل مؤمن خبرې اترې :د دې مؤمن د نصيحت آخرى حصه بيانولې شى هغه اوفرمائيل ګوره كه تاد الله ﷻ درسول اونه منل اوپخپله سركشئى باندې كلك ولاړوې نوزه ويريږم چه د وړاندينو قومونو په شان دالله ﷻ عذاب په تاباندې راپرينوځى.د نوح ﷺ قوم عاديانوثموديانو ته اوګوره چه د پيغمبرانو د نه منلوپه نقصان كښې په هغوى باندې څنګه عذابونه راغله؟ اوهيڅ څوك هم نه وو چه هغه ئې اخوا كړې وې يائى منع كړې وې. په دې كښې دالله ﷻ هيڅ ظلم نه وو اودهغه ذات په بندګانو باندې د ظلم نه پاك دې. دهغوى خپل كړه ووچه د هغوى د خان دپاره وبال اونقصان جوړشو. ماته د قيامت په ورځ د عذابونوهم ويره ده چه د شړلو رابللوورځ ده. دصور په حديث كښې دى چه كله په زمكه كښې زلزله راشى اوبه شليږى نوخلق به اخواديخوا په ويره او پريشانئى كښې وارخطا منډې وهى اويوبل ته به آوازونه كوى.دحضرت ضحاك رحمه الله قول دې چه داد هغه وخت ذكر دې چه كله دوزخ راوستلې شى او خلق دا اووينى ويريږى به او منډې به وهى اوفرښتې به هغوى د محشر ميدان ته واپس راولى. لكه چه د بارى ﷻ فرمان دې ﴿وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَآئِهَا ۭ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَىِٕذٍ ثَمٰنِيَةٌ ۝﴾([1])يعنى فرښتې به دهغې په غاړوباندې وى بل ارشاددې ﴿يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا ۭ لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ۝﴾([2])يعنى اې انسانانواوپيريانوكه تاسو دآسمان اوزمكې د غاړونه د وتلو طاقت لرئى نو اوځئى تختئى خوداستاسود وس خبره نه ده. دحسن او ضحاك رحمهما الله په قراءت كښې ﴿يَوْمَ التَّنَادِ﴾ په شدسره دې. اوداماخوذ دې (نَدَّالبعير)نه. كله چه اوښ لاړشى او سركشى كوى نودا لفظ ورته وئيلې شى. وئيلې شوى دى چه په كومه تله كښې به وزن تللې شى هلته به يوه فرښته وى د چا نيكئى چه زياتې شى نو هغه به په اوچت آوازسره چغه وهى وائى به فلانكې دفلانكى ځوئ نيك بخت شو اود نن نه پس به په هغه باندې بدبختى نه راځى. اوكه د هغه نيكئى كمې شى نوهغه فرښته آواز لګوى چه فلانكې د فلانكى ځوئ بدنصيب شو اوتباه بربادشو.قتاده رحمه الله فرمائى قيامت ته ﴿ يَوْمَ التَّنَادِ﴾ ځكه وئيلې شوې دې چه جنتيان به جنتيانوته اودوزخيان به دوزخيانوته آوازونه كوى اوپه اعمالوسره به ئې رابلى اودا هم وئيلې شوى دى چه وجه دا ده چه جنتيان به دوزخيانوته وائى زمونږ رب چه مونږ سره كومه وعده كړې وه مونږ هغه رښتونې اوموندله. تاسو اوښائې تاسوهم د خپل رب وعده رښتونې اوليده؟ هغوى به جواب وركړى چه او.دغه شان به دوزخيان جنتيانوته وائى چه مونږ له لږې شان اوبه راكړئى څه خومونږ ته راكړئى چه الله ﷻ تاسو ته دركړى دى. جنتيان به ورته جواب وركړى چه د دې ځائ خوراك څښاك په كافرانوباندې الله ﷻ حرام كړى دى. دغه شان په سورت اعراف كښې هم دابيان دې چه د اعراف والا به دوزخيانواوجنتيانوته وائى بغوى رحمه الله وغيره فرمائى چه داټولې خبرې دى اوهم ددې په وجه د قيامت د ورځې نوم ﴿التَّنَادِ﴾ دې. هم دا قول ډير ښكلې دې. والله اعلم.

---

[1] ۶۹/الحاقة:۱۷.

[2] ۵۵/الرحمن:۳۳.

قوله تعالى:: يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ ۚ مَا

قيامت كښې به خلق د تيښتې كوشش كوي: په هغه ورځ به خلق شاكړى منډې وهى خود تيختې څه ځاى به نه وى اوورته به وئيلې شى چه نن د اودريدو ځاى هم دغه دې. په دغه ورځ به څوك نه وى چه بچ ئې كړې شى اود الله ﷻ د عذابونه ئې خلاص كړى. خبره دا ده چه دالله ﷻ نه بغيربل څوك قادرمطلق نشته چه هغه څوك گمراه كړى نوهغه څوك په هدايت كولې نشى.دې نه وړاندې داهل مصردپاره يوسف عليه السلام پيغمبر جوړشوې راغلې وو. د هغوى بعثت دموسى عليه السلام نه اول شوې وو. عزيز مصر هم هغوى پخپله وو اوخپل امت به ئې الله ﷻ طرف ته رابللو خو قوم د هغه تابعدارى نه كوله اود دنياوى شان اوشوكت او وزارت په وجه به په ماتحتنى كښې پراته وو. نوفرمائى چه تاسو د هغه د طرف نه د نبوت په شك كښې ئې آخرچه كله د هغه وفات اوشو نوتاسوبالكل نااميده شوئى او په طمع كولوسره مو وئيل چه اوس خوبه الله ﷻ څوك نبى نه جوړوى چه راونې ليكى.داوود هغوى كفر اودهغوى تكذيب. دغه شان الله ﷻ هغوى گمراه كوى چه بې ځايه كارونه كونكى د حدنه تيريدونكى او په شك شبه كښې اخته شوې وى.كوم خلق چه حق د باطل نه اخواكوى اوبغيردليل نه دليلونه اخواكوى په دې باندې الله ﷻ دهغوى نه خفه دې او سخت ناراض دې. دهغوى داكارونه چه يوطرف ته دالله ﷻ دخفگان وجه ده نوبل طرف ته د ايماندارود پاره هم د ناخوښئى ذريعه ده. په كوموخلقو چه داسې بې هوده صفتونه وى د هغوى په زړه باندې الله ﷻ مهرلگوى.د څه نه پس چه نه هغوى ته نيكى ښه ښكارى اونه بدى بده ښكارى. هرهغه سړې چه د حق نه سركشى كونكې وى كبرژن اوغرور كونكې وى. حضرت شعبى رحمه الله فرمائى جبارهغه سړې دې چه دوه انسانان قتل كړى. د ابوعمران جونى او قتاده رحمهما الله فرمان دې كه چا بغيرد حق نه څوك قتل كړوهغه جباردې. والله اعلم.

وَقَالَ	فِرْعَوْنُ	يٰهَامٰنُ	ابْنِ لِيْ	صَرْحًا
اواووئيل	فرعون	اے هامانه	جوړه كړه مالره	يوه ماڼۍ

اوفرعون اووئيل چې ائې هامانه ! مادپاره يوه اوچته ماڼۍ جوړه كړه | شايد چې زه

لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ	الْاَسْبَابَ	اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ	فَاَطَّلِعَ
دپاره ددې چې اورسيږم زه	لارو ته	لارو د آسمانونو ته	پس چې اووينم زه

په دې باندې په ختلو سره هغه لاروته اورسم | چې دآسمان دلارو سره (ملاويږی) | بيا د

اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى	وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ	كَاذِبًا	وَكَذٰلِكَ	زُيِّنَ
خدائې دموسى	او بيشكه زه گمان كوم په هغه	دروغژن	او درانگې	ښائيسته ښكاره كړې شوه

موسى عليه السلام الله ﷻ لړ اووينم | اوزه خو موسى عليه السلام دروغژن گڼړم | اودغه شان فرعون ته خپل

لِفِرْعَوْنَ	سُوْٓءُ عَمَلِهٖ	وَصُدَّ	عَنِ السَّبِيْلِ	وَمَا كَيْدُ	فِرْعَوْنَ
فرعون ته	بدى دعمل دهغه	او منع كړې شو	دنيغې لارې نه	اونه وو تدبيرونه	دفرعون

بدكارونه ښائسته ښكاريدل | اودنيغې لارې نه محرومه وو | ...... اود فرعون هر يو تدبيرناكامه شو

اِلَّا	فِيْ تَبَابٍ
مگر وو	په لار دتباهۍ دهغه كښى

قوله تعالى: وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا
د فرعون مکر اوفریب: -دفرعون سرکشی اوتکبربیانولې شي چه هغه خپل وزیرهامان ته اووئیل زما د پاره یو ډیراوچت محل جوړکړه. دخښتو چونې یوپوخ او ډیراوچت محل جوړکړه.لکه چه بل ځائ دی هغه اووئیل اې هامان خښتې پخې کړه اوزماد پاره یواوچت محل جوړکړه. دابراهیم نخعي رحمه الله قول دې قبر پوخ جوړول او په هغې باندې چونې کول به سلفو صالحینو مکروه ګڼړل (ابن ابی حاتم) فرعون به وئیل چه دامحل زه خکه جوړوم چه دآسمان دروازو اود آسمان لاروته زه اورسم اود موسی علیه السلام رب اووینم سره د دې چه ماته پته ده موسی علیه السلام دروغژن دې (نعوذبالله) اوداځه چه وائي چه دا رب رالیګلې دی دابالکل غلط دی.
په اصل کښې دا د فرعون یومکر او دهوکه وه اوهغه په خپل رعایاباندې دا ښکاره کوله چه ګورئې زه به داسې کار اوکړم چه په هغې سره به د موسی علیه السلام دروغ ښکاره شي. اوزما په شان به تاسو ته هم یقین پیداشي چه موسی غلطه ویناکونکې د ځان نه خبرې کونکې اوکذاب دې فرعون د الله جل جلاله د لارې نه رامنع کړې شو د هغه هریوتدبیراولټه شو اوچه کوم یوکار هغه کوی هغه د ده د پاره د نقصان جوړیږي اوپه خساره کښې زیاتیږي.

			وَقَالَ الَّذِيْٓ		اٰمَنَ	يٰقَوْمِ
او اووئیل هغه سړي | چې ایمان ئې راوړې وو | اے قومه زما |						
اوکوم سړی چې ایمان راوړې وو | هغه اووئیل چې ائې زما قومه!						
اتَّبِعُوْنِ	اَهْدِكُمْ	سَبِيْلَ	الرَّشَادِ	يٰقَوْمِ	اِنَّمَا	
پیروی اوکړئ زما | زه ښایم تاسو ته | لاره | دهدایت (نیکۍ) | اے قومه زما | بیشکه |						
تاسو زما په لار روان شئ | زه به تاسوته دنیکۍ لاره اوښایم | ....ائې زما قومه !						
هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا	مَتَاعٌ	وَّاِنَّ الْاٰخِرَةَ	هِيَ دَارُ الْقَرَارِ			
دا ژوند ددنیا | لږه نفعه ده | او بیشکه آخرت | هم هغه دې کور دقرارئ |						
دادنیا ژوند خو صرف د یو څو ورځو فائدې دی | اود اوسیدو اصلی ځائې خو آخرت دې						
مَنْ عَمِلَ	سَيِّئَةً	فَلَا يُجْزٰٓى	اِلَّا	مِثْلَهَا		
چاچې چې عمل اوکړوا | بد | پس بدله به نۀ ورکړې کیږی هغه ته | مګر | برابرئ دهغې |						
چا چې ګناه اوکړه| نو هغه ته به دهغه د عمل پوره سزا ورکولې شي						
وَمَنْ عَمِلَ	صَالِحًا	مِّنْ ذَكَرٍ	اَوْ اُنْثٰى	وَهُوَ مُؤْمِنٌ		
او چاچی عمل اوکړو | نیک | دنارینو نه | یا دزنانونه | حال دا چی هغه مومن وی |						
اوچا چې نیک عمل اوکړو | که سړې وی اوکه ښځه | او هغه مومن هم وی |						
فَاُولٰٓئِكَ	يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ	يُرْزَقُوْنَ	فِيْهَا	بِغَيْرِ حِسَابٍ		
پس دغه کسان | به داخلیږی جنت ته | رزق به ورکړې کیږی | په هغې کښی | بې حسابه						
نوهغه کسان به جنت ته داخلیږی | او هلته به هغوئ ته بې حسابه رزق ورکولې شي						

وَيٰقَوْمِ مَا لِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيْٓ
او اے قومه زما | څه دي مالره | چي زهٔ رابلم تاسو | خلاصي ته | او تاسو رابلئ ما |
او وې وئيل چې اے زما قومه دا څه چل دې چې زه خو تاسو دنجات طرفته رابلم | او تاسو مې
اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ
وور ته | تاسو رابلئ ما | چي زهٔ كفر اوكړم | دالله سره | او شريك جوړ كړم | دهغه سره |
دوزخ ته رابلئ |تاسوخومادې خبرې ته رابلئ |چې دالله ﷻ نه انكار اوكړم|اوداسې څيزورسره شريک كړم
مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾
چې نشته مالره | په هغې | هيڅ علم | او زهٔ رابلم تاسو | غالب ببنونكي خدائې ته |
چې ماسره د هغې په باره كښې هيڅ دليل نشته | او زه تاسو دغالب او ببنونكي الله ﷻ طرفته رابلم
لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَيْهِ لَيْسَ لَهٗ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا
حقه خبره داده | چې بيشكه | چه تاسو رابلئ ما | دچا طرفته | نو نشته | هغه لره | بلنه | په دنيا كښې
دامنلې خبره ده | چې تاسوما كوم څيز ته رابلئ | هغه نه په دنيا كښې د بلنې لائق دې | اونه په آخرت
وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ مَرَدَّنَآ اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِيْنَ
اونهٔ په آخرت كښې | او بيشكه واپس تلل زمونږه | الله ته دي | او بيشكه دحدنه اوړيدونكي خلق |
كښې د بلنې لائق دې |اوموږ ټول به الله ﷻ طرف ته واپس كيږو| او د حد نه وړاندې تيريدونكي ټول
هُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ﴿٤٣﴾ فَسَتَذْكُرُوْنَ مَآ اَقُوْلُ لَكُمْ ؕ وَاُفَوِّضُ
هغوئ خاوندان دوور دي | پس زر ده چي ياد كړئ تاسو | هغه چې زهٔ وايم تاسو ته | او حواله كوم زهٔ
دوزخيان دي | ....نو هغه وخت لرې نه دې چې زما خبرې به رايادوئ | او زه خپله معامله
اَمْرِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقٰىهُ اللّٰهُ
كارخپل | الله ته | بيشكه الله|نظر ساتونكې دې |په بندګانو خپلو باندې|پس بچ كړو هغه لره الله
الله ﷻ ته سپارم | بيشكه الله ﷻ خپل بندګان وينې ګورې | ....نو الله ﷻ هغه(مومن)
سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ
دخرابو تدبيرونو نه | هغه | چې كړي ووٚ هغوئ | او چاپيره شوه | دال فرعون نه |
ددوئ دمكرونو فريبونو نه بچ اوساتلو | ....اوپه فرعونيانو باندې خراب عذاب
سُوْٓءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ ۚ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا
سختي دعذاب يعنى سخت عذاب | وور دي | چې وړاند كړې كيږى به | هغې ته | صبا
راغلو | ....هغه صبا او ماښام دوزخ ته وړاندې كولې شي |

وَعَشِيًّا	وَيَوْمَ تَقُومُ	السَّاعَةُ	اَدْخِلُوْٓا	اٰلَ فِرْعَوْنَ
او بیگاه	او په کومه ورځ	چې قائم شي قیامت	(حکم به اوشي) چې ننباسئ	ال دفرعون
او په کومه ورځ چې قیامت قائم شي	(نوحکم به اوشي چې) دفرعون ملګرى			
اَشَدَّ الْعَذَابِ۝				
سخت عذاب ته				
سخت عذاب ته داخل کړئ				

قوله تعالى: وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ

دَ ناپیژندګلومن دویم نصیحت:-د فرعون د قوم مؤمن سړي د کوم ذکر چه اول تیرشوې دې د خپل قوم سرکشه خان ته خوښو کبرژنوته نصیحت کولوسره وائی تاسو زما اومنئی زما په لار روان شئی تاسو به په نیغه لار واچوم. دې په خپله وینا کښې لکه دفرعون دروغژن نه وو.هغه خو خپل قوم ته دهوکه ورکوله اوده خود هغوی حقیقي ښیګړه کوله.بیاهغوی ددنیانه بې رغبت کولواودآخرت طرف ته متوجه کولوډپاره وائی دنیاد یوختمیدونکې سوري په شان اوفناکیدونکې یوه فائده ده.نه ختمیدونکې اود همیشه والی ځائ خودې نه پس راتلونکې آخرت دې د کوم ځائ راحت اوزحمت چه د همیشه د پاره او غیرفاني دې. کوم ځائ چه د بدو بدله هم د هغې برابره ورکولې شي اود نیکو بدله بې حسابه ورکولې شي د نیکوکونکې که سړې وی که ښځه اوشرط دا دې چه ایماندار وی هغه ته به د دغه نیکئي ثواب دومره ورکولې شي چه بې حده اوبې حسابه به وی.والله اعلم.

قوله تعالى: وَيٰقَوْمِ مَالِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ

مشرکانوته د توحید دعوت:- د فرعون د قوم مؤمن سړي خپل وعظ جاري ساتلوسره اووئیل چه داځه خبره ده چه زه تاسو دتوحیدطرف ته یعنی د یوالله وحده لاشریك له د عبادت طرف ته راغوارم اوزه تاسوته دالله ﷻدرسول دتصدیق دعوت درکوم تاسو مادکفر اوشرك طرف ته راغوارئی.تاسووائې چه زه جاهل جوړشم اوبغیرد دلیل نه د الله ﷻ اودهغه د رسول خلاف اوکړم. غوراوکړئی چه ستاسو اوزما په دعوت کښې څومره فرق دې. زه تاسو د هغه الله ﷻ طرف ته بوځم چه د ډیر عزت او لوئې خاونددې. سره د دې هغه د هرهغه سړي توبه قبلوی چه د هغه طرف ته تیټ شي اواستغفاراوکړی ﴿لاجرم﴾ معنی دحق اوصداقت ده یعنی دا یقین حق اوربښتیادې د کوم طرف ته چه تاسو مارابلئی یعنی د بتانو او بغیر د الله ﷻ نه د نورو عبادت ته هغه دی چه هغوی ته د دین او دنیاهیڅ اختیارنشته. د کومو چه په نفع اونقصان باندې هیڅ طاقت نشته چه د خپل آواز کونکی آواز نه شي اوریدې نه ئې قبلولې شي نه دلته اونه هلته. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ۝ ﴾[1] یعنی ددې نه لوئ څوك ګمراه نشته چه دالله ﷻ نه بغیرنوروته چغې وهی اودهغه چغې ترقیامته پورې نه شي اوریدې. چاته چه دسرنه پته هم نه وی چه څوك مونږ ته چغې وهی اود قیامت په ورځ به دخپل چغې وهونکی دښمنان جوړیږی اود هغوی د عبادت نه به بالکل انکارکوی. سره د دې که ته هغوی ته چغې وهه هغوی نه اوری اوفرض کړه که واوری هم نو قبلولې نه شي. د آل فرعون مؤمن سړي وائی چه مونږ ټول به واپس الله ﷻ له خو هلته به هریوته د خپل عمل بدله ملاویږی. هلته د حدنه تیریدونکی الله ﷻ سره نور شریکان پیداکونکی همیشه په دوزخ کښې داخلیږی. تاسو په دې وخت کښې زما د خبرو قدر مه کوئی خو هم اوس اوس به تاسو ته معلومه شي اوزما د خبرو

[1] ٤٦/الاحقاف:٥.

صداقت اوحقیقت به په تاسو واضحه شي. هغه وخت به پښیمانتیا ارمان او افسوس کوئی خوهغه به صرف بې فائدې وی. زه خو خپل کارد الله ﷻ په حواله کوم زما توکل هم په هغه دې. زه په خپل هر کار کښې هم د هغه نه امدادغواړم. زماتاسو سره هیڅ واسطه نشته زه تاسو نه جدایم اوستاسو د کارونونه نفرت کوم زما اوستاسو هیڅ تعلق نشته. الله ﷻ د خپلو بندیګانو په ټولوحالات باندې خبر او پوهه دې.دهدایت چه څوك مستحق دې هغه ته لارخودنه کوی اود ضلالت اوګمراهئی مستحق د دغه لار خودنې نه محروم پاتې کیږی. د هغه هریوکار د حکمت دې د هغه هریوتدبیرد ښیګړې دې. دامؤمن الله ﷻ دفرعونیانود مکر اودهوکې نه بچ کړو اوپه دنیاکښې هم په حفاظت سره پاتې شو یعنی موسی ﷺ سره هغه خلاصې بیامونډلو اودآخرت دعذابونونه هم محفوظ پاتې شو.باقی ټول فرعونیان په سخت خراب عذاب کښې راګیرکړې شو. ټول په دریاب کښې ډوب کړې شو اوبیاد هغه ځائ نه دوزخ ته اورسولې شو.

د برزخ اوقبرعذاب:- هرسحر اوماښام د هغوی روحونه د دوزخ مخې ته راوستې شی د قیامته پورې به داعذاب هغوی ته ورکولې شی اود قیامت په ورځ به دهغوی بدونونه دروح سره په دوزخ کښې غورزولې شی اوپه هغه ورځ به هغوی ته وئیلې شی چه اې آل فرعون سخت دردناك او ډیر زیات تکلیف ورکونکی عذابونو له ځئی.داآیت د اهل سنت دهغه مذهب چه عالم برزخ کښې یعنی قبر کښې عذاب کیږی ډیرلوئ دلیل دې. اودلته داخبره یادساتل پکاردی چه په بعضې احادیثوکښې څه دا مضمونونه هم نقل شوی دی چه دهغې نه معلومیږی چه دقبر عذاب رسول الله ﷺ ته د مدینې د هجرت نه پس معلوم شوې دې اودا آیت په مکه معظمه کښې نازل شوې دې نود دې جواب دا دې چه د آیت نه صرف دومره معلومیږی چه دمشرکانو روحونه به سحر او ماښام دوزخ ته مخې ته پیش کولې شی باقی پاتې شوه داخبره چه دا عذاب به هروخت جاری اوباقی وی که نه؟ او داهم چه داعذاب به صرف روح ته ورکولې شی که بدن ته هم؟ د دې علم الله ﷻ رسول الله ﷺ ته د مدینې تشریف راوړلو سره ورکړې شو اوحضورﷺ دا بیان اوفرمائیلو. نود حدیث اوقرآن په ملاوولوسره مسئله داشوه چه عذاب اوثواب د قبر روح اوبدن دواړوته کیږی اوهم دغه حق دی. اوس هغه احادیث اوګورئی. مسند احمد کښې دی چه یوه یهودنړه ښځه د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها خدمت کولو. حضرت عائشه رضي الله عنها چه به کله هم هغې سره څه ښه سلوك کولو نوهغې به دعاکوله چه الله ﷻ دې تاد قبر دعذاب نه بچ کړی. یوه ورځ حضرت عائشه رضي الله عنها درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ دقیامت نه وړاندې په قبرکښې عذاب کیږی؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه تاته دا چا اووئیل؟ حضرت عائشه رضي الله عنها دهغه یهودنړې ښځې واقعه بیان کړه نوحضورﷺ اوفرمائیل یهودیان دروغژن دی اوهغوی خوپه الله ﷻ باندې د دې نه زیات دروغ تړی. د قیامت نه وړاندې هیڅ عذاب نشته. لږې ورځې تیرې نه وې چه رسول الله یوځل دماسپښین په وخت کښې څادر اچولې تشریف راوړو سترګې مبارکې ئی سرې وې په اوچت آواز ئی فرمائیل قبر په شان د توري شپې دتیارو د ټکړو دې.خلقو که تاسو ته هغه معلوم شی کوم چه زه پیژنم نوډیر زیات به مو ژړل اوډیرکم به موخندل. خلقو د قبردعذاب نه دالله ﷻ پناه غواړئی یقین اومنئی چه د قبر عذاب حق دې.[1] یوبل روایت کښې دی یوې یهودنړې ښځې دعائشه رضي الله عنها نه څه اوغوښتل دې ورکړه او هغې ورته هغه دعااوکړه د دې په آخره کښې دی چه د دې نه یوڅو ورځې پس حضورﷺ اوفرمائیل چه ماته وحی اوکړې شوه چه ستاسو ازمیښت په قبرونوکښې کیږی.[2] نوپه دې آیاتونواودې حدیث کښې یوتطبیق خو هغه دې کوم چه پورته بیان شوې دې اودویم تطبیق داهم کیدې شی چه آیت ﴿یعرضون﴾ نه صرف

---

[1] احمد:٦/٨١وسنده صحیح.

[2] احمد:٦/٢٣٨.

دومره ثابت وی چه کافرانوته په عالم برزخ کښې عذاب کيږي خو په دې سره دانه لازميږي چه مؤمن ته هم دهغه دبعضې ګناهونويه وجه د هغه په قبر کښې عذاب کولې شی. داصرف په حدیث سره ثابته ده. مسنداحمد کښې دی یوه ورځ رسول الله ﷺ عائشه رضي الله عنها کره تشریف راوړو هغه وخت یوه یهودنړه ښځه ور بی بی سره ناسته وه اوونیلې چه تاته معلومه ده تاسو خلق به په خپلو قبرونوکښې ازمیښت کولې شئی؟ دې اوریدو سره حضورﷺ اورپیدلو او ونې فرمائیل هم یهودیان ازمیښت کولې شی بیایوڅو ورځې پس حضورﷺ اوفرمائیل خلقو تاسو ټول به د قبرونویه امتحان کښې اچولې شئی. دې نه پس به حضورﷺ دقبر دامتحان نه پناه غوښتله.(١)داهم کیدې شی چه د آیات نه صرف د روح د عذاب ثبوت کیدلواودې نه بدن پورې د عذاب رسیدلو ثبوت نه وو. روستو د وحی په ذریعه حضورﷺ ته دا معلومه کړې شوه چه عذاب قبر بدن اوروح ته کیږی.حضورﷺ بیاددې نه دبچ کیدودعاشروع کړه. والله سبحانه وتعالى اعلم.

صحيح بخاری شریف کښې دی چه حضرت عائشه رضي الله عنها سره یوه یهودنړه ښځه وه هغې ونیل د قبرد عذاب نه مونږ د الله تعالى پناه غواړو. په دې باندې عائشه بی بی رضي الله عنها د حضورﷺ نه تپوس اوکړو چه په قبرکښې عذاب کیږی؟ حضورﷺ اوفرمائیل اوعذاب قبر حق دې. فرمائی چه دې نه پس ما اوکتل چه حضورﷺبه دهرمانځه نه پس دقبرد عذاب نه پناه غوښتله(٢)د دې حدیث نه خوثابتیږی چه د حضورﷺ په دې اوریدوباندې د یهودنړې ښځې تصدیق اوکړو اود پورته احادیثونه معلوميږی چه حضورﷺ انکاراوفرمائیلونویه دواړو کښې تطبیق دادې چه دادوه واقعې دی. د اولې واقعې په وخت کښې حضورﷺ ته د وحی په ذریعه نه وه معلومه شوې نوانکارئې اوفرمائیلو بیا معلومه شوه نوحضورﷺ اقراراوکړ.والله سبحانه تعالى اعلم. د قبر د عذاب ذکر په ډیرو احادیثوکښې راغلې دې. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی د ټول عمر دپاره هرسحراومابښام د فرعونیانو روحونه د دوزخ مخې ته راوړې شی اوهغوی ته ونیلې شی بدکارانوستاسو اصلي ځائ هم دادې.دې دپاره چه د هغوی په غم دردکښې زیاتوالې وی اود هغوی ذلت او سپکاوې وی. (٣)نو نن هم هغوی په عذاب کښې دی اوهمیشه به وی.

ابن ابی حاتم کښې دی عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائی د شهیدانوروحونه د شین رنګ د مرغویه قالب کښې دی اوهغوی په جنت کښې چه کوم ځائ غواړی ګرځی راګرځی اود مؤمنانوروحونه د چرچڼړو په قالبونو کښې دی هغوی چه کوم ځائ غواړی په جنت ګرځی. اود عرش لاندې په فانوسونوکښې ارام کوی.د آل فرعون روحونه د توررنګ د مرغویه قالبونوکښې دی سحر هم دوزخ له ځی اومابښام هم هم دا د هغوی پیش کیدل دی.

د معراج والا په اورده واقعه کښې دی چه زه نی د یوډیر لویئ مخلوق طرف ته بوتلم په کوموکښې چه د هریوخیته دیولوئ کور په شان وه چه هم آل فرعون سره قیدوواوآل فرعون به سحرمابښام اور له راوستې شواو په کومه ورځ چه قیامت قایمیږی الله تعالى به فرمائی دا فرعونیان سختوعذابونونه له بوځئی. اودا فرعونیان به د پیخوان والا د اوښانو په شان سرونه ښکته کړې کانړو او ونوکښې به ځرن کوی اوبالکل بې عقل اوبې شعوردی. ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه څوك احسان اوکړی که هغه مسلمان وی که کافر الله تعالى هغه ته ضرور بدله ورکوی. مونږ تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ کافرته څه بدله ملاویږی؟ ونې فرمائیل چه هغه صله رحمی کړې وی یاصدقه نی ورکړې وی یاڅه بل څه ښه کار نی کړې وی نوالله تعالى د هغې بدله د هغه په مال کښې د هغه په اولاد کښې اود هغه په صحت کښې او

---

(١) صحيح مسلم كتاب المساجد باب استحباب التعوذ من عذاب القبر.....:٥٨٤، احمد:٢٣٨/٦.

(٢) صحيح بخارى كتاب الدعوات باب التعوذ من عذاب القبر:٦٣٦٦.

(٣) الطبرى:٣٩٦/٢١.

هم په داسې ځیزونو کښې ورکوی. مونږ بیاتپوس اوکړو په اخرت کښې څه ملاویږي؟ وئی فرمائیل د لوئې درجې نه د کمې درجې عذاب. اوس بیا حضورﷺ ﴿أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ﴾ (۱) اولوستلو. ابن جریر کښې دی چه اوزاعی رحمه الله نه یوسړي تپوس اوکړولږ شان داخو مونږ ته اوښایه چه مونږ ګوروچه د ډیرو سپینو مرغو سیلونه سیلونه د سمندر نه راوځي اود هغې په مغربي غاړه کښې د سحر په وخت کښې ځي او دومره په زیات تعدادکښې چه څوک ئې شمیرلې هم نه شي. د ماښام په وخت کښې هم داسې سیلونه سیلونه واپس راځي خودې وخت کښې د هغوی رنګ بالکل توروی. هغوی اوفرمائیل تا داښه معلوم کړې دی د دې مرغوپه قالبونوکښې د فرعونیانو روحونه دی چه سحر ماښام اورته پیش کولې شي. بیا د خپلو جالوطرف ته واپس کولې شي د هغوی وزرې سوزیدلې وی اودا توریږي. بیاد شپې هغه واپس راټوکیږي اوتورې ترې رژي. بیا هغه د خپلو جالو طرف ته واپس کیږي. دغه حال د هغوی په دنیاکښې دې اود قیامت په ورځ به الله ﷻ هغوی ته فرمائي دافرعونیان په سخت عذابونوکښې داخل کړئي. وائي چه د دوی شمیرشپږ لاکهه دې کوم چه فرعوني فوځ وو.

مسنداحمد کښې دی حضورﷺ فرمائي په تاسوکښې چه کله هم څوک مري هرسحر ماښام هغه ځائ د هغوی په وړاندې پیش کولې شي. که هغه جنتي وی نوجنت اوکه دوزخي وی نو دوزخ اوورته وئیلې شي دا ستا اصلي ځائ دې چرته چه به الله ﷻ تاد قیامت په ورځ لیګی. داحدیث په صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې دی. (۲)

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ

او کله چې به | جګړې کوی دا خلق | په وور کښې | پس اوبه وائي

اوځه وخت چې دوئ په دوزخ کښې دیوبل سره جګړې کوی | نو کمزوری

الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا

کمزوری خلق | هغه کسانو ته | چې خان ئې غټ ګنړلي وو | بیشکه وو مونږه | تاسو لره | تابع

خلق به دمرتبو خاوندانو ته اووائي | چې مونږ خو ستاسو تابعداری کوله | ....نو ایا

فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ۝ قَالَ الَّذِينَ

پس ایا یئ تاسو | دفع کونکی | زمونږ نه | څه حصه | دوور نه | اوبه وائي هغه کسان

اوس مونږ نه څه لږ ډیرعذاب کمولې شئ | ....غټان خلق به اووائي چې اوس

اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ

چې خانونه غټ ګنړل هغوئ | بیشکه مونږه ټول | په دې کښې یو | بیشکه الله | فیصله کړې ده

خو په کښې ټول دسیملې پراته یو | .... الله ﷻ دخپلو بندګانو په مینځ کښې

بَيْنَ الْعِبَادِ ۝ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ

په منځ دبندګانو کښې | اواوبه وائي هغه کسان | چې په وور کښې دی | توکرانو ددوزخ ته

قطعي فیصله کړې ده | اوڅوک چې په دوزخ کښې پراته وی | هغوئ به ددوزخ څوکیداران فرښتوته اووائي

(۱) البزار: ۹۴۵، حاکم: ۲/۲۵۳.

(۲) احمد: ۲/۱۱۳، صحیح بخاری کتاب الجنائزباب المیت یعرض علیه مقعده بالغدة والعشي: ۱۳۷۹، صحیح مسلم: ۲۸۸۶

اُدْعُوْا	رَبَّكُمْ	يُخَفِّفْ	عَنَّا	يَوْمًا
چې دعا اوغواړئ	درب خپل نه	چې سپك (يعني كم) كړي	زمونږ نه	يوه ورځ

چې تاسو خپل رب نه سوال اوكړئ | چې زمونږ نه يوورځ نيمه خو څه عذاب كم كړي

مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾	قَالُوْٓا	اَوَلَمْ تَكُ	تَاْتِيْكُمْ	رُسُلُكُمْ
دعذاب نه	اوبه وائي ورته هغوئ	آيا نۀ وئ تاسو	چې راتلل به تاسو ته	رسولان ستاسو

فرښتې به ورته اووائي | چې آيا تاسو ته پيغمبرانو ښكاره نښې نه وې راوړې |

بِالْبَيِّنٰتِ ۭ	قَالُوْا	بَلٰى ۭ	قَالُوْا	فَادْعُوْا ۚ
دواضحه حكمونوسره	اوبه وايي هغوئ	هوراتلل به	اوبه وائي نوكران ددوزخ	نوبياخوپه خپله دعا اوغواړئ

هغوئ به اقرار اوكړي چې هو راوړې ئې وې | (فرښتې) به اووائي چې بياهم تاسو دعا اوكړئ.......

وَمَا دُعٰۗؤُا الْكٰفِرِيْنَ	اِلَّا	فِيْ ضَلٰلٍ ﴿٥٠﴾ ع	
اونۀ ده دعا د كافرانو	مگر	په گمراهئ كښې ده (بې فائدې ده)	

(اويادساتئ چې) دكافرانو دعا هميشه بې اثره پاتې كيږي |

قوله تعالى:: وَاِذْ يَتَحَاۗجُّوْنَ فِي النَّارِ

دوزخ كښې د دوزخيانو جنګ جګړې :- دوزخيان به د دوزخ نور عذابونه برداشت كولوسره د يويل عذاب هم ښكاروى دكوم بيان چه دلته كولې شى.داعذاب به فرعونيانوته هم وى او نورودوزخيانوته هم يعنى دخپل مينځ بحثونه مباحثې اوجنګك جګړې.واړه به لويوته يعنى تابعدارى كونكى اوحكم احكام منونكى دچاد لوئې اوبزرګئى چه قائل ووادو چا خبرې به ئى منلې اود چا په وينا چه عمل كولو هغوى ته به وائى چه په دنيا كښې خو مونږ ستاسو تابعدار وو څه چه تاسو وئيل مونږ په ځاى راوړل د كفر او ګمراهئى خبرې چه كومې تاسو مونږ ته كولې ستاسود بزرګئى علم اوفضل سردارئى اوحكومت په وجه مونږه ټولې منلې اوس دلته خو تاسو زمونږ هم په څه كار راشئ.زمونږ د عذابونو څه حصه په خپل ځان واچوئى.دارئيسان مشران بزرګان او سرداران به جواب وركوى چه مونږ خو هم تاسوسره سوزيږو اولولپه كيږو.مونږ له چه كوم عذاب كيږى ولې داڅه كم دې چه مونږ ستاسو عذاب په ځان واچوو؟ د الله ﷻ حكم جارى شوې دې رب ﷻ فيصلې كړې دى هر يوته ئى دهغه د بدعمل مطابق سزا وركړې ده په دې كښې كمې نامُمكن دې. لكه چه بل آيت كښې دى د هر يود پاره ښه لوئ اوزيات عذاب دې كه تاسو پوهيږئى.

قوله تعالى:: قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا

كله چه دوزخيان پوهه شى چه الله ﷻ د هغوى دعا نه قبلوى بلكه اورى هم نه اوهغوى له ځواب نه وركوى اوفرمائيلې دى چه هم دلته پراته اوسئى اوماسره خبرې مه كوئى.نوهغوى به ددوزخ داروغه ګانو ته وائى چه دهغه ځاى څوكيداران دى لكه څنګه چه په دنيا كښې جيل خانوكښې ساتندونكى داروغه اوسپاهيان وى.هغوى ته به وائى لږ شان تاسو الله ﷻ ته دعا اوكړئى چه يوه ورځ خو زمونږ عذابونه لږ شان سپك كړى. هغوى به دوى ته وائى چه ولې په دنياكښې رسولانوتاسو ته دالله ﷻ احكام نه وو رسولى؟دوى به وائى چه اورسيدلې وو نوفرښتې به بيا وائى چه ښه ده پخپله الله ﷻ ته فرياد واوروئى. مونږ خود هغه په درباركښې ستاسود پاره هيڅ هم نه شو عرض كولې. بلكه اوس خو مونږ ستاسو د

چغو صورو هم خیال نه شوساتلي اومونږ پخپله تاسو نه ویزاره اوستاسو دښمنان یو. واورنی مونږ تاسو ته وایوکه تاسو پخپله دعاکونی که نورڅوك تاسو له دعاکوی ناممکن دی چه ستاسو په عذابونو کښې کمي وی. د کافرانودعا نامنظوره او مردود ده.

				إِنَّا لَنَنْصُرُ
				)بیشکه خامخا مونږه امداد کوؤ
				..................مونږ دخپلو
رُسُلَنَا	وَالَّذِينَ	آمَنُوا	فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَيَوْمَ
درسولانو خپلو	او دهغه کسانو	چی ایمان ئې راوړې دي	په ژوند ددنیا	او په هغه ورځ
پیغمبرانو اود دایماندارو کسانو مدد کوؤ	.... په دنیا کښې هم او په هغه ورځ			
يَقُومُ الْأَشْهَادُ	يَوْمَ	لَا يَنْفَعُ	الظَّالِمِينَ	مَعْذِرَتُهُمْ
چی ودریږی به ګواهان	هغه ورځ	چی فائیده به نۀ ورکوی	ظالمانوته	عذرونه دهغوئ
چې خلق به ګواهان راپاځی	په کومه ورځ چې ظالمانوته به عذر معذرت هیڅ فائده نه ورکوی			
وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ	وَلَهُمْ	سُوءُ الدَّارِ	وَلَقَدْ آتَيْنَا	مُوسَى
او دهغوئ دپاره لعنت دې	او دهغوئ دپاره	ډیر بدکور دې	او ورکړې وؤ مونږ	موسی ته
اوپه لعنت به ګرفتار وی	او هغوئ دپاره به (ددوزخ) ډیرخراب کور وی	اوبیشکه مونږ موسی ﷺ		
الْهُدَى	وَأَوْرَثْنَا	بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ	هُدًى	
هدایت	او وارثان کړل مونږه	بنی اسرائیل دکتاب	چی هغه هدایت وؤ	
ته (کتاب د) هدایت ورکړو	او بنی اسرائیل مو د دې کتاب وارثان جوړ کړل	چې عقل مندو		
وَذِكْرَى	لِأُولِي الْأَلْبَابِ	فَاصْبِرْ	إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ	حَقٌّ
او نصیحت وؤ	دپاره دخاوندانو دعقلونو	پس صبر کوه	بیشکه وعده دالله	حقه ده
دپاره هدایت او نصیحت وو	نوته صبر کوه	بیشکه دالله ﷻ وعده رښتینې ده	او دخپلې	
وَاسْتَغْفِرْ	لِذَنْبِكَ	وَسَبِّحْ	بِحَمْدِ رَبِّكَ	بِالْعَشِيِّ
او ښښه اوغواړه	دپاره دګناهونو خپلو	او تسبیح وایه	دثنا درب خپل سره	په مابنام
کوتاهئ (دالله ﷻ) نه معافی غواړه	او صبا مابنام دخپل رب پاکی بیانوه	اودهغه		
وَالْإِبْكَارِ	إِنَّ الَّذِينَ	يُجَادِلُونَ	فِي آيَاتِ اللَّهِ	بِغَيْرِ سُلْطَانٍ
او په سحر کښې	هغه کسان	چې جګړې کوی	په ایتونو د الله کښې	بغیر د دلیل نه
تعریفونه کوه	څوک چې بغیر د څه سند نه د الله ﷻ د ایتونو په حق کښې جګړې کوی	کوم چې		
أَتَاهُمْ	إِنْ فِي صُدُورِهِمْ		إِلَّا كِبْرٌ	مَا هُمْ
چې راغلې وی هغوئ ته	نۀ ده په سینو د هغوئ کښې		مګر لوئی ده	چې نۀ دی هغوئ
دوئ ته (د اللهﷻ د طرفنه) رارسیدلی وی	د هغوئ په زړونو کښې د تکبر نه سوا بل څه نشته			

بِبَالِغِيۡهِ	فَاسۡتَعِذۡ	بِاللّٰهِ	اِنَّهٗ هُوَ	السَّمِيۡعُ	
رسيدونكي هغې ته	پس پناه غواړه	په الله سره	بيشكه هغهٔ	هم هغهٔ اوريدونكې دې	
.... اخو هغوئ دغې لوئې ته (په ربښتيا) هيچرې رسيدلې نهٔ شي انو تهٔ دالله پناه غواړه اهغهٔ هرڅه آوري					
الۡبَصِيۡرُ					
ليدونكي دې ا					
هرڅه وينې گوري ا					

قوله تعالى:: اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا

دَرسولانو امدادكونكې هم الله ﷻ دې او ديوې شبهې جواب :-په آيت كښې د رسولانود امداد د الله ﷻ وعده ده.بيامونږ گورو چه بعضې رسولان دهغوی قومونو قتل كړې دی لكه يحيى ﷺ زكريا ﷺ او ح شعيب ﷺ اوبعضوانبياء كرامو خپل وطن هم پريخودو لكه حضرت حضرت ابراهيم ﷺ او عيسى ﷺ چه هغه ته الله ﷻ د آسمان طرف ته هجرت اوكړو. بياولې څوك نه شي ونيلې چه دا وعده ولې پوره نه شوه؟ ددې دوه جوابونه دی يوخودا چه لكه عام خبردې خومراددبعضو نه دې اوداعموماً په لغت كښې مونډلې شي چه مطلق ذكر وی او مراد ترې خاص وی. دويم داچه د امداد كولو نه مراد بدله اخستل وی. نوپونبی هم داسې نه دې تيرشوې چاته چه تكليف رسونكونه قدرت زبردسته بدله نه وی اخستې ديحيى ﷺ زكريا ﷺ اوشعيب ﷺ په قاتلانو باندې الله ﷻ دښمنان اخته كړل اوهغوی ئې تباه برباد كړل دهغوی د وينوولې ئې اوبهيولې اوهغوی ئې ډير په ذلت سره مرګ ته حواله كړل.دنمرود مشهوره واقعه دنياته معلومه ده چه قدرت هغه په څنګه نيولو سره راګير كړو. عيسى ﷺ ته چه كومو يهوديانو په سولئې كولو كوشش كړې وو په هغوی باندې الله ﷻ روميان غالب كړل اود هغوی د لاسه د هغوی سخت ذلت او سپكاوې اوشو اواوس چه كله قيامت سره نيزدې هغوی راكوز شی نو بيا به دجال سره هغه يهوديان كوم چه د هغه لښكريان وی قتل كوی. او امام عادل اوحاكم به منصف جوړيدوسره تشريف راوړی صليب به مات كړی خنزير به قتل كړی اوجزيه به باطل كړی د اسلام نه بغيربه هيڅ نه قبلوی.هم دادې د الله ﷻ عظيم الشان امداد اوهم دا د قدرت دستور دې كوم چه د اول نه دې اوتراوسه پورې جاری دې چه هغه د خپلو مؤمنانوبنديګانودنياوی امداد هم كوی. اود هغوی د دښمنانونه پخپله بدله اوانتقام اخلی اود هغوی سترګې په يخوی. په صحيح بخاری شريف كښې دحضرت ابو هريره ﷺ نه روايت دې رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرمائی څوك چه زما دوستانو سره جنګ كوی هغه زه د جنګ د پاره اوغوبښتم.([1])په دويم حديث كښې دی چه زه د خپلو دوستانود طرف نه بدله ضرور اخلم لكه چه زمرې بدله اخلی. ([2])هم په دې وجه هغه مالك الملك د قوم نوح نه د عاديانو ثموديانو نه د اصحاب الرس نه، قوم لوط نه، اهل مدين نه اود دوی په شان د هغه ټولوخلقو نه كومو چه دالله ﷻ رسولان دروغ ګنړلې وو اود حق خلاف ئې كړې ووبدله واخستله. يويوئې په راغونډولوسره تباه اوبربادكړل اوپه هغوی كښې چه څومره مؤمنان وو هغه ټول ئې بچ كړل. امام سدی رحمه الله فرمائی په كوم قوم كښې چه دالله ﷻ رسول راغلو يادالله ﷻ ايماندار بنديګانو هغوی ته دالله تعالى پيغام رسولو دپاره اودريدل اوهغه قوم دهغه نبيانواويادهغه مؤمنانو بې عزتی اوكړه اوهغوی ئې وهلې ټكولې يا قتل كړی خامخا هم په هغه زمانه كښې دالله تعالى عذاب په هغه قوم باندې رانازل شوې دې. د انبياؤ

---

[1] صحيح بخاری كتاب الرقاق باب التواضع:۲ • ٦٥.

[2] شرح السنة:١٢٤٢.

کرامود قتل بدله اخستونکی راپاسیدل اود اوبو په شان ئی دهغوی په وینه تکې زمکه خړوب کړه. نو مؤمنان اوانبیاء کرام دلته قتل کړې شو خود هغوی وینې رنګ راوړو اود هغوی د دښمنان ئی هم لکه د بوسووالوزول. ناممکن دی چه د داسې خاص بندیګانو امداد نه وی شوې اود هغوی د دښمنانونه بدله نه وی اخستې شوې.

دحضرت مصطفی ﷺ دعوت په ټوله دنیاکښې خورشو:-اشرف الانبیاء حبیب الکبریاحضرت مصطفی ﷺدژوند حالات ددنیااود دنیاد خلقو په وړاندې دی چه الله تعالی حضورﷺ ته اودهغوی صحابه کرامو ﷺ ته غلبه ورکړه اود دښمنانوټول کوششونه ئی بې نتیجې کړل. په هغه ټولوباندې ئی حضور ﷺ ته ښکاره غلبه ورکړه. دهغوی کلمه ئی اوچته کړه.دهغویﷺ دین ددنیاټول دینونه راګیرکړل.دقوم د زبردست مخالفت په وخت کښې ئی خپل نبی ﷺ مدینې ته اورسولو اودمدینې والا ئی رښتونې خانونه قربانی کونکې جوړکړل اود مشرکانو ټول زور اوطاقت ئی په جنګ بدرکښې ختم کړو. د هغوی د کفر ټولې وزنی ستنې ئی په دې جنګ کښې د بیخ نه اوویستلې. دمشرکانوسرداران خو یاټکړې ټکړې کړې شواویاد مسلمانانوپه لاس کښې قیدیان شو اود نامرادئی سره ستونه ښکته کړی ښکاریدل. په قیداوبندکښې تړلې شوی په ذلت اوسپکاوی سره د مدینې په کوڅوکښې لاس په لاس اوګریوان په ګریوان شو.دالله تعالی حکمت بیا په هغوی باندې احسان اوکړو اویوخل ئی بیا موقعه ورکړه اوفدیه اخستوسره ئی آزادکړل خوچه کله بیاهم د رسول الله ﷺ د مخالفت نه منع نه شو اوپه خپلو کړو باندې کلك ولاړوو نوهغه وخت هم راغلو د کوم ځائ نه چه د الله تعالی نبی ﷺ پټ پټ د شپې په تیاره کښې پیدل هجرت کړې وو هلته د فاتح په حیثیت سره داخل شو اوپه ستونوباندې لاسونه تړلې د رسول الله ﷺ دښمنان راوستلې شو اود حرم د ښارحرمت اوعظمت رسول الله په وجه پوره کړې شو اوټول کفر او شرك اود هرقسم بې ادبونه بیت الله پاك اوصفاکړې شو. آخر یمن هم فتح شو اوټول جزیره عرب د رسول الله ﷺ په قبضه کښې راغلو اوډلې ډلې خلق دالله تعالی په دین کښې داخل شو. بیا رب العالمین خپل رسول رحمت للعالمین خپل ځان له راوبللو اودهغه ځاې په کرامت اوعظمت سره خپله میلمستیاکښې اوساتلو او پیرخونې ئی پرې اوکړې. بیا د حضورﷺ نه پس د هغوی نیکان ملګری صحابه کرام ﷺ دهغوی په ځائ کینول چه محمدی ﷺ جهنډا په لاس اودریدل اود رب توحیدطرف ته ئی د الله تعالی مخلوق راوغوښتلو اوکوم بندیز چه په لارکښې راغلوهغه ئی لرې کړو. د چمن کوم ازغې چه ښکاره شو هغه ئی پرې کړو. کلی کلی ښاریې په ښاریې اوملك په ملك ئی د اسلام دعوت اورسولو. څوك چه منع کونکی وو هغوی ته د منع مزه ورکړه په دې ضمن کښې د اسلام حکومت مشرق اومغرب کښې خورشو. په زمکه اود زمکې د خلقو په بدنونوباندې صحابه کرامو ﷺ فتح حاصله نه کړه بلکه د هغوی په زړونوباندې ئی هم فتح حاصله کړه. په زړونوکښې اسلامی طریقې راوستلې اوټول ئی د کلمه ئی توحیدد لاندې راجمع کړل.محمدی ﷺ دین د زمکې حصه حصه او ګوټ ګوټ په خپله قبضه کښې واخستلو. د دین دعوت کنړو غوړونوته هم اورسیدلو. صراط محمدی ﷺ ړندو هم اولیدله. الله تعالی دې دې پاکې ډلې ته د خپلو اولوالعزمیانو بهترینه بدله ورکړی .آمین الحمدلله ترننه پورې د الله تعالی دین غالب اوکامیاب دې. ترننه پورې په مسلمانانو کښې حکومت او سلطنت موجود دې. ترننه پورې دهغوی په لاس کښې د الله تعالی اود هغه د رسول الله ﷺ کتاب او کلام موجود دې اوترننه پورې د هغوی په سرونود خپل رب لاس دې. د قیامته پورې به دادین کامیاب او آباد وی څوك چه دې سره ورانیږی د خپلې خلې هغه به واپس خوری اوبیابه چرې هم مخ اونه ښائی هم دا مطلب دې د دې مبارك آیت.

قوله تعالی:: وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿﴾

قيامت كښې به هم نصرت وي:.د قيامت په ورځ به هم د دينداراتو امداد اونصرت په ډيره لويه او په اوچته پيمانه سره كولې شي. د گواهانونه مراد فرښتې دي. بل آيت كښې ﴿يومَ﴾ بدل دې د ړومبي آيت په دې لفظ سره. په بعضې قراءتونوكښې ﴿يومُ﴾ دې نودا لكه د اولنى ﴿يومَ﴾ تفسيردې. د ظالمانونه مراد مشركان دي. د هغوى عذر او فديه به د قيامت په ورځ نه شي قبلولې. هغوى به د رب د رحمت نه په هغه ورځ لرې ديكه كولې شي. د هغوى د پاره به خراب كور يعنې دوزخ وي. دهغوى عاقبت به خراب وي. موسىﷺ ته مونږ هدايت او نور وراوبښلو دبنى اسرائيلو انجام مونږ ښه كړو. د فرعون د مال اوملك مونږ هغوى وارثان جوړكړل ځكه چه هغوى دخپل الله تعالى په اطاعت كښې اود نبى په تابعدارئ كښې په تينګتياسره سختئي برداشت كولې. دكوم كتاب چه دوى وارثان شو هغه دعقل مندو دپاره د سر نه واخله تربښنو پورې هدايت اوعبرت وو. اې نبىﷺ ته صبر كوه د الله تعالى وعده ربنتونې ده هم ستا نوم به اوچتيږي.د انجام په لحاظ سره به ته اوستا ملګرى غالبيږى. رب د خپلې وعدې خلاف هيڅ كله هم نه كوى. بغيرد څه شك اوشبه به د الله تعالى دين اوچتيږى. ته د خپل رب استغفاركوه.حضورﷺ ته حكم وركولوسره په اصل كښې دحضورﷺ امت پدې استغفار باندې تياروليې شي. د ورځې په آخرى اود شپې د شروع وخت كښې اود ورځې د شروع اود شپې په آخرى وخت كښې په خصوصيت سره د خپل رب پاكى اوتعريف بيانوه. كوم خلق چه په باطل باندې كلك وى اوحق اخوا كوى دلائل بغيرحجت سره روستوكوى د هغوى په زړونوكښې بغيرد كبر نه بل هيڅ نه شته. په هغوى كښې دحق د تابعدارئ نه سركشي ده. دوى د رب د خبرو عزت نه پيژنى اوچه كوم تكبر كوم ځان خودل اوكوم خپل اوچتوالې دوى غواړى هغه به دوى ته هيڅ كله هم حاصليدونكې نه دې. دهغوى مقصود باطل دې د هغوى مطلوب لاحاصل دې د الله تعالى پناه غواړه د هغوى په شان حال دې د ښه سړي نه وى اود دې كبرژنوخلقو شيطانونه هم د الله تعالى پناه غواړه. داآيت د يهوديانوباره كښې نازل شوې دې. دوى به وئيل چه دجال به هم د دوى نه وى اود هغه په زمانه كښې به دوى د وخت بادشاهان وى. الله تعالى خپل نبىﷺ ته اوفرمائيل چه د دجال د فتنه نه د الله تعالى پناه غواړه هغه اوريدونكې اوليدونكې دې خوآيت د يهوديانو باره كښې نازليدل خودل اود دجال بادشاهى اود هغه د فتنه نه د پناه حكم دا ټول څيزونه د تكلف نه ډك دى. اومنلې شوچه دا تفسير د ابن ابى حاتم دې ولې داقول د قدرت نه خالى نه دې تيك هم دا دى چه كوم عام دى. والله سبحانه وتعالى اعلم.

لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	اَكْبَرُ	مِنْ خَلْقِ النَّاسِ
خامخا پيدا كول دآسمانونو	او دزمكې	ډير لوئ كار دې	دپيدا كولو دخلقو نه

ادا ښكاره خبره ده چې دآسمانونو اودزمكې پيداكول د بنيادمو پيداكولو نه زيات غټ كار

وَلٰكِنَّ	اَكْثَرَ النَّاسِ	لَا يَعْلَمُوْنَ۝	وَمَا يَسْتَوِي	الْاَعْمٰى	
وليكن	اكثر دخلقو نه	نهٔ پوهيږى	اونهٔ برابريږى	ړوند	

دې ....خو زيات خلق پدې نه پوهيږى | ....او ړوند او بينا

وَالْبَصِيْرُ ۙ وَلَا	وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	وَلَا الْمُسِيْٓءُ ۭ
او بينا	او هغه كسان چې ايمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوكړل نيك	اونهٔ بدكار (برابريږى)

يو برابر كيدې نشى | اونه صاحب ايمان نيكو كار اوبدكار (برابر كيديشى)

قَلِيلًا مَّا	تَتَذَكَّرُونَ ﴿۵۸﴾	إِنَّ السَّاعَةَ	لَآتِيَةٌ
ډیر لږ دي | هغه | چې کوم نصیحت قبلوئ تاسو | بیشکه وقت دقیامت | خامخا راتلونکې دي |			
خو تاسو خلق ډیر کم نصیحت قبلوئی | .... قیامت خو خامخا راتلونکې دي			
لَّا رَيْبَ فِيهَا	وَلَٰكِنَّ	أَكْثَرَ النَّاسِ	لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۵۹﴾
نشته شك | په هغې کښې | ولیکن | زیات خلق | نه راوړي ایمان |			
په دې کښې هیڅ شك نشته | خو زیات خلق داخبره نه مني |			
وَقَالَ رَبُّكُمُ	ادْعُونِي	أَسْتَجِبْ لَكُمْ	إِنَّ الَّذِينَ
اووائی رب ستاسو | اوغواړئ دعا زمانه | زۀ به قبلوم دعا ستاسو | بیشکه هغه کسان |			
او ستاسو رب فرمائیلی دی | چې زمانه دعاغواړئ| زه به ستاسو دعاقبلوم | بیشکه کوم خلق چې			
يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي	سَيَدْخُلُونَ	جَهَنَّمَ	دَاخِرِينَ ﴿۶۰﴾
چې په غرور کښې مخ اړوي | دعبادت زمانه | ننوځی به هغوئ | دوزخ ته | ذلیله |			
زما دعبادت (دعا) نه تکبر کوی | هغوئ به دډیر ذلت سره په دوزخ کښې داخلیږي			

قوله تعالى:: لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

د قیامت نه انکار آخر ولې ؟:- الله تعالی قادرمطلق فرمائی مخلوق به هغه د قیامت په ورځ د نوی سر نه بیاضرور راژوندی کوی. هغه د آسمان اوزمکې په شان یوزبردست مخلوق پیداکړونود انسان پیداکول یادهغه ورانول اوبیا جوړول هغه ته څه ګران دي؟یوبل آیت کښې دی چه آیاداسې خبره اودومره واضحه حقیقت هم د دروغ ګنړلو قابل دې چه کوم الله تعالی آسمان اوزمکه پیداکړل اود دومره لوئ څیز په پیداکولو سره هغه ستړې نه شو یاعاجزنه شو نوهغه ته د مړو سوزول څه ګران دی. دومره صفا دلیل چه هم د چا په وړاندې د دروغو څیزوی نو د هغه په معلومات یقینًا د ژړا قابل دی. دهغه په جهالت کښې څه شك دې؟چه داسې غټه خبره باندې هم نه پوهیږي. حیرانتیاده چه د لوئ نه لوئ څیز مني اود هغې نه ډیرزیات وړوکې څیز کیدل نه مني. دړوند او بینا فرق خو ښکاره دې هم دغه شان ټیك د مسلمان اومجرم فرق دې. اکثر خلق څنګه کم نصیحت قبلوی یقین اوکړئی چه دقیامت راتلل حتمی دی بیا هم ددې تکذیب کول اوېدې باندې یقین نه کول نه ډیرخلق نه منع کیږي.یویمنی شیخ خپل اوریدلې روایت بیانوی چه د قیامت سره نیزدې به په خلقو باندې بلاګانې راځی اود نمر ګرموالې به ډیر سخت شی. والله اعلم.

قوله تعالى:: وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

ددعا اهمت او دعاڅوك قبلوی:- چه دالله تعالی سبحانه وتعالی ددې احسان تصدیق اوشی چه هغه مونږ ته ددعا هدایت کوی اودقبلیدو وعده کوی.امام سفیان ثوری رحمه الله به پخپلو دعاګانو کښې فرمائیل اې هغه الله تعالی چه تاته هغه بنده ډیر ښکلې ښکاری چه په کثرت سره د هغه نه دعاکوی اوهغه بنده هغه ته ډیر سخت بدلګی چه هغه نه دعاونه کړی.اې زمارب داصفت خوصرف هم ستا دې.شاعر وائی:

الله يغضب ان تركت سواله وابنوآدم حين يسال يغضب

یعني د الله تعالی شان دادې چه کله ته دهغه نه نه غواړې نوخفه کیږي اودانسان داحالت دې که د هغه نه غواړې نو هغه خفه کیږي.کعب احبار رحمه الله فرمائی دې امت ته درې څیزونه داسې ورکړې شوی دی د دوی نه وړاندې یوامت ته هم نه دی ورکړې شوی بغیرد نبی نه ① ګوره چه هریو نبی ته دالله تعالی د

طرف نه دا فرمان شوې دې چه ته په خپل امت باندې گواه ئې ولې په ټولوخلقو باندې الله تعالى ته گواه کړې ئې ② وړاندې نبیانوته به وئیلې شو چه په تاباندې په دین کښې حرج نشته خودې امت ته اوفرمائیلې شو چه ستاسو په دین کښې په تاسو باندې هیڅ نشته. ③ هریونبي ته به وئیلې شو مارابله زه به ستاراَبلل قبلوم خودې امت ته اووئیلې شو تاسو ما ته آوازکوئې زه به ستاسو آواز قبلوم. (ابن ابي حاتم) ابویعلی کښې دی الله تعالی حضور ﷺ ته اوفرمائیل څلورخصلتونه دي په کوم کښې چه یوزماد پاره دې یوستاد پاره یوستا اوزما په مینځ کښې اویوستااوزماد نورو بندیگانو په مینځ. کوم چه خاص زماد اره دې نوهغه خودادې چه صرف زماعبادت کوه او ما سره څوك شریك کوه مه. اوکوم چه ستا حق په ماباندې دې هغه دا چه ستا د هریود خیر د کار بدله به زه تاله درکوم. اوکوم چه زما اوستا په مینځ کښې دې هغه دا چه ته دعاکوه او زه به ئې قبلوم اوڅلورم خصلت کوم چه زما اوستا د نورو بندیگانو په مینځ کښې دې هغه داچه ته دهغوی دپاره هغه غواړه کوم چه دځان د پاره خوښوې([1])مسند احمد کښې د حضورﷺ فرمان دې چه دعا عین عبادت دې بیا حضور ﷺ هم دا آیت تلاوت کړو.داحدیث په سنن کښې هم دې([2])امام ترمذي رحمه الله دې ته حسن صحیح وائي ابن حبان اوحاکم رحمهما الله هم دا په خپل صحیح کښې راوړلې دې.

مسندکښې دی کوم سړې چه د الله تعالی نه دعانه کوی الله تعالی په هغه باندې غضب ناك وی. ([3]) محمدبن مسلمه انصاري رضي الله عنه د مرگ نه پس د هغه د تورې د تیکی نه یوه پرچه راووتله په کوم کښې چه لیك ووته د خپل رب درحمت موقعي لټوه.ډیرممکن دی چه ته په یوداسې وخت کښې دخیردعا اوکړې چه هغه وخت د رب رحمت په جوش کښې وی اوتاته هغه نیك بختی ملاوشی د کوم نه پس چه کله هم ارمان او افسوس کول نه پریوځې. په آیت کښې د عبادت نه مراد دعااو توحید دې. مسنداحمدکښې دی دقیامت په ورځ به کبرژن خلق لکه دمیږو راجمع کولې شی. د وړوکی نه وړوکې څیز به هم د هغوی دپاسه وی. هغوی د بولس نومې دوزخ جیل خانه کښې اچولې شی اوشغلې وهونکې اور به د هغوی په سرونوباندې لمبې وهی. هغوی باندې به د دوزخیانو وینې څه وې متیازې وغیره څکولې شی. ([4])

ابن ابی حاتم کښې دی یوبزرگ فرمائی زه د روم په ملك کښې د کافرانویه لاس راگیرکړې شوې ووم یوه ورځ ما واوریده چه یوغیبی آواز کونکې د غرد څوکې نه په اوچت آواز باندې وائی: اې الله په ده باندې حیرانتیا ده چه تاپیژنی اودې سره ستانه بغیر د نورو د ذات نه ئې امیدونه تړلی دی. اې الله په ده باندې هم حیرانتیا ده چه ستاد پیژندگلوسره خپل حاجتونه د نوروخواته اوړی.بیالې شان اودریدو او بیا یوه زوره آواز ئې اوکړو وئې وئیل چه پوره تعجب دې په هغه چه تاپیژنی اود نورو د رضامندئی د پاره هغه کارونه کوی د کوم نه چه ته خفه شې. دې اوریدوسره ما په اوچت آواز سره تپوس اوکړو چه ته چرته پیرې ئې که انسان؟ جواب راغلو انسان یم. ته د خپلوهغه کارونونه توجه اخوا کړه چه تاله فائده نه درکوی اوپه هغه کارونوکښې مشغول شه کوم چه ستاد فائدې دی.

---

[1]) مسندابی یعلی:۲۷۵۷

[2]) احمد:۲۷۱/٤، ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المؤمن:۳۲٤۷وهوصحیح، ابوداؤد:۱٤۷۹،ابن ماجه:۳۸۲۸، ابن حبان:۸۹۰.

[3]) احمد:٤٤۳/۲،ترمذی: ۳۳۷۳، ابن ماجه: ۳۸۲۷

[4]) احمد:۱۷۹/۲ومسندالحمیدی ۵۹۷وسنده حسن.

اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَکُمُ الَّیْلَ لِتَسْکُنُوْا فِیْهِ

الله هغه ذات دي | چې جوړه ئې کړه ستاسو دپاره | شپه | چې تاسو ارام اوکړئ | په هغې کښې |

الله تعالی هغه ذات دي | چې ستاسو دپاره ئې شپه جوړه کړه | چې ارام په کښې کوئ

وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ط اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَی النَّاسِ وَلٰکِنَّ

او ورځ | روښانه | بیشکه الله | خاوند دفضل دي | په خلقو باندي | ولیکن |

اوورځ ئې درله روښانه جوړه کړه | بیشکه چې الله ﷻ په خلقو ډیري مهربانئ کړي دي

اَکْثَرَ النَّاسِ لَا یَشْکُرُوْنَ ۝ ذٰلِکُمُ اللّٰهُ رَبُّکُمْ خَالِقُ

زيات دخلقو نه | نۀ اوباسي شکر | دغه الله | رب ستاسو دي | پيدا کونکي |

خو زيات خلق شکر نه کوي | ....هم دا الله ﷻ دي چې ستاسو رب دي | دهر څيز پيدا کونکي دي

کُلِّ شَیْءٍ م لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ج فَاَنّٰی تُؤْفَکُوْنَ ۝

دهر څيز | نشته لائق دعبادت | مګر خاص هم هغه دي | نو کوم طرفته | دوکه کړې کیږئ تاسو |

د هغه نه سوا بل څوک دعبادت لائق نشته دي | نو دا تاسو کوم خوا اړولي روان يئ

کَذٰلِکَ یُؤْفَکُ الَّذِیْنَ کَانُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ

دارنګي | دوکه کړې شوي دي | هغه کسان | چې وؤ هغوئ | په ايتونو دالله سره |

دغه شان هغه خلق هم اړولي روان وو | چې دالله ﷻ د ايتونو نه به ئې انکار کولو

یَجْحَدُوْنَ ۝ اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَکُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا

چې انکار به ئې کولو | الله هغه ذات دي | چې جوړه ئې کړه | ستاسو دپاره | زمکه | ځائي دقرار |

............الله ﷻ هغه ذات دي | چې زمکه ئې ستاسو د استوګنې ځائې جوړ کړې دي

وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَکُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَکُمْ

او اسمان | چت | او شکل ئې جوړ کړو ستاسو | پس ډیر ښائیسته ئې جوړ کړو شکل ستاسو |

او اسمان ئې درباندې چت جوړ کړې دي | او ستاسو صورتونه ئې جوړ کړي دی | نو څه ښه صورتونه دي

وَرَزَقَکُمْ مِّنَ الطَّیِّبٰتِ ط ذٰلِکُمُ اللّٰهُ رَبُّکُمْ ج

او رزق ئې درکړو تاسو له | دپاکو څیزونو نه | دغه | الله | رب ستاسو دي |

اوښه ښه پاکيزه خوراکونه ئې درته روزي کړي دی | هم دا الله ﷻ ستاسو رب دي

فَتَبٰرَکَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ۝ هُوَ الْحَیُّ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

پس برکت ورکونکي دي الله | چې پالونکي دمخلوقاتو دي | هغه ژوندي دي | نشته لائق دعبادت | مګر هغه دي

نو الله ﷻ ډير دبرکتونو ذات دي | چې د ټول مخلوق پالونکې دي | دي همیشه ژوندي دي | ددۀ نه سوا

فَادْعُوْهُ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ط اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ

پس اواز کوئ هغه ته | حال دا چې خالص کونکې يئ | هغه لره | ددين | ثنا الله لره ده |

بل څوک معبود نشته دي | نو تاسو په اخلاص سره ددۀ بلنه کوئ | ټول تعريفونه الله ﷻ لره دی

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۝
چې پالونکې دمخلوقاتو دې ا
چې دټولو مخلوقاتو رب دې ا

قوله‌تعالی:: اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ

دالله تعالی دَ بې شمیره نعمتونوتذکره:- الله تعالی خپل احسان بیانوی فرمائی هغه شپه د سکون اوآرام څیزجوړکړې دې اوورځ ئې روښانه او پړقیندنه کړه دې د پاره چه هرسړې په کارروزګارکښې سفر کښې د رزق په لټون کښې آسانی وی اود ټولې ورځې تکلیف او ستومانتیادشپې په سکون او آرام سره کوزه شی. په مخلوق باندې الله ﷻ ډیر لوئ فضل اورحم کونکې دې خواکثر خلق د خپل رب ناشکری کوی. دا څیزونه پیداکونکې اودآرام اوراحت سامانونه ورکونکې هم هغه الله واحددې چه دټولو څیزونو خالق دې دهغه نه بغیرڅوك د عبادت لائق نشته اونه دهغه نه بغیربل څوك د مخلوق پالونکې شته بیا تاسو ولې دهغه نه بغیرد نورو عبادت کوئی؟ څوك چه پخپله مخلوق دی اوهغوی هیڅ څیز هم نه دې پیدا کړې بلکه د کوموبتانوچه تاسو عبادت کوئی هغه خوپخپله ستاسو پخپلو لاسونوجوړکړی دی.د دوی نه وړاندې مشرکانوهم دغه شان بې دلیل اوبې حجته دغیرالله عبادت کولو خپل نفسانی خواهشات ئې مخې ته کیخودل اوربانی دلائل ئې دروغ اوګنړل اوجهالت ئې مخې ته کړو اودهوکه شو. الله تعالی زمکه ستاسو د پاره د آرام ځائ جوړکړو یعنی ولاړه اود فرش په شان خوره چه په دې باندې تاسو خپل ژوندتیرکړئ لاړشئ راشئ تګ راتګ اوکړئ. غرونه ئې په دې کښې ورخښ کړل وئې دروله چه اوس اونه خوزیدې شی.هغه آسمان چت جوړکړودهرقسم نه محفوظ دې هم هغه تاسویه ښکلې شکلونو کښې پیداکړئ. هریوجوړئ ټیك ټاك او ښکلې ښکاریدونکې جوړکړو.مناسب قامت، مناسب اندامونه ښکلې بدن اوښکلې مخ ئې درکړو.ښائسته اومزیدار څیزونه ئې دخوراك څښاك درکړل. پیدا هغه کړئ آبادهغه کړئ هغه درباندې خوراك څښاك اوکړو هغه لباس درواغوستلې نویه صحیح معنی کښې خالق اورازق هم هغه رب العلمین دې.لکه چه په سورت بقره کښې ارشاددې ﴿يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ۝﴾([1])یعنی خلقودخپل هغه رب عبادت کوئی چا چه تاسو او تاسو نه وړاندې خلق پیداکړی دې د پاره چه تاسوبچ شئ. ستاسو د پاره ئې زمکه فرش او آسمان چت جوړکړو اودآسمان نه ئې باران نازل کړو اوددې په ذریعه ئې دزمکې نه میوې راوویستلې تاسو ته رزق درکړونوتاسوسره د دې خبرو د پیژندلو د الله تعالی نورڅوك شریکان مه جوړوئ. دلته ئې هم خپل دا صفت بیانولوسره اوفرمانیل چه هم دغه الله تعالی ستاسو رب دې اود ټول جهان رب هم هغه دې. هغه دبرکت مالك دې هغه اوچت پاك لوئ اوبزرګ دې هغه د ازل نه دې اوترابده پورې به وی.هغه ژوندې دې په هغه کله هم مرګ نه راځی هم هغه اول آخر ظاهر اوباطن دې. د هغه یوصفت هم په چاکښې نشته.دهغه نظیر اوعدیل هیڅ څوك نشته. تاسو له پکاردی چه د هغه توحیدمنلوسره د هغه نه دعا کوئی اود هغه په عبادت کښې مشغول اوسیږئ. د ټولوتعریفونو مالك هم الله تعالی رب العلمین دې. امام ابن جریر رحمه الله فرمائی چه د اهل علم د یوجماعت نه نقل دی چه لااله‌الاالله لوستونکی له ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۝﴾([2])هم لو ستل پکاردی. دې دپاره چه په دې آیت باندې عمل اوشی.دابن عباس رضي الله عنه نه هم دا روایت دې([3]) سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی کله چه ته﴿فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ۝﴾ ([1])لولې نو لااله

---

[1]) ۲/البقرة:۲۱.

[2]) ۱/الفاتحة:۱.

[3]) حاکم:۴۳۸/۲

الاالله وايه اودې سره ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ (٢)هم وايه.عبدالله بن زبير ﷺ دهرمانځه دسلام نه پس ﴿لااله الا الله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شئ قدير.لاحول ولاقوة الا بالله.لااله الا الله ولانعبد الا اياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن لااله الا الله مخلصين له الدين ولوكره الكفرون﴾لوستلو اوفرمائيل به نبي رسول الله ﷺ به هم داكلمې د هر مانځه نه پس لوستلې. (مسلم ابوداؤد اونسائي)

قُلْ	اِنِّيْ نُهِيْتُ	اَنْ اَعْبُدَ
اووايه	چې زه منع كړې شوې يم	چې زه عبادت اوكړم

(ائې پيغمبره) ته ورته اووايه چې زه خودې نه منع كړې شوې يم| چې دالله ﷻ نه

الَّذِيْنَ	تَدْعُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	لَمَّا	جَآءَنِيَ	الْبَيِّنٰتُ
دهغه هستيانو	چې تاسو ئې رابلئ	بې دالله نه	هر كله چې	راغلل ماته	واضحه دليلونه

سوا ستاسو دنورو معبودانو عبادت اوكړم| ددې باوجود چې ماته دخپل رب دطرفنه ښكاره نښې

مِنْ رَّبِّيْ	وَاُمِرْتُ	اَنْ اُسْلِمَ	لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٦﴾	هُوَ الَّذِيْ
دطرفه درب زما نه	او حكم شوې دې ماته	چې زه غاړه كيږدم	رب العالمين ته	هغه هغه ذات دې

رارسيدلى دى|اوماته خو بس دا حكم دې اچې درب العالمين وړاندې سرټيټوم |الله ﷻ هغه ذات دې

خَلَقَكُمْ	مِّنْ تُرَابٍ	ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ	ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
چې پيدا ئې كړئ تاسو	دخاورې نه	بيا دنطفې نه	بيا دوينې دټوټې نه

چې تاسو ئې دښاورې نه پيدا كړى يئ | بيا ئې دڅاڅكى اوبو نه | بيا ئې د وينې له ټوټې نه

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ	طِفْلًا	ثُمَّ لِتَبْلُغُوْا	اَشُدَّكُمْ
بيا هغه رااوباسى تاسو	په شكل دېچې	بيا لويوئ تاسو چې اورسيږئ	پوره قوت خپل ته

بيا ئې ماشوم (دمورد خيټې نه) رااوويستلئ| بيا تر دې چې دكې ځوانئ ته اورسيدئ

ثُمَّ لِتَكُوْنُوْا	شُيُوْخًا ج	وَمِنْكُمْ	مَّنْ	يُّتَوَفّٰى
بيا چې شئ تاسو	بوډاګان	او ځينې ستاسو نه	هغه څوك دى	چې وفات كړې شي

بياتردې چې بوډاګان شوئ| اوڅوك در كښې وړاندې مړ شي اودپاره ددې چې تاسو ټول

مِنْ قَبْلُ	وَلِتَبْلُغُوْا	اَجَلًا مُّسَمًّى	وَّلَعَلَّكُمْ	تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾
مخكښې ددې نه	اوچې اورسئ تاسو	اَنيتې مقررې ته	اودپاره ددې چې تاسو	دعقل نه كار واخلئ

خپلې مقررې نيټې ته اورسيږئ| اوچې دپوهې نه كار واخلئ

هُوَ الَّذِيْ	يُحْيٖ	وَيُمِيْتُ ج	فَاِذَا قَضٰى
هغه هغه ذات دې	چې ژوندى كول كوى	او مړه كول كوى	پس هر كله چې فيصله اوكړى هغه

الله ﷻ هغه ذات دې| چې ژوندى كول او مړه كول كوى| كله چې د يو كار د كولو اراده اوكړى

---

(١) ٤٠/غافر: ١٤.
(٢) ١/الفاتحة: ١.

أَمْرًا	فَإِنَّمَا	يَقُولُ	لَهُ	كُنْ	فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾
ديو كار	پس بيشكه	چې وائي	هغه كار ته	شه	پس شي هغه
...... نو هغې ته اووائي موجود شه					نو هغه موجود شي

قوله تعالى:: قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

مشركانو اعلان د غير الله نه براءت او په دې باندې دليل:- الله تعالى فرمائي اې نبي ﷺ دې مشركانوته اووايه چه الله تعالى دهرچادعبادت نه بغيرد هغه نه خپل مخلوق منع كړې دې د هغه نه بغيربل څوك د عبادت لائق نشته. ددې د ټولونه لوئ دليل د دې نه روستوراتلونكې آيت دې كوم كښې چه فرمائيلې الله ﷻ وحده لاشريك له تاسو د خاورې نه بيا دنطفې نه بيا دوينې د چكې نه پيداكړې ئې.هم هغه د موردخيټې نه دماشوم په شكل كښې راوويستلې.دا ټول حالات هم هغه بدلول. بيا هم هغه د وړوكوالي نه ترځوانئې پورې رارسولې. هم هغه به دې د ځوانئې نه تربوډاوالي پورې رسوي. دا ټول كارونه صرف په يوحكم تقدير او تدبيرسره كيږي. بياځومره بده خبره ده چه هغه سره د نورو هم عبادت اوكړې شي. بعضې ددې نه وړاندې وفات كيږي يعني په كچه پرده كښې پريوځي حمل ساقط شي.بعضې په وړوكوالي كښې بعضې په ځوانئې كښې اوبعضې په ډير عمر كښې د بوډاوالي نه وړاندې مره كيږي. قرآن پاك كښې يوبل ځائې كښې ارشاد دې ﴿وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ۚ وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾(۱)يعني مونږ ئې دموريه خيټه كښې راحصاروو تركومې چه غواړو.دلته بل ارشاددې چه تاسو خپل مقرروخت ته اورسئې اوتاسو سوچ اوفكراوكړئې.يعني دخپل ځان د دې حالاتو په بدلون سره تاسو ايمان راوړئې چه د دې دنيا نه پس هم تاسو ته په نوي ژوندكښې يوه ورځ اودريدل دي. هم هغه ژوندې كونكې اومړكونكې دې. د هغه نه بغيرڅوك هم په مرګ اوژوندباندې قادرنه دي. دهغه يوحكم يوه فيصله نه څه مقررول اونه اراده ماتونكې څوك شته. څه چه هغه غواړي هم هغه كيږي اوڅه چه هغه نه غواړي ناممكن دي چه هغه اوشي.

أَلَمْ تَرَ	إِلَى الَّذِينَ
آيا تا اونه كتل	هغه كسانوته
آيا ته هغې خلقو ته نه ګورې	

يُجَادِلُونَ	فِي آيَاتِ اللَّهِ ط	أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾	الَّذِينَ
چې جګړې كوي	په آيتونو دالله كښې	دكوم ځائې نه دوكه كولې كيږي	هغه كسان
چې دالله ﷻ دآيتونو په باره كښې جګړې كوي		دوئ كوم طرف ته اړولې شي	هغه څوك چې

كَذَّبُوا	بِالْكِتَابِ	وَبِمَا	أَرْسَلْنَا	بِهِ	رُسُلَنَا قف
چې دروغ ئې اوګڼړو	كتاب	او هغه	چې ليږلې دي مونږه	په هغې سره	رسولان خپل
داكتاب ئې اوكوم (كتابونه او حكمونه) چې مونږ دنورو پيغمبرانو په لاس راليږلې دي ئې دروغ اوګڼړل					

(۱) ۲۲/الحج:۵.

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۝ إِذِ الْأَغْلَٰلُ فِيٓ أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَٰسِلُ

پس زر به پوه شي | كله چې به پټې | په څټونو ددوئ كښې وي | او زنځيرونه |

نو ډير زر به په پوهه شي | چې څټونو كښې ورته تيزندئ اوزنځيرونه واچولې شي

يُسْحَبُونَ ۝ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ۝

چې راخكلې كيږي به | په گرمو اوبو كښې | بيا به په وور كښې | ورغورزولې كيږي |

ويشيدلو اوبو ته به راښكلې شي | .... بيا به اور ته ورغورزولې شي

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ۝

بيا به اوونيلې شي | دوئ ته | كوم ځائې دې هغه | چې وئ تاسو | چې شريكول به تاسو |

بيا به ترې تپوس اوشي | چې (نن) د الله تعالى نه سوا ستاسو شريكان څۀ شول (كوم چې موجوړول)

مِن دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا

ماسوا دالله نه | اوبه وائي دوئ | ورك شول زمونږ نه | بلكه نۀ وۇ مونږ | چې بللو به مو |

| .... هغوئ به وائي چې ټول رانه ورك شول | بلكه مونږ خوبه ددې نه وړاندې

مِن قَبْلُ شَيْـًٔا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ۝ ذَٰلِكُم

مخكښې ددې نه | څه خيز | درانګې به | ګمراهه كوي الله | كافران | دا انجام ستاسو |

دبل هيچا عبادت نه كولو | دغه شان الله ﷻ كافران په ګمراهئ كښې ساتي | دا د دې

بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ

په سبب دهغې شو | چې وئ تاسو | چې خوشحالې به مو كوله | په زمكه كښې | په ناحقه سره |

خبرې بدله ده | چې تاسو به په دنيا كښې په ناحقه خوشحالئ كولې | اودا دهغې بدله ده

وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ۝ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

او په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې غرور به مو كولو | (اوس) ننوزئ | دروازو | ددوزخ ته |

چې تاسو به ځان ته خوښ وې | .... اوس د جهنم دروازې ته ورننوځئ |

خَٰلِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ۝

هميشه به يئ په هغې كښې | پس ډير خراب دې | ځائې | دتكبر كونكو خلقو |

هميشه به په كښې پراته ئې | دغه متكبرو خلقو د استوګنې ځائې ډير خراب دې |

قوله تعالى: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ

د انبياءكرامو دتكذيب كونكو عبرتناك انجام: الله تعالى فرمائي اې محمد ﷺ تاته په دې خلقو تعجب نه ښكاري كوم چه دالله تعالى خبرې دروغ ګڼري اودخپل باطل په وجه دحق نه اوړي. ته نه ګورې چه د دوی عقلونه څنګه وهلې شوی دی اونيكی پريږدی اوبدئي پورې څنګه كلك اينختې دي. بيا دا بد كرداره كافران ويروی چه هدايت اوښيګړه دروغ ګڼرونكي دكلام الله اوكلام الرسول منكران به خپل انجام هم اووينی. لكه چه اوفرمائيلې شو دتكذيب كونكود پاره ويل دې په ستونوكښې به ئې طوقونه

اوزنځيرونه پراته وي اود دوزخ داروغه به ئي په راښکلوراښکلو ګرځوي کله په حميم کښې اوکله په جحيم کښې. په ګرمو خوټکيدلو اوبوکښې به راښکلي کيږي اود دوزخ په اُورکښې به سوزولې کيږي. لکه چه بل ځائ ارشاد دې هغه دوزخ کوم چه به ګناهګارانوخلقو دروغ ګنړلو اوس دې دوی په دې کښې اود اُور په شان ګرمو اوبوکښې وهلې وهلې پريشانه ګرځي. په نوروآياتونوکښې دهغوی د زقوم خوړلو اوګرمې اوبه څکل بيان شوی دی. فرمائي ﴿ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِالَى الْجَحِيْمِ﴾([1])بيا دهغوی تګ خو هم د دوزخ طرف ته دې.په سورت واقعه کښې د اصحاب شمال ذکر کولو سره فرمائي دګس لاس والا څومره خراب دی اوهغوی په اُورکښې دی اوګرمې اوبه او د تور لوګې په سوری کښې به وی چه نه يخ دې اونه فائده مند. وړاندې فرمائي: اې دهوکه شوی دروغ ويونکو ترخه ونه به خورئی هم په دې سره به خپله خيټه ډکوئی بيا به پدې باندې سوزيدلې سوزيدلې ګرمې اوبه څکئی اوداسې لکه چه تنده وهلې اوښ ئي څکي.نن به دانصاف په ورځ دهغوی دغه ميلمستياکيږي.بل ځائ ارشاددې ﴿اِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّوْمِ﴾ ([2]) يقيناً دګناهګارانوخوراك دزقوم ونه ده چه دويلې شوې تانبې په شان ده چه په خيټوکښې به خوټکيږي لکه د تيزوګرمو اوبو. دا اونيسئی اود دوزخ مينځ ته ئي په ډيکو ديکواورسوئی. بيا د دوی په سرونو باندې د تيزګرمو سرو کړو اوبوعذاب راواړوئی. واخله اوڅکه ته ډير عزت مند اوډير د تعظيم اوتکريم والا سړې وې. هم دا هغه دی کوم سره چه ستا شك اوشبه وه. مطلب داچه يوطرف ته به ته داتکليفونه برداشت کوې د کوم بيان چه اوشو اوبل طرف ته به هغوی ذليل خوارول تورولود پاره د ټوقومسخرو په توګه غصې اوړتې په توګه د سپکاوی اوذلت په توګه هغوی ته خبرې کولې شی لکه چه بيان شوې.

په جهنم کښې تورې ورېځې او دهغې باران::د ابن ابی حاتم په يوغريب مرفوع حديث کښې دی چه د يو طرف نه به توره اوريځ راوچته شی کومه چه به دوزخيان اووينی نودهغوی نه به تپوس اوکړی تاسو څه غواړئی؟ هغوی چه اوريځې اووينی نود دنياپه انداز باندې به وائي چه دا اووريږی نود دې نه به طوق زنځيرونه اود اور سروټکې رااووريږی.([3])د کوم شغلې چه به هغوی سوزوی اولولېه کوی اوهغه طوق او زنځيرونه به دهغوی په طوق اوزنځيرونوکښې نور هم زياتوالې اوکړی.بيا به هغوی ته وئيلې شی چه وائي کنه په دنياکښې چه مود کوم خلقو عبادتونه کول هغه ټول نن کوم ځائی دی؟ هغوی ستاسوامداد ته ولې نه راځي؟هغوی ولې تاسو د بې وسئی اوخراب حالت کښې پريخودئی؟هغوی به جواب ورکړی چه اوهغوی خونن نه ښکاری هغوی خو وو بې فائدې. بيا به دوی ته څه خيال راشی او وائي به نه مونږ خودهغوی عبادت چرې هم نه وو کړې.لکه چه بل آيت کښې دی کله چه دوی څه جوړول کوی اوجوړ ترې نه شی نو صفا انکار به اوکړی اودروغ به اووائي چه ﴿وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ﴾([4])اې الله زمونږ دې ستاقسم وی مونږمشرکان نه وو. داکافران به داسې په فضولياتوکښې ورك وی دوی ته به فرښتې وائي دابدله ده دهغې چه په دنياکښې به بغيرد څه وجه تاويدئی اوګرځيدئی اوتکبرلوئې باندې مو ملا تړلې وه اوس راشئی د دوزخ په دې دروازوکښې ورداخل شئی اوس هميشه هم دلته پراته اوسئی. ستاسو غوندې د مغروره کسانود پاره هم دابدمنزل اوخراب ځائ د اوسيدو دې. څومره کبر چه موکولوهم دومره به نن ذليل اوخوار جوړيږئی چه څومره بره ختئی اوهم دومره به ښکته راپريوځئی. والله اعلم.

([1]) ۳۷/الصافات:٦۷.
([2]) ٤٤/الدخان:٤۳. الخ.
([3]) ابن ابي حاتم
([4]) ٦/الانعام:۲۳.

فَاصْبِرْ
| پس صبر كوه
| نو (اې نبي ﷺ) ته صبر كوه

إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ
بيشكه وعده دالله | حقه ده | پس كه اوښايو مونږ تاته | بعضي هغه عذاب | د كوم نه چي يرووُمونږ هغوئ
بيشكه دالله وعده ريښتوني ده | نو مونږ چي دوئ سره د كومي وعده كووا | كه دهغي څه لږه

أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ۝ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
يا وفات كړو مونږ تالره | پس مونږ ته به | واپس كړي كيږي هغوئ | او ليږلي دي مونږه |
حصه تاته اوښايو | يا تا (دهغي دښكاره كيدونه وړاندې) وفات كړو | نو (په هرصورت) ټول به مونږ ته واپس كيږي

رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا
ډير رسولان | مخكښي ستا نه | دهغوئ نه ځيني هغه څوك دي | چي حالات ئې بيان كړي دي مونږه
اومونږ ستا نه وړاندې ډير پيغمبران ليږلي وو | چي دبعضو قصې مونږ تاته بيان كړي دي

عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۗ
په تاباندې | او ځيني دهغوئ نه هغه څوك دي | چي بيان نۀ كړل مونږه حالات دهغوئ | په تاباندې
.... | اود بعضو قصې مونږ تاته نه دي بيان كړې |

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ ۚ فَإِذَا جَآءَ
اونۀ وو طاقت | يو رسول لره | چي راوړي يوه نښه | مګر | په اجازت دالله | پس هر كله چي | راغلې
اوهر پيغمبر چي يوه نښه خودلې ده | نو بس دالله ﷻ په اذن ئې خودلې ده | نو څه چي دالله ﷻ

أَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ
حكم دالله | نو فيصله اوكړې شوه | په حقه | او په نقصان كښې پريوتل | په هغه وخت كښې
حكم راشي | نوسمه فيصله به اوشي | اوهلته به باطل پرست به تاوانيان پاتې شي

الْمُبْطِلُونَ ۝ اَللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ
| غلط كاره خلق | الله هغه ذات دې | چي جوړ ئې كړل ستاسو دپاره | ګرځيدونكي څناور
.... | الله ﷻ هغه ذات دې چي ستاسو دپاره ئې (قسم قسم) څاروي پيدا كړي دي

لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝ وَلَكُمْ
چي سورلي اوكړئ | په بعضو دهغي نه | او بعضي دهغي نه | خورئ تاسو | او دي ستاسو دپاره
په هغې كښې په بعضو باندې سورلي كوئ | او د بعضو نه خوراكونه كوئ | او ستاسو دپاره

فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ
په هغې كښې | فائيدې ډيرې | اوچي اورسئ تاسو | په هغې باندې | داسې حاجت ته | چي په سينوس ستاسو كښې وي
په كښې نورې هم ډيرې فائدې شته | اود دې دپاره ئې پيدا كړي دي چي دخپلو زړونو مرادونه پرې ترسره كړئ

وَعَلَيْهَا	وَعَلَى الْفُلْكِ	تُحْمَلُوْنَ ﴿٨٠﴾	وَيُرِيْكُمْ
او په هغوئ باندي	او په کشتئ باندي	تاسو سوارهٔ گرزولې کيږي	او هغه ښائي تاسو ته
او په دغه خاروؤ او بيړو باندې تاسو سورلی کوئ | اوهغه (الله تعالی) درته دخپل وحدانيت نور قدرتونه			
اٰيٰتِهٖ	فَاَيَّ اٰيٰتِ اللّٰهِ	تُنْكِرُوْنَ ﴿٨١﴾	
نښې خپلې	نو دکومو نښو دالله نه	په تاسو انکار کوئ	
هم ښائي | نو تاسو به دالله د وحدانيت دکومو کومو نښونه انکار کوئ |			

قوله تعالی:: فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

صبراوکړئ فتح به هم ستاسو وی:-الله تعالی خپل رسول ﷺ ته دصبر حکم ورکوی څوك چه ستا نه منی تادروغ گڼړی ته دهغوی په تکليفونوباندې صبر اوبرداشت کوه په دې ټولو باندې به فتح اونصرت هم تاته ملاويږی. آخر انجام به هم ستا په حق کښې بهتروی. ته اوستا منونکی به په ټوله دنياباندې غالب راځئی اوآخرت خو صرف هم ستاسودې نوياخوبه مونږ د خپلې وعدې څه څيزونه تاته په دنيا کښې ستاپه ژوند کښې دراوښايو اوهم داسې شوی هم دې. د بدر په ورځ باندې د کفر زورختم شو اوسرئی ورله مات کړو.دقريشو لوئ لوئ سرداران مړه کړې شو. آخر مکه فتح شوه اوهغوی د دنيانه رخصت نه ووترکومې چه ټول جزيره عرب دهغوی دحکم لاندې شوې نه وو. دحضورﷺ دښمنان د هغوی دسترگو په وړاندې خواراوذليل شوی نه وو اودحضورﷺ سترگې الله تعالی يخې کړې نه وې. اوکه چرې مونږ تا واخلو هم نودهغوی واپس کيدل خو هم زمونږ طرف ته دی مونږ به هغوی د آخرت په دردناك عذاب کښې راگيرکړو. بيا د نورې تسلئی په توگه فرمائيلې شی تاته وړاندې هم مونږ ډير رسولان ليگلې دی په کوموکښې چه د بعضو حالات مونږ تاته بيان کړل اودبعضو قصې مونږ بيان کړی هم نه دی لکه چه په سورت نساء کښې هم فرمائيلی شوی دی نوچه د کومو قصې ذکردی هغه گوره چه د هغوی قوم سره څه اوشو.اودبعضو واقعات مونږ بيان کړی هم نه دی هغه ددې په نسبت سره ډير زيات دی. کوم چه مونږ دسورت نساء دتفسيرپه موقعه بيان کړی دی.ولله الحمدوالمنة. بيا فرمائی چه ناممکن دی چه يو رسول دخپلې مرضئی معجزې اودعادت نه خلاف خبرې اوښائی مگردالله ﷻ د حکم کيدونه پس څکه چه درسول سره خو هيڅ هم په قبضه کښې نشته.اوچه کله دالله ﷻ عذاب راشی بيا تکذيب کونکی او ترديدکونکی کافران نه شی بچ کيدې. مؤمنان خلاصې بيامومی اوباطل پرست اوباطل کار تباه کيږی.

قوله تعالی:: جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ

(انعام) يعنی اوښ غوا چيلئی الله تعالی د انسان د پاره قسم قسم د نفع د پاره پيداکړی دی د سورلئی په کارراځی خوړلې کيږی. اوښ دسورلئی په کارهم راځی اود خوړلوپه کارهم، ېئی هم ورکوی بوج هم اوچتوی اود لرې لرې سفرې په آسانئی سره کوی. غواد غوښې خوړلوپه کارهم ارځی اوپئی هم ورکوی يوه هم کوی. د چيلئی پئی هم څکئی او غوښه ئی هم خورئی. بيا د دې ويښته په شلو کارونوکښې په کار راځی لکه چه په سورت انعام او سورت نحل کښې بيان تيرشوې دی. دلته هم دا منافع د انعام په توگه شميرلې شوی دی. په دنيا کښې اود دې په گوټ گوټ کښې اود کائناتوپه يوه يوه ذره کښې او پخپله ستاسوپه ځانونوکښې دالله ﷻ نښې موجود دی. رښتياخودادی چه دهغه په بې شميره نښو کښې ديوې نه هم په صحيح معنوکښې انکارنه شی کيدلې اوبلکه دايوه خبره ده چه په غړيدلو سترگو باندې پټئی کيږدی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
| ايا نو اونهٔ گرزيدل دوئ | په زمکه کښې
| ايا دوئ په زمکه کښې گرځيدلي نه دي

فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا
چې کتلي ئې وې | چې څرنگې وو | انجام دهغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو | وو هغوئ |
چې دائې کتلي وې | چې ددوئ نه دوړاندينو خلقو انجام څه شو ؟ | هغوئ خو ددوئ نه

أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا
زيات په شماره کښې | ددوئ نه | او زيات سخت وو | په قوت کښې | او په اثراتو پريښودلو کښې |
ډير وو | او په طاقت کښې ترې نه زيات وو | .... او دزمکې په مخ ئې ډيرې

فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾
په زمکه کښې | پس هيڅ دفع نهٔ کړل | ددوئ نه | هغې چې وو دوئ | چې کول به ئې |
نخښې پريښودې وې | نو د هغوئ دا کټه هيڅ په کار رانغله

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا
پس هر کله چې راغلل هغوئ ته | رسولان دهغوئ | دواضحه نښو سره | نو خوشحاله شو | په هغې |
کله چې ورته پيغمبرانو (زما په وحدانيت او خپل رسالت) ښکاره نخښې راوړې نو هغوئ په خپل

عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا
چې دهغوئ سره وو | دعلم نه | او چاپيره شو | په هغوئ | هغه عذاب | چې وو هغوئ |
علم باندې خوشحالي شروع کړه | او په کوم عذاب پورې چې ئې توقې کولې

بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا
په هغوئ پورې | چې توقې به ئې کولې | پس هر کله چې | اوليدو هغوئ | عذاب زمونږ |
هغه ترې نه راتاؤ شو | .... نو کله چې دغه خلقو زمونږ عذاب اوليدو

قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا
نو اووئيل هغوئ | ايمان راوړو مونږه | په الله باندې | يوازې | او انکار کوؤ مونږه | په هغې |
نو دائې اووئيل چې مونږ په يو الله ﷻ باندې ايمان راوړې دې | او کوم شريکان

كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ
چې وو مونږ | دهغه سره شريک کونکي | پس نهٔ وو | چې نفع اورسوي دوئ ته | ايمان ددوئ |
چې مونږ جوړول د هغوئ نه ويزاره يو | خو څه وخت چې هغوی زمونږ عذاب اوليدلو نو دغه ايمان

لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ
هر کله چې اوليدو هغوئ | عذاب زمونږ | دا طريقه دالله ده | هغه | چې تيره شوی ده |
ورته هيڅ فائده ورنکړه | دا د الله ﷻ عام قانون دې چې دبندګانو په

فِيْ عِبَادِهٖ	وَخَسِرَ	هُنَالِكَ	الْكٰفِرُوْنَ
په بندگانو دهغه کښي	او په تاوان کښي راغلل	په دغه وخت کښي	کافران
باره کښي د پخوا راروان دي | او په هغه وخت کښي کافران تاوانيان پاتي شول			

قوله تعالى:: اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ

موجوده مشرکانو ته خبرداري:-الله ﷻ دهغه وړاندينو خلقو خبرورکوی کومو چه دي نه وړاندي رسولان دروغ ګڼړلي وو. دي سره ښاني چه هغوی د دي نتيجه څه اوموندله. سره ددي چه هغوی طاقتور وو ډير وو په زمکه کښي نښي نښاني اوعمارتونه ئي هم ډير لرل اوډير مالداره وو خوهيڅ څيز دهغوی په کاررانغلوچاهم دالله ﷻ عذاب لرې نه کړو نه ئي کم کړو نه ئي اخواکړو.اودوی خوووهم دغرقيدو قابل. څکه چه کله دالله ﷻ قاصد هغوی له صفاصفا دليلونه اوحجتونه اوښکاره معجزي پاك تعليمات راوړل نوهغوی پرنظرهم اونه کتل. دخپل ځان په علومو باندي مغروره شو اود رسولانودتعليم ئي سپکاوي اوکړو.وئيل ئي هم مونږډيرعالمان يوحساب کتاب عذاب اوثواب هيڅ څيز نشته. خپل جهالت ئي علم اوګڼړلوبياخود الله تعالى هغه عذاب راغلو چه دهغوی نه هيڅ هم جوړنه شو اوچه کوم څيز ئي دروغ ګڼړلوابه څه به ئي مخ پوزه چوڼرله اوکوموپوري چه به ئي تپوقي مسخري کولي هم هغي هغوی تباه برباد کړل ختم ئي کړل لاندي باندي ئي کړل د مالوچوپه شان ئي اوويشتل اود بوسويه شان ئي والوزول.

قوله تعالى:: فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا

عذاب کتلوسره د ايمان راوړو څه فائده؟::د الله ﷻ عذابونه ئي راتلونکي بلکه راغلي ليدلوسره د ايمان اقرار اوکړو اوتوحيدئي هم اومنلو اود غيرالله نه ئي صفا انکارهم اوکړو خودهغه وخت نه توبه قبوله ده اونه دهغوی اسلام مسلم. فرعون هم په غرقيدوکښي وئيلي ووچه زه اسلام قبلوم. دالله تعالى دطرف نه جواب ملاوېږی چه اوس ايمان راوړل بې فائدې دی ډير نافرمانئي او شيطانئي دې کړی دی. موسی ﷺ هم د دي سرکش دپاره هم دادعاکړې وه چه اې الله د فرعونيانو زړونه دومره سخت کړې چه د دردناك عذاب د ليدلوپوري هغوی ته ايمان نصيب مه کړې. نودلته هم د الله تعالى فرمان دي چه عذابونه ليدلوسره دهغوی د ايمان قبلولوهغوی ته هيڅ فائده اونه رسوله. داحکم د الله تعالى عام دي. څوك هم چه عذابونه اوګوري اوتوبه اوکړي د هغه توبه قبوله نه ده. حديث شريف کښي دی د غرغرې نه اول پوري توبه قبوله ده([1])کله چه سا په سينه کښي اونختنه روح حلق ته اورسيده فرښتي دي اوکتلي نودي وخت کښي هيڅ توبه نشته. د دي د پاره په آخره کښي ارشاد اوفرمائيلو چه کافران په تاوان او نقصان کښي دی.

(الحمدلله) دسورت مؤمن تفسير ختم شو.

اياتونه		سورة حٰمٓ السجدة مکيه وهي اربع وخمسون اية وست رکوعات		رکوع ګاني
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۵۴		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		۶

حٰمٓ ①	تَنْزِيْلٌ	مِّنَ الرَّحْمٰنِ	الرَّحِيْمِ ②	كِتٰبٌ
ح م	نازل کړي شوي دي	دطرفه دبښونکي	مهربانه خدائي نه	يو داسي کتاب دي
حم داکتاب درحم کونکی مهربان (الله ﷻ) د طرفه نازل شوي دي | دا يو داسي کتاب دي				

[1]) ترمذی کتاب الدعوات باب ان الله يقبل توبة.....: ۳۵۳۷وهو حسن،ابن ماجه:۴۲۵۳

فُصِّلَتْ آيٰتُهٗ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ

چې واضحه بيان کړې شوې دی | آيتونه ددې | قرآن دی | دعربۍ ژبې | دپاره دهغه قوم |

چې اياتونه ئې واضحه بيان شوې دی | داقران پاک په عربۍ ژه کښې دې | هغه خلقو

يَّعْلَمُوْنَ ۝ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ

چې هغوئ علم لری | زيرې ورکونکې دې | او يرونکې دې | پس مخ واړوو | زياتو ددوئ | پس دوئ

دپاره چې پوهيږی|(دقران پاک) زيرې ورکونکې دې|او(دعذاب نه)ويرنکې دې| خو پدوئ کښې زياتو خلقو ترې

لَا يَسْمَعُوْنَ ۝ وَقَالُوْا قُلُوْبُنَا فِيْٓ اَكِنَّةٍ مِّمَّا

غوږ نۀ ږدی خبری ته | اووائی | چې زړونه مونږه | په پردو کښې دی | دهغې نه |

مخ اوګرځولو| اودوئ نه اوری| او(کافرانو) اووئيل چې زمونږ زړونه د هغه خبرې نه په پردو کښې

تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ وَفِيْٓ اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَّمِنْۢ بَيْنِنَا

چې تاسو رابلې مونږه | هغې ته | او په غوږونو زمونږ کښې | دروندوالې دې | او په منځ زمونږ |

دی کوم طرف ته چې تاسو مونږ رابلئ| اوزمونږ په غوږونو کښې کوڼوالې دې

وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عٰمِلُوْنَ ۝

او په منځ ستاسو کښې | يوه پرده ده | نو ته خپل کار کوه | بيشکه مونږه خپل کار کونکې يو |

اوستا او زمونږ په مينځ کښې د زړونوپرده ده |نو ته خپل کار کوه| اومونږبه خپل کارونه کوو

قوله تعالى:: تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

د قران پاک منکرينو ته رټونه:- فرمائی چه دا عربی قرآن پاك د رب رحمن نازل کړې شوې دې لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې ستادرب په حکم سره روح الامين په حق سره نازل کړې دې.بل آيت کښې دی روح الامين ستاپه زړه باندې دا ځکه نازل کړې دې چه ته خلقوته خبروركونکې جوړشې.د دې آياتونه په تفصيل سره دی د دې معنې ښکاره دی احکام ئې مضبوط دی اوالفاظ ئې واضح اوآسان دی. بل آيت کښې دی ﴿كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ ۝﴾ (1)دا کتاب دې چه د دې آياتونه محکم او مفصل دی داکلام دې دخبيراوحکيم الله تعالی د لفظ په اعتبارسره معجز اود معنې په اعتبارسره هم معجز. باطل نه د دې وړاندې راتلې شی اونه روستونه.دحکيم اوحميدرب د طرف نه نازل کړې شوې دې. د دې بيان وضاحت باندې دعلم والا پوهيږی.دايوطرف ته مؤمنانوته زيرې ورکوی بل طرف ته مجرمان ويروی اوکافران ويروی.سره ددې دومره خوبيانوبياهم اکثروقريشو مخ اړولې ګرځی او په غوږونوکښې ئې بوجې ورکړی دی. بياد هغوی نورکبر ته اوګوره چه پخپله وائی ستا په رابللوسره زمونږ زړونه په پردوکښې دی اودا تاچه څه راوری دی دهغې نه خومونږ کاڼړه يو.اوستا اوزمونږ په مينځ کښې يوه فاصله ده. ستاخبرې نه زمونږ په پوهه کښې راځی اونه زمونږ په عقل کښې ځائ کيدې شی. ځه ته په خپله طريقه باندې عمل کوه اومونږخپل طريقه کارهيڅ کله هم نه پرېږدو.ناممکن دی چه مونږ ستاسو اومنو.مسندعبدبن حميد کښې دجابربن عبدالله نه روايت دې يوه ورځ قريش راجمع شو اوپه خپلو

(1) ۱۱/هود:۱.

کښې نی غونډه اوکړه چه په جادو کهانت شعراوشاعرئی کښې څوك ورانديږ وی هغه راولئی چه دي سړی له لاړشو (یعنی حضورﷺ) چاچه زمونږ په ډله کښې جدائی اچولې ده اوزمونږ په کارکښې خرابې اچولې دي او زمونږ په دین کښې عیبونه لټول شروع کړی دی چه هغه ده سره مناظره اوکړی اوده ته ماتې ورکړی اوبې جوابه ئی کړی. ټولوونیل چه داسې سړې خو په مونږ کښې دعتبه بن ربیعه نه بغیر بل څوك نشته. دا ټول یوځائ شو اوعتبه له راغلل اوخپل خواهش ئی ښکاره کړو. هغه د قوم خبره اومنله اوتیارشو اوحضورﷺ له راغلو. ونی ونیل اې محمدﷺ دا اوښایه چه ته ښه ئی که عبدالله؟ (یعنی دحضورﷺ پلار) حضورﷺ هیڅ جواب ورنه کړو.ښه د دویم سوال تپوس ئی اوکړو چه ښه ده جواب راکړه چه ته ښه ئی که ستا نیکه عبدالمطلب؟حضورﷺ په دې باندې هم خاموش پاتې شو هغه ونیل واوره که ته خپل پلار نیکه ښه ګنړې نو تاته خو معلومه ده چه هغوی هم د دې معبودانو عبادت کولو دکوموچه مونږ عبادت کوو اود چا چه ته عیبونه لټوې. اوکه ته خپل ځان د هغوی نه ښه ګنړې نو خبرې کوه مونږ هم ستا خبرې اورو. د الله تعالی قسم چه په دنیاکښې یوانسان هم د خپل قوم د پاره ستانه نقصان رسونکې نه دې پیداشوې. تازمونږ ډله ماته کړه تازمونږ اتفاق په بې اتفاقئی سره بدل کړو.تا زمونږدین عیب دار جوړکړو اوپه هغې کښې دې بدی راویستله. تا په ټولوعربوکښې مونږ رسوا او بدنام کړو.نن په هر ځائ کښې هم دا تذکره ده چه په قریشوکښې یوجادوګر دې په قریشوکښې یو کاهن دې.اوس خوصرف هم دا یوه خبره باقی پاتې ده چه په مونږ اوتاسوکښې مقابله وی اووسله را واخلواوهم داسې جنګ اوجدل شروع کړو اوته مونږ ټول فناکول غواړې. واوره که ستا د مال تمناوی نو واخله مونږ ټول به تا دومره مالدار جوړکړو چه په عربو کښې به بل ستا په شان مالدار نه وی. اوکه ستا دښځو شوق وی نوپه مونږ کښې چه دکوم یولورستاسو خوښه وی نواوښایه مونږ به یونه لس لس ودونه تاله اوکړو.دې ټولوخبروکولونه پس هغه لږه شان ساه واخسته نوحضورﷺ اوفرمائیل چه اوس دې بس اوونیل که نه؟هغه ونیل اوحضورﷺاوفرمائیل اوس زما واوره ﴿بسم الله﴾ئی اولوستله اوهم ددې سورت تلاوت ئی شروع کړواوتقریبا یوه نیمه رکوع﴿صٰعِقَةً مِّثْلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوْدَ﴾([1])پورې تلاوت ئی اوفرمائیلو. دومره اوریدو سره عتبه چغې کړې بس که بس که تاسره د دې نه سوا هیڅ نشته؟ حضورﷺ اوفرمائیل نه. اوس هغه ددې ځائ نه لاړو پاسیدو.دقریشو ګنړه دهغه په انتظاروه.هغوی کتو سره اوونیل وایه څه خبره اوشوه؟عتبه وئیل واورئی تاسو ټولوچه په یوځل هغه ته څه وئیل ماخان له هغه ته هرڅه اوونیل.

هغوی ونیل چه بیا هغه څه جواب هم درکړو؟ وئیل اوجواب خوئې راکړو خو په خدائی چه زه د هغه په یوټکی هم پوهه نه شوم. خودومره پوهه شوم چه هغه مونږ ټول د آسمانی عذاب نه اوویرولو کوم عذاب چه په عادیانو اوثمودیانو راغلې وو.هغوی وئیل خدائی دې تا اووهی یوسړې په عربی ژبه کښې کومه چه ستا خپله ژبه ده تاسره خبرې کوی اوته وائی چه زه هډو پوهه نه شوم چه هغه څه اوونیل. عتبه وئیل زه رښتیاوایم بغیردعذاب نه زه په بل هیڅ هم پوهه نه شوم([2])بغوی هم داروایت راوړې دې په دې کښې دا هم دی چه کله حضورﷺ ددې آیت تلاوت اوکړو نوعتبه دحضورﷺپه خُله مبارکه باندې لاس کیخودواوحضورﷺ ته ئی قسمونه ورکړه اورشته داری وریاده کړه.ددې ځائ نه اولته پښنې لاړو کور کښې کیناستو اود قریشو سره ئی ناسته پاسته پریخوده. په دې باندې ابوجهل وئیل قریشو زما خیال دې چه عتبه هم د محمدﷺ طرف ته ښکته شو اود هغه ځائ په خوراك څښاك کښې اخته شو هغه وو هم حاجت مند.ښه ده تاسو ماسره شئی زه هغه له ورځم هغه به زه ټیك کړم. هلته لاړو ونی ونیل چه

---

[1] ٤١/حم السجدة: ١١٣.

[2] ابن ابی شیبه:٢٩٥/١٤ وسنده حسن، مسندابی یعلی:١٨١٨، حاکم:٢٥٣/٢-٢٥٤، دلائل النبوة:٢٠٢/٢، مجمع الزوائد:٢٠/٦.

عتبه تادامونږ سره تګ راتګ اوناسته پاسته پريخوده د دې وجه خوصرف هم يوه معلوميږي چه ستا د هغه دسترخوان خوښ شو اوته هم د هغه طرف ته تيټ شوې. حاجت مندي خراب څيز دې. زما خيال دې چه مونږ په خپل مينځ کښې چنده کوو اوستا حالت به ټيك کړو دې د پاره چه د دغه مصيبت اوذلت نه ته خلاص شې. د دې نوی کور اوددې نوی مذهب تاته هيڅ ضرورت نشته. پدې باندې عتبه ډير غصه شو اوونی وئيل زماد محمدﷺ نه څه غرض دې؟ په الله تعالی قسم اوس خوبه هغه سره بياخبره هم اونه کړم اوتاسو زما متعلق داسې ذليل خيالات ښکاره کوئی سره د دې چه تاسو ته معلومه ده چه په قريشوکښې زما نه زيات مالدار هيڅ څوك نشته. خبره صرف دا ده چه زه ستاسو په وينا هغه له لاړم ټوله قصه ئی واوروله او ډيرې خبرې ئی اوکړې. زما په جواب کښې چه هغه کوم کلام اولوستلو والله نه خو هغه شعروو نه د کهانت کلام وو اونه جادو وغيره وو. هغه چه کله دې سورت لوستلو سره دې آيت ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾[1] ته اورسيدلونومادهغه په خُله باندې لاس كيخودو او هغه ته مې رشتې اوخپلوئی وريادې کړې چه لله منع شه زه خوويريدلې ووم چه چرته هم په دې وخت په مونږ عذاب رانه شي اودا خو تاسو ټولوته معلومه ده چه محمدﷺ دروغژن نه دې.

په سيرت ابن اسحاق کښې داواقعه په بله طريقه سره ده.پدې کښې دی چه د قريشو ګڼړه يوځل په مجنس کښې ناسته وه اوحضورﷺ د خانه کعبه په يوګوټ کښې ناست وو. عتبه قريشو ته أووئيل كه ستاسود ټولو مشوره وی نو زه به محمدﷺ له لاړشم اوهغه به لږ شان پوهه کړم اوڅه لالچ به ورکړم. كه هغه څه خبره قبوله کړی نومونږ به ئی ورکړو اوهغه به د خپل کارنه بند کړو.داواقعه د هغه وخت ده چه حضرت حمزه ﷺ مسلمان شوې وو اودمسلمانانو شمير معقول شوې وو اوهره ورځ به ئی ترقی کوله. ټول قريش په دې باندې رضاشو.دې حضورﷺ له راغلو اوونی وئيل وراره ته د اوچت نسب نه ئی ته زمونږ نه ئی اوزمونږ د سترګوتور اود زړه ټکړه ئی. افسوس تاخپل قوم له يوعجيبه او حيرانونکې څيز راوړوتاپه هغوی کښې بې اتفاقی واچوله.تادهغوی عقل مند بې وقوفان اوګڼړل. تاد هغوی د معبودانو عيبونه بيان کړل. تادهغوی دين ته خراب وئيل شروع کړل.تادهغوی مشرانواوبوډاګانوته کافران اووئيل.اوس واوره زه نن تاله يوې آخری او ډيرې اهمې فيصلې له راغلې يم. زه ډير صورتونه پيش کوم په هغې کښې چه کوم ستا خوښ وی هغه قبول کړه اود الله تعالی د پاره دافتنه راغونډه کړه. حضورﷺ اوفرمائيل چه ته څه وائې وايه زه ئی اورم. هغه وئيل واوره كه ستا د دې چال نه مطلب مال جمع کول وی نومونږ ټول به راجمع شو اوتاله به دومره مال درکړو چه تانه به ډير مالدار په قريشوکښې هيڅ څوك هم نه وی.اوكه ستا اراده ددې نه دخپلې سردارئی وی نومونږ ټول په شريكه تا سردارمنو.اوكه ته بادشاه جوړيدل غواړې نومونږ به تاله ملك درکړو اومونږ دې رعايا جوړيدو ته تياريواوكه په تاباندې څه د پيری وغيره اثر وی نو مونږ به خپل مال خرچ کړو اود ښه نه ښه طبيب او دم كونكی به راپيداکړو اوستا علاج به اوکړو. داسې کيږی چه بعضې وخت کښې تابع پيرې په خپل عامل باندې غالب کيږی نودغه شان د ده نه خلاصې حاصلولې شی. اوس عتبه لږ شان چپ شو نو حضورﷺ اوفرمائيل خپل هر څه دې اووئيل؟وئيل او.حضورﷺ اوفرمائيل اوس زماواوره.هغه متوجه شو.حضورﷺ بسم الله اولوستله اود دې سورت تلاوت ئی شروع کړو. عتبه ښه په ادب سره واوريده تردې چه حضورﷺ د سجدې آيت اولوستلو اوسجده ئی اوکړه بيائی اوفرمائيل ابوليد ما اووئيل اوس تاته اختياردې. عتبه د دې ځای نه پاسيدو اوخپلو ملګروله لاړو. د هغه مخ ته په کتو هر يووئيل چه د عتبه حال بدل شوې دې ده نه ئی تپوس اوکړو وايه څه خبره ده؟ هغه وئيل چه ماخوداسې کلام واوريدو چه والله د دې نه وړاندې مې نه دې اوريدلې.قريشو زما اومنئی اوزما دا تللې شوې خبره اومنئی هغه په خپلو خيالونوباندې پريږدئی

---

[1] ٤١/حم السجدة:١٣.

مه موافقت کوئی اومه مخالفت. کومه دعوی چه د هغه ده په هغې کښې څه چه وائی په هغې کښې ټول عرب د هغه مخالف دی هغوی خپل ټول طاقت د هغه په مقابله کښې خرچ کوی یاخو به هغه په دوی باندې غالب راشی نوتاسو به په آسانئی سره خلاص شئی یا به دوی په هغه غالب شی نود هغه ملك ته به ستاسو ملك وئیلې شی اود هغه عزت به ستاسو عزت وی اود ټولونه زیات به د هغه په نیز تاسو ډیر مقبول نی.دې اوریدوسره قریشو وئیل ابوالولید په الله تعالی قسم چه محمد ﷺ په تاباندې جادو اوکړو. هغه جواب ورکړو چه کومه زما رائې وه هغه ما په آزادئی سره بیان کړه اوس تاسو ته دخپل فعل اختیاردې. (١)

قُلْ	اِنَّمَآ اَنَا	بَشَرٌ	مِّثْلُكُمْ	يُوْحٰى	اِلَيَّ	اَنَّمَآ
ورته اووایه	بیشکه زۀ	یو بشرم یم	په مثل ستاسو	وحی کیږی	ماته	چی بیشکه
(ائی نبی ﷺ) ته ورته اووایه چې زه خو هم ستا په شان بشر یم خو ماته دا وحی شوې ده						
اِلٰهُكُمْ	اِلٰهٌ وَّاحِدٌ	فَاسْتَقِيْمُوْٓا	اِلَيْهِ	وَاسْتَغْفِرُوْهُ ط		
معبود ستاسو	معبود یو دې	پس نیغ مخ اوګرزوئ	هغه ته	او بښنه اوغواړئ دهغه نه		
چې ستاسو معبود یو دې نو دهغه حکم منلو ته تابعدار اوسئ اوبښنه ترې غواړئ						
وَوَيْلٌ	لِّلْمُشْرِكِيْنَ ۝٦	الَّذِيْنَ	لَا يُؤْتُوْنَ	الزَّكٰوةَ	وَهُمْ	
اوهلاکت دې	دپاره دمشرکانو	هغه	چی نۀ ورکوی	زکاة	او هغوئ	
اودمشرکانودپاره هلاکت دې .... څوک چې زکوة نه ورکوی اود آخرت نه						
بِالْاٰخِرَةِ	هُمْ	كٰفِرُوْنَ ۝٧	اِنَّ الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا	
په آخرت باندې	هغوئ	منکر دی	بیشکه هغه کسان	چی ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل	
منکروی بیشکه کومو خلقو چې ایمان راوړو اونیک عمل ئې اوکړو						
الصّٰلِحٰتِ	لَهُمْ	اَجْرٌ	غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ۝٨ ع			
نیک	دپاره دهغوئ	اجر دې	چی نۀ دې بندیدونکې			
هغوئ دپاره داسې بدله مقرر ده چې هیڅ کله به ختمه نشی						

قوله تعالی:: قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰى

دتوحیداورسالت بیان:: د الله ﷻ حکم کیږی چه د دې تکذیب کونکو مشرکانو په وړاندې اعلان اوکړه چه زه هم ستاسو په شان انسان یم ماته د الله تعالی د وحی په ذریعه حکم راکړې شوې دې چه ستاسو ټولومعبودیوالله ﷻ دې تاسوچه داګڼړاوډیرمعبودان جوړکړی ناست ئی داطریقه سراسردګمراهئی ده. تاسوټول عبادتونه صرف هم د هغه یوالله تعالی دپاره په ځائ راوړئی اوتیك هم هغه شان څنګه چه د هغه درسول ﷺ په ذریعه تاسو ته معلومه شی اود خپلو وړاندینوګناهونونه توبه اوکړئی دهغې معافی غواړئی یقین اوکړئی چه الله تعالی سره شرك کونکی هلاکیدونکې دی څوك چه زکوة نه ورکوی. یعنی د ابن عباس ﷺ د قول مطابق د لااله الا الله ګواهی نه ورکوی. (٢)عکرمه رحمه الله هم دا فرمائی (١)قرآن

---

١) بیهقی فی دلائل النبوة: ٢/٢٠٤ دلائل النبوة لابی نعیم: ١٨٥.
٢) الطبری: ٢١/٤٣٠.

كريم كښې يوبل ځاىٔ كښې دى ﴿ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝ وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ۝ ﴾[2] يعنى هغه خلاصى بياموندلو چا چه خپل نفس پاك كړو اوهغه هلاك شو چاچه دا دباؤكړو.بل آيت كښې ارشاد دې ﴿ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ۝ وَذَكَرَ اسۡمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ۝ ﴾[3] يعنى هغه خلاصى بياموندلو چاچه پاكوالى حاصل كړو اود خپل رب د نوم ذكر ئى اوكړوبيائى مونځ اداكړو. بل ځاىٔ ارشاد دې ﴿ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ۝ ﴾[4] آياستاد پاكيدو خيال شته؟ په دې آياتونوكښې د زكوة نه مطلب نفس دبې هوده اخلاقو نه لرې كول دى.اود ټولونه لوىٔ او اول قسم د دې شرك نه پاكيدل دى.دغه شان په پورتنوآياتونوكښې د زكوة نه وركولونه توحيد نه منل مراد دى. د مال زكوة ته زكوة په دې وجه وئيلې شى چه داد حرمت نه پاكوالې كوى اود زياتوالى اود بركت اود مال دكثرت ذريعه جوړيږى.اودالله تعالى په لاركښې هغه ته د خرچ كولوتوفيق كيږى. خوامام سدى معاويه بن قره، قتاده اواكثرو مفسرينو رحمهم الله د دې معنى داكړې ده چه د مال زكوة نه اداكوى اوپه ظاهره هم دا معلوميږى.امام ابن جرير رحمه الله هم دې ته مختار وائى[5] خودا قول تامل غواړى ځكه چه زكوة فرض كيږى په مدينه منوره كښې تلوسره په دويم كال دهجرت اودا آيت نازل شوې دې په مكه مكرمه كښې. د زيات نه زيات د دې تفسيرمنلوسره مونږ وئيلې شو چه د صدقې او زكوة د اصل حكم خود نبوت په شروع كښې وو لكه چه دالله تعالى فرمان دې ﴿ وَءَاتُواْ حَقَّهُۥ يَوۡمَ حَصَادِهِۦۖ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ۝ ﴾[6] په كومه ورځ چه فصل كټ كوې نود هغې حق وركوه.اوهغه زكوة د كوم نصاب اودكوم مقدار چه دالله تعالى نه مقرردې هغه په مدينه كښې مقررشوې دې.داقول داسې دې په كوم سره چه په دواړو خبروكښې تطبيق هم كيږى.پخپله مونځ ته اوګوره چه دنمر د راختلو اود نمردډوبيدلو نه اول دنبوت په شروع كښې فرض شوې وو خود معراج په شپه د هجرته نه دوه نيم كاله وړاندې اولنى پنځه مونځونه په باقاعدګئى سره د شرطونو اواركانوسره مقررشو اوپه مزه مزه د دې ټول متعلقات پوره كړې شو.والله اعلم. دې نه پس الله تعالى ﷻ فرمائى چه د الله تعالى منونكو اود نبى د تابعدارانود پاره اجر اوثواب دې چه د هميشه دپاره دې اونه ختميدونكې دې.لكه چه بل ځاىٔ ارشاددې ﴿ مَّٰكِثِينَ فِيهِ أَبَدٗا ۝ ﴾[7] چه په دې كښې د هميشه هميشه دپاره اوسيدونكى دى. نور فرمائى ﴿ عَطَآءً غَيۡرَ مَجۡذُوذٖ ۝ ﴾[8] هغوى ته چه كوم انعام وركولې شى هغه نه پرېكيدونكې اويوشان دې. سدى رحمه الله فرمائى چه هغه د هغوى حق دې چه دوى ته وركړې شو اونه د احسان په توګه.خوبعضې آئمه حضراتوددې ترديدكړې دې ځكه چه په جنتيانوباندې هم دالله ﷻ احسان يقيناً دې.پخپله په قرآن پاك كښې دى ﴿ بَلِ ٱللَّهُ يَمُنُّ عَلَيۡكُمۡ أَنۡ هَدَىٰكُمۡ لِلۡإِيمَٰنِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ۝ ﴾[9] بلكه د الله ﷻ په تاسوباندې احسان دې چه هغه تاسو ته دايمان هدايت كوى.دجنتيانوقول دې ﴿ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ ٱلسَّمُومِ ۝ ﴾[10] نوالله تعالى په مونږ باندې احسان اوكړو اود اُورد عذاب نه ئې بچ كړو.رسول الله ﷺ فرمائى مګر دا چه الله تعالى ما په خپل رحمت كښې واخلى اوپه خپل فضل اواحسان كښې.[11]

---

[1] الطبرى:۲۱/۴۳۰.
[2] ۹۱/الشمس:۹-۱۰.
[3] ۸۷/الاعلى:۱٤-۱۵.
[4] ۷۹/النازعات:۱۸.
[5] الطبرى:۲۱/۴۳۱
[6] ٦/الانعام:۱٤۱.
[7] ۱۸/الكهف:۳.
[8] ۱۱ /هود:۱۰۸.
[9] ٤۹/الحجرات:۱۷.
[10] ۵۲/الطور:۲۷.
[11] صحيح بخارى كتاب المرضى باب تمنى المريض الموت:۵٦۷۳.

قُلْ اَئِنَّكُمْ

| ورته اووایه | آیا بیشکه تاسو |

| ته تپوس اوکړه چې آیا تاسو خلق

لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِىْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِىْ يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُوْنَ

خامخا کفر کوئ | دهغه الله سره | چې هغه پیدا کړه زمکه | په دوؤ ورځو کښې | او جوړوئ تاسو |

دهغه ذات نه انکار کوئ | چاچې په دوؤ ورځو کښې زمکه پیدا کړې ده ؟ | اوهغه سره

لَهٗۤ اَنْدَادًا ؕ ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۹﴾ وَجَعَلَ فِيْهَا رَوَاسِىَ

هغه لره | شریکان | هم دغه | رب دمخلوق دې | او هغه ودرول | په هغې کښې | غرونه |

شریکان جوړوئ | هم دا (الله ﷻ) د ټول جهان رب دې | او د دې زمکې دپاسه ئې

مِنْ فَوْقِهَا وَبٰرَكَ فِيْهَا وَقَدَّرَ فِيْهَآ

دپاسه دهغې | او برکتونه ئې کیښودل | په هغې کښې | او په اندازه ئې کړل | په هغې کښې |

درانه غرونه پیدا کړل | او په زمکه کښې ئې برکتونه کیخودو | او قسم قسم غلې ئې

اَقْوَاتَهَا فِىْۤ اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ ؕ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِيْنَ ﴿۱۰﴾ ثُمَّ اسْتَوٰۤى

خوراکونه دهغې | په څلورو ورځو کښې | برابر برابر دپاره دغوښتونکو | بیا هغه توجه اوکړه |

په کښې په څلورو ورځو کښې په اندازه کړل | دغه خیزونه دتپوس کونکو دپاره پوره دی | بیا (الله ﷻ)

اِلَى السَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا

آسمان ته | او هغه لوګې وو | پس وې وئیل | دغه آسمان ته | او زمکې ته | چې راشی دواړه |

آسمان طرفته متوجه شو | او هغه لوګې ګڼوندې وو | نو آسمان او زمکې ته ئې اووئیل

طَوْعًا اَوْ كَرْهًا ؕ قَالَتَاۤ اَتَيْنَا طَآئِعِيْنَ ﴿۱۱﴾ فَقَضٰهُنَّ

پخپله خوښه سره | یا په زور سره | اووئیل دواړو | راغلو مونږه | پخپله خوښه سره | پس جوړ ئې کړل

چې تاسو دواړه په رضا راشئ یا په زور | دواړو اووئیل چې مونږ درته په رضا حاضر یو

سَبْعَ سَمٰوٰتٍ فِىْ يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِىْ كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَا ؕ

اوه آسمانونه | په دوه ورځو کښې | اووې لیږلو | په هر آسمان کښې | (کار) قانون دهغې |

نو په دوه ورځو کښې ئې اووه آسمانونه پیدا کړل | اوهر آسمان ته ئې دهغه مناسب حکم ورا ولیږلو

وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ ۖ وَحِفْظًا ؕ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ

او ښائیسته کړو مونږه | آسمان نزدې (ددنیا) | په ډیوؤ سره | او په ساتنې سره | دا اندازه (منصوبه) ده

او مونږ (دټولو نه نزدې) ددنیا آسمان په ډیوؤ (یعنی په ستورو) ښائسته کړې دې | او دهغه حفاظت مو کړې دې

الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿۱۲﴾

دغالب او دپوهه خدائي |

داد زبردست (او) علم والا (پروردګار) انتظام دې

قوله تعالی:: قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِيْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِيْ يَوْمَيْنِ

زمکه اوآسمان په کوم ترتیب سره پیدا کړې شو:-دهرڅیز خالق د هرڅیز مالك اوپه هرڅیز حاکم په هر څیز قادر صرف هم الله ﷻ دې نوعبادتونه هم د هغه کول پکاردي. هغه د زمکې په شان وسیع مخلوق د خپل قدرت په کمال سره صرف په دوو ورځوکښې پیداکړې ده.تاسو له نه دهغه سره کفرکول پکاردي اونه شرك.څنګه چه دټولوپیداکونکې هم صرف هغه یودې تیك دټولوپالونکې هم هغه یودې. دا تفصیل یادساتئ چه نورو آیاتونوکښې د زمکې او آسمان پیداکول په شپږو ورځوکښې بیان شوی دی اودلته د هغې د پیداکولو جدا وخت بیانولې شي نومعلومه شوه چه اول زمکه جوړه کړې شوې ده. د عمارت جوړولوقاعده هم دا ده چه اول بنیادونه اولاندینئ حصه تیارولې شي بیاپورتنئ حصه اوچت جوړولې شي. د کلام الله مبارك په یو بل آیت کښې دی الله تعالی هغه ذات دې چاچه ستاسو د پاره په زمکه کښې څه هم دی پیداکولوسره بیاد آسمان طرف ته توجه اوفرمائیله اوهغه ئې تیك اووه آسمانونه جوړکړل. اوپه سورت نازعات کښې ﴿وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا﴾([1])دی اول دآسمان دپیداکولوذکردې بیا فرمائي چه زمکه ئې ددې نه پس خوره کړه.ددې نه مراد د زمکې نه اوبه ګیاه راویستل اود غرونو اودرولی دی لکه چه ددې نه پس بیان دې. یعنی اول زمکه پیداکړې شوه بیا آسمان اوبیائې زمکه تیك تاك کړه. نو دغه شان په دواړو آیاتونوکښې څه فرق نشته. په صحیح بخاری شریف کښې دی یوسړی د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ نه تپوس اوکړو د قرآن پاك په بعضې آیاتونوکښې ماته څه اختلاف شان ښکاری. په یوآیت کښې دی ﴿فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَىِٕذٍ وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ﴾([2])یعنی د قیامت په ورځ به نه د یوبل نسب وی اونه به د یوبل نه سوال کولې شی. په دویم آیت کښې دی ﴿وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ﴾([3]) په خپل مینځ کښې به د یوبل نه تپوس پوښتنه کوی. یوبل آیت کښې دی﴿وَلَا يَكْتُمُوْنَ اللّٰهَ حَدِيْثًا﴾([4]) یعنی د الله ﷻ نه به څه خبره نه پټوی. په دویم آیت کښې دی چه مشرکان به وائی﴿وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ﴾([5])په الله ﷻ قسم چه مونږ شرك نه دی کړې.یوآیت کښې دی زمکه ئې دآسمان نه پس خوره کړه. ﴿وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا﴾([6])بل آیت کښې ﴿قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِيْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِيْ يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُوْنَ لَهٗٓ اَنْدَادًا ۭ ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ﴾([7])اول د زمکې پیداکول اوبیاد آسمان د پیدائش ذکر دې. یوخود دې آیاتونوصحیح مطلب راته اوښایه په کوم سره چه اختلاف ختم شی. بل دا چه کوم فرمائیلې دی ﴿وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا﴾ ﴿وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا﴾ ﴿وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا﴾نوڅه مطلب دې چه الله ﷻ داسې وو؟ددې په جواب کښې ابن عباس ﷺ اوفرمائیل په کومودوو آیاتونوکښې پخپل مینځ کښې سوال جواب دې اوپه یوکښې ددې انکاردې دا دوه وختونه دی. په شپیلئ کښې به دوه پوکې وهلې شی په یوکښې دخپل مینځ تپوس پوښتنه نه شی کیدې اود یو نه پس به د خپل مینځ تپوس پوښتنه کولې شي. په کومو نوروآیاتونوکښې چه په یوکښې د خبرې نه پټولو او په دویم کښې د پټولوذکر دې داهم دوه موقعې دی. کله چه مشرکان اوګوری چه دموُحدینو ګناهونه اوبښلې شو نووانی به چه مونږ خومشرکان نه ووخوچه کله ئې په خُله باندې مهراولګی اود

---

[1]) ۷۹/النازعات: ۳۰.

[2]) ۲۳/المؤمنون: ۱۰۱.

[3]) ۵۲/الطور: ۲۵.

[4]) ٤/النساء : ٤۲.

[5]) ٦/الانعام: ۲۳.

[6]) ۷۹/النازعات: ۳۰.

[7]) ٤۱/حم السجدة: ۹.

بدن اندامونه ئې ګواهي ورکول شروع کړې نواوس به هيڅ هم نه پټيږي اوهم پخپله به د خپلو کړو اقراري شي.اوونيلې به شي چه افسوس مونږ دزمکې برابرکړې شوې وې.د آسمان اوزمکې دپيداکولو په ترتيب کښې هم څه اختلاف نشته. اول په دوو ورځوکښې زمکه جوړه کړې شوه بيا په دوو ورځوکښې آسمان جوړکړې شو بيادزمکې څيزونه اوبه ګياه غرونه قوتکانړې شګه کانړې غونډئې وغيره په دوو ورځوکښې پيداکړې. هم دا معنى د لفظ ﴿دحها﴾ده.نود زمکې پوره پيداکيدل په څلورو ورځوکښې اوشو او په دوو ورځوکښې آسمان. اوکوم نومونه چه الله ﷻ مقررکړې دی د هغې بيان ئې فرمائيلې دې. هغه به د هميشه هميشه د پاره هم داسې وی.داللهﷻ هيڅ يوه اراده بغيرد پوره کيدونه نه پاتې کيږي. په قرآن پاك کښې هيڅ کله هم اختلاف نشته.ددې يويولفظ د الله ﷻ د طرف نه دې. (١)

زمکه الله ﷻ په دوو ورځوکښې پيداکړې ده يعنى د اتوار اوپيرپه ورځ. په زمکه کښې هم د زمکې د پاسه غرونه جوړکړې شو اوزمکه هغه د برکت نه ډکه پيداکړه. تاسو په دې کښې تخم کرئى ونې ميوې وغيره د هغې نه پيداکيږي. اود زمکې مخلوق ته چه د کومو څيزونو ضرورت دې هغه هم د دې نه پيداکيږي. دفصلونو اوباغونو ځايونه په دې کښې هم هغه جوړکړې دی.دزمکې دا صحيحوالې د نهې اوچارشنبې په ورځ شوې دي. په څلوروورځوکښې دزمکې پيدائش ختم شوې دې.کوموخلقو چه ددې معلومات حاصلول غوښتل هغوی ته پوره جواب ملاوشو. په هره حصه کښې هغه هغه څيزونه ورکړې دی چه د هغه ځائ د پاره لائق وو مثلاً عصب په يمن کښې، سابوری سابور کښې طيالسه رے کښې.

(٢)هم دا مطلب د آيت د آخری جملې دې. دا هم وئيلې شوی دی چه د چا کوم ضرورت وو الله تعالى د هغوی د پاره راپيداکړو. هم د دې معنې تائيدد الله تعالى د دې فرمان نه کيږي. ﴿وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ ۚ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ (٣)تاسو چه څه اوغوښتل اللهﷻ هغه درکړل. والله اعلم.

قوله تعالى:: فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا

اسمان او زمکې ته د ارتلو حکم او ددې مطلب:: بيا اللهﷻ د آسمان طرف ته توجه اوفرمائيله هغه د لوګی په شکل کښې وو دزمکې دپيداکولوپه وخت کښې داوبوکوم بخارات اوچت شوی وو.دواړو ته ئې اوفرمائيل چه ياخوزماحکم اومنئې اوچه زه څه وايم هغه شئې په خوشحالئې سره يا په ناخوشحالئې. ابن عباس ﷺ فرمائى مثلاً آسمانونوته اوفرمائيلې شو چه نمر سپوږمئې اوستوری راوخيژوئې. زمکې ته ئې اوفرمائيل خپل نهرونه روان کړه خپلې ميوې راوټوکوه وغيره. دواړه دحکم منلود پاره په خوشحالئې سره په رضا تيارشو اوعرض ئې اوکړو چه مونږ سره دهغه ټول مخلوق کوم چه ته راپيدا کول غواړې حکم منونکی يو.اوونيلې شوی دی چه هغوی ئې دقايم مقام کلام کونکو په شان کړل او دا هم وئيلې شوی دی چه د زمکې دې حصې کلام اوکړو کوم ځائ چه کعبه جوړه کړې شوې ده اود آسمان هغه حصې کلام اوکړو چه بالکل د دې د پاسه دې. والله اعلم.

امام حسن بصری رحمه الله فرمائى که چرې آسمان اوزمکې د تابعدارئې اظهارنه کولو نودوی ته به سزا کيدله دکوم چه احساس هم نه کيږي. په دوو ورځوکښې اووه آسمانونه هغه جوړکړل يعنى د زيارت او جمعه په ورځ او په هريوآسمان کښې چه هغه کوم کوم څيزونه اوځنګه ځنګه فرښتې مقررول غوښتل مقررئې کړې اوددنيا آسمان ئې په ستوروښائسته کړو چه دزمکې نه پرقيږي. اودهغه شيطانانو خيال ساتې چه دملاء اعلى خبرې اوريدو دپاره پاس ختل غواړی. دا تدبيراواندازه د هغه الله تعالى ده چه په هر څه باندې غالب دې اود کائنات په يوه يوه حصه کښې د هريوټ څيز حرکت پيژنى. د ابن جرير رحمه الله په روايت کښې دی يهوديانودرسول الله ﷺ نه دزمکې اوآسمان باره کښې سوال اوکړو نوحضورﷺ

(١) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة حم السجدة قبل حديث:٤٨١٦.
(٢) الطبری:٤٣٦/٣١.
(٣) ١٤/ابراهيم:٣٤.

اوفرمائیل چه الله تعالی د اتوار اوپیر په ورځ زمکه پیداکړه اوغرونه ئی د نهې په ورځ پیداکړل اوڅه ځومره فائدې په دې کښې دي. دچارشنبې په ورځ اوبه ونې ښارونه آبادئی او شاړې ئی پیداکړې نودا ځلور ورځې شوې. ددې بیانولونه پس بیا حضورﷺ د دې آیاتونو تلاوت اوفرمائیلو اوونی فرمائیل چه د زیارت په ورځ ئی آسمان پیداکړو اود جمعه په ورځ نمر سپوږمئی ستوری او فرښتې پیداکړې د دریوساعتوباقی کیدو پورې. بیائی په دویم ساعت کښې په هریوڅیز کښې آفت واچولو د کوم نه چه خلق فائدې اوچتوی. اوپه دریم ساعت کښې آدم ؑ پیداکړو هغه ئی په جنت کښې آبادکړو ابلیس ته ئی د هغه د سجدې حکم اوکړو اوپه آخری ساعت کښې ئی د هغه ځائ نه اوویستلو. یهودیانوونیل ښه ده حضورﷺ دې نه پس څه اوشو؟ ونی فرمائیل بیا په عرش باندې مستوی شو. هغوی ونیل چه هرڅه دې ټیک اوونیل خوآخری خبره دې اونه کړه چه بیائی آرام اوکړو. په دې باندې حضورﷺ سخت خفه شو اوبیادا آیت نازل شو ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ۖ وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ۝ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ۝﴾[1] یعنی مونږ آسمان اوزمکه کښې هرڅه چه ددې په مینځ کښې دی ټول په شپږو ورځوکښې پیداکړل اومونږ ته هیڅ قسم ستړې والې اونه شو ته د دوی په خبرو صبرکوه. داحدیث غریب دې. بل روایت کښې دی ابوهریره ؓ فرمائی زما لاس په نیولوسره رسول الله ﷺ اوفرمائیل الله تعالی خاوره د هفتې په ورځ پیداکړه په دې کښې غرونه د اتوار په ورځ کیخودل ونې ئی د پیر په ورځ پیداکړې مکروه څیزونه ئی د نهې په ورځ پیداکړل نور ئی د چارشنبې په ورځ پیداکړو اوخناور ئی په زمکه کښې د زیارت په ورځ خواره کړه اود جمعه په ورځ د مازیګرنه پس د جمعه په آخری ساعت کښې حضرت آدم ؑ پیداکړو اوپیدائش پوره شو.[2] امام بخاری رحمه الله په تاریخ کښې دا معلل خودلې دې او فرمائیلی دی چه دا بعضې راویانو د حضرت ابوهریره ؓ نه اوحضرت ابوهریره ؓ د کعب احبار رحمه الله نه روایت کړې دې اوهم دا ډیر صحیح دی.

فَاِنْ اَعْرَضُوْا	فَقُلْ	اَنْذَرْتُكُمْ			
پس که چرې مخ واړو دوئ	انو ورته اووایه	اۀ یروم تاسو			
انوکه اوس هم دوئ (دحق نه) مخ اوګرځوی انوته ورته اووایه					
صٰعِقَةً	مِّثْلَ	صٰعِقَةِ	عَادٍ	وَّثَمُوْدَ	اِذْ جَآءَتْهُمُ
دسخت عذاب نه	په مثل	دسخت عذاب	دعادیانو	او ثمودیانو	کله چی راغلل هغوئ ته
چې زه مو د داسې آفت نه ویروم الکه څنګه چې په عادیانو اوثمودیانو راغلې وو	څه وخت چې هغوئ ته				
الرُّسُلُ	مِنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ	وَمِنْ خَلْفِهِمْ	اَلَّا تَعْبُدُوْٓا	اِلَّا	
رسولان	مخکښې دهغوئ نه	او دروستو د هغوئ نه	چی تاسو بندګی مه کوئ	مګر	
د وړاندې روستو نه پیغمبران راغلل (او وې ونیل) چې دالله ﷻ نه بغیر (دبل چا) عبادت مه کوئ					
اللّٰهَ ۭ	قَالُوْا	لَوْ شَآءَ	رَبُّنَا	لَاَنْزَلَ	مَلٰٓئِكَةً
خاص دالله کوئ	اووئیل هغوئ	که غوښتلې	رب زمونږه	انو خامخا به ئې رالیږلې وې	فرښتې
نو هغوئ اووئیل که چرې زمونږ رب غوښتلې	نو زمونږ دهدا ایت دپاره به ئې فرښتې رالیږلې وې				

(1) ۵۰/ق: ۳۸-۳۹.

(2) صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب ابتداء الخلق وخلق آدم ؑ: ۲۷۸۹.

فَاِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۱۴﴾

پس بیشکه مونږه | په هغه څیز | چي رالیږلي شوي یئ تاسو | په هغې سره | انکار کونکی یو |

نو مونږ د هغه پیغام نه انکار کوو د کوم د رسولو دپاره چي تاسو رالیږلي شوي یې |

فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوْا

هر چي عادیان وو | پس تکبر اوکړو هغوئ | په زمکه کښي | په ناحقه سره | اووې وئیل |

نو هرچي عادیان ووا ....نو هغوئ د زمکې په مخ په ناجائزه تکبر شروع کړوا اودائې اووئیل

مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ؕ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ

چي څوک دې زیات سخت | زمونږ نه | په لحاظ دقوت سره | آیا هغوئ اونهٔ کتل دې ته | چي بیشکه الله

چي زمونږ نه به زیات څوک طاقتور وی؟! | ....هغوئ دې ته اونه کتل | چي کوم الله ﷻ

الَّذِيْ خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ؕ

هغه (الله) دې | چي پیدا ئې کړل دوئ | هغه زیات سخت دې | ددوئ نه | په لحاظ دقوت سره |

دوئ پیدا کړی دی | ....هغه ددوئ نه زیات طاقتور دې ....

وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ﴿۱۵﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ

اووُ هغوئ | په ایتونو زمونږ | چي انکار ئې کولو تر | پس اولیږله مونږه په هغوئ باندي |

اوزمونږ دایتونو نه ئې انکار کولو | نو مونږ پرې په سپیرو ورځو کښې یوه تیزه سیلئ

رِيْحًا صَرْصَرًا فِيْٓ اَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيْقَهُمْ

هوا | تیزه | په ورځو سپیرو کښې | دپاره ددې چي وراوڅکوؤ مونږ هغوئ ته |

رااولیږله | ....چي په دنیا کښې وربانددې د رسوا کونکی عذاب خوند اوڅکوو |

عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؕ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى

عذاب دشرمندګئ | په ژوند ددنیا کښې | او خامخا عذاب داخرت | زیات دشرمندګئ دې |

.... اود اخرت عذاب به ئې د نور زیات رسوائې سبب شي

وَهُمْ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۱۶﴾ وَاَمَّا ثَمُوْدُ فَهَدَيْنٰهُمْ

او دهغوئ سره به | هیڅ امداد نهٔ کیږي | اوهر چي ثمودیان دی | پس نیغه لار مونږ اوښودله هغوئ ته

او د هغوئ مدد به نشي کولي | ....او ثمودیانو ته مونږ نیغه لار اوخودله

فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى فَاَخَذَتْهُمْ صٰعِقَةُ

پس غوره کړل هغوئ | بندول دسترګو | په ځائې د کتلو لارې ته | پس اونیول هغوئ لره | یوې چغې

خو هغوئ دهدایت په مقابله کښې ګمراهي غوره کړه | نو دخپلو عملونو په سبب د یو رسوا کونکي

الْعَذَابِ الْهُوْنِ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۷﴾ ج وَنَجَّيْنَا

دعذاب | سپکونکی | په سبب دهغې عملونو | چي وو هغوئ | چي کول به ئې | او بچ کړل مونږه

عذاب آفت راګیر کړل | ....اوکومو کسانو چي ایمان راوړې وو

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ۱۸ وَيَوْمَ

هغه کسان | چې ایمان ئې راوړې وو | او وو هغوئ | چې ځان به ئې ساتلو دبدعملئ نه || او هغه ورځ
هغوی ته مو نجات ورکړو | اوهغوی زمونږ نه ویریدل | .... اوپه کومه ورځ

يُحْشَرُ اَعْدَآءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ۱۹ حَتّٰٓى

چې راجمع کړې کیږی به | دشمنان دالله | وور ته | پس هغوئ به | حصار ولې کیږی | تر دې پورې
چې دالله ﷻ دښمنان دوزخ ته راجمع کړې شی| نو بیا به په ډلو کښې تقسیم کړې شی | تردې چې

اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ

کله چې | راشی هغوئ دغه دوزخ ته | گواهی به اوکړئ | په هغوئ باندې | غوږونه دهغوئ |
دوزخ ته نزدې ورشی | نو د دوی غوږونه اوسترگې اوڅرمنې به پرې د هغه اعمالو گواهی

وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۲۰ وَقَالُوْا

اوسترگې دهغوئ | او څرمنې دهغوئ | په هغې | چې وو هغوئ | چې کول به ئې | | اواوبه وائی هغوئ
ورکوی کوم چې دوی (په دنیا کښې) کول | .... او دوئ به خپلو

لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ط قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا

څرمنو خپلو ته | ولې گواهی اوکړه تاسو | زمونږ خلاف | اوبه وائی هغوئ | چې گویا نه کړو مونږه
څرمنو ته وائی | چې تاسو ولې په مونږ باندې گواهی ورکړه ؟ هغوئ به اووائی چې مونږ هغه

اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ

الله | هغه | چې گویا نه کړې ئې دې | هر څیز | او خاص هغه | پیدا کړئ تاسو | اول ځل |
الله ﷻ گویا کړی یو| چا چې هر یو څیزته د وئیلو طاقت ورکړې دې| اوهغه تاسو اول ځل پیدا کړی وئ

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۲۱ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ

هغه ته به|واپس بوتللې کیږئ | اونه وئ تاسو|چې پټیدلی به په وخت دگناه کښې|چې گنی گواهی به کوی
اوهغه ته به ټول واپس کولې شئ| اوتاسو (دگناه کولو په وخت د دې خبرې نه) نه پټیدلئ | چې

عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُوْدُكُمْ وَلٰكِنْ

په تاسو باندې| غوږونه ستاسو |اونه سترگې ستاسو | اونه څرمنې ستاسو | الیکن
ستاسو غوږونه ، سترگې اوڅرمنې به ستاسو خلاف گواهی ورکړی| بلکه تاسو

ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ۲۲

گمان کړې وو تاسو| چې بیشکه الله | نه پوهیږی | په ډیرو کارونو | دهغې نه | چې کوئ ئې تاسو
گمان کولو | ....چې الله ﷻ ستاسو په کارونو کښې ډیر کارونه نه پیژنی|

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ	الَّذِيْ	ظَنَنْتُمْ	بِرَبِّكُمْ	
او دغه گمان ستاسو	هغه گمان دې	چې گمان به كوئ تاسو	په رب خپل	
اودا ستاسو گمان وو	كوم چې تاسو په خپل رب باندې كولو	نوهغه گمان تاسو		
أَرْدٰىكُمْ	فَأَصْبَحْتُمْ	مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۲۳﴾	فَإِنْ يَّصْبِرُوْا	
(دغه گمان) هلاك كړئ تاسو	پس شوئ تاسو	دنقصان موندونكونه	پس كه چرې صبراوكړو دوئ	
هلاک كړئي	اوتاسو په تاوانيانو كښې شامل شوئ	................نوكه اوس دوئ صبر(هم) كوي		
فَالنَّارُ	مَثْوًى	لَّهُمْ	وَإِنْ يَّسْتَعْتِبُوْا	فَمَا هُمْ
پس وور	خائې دې	دپاره ددوئ	او كه واپس كيدل غواړي دوئ	پس نۀ به وي دوئ
خوهم دوزخ ددوئ تيكانړه ده	اوكه چرې دوئ توبه اوكړي	نو ددوئ توبه به		
مِّنَ الْمُعْتَبِيْنَ ﴿۲٤﴾				
دواپس كړې شوؤ نه				
نۀ قبلولې				

قوله تعالى:: فَإِنْ أَعْرَضُوْا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ

د حق نه د مخ اړولو انجام: حكم كولې شي چه څوك ستا تكذيب كوي اوالله تعالى سره كفركوي ته هغوی ته اوفرمايه چه زما دتعليم نه مخ اړول تاسو څه فائده مندې نتيجې ته نه شي رسولې. ياد ساتئي څنګه چه دانبياء كرامو مخالف امتونه تاسو نه وړاندې تباه بربادكړې دي چرته ستاسود اعمالوبدتاسوهم د هغوی په شان نه كړي.دعاديانواوثمود يانواودهغوی په شان د نورو حالات ستاسوپه وړاندې دي هغوی له پرله پسې رسولان راغله په هغه كلي كښې په دې كلي كښې په هغه علاقه كښې او دې علاقه كښې د الله ﷻ پيغمبرانو د الله تعالى آواز كړې كرځيدلې خودهغوی په سترګو هغه وازګه خوره شوې وه اوپه دماغوكښې ئې هغه ګند ډك شوې وو چه د يوئى هم اونه منل. خپلې مخې ته به ئې د الله تعالى والا بهترى اودرسول د دښمنانو ابترى كتله خوبيا هم د تكذيب نه منع نه شو.دحجت بازئى نه اخوا نه شو وئيل به ئې كه الله ﷻ خامخا رسول راليګلو نويوه فرښته به ئې راليګلې وه. ته انسان كيدو سره څنګه رسول جوړشوې؟ مونږ خو به دې باندې هيڅ كله هم يقين اونه كړو.

قوله تعالى:: فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْأَرْضِ

د عاديانو سركشى او غرور:: دې عاديانوپه زمكه كښې فسادخوركړو دهغوی سركشئى اود هغوی غرور حدتد اورسيدو د هغوی بدنئى او بې پرواهئى تردې راورسيدې چه آواز ئې اوكړو چه زمونږ نه زيات زوراور نورڅوك نشته. مونږ طاقتور مضبوط اوكلك يو.دالله تعالى عذاب به زمونږ څه اوكړي؟ دومره خواره اوپلن شوچه الله تعالى هم ترې هيرشو. دائې هم خيال اونه كړو چه زمونږ پيداكونكې خو دومره طاقتوردې چه دهغه دطاقت مونږ اندازه هم نه شو كولې.لكه چه ارشاددې﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِأَيْدٍ وَّإِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ﴾ (١) مونږ په خپلو لاسونو باندې آسمان پيداكړو اومونږ ډير طاقتور او زوراوريو.نود هغې په دې كبر او دالله ﷻ درسولانو په دروغ ګنړلو سره اود الله ﷻ نافرمانئ كولوباندې اودرب د آياتونو په انكار باندې

(١) ٥١/الذريت:٤٧.

په هغوی باندې عذاب راغلو. تنده تیزه یخه ویرونکې او کړنګیدلې سخته سیلئی راغله دې د پاره چه دهغوی دکبرنشه ختمه شي اوهغوی په هواسره تباه کړي(صرصر) وائي هوا د آواز والا. د مشرق طرف ته یونهر دې چه په ډیر زورآواز سره بهیږي. په دې وجه دې ته هم عرب صرصر وائي(نحسات) نه مراد یو بل پسې. یودم یوشان اووه شپې اواته ورځې دغه هواګانې وې. هغه مصیبت کوم چه په هغوی باندې د مصیبت په ورځ راغلو هغه بیا د اتو ورځو پورې نه اخوا شو نو ختم شو. ترکومې چه ئې یویو فنانه کړو اودهغوی تخم ئې اوکنستلو. اودې سره دآخرت د عذابونوهم نورئې جوړشو د کوم نه چه زیات د توهین او ذلت نه بله هیڅ سزا نشته. نه په دنیاکښې څوك د هغوی د امداد پاره راورسیدل اونه په آخرت کښې د هغوی د امداد د پاره راپاسیدل. بې یارو اومددګار پاتې شو.

قوله تعالی:: وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَٰهُمْ

د ثمودیانو هم مونږ لارخودنه اوکړه هدایت مو ورته اوکړو په هغوی باندې وضاحت اوکړو هغوی ته مو د نیکئی دعوت ورکړو. دالله ﷻ نبي حضرت صالح ﷺ هغوی ته د الله ﷻ حق ښکاره کړو خوهغوی مخالفت اوتکذیب اوکړو اودنبي الله په صداقت باندې کومه اوښه چه الله ﷻ علامت جوړکړې وو د هغې پنډئی پرې کړې. بیا په هغوی باندې هم د الله ﷻ عذاب راغلو. یوزبردست ینه شلونکې چغه او زړه ذره کونکې زلزلې په ذلت او خوارئی سره د هغوی د کړو بدله واخسته. په هغوی کښې چه څومره هغه خلق وو چه په الله تعالی باندې یقین وو د انبیاوُکرامو تصدیق ئې کولو په زړونوکښې ئې د الله تعالی ویره وه هغوی مونږ بچ کړل لږ شان هم ورته ضرر اوتکلیف ملاونه شو اود خپل نبي سره ئې د ذلت سپکاوي اوعذاب نه خلاصې بیاموندو.

قوله تعالی:: وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَآءُ اللَّهِ

دقیامت په ورځ د بدن د اندامونو ګواهي:- یعنی دې مشرکانوته اووایه چه د قیامت په ورځ به د هغوی حشر دوزخ طرف ته وی اود دوزخ داروغه به دا ټول راجمع کوی. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ (۱) یعنی ګناهګاران به د سختې تندې په حالت کښې مونږ ددوزخ طرف ته ورشړو. هغوی به د دوزخ په غاړه اودرولې شي اودهغوی دبدن اندامونه غوږونه سترګې اوڅرمن به د هغوی د اعمالو ګواهي ورکوی. ټول وړاندې روستو عیبونه به راښکاره شي. د بدن هریو اندام به وائي چه په ما باندې ده دا ګناه کړې ده. هغه وخت به دې خپلو اندامونو ته متوجه شي اوهغوی به ملامته کوی چه تاسو زما خلاف ولې ګواهي ورکړه؟ هغوی به دا وائي چه د الله تعالی د حکم پوره کولو لاندې هغه مونږ ته د وینا طاقت راکړو اومونږ رښتیارښتیا اووئیل هم هغه خو ستاسو د شروع نه پیداکونکې دې. هم هغه هریوڅیز ته ژبه ورکړې ده. د خالق مخالفت اود هغه دحکم خلاف څوك کولې شي؟ بزارکښې دی حضور ﷺ یوځل مسکې شویائي اوخندل. بیائي اوفرمائیل چه تاسو زماد خندا د وجه تپوس نه کوئي؟ صحابه کرامو رضي الله عنهم وئیل اوفرمائي څه وجه ده؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د قیامت په ورځ به بنده خپل رب سره جګړه کوی چه یاالله ولې ستا وعده نه ده چه ته به ظلم نه کوې؟ الله تعالی به اقرار کوی نوبنده به وائي چه زه خو په خپلو بدعملوباندې د چا ګواهي نه قبلوم. الله تعالی به وائي چه زما اوزماد بزرګو فرښتو ګواهي کافي نه ده؟خوبیابه هم هغه باربار وائي نودحجت د تماملودپاره به د هغه ژبه بنده کړی اودهغه د بدن اندامونوته به وائي چه هغوی څه څه کړي وو دهغې تاسو ګواهي ورکړئي. کله چه هغوی صفا صفا اورښتونې ګواهي ورکړي نو دې به هغوی ملامته کوی او ورته به وائي چه زه خو هم ستاسو د بچ کولو دپاره جنګیدلم (۲) مسلم نسائي وغیره)ابو موسي اشعري رضي الله عنه فرمائي کافراومنافق به د

(۱) ۱۹/مریم:۸۶.
(۲) صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمؤمن وجنة للکافر:۲۹۶۹.(

حساب دپاره راوغوښتلې شي دهغه اعمال به دهغه په وړاندې پیش کولې شي.نویه قسمونو خوړلو خوړلو سره به انکارکوي اووائي به اې الله ستا فرښتې هغه لیکلي دي کوم چه ما هیڅ کله هم نه دي کړي. اوس به ورله په خله مهر اووهلې شي اود بدن اندامونه به ئې ګواهي ورکوي. د ټولو نه اول به د هغه ښې پندئې خبرې کوي. (ابن ابي حاتم).

ابویعلی کښې دي حضورﷺ فرمائي د قیامت په ورځ به د کافرانوپه وړاندې د هغوی بداعمال راوړلې شي نو هغه به انکارکوي اوجګړه به کوي الله تعالی به وائي چه دادي ستا ګاونډیان کوم چه ګواهان دي دې به ټول دروغژن کړي. فرمائي چه دادي ستا د خاندان والا چه ګواه دي وائي به داهم ټول دروغژن دي الله تعالی به هغوی له قسم ورکړي هغوی به قسم اوخوري خودې به هم انکارکوي. الله تعالی به ټول چپ کړي اوبیاپه به د هغه اندامونه ژبې شي اوګواهي به ورکړي بیا به دې دوزخ ته واستولې شي(¹)ابن ابي حاتم کښې دي ابن عباس ﷛ فرمائي د قیامت په ورځ به یووخت داسې هم وي چه نه به چاته د ویناکولواجازت وي اونه دعذمعذرت. بیاچه کله اجازت ورکړې شي نو وینا به کوي او جنګ به کوي اوانکاربه کوي اود دروغوقسمونه به خوري. بیابه ګواهان راوړلې شي اوآخربه ژبې بندې کړې شي اوبیاپه د بدن اندامونه لاسونه پښې وغیره به ګواهي ورکوي. بیاچه ژبې کولاو کړې شي نود بدن اندامونه به ملامت کولې شي هغوی به جواب ورکوي چه الله تعالی مونږ ته د خبرو طاقت راکړو نومونږ صحیح صحیح اووئیل نود ژبې اقرار به هم اوشي. ابن ابي حاتم کښې درافع ابوالحسن ﷬ نه روایت دې د خپلو کړو په وجه به ژبه دومره پیړه شي چه خبرې به نه شي کولې. بیا به د بدن اندامونه ته حکم اوشي تاسو وائې نوهریوبل خپل خپل عمل ښائي غوږ سترګه څرمن شرم ګاه لاس پښې وغیره. نورهم د دې قسم آیاتونه د سورت یسٓ کښې آیت ﴿اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰۤى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَاۤ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ﴾ (²)تفسیرکښې تیرشوی دی د کوم چه بیا د دوباره ذکر کولوضرورت نشته.

ابن ابي حاتم کښې دي جابربن عبدالله ﷛ فرمائي کله چه مونږ د سمندر د هجرت نه واپس راغلو نود الله ﷺ رسول ﷺ اوفرمائیل تاسوکه دحبشه په زمکه باندې څه حیرانونکې خبره لیدلې وی نوبیان کړئی.پدې کښې یوځوان اووئیل چه یوځل مونږ هلته ناست وو دهغوی د علماؤ نه یوه بوډئی ښځې د اوبومنګې په سر کړې راروانه وه.هم په هغوی کښې یوځوان هغې له دیکه ورکړه په دې سره هغه راپریوتله اومنګې مات شو. هغه پاسیده اود دغه سړي طرف ته ئې اوکتل اوونې وئیل مکاره تاته به د دې حال هغه وخت معلوم شي کله چه الله تعالی خپله کرسئی اولګوی اوټول وړاندې روستوراجمع کړي اوپښې لاسونه به ګواهي ورکړي اویویوعمل به ښکاره شي هغه وخت به ستا اوزما فیصله هم اوشي. دې اوریدو سره حضورﷺ اوفرمائیل هغې رښتیاوئیلې هغې رښتیاوئیلي. هغه قوم به الله تعالی څنګه پاک کړي په کوم کښې چه زوراور د کمزوري نه بدله وانخستې شي. داحدیث په دې سندسره غریب دې. ابن ابي الدنیاکښې هم دا روایت په بل سند سره هم روایت دې. کله چه دې خپل اندامونه ملامت کوي نواندامونه به جواب ورکولوسره داهم وائي چه ستا عملونه خوځه پټ نه وو. د الله تعالی په وړاندې ته په کفر اوګناه کښې ډوب اوسیدې اوهیڅ پرواه دې نه کوله څکه چه ستا خیال وو چه زمونږ ډیر اعمال د هغه نه پټ دی. هم دې خراب خیال ته تباه اوبربادکړې اوهم په نن ورځ ته غرق شوې. مسلم ترمذي وغیره کښې د حضرت عبدالله ﷛ نه روایت دې زه د بیت الله په پرده کښې پټ ووم درې کسان راغله. غټې خیټې اوکم عقل. یووئیل ولې جي مونږ چه خبرې کووالله تعالی دااوري؟ بل وئیل که په اوچت آواز سره وینا اوکړو نواوري اوکه په مزه آواز سره خبرې کوو نو نه اوري. دریم وئیل چه څه اوري

(¹) ابویعلی.

(²) ۳۶/یسٓ:۶۵.

نو تړولي به اوري. ما حضورﷺ ته داواقعه بيان کړه په دې باندې دا آيت ﴿وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (۱)نازل شو(۲)عبدالرزاق کښې د خلې بنديدونه پس به د تړولونه اول پښې لاسونه خبرې کوي(۳)حضورﷺفرمائي دالله رب العزت ارشاد دې چه ماسره زما بنده کوم يوګمان کوي زه هغه سره هم هغه شان معامله کوم اوکله چه هغه ماته آواز کوي زه هغه سره يم. حضرت حسن بصري رحمه الله دومره وينا کولوسره لږ شان تامل اوکړو بياني اوفرمائيل د چا چه څنګه ګمان الله تعالى سره وي هم هغه شان دهغه عمل هم وي. مؤمن د الله تعالى سره په نيک ګمان باندې وي نوهغه عمل هم ښه کوي اوکافر اومنافق په الله تعالى باندې بدګمان وي نود هغه هم هغه شان عمل هم وي. بيا هغوي هم دا آيت تلاوت کړو. د مسنداحمد په يومرفوع حديث کښې دي په تاسو کښې دې يوکس نه مري خو په داسې حالت کښې چه د هغه ګمان د الله تعالى سره ښه وي. کومو خلقو چه اللهﷻ سره خراب خيالات ساتلي الله تعالى هغه نيست اونابودکړل. بيا هغوي هم دا آيت اولوستلو. د دوزخ په اورکښې په صبر سره اوسيدل او بې صبري کول دهغوي د پاره يو شان دي. نه د هغوي عذرمعذرت قبول دې اونه دهغوي ګناه معاف کيږي. که دوي د دنياطرف ته واپس کيدل غواړي هم نو هغه لارهم بندده.لکه چه بل ځائ دی دوزخيان به وائي اې اللهﷻ په مونږ باندې زمونږ بدبختي راخوره شوه يقينا مونږ بې لارې وو. اې الله اوس خوته د دې ځائ نه خلاصي راکړې. که بيامونږ داسې اوکړه نومونږ له دخپل ظلم سزا راکړه.داللهﷻ د طرفنه به جواب راشي چه اوس دامنصوبې بيکاره دی. رټلي شوې هم دلته پراته ئې خبردار که ماسره مو خبره اوکړه.

وَقَيَّضْنَا	لَهُمْ	قُرَنَاءَ	فَزَيَّنُوا		
اومقرر کړي وؤمونږ	هغوئ لره	داسې ملګري	چې ښائيسته به ئې ښکاره کولو		
اومونږ دوئ سره (په دنيا کښې) څه (بد) ملګري مقرر کړي وو					
لَهُم	مَّا	بَيْنَ أَيْدِيهِمْ	وَمَا	خَلْفَهُمْ	وَحَقَّ
هغوئ ته	هغه	چې مخکښې دهغوئ نه وؤ	او هغه	چې روستو دهغوئ نه وؤ	او ثابته شوه
نو هغوئ به ورته خپل وړاندې روستو عملونه ښائسته ښکاره کول	اود دوئ په حق کښې هم				
عَلَيْهِمُ	الْقَوْلُ	فِي أُمَمٍ	قَدْ خَلَتْ	مِن قَبْلِهِم	
په هغوئ باندې	خبره دعذاب	په هغه ډلو کښې	چې تيرې شوې وې	مخکښې دهغوئ نه	
د پخوانو امتونو پشان داللهﷻ (دهلاکت) فيصله ثابته شوه					
مِّنَ الْجِنِّ	وَالْإِنسِ	إِنَّهُمْ	كَانُوا	خَاسِرِينَ	وَقَالَ الَّذِينَ
دپيريانونه	او دانسانانونه	بيشکه هغوئ	وؤ	نقصان موندونکي	او وائي هغه کسان
که پيريان وو اوکه انسانان... بيشکه دوئ تاوانيان دی	..........او وائي نبيﷺ				
كَفَرُوا	لَا تَسْمَعُوا	لِهَٰذَا الْقُرْآنِ	وَالْغَوْا		
چې دحق نه ئې انکار کړې دې	غوږ مه ږدئ	دې قران ته	او شور جوړوئ		
کافران وائي چې دا قران پاک مه آورئ	او (د دې د تلاوت په دوران کښې) چغې وهئ				

(۱) ٤١/حم السجدة:۲۲،الخ
(۲) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة حم السجدة باب قوله تعالى ﴿وماكنتم تستترون ان يشهدعليكم...﴾:
(۳) مصنف عبدالرزاق:۲۰۱۲۵وسنده حسن، السنن الکبری:٤٣٩/٦، حاکم:٤٣٩/٢، احمد:٤/٥وسنده حسن.

فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ۝ فَلَنُذِيْقَنَّ

په وخت دلوستلو دهغې کښې | دپاره ددې چې تاسو | غالب شئ | پس خامخا به مونږ مزه ورڅکوؤ

کيدې شي چې غلبه بيا مومئ | .... نو مونږ به په دې کافرانو

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَذَابًا شَدِيْدًا ۙ وَّلَنَجْزِيَنَّهُمْ

هغه کسانوته | چې انکار ئې کړې دې | دعذاب سخت | او خامخا به بدله ورکوؤ مونږ هغوئ ته |

باندې د سخت عذاب خوند اوڅکووا | .... او دخپلو بنکاره بدو کارونو

اَسْوَاَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝ ذٰلِكَ جَزَآءُ اَعْدَآءِ اللهِ

دبدترين عمل | هغه | چې وؤ هغوئ | چې کوؤ به ئې | دغه | بدله ده | ددشمنانو دالله |

سزاکانې به ورته ورکړو | .... دالله ﷻ د دشمنانوهم دغه سزا ده | (يعني) دوزخ

النَّارُ ۚ لَهُمْ فِيْهَا دَارُ الْخُلْدِ ؕ جَزَآءً بِمَا

چې وور دې | دهغوئ دپاره | په هغې کښې | کور هميشه دې | دا سزا (دهغوئ) | په سبب دهغې |

همدغه د هغوئ د هميشه اوسيدلو کور دې | دا د ددې (خبرې) سزا ده

كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ۝ وَقَالَ الَّذِيْنَ

چې وؤ هغوئ | دآيتونو زمونږ نه | چې انکار به ئې کولو | اواوبه وائي | هغه کسان |

چې هغوئ به زمونږ دآيتونو نه بنکاره انکار کولو | .... او کافران

كَفَرُوْا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلّٰنَا

چې کفر ئې کړې دې | اے ربه زمونږه | اوښايه مونږ ته | هغه دوه | چې گمراهه کړې ئې وؤ مونږه |

به وائي | چې ائې زمونږ ربه ! مونږ ته هغوئ دواړه ډلې يعنې پيريان او انسانان

مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُوْنَا

دپيريانونه | او دانسانانونه | چې کړو مونږه هغوئ دواړه | لاندې دقدمونو زمونږ نه | چې شي دواړه |

چې مونږ ئې گمراه کړې وو اوښايه | چې ئې د پښو لاندې چيخنړې کړو | د دې دپاره چې دواړه ډلې

مِنَ الْاَسْفَلِيْنَ۝

دذليلانونه |

په ذليلو خلقو کښې شامل شي |

قوله تعالى: وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ

د مشرکانو ملګري:- الله تعالى بيان فرمائي چه مشرکان هغه گمراه کړې دي اوداد هغه په رضااوقدرت سره دي. هغه په خپلوټولو کارونو کښې دحکمت خاونددې. هغه څه پيريان اوانسانان هغوی سره داسې کړې وو کومو چه دهغوی بدعملونه هغوی ته په ښه شکل کښې اوخودل چه دتيرشوی وخت په لحاظ او دراتلونکې وخت په لحاظ دهغوی عملونه ښه دی لکه چه بل ايت کښې دی﴿وَمَنْ يَّعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ

لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ﴾ (١)په دوی دعذاب کلمه رښتیاراغله لکه په هغه خلقوکوم چه ددوی نه وړاندې د دوی په شان وو. په تاوان اونقصان کښې دوی اوهغوی یوشان شو. کافرانو په خپل مینځ کښې مشوره اوکړه او په دې خبره ئې اتفاق اوکړو چه هغوی به کلام الله نه منی اونه به د دې په احکامو باندې راټگ کوی بلکه یوبل ته ئې وئیلی دی چه کله قرآن پاك لوستلې شی نوشورزوګ کوئی اودا مه اورئی لاسونه پړقوئی شپیلی وهئی او آوازونه اوباسئی.نوقریشو به هم دا کول عیبونه به ئې لټول اوانکاربه ئې کولودښمنی به ئې کوله اودا به ئې دخپلې غلبه ذریعه گڼړله. هم دغه حال دهریوجاهل کافردې چه په ده دقرآن پاك اوریدل ښه نه لګی. ددې دپاره الله تعالى مؤمنانوته ددې په خلاف حکم ورکړې دې ﴿وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ وَاَنْصِتُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ﴾(٢)کله چه قرآن پاك لوستلې شی نوتاسو چپ اوسئی او دا اورئی دې دپاره چه په تاسو باندې رحم اوکړې شی.

قوله تعالى::وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ

قرآن پاک په خاموشئی سره اوریدل پکاردی ::دې کافرانوله دهمکی ورکولې شی چه د قرآن کریم سره د مخالفت کولو په وجه به دوی ته سخته سزا ورکولې شی اود هغوی دبدوعملونو خوندبه هغوی ته ضرور ورڅکلې شی. دالله تعالى د دې دښمنانو بدله د دوزخ اُوردې. په کوم کښې چه د هغوی د پاره د همیشه والئ کوردې. دا دهغې بدله ده چه دوی د الله تعالى د آیاتونوانکارکولو. د دې نه پس والا آیت مطلب د علی ﷺ نه روایت دې دپیرې نه مراد ابلیس اود انس نه مراد د آدم ﷺهغه خوئ دې کوم چه خپل رور وژلې وو(٣)بل روایت کښې دی چه ابلیس خو هریومشرك ته آواز کوی اود آدم ﷺ دا خوئی به دهرې کبیره گناه کونکی ته آواز کوی. نوابلیس د شرك طرف ته اود ټولوګناهونو طرف ته د خلقو دعوت کونکې دې اود اول رسول آدم ﷺ دا خوئ چه د خپل رور قاتل دې (٤)په حدیث کښې دی چه په مخ د زمکې کوم یو ناحقه قتل کیږی د هغې گناه د حضرت آدم ﷺ هغه ړومبی خوئ ته هم کیږی (٥) ځکه چه دبې خایه قتل کولوشروع هم ده کړې وه.نوکافران به دقیامت په ورځ پیریان او انسانان کومو چه دوی گمراه کړې وو هغوی به په لاندې درجه کښې رسول غواړی دې دپاره چه په هغوی باندې سخت عذاب وی اوچه هغوی درك اسفل ته لاړشی او د هغوی نه ډیره سزا اوخوری. په سورت اعراف کښې دا هم بیان تیرشوې دې چه دا منونکی چه د چابه ئې منل د هغوی د پاره به د قیامت په ورځ د ډبل عذاب درخواست وی په کوم چه به وئیلې شی چه هریو په ډبل عذاب کښې دې خوتاسو بې شعوره ئی. هریوته دهغه داعمالوسزاورکړې کیدې شی. لکه چه بل آیت کښې دی ﴿وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ زِدْنٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوْا يُفْسِدُوْنَ﴾ (٦)یعنی کوموخلقو چه کفر کړې اود الله تعالى د لارې نه منع شوی دی هغوی به مونږ د هغوی د فساد په وجه د عذاب دپاسه عذاب کوو.

ثُمَّ اسْتَقَامُوْا	رَبُّنَا اللّٰهُ	قَالُوْا	اِنَّ الَّذِيْنَ
بیا مضبوط پاتې شو په هغې	رب زمونږه الله دې	چی وئې وئیل	بیشکه هغه کسان

بیشکه کومو خلقو چې اقرار اوکړواچې زمونږ رب الله دې| بیا په دې قائم پاتې

١) ٤٣/الزخرف:٣٦.
٢) ١٧/الاعراف:٢٠٤.
٣) الطبری:٢١/٤٦٢.
٤) الطبری:٢١/٤٦٢.
٥) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب خلق آدم وذریته:٣٣٣٥، صحیح مسلم:١٦٧٧.
٦) ١٦/النحل:٨٨.

تَتَنَزَّلُ	عَلَيْهِمُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	اَلَّا تَخَافُوْا	وَلَا تَحْزَنُوْا	
نازلیږي	په هغوئ باندې	فرښتې	(او ورته وائي) چې مه یرېږئ	او غم مه کوئ	
شو ا نو په هغوئ به (د رحمت) فرښتې نازلیږي			(او وائي به) چې تاسو مه ویرېږئ	او مه غمژن کیږئ	
وَاَبْشِرُوْا	بِالْجَنَّةِ	الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٣٠﴾		نَحْنُ	اَوْلِيٰٓؤُكُمْ
اوخوشحاله شئ	په هغه جنت سره	چې ستاسو سره به ئې وعدې کیدلې		مونږه	دوستان یو ستاسو
اودجنت زیرې واورئ		دکوم چې تاسو سره وعده کولې شوه		............مونږ د دنیا	
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	وَفِي الْاٰخِرَةِ	وَلَكُمْ	فِيْهَا	مَا تَشْتَهِيْٓ	
په ژوند ددنیا کښې	او په آخرت کښې	او دی ستاسو دپاره	په هغې کښې	هغه چې غواړي نې	
په ژوند کښې هم ستاسو ملګرې وو		او په آخرت کښې هم		اوڅه چې مو زړه غواړي هغه به درته	
اَنْفُسُكُمْ	وَلَكُمْ	فِيْهَا	مَا تَدَّعُوْنَ ﴿٣١﴾	نُزُلًا	
نفسونه ستاسو	او دی ستاسو دپاره	په هغې کښې	هغه چې آرزوئې کوئ تاسو	دا میلمستیا ده	
په جنت کښې موجود وی		اوتاسو دپاره به هغه هرڅه موجود وی		چې تاسو ئې غواړئ	
مِّنْ غَفُوْرٍ	رَّحِيْمٍ ﴿٣٢﴾				
دطرفه دبښونکی	مهربانه الله نه				
دادبخښونکی مهربان الله د طرفنه میلمستیا ده					

قوله‌تعالی:: ثُمَّ اسْتَقَامُوْا

د استقامت معنی اومفهوم:- کوموخلقوچه دالله ﷻ درب کیدو یعنی د هغه دتوحید اقراراوکړو بیا په هغې باندې کلك ولاړوو یعنی دالله تعالی دحکم لاندې ئې خپل ژوندتیرکړو.حضورﷺ د دې آیت تلاوت کولو سره اوفرمائیل ډیرو خلقو د الله تعالی درب کیدو اقرارکړې بیائې کفر اوکړو.کوم چه ترمرګه پورې دا وائي هم هغه دې خوك چه په دې باندې استقامت اوکړې(1)(نسائي وغیره)دابوبکرصدیق ﷺ په وړاندې به کله ددې آیت تلاوت کیدلونوهغوی به فرمائیل چه د دې نه مراد دکلمې لوستلو سره بیاکله هم د شرك نه کونکی دی.یوروایت کښې دی چه خلیفة المسلمین د خلقو نه د دې آیت د تفسیر تپوس اوکړو نوهغوی ونیل داستقامت نه مراد ګناه نه کول دي. دابن عباس ﷺ نه تپوس اوکړې شوچه په قرآن پاك کښې دحکم او جزا په لحاظ سره د ټولونه آسان آیت کوم یو دې؟ هغوی د دې آیت تلاوت اوکړوچه د الله ﷻ په توحید باندې ټول عمر قایم پاتې کیدل.فاروق اعظم ﷺ په منبرباندې ددې آیت تلاوت کولو سره اوفرمائیل والله دا هغه خلق دی چه د الله تعالی په اطاعت باندې کلك ولاړ دی اود لومبړې په ګګ باندې نه ځي چه کله اخواکله دیخوا.ابن عباس ﷺ فرمائي دالله ﷻ دفرائضوادا کول کوی. قتاده رحمه الله به دادعالوستله ﴿اللهم انت ربنافارزقنا الاستقامة﴾ اې الله تعالی ته زمونږه رب ئې مونږ له استقامت اوپوخوالې رانصیب کړه.د استقامت نه مراد د دین عمل اوخلوص دې. حضرت ابوالعالیه رحمه الله فرمائي چه یوسړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه ماته د اسلام یوداسې کار اوښایه چه بیاد بل چا نه د تپوس ضرورت پاتې نه شي. حضورﷺ اوفرمائیل په ژبه باندې اقرار اوکړه چه ما په الله تعالی باندې ایمان راوړې بیا

1) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة حم السجدة: ۳۲۵۰، مسندابی یعلی:۳۴۹۵.

په دي کلك شه. هغه بياتپوس اوکړو چه ښه ده داخو عمل شو نو بچ کيږم به د څه نه؟ نو حضورﷺ د ژبې طرف ته اشاره اوفرمائيله. (¹)

قوله تعالى: أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا

د مرګ په وخت کښې فرښتې مؤمن ته دَ جنت زيرې اوروی:- هغوی له د هغوی د مرګ په وخت کښې فرښتې راځی اوهغوی ته زيری اوروی چه ته اوس د آخرت د منزل طرف ته روان ئی بې ويرې اوسيږه په تاباندې هلته هيڅ غم نشته ته چه خپل شاته کومه دنياپريږدې په هغې باندې هم هيڅ غم اوخفګان مه کوه.ستادبال بچ ستا دمال ومتاع دين اوديانت حفاظت زمونږپه ذمه دې. مونږ ستا خليفه ګان يو. مونږ تاته زيرې اوروو چه ته جنتی ئی تاته رښتونې اوصحيح وعده درکړې شوې وه هغه به پوره کيږی. نو هغوی د خپل مرګ په وخت کښې خوشحاليږی چه د ټولو بدو نه بچ شو اوټولې ښيګړې ورته حاصلې شوې.حديث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د مؤمن روح ته فرښتې وائی اې پاکه روحه چه په پاك بدن کښې وې راځه د الله تعالى دښښتې انعام اونعمت طرف ته راروان شه هغه الله تعالى له چه په تاباندې ناراض نه دې(²)دا هم روايت دې چه کله مسلمان د خپل قبرنه اوچت شی هم هغه وخت به فرښتې هغه له راځی اوهغه ته به زيری اوروی. حضرت ثابت ﷺ چه به کله د دې سورت په لوستلو سره دې آيت ته راورسيدونواودريدوبه او فرمائيل ئی مونږ ته دا خبرملاوشوې دې چه کله مؤمن بنده دقبر نه اوچتيږی نوهغه دوه فرښتې کومې چه به دنياکښې ده سره وې هغه له به راشی اوورته به وائی ويريږه مه خفه کيږه مه ته جنتی ئی خوشحاله شه تاسره چه د الله تعالى کومې وعدې وې هغه به پوره کيږی. غرض ويره به په امن سره بدله شی سترګې به ئې يخې شی اوزړه به ئې مطمئن شی د قيامت ټوله ويره ترهه اودهشت به ترې لرې شی.دنيك عمل بدله به په خپلو سترګو سره اووينی اوخوشحاله به شی.لنډه دا چه د مرګ په وخت کښې د قبرنه د راپاسيدو په وخت د رحمت ملائکې به هغه سره وی اوهروخت به ورته زيری اوروی. هغوی ته به فرښتې داهم وائی چه په ژوند کښې مونږ ستادوستان اووليان وو تاته به مو د نيکئی لارخودله دخيرطرف ته به موبوتلې ستا حفاظت به مو کولو هم دغه شان به مونږ په آخرت کښې هم تاسره يو.ستا ويره ترهه به لرې کوو.په قبرکښې حشر کښې دقيامت په ميدان کښې په پل صراط باندې غرض په هريوځائ کښې به مونږ ستا ملګرى اودوستان يو.دنعمتونود جنتونود رسولوپورې به مونږ تانه نه جداکيږو. هلته چه ته څه غوارې تاته به ملاويږی کومه آرزو چه دې وی پوره کيږی به. دا ميلمستيا داورکړه دا انعام اوضيافت د هغه الله ﷻ د طرف نه دې چه ښونکې او مهربانى کونکې دې د هغه لطف اورحم د هغه ښښنه اوکرم ډير وسيع دې.

قوله تعالى: وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ

دَ جنت بازار اودَ الله تعالى ديدار:-سعيدبن مسيب اوابوهريرهﷺملاقات اوشونوابوهريره ﷺ اوفرمائيل الله تعالى دې مونږ دواړه د جنت په بازارکښې يوځائ کړی په دې باندې حضرت سعيدرحمه الله اوفرمائيل چه په جنت کښې به هم بازاروی؟ ونی فرمائيل ماته رسول اللهﷺ خبر راکړې دې چه کله جنتيان جنت ته ځی اود خپلو خپلو مرتبوبرابر درجې ته رسی نود دنياد اندازې برابر د جمعه په ورځ يوځائ کښې د راجمع کيدواجازت به ملاويږی. کله چه ټول راجمع شی نوالله تعالى به په هغوی باندې تجلی اوفرمائی د هغه عرش به ښکاره شی هغوی ټول به د جنت په باغيچه کښې د نور لوء لوء ياقوتو زبرجدو اوسرو سپينوزرو په منبرونوباندې کينی. بعضې نورچه کوم په نيکوکښې د کمې درجې وی خود جنتی کيدو په اعتبارسره هيڅ ځوك به د بل نه کمترنه وی هغوی به د مشکو او کافورو په غونډو باندې وی خو په

(¹) احمد: ۴۱۳/۳ وسنده صحيح، دارمي: ۲۹۶/۲، ابن حبان: ۵۶۹۸.

(²) احمد: ۲۸۷/۴ وهو حديث حسن.

خپل ځایٔ باندې به دومره خوشحاله وی چه د کرسئی والا به د خپل ځان نه په مجلس کښې غوره نه ګنړی. ابوهریره ﷺ فرمائی چه ما درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه آیا مونږ به خپل رب وینو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اووینئی به. د نیمې ورځ نمر او د څوارلسمې سپوږمئی چه څنګه صفا وینئی دغه شان به خپل الله تعالی هم وینئی. په دې مجلس کښې به یو یو الله تعالی سره خبرې کوی. تردې پورې چه فرمائی به یاددی فلانکې ورځ باندې تافلانکې خلاف کارکړې ووهغه به وائی چه ولې نه زماربه تاخو زاته هغه خطا معاف کړې وه بیا د هغې څنګه ذکر دې؟ وائی به ټیک ده هم د دغه مغفرت په وجه خو ته دې درجې ته رارسیدلې ئې. دوی به په دې حالت کښې وی چه یوه اُوریځ به دوی راپټ کړی اود هغې نه به داسې خوشبوئی راووریږی چه هیڅ کله به هم چا بوئی کړې نه وی. بیا به رب العالمین اوفرمائی پاسئی اوما چه کوم انعام اواکرام تاسوله تیارکړې دې هغه واخلئی. بیا به دوی یوبازار ته اورسی کوم چه به د هرطرف نه فرښتو راګیرکړې وی هلته به داسې څیزونه وینی چه نه به ئې کتلې وی نه به ئې اوریدلی وی اونه به ئې چرته په خیال کښې تیرشوی وی. کوم سړې چه کوم څیز غواړی اخلی به ئې. هلته به اخستل اوخرڅول نه وی بلکه انعام به وی. هلته به ټول جنتیان یوبل سره ملاقات کوی؟ د یوې کمې درجې جنتی به د اوچتې درجې جنتی سره ملاقات کوی نود هغه لباس وغیره ته چه اوګوری نو په زړه کښې به خیال کوی اوهم هلته به خپل بدن ته په کتوکښې خیال کوی د ده نه د هغه کپړې ډیر ښې دی ځکه چه هلته به چاته هیڅ غم اوخفګان نه وی. بیا به مونږ ټول واپس خپلو خپلو منزلوته لاړ شو. هلته به زمونږ بیبیانې مونږ ته پخیرراغلې وائی اووائی به چه د کوم وخت نه تاسو د دې ځایٔ نه تلې وئی نوهغه وخت خو دا تازه والې اودا نورانیت نه وو خوولې دې وخت کښې خو ښانست خوبی خوشبوئی نوره هم ډیره زیاته شوې ده. دوی به جواب ورکوی چه اوټیک ده مونږ نن د الله تعالی په مجلس کښې وو اویقینًا مونږ ډیر اوچت اوزیات شو. (۱) (ترمذی)

څوک چې دالله تعالی ملاقات غواړی نو الله دهغه ملاقات غواړی:: مسند احمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی څوک چه د الله تعالی ملاقات خوښوی الله تعالی به هم هغه سره ملاویدل غواړی او څوک چه د الله تعالی ملاقات خراب ګنړی الله تعالی هم د هغه ملاقات نه خوښوی. صحابه کرام رضی الله عنهم اووئیل یارسول الله ﷺ مونږ خود مرګ نه کرکه کوو حضور ﷺ اوفرمائیل دې نه مراد د مرګ نه کرکه نه ده بلکه د مؤمن د زنکدن په وخت کښې د الله تعالی د طرف نه هغه له زیرې راځی دکوم په اوریدو چه هغه له د الله ﷻ د ملاقات نه زیات خوښ بل څیز نه وی نو الله تعالی هم د هغه ملاقات خوښوی. اود فاجر اوکافر د زنکدن په وخت کښې کله چه هغه ته د دې بدئی خبرورکولې شی کومه چه هغه ته اوس رسیدونکې ده نوهغه د الله تعالی د ملاقات نه کرکه کوی نو الله تعالی هم د هغه ملاقات مکروه ګنړی. (۲) دا حدیث بالکل صحیح دې اود دې ډیر اسناد دی.

وَمَنْ	اَحْسَنُ	قَوْلًا	مِّمَّنْ
او څوک دې	ډیر ښائیسته	په لحاظ دخبری سره	دهغه چانه
اودهغې بنده نه ښه خبره د چا کیدې شی			چې

دَعَاۤ	اِلَى اللّٰهِ	وَعَمِلَ صَالِحًا	وَّقَالَ	اِنَّنِیْ	مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ ۝
چې رابلی خلق	الله ته	او عمل کوی نیک	اووئې وئیل	چې بیشکه زهٔ دمسلمانانو نه یم	
دالله ﷻ طرفته بلنه کوی		او نیک عمل کوی	او دا وائی چې زه له تابعدارو څخې یم		

---
(۱) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی سوق الجنة: ۲٥٤۹ ابن ماجه: ٤۳۳٦، السنة: ۷۸٥.
(۲) احمد: ۱۰۷/۳ وسنده ضعیف ولکنه صحیح بالشواهد صحیح مسلم: ۲٦۸۳، احمد: ٤/٩٥.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ط اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ

اونهٔ یو شان کیږی | نیکی اونهٔ بدیٔ | دفع کړه (بدی) | په هغه نیکیٔ سره |

او نیکی اوبدی هیڅ کله برابریدي نشی | ....ته په ښه (خوږه) طریقه (دښمن) د ځان نه

اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِيْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهٗ

چې هغه ډیره ښائیسته وی | پس بیا به وی | هغه سړې چې په منځ ستا | او په منځ دهغه کښی

لرې کړه | نوستا اود چا ترمینځه چې دشمنی وی

عَدَاوَةٌ كَاَنَّهٗ وَلِيٌّ حَمِيْمٌ ﴿۳۴﴾ وَمَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا الَّذِيْنَ

دشمنی وی | داسې لکه چې هغه | دوست دې | مهربانه | اونهٔ نصیب کیږی داصفت | مګر هغه کسانو ته

هغه به داسې (نرم) شی لکه مهربان دوست | اودا نصیحت دهغه چا نصیب کیږی چې

صَبَرُوْا ج وَمَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا ذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿۳۵﴾ وَاِمَّا

چې صبر اوکړو هغویٔ | اونهٔ ورکړې کیږی دا مقام | مګر خاوند دحصې لوئې ته | او که چرې

صبر کولې شی | اودا سبق هغه څوک اخستې شی چې د لوئې نصیب خاوندوو | اوکه چرې

يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ط اِنَّهٗ

اورسیږ ی تاته | دطرفه دشیطان نه | څه وسوسه | نو پناه اوغواړه په الله پورې | بیشکه هغه

ستا په زړه کښې د شیطان د طرفه څه وسوسه پیدا شی | نو د الله ﷻ نه پناه غواړه | بیشکه هغه

هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۳۶﴾

خاص هغه اوریدونکې دې | او ډیر پوهه دې

هرڅه اوری | په هر څه پوهه دې |

قوله تعالى:: وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَآ اِلَى اللّٰهِ

دټولونه ښه دعوت د چا دې ؟:-فرمائی چه څوک د الله ﷻ بندیګان د الله ﷻ طرف ته رابلی اُو پخپله هم نیکی کوی اسلام قبول کړی د هغه نه به ډیره ښه خبره د بل چا وی؟ دا دی چاچه خپل ځان ته پخپله نفع اورسوله اود الله ﷻ مخلوق ته ئی هم نفع اورسوله.دادهغوی نه نه دی چه صرف دخُلې دخبرو پړانګان دی. نورو ته وائی خوپخپله نه کوی. دوی خو پخپله هم کوی اونوروته هم وائی. دا آیت عام دې. رسول الله ﷺ د ټولونه زیات په دې باندې پوره دې. بعضو وئیلی دی چه د دې مصداق اذان کونکی دی کوم چه نیکان هم دی.

د مؤذن د فضیلت احادیث:: په صحیح مسلم کښې دی د قیامت په ورځ به مؤذن خلق د ټولونه د اوږدو غړانګو والا وی[۱] سنن کښې دی امام ضامن دې اومؤذن امانت دار.الله تعالی دې امامانوته نیغه لار اوښائی اومؤذنان دې اوبښی[۲] ابن ابی حاتم کښې دی چه سعدبن ابی وقاص ﷺ فرمائی د آذان کونکو

[۱] صحیح مسلم کتاب الصلاة باب فضل الاذان وهرب الشیطان عند سماعه: ۳۸۷، ابن ماجه: ۷۲۵، احمد:۹۵/٤.
[۲] ابوداوٗد کتاب الصلاة باب مایجب علی المؤذن من تعاهدالوقت: ۵۱۷وهوحسن، ترمذی: ۲۰۷، مسند الطیالسی:۲٤۰٤، احمد:۴۱۹/۲، ابن حبان: ۱٦۷۲، مصنف عبدالرزاق: ۱۸۳۹، صحیح ابن ماجه۱۵۳۱.

حصه د قیامت په ورځ د الله ﷻ په نیز په شان د جهاد کونکی د حصې ده. داذان اواقامت په مینځ کښې دا هغه حالت دې لکه څوك چه په جهاد کښې د الله تعالی په لارکښې په خپلو وینوکښې لړپړکیږی. ابن مسعودؓ فرمائی که چرې زه مؤذن ووم نوبیابه ماته د حج عمرې اوجهاد دومره پرواه نه وه. دحضرت عمرؓ نه نقل دی که چرې زه مؤذن ووم نوزما ارمان به پوره شوې وو اوما به د شپې د نفلی مونځونو او د ورځې د نفلی روژو دومره زیات کوشش نه کولو.ما اوریدلی دی چه د اللهﷻ رسول ﷺ درې خل د مؤذنانو باره کښې دبښنې دعاکړې ده. په دې باندې ماووئیل چه حضورﷺ تاسو مونږ په دعاکښې یادنه کړو سره ددې چه مونږ په اذان کولو باندې تورې نیسو.حضورﷺ اوفرمائیل چه اوخوایٔ عمرؓ داسې زمانه هم راتلونکې ده چه مؤذنی به دغریبانانو مسکینانوپورې پاتې شی.واورهعمرهؓ د کومو خلقوغوښه اوپوستکې چه په دوزخ باندې حرام دې په هغوی کښې اذان کونکی هم دی. حضرت عائشه ؓ فرمائی چه په دې آیت کښې هم دمؤذن تعریف دې. دهغه حی علی الصلوة ونیل د الله تعالی طرف ته رابلل دی. ابن عمرؓ اوعکرمهؒ فرمائی داآیت د مؤذنانوباره کښې نازل شوې دې. اوداچه کوم نې اوفرمائیل هغوی نیك عمل کوی د دې نه مراد د اذان اوتکبیر په مینځ کښې دوه رکعته مونځ کوی.لکه څنگه چه دحضورﷺ ارشاد دې د دوو اذانونوپه مینځ کښې مونځ دې د دوو اذانونو په مینځ کښې مونځ دې چه څوك غواړی(۱)په یوحدیث کښې دی چه د اذان اواقامت په مینځ کښې دعاکول نه ردکیږی(۲)صحیح خبره دا ده چه آیت د خپل عموم په لحاظ سره د مؤذن اوغیرمؤذن هرسړی ته شامل دې څوك چه د الله تعالی طرف ته دعوت ورکړی. دا یادساتنې چه د دې آیت د نازلیدو په وخت د سرنه اذان شروع شوې هم نه وو. ځکه چه دا آیت په مکه کښې نازل شوې دې اواذان مدینې ته د رسیدونه پس مقررشوې دې. کله چه عبدالله بن زید بن عبدربهؓ په خپل خوب کښې اذان ورکول اوکتل او واوریدلواوحضورﷺ ته ئې د دې ذکر اوکړو نو حضورﷺ اوفرمائیل بلالؓ ته ئې اوښایه د هغه آواز اوچت دې(۳)نوصحیح خبره دا ده چه دا آیت عام دې په دې کښې اذان کونکی هم شامل دی.

حضرت حسن بصریؒ د دې آیت په اوریدوسره فرمائیل هم دغه خلق دی د الله تعالی دوستان، هم دغه دی د الله تعالی ولیان هم دا د الله تعالی د ټولونه زیات خوښ دی اودغه د ټولونه زیات الله تعالی ته گران دی چه هغوی دالله ﷻ خبرې اومنلې اوپخپلومنلوکښې نیکئی اوکړې اودخپل ځان د مسلمان کیدو اعلان ئې اوکړو هم دغه د الله تعالی خلیفه گان دی. ښیگړه اوبدی نیکی اوبدی برابر برابر نه شی کیدې بلکه په دې کښې ډیر فرق دې. څوك چه تاسره بدی کوی ته هغه سره نیکی کوه اود هغه بدی دغه شان لرې کړه. دحضرت عمرؓ فرمان دې ستاباره کښې چه کوم سړې د الله تعالی نافرمانی اوکړی نو ته دهغه باره کښې دالله ﷻ فرمانبرداری اوکړه د دې نه زیات هیڅ څیز نشته. الله ﷻ فرمائی چه داسې کولوسره ستاد ځان دښمن هم ستا دوست جوړیږی. په دې وصیت به د هغه نه عمل کیږی چه صبرکونکې وی په نفس باندې اختیارلری اووی هم نصیب والا چه د دین اودنیا بهترې د هغه په تقدیر کښې وی.ابن عباسؓ فرمائی چه ایمانداروته دالله ﷻ حکم دې چه هغوی دې دغصې په وخت کښې صبرکوی اود بل په جهالت باندې د خپل برداشت ثبوت پیش کوی اود نورو بدئی دې معاف کوی. داسې خلق دشیطانی چالونونه په حفاظت کښې وی اودهغوی دښمنان هم بیادهغوی دوستان جوړیږی.

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التهجد باب الصلاة قبل المغرب: ۱۱۸۳، صحیح مسلم:۸۳۸، ابوداوٗد: ۱۲۸۳، ترمذی:۱۸۵، ابن ماجه: ۱۱۶۲، ابن حبان:۱۵۸۹، احمد: ٤/۸٦.

(۲) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب فی الدعاء بین الاذان والاقامة: ۵۲۱وهوصحیح، ترمذی:۲۱۲، عمل الیوم واللیلة للنسائی:۶۸، مصنف عبدالرزاق:۱۹۰۹، ابن ابی شیبه: ۲۲۵/۱۰، احمد: ۱۱۹/۳.

(۳) ابوداوٗد: ٤۹۹ وسنده حسن.

دا خوشوه د انسانی شرنه د بچ کیدو طریقه اوس د شیطانی شر نه د بچ کیدو طریقه ښائی چه د الله تعالی طرف ته تیتیږه اوهم هغه ده ته دا طاقت ورکړې دې چه هغه په زړونوکښې وسوسې پیداکړی اوهم د هغه په اختیارکښې دی چه د هغه د شر نه نې مېجفوظ اوساتی. نبی کریم ﷺ به په خپل مانځه کښې فرمائیل ﴿اعوذ بالله السميع العليم من الشيطن الرجيم من همزه ونفخه ونفثه﴾([1])اول مونږ بیان کړې دې چه د دې مقام په شان مقام صرف په سورت اعراف کښې دې چرته چه ارشاد دې ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِيْنَ۝﴾([2])اود سورت مؤمنون آیت ﴿اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۭ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُوْنَ۝﴾([3])کښې حکم شوې دې چه دمعاف کولوعادت خان کښې واچوئی اودالله تعالی په پناه کښې راځئی دبدو بدله په نیکوسره ورکوئی. وغیره.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ | الَّيْلُ | وَالنَّهَارُ

| او دنښو دهغه نه دی | دا شپه | او ورځ |

او دده (دقدرت په نښنو کښې شپه ، ورځ

وَالشَّمْسُ | وَالْقَمَرُ ۭ | لَا تَسْجُدُوْا | لِلشَّمْسِ | وَلَا لِلْقَمَرِ | وَاسْجُدُوْا

او نمر | او سپوږمئ | سجده مهٔ کوئ تاسو | نمر ته | او نهٔ سپوږمئ ته | او سجده کوئ

نمر ، او سپوږمئ دی| نو تاسو مه نمر ته سجدې کوئ | او مه سپوږمئ ته | اوصرف

لِلّٰهِ الَّذِيْ | خَلَقَهُنَّ | اِنْ كُنْتُمْ | اِيَّاهُ | تَعْبُدُوْنَ۝

هغه الله ته | چې پیدا کړی ئې دی دا | که یئ تاسو | خاص هغه لره | چې عبادت کوئ

الله ﷻ ته سجدې کوئ |چاچې داټول خیزونه پیداکړی دی| که تاسو صرف دالله ﷻ عبادت کول غواړئ

فَاِنِ اسْتَكْبَرُوْا | فَالَّذِيْنَ | عِنْدَ رَبِّكَ | يُسَبِّحُوْنَ لَهٗ

پس که چرې لوئي اوکړه دوئ | نو هغه څوك (فرښتې) | چې په نز درب ستا دی |تسبيح وائی هغه لره

نوکه دوئ تکبر اوکړو|نو کومې (فرښتې) چې ستا درب سره دی | هغه شپه ورځ

بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ | وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُوْنَ۝ | وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ | اَنَّكَ

په شپه او ورځ کښې | او هغوئ نهٔ ستړی کیږی | او دنښو دهغه نه داده | چې بیشکه ته

دده تسبیح وائی | او هیڅرې نه ستړی کیږی | اودالله ﷻ یوه نښه داده | ....چې ته زمکه

تَرَى الْاَرْضَ | خَاشِعَةً | فَاِذَآ | اَنْزَلْنَا | عَلَيْهَا | الْمَآءَ

وینې زمکه | او دهٔ (یعنی وچه) | پس کله چې | نازلې کړې مونږه | په هغې باندې | اوبهٔ

اوچه (خشکه) وینی | خو کله چې پرې مونږ اوبه نازلې کړوا نو هغه راپورته شی

[1]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب من رای الاستفتاح بسبحانك....:۷۷۵وسنده حسن

[2]) ۷/الاعراف:۱۹۹.

[3]) آیت:۹۶.

اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ؕ اِنَّ الَّذِیۡۤ اَحۡیَاهَا

نو اوخوزیده (تازه شوه) | اواوپړسیدله | بیشکه هغه ذات | چې ژوندۍ ئې کړه دا زمکه

اوتازه شي او اوپړسیږي| ....بیشکه کوم ذات چې زمکه ژوندۍ کړه | هغه د مړو

لَمُحۡیِ الۡمَوۡتٰی ؕ اِنَّهٗ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ قَدِیۡرٌ ۝

خامخا ژوندي کونکې دې دمړو | بیشکه هغه | په هر څیز باندې | قادر دې |

ژوندی کونکې هم دې| په دې کښې شک نشته چې هغه په هر څه قادر دې

قوله تعالٰی:: وَمِنۡ اٰیٰتِهِ الَّیۡلُ وَالنَّهَارُ

ورځ شپه نمر سپوږمۍ هغه جوړ کړي دي:- الله تعالٰی خپل مخلوق ته خپل عظیم الشان قدرت اوبې مثال طاقت ښائی چه هغه څه کول غواړي نوکوي. نمرسپوږمئي ورځ شپه د هغه د کامل قدرت نښې دي. شپه د هغې دتیارو سره ورځ د هغې درڼاګانوسره هغه جوړکړي دي.څنګه یوبل پسې راځي.نمر او دهغې رڼاته اوسپوږمئي اودهغې پړق ته ګوره اودهغې نورانیت ته اوګوره د هغې هم منزلونه او آسمان مقرردې.دهغوی په راختواوډوبیدوسره دورځې اوشپې فرق دې.دمیاشتواوکالونوشمیر معلومیږي. د کوم نه چه عبادتونومعاملاتو اودحقوقو ادائیګي کیږي.په آسمان اوزمکه کښې دټولو نه زیات ښائسته نمر اوسپوږمئي وو په دې وجه ئې دا په خاص توګه باندې، په خپل مخلوق کښې اوخودل اوئې فرمائیل چه که دالله تعالٰی بندیګان ئې نودنمراوسپوږمئي په وړاندې تندې مه،لګوه ځکه چه دامخلوق دې. مخلوق دسجدې کولوقابل نه وي دسجدې کولو لائق هغه ذات دې چه دټولو خالق دې.تاسودالله تعالٰی عبادت کوئې خوکه تاسو د هغه نه بغیرد هغه دمخلوق هم عبادت اوکړو نوتاسو به د هغه په نظر کښې پریوځئي اوبیابه هغه کله هم تاسواونه ښښي.کوم خلق چه صرف دهغه عبادت نه کوي بلکه د نورو هم عبادت کوي هغوی دې دا نه ګڼړي چه د الله تعالٰی عبادت کونکي هم دوي دي که هغه د دوی عبادت پریږدی نوبل څوك به د هغه عبادت کونکې پاتې نه شي. نه نه الله تعالٰی خود هغوی د عبادتونونه بې پرواه دې. دهغه فرښتې شپه ورځ دهغه په ذکرکښې اودهغه په خالص عبادتونوکښې بې ستومانتیا اوبې سترې کیدوهر وخت مشغول دی. لکه چه په بل آیت کښې دی چه که دوی کفر اوکړی نومونږ یوقوم داسې هم مقررکړې دې چه کفر به نه کوي. حضورﷺ فرمائي چه شپې ته ورځې ته نمر سپوږمئي ته اوهوا ته بد مه وائې دا څیزونه د بعضې خلقو د پاره رحمت اود بعضو د پاره زحمت وي. ([1])د هغه دومره نښې چه هغه مړي ژوندی کولې شي که کتل غواړئي نود مړې زمکې په باران سره راژوندی کیدل اوګورئي چه هغه اوچه شاړه بې واښووی. باران وریدوسره فصلونه میوې شینکې واښه اوګلونه وغیره راټوکیږي. اوهغه په یوعجیبه انداز کښې د خپل شینکې سره خوزیږي. دا راژوندئي کونکې به تاسو هم راژوندی کړي یقین اوکړئي که هغه غواړي نود هغه په قدرت کښې شته.

اِنَّ الَّذِیۡنَ یُلۡحِدُوۡنَ فِیۡۤ اٰیٰتِنَا لَا یَخۡفَوۡنَ عَلَیۡنَا ؕ اَفَمَنۡ

بیشکه هغه کسان چې اوړی دحق نه باطل ته|په آیتونوزمونږ کښې|نهٔ دی پټ|په مونږ باندې|آیاپس هغه څوك

کوم خلق چې زمونږ په آیتونو کښې ګمراهي اختیاروی |هغوئ زمونږ نه پټ نه دی|نو آیا څوک چې اورته

[1] مسندابی یعلی: ۲۱۹٤ المعجم الاوسط: ٦٧٩١، مجمع الزوائد: ۷۱/۸.

يُّلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا

چې غورزولې کیږي به | په وور کښې | هغه بهتر دې | یا هغه څوک | چې راځي به | په حالت د امن کښې

او غورځولی شي | .... هغه ښه شو یا څوک چې د قیامت په ورځ په امن او امان

يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ط اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ لا اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

په ورځ د قیامت | عمل کوئ | هغه چې غواړئ تاسو | بیشکه هغه | په هغه څه | چې تاسو ئې کوئ

(الله ﷻ ته مخامخ) پیش شي | ستاسو چې څه زړه غواړي هغه کوئ | بیشکه الله تعالی ستاسو د کړو

بَصِيْرٌ ۝٤٠ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالذِّكْرِ لَمَّا

لیدونکې دې | بیشکه هغه کسان | چې انکار ئې اوکړو | د ذکر (نصیحت) نه | هر کله چې

لیدونکې دې | کوم خلق چې د دې قرآن نه څه وخت چې دوئ ته راغلو

جَآءَهُمْ ج وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ ۝٤١ لا لَّا يَاْتِيْهِ الْبَاطِلُ

راغې هغوئ ته | او بیشکه هغه | خامخا کتاب دې | قوي | چې نه شي راتلې هغه ته | باطل

انکار او کړو (برباد شول) او دا قرآن ډیر د عزت کتاب دې | چې غلطه خبره ورته نه د وړاندې

مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ط تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ

د مخکښې طرف د دې نه | او نه د روستو طرف د دې نه | نازل کړې شوې دې | د طرفه د یو حکیم |

نه راتلې شي | او نه د روستو نه | د اد حکمت والا او ستائیلی شوې (الله ﷻ) نازل شوې (کتاب) دې

حَمِيْدٍ ۝٤٢ مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ

ستائیلې شوې الله نه | نه وئیلې کیږي | تا ته | مګر هغه څه | چې وئیلې شوې دی | رسولانو ته |

.... تا ته هم هغه شان خبرې کولې شي | څنګه چې ستانه وړاندې پیغمبرانو ته وئیلې شوې وې

مِنْ قَبْلِكَ ط اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ عِقَابٍ اَلِيْمٍ ۝٤٣

مخکښې ستانه | بیشکه رب ستا | خاوند د بښنې دې | او ورکونکې د عذاب دردناک دې |

.... | بیشکه ستا رب بښونکې دې | .... او د دردناک عذاب خاوند هم دې

قوله تعالی:: اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا

ملحدينو ته رټنه او دعذاب نه ويره :- د **(الحاد)** معنی د ابن عباس رضی الله عنه نه د کلام د هغه ځائ نه اخواکول او بل ځائ کښې کیخودل مراد دی. او د قتاده رحمه الله وغیره نه معنی کفر او عناد دې. فرمائي چه ملحدان خلق زمونږ نه پټ نه دی. زمونږ اسماء او صفات دیو ځائ نه بل ځائ ته کونکی زمونږ په نظر کښې دی. هغوی ته به مونږ ډیره خرابه سزا ورکړو. پوهه شئ چه دوزخ ته حواله کیدونکی او د ټولو خطرونه بچ کیدونکی برابر دی؟ هیڅ کله نه. بدکارو کافرانو چه څنګه عمل کول غواړنی کوئی زمانه ستاسو هیڅ یو عمل پټ نه دې. د باریك نه باریك څیز هم زما د نظرنه پټ نه دې. د **(ذکر)** نه مراد د ضحاك سدی او قتاده رحمهم الله په نیز قرآن پاك دې هغه په عزت او په درناوی دې. د دې په شان د هیڅ چا کلام نشته. د دې نه وړاندې روستو یعنی دیو طرف نه هم دې کښې باطل نه شی ملاویدلې. دا د رب العالمین د طرفنه نازل کړې شوې دې.

چه په خپلو اقوالواوافعالو کښې حکیم دې. دهغه ټول حکم احکام د بهترین انجام والادی. تاته چه ستا د زمانې کافران څه وائی هم دغه تانه وړاندې پیغمبرانوته هم د هغوی امتونوویلی وو نوچه څنګه دې پیغمبرانوصبراوکړوته هم صبرکوه. څوك هم چه ستا درب طرف ته رجوع اوکړی هغه د ده د پاره د ډیرې ښښنې والادې اوڅوك چه پخپل کفراوضد باندې کلك وی دحق د مخالفت اوړد رسول دتکذیب نه نه منع کیږی په هغه باندې الله تعالی ډیر سختې سزاګانې کونکې دې. رسول الله ﷺ فرمائی که دالله تعالی معافئی اوبښنې نه وې نوپه دنیاکښې به یوکس هم ژوندې نه وو پاتې شوې اوکه دهغه رانیول راګیرول عذابونه اوسزاګانې نه وې نوهرسړې به ښه په تسلئی سره ډډه لګولې بې ویرې ناست وو.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا

او که جوړ کړې وې مونږه دا کتاب | قران عجمی | نو خامخا به وئیلې دې خلقو |

او که مونږ دا قران پاک په عجمی (ژبه کښې) رالیږلې وې | نو دوئ به وئیل چې

لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ ط ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ ط

ولې واضحه بیان نه کړې شو | ایتونه دده | ایا کتاب عجمی دې | او مخاطب عربی دې |

ددې ایتونو ولې صفا صفا نه دی بیان شوی | دالا څنګه خبره ده چې (کتاب) عجمی او (پیغمبر) عربی دې

قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَاۤءٌ ط

ورته اووایه | دا قرآن | دپاره دهغه کسانو | چې ایمان ئې راوړې دې | هدایت دې | او شفا ده |

(اې نبی ﷺ) ته ورته اووایه | چې دا کتاب ایماندارو دپاره هدایت او شفاء ده

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْۤ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ

او هغه کسان | چې ایمان نه راوړی | په غوږونو دهغوئ کښې | درونوالې دې | او دا |

اوڅوک چې ایمان نه راوړی | د هغوئ په غوږونو کښې کوڼروالې دې | ....او

عَلَيْهِمْ عَمًى ط اُولٰۤئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ

په هغوئ باندې | پټئ ده | دا کسان چې دی | لکه چې اواز کیدې شی دوئ ته | دخائې

قران پاک دهغوئ په حق کښې ړوندوالې دې | داهغه کسان دی چې د ډیرې لرې ځائې نه

بَعِيْدٍ۝ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ط

لرې نه | او ورکړې وو مونږه | موسی ته کتاب | پس اختلاف اوکړې شو | په هغې کښې

ورته اوازکولې شی | اومونږ موسی ؑ ته کتاب ورکړې وو | بیا په هغې کښې هم اختلاف اوکړې شو

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ

اوکه نه وې خبره | رومبې مقرر شوی | دطرفه درب ستانه | نو خامخا به فیصله شوی وه |

اوکه چرې ستا درب د طرفه یوه خبره د وړاندې نه فیصله شوې نه وه | نو ددوئ معامله به

بَيْنَهُمْ ط وَاِنَّهُمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ۝

په منځ ددوئ کښې | اوبیشکه دوئ | خامخا په شك دی | دطرفه دهغه نه | په شك پریشانه کونکی کښې

خلاصه شوې وه | اودوئ ددې کتاب په حق کښې په شک کښې پریشانه پراته دی

قوله تعالى:: وَلَوْجَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا

دَ قرآن پاک ژبه عربي ولې ده؟:-دقرآن کريم فصاحت اوبلاغت ددې حکم احکام ددې لفظ اومعنوي فوائد بيانولې شي پدې باندې ايمان نه لرونکوسرکشي ضداودښمني بيانولې شي.لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې ﴿وَلَوْنَزَّلْنٰهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ ۝ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ۝﴾([1])مطلب دادې چه دنه منلوشل بهانې دې نه يوچينګ اونه بل چينګ.که قرآن پاک چرته په عجمي ژبه کښې نازل شوې وو نو بهانې به ئې کولې چه مونږ خو په دې باندې صفاصفا نه پوهيږو. مخاطب چه کله د عربي ژبې دی نو په دوی باندې غيرعربي ژبه کښې کتاب ولې نازليږي؟ اوکه څه په عربي کښې وو اوڅه په بل ژبه کښې نو بيابه هم د دوی هم دغه اعتراض وو چه د دې څه وجه ده؟دحسن بصري رحمه الله قراءت ﴿ءَاَعْجَمِيٌّ﴾ دې. سعيدبن جبير رحمه الله هم دغه مطلب بيانوی. د دې نه د هغوی سرکشي معلوميږي. بياارشاد دې چه دا قرآن پاک د ايماندارو د زړه هدايت اود هغوی دسينو شفا ده.دهغوی ټول شکونه په دې سره ختميږي. دچاچه په دې باندې ايمان نشته نوهغوی خو په دې باندې پوهيدې نه شي لکه چه څوک کوڼروی. اونه د دې د بيان طرف ته د هغوی هدايت وی لکه ړوند. بل آيت کښې دی ﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ۝﴾([2])زمونږ نازل کړې شوې داقرآن پاک د ايماندارو د پاره شفا اورحمت دې. اوظالمانو خودې سره نقصان زياتيږي. ددې مثال داسې دې لکه چه څوک د لرې نه چاته څه وائي چه نه دهغوی غوږونوته صحيح الفاظ اورسي اونه هغوی په صحيح توګه په مطلب باندې پوهيدې شي.لکه چه بل آيت کښې دی ﴿وَمَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا كَمَثَلِ الَّذِيْ يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً وَّنِدَآءً ۭ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ۝﴾ ([3])يعنی دکافرانومثال دهغوی په شان دې چه آوازکوی او وازنه بغيرَبل څه دهغوی په غوږکښې نه پريوځي.کانړه ګونګيان اوړانده دی بيابه څنګه پوهه شي؟ضحاک رحمه الله دامطلب بيان کړې دې چه د قيامت په ورځ به دوی د هغوی په خرابو نامونوسره رابللې شي.عمر بن خطاب رضي الله عنه يو مسلمان سره ناست وو چه هغه فيصلې کولې.هغه ناڅاپې لبيك لبيك چغې کړې.هغوی اوفرمائيل تاته څه ښکاری ياتاته څوك آوازکوی؟ هغه وئيل اودسمندرد اخواغاړې نه څوك رابلل کوی نوهغوی هم دا جمله اولوستله ﴿اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ۝﴾ ([4]) (ابن ابي حاتم)

بيا فرمائي چه مونږ موسی عليه السلام ته کتاب ورکړو خو په دې کښې هم اختلاف اوکړې شو هغه ئې هم دروغ اوګڼړلو او په تکليف ئې کړو.نوچه څنګه هغه صبراوکړو دغه شان تاته هم صبرکول پکاردی. ستا رب د دې د اول نه فيصله کړې ده چه د يومقرروخت پورې يعنی د قيامته پورې به عذاب اخواوی. د دې دپاره چه دامهلت ماورکړې دې ګنې دهغوی کره داسې نه ووچه پريخودې شوې وې اوخوراك شنباك دې کولې چه هم اوس هلاك کړې شوې وې. دوی پخپل تکذيب کښې هم په څه يقين باندې نه دی بلکه په شك کښې پراته دی اوګډوډ کيږي. واالله اعلم.

مَنْ عَمِلَ	صَالِحًا	فَلِنَفْسِهٖ	وَمَنْ اَسَآءَ
چاچي عمل اوکړو	نيک	پس وې کړه دپاره دځان خپل	او چاچي بدعملي اوکړه
چا چي نيک عمل اوکړو	نو فائده هم هغه ته ملاويږي	....	اوچا چې ګناه اوکړه

[1] ۲۶/الشعراء: ۱۹۸-۱۹۹.

[2] ۱۷/الاسراء:۸۲.

[3] ۲/البقرة:۱۷۱.

[4] ٤۱/حم السجدة:٤٤.

فَعَلَيْهَا ؕ	وَمَا رَبُّكَ	بِظَلَّامٍ	لِّلْعَبِيْدِ ۝
نو سزا ئې په هغه باندې ده |	اونه دې رب ستا |	ظلم كونكې |	بندګانو لره |
نقصان ئې هم هغه ته رسيږي| او ستارب په خپلو بندګانو زياتې كونكې نه دې |			

کافر ته د خپل عمل بدله او مسلمان ته دخپل عمل بدله: د دې آيت مطلب ډيرښكاره دې د نيكو كونكو اعمالوفائده هم هغوی ته وی اود بدئی كونكی د بدئی نقصان هم د هغه طرف ته ورګرځی. د پروردګار ذات د ظلم نه پاك دې. د يوپه ګناه باندې هغه بل نه رانيسی. د نه كړې شوې ګناه سزا هغه نه وركوی. اول خپل رسول ليګی بيا كتاب نازلوی خپل حجت ختموی خپلې خبرې وورسوی نو چه اوس هم څوك اونه منی نوهغه د عذاب اوسزا مستحق دې.

(الحمدلله) د څليريشتمې سپارې تفسير ختم شو.

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَاتٍ

خاص هغه ته | واپس کړې کيږي | علم دقيامت | اونه | رااوځئ | دميوونه |

دقيامت علم صرف الله ﷻ سره خاص دي (بل چاته د دې علم نشته) | او کومه ميوه چې

مِّنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا

دغلا فونو(قوځلو)خپلو ته | اونه حامله کيږي | يوه ښځه | اونه زيږوي يو بچې | مګر |

دخپلو غلافونو نه راوځی | يا کومه يوه ښځه چې حامله کيږي| يا بچې راوړي | نودا ټول

بِعِلْمِهِ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي

په علم دهغه کښې دی | او په کومه ورځ چې آواز اوکړي دوئ ته | چې کوم ځائې دی | شريکان زما |

هغه ته معلوم دی|اوپه کومه ورځ چې به الله ﷻ دوی ته آواز اوکړي| چې زما شريکان څه شول؟

قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾

اوبه وائی دوئ | خبر درکړو مونږ تاته اوس | چې نشته زمونږ نه | هيڅوک ګواه ددې خبرې |

هغوی به اووائی چې مونږ تاته خبر درکووا چې په مونږ کښې هيڅ څوک د دې ګواه نشته ؟؟

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ

او ورک به شي | ددوئ نه | هغه ټول | چې وو دوئ | چې رابلل به دوئ | مخکښې ددې نه |

اودوی چې به وړاندې دکومو معبودانو عبادت کولو هغه ټول به ترې ورک شی |

وَظَنُّوا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾

او پوهه به شي | چې نشته دوئ لره | ځائې دتيښتې |

اوپوهه به شي چې اوس د خلاصی هيڅ لار نشته

قوله تعالى: إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ

د قيامت او د هر څيز علم الله ﷻ سره دې: الله رب العزت فرما ئی چه قيامت به کله راځی؟ ددې علم د هغه نه سوا بل چا ته نشته دټولو انسانانو سردار حضرت محمد مصطفی ﷺ نه د فرشتو په سردارانو کښې يو سردار حضرت جبرائيل عليه السلام د قيامت د راتلو په باره کښې تپوس اوکړو نو نبی ﷺ اوفرمائيل چه دچا نه تپوس کولې شی هغه ته هم د تپوس کولو والا نه زيات نه دی معلوم ([1]) د قرآن کريم يو بل آيت کښې دی ﴿إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَاهَا﴾ يعنی قيامت به کله راځی؟ددې د علم دارومدار هم ستاد رب طرف ته دې دغه شان الله ﷻ يو بل ځائې فرمانی﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ﴾مطلب هم دا دې چه د قيامت وخت الله ﷻ نه سوا بل څوك نه پيژنی بيا فرمائی چه هر څيز دالله علم په احاطه کښې اخستې دې تردې پورې چه کومه ميوه د غوټو نه راوځی کومې ښځې ته به حمل وی کوم بچې به ددې نه وی دا ټول د هغه په علم کښې دی د زمکې او د اسمان يوه ذره هم د هغه د علم د وسعت نه باهر نه ده . بل آيت کښې دی ﴿لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ﴾ هر ماده ښځې ته چه کوم حمل وی او رحم چه کوم کمې زياتې کوی الله ﷻ ته ډير ښه معلوم دی .هغه سره د هر څيز اندازه ده عمرونه چه کميږی او زياتيږی هغه هم په کتاب کښې ليکلې

[1]) صحيح بخاری كتاب الايمان باب سوال جبريل النبی ﷺ عن الايمان والاسلام :٥٠ ، صحيح مسلم: ٩.

شوي دي داسې هيڅ نښته چه الله ﷻ باندې مشكل وي . د قيامت په ورځ به مشركانو نه د ټول خلقو په مخكښې الله ﷻ سوال كوي چه څوك تاسو ماسره په عبادت كښې شريك كول هغه نن چرته دي؟هغوی به جواب وركوي چه مونږ خو تاسو ته اوخودله چه نن مونږ كښې به څوك هم ددې اقرار نه كوي چه څوك ستا شريك هم شته . نن ددوی ټول باطل خدايان ورك شوي دي څوك به هم په نظر نه راځي چه دوی ته فائده اورسوی او دوی پخپله پوهه شي چه نن د الله د عذاب نه د خلاصي هيڅ صورت نشته .دلته ظن د يقين په معنی كښې دې.

د قرآن كريم يو بل آيت كښې دا مضمون دا شان بيان شوې دې ﴿وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ فَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ مُّوَاقِعُوْهَا وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا﴾ دانسان مايوسي او طمع . الله ﷻ بيان فرمائي چه مال صحت وغيره د خير دعاګانو نه خو سړې نه ستړې كيږي او كه چرې په ده باندې څه مصيبت راشي يا د لوږې څه موقعه راشي نو دومره زيات پريشانه او مايوسه شي چه اډو خير به بيا مومي نه.او كه چرې څه تنګني يا سختې نه پس ده ته څه راحت ملاو شي نو دا وائي چه دا خو الله ﷻ باندې زما حق وو زه هم ددې قابل وم .اوس په دې نعمت خوشاليږي الله رب العزت هيروي او صفا منكر جوړ شي د قيامت د راتلو صفا انكار كوي مال او دولت آرام او راحت دده د كفر سبب جوړ شي.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ
نه ستړې كيږي | انسان
انسان د خير په دعا غوښتلو نه ....
مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ ز وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿۴۹﴾
دغوښتلو دخير نه | او كه اورسيږي هغه ته | مصيبت | نو هغه نا اميده وي | ډير نا اميده |
ستړې كيږي|او كه چرې څه تكليف ورته اورسي | نو بيا مايوسه او نااميده شي
وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ
او كه اوڅكوؤمونږ هغه ته | رحمت | دطرفه زمونږ نه | روستودهغې |سختې نه |چې رسيدلې وي هغه ته
او كه چرته مونږ پرې د خپل رحمت نه څه اوكړو| د بو داسې مصيبت نه پس چې رسيدلې وورته| نو
لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ لا وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً لا وَّلَئِنْ
نو خامخا اوبه وائي | دا لائق دې مالره | اونه كوم زه ګمان | په قيامت | چې رابه شي | او كه
بيا وائي چې داخو زما خپل كمال وو| اوزه دا نه ګنړم چې قيامت راتلونكې دې| او كه چرته زه
رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ج
واپس كړې شوم زه | رب خپل ته | بيشكه مالره دی | دهغه سره | خامخا ښې مزې |
هلدو الله ﷻ ته واپس كړې شم|..................نو هلته به هم زما ښه حالت وي |
فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا
پس خامخابه خبر وركوؤ مونږه |هغه كسانو ته|چې كفر ئې كړې دې |په هغه عمل چې كړې دې هغوئ
مونږ به كافرانو ته دهغوئ د هر يو عمل خبر وركړو (چې تاسو په دنيا كښې دا دا كارونه كړي وو)

وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ۝ وَاِذَآ اَنْعَمْنَا

اوخامخا به مونږ څکوؤ هغوئ ته | دعذاب ګنده نه | او کله چې | نعمت اوکړومونږه |

اودسخت عذاب مزه ورباندې اوڅکووا | .... اوکله چې مونږ په يو انسان باندې

عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ

په انسان باندې | نو مخ واړووْ هغه | او لرې ئې کړو اړخ خپل | او کله چې | اورسی هغه ته |

نعمتونه اوکړوا .نودې مخ واړوی | او ډډه اوکړی | ....اوڅه وخت چې (لږډېر) تکليف

الشَّرُّ فَذُوْ دُعَآءٍ عَرِيْضٍ۝

تکليف | نو دې خاوند | ددعا | اوږدې وی |

ورته اورسيږی | نوبيا دې اوږدې دعاګانې کونکې وی|

قوله تعالى:: لَايَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ

دانسان خودغرضی:- څنګه چه يو بل آيت کښې دی﴿كَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰىٓ۝ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰى۝﴾ بيا فرمائی چه په دې هم بس نه بلکه دې بدعملونو باندې د خير اميد هم ساتی او وائی که چرې قيامت هم راغللو او څه هلته اودرولې شوم نو چه څنګه دلته په آرام سره يم هلته به هم په آرام سره يم غرض د قيامت انکار هم کوی د مرګ نه پس ژوند هم نه منی او بيا غټ غټ اميدونه هم ساتی او وائی چه څنګه دلته يم دغه شان به هلته هم يم.بيا دې خلقو لره يروی چه د چا دا اعمال او عقيدې وی هغوی ته به مونږ سخته سزا ورکوو. بيا فرمائی چه انسان هر کله د الله نعمتونه بيا مومی نو اطاعت پرېږدی او د منلو نه انکار کوی څنګه يئ چه اوفرمايئل ﴿فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ﴾اوهر کله چه ده ته څه نقصان اورسی نو لوې لوې دعاګانې غواړی .عريض کلام هغه وی چه الفاظ ئی ډير وی او معنی ئی ډيره کمه وی او چه کوم کلام ددې خلاف وی يعنی الفاظ ئی کم وی اومعنی ډيرې نو هغې ته وجيز کلام وائی هغه ډير کم او ښه کافی وی.هم دامضمون يو بل ځائې داسې بيان کړې شوې دې ﴿وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْۢبِهٖٓ﴾هر کله چه انسان ته څه مصيبت اورسی نو په ملاسته ناسته او په ولاړه غرض هر وخت مونږ نه دعاګانې غواړی اوهر کله چه هغه تکليف مونږ لرې کړو نو داسې بې پرواه شی چه ده اډو د مصيبت په وخت کښې مونږ نه دعا غوستې نه وی.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ

| ورته اووايه | ايا کتل کړی دی تاسو په سوچ سره |

| (ائې نبی ﷺ) ته ورته اووايه چې په دې

اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ

که وی(دا قران) |دطرفه دالله نه | بيا | انکار اوکړئ تاسو | په هغې سره|څوك به وی ډير بې لارې

مې پوهه کړئ که داکتاب دالله ﷻ دطرفه راغلې وی|اوتاسو ترې نه انکار اوکړئ |نودهغه سړی نه غټ

مِمَّنْ هُوَ فِيْ شِقَاقٍۢ بَعِيْدٍ۝ سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا

دهغه چانه | چې هغه په مخالفت | لرې کښې وی | زر به مونږ اوښايو دوئ ته | نښې خپلې |

ګمراه به څوک وی | چې دومره لرې مخالفت کښې پروت وی| مونږ به دوئ ته په چارچاپير کښې

فِي الْاٰفَاقِ وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ

په خواؤشا دنیا کښې | او په نفسونو ددوي کښې | تر دې پورې | چې ښکاره شي | دوئ ته |

خپلې نښې اوښایو| او ددوئ په خپل ذات کښې به ورته هم اوښایو| تردې چې دابه ورته ثابته شي

اَنَّهُ الْحَقُّ ۭ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهٗ

چې بیشکه دا قرآن | حق دې | آیا کافي نه ده | رب ستالره دا خبره | چې بیشکه هغه |

چې داکتاب حق دې | آیا ستا د رب دا خبره کافي نه ده | چې هغه پخپله په هر څیز

عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ۝ اَلَآ اِنَّهُمْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَاۗءِ

په هر څیز باندې | شاهد (لیدونکې) دې | خبردار | بیشکه دوئ | په شك کښې دی | دملاقات |

باندې ګواه دې | ....یاد ساته چې داخلق خپل رب ته دمخامخ کیدو په حق کښې

رَبِّهِمْ ۭ اَلَآ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيْطٌ ۝

درب خپل نه | خبردار | بیشکه هغه | په هر څیز باندې | چاپیره دې |

په شک کښې پراته دی| (خو) یاد ساته چې هغه دهرڅیز نه راچاپیره دې

قوله تعالى::قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

د قرآن د حقانیت نه انکار :- الله ﷻ خپل نبی ته فرمائی چه قرآن دروغژن ګڼړلو والا مشرکانو ته اووایه چه دا اومنې که دا قرآن په رښتیا هم د الله ﷻ د طرف نه وی او تاسو دا دروغ ګڼړې نو د الله ﷻ مخکښې به ستاسو څه حال وی؟ددې نه لوې ګمراه به بل څوك وی چه دخپل کفر اومخالفت په وجه د حق اود هدایت لارې نه ډیر لرې غورزیدلې وی.

قوله تعالى::سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِي الْاٰفَاقِ

ددې ایت مبارک نه څوک مراد دی؟:بیا الله رب العزت فرمائی چه د قرآن کریم د حقانیت نښې اودلیلونه به دوی ته ددنیا په څلور وانړه طرف ته اوښائی مسلمانانو ته به فتوحات اوشی هغوی به د ملکونو بادشاهان جوړشی ټولو دینونو باندے به د دین اسلام غلبه وی .د فتح بدر اوفتح مکه نښې به هم دوی په خانونو کښې وی چه دا خلق به په تعداد او شان وشوکت کښې ډیر زیات وی بیا به هم یو موټې اهل حق دوی ته ماتې ورکړی.او کیدې شی دا مطلب وی چه د حکمت الهی زرګونو نښې پخپله د انسان په خپل وجود کښې موجود دی ددې بناوټ ددې جوړخت او طبیعت ددې بیل بیل اخلاق او مختلف صورتونه اورنګونه وغیره ددې خالق او صانع بهترین یادګارونه هروخت ددوی مخښې ته دی بلکه د دوی په ذات کښې موجود دی .ددې بدلیدل را بدلیدل کله ورکوالې کله څوانی کله بوډاتوب کله بیماری کله تندرستی کله غم کله خوشالی وغیره دا ټول اوصاف چه ده باندې راځی.

شیخ ابو جعفر قرشی هم خپلو اشعارو کښې هم دا مضمون ادا کړې دې .غرض د قدرت دنښې چه څه باهراوڅه دننه دی دومره زیاتې دی چه انسان د الله خبرې حق منلو باندې مجبوره شی .هم د الله ﷻ ګواهی بس ده او ښه کافی ده هغه د خپل بندګانو د اقوالو او افعالو نه ښه خبرداره دې هر کله چه هغه فرمائی چه پیغمبررشتونې: دې بیا تاسو ته څه اوشو لکه څنګه چه ارشاد دې﴿لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ﴾ خو الله ﷻ ددې کتاب په ذریعه کوم چه ئی تا ته درلیږلې دې او خپل علم سره ئی نازل کړې دې پخپله ددې ګواهی ورکوی او فرښتے ددې تصدیق کوی او د الله ﷻ ګواهی کافی ده .بیا

فرمائي چه اصل کښې دې خلقو ته د قیامت د قائمیدو هڅو یقین نشته ددې وجې بې فکره دی نیکو نه غافله دی د غلط کارونو نه خان نه ساتي حالانکه د قیامت راتلل یقیني دی.
ابن ابی دنیا کښې دی چه خلیفة المسلمین حضرت عمر بن عبد العزیز په ممبر باندې اوختلو او د الله ﷻحمد و ثنا نه پس يې اوفرمائیل چه اې خلقو ما تاسوڅه نوې خبرې د پاره نه يې جمع کړې صرف د دې دپاره مې جمع کړې يې چه تاسو ته دا واوروم چه د قیامت د ورځ په باره کښې ما ښه غوراوکړو او څه په دې نتیجې باندې اورسیدم چه دا رشتیا ګڼړلو والا احمق دې او دا دروغ ګڼړلو والا هلاک کیدو والا دې بیا هغوی د ممبر نه راکوز شو.دهغوی ددې وینا چه قیامت رشتیا ګڼړلو والا احمق دې ددې دا مطلب دې چه رشتیا يې ګڼړي بیا هم تیاری نه کوی او ددې زړه درزولو والا هیبتناک حالاتو نه غافل دې چه ددې نه یریدو په وجه هغه اعمال نه کوی چه ده ته ددې د ورځې نه امن ورکړي. بیا څان ته ددې رشتیا ګڼړلو والا هم وائي او لوبو ټوقو ګناه شهوت او حماقت کښې اخته دې او قیامت ته نزدې ورروان دې . والله اعلم.
بیا رب العالمین خپل قدرت کامله بیان فرمائي چه هر څیز د هغه په احاطه کښې دې د قیامت راوستل هغه ته ډیراسان دی ټول مخلوق د هغه په قبضه کښې دې چه څه غواړي هغه کوی څوک هم دهغه لاس رانیوې نشی.څه چه هغه اوغوستل هغه اوشو څه چه به غواړي هغه به کیږي .دهغه نه سوا حقیقي حاکم هیڅ څوك نشته او نه د هغه نه سوا بل ذات د عبادت لائق شته دې.

آیاتونه	سورة الشوری ومکیة وهی ثلاث وخمسون اٰیة وخمس رکوعات	رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
۵۳	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکي دې	۷

حٰمٓ ۝ عٓسٓقٓ ۝ كَذٰلِكَ يُوحِيٓ اِلَيۡكَ وَاِلَى الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكَ ۙ
ح . م | ع . س . ق | همدارنګې | وحی کوی | تاته | او هغه رسولانو ته | چې مخکښې ستا نه وو
ح م ع س ق ، دغه شان تاته او ستا نه وړاندې پیغمبرانو ته هغه اللهﷻ چې غالب

اللّٰهُ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۝ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
الله | چې غالب دې | چې دحکمت خاوند دې | هغه لره دی | هغه څه | چې په آسمانونو کښې دی |
دحکمتونو خاوند دې وحی کړې ده| په زمکه او آسمانونو کښې چه هرڅه دی ټول هرڅه د هغه

وَمَا فِي الۡاَرۡضِ ؕ وَهُوَ الۡعَلِيُّ الۡعَظِيۡمُ ۝ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ
او هغه څه | چې په زمکه کښې دی | او هغه | اوچت دې او لوئ دې | نزدې ده | چې آسمانونه
ملکیت دې| .... او هغه ډیر اوچت اوډیر لوئې دې | نزدې ده چې آسمانونه پورته نه

يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡ فَوۡقِهِنَّ وَالۡمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوۡنَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ
اوشلیږی | دپاسه دهغوئ | او فرښتې | تسبیح وائی | دحمد درب خپل سره |
اوشلیږی| او فرښتې دخپل رب تسبیح دحمد سره وائی

وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ ط اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ
او بښنه غواړي | دپاره دهغه چا | چې په زمکه کښې دي | خبردار شه | بېشکه الله |
او څوک (مومنان) چې په زمکه کښې دي د هغوی دپاره بښنه غواړي | يادساته چې الله ﷻ
هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝ وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ
خاص هم هغه بښونکې | مهربانه دې | او هغه کسان | چې نيولي دي هغوئ | بې دالله نه |
بښونکې او رحم کونکئ دې | ....اوچا چې دالله ﷻ نه سوا د ځان دپاره نور
اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ
نور دوستان | الله | نظر ساتونکې دې | په هغوئ باندې | اونهٔ ئې تهٔ | په هغوئ باندې |
کارسازان نيولي دي | .... الله ﷻ هغوئ وينې ګوری | ....اوته د هغوئ ذمه وار
بِوَكِيْلٍ ۝
مقرر کړې شوې حوالدار |
نه يئ |

قوله تعالى: حٰمٓ ۝ عٓسٓقٓ ۝

دحروف مقطعات بحث او د (حٰمٓ ۝ عٓسٓقٓ ۝) متعلق عجيبه روايت:- د حروف مقطعات بحث مخکښې تير شوې دې.ابن جريردلته يو عجيبه اثر وارد کړې دې په هغې کښې دی چه يوکس ابن عباس له راغلو دغه وخت هغوی سره حضرت حذيفه بن يمان هم وو هغه ددې حروفو تفسير د هغوی نه تپوس اوکړو هغوی لږ شان سر لاندې کړو بيا يې مخ واړو . دې کس په دويم ځل هم دغه سوال اوکړو هغوی تړې بيا مخ واړو او دهغه سوال يې بد اوګنړلو .هغه بيا په دريم ځل تپوس اوکړو هغوی بيا هم څه جواب ورنکړو.دې باندې حضرت حذيفه اوونيل څه تا ته وايم او ما ته دا هم معلومه ده چه حضرت ابن عباس د دې باره کښې سوال کول ولې نا خوښوی ددوی په اهل بيت کښې يو کس باره کښې دا نازل شوی دی چه هغه ته به عبدالا له او عبدالله وئيلې شی .هغه به د نمر خاته نهرونو کښې يو نهر سره راکوزيږی اوهلته به دوه ښارونه ابادوی.نهر به کټ کړی او دواړو ښارونو ته به يې بوزی.هرکله چه الله ﷻ ددوی ملك او ددوی دولت د ختمولو اراده اوکړی اود هغې وخت ختميدو والا وی نو دواړو ښارونو کښې به په يو ښار باندې به د شپې اور راشی چه هغه به اوسوزوی او ايره به يې کړی .د هغه ځائې خلق به يې چه صباااووينی نو حيران به شی داسې به معلوميږی چه دلته اډو څه وو نه .سحر سحر به هلته سرکشه او متکبره خلق را جمع شی او هم دغه وخت بـه الله ﷻدا ټول سره دهغه ښاره تباه او برباد کړی.همدا معنی ده د حم يعنی د الله د طرف نه دا فتنه فيصله شوې ده .دعين نه مراد عدل دې د سين نه مراد سيکون يعنی دا به ډير زر کيږی د ق نه مراد واقع کيدل .دې دواړو ښارونو کښې ددې نه هم زيات عجيبه يو بل روايت د مسند حافظ ابو يعلی په دويم جلد کښې مسند ابن عباس کښې دی چه مرفوع هم دې خو ددې سند بالکل ضعيف دې او منقطع هم دې په هغې کښې دی چه حضرت عمر بن خطاب ممبر باندې اوختو او د خلقو نه يې تپوس اوکړو چه تاسو کښې چا ددې حروف تفسير د حضور ﷺ نه اوريدلې دې .حضرت ابن عباس زر اودريدو او وې فرمائيل او ما اوريدلې دې حم د الله ﷻ په نومونو کښې يو نوم دې د عين نه مراد عاين الی بدردې د سين نه مراد ﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَّنْقَلِبُوْنَ﴾

دي د ق نه مراد څه مراد دي دا هغوی اونه ونیلې شو نو حضرت ابو ذر اودریدو او د حضرت ابن عباس د تفسیر مطابق یې تفسیر اوکړو او وې فرمائیل د ق نه مراد د اسمان قارعه ده چه ټول خلق به راګیروي.ترجمه دا شوه چه د بدر په ورځ تختیدونکو کافرانو د عذاب مزه اوڅکله دې ظالمانو ته به ډیرزرمعلوم شي چه ددوی به څومره خراب انجام وي ؟دوی باندې به اسماني عذاب راشي چه دوی به تباه او برباد کړي .

بیا فرمائي چه اې نبي څنګه چه تاسو باندې ددې قرآن وحي نازل شوې ده دغه تاسو نه مخکښې نورو پیغمبرانو باندې کتابونه او صحیفې نازل شوې دي دا ټول دهغه الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دي چه خپل انتقام اخستو کښې غالب او زبردست دې چه خپل افعالو او اقوالو کښې حکمت والا دې .

قوله تعالى: كَذٰلِكَ يُوحِيٓ اِلَيۡكَ

په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې وحي كيفيت: حارث بن هشام درسول اللهﷺ نه تپوس اوکړو چه تاسوباندې وحي څنګه نازلیږي ؟رسول الله ﷺ ورته اوفرمائیل چه کله خو دجرس د مسلسل آواز په شان چه ما باندې ډیر درون وي کله چه هغه ختم شي نو ما ته چه څه ونیلې شوې وي هغه ټول یاد شي اوکله فرښته د انسان په صورت کښې ما له راشي ماسره خبرې کوي اوهغه چه څه وائي څه هغه یاد اوساتم.حضرت صدیقه ﵂ فرمائي چه سخت د ژمي په ورځو کښې هم کله چه نبي ﷺ باندې به وحي راتلله نود وحي د سختئ دوجې به نبي ﷺ به اوبه اوبه شو تردې پورې چه د تندی نه به یې دخولو قطرې راسڅیدلې([1](بخاري ومسلم)د مسند احمد په حدیث کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر﵁ دحضور ﷺ نه د وحي د کیفیت تپوس اوکړو نو نبي ﷺ اوفرمائیل د زنځیر دآواز په شان یو آواز اورم بیا زه هغې ته غوږ کیږدم په دې وحي کښې ما باندې دومره سختي وي چه هر ځل ما ته د روح د وتلو ګمان وي([2])

قوله تعالى: لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الۡاَرۡضِ

د الله تعالى د عظمت دشان بيان: بیا فرمائي چه د زمکې اود اسمان ټول مخلوق دهغه غلام دې دهغه ملکیت دې دهغه د دباو د لاندې او دهغه وړاندې عاجزاومجبور دې هغه ډیراوچت او عظمت والا ذات دې هغه بلند او برتر دې د هغه د عظمت او د جلال دا حال دې چه نزدې ده چه اسمان اوشلیږي فرښتې دهغه دعظمت نه ریږي اودهغه پاکي او حمد بیانوي او زمکې والو دپاره مغفرت غواړي لکه څنګه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿اَلَّذِيۡنَ يَحۡمِلُوۡنَ الۡعَرۡشَ﴾ یعني حاملان عرش او د عرش نزدې نورې فرښتې دخپل رب تسبیح او حمد بیانوي او په هغه باندې ایمان ساتي او ایمان والو دپاره استغفار کوي چه اې زمونږه ربه تا د خپل رحمت او علم سره د هر څیز احاطه کړې ده ته هغوی اوبخښې چا چه توبه ویستې ده او ستا د لارې تابع دي هغوی د دوزخ د عذاب نه هم اوساتې . بیا یې اوفرمائیل چه پوهه شې چه الله غفور او رحیم دې .بیا یې اوفرمائیل چه دمشرکانو د عملونو نګراني څه پخپله کوم څه به پخپله هغوی له پوره پوره بدله ورکومه ستا کار هغوی صرف خبرول دی ته څه په هغوی باندې داروغه نه یې .

وَكَذٰلِكَ	اَوۡحَيۡنَآ	اِلَيۡكَ	قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا
او همدارنګې	وحي کړې دې مونږ	تاته	دا قرآن په عربئ ژبه کښې

اودغه شان مونږ تاته دا قران پاک په عربئ ژبه کښې نازل کړې دې

[1]) صحيح مسلم كتاب بدء الوحي باب كيف بدء الوحي الى رسول الله ﷺ : ٢، صحيح مسلم : ٣٣٣٣، موطا: ٢٠٢/١.

[2]) احمد: ٢٢٢/٢،.

لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ

دپاره ددې چې اوېروې | مرکز دکلو (مکه) | او هغه څوک | چې چاپېره دهغې نه دي | او اوېروې خلق

چې ته د کلو د اصل (مکې مکرمې، اوددې ګېرچاپېره خلق اووېروې | ....اود قيامت

يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ط فَرِيْقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيْقٌ

د ورځ دجمع کېدونه | چې نشته شك | په هغې کښې | يوه ډله به | په جنت کښې وي | او بله ډله به

د ورځې نه ئې اووېروې|چې دهغې په راتلو کښې هيڅ شک نشته |يوډله به په جنت کښې او بله ډله به

فِي السَّعِيْرِ ۞ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ

په دوزخ کښې وي | اوکه غوښتلې الله | نو جوړ کړي به ئې وې دوئ | ډله يوه | وليکن

په دوزخ کښې وی |اوکه الله ﷻ ته منظوره وې نودوئ ټول به ئې (په زور) په يو لاره روان کړي وو

يُدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ط وَالظّٰلِمُوْنَ

هغه دا خلوي | هغه څوک | چې غواړي ئې هغه | په رحمت خپل کښې | او ظالمان چې دي |

خوهغه چې د چا په حق کښې اوغواړي|نو دخپل رحمت (دسيورې) لاندې ئې راولي |اود ظالمانو

مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۞

نشته هغوئ لره | څوك دوست | اونه مددګار

هيڅوک ملګرې اومددګار نشته |

قوله تعالى::لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرٰى

دمکې معظمې فضيلت او د قيامت اجتماع :-يعنى څنګه چه اې نبى آخرالزمان تاسو نه مخکښې انبياء باندې وحى راتلله تاسو باندې هم دا قرآن د وحى په ذريعه نازل شوې دې دا په عربۍ ژبه کښې ډېر واضحه بالکل ګولاو ښه انداز بيان والا دې ددې د پاره چه ته دمکې اوسيدونکو تـه داالله احکام اورسوې اود الله د عذابونو نه يې خبر کړې. نيز دې ټول اطراف عـالم تـه ګېر چاپيره نه مراد د مشرق او مغرب هرسمت باندې مکې معظمې ته يې ام القرى ددې وجې وئيلې دى چه دا دټولو ښارونو نـه افضل اوغوره ده ددې دلائل ډير زيات دى چه خپل خپل ځائې کښې مذکور دى .دلتـه يو دليل چـه مختصر هم دې او صفا هم دې واورې ترمذى نسائى ابن ماجـه مسند احمد وغيره کښې دى چـه حضرت عبدالله بن عدى بن حمراء زهرى فرمائى چه ما پخپلـه د رسول الله ﷺ نـه واوريـدل هغـوى د مکې مکرمې بازار خزوره کښې ولاړ وو او فرمائيل يې چه اې مکې قسم په الله تـه د الله د ټولې زمکې نـه د الله په نزد زيات محبوب او زيات افضل يې کـه چرې زه ستا نـه اسـتلې شوې نـه وې نـو قـسم د الله په ذات هيڅ چرې به مې نه وې پريخودې .([1])

امام ترمذى دې حديث ته حسن صحيح فرمائى او ددې د پاره چه ته د قيامت ده ورځې نه ټول اويروې چه په کومه ورځ به ټول اولنى او آخرنى خلق يو ميدان کښې جمع کيږى د کومې ورځ په راتلو کښې چه هيڅ شك و شبه نشته .په دغه ورځ به څه خلق جنتيان وى او څه خلق به دوزخيان وى دا به هغـه ورځ وى چه جنتيان به په ګټه کښې وى او دوزخيان په تاوان کښې .

[1]) ترمذی کتاب المناقب باب فی فصل مکة : ۳۹۲۵، و هو صحيح ابن ماجه:۳۱۰۸، احمد: ۴/۳۰۵، ابن حبان: ۳۷۰۸.

په دويم آيت کښې فرمائيلې شوې دي ﴿ذٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾په دې واقعاتو کښې هغه کس د پاره ډير لوئ عبرت دې چه د آخرت د عذاب نه يريږي .د آخرت هغه ورځ ده چه په هغې کښې به ټول خلق راجمع کيږي او هغه د ټولو د حاضرې ورځ ده مونږه هغه يو معلومى مودې پورې موخر کړې ده په دغه ورځ به څوك هم د الله ﷻ د اجازت نه بغير هيڅ خبره نشى کولې بيا به په دوى کښې بعضې بدقسمته وى او بعضې خوش قسمته .

مسند احمد کښې دى چه رسول الله ﷺ خپل صحابو له يو ځل دوه کتابونه په لاس کښې اخستې راوړل اوزمونږ نه يې تپوس اوکړو تاسو ته پته ده دا څه دى؟ مونږ عرض اوکړو مونږ ته خو پته نشته تاسو اوفرمائې.هغوى خپل ښى لاس والا کتاب طرف ته اشاره اوکړه او وې فرمائيل چه د اد رب العالمين کتاب دې چه په کښې د جنتيانو نومونه دى سره د هغوى دپلارانو او دهغوى د قبيلې او په آخره کښې حساب شوې دې او تعداد پوره شوې دې اوس به په دې کښې نه يو کس زيات شى او نه کم. بيا يې خپل ګس لاس کتاب طرف ته اشاره اوکړه او وې فرمائيل دا د دوزخيانو د نومونو رجسټر دې د هغوى نومونه دهغوى ولديت او د هغوى قوم ټول په دې کښې ليکلې شوې دى بيا په آخره کښې ميزان لګولې شوې دې په دې کښې هم کمى بيشى ناممکنه ده .صحابو تپوس اوکړو چه مونږ ته د عمل څه ضرورت دې ؟ځکه چه هر څه ليکلې شوى دى .نبى ﷺاوفرمائيل ټيك ټاك اوسې د خير کارونو سره نزدې اوسې د جنتيانو خاتمه به په نيکو او ښه حالاتو باندې وى که هغوى هر څنګه اعمال کوى او د دوزخيانو خاتمه به په جهنمى اعمالو باندې وى که هغوى دهر څنګه کارونو مرتکب وى.بيا هغوى خپل موټى بند کړلو او وې فرمائيل ستاسو رب د بندګانو د فيصلو نه فراغت حاصل کړې دې يوه فرقه په جنت کښې ده او بله په دوزخ کښې دې سره هغوى خپل ښى او ګس لاسونو طرف ته اشاره اوکړه لکه چه څه څيز غورزوى (١).دا حديث په ترمذى او نسائى کښې دې.د حضرت امام ترمذى بقول دا حديث حسن صحيح غريب دې . دا حديث نورو کتابونو کښې هم دې .

حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائى الله ﷻ چه کله آدم ﷺ پيدا کړو نو هغه يې اوڅنډلو لکه څوك چې تيلى څنډى او دهغوى ټول اولاد يې د هغوى نه راوويستل او د ميږو په شان هغې خواره شو دوى يې خپل دواړو لاسونو کښې واخستو او وې فرمائيل چه يو حصه د نيکانو او بله د بدو خلقو .بيا يې هغه خواره کړل دوباره يې هغه راغونډ کړل او هغه شان يې خپل موټو کښې واخستل او وې فرمائيل چه يوه حصه جنتيان او بله دوزخيان .دا روايت هم موقوف صحيح دې. والله اعلم.

دمسند احمد په حديث کښې دى چه حضرت ابو عبد الله نومې يو صحابى بيمار شو مونږ د هغه تپوس له لاړو څه ګورو چه هغه ژاړى مونږ اووې تاسو ولې ژاړې ؟ تا ته خو نبى ﷺ فرمائيلې دى چه خپل بريت کم ساته تردې چه ما سره ملاو شې.په دې باندې صحابى اوفرمائيل دا خو ټيك ده ليکن ما خودا حديث ژړوى چه ما د نبى ﷺ نه اوريدلې دى چه الله ﷻ په خپل ښى موټى کښې مخلوق واخستل اودغه شان د دويم لاس موټى کښې هم او وې فرمائيل چه دا خلق ددې دپاره دى يعنى د جنت د پاره او دا خلق ددې د پاره يعنى د دوزخ د پاره او ما ته هيڅ پرواه نشته .

او ما ته ددې پته نشته چه څه د الله په کوم موټى کښې وم (٢).دغه شان د تقدير د اثبات نور هم ډير حديثونه دى .

---

(١) ترمذى كتاب القدر باب ما جاء ان الله كتب كتابا لاهل الجنة واهل النار: ٢١٤، وسنده حسن السنن الكبرى :١١٤٧٣. احمد: ١٦٧/٢.

(٢) احمد:٦٨/٥ ، كشف الاستار :٢١٤٢.

قوله تعالی: وَلَوْشَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً

بیافرمائی که الله ﷻ ته منظور وې نو ټول به یې په یو طریقه کړې وې یعنی یاخو په هدایت باندې او یا په ګمراهۍ باندې خو الله ﷻ په دوی کښې فرق اوساتلو بعضو ته یې د حق لاره اوښودله اوبعضو نه یې دا هیره کړله په خپل حکمت هم هغه پوهیږي هغه چه چاته اوغواړي د خپل رحمت لاندې ی اودروی د ظالمانو حمایتی او مدد ګار هیڅ څوك نشته دې .په ابن جریر کښې دی چه الله ﷻ ته حضرت موسی ؑ عرض اوکړو چه اې زما ربه تا خپل مخلوق پیدا کړلو بیا به ته په دې کښې څه جنت ته لیږې او څه دوزخ ته څنګه ښه به وه چه ټول جنتیان وې . الله رب العزت ورته اوفرمائیل اې موسی خپلې کپړې اوچتې کړه هغه اوچتې کړې بیا یې اوفرمائیل نورې اوچتې کړه هغه نورې اوچتې کړې وې فرمائیل نورې یې اوچتې کړه جواب یې ورکړو چه اې الله اوس خو مې دټول بدن نه اوچت کړلې سوا دهغه ځائې نه چه دهغې نه بره په اوچتولو کښې خیر نشته. وې فرمائیل هم دغه شان څه به هم ټول مخلوق په جنت کښې داخلوم سوا د هغوی نه چه بالکل د خیر نه خالی وی .

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۚ

| آیا نیولی دی دوئ | بې دالله نه | نور دوستان

آیا دوئ د ځان دپاره دالله ﷻ نه سوا نور کارسازان نیولي دي |

فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

پس الله چې دې | هم هغه ولی دې | او هغه ژوندی کوی | مړی | او هغه | په هر څیز باندې |

نودهرچا کارساز (الله ﷻ) دې | اوهغه مړی ژوندی کوی | اوهغه په هر څیز قادر دې |

قَدِيْرٌ ⑨ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهٗٓ

قادر دې | او هغه | چه اختلاف کوئ تاسو | په هغې کښې | دڅه څیز نه | نو فیصله دهغې |

.... | اوتاسو چې په کومه خبره کښې اختلاف کوئ | نودهغې فیصله صرف الله ﷻ

اِلَى اللّٰهِ ۭ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّيْ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَاِلَيْهِ

(حواله ده) الله ته | دغه الله | رب زما دې | په هغه باندې | بروسه اوکړه ما | او خاص هغه ته

ته حواله ده | اوهم دغه زما رب دې | زه په دهٔ توکل کوم | اوهم دهٔ ته رجوع کوم

اُنِيْبُ ⑩ فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ جَعَلَ لَكُمْ

رجوع کوم زهٔ | پیدا کونکې دې د اسمانونو | او دزمکې | جوړې ئې کړې | ستاسو دپاره |

..........داسمانونو اودزمکې پیدا کونکې دې | هغه تاسو دپاره ستاسو د خپل جنس نه

مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ يَذْرَؤُكُمْ

دنفسونو ستاسو نه | جوړې | او دڅاروؤ نه | جوړې | زیاتوی (خوروی) تاسو

جوړې پیدا کړی دی | او دغه شان په څاروؤ کښې ئې جوړې پیدا کړی دی | چې ددې په ذریعه

فِيْهِ ۭ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ⑪

په دې طریقې سره | نشته | په مثل دهغه | هیڅ څیز | او هغه هر څه اوریدونکې | لیدونکې دې |

ستاسو نسل خوروی | ددهٔ په شان هیڅوک نشته | او دې هر څه اوری هر څه وینی ګوری

لَهٗ	مَقَالِيْدُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ۚ	يَبْسُطُ الرِّزْقَ	لِمَنْ
هغه لره دي	كنجياني	دخزانو داسمانونو	او دزمكې	فراخه كوي رزق	دپاره دهغه چا

د اسمانونو اود زمكې چابياني دهغه په اختيار كښې دی | هم هغه چې د چا رزق اوغواړي فراخ ئې

يَّشَآءُ	وَيَقْدِرُ ؕ	اِنَّهٗ	بِكُلِّ شَيْءٍ	عَلِيْمٌ ⑫
چه غواړي هغه	او په اندازه كوي رزق	بيشكه هغه	په هر څيز باندې	عالم دی

كړي |اودچا رزق تنګوی | .... اوبيشكه هغه په هرڅه ښه پوهه دې |

قوله تعالى: ﴿فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ﴾

خالق او معبود هم هغه دې: الله ﷻ دمشركانوددې مشركانه فعل خرابې بيانوی چه هغوی به الله ﷻ سره شرك كولو او د نورو عبادت به يې كولو او بيان فرمائی چه ربېنتونې مددګاراوكارونه جوړولو والا خو خه يم.مړی ژوندی كول زما صفت دې هر څيز باندې قابو او قدرت لرل زما وصف دې بيا زما نه سوا د بل چا عبادت ښنګه ؟ بيافرمائی چه په كومه معامله كښې په تاسو كښې څه اختلاف پيدا شی دهغې فيصله الله طرف ته اوړې.يعنی د ټولو دينی اودنياوی اختلافاتو د فيصلې د الله كتاب اودرسول الله ﷺ سنت اومنې.ښنګه چه فرمان عالی شان دې ﴿فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ﴾ كه چرې په تاسو كښې څه جګړه وی نوهغه الله ته او د هغه رسول ﷺ ته ګرځوې . بيا فرمائی چه هغه الله په هر څيز حاكم دې هم هغه زما رب دې زما توكل هم په هغه دې او زه خپل ټول كارونه هم هغه ته سپارم او هر وخت هم هغه ته رجوع كوم .

.هغه اسمان او زمكه او څه چه دد ی په مينځ كښې دی دټول مخلوق خالق دې.دهغه احسان ته اوګوره چه هغه هم ستاسودجنس اوهم ستاسو په شكل كښې ستاسو جوړې يې جوړې كړې يعنی سړی او ښځې او د څناورو يې هم جوړې پيدا كړې چه اته دی .هغه هم په دې پيدايش تاسو پيدا كوی يعنی هم په دې صفت باندې يعنی جوړه جوړه يې پيدا كړلې او ستاسو نسلونه يې خواره كړل.ډيره زمانه تيره شوه او هم دا سلسله راروانه ده يو خوا د انسانانو اوبل خوا د څناورو .بغوی فرمائی مراد په رحم كښې پيداكول دی او بعض فرمائی چه په خيټه كښې .بعض فرمائی هم په دې طريقه باندې خوروی. حضرت مجاهد فرمائی نسلونه خورول مراد دی .

بعض فرمائی دلته د فيه په معنی د به ده يعنی د نراود ښځې دجوړې نه هغه نسل انسانی خوروی او پيدا كوی.حق دا ده چه دخالق په شان بل څوك نشته.هغه يواځې اوصمد دې هغه بې مثاله دې.هغه سميع اوبصير دې.د اسمانونو اود زمكو كنجياني دهغه په لاس كښې دی.سورة زمر كښې ددې تفسير تير شوې دې.مقصد دا دې چه د ټول عالم متصرف مالك حاكم هغه يواځې دی هيڅ څوك ورسره شريك نشته .چا ته چه اوغواړی ډير رزق وركوی او چا باندې تنګی راولی دهغه يو كارهم د حكمت نه خالی نه دې .هيڅ حالت كښې هم هغه په چا ظلم كولو والا نه دې .د هغه وسيع علم ټول مخلوق په احاطه كښې اخستې دې .

شَرَعَ لَكُمْ	مِّنَ الدِّيْنِ	مَا	وَصّٰى	بِهٖ	نُوْحًا
مقرر كړی ده ستاسو دپاره	ددين نه	هغه طريقه	چه وصيت كړې ووْ	په هغې سره	نوح عليه السلام

او الله تعالی ستاسودپاره هغه دين مقرر كړې دې | د كوم چې ئې نوح ﷺ ته كړې وو

وَالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا

او هغه طريقه | چې وحی کړې ده مونږه | تاته | او هغه طريقه | چه هدايت کړې وؤ مونږه |

او دکوم حکم چې مونږ تاته کړې دې | او دکوم حکم چې مونږ

بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى اَنْ اَقِيْمُوا الدِّيْنَ

په هغې سره | ابراهيم عليه السلام ته | او موسى عليه السلام | او عيسى عليه السلام ته | چه قائم کړئ | دا دين |

ابراهيم عليه السلام ته او موسى عليه السلام او عيسى عليه السلام ته کړې وو (هغه دادې) چې تاسو په دين باندې قائم او سيږئ

وَلَا تَتَفَرَّقُوْا فِيْهِ ؕ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ مَا

او ډلې ډلې کيږئ مه | په هغې کښې | ډېر گران دې | په مشرکانو باندې | هغه څيز |

او اختلاف په کښې مه کوئ | مشرکانو ته دا خبره ډيره گرانه ښکاری اکومې ته چې ته

تَدْعُوْهُمْ اِلَيْهِ ؕ اَللّٰهُ يَجْتَبِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يَّشَآءُ

چه ته رابلې هغوئ | هغې ته | الله راکاږی (غوره کوی) | ځان خپل ته | هغه څوک | چې غواړې هغه

هغوئ رابلې | الله جل جلاله د خپل ځان دپاره دهغه چا انتخاب کوی چې خوښ ئې شی |

وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يُّنِيْبُ ⑬ وَمَا تَفَرَّقُوْٓا

او لار ښائی | طرف دځان خپل ته | هغه چاته | چې رجوع کوی (الله ته) | او نه دی مختلف شوی خلق

او خپل طرفته هغه چا ته هدايت کوی څوک چې (الله تعالى ته) رجوع کوی |

اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ

مگر | روستو دهغې نه | چه راغلو هغوئ ته | علم | دوجې دزياتی کولو نه | په منځ خپل کښې

خلقو د علم راتلو نه وروستو په خپل مينځ کښې صرف د بغض په وجه اختلاف کړې دې |

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى

او که چرې نه وې خبره | هغه چې مخکښې شوی ده | د طرفه درب ستا نه | د نيټې مقررې پورې

او که ستا د رب د طرفه (دمهلت) يوه خبره ترمقررې نيټې پورې فيصله شوې نه وې |

لَّقُضِيَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْرِثُوا

نو خامخا فيصله به شوی وه | په منځ ددوئ کښې | او بيشکه هغه کسان | چه په ميراث کښې ورکړې شو ورته

نو دوئ په مينځ کښې به فيصله شوې وه | او چاته چې ددغې امتونو نه

الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ⑭

کتاب | روستو دهغوئ نه | خامخا په شك کښې دی | ددغه کتاب نه | په شك پريشانه کښې

پس کتاب ورکړې شوې دې | نو هغوئ ددغې کتاب په حق کښې په شك کښې پريشانه دی

قوله تعالى: شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ

دټولونبيانوعليهم السلام مشتركه دتوحيد دعوت الله ﷻ چه كوم انعام په دې امت باندې كړې دې د هغې ذكردلته فرمائي چه تاسو دپاره چه كوم شريعت مقرر كړې دې هغه هغه دې چه ددنيادټولونه اولنې پيغمبرحضرت آدم عليه السلام اوددنيا د ټولو نه آخرى پيغمبرحضرت محمد او ددوى په مينځ كښې د اوچتواوچتو پيغمبرانو وو.

پس دلته چه د كوم پنځو پيغمبرانو ذكرشوې دې ددغې پنځو ذكر په سوره احزاب كښې هم شوې دې ﴿وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ﴾ هغه دين چه دټولوانبياءو په مشتركه دې هغه ديو الله عبادت دې څنګه چه د الله رب العزت فرمان دې ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ﴾ يعنى ستاسو نه مخكښې چه څومره هم پيغمبران راغلې دى هغې ټولو ته مونږه هم داوحى كړې ده چه معبود زما نه سوابل نشته .پس تاسو ټول هم زما عبادت كوئ .حديث كښې دى چه انبياء عليهم السلام خپلو كښې د علاتى رونړو په شان دى .زمونږ د ټولو دين هم يو دې څنګه چه د علاتى رونړو پلار يو وى([1])

دټولو انبياء كرامو عقيده يوه او شريعت جدا جدا وو: غرض دشريعت په احكامونو كښې اګر چه جزوى اختلاف وى خوپه اصولى طور دين هم يو دې اوهغه توحيد بارى تعالى عز اسمه دې.فرمان الهى دې ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَّمِنْهَاجًا﴾ تاسو كښې هر يو د پاره مونږ شريعت جوړ كړې دې .دلته ددې وحى تفصيل داسې بيانيږى چه دين قائم ساتې په يو جماعت كښې په اتفاق سره اوسې اختلاف مه كوئ. بيافرمائى هم دا توحيد آوازونه په مشركانو ګران پريوزى .حق خبره دا ده چه هدايت دالله ﷻ په لاس كښې دې څوك چه د هدايت مستحق وى هغه رب طرف ته رجوع كوى او الله د هغه لاس نيسى او د هدايت په لاره يې اودروى .او څوك چه پخپله خرابه لار اختيار كړى او صفا لاره پريږدى الله ﷻ هم د هغه په تندى باندې ضلالت اوليكى .كله چه دې له حق راغلو په دوى باندې حجت قائم شو .دا وخت ددې په خپلو كښې دضدد وجې اختلاف پيدا شو.كه د قيامت ورځ دحساب كتاب د پاره مقرر شوې نه وه نو ددې دهر بدعمل سزا به دې ته په دې وخت ملاويده .بيا فرمائى چه دا مخكنى چه د رومبو نه يې كتابونه موندې دى داصرف د تقليد په طور منى.او ظاهر ده چه دمقلد ايمان د شك اوشبې نه خالى نه وى هغوى ته پخپله يقين نشته د دليل او حجت په بنياد ددوى ايمان نه دې بلكه د رومبو خلقو چه حق منلو والا نه وو د هغې مقلد دى .

فَلِذٰلِكَ	فَادْعُ	وَاسْتَقِمْ	كَمَآ	اُمِرْتَ
پس هم دغه دين ته	رااوبله خلق	او محكم اودريږه	لكه څنګه چې	حكم شوي دې تاته
نو ته دوئ هم دې (حق دين) طرفته رابله اولكه څنګه چې درته حكم شوي دي دهغه (په سمه لار) قائم				
وَلَا تَتَّبِعْ	اَهْوَآءَهُمْ	وَقُلْ	اٰمَنْتُ	بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ
اومه كوه ته پيروى	دخواهشاتو دهغوئ	اوووايه	ايمان راوړي دي ما	په هغه چې نازل كړې دي الله
اوسيرئ اود دوئ د خواهشاتو تابعدارى مكوه اوووايه چې الله ﷻ څومره كتابونه نازل كړي دى				
مِنْ كِتٰبٍ	وَاُمِرْتُ	لِاَعْدِلَ	بَيْنَكُمْ	اَللّٰهُ رَبُّنَا
دكتاب نه	او حكم شوي دى ماته	چې زه انصاف اوكړم	په منځ ستاسو كښې	الله رب زمونږ دي
ما په هغې ايمان راوړي دي اوماته حكم شوي دي چې ستاسو ترمينځه (هميشه) انصاف كوم الله ﷻ				

[1]) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى ((واذكر فى الكتاب مريم.....)) : ٣٤٤٣، صحيح مسلم: ٢٣٦٥.

وَرَبُّكُمْ ط	لَنَآ اَعْمَالُنَا	وَلَكُمْ	اَعْمَالُكُمْ ط	لَا حُجَّةَ
او رب ستاسو دي	مونږ لره عملونه زمونږ دي	او تاسو لره	عملونه ستاسو دي	نشته هيڅ جګړه
زمونږاوستاسو دټولو رب دي اوزمونږدپاره زمونږعملونه اوستاسو دپاره ستاسوعملونه دي				
بَيْنَنَا	وَبَيْنَكُمْ ط	اَللّٰهُ يَجْمَعُ	بَيْنَنَا ج	وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ط ⑮
په منځ زمونږ	اوپه منځ ستاسوکښې	الله به راجمع کوی	مونږټولولره	اوخاص هغه ته واپس ورتلل دی
زمونږ اوستاسو په مينځ کښې هيڅ جګړه نشته	الله ﷻ به مونږ ټول جمع کړی	اوهم دهغه طرفته واپس تلل دی		

قوله تعالى: فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ

لس مستقل کلمې: په دې آيت کښې يو نکته ده چه د قرآن کريم صرف يو بل آيت کښې موندې شی باقی په بل آيت کښې نشته هغه دا چه په دې کښې لس کلمې دی چه هغه ټولې مستقل دی بيله بيله يو يوکلمه په خپل ذات کښې يو مستقل حکم دې هم دا خبره په بل آيت يعنی په آيت الکرسی کښې هم ده.پس① (فَادْعُ) رومبې خو دا دې چه کومه وحی په تاسو نازليږی هم دا وحی تاسو نه مخکښې ټولو انبياء باندې به راتلله او کوم شريعت چه ستا د پاره مقررشوې دې هم هغه ستا نه مخکښې انبياءکرام دپاره هم مقرر شوې وو.نو ټولو خلقو ته ددې دعوت ورکړه هر يو هم دې طرف ته رابله او د دې اومنلو اودخورولو په کوشش کښې لګيا اوسه .

② (اسْتَقِمْ)اود لله ﷻ په عبادت او وحدانيت پخپله هم استقامت کوه او خپل منونکو باندې هم پرې استقامت کوه.

③ (وَلَا تَتَّبِعْ)مشرکين چه کوم اختلاف کوی اوکوم تکذيب اوافترا چه کوی دا ددئی عادت دې اودغير الله ﷻ عبادت ددوی عادت دې خبردار ته هرګز هرګز ددوی په خواهشاتو کښې مه راځه ددوی يوه خبره هم مه منه .

④ (وَقُلْ اٰمَنْتُ)او علی الاعلان د خپلې دې عقيدې تبليغ کوه چه د الله نازل کړی په ټولو کتابونو باندې زما يقين دې.زما دا کار نه دې چه يو اومنم او د نورو نه انکار اوکړم چه يو واخلم او نور پريږدم.

⑤ (وَاُمِرْتُ) زه په تاسوکښې هم هغه احکامات جاری کول غواړم کوم چه دالله طرف نه ما ته رارسيدلې دی اوکوم چه سراسر په انصاف باندې مبنی دی .

⑥ (اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ط)معبود برحق صرف الله ﷻ دې. زمونږ او ستاسو معبود هم هغه دې اوهم هغه د ټولو پروردګاردې اګرچه څوک په خپله خوشالې هغه ته ټيټ نه شی خو په اصل کښې هر کس بلکه هر څيز هغه ته ټيټ شوې دې او په سجده کښې پروت دې .

⑦ (لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ط)زما عمل زمونږ سره اوستاسو عمل تاسو سره .مونږ ه اوتاسو کښې هيڅ تعلق نشته.څنګه چه يو بل آيت کښې الله رب العزت فرمائيلې دی که تا دروغژن ګڼړی نو ته ورته اووايه زما دپاره زما اعمال دی اوستاسو د پاره ستاسو اعمال دی.تاسو زما د اعمال نه بری او زه ستاسو د اعمال نه بری يم او زه ستاسو اعمال نه بيزاره يم.

⑧ (لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ط)مونږه او تاسو کښې هيڅ خصومت اوجګړه نشته دځه بحث اومباحثې ضرورت نشته.حضرت سدی فرمائی دا حکم خو په مکه کښې وو خوپه مدينه کښې د جهاد احکام نازل شو ممکنه ده چه داسې وی ځکه چه دا آيت مکی دې او د جهاد آيتونه د هجرت نه پس دی .

⑨ (اَللّٰهُ یَجْمَعُ بَیْنَنَا)دقیامت په ورځ به الله رب العزت مونږه ټول راجمع کوي ځکه چه بل آیت کښي دي قل ربنا یعنی ته اووایه چه مونږ به زمونږه رب جمع کوي بیا به په مونږ حق سره فیصله کوي او هم هغه فیصله کولو والا او علم والا دی .

⑩ (وَاِلَیْهِ الْمَصِیْرُ)بیا فرماني هم الله طرف ته واپس تلل دي .

وَالَّذِیْنَ یُحَآجُّوْنَ فِی اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِیْبَ

او هغه خلق | چي جګړې کوي | په دین دالله کښي | روستو دهغې نه | چي قبولوالي شوې دي |

او هغه خلق چي د الله ﷻ په باره کښي جګړه کوي| ددې نه پس چي هغه منلي شوې دي

لَهٗ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَیْهِمْ غَضَبٌ

هغه لره | دلیل دهغوئ | باطل دې | په نز درب دهغوئ | او په هغوئ باندې | غضب دې |

دهغوئ دلیل درب په نیز باطل دې | ....او په هغوی باندې غضب دې

وَّلَهُمْ عَذَابٌ شَدِیْدٌ ﴿۱۶﴾ اَللّٰهُ الَّذِیْۤ اَنْزَلَ الْکِتٰبَ بِالْحَقِّ

او هغوئ لره دې | عذاب سخت | الله هغه ذات دې | چي نازل ئې کړو کتاب | دحق سره |

اودهغوی دپاره سخت عذاب مقرر دې |الله ﷻ هغه ذات دې چي کتاب او(دانصاف) تله ئې په حقه نازل

وَالْمِیْزَانَ ؕ وَمَا یُدْرِیْکَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِیْبٌ ﴿۱۷﴾ یَسْتَعْجِلُ

او میزان (تله) هم | او څه پته ده تاته | کیدې شي چي قیامت | نزدې وي | تلوار کوي |

کړې دہ| اوتاته څۀ معلومه ده| کیدې شي قیامت نزدې وي | ....کوم خلق چي په دې

بِهَا الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۚ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا

په راتلودهغې |هغه کسان |چي هغوئ ایمان نۀ لري |په هغې |اوهغه کسان |چي ایمان یې راوړې دي

ایمان نه راوړې | هغې ته تلوارکوي |............ ....اوڅوک چي ایمان دار دی|نو هغوئ ترې نه

مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا ۙ وَیَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ ؕ اَلَاۤ اِنَّ الَّذِیْنَ

یریدونکي دی | دهغې نه | او پوهیږي | چي بیشکه هغه حق دې | بۀ واورئ | بیشکه هغه کسان

ویره کوي | او دا عقیده ساتي چي قیامت حق دي | ....یاد ساته ا چي څوک د قیامت

یُمَارُوْنَ فِی السَّاعَةِ لَفِیْ ضَلٰلٍۭ بَعِیْدٍ ﴿۱۸﴾

چي دشك بحثونه کوي | په راتلو دقیامت کښي | خامخا هغوئ په ګمراهي لرې کښي دي

په حق کښي جګړې کوي | هغوئ په ډیره غټه ګمراهئ کښي پراته دي

قوله تعالی:: وَالَّذِیْنَ یُحَآجُّوْنَ فِی اللّٰهِ

بیان د بطلان د دلیل دمنکرینو :الله ﷻ هغه خلق یروي چه ایمان والوسره فضول بحثونه کوي هغوی د نیغي لارې نه اړول غواړي اود الله په دین کښي جګړې راوباسي دهغوی دلیل باطل دې هغوی باندې الله ﷻ ډیر زیات غصه دې اوهغوی ته به د قیامت په ورځ سخت ناقابل برداشت سزا ورکولې شي د هغوی طمع پوره کیدل یعنی په مسلمانانو کښي بیادجاهلیت عادتونه راوستل محال دی تیك دغه شان دیهودیانو اونصارو جادو به هم نه چلیږي .ممکنه ده دوی موجوده دین ته خپل رشتوني او اصلي

دين باندې ترجيح ورکړي اوهغه دين واخلي چه په هغې کښې دروغ ملاو شوي دي اوتحريف پکښې شوې دې او بدل شوې دې .
بيا فرمائي چه الله رب العزت حق سره کتاب نازل کړې دې او عدل او انصاف يې راليږلې دې.لکه څنګه د الله فرمان دې ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ يعنې مونږه رسولان ظاهر دليلونو سره راوليږلو او هغوی سره مو کتاب اوميزان راوليږل چه خلق په انصاف باندې قائم شي.يو بل آيت کښې دی ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا﴾ يعنې اسمان هم هغه اوچت کړې دې او تله هم هغه ايخودې ده چه تاسو په تلو کښې کمې زياتې اونکړئ او انصاف سره وزن ټيک ساتئ او تول مه کموئ . بيا فرمائي تا ته پته نشته چه قيامت ډير نزدې دې .په دې يره او لالچ دوانړه دی او په دې کښې دنيا نه بې رغبته کول هم مقصود دی .

قوله تعالى:: يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا

کافران د قيامت نه نه يريږي: بيا يې اوفرمائيل چه ددې انکار کونکي خو تادی کوی چه قيامت ولې نه راځي؟هغوئ وائي که تاسو په حقه يې نو قيامت قائم کړئ څکه چه د هغوئ په نزد د قيامت راتلل محال دی خو ددې برخلاف ايمان والا ددې نه يريږي څکه چه ددوی عقيده ده چه د قيامت راتلل ضروري او يقيني دی د دې نه يريږي او هغه اعمال کوی چه په هغه ورځ ددوی په کار راشي .يو صحيح حديث کښې دی چه تقريبا د تواتر درجې ته رسيدلې دې چه يو کس په اوچت آواز د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه يا رسول الله قيامت به کله وی ؟داواقعه د سفر ده هغه دنبي ﷺ نه لرې لرې وو . نبي ﷺ ورته اوفرمائيل او هغه يقينا راتلو والا دې ته اووايه چه تا ددې دپاره څه تيارې کړې ده ؟ هغه عرض اوکړو د الله او دهغه د رسول محبت .ته به هغوی سره يې چا سره چه ستا محبت دې[1].يو بل حديث کښې د نبي ﷺ فرمان دې هر يو کس به هغه سره وی چا سره چه د هغه محبت وی[2]. دا حديث يقينا متواتر دې .غرض حضورﷺ ددې سوال په جواب کښې د قيامت د وخت تعيين اونکړو بلکه سائل ته يې ددغې ورځې د تيارۍ اوفرمائيل .پس د قيامت د راتللو د وخت علم د الله نه سوا بل چا ته نشته دې . بيا فرمائي چه د قيامت په راتلو کښې چه کوم خلق جګړې کوی هغه ددې منکر دی دا محال ګنړي هغه خالص جاهلان دی .صحيح عقل اوپوهه نه ډير لرې پراته دی.د نيغې لارې نه ورک شوی دی او ډير لرې غورزيدلې دی .تعجب دې د زمکې او د اسمانونو ابتدائی خالق الله ﷻ منی او د انسان د مرګ نه پس دوباره ژوندی کولو باندې هغه قادر نه ګنړي چا چه بغير د څه نمونې ابتداء هغه پيدا کړلو نو دوباره چه دده اجزاء هم څه نه څه موجود دی دې پيدا کول هغه باندې څه ګران دی بلکه عقل سليم هم داتسليموی چه دا خو نور هم آسان دې .

اللَّهُ لَطِيفٌ	بِعِبَادِهِ	يَرْزُقُ	مَنْ	يَشَاءُ	وَهُوَ الْقَوِيُّ
الله مهربانه دې	په بندګانو خپلو	اروزی ورکوی	هغه چاته	چې څه ورکول غواړي	اوهغه طاقتور دې
الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربان دې		چې چاته اوغواړي نو فراخه رزق ورکوی			اوهغه قوی دې
الْعَزِيزُ	مَنْ	كَانَ	يُرِيدُ	حَرْثَ الْآخِرَةِ	نَزِدْ
او غالب دې	هغه څوک	چې وی	چې غواړي	فصل داخرت	زيات والې کوو مونږه
او زبردست دې	څوک چې د اخرت فصلونه غواړي				..............مونږ به ورته

[1] صحيح بخاری كتاب الادب باب علامة الحب فی الله ۶۱۷۱، صحيح مسلم:۲۶۳۹. ترمذی : ۳۵۳۶ مسند الطيالسی: ۱۱۶۷.

[2] صحيح بخاری حواله سابق ، : ۶۱۷۰، صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب المرء مع من احب : ۲۶۴۱.

لَهٗ فِیْ حَرْثِهٖ ۚ وَمَنْ كَانَ یُرِیْدُ حَرْثَ الدُّنْیَا نُؤْتِهٖ

هغه لره | په فصل دهغه کښې || او هغه څوک چې وی | اچې غواړي | فصل د دنیا | ورکوو مونږ هغه ته

د آخرت فصلونه ډیرورکړوا اوڅوک چې ددنیا فصلونه غواړي انو مونږ به ورته څه قدري

مِنْهَا ۙ وَمَا لَهٗ فِی الْاٰخِرَةِ مِنْ نَّصِیْبٍ ﴿۲۰﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا

دهغې نه | او نشته هغه لره | په آخرت کښې | هیڅ حصه | یا دوئ لره دی | داسې شریکان

ګټه ورکړوا اوداسې سړی دپاره په آخرت کښې هیڅ حصه نشته |آیا ددوئ شریکان دی

شَرَعُوْا لَهُمْ مِّنَ الدِّیْنِ مَا لَمْ یَاْذَنْ

چې مقرر کړی نې ده یوه طریقه | دپاره ددوئ | ددین نه | هغه | چې اجازت نهٔ دې ورکړې

چې داسې دین ئې ورته جوړ کړې دې دکوم چې الله ﷻ اجازت نه دې ورکړې

بِهِ اللّٰهُ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ ؕ

په هغې سره | الله || او که چرې نهٔ وې خبره دفیصلې |نوخامخا فیصله به شوی وه | په منځ ددوئ کښې

اوکه (دمهلت) فیصله نه وی شوې انو ددوئ په مینځ کښې به خبره خلاصه شوې وه (اوهلاک شوې به وې)

وَاِنَّ الظّٰلِمِیْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۲۱﴾ تَرَی الظّٰلِمِیْنَ

او بیشکه ظالمان چې دی | مقرر دې هغوئ لره | عذاب دردناک | تهٔ به اووینې | دا ظالمان خلق

اوظالمانودپاره دردناک عذاب مقرر دې | ته به دا ظالمان اووینې | چې دخپلو عملونود انجام نه به

مُشْفِقِیْنَ مِمَّا كَسَبُوْا وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ؕ

یریدونکې | دهغې عمل نه | چې کړې وی دوئ | او هغه به واقع کیدونکې وی | په دوئ باندې

(یخپله) اوویریږی | حال دا چې هغه عذاب به پرې واقع شی |

وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِیْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ

او هغه کسان | چې ایمان نې راوړو | او عملونه نې اوکړل نیک | وی به په باغیچو | دجنت کښې

اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دی || او نیک عملونه کوی| هغوئ به دجنتونو په باغیچو کښې اوسیږی

لَهُمْ مَّا یَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ

وی به هغوئ لره | هغه | چې غواړی نې هغوئ | په نز درب دهغوئ | دا هم هغه | فضل

د دوی دپاره به د خپل رب سره هر هغه څه وی کوم چې دوی غواړی| هم دغه لوئې فضل دې

الْكَبِیْرُ ﴿۲۲﴾

لوئ | دې |

قوله تعالی: مَنْ كَانَ یُرِیْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ

د آخرت طالب اود دنیا طالب: الله ﷻ خبر ورکوی چه هغه خپل بندګانو باندې ډیر مهربانه دې.یوته د بل په ذریعه روزی وررسوی څوک هم نشته چه الله یې هیر کړی نیک او بد هر یو د هغه روزی خوری لکه

ځنګه يې چه اوفرمائيل ﴿وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ په زمکه باندې ګرزيدونکي د ټولو ځناورو د رزق ذمه دارالله ﷻ دې.هغه دهر چاد اوسيدو ځائې ډيرښه پيژني او ټول څه په لوح محفوظ کښې ليکلې شوې هم دی هغه چه چا له اوغواړي زيات رزق ورکوی هغه طاقتوراوغالب دې چه هغه څوك هم مغلوبو لې نه شي .

بيا فرمائي څوك چه د آخرت اعمالو ته توجه کوی مونږ پخپله د هغه مددکوو هغه ته طاقت او قوت ورکوؤدهغه نيکې زياتو بعضې نيکې لس چند ه بعضې اووه سوه چنده او بعضې ددې نه هم زياتو . غرض د آخرت آرزو چه په کوم زړه کښې وی هغه کس ته د نيکې توفيق د الله ﷻ دطرف نه عطا کيږی اوچه دچا ټول کوشش ددنيا دحاصلولو د پاره وی آخرت طرف ته دده توجه نه وی نو هغه د دوانړو جهانونو نه محرومه وی.د دنيا ملاويدل د الله ﷻ په اراده باندې موقوف دی ممکنه ده چه هغه ډير زور اولګوی اوددنيا نه هم محروم شی.د بد نيتې په وجه خو يې آخرت مخکښې نه خراب کړې وودنيا ورته هم ملاو نه شوه نودوانړو جهانونو نه محرومه شو.او که لږه شان دنيا ورته ملاو هم شی نو په نيش حساب ده.

دغه شان يو بل آيت کښې دا مضمون مقيد بيان کړې شوې دې فرمان دې ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ﴾ يعني کوم کس چه ددنيا طالب وی تاسو کښې چه مونږ چا ته اوغواړو او څومره اوغواړو ورکوو بيابه هغه د پاره دوزخ خوښو چه دوزخ کښې بد حال او ذليله داخليږی . او څوك چه د آخرت طالب وی اودهغې دپاره چه څومره کوشش پکار وی هغه کوی او وی هم هغه ايمان والا نو نامکنه ده چه د داسې خلقو د کوششونو قدر داني او نه شي دنياوی ورکړه خو عامه ده دې سره سره مونږ دهغه پوره امداد کوواوستا د رب دا دنياوی ورکړه په چا بنده نه ده.پخپله اوګوره چه مونږ يو ته په بل باندې څنګه فوقيت ورکړې دې . يقين ساتې چه د درجو اعتبار سره هم او د فضيلت حيثيت سره هم آخرت ډيرلوئي دې.د رسول اللهﷺ فرمان دې چه دې امت ته داوچتوالي او د برترې د نصرت او د بادشاهت زيرې واوروه.په دوی کښې څوك ديني عمل د دنيا دپاره کوی هغه ته به په آخرت کښې هيڅ حصه نه ملاويږی (١).

قوله تعالى: س أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا

مشرکان د خپل غټانو ايجاد کړې شوې شريعت منی :بيا فرمائي چه دا مشرکان د الله ﷻ ددين اتباع خو نه کوی بلکه چه کوم شيطانان او انسانان يې خپل لوې درجې والا (غټان) ګنړلی دی دوی چه ورته کوم حکمونه بنائی دوی هم هغه حکمونو ته دين وائی.حلال او حرام دې خپل غټانو په وينا پيژني ؛ د عبادت طريقې هم دوی ايجاد کړې دی کوم چه دوی کوی.دغه شان د مال احکام بې هم پخپله راويستې دی کوم چه دوی شرعی ګنړی چنانچه په جاهليت کښې بعضې ځناور هغوی پخپله حرام کړی وو مثلا هغه ځناور چه د هغه غوږونه به يې سوری کړل او دخپل خدايانو په نوم به يې پريخودل اوبچی به ئې دحمل په صورت کښې دهغوی په نوم کول.کومې اوښې نه چه به ئې لس بچې اوشول هغه به ئې دهغوئې په نوم پريخودل . بيا به ئې د هغوئې د تعظيم په خيال هغه په خپل ځان حرام ګنړل او بعضې ځيزونه به ئې حلال ګنړل لکه مرداره ،وينه او جواری . صحيح حديث کښې دی نبی ﷺ فرمائي ما عمرو بن لحی بن قمعه اوليدلو چه هغه دوزخ کښې خپلې کولمې راکاږلې . دا هغه کس دې چا چه د ټولو نه مخکښې د غير الله په نوم د ځناورو پريخودل ونيلې وو(٢) دا کس د خزاعه په

---

١) احمد: ١٣٤/٥، ح/٢١٢٢٣، وسنده حسن ، ابن حبان: ٤٠٥، حاكم : ٣١١/٤،شعب الايمان : ٦٨٣٤.

٢) صحيح بخار كتاب المناقب باب قصة خزاعة: ٣٥٢١، صحيح مسلم: ٢٨٥٦.

بادشاهانو کښې وو هم ده ددې کارونو د تېولو نه مخکښې ایجاد کړې ووچه د جاهلیت په عربو کښې مروج وو. هم قریش والا په بت پرستې اچولی وو الله ﷻ دې په هغه باندې خپل غضب نازل کړی.

قوله تعالی: ﴿لَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ﴾

قیامت دپاره یو وخت مقرر دې: فرمائی که زما داخبره مخکښې نه مقرر شوې نه وه چه ځه به ګنهګارانوله دقیامت راتلو پورې مهلت ورکوم نو مابه نن داکافران په خپل عذاب کښې راګیر کړې وو هغوی ته به د قیامت په ورځ د دوزخ دردناك او ډیرسخت عذاب ورکړې کیږی. د قیامت په میدان کښې به تاسو ګورې چه دا ظالمان خلق به د خپل کړو نه په لړزان او په یره کښې به وی خو نن به هیڅ یوځیز نه وی چه دوی به بچ کړی. نن خو به دوی د خپلو عملونو سزا ضرور څکی. ددوی بالکل برعکس د ایمان والو نیکانو خلقو حال به دا وی چه هغوی به امن اوسکون سره د جنت په باغونو کښې مزې کوی. د دوزخیانو د ذلت رسوائې او د یرې اود جنتیانو دعزت لوې والی آرام اوسکون خیال اوکړې. هغوی په قسما قسم مصیبتونو او تکلیفونو کښې وی اودوی په قسما قسم لذتونو اوراحتونو کښې وی عمده ښه خوراکونه بهترین لباس ښه کورونه بهترین او ښکلې ښځې او ډیر ښه ساز و سامان به دوی ته ملاویږی چه دهغې لیدل او اوریدل خو پریږده د یو انسان په ذهن او په تصور کښې هم دا ځیزونه نه شی راتللی .حضرت ابو طیبه فرمائي چه د جنتیانو په سر باندې یو وریځ راشی او دوی ته به آواز اوشی چه اووائې د څه ځیز وریدل غواړې ؟ پس څوك چه د څه وریدل غواړی هم هغه ځیز به پرې ددې وریځو نه وریږی تردې پورې چه وائی به چه په مونږ دې ولاړې سینو والا هم عمر ښځې دې اووریږی چنانچه هم دغه پرې اووریږی. ددې وجې ئې اوفرمائیل چه فضل کبیر یعنی زبردسته کامیابی کامل نعمت هم دا دې.

ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا

دا هغه ځیز دې اچی زیرې ورکوی الله ابندګانو خپلو لره | هغه اچی ایمان ئې راوړو

دا هغه فضل دې چې الله ﷻ خپلو ایماندارو بندګانو باندې کړې دې چا چې

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ

او عملونه ئې اوکړل نیك | ورته اووایه | نه غواړم زه ستاسو نه | په دې کار ددین باندې

نیک اعمال کړی دی | .. (ائې پیغمبره) ته ورته اووایه چې زه ستاسو نه (نوره) هیڅ بدله نه غواړم | خو

اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ؕ وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً

څه بدله | مګر غواړم | محبت دوستی | په خپلولۍ کښې | او هغه څوك چې اوکړی | نیکی

د خپلولۍ مینه محبت درنه غواړم | اوڅوک چې دنیکۍ کارونه کوی | نو مونږ به ورته

نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿٢٣﴾

زیات به کړو مونږ | هغه لره | په هغې کښې | ښۀ والې | بیشکه الله | ښښونکې | قدردان دې

په کښې نوره نیکی زیاته کړو | بیشکه الله ﷻ ښښونکې (د نیکانو د نیکۍ) قدردان دې

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۚ فَاِنْ يَّشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ

ایا وائی دا خلق | چی دۀ تړلی دی | په الله باندې | دروغ | پس که چری اوغواړی الله | مهر به اولګوی

ایا دوئ وائی چې دې پیغمبر په الله ﷻ دروغ جوړ کړی دی | که الله ﷻ اوغواړی نو ستا

عَلٰى قَلْبِكَ ؕ	وَيَمْحُ اللّٰهُ	الْبَاطِلَ	وَيُحِقُّ	الْحَقَّ	بِكَلِمٰتِهٖ ؕ	
په زړهٔ ستا باندې	او ختموي الله	باطل	او حق ثابتوي	حق لره	په فرمانونو خپلو سره	
په زړهٔ به مهر اولګوي | او الله ﷻ باطلې خبرې ختموي | اوحقې خبرې په خپل حکم ثابتې ساتي						
اِنَّهٗ	عَلِيْمٌۢ	بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝				
بیشکه هغه | خبردار دې | په پټو خبرو دسینو باندې |						
هغه ته د زړونو پټ رازونه ښه معلوم دی |						

قوله تعالى: اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ؕ

د مودة فى القربى مفهوم :پورتنی آيتونو کښې دجنت دنعمتونو دذکر بيان دې چه ايمان دارنيکانو خلقو ته دې د دې زيرې وی . بيا خپل نبی ته فرمائی چه د قريشو دې مشرکانو ته اووايه چه په دې تبليغ او ستاسو په دې خير خواهې باندې خو څه تاسو نه څه نه غواړم .ستاسو خير خواهی يو طرف ته که تاسو چرې ددې نه منع شې چه مادخپل رب رسالت رسولو ته پريږدې اودخپلولې دا رشته مخې ته کيږدې او ما ته د تکليف رسولو نه منع شې نو دا هم لويه خبره ده .

صحيح بخاری کښې دی چه دحضرت ابن عباس نه ددې آيت دتفسير په باره کښې تپوس اوشونو حضرت سعيد بن جبيراووې د آل محمد ﷺ قرابت دې .دا ئې چه واوريدل نو هغه اوفرمائيل چه تا تادی اوکړه.واوره د قريشو چه څومره قبيلې وې ټولوسره دحضور اکرم خپلولی وه نو مطلب دا دې چه تاسو د دغې خپلولې لحاظ اوساتې چه زما ستاسو سره ده ([1]).

حضرت مجاهد حضرت عکرمه حضرت قتاده حضرت سدی حضرت ابو مالك حضرت عبدالرحمن بن عوف وغيره هم ددې آيت هم داتفسير کوی .طبرانی کښې دی چه رسول الله ﷺ قريش کافرانو ته اوفرمائيل چه څه تاسو نه ددې څه اجرت نه غواړم مګر دا چه تاسو دهغې خپلولې خيال اوساتې چه زما تاسو سره ده . زما ددې رشته دارې حق چه په تاسو باندې دې هغه ادا کړې ([2]).

مسند احمد کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائيل چه ما تاسو ته کوم دليلونه درکړې دی دکوم هدايت لاره مې درته ښودلې ده په هغې باندې تاسو نه څه بدله نه غواړم سوا ددې نه چه تاسو الله ﷻ غوښتو والا شې اودهغه د اطاعت په وجه قرب او نزديکت حاصل کړې ([3])دحسن بصری نه هم دغه شان تفسير منقول دې.نودا دويم قول شو.ړومبې قول دحضورخپله رشته داری وريادول.دويم قول د هغوی دا طلب چه خلق دې د الله ﷻ قرب حاصل کړی . دريم قول چه د حضرت سعيد بن جبير په روايت کښې تير شو چه تاسوزما خپلوانو سره احسان او نيکی کوئ.د ابو الديلم بيان دې هرکله چه حضرت علی بن حسين قيد شو او د دمشق په بالاخانه کښې واچولې شو نويو شامی اووې چه دالله ﷻ شکر دې چه هغه تاسو قتل کړې او تاسو ئې ختم کړې او د فتنې ترقی ئې رامنع کړه.دائې چه واوريدل نو وې فرمائيل چه آيا تا قرآن هم وئيلې دی ؟هغه اووې ولې نه .وې فرمائيل په دې کښې دې د حم سورتونه نه دی لوستی؟هغه اووې ډير ښه ټول قرآن به مې لوستو اود حم سورتونه به مې نه لوستل؟هغه ورته اوفرمائيل بيا ولې په دې کښې تا ددې آيت تلاوت نه دې کړې قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ؕ يعنی زه تاسونه څه بدله نه غواړم مګر دقرابت محبت.هغه اووې ولې تاسوهغه ئې؟هغوی اوفرمائيل او جی.

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الشوری باب قوله ((الاالمودة فی القربی...)):۴۸۱۸.

[2]) المعجم الاوسط .

[3]) احمد:۱/۲۶۸.

د حضرت عمرو بن شعیب نه چه کله ددې ایت تفسیر باره کښې تپوس اوشو نو هغوی اوفرمائیل مراد د رسول الله ﷺ قرابت دې .

قوله تعالی:: قُلْ لَّآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا

ددې ایت مبارک شان نزول څه دې؟:: ابن جریر کښې دی چه انصارو خپل د اسلام خدمتونه د فخر په طوراوشمیرل په دې باندې ابن عباس یا حضرت عباس اوفرمائیل مونږ تاسو نه افضل یو.کله چه دا خبر حضور ﷺ ته اورسیدو نو دئې مجلس ته راغلو او وې فرمائیل اې انصارو!آیا تاسوذلت په حالت کښې نه وې؟بیا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته عزت درکړو.هغوئې عرض اوکړو چه بې شك تاسو رشتیا وائې.وې فرمائیل آیا تاسو گمراه نه وې بیا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته هدایت درکړو.هغوی عرض اوکړو بې شکه تاسو رښتیا اوفرمائیل .بیا ئې اوفرمائیل اوس تاسو ماته ولې نه وایئ ؟هغوئې عرض اوکړو څه اووایو ؟ وې فرمائیل ولې نه وائې چه آیا ستا قوم ته نه وې ویستلې ؟ هغه وخت مونږه تا ته پناه درکړه.آیا هغئې ته دروغژن نه وې گنړلې هغه وخت مونږه ستا تصدیق اوکړو.آیا هغوئې ذلیله کول نه غوښتل هغه وخت مونږه ستا مدد اوکړو.دغه شان نبی ﷺ نورې هم ډیرې خبرې اوکړې تردې پورې چه انصار خپلوکونډو باندې ټیټ شول هغوئې عرض اوکړو حضورزمونږ اولاد او څه چه مونږ سره دی دا ټول دالله او د هغه د رسول ﷺ د پاره دی.

بیادا آیت قُلْ لَّآ اَسْئَلُكُمْ نازل شو.ابن ابی حاتم کښې هم ددې نزدې ضعیف سند سره مروی دی . په بخاری او مسلم کښې دا حدیث شته دې په هغې کښې دی چه دا واقعه د حنین د غنیمت د تقسیم په وخت پیښه شوې وه او په دې کښې د آیت د نازلیدو هم ذکر نشته او ددې آیت په مدینه کښې د نازلیدلو منلو کښې هم لږ شان تامل دې ځکه چه دا سورت مکی دې . بیا چه کومه واقعه په حدیث کښې مذکور ده په هغه واقعه او په دې آیت کښې څه داسې زیات ظاهری مناسبت هم نشته . په یو روایت کښې دی چه خلقو تپوس اوکړو چه د آیت نه کوم خلق مراد دی؟ چه هغوئې سره د محبت کولو مونږ ته د الله ﷻ حکم دې.رسول الله ﷺ اوفرمائیل حضرت فاطمه اودهغې اولاد([1])خوددې سند ضعیف دې اوددې راوی مبهم دې چه مشهور نه دې .بیا د هغه استادیو شیعه دې چه دثقاهت نه بالکل غورزیدلې دې دهغه نوم حسین اشقر دې داشان حدیث دهغه روایت سره به څنگه منلې شی؟بیا په مدینه کښې د آیت نازلیدل ډیره لرې خبره ده . حق خبره داده چه دا آیت مکی دې اوپه مکه کښې د حضرت فاطمه نکاح هم نه وه شوې نو اولاد څنگه ؟ د هغې نکاح خو حضرت علی سره د بدر د غزا نه پس په ۲ هجری کښې شوې ده.ددې صحیح تفسیر هم هغه دې چه حبر الامة ترجمان القرآن حضرت عبد الله بن عباس ﷺ کړې دې چه د بخاری په حواله سره مخکښې تیر شوې دې.مونږ اهل بیت سره د خیر خواهې کولو نه منکر نه یو .مونږ منو چه هغوئې سره احسان او سلوك او د هغوئې اکرام او احترام ضروری څیز دې .په مخ د زمکه د هغوئې نه زیات پاك او صفا ښه کورنئې بله نشته.حسب او نسب او فخر کښې بې شکه دا د ټولونه اعلی ده خاص کر په دې کښې هغه چه د نبی دسنتو اتباع کوونکې دی لکه څنگه چه د اسلافو طریقه وه .یعنی د حضرت ابن عباس او د آل عباس او د حضرت علی او آل علی.رسول الله ﷺ پخپله خطبه کښې فرمائیلې دی زه په تاسو کښې دوه څیزونه پریږدم کتاب الله او زما خاندان اودا دوانړه به جدا نه شی ترڅو چه په حوض باندې ما له رانشی ([2]). په مسند احمد کښې دی چه یو ځل حضرت عباس بن عبد المطلب رسول الله ﷺ ته شکایت اوکړو چه قریش والا کله په خپلو کښې ملاویږی نو ډیر په رونړ تندی ملاویږی خو مونږ سره په خوشالې نه ملاویږی.دا نې چه واوریدل

---

[1]) طبرانی : ۱۲۳۸۴،.

[2]) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب فضائل علی بن ابی طالب ﷺ : ۲٤۰۸، بتصر یسیر ترمذی: ۳۷۸۸.

نوحضورﷺ ډیر خفه شو او وې فرمائیل په الله قسم دچا په قبضه کښې چه زما ساه ده دهیچا په زړه کښې ایمان ترهغه وخت پورې نشی داخلیدې ترسو چه هغه الله ﷻ دپاره اودهغه د رسول په وجه تاسو سره محبت نه ساتی ([1]) .

اویه روایت کښې دی چه حضرت عباس اوونیل چه قریشی خپلو کښې خبرې کوی خو چه مونږه اووینی نوچپ شی دا ئې چه واوریدل نو د غصې دوجې دنبی ﷺ په تندی باندې لکیرې جوړې شوې او وې فرمائیل والله د چا مسلمان په زړه کښې ایمان تر هغه وخته پورې نشی داخلیدې ترسو چه هغه الله د پاره او زما د رشته دارې په وجه محبت نه ساتی ([2]). صحیح بخاری کښې دی چه حضرت صدیق اکبر اوفرمائیل اې خلقو! د حضورﷺ لحاظ د حضور ﷺ په اهل بیت کښې ساتې([3])یو بل صحیح روایت کښې دی هغوئې حضرت علی ﷺ ته اوفرمائیل په الله قسم د رسول الله خپلوانو سره خپلولی کول ما ته د خپلو رشته دارو سره خپلولی کولو نه زیات ښه لګی ([4]) . ځکه چه ستا اسلام حضور ﷺ ته د خطاب داسلام نه زیات محبوب وو([5]) پس د اسلام ددې دوو پړقیدونکوستورودمسلمانانودې دوانړو سردارانو چه کومه معامله د آل رسول اود پیغمبرﷺ د خپلوانو سره وه هم هغه د عزت او محبت معامله نورو مسلمانانو له د رسول الله ﷺ د اهل بیت او رشته دارو سره ساتل پکار دی.ځکه چه د پیغمبرانو نه پس د ټولې دنیا نه افضل هم دا دوانړه د رسول خلیفه ګان دی پس مسلمانانو له د دوی اتباع کول پکار دی او د رسول الله د اهل بیت او خاندان او قبیلې سره ډیر عقیدت سره پیش راتلل پکار دی . الله ﷻ دې دوانړو خلفاو نه او اهل بیت نه او د حضور ﷺ د ټولو صحابو نه خوشاله شی او ټول دې په خپله رضامندې کښې واخلی .

صحیح مسلم وغیره کښې حدیث دې چه زید بن حیان او حصین بن میسره او عمر بن مسلم حضرت زید بن ارقم له لاړل .حضرت حصین اووې اې حضرت ! تاسو نه خولوې لوې خیر او برکت ملاو شو تاسود الله نبی ﷺ په خپلو سترګو لیدلې دې تاسو د الله د نبی خبرې په خپل غوږونو اوریدلې دی هغوئ سره مو جهاد کړې دې هغوئ سره مو مونځونه کړې دی حق خبره دا ده چه لوې لوې فضیلتونه تاسو ته حاصل دی .اوس تاسو یو حدیث مونږ ته هم واوروې .په دې باندې حضرت زید اوفرمائیل اې زما وراره واوره زما عمر ډیر زیات شوې دې .دحضورﷺ د رحلت هم زمانه اوشوه بعض څیزونه په دماغ کښې محفوظ هم نه دی پاتې شوې اوس خوهم هغه څان سره ساتې چه څه درته څه پخپله واوروم هغه منې او ما ته تکلیف مه راکوې چه زه په تکلف سره بیان کړم .

داهل بیت په شان کښې خطبه :بیا هغوئ اوفرمائیل چه د مکې او دمدینې په مینځ کښې د اوبو ځائې سره نزدې چه خم ورته وائ په اودریدو سره د الله رسول ﷺ مونږ ته ئې داخطبه واوروله.د الله ﷻ دحمد او ثنا نه پس ئې اوفرمائیل چه اې خلقو زه یو انسان یم څه عجیبه ده چه اوس ما له دالله یو قاصد راشی اوځه دهغه خبره اومنم .واورې څه په تاسوکښې دوه څیزونه پرېږدم یوخو دالله کتاب چه په کښې نوراوهدایت دې.تاسو د الله کتاب په مضبوطې سره اونیسې اوپدې باندې منګولې اولګوی .پس ددې ئې ډیر رغبت راکړو او ددې ئې ډیر تاکید اوکړو.بیا ئې اوفرمائیل چه زه تاسو ته خپل اهل بیت باره کښې الله ﷻ دریادوم .دا ئې چه واوریدل نو حصین د حضرت زید نه تپوس اوکړو اې زید د حضورﷺ

---

[1]) ترمذی كتاب المناقب باب مناقب ابي فضل عم النبي ﷺ : ۳۷۵۸.
[2]) احمد: ۶۳۹/۲ ، دلائل النبوة : ۱۶۷/۱،
[3]) صحيح بخارى كتاب فضائل اصحاب النبي ﷺ : باب مناقب قرابة رسول الله ﷺ : ۳۷۱۳.
[4]) صحيح بخارى حواله سابق : ۳۷۱۲.
[5]) ابن اسحاق: في السيرة (سيرة ابن هشام : ۴۵/۴) .

اهل بيت څوك دي؟ايا د هغوئي بيبيانې په اهل بيت كښې نه دي؟وې فرمائيل بيشكه دهغوئ بيبيانې هم په اهل بيت كښې دي خو نبی ﷺ اهل بيت هغه دي چا باندې چه د هغوئ نه پس صدقه حرامه ده تپوس ئې اوكړو هغه څوك دي ؟ وې فرمائيل آل علي آل عقيل آل جعفر آل عباس .تپوس ئې اوكړو په دې ټولو صدقه حرامه ده؟وې فرمائيل او جی(۱)په ترمذی كښې دی حضورﷺ اوفرمائيل زه په تاسو كښې يوداسې څيز پريږدم كه تاسو هغه مضبوط اونيسه نوبې لارې كيږئې به نه.يو بل زيات عظمت والا دې .كتاب الله چه د الله د طرف نه يوه زوړنده رسۍ ده چه داسمان نه زمكې ته راغلې ده او دويم څيز زما خاندان زما اهل بيت دی او دا دواړه به جدا كيږی نه ترسو چه ما له حوض كوثر باندې راشي.پس ګورئ چه زمانه پس څنګه په دوی كښې زما اتباع كوئ ؟(۲) امام صاحب فرمائ چه دا حديث حسن غريب دې .صرف په ترمذی كښې هم دا روايت دې .دحضرت جابر بن عبد الله ﷺ په روايت سره په ترمذی كښې دی د عرفې په ورځ رسول الله ﷺ په خپلې اوښې باندې سور شوې وو چه ورته قصواء وئيلې شی اوخطبه ئې وركړه .چه په هغې كښې اوفرمائيل چه اې خلقو زه په تاسو كښې يو داسې څيز پريږدم كه چرې هغه تاسو واخستو نو چرې به هم ګمراه نه شې.كتاب الله او زما عترت اهل بيت (۳)د ترمذی په يو بل روايت كښې دی چه دالله نعمتونه مخښې ته ايږدې اود الله سره محبت ساتې او الله د محبت په وجه ما سره محبت ساتې.او زمادمحبت په وجه زما اهل بيت سره محبت ساتې(۴)دا حديث او پورتنې حديث حسن غريب دی.ددې مضمون نو ر حديثونه مونږ د ﴿انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت﴾ په تفسير كښې وارد كړی دی.دلته د هغې دوباره راوړلو ضرورت نشته.فالحمد لله .يو ضعيف حديث په مسندابو يعلی كښې دې چه ابو ذرد بيت الله د دروازې كنډه نيولې وه او وې فرمائيل اې خلقوڅوك چه ما پيژنی نو هغه ما هسې هم پيژنی او څوك چه نه پيژنی نوهغه دې اوس ما اوپيژنی چه زما نوم ابو ذر دې . واورې ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلې دی چه په تاسو كښې زماد اهل بيت مثال د نوح ﷺ دكشتې دې څوك چه هغې ته لاړل هغوئ نجات اوموندو او څوك چه داخل نه شو هغه هلاك شول (۵) .

قوله تعالی::وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً

دنيكئ هومره بدله ::بيا ئې اوفرمائيل چا چه نيك عمل اوكړو مونږ د هغه ثواب نور هم زياتو لكه څنګه چې ئې يو بل آيت كښې اوفرمائيل چه الله ﷻ ديوې ذرې برابر هم ظلم نه كوی.كه نيكی وی نو نوره ئې هم زياتوی اودخپل طرف نه اجر عظيم وركوی.د بعضې اسلافو قول دې چه دنيكې ثواب ددې نه پس نيكی ده اود برائې بدله ددې نه پس برائی ده.بيا فرمان اوشو چه الله ﷻ د ګناهونو بخښونكې دې او دنيكو قدر دانی كولو والا دې هغه زياتوی .

بيا ئې اوفرمائيل چه دا جاهلان كافران څه وائ چه داقرآن تا د خپل طرف نه جوړ كړې دې د الله ﷻ په نوم كړې دې داسې نه ده كه چرې وې نو الله به ستا په خوله مهر وهلې وو او تا ته به څه هم ياد نه وو . لكه څنګه چه فرمان دې ﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ﴾يعنی كه چرې رسول زمونږ په ذمه څه خبرې لګولې وې نو مونږ به د هغه ښۍ لاس نيولې وو او د هغه د زړه رګ به مو كټ كړې وې او تاسو كښې به چا هم هغه ددې سزانه نه ووبچ كړې.يعنی د دوئ زمونږپه كلام كښې لږ شان هم زياتې كړې وې نو داسې

---

(۱)احمد : ۴/۴۶۶، صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة ، باب من فضائل علی بن ابی طالب ﷺ : ۲۴۰۸.
(۲) ترمذی كتاب المناقب باب فی مناقب اهل بيت النبی ﷺ: ۳۷۸۸ وهو صحيح.
(۳) ترمذی كتاب المناقب باب فی مناقب اهل بيت النبی ﷺ: ۳۷۸۶ وهو صحيح
(۴) ترمذی كتاب المناقب باب فی مناقب اهل بيت النبی ﷺ: ۳۷۸۹ وهو حسن.
(۵) حاكم : ۲/۳۴۳، وسنده حسن .

انتقام به مواخستې وو چه د دنیا یوې هستې به هم دې نه وو بچ کړې .
[حنفی]ادي نه پس جمله یمح الله یختم باندې معطوف نه ده بلکه دا مبتداده او د مبتدا په وجه مرفوع ده یختم باندې عطف نه دې چه مجزوم وی.د واو په کتابت کښې نه راتلل داصرف د امام د رسم خط د موافقت د وجې نه دې لکه ﴿سَنَدۡعُ ٱلزَّبَانِيَةَ﴾ کښې واو په لیکلو کښې نه دې راغلې.او ﴿وَيَدۡعُ ٱلۡإِنسَٰنُ بِٱلشَّرِّ﴾ کښې واو نه دې لیکلې شوې.او ددې نه پس د جملې و یحق الحق عطف په یمح الله باندې دې یعنی الله ﷻ حق واضح او بیان کړې دې خپلو کلماتو سره یعنی دلائل ئې بیان کړل او حجت ئې پیش کړو اوهغه ښه دانا اوبینا دې . د زړونو رازونه او د سینو پټې خبرې هغه باندې کولاو شوی دی .

وَهُوَ ٱلَّذِي يَقۡبَلُ
| او هغه هغه ذات دې | چې قبلوی
او هغه (الله ﷻ) هغه ذات دې

ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ وَيَعۡفُواْ عَنِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ وَيَعۡلَمُ مَا
توبه | دبندګانو خپلو نه | او عفوه کوی | دګناهونو نه | او پوهیږی | په هغې |
چې د خپلو بندګانو توبه قبلوی | اوګناهونه ورته معاف کوی | اوتاسو چې څه کارونه کوئ

تَفۡعَلُونَ ۝ وَيَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ
چې کوئ ئې تاسو | او دعا قبلوی | دهغه کسانو | چې ایمان ئې راوړو | او وې کړل عملونه |
په هغې باندې خبر وی | او دهغو خلقو دعا قبلوی چې ایمان ئې راوړې دې | اونیک کارونه کوی

ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۚ وَٱلۡكَٰفِرُونَ لَهُمۡ
نیک | او زیات ورکوی هغوئ ته | دفضل خپل نه | او کافران چې دی | هغوئ لره دې |
اود خپل فضل نه ورته نورزیادت کوی | ....او څوک چې کافران دی هغوئ دپاره

عَذَابٞ شَدِيدٞ ۝ وَلَوۡ بَسَطَ ٱللَّهُ ٱلرِّزۡقَ لِعِبَادِهِۦ
عذاب | سخت | او که فراخه کړې وې الله | رزق | دپاره دبندګانو خپلو
سخت عذاب مقرر دې | او که الله ﷻ خپلو بندګانو ته روزی فراخه کولې

لَبَغَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٖ
نو خامخا به سرکشی کړې وه هغوئ | په زمکه کښې | ولیکن نازلوی هغه | په اندازه سره (رزق)
نوهغوئ به په دنیا کښې شرارتونه کول | خو الله ﷻ چې څومره غواړی په یو اندازه رزق نازلوی

مَّا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرُۢ بَصِيرٞ ۝
هغه | چې غواړی هغه | بیشکه هغه | په بندګانو خپلو باندې | خبردار دې | نظر لرونکې دې
| ....بیشکه هغه (الله) دخپلو بندګانو نه خبردې | اوهر څه وینی ګوری

وَهُوَ ٱلَّذِي يُنَزِّلُ ٱلۡغَيۡثَ مِنۢ بَعۡدِ مَا قَنَطُواْ وَيَنشُرُ
او هغه هغه ذات دې | چې نازلوی باران | پس دهغې نه | چې ناامیده شو هغوئ | او راخوروی
اوالله ﷻ هغه ذات دې | چې دخلقو دناامیدئ نه پس باران راوروی | اوخپل رحمت

رَحْمَتَهٗ ؕ	وَهُوَ الْوَلِيُّ	الْحَمِيْدُ ﴿٢٨﴾	
رحمت خپل	او هغه ولي (ذمه وار) دې	ستائيلې شوې دې	
خوروي	او هغه دهرچا كار ساز ستائيلې شوې دې		

قوله تعالى::

ربښتوني توبه ګناهونه ختموي: الله ﷻ خپل احسان او خپله مهرباني بيانوي چه هغه په خپل غلامانو باندې دومره مهربانه دې چه د بد نه بد ګنهګار هم د خپلې د بدكارئ نه منع شي او په اخلاص سره هغه ته تيښ شي په ربښتوني زړه توبه اوباسي نو هغه په خپل كرم او رحم سره د هغه پرده پوشي كوي. د هغه ګناه معاف كوي او خپل فضل د هغه شامل حا ل كوي لكه څنګه چه بل آيت كښې دي ﴿وَمَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ﴾ څوك چه څه بد كار اوكړي يا په خپل ځان باندې ظلم اوكړي بيا د الله ﷻ نه بخښنه او غواړي نو هغه به الله رب العزت غفور او رحيم بيا مومي.

الله تعالى د خپل بنده په توبه ډير خوشحاليږي: په صحيح مسلم كښې دى الله ﷻ د خپل بنده د توبې نه د دې نه زيات خوشاليږي چه د چا اوښه په ځنګل كښې وركه شوې وى چه په هغې باندې دهغه خوراك او څښاك هم وى چه هغه د هغې ډير تلاش اوكړي او عاجز راشي او ديوې ونې لاندې راشي پريوزي او دخپل ځان نه هم لاس اوينځي او اوښې نه بالكل نا اميده شي چه يكدم هغه اوګوري چه اوښه هغه سره نزدې ولاړه ده دې فورا پاسي كيني د هغې واګې اونيسي او دومره زيات خوشاله شي چه بې تحاشه د هغه د خولې نه او ځى چه بې شكه ته زما غلام يې اوزه ستا رب يم. هغه د خپلې خوشالې په وجه دا غلطي اوكړي[1] يو مختصر حديث كښې دى چه الله ﷻ دخپل بند ه د توبې نه دومره زيات خوشاليږي چه دومره خوشالي هغه كس ته هم نه وي چه په داسې ځائې كښې وى چه هلته د تندې د وجې هلاك كيږي اوهلته د هغه د سورلې ځناور ورك شي چه هغه ته يكدم ملاو شي. حضرت ابن مسعود نه چه كله دامسئله او پښتلې شوه چه يو كس ديوې ښځې سره غلط كار كوي بيا هغې سره نكاح كولې شي ؟ هغوئ اوفرمائيل په نكاح كښې هيڅ حرج نشته دې بيا هغوئ هم دا آيت اولوستلو[2] توبه خود مستقبل دپاره قبوله شي او ګناهونه تير شوي معاف شي. ستا د هر فعل اودهرعمل هغه ته علم دې. باوجود ددې چه تېتيدونكو ته متوجه كيږي او قبلوى ئې. هغه دايمان والو او د نيكانو دعاګانې قبلوى هغوى كه ځان له دعا كوي او كه نو رو له.

دمعاذ ﷺ خطبه: حضرت معاذ په ملك شام كښې د خطبې په دوران خپل مجاهد ملګرو ته فرمائ تاسو ايمان والا يئ او جنتيان يئ او زه اميد لرم چه دا روميان او فارسيان چه تاسو هغه قيدوې او راولې يئ . څه عجيبه ده چه دوئ هم جنت ته لاړ شي. ځكه چه په دوئ كښې څوك ستاسو څه كار اوكړي نو تاسو هغه ته واييئ چه الله دې په تا رحم اوكړي تا ډير ښه كار اوكړو الله د تا ته بركت در كړي تا ډير ښه اوكړه وغيره او د قرآن وعده ده چه الله د ايمان والو او د نيك خلقو دعاګانې قبلوى. بيا هغوې هم د دې آيت ترجمه اوكړله. د دې معنى دا ده الله ﷻ دهغوى اورى. د ﴿الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ﴾ دا تفسير شوې دې چه څوك خبره مني او د هغه اتباع كوي. او لكه څنګه چه ئې اوفرمائيل ﴿اِنَّمَا يَسْتَجِيْبُ الَّذِيْنَ يَسْمَعُوْنَ﴾ ابن ابى حاتم كښې دى چه د خپل فضل نه زيات وركول دادى چه د دې په حق كښې دداسې خلقو سفارش قبلوى چا سره چه هغوئ څه ښه كړې وى .

---

[1])صحيح بخارى الدعوات باب التوبة : ۶۳۰۹، مختصرا .
[2]) الطبرى : ۵۳۳/۲۱.

حضرت ابراهیم نخعي رحمه الله ددې آیت په تفسیر کښې فرمانیلي دي چه هغه به د خپل رونړو سفارش کوي اوهغه ته به زیات فضیلت ملاویږي یعني د رونړو د رونړو د سفارش اجازت به ورته هم اوشي([1]) دمومنانو ددې عزت او شان د بیانولو نه پس ئې د کافرانو د بد حالې بیان فرمائ چه هغو ئ ته به ډیر دردناك او د ویرې عذاب ورکړې کیږي .

بیا یې اوفرمائیل که دې بندیانو ته د دې د روزي وسعت ملاو شوې وو د دوی د ضرورت نه زیات دوی ته ملاو شوې وه نو دوئ به مستئ او عیاشۍ کښې اخته شوې وو او دنیا کښې به یې فساد جوړ کړې وو.او د دنیا امن ته به یې اور ورته کړې وو یو بل پوکل او خوړل او سرکشي اوتکبر او بې پرواهي به د حد نه زیاته شوې وه.ددې وجې د حضرت قتاده فلسفیانه مقوله ده ژوند سامان دومره ښه دې څومره کښې چه سرکشي او بې پرواهي نه راځي.ددې مضمون پوره حدیث ما ته په تاسو باندې د ټولو نه زیاته یره د دنیا د نمائش ددې مخکښې بیان شوې دې .بیا فرمائي هغه په یو اندازه روزي رسوي د بنده د صلاحیت هغه ته علم دې د غنا او د فقیرې مستحق هغه ډیر ښه پیژني .

د حدیث قدسي کښې دي زما داسې بندګان هم شته چه د هغوئ صلاحیت په مالدارۍ کښې دې . که زه هغوئ فقیران جوړ کړم نو هغئ به د دینداري هم لاس اوینځي . او زما بندګان داسې هم دي چه د هغئ مناسب هم فقیري ده . که هغئ مال حاصل کو او مالداران شول نو په دې حالت کښې لکه زه به د هغوئ دین خراب کړم ([2]). بیا ارشاد کیږي چه خلق د رحمت د باران په انتظار انتظار کښې مایوسه شي په داسې پوره حاجت او د ضرورت په وخت کښې زه باران وروم .دهغوئ نا امیدی او خشك سالي ختمه شي او زما رحمت په عام توګه خور شي .

امیر المومنین حضرت عمر بن خطاب ته یو کس وائ چه قحط سالي شوه او اوس خو خلق د باران نه بالکل نا امیده شول . نوهغوئ اوفرمائیل چه لاړ شه اوس به باران انشاء الله ضرور کیږي([3]) بیا ئې ددې آیت تلاوت اوکړو.هغه ولي او حمید دې یعني دمخلوقاتو تصرفات هم د هغه په قبضه کښې دي د هغه کارونه د تعریف قابل دي د مخلوق په خیر باندې هغه خبردار دې اودهغئ د نفعې هغه ته علم دې اودهغه کارونه د ګټې نه خالي نه دي.

					وَمِنْ اٰيٰتِهٖ	خَلْقُ
					او دنښو دهغه نه	پیدا کول
					او دالله ﷻ د (وحدانیت) په نښنو کښې	
السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَمَا	بَثَّ	فِيْهِمَا	مِنْ دَآبَّةٍ ؕ	
د آسمانونو	او دزمکې دی	او هغه	چې خواره کړی ئې دی	په دې دواړو کښې	دساه مخلوق	
داسمانونواو د زمکې پیدا کول دی	اود ساه کوم څیزونه چې ئې په دې دواړو کښې خواره کړی دی					
وَهُوَ	عَلٰى جَمْعِهِمْ	اِذَا يَشَآءُ	قَدِيْرٌ ۟	وَمَآ اَصَابَكُمْ		
اوهغه	په راغونډولو ددوئ	کله چې اوغواړي	قادر دې	او هغه چې اورسیدو تاسو ته		
اوهغه (الله) چې کله اوغواړي نوددوئ په راجمع کولو قادر دې	اوتاسوته چې کوم مصیبت					

[1]) الطبری: ۵۳۴/۲۱.

[2]) تفسیر البغوی: ۱۸۷۷،

[3]) الطبری: ۵۳۷/۲۱.

مِّنۡ مُّصِيۡبَةٍ | فَبِمَا | كَسَبَتۡ | اَيۡدِيۡكُمۡ | وَيَعۡفُوۡا
څه مصيبت | نو په سبب د هغې عمل دي | چې كسب كړې دي لاسونو ستاسو | او عفوه كوي هغه
رسي | نو دخپل عمل دلاسه در رسي | او ډېر داسې ګناهونه دي كوم چې درته الله ﷻ
عَنۡ كَثِيۡرٍ ۝ | وَمَاۤ اَنۡتُمۡ | بِمُعۡجِزِيۡنَ | فِى الۡاَرۡضِ ۚ | وَمَا لَكُمۡ
ډېرو ګناهونو نه | او نه يئ تاسو | عاجزه كونكي (الله لره) | په زمكه كښې | او نشته تاسو لره |
معاف كوي | او تاسو هغه د زمكې په مخ باندې عاجزه كولې نشئ | او دالله ﷻ نه سوا
مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ | مِنۡ وَّلِىٍّ | وَّلَا نَصِيۡرٍ ۝
بې دالله نه | څوك دوست | او نه مدد ګار |
ستاسو هيڅوك ملګرې يا مدد ګار نشته |

قوله تعالى:: وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ خَلۡقُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ خَلۡقُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ د الله ﷻ د قدرتونو بيان:- دالله ﷻ دعظمت قدرت او دسلطنت بيان روان دې چه اسمان او زمكې هم هغه پيدا كړې دي او په دې كښې ټول مخلوق هم هغه الله خور كړې دې .فرښتې او انسانان او پېريان اومختلف قسمه څناور كوم چه په ګوټ ګوټ كښې خواره شوې دي د قيامت په ورځ به هغه دا ټول په يو ميدان كښې جمع كوي چه ددئ حواس به قائم نه وي او په دوى كښې به عدل او انصاف كيږي .

قوله تعالى:: وَمَاۤ اَصَابَكُمۡ مِّنۡ مُّصِيۡبَةٍ

بيا فرمائ اې خلقو! تاسو ته چه كوم مصيبتونه در رسي هغه ټول په اصل كښې ستاسو دګناهونو بدله ده او اوس خوهغه غفور و رحيم الله ستاسو ډېر بدكارو باندې پرده اچوي او هغه معاف كوي كه په هره ګناه تاسواونيسي نو تاسو به بيا په زمكه هم نه ګرزې .په صحيح حديث كښې دي چه مومن ته چه كوم تكليف سختي او غم او پريشاني رسي د هغې په وجه الله ﷻ دهغه خطاګانې معاف كوي تردې چه د يو ازغي د ننوتو په بدله كښې هم (۱) كله چه آيت ﴿فَمَنۡ يَّعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرًا يَّرَهٗ ۝﴾ الخ نازل شو نوهغه وخت صديق اكبر روټې خوړله هغه چه دا واوريدل نو د روټې نه يئ لاس اوچت كړو او وې وئيل يارسول الله ﷺ! آيا دهرهر بدې او نيكې بدله به وركړې كيږي؟ نبي ﷺ اوفرمائيل واوره دطبيعت خلاف چه كوم څيزونه وي داټول د بدو اعمالو په بدله كښې دي اونيكې ټولې الله ﷻ سره جمع شوې دي. حضرت ابو ادريس فرمائي هم دا مضمون په دې آيت كښې بيان شوې دې(۲) امير المومنين حضرت علي ﷺ فرمائ راشې چه څه تاسوته د كتاب الله د ټولو نه غوره آيت واوروم او ورسره حديث هم .
حضور ﷺ مونږ ته د دې آيت تلاوت اوكړو او څما نوم يئ واخستو او وې فرمائيل واوره چه ددې تفسير هم تاسو ته اوښايم تا ته چه څه بيمارئ سختئ اومصيبتونه در رسي هغه ټول بدله ده ستاسو د اعمالو. د الله ﷻ حلم ددې نه ډېرزيات دې چه بيا په دې په آخرت كښې هم سزا وركړي اواكثر بدې معاف كوي نودهغه دكرم نه دا نامكنه ده چه دنيا كښې په معاف شوو خطاګانو باندې يئ په آخرت كښې اونيسي(۳) (مسند احمد)

---

[1])صحيح بخارى المرضى باب ماجاء فى كفارة المرض:٥٦٤٢، صحيح مسلم:٢٥٧٣.
[2])الطبرى :
[3]) احمد:١\٨٥، مسند ابى يعلى : ٤٥٣. مجمع الزوائد:٧/١٠٤.

په ابن ابی حاتم کښې هم داروایت دحضرت علي ﷺ په قول سره مروی دې په هغې کښې دی چه ابو جحیفه چه کله حضرت علي ﷺ له لاړو نو هغوئ اوفرمائیل زه تاسو ته یو داسې حدیث اوروم چه هغه یادساتل دهرمسلمان فرض دی .بیا ئې دا تفسیر دخپل طرف نه ددې آیت واورو. په مسند کښې دی چه دمسلمان په جسم کښې چه کوم تکلیف وی د هغې په وجه الله ﷻ د هغه ګناه معاف فرمایٔ([1]) هم د مسند په یو بل حدیث کښې دی چه کله د ایماندار بنده ګناهونه زیات شی اودهغه د کفارې څه څیز هغه سره نه وی نوالله ﷻ هغه په څه رنج اوغم کښې مبتلا کړی اوهغه دهغه دګناهونوکفاره جوړ شي.
([2]) په ابن ابی حاتم کښې د حضرت حسن بصری روایت دې چه ددې آیت په نازلیدو حضور ﷺ اوفرمائیل په هغه الله قسم د چا په قبضه کښې چه د محمد ساه ده چه ددې لرګی لږ شان ګریدل درګ ګوړو کیدې شی تردې چه د خپې خوبدل هم د څه نه څه ګناه په وجه وی حالانکه د الله ﷻ ډیرې معاف شوی ګناهونه هم داسې لاړې شی. هم په ابن ابی حاتم کښې دی چه کله حضرت عمران بن حصین په بدن کښې تکلیف وو او خلق د هغه عیادت له لاړل نو حضرت حسن اووې چه ستاسو دا حالت خو د کتو نه دې مونږ ته ډیره صدمه اوشوه هغه اوفرمائیل داسې مه کوه دا چه تاسو څه وینئ دا ټول د ګناهونو کفاره ده او ډیر ګناهونه خو الله ﷻ معاف کړې دی بیا ئې ددې آیت تلاوت اوفرمائیلو([3]) .
ابو البلادوایٔ چه ما حضرت علاء بن بدر ته اووې چه په قرآن کښې خو دا آیت دې او زه لا نابالغه یم او ړوند شوې یم.هغوئ اوفرمائیل د ستا د موراو پلارد ګناهونو بدله ده.حضرت ضحاك فرمائی چه قرآن وئیلونه پس هیرولو والا به یقینا په خپله ګناه کښې نیولې شوې وی.د دې څه بله وجه نشته دې . بیا هغوئ ددې آیت تلاوت اوکړو او وې فرمائیل اووایٔ ددې نه لوې مصیبت به څه وی چه انسان د یادولو نه پس کلام الله هیر کړی .

وَمِنۡ اٰیٰتِهِ الۡجَوَارِ
او دنښو دقدرت دهغه نه | کشتئ (جهازونه) دی
او دهغه په نښو کښې (یوه نښه ستاسو) .... |
فِی الۡبَحۡرِ كَالۡاَعۡلَامِ ؕ اِنۡ یَّشَاۡ یُسۡكِنِ الرِّیۡحَ فَیَظۡلَلۡنَ
په دریاب کښی | پشان دغرونو | که اوغواړی هغه | نو اوبه دروی هوا | پس شی به هغه کشتئ
جهازونه دی|چې دغرونو په شان په سمندر کښې روان دی | که هغه اوغواړی|نو بادونه بۀ اودروی انو
رَوَاكِدَ عَلٰی ظَهۡرِهٖ ؕ اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ
ولاړې | په شا دهغې (دریاب) | بیشکه په دې کار کښی | خامخا نښې دی | دپاره دهر صبر کونکی
سمندر به په خائې ولاړپاتې شی| په دې کښې دهرصابر شکرګذار بنده دپاره
شَكُوۡرٍ ۙ اَوۡ یُوۡبِقۡهُنَّ بِمَا كَسَبُوۡا
شکرایستونکی | یا هلاکې (ډوبې) کړی دغه کشتئ | په سبب دهغه بدعمل چې کړې وی هغوئ |
نښې پرتې دی | یا (که اوغواړی نو) ددوئ دعملونو په سبب به دغه جهازونه

---

[1]) احمد:۹۸/٤ وسنده حسن .
[2]) احمد:۱۵۷/٦، البزار:۳۲٦۰.
[3]) حاکم:۲/٤٤٥.

وَيَعْفُ	عَنْ كَثِيرٍ ۝	وَيَعْلَمَ الَّذِينَ	يُجَادِلُونَ
او معافي کوي |	ډېرو ګناهونو |	او چې پته اولږي هغه کسانوته |	چې جګړې کوي |
تباه کړي| اوډيرو ته بيا هم معافي کوي |اودې دپاره چې کوم خلق زمونږ په ايتونو کښې			
فِي آيَاتِنَا ط	مَا لَهُمْ	مِنْ مَحِيصٍ ۝	
په آيتونو زمونږ کښي | چه نشته هغوئ لره | هيڅ ځاۍ دپناه |			
جګړې کوي هغوی په دې پوهه شي چې هيڅ خلاصي ورله نشته |			

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ

په دريابونو کښې دکشتو آمدورفت : الله ﷻ دخپل قدرت نښې دخپل مخلوق مخښې تـه ايږدي چه هغه سمندرونه مسخر کړې دی دپاره ددې چه کشتې په کښې برابرې ځي راځي. لوې لوې کشتې په سمندر کښې داسې معلومېږي لکه په زمکه اوچت غرونه.دا کشتې د اخوادېخوا بوتلو والا هواګانې دهغه په قبضه کښې دی که هغه اوغواړي نوداهواګانې به بندې کړي نو بيا خو به بادبانونه بيکاره شي او کشتې به اودريږي.هرهغه کس چه په سختو کښې دصبر او په آسانو کښې دشکرعادي وی نو هغه دپاره خوډيرد عبرت ځا ئې دې هغه رب لوې قدرت او لوې سلطنت د هغه د.دې نښو نه پيژندې شی او څنګه چه هواګانې بندول او اودرول د هغه په لاس کښې دی دغه شان د ا د غرونو په شان لوې کشتئ په يو ساعت کښې ډبول هم د هغه په لاس کښې دی .که هغه اوغواړي نو د کشتي والو دګناهونو په وجه به هغوئ غرق کړي،اوس خو هغه د ډيرو ګناهونونه درګزر کوي.او که په ټولو ګناهونو ئې اونيول نو چه څوك هم که په کشتئ کښې کيناستل نيغ به په سمندر کښې ډوب شي خو دهغه د حد نه زيات رحمت هغوئ يوطرف نه بل طرف ته بوزي.د تفسير علماء دا هم فرمائ که هغه اوغواړي نوهم دا هوا به نا موافقه کړي اوډيره تيزه سيلئ به اوچلوی چه کشتې به په نيغه لاره نه ځي اخوا ديخوا به شي او نه به سنباليږي اوکوم خوا چه تلل غواړي لاړه به نه شي اودغه شان حيرانه پريشانه به کشتې والا تباه شي . غرض داچه که بند ئې کړي نو په ولاړه ولاړه به ناکام شي او که تيزه ئې کړي نو هم ناکاره .خو دا صرف دهغه لطف وکرم دې چه خوشګوارموافق هواګانې چلوی او لوې لوې سفرونه ددې کشتو په وجه خلق کوی اوخپل مقصدونه پوره کوی.هم داحال د اوبو دې که چرې بالکل نـه وروی خشك سالي شي نو دنيابه تباه شي اوکه ډير زيات اووروی نو ترسالي به يو څيزهم پيدا کيدو ته پريږ نه دی او ټوله دنيا به هلاکه شي.ورسره ورسره د باران د زيات والي په وجه د کورونو دغورزيدلو اوډپوره بربادئ سبب به جوړشي.تردې پورې چه د الله په مهر بانې سره چه په کوم کوم ښارونو او زمکو باندې زيات باران پکار دې هلته زيات باران کيږي او چه چرته کم پکار وی هلته کم .

بيا فرمائ چه زمونږ په نښو کښې جګړو والا په داسې موقعو باندې خو منی چه هغوئ زمونږ د قدرت نه بهر نه دی که مونږ چرې انتقام اخستل اوغواړو مونږ عذاب ورکول اوغواړو نو هغئ بچ کيدې نه شی ټول زمونږ د قدرت او خوښې لاندې دی .

فَمَا أُوتِيتُمْ
پس هغه چې درکړې شوې دې تاسو ته |
غرض دا چې څه تاسو ته |

مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ

څه څيز | پس هغه سامان دی | دژوند ددنيا | او هغه چې دالله سره دی | هغه بهتر دی |

درکړې شی اهغه تش ددنيا ساز وسامان دی|او الله ﷻ سره چې کوم نعمتونه دی هغه غوره او باقي پاتې کيدونکی

وَّاَبْقٰى لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ

او باقي پاتې کيدونکی دی | دپاره دهغه کسانو | چې ايمان ئې راوړې وی | او په رب خپل باندې |

نعمتونه دی | هغه نعمتونه دهغه چا دپاره دی | چې ايمان راوړی او په خپل رب

يَتَوَكَّلُوْنَ ۚ وَالَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ

بروسه کوی | او دپاره دهغه کسانو | چې ځان ساتی هغوئ | دغټو ګناهونو نه |

باندې بهروسه کوی | اوځوک چې د لويو لويو ګناهونو او دبې شرمئ د خبرونه

وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوْا هُمْ يَغْفِرُوْنَ ۚ

او دبې حيايئ دکارونو نه | او هر کله چې | غصه شي هغوئ | نو هغوئ معاف کول کوی |

ځان بچ ساتی | اوکله چې هغوئ غصه شي نو معافي کوی

وَالَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۖ وَاَمْرُهُمْ

او دپاره دهغه کسانو | چې حکم مني | درب خپل | او قائيموی مونځ | اوکار(معاملات) دهغوئ

او ځوک چې دخپل رب حکم مني | اودمونځ پابندي کوی| اوهرکار پخپلو کنبې

شُوْرٰى بَيْنَهُمْ ۠ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ

په مشوره سره وی | په منځ دهغوئ کنبی | او ځينی دهغه رزق نه | چې ورکړې دی مونږ هغوئ ته |

په مشورې سره کوی | اومونږ چې څۀ ورکړې دی دهغې نه (دالله په لارکنبې) خرڅ

يُنْفِقُوْنَ ۚ وَالَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ

خرچ کوی | او دپاره دهغه کسانو | کله چې | اورسی هغوئ ته | ظلم زياتی | نو هغوئ |

کوی | اوداسې خلق چې ظلم زياتې پرې اوکړې شي نوپه برابر بدله اخلی (ظلم نه کوی)

يَنْتَصِرُوْنَ

مقابله کوی دهغې |

قوله تعالی:: فَمَآ اُوْتِيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ

ددنيا مذمت: الله ﷻ ددنيا بې قدری او ددې دحقارت بيان اوفرمائيلو چه ددې جمع کولو سره چا له پرسيدل نه دی پکار خکه چه دايو ختميدونکې څيز دی بلکه د آخرت طرف ته رغبت پکاردې په نيکو اعمالو سره ثواب جمع کول پکار دی چه هميشه او باقي پاتې کيدونکې څيز دی . پس باقي له په فاني باندې اوکم له زيات باندې ترجيح ورکول عقلمندی نه ده . اوس ددې ثواب د حاصلولو طريقې خودلې شی چه ايمان مضبوط وی چه دنياوی مزې پريخودو باندې صبر آسان وی په الله ﷻ کامل بهروسه وی چه په صبر باندې دهغه امداد ملاوشی او دالله ﷻ احکام پوره کول اود نافرمانو نه بچ کيدل آسان شی. لويوګناهونونه او فحش کارونو نه پرهيز پکاردې ددې جملې تفسير په سوره اعراف کنبې تيرشوې

دي . په غصه قابو موندل پکار دي چه عين دغصي اودغضب حالت كښې هم دښه اخلاقو اودمعافۍ عادت پرې نه دی څكه چه په صحيح حديث كښې دي چه رسول الله ﷺ چرې هم دخپل نفس بدله د چا نه نه ده اخستې.او كه دالله ﷻ د احكامو بې عزتي او بې ادبي كيږي نو هغه بله خبره ده(١)او په حديث كښې دی چه ډيرې زياتې غصې په حالت كښې هم د رسول الله ﷺ په ژبه مبارك ددې نه سوا نور الفاظ نه وتل چه فرمائيل به ئې چه ده ته څه شوې دی . دده لاسونه دې د خورو ډك شي(٢)حضرت ابراهيم فرمائي چه د مسلمان ذليله كيدل خو به ئې نه ښوخول خو كه غالب به شو نو انتقام به ئې نه اخستلو اومعاف به ئې كړو.د دوئ بل صفت دا دې چه دوئ د الله ﷻ حكم منى اودرسول ﷺ اتباع كوى د څه چه هغه حكم كوى دوئې هغه پوره كوى د څه نه چه هغه منع كوى د هغې نه منع كيږى.دمونځ پابندى كوى چه د ټولو نه اعلى عبادت دې .

اهل علم سره مشوره كول :په لوې لوې كارونو به ئې بغير خپلو كښې دمشورې نه نه شروع كولو پخپله رسول الله ﷺ ته د الله حكم كيږى چه ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾(٤)يعني دوى سره مشوره كوه ددې وجې د حضور ﷺ عادت مباركه وو چه دجهاد وغيره په موقع باندې به ئې خلقو سره مشوره كوله چه د دوى زړونه خوشاله شي او په دې بنياد باندې حضرت عمر كله چه هغه زخمي كړې شو او د مرګ وخت ئې رانزدې شو شپږ كسان مقرر كړل چه دوئ دې په خپله مشوره څوك زما جانشين مقرر كړى ددې شپږو بزرګانو نومونه دادي عثمان ﷺ ،على ﷺ، طلحه ﷺ ، زبير ﷺ، سعد ﷺ او عبد الرحمن بن عوف ﷺ. پس ټولو په اتفاق رائې حضرت عثمان خپل امير مقرر كړلو . بيا دهغوئ چه د هغوئ د پاره دآخرت تيارى او د هغه ځائې ثوابونه دی يو بل وصف ئې بيان كړو چه چرته د احق الله ﷻ ادا كوى هلته دخلقو د حقونو په ادا كولوكښې كمى هم نه كوى .په خپل مال كښې دغريبانانو حصه هم ساتي او درجه په درجه دخپل طاقت مطابق هر چه سره ښه سلوك او احسان هم كوى.او دوى داسې بې همته او ذليله هم نه وى چه ظالم دظلم نه نه منع كوى بلكه دومره طاقت خپل ځان كښې ساتي چه د ظالمانو نه انتقام واخلي او مظلوم ته د هغه د پنجې نه نجات وركړى .

قوله تعالى:: يَنْتَصِرُونَ﴿

ليكن كه دخپل ښه سرې توب په وجه غالب راشي او بيا ئې پريږدى.لكه څنګه چه د الله نبى حضرت يوسف ﷺخپل رونړو باندې قابو اوموندو او وې فرمائيل چه څنې زه تاسو ته هيڅ بد رد نه وايم بلكه زما خواهش دې اودعا ده چه الله ﷻ د ې هم تاسو معاف كړى.او لكه څنګه چه رسول الله په حديبيه كښې كړى وو چه اتيا كافرانو چه دغفلت موقعه ئې اوموندله او چپ چاپ د مسلمانانو په لښكر كښې رانوتل او او نيولې شول كله چه د نبى ﷺ په خدمت كښې پيش كړې شو نو هغوئ دې ټولو له معافي وركړله او پرې ئې خودل.

او لكه څنګه رسول الله غورث بن حارث معاف كړلو . دا هغه كس وو چه د رسول الله ﷺ د خوب په حالت كښې ده درسول الله ﷺ په توره قبضه كړې وه كله چه هغوئ راپاسيدل او دې ئې اورټلو او توره دده د لاسه اوغورزيدله او نبى ﷺ توره راواخستله او هغه مجرم سر خكته كړې د رسول الله ﷺ مخښې ته اودريدو رسول الله ﷺ صحابه راووغوستل دامنظر ئې ورته هم اوخودلو او قصه يې هم ورته واوروله بيا ئې هغه معاف كړو او پرېښخودو(٣)دغه شان لبيد بن اعصم چه كله په رسول الله ﷺ

(١)صحيح بخارى كتاب المناقب صفة النبي ﷺ : ٣٥٦٠. صحيح مسلم: ٢٣٢٧.
(٢)صحيح بخارى كتاب الادب باب لم يكن النبي ﷺ فاحشاولا متحشا:٦٠٣١.
(٣) صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوات ذات الرقاع : ٤١٣٥، صحيح مسلم:٨٤٣.

جادو اوکړو نو باوجود د علم او قدرته رسول الله ﷺ هغه معاف کړلو(۱) او دغه شان چه کومې یهودنړې ښځې رسول الله ته زهر ورکړی وو رسول الله ﷺ د هغې نه هم بدله وانه خستله.په هغې باندې د قابو موندلو او د علم باوجود رسول الله ﷺ دا لویه واقعه معمولې اوګڼړله.د دغې ښځې نوم زینب وو دا د مرحب یهودی خور وه چه په غزوه خیبر کښې دحضرت محمود بن سلمه په لاس قتل شوې وو.دې د چیلۍ د مخکنی پتون په غوښه کښې زهر ملاو کړی وو او پخپله ئې رسول الله ﷺ ته راوړی وو پخپله پتون رسول الله ﷺ ته د زهرو خبر ورکړې وو هر کله چه رسول الله ﷺ هغه راوغوسته او تپوس ئې ترې اوکړو نوهغې اقرار اوکړو او وجه ئې دا بیان کړې وه که تاسو رښتنې نبی وې نو تاسو ته به ئې هیڅ نقصان نه رسوو اوکه تاسو پخپله دعوی کښې دروغژن وې نو مونږ ته به تاسو نه آرام ملاو شوې وې د دې د معلومیدو او د هغې دجرم اقرار کولو باوجود د الله رسول هغه پریخودله او معاف ئې کړله. اګر چه بیا هغه قتل کړې شوه (۲) ځکه چه د دغې زهرو په خوړلو حضرت بشر بن براء ﷺ وفات اوشو نو قصاصادا یهودنړه ښځه قتل کړې شوه.نورهم دحضور ﷺ داسې ډیر واقعات دی.

وَجَزَٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ

| او بدله | دبدئ | بدی ده | په مثل دهغې | پس چاچې |

| اودبدئ بدله هم هغه شان په بدئ سره ورکول دی | ....خوڅوک چې

عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ

معافي اوکړه | او اصلاح ئې اوکړه | پس اجر دهغې | په الله باندې دې | بیشکه هغه | نۀ خوښوی

معافي اوکړی | او اصلاح اوکړی | نود هغه اجر دالله ﷻ سره دې | بیشکه الله تعالی ظالمان نه

ٱلظَّٰلِمِينَ ۝ وَلَمَنِ ٱنتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِۦ

ظالمان | او خامخا هغه څوک چې بدل ئې واغستو | روستو دظلم کیدونه په هغه باندې |

خوښوی | ....اوچا چې د مظلوم کیدو نه پس دهغې

فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ ۝ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ

نو دغه کسان چې دی | نشته په هغوئ باندې | څه لار دملامتیا | بیشکه | لار دملامتیا |

هومره بدله واخسته | نو په هغه کسانو هیڅ الزام ملامتیا نشته | ملامتیا خو بس په هغه چا راځی

عَلَى ٱلَّذِينَ يَظْلِمُونَ ٱلنَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ

په هغه کسانو باندې ده | چې ظلم کوی په خلقو باندې | او زیاتې کوی | په زمکه کښې |

چې په خلقو باندې زیاتې کوی | اوناحقه په زمکه کښې فساد خوروی

بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ وَلَمَن

په ناحقه سره | دا کسان چې دی | دهغوئ دپاره دې | عذاب دردناک | او خامخا هغه څوک |

داسې خلقو دپاره دردناک عذاب مقرر دې | ....اوڅوک چې

(۱) صحیح بخاری کتاب الطب باب السحر : ۵۷۶۳، صحیح مسلم: ۲۱۸۹.

(۲) صحیح بخاری کتاب الجزیة باب اذا غدالمشرکین بالمسلمین: ۳۱۶۹، ابوداود: ۴۵۱۰.

صَبَرَ	وَغَفَرَ	اِنَّ ذٰلِكَ	لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ۝
چې صبر ئې اوکړو	او معافي ئې اوکړه	بیشکه دا کار	خامخا دغوره کارونو نه دې
صبر اوکړی	اومعافي اوکړی	نودا ډیر د اوچتو کارونو څخه دي	اوکوم سړي

قوله تعالی:: وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ

د چا تکلیف رسولو بانـدې بدلـه او معـافي : ارشـاد دې چـه د بدې بدلـه اخستل جـائز دی . لکـه چـه ئې اوفرمائيل ﴿فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ﴾ يو بل آيت کښې دی ﴿وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوْا بِمِثْلِ مَا عُوْقِبْتُمْ بِهٖ﴾ ددې ټولو آيتونو مطلب هم دا دې .خو افضليت هم په دې کښې دې چه معاف دې کړی . لکه څنګه چه فرمان دې ﴿ وَالْجُرُوْحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهٗ ﴾ يعنـی د خاص ز خمونو هم بدلـه ده بيا څوك چه هغه معاف کړی نو هغه به هغه د پاره کفاره جوړه شي . دلتـه ئې هم اوفرمائيل چه څوك معاف کړی اوصلح صفائي اوکړی د هغه اجر په الله ﷻ دې . په حديث کښې دی د درګزر کولو په وجه الله ﷻ د بنده عزت نور هم زياتوی (۱) خو چه څوك په بدله کښې د اصل جرم زيات شي نو هغه د الله دشمن دې بيا به د بدې ابتدا د ده د طرف نه ګڼړلې شي

قوله تعالی:: وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ

دظلم بدله اخستل جائز دی ::بيا فرمائي چه په چا باندې ظلم اوشو هغه باندې په بدلـه اخستو کښې هيڅ ګناه نشته.ابن عون فرمائي زه ددې لفظ انتصر د تفسيرپه تکل کښې ووم چه ما ته علي بن زيد بن جدعان دخپل مور ام محمد په روايت چه حضرت عائشې ﵂ له به ډيره تله راتله هغې بيان کړلو چه يو ځل حضور ﷺ حضرت عائشې له تشريف يوړو دغه وخت حضرت زينب هلته موجود وه رسول الله ﷺ ته معلوم نه وه کله چه هغوئ عائشې ته لاس ورنزدې کړو نـو هغې پـه اشارې سره اوښودل.دغه وخت حضور ﷺ خپل لاس روستو کړو.حضرت زينب حضرت عائشې ته بد رد شروع کړل دحضور ﷺ په منع کولوهم منع نه شوه نو حضور ﷺ حضرت عائشې ته اجازت ورکړو چه جواب ورکړه . بيا خو چه کم جواب هغې ورکړو نو حضرت زينب عاجزه شوه او نيغه حضرت علي ﵁ له لاړه او وې وئيل چه حضرت عائشه تاسو ته داسې داسې وائي اوداسې داسې کوی (۲).

دا ئې چه واوريدل حضرت فاطمه دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه . نبي ﷺ هغې ته اوفرمائيل د کعبې په رب قسم زه عائشې سره محبت کوم هغه خو هغه وخت واپس لاړه او حضرت علي ﵁ ته يې ټوله قصه واوروله بيا حضرت علي ﵁ راغې او نبي ﷺ سره يې خبرې اوشوې .

دا روايت په ابن جرير کښې دغه شان دی خو ددې راوی په خپل روايتونو کښې عموما منکر حديثونه راوړی اودا روايت هم منکر دې. نسائي او په ابن ماجه کښې داشان دی چه حضرت زينب د غصې نه ډکه بغير اطلاع د حضرت عائشې کور ته لاړله او حضور ﷺ ته يې د حضرت عائشې په باره کښې څه اووې بياحضرت عائشې سره په جنګ شوه خو حضرت عائشې خاموشي اختيار کړه.کله چه هغې اووې نو نبي ﷺ حضرت عائشې ته اوفرمائيل تـه خپلـه بدلـه واخلـه.بيا خو چه حضرت عائشې کوم جوابونه ورکول شرو ع کړل هغې سره د حضرت زينب لاړې اوچې شوې هيڅ جواب يې ورنکړې شو . او د حضور ﷺ د مخ مبارك نه هغه صدمه لرې شوه(۳)غرض مختصر دا چه مظلوم دې ظالم له جواب ورکړی او بدله دې ترې واخلي. په بزاز کښې دی چه د ظالم دپاره چا بد دعا اوکړه هغه بدله واخستله

---

(۱) ددې په شان روايت صحيح مسلم کتاب البر والصلة باب استحباب العفو والتواضع : ۲۵۸۸ کښې دې .

(۲) ابوداود کتاب الادب باب في الانتصار :۴۷۹۸، .

(۳) ابن ماجه کتاب النکاح باب حسن معاشرة النساء:۱۹۸۱، وهو حسن. ۹۷/۶، الادب المفرد:۵۵۸.

هم دا حديث په ترمذي كښې دې (١) خو ددې په راوي كښې كلام دې
بيافرمائي چه حرج او ګناه په هغه خلقو ده چه په خلقو ظلم كوي اوپه زمكه بغير دځه وجې شر او فساد خوروي.ځكه په صحيح حديث كښې دى دوه كسان چه يو بل ته بد رد وائي د هغې ټولو بوج شروع كولو والا باندې دې ترسو چه مظلوم د بدلې د حد نه ورتير نه شي(٢)داشان فساد يان به د قيامت په ورځ دردناك عذابونو كښې اخته كيږي.حضرت محمد بن واسع فرمائي زه مكې ته لاړم نو اومې ليدل چه په خندق باندې پل جوړ شوي دې زه لا هلته وم چه ګرفتار كړې شوم او امير بصره مروان بن مهلب له يې اورسولم هغه ما ته اووې ابو عبد الله ته څه غواړې ما ورته اووې دا چه كه تا نه كيدې شي نو د بنو عدي د رور په شان جوړ شه.تپوس يې اوكړو دا څوك دې؟ ما اووې علاء بن زياد چه خپل يو دوست يې يو ځل په څه كار باندې عامل جوړ كړو نوهغه ته يې او ليكل چه د حمد وصلوة نه پس چه كه تا نه كيدېشي نو دا كوه چه ستا ملا د بوج نه خالي وي ستا خيټه دې د حرام نه بچ وي ستا لاسونه د مسلمانانو دويني اومال نه آلوده نه وي.كله چه ته دا كوې نوتاباندې به دهيڅ يو ګناه لاره پاتې نه شي. دا لاره خوهغه خلقو باندې ده چه په خلقو ظلم كوي او بغيردځه وجې په زمكه كښې فساد خوروي . مروان اووې الله ته پته ده ده رشتيا اووې او دخير خواهې خبره يې اوكړه ښه اوس څه غواړې ؟ وې فرمائيل دا چه ته ما خپل كور ته اورسې.مروان اووې ډيره ښه ده.پس د ظلم اود ظلم والو دمذمت بيانولوسره د بدلې اجازت او اوس افضليت طرف ته رغبت وركولو د پاره فرمائي چه څوك تكليف برداشت كړي او بدې معاف كړي ده ډير د بهادرئ كار اوكړو چه په هغې باندې هغه د ډير ثواب او د پوره بدلې مستحق دې .د حضرت فضيل بن عياض فرمان دې چه تا ته يو كس د بل كس شكايت اوكړي نوهغه ته نصيحت اوكه چه روره دې معاف كه په معافي كښې بهتري ده او دا دپرهيز ګارې ثبوت دې كه چرې هغه اونه مني او دخپل زړه د كمزورې اظهار اوكړي نو بيا ورته وئيلې شي چه لاړ شه او بدله ترې واخله خو په دې صورت كښې چه داسې نه وي چه ته زيات شې ورنه مونږ خو اوس هم دا وايو چه معاف يې كړه د ا دروازه ډيره وسعت والا ده او د بدلې لاره ډيره تنګه ده . واوره معاف كولو والا خو په آرام خوږ خوب كښې اوده شي او بدلې اخستو والا شپه ورځ په سوچ كښې وي او كړي ربيى چه څه به كوم. په مسند احمد كښې دى چه يو كس حضرت ابو بكر ﷺ ته بد رد وئيل شروع كړل حضور ﷺ هم هلته تشريف فرما وو هغوئ مسكې شول حضرت صديق ﷺ خاموش وو خو چه كله هغه ډيرې كنځلې اوكړې نو هغوئ هم د بعضو جواب وركړو په دې باندې حضور ﷺ خفه شو او دهلته نه لاړو.حضرت ابوبكر ﷺ دنبي ﷺ په خدمت كښې حاضر شو او عرض يې اوكړو چه يا رسول الله ﷺ هغه ما ته بد رد وئيل او تاسو ناست وې اوريدل مو او كله چه ما دهغه يو دوو خبرو جواب وركړو نو تاسو په ناراضتيا سره پاسيدې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل واوره هر كله چه ته خاموش وې نو يوې فرښتې ستا د طرف نه جواب وركولو كله چه تا په خپله جواب وركړو نو فرښته اخوا شوه او شيطان مينځ كښې راغلو نو بيا دشيطان په موجودګې كښې زه څنګه پاتې كيدې شوم . بيا يې اوفرمائيل واوره ابو بكر ﷺ درې څيزونه بالكل برحق دى ① چا باندې چه څه ظلم اوشي او هغه يې معاف كړي ضرور به الله هغه له عزت وركوي او د هغه مدد به كوي② كوم كس چه د سلوك اود احسان دروازه كولاو كړي او د صله رحمې په اراده خلقوله وركوي الله ﷺ به ورله بركت وركړي او زيات به وركړي③او څوك چه د زياتوالى د پاره د سوال دروازه كولاو كړي ددې دپاره هغه خلقو نه غواړي الله ﷺ به هغه لره بې بركتي وركړي

(١) ترمذي كتاب الدعوات باب من دعا على من ظلمه فقد انتصر: ٣٥٥٢..

(٢) صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب النهى عن السباب : ٢٥٨٧، ابوداود:٤٨٩٤.

او په کمي کښې به ئي مبتلا ساتي.(۱) دا روایت په ابو داود کښې هم دې او د مضمون په اعتبار ډېر ښکلې حدیث دې.

وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْۢ بَعْدِهٖ ؕ

او هغه څوك چې ګمراهه کړي هغه لره الله | پس نشته هغه لره | څوك دوست کارساز | روستو دهغه نه

چې الله ﷻ ئي ګمراه کړي | نو د هغهٔ نه پس د هغه دپاره بل هیڅوک کارساز نشته

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ

او ته به اووینې دا ظالمان | هر کله چې اووینی هغوئ | عذاب | چې وائی به | آیا شته واپس تلوته

او ته به ظالمان اووینې کله چې هغوی عذاب اووینی | نو دا به وائی چې آیا (دنیا) ته د واپس

مِّنْ سَبِيْلٍ ۚ وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا

څه لار | اوته به اووینې هغوئ | چې وړاند به کړې شي | په دغه وور باندې |

تلو هم څه صورت شته ؟| اوته به هغوی اووینې چه جهنم ته به وړاندې کولې شي

خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ؕ

حال دا چې یریدونکی به وی | دوجې دذلت نه | اوګوری به (دوزخ ته) | په کتلو پټو سره |

د ذلت په وجه به سر تیټې ولاړ وی| .... او پټ پټ به جهنم ته ګوری

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ

اووائی به هغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دې | بیشکه تاونیان دی | هغه کسان |

او مومنان به وائی | چې حقیقت کښې هغه څوک تاوانیان شول| چې خپل ځانونه

خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اَلَآ

چې په خساره کښې ئې واچول | ځانونه خپل | او اهل خپل | په ورځ دقیامت | خبردار |

او خپل بال بچ ئې دقیامت په ورځ په تاوان کښې واچول | ....یاد ساته!

اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ۝ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ

بیشکه ظالمان خلق | به په عذاب همیشه کښې وی | اونهٔ به وی هغوئ لره | څوك سرپرستان |

چې بیشکه ظالمان به همیشه په عذاب کښې پراته وی | او د هغوئ به د الله ﷻ نه

يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ

چې امداد اوکړی دهغوئ | په مقابله دالله کښې | او هغه څوك| چې ګمراهه ئې کړی الله |

سوا هیڅوک مددګار نه وی | چې دهغوئ مدد اوکړی | او څوک چې الله ﷻ ګمراه کړی

فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ۝

پس نشته هغه لره | څه لار د بچ کیدو |

نو هغه دپاره (دهدایت) هیڅ لار نشته |

(۱) احمد: ۴۳۶/۲، ابوداود کتاب الادب باب فی الانتصار: ۴۸۹۴، وهو حسن.

قوله تعالى: وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْۢ بَعْدِهٖ
الله ﷻ چې څوک ګمراه کړي نو هغه څوک نشي په لار کولې: الله ﷻ بيان فرمائي چه هغه څه غواړي هغه کيږي هغه څوک منع کولې نه شي اوڅه چه نه غواړي هغه نه کيږي اونه هغه څوك كولي شي. هغه چه چا ته ارغواړي نيغه لاره ورته ښائي هغه څوك ګمراه كولې نه شي او چا نه چه هغه نيغه لاره وركه كړي هغه ته څوك لار نه شي ښودلې. يو بل ځائې فرمان دې ﴿وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ وَلِيًّا مُّرْشِدًا﴾ څوك چه هغه ګمراه كړي دهغه څوك مدد ګار اولار ښودونكې نشته .

قوله تعالى: وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ
دجهنم په ليدو د مشركانو ارمان: بيا فرمائي چه د ا مشركان د قيامت عذابونه چه اووينى نو دوباره به دنيانه دراتلو ارمان كوى لكه چه بل ځائې دى ﴿وَلَوْ تَرٰى اِذْ وُقِفُوْا عَلَى النَّارِ﴾ كاش چه تا هغوئ ليدلي وې چه دوزخ سره به اودرولې شي او افسوس به كوى چه څومره ښه به وه چه مونږه دوباره واپس ليږلې شوې وې نومونږ به هيچ چرې دخپل رب آيتونه دروغ نه ګڼړو بلكه ايمان به راوړو. حق خو دا ده چه كوم څيز دې خلقو پټ كړې ووهغه د دې مخښې ته راغلو. خبره دا ده كه دوئ دوباره هم اوليږلې شول نو بيا به هم هغه كوى د څه نه چه به منع كولې شو يقينا دا دروغژن دى.

قوله تعالى: وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا
ظالمان به دوزخ سره حيرانه اوپريشانه وى: بيا ئې اوفرمائيل چه دوى به جهنم ته نزدې راوستلې شى اودالله ﷻ دنافرمانو په وجه به په دوى ذلت خور شوې وى دعاجزې نه ټيټ وى اوغلې غوندې به دوزخ ته ګورى خو چهس د څه نه يريږى د هغې نه به بچ نه شى. نه صرف دومره بلكه د هغوئ د وهم و ګمان نه به هم زيات عذاب دوى ته وركړې وركيږى الله دې ترې مونږ محفوظ اوساتى . هغه وخت به ايمان والا خلق وائى چه حقيقي نقصان والا هغه خلق دى چا چه ځان سره خپل منونكى هم دوزخ ته بوتلل . چه نن د هميشنى نعمتونه نه محروم شول او هغوئ يې هم محروم كړل . نن به هغه ټول بيل بيل عذاب كښې مبتلا وى دائمى ابدى او هميشنى سزاګانې زغمى . او دوى به نا اميده وى نن به څوك هم دوئ ددې عذابونو نه خلاصولو والا يا كمولو والا نه وى دا ګمراهان به خلاصولو والا څوك هم نه وى.

	اِسْتَجِيْبُوْا	لِرَبِّكُمْ	مِّنْ قَبْلِ
	قبوله كړئ بلنه	درب خپل	مخكښې ددې نه
تاسو دخپل رب د حكمونو قبولوالي كوئ اددې نه وړاندې			

اَنْ يَّاْتِيَ	يَوْمٌ	لَّا مَرَدَّ	لَهٗ	مِنَ اللّٰهِ	مَا لَكُمْ
چې راشي	هغه ورځ	چې نشته واپس كيدل	هغې لره	دطرفه دالله نه	نۀ به وي تاسو لره
چې هغه ورځ راشي	دالله ﷻ دطرف نه به دهغې واپس كيدل نه وي	په هغه ورځ به ستاسو دپاره چرته			

مِّنْ مَّلْجَاٍ	يَّوْمَىِٕذٍ	وَّمَا لَكُمْ	مِّنْ نَّكِيْرٍ	فَاِنْ اَعْرَضُوْا
هيڅ ځائ دپناه	په دغه ورځ	اونۀ به وي تاسو لره	هيڅ انكار	اوس كه چرې مخ واړوۀ دوئ
د پناه ځائې نه وي	اونه به (دفيصلې منلونه) انكار كولې شئ	كه اوس هم دوئ (دقرآن نه) مخ واړوي		

فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ	عَلَيْهِمْ	حَفِيْظًا	اِنْ عَلَيْكَ	اِلَّا الْبَلٰغُ
پس نۀ ئې ليږلې مونږ تۀ	په دوئ باندې	په حيثيت دنګران	نشته په تا باندې	مګر رسونه
نو مونږ ته په دوئ څه نګران نه ئې مقرر كړې	ستاسو په ذمه خو صرف پيغام رسول دي			

وَاِنَّآ	اِذَآ	اَذَقْنَا	الْاِنْسَانَ	مِنَّا	رَحْمَةً	فَرِحَ	
او بیشکه مونږه	کله چي	اوڅکوو مونږه	انسان ته	دطرفه زمونږ نه	رحمت	نو خوشحاله شي	

اومونږ چي یو انسان باندي څه نعمت اوکړو | نو هغه په هغې باندي ځان ته غاوره شي

بِهَا	وَاِنْ تُصِبْهُمْ	سَيِّئَةٌ	بِمَا	قَدَّمَتْ	
په هغې سره	او که اورسیږي دوئ ته	څه مصیبت	په سبب دهغې عمل	چي مخکښي لیږلي وي	

اوکه چرې خلقو ته د هغه ګناهونو په وجه کوم چې هغوی کړي وي څه تکلیف اورسیږي | ....

اَيْدِيْهِمْ	فَاِنَّ الْاِنْسَانَ	كَفُوْرٌ ﴿٤٨﴾
لاسونو ددوئ	نو بیشکه انسان دې	ناشکره

نو هم دغه انسان ناشکری شروع کړي |

قوله تعالی:: اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ

د دوزخ نه د بچکیدو تدبیر: لکه څنګه چه اول ذکراوشو چه د قیامت په ورځ به لوې لوې هیبتناك واقعات وی هغه به سخته د مصیبت ورځ وی نو اوس دهغې نه بیرولي شي او دهغې ورځې دتیارۍ د پاره فرمائی دهغه ورځې دراتلو نه مخکښي مخکښې دالله ﷻ په فرمان پوره پوره عمل اوکړي.کله چه هغه ورځ راشي نوتاسوته به نه د پناه څه ځائي ملاویږي او نه داسې ځائې چه هلته تاسو نانجانړه داسې پټ شې چه نه مو څوك پیژنی او نه مو څوك اووینی .

قوله تعالی:: فَاِنْ اَعْرَضُوْا فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا

د نبی کریم ﷺ په ذمه صرف رسونه ده: بیا فرمائی که دامشرکان نه منی نو ته په دوی باندي نګران نه یې جوړشوي هغوئ په هدایت باندي راوستل ستاپه ذمه نه دی داکاردالله ﷻ دې تاباندي صرف تبلیغ دي حساب به مونږ پخپله اخلو.د انسان حالت دادې چه په راحت کښې په مستې کښې شی او په تکلیف کښې ناشکره شی هغه وخت مخکښنی نعمتونو نه هم منکر شي.په حدیث کښې دی چه حضورﷺ ښځو ته اوفرمائیل چه صدقه ورکوي ما تاسو په دوزخ کښي په زیات تعداد کښې لیدلي یې چا تپوس اوکه دا په څه وجه ؟ نبیﷺ اوفرمائیل چه ستاسو د شکایت د زیاتي او د خاوندانو د ناشکرۍ په وجه .که چرې ته دوی سره یوې زمانې پورې د احسان معامله اوکې او بیا یو ورځ پریږدې نو دا ښځې وائی چه ما خو تا نه چرې هم څه راحت او آرام نه دې موندلې(1) په حقیقت کښې د اکثرو ښځو دا حال دې خو چه په چا باندې الله رحم اوکړي او د نیکۍ توفیق ورکړي او حقیقی ایمان ورته نصیب کړي بیا خو د هغه دا حال وی چه هر راحت باندې شکر او هر تکلیف باندې صبر . پس په هر حالت کښې نیکی حاصلیږی او د وصف سوا د مومنانو نه بل چا کښې نه وی .

لِلّٰهِ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ
الله لره ده	بادشاهی دآسمانونو	او دزمکې

| داسمانونو اودزمکې بادشاهی صرف دالله ﷻ ده

(1) صحیح بخاری کتاب النکاح باب کفران العشیر:۵۱۹۷ صحیح مسلم:۷۹.

يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ إِنَاثًا وَّيَهَبُ

پیدا کوی هغه | هغه | چې غواړي | ورکوي | چاله چې غواړي | لونړه | او ورکوي |

هغه چې څه اوغواړي نو پیدا کوی ئې | چې چاته اوغواړي لونړه ورکړي | اوچا ته چې اوغواړي نو

لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ۝٤٩ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّإِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ

چاله چې غواړي | ځامن | یا ورکوی هغوئ ته | ځامن | او لونړه ګډوډ | او ګرزوی |

ځامن ورته ورکړي | اویا ورته ځامن اولونړه دواړه ورکړي | او چې چاته اوغواړي نو

مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ۚ إِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۝٥٠ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ

هغه ځوك چې غواړي | شنډ | بیشکه هغه | عالم دې | قادر دې | اونۀ دې دا مقام | د یوبشر |

شنډ ئې کړي | هغه په هر څۀ پوهه دې | او په هر څه قادر دې | ....اود هیڅ بشر دا قدرت نشته

أَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ

چې خبرې اوکړي دهغه سره الله | مګر په وحی سره | یا شاته | دپردې | نه | یا رالیږی هغه |

چې الله تعالی دې ورسره خبرې اوکړي | البته دا چې وحی ورته اوکړي | یا ورسره د پردې نه اخوا خبرې اوکړي

رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِإِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّهٗ

پیغام رسانه فرښته | پس هغه وحی کوی | په حکم دهغه سره | هغه چې غواړي هغه | بیشکه هغه |

یا یوه فرشته رالیږي | نو هغه ورته دالله ﷻ په حکم هغه وحی راوړی کومه چې دالله ﷻ خوښه وی

عَلِيٌّ حَكِيْمٌ ۝٥١ وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوْحًا

اوچت دې | دحکمت خاوند دې | او همدارنګې | وحی کړې دې مونړه | تاته | یو ورح |

الله ﷻ ډیر اوچت دې صاحب دحکمت دې | اودغسې مونږ تاته دا وحی یعنی خپل حکم

مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْإِيْمَانُ

دحکم خپل نه | نۀ وې ته | چې پوهیدلې | چې څه څیز دی کتاب | اونۀ ایمان |

درلیږلې دې | تا خو نه پیژندل چې کتاب څه څیز دې اونه دې ایمان پیژندل چې ایمان څه څیزدې

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ

ولیکن | جوړ کړو مونړنه دغه روح | یوه رنړا | چې لار ښایو مونړ | په هغې سره | هغه چاته

لیکن مونږ دا (کتاب) رنړا جوړه کړه | او د دې په ذریعه مونږ پخپلو بندګانو کښې

نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِيْ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝٥٢

چې غواړو مونړ | دبندګانوز مونړنه | اوبیشکه تۀ | خامخا هدایت کوې | لارې | نیغې ته |

چاته چې اوغواړونو هدایت کوو | او ته نیغې لارې طرفته خودنه کوې

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِیْ	لَهٗ	مَا فِی السَّمٰوٰتِ	وَمَا
لاره دهغه الله	چې هغه لره دی	هغه څه چې په آسمانونو کښې دی	او هغه څه
(یعنی) دهغه الله ﷻ لاره چې دآسمانونو او زمکې د ټولو څیزونو مالک دی			

فِی الْاَرْضِ ؕ	اَلَآ	اِلَی اللّٰهِ	تَصِیْرُ	الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾
چې په زمکه کښې دی	خبردار شئ	چې خاص الله ته	واپس ورځی	ټول معاملات
یاد ساتئ چې ټولې معاملې (جګړې او مقدمې) به الله ﷻ ته پیش کیږی (او هغه به ئې فیصله کوی)				

قوله تعالی:: لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

هر قسمه پیدائش د الله په اختیار کښې دې: فرمائی چه خالق مالك او متصرف د زمکې اود آسمان صرف یو الله ﷻ دې هغه چه څه غواړی هغه کیږی چه څه نه غواړی هغه نه کیږی چا ته چه اوغواړی ورکوی اوچا ته چه اوغواړی نه ورکوی چه څه اوغواړی پیدا یې کړی اوجوړ یې کړی چا ته چه اوغواړی صرف جینکې ورکوی لکه حضرت لوط ﷺ ته او چا ته چه اوغواړی صرف هلکان ورکوی لکه حضرت ابراهیم ﷺ ته او چا ته چه اوغواړی هلکان اوجینکې دواړه ورکوی لکه حضرت محمد ﷺ او څوك چه اوغواړی لاولد یې ساتی لکه حضرت یحیی او حضرت عیسی علیهما السلام .

دمخلقو څلور قسمه پیدائش: بس دا څلور قسمه شو جینکو والا هلکانو والا دواړو والا او د دواړو نه خالی. هغه علیم دې هرمستحق پیژنی. قادر دې څنګه چه غواړی فرق ساتی. بس دا مقام دالله ﷻ د هغه فرمان په مثل دې کوم چه دحضرت عیسی ﷺ په باره کښې دې چه ددې وجې مونږ هغه دخلقو دپاره نمونه جوړکو یعنی دقدرت دلیل ئې جوړکو اواوښایو چه مونږ مخلوق په څلورقسمه جوړ کړیدې . حضرت آدم ﷺ صرف د خاورې نه پیدا شو نه مور نه پلار. حضرت حوا صرف د نارینه نه پیدا شو. باقی ټول انسانان د سړی اوښځې نه سوا دحضرت عیسی ﷺ نه چه صرف هغه د ښځې نه بغیر د سړی نه پیدا شوه . پس د رسول الله ﷺ په پیدائش دا څلور واړه قسمونه پوره شو لهذا دا مقام د مور پلار په باره کښې وواو هغه مقام د اولاد په باره کښې ددې هم څلور قسمه او دهغې هم څلور قسمه . سبحان الله دا دې د هغه الله د علم او د قدرت نښې .

قوله تعالی:: اِلَّا وَحْیًا

د وحی مختلف صورتونه: د وحی د مقامات، مراتب او کیفیاتو باره کښې بیان دې چه کله خو به د رسول الله ﷺ په زړه کښې وحی واچولې شوه چه د هغې په وحی الهی کښې به هغوئ ته هیڅ شك نه وو لکه چه د صحیح ابن حبان په حدیث کښې دی چه روح القدس زما په زړه کښې دا خبره راپوکلې ده چه هیڅ یو کس هم ترسو چه خپل رزق او وخت پورا نه کړی هیڅ چرې نه مری. ددې وجې د الله نه یریږی او د رزق په طلب کښې ښه لاره اختیاروئ[1] یاپردې په شا لکه چه حضرت موسی ﷺ سره کلام اوشو څکه چه هغوئ کلام واوریدو نو جمال کتل یې اوغوښتل خو الله رب العزت په پرده کښې وو. رسول الله ﷺ حضرت جابربن عبد الله ﷺ ته فرمائیلی وو چه الله ﷻ چاسره هم کلام نه دې کړې خود پردې شاته خو ستا پلارسره یې مخامخ کلام کړې دې[2] دې احد په غزا کښې د کافرانو په لاس شهید شوې وو. خو دا دیادساتلوخبره ده چه دا کلام د عالم برزخ دې اوچه دکوم کلام ذکردې د هغې نه ددنیا کلام مراددې .

---

[1] حاکم: ۴/۲، لم اجده عند ابن حبان ورواه البغوی فی شرح السنة: : ۴۱۱۲، والقضاعی فی مسند الشهاب: ۱۱۵۱.

[2] ترمذی کتاب تفسیر القران باب و من سورة آل عمران : ۳۰۱۰، وسنده حسن ابن ماجه: ۱۹۰.

یاقاصد راولیږی اوخپله خبره هغه ته اورسوی لکه حضرت جبرئیل ﷺ وغیره فرښتې به د الله نبیانو له راتللې.هغه بلندې او بزرګۍ والا دې ورسره حکیم او حکمت والا هم دې.د روح نه مراد قرآن دې فرمائی چه دا قرآن مونږه ستا طرف ته د وحی په ذریعه رالیږلې دې.کتاب او ایمان تفصیل سره چه کوم مونږ په کتاب کښې کړې دې ته ددې نه مخکښې نه پوهیدې خو مونږه د قرآن نور جوړ کړې دې چه ددې په ذریعه مونږ خپل ایمان والا بندګانو ته نیغه لاره ښایو لکه چه بل آیت کښې دی ﴿قل للذین امنوا ﴾ الخ اووایه چه دا د ایمان والو د پاره هدایت او شفا ده. او د بې ایمانو غوږونه کاڼه او سترګې ړندې دی . بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ ا ته د الله لارې او حق طرف ته رهنمائی کوه او بیا ئې د صراط مستقیم تشریح اوکړه او وې فرمائیل د شرع مقررولو والا پخپله الله ﷻ دې چه دهغه شان دادې چه داسمانونو اود زمکو مالك دې اوالله ﷻ هغه دې په دې کښې تصرف کولو والا او حکم چلولو والا هم هغه دې څوك هم د هغه یو حکم منع کولې نه شی.ټول کارونه هم هغه طرف ته واپس کیږی هم هغه د ټولو کارونو فیصلې کوی او حکم کوی.هغه پاك او برتردې هر هغه څیز نه چه د هغه نسبت دا ظالمان اومنکران وائی . هغه اوچت او بلندې والا دې .

آیاتونه			رکوع ګانې
	سورة الزخرف مکیة وهی تسع وثمانون اٰیة وسبع رکوات		
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ		
٨٩	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		٧

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالۡکِتٰبِ الۡمُبِیۡنِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلۡنٰهُ قُرۡاٰنًا

ح م | قسم دې په کتاب | واضحه باندې | بیشکه مونږه | جوړ کړې دې دا کتاب | قرآن |

حم په دې واضحه کتاب باندې قسم دې | مونږ دا د عربئ ژبې قران(په دې غرض جوړ کړې دې

عَرَبِیًّا لَّعَلَّکُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿٣﴾ وَاِنَّهٗ فِیۡۤ اُمِّ الۡکِتٰبِ

دعربئ ژبې | دپاره ددې چې تاسو | پوهه شئ | او بیشکه دا قران | په اصل دکتاب کښی |

چې تاسو پرې پوهه شئ |او بیشکه دا قران پاک مونږ سره په لوح محفوظ کښې موجود دې

لَدَیۡنَا لَعَلِیٌّ حَکِیۡمٌ ﴿٤﴾ اَفَنَضۡرِبُ عَنۡکُمُ

زمونږ سره | داوچتې مرتبې | او دحکمت نه ډك کتاب دې | ایا پس مونږه اوګرځوؤ | ستاسو نه |

داوچتې مرتبې کتاب دې او حکمت نه ډک دې | آیا مونږ به ستاسو نه دا د نصیحت (کتاب)

الذِّکۡرَ صَفۡحًا اَنۡ کُنۡتُمۡ قَوۡمًا مُّسۡرِفِیۡنَ ﴿٥﴾

دا نصیحت | په ګرځولو سره | صرف په دې وجه چی یئ تاسو | یو قوم | دحد نه اوړیدونکی |

د دې وجې واړوو | چې تاسو داسې خلق یې چه د مناسب حد نه تیریدونکی یئ

وَکَمۡ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ نَّبِیٍّ فِی الۡاَوَّلِیۡنَ ﴿٦﴾ وَمَا یَاۡتِیۡهِمۡ مِّنۡ نَّبِیٍّ

او ډیر لیږلی دی مونږه | پیغمبران | په مخکینو خلقو کښی | اونه به راتلو هغوئ ته | یو پیغمبر |

اومونږ پخوانو خلقو ته څومره ډیر پیغمبران لیږلی وو ؟| او دغې خلقو ته یو پیغمبر هم داسې نه وو

اِلَّا	كَانُوْا	بِهٖ	يَسْتَهْزِءُوْنَ۝	فَاَهْلَكْنَآ
مگر	وو هغوئ	چي په هغه پوري به ني	توقي کولې	پس هلاك كړل مونږ هغه خلق
راغلي چي هغوئ ورپوري ټوقي نه وي کړي	نو مونږ هغه ټول خلق هلاک کړل	كوم چي		
اَشَدَّ	مِنْهُمْ	بَطْشًا	وَّمَضٰى	مَثَلُ الْاَوَّلِيْنَ۝
چي زيات سخت وو	ددوئ نه	په قوت كښي	او تير شوي دي	مثالونه دمخکينو خلقو
ددې خلقو نه طاقتور وو	اودغه شان سلوک د پخوانو ډيرو خلقو سره شوې دې			

قوله تعالى:: وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ۝

د قرآن نورانيت اوعظمت :د قرآن قسم يې اوخوړلوچه واضح دې اوددې معني ښكاره دى چه الفاظ يې نوراني دى چه د ټولو نه زياته فصيح اوبليغ ژبه عربي كښي نازل شوې دې دا ددې د پاره چه خلق سوچ اوکړي اونصيحت او عبرت حاصل کړي.مونږ دا قرآ ن په عربي ژبه كښي نازل كړې دې .
ځنګه چه بل ځائي كښي دى عربي واضح ژبه كښي مو دا نازل كړې دى.ددې شرافت او لويه مرتبه كومه چه عالم بالا كښي ده هغه بيان فرمائي چه زمكي والو ته د هغه منزلت او قدر معلوم شي . وې فرمائيل چه دا په لوح محفوظ كښي ليكلې شوې دې . لدينا نه مراد مونږ سره د لعلي نه مراد مرتبې والا عزت والا شرافت او فضيلت والا دې د حكيم نه مراد محكم او مضبوط چه د باطل د ملاويدو نه اوناحق سره د خلط ملط كيدو نه پاك دې يو بل آيت كښي د دې كلام پاك د بزرګي بيان په دې الفاظو سره دې﴿انه لقران كريم﴾ يو بل ځائي دى﴿كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ۝﴾يعني دقرآن كريم په لوح محفوظ كښي درج دې دې ته سوا د پاك فرښتو نه څوك لاس هم نه شي لګولې.دا درب العالمين د طرف نه نازل شوې دې.
او وې فرمائيل چه قرآن د نصيحت څيز دې د چا چه زړه غواړي قبول دې كړي . هغه په داسي صحيفو كښي دې چه معززې دى او اوچت درجي والا دى او مقدس دى چه د داسي ليكلو والا په لاس كښي دى چه عزت والا او پاكي دى.د دې دواړو آيتونو نه علماء استنباط كړيدې چه بې اودسه قرآن له لاس اوړل نه دى پكار لكه ځنګه چه په يو حديث كښي هم راغلې دى (١) په شرط ددې چه هغه صحيح ثابت شي . څكه چه په عالم بالا كښي فرښتي د دې كتاب ډير عزت او تعظيم كوي په څه كښي چه دا قرآن ليكلې شوې دې د دې وجې په دې عالم كښي مونږ له بدرجه اولى د دې قرآن ډير عزت او اكرام پكار دې څكه چه دا زمكي والو د پاره راليږلې شوې دې او د دې خطاب هم دوی ته دی نو دوی له د قرآن ډير زيات ادب او تعظيم پكار دې او ورسره ورسره د دې احكام منل او په هغي عامل جوړيدل پكار دى.څكه چه دالله ﷻ فرمان دې چه دا مونږ سره په ام الكتاب كښي دې او ډير اوچت او حكمت والا دې.ددې نه پس د آيت خو يو معنى دا شوې ده آيا تاسو د ګڼړلې ده چه د اطاعت او فرمان بردارې نه كولو باوجود به مونږ تاسو پريږدو او تاسو ته به عذاب نه دركوو .
دويمه معنى داده چه ددې امت مخښكنو خلقو كله چه قرآن دروغ اوګڼړل كه هغه وخت دا قرآن اوچت كړې شوې وې نو ټوله دنيا به هلاك كړې شوې وه.خو د الله ﷻ وسيع رحمت دا خوښه نه كړله او برابر د شلو كالو نه زياته مودې پورې دا قرآن نازليدلو.ددې قول مطلب دادې چه داد الله ﷻ لطف او رحمت دې چه هغه د نه منونكو د انكار اود بد باطن خلقو د شرارت په وجه هغوئ ته نصيحت او وعظ كول نه

(١) حديث لا يمس القران ، طرفته اشاره ده . داروايت موطا امام مالك :١٩٩/١. وهو حديث حسن كښي موجود دې .

پريږدى ددې وجې چه په دوى كښې چه كوم نيكې والا دى هغه درست شى او چه كوم درست كيږى نه په هغوئ باندې حجت تمام شى .

قوله تعالى: وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِيْنَ ۝

نبى كريم ﷺ ته تسلى: بيا الله تبارك و تعالى خپل نبى محمد ﷺ ته تسلى وركوى او فرمائ چه تـه د خپل قوم په تكذيب مه يريږه صبر او تسلى ساته د دوى نه مخكښې چه كوم قومونـه وو هغوئ لـه هم مونږ رسولان او نبيان ليږلې وو او دوى ټولو خپل خپل نبيانو سره تمسخر كړې وو بيا مونږه هغوئ هلاك كړل.هغوئ ستاسو د زمانې والا خلقو نه زيات زور والا او طاقت والا وو.لكه چه په بل آيت كښې دى آيا هغوئ په زمكه باندې او نه ګرځيدل او وې نه ليدل ؟ چه د دوى نه د مخكښنو خلقو څه انجام اوشو؟ چه د دوى نه په تعداد او په طاقت كښې ډير وړاندې وو.د دې مضمون نور هم ډير آيتونه دى .
بيافرمائى چه د مخكښينو خلقو مثالونه تير شول يعنى د هغوئ عادتونه سزاګانې اوعبرتونه.لكه چه د دې سورت په آخر كښې يئ اوفرمائيل چه مونږ هغوئ تير شوى خلق او د راتلونكو د پاره عبرت جوړ كړل . او لكه چه فرمان دې سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ يعنى د الله ﷻ طريقه چه د هغه په بندګانو كښې دمخكښې نه راروانه ده اوته به دا بدليدو والا بيا نه مومې .

وَلَئِنْ	سَأَلْتَهُمْ	مَّنْ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضَ
او كه چرى	تپوس اوكړې ته ددوئ نه	چي چا	پيدا كړي دى	آسمانونه	او زمكه
اوائي نبي ﷺ كه ته د دوى نه تپوس اوكړې | چي آسمانونه او زمكه چا پيداكړي دى					
لَيَقُوْلُنَّ	خَلَقَهُنَّ	الْعَزِيْزُ	الْعَلِيْمُ ۝٩	الَّذِيْ	جَعَلَ
نو خامخا به اووائى	چي پيدا كړي دى دا	غالب	او عالم الله	هغه (الله)	چي جوړه ئې كړه
نودوئ به خامخا اووائى | چي دازبردست او پوهه الله ﷻ پيداكړي دى | هغه الله ﷻ					
لَكُمُ الْأَرْضَ	مَهْدًا	وَّجَعَلَ	لَكُمْ	فِيْهَا سُبُلًا	
ستاسو دپاره زمكه	زانګو	او جوړ ئې كړې	ستاسو دپاره	په هغې كښې لارې	
چي زمكه ئې فرش جوړه كړې ده | ....او ستاسو دپاره يې په دې كښې لارې جوړې كړې دى					
لَعَلَّكُمْ	تَهْتَدُوْنَ ۝١٠	وَالَّذِيْ	نَزَّلَ	مِنَ السَّمَآءِ	
دپاره ددې چي تاسو	دخپل منزل لار بيا مومئ	او هغه (الله)	چي نازل ئې كړې	داسمان نه	
چي تاسو خپل منزل مقصود ته اورسيږئى | او الله ﷻ هغه ذات دې چې د پورته نه ئې په اندازه اوبه					
مَآءً	بِقَدَرٍ	فَأَنْشَرْنَا	بِهٖ	بَلْدَةً مَّيْتًا	كَذٰلِكَ
اوبه	په خاص مقدار سره	پس ژوندئ كړه مونږه	په دې سره	زمكه مړه	همدارنګې به
راووړلې | ....نو بيا مونږ په هغې سره مړه زمكه راژوندئ كړه | هم دغه شان به تاسو					
تُخْرَجُوْنَ ۝١١	وَالَّذِيْ	خَلَقَ الْأَزْوَاجَ	كُلَّهَا	وَجَعَلَ	
تاسو راوويستې شئ	او هغه (الله)	چي پيدا ئې كړې جوړې	ټولې	او جوړه ئې كړه	
(دقبرونونه) راويستلې شئ | او الله ﷻ هغه ذات دې | چې ټول ځيزونه ئې جوړې پيداكړي دى					

لَكُمْ	مِّنَ الْفُلْكِ	وَالْاَنْعَامِ	مَا	تَرْكَبُوْنَ ﴿۱۲﴾	
ستاسو دپاره	دکشتئ نه	او دځناورو نه	هغه ذريعه	چې تاسو پر سورلی کوئ	
اوستاسو دپاره ئې بيړئ او څاروي پيدا کړي دي ...چې تاسو پرې سورلئ کوئ					
لِتَسْتَوٗا	عَلٰى ظُهُوْرِهٖ	ثُمَّ تَذْكُرُوْا	نِعْمَةَ رَبِّكُمْ		
دپاره ددې چې تاسو برابر سواره شئ	په شاګانو دهغې	بيا تاسو ياد کړئ	نعمت د رب ستاسو		
دپاره ددې چې تاسو دهغې په شا برابر کينئ او کله چې پرې سوارۀ شئ انو دالله ﷻ نعمت ياد کړئ					
اِذَا اسْتَوَيْتُمْ	عَلَيْهِ	وَتَقُوْلُوْا	سُبْحٰنَ الَّذِيْ	سَخَّرَ	
کله چې برابر کينئ تاسو	په هغې باندې	او ووايئ	پاك دې هغه ذات	چې تابع ئې کړل	
اودا ووائې چې هغه ذات پاک دې چې داسې (لوئې لوئې) مخلوق ئې زمونږ تابع کړې دی					
لَنَا	هٰذَا	وَمَا كُنَّا	لَهٗ	مُقْرِنِيْنَ ﴿۱۳﴾	وَاِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا
دپاره زمونږه	دا څيزونه	اونۀ وو مونږه	دې لره	تابع کونکي	او بيشکه مونږه رب خپل ته
ګنې مونږ خو (په خپل طاقت) دا قابو کولې نه شو او مونږ بۀ ټول خپل					
لَمُنْقَلِبُوْنَ ﴿۱۴﴾					
خامخاواپس ورتلونکی يو					
رب ته واپس ورځو					

قوله تعالى:: وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

خالق کل بس يو الله دې: الله ﷻ فرمائی چه اې نبی! که ته د دې مشرکانو نه تپوس اوکړې نو دوی ددې خبرې اقرارکوی چه د زمکې اود آسمان خالق الله ﷻ دې بيا هم دهغه وحدانيت پيژنی او منی خو د هغه په عبادت کښې نور شريك جوړوی چا چه زمکه فرش،دقرار ځائې،ولاړه اومضبوطه جوړه کړله چه تاسو پرې ګرځې راګرځې کينې پاسې او اوسيږې. حالانکه دازمکه پخپله په اوبو باندې ده خو مضبوط غرونه سره يې دخوزيدو راخوزيدو نه رامنع کړې ده اوپه دې کښې يې لارې جوړې کړې دی چه تاسو د يو ښارنه بل ښار ته او يو ملك نه بل ملك ته اورسيږې.هم هغه د اسمان نه په دې انداز باران وروی چه کافی وی او پټی اوباغونه شنه شی او دا اوبه ستاسو اوستاسود ځناورو په څکلو کښې هم راځی.بيا يې ددې باران په ذريعه مړه زمکه راژوندې کړه اوچه زمکه لامده شوه څنګلونه شنه شولو ميوې او ګلونه راټوکيدل او قسما قسم ښکلې ميوې پيدا شوې .

بيا يې دا دليل جوړ کړو د مړو انسانانو د ژوندی کيدو او وی فرمائيل هم دغه شان به تاسو د قبرونو نه رااوباسلې شی.هغه هر قسمه جوړې پيدا کړلې فصلونه ګلونه سبزيانې او ميوې وغيره قسما قسم څيزونه هغه پيداکړل.مختلف قسم ځناور ئې ستاسو د فائدې دپاره پيدا کړل.کشتۍ ئې دسمندرد سفر دپاره اود اوچې د سفر د پاره ئې دځاروو انتظام اوکړلو چه په هغې کښې ډيرو ځناورو غوښه تاسو خورې اوډير تاسو ته پې شوده درکوی او ډيرستاسو دسورلې په کار راځی تاسو دپاره دبوج اوړلو کار هم کوی.تاسو په دې باندې سورلی کوې او ډير په خوند په دې سوريږې.اوس تاسو له پکاردی چه کله تاسو په سورلې ښه په قلار کينې نو د خپل رب تعالی نعمتونه ياد کړې چه هغه څومره طاقت ور وجودونه ستاسو په قابو کښې کړل او داسې اووايې چه هغه الله ﷻ پاك ذات والا دې چا چه دا زمونږ په

قابو كښې كړله كه هغه دا زمونږه مطيع كړې نه وه نو مونږ ددې قابل نه وو اونه مونږ كښې دومره طاقت وو او مونږ خپل مرګ نه پس هم هغه طرف ته تلو والا يو .په دې آمدورفت او په دې مختصر سفرباندې د آخرت سفر راياد كړې لكه څنګه چه الله د دنيا دتوښې د ذكر كولو نه پس دآخرت د توښې طرف ته توجه وركړله او وې فرمائيل چه توښه تياروې خو غوره توښه د آخرت توښه ده او دنيوى لباس په موقعه يې د آخرت لباس طرف ته متوجې كړل او وې فرمائيل چه دتقوى لباس افضل اوبهتر دې .

قوله تعالى: ﴿سُبۡحٰنَ الَّذِیۡ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا﴾

په سورلۍ باندې د سوريدو دعاګانې: په سورلۍ دسوريدو په وخت د دعاګانو حديثونه ، حضرت علي بن ربيعه فرمائى چه حضرت علىؓ چه كله په سورلۍ سوريدو نوخپه به په ركاب كيښودو سره اووې بسم الله كله چه ښه كيناستو نووې وئيل ﴿اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِیۡ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهٗ مُقۡرِنِیۡنَ ۝ وَاِنَّاۤ اِلٰی رَبِّنَا لَمُنۡقَلِبُوۡنَ ۝﴾ بيا ئې درې ځله الحمد لله اووې او درې ځله الله اكبر اووې بيا ئې اووئيل ﴿سبحانك لااله الاانت قد ظلمت نفسى فاغفرلى﴾ بيا مسكې شو.ما تپوس اوكړوامير المومنين تاسو ولې اوخندل؟وې فرمائيل مادرسول الله ﷺ نه دا تپوس كړې وو نو هغوې جواب راكړو كله چه دبنده د خلې نه الله ﷻ واورى چه هغه رب اغفرلى وائى يعنى اې زما ربه ما اوبخښې نو هغه ډير زيات خوشاليږى او فرمائى چه زما بنده ته پته ده چه زما نه سوا څوك د ګناهونو بخونكې نشته دې .دا حديث ابو داود ،ترمذى،نسائى،اومسند احمد كښې هم شته دې .امام ترمذى دې حديث ته حسن صحيح وائى .

بل حديث كښې دى چه رسول الله ﷺ حضرت ابن عباسؓ په خپلې سورلۍ باندې ځان سره شاته كينول چه ښه كيناسته نوهغوىﷺ درې ځله اووې الله اكبر او درې ځله ئې الحمد لله اووې او درې ځله ئې سبحان الله اووې او يو ځل ئې لا اله الا الله اووې بيا په سورلۍ باندې نيغ د ناستې د حالت په شان شو او وې خندل او حضرت عبد اللهؓ طرف ته متوجه شو او وې فرمائيل كوم كس چه په يو ځناور سور شى اوداسې اوكړى څنګه چه ما اوكړل نوالله ﷻ دهغه طرف ته متوجه شى اوهم دغه شان خاندى څنګه چه ما تا ته اوكتل او اومې خندل .([1]) مسند احمد

حضرت عبد الله بن عمرؓ فرمائى چه رسول اللهﷺ به كله په خپله سورلۍ سوريدلو نو درې ځله به ئې تكبيراووې اوددواړو آيتونو تلاوت به ئې اوكړو بيا به ئې دادعا اوغوښتله ﴿اللهم انى اسئلك فى سفرى هذا البروالتقوى ومن عمل ما ترضى اللهم هون علينا السفر واطولنا البعد اللهم انت الصاحب فى السفروالخليفه فى الاهل اللهم اصحبنا فى سفرنا واخلفنا فى اهلنا﴾ .يا الله زه ستا نه په دې خپل سفر كښې دنيكۍ او د تقوى طالب يم اودهغه اعمالو چه ته پرې خوشاليږې اې الله مونږ ته داسفر آسان كړې او زمونږ دا مسافت رالنډ كړې .اې ربه هم ته د سفر ملګرې اوداهل وعيالو نګهبان يې اې زما معبوده زما په سفر كښې زما مدد اوكه او په كورونو كښې زمونږ جانشين جوړ شه . اوكله چه هغوىﷺ د سفرنه واپس كورطرف ته راتلل نو فرمائيل به ئې ﴿ آئبون تآئبون ان شآء الله عابدون لربنا حامدون﴾ يعنى واپس راتلو والا توبه كولو والا ان شاءالله عبادت كولو والا د خپل رب تعريف كولو والا([2]).مسلم ابوداود نسائى وغيره .

ابولاس خزاغىؓ فرمائى چه دصدقې په اوښانو كښې يو اوښ رسول الله ﷺ مونږ د سورلۍ د پاره راكړو چه مونږه پرې حج له لاړشو.مونږ عرض اوكړو چه مونږ نه وينو چه تاسومونږه په دې باندې سوروې .هغوىﷺ اوفرمائيل دهر اوښ په كوهان كښې يوشيطان وى ته چه كله په دې سورشې نو څنګه چه خه حكم دركوم چه د الله نوم ياد كړې بيا دا سورلۍ دخان دپاره خادمه جوړه كړې يادساتې چه هم اللهﷻ

[1]) احمد: ۳۳۰/۱ .
[2]) صحيح مسلم كتاب الحج باب استحباب الذكر اذا ركب دابته.....:۱۳۴۲، ابوداود:۲۵۹۹، ابن حبان: ۲۶۹۶.

سوروی([1])(مسند احمد)دحضرت ابو لاس نوم محمد بن اسود بن خلف دي ﷺ .د مسند په یو بل حدیث کښې دی چه نبی ﷺ فرمائی چه د هر اوښ په شا یو شیطان وی نو چه تاسو کله په اوښ سورلی کوئ نو د الله ﷻ نوم اخلې بیا په خپل حاجتونو کښې کمې مه کوئ([2]).

وَجَعَلُوْا لَهٗ مِنْ عِبَادِهٖ جُزْءًا ؕ

او جوړ کړو دې کافرانو | هغه لره | دبندګانو دهغه نه | یوه حصه یعنی اولاد

| اودوئ د الله ﷻ په بندګانو کښې هغه دپاره یوه حصه مقرر کړې ده

اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُوْرٌ مُّبِيْنٌ ؕ﴿۱۵﴾ اَمِ اتَّخَذَ مِمَّا

بیشکه انسان | خامخا ناشکره دی | ښکاره | آیا اونیولې (خوښې کړې) الله | هغې نه

حقیقت دا دی چې انسان ښکاره ناشکره دی | .... ایا هغه دخپل مخلوق نه

يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّاَصْفٰكُمْ بِالْبَنِيْنَ ﴿۱۶﴾ وَاِذَا

چې پیدا کوی ئې هغه | لونړه | او غوره ئې کړئ تاسو | په ځامنو سره | او هر کله چې

ځان دپاره (هیله)لونړه خوښې کړې دی|اوتاسو ئې په ځامنو سره غوره کړئ | او حال دادی

بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ

زیرې ورکړې شی | یو ددوئ ته | په هغې اولاد سره | چې بیان کړې دې دوئ | دپاره درحمان

چې څه وخت دوئ په هغه څیز خبر کړې شی | کوم چې دوئ د رحمن (الله ﷻ) دپاره

مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا وَّهُوَ كَظِيْمٌ ﴿۱۷﴾ اَوَمَنْ

په مثال کښی | نوشی | مخ دهغه | تور | او هغه | ډك وی دغم نه | آیا هغه څوك |

بیان کړې دی| نو(د غم اوغصې د وجې) مخ ئې تور شی | اودیر زیات غمژن شی| آیا هغه څوک چې په دول

يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِيْنٍ ﴿۱۸﴾

چې لویوې کیږی | په کالو کښی | او هغه | په جګړه کښی | نه شی بیانولې مدعا خپله |

کښې ساتلې شی|اوپه جګړه کښې په وضاحت سره دلیل نشی بیانولې | (هغه دناربنه سره برابرکیدیشی)

وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِيْنَ هُمْ عِبٰدُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا ؕ اَشَهِدُوْا

اووې ګڼړلې | فرښتې | هغه | چې هغوئ | بندګانې دخدائې دی | ښځې | آیا حاضر وؤ دوئ

اودوئ فرښتې چې دالله ﷻ بندګانې دی زنانه ګڼړلې دی | نو آیا دوئ په هغه وخت کښې موجود وو

خَلْقَهُمْ ؕ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْئَلُوْنَ ﴿۱۹﴾

په وخت دجوړښت دهغوئ کښی ازر به لیکلې کیږی ګواهی ددوئ |او تپوس به اوکړې شی ددوئ نه

څه وخت چې هغوی الله پیدا کولې| ددوئ دا دعوې لیکلې شی | اوتپوس به ترې کیږی

[1] احمد: ۲۲۱/٤، وسنده حسن ، مجمع الزوائد: ۱۳۱/۱۰.

[2] احمد : ٤٩٤/۳، وسنده حسن ، دارمی :۲۸۵/۲.

وَقَالُوا	لَوْشَآءَ	الرَّحْمٰنُ	مَا عَبَدْنٰهُمْ	مَا لَهُمْ	
اووايي دوئ	كه غوښتلي	رحمان خدائي	نونه به كولي مونږ عبادت ددوئ	نشته دوئ لره	
اودوئ وائي چې كه الله ﷻ غوښتلي نو مونږ به ددې (فرښتو) عبادت نه كولو | دوئ د					
بِذٰلِكَ	مِنْ عِلْمٍ	اِنْ هُمْ	اِلَّا يَخْرُصُوْنَ		
په دې خبره	څه علم	نه دي دوئ	مگر اټكل چلوي		
حقيقت نه هډو خبر نه دي | خو په اټكل پسې روان دي |					

قوله تعالى:: وَجَعَلُوْا لَهٗ مِنْ عِبَادِهٖ جُزْءًا

د مشركانو خود ساخته تقسيم: الله ﷻ دمشركانو د دې افترا او دروغو باره كښې فرمائي كوم چه هغوی دالله ﷻ باره كښې وائي چه د هغې ذكر دسورة انعام آيت وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ الخ كښې دې يعنې الله ﷻ چه كوم نصلونه او څناور پيدا كړي دي دې مشركانو په دې كښې خو څه حصه د الله ﷻ دپاره مقرر كړې ده او د خپل ځان نه ئې اووې چه دا خو د الله ﷻ ده او دا زمونږ د معبودانو ده.اوس چه كوم د دوی د معبودانو د نوم ده هغه الله ﷻ طرف ته نه رسي او كوم څيز چه د الله ﷻ وي هغه دې معبودانو ته رسي .څنگه خراب او بد د دوی دا تجويز دې ؟هغه مشركانو هلكان او جينكې تقسيم كړل او جينكې ئې خو د الله ﷻ دپاره ثابتې كړې چه كومې د دوی په خيال ذليله او خوارې وې او هلكان ئې خپل ځان له خوښ كړل. لكه څنگه چه دباري تعالى فرمان دې ﴿اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ۞ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ۞﴾ آيا ستاسو د پاره خو دې هلكان وی اود الله ﷻ دپاره جينكې؟ داخو ډير بې خونده تقسيم دې.د دې وجې دلته هم فرمائي چه د مشركانودالله ﷻ بندگان د الله جز گنړلې دې .

بيا فرمائي چه د دوی دې بد تميزې ته اوگورې چه پخپله ځان له نه خوښوی بيا الله ﷻ له ئې څنگه خوښوی؟د دوی دا حالت دې چه كله دوی كښې چا ته د دې خبر او رسي چه تا كره جينۍ پيدا شوې ده نود ده خوله ورانه شي لكه چه يو شرمناك او د غم خبر ئې واوريدو چا ته د دې ذكر هم نه كوی دننه دننه خوټكيږی تندې ترې يو رازورړند وی خو بيا د خپل حماقت اظهار په دې شان اوكړی چه د الله ﷻ هم لونړه دی . دا ډيره د مزې خبره ده چه پخپله د كوم څيز نه يريږی الله ﷻ لره هم هغه ثابتوی

قوله تعالى:: اَوَمَنْ يُّنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ

د ښځې فطری كمزوری: بيا فرمائي ښځې چه ناقص گنړلې شي چه دهغوئ د نقصاناتو تلافي په كالو اوځان ښائسته كولو سره كيږی او وړوكوالی نه واخلې ترمركه پورې هغه د بناو سنگار حاجتمنه گنړلې شی بيا د بحث مباحثې او د جگړو په وخت كښې ددې ژبه نه چليږی او څه ښه دليلونه نه شی وركولې عاجزه پاتې شی او مغلوبه شی يو داسې څيز دوی الله طرف ته منسوب كوی چه ظاهری اوباطنی كميانې خپل دننه ساتی دچا چه ظاهری كمې د كالو او دزينت اختيارولو سره د لرې كولو كوششونه كيږی لكه څنگه چه د بعضو عرب شاعرانو اشعار دی .

وما الحلي الا زينه من نقيصه　　يتمم من حسن اذا الحسن قصرا

واما اذا كان الجمال موفرا　　كحسنك لم يحتج الى ان يزورا

يعنى كالى دحسن كمې پوره كولو دپاره وی د ډير زيات حسن دپاره دكالو څه ضرورت؟ (مترجم د طرف نه) لكه څنگه چه د يو اردو شاعر شعر دې .

تیرے حسن وجمال کی خاطر　　تل بھی کافی ہے زیورات ہے کیا

ترجمه:: ستا د حسن د پاره ستا دا يو تور خال كافي دې د كالو هيڅ ضرورت نشته

اوباطنی کمیانې هم پکښې دی لکه بدله نشی اخستلې نه په ژبه او نه په همت دامضمون هم عربو ادا
کړې دې اوچه دوی صرف په چغو او په ژړا مدد کولې شی او په پټه څه نه څه ښیګړه کولې شی .بیا
فرمائی چه دوی فرښتې ښځې ګنړلې دی ده دوی نه تپوس اوکړه چه کله دا فرښتې پیدا کیدې نو آیا
تاسو هلته موجود وې ؟ تاسو دا مه ګنړې چه مونږ ستاسو د دې خبرو نه نا خبره یو دا ټول مونږ سره
لیکلې شوې دی او د قیامت په ورځ به د دې باره کښې سوال هم کیږی د څه نه چه تاسو له یره پکار ده
او هوښیاریدل پکار دی .

قوله تعالی: وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِيْنَ هُمْ عِبٰدُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا

بیاددوی نورحماقت بیان فرمائی چه دوی وائی چه مونږ فرښتې ښځې اوګنړلې بیا موددهغوئ بتان
جوړ کړل او بیا مونږ د هغوئ عبادت کوو که الله ﷻ غوستل نو مونږ اود دوی په مینځ کښې به حائل
شوې وې او مونږ به د دوی عبادت نه شو کولې.ددې وجې چه مونږ د دوی عبادت کوو او الله زمونږ او
د دوی په مینځ کښې نه حائله کیږی نو دا خبره ظاهره ده چه زمونږ دا عبادت صحیح دې غلط نه دې .
پس ړومبې غلطی خو د دوی دا ده چه دوی الله ﷻ لره اولاد ثابتوی او دویمه غلطی دا چه فرښتو ته د
الله ﷻ لونړه وائی او دریمه غلطی دا ده چه دهغوئ ئې عبادت شروع کړې دې چه په هغې باندې هیڅ
څه دلیل نشته دې صرف د خپل مشرانو او مخکښنو پلارانو یو ړوند تقلید دې .څلورمه غلطی ئې دا
ده چه دا ئې دالله ﷻ د طرف نه مقرر اومنل او د دې نه دا نتیجه رااوویستله که چرې الله ﷻ په دې
ناراضه وې نو مونږ ته به ئې دومره طاقت نه وو راکړې چه مونږ د دوی عبادت کړې وې او دا د دوی
صفا جهالت او بې وقوف توب دې.الله ﷻ په دې باندې ډیر زیات نا راضه دې یو یو پیغمبر ددې خبره
تردید کړې دې یو یو کتاب د دې بد بیان کړې دی .لکه چه فرمان دې ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ﴾ یعنی په هر امت کښې مونږه رسولان علیهم السلام رالیږلې دی چه د الله ﷻ
عبادت کوئ اودهغه نه علاوه د بل چادعبادت نه ځان ساتئ بیا بعض خوداسې اوختل چا ته چه الله ﷻ
هدایت اوکړو او بعضې داسې هم اوختل چا باندې چه دګمراهۍ خبره ثابته شوه .تاسو په زمکه کښې
ښه اوګرځئ اوګورئ چه د دروغ ګنړلو څنګه خراب حشر اوشو؟ بل آیت کښې دی ﴿وَسْئَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ
قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ﴾ الخ یعنی ته د دې رسولانو نه تپوس اوکه کوم چه مونږ تا نه مخکښې لیږلې وو آیا مونږه
د خپل ځان نه علاوه د بل چا د عباد ت اجازت ورکړې وو؟ بیا فرمائی چه دا دلیل خو د دوی ډیر
عجیبه او خراب دې او عجیبه په دې چه دا بې علمه دی خپل ځان نه خبرې جوړوی او دروغ وائی یعنی
دوی د الله هغه قدرت چه په دوی باندې ئې دې هغه نه پیژنی.

أَمْ آتَيْنٰهُمْ					
آیا ورکړې وو مونږ دوئ ته					
آیا مونږ دې خلقو ته					
كِتٰبًا	مِّنْ قَبْلِهٖ	فَهُمْ	بِهٖ	مُسْتَمْسِكُوْنَ ﴿۲۱﴾	بَلْ قَالُوْٓا
کتاب	مخکښې ددې نه	چې ګنی دوئ	په هغې سره	منګولې لګونکې دی	بلکه وائی دوئ
ددې نه وړاندې څه کتاب ورکړې دې		چې دوئ بې بنیاده په شرک باندې ټینګ دی ؟			بلکه دوئ وائی
اِنَّا	وَجَدْنَآ	اٰبَآءَنَا	عَلٰٓى اُمَّةٍ	وَّاِنَّا	عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ
بیشکه	موندلی دی مونږه	پلاران زمونږه	په یوه طریقه باندې	اوبیشکه مونږه	په قدمونو دهغوئ باندې
چې مونږ خپل پلار نیکه په یوه لار موندلی وو			اوس مونږ په هغوئ پسې روان یو		

مُّهْتَدُوْنَ ﴿۲۲﴾ وَكَذٰلِكَ مَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِيْ قَرْيَةٍ

تلونکی یو | او دارنګې | نه وو لیږلې مونږه | مخکښې ستا نه | په یو کلی کښې

اودغه شان مونږ ستانه وړاندې چې کوم یو کلی ته هم څوک......

مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ اِنَّا وَجَدْنَآ

یو یرونکې پیغمبر | مګر اووئیل | مالدارو خلقو دهغه کلی | بیشکه موندلی دی مونږه

ویرونکې لیږلې دې | نو د هغې کلی خوشحاله خلقو ورته دا وئیلی وو | چې مونږ خپل پلار نیکه

اٰبَآءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَّاِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّقْتَدُوْنَ ﴿۲۳﴾

پلاران زمونږه | په یوه طریقه باندې | او بیشکه مونږه | په قدمونو دهغوئ باندې | روان یو

هم په دې طریقه موندلی وو | اومونږ د هغوی په تابعدارئ کښې په هغوئ پسې روان یو

قٰلَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا

ورته اووئیل پیغمبر | ایا اګر که راوړې دې ما تاسو ته | زیات ښه لار ښودونکې | دهغې نه

پیغمبر ورته اووئیل | اګر که ما درته د هغې نه بهترینه طریقه راوړې وی | په کومه چې تاسو

وَجَدْتُّمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ ؕ قَالُوْٓا اِنَّا

چې موندلی دی تاسو | په هغې باندې | پلاران ستاسو | اووئیل هغوئ | بیشکه مونږه

خپل پلار نیکه موندلی وو (نو بیا هم تاسو زما خبره نه منئ) | .... هغوئ به ورته اووئیل | چې (بیاهم)

بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۲۴﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

په هغې چې لیږلی شوی یئ تاسو | په هغې | انکار کونکی یو | پس بدل واغستو مونږه | دهغوئ نه

مونږ ستاسو د پیغام قبلولو نه انکاریان یو | ....نو مونږ د هغوی نه بدله واخستله

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۵﴾ ع

پس اوګوره | څرنګې وو | انجام | د دروغ ګڼرونکو |

نو ته اوګوره چې د دروغ ګڼرونکو انجام څه شو |

قوله تعالی: بَلْ قَالُوْٓا اِنَّا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا

دپلارنیکه غلط تقلید کول کوم خلق چې د الله ﷻ نه سوا دنورو عبادت کوی دهغوئ باره کښې بیان کیږی چې هغوئ سره هیڅ دلیل نشته دې او داوائی چې مونږ دوئ ته ددوئ دشرک نه مخکښې کتاب ورکړې وو اودهغوئ نه دوئ سند پیش کوی یعنی حقیقت داسې نه دې. لکه فرمائی چې ﴿اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا﴾ یعنی ولې مونږ په دوئ داسې دلیل نازل کړې دې چې هغه دوئ ته د شرک وائی؟ یعنی داسې نه دی، بیا فرمائی چې داخونه بلکه دشرک سند خو دوئ سره صرف اوصرف یو دې اوهغه دپلارانو اونیکونو ړوند تقلید چې په کوم دین دهغوئ وو مونږ به هم په دې قائم یو .دامت نه دې خائې کښې مراد دین دې لکه بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً﴾ ددې نه هم مراد دین دې . ورسره وائی چې مونږ د هغوئ په لار روان یو .نودووئ بی دلیله دعوې نه پس الله ﷻ فرمائی چې ددوئ مخکښې نه هم دا طریقه و . ددوئ جواب هم دنبیانو دتعلیم په مقابله کښې هم دا تقلي پیش کول وو .بل خائې کښې فرمائی چې ﴿كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا قَالُوْا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ﴾

یعنی ددوئ نه مخکښې خلقونه چې رسول راغلې دې نو هغه امتونو هغه ته لیونې او جادوګر
وئیلې دې . لکه د مخکښې او روستو په خلو کښې بس داالفظونه پراته دی حقیقت دادې چې په سر
کشئ کښې دوئ یورنګ دی . بیا ارشاد کولې شی چې هر کله دوئ معلوم کړې او پوهه شی چې
دانبیاء علیهم السلام تعلیم زمونږ د پلرونواونیکونو تقلید نه غوره دې خو بیا هم ددوئ اراده اوضد
ډیر زیات وی . دوئ حق نه قبلوی . نو مونږد داسې اړی ماروخلقو نه مونږ خامخابدل اخلو او په
مختلفو طریقو ئې تباه کوؤ اوبربادکوؤ . ددوئ قصه ډیره مشهوره ده اودا ذکر شوې ده . په غور او
فکر ئې اولولئ اوپه دې ښه سوچ اوکړئی چې کافران څنګه بربادکړې شوی دی اومومنانو څنګه
خلاصې موندلې دې .

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ
| او کله چې | اووئیل | ابراهیم
..........اوکله چې ابراهیم عليه السلام

لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾
پلار خپل ته | او قوم خپل ته | بیشکه زۀ | بیزاره یم | دهغې نه | چې تاسو ئې عبادت کوئ
خپل پلار او خپل قوم ته اووئیل | ....چې زۀ ستاسودمعبودانونه بیزاره یم

إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾
ماسوا دهغه ذات نه | چې پیدا ئې کړم زۀ | پس بیشکه هم هغه به | لار ښائی ماته |
سوا د هغه ذات نه چې زه ئې پیدا کړې یم | نو هم هغه به راته سمه لاره اوښائی

وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ
اواوګرزوله ابراهیم دغه کلمه | باقی پاتې کیدونکې | په پشت (اولاد) خپل کښې | دپاره ددې چې هغوئ
اوهغه دا (دتوحید) خبره په خپل اولاد کښې باقی پاتې پریښوده | ....د دې دپاره چې

يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ
واپس شی (توحیدته) | بلکه | مابه دژوند سا مانونه ورکول | دوئ له | او پلارانو ددوی له
أئنده هم خلق (دشرک) نه واپس اوګرځی | حقیقت دا دې | چې مادوئ اوددوئ پلار نیکونو ته ډیرډیر

حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ
تر دې پورې | چې راغې دوئ ته حق | او رسول صفا بیانونکې | او هر کله چې | راغې دوئ ته حق
سامانونه ورکړی دی | تردې چې ښتینې(قرآن) اوواضحه وینا کونکې پیغمبر ورته راغلو | اوکله چې ورته ښتینې

قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا۟
نو اووییل دوئ | دا جادو دې | او بیشکه مونږه | په دې | انکار کونکې یو | اووائې دوئ
قرآن راغلو | نو دوئ اووئیل چې دا خو جادو دې | اومونږ خودا نه منو | او دا ئې اووئیل چې دا

لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾
ولې نازل نۀ کړې شو | دا قران | په یو سړی باندې | ددوؤ کلونه | سړی لوئ باندې |
قران پاک د دوو (لویو) کلو په چا لوئې سړی باندې ولې نه نازلیدلو(چې یو مکه او بل طائف دې)

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا

ايا دا خلق | تقسيموی | رحمت درب ستا | دا خو مونږه یو | چې تقسیم کړی دی مونږه

ایا دوئ ستا د رب رحمت تقسیموی؟! .... هم مونږ ددوئ روزی په دنیا

بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا

په منځ ددوئ کښې | ذریعې دګذران ددوئ | په ژوند ددنیا کښې | او پورته کړی دی مونږه

کښې ددوئ په منځ کښې تقسیم کړې ده | او مونږ بعضو ته په بعضو نورو کسانو باندې

بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم

خینې ددوئ | دپاسه | دخینو نورو | په مرتبو کښې | دپاره ددې چې اونیسی | خینې ددوئ

مرتبې اوچتې کړی دی | ....چې یو کس (افضل) د بل کس (مفضول) نه کار اخلی

بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

خینو نورو لره | خدمت ګار | او رحمت درب ستا | ابهتر دې | دهغې دولت نه | چې دوئ نې جمع کوی

او ستا درب رحمت د هغې مال نه ډیر غوره دې کوم چې دا خلق را جمع کوی

وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا

او که نه وی (دا یره) | چې شی به خلق (ټول) | ډله | یوه | نو خامخا به جوړ کړی وو مونږه |

او که دا خبره نه وې چې ټول خلق به یوه ډله (کافران) شی | نو مونږ به

لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ

دپاره دهغه چا | چې کفر کوی | دخدائې سره | کورونو دهغوئ لره | چتونه | دسپینو زرو

د رحمان (الله ﷻ) منکرانو دپاره دکوټو چتونه دسپینو زرو جوړ کړی وو

وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا

او اندرپانې | چې په هغې | خیژی هغوئ | او کورونو دهغوئ لره | دروازې | او تختونه

او پوړئ چې په هغې به ورختل او دهغوئ دکورونو دروازې او تختونه

عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا ۚ وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا

چې په هغې باندې | تکیه ګانو ته ډډې وهی هغوئ | او دسرو زرو | او نه دی دا ټول | مګر

چې په هغې به ئې ډډې وهلې دا ټول هم سرو زرو نه جوړ کړی وو | او دا ټول خیزونه هیڅ نه دی | دا خو

مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

سامان | دې دژوند ددنیا | او اخرت | په نز درب ستا | دپاره دمتقیانو دې |

د دنیا د ځو ورځو د نفعې سامان دې | او اخرت ستا د رب په نیز پرهیزګارانو دپاره دې |

قوله تعالى: وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ

شرک بالکل ختمول ابراهیم ؑ سنت دی :: دقریشو کفارو ددین اودنسب اعتبار سره حضرت ابراهیم ؑ ته منسوب وو په دې وجه الله ﷻ دهغوې مخکښې سنت ابراهیمی کیخودو او وې فرمائیل

چې اوګورئ هغه خپل ځان نه پس دټولو نبیانو علیهم السلام پلار او دالله ﷻ رسول او امام الموحدین وو .هغوئ په ښکاره نه صرف د خپل قوم نه بلکه څکه خپل پلار ته ئې هم اووئيل چې ځما او ستا هيڅ تعلق نشته دې . او خپل الله ﷻ چې ځما خالق او معبود او ځما هادی دې ، ځه ستاسو دټولو معبودانو نه بيزار يم او ددوئ سره ځما هيڅ تعلق نشته .اوالله ﷻ ددوئ د توحيد او حق وينا او جوش اوجذبې دابدله ورکړه چې هغوئ په اولاد کښې ئې کلمه دتوحيد باقي اوساتله . ناممکن دی چې دهغوئ په اولاد کښې ددې کلمې قائل نه وی ، هم ددوئ اولاد به ددې حق کلمې اشاعت کوی . اوسعيدا نيک روحونه به هم ددې کورنئ نه توحيد زده کوی . غرض دا چې دا کورنئ د اسلام او توحيد معلمه جوړه شوه.

قوله تعالى: بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ

مشرکانو صرف د خپل ضد په وجه انکار اوکړو: بيا فرمائی چې دې کفارو شرک کولو او ما دوئ ته دنيا ورکوله او دوئ په دهوکه کښې اخته وو او دومره لرې لاړل چې کله دوئ ته حق دين او حق وينکی رااغلل نودوئ دا اووئيل چې دالله ﷻ کلام او دنبيانو عليهم السلام معجزې جادو دې . او موږ ددې نه منکر يو .او دسرکشئ او ضد په وجه ئې کفر شروع کړو .او د عناد او کفر په وجه دحق مقابله کولو ته تيار شو .او وې وئيل چې که داد الله ﷻ قران دې او په رښتيا دالله ﷻ کتاب دې نو بيادا ولې دمکې اوطائف په يومالدار سړی ولې نه نازليدو . او مالدار اولوئې سړی نه ددوئ مراد وليد بن مغيره ، عروه بن مسعود ، عمير بن عمر ، عتبه بن ربيعه ، حبيب بن عمرو ، ابن عبدياليل ، کنانه بن عمرو وغيره وو .غرض دا وو چې ددې کلو په يو لوئې مرتبې والا سړی باندې ولې دا قران پاک نازل نشو .

قوله تعالى: أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ

ددې اعتراض په جواب کښې فرمان کيږی چې آيا دوئ دالله ﷻ درحمت مالکان دی څه ؟ چې دوئ دا تقسيموی . دالله ﷻ خيزونه دالله ﷻ ملکيت دی هغه ذات چې چاته څومره ورکوی نوهغه ورکوی او بيا چرته ستاسوعلم اوچرته د هغه ذات علم؟ هغه ذات ته ددې ښه علم دې چې دالله ﷻدرسالت صحيح حقدار څوک دی؟ دا نعمت هغه چاته ورکړې کيږی چې هغه د ټول مخلوق نه زيات پاک وی . او هغه نفس ډير پاک وی . او ټولو نه زيات دا چې ټولو نه عزت مندې کورنئ سره دهغه تعلق وی . او ټولو نه دزيات پاک اصل والا وی ؟

بيا فرمائی چې څنګه دالله ﷻ د رحمت تقسمولو والا شو؟ ددوئ خپل رزق هم ددوئ په قبضه کښې نه دی . ددې تقسيم هم په دوئ تقسيموی .او فرق تفاوت سره چې چاته څومره ورکړه کوؤ نو هغه ورکوؤ .اودچا نه ئې چې کله اوغواړو نواخلو ئې ترې او هم دوئ ته عقل، فهم،قوت او طاقت ورکړې دې . او په دې کښې هم جدا جدا مرتبې دی . په دې کښې يو حکمت دادې چې ديو بل نه کار واخلی ځکه چې ددې دوئ ته ضرورت او حاجت وی . ديو بل ماتحت وی . بيا ارشاد اوشو چې تاسو په دنيا کښې څه جمع کوئ دهغې نه دالله ﷻ رحمت ډير بهتر او افضل دې . دې نه پس الله ﷻ فرمائی که چرې دا خبره نه وې چې خلق به مال لره ځما دفضل او ځماد رضامندئ دليل جوړ کړی اونيسی اود مالدارو په شان به شی نو ځه به کفارو ته دومره دنياورکړم چې دهغوئ دکورونو چتونه بلکه د کوټو پوړئ به هم د چاندئ وې چې دهغې په ذريعه به دوئ خپلو بالا خانوته تللئ . او د هغې دروازې او دهغوئ دناستې پاستې ځايونه او تختونه به هم دچاندئ وې . اود سرو به وې . ځما په نزد ددنيا هيڅ قدروقيمت نشته .دا فانی ده او دا ختميدو والا ده . او که چاته ټولو ملاؤ شی نو بيا هم د آخرت مقابله کښې دا ډيره کمه ده .ددې خلقود نيکو بدله کښې دوئ ته داملاويږی .

خوراک څکاک کښې څه اسانۍ ورکوی . اخرت کښې به دوئ بالکل خالی لاسونه وی . یوه نیکی به باقی پاتې نشی چې په هغې الله ﷻ ته څه واخلی .

لکه یو صحیح حدیث پاک دی که ددنیا قدر دالله ﷻ په نزد دماشی دیو وزر برابر وې نو یو کافر ته به ئې داوبو یو ګوټ هم نه وې ورکړې (۱)

بیا فرمائی چې دآخرت نیکئ صرف هغه چا دپاره دی چې هغوئ په دنیا کښې ډیر په خیال قدمونه ایږدی په ویره ویره ژوند تیروی . هلته به دالله ﷻ خاص او نعمتونه اومخصوص رحمتونه به هغه چا ته ملاویږی چې هغه سره به په دې کښې څوک شریک نه وی . نو کله چې حضرت عمرفاروق ﷺ د حضرت نبی کریم ﷺ بالاخانې ته راغلو او نبی ﷺ هم په هغه وخت کښې خپلو بیبیانو سره ایلاء کړې وه نو وې کتل چې حضرت نبی کریم ﷺ په یو پوزکی باندې تکیه لګولې ده ملاست دی . اودهغې نښې د حضرت نبی کریم ﷺ په ملا مبارکه باندې دی نو په ژړا شو او وې وئیل چې یا رسول الله ! ﷺ اوګورئ قیصر وکسری څومره ښه ژوندتیروی اوتاسو دالله ﷻ برګزیده او خوږ نبی یئ اوستاسو څه حال دې ؟ حضور نبی کریم ﷺ تکیه لګولې وه او راپورته شو اوتکیه ئې پریخوده او وې فرمائیل چې ائې ابن خطاب ! آیا ته په شک کښې ئې ؟ دا خوهغه خلق دی چې دوئ ته به ددوئ نیکئ هم دلته ملاویږی (۲)

(یو بل روایت کښې دی چې آیاته په دې خوشحاله نه ئې چې هغوئ ته دنیا ملاؤشی او مونږ ته آخرت. (۳)بخاری ومسلم وغیره کښې دی چې رسول الله ﷺ فرمائی چې د سرو او سپینو په لوښو کښې خوراک څکاک مه کوئی دا دنیا کښې ددوئ دپاره دی او آخرت زمونږ دپاره دی. (۴))

او په دنیا کښې ددوئ دپاره داسې دی چې دالله ﷻ په نظر کښې دنیا ذلیل او خواره ده . دترمذی وغیره یوبل حدیث پاک دی چې حضور ﷺ اوفرمائیل چې که ددنیا وقعت دالله ﷻ په نظر د ماشی برابر وی نو کافر ته به ئې یو ګوټ اوبه هم نه وې ورکړې (۵))

وَمَنْ يَعْشُ	عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ	نُقَيِّضْ	لَهٗ	شَيْطٰنًا فَهُوَ
او هغه څوک چې بې پرواهي کوی	دذکر درحمان نه	مونږ مسلط کوؤ	په هغه	یو شیطان پس هغه
اوڅوک چې د رحمان د ذکر نه غفلت اختیار کړی		نومونږ دهٔ دپاره یوشیطان مقرر کړو		
لَهٗ قَرِيْنٌ ﴿۳۶﴾	وَاِنَّهُمْ	لَيَصُدُّوْنَهُمْ	عَنِ السَّبِيْلِ	
هغه لره ملګرې شی	او بیشکه دا شیطانان	خامخا منع کوی خپل ملګری	دلارې (نیغې) نه	
نو هغه د ده ملګرې وی	اوبیشکه هغوئ ئې د نیغې لارې نه منع کوی		او دوئ	
وَيَحْسَبُوْنَ	اَنَّهُمْ	مُّهْتَدُوْنَ ﴿۳۷﴾	حَتّٰٓى	اِذَا جَآءَنَا
او ګمان کوی هغوئ	چې بیشکه هغوئ	په نیغه لار دی	تر دې پورې	چې کله راشی مونږ ته
خیال کوی	چې ګنی دوی په نیغه لار روان دی		تر دې چې دا سړې مونږ ته راشی	

۱) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی هوان الدنیا علی الله عزوجل : ۲۳۲۰، وهو حسن ابن ماجه : ۴۱۱۰. حاکم :۴/۳۰۶.
۲) صحیح بخاری کتاب المظالم باب الغرفة والعلیة المشرقة......:۲۴۶۸، صحیح مسلم: ۱۴۷۹.
۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة التحریم : باب ((تبتغی مرضات ازواجک...)) : ۴۹۱۳، صحیح مسلم: ۱۴۷۹.
۴) صحیح بخاری کتاب الاطعمة باب الاکل فی اناء مفضض: ۵۴۲۶، صحیح مسلم ۲۰۶۷.
۵) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی هوان الدنیا علی الله عزوجل :۲۳۲۰، وهو حسن ابن ماجه: ۴۱۱۰.

قَالَ يٰلَيْتَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ

نو وائی به | کاش چی | په منځ زما | او په منځ ستا کښی | لرې والې ددوو مشرقونو وي

نو(دې شیطان ته) به اووائی چې افسوس ! زما اوستا په مینځ کښې دمشرق اودمغرب لرې والې وې

فَبِئْسَ الْقَرِيْنُ ﴿٣٨﴾ وَلَنْ يَّنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَّلَمْتُمْ

پس دې بدملګرې ئې ته | اوهرګز به فائیده درنۀ کړی تاسو ته | نن ورځ | هرکله چی ظلم کړې دې تاسو

ته څومره خراب ملګرې يئ | او داوس به درته هیڅ فائده درنه کړی | ځکه چې کفر مو اختیار کړې وو

اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿٣٩﴾ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ

چی بیشکه تاسو | په عذاب کښی | شریك يئ | آیا پس تۀ به | اوروِل اوکړې | کونړ سرې ته

اوس به تاسوټول په عذاب کښې شریک يئ | .... آیا ته کنړو ته خپل آواز آوروِلې شې ؟

اَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٤٠﴾ فَاِمَّا

یا به لار اوښائې | ړوند ته | او هغه چاته | چی وی | په ګمراهئ | ښکاره ګښی | پس که چرې

یا ړندو ته لار خودلې شې | او هغه چاته چې په ښکاره ګمراهئ کښې پراته دی | نو که

نَذْهَبَنَّ بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُّنْتَقِمُوْنَ ﴿٤١﴾ لا اَوْ نُرِيَنَّكَ

بوزو مونږ تالره | پس بیشکه مونږه | ددوئ نه | بدله اغستونکی یو | یا اوښایو مونږ تاته

مونږ تا(ددې دنیا نه) بوځو(وفات کړو) نوبیا هم ددې کافرونه خو به بدله اخلو | اویا به تا ته

الَّذِيْ وَعَدْنٰهُمْ فَاِنَّا عَلَيْهِمْ

هغه انجام | چی وعده ئې کړی ده مونږ ددوئ سره | پس بیشکه مونږه | په دوئ باندې

هغه عذاب اوښایو | دکوم چې مونږ دوئ سره وعده کړې ده | نو مونږ په دوئ باندې هر

مُّقْتَدِرُوْنَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِيْٓ اُوْحِيَ اِلَيْكَ ج اِنَّكَ

قدرت لرونکی یو | پس مضبوط اونیسه | هغه کتاب | چی وحی کړې شوې دې | تاته | بیشکه تۀ

څنګه قدرت لرو | نوته په دې قران باندې قائم اوسیږه | ....چې تاته رالیږلې شوې دې

عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤٣﴾ وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ج

په لاره | نیغه باندې ئې | او بیشکه دا کتاب | یو نصیحت دې | تالره | او قوم ستالره

بیشکه ته په سمه لاره باندې قائم يئ | اوبیشکه دا قران پاک ستا او ستادقوم دپاره ښه نصیحت دې

وَسَوْفَ تُسْئَلُوْنَ ﴿٤٤﴾ وَسْئَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا

او ډیر زر به | تپوس اوکړې شی ستاسو نه | او تپوس اوکړه | دهغه چانه | چی لیږلی دی مونږه

اوډیر زر به تاسونه تپوس کیږی | او ته د هغې پیغمبرانو نه تپوس اوکړه | چې مونږ

مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً

مخکښی ستا نه | درسولانو زمونږ نه | آیا مقرر کړی وو مونږه | بې درحمن نه | نور خدایان

ستانه مخکښې لیږلې وو | چې آیا مونږ د رحمان نه سوا نور معبودان مقرر کړی وو

يَعْبُدُوْنَ﴿۴۵﴾
چې عبادت داوکړې شي دهغوئ ا
چې دهغوئ عبادت دې کولې شي ا

قوله تعالى:: وَمَنْ يَّعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ

دالله ﷻ دذکر نه دغفلت نتیجه ::ارشاد دې چې کوم کس دالله ﷻ د ذکر نه غفلت اختیار کړي او بې رغبته شي نودهغه په زړه شیطان حمله کوي . اوددهٔ ملګرې شي .دسترګې دنظر کمی ته په عربئ کښې عشی في العين وائي. هم دا مضمون دقران پاک په نورو آیتونو مبارکو کښې راغلې دې لکه فرمائي چې ﴿وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ﴾ یعنی کوم کس چې دهدایت ظاهریدو نه پس هم دالله درسول مخالفت اوکړي او دمومنانو دلارې نه سوابله لار اختیار کړي نو مونږ به هغه هم هلته پریږدو او جهنم ته به ني داخل کړو اوهغه ډیر خراب ځائې دې او یو بل آیت مبارک کښې دی چې﴿فَلَمَّا زَاغُوْا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ﴾ یعنی کله چې هغوئ کاږه شو نو الله ﷻ هم دهغوئ زړونه کاږه کړل . اوبل آیت مبارک کښې دی چې ﴿وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ﴾ یعنی مونږ چې دهغوئ هم نشين مقرر کړل نوهغوئ ددوئ مخکښې اوروستو والا څیزونه زینت جوړوی او هغه خوروی. دلته ارشاد دې چې داسې غافله خلق الله ﷻ خپل قابو کښې راولی . اودوئ دالله ﷻ د لارې نه منع کوی . اوددوئ په زړه کښې دا خبره کینوی چې ددوئ دا طریقه ډیره ښه ده . دا بالکل صحیح دې . په دې قائم اوسه . اوکله چې دوئ دقیامت په ورځ دالله ﷻ مخکښې پیش شي اوهلته ورته صحیح معامله معلومه شي نو دوئ به دخپل دوست شیطان نه برات ظاهر کړي . او وائي به چې کاش څما او ستا مینځ کښې دومره فاصله وې لکه څومره چې دمشرق او مغرب ترمینځه ده . دلته د غلبې داعتبار په طور د مشرقینو یعنی د دوه مشرقو ذکر اوکړو .لکه نمر او سپوږمئ ته ئې چې قمرین یعنی دوه سپوږمئ وئیلې کیږی او مورپلار ته ابوین یعنی دوه پلاران وئیلې کیږی .

قوله تعالى:: حَتّٰى اِذَا جَآءَنَا

دقبر نه د راپورته کیدو په وخت کښې به کافرانو سره شیطان لګیدلې وی::یو قرات کښې ﴿جاء نا﴾ هم دی یعنی شیطان او داغافله انسان چې کله مونږ ته راشي.حضرت جریر رحمةالله علیه فرمائي چې کله کافر دخپل قبر نه پورته کیږي نو شیطان زر راشي او دهٔ سره لاس ملاؤ کړی اوبیا نه جدا کیږی . تردې چې دوئ دواړه جهنم ته هم یو ځائې اچولې شي .
بیا فرمائي چې جهنم ته ستاسو د ټولو جمع کیدل اودهغه ځائې عذاب کښې شریکیدل ستاسو د فائدې دپاره نه دی . دې نه پس خپل نبی ﷺ ته فرمائي چې دازلی کنړو په غوږونو کښې ته د هدایت آواز نشې ورټومبلې . او مورزادې ړندو ته ته لار نشې ښائیلې . کوم چې په ښکاره ګمراهئ کښې پراته دی هغوئ ستا هدایت نشی قبلولې . یعنی زمونږد طرفنه په تاباندې فرض نه دی خواه مخواه دې هر سړې دې مسلمان شی . هدایت ستا د قبضې څیز نه دې . چې څوک حق طرفته غوږ نه ایږدی،څوک چې حق طرفته سترګې نه غړوی څوک چې دهوکه شی او هم په دې کښې خوشحاله وی نوتاته دهغوئ دومره فکردې؟ په تاباندې صرف تبلیغ ضروری دې او هدایت او ضلالت زمونږ په لاس کښې دی . څه حکیم ذات یم ، مونږ چې څه کوؤ نوهغه به کوؤ ته زړه مه تنګوه . بیافرمائی اګر چې مونږ تا ددې ځائې نه بوزو نوبیابه هم مونږ ددې ظالمانونه بدله اخلو .مونږ به تاته هغه څه اوښایو چې هغې مونږ تاسره وعده کړې ده . مونږ خو ددې نه عاجز نه یو .غرض داشان او هغه شان

دوارو صورتونو کښې به په کفارو باندې عذاب وی . خو بیاهغه صورت خوښ کړې شو چې کوم کښې د پیغمبر ﷺ عزت زیات وو یعنی الله ﷻ ته وفات نه کړې ترکومې چې ئې خپل دښمنان مغلوب کړل . ستاسترګې مویخې کړې . ته به ددوئ دمالونو او ملکیتونو مالک جوړ شې . داخو دحضرت سدی رحمه الله وغیره تفسیر دې . خو حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چې دالله ﷻ نبی ﷺ ددنیا نه فوت کړې شو او ټول انتقام باقی پاتې شو .الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته ددوئ په ژوند کښې هغه معاملات اونه خودل چې کوم نبی کریم ﷺ ته خوښ نه وو .د نبی کریم ﷺ نه سوا دنورو نبیانومخکښې دهغوئ په امتونو باندې عذابونه راغلل . مونږ ته دا هم وئیلې شوی دی چې کله حضور نبی کریم ﷺ ته دا معلوم کړې شو چې ستا په امت باندې به څه څه وبال رازی نو دهغه وخت نه حضور ﷺ تر خپل دوفات وخت پورې په ذکه خوله نه دی خندلی (١) حضرت حسن رحمه الله هم دا شان روایت کړې دې . یو حدیث پاک دی چې ستوری د آسمان دبچ کیدو سبب دی . هرکله چې ستوری راپریوزی نو آسمان به مصیبت کښې راشی . څه دخپلو صحابه کرامو د امن ذریعه یم . ځما نه پس به ځما په صحابه کرامو باندې هغه څه راشی چې دکومې وعدې کولې شی (٢)

بیا ارشاددې چې کوم قران پاک په تاباندې نازل شوې دی هغه سراسر حق او ریښتیا دې . اودا د حقانیت نیغه اوصفا لار ښائی نودا مضبوطیا سره اونیسه او همدا جنت نعیم او نیغې لارې طرفته رهنمائی کوی . څوک چې په دې باندې ځی او دا سینې سره لګوی نو هغه هیڅ کله هم نه ذهوکه کیږی .داستااو ستا دقوم دپاره ذکر دې . یعنی اشرف او بزرګی ده. بخاری کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې دا امر (یعنی خلافت او امامت) به قریشو کښې وی څوک چې دوئ سره جنګ کوی او ددوئ نه ئې اخلې نو هغه به ناکام کیږی ترکومې چې په دین باندې قائم وی . (٣) په دې وجه هم ددوئ قومی شرافت په دې کښې دې چې قران کریم د نبی کریم ﷺ په ژبه کښې نازل شوې دې . دقریشو په لغت کښې نازل شوې دې . نو داظاهر ده چې ټولونه زیات به په دې باندې هغوئ ښه پوهیږی . هغوئ ته پکار دی چې هغوئ په دې باندې ټولو نه زیات عمل کوونکی جوړ شی . خاص کر په دې ډیره لویه بزرګی ده دهغه مهاجرینو چې هغوئ اول اول اسلام قبول کړې وو او په هجرت کښې هم ټولو نه وړاندې وو . او دوئ سره قدم په قدم روان وو. دذکر معنی نصیحت هم ده. په دې صورت کښې دا یاد ساتل پکار دی چې دحضور ﷺ قوم دپاره ددې نصیحت کیدل او نورو دپاره د نصیحت نه کیدو معنی کښې نه دی لکه فرمائی چې ﴿لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ﴾ یعنی بالیقین مونږ تاته قران پاک نازل کړې دې چې په دې کښې ستا دپاره نصیحت دې نو آیا ته عقل نه لرې ؟ او یو بل آیت کریمه کښې دی چې ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ یعنی خپل خاندان والا رابیدار کړه . غرض د قران پاک نصیحت کیدل او رسالت دنبی ﷺ عام دی .دا دخاندان والودپاره هم دی او ټولې دنیا والو دپاره هم دی .بیا فرمائی چې نزدې ده چې ستاسو نه سوال کیږی چې تاسو په کلام الله باندې څومره عمل کړې دې او دا مو ترکومه حده پورې اومنلو؟ ټولو رسولانو خپلو خپلو قومونو ته همدا دعوت ورکړې دې چې کوم ائې نبی آخرالزمان ته ورکوې . د ټولو نبیانو علیهم السلام د دعوت خلاصه داوه چې هغوئ توحید خور کړو او شرک ئې ختم کړو. لکه څنګه چې قران پاک کښې دی چې مونږ هر امت دپاره رسول اولیږلو چې د الله ﷻ عبادت

---

(١) الطبری .

(٢) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب بیان ان بقاء النبی ﷺ امان لاصحابة :٢٥٣١. احمد: ٣٩٨/٤، مسند ابی یعلی : ٧٢٧٦.

(٣) صحیح بخاری کتاب الاحکام باب الامر من قریش : ٧١٣٩ احمد:٩٤/٤.

کوئی اودهغه نه سوا دنور چا عبادت مه کوئی . دحضرت عبدالله ﷺ قرات دا ایت مبارک نازل شوې دې چې ﴿وَسْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَا﴾ نودا د تفسیر په شان دې دا تلاوت نه دې [1] والله اعلم. نو مطلب دا شو چې ته ددوئ نه تپوس اوکړه چې مونږ دوئ ته مخکښې رسولان لیږلي وو . عبدالرحمان رحمه الله فرمائي چې ددې نبیانو علیهم السلام نه تپوس اوکړه . یعني د معراج په شپه کله چې ټول نبیان علیهم السلام نبي ﷺ سره جمع شوي وو. هر نبي زمونږ طرفنه لیږلې شوې وو چې هغه دتوحید تعلیم ورکړي او شرک ختم کړي .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا		مُوسَىٰ		بِآيَاتِنَا
اوبې شکه لیږلي وؤ مونږه		موسی		دنښو خپلو سره
اومونږ موسی ﷺ په خپلو نښو سره				

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ	وَمَلَإِيهِ	فَقَالَ	إِنِّي	رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝
فرعون ته	ملګرو دهغه ته	پس اووئیل هغه	بیشکه زهٔ	رسول یم درب العالمین
فرعون اودهغه سردارانو ته لیږلې ووا نو ورته ئې اووئیل چې زه د رب العالمین رسول یم				

فَلَمَّا	جَاءَهُم	بِآيَاتِنَا	إِذَا هُم	مِّنْهَا	يَضْحَكُونَ ۝
پس هر کله	چې راغې هغه هغوئ ته	دنښو زمونږ سره	نو بیا هغوئ	په هغې پورې	خندل
بیا چې موسی ﷺ ورته زمونږ ورکړې نښې وړاندې کړې	نو هغوئ ورپورې خنداګانې شروع کړې				

وَمَا نُرِيهِم	مِّنْ آيَةٍ	إِلَّا	هِيَ أَكْبَرُ	مِنْ أُخْتِهَا		وَأَخَذْنَاهُم
اونهٔ به ښودله مونږ هغوئ ته	یوه نښه	مګر	هغه به لویه وه	دهغه بلې نه		اواونیول مونږ هغوئ
او مونږ چې به ورته کومه نښه ښودله	نو هغه به د بلې نه غټه وه	اومونږ دغه خلق په				

بِالْعَذَابِ	لَعَلَّهُمْ	يَرْجِعُونَ ۝	وَقَالُوا	يَا أَيُّهَ السَّاحِرُ
په عذاب سره	دپاره ددې چې هغوئ	راواوخئ (دکفرنه)	او اوونیل هغوئ	اے جادوګره
عذاب کښې راونیول	چې هغوئ (دخپلو غلطو لاروچارو)نه منع شي	اوهغوئ اووئیل چې ائې جادوګره		

ادْعُ لَنَا	رَبَّكَ	بِمَا	عَهِدَ	عِندَكَ ۚ
اوغواړه دپاره زمونږه	درب خپل نه	په سبب دهغې وعدې	چې کړې ئې ده	تاسره
ته زمونږ دپاره د خپل رب نه سوال اوکړه	چې دکومې خبرې چې هغه تاسره وعده کړې ده			

إِنَّنَا	لَمُهْتَدُونَ ۝	فَلَمَّا	كَشَفْنَا	عَنْهُمُ الْعَذَابَ
بیشکه مونږه	خامخا هدایت موندونکي یو	پس هر کله چې	الرې کړو مونږه	دهغوئ نه عذاب
نومونږ به ضرور په نیغه لار روان شوا	..............نوبیا چې ترې مونږ عذاب لرې کړو.ا نو			

[1] الطبري : ۶۱۱/۲۱.

إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ۞
بيا دوئ دی | چی اوړی دخبری نه |
هغوئ(هم هغه وخت) خپله وعده ماته کړه|

قوله تعالى:: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا

حضرت موسى ﷺ دلائلو او براهينو سره فرعون طرفته :: هركله چي الله ﷻ حضرت موسى ﷺ خپل نبي او رسول جوړ کړو او فرعون اوهغه رعايا ، قبطيانو او بني اسرائيلو طرفته ئې اوليږلو چې ته هغوئ ته توحيد اوښايه اوشرک نه بچ کړه.حضرت موسى ﷺ ته ئې لوئې لوئې معجزې ورکړې لکه د لاس روښانه کيدل ، دهمسا نه اژدها جوړيدل وغيره خو فرعونيانو دخپل نبي ﷺ قدر اونه کړو بلکه تکذيب ئې اوکړو او هغه پسې ئې خنداګانې کولې نو په دې وجه په هغوئ باندې عذاب راغلو چې يو خو هغوئ ته عبرت حاصل شي او بل دا د حضرت موسى ﷺ په نبوت باندې دليل هم وی. نوهغوئ باندې طوفان راغلو ، مولخان راغلل ، دسپوږو عذاب پرې راغلو ، دچيند خانو عذاب پرې راغلو ، او د پټو او مال او ځان او ميوؤ کمې وغيره پرې راغلل . کله چې به عذاب راغلو نو په چغو به شو. دحضرت موسى ﷺ خوشامندې به ئې کولې ،هغه به ئې رضا کولو ، هغه سره به ئې وعده کوله چې ته دالله ﷻ نه دعا اوکړه چې دا عذاب لرې شي. خو چې کله به عذاب لرې شو نو بيا به ئې سرکشي شروع کړه. بيا به پرې عذاب راغلو. ساحر يعني جادوګر نه هغوئ لوئې عالم مراد اخلی . دهغوئ دزمانې دعالمانو هم دا لقب وو. او هم په دې خلقو کښې علم وو. او په هغه زمانې کښې به ددې علم مذمت نه کيدو بلکه دې ته به ئې دقدر په نظر کتل . نو حضرت موسى ﷺ ته جادوګر دعزت په طور داعتراض به ئې نه وئيل. ځکه چې هغوئ خو خپل کار ويستلو. هرځل به ئې اقرار کولو چې مونږ به مسلمانيږو اوبني اسرائيل به هم تاسره کړو. بيا چې به کله عذاب لرې شو نو وعده خلافي به ئې کوله او خپل قول به ئې مات کړو. لکه يو آيت مبارک کښې دی چې﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ﴾ دې آيت مبارک کښې ددې واقعې پوره تفصيل دې

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ
| او آواز اوکړو | فرعون | په قوم خپل کښې | وې وئيل |
٥| اوفرعون خپل قوم ته اعلان اوکړو| او دا يې اووئيل
يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي
اے قومه زما | آيا نهٔ ده | مالره | بادشاهي | دمصر | او دا نهرونه | چی بهيږی |
چې ائې زما قومه آيا د مصر بادشاهي زما نه ده | اودا ټول نهرونه چې زما په حکم باندې
مِن تَحْتِي ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۞ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ
لاند دحکم زما نه| آيا پس نهٔ وينئ تاسو | آيا زهٔ | بهتر يم | ددې سړی نه | هغه سړې | چی هغه
بهيږی | نوآيا تاسو دا نه وينئ ؟ | نو(اوس فيصله په تاسو ده چه) زه د دې سړی (موسی) نه غوره نه يم
مَهِينٌ ۙ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ۞ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ
سپک دې | اونهٔ دې داسې | چی واضحه بيا نکړی خبره خپله | پس ولې نه واچول شو | ده ته
چې ددهٔ هيڅ مقام نشته |او سمې واضحه خبرې هم نشی کولې | نودهٔ ته د سرو زرو

أَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِيْنَ۝

بنگری | دسرو زرو | یا (ولې) رانغلي | ده سره | فرښتې | پیوست (ملګري) |

بنګری ولې نه دی اچولې شوي| یا ده سره یو ځایې فرښتې ولې نه دی راغلی (چه د ده تصدیق یې کولې)

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهٗ فَأَطَاعُوْهُ ط إِنَّهُمْ كَانُوْا

پس هغه سپك اوموندو | قوم خپل | پس هغوئ اطاعت اوکړو د هغه | بیشکه هغوئ | وو |

دغه شان ده خپل قوم بې قوفه جوړ کړو | نو د هغه تابعداري یې اوکړه | بیشکه دوئ

قَوْمًا فٰسِقِيْنَ۝ فَلَمَّآ اٰسَفُوْنَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

یو قوم | نافرمانه | پس هر کله چې | هغوئ په قهر کړو مونږه | نو بدله واغستله مونږه | دهغوئ نه

نافرمانه خلق وو | بیا کله چې هغوئ مونږ خفه کړو | نو هغه مونږ دهغوئ نه بدله واخسته

فَأَغْرَقْنٰهُمْ أَجْمَعِيْنَ۝ لا فَجَعَلْنٰهُمْ سَلَفًا وَّمَثَلًا

پس ډوب کړل مونږه هغوئ | ټول | پس اوګرځول مونږه هغوئ | پیشوایان | اویوه نمونه دعبرت

بیا مونږ هغوی ټول هلاک کړل | نو د نورو (راتلونکو) خلقو دپاره مو مشران او (دعبرت)

لِّلْاٰخِرِيْنَ۝ ع

دپاره دروستنو خلقو |

نمونې جوړ کړې|

قوله تعالى:: وَنَادٰى فِرْعَوْنُ فِيْ قَوْمِهٖ

دفرعون سرکشي او تکبر:: د فرعون سرکشي او خود سرې بیانوي چې ټول قوم ئې راجمع کړو اوورته ئې اووئیل چې آیا زه ستاسو دملک مصر تنها بادشاه نه یم ؟ آیا زما باغونو کښې اومحلونو کښې نهرونه جاري نه دي ؟ آیا تاسو زما عظمت او سلطنت ته نه ګورئ؟ اوتاسو د موسی ﷺ ملګرو ته اوګورئ چې څومره فقیران او ضعیفان دي.

قران پاک کښې یو بل ځائې کښې دی چې هغه ټول راجمع کړل اوورته ئې اووئیل چې آیا زه ستاسو لوئې رب نه یم ؟ نو په دې وجه الله ﷻ هغه ددې ځائې اودهغه ځائې په عذابونو کښې راګیر کړو. (ام) د (بل) په معنی دې. دځینو قاریانو قرات (اما انا) هم دې [1] امام ابن جریر رحمة الله علیه فرمائی چې دا قرات که صحیح شی نو ددې معنی به بالکل واضحه او صفا شي. خودا قرات دټولو ښارونو دقرات نه خلاف دې. دټولو قرات (ام) د استفهام دې. [2] حاصل دادې چې فرعون ملعون خپل ځان د حضرت کلیم الله ﷺ نه بهتر ګڼړلو اودا په اصل کښې ددې ملعون دروغ وو. د ﴿ مهين ﴾ معنی حقیر اوضعیف ده.

قوله تعالى:: وَّلَا يَكَادُ يُبِيْنُ۝

ددوئ داعتراض څه وجه ده ؟:: بیا فرمائی چې حضرت موسی ﷺ به صفا وینا نه شوه کولې. دهغه کلام فصیح نه وو. هغه خپل غرض چاته نه شو بیانولې ځینې وائی چې هغوئ وړوکوالی کښې خپله خوله مبارکه کښې د اور سکروټه اچولې وه. اوهغې اثر ددوئ په ژبه باندې اوس هم وو. داهم د فرعون مکر

---

[1] الطبری : ٦١٨/٢١.

[2] طبری : ٦١٨/٢١.

او فریب دي. حضرت موسی ﷺ صفا خبرې کولو والا او عزت والا او رعب والا وو. خودې ملعون دالله ﷻ نبی ته کفر په سترګه کتل نو په دې وجه به هغه هم داخیال کولو. حقیقت کښې هغه پخپله ذلیل او غبی وو. اګرچې د حضرت موسی ﷺ په ژبه مبارکه کښې څه لکنت وو او ددې وجه داوه چې په وړوکوالی کښې په ژبه باندې سکروټۍ ایخودې وه. خو حضرت موسی ﷺ الله ﷻ نه دعا اوغوښتله او دهغوئ د ژبې لکنت ختم شو. او خلق ددوئ په خبره په آسانئ سره پوهیدل. اوکه دا اومنلې شي چې څه فرق باقي وو څکه چې هغه په دعا دکلیم کښې دومره وو چې څما دژبې دومره لکنت ختم شي چې خلق څما په خبره په آسانئ سره پوهیږی. نودا د څه دعیب خبره نه ده. الله ﷻ چې څوک څنګه غواړی نو هغه شان ئې جوړوی. په دې کښې دعیب څه خبره ده اصل خبره دا وه چې فرعون دروغ خبره جوړوله او خپل خلق ئې ددوئ خلاف کول غوښتل.

قوله تعالی:: فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ

اوګورئی که نه مخکښې وائی چې په ده باندې دآسمان نه ولې نه وریږی. دې دومره مالدار کیدل پکار دي چې دده لاسونو کښې سرۀ زر وی خو دۀ سره خو هیڅ نشته دې او مفلس دې. اوکه داسې هم نه وی نو کم ازکم د آسمان نه چې ورسره الله ﷻ فرښتې رانازلې کړې وې چې مونږ خو پرې باور کولې چې دا دالله ﷻ نبی دې. غرض داچې هغه (فرعون) ډیرې خبرې اوکړې چې خلق بې قوف کړی اوهغوئ خپل هم خیال کړی، دې خپله فاسق او فاجر وو.

قوله تعالی:: فَلَمَّآ آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

دفسق وفجور په خبره باندې هغه ډیر اخته شو. هرکله چې دهغه فسق وفجور زیات شو اوهغه په ښکاره دالله ﷻ نافرمانی شروع کړه اوالله ﷻ ئې ښه خفه کړو نوبیا دالله ﷻ غضب په هغه باندې راغلو اود هغه ټول هرڅه ښکاره شو. یو طرفته اوبو کښې غرض کړې شو او بل طرفته به هغه په جهنم کښې په اورکښې سوزی. حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې هرکله الله ﷻ چا ته دنیا ورکوی اوهغه دالله ﷻ نافرمانئ کوی نو په دې پوهه شه چې الله ﷻ هغه ته ډیل ورکوی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ هم دا آیت مبارک تلاوت کړو. د حضرت عبدالله ﷺ مخکښې چې کله د مرګ ذکر اوشو نو دوئ اوفرمائیل چې په ایماندار باندې تخفیف دې او په کافر باندې حسرت. بیا دوئ هم دا آیت مبارک اولوستلو. [1] ابن ابی حاتم حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله فرمائی چې انتقام غفلت سره دې. بیا الله ﷻ فرمائی چې بیا مونږ یو نمونه جوړ کړو چې دهغه دپاره کار کولو والا ددۀ انجام اوګوری. اودا مثال یعنی باعث عبرت جوړ شو چې په دې واقعاتو کښې غور اوکړئی او ددې نه ځان بچ کړئی.

وَلَمَّا	ضُرِبَ	ابْنُ مَرْيَمَ	مَثَلًا	إِذَا قَوْمُكَ
او هر کله چی	بیانکړې شو	ځوئي دمریم	په مثال کښې	نو بیا قوم ستا
اوکله چې د بی بی مریم دځوئي مضمون واوروڵې شو نو څه ګورو چې ستا قوم په				

مِنْهُ	يَصِدُّونَ	وَقَالُوٓا	ءَأَالِهَتُنَا	خَيْرٌ	أَمْ هُوَ
په هغې پورې	شور جوړوی خاندی	اووې ونیل	آیا معبودان زمونږه	بهتر دی	او که هغه
دې باندې دخوشحالئ نه چغې وهل شروع کړل اووې ونیل چې آیا زمونږ معبودان غوره دی او که هغه (عیسی)					

---

[1] الدرالمنثور: ۳۸۴/۷.

مَا ضَرَبُوْهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًا ؕ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ ۝۵۸

نهٔ بیانوي دوئ دا مثال | تاته | مګر دپاره دجګړې | بلکه دوئ | قوم | جګړمار دي |

دوئ داخبره صرف د جګړې په غرض کړې ده | ....بلکه دا خلق هسې هم جګړمار دي

اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنٰهُ

نهٔ وو هغه (ابن مريم) | مګر | يو بنده وو | چې انعام کړې وو مونږ | په هغه باندې | او جوړ کړې وو مونږ هغه

عیسی خو زمونږ یو (نیک) بنده وو | چې مونږ پرې فضل کړې وو | او هغه مو دبنی اسرائیلو دپاره

مَثَلًا لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۝۵۹ ؕ وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا

یو مثال (نمونه) | دپاره دبني اسراءيلو | او که غوښتلې مونږه | نو ګرځولې به وې مونږه

(دخپل قدرت) نمونه جوړه کړې وه | او که چرې مونږ غوښتلې نو تاسونه به مو فرښتې

مِنْكُمْ مَّلٰٓئِكَةً فِي الْاَرْضِ يَخْلُفُوْنَ ۝۶۰ وَاِنَّهٗ

ستاسو نه | فرښتې | په زمکه کښې | چې اوسیدلې به په ځائې ستاسو | او بیشکه هغه |

پیدا کړې وې | چې په زمکه کښې به ستاسو په ځائې اوسیدې | .او حضرت عیسی د قیامت د راتلو

لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ؕ

خامخا نښه ده | دپاره دقیامت | پس مهٔ کوئ شك تاسو | په دې قیامت کښې | او پیروی اوکړئ زما

یوه نښه ده | نو تاسو په دې باره شک مه کوئ | ....اوزما تابعداري اوکړئ(قیامت اومنئ) |

هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ۝۶۱ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ

دا | لاره | نیغه ده | او منع د نهٔ کړې تاسو | شیطان | بیشکه هغه | تاسو لره |

دانیغه لاره ده | اوشیطان دې تاسو د نیغې لارې دتلونه منع نکړې | ....بلکه هغه ستاسو

عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ۝۶۲ وَلَمَّا جَآءَ عِيْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ قَالَ

دښمن ښکاره دې | او هر کله چې | راغې عیسی علیه السلام | دښکاره نښو سره | نو اووئیل هغه |

ښکاره دښمن دې | اوکله چې عیسی علیه السلام ښکاره نښې راوړې | نو خلقو ته ئې اووئیل

قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِيْ

چې راغلې یم زهٔ تاسو ته | دحکمت سره | او دپاره ددې چې بیان کړم زهٔ تاسو ته | ځینې خبرې | هغه

چې تاسو ته مې دحکمت خبرې راوړې دی | او ځکه راغلې یم چې تاسو ته بعضې هغه خبرې ښکاره کړم

تَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ۝۶۳ اِنَّ اللّٰهَ

چې تاسو اختلاف کوئ | په هغې کښې | پس اویریږئ دالله نه | او اطاعت اوکړئ زما | بیشکه الله چې دې

په کومو کښې چې تاسو اختلاف کوئ | نو دالله ﷻ نه اوویریږئ | او زما تابعداري اوکړئ | بیشکه الله

هُوَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ۝۶۴

هغه رب زما دې | او رب ستاسو دې | پس عبادت کوئ دهغه | دا لار | نیغه | ده |

زما هم رب دې | او ستاسو هم رب دې | نو صرف دهغه عبادت کوئ | هم دا سمه نیغه لاره ده

فَاخۡتَلَفَ	الۡاَحۡزَابُ	مِنۡۢ بَيۡنِهِمۡ ۚ	فَوَيۡلٌ	لِّلَّذِيۡنَ
پس اختلاف اوکړو	ډلو	په خپل منځ کښې	پس تباهي ده	دپاره دهغه کسانو
نوبيا (په دې پسې هم) مختلفو ډلو په خپل مينځ کښې اختلاف پيدا کړو | نو ظالمانو دپاره				
ظَلَمُوۡا	مِنۡ عَذَابِ يَوۡمٍ اَلِيۡمٍ ۝			
چې ظلم ئې اوکړو	دعذاب دورځې دردناکې نه			
د دردناکې ورځې دعذاب په وجه لويه تباهي ده |				

قوله تعالى:: وَلَمَّا ضُرِبَ ابۡنُ مَرۡيَمَ

دمشرکانو کوم معبودان جهنميان دي او د ايت د نزول قصه :: د (يَصِدُّوۡنَ) معنى ابن عباس ﷺ مجاهد رحمه الله، عکرمه رحمه الله او ضحاک رحمه الله کړې ده چې هغوئ په خندا شو يعنې هغوئ حيران شو. حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چې ډير په ويره کښې ئې اووئيل (١) ابراهيم رحمه الله فرمائي چې مخ ئې واړولو. ددې وجې چې امام محمد بن اسحاق رحمة الله عليه په خپل سيرت کښې فرمائيلي دي. هغه دا چې رسول الله ﷺ وليد بن مغيره وغيره قريشو سره ناست وو چې په دې کښې نضر بن حارث هم راغلو او حضرت نبي کريم ﷺ سره ئې څه خبرې شروع کړې چې په هغې کښې دې لاجواب شو. بيا حضرت نبي کريم ﷺ د قران پاک آيت ﴿اِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ الخ څو آيتونو پورې تلاوت کړل. يعنې تاسو او ستاسو معبودان ټول به جهنم ته واچولې شي. بيا حضرت نبي کريم ﷺ دهغه ځائې نه لاړو. بيا لږ وخت پس عبد الله بن زبعرى تميمي راغلو نو وليد بن مغيره هغه ته اووئيل چې نضر بن حارث خود ابن عبد المطلب نه شکست اوخوړلو. او آخر ابن عبد المطلب مونږ ته او زمونږ معبودانو ته ئې جهنميان اووئيل او لاړو. دهٔ اووئيل که چرې څه وې نو ما به هغه لاجواب کړې وې، ورشئ او هغه ته اووائې چې هرکله مونږ او زمونږ معبودان دوزخيان دي نو ددې نه لازميږي چې ټولې فرښتې او حضرت عيسى عليه السلام او حضرت عزيز عليه السلام هم دوزخيان دي. ځکه چې مونږ خود فرښتو عبادت کوؤ. يهوديان دحضرت عزيز عليه السلام عبادت کوي. نصرانيان دحضرت عيسى عليه السلام عبادت کوي. پدې دکفارو مجلس ډير خوشحاله شو او وې وئيل چې آؤ دا جواب صحيح دې. خو هرکله چې دا خبره نبي کريم ﷺ ته اورسيدله نو حضرت نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چې هر هغه سړې چې هغه دغير الله عبادت کوي او هر هغه سړې چې هغه خلقو ته اووائي چې ځما عبادت کوئي نو دا عابد او معبود دواړه جهنميان دي فرښتو خو د خپل عبادت حکم کړې او نه په دې خوشحاله دي. دوئ دهغوئ په نوم اصل کښې دشيطان عبادت کوي. او هم هغه دوئ ته دشرک حکم کوي او دوئ ئې پوره کوي. نو پدې باندې دا ايت مبارک نازل شو چې ﴿اِنَّ الَّذِيۡنَ سَبَقَتۡ﴾ الخ. يعنې حضرت عيسى عليه السلام او حضرت عزيز عليه السلام او ددوئ نه علاوه چې دا خلق دکومو احبار و رهبان عبادت کوي او هغوئ پخپله دالله ﷻ عبادت کولو، شرک نه ويزاره وو، او ددې نه منع کيدو والاوو، او دهغوئ نه پس دې گمراهانو جاهلانو لره هغوئ خپل معبودان جوړ کړل. نو دوئ بالکل بې قصوره دي. او دا مشرکان چې دفرښتو عبادت کوي نو ددې په ترديد کښې فرمائي چې ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحۡمٰنُ وَلَدًا﴾ او ترڅو آيتونو پورې نازل شو. او پدې کښې ئې دهغوئ دباطلې عقيدې پوره ترديد اوکړو. او دحضرت عيسى عليه السلام باره کښې چې دهٔ کوم جواب ورکړې وو او په هغې مشرکان خوشحاله شوي وو دا آيتونه نازل شو چې ددې خبرې په آوريدو چې د باطلو معبودانو عبادت کونکي به سره د هغوئ جهنم ته

(١) الطبرى : ٦٢٧/٢١.

داخليږي نودوئ زر زر دحضرت عيسى ﷺ نوم واخستو اوددې په پيش كيدو ډيرخوشحاله شو. او وې وئيل چې اوس مونږ هغه ته شكست وركړو. دوئ ته اووايه چې حضرت عيسى ﷺ هيڅ ته هم دخپل عبادت نه وو وئيلي اوهغه خو هر وخت دالله ﷻ تابعدارو كښې وو. اومونږ هغوئ ته ښه نعمتونه وركړي وو. دهغوئ دلاسونونه مو دنيا ته معجزې اوخودلې اودا دقيامت دليل وو. حضرت ابن عباس ﷺ نه ابن جرير كښې نقل دي چې هركله مشركانو دخپلو معبودانو دجهنمي كيدو خبره د حضرت نبي كريم ﷺ نه واوريدله نو وې وئيل چې بيا دابن مريم په حقله څه وائې ؟ نو حضرت نبي كريم اوفرمائيل چې هغه دالله ﷻ بنده اورسول دې. اوس دوئ سره هيڅ جواب پاتې نشو نو وې وئيل چې والله دې غواړي چې څنګه عيسايانو حضرت عيسى ﷺ منلې دې داشان مونږ هم هغه رب اومنو. الله ﷻ فرمائي چې دا صرف بكواس دې. دوئ هسې ګډې وډې خبرې كوي.[1]

مسند احمد كښې دي چې يو ځل حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائيل چې په قران پاك كښې يو آيت دې څمانه ددې آيت تفسير چا نه دې پوښتلې. ما ته معلوم نه دي چې هرچاته ددې معلومات شته دې اوكه نه چاته معلومات نشته دې اوبيا هم ددې دمعلومولو كوشش نه كوي ؟ بيا ئې نورې خبرې اترې شروع كړې تر دې چې مجلس ختم شو او دوئ لاړل. اوس مونږ ته ډير افسوس اوشو چې دا آيت بيا پاتې شو. او مونږ كښې چا هم ددې متعلق هيڅا اونه پوښتل. پدې باندې دابن عقيل انصاري مولى اووئيل چې كه صبا سحر راغلو نو زهٔ به ترې ددې تپوس كوم. هركله چې هغه سبا راغلو نو دهغوئ پرونئ خبرې ترې اوپوښتئ شوه چې هغه كوم آيت مبارك دې ؟ دوئ ﷺ اوفرمائيل چې واورئې ! حضرت نبي كريم ﷺ يو ځل قريشو ته اووئيل چې هيڅوك داسې نشته دې چې دالله ﷻ نه سوادهغه عبادت كيږي او په هغې كښې خير وي. په دې قريشو اووئيل چې آيا عيسى ﷺ به دالله ﷻ عبادت نه كولو ؟ اوآيا تاسو حضرت عيسى ﷺ دالله ﷻ بنده اورسول نه منئ ؟ بيا ددې وينا مطلب داشو چې دالله ﷻ نه سوا چې د چا عبادت كيږي په هغې كښې خير نشته ؟ نو په دې داآيتونه نازل شو چې كله دحضرت عيسى بن مريم ﷺ ذكرراغلو نو وې خندل او وې فرمائيل چې هغه د قيامت علم دې. يعنى عيسى بن مريم ﷺ به دقيامت نه مخكښې راوزي.[2]

ابن ابي حاتم كښې دا روايت دروستو جملې نه علاوه ذكر دې. حضرت قتاده فرمائي چې آيا زمونږ معبودان بهتر دي اوكه ددوئ، ددې مطلب دادې چې زمونږ معبودان دحضرت محمد ﷺ نه غوره دې خو دخپل ځان دعبادت وينا كوي. دابن مسعود ﷺ په قرات كښې (امهذا) دې، الله ﷻ فرمائي چې دادوئ مناظره نه ده بلكه مجادله ده اومكابره ده. يعنى بې دليله جنګ او بې وجې حجت دې. دوئ په خپله پوهيږي چې نه خو زمونږ دامطلب دې اونه زمونږ دا اعتراض په دوئ وارد كيږي. په دې وجه خو دې آيت مبارك (ما) دې چې دغير عقل لرونكو دپاره دې. دريم داچې آيت مبارك خطاب دقريشو كافرانو ته دې چې هغوئ دبتانو اوكاڼو عبادت كولو او مسيح عبادت كوونكو ته وو چې دا اعتراض په موقع او محل اوګڼلې شي. نودا صرف جنګ دې. يعنى هغه خبره كوي چې دهغې دصحيح كيدو ددوئ په زړونو كښې هم يقين حاصل دې. ترمذي وغيره كښې درسول الله ﷺ فرمان دې چې يو قوم تر هغه وخت پورې نه هلاكيږي ترڅو چې په هغوئ بې دليله حجت بازي شروع نشي. بيا حضرت نبي كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو.[3]

---

[1]) الطبری : ٦٢٥/٢١.

[2]) احمد : ٣١٧/١، وهو حسن ، ابن حبان : ٦٨١٧، مختصرا.

[3]) ترمذی كتاب تفسري القران باب ومن سورة الزخرف : ٣٢٥٣، وسنده حسن ،ابن ماجه : ٤٨، احمد: ٢٥٢/٥.

د هر امت د هلاکت او ګمراهئ غټ سبب مجادله او د تقدیر نه انکار وو: ابن ابی حاتم کښې دی چې د حدیث پاک په شروع کښې هم دادي چې د هر امت د ګمراهئ اوله خبره د خپل نبي ﷺ نه پس د تقدیر نه انکار کول دي[1] ابن جریر کښې دي چې یو ځل حضرت نبي کریم ﷺ د صحابه کرامو ؓ یو ډله کښې حاضر شو، او هغه وخت کښې هغوئ د قران پاک په آیتونو کښې بحث کولو. حضرت نبي کریم ﷺ په غصه شو او وې فرمائیل چې داسې د الله ﷻ په قران پاک کښې په آیتونو کښې تکراؤنه شته دې، یاد ساتئ ستاسو پښان د جنګ کولو دې عادت ستاسو نه مخکښې خلق هم ګمراه کړي وو. بیا حضرت نبي کریم ﷺ ﴿مَاضَرَبُوْهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ﴾ تلاوت اوفرمائیلو[2]. بیا ارشاد اوشو چې حضرت عیسی ؑ په بندګانو کښې یو بنده دې چې الله ﷻ ورته نبوت او رسالت ورکړې دې. او هغه الله ﷻ د قدرت یوه نښه جوړه کړه او بنی اسرائیلو ته ئې لیږلې وو چې هغوئ په دې پوهه شي چې الله ﷻ څه غواړي په هغې قادر دې بیا ارشاد دې که مونږ غواړو نو ستاسو جانشین به په زمکه فرښتې جوړ کړو. لکه څنګه چې تاسو د بل جانشین جوړیږئ. داخبره مو په هغوئ مقرر کړې وه. دواړو صورتونو کښې یو مطلب دې حضرت مجاهد ؒ فرمائي چې ستاسو په ځائي به مونږ هغوئ په دنیا کښې آباد کړي وې[3].
ددې نه پس فرمائي چې هغه د قیامت نښه ده. ددې مطلب دادې چې کوم ابن اسحاق ؒ بیان کړې دې. خو هغه صحیح نه دې. او ددې نه زیاته واضح خبره داده چې حضرت قتاده ؒ، حضرت حسن ؒ، او حضرت سعید بن جبیر ؒ فرمائي چې د (ه) ضمیر مرجع عائد دې، حضرت عیسی ؑ یعنې حضرت عیسی ؑ د قیامت د نښو نه یو نښه دې ځکه چې د مخکښې نه د هغوئ بیان راروان دې او دا هم واضح دي چې دې نه مراد د حضرت عیسی ؑ د قیامت نه مخکښې نازلیدل دي لکه چې الله ﷻ فرمائي چې ﴿وَإِنْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ﴾ یعنې د هغوئ د مرګ نه مخکښې به اهل کتاب په هغوئ ایمان راوړي. یعنې حضرت عیسی ؑ د مرګ نه مخکښې به دوئ د قیامت په ورځ په هغوئ ګواه وی، ددې پوره وضاحت ددې دویم آیت مبارک نه کیږی چې په هغې کښې دی چې ﴿وَإِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ﴾ یعنې حضرت عیسی ؑ د قیامت د قائمیدو نښه او علامت دې. حضرت مجاهد ؒ فرمائي چې دا نښه ده د قیامت د پاره د حضرت عیسی ؑ د قیامت نه مخکښې نازلیدو هم داشان روایت شوې دې[4] حضرت ابوهریره ؓ، حضرت ابن عباس ؓ، حضرت ابو عالیه ؒ، حضرت ابو مالک ؒ، حضرت عکرمه ؒ، حضرت حسن ؒ، حضرت قتاده ؒ، حضرت ضحاک ؒ وغیره نه هم او په متواترو احادیثو کښې رسول الله ﷺ خبر ورکړې دې چې د قیامت د ورځې نه مخکښې به حضرت عیسی ؑ د عادل امام او انصاف والا حاکم په حیثیت سره نازلیږي. نو تاسو د قیامت راتلل بالکل یقیني اومنئ او په دې کښې هیڅ شک مه کوئ او څه چې تاسو ته کومې خبرې بیانوم نو په هغې کښې ځما اتباع کوئ. او هم دا نیغه لاره ده. هسې نه چې ستاسو ښکاره دښمن تاسو د نیغې لارې نه او ځما د اطاعت نه منع نه کړي. حضرت عیسی ؑ خپل قوم ته فرمائیلي وو چې څه حکمت او نبوت سره تاسو ته راغلې یم. او په دیني امورو کښې چې ستاسو کوم اختلاف دې چې هغه را برسیره کړم. ابن جریر ؒ فرمائي چې دا خبره ډیره ښه او بهتره ده. بیا امام صاحب ؒ ددې خلقو تردید کړې دې چې کوم دا خبره کوي چې د (بعض) دلته د (کل) په معنی کښې دې او ددې دلیل کښې د لبید شعرونه پیش

---

[1]) ابن ابی حاتم.
[2]) الطبری : ۶۳۰/۲۱.
[3]) الطبری : ۶۳۰/۲۱.
[4]) الطبری : ۶۳۲/۲۱.

کوی خو هلته هم دبعضې نه مراد دقائل خپل نفس مراددې ټول نفسونه نه . امام صاحب رحمه الله چې شعر
کوم مطلب اخستې دې داهم ممکن دې . بیافرمائی چې څه تاسو ته حکم کوم چې په دې کښې دالله
ﷻ لحاظ کوئی اودهغه نه ویریږئی .او څما اتباع کوئی،او ما چې څه راوړی دې هغه منئ او په هغې
یقین ساتئ چې تاسو ټول خپله اوځه هم دهغه ذات غلام یم. هغه ته محتاج یو اودهغه د در فقیران
یو ،دهغه عبادت په مونږ ټولو باندې فرض دې .هغه ذات واحد اولاشریک دې .اودا د توحید نیغه لار
ده اوس خلق پخپلو کښې ډلې ډلې شوی دی . ځینې خلق حضرت عیسی علیه السلام ته دالله ﷻ بنده اورسول
وائی اوداحقه ډله ده او ځینو دهغوئ باره کښې دعوی کړې ده چې نعوذبا الله هغه دالله ﷻ ځوئې دې
.او ځینو وئیلی دی چې هغه په خپله الله ﷻ دې .الله ﷻ ددې دواړو دعوؤ نه پاک او اوچت دې.په دې
و جه ارشاد دې چې ددې ظالمانو دپاره دقیامت په ورځ خرابی ده. دوئ ته به دقیامت په ورځ سخت
دردناک عذاب ورکولې شی او سزاګانې به ورکولې شی .

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا السَّاعَةَ

| ایا دا خلق انتظار کوی | بس دقیامت |

| ....دا خلق بس دقیامت د ورځې

اَنْ تَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٦٦﴾ اَلْاَخِلَّاۗءُ يَوْمَىِٕذٍۢ بَعْضُهُمْ

چې راشی دوئ ته | ناساپه | او دوئ هیڅ خبر نۀ وی | دوستان به | په دغه ورځ | ځینی دهغوئ

انتظار کوی | چې ناګهانه ورته راشی | او دوئ پرې خبر هم نه وی | د پرهیزګارانو نه سوا به ټول

لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِيْنَ ﴿٦٧﴾ يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ

دپاره دځینو | دشمنان وی | بغیر دمتقیانونه | اے بندګانو زما | نشته یره | په تاسو باندې

دوستان په دغه ورځ دیو بل دشمنان شی | ....اې زما بندګانو نن ورځ په تاسو هیڅ

الْيَوْمَ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿٦٨﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاٰيٰتِنَا

نن ورځ | او نۀ به تاسو | غمژن کیږئ | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | په ایتونو زمونږه

ویره نشته | اونه به درباندې څه غم راشی | دا هغه کسان دی چې زمونږ په ایتونو ئې ایمان راوړی دې

وَكَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ﴿٦٩﴾ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ

او وو هغوئ | مسلمانان | ورته به اووئیلې شی چې ننوزئ | جنت ته | تاسو |

اوزمونږ حکم ئې منلې دې | .... تاسو اوستاسو بیبیانې هم جنت ته په خوشحالئ

وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُوْنَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ

او ښځې ستاسو | چې خوشحاله به کړې شئ | ګرزولې کیږی به | په هغوئ باندې | تالی |

خوشحالئ داخل شئ | په هغې کښې به د سرو زرو د رکیبو اوګلاسونو دور چلیږی

مِّنْ ذَهَبٍ وَّاَكْوَابٍ ۚ وَفِيْهَا مَا تَشْتَهِيْهِ الْاَنْفُسُ

دسرو زرو | او پیالئ | اووی به په هغې کښې | هغه څه | چې غواړی هغه | نفسونه |

.... | او په هغې کښې به هغه ټول څیزونه ورکولې شی چې څه ته ئې زړه کیږی

وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُ ۚ وَاَنْتُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۚ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ

او خوند اخلي تر | ستركې | او تاسو به | په هغې كښې | هميشه اوسئ | او دغه جنت دې |

اوستركې پرې خوشحاليږي | اوتاسو به په كښې هميشه اوسيږئ | ....اودا هغه جنت دې

الَّتِيْٓ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ

هغه اچې په ميراث كښې دركړې شوې دې هغه تاسو ته | په سبب دهغې عملونو | چې وئ تاسو |

چې تاسو ئې دهغه اعمالو په وجې وارثان جوړ كړې شوئ | كوم چې تاسو كړې وو |

تَعْمَلُوْنَ ۝ لَكُمْ فِيْهَا فَاكِهَةٌ كَثِيْرَةٌ مِّنْهَا تَاْكُلُوْنَ ۝

چې كول به مو | تاسو لره دى | په دې كښې | ميوې | ډيرې | دهغې نه | خورئ تاسو |

...........په دې كښې تاسو دپاره ډيرقسمه ميوې دى | چې خوراكونه به ترې كوئ

قوله تعالى:: اَلْاَخِلَّاۗءُ يَوْمَىِٕذٍۢ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ

دقيامت په ورځ به دغير الله دوستى په دښمنئ كښې بدله شى: الله ﷻ فرمائى چې دامشركان د قيامت انتظار كوئ اودا وائى چې دا بيكاره دې او ددې دراتلو وخت مقرر نه دې . دابه په دوئ باندې په ناخبركښې ناڅاپه په دې رازى .هغه وخت كښې به دوئ ډير پښيمانه او ډير شرمنده وى خوبيا دهغې هيڅ فائده نه وى.دوئ دا قيامت بالكل ناممكن ګنړلې دې او داقيامت نه صرف ممكن بلكه يقينى طور سره راتلونكې دې.او په هغه وخت كښې به دهغې نه پس دوئ ته دهيڅ عمل فائده نه وى چې دالله ﷻ نه سوا چې دنورو سره دوستئ وې نو هغه به په دغه ورځ ټولې په دښمنئ بدلې شى . خو چې كومه دوستئ صرف دالله ﷻ دپاره وى هغه به قائمه وى .لكه څنګه چې حضرت خليل الله ﷺ خپل قوم ته فرمائيلى ووچې تاسو بتانو سره دوستئ جوړې كړې دى خودا صرف دنيا پورې مختص دى ، قيامت كښې به تاسو ديو بل نه انكار كوئى . بلكه په يو بل به لعنت وائې.اوستاسو ځائې به جهنم وى . او ستاسوسره به دمدد كولو هيڅوک نه وى .ابن ابى حاتم كښې روايت دې امير المومنين حضرت على ﷺ فرمائى چې دوه مومنان خپلو كښې دوستان وى او كله چې دوئ وفات شى او دالله ﷻ د طرفنه ورته دجنت زيرې وركړې شى نو هغه خپل دوست يادوى . او وائى چې ائې الله ﷻ فلانې سړې زما دوست دې اوهغه به ماته ستا اوستا درسول د اطاعت حكم كولو . اودنيكئ تاكيد به راته كولو. اومونږ به ئې د بدئى نه منع كولو. اوماته به ئې دايقين راكولو چې مونږ ټول به يوورځ الله ﷻ سره ملاقات كوؤ. نو ائې الله ﷻ ته هغه په حق لار ثابت قدم اوساتې . او هغه ته هم هغه اوښائې چې څه دې ماته اوخودل. ته دهغه نه هم راضى شې لكه څنګه چې زما نه راضى شوې ئې.

نو دالله ﷻ طرفنه ورته جواب وركولې شى چې ته بالكل بې فكره اوسه ، هغه لره چې ما څه تيار كړى دى كه تا هغه ليدلې وې نو ته به په خندا شوې وې . اوته به نه خفه كيدې .بيا چې كله بل دوست وفات شى اوددوئ روحونه ملاقات اوكړى نو دابه اووئيلې شى چې ستاسو خپلو كښې څه تعلق دې . نو يو بل ته به اووائى چې دا خوزما ډير ښه رور وو. اودې خو زما ډير ښه ملګرې وو. او ډير غوره دوست مې وو. هركله چې دوه كافران خپلو كښې دوستان وى او ددوئ نه يو مړشى اودجهنم خبر ورته وركړې شى نو دۀ ته خپل دوست راياد شى او وائى به چې فلانى زما دوست وو ، ماته ئې ستا او ستا د رسول د اتباع نه كولو حكم كولو. بدو ته به ئې رابښكلم. اونيكو نه به ئې منع كولم. او ماته به ئې ستا دملاقات يقين نه راكولو.نو زمانه پس ته هغه ته هدايت نصيب مه كړې . چې هغه خوهغه څه اووينى چې څه ما

اوليدل. اوهغه نه دا شان خفه شي لکه څنګه ته خما نه خفه ئې .بيا کله هغه دويم مړ شي او د دواړو روحونه خپلو کښې يوځائې شي نو دواړو ته به اووئيلې شي چې تاسو دواړه خپل صفتونه بيان کړئي. نو هر يو به وائي چې دا خما مشر رور او ډير بد ملګرې وو. اودې ډير بدترين دوست دې.

حضرت ابن عباس ﷺ او حضرت مجاهد رحمه الله او حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چې هره دوستي به د قيامت په ورځ په دښمنئ کښې بدله شي خود پرهيزګارو خلقو دوستي به په دښمنئ کښې نه بدليږي.

حضرت ابن عساکر رحمه الله فرمائي چې دوه کسان دالله ﷻ دپاره يو بل سره دوستي کړې وي که يو په مشرق وي او بل به په مغرب کښې وي خو الله ﷻ به دوئ د قيامت په ورځ يوځائې کړي اودوئ به وائي چې دا هغه کس دې چې خما ډير خوښ وو.(١)

قوله تعالى: يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ

متقيان به د قيامت په ورځ د هرې ويرې او هيبت نه په امن کښې وي:-بيا فرمائي چې دې متقيانو ته به دقيامت په ورځ اووئيلې شي چې تاسو د ويرې او هيبت نه لرې يئ اوتاسو په هر امن او راحت کښې يئ .اوداستاسود ايمان اواسلام بدله ده .يعني باطن کښې يقين اواعتماد اوظاهر کښې په شريعت عمل کول.حضرت معتمر بن سليمان دخپل پلارنه نقل کوئ چې دقيامت په ورځ کله چې خلق دقبرونو نه راپورته کيږي نوټول به د هيبت اوويرې په حالت کښې وي .هغه وخت به يو آواز کوونکئ آواز لګوي چې ائې خما بندګانو ! نن ورځ ستاسو دپاره خوشحالي ده اوستاسو دپاره هيڅ ويره نشته دې .اوتاسو دا ټول په ټوله عام اوګنړي او خوشحاله به شي .هلته به يو آواز کوونکئ آواز اولګوي چې دا هغه خلق دي چې هغوئ د زړهٔ دکومې ايمان راوړې وو او ددوئ بدنونو بهٔ نيک کارونه کول. دغه وخت کښې به ټول کلک ايمان والا مسلمانانو نه سوا نور ټول مايوسه شي .بيا به دوئ ته اووئيلې شي چې تاسو د نعمت او سعادت والا خلق يئ اوتاسو جنت ته داخل شئ .سورة الروم کښې ددې تفسير تير شوې دې.دوئ ته بهٔ دخلورو وارو طرفونه ښکلي خوراکونه په ښکلي لوښو کښې پيش کړې شي.او غلمان بهٔ ډک جامونه ګرځوي. ﴿تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ﴾ او ﴿تَشْتَهِي الْأَنْفُسُ﴾ دواړه قراتونه شته دې .يعني دوئ ته به خوشبو والا مزيدار ، ښکلي رنګ والا ، په ښکلي لوښو کښې ورکولې شي.

دادني جنتي درجه او د زړهٔ خواهش پوره کيدل:-حضرت نبي کريم ﷺ فرمائي چې هغه جنتي به ټولو نه ر وستو جنت ته داخليږي چې دچا درجه ټولو نه کمه وي.دهغه نظر په دومره لرې پورې لړې لکه چې يو سړې يوکال سفر اوکړي ، هغه بهٔ خپلې ډيرې او دسرو زرو محلونه وينې .اوداټول به د رنګ رنګ سامونونو نه ډک وي سحر ماښام به دهٔ ته اويا اويا زره رکيبو کښې دبيل بيل شکل اوجداجدا خوراک ورکولې شي.او په هغې کښې به هر يو ددهٔ خوښ وي . او د اول نه بهٔ تر آخره پورې ددهٔ شهادت برابر او يو شان وي. که په زمکې ټولوخلقو ته دعوت ورکړې نو هغه به ټولو لره کافي شي اوهيڅ کمې به رانشي (٢). (عبد الرزاق)

ابن ابي حاتم کښې دی چې حضرت نبي کريم ﷺ دجنت ذکر اوفرمائيلو او وې فرمائيل چې جنتي به يو نمرئي واخلي او ددهٔ په زړه کښې به خيال راشي چې دا خوراک فلانې قسم وې نو ښه به وه . نو زر به دده هغه نمرئي ددهٔ د خوښې خوراک شي . بيا حضرت نبي کريم ﷺ ددې آيت مبارک تلاوت اوکړو(٣).

---

(١) ابن عساکر.

(٢) دا روايت مرسل دې.

(٣) داروايت منقطع.

مسند احمد کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې د ادنی درجې والا جنتی به هم بالاخانه کښې اووهٔ چتونه وی . دې به په شپږم چت باندې وې او دده نه پورته بهٔ اووم چت وی . ددهٔ به دیرش خادمان وی او هغوئ به سحر ماښام ددهٔ ته دسرو زرو په لوښو کښې خوراک اوشراب پیش کوی او هریو کښې به قسم قسم او خوندناک خوراک وی . داول نه تر آخره به ددهٔ اشتها هم هغه شان وی .ده ته به درې سوه د سروزرو پیالواو پتیلو او ګلاسونو کښې د څښلو څیزونه ورکولې شی .هغه به دیوبل نه ښه وی . دې بهٔ اووائی چې یاالله ﷻ ! که ستا اجازت وی نو څه به ټولو جنتیانو ته دعوت ورکړم. که ټول په ټوله راشی نو څما په خوراک کښې به څه کمې رانشی .ددوئ ښځې به بهترینې او غټوغټو سترګو والا حورې وی . اوددنیا ښځې به ئې جدا وی . په دوئ کښې به یوه یوه یو میل فاصله کښې کینی .[1] بیا به ورته اووئیلې شی چې دا نعمتونه ستاد پاره دی او دابه همیشه همیشه دپاره وی . او ته بهٔ دلته همیشه همیشه ئې . نه بهٔ درته مرګ رازی او نه به دلته په څه کښې کمې رازی . اونه بهٔ ځائې بدلیږی او نه به درته تکلیف وی . بیا دوئ ته خپل فضل اواحسان یادوی چې ما په تاسو باندې کړې دې او دا ستاسو دعملونو په وجه دی . ځکه چې هیڅ یو بنده دخپلو عملونو نه بغیر جنت ته داخلیدلې نشی . البته د جنت په درجو کښې به فرق وی او هغه به د نیکو په وجه وی .

ابن ابی حاتم کښې دی چې رسول الله ﷺ اوفرمائیل جهنمیان به دجهنم نه په جنت کښې خپل ځائې وینی نو ډیرافسوس به کوی او دوئ به وائی که الله ﷻ مونږ ته هدایت کړې وې نو مونږ به هم نیک جوړشوې وې.اوهر یو جنتی به خپل ځائې جهنم کښې وینی اود الله ﷻ شکر به اداکوی .او وائی بهٔ چې مونږ دا توفیق او قدرت نه لرلو چې په نیغه لار تلې وې که چرې الله ﷻ زمونږ رهنمائی نه وې کړې . دوئ فرمائی چې هرسړی دپاره یو یو ځائې جنت او جهنم کښې جوړ کړې شوې دې.نو کافر به جهنم کښې د مومن دځائې وارث وی او مومن به جنت کښې د کافر د ځائې وارث وی .او فرمان دې چې تاسو دخپلو عملونو په وجه ددې جنت وارثان یئ .دخوراک ذکر کولو نه پس اوس دمیوؤ او ترکاریانو ذکر کیږی .دا به دوئ ته په لویه توګه ددوئ د طبیعت مطابق ورکولې شی . دوئ چې څنګه غواړی او څنګه ددوئ خواهش وی نو هغه شان به ورته ملاویږی .غرض دا چې دوئ به دالله ﷻ درضا په کور کښې همیشه او پوره پوره نعمتونو سره اوسیږی . الله ﷻ دې زمونږ هم نصیب کړی آمین .

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ	فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ	خٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾	لَا يُفَتَّرُ	عَنْهُمْ	
بیشکه مجرمان خلق	په عذاب ددوزخ کښی	به همیشه وی	کم به نهٔ کړې شی	دهغوئ نه عذاب	
نافرمانه خلق به همیشه په دوزخ کښې پراته وی	.... عذاب به ترې سپکولې نشی				
وَهُمْ	فِيهِ	مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾	وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ	وَلٰكِنْ	
او هغوئ به	په هغې کښی	ناامیده پراته وی	اواونهٔ کړو ظلم مونږ په هغوئ باندې	ولیکن	
اومایوسه به په کښې پراته وی	..................اومونږ پرې هیڅ ظلم نه ووکړې	خودوئ			
كَانُوا	هُمُ الظّٰلِمِينَ ﴿٧٦﴾	وَنَادَوْا	يٰمٰلِكُ	لِيَقْضِ	عَلَيْنَا
ووه	هغوئ ظالمان	اوآوازونه به کوی هغوئ	اے مالکه	حکم داوکړی	په مونږ باندې
پخپله (په ځان باندې) ظالمان وو	او دوئ به آواز اوکړی	چې ائې مالکه ! ستا رب دې زمونږ			

[1] احمد: ۵۳۷/۲، وسنده حسن ، مجمع الزوائد : ۴۰۰/۱۰.

رَبُّكَ ؕ	قَالَ	اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ۝۷۷	لَقَدْ جِئْنٰكُمْ	بِالْحَقِّ	
رب ستا	هغه به اووائي	بیشکه تاسو به هم دغسې پراته یئ	راوړې وو مونږ تاسو ته	حق	
د مرګ فیصله اوکړي	هغه به اووائي چې تاسو به همیشه دلته پراته یئ	مونږ تاسو ته رښتینې دین درلیږلي وو			
وَلٰكِنَّ	اَكْثَرَكُمْ	لِلْحَقِّ	كٰرِهُوْنَ۝۷۸	اَمْ اَبْرَمُوْۤا	اَمْرًا
ولیکن	زیات خلق ستاسو	حق لره	نه خوښونکي وو	ایا فیصله کړې وه دې خلقو	دیو کار
خو په تاسو کښې زیات خلق دحق دین نه بیزاره شول	ایا دوئ دخپلو ځانونو په باره کښې څه فیصله کړې ده				
فَاِنَّا	مُبْرِمُوْنَ۝۷۹ ج	اَمْ یَحْسَبُوْنَ	اَنَّا	لَا نَسْمَعُ	
پس بیشکه مونږه هم	فیصله کونکي یو	ایا ګمان کوي دوئ	چې بیشکه مونږه	نه اورو	
خو مونږ هم د دوی په باره کښې فیصله کونکي یو	ایا ددوئ داخیال دې چې مونږ				
سِرَّهُمْ	وَنَجْوٰىهُمْ ؕ	بَلٰى	وَرُسُلُنَا	لَدَیْهِمْ	
پټې خبرې ددوئ	او پټې مشورې ددوی	مونږ هر څه اورو	او فرښتې زمونږه	ددوئ سره خواته	
ددوئ پټې اود راز خبرې نه اروؤ؟	ولې نه ؛ حالانکه زمونږلیږلي (فرښتې) دوئ سره دي	لیکل			
یَكْتُبُوْنَ۝۸۰					
لیکل کوي					
کوي					

قوله تعالی: اِنَّ الْمُجْرِمِیْنَ فِیْ عَذَابِ جَهَنَّمَ خٰلِدُوْنَ۝

دوزخ اوددوزخیانو حشر پورته دنیکانو خلقو حالات بیان شو، په دې وجه دلته د بدبختو خلقو حال بیانیږي. وائي چې دا به همیشه همیشه دپاره دجهنم په عذابونو کښې ګرفتار وي. یوساعت به ددوئ په عذابونو کښې کمې نه رازي. او دوئ به دې جهنم کښې نا امیده پراته وي. دهرې نیکئ نه به مایوسه شي. مونږ په چا ظلم نه کوؤ بلکه دوئ پخپلو ځانونو پخپله ظلم کړې دې. مونږ رسولان اولیږل، کتابونه مو اولیږل، حجتونه مو قائم کړل. خودوئ خپله سرکشي او خپل ضد نه پریخودونو دوئ ته دهغې په وجه دا بدله ملاؤ شوه. په دوئ باندې دالله ﷻ ظلم نشته دې اونه الله ﷻ په چا باندې ظلم کوي. دا جهنیان به دجنت داروغه ته آواز کوي. صحیح بخاري کښې دي چې حضرت نبی کریم ﷺ یو ځل په منبر ناست وو او دا آیتونه ئې تلاوت کړل او وې فرمائیل چې دوئ به دمرګ ارمان کوي چې د عذاب نه خلاص شي خو دالله ﷻ فیصله شوېده، چې ﴿لایقضی علیهم فیموتوا ولا یخفف عنهم من عذابها﴾ یعنی نه به دوئ ته مرګ رازي اونه به دوئ نه عذاب کمولې شي. او دالله ﷻ فرمان دې چې ﴿وَیَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَی۝ الَّذِیْ یَصْلَی النَّارَ الْكُبْرٰی۝ ثُمَّ لَا یَمُوْتُ فِیْهَا وَلَا یَحْیٰی۝﴾ یعنی هغه بدبخت به ددې نصیحت نه جدا جدا کړې شي چې په ډیر اور کښې به وي بیا به هلته مرګ نه رازي اودوئ به ژوندي پاتې کیږي.

کله چې دجهنم داروغه ته ډیر په عاجزئ سره اووائي چې ته الله ﷻ نه زمونږ دمرګ سوال اوکړه نوهغه به جواب کښې اووائي چې تاسو به اوس دلته پراته یئ او مرګ به درته نه رازي. حضرت ابن عباس ؓ فرمائي چې مکث زر کاله ته وائي. یعنی نه به مرې اونه به رغیږي او نه به تیختې کولې شي. بیا به ددوئ غلط کارونه چې کله مونږ حق اولیږلو اوهغه مونږ ښکاره کړونو ددوئ منل خولا څه کوي چې ددې نه ئې نفرت کولو، ددوئ طبیعت دې طرفته نه مائل کیدو. حق او حق والو نه به ئې نفرت کولو. اوددې نه به

نه منع کیدل.هغه خلقو ته مائل وو چې په حق نه وو .اوهغوئ سره ئې جوړ برابر وو .نو تاسوخپل نفسونه ملامته کړئې او په خپل ځان باندې افسوس اوکړئې خوددې نني افسوس هيڅ فائده نشته دې . بيا فرمائي چې ددوئ مکر او فريب ډير زيات خراب وو. خومونږ هم دوئ سره هغه اوکړل چې څه دوئ کړې وو .دا دحضرت مجاهد رحمه الله تفسير دې او ددې شهادت په دې آيت مبارک کښې دې چې (وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ) يعنی مکر ئې اوکړو اومونږ هم ورسره مکراوکړو او دوئ ته معلوم نه وو. مشرکانو دوئ دحق نه منع کولو دپاره رنګ په رنګ حيلې کولې او جوړولې ئې . الله ﷻ هم دوئ په دهوکه کښې اوساتل اودهغې وبال اوګناه ددوئ په سرراغله . اوددوئ سترګې بندې پاتې شوې. په دې وجه فرمائي چې ولې ددوئ ګمان دې چې مونږ ددوئ پټې خبرې نه آورو؟ ددوئ داګمان بالکل غلط دی اومونږ ددوئ دهر څه نه واقف يو ، بلکه زمونږ مقرر شوې فرښتې دوئ سره دی چې صرف ګوری بلکه هرڅه ليکي.

قُلْ	إِنْ كَانَ	لِلرَّحْمَٰنِ	وَلَدٌ	فَأَنَا	أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾	
ورته اووايه	که چرې وې	رحمن لره	اولاد	پس زه به وې	اول د عبادت کونکونه	
(ائې نبی) اووايه که چرې درحمان (الله) اولاد وې إنودټولو نه وړاندې به ما دهغه عبادت کولو						
سُبْحَانَ	رَبِّ السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضِ	رَبِّ الْعَرْشِ	عَمَّا		
پاکی ده	درب دآسمانونو	او دزمکې لره	مالك دعرش لره	دهغه خبرونه		
پاک دې دآسمانونو اودزمکې رب چې دعرش مالک دې د هغه ټولو خبرونه چې دوئ ئې						
يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾	فَذَرْهُمْ	يَخُوضُوا	وَيَلْعَبُوا			
چې جوړوی ئې دا خلق	پس پريږده دوئ	چې مشغوله وی په بحث کښی	اولوبې کوی			
بيانوی ....نودوئ په خپلو شغلونو او لوبو کښې پراته پريږده						
حَتَّىٰ	يُلَاقُوا	يَوْمَهُمُ	الَّذِي	يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾		
تر دې پورې	چې ملاقات اوکړی	دورځې خپلې سره	هغه ورځ	چې دکومې نه يرولې کيږی دوئ		
تردې چې هغه ورځ راشي دکومې چې دوئ سره وعده کولې شي						
وَهُوَ	الَّذِي	فِي السَّمَاءِ	إِلَٰهٌ	وَفِي الْأَرْضِ	إِلَٰهٌ	
او هغه	هغه ذات دې	چې په اسمان کښې	معبود دې	او په زمکه کښې	هم معبود دې	
او الله ﷻ هغه ذات دې چې په آسمانونو کښې هم معبود دې او په زمکه کښې هم معبود دې						
وَهُوَ الْحَكِيمُ	الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾	وَتَبَارَكَ	الَّذِي	لَهُ		
او هغه دحکمت خاوند دی	او عالم دې	او برکتناك دې	هغه ذات	چې هغه لره ده		
اوهغه د حکمت خاوند او پوهه ذات دې ....او الله ﷻ ډير مبارک ذات دې						
مُلْكُ السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضِ	وَمَا بَيْنَهُمَا	وَعِنْدَهُ			
بادشاهي داسمانونو	او دزمکې	او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښی دی	او دهغه سره دې			
چې داسمانونو اود زمکې اود دواړو په مينځ کښې چې څه دی د ټولو بادشاه دې						

عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ | وَإِلَيْهِ | تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ | وَلَا يَمْلِكُ | الَّذِينَ

علم دقیامت | او خاص هغه ته به | تاسو واپس بوتلې کیږئ | اونهٔ لري اختیار | هغه خدایان

او هغه ته دقیامت (وخت) معلوم دې | او تاسو ټول به ورته واپس کیږئ | او دوئ چې د الله ﷻ نه سوا

يَدْعُونَ | مِن دُونِهِ | الشَّفَاعَةَ | إِلَّا | مَن | شَهِدَ | بِالْحَقِّ

چې رابللې ئې دوئ | بې دهغه نه | دشفاعت | مګر | هغه څوك | چې ګواهي اوکړي | په حقه سره

دکومو معبودانو عبادت کوي | هغوئ ته دسفارش کولو هيڅ اختيار نشته | خو چا چې دحقې خبرې اقرار اوکړو

وَهُمْ | يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ | وَلَئِن | سَأَلْتَهُم | مَّنْ خَلَقَهُمْ

او هغوئ | پوهه لري | او که چرې | تپوس اوکړې تهٔ ددوئ نه | چې چا پيدا کړي دي دوئ

او په هغې پوهه لري | (نو هغوئ به سفارش کولې شي) او که ته ددوئ نه تپوس اوکړې چې تاسو چا پيدا کړي يئ

لَيَقُولُنَّ | اللَّهُ | فَأَنَّىٰ | يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ | وَقِيلِهِ

نو اوبه وائي خامخا | چې الله | پس كوم طرفته | ګرځولې کيږي دوئ | او قسم دې په دې وينا د رسول

نو خامخا به وائي | چې الله ﷻ (پيدا کړي يو) | نو بيا دوئ كوم اړخ ته اړولې شي | او الله ﷻ ته د (رسول)

يَا رَبِّ | إِنَّ هَٰؤُلَاءِ | قَوْمٌ | لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ | فَاصْفَحْ | عَنْهُمْ

چې اے ربه | بيشکه دا خلق | داسې قوم دې | چې ايمان نهٔ راوړي | پس مخ واړوه | ددوئ نه

داوينا هم معلومه ده | چې ائې ربه دا داسې خلق دی چې په هيڅ وجه ايمان نه راوړي | (نو ائې نبي) ته ددوئ

وَقُلْ | سَلَامٌ ۚ | فَسَوْفَ | يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

او او وايه | سلام دې تاسو ته | پس ډير زر به | پوهه شي دوئ |

نه مخ واړوه | او ورته او وايه چې زهٔ درته سلام کوم | نو زر ده چې حقيقت به ورته معلوم شي

قوله تعالى:: قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ اې نبي ﷺ اعلان اوکړه چې فرض کړه کافران دالله ﷻ اولاد وې نو **د جهالت او خباثت انتها شرک دې** نه به ما هغه دفرمان نه سر اړولو او نه به مې دهغه حکم نه ماته په سرتيټولو کښې څه ضرورت وو. نو ما به ټولو نه مخکښې منلو او اقرار به مې کولو خو دالله ﷻ شان د انه انکار کولو. که چرته داسې وې دي.نه خودهغه څوک هم سر شته اونه دهغه څوک برابر شته دې. يادساتئ چې کوم کلام راشي نو د هغې په واقعه کښې راتلل ضروري نه وی بلکه امکان ئې هم ضروري نه وی . لکه چې دالله ﷻ فرمان دې چې ﴿لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ﴾ يعنی که الله ﷻ داولاد خواهش لرلو نو په مخلوق کښې به ئې چې څوک خوښ وو هغه به ئې جوړ کړې وې. خودهغه ذات ددې نه پاک او دهغه وحدانيت دشان نه خلاف دی. دهغه قهاريت او غلبه ددې نه خلاف ده. ډيرو مفسرينو دعابدين معنی دانکار هم کړې ده.لکه حضرت سفيان ثوري رحمه الله صحيح بخاري کښې دی چې عابدين نه مراد دې خانې کښې اول الجاحدين) دې،يعنی اول انکار کوونکی او داد عبد يعبد باب نه دې.اوکه د عبادت په معنی کښې وی نو هغه به د عبديعبد نه وی . ددې شهادت کښې د ا واقعه هم ده چې د يوې ښځې د نکاح نه شپږ مياشتې پس بچې پيدا شو نو حضرت عثمان رضي الله عنه دهغې درجم کولو حکم ورکړو خو حضرت علی رضي الله عنه دهغې مخالفت

اوکړواووي فرمائيل چې دالله ﷻ کتاب کښې دی چې ﴿أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾ يعنی دحمل اود پئيو نه دماشوم شوکولو موده دوه نيم کاله ده بل ځائې کښې دی چې ﴿وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ﴾ د دوؤکالو دننه دننه دماشوم دتې نه دشوکولو موده ده. نو حضرت عثمان رضي الله عنه ددې نه انکار اونه کړې شو.او زرئې سړې اوليږلو چې هغه ښځه واپس کړئې .دلته هم لفظ د عبد دې يعنی انکار ئې اونه کړې شو.ابن وهب وائي چې دعبد معنی انکار کول دی .دشاعرپه شعر کښې هم عبد دانکار کولو اونه منلو په معنی کښې دې .خوپدې قول کښې نظر دې .پدې وجه د شرط جواب کښې دا صحيح نه ښکاری ددې دمنلو نه پس به مطلب داوی که درحمان اولاد وې نو اول منکر څه يم.او په دې کښې دکلام ښائست قائم نه پاتې کيږی .خو صرف دومره وئيلې شی چې (ان) دشرط دپاره نه دې بلکه دنفی دپاره دې لکه چې حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه نقل دی نواوس به دکلام مضمون داسې وی چې درحمان اولاد نشته او څه ددې اول ګواه يم .

حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چې دعربو دمحاورې مطابق دې يعنی نه درحمان اولادشته اونه څه دهغه عابد اومنکريم. ابو صخر رحمه الله فرمائي چې ددې مطلب دادې چې څه اول نه دهغه عبادت کونکې يم چې دهغه اولاد نشته اوڅه دهغه په توحيد منلو کښې هم ډير مخکښې يم .حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چې څه دهغه اولنې عبادت کونکې يم او موحد يم او ستاسو تکذيب کونکې يم .دا دواړه په لغت کښې عابداوعبد اود اول نه زيات نژدې دی په دې وجه داشرط اوجزا ده خو دانا ممکن او محال دی.حضرت سدي رحمه الله فرمائي که دهغه اولاد وې نو مابه اول منلې وې چې دهغه اولاد شته خو هغه ذات ددې نه پاک دې،ابن جرير رحمه الله داخبره خوښوی اوچې کوم خلق (ان) نافيه بيانوی دهغوئ دخبر ترديد کوی په دې وجه الله ﷻ فرمائي چې دآسمان او زمکې او دټولو څيزونو خالق ددې نه ډير پاک اولړې دې چې د هغه اولاد وی هغه ذات ددې نه پاک دې هغه واحد دې اوصمد دې.دهغه مثل اوهم سر نشته دی.

ارشاد دې چې ائې نبی ﷺ! دوئ په خپل جهالت کښې پريږده چې اخته وی.اودوئ پريږده چې د دنيا په لوبو ټوقو کښې مشغول وی.اودې غفلت کښې به په دوئ بانديې قيامت رازی.هغه وخت به دوئ ته معلوم شی

قوله تعالى:: وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ

دالله ﷻ دنورو قدرتونو بيان.بياهغه ذات دخپلې بزرګئ اوجلال بيان جاری ساتی.چې دزمکې او آسمان ټول مخلوقات دهغه عبادت کوی او دهغه نه پست او عاجز دی .هغه خبير او عليم ذات دې .څنګه چې بل آيت مبارک کښې دی چې په زمکه او آسمان کښې هغه الله ﷻ دې چې دهر پټ څيزاوستاسو دهريو عمل نه خبر دار دې .هغه ذات دټولو مالک اوخالق دې .او د ټولو پيداکولووالا اوجوړولو والا دې .او د هغه ذات په ټولو حکومت دې .اوهغه ډيربرکت والا ذات دې .هغه عالي شان ذات دټولو عيبونو او نقصانونونه پاک دې .هغه د ټولو مالک دې،هغه اوچت اوعظمت والا دې،هيڅوک داسې نشته چې دهغه حکم بدل کړی اوهيڅوک داسې نشته دې چې دهغه خوښه بدله کړی.هغه ذات په هر څه قادر اوهر يو کاردهغه په قبضه کښې دې . د قيامت دراتلو علم صرف هغه ذات ته شته دې . دهغه ذات نه سوا بل هيچا ته د قيامت دراتلو علم نشته دې .ټول خلق به هغه ذات طرفته واپس کيږی.اوهغه ذات بهٔ هر يو ته دخپل خپل عمل بدله ورکوی.بياارشاددې چې ددې کافرانوباطل معبودان چې دوئ ئې خپل سفار شيان ګڼړی په دوئ کښې يوتن هم دسفارش دپاره نشي راتلئ اونه به دهغوئ شفاعت کار ورکوی .دې نه پس استثناء منقطع ده .يعنی چې کوم بنده دحق اقرارکوی او ګواه وی او خپله هم بصيرت اوبصارت يعنی علم او معرفت والا ذات دې اودالله ﷻ ذات اودالله ﷻ په حکم به دهغه شفاعت دخلقو دپاره

مفيدوي. كه چرته تاسو دوئ نه تپوس اوكړئ چې ددوئ خالق څوك دي؟نو دوئ به اقرار اوكړي چې الله ﷻ،خو دافسوس خبره داده چې خالق دوئ يو مني اوعبادت دنورو كوي .دوئ بېخي مجبوره اوبې وسه دي اودعقل نه كار نه اخلي .هركله چې هغه ذات پيدا كړو نو ولې دې موښ دنورو عبادت اوكړو؟ جهالت اوخباثت ئې دومره سوا شوې دې چې سمه اوساده خبره تر مرګه پورې ددې په پوهه كښې رانغله. بلكه دپوهه كولونه پس هم په دې پوهه نشو .په دې وجه په حيرانئ سره ارشاد دې چې دومره منلو نه پس هم څانونه رندوي .بيا ارشاد دي چې حضرت محمد ﷺ خپله داوينا يعنې خپل رب ته ئې شكايت اوكړواود خپل قوم تكذيب ئې بيان كړو چې دوئ ايمان نه قبلوي لكه چې بل آيت مبارك كښې دى چې ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَارَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾ يعنې نبي كريم ﷺ به دالله ﷻ مخكښې دا شكايت كوي چې زما امت داقران پريخودلو.

امام ابن جرير رحمه الله هم دا تفسير كوي، امام بخاري رحمه الله فرمائي چې د ابن مسعود رضي الله عنه په قرات كښې دى چې ﴿وَقَالَ الرَّسُولُ يَارَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ﴾ حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چې دخپل نبي ﷺ خبره نقل كوي ، حضرت قتاده فرمائي چې دا ستاسو دنبي ﷺ خبره ده دخپل رب په مخكښې دخپل امت شكايت كوي،ابن جرير رحمه الله د(قيله) دويم قرات دلام په زير سره هم نقل كړې دې .ددې يو توجيه خوداكيديشي چې (نسمع سرهم ونجوهم) باندې معطوف دې ، دويم داكه مقدر فعل اوګنړلې شي يعنې (قال) مقدر اوګنړلې شي، دويم قرات يعنې د لام په زير سره چې كله وى نو دا به عطف وى ﴿وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ باندې نو تقدير به داسې وى چې دقيامت علم اوددې قول علم دهغه سره دې،دسورة په ختميدو ارشاد فرمائيلې شي چې د مشرانو نه مخ واړوه او ددوئ دبدزبانئ او بد كلامئ جواب مه وركوئ.بلكه ددوئ د زړونو نرموپه خاطر دوئ سره په قول اوفعل كښې نرمې كوه او ورته وايه چې سلام دې .دوئ ته به هم حقيقت معلوم شي.په دې كښې درب العالمين دطرفنه دمشركانو دپاره ډير زبردسته دركه ده اودا هم اوشوه .په دوئ عذاب راغلې دې چې ددوئ نه اخوانشي الله ﷻ خپل دين پورته كړواوخپله كلمه ئې څلورو واړو طرفونو ته خوره كړه .خپل موحدين او مومنان ئې مضبوط كړل او قوي ئې كړل او بيا ئې دوئ سره دجهاداوجلا وطن كولو احكام وركړول اودغه شان ئې په دنيا كښې غالب كړل،دالله ﷻ په دين كښې بې شميره خلق داخل شواوپه مشرق اومغرب كښې اسلام خور شو ،فالحمدلله ، والله اعلم

دالله ﷻ فضل وكرم سره د سورة زخرف تفسير ختم شو

دسورة دخان تفسير

ترمذي شريف كښې دى چې حضرت نبى كريم ﷺ فرمائي چې كوم سړې د شپې سورة حم دخان لولي دهغه دپاره اويازره فرښتې تر سحره پورې استغفار وائي (١)داحديث پاك غريب دې اوددې يو راوى عمرو بن ابى خثعم ضعيف دې.امام بخاري رحمه الله ورته منكر الحديث وائي.دترمذي شريف په يو بل حديث پاك كښې دى چې چا داسورة د جمعې په شپه تلاوت كړو نودې سره دهغه ګناهونه معاف كيږي(٢)دا حديث پاك هم غريب دې او ددې يو راوى ابو المقدام هشام ضعيف دې اودويم راوى حضرت حسن دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه آوريدل ثابت نه دې، مسند بزار كښې دى چې حضرت رسول

---

(١) ترمذى كتاب فضائل القران باب ما جاء فى فضل حم الدخان: ٢٨٨٨، شعب الايمان: ٢٤٤٦، كتاب الموضات : ٢٤٨/١.

(٢) ترمذى حوالا سابق : ٢٨٨٩، شعب الايمان: ٢٤٧٦.

کریم ﷺ دابن صیاد په مخکښې خپل زړه کښې یو خبره پټه کړو اوهغه نه تپوس اوکړو چې زما په زړه کښې څه دی ؟ هغه اووئیل چې دخ ، رسول الله ﷺ اوفرمائیل چې بس دې لرې شه. نامراده پاتې شو ، چې څۀ الله ﷺ کوی هغه کیږی ، بیا حضور ﷺ راواپس شو. (١)

آیاتونه			رکوع ګانې
		سورة الدخان مکیة وهي تسع وخمسون ایٰة وثلاث رکوعات	
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۵۹		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۳

حٰمٓ ۚ ﴿١﴾ وَالۡكِتٰبِ الۡمُبِيۡنِ ۙ ﴿٢﴾ اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنٰهُ

ح م | قسم دې په کتاب بیانونکی باندې | بیشکه نازل کړې دې مونږه دا کتاب |

حم | په دې واضحه کتاب باندې قسم دې | مونږ داکتاب په یوه برکتی شپه کښې

فِىۡ لَيۡلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنۡذِرِيۡنَ ﴿٣﴾ فِيۡهَا يُفۡرَقُ

په شپه برکتناکه کښې | بیشکه مونږه یو | خبردارونکی | په دې شپه کښې | فیصله کولې شی |

نازل کړې دې | بیشکه مونږ (د عذاب) نه ویرونکې یو | ....په دې شپه کښې هره

كُلُّ اَمۡرٍ حَكِيۡمٍ ۙ ﴿٤﴾ اَمۡرًا مِّنۡ عِنۡدِنَا ؕ اِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِيۡنَ ۚ ﴿٥﴾

دهر کار | حکمتناك | په حکم سره | دطرفه زمونږ نه | بیشکه مونږه یو | لیږونکی دیو رسول |

دحکمت معامله زمونږ په حکم سره فیصله کیږی |اومونږ د دې حکمونو الیږونکی یو |

رَحۡمَةً مِّنۡ رَّبِّكَ ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيۡعُ الۡعَلِيۡمُ ۙ ﴿٦﴾

دپاره درحمت | دطرفه درب ستا نه | بیشکه هغه | هم هغه اوریدونکې | دهر څه نه خبر دې |

دا ستا د رب مهربانی ده | ....بیشکه هغه هر څه آوری | او په هر څه پوهه دې

رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا ۘ اِنۡ كُنۡتُمۡ

چې رب داسمانونو او دزمکې دې | او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی | که يئ تاسو |

د اسمانونو او د زمکې اودې په مینځ کښې چې څه دی د ټولو رب دې| که تاسو یرې

مُّوۡقِنِيۡنَ ﴿٧﴾ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحۡىٖ وَيُمِيۡتُ ؕ

یقین کونکی | نشته لائق دعبادت | مګر هم هغه دې | چې ژوندی کول کوی | او مړه کول کوی |

یقین کوئ| د هغه نه سوا بل هیڅوک دعبادت لائق نشته | هم هغه ژوندې کول کوی او مړه کول کوی

رَبُّكُمۡ وَرَبُّ اٰبَآٮِٕكُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿٨﴾

رب ستاسو دې | او رب دپلارانو ستاسو | ړومبنو دې |

ستاسو او ستاسود پلار نیکه ټولو رب دې |

(١) البزار: ٣٣٩٩، طبراني: ٤٦٦٦.

قوله تعالى:: فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

شب قدر په رمضان کښې دې په شعبان کښې نه: الله ﷻ بيان کوی چې دا عظيم الشان قرآن پاک په ډيره برکت والا شپه کښې يعنی دليلة القدر په شپه کښې نازل شوې دې. لکه چې ارشاد دې چې ﴿اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ مونږ دا قران پاک دليلة القدر په شپه نازل کړې دې او دا شپه په رمضان المبارک کښې ده، لکه چې يو بل آيت مبارک کښې دی چې ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ﴾ د رمضان مياشت هغه مياشت ده چې په دې کښې قران پاک نازل شوې دې. سورة بقرة کښې د دې پوره تفسير تير شوې دې. په دې وجه دلته ئې د دوباره بيانولو ضرورت نشته دې. ځينې خلقو دا هم وئيلی دی چې هغه مبارکه شپه چې په هغې کښې قران پاک نازل شوې دې هغه شپه د شعبان پنځلسمه شپه ده. خو د دې قول هډو دليل نشته دې. ځکه چې دقران پاک نص نه دقران کريم په رمضان کښې نازليدل ثابت دی او چې په کوم حديث پاک کښې دا روايت دې چې په شعبان کښې تر بل شعبان پورې ټول کارونه مقررولې شی تر دې چې نکاح او اولاد او مړهٔ کيدل هم، هغه حديث پاک مرسل دې. او داسې احاديث د قرانی نص معارضه نشی کولې. مونږ د خلقو خبرداری د پاره يو يعنی دوئ ته خير او شر، نيکی او بدی ښايو چې په مخلوق حجت ثابت شی. او خلق شرعی علم حاصل کړی. دې شپه کښې هر محکم کار کولې شی يعنی د لوح محفوظ نه کاتبانو فرښتو ته حواله کړې شی. دا ټول اهم کارونه لکه عمر، روزي، وغيره ټول په دې شپه کښې مقررولې شی. د حکيم معنی محکم او مضبوط ده چې بدليږی نه. هغه ټول زمونږ په حکم کښې دی مونږ د رسولانو ليږونکی يو چې د دې رحمت کوونکې دقران پاک نازليدو والا او د رسولانو رااليږونکې هغه الله ﷻ دې چې د آسمان او زمکې او ټولو څيزونو مالک دې او د ټولو خالق دې. که تاسو چرې يقين کوئ نو مونږ سره د دې باور د رکولو ډير کافی وجې موجود دی. بيا ارشاد دې چې برحق معبود صرف هغه دې چې د هغه نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته دې. د هريو مرګ او ژوند د هغه په لاس کښې دې. ستاسو او ستاسو نه د مخکښې ټولو پالونکې دې. د دې آيت مبارک په شان په دې آيت کښې هم دی چې ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا﴾ يعنی ته اعلان او کړه چې ائې خلقو زهٔ تاسو ټولو ته د الله ﷻ رسول يم. د هغه الله ﷻ چې د زمکې او آسمان باشاهی د هغه ده او د هغه نه سوا بل څوک معبود نشته، او هغه ژوندی کول او مړهٔ کول کوی.

					فِيْ شَكٍّ	بَلْ هُمْ
					په شک کښې دی	بلکه دا خلق
خو دا خلق په شک کښې پراته دی						
يَلْعَبُوْنَ ۝٩	فَارْتَقِبْ	يَوْمَ	تَاْتِى السَّمَآءُ	بِدُخَانٍ مُّبِيْنٍ ۝١٠		
لوبې کوی	پس انتظار کوه	د هغه ورځ	چې راشی آسمان	دلوګی ښکاره سره		
په لوبو کښې اخته دی. نو د هغې ورځې انتظار کوه چې آسمان به په ښکاره لوګی سره راشی.						
يَّغْشَى	النَّاسَ ؕ	هٰذَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝١١	رَبَّنَا	اكْشِفْ		
چې ورخوريږی به	په خلقو	دا عذاب دې درناک	اے ربه زمونږه	لرې کړه زمونږ نه		
خلق به ټول پټ کړی .... د غه به ډير دردناک عذاب وی (دوی به وائی) ائې زمونږ ربه! دا عذاب						

عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ۝١٢ أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ

عذاب | بيشكه مونږ | ايمان راوړنكي يو | څرنګك به فائده مندشي | دپاره ددوئ نصيحت |

لرې كړه | مونږ يقين كونكي يو | ....دوئ به كله نصيحت قبول كړي

وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ۝١٣ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا

او حال دا چې راغې دوئ ته | رسول ښكاره كونكې | بيا اوګرزيدل دوئ | دهغه نه | اووې وئيل |

حال دادې چې واضحه بيان كونكې پيغمبر ورته راغلې دې | نود دوئ نه يې مخ اوګرځولو

مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ۝١٤ إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا

ښودنه شوى ده دۀ ته | ليونې دې | بيشكه مونږه | لرې كونكې يو | دعذاب | لږه موده |

اودائې اووئيل | چې دۀ ته زده كړه شوې ده | ليونې دې | مونږ به داعذاب د لږې مودې دپاره لرې كړو

إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ۝١٥ يَوْمَ نَبْطِشُ

بيشكه تاسو | دوباره كونكې يئ دكارونو خپلو | په كومه ورځ | چې مونږ نيول كوو |

خوتاسو خپل زوړ حالت ته ګرځيدونكې يې | ....په كومه ورځ چې به مونږ

الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ ۚ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ۝١٦

نيول | لوئ | بيشكه مونږه | بدل اغستونكې يو |

سخت نيول اوكړو | مونږ خامخا بدله اخستونكې يو |

قوله تعالى:: يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ۝

لوګې په كافرانو فرمائي چې حق راغلو او دوئ په شك كښې پراته دي اوپه لهولعب كښې اخته دي. دوئ دهغې ورځې نه خبر كړه چې په هغې كومه ورځ به په آسمان سخت لوګې راشي. مسروق رحمه الله فرمائي چې مونږ يوځل دكوفې يومسجد ته لاړو نو ما اوليدل چې يو سړې ناست دې قصې كوي. فرمائي چې په دې آيت مبارك كښې دكوم لوګې ذكرشوې دې دهغې نه مراد هغه لوګې دې چې دقيامت په ورځ به دمنافقانو په غوږونو اوسترګو اچولې شي اود مومنانو دپاره به د زكام په شان وي. مونږ چې كله دهغه نه واپس شو اوحضرت ابن مسعود رضي الله عنه ته مو ددې ذكر اوكړو نودوئ ملاست اوبې تابه وو او بيا كيناستل اووې فرمائيل چې الله جل جلاله خپل نبي ﷺ ته فرمائيلى دى چې اووايه چې زۀ ستا نه په دې څه بدل نه اخلم اوځه تكليف وركونكې نه يم. داهم علم دې چې كله يو انسان په يو څيز نه پوهيږي نودادې اووائي چې الله جل جلاله ته علم دې، واورئې چې زۀ تاسو ته ددې ايت مبارك صحيح مطلب واضح كوم. هركله چې قريشو اسلام قبلولو كښې ډير وخت تير كړواوحضرت نبي كريم ﷺ ته ئې تكليفونه وركول شروع كړل نوحضرت نبي كريم ﷺ دوئ ته بددعا اوكړه چې ديوسف عليه السلام دزمانې په شان قحط راغلو اومرداري خوړل شروع شوه. اوآسمان طرفته ئې سترګې نيولې وې. نودلوګې نه سوا ورته بل څه نه ښكاريدل. يو روايت كښې دى چې دلوګې په وجه به په دوئ سرګرځيدو: كله چې به ئې آسمان

طرفته اوکتل نو مینځ کښې به ورته یو لوګي ښکاریدو[1] ددې بیان په دې دوه ایتونو مبارکو کښې دې بیا خلق دې نه پس دنبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شو او د خپل هلاکت شکایت ئې اوکړو. نو رسول الله ﷺ ته په دوئ ترس راغلو او حضرت نبی کریم ﷺ الله ﷻ ته سوال اوکړو نو باران اوشو ددې بیان راتلونکی آیت مبارک کښې راروان دې. خو کله چې عذاب لرې شو نو دوئ بیا کفر شروع کړو. ددې نه معلوم شو چې دا ددنیا عذاب دې ځکه چې دآخرت عذاب نه لرې کیږی او نه ختمیږی.

پنځه څیزونه واقع شوی دی: دحضرت ابن مسعود ؓ قول دې چې پنځه څیزونه تیر شوی دی ① دخان ② قمر ③ روم ④ بطشه او ⑤ لزام.[2] (صحیحین). یعنی د آسمان نه لوګي راتلل د رومیانو خپل شکست نه پس فتح موندل. د سپوږمۍ دوه ټکړې کیدل. دبدر جنګ کښې دکافرانو ماتې خوړل او نیول. او دانښتونکی عذاب نه مراد دبدر په ورځ کښې جنګ دې. حضرت ابن مسعود ؓ، حضرت نخعی رحمه الله، حضرت ضحاک رحمه الله، حضرت عطیه عوفی رحمه الله، وغیره داسې وائی[3] او ابن جریر هم ورته ترجیح ورکوی. دعبدالرحمان او اعرج نه روایت دې چې دا دمکې دفتح په ورځ اوشو دا خبره ډیره غریبه بلکه منکره ده.

دقیامت لوګې: اوځینې بزرګان وائی چې د انه دې تیر شوې. بلکه دا به قیامت ته نزدې رازی. اول حدیث پاک تیر شوې دې. کله چې حضرت نبی کریم ﷺ تشریف راوړو اوحضرات صحابه کرامو ؓ د قیامت ذکر کولو. نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې ترکومې لس نښې ښکاره شوې نه وی نو قیامت به نه رازی. دنمر دمغرب نه را ختل، لوګې، یاجوج ماجوج، راوتل، د حضرت عیسی عليه السلام نازلیدل، ددجال راتلل، مشرق او مغرب کښې اوجزیره کښې خسف کیدل، دعدن نه اور راوتل چې خلق به راجمع کوی. چرته چې دوئ شپه تیروی نو هغه به ورسره وی، او چرته چې د غرمې اوده کیږی نو هغه به ورسره وی[4] (مسلم) بخاری شریف اومسلم شریف کښې دی چې رسول الله ﷺ خپل زړه مبارک کښې دابن صیاد نه ﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ﴾ پټ کړو او ورته ئې اووئیل چې اووایه چې ما په زړه کښې څه دی؟ نو هغه اووئیل چې دخ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې برباد شې چې ددې نه مخکښې نه ځې[5] په دې کښې هم یو اشاره ده چې دهغې لا انتظار دې اودا یو راتلونکې څیز دې. ځکه چې ابن صیاد به د کاهنانو په شان ځینې دزړونو خبرې خودلې اوددې دعوی ئې کوله نو حضرت نبی کریم ﷺ خلق ددهٔ دحالت نه خبر کړل چې دهٔ سره شیطان دې، کلام پټوی اوددې نه زیات هیڅ نشی وئیلې.

دقیامت نخښې: ابن جریر کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې دقیامت اولنۍ نخښې دادی (۱) ددجال راتلل (۲) دحضرت عیسی عليه السلام راتلل (۳) دعدن دمینځ نه اور راوتل چې خلق به محشر طرفته شړی. دغرمې د آرام کولو په وخت کښې به هم ورسره وی اودشپې په وخت کښې به هم ورسره وی او داودهٔ کیدو په وخت کښې به هم دوئ سره وی. (۴) اولوګې راتلل. حضرت حذیفه ؓ تپوس اوکړو چې یارسول الله ﷺ لوګې څنګه؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ دا آیت مبارک اولوستلو اووې فرمائیل چې د

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الدخان باب ((یغشی الناس هذا عذاب الیم ...)) : ٤٨٢١، صحیح مسلم: ٢٧٩٨، ترمذی: ٣٢٥٤.

[2] صحیح بخاری حوالا سابق : ٤٨٢٠، صحیح مسلم:٢٧٩٨

[3] الطبری ۲ ١٦/٢٢.

[4] صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی الایات التی تکون قبل الساعة: ٢٩٠١. مسند الحمید : ٨٢٧؛ احمد:٦/٤.

[5] صحیح بخاری کتاب الجنائز باب اذا اسلم الصبی فمات هل یصلی علیه : ١٣٥٤. صحیح مسلم: ٢٩٣٠.

الوګې به څلويښت ورځې وي او مسلمانانو باندې به دنزلې په شان وي، او کافران به بې هوشه او بد مست کوي، ددوئ د سپږمو او غوږونو نه به داسې لوګې راوزي. که چرې دامعنی صحیح وی نو بیاد دخان په مقرر کیدو کښې هیڅ خبره پاتې نشوه او نه پاتې کیږي خو ددې حدیث پاک دصحت ګواهي نشو ورکولې. ددې راوي رواد نه محمد بن خلف عسقلاني سوال اوکړو چې آیا دسفیان رحمه الله خپله داحدیث پاک آوریدلې دې، نو وې فرمائیل چې نه. نو بیا ته څنګه دابیانوې؟ نو وی فرمائیل چې داخو ما نه دې بیان کړې. څه خلق راغلل اودا حدیث پاک ئې بیان کړواوبیا لاړل او څما په نوم ئې دا بیانول شروع کړل. هم داخبره ده چې دا حدیث پاک بالکل موضوعي دې. حضرت ابن جریر دا ځلور ځایونو کښې راوړې دې، اودې کښې ډیر منکري خبرې دی، خاص کر دمسجد اقصی بیان کښې چې دسورة بني اسرائیل په شروع کښې دی، والله اعلم.

یو بل حدیث پاک کښې دی چې ستاسو رب تاسو ددریو څیزونو ویروی. لوګې چې دمؤمنانو دپاره به د زکام پشان وی اود کافرانو ټول بدن به پړسوی. اودهغوئ دهر اندام نه به لوګي راوزي. دابة الارض او دجال ددې سند ډیر ښه دې. حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې لوګې به خور شي. مومن دپاره به دا دزکام په شان وی اود کافرانو دهر اندام نه به لوګې راوزي. داحدیث مبارک دحضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه قول سره روایت شوې دې او دحضرت حسن په خپل قول سره هم روایت شوې دې. حضرت علي رضی الله عنه فرمائي چې دخان تیر شوې نه دې بلکه د ابه رازي. دحضرت ابن عمر رضی الله عنه نه هم د لوګي په حقله ددې پورته حدیث پاک په شان روایت شوېدې. ابن ابی ملیکه فرمائی چې څه یو ورځ سحر حضرت ابن عباس رضی الله عنه ته ورغلم، هغوئ اوفرمائیل چې بیګاه څه بالکل نه یم اوده شوې. ماتپوس اوکړو چې ولې؟ هغوئ اوفرمائیل چې مادخلقونه واوریدل چې د لکئ والا ستورئ راختلې دې. نو ماسره ویره شوه چې هسې نه هغه دخان نه وی نو په دې وجه مې ترسحره پورې سترګه پټه نه کړه. ددې سند صحیح دې او د حبرالامت ترجمان القران حضرت ابن عباس رضی الله عنه سره صحابه کرام او تابعین هم دی اومرفوع احادیث هم شته دې چې په هغې کښې حسن اوهرقسم شته اوهغې نه ثابتیږي چې دخان یوعلامت دې چې راتلونکئ دې او دقران پاک ظاهری لفظونه هم ددې ظاهر تائید کوی ځکه چې قران کریم دې ته واضح ښکاره لوګې وئیلې دې چې هر سړې به ئې وینی او دلوږې دلوګی سره ددې تعبیر کول ډیر صحیح نه دې. ځکه چې هغه یو خیالي څیز دې. دلوږې او تندې په وجه دبنده دسترګو په وړاندې یو لوګې شان ښکاره کیږي چې په اصل کښې لوګې نه وی اودقران پاک الفاظ دادی چې (دُخَانٍ مُّبِيْنٍ). بیان فرمائی چې هغه به خلق پټ کړی وی داهم دحضرت ابن عباس رضی الله عنه دتفسیر تائید کوی ځکه چې دلوږې لوګې خو صرف د مکې خلق پټ کړی وو. ټول خلق نه. بیا فرمائی چې داغمناک عذاب دې یعنی دوئ ته به دداسې وئیلې شی، لکه چې یو بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ﴾ په کومه ورځ چې دوئ جهنم ته ورداخل کړې شی چې دا هغه اور دې چې تاسو به دروغ ګڼرلو. یا دا مطلب دې چې هغوئ به خپله یوبل ته داسې وائی. هرکله چې کافران اووینی نو دالله ﷻ نه به دهغې دلرې کیدو دعا کوی لکه یو بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ﴾ یعنی کاش چې تاسو دوئ لیدلې وې چې کله دوئ اور سره اودرولې شی نووائی به چې کاش مونږ دنیا ته واپس کړې شو اودخپل رب آیتونو به دروغ اونه ګڼرو. اوایمان به قبول کړو. یو بل آیت مبارک کښې دی چې خلق ویروه او خبردار ئې کړه چې په کومه ورځ به په هغوئ زمونږ عذاب رازي.

قوله تعالی: رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ

د عذاب راتلو په وخت کښې دکافرانو فریادونه: په هغه ورځ به گناهگار وائی چې ائې زمونږ پروردگاره مونږ له مهلت راکړه مونږ به ستا په آواز لبیک اووایو اوستا رسولانو پسې به روان شو. دوئ ځائې کښې داوئیلې کیږی چې دوئ له نصیحت قبلول چرته دې؟ دوئ ته خو څما رسولان راغلی وو او هغوئ ورته څما احکام واضح کړی وو. او دهغې منل خو لا څه کوې چې دې دهغې پرواه هم نه کوله. بلکه دوئ هغه دروغ گنړل. دهغې تعلیم ته ئې غلط وئیل او صفا ئې اوئیل چې داخو تاته خودلې شوې دې ولې ته لیونې شوې وې څه؟ لکه یو بل آیت مبارک کښې دی چې په هغه ورځ به انسان نصیحت حاصلوی خو په هغه ورځ به نصیحت چرته وی؟ بل ځائې کښې ارشاد دې چې ﴿وَقَالُوٓا اٰمَنَّا بِهٖ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ﴾ یعنې په هغه ورځ چې عذاب اووینی نو بیا به ایمان راوړل بې فائدې وی.

د ﴿اِنَّكُمْ عَآئِدُوْنَ﴾ مطلب: بیا ارشاد کولې شی که مونږ عذاب لرې کړو او تاسو دپاره دنیا ته اولیږلې شی نو تاسو به بیا هم هغه شان عملونه کوئی چې کوم مو ددې نه وړاندې کول لکه چې فرمائی چې ﴿ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ﴾ یعنې که مونږ په دوئ رحم اوکړو او دا بدی ترې لرې کړو نو بیا به دوئ پخپله سرکشئ کښې مشغول شی او لکه چې فرمائی ﴿وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ﴾ یعنې که دوئ واپس کړې شی نو بیا به هم هغه نافرمانئ کوی. او تاسو به دروغژن گنړلې. دویمه معنی داده که د عذابونو په وجه اود عذاب راتلونه پس هم مونږ دوئ ته لږ ایسار شو نو بیا به هم دوئ دخپل جهالت نه او ضلالت نه منع نه شی. ددې نه دانه معلومیږی چې عذاب به دوئ ته اورسی او گنی دوئ نه به هغه لرې کړې شی. لکه چې د حضرت یونس ﷺ قوم ته الله ﷻ فرمائی چې دیونس ﷺ قوم چې کله ایمان قبول کړو نو مونږ هغوئ نه عذاب لرې کړو. گویادوئ باندې لا عذاب نه وو شروع شوې خودهغې اسباب موجود وو. اودوئ ته د الله ﷻ عذاب رارسیدلې وو. اوددې نه دا هم معلومیږی چې هغوئ د خپل کفر نه مخ اړولې وو. اوبیا هغې طرفته لاړل. څکه چې حضرت شعیب ﷺ اوپه هغه ایمان راوړلو والا خلقو ته چې کله خپل قوم اووئیل چې یا خو تاسو زمونږ ښار پریږدئی یا زمونږ مذهب قبول کړئی. نودې جواب کښې دالله ﷻ رسول اوفرمائیل اگر چې مونږ دې ته بد گورو چې کله الله ﷻ مونږ ته نجات راکړې دې او بیا هم که مونږ ستاسو دین ته درغلو نو زمونږ نه زیات دروغژن اوپه الله ﷻ بهتان تړلو والا به بل څوک نه وی؟ ظاهره ده چې حضرت شعیب ﷺ ددې نه مخکښې په کفر کښې قدم نه وو ایخودې. اوحضرت قتاده ﷫ فرمائی چې تاسو واپس کیدونکی یئ، ددې مطلب دادې چې دالله ﷻ عذاب طرفته واپس کیدل دی. د سختو نیولو نه مراد دبدر جنگ دې. حضرت ابن مسعود ﷛ او دوئ سره هغه ډله چې دخان تیر شوې گنړی نو هغوئ بطشه معنی هم داکوی. او یوې ډلې حضرت ابن عباس ﷛ او حضرت ابی بن کعب ﷛ نه دا نقل کړی دی، نو دا مطلب هم کیدیشی. په ظاهره خودا معلومیږی چې ددې نه مراد دقیامت په ورځ نیول دی. اگر چې د بدر په ورځ نیول دکافرانو دپاره سخته ده، ابن جریر کښې دی چې حضرت ابن عباس ﷛ فرمائې چې هرڅوکه حضرت ابن مسعود ﷛ دادبدر ورځ گنړی خو څما په نزد ددې نه مراد دقیامت ورځ ده او ددې سندونه صحیح دی. حضرت حسن بصری ﷫ او حضرت عکرمه ﷫ نه هم په دواړو آیتونو کښې زیات صحیح روایت هم دادې، والله اعلم.

وَلَقَدْ فَتَنَّا
او په آزمیښت کښې اچولی ووه مونږه
اومونږ ددې نه مخکښې د ....

قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُوْلٌ كَرِيْمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّوْٓا

مخکښې ددې نه | قوم دفرعون | او راغي هغوئ ته | يو رسول شريف | چې حواله کړئ |

فرعون په قوم امتحان کړې وو | او هغوئ ته يو عزتمند پيغمبر راغلې وو | چې دالله ﷻ

اِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِ ۖ اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿١٨﴾ وَّاَنْ لَّا تَعْلُوْا

ماته | بندګان دالله | بيشکه زهٔ | ستاسو دپاره | رسول امانتدار يم | او دا چې سرکشي مهٔ کوئ |

بندګان ماته حواله کړه | زه تاسوته رالیږلې شوې امانت دار پيغمبر يم | اودا چې تاسو د

عَلَى اللّٰهِ ۚ اِنِّيْٓ اٰتِيْكُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٩﴾ وَاِنِّيْ

په مقابله دالله کښې | بيشکه زهٔ | راوړم تاسو ته | دليل ښکاره | او بيشکه ما

الله ﷻ په مقابله کښې سرکشي مه کوئ | زه تاسوته يو ښکاره دليل پيش کوم | او بيشکه زه

عُذْتُ بِرَبِّيْ وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُوْنِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا

پناه اغستلې ده | درب زما او درب ستاسو سره | چې تاسو سنګسار کړئ ما | اوکه تاسو خبره نهٔ منئ

ستاسواو خپل رب سره د دې خبرې نه پناه غواړم چې تاسوما په ګانړو اولئ| اوکه چرې تاسوپه ما ايمان نه راوړئ

لِيْ فَاعْتَزِلُوْنِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنَّ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ

زما | نو خان ساتئ زما نه | پس اواز اوکړو هغه | رب خپل ته | چې بيشکه دا خلق | يو قوم دي

نوزما نه لرې شئ| .... بيا موسی ؑ خپل رب ته دعا اوکړه | چې دا خو ډير لوئي

مُّجْرِمُوْنَ ﴿٢٢﴾ فَاَسْرِ بِعِبَادِيْ لَيْلًا اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ﴿٢٣﴾

مجرم پس روان کړه | بندګان زما | دشپې | بيشکه په تاسو پسې به خلق درځي |

مجرمان دي|نو (اې موسی) ته زما بندګان دشپې شپې (دمصر) نه اوباسه |رالاندې کولې به شئ

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ اِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُوْنَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوْا

او پرېږده درياب | په حال خپل | بيشکه دوئ | لښکر دي | ډوبيدونکي | څومره ډير پرېښودل هغوئ

او درياب غلې په قلاره پرېږده | ددوئ ټول لښکر به ډوبيږي | نو دغه خلقو څومره

مِنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿٢٥﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿٢٦﴾ وَّنَعْمَةٍ

د باغونو | او چينو نه | او دفصلونو نه | او دځايونو شاندارونه | او نعمتونه |

باغونه | ....اوچينې | او فصلونه او ښائسته ښائسته محلونه | او نور ډيرنعمتونه ئې پرېښودل

كَانُوْا فِيْهَا فٰكِهِيْنَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ ۫ وَاَوْرَثْنٰهَا

چې وو هغوئ|په هغې کښې| مزې کونکي|داسې شو انجام دهغوئ |اوپه ميراث کښې ورکړل مونږه دغه څيزونه

کوم کښې چې دوئ خوشحالي کونکي وو | هم دغسې اوشوه |او مونږ يو بل قوم دهغې ټولو څيزونو

قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوْا

قوم بل ته | پس اونهٔ ژړل | په هغوئ باندې | آسمان | او زمکې |او نهٔ وو هغوئ

مالک کړو | ....نو نه خو پرې آسمان او زمکې ژړا اوکړه | او نه ورته مهلت

مِنَ الْعَذَابِ	بَنِيٓ اِسْرَآءِيْلَ	وَلَقَدْ نَجَّيْنَا	مُنْظَرِيْنَ ﴿٢٩﴾
دعذاب	بني اسرائيلو ته	او بيشكه خلاصي وركړو مونږه	مهلت وركړي شوي

وركړي شوا او مونږ بني اسرائيل دسپكونكي عذاب نه خلاص كړل

مِّنَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾	عَالِيًا	اِنَّهٗ كَانَ	مِنْ فِرْعَوْنَ	الْمُهِيْنِ ﴿٣٠﴾
دحد نه اوړيدونكي خلقو كښي	اوچت سركشه	بيشكه هغه وو	(يعني) دفرعون نه	سپكونكي نه

يعني دفرعون نه او هغه ډير سركشه وو د حد نه وړاندې تيريدنكي وو

وَاٰتَيْنٰهُمْ	عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٢﴾	عَلٰى عِلْمٍ	وَلَقَدِ اخْتَرْنٰهُمْ
او وركړي مونږ هغوئ ته	په خلقو دزماني باندې	په علم سره	او بيشكه غوره كړي وو مونږه هغوئ لره

او مونږ په خپل علم سره بني اسرائيلو ته په ټول مخلوق باندې فضيلت وركړو او مونږ هغوئ

بَلٰٓؤٌا مُّبِيْنٌ ﴿٣٣﴾	مَا فِيْهِ		مِّنَ الْاٰيٰتِ
ازميښت ښكاره وو	چې په هغې كښې		دنښو نه هغه

ته داسې نښې وركړې چې په كښې ښكاره امتحان وو

قوله تعالى: وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ

دقبطيانو انجام ارشاد كيږي چې دې مشركانو نه مخكښې دمصر قبطيان هم مونږ آزمائيلي وو او دخپل بزرګ رسول موسى عليه السلام مونږ رالېږلي وو، هغوئ څما پيغام اورسولو چې بني اسرائيلو ماسره كړئې او دوئ ته تكليف مه وركوئې. څه دخپل نبوت ګواهي او معجزې هم لرم او دهدايت منونكې به سلامتيا كښې وي، ما ته الله ﷻ دوحی امانت راكړې دې او تاسو طرفته ئې لېږلې يم او څه تاسو ته دهغه پيغام دركوم تاسو ته پكار دى چې د خپل رب دخبرونه انكار اونه كړئې. او هسې نه چې سركشي اختيار كړئې بلكه تاسو ته پكار دى چې دهغه دلايل او احكام ښه په زړه سره قبول كړئې دهغه عبادتونه او واضح آيتونه كيخودل زه ستاسو دبدګوئې او اتهام نه دالله ﷻ سره پناه غوارم. حضرت ابن عباس رضي الله عنه او ابوصالح خو داوائي ([1]) او قتاده رحمة الله وائي چې دې نه مراد په دوئ كاڼړي وروَل دي يعني ددوئ ژبې ډير خرابې وې. او بدزبانئ تكليف سره دلاسونو دتكليف نه هم څه دخپل رب چې ستاسو هم رب دې هغه سره پناه غوارم([2]) كه تاسو څما نه منئ او په ما باور نه كوئې او په الله ﷻ ايمان نه راوړئي نو كم ازكم ما ته خو تكليف مه راكوئې. او په دې انتظار كښې اوسئ چې كله الله ﷻ ستاسو او څما ترمينځه فيصله اوكړي. بيا چې كله حضرت كليم الله عليه السلام ددوئ مينځ كښې ډيره موده تيره كړه او ورته معلوم شو اوښه تبليغ ئې اوكړو او هر قسم خيرخواهئ ئې ورسره او كړې نو ددوئ د هدايت دپاره ئې هر قسمه هلې ځلې اوكړې او ورته معلوم شو چې هغوئ په خپل كفر كښې ورځ په ورځ ترقي كوي نو الله ﷻ نه ئې دوئ دپاره بددعا اوكړه ، څنګه چې مخكښې فرمائي چې بل آيت مبارك كښې فرمائي چې حضرت موسى عليه السلام اوفرمائيل چې اے زمونږ ربه ! تا فرعون او ده ته امیرانو ته ددنيا مال ومتاع وركړې ده ، يا الله ﷻ دوئ په دې وجه نور خلق هم ستا دلارې نه بې لارې كوي ، ته ددوئ مالونه برباد كړې او ددوئ

---

[1]) الطبرى :٢٢/ ٢٦.

[2]) الطبرى :٢٢/ ٢٧.

زړونه سخت کړي چې دوئ دردناک عذابونه اووینې او ترهغې ایمان راونړي ، دالله ﷻ دطرفنه جواب ورکړئی شو چې ائې موسی ﷺ اوائې هارون ﷺ ! ماستاسو دعا قبوله کړه اوس تاسو بنه په استقامت سره اوسئ. حضرت موسی ﷺ ته مونږ اووئیل چې ځما بندګان یعنی بنی اسرائیل دشپې دفرعون او د فرعونیانو لښکر کښې ددې ځائې نه اوباسه داکاروان به تاسو پسې روان وی اوتاسو هم بې ویرې روان اوسئ. او د فرعون لښکر ددوئ نیولو دپاره روان شو ، هرکله چې مخکښې ورته دریاب راغلو نو بنی اسرائیل خو حضرت موسی ﷺ په هغې پسې ورکوز کړل. ددریاب اوبه اوچې شوې او دې سره ملګرو په سلامتئ سره پورې وتل نو وې غوښتل چې اوس دریاب لره په همسا اووهئ او ورته اووائې چې روان شئ چې فرعون اودهغه لښکر راپورې نه شی. نوهغه وخت هلته حکم راغلو چې دې په دې حال کښې داسې پریږدئ او ددې وجه ئې هم ورته اوخودله چې دوئ ټول به دلته کښې مری. بیا تاسو ټول مطمئن اوبې ویرې شوئ. حکم شوې وو چې دریاب داسې پریږدئی او ځئ ترې نه. د (رهوا) معنی ته اوچه لاره، چې په اصلی حالت کښې وی. مقصد دادې چې پورې شئ نو دریاب ته د روانیدو حکم مه ورکوئی تر دې چې ټول دښمنان ورته داخل شی. اوس دۀ ته د روانیدو حکم سره به ټول الله ﷻ تباه کړی، الله ﷻ فرمائی چې ګورئی څنګه تباه شو، باغونه،فصلونه ، نهرونه ، محلونه ، ټول ترې پاتې شو. حضرت عبدالله ابن عمر ﷺ فرمائی چې دمصر دریائې نیل دمشرق اومغرب ددریابونو سردار دې او ټول نهرونه ددۀ ماتحت دې کله چې ددۀ روانی الله ﷻ ته منظور شی نو ټول نهرونه دۀ ته د اوبو رسولو حکم کوی. ترڅو چې رب ته منظور وی نو ده ته اوبه رازی. بیا الله ﷻ نورنهرونه منع کوی او حکم ورته کوی چې خپل خپل ځائې ته واپس شئ. اود فرعونیانو دا باغونه د دریائې نیل په غاړه مسلسل دی. د رسوان نه واخله تر رشید پورې دا سلسله تلې ده او ددې نهه جزیرې دی ، خلیج اسکندریه ، دمیاط خلیج سر دوس، خلیج مصنف، خلیج نبوم ، خلیج منتهی، اودا ټول ددې په اوبو اوبه کیږی، او ډیر په امن کښې پتی دی چې د مصر د دریاب پورې رسیدلی دی. دا ټول ددې په اوبو اوبه خور کیږی. اوډیر په امن او راحت سره ژوند تیروی. خو غرور ئې اوکړو او آخر ټول نعمتونه ترې لاړل اوتباه شو ، مال اواولاد ، سلطنت اوعزت هرڅه په یوه شپه کښې لاړل او دبوسو په شان باد کړې شو. اود تیرو خلقو په شان بې نخښې کړې شو او داسې ډوب کړې شو چې بچ نشو ، جهنم ته اورسیولې شو او بدترین ځائې ته داخل شو. ددوئ ددا ټول څیزونه الله ﷻ بنی اسرائیل ته ورکړل. لکه چې یو بل ایت مبارک کښې دی چې مونږ دې کمزورو ته د صبر بدله کښې د فرعونیانو ټول څیزونه ورکړل. اوبې ایمانه خلق مونږ برباد کړل. دلته هم دوئم قوم چې کوم وارث جوړ کړې شو ، دوئ نه مراد بنی اسرائیل دی ، بیا ارشاد دې چې په دوئ نه زمکې اوژړل او نه آسمان. ځکه چې ددوئ عملونه نیک نه وو چې آسمان ته ختلې وې. او اوس دهغې دنه ختلو په هغې افسوس کوی. نه په زمکه کښې داسې ځایونه وو چې هلته دوئ ناست وې او دالله ﷻ عبادت ئې کولې. او دوئ چې نن هغه ځائې نه مومی نو په دې ماتم کوی. اودوئ ته مهلت ورنکړې شو. مسند ابویعلی موصلی کښې دی چې دهر بنده دپاره په آسمان کښې دوه دروازې دی، دیو نه ددۀ روزی راکوزیږی او دویمه باندې ددۀ عملونه بره خیژی. هرکله چې دې مړ شی او هغوئ عملونه او رزق نه وینی نو ژاړی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ دا آیت مبارک تلاوت کړو[1] ابن ابی حاتم کښې دی چې درسول الله ﷺ فرمان دې چې اسلام دغریبئ نه شروع شوې دې او په غریبئ به ختم شی. یادساتئ چې دمومن انجام دمسافر په شان دې. مومن چې کله سفر کوی اوهلته په هغه څوک ژړلو والا نه وی نو دده دپاره زمکه او آسمان ژاړی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ د اآیت مبارک تلاوت کړو

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة حم الدخان: ۳۲۵۵، مسند ابی یعلی : ۴۱۳۳، .

او وي فرمائیل چې په کافرانو باندې دا دواړه نه ژاړي .(١)حضرت علي ﷺ نه چا تپوس اوکړو چې تپوس اوکړوچې زمکه اوآسمان په چا ژاړي ؟وې فرمائیل چې نن تا دهغې خبر تپوس اوکړو چې ددې نه مخکښې هيچا نه دې کړې. واوره هر بنده دپاره په دې زمکه باندې يو ځائې وي اودې په هغې مونځ کوي اوآسمان کښې يو ځائې وي چې په هغې ددهٔ عملونه پورته خيژي. او د فرعونيانو نيک عملونه نه وو. په دې په هغوئ نه زمکه ژاړي اونه آسمان. اونه هغوئ ته مهلت ورکړې شو.چې څه نيکي ئې کړې وې(٢) بلکه حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چې دوئ نه چاتپوس اوکړو نو هغوئ هم داشان جواب ورکړوحضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چې تر څلويښتو ورځو پورې زمکه په مومن ژاړي(٣)،هرکله چې حضرت مجاهد رحمه الله دابيان اوکړو نو په دې باندې چا دحيرانتياسوال اوکړو. نودوئ اوفرمائيل چې سبحان الله په دې کښې د حيرانتيا څه خبره ده ، کله چې مومن په زمکه باندې د خپلې رکوع او سجدې دپاره ځائې مقرر کړې وي او په هغې ئې آبادساتي .اودکوم بنده تکبيرونه اوتسبيح چې آسمان اورې نو ولې دادواړه آسمان او زمکه به ددې عبادت کونکي دوباره نه ژاړي ؟حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چې دفرعونيانو په شان خوار او ذليل باندې به ولې ژاړي ؟ حضرت ابراهيم فرمائي چې کله نه دا دنيا جوړه شوې ده ،دهغې وخت نه آسمان په دوؤ سړو ژړلي دي، ددوئ شاګردانو دوئ نه سوال اوکړو چې ولې آسمان اوزمکه په هر ايماندار نه ژاړي څه ؟ نو وې فرمائيل چې په دومره برخه چې په څومره ددهٔ عملونه پورته خيژي. واورئې د آسمان ژړل د آسمان سور کيدل او د ګلاب پشان کيدل دي .نوداحال صرف د دوه سړو په مرګ باندې شوې دې. دحضرت يحيى ﷺ دقتل په موقع آسمان سور شو اووينه ترې بهيدله. اودويم دحضرت حسين ﷺ په قتل هم د آسمان رنګ سور شوې وو(ابن ابی حاتم) ديزيد بن ابوزاد قول دې چې دحسين ﷺ دقتل په وجه د آسمان غاړې سرې شوې اودا سرهٔ کيدل دده ژړا وه حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چې ددهٔ د غاړو سرهٔ کيدل ددهٔ ژړا ده. دا هم وئيلې شوي دي چې د حضرت حسين ﷺ د قتل په ورځ به چې کوم کاڼئې التهٔ کولې شونودهغې لاندې به سرهٔ وينه راوتله. په هغه ورځ تندر هم نيولې وو او ددې غاړې هم سرې شوې وې او کاڼې هم راپريوتلې وو. خودا ټولې خبرې بې بنياده او دشيعه ګانو جوړې کړې شوې افسانې دي. په دې کښې هيڅ شک نشته چې دحضور نبی کريم ﷺ د نمسي د قتل واقعه ډيره غمناکه او دردناکه ده او په دې کښې ډير افسوس اوحسرت دې. خو چې په دې شيعه ګانو کومه حاشيه خيژولې ده اوکومې خبرې ئې کړې دی نوهغه هسې ګپ شپ دې. داخيال اوکړئې چې ددې نه لوئې لوئې واقعات وارد شوي دی او په هغې په آسمان کښې انقلاب نه دې راغلې. ددوئ والد محترم هم قتل شوې وو او په دې دټولو اجماع ده چې هغوئ دحسين ﷺ نه بهتر وو نه خو دکاڼو لاندې وينه وه او نه نور څه وو. حضرت عثمان بن عفان ﷺ هم ګير کړې شوې وو اوډير زيات په بې رحمئ سره اوپه ظلم سره شهيد کړې شوې وو او دا هغه لوئې مصيبت ووچې ددې نه مخکښې مسلمانانو ته ددې نه زيات لوئې مصيبت نه وو رسيدلې خو په دې ټولو واقعاتو کښې يوه خبره هم اونه شوه کومې چې شيعه ګانو دحضرت حسين ﷺ دمرګ په حقله مشهورې کړې دی. دا پريږدئې د ټولو انسانانو ديني اودنياوی سردار سيد البشر حضرت محمد ﷺ چې په کومه ورځ وفات شوې وو نو په هغه ورځ هم څه نه وو شوي. او دا واورئې چې کله د حضرت نبی کريم ﷺ ځوئې حضرت ابراهيم وفات شو نو په هغه ورځ اتفاقي طور نمر تندر نيولې وو. او چا اووئيل

---

(١) داروايت مرسل دې .
(٢) الطبری : ٣٤/٢٢.
(٣) حاکم : ٤٤٩/٢.

چې دابراهیم په مرګ باندې نمر تندر نیولې دې . نو حضرت ددې اوریدو نه پس صلاة کسوف اداکړو او زر زر خطبې ته اودریدو او وې فرمائیل چې نمر اوسپوږمۍ دواړه دالله ﷻ نخښې دی ، دچا په مرګ باندې او ژوندباندې ددوئ تندری نه نیسی .[1]

قوله تعالى:: ﴿وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ﴾

په بنی اسرائیلو د الله ﷻ احسانات:: ددې نه پس آیت کښې الله ﷻ په بنی اسرائیلو باندې خپل احسان وریادوی چې مونږ دوئ ته دفرعون پشان متکبراوظالم نه نجات ورکړو .هغه بنی اسرائیل خوار اوذلیله کړی وو اوخدمتونه به ئې ترې اخیستل . د بې قوفئ په وجه ئې دهیڅ حد بندئ خیال نه ساتلو . دالله ﷻ زمکه کښې ئې فساد کولو اودې بدکارونو کښې ددۀ قوم هم سروو .بیا په بنی اسرائیلو دیوبلې مهربانئ ذکر کوی چې مونږ تاسو ته د هغه زمانې پخلقو باندې فضیلت درکړو. هرې زمانې ته عالم ونیلې شي.دامراد نه دې چې په ټولو مخکښینو اوو روستنو مونږ بزرګي ورکړې وه . دا آیت مبارک هم دهغه آیت مبارک په شان دې چې هغې کښې فرمان دې چې ﴿قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّي ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ﴾ ائې موسی ﷺ ! مونږ تاته په خلقو بزرګي درکړېده . یعنی ددې زمانې په خلقو یا لکه دحضرت مریم علیها السلام دپاره فرمائی چې ﴿وَٱصْطَفَىٰكِ عَلَىٰ نِسَآءِ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ ددې مطلب دادې چې دهغې زمانې په ټولو ښځو مونږ تاته فضیلت درکړې دې ، ځکه چې ام المومنین حضرت خدیجه رضي الله عنها ددوئ نه یقینی طور افضله ده . یا ئې برابر ده .داشان حضرت آسیه بنت مزاحم چې د فرعون ښځه وه اودام المومنین حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فضیلت په نورو ښځوداسې دې لکه چې د ماتې روټۍ په نوره روټۍ کوم فضیلت دې .بیا په بنی اسرائیلو دبل احسان ذکر کوی چې مونږدوئ ته هغه حجتونه او معجزې او کرامتونه ورکړی وو چې په هغې کښې د هدایت دلټونکو دپاره صفا صفا امتحان وو.

إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ۝
بیشکه دا خلق | خامخا وائی
..............بیشکه دا(کافرا) وائی
إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ۝
نۀ دې عاقبت | مګر | مرګ زمونږ | رومبنې دې | اونۀ یو مونږ | چې دوباره به راپورته کړې شو
چې بس دغه ددنیا مرګ (زمونږ آخری انجام) دې | .... اومونږ بیان راوژندی کیدونکی نه یو |
فَأْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ۝ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ
پس راولئ | پلاران زمونږه | که یئ تاسو رښتینی | آیا دوئ بهتر دی | او که قوم دتبع
نو که تاسو پیغمبران رښتینی یئ انوزمونږ پلار نیکه راواپس کړئ |آیا داخلق بهتر دی یا دتبع قوم
وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ أَهْلَكْنَٰهُمْ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟
او هغه خلق | چې مخکښې دهغوئ نه وؤ | هلاك كړل مونږه هغوئ | بیشکه چې هغوئ
او هغه خلق | چې دوئ نه وړاندې تیر شوې ووا کوم چې مونږ هلاک کړل|بیشکه هغوئ لوئې مجرمان

[1] صحیح بخاری کتاب الکسوف باب الصلاة فی کسوف الشمس:۱۰۴۳، صحیح مسلم: ۹۱۵.

مُجْرِمِيْنَ﴿۳۷﴾
وو مجرمان
وو

قوله تعالى:: إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ﴿۳۴﴾

دتبع دبادشاه قصه :دلته مشرکانو دقیامت نه انکار اودهغې دلیل بیان فرمائیلو نه پس الله ﷻ تردید کوی چې داچا داخیال وو چې قیامت راتلونکئ نه دې اودمرګ نه پس ژوند نشته دې،حشراوقیامت دا ټول دروغ دی ، دوئ دادلیل پیش کوی چې زمونږ پلاران اونیکونه مړهٔ شوی دی هغوئ ولې بیا ژوندی نشو. دمرګ نه پس ژوند به دقیامت په ورځ وی دوباره به دنیا کښې نه وی . په هغه ورځ به داظالمان دجهنم خشاک جوړیږی .دغه وخت به داامت په تیرو شوو امتونو ګواهی ورکوی اوپه دوئ به حضرت محمد ﷺ ګواهی ورکوی . بیا الله ﷻ دوئ لره ویروی چې هسې نه په تاسوهغه عذابونه رانشی چې کوم په مخکښې قومونو باندې راغلی وو.اوتاسو هم د هغوئ په شان تباه نه شئ .ددوئ واقعات په سورة سبا کښې تیر شوی دی . هغه خلقو هم د عربو قحطان سره تعلق لرلو لکه چې دا د عدنان عرب وو. حمیر چې دسباوو هغوئ به خپل بادشاه ته تبع وئیل . لکه چې دفارس هر بادشاه ته کسری وئیل . اودروم هر بادشاه ته به ئې قیصر وئیلو. اود مصر هر بادشاه ته به ئې فرعون وئیلو او د حبشې هربادشاه ته به ئې نجاشی وئیلو. په دوئ کښې یو تبع دیمن نه راووتلو او زمکه کښې اوګرزیدواوسمرقند ته اورسیدو. د هر ځائې بادشاهانو ته ئې شکستونه ورکړل . او ډیر لوئې ملک ئې قبضه کړو.او ده سره یو زبردست لښکر وواو ورسره یو لوئې رعایا وو.دهٔ حیره نومې ښار جوړ کړې وو.دې خپله زمانې کښې مدینې منورې ته هم راغلې وو او ددې ځائې خلقوسره به ئې د ورځې جنګ کولو او دشپې به ئې ورته میلمستیا کوله . آخر ددهٔ هم غیرت لحاظ پیدا شو اوجنګ ئې بند کړو. دهٔ سره دوه یهود عالمان وو اوهغوئ دحضرت موسی ﷺ ددین پیروکار وو. هغوئ به هروخت دوئ په نیکئ اوبدئی پوهول . دوئ ورته اووئیل چې ته مدینه نشې تاراج کولې .ځکه چې دآخری زمانې د پیغمبر ﷺ دهجرت ځائې هم دادې ، نو دې ددې ځائې نه واپس شو او دا دواړه عالمان ځان سره واخستل .هرکله چې دې مکې مکرمې ته اورسیدو نو ده دبیت الله ﷻ شریف راغورزول غوښتل خو دې دواړو عالمانو منع کړو.او ددې پاک کور حرمت اوعزت ئې ورته بیان کړو.او ورته ئې اووئیل چې ددې جوړونکئ خلیل الله ﷺ دې اوددې آخری نبی حضرت نبی کریم ﷺ په لاسونو به ددې عظمت نور هم ښکاره شی.نو دې خپلې ارادې نه منع شو.بلکه دبیت الله شریف ئې ډیر زیات تعظیم اوعزت اوکړو. طواف ئې ترې اوکړو اوغلاف ئې ورته واچولو او ددې ځائې نه یمن ته واپس شو،دې وخته پورې مسیح ﷺ نه وو مبعوث شوې او دغې زمانې دپاره همدغه ریښتونې دین وو.

د تبع درالحکومت کوم ځائې وو؟:دغه شان واقعات په ډیره تفصیل سره دسیرت ابن اسحاق کښې موجود دی اوحافظ ابن عساکر هم پخپل کتاب کښې په ډیر تفصیل سیره لیکلی دی .په هغې کښې دی چې ددهٔ دارلحکومت دمشق وو ،ددهٔ دلښکرو صفونه به دمشق نه یمن ته رسیدلې وو یوحدیث پاک کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې ماته علم نشته دې چې حد لګولو سره دګناه کفاره کیږی یانه ؟اونه ماته دا معلوم دی چې تبع ملعون وو که نه ؟اونه ماته ددې علم شته چې ذوالقرنین نبی وو که باشاه ؟(۱) بل روایت کښې دا هم دی چې حضرت عزیر ﷺ پیغمبر وو که نه ؟(۱)ابن ابی حاتم

---

۱) حاکم :۲/۴۵۰، بیهقی : ۸/۳۲۹، وسنده صحیح .

(دارقطني كښې ددې راوي صرف د عبدالرزاق دې .بل سند سره روايت شوې دې چې د عزير ﷺ دنبي كيدو زمانه ماته معلوم نه ده اونه ماته دا علم شته چې په تبع لعنت اوكړم اوكه نه؟ ددې ذكر كولو والا حافظ ابن عساكر هغه روايتونه درج كړي دي چې په هغې كښې تبع ته دكنځلو كولو اوپه هغوئ دلعنت كولو ممانعت شوې دې. اومونږ به پيش كړو .انشاء الله .خو داسې معلوميږي چې دوئ اول كافران وو اوبيا مسلمانان شوي وو .يعني دحضرت موسى ﷺ په دين كښې داخل شوي وو. اودهغه په لاس ئې ايمان قبول كړې وو .داد حضرت مسيح ﷺ د مبعوث كيدو نه مخكښې واقعه ده. دجرهم په زمانه كښې ئې دبيت الله شريف طواف هم كړې وو او غلاف ئې ورته هم جوړ كړې وو. اوددې نې ډير زيات تعظيم او احترام اوكړو .او زر اوښان ئې دالله ﷻ په نوم قرباني كړل اودا نوره هم ډيره اوږده قصه ده .اودادحضرت نبي كريم ﷺ نه حضرت ابي بن كعب ﷛ حضرت عبدالله بن سلام ﷛، حضرت عبدالله بن عباس ﷛، روايت كړې ده اوداصلي قصې دارومدار په حضرت كعب بن احبار ﷛ او حضرت عبدالله بن سلام باندې دې .وهب بن منبه هم دا واقعه نقل كړې ده. حافظ ابن عساكر دتبع قصې سره بله دويمه قصه هم ذكر كړې ده .اوهغه ددوئ نه ډيره روستو ده .دهغه قوم خودهغه په لاس اسلام قبول كړې وو اوبيا دهغه دمرګ نه پس هغوئ بيا واپس كافران شوي وو .اودوباره ئې داوراو بتانو عبادت شروع كړو .لكه څنګه چې په سورة سبا كښې تير شوي دي دهغې تفسير هم په هغه ځائې كښې تير شوې دې. فالحمد لله .

دتبع نومونه او ددهٔ بادشاهي: حضرت سعيد بن جبير فرمائي چې دې تبع كعبې مباركې ته غلاف جوړ كړې وو او ورته ئې اچولې وو .دوئ به خلق منع كول چې دې تبع ته بد وائي .ددهٔ نوم اسعد ابوبكر ابوكرب مليكرب يماني دې. ددهٔ سلطنت درې سوه شپږويشت كاله وو. ددې نه زيات وخت دې بادشاهانو كښې چا بادشاهي نه ده كړې .دې دحضرت نبي كريم ﷺ نه اووهٔ سوه كاله آګاهو وفات شوي وو. مورخينو داهم بيان كړي دي چې دې دواړو موسوي عالمانو چې دمدينې وو، دوئ چې تبع باشاه ته يقين وركړو چې داښار د آخري نبي ﷺ دهجرت ځائې دې نودهٔ يو قصيده اووئيله او دمدينې خلقو دا دامانت په طور ايخودې وه چې دوئ سره وه او دميراث په شكل به يوبل ته رسيدله اوددې روايت سند سره برابر راروان دې تر دې چې حضرت نبي كريم ﷺ دهجرت په وخت ددې حافظ ابوايوب خالد بن زيد ﷛ وو او اتفاق سره بلكه دالله ﷻ په حكم دحضرت نبي كريم ﷺ قيام هم دلته شوې وو. ددې قصيدې ښېنې شعرونه دادي:

شهدت على احمد انه .... رسول من الله بارء النسم

فلومد عمري الى عمره .... لكنت وزيرا له وابن عم

جاهدت بالسيف اعداءه .... وفرجت عن صدره كل غم

(**ترجمه**): څه زړه ته ګواهي وركوم چې حضرت احمد مجتبى ﷺ دالله ﷻ ريښتونئ رسول دې چې د ټولو ساه لرونكو پيدا كوونكې دې كه څه تر هغه زماني پورې ژوندې پاتې شوم نوپه الله ﷻ مې قسم چې دهغه ملګرې به يم او دهغوئ مددګار به يم اوهغوئ سره دهغوئ ددښمنانو خلاف په توره جهاد كوم او غم به هغوئ ته نزدې نه پريږدم.

صنعاء كښې د دوؤ ښځو قبر: ابن ابى دنيا كښې دي چې داسلام په دور كښې په صنعاء كښې اتفاق سره يو قبر اوكنستلې شو نوهغوئ اوليدل چې دوه ښځې يو ځائې كښې ښځې دي اودهغوئ بدنونه بالكل صحيح او مكمل دي. اوسرته ئې د سپينو زرو يو تخته لګيدلې وه اوپه هغې دسرو زرو په

[1]) ابوداود كتاب السنة باب فى التخير بين الانبياء عليهم السلام: ٤٦٧٤، وسنده صحيح .

لفظونو کښي ليکل شوي وو او هغه ليکل داسې وو چې دا قبر دحيي او تميس دې او يو روايت کښې ددوئ نوم حيبي او تماضر دې، دا دواړه دتبع خويندې وې، دې دواړو دمرګ په وخت ددې واقعې متعلق دسبا ځيني شعرونه هم نقل کړي دي . حضرت کعب فرمائي چې دتبع تعريف دقران پاک نه معلوميږي چې الله ﷻ ددوئ د قوم غندنه کړې ده ددۀ نه. حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چې فرمائي چې تاسو تبع ته بد مه وائې ځکه چې هغه يو نيک سړې وو([1])ابن ابی حاتم کښې دي چې حضرت نبی کريم ﷺ فرمائي چې تبع ته بدمه وائې هغه مسلمان شوې وو. طبراني او مسند کښې هم دا روايت شته دې([2])عبدالرزاق کښې د حضرت نبی کريم ﷺ فرمان دې چې ماته معلوم نه دي چې تبع نبی وو که نه ؟يو بل روايت کښې دي چې ددې نه مخکښې تير شوي دي چې ماته معلوم نه دي چې تبع ملعون وو که نه . والله اعلم. دا روايت دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه هم روايت شوې دې([3])حضرت عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائي چې تبع ته کنځل مه کوئي .حضرت نبی کريم ﷺ دوئ ته دبدو ردو وئيلو نه منع کړې ده . والله اعلم .

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا
| او نۀ دی پيدا کړی مونږه | آسمانونه | او زمکه | او هغه چی
اومونږ آسمانونه او زمکه او څۀ چې د دې دواړو په مينځ کښې دی

بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۳۸﴾ مَا خَلَقْنٰهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ
په منځ ددې دواړو کښی دی| لوبې کونکی | نۀ دی پيدا کړی مونږه دا دواړه | مګر په حقه سره
بی فائدې نه دی پيدا کړې| او مونږ دا دواړه په ډير حکمت سره پيدا کړی دی

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾ اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيْقَاتُهُمْ
وليکن اکثر ددوئ نه | نۀ پوهيږی | بيشکه ورځ دفيصلې | مقرر وخت ددوئ دې |
خو په دوئ کښې زيات خلق نه پوهيږی | بيشکه چې ددې ټولو مقرره نيټه ده

اَجْمَعِيْنَ ﴿۴۰﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِيْ مَوْلًى عَنْ مَّوْلًى شَيْئًا
دټولو | هغه ورځ | چی په کار به نۀ راځی | يو دوست | دبل دوست | هيڅ قدرله |
........په دغه ورځ به هيڅ يو دوست د بل دوست هيڅ څه په کار نشی

وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ اللّٰهُ اِنَّهٗ
اونۀ به دهغوئ | امداد کيدې شی | سوا ددې نه چی په چا | رحم اوکړی الله | بيشکه هغه |
اونه به ورسره مدد اوکړې شی| مګر په چا چې الله ﷻ رحم اوکړی | ....بيشکه هغه

هُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۴۲﴾ اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوْمِ ﴿۴۳﴾ طَعَامُ الْاَثِيْمِ ﴿۴۴﴾
هم هغه غالب | مهربانه دې | بيشکه ونه د زقوم | خوراك دګنهګار دې |
ډيرزبردست مهربان دې | .... بيشکه د زقوم ونه به د ګناهګارو خوراک وی

[1]) حاکم :۲/ ۴۵۰ .
[2]) احمد:۵/ ۳۴۰؛ طبرانی :۱۳ ۶۰ .
[3]) الطبرانی فی الاوسط: ۲

قوله تعالی:: وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

د زمکې او اسمان په پیدائش کښې د حکمت بیان: دې ځائې کښې الله ﷻ دخپل عدل وانصاف بیان کوی اوبې فائدې اوعبث کارونو نه دخپل پاکوالی اظهار کوی لکه یو بل آیت مبارک کښې ارشاد دې چې مونږ خپل مخلوق بې کاره اوباطل نه دې پیدا کړې .داشان ګمان زمونږ په حقله صرف دهغه خلقو دې چې کوم کافران دی . اودهغوئ ځائې جهنم دې او ارشاد دې چې ﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ﴾ آیا تاسو داګمان کوئی چې مونږ تاسو عبث پیدا کړی یئ او تاسو به مونږ ته نه واپس کیږئ؟ الله ﷻ حق مالک او بزرګئ والا دې . دهغه نه سوا بل معبود نشته دې ، هغه د کریم عرش مالک دې . د فیصلو د ورځو یعنی دقیامت په ورځ چې کله الله ﷻ دخپلو بندګانو فیصله کوی .نوکافرانو ته به سزا ورکوی . او مومنانو ته به جزا ورکوی .په هغې ورځ به ټول مخکښینی اوروستونی الله ﷻ ته جمع شی دابه هغه وخت وی چې دیوبل نه به جدا شی ، هغه وخت کښې به رشته دارئی او خپلولئ دوئ ته هیڅ فائده نه ورکوی کله چې الله ﷻ فرمائی چې ﴿فَاِذَا نُفِخَ فِی الصُّوْرِ فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ﴾ کله چې شپیلئ پوک وهلې شی نو نه به نسب باقی پاتې شی او نه به تپوس پوښتنه ،یو بل آیت مبارک کښې دی چې هریودوست به په هغه ورځ دبل دوست پریشانئ وینی اوهیڅ به نشی کولې.او نه به څوک دچا مدد کولې شی.نه به ورته دبهر مدد رازی . خوداالله ﷻ رحمت چې کوم مخلوق ته شامل دې،هغه ډیر غالب اوفراخه رحمت والا دې .

طَعَامُ الْاَثِيْمِ		اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوْمِ		
خوراك دګنهګار دې		ابیشکه ونه د زقوم		
بیشکه د زقوم ونه به د ګناهنګارو خوراک وی				
كَغَلْيِ الْحَمِيْمِ	فِي الْبُطُوْنِ	يَغْلِيْ		كَالْمُهْلِ
پشان دایشیدلو دګرمو اوبو	په خیټو کښې	ایشیږی به		پشان دخیری دتیلو دویخ
لکه د تیلو د ویخ خیرې | په خیټو کښې به ویشیږی| لکه څنګه چې ګرمې اوبه ویشیږی				
فَوْقَ رَاْسِهٖ	ثُمَّ صُبُّوْا	اِلٰى سَوَآءِ الْجَحِيْمِ	فَاعْتِلُوْهُ	خُذُوْهُ
دپاسه دسر دده	بیا واړوئ	منځ د دوزخ ته	پس راکاږئ دې	اونیسئ دې
(حکم به اوشی)دې راونیسئ | او ددوزخ مینځ ته ئې راکاږئ | بیا د ده په سر باندې تکلیف ورکونکې				
اِنَّ هٰذَا	اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْكَرِيْمُ	اِنَّكَ	ذُقْ	مِنْ عَذَابِ الْحَمِيْمِ
بیشکه دا	غالب او عزتمند ئې	بیشکه ته	اوڅکه	دعذاب دګرمو اوبو نه
ګرمې اوبه توئې کړئ | (اوبه وئیلې شی)ددې خوند اوڅکه | ته خوغالب عزت مند سړې وې				
تَمْتَرُوْنَ	بِهٖ		كُنْتُمْ	مَا
چې شك به مو كولو	په باره ددې كښې		چې وئ تاسو	هغه څیز دې
داهغه عذاب دې چې تاسو بهٔ د دې په راتلو کښې شک کولو				

قوله تعالی:: اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوْمِ

دمنکرینو دقیامت خطرناکه سزا او د شجر زقوم بیان: کوم خلق چې دقیامت نه منکر دی هغوئ ته به چې کومه سزا هلته ورکولې شی دهغې بیان کیږی .دمجرمانو خپل قول او فعل په نافرمانئ کښې اخته کړی وو.دوئ ته به نن ورځ د خوراک دپاره زقوم ورکولې شی .څنې وائی چې دې نه مراد ابوجهل دې . اصل کښې هغه هم ددې آیت مبارک وعید کښې داخل دې خو دا دې نشی وئیلې چې آیت صرف دهغه په حق کښې نازل شوې وو. حضرت ابودرداء ﷺ یو سړی ته داآیت مبارک تلاوت کړو خو دهغه دژبې نه الفاظ (اثیم) نه اداکیدل .اوهغه به ددې په ځائې یتیم وئیل. نو دوئ هغه ته (طعام الفاجر) اولوستلو([1]) یعنی هغه ته به ددې نه سوانور خوراک نشی ورکولې . حضرت مجاهد ﷺ فرمائی که دزقوم یو قطره د زمکې اوبو کښې پریوزی نو دزمکې د ټولو خلقو معاش به خراب شی ([2])یو مرفوع حدیث پاک کښې دا هم راغلی دی چې کوم اول بیان شو([3]) دا به دخیری په شان وی .دخپل حرارت،بې خوندنی او نقصان په وجه به خیټه کښې جوش وهی.الله ﷻ به دجهنم داروغه ته اووائی چې داکافراونیسئ نوهغه وخت به اویا زره فرښتې منډه کړی او دې به راځملوی او خوله کښې به ورته دا واچوی.اودجهنم مینځ ته به ئې اوغورزوی.بیا به دده په سر ویشیدلې اوبه واچولې شی.لکه څنګه چې فرمائی (یصیب من فوق)یعنی ددوئ په سرونو به د جهنم ګرمې اوبه واچولې شی . چې هغې سره ددوئ څرمنې او ددوئ خیټهٔ کښې دننه چې څه دی هغه به اوسوزی .مونږ مخکښې دا هم بیان کړی دی چې فرښتې به دوئ داوسپنو په سټکونو وهی او ددوئ مازغه به دانه وانه شی . اوبیا به پرې د پورته نه حمیم واچولې شی . داچې کوم کوم ځائې ته رسی نو څرمنې به ترې لرې کوی.تر دې چې ددوئ کولمې به پرې کړی اوپندوته به راورسی.الله ﷻ دې مونږ ددې نه محفوظ اوساتی .بیا به ددوئ دشرمولو دپاره اونور پښیمانه کولو دپاره وئیلې شی چې واخلئ مزه اوڅکئ تاسو زمونږ په نظر کښې نه عزت والایئ او نه بزرګان یئ. مغازی امویه کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ ابوجهل ملعون ته اوئیل چې ماته الله ﷻ حکم کړې دې چې تاته اووایم چې ستاسو دپاره ویل دې په تا افسوس دې .بیا دوباره وایم چې ستاسو دپاره خرابی ده اوافسوس دې . دې مردار خپلې جامې په لاس راښکلې او وې وئیل چې څه څه ته او ستا رب څما څه نشی کولې . دې ټوله علاقه کښې څما نه څوک زیات عزت والا نشته دې نو الله ﷻ دې دبدر په ورځ قتل کړو اودې ذلیل شو. نو ده ته به اووئیلې شی چې واخله د خپلې لوئې او عزت مزه اوڅکه .([4]) اودې کافرانو ته به اووئیلې شی چې داهغه دی چې تاسو په دې کښې شک کولو.لکه څنګه چې نورو آیتونو مبارکو کښې دی چې دوئ ته به دیکې ورکولې شی او جهنم ته به ئې داخلولې شی .اودوئ ته به اووئیلې شی چې دا هغه دوزخ دې چې تاسو داپه دروغه ګڼړلو. داچې تاسو ئې وینئ داجادو دې څه ؟ داخبره دې ځائې کښې هم فرمائی چې دادې هغه چې تاسو په کښې شک کولو.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ
بیشکه متقیان خلق
............بیشکه پرهیزګار خلق

---

[1]) الطبری : ۴۳/۲۲.

[2]) الطبری : ۴۳/۲۲.

[3]) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار : ۲۵۸۵، وهو صحیح ابن ماجه:۴۳۲۵.

[4]) المغازی للاموی.

فِيْ مَقَامٍ	اَمِيْنٍ ﴿۵۱﴾	فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۵۲﴾	يَّلْبَسُوْنَ	مِنْ سُنْدُسٍ
به وي په ځای	امن کښې	په باغونو او چینو کښې	چې اغوندي به جامې	د نرمو نازکو ریښمو نه
به دامن په ځائې کښې اوسیږي | په باغونو او په چینو کښې به وي | د ریښمو نرئ او غټې جامې				
وَّاِسْتَبْرَقٍ	مُّتَقٰبِلِيْنَ ﴿۵۳﴾	كَذٰلِكَ	وَزَوَّجْنٰهُمْ	
او د غټو ریښمونه	مخامخ به ناست وي یو بل ته	دا به دهغوئ شان وي	او ورواده به کړو مونږ هغوئ ته	
به اغوندي | یو بل ته مخامخ به ناست وي | داخبره هم دغسې ده | او مونږ به ورته سرې سپینې				
بِحُوْرٍ	عِيْنٍ ﴿۵۴﴾	يَدْعُوْنَ	فِيْهَا	بِكُلِّ فَاكِهَةٍ
سرې سرې ښځې	غټې سترګې	او غواړي به هغوئ	په هغې کښې	هر قسم میوې
دغټو سترګو والا ښځې واده کړو | هرقسمه میوې به په اطمینان سره راغواړي				
اٰمِنِيْنَ ﴿۵۵﴾	لَا يَذُوْقُوْنَ	فِيْهَا	الْمَوْتَ	اِلَّا الْمَوْتَةَ الْاُوْلٰى
په اطمینان سره	نۀ به څکی هغوئ	په هغې کښې	مرګ	مګر مرګ | اولنې
.... | دوی به د دنیا د اولنی (تیرشوی) مرګ نه بغیر بل مرګ نه څکی				
وَوَقٰىهُمْ	عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿۵۶﴾	فَضْلًا	مِّنْ رَّبِّكَ	ذٰلِكَ هُوَ
او اوبه ساتي هغوئ لره	دعذاب د دوزخ نه	په فضل خپل سره	دطرفه د رب ستا نه	دا هغه
او الله ﷻ بۀ ئې د دوزخ دعذاب نه بچ کړي | ....داټول ستا د رب فضل دې | او هم دغه				
الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۵۷﴾	فَاِنَّمَا	يَسَّرْنٰهُ	بِلِسَانِكَ	
کامیابئ ده لویه	پس بیشکه	اسان کړې دې مونږه دا قران	په ژبه ستا سره	
لویه کامیابی ده | ....نو مونږ دا قران پاک ستا په ژبه آسان کړې دې				
لَعَلَّهُمْ	يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۵۸﴾	فَارْتَقِبْ	اِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُوْنَ ﴿۵۹﴾	
دپاره ددې چې	دا خلق نصیحت حاصل کړي	پس انتظار کوه تۀ	بیشکه دوئ هم انتظار کونکی دی	
چې دوئ نصیحت قبول کړي | ....نو ته انتظار کوه | او دوئ هم انتظار کوی				

قوله تعالى:: اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ مَقَامٍ اَمِيْنٍ ﴿۵۱﴾

جنتي خوراک او لباس :: دبدبختو د ذکر کولو نه پس اوس دنیکو خلقو ذکر کیږي. پدې وجه قران پاک تـه مثاني وئیلې شي دې دنیا کښې چې څوک دالله ﷻ نه چې قادر دې، مالک دې اوخالق دې ویریږي نو هغوئ به دقیامت په ورځ په جنت کښې ډیر په امن کښې اوسکون سره وي. هلته بـه دوئ د مرګ نـه ، دبې دخلئ نه، ویرې نه ، پریشانئ نه، غم او درد نه، مشقت اوشیطان اودهغـه دمکرو فریب نـه ، درب تعالٰی دخفګان نه ،غرض دټولو آفتونو اونقصانونونه به بې ویرا و بې فکره وي .جهنمیانو ته بـه د زقـوم ونه او داور په شان ګرمې اوبه ورکولې شي .اوجنتیانو ته به جنتي نهرونو نه اوبه ورکولې شي .دوئ ته به مختلف قسم ریښمې جامې ورکولې شي .او په هغې کښې به غټې او نرې ریښم هم وي .دوئ به په تختونو ډډې وهلی ناست وي او دچا به یو بل ته شا نه وي لکه د ټولو به یو بل ته مخ وي یعنی یو بل ته به مخامخ ناست وي .دې سره سره به دوئ ته حورې هم ورکړې شي . اودا به سرې سپنې او غټو سترګو

والا به وي. اودا بۀ دومره پاکې وي چې دې ته به چا لاس نه وي لګولی .هغوئ به د یاقوت او مرجان په شان وي او ولې به نه وي هرکله چې هغوئ خپلو زړونو کښې دالله ﷻ ویره اچولې وه اودالله ﷻ په وینا ئې ددنیا د خواهشاتو نه ځان بچ کړې وو. نو اللهﷻ به دوئ سره داشان بهتر سلوک ولې نه کوي.

قیامت کښې به مرګ ذبح کړې شي::یو مرفوع حدیث پاک کښې دی که په دې حورو کښې یو حوره په یو تریخ سمندر کښې اوتوکې نو دهغوئ اوبۀ به خوږې شي[1] دوئ ته به هلته قسم قسم میوې چې دوئ ئې غواړي نو ملاویږي به ورته .اوچې څه غواړي نو هغه به حاضرې وي چې څه خواهش کوي نوهغه به ورته ملاویږي بیا استثنی منقطع ده او ددې تاکید کوي .بخاري اومسلم کښې دي چې مرګ به د ګډ په شکل کښې راوستې شي اوجنت او دوزخ مینځ کښې بۀ ذبح کړې شي.او آواز بـه اوشي چې ائې جنتیانو تاسو بۀ اوس همیشه همیشه دپاره په جنت کښې یئ .اوائې جهنمیانو تاسو به اوس همیشه همیشه دپاره دلته یئ او تاسو ته بۀ مرګ نه رازي[2] دسورة مریم په تفسیر کښې هم دا حدیث پاک تیرشوي دې .صحیح مسلم وغیره کښې دي چې جنتیانو ته به اووئیلې شي چې تاسوبه همیشه همیشه تندرست اوسئ او بیماري به درباندې نه رازي .او تاسو به همیشه همیشه والا نعمتونو کښې یئ او دې کښې به هیڅ کله هم کمې نه رازي .او تاسو به همیشه ځوانان یئ اوپه تاسو به بوډاتوب نه رازي[3] بل حدیث پاک کښې دي چې څوک دالله ﷻ نه ویریږي نو هغه بۀ جنت ته داخلیږي .هلته بۀ نعمتونه وي. دې به هیچرې نه محتاج کیږي.نه به مري او نه به هلته جامې خیرنیږي.اونه بۀ ځواني فنا کیږي[4] د حضرت نبي کریم ﷺ نه تپوس اوشوچې جنتیان بۀ اودۀ کیږي که نه ؟ نوحضرت نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چې خوب خودمرګ رور دې ،جنتیان به اوده کیږي نه بلکه مزو او راحتونوکښې به وي[5] داحدیث پاک نوروسندونو سره روایت شوي دي اوددې نه مخکښې دسندونو اختلاف تیر شوې دې والله اعلم . دې راحت اونعمت سره به دا هم لوئې نعمت وي چې دوئ له به الله ﷻ دجهنم نه نجات ورکړې .نومطلوب به حاصل شي او ویره به ختمه شي .پدې وجه ورسره فرمائي چې دا صرف دالله ﷻ احسان اوکرم دې . صحیح حدیث پاک کښې دي چې تاسو صحیح سلامت اوسئ او نزدې نزدې اوسئ او یقین اوکړئ چې دچاعملونه هغه جنت ته نشي رسولې .خلقو اووئیل چې ستاسو عمل به هم تاسو نه رسوي ؟ نوحضرت نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چې آؤ ځماعملونه بۀ هم خو دالله ﷻ فضل او د هغه رحمت به راسره وي.[6]

قوله تعالی:: فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ۝

دقران پاک صداقت::مونږه خپل نازل کړی قران پاک کښې واضح اوصفا صفا دلیلونه ستاپه ژبه باندې نازل کړی دی .اوهغه ډیر بلیغ او فصیح او واضح او خوږه او پاخه دی.چې خلق دا اونه مني او دروغ ئې اوګڼې نو دوئ خبر کړه ورته اووایه چې ښه ده تاسو هم انتظار کوئي او زه هم منتظر یم[2] تاسو به اووینئ چې دالله د طرفنه د چا تاکید کیږي ؟ دچا کلمه اوچتیږي ؟ چاته دنیا او آخرت ورکولې شي ؟ مطلب دادې چې ائې نبي ﷺ ته تسلي ساته چې فتح او نصرت به ستا وي . داځما عادت دې چې دخپلو

---

[1]) ابن ابی حاتم وسنده ضعیف جدا .
[2])صحیح مسلم کتاب التفسیر سروة کهیعص باب قول الله عزوجل (وانذرهم یوم الحسرة) : ۴۷۳۰، صحیح مسلم: ۲۷۴۹.
[3]) صحیح مسلم کتاب الجنة باب دوام نعیم اهل الجنة: ۲۸۳۷.
[4]) ابوبکر ابی داود سجستانی صفة الجنة لابن نعیم : ۱۰۱.
[5]) المعجم الاوسط : ۹۳۳، جدا ، النهایة بتقیقی : ۱۴۹۴، صفة الجنة: ۸۴/۳،
[6]) ددې پشان روایت مبارک صحیح بخاری کتاب الرقاق باب القصد والمداومة علی العمل : ۶۴۶۷، صحیح مسلم :۲۸۱۸، کښې هم موجود دې .

نبیانو علیهم السلام اودهغوئ منونکی مددکوم .اوهغوئ لره پورته کوم. لکه چې ارشاد دی چې ﴿كَتَبَ
اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيْ﴾ یعنی الله ﷻ دالیکلی دی چې زه او ځما رسول به غالب کیږو. بل آیت مبارک کښې
دی چې ﴿اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾ مونږ به یقینی طور خپلو نبیانو اوایماندارو سره مدد کوؤ په دنیا کښې هم اوپه
آخرت کښې هم .په هغه ورځ چې په کومه ورځ ګواهان اودریږی .اوظالمانو ته به دهغوئ عذر فائده نه
ورکوی . پدوئ بهٔ لعنت وی او ددوئ دپاره بد کور دی .

الحمد لله دسورة دخان تفسیر ختم شو.

دالله ﷻ شکر دی اودهغه احسان دی چې د هغه دطرفنه مونږ ته داتوفیق نصیب شو اوهغه دبدو نه بچ
کونکی دی .

ایاتونه		رکوع ګانې
	سورة الجاثية مكية وهي سبع وثلاثون اية واربع ركوعات	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۳۷	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکی دی	۴

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾

ح م | نازلیدل ددې کتاب | دطرفه دالله نه دی | چې غالب دې | او حکمت والا دې |

حم | ددې کتاب نازلیدل دالله ﷻ دطرفه دی | چې زبردست او صاحب د حکمت دې

اِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾

بیشکه | په آسمانونو کښې | او په زمکه کښې | خامخا ډیرې نښې دی | دپاره دمومنانو |

په آسمانونو او زمکه کښې دایمان دارو خلقو دپاره (دالله د وحدانیت) ډیرې نښې دی

وَفِيْ خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ اٰيٰتٌ

او په پیدائش ستاسو کښې | او په هغې کښې چې الله خوروی | دځناورونه | ډیرې نښې دی |

اوپخپله ستاسو په پیدائش کښې او څومره ساه لرونکی ځیزونه چې دی په دې ټولو کښې د یقین

لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ

دپاره دهغه قوم چې یقین کوی | او په اختلاف دشپې | او دورځ کښې | او په هغې کښې |

لرونکو دپاره ډیرې نښې دی | او دشپې په پرله پسې تګ راتګ کښې اوکوم رزق چې الله تعالی

اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ رِّزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ

چې نازل کړې دې الله | دآسمان نه | درزق (باران) نه | پس ژوندئ ئې کړه | په هغې سره | زمکه |

د آسمان د طرفه نازلوی | نوپه هغې باندې د مرګ (اوچوالی) نه پس زمکه ژوندئ

بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيْفِ الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ

روستو | دمرګ دهغې نه | او په چلیدلو | دهواګانو کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه قوم |

(تازه) کوی | اود بادونو په اوړیدو راوړیدو کښې دهوښیارانو دپاره ډیرې نښې دی

يَّعْقِلُوْنَ۞
چي دعقل نه کار اخلي ‌‌

قوله تعالى:: اِنَّ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

د الله تعالى د قدرتونو بيان: الله ﷻ خپل مخلوق ته هدايت کوي چي دهغه دقدرت په نخښنو کښي غور او فکر کوئي. دالله ﷻ نعمتونه اوپيژنئ اوبيا دهغه شکر اداکړئ. اوګورئ چي دالله ﷻ ذات څومره قدرتونو والا دي او زمکه او آسمان هغه ذات پيداکړي دی. دسمندر بي شانه مخلوق هم هغه پيدا کړي دی، ورځې نه شپه اوشپې نه ورځ راويستل ، دشپې تيارې نه پس رڼړا او ورځې رڼړا نه پس تياره راوستل دهغه قبضه کښي دی. دحاجت په وخت کښي بارانونه هم ورروی. درزق نه مراد باران دې. په دې وجه چي دخوراک څيزونه دهغې په وجه پيدا کيږي. اوچه زمکه دباران نه پس شنه شي او قسم قسم څيزونه راوزرغون کړی دشمال، جنوب ، مشرق او مغرب هواګاني هر وخت چليږي. څينو هواګانو سره باران هم رازی اوځينې وريځې داوبو ډکي وی. ځينې د روح خوراک جوړيږی او ځينې د نورو کارونو دپاره چليږ. اول فرمائی چي په دې کښي ايماندارو دپاره نخښني دی او بيا فرمائی چي يقين کوؤنکو دپاره. بيا فرمائی چي دعقل والو دپاره. دا ديو عزت نه دبل عزت والا حال ته ترقي ورکول دی. ددې مثال دسورة بقره آيت (اِنَّ فِىْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ) کښي دې. امام ابن ابی حاتم دلته يو اوږد اثرراوړي دی هغه غريب دې په هغې کښي انسان دڅلور قسمه ګډوډو څيزونو نه پيدا کول هم دی ، والله اعلم.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ	نَتْلُوْهَا	عَلَيْكَ	بِالْحَقِّ ۚ
دا نښي دالله دی	چي مونږه بيانوؤ دا	تاته	دحق سره
.........دا دالله ﷻ ايتونه دی | چي مونږئي تاته په حق سره اوروؤ			

فَبِاَيِّ حَدِيْثٍ	بَعْدَ اللّٰهِ	وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ۞		وَيْلٌ
پس په کومه خبره باند به	روستو دالله نه	او دنښنو دهغه نه ايمان راوړي دوئ		تباهي ده
نو دا خلق به دالله ﷻ اودهغهٔ د آيتونو نه پس په کومه خبره ايمان راوړي | د هر دروغژن				

لِّكُلِّ اَفَّاكٍ	اَثِيْمٍ ۙ	يَّسْمَعُ	اٰيٰتِ اللّٰهِ	تُتْلٰى	عَلَيْهِ	ثُمَّ
دپاره دهر دروغژن	ګنهګار سړی	چي اوري	آيتونه دالله	چي لوستلي کيږي	په هغه باند	بيا
نافرمان دپاره تباهي ده | ....چي دالله ﷻ آيتونه کوم چي ده ته آورولي شي آوری						

يُصِرُّ	مُسْتَكْبِرًا	كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ	فَبَشِّرْهُ
ټينګتيا کوی	په غرور سره	لکه چي هغه نه دی اوريدلی هغه	پس زيرې ورکړه هغه ته
نوپه خپل غرور کښي پروت وی | لکه چي هډو آوريدلی ئې نه وی | نوته داسې کس ته			

بِعَذَابٍ	اَلِيْمٍ۞	وَاِذَا	عَلِمَ	مِنْ اٰيٰتِنَا	شَيْـًٔا	اتَّخَذَهَا
په عذاب	دردناک سره	او هر کله چي	پوهه شي	دآيتونو زمونږ نه	په څه څيز	نو نيسی هغه
ددردناک عذاب زيرې ورکړه | او څه وخت چي زمونږ په آيتونو کښي ديو آيت نه خبر شي | نو په هغې						

هُزُوًا ۭ	أُولَٰٓئِكَ	لَهُمْ	عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝	مِّن وَّرَآئِهِمْ	
په توقو سره | دا خلق چې دي | دپاره ددوئ | عذاب سپکونکې دې | په مخکښې ددوئ |					
پورې توقې کوي | داسې خلقو دپاره سپکونکې عذاب مقرر دې | .... د دوئ نه مخکښې					
جَهَنَّمُ ۚ	وَلَا يُغْنِي	عَنْهُم	مَّا	كَسَبُوا	شَيْـًٔا وَّلَا
دوزخ دې | او دفع به نۀ کړي ددوئ نه | هغه عمل | چې کړې وي دوئ | هيڅ څيز | او نه					
دوزخ تيار دې | دوی چې په دنيا کښې څه کړي وي هغه به ورته هيڅ فائده ورنکړي | او نه به ورته هغه					
مَا	اتَّخَذُوا	مِن دُونِ اللَّهِ	أَوْلِيَآءَ ۖ	وَلَهُمْ	عَذَابٌ
هغه (سرپرستان) | چې نيولي دي دوئ | ماسوا دالله نه | سرپرستان | او دپاره دهغوئ | عذاب					
معبودان څه فائده ورکړي کوم چې دوی دالله ﷻ نه سوا څان دپاره دوستان نيولي وو|اوهغوئ دپاره لوئې عذاب					
عَظِيمٌ ۝	هَٰذَا	هُدًى ۖ	وَالَّذِينَ	كَفَرُوا	بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
لوئ دې | دا قرآن | هدايت دې | او هغه کسان | چې انکار ئې اوکړو | دآيتونو درب خپل نه |					
مقرر دې | دا(قران پاک سراسر) هدايت دې | اوچا چې دخپل رب د آيتونونه انکار کړې دې					
لَهُمْ	عَذَابٌ	مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ۝			
دپاره دهغوئ | عذاب دې | دعذاب دردناك نه |					
هغوئ دپاره دسختئ نه ډک عذاب تيار دې					

قوله تعالى:: تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۖ

قران پاک دتوهين نه بچ کړئ .مطلب دادې چې قران کريم دحق طرفنه په ډيره صفائی او واضح طورنازل شوې دې ،دده روښانه آيتونه تاته تلاوت کولې شی. چې دوئ ئې آوري اوبيا هم پرې ايمان نه راوړي. اونه په دې عمل کوی نوبيا بۀ آخر دوئ په څه خبره ايمان راوړي آددوئ دپاره وئيلې کيږي او په دوئ افسوس دې چې دژبې نه دروغ ويونکې او دزړه نه کافران دی دده خبرې آوري اوخپل کفر کښې او انکار کولو کښې کلک ولاړ دی. لکه چې دوئ هډو آوری نه. دوئ ته چې ددوئ دپاره دالله ﷻ سره سزا ده ، دقرآن پاک آيتونه ددوئ توقې شوی دی ؟ لکه څنګه چې دوئ نن خما کلام پورې توقې مسخرې کوی نو سبا ته بۀ څه هم دوئ ذليله او رسواکړم اودوئ ته به سزا ورکوم.يو حديث پاک کښې دی چې ددښمنانو ملک ته داسې حالت کښې مه ځئ چې تاسو سره قران پاک وی .هسې نه چې هغوئ ددې بې قدری اوکړی او ددې بې آدبي اوکړي [1] بيا دهغه ذليله عذاب ذکر کوی چې اوفرمائې چې دا قسم خلق به جهنم ته داخلولې شی ، ددوئ مال او اولاد اوددوئ د دروغو معبودان چې دوئ ورته ټول عمر عبادت اوکړو هغه به دوئ هيڅ په کار رانشی دوئ ته به زبردست او لوئې عذابونه ورکولې شی بيا ارشاد دی چې داقران پاک سراسر هدايت دې او ددې د آيتونو مبارکو چې څوک منکر وی هغوئ دپاره سخت او دردناک عذاب دې. والله اعلم.

[1] صحيح بخاری کتاب الجهاد باب کراهية السفر الی ......:۲۹۹۰، صحيح مسلم:۱۸۶۹، ابو داود:۲۶۱۰، ابن ماجه :۲۸۷۹.

ٱللَّهُ ٱلَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ

| الله هغه ذات دی | چې تابع ئې کړو | دپاره ستاسو

| الله ﷻ هغه ذات دی چې ستاسو دپاره ئې سمندر تابع

ٱلْبَحْرَ لِتَجْرِيَ ٱلْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟

درياب | دپاره ددې چې اوګرځي | کشتۍ | په هغې کښې | په حکم دهغه سره|اودپاره ددې چې تاسوتلاش کړئ

کړې دې| چې بيړۍ په کښې دهغه په حکم سره روانې دی| او ددې دپاره چې تاسو دهغه دفضل

مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا

دفضل دهغه نه|اودپاره ددې چې تاسو شکر ادا کړئ | او تابع ئې کړل | دپاره ستاسو| هغه څيزونه

اولټوئ | | اودې دپاره چې تاسوشکر اوباسئ ||اوڅومره څيزونه چې په اسمانونو اوپه زمکه کښې

فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ

چې په اسمانونو کښې دی | او هغه | چې په زمکه کښې دی | ټول | دطرفه خپل نه | بيشکه

کښې پراته دی | هغه ټول ئې ستاسو دپاره د خپل طرف نه تابع کړی دی | بيشکه په دې کښې د

فِي ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ قُل لِّلَّذِينَ

په دې کتاب | ډيرې نښې دې | دپاره دهغه قوم | چې فکر کوی | اووايه | هغه کسانوته

فکرد خاوندانو دپاره نخښې پرتې دی | ....ته مومنانو ته اووايه چې هغه خلق

ءَامَنُوا۟ يَغْفِرُوا۟ لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ ٱللَّهِ

چې ايمان راوړو هغوئ | چې ببښنه کوئ | هغه کسانوته | چې اميد نۀ لری هغوئ| دبدو ورځو دالله

............(دخپل ارخ نه، معاف کړی | چې دالله ﷻ په عذابونويقين نه ساتی|

لِيَجْزِيَ قَوْمًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

دپاره ددې چې بدله ورکړی الله | يو قوم ته | په سبب دهغې عمل | چې وو هغوئ| چې کوو به ئې

د دې دپاره چې الله ﷻ يو قوم ته د هغه اعمالو بدله ورکړی کوم چې هغوی کوی

مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۖ

چاچې عمل اوکړوا | نيک | نو دپاره دځان دهغه دې||وچاچې عمل اوکړوبد|نو ضررئې په هغه دې

چاچې دنيکئ کار اوکړو نو خپل ځان له ئې اوکړو اوڅوک چې بد کوی نو دخپل ځان سره بدکوی

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

بيا به | رب ستاسو ته | واپس کړې شئ تاسو |

بيا تاسوټولودپاره خپل رب ته واپس ورتګ دی|

قوله تعالى: ٱللَّهُ ٱلَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ ٱلْبَحْرَ

انسان باندې دالله ﷻ احسانات: الله ﷻ خپل نعمتونه بیانوي چې دهغه ذات حکم سره تاسو سمندر کښې دخپلې خوښې سفرونه کوئ. په لویو لویو کشتو کښې سامانونه یو ځائې نه بل ځائې ته اوړئ. تجارتونه او ګټې کوئ. داځکه چې تاسو په دې دالله ﷻ شکرادا کړئ او ګټه حاصله کړئ. اودرب احسان اومنئ بیا هغه ستاسو دپاره دآسمان څیزونه لکه نمر سپوږمۍ ستوري اودزمکې څیزونه لکه غرونه، نهرونه اوستاسو دفائدې بې شماره څیزونه ئې تاسو دپاره قابو کړي دي. داټول دالله ﷻ فضل او احسان دي اوداهر څه دهغه طرفنه دي. لکه چې ارشاد دي چې ﴿ ومابكم من نعمة فمن الله ﴾ یعنې تاسو سره چې کوم نعمتونه دي ټول دالله ﷻ دطرفنه دي. اودا دهغه په نومونو کښې یو نوم دې اودا ټول هر څه دهغه دطرفنه دي. او ددې نه تاسو اخستې شئ اونه تاسو ددې نه تېښتولې شئ. هریو دا یقین لری چې هغه داسې دې [1] یو سړي حضرت عبدالله بن عمر ﷺ نه تپوس اوکړوچې مخلوق د څه څیزونونه جوړ کړې شوې دې؟ نو دوئ اوفرمائیل چې دنور نه او تیارې نه او ښاورې نه او ورته ئې اوفرمائیل چې لاړشه اوکه ابن عباس ﷺ دې اولیدو نو دهغه نه هم ددې تپوس اوکړه. دې سړي دهغوئ نه هم تپوس اوکړو نو داجواب ئې ورکړوچې هغه ته ورشه او ورته اووایه چې دا ټول څیزونه د څه نه پیدا شوي دي؟ هغه واپس شو او سوال ئې اوکړو نو دوئ ﷺ ورته دا آیت مبارک تلاوت کړو [2]. داثر غریب سره سره منکر هم دې. د غور وفکر عادت ځان کښې پیدا کړئ او دقیامت دمنکرانو سپورې ستغې برداشت کوئ اود اهل کتابوا ومشرکانو تکلیفونه زغمئ. داحکم داسلام په شروع کښې وو خو روستو دجهاد اوجلاوطنۍ احکامو نه پس بیانوي. بیا فرمائی چې تاسو په دوئ سترګې پټوئ ددوئ دعملونو سزا به دوئ ته مونږ ورکوو. په دې وجه ددې نه پس فرمائی چې تاسو ټول به مونږ ته واپس کیږئ. اوهریو ته به دنیکۍ اوبدئ بدله ورکړې شي. والله اعلم.

			وَلَقَدْ آتَيْنَا	بَنِي إِسْرَاءِيلَ
			او بیشکه ورکړو مونږ	بنی اسراءیلو ته
اومونږ بنی اسرائیلوته کتاب				
الْكِتَابَ	وَالْحُكْمَ	وَالنُّبُوَّةَ	وَرَزَقْنَاهُمْ	مِنَ الطَّيِّبَاتِ
کتاب	او حکم	او پیغمبری	او ورکړو مونږ هغوئ ته	دپاکو سامانونه
او حکمت او نبوت ورکړې ووا .... او ښه پاکیزه خوراکونه مو ورته ورکړي وو				
وَفَضَّلْنَاهُمْ	عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾	وَآتَيْنَاهُمْ		
او فضیلت ورکړو مونږ هغوئ ته	په خلقو دزمانې خپلې باندې	او ورکړل مونږ هغوئ ته		
اوپه ټول جهان مو ورته فضیلت ورکړې ووا .... اوهغوئ ته مو ددین متعلق				
بَيِّنَاتٍ	مِنَ الْأَمْرِ	فَمَا اخْتَلَفُوا	إِلَّا مِنْ بَعْدِ	مَا
واضحه هدایات	دکار ددین نه	پس اختلاف اونه کړو هغوئ	مګر روستو	دهغې نه
ښکاره دلیلونه ورکړي وو ا .... نودغه خلقو د علم راتلونه پس دخپل				

[1] الطبري: ٦٥/٢٢.

[2] حاکم: ٤٥٢/٢.

جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ

چي راغې هغوئ ته علم | د وجې د زياتى كولو نه | په منځ خپل كښې | بيشكه رب ستا به

ضد په وجه اختلاف شروع كړوا | .... بيشكه ستارب به

يَقْضِىْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا

فيصله كوى | په منځ دهغوئ كښى | په ورځ دقيامت | په هغه معاملو كښى | چى وؤ هغوئ

دهغوئ په مينځ كښې د قيامت په ورځ په هغه خبرو كښې فيصله اوكړى | په كومو كښې چې دوى

فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ۝١٧ ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ

په هغې كښى | چى اختلاف به ئې كولو | بيا اوګرځولې مونږ ته | په غتيه لاره | دكار ددين نه

اختلاف كوى | .... بيا (ائې پيغمبره) مونږ ته ددين په يوه خاصه طريقه روان كړې

فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝١٨

پس ځه ته هم په دغه لار | او مه ځه ته | په خواهشاتو | دهغه كسانو پسې | چى علم نه لرى |

نوته د دغه طريقې تابعدارى كوه | او دهغه خلقو د خواهشاتو تابعدارى مكوه چه نه پوهيږى|

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ؕ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ

بيشكه دوئ |هر ګزبه پكار نه شى ستا |په مقابله دالله كښى | هيڅ قدرله | ابيشكه چى ظالمان خلق

دوئ دالله ﷻ په مقابله كښې ستا هيڅ په كار نشى راتلې | .... او ظالمان خلق

بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِىُّ الْمُتَّقِيْنَ ۝١٩ هٰذَا بَصَآئِرُ

خينى دهغوئ | دوستان | دخينو نورو دى | او الله |دوست دمتقيانو دې|دادعقلمندئ رڼرا ګانې دى

پخپل مينځ كښې ديو بل دوستان دى | اوالله ﷻ د پرهيزګارانو دوست دې | دا قران پاک د عامو

لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ۝٢٠

دپاره دخلقو | او هدايت دې | او رحمت دې | دپاره دهغه قوم | چى يقين كوى

خلقو دپاره دهوښيارتيا اودهدايت ذريعه ده | اود يقين كونكو دپاره لوئې نعمت دې

قوله تعالى: وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِىْۤ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ

بنى اسر ائيلوباندې انعامات :بنى اسر ائيلو باندې چې الله ﷻ كوم انعامات كړى وو ،هغه ورته يادوى. فرمائى چې په هغوئ مو كتابونه نازل كړل اورسولان موورته اوليږل اومونږ ورته حكومت وركړو. غوره خوراكونه اوصفا صفا څيزونه مو وركول او دهغې زمانې په خلقو مو فضيلت وركړو. اودوئ ته مو ددين غوره او بهتر دليلونه وركړل . او په دوئ دالله ﷻ حجت قائم شو. بيا دې خلقو كښې اختلاف پيدا شو اومختلفې ډلې شوې اوددې وجې نفسى خواهشات اوخودې وه. ائې نبى ﷺ ستا رب ﷻ به ددې اختلافاتو فيصله دقيامت په ورځ اوكړى. دې كښې دې امت ته خبردارې دې چې خبردار تاسو دهغوئ په شان شئ اودهغوئ په پل روان شئ. په دې وجه الله ﷻ فرمائى چې ته دخپل رب دوحى تابعداراوسه اومشركانو سره هيڅ غرض مه ساته ددوئ دوستى خو ددوئ په خپلو كښې دى. دوئ

خپلو کښې ملاويدونکو ته نقصان ورکوی دپرهيزګارانو ولی اوناصر اوکارساز الله ﷻ دي. چي دوئ دتيارو نه راوباسي اورڼرا طرفته ته ئي راولی اودکافرو دوستان شيطان دی چي هغوئ د رڼرا نه تيارو طرفته بوځی. داقرآن پاک دهغوئ خلقو دپاره دي چي يقين ساتی او دليلونو سره هدايت اورحمت دي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ

آيا ګمان کوی هغه خلق | چي کوی | بدکارونه | چي اوبه ګرزوؤ مونږ دوئ | پشان دهغه کسانو

آيا څوک چې بدکارونه کوی | دهغوئ دا خيال دې | چې مونږ به هغوی د هغه خلقو سره برابر کړو

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ

چي ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نيک | چي برابر به وی | ژوند دهغوئ | او مرګ دهغوئ

کوم چې ايماندار دی | او دنيکئ کارونه کوی | چې ددې ټولوژوند اومرګ به يو برابر شي

سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ (٢١) وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

ډير بد دې هغه | چې دوئ ئې حکم کوی | او پيدا کړل الله | اسمانونه | او زمکه |

دوئ ډيره خرابه فيصله کوی| .... اوالله ﷻ اسمانونه او زمکه په يو مقصد سره پيدا

بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ

دحق سره | او دپاره ددې چې بدله ورکړې شي | هر نفس ته | هغه | چې ګټلی دی هغه

کړې دی | ....او دا چې هر چاته د هغه عمل بدله ورکړې شي کوم چې هغه کړې وی |

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (٢٢) أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ

او په دوئ به | هيڅ ظلم نۀ کيږی | آيا پس وينې تۀ | هغه څوک چې وې نيوۀ | معبود خپل

او په هغوئ به هيڅ ظلم نه کيږی| آيا تا هغه کس نه دې ليدلې چې دخپل نفس خواهش ئې

هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ

خواهشاتو خپلو لره | او بې لارې کړو هغه لره | الله | سره د علمه | او مهر ئې اووهو |

خپل معبود جوړ کړې دې | او الله ﷻ دغه کس د پوهې باوجود ګمراه کړې دې | او دهغه

عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً

په غوږونو دهغه باندې| او په زړۀ دهغه باندې | اووانې چوله | په سترګو دهغه باندې | پرده

په غوږونو او په زړه ئې مهرلګولې دې | اودهغه په سترګو ئې پرده اچولې ده

فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ (٢٣)

پس څوک دې | چې لاراوښائی هغه ته | اروستو دالله نه |آيا پس تاسو نصيحت نۀ اخلئ|

نودالله ﷻ (دپريخودو) نه پس ورته بل څوک لاراوښائی ؟| نوتاسوغور نه کوئ ؟|

قوله تعالى:: أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ

مؤمن او کافر برابر نشي کيدې: الله ﷻ فرمائي چې مومن او کافر برابر نشي کيدلې. لکه څنګه چې بل ايت مبارک کښې دي چې دوزخي او جنتي نشي برابر کيدې. جنتيان کامران او کامياب دي. دلته داهم بيان نشي کيدې چې د کفر او ايمان والا او بدو او نيکو والامرګ او ژوند يو شان نشي کيدې. او نه ئې آخرت او دنيا يو شان کيدې شي. داخو زمونږ په ذات او صفت ډيره لويه بدګماني ده.

اصل دين څلور څيزونه دي: مسند ابو يعلى کښې حضرت ابوذر رضي الله عنه فرمائي چې الله ﷻ په څلورو څيزونو د خپل دين بنيادايخودې دې. څوک چې ددې نه مخ واړوي او په دې عمل نه کوي نو هغه به الله ﷻ سره د فاسق په حيثيت سره ملاقات کوونکي وي. دوئ نه تپوس اوشو چې هغه څلور څيزونه کوم کوم دي؟ نو دوئ اوفرمائيل چې هغه دا دي ① کامله عقيده لرل ② حلال ③ حکم او ممانعت ④ حرام. دهغه ذات د حکمونو تعميل کول. هغه ذات چې کوم څيزونه منع کړي دي دهغې نه منع کيدل. او د حلالو او حرامو او نهي مالک صرف هغه ذات ګڼړل. بس دا اصل دين دې. د حضرت نبي کريم ﷺ فرمان دې چې څنګه د کيکر دونې نه انګور نه پيدا اکيږي داشان بدکاره خلق دنيکانو درجه نشي مونډې.[1] داحديث پاک غريب دې. سيرت ابن اسحاق کښې دي چې دکعبې په بنياد کښې يو کانړئي راووتلو چې په هغې ئې ليکلي وو چې تاسو بدئي کوئي او دنيکو اميد ساتئ دا بالکل داسې دي لکه چې ازغي داريږ وني نه څوک دانګور طمع لري. طبراني کښې دي چې حضرت تميم داري دشپې په تهجدو کښې بيا بيا دالوستلو تردې چې سحر شو، بيا فرمائي چې الله ﷻ زمکه او آسمان په عدل سره پيدا کړي دي. هغه به هربنده ته بدله ورکوي. او په چا به دهغه لوئي ذات طرفنه ظلم نه وي. بيا الله ﷻ فرمائي چې تاسو به هغوئ هم ليدلي وي چې خپل خواهشاتو نه ئې معبودان جوړ کړي دي. چې کوم کارته ئې طبيعت اوشي نو هغه اوکړي او چې دکوم نه ئې طبيعت منع کړي نو هغه نه کوي. دا آيت مبارک د معتزله د اصولو رد کوي چې نيکي او بدي عقلي ده. حضرت امام مالک ددې تفسير کولو سره فرمائي چې ددوئ په زړونو کښې چې دچا دعبادت خيال راځي دهغه عبادت شروع کوي. ددې نه پس جملې دوه معنى لري. يو دا چې الله ﷻ دوئ دخپل علم په وجه دګمراهئ لائق ګڼړل. دويمه معنى دا چې هغه لره حکم دليل او حجت راورسيدو بيا ئې دوئ ګمراه کړل. دادويمه خبره داولې دپاره مستلزم ده او اوله دويمې دپاره لازم ده. ددوئ په غوږونو مهر دې، دفائدې او ګټې خبر نه آوري. ددوئ په زړونو مهر دې چې دهدايت خبر نه قبلوي. ددوئ په زړونو پړدې دي چې حجت نه ويني. نو دالله ﷻ نه پس دوئ ته څوک لاره خودلې نشي، ولې تاسو عبرت نه حاصلوئي، لکه يو ځائې کښې فرمائي چې ﴿مَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهٗ وَيَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ﴾ څوک چې الله ﷻ ګمراه کړي دهغه هادي نشته دې او هغه دوئ پريږدي چې پخپله سرکشئ ء اخته وي.

وَقَالُوْا مَا هِيَ	اِلَّا	حَيَاتُنَا	الدُّنْيَا	نَمُوْتُ	وَنَحْيَا
اوواني دا خلق نه دې دا ژوند	مګر	ژوند زمونږ دې	دادنيا	مونږه مرو (هم دلته)	او مونږه ژوندي کيږو (هم دلته)
او دوي وائي چې زمونږ (ژوند) خو بس هم دادنياوي ژوند دې چې مونږ مرو او پيدا کيږو او دا سلسله روانه ده.					
وَمَا يُهْلِكُنَا	اِلَّا الدَّهْرُ	وَمَا لَهُمْ	بِذٰلِكَ	مِنْ عِلْمٍ	
او نه هلاکوي مونږ	مګر زمانه	او نشته دوئ لره	په دې خبره باندې	هيڅ علم	
او بس دغه زمانه ده چې مونږ وژني .... او دوئ سره په دې خبره هيڅ دليل نشته					

[1] ابو يعلى.

إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

نهٔ دي دوئ | مګر | ګمان کوي | او هر کله چي | لوستلي کيږي | په دوئ باندي | ايتونه زمونږ |

دوئ خو صرف ګمان کوي | او کله چي ورته زمونږ ښکاره ايتونه اولوستي شي

بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ

واضحه | نو نه وي | دليل ددوئ | مګر | دا چي وائي | راولئ | پلاران زمونږه | كه يئ تاسو

نو دوئ سره ددې نه سوا بل هيڅ جواب نه وي | چي دا اووائي كه تاسو رښتينې يئ انو زمونږ (مړه) پلاران

صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ

رښتيني | اووايه چي الله | ژوند دركوي تاسو ته | بيا به مړه كوي تاسو | بيا به راجمع كوي تاسو

نيكونه راولئ | ورته اووايه چي هغه الله دي چي تاسو ژوندي كوي | بيا تاسو مړه كوي | بيا به تاسو ژوندي كړي

إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ

ورځي دقيامت ته | چي نشته شك په هغې كښي | وليكن | زيات خلق |

بيابه هم هغه تاسو دقيامت په ورځ راجمع كړي | چي په هغې كښي هيڅ شك نشته || خو زيات خلق

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

نهٔ پوهيږي |

(په دي هم) نه پوهيږي |

قوله تعالي:: وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ

د فلاسفرانو د نظريې رد :: ددهري كافرانو اوهغوئ پشان عقيدې والو حال بيانيږي چي دوئ دقيامت دورځي نه منكر دي. اودا وائي چي دا ددنيا انتهاء اوابتداء ده. څوك ژوندي كوي او څوك مړهٔ كوي. اوقيامت بالكل هيڅ څيز نه دي فلاسفرانو كښي چي علم كلام ئې منلو هغوئ بهٔ هم داسې وئيل او داخلق دابتداء اوانتها قائل نه وو. او په فلاسفرانو كښي چي كوم دهريه او دوه مخيز خلق وو هغوئ دخالق نه هم منكر وو. ددوئ خيال وو چي هر شپږ ديرش كاله پس د زمانې يودور ختميږي او هر څيز خپل اصلي حالت ته رازي اودداسې څو دورونو هغوئ قائل وو. اصل كښي دوئ دمعقول سره هم بې كاره جګړې كولې او دمنقول نه ئې هم مخ واړولو. او وئيل ئې چي دزمانې ګردش هلاكونكئ دې اوالله ﷻ نه دي. الله ﷻ فرمائي چي ددې خبرې دوئ سره هيڅ دليل نشته دې، او سوا د خيال او وهم نه دوئ سره هيڅ نشته دې.

زمانې ته كنځل مه كوئ :: دابوداود وغيره يو صحيح حديث پاك كښې دى چي حضرت نبي كريم ﷺ فرمائي چي الله ﷻ فرمائي چې بنده ماته تكليف راكوي او هغه زمانې ته كنځل كوي او اصل زمانه څهٔ يم، ټول كارونه او د ورځې شپې راوستل څما كار دې[1] يو روايت كښې دى چي د جاهليت زمانې دخلقو خيال وو چي مونږ ورځ او شپه هلاكوي[2] او هغه موژوندي كوي نوالله ﷻ په خپل كتاب كښې دانقل كړل، وې فرمائيل چي هغوئ به زمانې ته بد وئيل نو الله ﷻ اوفرمائيل چي ماته بنيادم تكليف راكوي او هغه زمانې ته كنځل كوي اوزمانه څه يم. ټول كارونه ماسره دي او ورځ اوشپه څه راولم. ابن

---

[1]) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الجاثية :۴۸۲۶، صحيح مسلم:۲۲۴۶.

[2]) صحيح بخاري كتاب الادب لاتسبو الدهر : ۶۱۱۸، صحيح مسلم: ۲۲۴۶، ابن حبان: ۵۷۱۴.

ابى حاتم كښې دي چې بنيادم زمانې ته كنځل كوي څه زمانه يم شپه اوورځ څما لاس كښې دي يو بل حديث پاک كښې دي چې ما دخپل بنده نه قرض طلب كړو خوهغه راته رانكړو ، هغه زمانې ته كنځل كوي او وائي چې هائې هائې زمانه اوزمانه څه يم ،(١) امام شافعي رحمة الله عليه او ابوعبيده وغيره امامان دلغت او تفسير ددې حديث پاک په شرح كښې وائي چې د جاهليت عربو كښې چې به څه آفت او مصيبت اوتكليف راغلو نو هغوئ به دهغې نسبت زمانې ته كولو او زمانې ته كنځل كول اصل كښې الله ﷻ ته كنځل كول دى . چې دچا په لاس او وس كښې زمانه ده اود راحت او مصيبت مالک دې اوهغه دالله ﷻ كريم ذات دې ، نوهغه كنځل حقيقى فاعل يعنى الله ﷻ ته كولې شى . پدې وجه حضرت نبى كريم ﷺ دې حديث پاک كښې دافرمائى او خلق ددې نه منع كوى داتصريح ډيره صحيح او درست ده ، امام ابن حزم وغيره چې ددې حديث پاک نه كوم مطلب اخذ كړې دې چې د هر دالله ﷻ نومونو كښې يو نوم دې ، دابالكل غلط دې ، والله اعلم.

قوله تعالى:: وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا
بيا ددې بې عملو دفضول بحث بيان كيږى چې د قيامت قائميدو او دوباره ژوندى كيدل بالكل صفا دليلونه چې كله دوئ ته وركولې شى اوقائل كولې شى نو دوئ سره بالكل څۀ جواب نه وى . نودوئ وائى چې ښه ده بيا مونږ پلاران او نيكونه ژوندى كړئى او زمونږ ته اوښائې چې مونږ هغه اومنو. نو الله ﷻ فرمائى چې ستاسو پيدا كول او ستاسو مړۀ كيدل تاسو په خپلو سترګو وينئ چې تاسو هيڅ نه وې . هغه ذات تاسو پيدا كړئى اوهغه طرفته به تاسو ورځئ . نو چې څوک په اول ځل پيدا كولو باندې قادر دې نو هغه په دوباره پيدا كولو به ولې قادر نه وى ؟ لكه عقلى لحاظ سره د هدايت سره دا خبره په واضح طور ثابته ده چې څوک په اول سر كښې يو څيز جوړوى نو دهغې دوباره جوړول د اولنى ځل نه آسان دى . نودلته تاسولره دنيا ته دوباره نه راولى لكه څنګه چې تاسو وائى چې زمونږ پلاران او نيكونه ژوندى كړئى. داخو دعمل كور دې . دجزا ورځ قيامت ده. دلته خو هر يو ته مهلت وركولې شى كه په هغې كښې هغه غواړى نو ددويم كور دپاره تيارى كولې شى . نودخپلې بې عملئ په وجه تاسو ته انكار كول نه دى پكار . تاسو دالرې ګنړى خو په اصل كښې هغه ډير نزدې دې تاسو دهغې راتلل ګران ګنړئى خو په حقيقت كښې هغه راتلونكئ دې ،مومنان دعلم اوعقل خاوندان دى هغوئ په دې كامل يقين ساتى اوپه عمل كښې اخته دى .

وَلِلّٰهِ	مُلْكُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ؕ	وَيَوْمَ
او خاص الله لره ده	بادشاهي	داسمانونو	او دزمكي	او په كومه ورځ
او د اسمانونو اودزمكي سلطنت صرف دالله ﷻ دپاره دي				

تَقُوْمُ	السَّاعَةُ	يَوْمَئِذٍ	يَّخْسَرُ	الْمُبْطِلُوْنَ ﴿٢٧﴾	وَتَرٰى
چې قائم شي	قيامت	په هغه ورځ به	په خساره كښې پريوزى	باطل پرست خلق	او به وينې ته
اوپه كومه ورځ چې قيامت را شي نو په دغه ورځ به باطل پرست لوئې تاوان اوكړى					او ته به

كُلَّ اُمَّةٍ	جَاثِيَةً ۫	كُلُّ اُمَّةٍ	تُدْعٰى	اِلٰى كِتٰبِهَا ؕ	اَلْيَوْمَ
هره ډله	پر مخې پراته	هره ډله به	رابللې كيږى	عملنامې خپلې ته	نن ورځ
هره يوه ډله اووينې	چې په ګونډو به پريوتې وى	هره ډله به خپلې عمل نامې ته رابللې شي			

(١) الطبرى : ٧٩°٢٢ ؛

تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴿٢٨﴾ هٰذَا كِتٰبُنَا

به بدله درکړې کیږي تاسو ته | دهغه عملونو | چې وئ تاسو | چې کول به مو | دا زمونږه کتاب دې

(اودا به ورته وئیلی شي) نن به تاسو ته دخپلو کارونو بدله درکولې شي| دا زمونږ جوړ کړې دفتر دې

يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ط اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ

چې (خبرې) ګواهي کوي | په تاسو باندې | په حقه سره | بیشکه وو مونږه | چې مونږ به لیکل په چا

چې ستاسو خلاف رښتیا رښتیا وینا کوي| ....مونږ خو به ستاسو ټول کارونه (په

مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴿٢٩﴾

هغه څه | چې وئ تاسو | چې کول به مو |

فرښتوباندې) لیکل |

قوله تعالی:: يَوْمَئِذٍ يَّخْسَرُ الْمُبْطِلُوْنَ﴿

قیامت کښې به باطل په نقصان کښې وي:: داوس نه واخله ترهمیشه پورې او دنن نه مخکښې هم د ټولو آسمانونواوټولوزمکو مالک اوبادشاه الله ﷻ دې .څوک چې دالله ﷻ اودهغه درسولانواوکتابونو نه منکروي نو دقیامت په ورځ بهٔ هغه لره ډیره لویه سزا وي .حضرت سفیان ثوری m چې کله مدینې منورې ته تشریف راوړو نودوئ واوریدل چې معافری یو توقې کونکئ سړې دې اوهغه خلق په خپلو خبرو باندې خندوي . نو دوئ ورته نصیحت اوکړو چې ورته ئې اوفرمائیل چې ولې تاته معلوم نه دی څه چې یوه ورځ به رازي چې هغې کښې به باطل والا ټول نقصان کښې وي ؟ نو ددې خبرې په هغه ډیر اثراوشواومعافري تر مرګه پورې دا نصیحت هیر نه کړو؟ ابن ابی حاتم.

قوله تعالی:: وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً

په هغه ورځ به هر کس په زنګون پروت وي:هغه ورځ بهٔ داشان درناکه اوعذابناکه اوسخته وي چې هر سړې به په ګوډو پروت وي .دا بهٔ هغه وخت وي چې کله جهنم ددوئ مخامخ کړې شي اوجهنم به یو ساه واخلي اودهغې نه بهٔ هر بنده ویریږي او په ګوډو په پریوزي تر دې حضرت خلیل الله ﷺ او حضرت عیسی روح الله ﷺ هم ددوئ دخلو مبارکو نه به صرف په هغه وخت کښې نفسی نفسی اوځي صفا صفا بهٔ وائي چې یاالله ﷻ مونږ ستا نه نور هیڅ نه غواړو صرف خپله سلامتیا غواړو. حضرت عیسی ﷺ به اوفرمائي چې نن څه دخپلې مور دپاره هم ستانه څه نه غواړم بس ما بچ کړه. څینې مفسرینو لیکلي دي ، مراد دهغې نه دادې چې هره ډله به جدا جدا وي . خو ددې نه بهتر او غوره تفسیر دې چې مونږ اوکړو یعنی هر یو به په ګوډو پروت وي . ابن ابی حاتم کښې دي چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائي لکه چې څه تاسو په جهنم کښې په ګوډو پراته وینم. (١).

بل مرفوع حدیث پاک کښې دی چې په هغې کښې دشپیلئ بیان دې په هغې کښې داهم دی چې خلق به جدا جدا کړې شي اوټول امتونه به په ګوډو پراته وي دادالله ﷻ فرمان دې چې (وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً) په دې کښې دواړو حالتونه جمع کړې شوي دي.نو اصل کښې دواړه تفسیرونه دیوبل خلاف نه دي والله اعلم .

قوله تعالی:: كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰى اِلٰى كِتٰبِهَا ط

قیامت کښې به هره ډله هر کس خپلې عمل نامې ته رابللې شي:: بیا فرمائي چې هره ډله به خپلو عمل نامو ته

---

(١) دا روایت مرسل

راوبللي شي چې ارشاد دې چې ﴿وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِاْىٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ﴾ عمل نامه به کیخودلې شي او نبیان اوګواهان به راوستلي شي، نن به تاسو ته ستاسو دعمل نامو بدله درکولې شي لکه چې فرمان دې چې ﴿يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ﴾ انسان به دهریو ځائې نه خبر کړې شي چې کوم دده مخکښې لیږلي وو اوکوم ئې رو ستو پریخودی وو. ددوئ مخکښیني او روستني ټول عملونه به وی بلکه خپله به انسان دخپل حال نه خبر شي. ټولې حیلې اوبهانې اوکړی ،داعمل نامه چې زمونږ په حکم زمونږ امانتدار او ریښتونې فرښتو لیکلې ده هغوئ به ستاسو عملونه ستاسو مخې ته کیږدی نو ته به اووینې چې ګناهګار به دد ې نه ویریږی .او وائی به چې افسوس مونږ لره ډیره بدبختی ده او دعمل نامې مو دا حال دې چې په دې کښې خو هیڅ لوئې واړه عملونه نه دی پریخودی. هر څه په کښې لیکلي شوی دی چې څه دوئ کړی دی هغه به ورته ټول حاضر کړې شي ، ستا رب په هیچا ظلم نه کوی. بیا فرمائی چې مونږ محافظو فرښتو ته حکم ورکړې دې چې دا آسمان ته وړی او آسمانی عملنامو د دیوان دلیکلو سره مقابله کولې شي کوم چې هره شپه دهغې دمقدار مطابق دوئ ته ظاهریږی کوم چې الله ﷻ دخپل مخلوق دپیدائش نه اول لیکلی دی. نو دیو حرف کمې زیاتې به په کښې نه وی. بیا دوئ ددې جملې تلاوت اوکړو.

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
| پس هر چې هغه کسان دی | چې ایمان ئې راوړو
نو کومو کسانو چې ایمان راوړې وو

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِيْ رَحْمَتِهٖ ط
او عملونه ئې کړی ووه نیک | پس داخل به کړی هغوئ لره | رب دهغوئ | په رحمت خپل کښې
اونیک عملونه ئې کول | نو دهغوئ رب به هغوئ په خپل رحمت کښې داخل کړی

ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِيْنُ ۝٣٠ وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا قف
دا | هغه | کامیابی | ښکاره ده | او هر چې هغه کسان دی | چې کفر ئې کړې وو
اوښکاره کامیابی هم دغه ده | ....اوځوک چې کافران وو انو (هغوئ ته به اووئیلي شي چې)

اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ
(ورته به اووئیلي شي)ایا نهٔ ووه |ایتونه زما |چې لوستلې کیدل به |په تاسو باند |پس تکبرا وکړو تاسو
ولې تاسو ته به زما ایتونه نهٔ لوستلې کیدل ؟ (ولې نه) | خو تاسو (دهغې د منلونه) تکبر اوکړو

وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ۝٣١ وَاِذَا قِيْلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ
اووئ تاسو | قوم | مجرمان | او هر کله چې | به اووئیلي شو | چې بیشکه | وعده دالله
اوتاسو نافرمانه خلق وئ| اوکله چې به دا اووئیلي شو چې دالله ﷻ وعده حقه ده | اودقیامت

حَقٌّ وَّالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيْهَا قُلْتُمْ
حقه ده | او قیامت چې دې | نشته هیڅ شک | په راتلو دهغې کښې | نو اوبه وئیل تاسو
(په راتلو) کښې هیڅ شک نشته | ....نو تاسو بهٔ وئیل چې مونږ نه پوهیږو چې

مَّا نَدْرِيْ مَا السَّاعَةُ ۙ إِنْ نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَّمَا نَحْنُ

چي نه پيژنو مونږ | چي څه دي قيامت | نه کوو مونږ گمان | مگر گمان لږ | او نه يو مونږه

قيامت لاڅه څيز دي | ....مونږ خو دا صرف يو خيالي څيز گڼرو | او زمونږ (په دي)

بِمُسْتَيْقِنِيْنَ ۝ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا

يقين کونکی | او ښکاره به شي | هغوئ ته | ناکاروالي | دهغي عمل | چي کړي وی هغوئ

هيڅ يقين نشته | ......اودوئ چي کوم عملونه کړی وی هغه ټول به ورته ښکاره شي

وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝

او چاپيره به شي دهغوئ نه | هغه څه | چي وو هغوئ | په هغي پوري | چي ټوقي به ئي کولي

او په کوم څيزپوري چي به دوئ ټوقي کولي هغه به ورباندي واقع شي

وَقِيْلَ الْيَوْمَ نَنْسٰكُمْ كَمَا نَسِيْتُمْ

اواوبه وئيلي شي | چي نن ورځ به | مونږه هير کړو تاسو | لکه څنگه چي هير کړي وو تاسو

اودابه ورته اوئيلي شی | چي نن ورځ به مونږ تاسو داسي هير کړو | لکه څنگه چي تاسو

لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا وَمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ

ملاقات | دورځي ستاسو | چي داده | او ځائي داوسيدو ستاسو | وور دي | او نشته تاسو لره

دا ورځ هيره کړي وه |..اوستاسو د استوگني ځائي دوزخ دي | اوستاسو دپاره هيڅوک مددگار نشته

مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ

دمددگارانو نه (هيڅوك) | دا انجام ستاسو | په دي وجه شو چي بيشکه تاسو انيولی ووااايتونه دالله

.... | دا ځکه چي تاسو دالله ﷻ په ايتونو پوري ټوقي کولي | او

هُزُوًا وَّغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُوْنَ

په ټوقو سره | او په دوکه کښي اچولي وئ تاسو | ژوند ددنيا | پس نن ورځ | به نه ايستلي کيږی دا خلق

ددنيا ژوند په دهوکه کښي اچولي وئ | .... نو نن ورځ به نه دوئ د دوزخ نه بهر راويستي

مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ۝ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ

ددي دوزخ نه | اونه به دهغوئ عذر قبليږی | پس الله لره ثنا ده | چي رب داسمانونو |

شی | او نه به ددوئ توبه قبلولي شی | نوټول تعريفونه دالله ﷻ دپاره دی | چي داسمانونو

وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمٰوٰتِ

او رب دزمکي دي | رب دمخلوقاتو دي | او هغه لره لوئی ده | په اسمانونو کښی |

او زمکي اود ټول مخلوق رب دي | ....او په آسمانونو او زمکه کښي ټوله لوئی صرف دهغه

وَالْاَرْضِ ۠ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

او په زمکه کښی | او هغه غالب | او حکيم دي |

دپاره ده | اوهغه غالب دي صاحب دحکمت دي

قوله تعالى:: فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دقيامت په ورځ به ريښتوني فيصلې کيږي:: دې آيتونو کښې الله ﷻ دخپلو فيصلو خبر ورکوی چې کومې به هغه په آخرت کښې دخپلو بندګانو مينځ کښې کوی. کومو خلقو چې په زړه سره ايمان قبول کړواو په ښه زړه سره نيک عملونه اوکړل نوهغوئ ته به الله رب العزت په خپل کرم جنت ورکوی. درحمت نه مراد جنت دې لکه څنګه چې صحيح حديث پاک کښې دی چې الله رب العزت جنت ته اوفرمائيل چې ته څما رحمت ئې اوځه چې تاکښې څوک غوارم نو هغه به تا کښې داخلوم (۱) ښکاره کاميابی اوحقيقی مراد حاصلول هم دا دی. اوچې کوم خلق ايمان نه روستو شواوکفر ئې اختيار کړو نو هغوئ ته به د قيامت په ورځ دغصې په طور اووئيلې شی چې آيا ستاسو په وړاندې دالله ﷻ آيتونه نه وو وئيلې شوی.بلکه يقينی طور وئيلې کيدل به او تاسو ته به آوريدلې کيدل خوتاسو غروراوکبر اوکړواودهغې اتباع مو اونه کړه دهغې نه مو مخ واړولوتاسو پخپل د الله ﷻ نافرمانئ سره سره په ښکاره هم دالله رب العزت نافرمانې اوکړه. ښه په بهادرئ سره به مو ګناهونه کول.اوچې تاسو ته به کله ايمان والواووئيل چې دالله رب العزت وعده ريښتونې ده او قيامت به ضرور رازی او ددې په راتلو کښې هيڅ شک نشته نو تاسو به الته جواب ورکولو چې مونږ ته ددې معلومات نشته چې قيامت لا څه ته وائی ؟هسې خو مونږ داسې څه وهم شان کيږی خو بيا هم زمونږ يقين نه رازی چې ګنی قيامت په ضرور رازی.اوس هغوئ ته دهغوئ د بدوعملونو سزا ورکړېشوې د ه.پخپلو سترګو ئې د خپلو کړو سزا اوليدله او چې دکوم عذاب نه انکاری وو،کوم عذاب پورې به ئې خندګانې کولې اوچې کوم عذاب ئې ممکن نه ګڼړلو نو نن هم هغه عذاب راګير کړی دی.اودوئ دهر قسمه نيکئ نه مايوسه کړې شو او ورته اووئيلې شو چې مونږ به تاسو سره هغه معامله اوکړو لکه چې څنګه څوک هيروی يعنی تاسو به جهنم ته داخل کړو. بيا تاسوهيڅکله په ښه شان سره نه ياد وؤ.دهغه کار بدله چې تاسو ددې ورځې ملاقات هير کړې وو. تاسو په دې وجه هيڅ عمل اونه کړو ځکه چې تاسو ددې ورځې د صداقت قائل نه وې. اوس ستاسو ځائې جهنم دې او اوس هيڅوک نشته چې ستاسو سره مدد اوکړی.

قوله تعالى:: وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ

قيامت کښې دالله ﷻ بنده ته انعامات وريادول: صحيح حديث پاک کښې دی چې آيا ما تاسو ته بچې نه وو درکړی ،آيا ما تاسو دنيا کښې انعام واکرام نه وو درکړې ؟ آيا ما اوښان او آسونه ستاسو تابع کړی نه وو؟اوتاسو مې پريخودی وې چې تاسو ښه په سکون اواطمينان سره په خپلو کورونو کښې ژوند تيروې.دې به جواب کښې اووائی چې انې الله ﷻ بيشکه دا ټول رښتيادی اوتاپه مادا ټول احسانات کړی وو. الله ﷻ به ورته اوفرمائی چې نن به تا هغه شان هير کړم لکه څنګه چې دې څه هير کړې اوم (۲)

قوله تعالى:: ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ

د قيامت سزا به په څه وجه وی؟:: بيا فرمائی چې تاسو دا سزاګانې په دې وجه درکولې شی چې تاسو دالله رب العزت آيتونو پورې ټوقې کولې. او تاسو ددنيا ژوند په دهوکه کښې اچولی وې اوتاسو په دې باندې مطمئن وې .اودومره بې غمه وې چې آخر نن تاسو په نقصان اوخساره کښې يئ.اوس به تاسو ددوزخ نه شئ ويستلې اونه به ستاسو نه زمونږ د خفګان څه وجه پوښتلې شی يعنی ددې عذاب نه

---

۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة ق باب قوله ((تقول هل من مزيد) : ۴۸۵۰، صحيح مسلم: ۲۸۴۶، ترمذی : ۲۵۶۱، احمد:۲/۴۵۰.

۲) صحيح مسلم کتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للكافر: : ۲۹۶۸

ستاسو بچ کیدل ممکن نه دی اوتاسو لره خمارضا هم ممکن نه ده .لکه څنګه چې يو مومن بې حسابه جنت ته داخليږي نو داشان به تاسوته عذاب درکولې شي اوستاسو توبه به سودمنده نه وي .

قوله تعالى: فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ

اخر کښې دالله ﷻ تعريفونه او لوئی: مومنانو او کافرانو ته خپلې فيصلې آورولونه پس اوس الله ﷻ فرمان کوی چې ټول حمدونه ، زمکې ، آسمانونه الله رب العزت دپاره دی ،د هرڅيز مالک الله ﷻ دې ، اوهغه ذات دټول جهان پاللو والا دې،آسمانونو او زمکې کښې هم دهغه ذات لوئی او کبريائی ده .هغه ډير عظمت اوبزرګئ والا دې.دهر يو څيز دهغه په مخکښې پست دې اودهغه ذات محتاج دې.صحيح مسلم کښې حديث قدسی دې چې الله رب العزت فرمائی چې عظمت ځما تهبند دې او کبريائی ځما څادر دې چې کوم سړې دې کښې يو هم ځما نه اخلی نو ځه به هغه جهنم ته داخل کړم[1]يعنی څوک چې کبر او لوئی کوی نوهغه جهنمی دې .هغه ذات عزيز دې يعنی غالب دې اوهغه هيڅکله نه مغلوب کيږی . هيڅوک داسې نشته چې دهغه په مخکښې څه وائی .هغه حکيم ذات دې دهغه هيڅ يو قول ، هيڅ يو فعل ، د هغه دشريعت هيڅ يو مسئله ، دهغه د تقدير ليکلې شوې يو حرف هم دحکمت نه خالی نه دې .هغه ډيراوچت او لوئې دې .دهغه نه سواهيڅوک معبود نشته دې.دهغه نه سوا هيڅوک مسجود نشته دې.

الحمد لله د پنځويشتمې پارې تفسير ختم شو .

....

[1] صحيح مسلم کتاب البر والصلة باب تحريم الکبر: ۲۶۲۰، ابوداود : ۴۰۹۰، ابن ماجة: ۴۱۷۴، احمد: ۴۱۴/۲.